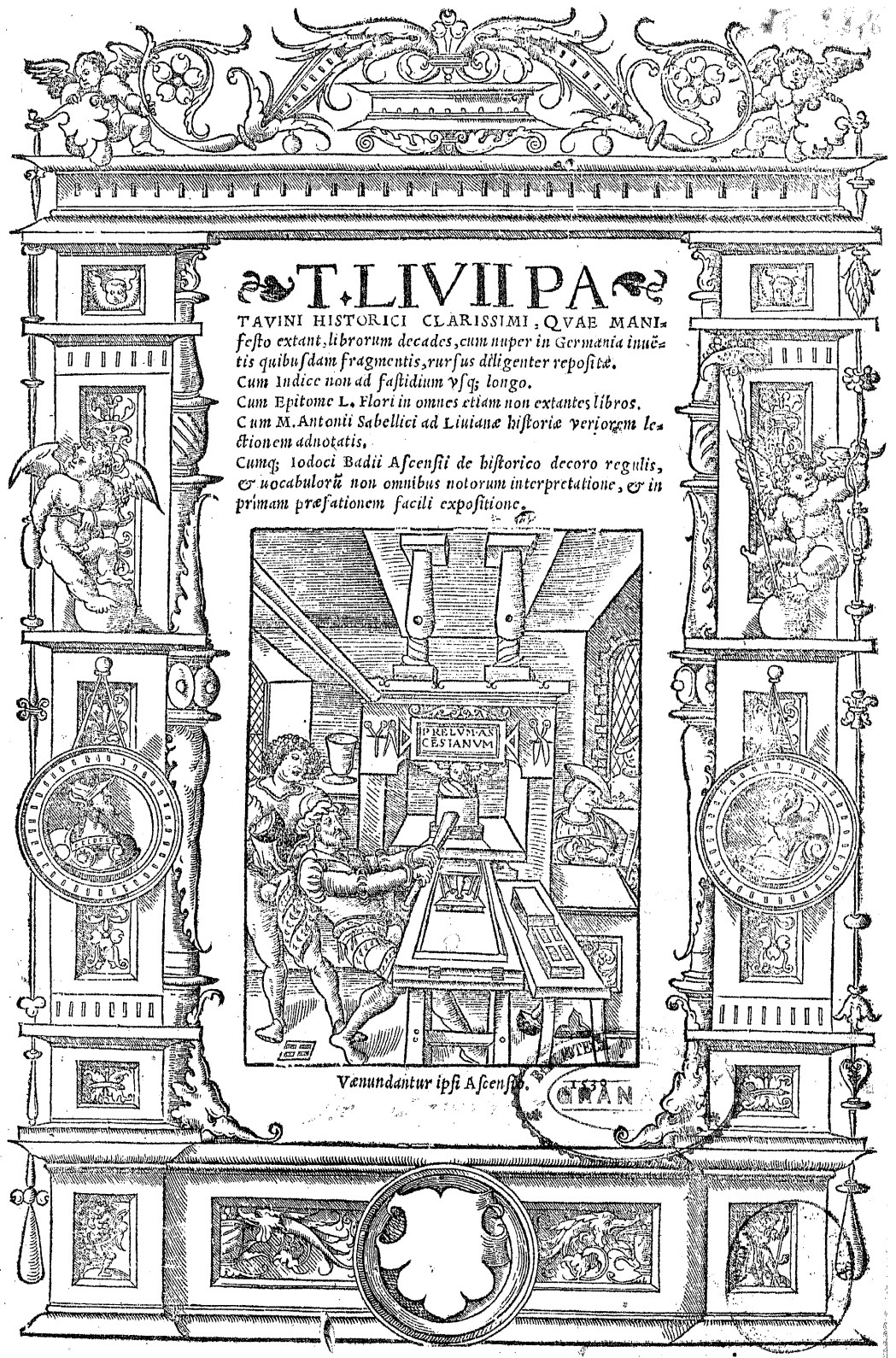
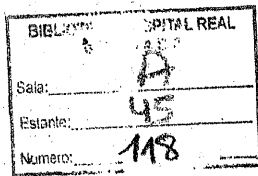
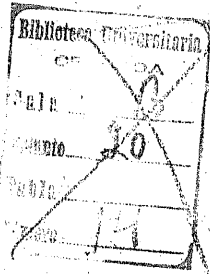

BIBLIOTECA	HOSPITAL REAL
Sala:	15
Estanter:	45
Numero:	118

2 100-40
GAHNER
 MADE IN SPAIN

T. LIVII PA

TAVINI HISTORICI CLARISSIMI, QVAE MANIFESTO extant, librorum decades, cum nuper in Germania inuentis quibusdam fragmentis, rursus diligenter repositae. Cum indice non ad fastidium vsq; longo. Cum Epitome L. Flori in omnes etiam non extantes libros. Cum M. Antonii Sabellici ad Liuianae historiae veriore[m] lectionem adnotatis. Cumq; Iodoci Badii Ascensii de historico decore regulis, & uocabulari non omnibus notorum interpretatione, & in primam praefationem facili expositione.

Venundantur ipsi Ascensii

GRAN

CLARISSIMO HEROI

GÆORGIO HALOINO, DOMVS AC DITIONIS HALOINÆ & COMINIÆ SPUD FLADROS PRINCIPĪ, MECCENATĪ AC PRÆSIDĪO SVO SINGULARI, MORIBUS, NATALIBUS, AC LITERIS ORNATISSIMO, IODOCUS BADIUS SUB OBSERVANTIA SUMMA, SALUTEM.

Vanq̄ multis amplifq̄ nominibus huius lucubrationis nostræ opellam, sublimi magnificentiæ tuæ Georgi illustrissime, debeo: hoc tamen præcipuo ad eâ tuæ celsitudini dicandâ adducor, q̄ lectitatî mihi Liuianas, quæ plurimæ & disertissimæ sunt, cõciones, totus & ferme solus occurristi. Vix enim alterû in tanta nobiliû virorum frequentia inueni qui summis natalibus, præclaris stëmatis & amplis ditionibus, tot morû decora, ac literarum bonarû addiderit ornameta. Tantû enim abest, vt castis moribus, probis artibus, vltioribusq̄ literis nunc alto loco nati studeant, vt nihil mægis obhorreat: putentq̄ eû non vere generosum cõfendû, qui aut eloquentiæ, aut graui cuiuspiã scientiæ vnciolâ olei impederit. Cû tamen apud priocos Romanos nemo Imperator, sed ne ciuis quidem bonus, euasurus existimatus fuerit, qui nõ idem sapiens & insignis orator fuerit. Proinde ad vnicû fermeq̄ Phœnicæ nûc rarius, vitæ, sapietiæ, eloquentiæq̄ tuæ exẽplar aspexi, quoties aut singulari generositate, aut rara fide, aut egregia fortitudine, aut excellenti facû dia, aut exulta eloquentia, aut alia quavis singulari dote præditû apud Liuiû concionantem comperi. Quocirca cum suo quisq̄ studio, suisq̄ similibus in primis oblectetur, operæ præcium mihi facturus visus sum, si hanc Liuianus historię impressiõne felicissimi nominis tui dexteritati nûcuparem. In qua re, siquid te incõsulto temere ausus sum, clemẽter ignosces boniq̄ cõsules. De operis autem huius Liuiani, cuius plurima pars desideratur, diuisione, siue in decades librorû, siue libros dûtaxat, non magnopere laboraui. Nã quod Petrus Crinitus se adnotasse iactitat, L. Florû titulo librorû non decadû epitomen collegisse, me mouet q̄ minimum, cû id illi vsui fuerit, ne toties libri primi aut secundi & deinceps vsq̄ ad decimum titulum repeterere cogeretur. Decadû tamẽ Liuius ipse rationem habuisse videri potest, q̄ denariis librorum opus absoluerit, & post decimum quenq̄ librum quasi nouam historiam, etiam cum noua præfatione auspiciatus sit. Sed de ea controuersiã, quæ modica est, ipse pro sapietiã tua melius iudicabis: simulq̄ de tota nostra in reponendo opere diligentia: nam quæ nuper in Germania reperta sunt huic impressiõni adiecimus fragmenta: nec tamen quas olim sub tui nominis faustitate apposuimus elucidationes, subtraximus. Vale. E Chalchographia nostra apud Parrhisios rursum ad sextum Calendas Nouemb. M. D. XXX.

Index in III. Liuij Decadâ: in quo prior numerus est foliorû, alter versusum. Post quos si plures sequatur, primus fol. restitui & quifere, includuntur vers. post quos iterû fol. deinde veri. vt.

A
 Bydeni obfessi &c. 230, 56.
 Aborigenes. 159.
 Abrogatiõis ordo. 101, 92.
 Acarnaniẽ bellû. 177, 99.
 Acarnaniẽ agulitiẽ. 144, 92.
 Accesi. 32, 102, 86, 4.
 Accillæ. 158, 49.
 Acciliæ. 32, 87.
 Aceldux. cxxxiij, xxx.
 Actius Naui. 8, 99, el. Ita tua. viii, ciiii.
 Actius Tullius. 20, 79.
 C. Acti. Vmbr. 212, 58.
 Acheorû cõciliû. 231, 99.
 eorû erga Philippû studiû. 241, 50. eorû cû Antiocho societas. 241, 62.
 Acherusia. lxxix, lxxx.
 Aciei ordo. lxxxvi, i.
 Acradina capis. 103, 100.
 Acrea. 243, 80.
 Admetium. 65, 27.
 Adriaticû mare. 60, 41.
 Aedilis q̄ nõ habeat p̄ sacrosancto. 37, 24.
 Aediles. II. 74, 46, 72, 107, 42, 103, 70, 236, 93.
 Aediles plebei. 110, 78, 249, 20.
 Aegeria dea. 5, 10, 43.
 Aegæipolis. 154, 103.
 P. Aelius Pætus Cos. 87, 87.
 L. Aelius Pætus Cos. 226, 39.
 Q. Aeli. Tubero. 259, 30.
 Sex. Aelius Cos. 238, 24.
 Aemathia olim Peonia. 313, 64.
 Aem. altitudo. 317, 28.
 Aemilia lex de Censurę tẽpore. 45, 70.
 Aemilia lex. 105, 70.
 Aemilia via. 302, 91.
 C. Aemilius. Cos. 100, 95, 105, 72.
 L. Aemil. Cos. &c. 21, 106, 23, 77, 24, 58.
 L. Aemilius Mamercus Cos. 75, 118, 4, 20, 88, 90.
 Dictator. 88, 12, 98, 94.
 L. Aemil. Paul. Cos. 313,

16, triuphus. 319, 60.
 M. Aemilius Dict. 47, 25, eius oratio. 47, 38, 70 fit Cos. 51, 55.
 M. Aemil. Poppe. Cos. 95, 44.
 M. Aemil. Paul. circũuentus. 106, 12.
 M. Aemilij Regilli virt. 286, 52. el. triuph. 289, 87.
 M. Aemil. Lepidus Cos. 298, 71. eius cû M. Fuluiõ inimicitie. 298, 71, 315, 79.
 Q. Aemil. Ceritan. Cos. 92, 34.
 Q. Aem. Barb. Cos. 98, 85.
 Aemulatio. 38, 67.
 Aeneas. 156, 85.
 Aeneas Syllius. 1101.
 Aenae conditor. 313, 83.
 Aeni capitur. 230, 46.
 Aequicû bellû. 193, 60, 25, 35, 26, 78, 27, 103, 72, 30, 95, 31, 53, 104, 108, 105, 72.
 Aequi vicinæ. 19, 87, 26, 95. eorum ferocia. 26, 84. eorû vrbes. XXX. capte. 105, 20.
 Aequimelum. 44, 31.
 Aera lunâ reuocantia. 172, 104.
 Aes graue in vsu. 53, 4.
 Aesculapio supplicatum. 116, 52.
 Aetoli &c. 227, 94. vincuntur. 235, 14. eorû defectio. 250, 72. motus. 253, 12. conat. 267, 50. Foedus cû Ro. 77, 60. Legatio. 278, 45. ijs oblatę pacis cõditiones. 292, 25.
 Affectati regni lex. 15, 28.
 Africani aedilitas. 161, 52. cognomẽ. 227, 62. mers. 301, 20. Vide Scipio.
 Agathocles. 207, 77.
 Agraria lex. 21, 83, 50, 51, 55, 104, 65, 24.
 Agrippa. 1, 105.
 Agrippa Meneni. Cos. 17, 1. moritur. 20, 37.
 Agrippa Menenius Lanatus Cos. 43, 83.
 Aharna. cxi. vii.
 Alexander fl. 293, 91.
 Alba longa. 1, 95.
 Albani reges. 2.
 Albanorû stirps. 5, 65. belli & defectio. 55, 6, 67, 5. excidiû & tractio. 7, 25.
 Albanus mcs. 1, 95.
 Albanus lacus &c. 56, 59.

A. Poth. Albinus Lur. scus Cos. 319, 74.
 C. Albius Caleni. 202, 58.
 Albula q̄ Tiberis. 41, 100.
 Albu vetimetû. 46, 3.
 In albu referre. 7, 92.
 Pothum. Albus Cos. 27, 8.
 Alcon. 118, 70.
 Aleam inira. v. lxxxix.
 Alexamenis aetolorûq̄ cõdes. 267, 75.
 Alex. Acananus. 253, 105.
 moritur. 274, 37.
 Alex. Aetoli oratio. 243, 55, 254, 35.
 Alex. Epitota. 84, 76, 88, 30. el. fata. 89, 80. mors. 89, 100. dict. 98, 62.
 Alex. Mag. mors. 84, 76.
 Aenae conditor. 98, 7.
 Aenae cû Ro. cõparatio concinna. 97, 54.
 Alexandria cõdit. 89, 80.
 Alexandria fõtes. 89, 21.
 Allia fl. 61, 15, 70, 106.
 Alliel. pugna. 61, 28. dies. 65, 10.
 Allobroges. 113, 82.
 Allocuti tẽplû. 65, 68.
 Alorci oratio. 118, 70.
 Alpes. 115, 67.
 Alpiû desertitas. 122, 15.
 Alpiq̄ gentes. 60, 45.
 Amaranthidis Dianæ sacrum. 257, 94.
 Ambigat. Celtic. 60, 50.
 Ambitus lex. 77, 73.
 Ambitionem equitati obfarc. lx, ciiii.
 Ambracia. 290, 104, 292, 9, 291, 33.
 M. Ambustus. 71, 10.
 Amici Ro. q̄ appellarentur. cxxix, lxxviii.
 Amicitias immortales, inimicitias mortales esse debere. 321, 102.
 Amilcar capitur. 243, 3.
 Aminãdri mor. 290, 35.
 Amulius. 1, 108. occiditur. 235.
 Amulius. cxxvii, xlii.
 Amnũ ernũ capis. 114, 56.
 Anagninis sine suffragij latioẽ ciuitas data. cii, lviii.
 Ancus Martius. 7, 85.
 Anci igeniû. 7, 95. mors. 8, 70. eius liberi exulat. 95, 6, 92.
 Ancilla. 5, 25, 64, 9.
 Androgynos. 186, 98.
 Andronodorus. 155, 77

A. Andronodori conatus. 8, 155, 5. cõdes. 156, 12.
 Androthenes. 24, 17.
 Animus humanus instabilis &c. xliii, lxxvii.
 Annis multigulis nihil incertus. 233, 82.
 Annaliũ cognomen. 323, 52.
 Annuli eq̄stres Carth. translati &c. cxlii, xlv.
 Annus lunaris. v, xii.
 Anni vrbis. xii, lxxii.
 Anni initii olim. 27, 69.
 Anni magistratuũ petẽdorû. cccxxiii, lii.
 L. Anni PR. orõ. 84, 86. exanimatur. 85, 27.
 Annibal. 115, 71, 117, 4.
 Agnib. virtutes & vitia. 117, 10, 25. victoria ad Tagû. 117, 45. vulnus. 117, 84. copia. 120, 15, 122, 102.
 cum Scipione p̄sum. 123, 50. perfidia. 126, 7. cõsilium in Minuto capiendo. 133, 60. angustia & inopia. 133, 35. vxor. 139, 78. avaritia. 180, 66. querelę ex Italia decedẽtis. 222, 6. sacrificium i Cereina. 255, 5.
 Annibal oratio. 120, 2. 115, 6, 3, 224, 75. 264, 14. 222, 97, 123, 75, 150.
 Annib. iudiciũ de sumis Imperatoribus. 269, 40.
 Annibal. sententia de totibelli summa. 271, 47.
 Annibal factus. 126, 60.
 Annibal altero oculo capitur. cxxviii, i.
 M. Annibal Capuan. contendit. cxxxii, lxxix.
 Annibal Romam petit. cxxxiii, li.
 Annibal. fraudẽ tentat per Marcellũ annulum. cxcii, xxxv.
 Annib. impatorijs virtutib. p̄stitit. 199, 55.
 Annibal pacem petedã suadet. 225, 50, 54.
 Annibal Africa excedit. ccclix, ciiii.
 Annibal ad Antiocho peruenit. 225, 99. 263, 36.
 Annib. Antiocho. suadet in Italiã ducere. 260, 36.
 Annibal. & Scipionis cõgressus. cclxiii, cxxxix.
 Annibal. ab Antiocho delituit. magna belli gerẽdẽ expectatio. 268, 79.

Annibal deppicif. 287, 33. Annibalis mor. 312, 34. Reliqua in alijs s. Dionibus inuenies. di Anqiro. xxiii. lxxvi. Anteres Capitolini. lxxii. c. vii. Antenor. 1, 58. Antennatiu bellu. 3, 52. Antiplan. 86, 7. Antiarum bellum. 66, 5, 87, 5, deditio. 71, 85. Antias vincuntur. 58, 103, 65, 38, 66, 66. Antium capitur. 26, 53. fit. Col. 26, 68. Antibura. 293, 22. Anticyra. clxxviii. viii. Antigoni consilium. cccxvii. xxxv. Antigono regnum Philippi. tradit. cccxxii. 25. Antigoni cedet. 323, 76. Antiochus Asia ciuitates oes in antiqua imperi formulâ redigere conatur. cccxlviii. l. Antiochi consilio de bello Rom. inferendo. clxxxi. lxxvi. beliq. apparatus ibidem. Antiochi legati iactata. 238, 43. Antiochi oratio magnifica. 258, 42. in Graeciâ aduersus. 258, 30. amores & nuptias. 272, 40. Fus. 274, 17. 286, 52. pugna. 286, 25. Antiochus imp. Gre. c. 268, 59. Antiochus sero sapit. 273, 20. Antiochus belli imperitus. 284, 33. Antiochus inconsultus. 268, 55. Antiocho, pax negata. 281, 101. Antiocho condiciones pacis date. 286, 105. Antiocho pax data. 289, 35. 297, 56. Ansur. 52, 83, 95, 56, 17. Aous fl. 237, 80. Apacea. 292, 67. Apantum Annibal transit. 126, 79. Aphyres Rex. 250, 87. Ap. ole. oppidum. viii. lxxxvi. Apolecti. 287, 5, 268, 12. Apollinariu origo. 164, 35.

Apollinidis o. 156, 88. Apollinis aedes. 38, 107. 92, 46, 97, 78, 83. Apollodorus. 269, 100. Appartor. es. ii. xcv. Appii Claudii ingeniu. 18, 36. superbia ibidem. aduersus tribunitia potestate cõsiliu. 22, 4, 4. Appius Claud. Cos. 25, 1. eius pertinacia. 25, 58. mors. xxv. xcvii. Appius pugnator Senatus. xxv. lxxvii. Appi Claud. plebicola. xxxii. c. Appii Ambitio. 33, 18. Appii moris. 245, 35, 55. oratio. xxxvi. ciii. Appius foro elicit. 35, 103. Appius in carcere ducit. &c. xxxvii. lvi. sibi morte cõsiliu. xxxviii. y. App. Claudius App. F. xlviii. xxix. Appii Claud. o. 53, 79. Ap. Cl. cõsiliu. lvi. Appii Claud. Crassi o. 73, 55. fit. Dict. 75, 70. Cos. 79, 60. morif. 79, 78. Appioru ptinacia. 100, 86. Appia aqua & vja. 100, 86. Appi fit. cecus. 100, 94. Appii ptinacia in cõsiliu. ra cõtinuãda. 101, 25, 65. Appi Cl. Cos. 104, 10. Appii superbia. 109, 40. App. Cl. vuln. 173, 23. C. Appii caedes. 218, 10. Appii denũciatio. 309, 89. App. Herdoni. &c. 293, 55. Aquã & terram petere. cdxiii. ci. Aquileia Colon. cccix. li. cccxiii. ii. Agleii Vitellitici. 14, 38. C. Aquilius Cos. 21, 77. Aquilonia capif. 115, 45. Q. Apul. Pãsa Cos. 106, 63. Apulum bellum. 92, 93. L. Apul. occidit. 281, 52. T. Apul. &c. 232, 34. Ara maxima. ii. lxxx. Ara memorabilis. 15, 60. Ara Annibalis. 208, 79. Aratus. 192, 24, 24, 11. Arbacala. cxvii. xxxix. Arces. libertatis. 35, 29. Archidami o. 269, 64. Archimedes. clviii. v. Archimedes occiditur. clxix. xvii. Ardeu obsidio. xii. cii.

Ardeatib. restituit ager. xliii. xliiii. Area louis Capitol. 9, 33. Arethon flocc. cvii. Aréthusa. clxviii. xcix. Argei. v. xlv. Argi. cccxxviii. lxxx. Argyrapiides. 285, 102. Arguoru defectio a Romanis. cclxi. x. Arguoru calamitas per Nabin. cclxlii. xxxvii. Argis electum p̄fidii. cclvii. lvi. Argithea. cccx. xl. Ariarathis legati. 157, 40. Ariarathis reconciliatio. cccvii. xcix. Aristheni oratio. cclxi. lx. cclxiii. xlv. Aristodemus tyrannus. xvii. xlv. xx. xlv. Aristol. 156, 8. 260, 56. Aristomachus. cl. lxx. Armenes cclix. xxvi. Armes. clxxxi. l. Armillarũ v. Sab. 3, 65. Apparatus insignis Sãntiũ armorũ. cii. vii. Arpi recepti. clx. lxx. Aretini obfides. cxc. liii. Arria sylvia. xv. i. Artona. 22, 21. 53, 39, 30. Aruns. viii. xliii. Aruns & lucius. ix. xcv. Arũs & Tullia. x. lxxxv. Arũs & Titus. 12, 80. Aruntis & Bruti pugna & caedes. xliii. lxxxviii. Aruns Porfene F. occiditur. 16, 70. Arons Clusinus. 60, 33. Arũs fl. cxxviii. xx xliii. Asie amcenitas. 293, 85. Asiaticę illecebre qñ primũ Ro. inuectę. 203, 65. Astat. cognomẽ. 289, 104. Ascanius. 1, 72, 88. Asdrubalis cedet. 116, 88. Asdrubal. cxx. xxxiii. Asdrubal Calu. 147, 90. Asdrubal victus. 146, 52. Asdrub. Gligonis. 170, 39. Asdrubal de Hisp. possessione deiectus. 189, 30. Asdrubal alpes superat. cxciii. xc. Asdrubalis cedet. 196, 25. Asdrub. & Scipio ad Syphacẽ veniũt. 200, 105. Asdrubal. cxxv. xxxiiii. Asdrubalis Hædi oratio. ccvi. xcv. Asylum. li. cii.

Asyla. cclxx. ix. Asapant. &c. 203, 95. Astura fl. lxxxvii. xl. Athamania omnis Philippi fit. cclxxiii. vii. Athen. legatio. 228, 45. Athen. belli causę. 230, 10. Badius Cãpan. 165, 108. Balbus mons. 215, 105. Baleares ins. 205, 69. Barbari cõstantia. 116, 90. Barbari p̄ rif. ci. Ro. 61, 17. Barbaroru fides. 200, 88. Barbari in Hispa. cedet. 253, 20. Barbofthenes. 255, 65. Barcillas occidit. 246, 75. Bargust. clix. lxxxii. Basilice. clxxviii. xxxi. Basilica porcia. 310, 15. Bebia lex. cccxxiii. liiii. L. Bebius. cclxxix. lvi. Cn. Bebius Pãph. Cos. cccxiii. xvi. M. Bebius Pamph. Cos. cccxvi. lxxxv. Belli duces. xxi. xxliii. Belli iura esse sicut & pacis. lix. x. Bellone tẽplum votum. cix. lxxxv. Bellouesus. lx. liii. Beneuentum. 137, 73. Belafides. 249, 48. Betis qui Curis. 201, 94. Betula. 188, 102. Bilitagis legati. 252, 52. Byria. cclx. xciii. Blactus & Dasi. 180, 7. 1. Boebe Palus. 235, 4. Bocchar. 215, 67. Boioru in Italiã trãsitus. 60, 73. Defectio. 120, 63. Bellũ. 258, 31. 261, 52. Cedet. 251, 85. 277, 10. Bolę captiuntur. 55, 38. Bomilcar. 149, 20. Bomilcaris fuga. 168, 35. Bononia Colon. 289, 77. Bostar. cxxxii. xxxv. Bouianũ cap. 103, 15. 104, 94. Brancus. cxxi. lxxxv. Brennus. 61, 25. 293, 14. Brixia. lx. lxx. Brixiani. cxx. lxxxvi. Brutus. 12, 48, 85. 133, 2. Lugetur. 15, 5. Bruti & Aruntis pugna & cedet. 14, 98. Iun. Brutus Scæua Cos. 90, 89. 116, 47. Brutulus Papius. 93, 55. Budares. 249, 48. Bulla Gallica. 130, 95.

B Accharalia in Hertruria inuecta e Grecia. 303, 102. deinde Ro. &c. 304, 73. Bacchus insula. 282, 52. Badius Cãpan. 165, 108. Athen. decretum i Philippum. cccxxv. lxxii. Athen. lingua solum potest. cccxxv. lxxii. Athen. leg. o. 265, 87. Athletarum certamen primũ Ro. 306, 34. Atys. 1, 103. Attalis tribus. 230, 32. Attalus morif. 245, 74. Attalus qualis fuerit ibid. Attalus. cxc. lxxxiii. Attali legati. 238, 32. Attali munera. 242, 41. Attali munificẽtia. 244, 80. Attalus. 293, 56. Attanes. 290, 51. Atrellang. fabule &c. 74, 102. M. Attili. Reg. Cos. 106, 87. 112, 39. 133, 22. M. Attil. Glabrio Cos. 270, 31. triũphat. 280, 35. M. Attil. Fabian. 134, 30. M. Attil. PR. 248, 6. M. Attilius Volsi Cos. 323, 85. Auaritia & luxus. 250, 97. Auertinus Rex & auentini collis. 1, 105. Auertini tẽplũ. 2, 51. Auertinus mos. 8, 30. Auertini lacus. 153, 50. Aufidius. 136, 53. Augurij captatio. 2, 50. Augurium. 8, 58, 102. Augurũ honos. 8, 107. Augur & mangurandi mos. 4, 95. Augures. 32, 80. 107, 28. eoru auct. nũc. 106, 73. Auspicium. 12, 57. Augustus Cels. 4, 55. Aurũ bellũ. 17, 4. 18, 80. 80, 37. Q. Aurel. Cerat. Cos. 97, 28. occidit. 99, 12. C. Aurel. Cos. 228, 35. e. querele. 236, 76. Aurũ sacrũ. 63, 70. Aurũ Gallicũ. 77, 65. Aufones. 87, 103. Aufones deleti. 99, 98. Axylus. 293, 98.

B Accharalia in Hertruria inuecta e Grecia. 303, 102. deinde Ro. &c. 304, 73. Bacchus insula. 282, 52. Badius Cãpan. 165, 108. Athen. decretum i Philippum. cccxxv. lxxii. Athen. lingua solum potest. cccxxv. lxxii. Athen. leg. o. 265, 87. Athletarum certamen primũ Ro. 306, 34. Atys. 1, 103. Attalis tribus. 230, 32. Attalus morif. 245, 74. Attalus qualis fuerit ibid. Attalus. cxc. lxxxiii. Attali legati. 238, 32. Attali munera. 242, 41. Attali munificẽtia. 244, 80. Attalus. 293, 56. Attanes. 290, 51. Atrellang. fabule &c. 74, 102. M. Attili. Reg. Cos. 106, 87. 112, 39. 133, 22. M. Attil. Glabrio Cos. 270, 31. triũphat. 280, 35. M. Attil. Fabian. 134, 30. M. Attil. PR. 248, 6. M. Attilius Volsi Cos. 323, 85. Auaritia & luxus. 250, 97. Auertinus Rex & auentini collis. 1, 105. Auertini tẽplũ. 2, 51. Auertinus mos. 8, 30. Auertini lacus. 153, 50. Aufidius. 136, 53. Augurij captatio. 2, 50. Augurium. 8, 58, 102. Augurũ honos. 8, 107. Augur & mangurandi mos. 4, 95. Augures. 32, 80. 107, 28. eoru auct. nũc. 106, 73. Auspicium. 12, 57. Augustus Cels. 4, 55. Aurũ bellũ. 17, 4. 18, 80. 80, 37. Q. Aurel. Cerat. Cos. 97, 28. occidit. 99, 12. C. Aurel. Cos. 228, 35. e. querele. 236, 76. Aurũ sacrũ. 63, 70. Aurũ Gallicũ. 77, 65. Aufones. 87, 103. Aufones deleti. 99, 98. Axylus. 293, 98.

C Acus. 2, 64. L. Cæcilius Metellus. 138, 3. 187, 56. M. Cæcil. Metell. 154, 64. Q. Cæcilius Metell. Cos. 199, 3. Dict. 211, 30. Q. Cæcil. Metel. oratio. 324, 84. Cæra. 1, 75. Cereb. hospitii publice factum. 63, 65. Cæritũ bellũ. 78, 50. Lega. 11, 78, 65. Cælo Fabius Cos. 21, 106. 22, 19. dies dicti. 28, 93. exulat. 29, 27. Cælo Quintus. 28, 84. Cælo Duillius Cos. 87, 102. Calabij. ci. Calauũ oratio ad filium. cxii. lxxxv. Calend. O. Ob. &c. 55, 30. Calend. sextil. principiu anni. xxvii. lxxix. Cales. 87, 103. captiuntur. 88, 8. Calligenes medic. 323, 39. Calor fl. clxii. lxxxv. C. Calpurnius triũphat. 30, 77. fit. Cos. 39, 74. moritur. 320. Calpurn. flama. 139, 63. Calua auro cõlata i vñu poculi. cxlv. xlviii. Camars. cxlii. Cameli Dromades. 286, 2. Camillus exulat. 60, 25. reuocatur & Dictator creatur. 61, 102. in annũ prorogatur. 64, 104. Camilli religio. 62, 28. triũphus. 58, 30. 63, 55. 65, 65. 68, 28. 74, 36. o. 62, 38. 63, 78. 66, 42. 69, 95. 70, 50. 73, 7. laus. 69, 70. moderatio in cõptando Furio. 70, 35. Mors. 74, 77. Camilli consiliũ memorabile. 87, 51. Cãpan. 80, 64. 69. Rom. se dedit. 81, 17. venduntur. 17, 58. venenũ sumunt. 17, 5, 25. Cãpanę delicia. 83, 4. Cãp. femine de Ro. bene merite. 179, 77. Cãpanis pacis oblate cõditiones. 166, 105. In Campanos decretum publicum. 179, 85. Cãpanoru o. 80, 70. in

Ro. merita. 95, 6. Facin. in Ro. 130, 54. 141, 36. 43. Cedet. 173, 29. querele. 179, 62. cõiuratio no. ua. 184, 70. cedet. 148, 7. Postulata in Senatu. 141, 30. Legati ad Ant. 141, 36. Camoenari lucus. 54, 40. Canes Capitolini. 62, 107. Cannetum. 120, 85. Canne. cccxxvi. xlv. Cannãis pugna. 136, 90. Cãnel. leg. fallacia. 139, 107. Cannensium captiuoru oratio. cccxxix. i. Cannẽs clades. 137, 41. C. Cantuleius. 41, 7. Canulei oratio. 4, 156. Canterũ in fossã. 150, 45. L. Cantius. 136, 75. Capetus. 1, 103. Capys. 1, 103. Capite rasi. cclix. xxviii. Capitolin. Iupit. 11, 50. Capitolini lud. 63, 65. Capitoliu occupat a consiuratis. 29, 55. defendit cõtra Gallos. 61, 60. Capitolij ornãmẽta. 110, 73. Capræ palus. liii. xliii. Captiuoru Cãnel. p̄cinũ &c. 138, 99. oratio i Sen. cccxxix. i. &c. Capua vñ. xlviii. xxxvi. Capuę cõiurati. 99, 108. Capuę desolatio. 175, 81. Capuę Annib. exercitus corripitur. 144, 15. Capua obsidetur. 165, 64. Capuę desperatio. 174, 58. Capua capitur. 175, 30. Carallitis palus. 291, 106. Carbari. cccix. xvii. Carcer. viii. xxxv. Carceres in circo. 88, 87. Carillus deditur. 239, 99. Carmenta. ii. lxxxv. Carnificina. xviii. xi. Carpẽtani &c. 117, 58. 118, 64. Carpentũ p̄lẽticy matronis concessa. 58, 80. Carleoli. 106, 5. Cartela. 117, 34. Carthaginẽses in Sicilia tractiunt. 46, 94. Carth primũ tributum pedit. cccxxvii. xxx. Carthaginẽsi pax oblat. 221, 20. 225, 87. data. 227, 5. Carthaginẽsi foedus cõ

Ro. 80, 73. tertio teno. uat. 104, 74. responsum ad Ro. legatos. 118, 40. cedet ad Cumas. 148, 43. 218, 77. met. 209, 65. legatorũ postulata. 222, 45. perfidia. 222, 84. Carthag. in suos Impatores oratio. ccc. xviii. Carthag. & Massinũ difcrepatio. ccc. lxxix. Carthago quantum loci amplectitur. 260, 90. Carthaginis noue fit. 182, 16. oppugnat & capitur. 182, 44. 89. Reliqua quere in Pœn. & Annibal. Carthetana arx. 515, 9, 70, 133. Sp. Caruilius Cos. 144, 54. 96. Casa Romuli. lxxiii. liii. Casandri mors. 309, 8. Cassina fames. 144, 3. Cassinum deditur Annibal. 144, 50. Sp. Cassius Cos. 178, 8, 20, 21. 21, 79. morif. 219, 95. Cassinũ Col. c. lxxxi. Castoris aedes. 22, 3. Castrũ altum. 153, 66. Castorum. clx. lxxxvii. Castulonẽs. &c. 203, 20. Catonius Labeo Trib. pl. cxlv. xcii. Catinorum cõiuratio. cccv. lxxviii. M. Cato Prætor. 142, 42. Cos. 249, 15. verę imperatorie virtutis exẽplũ 233, 65. proficitur in Hispaniã. 254, 2. trium phat. 258, 18. fugiunt. 289, 90. fit. Celsar. 293, 64. Catonis oratio. 150, 52. ad null. 252, 83. similitas cõ Scipione. 301, 29. laus. cccx. xl. Cauding insidie. 93, 106. Caudine furcę. 94, 9. Caudina pax. &c. 94, 58. Caularis. 292, 105. Caulari. lxxv. xxxiii. L. Ceditio dies d. 24, 29. Ceditio. Ceturio. 62, 70. M. Ceditio Galloru aduẽtũ p̄nũciat. 60, 25. Celenę. 292, 66. Celeritas cõsilijs inimica. 233, 46. Celerum. 234, 94. Cella vna duobus dijs negata. 193, 74. a ij

Celtiberorum defectio. 169, 377. motus. 318, 93. ceddes. 239, 304, 325, 444, 443, 306, 307, 313, 11, 322, 335, 61. Celtiberis pax data. 253, 78. Celticus Ambigat. 60, 50. Cechrege oppugnatio. 239, 105. Ceninensium bellum. 3, 38. Cenone capta. xxvi, xlii. Censorum creatio. 42, 95. 45, 48, 70, 73, sed vitio. 79, 5, 100, 84, 105, 4, 7, 107, 49, 116, 44, 135, 65, 186, 104, 193, 28, 237, 102, 258, 1, 262, 30, 295, 80, 310, 65, 321, 79. Censor in demortui locum non sufficit. 60, 5, 70, 78. Censoribus dies d. 139, 108. Censor primus ius. 18, 6, 103. Censura instituta. 4, 2, 35. Censura aequa & semeltris facta. A. emil. lege. 4, 5, 70. Censura plebeia facta. 79, 14. Censura quinquennialis olim. cl. lxxxiij. Censurae tempus. cl. lxxviii. Censura seuerata. cl. lxx. Censurae petitio. 289, 82. Censurae praes. ccxxxviii, xc. Censurae equitum. 92, 10, 14. Censurata comitia. 14, 21. Censuratio primipili. 83, 100. Cephalenae data pax. ccxcv, 98. Cerdubellus. cc, lxxvii. Ceresiacrum. ccxxxviii, lx. Ceresis initia. 263, 32. Certamen inter concordissimos Coss. Q. Fab. P. Decii. cx, lxxx. Certamen inter patres & plebem. xix, xxiii. Chalcis. cxviii, lx. Chalcis conflagra. 235, 48. Chalcidiae hospitium festiuium. 269, 73. Chalcis ab Aetolis frustra tetata. 267, 105, 268, 17. Chalcidiae Antiocho portae aperit. cclxxx, xix. Chalcidiotis. cclxxvii, lxxv. Charilus. xc, xviii. Charopus. 237, 86. Chans. cxcvii, lxxxviii.

Chelidonium promot. cclxviii, ciii. Chloelia. xv, xlvii. Clyclades. ccxxxii, v. Ciminius sylvia. cl. xxxviiij. Ciminius sylvia hetruscorum Cos. Fab. intrat. cl. lxxii. Cyneas Pyrrhi leg. ccl. cingii. Cingilia capitur. xc, li. Cynolarges. ccxxxix, xc. Cyprius vicus. xl, xvii. Cyralabis gymnasium. cl. lxxii, lxxxii. Circeii col. xli, lxxv. Circeii capti. xxi, xxvi. Circus maximus. 8, 88. Circus Apollinis. 38, 108. Cyrtensis iudices. 285, 105. Cirrha. ccxix, cvii. Cirtis q. Betis. cci, xciii. Cyrus. xcvi, lxxxix. Cisseus. cxcvii, lxxxv. C. Cinnus. l, v. Ciuilis fossa. 5, 70, 21, 29. Ciuilis Aequus. 43, 7, 25. Ciuilianus. clx, cl. Ciuitas sine suffragio. cl. lxxxvii, lxxxviii. Ciuium Rom. nuptiae. 297, 22. Clarigatio. 87, 73. Classes quinq. v, x. Classes ceturiae. 99, 108. Cladius Altimus. 160, 36. Claudi prof. Annib. 123, 100. Claudia tribus. xvi, xcix. Claudia aqua & via. 100, 86. Claudia Quinta. 21, 107. Claud. Altilis. 150, 35. App. Claudius & Claudius. xvi, xcix. xvii, xciii. App. Cl. Cos. cviii, 85. App. Cl. pulcher. Cos. clx, lxxxix. ccvi, lii. C. Claud. Cos. xxix, xlv. eius oratio. xxxviii, xxx. C. Claud. de p. 37, 104. C. Claud. c. xlii. C. Claud. Flam. 177, 64. C. Claud. facin. 198, 63. C. Claudij gesta. 231, 25. C. Cl. Pulcher. Dicit. 105, 89. August. 249, 40. M. Cl. Clitias facin. 35, v. exulat. xxxviii, xlii. M. Clau. Marcellus Cos. cccxi, xxx. Clau. figendi causa & lex. 75, 3. figitur. 88, 58. Cloacae. 12, 72, 64, 88.

Cloacina. xxxv, lxxxix. Clunianum captum. 105, 14. Clusium. cxi, xviii. Cobulatus. ccxcvii, x. Codrio. ccxxxii, xxxix. Cela. ccxxxvi, xxx. Coelius mons. vii, 4. Cogere in ordinem. 36, 59. Cognitio rerum capt. x, xl. Collatia. lx, xix. Collegatum cooptatio. 39, 23. Coloniae Ro. defectio. clxxxvi, xlix. Coloniae Ro. an continuo ciues nominati sint. cclvii, lxxxv. Colophonis oppugnatio. cclxxxiii, xlii. Colmen locus. 31, 18. Comense oraculum. 292, 60. Comini cap. 115, 64. Posth. Cominius. 17, 14, 20, 21. L. Cominius &c. 95, 14. In incertum comitorium euentum, patres auctores sunt. liii, lxxx. Comitiorum ordo apud Argeios. cclxi, c. Comititia centuriata curiata. cl. lxxix, xxxix. Copedes Greci. 244, 23. Coccipere iulurandum. vii, cviii. Concordiae aedes. 105, 33, 134, 53, 144, 88. Cofulsi suffragium. 176, 28. Cofuratio mil. Ro. 83, 5. Cofuratio nis generis Samnio. cxliii, xl. Cofubi promissum patrum & plebis. xli, vi. Cofubal. lex. xli, xxxii. Patres Cofcripti. 131, 100. Cofulsi optum. xliii, lvi. Cofualia. lii, x. Coss. creatur. 12, 73, 35, 44, 16, 79, 96, 175, 18, 18, 40, 43, 88, 90, 99, 19, 7, 20, 33, 53, 21, 36, 77, 79, 100, 106, 24, 7, 37, 19, 38, 23, 38, 75, 24, 2, 7, 29, 57, 58, 94, 25, 1, 84, 26, 34, 57, 75, 78, 27, 8, 67, 28, 35, 56, 29, 45, 30, 23, 91, 31, 67, 32, 40, 36, 64, 65, 77, 84, 37, 18, 39, 33, 34, 53, 45, 54, 2, 75, 81, 43, 35, 5, 57, 83, 44, 57, 45, 19, 28, 33, 55, 46, 7, 95, 100, 104, 47, 38, 48, 33, 49, 39, 51, 23, 44, 45, 53, 79, 59, 67, 102, 74, 60, 74, 81, 75, 2, 76, 55, 52, 75, 86, 77, 76,

Cn. Corn. Cethegus. Cos. cclxli, l. Cn. Corn. Let. Cos. 22, 5, 39. Cn. Corn. Cossus. Cos. li, lxxxix. Cn. Corn. Cos. 24, 2, 55. triphus. 24, 5, 2. Legat. ad Antiochum & Ptolemaeum. cclxviii, lxxxii. Cn. Corn. triphus. 14, 5, 105. L. Cornelius setetia. 33, 30. L. Corn. Maluginensis. Cos. xxx, xci. L. Corn. I. Cos. 88, 22. L. Corn. Rufinus. 83, 20. L. Corn. Let. Cos. 89, 34. L. Corn. Lent. triphus. 230, 105, fit. Cos. 235, 84. Cor. naufragium patitur. cclxviii, cvii. L. Corn. Merula. Cos. cclix, xlii. M. Cor. Ceth. Cos. 21, 31. M. Cor. Mal. Cos. 4, 5, 39. P. Corn. Dicit. lii, lvi. P. Cor. Arui. Cos. 104, 25. P. Corn. Let. Cos. 316, 85. Ser. Corn. Cos. 105, 58. Corona aurea. 37, 89, 45, 1, 82, 108. Coruus Gallum iuadit. lxxxix, xc. Corui auspiciu. 114, 108. Corribulo capite. 164, 74. Corrodi caedes. 319, 68. Cratera aurea Delphos missa Apollini. lviij, lxxxii, lix, xxxv. Credulitas stulta. 165, 42. Cremera flumen. 23, 74. Crotois calamitas. 14, 6, 64. Crotonem obsidet Brutus. cl. lxxxii, &c. Crustum in bellum. lvi, Culca. cxlv, lxxxviii. Cumae. xliv, xciii. Cumani. lxxxix, xxxviii. Cicerone Fabius. 123, 20. Cuneo Celtiberi plurimim valere. cccx, lxxxij. Cuniculus. lvi, lviij. Coriolano dies dicta. 20, 68. exulat. 20, 75, &c. moritur. 21, 86. oratio. 20, 55. Coriolanus Boiorum regulus. cclxviii, x. Corneliae nuptiae. 305, 98. A. Cornel. A. ruina. 93, 9. A. Cornelius Cossus. 44, 86. fit. Cos. 46, 104. li, xxxii, lxxx, lvi. Dictator. lxxvii, xxxv. eius oratio. lxxvii, xlv, ciii.

Curtius magistratus. Curtina capitur. xci, l. D. D. A. cclxxxv, cii. Damaspus. 166, 22. Darius. xcviij, li. Dalfus & Blackus. 180, 71. Decedere iure suo. 32, 104. Decet tabule i vulg. ppo. stia. xxxvii, ix. Decemviri creati sine puocatione. 32, 86, 33, 2. tyrannide occupat. 33, 43. i ordine redigitur. 36, 105. Decemviri sacrorum. 74, 22. Decimatus a Cos. exercitus. xxv, lxxxiii. M. Decius Trib. pl. c, cv. P. Decius &c. 81, 100. eius oratio. 82, 12, 24. laus. 82, 56. P. Decius Mus. Cos. 84, 75. le deuouet. 86, 30. P. Decius Cos. 100, 75. eius Fabio certamen. 100, 80. H. Cos. 103, 80. eius oratio. 100, 85. le deuouet. 112, 100. Decius Magius. 14, 4, 46. Decurie. X. liii, lxx. Deditio formula. 9, 22. Delium Apoll. templum. cclxx, v. Delphos leg. missi. 12, 79. Demarathus. viii, xli. Demaratha. 155, 69. eius eg des. 155, 59. Demetrias ab Aetolis occupata. cclxxvii, xxvii. Demetrius &c. 259, 25. patri redditur. 276, 82. Demetrii mater. 312, 58. purgatio. 315, 47. iterum. 317, 100. erga eum Senatus decretum. 315, 65. Demetrius Phalerius. cxxxliii, xlviij. Demurgus. 124, 1, 4, 296, 13. Democles & lociortis caedes. cclxii, lxxxviii. Democritus. 188, 25. Democritus. 134, 104. eius sententia. 233, 45. mors. 287, 21. Deorum metus. v, viii. Desales. ccxv, lv. Desultores. cclvi, xxxliij. Deuouetum se formula & verba. 86, 33, 70. Dextragrides. cclv, lv. Dextre. Igeuq. ptes m. di. liij, c.

Duodecim tab. leges hinc incise. 37, 98. Duodecim tab. leges. 65, 6. Duplicitarij. 25, 70. L. Duronius. 33, 35. Duumviri. vi, l. E. Ebutia. cclliij, xliiij. E. L. Eburius Cos. 27, 67. moritur. 27, 82. Posth. Ebutius. Cornice Cos. xliii, xx xv. P. Ebutius. cclliij, v. T. Ebutius Cos. 27, 45. Ecebrani Volci. 17, 59. Edeico. clxxxviii, lxx. Egeas pfectus. 140, 4, 21. Egerius. 8, 4, 5, 9, 20. Elatia capite. cclxii, xcvi. Eleortu legatio. cclxxi, x. Elephantorum tractatus. cclxi, xxv. Elephanti turres gestantes. cclxxxv, xc. Ellicius lupiter. 533. Elymgi Sagittae. 285, 105. Elitoni dux. lx, lxx. Emporie duae. cclliij, xxx. Emporia. cclx, lxxxvii. Emporitanorum deditio. cclliij, xxx. Emporiti defedit. 216, 58. Empulsi. lxxxviii, xviii. Ennefidem. Elym. 242, x. Enne situs. 188, 77. Ennesium ceddes. clx, xv. Ephefus Dianae templum. x, xlviij. Epicides. 156, 2, 166, 13. Epitri motes. 239, 98. Epitri claustra. 140, 98. Epistognatus. cclxiiij, xc. Equitum stipendium. x, xvii. Equitum stipendium. triple. lxxxiiij, cv. Equites notae. 187, 10. Equitum Centuriae. lx, li, x, xliii. Eques mereri quoniam primus coeperit. xliii, cv. M. Equitum D. equatus. cxxxliij, xxxviii. M. Equitum quoniam creatur. vi de Dictator. Ergastulum. xviii, xl. Eretia capite. 239, 85. Eretum. camel. 286, 17. Erigonius. 214, 73. Erigonius fl. cclxii, 80. Eriza. cclxiiij, lxxxliij. Estedarum vltus. 115, 103. Euader. li, xxviii, lxxxliij, a liij

Euentus fultos regit. 134, 138. Euganei. 1, 53. Eumenes. 255, 47, 263, 25. eius oratio. 288, 25. Euocare deos. 57, 90. Eurylochus. 267, 12. Eurolychi exitium. 276, 34. Eurymedon fl. 248, 105. Euripus. 197, 105. Eurote felle. 255, 17. Euthymidas. 268, 1. Exilium feni multo mi ferius. 21, 67. Exodia. 74, 100. Expiatio homicidij. 6, 70. Externis quomodo in bello credendum auxiliarijs. 269, 55. F

Fabius, Maximus cognominatur. 105, 51. Q. Fabius Maximus. 108, 14. Q. Fab. III Cos. 147, 36. Q. Fab. III Cos. 148, 29. V. 110, 54, 78. et ofo. 110, 85. consulatum abnuuit. 108, 80. Q. Fab. Gurges. 122, 77. fit Cos. 126, 47. Q. Fab. Max. Prodict. 129, 68. cunctator. 130, 36. cōfiliarius. 130, 105. equitatum in capitiuorum p̄cio soluēdo. 132, 42. ei equatū cum Minutio imp̄ij. 133, 38. et ad Aemiliū Cos. ex hortatio. 135, 45. Q. Fab. oratio. 152, 50. Q. Fab. F. F. Cos. 160, 5. Fabij p̄ris Legati & filij Cos. exp̄fili. 160, 30. Q. Fab. viax. V. Cos. 185, 56. Senat. p̄iceps. 187, 5. alter Annibal. 188, 55. ab eo petiit insidij. 188, 60. et integritas erga M. Liviū 190, 70. oīo aduersus Scipionem. 206, 38. mors. 223, 15. Fabriū ceterū. 10, 4. Facere & pati fortia Romanū esse. 16, 20. Facib. armati hostes. 47, 65, 77, 101. Factionū detesta. 42, 98. Falarica quid. 117, 105. Falcate quadrigae. 286, 2. Falerina tribus. 98, 83. Fallicorū oīo in Senatu 59, 70. deditio. 59, 30. Fallicum bellum 77, 82, 108, 115. Fames. 204, 40, 43, 69, 51, 49. Fanorū expiatio. 63, 64. Fanum. 114, 25. Falces populi mittere. 15, 101. Falces habebant alternis Cos. 98. Fati nefasticū dies. 5, 35. Fata Velētū pdita. 56, 64. Fatale pign. impij. 178. Fati vis. 6, 98. Fatum quid. 162, 65. Fauni insula. 249, 23. Fauni aedes. 259, 35. Faustulus. 2, 15. Feclales. 5, 101, 270, 90, 802. r̄m ius. 7, 101, 228, 99. Fecenia hispala. 304, 13. Ferentinum caput. 21, 9, 51, 55, 109, 17.

Luc. Ferentinus. 11, 53. Feretrius Iuppiter. 3, 45. eius tēplū. 8, 40. Ferig. indict. 27, 63. Feronij fanum. 7, 50. Feronij Lucus. 174, 39. Ferre iudicem. 37, 85. Feslinatio ceta. 355, 85. Fesule. 128, 56. Fidenē capiti. 45, 48, 47. 96. Fidenatū defectio. 6, 79. bellum. 4, 38, 45, 30. scelus. 47, 32. Fidesi dextra cur. sacra. 5, 44. Fides &c. 74, 30, 206, 105. Fidutiaria possessio. 244, 30. Figulensis via. 36, 65. C. Flaccus Flamē. 186, 6. L. Flaccus Cos. 98, 75. Flacci sequita. 184, 60. Flamē dialis. 64, 24. Flaminiā prata. 38, 105. Flaminiā via. 302, 9. Flamini in Sen. itroire licebat. 186, 35. in leges iurare nō licebat. 236, 95. pōtificis dicto audieres erant. 288, 2. Flaminius Circus. 37, 17. C. Flamini. Cos. 126, 55. et puicacia. 127, 73. serocia. 128, 63. cedes. 129, 11. C. Flaminius. 249, 18. fit Cos. 249, 43, 72. T. Quiri. Flamī. 312, 18. Flauia rogatio i Tuscul. 92, 108. Flauia Lucan. 105, 50. Cn. Flau. Scriba. 105, 42. M. Flauius. 89, 25. M. Flauoleius. 22, 93. Floronia Vestalis. 138, 73. Foederis faciēdi for. 5, 101. Foedus cū latinis. 11, 98. Foederū tria ḡna. 259, 97. Foenebris res. 78, 95. Foeneralis lex. 262, 3. Foeneratores multatur. 268, 50. Fori. 8, 88, 12, 73. Fori ornādū initū. 103, 69. Fortūe mule. tēp. 215, 74. Fortuna Romanis semper p̄sentissima. 21, 75. Fortūa aios occipat. 61, 4. Fortūe i Scipionē indulgētia. 219, 42. Fortis fortūe cedes. 116, 35. Fortūe primigenia aedes. 217, 32, 259, 35. Fortūe equestris gēdes. 320, 95, 321, 65. Forulū. 174, 47.

Fregelle. 80, 50. Fregelle receptae. 100, 68. Frenū capif. 98, 86. Frumenti decimae exactae. 270, 74. Fugiendo in media fata ruitur. 99, 80. Cn. Fuluius. 107, 90. Cn. Fuluius Ceterimalus Cos. 171, 86. ei dies dicitur. 172, 25. Exulat. 172, 67. et crudelitas. 175, 40. cedes. 184, 36. L. Fuluius Cos. 93, 6. L. Fuluius purpurio Cos. 246, 13. M. Fului. Nobilitor. 277, 17. fit Cos. 287, 50. accusat ab Ambracii. 298, 97. et ofo. 303, 6. trīfiph. 303, 38. cū M. Aemilio Lepido inimicitie. 298, 94, 319, 60. Fuluij Flacci gesta i Hispania. 320, 60. Q. Fului. Flacc. Cos. 161, 82, 185, 56. Dict. 185, 32. Fundanū bellum. 88, 75. Fundae. 205, 65. Funus militare. 35, 95. Funebris oīo matronis post mortē cōfelia. 63, 73. Furi seu fustus. 27, 8. L. Furi. Cos. xxliij, liij. C. Furius Pacilius (Cos. xliij, li). C. Furi. Petel. Cos. 51, 42. L. Furi. Medullin. Cos. li, xxliij, lxxix. L. Furiū oīo. lix, lxxv. L. Furi. Camill. Dict. 71, 179, 58. 80, 38. Cos. 79, 60, 87, 30. II. Cos. 90, 89. Vide Camillus. L. Furius Curfor Dict. 103, 16. trīfiphat. 103, 67. L. Furi. triūph. 236, 65. M. Furius Camill. Dict. liij, xl, lxxv, xxli, lxxliij, xxv. Vide Camillus. P. Furius. xxliij, xcix. Q. Furi. Pōtiffex. 36, 108. Sex. Furi. Cos. 21, 36. Sp. Furius. xxviii, ciiij. Sp. Furius Camill. Cos. 22, 15, 27, 8, 74, 60. Fustus seu Furi. 27, 8. Sp. Fustus. P. P. v. ciiij. G

Abij recep. 12, 47. Gaditani Ro. se dedit. 205, 73. Gala. clx, xxviii. Serg. Galba. clx, lxxvi. Galeagra. clxvii, xxv. Gallidromō. 273, 38. Gallicia aurū. lxxvii, lxxv. Gall. puicator. 76, 30. Galli quales & quati. 22, 46. inter ferrū & arma nati. 108, 99. egregie pugnāt. 112, 33. armati ad cōfilla prodire soliti. 119, 90. auri audiffimi. 119, 103. legatos Ro. retinēt. 120, 75. auide pugnāt. 136, 85. fitis impatiētes. 258, 59. trāgressi in Venetiā. 306, 44. aedificāt in Agliēfi agro. 311, 29. Italia excedūt. 312, 102. Gallicū tumultus. lxxvi, xlii, cxxix, xxvii. Gallicū bellū. 76, 94. Gallicana expeditio. 242, lxxvi. Gallorum auxiliariū defectio a Ro. 123, 84. Gallorū cedes. 62, 60, 63, 53. 74, 34, 77, 57, 79, 48, 107, 112, 35, 231, 25, 254, 8, 258, 50, 258, 64, 294, 5, 54, 55, 78, 312, 87. Gallorū natura & mores i bello. 110, 95, 293, 55. molities. 128, 39. odia in Ro. 224, 104. motus. 258, 25. in Asiā trāfuitus. 293, 24. ifidie. 294, 35. sacerdotes. 294, 4. armatura. 294, 55. oīo in Sen. 312, 87. Gallos religiofos haud ne gligētes esse. 72, 83. Gallos tēp. morāq. molliores deteriorēq. facere. 76, 98. Gallogreci. 293, 70. Gallogreci bellicof. 279, 94. Gallogrecorū bellū dūce Cn. Mālio Cos. 292, 43. Garitenes. cxxli, 10. Gaudio iūperato oborta mors. 129, 54. Gaurus mons. 81, 38. M. Geganus Macer. Cos. xxxix, xxxliij, xliij, lxxxi, xliiij, lvii. T. Gegan. Cos. 20, 39. Gelo. cxxli, lxx. Gēnea seu glimea. 285, 99. Geminus Metius. 85, 58. Minorū gētū p̄tes. 85, 5. Gentius Rex. 323, 17. Genua diruta. 117, 104. Genuti. Trib. pl. 24, 70. Genutius &c. 57, 27. C. Genutius. Cos. 75, 1. L. Genutius. 74, 74, 75,

16, 70, 83, 108, 105, 58. M. Genutius Cos. 4, 35. eius oratio. 22. Gereticum. 283, 75. Geryon. viij, lix. Germanorum trāfuitus in Italiā. lxx, lxx. Gerūtū. Apollo. 198, 46. Giffo. cccxxv, lxxxviii. Gythēi. cclv, xliii. Gythēi expugnatio. 265, 69. Gladiatores Samnitū. cii, lxxii. Glime sed gemea. 285, 99. Gloria i tpeipreta. cumulator reddi. xxli, xxxliij, xxx. Gonnū. cclxxii, xxx. Gracch. Choel. 315, 4. T. Gracch. &c. 303, 26. T. Gracch. &c. 303, 26. Gracchi gesta. cccxxii, v. Gregorū naues. 79, 65. Greci lingua strenui. 89, 36. Gracia maior. 228, 85. Grēcie claustra. 231, 65. Gregorū mos in concilijs &c. cxxl, lv. Greci eruditiffimi. cccii, 98. Graminea corona. 82, 74. Graulif. Col. 318, 68. H

H Amaram sacra. cxxliij, xciiii. Harmoniae cedes. clvi, xxxix. Hāno. 118, 97, 197, 79. eius oratio. 118, 10. Vincif. 126, 68. capif a Scipione. 127, 17. Hannonis oīo aduersus Himilonē & res gestas Annibalis. cxxli, lx. Harpasus. cccxii, lviii. Harfiora. cxxliij, xxliij. Hafta. xcviij, lvi. Haftati. 88, 22. Helicē. prom. 245, 54. M. Helius. cxxlv, lxxxliij. Helius orat. ccliiij, l. Hemerodromi. 231, 68. Heracliae cedes. 156, 39. Herbefum. 188, 34. Hercinei saltus. 60, 57. Herculanē captū. 116, 3. Hercules Gregus. 2, 58. Hercules fabula. 60, 60. Herculis simulacrū. 104, 99. Herculi vota. 120, 12. Herculis signū. 296, 108. Herdonij cedes. 30, 18.

Herci ludj. 195, 86. Hermandica. 117, 38. Sp. Hermini. Cos. 39, 33. Herculū bellū. 75, 65, 104, 29. vincūtur. 75, 107, 111. fuis fuis leges reddūt. 104, 58. Herodic. celsus. 313, 73. Herodorus. 268, 2. Herodore exitus. 317, 38. Herfilla. 3, 55. Hefiodi fēfētia. 133, 94. Hetruria. 1, 83. Hetruriae opes. 64, 73. Hetrurij opes & vires fractae. 103, 14, 106, 58. Hetrurij defectio. 189, 95. Hetrurij capita. 102, 96. Hetrufca religio. 53, 40. Hetrufca lingua olim, vt post grēca pueri illiui foliti. cl, xlv. Hetrufcū bellū. 7, 50, 22, 55, 66, 80, 109, 229, 300, 82, 106, 3. Hetrufci vincūtur. 16, 1, 66, 94, 101, 37, 101, 57, 102, 92, 114, 1. laniculo eijciuntur. 24, 27. Hybernacula. 53, 58. Hyēs gelida. 56, 18. Hyemis intēpies. 56, 23. Hyems fqua. cccxxi, lxxj. Hieronis dona. 135, 5. Hieronis mors. 151, 79. Hieronym. 151, 79. cum Annib. foedus init. 152, 15. necatur. 152, 34. Hīmera fl. 152, 24. Hīmilco. 142, 57, 146, 9. Hīofus. 148, 97. Hippocrates. 155, 58, 156, 2. Hīpala fecenia. 304, 13. Hīpania vltima Augufti aufpicij domifa. 199, 74. Hīpanij res gēfē. 131, 70, 145, 83. 159, 65. 160, 105, 169, 29, 175, 98, 181, 59, 188, 68, 196, 74, 199, 78, 209, 10, 262, 9, 306, 15, 310, 73, 316, 57, 318, 93. Hīpanorū igenia. 132, 9. cedes. 204, 80, 236, 75, 305, 15, 308, 50. Ferocia ob adempta arma. 253, 50. Hīftriones vnde. 74, 90. Homicidij expiatio. 6, 69. Honoris gēnus nouum. 163, 8. Honoris aedes. 190, 73. Horatia lex. xxxviij, xxij. Horatij fratres. v, cxiij. Horatii trīfiphus. 6, 44.

Horatius proreth occidit. vi, xlv. Horatij coclitis memoria bile facinus. xvi, lxxv. C. Horat. Cos. xxxliij, li. M. Horatius Pulullus Cos. xv, xxxii, xxxli, xl, xxxv. M. Horatij Barbatī oratio. xxxliij, liii. M. Horatii strenuitas. xxxv, ciiij. Horatii oratio. 38, 77. P. Horatius pater. 6, 57. L. Horrenfius. 49, 26. Hofia conditor. 81, 99. Hofilia curia. viij, xlv. Quarta Hofilia. cccxx, xxliij. Hofiem interdum fuperrare facilius q̄ ciuem regere. xxij, xxxviii. L. Hofilius Mancinus cum equitatu fuo occidit. cxxxi, xv. I

I Aniculum. 8, 32. Iani v. i. Iani tēplum ibi. Idera. cxxvi, xxv. I. Iclius. 33, 105. Virginīa Iponfam defendit. 35, 23. Iclij. lii, xxxv. Ideg matris numē. 112, 28. aedes. cclxxv, xc. Idus maie inuidis magistratib. foienes. 33, 32. Idus Decēb. 6, 55, 32. Ielunium Cereri inftitutum. cclxxvi, cv. Iliā. 2, 12. Iliū. xxxv, cxiij. Iliū. cccxxii, xl. Illiturgitani &c. ccl, cxxi. Imbrinum loc. xcv, xli. Impofura memorabilis. xli, lx. Inauguratio cōfca. 186, 5. Iuber populus. 228, 90. Incedū Ro. 160, 102, 178, 24, 268, 34. Incenfus. xli, lxxxvii. Indibil. cclxxvii, lxxliij, cclii, cxx, eius oratio. cclxxvii, lxxxv. ei red dicitur vxor. 188, 98. eius interitus. 209, 45. Indicēdi belli form. 8, 9. Indici elephātes. 285, 90. Indigemines. cli, cxxliij. Ingēnia quae prona ad a v

Inuidia, celsus, lxxv. Ingenul. cvii, xx. Inimicitias mortal. amicitias immortales esse deb. cccxxv, cii. Infubres. lx, lxvi. Infubritu cedet. cxxliii, i. Infula Lugdun. 11, 80. Infula reces edita. cccxii, xxii. Interamnia Col. 113, 99. Intercalares dies. v, xliiii. De Intercessioe. lxxii, x. Interregni & iterreges. 4, 73, 41, 72, 42, 65, 57, 5, 65, 3, 60, 7, 64, 105, 65, 102, 72, 54, 78, 88, 78, 9, 108, 84, 72, 88, 24, 89, 74, 95, 45, 107, 89. Inuidia summa petit. 95, 39, ad ea q ingenia pna 268, 75, ecca est. 300, 35. Inundatio. aq. 295, 94. Inuus. ii, xxv. Iouis Imper. signu. 72, 25. Iouis equi albi. 58, 31. Iram sine virib. vanam esse. lii, xl. Irae ipotes Gall. 61, 8. Ira & spes. 83, 88. Ifricci bellu. 312, 108. Iubellu. Taurea. 14, 174, 150, 30, eius mors. 175, 60. Iudex Pretor Cos. 37, 28. Iudice ferre. 37, 85. Ingi, & sub iugum mittit di forma. 32, 19. Iulie alpes. lx, lxv. C. Iulius Cos. 39, 34. II. 45, 28. III. 45, 53, morit. 64, 4. C. Iuliu. Dicit. lxxviii, cv. Cn. Iuliu. Moto Cos. 46, 7. L. Iuliu. Cos. 49, 56. L. Iulius Trib. pl. 32, 52. P. Iulius Appu. Cos. 236, 84. Iulus. 92. C. Iunius Bubule. Cos. 98, 87. II. 100, 61. III. 100, 95. Dicit. 100, 80. C. Iunius Bubul. 105, 75. Iunius Syllan. Cos. creditur. cxxviii, xi. L. Iunius Brutu. 12, 82. Vide Brutus. M. Iunius. 138, 87. M. Iunius Brutus Cos. cccxxvii, lxxxv. Iunioru. Ceturia seniores consulere volit. 8c. cxxviii, xxxviii. Iuno Romu. trall. 58, 13. Iunonis replu. 58, 18. Ma-

tute. 259, 34. Iupiter Indiges. 1, 87. Feretrius. 3, 4. Stator. 3, 80. Elicius. 5, 33. Iura & leges. 2, 58. Parare in verba. 8c. 19, 101. Ius getium. 14, 55, 44, 90. Ius laborare, extingui nunq. cxxv, lxxx. Iusturandiu in gente Tarquinioru. xliiii, vi. Iustitii. 27, 537, 538, 75, 80, 106, 86. Iuuetutis aedes. 276, 96. L. Abicani. 49, 103. Labici capti. 50, 40. Labor & voluptas. 54, 2. Lacedem. instituta. 255, 100. Lacedaemonis oppugnatio. cxxii, x. Lacedaemonioru cedet. 266, 30. Lacedemonij vicinos in uadit. 296, 30. contra fide cessi. cccxvi, lxxx. Lacedaemon &c. 309, 60. Lacetani leduntur. 127, 28. Lacetani. ccliii, lxxxviii. Lacinie replu. cii, lv. Lacinicus. cclxvii, lxxii. C. Lelit prudet. 183, 29. C. Laelius. 178, 40. Lamis vicus. 296, 30. Lampetra. 234, 47. Lapidet Atri. 175, 102. Lapidet arce. 318, 71. Larissa duplex. 136, 10. Larissa. 14, 106. Larissa obfide. 272, 15. T. Larginus. 17, 18. primu. Dicit. 17, 23. Cos. 17, 18. Lartes Porfena. 15, 46. Lartes. 44, 44. Lariu pmarioru aedes. cccxxii, lxxxii. Latinu. Syllanus. 1, 100. Latinus. 15, 80, 103. Latini. 1, 80. Latine vrbes capte. 9, 25. Latine ferie ist. 237, 19. De iure Latii. viii, lxv. Latini viuunt & cedif. 71, 75, 72, 186, 65, 86, 99, 100, 87, 10, imperiu abnuifit. 79, 68. ad celum requisit. Ro. 302, 106. Latinoru incurfu. 73, 93. bellum. 8, 17, 9, 25, 17, 12, 88, 38. Foedus. 20, 23. defectio. 84, 11. rabies. 73,

90. postulata. 85, 12. Latinis pix data. 76, 88. Latii perdomitum. lxxviii, xlvi. T. Latini in finu. 10, 85. Latumiae. 24, 2, 38. Laudatio funebris. 65, 73. post mortem matronis coeella. Laudib. gaudent milites xxv, lxxxviii. Lauinia. i, lxxviii. Lavinium. i, lxxii. Laureatq. litrre. lv, lxxiii. Lauretia Fauli. vxor. 1, 17. Lauritii foed. 86, 106. Lautia leg. pbita. 206, 28. Lectiflerniu. 56, 27, 80, 16, 90, 4, 12, 8, 30, 130, 1. Lectorius Trib. pl. 253. M. Lectorius. 58, 87. Legati ad Coriolanu mis si. 21, 40. A thenas ad leges describendas. 33, 73. ad plebe reconciliada. 36, 83. celsi. 44, 4, 8. Ifigi caefis statu in coltis poni folite. 44, 55. ad Gallos missi contra ius getiu pu gnat. 60, 80, 95. ad An nib. & Carth. &c. 117, 70, 118, 50, 119, 43. ad Ptolemaum. 227, 104. ad res Afie coponetas. X. mis si. cclxxxix, xli. Legati Phil. & Ptol. Ro. missi. 244, 16, 270, 101. Legatoru Ro. actio in co cilio Aetoloru. 233, 3. Legatios marine. 313, 58. Legio. lxxxvi, xv. Legio Romana vna ad Clufiu delecta. 115, 5. L. Letull oio. 94, 68. Cn. Letulus. 137, 44. Leon leg. A then. 292, 20. Leonrini capti. 157, 23. Letannastus. 265, 98. Leucas capitur. 244, 93. Leges & iura. 2, 91. Leges Ro. mititue. 7, 22. Lex quid. xliiii, xxxix. Lex de puocatione & affe ctado regno. 15, 27, 28. Leges. XII. tab. in es inci se. xxxvii, 98. Leges in caltris prohibi tum ferri. 77, 98. Lex nulla oib. fatis com moda est. 250, 85. Leges quoq. aliquas mu tabiles & mortales esse. 251, 59.

Libere voti. 59, 35. Libertatis origo. 13, 94. Libertatis amor. 112, 85. Libertatis atrii. 103, 12. Libertatoru filii in Se natum lecti. 105, 40. Libertini ceturiati. 10, 17. Libui. lx, lxxii. Lycus Pan. ii, xliiii. Licinii leges. 72, 33. Licinia lex. 78, 84. C. Licinius. xx, xv. C. Licinius Stolo Cos. 74, 81. sua lege dana. 77, 95. C. Licinius Calvus Cos. lxxvi, v. P. Licini. Calu. 56, 10, 61. oratio. 57, 59. P. Licini. Crassus. Pom. M. Cos. 205, 82. P. Licinii. Tegule. carne 229, 94. Sp. Licini. Trib. pl. 22, 22. Lycortas. 265, 99, 296, 88. Lycorte oratio. 309, 35. Lictores. XII. 293. Licitor. xxv, xv. Licitor magist. fores vir gae putere solet. 72, 15. Lycurgi disciplina subla ta. 296, 100. Ligures. lx, lxxii. Ligutini luates victi. cxxliii, xii. Liguri bellum. 259, 65, 261, 40, 298, 83, 302, 66, 308, 58, 312, 50. cedet. 306, 72, 264, 59. coniuratio & cedet. 277, 3, 318, 56. inere tia. 262, 63. Ligustica pax. 319, 63. Lingonu trautus in Ita liam. lx, lxxii. Lintrea legio. 114, 49. Lintrei libri. 43, 85, 45, 10. Lysimachia instauratur. cxxlviii, lxxiii. Litana sylua. 145, 38. Lite in re sua vertere. 40, 94. Literaru ludi. 35, 2. Literaru bificiu. 64, 97. Litu. Andronic. 74, 96. Litu. Salin. Cos. 296, 112. M. Lituus Denter. Cos. 105, 72. II. Cos. 352, 78. M. Lituus Dicit. 199, 2. M. Lituus Sal. Cos. 297, 5, triuphat. 198, 90. Locri se poenis dedunt. 351, 24. Recipiit a Ro. 210, 30, eoru. oio. 212, 45.

Longula capitur. xx, 25. Loricari equites. 268, 48. Loryma portus. 281, 70. Lucanor. ipofura. xc, 59. Lucanu foedus. cvii, 99. Lucani in fidem Rom. redeunt. cxcix, liiii. Lucerenfes. liii, cvii. Luceria capta. 97, 25. reci pit. 99, 6. fit Col. 99, 107. Lucius & Aruns. ix, 95. Lucretia. xii, cviii. violat 13, 13. se coicit. 13, 30. &c. L. Lucretius Cos. 29, 1. L. Lucretius Tricipit. Cos. 28, 1. triumphat. xxviii, liiii. L. Lucretius Flau. Cos. lix, lxxvii. P. Lucreti. Cos. 16, 80. Sp. Lucretius Cos. 15, 30. T. Lucretius Cos. 15, 30. II. Cos. xvi, xcvi. Forma luctus publici. 95, 30. Lucumo. 85, xl. Lucus insignis. cii, lvi. Ludi. 8, 88. Magni. xx, 85. Capitoli. 63, 55. Luna portus. 254, xii. Lupa. ii, xlii. Lupercal. ii, xxxi. Lupi ferrei. cxcvii, 26. Luscino. cxlv, lxxxiii. Lustratoru cedet. 261, 22. Lustrale sacrifici. 6, ciii. Lustratio exercit. apud Maced. cccxliii, xvii. Lustrum, quere Census. Lustrarius. cccxliii, xxv. Luxurie peregrine apd Ro. origo. cccii, lxx. M. Acedonu postu lata. 226, 78. Macedones A. thamania expellatur. cxc, lvi. Maced. cedet. 234, xxx. Macedones ab Argiuis oriundi. cxxli, lx. Machanidas. 197, lxxv. Macris infula. 283, 85. Megandri fontes. 292, 66. Magister equitu, quere in Dictatore. Magistratus duo simul nec capi nec geri pote rant. cccx, xii. Magistratum insignia. cvii, c. Maieftate regia a summo ad mediu difficiliter detrahi q a mediis ad ima precipitari. 287, 8. Magius. cxli, xl. eius co-

cto. 14, 29. liberatur. cxlii, xvii. Magi in Italiam traftit. cccviii, lx. Magonis & Ro. praefi. cccxi, lix. Magonis interit. 22, 95. Maharbalis sententia. cxxxvii, lxxiii. Malleuentum. 137, 73. Mali casus. cccii, 89. Malitiosa sylua. vii, lx. Mamerus Emili. D. ctator. 44, lx. 46, lxii. c, lxxvii. tribu motus & aerarius factus. 45, 80. Mamilius Octau. 16, 92. Mamiliu interit. 17, 75. Mandoniu &c. 183, 69. 202, 33, 204, 29, 209, 53. Manes Virginie. 38, 13. Mangana. cccxliii, xvi. C. Manili. Cos. 24, lii. L. Manilio ciuitas data. xxxvii, xxxii. M. Manilius. Tull. Cos. 17, xli, 23, 14. M. Manilius Cos. 45, lv. Manilius. 144, liii. C. Manlius Cos. 77, 76. C. Manli. Atrilius. 186, 1. Cn. Manlius Cos. 22, xxxviii, lxxvi, lxxv. Cn. Manli. cum. X. leg. ad Hellefp. missus. 198, lx. Cn. Manlius. Volfo. 264, 107. fit Cos. 287, 1. Cn. Manli. Cos. oratio. cccxliii, liii, 299, 75. Cn. Manli. a legatis cri minatur. cccxix. triuphat. cccii, lx. Manlius impiofus Dicit. 75, 4. 15. dies dicitur lxxv, xviii. Malius inuifu patris pu gnat. 85, 72. securi ferit lxxv, xc. Manliana imperia. 46, 89, 85, 95. L. Manli. Torq. Dictator cxxii, lxxv. L. Manlius. 298, 79. L. Manlius in infidias lapsus. cxx, lxxvii. M. Manlius Thufcu Dictator. xxx, 1. M. Man. Capit. Cos. 59, 102. Capitoliu defendit. 62, 106. fit popularis. 67, 83. eius facinus & oratio & largitio. 67, 74. in carcere ductur. & liberaf.

68, 62. factio. 60, 18, lxxii. oio ad plebem. 68, 64. Manlio dies. 69, 1. Manlii ornameta. 69, x. M. Manli. de laxo Tapp. diectus. lx, 30. defiderat lxxix, 35. mortuo et inu fte nota. lxxix, xxxvii. P. Manlius Dicit. 73, 30. T. Manliu Torq. 74, 31. fit Dicit. 78, lx. Cos. 80, 18, 82, 43, 111, 84, 25. T. Manli. ferocia. 85, 16. fraus. 89, 61. in mors. 107, lxxii. T. Manlii contra capt. Canefes oio. 139, xlv. T. Manli. anim. 144, cii. T. Manli. Torq. &c. 17, 16. Manum inticere. 35, 2. Mannus. cxxviii, 37. M. Claudius Marcellus. Cos. 88, 38. Dicit. 99, 64. Cos. 177, 34, 89, xc, oc ciditur. cxxi, xv. Marcellu exhortatio. 149 c. triuphus. 176, 98. la chryme super Syracul. oio aduerfus Sicul. gre las. 178. clementia. 179, lx. oratio. 187, 1. primus ferocia fregit Annib. & vltim. ductu Ro. ab eo occifus. 178, c. M. Claudius Marcellus Cos. vincit a Coriola no Boioru reg. 246, x. 248, 13. supra. X. L. M. hominu occidit. 248, 27. fit Cos. 248, 30. triuphat. 248, xlv. Maris & multitudinis co pario aptiffima. 292, 20. Maritim. C. Tre. 204, 28. Marius Blofus. cxi, lix. Maronea. cccxxv, xlv. Mars gradius. v, 24. Marfi primo prelio cu Ro. pugnat. cii, 84. Marfyas. cccxii, lxxviii. Martialis Flamen. v, 20. Martianu carne. 164, 24. Martis aedes. lxxv, ciii. Martius M. F. Pont. M. v, xxvi. Martius campus. 14, 57. C. Marti. Rutili. Dicit. 8c. 78, ii, vii. Cos. 78, vii, ix. 87, 44, 83, 14. Cn. Martius Coriolan. xxvi, xxv. Cn. Martius Cos. lxxvii, clx. eius oio. 77, 83. L. Martius. clxx, 28. eius

oio. 17, 68. et negat im periu. 172, 12. et honor p. Scipione. clxxvi, 72. Q. Martius Tremulus. ciii, 25. eius triuphi. 8c. ciii, lxxv. Q. Martius Philo Cos. ccc, clvii, ccvi, v. Q. Marti. Ralla. 268, 49. Martius saltus. cccvi, 14. Maffinilla. clxi, 28. clxix, lxxii. cxx, lxxii. C. Scipionis colloquium. ccv, xi. Maffiniae fortuna. ccv & ccvii. per totum. Maffinilla in regnum ceptus. cccxix. Maffinifse munera data cccx, cv. & cccxi, 45. Maffinifse in Carthag. iniuria. cclx, lxxviii. Maffinifse & Carthag. controuerfia. cclx, 80. Maffinifses. lx, lxxiii. Marcellu exhortatio. 149 c. triuphus. 176, 98. la chryme super Syracul. oio aduerfus Sicul. gre las. 178. clementia. 179, lx. oratio. 187, 1. primus ferocia fregit Annib. & vltim. ductu Ro. ab eo occifus. 178, c. M. Claudius Marcellus Cos. vincit a Coriola no Boioru reg. 246, x. 248, 13. supra. X. L. M. hominu occidit. 248, 27. fit Cos. 248, 30. triuphat. 248, xlv. Maris & multitudinis co pario aptiffima. 292, 20. Maritim. C. Tre. 204, 28. Marius Blofus. cxi, lix. Maronea. cccxxv, xlv. Mars gradius. v, 24. Marfi primo prelio cu Ro. pugnat. cii, 84. Marfyas. cccxii, lxxviii. Martialis Flamen. v, 20. Martianu carne. 164, 24. Martis aedes. lxxv, ciii. Martius M. F. Pont. M. v, xxvi. Martius campus. 14, 57. C. Marti. Rutili. Dicit. 8c. 78, ii, vii. Cos. 78, vii, ix. 87, 44, 83, 14. Cn. Martius Coriolan. xxvi, xxv. Cn. Martius Cos. lxxvii, clx. eius oio. 77, 83. L. Martius. clxx, 28. eius

oio. 17, 68. et negat im periu. 172, 12. et honor p. Scipione. clxxvi, 72. Q. Martius Tremulus. ciii, 25. eius triuphi. 8c. ciii, lxxv. Q. Martius Philo Cos. ccc, clvii, ccvi, v. Q. Marti. Ralla. 268, 49. Martius saltus. cccvi, 14. Maffinilla. clxi, 28. clxix, lxxii. cxx, lxxii. C. Scipionis colloquium. ccv, xi. Maffiniae fortuna. ccv & ccvii. per totum. Maffinilla in regnum ceptus. cccxix. Maffinifse munera data cccx, cv. & cccxi, 45. Maffinifse in Carthag. iniuria. cclx, lxxviii. Maffinifse & Carthag. controuerfia. cclx, 80. Maffinifses. lx, lxxiii. Marcellu exhortatio. 149 c. triuphus. 176, 98. la chryme super Syracul. oio aduerfus Sicul. gre las. 178. clementia. 179, lx. oratio. 187, 1. primus ferocia fregit Annib. & vltim. ductu Ro. ab eo occifus. 178, c. M. Claudius Marcellus Cos. vincit a Coriola no Boioru reg. 246, x. 248, 13. supra. X. L. M. hominu occidit. 248, 27. fit Cos. 248, 30. triuphat. 248, xlv. Maris & multitudinis co pario aptiffima. 292, 20. Maritim. C. Tre. 204, 28. Marius Blofus. cxi, lix. Maronea. cccxxv, xlv. Mars gradius. v, 24. Marfi primo prelio cu Ro. pugnat. cii, 84. Marfyas. cccxii, lxxviii. Martialis Flamen. v, 20. Martianu carne. 164, 24. Martis aedes. lxxv, ciii. Martius M. F. Pont. M. v, xxvi. Martius campus. 14, 57. C. Marti. Rutili. Dicit. 8c. 78, ii, vii. Cos. 78, vii, ix. 87, 44, 83, 14. Cn. Martius Coriolan. xxvi, xxv. Cn. Martius Cos. lxxvii, clx. eius oio. 77, 83. L. Martius. clxx, 28. eius

M. Meffela C. 197, 5.
 Q. Merelli sententia. 233, 49.
 Metius Curtius. 373.
 Metius Suffetius. 574.
 Metii & Albanorum perfidia. 685.
 Metii supplicium. 720.
 Metus decorum. 58.
 Metus interpretis malus. 195, 33.
 Mevania. 103, 100.
 Mezentius. 175.
 Mezentius. c. xv. lvi.
 Michilo Chalcid. 268, 25.
 Milonia captus. c. xli. 14.
 Milonius. lxxxvi. 85.
 Militii coturnacia. 25, 43.
 Militii insolentia. c. ii. 58.
 Minerva Iliensis. 268, 79.
 Minio. c. xlii. lxi.
 eius ratio. ibidem.
 Minturno Col. c. x. xlii.
 Minturni Col. c. ix. 74.
 Minutia Ves. lxxxvii. 95.
 L. Minutius. xxxi. lxxvii.
 Fit Cos. 32. xl. abducatur
 de Consulatu. 327. lxxxv.
 L. Minutius Prætor an-
 nonæ. xliii. lxxviii.
 L. Minutius Myrtilus.
 c. xviii. xxix.
 M. Minutius Cos. xvi.
 lxxxviii. liti.
 P. Minutius Cos. 26. liti.
 P. Minutius triumphus
 petit. c. xlv. xcii.
 Q. Minutius Thermi in-
 teritus. c. xviii. xliiii.
 Q. Min. Ruf. Cos. 2. 2. l.
 Q. Minuti⁹ Fab⁹ Cos.
 c. xlii. l. v. victoria ei⁹.
 249. xlvii. triuphus
 c. llii. l.
 Q. Minutius Thermus
 Cos. c. lxx. xlii.
 T. Minutius prif. Cos.
 xxvi. liti.
 T. Minuti⁹ Cos. c. llii. 76.
 Minutii insolentia, ferox
 cōcio &c. c. xxx. 44. 77.
 prospera pugna. 132. 80.
 ad Fabii verba gratif
 firma. 133. cv. vide Fab⁹.
 Myonnesus. c. lxxxii. 9.
 Mirabile visum Anni-
 balis. c. xx. xxxiii.
 Miraculū. viii. cvi. xx. c.
 Mnesichus. c. lxxii. liti.
 Moagites. c. xlii. lxxxv.
 Mœnicaptus. c. ix. ci.
 Mœsia sylva. viii. 38.
 Monetæ Iunonis ædes.
 lxxx. xliiii.

Monopodia. c. cvii. lx.
 Montanorum tumultus.
 c. xliii. xv.
 Mors repentina ex ni-
 mio gaudio oblata. 129
 liii.
 Mucamites capif. 20. 25.
 Mulier aial idomitū. c. l.
 73. & de earū tutela. ibi.
 Multitudinis nasa. 15. 35.
 Multitudinis aīs nihil
 incertius. 233. lxxxii.
 Multitudo maricōpara⁹.
 c. lii. xxxi. c. xci. xx.
 Mūd⁹ muliebris. c. lii. c. lii.
 Munit Celeres. c. xli. 68.
 Murtiæ ædes. viii. xxxi.
 Murgantia. c. ix. ii. 158. 7.
 Mutina Col. c. xlii. v.
 Mutines Numida. 172. li
 185. c. xviii. lxi.
 C. Metius & eius inau-
 ditū facinus. xvi. liti. 15.
 Mutia p. ita. xvi. xliiii.
Nabis &c. 231. cv.
 Argos occupat.
 c. xliii. 37.
 Nabidis & Quintii cōe-
 tus. 2. 44. liti. eius &
 vxoris avaritia. 2. 44. 82
 crudelitas. c. lvi. x. ofo
 ad Quintii. c. lvi. 75. 101
 Ro. maleficia. c. lvi. 25.
 Nabis Argis p̄fidii de-
 ducere pollicē. 256. xl.
 Nabidi pax oblata. 157.
 89. eius legati. 137. 89.
 Nabidis cedes. 267. lx.
 Narnia vnde appellata.
 c. lvi. lvi.
 Nalios. 207. li. 168. c.
 Naualis victoria Ro. 278
 xxv. c. xliii. cx.
 Q. Nauis. 172. 87.
 Naues plaustris trāsue
 &c. c. xliii. xv.
 Naupacti obfidione fol-
 utur. c. lxxxvi. lxi.
 Naustathmos. 284. l.
 Nautius Cos. 31. lxxvii.
 C. Nautius Cos. 24. 29.
 C. Nautius Rutil⁹ Cos.
 81. xlv.
 Sp. Nautius Cos. 21. 36
 Sp. Nautius Cos. 95. 93
 Neapolis. c. xl. 36. eorū libe-
 ralitas in Ro. 134. 35.
 Necessitatē ne deos q-
 dem superaret. 94. 84.
 Nepete. lxi. xcv.
 Neptunus equester. liti. x3
 Nequāvi Narnia. 207. 9
 C. Claud. Nero Cos. 192
 78. triuphat. 198. xc.

T. Cl. Nero Cos. c. xxv. 5.
 Nexi ob res alienū. 18. 8.
 78. 49. pro his edictū. 6
 liii. eorū mīstia. 18. lvi.
 Necti desinunt obæratī.
 xc. 69.
 Nerulum. c. xviii. 89.
 Nicædri ignavia. 281. 24.
 Nicomedes. c. xlii. 39.
 Nymphius. xc. viii.
 Notæ. c. lvi. 21.
 Noue. 35. 89.
 Nobilitū cōiuratio. 14. 24.
 Nobilitū iuuenū Ro. dese-
 ctio post pugnā Can-
 nens. 138. liii.
 Nocturnus visus. 85. xl.
 Nocturn⁹ Romę furor.
 xcii. cii.
 Nola capta. c. 70.
 Nomina dare. 18. 43. & ad
 nomē respōdere. 19. 18.
 Norba Col. 20. 51.
 Nortia Hetrusca. 75. 22.
 Notium. 283. xli.
 Nouendiale sacri. 7. 70.
 Numa Pōpilius. iii. 80.
 Numæ mors. v. xlviii.
 Numę libri &c. 318. 74.
 Numer⁹ decimus. 132. 98
 Numerus Mineræ in-
 uentū. 75. x.
 Numicum fl. 86.
 Numidarū desectio. 171.
 74. Fraus. 137. v. Faci-
 nus. 262. 70. Veteres
 sunt. 214. 21. 220. 28.
 Numisus. 86. 89.
 Numitor. cvii. 36.
 Nuptiæ certamē. 42. c. lii.
Obfidio Capitolii
 qua mercede so-
 luta. lxi. 35.
 Occasio p̄cepta. 170. c.
 amplectenda. c. li. 36.
 Ocriffa. ix. xlii.
 Oclautus Mamili⁹. c. 99.
 Oculi Ro. ardere visi.
 lxxx. xliii.
 Oeta mons. 273. 37.
 Offilius Acalat⁹. 95. 20.
 Oleæ ramī. 212. xliiii.
 Omen ex cerua & lupo.
 c. xi. lxxx.
 Opima spolia. 49. cv.
 Opiter Virginius Cos.
 xvii. viii.
 Oppia lex. c. l. 35.
 Oppię legis abrogatio.
 c. llii. x.
 Oppia Vestalis. xxii. 17.
 Oppima seu Oppia
 Vest. c. xxxvii. lxxxii.
 Sp. Oppius. c. cv. i. in

carcere perit. 38. xi.
 Opus vrbs. c. xviii. 14.
 Oraculi delphici. 142. 25
 Ordines in acie. 85. c. li.
 Ordo castrō. magistrat-
 uum. xcii. 35.
 Oretani. c. xviii. lxxiii.
 Orei. c. xvii. lxxxviii.
 Orti oppugnatio. 235. 4.
 Oringis expugnatō.
 197. 28.
 Orisgōris signi vxoris
 facinus. 294. 12.
 Orondenfes. 293. 94.
 Orisua. c. ci. 84.
 Osphagus. 234. 73.
 Ouis Paccius. 114. 35.
Pacuius Calanius
 c. xl. 45. eius oīo.
 140. 60.
 Pedagogi facin⁹. c. 59. 8.
 Paleopolis. lxxxix. 27. ca-
 pitur dolo.
 Palanteum, Palantiū &
 Palatinus mōs. ii. 23.
 Palantiū templū. li. li.
 Palloris tēplum. vi. 89.
 Palmę victorię dāri cōe-
 pte. c. xvi. xlv.
 Pampetolium. 131. 59.
 Pandosia. lxxxix. lxxx.
 L. Papyri⁹ Craffus Cos.
 45. 39. 45. 95. 87. cii.
 Dict. 87. 6. II. Cos. 88. lx.
 L. Papyrius Mugillan⁹
 Cos. 42. 75. 47. 8. 49. lx
 lxxxix. lxxxviii.
 L. Papyri⁹ libido. xc. 70.
 L. Papyri⁹ Curfor Dict.
 xc. c. ei⁹ tra in Fab. M.
 Equitū. 92. 25. ad eundē
 oratio. 91. lv. altera. 92.
 28. Cos. 95. 47. II. III.
 97. 28. III. c. lxi. vnde
 dictus Curfor. 97. 67. 4
 Parma Col. 313. v.
 Parthen⁹ mōs. 254. 93.
 Audacissimū pastorum
 facinus. ix. lxxv.
 Patauni. cv. xciii.
 Patere. III. lxxv. lxxviii.
 Patres & Patricii. ii. cv.
 Patres censent. populus
 iubet. c. xviii. xc.
 Opima spolia. 49. cv.
 Opiter Virginius Cos.
 xvii. viii.
 Oppia lex. c. l. 35.
 Oppię legis abrogatio.
 c. llii. x.
 Oppia Vestalis. xxii. 17.
 Oppima seu Oppia
 Vest. c. xxxvii. lxxxii.
 Sp. Oppius. c. cv. i. in

peloponnesus. 14. 1. 27.
 Pelorum. 158. 34.
 Pelta. 197. 75.
 Pelta. 197. 75.
 Pelops rex. 255. 107.
 Peninus mons. vii. 13. 7.
 Perduellionem iudicare.
 65. 90.
 Perfidie exēplū. 166. 33.
 Pergamus oppugnatur.
 280. v.
 Perollæ oratio. 14. 3. 79.
 Perrhebia. 308. 33.
 Perrhebus.
 Perseueratim in obfi-
 dione maxime esse ne-
 cessariam. 54. 65.
 Persei mater. 312. 58.
 Perseus scelus medita-
 tur. 183. 100.
 Perseus fratrem crimi-
 natur. 314. 12. 48.
 Persei oratio. 314. 81.
 Perseus. 232. 55.
 Personare. 28. 67.
 Personæ dedita. 103. 75.
 Peltens. legati. 135. 33.
 Pestilentia. 7. 73. 27. 70.
 32. 80. 45. 20. 51. 49. 66.
 169. 34. 74. 75. 80. 35. 116.
 50. 167. 30. 109. 38. 316. 104.
 320. 23.
 Petilia. 146. 56. 303. 62.
 Petilini. 144. 59.
 Petilinus lictus. 189. 25.
 C. Petilius Balbus Cos.
 76. 52.
 C. Peti⁹ Trib. pl. 77. 73.
 C. Petilius Cos. 80. 24.
 89. 75.
 Dictator. 100. 62.
 M. Petilius Cos. 99. 52.
 Q. Petili⁹ portus. 281. 42.
 Petra vrbs. 317. 58.
 Phalanges. 85. 100.
 Phalanx. 240. 50.
 Phalanx Maced. 96. 56.
 Phalangitę. 285. 9. 2.
 Phalera. 191. 90.
 Phaleria capta. 239. 61.
 Phaneę & Thoantis cō-
 tentio. 268. 104.
 Phafelis. 283. 70.
 Pheregori deditio. 272. 8.
 Philaicum. 247. 55.
 Phileas Tarētīn⁹. 163. 10.
 Philippi Maced. legati
 ad Annib. 147. 44. 5. cū
 penis foedus ferit. 147.
 550. deprehenduntur a
 Ro. 147. 70.
 Philippi Maced. bellum
 cum Ro. mortū. 159. 30.
 Philippus castris exiit.

tur. 159. 58.
 Philippus. 191. 80. eius li-
 bido. 192. 20.
 Philippo pax datur. 21.
 60. Athenas oppu-
 gnat. 232. 65. eius conat⁹
 233. 56. charitas &c. 233.
 79. equo deiectus fere
 occiditur. 234. 35.
 Philippi & Quintij cō-
 grēssus. 243. 25. et obla-
 tæ pacis conditiones
 243. 42. eius oīo. 243. 70
 Philippo pax dā. 247
 17.
 Philippi lagati. 276. 79.
 eius erga Ro. comitas
 279. 74. oratio ad leg.
 308. 60. scelus in Maro-
 nitas. 308. 100. crudelitas
 313.
 Dirę in Philippū. 313. 98
 Philippi oratio in filios
 amaritudinis plena.
 314. 58.
 Philippi⁹ cur leg. Romā
 mittat. 317. 16.
 Philippus morif. 323. 36.
 P. Philo Cos. 87. 10. dict.
 87. 12. II. Cos. 89. 34.
 P. Philo. 100. 12.
 Q. Philo &c. 87. 99.
 Q. P. Philo Cos. 95. 47.
 Philocles. 237. 44. 232. 10
 Argos Nabidi prodit.
 244. 37. captus. 323. 35.
 Philodemus. 167. 55.
 Philopœmenes. 281. 38.
 eius laus. 266. 35. solertia
 & facinus. 266. 50. 73. ca-
 pitur. 315. 83. morif. 312. 10
 Phoca. 284. 45.
 Phoenici portus. 281. 42.
 Photidis liberorū & cō-
 ingis mors.
 Phrygia duplex. 298. 55.
 Pia arma. 93. 102.
 Pietatis ædes. 319. 56.
 Pila Horatii. 6. 60.
 Pylemenes. 150.
 Piletium carpētūq; ma-
 ttonis concessa. 58. 80.
 Pulum. 98. 86.
 Finarū. 2. 83.
 L. Pinarius Cos. 124. 99.
 L. Pinarius. 158. lxxxviii.
 Pineus. c. xxxiii. l.
 Pyra Herci Oeta. 288. 91
 Pifistrat⁹ occidit. 246. 102
 Pyrrhæ. c. xliiii. cviii.
 Pyrrhum primū castra-
 metari docuisse. 262. 43.
 Pyrrhi Castra. c. lxxv. 67
 Pifidę. c. xliiii. xlii.

Pythagoras Sam. 4. 84.
 Pythagoras Præf. 255. 62
 Pythagore viri⁹. 257. 38
 Præliū ad Placētā. 126. 95
 Placētę obfessio. 193. 158.
 Plator c. xcvii. xc.
 C. Plautius Cos. 76. 85.
 II. 80. xviii. III. 84. xx.
 C. Plautius procul. Cos.
 lxxxix. xliiii.
 Cn. Plautius Cos. 88. xcij
 L. Plautius Venox Cos.
 88. lx. xcviii. lxxxvi.
 Plebem asperiorē si ipsi
 oīa cōcedant fieri. 4. 38
 Plebiscita. xxxvii. xx.
 Plebiscita oēs Quirites
 tenere cōperūt. 87. 28.
 Plebei iudi. c. xci. ci
 Q. Pleminius. c. x. lxxvii.
 c. xliiii. v. c. lvi. ix.
 Pliftia expugnat. 99. xx.
 Plurimū imperiū in bello
 perniciosum. xlvii. xix
 Pœnorū cedes. c. lxxviii.
 xxx. cl. xvii. lxxxviii.
 c. liii. xv. liti. c. lxx. 83. c.
 clxx. l. clxxxix. xxv.
 c. xliiii. xxii. liti. lxxxv.
 c. xvi. xc. c. xvii. 34. c. cv
 xlv. c. xvii. 23.
 c. cxxi. lxxxv. 25.
 xxxv. eorū castra incē-
 sa. c. xviii. lxxxv. reliqua
 vide in Carthage. An-
 nib. Africa &c.
 Poeni Hispania pellun-
 tur &c. c. lxxvi.
 Pœonia quæ Æmathia
 c. xliiii. lxi.
 Polycratia. c. xli. xxviii.
 c. xli. xli.
 Pollia tribus. xlii. liti.
 Politorū captū. viii. xix
 Polyxenidas. c. lxxv. cv.
 Pometia Col. xvii. liti.
 Pomœriū. x. xxviii. &
 intra pomœriū. 64. 29
 Pōpeius Magnus. 97. 89.
 L. Pompeius Veientan⁹
 c. xi. l.
 M. Pōpeius. lxxxv. xx.
 Pontię Col. c. lxxxii.
 Pontij Herennij senten-
 tia. lx. xlii.
 Pontius Comin. 62. 42.
 Pontij oratio. c. v. lxxvii.
 Pontifex prim⁹. v. xxvi
 T. Pontificus. xxii. xlii.
 Pontificiæ leges. vi. viii.
 Pontificum numer⁹ au-
 ctus. cvi. lx. xii.
 Pontif. creantur. cvii.

xxxvii. xlii. xl. qui cre-
 ari solebat. c. lxi. xlii.
 Pythagore cōpētores
 c. lxi. xxxviii.
 Pōtifex Max. Italia ab-
 esse nō poterat. cvii. c.
 Pontif. Max. Prætorifq;
 Flaminius certamen.
 c. cxxvii. cv.
 M. Popilius Lenas Cos.
 lxxvi. lxxxv.
 II. lxxvii. xcix. III.
 lxxxix. xviii. III. 80. v.
 Popiliū triuphus. 79. lx.
 Populo p̄ntia summa
 potestas. iii. lxxxv.
 Popularis Senat⁹. xv. 69.
 Populus supra Dictato-
 rem. xci. c.
 Poris &c. c. xlii. lxxxvii.
 Portena. xv. xli. v.
 Portenę regis bona vē-
 dendū mos. cv. lxx.
 Portia lex. cvii. xxxii.
 L. Porci⁹ Licinius Cos.
 c. cvii. lxxxviii.
 Portia basilica. c. cxi. xlii.
 Posthumia Vestal. &c.
 xcix. xcii.
 A. Posthumius Dict.
 xvii. xliiii. Cos. xvii. x.
 A. Posthumius Tuber-
 tus Dict. xlv. xxvii. an
 filij occiderit. xlv. 88.
 obrutus lapidib⁹. li. xvi.
 L. Posth. Cos. c. liti. lxxxv.
 L. Posth. II. Cos. c. lvi. 25.
 M. Posth. Regill. lxxv.
 M. Posth. dāna. 49. 24.
 M. Post. Megallus Cos.
 c. xli. lxxxix. triumphat
 inuito Sen. c. liti. xx.
 P. Posthum⁹ Cos. 17. 1.
 Sp. Posthumius Cos.
 xxvi. lxxxv.
 Sp. Posthumius. 88. xv.
 Sp. Posthumius Cos.
 xcii. 87. eius oratio.
 &c. xvi. lv.
 Sp. Albinus Cos. c. c. lii.
 lvi. eius oratio. c. cv. 4.
 Potestas summa populo
 permissa. xlv. lxxxv.
 Potitij. li. lxxxvii.
 Posttorū interitus. c. xc
 Præda de Sāntib⁹. 166. x
 Præfcti Capue. 98. lxxx
 Præmort⁹ pudor. xli. cii.
 Prænestinū bellū. lxx. 95
 Prænesti captū. lxx. xxx.
 Prænestini victi. lxxi. 15
 Præsidio deedere Ro.
 capitale fuisse. c. lvi. 88.
 Præfulatordifp̄tē. 203. 88

Præterita rep. di magis
q̄ corrigi posse. 288, 82.
Prætexta togæ. li. xcvi.
Prætextæ togæ cū prætextis
cōburebatur. ccl. 91.
Principibus. lxxviii, x.
Principes. lxxv, x.
Prisci latini. i. cii. perdo-
miti. ix. xxx.
Prætor Cos. iudex. 37, 28.
Prætor urban. 74, 42.
Prætor & Cos. iisdē comi-
tis creabatur. 74, 69.
Prætor signū mittēdis
quadrigis dabat. 93, 75.
Prætores Syraculis cre-
antur. clv. xcvi.
Primū. VI. crea. 242, 51.
245, 14. 249, 17. 257, 84.
259, 43. 262, 18. 264, 108.
278, xl. 296, cv. 298, 72.
303, lx. 306, 53. 308, 79. 313,
18. III. creati. 313, 54. 316,
86. 319, 75. 323, lxxvii.
Priuata semper officio
officiarū publicis. 91.
Priuenū capitur. 84,
xxv. lxxviii, xcix.
Priuenas bellū. 77, 80.
88, 65. iis ciuitas data
89, xx. eorum ferocia. 98, x.
Proca. i. cvii.
Proculi consiliū. 4, lii.
Proculus Virgini⁹ Cos.
xxi. lxxix.
Proculus Gegani⁹ Ma-
cerinus Cos. xlii, lvii.
Prodere interregē. 74, 6.
Prodictator. Q. F. M.
cxix, lxxvii.
Prodigiū circa Seruiliū,
ix. xxxliii.
Prodigia. 7, 62, x. 54, 12,
59, 77. 14, 108. 22, 35. 27,
18. 28, 57. 28, 58. 32, 39. 45,
25. 56, 58. 80, 49. cxi, lv.
112, 75. 123, 44. 128, viii.
147, 7. 153, 9. clx, 25. 163, 3.
177, 4. 6. 184, c. 186, 94.
190, 2. 193, 4. 199, 28. 211
x. 218, 12. 226, v. 229, 80.
237, xxx. 238, 49. 241, 76.
246, lv. 258, ccc. 262, 130.
264, 127. 266, 306. 311,
xl. 316, c. 317, 47. 323, 87.
Proserpine thesauri sub-
lati. cxlii. xc. 229, 75.
Prouocatio. viii.
Prouocatiois lex. xv.
25, 37. 122, 43. 195, 107. 30,
Prouocatio itra urbē &
extra ad M. pass. 30, 70.
Prusias sollicitas. 183, 14.
Prusias & c. ccc. xlii. xviii.

Publicolæ cognomen.

xv. xxxvii.

Publicanorum auaritia

clxi. cviii.

Publicanorum multa.

clxi, cxxxv.

Pudicitie patriciæ & ple-

beig ara. cxlii.

Puerorū institutorū

mos. lix.

Pugnam capessere du-

ci. pulchrum. 14 : c.

Pullariū medicū. 114, 190.

Pullariū cedes. cxliii, 106.

Puluarum iouis. 64, v.

Epulum iouis. 64 : v.

Ptolemæus. 184 : xcvi.

Ptolemæi legati. 223, 7.

Punica classis. 168, xvi.

Punica fraus.

Punica crudelitas.

Punici belli tot⁹ omen.

ccxi. xlviii.

Puteol. Annii. 152, 45.

Vadrigis mitte-

dis signū Præ-

tor dabat. 93, 75.

Quadruplator. xlxcx.

Quæstiones. 31, xvi.

Quæstiones. xlix, xli.

Quæstiones. 84.

Quæstiones. 4, 97, 4.

Quæstiones signa ex æra

rio deferebant. 79, 12, 4.

Quæstus meritoriarum

nauium patrib⁹ inter-

dictus. cxxviii, 70.

Quercus. 31, 8.

Quinque Viri mensarii

78, 19.

C. Quintus Cic. 180, 192.

Quintus Cin. 295.

L. Quintii Cincinmati

oratio. 30, 123.

L. Quintii Dict. 377.

L. Quintii Crisi. trifi-

phus. 310, 77.

L. Quintii Cos. 262, 59.

L. Quintius Flaminius

Senatu motus. 310, 82.

T. Quintius Cos. 211.

261, 4. 267, 8.

L. Quintii actio. 30, 81.

Quintia prata. 31, 82.

Quintii trifiplus. 32, 7.

T. Quintii Cos. oratio.

39, 65.

T. Quintii Capit. Cos.

39, 53.

T. Quint. Cos. laus. xli, 14.

T. Quintius Barbatas.

42, 73.

T. Quintii Dict. 4, 31, 103.

T. Quintius Capi. Cos.

xlii. lxxx.

Quintius Lucus. 43, 2.

T. Quintii Dict. oratio.

xliii. viii.

T. Quintius Capitolin⁹

VI. Cos. xliii, 83.

T. Quintius Cincinna-

tus Pœnus Cos. 4, 67.

T. Quintius Pœn⁹. II.

Cos. 4, 61, ciii.

T. Quintius Capitolin⁹

Cos. 49, xxxix.

T. Quintius Cincinna-

tus Dict. lxxx.

T. Quintii Cincinati

Dict. o. lxxi, viii.

T. Quintii Cincinnati

Dict. trifiplus. 71, 24.

T. Quint. Pœn⁹. 76, x.

T. Quintii Cos. 78, 39.

T. Quintius Pœn⁹ Cos.

lxxxix, iii.

T. Quintius cōratorū

Imperator & c. 83, 38.

T. Quintii Crisp. 105, 108.

T. Quintius Crisp.

Cos. clxxxix, xc.

T. Quintius Flac. Cos.

ccxxxviii, xliii.

T. Quint. gesta. 243, 16.

Quintii oratio. 254, 18.

Quintii oratio ad Nabin-

um. cclv, cvii.

Quintii oratio. cclvi, 59.

T. Quintius liberator

Græciæ. cclviii, lxxx.

Quintii oratio. 258, 70.

Quintius tridui trifi-

phauit. cclix, xvii.

Quintii oratio. 260, 12.

Quint. faceta o. 269, 69.

Quintii oratio de bello

finiendo. cclxxvi, lii.

Cn. Qu. Cos. Dict. 88, 59.

Sex. Quintii Cos. 31, 77.

Quirinalis Flamē. v. 22.

Quirinalis collis. x, 35.

Quirini ædes. 106, 23.

Quirites venditū. ci.

Quiritiū fossa. xiii, 34.

R. Acilia. xxxi, 18.

Rammēses. 310, 7.

Recuperatores.

183, 28.

Referre in tabulas. 43,

4. Rex quid. 14, 27.

Regni cupiditas. xliii.

Regni fida societas. 4, 5.

Regni affectati lex. 15, 28.

Regnum res pulcherri-

ma. xv, 1.

Regia lex. ccli, lxxii.

Regii nauali plio a Ro.

superati. 284, v.

Regia maiestate difficil⁹

a summo ad mediū de-

trahi, q̄ mediū ad ima

præcipitari. 287, viii.

Ad Regiliū lacu pugna

17, 84.

Relegatorum militum

oratio. clxii, lviii.

De relegatis militibus

Senatusconsultū. 102, 104.

Religio vet⁹ quatuor. 30, 64.

Religio prisca. 37, 93.

Religio externa. 4, 74.

Religiosi dies. 65, x.

Praua religione nihil

falicium. cccv, 39.

In rem suam litem ver-

tere. xli, 54.

Remi cedes. li, lv.

Rhea Syllua. li, li.

Rhegium tentatiū. 15, v.

Rherii. lx, xlv.

R. Iulius Pellenen.

ccxli, xlvii.

Rhoda. 254, 13.

Rhodiōrum lex. 230, 38.

Rhodiū a Philippo Pyr-

rheā vindicat. 244, cv.

Rhodiōrum clades. 280, lv.

Rhodiæ nauis casus.

284, 25.

Rhodiōrum o. 288, xc.

Robur carceris. cccii, 42.

Romæ origo. ii, xliii.

Romani magniq̄ ludī.

viii, xc.

Rom. victoria. 87, xcv.

Ro. a Gallis capta. 65, 95.

Roma insaurata. 65, 75.

Ro. militū ferocia. 26, xl.

Ro. circulesi. 27, xxiii.

Rom. victoria. 55, 53.

Ro. CCCVII. imolati.

77, iii.

Romani sub iugū missi.

xciii, cviii.

Romani semper aliqua

fraudi specie iuris im-

ponebant. 96, 25.

Romani victi castrip

exiit. 33, 80, 50, 20.

Rom. clades ad Vefos. 55,

23. 54, 87.

Romanorum clades in

fallis. 57, 30.

Romanorū successus in

Sammio. 108, 65.

Ro. æsi. 113, 135, 98.

Romanorum strages ad

Trebiam. 126, 34. ad Tice-

nū. 124, 50. ad Trasime-

nū. 129, 31. ad Cannas.

ccxxvii, xl.

iterum. cclv, xl.

Rom. decreta aduersus

Philippum. 148, lxxv.

Rom. leg. irriti cl. 18.

Rom. cedes circa Tarē-

tinam arcem. 163, c.

Ro. fuga & cedes. clxv.

25, c. clxi. xliii, xcv.

Ro. Annibal petit. 173, 51.

Ro. fidutiā oblesorū ab

Annib. clxxxiii, 34.

Ro. classis victa. 180, 108.

Rom. ciuiū redemptio.

cclviii, xciii.

Ro. præsidia Græciæ de-

ducuntur. 258, cv.

Ro. cedes in Liguria. 306,

ix. in Hispania. 308, v.

Ro. castra oppugnata a

Ligurib. ccxxviii, x.

Romphæ. 234, lxxxii.

Romularis seu Rumi-

nalis fides. 2, xl.

Romulea caput. cix, xli.

Romulus Syllus. lcv.

Romulus. ii, lviii.

Romuli legatio. iii, ii.

Komulus de medio sub-

latus. 4, xlv.

T. Romulus Cos. 32, 64.

Rorati. lxxxvi, 4.

Rostra. lxxxvii, 85.

Ruffuli TR. pl. 75, 49.

Rullus. ccxxiii, xviii.

Rulcinon. ccxv, 4. 213, 65.

Rutilii. 1, 75.

Rutulū bellū. 12, 98.

Sabinū bellū. iii, lx.

Sabinarū interuētū

dirēptū plū. iii, lxi.

Sabinū o. imperiū Ro-

mā est trāslatū. 3c.

Sabinorū doctrina. 4, 9.

Sabinū bellū. 7, 52, 8, 92.

94, 18, 74, 24. 37, 16.

xiii. Vincuntur. 19, 75.

Sacer ager. 197, cv.

Sacerdotia patriciorum

fuisse. 74, 12. de iis certat-

ur. cv, 85.

Sacra lex. 32, 88. 37,

27. 89, 95. ciii, xxx.

Sacra lex Voltæ. 46, 9.

Sacramēto teneri & sol-

ui. xix, cii. dicere. li, lx.

Sacramētum militare.

135, x. xviii.

Sacra milites. ciii, lvi.

Sacri magistratus. 37, 31.

Sacrorum ritus noui.

clxi, lviii.

Sacrificiū. 13, c. 74, xli.

Sacrificiū vetus. 114, 77.

Sacrolaudus magistra-

tus. xx, xv.

Sacrosancta vacatio. 199,

lxxi.

Sacrum. 37, 34.

Sacrum autū. lxxii, 70.

Sacrum horredū. 138, 80.

Sagmina. v. ciii.

Saguntum obfideret. & ca-

pit. cxvii, cxviii, cxix,

p totū. Recipi. 1, 59, cii.

Saguntorū o. o. cv, c.

Saguntini legati. 222, 27.

Salapia recipit. 180, 88.

Salatiū uehigal. 217, 36.

Salētum. i. 98, liiii.

Sali. XII, v, xxxiii.

Salina institut. 8, xl.

Salinatoris cognomen.

ccxvii, xl.

Salluui. lx, lxxii.

P. Salomius. 8, 98.

Salpinatiū bellū. lx, xv.

Salutis cedes. ciii, lxxi.

S

tenditur. 33, 54.
L. Val. Ahenobarbus. 35, 103.
 37, 18. cōsiliū & exhorta
 tio ad suos. 38, 45.
C. Val. Potit. Cos. 55, 55.
M. Val. Publ. Cos. 78, 15.
 II. 78, 50.
P. Valer. Publicola Cos.
 78, 91. Dict. 80, 52.
M. Valerius. 79, 88.
M. Val. Coruin. Cos. 80,
 5. II. 80, 22. III. 80, 56.
 III. eius orō. 81, 43.
 Dict. 83, 50. eius oratio.
 83, 56.
T. Valerius Cos. 88, 38.
M. Val. Cos. 100, 75, 106,
 103, 107, 76, 177, 34.
Valeria lex. 107, 34.
M. Val. Leuin. 118, 17.
M. Val. Flacc. Cos. 249,
 16. eius orō. 251, 25. et ge
 sta in Gallia. 254, 8.
M. Valerius Messala Cos.
 295, 12.
C. Terēt. Varro Consul
 133, 27. 140, 20. eius orō
 140, 101.
Vexillum mons. 36, 6.
Vexillus Melius. 46, 60.
Veiens bellū &c. 4, 25, 9,
 99, 22, 12, 24, 37, 52, 65,
 53, 8.
Veienti fata p̄lita. 56, 64.
**Ventium de pr̄da con
 sultatio.** 57, 63.
**Veii capti post decēnālē
 obfidionē.** 58, 20.
**De Veios migrando agi
 tatur.** 58, 54.
Velitr̄ expugnate. 19, 77.
Velitr̄e Col. 19, 82.
Velitares haste. 172, 77.
Velites instituti. 172, 86.
Veneficij q̄stiones. 100, 65.
Veneris aedes. 11, 78.
Veneti. 155, 105, 94.
Ver sacrū vouēdi form.

22, 95, 24, 94. quid sit.
 25, 7, 107.
Ver procellosum. 31, 46.
Vergilianus. 25, 105.
Vergium Castrū. 253, 102.
Vermina &c. 216, 39, 225,
 25, 229, 61, 230, 100.
Verona. 60, 70.
Verrugo. 52, 6.
Velicia. 86, 88.
Vestales. 5, 22, 64, 24.
Vestinū bellū &c. 90, 94.
 pax datur. 105, 2.
Veturia. 21, 45.
Veturia oratio. 21, 55.
Veturū seu Veturū. 28, 1.
C. Veturius Cos. 32, 64.
T. Veturius Geminus
 Cos. 28, 31.
T. Veturius. 88, 15.
L. Veturius Cos. 109, 3.
C. Veturius Cos. 175, 43.
T. Veturius. 13, 7.
Vexillum. 86, 3.
Vf̄erinḡ tribus. 98, 83.
Viator. 25, 15.
Vibius Pelignus. 164, 85.
 eius oratio &c. 174, 90.
Vibo Col. 268, 26.
Viciarius. 57, 25.
Vicissimariū aurū. 77, 92.
Victorie eges. 113, 9, 212, 2.
Victoria aurea. 135, 10.
Vella publica. 45, 5.
Viminalis collis. 103, 35.
Vindici data libertas. 14,
 77.
Vindicus. 14, 78.
Vindicta. 14, 78.
Vindicta. xxxv, 16.
Vindicari puellam. 35,
 39.
Virbius Cilius. 11, 23.
Virgines restem ducētes
 xciii, lxxv.
Virginia a patre confossa
 xxxv, xciii.
Virginie manes. 38, 13.
Virginia. cx. lix.
T. Virginius Cos. 17, 90,
 23, 38.
A. Virginius. xix. vii. fit
 Cos. xciii, lviii, xxvi,
 iiii. et orō. xxviii, xciii.
Opiter Virg. Cos. xxxiii,
 lviii.
Sp. Virginius. 32, 56.
L. Virginius. 33, 103. Sor
 didat. 35, 58, 36, 13, 37,
 44, 37, 75. fit Cos. 45,
 28. II. 45, 53.
**T. Virginius Celimonta
 nus Cos.** 39, 33.
Virginius. 55, 18.
Virginius damnatus. 55,
 100.
Virtus Subius. 14, 24.
Virtutis aedes. 190, 7, 211,
 32.
Visceratio. 89, 25.
Vitellij Aquilij. 14, 38.
Vitellia expugnata. 59,
 70.
Vitruvius Vaccus &c. 88,
 65, 102.
Vmbrosū defectio 103, 92,
 deditio &c. 104, 8.
Vnciarium. foenus. 77,
 78. de eo lex. 78, 45.
Vocontij. 11, 93.
Volcae. 120, 99.
Volcani. 109, 83.
Volero Trib. pl. 24, 85.
Volones liberi fiunt. 134,
 27. eorum pugna. 133,
 103. Secessio. 166, 60.
M. Volcius. 29, 10. ei dies
 Dicta. 32, 26. exulat. 32,
 34.
Volscum bellum. 123, 2,
 175, 99, 18, 75, 69, 10, 24,
 24, 47, 25, 35, 26, 5, 27,
 72, 27, 100, 34, 95, 56, 158,
 48, 69, 68, 80, 24.
Volsci Roma expulsū. 100,
 rū rebellio. xxi, liii, xxciii

**Volscum nomen dele
 tum.** 28, 15.
Volsci vincuntur. 18, 69,
 19, 74, 20, 33, 25, 52, 35, 2,
 65, 35, 67, 67, 70, 20.
Volsci sub iugum missi.
 43, 23.
Volsci Colo. 58, 48.
Volscinientium bellum
 lix, cviii. vincuntur. lx,
 xciii.
**Voti nuncupandi for
 mula.** 270, 52.
Volturne sanum. xlv,
 lx.
Volumnia. xxi, xlv.
P. Volumnius. 28, 56.
L. Volumnius Cos. 104,
 10, 108, 85.
Voluptas & labor. 54, 2.
**Voluptatem animi vigo
 rem extingere.** 293, 86.
Urbani delectus. 98, 44.
Urbane tribus. 105, 49.
Urbes ex istimo nasci. 33,
 3.
C. Vrsianus Tr. pl. 145, 92.
**Votum vulcano incen
 dium.** 9, 15.
Vulturinus. 48, 35.
 X
X Antippos. 107, 76.
xenocides. cclxix,
 cviii.
Xenophanes. 147, 52.
Xychus &c. 32, 37.
 Z
Z Acynthus. 177,
 80. tradit Ro.
 176, 26.
Zama. 223, 77.
Zenonis p̄stia. 266, 61.
Zeusippus. 245, 90.
Zeusis oratio. 236, 92.
Zybea. 293, 36.
 FINIS.

CONSS. QVI ANNORVM SERIE IN LIVIO ET FLORO CONTINENTVR.

L. Iunius Brutus
L. Tarq. Collatin. 13, 72.
P. Valerius. 14, 20.
Sp. Lucretius. 15, 30.
M. Hora. Puluil. 15, 32.
P. Lucretius, P. Valerius
Publicola. III. 16, 80.
M. Valerius.
P. Posthumius. 16, 95.
P. Valerius III.
T. Lucretius II. 16, 99.
Agrippa Menenius.
P. Posthumius. 17, 1.
Opiter Virginius.
Sp. Cassius. 17, 7.
Posthumus Cominius.
T. Lartius. 17, 19.
Seruilus Sulpitius.
M. Manl. Tull. 17, 40.
T. Ebutius.
Cn. Veturius. 17, 41.
Q. Chloelius.
T. Lartius. 17, 86.
A. Sempronius.
M. Minutius. 17, 86.
A. Posthumius.
T. Virginius. 17, 91.
Ap. Claudius.
P. Seruilus. 17, 92.
A. Virginius.
T. Veturius. 19, 7.
Sp. Cassius.
Posth. Comini. 20, 21.
T. Gegantius.
P. Minutius. 20, 35.
M. Minutius.
A. Sempronius. 20, 55.
Sp. Nautius.
Sex. Furius. 21, 38.
T. Sicinius.
C. Aquilius. 21, 76.
Sp. Cassius.
Proculus Virgini. 21, 79.
Seruilus Cornelius.
Q. Fabius. 21, 103.
L. Æmilius.
Celo Fabius. 21, 105.
M. Fabius Cefon. frater
L. Valerius. 22, 7.
Q. Fabius.
C. Tullius. 22, 19.
Celo Fabius.
Sp. Furtus. 22, 20.
M. Fabius.
Cn. Manlius. 22, 40.
Celo Fabius.
T. Virginius. 23, 35.
L. Æmilius.
C. Seruilus. 23, 77.
C. Horatius.

T. Menenius. 24, 3.
A. Virginius.
Sp. Seruilus. 24, 3.
C. Nautius.
L. Valerius. 24, 30.
P. Furius.
C. Manlius. 24, 53.
L. Æmilius.
Opiter Virgini. 24, 58.
L. Pinarius.
P. Furius. 24, 100.
Ap. Claudius Ap. filius
Quintius. 25, 2.
L. Valerius.
T. Æmilius. 25, 84.
N. Numcius Pricus.
A. Virginius. 26, 3.
P. Quintius.
Quintus Seruil. 26, 16.
T. Æmilius.
Q. Fabius. 26, 58.
Q. Seruilus.
Sp. Posthumius. 26, 76.
Q. Fabius II.
T. Quintius. 26, 78.
Posthumius Albus.
Sp. Furi. 27, 10.
L. Ebutius.
P. Seruilus. 27, 65.
L. Lucretius. 27, 65.
T. Vetur. 27, 65.
P. Volumnus.
Ser. Sulpitius. 28, 58.
C. Claudius Ap. filius.
P. Valer. Publicola. 29, 46.
L. Quint. 29, 46.
**pater Cefonis subroga
 tus.** 30, 25.
Q. Fabius III.
L. Cor. Maluginesi. 30, 90.
L. Minutius.
L. Nautius. 31, 66.
C. Aquilius Minutius.
M. Hora. Puluil. 32, 40.
M. Valerius.
Cn. Fabius Vibulanus.
T. Romulus.
C. Veturius. 32, 60.
Sp. Tarpeius.
A. Æternus. 32, 66.
P. Curiatius.
Sex. Quintilius. 32, 76.
C. Menenius.
P. Sestius Capitol. 32, 83.
L. Valerius.
M. Horatius. 37, 20.
Sp. Herminius.
**T. Virginius Celimon
 tarus.** 39, 34.
M. Geganius Macrinus.
C. Iunius. 39, 39.
T. Quint. Capitol. IIII.

Agrip. Furius. 39, 54.
M. Genutius.
P. Curiatius. 41, 4.
L. Papyrius Mugillan.
L. Sēpr. Atracin. 42, 74.
M. Gegani. 42, 74.
T. Quint. Cap. V. 42, 81.
M. Fabius Vibulanus.
Posthumius Ebutius
Cornicen. 43, 34.
C. Furius Pacilius.
M. Papyri. 43, 50.
Proculus Geganius.
Macrinus. L. Me
 neni. Lanatus. 43, 55.
T. Quint. 43, 55.
**Agrippa Menenius La
 natus.** 43, 52.
M. Gegani. 43, 52.
L. Serg. Fidenas. 44, 58.
T. Quintus Cœnus.
A. Cornel. Cossus. 45, 10.
M. Cornel. Maluginē.
L. Papyri. 45, 20.
Cl. Iulius II.
L. Virginius. 45, 28.
Cl. Iunius III.
L. Virginius II. 45, 53.
M. Manlius.
Q. Sulpitius. 45, 55.
**T. Quintus L. F. Cin
 natus.**
Cn. Julius Mento. 46, 6.
L. Papyrius Crassius.
L. Iulius. 46, 96.
L. Seruius Fidenas II.
**Hostius Lucretius Tri
 cipitinus.** 46, 100.
A. Cornel. Cossus.
T. Qui. Pœn. II. 46, 103.
C. Seruilus Hala.
L. Papyrius Mugillan.
 47, 9.
A. Sempronius.
Q. Fab. Vibulan. 48, 35.
Cn. Fabius Vibulanus.
T. Quint. 49, 40.
A. Cornelius Cossus.
L. Furius Medull. 51, 24.
Q. Fabius Ambustus.
C. Furi. 51, 42.
**P. Atracinus, C. Nau
 tius Rutilius.** 51, 46.
Martius Æmilius.
P. Valerius Potit. 51, 55.
Cn. Cornelius Cossus.
L. Furi. 51, 80.
L. Lucretius Flautius.
**Sergius Sulpitius Ca
 merinus.** 59, 63.
L. Valerius Potitus.
M. Manl. Capitol. 59, 102

ERRATA

*Fol. 5 versu 36 homines in Regis. 7, 56 voluntarios. 31, 40 maistratis. 45, 98 prouif. 47, 75 nominis.
 55, 37 ne. 66, 89 auerfis. 71, 87 persequerentur. 91, 38 ne feab. 107, 40 Narnia. 108, 12 sociorū. 123, 55 decer
 nere. 126, 75 Hēgu. 127, 55 Cn. Sc. 73 emētiendis. 134, 96 nouus. 135, 95 milibus. 140, 101 II. 152, 22 audiri.

M. Valer. Coruin. III.
M. A. Attil. Regul. 87, 105
T. Veturius
Sp. Posthumius 88, 50
L. Cornelius. II.
Cn. Domitius 88, 25
M. Claudius Marcellus.
T. Valerius 88, 36
L. Papyrius Crassus,
L. Plaut. Venox. 88, 60
L. Aemilius Mamercus.
Cn. Plautius 88, 91
P. Plautius Proculus
P. Corn. Scapula. 89, 22
L. Cornelius Lentulus
P. Philo. II. 89, 34
T. Petilius, L. Papyrius
Mugillanus. 89, 75.
L. Furius Camillus. II.
Iuni. Bru. Sequa. 90, 30.
Claudius Sulpitius
Longus. II.
Q. Aemil. Cergitan. 92, 50
Q. Fabius
Q. Fulvius 93, 5
T. Veturius Calpinus.
Sp. Posthumius. 93, 84.
Q. Publius Philo.
L. Papy. Curfor. II. 95, 46
L. Flaccus.
L. Plaut. Venox. 98, 24
C. Iunius Bubulcus
Q. Aem. Barbula. 98, 84
Sp. Nautilus
M. Popilius. 98, 90
M. Petilius
C. Sulpitius. 99, 52
L. Papyrius Curfor
C. Iunius Bub. II. 100, 63
M. Valerius
P. Decius. 100, 76
C. Iunius Bubulc. III.
Q. Aemil. Barbula. II.
100, 95. Q. Fabius. II.
C. Marti. Rutill. 101, 63.
Q. Fabius. III.
P. Decius. II. 103, 77.
Ap. Claudius
L. Volumnius. 104, 9
P. Cornelius Aruina
Q. M. Tremul. 104, 24.
L. Posthumius
T. Minutius. 104, 77
P. Sulpitius Auerrio
P. Sep. Sophus. 104, 100
L. Genutius.
Ser. Cornelius. 105, 58
M. Liuius
Q. Aemilius 105, 70
M. Valerius
Q. Apuleius. 106, 60
M. Fulvius Petus
T. Manlius Torquat.
107, 39

L. Cornelius Scipio
Cn. Fulvius. 107, 90
Q. Fabius. III.
P. Decius. III. 108, 30.
E. Volumnius
Ap. Claudius. 108, 89
Q. Fabius. V.
P. Decius. III. 110, 75.
M. Posthumius Megillus
M. A. Attil. Regul. 112, 85
L. Papyrius Curfor.
Sp. Carullius. 114, 54.
Q. Fabius, Maximus
Iunius Brutus Sequa.
116, 46
Ex Flori Epitome
a libro XI. ad XXI.
Curius Dentatus Flo.
Valerius Leuinus.
C. Fabritius.
Cn. Cornelius.
Cn. Duellius.
L. Cornelius.
Atrilius Calatinus.
Atrilius Regulus.
Claudius Pulcher.
A. Posthumius.
C. Lucatius.
M. Claudius Marcellus.
P. Cornelius Scipio.
T. Semp. Log. 161, 59.
Cn. Seruilius.
C. Flaminius. 126, 56.
M. A. Attilius Fabianus.
Cn. Seruilius Mustan.
144.
C. Terentius Varro.
L. Aemil. Paul. 154, 86
L. Posthumius. III.
T. Semp. Gracch. 145, 26.
Q. Fab. Maxim. III
M. Marcell. III. 152, 94.
Q. Fab. Maxim. Cos. F.
T. Semp. Gracch. 160, 6
Fulvius Flaccus.
Ap. Claud. Pulch. 161, 93.
Cn. Fulvius Cestimalus.
P. Sulpitius Seruilius.
Q. F. Galba. 170, 86.
M. Marcellus Carullius.
M. Valerius. 177, 32.
Q. Fabius Max. V.
Q. Fulvius Flaccus. III.
185, 56.
M. Marcellus. V.
T. Quint. Crisp. 189, 105
Q. Claudius.
M. Liuius. 192, 75.
L. Veturius.
Q. Cecilius. 199, 3.
P. Scipio.
P. Licinius Cras. 205, 82.

M. Cornelius Cethegus
P. Sep. Tuditan. 211, 31.
Cn. Seruilius Cegpio.
Cn. Seruil. Gem. 217, 65
M. Seruilius Gem.
T. Claudius Nero. 223, 3.
Cn. Cornelius Letulus.
P. Aelius Petus. 226, 39.
Seruilius Sulpit. Galba.
C. Aurel. Cotta. 228, 35.
L. Cornelius Lentulus.
P. Iul. Appulus. 236, 84.
Sex. Aelius Petus.
T. Qu. Flam. us 238, 3.
Cn. Cornelius Cetheg.
Q. Min. Rufus. 242, 50
L. Furius Purpurio.
M. Claud. Marc. 246, 12.
L. Valerius Flaccus.
M. Porcius Cato. 249, 35
P. Corn. Scip. Afric.
T. Sep. Log. 257, 80.
L. Cornelius Merula.
Q. Minutius Thernus
259, 41.
L. Quintus Flaminius
Cn. Domit. Aenobarb.
P. Corneli. Cn. F. Scip.
M. A. Attil. Glab. 264, 105.
L. Cornelius Scipio.
C. Lelius. 278, 38.
M. Ful. Nobilior.
Cn. Manl. Volfo. 287, 46
M. Valerius Messala
C. Liui. Salinar. 296, 103.
M. Aemilius Lepidus.
C. Flaminius. 238, 73.
Sp. Posthum. Albin.
Q. Mart. Philip. 303, 93.
Ap. Clau. Pulcher.
M. Sep. Tudita. 306, 83.
L. Porcius Licinius
P. Clau. Pulcher. 308, 78
M. Claudius Marcellus.
Q. Fabius Labeo. 311, 22
C. Bebius Pampilius.
L. Aemil. Paulus. 313, 16.
P. Cornelius Lentulus.
M. Bebius Paph. 316, 85.
A. Posthumius Albin.
Luscus.
C. Calpurn. Piso. 319, 72
Q. Ful. Flaccus Cornu
suffectus. L. Manl
lius Acidimus. 323, 47
M. Iunius Brutus.
M. Attil. Volsc. 323, 69.
Ex Flori Epit. lib.
XLI. & sequentibus.
P. Licinius Crassus Flo.
L. Aemilius Paulus.
M. Claudius Marcellus.
C. Sulpitius Gallus.
C. Martius.

P. Cornelius Nasica.
Q. Opimius.
L. Licinius Lucullus.
A. Posthumius Albin.
L. Martius.
P. Cor. Scipio Aemilian.
L. Mumius.
Ap. Claudius.
Q. Pompeius.
P. Cornelius Nasica.
D. Iunius Brutus.
C. Hostilius Mancinus.
C. Fulvius Flaccus.
C. Antonius
P. Atrilius.
P. Licinius Crassus.
M. Perperna.
C. Sempromius.
Aurelius.
Q. Metellus.
L. Opimius.
Q. Fa. Max. Pauli nepos
Cn. Martius.
Cato Porcius.
Papyrius Carbo.
Liuius Drusus.
Calpurnius Bestia.
Q. Cecilius Metellus.
M. Iunius Syllanus.
L. Cassius.
C. Marius. III.
C. Marius. V.
C. Marius. VI.
M. A. Aquilius.
L. Caelar.
P. Rutillius.
Cn. Pompeius.
L. Porcius.
Q. Pompeius.
Cn. Pompeius.
Q. Annius.
C. Marius. VII.
L. Valerius Flaccus.
L. Cinna.
Cn. Papyrius Carbo.
L. Scipio.
C. Marius C. Marii. F.
M. Aurelius Cotta.
L. Lucullus.
C. Lentulus.
Cn. Pompeius.
M. Bibulus.
Cn. Pompeius. III.
Seruilius Sulpitius.
M. Marcellus.
C. Caelar.
M. Antonius.
L. Panfa.
A. Hircius.
C. Caelar Octavius.
L. Antonius.

FINIS

M. AN. Sabellici breuiffimæ in Liuium Annotationes locis, suo ordine, aut in integrum restitutis, aut
in fronte, ne quid temere offenderetur, breui indice relatis. LIB. I. 6

A. Acturus ne sim opem precium. Sic vulgo omnes Liuiam codices habet: verum Fabius Quintilianus docet non ita Liuium exorsum: sed, Facturus ne ope reprecium sim. atque eo auctore ita reponendum curauit. Nec illud ferendum duxi quod tam recentia quæ vetera exemplaria habet. Rege Philemene ad Troiam amissio: quum Homeri Iliada manifeste demonstrat Pylemene esse legendum. eius carmen in secundo Iliados est. Quod illud: vbi primū inquit ex profunda emerfus palude eques Curti? in vado statuit. Curtiū lacū appellat: ego lectorē admonui videret ne eques Curtiū legēdū sit potius: vt veteri voce vltus Liuii quæ & Maro & Ennius fecere, eques p equ? posuerit: statuit enim actiō significatū hoc loco accipias necesse ē. Plura exemplaria habent lex horridi criminis erat: vbi nos Ciceronē pro Rabirio lecturi integram vocem, carminis pro criminis reposuimus.

Tullius inquit Seruilius Quintus Geganeos Curiatios Cloelios. Dionysius inter illustres familias quæ ex Alba Romam traductæ sunt non Tullios, sed Iulios quæ satis constat eam familiam ex Alba oriundam fert: quod cum ita sit Iulios libentius legerim quæ Tullios.

In albi ait elata: ceteri si quis Macro, & alios plerisque respiciat relata Liuii potius quæ elata scripsisse dixerit. Aruns inquit Tarquinius & Tullia minor prope continuatis funeribus: sed maior verius legitur: nam si Aruns mi nor natu fuit frater (quæ Dionysius scribit) oportuit maiorē Tulliam perisse quæ Tarquino maiori natu nuperat. Itaque promptine manibus. Ego Pometine Dionysio & Liuii auctoribus reposui. vterque auctor est Pometia capta, eius prædæ manibus in Capitolini templi erigendi usum a Rege sepositas.

Quaedam exemplaria habent. Et Collatinus cenabat & Tarquinius Egerij filius: velut Tarquinius a Col latino diuersus esset. Dionysius auctor est Egerij filium Tarquinius Collatinum appellatum: quare altera particula copulatiua tollenda est.

Illud licet mutari non ausim, moneri tamen lectorem oportuit: videret ne Valesij pro Voleij sit legendū: & Valesij non multum diuerso loco pro Voleij, Fabius auctor est Valesios & Fufios pro Valerij & Furijs a veteribus usurpatum. Lib. II.

Omnia Liuii exemplaria Aurelium Posthumium habent: pro eo qui ad Regillum lacū latinos vlt cit. Dionysius & alij Aulum Posthumium non Aurelium scribunt.

Adeo in alteram causam non Collega solum præceperat: sed omnis factio nobilitum. & si non noua est verbi apud Liuium usurpatio tamen videat lector ne præceps erat aut ierat sit legendum.

Apparuit causa plebis suam vicem indignatam magistratu abijsse: sic plerique habet exemplaria sed plebeijs vera est lectio: quia suā vicē dixit video & plebi posse legis: sed prior lectio verior: sequitur enim prosecuti sūt. Cum Equis Fabio Consule pugnatum ait Liuius quum a militibus deserta est in acie respublica. sed duobus locis aduersus Hetrusco provinciam illi datam dixit, quare alterum falsum omnino esse oportet.

Conflia conferunt de Romano bello haud facile credebant plebem suā impelli posse. sed ego ob ea quæ sequuntur sua vt libentius quæ suam legerim.

Plebeij magistratus Tribunitijs comitijs fierent: sic pluribus locis: Gel. tamen docet tributis comitijs non tribunitijs esse legendum. Lib. III.

P. Furius Fufius: Fuffos Furios scripsere quidam. Ex qua lectione nullus elici potest sensus: videndum igitur ne verior sit lectio. Sp. Furius siue Fuffus: Fuffos Furios Fabius & quidam scripsere: nam & vetus codex Fabius habet.

Si vos vrbis quæ vestri nulla cura tangit. Ex hac quoque lectione ob coniecturam particulam nihil sequi potest. quare vera lectio est: si vos vrbis Quirites, si vestri nulla cura tangit.

Equites item suæ cuique parti post principia collocat. Cæterum an suæ quæque parti sit verior lectio, ipse lector viderit. Distenderent hostium copias. Sed cur non distimerent potius?

Relicto exercitu castra locat. Si exercitum reliquisset: non erat opus castrorum metatione: quare reliquo exercitu melius: tu vide quæ præcedat.

Ibi a Legatis seu fossam fodiens palo innixus seu cum araret. Sed cur non bipalio aut palæ potius quæ palo legendum sit: si fossæ fodiendæ erat intentus?

De virgine adeo fœde ad libidinem petita. Ego Virginia reposui. Iuue. Virginia for me. & Liuius paulo post manes Virginie. rursus, Mar. Claudius Virginie assertor.

P. Numitorius puellæ auus. Sed auunculum legendum: vt frater Virginie esset. nam si pater fuisset: non vi deo quo pacto tam grandis natu tribunus postea fieri potuisset. cæterum Liuius haud multo post iterum corrupta a librarijs dictione Virginij auunculum vocat: quum Virginie haud dubie legi oporteat.

Lib. V.

L. Auuntium pro Lanuio. v. lib. & pluribus locis mendose legere est. Lanuij vt Cicero clare demonstrat, fuit Sospite Iunonis templum & non Lanuij. Lib. VI.

Ato Marco omnia exemplaria habent: pro Cn. Martio. duo enim prænomina Romanorum nomen habuit. Eodem libro promptina pro Pontina legere est: siue Pomerina.

In quibusdā codicibus nec adeo mendose Claudius pro Cincius eodem libro legitur. Lib. VIII.

D Saturne flumen: sic plura exemplaria habent: sed Astura legendum Plini auctor est: & Liuii haud multum diuerso id loco demonstrat. Lib. X.

A. Qui hostiū exercitu peditū. xl. trecētū triginta: vbi trecētū p. ccc. reposui alioque trecētos legēdū erat.

TERTIÆ DECADIS LIBI.

Vas legiones Romanas, & quadringētos quinquaginta fociorū. Vera & syncera lectio est, quod Polybius plane demonstrat, duas legiones Romanas & quatuordecim millia fociorū. Nec ita multo post mille equites socios sexcentos Romanos Gallia eodē versā habuit. Vbi post mille quadringētos quinquaginta ponit Polybius: quo apparet, utrobique librorum, incuria Liuianam lectionem deprauari contigisse, erit id facilius iudicatu, si quis Romanæ militiæ sit vel mediocriter peritus.

Ad diti equites libyphœnicos. Huius quoque loci lectorē admonēdū duxi quandoquidē oēs fere Liuiani codices diuisis dictionibus id habeant: quum libyphœnicos sit dictio vno ip̄i enūciāda. Hannonem Amilcharis filium. Polybius & Bomilcharis filium habet: quod eo magis placet quia Annibalī fratrem in Hispania potius quā alium Hannonem relictuū crediderim. Rīdiculū pene est quod dicam plurima Liuij exemplaria Hanno nonis cis Iberum in prouincia erat, quum haud dubie legendum sit Hannonis cis Iberum prouincia erat.

Cælius qui Cremonis iugum. Vide ne Ceutronis vel Cētronis vt Plinius ait sit legēdum. Strabo vna inquit via per Salafos ad montes Pœnium ducit iumentis inaccessibilis, altera per centrones prolixior. Excito deinde Scipione hybernīs stoicofis. Vetus codex stoico his habet: sed neutrū vt ingenuē fatear intelligi. Verum haud omnino absurdum sit si quis hosticofis legat ab eo quod hosticum sit quod & impacatū: nam hyberna illa ob incurfus hostium fuerant inquietissima.

Lauiniū hostiam se mouisse: & paulo post, donum auri Lauiniū Iunoni portatum est. Verum satis cōstat vt supra monui Lanuuij esse legendū & Lanuuium quia ibi Iuno Sospita: inde hastam se mouisse nō hostiā vero similis est Liuiū scripsisse: quod hostia mota sit in pdigijs nūq̄ qd scia est legere, sed hastā idē auctor alibi. Hastā Martis p̄neste motā p̄ pdigio nūciatum. Iunoni fuerit hastā Homerus & alij demonstrāt. idē Liuius alibi Pontifices hastas motas nunciāuere, & Lanuuij simulacrum Iunonis sospitæ lachrymasse. Ob hoc ratus auspicijs emendis latinatūq̄ feriarum mora. Ita vulgo habent recentiora exemplaria, vetus codex ementiendis habet, ego mo. i. ut videret lector ne emendandis sit legendum. Lib. II.

Caius Seruilius & Cneus Flaminius. Sic pleriq̄ codices habent: pro eo quod non C. sed Cn. Seruilius scribendum fuit & C. Flaminius, non Cn.

Quidam etiam habent: & Capuæ speciem cœli ardētis fuisse: vbi caput pro capuē audacter reposui. Iunoniq̄ Sospitæ Lauiniij. At Lanuuij vt dixi integra est lectio. Cicero & Liuius auctores. Donec in super eques hæc in acie traumena. Vbi infuber reposui. Polybius auctor est infubres a Flaminiō olim victos eorumq̄ fines populatos.

Profectus præputianum agrum deuasat. Polybius per Brutianum scribit. Plinius vero per Prætutianū. Tu quem potissimum ex tribus sequendum putes videto.

Conianum portum. Ego Conianum reposui. Est Cosa, vt Plinius ait, oppidum Hetruriæ littorale, alij cosas appellant, nec de cosa fluuio qui apud frusmonem habetur intelligi potest: neq̄ enim celebre ad mare fert nomen neq̄ ea ora legenda fuit ex vrbe Roma in Hispaniam nauigantibus.

Fortunæ rinas saxa. Quæ saxa Linterni dicas ratiōe caret, palustris em loco est id oppidū, vide igit̄ ne formiana saxa verior sit lectio vt legat̄ iter formiana saxa, & linterni arenas: nā nō pul idē Formigū sunt: & p̄neste inde p̄cul e vbi fortuna colebat. Ceterū saxa motū arenę & stagna nō sūt fortunę misericordię sed naturę iam fame sedendo & cunctando bellum gerebat. Ego ferme potius legerim, tu vide vtrum malis.

In Hispaniam Lergaouensium: vbi Ilsercaouensium Ptolemæi auctoritate reponi potuit: sed hoc quoque in medio relinquo.

Mœnia insula vastata. Plinius eam insulam mœnicem vocat: Ptolemæus Myrinta: tu quid potissimum sequere maturius videto.

Vt a populo crearetur qui pro Dictatore. Sed Prodictator vera est lectio: vt sit Prodictator velut Procosul & Prætor. Vt Dictator pro Dictatore diceretur: ex qua lectione nihil sequitur, legēdum igit̄ p̄ Prodictatore: vt sit sensus factum est vt Fabius Dictator sit dictus quum vere Prodictator fuisset.

Se quo die vidisset hostem profecturum. Tu vide ne profligaturum legendum sit potius.

Quid inter armatā iuuentutē censes futurum. Multo verius factum legerit aliquis: nam si futurū scripsisset Liuius, quem aut quale non quid dixisset. Donec res eadem manebat, sed melius eadem.

Nūciānti iā efferēt signa porta collegæ iussit. Obnūciari verū, qd obnūciare esset, p̄dianus, & Cicero docēt. Ex septem millibus armatorum sexcenti extiterunt qui erumpere auderent. Supra tria millia & sexcentos erupisse dixit: quare vide ne tria millia reponenda sint.

Ad nobilitandas Romana clade Cannas. Miror persuasum esse non paucis Cannas eum fuisse locum quē hodie Canussum dicunt: nec aduertunt Liuium seorsum Canusij a Cannis mentionem fecisse: sed is visus fuit quæ hodie corrupta voce haud procul ab Aufido Cannæ vulgo dicuntur: ipsius quoque fluminis voce immutata: Lophantum locorum incolæ vt audio appellāt. Id admonui quia illustres quidam rerum scriptores Aufidum diuersa Italia parte nominant, quum is de quo nunc agitur, in Apulia sit.

His miles magis placuit cum p̄cio minore redimi quā captiuorū copia fieret. Ex qua lectione nihil sane elici potest: quod ex omni parte quadret, ego sic reposui, quū p̄cio minore redimendorū captiuorū copia fieret. Neq̄ his sexcenta, M. hostium obstitere. Ego, xl. millia potius legā: at qui hunc numerum notatū inueniērāt per duo elemēta, xl. mox p̄postere notatis, reddiderunt numerum longe maiorem, quā xl. sit legēdū ea ratione adducor quod Hannibal cū quinquaginta millibus in aciem ad Cannas processerat, ex his circiter X. millia in plio occubuerāt, quo factū vt per hūc hostiū numerū Romani noctū euaserint. Sed error vt dicē errorē peperit: vt ex XL. millib⁹ LX. primo librorū incuria fecerit: mox ex sexaginta sexcenta scribi cōtigerit. Scio esse qui sexcēta scribant referētes id ad numerum erumpētium: sed ille maior omnino fuit.

Quāto ante maior hæc clades superioribus cladibus fuerit. Syncerior lectio erit si aut̄ pro ante reposueris. Lib. III.

Hæc quum dixisset gladium in publicum trans macerā hosti abiecit. Ego horti libētius legerim. Ferre ex agris vndiq̄ coniecto. Fere ex veteris codicis collatione restitui.

Strucit̄q̄ robis vescebantur. Esti pro certo ponere non ausim stricis rubis haud grate legam. Arantantum retentæ. Ego lectorem monui videre: ne arces verius quā are legeretur.

Signa Lauiniū ad Iunonis sospitæ. Bis supra ostendimus Lanuuium esse legēdum non Lauiniū, vt mendose habent veteres & recentes Liuiani codices.

Ad Lucinię Iunonis templi egressi. Sic plura habent exēplaria: verū Lucinię verior est lectio. Lib. III.

Lucus ibi erat frequenti sylua. Lucus coniectura prius mox libraria fide vsus, reponere nō dubitauit. Antiquatq̄ frequētia eorū recipere, at videndū est ne Liuius virosū potius quā eorū scriptū reliquerit.

Deinde ceteros auctores summouet Andronodorus. Sed nemo non tutores legendum esse dixerit: quum Andronodorus, & quindecim alij cum eo tutores puero relicti essent.

Vt multis post anis fuisse nō negarim. Vbi ita p̄ vt & fecisse, p̄ fuisse cōiectura haud septa i frōre adscripsi. Claudius Samnis. Possit & Caudinus a Caudio oppido satis apte legi: verū quia & Claudium in Samnio reperio: nihil mutare sum ausus.

Tarētū triduo ante quā Hannibal ad mœnia accederet a M. Valerio Præp̄tore missus is. Ex qua lectione plane dat̄ intelligi deesse nomē eius qui missus sit nec postea a Liuiō ponit̄. Sed Liuiū Salinatoris fratrem intelligi volo vt Liui⁹ alio loco demonstrat: quō Cicero aliter sentiret: quo p̄diciū tenētē Tarētū est Annibali p̄diti.

Prætores in Acradinam cum iuuentute populorū fugiunt. Ego popularium Liuiū scripsisse crediderim. Naues iunctæ aliæ binæ ad quinqueres. Ex qua lectione quid sequi possit videant̄ illi si possunt qui ita scripsere. Ego aliæ ad binas quinqueres lego vt singule naues duabus essent quinquerebus præcinctæ vt ab vtraq̄ parte vna haberent: sicq̄ onerariæ remis agerentur.

Hos sacros Lacus locosq̄. Multo tamen verius lucosq̄ meo iudicio, quod alio etiam loco ex vetustis Codicis collatione feci.

Vt prodit̄ quod septēvirali iudicio eēt. Quid septēvirale iudiciū hoc sibi loco velit vt igne fatear haud itelligo, quare vide an semet virali iudicio legi possit vt nouo quodā mō sit a Liuiō dictū: sed in ea cōsultatiōe p̄t̄ vsurpatū, vt esset sensus suo ip̄s̄ iudicio Altiū p̄uasū habuisse oportere se ip̄one variare p̄ditiōnē.

Documentū aut̄ dicantur statui oportere. Emendatōres codices habēt ducant, ego dicāt potius legerim. In iugularioq̄ vico. Sic vulgo scriptum reperio. Ego iugario eiusdem Liuij auctoritate legendum putauit.

Ab altero prætore Sempronio Tuditano Aternū expugnatum. Ego in Gallia vbi res gerebatur Aternū non reperio: quare vide ne Cliternum sit legendum quā plures Cliternam & non Cliternum scribant.

Addo quod LXX. M. hominum eo loco capta scribunt, quod in nulla Gallia vrbe nō modo in ignobilis vrba euenire potuisset: quare septem millia potius legerim. Lib. V.

Neg in secreto modo atq̄ intra parietes ab hosteq̄ tenebant̄ Romani ritus, sed in publico etiā ac foso Capitolioq̄ mulierū turba erat. Vide ne poste & nō ab hoste quā quadrare nō potest sit legendum.

Ad Alliam ppe omnis exercitus fuit. Sensus & ratio contra librariam fidem arguūt fugit a Liuiō non fuit scriptum: quod historiæ vel mediocriter eruditus plane colligat.

Alterius postea est aucta dedit curato auctoritas euentu. Omnia exemplaria sic habēt: verum nō ineptè pro dedit curato declarato reposui, vt sit ordo alterius carminis aucta est auctoritas declarato euentu.

Amnem troiugenam Cannam Romane fuge, mendose & hoc carmen vulgo notatum video: quasi Au fidus aut Cannā troiugena dici possit. Amnē troiugenam Cannā legere perleuerunt. Ego troiugena reor legendum vt cum Romane iungatur: nam Romane ibi vocandi casus est: vt sit ordo o Romane troiugena fuge amnem Cannam.

Triginta passuum millia ab vrbe. Si quis attendat quæ non multo post sequuntur, facile deprehendat̄ mēdose numerum hunc positum. id ego secutus quum ad vetustum codicem confugissem tria millia habere repperi quæ lectio verior vero est.

Præsidij datis qui commeatus eos prosequerentur. Aut præsidio scribendum est: aut quæ, quod vetus codex habet, & non qui, legas oportet.

Cuius aduentu qui ante in exigua spe ad transitionem ab hostibus per colloquia erant: vitro ad transeundum hostem vocabant. Vbi quia nihil ex ea lectione sequebat̄: ex vetustioris codicis collatione, vocati erāt reposui. Sensus non satis pertinente ad omnia. Tu vide ne pertendente sit potius legendum.

Satis prosperos euentus ad traiciendum in Siciliam habuit. Pro euentus: ego ventos reponendū ab insitio putauit ob ea quæ sequuntur: vetusti inde codicis fides accessit: qua fit et̄ in restituenda dictione audac̄ perleueram. hoc propterea dixi quia euentus non multum discrepat ab eo quod dicitur.

Etiā non suæ fortune consilium perturbaret. Ita pleriq̄ habent: quidam vero & in ijs vetus Codex & non: ceterum melius etiam nūm, & duobus post versibus fidem cuius facere potest: alij non sic legunt: sed pro cuius, ego cuius feci.

Cogor vestram omnium vicem quod difficillimum in luctu est vix consilium. Sic vulgo scriptum reperio: sed librariæ fidei ratione obiecta consolari legendum esse non consilere contulerim.

Quia sub luce publica pabulatum lignatum & prædatum quidam dilapsi fuerant. Hæc loquendi ratio, vt noua ita apud Liuium repertū difficilis: quare vide ne pura sit legendum, & non publica.

Libyphœnicis generis Hippocinatis. Sed libyphœnicis generis Hipponatis, melius implet aures. Libyphœnicis nominādi casus est, & non libyphœnicis: Hippo adhæc oppidum Africæ nobile vnde Hipponas Hipponatis videri potest deductum, verum hæc coniectura est.

Obsidebatur tum carius quod oppugnabatur. Vera tamen lectio est acritus non carius. In specie honorum erant honorem detrectantibus. Omnia fere exemplaria sic habent. Ceterum nisi erat legas nihil sequitur ut sit sensus negligere honores honori dabatur detrectantibus. Sed circa ora Laviniū pmissit. Tu vide ne secundū legi oporteat: alioqui quid sedica sibi velit nō reperio. Inde pter interamnam Nequinum: in fregellanū agrum ad litum fluviū ventum. Ipse Aquinum restitui. Circa urbem in monte etiam Albano atq; arce Esulana ponuntur. Vetus codex elusana habet: sed vtrūq; mendose legitur. Tusculanū igitur vera erit lectio. Tusculi enim arx fuit eaq; maxime celebris in toto latio. nec procul Alba locus est. Illud quoq; monebo hoc loco vulgo recentibus codicibus & quod magis miris aliquanto vetustioribus mendose legi Latianum pro Labicanum. Labicum Latij oppidū apud plures legere est: Latium (quod sciam) scribit nemo. Nullos aptiores inter conualles tectaq; hortorum & sepulcra vacuaq; vndiq; vias ad pugnandū futuros. Cur vacuas legi possit nō video: si inter conualles & impedita loca meli? Numidas eqtes pugnatos dixit: quare vide ne in iura dictione vacuas p eo qd Livi? casus scripti librariū fecerit incuria. Post pfectionē Annibalis mortui inveni. Hoc pleriq; habent codices: alij (qd magis placet) nō mortui habent sed magni. Caelius Romam eiret a freto diuertisse Annibalem tradit. Sed ille a Capua. i. procul a mari venerat: nec ad mare descendat: nec fretum dixisset: si etiam ad mare ventum esset, quasi ignoremus quid fretum sit: nec tamen ex ipso freto siculo Annibal venisse dici potest: quum statim subiungat ab Reate quod Sabinorum est oppidum. Ergo Eretum non freto legendum. Illustris locus Eretum in sabino agro supra Tybrim. quā dictionem apud Valerium depravatam in integrum in Plinianis observationibus a mēdo vindicant. Præterq; oppidum Sulmonem instituit in Martianos transisse. Videat lector ne Marrucinos sit legēdum qui Pelignis sunt affines. Sed coniectura hæc. Quæ summa ope apparatus erat ne impediri posset. Placuit ab initio properata legere: inde vetustus Codex ostendit appropriata viorem esse lectionem. Pari incuria haud multum infra, vt esset aliqua oratorum sedes: scripsere: quum nemo non perspicue intelligat Liviū Aratorum scriptum reliquisse. Decimoq; deinde versu. & quoniam nihil Annibale fuit. vbi quā pro quoniam reposui. & proxima linea Q uod ad capuam attinebat: mendose pleriq; codices habuerunt: sed quæ non quod vera erat lectio. Quidam etiam codices de tradendis artibus vrbium: partum integra fide ceterum mēdo æque notabili habuerunt: nos restituta dictione arcibus fecimus. Sed cinum ad hæc vulgo notatum video. Ego vt verius ita libentius Sidicinum dixerim. Terræ secutæ defecionem hiba & marcella: Nusq; in Sicilia Marcella est: sed Macella aut Magella. Corcyra tenus ab Aetolia incipiente. Sed Corcyra tenus verior erit ordo. Expeditionē subitā in originorū atq; apolloniātū fines fecit. Omnia quæ vidimus exēplaria sic habent quæ error locorum incitā est ortus. Oricum enim haud procul Apollonia est quare Oricinorum reponam. Et loco pene contiguo pro Pelagoniam in quibusdam exemplaribus Paphlagoniam his scriptum reperio. Præda ex pacto Romanis cessit. Ceterum nihil tale supra Romani pacti erat: quare ex Naupacto Liviū scriptum reliquisse credere est: id em oppidū tum captū a Romanis facti. Vide notata Ascensij. Vt p se nō liceat palā Romæ crimina edicta facta ab inimicis vulgare. Vide q̄to ne edita factaq; sit potius legendum. Ex quo primum aduerse gloriā pugnae ceperat. & hoc lector aduertat necesse est: an prim? sit legendum. nam si primum aduerbium sit non procedit: quoniam Marcellus priores honores bellicos fuerat adeptus: sed primus Romanorum ducum Annibalem vicit. Inclusos onere eos. Ex ijs quæ sequuntur tenere legendum esse. & non onere haud dubie apparet. Siculūq; Romam prebuit. sed siculis quoq; vera lectio: vt siculis quoq; obuiāgressis potestate fecit adueni di Romam adducens secū accitatores duobus viris celeberrimis excidio duarū clarissimarū vrbium, Syracusarum. s. & Capuæ. quare nisi ad particulam demas ante celeberrimis neq; ordo, neq; sensus stare poterit. Capua Fulvium rerū Marcellū Syracusæ habent. Manifestum rerū non rerum a Liviū scriptum esse. Quadragesimo deinde versu est. Nec victoris ira captis dānauerit. pro capitis. & totidē infra verbis? Dum ne qui maior q̄ quinquaginta iugerū agri modus esset, vbi nequi pro necui incuria notari cōtigit. apparet. Nisi vellet in multas paruas cape exercitū. Cape librarij fecerūt pro eo qd Liviū carpe scriptū reliquerat. A velia & a Pefio debitas ex foedere exigendo. Pesium in Lucania, aut Brutisjs legere (quod sciam) non est: sed Pesium. veram igitur lectionem a Velia & Pefio esse haud dubie apparet. Et paulum infra. Ille atq; præceps cum armis procidit anteportam. et si pleriq; exemplaria id habent: pro tam tamen reponendum duxit: is enim casus natalis pugnae est. Assumpto comite. M. Epicide. nulli (quod sciam) Carthaginensium prænomen fuit Marco: vno igitur Epicide legerim, siue vt vetustus habet codex, inde Epicide. Qz in eo minus. Sic multa habent exemplaria: vbi pro in eo meo scribendum fuit. res (scio) parua: sed quia a pluribus non animaduersa idcirco non contemnenda. Dispositiq; præsidij accuratio iam vrbis. Pauci quidem, sed illi quoq; licet non multi emendandi codices q̄ sic habent: ad custodiam Liviū scripserit pro eo quod illi accuratio iam mendose fecerunt. Lib. VII. In Lucanos transgressus ad Muniftrionem castra locat. Ptolemæus Numiftrum appellat & Plinius Numiftranos: quo datur intelligi Numiftrionem non Muniftrionem integram esse Liviū lectionem. Tenere & Darfeterium quodam vicos. Plinius & Ptolemæus Darfeteriorum habent. Corruptoq; arcis præfecto Bachindū cepisse. Ptolemæus & alij Lichindū legi oportere clare demonstrant. Omisso igit Artico bello. Artico bello legi nō pot qd vtriq; tunc nullum fuit: Achaico proinde melius. Dimis per Achaia Bœotiamq; & Eubœa decimis castris. Demetriadem in Thessalia venit. Quo pacto Eubœa quam vtriq; post se habebat & quæ insula est, ex Achaia venerit in Thessalia nullo modo intelligi

potest: quia scilicet fieri nō potuit. Ergo & Boebā legēdū: fuit em vna ex vrbibus Thessaliæ. Strabo. Boebæ de vero lacu ppe eē oportet: quandoquidē Boebæ ex circūiacētibus Demetriadi vrbib? vna fuit. Li. VIII. Rant autem in Celtiberico exercitu quatuor millia scuta: Tu vide ne scutatorum sit legēdum. Nā paulo post Celtiberorum inquit scutatis cæsis. Ad Demetriaci Theotidis exposuit. At Phthiotidis ver? legi. Plinius. Pegase inquit quæ postea Demetrias dicta est. & confertur in de Phthiotidis inquit montes. Ceterum Theotis in Thessalia non est. Et circa Romanorum sociorumq; duces ceciderūt. Omnia exemplaria id habent in qua lectione ego omnino aliquid desidero. Ad Cynum Locridis emporium. Ego inter Locridem & Doridē Cythinū non Cynum apud Ptolemæum & Plinium reperio. tu vide vtra sit lectio sequenda. Vnde comētib? assipris Phileū Tapheniūq; peti. Neq; Phileū his locis, neq; Taphenū facile reperies. Cōtēderim. pnde Philiū Tapheniūq; legēdū eē. vtrūq; oppidū circa Achaia & Arcadia eē satis notū. Li. IX. Xercitum ab Cn. Nerone. Sed Claudio, quis non videt? scribi oportuit. At liberas sine dubio legendum, vt sit sensus id, quod rursus nunciatum est, puerum natum & cætera turbant mentes scilicet cū iam liberas, id est pristina religione solutas. Flaminiū Paulo. A. Gracco, Posthumio Albino. A. neq; rōne neq; cōsuetudine i plurib? Liviū exēplariis scriptū p Aemilio reperio: nā secundū nomen totū scribit. Præterea primaq; diphthongū habente. Pudet quædā obseruare q̄ incuria pot? q̄ incitā deprauari cōtigit crediderim: verū quia vulgo mēdose illa notata reperio, haud supvacuū duxi ea in integrū restituere ne error error pariat. Viueret, inquit, suo popo. Ro. beneficio, vbi nemini nō appareat: suo populūq; Ro. beneficio scribi oportuisse. Inde nauib? ad Pstusam insulā. sic vulgo scriptū reperio. Ceterū Pityusam scribēdū esse Plinius Strabo & Ptolemæus docēt. Locus lautitiāq; legatæ præberi iussa. Sed lautia scribendum est, si Plutarchi vera est opinio. Drepanē atq; Eryce detraxisse. Plinius Ptolemæus & Polybius Drepanū singulari tū numero posuere. Quanta pecuniæ ager iudicatus esset, sed æstimatus aliter dixisset. vide igitur ne indicatus sit legēdum quia indici decima pars eius pecuniæ proposita esset. Per agrum inquit Anxetanum & rursus Anxetanos. Plinius tamen & alij Auxetanos legunt. Dyrhachium venisse Perthinūq; & alias gentes montanas. Plinius & Appianus Parthenos scribūt. ab Appiano redditur & nominis ratio. Lib. X. Ar. Quintus Alimentus. A libi Alimentus quod magis placet scriptum reperio. Consulem profectum ab vrbe inter portus Complanum Lorētianūq; atrox vis tempestatis adorta. Ego Complanum & Laurentinum libenter legerim: vt sit dicere inter Cosam & Tyberim qui altera parte Laurentem agrum alluit: nam & Ro. portum his locis habuere: alioqui neq; Complanum neq; Loretum in Hetrusco littore reperio. Qz in ora Hetrurij sit Consul tempestate iactatus datur ex eo intelligi q̄ Populonijs periculo defunctum peruenisse ait. LIB. I. QUARTÆ DECADOS. Adini prope ipsi exitu adibus suis exceperunt. Quid apud Atheniēses Cadini essent haud facile dixerim: reperio tamen apud Sicyonios Carnos non Cadinos sacerdotes iumma rerum potitos. Cypela & Dorilon & Sempheum. Vera tamen lectio est Doricon, & sic Plin. Strabo & Pomposic & vetustus codex. Saxa exuri dirui tecta. Emēdatus tamen sata. quæ lectio p se etiā facile dephēdi potest. Eadem Aechios Abydenos. Ceterū Chios integra erit lectio. Idem alibi, Neq; inquit, ego Chitum expugnauit: sed Prusiam expugnantem adiui. Signum Maliacum intrauere ad colloquium cum Aetolis. Perspicue patet finem legi oportere. verū quia plures sic habent, idcirco lector obiter admonendus fuit. Lib. II. Ricam proximis limitibus petit quum Thessalam peteret. Verum in Thessalia Triccam nō triccam reperio, & si quidam triceam scribunt. Pachiū & Pala oppida vno fere loco leguntur pro Philacium credo & Pella, q̄ hæc coniectura est. Adde q̄ plures Philacē habent: tu vide igitur vtra vera sit lectio. Ego enim vtrancq; in medio relinquo. Illud non ignoro Philacem in Emathia Pelle proximam esse. Dimisso Lucio cui successerat. Nisi quum de duobus fratribus veteres loquebantur solis prænominibus nunq; vsi sunt: quod cum ita sit, dimisso L. Apustio Liviū scripsisse crediderim. Achæi portus & dat fiduciam postulantibus & demit. Verius ob ea quæ sequuntur dant & demunt legitur. paulum enim infra de Pelopōneso queritur Achæi q̄ nulli rei aptior opportunioreq; q̄ nauali bello. Quintus tenentem castra Epiri nam loci munimentis exercitūq; frætum castris exiit. Ego non castra sed claustra legi quod ex proximo loco potest intelligi. Epiri ait claustrisq; illis. Quodq; Chini Abydeniq; qui procul a nobis, passi sunt. Quia Eleunta reperio ante Abydum ah eo captam videat quæto lector an Eleuntij recte legi possit. nam ego nihil statuo. Mirū est quāta sit in proprijs nominibus variatio. Cuius rei pauca exēpla subiiciā. In exemplarib? quibus dā: Sparchias p Partais. Gymie pro Cumyne. Angea pro Theuma: Calathama p Calatana: Acharra p Acharra: Phoca p Perecha: Licine p Licinas. Stimon p Strimon modo. Cercetius pro Cercio: Eginū p Deginiū. Phanocea p Phanothea. Iapolis p Iampolis. nec cū varia voce tradantur, quia nō vique adeo celebrata sint noia apud auctores, facile perspicit pot vtra verior sit lectio. Verū quia illa quæ secundo loco referuntur: ex vetustiore sunt codice deprompta: idcirco vero proximiora habenda sunt. Pyli eius vxorē libidinis causa in Macedoniam apportatam. At supra Polycratiam asportatam dixit: quæ re plane apparet Polycratiam non pyli legendum esse.

Centum triginta Illaci Lembitu vide ne Asiatici Livijs scripserit.

Quis T. Quintus captis Elatella in Phocide. sed Elatia legēdū est: require supra. Phthias Chinū Larissam Ptolemus Echini vocat: Strabo Echina. quo apparet chinum omnino mendose scribi. Lib. III.

Tertius liber belli Macedonici non extat: quod ex ipsa Epitome datur intelligi: idque non aduertentes plerique primum decadis huius volumen parum considerate in duo diuisere.

Etaeensis argenti CCLXXXVIII millia. Emendatiora exemplaria oscēsis habent. nec tam ab eo crediderim quod veteres osca sacra dixerūt. quā ab osca Hispaniæ vrbe. Argēti fodine in Hispania plurimę fuerūt. Huius repositi Consul: sed potius pro potius reponi placuit.

Iam ab Leucada. Leucas oppidum fuit: Leucates promontoria: quare aut Leucata legēdū est: aut quā magis placet Leucade. Cicero ad Tyronem scribens Leucade dixit.

Posteriore die Quinti? prope fluuiū pter vrbe sub ipsas Menali radices quā duceret copias instructas pergit. At vide q̄so ne verior sit lectio. Circūducere copias instructas pgit. nā si cū duceret legas pgit nō seq̄t. Philippi nūmi aurei decē quatuor millia. sed quatuordecim auctore Plutarcho in Flaminiō. Livi? scripsit Nabis filium. Plutarchus Onabim vocat hūc ipsum Lacedemoniorū Tyrannum. Lib. V.

In ceteriori Hispania Ilucia. Ptolemus Illicia scribit Plini? Illicia ex quo apparet i scribi debere. Censū ciuim capita CXLIII septingenta quatuor. Nulli non liquere potest millia particulam deesse quę post CXLIII reponatur necessum est.

Violatę per fociorum iniurias Romę amicitias. Romane amicitia vera erit lectio. Et idem porticum extra portam trigeminam inter lignarios fecerunt. Vetustus codex inter lignario habere: sic quoque nisi opere adiungas non intelligo quid Livijs sibi voluerit.

Gythium tueri posset. Sic semper apud Liviū. Ptolemęus & Plutarchus Gythium vbiq; vocant. Sinistrum aradios & ex paphlilia idetas. Emendatiora exemplaria Aradios habent. Lib. VI.

Pro Prętorē in prouincia retinere. Qui vim loci non aduerterunt ex vna voce duas fecere: & nec quę proxime sequebatur integrā manere passi sunt: enim uero Propretorem prouinciā retinere integra est lectio, id est vt Propretor prouinciā teneret.

Pelei & Peloponenses venerūt. Ego Pelenei & Peloponenses legerim potius ad differentiā eorū q̄ sūt in Macedonia: nā vtrobique pelene est: q̄ Plinius vtrobique palenen & non pelenen vocet. sed vidēdū ne elei Livijs scripserit. nā elei & messeni extra conciliū fuere: Pelei nullo modo legerim. Habentē brachilli necē. At nō brachilli sed ob rhacilli necem legēdū est: haud em multo diuerso loco ab rhacilli morte dixerat. Cum omnibus terrestribus copijs in Billinū agrū pcedēs Gręci p̄sidebis & ipem Romanis traiecerunt te prebebis. Ceterum Bellionum agrum aut Bellionū legas necesse est. Belliones populi sunt, qui inter Oricum & Apolloniā circa Nymphum habitauere qua traiecerunt ex Macedonia in Italiam breuissimę. His p̄fectis Cramonem cum toto exercitu primo aduentu cepit. Sed Strabo & Plinius non Cramonē sed Cranonē duplici nō posuerūt. sic Cl. & Fabius Quintilianus Cramonē Scopā dixere non Cramonē. Pręter ad Regem & Cyrtionem in potestatem erant. Vide ne pręter Atracem & Gyrthonē legi oporteat. Plinius Strabo & Ptolemęus Gyrthonem vocant: iuxtaq; Atracem non ad Regem reperio. sed tu nil temere statuas. Malleolam & Gyrechias. Ptolemęus quā magis placet Chyretias habet, & non Gyrechias. Super connos. & mox triginta millia ab Larissa abest. Ptole. Gonnos appellat. oppidū non longe a Larissa. Phaustum eadem celeritate capit. Ptolemęus phęstum & Strabo phresum in his locis posuere. Cōtignis pene locis Aeginū est. Pro Aegium. Strabo est auctor. & ipse Livijs regienfes paulopost scribit. Pari incuria librarij a melibe p melibœa scribere. Lucanus est auctor. Et pellimenum pro pellimeu: & Traicta pro Tricca. vide Strabonem & Ptolemęum. Et vbi non multum infra cōp̄silia est. haud meo iudicio inepte pro corrupta dictione Gomphi & Larissa reponerentur. sed in his nihil muto. Cannonem est profectus: supra Cramonē dixit: sed vtrobique modo mēdole: Strabo Plinius Cicero & Quintilianus Cramonem docent esse legendum.

Theſſalia est Thyotes & sinus maliacus. Phthiote vt supra ostendi vera & integra vox est. Et omnia vsq; ad portus solis: vbi pro portus emendatius ortus scripseris.

Ad Torontum in sinu Maliaco. Plinius & Ptolemęus Tronium in Maliaco sinu posuerunt. Phalera in sinu Maliaco tenuit. Verior credo lectio phalaras: sic Plinius.

Romani vbi primum aquilones duos (nanq; per aliquot dies ceciderant) tulerunt. Vide ne dentio potius sit legendum. etsi apud Liviū non adeo vsitatum. Lib. VII.

Fabricium Lufinum. Emendatius Luscinum scripsisset. Post naualem ad Caricum pugnam. Sed Coricum legendum. sic supra.

Ab Eleute & Dardano & Rheotio. Strabo de his locis. Dardanus inquit p̄sica res est. & mox subiicit deinde Pteleus latus & Rhytium. ceterum Elenam & Eleam in Phrygia reperio. tu boni consule. Rhodij contra classem ex Syria venientem ad terram Indiatorum tetedere. Hoc quoque aduertat lector ne Gnidiorum verior sit lectio. Etiam res in medio est.

Qui in meridiem vergit Nausathemon ab re appellatur. At melius Nausathemon: nam & portum & nauium turbam significat. Lib. VIII.

Lycaniam & Millidam vtrobique dictione corrupta exemplaria vulgo habent. Ego Lycaniam & Mysiam repositi. proximum id liber demonstrat.

Librumq; rationis eius cum L. fratrem afferre iussisset, spectante Senatu suis ipsum manibus compressisse. hic quoque conceptisse restitui non temere: sed auctoritate fretus. Lib. IX.

Tandem iudicium hoc maxime modo ad Posthumij Cōsulē pertinet. legendum iudicium. Tum quoque mutabundus petebat. Etsi omnia sic haberent exemplaria visum est tamen minitabundus reponere quod Catoni conuenit: & de eodem supra, a multis læso & lædendi cupido.

Aternio. &c. Pl. li. vii. cap. xviii. & A. Gellius li. ii. cap. xi. hunc non Aulum Aternium, sed A. Thermum vocat. Dion. Aulum Thermenū, Livijs hunc eundem alibi A. Eternū. Ego Aulum Thermum rectius puto.

Ab Roma redierat, de loco an per locum, prepositionem non inutiliter nec semel preposuit.

Abacii super quos argentea & aurea vasa ponuntur Iuue. Vceoli sex, ornamentum abaci.

Abdicare & abire magistratu causa prepositionis dicimus: estq; eo se priuare, sed abdicare etiā accusatiū deside rat, vt abdicauit se Dictatorem. Abire absolutum est.

Abietis arboribus a nominatio abietis: nam non dicitur arboribus abietis, sed abietibus per appositionē.

Abiudicati scilicet agri. i. iudicio Scaptiano ablati: & alteri vt pote Po. Ro. additi.

Abnuere, est nutu indicare se non assentiri.

Aborigines sunt aut sine origine aut potius ab eo loco vbi esse dicuntur orti nec aliunde aduenerūt, nā illi ad uenae dicuntur. Vnde qui primi Italiam coluerunt: nec aliunde venisse leguntur: quia eorū nescitur origo, aut quā ab Italia origine traxisse putatur (Vnde Maro. Gēs duro robore nata). Peculiari vocabulo Aborigines dicūt, licet oēs ab aliquo loco oriūdi si eū incolit eius aborigines sunt.

Accensū dicebantur qui in locū mortuorū militū subrogabatur: ita dicti, quia ad cēsum adiciebatur. Acon? autē, Accensus, inquit, est nomen ordinis promotionis in militia, vt nunc dicit princeps vel cōmētariē, aut corniculari? In alia significatiōe accensū ministratores sunt magistratū, sicut Varro Catōq; notificat, & hic accensus ab acciēdo dicit? Nanq; accensus in morem p̄conis acciebat iussu Cōsulis Quirites ad cōcionem. De hoc mini fido loquit Pl. cū sic ait in septimo. Post aliquot annos addiectus est & meridies accensū Cōsulū id pronunciant.

Erant singuli p̄sidijs? prouinciā accēsi, q̄ mun? non nisi libertis deferebat, sicut docet M. Tullij in epistola ad Quintū fratrem Asię Procōsulē, cuius verba hęc sunt. Accensus sit eo etiā numero, quo eū maiores nostri esse voluerūt, qui hoc nō in beneficii loco, sed in laboris ac muneris nō temere, nisi libertis deferebat. In Liviō in secūdo significato accipiuntur.

Accipere se omen &c. Omnia, auspicia & auguria non credebatur efficacia nisi accipientibus, quā rem inuenit calliditas diaboli vt stulta credulitate mortalē se irretiret.

Accitē res, imminute.

Achutum. i. flatum, ilico, euestigio.

Ad Spei sup. adē. Habita em ipse p deo est: & ei gēdes de dicata. frequēter autē gēdes aut tempus subauditur.

Ad etiam propriis locorum preponitur, vt ad Pedum. Ad Herdoneā. Ad Mutinā ducēbat Ad Clusū in fine.

Ad cupidinem. i. cupiditatem nouę fortunę, in qua si gnificatione, formini est generis.

Ad quintum. Valla interpretatur circiter quintum: argutiōres volunt ipso quinto dici.

Addicere, est assensum prebere, ad iudicare.

Admonuerunt, id est memores fecerunt religionum, vnde venuste genitio iungitur.

Adoraslet, id est adorando precatu esset.

Adriaticus sinus dicit? ab Adria vetusto oppido, & a mari vicinior: q̄ est mare superius, in cui? extremo Venetię sitę Aduersus Romanos, in amicā partem dicit. (sunt.)

Aeditui sunt, qui gēdes publicas & sacras custodit & p̄. Aequauit cognomē suū. i. digna cognomine. (tegun. suo qui maximus dicitur erat, & illi paria fecit.

Aequi boniq; factimus, id est estimamus.

Aequum. i. locū plantum, quod æquor dicitur, sed quia aqua fere est æqua. vnde ab æquo dicta putatur, frequēter sed non semper de mari dicitur.

Aerarium dicit repositoriū aeris publici. i. pecunię, quę primo grea fuit: nunc sicci vocant, cū siccus sit vas quo pecunia transportatur. Erat autē Romanis in gēde Saturni aerarium sanctius. vide Sanctius.

Aes alienum. i. debitum. Affatim, id est abunde.

Affectis rebus sup. miseria, calamitate, aduersitate, dicit enim sine addito ponitur, pro malo fere capitur.

Affecto. i. male habito aut disposito corpore.

Afflicti melius q̄ afflicto legas in priore impressione nostra so. c. viii. quia refertur ad verbum possent.

Agitedum, adhortandi vox, sed agedum etiam reperitur vt rursusq; numeri.

Alea pro incerto euentu accipitur.

Alexandrumq; Epiri Regem, de quo Gellius lib. xvii. capite xx.

Aliarum super alias, honesta & frequens apud Liviū locutio, quam studiose imitatus est Sabellicus sic. Aliud super aliud.

Alias non est aliter, alio modo, sed alio tempore, quasi ad alias horas aut tempestates.

Aliquantum spe atq; opinione maior dicitur, quo datur intel? p̄i comparatiū etiam competere aduerbium in um: vt apud Iuue. Quantum sublimior Atlas. Apti? tamen quanto dixerit. Livijs tamen aptius aliquantū.

Alligeretur. i. ad alios legeretur. (propter sequentia. Allegisse ad alios legisse. i. elegisse.

Alluuis est ea aqua & is liquor qui aut quę alluit. i. in petu quodam nunc accedendo, nunc recedendo, quod petit, & lauat, & si potest absumit.

Alterutra, id est duarum altera, vt ralisbet.

Ambitus crimen est affectati honoris per largitionem aut preces occultas aut promissiones aut alias malas artes. Est enim ambitus in facto: ambitio in animo. Itaq; ambitus rei & damnati leguntur non ambitionis.

Ambitus id est ambages, verborum circumuersiones.

Ambitio proprie est circumitio in comitijs in veste candida & supplicatio atq; humilis petitio magistratus. trās sumitur aut ad captionem fauoris populi ad magistrū ob-

Ambo videtur pro ambo poni. (tinendū)

Amens amore dicitur qui alien? a vera mēte est. vñ nō est cōpositio mōstrōsa ex gręco & latino, sed ex duob? p̄ticularis latinis, sicut Auius. vnde prima producit. Frequēter autē amātes dicitur amētes. Comicus. Nā istud inceptum nō amantis, sed amentis est. Aufon? Myrteus amētes vbi lucus opacat amantes. Et Livijs de eodem Appio. Tanta vis amētię veritū q̄ amoris mentem turbauerat.

Ampliatum. i. suspensio iudicio amplius tentum.

Ampliatum enim rei sunt quorū dānatio differat, aut quia coram sistendi testes sunt. i. cū illis cōmittendū, aut quia nō dum plane liquet vel de crimine vel de p̄cne modo.

Amplum dicitur magnum & honorificum.

Anima pro anhelitu, seu flatu saepe caput.

Animam egissent. i. spiritum emisissent.

Animaduertere in aliquem est eum p̄ntre legitime vt in eos more militari animaduertit.

Animaduerti in Fabium. i. puniri legitime Fabium & criminari.

Annona est quicquid ad victū vniū anni pertinet, sed generaliter pro quātūvis tēporis victualib? ponitur.

Annū iam tertij trahit. vt q̄q; senserit Vallen. dū tēpus cōtinuū est potius accusatiuo q̄ ablatiuo tēporis vt mur.

Anquisissent. i. inquisissent. sane ab an drāquiro vt adnotauit Criniti? ab adacquirō, vel more antiquo adacquirō

Anquisitum pro inquisitum.
 Antesignani sunt qui aq; te signa, id est vexilla ingrediuntur in acie, vt vox ipsa testatur, aut qui pisa signa ge-
 Antiquare, abolere sine in desuetudine deducere. (rut.
 Apicem dialem, id est exiguum flaminis dialis: Louis
 Apolecti dicuntur eximi.
 Apparitores sunt satellites & ministri Regum & alio-
 rum potentatuum, qui praesto caperent. i. temp parati stant
 & ad protectionem & ad iussa capefenda.
 Appetebant Veios fata. i. Veis propexima ventura erat.
 A libi sepe appetere absolute pro imminere & appropin-
 quare accipitur, vt appetente vere.
 Aradios dicit, non Araclios, ab Arado Phoenicis insula
 apud Stephanum.
 Arcta, id est angusta loca, sunt qui acta legant.
 Argeos po. vocant, quia arbitrati sunt Liuii intel-
 gere de simulacris illis scirpeis: sed Varronis veba mo-
 uent vt potest de sacratius intelligam. Reliqua em, inq; t,
 yrbis loca discreta, vt Argeos sacaria. Argeos dictos pu-
 tat a principibus qui cum Hercule Argiuo Romam venerunt.
 Sic sentit Hermolaus Barbarus. Philipp. Beroaldus aliter
 sentit lib. annotationum a nobis impressarum.
 Aries est machina bellica feriens more arietis fronte fer-
 rata & in cornua distincta.
 Argyraspides dicitur sunt milites a clypeis argentiatis.
 Armamentarii dicitur publici repositorii & officina
 armorum & nauium bellicarum. Nam Plidixit, armame-
 tario mille nauium confectio.
 Armille sunt ornamenta in circulo modum q; viri mi-
 litares ab Imperatoribus donati in sinistris brachijs gerere
 consueuerunt. q; Priscianus Brachialia vocat. Dicitur sunt ab
 armis q; antiqui hincos cu brachijs armos vocabant.
 Artem, sunt qui arcem legant, sed artem. i. fraudem
 libentius legero, quia sequitur. Infidias vereri &c.
 Aspendos inquit Stephanus ciuitas est Pamphyliae.
 Inde Aspendii.
 Aspreta sunt loca aspera & in quibus nascuntur aspera
 Asserter dicitur qui asserit res esse suas, verum vt Bero-
 aldus recte docet, asserere verbum est medijs quod vtroque
 versu dici potest. Dicim? em asserere iudicare tam seruitute
 q; in libertate. De asserteribus libertatis plurifariae exem-
 pla inuenire. de asserere seruitutis quia in frequens e, ex
 pliu Liuianum adhibebo, qui lib. iiii. dicit. Claudio clienti nego-
 cium dat, vt virginem in seruitutem assereret. Itē, iam a vi-
 rita erat cum asserter nihil opus esse multitudine con-
 citata diceret.
 Asserere autem in libertate frequens q; in seruitutem dē
 Asserib? alii acerbis? nā acera arbores sunt durę. vnde
 fit acern? a, um. Falcatus dicitur incuruū in more falcis.
 Dicitur autem hoc acer, & est substantiuum, facit huius
 acris.
 Atintantia repositū est ex Stephano, apud quē Atin-
 tantia pars est Macedonia. Dicitur etiā Atintanis & A-
 tintaniam apud eundem.
 Atro die. i. obscuro tempore, qn cauere minus possit.
 Attoniti sunt stupefacti quasi tonitru percussu.
 Auctores Liuius sepe vocat approbatores, praesertim
 eos penes quos sit approbati auctoritas.
 Audio & frequens audiēs, pro obediēs & obediēs datiuo
 iungit, vt dicto audiens atq; p. i. obediens fit.
 Auerruncanda, id est auertendam & placanda deorsu
 iram. Est em auerruncare depellere auertere. Vnde Auer-
 runcus deus qui mala auerruncat.
 Auersos boues, non simpliciter dicit, sed ad sitū quoq;
 respicit: auersum em est a nobis in contraria parte versū.

Aut contrariū est aduersū quodē ad nos versū. vñ auerfū
 ē qd tergū aut posteriorē partē nobis vertit: aduersū qd
 faciē & anteriorē partē nobis obicit. Et q; p indignationē
 interdū auertimur, vt Pallas gnei. i. oculos auersa tene-
 bat, iō auertere & auersari accipit p cōtēnere, & abomi-
 Auertere proprie est vi a iusto possessore pecus (nari,
 amouere, abigere aut clā. Vnde aenei. i. Aut raptas ad lit-
 tora vertere praedas.
 Auertentes, aspernantes, quasi auersantes, quod inde
 fit & magis in vsu est.
 Auertatus filii. i. aspernatus auertēdo sese ne videat.
 Autum malum dicitur quod auus matern? Romuli
 & Remi Numitor passus est, qd tñ addit regni cupido, q;
 maior in Amulio q; in Numitore fuit: possit videri au-
 tum posse ab auiculo maiore deduci, qd quia nō ē verifi-
 mile, dicemus Numitorem fuisse causam necis Amulii:
 dum in regnum restitui cupit.
 Augustum dicit amplū & magnificū quasi augurio con-
 secratū & qd magis auctū & diuinū q; vt hōi cōueniat.
 Augustiorē. i. formā, humanā. i. q; fit forma puri homi-
 nis: hominem tamen censebat, subdens qui vir esset.
 Auspicato, id est prius captis auspicijs, quo facto quia se-
 pe feliciter res eueniebant, auspicio interdum pro felici-
 tate accipitur, & contra haud auspicio, pro infelicitate.
 Aura capitur interdum pro fauore, vt aura plebeia, po-
 Aura. i. occasione leuissima spes.
 Aureos annulos. Id in fine li. ix. redarguit Sabellicus
 auctoritate Plinii qui negat aureos annulos tunc in fre-
 quenti vsu fuisse, quō ergo plerique annos deposuerint? verū
 sciens us in publico vsu fuisse, vt in legatione: aut di-
 cemus Plinii de magis precifis temporibus locutum.
 Aurū vicissimariū est quod ex vicissimis collectum est,
 vt decimarium ex decimis, sicq; legendum est.
 Album, subaudit quem.
 Baleares, id est funda vtentes.
 Ballistę sunt instrumenta bellica a iaciendo dicta
 Nam βαλλω dicitur iacio & vulnere.
 Bene habet, subaudit frequenter, res se.
 Beneuentum nomen est, non semper igitur in dandi
 casu dicitur, vt Nunc vrbi beneuentum nomen est.
 Bigatos, id est nummos bigis signatos.
 Bono, id est ad bonum & commodum.
 Breue aut breuis dicitur commentarium & commen-
 tarius & compendiosum scriptum.
 Bulla aurea pendere solita de collo triūphantis & pue-
 ros nobilitati erat in formā cordis formata: & quibusdā re-
 medijs cōtra fascino & inuidetiū oculos reuertatq; pueris
 dabat, vt cordati & triūphantū similes euadere studerēt.
 Busta dicitur sepulcra, pprie cinerū corporum exustos,
 qui vtrna ab vrendo dicta condebantur: vnde Bustum
 quasi bene vstum dici videtur.
 Caudusū gens inter Caspium mare & Pontum. Stra-
 bo & Stephanus.
 Cęsti tria millia trecenti. Subaudiri videtur supra
 vt sit Samnitū cęsti sunt supra tria millia trecenti, aut fi-
 gurata est locutio. A libi dicit. Cęsta ibi millia homi duo.
 Cęterum, id est sed.
 Calo est qui ligna ferre & vallum solebat.
 Calidiora consilia, sic mallem q; calidiora legere, quia
 magis calida. i. vehementia, sed minus calida erant Mi-
 nutiū q; Fabii consilia. vnde Liuius ipse. Et ferocius q;
 consultius rem hostes gesturos, q; locutio claudicare ex
 altera parte videtur. nā rectum videtur ferocius q; cōsul-
 te, sed ea frequens est tā Liuiū q; Valerio & alijs multis.
 Candida veste, quę interioris puritatis index.

Candidati. i. candidis vestimentis induti erant magistra-
 tum cōpetitores, vt se innocētes, & pura intētiōe: puroq;
 proposito & nullis suis meritis petere significarent.
 Capenatumq;. Adnotauit Sulpitius apud Liuium no-
 mina in as iuxta regulam ium in genitiuo plurali face-
 re, quę alijs per syncopam profertur in um.
 Capide, sic aliqui, alii cum lapide. Est enim Capis potu-
 ligenus, autore Festo, ego cum lapide legam.
 Capita conuentionis. i. principes, quorū autoritate alii
 secuti erant. Sane figurate dixit. Capita virgiscęsti & se-
 curi percussu, quo tñ mō loquendū est: qn emphaticos lo-
 quimur, vt scelus qui me perdidit. i. scelus, ne si quod
 dixerit, nō de seruo, sed de scelere embeis loqui putetur. Sic fi-
 capita virgiscęsta dicit Liuius, de membris loqui videat.
 Capitū potiti, vt rerum, sed alii capite legunt.
 Caput, id est primum & pceptum, subicit pæconi,
 id est permittit potestati eius vt venderet.
 Caput in vltura dē fors. i. qd primū datur ad vsuram.
 Captus flamen. Propriū em erat vestialium & flaminū
 quibus caste viuendum erat, capi, vt prius dixi.
 Carthagine parabant. Vbi Seruius dicitur Carthagine
 pro Carthagini positum, aduerbium de loco, pro aduer-
 bio in loco. Nam a tertia declinatione vult aduerbia in
 loco & in tempore in i exire, vt luci, vesperti, Frusconi &c.
 Catapultę sunt instrumenta tela arcē impellētia, qua-
 si grecolatina vox sit. Plautus. Atq; ita te neruo torque-
 bo, vt catapultę solent. nobis scemina vox, Græcis
 lic catapultes.
 Cauca est locus capax in medio theatri.
 Cauetur, id est prospicitur & prouidetur.
 Causarii erant, qui causam habebāt militiæ detractę.
 Causatus causam habens, & vt causam pretextens & as-
 ferens se velle consulere. i. consiliū ab eo petere, de pro-
 ratione portenti priuati. i. quod ad se priuati non ad rē
 pertineret, si esset illi opere sup. precii. Nusq; apud idone
 os accipitur causatus pro effectus & productus.
 Celauimus. i. occultauimus, terę sicut humi, alii tñ terra
 Cellam sepe vocat, quam nūc capellam dicunt. (legunt.
 Celeres, inquit, Fests? antiqui dixerūt, quos nūc equites
 dicim? a Celere interfessore Remi, qui initio ab Romu-
 lo iis prepositus fuit, qui primū electi fuerunt ex singu-
 lis curijs: idēq; omnino trecenti fuere.
 Cenomanorum, sic Volaterranus recte legit. Tortelli?
 autemperperam Germanorum.
 Centuriata comitia ea sunt quę Cicero lib. iiii. de legibus
 maxima vocat. Et dicta sunt centuriata q; centuriat im
 ex censu & etate distribuarentur. De quibus multa Cic. de
 lege agraria contra Rullum, & dicto lib. iiii. de legibus.
 Centuriaret, id est per centurias colligeret.
 Centuriati, id est per centurias distributi & scripti.
 Centunculis, paruis centonibus.
 Cereris sup. eadem, sic ad Cereris.
 Certamine irarum, quia irę fuerūt certaminis causę &
 Cetrę gen? est scuti, nā vt dicit Seruius, est scuti (faces.
 breue loreum quo vt solebant Afri & Hispani. Inde ce-
 trati cetra instructi aut muniti.
 Cetratos quos Peltatos vocant, ergo cetrę peltę sunt.
 Cinctu Gabino, vide Gabino.
 Cintius, alii Cinnitius, alii Cinnius, sed verius Cinti?
 legatur, quia sepe Cintium alibi citat Liuius.
 Circumire, sup. cepit, aut circumibat.
 Cystophori videntur gen? nūmos, at cistophori qui ci-
 uicas sup. coronas, q; dant ob seruatiū ciuem. (has ferūt.
 Clarigatio est perduellionum. i. hostium declaratio.
 Clepsit, furatus est a verbo Clepo clepsi clepti. Plautus
 in pleud. Rape, clepe, harpaga. Græci κλεπτης dicunt.

Clypeum etiam neutro genere dixit.
 Clitelle sunt quibus iumen. isonera imponunt, similes
 Cloacine. i. deę. sup. eadem. Est enim cloacina (cellis.
 Cloaciariorum dea, vt Hippona equifontum.
 Cognitiones, id est inquisitiones.
 Comestatum Græco more.
 Commeatus proprie est venia discedendi ab officio ius
 iuncto, vt a militia ad certū tēp? idq; dūtaxat in singula-
 ri, vt q; aut nūero pen? public? i. vt dicitur p. iustio vicibus.
 Commeatus plurali dūtaxat nūero sunt victualia com-
 munitatis & quasi viatica a cōmeādo dicta, q; etiā in ob-
 sesso loco pentum publicum commeatus dicimus.
 Comin? i. cōmūm de prope. nam dicit ad comminatus
 cōferendas man? alioqui vidēt cū manibus exponendū.
 Comitā, inquit, curiā. q; rē militarem cōtinēt. Comi-
 tia cōturriata, quib? COSS, Tribunosq; militares creant.
 Comitā a cōeundo dicta sunt, q; in ea coibat populus
 ad creando magistratus. Curia erat qn per curias cō-
 uocabantur. Centuria quando per centurias cō-
 Comitā centuriata dicebantur quę centuriatim ex cę-
 su & etate distribuarentur.
 Complorati pro mortuis habiti.
 Concessum impersonaliter, id est simul ab omnibus ab-
 itum est. Item concessum, id est simul excessum est.
 Cōcio tñ significat, populi cōcitiū. i. cōuocati ad audiē-
 dū orationē q; ad cōuocatos habet. & locū vbi habetur.
 Concionabundus non similis concionanti sed frequen-
 ter concionans.
 Concisse & concisse scribit. i. cōcitate, cōmouisse: vt rōq;
 a con & cio, nā cō & scio, vñ cōcitiā, alia est significatio
 Sane q; pro cōcio, cōcilio scribat. & cōcilio pro concilio
 tractum est ex veterū cōsuetudine, qui vt autor est Fests?
 in vocabulo Dufmoso, interferebāt litteram & dicebant
 cōmittere p cōmittere & cōmone pro camone, & duf-
 moso in loco apud Liuiū significat dumofium locum.
 Conditur, condat, commouetur.
 Condonare est gratis donare.
 Confestim, id est cum festinatione.
 Consciuit mortem. i. concauit, prouocauit, intulit, a cō-
 scisco aut, conscio interposito pro conico, vt iam dixi.
 Conscioforem. i. simul & in eodem consilio florem.
 Conferere manus est eas immiscere, vt fit in consilio.
 Considerare penult, breui est habitū cā locū captare & q;
 si in eū descendere, vt enei. i. Vultis & gnei. i. hinc mēcum pariter
 considerare regnis. sic Liuius Cum Tarquinis & in ea vtr-
 be Hetrurie, forte cōsedisset, sed demarathus.
 Consulere vt notum est significat consiliū petere.
 Contagione, i. vitio ex conuersione contractio.
 Continens malum. i. continuum, continens terra quę
 alteri terre continua est, vt peninsula.
 Controuerso. i. in contrarium verso, cum letū pittarū.
 Cōuento, honesta locutio, opus esse sibi domino eius
 cōuento. i. vt cōueniat dominū eip, sic cōueta ea sibi opus.
 Conuentis scipionibus. i. scipis vt cū eis ageret, quia
 enim conuenio in ea significatione accusatiuū regit, vt
 mur & passiuo, sic licet a beneuenio nō dē beneuētus &c.
 Coopertum nullius probri, subauditur. habeat aut crimine
 sicut damnatus furti sup. crimine. Vnde damnat? vt rōq;
 non vt rōq; dicitur.
 Corona, tracha similitudinē a corona quę capti cinctum
 accipitur pro multitudine populi circumfusa.
 Creuerit videt positū p acquisiuerit, sicut Cic. sepe dicit
 hereditatē cernere pro acquirere. Creuimus, ordo est.
 Nos creuim? in ea sola in q; laboram?, vt pote in ditibus
 Cui nō apparere, sed dixit. q. d. nulli nō. hoc ē. (luxuriāq;
 Cū & tū autore Valide elegantia habet q; cū prę. (ob?

poni solet cū re minoris momenti aut minus apparētī, tū postponi cū re maiori atē. euidētiore. nā sensus est, cū hoc est tū illud. i. multo magis illud, vt cum lator. i. cum ita sit q̄ lator &c. & in hoc sensu vtrumq̄ indicatio iūgi vult, vt apud Ciceronem semper.

Cum suis. i. cum ita fuerit q̄ suis, tum. i. multo euidētius q̄ totius nobilitatis viribus incubit.

Cuniculum vocant specū subterraneū effossum ad eū vsum, vt clam in urbē ducat. vñ cuniculus lepus.

Curtulis magistratus est, cui addita erat sella curtulis. Scribitur vñico r quia primam corripit.

Amnatum. vide Marcus Manlius. Dasseretorium. Sic Plinius & Ptolemeus.

Data fide, id est facta sancta promissione, vltro citroq̄, id est ab vtraque parte.

Debellare est vincere & finem bello imponere. Sic debellatū est. i. finis belli impostū deuictis hostibꝫ.

De caelo, id est cælitus aut superne. De reconciliatioe & gratia, pro gratiæ reconciliatioe.

Decem & septem. vbi ante viginti iuxta adnotata Vallesii, maior numerus præponitur.

Decē tabularū leges. vñ. A. Gellius, Romę per eas tēpe states Decēviris legibꝫ scribendis creatos constitit, tabulasq̄ ab iis primo decē conscriptas, mox alias duas addidit.

Decora media breui, id est ornamenta. (tas. Decretos, nisi legatur deceptos, pro qui decreuerint.

Decurrere, id est loco lustrationis quasi in hostem currere, quod Liuius ipse explanat.

Deditit, id est in potestatem tradidit. Deducendas oportet, rara locutio, deducas oportet vñ rator, sed quia de futuro loquitur, nō mutauit locum.

Delati magna pars, locutio re nō voce cōgrua, nisi sit i. p̄ delati. i. traducti, magna pars. i. magna parte.

Delectus, vt dixi, est militū ad bellū lectio, de multis. Defuncta. i. liberata & non functura amplius, vt enei. vi. O tandem magnis pelagi defuncte periclis.

Defunctos. i. liberatos periculo mortis COS. fato. i. morte fatali, aut quam fando aut deuouendo se per verba ab Augure prægita incurrisset.

Defuncti imperio, qui expleuerūt quod impetratū est. Defuncti vita, q̄ expleuerūt munꝫ vitæ, vt mortui.

Defunctos fato. i. liberatos a violentia fatali. Defuncturum. i. liberandum aut luiturum.

Deinceps, id est per ordinem. Demādare ē mādare de se in alterū onꝫ ac munus relice demittere, sic scribendum est, sicq̄ respōsi. i. deor (re. sum mittere vbi prius, erat dimittere.

Demptum, delectum aut redemptum. Deperibat, id est moriebatur amore mulierculę.

Deploratis defletis, prius comploratis dixit. Deploratur in perpetuum libertas. i. irrecuperabiliter perit, sicut res deplorata tota perit.

Defecanda pericula. i. precipibus amouenda. sic Ouidiꝫ Sepe precor mortem, mortem quoq̄ deprecor idem. i. Sepe precor vt mihi mori detur, sepe ne detur. Hic autē palliua voce satis insolenter ponitur.

Disceptatorem. i. discussores litis & controuerſię. Descisse. i. defecisse. Est enim descire aut contrarium eius quod est conscire. i. conscium & participem consilii & facti esse aut dictum pro decire interposito s.

Desiderium sui. scilicet. nam desiderantur absentia. Vnde desideratos in acie interemptos, quia dum requiruntur non comparēt, bene aut sui dicitur, vt Vallesii. docet.

Defecerat, id est deorsum ad capiendū sedem descendere. Vnde patet fido non carere præterito.

Desidere penult. lon. est tardū & pigrum esse, quasi deorsum sedere & auersum ab opere. Vnde deses, quo modo in præfatione accipere malim q̄ dissidentis, id est discordantis.

Despōdere animū dicitur q̄ sup̄ spontis statuit finem, & quasi ex desperatione mori decreuit. Varro in tertio de re rustica. Ne reliqui si videant, despondeant animū, atq̄ alieno tempore veditori moriatur. Plautus in milite. Ne lamentetur, neue animū despondeat. Et Liuius circa fo. xxxix. Nec ipsi solū despōderūt animos. Seneca sine vocabulo animos ponit despōdere pro velle mori. Despōdere sapientiā est desperare de sapientiā acquirēda. Est enī despōdere conhabitu eius q̄ est spondere. Spōdet autē qui certā spē habet, despondet qui eam abiicit. Maro. Spō deo digna tuis ingentibus omnia ceptis &c.

Despui, id est in terram & deorsum spui religio est, quia locus putatur sacer.

Destinant, id est designant animo aut signo. Desuetudo contraria est assuetudinis. Desuescere enī est exuere consuetudinem, sicut desicere negligere aut contrarium discere eius quod prius didicimus &c.

Desultorum in modum. Desultores sunt qui de equo in equum saltant, ad quem vsum duos trahēbant.

Detegendis. i. ad detegendas infidias cū apertus esset. Detineri, id est de muro defendendo teneri, melius tamē legatur distineri & reposui.

Deuouere est voto se morti addicere, vt sua morte res publica aut populus aut patria seruetur.

Dialis flamen est Iouis sacerdos. Nam diūm Iouem dī cimus, & quia Iūpiter p̄ aere aut æthere accipi solet: sub dio pro sub aere dicitur, quod Horatius dixit sub Ioue: & vulgares sub diuo.

Diale, id est Iouis, sed videtur diali dicendum. Dicere causam, est se purgare, dicere sententiā iudicare.

Dicere pro dicebat sæpe ponitur, sed q̄a circa solum cœlxi locus subobscuro est, ita videt explicādus, vt sit ordo. COS. dicere. i. dicebat Hīspale negātī. i. se. scire quicq̄ vltra. i. q̄ dixerat. Nō eadē gratiā aut veniā fore si coarguatur ab alio, ac sup̄ fore fatenti, cū. i. postq̄ exposui tibi omnia. nā sup̄ dicebat esse qui ab illa audisset alia. i. q̄ adhuc dixerat, ab illa. Hīspala. Verba sunt ex industria obscura, sicut obscure minantibus esse solent.

Didicissim, locutio per comparationem contra Vallesii regulam. Q̄ mallem, inquit, Voluminus, tu a me scire facere, q̄ ego abs te scire loqui didicissim.

Differendo, disputando melius q̄ differendo legas. Discedere. i. discordare & contrarias sedes captare facta discessione, tractū ex eo q̄ sedere dī quod multū placet: & in quo quiescimus. vñ. enei. ii. Et fedet hoc animo, pituręq̄ hoc addere Troiæ: tēq̄ tuosq̄ iuuat. & eiusdē. iiii. Si mihi nō aio fixū imotūq̄ federet &c. aut ex eo q̄ po. Ro. in maxia discordia dissidebat. i. diuersas sedes capiebat. In de dissidiū talis discordia. Dissidiū aut fit per seditionem: q̄ ex p̄ciosā discordia aut similitate & factione orta.

Dolabre sunt quibus ligna perforantur & cauantur. Dominum datum. Dominus nunc venerationis & honoris nomen nimis frequens est, anriquis autem tyranni & suos proseruis habentis, vocabulum erat.

Dorsum cinctꝫ, poetica locutio, i. hīs dorsum cinctum, vbi qdā deorsum legūt. Gabino. i. cinctu, de quo in vocabulo cinctꝫ dicā. Sūt autē q̄ legāt Gabino ritu cinctus, sed veriorē puto quā secutus sum dorsum Gabino sup̄, cinctu cinctus &c. Duceret. i. iudicaret sup̄, esse e rep.

Duellū est bellū quod iterduos gerit populos, inde duellus hostis, & perduellus qui pertinaciter retinet bellum.

Duxit. i. det aut deditur autore. Fesio, verbum antiquū sacratumq̄, vnde non mutatu.

Dū varie accipit. In principio præfationis vt in eā diximus, p̄ q̄n accepto p̄ quicquidē alibi p̄ donec, alibi p̄ q̄n. i. quo tpe, in cōpositioe p̄ ad huc, vt vixdū. i. vix adhuc.

Duodequadragiesimo. i. trigiesimo octauo. Est autē dictio cōposita, nā recte dicā occisis duodequadragita, est autē simi lis cōpositio cum viginti, triginta &c. vñq̄ cētū & cū vn p̄ vno vt vnde viginti. i. nouemdecim, vnde triginta. i. Duodenigesimā aut duodeuicesimā. i. decimā (xxix.

Duplicati sunt q̄ ad robur augēdū duplices (octauam. Rep. i. ex vtilitate rei publicę (exponuntur.

Ecquis per compositionem dicit p̄ en quis & quis. Effatus sacrum est verbum ad fata pertinens.

Egestas opes, id est exportatę ab egero r.

Eleuatis, id est vilipendiatis eā, tracta est metaphora a trutina, in quales q̄ eleuat minoris est pōderis & ita valoris cæteris paribꝫ, raro autē apud idoneos aliter reperies.

Eleuabatur, id est reprobabatur, vt leuis & futillis. Eleuabant, extenuabant & leuiorem faciebant verbis.

Elicius Iuppiter dicitur ab eliciendo q̄ vt elices aquam e litris elicitur & ad se attrahunt, ita in euocatione, deos aliarum vrbium ad se allicere eliciendo putabatur.

Elimeos dicit ab elimeā seu elimia, græce enī ἐλιμεια dicitur ciuitas Macedoniae apud Strabonem lib. vii.

Eluxerūt. i. sine luctu dederūt. Cicactiue Patrię eluxi. Eminentę stirpis, id est mendacio afferendę.

Emeritis stipēdis. i. expletis temporibꝫ militiæ pro re ceptis stipēdis. Emeriti autē milites erāt, rude. i. virga donati q̄ ob senū aut debilitatē ap̄ nō merebāt, & tñ e publico viuebant, q̄ ergo ad militiā nō erāt obnoxii, aut exempti, spōte interdū noia dabāt, dicebātq̄ volūtari.

Enupfisset, nubendo exisset & plebeia facta esset.

Enuptio gentis, id est extra gentem suam, esse liberti nā conditioni negabatur.

Eodem aduerbiū interdū est loci, aduerbia autē sæpe p̄ relatiuis & antecedētibꝫ ponūt, vt eodē peruenit. i. ad idē aut eo demū peruenit &c. cōponit enī idē ab is & demū.

Epipole loci apud Syracusas nomen. Epulū dicit foliū conuiuii. Epulę sunt priuati cibi.

Eques Curtium. Eques. i. equꝫ, sicut apud Maronem & Ennium. nā equꝫ emeritis potius q̄ Curtiꝫ videtur, alii tamē legūt. Equum Curtius in, vado statuit, sed male.

Æqui prouincia euenit. Proximiori ergo in appositione responderet verbum quod sæpe notauit apud Liuium.

Ergastulum locus erat in quo mæcipia deteriora in vinculis opus facere cogebantur, vt metallarii ferui solent, vnde ab ergos quod est opus deducitur.

Ergo pro causa fo. cxlv. vbi dicitur victorię non valetur dnis ergo. Sic enei. vi. Illius ergo &c.

Eilemus, id est emularetur.

Etessæ sunt ventī annuī. ἔτος enim annꝫ dicitur. ἔτος οὖν annuus, sic dicti q̄ maxime statī sunt & singulis annis & eodē tpe, hoc est. xl. diebꝫ post caniculę ortum flantes, quos Strabo lib. tertio Subioloanos. i. Euros vocat.

Et pleręq̄, id est plurimę, causę sunt vię.

Esti & quanq̄ vt Valla p̄cipit indicatio gaudēt, idē oq̄ in primo prologo & alibi sepe fecutus sum qui legunt cū indicatio, est & potest, vbi qdā legunt fit & possit.

Euocari credebāt dei quibusdā sacris p̄cibus, vt de rellcto quē priꝫ incolēbāt & iutabāt loco, ad meliorem migra Eundum erat, id est ire oportebat. (rent.

Exantient pro extantē scribit, quia post & negant f scribi, si exantur exalto extulto.

Exauctorati absoluti a sacramento militiæ quo absoluti auctoritatem bellandi non habebant.

Exaudito, id est perfecte audito.

Excipiebatur, i. capiebatur complexu aliorum.

Excitati triginta millia, sicut duodecim millia signati. Eximius, exemptus & immunus.

Eximium queng, vide quifq̄. Existit, exortitur, apparet. Existat, id est emergat.

Exolere religione. i. ceperūt Tribuni dicere nulla religione sacramēti obstrictū esse populū, q̄ in verba priuati hominis iurasset, nec metuentū perituri si impio eiꝫ nō paruisset. Est enī exolere religione, anxietates formidē nesq̄ impendētis iræ diuinę atq̄ huiusmodi scriptulū adimere. Contrariū est obstringere religioe, vt doctissime docet G. Budęus in adnotationibꝫ Pandectarum.

Exoluamus, id est liberemus religione. i. metu violatę religionis perituro, de quo videndum.

Ex pacto. Sabelleꝫ frustra cōtendit, quia pactū p̄mittit tur his verbis. Vt terra & muri cum agris Astolorum, a lia omnis præda Po. Ro. esset.

Expectatum plus est q̄ acceptum. vnde eleganter dicit, Fama mortis meæ nō accepta solū, sed etiā expectata est.

Ex quo. i. tempore, id est postq̄. Exsueti. i. s̄cuetiam quasi expueret, possit scribi sine s̄.

Extrixisse ab exto aut existo in significatione vulgari non quam Laur. Valla notauit, ponitur.

Extemplo. i. statim, vt fugerūt audita voce Auguris extemplo. i. iōge sitis a tēplo ad angurii lituo designato.

Extorem. i. exulem quasi extra terram propriam. Extra q̄, id est excepto.

Expertibus, id est nullas partes gerentibus.

Æcere bellum, id est iurare.

Facere viam est apud Liuium facere transitum.

Alibi instruere & munire viā. Facere iter, est iter. Facto certiori, ita elegāter nō certo nisi in carmine dī Factioni. i. vt dicunt parti aut partialitati. (citur Falcatum dicitur incuruum in morem falcis.

Fanatici dicitur furore sacro correpti, a fanis in quibus conuerſantur bono furore perciti, vt vates & Sibyllę.

Fastos. i. libros in quibꝫ legitime agere aut nō agere aut nō totis agere decebat, p̄pter ferias & festa & iustitia. Lu canꝫ p̄ quartā fastibus dixit, sed minꝫ in hoc recipi. de Cn. aut. Flauio, q̄ fastos euulgauit dicit Tul. in oratione p̄ Murena sic. Possit agi lege nec ne, pauci quōdā sciebāt, fastos enī vulgo nō habebāt. Erāt in magna potētia qui cōsulebāt, a qbꝫ etiā dies tāq̄ a Chaldis petebāt. inuētus est scriba quidā Cn. Flauius qui cornicum oculos corripserit, & singulis diebus ediscendos fastos populo p̄pouerit & ab ipsis cantis iuriscōsultis eorū sciētia cōpilarit. Et Va. Max. lib. ii. cap. i. fere eadem q̄ Liuius lib. ix. dicit.

Faustulo fuisse nomē ferūt. Triplex elegantiarū regula tam paucis verbis obseruatur. Prima s̄pissime subaudiāri relatiuū, quoties aut manifestariū est, aut dubiū in quo genere ponendū, hoc aut loco manifestū est subintelligi, cui aut illi. Quū Maro dicit, Est loq̄ Hesperiam Graii cognomine dicūt, dubiū an quē vt lex grāmatica vult: an quā iuxta reliquit iam ponas, legētis ergo arbitrio Poeta subaudiendū legit. Secūda venustus dicit, cui Faustulo q̄ Faustulū fuisse nomē &c. Tertia supposita manifestaria vt in verbis ad loquelā spectatibꝫ, q̄a solis hominibꝫ cōueniūt, venuste subintelligi, vt hoc loco ferūt, scilicet homines q̄ a maioribꝫ accepti & minoribꝫ tradiderūt.

Felix arbor quæ fructum bonum fert.

Femur ictus, poetica locutio, id est habens ictum.

Ferculo gerens. Ferculū a ferēdo dī, appellaturq̄ a Lituō ignū illud quo suspēsi opī ma spouia gerēs Romulus in Capitoliū ascēdit. vnde pulmetarios: quōq̄ ferula diactag: mens inf: rantur: neq̄ sunt q̄ vna f: runtur: & ap: ponūtur. Vnde Iuue. Quis ferula septem Secreto cœna uit: anus / Sunt itaq̄ ferula pōpe triūphalis gestamina

qualia oppidorū simulacra & deorū signa hostiū spolia & similia. Vñ & Acron. Ferūla, inquit, sunt pulpita in quibus deorū simulacra tolluntur. Fere .i. ferociter.

Ferens, id est ferens extollens, vt enei. i. Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat.

Ferigunt cessationes ab opere mechanico indictę, vt festiuis & letis vacemus, vnde ferig feniens apud Suetonium: & vulgus Gallicum ferias paschales & pentecostes recte vocat, vnde minor consuetudinem inductam vt feria secunda sit dies lunę &c.

Ferri ager, feruntur res non viuę, aguntur viuę.

Ferri pro ferri interdum vt ad populum ferretur. Interdum pro ferri, vt ferri signa.

Ferocioribus q̄ pro ingenis Graecorū venuste dictū.

Fiduciaria dare. Fiduciaria possessio ea dicitur nō quę iusta est absolutaq̄ possessio, sed veluti depositaria, rationibus reddēdis obnoxia. Sic igitur Philippus Corinthum Nabidi ea lege dederat, vt si victor ex bello rediisset, Nabidi eā restitueret. Cęsar etiā lib. ij. de bello ciuili. Neq̄ se ignorare quid sit officii Legati, qui fiduciariā operā teneat, i. qm̄ redēdit Impatore aut Consule eū cedere oportet.

Ficus ruminalis dicta est sub qua est lupa prę (tet &c. bens rumis. i. māmā Romulo & Remo. Varrone em̄ teste veteres Rumis māmā dixerūt, aut vt dicit Pl. libro xy. Ruminalis dicta est quoniam sub ea inuentū est lupa infantibus prębens rumen, ita enim vocabāt māmā. Non nūc aut docet rumen esse locū in ventre, quo sumitur ci bus & vnde redditur. Pompo. Ego rumorem parui facio dum sit rumē qui impleat vbi tñ partem gutturis quidā significari volunt. Sane hęc ficas dicta est & Romula. vñ de Ouidius. Romula nunc ficas, rumula ficas erat.

Fieri. i. sacrum, sicut operari & facere per se de facris intelligitur. Maro in buco. Cū faciā vitula pro frugibus &c.

Flamen dicitur quasi flamē eo q̄ filiū in capite pro ornamento gerebat, instituit aut Numa flaminem dialē Ioui, & illi duos adiecit. Martialem & Quirinalem.

Flaminio, id est sacerdotio, dū non est proprium.

Fœnebres leges sunt de fœnore latę

Fraudi, id est damno.

Fuſtuarium, id est icū, qui fuisse aut vite fieri solet. Liberi enim vite coercebantur. Fuſtuarius autem est qui fuisse cędit, vt Lorarius qui loris attingit.

Abinus cinctus (vt adnotauit Seruius) est toga in tergum reiecta, ita vt vna eius lacinia a tergo reuocata hominem cingat, quo vestimenti genere vtēbatur Consul bella indicturus.

G. Horatius, apud A. Gellū legitur. Menenio Agrippa, M. Horatio Pulullo COSS. bello Veiete apud fluuiū Cremerā sex & trecēti patricii Fabii cū familiis suis vniuersi ab hostib⁹ circumuenti periere. Vbi Gell⁹ M. Horatio scribit, & L. i. uis. G. Horat⁹ vt in alterutro mendū sit. Sane C. ponitur pro Caio eo q̄ sic pfertur, quīs vſitati⁹ p̄ G. scribatur autore Seruio. si tñ a gaudio deducitur, non video cur nō possit scribi vt profertur per g.

Gesi illius telī Gallici.

Gythęum scribēdū circa foliū cxxij. Nam Strabo & Polybius γυθηιον scribunt.

Gisgonis filius, nam est & alter Annibali clarus.

Giscente, id est crescente, in dies quia augmentum notat gisico, recte ponitur.

Gloriam qui spreuerit, sunt qui addant vanam, vt sit Anthitelis gloriam qui vanam spreuerit verā habebit, sed plenum videtur gloriam qui spreuerit &c.

Gratantes, gratulantes.

Grates agerent, vt historicum vocabulum noscas.

Habiti quatuor millia dediturum. sic legitur, quę lectio si vera est, permittitur & illa duodecim millia signati.

Habitum. i. consiliū, alii habitus legunt.

Hastam se commouisse, quod magis ad prodigium facit q̄ si hostiam legas.

Hęc & illa nō seruata elegātia Valles. interdū ponunt.

Herent vbi alii aberrant: alii abhorrent legunt. Si herent legatur, sensus sit, dubitant an verum putent.

Hepteres sunt naues habentes hepteros remoriōrdines. Hexeres fenos, hepta em̄ septem, & hexa sex dicunt.

Hexapylū locū quasi sex portarū apud Syracusas vocat.

Hic miles magis placuit &c. sic legit Valles. & vera est lectio sensusq̄, hic miles. Sex fecit hic & ferus ēpt⁹, placuit magis. i. q̄ vt redimerēt capti ab Annibale, cū. i. quīs copia. i. potestas fieret redimēdi captiuos minore precio.

Hicce videtur pluralis numeri quasi pro huiuscemodi: sicut in Eunucho Terentii. Hicce hoc munere Thaidem arbitrantur suam.

Hicere est aperire os ad loquendum.

Honustus, id est cum honore oneratus.

Hospitiū ē amica & liberalis ac gratuita amicorū: pegrinātiū acceptio, priusq̄ cauponę & diuerſicula mercenaria instituta essent, repa. Cū aut Legati Gręcorū Troiā repetēdę Helenę causa venissent, ab Aenea & Antenore hospitiū accepti sunt.

Humana mala sunt incommoda ab homine illata.

Incertū autore diuulgatū ex cōiecturis aut prædictū, tanq̄ iactis sortibus. Vnde iactare qd̄ in frequēti est vsu inaniter loqui aut gloriari. Liti⁹ tñ etiā primitiuo vtitur, qui per ambages de lacu Albano iaceret &c. media breui. i. futura diceret quasi sortib⁹, vt dixi, iactis.

Iacerent. i. iactis fundamentis construerent.

Id munimentum ornate dicitur, cū tñ grammaticę dicere dicere licuerit, Eum munimētū, loquitur em̄ de Co clite, vñ non solū qui venisse sequēti adheret, sed & is ea Iecit sicut supra, disseminauit diuulgauit. (id.)

Ignis elcas. i. fomenta, verū quā id poetice satis, legūt aliignes casis, qd̄ ne phē facit qd̄ addit tēctis iniciūt.

Imbutus. i. primum tinctus. Imbuere em̄ est primum tincturam & humore qui imbibit dare. vnde Flaccus in epi. Quo semel est imbuta recēs seruabit odorē Testa diu, & Maro in buco. Illius aram Saepē tener nostris &c.

Imitandorum passiuo posuit vt alii plures.

Impedire sup. cęperunt, delectū. i. militū lectionē & scriptionē, vbi fo. z. meli⁹ videtur subaudiri cęperunt, q̄ exponi impediebant: quia non impedierunt: additur em̄ Et forsitan ad vltimum impedissent.

Impense. i. rei aut pecunię quę impenditur.

Imperatoris similis. Sic eleganter loqui volunt quando de moribus sermo est.

Imperiosus nimii imperii & qui affectator est imperii.

Impotens iniuria, insolentis & impotentis hominis.

Impotens sepe dicitur insolens, nesciens potentia decenter vti, vt impotenti imperio.

Impleuit iuste religionis, sic Maro in enei. i. Impletur veteris bacchi. i. Plenus etiam fere genitiuo iungitur a Cicerone. Impletur nominis sui.

In arma natis, nō in armis, nisi armatos nasci putem⁹, sed inter arma. In arma. i. ad arma ferēda nati sunt bellī.

In militem. i. in singula capita militum. (cosi.)

In sacri montē ex Auentino trāsit, per hanc trāſitionē ac secessionē repetiit & recepit po. Ro. tribunitiā potestātē & puocationē p̄ Decēuiros adēptā. vnde Cic. lib. iii. de legib⁹. Cōcessa plebi a Patrib⁹ tribunitiā potestate arma ceciderunt, restincta seditio est: inuentum tem-

peramētū, quo tenuiores cū principibus equari se putabunt. Facta est autem sexagesimo anno post Reges exados vt idem dicit lib. secundo de finibus.

Insuam litem, legendum est in suā rē litē vertēdo, i. sibi adiudicando rem de qua lis & controuersia est, aut vertendo litem. i. contentionem partium in rem. i. vtilitatem suam sibi adiudicando quod alterius partium esset.

Inaugurandi regis modus describitur.

Incenti sunt qui non sunt censi, hoc est qui non dentur cāſent quid in censu haberēt, aut qui ad iustum cēsum non attingebant, vt in clāſe aliqua essent.

Incessit. i. inuadit aut inuasit cura prę. Alij dādī quoq̄ casu ponūt. Incessit mihi cupiditas. i. illapa est.

Indiget Iouē. i. quasi in dijs se iiter deos agētē, aut nul lius egentē. Reuera indigetes sunt in deorum numerū acſiti cum dei non sint natura, sed hoies, vt quos nostro more sanctos aut beatos vocemus. Sunt qui tutelares eos putent deos. Tutelares autē dei sunt protecores locorum quos nostri patronos vocāt: eos nefas erat proprijs nominibus nuncupare ob veterē superstitionem ne videret e uocarent. i. in aliena vrbe vbi meli⁹ colant habitandam vocentur, & sequant relicta tutela prioris loci.

Indoles ab inoleſco qd̄ est intus creſco aut nascor est: nata virtus, siue pręſens, siue (vt frequentius) futura fit: hoc est virtus prohibitis specimen, aut pręſens virtus.

Induci quāſe & tabulis deleri hoc est pro irritis haberit: tracta metaphora ab inductione stili aut pollicis in cerā e qua quid delentur.

Inexpiabile. i. nullo modo placabile odium.

Inſenſus, quasi intus offensus & læsus atq̄ ita aduerſarius, & irat⁹ inſitūq̄ vltor. Inſenſas. i. succenſas & iratas.

Inſicias eo. i. factum nego.

In fide. i. fidelitate. alij fide legunt.

Inſtractos animos. i. nulla vi fractos.

Inſtratos, nō sine freno, sed in freno habitos, dicit em̄ inſtratos equos.

Inſtiorum dies sunt quibus initiabantur. i. primū instituebantur & consecrabantur sacris quibusdam arcanis.

Inimiciorem & inimicitius nō inimiciorem nec inimicitius dixit.

Inſidere omnia itinera. i. occupare quasi inſidijs.

Inſigne legiſ circa fo. lxxv. vbi alij legūt inſigni: ego malim legere inſignē & sic reponi, vt sit notabile & ſingulariter inſignitū vexatōe. Inſignis enim & nobilis media sunt vocabula tam in malum q̄ in bonum.

Inſolente gallo. i. moleſto & petulanti inſultatore.

Inſtar paruum. i. paruum portione.

Inſtaurata, raro apud idoneos reſtaurata: nā inſtar nō reſtar dicimus. Est aut locutio venusta, q̄ adiectiuū i neutro genere ponit: & ſubſtātia in maſculino & foemino: dicitur enim. Iam Iudi latinęq̄ inſtaurata erant.

Inſtincta, inſtigata, sunt qui ab vsu ſecludant.

Inſtrictum, ornatum & quasi armatum: non autē capitur inſtruire a doctis pro docere, aut inſtituere.

Inſulam peruenit vbi nūc Lugdunū est, qd̄ pri⁹ in colere erat: hoc autem tempore nondum ædificatum.

Inſuper q̄. i. vltra ea quę pacta &c.

Intercalares mēſes interponēdo, sic legit Cornel⁹ Virelius: cū alij legāt intercalares mēſibus interponēdis: vna aut est inia & venustior locutio mēſibus interponendis pro ea q̄ esset mēſes interponēdo, sed min⁹ clara: dubites enim quos intercalares dicat. Vt aut intercalādī rationē intelligas vide Vitellij annotationes.

Intercalate. i. dilate interposito tēpore quasi intercalari.

Intercedere vt dixi interdū est impedire: vnde cum cas-

nitur intercede pro nobis, sensus esse potest, impediri ne iudex iratus sententiam contra nos pronunciet.

Interceſſuros. i. impedimentum facturos ne perf. rat. Intercedere enim dicuntur tribuni qm̄ impediūt ne id cui intercedunt peragatur aut perficiatur.

Interdictis parib⁹ commercio. Sic eleganter. Nam vt adnotauit Valles, pro actō fere ablatiuum regit, vt interdico tibi aqua & igni. Interdictū est tibi aqua & igni, &c. i. edicto cautū ne qs tecū cōmunicet in aqua & igni, aut tibi p̄beat aquā & ignē, q̄ vitę neceſſaria sunt.

Intererat. i. in re erat, hoc est vtile erat. Aliquando interereſſe ſignificat diuerſum esse, vt apud Horat. Interere multum dauuſine loquatur heruſne.

Interpollato. i. ad tempus impedito: ſuppo, qd̄ cū virgine & quauis alia committi potest.

Interregnū est tēpore quo reſp. sine rege aut primo magiſtratu est, post mortē vni⁹ vſq̄ ad creationē alteri⁹: nā sit em̄ nomē iterregni: et dū reges nō ampli⁹ creabatur.

Inuidię, quia magnis rebus inuidemus.

Inureret ignominiam, metaphora a notis quę cauteriſa ſeu ferro ignito inuruntur.

Ita multum, ita pro valde accipitur. Itaq̄. i. & ita.

Iudicem ſe ferre, verba sunt ſpōſionis, aut ſpōdētis Virginię cū Appio Claudio: & ſenſus est. Vt ille. i. Appi⁹ pro uocet. ſad alii iudicē iterū. i. ſecundo ac ſepi⁹, ſe ferre illi iudicē. i. ſe illi futurū cōpetentē iudicē: aut fore aut oblatū idoneū iudicē: ita vt sit illi puocādū nī vbi maale legitur ne) dederit vindicias ab libertate in ſeruitutē. i. nī probauerit aut cautionē dederit ſe probatū Virginiam fuiſſe ſibi aut Claudio ancillam.

Iugum sub quo mittuntur vici fit trib⁹ haſtis: hui⁹ fixis duabus, ſuperq̄ eas vna trāſuerſa deligata, quę res effigiem præbet eius quod nos patibulum dicimus.

Iulios, ſic Dionyſius legit, cum alij tullios ſcribant.

Iuſtitio in dicto. Iuſtitū est iuris ſtatū. i. qm̄ ius nō dices, neq̄ cauſę agebāt foro iudiciali. Iudicēbat aut iuſtitū & Tabernę claudēbant in maximis tumultib⁹ qm̄ fo bello intēdere licebat, aut vrbs deſenſio. Tabernę autē neq̄ dubites sunt in qb⁹ res vendant nō cauponę.

Iuxta. i. ſimiliter, pariter, eodē modo, in diſtenter.

L. Anū. i. carnes quas veditabat laniantem & inſcēdētē, vulgus carnificē vocat cū ille tortor ſit.

Lacſuire ſup. cęperant. i. petulantes eſſe, vt ſunt hœdī & equi indomiti.

Latumiari &c. Latumię ſunt cauerne quib⁹ ſaxa extracta ſunt: alij vt opinor rectius Latomias vocant, ad quas dānari ſolebāt qui ad opus metallicū damnabant.

Latria ſunt munera quę Romani per Quęſtores ſuos Legatis exterarum gentium mittebant.

Lectiſternia ſunt lecti ſtrati cum puluinaribus in eadē ſacra perinde atq̄ ipſi dij & deę incubare vellent: & ad preces acceptandas præſentes eſſe.

Legare est teſtamētō addicere & dare aut mittere, vñ de legata & legati.

Lege agere. i. exequi ſententiā latā in reos iuxta legē.

Leges plebſcita & Senatuscōſulti ad curā Adiliūm pertinebant quę cura poſtea ad ærarium tranſlata eſt.

Legibus ſolui est eximi aut vt dicitur diſpenſari.

Leuiorē, minoris auctoritatis, vnde eleuo verbum.

Libraq̄ & ære. i. repenſo ære ad libram.

Librator. i. quasi libra vtriq̄ eḡ onerata ſumior tēta.

Licentia est pmiſſio indulgentior: inſtitibus aut per mittere in triumphatē liberius ſcommata ſacere Licentiā in malam partem accipi docet.

Lymphati sūt sensu & rōne alienati vt q Nymphas se in lymphis vidisse credūt: & ob id in furorē acti sunt, aut qui lymphas sine furore inspicere nequeūt, vt a cane rabido morsū, nō ergo vinum dilutum lymphatū dicim⁹.

Litere laureatē sunt misse cum lauro i signū victorie. Lucubrare est quasi ad lucernas opari & optus facere: vñ lucubratio ancillarū fere est suēdo, texēdo, nendo &c.

Lucus sylua est incædua, i. quam cædere nefas erat eo q luci, i. alicui numini esset sacra.

Ludī taurilia facti non facta dicit. Ludicra, recte cōtra Priscianum docet. Valla ludicrus aut ludicer esse secundæ, vnde ludicra pluraliter.

Ludiones sunt saltatores i ludis publicis vt histriones. Lustrū a lustro dictū est. Lustrare autē est interdū expiare, vñ Luci, saty, ij, vt recitat Marcell⁹. Lustrat⁹ piatus. In de inquit Festus dicuntur Iustri vel Iustrati dies infanzii puellarū octauus: puerorū nōmus: q̄ his Iustrant atq̄ illis noia imponūt. Lustrare est et̄, vt Nominus Marcel. dicit circumspicere. Virg. Oia collustrās, & p̄spicere & agnoscere M. Tul. Off. li. iij. Sed quū oia rōne atq̄q̄ Iustraueris. Lustratur autē exercit⁹ dū specimē sui facit: qd̄ Galli mōstrā facere dicit. Lustrant ciues dū recēsent: hoc est dū inspicūtur & quot & quales fuerint: qua Iustratioe, i. inspectioe & suppuratioe cuius pacta Iustrū cōdi a cōsōrib⁹ dicebat: qd̄ q̄ quinto quoq̄ anno fiebat: Iustrū p̄ quinquēnsū accipitur. Lustrari etiā a Iustris dicit Icoartari. Plau. in pleu. Luxant Iustrant, comedūt qd̄ habēt. Luci, li. xxx. Quē sumptum facis in Iustris circū oppida Iustrās. Hinc Iustra Iupanaria quoq̄ sunt, & feratū latibula. Festus. Lustra significat lacunas lutosas, q̄ sūt in syluis ap̄rox cubilla, a qua similitudine ij q̄ in locis abditi & fordibus vētri & desidiæ operā dāt dicitur in Iustris vitā agere. Et cum eiusdem vocabu li prima syllaba producitur, significat nūc tēpus quinquēnale, nunc populū Iustrationem. Hec Festus.

Lustrandi exercitus: Galli dicerent faciendæ monitræ. Mālius q̄ Gallos i obidione Capitolij obrepētes per ardua depulerat, conuictus est consiliū de regno occupando iniisse: damnatusq̄ capitis e saxo tarpeio (vt M. Varro ait) preceps datus est. Vt Cornelius autem nepos scriptum reliquit verberando necatus est. hæc Aul. Gel. lib. xvij. cap. xxj. Varroni subscibit Liti⁹ lib. vj. ab vrbe condita.

M. Epidici, Sabelli⁹ negat Marci p̄nomē poenis fuisse, id tñ nō pbat nisi cōiecturis. Posset autē M. p̄ Mauro poni, aut alio Poenoz p̄noie, vt vero mæsto legat non placet.

Machinationes, i. facturas machinarum. Malum interdū est interiectio indignantis. Quæ (malū) ratio est &c.

Malleolos vocat farmēta, i. putamina vitū colligata & incēta. Sūt autē pprie malleoli vt docet Col. li. iij. noui palmites vitū inati prioris āni flagello ab ipsi⁹ malleoli simi Manaret, diffunderetur. (litudine dicti, Mā dandis, cōferēdis cōtribuedis &c. verbi⁹ magistratib⁹ aptum, quo & Horati⁹ vtitur. Q̄ decio mandare nouo. Maneat, i. expectet, prætolerur. sic enim actū regit, Manent victos, i. futura sunt victis.

Manubiæ sunt quæ Imperatori ex præda contingunt. Mare interdū antiq̄us po, est vbi mare p̄ mari dici potest, aut potius in ntō dicere liceat, aqua est tibi iter dicta. Mars deus belli per metonymiā accipit pro bello ipso. Megaris castra mouēt, vnde videtur pluraliter declinādum: cum sæpe scribatur singulariter.

Migratu palliue videtur accipi, cum migror non legat. Migratu difficilia, i. vt transferantur. Mirabundis, mirantibus multum.

Miserum illum virtum: subaudit o, vt mints ex cædēdo re videatur, aut iudico seu censeo. Missiones interdum sunt dimissiones. Modium pro modiorum fere post numerale sic ponit. Monopodia, sunt vnus pedis mensæ. Morando, i. moram trahendo & cunctando. Morari, i. in mora tenere impedire. Moratorium, i. eorum qui morati erant & mora detentū prima breui, a moror.

Mouit pro mota est, dicitur enim terra dies duodequadrageinta mouit, i. mota est. Mouentū rerū, dixisse videtur pro mobiliū. Quia tñ omne corpus natura mobile est: maluit dicere res mouētes q̄ mobiles, quod tamen rari est exempli.

Mundum muliebrem vocat quicquid ad ornatum & munditiam mulierum pertinet. Murtia nūc dicit Ven⁹: nā vt scribit Plī. Ara fuit venetis Myrtegnic Murtiā vocant. Cum autem dicitur. Ad Murtiæ datē sedes intelligit edē, sicut ap̄ Ciceronē. Cū ventum esset ad vestæ: subauditur eadem aut templum. Mutari patria victricem victa, i. accipi victam & diuiti victricem.

Næ dū diphthongo græca vox, i. certe vbi experia rerū legendum non experient. Nautatimōn ab re appellat, quia Nautatimos est nauale siue turma nauium aut statio earum: nō ergo legendum Nautithemon.

Necunde, i. ne alicunde, i. ab aliquo loco. Nedū p̄tor vn⁹, quia premiserat: Si ambo cōsules &c. & subinfert nedū p̄tor vn⁹: obseruat regula Valles. vt negādo nedū cū minore postponat, quæ propter negatiue intel ligi debet: quocirca addenda mihi videtur negatio, vt sit tutari non possit.

Neocretes dicuntur noui cretes. Neq̄q̄ duo significat, interdū est nequāq̄ iterdū frustra. Nequicq̄ exterrita ciuitate, erat em̄ exterrita sed sine cā. Neruus pro compedibus caput, vt vinculis. Nexos ob res alienū, i. vinculis addictos obratos, qui lege duodecim tabularū creditorib⁹ in tēporaneā seruitutē Nexiq̄q̄ inibant, i. lege nexum credito- (adicebant, ribus adicebantur in seruitutem tēporaneam donec res alienum reponerent.

Ni potius &c. Ordo est an placeret plebē circūuētā sup. esse scenoreni, i. nisi aut si nō potius q̄ totiatu fortem cre ditam, i. pecuniam primam ad fœnus datam dare corpus in nerum, i. vincula & supplicia.

Nisi interdum venita nitor vt nisi corporib⁹ armiq̄q̄, i. commixta aut connitentes &c.

Nobile mediū est vocabulū, quia etiam de scorto dicitur. Est enim quicquid multis notum est. Nobis pia ac iusta induerunt arma, non dicit nos. Nocuerunt noxam, i. nocendo commiserunt. Est autē locutio per regulam: qua omne verbū dicitur regere actū cognatē significationis, vt viuo vitam vado viam.

Noia dare dicunt qui nomē suū i delectū scribēdū dant. Vocabulū autē nomē solet accipi p̄ effectu qui ob nomen dātū aut scriptū sequit. Quia em̄ debitorū noia scribitur vt suis t̄pib⁹ moniti satisfaciant: ideo nomen p̄ debitore vsurpat: & malū nomē p̄ malo debitore. Et q̄ milites p̄fitētes militiā dabāt noia sua scribēda: ideo dare noia p̄ inscribi ad militiā capis. Verū nō semp̄ spōte noia dabāt: sed interdū vocabant: & q̄ vocati r̄debant inscribēbant. vñ lib. vij. Partim virgīs cētis q̄ ad noia nō respōdit. Mit tere aut ad noia, est mittere qui vltro nomina inscribant.

Nominati, i. dicti, frequentius autem legas dici magis

strum equitum q̄ nominari, sic tamen legitur. Non solum videtur poni pro nedum, vide locum. Non pudere sup. eos, q. d. turpe esse &c.

Nouē pluraliter pars dicta in foro ædificiorum, vocabulum eius peruentum, auctore Varrone. Nouendium sacrum, quod nouem est dierum, quod cū Galli obseruant fe nouenas facere dicunt.

Noxa culpa q̄ & noxia dicitur. Quā ob noxiā non male legas nam & Donatus & Ser. noxiā p̄ culpa accipiunt. Nunc, non respicit t̄ps qd̄ terra fed qd̄ tunc plens erat.

Ob oculos, i. contra oculos obseruata oculis. Obseruata plebs dicitur ære alieno obstricta. Obstinuerat animis, i. obstinatis animis facti erant aut obstinuerat animos, i. indurauerant.

Obseruari ē occurrere & quasi i somnis an̄ mētis oculos Obseruātib⁹, i. accurate qd̄ agat attendētib⁹ oculis (versari, iis, alij legūt oculos, i. vt etuatis obseruantib⁹ vos oculos. Occidio est tota eorum quorum est delectio & occisio. Occinuerit, i. contrarium cecinerit.

Octoginta millium non obtingēta, quia verisimile nō est, & obtingentum legendum esset. Odi ac detestor vbi ostendit odipresentis temporis esse in significando & non dici odio.

Omnia extrema tentaturum, vnde notandum omnia etiam cum superlatiuo sequenti poni. Omnia maxima, Notauī alibi dum omnia præponitur recipere superlatiuum.

Oēs acerrimi viri, recte d̄ tres erāt: & oēs acerrimi viri: vbi nō liceret dicere, & acerrimi q̄q̄ viri, q̄ de alijs loq̄ videret nūc aut ordo ē: & oēs, i. tres (q̄ de trib⁹ dicim⁹ oēs) erāt viri acerrimi, nō ergo i cōstructione cōiungunt literali.

Omnium primum, quia maximum erat momenti consulerē de vere sacro, vide Ver facrum. Offensare capita, allidēdo ea p̄ impatientiam ad postes. Officere cōponit ex ob & facio: sed q̄ ob bifariā accipit q̄si p̄ ppter & p̄ cōtra vt vn⁹: ob irā, i. ppter irā vn⁹. Op post⁹ hostib⁹, i. cōtra hostes: ideo officio duo significat, q̄si bñ & decetere facio hoc ē id facio ob, i. ppter qd̄ fact⁹ & institut⁹ sumi qua significatioe raro accipit: sed inde deducit officii fere semp̄. Est em̄ suū cuiusq̄ mun⁹ ob qd̄ faciendū ipse fact⁹ & institut⁹ d̄ vn⁹ sunt libri Ciceronis de officijs: id vulgus debiti⁹ & chorū vocat. Itē cōtra facio, i. contra id quod decet & expedit, hoc est noceo vt in proemio.

Officiū vide officio. sūt tñ q̄ quasi officii ad efficiēdo de: Operēciū est res vtiles & magnificiēda: (ductū velit, vt q̄ p̄ciū oppi, i. laboris & impēse feci fert, in quocūq̄ em̄ neq̄ operā neq̄ impēsam perdim⁹: id op̄precii dicim⁹.

Opera sup. precium, i. vtilē. Operēprecia mereri, non caret eorum plurali. Oppido q̄ breue. Oppido, i. valde: id autē est oppidoq̄ qd̄ p̄ q̄iōq̄ positio iugit, verū cū dictū sit oppido p̄ abidē: q̄si fatis sit oppido mire dicit q̄ breue, itē Oppidoq̄ pua.

Oppugnādis, i. pugna aduerfa sollicitandis. oppugnānt em̄ vrbes dū in eas insultus fit: expugnantur dū capis. Optio, i. electio, vt tutoris.

Opus per se positum accipitur pro opere bellico, vt sūt yallum, vineæ, aggeres, turres &c. Pacatum quod ad pacem pertineat dicitur. Pacto humano, i. iure gētū. Maro autē enel, i. Si genus humanum & mortalia temnitis arma. Pagatim, i. per pagos: pagī autem sunt a fontib⁹ ad quos r̄ficii cohabitant dicit. Pagos inde Troiano nomen est. Grāmāte sed min⁹ elegantē dicat: Troianus & Troiani.

Paludati, i. paludamentis iduti. Sūt aut paludamētā infūgnia duci & Impatori excēssū i bellū: dicta q̄ palā siunt ea iduti q̄si palā idumēta, credo id esse qd̄ tunica arriorū vocat: & tñ Plin. Nos vidim⁹ (inquit) Agrippinī Claudij principis sedēte eo ad naualis spē spectaculū, assidentem, indutum paludamento aureo textili sine alia materie.

Pangolū: quasi totū ætolie, Pan em̄ totū seu omne d̄z. Pangere est figere faciēs pegi pactum, vnde Clauum pangat. Pepigi autem a pago aut pacifcor est.

Papauera sunt herbe somnifere, hoc aut pr⁹ factū erat Corinthi vñ imitatio creditur. Parem, i. equalem. Parmatis, i. parmas gerētib⁹: sunt aut parme scutā q̄ no uis militibus donec aliquo insigni factō ea colorata habe re meruerit alba erāt, vñ Maro: Parmaq̄ inglorius alba.

Parturit, i. cupit parere. Patentia, i. hiantia & ad tempus aperta. Pati pro patiebatur: reum ruere, i. precipitem ire: & mālis mala addere.

Patrē deū hoimē, dicit grāmāticī Iouē solū apud pōētās genuisse & deos: hoies: cū aliq̄ d̄j aut hoies tāti aut in deos tñ relatos genuerūt: p̄ter quā r̄pōt Iuppiter quū inuans pater interpretat p̄ deo ipso a Latio accipi & ab illis quos introducit loquentem.

Patres sep̄, p̄ncipauerūt, loc⁹ est subobscurus quocirca sic mihi explanat. Volones quocūq̄ patres, i. qui ex volonibus patres, i. senatores dūdi facti erant (ita, i. volones patres ferebant fama q̄ tū, i. tūc primo duo plebeij cōsules facti essent) sup̄, p̄ncipauerūt id deis cordi non esse.

Patribus, i. maioribus & progenitoribus suis, alibi p̄ tres sæpe pro patricijs & senatoribus capiuntur. Pecora sunt oia animalia quæ humana carent effigie.

Pedites duodecim millia, pro pedum. Peninsula ē terra nō tota sed pene, i. quasi tota insula, i. ags ista: hoc ē q̄ modica ex pte cōtinēs ē, i. alteri terrę cō.

Per Brutianū scribit Polyb⁹. Prætutianū Plin. (tigua: Alif præputianum, sed alterum superiorum sequar. Pegigisse, i. pacto poposcisse: vnde cum Seruio sentio qui a pacifcor pepigi deducit.

Percurato, quia præponitur vix dum satis: legam cte rato aut procurato non percurato. Perduellionem iudicare est hostilitatem eius iudicare, Per fugā sunt qui a suis ad hostes fugiunt.

Perfuncti, i. ad finem functi & ita liberati cura. Pernox luna, quæ totam noctem lucet. Per scripturum, i. ad finem vsq̄ scripturum. Pertinuisse ad damnationem raro aut nunq̄ cum dātio, quale esset, liber pertinet mihi.

Petelia aut petilia scribi debet: quia græce p̄ scribit se cūda, vñ Stephā. πετλια πόλις ἰταλική. Ita aut græce p̄fert nūc saltē vt i, sed mutari solet apud nos in e longū. Dicta aut est auctore Seruio & τὸν πέτρεδῶν, vide ad illud æne. iij. Parua philoetæ subnixta Petilia mureo.

Petico non potio legendum primus indicauit Pomponius Legtus, fo. lxxv. Phalanx est acies Mæcedonica.

Perrhæbiæ, Stephano tamen perrhæbos vrbes Thessaliæ dicitur & Perrhæbei populi. Philippi sunt nummi insigniti imaginē Philippi quo nomine vocari possunt nup̄ signati in Flædia.

Piaculū est facin⁹ publice expiādū, i. sacrificijs purgādū & pietate erga deū redimēdū: vñ Liti⁹ Piacularia sacrificia vocat q̄ ex oratiōis gratia fiebat, vt post sacrilegiū, aut aut pollutionem loci sacri, aut velsis incestum &c.

Piacula quasi placamina dixit, fo. vltimo. Piaculare, i. purgatorium. Pila horatīa videt nō p̄ armos q̄ lapidis nomē fuisse.

se. Nā & Dionysii? Halycat. Capis, inq, angularis in foro sup que trigemini spolia dicauerit dictus pila horatia.
 Pythagoras vt Gell. scripsit, i Italia post Seruij Tullij regnū venit. Nā vbi de Seruio Tullio meminit, ait: post- ca Pythagoras Samius in Italia venit Tarquinij filio re- gnum obtinēte cui cognomentum superbus fuit.
 Pythica vox est Oraculum quod pythia, i. pncebas seu sacerdos Apollinis dabat.
 Plebes in nō singulari & Trabes antiquis dicebantur.
 Plebiscitū est, qd nulla patrū auctoritate cōstitutum est Gell. lib. xiiij. Tribuni aut neq aduocāt patricios, neq ad eos referre de vlla re possunt. Ita ne leges quidē sed ple- biscita appellantur, que tribuni ferentibus accepta sunt quibus rogationibus autē patricij non tenebantur: do- nec Quintus Hortensius Dictator legem tulit, vt eo iu- re quod plebs scituisset, omnes Quiritēs tenerentur. Et tribunitiē leges plebiscita proprio vocabulo dicuntur.
 Pleminius, i. pleminij in immanitate similes.
 Plus tamen duo millia hostium eo die cesa traditur. vbi plus aduerbium est, pro vltra acceptum.
 Pœniteat, i. parum videatur laboris.
 Pomentina, nō omentina, aut pōptina, aut pomerina.
 Pondo, indeclinabile est nam genitiu est casus, cum di- citur. Ne minus decem pondo compedibus iuncti &c. Sunt autem libra, sed pondus est onus.
 Populabūdus, nō similis populati, sed assidue populās: vñ actū regit: populabūdus agros ad oppidum pertinet.
 Porricit, non projicit legam. Est enim verbū sacrificijs aptum quo & Verg. lib. v. vititur.
 Portoria, vectigalia e rebus que portantur aut vehun- tur propter portum & transitum. cōcessum: item precia portitorum qui homines transeunt.
 Possessum supinum est ad possidendum.
 Potestate summa &c. Sūma potestas pmissa populo erat vt regē crearet: penes que summa rerū erat: ea aut popu- lo pmissa sup. sic vt. spates nō plus daret iuris q̄ detine- rent, i. recipere aut referuaret sibi. Decreeuerit enim vt quū populus regē iussisset id sic ratū esset: si patres aucto- res fierent, i. approbaret. Non erat igitur rex nisi que popu- lus regnare vellet, & patres approbarent.
 Præ se ferens, i. indicans & demonstrans.
 Præcipitauere sup. se, aut præcipitati sunt, sed & Maro dixit. Et iam nox humida cælo præcipitauit.
 Prædene interceptorē elegans eclipsis indignantibus data, quæ sic suppletur: Equum ne est aut ferendum: in- terceptorē præde fraudatoremq̄ minari etiam malū &c. Sic Æneid. j. Mene incepto desistere victam vocabu- lum præcedens est mouit non moui.
 Prædibus acceptis, sunt qui p bonis ac prædijs accipiāt hūc locū, vt apud Cicero, Philipp. ij. Ne Lucij Placius præ- des tuos vederet. Alij prædibus, i. spoliis & satisfactori- bus acceptis publice. Prædes em est sponsor qui se obligat: a- p̄stado dicit q̄ p̄stare debeat id pro quæ p̄stet. Alconij? Pedianus: Prædes, inquit, dicitur satisfactores locupletes pro re de qua lis est apud iudicem, ne qui tenet diffidens causæ possessionem deteriore faciat. Est autem Prædes fere sponsor pro re nummaria. Vas pro re capitali.
 Præferentur: vnde fati nomen deducum videtur.
 Præi, i. pronuncia ante me verba. Mire em præire pro prædicere, & prius pronunciare capitur: sed videtur voca- bulum consecratum quod mutari non potest.
 Præiudiciū dicitur aliquid dictū aut factū anteq̄ sentē- tia pronuncietur: qd alteri parti officit, vnde vulgo p ta- li detrimento accipitur, quod Valles non probat.
 Præpetem, i. prosperi volatus coruum.
 Præsidij est quod ad custodiā locorum, illis imponitur.

Præstantur, excederent vincerent.
 Præstatutus sepius q̄ præstitutus legas.
 Præstabilem, i. facilem & habitilem quæ præstetur.
 Præstrigias, illusiones a præstringendis oculis.
 Præuerti, anteuertiri præoccupari.
 Pridie, i. priori die. Pridie palilia, i. die qui præit ea.
 Priuernas bellum. Sunt enim gentilia & patria in as omnis generis, vnde iter arpinas Cicero dicit.
 Primipilus dicit qui primū pilū, i. vexillū: signū autem olim pilo affigebat, siue manipuli foeni siue aliud quouis.
 Pristino die pro pridie notie dictum: vbi legendum in- fecta, i. non perfecta victoria.
 Priuos lapides filices, i. singulos, veterib; em priuū vsur patū erat pro eo qd nos singulū dicim? Quo verbo Luci- li? vsus est, & Horati? Nā ab hoc dicit: priua tritremis. Ab illo, Abdomina thynia priua dabo cephealemq̄ carnem.
 Pro, etiam interiectio a doctis sine h scribitur.
 Prodere non semper est occulte tradere, sed interdum pronunciare: inter regem prodidit.
 Prodicatorum, i. qui dicatoris officio fungeretur & pro dicatorē esset cum tamen dicator nō esset.
 Profectum est, ponitur imperionaliter a proficio hoc est profectus factus est, aut profecerunt.
 Profligato, i. caeso & delecto.
 Prolatandis, prorogandis, differendis.
 Promittere interdum est porro mittere, i. excedere vn de promissa, i. oblonga barba.
 Promontoria sunt vbi montes desinunt abruptis: in- teruentu aut accessu maris. Prope, i. quasi.
 Propius oceanū: sicut ppe actū regit: ita propius & p- xime: vnde colligit aut ppositionē cōparationē suscipit: aut aduerbijs vim prepositionis in regendo casu esse.
 Propiusq̄, i. magis prope inopiam &c.
 Propius iam blanditias.
 Propretor est qui extraordinarius est prætor.
 Proutatio a porro & voco est ad aliū iudicē vocatio & appellatio. A solo aut dicatorē puocare post latā legē nō licebat. Vnde Appij a viatore correptus puoco inquit, i. populū Romanū appello: hoc est eius iudiciū postulo.
 Proximo legū ac pœnarū metu, i. metu qui proximus & maxime similis sit metu legū ac pœnarū, alij tñ legit: p lege ac pœnarū metu: q̄ lectio mihi nō displicet vt sit loco legis & met? pœnarū. Nā q̄ pie viuūt religionēq̄ ac iustitiam seruāt: nō opus hñt vt metu pœnarū cōpellā.
 Pullarius est custos & educator pullorum ad auguria.
 Puluinar dicitur pars lecti dum lectisternia dijs fiebat cui capita inclinare putabantur, vide lectisternia.
 Puluinaria vide quibus strata sint.
 Punctum, i. pungendo, sicut Cæsum cedendo.
Quadrage narię octo cohortes, sic legitur. Sed cer- tum est cohortes non consistere quadrage narię mi- litibus: vnde alij scribunt quadrage narię, pos- sit tamen forte sensus esse, vt omnes milites sint quadra- genarij, i. non minorum q̄ quadrage narię annorum.
 Quadrage narię ergo prius sic quoq̄ potius q̄ qua- drage narię legendum.
 Quadruplatores sunt delatores pscriptorū & aliorū la- tētū, sic dicit, q̄ quartā partē rerū sico addictarū ex dela- tione habentur: aut quartā ex bonis pscriptorū: ob quam mercedē multos falso detulerūt: vnde quia raro vsu- venit vt bonus sit delator: quadruplatores accipiuntur pro deceptoribus, & qui alienā re fraude aliqua ad se trahūt.
 Quadrimus dicitur quatuor annorum.
 Qualem, i. belluam: fretum, i. mare feruens.
 Quæ obnoxie, i. more obnoxiorū & deuinctos. Adnotā dū aut tūc q̄ positio recte pponi qñ per cōparationem

loquētes positum pmissum, vt magis obedienter ve- tum in curiam, q̄ obnoxie dictas sententias accepimus. Sic dicere licet vnum magis pium q̄ doctum.
 Quæ amplissime tū apparari poterat, vbi quidā legunt p̄ssime: sed minus recte, in vetusto em exēplari amplissi- me legi, & p̄ssime vix idoneū est vocabulū & certe min? sensu quadrans: nā nō minus pie tū apparari poterant, q̄ cū ditissimus esset pop. Ro. sed non tam ample vnde am- plissime legendū: cum additū q̄ gratia ferri poterant.
 Quæ plurū iperū illud inutile eēt. vbi nō diceb q̄ p q̄tū poni cū cōpatio, q̄a non determinat plurū sed inutile: Ordo enim est: q̄, i. q̄tū inutile esset bello iperū plurium.
 Quæ a Tarracone profectus erat, subaudit post.
 Quæ, i. quantum non suarū virium. Quæ causam nullam. Ita scribi iussit, sensus enim est q̄, i. q̄tum, vt sit sicut cau- sam nullā: tam, i. tantum, i. ita ne fidem quidē habeat.
 Quæ exiguus rebus: ponitur q̄ cū p̄ssimū captū, p quan- tum: nam sensus est: q̄, i. quātum exiguis rebus.
 Quando, i. quandoquidē: cū ita sit. Quando pro quicūq̄.
 Quart. ita Aulus Gellius docet in lapide scaltum: Tert. dum dubitabatur. Quartum an Quarto: & Tertū an Tertio scribendum esset.
 Quæ argeos pō. vocāt. Potuit dicere quos: sed maluit ad antecedens quod est loca referre.
 Quæ opus essent, i. quibus opus esset. nā vt unq; dicit, Quæ eret, i. inquireret vel anquireret.
 Quæstū, p inquisitū aut anquisitū, inde Quæstitor, inquisitor, vt Æneid. vi. Quæstitor minus vnam mouet. Quæstor autē est cōquisitor & receptor pub. vectigalis & qui militibus inde stipendium pendet.
 Quæstionibus, i. inquisitionibus &c.
 Quæstorū dē Quæstoris tabernaculū sicut p̄torū p̄tor- is in quo q̄ p̄tor ius dicebat, p loco iudiciali etiā capiti.
 Qui vir esset. Venustus sequere u & s ponit q̄ q̄s: qui vir, qui vocare, qui scis, At tamen iste deus qui sit dat tityre nobis, ponitur tamen illi quasi quois.
 Quibus nunc Nonis, per regulam elegantie qua priori conformamus posteriori debitum: nam grammatice dic- cas quibus nunc Noue nomen est.
 Quibusq̄ alijs, i. & quibus.
 Quid in duabus vrbibus, i. Roma & Veijs fore sup. puta- bant. Victāne sup. esse putarent: vrbem Veios.
 Quilibet manifeste ostenditur esse singularē: cum dicitur. Sed vnus qui tū quilibet, q. d. quicūq; is fuerit.
 Quina pro quinq; nomina &c.
 Quingēta alij quingena, i. singulis quingenta: Sabelle? stultū putat quinquaginta legi. Et reuera exigua eēt sū- ma: & præterea quia additū dicit Fabio, C. pōdo auri: du- plo plus illi additum sit q̄ Consulibus assignatum.
 Quinquatria sunt festa que quinq; diebus Palladi cele- brabantur, dicta q̄ post Idus fiebat quinq; diebus. Nam dies post Idus Ro. aeterat. Noue autem dicitur nocte q̄ pridie quinquatrijs fuit. Nā dicimus pridie quinquatrio- rum aut quinquatria &c.
 Quirinalem flaminem, i. Romulo consecratum.
 Quiritantis, i. auxiliium quiritium implorantis.
 Quis, i. quibus, nihil pensi, i. præmeditati & debite æsti- mati vt pondera rerum ad pensum solent.
 Quisq; licet cū suplatiuo dum ipsum determinat poni vult tñ positio suplatiuū nō habēt cōgruit vt eximū quēq; Et strenuus quisq; apud Sallustium.
 Quod p̄sidij, subaudit id, vt sit id aut illud p̄sidij qd

Receptui, i. ad recipiendū se eo periculo belli in locū tu- tum. Recipere em est p̄ter alia iterū vnde exieris locū ca- pere. Est re semel amillam recuperare. Est p̄mittere: est exci- pere & referuare, vt mater mundum mulieb. em filia legans, pallam vnam forori recepit, i. referuauit.
 Reciprocare, i. recipere & remittere: animā, i. anhelitū.
 Reclamantibus, i. contra clamantibus. Hoc est claman- tibus se id æquo animo non passuros.
 Redempti, i. literum empti & illi data.
 Redempturis, a nō redemptis: autē redemptura condū- ctio alicuius vectigalis certo precio, vnde nonnulli diti- tes efficiebantur in publicorum redempturis.
 Referre ad Senatū, aut ad alium: est ferre ad consulta- tionem illius, & illum quati iudicem constitutere. Refer- re acceptum: est cognoscere & fateri accepisse. Sed Lic- tina familia, ex qua filius ad Senatū retulisset: pater tā popularis sententię auctor fuisse, acceptum referebant &c. Acceptum ferre, vnde acceptatio: est habere pro ac- cepto etiam si non acceperis.
 Referre, interdum est quod dicunt reportare, respōde- re, aut responsa renunciare.
 Refert, i. interest. In re discrimen facit.
 Refracturos a refringo dicimus.
 Regulus Gallorum, quasi vnus ex ijs quos nunc pares vocant: sicut enim Reguli primores regnū, minores ta- men Rege, vt in Iugurtha habet Sallustius.
 Religio: timore ne peccetur in religione. Interdum ne vergat in malum omē, vt in Comico. Tū q̄ illi dein recte est. Nā nihil dicere mihi religio est, i. timendū ne in mali cedat omni. Sicut interrogati patrifamilias: qs me vocatis nullus erat qui vocaret: puer respondit bona for- tuna here aut patrone, quod perinde erat ac si dixisset ne- mo. In sanctis quoq; literis ad euitādū abominabile ver- bum sermo in contrariū mutatus reperitur, vt in libro qui Iob inscribitur: ne forte benedicat deo, pro male di- cant: nam dicere maledicant deo abominabile est.
 Religiosum, i. timendū tanq̄ in eo offenderet religio?
 Remulco, i. scaphis remigio actis, quibus magna na- ues commodius & lenius aguntur & trahuntur, vnde re- mulculo verbū quod est tali nauū impulsu vtor. Sisen- lib. ij. Siqua celeriter solui poterat in altum remulcū lādo trahitur. Dicitur autem a remulcūdo q̄ mollius vt dē- xi nauem magnam trahit q̄ si remi illi imponerentur.
 Renunciare apud Litium accipitur interdum pro ad populū pronunciare & declarare: quasi iterum quod in comitijs a singulis pronūciatū est in vnuersum nūciare, Repens, repente, sicut recens pro recenter.
 Repens, prima breui, i. repentinus.
 Repulsa æ, repulsa a petito magistratu.
 Reputaremus, i. animo agitaremus, dispiceremus.
 Res capitalis est, in qua caput, i. vita petitur.
 Restituere, est reparare & in statum priorem redigere.
 Raphel, Stephantis εραφάει πολυχιου σφιας ερα φφα πολυς σφιας vt unq; ergo legi potest.
 Robur genus est carceris: credā esse quem truncū vlt- go dicitur, cum cura inter duo ligna tenentur.
 Rogationem, i. consultationem, hoc est cōsiliū popu- lum & exquisitū iudiciū populū. Quas autem nos ro- gationes dicimus, antiqui supplicationes dicebant.
 Rudera sunt fragmenta paumentorum & parietum imminutæ particule lapidum aut contusorum aut at- tritorum, vnde Plin. Compianatæ veteri rudere erant via. Veteri dicit. Quia nouum rudus est materiæ pau- menti, hoc est saxa de nouo ad hoc contusa aut teste con- fractæ cum calce ad paumentum faciendū, de quo vi- de Victu. lib. vij.

Rumen, Rumis & Ruminalis. Vide Ficus.
Abinos &c. Sabinorum. disciplina tetrica a Marone
Georg. ij. ostendit cu dixit. Hac olim veteres vita co-

lucere Sabinis. i. vita rustica, casta & fœuera vnde etiam
Sabini dicti putatur a religione quasi Sabinis: quod Silius
a Sabo dictos putat dicit lib. viij. Ducitorẽ gẽtis pars lau-

des ore ferebant Sabe tuas, qui de patre cognomine pri-
mus Dixisti populos magna ditioe Sabinos.
Sabura dicitur terra que imponitur nauibus minus

oneratis quã vt vento resistant ab latere flanti. multa fa-
burra grauatascave legas grauata.
Sacra piacularia. vide piaculum.

Sacramentũ dicitur iusiurandum militare quo p̄bito legiti-
me militabatur: alioq nõ vñ Cato noluit fũũ sacramẽto sq̄
lutũ merere. Dicerẽ sacramẽto est sic iureiurãdo asfringere

Sacrificiũ iustrale est quo se iustitiam. i. purgabãt digres-
si ex cede recẽti. Nã iustitiam interdictũ est purgare: & expia-
re. Maro in Geor. Et dũ iustitiam agros. vide Iustrum.

Sacrofantiũ essent. Quid sit sacrofantiũ ostendit Cicero
pro Cornelio. Primum enim sacrofantiũ eẽ nihil potest nisi quod
populus plebs ve sanxisset. Deinde sanctioes sacrarũ sunt

aut gne ipõ aut obsecratio: & cõsecratione legis, aut poe-
ne, cũ caput eius qui contra fecerit cõsecrat. dicitur naq; sa-
crofantiũ (vt hinc elicit potest) intactũ & qd ab omni iniu-
ria tutum esse debet. Quis erat sacrofantiũ tribunitia

potestas. Tribunus enim sacrofantiũ magistratus erat. ple-
beius tamen custos & preses libertatis, vt inquit Cicero.
Segmina quasi sanctissima vocantur verbenæ. i. hærbae

pure quae ex loco sancto. i. arce aut ara accipiebantur a Con-
sule Pretoreve Legatis proficiscẽtib; ad fœdus faciendũ bel-
liũ indicendũ: vel a faciendũ. i. confirmãdo. A Græcis

vocat ea hærba hierobotana: auctore Plinio. Serui; autẽ
Verbena; inquit, proprie est hærba sacra sumpta de loco sa-
cro Capitoliũ qua coronabantur fœciales & pater patrãt; fœ-
dera faciuri vñ bella indicuri. Abusue tñ verbenas vo-

camus oẽs frondes factas, vt est Laurus, Olyua, vel myr-
thus. Terenti; . Ex ara hinc verbenas sume &c. Fœcialis di-
cis sacerdos quod fœderib; faciendis, reb; repetẽdis: & bello i-
dicendo præest. Iegesq; ac iura belli callere debebat. Fœ-
deris autẽm faciendi formula descriptur.

Salus sacerdos Martis a saliendo dicitur: quia saliendo &
saltãdo ancylia ferebãt: eorũ neq; preses p̄sul dicebatur.
Salus nãm eẽ est. nõ verbũ neq; aduerbiũ: dicit ab ad-
uẽtãte: fatin salũ. i. satis ne sunt res salũ: vnde respõdet

Lucretia; minime sup. salũ sit. Quid em salũ est mulie-
ri, amissa pudicitia; scribendũ est ergo cum diphthongo.
Saluẽ sup. res sunt: & est breuis & familiaris interroga-
tio Satin. i. fatine saluẽ sunt res omnes? Idq; declarat

quod addit minime: quid enim salũ &c.
Salum dicitur mare cuius aqua salta.
Sanctus vbi dicitur Olenmbulq; sanctis, si substantiue

ponitur, ponitur pro facris aut sacrificijs: si adiectiue & fo-
renlibus substantiue: pro puris & inuolatis.
Sãctus grauiũ ab antiq; dictũ quod prorsus intactũ erat:
& ex quo nihil promi licebat ob ânuas necessitates: Cice-
in Verre. Primum mihi istas quas in aerario sanctiore cõdi-
tas habet pferret &c. Et ad Atticũ lib. viij. Attulit mãda-
ta ad cõsules vt Romã veniret: pecuniã de sanctiore gra-
rio pferret. Sic sancti; sacrariũ. Quintũ lib. xj. Illic funda-
menta sunt: illis opes valũt sanctiore quodã sacratio &c.

Sarissophori sunt qui ferunt sarissas: Macedonum tela.
Saties. i. satiãtas.
Scauola dicitur qui amissa dextra sinistra vtũ manu.
Scipione. i. baculo eburneo. i. ex ebore: quali patricij Ro-
mani femio confecti incumbere solebant. vnde Scipionũ
agnomen deducunt.

Scilicet, particula ironiæ apta & sic posita.
Sciũsser. i. approbasset: vnde est plebiscitũ. i. quod scẽ-
tum. i. cognitum & probatum est a plebe.

Scortũ dicitur mœcipiũ quod ad libidinẽ subigĩt vt scortes
. i. testũ arietinorũ pelles: aut vt scortũ. i. corũ calceorũ.
Scrutãtis actus est. i. rimãtes ea quã velant teiũ: teiũ nõ fe-
quitur. i. non exiit sequendo manum scrutantis. Vix cre-
dam vnq; tam stolidos fuisse Gallos, vt prædicantur.

Scutale crebris futuris duratum. Quia tamẽ scytala est
lorum siue habena; græce σκῦταλι: ideo dubitant quidã
an legendum sit triplicis scytalæ aut scutalæ: qua lectio-
ne dubites quid dicat duratũ: nisi duratũ ipsum substã-
tiue ponatur: pro duratura aut duramine. Ego post scũ-
tale in neutro gne a Liuio positũ substãtiue p̄ instrumẽ-
to loris cõfecto: sicut scuticãm dicimus flagellum e loris.

Scutum pro clypeo. sup. imperatum, vt maius tegumẽ
tum sit non loriatũ.
Se ipse frequẽs Ciceroni sermo; libetĩ; sic ponit ea p̄-
noia. Libetĩ; em dicit veritas seipã quã seipsum defendit.

Secundum. i. pro ea, in lite iudicẽ dare.
Secundum hæc. i. post hæc, consequenter.
Secundum Ætolos. i. proxime ad Ætolos: aut post Æ-
tolos: ita quã Ætolorum maior fuerit opera.

Sed illum &c. Simile fuit consilium Agathoclis tyrãni
apud Lustinum libro. xxxij. qui Syracuse obsessus vltro in
Aphricã traiecit: & castra ad Carthaginem locauit. cu-
ius exemplum Scipio postea imitatus est.

Sedere. vide Dissidere. Seditio. ibidem.
Segnitiã dicitur torpor ab segnis: segnis autẽ seorsum ab
igni, cuius actiuitas mira. Quod Selibrae sunt semilibrae.

Sellularij sunt qui artẽ sedentariã exercet. i. sedendo in
sellulis operantur. Sementem. i. fationem.
Semilixam, vocat militem vilissimũ: nam lixæ offi-
cium est aquam in castra afferre & culinã.

Semiunciarium fœnus, vbi alii reponebãt ad lucrũ de-
midium vnciã. i. vigesima quarta pars. quam rẽ si in an-
num intelligas nemo nunc vigintiurium approbet.

Semoni Iano. ita legendum. Semones autem dei sunt
minutuli quasi semihomines vt vertumus, pomona,
Ianus, quem hominem fuisse constat: vnde sunt qui Iaa-
num primum Noẽ patrem fuisse putet qui post diluuiũ
in Italiam venerit, vt Annius Viterbiẽs. collegit.

S. C. i. Senatus consultum. P. C. Patres conscripti. S. P.
Q. R. Senatus populũque Romanus.
Senescit pugna. i. frigidescit, labascit, quia senes frigidi sũt.

Sensum. i. paulatim vt sensu percipi possit.
Seruitia pro seruis: supplicia pro supplicationib; famu-
litiã pro famulis sepe ponuntur.

Sextertium dicit quasi semid tertium. i. duo cõ semis.
Sextans. i. sexta pars assis, hoc est duae vnciæ. Plini; au-
tem, aut quisquis est author operis de illustribus viris quod
Plinio ascribitur: scribit quadratibus. i. quarta parte assis:
hoc est tribus vnciis eum donatum.

Sextum libentius quia a sexto: & sextus a sex deducit-
tur: quod Sextium scribam. Multis enim a numero forte le-
gionis aut ordinum quos duxerũt nomina indita sunt:
& ab illis alia deriuata, vt Quintus, Sextus, Septimus.

Sicunde. i. si aliuunde.
Signa certos comprehendebãt milites: ideoq; dicit duo-
rum signorum militibus.

Signum, simulacrum imago.
Syluij (inquit Festus) sũt appellati Albanĩ reges a Latiniq;
filio: quem post excessum Aenæ grauidã relicta, timẽs
periculũ & suã vitẽ, & ei; quẽ in vtero gerebat, in syluis
latens enixa est. Qui restitutus in regnũ est post mortẽ
Ascanij prælat; Iulo frãis filio cũ inter eos de regno ambi-

geretur. Serui; aut ad illud gnei. vi. Syluius Albanũ no-
mẽ, dicit oẽs Reges Albanos syluios a prio Syluio dictos.
Simul primũ. i. vt primũ, vel eodẽ tẽpore cũ primũ &c.
Simul. i. eodẽ tẽpore quo. Sine, id est per mitte.

Soliferreum telũ genus totũ ferreum auctore Festo.
Solistimum tripudiũ erat auspiciũ simũ, quã. i. tam aui-
de pullus pascebatur, vt pars cibi in terrã caderet, & solũ
stimulet ac pulset, vnã pauendo. i. feriendo terram dictũ
est prius terrepauit: mox terrepauit, nunc tripudiũ
& ob causã dabatur eis ferre pulv; Felsus in eo vo-
cabulo adnotauit. Tristissimum aut cum pulli esse nole-
bant, vt apud Liuũ lib. x. Quã superstitionem Pl. egre-
gie taxat loquẽs lib. x. de gallis gallicantis sic. Horũ sunt
tripudia solistima qui mgrãtus nostros quotidie regũt:
domusq; ipsas aut claudunt, aut referãt. Hi fãces Roma-
nos impellunt aut retinent, iuhẽt acies aut prohibet &c.

Solitaria illa hostiã triũ diuersi gnis immolationem
(vt inquit Festus) signãt, tauri, arietis, verrisq; omnes soli-
di integrũq; sunt corporis. Solũ em lingua Oscos signifi-
cat totũ & solidũ, vt tela quãdam solifera vocãtur, tota
ferrea: & homo bonarũ artium. solers, & quẽ nullaparte
laxata cauãq; solida nominantur. Hec ille.

Solstitiali orbe. i. signifero seu Zodiaco: aut circuitu qui
fit sub solstitio. Solstitium aut dicitur a solis statu, quia
tunc fol quodãmodo stare videtur, dico quodãmodo, quã
in perpetuo est motu, sed cum non altius ascendere pot-
est solstitium est estuale, & cum non amplius descendere pot-
est, hoc est cũ dies sunt breuissimi, solstitium hyemale est.

Sociũ pro sociorum post numerale apte sepe ponitur.
Soluendo ere alieno respesẽt. i. sufficere ad soluẽdũ.
Solo equande. i. prosternẽde sic vt nihil extent.

Sororium tigillum, inquit Festus appellatur locus
sacer in honore Iunonis, quem Horatius quidã statue-
rat causa fororis a se interfecte, ad sui expiationem.

Sors est capitalis pecunia, id est quẽ ad fœnus datur, fœ-
nus est quod ex vltura accedit.

Sortes sua sponte attenuatas. i. diminutas, vnãq; exci-
dite scriptã. Mauors telũ suum concutit. hec Liu;.
Pro quibus sciendum est Sortes fuisse. quãdam partes
lineas, eiusdem quantitatis: in quibus scripte erant fere
de omni re sententię, quas inuenisse dicitur Tages Hetruf-
cus quidã in agro suo arans, vbi puer emergens eas in-
dicauit, & vtẽdi artem docuit. Ege aut erãt, vt manib; pue-
ri innocẽtis miscerent, & mixte cõsulẽtib; distribuere:
& quã suã cuiq; obtigerat, eã pro oraculo habebat. Simili il-
lusio ductũ quidã etiã nra tẽpestate, qui aut geomãticae
arti aut versib; Virgilianis fidẽ habet. Sunt em in geomã-
tica arte scripte sententię ita argute, vt credũt, & stolidæ
multitudini ad rem maxime pertinere & adpropostum
respondere videant, ad eas diriguntur numeris linearũ
casu in arena factarũ. Per versus autẽ Virgilianos ita forti-
untur, vt pro responso petant quõs velint in pagina te-
mere occurrente prima, dum liber fortuito aperit. Sparti-
anus itaq; refert Adrianũ Imperatorẽ Virgilianas sortes
consultuisse cũ sollicitaret de Imperatoris Traiani erga se
iudicio. Iulius quoq; Capitolinus Albino tradit de fato
suo consulenti fortẽ his versib; Virgilianis dedisse respõ-
sum, Hic rem Romanam magno turbante tumultu Si-
ster eques, sernet Pœnos Galliq; rebellem. Tullius aut
lib. ii. de diuinatione ingenue & vere dicit rem hanc totã
inuentã esse fallaciã, aut ad questum, aut ad superstitionem,
aut ad errorem excogitãtis. Possent plura adducẽ-
re, sed hæc ad locum Liuianum sufficiunt.

Sortes. i. responsa qualia in fortibus scripta diximus.
Sparum gens est lini in Italia frequentis & Hispaniã;

cuius caule sicut vitibus cedebantur milites Iberi.
Sparta quẽ & Lacædæmon dicitur vrbs præclara.
Spatio militibus, alii statim legunt, sed spatio militi
placet, vt sit opus esset militibus. i. telis vt emittantur &
fortius feriant, spatio. i. interstitio.

Spe atq; opinione. i. quã sperabatur atq; opinabatur.
Specimen, experimentum, approbamentum.
Spechantes iam arma. i. ad defensionem parati.

Spectatores sunt qui mittuntur speculati a longe, an-
qui hostiũ adstant. Exploratores, in loco ipõ rẽ discunt.
Stator Iuppiter. Cõtrouersia est inter viros eru (rũt.
ditos, vnã Iuppiter stator dicitur sit. Nã Lau. Valla contra di-
cũ Hieronymũ sentit a stãdo non a stãdo dictũ. est aut si-
stere facere stare & presentare quã dicunt, vt Annã charã
mihĩ nutrix huc siste sororem, quia ergo Iupiter po. Ro.
fugitantem stare fecit, Stator auctore Valen. dictus est.
Nec tñ indocte ait diuus Hieronimus. Offendit Iotern
statorẽ qui libenter federet. nam Hermolans Barbatus
Iupiter, inquit, modo sedens, nõ stans in veteribus mo-
numentis e metallo cernitur. Sedet q; tomã erant. stat quã
stator, quã & Hiero. notauit quodã loco scribens se mal-
le statorẽ esse quã tonãtem: non quã stator a stãdo potius
quã a stãdo cõstituẽdũq; dicitur, vt ait Cicero. sed quã stator
appellabatur stabat, vt Laur. Valla parum iure faciat qui
Hieronymũ in eo reprehendit. Hec ille. Vere inuenus
non a stãdo ac stãdo, sed etiã a constituẽdo dictum.
nam Cic. quãdam inuectiua. Tu Iupiter qui isdem quib-
us hæc vrbs condita auspiciis a Romulo es constitutus:
quem statorẽ hui; vrbs atq; optẽ vere nominauit &c.
Statorẽ inquit vrbs. i. constitutorem. Præterea stator
res Cic. pro tabellaris vsurpat aut pro satellitibus.

Stare interdũ pro stabant aut stare cõperunt.
Staturus. i. in eo permansurus, & illi assensus &c.
Statio est vbi ad tempus stant naues aut milites, por-
tus autem quem petunt.

Statum. i. quod dicunt immobile, quod stato. i. certo die
fieri debebat, loquitur em de sacrificio quo mercẽ portãt.
Stipendia facere est merere felle militari ob stipem.

Strigiosiores equos. i. exhaustos & macilẽtos, vt ipote ex-
itimere logo & subitatio. sic Col. lib. vii. dicit. Nisi strigiosũ
p̄ris pferret habitũ. & lib. viii. Et largi sic vberis & nõ strig-
iosissimi corpus. Videã a stringor deducunt.

Stupefecit. i. hebefecit & quasi stupidus fecit.
Suam vicẽ fundus &c. Quidã sic legũt, vt cũ viri fun-
ctus officio sit &c. quã lectio est apertior, sed prior licet ma-
gis poetica nescio quid grate atq; tãtã habet ob quam
mutare nolũ. Sefus em mihi est, vt sup. maritus sit fun-
ctus officio suã vicẽ. i. scẽm id aut in eo quod debet eo quã
maritus. quã, vbi debitũ matrimoniale reddiderit, exple-
at etiã desiderũ parẽtũ, quã desiderãt filias & ex eis libe-
ros in bona ciuitate vigere, & patrię quã desiderat in se ge-
nitos & genitas pficere & nihil in se moliri.

Sub hasta. i. plus offerẽti, quã vẽdẽti ius datũ militib; de
pda, quã vt bellica noscãt, hasta erigebãt sub quã vẽditio fie-
bat p sectionẽ. Sub luce. i. cũ eẽt lux. Sub luce, ante lucẽ
Subscripti oratione eius COS. i. assensus est, vt qui no-
mine aut cyrographo suo rẽ approbat cui id subscribit.

Subuehi aut etiã inuehi, aut ab inferiore parte.
Suffetes aut suffetes Pœnos mgratus summi. Singula-
ris itaq; nũssi reperiat esset suffes non suffex.

Sugillati dicuntur aliqua cõtumeliã nota affecti. p̄cipue
in facie. nã vt, inquit, doctissimus Budgus, Sugillare pro-
prie de facie dicitur cũ cõtusa liuidis maculis dehonesta-
ta est. Sic em sugillata in facie dicuntur, vt vibices in cor-
pore. Plinius lib. xiii. de sale loquens. Vtilis ex icũ suffu-

sis creore oculis fugillatisq; cum myrrhę pari ponde-
re. Inde metaphoricos pre inuisa infamę nota ponit.
Sua. i. res suas, sicut suos familiares & necessarios dicit.
Sue, id est porco factum.
Suorum sup. militum.
Summum pro ad summum.
Superante, aii superare legunt, sed nihil mutem. Sen-
sus enim & fauore superante, i. cū aut quibus fauor supera-
ret, auctoritas tamen deerat rogationi.
Supplicia velamenta. Vnde per Seruianam regulam
dicendum esset supplicium velamentorum, non sup-
plicium alii tamen supplicium legunt.
Supplicis, precibus supplicibus.

Tantum aliquando est duntaxat, aliquando tā
magnum. Tantum non, quasi hoc solo dempto
q; non. i. quasi sunt due particule, vt tantum. i. duntaxat
videretur non defuisse &c.

Tantum abfuit cum duplici vt pulchre ponitur.
Tectofages non putem pro Tectofagorū dictū, quia
Tectofages apud Strabonem lib. xii. sunt Galate deno-
minati a gente que in Celtica est, Tectofages. An tñ &
Tectofagi quasi sagis tecti dici possint non moror.
Telenonibus lego Telenonib;. Nam Telenem vocant
signū longū quo vtuntur ad aquā puteis hauriendā.
Tempe sunt amcenissima Thessalię loca a quibus re-
liqua peramcena loca tempe dicuntur.
Tertium COS. quia bis prius fuerat.

Tesseram dari iubet. i. signum militare, per quod in cō-
siliū & confusa acie aut occurfū hostiū inter se nocita-
bantur diciturq; a Vegetio vocale, quia voce datur. Sic
enī ait. Vocalia signa sunt, q; voce humana pronunciant;
sicut in vigiliis vel p̄lato pro signo datur, vt pote victo-
ria Palma, virtus deus, triumphus & alia quecūq; volue-
rit dare is qui in exercitū habet maximā potestātē. Sciē-
dum est tñ ista vocabula quotidie debere variari, ne ex
vfu hostes signum cognoscant, & exploratores inter no-
stros versentur impune. Rufinus in expositione symbo-
li apostolici refert symbola latine signa vel indicia nunc
cupat, q; in bellis distincta vniuersūq; dux suis militib;
tradit; vt si forte occurrerit quis de quo dubitetur, sym-
bolum prodāt, si fit hostis an socius. Seruius explanās il-
lud in vii. ene. It bello tessera signū, dicit intelligi sym-
boliū bellicū qd ad pugnā exequitibus datur. i. ppter cōsu-
tionē euitandā, vt fuit in bello Marii Lar deus. In Syllę
Apollo Delphicus. In Cęsaris Venus genitrix. Tessera-
rii aut sunt q; tale signū aut tradit; aut p̄nūciāt, ab Im-
peratore acceptū. Cuius vsum dī Palamedes vt ludū la-
triculoꝝ quē scacorū vocāt in bello Troiano inuenisse.
Neq; vere dītaxat in bello tesserevlus erat, sed etiā in
pace, aut vtilitatis aut honoris gratia. Vtilitatis vt tesse-
ra numaria & frumētaria, q; eā apportanti dabat certa
portio pecunię aut frumētī, sicut ea numismata & signa
quib; canonici q; reb; diuinis interfuerunt, numos aut
frumētū recipiūt, merito tessere nūcupē. Honoris aut,
vt ea signa q; principib; in ordie militari cōstitutis dan-
t vt cōchylia cū simbolo diui Michaelis ab Regib; Fran-
cię, velius aureū ab duce Burgōdionū. Sic olim Romę
Tribuno militū dabat ex more militię tessera seu signū
militare. vñ Nero Tribuno ex more petēti signū milis-
tare dabat optimę mris. Caligula aut signū ex more mi-
litię Chereę nō dabat, aut victorię aut palmę, aut triū-
phi, sed signū Veneris & Priapi, de quoz turpitudine in-
zellexit Iosephus cū ait. Per totā ciuitatē grata Chereę

videbat iniuria, quā p signoz datō ipse portabat. Ex
his aut & pluribus aliis q; de tessera legi, adducor vt credā
tessera gñali significatione significare signū effigiātū si-
ue in gre, siue alio metallo, siue in ligno vt sunt tabellę
quib; in aluelo nunc ludimus lu do quē versatiōe voc-
ant, siue signū illud osseum sexangulare qd Flandrii
terlignū vocāt. vñ comic; quasi ludas tesseri &c. in ludo
tabellari iact; malus tessere; corrigi debita positione ta-
bellas. Tale signū mittebat in piculo p cōubernia missi
tū p̄sertim ad signiferos aut duces, q; suis id p̄nūciabāt,
& ita fiebat vocale, sicut Gallis fere sanctus Dionysius
tessera fuit.

Tesseram vesperi per castra dedit.
Testudine facta. i. coaptura capitū p clypeos, in quam
vt testudines in tessā milites capita sua contrahabant.
Tetenderant, id est insiterant.

Thenfa (inquit Festus) vehiculū argētū quo exuuię
deorū ludis circētib; p circū ad puluinarū vehabantur.
Tigillū est paruū tignū. Tigillū fororū vide Sororū.
Timere plus esse q; vereri docet circa fo. cclxxx.

Tyrocinium est tyronum, id est nouorum militum
collectio aut qualitas eorum.

Tolistobogios fines, sic eos Eratosthenes quem citat
Steph. noiat. Steph. ipse Tolistobogioꝝ, alii min; vere
Tolistobogoz. Ego cū Strabone lib. xii. Tolistobogorū
legā, qui sunt Galatę paphlagoniae vicini, a duce dictū.

Tollere interdum est amouere, interdum asportare,
interdum educare & ad perfectionem perducere. vnde
Cornicus. Quicquid peperisset decreuerunt tollere, sic di-
cit Liuius, liberos tollendos esse.

Tolleretur, id est erigeretur, & in altum mitteretur.
Tragic actori, qui vñico vocabulo tragicædus dicitur.
Itaq; cū dicitur tragicus intelligitur scriptor.

Transitio, scilicet ad hostes melius q; traditio legitur.
Trecentesimus sexagesimus quint; ann;. Post cetū ma-
ior numerus p̄ponit etiā si cōiunctio interponatur.

Tribuni militū in legionib; sunt qui a Gręcis chiliar-
chi dicuntur, ideo Hier. exodi. xviii. Tribunū dixit mille-
viris p̄fectum, & decem Cęturionibus. Fuit enī hic
ordo castrensis vt miles Cęturionis, Centurio Tribuni,
Tribun; Legati, Legatus COS. magister equitū Dicta-
toris pareret imperio, vt Liuius lib. octauo auctor est.
Tripudiū, vide Solistimū. Trini semel legi; circa fo. lxx.
Triuiri & Duuiri noia mgfatuū (vbi & terni legi;
cōpositę figurę, vñ non dicā tres viri aut duo viri.

Troia vocat; qd dicitur in principio primi libri sic. Et
in quē primū egressi sunt locū, Troia vocat; subaudiedū
relinquit, is aut ea. Quia enim cōtrouersia tunc erat in-
ter grāmaticos, vtrū relatiuū sequenti in p̄cedētī cō-
formari debeat, sicut inter nostros dicētes magis latine
sequenti, magis grammaticę p̄cedētī cōformari; ideo
docti sepe relatiuū supprefferunt; vt vtri volueris
subaudidū cōformes. Sic Maro aenei. i. Est locus Hesperia
Graii cognominē dicit. i. que aut quā. Sic dīctolo loco Li-
uii, locum qui vel q; Troia vocatur. Verū non solū ppter
cōtrouersiam, sed quia venustus subauditur quicquid
facile intellectu est q; exprimitur, relatiuū sepe subice-
tur, vt ene. i. Vrbs atiqua fuit: Triri; tenuere coloni, sub-
audit quam. & in eodem. Est in secessu longo locus, insu-
la portum efficit obiectu laterum, subaudit quem.

Tullianum, de quo Salustius in Catil. Est locus in car-
cere quod Tullianum appellatur.

Tum velocitate corporum, tum armorum habitu. i.
pariter aut eque velocitate &c. Tum enim geminatum
aut & æquitate indicant rerum quas determinant.

Vades. i. sponsores pro altero in re p̄sertim capi-
tali, dicti aduendo vt quidam volunt, q; illi qui
vadem dederit, vadere. i. labire liceat, verum vadē
non licet, & priorem corripit, que in vado producitur.
De hoc vocabulo vide Laur. Vallę. Non semper in re
capitali dari vadem inuitt. Flaccus Serm. i. Ille datis va-
dibus qui rure extractus in vrbe est.

Vadimonia id est pignora sitendi fe in iudicio. Est enī
(vt collegit in Suetoniū Beroaldus) Vadimonium spon-
sio quædam sitendi, vt dici solet, comparēndiq; in iudi-
cio ad diem constitutam, quod deserere non licet. Hinc
illud Plinianum. Inscriptiones propter quas vadimonū
deseri possit. Apud Cic. in oratione pro Quinctio, longa
est disputatio de vadimonū dilatis atq; desertis. Sene-
per prouerbialē veluti sententiam ait. Vadimonium
promittimus & tñ deserit. Pli. per decoram translatio-
nem dixit in xviii. Non ad dies vtiq; p̄finitos sperari
debere tempelatū vadimonia. Thales Milesius culpa-
bat vadimonia vñ eadum Sidonii. Thales Mileto geni-
tus vadimonia dānat. Plau. quoz decēter dixit & festiui-
ter. Vbi tu es q; me cōuadatus veneris vadimonū &c.
Vna (vt Gell; recte adnotauit) sunt mēdacia (hęc ille.
vñ aenei. ii. Nec si miserū fortuna finem. Finxit vanū
etiā mendacemq; improba finget.

Væniere, id est venditi fuere, sic iterum.
Vænisse diuenditū esse.

Vestigali. i. annua, vt dicitur pensione. Vestigalis aut
regio, prouincia, vrbs aut terra, que vestigal pendit ad
id coacta. Velites sunt leuis armaturę milites. Et ve-
litari leuia p̄lia committere.

Veneti appellati. Contra grammatarū regulas volē-
tes adiectiuū participiale p̄cedētī substantiuo debere cō-
formari, vt aqua est facta, inū, non factū, verū quia parti-
cipiū pro verbo ponit, vt verbū rite cōstruetur. Sicut ergo
latine dixerō, gēs vniuersa Veneti appellātur, sic ap-
pellati sup. sunt. Sane Liui; de Venetis idē sentit qd Ca-
to in originib;, nā vt ait Pli. Venetos Troiana stirpe or-
tos autor est Cato. Malim tñ Straboni acquiescere qui in
quarto sentit a Venetis Belgicę Gallię ad oceanū popu-
lis Venetos sinū colētes Adriaci in coloniā eē deductos.
Ventrem ferre dixit pro eo q; est grauidam esse.

Ver factū vouēdi mos fuit Italīs in magnis periculis, vo-
uebant aut quecūq; proximo vere nata essent aialia se
immolatuꝝ, sed cū crudele videretur pueros ac puellas
interficere, perductos in adultā etatem velabant atque
extra fines suos exigebant. Verbenę vide Sagmina.

Vereri sup. coeperunt aut verebantur.
Vereri minus esse q; timere docet.

Verius bellum pro iustis, & verum pro iustoponitur.
Versatile. i. applicabile ad quę velit ingenū.

Versu in dādi casu antiquē positū videtur. antiqui enim
gēti in us & dñi in u, aut in us & dñi in ui p̄nūcia-
Vertit sup. se. i. versa est, vbi notandū antiquis (bant.
verba vorto & reuerto actiua voce sepe posita, vbi nobis
passiua ponuntur, vt reuertit in patriam, nobis reuersus
Vertit pro eo quod est se vertit aut vertitur. (est.
Verterunt pro versa sunt.

Vesperitū tempore vespertino venuste dicit.
Vestales sunt virgines captę deę Vestę, cui in trigesi-
mum annum castitatem virginalem conseruabant. Ca-
pi autem dicebantur quando initiabantur, tunc enim
ob votum castitatis videbantur quasi captę. i. priuatę ge-
nitalibus; cum tamen postea quædam nupserint, nec re-
uera captę sint, sicut gallus captus capus, & hęcudus cap;
caper. Proprie dicitur quanq; a Virgilio pro colecto capi-
tur, Vir gregis ipse caper. Et, Occurrare capro cornu fecit il-

le cauto. Sūpsit præterea nom; Amate, retēto tñ pprio.
Veterrimus ab antiquo nominatio veter. nam vete-
rissimis non vtimur, sic Maro. Luxtaq; veterrima laurus.
Viator est minister publicus mitti solitus ad compres-
hendendos fontes, sicut q; equis publice inferuūt.

Victimarii sunt qui victimis & corporibus hominum
cremandis p̄sunt, aut vt alii volunt victimis emēdis,
vt vendant, sed Liuius priori assipulatur.

Villę sunt dom; singule in agro quasi villis tectę, qd
indicat Liu. lib. x. dicens. Cum passim non vilę solum,
sed frequentes quoq; vici incendiis absumerentur.

Vindicias secundum libertatem dare, & vindicari est af-
feri in libertatem & in possessione libertatis esse vsq; in
p̄stitutum diem. Vulgares recedentiam vocant. Vnde
Alconius in Verrinas Ciceronis. Lis vindiciarū est aut
cum litigatur de ea re apud P̄torem, cuius incertum
est quis debeat esse possessor; & ideo qui eam tenet fati-
dat pro p̄de litis vindiciarum aduersario suo quo illi
fatisfaciat nihil se deterius in possessione facturum de
qua iurgium esset; rursus sponfione ipsa prouocatus ab
aduersario certę pecunię aut estimatiōis, quam amita-
tat nisi sit hereditas de qua contentis.

Vindicare in linea vltima fo. i. alii vindicare legunt. i.
liberant. Sane vdicare est sup; ditionis esse asserere. Vn-
dicare vlcisci & ab iniuria defendere. Venditare quasi per
ostentationem vendicare.

Vineas agitare. i. struchuras bellicas in modum vinearū
sub quibus milites a telis tuti incedebant, vt sub vi-
neis a sole defendimur.

Virginitas an Verginius rectius scribatur controuersia,
frequentior autem scriptura est Virginitas.
Virum per singulos viros, aut per capita.

Visceratio dicitur epulum solenne, quod cum inter pa-
rentes & consanguineos datur parentatio dicitur.

Visceratio est conuiuium carnum p̄cipue.
Viferet videret aut visum iret, sed potius videret, vbi
dicitur misit vt viferet.

Vixdum, id est vix adhuc.
Vltro, id est non laesitū nec prouocati, interdum non
vocati aut togati, vt in buco. At mihi sese offert vltro
meus ignis Amyntas.

Volcarum, sic melius q; vulgarum legitur. Sunt enim
Volcę (vt Strabo lib. iiii. testatur) vicini Rhodano, quod
& Mela & Plinius & Licantus approbant, omnia tamen
exemplaria Vulgarum habebant.

Vnciarium foenus est, quando ad assem in sortem da-
tum addebatur vñcia. i. duodecima pars.

Vnde quadraginta, id est triginta nouē, vno dēpto de xl.
Vuius. i. Coriolani poena, vt pote damnatio.

Vsus, id est vtilitas rei.
Vsu venire est contingere.

Vt inter montana, id est secundum q; inter montana
esse potest, elegans acceptio particule, vt.

Vt mos est, alii vt moris est legitur.
Vt unq; id est qualiter unq;.

Vtile oblesis. i. exigere imbellem multitudinem, quod
vtile apparetur, quia minus honestum.

Vtiq; pro itatem.
Vtiq; i. & vt. Nam vti pro vt sepe dicitur.

Vtillimę pro vtilissimę, quod & Valla probat.
Vulgum maf. protulit.

**Hęc sunt quę dū Liuiū relegere, quia non omnib; pri-
ma lectione se proditura putati his paucis explicanda
duxit; & quia nō omnib; placitura, vt citra lacturā abici
possent, seorsum imprimenda curauit.**

Clodoci Badii Afceſſi in Liuianam lectio
ne ſagoge, cū Proemii primi expoſitiōe.

Actus ne opere precium
ſim &c. Idem ipſe & quidē
iuſtū dubitare poſſum, an
videlicet opere precium fa-
cturus ſim, ſi in tantum
opus tantillum explanati-
onis adduxero. Nam docti
ſane trivialis & proſtrita cō-
temnunt omnia: indoctis
nihil ſatis expoſitum eſt:
proinde mediocriter erudi-
tis conſulam, & quaſi viam

ad tantę lectionis ingreſſum munīa quaſdam præceptū
culas more meo præmittendo, & vuculas quibus immo-
rari poſſe putabo declarando.

Præceptum primum.

Norint itaq; primo apud Liuiū clauſulas multas
ad verbum vnum modo in fronte, modo in calce
modo in medio poſitum dependere, quapropter
vbi notitiuſ lector conſtructum verborum ꝑꝑn capiet,
id verbum ad quod cętera pendunt ſolenter indagabit.

Præceptum ſecundum.

Secundo, quia gerundia, participia, & ſupina inuenta
ſunt vt plures verborum ſignificationes vni ſuppo-
ſito ſine coniunctione media tribuantur, nihil nos
mouere debere, ſiquid participium cum ſubſtantiuo
ad verbum poſtponendum referre cogamur, vt in fine
primę præſationis. Sed querele ne tū quidem gratę futu-
rę cū forſitan neceſſarię erunt, ab initio certe tantę ordi-
ende rei abſint &c. vbi totum præmiſſum referunt ad
verbum abſint.

Præceptum tertium.

Tertio. Verba notę & generalis ſignificationis, vt
verba ad loquelam ſpectantia: verbum ſum, facio,
gero, & ſimilia, nonnunq; etiam cū venuſtate deef-
ſe. Quocirca ſiquid verbum deerit, ad talia reſpicien-
dum erit.

Præceptum quartum.

Quarto. Inſinitiu modi verbum aut pro impfectis
indicatiui, aut per ſubaudiōnē verbū cepti fre-
quētiſſime poni, vt lib. i. Quiſ certatim ſummi
inſimiq; Gabinorum Sextū Tarquinium dono demum
ſibi miſſum ducem credere: apud milites vero obeundo
pericula ac labores pariter prædam munifice largiendo,
tanta charitate eſſe &c. Vbi credere, pro credebant, & eſſe
pro erat poſuit, aut ſubaudiuit verbum ceperunt & ce-
pit, vt in ſexcentis locis aliis.

Præceptū quintum.

Quinto. Zeugma frequens eſt etiam per adiecti-
uum participiale, quod Grammaticorum vulgę
priori conſuetudine malit, vt ſtatim in princi-
pio narratiōis. Cęs vniuerſa Veneti appellati &c. Quine-
tiam interdum Zeugma contra præceptum Laurentii
Valleſi. obſeruat vbi per comparationem loquitur, vt fo.
xcvi. Q; mallem tu a me ſtrenue facere q; ego abs te ſci-
te loqui didiciſſem, non dicit didiciſſes. Item in apoſitiō-
ne, vt Equi prouincia euenit, non dicit enenerunt.

Præceptum ſextum.

Sexto. vbi relatiuum diſcrepet in genere aut nume-
ro cum præcedenti aut ſequenti ſubſtantiuo (nam
vtriq; ſepe conſtituari poſſe) apud Liuium frequen-
ter ſuppreſſi, vt in principio narratiōis. Et in quem pri-
mum progreſſi ſunt locum Troia vocatur, ſubaudiitur
is aut ea, vt apud Virgilium. Eſt locus Hesperiam Graii
cognomine dicunt, ſubaudiitur quem aut quam.

Præceptum ſeptimum.

Septimo. Sepe in datiuo locari, quod in nominatiuo
Grammaticus rudior locet, vt cōtinuo poſt. Pagosq;
inde Troiano nomen eſt: & mox in eodem primo.
Fautilio fuiſſe nomen ferunt. vbi etiam cui ſubaudiitur
aut ei,

Præceptum octauum.

Octauo. Caute videndum interrogatiue an aliter
quid legendum ſit. Multum enim refert, vt pau-
lo poſt principium. Tātisper tutela muliebris res
Latine & Regum autium paterniq; puero ſketit haud
ambigam? Interrogatiue legetur. Nam ſequitur. Quis
enim rem tam veterem pro certo affirmet?

Præceptum nonum.

Nono. Parentheſes, id eſt interpoſitiones clauſula-
rum, quibus remotis ſermo maneret integer, di-
ligenter ſignandas eſſe, vt inter verba iam addu-
cta interſeritur, tanta indoles in Lauinia erat.

Præceptum decimum.

Decimo. Interdum ab antecedente ſubintellecto
caſum, qui exprimitur, regi, vt quod campi iacet
pro eo quod eſt, id campi quod iacet &c.

Præceptum vndecimum.

Vndecimo. Hiſtoriographus non ſolum ablatiuo
per modum ſynecdochis poſito vt, ſed & accuſa-
tiuo, vt dorſum cinctus. Femur icthus &c.

Præceptum duodecimum.

Duodecimo. Apoſtophiſ etiam in hiſtoria hone-
ſtum locum eſſe, vt fo. xlv. prægrene intercepto-
rem, vt adnotauit in verbo Prægrene.

Præceptum decimum tertium.

Decimum tertio. Quia mediū eſt Hiſtorici ſermo
inter poetam & oratorem, poeticis quoq; voca-
bulis locum eſſe in hiſtoria, vt grates &c.

Præceptum decimum quartum.

Decimum quarto. Quę latine apte dici nequeunt,
gręce exprimi, vt Hexeres, Hepteres Harpago-
nes & cętera.

Præceptum decimum quintum.

Cum numerabilibus neutri generis præſertim ſi &
maſculini generis numerus adſit, interdum etiam
ſi non adſit inuenies maſculinum plurale coniu-
ctum fore, vt in euangelica illa locutione duodecim mil-
lia ſignati, ſic fo. lxx. Habiti quatuor millia deditorum: &
ſæpe alibi vt ſignauit.

Præceptum decimum ſextum.

Inceſſo quod aliſſis dandi caſui aptius videtur, apud Li-
uium ſere accuſatiuo iungi, vt in ipſo vocabulo ad-
notauit.

Præceptum decimum ſeptimum.

Hęc & illa non ſemper ſeruauit eam elegantiam
quam Valla præcepit, vt hæc poſterius dictum re-
ſpiciat, illa prius. Contra enim ſit.

Decimum ſeptimū præceptum.

Particula q; iuxta Valleſi. adnotata variis cohæ-
ret, ſed caute animaduertendum quam partem o-
rationis determinet, vt q; plurium imperium.
Vide notata in voce q;.

Decimum nonum præceptum.

Omnia particula etiam ſuperlatiuo præponitur cū
modo ſubſtitiue ſeu abſolute ponitur, vt omnia
ſumma, omnia extrema &c. vide omnia.

Præceptum viceſimum.

Viceſimo. Caute videndum in qua ſignificatione
accipienda ſint vocabula. Multum enim refert,
vt iam dicta indicant.

Explanatio primi Proemii Liuiani per Iodocum Badium.

Bacturus &c. Tametiſ nihil de ornatu conſtituimus attingere, ſatiſ ducentes nihil q; nimis
parum de eo dicere, illud tamen tacere non poſſum, cum Heroici carminis argumentum ſcribitur
dum ſuſceperit, non ab re Heroici verſus quatuor prioribus pedibus opus exorſum, poſteriorib;
duobus abſtinuiſſe cum fluentem orationē habere voluerit, carmen ſectatus putetur: præſer-
tim cum longe plus in poſterioribus forma carminis emineat. Nam poſt dactylum ſpondeus partem ora-
tionis terminans, ſic quoq; carmen terminat, vt verſus ſit neceſſarius. i. ad alterius principium reditus,
quocirca cum oratio oratoria numeris ſuis conſtat, caudam tamen Heroicam in clauſulis lum opere au-
tore Quintiliano vitat. Prima autem clauſula & eius approbatio argutiorē habet ſententiā, q; vt ab omni
bus capiatur. Nam nullus videtur tā opere præcū facturus, q; qui talia perſcripſerit. Quomodo ergo, inqui-
es, nec ſci, nec ſi ſciat, dicere auſit? Non negat ſe ſcire, ſed ſatis ſcire. Probat tamen vt quocūq; vnica ratio,
dum noui ſemper ſcriptores &c. quā vt omnes capiāt ſic formo. Neſcio opere præcū facturus ſim necne, ga-
nemo videtur opere præcū facturus, niſi qui aut rem vtiorem, aut ſtilum ornatorem adduxerit. Id aut
neſcio an polliceri poſſim, nec ſi ſciam, cū arrogantis fuerit, id profiteri, dicere auſim. Modeste ergo dicit ſe
neſcire an opere præcū facturus ſit: non q; dubitet an opere præcū ſit rem tantam perſcribere, ſed an id
quod rem ab aliis ſcriptam ac poſtā reponenti neceſſariū eſt, valeat aſſequi. Id aut eſt aut verū rem narra-
re aut ornatius verba contexere, quorū vt trunq; magnū eſt, nec inuidię expers, cum ſine maiorū eleuati-
one ac reprehentione non poſſit profiteri. Nam qui vetera ſe dictūū proficitur, ſuperiores ſalutiſ argu-
it: qui ornatius, ruditate. Quapropter addit, nec ſi ſciat ſe audere dicere, per quod tū tacte innuit ſe ſperare
vtriq; aſſequi: præſertim cum alioquiſ frustra rem tantā aggrediat. Aſſert deinde & alterā rationē cur non
videat opere præcū facturū? ſi a primordio auſpicatū fuerit, q; legentiū pleriq; aliqua cōſentant ad noua feſti-
nantes. Sed illud pulcherrime diluit, oſtendens antiqua meliori animo legenda, & a ſe cū maiori voluptate
ſcribenda, vt ſuo loco videbitur. Niſi pollicitus eſſem de ornatu & elegantiā verborū, niſi quatenus ad
ſententię declarationē pertinere nihil dicere, dicerem accurate cum poetarū numeris etiam poetico vſum
verbo. nam facere poetarū eſt propriū, vnde Maro. Pollio & ipſe facit noua æmna. Et Comicus. populo vt
placere quæ feciſſet fabulas. vñ a gręco verbo ποιέω qd eſt facio poeta dicit, vſq; adeo vt deū quē in ſym-
bolo factorem cęli & terrę canim? Gręci poetę canant: bene ergo dicit facturus ne opere præcū &c. Sed vt
totam præſationē explanem? tū eiuſ ordinē colligam? Ordo aut eſt. Nec ſcio ſatis, quaſi dicat aliquatū
tū ſcio & conſido (alioqui iuſtū eſt attendere) nec ſi ſciam. ſatis auſim dicere. i. aſſirmare, quia arrogantis
videretur, ne pro a facturus ſim opere præcū. i. rem vtilē & magni faciendā, que præcū. i. mercedē opere. i.
laboris & indiſtrię afferat, ſi perſcripſero. i. ad finem vſq; hoc eſt vſq; ad tēpora mea ſcripſero, res. i. geſta po-
Ro. a primordio. i. primo exordio vrbis. ſ. Romę, que ſemp intelligitur dum vrbis per ſe ponitur, hoc eſt ſi
ne declaratione, de qua vrbe loquamur. Quippe. i. vt pote qui videat, ſ. oculis rationis. i. cognoscit rem eſſe,
cum. ſ. ita ſit q; noſcā rem eſſe veterem. i. antiquā, tum. i. multo magis eſt q; noſco rem eſſe, vulgatam. i.
diuulgatā & omnib; notā, dum. i. quando p qm aut potius q; (gręce em or) dicitur, qd catholici interpre-
tes ſæpe per quoniam & quia veterit, vbi Valla maluerit q; poni) noui ſcriptores credunt ſemper ſe alla-
turos aliquid certius in rebus. i. quod verius aut probabilius ſit quantum ad hiſtorię veritatem, aut ſupe-
raturus arte ſcribendi vetuſtatē rudē. i. veteres ſcriptores ineruditos in arte ſcribendi. Vt cunq; .i. qualiter-
cunq; erit. ſ. in hoc opere, hoc eſt ſiue illa duo aſſecutus fuero ſiue nō, tñ. i. niſi ilominus, iuauit. i. delecta-
tionē erit. & .i. etiam meſp m nedū alios conſuluiſſe. i. profuiſſe p vitiū parte. ſ. mea memorię. i. recordatio-
ni paſſiue, rerū geſtarū. i. q; habeatur de rebus geſtis, populi principis terrarū, vt vñ erat po. Ro. Eſt ſi fama
mea eſt in obſcuro. i. minime illuſtris & clara. in tanta turba. i. multitudine ſcriptorū. i. eorum qui hiſtorias
& annales rerum Romanarū ſcripſerunt. In turba aut difficile eſt quēq; præeminere niſi ſit penitus egre-
gius quem ſe non auſit (vt vſum eſt) profiteri. Sunt qui legant in obſcuro ſit, ſed non placet, quia & q; eſt
indicatiuū querūt, ego conſoler me. i. ſolatiū mihi capiam, nobilitate ac magnitudine eorū q; .i. tanq; multo
clariore, quia maius lumen offuſcat minus, officient. i. nocebūt & impedimento erūt nomini meo. i. fame
meę, hoc eſt contra morē inuidorū ex eo voluptatē capia, q; videat alios ſcriptores rerum Romanarū multo
præſtatiore me, propterea q; tantū faueo rebus Romanis: aut ideo cōſoler me nobilitate & magnitudine
eorū, q; licet vinci triſte eſt, tñ non niſi a maximis vinci poſſe glorię deputatur. vnde Camilla Virgiliana
inuidit ignobilis q; a ſe interſcereſ dicens. Tu ne etiam telis moriere Dianę. Et cōtra Æneas miſeranter
Lauro moribūdo dixit. Hoc tñ infelix miſerā ſolabere mortem, Æneę magni dextra cadis. Pręterea. i. pter
didā rationē eſt altera cur dubitē an opere præcū ſim facturus, res eſt & .i. ſimul immeſſi opis, vt. i. vt pote q; re-
petat ſupra ſeptingteſimum annū. i. cuius deſcriptio incipiēda eſt a plurib; q; a ſeptingteſimis annis ante hæc
tēpora, & q; præſata. i. deducta ab initiis exiguiſ. i. modicis creuerit eo. i. ad eam magnitudinē, vt labore iam
magnitudine ſua. i. vix iā magnitudinem ſuā ſuſtinere poſſit. vñ Horatius in Epodo. Altera iam teritur
bellis ciuilib; etas. Suis & ipſa Roma viribus ruit. Et id eſt ſimul & eſt tertia cauſa cur non videtur facturū
opere præcū, haud. i. non dubito, quin primæ origines. ſ. vrbis & proxima. i. q; geſta ſunt proxime, originib;
ſint præbitura minus voluptatis: pleriq; .i. compluribus legentiū, feſtinantiſ ad hæc noua ſcilicet ciuilia
bella, quib; vires populi præualentiſ ſcilicet cęteris omnib; .i. iam pridē. i. iam a pluſculo tempore conſiciūt
.i. conſumunt & deſtrunt. ipſe. i. per ſe fine alienis viribus. ſe. ſ. ipſas. Cic. quocūq; ita fere loquitur. Nam raro
dicit ſeipſum, ſed ſe ipſe aut ipſa &c. Ego cōtra. i. e contrario & contra illorū feſtinantiā ad hæc noua. petā
quocūq; .i. etiam aut inſuper. hoc præmiū laboris ſcilicet mei, vt auertam me a conſpectu malorū quæ hæc
etas vidit per tot annos, auertam in quā ſi non diu certe. i. ſaltem tantisper, i. per tantū temporis, dū. i. donec
repeto tota mēte. i. tota attentione que nō poteſt diuerſis imperitri equis portionibus, illa præſca. i. prioris
ſæculi geſta, ens ſup. expers omnis curę, id eſt ſolicitudinis & affectionis ad ea que ſcribuntur, quæ ſcilicet

i. ex tēporis

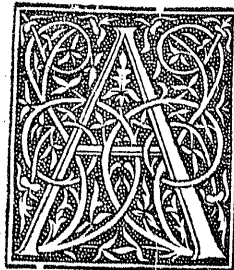
cura, effi. i. q̄q̄ non potest flectere animum scribentis a vero (Quia prima lex historię est, vt que scribantur vera sint, quā vsq̄ adeo obseruare conati sunt Romani, vt Crispus Sallustius in historia Catilinaria Ciceronem inimicū suum egregie laudet: licet in Senatu acerrime criminari constituerit. Vnde Cicero in responsiua ad inuictiā eius, id illi vitio dedit. Graeci aut̄ putabantur minus veritatis amatores, vnde Saticus & quicquid Gracia mendax Audet in historia) tamen potest efficere sollicitum. Sollicitudo aut̄ impedit magni operis descriptionem. Vnde idem Iuuenalis. Magnę mentis opus, nec de lodice paranda Sollicitę. Et hæc de instituto seu proposito scribendi. Sequitur de qualitate scribendorū non tamen sine respectu precedentium. nam quia scribentem innuit nequaquā a vero debere auerti, quęrere posses an omnia, q̄ scripturus sit omnino vera censent. Ad hoc dicit. Quę ante &c. ordo est. Nec est in animo. i. in voluntate & proposito affirmare nec refellere. i. improbare ea quę traditur ante vt hem. i. Romam conditā, vt de aduentu Aeneę in Italiam, ve. i. vel condenda. i. priusq̄ mentio erat de ea condenda (erat tamen condenda si partipialiter accipiatur & tēpus non rei administrationem importet vox condendā) decora. i. cū sint decora. i. venusta aut̄ venustata & ornata, magis fabulis. i. figmentis poeticis, vt de Romulo & Remo a Marte genitis, & lupa nutritis, q̄ incorruptis. i. seueris monumentis rerū gestarum. Hęc venia datur. i. hoc permittitur antiquitati, vt faciat primordia. i. primas origines vrbium, augustiora. i. auctiora & magis autentica quasi augurio certo incepta: miscedo humana diuinis, vt opera aut̄ gēdicia ab homine quidem facta, sed diis autoribus. Esti oportet (nisi omnia antiqua refellere volumus) licere. i. permittere, cui. i. alicui populo, re ferre. i. assignare origines suas ad deos autores, vt Troianis ad Iouem per Dardanū, Scythiis ad Herculem per Scythā &c. ea. i. talis gloria belli est Po. Ro. vt cum Po. Ro. ferat. i. dicit, Martem potissimum (quia Iupiter ab Euandro etiam in illis locis vbi Roma condita est visus memoratur) parentem suum, q̄. i. quia conditoris sui scilicet Romuli, cuius Mars pater ex Ilia Rheia Numitoris filia dicitur: gentes. i. generationes alię humanę, i. ab hominibus ortę, patiā. i. pati debeant: tam equo animo hoc, q̄ patiuntur imperiū. i. Romanū, quia vt dixi gloriosum est non nisi a magnis potuisse vinci: & si verū est Martem Po. Ro. parentem esse, a deo potius q̄ ab hominibus victę censeantur. Sed vt cōsp. i. qualitercūq̄ hæc. i. de originis vrbis autore, erunt animaduēsa. Considerata & iudicata, aut̄ pro. i. estimata: ego haud. i. non ponam in magno discrimine. i. differentia, quia parum faciunt ad morum emendationem. Sed sup. quicq̄ intendat mihi. i. ad votum meum. pro se. i. pro vtilitate aut̄ vitili parte sua, animum acriter. i. strenue, ad i. valedicte quę vita & qu. i. quales mores fuerint, per quos viros, & quibus artibus domi & militię sup. exercitatis, imperium scilicet Romanū sit & .i. tum, partum. i. acquisitionem: & .i. tum auctum, deinde sequatur animo. i. consequenter consideret, disciplina scilicet militari & etiam domestica labente. i. cadente a pristino rigore: primo velut mores desidentis scilicet populū. i. legnis effecti: aut mores desidentis. i. torpentes: deinde sequatur animo, vt. i. qualiter mores sup. lapsi sint: magis magisq̄ (quia mores lapsos dicit, dicam etiam desidentis prius dixisse de moribus, & est bonus ordo in rebus. Nam primo videntur mores alacres & erecti sta redeinde desiderare, tum labi: & vltimo loco precipites ruere, quia vt dicit Iuuenalis. Nemo repente fuit turpissimus. Alii tñ quod non dānem, legunt dissidentis. i. discordantes mores, nam ex dissidio res magne labuntur, quia tñ addit lapsi sunt, sequat priorem lectionem) tum. i. demū vt cooperint re præcipites quasi capite anteriore sine ordine aut̄ repressione in ruinam ruentes, donec perueniūt est ad hæc tempora quib⁹ nec possumus pati vitia nostra, vt auaritiā, superbiam, luxuriā, nec rec remedia, vt paupertatem, modestiam, continentiam parsimoniāq̄. Afferit causam quare velit nos ad illa respicere subiungens: hoc illud est salubre. i. salutare ac frugiferum. i. vtile, præcipue in cognitione rerum, te iuuenti documenta omnis, id est cuiuslibet exempli: posita in monumento illustri, vt in libro præclari scripto: vnde, id est ex quo, capias id est capere possis, tibi & reip. tuę, quod imitere. i. imitari possis, & quod vitare, id est vitare debeas, foedum, id est turpe, inceptu, id est dum incipiatur aut̄ inceptio, & foedum exitu, id est in fine. Alii legunt inde vt sit sup. vt capias inde tibi &c. Ceterum, id est sed, aut amor negotii suscepti, id est sponte accepti a me salit me quia in propriis fere cęcutimus: aut nulla fuit vnq̄ resp. nec maior nec sanctior. i. incorruptior, nec ditior, id est abundantior bonis exemplis, nec in quam auaritia & luxuria immigrauerint, id est habitatū intrauerint: tā sero. i. tarde aut̄ post tāta ab origine tempora: nec vbi. i. in qua fuerit tātus honos. i. honor ac tādiu paupertati contra auaritiā, ac parsimonię, i. sobrietati contra luxuriā. A deo. i. in tantū quanto min⁹ erāt rerum. i. diuitiarum, tanto minus erat cupiditatis, quia auarus non explebitur pecunia. nam (vt dicit Iuuenalis) Crescit amor nimī, quantū ipsa pecunia crescit. Diuitię inuexere. i. inuexerunt in vrbem, nup. i. paulo ante hæc tempora, quasi nunc parum sit temporis, auaritiā: & voluptates abundantes, inuexerūt desiderium pereundi & perdendi omnia per luxum. i. superflū sumptū, in vestitu, victu, gēdiciis, equis, suppellectili viliis & similibus, & libidinis, id est illecebris carnalibus. Sed querele ne quidem. i. non etiam siturę, grate. i. acceptę legentibus tum. i. tunc cum, id est quando erunt forsitan necessarię, vtpote quando res tristissimę narrabuntur: absint certe &, id est saltem, ab initio tantę rei ordiendę, id est ex ordine incipiendę. Quia historię ordo exigat, vt quo ordine res geste sint narrentur: nos inciperemus libentius. i. libenter, potius cum bonis omnibus. i. boni exitus indicis, quales non sunt querele, & votis scilicet & precationibus deorum & deap. i. letis mos scilicet inuocandi esset, quoq̄. i. etiam nobis scilicet historiographis, vt sup. est poetis, vt. i. dii & deę darēt oris. i. inceptis (sunt qui legūt tñ, vt dii darēt tñ, i. saltem oris operis successus &c.) successus prosperos. Poetę tamen non omnes inuocant, vt satyrici aut̄ physici, sed dumtaxat qui res supra humanas vires aggrediuntur, vt Heroici, qui deorum colloquia & consilia inferunt, ii enim soli proponunt & inuocant, iuxta præceptū Horatianum in arte. Nec deus interfit nisi dignus vindice nodus incidit, qđ sic exponitur, vt deus non inuocetur ad aliquid faciendū, nec inducatur aliquid fecisse, qđ sine speciali dei auxilio effici possit, quale videtur historiam rerum gestarum ab hominibus præscribere.

ET HÆC IN PROLOGVM DICTA, SINT.

L. FLORI EPITOME

IN QVATVOR DECIM DECADAS, SIVE C. ET XL. LIBROS
HISTORIARVM T. LIVII PATAVINI.

EX LIBRO PRIMO.

Duentus Aeneas in Italiā, & res ab eo gesta. Alcanii regnū Albe, & Syluii Aeneę ac deinceps Syluiorū Regum primo libro cōtinentur. Numitoris filia a Marte compressa: nati Romulus & Remus. Amulius obruncatus. Vibs a Romulo cōdita, Senatus lectus, cum Sabinis bellatū, opima spolia Ioui Fererro lata, in cęturiis populis diuisus, Fidenates & Veientes victi, Romulus cōsecratus. Numa Pōpilius ritus factorū tradidit. Iano templum constituit, eiusq̄ portam, pacatis omnibus circa populis, primus claudit, cum dea Aegeria sibi congressus nocturnos esse simulans, feroces populi animos ad religionem perpulit. Tullus Hostilius Albanos bello petiit, post hæc tergemino pugna, Horatius absoluit, Merii Suffetii supplicium, Alba diruta, Albani in ciuitatem recepti, Sabinis bellum indictū: ad postremum fulmine absumptus est. Ancus Martius ceremonias a Numa institutas renouauit, Latiniis viactis & ad ciuitatē ascitis, montem Auentinum assignauit: Politorū vrbem Latiorum bello repetitam, quam prisca Latini occupauerant, diruit, pontē publicum in Tiberi fecit, Ianiculum collē vrbis addidit, fines imperii protulit, Ostiā condidit. Tarquinius Priscus in Anci amicitiam receptus, cętum additis Patrū numerū auxit, Latinos subegit, circum designauit, ludos edidit, Sabinorum bello positus, equitum centurias ampliauit, tentanda scientię causa Actii Nauii Auguris cōsuluisse fertur, an id, de quo cogitaret, effici posset: quod quū ille fieri posse respondisset, iussisse eum nouacula cotem præcidere, idq̄ protinus factū: Sabinos præterea acie victi, vrbē muro circumdedit, cloacas fecit. Seruius Tullius natus ex captiua Corniculana, cui puero in cunis posito caput attille traditū est, Veientes atq̄ Hetruscos praelio fudit, censum primus omnium egit, Iustrum condidit, classes centuriasq̄ descripsit, pomerium protulit, colles vrbis Quirinalem, Viminalem, Esquilinumq̄ adiecit, templū Dianæ cū Latinis in Auentino fecit. L. Tarquinius Superbus, occiso Seruio socero, inuasit regnum, quo die scelerata Tullia per patris iacentis corpus carpentum egit, armatos circa se ad custodiam corporis sui habuit, Tutnum Herdoniū fraude interemit, bellum cū Volscis gessit, & ex eorum præda templum Ioui in Capitolio fecit: Terminus, & Iuuentas non addixere, quortū ara moueri non potuerunt. Filius Sex. Tarquinius dolo Gabios in potestatem suam redegit: huius filius Delphos profectis, & consulentibus, quis eorum regnaturus esset Romæ, dictum est eum regnaturum, qui primū matrem osculatus esset: quod responsum quum ipsi aliter interpretarentur, Iunius Brutus, qui cū his profectus erat, prolapsus se simulauit, & terram osculatus est, idq̄ factum eius euentum rei comprobauit: nam quum impuolenter se gerendo Tarquinius Superbus omnes in odium suū adduxisset, ad vltimum propter expugnatam nocturna vi a Sex. filio eius Lucretiæ pudicitiam, quæ vocato patre ad se Tricipitino, & viro Collatino obtestata, ne inulta mors eius esset, cultro se interemit, Brutii opera maxime expulsus est, quum regnasset annos viginti quinq̄. Tunc Consules primū creati sunt, L. Iunius Brurus, & L. Tarquinius Collatinus.

EX LIBRO SECVNDO.

Brutus iureiurando populum astrinxit neminem regnare Romæ passurū, Tarquiniū Collatinum collegam suum propter affinitatē Tarquiniū suspectū, coegit Cōsulatu se abdicare, & ciuitate cedere, bona regū diripi iussit, agrū Marti consecrauit, qui Campus Martius nominatus est: adulescentes nobiles, in quibus suos quoq̄, & fratris filios, quia conuauerant de recipiēdis Regibus, securi percussit, seruo indicī, cui Vindicius nomen fuit, libertatem dedit, ex cuius nomine vindicta est appellata. Quum aduersus Reges, qui cōtractis Veientiū & Tarquiniū copiis, bellū intulerant, exercitū duxisset Brutus, in acie cum Arunte filio Superbi cōmortuus est, eumq̄ matrona atnū luxerūt. L. Valerius Consul legem de prouocatione ad populū tulit, Capitoliū dedicatū est. Porfena Rex Clusinarū, bello pro Tarquiniis suscepto, quum ad Ianiculū venisset, ne Tiberim transiret, virtute Coclitris

Horatii prohibitus est: qui dum alii pontē sublicium rescindit, solus Hetruscus sustinuit, & 55
 pōte rupto armatus se in flumē misit, & ad suos tranauit. Alterū accessit virtutis exemplū à
 Mutio, qui cū ad feriendū Porfenā castra hostiū intrasset, occiso scriba, quē regē esse putabat,
 cōprehensus impositā altaribus manū, in quibus sacrificatū erat, exuri passus est: dixitq; ta-
 les trecetos esse cōiuratos in mortē ipsius regis, quorū admiratione coactus Porfena pacis cō-
 ditōnes ferre, bellū omisit, acceptis obsidibus, ex quibus virgo vna Chloelia deceptis custodi- 60
 bus per Tiberim ad suos tranauit: & quum reddita esset, à Porfena honorifice remissa, eque-
 strisq; statua donata est. Aduersus Tarquinū Superbū cū Latinorū exercitū bellū inferentem
 A. Posthumius Dictator prospere pugnavit apud lacū Regillū, Ap. Claudius ex Sabinis Ro-
 mā transfugit, ob hoc Claudia tribus adiecta est. Numerus tribunum ampliatus est, vt essent 65
 trigintauna. Dictator primus creatus, & magister equitū dictus, Celebratur Valerū, & Mani-
 liū interitus. Romani Latiniq; officiis intrēdit. Plebs, quū propter nexos ob as alienum sacrū
 in montē secessisset, consilio Menenii Agrippæ à seditione reuocata est. Idē Agrippa quum
 decessisset, propter paupertatē publico impendio elatus, Tribuni plebis quinq; creati sunt, op- 70
 pidum Volcorū Corioli captū est virtute & opera Cn. Martii, qui ob hoc Coriolanus voca-
 tus est. T. Latinus vir de plebe, quū in visu admonitus esset, vt de quibusdā religionibus ad
 Senatū perferret, & neglexisset, amisso filio, debilis factus, posteaq; delatus ad Senatū lectica
 eadē illa indicauerat, vltū pedum recepto domū reuersus est. Quū Cn. Martius Coriolanus,
 qui in exiliū pulsus, dux Volcorū factus, exercitū hostiū vrbi primo admouisset, & missi ad
 eum primum Legati, postea sacros, otes frustra deprecari essent, ne bellū patrie inferret, Vetur- 75
 ria mater, & Volunnia vxor impetrauerunt ab eo, vt recederet. Lex Agraria primū lata est.
 Sp. Cassius Consularis regni crimine damnatus est, necatūq; Oppia virgo Vestalis ob ince-
 stum viua defossa est. Quum vicini hostes Veientes in cōmodi magis, q̄ graues essent, fami-
 lia Fabiorū id bellū gerendū depoposcit, misitq; in id trecentos sex armatos, qui ad Cremerā
 ad vnū ab hostibus cēsi sunt, vno impubere domi relicto. Ap. Claudius Consul, quū aduersus 80
 Volcos cōtumacia exercitus male pugnatū esset, decimū quēq; militū fuisse percussit. Res
 præterea aduersum Volcos & Hernicos, & Veientes, & seditiones inter Patres plebēque
 continet.

EX LIBRO TERTIO.

Seditiones de Agrariis legibus factæ. Capitolium ab exulibus & seruis occupatū, cēsis iis
 Sreceptum est. Celsus bis actus est, priore lustro censa sunt ciuium capita octoginta nullia 85
 DCCXIII præter orbos orbāsq; sequenti centum septēdecim millia ducenta quadraginta
 octo. Quum aduersus Aequos res male gesta esset, L. Quintius Cincinatus Dictator factus,
 quum rure intensus rusticō operi esset, ad bellū gerendū accessit: est: is victos hostes sub-
 iugū misit. Tribunorū plebis numerus ampliatus est, vt essent decē, tricesimo sexto anno à
 primis Tribunis plebis, Petitis per Legatos & allatis Atticis legibus, ad cōstituēdas eas pro- 90
 ponēdasq; Decēviri pro COSS, sine vllis aliis magistratibus creati, altero & trecentesimo an-
 no q̄ Roma condita erat: & vt à Regibus ad COSS, ita à COSS, ad Decēviros translatum
 imperium, si decem tabulis legum positus, quū modeste se in honore gessissent, & ob id in al-
 terum quoq; annum eundem esse magistratum placuisset, quum complura impotentē fecis-
 sent, magistratum noluerunt deponere, & in tertiu annum detinuerunt, donec inuictō eorū 95
 imperio finem attulit libido Ap. Claudii: qui quum in amorē virginis incidisset, summissō
 qui eam in seruitutem pereret, necessitatem patri eius Virginio imposuit, raptō ex taberna
 proxima cultro, vt filiam interimeret, quum aliter eam tueri non posset, ne in potestatem stu-
 prum illatū veniret. Hoc tam magnæ luxuriæ exemplo plebs incitata montem Auētinum
 occupauit, coegitq; Decēviros abdicare se magistratu: ex quibus Appius & vnus Collegar- 100
 riū, qui præcipue poenam meruerant, in carcerem coniecti, ceteri in exiliū acti. Res præterea
 contra Sabinos & Volcos prospere gestas continet, & parum honestum populū Ro. iudiciū,
 qui iudex inter Ardeates & Aricinos sumptus, agrū, de quo ambigebatur, sibi adiudicauit.

EX LIBRO QVARTO.

Ex de connubio Patrum & plebis, contentione magna Patribus repugnantibus, perla- 105
 ta est à Trib. pleb. Aliquot annis res pop. Ro. domi militiaq; per hoc genus magistra-
 tus administratae sunt, item Censores tunc primum creati sunt, ager Ardeatinis Romani po-
 puli iudicio ablati, missis in eum colonis restitutus est. Quum fame po. Ro. laboraret, Sp.
 Melius eques Romanus frumentum populo sua impensa largitus est: & ob id factum, concia-

liata sibi plebe, regnum affectans à C. Seruilio Hala, magistro equitum, iussu Quintii Cincin-
 nati Dictatoris occisus est. T. Minutius index boue aurata donatus est. Legatis Romanis à
 Fidenaribus occisis, quoniam ob rempublicam occubuerant, statuae in rostris posite sunt,
 Cornelius Costus Tribunus militum, occiso Volunnio Rege Veientium, opima spolia se-
 cunda retulit. Mamercus Aemilius Dictator, Censuræ honore, qui antea per quinquenniu gea- 5
 rebatur, anni & sex mensium spatio finito, ob eam rem à Censoribus notatus est. Fidenæ in
 potestatem redactæ, eoq; coloni missi sunt: quibus occisis, Fidenates quum defecissent à popu-
 lo Romano, à Mamerco Aemilio Dictatore victi sunt, & Fidenæ captæ. Coniuatio seruorū
 oppressa est. Posthumius Tribunus militum propter crudelitatem ab exercitu occisus est. Sti- 10
 pendium ex arario tum primum militibus datum est. Res præterea gestas aduersum Vol-
 cos, Fidenates, & Faliscos continet.

EX LIBRO QVINTO.

IN obsidione Veiorū tabernacula militibus facta sunt: ea res quum esset noua, indignatio
 nem Tribunorum pl. mouit, querentium non dari plebi nec per hyemem militiae requie.
 equites tum primum equis suis merere coeperunt. Quum inundatio in lacu Albano facta 15
 esset, vates, qui eā rem interpretaretur, ab hostibus captus est. Furius Camillus Dictator dea-
 cem annos obfessos Veios cepit, simulacrum Romani transfulit, decimam partē prædæ Del-
 phos Apollini misit. Idem Tribunus militum, quum Faliscos obsideret, proditos hostium fi-
 lios parentibus remisit, starimq; deditione facta Falisicorū victoriam iustitia consecutus est.
 Quum alter ex Censoribus Iulius decessisset, in locum eius M. Cornelius iussus est: nec id 20
 postea factum est, quoniam eo lustro à Gallis Roma capta est. Furius Camillus, quum ei dies
 à L. Apuleio Tribuno plebis dicta esset, in exiliū abiit. Quum Senones Galli Clusina obse-
 derent, & Legati à Senatu missi ad componendum inter eos & Clusinos pacem, pugnantēs
 contra Gallos in acie Clusinorum sterissent, hoc facto eorum concitati, Senones vrbe infesto
 exercitu petierunt: fusisq; ad Alliam flumen Romanis cepere vrbe, præter Capitolium, in 25
 quod se iuuenes contulerant. Maiores natu cum insignibus honorum, quos quisq; gesserat,
 in vestibulis ædium sedentes occiderunt: & quum per auersam partem Capitolii iā in sum-
 mum euassissent, proditi clangore anserum, M. Maniliū præcipue opera deieci sunt. Coactis
 deinde propter famem Romanis despondere, vt mille pondo auri darent, & hoc precio finem
 obsidionis emerent, Furius Camillus Dictator absens creatus inter pendēdum aurum cum 30
 exercitu venit, & Gallos post sextum mensem vrbe expulit, ceciditq; Aedes Ioui Capitolino
 facta, quo loco ante vrbe captam vox audita erat, aduentare Gallos, dictum est ad Veios
 migrandum esse propter incensam & dirutam vrbe, quod consiliū Camillo autore discul-
 sum est. Mouit populū vocis quoq; omen ex Cæcurione audite: qui quum in forum venis-
 set, manipulariis suis dixerat, Sta miles, hic optime manebimus.

EX LIBRO SEXTO.

Res aduersus Aequos, & Volcos, & Prænestinos prospere gestas continet. Quatuor tri- 35
 bus additæ sunt, Stellatina, Sabbatina, Pometina, Armentina. M. Manlius, qui Capitolium
 à Gallis defenderat, quū obstrictos eire alieno liberaret, nexos exoluere, crimine affectati rea-
 gni damnatus de saxo Tarpeio deiectus est: in cuius noram S. C. factum est, ne cui de Mālia
 gente Marco cognomen esset. G. Licinius, & L. Sestius Tribuni pl. legē promulgarunt, vt Cō- 40
 sules etiā ex plebe fierent, qui ex Patribus creabantur, eam legem, cū magna contentione repa-
 gnātibus Patribus, quū iisdem Tribuni pl. per quinquennium solī magistratus fuissent, per-
 tulerunt, & primus omnium ex plebe Consul, L. Sestius creatus est. Lata est altera lex, ne cuiq;
 plus quingentis iugeribus agrī liceret possidere. EX LIBRO SEPTIMO.

Vo noui magistratus adiecti sunt, Prætura & Aedilitas curulis. Pestilentia ciuitas la- 45
 borauit, eamq; insignem fecit mors Furii Camilli, cuius remediū & finis, quū per no-
 uas religiones quaeretur, Iudi scenici trūc primum facti sunt. Quū dies L. Manlio dicta esset
 à M. Pompeio Tribuno pl. propter delectū acerbe factū, & ob T. Manlium filium relegatum
 sine vilo crimine, adulescens ipse, cuius relegatio patri obiciēbatur, venit in cubiculum Tri- 50
 buni, strictoq; gladio coegit eum in verba sua iurare, non perseueraturum se in accusatione:
 tunc omnia perniciosa omissa sunt. In parentem voraginem vrbis Romæ Curtius armatus
 equo se precipitauit, eaq; expleta est. Manlius adulescens, qui patrem à tribunitia vexatio-
 ne liberauerat, cōtra Gallum prouocantem aliquem ex militibus Romanis in singulari cer-

tamen descendit, eiq; occiso torquē aureum detraxit: quem ipse postea tulit, & ex eo Torqua
 55 rus est nunc: ipatus. Duę tribus addita: Pompeiana & Publica. Licinius Stolo lege ab ipso
 lata damnatus est, quod plus quingentorum iugerum agri possideret. M. Valerius, Tribunus
 militum, Gallum, à quo prouocatus erat, insidente galea coruō, & vnguibus rostroq; infestā
 te hostem, interemit: & ex eo Coruini nomen accepit, Consulq; proximo anno creatus est ob
 virtutem, quum vigesimum tertium haberet annum. Amicitia cum Carthaginensibus iun-
 60 cta, Campani qui vrgerentur à Samnitibus bello, auxilio aduersus eos à Senatu petito, quū
 id non impetrarent, urbem atq; agros populo Ro. dederunt: ob quam causam ea, quę po-
 puli Ro. facta essent, defendi bello aduersus Samnites placuit. Quum ab A. Cornelio Con-
 sule exercitus in iniquum locum deductus, in magno discrimine esset, P. Decii Tribuni militū
 65 opera seruatus est, qui occupato colle super id iugum, in quo Samnites federant, occasionem
 Consuli in auiorem locum euadendi dedit, ipse ab hostibus circūfessus erupit. Milites Ro-
 manos, qui Capuę in presidio erant relicti, quum de ea occupanda vrbe conspirassent, & de-
 lecto consilio, metu supplicii à populo Ro. defecissent, per M. Valerium Coruinum Dictato-
 rem, qui consilio suo eos à furore reuocauerat, patrię restituti sunt.

EX LIBRO OCTAVO.

Latini cum Campanis defecerunt: & missis Legatis ad Senatū conditionē tulerunt, vt
 70 si pacem habere vellent, alterū ex Latinis Consulē facerent, qua legatione perlata, Prae-
 tor eorum Annius de Capitolio ita prolapsus est, vt exanimaretur. T. Manlius Cōsul filium
 suum, quod contra edictum pugnauerat aduersum Latinos, quū prospere pugnasset, securi
 percussit. Laborantibus Romāis P. Decius tunc cum Manlio deuouit se pro exercitu, & cō-
 75 citato equo quum in medios hostes se intulisset, interfectus morte sua Romanis victoriam
 restituit. Latini in deditionē venerunt. T. Manlio in urbem reuerso nemo ex iuuentute ob-
 uiam processit. Minutia virgo Vestalis incesti damnata est. Aufonibus victis in oppidum
 Cales colonia deducta est. Item Fregella: colonia deducta sunt. Veneficium complurium ma-
 tronarum comprehensum, quartū plurimę statim epotis medicaminibus perierunt. Lex de ve-
 80 neficio tunc primum constituta est. Priuatis, quum rebellassent, victis ciuitas data est.
 Palapolitani victi bello & obsidione in deditionem venerunt. Quintio Publico, qui eos obse-
 derat, primum imperium prolatum, & per Consules ei decretus triumphus. Plebs nexu libe-
 rata est propter L. Papyrii creditoris libidinem, qui C. Publico debitori suo stuprum inferre
 voluerat. Quum L. Papyrius Dictator reuersus in urbem ab exercitu esset propter auspicia
 85 repetenda, Q. Fabius magister equitum occasione rei bene gerendę inuitatus contra edictū
 eius preliatus est, qui prospere aduersus Samnites pugnauit: ob eam causam quum Dictator
 de magistro equitum supplicium sumpturus videretur, Fabius Romam profugit: & quum
 causa parum proficeret, populi precibus donatus est. Res præterea cōtra Samnites prospere
 gestas continet.

EX LIBRO NONO.

Titus Verurius, & Sp. Posthumius apud Caudinas furcas, deducto in locū iniquū exerci-
 90 tu, quum nulla spes euadendi esset, foedera cum Samnitibus facta, & sexcentis equitibus
 Romanis obsidibus datis, ita exercitū abduxerunt, vt omnes sub iugum mitterentur: idēq;
 auctore Sp. Posthumio Cōsule, qui in Senatu suaserat, vt eorum deditioni, quorum culpa tā
 deforme foedus ictum erat, publica fides liberaretur, cum duobus Trib. pleb. & omnibus qui
 95 per foedus sponderant, dediti Samnitibus non sunt recepti: nec etiam multo postea
 fuis à Papyrio Cursore Samnitibus, & sub iugum missis, receptisque sexcentis equi-
 tibus Romanis, qui obsides dati erant, pudor prioris flagitii abolitus. Tribus duę adiectę
 sunt, Ventina & Faleria, Sueffa & Pontia: colonia deducta sunt. Appius Claudius Cen-
 sor aquam Claudiam perduxit, viam strauit, quę Appia vocata est. Libertinorum filios in Se-
 100 natum legit: ideoq; quoniam is ordo videbatur inquinatus indignis, sequētis anni Censo-
 res in Senatu legendo obseruauerunt, quemadmodum antē per proximos Censores obserua-
 tum fuerat. Res præterea contra Apulos, Hetruscos, Vmbros, Marfos, Pelignos, Aequos, &
 Samnites, quibus foedus erat restitutum, prospere gestas continet. In hoc libro mentionem
 habet Alexandri, qui temporibus his fuit: & astimatis populi Rom. viribus, quę tūc erant,
 105 colligitur, si Alexander in Italiam traiecisset, non tam facilem ei victoriam de populo Rom.
 fore, q̄ de iis gentibus, quas ad orientem imperio suo subiecerat. Flauius Scriba libertino pa-
 tre natus Aedilis curulis fuit, per forensē factionem creatus: quæ, quum comitia & cam-

pum turbaret, & in iis propter nimias vires dominaretur, à Q. Fabio Censore in quatuor tri-
 bus redacta est, eaq; res Fabio Maximo nomen dedit.

EX LIBRO X.

Colonię deductę sunt Sora & Alba, Carseoli, Marfi in deditionem accepti sunt. Collegiū
 5 Augurū ampliatum est, vt essent nouem, cum antea quaterni fuissent. Lex de prouoca-
 tione ad populum à Valerio Consule tunc primum lata est. Duę tribus adiectę sunt Anti-
 sis & Terentina, Samnitibus bellum indictum, & aduersus eos prospere pugnatum est. Quū
 aduersus Hetruscos, Vmbros, Samnites, Gallos P. Decio, & Q. Fabio ducibus pugnaretur,
 Romanusq; exercitus in maximo esset discrimine, P. Decius, securus exemplum patris, deno-
 10 uit se pro exercitu, & morte sua victoriam eius pugna: populo Ro. dedit. Papyrius Cursor
 Samnitium exercitum, qui iureiurando astrictus suo, quo maiore constantia virtutis in acie
 descenderet, fudit. Censuratus est Iustrum conditum, censa sunt ciuium capita ducenta se-
 pruagintaduo millia, & trecenta viginti.

EX LIBRO XI.

Quum Fabius Gurges Consul, male aduersum Samnites pugnasset, & Senatus de re-
 15 mouendo eo ab exercitu ageret, Fabius Maximus pater deprecatus hęc filii ignomi-
 niam, eo maxime Senatū mouit, quod iturum se filio Legatum pollicitus est, idq; prestiti-
 atq; eius consiliis & opera filius COS. adiutus, casis Samnitibus triumphauit. C. Pontius Im-
 peratorem Samnitium ductum in triumpho securi percussit. Quum ciuitas pestilentia labo-
 20 rarer, missis Legatis, vt Aesculapii signum Romam ab Epidaurō transferret, anguem, qui se
 in nauē eorum contulerat, in quo ipsum numen esse constabat, deportauere: eoq; in insulam
 Tiberis egresso, eodem loco sedes Aesculapii cōstituta est. L. Posthumius Consularis, quoniam
 quum exercitū præfisset, opera militum in agro suo vsus esset, damnatus est. Cum Samniti-
 bus pacem petentibus fœdus quarto renouatum est. Curius Dentatus Consul, Samnitibus
 25 casis, & Sabinis qui rebellauerant, victis, & in deditionem acceptis, bis in eodem magistratū
 triumphauit. Colonia deducta sunt Castrum, Sena, Adria, Triumuii capitales tunc primū
 creati sunt. Censuratus est Iustrum conditum, censa sunt ciuium capita ducenta sepruagint
 traria millia. Plebs propter as alienum, & graues & longas seditiones, ad vitium secessit in
 Ianiculum, vnde à Q. Horrentio Dictatore deducta est, isq; in ipso magistratu decessit. Res
 30 præterea contra Volscinensē gestas continet, item aduersus Lucanos, contra quos auxiliū
 Tyrrhenis ferre placuerat.

EX LIBRO XII.

Quum Legati Romanorū à Gallis Senonibus interfecti essent, bello ob id Gallis indi-
 35 cto, L. Cæcilius Prætor cum legionibus ab iis cassus est. Quum à Tarentinis classis
 Romana direpta esset, duce, qui præerat classi, occiso, Legati ad eos à Senatu, vt de iis iniuriis
 quererentur, missi, pulsati sunt, ob id bellum iis indictum est. Samnites defecerunt: aduersus
 eos, & Lucanos, & Brutios, & Hetruscos aliquot præliis à compluribus ducibus bene pugna-
 tum est. Pyrrhus Epirotarū Rex, vt auxilium ferret Tarentinis, in Italiam venit. Quū in præ-
 40 sidium Rheginorum legio Campana cum Præfeto Decio Tabeto missa esset, occisis Rhegi-
 nis, Rhegium occupauit.

EX LIBRO XIII.

Valerius Leuinus Consul, parum prospere aduersus Pyrrhum pugnauit, elephatorum
 45 maxime inusitata facie territis militibus: post id prælium quum corpora Romanorū
 qui in acie ceciderant, Pyrrhus inspiceret, omnia versa in hostem inuenit, populabundusq;
 ad urbem Romam processit. C. Fabricius missus ad eum, vt de redimendis captiuis ageret,
 frustra, vt patriā desereret, à Rege tentatus est: captiui sine precio remissi sunt. Cyneas Le-
 45 gatus à Pyrrho ad Senatū missus petiit, vt componēda: pacis causa Rex in urbem recipe-
 retur: de qua re quū ad frequentiorē Senatū referri placuisset, Ap. Claudius, qui propter in-
 ualitudinem oculorum iadiū à consiliis publicis abstinerat, venit in curiā, & sententia sua
 tenuit, vt id Pyrrho negaretur. P. Domitius Censor primus ex plebe Iustrum condidit: censa
 50 sunt ciuium capita CCLXXVIII millia, CCXXII. Iterum aduersus Pyrrhum dubio euen-
 tu pugnatum est. Cum Carthaginensibus quarto foedus renouatum est. Quum C. Fabricio
 Consuli is, qui ad eum à Pyrrho transfugerat, polliceretur se Regi venentū daturū, cum indi-
 cio ad Regem remissus esset, Res præterea contra Hetruscos, Lucanos, & Brutios, & Samnites
 prospere gestas continet.

EX LIBRO XIII.

Pyrrhus in Siciliam traiecit. Quū inter alia prodigia fulmine delectū esset in Capitolio
 Iouis signum, caput eius per aruspices inuentū est. Curius Dentatus, quū delectū habe

ret, eius, qui citatus non responderat, bona vendidit, Pyrrhum iterum ex Sicilia in Italia re- 55
uersum vicit, & Italia expulit. Fabricius Censor P. Cornelium Rufinum Cōsulare Senatū mo-
uit, quod decem argenti pondi facti haberet. Lustrum à Censoribus condito, censa sunt capita
ciuium CCLXXI millia, CCXXIII. Cū Ptolemao Aegypti Rege societas iuncta est. Sexti-
lia virgo Vestalis damnata incesti viua defossa est. Coloniae deductae sunt Posidonia & Cō-
sa. Carthaginensium classis auxilio Mamertinis venit, quo facto ab iis foedus violatum est. Res 60
praeterea contra Lucanos, Samnites, & Bruntios feliciter gestas, & Pyrrhi mortem continet.

EX LIBRO XV.

Vicis Tarētinis pax & libertas data est. Legio Campana, quae Rhegium occupauerat,
obfessa, deditione facta, securi percussa est. Cū Legatos Apolloniatis ad Senatū missos
quidam iuuenes pullassent, dediti sunt Apolloniatis. Picentibus victis pax data. Coloniae 65
deductae Ariminum in Piceno, Beneuentum in Samnio. Tunc primum populus Ro. argento
viti cepit. Vmbri, & Salerni victi in deditionem accepti sunt. Quae sortum numerus ampli-
tus est.

EX LIBRO XVI.

Origo Carthaginensium, & primordia vrbis referuntur, contra quos & Hieronē Regem
Syracusanorum auxiliū Mamertinis ferendū censuit Senatus. Quum de ea re inter sua- 70
dentes, vt id fieret, dissuadentesq; contentio fuisset, transgressis tum primū mare equitibus
Romanis aduersus Hieronē sepius bene pugnatū, perenti pax data est. Lustrū à Cōsibus cō-
ditū: censa sunt ciuium capita CCCLXXII millia, CCCXXIII. D. Iunius Brutus munus gla-
diatorū in honorē defuncti patris edidit primum. Colonia Esernia deducta est. Res praeterea
contra Pœnos & Volscos prospere gestas continet.

EX LIBRO XVII.

Cn. Cornelius Cōsul à classe Punica circumuentus, & per fraudē, veluti in colloquū euo- 75
catus, captus est. Cn. Duilius Cōsul aduersus classem Pœnorum prospere pugnavit, pri-
musq; omnium Romanorum ducū naualis victoriē duxit triumphū: ob quam causam ei perpe-
tuus honos habitus est, vt reuerenti à cœna tibicines canerent, & funale praferretur. L. Cor-
nelius Cōsul, in Sardinia contra Sartos, & Corsos, & Hannonē Pœnorū ducem feliciter pu- 80
gnauit. Atrilius Calatinus Cōsul, quū in locū iniquum à Pœnis circumfessum temere duxisset
exercitum, M. Calpurnii Tribuni militum virtute & opera euasit: qui cū trecentis militibus
eruptione facta, hostes in se conuertit. Annibal dux Pœnorū victa classe, cui praefuerat, à mili-
tibus suis in cruocum sublatu est. Atrilius Regulus COS, victis nauali praelio Pœnis, in Afri-
cam traiecit.

EX LIBRO XVIII.

Atrilius Regulus in Africa serpētem portētose magnitudinis cū maxima militū clade 85
occidit: & quū aliquot praeliis aduersum Carthaginēses pugnasset, successorq; à Sena-
tu prospere bellū gerenti non mitteretur, id ipsum per literas ad Senatū missas cōquestus est,
in quibus inter causas petēdi successoris erat, quod agellus eius à mercenariis deualtaretur.
Querente deinde fortuna, vt magnū vtriusq; casus exemplum in Regulo proderetur, accer- 90
sito à Carthaginensibus Xantippo Lacedemoniorū duce victus praelio & captus est. Res de-
inde à ducibus Romanis omnibus terra marisq; prospere gestas deformauere naufragia clas-
sum. T. Coruncanus primus ex plebe Pōtifex Maximus creatus est. M. Sempronius Scopus,
Valerius Maximus Censores quum Senatū legerent. XIII. Senatu mouerūt. Lustrū condide- 95
rūt, quo censa sunt ciuium capita CCCXVII millia, CCXVII. Regulus missus à Carthaginē-
sibus ad Senatū, vt de pace: & si eā minime impetraret, de captiuis commutandis ageret, iu-
rejurando astrictus est rediturum se Carthaginē, si cōmutari captiuos non placuisset: vtrūq;
negandi autor Senatū fuit: & fide custodita quum reuerfus esset, supplicio à Carthaginen-
sibus de eo sumpto perit.

EX LIBRO XIX.

Caecilius Metellus, rebus aduersus Pœnos prospere gestis, speciosissimum egit trium- 100
phum. XIII. ducibus hostium, & centum viginti elephantis in eo ductis. Claudius Pul-
cher COS, qui contra auspicia profectus iussit immergi pullos, qui cibari volebant, infelici-
ter aduersus Carthaginēses classe pugnavit: & reuocatus à Senatu, iussusque Dictatorem
dicere, C. Glauciam dixit, sortis vitime hominem: qui coactus abdicare se magistratu, postea
Iudos praetextatus spectauit. Atrilius Calatinus primus Dictator extra Italiam exercitū du- 105
xit. Cum Pœnis captiuorum commutatio facta est. Coloniae deductae sunt Fregellae in agro
Salentino Brundisium. Lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt ciuium capita
CCLII millia, CCXXII. Claudia soror P. Claudii, qui contemptis auspiciis male pugna-

uerat, à Iudis diuertens, cū turba premeretur, dixit, Vtinam frater meus viueret, iterūq; clas- 1
sem duceret: ob eam causam multata est. Duo Praetores tū primum creati sunt. Caecilius Me-
tellus Pōtifex Maximus A. Posthumium COS, quoniam idem & flamen Martialis erat, cū
ille ad bellum gerendum proficisci veller, in vrbe tenuit, nec passus est à sacris recedere. Rea- 5
bus aduersus Pœnos pluribus ducibus gestis, summam victoriē C. Luctatius COS, victa ad
Aegates insulas classe Pœnorum, finem bello imposuit: perentibus Carthaginēsibus pax da-
ta est. Cum templum Vestae arderet, Caecilius Metellus Pontifex Maximus ex incendio sacra 10
rapuit. Duē tribus adiectae sunt, Velina & Esquilina. Falisci, cum rebellassent, sexto die demia-
ti in deditionem venerunt.

EX LIBRO XX.

Poletum colonia deducta est. Aduersum Ligures tunc primum exercitus premotus est. 10
Sardi & Corsi, quum rebellassent, subacti sunt. Tutia virgo Vestalis incesti damnata est.
Bellū Illyricis propter vnum ex Legatis, qui ad eos missi erant, occisum, indictū est. Subactiq;
in deditionem venerunt. Praetorum numerus ampliatu est, vt essent quatuor. Galli transala-
pini, qui in Italiam eruperant, caesi sunt, eo bello populus Romanus societum Latinūq; nomi- 15
nis trecenta millia armatorum habuisse dicitur. Exercitibus Romanis tum primum trans
Padum ductis, Galli Insubres aliquot praeliis in deditionem venerunt. M. Claudius Marcel-
lus COS, occiso Insubriū Gallorū duce Viridomato, optima spolia retulit. Istri subacti sunt.
Iterum Illyrici, quum rebellassent, domiti in deditionem venerunt. Lustrum à Cōsibus cō-
ditum est, ex quo censa sunt ciuium capita CCLXX millia. Libertini in quatuor tribus re- 20
ducti sunt, cum anrea dispersi fuissent. Esquilinam, Palatinam, Suburbanam, Collinam muni-
uit, & circum flaminium extruxit. Coloniae deductae sunt in agro à Gallis capto Placentia &
Cremona.

EX LIBRO XXI.

In Italia belli Punici secundi acta narrantur, & Annibalis Pœnorum ducis cōtra foedus 25
per Iberum amnē transitus, à quo Saguntus sociorum Po. Ro. ciuitas octauo mēse capta
est: de quibus iniuriis missi Legati ad Carthaginēses, qui querebantur: & cū satis facere nol-
lent, bellum iis indictum est. Annibal, superato Pyrenaeo saltu, per Gallias fufus, qui obistere
ei conati erant, ad Alpes venit, & laborioso per eas transitu cum montanos quoq; Gallos oba-
uios aliquot praeliis repulisset, descendit in Italiam, & ad Ticinum annem Romanos eque- 30
stri praelio fudit, in quo vulneratum P. Cornelium Scipionem protexit filius, qui Africanū
postea nomen accepit: iterūq; exercitū Romano ad flumen Trebiam fuso, Annibal Apen-
ninum per maximam militum vexationem propter vim tempestatum transit. Cn. Cethe-
lius Scipio in Hispania contra Pœnos prospere pugnavit, duce hostium Magone capto.

EX LIBRO XXII.

Annibal per continuas vigilias in paludibus oculo amisso, venit in Hetruriam, per 35
quas paludes quadriduo, & tribus noctibus, sine vlla requie iter fecit. C. Flaminius
COS, homo temerarius contra auspicia profectus, signis militaribus effosis, quae tolli non
poterant, & ab equo quem conscenderat, per caput deuolutus, insidiis ab Annibale cir-
cuncinctus ad Thrasimenum lacum cum exercitu casus est: sex millia, quae eruperant, fla- 40
de ab Maharbale data, perfidia Annibalis victa sunt. Cum ad nunciū cladis Romanū
ctus esset, duae matres, inperato, receptis filiis, gaudio mortuae sunt. Ob hanc eadem ex
Sibyllinis libris ver sacrum vorum. Cum deinde Q. Fabius Maximus Dictator aduersus
Annibalem missus noller acie cum eo configere, ne contra ferocem tot victoriis hostem
aduersis praeliis militem pugnae committeret, & opponendo se tantummodo cenatus Anni- 45
balis impediret, M. Minutius Magister equitum ferox, & temerarius, criminando Dictato-
rem, tanquam timidum & segnem, effecit, vt populi iussu ei imperium cum Dictato-
re aquaretur: diuisioq; exercitū, cum in iniquum locum confixisset, & in maximo discrimi-
mine legiones eius essent, superueniente cum exercitu Fabio Maximo ex discrimine li-
beratus est: quo beneficio victus castra cum eo iunxit, & patrem eum salutauit, idemque
militēs facere commilitonibus iussit. Annibal vastata Campania inter Cassinum oppi- 50
dum & Calliculam montem à Fabio clausus, samentis ad cornua boum alligatis & in-
censis praesidium Romanorum quod Calliculam infidebat, fugauit, & sic transfregit
est saltum: idemque Fabii Maximi Dictatoris, cum circumposita vixeret, agro pepercit, vt il-
lum tanquam proditoreū suspectum faceret. Aemilio deinde Paulo, & Terentio Var-
rone Consulibus & Ducibus, cum maxima clade aduersus Annibalem ad Cannas pugna-

tum est, castraq; eo praesidio Romanorum quadragintaquinque millia cum Paulo Consule, & Sena-
toribus nonaginta, Consulibus atq; Praetoribus aut Aedilibus triginta. Postquam clade cum
nobilibus adolescentibus propter desperationem consilium de relinquenda Italia iniretur, Pu-
blus Cornelius Scipio, Tribunus militum, qui postea Africanus nuncupatus est, stricto su-
per capite deliberantium ferro, iuravit pro hoste se habiturum eum, qui in verba sua non iu-
rasset: effecitq; ut omnes minime relictum iri à se Italiam iureiurando astringerentur. Pro-
pter paucitatem vero militum, servorum octo millia armata sunt: captivi, quum potestas es-
set redimendi, redempti non sunt. Praeterea trepidationem urbis, & luctum, & res in Hispania
meliore euentu gestas continet. Oppia & Florentia Vestales virgines incesti damnatae
sunt, Varroni obuiam itum est, & gratiae acta, quod de Republica non desperasset.

EX LIBRO XXIII.

Campani ad Annibalem defecere, Nuncius Cannensis victoriae Mago Carthaginense mis-
sus, annulos aureos à digitis occisorum Romanorum detractos in vestibulo curiae fu-
dit, quos excessisse modum mensuram traditur, post quem quidem nuncium Hanno ex Poenis vir
nobilissimus suadebat senatui Carthaginensium, ut pacem à Po. Ro. peterent: nec tenuit,
obstreperente Barchina factione, Claudius Marcellus Praetor ad Nolam eruptione aduersus An-
nibalem ex oppido facta, prospere pugnavit, Casilinum à Poenis obsessum ita fame vexatum
est, ut lota, & pelles scuris detractas, item mures essent, & nucibus per Vulturum annam à Ro-
manis missis vixerint, Senatus ex equestri ordine hominibus centum nonagintaseptem supple-
tus est. L. Posthumius Praetor à Gallis cum exercitu caesus est. Cn. & P. Scipiones in Hispania
Asdrubalem vicerunt, & Hispaniam suam fecerunt, Reliquae Cannensis exercitus in Siciliam
relegatae sunt, ne recederent inde, nisi finito bello. T. Sempronius Gracchus Cos. Campanos
cecidit, Claudius Marcellus Praetor Annibalis exercitum ad Nolam praesidio fudit, & vicem pri-
mum omnium tot cladibus fessis Romanis meliorem spem belli dedit. Inter Philippum Ma-
cedonum Regem, & Annibalem societas iuncta est, Praeterea in Sardinia feliciter à P. & Ma-
lio Praetoribus aduersus Poenos res gestas continet, à quibus Asdrubal dux, & Mago, & Ha-
no capti. Exercitus Annibalis per hyberna Capuae ita luxuriatus est, ut corporum viribus
atq; animorum eneruaretur.

EX LIBRO XXIII.

Hieronymus Syracusanorum Rex, cuius pater Hiero amicus Po. Ro. fuerat, ad Carthagi-
nenses defecit, & propter crudelitatem superbiae à suis interfectus est. T. Sempronius
Proculus prospere aduersus Poenos & Annibalem ducem ad Beneuentum pugnavit servorum ma-
xime opa, quos liberos esse iussit, Claudius Marcellus COS. in Sicilia quae prope tota ad Poe-
nos defecerat, Syracusas obsedit, Philippo Maced. Regi bellum indictum est, qui ad Apolloniam
nocturno praesidio oppressus, fugatusq; in Macedonia, cum prope inermi exercitu profugit, ad id
bellum gerendum Valerius Praetor missus est, Celtiberi quoque in amicitiam recepti sunt: quorum
auxiliis accitis tunc primum mercenarium militem Romana castra habuerunt. Res praeterea in
Hispania à P. & Cn. Scipionibus aduersus Carthaginenses gestas continet. Syphax Rex Nu-
midarum in amicitiam accessit contra Masinissam Regem Maselyorum pro Carthaginensibus pu-
gnans victus, in Hispaniam ad Scipionem cum maxima manu transit contra Gades, ubi angu-
sto freto Africa & Hispania dirimuntur.

EX LIBRO XXV.

Publius Cornelius Scipio, postea Africanus, ante legitimos annos Aedilis factus est. An-
nibal urbem Tarentum praeter arcem per Tarentinos iuvenes, qui se noctu venantur ire
simulauerant, cepit, Ludi Apollinares ex Martii carminibus, quibus Cannensis clades praedi-
cta fuerat, instituti sunt. A Q. Fulvio, & Ap. Claudio COSS. aduersus Hannonem Poenorum
ducem prospere pugnatum est. T. Sempronius Gracchus Praetor ab hospite suo Luciano
in insidias ductus à Magone interemptus est. Centenius Penula, qui Centurio militauerat,
quum perisset à Senatu, ut sibi exercitus daretur: pollicitusq; esset, si hoc impetrasset, de An-
nibale victoriam: octo millibus acceptis militum dux factus, conflavit acie cum Annibale, qui cum
exercitu eum cecidit. Capua obsessa est à Q. Fulvio, & ab Ap. Claudio COSS. Cn. Fulvius
Praetor male aduersus Annibalem pugnavit, in quo praesidio hominum viginti millia cecide-
runt, ipse cum equitibus ducentis effugit. Claudius Marcellus Syracusas expugnavit anno ter-
tio, & ingentem se virum gessit. In eo tumultu urbi captae Archimedes interitus formis, quas in
pulvere descriperat, interfectus est. P. & Cn. Scipiones in Hispania tot tantarumq; rerum felici-
ter gestarum tristite exitu tulerunt, prope cum totis exercitibus caesi anno octavo, qui in Hispania

nam iuerant: amissaq; eius Provinciae possessio foret, nisi L. Marci equitis Romani virtute
& industria, contractis exercituum reliquiis, eiusdem hortatu bina castra hostium expugna-
ta essent, ad viginti septem millia caesa ex mille octingentis, praeda ingens capta, dux Marcius
appellatus est.

EX LIBRO XXVI.

Annibal ad tertium ab urbe Roma lapidem super Anienem castra posuit, ipse vero cum
duobus millibus equitum usque ad portam Capenam, ut urbis situm exploraret, obequitavit:
& quum per triduum in aciem utriusq; exercitus descendisset, certamen tempestas diremit, nam
quum in castra rediissent, statim serenitas erat. Capta capta est à Q. Fulvio, & Ap. Claudio
COSS. principes Campani veneno sibi consciverunt mortem, quum Senatus Campanorum
deligatus esset ad palos, ut securi feriretur, literas à Senatu missas Q. Fulvius COS. quibus
iubebatur parere, antequam legeret, in sinu posuit, & lege agi iussit, & supplicium peregit. Quum in
comitiis apud populum quaereret, cui mandaretur Hispaniae imperium, nullo id volente sulcipe,
P. Scipio, P. filius, qui in Hispania ceciderat, professus est se iturum: & suffragio populi consensu
suis omnium missus, novam Carthaginensem vno die expugnavit, quum ageret XXIII annum
videreturq; divina stirpe creatus, quoniam & ipse, posteaq; togam acceperat, quotidie in Ca-
pitolio erat, & in cubiculo matris eius anguis saepenumero visus est. Res praeterea in Sicilia
gestas continet, & amicitiam cum Aetolis iunctam, bellumq; gestum aduersum Aetarnas,
& Philippum Macedonum Regem.

EX LIBRO XXVII.

N. Fulvius Proconsul cum exercitu ab Annibale caesus est, meliore euentu à Claudio
Marcello Consule aduersus eundem ad Numistronem pugnavit: inde Annibal noctu
recessit, Marcellus insecutus est, & subinde cedentem pressit, donec effugeret, priore pugna
Annibal superior fuit, Marcellus insequenti. Fabius Maximus pater COS. Tarentinos per
deditionem accepit, Claudius Marcellus, T. Quintius Crispinus COS. speculandi causa egres-
si à castris, insidiis ab Annibale circumventi sunt, Marcellus occisus fuit, Crispinus fugit,
Lustrum à Censoribus conditum est, censa sunt civium capita centum viginti septem millia,
& centum octo: ex quo numero apparuit quantum hominum tot praesidorum aduersa fortuna
Populo Ro. abstulisset. In Hispania ad Betuliam Scipio cum Asdrubale & Amilcare consilia
xit, & vicit, inter alia captum puerum regalem eximia forma ad auunculum Masinissam cum
donis misit, Asdrubal, qui cum exercitu nouo transenderat Alpes, ut se Annibali coniungeret,
cum millibus hominum LVI caesus est. M. Livi Consulis ductu, non minore opera, Clau-
dii Neronis: qui quum Annibali oppositus esset, relictis castris ita ut inimicum falleret, cle-
cta manu profectus, Asdrubalem circumuenit. Res praeterea à Scipione in Hispania, & à P.
Sulpitio Praetore aduersum Philippum & Aetarnas gestas continet.

EX LIBRO XXVIII.

Res in Hispania prospere gesta à Syllano Scipionis Legato, & à L. Scipione fratre aduer-
sus Poenos, à Sulpitio Proconsule, & ab Attalo rege Asia, aduersum Philippum Regem
Macedonum pro Aetolis referuntur, quum M. Livi, & Claudio Neroni Consulibus trium-
phus decretus esset, Livi qui in Provincia sua rem gesserat, quadrigis inuectus est. Nero
qui in Collegae Provinciam, ut victoriam eius adiuuaret, venerat, equo est secutus, & in hoc
habitu plus gloriae reverentiaeq; habuit: nam & plus in bello quam Collega fecerat. Ignis in aede
Vesta negligentia virginis, quae non custodierat, extinctus est: virgo caesa est flagro, P. Scipio
in Hispania cum Poenis bellum quatuordecim annos: eius belli anno quinto posteaq;
ierat, exclusisq; in totum possessione eius hostibus, Hispaniam recepit, & à Tarracone in Af-
ricam ad Syphacem Regem Numidarum duobus nauigiis transuectus caesus iunxit. As-
drubal Gisonis sibi cum eo in eodem lecto coenauit, munus gladiatorum in honorem patris
patrisq; Carthaginensi nouae dedit: non ex gladiatoribus, sed ex iis, qui aut in honorem ducis,
aut ex prouocatione in certamen descendebant: in quo reguli fratres de regno ferro conten-
derunt, quum Astapa urbs ab Romanis oppugnaretur, oppidani liberos & coniuges rogo
extructo occiderunt, se insuper praecipitauerunt. Ipse Scipio dum graui morbo implicatus
esset, seditionem in parte exercitus motam confirmatus discussit, rebellantesq; Hispania po-
pulos coegit in deditionem venire. Et amicitia facta est cum Masinissa Rege Numidarum, qui
illi quidem auxiliu, si in Africa traiceret, pollicebat. Cum Gaditanis quoque post discessum inde
Magonis, cui ex Carthagine scriptum erat, ut in Italiam traiceret, Romam reuersus, Consulq;
creatus Africae Provinciam petenti, contradicente Q. Fabio Maximo, Sicilia data est: petenti

sumq; vt in Africā traiceret, si ex repub. esse censeret. Mago Amilcaris filius à minore Baleari insula, vbi hyemarat, in Italiam traiecit.

EX LIBRO XXIX.

EX Sicilia C. Laelius in Africam à Scipione missus ingentem prædam reportauit, & mada Masinissa Scipioni exposuit, conquerentis quod non exercitum in Africam traiecisset. Bellum in Hispania finitū victore Romano, quod Indibilis excitauerat, ipse in acie occisus, Mandonius exposcentibus Romanis à suis deditus est. Magoni, qui in Gallia & Liguriam ierat ex Africa, & militum ampla manus missa, & pecunia quibus auxilia conduce ret, præceptumq; vt se Annibali iungeret. Scipio à Syracusis in Brutios traiecit, & Locros pulso Punico presidio, fugatoq; Annibale recepit. Pax cū Philippo facta est. Idæa mater de portata est Romam à Pelinunte oppido Phrygia, carmine in libris Sibyllinis inuento, Pell Italia alienigenam hostem posse, si mater Idæa deportata Romam esset, tradita aut est Roma nis per Arralum Regem Asiae. Lapis erat, quem matrem deum incolae dicebant, excepit P. Scipio Nasica, Cn. filius eius qui in Hispania perierat, vir optimus à Senatu iudicatus, adulescens, nondum Questorius: quoniam ita responsum habebatur, vt numē id ab optimo viro reciperetur consecrareturq;. Locrenses Legatos Romam miserunt, qui de impudentia Q. Pleminii Legati quererentur, quod pecuniam Proserpinae abstulerat, & liberos eorū & coniuges stuprauerat. Pleminius in catenis Romam perductus, in carcere mortuus est. Quā fallus ru mor de P. Scipione Proconsule, qui in Sicilia erat, in urbem perlatus esset, tanq; luxuriaretur: missis ob hoc Legatis à Senatu, qui explorarent an ea vera essent, purgatus infamia Scipio in Africam traiecit Senatus permittit. Syphax, accepta filia in matrimonium Asdrubalis Giskonis, amicitia, quam cum Scipione ipse iunxerat, renunciauit. Masinissa Rex Masætylorum, dum pro Carthagine in Hispania militat, amisso patre Gala de regno exciderat: quo per bellum saepe repetito, aliquot præliis à Syphace Rege Numidarum victis, in torū priuatus est, & cum ducentis equitibus exul Scipioni se iunxit: & cum eo primo statim bello Hannone Amilcaris filium cum ampla manu interemit. Scipio aduentu Asdrubalis & Syphacis, qui propè cum centum millibus armatorum venerant, ab obsidione Vtica depulsus hyberna communiauit. Sempronius COS. in agro Croronensi prospere aduersus Annibalem pugna uit. Inter Censores M. Liniū & Claudium Neroneū notabilis discordia fuit: nam & Claudi us Liniū Collegæ equum ademūt, quod à Po. Ro. damnatus, actusq; in exilium fuerat: & Linius Claudio, quod fallum in se testimonium dixisset, & quod minime bona fide secum in gratiam reddisset, idem omnes tribus extra vnam ærarias reliquit: & quod innocentem se damnaasset, & postea COS. Censoremq; fecissent, Lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt ciuū capita CCXIII millia.

EX LIB. XXX.

IN Africa Scipio Carthaginenses, & eundem Syphacem Numidarum Regem, Asdruba lemq; pluribus præliis vicit, adiuuante Masinissa, binasq; hostium castra expugnauit: in quibus XL millia hominum ferro igniq; consumpta sunt. Syphacem per C. Laelium cepit. Masinissa Sophonisbam vxorem Syphacis, filiam Asdrubalis, captam statim adamauit, & nuptiis factis vxorem habuit: castigatusq; à Scipione venenum ei transmisit: quo quidem hau sto illa decessit: effectumq; est multis Scipionis victoriis, vt Carthaginenses in desperationem acti in auxilium publicæ salutis Annibalem ex Italia reuocarent. Isq; anno XVI Italia discedens in Africam traiecit, tentauitq; per colloquium pacem cum Scipione componere: & quam de conditionibus pacis non conuenisset, acie victus est: pax Carthaginensibus data est petentibus. Annibal Giskonem pacem dissuadentem manu sua detraxit, excusata de inde temeritate facti ipse pacem suavit. Reuersus in urbem Scipio, amplissimum nobilissimūq; egit triumphum, quem Q. Terentius Culleo Senator pileatus secutus est. Scipio Africanus, incertum militari prius fauore, an populari aura ita cognominatus sit, primus certe hic Imperator victæ se nomine gentis nobilitat⁹ est. Mago bello, quo in agro Insubrium cum Romanis conflixerat, vulneratus, dum in Africam per Legatos reuocat⁹ reuertetur, ex vulnere mortuus est.

EX LIBRO XXXI.

Belli aduersus Philippum Macedoniæ Regem, quod intermissum erat: repetiti causa feruntur hæ: Tempore initiorum duo iuuenes Acarnanes, qui non initiari erant, Athenas venerunt, & in sacrum Cereris cum aliis pluribus suis intrauerunt: ob hoc tanq; nefas summum commississent, ab Atheniensibus caesi sunt. Acarnanes moribus suorum com moti, ad vindicandum illos auxilium à Philippo petierunt. Post pacem Carthaginensibus

1 datam quingentesimo anno ab vrbe condita paucis mensibus porta Iani clausa: ceptum est autem anno quingentesimo quinto. Quum Atheniensium, qui obsidebantur à Philippo, Lega 5 gati auxilium à Senatu perissent: & Senatus id censuisset ferendum, plebe, quod tot bellorum continuus labor grauis erat, dissentiente, tenuit authoritas Patrum, vt sociæ ciuitati ferre quoq; opem populus iuberet. Bellum id P. Sulpitio COS. mandatum est, qui exercitu in Macedonia ducto, equestribus præliis cum Philippo prospere pugnavit. Abydeni à Phi 10 lippo obsessi ad exemplum Saguntinorum suos seq; occiderunt. L. Furius Prator Gallos Insubres rebellantes, & Amilcarem Pœnorum bellum in ea parte molientem acie vicit. Amilcar eo in bello occisus est, & millia hominum XXXVI. Præterea expeditiones Philippi Regis & Sulpitii COS. expugnationesq; urbium ab utroq; factas continet. Sulpitius COS. adiuua 15 tibus Rege Attalo & Rhodiis bellum gerebat, triumphauit de Gallis L. Furius Prator,

EX LIBRO XXXII.

Complura prodigia ex diuersis regionibus nunciata referuntur: inter quæ in Macedonia in puppi longe nauis lauream esse natā. T. Quintius Flaminius COS. aduersus Philippi 15 pum feliciter pugnavit in faucibus Epiri, fugatumq; coegit in regnum reuerti. Ipse Thessaliam, quæ est vicina Macedonia, sociis Aetolis & Acarnanibus, vexauit. L. Quintius Flaminius, Consulis frater, nauali prælio, Attalo Rege & Rhodiis adiuuantibus, Eubocam & maritimam oram cepit. Achæi in amicitiam recepti sunt, Pratorumq; numer⁹ ampliat⁹ est, vt seni creatur. Coniuratio seruorum facta de soluendis Carthaginensibus obsidibus oppressa est, duo 20 millia necati sunt. Cornelius COS. Gallos Insubres prælio fudit. Cum Lacedæmoniis & Tyrano eorum Nabide amicitia iuncta est. Præterea expugnationes urbium in Macedonia referuntur.

EX LIBRO XXXIII.

Titus Quintius Flaminius Procos. cū Philippo ad Cynocephalas in Thessalia acie victo 25 debellauit. L. Quintius Flaminius frater Procos. Acarnanas, Leucade vrbe, quæ capta est Acarnaniæ, expugnata in dedicationem accepit. Pax petenti Philippo, Græciæ libertas data est. Attalus à Thebis ob subita inuæletudinē translatus decessit. C. Sempronius Tuditanus Prætor à Celtiberis cum exercitu casus est. L. Furius & Claudius Marcellus COSS. Boios, & Insubres Gallos subegerunt: Marcellus triumphauit. Annibal frustra in Africa bellum molitus: & ob hoc Romanis per epistolas aduersæ factionis principum delatus, propter metum Ro. 30 qui Legatos ad Carthaginensium Senatum de eo miserant, profugus ad Antiochum Regē Syriae se contrulit bellum contra Romanos parantem.

EX LIB. XXXIII.

Lex Oppia, quam Cn. Pompeius Oppius Tribunus plebis bello Punico de stringendis cultibus matronarum tulerat, cum maxima contentione abrogata est: quum Porcius Cato autor fuisset, ne ea lex aboleretur. Is in Hispaniam profectus bello, quod Empcrii orafus est, citeriorem Hispaniam pacauit. T. Quintius Flaminius bellum aduersus Lacedæmonios & Tyrannum eorum Nabidem prospere gestum, data iis pace, qualem ipse voluit: liberatisq; Argis, qui sub ditione Tyranni erant, finiuit. Res præterea in Hispania atq; aduersus Boios & Insubres Gallos feliciter gesta referuntur. Senatus tunc primum secretus à populo ludos spectauit: vt id fieret. Sex. Aelius Pætus, & L. Cornelius Cethegus Censores interuenerunt cum indignatione plebis. Coloniae pleriq; deductæ sunt. M. Porcius Cato de Hispania 40 triumphauit. T. Quintius Flaminius, qui Philippum Macedonum Regem, & Nabidem Lacedæmoniorum Tyrannum vicerat, Græciamq; omnem liberauerat: ob hanc rerum factarū multitudinem triduo triumphauit. Legati Carthaginensium nunciauerunt Annibalem, qui ad Antiochum confugerat, bellum cum eo moliri: tentauerat aut per Aristonē Tyrium sine literis Carthaginem missum ad rebellandū Pœnos concitare. P. Scipio Africanus Legatus missus ad Antiochū Ephesi cum Annibale, qui se Antiocho iunxerat, colloctus est: vt 45 si fieri posset, metum vite quem ex Po. Ro. conceperat, eximeret. Inter alia cum quereretur ab Annibale, quem fuisse maximum Imperatorem Annibal crederet, respondit Alexandri Macedonum Regem, quod parua manu innumerables exercitus fudisset: quodq; vitimas oras, quas visere supra fidem humanam esset, peragrasset, querenti deinde quem secundum poneret, inquit, Pyrrhum, eo quod castra metari docuisset: ad hæc neminem elegantius loca cepit se presidia disposuisse, exequenti quem tertiu diceret, semet dixit, ridens Scipio, Quidnā tu 50 diceres, si me, inquit, vicisses! Tunc vero, inquit, me & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante alios posuisses.

EX LIBRO XXXV.

In ea prodigia, que plurima fuisse traduntur, botem Cn. Domitio COS. locuti, Romae caue tibi, refertur. Apparuit in Antiochum bellum Romanis. Nabis Lacedamoniorum Tyrannus incitatus ab Aetolis, qui & Philippum & Antiochum ad inferendum bellum Po. Ro. sollicitabant, a Po. Ro. defecit, & bello aduersus Philopomenem Achaeorum Praetorem gesto, ab Aetolis interfectus est. Aetoli quoque ab amicitia Po. Ro. defecerunt, cum quibus societate iuncta Antiochus Syria Rex, cum bellum Graeciae intulisset, complures vrbes occupauit, inter quas Chalcidem & totam Euboeam. Res praeterea in Liguria gestas, & apparatus belli ab Antiocho continet.

EX LIBRO XXXVI.

Marcus Attilius Glabrio COS. Antiochum apud Thermopylas, Philippo Rege adiuuante, victum Graecia expulit, idemque Aetolos subegit. P. Cornelius Scipio Nasica COS. adem matris deum, quam ipse in Palatium intulerat, vir optimus ad Senatum iudicatus, dedicauit: idemque Boios & Gallos victos in ditione accepit, & de iis triumphauit. Praeterea naualia certamine prospera aduersus Praefectos Antiochi Regis referunt. EX LIB. XXXVII.

Cornelius Scipio COS. Legato P. Scipione Africano, qui se fratris Legatum futurum dixerat, si ei Graecia & Asia Prouincia decerneretur, cum C. Laelio, qui multum in Senatu poterat, ea Prouincia dari videretur: profectus ad bellum aduersus Antiochum gerendum, in Asiam primus omnium Romanorum ducum traiecit. Aemilius Regillus aduersus regiam classem Antiochi feliciter pugnavit ad Myonnesum, Rhodiis adiuuantibus. Filius Africanus ab Antiocho captus patri remissus est. Victo deinde Antiocho a L. Cornelio Scipione, adiuuante Eumene Rege, Attali Pergamensi filio, pax data ea conditione, ut omnibus Prouinciis citra Taurum montem cederet. L. Cornelius Scipio, qui cum Antiocho beluauerat, cognomine fratri coaeratus, Asiaticus appellatus est. Colonia deducta est Bonaonia, Eumene, quo iuuante Antiochus victus erat, regnum ampliatum. Rhodiis quoque, qui & ipsi iuuerant, quaedam ciuitates concessit. Aemilius Regillus, qui Praefectos Antiochi naualium certamine vicerat, naualem triumphum duxit. M. Attilius Glabrio de Antiocho, quem Graecia expulerat, & de Aetolis triumphauit.

EX LIBRO XXXVIII.

Marcus Fuluius COS. in Epiro Ambracenses obsessos per ditionem accepit. Cephaloniam subegit. Aetolis perdomitis pacem dedit. Cn. Manlius COS. Collega eius Gallograecos, Aetolos, Regios, Tectosagos & Throcinos, qui Brenno duce in Asiam transferant, cum soli citra Taurum montem minime parerent, vicit: eorum origo & cum eo loca, quae tenent occupauerantque, referuntur. Exemplum quoque virtutis & pudicitiae in foemina traditur: quae cum Regis Gallograecorum vxor fuerat, capta Centurionem, qui ei vim intulerat, occidit. Lustrum a Censoribus conditum est: censa sunt ciuium capita CCLXX millia, & CCCXXX. Cum Ariarathes Rege Cappadociae amicitia iuncta est. Cn. Manlius contradicentibus decem Legatis, ex quorum consilio foedus cum Antiocho conscripserat, de Gallograecis, acta per se causa in Senatu, triumphauit. Scipio Africanus, die ei dicta, ut quidam aiunt a Perilio Acteo Tribuno plebis, ut quidam a Neuius, quod praeda cum Antiocho captiuarium fraudasset: posteaquam is dies venit, euocatus in rostra. Hac die, inquit, Quirites Carthaginem vici: & prosequente populo Capitolium ascendit: inde ne amplius tribunitiis iniuriis vexaretur, in voluntarium exilium Liternum concessit: incertum ibi, an Romae defunctus: nam eius monumentum vtrobius fuit. L. Scipio Asiaticus frater Africanus, eodem peculatus crimine accusatus damnatusque, cum in vincula & carcerem deduceretur, T. Sempronius Gracchus Tribunus plebis, qui antea Scipionibus inimicus erat, intercessit: & ob id beneficium Africanus filiam duxit. Cum populus Quaestores in bona eius publice possidenda misisset, non modo in iis nullum vestigium pecuniae regiae apparuit, sed nequaquam tantum in aetarium reductum, quantum summa erat damnatus, collatam a cognatis & amicis innumereabilem pecuniam accipere noluit, quae necessitati ei erat ad cultum retenta.

EX LIBRO XXXIX.

Aemilius COS. Liguria subactis, viam a Placentia usque Ariminum perductam Flaminium iunxit. Initia luxuria introducta ab exercitu Asiatico referuntur. Ligures, qui cumque circa Apenninum erant, subacti sunt. Bacchanalia sacrum graecum, & quidem nocturnum, scelerum omnium maximum seminarium, cum ad ingentis turbae conuersionem peruenisset, a COS. inuestigatum, & multorum poena sublatum est. A Censoribus L. Valerio Flacco & M. Porcio Catone, vir & belli & pacis artibus maximus, mortuus est Senatu L. Quintii Fla-

minius, T. Quintii frater, eo quod cum Galliam Prouinciam COS. obtinuerat, rogatus a Perilio Philippo, quem amabat, scorto nobili, Gallum quendam sua manu occiderat: siue, ut quidam tradiderunt, vnum damnatorum securi percussit: rogatus a meretrice Placentina, cuius amore deperibat. extat in eum M. Catonis oratio. Scipio Literni decessit: & tanquam iungente fortuna circa id tempus duo funera maximorum virorum, Annibal a Prusia Bithyniae Rege, ad quem victo Antiocho confugerat, cum dederetur Romanis, qui ad exposcendum illum T. Quintium Flaminium miserant, veneno sibi mortem consciauit. Philopomenes quoque dux Achaeorum, vir maximus est a Messeniis interemptus veneno, cum ab iis bello captus esset. Colonia Pollentia, & Pisaurum, & Mutina, & Parma deductae sunt. Praeterea res aduersum Celtiberos prospere gestas: & initia causasque belli Macedonici continet, cuius origo inde venit, quod Philippus agrere ferebat regnum suum minui a Romanis, eo quod cogere tur a Thracibus aliisque locis praesidia deducere.

EX LIBRO XL.

Cum Philippus liberos eorum, quos in vinculis nobilissimorum quidem hominum habebat, conquiri ad mortem iussisset, Theoxena pro liberis suis & sororis verita admodum pueris Regis libidinem, prolatis in medium gladiis & poculo in quo erat venenum, suavitatis ut imminens ludibrium morte effugerent: & cum periuasisset, ipsa etiam se interemit. Certamina inter Philippum Macedoniae Regis liberos Persei & Demetrium referuntur: & ut fratrum de fratris sui Demetrii confectis criminibus, inter quae accusationem patricidii, & affectationem regni, primum ferro perit: ad vltimum, quod Po. Ro. amicus erat, veneno necatus est: regnumque Macedoniae mortuo Philippo ad Perseum deuenit. Itaque res in Liguria, & Hispania contra Celtiberos a copulibus feliciter gestas continet. Colonia Aquileia deducta est. Libri Numae Pompilii in agro L. Perilli scribe sub Ianiculo a cultoribus agrum in arca lapidea clausi & Graeci & Latini inueniuntur, in quibus plura, quae dissoluendarum religionum erant, Praetor ad quem delati erant, cum legisset, iurauit Senatui contra tempus esse, ut legerentur seruarieturque: & ex S. C. in comitio extati sunt. Philippus agritudine animi confectus, quod Demetrium filium falsis alterius filii in eundem delationibus impulsus veneno sustulisset, & de poena Persei cogitauit, voluitque Antigonum potius amicum suum successorem regni sui relinquere: sed in hac cogitatione morte raptus est, regnum Perseus accepit.

EX LIB. XLI.

Tgnis in aede Vestae extinctus est. T. Sempronius Gracchus Proconsul Celtiberos victos in ditionem accepit, monumentumque operum suorum Gracchorum oppidum in Hispania constituit, & a Posthumio Albino Proconsule Vaccaei ac Lusitani subacti sunt, de vrisque triumphauit. Antiochus Antiochi filius obles Romanis a patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto successerat, in regnum Syriae ab vrbe dimissus. Lustrum a Censoribus conditum est: censa sunt ciuium capita CCLXIII millia, CCXCIII. Q. Volturnius Saxa Triplem legem tulit, ne quis heredem mulierem institueret, suavitatis legem M. Cato, extat oratio eius. Praeterea res contra Ligures, Istros, Sardos & Celtiberos a compluribus ducibus gestas continet: & initia belli Macedonici, quod Perseus Philippi filius moliebatur: miserat enim ad Carthaginenses legationem, & ab iis nocte audita erat, sed & alias Graeciae ciuitates sollicitabat: qui praeter religionem, quod quae multa templa magnifica multis locis erexit, Athenis Iouis Olympii, & Antiochia, vilissimum Regem egit.

EX LIB. XLII.

Fuluius Flaccus Censor templum Iunonis Lacinae regulis marmoreis spoliatur, ut eadem quam dedicauerat, regeat, regulae ex S. C. reportatae. Eumenes Asiae Rex in Senatu de Perseo Macedoniae Rege questus est, cuius iniuria in Po. Ro. referuntur: ob quas bello ei indicto, P. Licinius Crassus Consul, cui Macedonia decreta erat, in Macedoniam transit, Ieniibusque expeditionibus equestribus praesidiis in Thessalia cum Perseo felici euentu pugnavit. Inter Masinissam & Carthaginenses de agro fuit dies ad disceptandum a Senatu datus. Legati missi ad ciuitates socias & Reges rogandos, ut in fide permanerent, dubitantibus Rhodiis, Lustrum a Censoribus conditum est: censa sunt ciuium capita CCLVII millia, CCXXXI. Res praeterea aduersus Corsos & Ligures prospere gestas continet.

EX LIBRO XLIII.

Praetores nonnulli, eo quod auare & crudeliter Prouincias administrassent, damnati sunt. P. Licinius Crassus Proconsul complures in Graecia vrbes expugnauit, & crudeliter diripuit: ob id captiui, qui ab eo venierant, ex S. C. postea restituti sunt. A Praefectis classium Romanorum multa impotenter in socios facta, Res praeterea a Perseo Rege in Thra-

cia prosperè gestas continet: & victis Dardanis & Illyrico, cuius Rex erat Gentius. Mortus 55
qui in Hispania ab Olonico factus erat, ipso interempto confedit. M. Aemilius Lepidus à Cæ
saris principis in Senatu lectus.

EX LIBRO XLIII.

Caius Marius Philippus per saltus penetravit in Macedoniam, compluresq; vrbes oc-
cupavit. Rhodii misere Legatos Romam minantes, vt Perseo essent auxilio, nisi popu-
lus Ro. cum eo pacem atq; amicitiam coniungeret: indigne id latum. Cum id bellum L. Ae- 60
milio Paulo sequentis anni COS. iterum mandatum esset, Paulus in concione precatus est,
vt quicquid diri Po. Ro. immineret, supra domum suam conuerteretur: & in Macedoniam
profectus Perseum vicit, vniuersamq; Macedoniam in potestatem redegit: anteq; confingeret
dixit exercitui, ne miraretur q; luna nocte proxima defectura esset. Gentius quoq; Rex Illyri-
corum cum rebellasset, à Licinio Pretore victus venit in deditionem, & cū vxore & liberis 65
& propinquis Romam missus. Ab Alexandria Legati à Cleopatra & Ptolemeo Regibus ve-
nerunt querentes de Antiocho Rege Syriæ, q; is bellum inferret. Perseus sollicitatis in auxiliū
Eumene Rege Pergami, & Gentio Rege Illyricorum, quia iis pecuniam, quam promiserat,
minime dabat, ab eis relictus est.

EX LIBRO XLIV.

Perseus ab Aemilio Paulo in Samothracia captus est. Cū Antiochus Syria Rex Ptole- 70
maum & Cleopatram Aegypti Reges obsideret: & missis ad eum à Senatu Legatis qui
iuberent ab obsidione focii Regis absterer: editisq; mandatis consideratum se ille, quid
faciendum esset, respondisset: vnus Legatorum Popilius virga Regem circūscripsit, iussitq;
anteq; circulo excederet, responsum daret: qua asperitate effecit, vt Antiochus bellum omi- 75
teret. Legationes gratulantiu populorum ac Regum in Senatu admittit Rhodiorum, quia
eo bello contra Po. Ro. fuerant exclusa, postero die, cum de eo quæretur, vt iis bellum indice-
retur, causam in Senatu patriæ suæ Legati egerūt, nec tanq; hostes, nec tanquam socii dimissi.
Macedonia in Prouinciæ formam redacta est. Aemilius Paulus repugnantibus militibus ei⁹
propter minorem prædam, & contradicente Seruio Sulpitio Galba triumphauit, & Perseum
cum tribus filiis ante currum duxit: cuius triumphus letitia ne solida ei contingeret, duorum 80
filiorum funeribus insignita est, quorum alterius mors patris triumphum præcessit, alterius
secuta est. Lustrum conditum est à Censoribus: censa sunt ciuium capita CCCXII millia,
DCCGV. Prusias Bithyniæ Rex Romam vt Senatu gratias ageret ob victoriam ex Mace-
donia partam, venit: & Nicomedem filium suum Senatu commendauit, Rex plenus adula-
tionis, liberrum se Po. Ro. esse dicebat.

EX LIBRO XLVI.

Vmenes Rex Romam venit: qui quia Macedonico bello se medium egerat, ne aut ini-
micus iudicatus videretur, si exclusus esset: aut liberatus crimine, si admitteretur, in co-
mitio lex lata est, ne cuiquam Regi Romam venire liceret. Claudius Marcellus COS. alpinos
Gallos, C. Sulpitius Gallus Ligures subegit. Legati Prusiæ Regis conuesti sunt de Eumene
q; fines suos popularetur, dixeruntq; eum conspirasse cum Antiocho contra Po. Ro. Soci- 90
etas cum deprecantibus Rhodiis iuncta est. Lustrum à Censoribus conditum est: censa eo
sunt ciuium capita CCCXXVII millia, XXII. Princeps Senatus lectus M. Aemilius Lepidus,
Ptolemaus Aegyptiorum Rex à minore fratre à regno pulsus, missis ad eum Legatis, in
regnum restitutus est. Ariarate Cappadociæ Rege mortuo, filius eius Ariarathes accepit re-
gnum: & amicitiam per Legatos cum Po. Ro. renouauit. Res præterea aduersus Ligures,
Corcos & Lusitanos vario euentu gestas, & motus Syriæ, mortuo Antiocho, qui filium An- 95
tiochum puerum admodum reliquerat, continet. Hunc Antiochum puerum cum Lyfia tu-
tore Demetrius, Seleuci filius, qui Romam obses missus fuerat, clam quia minime dimitte-
batur à Romanis, interemit, & ipse in regnum receptus. L. Aemilio Paulo, qui Perseum vice-
rat, mortuo: cuius tanta abstinentia fuit, vt cum ex Hispania & Macedonia maximas opes
retulisset, vix ex auctione bonorum eius redactum est, vnde dos vxori eius redderetur. Ponti- 100
na paludes à Cornelio Cethego COS. cui ea Prouincia euenerat, siccate, agerq; ex iis fact⁹.

EX LIBRO XLVII.

Cneo Tremelio Trib. ple. multa dicta est, quod cum M. Aemilio Lepido Pontifice Ma-
ximo iniuriose contenderat: sacrorum quoq; magistratuuum ius potentius fuit. Lex de 105
ambitu lata. Lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt ciuium capita trecenta viginti
octo millia, trecenta quatuordecim: & princeps Senatus lectus Aemilius Lepidus. Inter Pto-
lemaos fratres, qui dissidebant, fœdus ictum, vt alter in Aegypto, alter Cyrenis regnaret.

Ariarathes Cappadociæ Rex consilio Demetrii Regis Syriæ, & virib⁹ pulsus regno à Senatu
restitutus est. Missi à Senatu Legati, qui inter Masinissam & Carthaginenses de agro iudici-
carent. C. Marius COS. aduersum Dalmatas parum prospere primum, postea feliciter pugna-
uit: cum quibus bello confingendi causa fuit, q; Illyricos Po. Ro. socios vastauerunt, eandemq;
gentem Cornelius Nasica COS. domuit. Q. Opimius COS. transalpinos Ligures, qui Masina-
liensium oppidum Antipolin & Nicaam vastabant, subegit. Præterea in Hispania à complu-
ribus parum prospere res gestas continet. COSS. anno quingentesimo nonagesimo octauo ab
vrbe condita magistratum, peractis comitiis, insequentisq; anni COSS. creatis, inire coepe-
runt, murandi commitia causa fuit, quod Hispani rebellabant. Legati ad discipandum inter
10 Masinissam & Carthaginenses missi nunciauerunt vim naualis materiae se Carthagine de-
prehendisse. Quidam Prætores à Prouinciis auaritiæ nomine accusati & damnati sunt.

EX LIBRO XLVIII.

Lustrum à Censoribus conditum est, censa sunt ciuium capita trecenta viginti quatuor mil-
lia. Semina belli tertii Punici referuntur, cum in finibus Carthaginensium maximus
Numidarum exercitus, Archobazane duce, Syphacis nepote, diceretur esse. M. Porcius Cæ-
to suauis, vt Carthaginensibus, qui exercitum specie cõtra Masinissam Regem, sed re vera cõ-
tra Romanos accitum in finibus haberet, bellum indiceretur: cõtradicente P. Cornelio Nasica,
placuit Legatos mitti Carthaginem, qui specularentur, quid ageretur, castigato Senatu Car-
thaginensium, quod contra fœdus exercitū & nauales materias haberent, pacem inter Masina-
nissam, & eos facere vulerūt. Masinissa agro, de quo lis erat, cedere, sed Gisco, Amilcaris filius,
20 dixit, homo sedulosus, qui tunc in magistratu erat, cum Senatus paritū se iudicio Legatorum
dixisset, ita belli aduersus Romanos suadendo cõcitauit, vt Legatis, quò minus violarentur,
fugam explicerit id nunciantes infestum iā Senatum Carthaginem, infestorem fecerūt. M.
Porcius Cato funus mortui filii in Pretura tenuissimo (vt valuit, nam pauper erat) sumptu
25 fecit. Andricus, qui se Persei Regis filium, Regis quondam Macedoniæ, ingenti astueratiõne
mentiret, Romam missus M. Aemilius Lepidus, qui princeps Senatus, sextis iam Censoribus
erat lectus, antequam expiraret, præcepit filii lecto se strato sine linteis, sine purpura efferrent,
in reliquum funus ne plus quàm aris denos consumerent, imaginum specie non sumptibus
30 nobilitari maximorum virorum funera solere. De veneficiis quæsitum. Publia & Licinia no-
biles fœmine, quæ viros suos necasse insimulabantur, cognita causa, cum Prætori prædes va-
desq; dedissent, cognatorum decreto necatae sunt. Gullussa Masinissa filius denunciauit
Carthagine delectus agi, classem comparari, & haud dubium bellum strui, cum Cato
suaderet, vt iis bellum indiceretur, P. Cornelio Nasica dicente nihil temere faciendum,
35 placuit decem mitti Legatos exploratum. L. Licinius Lucullus, A. Posthumus Albinus
COSS. cum delectum fenere agerent, nec quenquam gratia dimitterent, à Tribunis ple-
bis, qui pro amicis suis vacationem impetrare non potuerunt, in carcerem coniecti sunt.
Hispaniense bellum cum parum prospere aliquoties gestum ita cõfudisset ciuitatem Ro-
manam, vt ne ii quidem inuenirentur, qui aut Tribunatum acciperent, aut Legati ire vela-
40 lent, P. Cornelius Aemilianus processit, & excepturum militia genus, quodcunq; impera-
tum esset, professus est: quo exemplo ad militandi studium omnes incitauit. L. Lucullus
COS. cui Claudius Marcellus successerat, pacasse omnes Celtiberiæ populos quin videret-
tur, Vaccæos, Cantabros, & alias regiones, & iterum alias incognitas nationes in Hispania
subegit. Ibi P. Cornelius Africanus Scipio Aemilianus, L. Pauli filius, Africanus ne-
45 pos, & adoptiuus, pronocotorem Barbarum Tribunus militum occidit, & in expugna-
tione captae vrbs maius multo etiam periculum adiit: nam murum primus omnium
transcendit, Seruio Sulpitio Galba Prætor male aduersus Lusitanos pugnavit. Quis Lea-
gati ex Africa cum Carthaginensium Oratoribus, & Gullussa Masinissa filio rediissent,
dicerentq; & exercitum & classem Carthagine deprehendisse, prorogari sententiam pla-
50 cuit, Catone & aliis Principibus Senatus suadentibus, vt in Africam cõfessim transporta-
retur exercitus: quia verò Cornelius Nasica dicebat nondum sibi iustam causam belli
videri, placuit vt bello abstineretur, si Carthaginenses classem exulissent, & exercitum
dimisissent: si minus, proximi COSS. de bello Punico referrent. Quis locatum à Censoribus
theatrum extrueretur, P. Cornelio Nasica autore, tanq; inutile & nociturum publicis mori-

bus, ex S. C. destructum est, populūsq; aliquandiu stans ludos spectauit. Carthaginēses tum aduersum foedus bellum Masinissae intulerunt, victi ab eo nonagesimumsecundum annum habente, & sine pulpamine mandere, & gustare cibum tantummodo solito, insuper Romanū bellum meruerunt.

EX LIBRO XLIX.

Tertii Punici belli initium altero & sexcentesimo anno ab vrbe condita intra quintū annū, quā erāt cōceptum, consummatū omnino est. Inter M. Porcium Catonem, & Scipionem Nasicam, quorum alterum sapientissimum virum in ciuitate habebant, alter vir optimus à Senatu iudicatus erat, diuersis certatum est sententiis: Catone suadente bellum, & vt omnino deleteretur Carthago: Nastica dissuadente, placuit nihilo minus, eò quòd contra foedus naues haberent, & extra fines exercitum duxissent, quòdq; socio Po. Romani, & amico Masinissae arma intulissent, & quòd filium eius Gulumam, qui cum Legatis R. m. erat, in oppidum minime recepissent, bellum iis indici. Prius quā vrbae copiae in naues imponerentur, Vricenses Legati Romam venerunt, se suaq; omnia deditores, ea legatio, veluti maximum belli omen grata Patribus, acerba Carthaginensibus fuit. Diti patri ludī ad Tarentum ex praecepto librorum Sibyllinorum facti, qui anno primo primi Punici belli quingentesimo & altero anno ab vrbe condita facti erant, Legati triginta Romam venerunt, per quos Carthaginenses se dedebant, Catonis sententia peruenit, vt decreto peristeretur, & vt COSS. quā primū proficiscerentur ad bellum: qui vbi in Africam transierūt, acceptis, quos imperauerant, trecentis obsidibus, & armis, omnibusq; instrumentis belli, si qua Carthagine erant. Tunc quum ex autoritate Parrum iuberent, vt in alio loco procul à mari decem millia passuum, nec minus remoto oppidum facerent, indignitate rei ad belandum Carthaginenses compulerunt. Obsideri oppugnariq; coepit Carthago à Lucio Martio, M. Manlio COSS. in qua oppugnatione, quum neglectos ab vna parte muros duo Tribuni temere cum cohortibus irrupissent, & ab oppidanis grauiter cederentur, à Scipione Africano expliciti sunt, per quem & castellum Romanorum, quod nocte expugnabant, paucis equitibus iuuantibus liberatum est: castrisque, quae Carthaginenses omnibus copiis pariter ab vrbe egressi oppugnabant, liberatis, is praecipuam gloriam tulit. Praeterea quum ab irrita oppugnatione Carthaginis Consul (alter enim Romam ad comitia ierat) exercitum ducere aduersus Afrubalem vellet, qui cum altera manu iniquum saltum infederat, suasisit primo Consuli, ne tam iniquo loco confingeret, victus deinde complurium, qui & prudentiae eius, & virtuti inuidebant sententiis, & ipse saltum ingressus est: cumq; sicut praxiderat, sulus fugatusq; esset Romanus exercitus, & duae cohortes ab hoste obsiderentur, cum exiguis equitum turmis in saltum reuersus liberauit eas, & incolumes reduxit. Quam virtutem eius & Cato, vir promptioris multo ad vituperandum lingua, in Senatu sic profecutus est, vt diceret reliquos, qui in Africa militarent, vmbis militare, Scipionem vigore, & Populus Romanus eo fauore illum complexus est, vt comitiis quā plurimae eum tribus Consulem scriberent, cum hoc per aetatem minime liceret. Quum L. Scribonius Tribunus plebis rogationem promulgasset, vt Lusitani, qui ex foedere Populo Romano dediti à Sergio Galba in Galliam venissent, in libertatem restituerentur, Marcus Cato acerrime dissuasit: extat oratio in annalibus eius inclusa. Q. Fuluius Nobilior etiam ab eo in Senatu laceratus respondit pro Galba: ipse quoque Galba, quum se damnari videret, complexus duos filios praetextatos, & filium Galli Sulpitii, cuius tutor erat, ita misera biliter pro se locutus est, vt rogatio antiquaretur, extant tres orationes eius: duae aduersum Libonem Tribunum plebis, rogationesq; eius habitae de Lusitanis: vna contra L. Cornelium Cethegum, in qua Lusitanos propter sese castra habentes caesos fatetur, quòd compertum habuerit equo atq; homine suo immolatis per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse. Andrisicus quidam vltimae fortis homo Persei Regis se filium ferens, & mutato nomine Philippus vocatus, quum ab vrbe Roma, quò illum Demetrius Syriae rex ob hoc ipsum mendacium miserat, clam profugisset, multis ad falsam eius famam velut ad veram euntibus, contracto exercitu, totam Macedoniam aut voluntate incolecturum, aut armis occupauit. Fabulam autem huiusmodi finxerat ex pellice se Perseo Rege ortum, traditum educandum Cyrrhesa: cuidam esse, vt in belli casus, quòd ille cum Romanis ageret, aliquid velut semen stirpis regia extaret. Perseo demortuo Idramiti se educatum vsq; ad duo decimum annum aetatis, patrem eius esse credentem à quo educaretur, ignatum generis sui

1 isse sui, affecto deinde eo, quum propè ad vitae finem vltimum esset, detectam tadem sibi originem suam falsèq; patri libellum datum signo Persei Regis signatum, quem sibi traderet, quum ad puberem aetatem venisset: obtestationesq; vltimas adiectas, vt res in occulto ad id tempus seruaretur, pubescenti libellum tradidit, in quo relictū sibi duo thesauri à patre dicebantur: tum scientem mulierem subdititium se esse, veram stirpem ignoranti edidisse genus, & obtestatam, vt prius quā ad Eumenem manaret res, Perseo inimicum, excederet iis locis, ne interficeretur, eo se exterritum, simul sperantem aliquod auxilium à Demetrio, in Syriam se contulisse, atq; ibi primum quis ipse omnino esset, palam expromere ausum.

EX LIBRO L.

Thesalia, quum & illam inuadere armis atq; occupare pseudo Philippus vellet, per Romanorum Legatos auxiliis Achaorum defensa est. Prusias Rex Bithyniae omnium humillimorum fautor atq; victorum, à Nicomede filio, adiuvante Artalo, Rege Pergami, occisus est. Habebat alium filium, qui pro superiore ordine dentium enatum habuisse vnum os continens dicitur. Cum Legatos ad pacem inter Nicomedem & Prusiam faciendam Romanis misissent, & vnus ex iis multis cicatricibus sparsum caput haberet, alter pedibus ager esset, tertius ingenio socors haberetur, dixit Cato eam legationem nec caput, nec pedes, nec cor habere. In Syria, quae eo tempore ex stirpe generis Persei Regis Macedonū inertia, socordiaq; similem Prusiae Regem habebat, iacente eo in ganeo & Iustis, Ammonius regnabat, per quem & amici omnes Regis, & Laodice Regina, & Antigonus Demetrii filius occisi. Masinissa Nymidia Rex maior nonaginta annis vir insignis decessit: inter caetera opera iuuenilia, quae ad vltimum edidit, adeo etiam versus in senectam vixit, vt post sextum & octogesimum annum genuerit vnum filium. Inter tres liberos maximum natu Micipsam, Gulumam, & Mnastabalem, qui etiam graecis literis erat eruditus, P. Scipio Aemilianus, quum commune eis patrer regnum reliquisset, & diuidere eos arbitrio Scipionis iussisset, administratione regni diuisit. Item Phania Hamilonis Praefecto equitum Carthaginensium, viro forti, & cuius opera praecipua Poeni vrebantur, suasisit cum equitatu suo ad Romanos transire. Trium Legatorum, qui ad Masinissam missi fuerant, Claudius Marcellus, coorta tempestate, fluctibus obrutus est. Carthaginenses Afrubalem Masinissae nepotem, quem Praetore habebant, proditiōnis suspectum, in curia interemerūt: quae suspicio inde emanauit, quòd propinquus esset Gullus, auxilia Romanorum iuuantis. P. Scipio Aemilianus quum Aedilitatem peteret, Consul à populo dictus, quoniam per decem annos Consulem fieri minime licebat, cum maximo certamine suffraganeibus plebeis, & repugnantibus aliquantulum Patribus, legibus solutus, & COS. creatus est. M. Aemilius nonnullas vrbes circūpositas Carthagini expugnauit. Pseudo philippus in Macedonia, caeso cum exercitu M. Iuuenicio Praetore, à Q. Caecilio victus caesusq; est, relicta Macedonia.

EX LIBRO LI.

Carthago viginti tria millia quidem passuum in circuitu labore maximo obfessa, & per partes capta est: primum à Mancino Legato, deinde à Scipione Consule, cui extra sortem prouincia Africa data est. Carthaginenses portu nouo, quia verus à Scipione erat obstructus, facta & contracta exiguo tempore ampla classe, nauali praelio infeliciter pugnaverunt. Afrubalis quoq; eorum ducis castra ad Nesentum oppidum loco difficillimo sita cum exercitu delata sunt à Scipione: qui tandem urbem expugnauit septingentesimo anno, quā erāt condita: spoliura maior pars Siculis, quibus ablata erant, reddita. Vltimo vrbis excidio, cum se Afrubal Scipioni dedidisset, vxor eius, quae paucis ante diebus de marito minime impetrare potuerat, vt ad victorem transfugeret, se flagrantis in medium vrbis incenditū duobus cum liberis ex arce praecipitauit. Scipio exemplo patris eius Aemilii Pauli qui Macedonia vicerat, ludos fecit, transfugas atq; fugitiuos bestiis obiecit. Belli Achaici semina referuntur haec, quòd Legati populi Romani ab Achaicis pulsati sunt. Corinthum missi erāt, vt eas ciuitates, quae sub ditione Philippi fuerant, ab Achaico concilio secernerent.

EX LIBRO LII.

Cum Achaicis, qui in auxilium Boeotios & Chalcidenses habebant, Q. Caecilius Metellus ad Thermopylas bello conflixit: quibus victis, dux eorū Critolaus veneno sibi mortem conscruuit: in cuius locum Dracus Achaici motus primus autor ab Achaicis dux creatus, ad Isthmon à L. Mumio Consule victus est, qui omni Achaia in ditionem accepta, Corin-

thum ex Senatusconsulto diruit, quia ibi Legati Romanorum violati erant. Thebe quoque & Chalcis, quae auxilio fuerant, dirute. Ipse L. Mumius se abstinentissimum virum egit, nec quicquam ex iis opibus ornamentiis, quae praedives Corinthus habuit, in domum eius peruenit. Q. Caeilius Metellus de Andrisco triumphauit. P. Cornelius Africanus Scipio Aemilianus de Carthagine & Afrubale. Viriatus primum in Hispania ex pastore venator, & ex venatore latro, mox iusti quoque exercitus dux factus vniuersam Lusitaniam occupauit. M. Verilius Praetorem, fuso eius exercitu, cepit: post quem C. Plautius Prator nihilo felicitus rem gessit: tantumque terrorem is hostis intulit, ut aduersus eum Consulari opus esset & duce & exercitu. Praeterea motus Syriae, & bella inter Reges gesta referuntur. Alexander homo ignotus & incerta stirpis, occiso (sicut ante dictum est) Demetrio Rege, in Syria regnabat: hunc Demetrius, Demetrii filius, qui a patre quondam ob incertos belli casus ablegatus in Gnidon fuerat, contempta foecordia inertiaque eius, adiuuante Ptolemeo Aegypti Rege, cuius filiam Cleopatram acciperat in matrimonium, bello interemit. Ptolemaeus in caput grauius vulneratus, inter curationem, dum ossa medici terebrate contendunt, expirauit: atque in locum eius frater minor Ptolemaeus, qui Cyrenis regnabat, successit. Demetrius ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, a Diodoro quodam vno ex subiectis, qui Alexandri filio bimulo admodum regnum asserebat, bello superatus, Seleuciam fugit. L. Mumius de Achaia triumphauit: signa aerea marmoreaque, & tabulae pictae in triumpho tulit.

EX LIBRO LIII.

Appius Claudius Consul, Salafos gentem Alpinam domuit. Alter pseudo Philippus in Macedonia a L. Tremelio Questore cum exercitu cecidit. Q. Caeilius Metellus Praetor Consul Celtiberos cecidit. A Q. Fabio Proconsule pars maxima Lusitaniae expugnata multis viribus, recepta est. C. Iulius Senator graecae res Romanas scripsit.

EX LIBRO LIIII.

Q. Vintus Pompeius Consul in Hispania Termetinos subegit, cum eisdem quidem & Numantinis pacem ob infirmitatem fecit. Lustrum a Senatoribus conditum est: censae sunt ciuium capita CCCXXVIII milia, CCCXLII. Quum Macedonum Legati conuestum venissent de Iunio Syllano Praetore, qui acceptis pecuniis prouinciam spoliasset, & Senatus de querelis eorum vellet cognoscere, T. Manlius Torquatus, Syllani pater, petiit impetrauitque, ut sibi huiusmodi cognitio mandaretur, & domi causa cognita filium condemnauit abdicauitque, ac ne funeri quidem eius (cum suspensio vitam finisset) interfuit: sedensque domi potestatem consulantibus ex instituto fecit. Q. Fabius Proconsul, rebus in Hispania prosperis gestis, labem imposuit, pace cum Viriato aequis conditionibus facta. Viriatus a proditoribus consilio Seruillii Cepionis interemptus est, & ab exercitu eius multum imploratus ac nobilissime tumulatus, vir duxque maximus, per XIII annos, quibus cum Romanis bellum gessit, frequentius superior.

EX LIBRO LV.

P. Vblio Cornelio Nasica, cui cognomen Serapion fuit ab irridente Curiaio Tribuno plebis impositum, & D. Iunio Bruto Consulibus delectum habentibus, in conspectu tyronum res saluberrimi exempli facta est: nam C. Marienus accusatus est apud Tribunos plebis quod exercitum in Hispania deseruisset, damnatusque sub furca diu virgis caesus est, & sestertio nummo venit. Tribuni plebis quia non impetrarunt, ut sibi denos, quos vellent, milites eximere liceret, Consules in carcerem mitti iusserunt. Iunius Brutus Consul in Hispania iis, qui sub Viriato militauerant, agros oppidumque dedit, quod Valentia vocatum est. M. Popilius a Numantinis, cum quibus pacem factam Senatus irritam censuerat, cum exercitu fusus fugatusque. C. Hostilio Mancino Consule sacrificante, pulli ex cauea euolauerunt: conscendentes deinde in nauim, ut in Hispaniam proficisceretur, accidit audiri, Mane mane Mancine, Mancino auspicia tristia fuisse probatum est: victus enim a Numantinis, & castris exutus, cum spes nulla seruandi exercitus esset, pacem cum iis fecit ignominiosam, quam ratam esse Senatus veruit: triginta milia Romanorum a Numantinorum millibus quatuor victa erant. D. Iunius Lusitaniam urbium expugnationibus usque ad Oceanum perdomuit: & quum fluuium Obluuium transire nollent, raptum signifero signum ipse transtulit: & sic, ut transgrederentur, persuasit. Alexander filius, Rex Syriae, decem annos admodum habens, a Diodoro, qui Triphon cognominabatur, tutore suo, per fraudem occisus est, corruptis quidem medicis, qui eum calculi dolore consumi ad populum mentiri, dum fecant illum, occiderunt.

EX LIBRO LVI.

D. Ecius Iunius Brutus in vltiore Hispania feliciter aduersus Gallecios pugnavit, dissimili euentu M. Aemilius Lepidus Proconsul, aduersus Vaceos rem gessit, clademque similem Numantiae passus est. Ad exoluendum Numantini foederis religione populum Mancinus, quum huius rei autor fuisset, deditus Numantinis, minime est receptus. Lustrum a Senatoribus conditum est: censae sunt ciuium capita CCCXXIII milia. Fulvius Flaccus COS, Vardeos in Illyrico subegit. M. Caesonius Praetor in Thracia cum Scerdiscis praesepere pugnavit. Cum vitio ducum bellum Numantinum non sine publico pudore duraret, delatus est vltro Scipioni Africano a Senatu populoque Romano Consulatus: quem cum ille capere ob legem, quae vetabat quocumque intra decem annos iterum Consulem fieri licere, minime velleret, scitum priori Consulatu legibus solutus est. Bellum seruile in Sicilia ortum, cum opprimi a Praetoribus minime valuisset, C. Fulvius Consuli mandatum est: cuius belli initium fuit Eumus seruus, natione Syrus, qui, contracta agrestium seruorum manu, & solutis ergastulis, iusti exercitus numerum impleuit. Cleon quoque alter seruus ad LXX milia seruorum coarxit, & coepit iunctis contra populum Ro. exercitumque eius bellum sapenunero gesserunt.

EX LIBRO LVII.

Scipio Africanus Numantiam obsedit, & corruptum licet in luxuriaque exercitum ad generosissimam militum disciplinam reuocauit: omnia enim deliciarum instrumenta recidit. II. milia scortorum a castris eiecit, militum omni die in opere habuit, & XXX dierum frumentum, ac seiprenos valde ferro cogebat, agre propter onus incedere dicebat. Cum gladio nocte vallare scieris, vallum ferre definito. Alii nimium parum habiliter scuti ferenti eum scutum amplius iusto ferri iussit: neque id se reprehendere, quoniam melius scuto, quam gladio vteretur. Quem militem extra ordinem deprehendit, si Romanus esset, viribus: si extraneus, virgis cecidit. Iumenta quidem omnia, ne exoneraret milites, vendidit: multoties contra hostium eruptiones feliciter pugnavit. Vacei obfessi, liberis & coniugibus trucidatis, ipsi se interemerunt. Scipio amplissima munera sibi ab Antiocho Rege Syriae, cum celare aliis Imperatoribus Regum munera mos esset, pro tribunali ea accepturum se esse dixit, eaque omnia referre. Quaestori in publicas tabulas iussit, ex iis viris fortibus munera se daturum. Cum vndique Numantiam obsidione clausisset, & oppressos fame videret virgeri, hostes qui pabulatum exierant vetuit interiri, quod diceret velocius eos absumpturos frumentum, quod haberent, si plures quidem fuissent.

EX LIBRO LVIII.

Titus Sempronius Gracchus Trib. pl. cum Agraria lege ferret aduersus voluntatem Senatus & equestris ordinis, ne quis ex publico agro plus quam X iugera possideret, in eum furor exarsit, ut M. Octauio College causam diuersae partis defendenti potestatem lege lata abrogaret: seque fratrem Gracchum, & Ap. Claudium socerum Triuiros ad diuidendum agrum crearet. Promulgauit & aliam legem Agrariam, qua si quis latius agrum patefaceret, ut iisdem omnino Triuiui iudicarent qua publicus ager, qua priuatus esset. Deinde cum minus agrum esset, quam quod diuidi posset, sine offensa etiam plebis, quoniam eos ad cupiditatem amplam modo sperandi incitauerat, legem se promulgaturum ostendit ob id, ut iis, qui Semproniam lege agrum accipere deberent, pecunia, quae Regis Attali fuisset, diuideretur. Heredem autem P. R. reliquerat Attalus, Rex Pergami, Eumenis filius. Tot indignationibus commotus grauius Senatus, ante omnes C. Antonius COS, qui cum in Senatu in Gracchum perorasset, raptus ab eo ad populum, delatusque plebi, rursus in eum pro rostris concionatus est. Cum iterum Tribunos plebis creari vellet Gracchus, autore P. Cornelio Nasica in Capitolio a primatibus occisus est, ictus primum fragmentis sublelliorum: & inter alios, qui in eadem seditione occisi erant, insepultus, & in flumen proiectus. Res praeterea in Sicilia vario euentu aduersum fugitiosos gestas continet.

EX LIBRO LIX.

Numantini fame maxima coacti, ipsi se per vices trucidauerunt. Captam urbem Scipio Africanus deleuit, & de ea triumphauit, quartodecimo anno post Carthaginensem delatam. P. Atrilius COS, in Sicilia cum fugitiuis debellauit. Aristonicus, Regis Eumenis filius, Asiam occupauit, cum testamento Attali Regis legata populo Rom. libera esse deberet, aduersus eum P. Licinius Crassus Consul, cum idem Pontifex Maximus esset, quod nequam antea factum erat, extra Italiam profectus, praelio victus & interemptus est. M. Perpenna Consul victum Aristonicum in deditioem accepit. Q. Pompeius, & Q. Metellus tunc primum

55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90

utque ex plebe Censores facti, Lustrum à Censoribus est conditum: censa sunt capita CCCXXIII millia, DCCCXXIII, præter pupillos & viduas, Q. Metellus Censor censuit, ut ducere vxores omnes cogerentur omnino liberorum creandorum causa: extat oratio eius, quam Augustus Cæsar, cum de maritandis ordinibus ageret, velut eo tempore scriptam in Senatu recitauit, C. Atrilius Labeo Tribunus pl. Q. Metellum Censorem, à quo in Senatu legendo præteritus erat, de saxo deiici iussit: quod ne fieret, ceteri Tribuni pl. auxilio quam maxime fuerunt. Cum Carbo Tribunus plebis rogationem tulisset, ut eundem Tributum pl. quoties quidem vellet, creati liceret, rogationem eius P. Africanus grauissima oratione dissuasit: in qua dixit, T. Gracchum iure casum videri, Gracchus contra suavit rogationem, sed Scipio cecidit, Bella inter Antiochum Regem Syriae, & Phraatem Parthorum Regem gesta, nec magis quiete res Aegypti referuntur, Ptolemaeus Euergetes cognominatus, ob nimiam eius crudelitatem suis iniustus, incensa à populo regia, clam in Cyprum profugit: & quum forori eius Cleopatra, quam, eius virgine filia per vim compressa, & in matrimonium ducta, repudiauerat, regnum à populo datum esset, infensus filium quem ex illa habebat, in Cypro occidit, captusque eius & manus & pedes manibus misit, Seditioes à Triuiuis Fuluius Flacco, C. Graccho, & C. Carbone da agro diuidido creatis excitata: quibus cum P. Scipio Africanus aduersaretur, fortissimè ac validè pridie domum se recepisset, mortuus in cubiculo inuentus est: suspecta fuit, tanquam venenum ei dedisset Sempronius vxor: hinc maxime, quod soror esset Gracchorum, cum quibus similitas Africano fuerat, de morte tamen eius nulla questio acta, quo defuncto seditiones triuiuales acriter exarserunt, Sempronius COS. contra Iapygas primo male re gessit, mox victoria cladem acceptam emendauit, virtute D. Iunii Bruti eius, qui Lusitaniam subegerat.

EX LIBRO LX.

95
 100
 105

Avrelius COS. Sardos subegit, Fuluius Flaccus primus omnium transalpinos Ligures bello domuit, missus in auxilium Massiliensibus aduersus Falanos Gallos, qui populabantur fines Massiliensium, L. Opimius Prætor Fregellanos, qui defecerant in deditionem accepit, Fregellas diruit, Pestilentia in Africa à maxima multitudine locustarum, & deinde neccatarum strage fuisse traditur, Lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt ciuium capita CCCXC milia, DCCXXXVI, Gracchus, Tiberii frater, Trib. pl. eloquentior frater, petniciosas aliquas leges tulit, inter quas Frumentariam, ut scississe & triente frumentum plebi daretur: alteram legem Agrariam, quam frater eius tulerat: tertiam, qua equestre ordinem cum Senatu consentientem corruperat, Trecenti Senatores erant, sexcenti equites, ut trecentis Senatoribus admiscerentur, id est, ut equester ordo bis tantum virium in Senatu haberet, & continuato in alterum annum Tribunatu legibus Agrariis latas effecit, ut cõplures coloniæ in Italia deducerentur, & vna in solo diruta Carthaginis, quod ipse Triuius creatus colonia duxit, Præterea res à Q. Merello COS. aduersus Baleares gestas continet, quas Greci Gymnasia appellant, quia astatem nudam exigant, Baleares à relictis missi appellati: vel à Baleo Hercules comite ibi relicto tunc, cum Hercules ad Geryonem nauigaret, Motus quoque Syriae referuntur, in quibus Cleopatra Demetrium virum suum, & Seleucum filium, multum indignata, quod occiso patre eius à se, iniussu suo diadema sumpserit, interemit.

EX LIBRO LXI.

110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150

Caius Sestius Proconsul victa Saluatorum gente colonia Aquas Sestias condidit, ob aquarum copiam & calidis & frigidis fontibus, atque à nomine suo ita appellatas, Cn. Domitius Proconsul contra Allobroges ad oppidum Vindaliū multum feliciter pugnavit: quibus bellum inferendi causa fuit, quod Teutomalium Saluatorum Regem fugientem recepissent, & omni ope iuuissent: quodque Heduarum agrorum populi Ro. vastauissent, C. Gracchus, seditiose Tribunatu acto, cum Auentinum armata quoque multitudine occupauisset, à L. Opimio COS. ex S. C. vocato ad arma populo, pulsus interemptusque est, & cum eo Fuluius Flaccus socius eiusdem, Q. Fabius Maximus COS. Pauli nepos, aduersus Allobroges, & Bituricum Aruernorum Regem feliciter pugnavit: ex Biturici exercitu cesa milia hominum centum viginti: & cum ipse ad satisfaciendum Senatui Romam profectus esset, Alba custodiendus datus est, quia contra pacem videbatur, ut in Galliam remitteretur: decretum quoque est, ut Congentiatus, filius eius, comprehensus Romam mitteretur, Allobroges in deditionem accepti, L. Opimius accusatus apud populum à Q. Decio Tribuno pl. indemnatos ciues in carcerem coniecisset, liberatus est.

EX LIBRO LXII.

1
 5
 10

CN. Martius COS. Sarnios gentem alpinam expugnauit, Micipsa Numidarum Rex mortuus, regnum tribus filiis reliquit Adherbali, Hyempali & Iugurthe fratris filio, quem in filium adopauerat, L. Cæcilius Metellus Dalmatas obledit, Iugurtha Hyempalæ fratrem bello petiit, quem victum in interemio: Adherbalæ regno expulsi, qui à Senatu restitutus est, L. Cæcilius Metellus, Cn. Domitius Aenobarbus Censores, duos & triginta Senatu amouerunt, Præterea motus Syriae Regum continet.

EX LIBRO LXIII.

Cato Porcius COS. in Thracia male aduersus Scordiscos pugnavit, Lustrum à Censoribus conditum est: censa sunt ciuium capita CCCXCIII milia, CCCXXXVI, Aemilia Licinia & Martia virgines Vestales incestu damnatae sunt: idque incestum quemadmodum commissum, deprehensum & iudicatum sit, refertur, Cimbrum gens vaga populabundi in Illyricum venerunt, ab iis Papyrius Carbo Consul cum exercitu fustus est, L. Iulius Drusus Consul aduersus Scordiscos gentem à Gallis oriundam in Thracia feliciter pugnavit, magnamque honorem tulit.

EX LIBRO LXIII.

15
 20
 25
 30

Adherbal bello petitus à Iugurtha, & in oppido Cirta obsessus, contra denunciationem Senatus ab eo occisus est: ob hoc ipsi Iugurthe bellum indictum, idque etiam Calpurnius Bestia COS. gerere iussus, pacem cum Iugurtha iniussu populi & Senatus fecit, Iugurtha fide publica euocatus ad indicandum consiliorum suorum autores, quod multos pecunia in Senatu corripuisse dicebatur, Romanam venit, & propter cædem admissam in regulum quendam nomine Masinissam, qui regnum eius Po. Ro. iniuri appetebat, interfectum, Romam cum periclitaretur, causam capitis dicere iussus clam profugit, & discedens vrbe fertur dixisse, O vrben venale, & cito perituram, si emptorem inuenerit, A. Posthumius Legatus infeliciter prælio aduersus Iugurtham gesto conflixit, pacemque etiam multum ignominiosam adiecit, quam quidem minime esse seruandam Senatus censuit.

EX LIBRO LXV.

35
 40
 45

Quintus Cæcilius Metellus COS. duobus præliis Iugurtham fudit, & vniuersam Numidiam vastauit, M. Iunius Syllanus COS. aduersum Cimbrum infeliciter pugnavit, Legatis Cimbrorum sedes & agros, in quibus considerent, postulatis Senatus negauit, M. Minucius Proconsul contra Thracas feliciter quidam pugnavit, L. Cassius COS. à Tigrinis Gallis pago Helueticorum, qui à ciuitate secesserat, in finibus Allobrogum cum exercitu casus est: milites, qui ex ea clade superauerant, obfidibus datis, & dimidia rerum omnium parte, ut incolæ mes dimitterentur, cum hostibus pacti sunt.

EX LIBRO LXVI.

50
 55

Iugurtha pulsus à C. Mario ex Numidia, auxilio Bochi Maurorum Regis adiutus est, & in casis prælio Bochi quoque copiis, nolente Bocho bellum infeliciter susceptum diutius sustinere, victus ab eo, & traditus Mario est: in qua re præcipua opera L. Cornelii Sylle, Questoris Marii, fuit.

EX LIBRO LXVII.

60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110

Avrelius Scaurus Legatus COS. à Cimbris, fuso exercitu, captus est: & cum in consiliis ab iis euocatus deterreret eos, ne Alpes transirent, Italiam petiri, eo quod diceret Romanos vincere minime posse, à Bolo Rege feroci iuvene occisus est, Ab iisdem hostibus C. Mælius & Q. Seruilius Cepio Proconsules victi prælio, castrisque binis exuti sunt, LXXX milia militum occisa, calorum ac lictarum XL milia, Secundum Po. Ro. iustionem, Cepionis, cuius temeritate clades accepta erat, damnata bona publicata sunt, primoque post Regem Tarquinium imperium ei abrogatum, In triumpho C. Marii ductus ante currum Iugurtha cum duobus filiis, & in carcere necatus, Marius triumphali veste in Senatum venit, quod nemo ante eum fecerat, eique propter Cimbrici belli merum continuatus per complures annos magistratus est, Consulatu secundo & tercio absens COS. creatus, quartum Consulatum dissimulans, ter captans consecutus est, Cn. Domitius Porifex Maximus populi suffragio creatus est, Cimbrum vastatis omnibus quæ circa Rhodanum & Pyrenæum sunt, per saltum in Hispaniam transgressi, ibique multa loca populati, à Celtiberis fugati sunt, reuersique in Galliam bellicosos quidem se Teutonum coniunxerunt.

EX LIBRO LXVIII.

115
 120

Antonius Prætor in Sicilia maritimos prædones persecutus est, C. Marius COS. summa vi oppugnata à Teutonibus & Ambronibus castra defendit: duobus deinde præliis circa Aquas Sestias eos hostes deleuit, in quibus castra traduntur hostium CC milia, castra XC, Marius absens V COS. creatus est: triumphum oblatum, donec Cimbrum vinceret, distulit, Cimbrum repulso ab Alpibus fugatoque, Q. Catulo Proconsule, qui fauces Alpium obfederat, & ad flumen Athesim, castellum editum insederat reliqueratque, ubi virtute sua

explicata fugientem Proconsulem exercitumq; profecuti in Italiam traiecerunt, iunctis eiusdem Catuli & C. Marii exercitibus, praelio victi sunt ab eis: in quo cesa traduntur hominum 55
CXL milia, capta LX. Marius totius ciuitatis consensu receptus pro duobus triumphis, qui
efferebantur, vno contentus fuit: primores ciuitatis, qui aliquatulum vt nouo homini ad ta-
ros honores euecto inuiderant, conseruatam ab eo remp. fatebantur. P. Malleolus, matre in-
rerempta, primus omnium in fatus calleo in mare precipitatus est. Ancylia cu strepitu mo- 60
ra esse, antequam Cimbricum bellum consummaretur, referuntur. Bella praeterea inter Syriæ
Reges continet.

EX LIBRO LXIX.

C. Neus Apuleius Saturninus, adiuuante C. Mario, & per milites occiso A. Numio compe-
titore, Tribunus pl. per vim creatus, non minus violenter Tribunatum, q; petierat, gessit:
& cu legem Agraria per vim tulisset, Merello Numidico, eo q; in ea minime iurasset, die di- 65
xit: qui cum a bonis ciuibus defenderetur, ne causa malorum certaminu esset, in uoluntariu exi-
lium Rhodu profectus est, ibiq; legedo & audiendo magnos viros aduocabat. Profecto C. Ma-
rius seditionis autor, qui sextu quide Consulatum per tribus sparsa pecunia emerat, aqua &
igni interdixit. Idem Apuleius Saturninus Tribunus pl. C. Memmiu candidatum Consulatus
petitore maximu, quem aduersariu actionibus suis timebat, inremit: quibus rebus cocita- 70
to gplurimu Senatu in eius causam, & C. Marius homo mutabilis & variu consilii ingeniiq;
qui semper secundu fortunam transierat, cu eum tueri minime posset, oppressus armis cum
Glaucia Praetore, & aliis eiusdem furoris sociis, bello quodam interfectus est. Q. Cecilius Me-
tellus ab exilio ingenti torus favore ciuitatis reductus est. M. Aquilius COS. in Sicilia bellu
ferule concitatum confecit. 75

EX LIBRO LXX.

Cum M. Aquilius de pecuniis repetendis causam diceret, ipse rogare iudices noluit. M.
Antonius, qui pro eo perorabat, tunicam a pectore eius discidit, vt honestas cicatrices
ostenderet: quibus conspectis, indubitanter absolutus est: Cicero eius rei solus autor. Didius
Proconsul aduersum Celtiberos feliciter pugnavit. Ptolemæus Cyrenaru Rex, cui cognome- 80
rum Appionis fuit, mortuus haeredu Po. Ro. reliquit: & eius regni ciuitates Senatus liberas
esse iussit. Ariobarzanes in regnum Cappadocia: a L. Cornelio Sylla reductus est. Parthoru
Legati a Rege Arsace missi ad Syllam venerunt, vt amicitiam a P. R. peterent. P. Rutilius, vit
summa innocentia, qui Legatus C. Marii Proconsulis a publicanorum iniuriis Asiam defen-
derat, inuisus equestri ordini, penes quem iudicia erant, repetundarum damnatus in exiliu
missus est. C. Geminius Praetor contra Thracas infeliciter pugnavit. Senatus cum impoten- 85
tiam equestris ordinis in iudiciis exercendis ferre nollet, omni vi niti coepit vt ad se iudicia
transferrentur, sustinente causam eius M. Liuio Druso Tribuno pl. qui, vt vires sibi acquire-
ret, perniciose spe largitionis plebem concitauit. Praeterea motus Syriæ Regum continet.

EX LIBRO LXXI.

Marcus Liuus Drusus Tribunus pl. vt maioribus viribus Senatus causam susceptam 90
mueretur, socios & Italicos populos spe ciuitatis Romanae sollicitauit, isq; adiuuanri-
bus, per vim legibus Agrariis frumentariisq; latis, legem quoq; iudicalem tulit, vt equa par-
te iudicia penes Senatum & equestem ordinem essent. Cum deinde promissa sociis ciuitas
praestari non posset, irati Italici defectionem coeperunt agitare, eorum coitus, coniurationes
orationesq; in conciliis Principum referuntur: propter qua Liuus Drusus etiam Senatu 95
inuisus factus, velut socialis belli autor, incertum a quo, domi occisus est.

EX LIBRO LXXII.

Italici populi defecerunt, Picetes, Vestini, Marsi, Peligni, Marrucini, Lucani, Samnites, ini-
tio belli a Picentibus moro. Q. Seruilius Proconsul in oppido Asculo cum omnibus ciui-
bus Romanis, qui in eo oppido erant, occisus est. saga populus sumpsit. Seruilius Gaba a Lu- 100
canis comprehensus, vnius feminae opera, ad quam diuertebatur, captiuitate exemptus est.
Eternia & Alba coloniae ab Italicis obsesse sunt. Auxilia demum Latini nominis, externarumq;
genrium missa populo Ro. & expeditiones inuicem, vrbiumq; expugnationes referuntur.

EX LIBRO LXXIII.

L. Vcius Caesar COS. male aduersus Samnites pugnavit. Nola colonia in potestatem 105
Samnitium cum L. Posthumio Praetore venit, qui intereptus est: coplures populi ad hos-
tes defecerunt. Cum P. Rutilius COS. parum prospere contra Marfos pugnasset, & in pra-
lio cecidisset, C. Marius Legatus eius meliore quidem euentu cu hostibus conflixit. Ser. Sul-

pitius Pelignos fudit. Q. Cepio Legatus Rutilii cu obsessus prospere in hostes irrupisset, &
ob eu successum aequatum ei cum C. Mario esset imperium, remerarius factus & circumueh-
tus insidiis, fuso exercitu, cecidit. L. Caesar COS. feliciter contra Samnites pugnavit, ob eam
victoriam Rome saga posita sunt: & vt varia belli fortuna esset, Eternia colonia cum M. Mar-
cello in potestatem Samnitium venit: sed & C. Marius praelio Marfos fudit. Firmio Afritio 5
Praetore Marrucinorum occiso, C. Caccilius in Gallia transalpina Saluios rebellantes vicit.

EX LIBRO LXXIII.

C. Neus Pompeius Picentes praelio fudit, & obsedit, propter qua victoriae Rome pretextat
Calliaq; magistratuu ornamenta insignia sumpta sunt. C. Marius cu Marfis dubio euentu
pugnauit, Libertini tu primu militare coeperunt. Aurelius Plorius Legatus Umbros, L. Por- 10
cius Praetor Marfos, cum vterq; populus defecisset, praelio vicerit. Nicomedes in Bithynia,
Ariobarzanes in Cappadocia: regnum reducti sunt. Cn. Pompeius Cōsul Marfos acie vicit.
Quum ere alieno oppressa esset ciuitas, A. Sempronius Acellius Praetor, quonia secundu de-
bitores ius dicebat, ab iis, qui fenerabantur, in foro occisus est. Praeterea incursiones Thra- 15
cum in Macedoniam, populationesq; continet.

EX LIBRO LXXV.

A. Vltus Posthumius Albinus Legatus in obsidione castroru hostilium cecidit. Sulpitius
Legatus, quum classu praeseret, infamis crimine prodicionis ab exercitu suo interfectus.
L. Cornelius Sylla Legatus Samnites praelio vicit, & bina castra eorum expugnauit. Cn. Pom-
peius Vestinos in deditione accepit. L. Porcius Consul rebus prospere gestis, fufisq; aliquo- 20
ties Marfis, du castra eoru expugnat, cecidit: ea res hostibus victoriae eius praelii dedit. Cescor-
nius & Luceius Samnites acie vicerit: Marium Egnarium nobilissimum hostiu ducem occi-
derunt, copluraq; eoru oppida in deditione acceperunt. L. Sylla Hirpinos domuit, Samnites
multis praeliis fudit, aliquot populos recepit: quatisq; raro quisq; ante Consulatum rebus ge-
stis, ad petitione Consulatus Romam est profectus. 25

EX LIBRO LXXVI.

A. Vltus Gabinus Legatus, rebus aduersum Lucanos prospere gestis, multis oppidis ex-
pugnatis, in obsidione castroru hostilium cecidit. Sulpitius Legatus Marrucinos ceci- 30
dit, vniuersamq; ea regione recepit. Cn. Pompeius Proconsul Vestinos & Pelignos in deditione
nem accepit. Marsi quoq; a L. Murena & Cecilio Pinna Legatis aliquot plius fracti, pace petie-
runt. Asculum a Cn. Pompeio caprum est, casis a Mamerco Aemilio Legato Italicis. Silo Po-
pedius dux Marforum, auror huius rei, in praelio cecidit. Ariobarzanes Cappadocia, Nico-
medes Bithyniae regno a Mithridate Ponti Rege pulsi sunt. Praeterea incursiones Thracum
in Macedoniam continet. 35

EX LIBRO LXXVII.

Quum P. Sulpitius Tribunus pl. autore C. Mario perniciosas leges promulgasset, vt
exules reuocaretur, & noui ciues libertiniq; distribueretur in tribus, & vt Marius ad- 35
uersus Mithridate Ponti Regu crearetur, & aduersantibus COSS. Q. Pompeius & L. Syl-
lae vim inuulisset, occisq; Pompeii Cōsulis filio, genero Sylle, L. Sylla COS. cu exercitu in vrbem
venit, & aduersus factione Sulpitii & Marti in ipsa vrbe pugnavit, eaq; expulit: ex quo duo-
decim a Senatu hostes, inter quos C. Marius pater & filius, iudicati sunt. P. Sulpitius, quu in
quadam villa lateret, indicio serui sui retractus, & occisus est: seruus, vt premiu promissi indi- 40
cii haberet, manumissus est, & ob scelus domini proditi de saxo deiectus est. C. Marius filius
in Africa traiecit. C. Marius pater, quu in paludibus Minturnensiu lateret, extractus est ab op-
pidanis: & quu ad occidendu eum missus seruus natione Gallus, maiestate tanti viri perterritus
recessisset, impositus publice in nauim, delatus est in Africa. L. Sylla ciuitatis statu ordinauit,
exinde colonias deduxit. Q. Pompeius COS. ad capiendu a Cn. Pompeio Proconsule exercitu profe- 45
tus, consilio eius occisus est. Mithridates Ponti Rex, Bithynia & Cappadocia occupatis, & pul-
so Aquilio Legato, Phrygiam prouinciam populi Ro. cum ingenti exercitu intrauit.

EX LIBRO LXXVIII.

Mithridates Asiam occupauit, Q. Oppidius Proconsul, ite Aquiliu Legatu in vincula conie- 50
cit, iussuq; eius quicquid ciuiu Romanoru in Asia fuit, vno die trucidatu est. vrbem
Rhodu, que sola in fide permanerat, oppugnauit, & aliquot praeliis naualibus victus, recessit.
Archelaus Praefectus Regis in Greciam cu exercitu venit, Athenas occupauit. Praeterea trophi
datione vrbium insularumq; aliis ad Mithridate, aliis ad po. Ro. ciuitates suas trahentib; continet.

EX LIBRO LXXIX.

C. Aius Cornelius Cinna quu perniciosas leges per vim ferret, pulsus vrbe a Cn. Octauio

Collega cū Sex. Tribuno pl. imperioſq; ei abrogato, corrupti Ap. Claudii exercitū in poteſta-
rem ſua redegit, & bellum vrbī intulit, accerſito C. Mario cū aliis exulibus ex Africa. In quo
bello duo fratres, alter ex Pōpeiū exercitu, alter ex Cinne, ignorantēs cōcurrerunt: & quī vi-
ctor mortuū ſpoliaret, agnito fratre, ingenti lamentatione edita rogo ei extracto, ipſe ſupra ro-
gū ſe tranſſodit, & eodē igni cōſumptus eſt. Et quī opprimi inter initia potuiſſet, Cn. Pōpeiū
fraude, quī vtrāq; partem fouendo vires Cinne dedit: nec niſi proſtigatis optimatiū rebuſ au-
xilium tulit, & Conſulis ſegnitiē cōfirmati Cinna & Marius, quatuor exercitiſ, quibus duo
Q. Sertorio & Carboni dari ſunt, urbem circūſedērit. Oſtiam coloniā Marius expugna-
uit, & crudeliter diripiuit.

EX LIBRO LXXX.

Taliciſ populis à Senatu ciuitas data eſt. Samnites, quī ſolī arma recipiebāt, Cinna & Ma-
rio ſe coniunxerunt: ab iis Plancius cū exercitu ceſus eſt. Cinna & Marius cū Carbone &
Sertorio Ianiculum occupauerunt, & fugati ab Octauiō Cōſule, receſſerūt. Marius Antium
quidē, & Ariciā, & Lauinium colonias deuſtauit. Quī nulla omnino ſpes eſſet optimariſ
reſiſtendi propter ſegnitiē & perfidiam & ducum & militum, quī corrupti aut pugnare no-
lebant, aut ad diuerſas partes tranſibant, Cinna & Marius in urbē cepti ſunt: quī velut ca-
pram, eā cēdibus & rapinis vaſtarunt, Cn. Octauiō Conſule occiſo, & omnibus aduerſa par-
tis nobilib, trucidatis: inter quos M. Antonio eloquentiſſ. viro, & C. Cēſare, quorum capita in
roſtris poſita, Craſſus filiū ab equitibus Fimbriæ interemptus: pater Craſſus, ne quid indi-
gniū virtute ſua pateretur, gladio ſe tranſſixit, Et circa vlla comitia Conſules in ſequentem
annum ſeipſos renūciauerunt: eodēq; die, quo magiſtratum inierant, Marius Sex. Liciniū
Senatorem de ſaxo deiſſi iuſſit: deiſſiq; multis ſcleribus, Idibus Ianuariis deceſſit: vir, cuius
ſi examinentur cum virtutibus vitia, haud facile ſit dictū, vtrum bello melior, an pace perni-
cioſior fuerit: adeo quam remp. armatus ſeruauit, eam primo rogatus omni genere fraudis,
poſtremo armis euerit.

EX LIBRO LXXXI.

Vicius Sylla Athenas, quas Archelaus Prefectus Mithridatis occuparat, circūſedit, &
cū maximo labore expugnauit: vrbī libertatē, & ciuib, quē habuerant reddidit. Ma-
gnea, quē ſola in Aſia ciuitas in fide maſerat, ſumma virtute aduerſus Mithridatē deſenſa
eſt, præterea à Thraciſ in Macedonia geſta continet.

EX LIBRO LXXXII.

Sylla copias Regiſ, quæ Macedonia occupata in Theſſaliā venerāt, prælio vicit, ceſis hoſtiū
ſcentum millibus, caſtris quoq; expugnatis: renouato deinde bello, iterū exercitum eius fu-
dit ac deleuit. Archelaus cū claſſe regia Syllę ſe tradidit. L. Valerius Flaccus Cōſul. Collega
Cinne, miſſus vt Syllæ ſuccederet, propter auaritiā inuiſus exercitū ſuo, à C. Fimbriā Lega-
to ipſius, vltimę audacię homine, occiſus eſt, & imperium ad Fimbriam tranſlatum. Præter-
ea expugnate in Aſia vrbes à Mithridate, & crudeliter direpta prouincia, in curſioneſq; Thra-
cum in Macedonia referuntur.

EX LIBRO LXXXIII.

Caius Fimbriā in Aſia fuſis aliquot copiis Mithridatis, urbē Pergamū cepit, obſeſſūq;
Regē nō abſiuit multū quin caperet: urbē Ilion, quæ ſe poteſtati Syllæ referuabat, expu-
gnauit, ac deleuit, & magnā partē Aſię recepit. Sylla multis præliis Thracas cecidit. Quī L.
Cinna, & Cn. Papyrius Carbo à ſeipſis COSS. per bienniū creati, bellū cōtra Syllā pararet, eſſe
cū quidē eſt per L. Valerū Flaccū principē Senatus, quī orationē in Senatu habuit, & p. eos
quī cōcordię ſtudebāt, vt Legati ad Syllā de pace mitterētur. Cinna ab exercitu ſuo, quē in-
uitū cogebat naues cōſcendere, & aduerſus Syllā proficiſci, interēptus eſt: Cōſulatu Carbo ſo-
lus geſſit. Sylla quī in Aſiā traieciſſet, pacem cū Mithridate fecit: ita, vt his cederet prouin-
ciis, Aſia, Bithynia, Cappadocia. Fimbriā deſert. ab exercitu, quī ad Syllā traſierat, ipſe ſe per-
cuſſit, impetrauitq; à ſeruo præbens certicem, vt eī omnino interficeret.

EX LIBRO LXXXIII.

Sylla Legatis, quī à Senatu miſſi erāt, futurū ſe in poteſtate Senatus reſpōdit, ſi ciues, quī
à Cinna pulſi ad ſe cōfugerāt, reſtituerentur. Quē conditio quī iuſta Senatu videretur,
pet Carbonem factionemq; eius, cui bellū videbatur vtilius, ne cōueniret, eſſe cū eſt. Idē Car-
bo, quī ab omnibus oppidis Italię obſides exigere vellet, vt fidē illorū cōtra Syllā obligaret,
cōſentiū Senatus prohibitus. Nouis ciuib, Senatus: conſulto ſuffragiū datū eſt. Q. Merellus
Pius, quī partes optimatiū ſecutus erat, quum in Africa bellum moliretur, à C. Fabio Præ-
tore pulſus eſt: Senatusq; cōſulū per factionē Carbonis & Marianarū partiū factū eſt, vt oēs
vbiq; exercitus dimitterentur. Liberti in V. & XXX. tribus diſtributi ſunt. Præterea bellū

apparatiū cōtra Syllam, quod plurimū excitabatur, cōriner. EX LIB. LXXXV.

Sylla in Italiam cum exercitu traiecit: miſſiſq; Legatis quī de pace agerent, & à COS. Cui
Carbone, & C. Norbano violatis, eundem Norbanum prælio vicit. Et quum L. Scipionis
alterius COS. cum quo per omnia id egerat, vt pacem iungeret, nec potuerat, caſtra oppugna-
tus eſſet, vniuerſus exercitus COS. ſolicitatus per emiſſos à Syllā milites, ſigna ad Syllam
tranſtulit. Scipio quum intererim poſſet, dimiſſus eſt. Cn. Pompeius, Cn. F. eius, quī Aſculum
ceperat, conſcripto quidem voluntariū exercitu, cum III legioniſ ad Syllam venerat,
ad quem ſe nobilitas omnis conferebat, ita vt deſerta vrbe ad caſtra veniret. Præterea expe-
ditiones per vniuerſam Italiam vtriuſq; partis ductū referuntur. EX LIB. LXXXVI.

Quum C. Marius, C. Marii filiū, COS. ante annos XX per vim creatus eſſet, C. Fa-
bius in Africa propter crudelitatem & auaritiā in Prætorio ſuo viuis exuſtus eſt.
L. Philippus Legatus Syllę Sardiniam, Q. Antonio Prætorē pulſo & occiſo, occupauit. Sylla
cum Italiſ populis, ne timeretur ab iis velut erepturus ciuitatem, & ſuffragiū iuſtuper
datum, ſecus percuffit: itemq; ex fiducia iam certę victorię litigatores, à quibus adhibebā-
tur vadimonia, Romā deſerre iuſſit. Quī à parte diuerſa vrbs adhuc tenebatur, L. Damafcus
Prætor ex voluntate C. Marii COS. quum Senatum contraxiſſet, omnem quę in vrbe erat,
nobilitatem trucidauit: ex cuius quidem numero Q. Murius Scauola Pont. Max. fugiens in
veſtibulo adis Veſtæ occiſus eſt. Præterea bellum à L. Murena aduerſus Mithridatē in Aſia
renouatum continet.

EX LIBRO LXXXVII.

Sylla C. Marium, exercitu eius fuſo deſectoq; ad Sacriportum in oppido Præneste obſedit,
urbem Romam ex inimicorum manibus recepit, Mariū erumpere tentantem repulſit.
Præterea res à Legatis eius eadem vbiq; fortuna partium geſtas continet.

EX LIBRO LXXXVIII.

Sylla Carbonem, exercitu eius ad Cluſium, ad Fauentiam, Fidentiamq; ceſo, Italia expulſit:
Scum Samnitibus, quī ſolī Italicoꝝ populorū nondū arma depoſuerant, iuxta urbem
Romam ante portam Collinam debellauit: recuperataq; rep. pulcherrimā victoriā crudeli-
tate, quanta in nullo homine vnq; fuit, inquinauit: octo millia deditorū in via publica truci-
dauit, tabulam proſcriptionis poſuit, urbem & vniuerſam Italiā cēdibus repleuit, inter quos
Præneſinos inermes interimi iuſſit. Marium Senatoriū ordinis virum, cruribus brachiſq;
fractis, auribus præſectis, & deſoſſis oculis necauit. C. Marius Præneste obſeſſus à Lucretio
Aſella, Syllanarum partium viro, quum per cuniculum captaret euadere, ſeptus ab exercitu,
mortem ſibi conſciuit in ipſo cuniculo: quum ſentiret ſe euadere minime poſſe, cum Pontio
Teleſino fuga comite, ſtriſto vtrinq; gladio occurreret: quem quum occidiſſet, ſaucius à ſeruo
impetrauit vt ſe occideret.

EX LIBRO LXXXIX.

Vicius Brutus à Cn. Papyrio Carbone, quī Corcyram appulerat, miſſus naue piſcato-
ria Lilybæum, vt exploraret an ibi Pompeius eſſet: & circumuentus à nauibus, quas
Pompeius miſerat, in ſe mucrone verſo, ad tranſitum nauis cōnexus corporis pondere occu-
bit. Cn. Pompeius in Siciliam cum imperio à Senatu miſſus, Cn. Carbonem, quī ſens mu-
liebriter mortem tulit, captū occidit. Sylla Dictator factus, quod nemo quidē vnq; fecerat, cū
faſcibus XXIII proceſſit, rebuſq; nouis reiſtatū cōfirmauit: Tri. pleb. poteſtatē minuit,
& omne ius legum ferendarū ademūt. Pōſſicū Augurūq; collegiū ampliāuit, vt eſſent XV.
Senatum ex equeſtri ordine ſuppleuit. proſcriporum liberis ius petendorum honorū eria-
puit, & bona eorū vendidit, ex quib; primo multa rapuit: redactum eſt feſterū ter millies
quingentiſq;. Lucretiū Aſellam Cōſulatum cōtra voluntatem ſuā petere auſum, iuſſit in-
terim in foro: & quī indigne ferret Po. Ro. concione vocata ſe iuſſiſſe dixit. Cn. Pompeius
in Africa Cn. Domitiū proſcriptū, & Hierā Regem Numidarum bellū molēres, victos in-
teremit: & III & XX annos natus, adhuc eques Romanus, quod quidem nemini contige-
rat, ex Africa triumphauit. Cn. Norbanus Cōſularis proſcriptus, in vrbe Rhodo, quī com-
prehendēſ, ſe ipſe interemit. Metellus ex proſcriptis vnus, clam capite adopeno, ad poſticū
adis Baſtiæ vxoris quī acceſſiſſet, admiſſus minime eſt, quia illum proſcriptū diceret, itaq;
ſe tranſſodit, & ſanguine ſuo fores reſperſit. Sylla Nolam in Samnio recepit. XLVII legiones
in agros capros deduxit, & eos iis diuiſit. Volaterras, quod oppidum adhuc in armis erat,
obſeſſum in deditonem accepit. Mitylenę quoq; in Aſia, quę ſola vrbs poſt victum Mithri-
datem arma retinebat, expugnata: dirutaq; ſunt.

EX LIB. XC.

Sylla decessit, honosq; ei à Senatu habitus est, vt in campo Martio sepeliretur. M. Lepidus, 55
 quum acta Syllae tentaret rescindere, bellū excitauit, & à Q. Catulo Collega Italia pulsus
 est, & in Sardinia frustra bellum molit⁹, periit. M. Brut⁹ qui cisalpinam Gallia tenebat, à Cn.
 Pompeio occisus est. Q. Sertorius proscript⁹, in vltiore Hispania ingēs bellū excitauit. L. Ma-
 li⁹ Procos, & M. Antoni⁹ Legat⁹ ab Herculeio Questore plio victi sunt. Preterea à P. Serui-
 lio Procos, aduersus Cilicas res gestas continet. EX LIB. XCI. 60

CN. Pompeius quum adhuc Questor esset, cum imperio consulari aduersus Sertorium
 missus est. Sertorius aliquot vrbes expugnauit, plurimasq; ciuitates in potestatem suā
 redegit. Ap. Claudi⁹ Procos. Thracas plurib⁹ plis vicit. Q. Metellus Procos, L. Herculeium
 Questorem Sertorii, omni cum exercitu cecidit. EX LIBRO XCII. 65

CN. Pompeius adhuc dubio euentu cum Sertorio pugnavit, ita vt singula ex vtraq; par- 65
 te cornua vicerint. Q. Sertorius Metellum & Perpennam cum duobus exercitiis pre-
 lio fudit, cuius victoria partem cupiens auferre Pompei⁹, parum prosperē pugnavit: obsess⁹
 deinde Calagurii Sertorius, assiduīs eruptionibus nō leuiora dama obfidentibus tulit. Prae-
 terea à P. Curfore Procos, in Thracia res gestas aduersus Dardanos, & Q. Sertorii multa cru-
 delia in suos facta continet: qui plurimos amicorum, & secum proscriptorum, crimine prodi- 70
 tionis infimulatos interemit. EX LIBRO XCIII.

Publius Seruilius Procos, in Cilicia Isauos domuit, & aliquot vrbes piratarum expu-
 gnauit. Nicomedes Bithynia Rex, moriens P. R. fecit haeredem regnumq; eius in Pro-
 uincie formam redactum est. Mithridates, foedere cum Sertorio icto, bellum Po. Ro., inulit.
 Apparatus deinde regiarum copiarum pedestrium naualiumq;, & occupata Bithynia, M. 75
 Aurelius Cotta COS, ad Chalcedoniam prelio à Rege victus est: Rexq; à Pompeio & Metel-
 lo victus, & vt contra Sertorium egerunt, qui omnibus belli militiāq; artibus par fuit: quos
 etiam ab obsidione Calagurii oppidi depulsos coegit diuersas regiones petere: Metellum vl-
 tiorē Hispaniam, Pompeium Galliam. EX LIBRO XCIII.

Lucius Lucullus COS, aduers⁹ Mithridatē equestrib⁹ plis feliciter pugnavit, & expedi- 80
 tiōes aliquot psperas fecit, postētesq; pugna milites à seditione inhiuit. Deiorat⁹ Gal-
 logrechia Tetrarches, Praefectos Mithridatis bellū in Phrygia mouēs, cecidit. Preterea res à
 Pompeio in Hispania cōtra Sertoriū pspere gestas continet. EX LIB. XCV. 85

CAius Curio Procos, Dardanos in Thracia domuit. IIII & LXX gladiatores Capuae ex-
 Ludo Lentuli profugerunt, & congregata seruorum & ergastulorum multitudo, Chry-
 so & Spartaco ducibus, bello excitato, Claudium Pulchrum Legatum, & P. Vorenium Prato- 85
 rem prelio vicerunt. L. Lucullus Proconsul ad Cyzicum vrbum exercitum Mithridatis fa-
 me ferocē deiecit: pulsūq; à Bithynia Regem, variis belli ac naufragiorum casibus fractū,
 coegit in Pontum profugere. EX LIBRO XCVI. 90

Quintus Arius Praetor Chrysum fugitiuorum ducē cum XX millib⁹ hominū cecidit, 90
 C. Lentul⁹ COS, male aduersus Spartacū pugnavit: ab eodē L. Gelli⁹ & Q. Arius Prae-
 tor acie victi sunt. Sertori⁹ à M. Antonio, & M. Perpēna, & aliis coniuratis in conuulso inter-
 fectus est octauo ducatus sui anno, magnus dux, & aduersus duos Imperatores Pompeiū &
 Metellū saepe par, vt frequētius victor, ad vltimū desert⁹ & prodit⁹. Imperiū partiū ad Mariū
 translatum est, quē Cn. Pompei⁹ victū, captūq; interemit: ac recepit Hispanias, X fere an- 95
 no q̄ coeptū erat bellū. C. Cassius Procos, Cn. Manlius Praetor male aduersus Spartacū pugna-
 uerunt: idq; bellū M. Crasso Praetori mandatum est. EX LIBRO XCVII. 100

MArcus Crassus Praetor primum cū parte fugitiuorū, quae ex Gallis Germanisq; consta-
 bat, feliciter pugnavit, caesis inimicorum XXXV millibus, & duce eorum Granico:
 cum Spartaco deinde bellauit, caesis cum ipso millibus XL. M. Antonius Praetor bellum aduer- 100
 sus Cretenes parum prosperē gestum, morte sua finiuit. M. Lucullus Procos, Thracas sube-
 git. L. Lucullus in Ponto aduersus Mithridatē feliciter pugnavit, caesis hostiū amplius q̄ sexa-
 ginta millibus. M. Crassus, & Cn. Pompeius COSS, facti sunt: sicut Pompeius anteq̄ Questu-
 ram gereret, ex equite Ro. Tribunitiam potestatem restituerunt. Iudicia quoq; per M. Aure-
 lium Cottam Praetorem ad equites Ro. translata sunt. Mithridates desperatione rerum sua- 105
 rum coactus, ad Tigranem Armenia Regem confugit. EX LIB. XCVIII.

LAchates filius Mithridatis, Bosphori Rex, à L. Lucullo in amicitiam receptus est. C.
 Lentulus, & L. Gellius COSS, asperam Censurā egerūt, IIII & LX. Senatu motis, à qui-

bus Iustum conditum est: censa sunt ciuū capita quadringenta quinquaginta millia. L.
 Metellus Praetor in Sicilia aduersus piratas prosperē rem gessit. Templum Iouis in Capito-
 lio, quod incendio consumptum erat, refectū à Q. Catulo dedicatū est. L. Lucullus in Arme-
 nia Mithridatē & Tigranē, & immēsas vtriq; Regis copias multis certaminib⁹ fudit. Q. Me- 5
 tell⁹ Procos, bello sibi aduers⁹ Creteses mādato, Cydoniā vrbe obsedit. C. Triari⁹ Leg. Lucul-
 li, aduers⁹ Mithridatē parē prosperē pugnavit. Lucullū, ne psequeret Mithridatē ac Tigranē,
 summāq; victorie imponeret, seditio militū tenuit, q̄ sequi nolebāt, quia legiōes Valerianae
 implera à se stipēdia dicētes, Lucullum reliquerunt. EX LIB. XCIX. 10

Quintus Merell⁹ Procos, Gnoson, & Lyctū, & Cydoniā & alias plurimas ciuitates expu-
 gnauit. L. Roscius Trib. ple. legem tulit, vt equitibus Ro. in theatro XIII gradus pro-
 ximi assignarentur. Cn. Pompeius lege ad Po. lata, persequi piratas iustus, qui cōmercium an-
 nonē intercluserant, intra XL diem toto mari eos expulit: belloq; cū iis in Cilicia confecto, ac
 ceptis in deditionem piratis agros & vrbes dedit. Preterea res à Q. Metello aduersus Creten-
 ses cōtinēt, & epistolas Merelli, & Cn. Pompei inuicē missas. Querit Merell⁹ gloriā reg: à se ge- 15
 stare à Pompeio sublatā pteriri, q̄ in Creta miserit Legatū suū ad accipiēdas vrbiū deditiones.
 Pompeius Romē rationē reddit, hoc se facere debuisse. EX LIB. C. 20

CAius Manlius Trib. ple. indignatione maxima nobilitatis legem tulit, vt Pompeio bel-
 lum Mithridaticum mandaretur: conicio eius bona. Q. Metellus domitis Cretenfibus, si-
 betar in id tempus insule legem tulit. Cn. Pompeius ad gerendum bellum aduersus Mithrida- 20
 tem profect⁹, cum Rege Parthorū Phraate amicitiam renouauit, equestri prelio Mithridatē
 vicit. Preterea bellum inter Phraatem Regē Parthorum, & Tigranē Armeniorū Regem, ac
 demū inter filium Tigranem patremq; gestū continet. EX LIB. CI. 25

CN. Pompeius Mithridatē nocturno plio victū, coegit Bosphorū pfugere. Tigranē in dedi-
 tionē accepit, eiq; adempris Syria, Phoenicia, & Cilicia, regnum Armenie restituit. Cōiu-
 ratio eorū, qui in petitione Consulatus ambī⁹ dānari erāt, facta de interficiēdis COSS, oppres-
 sa est. Cn. Pompei⁹ qui Mithridatē psequeret, in vltimas ignotasq; gētes penetravit: Iberos, Al-
 banos, qui trāsitiū minime dabāt, plio vicit. Preterea fugā Mithridatis per Colchos, Hemo-
 chosq;, & res ab eo in Bosphoro gestas continet. EX LIBRO CII. 30

CN. Pompeius in Prouincie formā Pontum redegit. Pharnaces filius Mithridatis bellū
 patri inulit: ab eo Mithridates obsessus, in regia quum veneno sumpto parum profecif-
 ser ad mortem, à milite Gallo, nomine Bithoco, à quo vt adiuuaretur petierat, interfect⁹ est.
 Cn. Pompeius Iudaeos subegit, sanum eorum in Hierosolyma inuolatum ante id tempus ce-
 pit. L. Catilina bis repulsam in petitione Consulatus passus, cum Lentulo Praetore & Cethego
 & plurib⁹ cōiurauit de cede COSS, & Senat⁹, incēdis vrbis, opprimēda rep. exercitu quoq; in
 Hetruria comparato. Ea cōiuratio industria M. Tullii Ciceronis eruta est. Catilina vrbe pul- 35
 so, de reliquis coniuratis omnino sumptum supplicium est. EX LIB. CIII.

Catilina à C. Antonio Procos, cum exercitū cēsus est. P. Clodius accusatus, q̄ in mulieris
 habitu sacrarium, in quod virum intrare nefas est, intrasset: cumq; vxorem Metelli Pōr.
 stuprauisset, absolutus. Cn. Potitius Praetor Allobroges qui rebellauerāt, ad Solonē domuit.
 P. Clodius ad plebem transit. C. Caesar Lusitanos subegit, eoq; Consulatus candidato, & ca- 40
 ptate rēp. inuadere, cōspiratio inter tres principes ciuitatis facta est. Cn. Pompeium, M. Cra-
 sum, & C. Cesarem. Leges agrariae à Caesare COS, cum maxima contentione, inuito Senatu,
 & altero COS, M. Bibulo latae sunt. C. Antonius Procos, in Thracia parum prosperē rem gef-
 sit. M. Cicero lege à P. Clodio Trib. ple. lata, quia indemnatos ciues necauisset, in exilium mis-
 sus est. Caesar in Prouinciam Galliam profectus, Heluetios, gentem vagam domuit: quae se- 45
 dem quarens per Prouinciam Caesaris, Narbonem iter facere volebat. Preterea fitū Gallia-
 rum continet. Pompeius de liberis Mithridatis Tigrane, & Tigranis filio triumphauit. Ma-
 gnūsq; à tota concione consalutatus est. EX LIBRO CIIII. 50

Prima pars libri, situm Germanie moresq; continet. C. Caesar contra Germanos qui A-
 rriouisto duce in Galliam descenderant, quum exercitum ducerent, rogatus ab Heduis
 & Sequanis, quorum ager possidebatur, trepidationem militum propter metum nouorum
 hostium orram allocutione exercitus inhiuit, & victos prelio Germanos, Gallia omni expu-
 lit. M. Cicero, Pompeio inter alios orante, & T. Annio Milone Tribuno plebis, ingenti gau-
 dio Senatus, ac vniuersae Italiae, ab exilio reductus est. Cn. Pompeio per quinquennium an-

nona cura mandata est. Cæsar Ambianos, Suesiones, Viromāduos, Arrebates, Belgarum po-
pulos: quorum quidem maxima multitudo erat, prælio euictos in deditiōnem accepit: ac de
inde contra Nervios vnam harum ciuitatum cum maximo discrimine pugnavit, eamq; gē-
tem deleuit: quæ bellum gessit, donec ex sexaginta millibus armatorum trecenti superessent,
ex nonagintaquinque Senatoribus tres tantummodo euaderent. Lege lata de redigēda in Pro-
uincie formam Cypro, & publicanda pecunia regia, M. Catoni administratio eiusdē rei man-
data est. Ptolemæus Aegypti Rex, ob iniurias quas patiebatur, à suis regno pulsus, Romam
venit. C. Cæsar gentem oceanō iunctam, scilicet Veneros, naturali prælio vicit. Præterea à Lega-
tis eius eadem fortuna res gestas continet.

EX LIBRO CV.

Quum M. Catonis Trib. pl. intercessionibus comitia tollerentur, Senatus vestem mutauit.
M. Cato in petitione Præturæ, prælato Vatiniō, repulsam tulit. Idē quī legem im-
pedire, qua Prouincia: Consulares in quinquēniū, Pompeio Hispaniæ, Crasso Syria & Par-
thiciū bellum, Cæsari Gallia & Germania dabantur, à C. Trebonio Trib. pl. legis auctore, in
vincula ductus est. A. Gabinius Procos. Ptolemæum in regnum reduxit Aegypti, reiecto Ar-
chelao, quem sibi Regē ascuerant. Cæsar, victis Germanis, & in Gallia casis, Rhenum transe-
dit, proximam partem Germaniæ domuit: ac deinde oceanō in Britanniam parum prosperè
tempestatibus aduersis traiecit: iterūq; parum felicitus, maximaq; hominū multitudine cæsa,
reliquam partem insule in potestatem redegit.

EX LIB. CVI.

Uliā Cæsaris filia, Pompeii vxor, decessit, honosq; maximus ei à populo habitus est, vt in
campo Marrio sepeliretur. Gallorum multi populī, Ambiorige duce Eburonum defece-
runt, à quibus Corta & T. Arunculeius Legati Cæsaris, insidiis circumuenti, cum exercitu
cui præerant, cæsi sunt: & quī aliarum quoq; legionū castra oppugnata, maximo labore defen-
sa essent, interq; eos, quī in Treueris præerat Q. Cicero, ab ipso Cæsare hostes plio fusi sunt.
M. Crassus bellum Parrhis illaturus, Euphraten fluuium transiuit: victusq; prælio, in quo &
filius eius cecidit, quum reliquias exercitus in collem recessisset, euocatus in colloquium ab
hostibus, vt de pace acturus, quorum dux erat Surenas, comprehensus: & ne quid viuis pa-
teretur, repugnans, interemptus est, & ita periit.

EX LIBRO CVII.

Caius Cæsar Treueris in Gallia victis, iterum in Germaniam transiit: nulloq; ibi inuen-
to hoste, reuersus in Galliam, Eburones & alias ciuitates, quæ conspirauerant, vicit: &
Regem Ambiorigem in fuga persecutus, P. Clodii à T. Annio Milone candidato Cōsulatus
Appia via ad Bouillas occisi corpus plebs in curia cremauit. Quum seditiones inter candi-
datos Cōsulatus Hipseum, Scipionē, & Milonem essent, qui armis ac vi cōtendebāt, ad com-
primēdas eas Cn. Pōpeius Legatus à Senatu COS, tertius factus est absens & solus: quod nemi-
ni vnq; contrigit. Quæstione decreta de morte P. Clodii, Milo iudicio damnatus, in exiliū
actus est. Lex dicta est, vt ratio absentis Cæsaris in petitione Cōsulatus haberetur, inuito &
contradicente M. Catone. Præterea res gestas à C. Cæsare aduersum Gallos, qui propè vniuer-
si, Vercingetorige Aruernum duce, defecerunt: & laboriosas obsidiones vrbium continet, inter
quas Auarici Biturigum, Gergouie Aruernorum.

EX LIBRO CVIII.

Caius Cæsar Gallos ad Alexiam vicit, omnesq; Gallia ciuitates, quæ in armis fuerant,
in deditiōnem accepit. C. Cæsius Quæstor M. Crassi, Parthos, qui in Syriam transce-
derant, cecidit. In petitione Cōsulatus M. Cato repulsam tulit, creatis COSS. Ser. Sulpitio &
M. Marcello. C. Cæsar Bellouacos cum aliis Gallorum populis domuit. Præterea cōtinet inter
COSS. de successore C. Cæsari mittendo, agente in Senatu M. Marcello COS, vt Cæsar ad pe-
titionem Cōsulatus veniret, quum is legelata in id tempus Cōsulatus, Prouincias obtinere
deberet, resq; à M. Bibulo gestas in Syria continet.

EX LIBRO CIX.

Causa ciuiliū armorum, & initia referuntur: contentionesq; de successore C. Cæsari
mittendo, quū se dimissurū exercitum negaret, nisi à Pompeio dimitteretur: & C. Curio-
nis Trib. ple. primum aduersus Cæsarem actiones continet. Quū S. C. factum esset, vt succes-
sor Cæsari omnino mitteretur, M. Antonio & Q. Cassio Trib. ple. quoniam intercessionibus
id S. C. impediebant, vrbe pulsus, mandatumq; à Senatu COSS. & Cn. Pompeio, vt viderent,
ne quid resp. detrimenti caperet, C. Cæsar bello inimicos persecutus, cum exercitu in Italiam
venit, Continuum cum L. Domitio, & L. Lentulo cepit, eosq; dimisit: Cn. Pompeium, vni-
uersosq; eius partium, Italia omnino expulit.

EX LIB. CX.

Caius Cæsar Massiliam, quæ portas ipsi clauerat, obsedit: & relicti in obsidione C. Tre-
bonio & D. Bruto, profectus in Hispaniam, L. Afraniū & C. Petreium Legatos Cn. Pō-
peiū cū VII legionibus ad Ilerdā in deditiōnem accepit, omnesq; incolumes dimisit: Varrōe
quoq; Legato Pōpeiū cum exercitu in potestare suam redacto, Gaditanis ciuitatem dedit.
Massilienses duobus naualibus plis victi, post longā obsidionē in potestare Cæsaris se peti-
miserunt. C. Antoni? Legatus Cæsaris, male cōtra Pōpeianos pugnavit, & in Illyrico caprus
est. In quo bello Opitergini trāspadani Cæsaris auxiliares, rate sua ab hostibus nauib? clau-
sa, portus q; in potestate inimicorū veniēt, inter se occurrētes occubuerūt. C. Curio Legatus
Cæsaris in Africa, quū aduersus Pōpeianos partiuū ducem Varum pugnasset à Iuba Rege
Mauritanie cū exercitu cæsus est. C. Cæsar in Græciā traiecit.

EX LIB. CXI.

Caius Cæcilius Rufus Prætor quum seditiones in vrbe q; maxime concitaret, nouarum
tabularum spe plebe sollicitata, abrogato magistratu, pulsus vrbe, Miloni exuli, qui fugia-
rium exercitum contraxerat, se coniunxit: vterq; quum bellum meliretur, interempti
sunt. Cleopatra Aegypti Regina à Ptolemæo fratre regno pulsa est. Propter Q. Catuli Præto-
ris auaritiā crudelitatemq; Cordubenses in Hispania cum duabus Variatis legionibus à
partibus Cæsaris deficiuerunt. Cn. Pōpeius ad Brundisium obsessus à Cæsare, & pidiis eius
cū magna clade diuerse partis expugnatis, obsidione liberat?, trāsato in Thessaliā bello, apud
Pharsaliā acie vict? est. Cicero in castris remansit, vir nihil min? q; ad bella nat?, omnibusq; ad-
uersariū partiuū, q; se potestati victoris permiserūt, Cæsari gnavit.

EX LIB. CXII.

Repeditio victarum partium per diuersas orbis terrarū partes, & fuga referuntur.
Cn. Pompeius, quum Aegyptum petisset, iussu Ptolemæi Regis pupilli, & auctore The-
odoro præceptore, cui? apud Regē maxima erat auctoritas, & Photino, occisus est ab Achil-
la, cui delegatum id facinus erat. In nauicula anteq; in terram exiret, Cornelia vxor, & Sex. Pō-
peiū filius in Cyprum refugerunt. Cæsar post tertium diem insecutus, quum ei Theodoros
caput Pompeii & anulum obrulisset, infensus est, & ilachrymauit: sine periculo Alexandriā
tumultuantem intrauit. Cæsar Dictator creatus, Cleopatram in regnum Aegypti reduxit:
& inferentē bellū iisdem autorib? Ptolemæi, quibus Pompeium interfecerat, cum maximo
suo discrimine vicit. Ptolemæus dum fugit, in Nilo nauicula subfedit. Præterea laboriosum
M. Catonis in Africa per desertā cum legionibus iter, & bellum à Cn. Domitio contra Phra-
atem Parthum prosperè gestum continet.

EX LIB. CXIII.

Confirmatis in Africa Pompeianis partibus, earum imperiū P. Scipioni delatum est:
Catone, cui ex aquo deferebatur imperiū, cedente. Et quū de diruenda vrbe Vtica pro-
per fauorem ciuitatis eius in Cæsarem deliberaretur, idq; ne fieret M. Cato tenuisset, Iuba
suadente vt dirueretur, tutela eius & custodia mandata est Catoni. Pompeii Magni filius in
Hispania contractis viribus, quarum ducatum nec Afranius nec Petreius excipere volebāt,
bellum aduersus Cæsarem renouauit. Pharnaces Mithridatis filius, Rex Ponti, sine vlla belli
mora victus est. Quum seditiones Romæ à P. Dolabella Trib. ple. legem ferente de nouis ta-
bulis excitatæ essent, & ex ea causa plebs tumultuaret, inductis à M. Antonio magistro equi-
tū in vrbe militibus DCCC, à plebe cæsi sunt. Cæsar veteranis cum seditione missionem
postulantibus dedit: & quū in Africam traiecisset, contra copias Iube Regis cum discrimine
maximo pugnavit.

EX LIBRO CXIII.

Bellum in Syria Cæcilius Bassus eques Ro. Pompeianarum partium excitauit: & relicto
à legione Sex. Cæsare, qui ad Bassum transferat, occisusq; eo Cæsar Scipionem Prætozem
Afranium, Iubamq; vicit, ad Thapsum castris eorum expugnatis. Cato audita re, quum se
perculisset Vtica, & interueniente filio curaretur, inter ipsam curatiōnem, rescisso vulnere ex-
pirauit, anno atatis quadragesimonono. Petrei? Iuba seq; interemit. P. Scipio in naue circū-
uentus, honeste morti vocē quoq; adiecit: quarentibus em hostibus Imperatorem, dixit. Im-
perator bene se habet. Faustus & Afranius occisi. Catonis filio venia data. D. Brutus Legat?
Cæsaris, in Gallia Bellouacos rebellantes vicit.

EX LIBRO CXV.

Cæsar quatuor triumphos duxit, ex Gallia, ex Aegypto, ex Ponto, & Africa: epulum &
omnis generis spectacula edidit. M. Marcello Cōsulari, Senatu rogante, concessit redi-
tum, qui Marcellus beneficio eius frui minime potuit, à P. Magio Chione cliente suo Athe-
nis occisus. Et censum egit, quo cæsa sunt ciuium capita CL millia. Profectus in Hispaniam
contra Sex. Pompeium, vtrinq; multis expeditionibus factis, & aliquot vrbibus expugnatis,

summam victoriam cum maximo discrimine ad Mundam urbem consecutus est, Pompeius Sex. effugit.

EX LIBRO CXVI.

Cesar ex Hispania V triumphum egit: & quum multi, q̄ maximiq̄ honores ei à Senatu decreti essent, inter quos vt Pater patrie appellaretur, & sacrosanctus, ac Dictator in perpetuum esset, inuidiæ causam aduersus eum praestiterunt, q̄ Senatus deferens hos honores quum ante ad Veneris genetricis federet, minime assurrexit: & quod M. Antonio COS. Collega suo inter Lupercos currente, diadema capiti suo impositum in sella reposuit: & q̄ Epidio Marulo, & Casseio Flauo Trib. ple. inuidiam ei tanq̄ regnum affectanti motibus potestas abrogata est. Ex iis causis conspiratione in eum facta, cuius capita fuerunt, M. Brutus, & C. Trebonius, & Cassius, & ex Caesaris partibus D. Brutus, in curia Pompeii occisus est viginti tribus vulneribus, occupatumq̄ ab interfectore eius Capitolium. Obluione deinde cadis eius à Senatu decreta, obsidibus Antonii & Lepidi liberis acceptis, coniurati à Capitolio descenderunt. Testamento Caesaris haeres ex parte dimidia institutus C. Octavius ex sorore nepos, & in nomen adoptatus est, Caesaris corpus quum in campum Martium ferretur à plebe, ante rostra crematum est. Dictaturæ honos in perpetuum sublatus est. Chamaeces humillime sortis homo, qui se C. Marii filium ferebat, quum apud credulam plebem seditiones moueret, interfectus est.

EX LIBRO CXVII.

Caius Octavius Romam ex Epiro venit: eod enim illum Cesar praemisera, bellum in Macedonia gestur, omnibusq̄ prospere exceptis, etiam nomē Caesaris sumpsit: in cōfusione rerum ac tumultu Lepidum Pnt. Max. interemit. Sed M. Antonius COS. quum impotenter dominaretur, legemq̄ de Prouinciarum permutatione tulisset per vim, & Casarem quoq̄ petentem, vt sibi aduersum auunculi percussores adesset, magnis iniuriis affecit. Cesar, vt sibi & reip. vires contra eum paraturus, deductos in colonias veteranos excitauit. Legiones quoq̄ quarta & Martia signa ab Antonio ad Ces. tulerunt: deinde plures seuitia M. Antonii passim in castris suis trucidati, quia & suspecti erant, & ad Casarem desoluerunt. D. Brutus, vt petri cipal pinā Gallia Ant. obsideret, Mutinā cū exercitu occupauit. Præterea discursus vtriusq̄ partis viros ad accipiendas Prouincias, apparatusq̄ belli cōtinet.

EX LIB. CXVIII.

Mercitum, cui Vatinius præerat, cum Prouincia in potestatem suam redegit. C. Cesar qui primus reip. arma sumpserat pro Po. Ro. imperium à Senatu datum est cum Consularibus ornamentis, adiectiq̄ vt Senator esset. M. Antonius D. Brutum Mutinæ obsedit: missiq̄ ad eum Legati à Senatu de pace parum ad eam componendam valuerunt. Po. Ro. saga sumpsit. M. Brutus in Epiro C. Antonium Prætozem cum exercitu potestati suæ subegit.

EX LIBRO CXIX.

Caius Trebonius in Asia fraude P. Dolabellæ occisus est: ob id facinus Dolabella à Senatu inimicus iudicatus est. Quum Panfa COS. male aduersus Antonium pugnasset, A. Hircius COS. cum exercitu superueniens, fuis M. Antonii copiis, fortunam vtriusq̄ partis æquauit. Victus deinde ab Hircio & Casare Antonius, in Galliam confugit, & M. Lepidum cum legionibus, quæ sub ipso erant, sibi iunxit: hostisq̄ à Senatu cum omnibus, qui intra præsidia eius erant, iudicari. A. Hircius qui post victoriā ipsius in inimicorū castris ceciderat, & L. Panfa è vulnere quod in aduerso prælio acceperat, defuncti in capō Martio sepulti sunt. Aduersus C. Casarem, qui solus è tribus ducibus supererat, parum gratus Senatus fuit, qui D. Bruto obsidione Mutinensi à Casare liberato, honore triūphi decreto, Cesaris militiq̄ eius mentionē non satis gratam habuit: ob quæ C. Cesar, reconciliata per M. Lepidum cum M. Antonio gratia, Romam cum exercitu venit: & percussis aduentu eius iis, qui in eū iniqui erant, quum annos XVIII haberet, COS. creatus est.

EX LIB. CXX.

Caius Cesar COS. legem tulit de questione habenda in eos, quorū opera pater occisus esset: postulatq̄ ea lege M. Brutus, C. Cassius, D. Brutus, absentes damnati sunt. Cum M. Antonio vires Asinius quoq̄ Pollio, & Munatius Plancus cum exercitibus suis adiuncti ampliasent: & D. Brutus, cui Senatus, vt persequeretur Antonium, mandauit, relictus à legionibus suis profugisset, iussu Antonii, in cuius potestatem venerat, à Capeno Sequano interceptus est. C. Cesar pacem cum Antonio & Lepido fecit, ita vt tres viri reip. constituendæ quidem per quinquentium præessent: ipse Lepidus & Antonius statuerunt, vt suos quisq̄ inimicos p̄scriberet, in qua p̄scriptiōe plurimi eques, CXXX Senatorū noia fuerat, & inter eos

in qua p̄scriptiōe plurimi eques, CXXX Senatorū noia fuerat, & inter eos L. Pauli fratris, M. Lepidi, & L. Cesaris Antonii auticuli, M. Ciceronis: cui occisi à Popilio legionario milite, qui haberet annos LXIII, caput quoq̄ cum manu dextra in rostris positū est. Præterea res à M. Bruto in Græcia gestas continet.

EX LIBRO CXXII.

Caius Cassius, cui mandatum à Senatu erat, vt Dolobellam inimicum iudicatum bello persequeretur, auctoritate reip. adiutus, Syriam cum tribus exercitibus, qui in eadem Prouincia erant, in potestatem suam redegit. Dolobellam in vrbe Laodicea obsessum mori coegit. M. quoq̄ Bruti iussu C. Antonius caprus, occisus est.

EX LIBRO CXXII.

Marcus Brutus aduersus Thracas parum prospere rem gessit. omnibusq̄ transmarinis Prouinciis exercitibusq̄ in potestatem eius & C. Cassii redactis, coierunt Smyrnæ vterq̄ ad ordinanda futurū belli consilia M. Messala: Publicolam fratrem iunctum communi consilio omnino condemnauerunt.

EX LIBRO CXXIII.

Sex Pompeius Magni filius, lectis ex Epiro p̄scriptis ac fugitiuis, cum exercitu diu sine Sylla loci cuiusq̄ possessione prædatus in mari Messanam oppidum in Sicilia primum, deinde totam Prouinciā occupauit: occisq̄ à Pompeio A. Bithynico Prætoze, Saluidentum Legatum Cesaris nauali prælio vicit. Cesar & Antonius cum exercitibus in Græciam traiecerunt, bellum contra Brutum & Cassium gesturi. Q. Cornificius in Africa T. Sestium Cassianarum partium ducem prælio vicit.

EX LIBRO CXXIII.

Caius Cesar & Antonius apud Philippos vario euentu contra Brutum & Cassium pugnauerunt, ita vt vtriusq̄ dextra cornua vicerint, & castra quoq̄ vtrinq̄ ab iis, qui vicerant, expugnarent, sed inæqualem fortunā partium mors quidē Cassii fecit: q̄ cū in eo cornu fuisset, quod pulsum erat, totū exercitū fuis rarus, mortē sibi cōsciuit. Altero deinde prælio vicit M. Brutus, & ipse vitam finiuit, exorato Stratone fugæ comite, vt sibi gladiū adiceret, anorum erat circiter etatis XL, inter quos Q. Hortensius occisus est.

EX LIB. CXXV.

Caius Cesar, relicto Antonio (transmarinæ Prouinciæ ex parte imperium ei cessit) reuersus in Italiam, veteranis agros diuisit: seditiones exercitus sui, quas corrupti à Fulvia M. Antonii vxore milites contra Imperatorem fuis cōcitauerat, cū gradū periculo inhūbit. L. Antonius COS. M. Antonii frater, eadē Fulvia cōsulente, bellum Cesaris intulit, receptis in partes suas populis, quorū agrī veteranis assignati erant: & M. Lepido, qui custodiē vrbis cū exercitu præerat, scisso, hostilitatē in urbem irrupit.

EX LIB. CXXVI.

Caius Cesar, qui esset annoz XXIII, obsessum in oppido Perusia L. Ant. conatūq̄ alia quoties erumpere, & repulsum, fame coegit in deditiōne venire, ipsiq̄ & omib⁹ quidem militibus eis ignouit. Perusiam diruit: redactisq̄ in potestatem suam omnibus diuersa partis exercitibus, bellum citra vllum sanguinem confecit.

EX LIB. CXXVII.

Parthi Labieno, qui Pompeianarū partium fuerat, duce in Syriam irruerunt: victosq̄ Didio Saxa, M. Antonii Legato, vniuersam eā Prouinciā occupauerunt. M. Antonius, qui ad bellū cōtra Casarem gerendū incitaret, vxore Fulvia dimissa, ne cōcordia ducti obstaret, pace facta cū Casare, sorore eius Octauiā in matrimonium duxit. Q. Saluidenti consilia nefaria cōtra Casarem molitū, indicio suo detexit: isq̄ damnatus, mortem sibi cōsciuit. P. Vēridius Antonii Legatus, Parthos prælio victos Syria expulit, Labieno eorū duce occiso. Cum vicin⁹ Italia hostis Sex. Pompeius Siciliam teneret, & annonæ commearum impediret, eum eo postulatam pacem Cesar & Antonius quidem fecerunt, ita vt Siciliā Prouinciā haberet. Præterea motus Africa: & bella gesta continet.

EX LIBRO CXXVIII.

Quum Sex. Pompeius rursus latrociniis mare infestum redderet, nec pacem quam acceperat, praestaret, Cesar necessario bello contra eum suscepto, duobus naualibus præliis dubio euentu pugnauit. L. Vēridius Legatus M. Antonii, Parthos in Syria vicit, Regemq̄ eorum interemit. Iudei quoq̄ à Legatis Antonii interempti sunt. Præterea belli Siculi apparatus continet.

EX LIBRO CXXIX.

Aduersus Sex. Pompeium vario euentu naualibus certaminibus pugnatū est, ita vt duarum classium, Cesaris altera, cui Agrippa præerat, vinceret: altera, quam Cesar duxerat, deleta, exposita in terrā, quā in q̄ maximo periculo essent, victus deinde Pompeius in Siciliam profugit. M. Lepidus, qui ex Africa velut ad societatem belli contra Sex. Pompeium à Casare gerendi traiecerat, ei bellum quum Cesar quoq̄ inferret, relicto exercitu, abrogato Triumuiratus honore, vitam impetrauit. M. Agrippa nauali corona à Casare donat⁹ est.

qui honos nemini ante eum habitus est.

M Arcus Antonius, dum cum Cleopatra luxuriaretur, Mediam Prouinciam ingressus, bellum cum legionibus octodecim, & sexdecim millibus equitum Parthis intulit: & quam duabus legionibus amissis, nulla re prosperè cedente, retro rediret, infectus subinde Parthis, & ingenti trepidatione, & magno totius exercitus periculo, in Armeniam reuersus est XXI die. trecenta millia fuga emesus, circa octo millia hominum tempestatibus amiserit: pestates quoque infestas super infeliciter susceptum Parthici belli culpa sua passus est, quia huc mare in Armenia nolebat, dum ad Cleopatram festinat.

S Ex Pompeius quum in fidem M. Antonii veniret, bellum aduersus eum in Asia molies, Legatis eius oppressus est. Cesar seditionem veteranorum cum magna pernicie motum inhibuit. Iapidas, Dalmatas, & Pannonios subegit, Antonius Artiniridem Armeniae Regem, fide data, perductum in vincula conuicti insit, regnumque Armeniae filio suo ex Cleopatra nato dedit, quam vxoris loco, iam pridem captus amore eius, habere coeperat.

C Aius Cesar in Illyrico Dalmatas domuit, Quum M. Antonius ob amorem Cleopatre, ex qua duos filios habebat, Philadelphum & Alexandrum, neque in urbem venire vellet, neque finito eius tempore Triumuiratus imperium deponere, bellumque moliretur, quod urbi Italiae inferret, ingentibus tam naualibus quam terrestribus copiis ob hoc contractis, remissisque Octauiam sorori Cesaris repudio, Cesar in Epirum cum exercitu traiecit. Pugnae deinde nauales & praelia equestria secunda Cesaris referuntur.

M Arcus Antonius ad Actium classe victus, Alexandriam profugit, obsessusque a Cesare in vltima rerum desperatione, praecipue occisa, Cleopatra falso rumore impulsus, se ipse interemit, Cesaris Alexandria in potestatem redacta, Cleopatra, ne in arbitrio victoris veniret, voluntaria morte occubuit. In urbem reuersus, tres triumphos egit, vnum ex Illyrico, alterum ex Actiaca victoria, tertium ex Cleopatra. Imposito sine civilibus bellis, altero & trigesimo anno, M. Lepidus, qui Lepidi Triuiri fuerat filius, coniuratione contra Cesarem facta, bellum moliens oppressus & occisus est.

C Aius Cesar rebus compositis, & omnibus Prouinciis in certam formam reductis, Augustus quoque cognominatus est: & mensis Sextilis in honorem eius appellatus est. Quum ille conuentum Narbone egit, census a tribus Gallis, quas Cesar pater vicerat, actus, bellum contra Bastarnas, & Maeos, & alias gentes a M. Crasso refertur.

B ellum a M. Crasso aduersus Thracas, & a Cesare aduersus Hispanos gestum refertur, & Salassi gentes alpine perdomiti.

R acia a Tiberio Nerone, & Druso Cesaris priuigno domita, Agrippa Cesaris gener mortuus: & a Druso census actus est.

C iuitates Germania: cis Rhenum, & trans Rhenum posite, oppugnantur a Druso: & tumulibus ob cecum extortum in Gallia erat, compositum. Ara Cesaris ad consuetudinem Araris & Rhodani dedicata, sacerdotibus creato C. Iulio Vercondari dubio Heduo.

T hraces domiti a Scipione, item Cherusci, Cenchi, Cauci, alique Germanorum trans Rhenum gentes subactae a Druso referuntur. Octauiam soror Augusti defuncta, ante a missio filio Marcello, cuius monumenta sunt theatrum, & porticus eius nomini dicata.

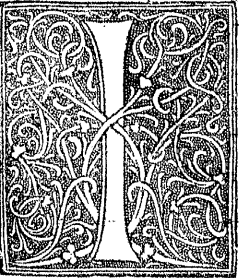
B ellum contra transhenanas gentes a Druso gestum refertur, in quo inter primos pugnaverunt T. Senecius & Anecius Tribuni ciuitatis Neruorum, Dalmatas & Pannonios Nero frater Drusi subegit, Pax cum Parthis facta est, signis a Rege eorum, quae sub Crasso, & postea sub Antonio capta erant, redditae.

B ellum aduersus Germanorum trans Rhenum ciuitates gestum a Druso refertur: ipse ex fractura equo super crus eius collapsus, trigesimo die quod id acciderat, mortuus est: corpus a Nerone fratre, qui nuncio valetudinis euocatus, rapitum occurrerat, Romam reuictum, & in C. Iulii tumulo conditum. Laudatus a Casare Augusto vitrico, & supremis illius funibus plures honores dedit.

sim, si a primordio urbis, res populi Ro. perscripsero, nec satis scio: nec si sciam, dicere a usum, quippe qui cum veterem, tum vulgatam esse rem videamus: dum noui semper scriptores, aut in rebus certis aliquid allatuos se, aut scribendi arte rudem veritatem superatuos credunt. Vt cuiusque erit, iuuabit tamen rerum gestarum memoria: Principis terrarum populi pro vtili parte & me ipsum consuluisse: & si in tanta scriptorum turba, mea fama in oblectamento sit, nobilitate ac magnitudine eorum qui nominati officient meo, me consolet. Res est praeterea & immensi operis, vt quae supra septingentesimum annum repetatur: & quae ab exiguis profecta initis

ed creuerit, vt iam magnitudine laboret sua. Et legendum plerisque haud dubito, quin prima origines, proximaque originibus minus praebitura voluptatis sint, festinantibus ad haec nota, quibus iam pridem praevalentis populi vires se ipsa conficiunt: Ego contra hoc quoque laboris praemium petam, vt me a conspectu malorum, quae nostra per tot annos vidit atas, tantisper certe, dum prisca illa tota mente repeto, auertam: omnis expertis cura, quae scribentis animum esse non flectere a vero, sollicitum tamen efficere possit. Quae ante conditam condendamque urbem, poetis magis decora fabulis, quam incorruptis rerum gestarum monumentis traduntur, ea nec affirmare, nec refellere in animo est. Datur haec venia antiquitati, vt miscendo humana diuinis, primordia urbium augustiora faciat. Et si cui populo licere oportet consecrare origines suas, & ad deos referre autores, ea belli gloria est populo Romano, vt cum suum, conditorisque sui parentem Martem potissimum ferat: tam & hoc generis humanae patientur a quo animo, quam imperium patiuntur. Sed haec, & his similia, vtaeque animaduersa aut aestimata erunt, haud in magno equidem ponam discrimine. Ad illa mihi pro se quisque acriter intendat animum, quae vita, qui mores fuerint, per quos vitios, quibusque artibus, domi militiaeque, & partum & auctum imperium sit: labente deinde paulatim disciplina, velut deficiente primo mores sequatur animo: deinde vt magis magisque lapsi sint, tum ire coeperint praecipites, donec ad haec tempora, quibus nec vitia nostra nec remedia potissimum, peruentum est. Hoc illud est praecipue in cognitione rerum salubre ac frugiferum, omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri: vnde tibi tuaeque reip. quod imitere, capias: vnde sciedum inceptum, sciedum exitum quod vites. Ceterum aut me amor negotii suscepi fallit, aut nulla vnquam resp. nec maior, nec sanctior, nec bonis exemplis ditior fuit, nec inquam tam sero auaritia luxuriaque immigrauerint: nec vbi tantus, ac tam diu pauperum ac parimonie honos fuerit, adeo quanto rerum minus, tanto minus cupiditatis erat. Nuper diuitiae auaritiam, & abundantes voluptates desiderium per luxum atque libidinem pereundi perdidit: Sed querebam ne tum quidem grata futura, cum forsitan necessaria erant, ab initio certe tanta ordienda rei absint: cum bonis potius omnibus votisque ac precationibus deorum dearumque, si vt poetis, nobis quoque mos esset, libentius inciperemus, vt ortis tanti operis successus prosperos darent.

capta, in ceteros lauitum esse Troianos, duobus, Aenea Antenoribus, & vetusti iure hospitii, & quia pacis reddendaque Helene semper autores fuerant, omne ius belli Achiuos abstinuisse. Casibus deinde variis Antenorem cum multitudine Henetum, qui seditione ex Paphlagonia pulsi, & sedes a duce, Rege Pylemene ad Troiam amisso, querebant, venisse in intimam maris Adriatici sinum: Euganeisque, qui inter mare Alpesque incolebant, pulsus, Henetos Troianosque eas tenuisse terras: & in quem primum egressi sunt locum, Troia vocatur: pagoque inde Troiano nomen

est: gens uniuersa, Veneti appellati. Aeneā ab simili clade de mo profugum, sed ad maiora 55
 rerum initia ducentibus fratris, primo in Macedoniam uenisse, inde in Siciliam quærentem fe-
 des delatum, ab Sicilia classe Laurentem agrum tenuisse. Troia & huic loco nomen est. Ibi
 egressi Troiani, ut quibus ab immenso propere errore nihil præter arma & naues superesset, cū
 prædam ex agris agerent, Latinus Rex Aboriginesq; qui tum ea tenebant loca, ad arcendam
 vim aduenarum, armati ex vrbe atq; agris concurrunt. Duplex exinde fama est: alii prælio vi- 60
 etum Latinum, pacem cum Aeneā, deinde affinitatem iunxisse tradunt: alii, cū instructæ acies
 constitissent, priusq; signa canentia processisse Latinum inter primores, ducentq; aduenarum
 euocasse colloquium: percontatum deinde qui mortales essent, unde, aut quo casu profecti
 domo, quæ uide quærentes, in agrum Laurentem exissent: postq; audierit multitudinem Troia- 65
 nos esse, ducentem Aeneam, filium Anchisæ & Veneris, cremata patria, & domo profugos, se-
 dem, condendaq; vrbi locum querere, & nobilitatem admiratum gentis uirūq; & animum
 uel bello uel paci paratum, dextera data fidem futuræ amicitia: fuisse. Inde fœdus iētū in-
 ter duces, inter exercitus salutationem factam: Aeneam apud Latinum fuisse in hospitio, ibi
 Latinum apud penates deos domesticum publico adiunxisse fœdus filia Aeneā in matrimo-
 nium data. Ea res utiq; Troianis spem affirmat tandem stabili certaq; sede finiendi erroris. 70
 Oppidum condunt. Aeneas ab nomine vxoris Lauinium appellat. Breui stirpis quoq; uirilīs
 ex nouo matrimonio fuit, cui Ascaniū parentes dixere nomen. Bello deinde Aborigines Tro-
 ianūq; simul petiti. Turnus Rex Rutulorū, cui pacta Lauinia ante aduentum Aeneæ fuerat,
 prælatum sibi aduenam agræ parietis, simul Aeneæ Latinoq; bellū intulerat. Neutra acies leta
 ex eo certamine abiit: uicti Rutuli, uictores Aborigines Troianūq; duces Latinum amiserunt. 75
 Inde Turnus Rutulūq; distitit rebus, ad florentes Hetruscorum opem, Mezentiumq; eorū Re-
 gem confugiunt: qui Cere opulento tum oppido imperitans, iam inde ab initio minime læ-
 tus nouæ origine urbis, & tum nimio plus q; satis tutum esset accolis, rem Troianam cresce-
 re ratus, haud grauatim socia arma Rutulis iunxit. Aeneas aduersus tanti belli terrorem, ut
 animos Aboriginum sibi conciliaret, ne sub eodem iure solum, sed etiam nomine omnes ef- 80
 sent, Latinos utraq; gentem appellauit: nec deinde Aborigines Troianis, studio ac fide erga
 Regem Aeneam cessare. Fretusq; his animis coalescentium in dies magis duorum populorū
 Aeneas, q̄q; tanta opibus Hetruria erat, ut iam non terras solum, sed mare etiam per totam
 Italia longitudinem ab Alpibus ad frerum Siculum fama nominis sui impleset, tamē cum
 moenibus bellum propulsare posset, in aciem copias eduxit. Secundum inde prælium Latinis, 85
 Aeneæ etiam vltimum operum mortalium fuit. Situs est quemctiq; eum dici ius fasq; est, su-
 per Numicum flumen Iouem Indigerem appellant. Nondum maturus imperio Ascanius
 Aeneæ filius erat, tamen id imperium ei ad puberem ætatem incolume mansit: tantisper tu-
 tela muliebri (tanta indoles in Lauinia erat) res Latina, & regnum auitum paternūq; pue- 90
 ro stetit. Haud nihil ambigam (quis enim rem tam veterem pro certo affirmet?) hiccine
 fuerit Ascanius, an maior quam hic, Creusa matre, Illo incolumi, natus, comesq; inde pater-
 na fuga, quem lulum eundem Iulia gens autorem nominis sui nuncupat. Is Ascanius ubi-
 cunq; & quacunq; matre genitus, certe natum Aeneam constat. Abūdanre Lauiniū multitudi-
 ne, florentem iam (ut tum res erant) atq; opulentam urbem matri seu nouerca reliquit, no-
 uam ipse aliam sub Albano monte condidit: quæ ab situ porrecta in dorso urbis, Longa Al- 95
 ba appellata. Inter Lauinium & Albam Lōgam coloniam deductam triginta ferme interfue-
 re anni, tantum tamen opes creuerant, maxime fuis Hetruscis, ut ne morte quidem Aeneæ,
 nec deinde inter muliebrem tutelam, rudimentūq; primum puerilis regni, mouere arma,
 aut Mezentius Hetruscūq; aut vlli alii accolæ ausi sint. Pax ita conueniat, ut Hetruscis La-
 tinisq; fluuius Albula, quæ nunc Tiberim vocat, finis esset. Syluius deinde regnat Ascaniū 100
 filius, casu quodam in syluis natus. Is Aeneam Syluium creat, is deinde Latinū Syluiū, ab eo
 colonia aliquot deducta, Prisci Latini appellati. Mansit Syluius postea omnibus cognomen,
 qui Alba regnarunt. Latino Alba ortus, Alba Atys, Aty Capys, Capy Capetus, Capeto Tibe-
 rinus: qui in traiectu Albulae amnis submersus, celebre ad posteros nomen flumini dedit.
 Agrippa inde Tiberini filius, post Agrippam Remulus Syluius, à patre accepto imperio re- 105
 gnauit. Auentino, fulmine ipse ictus regnum per manus tradidit. Is sepultus in eo colle, qui
 nunc est pars Romana: urbis cognomen colli hinc. Proca deinde regnatis Numitoris atq;
 Amulium procreat, Numitori, qui stirpis maximus erat, regnum vetustum Syluiæ gentis

ido cum as
 ueniat
 55
 15
 necum
 5 est
 110
 iam ex uenit
 ambigam
 innum antea
 ca gramati
 150 est

1 legat: plus tamen vis potuit, quam voluntas patris aut verecundia atatis. Pulso fratre Ami-
 lius regnat, addit fœderi scelus, stirpem fratris uirilem interimit: fratris filia Rhea: Syluiæ per
 fœciem honoris, cum Vestalem eam legisset, perpetua uirginitate spem partus adimit. Sed
 debebatur (ut opinor) satis tanta origo urbis, maximiq; secundum deorū opes imperii prin-
 cipium. Compressa Vestalis, cū geminum partum edidisset, seu ita rata, seu quia deus auer- 5
 culpa honestior erat, Martem incerta stirpis patrem nuncupat, sed nec dii, nec hæc mines, aut
 ipsam, aut stirpem à crudelitate regia, vindicant: sacerdos uincta in custodia datur, pue-
 ros in profluentem aquam mitti iubet. Forte quadam seu diuinitus super ripas Tiberis ef-
 fusus lenibus stagnis, nec adiri usquam ad iusti cursum poterat amnis, & posse quis languis- 10
 da mergi aqua infantes, scem ferentibus dabat. Ita uelut defuncti Regis imperio, in proxima
 alluuie, ubi nunc ficus Ruminalis est (Romularem uocant ferunt) pueros exponunt, uastæ
 rum in iis locis solitudines erant. Teneb fama, cum fluitantem alueum, quo expositi erant
 pueri, tenuis in sicco aqua destitisset, lupam sitientem ex montibus qui circa sunt, ad pueri-
 lem vagitum cursum flexisse, tam summissas infantibus adeo mitem præbuisse mammæ, ut 15
 lingua lambentem pueros magister regii pecoris inuenit. (Fauftulo fuisse nomen ferunt)
 ab eo ad stabula delatos, Laurentia vxori educandos datos. Sunt qui Laurentiam uulgatè cor-
 pore, lupam inter pastores uocant putent, inde locum fabulæ ac miraculo datum, ita geni-
 ri, ita educari, cum primum adoleuit ætas, nec in stabulis, nec ad pecora segnes, uenando per
 agræ saltus. Hinc robore corporibus animisq; sumpto, iam non feras tantum subsistere, sed 20
 in latrones è præda onustus impetum facere, pastoribusq; rapta diuidere: & cum his, cruce-
 te in dies grege iuuenum, ferias ac iocos celebrare. Iam tum in Palatino monte Lupercal, hoc
 fuisse ludicrum ferunt, & à Palatno urbe Arcadica Palantium, deinde Palatinum montem
 appellatum. Ibi Euandrum, qui ex eo genere Arcadum multis antè tempestatibus, ea reue-
 rat loca, solenne allatum ex Arcadia instituisse, ut nudi iuuenes Lyceum Pana uenerantes, per 25
 luxum atq; lasciuiam currerent, quem Romani deinde uocant Inuum. Huic deditis ludia
 cro, cum solenne uotum esset, insidiatos ob iram præda amissa latrones, cum Romulus vi se
 defendisset, Remum cepisse, captum Regi Amulio tradidisse ultro accusantes, crimini maxi-
 me dabant, in Numitoris agros ab his impetum fieri: inde eos collecta iuuenum manu ho-
 stilem in modum prædas agere, sic Numitori ad supplicium Remus deditur. Iam inde ab ini- 30
 tio Faustulo spes fuerat, regiam stirpem apud se educari, nam & expositos iullū Regis infan-
 tes sciebat, & tempus quo ipse eos sustulisset, ad id ipsum congruere: sed rem immaturā, nisi
 aut per occasionē, aut per necessitatē aperiri noluerat. Necessitas prior uenit, ita meru sub-
 actus Romulo rem aperit. Forte & Numitori, cum in custodia Remū haberet, audisset q̄
 geminos esse fratres, comparando eorū atate, & ipsam minime seruile indolem, tergebat ani- 35
 mū memoria nepotū, sciscitandūq; eodē peruenit, ut haud procul esset, quin Remū agnosce-
 ret. Ita uindiq; Regi dolus necitur. Romulus non cum globo iuuenū (nec enim erat ad vim
 apertam par) sed aliis alio itinere iussis, certo tēpore ad regiam uenire pastoribus, ad Regem
 impetū facit: & à domo Numitoris alia cōparata manu adiuuat Remus: ita Regem obrū-
 cant. Numitor inter primum tumultū hostes inuasisse urbe, atq; ad ortos regiam dicentis, cū
 pubē Albanā in arcem præsidio armisq; obtinendam aduocasset, posteaq; iuuenes perpetrata 40
 cæde pergere ad se gratulantes uidit, extēplo aduocato concilio, scelera in se fratris, originē
 nepotum, ut geniti, ut educati, ut cogniti essent, cædem deinceps tyranni, seq; eius autorem
 ostendit. Iuuenes per mediā concionem agmine ingressi, cum autem Regem saluassent, se-
 cuta ex omni multitudine consentiēs uox, ratū nomen imperiūq; Regi effecit. Ita Numi- 45
 tori albana re permissa, Romulū Remūq; cupido cepit in iis locis, ubi expositi ubiq; edu-
 cati erant, urbis condenda, & supererat multitudo Albanorū Latinorūq;: ad id pastores
 quoq; accesserant, qui omnes facile spem facerēt, paruam Albā, paruam Lauiniū, præ ea urbe
 quæ conderetur, fore. Interuenit deinde his cogitationibus auitū malum, regni cupido: atq;
 inde fœdū certamen coortum à satis miti principio: quoniā gemini essent, nec atatis uere- 50
 eundia discrimen facere posset, ut dii, in quorū tutela ea loca essent, auguriis legerēt, qui
 men nouæ urbi daret, qui conditā imperio regeret. Palatinum Romulus, Remus Auentinū
 ad inaugurandum tempa capiūt. Priori Remo auguriū uenisse ferunt, sex uultures: iāq; ni-
 ciato augurio, cum duplex numerus Romulo sese ostendisset, utraq; Regem sua multitu-
 do consalutauerat: tēpore illi præcepto, at hi numero auium rognū trahabant. Inde cum ala

1. interstari
 1. colligisset
 // // //
 ad captandam
 a ii

ne factus: Romuli undauro: a: m: ptem: s: uera: at: in trita stoma e bouis pul e totius gregis es: phoes sa cerdo uis et potiti ve: do: rem praurant: uauelybaton uui: n hntorem u omnibus sesuana

tercacione congressi, a certamine irarum ad eadem uertuntur. Ibi in turba setus Remus ce- 55 cidit. Vulgatio fama est. Iudibrio fratris Remi nouos tranfiluisse muros: inde ab irato Ro- mulo, cu verbis quoq; increpitans adiecisset. Sic deinde quicq; alius transilieret moenia mea, interfectum. Ita solus poritus imperio Romulus, condita vrbs conditoris nomine appellata. Palatinum primum, in quo ipse erat educatus, munifit: sacra diis aliis Albano ritu, Greco Hercu- 60 culi, vt ab Euandro instituta erant, facit. Herculem in ea loca, Geryone interrepto, boues mira specie abegisse memorant, ac prope Tiberim fluuium, qua praese armentu agens nando tra- iecerat, loco herbido, vt quiete & pabulo lato reficeret boues, & ipsum festum via procubuis- se. Ibi cum eum cibo vinoq; grauatum sopor oppressisset, pastor accola eius loci, nemine Ca- 65 cus, ferox uiribus, captus pulchritudine boum, cum auertere eam pradam uelleret: quia, si age- do armentum in speluncam compulisset, ipsa uestigia quarentem dominum eo deductura erant, aueros boues eximium quensq; pulchritudine, caudis in speluncam traxit. Hercules ad primam auroram somno excitus, cum gregem perlustrasset oculis, & partem abesse num: eto sensisset, pergit ad proximam speluncam, si forte eo uestigia ferrent. Quae ubi omnia foras ver- 70 sa uidit, nec in partem aliam ferre, confusus atque incertus animi, ex loco infesto agere porro armentum occipit. Inde cum actae boues quadam ad desiderium (vt fit) relictarum mugifa- sent, reddita inclararum ex spelunca boum uox Herculem conuertit. Quem cum uadentem ad speluncam Cacus vi prohibere conatus esset, ictus claua, fidem pastorum nequicq; inuo- 75 cans, morte occubuit. Euander tum ea, profugus ex Peloponneso, auctoritate magis q; imperio regebat loca: uenerabilis uir uisaculo literarum, rei nouae inter rudes artium homines, ue- nerabilior diuinitate credita Carmentae matris, quam fatiloquam ante Sibylla in Italiam aduentum miratae haec gentes fuerant. Is tum Euander concursu pastoru trepidatium circa aduenam manifestarum reum caedis excitus, postq; facinus facinorisq; causam audiuit, habitum formamq; uiri aliquantum amplioem augustioemq; humana intus, rogat, qui uir esset. Ubi nomen patremq; ac patriam accepit, Ioue nate Hercules salue, inquit, te mihi mater ue- 80 ridica interpres desim, aucturum caelestiu numeru cecinisti: tibiq; aram hic dicatam iri, quam opulentissima olim in terris ges maximam uocet, tuoq; ritu colat. Dextra Hercules data acci- pere se omen, impleturumq; fata, ara condita atq; dicata, ait. Ibi tum primum boue eximia ca- pta de grege, sacrum adhibitis ad ministerium dapemq; Poritii ac Pinarii, qua tum fami- 85 lia maxime inclya: ea loca incolebant, factum. Forte ita euenit, vt Poritii ad tempus pra- sto essent, iisq; exta apponerentur. Pinarii extris adesis ad cetera uenirent dapem: inde institu- tum manfit, donec Pinarium genus fuit, ne extris solennibus uiderentur. Potitii ab Euandro edocti, antristites sacri eius per multas arates fuerunt, donec tradito seruus publicis soleni fa- 90 milia ministerio, genus omne Potitiorum interiit. Hac ru sacra Romulus uia ex omnibus peregrina suscepit. Iam tum immortalitatis uirtute parata, ad quam eum sua fata ducebant, fautor, rebus diuinis rite perpetratis, uocataq; ad conciliu multitudinis, qua coalescere in 95 populi unius corpus nulla re praeterquam legibus poterat, iura dedit, qua ita sancta generi hominum agresti fore rarus, si se ipse uenerabilem insignibus imperii fecisset, cum cetero ha- bitu se augustioem, tum maxime licitorib; duodecim sumpris fecit. Alii ad numero auium, qua augurio regnum portenderant, eum secutum numerum putant: me haud poeniret eor- 100 rum sententia esse, quibus & apparitores, & hoc genus ab Herufcis finitimis, unde sella cu- rulis, unde toga praetexta sumpta est, numerum quoque ipsum ductum placet: & ita habuissae se Herufcos, q; ex duodecim populis communiter creato Rege, singulos singuli populi licito- res dederint. Crescebat interim vrbs munitionibus, alia atque alia appetendo loca, cum in- 105 spem magis futurae multitudinis, quam ad id quod tum hominum erat, muniret. deinde, ne uana vrbs magnitudo esset, adicienda multitudinis causa, uetere consilio condentium vi- bes, qui obscura atq; humilem conciendo ad se multitudinem, natam e terra sibi prolem men- 110 triebantur, locum, qui nunc septus desis sentibus inter duos lucos est, asylum aperit. Eo ex fi- nitimis populis turba omnis sine discrimine, liber an seruus esset, auida nouarum reru per- fugit: idq; primum ad ceptam magnitudinem roboris fuit. Cum iam uirum haud poeni- teret, consilium deinde uiribus parat, certum creat. Senatores: siue quia is numerus satis erat, 115 aut quia soli centum erant, qui creati Patres possent. Patres certe ab honore Patriciq; proge- nies eorum appellati. Iam res Romana adeo erat valida, vt cuilibet finitimarum ciuitatum bello par esset, sed penuria uulgarum hominis arate duratura magnitudo erat: quippe qui-

bus nec domi spes prolis, nec cum finitimis connubia essent. Tum ex consilio Patrum Romu- 1 lus Legatos circa uicinas gentes misit, qui societatem connubiumq; nouo populo pererent. Vrbes quoq; vt cetera, ex infimo nasci: deinde qua sua uirtus ac diu iuuent, magnas opes, ma- 5 gnumq; nomen sibi facere, satis scire crigini Romanae & deos affuisse, & non defutura uir- tutem: proinde ne grauarentur homines cu hominibus sanguinem ac genus miscere. Nusq; benigne legatio audita est: adeo simul omnes spernebant simul tantam in medio crescentem 10 molem sibi ac posteris suis metuebant: plerisq; rogitantibus dimissi. Equid forminis quoq; asylum aperuissent: enim demum compar connubium fore. Aegre id Romana pubes pas- sa, & haud dubie ad uim spectare res cepit, cui tempus locumq; aptum ut daret Romulus, 15 agritudinem animi dissimulans, ludos ex industria parat Neptuno quuestri solennes. Cosua- lia uocat. Indici deinde finitimis spectaculum iubet, quantoq; apparatu tum sciebant aut po- terant, concelebant: vt rem claram expectantemq; facerent. Multi mortales conuenere studio etiam uidentia nouae vrbs, maxime proximi quique, Ceninenses, Crustumini, Antennates, 20 iam Sabinorum omnis multitudinem cum liberis ac coniugibus uenit, inuitati hospitaliter per- domos, cum situm moeniaq; & frequentem tectis urbem uiderent, mirantur tam breui rem Romanam creuisse. Vbi spectaculi tempus uenit, dediraq; eo mentes cum oculis erant, tum ex composito orta uis: signisq; dato, iuuentus Romana ad rapiendas uirgines discurret, ma- 25 gna pars forte ut in quem quaque inciderat, raptar: quasdam forma excellentes primoribus Patrum destinatas, ex plebe homines quibus datum negocium erat, domos deserebant. Vnam longe ante alias specie ac pulchritudine insignem a globo Talasio cuiusdam raptam 30 ferunt, multisq; suscitantibus cuiuam eam ferrent, identidem ne quis uiolaret, Talasio fera- rent clamitatum: inde nuptialem hanc uocem factam, Turbato per merum ludicro, moesti pa- rentes uirginum profugunt, incusantes uiolati hospitii foedus, deumq; inuocantes, cuius ad- solenne ludosq; per fas ac fidem decepti uenissent. Nec raptis aut spes de se melior, aut indi- 35 gnatio est minor: led ipsi Romulus circumibat, docebatq; patrum id superbia factum, qui connubium finitimis negassent: illas tamen in matrimonio, in societate fortunarum omni- um, ciuitatisq; & quo nihil charius humano generi sit) liberam fore, mollirent modo iras, & quibus fors corpora dedisset, darent animos: saepe ex iniuria postmodum gratiam 40 ortant: eoq; melioribus uisatas uiris, quod annixurus pro se quisque sit, ut cum sua uice fun- ctus officio sit, parentum etiam patriaq; expleat desiderium. Accedebant blandiria uiroru, factum purgantium cupiditate atque amore: qua maxime ad muliebri ingenium efficaces preces sunt. Iam admodum mitigati animi raptis erant. At raptarum parentes tum maxime 45 me sordida ueste, lachrymisq; & querelis ciuitates concitabant: nec domi tantum indigna- tionem continebant, sed congregabantur undiq; ad T. Tatium Regem Sabinorum, & legatia- ones, eo quod maximum Tatii nomen in his regionibus erat, conueniebant. Ceninenses, 50 Crustuminiq; & Antennates erant, ad quos eius iniuria pars pertinebat: lente agere iis Ta- tius, Sabinisq; uisi sunt. Ipsi inter se tres populi communiter bellum parant, nec Crustumini quidem atque Antennates pra ardore iraq; Ceninensium satis se impigre mouent. Ita per se ipsum nomen Ceninum in agrum Romanum imperum facit, sed effuse uastibus sit oba- 55 uium nomen exercitu Romulus: leuicq; certamine docet, uanam sine uiribus iram esse, exercituum uanae Sina- rum fundit fugatq; fusum persequitur: Regem in praelio obruncat & spoliat: duce hostium occiso, urbem primo impetu capit. Inde exercitu uictore reducto, ipse cum factis uir magna- 60 ficus, tum factorum ostentator haud minor, spolia ducis hostium casi suspensa, fabricato ad- id apre ferculo gerens, in Capitolium ascendit: ibiq; ea cum ad quercum pastoribus sacram de- posuisset, simul cum dono designauit templo Iouis fines, cognomenq; addidit deo: Iupiter 65 Feretri, inquit, haec tibi uictor Romulus Rex regia arma fero: templumque iis regionibus, quas modò animo metatus sum, dedico: sedem opimis spoliis, qua Regibus ducibusq; ho- stium casis, me autorem sequentes posteris ferent. Hac tepli est origo, quod primum omniu 70 Romae sacratum est: ita deinde diis uisum, nec irritam conditoris templi uocem esse, qua la- turosed spolia posteros nscupauit, nec multitudinem compositum eius doni uulgari laudem. 75 Bina postea inter tot annos, tot bella, opima parta sunt spolia: adeo rara eius fortuna de- coris fuit. Dum ea ibi Romani gerunt, Antennatum exercitus per occasionem ac solitudi- nem hostiliter in fines Romanos incurfione facit, raptim & ad hos Romana legio ducta, palati- 80 tes in agris oppressit. Fusi sunt igitur primo impetu & clamore hostes, oppidum capti, dus-

pro aduicias i- idere ex uqua: tunc tam qu- me of ab i. ne m alie th i eue; hoas per uicula: i. hanc ut ben- i. equi uincito i. ege lentem: i. ad specta eu hic comitum tefis: i. circumdabat i. sepe ex in fo- eia soctur tantum meli- #H (ri i. scis delig i. uana i. nomm i. ad temp hoado et ius uis i est duc i. co mendat i. ene regis oc trati uulgar ne esse multi

placitū victoriā ouantē Romulum Herfiliā cœniū precibus raptatum fatigata, erat vt patre-
 1 tibus eam det veniam, & in ciuitate accipiat: ita rem coalescere concordia posse, facile impe-
 2 tratum. Inde contra Crustumino profectus, bellum inferentes, vbi minus etiā, eo q̄ alienis cla-
 3 dibus ceciderant animi, certaminis fuit. Vtroq; colonie missa. Plures inuenit, qui propter hu-
 4 bertatem terre in Crustuminiū nomina darent, & Romam inde frequenter migratum est
 5 à parētibus maxime ac propinquis raptatum. Nouissimum ab Sabinis bellū ortum, multoq; 60
 6 id maximū fuit, nihil enim per iram aut cupiditatē actum est, nec ostenderūt bellum prius,
 7 quā intulerunt, consilio etiam additus dolus. Sp. Tarpeius Romanæ præerat arci: huius fi-
 8 liam virginem auro corrumpit Tatiū, vt armatos in arcem accipiat, aquam fore eam tum sa-
 9 cris extra moenia petum ierat. Accepit obrutam armis necare, seu vt vi capta potius arx
 10 videretur, seu prodēdi exēpli causa, ne quid vñ fidum proditori esset. Additur fabula, q̄ vul- 65
 11 go Sabinū aureas armillas magni ponderis brachio leuo, gematosq; magna specie anulos ha-
 12 buerint, pepigisse eam quod in sinistris manibus haberet, eo scuta illi pro aureis donis cōge-
 13 sta. Sunt qui eam ex pacto tradendū, quod in sinistris manibus esset, decreto arma petisse di-
 14 cant, & fraude visam agere sua ipsam peremptam mercede, Tenuere tamē arcē Sabini, atque
 15 inde postera die, cū Romanus exercitus instructus, quod inter Palatini Capitolinūq; collē cā 70
 16 pi est, complexerit, non prius descēderunt in equū Sabini, q̄ ira & cupiditate recuperādā arcis
 17 stimulante animos in aduersum Romanū subiere, Principes vtrinūq; pugnam ciebant: ab Sabi-
 18 nis Metius Curtius, ab Romanis Hostius Hostilius. Hic rem Romanā iniquo loco ad prima
 19 signa animo atq; audacia sustinebat. Vt Hostius cecidit, cōcessim Romana inclinatur acies,
 20 fulāq; est ad veterem portam palatii. Romulus & ipse turba fugientium actus, arma ad cēlū 75
 21 rollens, Iupiter, tuus (inquit) iussus aibus, hic in Palatino prima vrbi fundamenta ieci, arcē
 22 iam scelere emptam Sabinū habent: inde huc armati superata media valle tendunt: at tu
 23 pater desim hominumq; hinc saltem arce hostes, deme terrorem Romanis, fugamq; fœdam
 24 siste, hic ego tibi templum Satori Ioui, quod monumentum sit posteris, tua præsentī ope ser-
 25 uatam urbem esse, voueo. Hæc precatus, veluti sensisset auditas preces, Hinc, inquit, Roma- 80
 26 ni, Iupiter optimus maximus resistere atq; iterare pugnam iubet. Resistere Romani, tanq̄ ca-
 27 lesti voce iussū, ipse ad primores Romulus prouolat, Metius Curtius ab Sabinis Princeps ab
 28 arcē decurrerat, & effusos egerat Romanos, toto quantum foro spatium est, nec procul iam à
 29 porta Palatii erat, clamitans, Vicinus perfidos hospites, imbelles hostes: iam sciunt longe ali-
 30 ud esse, virgines rapere, aliud pugnare cum viris. In eum hæc gloriantem, cum globo ferocissi- 85
 31 morum iuuenum Romulus impetum facit. Ex equo tum forte Metius pugnabat: eo pelli fa-
 32 cilius fuit: pulsum Romanū persequuntur, & alia Romana acies audacia Regis accensa, fun-
 33 dit Sabinos. Metius in paludem sese strepitu sequentium trepidante equo coniecit: auerte-
 34 ratq; ea res etiam Sabinos tantū periculo viri. Et ille quidem annuentibus ac vocantibus
 35 suis, fauore multorum addito animo, euadit. Romani Sabinūq; in media conualle duos 90
 36 rum montium redintegrant prælium: sed res Romana erat superior. Tum Sabinæ mulie-
 37 res, quarum ex iniuriā bellum ortum erat, crinibus passis, scissaq; veste, victo malis mulie-
 38 bri pauore, ausæ se inter tela volantia inferre, ex transuerso impetu facto, dirimere infestas
 39 acies, dirimere iras: hinc patres, hinc viros orantes, ne se sanguine nefandio fœderi gene-
 40 riq; respergerent, ne parricidū macularent partus suos, nepotum illi, liberum hī proge- 95
 41 niem. Si affinitatis inter vos, si connubiū piget, in nos vertite iras: nos causa belli, nos vul-
 42 nerum ac cædium viris ac parentibus sumus: melius peribimus, quā sine alteris vestrum
 43 vidua aut orbæ viuemus. Mouet res tum multitudinem, tum duces. Silentium, & repenti-
 44 na fit quies, inde ad fœdus faciendum duces prodeunt: nec pacem modò, sed ciuitatem vnā
 45 ex duabus faciunt, regnum consociant, imperium omne conferunt Romam. Ita geminata vr- 100
 46 be, vt Sabinis tamen aliquid daretur, Quirites à Curibus appellati. Monumentum eius pu-
 47 gna, vbi primum ex profunda emersus palude, equum Curtius in vado statuit, Curtium la-
 48 cum appellarunt. Ex bello tam tristi lata repente pax, chariores Sabinas viris ac parenti-
 49 bus, & ante omnes Romulo ipsi fecit. Itaque cum populum in curias triginta diuideret, no- 105
 50 mina earum curiis imposuit. Id non traditur, cum haud dubie aliquanto numerus maior
 51 hoc mulierum fuerit, atate, an dignitatibus suis virorumve, an forte lætæ sint, quæ nomina
 52 curiis darent. Eodem tempore & centuriæ tres equitum conscriptæ sunt: Ramnenses, ab Ro-
 53 mulo: ab T. Tatío, Titientes appellati: Lucerum nominis & originis causa incerta est. In

de non modo commune, sed concors etiam regnum duobus Regibus fuit. Post aliquot an-
 1 nos propinqui Regis Tatiū, Legatos Laurentium pulsant. Cumq; Laurentes iure gentiū age-
 2 rent apud Tatum, gratia suorum & preces plus poterant. Igitur illorum potestatem in se vertit. Nā
 3 Lauinii, cum ad solenne sacrificium eō venisset, concursu facto interficitur. Eam rem minus
 4 agere q̄ dignū erat, tulisse Romulum ferunt, seu ob infidam societate regni, seu quia haud in-
 5 iuria eam credebatur. Itaq; bello quidem abstinit, vt tamen expiarentur Legatorū iniuriæ
 6 Regisq; fœdes, fœdus inter Romam Lauiniumq; vrbes renouatum est. Et cū his quidem in-
 7 sperata pax erat: aliud multo propius, atq; in ipsis propè portis bellum ortum, Fidenates ni-
 8 mis vicinas propè se conualescere opes rati, priusq; tantum roboris esset, quantum futurum
 9 apparebat, occupant bellum facere, iuuentute armata immissa, vastatur agri quod inter urbē
 10 ac Fidenas est. Inde ad læuam versi, quia dextra Tiberis arcēbat, cum magna trepidatione
 11 agrestium populantur, tumultusq; repens ex agris in urbem illatus pro nuncio fuit. Excitū
 12 Romulus (neq; etiā dilationem pati tam vicinū bellum poterat) exercitum educit, castra
 13 à Fidenis mille passuum locat. Ibi modico præsidio relicto, egressus omnibus copiis, parē mī-
 14 litum locis circa densa obsita virgulta, obscuris subsidere in insidiis iussit: cum parte ma-
 15 iore, atq; omni equitatu profectus (id quod querebat) tumultuoso & minaci genere pugne ob-
 16 equitando ipsis propè portis hostem exciuit, fuge quoq; que simulanda erat, eadem equestris
 17 pugna causam minus mirabilem dedit: & cum velut inter pugne fugæq; consilium trepidā-
 18 te equitatu pedes quoq; referret gradum, plenis repente portis effusi hostes, impulsā Roma-
 19 na acie, studio instandi sequendiq; trahuntur ad locum insidiarū. Inde subito exorti Roma-
 20 ni, transuersam inuadunt hostium aciem, addunt patrorem nota è castris signa eorū qui in
 21 præsidio relicti fuerāt. Ita multiplici terrore perculsi Fidenates, prius penē q̄ Romulus, quicq;
 22 cum eo equites erant, circumagerent frenis equos, terga vertunt, multoq; effusius: quippe ve-
 23 ra fuga, qui simulantes paulo ante secuti erant, oppidum repetebant, nō tamen eripere fe ho-
 24 sti. Hærens in terga Romanus, priusq; fores portarum obicerentur, velut agmine vno irrū-
 25 pit. Belli Fidenatis contagione iritati Veientium animi, & consanguinitate (nam Fidenas
 26 tes quoq; Hetrusci fuerunt) & ipsa propinquitas loci, si Romana arma omnibus infesta fini-
 27 timis essent, stimulat. In fines Romanos excurrerunt, populabundi magis q̄ iusti more bel-
 28 li. Itaq; non castris positis, non expectato hostium exercitu, raptam ex agris prædam portan-
 29 tes, Veios rediere. Romanus contra, postq; hostem in agris non inuenit, dimicationi vltimæ
 30 instructus aduentusq; Tiberim transit. Quem postq; castra ponere, & ad urbem accessurum
 31 Veientes audire, obuiam egressi, vt potius acie decernerent, q̄ inclusi de rebus moentibusq;
 32 dimicaret. Ibi viribus nulla parte adiutus, tantum veterani robore exercitus Rex Romanus
 33 vicit: persecutusq; fufos ad moenia hostes, vrbe valida muris ac situ ipso munita abstinit.
 34 Agros rediens vastat, vltimè magis q̄ prædæ studio. Ea quoq; clade haud minus, q̄ aduer-
 35 sa pugna subacti Veietes, pacem petunt oratores Romam mittit. Agri parte multatis, in
 36 centum annos iudiciæ data. Hæc fermè Romulo regnante, domi militiq; gesta, quorū ni-
 37 hil absouum fidei diuinæ originis, diuinitatisq; post mortem creditæ fuit: nō animus in re-
 38 gno auito recuperando, non condendæ vrbis consilium, non bello ac pace firmandæ. Ab illo
 39 em profecto viribus datis tantum valuit, vt in XL deinde annos turā pacē haberet, multū
 40 dini tamē gratior fuit q̄ Patribus: lōge ante alios acceptissimus militū animis, trecentosq; ar-
 41 matos ad custodiā corporis, quos Celeres appellauit, nō in bello solū sed etiā in pace habuit.
 42 His immortalibus editis operibus, cū ad exercitum recensendum cōcionem in cæpo ad Ca-
 43 præ paludē haberet, subito coorta tempestas cum magno fragore tonitribusq;, tā densa Re-
 44 gem operuit nimbo, vt conspectum eius concioni abstulerit. Nec deinde in terris Romulus
 45 fuit. Romana pubes sedato tandē pauore, postq; ex tam turbido die serena & trāquilla lux
 46 rediit, vbi vacuam sedem regiam vidit, etsi satis credebatur Patribus qui proximè steterant,
 47 sublimem raptum procella, tamen velut orbitatis metu icta, moestum aliquandū silentium
 48 obtinuit: deinde à pauoris initio facto, deum deo natum, Regem, Parentemq; vrbis Romanæ
 49 saluere vniuersi Romulū iubent: pacem precibus exposcunt, vt volens, propitiū, suam
 50 semper sospitet progeniem. Fuisse credo tum quoque aliquos, qui discerptum Regem Pa-
 51 trum manibus taciti arguerent, manauit enim hæc quoq; sed perobscura fama, illam alteram
 52 admiratio viri, & pauor præsens nobilitauit, consilio etiam vnus hominis addita rei dicitur
 53 fides. Namq; Proculus Iulius sollicita ciuitate desiderio Regis, & infensa Patribus, grauis,
 a iiii

ubi
 mscutus
 um
 ue
 ue
 lora
 ter Curat
 uas

109

Albani ex Romano prædas inuicem agerent. Imperabat tum C. Ciuilius Alba, Vtrinq; Le- 55
gati frèrè sub idem tempus ad res reperendas missi. Tullus præceperat suis, ne quid præter mæ
data agerent: satis sciebat negaturum Albanum, ita pie bellum iudici posse. Ab Albanis focor
di⁹ res acta, excepti hospitio ab Tullo blande ac benigne, comiter Regis conuiuîu celebrant,
Tantiſper Romani & res repetuerant priores, & neganti Albano bellum in trigefimum di
em iudixerant. Hæc renunciant Tullo, Tum Legatis Tullus dicendi potestatem quid peten- 60
tes venerint, facit. Illi omnium ignari, primū purgando terunt tempus, se inuitos quicq; quod
minus placeat Tullo, dicturos: sed imperio subigi, res repetitum se venisse, ni reddantur, bel-
lum iudicare iustos. Ad hæc Tullus, Nunciate, inquit, Regi vestro, Regem Ro. Deos facere te-
stes, yter prius populus res repetentes Legatos aspernatus dimiserit, vt in eum omnes expe- 65
tant huiusce cladis bell. Hæc nunciant domum Albani, & bellum vtrinq; summa ope parat.
Latui, ciuili simillimum bello, propè inter parentes natosq; Troianam vtrinq; prolem, cum
Lauiniam ab Troia, ab Lauinio Alba, ab Albanorum stirpe Regum oriundi Romani essent,
Euenus tamen belli minus miserabilem dimicationem fecit, q; nec acie certatum est, & tea- 70
cis modò dirutis alterius vrbis, duo populi in vnum confusi sunt. Albani priores ingenti ex
ercitu in agrum Romanum impetum fecere: castra ab vrbe haud plus quinq; millia passuum
locant, fossa circumdant. Fossa Ciuilia ab nomine ducis per aliquot secula appellata est, donec
cum re nomen quoq; vetustate aboleuit. In his castris Ciuilius Albanus Rex moritur. Dicta- 75
torem Albani Merium Sufferium creat. Interim Tullus ferox præcipue morte Regis, ma-
gnum Deorum omen ab ipso capite orsum, in omne nomen Albanum expetituum poenas
ob bellum impium dictitans, nocte præteritis hostium castris, infesto exercitu in agrum Al- 75
banum pergit. Ea res ab statuis exciuit Merium, is ducit exercitum q̄ proxime ad hostem
potest, inde Legatum premissum nunciare Tullo iubet, priusq; dimicent, opus esse colloquio:
si secum congressus sit, satis scire ea se allaturū, quæ nihilo minus ad rem Romanā, q̄ ad Alba-
nam pertinant. Haud aspernatus Tullus, tamen si vana assererent, suos in aciem educit, exe- 80
unt contra & Albani. Postq̄ instructi vtrinq; stabant, cum paucis procerū in medium duces
procedunt. Ibi insit Albanus iniurias, & non redditas res ex foedere quæ repetitæ sint: & ego
Regem nostrū Ciuiliū causam huiusce esse belli audisse videor, nec re dubito Tulle eadē præ-
te ferre, sed si vera potius q̄ dicta speciosa dicenda sunt, cupido imperii duos cognatos vici- 85
nosq; populos ad arma stimulat: recte an perperam interpret, fuerit ista eius deliberatio qui
bellum suscepit: me Albani gerendo bello ducem creauere, illud te Tulle monitum velim. He-
trusca res quanta circa nos teq; maxime sit: quo propior es Volscis, hoc magis scis: multum
illi terra, plurimum mari pollent. Memor esto, iam cum signum pugnae dabis, has duas acies
spectaculo fore, vt fessos confectosq; simul victorem ac vicum aggrediantur. Itaq; si nos Diū 90
amant, quoniam non contenti libertate certa, in dubiam imperii, seruitiūq; aleam inus, inea
mus aliquam viam, qua vtri vtris imperent, sine magna clade, sine multo sanguine vtriusq;
populi, decerni possit. Haud displicet res Tullo, quanq̄ tum indole animi, tum spe victoriæ
ferocior erat. Querētib; vtrinq; ratio initur, cui & fortuna ipsa præbuit materiam. Fortè in
duobus tum exercitibus erant tergemini fratres, nec ætate nec viribus dispares, Horatios
Curiatiosq; fuisse satis constat: nec ferè res antiqua alia est nobilior, tamen in re tam clara 95
nominum error manet, vtrius populi Horatii, vtrius Curiatii fuerint. Authores vtroq; tra-
hunt: plures tamen inuenio, qui Romanos Horatios vocent: hos vt sequar, inclināt animus.
Cum tergemini agunt Reges, vt pro sua quisq; patria dimicet ferro, ibi imperiū fore, vnde
victoria fuerit. Nihil recusatur, tēpus & loc⁹ conuenit. Priusq; dimicarent, foedus sc̄tum inter
Ro. & Albanos est his legibus, Vt cuius populi ciues eo certamine vicissent, is alteri populo
cum bona pace imperitaret. Foedera alia aliis legibus, ceterū eodem modo omnia fiunt. Tum 100
ita factum accepimus, nec vllius vetustior foederis memoria est. Feclialis Regem Tullum ita
rogauit, Iubēs ne me Rex cum Patrepatrato populi Albani foedus ferre! Iubete Rege, Sagmi-
na, inquit, te Rex posco. Rex ait, Pura tollito. Feclialis ex arce graminiis herbam puram attu-
lit: postea Regem ita rogauit, Rex, facis ne me tu regium nunciūm Po. Ro. Quiritiū! vasa,
comitesq; meos! Rex respondit, Quod sine fraude mea, P. Q. R. Quiritiū fiat, facio. Feclia- 105
lis erat M. Valerius, Patrepatratorum Sp. Fufium fecit, verbera caput capillosq; tangens,
Patrepatratorum ad iusiurandum patrandū, id est faciendum, sit: foedus, multisq; id verbis,
quæ longo effata carmine, non opere est referre, peragit. Logib⁹ deinde recitatis, Audi, inquit,

Iupiter, audi Paterpatrate Po. Albani, audi tu Po. Albanus, vt illa palam prima postremæ
ex illis tabulis ceræue recitata sunt sine dolo malo, vtiq; ea hic hodie rectissime inuenta
sunt. Illis legibus Po. Ro. prior non deficiet. Si prior defecerit publico consilio, dolo malo, tu
illo die Iupiter Po. Ro. sic ferito, vt ego hunc porcum hodie feriam: tantoq; magis ferito, quā
5 to magis potes pollesq;. Id vbi dixit, porcum saxo silice percussit. Sua item carmina Albani,
suūq; iusiurandum per suum Dictatorem, suosq; sacerdotes pergerunt. Foedere icto, ter-
gemini (sicut conuenerat) arma capiunt. Cum sui vtroq; adhorrentur, Deos patrios, pa-
triam ac parentes, quicquid ciuium domi, quicquid in exercitu sit, illorum tunc arma, illo-
rum intueri manus, feroces & suopre ingenio, & pleni adhortantium vocibus, in medium in- 10
ter duas acies procedunt. Conserant vtrinq; pro castris duo exercitus, periculi magis præ-
sentis, quam curæ expertes: quippe imperiū agebatur, in tam paucorum virtute atq; fortitu-
na positum. Itaq; erecti suspensiq; in minime gratum spectaculum animo intenduntur. Da-
tur signum: infestisq; armis, velut acies, terni iuuenes magnorum exercituum animos geren-
tes concurrunt. Nec his, nec illis periculum suum, sed publicum imperiū, seruitiūq; ob- 15
uerſatur animo: futuraq; ea deinde patriæ fortuna, quam ipsi fecissent. Vt primo statim con-
cursu increpue arma, micantesq; fulgere gladii, horror ingens spectantes perſtrinxit, & neu-
trò inclinata spe torpebat vox spiritusq;. Conferris deinde manibus, cum iam non motus tā-
tū corporum, agitatioq; anceps telorum armorumq;, sed vulnera quoq; & sanguis specta-
culo essent, duo Romani super alium alius, vulneratis tribus Albanis, expirantes corruerunt.
20 Ad quorum casum cum clamasset gaudio Albanus exercitus, Romanas legiones iam spes to-
ta, nondum tamen cura deseruerat, exanimis vice vnius, quem tres Curiatii circumſtere-
rant. Fortè is integer fuit: vt vniuersis solus nequaquam par, sic aduersus singulos ferox, ergo
vt fegregaret pugnam eorum, capeſcit fugam: ita ratus secururos, vt quemq; vulnere affectū
corpus sineret. Iam aliquantum spatii ex eo loco, vbi pugnatum est, aufugerat, cum respiciēs
25 videt magnis interuallis sequentes, vnum haud procul ab se abesse, in eum magno impetu
redit. Et dum Albanus exercitus inclamat Curiatii, vti opem ferant fratres, iam Horatius ce-
so hoste victor secundam pugnam peribat, tunc clamore (qualis ex insperato fauentium so-
let) Romani adiuuant militē suū: & ille defungi plio festinat, prius itaq; q̄ alter, qui nec pro-
cul aberat, conſequi posset, & alterum Curiatii conficit. Iamq; aquato Marte singuli supere- 30
rant: sed nec spe, nec viribus pares: alterum intactum ferro corpus, & geminata victoriæ fe-
rocem in certamen tertium dabant: alter fessum vulnere, fessum cursu trahens corpus, vi-
ctusq; fratrum ante se strage victori obicitur hosti: nec illud prælium fuit, Romanus exul-
tans, Duos, inquit, fratrum manibus dedi, tertium causam belli huiusce, vt Romanus Alba-
no imperet, dabo, male sustineri arma gladium superne iugulo desigit, iacentem spoliat.
35 Romani ouantes ac gratulantes Horatium accipiūt: eo maiore cum gaudio, quo propi⁹ me-
rum res fuerat. Ad sepulturam inde suorum nequaq; paribus animis venturū: quippe impe-
rio alteri aucti, alteri ditionis aliena facti. Sepulchra erant, quo quisque loco cecidit: duo
Romana vno loco propius Alban, tria Albana Romani versus: sed distantia locis, & vt pu-
gnatum est. Priusq; inde digrederentur, roganti Merio ex foedere icto, quid imperaret. Impe- 40
rat Tullus, vt iuenturem in armis habeat, vſurum se eorum opera, si bellum cum Veienti-
bus foret. Ita exercitus inde domos abducti. Princeps Horatius ibat tergemina spolia præ se
gerens, cui soror virgo, quæ desponsata vni ex Curiatii fuerat, obuiam ante portam Capenā
fuit: cognitoq; super humeros fratris paludamento sponsi, quod ipsa confecerat, soluit crines
& febliter noīe sponſum mortuū appellat. Mouet feroci iuueni animū cōploratio sororis in
54 victoria sua, tantoq; gaudio publico, stricte itaq; gladio, simul verbis increpans transſigit pu-
ellam. Abi hinc cū immaturo amore ad sponſum, inquit, oblita fratrum mortuorum, vniq;
oblita patriæ. Sic eat, quæcunq; Romanum lugebit hostem, Atrox visum id facinus Patri-
bus, plebiq;: sed recens meritum facti obstabat, tamen raptus in ius ad Regem. Rex ne ipse
tam tristis ingratisq; ad vulgus iudicii, aut secundum iudicium supplicii auctor esset, concia-
lio populi aduocato, Duumuitos, inquit, qui Horatio perduellionem iudicent secundū legē,
50 facio. Lex horrendi carminis erat, Duumuiti perduellionē iudicent. Si a Duumuitis prouoca-
rit, prouocatione certato: si vincant, caput obnubito, infelici arbori recte suspendito, verbera-
to, vel intra pomerium vel extra pomerium. Hac lege Duumuiti creati, qui se absoluerent
non rebantur ea lege ne innoxium quidem posse, cū condemnassent: tum alter ex his, P. Ho-

rati tibi perduellionem iudico, inquit: licet colliga manus. Accerserat licet, iniiciebatque laqueum, tum Horatius, auctore Tullo clemente legis interprete, Prouoco, inquit. Ita de pro uocatione ceratum ad populum est. Moti homines sunt in eo iudicio, maxime P. Horatio patre proclamante se filium iure casam iudicare, ni ita esset, patri iure in filium animadu uersurum fuisse. Orabat deinde, ne se, quem paulo ante cum egregia stirpe conspexissent, orbam liberis facerent. Inter hec senex iuuenem amplexus, spolia Curiatorum fixa eo loco, qui nunc Pila Horatia appellatur, ostentans, Hunc cine aiebat, quem modo decoratum, ouantemque victoria incedentem uidistis Quirites, eum sub furca uinctum inter uerbera & cruciatus uideri potestis: quod uix Albanorum oculi tam deforme spectaculum ferre possent. Licet, colliga manus, quae paulo ante armate imperium Populo Ro. pepererunt. I. caput obnubilibera toris huius urbis: arbori infelici suspende: uerbera uel intra pomerium, modo inter illa pila & spolia hostium: uel extra pomerium, modo inter sepulchra Curiatorum, quo enim ducere hunc iuuenem potestis, ubi non sua decora eum a tanta foeditate supplicii vindicent? Non tulit populus nec patris lachrymas, nec ipsius patrem in omni periculo animum: absolu ueruntque admiratione magis uirtutis, quam iure causae. Itaque ut caedes manifeste, aliquo tamen piaculo luere, imperatum patri, ut filium expiaret pecunia publica. Is quibusdam piacularibus sacrificiis factis, quae deinde genti Horatiae tradita sunt, transmissio per uiam tigillo, capite adaperto, uelut sub iugum misit iuuenem, id hodie publice quoque semper resectum manet: Sororium tigillum uocant, Horatiae sepulchrum, quo loco corruerat icta, constructum est saxo quadrato. Nec diu pax Albana mansit: inuidia uulgi, quod tribus militibus fortuna publica commissa fuerit, uanum ingenium Dictatoris corrupit: & quoniam recta consilia haud bene eueniant, prauis reconciliare popularium animos coepit. Igitur ut prius in bello pacem, sic in pace bellum quarens, quia suae ciuitati animorum plus quam uerum carnabat esse, ad bellum palam atque ex edicto gerendum alios concitat populos, suis per speciem societatis proditionem referuat. Fidenates colonia Romana, Veientibus sociis consilii assumptis, pacto transitionis Albanorum ad bellum atque arma incitantur. Cum Fidenae aperte descissent, Tullus Metio exercitum eius ab Alba accito, contra hostes ducit. Vbi Anienem transit, ad Confluens collocat castra: inter eum locum & Fidenas, Veientium exercitus Tyberim transierat. Hi & in acie prope flumen tenuere dextrum cornu: in sinistro Fidenates propius montes consistunt, Tullus aduersus Veientem hostem dirigit suos, Albanos contra legionem Fidenatium collocat. Albano non plus animi erat quam fidei: nec manere ergo, nec transire aperte ausus, sensim ad montes succedit, inde ubi satis subtili se sese ratus est, erigit totam aciem, fluctuansque animo, ut reret tempus, ordines explicat. Consilium erat, qua fortuna rem daret, eo inclinare vires. Miraculo primo esse Romanis qui proximi steterant, ut nudari latera sua sociorum digressu senserunt. inde eques citato equo nunciat Regi abire Albanos. Tullus in re trepida duodecim uouit Salios, sanaque Paliori ac Pauoti. Equitem clara increpans uoce, ut hostes exaudiret, redire in praelium iubet, nihil trepidatione opus esse, suo iussu circunduci Albanorum exercitum, ut Fidenatium nuda terga inuadat. Idem imperat, ut hastas equites erigere iubet. Id factum magnae partem pedirum Romanorum conspectum abeuntis Albani exercitus intersepsit: qui uiderant, sed quod ab Rege auditum erat rati, eo acrius pugnant. Terror ad hostes transit, & audierant clara uoce dictum, & magna pars Fidenatium, ut qui coloni additi Romanis essent, latine sciebant. Itaque ne subito ex collibus decursu Albanorum intercluderentur ab oppido, terga uertunt. Instat Tullus, fusosque Fidenatium cornu, in Veientem alieno pauore percultum ferociter redit. Nec illi tulere impetum, sed ab effusa fuga flumen obiectum a tergo arcebat. Quod postquam fuga inclinauit, alii arma fixae iactantes in aquam caci ruebant: alii dum cunctantur in ripis, inter fugae pugnaeque consilium oppressi. Non alia ante Romana pugna atrocior fuit. Tum Albanus exercitus spectator certaminis deductus in campos, Metius Tullo deuictos hostes gratulatur. Contra Tullus Metium benigne alloquitur, quod bene uerit, castra Albanos Romanis castris iungere iubet, sacrificium iustitiae in diem posterum parat. Vbi illuxit, paratis omnibus, ut assolet, uocari ad concionem utrunque exercitum iubet. Praeones ab extremo orsi ad primos exciuiere Albanos. Hi nouitate etiam rei moti, ut Regem Romanum concionantem audirent, proximi consistere. Ex composito arma circundat Romana legio, Centurionibus datum negocium erat, ut sine mor-

ra imperia exequerentur; Tum ira Tullus insit, Romani, si unquam ante alias uello in bello fuit, quod primum Diis immortalibus gratias ageretis, deinde uestra ipsorum uirtuti, hesterum id praelium fuit, dimicatum est enim non magis cum hostibus, quam (quae dimicatio maior ac periculosa est) cum proditione ac perfidia sociorum. Nam ne uos falsa opinio teueat, iniussu meo Albani subiere ad montes: nec imperium illud meum, sed consilium, & in perii simulatio fuit, ut nec uobis ignorantibus deferri uos auerteretur a certamine animus, & hostibus circumueniri se ab tergo ratis terror ac fuga iniiceretur. Nec ea culpa, quam arguo, omnium Albanorum est: duces secuti sunt, ut & uos, si quo ego inde agmen declinare uoluissim, fecissetis. Metius ille est ductor itineris huius, Metius idem huius machinator belli, Metius fcederis Romani Albanique ruptor. audeat deinde talia alius, nisi hunc in signe iam documentum mortalibus dederit. Centuriones armati Metium circumstant, Rex caetera, ut orsus erat, peragit. Quod bonum, fausti, felixque sit Populo Romano ac mihi, uobisque Albani, Populum omnem Albanum Romam traducere in animo est, ciuitatem dare plebi, primores in Patres legere, uanam urbem uanam reipublicam facere: ut ex uno quodam in duos populos diuisa Albana res est, sic nunc in unum redeat. Ad haec Albana pubes inermis ab armatis sepra in uariis uoluntatibus, communi tamen metu cogente, silentii tenet, tum Tullus, Meti Suffeci, inquit, si ipse discere posses fide ac fcedera seruare, uiuo tibi ea disciplina na a me adhibita esset: nunc quoniam tuum insanabile ingenium est, tu tuo supplicio doce huius manu genus ea sancta credere, quae a te uiolata sunt, ut igitur paulo ante animum inter Fidenate Romanamque rem accipitem gessisti, ita iam corpus passim distrahendum dabis. Exinde duabus admotis quadrigis, in curru earum distentum illigat Metium: deinde in diuersum equi concitat, lacertum in utroque curru corpus, quae inhesterant uinculis membra, perantans. Auertere omnes a tanta foeditate spectaculi oculos. Primum uicimumque illud supplicium apud Romanos exempli parum memoris legum humanarum fuit: in aliis gloriari licet, nulli gentium mitiores placuisse poenas. Inter haec iam praemissi Albani erant equites, qui multitudine traducerent Romam, Legiones deinde ductae ad diruendam urbem: quae ubi intrauerat portas, non quidem fuit tumultus ille nec pauor, qualis captarum esse urbium solet, cum effractis portis, stratis ariete muris, aut arce uel capta clamor hostilis & cursus per urbem armatorum omnia ferro flammaque miscet: sed silentium triste ac tacita moestitia ita defixit omnium animos, ut praeter metu oblitum quid relinquerent, quid secum ferrent, deficiente consilio, rogantesque alii alios, nunc in liminibus starent, nunc errabundi domos suas uicimum illas uisuri peruagarentur. Ut uero iam equitum clamor exire iubentium instabat, iam flagor tectorum, quae diruebantur, uicimis urbis partibus audiebatur: puluisque ex distantibus locis ortus, uelut nube inducta omnia impleuerat, rapsum quibus quisque poterat elatis: cum Iarem ac penates, reataque in quibus natus quisque educatusque esset, relinquentes, exirent. Iam continens agmen migrantium impleuerat uias, & conspectus aliorum mutua miseratione integrabat lachrymas: uocesque etiam miserabiles exaudiebantur, mulierum praecipue, cuius obsessa ab armatis templa angusta preterirent, ac uelut captos relinquerent Deos. Egressis urbem Albanis, Romanus passim publica priuataque omnia reata adaequat solo, uicimumque hora quadringentorum annorum opus, quibus Alba steterat, excidio ac tuinis dedit: templis tamen Deum (ita enim edictum ab Rege fuerat) temperatum est. Roma interim crescit, Albe ruinis: duplicatur ciuium numerus, Caelius additur urbi mons: & quo frequentius habitaretur, eandem sedam Tullus Regiae capit, ibique habitauit. Principes Albanorum in Patres, ut ea quoque pars reipublicae cresceret, legit, Tullios, Seruilios, Quintios, Geganios, Curiatios, Chelcios: templumque ordini ab se aucto curiam fecit, quae Hostilia usque ad Patrum nostrorum atatem appellata est. Et ut omnium ordinum uiribus aliquid ex nouo populo adiceretur, equitum decem turmas ex Albanis legit: legiones etiam ueteres eodem supplemento expleuit, & nouas scripsit. Hac fiducia uirum Tullus Sabini bellum indicit, genti ea tempestate secundum Hetruscos opulentissime uiris armisque. Vtrinque iniuria factae ac res nequicquam erant repetitae. Tullus ad Feroniae sanum mercatu frequentia negotiatores Romanos comprehensos querebatur: Sabini suos prius in lucum confugisse ac Romae retentos, haec causa belli ferebatur. Sabini haud parum memores & suorum uirum partem Romae ab Tatiao locatam, & Romanam rem nuper etiam adiectione populi Albani auctam, circumspicere & ipsi externa auxilia, Hetruria erat uicina, proximi Hetruscorum

Veientes, inde ob residuas bellorum itas maxime sollicitatis ad defectionem animis, volun- 55
tario traxere: & apud vagos quosdam ex inopi plebe etiam merces valuit. Publico auxilio
nullo adiuti sunt: valuitque apud Veientes (nam de ceteris minus mirum est) pacta cum
Romulo induciarum fides. Cum bellum vtrinque summa ope pararent, verrique in eo res
videretur, vtri prius arma inferrent, occupat Tullus in agrum Sabinum transire. Pugna
atrox ad sylvam Malitiosam fuit: vbi & peditum quidem robore, ceterum equitatu aucto 60
nuper plurimum Romana acies valuit. Ab equitibus repente iniectis turbati ordines sunt
Sabinorum: nec pugna deinde illis constare, nec fuga explicari sine magna caede potuit. De-
uictis Sabinis cum in magna gloria, magnisque opibus regnum Tulli, ac tota res Romana
esset, nunciatum Regi Patribusque est in monte Albano lapidibus pluuisse. Quod cum cre-
di vix posset, missis ad id visendum prodigium, in conspectu haud aliter, quam cum gran- 65
dinem venti glomeratam in terras agunt, crebri cecidere de caelo lapides. Vbi etiam audire
vocem ingentem ex summi cacuminis luco, vt patrio ritu sacra Albani facerent: qua velut
Diis quoque simul cum patria relicta, obliuioni dederant: & aut Romana sacra susceper-
ant, aut fortuna (vt fit) obirati cultum reliquerant desam, Romanis quoque ab eodem pro-
digio nouendiale sacrum publice susceptum est: seu voce caelesti ex Albano monte missa, 70
(nam id quoque traditur) seu Aruspicum monitu. Mansit certe solenne, vt quandocumque
idem prodigium nunciaretur, feriae per nouem dies agerentur. Haud ita multo post pesti-
lencia laboratum est. Vnde cum pigritia militandi oriretur, nulla tamen ab armis quies da-
batur a bellicoso Rege: salubriora etiam credente militia, quam domi iuuenum corpora esse,
75
se, donec ipse quoque longinquo morbo est implicatus. Tunc adeo fracti simul cum corpore
sunt spiritus illi feroces, vt qui nihil ante ratus esset minus regium quam sacris dedere animum,
repente omnibus magnis paruisque superstitionibus obnoxius degeret, religionibusque etiam
populum impleret. Vulgo iam homines eum statum rerum, qui sub Numa Rege fuerat, re-
quirentes, vnam operam agris corporibus relictam, si pax veniatque ab Diis imperata esset, cre-
debant. Ipsum Regem tradunt voluentem Commentarios Numae, cum ibi quaedam occul- 80
ta solennia sacrificia Ioui Elicio facta inuenisset, operatum his sacris se abdidisse, sed non ri-
re innotum aut curatum id sacrum esse: nec solum nullam ei oblatam caelestium speciem, sed
ira Iouis sollicitati praua religione, fulmine ictum cum domo conflagrasse. Tullus magna glo-
ria belli regnavit annos XXXII. Mortuo Tullo, res vt institutum iam inde ab initio erat,
ad Patres redierat, hisque Interregem nominauerant. Quo comitia habente, Ancum Martium 85
Regem populus creauit, Patres fuere auctores. Numa Pompilius Regis nepos filia ortus. An-
cus Martius erat, qui vt regnare coepit, & auita gloriae memor: & quia proximum regnum
ceteris egergijs, ab vna parte haud satis prosperum fuerat, aut neglectis religionibus, aut
praeu cultis: longeque antiquissimum ratus sacra publica, vt ab Numa instituta erant, facere:
omnia ea ex Commentariis Regis Pontificem Maximum in album relata, proponere in pu- 90
blis iuberet: inde & ciuibus oculi cupidus, & finitimis ciuitatibus facta spes, in aui mores atque
instituta Regem abiturum. Igitur Latini, cum quibus Tullo regnante ictum foedus erat, sus-
tulerant animos: & cum incursionem in agrum Romanum fecissent, repetentibus res Ro-
manis, superbe responsum reddiderunt: desidem Romanum Regem inter sacella & aras actu-
rum esse regnum rati. Medium erat in Anco ingenium, & Numae & Romuli memor: & pra- 95
terquam quod aui regno magis necessariam fuisse pacem credebat, cum in nouo, tum feroci po-
pulo: quod illi contigisset oculum sine iniuria, id se haud facile habiturum, tentari patientiam
& tentatam contemni, temporaque esse Tullo Regi aptiora, quam Numae, vt tamen quoniam Nu-
ma in pacere religiones instituisset, a se bellicae ceremoniae proderentur: nec gererentur solum,
100
sed etiam indicerentur bella aliquo ritu, ius ab antiqua gente Aequicolis, quod nunc Fecia-
les habent, descripsit, quo res repetuntur. Legatus vbi ad fines eorum venit, vnde res repetun-
tur, capite velate (silo lanae velamen est) Audi Iupiter, inquit, audite fines (cuiuscumque gen-
tis sunt, nominat) audiat fas: ego sum publicus nuncius Populi Romani, iuste pieque Legatus
venio, verbisque meis fides sit. Peragit deinde postulata: inde louem testem facit. Si ego iniuste
impieque illos homines, illasque res dedier Populo Romano mihique exposco, tum patriae com- 105
potem me nunquam sinas esse. Hac cum fines supra scandit, hac quicumque ei primus vni
obuius fuerit, hac portam ingrediens, hac forum ingrediens, paucis verbis carminis, con-
cipiendi que iurisdictioni mutatis, peragit, si non deduntur quos exposcit, diebus tribus &

triginta (tot enim solennes sunt) peractis, bellum ita indicit, Audi Iupiter, & tu Iuho. Qui- 1
rine, Diisque omnes caelestes, vosque terrestres vosque inferni audite: ego vos testor, populum
illum (quicumque est, nominat) iniustum esse, neque ius persoluere: sed de istis rebus in patria
maiores natu consulamus, quo pacto ius nostrum adipiscamur. Cum is nuncius Romam
ad consulendum rediret, confestim Rex ex his ferme verbis Patres consulebat: quarum rerum, 5
litium, causarum condixit Paterpatratus Populi Ro. Quiritium Patripatrato Priscorum Lati-
norum hominibusque Priscis Latinis, quas res dari fieri, solum oportuit, eas res nec dederunt,
nec soluerunt nec fecerunt: Dic, inquit ei, quem primum sententiam rogabat, quid censese-
rum ille, Puro pioque duello quarendas censeo, itaque consensio consciscoque. Inde ordine alii
10
rogabatur, quandoque pars maior eorum, qui aderant, in eandem sententiam ibat, bellum erat co-
sensu fieri solitum, vt Fecialis hastam ferratam, aut sagmineam prauastam ad fines eorum
ferret, & non minus tribus puberibus praesentibus diceret, Quod populi Priscorum Latino-
rum, hominesque Prisci Latini aduersus Populum Romanum Quiritium fecerunt, deliqu-
erunt: quod Populus Romanus Quiritium bellum cum Priscis Latinis iussit esse, Senatus ve- 15
populi Romani Quiritium censuit, consensit, consciauit, vt bellum cum Priscis Lati-
nis fieret: ob eam rem ego Populusque Ro, populi Priscorum Latinorum, hominibusque
Priscis Latinis bellum indico, facioque. Id vbi dixisset, hastam in fines eorum emittebat. Hoc
rum modo ab Latinis repetita: res ac bellum indictum, moremque eum posterius acceperit. An-
cus demandata cura sacrorum flaminibus sacerdotibusque aliis, exercitum nouo conscripto
20
profectus, Politorium vrhem Latinorum vi cepit. Secutusque morem Regum priorum, qui rem
Romanam auxerant, hostibus in ciuitatem accipiendis, multitudinem omnem Romanam tra-
duxit. Et cum circa Palatium sedem veteres Ro, Sabini Capitolium atque Arcem, Celium mo-
tem Albani impleissent, Auentinum nouae multitudini datum. Additi eidem haud ita mul-
to post, Tellenis, Ficanaque captis, noui ciues. Politorium inde rursus bello repetitum, quod 25
vacuum occupauerant Prisci Latini: eaque causa diruende urbis eius fuit Romanis, ne hostium
semper receptaculum esset. Postremo omni bello Latino in Medulliam compulsio, aliquan-
diu ibi Marte incerto, varia victoria pugnatum est. Nam & vrbs tuta munitionibus, pra-
sidioque firmata valido erat, & castris in aperto positus aliquoties exercitus Latinus comi-
nus cum Romanis signa contulerat. Ad vltimum omnibus cepis connixus Ancus aet- 30
ernum vincit: inde ingenti praeda potitus Romam redit, tum quoque multis millibus Latino-
rum in ciuitatem acceptis, quibus vt iungeret Palatio Auentinum, ad Murcia data sedes,
laniculum quoque adiectum, non inopia loci, sed nequando ea arx hostium esset. Id non muro
solum, sed etiam ob commoditatem itineris, ponte sublicio tum primum in Tyberim facto,
coniungi vrbi placuit. Quiritium quoque fossa, haud paruum munimentum, a planioribus ad- 35
itum locis, Ancus Regis opus est. Ingenti incremento rebus auctis, cum in tanta multitudine
hominum, discrimine recte an perperam facti confuso, facinora clandestina fierent, Carcer ad
terrorem incrementis aucticiae media vrbe imminens foro adificatur. Nec vrbs tantum
hoc Rege creuit, sed etiam ager finesque: sylvae Muciae Veientibus adempta, usque ad mare im-
perium prolatum: & in ora Tyberis Hostia vrbs condita: salinae circa factae, egregieque rebus
40
bello gestis, aedes Iouis Feretrii amplificata. Anco regnante Lucumo vir impiger ac diuitis
potens Romam commigrauit, cupidine maxime ac spe magni honoris: cuius adipiscendae
Tarquinii (nam ibi quoque peregrina stirpe oriundus erat) facultas non fuerat. Demarathus
Corinthii filius erat, qui ob seditiones domo profugus, cum Tarquinii forte confedisset,
vxore ibi ducta duos filios genuit, nomina his Lucumo atque Aruns fuerunt. Lucumo super- 45
fuit patri bonorum omnium haeres: Aruns prius quam pater mortitur, vxore grauida reli-
cta, nec diu manet superstes filio pater. Qui cum ignorans nurum ventrem ferre, immemor
in testando nepotis decessisset, puero post aui mortem in nullam sortem bonorum nato, ab
inopia Egerio inditum nomen. Lucumoni contra omnium haeredi bonorum, cum diuiti-
ciae iam animos facerent, auxit ducta in matrimonium Tanaquil, summo loco nata: & quae
haud facile iis, in quibus nata erat, humiliora fineret. Ea cum illi nupsisset, spernentibus
50
Herruficis Lucumonem exule aduena ortum, ferre indignitatem non potuit: oblitaeque inge-
nitae erga patriam charitatis, dummodo virum honoratum videret, consilium migrandi ab
Tarquinii cepit. Roma est ad id potissimum visa, in nouo populo, vbi omnis repentina,
atque ex virtute nobilitas sit, futurum locum forti ac strenuo viro: regnasse Tatiū Sabinū: ac

certum in regnum Numam à Curibus, & Ancum Sabina matre ortum, nobilemque vna ima-
 gine Numæ esse, facile viro persuaderet: ut cupido honorum, & cui Tarquini materna tantum
 patria esset. Sublatis itaque rebus, commigrant Romam. Ad Ianiculum forte ventum erat, ibi
 ei carpeno sedenti cum vxore, aquila suspensis demissa leniter alis pileum auferret: superque
 pentum cum magno clangore volitans, rursus velut ministerio diuinitus missa, capiti apte
 reponit, inde sublimis abiit. Accepisse id augurium læta dicitur Tanaquil, perita, ut vulgo
 Hetruscis, cælestium prodigiorum mulier, excelsa, & alta sperare complexa virum iubet: eam
 alitem ea regione calæ & eius dei nunciam venisse, circa summum culmen hominis auspici-
 um fecisse: læta esse humano superpositum capiti decus, ut diuinitus eidem redderet. Has spes
 cogitationesque secum portantes, urbem ingressi sunt: domicilioque ibi comparato, L. Tarqui-
 num Priscum edidit nomen, iam & Romanis conspicuum eum nouitas diuitiarum facie-
 bant: & ipse quoque fortunam benigno alloquio, comitate inuitandi, beneficiisque quos poterat
 sibi conciliando, adiuuabat, donec in regiam quoque de eo fama perlata est: notitiaque eum bre-
 uis apud Regem, liberaliter dextereque obeundo officia, in familiaris amicitia adduxerat iu-
 ra, ut publicis pariter ac priuatis consiliis bello domique interesset, & per omnia expertus po-
 stremo tutor etiam liberis Regis testamento institueretur. Regnavit Ancus annos quatuor
 & viginti, cuiuslibet superiorum Regum belli pacisque & artibus & gloria par. Iam filii prope pu-
 berem ætatem erant, eo magis Tarquinius instare, ut primum comitia Regi creando fierent,
 quibus indicitis, sub tempus pueros venatum ablegauit: isque primus & petisse ambitiosum
 regnum, & orationem dicitur habuisse ad conciliandos plebis animos compositam: cum se
 non rem nouam petere, quippe qui non primus, quod quisque indignari mirariue posset, sed
 tertius Romæ peregrinus regnum affectet: & Tatium non ex peregrino solum, sed etiam ex
 hoste Regem factum: & Numam ignarum urbis, non petentem in regnum vitro accitum: se
 ex quo sui potens fuerit, Romam cum coniuge ac fortunis omnibus commigrasse: maiorem
 partem ætatis eius qua ciuilibus officiis fungantur homines, Romæ se quæ in vetere patria vi-
 xisse: domi militiaque sub haud poenitendo magistro, ipso Anco Rege Romana se iura, Ro-
 manos ritus didicisse: obsequio & obseruantia in Regem cum omnibus, benignitate erga ali-
 os cum Rege ipso certasse. Hæc eum haud falsa memorantem, ingenti consensu populus Ro-
 manus regnare iussit. Ergo virum cætera egregium secuta, quæ in petendo habuerat, etiam re-
 gnantem ambitio est. Nec minus regni sui firmandi, quæ augendæ reip. memor, centum in Pa-
 tres legit, qui deinde minorum gentium sunt appellati: factio haud dubia Regis, cuius bene-
 ficium in curiam venerant. Bellum primum cum Latinis gessit, & oppidum ibi Apolias vi ce-
 pit: prædæque inde maiori quam quanta belli fama fuerat, reuecta. Ludos opulentius instructusque
 priores Reges, fecit. Tum primum circo, qui nunc maximus dicitur, designatus locus est. Lo-
 ca diuisa Patribus equitibusque, ubi spectacula sibi quisque facerent, Fori appellati. Spectauere,
 furcis duodenos ab terra spectacula alta sustentibus pedes. Ludicrum fuit equi pugilesque ex
 Hetruria maxime acciti. Solennes deinde annui mansere ludi, Romani, Magnique variè appel-
 lati. Ab eodem Rege & circa forum priuatis ædificanda diuisa sunt loca, porticus tabernæque
 factæ. Muro quoque lapideo circumdare urbem parabat, cum Sabinum bellum coepit interue-
 nit: adeoque ea subita res fuit, ut prius Anienem transirent hostes, quæ obuiam ire, ac prohibere
 exercitus Romæ posset. Itaque trepidatam Romæ est: & primo dubia victoria, magna utrinque cade pu-
 gnatum est. Reductis deinde in castra hostium copiis, datoque spatio Romanis ad comparan-
 dum de integro bellum, Tarquinius equitem maxime suis deesse viribus ratus, ad Ramnæ-
 ses, Tirienfes, Luceres, quas centurias Romulus scripserat, addere alias constituit, suoque insi-
 gnes relinqueret nomine. Id quia inaugurato Romulus fecerat, negare Accius Nauis indy-
 tus ea tempestate Augur, neque mutari, neque nouum constitui, nisi aues addixissent, posse. Ex
 eo ira Regi mota, eludensque artem (ut ferunt) Agedum, inquit, diuine inaugurato, fieri ne pos-
 sit, quod nunc ego mente concipio? Cum ille in augurio rem expertus profecto futuram dix-
 xisset: Atqui hoc animo agitauit, inquit, te nouacula cotem discissurum: cape hæc & perage,
 quod aues tuæ fieri posse portendunt. Tum illum haud cunctanter discidisse cotem ferunt,
 Starua Accii capite velato, quo in loco res acta est, in comitio in gradibus ipsis ad læuam cu-
 riæ fuit: cotem quoque eodem loco sitam fuisse memorant, ut esset ad posteros miraculi eius
 monimentum. Auguriis certe, sacerdotioque Augurum tantus honos accessit, ut nihil bello do-
 mique postea, nisi auspicio gereretur: concilia populi, exercitus vocati, summa rerum, ubi aues

non admisisset, dirimerentur. Neque tum Tarquinius de equitum centuriis quicquam muta-
 uit, numero tantum alterum adiecit, ut mille & trecenti equites in tribus centuriis essent:
 posteriores modo sub hisdem nominibus, qui additi erant, appellati sunt, quas nunc, quia ge-
 minatae sunt, sex vocant centurias. Hac parte copiarum aucta, iterum cum Sabinis confli-
 gur, sed præterquam quod viribus creuerat Romanus exercitus, ex occulto etiam additur do-
 lus: missi, qui magnam vim lignorum in Anienis ripa iacentem, ardentem in flumen con-
 iicerent: ventoque iuuante accensa ligna, & pleraque in ratibus impacta publicis cum harerent,
 pontem incendunt. Ea quoque res in pugna terrorem attulit Sabinis, effusus eadem fugam im-
 peduit. multique mortales, cum hostem effugissent, in flumine ipso perire: quorum fluitantia
 arma ad urbem cognita in Tiberi, prius penè, quam nunciari posset, insignem victoriam fe-
 cere. Eo praelio præcipua equitum gloria fuit: utrinque ab cornibus positos, cum iam pelleretur
 media pedirum suorum acies, ita incurrisse ab lateribus ferunt, ut non sifferent modò Sabinas
 legiones ferociter instantes cedentibus, sed subito in fugam auerterent. Montes effuso
 cursu Sabini petebant, & pauci tenuere, maxima pars, ut ante dictum est, ab equitibus in flu-
 men acti sunt. Tarquinius instandum perterritis ratus, præda captiuisque Romam missis, spo-
 liis hostium (votum id Vulcano erat) ingenti cumulo accensis, pergit porro in agrum Sa-
 binum exercitum inducere. Et quæquam male gesta res erat, nec gesturos melius sperare po-
 terant, tamen quia consulendi res non dabat spatium, iere obtinam Sabini tumultuario mili-
 te: iterumque ibi fusi, perditis iam propè rebus pacem petiere. Collatia, & quicquid circa Col-
 latiam agri erat, Sabinis ademptum. Egerius (fratris hic filius erat Regis) Collatia in præ-
 sidio relicta, deditosque Collatinos ita accipio, eamque deditiois formulam esse: Rex interro-
 gavit, Estisne vos Legati, oratoresque missi à populo Collatino, ut vos populumque Collatinum
 dederetis? Sumus. Est ne populus Collatinus in sua potestate? Est. Deditis ne vos populumque
 Collatinum, urbem, agros, aquam, reminos, delubra, vtensilia, diuina humanaque omnia in meam
 populique Romani ditionem? Deditimus. Et ego recipio. Bello Sabino profecto, Tarquinius triu-
 phans Romam redit, inde Priscis Latinis bellum fecit: ubi nusquam ad vniuersam rei dimica-
 tionem ventum est, ad singula oppida circumferendo arma nomen omne Latinum domuit,
 Corniculum, Ficulnea, verus Cameria, Crustumerium, Ameriola, Medullia, Nomentum, hæc
 de Priscis Latinis, aut quæ ad Latinos defecerat, capta oppida. Pax deinde est facta. Maiore in-
 de animo pacis opera inchoata, quam gesserat bella, ut non quietior populus do-
 mi esset, quam militia fuisset. Nam & muro lapideo, cuius exordium operis Sabino bello tur-
 batum erat, urbem quam nondum munierat, cingere parat: & infima urbis loca circa forum,
 aliasque interiectas collibus conualles, quia ex planis locis haud facile euehebant aquas, cloacis
 est fastigio in Tiberim ductis ficat: & arcam ad eadem in Capitolio Iouis, quam vouerat bello
 Sabino, iam præfragiente animo, futuram olim amplitudinem loci, occupat fundamentis. Eo
 tempore in regia prodigium visum, euentumque mirabile fuit: Puerum dormienti, cui Seruio Tul-
 lio nomen fuit, caput arsisse ferunt multorum in conspectu. Plurimo igitur clamore inde ad-
 tanta rei miraculum orto excitum Regem: & cum quidam familiarium aquam ad restina-
 guendum ferret, ab Regina retentum, sedatoque iam tumultu, moueri vetuisse puerum, donec
 sua sponte experrctus esset, mox cum somno & flammam abiisse. Tum adducto in secretum
 viro Tanaquil, Vidēs ne tu puerum hunc, inquit, quem tam humili cultu educamus? scire
 licet hunc lumen quondam rebus nostris dubiis futurum, præsidiumque regiae afflictæ, proin-
 de materiam ingentis publice priuatimque decoris, omni indulgentia nostra nutriamus. In-
 de puerum liberum loco coeptum haberi, eruditique artibus quibus ingenia ad magna for-
 tunæ cultum excitantur. Euenit facile, quod diis cordi esset, iuuenis euasit veræ indolis re-
 giae, nec cum quaereretur gener Tarquinio, quisquam Romanæ iuuentutis vlla arte confeta-
 ri potuit: filiamque ei suam Rex despondit. Hic quacunq; de causa tantus illi honos habitus,
 credere prohibet serua natum eum paruumque ipsum seruuisse. Eorum magis sententia sum,
 qui Corniculo capto Seruio Tullio, qui princeps in illa urbe fuerat, grauidam vitro occiso vxo-
 rem, cum inter reliquas captiuas cognita esset, ob vnicam nobilitatem ab regina Romana
 prohibitam ferunt seruitio: partem Romæ edidisse in Prisci Tarquinii domo, inde tanto bene-
 ficio, & inter mulieres familiaritatem auctam, & puerum ut in domo à paruo educatum in
 charitate atque honore fuisse: fortunam matris, & capta patria in hostium manus venerit,
 ut serua natus crederetur, fecisse. Duodequadragesimo ferme anno, ex quo regnare coeperat

Tarquinius, non apud Regem modò, sed apud Patres plebemq; longe maximo honore Seru- 55
 uis Tullius erat. Tum Anci filii duo, etsi antea semper pro indignissimo habuerant se pa-
 trio regno tutoris fraude pullos, regnare Romæ aduenam non modò vicinæ sed ne Italica
 quidem stirpis: tum impensius his indignitas crescere, si ne ab Tarquinio quidem ad se re-
 dîret regnum, sed præceps inde porrò ad seruitia caderet, vt in eadem ciuitate post centesi- 60
 mum ferè annum quàm Romulus deo prognatus, deus ipse tenuerit regnum, donec in terris
 fuerit, id feruus serua natus possideat: tum commune Romani nominis, tum præcipue id do-
 mus suæ dedecus fore, si Anci Regis virili stirpe salua, nõ modò aduenis sed seruis etiam re-
 gnum Romæ pateret. Ferro igitur eam arcere cõrumeliã statuunt, sed & iniuriã dolor in
 Tarquinium ipsũ magis, quàm in Seruiũ eos stimulat. Et quia grauior vltor cædis, si
 superesset, Rex futurus erat, quàm priuatus: tum Seruiũ occiso, quencunq; alium generum 65
 delegisset, eundem regni hæredem facturus videbatur: ob hæc ipsi Regi insidiã parantur.
 Ex pastoribus duo ferocissimi delecti ad facinus, qui confuerti erant vterque agrestibus fer-
 ramentis, in vestibulo regiã potuere tumultuosissime specie rixã: in se omnes appa-
 ritores regiõs conuertunt: inde cum ambo Regem appellarent, clamorq; eorum penitus in
 regiã peruenisset, euocati ad Regem pergunt. Primo vterque vociferari, & certatim alter 70
 alteri obstrere: coerciti ab licitore, & iussi inuicem dicere, tandem obloqui desistunt, vnus
 rem ex composito orditur. Dum intentus in eum se Rex totus auerteret, alter elatam secu-
 rim in caput deiecit: relictoq; in vulnere telo, ambo se foras eiciunt. Tarquinium mori-
 bundum cum qui circa erant exceperunt, illos fugientes licitores comprehendunt, clamor
 inde concursusque populi, mitatitium quid rei esset. Tanaquil inter tumultum claudî re- 75
 giã iubet, arbitros eicit: simulque quæ curando vulnere opus sunt, tanquã spes subesset,
 sedulo comparat: simul si destituit spes, aliã præsidia molitur. Seruiõ propere accito, cum
 penè exanguem virum ostendisset, dextram tenens orat, ne inultam mortem focerit, ne so-
 crum inimicis ludibrio esse sinat. Tuum est (inquit) Serui, si vis es, regnum, non eorum qui
 alienis manibus pessimum facinus fecere: erige te, deosq; duces sequere, qui clarum hoc fo- 80
 re caput diuino quondam circumfuso igni portenderunt: nunc te illa caelestis excitet flama:
 nunc expergiscere vere, & nos peregrini regnauius, qui sis, non vnde natus sis repu-
 ta, si tua te subita consilia torpent, at tu mea consilia sequere. Cũ clamor impetisq; mul-
 titudinis vix sustineri posset, ex superiore parte ædium per fenestras in nouam viam ver- 85
 sitis (habitabat enim Rex ad Iouis Statoris ædem) populũ Tanaquil alloquitur, iubet bo-
 no animo esse: sopitum fuisse Regem subito ictu, ferrum haud alte in corpus descendisse, iam
 ad se redisse: inspectum vulnus absterse cruore, omnia salubria esse: confidere propediẽ
 ipsum eos visuros. Interim Seruiõ Tullio iubere populũ dicto audientem esse, eum iura
 redditurum obiturumq; aliã Regis munia. Seruius cum trabea & licitoribus prodit, ac sede 90
 regiã sedens alia decernit, de aliis consulturum se Regem esse simulat. Itaque per aliquot
 dies, cum iam expirasset Tarquinius, celata morte, per speciem alienã fungenda vicis, suas
 opes firmavit, tum demum palã facta, & comploratione in regiã orta, Seruius præsidio fir-
 mo munitus, primus iniussu populi, voluntate Patrũ regnauit. Anci liberi iam tum com- 95
 prehensis sceleris ministris, vt viuere Regem, & tantas esse opes Seruii nunciarum est, Suel-
 sam Pomeriam exulatũ ierant. Nec iam publicis magis consiliis Seruius, quàm priuatis mu-
 nire opes: & ne qualis Anci liberũ animus aduersus Tarquinium fuerat, talis aduersus se
 Tarquiniũ liberũ esset, duas filias iuuenibus regiis, Lucio atque Aruntii Tarquiniis iun- 100
 git. Nec rupit tamen fati necessitatem humanis consiliis, quin inuidia regni etiam inter do-
 mesticos insida omnia atque infesta faceret. Peropportune ad præsentis quierem status, bel-
 lum cum Veientibus (iam enim induciã exierant) aliisq; Hetruscis sumptum. In eo bello,
 & virtus & fortuna enituit Tullii, fusoq; ingenti hostium exercitu, haud dubius Rex seu Pa- 105
 trum seu plebis animus periclitaretur, Romam rediit, aggrediturq; inde pacis longè maxi-
 mum opus, vt quemadmodum Numa diuini autor iuris fuisset, ita Seruium conditorem om-
 nis in ciuitate discriminis ordinumq; quibus inter gradus dignitatis fortunæq; aliquid
 interlucet, posteris fama ferrent. Censum enim instituit, rem saluberrimam tanto futuro im- 105
 perio: ex quo belli pacisque munia non viritim, vt antè, sed pro habitu pecuniarum fie-
 rent. Tum classes centuriarumq; & hunc ordinem ex censu descripsit, vel paci decorum, vel
 bello. Ex iis, qui centum millium æris aut maiorem censum haberent, LXXX confecit

i centurias, quadragenas seniorum ac iuniorum. Prima classis omnes appellati: seniores, ad
 vrbis custodiam vt præsto essent: iuuenes, vt foris bella gererent, arma his imperata, ga-
 lea, clypeus, ocrea, lorica, omnia ex ære: hæc vt tegumenta corporis essent, tela in hostem,
 hastæque & gladius. Aditæ huic classis duæ fibrum centuriar, quæ sine armis stipendia fi- 5
 cerent, datum munus, vt machinas in bello ferrèt. Secunda classis intra centum vsque ad
 quinque & septuaginta millium censum instituta: & ex his senioribus iunioribusque vi-
 ginti conscriptæ centuriar, arma imperata, scutum pro clypeo, & præter lorica omnia
 eadem. Tertiæ classis quinquaginta millium censum esse voluit, totidem centuriar, & ea
 eodem discrimine aratum facta: nec de armis quicquam mutatum, ocrea tantum adema- 10
 præ. In quarta classe census quinque & viginti millium, totidem centuriar facta: arma
 mutata, nihil præter hastam & verutum datum. Quinta classis aucta, centuriar triginta
 facta, fundas lapidescque missiles hi secum gerebant, in his accensi, cornicines, tubicinesque in
 tres centurias distributi, vndecim millibus hæc classis censebatur. Hic minor census reli-
 quam multitudinem habuit. Inde vna centuria facta est immunitis militia, ita pedestri exer- 15
 citu ornato distributoque, equitum ex primoribus ciuitatis duodecim scripsit ceturias, sex
 item alias centurias, tribus ab Romulo institutis, sub isdem, quibus inaugurata erant, no-
 minibus fecit. Ad equos emendos dena millia æris ex publico data: & quibus equos alerent,
 vidua attributa, quæ bina millia æris in annos singulos penderent. Hæc omnia in dites à
 pauperibus inclinata onera. Deinde est honos additus. Non enim vt ab Romulo traditum 20
 ceteri seruauerant Reges, viritim suffragium eadem vi eodemq; iure promiscue omnibus
 datum est: sed gradus facti, vt neque exclusus quisquam suffragio videretur, & vis omnis
 penes primores ciuitatis esset. Equites enim vocabantur primi LXXX, inde primæ classis
 centuriar peditem vocabantur: ibi si variaret, quod raro incidebat, vt secunda classis voca-
 rentur: nec ferè vnquam infra ita descenderent, vt ad infimos peruenirent. Nec mirari opor- 25
 tet hunc ordinem, qui nunc est, post expletas quinque & XXX tribus, duplicato earum nu-
 mero centuriis iuniorum seniorumque, ad institutam ab Seruiõ Tullio summam non con-
 uenire, quadrisariam enim vrbe diuisa regionibus collibitque, quæ habitabantur partes, Tri-
 bus eas appellauit, vt ego arbitror, ab tributo, nam eius quoque equaliter ex censu con-
 ferendi ab eodem inita ratio est, neque hæc tribus ad centuriarum distributionem numerũq; 30
 quicquam pertinere. Censu perfecto, quem maturauit metu legis de incensis latæ, cum
 vincularum minis mortisq; edixit, vt omnes ciues Romani, equites peditesq; in suis quisq;
 centuriis in campo Marrio prima luce adessent, ibi instructum exercitum omnem, sue, oue,
 raurisq; tribus iustrauit, idq; conditum iustrum appellatum, quia in censendo finis factus
 est. Millia LXXX eo iustro ciuium censa dicuntur, Adicit scriptorum antiquissimus Fa- 35
 bius Pictor, eorum qui arma ferre possent, eum numerum fuisse. Ad eam multitudinẽ vrbis
 quoque amplificanda visa est, addit duos colles, Quirinalem Viminalemq;, inde deinceps
 auget Esquilias: ibique ipse vt loco dignitas fieret, habitat, aggere & fossis & muro vrbem
 circumdat, item pomerium profert. Pomerium verbũ vim solam intuentes, postmoeniam
 um interpretantur esse. Est autem magis circa murum locus, quem in condendis vrbibus 40
 quondam Hetrusci, quã murum ducturi erant, certis circa terminis inaugurato consecra-
 bant, vt neque interiore parte ædificia mœnibus continuarentur, quæ nunc vulgo etiam con-
 iunguntur, & extrinsecus parũ aliquid ab humano cultu pateret soli. Hoc spatium, quod neq;
 habitari neque arari fas erat, non magis quòd post murum esset, quàm quòd murus post
 id, pomerium Romani appellarunt, & in vrbis incremento semper, quantum mœnia pro- 45
 cessura erant, tantum termini hi consecrati proferebantur. Aucta ciuitate magnitudine vrbis
 bis, formatis omnibus domi & ad belli & ad pacis vsus, ne semper armis opes acquirere-
 tur, consilio augere imperium conatus est: simul & aliquod addere vrbis datus. Iam tum erat
 inclytum Dianæ Ephesiam sanum, id communiter a ciuitatibus Asia factum fama ferebat,
 Cum censum deosq; consociatos laudaret mire, Seruius inter proceres Latinorum, cum 50
 quibus publice priuatimq; hospitia amicitiasq; de industria iunxerat, sepe iterando eadem,
 perpulit tandem vt Romæ sanum Dianæ populi Latini cum populo Romano facerent. Ea
 erat confessio caput rerum Romam esse, de quo toties armis certatum fuerat. Id quancquã
 omisum iam ex omnium cura Latinorum ob rem toties infeliciter tentatum armis vide-
 batur, vni se ex Sabinis fors dare visa est, priuato consilio imperii recuperandi. Bos in Sabi-

nis nata cuiusdam patrifamilia: dicitur miranda magnitudine ac specie: fixa per multas a-
 tates cornua in vestibulo templi Diana, monumentum ei fuere miraculo. Habita, vt erat, 35
 res prodigii loco est: & cecidere vates, Cuius ciuitatis eam ciues Diane immolassent, ibi fore
 imperium, idq; carmen perueniat ad anfrictum fani Diana: Sabinus, vt primum apta dies
 sacrificio visa est, bouem Romanam actam deducit ad sanum Dianae, & ante aram statuit.
 Ibi anfrictus Romanus, cum eum magnitudo victimae celebrata fama mouisset, memor 60
 sponsi, Sabinum ita alloquitur, Quidnam tu hospes paras, inquit, incestum sacrificium Dia-
 nae facere? quin tu ante viuo perfunderis flumine? infima valle perfluit Tiberis. Religione
 tactus hospes, qui omnia, vt prodigio responderet euentus, cuperet rite facta, ex templo de-
 scendit ad Tiberim. Interea Romanus immolat Dianae bouem. Id mirum gratum Regi atque
 ciuitati fuit. Seruius quanquam iam visu haud dubie regnum possederat, tamen quia inter- 65
 dum iactari voces à iuuenne Tarquinio audiebat, se iniussu populi regnare, conciliata prius
 voluntate plebis, agro capto ex hostibus viritum diuiso, ausus est ferre ad populum, Vellent,
 iuberent ne se regnare. Tantoq; consensu, quanto haud quisquam alius ante Rex est decla-
 ratus. Neq; ea res Tarquinio spem affectandi regni minuit: imò eò impensius, quia de agro
 plebis aduersum Patrum voluntatem senserat agi, criminandi Seruii apud Patres, crescen- 70
 diq; in curia sibi occasionem datam ratus est, & ipse iuuenis ardentis animi, & domi vxore
 Tullia inquitum animum stimulare. Tullit enim Romana regia sceleris tragici exemplum
 vt tacto Regum maturior veniret libertas, vitiumq; regnum esset, quod scelere partu fo-
 ret. Hic L. Tarquinus Prisci Tarquinii Regis filius neposve fuerit, patri liquet, plurimis ta- 75
 men autoribus filium crediderim: fratrem habuerat Aruntem Tarquinii, miris ingenii iu-
 uenem. His duobus, vt ante dictum est, duae Tulliae Regis filiae nupserant, & ipsa longe dispa-
 res moribus. Fortè ita incidere, ne duo violenta ingenia matrimonio iungerentur, fortuna
 credo populi Romani, quo diuturnius Seruii regnum esset, constituitq; ciuitatis mores pos-
 sent. Angebatur ferox Tullia, nihil materiae in viro neque ad cupiditatem, neq; ad audaciae 80
 esse, tota in alterum versa Tarquinium, cum mirari, cum virum dicere ac regio sanguine
 ortum: spernere sororem, q; virum nacta muliebri cessaret audacia. Contrahit celeriter simili-
 tudo eos (vt ferè fit) malum malo aptissimum, sed initium turbadi omnia à femina ortum
 est, ea secretis viri alieni affuefacta sermonibus, nullis verborum contumeliis parcere, de viro
 ad fratrem, de sorore ad virum, & se rectius viduam, & illum caelibè futurum fuisse contende- 85
 re, quam cum impari iungi, haud clanguescendum aliena ignauia esse, si sibi eum, quo digna
 esset, dii dedissent virum, domi se propediem visuram regnum fuisse, quod apud patrem vi-
 deat, celeriter adolescentem suae temeritatis implet. Aruns Tarquinus & Tullia maior, pro-
 pe continuatis funeribus, cum domos vacuas nouo matrimonio fecissent, iungitur nuptiis,
 magis non prohibente Seruio quam approbante. Tum vero indies infestior Tullii senectus,
 infestius coepit regnum esse, iam enim ab scelere ad aliud spectare mulier scelus, nec nocte nec 90
 interdiu virum conuiescere pati, ne gratuita praterita parricidia essent, non sibi defuisse
 se, cui nupta diceretur, nec cum quo tacita seruiret: defuisse, qui se regno dignum putaret,
 qui meminisset se esse Prisci Tarquinii filium, qui habere quam sperare regnum mallet, si tu-
 is es, cui nuptam esse me arbitror, & virum, & Regem appello: sin minus, eo nunc peius
 mutata est res, quod isthic cum ignauia est scelus. Quin accingeris: non tibi ab Corintho, 95
 nec ab Tarquinis, vt patri tuo, peregrina regna moliri necesse est, dii te penates patriq; &
 patris imago, & domus regia, & in domo regale solium, & nomen Tarquinium creat,
 vocatque Regem, aut si ad haec parum est animi, quid frustraris ciuitatem? quid te vt re-
 gium iuuenem conspici sinis? facesse hinc Tarquinius, aut Corinthum, deuoluere retro ad
 stirpem, fratri similior quam patri. His aliisq; increpando iuuenem instigat: nec conuiesce- 100
 re ipsa potest, si, cum Tanaquil peregrina mulier tantum moliri potuisset animo, vt duo con-
 tinua regna viro ac deinceps genero dedisset, ipsa regio semine orta nullum momentum
 in dando adimendoq; regno faceret. His muliebribus instinctus furis Tarquinus, circum-
 ire & prehensare minorum maxime gentium Patres, admonere paterni beneficii, ac pro eo
 gratiam repetere: allicite donis iuuenes: tum de se ingenia pollicitando, tum Regis cri- 105
 minibus omnibus locis crescere. Postremo vt iam agendae rei tempus visum est, stipatus
 agmine armatorum virorum irrupit, inde omnibus percussis pauore, in regia sede pro cu-
 ria sedens, Patres in curiam per praconem ad Regem Tarquinium citari iussit. Conuenere ex

templo, alii iam ante ad hoc preparati, alii metu, ne non venisse fraudi esset, nouitate ac
 miraculo attoniti, etiam de Seruio actum rati. Ibi Tarquinus maledicta ab stirpe vitima
 orsus, seruum seruq; natum, post mortem indignam parentis sui, non interregno, vt antea,
 inito, non comitis habitis, non per suffragium populi, non autoribus Patribus, muliebri do- 5
 lo regnum occupasse: ita natum, ita creatum Regem, fautorem infami generis humanum ex
 quo ipse sit, odio alienae honestatis ereptum primoribus agrum fordidissimo cuique diuisis-
 se: omnia onera, quae communia quondam fuerint, inclinasse in primores ciuitatis: instituis-
 se censum, vt insignis ad inuidiam locupletiorum fortuna esset: & parva vbi vellet, egestissim- 10
 is largiretur. Huic orationi Seruius cum interuenisset trepido nuncio excitatus, exten-
 plo à vestibulo curiae magna voce, Quid hoc, inquit, Tarquini rei est? quia tu audacia me
 viuo vocare ausus es Patres: aut in sede confidere mea? Cum ille ferociter ad haec, Se pa-
 tris sui tenere sedem, multo quam seruum potiorum filium Regis, regni heredem, satis illum
 diu per licentiam eludentem insultasse dominis: clamor ab vtriusque fautoribus oritur, &
 concursus populi fiebat in curiam, apparebatque regnaturum qui vicisset. Tum Tarquinus
 necessitate iam ipsa cogente vitima audere: multo & arate & viribus validior medium arri- 15
 pit Seruium, elatumq; è curia in inferiorem partem per gradus deiecit, inde ad cogendum Se-
 natum in curiam redit. Fit fuga Regis apparitorum atq; comitum: ipse prope exanguis cū se-
 manianis regio comitatu domum se reciperet, peruenissetq; ad summum Cyprium vicum,
 ab iis qui missi ab Tarquinio fugientem consecuti erant, interficitur. Creditur, quia non ab- 20
 horret à cetero scelere, admonitu Tulliae id factum. Carpentio certe, id quod satis constat, in
 forum inuecta, nec reuerita coerum virorum, euocauit virum è curia, Regemq; prima ap-
 pellauit, à quo facessere iussa ex tanto tumultu, cum se domum reciperet, peruenissetq; ad
 summum Cyprium vicum, vbi Dianium nuper fuit, stetit carpentum dextra in Viribium
 cliuium, vt in collem Esquiliarium eueheretur, restitit pauidus atque inhibuit frenos is qui 25
 iumenta agebat, facientemq; domine Seruium trucidatum ostendit. Foedum inhumanumq;
 inde traditur scelus: monitionoq; locus est, quem Sceleratum vicum vocant, quo amens agi-
 rantibus furis sororis ac viri Tullia per patris corpus carpentum egisse fertur, parricidaeque
 sanguinis ac caedis paterna: cruento vehiculo contaminata ipsa respersaq; tulisse ad pena- 30
 tes suos viriq; sui. Quibus iratis, malo regni principio similes propediem exitus sequeretur.
 Seruius Tullius regnauit annos III & XL, ita vt bono etiam moderatoq; succedenti Re-
 gi difficilis amulatio esset. Ceterum id quoq; ad gloriam accessit, quod cum illo simul iusta
 ac legitima regna occiderunt. Id ipsum tam mite ac tam moderatum imperium, tamen quia
 vitius esset, deponere eum in animo habuisse quidam autores sunt, ni scelus intestinum libe- 35
 randa patria: consilia agitant interuenisset. Inde L. Tarquinus regnare coepit, cui Super-
 bo cognomen facta indiderunt: quia focerum gener sepultura prohibuit, Romulum quoq;
 inssepultum perisse dicitans, primores Patrum, quos Seruii rebus fauisse credebant, interfea-
 cit. Conscius deinde male nequitiæ regni ab seipso aduersus se exemplum capi posse arma- 40
 tis corpus circumsepsit, neq; enim ad ius regni quicquam praeter vim habebat: vt qui neque
 populi iussu, neque autoribus Patribus regnaret. Eò accedebat, vt in charitate ciuium nihil
 spei reponenti, metu regnum tutandum esset: quem vt pluribus incuteret, cogniticnes ca-
 pitalium rerum sine consiliis per se solus exercebat: perq; eam causam occidere, in exiliu age- 45
 re, bonis multare poterat: non suspectos modo aut inuisos, sed vnde nihil aliud quam praeda
 sperare possent. Ita Patrum praecipue numero imminuto, statuit nullos in Patres legere, quo
 contemptior paucitate ipsa ordo esset, minusq; per se nihil agi indignarentur. Hic enim Re-
 gum primus (vt traditur) à prioribus morem de omnibus Senatuum consulendi soluit, do- 50
 mesticis consiliis reipublicam administravit: bellum, pacem, foedera, societatesq; per se ipse
 cum quibus voluit, iniussu populi ac Senatus fecit diremitq;. Latinorum sibi maxime gen-
 tem conciliabat, vt peregrinis quoque opibus tutior inter ciues esset: neque hospitia modo
 cum primoribus eorum, sed affinitates quoque iungebat. Octauio Mamilio Thuficlan- (is
 longe princeps Latini nominis erat, si fama credimus, ab Vlysse dea:q; Circe erundus) et 55
 Mamilio filiam nuptum dat, perq; eas nuptias multos sibi cognatos amicosq; eius concilia-
 liat. Iam magna Tarquinii autoritas inter Latinorum proceres erat, cum in diem certam vt
 ad lucum Ferentinam conueniant, indicit: esse, quae agere de rebus communibus vellet. Conue-
 niunt frequentes prima luce. Ipse Tarquinus diem quidem seruauit, sed pauloante q; sol occi-
 dit

cideret, venit, multa ibi toto die in concilio variis factata sermonibus erant. Turnus Her- 55
donius ab Aricia ferociter in absentem Tarquinium erat inuectus, Haud mirum esse Super-
bo inditum Romę cognomen. (Ciam enim ita clam quidem multitanes, vulgo tamen eū ap-
pellabant) an quicq̃ superbis esse, quā ludificari sic omne nomen Latini: principibus lon-
ge ab domo excitis, ipsum, qui concilium indixerat, non adesse: tentari profecto patietiam, vt
si iugum acceperint, obnoxios premat, cui enim non appareret affectare eum imperium in 60
Latinos? quod si sui bene crediderint ciues, aut si creditum illud & non raptum parricidio
sit, credere & Latinos: quanquam ne sic quidem alienigena deberent, sin suos eius pœniteat,
quippe qui alii super alios trucidentur, exultatum eant, bona amittant, quid spei melioris La-
tinis portendi? si se audiant, domum suam quęq̃ inde abituros, neque magis obseruatos
diem concilii, quā ipse, qui indixerit, obseruet. Hac atq̃ alia eodem pertinentia, seditiosus 65
facinorosusque homo, hisq̃ artibus opes domi nactus, cum maxime disserteret, interuenit
Tarquinus, is finis orationi fuit. Auerfi omnes ad Tarquinium salutandū: qui silentio facto,
monitus à proximis vt purgaret se, quod id temporis venisset, disceptatorem ait se sum-
ptum inter patrem & filium, cura reconciliandi eos in gratiam moratum esse: & quia ea res
exemisset illum diem, postero die acturum quę constituisset. Ne id quidem Turnum tulisse 70
tacitum ferunt: dixisse enim, nullam breuiorem esse cognitionem, q̃ inter patrē & filiū, pau-
cisq̃ transigi verbis posse: ni pareat patri, habiturum infortunū esse. Hac Aricinus in Regē
Romanum increpans ex concilio abiit. Quam rem Tarquinus aliquanto, quā videbatur,
ægrius ferens, confestim Turno necē machinatur, vt eundem terrorem quo ciuium animos
domi opprēsserat, Latinis iniiceret, & quia pro imperio palam interfici non poterat, obla- 75
to falso crimine, infontem opprēssit, per aduersa factionis quosdam Aricinos seruum Turni
auro corruptū, vt in diuersorum eius vim magnā gladiorū inferri clam sineret. Ea cū vna
nocte perfecta esset, Tarquinus paulo ante lucem accitis ad se principibus Latinorū, quasi
re noua perturbatus, moram suam hesternam velut deorum quadam prouidentia illatam
ait, saluti sibi atq̃ illis fuisse: ab Turno dici sibi & primoribus populorum parari necē, vt La- 80
tinorum solus imperium teneat: aggressurum fuisse hesterno die in concilio, dilatatam rem ef-
se, quod auro concilii abfuerit, quem maxime peteret: inde illam absentis insectationem ef-
se natam, quod morando spem destituerit: non dubitare, si vera deferantur, quin prima lu-
ce vbi ventum in concilium sit, instructus cum coniuratorum manu, armatusque venturus
sit: dici gladiorū ingentem numerum esse ad eum conuectum, id verum nec ne sit, extemplo 85
sciri posse. rogare eos, vt inde secum ad Turnum veniant. Suspectam fecit rem, & ingenium
Turni ferrox, & oratio hesternā, & mora Tarquinii, quod videbatur ob eam differri cedes po-
tuisse. Eunt inclinatis quidem ad credendum animis, tamen nisi gladiis deprehensis, ca-
tera vana existimaturi. Vbi est eō ventum, Turnum ex somno excitatum circumfistunt cu-
stodes: comprehensiq̃ seruis, qui charitate domini vim parabat, cum gladii abditi ex 90
mnibus locis diuerticuli protraherentur (enimvero manifesta res visa) iniecta Turno ca-
tena, & confestim Latinorum concilium magno cum tumultu aduocatur. Ibi tam atrox in-
uidia orta est, gladiis in medio positis, vt indicta causa nouo genere leti, deiectus ad caput
aqua ferentina, cete superne iniecta, saxisq̃ congestis mergeretur. Reuocatis deinde ad
concilium Latinis, Tarquinus, collaudatisq̃ qui Turnum nouantem res pro manifesto par- 95
ricidio merita poena affecissent, ita verba fecit: Possē quidem se veruſto iure agere, quod
cum omnes Latini ab Alba oriundi sint, in eo fœdere teneantur, quo ab Tullo res omnis Al-
bana cum colonis suis in Romanum cesserit imperium: ceterū se vtilitatis id magis omnium
causa censere, vt renouetur id fœdus, secundaque potius fortuna populi Romani vt partici-
pes Latini fruantur, quā vrbium excidia, vastationesq̃ agrorum, quas Anco prius, pa- 100
tre deinde suo regnante perpeſsi sint, semper aut expectent, aut patiantur. Haud difficile
perſuafum Latinis, quanquam in eo fœdere superior Romana res erat: ceterum & capita no-
minis Latini stare, ac sentire cum Rege videbantur: & Turnus sui cuiq̃ periculi, si aduersa
tus esset, recens erat documentum. Ita renouatum fœdus, indictumq̃ iunioribus Latinorū,
vt ex fœdere die certa ad lucum Ferentinā armati frequentes adessent. Qui vbi ad edictum 105
Romani Regis ex omnibus populis conuenere, ne duos suum, neue secretum imperium, pro-
priaue signa haberent, miscuit manipulos ex Latinis Romanisq̃, vt ex binis singulos face-
ret, binosq̃ ex singulis: ita geminatis manipulis, Centuriones imposuit. Nec vt iniustus in

pace Rex, ita dux belli prauis fuit: quin ea arte acquasset superiores Reges, ni degeneratū
in aliis, huic quoq̃ decori offecisset. Is primus Volscis bellum in ducentos amplius post su-
am atatem annos mouit, Suesſamq̃ Pomeriam ex his vi cepit. Vbi cum diuēdita præda
XI talenta argenti aurigq̃ recepisset, concepit animo eam amplitudinem Iouis templi, quæ
5 digna deū hominumq̃ Rege, quæ Romano imperio, quæ ipsius etiam loci maiestate ef-
fer: captiuam pecuniam in adificationem eius templi seposuit. Exceptit deinde eum lenius
spe bellum, quo Gabios propinquam urbem nequicquam vi adortus, cum obsidēdi quęque
urbem spes pulſo à mœnibus adempta esset, postremo minime arte Romana, fraude ac do-
lo aggressus est. Nam cum velut posito bello, fundamentis templi faciendis, aliisq̃ vrbanis
10 operibus intentum se esse simularer, Sextus filius eius, qui minimus ex tribus erat, transa-
fugit ex composito Gabios, patris in se ſauitiam intolerabilem conquerens: iam ab alie-
nis in suos vertisse superbiam, & liberorum quoque eum frequentia tadere: vt quam in cu-
ria solitudinem fecerit, domi quoque faciat, nequam stirpem, nequem hæredem regni re-
linquat: se quidem inter tela & gladios patris elapsū, nihil vsquam sibi tutum, nisi apud ho-
15 ſtes L. Tarquinii credidisse: nam ne errarent, manere his bellum, quod positum simuletur,
& per occasionem eum incautos inuasurum. Quod si apud eos supplicibus locus non sit,
pererraturum se omne Latium, Volscosque se inde, & Aequos, & Hernicos petiturum,
donec ad eos perueniat, qui à patrum crudelibus atque impiis suppliciis tegere liberos
ſciant: forsitan etiam ardoris aliquid ad bellum, armaque se aduersus superbissimum Re-
20 gem, ac ferocissimum populum inuenturum. Cum, si nihil mouerentur, infensus ira por-
to inde abiturus videretur, benigne ab Gabiis excipitur. Vetant mirari, si qualis in ciues,
qualis in focios, talis ad vltimum in liberos esset: in seipsum postremo ſauitutum, si alia de-
ſint, sibi vero gratum aduentum eius esse: futurumq̃ credere breui, vt illo adiuuante ab por-
tis Gabiis sub Romana mœnia bellum transferatur. Inde in concilia publica adhiberi, vbi
25 cū de aliis rebus assentire se veteribus Gabiis diceret, quibus hæ notiores essent: ipse idem
belli autor esset, in eo sibi præcipuam prudentiam assumere, quod vtriusque populi
vires nosset, sciretq̃ inuisam profecto superbiam regiam ciuibus esse, quam ferre ne libe-
ri quidem potuissent. Ita cum sensim ad rebellandum primores Gabinorum incitaret, ipse
cum prompſissimis iuuentum prædatum atque in expeditiones iret, vt dictis factisq̃ omnia
30 bus ad fallendum instructis vana accreſceret fides, dux ad vltimum belli legitur. Ibi cum in-
ſcia multitudine quid ageretur, prælia parua inter Romam Gabiosq̃ fierent, quibus ple-
runq̃ Gabina res superior esset, tum certatim summi infimiq̃ Gabinorum Sex. Tarquinium
dono deū sibi missum ducem credere: apud milites verò obetundo pericula ac labores, pa-
riter prædam munifice largiendo, tanta charitate esse, vt non pater Tarquinus potentior
35 Romæ, quā filius Gabiis esset, itaque postquam satis virium collectum ad omnes conatus
videbat, tum è suis vnum ſciscitatum Romam ad patrem mittit, quidnam se facere vellet,
quandoquidem vt omnia vnus Gabiis posset, ei dii dedissent. Huic tuncio, quia credo du-
bia fidei videbatur, nihil voce responsum est. Rex velut deliberabundus in hortum adium
transit, sequente nuncio filii: ibi inambulans tacitus, summa papauerum capita dicitur ba-
40 culo decuſiſſe. Interrogando expectandoq̃ responsum nuncius ſellus, vt re imperfecita redit
Gabiis, quæ dixerit ipse, quęq̃ viderit refert: seu ira, seu odio, seu superbia inſita ingenio, nul-
lam eum vocem emiſſiſſe. Sexto vbi quid vellet parens, quidve præciperet tacitis ambagia-
bus, patuit: primores ciuitatis criminando, alios apud populum, alios sua ipsos inuidia
opportunos interemit: multi palam: quidam, in quibus minus speciosa criminatio erat ſua-
45 tura, clam interfecti. Patuit quibusdam volentibus fuga, aut in exilium acti sunt: absentiq̃
bona iuxta atque interemptorum diuisa fuere. Largitionis inde prædaq̃ & dulcedine pri-
uati commodi ſensus malorum publicorum adimi, donec orba cōſilio auxilioq̃ Gabina res
Regi Romano sine vlla dimicatione in manum traditur. Gabiis receptis, Tarquinus pa-
50 cem cum Aequorum gēte fecit, fœdus cum Thufcis renouauit. Inde ad negocia vrbana an-
mum conuertit: quorum erat primum, vt Iouis templi in monte Tarpeio monumentū regni
sui, nominisq̃ relinqueret. Tarquinios Reges ambos, patrem vouiſſe, filiū perfeciſſe, & vt li-
bera à cæteris religionibus arx, ea esset tota Iouis templiq̃ eius quod in ea adificaretur,
exaugurare sana sacellaq̃ statuit: quia aliqua vota ibi à Tatío Rege primum in ipſo disci-
mine aduersus Romulum pugnae consecrata inaugurataq̃ postea fuerant. Inter principia
b iiii

condēdi huius operis, mouisse numen ad indicandam tanti imperii molē traditur deos. Nā cum omnium sacellorū exaugurationes admitterent aues, in Terminū fano non addixere. Id omen auguriumq; ita acceptum est, non motam Terminū sedē, vnumq; eum deorū nō euocatum factatis ibi finibus firma stabilitaq; cūcta portendere. Hoc perseverantis auspicio accēpto, secutum aliud magnitudinem imperii portendens prodigium est. Caput humanū in tegra facie aperientibus fundamenta templi dicitur apparuisse. Quae visa species haud per ambages arcem eam imperii, caputq; rerum fore portendebat, idq; ita cecidere vates, quiq; in vrbe erant, quosq; ad eam rem consultandam ex Hetruria accieverant. Angebatur ad ima pensas Regis animus. Itaq; Pomerianae manubiae, quae perducendo ad culmen operi destinate erant, vix in fundamenta suppeditaere. Eō magis Fabio Picteri, praeterquam quod anxia quior est, crediderim. XI. ea sola talenta fuisse, quam Pisoni, qui XL milia pondo argenti seposita in eam rem scribit: quam summam pecuniae neq; ex vniū tum vrbis praeda sperandam, & nullius, ne horum quidem magnificentiae operum fundamenta non exuperaturā. Intentus perficiendo templo, fabris vndiq; ex Hetruria accitis, non pecunia solum ad id publica est vsus, sed operis etiam ex plebe. Cui cum haud paruus & ipse militiae adderetur labor, minus tamen plebs grauebatur, se templa deūm aedificare manibus suis, quae posthac & ad alia vt specie minora, sic laboris aliquanto maioris traducebatur opera, foros in circo faciendos, cloacamq; maximam receptaculum omnium purgamentorū vrbis, sub terram agendam: quibus duobus operibus vix noua haec magnificentia quicq; adaequare potuit. His laboribus exercita plebe, quia & vrbis multitudinē, vbi vsus non esset, oneri rebatur esse, & colonias mittendis occupari latius imperii fines volebat. Signiam, Circeiosq; colonos misit, praesidia vrbis futura terra marisq;. Haec agenti portentum terribile visum, Anguis ex columna lignea elapsus, cum terrorem fugamq; in regiam fecisset, ipse Regis non tam subito pauore perculit pectus, q̄ anxii impleuit curis. Itaq; cum ad publica prodigia Hetrusci tantum vates adhiberentur, hoc velut domestico exterritus visu, Delphos ad maxime inclytum in terris oraculum mittere statuit: neq; responsa sortium vlli alii committere ausus, duos filios per ignotas ea tempestate terras, ignotiora maria in Graeciam misit. Titus & Aruns profecti: comes his additus L. Iunius Brutus, Tarquinia sorore Regis natus, iuuenis longe alius ingenio q̄ cuius simulationem induerat. Is, cū primores ciuitatis, in quibus fratrem suum ab auunculo interfectum audisset, neq; in animo suo quicq; Regi timendū, neq; in fortuna concupiscendū relinquere statuit, contemptuq; tutus esse, vbi in iure parum praesidii esset. Ergo ex industria factus ad imitationem stultitiae, cum se suaq; praede esse Regi praeferret, Brutū quoq; haud abauit cognomen, vt sub eius obrentu cognominis, liberator ille Po. Ro. animus latens aperiretur tempore suo. Is tum ab Tarquinio ductus Delphos, Iudibrium verius quam comes, aureum baculum indusum corneo, cauato ad id baculo, tulisse donū Apollini dicitur, per ambages regens effigiem ingenii sui. Quō postq; ventū est, pe fecit patris mandatis, cupido incessit animos iuuenum sciscitandi ad quē eorum regnum Romanum esset venturū. Ex infamo specu vocā redditam ferunt, Imperiū summū Romae habebit, qui vestri primus o iuuenes osculum matri tulerit. Tarquinii, vt Sextus, qui Romae relictus fuerat, ignarus responsi expersq; imperii esset, rē summa ope taceri iubēt: ipsi inter se, vter prior cum Romam redissent matri osculū daret, sortī permittunt. Brutus aliō ratus spectare pythicam vocē, velut si prolapsus cecidisset, terram osculo contigit, scilicet quōd ea, communis mater omnium mortaliū esset. Rediit inde Romā, vbi aduersus Rutulos bellū summa vi parabatur. Ardea Rutuli habebant, gens vt in ea regione, atq; in ea aetate, diuitiis prepollens, eaq; ipsa causa belli fuit, quōd Rex Romanus tum ipse ditari exhaustus magnificentia publicorū operū, tum praeda delinire popularium animos studebat: praeter aliam superbiam regno infestos etiam, quōd se in fabricarum ministeriis ac seruili randiu habitos opere ab Rege indignabantur. Tērata res est si primo impetu capi Ardea posset, vbi id parū processit, obsidione munitionibusq; accepti premi hostes. In his stantiis (vt fit) longo magis quam acri bello satis liberi cōmēatus erant, primoribus tamen magis q̄ militibus. Regiū quidem iuuenes interdū oculū conuuiis cōmestationibusq; inter se terebant. Fortē potantibus his apud Sextū Tarquinium, vbi & Collatinus coenabat Tarquinii Egerii filius, incidit de vxoribus mentio: sua quisq; laudare miris modis. inde certamine accenso, Collatinus negat verbis opus esse: paucis id quidem horis posse sciri, quantum caeteris praestet Lucretia sua, quin si vigor iuuentū inest,

conscendimus equos: inuisimusq; praesentes nostrarum ingenia: id cuiq; spectatissimum sit, quod necopinato viri aduētu occurreret oculis. In caluerāt vino, age sane omnes citatis equis aduolant Romanū. Quō cum primis se intendentibus tenebris peruenissent, pergunt inde Collatiam: vbi Lucretiam haudquaq; vt regias nurus, quas in coenatio luxuq; cum aequalibus viderant tempus terentes, sed nocte fera deditam lanā inter lucubrantes an cillas in medio adium sedentem inueniunt. Muliebris ceraminis laus penes Lucretiam fuit. Adueniēs vir, Tarquiniiq; excepti benigne, victor maritus comiter inuitat regios iuuenes. Ibi Sex. Tarquinii mala libido Lucretiae per vim stuprandae capite: tū forma, tū spectata castitas incitatur: & tū quidē ab nocturno iuuenili ludo in castra redeit. Paucis interiectis diebus Sex. Tarquiniius inficio Collatino cum comite vno Collatiam venit, vbi exceptus benigne ab ignorantis consilii, cum post coenam in hospitale cubiculum ductus esset: amore ardens, postq; satis tuta omnia circa, sopitiq; omnes videbantur, stricto gladio ad dormientem Lucretiam venit: sinistraq; manu mulieris pectore oppresso, Tace Lucretia inquit, Sex. Tarquinii sum: ferum in manu est, moriere si emiseris vocē. Cū pauca de somno mulier nullā opē, prope mortem imminenter videret: tum Tarquiniius fatetur amorem, orare, miscere precibus minas, versare in omnes partes muliebrem animum, vbi obstinatum videbat, & ne mortis quidem metu inclinari, addit ad metū dedecus. Cū mortua iugulatum seruum nudū pesiturum ait, vt in sordido adulterio necata dicatur. Quo terrore cum vicisset obstinatam pudicitiam, velut victrix libido, profectusq; inde Tarquiniius ferocis expugnatione decore muliebri esset, Lucretia moesta tanto malo nuntium Romam eundem ad patrem, Ardeamq; ad virum mitat, vt cum singulis fidelibus amicis veniant, ita facto maturatoque opus est. Sed, rem atrocem incidisse, Sp. Lucretius cum P. Valerio Volesi filio, Collatinus cum L. Iunio Bruto veni: cū quo ferre Romam rediens, ab nuncio vxoris erat conuentus, Lucretiam sedentem moestam in cubiculo inueniunt. Aduentu suorum lachrymę eberrata: quarentiq; viro, Satin salua? Minime, inquit. Quid enim salui est mulieri amissa pudicitia? Vestigia viri alieni Collatine in lecto sunt tuo: ceterum corpus est tantum violatum, animus insons, mors testis erit, sed dexterae fidesq;, haud impune adultero fore. Sex. Tarquiniius est, qui hostis pro hospite priore nocte vi armatus mihi sibiq;, si vos viri estis, pestiferum hinc abstulit gaudium. Dant ordine omnes fidem, consolantur agram animi, auertendo noxam ab coacta in aetherem delicti: mentem peccare, non corpus: & vnde consilium abfuerit, culpam abesse. Vos inquit videritis, quid illi debeat: ego me etsi peccato absoluo, supplicio non libero: nec vlla deinde impudica Lucretiae exemplo viuere: cultum quem sub veste abditum habebat, eum in corde defigat, prolapsaq; in vulnus moribunda cecidit. Conclamant vir paterq;. Brutus illis luctu occupatis, cultum ex vulnere Lucretiae extractum manantem cruce praese tenens, Per hūc, inquit, castissimum ante regiam iniuriam sanguinem iuro, vosq; Dii testes facio, me L. Tarquinium Superbum cum scelerata coniuge, & omni liberorum stirpe, ferro, igni, quacumq; dehinc vi possim, exacturum: nec illos, nec alium quenquam regnare Romae passurum. Cultum deinde Collatino tradit, inde Lucretio ac Valerio stupentibus miraculo rei, vndenuum in Bruti pectore ingenium. vt praecipuum erat iurant: totiq; ab luctu versi in iram, Brutum iam vidē ad expugnandum regnum vocantem sequuntur ducem, Elatum domo Lucretiae corp⁹ in forū defuerūt, concientq; miraculo (vt fit) rei nouae atq; indignitate homines: pro se quisq; scelus regium ac vim queruntur. Mouet tum patris moestitia, tum Brutus castigator lachrymarum atque inertium querelarum, autotq;, quod viros, quod Romanos deceret arma capiendū aduersus hostilia ausos. Ferocissimus quisq; iuuenum cum armis voluntarios adest, sequitur & caetera iuuentus. Inde parū praesidio relicto Collatia ad portas, custodibusq; datis ne quis eum motum Regibus nunciaret, caeteri armati duce Bruto Romam profecti. Vbi eō ventum est, quacumq; incedit armata multitudo, pauorem ac tumultum facit. Rursus vbi anteire primores ciuitatis vident, quicquid sit, haud temere effertur: nec minorem motum animorum Romae tam atrox res facit, quam Collatiae fecerat. Ergo ex omnibus locis vrbis in forum curritur. Quō simul ventum est, Praco ad Tribunum Celerum (in quo tū magistratu forte Brutus erat) populum aduocauit, Ibi oratio habita nequaquam eius pectoris ingeniiq;, quod simulatum ad eam diem fuerat, de vi ac libidine Sex. Tarquinii, de stupro infando Lucretiae & miserabili caede, de orbitate Tricipitini, cui morte filiae causa mortis indignior ac miserabilior esset, Addita superbia ipsius Regis,

miseriæq; & labores plebis in fossas cloacasq; exhaustiendas detensa: homines Romanos victores omnium circa populorum, opifices ac lapicidas pro bellatoribus factos: indigna Seruili Tullii Regis memorata cades: & inuicta corpori patris nefando vehiculo filia: inuocatisq; vltiores patentum Dii. His atrocioribusq; credo aliis, quæ presens rerum indignitas haudquaquam relatu scriptoribus facilia subiecit, memoratis, incensam multitudinem perpulit, vt imperium Regi abrogaret, exulesq; esse iuberet L. Tarquinium cum coniuge ac liberis: ipse iunioribus, qui vltro nomina dabant lectis armatisq;, ad concitandum inde aduersus Regem exercitum Ardeam in castra est profectus, Imperium in vrbe Lucretio Praefecto vrbis iam antè ab Rege instituto reliquit. Inter hunc tumultum Tullia domo profugit, exectâ tibus quacunq; incedebat, inuocantibusq; parentum furias viris mulieribusq;. Harum rerum nunciis in castra perlatis, cum re noua trepidus Rex pergeret Romam ad comprimendos motus, flexit viam Brutus (fererat enim aduentum) ne obuuius fieret: eodemq; fere tempore diuersis itineribus Brutus Ardeam, Tarquinius Romam venerunt, Tarquinio clausæ porte, exiliumq; indictum: liberatores vrbis lata castra accepere, exactiq; inde liberi Regis, duo patrem secuti sunt, qui exulatum Cære in Hetruscos ierunt, Sex Tarquinus Gabios, tanq; in suum regnum profectus, ab vltoribus veterum simulatum, quas sibi ipse cadibus rapinisq; conciuerat, est interfectus. L. Tarquinius Superbus regnavit annos V & XX. Regnum Romæ ab condita vrbe ad liberatam annos CC XLIII. Duo COSS. inde comitiis centuriatis à Praefecto vrbis ex Commenariis Seruili Tullii creati sunt, L. Iunius Brutus, & L. Tarquinus Collatinus.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI AB VRBE CONDITA LIBER SECVNDVS.

Iberi iam hinc Po. Ro. res pace belloq; gestas, annuos magistratus, imperiaq; legum potentiora q; hominum peragam: quæ libertas vt letior esset, proximi Regis superbia fecerat. Nam priora res ita regnarunt, vt haud immerito omnes deinceps conditores partium coepta vrbis, quas novas ipsi sedes ab se aucta multitudini addiderunt, numerentur. Neq; ambigitur quin Brutus idem qui tantum gloria Superbo exacto Rege meruit, pessimo publico id facturus fuerit, si libertatis immatura cupidine prius Regum alicui regnum extorsisset. Quid enim futurum fuit, si illa postulat conuenarumq; plebs transfuga ex suis populis sub tutela inuicta ti templi, aut libertatem, aut certe impunitatem adepta, soluta regio metu agitari coepta esset Tribunitiis procellis: & in aliena vrbe cum Patribus ferere certamina prius q; pignora coniugum ac liberorum, charitasq; ipsius soli cui longo tempore affuecit, animos eorum confociasset! Dissipatè res nondum adultè discordia ferent, quas fouit tranquilla moderatio imperii: eoq; nuntio perduxit, vt bonâ frugè libertatis maturis iam vrbibus ferre possent. Libertatis aut originem inde magis, quia annuum imperium Consulare factum est, q; quoddam minutum quicq; sic ex regia potestate, numeres. Omnia iura, omnia insignia primi COSS. re nuerunt. Id modò cautum est, ne si ambo fasces haberent, duplicatus terror videretur. Brutus prior concedente Collega fasces habuit, qui non acrior vindex libertatis fuerat, q; deinde castos fuit. Omnium primū auidum noxæ libertatis populum, ne postmodum selecti precibus aut donis regis posset, iureiurando adegit neminè Romæ passuros regnare: deinde quò plus virium in Senatu frequentia etiam ordinis faceret, cædib; Regis diminutum Patrum numerum primorib; equestris gradus electis ad trecentorum summam expleuit: traditumq; inde fertur, vt in Senatu vocarentur, qui Patres quicq; conscripti essent. Conscriptos videlicet in noui Senatus appellabat lectos. Id mirum quatum profuit ad concordiam ciuitatis, iungendosq; Patribus plebis animos. Rerum deinde diuinarum habita cura, & quæ quædam publica sacra per ipsos Reges factitata erant, nec ubi Regum desiderium esset, Regè sacrificiorum creatum Pontifici subicere: ne additus nomini honos aliquid libertati, cuius tunc prima erat cura, officeret. Ac nescio an nimis vndiq; eam minimis quoque rebus muniendo, modum excefferint. Consulibus enim alterius, cum nihil aliud offenderit, nomen inuisum ciuitati fuit.

1 nimium Tarquinius regno affuescere: initium à Prisco factum: regnasse deinde Seruili Tullium: ne intervallo quidem factò oblitum, tanq; alieni regni Superbum Tarquinium velut hæreditatè gentis, scelere ac vi reperisse: pulso Superbo, penes Collatinum imperium esse, nescire Tarquinius priuatos viuere: non placere nomen, periculosum libertati esse. Hinc primo sensum tentantium animos sermo per totam ciuitatem est datus: sollicitamq; suspitione plebem Brutus ad concionè vocat. Ibi omnium primū iusiurandi populi recitat, Neminem Romæ regnare passuros, nec esse Romæ vnde periculum libertati foret, id summa ope tuendum esse, neq; vllam rem, quæ eò pertinere, contemnendam, inuisum se dicere hominis causa: nec dicturum fuisse, ni charitas reip, vinceret, non credere Po. Ro. solidam libertatem recuperatam esse, regium genus, regium nomen non solum in ciuitate, sed etiam in imperio esse, id offere, id ob stare libertati. Hunc tu, inquit, tua voluntate L. Tarquini remoue metu, meminimus, fatemur, eieicisti Reges: absolue beneficium tuum, aufer hinc regium nomen, res tuas tibi non solum reddent ciues tui autore me, sed siquid deest, munificè augebunt, amicus abi, exonera ciuitatè vano forsitan metu, ita persuasum est animis, cum gente Tarquinia regnum hinc abiturum. Consuli primo tam nouæ rei ac subitæ admiratè incluse rat vocem, dicere deinde incipientem primores ciuitatis circumsistunt, eadem multis precibus orant: & ceteri quidem mouebant minus. Postquam Sp. Lucretius maior atate ac dignitate, focer præterea ipsius agere varie rogando, alternis suadendoq; coepit, vt vicini se consensu ciuitatis pateretur, timens COS, ne postmodum priuato sibi eadem illa cum bonorum amissione, additaq; alia insuper ignominia acciderent, abdicauit se Consulatu: rebusq; suis omnibus Lauinium translatis, ciuitate excessit. Brutus ex Senatu consulto ad populum tulit, vt omnes Tarquinia gentis exules essent. Collegam sibi comitiis centuriatis creauit P. Valerium, quo adiutore Reges eiecerat. Cum haud cuiq; in dubio esset bellum ab Tarquinia imminere, id quidem spe omnium serius fuit. ceterum id quod non timebant, per dolum ac proditionem propè libertas amissa est. Erant in Romana iuuentute adolescentes aliquot, nec ita tenui loco orti, quorum in regno libido solutio fuerat, æquales sodalesq; adolescentium Tarquiniorum, assueti more regio viuere. Eam tum aequato iure omnium licentiam querentes, libertatem aliorum in suam vertisse seruitutem inter se conquerebantur. Regem hominem esse, à quo impetres, vbi ius, vbi iniuria opus sit, esse gratiæ locum, esse beneficium, & irasci & ignoscere posse, inter amicum atq; inimicum discrimen nosse: leges rem surdam inexorabilem esse, salubriorem melioremq; inopi quam potenti: nihil laxamenti nec veniæ habere, si modum excefferis, periculosum esse in tot humanis erroribus sola innoctia viuere. Ita iam sua sponte agris animis Legati ab Regibus superuenibus, sine mentione reditus bona tantum repetentes. Eorum verba postquam in Senatu audita sunt, per aliquot dies ea consultatio tenuit, ne non reddita belli causa, reddita belli materia & adiumentum essent. Interim Legati cum aliis alia moliri, aperte bona repetentes, clam recuperandi regni consilia struere: & tanq; ad id, quod agi videbatur, ambientes nobilitatem adolescentium animos pertentabant, à quibus placide oratio accepta est. His literas ab Tarquinis reddidit, & de accipiendis clam nocte in vrbem Regibus colloquuntur. Vitellius Aquiliisq; fratrib; prima commissa res est. Vitelliorum soror Consuli nupta Bruto erat, iamq; ex eo matrimonio adolescentes erant liberi, Titus Tiberiusq;, eos quoq; in societatem consilii auunculi assumunt, præterea aliquot nobiles adolescentes consilii assumpti, quorum vetustate memoria abiit. Interim cum in Senatu vicisset sententia, quæ cen sebar reddenda bona, eamque ipsam causam moræ in vrbe haberent Legati, quod spatium ad vehicula comparanda à Consulis sumpsisserunt, quibus Regum asportarent res, omne id tempus cum coniuratis consultando absumunt: euincuntq; instando, vt literæ sibi ad Tarquinos darentur: nam aliter qui credituros eos non vana ab Legatis super rebus tantis afferri. Data literæ vt pignus fidei essent, manifestum facinus fecerunt. Nam pridie q; Legati ad Tarquinos proficiscerentur, & coenatum forte apud Vitellios esset, coniuratisq; ibi remotis arbitris, multa inter se de nouo (vt fit) consilio egissent, sermonem eorum ex seruis vnus excepit, qui iam antea id senserat agi: sed eam occasionem, vt literæ Legatis darentur, quæ deprehensè rem conuolare possent, expectabat. Postq; datas sensit, rem ad COSS. detulit. COSS. ad deprehendendos Legatos, co iuratosq; profecti domo, sine tumultu rem omnem oppressere, literarum in primis habita cura, ne interciderent, proditoribus extemplo in vincula coniectis, de Legatis paululum addidit.

bitatum est: & quanquam visi sunt commississe ut hostium loco essent, ius tamen gentium valuit. 55
 De bonis Regis, quae reddenda ante censuerant, res integra refertur ad Patres, ibi victi ira ve
 tuere reddi, in publicum vetere redigi: diripienda plebi sunt data, ut contracta regia prada
 spem in perpetuum cum his pacis amitteret. ager Tarquiniorum, qui inter urbem ac Tiberi
 um fuit, consecratus Marti, Marrius deinde campus fuit. Forre ibi tum seges farris dicitur
 60
 getem matura messis: quae campi fructus, quia religiosum erat consumere, defecta cum stramento se
 getem magna vis hominum simul immissa corribus fodere in Tiberim, tenui fluenti aqua
 ut mediis caloribus solet. Ita in vadis hesitantis frumenti acervos sedisse illitos limo, insula
 inde paulatim & aliis quae fert temere flumen eodem inuictis factam. Postea credo addi
 65
 tas moles, manuque adiutum, ut tam eminens area firmata, templis quoque ac porticibus sus
 tinendis esset. Direptis bonis Regum, damnati proditores, sumptumque supplicium: con
 spectus eorum, quod poenae capiendae ministerium patri de liberis Consulatum imposuit: & qui
 spectator erat amouendus, eum ipsum fortuna exactorem supplicii dedit. Stabant deligati
 ad palum nobilissimi iuvenes, sed a ceteris velut ab ignotis capitibus, Consulibus liberi om
 70
 nium in se auerterant oculos: miserebantur non poenae magis homines, quam sceleris, quo
 poenam meriti essent: illos eo porissimum anno patriam liberatam, patrem liberatorem,
 Consulatum ortum ex domo Iunia, Patres, plebem, quicquid Deorum hominumque Roma
 norum esset, induxisse in animum ut Superbo quondam Regi, tum infesto exuli proderent,
 Consules in sedem processere suam: missique lictores ad sumendum supplicium, nudatos vir
 75
 gis cedunt, securique feriunt: Cum inter omne tempus pater vultusque & os eius spectacu
 lo esset, eminente animo patrio inter publicae poenae ministerium secundum poenam no
 centium, ut in vtraque parte arcendis sceleribus exemplum nobile esset. Praemium indicii
 pecunia ex arario, libertas & ciuitas data. Ille primum dicitur vindicta liberatus: quidam
 vindictam quoque nomen tractum ab illo putant, Vindicio ipsi nomen fuisse. Post illum ob
 80
 seruatum ut qui ita liberati essent, in ciuitatem accepti videretur. His sicut acta erant, nu
 ciatis, incensus Tarquinius non dolore solum tantae ad irritum cadentis spei, sed etiam or
 dio iraque postquam dolo viam obsepram vidit, bellum aperte molendum ratus, circumire sup
 plex Hetruriae urbes, orare maxime Veientes Tarquinienesque, ne se ortum eiusdem sangui
 nis extorrem, egerem ex tanto modo regno cum liberis adolescentibus ante oculos suos pe
 85
 rire sinerent: alios pergere in regnum Romanum accitos, se Regem augentem bello Romanum
 imperium a proximis scelerata coniuratione pulsatum, eos inter se, quia nemo vnus satis di
 gnus regno visus sit, partes regni rapuisse, bona sua diripienda populo dedisse, ne quis ex
 pers sceleris esset, patriam se regnumque suum reposcere, & persequi ingratos ciues velle,
 ferrent opem, adiuant: suas quoque veteres iniurias vtrum irerent, toties castas legiones,
 agrum ademptum. Haec mouerunt Veientes, ac pro se quisque Romano saltem duce igno
 90
 minias demendas, belloque amissa repetenda minaciter fremunt, Tarquinienes nomen ac co
 gnatio mouer: pulchrum videbatur suos Romae regnare. Ita duo duarum ciuitatum exer
 citus ad repetendum regnum, belloque persequendos Romanos secuti Tarquinium. Postquam in
 agrum Romanum ventum est, obuiam hosti COSS. eunt, Valerius quadrato agmine pedi
 95
 tem ducit, Brutus ad explorandum cum equitatu antecessit. Eodem modo primus eques
 hostium agminis fuit, praeriat Aruns Tarquinius filius Regis, Rex ipse cum legionibus se
 quebatur. Aruns ubi ex licitoribus procul Consulem esse, deinde iam propius ac cerrius facie
 quoque Brutum cognouit, inflammatus ira, ille est vir, inquit, qui nos extorris expulsi pa
 100
 tria: ipse in ille nostris decorat insignibus magnifice incedit: Diis Regum victores adeste. Co
 citat calcareibus equum, atque in ipsum infestus Consulem dirigit. Sensit in se iri Brutus, de
 corum erat tum ipsis capessere pugnam ducibus, auide itaque se certaminis offerret: adeoque in
 festis animis concurrerunt, ut neuter dum hostem vulneraret, sui protegendum corporis me
 mor, contrario ictu per parmam vterque transiit, duabus herentes hastis moribundi ex equis
 lapsi sint, simul & cetera equestris pugna coepit: neque ita multo post & pedites superueniunt,
 ibi varia victoria, & velut a quo Marte pugnatum est, dextra vtriusque cornua vicere, laetitia su
 105
 perata. Veientes vinci ab Romano milite assueti, fusi fugatique sunt: Tarquinienis & nouus
 hostis non stetit solum, sed etiam ab sua parte Romanum pepulit. Ita cum pugnatum es
 set, tantus terror Tarquinium atque Hetruscum incescit, ut omnia irrita re, nocte ambo ex
 ercitus Veiens Tarquinienisque suas quisque abirent domos. Adiciunt miracula huic pugne,

1 silentio proxima noctis ex sylua Arfia ingentem editam vocem: Syluani vocem eam credi
 ram, haec dicta, Vno plus Hetruscorum cecidisse in acie, vincere bello Romanum: Ita certe
 inde abiire Romani ut victores, Hetrusci pro victis. Nam postquam illuxit, nec quisquam
 hostium in conspectu erat, P. Valerius Consul spolia legit, triumphansque inde Romam
 5 rediit. Collegae funus quanto tum potuit apparatu, fecit: sed multo maius morti decus pu
 blica fuit moestitia: eo ante omnia insignis, quia matronae annum, ut parentem eum luxu
 rant, quod tam acer vltor violata pudicitia fuisset. Consuli deinde, qui superfuera, ut
 sunt mutabiles vulgi animi, ex fauore non inuidia modo, sed suspitione etiam cum atroci cri
 mine orta, regnum eum affectare fama ferebat: quia nec Collegam subrogauerat in locum
 10 Brutum, & adificabat in summa Velia, ibi alto atque munito loco arcem inexpugnabilem
 fore. Haec dicta vulgo creditaque cum indignitate quoque angerent Consulibus animum,
 vocato ad consilium populo, summis fasces in concionem ascendit. Gratum id mul
 titudini spectaculum fuit, summissa sibi esse imperii insignia: confessioneque factam,
 15 populi quam Consulibus maiestatem vinctam maiorem esse. Vbi audire iussit, Consul laudare
 fortunam Collegae, quod liberata patria in summo honore pro republica dimicans, ma
 tura gloria, necdum se ventente in inuidiam, mortem occubisset: se superstitem gloriae
 suae ad crimen atque inuidiam superesse: ex liberatore patriae ad Aquilios se Vitelliosque
 recidisse. Nunquam ne ergo, inquit, vlla adeo a vobis spectata virtus erit, ut suspitione vi
 20 olari nequar? ego me illum acerrimum Regum hostem, ipsum cupiditatis regni crimen
 subiturum timerem? ego si in ipsa arce Capitolioque habitarem, metu me credere possim
 a ciuibus meis? tam leui momento mea apud vos fama pendet? adeo ne est fundata Iulia
 ter fides, ut vbi sum quam qui sum magis referat? Non obstant Publii Valerii ades liber
 25 tati vestre Quirites, tuta erit vobis Velia, deferam non in platum modo ades, sed colli
 etiam subiciam, ut vos supra suspectum me ciuem habitetis, in Velia edificent, quibus
 melius quam P. Valerio creditur libertas. Delata confestim materia omnis infra Veliam:
 & vbi nunc via publica est, domus in infimo diuo adificata. Latet deinde leges, non so
 lum quae regni suspitione Consulem absoluerent, sed quae adeo in contrarium venterent,
 30 ut popularem etiam facerent. Inde cognomen factum Publicola est. ante omnes de pro
 uocatione aduersus magistratus ad populum, sacrandoque cum bonis capite eius qui regni
 occupandi consilia inisset, gratiae in vulgus leges fuere: quas cum solus pertulisset ut sua
 vnus in his gratia esset, tum deinde comitia Collegae subrogando habuit. Creatus Sp. Lu
 35 cretius Consul: qui magno natu, non sufficientibus iam viribus ad Consularia munera
 obeunda, intra paucos dies moritur. Suffectus in Lucretii locum Marcus Horatius Pul
 uillus. Apud quosdam veteres auctores non inuenio Lucretium Consulem. Bruto statim
 Horatium suggerunt. credo quod nulla gesta res insignem fecerit Consulatum, memoria
 40 intercidisse. Nondum dedicata erat in Capitolio Iouis ades, Valerius Horatiusque Con
 sules sortiti vter dedicaret, Horatio sorte euenit: Publicola ad Veientium bellum profe
 ctus. Aegrius quam dignum erat, tulere Valerii necessarii dedicationem tam inelytri
 templi Horatio dari, id omnibus modis impedire conati, postquam alia frustra tenta
 45 ta erant, postquam iam tenenti COS. sedum inter precationem deum nuncium incuriunt,
 mortuum eius filium esse, funestaque familia dedicare eum templum non posse. Non cre
 diderit factum, an tantum animo roboris fuerit, nec traditur certum, nec interpretatio
 est facilis, nihil aliud ad eum nuncium a proposito auersus, quam ut cadaver offerri iu
 50 beret, tenens postem precationem peragit, & dedicat templum. Haec post exactos Reges do
 mi militiae gesta primo anno. Inde P. Valerius iterum, T. Lucretius COSS. facti. Iam
 Tarquinii ad Iarlem Porphenam Clusinum Regem perfugerant, ibi miscendo consilium
 precesque nunc orabant, ne se oriundos ex Hetruscis eiusdem sanguinis nominisque, egerentes
 exulare pateretur: nunc monebant etiam, ne orientem morem pellendi Reges inultum fi
 55 neret. satis liberatam ipsam habere dulcedinis, nisi quanta vi ciuitates eam expetant, tanta re
 gna Reges defendant, aequari summa infimis: nihil excelsum, nihil quod supra cetera emi
 neat in ciuitatibus fore: adesse finem regnis, rei inter deos hominesque pulcherrima, Porse
 na tum Regem esse Rome, tum Hetruscae gentis Regem amplum Tuscis ratus, Romanam
 infesto exercitu venit. Non nunquam alias ante tantus terror Senatuum inuasit, adeo valida
 res tum Clusina erat, magnumque Porphenae nomen, nec hostes modo timebant, sed suos in

ipsi ciues, ne Romana plebs metu perculsa, receptis in urbem Regibus, vel cum seruitute
 pacem acciperet. Multa igitur blandimenta plebi per id tempus ab Senatu data, annona
 in primis habita cura, & ad frumentum comparandum missi: alii in Volcos, alii Cumas,
 salis quoque vendendi arbitrium, quia immenso precio vendebatur in publicum, cum sum-
 ptu ademptum priuatis: portorii quoque & tributo plebe liberata: vt diuites conferrent, qui
 oneri ferendo essent: pauperes satis stipendii pendere, si liberos educerent. Itaque hac indul-
 gentia Patrum asperis postmodum rebus in obsidione ac fame adeo concordem ciuitatem
 tenuit, vt regium nomen non summi magis quam infimi horrerent: nec quisquam vnus
 malis artibus postea tam popularis esset, quam bene imperando vniuersus Senatus fuit. Cui
 hostes adessent, pro se quisque in urbem ex agris demigrant, urbem ipsam septiunt praesidiis:
 alia muris, alia Tiberi obiecto videbantur tuta. Pons Sublicius iter penes hostibus dedit, ni
 vnus vir fuisset, Horatius Cocles, id munimentum illo die fortuna urbis Romanae habuit,
 qui positus forte in statione pontis, cum caprum repentino impetu Ianiculum: atque inde ci-
 ratos decurrere hostes vidisset, trepidamque turbam suorum arma ordinesque relinquere, re-
 prehensans singulos, obstitens, obtestansque deum & hominum fidem, testabatur nequius
 quam deserto praesidio eos fugere, si transitum pontem a tergo reliquissent: iam plus hosti-
 um in Palatio Capitolioque, quam in Ianiculo fore. Itaque monere, praedicare, vt pontem fer-
 ro, igni, quacunque vi possint, interrumpant: se impetum hostium, quantum capere vno
 possent obstiti, excepturum. Vadit inde in primum aditum pontis, insignisque inrer conspecta
 cedentium pugnae terga, obuersis cominus ad ineundum praesidium armis, ipso miraculo
 audaciae obstupescit hostes: duos tamen cum eo pudor tenuit, Sp. Laetium ac T. Hermi-
 nium, ambos claros genere factisque. Cum his primam periculi procellam, & quod tumulu-
 tuosissimum pugnae erat, parumper sustinuit: deinde eos quoque ipsos exigua parte pontis
 relicta, reuocantibus qui rescindebant, cedere in tutum coegit. Circumferens inde truces
 minaciter oculos ad Proceres Heruscorum, nunc singulos prouocare, nunc increpare o-
 mnes, seruitia Regum superborum, sua libertatis immemores alienam oppugnatam veni-
 re. Cunctati aliquandiu sunt, dum alius alium, vt praesidium incipiant, circumspectant. Pu-
 dor deinde commouit aciem: & clamore sublato vndique in vnum hostem tela coniciunt,
 quae cum in obiecto cuncta scuto haesissent, neque ille minus obstinatus ingenti pontem
 obtineret gradu, iam impetu conabantur derrudere virum: cum simul fragor rupti pentis,
 simul clamor Romanorum alacritate perfecti operis sublati, pauore subito impetum susti-
 nuit. Tum Cocles, Tiberine, inquit, pater, te sancte precor, haec arma & hunc militem pro-
 pitio flumine accipias. Ita sic armatus in Tiberim desiluit, multisque desuper incidentibus
 relis, incolumis ad suos tranauit: rem ausus plus fama habituram ad posterum, quam fidei.
 Grata erga tantam virtutem ciuitas fuit: statua in comitio posita: agrum quantum vno die
 circumtrauit, datum, priuata quoque inter publicos honores studia eminebant: nam in ma-
 gna inopia pro domesticis copiis vnusquisque ei aliquid fraudans se ipse victu suo contulit.
 Postea primo conatu repulsus, consilio ab oppugnanda urbe ad obsidendam versis, praesi-
 dio in Ianiculo locato, ipse in plano ripisque Tiberis castra posuit, nauibus vndique accitis, &
 ad custodiam nequid Romam frumenti subuehi sineret, & vt praedatum milites trans flu-
 men per occasionem, aliis atque aliis locis traicerent: breuiterque adeo infestum omnem Roma-
 num agrum reddidit, vt non cetera solum ex agris, sed pecus quoque omne in urbem com-
 pelleretur: neque quisque extra portas propellere auderet. Hoc tantum licentia Heruscis non
 metu magis quam consilio concessum, namque Valerius COS, intentus in occasionem multos si-
 mul & effusus improviso aderiundi, in paruis rebus negligens vltor, grauiem se ad maiora
 vindicem seruabat. Itaque vt eliceret praedatores, edicere iussit, postero die frequentes porta
 Esquilina, quae auerissima ab hoste erat, expellerent pecus: scituros id hostes ratus, quod
 in obsidione & fame seruitia infida transfugerent. Et sciens per fugam indicio: multosque plu-
 res, vt in spem vniuersae praedae, flumen traiciunt. P. Valerius inde T. Herminium cum
 modicis copiis ad secundum lapidem Gabina via occultum confidere iubet, Sp. Largitum
 cum expedita iuuentute ad portam Collinam stare donec hostis prateriret, inde se obice-
 re ne sit ad flumen reditus. Consul alter T. Lucretius porta Neuiam cum aliquot mania-
 pulis militum egressus, ipse Valerius Caesio monte cohortes delectas educit, hisque primi
 apparere hosti, Herminius ubi tumultum sensit, concurrit ex insidiis, versisque in Lucretii

invasos

invasos

invasos

invasos

invasos

invasos

Heruscis terga cedit dextra leuaque, hinc a porta Collina, illinc ab Nauia reddit clamor. Ita
 cessi in medio praedatores, neque ad pugnam viribus pares, & ad fugam sepris omnibus viis:
 finisque ille tam effuse vagandi Heruscis fuit. Obsidio erat nihilominus, & frumentum cum
 summa caritate, inopia, sedendoque expugnatum se urbem spem Porfena habebat: cum
 C. Mutius adolefcens nobilis, cui indignum videbatur Populum Romanum seruitentem
 cum sub Regibus esset, nullo bello nec ab hostibus vllis obsessum esse, liberum eundem
 populum ab isdem Heruscis obsideri quorum saepe exercitus fuderit: itaque magno auda-
 ciaque aliquo facinore eam indignitatem vindicandam ratus, primo sua sponte penetrare in
 hostium castra constituit: deinde metuens ne si Consulatum iniussu, & ignaris omnibus iret,
 forte deprehensus a custodibus Romanis retraheretur vt transfuga, fortuna tum vrbis cri-
 men affirmante, Senatum adit. Transire Tiberim, inquit, Patres, & intrare si possim ca-
 strum hostium volo: non prado, nec populationum inuicem vltor: manus, si Diu iuuant, in
 animo est facinus. Approbant Patres. Abdito intra vestem ferro proficiscitur. Vbi eo ve-
 nit, in confertissima turba prope regium tribunal constitit. Ibi cum stipendium forte milia-
 ribus daretur, & Scriba cum Rege sedens pari fere ornatu multa ageret, eumque milites vul-
 go adiret, timens sciscitari vter Porfena esset, ne ignorando Regem semetipse aperiret quis
 esset, quod temere traxit fortuna facinus, Scribam pro Rege obruncat. Vadentem inde
 qua per trepidam turbam cruento mucrone sibi ipse fecerat viam, cum concursu ad clamo-
 rem facto, comprehensum regii satellites retraxissent ante tribunal Regis, destitutus tum
 quoque inter tantas fortunae minas, metuendus magis quam metuos, Romanus sum, inquit,
 ciuis, C. Mutium vocant, hostis hostem occidere volui: nec ad mortem minus animi est,
 quam ad eadem fuit: & facere & pati fortia Romanum est, nec vnus in te ego hos
 animos gessi, longus post me ordo est idem petentium decus. Proinde in hoc discrimen,
 si iuuat, accingere, vt in singulas horas capite dimices tuo: ferrum hostem in vestibulo habeas
 regia. Hoc tibi iuuentus Romana indicimus bellum, nullam aciem, nullum praesidium tra-
 mueris, vni tibi & cum singulis res erit. Cum Rex simul ira infensus periculoque conterri-
 tus, circumdari ignes minitabundus iuberet, nisi expromeret properet quas insidiarum mi-
 nas per ambages iaceret: En tibi, inquit, vt sentias quam vile corpus sit iis qui magnam
 gloriam petunt: dextramque accenso ad sacrificium foculo iniicit. Quam cum velut aliena
 ro ab sensu torreret animo, prope attonitus miraculo Rex cum ab sede sua profluisset, amo-
 uerique ab altaribus iuuenem iussisset, Tu vero abi, inquit, in te magis quam in me hostilia ausus,
 iuberem maeste virtute esse, si pro mea patria ista virtus staret: nunc iure belli liberum
 te, intactum, inuolatumque hinc dimitto. Tum Mutius quasi remuneratus meritum, Quam
 doquidem, inquit, est apud te virtuti honos, vt beneficio tuleris a me quod minis nequisti,
 trecenti coniuuimus principes iuuentutis Romanae, vt in te hac via grassarentur. Mei pri-
 ma fors fuit, ceteri vtrunque ceciderit, primi quoad te opportunam fortuna dederit, suo quisque
 tempore aderunt. Mutium dimissum, cui postea Sceuola a clade dextrae manus cognomen
 tum inditum, Legati a Porfena Romam securi sunt: adeo monerat eum & primi periculi
 casus, quo nihil se praeter errorem insidiatoris texisset, & subeunda dimicatio toties quot
 coniuuati superessent, vt pacis conditiones vltro ferret Romanis. Lactatum in conditioni-
 bus nequicquam de Tarquinia in regnum restituentis, magis quia id negare ipse nequi-
 uerat Tarquinia, quam quod negatum iri sibi ab Romanis ignoraret: de agro Veientia-
 bus restituendo impetratum: expressaque necessitas obsides dandi Romanis, si Ianiculo pre-
 sidium deduci vellent. His conditionibus composita pace, exercitum ab Ianiculo deducit
 xit Porfena, & agro Romano excessit. Patres C. Mutio virtutis causa trans Tiberim a-
 grum dono dedere, quae postea sunt Mutia prata appellata. Ergo ita honorata virtute,
 femina quoque ad publica decora excitata: & Chloelia virgo vna ex obsidibus, cum
 castra Heruscorum forte haud procul ripa Tiberis locata essent, frustrata custodes,
 dux agminis virginum inter tela hostium Tiberim tranauit, sospitesque omnes Ro-
 mam ad propinquos restituit. Quod ubi Regi nunciatum est, primo incensus ira, Ora-
 tores Romam misit ad Chloeliam obsidem deposcendam, alias haud magni facere
 deinde in admirationem versus, supra Coclites Mutiosque dicere id facinus esse, & pra-
 se ferre quemadmodum si non datur obses, pro rupto se foedus habiturum, sic dedi-
 tam, inuolaramque ad suos remissurum. Vtrinque constitit fides: & Romani pignus pa-

+

invasos

invasos

Saluare

Rhones

cis ex foedere restituerunt, & apud Regem Hetruscum non tuta solum, sed honorata etiam
 55 virtus fuit: laudatamq; virginem parte obsidum se donare dixit: ipsa quos vellet legeret. Pro
 ductis omnibus, elegisse impuberes dicitur, quod & virginitati decorum, & consensu ob-
 sidum ipsorum probabile erat, eam atatem potissimum liberari ab hoste, quae maxime op-
 portuna iniuria esset. Pacē redintegrata, Romani nouam in foemina virtutem nouo gene-
 re honoris statua equestri donauere. In summa sacra via fuit posita virgo infidēs equo. Huic
 60 tam pacata: profectio ab vrbe Regis Hetruscī, abhorrens mos traditus ab antiquis, vsque
 ad nostram atatem inter caetera solennia manet, bona Porſenae Regis vendendī, cuius ori-
 ginem moris necesse est aut inter bellum natam esse, neq; omisſam in pace: aut à mitiore cre-
 uisse principio, quam hic pre se ferat titulus, bona hostiliter vendendī. Proximum vero est
 ex iis quae traduntur, Porſenam discedentem ab Ianiculo, castra opulenta conuecto ex pro-
 65 pinquis ac fertilibus Hetruriā aruis commeatu, Romanis dono dedisse, inopi tum vrbe ab
 longinqua obsidione. Ea deinde, ne populo immisso diriperentur hostiliter, venisse, bona,
 quae Porſenae appellata, gratiam mueris magis significante titulo, quam auctorem fortunę
 regia, quae ne in potestate quidem Populi Romani esset. Omisso Romano bello, Porſena, ne
 frustra in ea loca exercitus adductus videretur, cum parte copiarum filium Aruntem Arie
 70 ciam oppugnatum mittit. Primo Aricinos res nec opinata perculerat: accersita deinde auxi-
 lia & à Latinis populis, & à Cumis tantum spei fecere, vt acie decernere auderent. Praelio ini-
 ro, adeo concitato impetu se intulerunt Hetruscī, vt funderent ipso incursu Aricinos: Cu-
 manae cohortes arte aduersus vim vsq; declinauere paululum, effusesq; praetos hostes con-
 75 uerſis signis ab tergo adortę sunt. Ita in medio propē iam victores caſi Hetruscī, pars pexi
 gua duce amisso, quia nullum propius perſugium erat, Romam inermes & fortuna & specie
 supplicum delati sunt. Ibi benigne excepti, diuisq; in hospitā, curatis vulneribus alii pro-
 80 fecti domos nunciū hospitalium beneficiorum, multos Romę hospitum vrbisq; charitas
 tenuit. His locus ad habitandum datus, quem deinde Thufcum vicum appellarunt. P. Lu-
 cretius inde & tertium P. Valerius Publicola COSS. facti. Eo anno postremum Legatī a Por-
 85 ſena de reducendo in regnum Tarquinio venerunt, quibus cum responſum esset, missurum
 ad Regem Senatū Legatos, missi confestim honoratissimus quisque ex Patribus: non quin
 breuiter reddi responſum potuerit, non recipi Reges, ideo potius delectos Patrum ad eum
 missos quam Legatis eius Romae daretur responſum, sed vt in perpetuum mentio eius rei
 finiretur, ne in tantis mutuis beneficiis inuicem animi sollicitarentur, cum ille peteret, quod
 90 contra libertatē Po. Ro. esset, Romani nisi in perniciem suam faciles esse vellent, negarent,
 cui nihil negatum vellent: non in regno Populum Romanum, sed in libertate esse: ita indu-
 xisse se in animum, hostibus potius quam Regibus portas patefacere, eam esse voluntatem
 omnium, vt qui libertati erit in illa vrbe finis, idem vrbis sit. proinde si saluum esse vellet Ro-
 mam, vt patiat̄ liberam esse orare, Rex verecundia victus. Quando id certum atq; obstina-
 95 tum est, inquit, neq; ego obrundam sepius eadem nequicquam agendo, nec Tarquinos spe
 auxiliū, quod nullum in me est, frustra bor: alium hinc, seu bello opus est seu quiete, exilio qua-
 rant locum, nequid meam vobiscum pacem distineat. Dictis facta amiciora adiecit, obsidū
 quod reliquum erat, reddidit. agrum Veientem foedere ad Ianiculum icto ademptum resti-
 100 tuit. Tarquinios spe omni reditus incisa, exulatum ad generum Mamiliū Octauiū Thuf-
 culum abiit. Romanis pax fida ita cum Porſena fuit. COSS. Marcus Valerius, Publius
 Posthumius. Eo anno bene pugnatum cum Sabinis, COSS. triumpharunt. Maiore inde mo-
 le Sabinū bellum parabant. Aduersus eos, & ne quid simul ab Thufculo, vnde etsi non aper-
 tum, suspectum tamen bellum erat, repentinū periculi oriretur, P. Valerius quartum, T. Lu-
 105 cretius iterum COSS. facti. Seditio inter belli pacisq; authores orta in Sabinis aliquanrum
 inde vitium tranſtulit ad Romanos. Namq; Ap. Claudius, cui postea Ap. Claudio fuit Romae
 cognomen, cum pacis ipse auctor à turbatoribus belli premeretur, nec par factioni esset, ab
 vrbe Regillo magna clientium comitatus manu Romam tranſiugit. His ciuitas data, agerq;
 trans Anienē, Vetus Claudia tribus, additis postea nouis tribulibus, qui ex eo venirent agro,
 appellata. Appius inter Patres lectus, haud ita multo post in principum dignationem perue-
 110 nit. COSS. infesto exercitu in agrum Sabinum profecti, cum ita vastatione, deinde praelio
 affixissent opes hostium, vt diu nihil inde rebellionis timere possent, triumphantes Romā
 redierunt. P. Valerius omnium consensu princeps belli pacisq; artibus, anno post Agrippa

prouisum

almonda

1 Menenio P. Posthumio Consulibus moritur gloria ingēri, copiis familiaribus adeo exiguis,
 vt funeri sumptus deesset, de publico est datus, Luxere matronae, vt Brutum. Eodē anno duae
 coloniae latinae, Pometia & Cora ad Auruncos deficiunt. Cum Auruncis bellum initum, fu-
 soq; ingenti exercitu, qui se ingredientibus fines Consulibus ferociter obrulerat, omne Au-
 5 runcum bellum Pometiam compulsum est. Nec magis post praelium, q̄ in praelio caedibus te-
 peratum est, & caſi aliquanto plures erant q̄ capti, & capros passim trucidauerunt: ne ab ob-
 sidibus quidem, qui CCC numero erant, ira belli abstinuit. Et hoc anno Romae triumphauit.
 10 Securi Consules Opiter Virgini, Sp. Cassius, Pometia primo vdi, deinde vineis aliisq;
 operibus oppugnauerunt. In quos Aurunci magis iam inexpabili odio, q̄ spe aliqua aut occa-
 sione coorti, cum plures igni quam ferro armati execucurissent, eade incendioq; cuncta co-
 15 plent, vineis incensis, multis hostium vulneratis & occisis, Consulū quoq; alterum (sed ve-
 rum nomen auctores non adiciunt) graui vulnere ex equo delectum propē interfecerunt. Ro-
 mam inde male gesta re reditum, inter multos faucios Consul spe incerta vita relictus. In-
 teriecto deinde haud magno spatio, quod vulneribus curandis, suppledoq; exercitū satis
 20 esset, tum ira maiorē bellū, tum viribus auctis Pometia: arma illata: & cum vineis rea-
 fectis, aliaq; mole belli, iam in eo esset, vt in muros euaderet miles, deditio est facta. Caeterum
 nihilominus foede dedita vrbe, quam si capta foret, Aurunci passim principes securi percusa-
 si, sub corona venerunt coloni alii, oppidū dirutum, ager venit. Consules magis ob iras gra-
 uiter vltas, quam ob magnitudinem perfecti belli triumpharunt. Insequens annus Posthu-
 25 mium Cominium, & T. Largium Consules habuit. Eo anno Roma cum per ludos ab Sabinis
 norum iuuentute per lasciuam scorta raperentur, concursu hominum rixa ac propē pra-
 lium fuit, paruaq; ex re res ad rebellionem spectare videbatur. Supra belli Latini metum id
 quoq; accesserat, quod triginta iam coniurasse populos cocitante Octauiū Mamiliū satis co-
 30 stabat. In hac tantarum expectatione rerum sollicita ciuitate, Dictatoris primum creandī mē-
 tio orta: sed nec quo anno, nec quibus factis Consulibus, quia ex factione Tarquiniana essent
 (id quoq; enim traditur) parum creditum sit, nec quis primū Dictator creatus sit satis con-
 stat: apud veterissimos tamen auctores T. Largium Dictatorem primum, Sp. Cassium magis-
 35 trum equitum creatos inuenio. Consulares legere, ita lex iubebat de Dictatore creando lata,
 eo magis adducor vt credam Largium, qui Consularis erat, potius q̄ M. Valerium Fusium
 40 Voleſi nepotem, qui nondum Consul fuerat, moderatorem & magistrum Consulibus appo-
 situm. Qui si maxime ex ea familia legi Dictatorem vellent, patrem multo potius M. Valeria-
 um spectata: virtutis & Consularem virum legissent. Creato Dictatore primum Romae,
 postq; praeferrī secures viderunt, magnus plebem metus incessit, vt intentiones essent ad di-
 35 cto parendum, neque enim vt in Consulibus, qui pari potestate essent, alterius auxilium
 neque prouocatio erat, neque vllum vsquam nisi in cura parendi auxilium. Sabinis etiam
 creatus Romae Dictator eo magis, quod propter se creatum crediderant, metū incussit: itaq;
 Legatos de pace mittunt. Quibus orantibus Dictatorem Senatūq; vt veniam erroris ho-
 40 minibus adolescentibus darent, responſum. Ignosci adolescentibus posse, senibus nō posse, qui
 bella ex bellis sererent. Actum tamē est de pace: impetrataq; foret, si quod impenſa factū in
 bellum erat, praestare Sabinū (id enim postulatū erat) in animum induxissent. Bellū indicatū,
 tacite inducie quietum annum tenuere. COSS. Seruilius Sulpitius, M. Mamiliū Tullus, ni-
 hil dignum memoria actum. T. Ebutius deinde, & C. Vetustius. His Consulibus Fidenae ob-
 45 fessae, Crustumeria capta, Praeneste ab Latinis ad Romanos desciiuit. Nec vltra bellū Latinum
 gliscens iam per aliquot annos dilatatum, A. Posthumius Dictator, T. Ebutius magister equi-
 tum magnis copiis peditum equitūq; profecti ad lacum Regillum, in agro Thufculano
 agmini hostiū occurrerunt: & quia Tarquinos esse in exeroitu Latinorū auditum est, iusti-
 50 neri ira non potuit, quin extemplo confingerent. Ergo etiam praelium aliquanto quam cete-
 ra, grauius & atrocius fuit. Non enim duces ad regēdam modo cōsilio rem adiuere, sed suis
 metipsis corporibus dimicantes miscuere certamina. Nec quisquam procerum ferme hac
 aut illa ex acie sine vulnere, praeter Dictatorem Romanum, excessit. In Posthumium prima in
 acie suos adhortantem instruentemq; Tarquinius Superbus, q̄q; iā atate & viribus erat gra-
 uior, equum infestus admisit, iectusq; ab latere, concursu suorum receptus in rutum est. Et ad al-
 terum cornu Ebutius magister equitum in Octauium Mamiliū impetum dederat. Nec se
 fellit veniens Thufculanū ducem, contra quē & ille concitat equum: tantaq; vis infestis ve-

clatui

vrbis

vrbis

nientium hastis fuit, ut brachium Ebutio traiectum sit, Mamilius pectus percussus, hunc qui
dem in secundam aciem Latini receperat, Ebutius, quum faucio brachio tenere telum non pos-
set, pugna excessit, Latinius dux nihil dereritus vulnere praesidium ciet, & quia suos percussos vi-
debat, accessit cohortem exulum Romanorum, cui L. Tarquinius filius praerant: ea quonia maiore
re pugnat, ita ob erepta bona, patriamque ademptam, pugnam parumper restituit. Referenti-
bus iam pedem ab ea parte Romanis, M. Valerius Publicola frater conspiciat ferocem iu-
uenem Tarquinium ostentantem se in prima exulum acie, domestica etiam gloria accensus, ut
cuius familiae decus eieci Reges erant, eiusdem interfecti forent, subdit calcaria equo, & Tar-
quinius infesto spiculo perit, Tarquinius terro in agme suorum infesto cessit hosti, Valerium in-
uectum temere in exulum aciem ex transverso quidam adortus transfigit, nec quicquam equitis
vulnere equo retardato moribundus Romanus labentibus super corpus armis, ad terram de-
fluxit, Dictator Posthumius postquam cecidisse talem virum, exules ferociter citato agmine inue-
nit, suos percussos cedere animaduertit, cohorti suae, quam delecta manu praesidium causa circa se
habebat, dat signum, ut quem suorum fugientem viderint, pro hoste habeant: ita metu ancipiti
versus fuga Romani in hostem, & restituta acies, Cohors Dictatoris tum primum praesidium inuit,
integris corporibus animisque fessos adorti exules cedunt, ibi alia inter proceres coorta pugna,
Imperator Latinus ubi cohortem exulum a Dictatore Romano prope circumuentam vidit, ex
subsidiariis manipulos aliquot in primam aciem secum rapit: hos agmine venientes T. Her-
minius Legatus conspiciat, interque eos insignem vestem armisque Mamilium noscitant, tanto vi-
maiore, quam paulo ante magister equitum cum hostium duce praesidium inuit, ut & vno ictu trans-
fixum per latras occiderit Mamilius: & ipse inter spoliandum corpus hostis veruto percussus, cum
victor in castra esset relatus, inter primam curationem exspirauit. Tum ad equites Dictator ad-
uolat, obrestans ut fessos iam pedem descendat ex equis, & pugnam capebant, Dicto paruerit, de-
siliunt ex equis, protolant in primum, & pro antesignanis pallas obiciunt, Recipit ex templo
animam pedestris acies, postquam iuuentutis proceres aquato genere pugna: secum partem periculi
sustinentes vidit, Tum demum impulsus Latini, percussaque inclinavit acies, equitibus admoti
equi, ut persequi hostem possent, secuta & pedestris acies, ibi nihil nec diuinae, nec humanae
opis Dictator praetermittens, ad eam Castori vouisse fertur, ac pronunciasse militi praemia, qui
primus, qui secundus castra hostium intrasset: tantusque ardor fuit, ut eodem impetu, quo fru-
derant hostem, Romani castra caperent. Hoc modo ad lacum Regillum pugnatum est. Dic-
tator, & magister equitum triumphantes in urbem rediere, Triennio deinde nec certa pax,
nec bellum fuit, COSS. Q. Chloelius, & T. Lartius, inde A. Sempronius, & M. Minutius, His
COSS. edes Saturno dedicata: Saturnalia institutus festus dies, A. deinde Posthumus, & T.
Virginius Consules facti, hoc secundo anno ad Regillum lacum pugnatum apud quosdam in-
uenio, A. Posthumium, quia Collega dubiae fidei fuerat, se Consulatum abdicasse, Dictatorem in-
de factum. Tanti errores implicat temporum, aliter apud alios ordinatis magistratibus, ut nec
qui COSS. secundum quosdam, nec quid quoque anno actum sit, in tanta verustate non rerum mo-
do, sed etiam autorum digerere possis, Ap. Claudius deinde & P. Seruilius Consules facti, In-
signis hic annus est nuncio Tarquinius mortis, mortuus est Cumis, quod se post fractas opes
Latinorum ad Aristodemum tyrannum contrulerat, Eo nuncio erecti Patres, erecta plebes, sed
Patribus nimis luxuriosa ea fuit letitia: plebi, cui ad eam diem summa ope inferuitum erat,
iniuria a primoribus fieri coepere, Eodem anno Signia colonia, quam Rex Tarquinius de-
duxerat, suppleto numero colonorum iterum deducta est, Roma tribus vna & XXX. facte,
Aedes Mercurii dedicata est idibus Maiis, cum Volscorum gente Latino bello neque pax, neque
bellum fuerat, Nam & Volsci comparauerant auxilia, quae mitterent Latinis, nisi maturatum
ab Dictatore Romano esset, & maturauit Romanus, ne praesidio vno cum Latino Volscos con-
tenderet, Hac ira Consules in Volscum agrum legiones duxere, Volscos consilium poenae me-
tuentes necopinata res percussit, armorum immemores, obfides dant CCC principum a Co-
ra atque Pometia liberos: ita sine certamine inde abductae legiones, Nec ita multo post Vol-
scis leuatis metu suum redit ingenium, rursus occultant parant bellum, Hernicis in societa-
tem armorum assumptis, Legatos quoque ad sollicitandum Latium passim dimittunt, sed re-
cens ad Regillum lacum accepta clades, Latinos ira odioque eius quicumque arma fuaderet, ne
ab Legatis quidem violandis abstinuit, Comprehensos Volscos Romam duxere, ibi traditi Co-
sulibus, indicatumque est Volscos Hernicosque parare bellum Romanis, Relata re ad Senatum,

cus prior a
standum in huius
post

in locis

his

apud

adeo fuit gratum Patribus, ut & captiuorum sex millia Latinis remitterent, & de federe, quod
prope in perpetuum negatum fuerat, rem ad novos magistratus traicerent, Enimvero tum La-
tini gaudere facto, pacis autores in ingenti gloria esse, coronam auream Ioui donum in Capi-
tolium mittunt, cum Legatis donoque, qui captiuorum remissi ad suos fuerant, magna circen-
sibus multitudo venit, pergunt domos eorum, apud quem quisque seruierant, gratias agunt li-
beraliter habitum, cultisque in calamitate sua, inde hospitium iungunt, Nunc alias ante publice pri-
uatimque Latinum nomen Romano imperio coniunctus fuit, Sed & bellum Volscum imminere
bat, & ciuitas secum ipsa discors intestino inter patres plebemque flagrabat odio, maxime pro-
pter nexos ob as alienum, fremebant se foris pro libertate & imperio dimicantes, domi a ciui-
bus captos & oppressos esset: turioresque in bello quam in pace, inter hostes quam inter ciues libertate
plebis esse: inuidiamque eam sua sponte gliscente, insignis vniuersae calamitas accedit, Magno na-
ru quidam cum omnium maiorum suorum insignibus se in forum proiecit, obfusa erat aequalore
vestis, fœdior corporis habitus pallore ac macie perempti, ad hoc promissa barba, & capilli ef-
ferauerant speciem oris, noscitantur tamen in tanta deformitate, & ordines duxisse aiebat,
aliaque militiae decora vulgo miserantur eum iactabant, ipse testes honestum aliquot locis pu-
gnarum cicatrices aduerso pectore ostendebat, Sciscitantibus unde ille habitus, unde deformi-
tas, cum circumfusa turba esset prope in concionis modum, Sabino bello ait se militante, quia
propter populationes agrum non fructu modo caruerit, sed villa incensa fuerit, direpta omnia,
pecora abacta, tributum iniquum suo tempore imperatum, es alienum fecisse: id cumulatam
usuriam, primo se agro paterno auitoque exuisse, deinde fortunis aliis, postremo velut tæbe
peruenisse ad corpus, ductum se ab creditore non in seruitium, sed in ergastulum & carnicinam
esse, inde ostentare tergum fixum recentibus vestigiis verberum, Ad haec visa audiatque, cla-
mor ingens oritur, non iam foro se tumultus continet, sed passim totam urbem peruenit, nexu
vincti soluti, se vndique in publicum proripiunt, implorant Quiritium fidem, nullo loco deest fe-
ditionis voluntarius comes, multis passim agminibus per omnes vias cum clamore in forum
currit, Magno cum periculo suo, qui forte Patrum in foro erat, in eam turbam incidit,
nec temperatum manibus foret, nisi prope Consules P. Seruilius & Ap. Claudius ad con-
mendam seditionem interuenissent, At in eos multitudo versa, ostentare vincula sua, defor-
mitatemque aliam, haec se meritis dicere exprobrantes sua quisque alius alibi militiam, postula-
re multo minaciter magis quam suppliciter, ut Senatum vocarent, curiamque ipsi futuri arbitri,
moderatoresque publici consilii circumfistunt, Pauci admodum Patrum, quos casus obrule-
rat, contracti ad Consules, ceteros metus non curia modo, sed etiam foro arcebat, nec agi quae-
quam per infrequentiam poterat Senatus, Tum vero eluditi atque extrahi se multitudinem puta-
re, & Patrum qui abessent, non casu, non metu, sed impedienda rei causa abesse, & Consules
ipsos tergiversari, nec dubie ludibrio esse miserias suas, iam prope erat, ut ne Consulatum qui-
dem maiestas coherceret iras hominum, cum incerti, morando an veniendo plus periculi con-
traherent, tandem in Senatum veniunt, frequentique tandem curia, non modo inter Patres, sed
ne inter Consules quidem ipsos satis conueniebat, Appius vehementis ingenii vir, imperio
Consulari rem agendam censebat, vno aut altero arrepto, quieturos alios: Seruilius lenibus
remediis aptior, concitatos animos flecti quam frangi putabat cum tutius, tum facilius esse, In-
ter haec maior alius terror: Latini equites cum tumultuoso aduolant nuncio, Volscos infesto
exercitu ad urbem oppugnandam venire, Quae audita (adeo duas ex vna ciuitate discordia
fecerat) longe aliter Patres ac plebem affecere, exultare gaudio plebes, viatores superbiae Pa-
trum adesse dicere deos: alium alium confirmare, ne nomina darent: cum omnibus potius, quam
solos perituros: Patres militarent, Patres arma caperent, ut penes eosdem pericula belli, penes
quos praemia essent, At vero curia moesta ac trepida ancipiti metu, & ab ciue, & ab hoste,
Seruilius Consulem cui ingenium magis populare erat, orare ut tantis circumuentam ter-
roribus expediret rem, Tum Consul misso Senatu, in concione prodit, ibi curam esse Patribus
ostendit ut consulatur plebi, ceterum deliberationi de maxima quidem illa, sed tamen par-
te ciuitatis, metum pro vniuersa rep. interuenisse: nec posse, cum hostes prope ad portas es-
sent, bello praeterfuisse quicquam: nec si sit laxamenti aliquid, aut plebi honestum esse, nisi met-
cede prius accepta, arma pro patria non cepisse: neque Patribus satis decorum, per metum po-
tius, quam postmodum voluntate afflictis ciuium suorum fortunis consuluisse, Concioni
deinde edicto addidit fidem, quo edixit, ne quis ciuem Romanum vinctum aut clausum re-

liber. ii. 13

in huius

in huius

in huius

in huius

in huius

in huius

neret, quo minus ei nominis edendi apud Consules potestas fieret: neui quis militis, donec in castris esset, bona possideret aut venderet: liberos, nepotēve eius moraretur. Hoc proposito edicto, & qui aderant nexi, profiteri extemplo nomina: & vndiq; ex tota vrbe proripientium se ex priuato, cum retinendi ius creditori non esset, concursus in forū, vt sacramēto dicerent, fieri. Magna ea manus fuit: neq; aliorum magis in Volsco bello virtus atq; opera enituit. Cōsul copias contra hostem educit: paruo dirimēte intervallo castra ponit. Proxima inde nocte Volsci discordia Romana fratri, si qua nocturna transitio proditiōne fieri possit, tentant & castra. Senlere vigiles, excitatus exercitus, signo dato cōcursum est ad arma. Ita frustra id incertum Volscis fuit, reliqui noctis vtrinq; quieti datum, postero die prima luce Volsci fossis repletis vallū inuadūt. Iamq; ab omni parte munimenta vellebantur, cū Consul, q̄q; cōstiti vndiq; & nexi ante omnes vt signū daret clamabant, experiendi animos militum causa parumper moratus, postq; satis apparebat ingens ardor, dato tandem ad erumpendum signo, militum audium certaminis emittit, primo statim incursum pulsi hostes, fugientibus quoad infestus qui pedes potuit, terga caesa: eques vsq; ad castra pauidos egit, mox ipsa castra legionibus circumdatis, cum Volscos inde etiā pauor expulisset, capta direptaq;. Postero die ad Sueffum Pomeriā, quod confugerāt hostes, legionibus ductis, intra paucos dies oppidū capitur, capti p̄cedē dātū, inde paulū recreatus egēs miles. Cōsul cū maxima gloria sua victorē exercitū Romā reducit, decedentē Romā Mecetranorū Volscorū Legati rebus suis timētes, post Pomeriā castra adēūt. His ex Senatuscōsulto data pax, ager ademptus, Cōfestim & Sabini Romanos terreatuere, tumultus enim fuit verius q̄ bellum, nocte in vrbe nunciatū est, exercitū Sabinum p̄cedabundū ad Anienē amnem peruenisse, ibi passim diripi atq; incendi villas. Missi extraplo eō cum omnibus copiis equitum A. Posthumius, qui Dictator bello Latino fuerat, secutus Consul Seruilius cum delecta peditū manu, plerosq; palātes eques circumuenit. Nec aduenienti peditū agminē restitit Sabina legio: fessū tū itinere, tum populatione nocturna, magna pars in villis repleti cibo vinoq;, vix fugā quod satis esset viriū, habuere. Nocte vna audito perfectiq; bello Sabino, postero die in magna iā spe vndiq; parata pacis, Legati Aurūci Senatū adēūt, nī decedatur Volsco agro, bellū indicētes, cum Legatis simul exercitus Aurūcorū domo profectus erat: cuius fama haud procul iā ab Aricia visi, tāto tumultu cōcūit Romanos, vt nec cōsulū ordine Patres, nec pacatū respōsum arma inferentibus, arma ipsi capientes dare possent. Aricia infesto agmine itur, nec procul inde cum Aurūcis signa collata, p̄alioq; vno debellatū est. Fuis Aurūcis, victor tot intra paucos dies bellis Romanus, promissa Cōsul, fidemq; Senatū expectabat, tum Appius & insita superbia animo, & vt collegae vanā faceret fidem, q̄ asperrime poterat, ius de creditis pecuniis dicere, deinceps & qui antē nexi fuerant, creditoribus tradebantur, & neciebantur alii. Quod vbi cui militi inciderat, Collegam appellabat, concursus ad Seruiliū fiebat, ac illius promissa factabāt, illi exprobrabāt sua quisq; belli merita, cicatricesq; acceptas, postulabant, vt aut referret ad Senatū, aut vt auxilio esset COS, ciuibus suis, Imperator militibus. Mouebant Cōsulē hęc, sed tergiversari res cogebat, adeo in alteram causam nō Collega solum p̄ceps erat, sed omnis factio nobilitū, ita mediū se gerendo, nec plebis vitauit odiū, nec apud Patres gratiā inuit. Patres mollem Cōsulē & ambitiosum rati, plebs fallacem, breuiq; apparuit, æquasse cum Appii odium, Cerramen Cōsulibus inciderat vter dedicaret Mercuriū adem, Senatus a se rem ad populū reiecit, vtri eorū dedicatio iussu populi data esset, eum p̄æsse annonæ, mercatorū collegiū institere, solēnia pro Pontifice iussu suscipere, Populus dedicationē adis dat M. Lectorio Primpilo Caturionī, quod facile apparet non tam ad honorē eius, cui curatio altior fastigio suo data esset, factū qd ad Consulū ignominia, sequere inde vtiq; Cōsulū alter, Patresq; sed plebi creuerāt animi, & longe alia, q̄ primo instituerant, via grassabantur. Desperato enim Consulū Senatūq; auxilio, cum in ius duci debitorē vidissent, vndiq; conuolabant: neq; decretum exaudiri Consulū p̄æstrepitū & clamore poterat: neq; cum decreuisset, quisquam obtemperabat, vī agebatur, metusq; omnis & periculum libertatis, cum in conspectu Consulū singulū & plurius violarentur, in creditores & debitoribus verterāt. Super hęc timor inaccessit Sabini belli, delectūq; decreto, nemo nomen dedit, furente Appio, & insectante ambitionem Collegae, qui populari silentio rempublicam proderet: & ad id, quod de credita pecunia ius non dixisset, adiceret, vt ne delectū quidē ex Senatuscōsulto haberet: non esse tamen desertam omnino rempublicam, neq; proiectum consulare imperium: se vni & suæ & Patrum maiestatis vni-

dicem fore. Cum circumfaret quotidiana multitudo licentia accensa, arripi vni in signē ducē seditionum iussit. Ille cum a licitoribus iam traheretur, prouocauit, nec cessisset prouocationi Consul (quia non dubium erat populi iudiciū) nisi agre victa pertinacia foret consilio magis & autoritate principum, q̄ populi clamore: adeo supererant animi ad sustinendam inuidiam. Crescere inde malum indies nō clamoribus modo apertis, sed (quod multo perniciosius erat) secessione, occultisq; colloquiis. Tandem inuisi plebi Consules magistratu abeunt, Seruilius neutris, Appius Patribus mire gratus. A. Virginius inde, & T. Vetustius Consulatum ineunt. Tum vero plebs incerta quales habitura Consules esset, coetus nocturnos pars in Esquilis, pars in Auentino facere, ne in foro subitis trepidaret consiliis, & omnia temere ac fortuito ageret. Eam rem Consules rati (vt erat) perniciosam, ad Patres deferunt: sed delatam consulere ordine non licuit, adeo tumultuose excepta est clamoribus vndiq; & indignatione Patrum, si quod imperio Consulati exequendum esset, inuidiam eius Consules ad Senatum reiticerent, profecto si essent in republica magistratus, nullum futurum fuisse Romanū nisi publicum concilium: nunc in mille curias, concionesq;, cum alia in Esquilis, alia in Auentino fiant concilia, dispersam & dissipatā esse rempu. vnum hercle virtum (id enim plus esse, q̄ Consulē) qualis Ap. Claudius fuerit, momento temporis discussurum illos cœtus fuisse. Corrupti Cōsules, cum quid ergo se facere vellent (nihil enim segnus mollisve, q̄ Patribus placeat, acturos) percontarentur, decernunt vt delectum q̄cerimum habeant: ocio lasciuire plebem. Dimisso Senatū, Cōsules in tribunal ascendunt, citant nominatim iuniores, Cū ad nomen nemo responderet, circumfusa multitudo in concionis modū, negare vltra decipi plebem posse: nunq; vnum militum habituros, nī prastaretur fides publica: libertatem vnicuiq; prius reddendam esse, q̄ arma danda, vt pro patria ciuibusq;, non pro dominis pugnēt. Cōsules quid mandatum esset a Senatu videbant, sed eorum qui intra parietes curiæ ferociter loquerentur, neminem adesse inuidiæ suæ participem: & apparebat atrox cū plebe certamen. Prius itaq; q̄ vltima experirentur, Senatū iterū consulere placuit, tum vero ad fellas Consulū prope conuolauerunt minims quisq; natu Patrum, abdicare Consulatu iubentes, & depone re imperium, ad quod vnumendum animus deesser. Vtraq; re satis experta, tum demū Cōsules, Ne prædictum negetis Patres conscripti, adest ingens seditio: postulamus vt ii, qui maxime ignauiam increpant, ad sint nobis habentibus delectum acerrimi cuiusq; arbitrio: quando ita placet, rem agemus. Redeunt in tribunal, citari nominatim vnum ex iis, qui in conspectu erant, dedita opera iubent. Cum staret tacitus, & circa eum aliquot hominū, ne forte violaretur, constitit globus, licitorē ad eum Consules mittunt, quo repulso, tum vero indignū facinus esse clamitantes, qui Patrum Consulibus aderant, denolat de tribunali, vt licitori auxilio essent, sed ab licitore nihil aliud, q̄ prehendere prohibito, cum cōuersus in Patres impetus esset, Consulū intercursum rixa sedata est. In qua tamē sine lapide, sine telo, plus clamoris atq; irarū, q̄ iniuriæ fuerat. Senatus tumultuose vocatus, tumultuosius cōsultit, questionē postulantis iis, qui pulsati fuerant, decernēte ferocissimo quoq;, non sententiis magis q̄ clamore & strepitu, tandē cum ire sedissent, exprobrantibus Consulibus, nihil plus sanitaris in curia q̄ in foro esse, ordine consuli cœpit. Tres fuere sententiæ: P. Virginius rem nō vult gabat, de iis tantum, qui fidem securi Pub. Seruili Consulū, Volsco, Aurunco, Sabinoq; militassent bello, agendū censebat: T. Largius non id tēpus esse vt merita tantummodo exoluerentur, totā plebē ære alieno demersam esse, nec sisti posse nī omnibus consulatur: quin si alia aliorū sit conditio, accendi magis discordiā q̄ sedari: Ap. Claudius & natura immittis & effertur, hinc plebis odio, illic Patrū laudibus, non miseris ait, sed licitiā tātū concitum turbarum, & lasciuire magis plebem q̄ sequere, id adeo malum ex prouocatione nati: quippe minas esse Consulū, nō imperiū, vbi ad eos qui vna peccauerint, prouocare liceat: Agedū, inquit, Dictatorem, a quo prouocatio nō est, creemus: iam hic, quo nunc omnia ardēt, cōticecet furor: pulset tum mihi licitorē, qui sciet ius de tergo vitæq; sua penes vni illi esse, cuius maiestatis violauit. Multis (vt erat) horrida & atrox videbatur Appii sententiā, rursus Virginiū, Latiniq; exēplo: haud salubre vtiq; Largiū putabant sententiā, quæ totā fidē tolleret, mediū maxime & moderatū vtiq; cōsiliū Virginiū habebatur, sed factione, respectuq; rerū priuatarū, que semper offecere, officientq; publicis consiliis, Appius vicit: ac propē fuit, vt Dictator ille idē crearetur, q̄ res vtiq; alienasset plebē periculosissimo tempore, cū Volsci Aequiq; & Sabini forte vna oēs in armis esset, sed curę fuit COSS, & seniorib; Patru, vt iperū suo vehemēs

mansuetio permitteretur ingenio. M. Valerium Dictatorem Volei filium creant. Plebs est ad- 55
 uersus se creatum Dictatorem videbat, tamen cum prouocationem fratris lege haberet, nihil
 ex ea familia triste nec superbū timebat: edictū deinde à Dictatore propositum confirmauit
 animos, Seruiliū fere Consulū edicto conueniens, sed & homini & potestati melius rati credi,
 omisso certamine nomina dedere: quantus nunq̄ ante exercitus, legiones decem effecte, terne
 inde datę Cōsulibus, quatuor Dictator vsus, nec poterat iā bellū differri. Aequi Larinū agrū 60
 inuasent, oratores Latinorum à Senatu petebant, vt aut mitterent subsidia, aut seipfos tuē-
 dorū finitū causa capere arma sinerent. Tutius visum est defendi inermes Latinos, q̄ pati re-
 tractare arma. Vetulus Cōsul missus est, is finis populatōibus fuit. Cessere Aequi capis,
 locoq; magis q̄ armis freri, summis se iugis montium tutabantur. Alter Consul in Volscos
 profectus, ne & ipse terneret tēpus, vastandis maxime agris hostem ad cōferenda propius ca- 65
 stra, dimicandumq; acie exciuit, medio inter castra capo ante suū quisq; vallū infestis signis
 consistere. Multitudine aliquantū Volsci superabant, itaq; effusi, & contemptim pugnā inie-
 re. Cōsul Romanus nec promouit acie, nec clamorē reddi passus, defixis pilis stare suos iussit.
 Vbi ad manus uenisset hostis, tū cohortes tota vi gladiis rē gerere, Volsci cursu & clamore
 fessi, cū se velut stupētib; metu intulissent Romanis, postq̄ impressionē sensere ex aduerso fa- 70
 ctā, & ante oculos micare gladios, haud secus q̄ si in insidias incidissent, turbati, uertit terga:
 & ne ad fugā quidē satis uirtū fuit, quia cursu in preliū ierāt, Romani cōtra, quia principio
 pugnae quieti steterant, vigentes corporibus facile adepti fessos, & castra impetu ceperunt,
 & castris exutum hostē Velitras persecuti, vno agmine victores cū victis in urbem irrupere,
 plusq; ibi sanguinis promiscua omnium generū cede, q̄ in ipsa dimicatione factū, paucis data 75
 ueniā, qui inermes in deditōnem uenerunt. Dū hec in Volscis geritur, Dictator Sabinos,
 vbi longe plurimum belli fuerat, fundit fugatq; exiitq; castris, equitatu misso mediā turba-
 uerat hostium aciem, qua, dum se cornua latius pandunt, parum apte introrsum ordinibus
 aciem firmauerāt, turbatos pedes inuasit, eodē impetu castra capta, debellatumq; est. Post pu- 80
 gnam ad Regillū lacum, nō alia illis annis pugna clarior fuit. Dictator trimumphans Romam
 inuehitur, super solitos honores locus in circo, ipsi posterisq; ad spectaculū datus, sella in eo
 loco curulis posita, Volscis deuictis Veliternus ager ademptus, Velitras coloni ab vrbe mis-
 si, & colonia deducta. Cum Aequis post aliquāto pugnatum est, inuito quidem Cōsule, quia
 loco iniquo subesidū erat ad hostes: sed milites extrahi rem criminantes, vt Dictator priusq; 85
 ipsi redirent in urbem, magistratu abiret: irritaq; sicut ante Cōsulū, promissa eius caderent,
 perpulere, vt forte temere in aduersos montes agmen erigeret. Id male commissum, ignauiā
 hostiū in bonū uertit: qui priusq; ad coniectū reli ueniretur, obstupescit audacia Romano-
 rū, relictis castris, quę munitissimis tenuerant locis, in aduersas ualles desiluere, vbi satis pre-
 de, & victoria inuenta fuit. Ita trifariā re bello bene gesta, de domesticarū rerū euentu, nec Pa- 90
 tribus nec plebi cura decesserat, tanta cum gratia, tum arte preparauerant feneratores, q̄ nō
 modo plebem, sed ipsum etiam Dictatorem frustrarentur. Nāq; Valerius post Verusii Con-
 sulis reditum, omnium actionū in Senatū primam habuit pro victore populo, retulitq; quid de
 nexis fieri placeret. Quæ cū reiecta relatio esset, Nō placeo, inquit, concordie autor, optabitis
 mediū iudicium propediē, vt mei similes Romana plebs patronos habeat: quod ad me attinet, 95
 neq; frustrabor vltiā ciues meos, neq; ipse frustra Dictator ero: discordiā intestinę bellū exter-
 nū fecere, vt hoc magistratu egeret resp, pax foris parta est, domi impeditur, priuatus porius,
 q̄ Dictator seditioni interero. Ita curia egressus, Dictatura se abdicauit. Apparuit causa plebis
 suā vicem indignantē magistratu abisse, itaq; velut per solura fide, quonia per eū nō sterisset
 quin prestaretur, decedētē domū cū fauore ac laudibus profecuri sunt. Timor inde Patres in- 100
 cessit, ne si dimissus exercitus foret, rursus coetus occulti conūrationesq; fierēt. Itaq; q̄q; per
 Dictatorem delectus habitus esset, tamen quoniam in Consulū uerba iurassent, sacramento te-
 neri militē rati, per causam renouari ab Aequis belli, educi ex vrbe legiones iussere. Quo fa-
 cto maturata est seditio, & primo agitatū dicitur de Cōsulū cede, vt soluerētur sacramento:
 doctos deinde nullā scelere religionē exolui, Sicinio quodā autore, iniussu Cōsulū in sacrum
 montē secessisse tras Anienē amnem tria ab vrbe millia passuū. Ea frequenter fama est, q̄ cu 105
 ius Piso autor est, in Auentinum secessionē factā esse, ibi sine vllō duce, vallo, fossaq; cōmuni-
 tis castris, quieti, rē nullā nisi necessariā ad victū sumēdo, per aliquot dies neq; lacessiri, neq;
 laceffentes, sese tenere, Pavor ingēs in vrbe, metuq; muruo suspēsa erat omnia: timere relicta

certe

ab suis plebes, violentiam Patrum timere Patres residem in vrbe plebem, incerti manere eā,
 an abire mallet, q̄ diu autem tranquillam, quę secesserit, multitudine fore: quid futurū de-
 inde, si quod externū interim bellum existat, nullam profecto, nisi in concordia ciuū spem re-
 liquā ducere, eam per aqua, per iniqua recōciliandam ciuitati esse, Placuit igitur oratorē ad 5
 plebem mitti Menenium Agrippam, facundū uirtū, & q̄ inde oriūtus erat, plebi charū. Is in-
 tromissus in castra, prisco illo dicendi & horrido modo nihil aliud q̄ hoc narraffe fertur: Tē-
 pore quo in homine, non vt nunc, omnia in vnum consentiebant, sed singulis membris suū
 cuiq; consilium, suus sermo fuerat, indignatas reliquas partes, sua cura, suo labore ac ministe-
 rio ventri omnia quari: ventrem in medio quietū, nihil aliud, q̄ datis voluptatibus frui, coti 10
 spirasse inde ne manus ad os cibum ferrent, nec os acciperet datum, nec dentes cōficerēt, hac
 ira dum ventrem fame domare uellent, ipsa vna membra, torumq; corpus ad extremam ta-
 bem uenisse: inde apparuisse ventris quoq; haud segne ministerium esse, nec magis ali, quā
 alere eum, reddentem in omnes corporis partes hunc, quo uiuimus uigemusq; diuisum pari-
 ter in uenas mature cōfecto cibo sanguinem. Comparādo hinc quā in intestina corporis se- 15
 ditio similis esset ira plebis in Patres, flexisse mētes hominum. Agi deinde de cōcordia cō-
 prum, concessumq; in conditione, vt plebi sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxiliū
 latio aduersus Consules esset, necne cui Patrum capere eum magistratu liceret. Ita Tribuni
 plebei creati duo, C. Licinius, & L. Albinus, Hi tres Collegas sibi creauerunt, in his Sicinium
 fuisse seditionis autorem, de duobus qui fuerint, minus conuenit. Sunt qui duos tantū in sa- 20
 cro monte creatos Tribunos esse dicant, ibiq; sacratam legem latam per secessionem plebis,
 Sp. Cassius, & Posthumius Cominius Consulatu inierunt. His Consulibus, cum Larinis po-
 pulis ictum fœdus, ad id ferendum Consul alter Romam mansit, alter ad Volscum bellū mis-
 sus, Anriates Volscos fundit fugatq; cōpulsos in oppidum Longulam persecutus, mœnibus
 portitur, inde protinus Mucamitem Volscorum capit, tum magna vi adortus est Coriolas. 25
 Erat tum in castris inter primores iuuentū Cn. Martius adolescēs, & consilio & manu pro-
 ptus, cui cognomen postea Coriolano fuit. Cum subito exercitum Romanum Coriolas ob-
 sidem, atq; in oppidanos, quos intus clausos habebat, intentum sine vllō metu extrinsecus
 imminens belli, Volscas legiones profectas ab Anrio inuasissent, eodemq; tempore ex oppi- 30
 do erupissent hostes, forte in statione Martius fuit. Is cum delecta militum manu non modo
 impetum erumpentium retudit, sed per patentem portam ferox irrupit: cedeq; in proximo
 vrbis facta, ignem temere arreptum imminentibus muro adificiis iniecit. Clamor inde oppi-
 danorum mistus muliebrī puerilīq; ploratu, ad tertorem (vt solet) primo ortus, & Romanis
 auxit animum, & turbauit Volscos, utpote capta vrbe, cui ad ferendā open uenerant, ita fu- 35
 si Volsci Anriates, Coriolī oppidum captū: tantumq; sua laude obstitit fame Consulū Ma-
 rius, vt nisi fœdus cum Latinis columna aenea insculptū monumento esset ab Sp. Cassio vno
 quia Collega abfuerat, ictum, C. Posthumium Cominium bellum gessisse cum Volscis, me-
 moria cessisset. Eodē anno Agrippa Menenius moritur, vt omni uita pariter Patribus ac
 plebi charus, post secessionem charior plebi factus. Huic interpreti arbitrorq; concordie ciui-
 um, Legato Patrum ad plebem, reductorī plebis Romanæ in vrbe sumptus funeri defuit, ex- 40
 tulit eum plebs sextantibus collectis in capita, Consules deinde T. Geganius, P. Minutius
 facti, Eo anno cū & foris quieta omnia bello essent, & domi sanata discordia, aliud multo gra-
 uius malum ciuitatem inuasit, caritas primū annonæ ex incultis per secessionē plebis agris:
 fames deinde, qualis clausis solet, ventumq; ad interitum seruitiorum utiq; & plebis esset, nē
 Consules prouidissent, dimissis passim ad frumentum coemendum non in Heruriam modō 45
 dextris ab Hostia littoribus, lauoq; per Volscos mari usq; ad Cumas, sed quasitū in Sicilia
 quoq; adeo finitimorum odia longinquis coegerant indigere auxiliis, Frumentum cum Cu-
 mis coemptum esset, naues pro bonis Tarquiniorum ab Aristodemo tyrāno, qui haeres erat,
 retenta sunt. In Volscis Pontinoq; ne emi quidem poruit, periculū quoq; ab impetu homi- 50
 nū ipsis frumentatoribus fuit. Ex Heruscis frumentū Tiberi uenit, eo sustentata est plebs. In
 cōmodo bello in tam arcis cōmentibus vexati forent, nī Volscos iam mouentes arma pesti-
 lencia ingens inuasisset, ea clade contreritis hostium animis, vt etiā vbi ea remississet, terrore
 aliquo teneretur. Et Velitris auxere numerum colonorū Romanū, & Norba in mōres nouā
 coloniā, quæ arx in Pontino esset, miserunt. M. Minurio deinde & A. Sempronio COSS. ma-
 gna vis frumenti ex Sicilia aduecta, agitatūq; in Senatu quantum plebi daretur, multi ve-

lex tribunali
 in creatura

est enim
 exercito

nisse tepus premende plebis putabat recuperadique iura, que extorta secessione ac vi Patribus
 55 essent. In primis Marrius Coriolanus hostis tribunitie potestatis, si annonam, inquit, veteres
 volunt, ius pristinum reddant Patribus, cur ego plebeios magistratus, cur Sicinium pollentem vi
 deo sub iugum missus, tanquam latronibus redemptus? ego ne has indignitates diutius patiar, quam
 necesse est: Tarquinium Regem qui non tulerim, Sicinium feram: sed cedat nunc, auocet plebem, par-
 tet via in sacrum montem aliosque colles: rapiant frumenta ex agris nostris, quemadmodum tertio
 60 anno rapuerunt: vtantur annona, quam furore suo fecere, audeo dicere hoc malo domitos ipsos
 potius cultores agrorum fore, quam vt armati per secessionem colli prohibeant. Haud tam facile dic-
 tum est faciendum ne fuerit, quam potuisse arbitror fieri, vt conditionibus laxanda annona, & tri-
 bunitiam potestatem, & omnia inuitis iura imposita Patres demeret sibi. Et Senatus nimis
 atrox visa sententia est, & ira plebe prope armavit, fame iam se sicut hostes peti, cibo victuque
 65 fraudati, peregrinum frumentum, sola alimenta ex imperato fortuna dederit, ab ore rap-
 pi: nisi Cneo Martio vinciti dedantur Tribuni, nisi de tergo plebis Romana fatiffiat, eum sibi
 carnificem nouum exortum, qui aut mori, aut seruire iubet. In exitum est curia impetus
 factus esset, ni peropportune Tribuni die dixissent, Vbi ira est suppressa, se iudicem quisque, se
 dominum vitae necisque inimici factum videbat. Contemptim primo Marrius audiebat mi-
 70 nas tribunitias, auxilium, non potestatis datum illi potestati: plebisque, non Patrum Tribunos esse
 se, sed adeo infensa erat coorta plebs, vt vnus poena defungendus esset Patribus. Restiterunt ta-
 men aduersa inuidia, vti sunt: tam suis quisque quam totius ordinis viribus, ac primo ten-
 tati res est, si dispositis clientibus absterrendo singulos a concionibus conciliisque, discipere re-
 75 possent: vniuersi deinde processere: quicquid erat Patrum, reos diceres, precibus plebem ex-
 poscentes, vnum sibi ciuem, vnum Senatorem, si innocentem absoluerent, pro nocente do-
 narent. Ipse cum die dicta non adesset, perseveratum in ira est. Damnatus absens, in Volscos
 exulatum abiit, minitans patriam, hostilesque iam tum spiritus gerens. Venientem Volsci be-
 nigne exceperunt, benigniusque indies colebant, quo maior ira in suos eminebat, crebraque nunc
 80 querela, nunc minas percipiebantur. Hospitio utebatur Accii Tullii, longe is tum princeps
 Volsci nominis erat, Romanisque semper infestus. Ita cum alterum vetus odium, alterum ira
 recens stimularer, consilia conferunt de Romano bello. Haud facile credebant plebem suam im-
 pelli posse, vt toties infeliciter tentata arma caperent, multis saepe bellis, pestilentia postremo
 85 amissa iuuentute fractos spiritus esse: arte agendum in exoleto iam vetustate odio, vt recentia
 aliqua ira exacerbarentur animi. Ludi forte ex instauracione Magni Romae parabantur, in-
 staurandis haec causa fuerat ludis, Mane seruum quidam paterfamilie nondum commissio spectacu-
 lo sub furca cesum medio egerat circo: cepti inde ludi, velut ea res nihil ad religionem perti-
 nuisset, haud ita multo post T. Latino de plebe homini somnium fuit: visus Iupiter dicere, Sibi
 ludi praesultorem displicuisse, nisi magnifice instaurarentur hi ludi, periculum urbi fore: irer,
 90 ea COSS. nunciaret. Quamquam haud sane liber erat religione animus, verecundia tamen maiesta-
 tis magistratu timorem vicit, ne in ora hominum pro ludibrio abiret, magno illi ea cunctatio
 sterit: filium namque intra paucos dies amisit, Cuius repentinae cladis ne causa dubia, agro
 animi eadem illa in somnis obuerfata species, visa est rogare, Satin magnam spereris numinis
 haberet mercedem: maiorem instare, ni eat prope ac nunciet COSS. iam praesentior res erat,
 cunctantem tamen ac prolatantem ingens vis morbi adorta est debilitate subita, tunc enim uero
 95 deorum ira admonuit, Fessus igitur malis praeritis instatibusque, consilio propinquorum adhibi-
 bito, cum visa atque audita, & obuerfatu toties somno Iouem, minas irasque caelestes representatis
 casibus suis exposuisset, consensu inde haud dubio omnium, qui aderat, in forum ad COSS. lecto
 deferretur, inde in curiam iussu Consulū delatus, eadem illa cum Patribus ingenti admiratione
 100 enarrasset: ecce aliud miraculum, Qui captus omnibus membris delatus in curiam esset, eum
 functi officio pedibus suis domum redisse, traditum memorie est. Ludi quamplurimum vt fieret, Se-
 natus decreuit. Ad eos ludos autore Accio Tullio vis magna Volcorum venit. Priusquam comit-
 terentur ludi, Tullius (vt domi compositum cum Martio fuerat) ad COSS. venit, dicit esse quae
 secreto agere de rep. velit arbitris remotis. Inuitus, inquit, quod sequi visum sit, de meis ciuibus lo-
 105 quor: non tamen admissum quocquam ab his criminatum venio, sed cautum ne admittant, ni-
 mio plus quam velim nostrorum ingenia sunt mobilia, multis id cladibus sensimus: quippe qui non
 nostro merito, sed vestra patientia incolumes sumus, magna hic nunc Volcorum multitu-
 do est, ludi sunt, spectaculo inuenta ciuitas erit, memini quid per eandem occasionem ab Sa-

accusationem

senatorum

gestando

qui iussit

binorum iuuentute in hac vrbe commissum sit, horret animus nequid inconsulte ac temere
 fiat. Hec nostra vestraque causa prius dicenda vobis COSS. rarus sum: quod ad me attinet, ex
 templo hinc domum abire in animo est, ne cuius facti dictique contagione prelosum violer. Hec
 locutus abiit, COSS. cum ad Patres rem dubiam sub autore certo detulissent, auctor magis
 5 (vt fit) quam res ad praecauendum vel ex superuacuo mouit, factoque Senatusconsulto, vt vrbe
 excederent Volsci, pracones dimittuntur, qui omnes eos proficisci ante noctem iuberent,
 Ingens pauor primo discurrentes ad suas res tollendas in hospitia perculit: proficiscitibus de-
 inde indignatio oborta, se vt consceleratos contaminatosque ab ludis f. s. t. diebus coetu quo-
 10 dam modo hominum Deorumque abactos esse. Cum prope continuato agmine irent, pra-
 gressus Tullius ad caput Ferentinum, vt quisque eueniret, primores eorum excipiens quere-
 do indignandoque, & eos ipsos sedulo audientes secunda ira verba, & per eos multitudinem
 aliam in subiectum viae campum deduxit. Ibi in concionis modum orationem exorsus, Ve-
 teres Po. Ro. iniurias, cladesque gentis Volcorum, vt omnia, inquit, obliuiscimini alia, ho-
 15 diernam hanc contumeliam quo tandem animo fertis? qua per nostram ignominiam ludos
 commiseris, an non sensistis triumphatum hodie de vobis esse? vos omnibus ciuibus, pere-
 grinis, tot finitimis populis spectaculo abeuntes fuisse: vestras coniuges, vestros liberos tra-
 ductos per ora hominum? quid eos, qui audiuere vocem praconis? quid qui vos videre abe-
 20 untes? quid eos, qui huic ignominioso agmini fuere obuii, existimasse putatis? nisi aliquid
 profecto nefas esse, quod si intersimus spectaculo, violaturus simus ludos, piaculumque merita-
 ri: ideo nos ab sede piorum, coetu, concilioque abigi, quid deinde illud non succurrit? vitare
 nos quod maturarimus proficisci? si haec profectio & non fuga est, & hanc urbem vos non
 hostium ducitis: vbi si vnum diem morari essetis, moriendum omnibus fuit. Bellum vobis
 25 indictum est magno eorum malo qui indixere, si viri estis. Ita & sua sponte irarum pleni &
 incitati, domos inde digressi sunt: instigandoque suos quisque populos, effecere vt omne Vol-
 scum nomen deficeret. Imperatores ad id bellum de omnium populorum sententia lecti. Ac-
 cius Tullius, & Cn. Martius exul Romanus, in quo aliquanto plus spei repositum: quam spa-
 30 nequaquam fessellit, vt facile appareret ducibus validiorem, quam exercitum rem Romanam esse, Cir-
 ceios profectus primum colonos, inde Romanos expulit, liberamque eam urbem Volscis tra-
 didit, inde in Latianam viam transuersis tramitibus transfessus, Sarricum, Longulam, Pola-
 lustram, Coriolos, Nouellam, haec Romanis oppida ademittit: inde Lauinium recepit, tunc de-
 inceps Corbionem, Vitelliam, Trebium, Labicos, Pedum cepit, postremum ad urbem a Pe-
 35 do ducit, & ad fossas Ciuilias quing. ab vrbe millia passuum castris positus, populatur inde
 agrum Romanum, cultodibus inter populatores missis qui Patritiorum agros intactos ser-
 uarent: siue infensus plebi magis, siue vt discordia inde inter Patres plebemque oriretur, que
 40 profecto orta esset, adeo Tribuni iam ferocem per se plebem criminando in primores ciuita-
 tis instigabant: sed externus timor maximum concordiae vinculum, quamuis suspectos in-
 fensosque inter se iungebat animos. Id modo non conueniebat, quod Senatus COSS. que nunc ali-
 bi spem quam in armis ponebant, plebes omnia quam bellum malebat, Sp. Nautius iam & Sex. Furius
 COSS. erant, eos recedentes legiones, praedia per muros, aliaque in quibus stationes vigilasque
 45 esse placuerat, loca distribuentes, multitudo ingens pacem poscentium primum seditioso cla-
 more conterruit: deinde vocare Senatum, referre de Legatis ad Cn. Martium mittendis coe-
 git. Acceperunt relationem Patres, postquam apparuit labare plebis animos: missisque de pace ad
 Martium Oratores atrox responsum reulerunt, Si Volscis ager redderetur, posse agi de pa-
 ce: si praeda belli per ocium frui velint, memorere se & ciuium iniuria, & hospitium beneficium,
 50 annisurum vt appareat exilio sibi iratos, non fractos animos esse, iterum deinde iidem mis-
 si non recipiuntur in castra, Sacerdotes quoque suis insignibus velatos, iisse supplices ad ca-
 stra hostium traditum est, nihilo magis quam Legatos flexisse animum. Tum matronae ad Ve-
 turiam matrem Coriolani, Volumniamque uxorem frequentes coeunt: id publicum consilium
 an muliebris timor fuerit, parum inuenio: peruicere certe vt & Veturia magno natu mulier,
 55 & Volumentia duos paruos ex Martio ferens filios, secum in castra hostium irent: & quam armis vi-
 ri defendere vrbe non possent, mulieres precibus lachrymisque defenderent. Vbi ad castra ve-
 ritum est, nunciaturque Coriolano adesse ingens mulierum agmen, primo vt qui nec publica maiesta-
 te in Legatis, nec in sacerdotibus tanta offensa oculis animoque religione motus esset, multo
 obstinatior aduersus lachrymas muliebres erat: dein familiarium quidam, qui insignem mo-
 c v

subrepta via

fontem

perna

vetula

sticia inter ceteras cognouerat Veruriam, inter nurum nepotesq; stantē. Nisi me frustratur 55
 (inquit) oculi, mater tibi coniuxq; & liberi adsunt. Coriolanus prope re amens costernatus,
 ab sede sua cum ferret matri obuię complexum: mulier in iram exprecibus versa. Sine prius
 quam complexum accipio, sciam, inquit, ad hostem, an ad filium venerim, captrua matrisne
 in castris tuis sum, in hoc me longa vita, & infelix senectū traxit, vt exulem te, deinde hostem
 viderem? potuisti populari hanc terram, qua te genuit atq; aluit: non tibi quamuis infesto 60
 animo & minaci perueneras, ingredienti fines ira cecidit: non cum in conspectu Roma fuit,
 succurrit, intra illa moenia domus ac penates mei sunt, mater, coniux, liberiq; Ergo ego nisi
 peperissem, Roma non oppugnaretur: nisi filium haberem, libera in libera patria mortua es
 sem. Sed ego nihil iam pati nec tibi turpius, quam mihi miserius possum, nec vt sum mi- 65
 serissima, diu futura sum. De his videris, quos (si pergis) aut immatura mors, aut longa ser-
 uirus manet. Vxor deinde ac liberi amplexi, stertusq; ab omni turba mulierum ortus, & cō-
 ploratio sui patrięq; fregere tandem virum. Complexus inde suos dimittit, ipse retro ab vr-
 be castra mouit, abductis deinde legionibus ex agro Romano, inuidia rei oppressum perisse
 tradunt: alii alio leto. Apud Fabium longe antiquissimum autorem vsq; ad senectutem vi- 70
 xisse eundem inuenio. Refert certe, hanc sepe eum exacta grate usurpasse vocem, Multo mi-
 serius seni exilium esse. Non inuiderunt laudes suas mulieribus viri Romani, adeo sine ob-
 tractatione gloria aliena vivebatur: monumento quoq; quod esset, templum Fortunę mulie-
 bri adificatum, dedicatumq; est. Rediere deinde Volsci adiunctis Aequis in agrum Roma-
 num: sed Aequi Accium Tullium haud vltra tulere ducem. Hinc ex certamine Volsci Aequi- 75
 ne Imperatorem conuicto exercitui darent, seditio, deinde atrox praelium ortum. Ibi
 fortuna Po. Ro. duos hostium exercitus haud minus pernicioso quam pertinaci certamine
 cōfecit. COSS. T. Sicinius, & C. Aquilius, Sicinio Volsci, Aquilio Hernici (nam ii quoq;
 in armis erant) Prouincia euenit. Eo anno Hernici deuicti, cum Volscis aquo Marte disces- 80
 sum est. Sp. Cassius deinde, & Proculus Virginius COSS. facti: cum Hernicis foedus ictū,
 agri parres duae ademptae, inde dimidium Latinis, dimidium plebi diuisurus COS. Cassius
 erat. Adiciebat huic muneri agri aliquantum, quem publicum possideri a priuatis crimina- 85
 nabantur. Id multos quidem Patrum, ipsos possessores periculo rerum suarum terrebar. sed
 & publica Patribus sollicitudo inerat, largitione Consulem periculosas libertati opes struere.
 Tum primum lex Agraria promulgata est, nunquam deinde vsq; ad hanc memoriam sine
 maximis motibus rerum agitata. Consul alter largitioni resistebat authoribus Patribus, 89
 nec omni plebe aduersante, que primo coeperat fastidire munus vulgatum a ciuibus esse in
 socios: saepe deinde & Virginium Consulem in concionibus velut vaticinantem audiebat,
 Pestilens Collegę munus esse, agros illos seruitutem iis qui acceperant, laturos: regno viam
 fieri. Quid enim ita assumi socios & nomen Latinum? quid attinuisse Hernicis pauloante 90
 hostibus, capti agri tertiam partem reddi? nisi vt haec gentes pro Coriolano duce Cassium
 habeant? popularis iam esse dissuasor & intercessor legis agrarię coeperat. Vterque deinde
 COS, certatim plebi indulgere, Virginius dicere passurum se assignari agros, dum ne cui,
 nisi ciui Romano assignentur. Cassius quia in agraria largitione ambiciosus in socios, eoq;
 ciuibus visor erat, vt alio munere sibi reconciliaret ciuium animos iubere pro sculo fru- 95
 mento pecuniam acceptam retribui populo. Id vero haud secus quam presentem mercedē
 regni aspernata plebes: adeo propter suspicionem insitam regni, velut abundarent omnia, mu-
 nera eius in animis hominum respuebantur. Quem vbi primum magistratu abiit, damnatū,
 necatumq; constat. Sunt qui patrem autorē eius supplicii ferant, eū cognita domi causa ver- 100
 berasse ac necasse, peculiumq; filii Cereri consecrauisse: signum inde factum esse, & inscriptū,
 Ex Cassia familia datum. Inuenio apud quosdam, idq; propius fidem est, a Quæstoribus Cæ-
 sone Fabio & L. Valerio diem dictam perduellionis, damnatumq; populi iudicio, dirutas pu- 105
 blice edes, ea est area ante Telluris ædem, cæterum siue illud domesticum, siue publicum fuit
 iudicium, damnatur, Seruilio Cornelio, Q. Fabio Consulib;. Haud diuturna ira populi in
 Cassium fuit, dulcedo agrarię legis ipsa per se dempto autore subibat animos: accensa q; ea
 cupiditas est malignitate Patrum, qui deuictis eo anno Volscis Aequisq;, militē præda frau- 105
 dauere, quicquid captum ex hostibus est, vendidit Fabius COS, ac redegit in publicum. Inui-
 sum erat Fabium nomen plebi propter nouissimum Consulem: tenere tamen Patres, vt cū
 L. Aemilio, Casio Fabio COS, crearetur, eo infestior facta plebes, seditione domestica bellum

1 externum exciuit, bello deinde ciuiles discordiæ intermissæ. Vno animo Patres ac plebs re-
 bellantes Volcos & Aequos, duce Aemilio prospera pugna vicere: plus tamen hostium fug-
 ga, q̄ præliū absumpsit, adeo pertinaciter fusos insecti sunt equites. Castoris ædes eodem
 anno Idibus Quintilibus dedicata est. Vota erat Latino bello, Posthumio Dictatore: filius
 eius Duumuir ad id ipsum creat⁹ dedicauit. Sollicitati & eo anno sunt dulcedine agrarię
 5 legis animi plebis. Trib. pl. popularē potestatē lege populari celebrabāt. Patres satis supq; gra-
 tuiti furoris in multitudine credentes esse, largitricnes temeritatēq; inuitamenta horrebāt,
 acerrimi Patribus duces ad resistendum COSS. fuere. Ea igitur pars reip. vicit, nec in præ-
 sens modo, sed in veniens etiā annū M. Fabium Caesonis fratrem, & magis inuisum alterū
 10 plebi accusatore Sp. Cassii, L. Valerium Consulem dedit. Certatum eo quoq; anno cū Tri-
 bunis est, vana lex, vaniq; legis authores iactando irritū munus facti. Fabium inde nomen
 ingens post tres continuos Consulatus, vnoq; velut tenere omnes expertos Tribunitiis cer-
 taminibus, habitum. Itaq; vt bene locatus, māsit in ea familia aliquandiu henos. Bellū inde
 Veiens inuitum, & Volsci rebellantur, sed ad bella externa propē supererant vires, abuteban-
 15 turq; iis inter femeritias ceptantur. Accessere ad agras iam omnium mentes prodigia cale-
 stia, propē quotidianas in vrbe agrisq; ostentantia minas: motiq; ira numinis causam nullā
 aliam Vates canebant, publice priuatimq; nunc extis nunc per aues consulti, q̄ haud rite sa-
 cra fieri, qui terrores tamen eō euasere, vt Oppia virgo Vestalis damnata incesti pœnas de-
 derit. Q. Fabi⁹ inde, & C. Tullius COSS. facti. Eo anno non segnior discordia demū, & bela-
 20 lum foris atrocitas fuit. Ab Aequis arma sumpta. Veientes agrum quoq; Romanorum po-
 pulantes inierant. Quorum bellorum crescente cura, Casio Fabio & Sp. Furio COSS. fuit,
 Arrotam Latinam vrben Aequi oppugnabant, Veientes pleni iam populationum, Remā
 ipsam se oppugnatos minitabantur, qui terrores, cum compefcere deberēt, auxere in super
 animos plebis: redibatq; non sua sponte plebi mos detrectandi militiam, sed Sp. Licinius Tri-
 25 bunus plebis, venisse tempus ratus per vltimam necessitatem legis agrarię Patribus iniun-
 gendæ, susceperat rem militarem impediendam, cæterum tota inuidia Tribunitiæ potesta-
 tis versa in authorem est: nec in eum Consul acris q̄ ipsius eius Collegē coorti sunt, auxi-
 liosq; eorum delectum COSS. habent. Ad duo simul bella exercitus scribitur ducendus, Fa-
 bio in Veientes, in Aequos Furio datur, & in Aequis quidem nihil dignum memoria gestū
 30 est, Fabio aliquanto plus negocii cum ciuibus, q̄ cum hostibus fuit, vnus ille vir ipse Consul
 rempublicam sustinuit, quam exercitus odio Consulis, quantum in se fuit, prodebat. Nam cū
 COS, præter ceteras Imperatorias artes, quas parando gerendoq; bello edidit plurimas, ita
 infruxisset aciem, vt solo equitatu emissio exercitum hostium funderet, insequi fusos pedes
 noluit: nec illos etsi non adhortatio inuisi ducis, suum saltem flagitium, & publicum in præ-
 35 sentia dedecus, postmodo periculum, si animus hosti redisset, cogere potuit gradu accelerare:
 aut si aliud nihil, instare instructos, inuisu signa referunt, incestiq; (credere victos) excreta-
 res nunc Imperatorem, nunc nauatam ab equite operam, redeunt in castra. Nec huic tam pe-
 stilentij exemplo remedia vlla ab Imperatore quesita sunt, adeo excellentibus ingeniis citius
 defecerit ars, qua ciuem regant, quam qua hostem superent. COS, Romam rediit, nō tam bel-
 40 li gloria aucta, q̄ iritato exacerbatoq; in se militum odio, obtinere tamen Patres vt in Fa-
 bio gente Consulatus maneret. M. Fabium Consulem creat, Fabio Collega Cn. Manilius da-
 tur. Et hic annus Tribunum autorem legis agrarię habuit, T. Pontificius fuit, is eodem viā
 velut processisset Sp. Licinio, ingressus, delectum paulisper impedit. Perturbatis iterum Pa-
 45 tribus, Ap. Claudius victam Tribunitiam potestatem dicere priore anno in presentia reip.,
 exemplo in perpetuum, quando inuentum sit suis ipsam viribus dissolui: neq; enim vnq; de-
 futurum, qui & ex Collega victoriam sibi & gratiam melictis partis bono publico velit qua-
 sitam: & plures, si pluribus opus sit, Tribunos ad auxilium Consulum paratos fore, & vnū
 vel aduersus omnes satis esse: darēt modo & COSS. & primores Patrum operam, vt si min⁹
 omnes, aliquos tñ ex Tribunis reip. ac Senatū conciliarēt. Præceptis Appii moniti Patres vni
 50 uersi, comiter ac benigne Tribunos appellare, & Cōsulares vt cuiq; eorum priuatim aliquid
 iuris aduersus singulos erat, partim gratia, partim autoritate obrinuerunt, vt Tribunitiē pote-
 statis vires salubres vellent reip. esse: nouemq; Tribunorum aduersus vnū moratore pu-
 blici commodi auxilio delectum COSS. habent. Inde ad Veies bellū præfecti, quō vndiq; ex
 Hetruria auxilia conuenerant, non tam Veientū gratia concitata, q̄ q̄ in spem ventū erat

discordia intestina dissolui rem Romanam posse, principesq; in omnium Hetruricæ populorum conciliis fremebant æternas opes esse Romanas, nisi inter semet ipsos seditionibus saciant, id vnum venenum, eam labem ciuitaribus opulenti reperant, vt magna imperia mortalia essent. Diu sustentatum id malum, partim Patrum consiliis, partim patientia plebis iam ad extrema venisse, duas ciuitates ex vna factas: suos cuiq; parti magistratus, suas leges esse. primum in delectibus fauere solitos, eosdem in bello tamen parere ducibus: qualicumq; vrbis statu manente disciplina militari sibi potuisse, iam non patendi magistratibus morem in castra quoq; Romanum militem sequi. Proximo bello in ipsa acie, in ipso certamine consensu exercitus traditam vltro victoriam victis Aequis, signa deserta, Imperatorem in acie relicti, iniussu in castra reditum, profecto si inferur, suo milite vinci Romam posse, nihil aliud opus esse, q̄ indicij ostenditq; bellij, cætera sua sponte fata & deos gesturos. Ea spes Hetruscos armauerat multis inuicem casibus victos victoresq;, COSS. quoq; Romani nihil praterea aliud q̄ suas vires, sua arma horrebant. memoriaq; pessimi proximo bello exempli terrebant, ne rem committerent eò vbi duæ simul acies timenda: essent. Itaq; castris se tenebant rã ancipiti periculo auerſi diem tempusq; forsitan ipsum leniturum iras, fanitatemq; animis allaturum. Veiens hostis Hetruscisq; eo magis prepropere agere, iacessere ad pugna, animo obsequitudo castris, prouocãdoq; postremo vt nihil mouebant, tam Consules ipsos, q̄ exercitũ inceptãdo, simulationem intestinæ discordiæ remedium timoris inuentum, & COSS. magis non confidere, q̄ non credere suis militib⁹, nouũ seditionis genus, silentij ocijq; inter armatos. Ad hæc in nouitate generis originisq;, qua falsa qua vera iacere. Hac cũ sub ipso vallo portisq; streperent, haud egre COSS. patri: at imperite multitudinĩ nunc indignatio, nunc pudor pectora versare, & ab intestinis auertere malis: nolle inultos hostes, nolle successum, non Patrib⁹, non Consulibus: externa & domestica odia certare in animis, tandem superat externa, adeo superbe insolenterq; hostis eludebat. Frequentes in pretorium conueniunt, poscunt pugnam, postulat vt signum detur. COSS. velut deliberandi capita conferunt, diu colloquuntur. Pugnare cupiebant, sed retro reuocanda, & addenda cupiditas erat, vt aduersando remorãdoq;, incitato semel militi adderent impetũ. Redditur responsum, immaturã rem agi, nõdũ tempus pugne esse, castris se tenerent, edicunt inde vt abstineant pugna: si quis iniussu pugnaverit, vt in hostem animaduersuros. Ita dimissis, quo minus COSS. velle credunt, crescit ardor pugnandi. Accendunt insuper hostes ferocius multo, vt statuisse non pugnatẽ COSS. creditũ est: qui pape impune sa insultaturos, non credi militi arma, rem ad vltimum seditionis eruptionem, si nemq; venisse Romano imperio. His freti, occurrant portis, ingerunt probra, egre abstinent quin castra oppugnent. Enimvero non vltra contumeliã pati Romanus posse, totis castris vndiq; ad COSS. curritur, non iam sensim vt antè, per Centurionum principes postulat, sed passim omnes clamoribus agunt. Matura res erat, tergiuersatur tamen Fabius, deinde ad crescentem tumultum iam metu seditionis Collega concedente, cum silentium classico fecisset, Ego istos Cn. Manili posse vincere scio, velle ne scirem ipsi fecerunt. Itaq; certum atq; decretum est, non dare signum, nisi victores se redituros ex hac pugna iurent. Consulem Romanũ miles semel in acie festellit, deos nunq; fallit. Cetero erat Marce Flauoleius inter primores pugna: flagitator: Victor, inquit, Marce Fabi reuertar ex acie: si fallar, Iouẽ patrẽ, gradiuntq; Martem, aliosq; vltrotes inuocat deos. Idem deinceps omnis exercitus in se quisq; iurat, Iuratis datur signum, arma capiunt, eunt in pugnam irarum speiq; pleni: nunc iubent Hetruscos probra iacere, nunc armato sibi quisque lingua promptum hostem offerri. Omnium illo die, qua plebis qua Patrum eximia virtus fuit, Fabium nomen, Fabia gens maxime enituit: multis ciuilibus certaminibus infensos plebis animos illa pugna sibi reconciliare statuunt. Instruitur acies, nec Veiens hostis Hetruscãq; legiones derectant, propè certa spes erat non magis secum pugnaturos q̄ pugnaverint cum Aequis: maius quoq; aliquid in tã irritis animis, & occasione ancipiti haud desperandum esse facinus. Res aliter longe euenit, nam non alio antè bello infestior Romanus (adeo hinc contumeliosos hostes, hinc Consules mora exacerbauerant) prælium inuit. Vix explicandi ordinis spatium Hetruscis fuit, cum pilis inter primam trepidationem abiectis temere magis q̄ emissis, pugna iam ad manus, iam ad gladios, vbi Mars est atrocissimus, venerat. Inter primores genus Fabium insigne spectaculo ex emploq; ciuibus erat, ex his Q. Fabium (tertio hic anno antè COS. fuerat) principem in cõferros Veientes euntẽ, ferox viribus & armorũ, arte Thuscus incautum inter multas versantẽ

hostium manus, gladio per pectus transfigit, telo extracto, præceps Fabius in vulnus abiit. Senfit vtraq; acies vnus viri casum, cedebatq; inde Romanus, cum M. Fabius COS. trahit luit iacentis corpus: obiectaq; parma, Hoc iurastis, inquit, milites, fugientes vos in castra redituros: adeo ignauissimos hostes timetis magis, q̄ Iouẽ Marrẽq;, per quos iurastis: sat ego iniuratus aut victor reuertar, aut prope te hic Q. Fabi dimicãas cadã. Consuli tũ Cæso Fabius prioris anni COS. Verbis ne istis frater vt pugnent te impetraturũ credis: Dii impetrabit, per quos iurauere: & nos, vt decet proceres, vt Fabio nomine est dignum, pugnando potius q̄ adhortãdo accedamus militum animos. Sic in primum infestis hastis protolat duo Fabii, totamq; mouerunt secum aciem. Prælio ex parte vna restituto, nihilo legnimo in certu alio Cn. Manilius COS. pugnam ciebat, vbi propè similis fortuna est versata, nam vt altero in cornu Q. Fabium, sic in hoc ipsum Consulem Maniliũ iam velut fufos agẽtem hostes & impigre milites secuti sunt: & vt ille graui vulnere ic̄t⁹ ex acie cessit, interfectũ rati, gradu reule re: cessissentq; loco, ni COS. alter cum aliquot turmis equitum in eam partem citato equo aduectus, viuere clamitans Collegam, se victorem fuso altero cornu adesse: rem inclinãtam sustinisset. Manilius quoq; ad restituendam acie se ipse coram offert. Duorum Consulum cognita ora accendunt militum animos, simul & rarior iam erat hostium acies, dum abundante multitudine freti, subtracta subsidia mittunt ad castra oppugnanda: in qua haud magno certamine impetu factõ, dum prædã magis q̄ pugne memores tererent tempus, Triarii Romani qui primam irruptionem sustinere non potuerant, missis ad COSS. nunciis, quo loco res essent, conglobati ad Pretorium redeunt: & sua sponte prælium ipsi renouant: & Manilius COS. reuectus in castra, ad omnes portas milite opposito, hostib⁹ viam clauserat. Ea desperatio Thuscis rabiẽ magis q̄ audaciam accedit. Nam cũ incurfantes quacunq; exitum ostenderet spes, vano aliquoties impetu islent: globus iuuenum vnus ipsum Consulem insignem armis inuadit. Prima excepta à circumstantibus tela: sustineri deinde vis nequit. Cõsul mortifero vulnere ic̄tus cadit: fufiq; circa omnes. Thuscis crescit audacia, Romanos terror per tota castra trepidos agit: & ad extrema ventũ foret, ni Legati raptõ Consulũ corpore, pateficerent vna porta hostibus viam, ea erumpunt, consternatõq; agmine abeunt, in viciorẽ altẽq; incidunt Consule. Ibi iterum casti fufiq; passim, victoria egregia parta, tristis tũ duobus tam claris funeribus. Itaq; COS. decernente Senatu triũphũ, si exercitus sine imperatore triumphare possit: pro eximia eo bello opẽra facile passurũ respondit, se familia funesta Q. Fabii fratris morte, rep. ex parte orba Cõsule altero amisso, publico priuatoq; d. firmẽ iucta laureã non accepturum. Omnĩ acto triumpho, depositus triumphus clarior fuit: adeo facta in tempore gloria interdũ cumulatio redit. Funera deinde duo, Colloge fratrisq; dicit. Idem in vtroq; laudatur, cum concedendo illis suas laudes, ipse maximam partem earum ferret, neq; immemor eius, quod initio Consulatus imbiberat, reconciliandi animos plebis, saucios milites curandos diuidit Patribus, Fabiis plurimi dari, nec alibi maiore cura habiti, inde populares iã esse Fabii, nec hoc vlla alia re, nisi salubri reip. parte. Igit nõ Patrũ magis q̄ plebis studiũ Cæso Fabius cum T. Virgino COS. fact⁹, neq; bella neq; delectus, neq; vllã aliam priorẽ curã agere, q̄ vt iam aliqua ex parte inchoata concordia spe, primo quoq; tẽpo re cũ Patribus coalesceret animi plebis. Itaq; principio anni cõsueit priusq; quisq; agraria legis autor Tribun⁹ existeret, occuparet Patres ipsi suũ mun⁹ ficere, captiuũ agrũ plebi q̄ maxime equaliter daret, equũ esse habere eos, quorũ sanguine ac sudore part⁹ sit. Alpernati Ptes sunt, questũ quoq; quidã nimia gloria luxuriare, & euanescere viuũ quondã illud Cesonis ingeniu: nullẽ deinde vrbatq; factiões fuere. Vexabatur incurfionib⁹ Aequorũ Latini, eò cũ exercitu Cæso missus in ipsorũ Aequorũ agrũ depopulandũ transiit. Aequi se in oppida receperũt, murisq; se tenebãt, eò nulla pugna memorabilis fuit. At à Veiete hoste clades accepta temeritate alteri Cõsulis: actũq; de exercitu foret, ni Cæso Fabi⁹ in tẽpore subsidio venisset. Ex eo tẽpore neq; pax, neq; bellũ cũ Veietibus fuit: res proxime in formã latrocinii venerat, legionib⁹ Romanis cedebãt, in vrbẽ vbi abductas senserãt legiões, agros incurfãbãt, bellũ qui ete, quierẽ bello inuicẽ eludentes. ita neq; omitti tota res, neq; perfici poterat, & alia bella aut presentia instãbãt, vt ab Aequis Volscisq; nõ diutius q̄ recens dolor proximã clades transisset, quiescentib⁹: aut mox moturos se apparebat Sabinos semper infestos, Hetruriamq; oẽm. Sed Veiens hostis assiduus magis q̄ grauis, contumeliosus sepius q̄ periculo animos agitabat, quod nullo tẽpore negligi poterat, aut auerti aliõ sinebat. Tũ Fabia gens Senatũ adiit, COS:

pto ea gente loquitur, Assiduo magis q̄ magno presidio (vt scitis Patrēs cōscripti) bellū Ve
 iens eger: vos alia bella curate, Fabios hostes Veientibus date, auctores sumus tutam ibi ma
 iestatem Romani nominis fore: nostrum id nobis velut familiare bellum priuato sumptu ge
 rere in animo est, resp. & milite illic & pecunia vacet. Gratia ingētes adq̄, COS, ē curia e
 gressus, comitante Fabiorum agmine, qui in vestibulo curiæ Senatusconsultum expectantes
 steterant, domum redit, iussu armati postero die ad limen Consulis adesse, domos inde disce
 60 dunt, Manat tota vrbe rumor: Fabios ad calum laudibus ferunt: familiam vnam subisse ci
 uitatis onus: Veientes bellum in priuatam curam, in priuata arma versum, si sint duæ roboris
 eiusdem in vrbe gentes, deposcant, hæc Volcos sibi, illa Aequos, Po, Ro, tranquillam pacem
 agente, omnes finitimos subigi populos posse. Fabii postera die arma capiūt, quod iussu erāt,
 conueniunt, COS, paludatus egrediens in vestibulo gentem omnem suam instructo agmine
 65 videt, acceptus in medium signa ferri iubet, Nunq̄ exercitus neq̄ minor numero, neq̄ clarior
 fama & admiratione hominum per urbem incescit, Sex & CCC milites, omnes patricii, oēs
 vnus gentis, quorum neminem ducem sperneret egregius quibuslibet temporibus Senat⁹,
 ibant vnus familia viribus, Veienti populo pestem minitantes, Sequebantur turba, pro
 pria alia cognatorū sodaliumq̄, nihil medium, nec spem nec curam, sed immensa omnia vol
 70 uentium animo: alia publica sollicitudine excitata, fauore & admiratione stupens, ire fortes,
 ire felices iubent, inceptis euentus pares reddere, Consulatus inde ac triumphos, omnia præ
 mia ab se, oēs honores sperare, Præteritis Capitolii arcemq̄ & alia tēpla, quicquid deorū
 oculis, quicquid animo occurrit, precantur vt illud agmen sanctum atq̄ felix mittant, sospi
 tes breui in patriam ad parentes restituāt, Incastrum missa preces, infelici viā à dextro Iano
 75 portę Carmentalis profecti, ad Cremeram flumē perueniunt, Is opportunus visus locus com
 muni dō presidio, L. Aemilius inde, & C. Seruilius COSS, facti, & donec nihil aliud q̄ in po
 pulationibus res fuit, non ad presidium modo tutandum Fabii satis erant, sed, tota regione
 qua Thufcus ager Romano adiacet, sua tuta omnia, infesta hostium vagantes per vtrunq̄ fi
 nem fecere, Interuallum deinde haud magnum populationibus fuit, dum & Veientes accito
 80 ex Herurria exercitu, presidium Cremerę oppugnant: & Romanę legiones ab L. Aemilio
 Consule adductę cominus cum Heruscis dimicant acie, q̄q̄ vix dirigendi aciem spatium
 Veientibus fuit, adeo inter primam trepidationem, dum post signa ordines introeunt, sub
 sidiaq̄ locant, inuicta subito ab latere Romana equitum ala, non pugna modo incipiendę,
 sed consistendi ademittit locum, Ita fusi retro ad Saxa rubra (ibi castra habebant) pacem suppli
 85 cesperant, cuius impetratę ab insita animis leuitate ante deductum Cremera Romanum præ
 sidium pcenituit, Rursus cum Fabiis erat Veienti populo sine vilo maioris belli apparatu cer
 tamen: nec erant incursionibus modo in agros, aut subiti impetus incurfantium, sed aliquoties
 æquo campo, collatisq̄ signis certatum: gensq̄ vna Po, Ro, saepe ex opulentissima, vt tum res
 erant, Herusca ciuitate victoriam tulit, Id primo acerbum indignumq̄ Veientibus visum,
 90 inde consilium ex re nato infidius ferocem hostem captandi, gaudere etiam multo successu
 Fabiis audaciam crescere, Itaq̄ & pecora prædantibus aliquoties, velut casu incidissent, ob
 uiam acta, & agrestium fuga vasti relicti agri, & subsidia armatorum ad arcendas popula
 tiones missa sepius simulato, quam vero pauore refugerūt, iamq̄ Fabii adeo contempserāt
 hostem, vt sua inuicta arma neq̄ loco neq̄ tempore vilo crederent sustineri posse, hac spes
 95 adeo prouexit, vt ad conspecta procul à Cremera magno campi interuallo pecora, quanq̄ rari
 a hostium apparebant arma, decurrerent: & cū improvidi effuso cursu infidias circa ipsum
 iter locatas superassent, palatq̄ passim vaga (vt fit) pauore iniecto raperent pecora, subito
 ex infidiis, consurgitur: & aduersi, & vndiq̄ hostes erant, primo clamor circunlat⁹ exterruit,
 dein tela ab omni parte accedebant, coeuntibusq̄ Heruscis iam continenti agmine arma
 100 rorum sepi, quo magis se hostis inferebat, cogebantur breuiore spatio & ipsi orbem col
 ligere, Quæ res paucitatem eorum insignem, & multitudinem Heruscorum multiplicatis
 in aceto ordinibus faciebat, tum omnia pugna, quam in omnes partes parem intenderant,
 in vnum locum se omnes inclinant, eod̄ nixi corporibus armisq̄ rupere cuneo viam, Duxit
 via in editum leniter collem, inde primo resistere: mox vt respirandi superior locus spatium
 105 dedit, recipiendiq̄ à pauore tanto animum, pepulere etiam subeuntes, vincebatq̄ auxilio
 loci paucitas, nī iugo circummissus Veiens in verticem collis euassisset, Ita superior rursus
 hostis factus: Fabii cæsi ad vnum omnes, presidiumq̄ expugnati, CCCVI perisse satis con

uenit, vnum propè puberem ætate relicti, stirpem genti Fabiæ, dubiisq̄ rebtis Po, Ro saepe do
 mi belliq̄ vel maximum futurum auxilium. Cū hæc accepta clades esset, iam C. Horatius
 & T. Menenius COSS, erant, Menenius aduersus Thufcos victoria elatos confestim missus,
 tum quoq̄ male pugnatum est, & Ianiculum hostes occupauere, obfessaq̄ vrbs foret, super
 5 bellum annonæ premente (transierāt enim Heruscū Tiberim) ni Horatius COS, ex Volscis
 esset reuocatus, adeoq̄ id bellum ipsis instruit moenibus, vt primo pugnatū ad Spei sit æquo
 Matre, iterum ad portam Collinam. Ibi quanq̄ paruo momento superior Romana res fuit,
 meliorem tamē militem (recepto pristino animo) in futura prælia id certamē fecit, A. Vir
 ginus & Sp. Seruilius COSS, fiunt, Post acceptam proximam pugne cladem, Veientes absti
 10 nuere acie, populationes erant, & velut ab arce Ianiculi passim in Romanum agrum imper⁹
 dabant: non vsq̄ pecora tuta, non agrestes erant, Capti deinde eadem arte sunt, qua ceperant
 Fabios, Secuti dedita opera passim ad illecebras, ppulsa pecora præcipitauerunt in insidias, quo
 plures erant, maior cades fuit, ex hac clade atrox ita maioris cladis causa, atq̄ initium fuit,
 traiecto enim nocte Tiberi, castra Seruiliū Cōsulis adorti sunt oppugnare: inde fusi magna
 15 cade in Ianiculum se egre receperunt, Confestim COS, & ipse transit Tiberim, castra sub Iani
 culo communit, Postera die luce orta non nihil & hesternā felicitate pugna feroc, imago tamē
 men inopia frumenti, quamuis præcipitia dum celeriora essent, agebant consilia, temere ad
 uerso Ianiculo ad castra hostium aciem erexit: foediusq̄ inde pulsus quam pridie pepulert,
 interuentu Collegę, ipse exercitusq̄ est seruatus, Inter duas acies, Heruscū cum inuicem his
 20 atq̄ illis terga darent, occasione occisi: ita oppressum temeritate felici Veiens bellum. Vrbī
 cum pace laxior etiam annonæ reddi, & aduecto ex Campania frumento, & postq̄ timor si
 bi cuiq̄ futura inopia abiit, eo quod abditum fuerat, prolato, Ex copia deinde ocioq̄ lascī
 uire rursus animi, & pristina mala postquam foris deerant, domi querere, Tribuni plebem
 agitare suo veneno, agraria lege in resistentes incitare Patres, nec in vniuersos modo, sed in
 25 singulos, Q. Confidius & T. Genutius auctores agrarię legis T. Menenio diem dicunt, In
 iudiā erat amissum Cremerę presidium, cum haud procul inde statua Consul habuisset: cū
 oppressit, cum & Patres haud minus quam pro Coriolano annexi essent, & patris Agrippę
 fauor haud multo exoleuisset, In multa temperantur Tribuni, cum capitis acquisissent, Duo
 milia eris damnato multam edixerunt, ea in caput vertit, negant tulisse ignominiam, agrī
 30 tudineq̄ inde morbo assumptum esse. Alius deinde reus Sp. Seruilius vt Consulatu abiit,
 Caio Nautio & Publio Valerio Consulibus, initio statim anni ab L. Ceditio & T. Statio Tri
 bunis die dicta, non vt Menenius precibus suis aut Parrum, sed cum multa fiducia innocen
 tię gratiæq̄ Tribunitio impetus tulit, & huic prælium cum Thufcis ad Ianiculum erat
 criminis: sed feruidi animi vir vt in publico periculo antē, sic tum in suo non Tribunus mo
 35 do, sed plebem oratione feroci refutando, exprobrandoq̄ T. Menenii damnationem mor
 temq̄, cuius patris munere restituta quondam plebs eos ipsos, quibus tū fauierat magistrat⁹,
 eas leges haberet, periculū audacia discussit, Iuuit & Virgini⁹ Collega testis p̄duct⁹ parti
 cipiō laudes, magis tamen Menenianū (adeo mutauerant animum) profuit iudiciū, Certamē
 na domi finita, Veiens bellū exortū, quibus Sabini arma cōiunxerant, P. Valerius COS, aca
 40 citis Latinorum Hernicorūq̄ auxiliis, cū exercitu Veios missus castra Sabina, que pro moe
 nibus sociorum locata erant, confestim aggreditur: tantamq̄ trepidationem iniecit, vt dum
 dispersi alii, alii manipulatim excurrunt ad arcendam hostium vim, ea porta, cui signum pri
 mum intulerat, caperetur: intra vallū deinde cades magis, q̄ prælium esse, Tumultus ē castris
 & in urbem penetrat, tanq̄ Veios captis ita pauidi Veientes ad arma currunt: pars Sabinis
 45 eunt subsidio: pars Romanos toto impetu intētos in castra adoriuntur, Paulisper auersi, tur
 batiq̄ sunt: deinde & ipsi vtroq̄ versis signis resistunt, & eques ab Consule immisus, Thu
 fcos fundit fugatq̄: eademq̄ hora duo exercitus duęq̄ potentissima & maxime finitima gē
 res superatę sunt, Dum hæc ad Veios gerūtur, Volsciq̄ Aequiq̄ in Latino agro posuerāt
 castra, populatq̄ fines erant: eos per se ipsi Latini assumptis Hernicis sine Romano aut du
 50 ce aut auxilio castris exuerunt, ingenti præda præter suas recuperatas res potiri sunt, missus
 tamen ab Roma COS, in Volcos C. Nautius, Mos credo non placebat sine Romano duce
 exercitūq̄, socios propriis viribus consiliisq̄ bella gerere, Nullū genus calamitatis contume
 lięq̄ non editū in Volcos est, nec tamē percelli potuerit vt acie dimicaret. L. Furi⁹ inde &
 C. Manilius COSS, Manilio Veientes Prouincia euenit, non tamen bellatū, inducię in anno

XL. petentibus data. frumento stipendioq; imperato. Paci externa: confestim continuatur dis-
 cordia domi. agraria legis tribunitiis stimulis plebs furebat. COSS. nihil Menenii damna-
 tione. nihil periculo deterriti Seruiliū. summa vi resistunt. abeunt magistratu COSS. Ge-
 nuti⁹ Trib. pl. arripuit. L. Aemilius. & Opiter Virginius Consulatum inest. Vopiscū Iuliu
 pro Virgino in quibusdam annalibus Consulē inuenio. Hoc anno. quoscunq; COSS. ha-
 buit. rei ad populū Furius & Manilius circueunt fordidati non plebem magis q̄ iuniores Pa-
 trum. suadent. monent honoribus & administratione reip. abstineat: Consulares vero sacces.
 praetextam. curulem q; sella nihil aliud q̄ p̄pam funeris putent. claris insignibus velut insulis
 velatos ad mortem destinati. quod si Consulatus tāta dulcedo fit. iam nunc ita in animū in-
 ducant. Consulatus captū & oppressum à Tribunitia potestate esse: Consuli velut apparitori
 Tribunitio omnia ad nutum imperitiq; Tribuni agenda esse: si se commouerit. si respexerit
 Patres. si aliud q̄ plebē esse in repub. crediderit. exilium Cn. Martii. Menenii damnationem &
 mortem sibi proponat ante oculos. His accenti vocibus Patres. consilia inde non publica. sed
 in priuato. seductaq; à plurium conscientia habuere. Vbi cū id modo constaret. iure an inu-
 ria eripiendos esse reos. atrocissima queq; maxime placebat sententia. nec auctor q̄uis audaci
 facinorū deerat. Igitur iudicii die cū plebs in foro erecta expectatione staret. mirari primo q̄
 non descenderet Tribunus: deinde cum iam mora suspectior fieret. deterritū à primoribus
 credere. & desertam ac proditam causam publicā queri: tandē qui obuersati vestibulo Tribu-
 ni fuerant. nunciāt domi mortuū esse inuentum. Quod vbi in totā concionem pertulit ru-
 mor. sicut acies funditur duce occiso. ita dilapsi passim alii aliō. Præcipuus pavor Tribunos
 inuenerat. q̄ nihil auxiliū factata: leges haberent morte Collegę monitos. Nec Patres satis mo-
 derate ferre laticiam. adeoq; neminem noxæ poenitebat. vt etiam in fontes fecisse videri ve-
 lent. palamq; ferretur malo domandā tribunitiā potestatem. Sub hac pessimi exempli victo-
 ria delectus edicitur. pauentibusq; Tribunis sine intercessione vlla COSS. rem petagunt. Tū
 vero irasci plebs Tribunorū magis silentio. q̄ Consulū imperio: & dicere actum esse de li-
 bertate sua. rursus ad antiqua reditum. cū Genutiū vnā mortuā ac sepultam tribunitiā po-
 testatem. aliud agendū ac cogitandū quomodo resistatur Patribus: id autē vnū consilium ef-
 se. vt se ipsa plebs quando aliud nihil auxiliū habeat. defendat. IIII & XX lictores apparere
 Consulibus. & eos ipsos plebis homines. nihil contempnitus neq; infirmius. si sint qui conte-
 mnant. sibi quenq; ea magna atq; horrenda facere. His vocib⁹ alii alios cū incitarent. ad Vo-
 leronem Publū de plebe hominem. quā quod ordines duxisset. negaret se militem fieri de-
 bere. licitor missus est à Consulibus. Volero appellat Tribunos. cū auxiliū nemo esset. Con-
 sules spoliari hominem. & virgæ expediti iubent. Prouoco. inquit. ad populum Volero: quon-
 nā Tribuni ciuem Romanū in conspectu suo virgis cædi malūt. q̄ ipsi in lecto suo à vobis
 trucidari. Quod ferocius clamitabat. eō infestius circūscindere & spoliare licitor. tū Volero
 & præualens ipse. & adiuuantibus aduocatis repulso licitore. vbi indignantium pro se acerri-
 mus erat clamor. eo se in turbam confertissimā recipit clamitās. Prouoco. & fidem plebis im-
 ploro: adeste ciues. adeste cōmilitones. nihil est quod expectetis Tribunos. quibus ipsi ve-
 stro auxilio opus est. Concitati homines veluti ad preliū se expediti. apparebatq; omne dis-
 crimē adesse. nihil cuiq; sanctū non publici fore. non priuati iuris. Huic tanta tempestati cū
 se COSS. obtulissent. facile experti sunt parum tutā maiestatem sine viribus esse. violatis li-
 ctoribus. fuscibus fractis. è foro in curiam compelluntur. incerti quatenus Volero exerceret
 victoriam. Conticescente deinde tumultu. cū Senatum vocari iussissent. queruntur iniurias
 suas. vim plebis. Vlononis audaciam. Multis ferociter dictis sententiis vicere seniores. quib⁹
 ira Patrum aduersus temeritatem plebis certari nō placuit. Voleronē amplexa fauore plebs
 proximis comitiis Tribunalium plebis creat in eū annum. qui L. Pinarū. P. Furiū COSS. ha-
 buit: contraq; omnīū opinionem. qui eū vexandis prioris anni Consulibus administraturū
 Tribunalium credabant: post publicā causam priuato dolore habito. ne verbo quidem viola-
 tis Consulib⁹. rogationem tulit ad populum. Vt plebei magistratus tributis comitiis fierēt.
 Haud parua res sub titulo prima specie minime atroci ferebatur. sed qua: patriciis omnem
 potestatem per clientū suffragia creandi quos vellēt Tribunos. auferret. Huic actioni gratifi-
 sima plebi cū summa vi resisterent Patres. nec qua: vna vis ad resistendū erat. vt intercede-
 ret aliquis ex collegio autoritate aut Consulū aut principum adduci posset. res tamen suo
 ipsa molimine grauis certaminibus in annum extrahitur. Plebs Voleronē Tribunalū reficit.

Patres ad vltimum dimicationis rati rem venturam. Ap. Claudium Appii filium iam inde
 à paternis certaminib⁹ inuisum infestumq; plebi. Consulem faciunt. Collega ei T. Quirinius
 datur. Principio statim anni nihil prius. q̄ de lege agebatur. sed vt inuenitor legis Volero. sic
 Lectorius Collega eius auctor cum recentior. tum acrior erat. ferocem faciebat belli gloria in-
 gens. quoddam atatis eius haut quisq; manu promptior erat. Is cum Volero nihil praterq; de le-
 ge loqueretur insectatione abstinens Consulū. ipse in accusationem Appii familiāq; su-
 perbillimā ac crudellissimā in plebem Romanam exorsus. cum à Patribus non Consulē.
 sed carnificem ad vexandam & lacerandam plebem creatum esse contenderet. rudis in ma-
 litari homine lingua non suppetebat libertati animoq;. Itaq; deficiente oratione. Quadoquā
 dem nō tam facile loquor. inquit. Quirites. q̄ quod locutus sum. vto crastino die adeste: ego
 hic aut in cōspectu vestro moriar. aut perferam legem. Occupant Tribuni templum postero
 die: Consules nobilitasq; ad impediendā legem in concione consistunt. summoueri Lectorius
 iubet. praterq; qui suffragiū ineant: adolescentes nobiles stabant nihil cedentes viatori. tum
 ex his prehendi quosdam Lectorius iubet: COS. Appius negare ius esse Tribuno in quenq;
 nisi in plebeium. non enim populū. sed plebis eum magistratum esse: nec illum ipsū summo-
 uere pro imperio posse maiorū. quā ita dicatur. Si vobis videtur. discedite Quirites.
 Facile & contempnim de iure disseredo perturbare Lectoriū poterat. Ardes igitur ita Tribu-
 nus. viatorē mittit ad Cōsulē. Cōsulē licitorē ad Tribunalū. priuatum esse clamitās sine imperio.
 sine magistratu. violatusq; esset Tribunus. ni & cōcio omīs atrox coorta pro Tribuno in Cō-
 sulem esset. & cōcurfus hominū in forū ex tota vrbe concitata: multitudinis fieret. sustinebat
 tamen Appius pertrahāta tantam tempestatem: certatumq; haud incruento pralio foret. ni
 Quirites Consul alter. Consularibus negotio dato vt Collegam vi. si aliter non possent. de
 foro abducerent. ipse nunc plebem famientem precibus lenisset. nunc orasset Tribunos. vt cō-
 cilium dimitterent: darent irā spatium. non vim suam illis tempus adempturum. sed consi-
 lium viribus additurum. & Patres in populū. & Consulē in Patrū fore potestate. Aegre seda-
 ta ab Quintio plebs: multo agrius Consul alter à Patribus. Dimisso tandem concilio plebis.
 Senatū Consules habent. Vbi cum timor atq; ira inuicē sententiās variassent. quō magis spa-
 tio interposito ab impetu ad consulandū aduocabantur. eō plus abhorrebant à certatione
 animi. adeo vt Quintio gratias agerēt. quod eius opera mitigata discordia esset. ab Appio
 petitur vt tantam Consularem maiestatem esse vellent. quāta esse in concordia ciuitate posset:
 dum Tribuni Consulesq; ad se quisq; omnia trahant. nihil relicū esse viriū in medio. distra-
 ctam laceratamq; rempublicā per magistratus magis. quorum in manu sit. q̄ vt incolumis sit
 queri. Appius contra testari deos atq; homines remp. prodī per metū ac deserit: non Consulē
 Senatū. sed Senatū Consulū deesse: grauiores accipi leges. q̄ in Sacro monte accepta: sint: via
 ctus tamen Patrū cōsensu quietū. Lex silentio perfertur. Tū primū tributis comitiis creati
 Tribuni sunt numero etiam addito. tres. perinde ac duo antea fuerint. Piso auctor est. nomi-
 nat quoq; Tribunos Cn. Sicciū. L. Numitorū. M. Duellū. Sp. Illicium. L. Meciliū. Volscum
 Aequicūq; inter seditionē Romanā est bellū coortū. vastauerāt agros. vt siqua secessio plebis
 fieret. ad se receptū haberent: compositis deinde rebus. castra retro mouere. Ap. Claudius in
 Volscos missus. Quintio Aequi prouincia euenit. Eadem in militia seuitia Appii quā do-
 mi esse. eo liberior. quod sine Tribunitiis vinculis erat: odisse plebem plus q̄ paterno odio.
 quod se victum videbat ab ea: se vnico Consule obiecto aduersus Tribunitiā potestātē perla-
 tam legem esse. quā minore conatu nequa q̄ tanta Patrū spe priores impederāt Cōsules. Hac
 ira indignatioq; ferocē animū ad vexandū seuo imperio exercitū stimulabat. Nec vlla vi do-
 mari poterat. tantū certamē animis imbiberat: segniter. ociose. negligenter. cōtumaciter omnia
 agere. nec pudor nec metus coercerat: si citius agi vellent agmē. tardius sedulo incedere: si ad
 hortator operis adesset. omnes sua sponte motam remittere industriā. presentī vultus demit-
 tere. tacite praterirentem execrari. vt inuictus ille odio plebeio animus interdū moueretur.
 omni nequicq; acerbitate prompta. nihil iam cū militibus agere. à Ceterionibus corruptum
 exercitū dicere. Tribunos plebeios cauillans interdū & Volerones vocare. Nihil eorū Volsci
 nesciebant. instabantq; eo magis. sperantes idā certamen animorū aduersus Appiū habiturum
 exercitum Romanum. quod aduersus Fabiū Consulē habuisset: ceterum multo Appio q̄ Fa-
 bio violentior fuit. Non enim vincere tantū noluit vt Fabianus exercitus. sed vinci voluit.
 productus in aciem turpi fuga petit castra. nec antē restitit. q̄ signa inferentē Volsci mun-
 d

aditus

s. plebs

mentis vidit, sed: inq; extremi agminis cadē, tum expressa vis ad pugnandum, vt victor iā
 à vallo summoueretur hostis, satis tamen appareret capi tantū castra militē Romanū noluisse
 se, alii gaudere sua clade atq; ignominia. Quibus nihil infractus ferox Appii animus, cū in
 super sauire vellet, concionemq; aduocaret, concurrunt ad eū Legati Tribuniq; monētes ne
 vtiq; experiri vellet imperium, cuius vis omnis in consensu obedientium esset, negare vulgo
 milites se ad concionem ituros, passimq; exaudiri voces postulatiū vt castra ex Volco agro
 moueantur: hostem victorem pauloante propē in portis ac vallo fuisse, ingentisq; mali non
 suspiciōe modo, sed aperta speciem obuersari ante oculos, Victorem tandē (quandoquidem ni
 hil prater tempus noxæ lucrarentur) remissa concione, iter in consequentem diem pronuncia
 ri cum iussisset, prima luce classico signum profectiois dedit. Cum maxime agmen è castris
 explicaretur, Volcis vt eodē signo excitari nouissimos adoriantur, A quibus perlatus ad pri
 mos tumultus eo pauore signaq; & ordines turbauit, vt neq; imperia exaudiri, neq; instrui
 acies possent, nemo vilius nisi fuga: memor, ita effluso agmine per fragem corporum armo
 rumq; euasere, vt prius hostis desisteret sequi, q̄ Romanus fugere, Tandem collectis ex diffu
 pato cusu militibus, Consul cum reuocādo nequicq; suos persecutus esset, in pacato agro
 castra posuit: aduocataq; concione inuectus haud falso in proditorem exercitum militaris
 disciplina, desertorem signorū, vbi arma essent singulos rogans inermes milites: vbi signa,
 signo amisso signiferos, ad hoc Centuriones duplicariosq; qui reliquerant ordines, virgis ce
 fos securi percussit, cetera multitudo forte decimus quisq; ad supplicium lecti. Contra ea in
 Aequis inter Consulem ac militem comitate ac beneficiis certatum est: & natura Quintius
 erat lenior, & sauitia infelix Collega, quo is magis gauderet ingenio suo, effecerat. Huic tā
 rā concordia ducis exercitusq; non ausi offerre se Aequi, vagari populandum hostē per
 agros passi: nec vilo antē bello latius inde acta praeda, omnis militi data est, addebantur &
 laudes, quibus haud minus quam pramio gaudent militum animi, Tum duci, tum propter
 ducem, Patribus quoq; placatior exercitus rediit, sibi parentem, alteri exercitū dominum da
 tum ab Senatu memorans. Varia tum fortuna belli, tum atroci discordia domi forisq; annū
 exactum insignem maxime comitia tributa efficiunt, res maior victoria suscepi certaminis,
 quam vsu, plus enim dignitatis comitiis ipsis detractum est Patribus ex consilio summouen
 dis, quam virtum, aut plebi additum, aut demptum Patribus, Turbulentior inde annus exce
 pit L. Valerio, T. Aemilio Consulibus: tum propter certamina ordinum de lege agraria, tum
 propter iudicium Ap. Claudii, cui acerrimo aduersario legis, causamq; possessorum publici
 agri, tanq; tertio Consuli sustinenti, M. Duellius, & Cn. Siccius diem dixere, Nunq; antē tam
 inuisus plebi reus ad iudicium vocatus populi est, plenus suarum, plenus paternarum itarū,
 Patres quoq; non temere pro vilo aequē annexi sunt, propugnatorē Senatus, maiestatisq; vin
 dicem suā, ad omnes Tribunitios plebeosq; oppositum tumultus, modum duntaxat in cer
 tamine egressum obici iratae plebi, Vnus è Patribus ipse Appius Claudius, & Tribunos, &
 plebem, & suum iudicium pro nihilo habebat, illum non minē plebis, nō Senatus preces per
 pellere vnquam potuere, non modo vt vestem mutaret, aut supplex prehensaret homines, sed
 ne vt ex consueta quidem asperitate orationis, cum ad populum agenda causa esset, aliquid
 leniret atque summitteret, idem habitus oris, eadem contumacia in vultu, idem in oratio
 ne spiritus erat: adeo vt magna pars plebis Appium non minus reum timeret, quam Consulē
 lem timuerat, semel causam dixit, quo semper agere omnia solitus erat, accusatorio spiritu:
 adeoq; constantia sua & Tribunos obstupescit & plebem, vt diem ipsi sua voluntate produ
 cerent, trahi deinde rem sicerent, haud ita multum interim temporis fuit, antē tamen quam
 praedicta dies veniret, morbo moritur, cuius collaudationem cum Tribuni plebis impedire
 conarentur, plebs fraudari solenni honore supremum diem tanti viri noluit: & laudationem
 tam aquis auribus mortui audiuit, q̄ viui accusationem audierat, & exequias frequens cele
 brauit. Eodē anno Valerius Consul cum exercitu in Aequos profectus, cum hostē ad pre
 lium elicere non posset, castra oppugnare est adortus, prohibuit foeda tempestas cum gran
 dine ac tonitribus caelo deiecta: admirationem deinde auxit signo receptū dato adeo tran
 quilla serenitas reddita, vt velur numine aliquo defensa castra oppugnare iterū religio fuerit,
 omnis ira belli ad populationem agri vertitur. Alter Cōsul Aemilius in Sabinis bellū gessit:
 & ibi quia hostis moenibus se tenebat, vastati agri sunt, Incendiis deinde non villarū modo,
 sed etiam vicorum, quibus frequenter habitabatur, Sabinū excitū cum praedatoribus occur

auspiciore

risissent, ancipiti praelio digressi, postero die retulere castra in tutiora loca, id fati Consuli vi
 sum, cum pro victo relinqueret hostem, integro inde decedēs bello. Inter haec bella manente
 discordia domi, T. Numitius Priscus, A. Virginius Consules facti. Non vltra videbatur la
 tura plebs dilationem agraria legis: vltimaq; vis parabatur, cum Volcos adesse fumo ex in
 cendiis villarum, fugaq; agrestium cognitum est. Ea res maturam iam seditionem ac propē
 erumpentem repressit, Consules coacti exemplo ab Senatu ad bellum, educta ex vrbe iuuen
 rite, tranquilliorē ceteram plebem fecerunt: & hostes quidē nihil aliud quam perfusus va
 no timore Romanis citato agmine abeūt: Numitius Antium aduersus Volcos, Virginius
 contra Aequos profectus, ibi ex insidiis propē magna accepta clade, virtus militum rē pro
 lapsam negligentia Consulis restituit, Melius in Volcis imperatum est, fusi primo praelio ho
 stes, fugaq; in urbem Antium, vt tum res erant, opulentissimam acē, quam Consul oppu
 gnare non ausus, Cenonem aliud oppidum nequaquam opulētum ab Aniciatibus cepit. Dū
 Aequi Volcisq; Romanos exercitus tenent, Sabini vq; ad portas vrbis populantes incessē
 re, deinde ipsi paucis diebus à duobus exercitibus, vtroq; per iram Consule ingresso in
 fines, plus cladū quam intulerant, acceperūt. Extremo anno pacis aliquid fuit, sed (vt semper
 alius) sollicita pacis certamine Parrū & plebis, irata plebs interesse Cōsularibus comitiis no
 luit, per Patres diētesq; Parrū Consules creati, T. Quintius, Q. Seruilius. Similē annū prio
 ri COSS. habent, seditiosa iniria, bello deinde externo trāquilla. Sabini Crustumino capos
 citato agmine transgressi, cum cades & incendia circum Anienem flumen fecissent, à por
 ta prope Collina, moenibusq; pulsi, ingentes tamē praedas hominum, pecorumq; egere, quos
 Seruilius Consul infesto exercitu infecurus, ipsum quidem agmen adipisci equis locis nō po
 tuit, populationem adeo effulse fecit, vt nihil bello intactū relinqueret, multipliciq; capta pre
 da rediret. Et in Volcis resp. egregie gesta, tum ducis, tum militum opera, primum a quo
 campo signis collatis pugnatū ingenti cade vtrinq; plurimo sanguine: & Romani, quia pau
 citas damno sentiendo propior erat, gradum retulissent, ni salubri mendacio Consul fugere
 hostes ab cornu altero clamitans concitasset aciem, impetu facto dum se putant vincī, vice
 re, Consul metuens ne nimis instando renouaret certamen, signum receptū dedit. Intercesse
 re pauci dies velut tacitis induciis vtrinq; quiete sumpta, per quos ingens vis hominum ex
 omnibus Volcis Aequisq; populis in castra venit, haud dubitans, si senserint, Romanos no
 cte abituros. Itaq; tertia fere vigilia ad castra oppugnanda veniunt, Quintius sedato tumultu,
 quem terror subitus exciuerat, cum manere in tentoriis quietum militem iussisset, Herni
 corum cohortem in stationem educit, cornicines, tibicinesq; in equos impositos canere ana
 te vallum iuber, sollicitumq; hostem ad lucem tenere: reliquum noctis adeo tranquilla omnia
 in castris fuere, vt somni quoq; Romanis copia esset. Volcos species armatorum peditum,
 quos & plures esse, & Romanos putabant, stremitus hinnitusq; equorum, qui & insueto se
 dente equite, & insuper aures agitante sonitu sauibant, intētos velut ad impetum hostium
 tenuit, Vbi illuxit, Romanus integer satiatuq; somno, productus in aciem festum stando &
 vigiliis Volcum primo impetu percussit: quanquam cessere magis, quam pulsi hostes sunt,
 quia ab tergo erant diui, in quos post principia integris ordinibus rursus receptus fuit. Con
 sul vbi ad iniquum locum ventum est, sistit aciem: miles agre teneri, clamare, & poscere vt
 percussis instare liceat, ferocius agunt equites circumfusi duci, vociferantur se ante signa itu
 ros, Dum cunctatur Consul virtute militum fretus loco parum fidens, conclamant se itu
 ros, clamoremq; res est secuta, fixis in terram pilis quo leuiorē ardua euaderēt, cursu subeūt.
 Volcus effusus ad primum impetum missilibus telis, saxa adiacētia pedibus ingerit in sub
 euntes, turbatosq; ictibus crebris vrget ex superiore, loco, sic propē oneratum est finistrum
 Romanis cornu, ni referentibus iam gradum Consul increpando simul temeritatem, simul
 ignauiam, pudore metum excussisset. Restirere primo obstinatis animis, deinde vt obtinētes
 locum vires ferebant, audent vltro gradum inferre, & clamore renouato commotent aciem,
 tum rursus impetu capto enituntur, atq; exuperant iniquitatem loci. Iam prope erat vt in
 summum diui iugum euaderent, cum terga hostes dedere: effusoq; cursu pete agmine vno
 fugientes sequentesq; castris incidere. In eo pauore castra capiuntur, qui Volcorum effuge
 re potuerunt, Antium petunt, Antium & Romanus exercitus ductus, paucos circumfessum
 dies deditur, nulla oppugnantium noua vis, sed quod iam inde ab infelici pugna castrisq; a
 missis ceciderant animi.

profectus fuit

imaginari

T. LIVII PATAVINI HISTORICI AB VRBE CONDITA LIBER TERTIVS.

Ntuo capto T. Aemilius, & Quintus Fabius Consules fiunt. Hic erat Fabius Quintus, qui vnus extincte ad Cremerā genti super fuerat. Iam priore Cōsulatu Aemilius dandi agrī plebi fuerat au- 60
tor. Itaq; secūdo quoq; Cōsulatu eius & agrarū in se spem legis exererant, & Tribuni rem contra COSS. saepe tentant adiuuare vtq; Cōsule obtineri posse rati suscipiūt, & COS. manebat in sen- 65
tentia sua: possessores, & magna pars Patrū Tribunitiis se iactari actionibus, principē ciuitatis, elargiēdo de alieno, popularem fieri querētes, totius inuidiam rei à Tribunis in Cōsulem auertē-
rant. Atrox certamen aderat, nī Fabius cōsilio neutri partū acer-
bo rem expedisset. Titi Quintii ductu & auspicio agrī capri priore anno aliquantum à Vol-
scis esse, Antium propinquam opportunam & maritimam urbem coloniā deduci posse, ita
sine querelis possessorum plebem in agros ituram, ciuitatem in concordia fore: hac senten- 70
tia accepta est. Triumuiros agro dando creant T. Quintium, A. Virginiū, P. Furium, Iusti
nomina dare, qui agrum accipere vellent. Fecit statim (vt fit) fastidium copia, adeoq; pauci
nomina dedere, vt ad explendum numerū coloni Volsci adderentur, cetera multitudo pos-
scere Romę agrum: ibi malle, quam alibi accipere. Aequi à Quinto Fabio (is eō cum exer-
citu venerat) pacem petiere, irritamq; eam ipsi subita incurfione in agrum Latinum fecere. 75
Q. Seruilius insequenti anno (is enim cum Sp. Posthumio Consul fuit) in Aequos missus,
in Latino agro statua habuit. Intra castra quies necessaria morbo implicitum exercitum te-
nuit. Extractū in tertium annum bellum est, Q. Fabio, & T. Quintio Cōsulibus. Fabio extra
ordinē, quia is victor pacē Aequis dederat, ea prouincia datus: qui haud dubia spe profectus,
famam nominis sui pacaturam Aequos, Legatos in concilium gentis missos nunciare ius- 80
sit, Q. Fabium Cōsulem dicere se ex Aequis pacem Romam tulisse, ab Roma Aequis bellū
afferre eadem dextera armata, quam pacatam illis antea dederat: quorum id perfidia & per-
iurio fiat, deos nunc testes esse, mox fore ultores: se tamen, vt cunq; sit, etiam nunc poenitere
sua sponte Aequos, quam pati hostilia malle, si poeniteat, tutum receptum ad expertam cle-
mentiam fore: sin periuicio gaudeant, diis magis iratis q̄ hostibus gesturos bellum. Hęc dicta 85
adeo nihil mouerunt quenq; vt Legati propē violati sint, exercitusq; in Algidū aduersus Ro-
manos missus. Quae vbi Romam sunt nunciata, indignitas rei magis q̄ periculum Cōsulē
alterum ab vrbe exciuit: ita duo cōsulares exercitus ad hostem accedere acie instructa, vt
confestim dimicarent: sed cum forte haud multum diei superesset, vnus ab statione hostium
exclamat, ostentare hoc est Romani, non gerere bellum: in noctem imminetem aciem instrui 90
ris, longiore luce ad id certamen, quod instat, nobis opus est: crastino die oriēte sole redite in
aciem, erit copia pugnandi, ne timeate. His vocibus iritatus miles, in diem posterū in castra
reducitur, longā venire noctē ratus, quę moram certamini faceret. Tū quidem corpora cibo,
somnoq; curant. Vbi illuxit postero die, prior aliquanto constitit Romana acies, tandem &
Aequi processere, pralium fuit vtrinq; vehemens, quōd & Romanus ira odioq; pugnabat, & 95
Aequos cōscientia contracti culpa periculi, & desperatio futuræ sibi postea fidei vitima au-
dere, & experiri cogebat, non tamen sustinere acie Romanā Aequi: pulsiq; cum in fines sua-
os se recepissent, nihilo inclinatio ribus ad pacem animis ferox multitudo increpare duces,
quōd in aciem, qua pugnandi arte Romanus excellat, cōmissa res sit: Aequos populationibus,
incurfionibusq; meliores esse, & multas passim manus, q̄ magnam molē vnus exercitus re- 100
ctius bella gerere. Relicto itaq; castris presidio egressi, tanto cum tumultu inuasere fines Ro-
manos, vt ad urbem quoq; terrorem pertulerint: necopinata etiā res plus trepidatiōis fecit,
quōd nihil minus, q̄ ne victus ac propē in castris obsessus hostis memor populationis esset,
timeri poterat: agrestesq; pauidi incidentes portis nō populationē, nec p̄donū paruas ma-
nus, sed omnia vano augētes timore, exercitus & legiones adesse hostiū, & infesto agmine ru- 105
ere ad urbē clamabant. Ab his proxime audita incerta, eoq; vaniora ferre ad alios, cursus cla-
morq; vocantium ad arma, haud multū à pauore captæ urbis abesse. Forte ab Algido Quin-
tius Cōsul redierat Romā (id remedium timori fuit) tumultuq; sedato, victos timeri incre-

pās hostes, presidia portis imposuit, vocato deinde Senatu, cū ex auctoritate Patrū iustitio in-
dico, profectus ad tutandos fines esset, Q. Seruilius P̄fecto urbis relicto, hostē in agris nō in-
uenit. Ab altero Cōsule res gesta egregie est: qui quā venturum hostem sciebat graui praeda,
eoq; impeditiore agmine incedentem aggressus, funestam ei populationem fecit, pauci hostiū
5 euasere, ex insidiis praeda omnis recepta est, sic finem iustitio, quod quadriduum fuit, reditus
Quintii Cōsulis in urbē fecit. Casus deinde actus, & conditum à Quintio iustitio, censa ci-
uitū capita centū quatuor & XX milia, CCXIII dicitur, prater orbos orbosq;. In Aequis
nihil deinde memorabile actum: in oppida sua se recepere, vti sua populariq; passi. Cōsul cū
aliquoties per omnē hostiū agrū infesto agmine populabūdus isset, cū ingēri laude praedaq;
10 Romā rediit. Cōsules inde Posthumius Albus, Sp. Furius sine Fusius: Fusios Furios, Fabius
& quidā scripsere, id admono, nequis imutationē virotū ipsorū esse, quæ nominū est, putet.
Haud dubitū erat quin cū Aequis alter Cōsulū bellū gereret. Itaq; Aeq ab Eceranis Volsci
praesidium perire. Quo cupide oblato (adeo ciuitates hæ perpetuo in Romanis Ecerantiū ad-
15 Aequos descisse, suspecta & colonia Antium fuit, quōd magna vis hominū inde, cū oppidū
captum esset, confugisset ad Aequos: isq; miles per bellū Aequicum vel acerrimus fuit. Com-
pulsis deinde in oppida Aequis, ea multitudo dilapsa cum Antium redisset, sua sponte iā in-
fidos colenos Romanis abalienauit. Nec dum matura re cum defectionem parari delictū ad
Senatū esset, darum negocium est Cōsulibus, vt principibus coloniæ Romā accitis, quare-
20 rent quidnam rei esset. Cum haud grauate venissent, introducti à Cōsulibus ad Senatū ita
responderūt ad interrogata, vt magis suspecti q̄ venerat dimitterentur. Bellū inde haud dua-
bium haberi, Sp. Furius Cōsulū alter, cui ea prouincia euenerat, profectus in Aequos, Hēr-
nicorum in agro populabundum hostem inuenit, ignarusq; multitudinis, quia nusq; vniuer-
sa cōspecta fuerat, impatē copiis exercitū temere pugna cōmissit, primo cōcursu pulsus se in-
25 castra recepit. Neq; is finis periculi fuit. Namq; & proxima nocte, & postero die tanta vi ca-
stra sunt circumfesa atq; oppugnata, vt ne nuntius quidem inde mitti Romam posset. Hēr-
nici & male pugnatum, & Cōsulē exercitumq; obsideri nunciauerūt: tantumq; terrore in-
cussere Patrīb; vt (quę forma Senatufcōsulū vltimę semper necessitatis habita est) Posthu-
mio alteri Cōsulū negocium daretur. Videret nequid resp. derimēti caperet, ipsum Cōsulē
30 Romā manere ad conscribēdos omnes, qui arma ferre possent, optimum visum est: Proconsulē
lem T. Quintiū subsidio castris cū sociali exercitū mitti: ad eū explendū Latini Hēnicisq; &
colonia Antium dare Quintio subitarios milites (ita tum repētina auxilia appellabāt) iussit.
Multi per eos dies motus, multiq; impetus hinc atq; illinc facti: quia superāte multitudine,
hostes carpere multifariam vires Romanas vt non suffecturas ad omnia aggressi sunt, simul
35 castra oppugnabantur, simul pars exercitus ad populandum agrum Romanum missa: vr-
bemq; ipsam, si qua fortuna daret tentandam. L. Valerius ad praesidium urbis relicto, Cōsul
Posthumius ad accendas populationes finitū missus. Nihil remissum ab vlla parte curæ aut
laboris: vigilia in vrbe, stationes ante portas, praesidiaq; in muris disposita: & (quod necesse
erat in tāto tumultu) iustitium per aliquot dies seruati. Interim in castris Furius Cōsul cū
40 primo quietus obsidionē passus esset, in incautū hostem decumana porta erupit: & cū perse-
qui posset, metu substitit, ne qua ex parte altera in castra vis fieret. Furium Legatum (frater
idem Cōsulis erat) lōgis extulit cufus, nec suos ille redeūtes persequēdi studio, neq; hostiū
ab tergo incursum vidit, ita exclusus, multis saepe frustra conatibus captis, vt viam sibi ad ca-
45 stra faceret, acriter dimicans cecidit. Et Consul nuncio circumuenti fratris conuersus ad pu-
gnandum, se temere magis, q̄ satis caute in mediā dimicationem infert. Vulnere accepto
agre ab circumstantibus ereptus, & suorum animos turbauit, & ferocios hostes fecit, qui ce-
delegati, & Cōsulis vulnere accensi, nulla deinde vi sustineri potuere. Cum compulsi in ca-
50 stra Romani rursus obsiderentur, nec spe, nec viribus pares, venissetq; in periculū summa re-
rum, nī T. Quintius peregrinis copiis cum Latino Hēnicisq; exercitū subuenisset, is inten-
tos in castra Romana Aequos, Legatq; caput ferociter ostentantes ab tergo adortus, simul
ad signum à se procul editū ex castris eruptione facta, magnā vim hostiū circumuenit, minor
cedes, fuga effusior Aequorū in agro fuit Romano, in quos palatos prædam agentes Posthu-
mius aliquot locis, quibus opportuna imposuerat praesidia, impetum dedit, ii vagi dissipato
to agmine fugietes, in Quintiū victorē à saucio Cōsule reuertentē incidere. Tū Cōsularis
d iiii

exercitus egregia pugna Cōsulis vulnus, Legati & cohortitū vltus est cadem. Magna clades
 vltro citroq; illis diebus & illata & accepta. Difficile ad fidē est in tam antiqua re quot pu-
 gnauerint ceciderintve, exacto affirmare numero: audet tamen Antias Valerius concipere
 summas, Romanos cecidisse in Hernico agro V Mil. ac CCC ex pradoribus Aequorum,
 qui populabūdī in finibus Romanis vagabātur, ab A. Posthumio Cōsule III. M. & CCC
 casos: ceteram multitudinem prēdā agentē, quē inciderit in Quintium, nequaquā pari defun-
 ctā esse cedere: interfecta inde quatuor milia, & exequēdo subtiliter numerū, CC ait & XXX.
 Ut Romā reditū est, iustitū remissum est, celum visum est ardere plurimo igni: portentaq;
 alia aut obuersata oculis, aut vanas exterritis ostentauere species. His auertendis terroribus
 in triduum feriē indictē, per quas omnia delubra pacē deūm exposcentiū virorum mulierūq;
 turba implebat. Cohortes inde Latine Hernicēq; ab Senatu gratiis ob ipigrā militiā actis
 remissā domos. Antiatē mille milites, quia serū auxilium post prēlium venerat, propē cum
 ignominia dimissi. Comitā inde habita, creati Cōsules I. Ebutius, P. Seruilius calēdis Sexti-
 libus, vt tunc principium anni agebatur, Consulatum ineunt. Graue tempus, & forte annus
 pestilens erat vrbī agrisq;, nec hominibus magis q̄ pecori: & auxere vim morbi terrores po-
 pulationis, pecoribus agrestibusq; in vrbem acceptis. Ea colluio mistorum omnis generis
 animantium & odore insolito vrbanos, & agrestem confertum in arcta tecta, astu ac vigiliis
 agebat, ministrisq; inuicem ac contagio ipsa vulgabant morbos. Vix instantes sustinenti-
 bus clades, repente Legati Hernici nunciant, in agro suo Aequos Volcosq; cōiunctis copiis
 castra posuisse, inde ingenti exercitu fines suos depopulari: prēterq; quoddam infrequens Senatus
 indicio erat sociis afflictam ciuitatem pestilentia esse, moestum etiam respōsum tulere, vt per
 se ipsi Hernici cum Latinis res suas tutarentur, vrbem Romanā subita deūm ira morbo po-
 pulari: si qua eius mali quies veniat, vt anno antē, vt semper aliās, sociis opem laturos. Disce-
 sere focii pro tristī nuncio tristiore domum referentes, quippe quibus per se sustinendū bel-
 lum erat, quod vix Romanis fultis viribus sustinuisent. Non diutius se in Hernico hostis cō-
 tinuit, pergit inde infestus in agros Romanos, etiam sine belli iniuria vastatos. Vbi cum ob-
 uitus nemo ne inermis quidem fieret, perq; omnia non praesidiis modo deserta, sed etiā cula-
 tu agresti, transfrent, peruenerunt ad tertium lapidem Gabina via. Mortuus Ebutius erat Ro-
 manus Consul, cum Collega eius Seruilius exigua in spe trahebat animā, affectū pleriq; prin-
 cipum, patrum maior pars, militaris ferē atas omnis, vt non modo ad expeditiones, quas in
 tanto tumultu res poscebat, sed vix ad quietas stationes viribus sufficerent, munus vigilia-
 rum Senatores, qui per atatem ac valetudinem poterant, per se ipsi obibant, circumitio ac cu-
 ra Aedilium plebis erat, ad eos summa rerum ac maiestas Consularis imperii venerat. De-
 serta omnia sine capite, sine viribus, diū praesides ac fortuna vrbis rutata est, quae Volcis
 Aequisq; pradonum potius mentem quam hostium dedit, adeo enim nulla spes non potuit
 di modo, sed ne adeundū quidem Romana moenia animos eorum cepit: tecta q; procul visa,
 atq; imminentes tumuli auertere mentes eorum, vt totis passim castris fremitu orto, quid in
 vasto ac deserto agro, inter tabem pecorum hominumq; desides sine praeda tempus tererēt,
 cum integra loca Thufculanum agrum opimum copiis petere possent: signa repente conuel-
 lerent, transuersisq; itineribus per Labicanos agros in Thufculanos colles transfrent: eō vis
 omnis tempestasq; belli conuersa est. Interim Hernici Latiniq; pudore etiam, non miseris
 cordia solum mori, si nec obstrisissent communibus hostibus, infesto agmine Romanam vr-
 bem petentibus, nec opem vllam obfassis focis ferrent, coniuncto exercitu Romam pergunt.
 Vbi cum hostes non inuenissent, securi famam ac vestigia, obuii fiūt descendentes à Thu-
 sculano in Albanam vallem: ibi haudquaquam equo praelio pugnatum est, fidesq; sua sociis
 parum felix in praesentia fuit. Haud minor & Romae morbo fit strages, quam quāta ferro so-
 ciorum facta erat. Consul qui vnus supererat, moritur, mortui & alii clari viri, M. Valerius,
 T. Virginius Rutilius Augures, Seruius Sulpitius Curio maximus: & per ignota capita late
 euagata est vis morbi. Inopsq; Senatus auxilii humani, ad deos populam ac vota verit, iussi
 cū cōiugibus ac liberis supplicatū ire, pacemq; exposcere deūm: ad id, quod sua quēq; mala
 cogebant, auctoritate publica euocari, omnia delubra implent, strata passim matres crinibus
 templa verrentes veniam irarum caelestium, finemque pesti exposcunt. Inde paulatim seu
 pace deūm impetrata, seu grauiore tempore anni iam circumactō, defuncta morbis cor-
 pora salubriora esse coepere: versisq; animis iam ad publicam curam cum aliquot interre-

1 gna exissent, P. Valerius Publicola tertio die q̄ interregnū inierat, Consules creat L. Lucretiū
 Tricipitinum, & T. Veturium Geminū, siue ille Verulius fuit, ante diē III idus Sextilis Cō-
 sulatū ineunt: iam satis valida ciuitate, vt nō solū arcere bellū, sed vltro etiam inferre possent,
 Igitur nunciabant Hernicis in fines suos transcendisse hostes, impigre promissum auxilium,
 5 duo Consulares exercitus scripti. Veturius missus in Volcos ad bellum vltro inferēdū: Tri-
 cipitinus populationibus arcentis sociorū agro oppositus, non vltā q̄ in Hernicos proce-
 dit, Veturius primo praelio hostes fundit fugatq;. Lucretiū, dū in Hernicis sedet, pradonum
 agmen fessellū supra montes praenestinos ductū, inde dimissum in campos, vastare agros
 praenestina Gabinumq; ex Gabino in Thufculanos flexere colles, Vrbī quoq; Romē ingens
 10 praebitus terror, magis in re subita, q̄ quoddam vltimū vim parum virium esset. Q. Fabius
 praerat vrbī, is armata iuuentute, dispositisq; praesidiis, tuta omnia ac tranquilla fecit. Itaq;
 hostes praeda ex proximis locis rapta appropinquare vrbī non ausi, cum circumactō agmine
 redirent, quanto longius ab vrbe hostiū abscederent, eo solutiore cura in Lucretium incidit
 Consulem, iam antē exploratis itineribus suis instructum, & ad certamen intentum. Igitur
 15 preparatis animis repente pauore percussos adorti, aliquanto pauciores multitudinē ina-
 gentem fundunt fugantq;, & compullos in cauas valles cum exitus haud in facili essent, cir-
 cunueniunt. Ibi Volcum nomen propē deletum est, XIII milia CCCCLXX cecidisse in
 acie ac fuga, M. CCL viuos captos: signa XXVII militaria relata in quibusdam annalibus
 inuenio. Vbi etsi adiectum numero aliquid sit, magna certe cedēs fuit. Victor Consul ingena-
 20 tī praeda potitus, eodem in statua rediit. Tū Consules castra coniungunt, & Volci Aequiq;
 afflictas vires suas in vnum contulerunt. Tertia illa pugna eo anno fuit, eadem fortuna victo-
 riam dedit. Susis hostibus etiam castra capta. Sic res Romana in antiquum statum rediit, se-
 cundaq; belli res extemplo vrbanos motus excitauerūt. C. Terentillus Arsa Tribunus ple-
 25 bis eo anno fuit, is Consulibus absentibus ratus locum Tribunitiis actionib; datum, per ali-
 quot dies Patrum superbiam ad plebem criminatus, maxime in consulare imperium tanq̄ ni-
 mitū, nec tolerabile liberā ciuitati inuehebatur, nomine enim tātū minus inuidiosum, re ipsa
 propē atrocius q̄ regium esse: quippe duos pro vno dominos acceptos, immoderata infinita
 potestate, qui soluri atq; effrenati ipsi omnis merus legū, omniaq; supplicia vererēt in plebe:
 30 quae ne aeterna illis licentia sit, legem se promulgaturum, vt quinq; viri creentur legibus de
 imperio consulari scribendis, quod populus in se ius dederit, eo Consulem vltimum: nō ipsos
 libidinem ac licentiam suam pro lege habituros. Qua promulgata lege, cum timerent Patres
 ne absentibus Consulibus iugum acciperent, Senatus a Praefecto vrbis Q. Fabio vocatur, qui
 adeo atrociter in rogationē latorēq; ipsum est inuectus, vt nihil, si ambo Consules infesti cir-
 35 cūstarent Tribunū, relicta minarum atq; terroris sit, insidiatū eum, & tempore capto adortū
 temp, si quem similem eius priore anno inter morbum bellumq; irati dii Tribunū dedissent,
 non potuisse sisti, mortuis duobus Consulibus, iacente agra ciuitate in colluione omnium
 rerum, ad tollendum ē rep, consulare imperium latū leges fuisse, ducē Volcis Aequisq; ad
 oppugnandā vrbem futurum. Quid tandem illi non licere! si quid Cōsules superbe in aliquē
 ciuiū aut crudeliter fecerint, diem dicere: accusare his ipsis iudicibus, quorum in aliquem fa-
 40 uitum sit: nō illud consulare imperiū, sed tribunitiā potestatem inuisam intolerandamq; fa-
 cere, quam pacatam reconciliatamq; Patribus de integro in antiqua redigi mala, neq; illum
 se deprecari quo minus pergat vt coeperit, Vos, inquit Fabius, ceteri Tribuni oramus, vt pri-
 mum omnium cogitatis potestati istā ad singulorū auxilium, nō ad perniciē vniuersorum cōpa-
 45 ratam esse: Tribunos plebis vos creatos, non hostes Patribus: nobis miserū, inuidiosum vo-
 bis esse desertam rep, inuadi: nō ius vestrum, sed inuidiā minueritis, agite cū Collega, vt rē
 integram in aduentū Consulū differat, ne Aequi quidē ac Volci morbo assumptis priore
 anno Cōsulis, crudeli superboq; nobis bello institerent. Agūt cum Terentillo Tribuni, dila-
 50 taq; in specie actione, re ipsa sublata, Consules extemplo accessit. Lucretius cum ingenti pra-
 da, maiore multo gloria rediit: & auget gloriam adueniens, exposita omni in campo Martio
 praeda, vt suum quisq; per triduum cognitū abduceret: reliqua vendita, quibus domini non
 extirere. Debebat omnium consensu Cōsulū triūphus, sed dilata res Tribuno de lege agente:
 id antiquius Consulū fuit. Lactata per aliquot dies cum in Senatu res tum ad populum est,
 cessit ad vltimum maiestati Consulū Tribunus, & destitit. Tum Imperatori exercitūq; ho-
 nos suus redditus, triumphauit de Volcis Aequisq;, triumphantem securā sua: legiones.

ali
 temple

ad obere
 vrbanos

Alteri Consuli datum, ut ouans sine militibus urbem iniret. Anno deinde sequenti lex Terentia ab toto collegio, notios aggressa Consules est. Erant Consules P. Volturnus, Servilius Sulpitius. Eo anno calum ardere visum, terra ingenti concussa motu est, bouem locutam, cui rei priore anno fides non fuerat, creditum. Inter alia prodigia & carne pluit quem imbrem ingens numerus auium interuolitando rapuisse fertur: quod intercidit, spatium ita iacuisse per aliquot dies, ut nihil odor mutaret. Libri per Duumuiros sacrorum aditi, pericula à conuentu alienigenarum praedicta, nequi in loca summa urbis impetus, caedesque inde fierent. Inter cetera monitum, ut seditionibus abstineret. Id factum ad impediendam legem Tribuni criminabantur, ingensque aderat certamen. Ecce (ut idem in singulos annos orbis uolueretur) Hernici nunciant Volcos & Aequos, et si accitae res sint, reficere exercitus: Antii summam rei positam, efficere Antiates colonos, palam concilia facere, id caput, eas vires belli esse. Ut hac dicta in Senatu sunt, delectus edicitur. Consules belli administrationem inter se dispartiri iussi, alteri ut Volci, alteri ut Aequi prouincia esset. Tribuni coram in foro personare fabulam compositam Volscici belli, Hernicos ad partes paratos, iam ne virtute quidem premi libertatem Po. Ro. sed arte ludi: quia occisione prope occisos Volcos & Aequos, mouere sua sponte arma posse iam fides abierit: nouos hostes queri, coloniam fidam propinquam infamem fieri: bellum innoxiiis Antiatibus indici, geri cum plebe Romana, quam oneratam armis ex urbe praecipiti agmine acturi essent, exilio & relegatione ciuium uolucantes Tribunos, sic nequid aliud actum putent, victam legem esse, nisi dum in integro res sit, dum domi, dum togati sint, caueant ne possessione urbis pellantur, ne iugum accipiant, si animus sit, non defore auxilium: consentire omnes Tribunos: nullum terrorem externum, nullum periculum esse: cauisse deos priore anno ut tuto libertas defendi posset. Hec Tribuni. At ex parte altera, Consules in conspectu eorum positos sellis delectu habebant, eo decurrunt Tribuni, concionemque secum trahunt, citati pauci, velut rei experiunda causa, & statim vis coorta, quocumque licet iussu Consulisprehendisset, Tribunus mitti iubebat, neque suum cuique ius modum faciebat, sed virum spe, sed manu obtinendum erat quod intenderes, quemadmodum se Tribuni consistent in prohibendo delectu: sic Patres in lege, quae per omnes comitiales dies ferebatur, impedienda gerebant. Initium erat rixae, cum discedere populum iussissent Tribuni, quod Patres se summoueri haud sinebant, nec ferè seniores rei intererant, quippe quae non consilio regenda, sed permissa temeritati audaciaque esset, multum & Consules se abstinerebant, ne cui in collatione rerum maiestatem suam contumelia offerrent. Casus erat Quintius ferox iuuenis, qua nobilitate gentis, qua corporis magnitudine & viribus, ad ea munera data à diis & ipse addiderat multa belli decora, facundiamque in foro, ut nemo non lingua, non manu promptior in ciuitate haberetur, hic, cum in medio Parrum agmine constitisset, eminens inter alios velut omnes Dictaturas, Consulatusque gerens in voce ac viribus suis, vnus imperus Tribuni tios popularesque procillas sustinebat. Hoc duce sepe pulsi foro Tribuni, fusa ac fugata plebes est, qui obuius fuerat, multatus nudatusque abibat, ut satis appareret, si sic agi liceret, victam legem esse. Tum prope iam perculsis aliis Tribunis, A. Virginius ex collegio vnus Caesonis capitis diem dicit, atrox ingenium accenderat eo facto magis, quam conterrerat, eo acris obitare legi, agitare plebem, Tribunos velut iusto persequi ballo, accusator pati reum ruere, inuidiamque flammam ac materiam criminibus suis suggerere: legem interim non tam ad spem perferendi, quam ad lacessendam Caesonis temeritatem ferre, ibi multa sepe ab iuuentute inconsulte dicta factaque in vnus Caesonis suspectum incidunt ingenium, tamen legi resistebatur: & A. Virginius identidem plebi, Ecquid sentitis iam vos Quirites Caesonem simul ciuem, & legem, quam cupitis, habere non posse, quanquam quid ego legē loquor? libertati obstat, omnes Tarquinos superbia exuperat: expectate deum Consul aut Dictator fiat, quem priuatum viribus, & audacia regnare videtis. Assentiebantur multi, pulsatos se querentes, & Tribunum ad rem petendam vitro incitabant, iam aderat iudicio dies, apparebatque, vulgo homines in damnatione Caesonis libertatem agi credere, Tum denuum coactus cum multa indignitate prehebat singulos, Sequebantur necessarii principes ciuitatis, T. Quintius Capitolinus, qui ter Consul fuerat, cum multa referret sua familiaeque decora, affirmabat nec in Quirina gente, neque in ciuitate Romana tantam indolem, tam maturam virtutis vnquam extitisse, suum primum militem fuisse, se saepe vidente pugnasse in hostem. Sp. Furius missum ab Quintio Capitolino, sibi eum in dubiis suis rebus venisse subsidio, neminem vnus esse,

cuius magis opera putet rempublicam restitutam. L. Lucretius COS. anni prioris recti gloria nitens, suas laudes participare cum Caesone, memorare pugnas, referre egregia facinora, nunc in expeditionibus, nunc in acie: suadere & monere iuuenem egregium instructum naturae fortunaeque omnibus bonis, maximum momentum rerum eius ciuitatis, in quancumque venisset, suumque alienum mallent ciuem esse: quod offendat in eo, feruorem & audaciam aetate quotidie auferre: quod desideretur consilium, id in dies crescere, senescere viriis, maturefcente virtute: sinerent tantum virtutem in ciuitate fieri. Pater inter hos L. Quintius, cui Cincinnatus cognomen erat, non iterando laudes, ne cumulare inuidiam, sed veniam errorum atque adolescentiae petendo, sibi qui non dicto, qui non facto quenquam offendisset, ut condonarent filium orabat, sed alii auerfabantur preces, aut verecundia aut metu: alii se suosque multatos querentes, atroci responso iudicium suum praeferebant. Premebat reum preter vulgaram inuidiam crimen vnus, quod M. Volscius Fictor, qui ante aliquot annos Tribuni plebis fuerat, testis extiterat, se haud multo postquam pestilentia in urbem fuerat, in iuuentutem grassantem in suburra incidisse: ibi rixam natam esse, fratremque suum maiorem natu, necdum ex morbo satis validum pugno ictum à Caesone cecidisse semianimem, inter manus domum allatum, mortuumque inde arbitrari: nec sibi rem exequi tam atrocem per COSS. superiorum annorum licuisse. Hac Volscio clamitanti, adeo concitati homines sunt, ut haud multum abfuerit, quin impetu populi Caso intrerit. Virginius arripit iubet hinc ire, & in vincula duci: patricii vi contra vim resistunt. T. Quintius clamitat, Cui reo capitalis dies dicta sit, & de quo futurum propediem iudicium, eum indemnatum indicta causa non debere violari. Tribunos supplicium negat sumpturum se de indemnato: seruaturum tamen in vinculis esse ad iudicium diem, ut qui hominem necauerit, de eo supplicii sumendi copia Po. Ro. fiat. Appellati Tribuni, medio decreto ius auxilii sui expediunt, in vincula coniciunt venant, sibi reum, pecuniamque nisi sistatur, populo promitti placere pronunciant: summam pecuniae quantum aequum esset promitti, veniebat in dubium: id ad Senatum reuocatur, reus dum consulerebatur. Patres, retentus in publico est: vades dare placuit, vnus vadem III. mil. eris obligatur: quot darentur, permissum Tribunis est. decem finierunt, tot vadibus accusator vadatis est reum. Hic primus vades publicos dedit. Dimissus è foro nocte proxima iussu COSS. in Thufcos in exilium abiit. Iudicii die cum excusaretur solum vertisse exilii causa, nihilominus Virginius comitia habente Collegae appellati dimiserunt concilium. Pecunia à patre exacta crudeliter, ut diuenditis omnibus bonis aliquandiu trans Tiberim veluti relegatus agello quodam in tugurio viueret. Hoc iudicium & promulgata lex exercuit ciuitatem. Ab externis armis ocium fuit, cum velut victores Tribuni perculsis Patribus, Caesonis exilio prope perlatam esse crederent legem: & quod ad seniores Parrum pertineret, cessissent possessione recipi iuniores, id maxime quod Caesonis sodalium fuit, auxere iras in plebem, non minuerunt animos. sed ibi plurimum profectum est, quod modo quodam temperauerat imperus suos. Cui primo post Caesonis exilium lex coepta ferri est, instructi parati que cum ingenti clientium exercitu, sic Tribunos, vbi primum summouentes praebuere causam, adorti sunt, ut nemo vnus inde praecipuum quocumque gloriae domum inuidiae ferret: mille pro vno Caesones extitisse plebes quereretur. Mediis diebus quibus Tribuni de lege non agerent, nihil eisdem illis placidius aut quietius erat, benignae salutare, alioqui plebis homines, domum inuadere, adesse in foro, Tribunos ipsos cetera parti, sine interpellatione concilia habere, nunquam vlli neque publice neque priuatum truces esse, nisi cum de lege agi coeptum esset: alibi popularis iuuentus erat. Nec cetera modo Tribuni tranquille peregere, sed resecti quoque in insequentem annum, ne voce quidem incommoda, nedum ut vlla vis fieret, paulatim permulcendo tractandoque manifeste cerant plebem. His per totum annum artibus lex elusa est. Accipiunt ciuitatem placidiorē COSS. C. Claudius Appii filius, & P. Valerius Publicola. Nihil noui nouus annus attulerat, legis ferendae aut accipiendae cura ciuitatem tenebat. Quantum iuniores Patrum plebi se magis insinuabant, eo acris contra Tribuni tendebant, ut plebi suspectos eos criminando facerent: coniurationem factam, Caesonem Romae esse, interficiendorum Tribunorum, trucidandae plebis consilia inita, id negotii datum ab senioribus Patrum, ut iuuentus tribunitia potestatem è rep. tolleret: formaque eadem ciuitatis esset, quae ante Sacrum montem occupatum fuerat. Et ab Volscis & Aequis statim iam, ac prope solone in singulos annos bellum timebatur, propiusque aliud nouum malum nec opinato exortum est. Exules seruique ad quatuor milia

lia hominum & quingenti, ducē Ap. Herdonio Sabino nocte Capitolium atq; arcem occupa-
uere. Confectim in arce facta cades eorum, qui coniurare, & simul capere arma noluerant:
alii inter tumultum precipites pauore in forum deuolant: alternae voces, Ad arma & hostes
in vrbe sunt, audiebantur. COSS. & armare plebem, & in eum esse pati timebant, incerti
quod malum repentinum, externum an inrestitutum, ab odio plebis an seruili fraude vrbe in-
uasisset, sedabant tumultus, sedando interdum mouebant, nec enim poterat pauida & con-
sternata multitudo regi imperio, dant tamen arma, non vulgo tantum, vt incerto hoste pre-
fidium satis fidum ad omnia esset, solliciti reliquum noctis, incertiq; qui homines, quantus
numerus hostium esset, in stationibus disponendis ad opportuna omnia vrbe loca egere,
Lux deinde aperuit bellum ducentiq; belli. Seruos ad libertatem Ap. Herdonius ex Capito-
lio vocabat, se miserum cuiusq; suscepisse causam, vt exules iniuria pulsos in patriam redu-
ceret, & seruitis graue iugum demeret. id malle Po. Ro. authore fieri: si ibi spes non sit, se
Volsos & Aequos & omnia extrema tentaturum & concitaturum. Dilucere res magis Pa-
tribus atq; COSS. preterea tamen, quae denunciabantur, ne Veientium neu Sabinorum id
consilium esset, timere: & cum tantum in vrbe hostium esset, mox Sabine Hetruscaq; legio-
nes ex composito adfuerunt, tum aeterni hostes Volsci & Aequi non ad populandos, vt ante fi-
nes, sed ad vrbeni vt ex parte captam venirent. Multi & variū timores, inter ceteros emine-
bat terror seruili, ne suus cuiq; domi hostis esset, cui nec credere, nec non credendo, ne infe-
stior fieret, fidem abrogare satis erat tutum, vixq; concordia fisti videbatur posse, tantum
superantibus aliis ac emergentibus malis, nemo Tribunos aut plebem timebat, mansuerunt
id malum, & per aliorum quietem malorum semper exorients: tumq; esse peregrino terrore so-
pitem videbatur, At id propē vnum maxime inclinatis rebus incubuit: tantus enim Tri-
bunos furor tenuit, vt non bellum, sed vanam imaginem belli ad auertendos ab legis cura
plebis animos, Capitolium infedisse contenderent, patriciorum hospites clientesq; si perlata
lege frustra tumultuatos esse se sentiant, maiore quam venerint silentio abituros, conciliū in-
delegi perferenda habere, auocato populo ab armis, Senatum interim COSS. habent, alio se
maiore a Tribunis metu ostendente, q̄ quem nocturnus hostis intulerat. Postq; arma poni,
& discedere homines ab stationibus nunciatum est, P. Valerius, Collega Senatū retinente,
se ex curia proripit, inde in templum ad Tribunos venit: Quid hoc rei est, inquit, Tribu-
ni? Ap. Herdoni ductu & auspicio remp. euersuri estis? tam felix vobis corrupendis fuit,
qui seruitia non commouit auctor: cum hostes supra caput sint, discedi ab armis legesq; fer-
ri placet? Inde ad multitudinem oratione conuersa, Si vos vrbes Quirites, si vestri nulla cu-
ra tangit: at vos veterini deos vestros ab hostibus captos, Iupiter Optimus Maximus, Iu-
no Regina, & Minerva, alii dii deaq; obsidentur, castra seruorum publicos vestros penates te-
nent. hec vobis forma sanę ciuitatis videtur? tantum hostium non solum intra muros est,
sed in arce supra forum curiamq; comitia interim in foro sunt, Senatus in curia est, velut cū
ocium superat, Senator sententiam dicit: alii Quirites suffragium ineunt. Non quicquid
Patrum plebisq; est, COSS. Tribunos, deos hominesq; omnes armatos open ferre, in Capito-
lium currere, liberare ac pacare augustissimam illam domum Iouis Optimi Maximi decuit?
Romule pater tu mentem tuam, qua quondam arcem ab his iisdem Sabinis auro captam re-
cepisti: da stirpi tuę, iube hanc ingredi viam, quam tu dux, quam tuus ingressus exercitus
est. primus en ego COS. quantum mortalis deum possum, te ac tua vestigia sequar, Vlti-
mum orationis fuit, se arma capere, vocare omnes Quirites ad arma: si quis impediatur, iam
se Consularis imperii, iam Tribunitie potestatis sacratarumq; legum oblitum, quisquis ille
sit, vbi cunq; sit in Capitolio, in foro, pro hoste habiturum, iuberent Tribuni, quonia in Ap.
Herdoniam vetarent, in P. Valerium COS. sumi arma, aufurum se in Tribunis, quod prin-
ceps familie suę ausus in Regibus esset, Vm vltimā apparebat futuram, spectaculoq; sediti-
onem Ro. hostibus fore: nec lex tamē ferri, nec ire in Capitolium COS. potuit. Nox certa-
mina cepta oppressit, Tribuni cessere nocti, timentes COSS. arma. Amoris inde seditionis
authoribus, Patres circumire plebē, inserētesq; se in circulos, sermones temporis aptos ferere:
admonere vt viderent in quod discrimen remp. adducerent: non inter Patres ac plebem cer-
tamen esse, sed simul Patres plebemq; arcem vrbe, replea deorum, penates publicos priuatosq;
hostibus dedi. Dum hac in foro sedandę discordiæ causa aguntur, COSS. interim ne Sa-
bini, ne Veies hostis moueretur, circa portas murosq; discesserant, Eadē nocte & Thuscū

de arce capta, Capitolioq; occupato, & alio turbata vrbe statu nuncii veniunt. L. Manilius
Thuscū tum Dictator erat. Is confestim conuocato Senatu, atq; introductis nunciis, ma-
gnopere censet ne expectent, dum ab Roma Legati auxilium petētes veniant: periculū ipsū
discrimenq; ac Sociales deos, fidemq; fœderum id poscere: demerendi beneficio tam poten-
tem, tam propinquam ciuitatem, nunq; parem occasionem daturus deos. Placet ferri auxi-
lium, iuuentus conscribitur, arma dantur, Romam prima luce venientes, procul speciem ho-
stium præbuere: Aequi aut Volsci venire visū sunt. deinde vbi vanus terror abiit, accepti in
vrbeni agrinē in forum descendunt, Ibi iam P. Valerius relicto ad portarum præsidia Col-
lega, instruebat aciem. Autoritas viri mouerat, affirmantis Capitolio recuperato & vrbe pa-
cata, si se doceri siuissent quæ fraus ab Tribunis occulta in lege ferretur, memorem se maio-
rum suorum, memorem cognominis, quod populi colendi velut hæreditaria cura sibi a maio-
ribus tradita esset, consilium plebis non impediturum. Hunc ducentem secuti nequicq; reclama-
ribus Tribunis, in cliuam Capitolinum erigunt aciem: adiungitur & Thuscū lana legio. Cer-
tare socii ciuesq; vtri recuperata arcis suum decus facerent. Dux vterq; suos adhortatur,
Trepidare tum hostes, nec vlli satis rei præterq; loco fidere, trepidantibus inserrunt signa Ro-
mani sociiq;. Iam in vestibulum perreperat templi, cū P. Valerius inter primores pugnam
ciens interficitur. P. Volumnus Consularis vidit cadentem, is dato negotio suis vt corp⁹
obtegerent, ipse in locum vicinūq; COS. prouolat, præ ardore impetuq; tanta rei sensus non
peruenit ad militem, prius vicit, q̄ se pugnare sine duce sentiret. Multi exulum cade sua
dauere templū, multi viui capri, Herdonius interfectus: ita Capitolium recuperatū. De capri-
uis vt quisq; liber aut seruus esset, suę fortune a quosq; sumptum suppliciu est. Thuscūlanis
gratiæ actæ, Capitolium purgatū atq; lustratū. In Consulis domum plebes quadantes, vt fune-
re ampliore efferretur, iactasse ferunt. Pace parta, instare tum Tribuni Patrib⁹ vt P. Valerii
fidem exolverēt: instare Claudii, vt Collega deos manes fraude liberaret: agi de lege sineret.
COS. anteq; Collega sibi subrogasset, negare passurum agi de lege. Ha: tenuere contentio-
nes vsq; ad comitia COS. subrogandi. Decēbri mense summo Patrum studio L. Quintius Cin-
cinnatus pater Casonis COS. creatur, qui magistratū statim occiperet. Percussa erat plebes
COS. habitura iratum, potentem fauore Patrum, virtute sua, tribus liberis: quorum nemo Ceso-
ni cedeat magnitudine animi: consiliū & modū adhibendo vbi res posceret, priores erant,
Is vt magistratū iniit, assiduis concionib⁹ pro tribunali nō in plebe coerceda, q̄ Senatū casti-
gando vehementer fuit. Cuius ordinis languore perpetuo iam Trib. pl. non vt in rep. Po.
Ro. sed vt in perdita domo lingua criminibusq; regnarent: cū Casonē filio suo virtutem, cō-
stātiā, omnia iuuentutis belli domiq; decora pulsa ex vrbe Romana & fugata esse: loqua-
ces, sediciosos, semina discordiarum iterū ac tertio Tribunos, pessimis artibus, regia licentia
viuere. A. inquit, ille Virginius, quia in Capitolio non fuit, minus suppliciu q̄ Ap. Herdoni⁹
meruit: plus hercule aliquanto, qui verē rem aestimare velit. Herdonius si nihil aliud, hostē
se farendo propē denunciavit vt arma caperetis: hic negando bella esse, arma vobis ademit,
nudosq; seruis vestris & exulibus obiecit: & vos (cum C. Claudii pace, & P. Valerii mortui
loquar) prius in cliuā Capitolinum signa intulistis, q̄ vos hostes de foro tolleretis, pudet deo-
rum hominūq; cum hostes in arce, in Capitolio essent, exulum & seruorum dux profanatis
omnibus in cella Iouis Optimi Maximi habitaret, Thuscūlanis anteq; Romę sumpta sunt arma,
In dubio fuit vtrum L. Manilius Thuscūlanus dux, an P. Valerius & C. Claudius COSS. Ro-
manam arcem liberarent. & qui ante Latinos ne pro se quidem ipsi, cum in finibus hostem
haberent, attingere arma passi sumus: nunc nisi Latini sua sponte arma sumpissent, capri &
deleti eramus. Hoc est Tribuni auxiliū plebi ferre, inermem eam hosti trucidandam obicere?
scilicet si quis vobis humillimus homo de vestra plebe, quā partem veluti abruptā a cetero
populo, vestram patriā peculiaremq; temp. fecistis: si quis ex his domum suā oblitam a fami-
lia armata nunciaret, ferendū auxiliū putaretis: Iupiter Optimus Maximus exulum atq; ser-
uorū septus armis nulla humana ope dignus erat: & hi postulant vt sacrosancti habeantur,
quibus ipsi Dii neq; sacri neq; sancti sunt. At enim diuinis humanisq; abrupis legibus, legē
vos hoc anno perlaturos dicitatis: tum hercule illo die, quo ego COS. sum creatus, male ge-
sta est resp. peius multo q̄ cum P. Valerius COS. perit si ruleritis. Iā primū omnū, inquit,
Quirites in Volsos & Aequos mihi atq; Collegę legiones ducere in animo est. nescio quo
fato magis bellātes q̄ pacatū propitios habeamus deos, quantum periculum ab illis populis

fuerit, si Capitolium ab exulibus obsessum scissent, suspicari de preterito, quam re ipsa experiri est melius. Mouerat plebem oratio COS. Erecti Patres restituta credebant temp. COS. alter comes animosior quam auctor, suscepisse Collegam priorem actiorem tam grauis rei facile passus, peragendi Consulatus officii partem ad se vendicabat. Tum Tribuni eludentes velut vana dicta persequi, quaerendo quoniam modo exercitum educaturi COSS. essent, quos delectum habere nemo passurus sit. Nobis vero, inquit Quintius, nihil delectum opus est, cum quo tempore P. Valerius ad recipiendum Capitolium arma plebi dedit: omnes in verba iurauerunt conueniuntur se iussu COS. nec iniussu abituros. Edicimus itaque omnes qui in verba iurastis, crastina die aterni ad lacum Regillum aditis, Caullarii tum Tribuni, & populi exoluere religione velle: priuatum eo tempore Quintium fuisse, cum sacramento adacti sint: sed nondum haec, quae nunc tenet seculum, negligentia deum venerat, nec interpretando sibi quisque iusiurandum & leges aptas faciebat, sed suos potius mores ad eas accommodabat. Igitur Tribuni, ut impediende rei nulla spes erat, de proferendo exercitu agere: eo magis, quod & Augures iussos adesse ad Regillum lacum fama exierat, locumque inaugurati, ubi auspiciato cum populo agi posset, ut quicquid Romae vi Tribunitia rogatum esset, id comitiis sibi abrogaretur, oes id iussuros, quod COSS. vellent, neque enim prouocationem esse longius ab vrbe mille pass. & Tribunos, si eo adueniant, in alia turba Quiritium subiectos fore Consulati imperio. Terrebant haec, sed ille maximus terror animos agitabat, quod sapius Quintius dicebat de COSS. comitia non habiturum, non ita ciuitatem egram esse, ut consuetis remediis sibi posset. Dictatore opus esse resp. ut qui se mouerit ad sollicitandum statum ciuitatis, sentiat sine prouocatione Dictaturam esse. Senatus in Capitolio erat, eo Tribuni cum perturbata plebe veniunt. Multitudo clamore ingenti nunc COSS. nunc Patrum fidem implorat, nec ante mouerunt de sententia COS. quam Tribuni se in auctoritate Patrum futuros esse polliciti sunt. Tunc referente COS. de Tribunorum & plebis postulatis, Senatus consulta fiunt, vnde neque Tribuni legem eo anno ferrent, neque COSS. ab vrbe exercitum educerent: in reliquum magistratus continuari, & eos Tribunos refici, ut dicere Senatui contra temp. esse. COSS. fuere in Patrum potestate. Tribuni reclamantibus COSS. refecti. Patres quoque nequid cederent plebi, & ipsi L. Quintium COS. reficiebant. Nulla toto anno vehementior actio Consulatus fuit. Mirer, inquit, si vana vestra P. C. ad plebem auctoritas est: vos eleuatis ea: quippe quia plebs Senatusconsultum in conueniendis magistratibus soluit, ipsi quoque solutum vultis, ne remeritati multitudinis cedatis, tanquam id sit posse in ciuitate, plus leuitatis ac licentiae habere, leuius enim vaniusque profecto est sua decreta consula rollere, quam aliorum. Imitamini Patres Conscripti turbam inconsultam: & qui exemplo alii esse debetis, aliorum exemplo peccatis potius quam alii vestro recte faciant: dum ego, ne imitem Tribunos, nec me contra Senatusconsultum COS. renunciari pariat. Te vero COS. C. Claudii adhortor, ut & ipse Po. Ro. hac licentia arceas: & de me hoc tibi persuadeas, me ita acceperum, ut non honorem meum a te impeditum, sed gloriam spereti honoris auctam, iniuriamque, quae ex continuato eo impenderet, leuatam purem. Communiter inde edicunt nequis L. Quintium Consularem faceret: si quis fecisset, se id suffragium non obseruatos, COSS. creati Q. Fabius Vibulanus tertium, & L. Cornelius Maluginensis. Censuram actus eo anno. Lustrum propter Capitolium captum, COS. occisum, condidit religiosum fuit. Q. Fabio & L. Cornelio COSS. principio anni statim res turbulenta, instigabant plebem Tribuni, bellum ingens a Volscis & Aequis Latinis atque Hernicis nunciabant. Iam Antium Volscorum legiones esse: & ipsam coloniam ingens metus erat defecturam, atque imperatam a Tribunis ut bellum praeruerit sinerent. COSS. inde partiti Prouincias, Fabio ut Antium legiones duceret, datus: Cornelio, ut Roma praesidio esset, nequa pars hostium, qui Aequis mos erat, ad populandum veniret, Hernici & Latini iussu milites dare ex federe, ducesque patres sociorum in exercitu, terra ciuium fuit. Postquam ad diem praestitutum venerunt socii, COS. extra portam Capenam castra locat: inde lustrato exercitu Antium profectus, haud procul oppido statiuusque hostium consedit. Vbi cum Volsci, quia nondum ab Aequis venisset exercitus, dimicare non ausi, quemadmodum quieti vallo se tutarentur pararent: Postero die Fabius non permissam vnam sociorum ciuiumque, sed trium populorum tres separatim acies circa vallum hostium instruxit. ipse erat medius cum legionibus Romanis, inde signum obseruare iussu, ut pariter & socii rem inciperent referrentque pedem, si receptum cecinisset: equites item suae cuiusque parti post principia collocat. Ita trifariam adortus castra circumuenit: & cum vndique instaret, non sus-

titentes impetum Volscos, vallo deturbat, transgressus inde munitiones pauidam turbam inclinatumque in partem vnam castris expellit. inde effuse fugientes eques, cui superare vallum haud facile fuerat, cum ad id spectator pugnae astitisset, libeto campo adeptus parte victoriae fruatur, territos cadendo, Magna & in castris & extra munimenta caedes fugientium fuit, sed praeda maior: quia vix arma secum efferre hostis potuit: delectusque exercitus foret, si fugientes sylue rexissent. Dum ad Antium haec geruntur, interim Aequi robore iuuentur is praemisso, arcem Thufculanam improuiso nocte capiunt: reliquo exercitu haud procul moribus Thufculi confidunt, ut distinerent hostium copias. Haec celeriter Romanam, ab Roma in castra Anrium perlata mouent Romanos haud secus, quam si Capitolium captum nunciaretur: adeo & recens erat Thufculanorum meritum, & similitudo ipsi periculi reposcere darum auxilium videbatur. Fabius omissis omnibus, praedam ex castris: raptim Antium conuenit, ibi modico praesidio relicto, citatum agmen Thufculum rapit, nihil praeter arma & quod cocti ad manum fuit cibi, ferre militi licuit. Commearum ab Roma COS. Cornelius subuehit. Aliquot menses Thufculi bellatum, parte exercitus COS. castra Aequorum oppugnabat, partem Thufculanis dederat ad arcem recuperandam, vi nunquam eos subigere potuit, fimes postremo inde detraxit hostem, quod postquam ventum ad extremum est, inermes vndique omnes sub iugum ab Thufculanis misit. Hos ignominiosa fuga domum se recipientes Romanos COS. in Algido consecutus, ad vnum omnes occidit. Victor ad Columnam (id loco nomen est) exercitu relicto castra locat: & alter COS. postquam moribus iam Romanis pulso hoste periculum esse desierat, & ipse ab Roma profectus, ita bifariam COSS. ingressi hostium fines, ingenti certamine hinc Volscos, hinc Aequos populantur. Eodem anno descis se Antiatas apud plerisque auctores inuenio. L. Cornelium COS. id bellum gessisse, oppidumque cepisse, cerrum affirmare, quia nulla apud vetustiores scriptores eius rei mentio est, non ausim. Hoc bello perfecto Tribunitium domi bellum Patres territat: clamant fraude fieri, quod fors teneatur exercitus, frustrationem eam legis tollendae esse: se nihilo minus rem susceptam peracturos, obtinuit tamen P. Lucretius Praefectus urbis, ut actiones Tribunitiae in aduentum COSS. differrentur. Erat & noua exorta causa motus: A. Cornelius & Q. Seruilius Quaestores M. Volscio, quod filius haud dubie testis in Caesonem exitisset, diem dixerant, multis enim emanabat indicia, neque fratrem Volscii, ex quo semel fuerit ager, vnum non modo visum publico, sed ne assurxerit quidem ex morbo, multorumque tabe mensium mortuum: nec his rationibus, in qua rextis crimen coniecisset, Caesonem Romae visum, affirmantibus, qui vna meruerant, secum eum tum frequentemque ad signa sine villo commeatu fuisse. Ita esse multi priuatim ferebant Volscio iudices, cum ad iudicium ire non auderet: omnes ea res in vnum congruentes, haud magis dubiam damnationem Volscii, quam Caesonis Volscio teste fuerat, faciebant. In mora Tribuni erant, qui comitia Quaeitores habere de reo, nisi prius habita de lege essent, passuros negabant. Ita extracta utraque res in COSS. aduentum est: qui ubi triumphantes victore cum exercitu urbem inierunt, quia silentium de lege erat, percussos magna pars credebant Tribunos: at illi etenim extremum anni iam erat, quartum affectantes Tribunatum, in comitorum disceptationem ab lege certamen auerterant: & cum COSS. nihilominus aduersus continuationem Tribunatus, quam si lex minuenda suae maiestatis causa promulgata ferretur, retendissent: victoria certaminis penes Tribunos fuit. Eodem anno Aequis pax est petentibus data. Censuram priore anno inchoata perficitur, idque lustrum ab origine urbis de cimum conditum: fuerunt censura ciuium capita CXXXII millia, CCCXIX. COSS. magna domi bellique eo anno gloria fuit, quod & foris pacem peperere: & domi & si non concurs, minus tamen quam alias infesta ciuitas fuit. L. Minutius inde & L. Nautius COSS. facti, duas residuas anni prioris causas exceperunt. Eodem modo COSS. legem, Tribuni iudicium de Volscio impediabant, sed in Quaeitoribus nouis maior fuit, maior auctoritas erat. Cum M. Valerio Valerii filio, Volsci nepote Quaeitor erat T. Quintus Capitolinus, qui ter COS. fuerat: is quoniam neque Quintia familiae Censo, neque resp. maximus iuuenum restitui posset, falsum testem, qui dicenda causa innoxio potestatem ademisset, iusto ac pio bello persequatur: cum Virginius maxime ex Tribunis de lege ageret, duum mensium spatium COSS. datum est ad inspiciendam legem, ut cum edocuisset populum quid fraudis occulte ferretur, sinerent deinde suffragium inire. Hoc interualli datus, res tranquillas in vrbe facit. Nec diuurnam quietem Aequi dedent: qui rupto federe, quod lectum erat priore anno cum Romanis, imperium ad Gracchum Chloclium

deferunt, is tum longe princeps in Aequis erat, Graccho duce in Latinum agrum, inde in 55
 Thufculanum hostili populatione veniunt, pleniq; praedae in Algido castra locant. In ea ca-
 strata Q. Fabius, P. Volunnius, A. Posthumius Legati ab Roma venerunt questum iniurias: &
 ex eo federe res repetitum, Eos Aequorum Imperator quae madata habeant ab Senatu Ro-
 mano, ad quercum iubet dicere, se alia interim acturum, Quercus ingens arbor pratorio im-
 minebat, cuius umbra opaca sedes erat. Tum ex Legatis vnus abiens, Et haec, inquit, sacrata 60
 quercus, & quicquid deorum est, audiant fedus à vobis ruptum, nostrisq; & nunc querelis
 adfint, & mox armis cum deorum hominumq; simul violata iura exequemur. Romani re-
 diere Legati, Senatus iussit alterum COS. contra Gracchum in Algidum exercitum duce-
 re, alteri populationem finium Aequorum Prouinciam dedit, Tribuni suo more impedire
 delectum, & forsitan ad vltimum impedissent, sed nouus subito additus terror est: vis Sabino 65
 rum ingens propè ad menia vrbis infesta populatione venit: fecdati agri, terror iniectus vrbis
 est, tum plebs benigne arma cepit, reclamantibus frustra Tribunis, Magni duo exercitus scri-
 pri: alterum Nautius contra Sabinos duxit, castrisq; ad Eretum positus, per expeditiones par-
 uas, plerumq; nocturnis incurfionibus tantam vastitatem in Sabino agro reddidit, vt compa-
 rati ad eam propè intacti bello fines Romani viderentur. Minutio neq; fortuna, neq; vis ani- 70
 mi eadem in gerendo negocio fuit. nam cum haud procul ab hoste castra posuisset, nulla
 magnopere clade accepta, castris se pauidus tenebat. Quod vbi fenserunt hostes, creuit ex
 metu alieno (vt fit) audacia, & nocte adorti castra, postq; parui vis aperta profecerat, muniri
 ones postero die circumdant. Quae prius q; vndiq; vallo obiecte clauderent exitus, V equites
 inter stationes hostium emissi, Romani pertulere COS. exercitumq; obsideri. Nihil tam necin- 75
 opinatum, nec tam insperatum accidere potuit. Itaq; tantus pauor, tanta trepidatio fuit, quanta si
 vrbem, non castra hostes obsiderent. Nautium COS. accesserunt. In quo cum parum perfidii
 videretur, Dictatorq; dici placeret, qui re percussam restitueret, L. Quintus Cincinnatus cō-
 sensu omnium locit. Opere precium est audire qui omnia pre diuinitis humana spernunt, neq; ho-
 nori magno loci, neq; virtuti putat esse, nisi effusae affluant opes. Spes vnica imperii Po. Ro. 80
 L. Quintus trans Tiberim contra eum ipsum loci, vbi nunc naualia sunt, Illi iugere colebat a-
 grum, quae prata Quintia vocantur. Ibi ab Legatis seu fossam fodiens bipalio enixus, seu cum ara
 rer: operi certe, id quod constat, agresti intentus, salute data inuicem redditaq; rogat vt (quod
 bene verteret ipsi resq; publ. rogat mandata Senat⁹ audiret. Admirat⁹ rogatasq; Satis ne
 salua essent oia: togā ppetere è tugurio proferre vxorē Raciliā iubet. Qua simul absterfo pulue 85
 re ac sudore, velat⁹ processit. Dictatorē eū Legati gratulantes consularat. in vrbē vocant, qui
 terror sit in exercitu exponunt. Nauis Quintio publice parata fuit, transuectiq; tres obuiam
 egressi filii excipiunt, inde alii propinqui atq; amici, tum Patrum maior pars. Ea frequentia stipat⁹
 anteceditibus licitorib⁹, deduct⁹ est domū, & plebis cōcurfus ingens fuit: sed ea nequaquam tam la- 90
 ta Quintium vidit, & imperii nimium, & virum in ipso imperio vehemētiorē rata. Et illa quidem
 nocte nihil preter q; vigilanti est in vrbē. Postero die Dictator cum ante lucem in forū venisset,
 magistrum equitū dicit L. Tarquinium patriciae gentis: sed qui tum stipendia pedib⁹ ppter pau-
 pertatem fecisset, bello tum primus longe Ro. iuuentutis habit⁹ esset. Cū magistro equitum in
 concionem venit, iustitiam edicit, claudī tabernas tota vrbē iubet, verat quē priuata: quicq;
 rei agere. Tum quicq; aetate militari essent, armati cum cibariis in dies quinque coctis, vallibusq; 95
 duodenis, ante solis occasum Martio in campo adessent. Quibus etas ad militandum grauior
 esset, vicino militi, dum is arma pararet, vallumq; peteret, cibaria coquere iussit. Sic iuuentus
 discurrat ad vallum tendit: implevere vnde cuiq; proximū fuit, prohibitus nemo est: imple-
 greq; omnes ad edictum Dictatoris prestō fuere. Inde composito agmine non itinere magis
 apto q; praelio, si res ita tulisset: legiones ipse Dictator, magister equitum suos equites ducit, 100
 In vtroq; agmine quas temp⁹ ipsum poscebat, adhortationes erant, adderet gradū, matura-
 to opus esse, vt nocte ad hostem peruenire possent: COS. exercitumq; Romanū obsideri, terrū
 diem iam clausum esse: quid quēq; nox aut dies ferat, incertum esse: puncto saepe temporis ma-
 ximatam rerum momenta verri, accelera signifer, sequere miles, inter se quoq; gratificantes
 ducibus clamabant. Media nocte in Algidum perueniunt: & vt fensere se iam prope hostes 105
 esse, signa constituunt. Ibi Dictator quantum nocte prospici poterat, equo circumuectus,
 contemplatusq; qui tractus castrorū, quaeq; forma esset, Tribunis militū imperauit vt sar-
 cinas in vnu cōfici iubeat, militem cum armis valloq; redire in ordines suos, facta quē impera-

uit. Tum quo fuerant ordine in via, exercitum omnem longo agmine circumdat hostium 31
 castris: & vbi signum datum sit, clamorē omnes tollere iubet: clamore sublato, ante se quēq;
 ducere fossam, & iacere vallum. Edito imperio, signum securum est: iussa miles exquirunt: da-
 mor hostes circumsonat: superat inde castra hostium, & in castra COS. venit: alibi pauorem,
 5 alibi gaudiū ingens facit. Romani ciuile esse clamorē, atq; auxiliū adesse inter se gratulantes,
 vtrō ex stationibus ac vigiliis territant hostem. COS. differendum negat, illo clamore nō
 aduentum modo significari, sed rem ab suis ceptam: mirumq; esse, ni iam exteriore parte ca-
 strata hostium oppugnetur. Itaq; arma suos capere, & se subsequi iubet. Nocte inritum pra-
 lium est, legionibus Dictatoris clamore significantibus, ab ea quoq; parte rem in discrimi-
 10 ne esse. Iam se ad prohibenda circumdari opera Aequi parabant: cum ab interiore hoste pra-
 lio cepto, nō per media sua castra fieret eruptio, à mutientibus ad pugnantem intortum ver-
 si, vacuam noctem operi dedere, pugnatumq; cum COS. ad lucem est. Luce prima iam cir-
 cunvallati ab Dictatore erant, & vix aduersum vnum exercitum pugnam sustinebant, tum à
 Quintiano exercitu, qui confestim à perfecto opere ad arma rediit, inuaditur vallum. Hic 15
 inibat noua pugna: nulla nihil remiserat prior: tum ancipiti malo vrgente, à praelio ad preces
 versi, hinc Dictatorem, hinc COS. orare, ne in occidione victoriam ponerent, vt inermes se
 inde abire sinerent. Ab COS. ad Dictatorem ire iussit ignominia infensus addidit: Grac-
 chum Chloelium ducem, principesq; alios victos ad se adduci iubet, oppido Corbione dece-
 di, sanguinis se Aequorum non egere, licere abire: sed vt exprimatur tandem confestio suba- 20
 ctam domitamq; esse gentem, sub iugum abituros. Tribus hastis iugum fit, humi fixis dua-
 bus, superq; eas transuersa vna deligata, sub hoc iugo Dictator Aequos misit. Castris hosti-
 um receptis plenis omnium rerum (nudos enim emiserat) praedam omnem suo tantum mi-
 liti dedit. Consularem exercitum, ipsumq; COS. increpans, Carebis, inquit, praedae parte mi-
 les ex eo hoste, cui propè praedae fuisti: & tu L. Minuti donec Consularem animum incipias
 25 habere, Legatus huius legionibus praeris. Ita se Minutius abdicat Consulatum, iussusq; ad ex-
 ercitum manet. Sed adeo tum imperio meliori animus mansuete obediens erat, vt benefi-
 cii magis q; ignominie hic exercitus memor, & coronam auream Dictatori librae pondo dea-
 creuerit: & proficiscentem eum patronum salutauerit. Romae à Q. Fabio Praefecto vrbis Se-
 natus habitus triumphantem Quintium quo veniebat agmine vrbem ingredi iussit. Dua- 30
 cti ante currum hostium duces, militaria signa prelata, secutus exercitus praeda onustus, ept-
 se instructe dicuntur fuisse ante omnium domus, epulantesq; cum carmine triumphali & so-
 lennibus iocis comessantium modo, currum secuti sunt. Eo die L. Manilio Thufculano apa-
 probantibus cunctis ciuitas data est, confestimq; se Dictator magistratu abdicasset, ni comi-
 tia M. Volscii falsi testis tenuissent: ea ne impediret Trib. Dictatoris obstitit me⁹. Volscius 35
 dicitur Lanuuiū exulatum abire, Quintius sextodecimo die Dictatura in sex menses accepta se
 abdicauit. Per eos dies COS. Nautius ad Eretum cum Sabinis egregie pugnat, ad vastatos
 agros ea quoq; clades accessit Sabinis, Minutio Fabius Quintius successor in Algidum mis-
 sus. Extrema anno agitata de lege ab Trib. est: sed quia duo exercitus aberant, nequid ferre-
 tur ad populum, Patres tenuere. Plebes vicit vt quintū eisdem Trib. crearent. Lupos visos 40
 in Capitolio ferunt à canibus fugatos: ob id prodigium lustratum Capitolium esse. Haec eo
 anno gesta. Sequuntur Quintius Minutius, M. Horatius Pulullus, Cuius initio anni cum so-
 ris occum esset, domi seditiones iidem Trib. eadem lex faciebat: vteriusq; ventū foret, adeo
 exarserant animis, ni velut dedita opera nocturno impetu Aequorum Corbione amissum pra-
 fidium nunciati esset, Senatum COSS. vocant, iubentur subitarium scribere exercitū, atq; 45
 in Algidum ducere. In deposito legis certamine, noua de delectu cōtentio exorta, vinceba-
 turq; Cōsulare imperium Tribunitio auxilio, cum alius additur terror, Sabinū exercitū praeda
 tum descendisse in agros Romanos, inde ad vrbem venire, is metus percudit vt scribi militē
 Trib. sinerent, non sine pactione tamen: vt quonia ipsi quinquennitū elusi essent, parūq; id ple-
 bi praesidiū foret. X deinde Trib. pl. creantur. Expressit hoc necessitas Patribus, id modō 50
 excipere, ne postea eosdē Tribunos iuberent. Tribunitia comitia, ne id quoq; post bellum, vt
 cetera vanum esset, exemplo habita. Tricesimo sexto anno à primis Trib. pl. decem creati
 sunt, bini ex singulis classibus. Itaq; cautum est vt postea creantur. Delectu deinde habi-
 to, Minutius contra Sabinos profectus, non inuenit hostem. Horatius cum iam Aequi
 Corbione interfecto praesidio, Horranam etiam cepissent, in Algido pugnat, multos mortae

les occidit, fugat hostem non ex Alcido modo, sed à Corbione Hortanaq; Corbionem etiã 55
diruit propter proditum presidium. Deinde M. Valerius, Sp. Virginius COSS. facti, domi
forisq; oclum fuit: an nona propter aquarum intemperiem laboratum est. De Auentino pu
blicando lata lex est. Trib. pl. iudem refecti. Hi sequente anno, T. Romulus & C. Veturio Cō
sulibus, legem omnibus concionibus suis celebrant. Pudere se numeri sui nequicq; aucti, si
ea res a quo suo biennio iaceret, ac toto superiore lustro iacisset. Cum maxime hac agerēt, 60
trepidī nunciī ab Thufculo veniunt, Aequos in agro Thufculano esse. Fecit pudorem recēs
eius populi meritum morandī auxiliū. Ambo COSS. cum exercitū missi hostem in sua sede
in Alcido inueniunt. Ibi pugnatum, supra septem milia hostium caesa, alii fugati, praeda par
ra ingens. Eam propter inopiam ararū COSS. vendiderūt, inuidia tamen res ad exercitū
fuit. ea deniq; Tribunis materiam criminandī ad plebem COSS. praeiuit. Itaq; ergo vt ma 65
gistratu abiret, Sp. Tarpeio & A. Aeternio COSS. dies dicta est. Romulus ab C. Claudio Ci
cerone Trib. pl. Veturio ab L. Haliēno Aedili plebis, vterq; magna Patrum indignatione da
mnatus: Romulus decem millib; aëris, Veturius XV millib; Nec hæc priorū calamitas
COSS. signior nos fecerunt COSS. & se dānari posse aiebant: & Trib. legē ferre
nō posse. Tū abiecta lege, quæ promulgata cōsenuerat, Trib. leni; agere cū Patribus, sine tādē 70
certaminum facerent, si plebeia; leges displicerent. At illi communiter legumlatores & ex
plebe & ex Patrib; qui vtrūq; vtilia ferrent, quæq; aquandē libertatis essent, sinerent creari.
Rem non aspernabantur Patres, daturum leges neminem nisi ex Patribus aiebant. Cum
de legibus conueniret, de latore tantū discreparet, missi Legati Athenas Sp. Posthumius
Albus, A. Manlius, P. Sulpitius Camerinus, iussiq; inclitas leges Solonis describere, & aliarū 75
Græciæ ciuitatum instituta, mores, iuraq; noscere. Ab externis bellis quiet; ann; fuit, quie
rior insequens, P. Curiatio, & Sex. Quintilio COSS. perpetuo silentio Tribunorum, quod
primo Legatorum qui Athenas ierant, legumq; peregrinarum expectatio prebuit. deinde
duo simul mala ingentia exorta, fames pestilentiaq; scæda hominī, scæda pecori. Vastati a
gri sunt, vbrs affidiūs exhausta funeribus, multa & clara lugubres domus, Flamen Quirina 80
lis Sex. Corneliū mortu; Augur C. Horatius Puluillus, in cuius locum C. Veturiū eo cur
pidi; quia dānat; à plebe erat, Augeres legere, mortu; COS. Quintili; tres Tri. pl. multiplici
clades datus annus. Ab hoste oclū fuit. Inde COSS. C. Meneni; P. Sestius Capitolinus, neq;
eo anno quicquam belli externi fuit, domi mortus orti. Iam redierant Legati cum Atticis
legibus, eō intentius instabant Tribuni, vt tandem scribendarum legum initium fieret. Pla 85
cet creari Decemuiros sine prouocatione: & nequis eo anno alius magistratus esset, ne admi
scentur plebei, controuersia aliquandiu fuit. Postremo concessum Patribus, modo ne lex
Accilia de Auetino, aliaq; sacrata: leges abrogarentur. Anno trecētesimo altero, quā con
dita Roma erat, iterum mutatur forma ciuitatis ab COSS. ad Decemuiros, quemadmodum
à Regibus antē ad COSS. venerat. Translato imperio, minus insignis, quia non diuturna 90
mutatio fuit. Lata enim principia magistratus eius nimis luxuriauere, eō citius lapsa res est:
reperitūq; duobus vti mandaretur COSS. nomen imperiūq;. Decemuiroi creati Ap. Clau
dius, T. Genutius, P. Sestius, L. Verurius, C. Iulius, A. Manlius, P. Sulpitius, P. Curiatius, T.
Romulus, Sp. Posthumius: Claudio & Genutio, quia designari COSS. in eum annum fue
rant, pro honore honor redditus: & Sestio alteri COSS. prioris anni, quod eam rem Collega 95
inuito ad Patres retulerat. His proximī Legati tres habitī, qui Athenas ierāt, simul vt pro
legatione tam longinqua praxio esset honos, simul peritos legum peregrinarum ad conden
da noua iura vsui fore credebant, suppleuere ceteri numerum. Graues quæq; atate electos
nouissimis suffragiis ferunt, quō minus ferociter aliorum scitis aduersarentur. Regimen to
rius magistratus penes Appium erat fauore plebis: adeoq; nouum sibi ingenium induerat, 100
vt plebicola repente, omnisq; auræ popularis captator, euaderet pro truci sauoq; insectatore
plebis. Decimo die ius populo singuli reddebant. Eo die penes Præfectum iuris fasces XII
erant, Collegis IX singuli accensi apparebant: & vnica concordia inter ipsos, qui consensus
in priuatis interdum inutilis esset, summa aduersus alios æquitas erat. Moderationis eorū
argumētum exemplo vnus rei notasse satis erit, cum sine prouocatione creari essent, defosso 105
cadauere domi apud Publium Sextium patriciæ gentis virum, inuento prolatoq; in concio
nem, in re iuxta manifesta atq; atroci, C. Iulius Decemuir diem Sextio dixit, & accusator ad
populum extitit, cuius rei iudex legitimus erat: decessitq; iure suo, vt demprum de vi magi

stratus populi libertati adiceret. Cum promptum hoc ius velut ex oraculo incorruptum pa
riter ab his summi infimiq; ferrent, tum legibus condēdis opera dabatur, ingentiq; hominū
expectatione, propositis decem tabulis populum ad concionem aduocauerūt: & quod bonū
faustum felixq; reipublicæ, ipsi liberisq; eorum esset, ire & legere leges propositas iussere: se,
5 quantum decem hominū ingeniis prouideri potuerit, omnibus summis infimisq; iura æ
quasse: plus polleere multorū ingenia consiliaq;. versarent in animis secum vnamquāq; rem,
agitarent deinde sermonibus, atq; in mediū quid in quaq; re plus minusve esset, conferrent:
eas leges habiturū populum Ro. quas consensus omnium non iussisse latas magis, q; tulisse vi
deri posset. Cum ad rumores hominū de vnoquoq; legū capite edito satis correcte videren
10 tur, centuriatis comitiis X tabularum leges perlatæ sunt: quæ nunc quoq; in hoc immenso
alarum super alias aceruatatum legum cumulo, fons omnis publici priuatiq; est iuris. Vul
gatur deinde rumor duas deesse tabulas: quibus adiectis absolui posse velut corpus omnis
Romani iuris. Ea expectatio cū dies comitiarū appropinquaret, desiderium Decemuiros ite
rū creandi fecit. Iam plebs, præter q; quoddam COSS. nomē haud secus q; Regum perosa erat, ne
15 Tribunitiū quidē auxiliū cedentibus inuicem appellatione Decemuiris quærebat. Postq;
vero comitia Decemuiris creandis in trinūdinum indicta sunt, tanta exarsit ambitio, vt pri
mores quoq; ciuitatis (meru credo, ne tantū possessio imperiū vacuo ab se relicto loco haud
satis dignis pateret) prehensarent homines, honorem summa ope a se impugnatum ab ea
plebe, cum qua contenderent, suppliciter perentes. Dimissa iam in discrimen dignitas ea gra
20 re, hisq; honoribus actis, stimulat Ap. Claudium: necires virū inter Decemuiros, an inter
candidatos numerares, propior interdum petendo, q; gerēdo magistratū erat, criminari opti
mates, extollere candidatorum leuissimū quōq; humillimumq;. ipse mediū inter Tribuni
tios Duillios Icillosq;, in foro volitare, per illos se plebi venditare, donec Collegæ quoc; qui
vnice illi dediti fuerant ad id tempus, coniecere in eum oculos, mirantes quid sibi vellet, ap
25 parere nihil sinceri esse, profecto haud gratuitam in tanta superbia comitatem fore: nimitum
in ordinem seipsum cogere, & vulgari cum priuatis, non tam properantis abire magistra
tu, q; viam ad continuandum magistraturam quærentis esse. Propalam obuiam ire cupidita
ti parum ausi, obsecundando mollire impetum aggrediuntur, comitiorum illi habēdorū,
quando minimus natus sit, minus consensu iniungunt. Ars ea hæc erat, ne semet ipse creare
30 posset, quod præter Tribunos plebis, & id ipsum pessimo exemplo, nemo vnquam fecisset. Il
le enim vero, quod bene verrat, habiturum se comitia professus, impedimentum pro hac oca
sione arripuit: deiecitq; honore per concionem duobus Quintiis, Capitolino & Cincinna
ro, & patruo suo C. Claudio constantissimo viro in optimatum causa, & aliis eiusdem fasti
gii ciuibus, nequaq; splendore vitæ pares Decemuiros creat, se in primis: quod haud secus fa
35 ctum improbant boni, quā nemo facere ausurum crederat. Creati cum eo M. Corne
lius Maluginēs, M. Sergius, L. Minutius, Q. Fabius Vibulanus, Q. Petilius, T. Antonius Me
renda, Cato Duillius, Sp. Oppius Cornicen, M. Rabuleius. Ille finis Appio aliena; personæ fe
rendæ fuit, suo iam inde viuere ingenio cepit, nouosq; collegas iam prius quā inirent ma
gistratum, in suos mores formare. Quotidie coibant remotis arbitris, inde impotentibus in
40 fructi consiliis, quæ secretō ab aliis coquebant, iam haud dissimulando superbiam, rari adia
tus, colloquentibus difficiles, ad idus Maias rem perduxere. Idus tum Maias: solennes in eua
dis magistratibus erant. Initio igitur magistratus primum honoris diē denunciatione in
gentis terroris insignem fecere. Nam cum ita priores Decemuiroi seruassent, vt vnus fasces
haberet, & hoc insigne regium in orbem suam cuiusq; vicem per omnes iret, subito omnes cū
45 duodenis fascibus prodire, centum viginti lictores forum impleuerant, & cum fascibus se
cures illigatas proferebāt, nec attinuisse demi securim, cum sine prouocatione creati essent,
interpretantur, decem Regum species erat, multiplicatusq; terror non infimis solū, sed pri
moribus Patrum, raris cædis causam ac principium queri, vt siquis memorem libertatis vo
cem aut in Senatu aut in populo misisset, statim virgæ securesq; etiam ad ceterorum me
50 tum expedirentur. Nam præterquam quod in populo nihil erat præsidii sublata prouocatio
ne, intercessionem quoq; consensus sustulerat, cum priores Decemuiroi appellatione Collegæ
corrigi reddita ab se iura tulissent: & quædam, quæ sui iudicii videri possent, ad populum re
ieissent. Aliquantū æquatus inter omnes terror fuit: paulatim totus vertere in plebem co
pit. Abstinebant à Patribus, in humiliores libidinosē crudeliterq; consulebatur: hominum,

non caularum toti erant, ut apud quos gratia vim æqui haberet. Iudicia domi constabant, 55
 pronuntiabant in foro: si quis Collegam appellasset, ab eo ad quæ venerat, ita discedebat, ut poenite-
 ret non prioris decreto stitisse. Opinio etiã sine autore exierat, non in presentis modo ten-
 peris eos iniuriam conspirasse, sed fœdus clandestinum inter ipsos iureiurando ietum, ne
 comitia haberent, perpetuoq; Decemuiratu possessum semel obtinerent imperium. Circum
 spectare tum Patrum vultus plebei, & inde libertatis captare auram, unde seruitutem 60
 timendo in eum statum rempublicam adduxerant. Primores Patrum odisse Decemuiros,
 odisse plebem: nec probare quæ fierent, & credere haud indignis accidere: auide ruendo ad li-
 bertatem in seruitutem delapsos iuuare nolle: cumulare quoq; iniurias, ut tediò presentium
 COSS. duo tandem, & status pristinus rerum in desiderium veniant, iam & processerat pars
 maior anni, & duæ tabulæ legum ad prioris anni decem tabulæ erant adiectæ: nec quicquam 65
 iam supererat, si hæc quoq; leges censuretis comitiis perlatae essent, cur eo magistratu reipu-
 opus esset: expectabant quàm mox COSS. creandis comitiis edicerentur. Id modo plebs agi-
 rabat, quoniam modo Tribunitiam potestatem munimentum libertatis, rē intermissam re-
 pararent, cum interim mentio comitorum nulla fieri, & Decemuir, qui primo Tribunitios
 homines, quia id populare habebatur, circum se ostentauerant plebi, partitio iuuenibus se 70
 pferant latera, eorum caterua tribunalia obfederant. Hi ferè agere plebem plebisq; res, cum
 fortuna qua quisquid cupitum foret, potentioris esset, etiam ne tergo quidem abstinere
 virgibus cædi alii, alii securi subiici: & ne gratuita crudelitas esset, bonorum donatio sequi do-
 mini supplicium. Hac mercede iuuentus nobilis corrupta, non modo non ire obuiam iniu-
 rias, sed propalam licentiam suam malle, quàm omnium libertatem. Idus Maias venire, nullis 75
 subrogatis magistratibus. Priuati pro Decemuiris neq; animis ad imperium inhibendū im-
 minutis, neq; ad speciem honoris insignibus prodeunt. Id vero regnum haud dubie videri:
 deploratur in perpetuum libertas, nec vindex quisquam existit, aut futurus videtur. Nec ipsi
 solum responderant animos, sed contempti cepti erant à finitimis populis: imperiumq; ibi
 esse, vbi non esset libertas indignabantur. Sabini magna manu incursum in agrum Roma 80
 num fecerunt: lateq; populati cum hominum atq; pecudum inulti prædas egissent, recepto ad
 Eretum quod passim vagatum erat agmine, castra locant, spem in discordia Romana ponē-
 tes, eam impedimentum delectui fore. Non nuntii solum, sed per urbem agrestium fuga tre-
 pidationem iniecit. Decemuiri consultant quid opus factu sit, destituti inter Patrum & ple-
 bis odia. Addidit terrorem insuper alium fortuna. Aequi alia ex parte castra in Algido lo- 85
 cant, depopulanturq; inde excursionibus Tusculanum agrum. Legati ab Tusculo præsi-
 dium orantes nuntiant. Is pauor perculit Decemuiros, ut Senatum simul duobus circumsta-
 tibus urbem bellis consulerent, citari iubent in curiam Patres, haud ignari quanta inuidia
 immineret tempestas: omnes vastati agri, periculorumq; imminentium causas in se conge-
 sturos, tentationemq; eam fore abolendi sibi magistratus, ni consensum resisterent, imperioq; 90
 inhibendo acriter in paucos præferocis animi, conatus aliorum comprimerent. Postquam
 audita vox in foro est præconis, Patres in curiam ad Decemuiros vocantis, velut noua res
 (quia intermiserant iamdiu morem consulendi Senatus) mirabundam plebem conuertit,
 quidnam incidisset, cur extanto intervallo rem deseruam usurparet: hostibus belloq; gra-
 tiam habendam, quod solitum quicquam libera ciuitatis fieret: circumspectare omnibus fo- 95
 ri partibus Senatoreum, raroq; vsquam noscitare: curiam inde, ac solitudinem circa Decem-
 uiros intueri, cum & ipsi inuisum consensu imperium: & plebs, quia priuatis ius non esset
 vocandi Senatum, non conuenire Patres, interpretarentur: iam caput fieri libertatem repetē-
 tium, si se plebs comitem Senatui det: & quemadmodum Patres vocati non coeant in Sena-
 tum, sic plebs abnuat delectum, hæc fremit plebs, Patrum haud ferè quisquam in foro, in vr- 100
 be rari erant, indignitate rerum cesserant in agros, suarumq; rerum erant amissa publica: tã-
 tum ab iniuria se abesse rati, quantum à coetu congressuq; impotentium dominorum se a-
 mouissent. Postquam citati non conueniebant, dimissi circa domos apparitores simul ad pi-
 gnora capienda, sciscitandumq; num consulto detrectarent, referunt Senatum in agris esse,
 Latius id Decemuiris accidit, quàm si presentes detrectare imperium referrent. Iubent acci- 105
 ri omnes, Senatumq; in diem posterum edicunt: qui aliquanto spe ipsorum frequentior con-
 uenit. Quo facto proditam à Patribus plebs libertatem rata, quod iis, qui iam magistratu
 abissent, priuatisq; ius abesset, tanquam iure cogentibus Senatus paruissset. Sed magis obe-

dienter ventum in curiam est, quàm obnoxie dictas sententias accepimus. L. Valerium Po-
 ritum proditum memoriae est, post relationem Ap. Claudii prius quàm ordine sententia ro-
 garentur, postulando ut de rep. liceret dicere, prohibentibus minaciter Decemuiris, proditu-
 rum se ad plebem denunciante tumultum exciuisse. Nec minus ferociter M. Horatium Bar-
 5 barum isse in certamen, X. Tarquinius appellante admonentemq; Valeris & Horatis du-
 cibis pulsos Reges, nec nominis homines tum pertraxum esse, quippe quo Iouem appellari
 fas sit, quo Romulum conditorem vrbis, deincepsq; Reges appellatos, quod sacris etiam eo-
 10 solenne retentum sit, superbiam violentiamq; tum perosos Regis, quæ si in Rege tum co-
 dem, aut in filio Regis ferenda non fuerint, quem laturum in tor priuatis: viderent ne ve-
 15 tando in curia libere homines loqui, extra curiam etiam mouerent vocem: neq; se videre qui
 sibi minus priuato ad concionem populum vocare, quàm illis Senatui cogere liceat, vbi vel-
 lent, experirentur quanto forrior dolor in libertate sua vindicanda, quàm cupiditas in iniu-
 sta dominatione esset. De bello Sabino eos referre, tanquam maius vllum populo Romano
 bellum sit, quàm cum iis, qui legum ferendarum causa creati nihil iuris in ciuitate relique-
 20 rint: qui comitia, qui annuo magistratus, qui vicissitudinem imperitandi, quod vnum ex-
 aquandæ sit libertatis, sustulerint, qui priuati fasces, & regium imperium habeant. Fuisse
 Regibus exactis patricios magistratus creatos: postea post secessionem plebis, plebeios, cuius
 illi partis essent rogare, populares: quid enim eos per populum egisse? oprimates? qui anno
 25 nimium in metu alieno spei ponerent, grauiora, quæ patiantur videri iam hominibus, quàm
 qua: metuant. Hæc vociferante Horatio, cum Decemuir nec iræ nec ignoscendi modum re-
 perirent, nec quod euasura res esset cernebant, C. Claudii, qui patruus Appii Decemuiri erat,
 oratio fuit precibus quàm iurgio similior, perorantis per sui fratris parentisq; eius manes,
 ut ciuilis potius societatis, in qua natus esset, quàm fœderis nefarie icu cum Collegis memi-
 30 nisset, multo id magis se illius causa orare, quàm reipublica: quippe rempublicam si à volen-
 tibus nequeat, ab inuitis ius expetituram: sed ex magno certamine magnas excitari fermè
 iras, earum euentum se horrere. Cui aliud præterquam de quo retulissent, Decemuiri dicere
 prohiberent, Claudium interpellandi verecundia fuit, sententiam igitur peregit, nullum pla-
 cere Senatufconsultum fieri, omnesq; ita accipiebant priuatos eos à Claudio iudicatos, mul-
 35 tiq; ex Consularibus verbo assensu sunt. Alia sententia asperior in speciem, vim minorem ali-
 quanto habuit, quæ Patricios coire ad prodendum Interregem iubebat, cædendo enim quos-
 cunq; magistratus esse, qui Senatum haberent, iudicabat: quos priuatos fecerat autor nula-
 lius Senatufconsulti faciendi. Ita labente iam causa Decemuirorum, L. Cornelius Malu-
 40 ginensis M. Cornelii Decemuiri frater, cum ex Consularibus ad vltimum dicendi locum cõ-
 sulto seruatus esset, simulado curam belli, fratrem Collegasq; eius tuebatur. Quoniam fito in-
 cidisset mirari se dicentis, ut Decemuiros, qui Decemuiratu petissent, aut socii, aut hi ma-
 xime oppugnarent: aut quid ita, cum per tot menses vacua ciuitate nemo iusti ne magistra-
 45 rus summa rerum præessent, controuersiam fecerit: nunc demum cum hostes propè ad
 portas sint, ciuiles discordias ferant, nisi quod in turbido minus perspicuum fore putent
 50 quid agatur. Cæterum neminem maiore cura occupatis animis, verum ex se præiudicium
 rei tantæ afferre: sibi placere de eo, quod Valerius Horatiusq; ante idus Maias Decemui-
 ros abisse magistratu insimulent, bellis quæ immineant, perfectis, republica in tranquillum
 redacta, Senatu disceptante agi, etiam nunc ita se parare Ap. Claudium vt comitorum, quæ
 Decemuiris creandis Decemuir ipse habuit, sciat sibi rationem reddendam esse vturum in
 55 vnum annum creati sint, an donec leges, quæ deessent, perferantur, in præsentia omnia præ-
 ter bellum omitti placere. Cuius si falso famam vulgatam, vanaque non nuncios solum, sed
 Tusculanorum etiam Legatos attulisse putent, speculatores mittendos censere, qui certius
 explorata referant: sin fides & nunciis & Legatis habeatur, delectum primo quoq; tempore
 60 haberi: & Decemuiros quò cuiq; eorum videatur, exercitus ducere, nec rem aliam prætere-
 ri. In hanc sententiam vt discederetur, iuniores Patrum euincant: ferocioresq; iterum co-
 orri Valerius Horatiusq; vociferari vt de rep. liceret dicere: dicturos ad populum, si in Sena-
 tu per factionem non liceat, neque enim sibi priuatos aut in curia, aut in concione posse
 obfata, neq; se imaginariis fascibus eorum cessuros esse. Tum Appius iam propè esse ratus,
 vt ni violentiæ eorum pari resisteretur audacia, victum imperium esset. Non erit melius, in-
 e ii

quit nisi de quo consulimus, vocem misisse: & ad Valerium negantem se priuato reticere. **Li-**
corè accedere iussit. iam **Quiritium** fidem implorante **Valerio** à curiæ limine, **L. Cornelius**
 complexus **Appium**, non (quod simulabat) consulendo diremit certamen, factaq; per **Corne-**
liū Valerio dicendi gratia quæ vellet, cum libertas non ultra vocem excessisset, **Deciū** pro-
 positum tenuere. **Cōsulares** quoq; ac seniores, ab residuo tribunitiæ potestatis odio, cuius de-
 siderium plebi multo acrius, q̄ **Cōsularis** imperii rebantur esse, propè malebant postmodum
 ipsos **Decemuiros** voluntate abire magistratu, q̄ inuidia eorū exurgere rursus plebem, si le-
 niter ducta res sine populari strepitu ad **Consules** redisset, aut bellis interpositis, aut moder-
 atione **Cōsuli** in imperiis exercendis, posse in obliuionē **Tribunorū plebē** abduci. **Silērio Patrū**
 edicitur delectus: iuniores cum sine prouocatione imperium esset, ad nomina respondent. **Le-**
 gionibus scriptis, inter se **Decemuiros** comparabant quos ire ad bellum, quos præesse exerciti-
 bus oporteret. **Principes** inter **Decemuiros** erant **Q. Fabius** & **Ap. Claudius**. **Bellum** domi ma-
 ius q̄ foris apparebat. **Appii** violentiā apriorē rati ad comprimendos **urbanos motus**, in **Fa-**
bio minus in bono constans, q̄ **gnauum** in malitia ingenū esse. **Hic** enim **virum** egregium
 olim domi militiæq; **Decemuiratus Collegē** ita mutauerant, vt **Appii** q̄ sui similis mallet
 esse. **Hic** bellum in **Sabinis M. Rabuleio**, & **Q. Perilio** additis **Collegis** mandatū. **M. Corne-**
lius in **Algido** missus cum **L. Minutio**, & **T. Antonio**, & **Cesone Duillio**, & **M. Sergio**. **Sp.**
Oppium **Ap. Claudio** adiutorem ad **urbem** tuendam aquo omnium **Decemuirorum** impe-
 rio decernunt. **Nihil** militiæ, q̄ domi melius resp., administrata est. **Illā** modo in **ducib⁹** cula-
 pa, quod vt odio essent ciuib⁹, fecerant, alia omnis penes milites noxa erat, qui ne quid du-
 ctu atq; auspicio **Decemuirorum** prospere vsquā gereretur, vinci se per suum atq; illorum
 dedecus patiebantur. **Fusi** & ab **Sabinis** ad **Eretum**, & in **Algido** ab **Aequis** exercitus erant,
 ab **Ereto** per silentium noctis profugū, propius **urbē** inter **Fidenas** **Crustumeriā**q; loco edū-
 to castra communitierant, persecutis hostibus nusquam se aquo certamine committentes, na-
 tura loci ac vallo, non virtute aut armis tutabantur. **Maius** flagitiū in **Algido**, maior etiam
 clades accepta, castra quoq; amissa erant: exutusq; omnibus vtensilib⁹ miles, **Thuscū** se, si-
 de misericordiāq; victurus hospitem, (quæ tamen non fecerunt) contulerat. **Romam** tana-
 ri erant terrores allati, vt posito iam **Decemuirali** odio **Patres** vigilias in **urbē** habendas censa-
 serent: omnes, qui per aratē arma ferre possent, custodire moenia ac pro portis stationes age-
 re iubent: arma **Thuscū** ad supplementum decernerent. **Decemuiros**q; ab arce **Thuscū**
li digressos, in castris militem habere, castra alia à **Fidenis** in **Sabinum** agrum transferri, **bel-**
loq; vltro inferendo deterreri hostes à consilio **urbis** oppugnandæ. **Ad** clades ab hostibus ac-
 ceptas, duo nefanda facinora **Decemuiros**, belli domiq; adiiciūt. **L. Siccium** in **Sabinis** per in-
 uidiā **Decemuiralem** **Tribunorum** creandorū, secessionisq; mētionē ad vulgus militum
 sermonibus occultis ferentem, speculatum ad locum castris capiendum mittunt. **Datur** ne-
 gociū militibus, quos miserant expeditionis eius comites, vt eum opportuno adorti loco
 interficerēt. **Haud** inultū interfecere. **Nam** circa repugnātē aliquot insidiatores cecidere, cū
 ipse se præualidus parī viribus animo circūuentus tutaretur. **Nunciant** in castra ceteri, præ-
 cipitatum in insidias esse **Siccium**, egregie pugnantē, militesq; quosdā cum eo amissos. **Pri-**
mo fides nunciantibus fuit: profecta deinde cohors ad sepeliendos qui ceciderant, **Decemui-**
rorum permisso, postq̄ nullum spoliatum ibi corpus, **Siccium**q; in medio iacētē, armatūq;
 omnibus in eum versis corporibus videre: hostium neq; corpus vllum, nec vestigia abeūtū,
 profecto ab suis interfectū memorantes, retulere corpus. **Inuidiē**q; plena castra erāt: & **Romā**
 ferri protinus **Siccium** placebat, nī **Decemuiros** militare ei publica impensa facere matu-
 rassent. **Sepultus** ingēti militū moestitia, pessima **Decemuirorū** in vulgus fama est. **Sequitur**
 aliud in **urbē** nefas ab **libidine** ortū, haud minus foedo euentu, q̄ quod per **stuprum** cēdemq;
Lucretiæ, **urbē** regnoq; **Tarquinios** expulerat: vt nō finis solū idem **Decemuiris**, qui **Regib⁹**
 sed causa etiam imperii amittendi esset. **Ap. Claudium** **virginis** plebeia stuprande **li-**
bido cepit. **Pater** **virginis** **L. Virginus** honestum ordinem in **Algido** ducebat, vir exēpli rea-
 ctū domi militiæq; perinde vxor instituta fuerat, liberiq; instituebantur. **Desponderat** filiam
L. Icilio **Tribunitio** viro acri, & pro causa plebis expertæ virtutis. **Hanc** **virginem** adul-
 tam, forma excellentem **Appius** amore ardens precio ac spe pellicere adortus, postquam
 omnia pudore septa animaduertat, ad crudelem superbarūq; vim, animum conuertit. **M.**
Claudio clienti negocium dedit, vt **virginem** in seruitutem assereret: neq; cederet secūdam

libertatem postulantibus vindicias: quod pater puellæ abesse locum iniuriæ esse ratus. **Vir-**
gini venienti in forum (ibi namq; in tabernis literarum ludī erant) minister **Decemuiros** **li-**
bidinis manum iniectit, serua sua natam, seruamq; appellans esse, sequiq; se iubebat, cunctan-
 tem vi abstracturum. **Pauida** puella stupente, ad clamorem nutricis fidem **Quiritium** im-
 plorantis, sit concursus. **Virginii** patris, sponsiq; **Iciliū** populare nomen celebratur: notos gra-
 tia eorum, turbam indignitas rei **virginis** cōciliat. **Iam** à vi tuta erat, cum assertor nihil opus
 multitudine concitata ait, se iure grauari, non vi. **Vocat** puellam in ius, autoribus, qui ade-
 rant, vt sequeretur. **Ad** **tribunal** **Appii** peruentum est. **Notam** iudici fabulam peritor, quip-
 pe apud ipsum autorem argumenti, peragit: puellam domi suæ natam, furtoq; inde in do-
 mum **Virginii** translata, suppositam ei esse, id se indicio compertum asserre, probaturūq;
 vel ipso **Virginio** iudice, ad quem maior pars iniuriæ eius pertineat: interim dominum se
 qui ancillam, æquum esse. **Aduocati** puellæ, cum **Virginium** reip. causa dixissent abesse, **bi-**
 duo assurturum, si nunciatum ei sit: iniquum esse, absentem de liberis dimicare: postulant vt
 rem inregam in patris aduentum differat, lege ab ipso lata vindicias det secundum liber-
 tatem, ne patiatur **virginem** aduultram famæ prius quàm libertatis periculum adire. **Alpius**
 decreto præfatus, quàm libertati fauerit, eam ipsam legem declarare, quam **Virginii** amici
 postulationi suæ prætendant, ceterum ita in ea situm libertati fore præsidium, si nec cau-
 sis, nec personis variet. **In** his enim, qui asseratur in libertatem, quia quibus lege agere possit,
 id iuris esse: in ea, quæ in patris manu sit, neminē esse alium, cui dominus possessione cedat.
 Placere itaq; patrem accessuri, interea iuris sui iacturam assertorem nō facere, quin ducat pu-
 ellam: sistendamq; in aduentum eius, qui pater dicatur, promittat. **Aduersus** iniuriam decre-
 ti cum multi magis fremerent, quàm quisquam onus recusare auderet, **P. Numitorius** puel-
 lae auunculus, & sponsus **Iciliū** interueniunt: dataq; inter turbam via, cum multitudo **Iciliū**
 maxime interuentu resisti posse **Appio** crederet, licitor decreffe ait, vociferantemq; **Iciliū**
 summoet (Placidum quoq; ingenū tam atrox iniuria accessisset) **Ferro** hinc tibi summo-
 uendus sum **Appi**, inquit, vt tacitum feras, quod celari vis: **virginem** ego hæc sum ducturus,
 nuptamq; pudicā habiturus, proinde omnes **Collegarū** quoq; licitores conuoca, expedi vi-
 gas & secures iube, non manebit extra domum patris sponsa **Iciliū**. **Non**, si **Tribunitiū** auxi-
 lium, & prouocationem plebi **Romanæ**, duas arces libertatis tuendæ admissis, ideo in libe-
 ros quoq; nostros coniugesq; regnū vestre **libidini** datum est. **Sauire** in tergū & in ceruices
 nostras, pudicitia saltem in tuto sit, **Huic** si vis asferretur, ego præsentium **Quiritiū** pro spō-
 sa, **Virginus** militū pro vnica filia, omnes deorum hominumq; implorabimus fidem: neq;
 tu istud vnq; decretum sine cæde nostra referes. **Postulo** **Appi** etiam atq; etiam cōsideres quōd
 progrediare. **Virginus** viderit de filia, vbi venerit, quid agat. **Hoc** tantum sciat, sibi si huius
 vindicias cesserit, conditionem filia quærendam esse: me vindicantem sponsam in libertatē
 vita citius deseret, quàm fides. **Concitata** multitudo erat, certamēq; instare videbatur. **Licito-**
res **Iciliū** circumsteterant, nec ultra minas tamen processum est. **Cum** **Appius** non **Virgi-**
niam defendi ab **Icilio**, sed inquietum hominem, & ad **Tribunatū** etiam nunc spirātem, locū
 seditionis quærere diceret, non prebiturū se illi eo die materiā: sed vt iam sciret, non id per-
 lātia suæ, sed **Virginio** absentī, & patrio nomini, & libertati datum, ius eo die se nō diciturū,
 neq; decretum interpositurū: à **M. Claudio** periturū, vt decederet iure suo, vindicariq; puel-
 lam in postero diem pateretur: nisi pater postero die affuisset, denunciare se **Icilio**, **fimi-**
libusq; **Iciliū**, neq; legi suæ latorē, neq; **Decemuiro** constantiam defore, nec se vtriq; **Collegarū**
 licitores conuocaturū ad coerendos seditionis autores, contentū se suis licitoribus fore. **Cum**
 dilatum tempus iniuriæ esset, secessissentq; aduocati puellæ, placuit omnīū primum fratrem
Iciliū, filiumq; **Numitorii**, impigros iuuenes pergere inde rectā ad portā: & quantū accelera-
 ri posset, **Virginium** acciri è castris: in eo verti puellæ salutem, si postero die vindex iniuriæ
 ad tempus presto esset. **Iussi** pergunt, citatisq; equis, nuncium ad patrē perferunt. **Cū** instaret
 assertor puellæ vt vindicaret, sponsosq; daret, atq; id ipsum agi diceret **Icilius**, sedulo tem-
 pus terens, dum prædicaret, nuncii missi in castra, manus tollere vniūq; multitudi, &
 se quisque paratum ad spondendum **Icilio** ostendere. **Atque** ille lachrymabundus, **Gratum**
 est, inquit, crastina die vestra opera vtar, sponsorum nunc satis est. **Ita** vindicatur **Virginia**
 spondentibus propinquis. **Appius** paulisper moratus, ne eius rei causa sedisse videretur,
 postquam omniū reb⁹ aliis præ cura vnus nemo eum adibat, domum se recepit: colle-

gisq; in castra scribit, ne Virginio commeatum dent, atq; etiam in custodia habeant. Impro- 95
 bum consilium seruum, vt debuit, fuit: & iam commeatu sumpto profectus Virginio pri-
 ma vigilia erat, cum postero die mane de retinendo eo nequicquam literę redduntur. At in
 vrbe prima luce cum ciuitas in foro expectatione erecta staret, Virginio sordidatus filiam
 secum obsoleta veste comitantibus aliquot matronis, cum ingenti aduocatione in forum
 adducit. Circumire ibi, & prehensare homines cępit: & non orare solum precariam opem, 60
 sed pro debita petere: se pro liberis eorum ac coniugibus quotidie in acie stare, nec alium vi-
 rum esse, cuius strenue ac ferociter facta in bello plura memorari possent: quid prodesse, si in
 columi vrbe, quę capra vltima timeantur, liberis suis paratienda? Hac propę conciona-
 bundus circumibat homines. Similia his ab Icilio iactabantur. Comitatus muliebris plus ta- 65
 cito fletu, quàm vlla vox mouebat. Aduersus quę omnia obstinato animo Appius (rãta vis
 amentię verius quàm amoris, mentem turbauerat) in tribunal ascendit, & vltro querente
 pauca petitorę, quod ius sibi pridie per ambitionem dictũ nõ esset, priusquam aut ille postu-
 latum perageret, aut Virginio respondendi daretur locus, Appius interitur. Quem decre-
 to sermonem prætenderit, forsã aliquem verum auctores antiqui tradiderint: quia nusquam 70
 vllum in tanta feditate decreti verisimilem inuenio, id quod constat, nudum videtur pro-
 ponendum, Decresse vindicias secundum seruitutem. Primo stupor omnes admiratione rei
 tam atrocis defixit: silentium inde aliquandũ renouit: deinde cum M. Claudius circumstanti-
 bus matronis iret ad comprehendendam virginem, lamentabilisq; eum mulierum complo-
 ratio excepsisset, Virginio intentans in Appium manus, Icilio (inquit) Appi, non tibi filiã 75
 despondis: & ad nuptias, non ad stuprum educaui, placet pecudum ferarumq; ritum promiscue
 in concubitus ruere? passuri ne hæc isti sint nescio: non spero esse pasturos illos, qui arma
 habent. Cum repelleretur assertor virginis à globo mulierum circumstantiumq; aduoca-
 torum, silentiumque factum per præconem, Decemuir alienato ad libidinem animo, negat
 hæsterno tantum conuicio Iciliũ, violentiãque Virginii, cuius testem Romanum populum 80
 habere, sed certis quoque iudiciis compertum se habere, nocte tota cœctus in vrbe factos esse
 se ad mouendam seditionem. Itaque se haud inscium eius dimicationis cum armatis de-
 scendisse: non vt quenquam quietum violaret, sed vt turbantes ciuitatis oecium pro maiesta-
 te imperii coerceret: proinde quiescere erit melius. I, inquit, licetor, sum moue turbam, & da viam
 domino ad præhendendum mancipium. Cum hæc intonuisset plenus iræ, multitudo ipsa
 se sua sponte dimouit, defertãque præda iniurię puella stabat. Tum Virginio vbi nihil 85
 vsquam auxilii vidit, Quaso, inquit, Appi, primũ ignosce patrio dolori, si quid indemen-
 tius in te inuectus sum: deinde sinas hic coram virgine nutricem percontari quid hoc rei
 sit, vt si falsõ pater dictus sum, æquiore hinc animo discedam. Data venia, seducit filiam
 ac nutricem propę Cloacina: ad tabernas, quibus nunc Nouis est nomen, atque ibi ab Ianio
 cultro arrepto, Hoc te vno, quo possum ait, modo filiã in libertatem vindico: pectus deinde 90
 puellę transigit: respectãsq; ad tribunal, Te inquit Appi, tuumq; caput sanguine hoc cona-
 secro. Clamore ad tam atrox facinus orto excitus Appius, comprehendẽ Virginium iubet.
 Ille ferro, quacunque ibat, viam facere, donec multitudine etiam prosequentiũ iuuentũ tuã
 te ad portam perrexit. Icilius Numitoriusq; exangue corpus sublatum ostentant populo,
 scelus Appii, puellã infelicem formam, necessitatem patris deplorant. Sequentes clamitant 95
 matrone, Eãmne liberorum procreandõrũ conditionem, ea pudicitia: præmia esse: ceteraq;, q̃
 in tali re muliebris dolor, quo est mœstior imbecillo animo, eo miserabilia magis querentib; 9
 subicit. Virorum, & maxime Iciliũ vox tota Tribunitia: potestatis ac prouocationis ad po-
 pulum erepta, publicarũq; indignationũ erat. Concitatur multitudo partim atrocitate scele-
 ris, partim spe per occasionẽ repetendę libertatis, Appius nunc vocari Iciliũ, nunc retractan- 100
 tem arripĩ: postremo cum locus adeundũ apparitoribus non daretur, ipse cũ agmine patritio
 rum iuuenum per turbã vadens, in vincula duci iubet. Iam circa, Iciliũ nõ solum multitudo,
 sed duces quoq; multitudinis erãt L. Valerius & M. Horatius, qui repulso licetore, si iure age-
 rent, vindicare se à priuato Iciliũ aiebant: si vim afferre conarentur, ibi quoq; se haud im-
 pares fore. Hinc atrox rixa oritur, Valeriu Horatiumq; licetor Decemuir inuadit, franguntur à 105
 multitudine fasces. In concionẽ Appius ascendit, sequitur Horatius Valeriusq;, eos cõcio au-
 dit, Decemiro obstrepitur, iam pro imperio Valerius discedere à priuato licetores iubebat, cũ
 fractis animis Appius vitã metuens, in domum se propinquam foro insciis aduersariis ca-

1 pite obuoluto recepit. Sp. Oppius vt auxilio Collegę esset in forum ex altera parte irruit
 pit, videt imperiũ vi victũ. Agitatus deinde cõsiliũ atq; ex omni parte assentiẽdo multis au-
 toribus, trepidus Senatũ postremo vocare iussit. Ea res, q; magnę parti Partũ displicere acta
 Decemuirorũ videbantur, spe per Senatũ finieda: potestatis eius, multitudinem sedauit. Sen-
 5 natus nec plebem iritandam censuit: & multo magis prouidendũ ne quid Virginii aduen-
 tus in exercitu motus faceret. Itaq; missi iuniores Patrum in castra, quã tũ in monte Ve-
 cilio erant, nunciant Decemuiris vt omni ope ab seditione milites contineant, vbi Virginio
 maiorẽ q̃ reliquerat in vrbe, motũ exciuit. Nam præter q̃ q; agmine propę quadringentorũ
 hominũ veniens, quã ab vrbe indignitate rei accensi, comites ei se dederant, cõspectus est: stris-
 10 etum etiam relum, resperusq; ipse cruore, rota in se castra conuertit, & toge multifariã in ca-
 stris visã, maioris aliquanto q̃ erat, speciẽ vrbana: multitudinis fecerant. Quarentibus quid
 rei esset, flens diũ vocem non emisit. tandem vt iam ex trepidatione concurrentiũ turba cõ-
 stritit, ac silentium fuit, ordine cuncta vt gesta erant, exposuit. Supinas deinde tẽdens manus,
 commilitones appellans orabat, ne quod scelus Ap. Claudii esset, sibi attribuerent: neu se vt
 15 patriciam liberum auerferentur: sibi vitam filiã sua chariorem fuisse, si libere ac pudice vi-
 uere licitum fuisset: cum velur seruam ad stuprũ rapi videret, morte amitti melius tarum, q̃
 contumelia liberos, misericordia se in speciem crudelitatis lapsũ: nec se superstite filiã futu-
 rum fuisse, nisi spem vlciscẽdã: mortis eius in auxilio cõmilitonum habuisset. Illis quoq; enĩ
 20 filias, sorores, coniuges esse: nec cũ filiã sua libidinẽ Ap. Claudii extinctã esse, sed quo impuni-
 rior sit, eo effrenatorem fore: aliena calamitate documentũ datũ illis cauende pumilis iniurię,
 quod ad se attineat, vxorem sibi fato erepta: filiam, quia non vltã victura pudica fuerit, mi-
 seram, sed honestam mortem occubuisse, nõ esse iam Appii libidini locũ in domo sua, ab alia
 violentia eius eodem se animo suum corpus vindicaturũ, quo vindicauerit filiã: ceteri sibi
 25 ac liberis suis consulerent. Hac Virginio vociferanti succlamabat multitudo, nec illius doa-
 lori, nec suã libertati se defuturos. Et immisti turbã militum rogati, cum eadem illa querẽ-
 do, docendoq; quãto visa q̃ audita indigniora potuerint videri, simul profligatam iam rem
 nunciando Romã esse, infucurosq; qui Appium propę interemptum in exilium abisse dice-
 rent, perpulerũt vt ad arma conclamaretur, vellerentq; signa, & Romam proficiscerentur. De-
 cemuirĩ simul iis quę videbant, iisq; quę acta Romã audierant, perturbati, alius in aliã par-
 30 tem castrorum ad sedandos motus discurrunt: & leniter agentibus respõsum non redditur:
 imperio si quis inhiberet, & viros & armatos se esse responderet. Eunt agmine ad vrbem,
 & Auentinum insidunt: vt quisq; occurreret, plebem ad repetendam libertatem, creãdosq; Tri-
 bunos plebis adhorrant. Alia vox nulla violenta audita est. Senatũ Sp. Oppius habet, ni-
 35 hil placet asperere agi: quippe ab ipsis datum locum seditionis esse. Mittuntur tres Legati Cõ-
 sulares, Sp. Tarpeius, C. Iulius, P. Sulpitius, qui quererẽt Senatũ verbis, Cuius iussu castra de-
 seruissent, aut quid sibi vellent, qui armati Auentinũ obsidissent, belloq; auerso ab hostibus, pa-
 triam suam cepissent? Non defuit quid responderetur: deerat qui daret respõsum, nullodum
 certo dace, nec satis audentibus singulis inuidia se offerre. Id modo à multitudine cõdama-
 tum est, vt L. Valerium, & M. Horatium ad se mitterent, his se daturos respõsum. Dimissis
 40 Legatis, admonet milites Virginio, in re nõ maxima pauloante trepidatum esse, quia sine ca-
 pite multitudo fuerit: respõsumq; q̃q; non inutiliter, fortuito tamen magis consensu q̃ cõ-
 muni consilio esse: placere decem creati, qui summę rei præssent, militariq; honore Tribu-
 nos militum appellare. Cum ad eum ipsũ primũ is honos deferretur, Melioribus meis, ve-
 45 strisq; rebus referatur: (inquit) ista de me iudicia, nec mihi filiã in vita honorem vllum ius-
 cundum esse patitur: nec in perturbata repub, eos vrile est præssere vobis, qui proximi inuidie
 sint, si quis vñs mei est, nihilo minor ex priuato capietur. Ita decem numero Tribunos mi-
 50 litares creat. Neq; in Sabinis quieuit exercitus, ibi quoq; auctore Icilio Numitorioq;, seces-
 sio ab Decemuiris facta est: non minore motu animorum Sicci cãdis memoria renouata, q̃
 quod noua fama de Virginia adeo foede ad libidinem perita accenderat. Icilius vbi audiuit
 Tribunos militum in Auentino creatos, ne comitiõrum militarium prærogatiũ vrbana
 comitiã isdẽ Tribunis plebis creandis sequerentur, peritus rerum popularium, imminensq;
 potestati, & ipse prius q̃ iretur ad vrbem, parĩ potestate eundem numerum ab suis creãdum
 curat. Porta Collina vrbem intrauere sub signis, mediãq; vrbe agmine in Auentinũ pergunt.
 Ibi cõiuncti alteri exercitũ, XX Tribunos militũ negociũ dederũt, vt ex suo nũero duos crea-

53 rent, qui summe rerum praesent, M. Oppium, Sex. Manilium creant. Patres solliciti de summa rerum, cum Senatus quorundam esset, iurgis saepius tetunt tempus, quam consiliis. Siccius cedens Decemuiris, & Appiana libido, & dedecora militiae obiciebantur. Placebat Valerium Floraratumque ire in Auentinum, illi negabant se aliter ituros, quam si Decemuirum deponerent insignia magistratus eius, quo anno iam ante abissent. Decemuirum querentes se in ordinem cogi, non ante quam per legis legibus, quarum causa creati essent, deposituros imperium se aiebant. Per M. Duillium, qui Tribunus plebis fuerat, certior facta plebs contentionibus assiduus nihil transigi, in Sacrum motem ex Auentino transiit, affirmante Duillio non prius quam de ferri urbem videant, curam in animos Patrum descensuram, admonituro Sacrum montem constantia plebis, scituros quod sine restituta potestate redigi in concordiam res nequeant. Via Nomentana (cui tum Figulensi nomen fuit) profecti, castra in monte Sacro locauere, modestiam Patrum suorum nihil violando imitati. Secuta exercitum plebs, nullo, qui per artem ire posset, retractante: prosequuntur coniuges liberi, cuius se relinquere in ea urbe, in qua nec pudicitia, nec libertas sancta esset, miserabiliter rogantes. Cum vasta Roma omnia insueta solitudine fecisset, in foro praeter paucos seniorum nemo esset, vocatis utique in Senatum Patribus, desertum apparuisset forum, plures iam quam Horatius & Valerius vociferabantur: Quid expectabitis Patres conscripti, si Decemuirum sine pertinacia non faciunt: ruere ac desagrate omnia passuri estis: Quod autem istud imperium est Decemuirum, quod amplexi tenetis: rectis ac parietibus iura dicituri estis: non pudet licitorum vestrorum maiorem propere nunc merum in foro conspici, quam rogatorum, aliorumque? Quid, si hostes ad urbem veniant, facturi estis: quid, si plebs mox ubi parum secessione moueamur, armata veniat: occasione urbis vultis finire imperium: atqui aut plebs non est habenda, aut habendi sunt Tribuni plebis. Nos citius caruerimus patris magistratibus, quam illi plebeiis. Nouam inexpectamque eam potestatem eripere Patribus nostris: ne nunc dulcedine semel capti ferant desiderium, cum praesertim nec nos temperemus imperiis, quo minus illi auxilium egeant. Cum haec ex omni parte iactarentur, victi consensu Decemuirum, futuros se, quando ita videatur, in potestate Patrum affirmant: id modo simul orant ac monent, ut ipsis ab inuidia caueatur, nec suo sanguine ad supplicia Patrum plebem affuefaciant. Tunc Valerius Horatiusque missi ad plebem, condictionibus quibus videretur, reuocandam, componendasque res. Decemuirum quoque ab ira & impetu multitudinis precaueri iubentur. Profecti gaudio ingenti, plebis in castra accipiuntur: qui per liberatores, haud dubie & motus initio & exitu rei, Ob haec ius aduenientibus gratiae actus, Icilius pro multitudine verba facit. Idem cum de conditionibus ageretur, quaerentibus Legatis quae postulata plebis essent, composito iam ante aduentum Legatorum consilio, ea postulauit, ut appateret in aequitate rerum plus quam in armis reponi spei. Potestatem enim tribuniciam prouocationemque reperebant, quae ante Decemuirum creatos auxilia plebis fuerant: & ne cui fraudi esset, consessisse milites aut plebem, ad repetendam per secessionem libertatem. De Decemuirorum modo supplicio atrox postulat fuit: dedi quippe eos aquam censebant, viuosque igni concrematurum minabantur. Legati ad ea quae consilium fuerunt, Adeo aqua postulastis, ut vltro vobis defendenda fuerint, libertati enim ea praesidia peritis, non licentia ad impugnandum alios. Ire vestrae magis ignoscendum, quam indulgendum est: quippe qui crudelitatis odio in crudelitatem ruitis, & prius penes quam ipsi liberi sitis, dominari iam in aduersarios vultis. Nunquam ne quiesceret ciuitas nostra a suppliciis, aut Patrum in plebem Romanam, aut plebis in Patres? Scuto vobis magis, quam gladio opus est. Satis superque humilis est, qui iure equo in ciuitate viuat, nec inferendo iniuriam nec pariendo. Etiam si quando meruedos vos prebituri estis, cum recuperatis magistratibus legibusque vestris, iudicia penes vos erunt, de capite nostro fortunisque, tunc, ut quare causa erit, statuetis: nunc libertatem repeti satis est. Facerent ut vellent permittentibus cunctis, mox redituros se Legati rebus perfectis affirmant. Profecti cum mandata plebis Patribus exposuissent, alii Decemuirum (quandoquidem praeter spem ipsorum, supplicium sui nulla mentio fieret) haud quocquam abnuere: Appius trucem ingenio, & inuidia praecipua, odium in se aliorum suo in eos merens odio, Haud ignaro (inquit) imminet fortuna: vi deo donec arma aduersariis tradatur, differri aduersus nos certamen: dandus inuidia est sanguis, nihil ne ego quidem moror, quo minus Decemuiratu abeam. Factum Senatusconsultum, ut Decemuirum se primo quoque tempore magistratu abdicarent: Quod si Pontifex Maximus Tribunus plebis crearet, & ne cui fraudi esset secessio militum plebisque. His Senatus

1 consulto perfectis, dimisso Senatu, Decemuirum prodeunt in concionem: abdicantque se magistratu ingenti hominum laetitia. Nunciantur hac plebi per Legatos: quicquid in urbe heminum supererat, prosequitur. Huic multitudini lata alia turba ex castris occurrit, congratulantur libertatem concordiamque ciuitati restitutam. Legati pro concione: Quod bonum futurum felixque sit vobis reique publica, redite in patriam ad penates, coniuges liberosque vestros, sed qua hic modestia fuistis, ubi nullius ager in tot rerum usu necessario tanta multitudi-
 5 ni est uolatus, eam modestiam ferre in urbem: in Auentinum ite, unde profecti estis, ibi felicili loco, ubi prima initia inchoastis libertatis vestrae, Trib. pl. creabitis: presto erit Pontifex Maximus, qui comitia habeat. Ingens assensus alacritasque cubeta approbantium fuit. Con-
 10 uellunt inde signa, profectique Romam certant cum obuiis gaudio. Armati per urbem silentio in Auentinum perueniunt. Ibi extemplo Pontifice Maximo comitia habente, Trib. pl. creauerunt, omnium primum A. Virginiu, inde L. Iciliu & P. Numitorium auuentulum Virginiu, auctores secessionis: tum C. Siciniu, progeniem eius, quem primum Trib. pl. creatum in Sacro monte proditum memoria est, & M. Duillium, qui Tribunatum insignem ante Decemuirum creatos gesserat, nec in decemuiralibus certaminibus plebi defuerat. Spe deinde
 15 magis quam meritis electi M. Titinnius, M. Pomponius, C. Apronius, Ap. Iulius, C. Oppius, Tribunatu inito, L. Icilius extemplo plebem rogauit, & plebs sciuit, ne cui fraudi esset secessio ab Decemuiris facta. Confestim de Consulibus creandis cum prouocatione M. Duillius rogationem pertulit. Ea omnia in pratis Flaminiis consilio plebis acta, quem nunc circum Flamini-
 20 um appellant. Per Interregem deinde COSS. creati L. Valerius, & M. Horatius, qui extemplo magistratum ceperunt: quorum Consulatus popularis sine vlla Patrum iniuria, nec sine offensione fuit. Quicquid enim libertati plebis caueretur, id suis decedere opibus credebant. Omnium primum cum veluti in controuerso iure esset, tenerentur ne Patres plebis scitis, legem centuriatis comitiis tulere, Ut quod Tribuni pl. iussissent, populus teneret. Qua
 25 lege Tribunitiis rogationibus telum acerrimum datum est. Aliam deinde Consularem legem de prouocatione, vnicum praesidium libertatis, decemuirali potestate euerfam, non restitutum modo, sed etiam in posterum muniant, sanciendo nouam legem. Ne quis vllum magistratum sine prouocatione crearet. qui creasset, eum ius fasque esset occidi, neque ea caedes capitalis noxa haberetur. Et cum plebem hinc prouocatione, hinc Tribunitio auxilio satis firmassent, ipsis quoque Tribunis ut sacrosancti viderentur (cuius rei propere iam memoria aboleuerat) relictis quibusdam ex magno intervallo ceremoniis, renouarunt: & tum religione in-
 30 uiolante eos, tum lege etiam fecerunt, sanciendo, Ut qui Tribunis pl. Aedilibus, Iudicibus, Decemuiris nocuisset, eius caput Ioui sacrum esset, familia ad adem Cereris, liberi liberique venum irent. Hac lege iuris interpretes negant quenquam sacrosanctum esse: sed eum, qui deorum cuiquam nocuerit, id sacrum sanciri. Itaque Aedilem prehendi, ducique a maioribus magistratibus: quod etsi non iure fiat (noceri enim ei cum hac lege non licet) tamen argumentum est, non
 35 haberi pro sacrosancto Aedilem. Tribunos veteres iure iurando plebis, cum primum eam potestatem creauit, sacrosanctos esse. Fuere qui interpretarentur eadem hac Horatia lege Consulibus quoque & Praetoribus, quia iisdem auspiciis quibus COSS. crearentur, cautum esse: iudicem enim COS. appellari, quae refellitur interpretatio, quae his temporibus nondum COS. iudicem, sed Praetorem appellari mos fuerit. Haec Consulares leges fuere. Institutum etiam ab iisdem Consulibus, ut Senatusconsulta in adem Cereris ad Aediles plebis deferrentur, quae ante
 40 arbitrio Consulium supprimebantur vitabanturque. M. Duillius deinde Trib. pl. plebem rogauit, plebesque sciuit, Qui plebem sine Tribunis reliquissent: quique magistratum sine prouocatione creassent, tergo ac capita punirentur. Haec omnia ut inuinitis, ita non aduersantibus Patritiis transacta, quia nondum in quenquam vni sauebatur. Fundata deinde & potestate Tribunitia, & plebis libertate: tum Tribuni aggredi singulos ratum maturumque iam rati, accusatorem primum Virginiu & Appium reum deligunt. Cum diem Appio Virginiu dixisset, & Appium stipatus Parritiis iuuenibus in forum descendisset, redintegrata extemplo
 45 est omnium memoria sedisime potestatis, cum ipsam satellitesque eius vidissent. Tum Virginiu, Oratio, inquit, rebus dubiis inuenta est. Itaque neque ego accusando apud vos eum tepus teram, a cuius crudelitate vosmet ipsi armis vindicastis: nec istum ad cetera scelera impudentiam in defendendo se adicere patiar. Omnium igitur tibi Ap. Claudii, quae impie nefarieque per biennium alia super alia es ausus, gratiam facio: vnius tantum criminis nisi te vin-

dices, ab libertate in seruitutem contra leges vindicias non dedisse, in vincula te duci iubeo, 55
 Nec in Tribunitio auxilio Appius, nec in iudicio populi vllam spem habebat: attamen &
 Tribunos appellauit: & nullo morante arreptus à viatore, Prouoco inquit, Audita vox vna
 vindex libertatis, ex eo missa ore quo vindicię nuper ab libertate dictę erant, silentium fecit,
 Et tum pro se quisq; deos tandem esse, & non negligere humana fremunt: & superbie cru-
 delitatiq; est feras, non leues tamē venire poenas: prouocare, qui prouocationem sustulisset: 60
 & implorare presidium populi, qui omnia iura populi obrississet: rapiq; in vincula egentem
 iure libertatis, qui liberum corpus in seruitutem addixisset, Ipsi Appii inter cōcionis mur-
 mur, fidem Populi Romani implorantis vox audiebatur: Maiorum merita in temp. domi ni
 litiq; commemorabat: suum infelix erga plebem Romanam studium coęquandarum legi
 causa, cum maxima offensione Patrum Consulatu abisset: suas leges, quibus manentibus la- 65
 tor earum in vincula ducatur, cęterum sua propria bona malaq; cum causę dicendę data
 facultas sit, tum se experturum: in presentia se communi iure ciuitatis, ciuem Romanum die
 dicta postulare vt dicere liceat, vt iudiciū Populi Romani experiri, nō ita se inuidiam per-
 timuisse, vt nihil in aequitate & misericordia ciuium suorum spei habeat, Quod si ita indi-
 cta causa in vincula ducatur, iterum se Tribunos pl. appellare, & monere ne imitentur quos 70
 oderint. Quod si Tribuni eodem fcedere obligatos se fateantur, tollendę appellationis cau-
 sa, in quam conspirasse Decemuiros criminati sunt, ait se prouocare ad populū: implorare
 leges de prouocatione, & Consulatus & Tribunitias, eo ipso anno latas, Quem enim prouo-
 carum, si hoc indemnato indicta causa non liceat: cui plebeio & humili presidium in legi- 75
 bus fore, si Ap. Claudio non sit: se documento futurum, vt rum nouis legibus dominatio, an li-
 bertas firmata sit: & appellatio prouocatioq; aduersus iniuriam magistratuum ostentata tã-
 tum inanibus literis, an vere data sit. Contra ea Virginius, Vnū Ap. Claudii & legum ex-
 pertem, & ciuili & humani fcedis esse aiebat, respicerent tribunal homines, castellum o-
 mnium scelerum: vbi Decemuir ille perpetuus, bonis, tergo sanguini ciuium infestus, vir- 80
 gas securesq; omnibus minitans, decorum hominumq; contemptor, carnificibus non licenti-
 bus stipat, iam ab rapinis & caedibus animo ad libidinem verso, virginem ingenuam in oca-
 lis Populi Romani velut bello captam, à complexu patris abreptam, ministro cubiculi sui
 clienti dono dederit: vbi crudeli decreto, nefandisq; vindiciis, dexteram patris in filiam ar-
 mauertit: vbi tollentes corpus semianime virginis sponsum auunculumq; in carcerem duci 85
 iusserit, stupro interpellato magis q; cede motus: & illi carcerem adificatum esse, quod domi-
 ciliū plebis Ro. vocare sit solitus. Proinde vt ille iterum ac sapius prouocet, sic se iterum
 ac sapius iudicem illi ferre, Ni vindicias ab libertate in seruitutem dederit, si ad iudicem
 non eat, pro damnato in vincula duci iubere, Vt haud quoq; improbante, sic magno motu
 animorū, cum tanti viri supplicio sua etiā plebi iam nimia libertas videretur, in carcerem est
 coniectus: Trib. ei diem predixit. Inter hac ab Latinis & Hernicis Legati gratulatum de 90
 concordia Patrum ac plebis Romam venerunt, donumq; ob eam Ioui Optimo Maximo co-
 ronam auream in Capitolium tulere parui ponderis, prout res haud opulente erant: colebã-
 turq; religiones pie magis q; magnifice, Iisdem autoribus cognitum est, Aequos Volcosq;
 summa vi bellum apparare, Itaq; partiri Prouincias COSS. iussi, Horatio Sabini, Valerio 95
 Aequi euenere. Cum ad ea bella delectum edixissent, fauore plebis non iuniores modo, sed
 emeritis etiam stipendiis pars magna voluntariorum ad nomina dāda praesto fuere: eoq; non
 copia modo, sed genere etiam militum veteranis admittis firmior exercitus fuit. Priusq; vr-
 bem egredierentur, leges decemvrales, quibus tabulis duodecim est nomen, in
 publico proposuerunt. Sunt qui iustu Tribunorum Aediles functos eo ministerio scribant,
 C. Claudius qui perosus Decemuirorū scelera, & ante oēs fratris filii superbie infest, Regil- 100
 lum antiquā in patriam se contulerat, Is magno iam natu cū ad pericula eius deprecanda re-
 disse, cuius vitia fugerat, sordidatus cū gentilibus cliētibsq; in foro prehensabat singulos,
 orabatq; ne Claudie genti eam inustā maculam vellent, vt carceri & vinculis viderentur di-
 gni: virū honoratissimę imaginis futurum ad posterorū legum laterē conditorēq; Romani
 iuris iacere vinctum inter fures nocturnos ac latrones: auerterent ab ira parumper ad cogni- 105
 tionē cogitationēq; animos: & potius vnū tot Claudis deprecantibus condonarent, q; pro-
 pter vnus odii multorū preces aspernarentur: se quoq; id generi ac nomini dare, nec cū eo
 in gratiā redisse, cuius aduersa fortunę velit succursum: virtute libertatem recuperatā esse,

1 clementia concordiam ordinum stabiliiri posse. Erant quos moueret sua magis pietas q; eius
 pro quo agebat causa. Sed Virginius sui poti⁹ vt miseretur orabat, filiaq; nec gentis Clau-
 die, regnum in plebem sortire, sed necessariorum Virginiū, & trium Tribunorum preces au-
 dirent, qui ad auxilium plebis creati, ipsi fidem plebis atq; auxiliū imploraret. Iustiores ha-
 5 chrymę videbantur. Itaq; spe incisa prius q; predicta dies adesset, Appius sibi mortem con-
 sciuit. Subinde arreptus à P. Numitorio Sp. Oppius proximus inuidie, q; in vrbe fuerat, cū
 iniuste vindicie à Collega dicerentur, plus tamen facta iniuria Oppio, q; non prohibita, inui-
 die fecit. Testis productus, qui VII & XX enumeratis stipendiis, octies extra ordinem do-
 natus, donaq; ea gerens in conspectu populi, scissa veste, tergum laceratum virgis ostendit,
 10 nihilum deprecans, quin si quam suam noxam reus dicere posset, priuatus in se iterum saui-
 ret. Oppius quoq; ductus in vincula est, & ante iudicii diem, finem ibi vitę fecit. Bona Clau-
 dii Oppiūq; Tribuni publicauere. Collegę eorum exiliū causa solum verrerunt, bona publica
 ta sunt, & M. Claudius assertor Virginię, die dicta damnatus, ipso remittente Virginiū vlti-
 mam poenam, dimissus Tibur exulatum abiit. Manesq; Virginię mortuę q; viuę feliciores,
 15 per tot domos ad petendas poenas vagati, nullo relicto fonte, tandem quieuerūt. Ingens me-
 tus inceperat Patres, vultusq; iam iidem Tribunorum erant, qui Decemuirorum fuerant, cū
 M. Duillius Trib. pl. in inhibitio salubriter modo nimia potestatis, Et libertatis, inquit, nostrę,
 & poenarum ex inimicis satis est. Itaq; hoc anno nec dię dici cuiq;, nec in vincula duci queq;
 20 Decemuirorum supplicis: & nihil admittum iri, quod vim Tribunitiam desideret, spcnder
 perpetua COSS, amborum in libertate vestra tuenda cura. Ea primum moderatio Tribuni
 metum Patribus dempsit: eademq; auxit COSS, inuidiam, q; adeo toti plebis fuissent, vt Pa-
 trum salutis libertatisq; prior plebeio magistratui, q; patrio cura fuisset: & ante inimicos
 fatietas poenarū suarum cepisset, q; obuiam iruros licentię eorum COSS, apparetet, multiq;
 25 erant, qui melius consultū dicerent, q; legū ab iis latarū Patres autores fuissent. Neq; erat dū-
 bium, quin turbato republicę statu, temporari succubuissent. Consules rebus vrbis compo-
 sitis, fundatōque plebis statu, in Prouincias diuersi abiere, Valerius aduersus coniunctos
 iam in Algido exercitus Aequorū Volcorūq; sustinuit cōsilio bellū, q; si extemplo rem for-
 tunę comississet, haud scio an (qui tum animi ab Decemuirorū infelicibus auspiciis Re ma-
 30 nis hostibusq; erant) magno detrimēto certamē statūq; fuerit: castris mille pass. ab hoste posi-
 tis copias continebat. Hostes mediū inter bina castra spatium acie instructa cōplebant: pro-
 uocantibusq; ad preliū responsum Romanus nemo reddebat, Tandē fatigati stando, ac ne-
 quicq; expectando certamen: Aequi Volciq; postq; concessum pro pro modū de victoria crede-
 bant, pars in Hernicos, pars in Latinos prædatum abeunt: relinquitur magis castris presidii,
 35 q; satis virium ad certamen. quod vbi COS. sensit, reddit illatū antea terrorem: instructaq;
 acie vltro hostē lacessit. Vbi illi cōsciētia quid abesset viriū, detrectare pugnā, creuit extē-
 plo Romanis animus: & pro victis habebāt pauentes. Intra vallū cū per totū diem steterissent
 intenti ad certamē, nocte cessere: & Romani quidē spei pleni corpora curabāt. Haudquaq; pa-
 40 ri hostes animo nuncios passim trepidi, ad reuocādos prædatōres dimittūt, recurritur ex pro-
 ximis locis, vltiores non inuenti. Vbi illuxit, egreditur castris Romanus, vallū inuadens,
 ni copia pugnā fieret. Et postq; multa iam diēs erat, neq; mouebatur quicq; ab hoste, iubet si-
 gna inferri COS, motaq; acie indignatio Aequos & Volcos incessit, si victores exercit⁹ val-
 lū poti⁹ q; vlt⁹ & arma tegeter. Igit & ipsi estlagitatū ab ducib⁹ signū pugnā accepere. Iāq;
 45 COS, Romanus priusq; totis virib⁹ fulta cōstaret hostiū acies, intulit signa: adortusq; nec
 omnes dum eductos, nec qui erāt, satis explicatis ordinib⁹, propē fluctuantē turbā trepidan-
 tiū huc atq; illuc, circumspēctantūq; se ac suos, addito turbatis mentib⁹ clamore atq; impe-
 tu, inuadit. Retulere primo pedē hostes: deinde cū animos collegissent, & vndiq; duces via-
 50 etis ne cessuri essent, increpant, restituitur pugna, COS, ex altera parte Romanos meminis-
 se iubebat, illo die primū liberos pro libera vrbe Romana pugnare: sibimet ipsos victuros, nō
 vt Decemuirorum victores præmium essent: non Appio duce rem gerī, sed COS, Valerio, à
 liberatoribus Po. Ro. orto, liberatore ipso: ostenderēt prioribus preliis per duces, non milites
 steterisse ne vincerent: turpe esse, contra ciues plus animi habuisse, q; contra hostes: & domi, q;
 fors seruitutem magis timuisse: vnam Virginiam fuisse, cuius pudicitia in pace periculū

esset: vinum Appium ciuem periculosa libidinis, ac si fortuna belli inclinaret, omnium liberis
 ab tot millibus hostium periculi fore, nolle ominari, que nec Iupiter, nec Mars pater passuri
 sint iis auspiciis condite urbi accidere, Auentini Sacrique motis admonebat: vt vbi libertas
 parata esset paucis ante mensibus, ed imperium illibatum referrent, ostenderetque eadem indolem
 libitibus Ro. post exactos Decemuiros esse, que ante creatos fuerit: nec aequatis legibus immu-
 nutam virtutem Po. Ro. esse. Hac vbi inter signa peditem dicta dedit, aduolat deinde ad equi-
 tes, Agite iuuenes, inquit, prestate virtute peditem, vt honore atque ordine prestatis. Primo co-
 cursu pedes mouebit hostem, pulsum vos immixtis equis exigit e campo, non sustinebunt im-
 perium: & nunc cunctantur magis quam resistunt. Concitat equos, permittitque in hostem pedestri-
 iam turbatum pugna: & perruptis ordinibus elati ad nouissimam aciem, pars libero spatio cir-
 cūuecti, iam fugam vndique capessentes perosque a castris auertit, preterequitantesque abster-
 rent peditem acies, & COS, ipse, visque omnis belli fertur in castra: caprisque cum ingenti cede ma-
 iore preda potitur. Huius pugna fama perlata non in urbe modo, sed in Sabinos ad alterum
 exercitum: in urbe letitia modo celebrata est, in castris animos militum ad emulatum decus accen-
 dit. Iam Horatius eos excursionibus sufficiens, preliisque leuibus experitudo, assuefecerat sibi
 potius fidere, quam meminisse ignominie Decemuirosum ductu accepte: paruaque certamina in sum-
 mam roius plicerant spem. Nec cessabat Sabini feroces ab re priore anno bene gesta lacerare
 atque instigare: rogantes quid latrocini modo procurantes pauci, recurrentesque tererent tem-
 pus: & in multa prelia paruaque carperent summam viuis belli: quin illi congregarentur acie,
 inclinadique semel fortune rem daret. Ad id quod sua sponte satis collectum animo: erat, indigni-
 tate etiam Romani accendebatur, iam alter exercitum victorem in urbe reditum: sibi vltro per co-
 tumelias hoste insultare: quoniam aut se, si tum non sint, pares hostibus fore. Vbi hec fremere militem
 in castris COS, sensit: cōcione aduocata, Quoadmodum, inquit, in Algido res gesta sit, arbitror
 vos milites audisse: qualis liberi populi exercitum decuit esse, talis fuit: cōsilio College, virtute
 militum victoria parata est, Quod ad me attinet, id cōsiliū animique habitum sum, quod vos nulli-
 res mihi effeceritis, & trahi bellum salubriter & mature perfici potest, si trahendum est, ego vt indi-
 es spes virtusque vestra crescat, eadem qua institui disciplina efficiat: si iam satis animi est, decer-
 nisque placet, agitedum clamorem, qualem in acie sublatum estis, tollite hinc indicem voluntatis virtu-
 tisque vestre. Postquam ingenti alacritate clamor est sublatum, quod bene vertat, gesturum se illis more
 posteroque die in acie deductumque affirmat, reliquum diei apparatis armis cōsumptum est. Postero
 die simul instrui Romanam aciem Sabini videre, & ipsi sapridem auidi certaminis pcedit. Pre-
 lium fuit, quale inter fidentes sibi met ambobus exercitibus, veteris perpetueque victoriae altere gloria,
 alterum nuper noua victoria elatum. Cōsilio etiam Sabini vires adiuuere, nam cum aquassent acie-
 em, duo extra ordinem milia, que in sinistrum cornu Romanorum in ipso certamine impressio-
 nem facerent, tenuere. Que vbi illatis ex transuerso signis degrauebatur prope circumuentum cor-
 nu, equites duarum legionum sexcenti fere ex equis desiliunt, cedentibusque iam suis prouolat in pri-
 mum, simulque & hosti se opponunt, & aquato primo periculo, pudore deinde animos peditem ac-
 cendunt, Verecundie erat equitum suo alieno: Marte pugnare, peditem ne ad pedes quidem de-
 gressi equitum parem esse. Vadunt igitur in prelium ab sua parte omissum: & locum ex quo excesserant,
 repetunt: momentoque non restituta modo pugna, sed inclinatur etiam Sabinis cornu. Eques inter
 ordines peditem recedunt, se ad equos recipit: transuolat inde in partem alteram suis victoriae nuntius,
 simul & in hostes iam pauidos: quippe fuso sue partis validiore cornu, impetum facit. Non alio-
 rum eo prelio virtus magis enituit, COS, videre omnia laudare fortes, increpare sicubi segnior
 pugna esset. Castigati fortitum statim virorum opera edebatur, tantumque hos pudor, quantum alios lau-
 des excitabat, Redintegrato clamore, vndique omnes conuixi hoste auertunt, nec deinde Roma-
 na vis sustineri potuit, Sabini fusi passim per agros castra hosti ad preadam relinquunt. Ibi non
 sociorum sicut in Algido res, sed suas Romanus populationibus agrorum amissas recepit, Gemina
 victoria duobus bifariam preliis parata, maligne Senatus in vno die supplicatioes COS, noie
 decreuit: populus iniussu & altero die frequens inuit, supplicatioque est, & hec vaga popularis
 supplicatio, studiis prope celebratior fuit. COS, ex cōposito eodem biduo ad urbem accessere,
 Senatusque in Martium campum euocauere. Vbi cum de rebus ab se gestis agerent, questi primo-
 res Patrum Senatus inter milites dedita opera terroris causa haberi, itaque inde COS, ne cri-
 minationi locus esset, in prata flaminia, vbi nunc aedes Apollinis est, circum iam tum Apollinarem
 appellabant, auocauere Senatum, Vbi cum ingenti consensu Patrum negaretur triumphus, L. Icilius

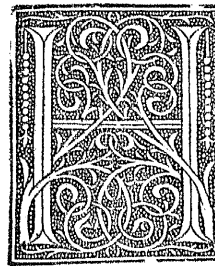
Trib. pl. tulit ad populum de triumpho COS, multis disuasiuam procedentibus, maxime C. Clau-
 dio vociferante, de Patribus, non de hostibus COS, triumphare velle: gratiamque pro priuato
 merito in Tribunalum, non pro virtute honorem peti. Nunc autem de triumpho per populum
 actum, semper estimationem arbitriumque eius honoris penes Senatū fuisse, ne Reges quidem
 maiestatem summi ordinis immittunt, ne ita omnia Tribuni potestatis sue impleteret, vt nul-
 lum publicum cōsiliū finerent esse, ita demum liberam ciuitatem fore, ita equatas leges, si sua
 quisque iura ordo, suam maiestatem teneat. In eadem sententia multa & a ceteris senioribus Pa-
 trum cū essent dicta, omnes tribus eam rogationem acceperunt. Tum primum sine autoritate Senatus, po-
 puli iussu triumphatum est. Hac victoria Tribunorum plebisque prope in haud salubrem luxuriam ver-
 tit, cōspiratione inter Tribunos facta, vt iude Trib. recideretur: & quo sua minus cupiditas ca-
 mineret, COS, quoque cōtinuaret magistratum, Cōsensum Patrum causabantur, quo per contu-
 meliam COS, iura plebis labefactata essent, Quid futurum, nondum firmatis legibus, si nouos Tri-
 bunos per factiones suas COS, adorti essent: Non enim semper Valerios Horatiosque COS,
 fore, qui libertati plebis suas opes postferret, Sorte quadam vtili ad repus, vt comitiis praesert,
 porissimum M. Duillio forte euenit, viro prudenti, & ex cōtinuatione magistratus inuidiam im-
 minentem cernenti: qui cum ex veteribus Trib. negaret se vilius ratione habiturum: pugnantemque
 Collegas vt libertas tribus in suffragium mitteret, aut cōcederet sortem comitiarum Collegis, ha-
 bituris e lege potius comitia quam ex voluntate Patrum, iniectione contentione Duillius COS, ad
 subfella accitos cum interrogasset, Quid de comitiis Consulibus in animo haberent: respō-
 dit dissentemque, se nouos COS, creaturos autores popularis sententiae: haud populares nactum, in cō-
 cionem cum iis processit, vbi cum COS, producti ad populum, interrogati: si eos Po. Ro. me-
 mor libertatis per illos recepte domi, memor militie, rerumque gestarum, COS, iterum faceret,
 quidnam facturi essent, nihil sententiae suae mutassent: collaudatis COS, quod perseuerarent ad
 vltimum dissimiles Decemuirerum esse, comitia habuit, Et quinq; Trib. pl. creatis, cum prestatu-
 diis aperte petentiū nouem Tribunos: alii candidari tribus non exlerent, cōsiliū dimisit:
 nec deinde comitiarum causam habuit, Satisfactum legi aiebat, que numero nullo preffinito Tri-
 buni modo sic relinquere, sanciret: & ab iis qui creati essent, cooptari Collegas iuberet, re-
 citabatque rogationis carmen, in quo, Si Trib. pl. fecerint, decem rogabo, si qui vos minus hodie X
 Trib. pl. fecerint, hi tum vti que quos sibi Collegas cooptassent, vt illi legitimi eadem lege Tri-
 buni plebei sint, vt illi, quos hodie Tribunos plebei feceritis, Duillius cum ad vltimum perseue-
 rasset, negadum XV, Trib. pl. remp. habere posse, victa Collegarum cupiditate, pariter Patribus
 plebisque acceptum, magistratu abiit, Noui Trib. pl. in cooptandis Collegis Patrum voluntate
 fouerunt: duos etiam Patritios Consularesque, Sp. Tarpeium & A. Aeternium cooptauere, Cō-
 sules creati Sp. Hermianus, T. Virgini Calimontanus, Nihil magnopere ad Patrum aut ple-
 bis causam inclinari, oculi domi aforis habuere, L. Trebonius Trib. pl. infestus Patribus, quod
 se ab iis in cooptandis Tribunis fraude captum, proditumque a Collegis aiebat, rogationem tu-
 lit, Vt qui plebem Romanam Trib. pl. rogaret, is vsque rogarer, dum X Tribunos plebis
 faceret, Insectandisque Patribus (vnde Aspero etiam inditum est cognomen) Tribunalium gesta
 fit, Inde M. Geganius Macerinus & C. Iulius COS, facti, conciones Tribunorum aduersus
 40 nobilium iuuentutem ortas, sine insectatione potestatis eius, conseruata maiestate Patrum, se-
 dauere: plebem decreto ad bellum Volscorum & Aequorum delectu sustinendo, rem ab seditioni-
 bus continere: urbano quoque ocio foris omnia tranquilla esse affirmantes, per discordias
 ciuiles externos tollere animos: cura pacis concordie quoque intestinae causa fuit. Sed alter
 semper ordo grauis alterius modestie erat, Quiescenti plebi ab iunioribus Patrum iniurie fieri
 45 cepte, Vbi Tribuni auxilio humilioribus essent, in primis patrum proderant: deinde ne ipsi qui
 dem iniuolati erant: vti que postremis mensibus cum & per coitiones potentiorum iniuria fie-
 ret, & vis potestatis omnis aliquanto posteriore anni parte languidior ferme esset, iamque plebs
 ita in Tribunalum poneret aliquid spei, si similes Icilio Tribunos haberet, nomina tantum se
 biennio habuisset, Seniores contra Patrum, vt nimis feroces suos credere iuuenes esse, ita mal-
 50 le, si modus excedendus esset, suis que aduersariis superesse animos, Adeo moderatio ruerat:
 libertatis dum aequari velle simulandis ita se quisque extollit, vt deprimat alium, in difficili est,
 cauendūque ne metuant homines, metuendos vltro se efficiunt: & iniuriam a nobis repulsam
 tanquam aut facere, aut pati necesse sit, iniungimus aliis, T. Quinti Capitolinus quartus, & A-
 grippa Furius COS, inde facti, nec seditione domi, nec foris bellum acceperunt: sed imminebat

vtrunq; iam non vltra discordia ciuium reprimi poterat : & Tribunis & plebe incitata in 55
 Patres, cum dies alicui nobilium dicta nouis semper certaminibus conciones turbaret, ad
 quarum primum strepitum velut signo accepto, arma capere Aequi ac Volsci, simul quod
 persuaserant iis duces cupidi praedarum, biennio ante delectum indictum haberi non potuif
 se, abnuente iam plebe imperium, eo aduersus se non esse missos exercitus, dissolui licentia
 militandi morem: nec pro communi iam patria Romam esse: quicquid itarum simultatūq; 60
 cum externis fuerit, in ipsos verti: occacatos lupos intestina rabie opprimendi occasionem
 esse. Coniunctis exercitibus Latinū primum agrum populatū sunt: deinde, postq; ibi nemo
 vindex occurreret, tum vero exultantibus belli autoribus, ad moenia ipsa Romae populabūdī
 regione portę Esquilinā accessere, vastationem agrorum per contumeliam vrbi ostentātes.
 Vnde postq; inulti praedam praese agentes, retro ad Corbionem agmine iere, Quintus Cōs 65
 sul ad concionem populum vocauit. Ibi in hanc sententiam locutum accipio, Etsi mihi nul
 lius noxę conscius Quirites sum, tamen cum pudore summo in concionem vestram procela
 si, hoc vos scire, hoc posteris memoria traditum iri, Aequos & Volcos, vix Hernicis modo
 pares, T. Quintio quartum COS, ad moenia vrbis Romae impune armatos venisse. Hęc ego
 ignominiam (quanq; iam diu ita viuūt, is status rerum est, vt nihil boni diuinet animus) si 70
 huic potissimū imminere anno scissem, vel exilio, vel morte, si alia fuga honoris non esset, vi
 tassem. Ergo si viri arma illa habuissent, que in portis fuere nostris, capi Roma me COS, po
 tuit: satis honorum, satis superq; vitę erat, mori Consulm III oportuit. Quem tandem
 ignauissimi hostiū contempserunt: nos COSS, an vos Quirites: si culpa in nobis est, auferte im
 perium indignis: & si id parum est, insuper poenas experite: si in vobis, nemo deorum nec ho 75
 minum sit, qui vestra puniat peccata Quirites, vosmet tantū corū poeniteat. Non illi vestra
 ignauiam contempserit, nec suę virtuti confisi sunt, quippe toties fusi fugatiq; castris exuti,
 agro multati, sub iugum missi: & se & vos nouere, discordia ordinum est venenū vrbis hu
 ius, Patrum ac plebis certamina. Dum nec nobis imperiū, nec vobis libertatis est modus, dū 80
 raderet vos Patriotū, hos plebeiorum magistratū, sustulere illi animos. Prō deū fidem,
 quid vobis vultis? Tribunos pl. concupistis, concordie causa concessimus: Decemuiros deſide
 rastis, creati passi sumus. Decemuirorū vos pertesum est, coegimus abire magistratu: manen
 te in eosdem priuatos ira vestra, mori atq; exulare nobilissimos viros honoratissimosq; pas
 si sumus, Tribunos plebis creare iterū voluistis, creastis, COSS, facere vestrarū partiū, et si Pa 85
 tribus videbamus iniquum, Patriū quocq; magistratū plebi donum fieri, vidimus, au
 xilium Tribunitium, prouocationem ad populum, scita plebis iniuncta Patribus sub titulo
 æquandarum legum, nostra iura oppressa tulimus, & ferimus, qui finis erit discordiarum?
 & quando vnam vrbe habere, & quando communem hanc esse patriam licebit? Victi nos
 æquiore animo quiescimus, q̄ vos victores, satis ne est, nobis vos metuendos esse? Aduersus 90
 nos Auentinum capitur, aduersus nos Sacer occupatur mōs, Esquilias quidem ab hoste pro
 pte captas: & scandentem in aggerem Volscum hostem nemo submouit. In nos viri, in nos ar
 mati estis. Agitedum, vbi hic curiam circumsederitis, & forum infestum feceritis, & carcera
 impleueritis principibus, hisdem istis ferocibus animis egredimini extra portam Esquilinā:
 aut si ne hoc quidem auderis, ex muris visite agros vestros ferro igniq; vastatos, praedam abi 95
 gi, fumare incensa passim tecta. At enim communis res per hac loco est peiore. Ager vritur
 vrbis obsideret, belli gloria penes hostes est. Quid tandem priuata res vestre? quo in statu
 sunt? iam vnicuiq; ex agris sua damna nunciabuntur. Quid est tandem domi, vnde ea ex
 pleatis? Tribuni vobis amissa reddent ac restituent: vocis verborumq; quantum voletis,
 ingerent: & criminum in principes, & legum aliarum super alias, & concionum, sed ex illis
 concionibus nunq; vestrum quisq; re fortunaq; domum auctior reddiit. Equis retulit ali 100
 quid ad coniugē & liberos, praeter odia, offensiones, simultates publicas priuatasq;, a quibus
 semper non vestra virtute innocentiaq;, sed auxilio alieno ruti sitis. At Hercules cum stipen
 dia nobis Consulib; non Tribunis ducib; & in castris nō in foro faciebatis: & in acie vestra
 clamorē hostes, non in concione Patres Romani horrebant: praeda parva, agro ex hoste capto
 pleni fortunatū glorięq; simul publicę simul priuare, trāphates domum ad penates rediba 105
 tis, nunc onerati vestris forrunis hostē abire finitis. Hactete affixi concionibus, & in foro vi
 uite: sequitur vos necessitas militandi, quam fugitis. Graue erat in Aequos & Volcos pro
 ficisci: Ante portas est bellum: si inde non pellitur, iam intra moenia erit: & arcē & Capito

lium scander, & in domos vestras vos persequetur. Biennio antē Senatū delectum haberi,
 & educi exercitum in Algidum iussit. Sedemus desides domi, mulierum ritu inter nos al
 tercantes, presentī pace lati, nec cernentes ex ocio illo breui multiplex bellum rediturum.
 His ego gratiora dictu alia esse scio: sed me vera pro gratis loqui, etsi meum ingenium non
 moneret, necessitas cogit. Vellem equidem vobis placere Quirites, sed multo malo vos
 saluos esse, qualicumque erga me animo futuri estis. Natura hoc ita comparatum est, vt qui
 apud multitudinem sua causa loquitur, gratior eo sit, cuius mens nihil prater publicum
 commodum videt. Nisi forte assentatores publicos, plebicolas istos, qui vos nec in armis
 nec in ocio esse sinunt, vestra causa incitare & stimulare puratis. Concitati, aut honori aut
 10 questui illis estis: & quia in concordia ordinum nullos se vsquam esse vident, mala rei se
 quam nullius, turbarum ac seditionum duces esse volunt. Quarum rerum si vos tadium
 tandem capere potest, & Patrum vestrosq; antiquos mores vultis pro his nouis sumere, nul
 la supplicia recuso, nisi paucis diebus hos populatores agrorum nostrorum, fufos fugatosq;
 castris exuero: & a peris nostris moenibusque ad illorum vrbes hunc belli terrorem, quo
 15 nunc vos attoniti estis, transtulero. Rarē alias Tribunū popularis eratio acceptior plebi,
 quam tunc severissimi Consulū fuit. Iuuentus quoque, quae inter tales metus derelectio
 nem militie, telum acerrimum aduersus Patres habere solita erat, bellum & arma specta
 bat. Et agreſtium fuga, spoliatiq; in agris, & vulnerati ſeſſiora iis, quae subiciebantur ocu
 lis nunciātes, totam vrbe ita implere. In Senatū vbi ventum est, ibi vero in Quin 20
 titium omnes versi, vt vnum vindicem maiestatis Romanae inueneri, & primores Patrum di
 gnā dicere concionem impetio Consulari, dignam tot Consulatibus anteaſtis, dignam vi
 ta omni plena honorum saepe gestorū, sapius meritorū, alios Consules aut per proditi
 onem dignitatis Patrum plebi adulatos, aut acerbe tuendo iura ordinis asperiorum doman
 do multitudine fecisse: T. Quiritium orationem memorem maiestatis Patrum, concita 25
 diaq; ordinum & temporum in primis habuisse: orare eum Collegamq; vt capessere reſp,
 orare Tribunos vt vno animo cum COSS, bellum ab vrbe ac moenibus propulsari vellent:
 plebemq; obedientem in re tam trepida Patribus praberent: appellare Tribunos, communē
 patriam auxiliūq; eorum implorare, vastatis agris, vrbe propē oppugnata. Consensu oim
 delectus decernitur habereturq;. Consules cum in concione pronunciaſſent, tempus non esse
 30 causas cognoscendi, omnes iuniores postero die prima luce in campo Martio adessent, con
 gnoscendis causis eorum, qui nomina non dedissent, bello perfecto se daturus tempus, pro
 desertore futurum, cuius non probassent causam, omnis iuuentus affuit postero die. Co
 hortēs sibi quaq; Centuriones legerunt, bini Senatores singulis cohortibus prepositi. Hac
 omnia adeo mature perfecta accepimus, vt signa eo ipso die a Questoribus ex aratio prom 35
 pta delataq; in campum, quarta diei hora mota ex campo sint: exercitusq; nouus (paucis co
 hortibus veterum militum voluntate sequentibus) manserit ad decimum lapidem. Insequēs
 dies hostem in conspectum dedit, castraque ad Corbionem castris sunt coniuncta. Tertio
 die cum ira Romanos, illos, cum toties rebellaſſent, conscientia culpa ac desperatio irita 40
 ret, mora dimicandi nulla est facta. In exercitu Romano cum duo Consules essent potesta
 te pari (quod saluberrimum in administratione magnarum rerum est) summa imperii con
 cedente Agrippa penes Collegam erat. Et prelatu ille facilitati summittentis se comiter re
 spondebat, communicando consilia laudesq;, & aequando imparē sibi. In acie Quiriti? dex
 trum cornu, Agrippa sinistrum tenuit, Sp. Posthumio Albo Legato datur media acies tuen
 45 da, Legatum alterum P. Sulpitium equitibus praeficiūt. Pedites ab dextro cornu egregie pu
 gnauere, haud segniter resistētib; Volcis: P. Sulpitius per mediani hostium aciem cum
 equitatu perripit. Vnde cum eadem reuertī posset ad suos, priusq; hostis turbatos ordines
 reficeret, terga impugnare hostium satius visum est, momentoq; temporis in auersam incur
 sando aciem accipiti terrore dissipasset hostes, ni suo proprio eum praelio equites Volcorū
 & Aequorum exceptum aliquandiu tenuissent. Ibi vero Sulpitius negare cunctandi temp 50
 esse: circumuentos interclusosq; ab suis vociferans, ni equestre praelium connixi omni vi per
 ficerent, nec fugare equitem integrum satis esse: conficerent equos virosq;, ne quis reuere
 tur inde ad praelium, aut integraret pugnam: non posse illos resistere sibi, quibus conferta pe
 ditum acies cessisset. Haud surdis auribus dicta, impressione vna totum equitatum fudere,
 magnā vim ex equis praecipitauerit: ipsos equosq; spiculis cōfodere, Is finis pugnae Insequēs

fuit, tunc adorti peditum aciem, nuncios ad COSS. rei gestæ mitrunt, ubi iam inclinabatur 55
 hostium acies, nuncius deinde & vincentibus Romanis animos auxit, & referentes gradum
 perculit Acquos. In mediâ primum acie vinci cœpti, qua præmissus equitat⁹ turbauerat et
 dinem: sinistrum deinde cornu ab Quintio Consule pelli cœptum. In dextro plurimum la-
 boris fuit. Ibi Agrippa atate viribusq; ferox, cum omni parte pugne melius rem gerit, q̄ a- 60
 pud se videret, accepta signa ab signiferis ipse inferre, quadam iacere etiam in confertissia
 mos hostes cœpit. Cuius ignominia metu concitati milites inuasere hostem: ita aquata
 ex omni parte victoria est. Nuncius tum à Quintio venit, victorem iam se imminere hosti
 um castris, nolle erumpere anteq̄ sciat debellatum & in sinistro cornu esse. Si iam fudisset
 hostes, conferret ad se signa, vt simul omnis exercitus præda potiretur. Victor Agrippa cū 65
 mutua gratulatione ad victorem Collegam, castraq; hostium venit. Ibi paucis descendit
 momentoq; suis, sine certamine in munitiones irrumpunt, prædaq; ingenti compotem exer
 citum, suis etiam rebus recuperatis, que populatione agrorum amissæ erant, reducunt. Tri-
 umphum nec ipsos postulasse, nec delatum iis ab Senatu accipio: nec traditur causa speriti,
 aut non sperati honoris. Ego quantum in tanto intervallo temporum conuicio, cum Vale- 70
 rio atq; Horatio COSS. qui præter Volcos & Acquos Sabini etiam belli perfecti gloriam
 pepererant, negat ab Senatu triumphus esset, verecundie fuit: pro parte dimidia rerum
 Consulibus petere triumphum, ne etiam si impetrasset, magis hominum ratio q̄ merito-
 rum habita videretur. Victoriâ honestam ex hostibus partem turpe domi de finibus so-
 ciorum iudicium populi deseruauit. Aricini atq; Ardeates de ambiguo agro cum sepe 75
 bello certassent, multis inuicem cladibus fessi, iudicem Populum Romanum cepere. Cum
 ad causam orandam venissent, consilio populi à magistratibus dato, magna contentione a-
 ctum, iamq; editis testibus, cum tribus vocari, & populum inire suffragium oporteret, con-
 surgit P. Scaptius de plebe magno natu. Et si licet, inquit, COSS. de repub. dicere, errare ego
 populum in hac causa ne n. patiar. Cum vt vanum eum negarent COSS. audiendum esse,
 vociferantemq; prodi publicam causam, summoueri iussissent, Tribunus appellat. Tribuni 80
 vt ferè semper reguntur à multitudine magis q̄ regit, dedere cupida audiendi plebi vt quæ
 vellet, Scaptius diceret. Ibi inquit annum se tertium & nonagesimum agere: & in eo agro,
 de quo agitur, militasse: non iuuenem, sed vicefima iam stipendia merentem, cum ad Co-
 rios sit bellatum, eo se rem verustate oblitteratam, ceterum sua memoria infixam afferre,
 agrum de quo ambigitur, finium Coriolanorum fuisse: captisq; Coriolis iure belli publicum 85
 Populi Romani factum, mirari se quenam more Ardeates Ariciniq; cuius agri ius nunq̄
 usurpauerint incolum Coriolana re, eum se à Populo Romano, quem pro domino iudicem
 fecerint, intercepruros sperent. sibi exiguum vitæ tempus superesse: non potuisse se tamen
 inducere in animum, quin quem agrum miles pro parte virili manu cepisset, eū senex quoq;
 voce qua vna posset vindicaret, magnopere se suadere populo ne inutili pudore suâ ipse cau- 90
 sam damnaret. COSS. cum Scaptium non silentio modo, sed cum assensu etiam audiri
 animaduertissent, deos hominesq; testantes flagitium ingens fieri, Patrum primores accer-
 sunt, cum his circumire Tribunos, orare ne pessimum facinus peiore exemplo admiseret,
 iudices in suam rem litem verrendo, cum præferim etiam si fas sit curam emolumentum sui
 iudicii esse, nequaq; tantum agro intercipiendo acquiratur, quantum amittatur alienandis 95
 iniuria sociorum animis. Nam fama quidem ac fidei damna maiora esse, q̄ quæ æstimari
 possent. Hoc Legatos referre domum: hoc vulgari: hoc socios audire: hoc hostes: quo cum
 dolore hos! quo cum gaudio illos! Scaptione hoc concionali seni assignaturos putarent fi-
 nitimos populos! clarum hoc fore imagine Scaptii, Populum Romanum quadruplatoris
 & interceptoris litris aliene personam laturum! Quem enim hoc priuata rei iudicem fecit 100
 se, vt sibi controuersiosam adiudicaret rem! Scaptium ipsum id quidem, etsi præmorruū
 iam sit pudoris, non facturum. Hæc Consules, hæc Patres vociferantur: sed plus cupiditas
 & author cupiditatis Scaptius valet. Vocata tribus iudicauerunt agrum publicum
 Populi Romani esse: nec abnuiter ita fuisse, si ad iudices alios itum foret. nunc haud fa-
 nè quicquam causa bona leuat dedecus iudicii, idq; non Aricinis Ardeatibusq;, quam Pa- 105
 tribus Romanis foedius atq; acerbius visum. Reliquum anni quietum ab vrbaniis motibus
 & ab externis mansit.

 T. LIVII PATAVINI HISTORICI AB VRBE
 CONDITA LIBER QVARTVS.

OS secuti M. Genutius, & P. Curiatius COSS. Fuit annus domi
 forisq; infestus, nam anni principio & de connubio Patrum & ple-
 bis C. Canuleius Tribunus plebis rogationem promulgauit: qua
 contaminari sanguinem suum Patres, confundiq; iura gentiū re-
 bantur: & mentio primo sensum illata à Tribunis, vt alterū ex ple-
 be Consulem liceret fieri. Eo processit deinde, vt rogationem nouē
 Tribunū promulgaret, vt populo potestas esset, seu de plebe, seu de
 Patribus vellet, Consules faciendi. Id vero si fieret, non vulgari mo-
 do cum infimis, sed prorsus auferri à primorib⁹ ad plebem summū
 imperium credebant. Latī ergo audiere Patres Ardeatium populū
 ob iniuriam agri abiudicati descisse, & Veientes depopulatos extrema agri Romani, & Vol-
 15 scos Acquosq; ob communitam Verruginem fremere, adeo vel infelix bellum ignominio-
 sa facia præferabant. His itaq; in maius etiam acceptis, vt inter strepitum tot bellorum con-
 ticefcerent actiones tribunitia, delectus haberi, bellum armaq; vi summa apparari iubent, si
 quo intentius possit quam T. Quintio Consule apparatus sit. Tum C. Canuleius pauca in
 Senatu vociferatus, nequicq; territudo Consules auertere plebem à cura nouarum legū: nunq̄
 20 eos se viuo delectum habituros, anteq̄ ea, quæ promulgata ab se Collegisq; essent, plebes scia-
 uissent: & confestim ad concionem aduocauit. Eodē tempore & Consules Senatum in Tri-
 bunum, & Tribunus populum in Consules incitabat, negabant Consules iam vltraferri pos-
 se futuros Tribunitios: ventum iam ad finē esse, domi plus belli concitari, quam foris: id adeo
 25 non plebis quam Patrum, neq; Tribunorum magis q̄ Consulū culpa accidere. Cuius rei præ-
 mium sit in ciuitate, eam maximis semper auctibus crescere: sic pace honos, sic bello feruor:
 ximum Romæ præmium seditionum esse: id & singulis vniuersisq; semper honori fuisse, Re-
 miniscerentur quam maiestatem Senatus ipsi à Patribus accepissent, quam liberis traditū-
 ri essent: & quemadmodum plebs gloriari posset auctiorem ampliorēq; esse. Finem ergo non
 30 fieri, nec futurum, donec quam felices seditōes, tam honorati seditionū autores essent: quas
 quantasq; res C. Canuleium aggressum, colluisionem gentium, perturbationem auspicio-
 rum publicorum priuatorumque afferre, nequid sinceri, nequid incontaminati sit, vt discrimine
 omni sublato, nec se quisquam nec suos noverit. Quam enim aliam vim cōnubia promiscua
 habere, nisi vt ferarum propè ritu vulgentur concubitus plebis Patrumq;: vt qui natus sit,
 35 ignoret cuius sanguinis, quorum factorum sit, dimidius Patrum sit dimidius plebis, ne secū
 quidem ipse concors. Patrum id videri, quod omnia diuina humanaq; turbentur, iam ad Cō-
 sulatum vulgi turbatores accingi: & primo, vt alter Consul ex plebe fieret, id modo sermoni-
 bus tentasse, nunc rogari vt seu ex Patribus, seu ex plebe velit, populus Cōsules creet: & crea-
 40 turos haud dubie ex plebe seditiosissimum quenq; Canuleios igitur Iciliosq; Consules fore,
 ne id Iupiter Optimus Maximus sineret, regia maiestatis imperiū cō recidere: & se millic
 morituros potius, quam vt tantum dedecoris admitti patiantur. Certum habere: maiores
 quoq; si diuinassent, concedendo omnia non mitiorem in se plebem, sed asperiores (alia ex
 aliis iniquiora postulādo, cum prima impetrasset) futuram: primo quamlibet dimicationem
 45 subituros fuisse potius, quam eas leges sibi imponi paterentur: quia tū concessum sit de Tri-
 bunis, iterum concedendum de Consulibus esse, finem non fieri posse, in eadem ciuitate Tri-
 bunos plebis, & Patres esse: aut hunc ordinem, aut illum magistratum tollendū esse: potiusq;
 sero quam nunquam obuam eundem audacia temeritatiq; illi ne vt impune primo discor-
 dias ferentes concitent finitima bella, deinde aduersus ea, quæ concitauerint, armari ciuita-
 tem, defendiq; prohibeant: & cū hostes tantum non accerserint, exercitus conscribi aduersus
 50 hostes non patiantur! Sed audeat Canuleius in Senatu proloqui se, nisi suas leges tanq̄ vi-
 ctoris Patres accipi sinant, delectum haberi prohibitorium! quid esse aliud, quam minari se
 proclituum patriam! oppugnari, atque capi passurum: quid eam vocem animorum non ple-
 bi Romanae, sed Volcis & Aequis & Veientibus allaturam! nonne Canuleio duce se spera-
 turos Capitolium, atque arcem scandere posse, si Patribus Tribuni cum iure ac maiestate
 adempta, animos etiam eripuerint! Consules paratos esse duces prius aduersus scelus ciuium
 f

q̄ aduersus hostium arma. Cū maxime hæc in Senatu agerentur, Canuleius pro legibus suis
 & aduersus Consules ita disseruit, Quantopere vos Quirites contemnerent Patres, q̄ indi-
 gnos ducerent, qui vna secum vrbe in ea eadem moenia viuere, saepe equidem & ante vi-
 deor animaduerrisse: nūc tamen maxime, quod adeo atroces in has rogationes nostras coor-
 ri sunt: quibus quid aliud, q̄ admonemus ciues nos eorum esse: etsi non eisdem opes habere,
 eandem tamen patriam incolere! Altera connubium petimus, quod finitimis externisq̄ da-
 ri solet: nos quidem ciuitatem, quæ plus quam connubiū est, hostibus etiam victis dedimus,
 Altera nihil noui ferimus, sed id, quod populi est, repetimus atq̄ usurpamus: vt quibus velit,
 populus Romanus honores mandet. Quid tandem est cur cælum ac terras misceant: cur in
 me impetrus modo penè in Senatu sit factus: ne gent se manibus temperaturos, violaturosq̄
 denuncient sacrosanctam potestatem: si populo Romano liberum suffragium datur, vt qui-
 bus velit, Consularum mandet: & non præciditur spes plebeio quoq̄, si dignus summo hono-
 re erit, adipiscendi summi honoris, stare vrbs hæc non poterit: de imperio actum est! & per-
 inde hoc valer, plebeius ne Consul fiat, tanquam seruum aut libertinum aliquis Consulem fu-
 turum dicat. Ecquid, sentitis in quanto contemptu viuatis! Lucis vobis huius partem si li-
 ceat, adimant. Quod speratis, quod vocem mittitis, quod formas hominū habetis, indignan-
 tur. Quin etiam (si diis placeat) nefas aiunt esse Consulem plebeium fieri, Obsecro vos, si nō
 ad factos, nō ad cōmentarios! Pōrificum admittimur, ne ea quidem scimus, quæ omnes pere-
 grini etiā sciunt, Consules in locum Regū successisse, nec aut iuris, aut maiestatis quicquam
 habere, quod non in Regibus antè fuerit! En vnq̄ creditis fando auditum esse Numam Pom-
 pilium non modo non patricium, sed ne ciuem quidem Romanū ex Sabino agro acciti, po-
 puli iussu, Patribus autoribus Roma regnasse! Inde Tarquinium non Romana modo,
 sed ne Italicæ quidem gentis, Demarati Corinthii filium, incolam ab Tarquinio, viuis libe-
 ris Anci Regem factum! Seruium Tullium post hunc captiuam Corniculana nati, parte nullo
 matre ferua, ingenio & virtute regnum tenuisse! Quid enim de T. Tatío Sabino dicam! quē
 ipse Romulus parens vrbs in societatem regni accepit! Ergo dū nullum fastiditur genus, in
 quo eniteret virtus, creuit imperium Romanum, Poeniteat nunc vos plebeii Consulis, cum
 maiores nostri aduenas Reges non fastidierint: & ne Regibus quidē exactis clausa vrbs fue-
 rit peregrina virtuti, Claudiam certe gentem post Reges exactos ex Sabinis non in ciuitatē
 modo accepimus, sed etiam in patriciorum numerum. Ex peregrino ne patricius, deinde Cō-
 sul fiat: ciuis Romanus si sit ex plebe, præcisā Consulatus spes erit! Vtrum tandem non cre-
 dimus fieri posse, vt vir fortis ac strenuus, pace belloq̄ bonus ex plebe, sit Numæ, L. Tarqui-
 nio, Seruio Tullio similis! an ne si sit quidem, ad gubernacula resp. accedere eum patiemur!
 potiusq̄ Decemuiris reterrimis mortalium, qui tum omnes ex Patribus erant, q̄ optimis Re-
 gum nouis hominibus similes Consules sumus habituri! At enim nemo post Reges exactos
 de plebe Consul fuit. Quid postea! nulla ne res noua institui debet! & quod nondum est fa-
 ctum (multa em̄ nondū sunt facta in nouo populo) ea ne si vitia quidē sunt, fieri oportet! Pō-
 rifices, Augures Romulo regnante nulli erant, ab Numa Pompilio creati sunt. Censu in ci-
 uitate, & descriptio centuriarum, classiumq̄ non erat, ab Seruio Tullio est facta, Cōsules nisi
 quam fuerant, Regibus exactis creati sunt. Dictatoris nec imperium, nec nomen fuerat, apud
 Patres esse coepit. Tribuni plebis, Aediles, Quæstores nulli erant, institutum est vt fieret. De
 cemuitos legibus scribendis intra decem hos annos & creauimus, & è republica sustulimus.
 Quis enim dubitat quin in æternum vrbe condita, & in immensum crescente, noua impe-
 ria, sacerdotia, iura gentium hominumq̄ instituatur! Hoc ipsum, ne connubium Patribus
 cum plebe esset, non Decemuirii tulerunt paucis his annis pessimo exemplo cum summa in-
 iuria plebis! An esse vlla maior aut insignior cōtumelia potest, quam partem ciuitatis velut
 contaminatam, indignam connubio haberi! Quid est aliud, quam exilium intra eadem mœ-
 nia, quam relegationem pati! ne affinitatibus, ne propinquitatibus immisceamur! Cauent,
 ne societur sanguis. Quid, hoc si polluit nobilitatem istam vestram, quam pleriq̄ oriundū ex
 Albanis & Sabinis, non genere nec sanguine, sed per cooperationem in Patres, habetis: aut à
 Regibus lecti: aut post Reges exactos iussu populi: synceram seruare priuatis consiliis non
 poteratis: nec ducendo ex plebe, neque vestras filias, fororesq̄ etiam ei nubere finendo è Pa-
 tribus! Nemo plebeius patriciæ virgini vim afferret: patriciorum ista libido est, nemo inui-
 tum pactionem nuptialem quenquam facere coegisset, Verum enimvero lege id prohiberi,

& connubium tolli Patrum ac plebis, id demum contumeliosum plebi est. Cur enim nō con-
 ferri ne sit connubiū diuitibus ac pauperibus! quod priuatoꝝ consilioꝝ vbiq̄ semper fuit,
 vt in quacūq̄ scemina cōuenisset domum, nuberet: ex qua pactus esset vir domo, in matris
 moniū duceret, id vos sub legis superbissimæ vincula coniicitis, qua dirimatis societate ci-
 uilem, duasq̄ ex vna ciuitate faciatis. Cur non sancitis ne vicinus patricio sit plebeius: ne eod-
 em itinere eat: ne idem conuiuū ineat: ne in foro eodem consistat! Quid em̄ in re est aliud,
 si plebeiam patricius duxerit, si patriciam plebeius! Quid iuris tandem mutatur! nempe pa-
 trem sequuntur liberi. Nec quod nos ex connubio vestro petamus quicq̄ est, præterq̄ vt ho-
 minum, vt ciuium numero simus. Nec vos (nisi in contumeliam ignominiamq̄ nostrā cer-
 tare iuuat) quod contendatis quicq̄ est. Deniq̄ vtrum tandem populi Romani, an vestrum
 summum imperium est! Regibus exactis vtrum vobis dominatio, an omnibus æqua libertas
 parata est! Oportet licere populo Romano, si velit iubere legem. An vt quæq̄ rogatio promul-
 gata erit, vos delectū pro poena decernatis! & simul ego Tribunus vocare trib⁹ in suffragiū
 coepero, tu statim Consul sacramento iuniores adiges! & in castra educes! & minaberis ple-
 bis minaberis Tribune! Quid si non quantum istæ minæ aduersus plebis consensum valerēt,
 his iam experti essetis! scilicet, quia nobis consultū volebatis, certamine abstinuitis! an ideo
 non est dimicatum, quod quæ pars firmior, eadem modestior fuit! Nec nunc erit certamen
 Quirites animos vestros illi tentabunt semper, vires non experientur. Itaq̄ ad bella ista seu
 falsa, seu vera sunt Consules, parata vobis plebs est, si connubiis redditis vnam hanc ciuitatē
 tandem facitis, si coalescere, si iūgi misceriq̄ vobis priuatis necessitudinibus possunt: si spes,
 si aditus ad honores viris strenuis & fortibus datur: si in consortio, si in societate resp. esse
 quod æquæ liberatis est, inuicem annuis magistratibus parere atq̄ imperitare licet, si hæc
 impedit aliquis, ferite sermonibus, & multiplicata summa bella: nemo est nomē daturus, nemo
 arma capturus, nemo dimicaturus pro superbis dominis, cum quibus nec in republica hono-
 rum, nec in priuata connubiū societas est. Cum in concione Consul processisset, & res à pe-
 petuis orationibus in altercationem vertisset, interroganti Tribune cur plebeium Cōsulem
 fieri non oporteret: vt fortasse vere, sic parum utiliter in præsens certamen respondit. Quod
 nemo plebeius auspicia haberet, ideoq̄ Decemuitos connubium diremisse, ne incerta prole
 auspicia turbarentur. Plebes ad id maxime indignatione exarsit, quod auspiciari tāquam in-
 uisi diis immortalibus negarentur posse. Nec antè finis contentionum fuit (cum & Tribu-
 num acerriuum autorem plebs nacta esset, & ipsa cū eo pertinacia certaret) quam victi tā-
 dem Patres vt de connubio ferretur, consentire, ita maxime rati contentionē de plebis Cō-
 sulibus Tribunos aut totam deposituros, aut post bellum dilaturus esse, contētāq̄ interim
 connubio plebem paratam delectū fore. Cum Canuleius victoria de Patribus, & plebis fauo-
 re ingens esset, accensi alii Tribuni ad certamen pro rogatione sua summa vi pugnant: & cre-
 scente indies fama belli delectum impediunt. Consules, cum per Senatum intercedentibus
 Tribunis nihil agi posset, consilia principum domi habebant. Apparebat aut hostibus, aut
 ciuibus de victoria concedendum esse. Soli ex Consularibus Valerius atq̄ Horatius non in-
 tererāt consiliis. C. Claudii sententia Consules armabat in Tribunos: Quintiorum Cincina-
 natiq̄ & Capitolini sententia abhorrebant à cæde, violandisq̄ quos fecere icto cum plebe
 sacrosantos accepissent. Par hæc consilia eō deducta res est, vt Tribunos militum consula-
 ri potestate promiscue ex Patribus ac plebe creati sinerent, de Consulibus creandis nihil mu-
 taretur, eoq̄ contenti Tribuni, contenta plebs fuit. Comitia Tribunis consulari potestate
 tribus creandis indicuntur. Quibus indicis, extemplo quicūq̄ aliquid seditiose dixerat aut
 fecerat, hunc quam maxime tribunitiū, & prehensare homines, & concurrere toto foro can-
 didati coepere, vt Patricios desperatio primo, irritata plebe adipiscendi honoris: deinde indi-
 gnatio, si cum his gerendus esset honos, deterreret: postremo coacti tamen à primoribus pe-
 tite, ne cassis possessione resp. viderentur. Euentus eorum comitorū docuit, alios animos
 in contentione libertatis dignitatisq̄, alios secundum deposita certamina in corrupto iudi-
 cio esse. Tribunos enim omnes Patricios creauit populus, contentus eo quod ratio habita
 plebeiorum esset. Hanc modestiam æquitatemq̄ & altitudinem animi vbi nunc in vno in-
 ueneris, quæ tum populi vniuersi fuit! Anno trecentesimo decimo quam vrbs Roma cōdita
 erat, primum Tribuni militum pro Consulibus magistratum inuunt, A. Sempronius Attra-
 tinus, L. Atilius, T. Cæcilius: quorum in magistratu cōcordia domi, pacē etiā foris præbuit.

Sunt, qui propter adiectū Aequorū Volscorumq; bello, & Ardeatium defectioni Veiens bella 55
lum, quia duo COSS. obire tot simul bella nequirēt, Tribunos militū tres creatos dicāt, sine
mentionem promulgata: legis de Consulibus creandis ex plebe: & imperio & insignibus Con-
sularibus vsos, non tamen pro firmato iā stetit magistratus eius ius, quia tertio mense q̄ in-
ierūt, Augurū decreto perinde ac virio creati honore abiere: quod C. Curiatius, qui comitiis
eorum praefuerat, parū recte tabernaculū cepisset. Legati ab Ardeatibus Romam venerunt, 60
ita de iniuria querentes, vt, si demeretur ea, in fcedere atq; amicitia mansuros restituro agro
appareret. Ab Senatu responsum est iudicium populū rescindi ab Senatu non posse, preterq̄
quod nullo nec exemplo, nec iure fieret: concordia etiam ordinum causa, si Ardeates sua tē-
pora expectare velint, arbitriūq; Senatū leuāda iniuria suā permittāt, fore vt postmodum
gaudeant se irā moderatos: sciantq; Patribus aequē curē fuisse nequa iniuria in eos oriretur, 65
ac ne orta diuturna esset, Ita Legati cum se rem integram relaturos dixissent, comiter dimisi-
si. Patriciū, cū sine curuli magistratu resp. esset, coiere, & Interregem creatore, Cōrentio Cō-
sulēs ne, an Tribuni militum crearentur, in interregno rem dies complures tenuit. Interrex
ac Senatus Consulū comitia, Tribuni plebis & plebs Tribunorū militū vt habeantur, ten-
dunt. Vicerunt Patres, quia & plebs Patriciis seu hunc, seu illum delatura honorem, frustra 70
certare superedit: & principes plebis ea comitia malebant, quibus non haberetur ratio sui,
q̄ quibus vt indigni praeferrentur, Tribuni quoq; plebis certamen sine effectu in beneficio
apud primores Patrum reliquere. T. Quintius Barbatū Interrex Cōsules creat L. Papyriū
Mugillanum, L. Semproniu Atratinū, His Consulibus cum Ardeatibus fcedus renouatū est:
idq; monumentū est Consules eos illo anno fuisse, qui neq; in annalibus priscis, neq; in libris 75
magistratuum inueniuntur, credo quod Tribuni militum initio anni fuerunt. eo, perinde
acti totum annum in imperio fuerint, suffectis his Consulibus praetermissa nomina Consulū
horum. Licinius Macer autor est, & in fcedere Ardeatino, & in linteis libris ad Monetē inuē-
tis, Et foris, cum tot terrores à finitimis ostentati essent, & domi occū fuit. Hunc annum,
seu Tribunos modo, seu Tribunis suffectos Consules quoq; habuit, sequitur annus haud du- 80
biis Consulibus, M. Geganiū Macerino iterum, T. Quirino Capitolino quintū Cōsule. Idē
hic annus Censurā initū fuit, rei à parua origine ortae: quae deinde tanto incremento aucta
est, vt morum disciplinēq; Romanae penes eam regimē, Senatus equitūq; centuriē, deco-
ris dedecorisq; discrimen sub ditione eius magistratus, publicorum ius priuatorumq; loco-
rū, vectigalia populū Romani sub nutu atq; arbitrio essent, Ortum autem initū rei est, quod 85
in populo per multos annos incenso, neq; differri census poterat: neq; Consulibus, cū tot po-
pulorum bella imminerent, operae erat id negociū agere. Mentio illata ab Senatu est rem
operosam ac minime Consularem suo proprio magistratu egere, cui scribarum ministerium
custodiāq; & tabularum cura, cui arbitrium formulae censendi subiceretur, Et Patres q̄q; rē
parū, tamen quo plures Patriciū magistratus in republica essent, lati accipere: id quod eue- 90
nit, futurum credo etiam rati, vt mox ope eorum, qui praessent ipsi honori, ius maiestatemq;
adligerent, Et Tribuni (id quod tunc erat) magis necessariū quam speciosi ministerii procu-
rationem inuenientes, ne in paruis quoq; rebus incommode aduersarentur, haud sanē teten-
dere. Cum à primoribus ciuitatis speritus honor esset, Papyrium Semproniuq; quorū de
Consulatu dubitabatur, vt eo magistratu parum solidum Consulatum experient, cōsui agen- 95
do populū suffragiis praefecit: Cēsores ab re appellati sunt. Dum hac Roma geruntur, Le-
gati ab Ardea veniunt pro veterrima societate, renouatōq; fcedere recentī auxiliū propē
euerse vrbi implorantes, Frui namq; pace optimo consilio cum populo Romano seruata per
intestina arma non licuit, quorum causa atq; initium traditur ex certamine factionum or-
tum, quae fuere eruntq; pluribus populis magis exitio, quam bella externa, quam fames, mor- 100
bive, queq; alia in deum iras velut vltima publicorum malorum vertunt, Virginem plebeiū
generis maxime forma notam periere iuuenes, alter virginē genere par, tutoribus fretus (qui
& ipsi eiusdem corporis erāt) nobilis alter nulla re, praeterq; forma captus. Adiuuabāt eum
optimatum studia: per quae in domum quoq; puellae certamen patriū penetravit, nobilis su-
petior iudicio matris esse, quae q̄ splendidissimis nuptiis iungi puellam volebat. Tutores in 105
ea quoq; re patriū memores ad suū tendere, Cū res peragi intra parietes nequisset, vctum in
ius est. Postulatu audito matris tutorūq; magistratus secundū parētis arbitriū dat ius nuptia-
rum, sed vis potentior fuit, namq; tutores inter suae partis homines de iniuria decreti palam

1 in foro concionati, manu facta virginem ex domo matris rapiunt. Aduersus quos co-
stior coorta optimatum acies sequitur accensum iniuria iuuenē, fit preliū atrox, pulsa plebs
nihil Romanae plebi similis, armata ex vrbe profecta, colle quodā capto in agros optimatum
cū ferro igniq; excursions facit, Vrbe quoq; omnis etiā expertē ante certaminis multitu-
5 dine opificū ad spem praedar euocata, obsidere parat, Nec vlla species cladēq; belli abest, velut
contacta ciuitate rabie duorū iuuenū, funestas nuptias ex occasu patriae petentiū, Parū patri
vtriq; domū armorū belliq; est visum: optimates Romanos ad auxiliū vrbs obsessā, plebs
ad expugnādā secum Ardeam Volscos exciue, Priores Volsci duce Aequo Ciuilio Ardeā
venere, & mœnibus hostiū vallū obsecere. Quod vbi Romā est nunciatū, extemplo M. Gega-
10 nius Consul cum exercitu profectus, tria millia passuum ab hoste locū castris cepit, praecipia-
tiq; iam die curare corpora milites iubet, quarta deinde vigilia signa profert: ceptiq; opus
adeo appropertatū est, vt sole orto, Volsci firmiore se munimēto ab Romanis circumvallatos q̄
à se vrbe viderēt: & alia parte Consul muro Ardeae brachiū iniunxerat, quā ex oppido
sui commeare possent, Volsco Imperator, qui ad eam diem non cōmeatu parato, sed ex
15 populacione agtorum rapto in diem frumento aluisset militem, postq; septus vallo repetere
inops omniū rerū erat, ad colloquiū Consule euocato, si soluedē obsidionis causa venerit Ro-
manus, abducturū se inde Volscos ait, Aduersus ea Cōsul, Victis cōditiones accipiēdas esse,
non ferendas respondit: neq; vt venerint ad oppugnādos socios populū Romani suo arbitrio
ita abituros Volscos esse, dedi Imperatorem, arma poni iubet, fatentes victos se esse, & impe-
20 rio parere, aliter tam abeuntibus q̄ manentibus se hostē infensum victoriā potius ex Volscis,
q̄ pacem infidam Romam relaturum, Volsci exiguam spem in armis, alia vndiq; abscessa cū
tentassent, praeter caetera aduersa, loco quoq; iniquo ad pugnā cōgressi, iniquiore ad fugā, cū
ab omni parte caderēt, ad preces à certamine vcti, dedito Imperatore, traditisq; armis sub
iugum missi, cum singulis vestimentis ignominia cladēq; pleni dimittuntur, Et cum haud
25 procul vrbe Thufculo confedissent, veterē Thufculatorum odio inermes oppressi dederunt
pœnas, vix nūciis cadis relictis, Romanus Consul Ardeae turbatas seditione res, principibus
eius motus securi percussis, bonisq; eorum in publicum Ardeatium redactis composuit: de-
pramq; iniuriam iudiciū tanto beneficio populū Romani Ardeates credebant, Senatū super-
esse aliquid ad delendum publicae auaritia monimentum videbatur, Consul triumphans in
30 vrbe redit, Ciuilio Volscorū duce ante currū ducto, prelatiq; spoliis, quibus dearmatum
exercitū hostiū sub iugū miserat, Aequauit, quod haud facile est, Quintius Consul rogatus
armati gloriam Collegae, quia concordiae pacisq; domesticā curā, iura infimis summisq; mo-
derando ita tenuit, vt eum & Patres seuerū Cōsulē, & plebs satis comē crediderint: & aduer-
sus Tribunos auctoritate plura, q̄ certamine tenuit, Quinq; Cōsularis eodē tenore gesti, vi-
35 taq; omnis consulariter acta, verendum penē ipsum magis q̄ honorabile faciebāt, eo Tribu-
norū militarium nulla mentio his Cōsulis fuit. Cōsules creant M. Fabiū Vibulanū, Post-
humū Ebutiū Cornicinē, Fabius & Ebutius Consules quo maiorī gloriae rerū domi forisq;
gestarū succedere se cernebāt, maxime autē memorabile annū apud finitimos socios hostesq;
esse, quod Ardeatibus in re praecipiti tanta foret cura subuentū, eo impensius vt delerēt pror-
40 fus ex animis hominū infamia iudiciū, Senatuscōsultū fecerūt: Vt, quoniā ciuitas Ardeatū
intestino tumultu redacta ad paucos esset, coloni eo praesidiū causa aduersus Volscos scribe-
rentur, Hoc palam relatum in tabulas, vt plebe Tribunosq; falleret iudiciū rescindendū consi-
lium initum, Conenserāt autem vt multo maiore parte Rutulorū colonorū q̄ Romanorum
scripta, nec ager vllus diuidiretur, nisi is qui interceptus iudicio infami erat: nec vllū prius
45 Romano ibi, q̄ omnibus Rurulis diuisus esset, gleba vlla agrī assignaretur, Sic ager ad Ardea
tes rediit. Triuuiti ad coloniā Ardeam deducēdam creati Agrippa Menenius, T. Ciuilius
Suculus, M. Ebutius Helua: qui praeter minime populare ministerium agro assignando so-
ciis, quem populus Romanus suum iudicasset, cum plebem offendissent, ne primoribus qui-
dem Patrū satis accepti, quod nihil gratiae cuiusq; dederāt, vexationes ad populū iam die
50 dicta ab Tribunis, coloni ascripti remanendo in coloniā, quā testē integritatis iusticiae q;
bebant, vitauerē. Pax domi forisq; fuit & hoc & insequēti anno, Caio Furio Pacilio, & M.
Papyrio Crasso COSS. Ludi ab Decemuiris per secessionem plebis à Patribus ex Senatuscō-
sulto voti, eo anno facti sunt, Causa seditionum nequicq; à Petulio quaesita: qui Tribunus ple-
bis iterum ea ipsa denunciando factus, neq; vt de agris diuidendis plebi referrent Consules

ad Senatū, peruincere potuit: & cū magno certamine obtinuisset vt consuleretur Patres, Cō- 55
sulum an Tribunorū placeret comitia haberi, Consules creati iussi sunt, Ludibrioq; erat mi-
na: Tribuni denunciantis se delectum impediturū, cum quoteris finitimis neq; bello neq; bellī
apparatu opus esset. Sequitur hāc tranquillitatem rerum annus, Proculo Gegano Maceria-
no, L. Menenio Lanato Consulibus, multiplici clade ac periculo insignis, seditionibus, fame, re-
gno propē per largitionis dulcedinē in ceruices accepto. Vnum abfuit bellū externum: quo 60
si aggrauatē res essent, vix ope deorū omnīū resisti potuisset. Coepere à fame mala, seu aduer-
sus annus frugibus fuit, seu dulcedine concionum & vrbis, deserto agrorū cultu (nam vtrūq;
traditur) & Patres plebem desidem, & Tribuni plebis nūc fraudem, nunc negligentia Cōsu-
lum accusabant, postremo perpulere plebem haud aduersante Senatu, vt L. Minutius Praefec-
tus annonae crearetur: felicior in eo magistratu ad custodiā libertatis futurus, q̄ ad curatio- 65
nem ministerii sui: q̄q; postremo annonae quoq; leuatē haud immeritam gratiam & gloriam
tulit. Qui cū multis circa finitimos populos legationibus terra mariq; nequicq; missis, nisi
quod ex Hetruria haud ita multū frumenti aduectū est, vt nullū momentum annonae fecis-
set, & reolutus ad dispensationē inopiae confiteri cogendo frumentum, & vedere quod vsui
mensuero superesset, fraudandoq; parte diurni cibi seruitia: criminando inde & obiciendo 70
irā populū frumentarios, acerba inquisitione aperiret magis q̄ leuaret inopiam: multi ex ple-
be spe amissa potius, q̄ vt cruciarentur trahendo animam, capitibus obuolutis se in Tiberim
praecipitauerunt. Tum Sp. Melius ex equestri ordine, vt illis temporibus, praediuus, rem vilē
pessimo exemplo peiore consilio est aggressus. Frumento namq; ex Hetruria priuata pecu-
nia per hospitium clientiumq; ministeria coempto (que credo ipsa res ad leuandam publica 75
cura annonam impedimento fuerat) largitiones frumenti facere instituit: plebemq; hoc mu-
nere delinitā, quacūq; incederet conspectus, elatusq; supra modū hominis priuati sectū tra-
here, haud dubium Consulatum ei fauore ac spe despondētem. Ipse, vt est animus humanus
insatiabilis eo quod fortuna spondet, ad altiora & non concessa tendere: & quoniam Consu-
latus quoq; eripiendus inuitis Patribus esset, de regno agitare: id vnum indignū tanto appa- 80
ratu consiliorum & certaminum, quod ingens exudādum esset, praemiu fore, iam comitia cō-
sularia instabat: quae res etū, necdū cōpositis maturisve satis consiliis, oppressit. Consul sextū
creatus T. Quintius Capitolinus minime opportunus vir nouanti res: Collega additur ei
Agrippa Menenius, cui Lanato erat cognome: & L. Minutius Praefectus annonae seu refectus,
seu quod id res posceret, in incertū creatus. Nihil enim cōstat, nisi in libris linteos vtroq; an- 85
no relatū inter magistratus Praefecti nomen. Hic Minutius eandem reip. curationē agēs, quā
Melius priuatim agendā susceperat, cum in vtraq; domo genus idem hominum versaretur,
rem compertam ad Senatū refert, tela in domum Melii conferrī, eumq; conciones domi ha-
bere, ac non dubia regni consilia esse, tempus agendae rei nondū stare, caetera iam cōuenisse, &
Tribunos mercede emptos ad prodendam libertatem, & partita ducibus multitudinis mini 90
steria esse: serius se penē, q̄ tutum fuerit, ne cuius incerti vaniq; autor esset, ea deferre. Quae
postq; sunt audita, & vndiq; primores Patrū & prioris anni Cōsules increparēt, quod eas lar-
gitiones coetusq; plebis in priuata domo passi essent fieri: & novos Consules, quod expecta-
sent donec à Praefecto annonae tanta res ad Senatū deferretur, quae Consulem non autorem
solum desideraret, sed etiam vindicem: tum T. Quintius Cōsules immerito increpari ait, qui 95
constricti legibus de prouocatione ad dissoluendū imperiū latis, nequaq; tantum viriū in ma-
gistratu ad eam rem pro atrocitate vindicandā, quantum animi haberent: opus esse non for-
ti solum viro, sed etiam libero, exolutiq; legum vinculis. Itaq; se Dictatorē L. Quintiū dictū
rū: ibi animū parē tantae potestati esse, Approbantibus cunctis, primo Quintius abnuere, &
quid sibi vellent rogare, qui se atate exacta tantae dimicationi obicerēt. dein cum vndiq; 100
plus in illo senili animo non consilii modo, sed etiam virtutis esse, q̄ in omnibus aliis dicerēt,
laudibusq; haud immeritis onerarent, & Cōsul nihil remitteret, precatus tandē deos immor-
tales Cincinnatus, ne senectus sua in tam trepidis rebus damno dedecorive reip. esset, Dicta-
tor à Cōsule dicitur: ipse deinde C. Seruiliū Halam magistrum equitum dicit. Postero die
dispositis praedictis cum in forum descendisset, conuersaq; in eum plebs nouitate rei ac mira 105
culo esset, & Meliani atq; ipse dux eorum in se intentam vim tantū imperiū cernerent, exper-
tes consiliorum regni, qui tumultus, quod bellū repēs aut Dictatoriā maiestatem, aut Quintiū
post octogesimū annū rectorē reip. quessisset, rogitarēt, missus ab Dictatore Seruiliū magister

equitum ad Melium, Vocat re, inquit, Dictator. Cū patidus ille quid vellet quereret: Seruili-
usq; causam dicendā esse proponeret, crimēq; à Minutio delatum ad Senatū diluendū:
tunc Melius recipere se in cateram suorū, & primum circumspectans tergiversari, postremo
cum apparitor iussu magistrū equitū eum duceret, ereptus à circumstantibus, fugiensq; fidem
5 plebis Romanae implorare, & opprimi se consensu Patrū dicere, quod plebi benigne fecisset:
orare vt optm sibi vltimo in discrimine ferrent, neve ante oculos suos trucidari sinerēt. Hac
eum vociferantem assecutus Hala Seruilius obruncat, respersusq; cruore obruncati stipa-
tus caterua Parritorum iuuenū Dictatori renunciat, vocatū ad eū Melium, repulso appa-
10 tore, concitantem multitudinem poenam meritam habere. Tum Dictator, Macte virtute in-
quit C. Seruili esto, liberata republica. Tumultuatē deinde multitudinem incerta existima-
tione facti ad concionem vocari iussit, & Melium iure casum pronunciatū, etiā si regi-
mine insons fuerit, qui vocatus à magistro equitū ad Dictatorem nō venisset: se ad causam
cognoscendā consedisit: qua cognita, habiturum fuisse Melium simile causae fortunā vim pa-
rantem ne iudicio se cōmitteret, vi coercitum esse, Nec cum eo tanq; cū ciue agendū fuisse,
15 q̄ natus in libero populo, inter iura legesq; ex qua vrbe Reges exactos sciret, eodemq; anno
fororis filios Regis, & liberos Consulū liberatoris patriae, propter pactione indicatā respicien-
dorum in vrbem Regum à patre securi esse percussos: ex qua Collatinum Tarquiniū Consta-
lem nominis odio abdicare se magistratu, atq; exulare iussim: in qua de Sp. Cassio, post ali-
quot annos propter cōsilia inita de regno, supplicium sumptum: in qua nuper Decemuiros
20 bonis, exilio, capite multatos ob superbiam regiam, in ea Sp. Melius spem regni conceperit:
& quis homo q̄q; nullam nobilitatem, nullos honores, nulla merita cuiq; ad dominationē pā-
dere viam: sed tamen Claudios, Cassios Consulatus, Decemuiratus suis, maiorūq; ho-
noribus, splendore familiarum sustulisse animos, quod nefas fuerit: Sp. Melium, cui Tribuna-
tus plebis magis optandus q̄ sperandus fuerit, frumentarium diuitem bilibra farris sperasse
25 libertatem se ciuiū suorum emisse, ciboq; obiciendo ratiū victorē finitimorū omnīū popu-
lum in seruitutē perlicū posse: vt quā Senatorē concoquere ciuitas vix posset, Regem ferret:
Romulū conditorē ab diis orti, recepti ad deos, insignia atq; imperiū habentē, non pro scele-
re, id magis, q̄ pro mōstro habendū: Nec satis esse sanguine eius expiati, nisi tecta parietesq;
intra quae tantū amentia conceprū esset, dissiparentur: bonaq; contracta precīs regni mercā
30 di publicaretur, iubere itaq; Quēstos vedere ea bona, atq; in publicū redigere: domū dein-
de vt monumento area esset oppressa: nefariae spei, dirū extemplo iussit, id Aequimeliū apa-
pellatum est. L. Minutiū boue aurato extra portam Trigeminā est donatus, ne plebe quidem
inuita, quia frumentum Melianū assibus in modis aestimati plebi diuisit. Hunc Minutiū
apud quosdam auctores trāsisse à Patribus ad plebem, vndecimūq; Tribunū plebis coopta
35 tum, seditionē motā ex Meliana cede sedasse inuenio, caeterū vix credibile est numerū Tribu-
norū Patres augeri passos, idq; potissimum exemplū à Patrio homine introductū, nec dein-
de id plebi concessum semel obrinuisset, aut certe tentasse: sed ante omnia refellit falsum ima-
ginis titulum paucis ante annis lege cautū, Ne Tribunis Collegā cooptare liceret. Q. Caci-
lius, Q. Junius, Sex. Titinius soli ex collegio Tribunorū neq; tulerāt de honoribus Minutiū
40 legem, & criminari nunc Minutiū, nunc Seruiliū apud plebē, quēriq; indignā necē Melii nō
desiderant. Peruicerunt igitur vt Tribunorū militū potius, q̄ Consulū comitia haberentur,
haud dubii, quin sex lectis (tot enim iam creati licebat) & plebeiū aliqui profitendo se vito-
res fore Meliana caedis crearentur. Plebs q̄q; agitata multis eo anno & variis moribus erat,
nec plures q̄ tres Tribunos Consulati potestate creauit: & in iis L. Quintium Cincinnatū fia-
45 lium, ex cuius Dictatura inuidia tumultus quarebatur. Praelatus suffragiū Quirio Mamer-
cus Aemilius, vir summe dignitatis, L. Iulium tertium creant. In horum magistratu Fidenae
colonia Romana ad Larrem Tolumniū Veientii Regem ac Veientes defecere. Maius addi-
tum defectioni scelus, C. Fulcinium, Chloelium Tullū, Sp. Antium, L. Rosciū Legatos Roma-
nos, causam noui consilii quarentes, iussu Tolumniū interfecerunt. Leuante quidam Regis fa-
50 cinus, in testetatum prospero iactu, vocem eius ambiguam vt occidi iussisse videretur, à Fi-
denatibus exceptam causam mortis Legatis fuisse: rem incredibilem, inretuētū Fidenatum
nouorū sociorū, consulentium de cade ruptura ius gentiū, non auersum ab intentione Iustus
animū: nec deinde in errore versum facinus, Propius est fidē obstringi Fidenatiū populū, ne
respicere spem vllā ab Romanis posset, conscientia tāti sceleris voluisse, Legatorū, q̄ Fidenis
f iiii

caesi erant, statuae publicae in rostris positae sunt. Cum Veientibus Fidenatibusque, praeterquam
 55 nitimur populis ab causa etiam tam nefanda bellum exorsis, atrox dimicatio instabat. Itaque ad
 curam summam rerum quieta plebe, tribunisque eius, nihil controuerfiae fuit, quin Consules crea
 rentur M. Geganius Macerinus tertium, & L. Sergius Fidenas, a bello credo, quod deinde gesta
 sit, appellatus. Hic enim primus cis Anienem cum Rege Veientium secundo praelio confli
 xit: nec incrementam victoriam retulit. Maior itaque ex civibus amissis dolor, quam letitia fufus ho
 60 stibus fuit, & Senatus ut intrepidus rebus Dictatorem dici Mameretum Aemilium iussit. Is ma
 gistrum equitum ex collegio prioris anni, quo simul Tribunum militum Consulari potestate
 fuerant, L. Quintium Cincinnatum dignum parente iuuenem dixit. Ad electum autem Consuli
 bus habitum, Centuriones veteres belli periti adiecti, & numerus amissorum proxima pugna
 expletus. Legatos Quintium Capitolinum, & M. Fabium Vibulanum sequi se Dictator iussit.
 65 Cum potestas maior, tum vir quoque potestati par, hostes ex agro Romano trans Anienem sub
 mouere, collesque inter Fidenas atque Anienem ceperunt referentes castra: nec ante in campos
 digressi sunt, quam legiones auxilio Faliscorum venerunt. Tum demum castra Hetruscorum
 pro moenibus Fidenarum posita, & Dictator Romanus haud procul inde ad confluens con
 sedie in vtriusque ripis amnis, qua sequi munimento poterat, vallo interposito. Postero die in
 70 aciem eduxit. Inter hostes varie fuere sententiae: Faliscus procul ab domo militiam agere pa
 tiens, satisque fidens sibi potestatem pugnam: Veienti Fidenatibusque plus spei in trahendo bello esse:
 Tolumnius quae suorum magis placebant consilia, ne longinquam militiam non paterentur Fa
 lisci, postero die se pugnaturum edicit. Dictatori ac Romanis, quod detrectasset pugnam hostis,
 animi accessere, posteroque die iam militibus castra urbemque se oppugnatos fremebibus, ni
 75 copia pugnae fiat, vtriusque acies inter bina castra in medium campi procedunt. Veiens multitu
 dine abundans, qui inter dimicationem castra Romana aggredierentur, post montes circummi
 sit. Trium populorum exercitus ita stetit instructus, ut dextrum cornu Veientes, sinistrum Fa
 lisci tenerent, medium Fidenates essent. Dictator dextro cornu aduersus Faliscos, sinistro con
 80 tra Veientem Capitolinum Quintium intulit signa, ante medium aciem cum equitatu magister
 equitum procellit. Parumper silentium & quies fuit: nec Hetruscis, nisi cogenerentur, pugnam
 inituris, & Dictatore arcem Romanam respectante, ut ex Auguribus simul aues rite admittent
 sent, ex composito tolleretur signum. Quod simul ubi conspexit, primos equites clamore subla
 to in hostem emisit: secuta pedum acies ingenti vi confixit. Nulla parte legiones Hetruscae susti
 85 nuere impetum Romanorum, eques maxime resistebat, equitumque longe fortissimus ipse Rex
 ab omni parte effuse sequentibus obequitans Romanis trahere certamen. Erat tum inter e
 quites Tribunus militum A. Cornelius Cossus, eximia pulchritudine corporis, animo ac vi
 ribus par, memorque generis, quod amplissimum acceptum maius auctiusque reliquit posteris. Is
 cum ad impetum Tolumnii quacumque se intenderet, trepidantes Romanas videret turmas, in
 signemque eum regio habitu volitantem tora acie cognouisset. Hicne est, inquit, ruptor foe
 90 deris humani, violatorque gentium iuris: iam ego hanc mactatam victimam, si modo sancti quicquam
 in terris esse dii volunt, Legatorum manibus dabo. Calcaribus subditis, infesta cuspide, in vnum
 fertur hostem, quem cum ictum equo deiecisset, confestim & ipsa hasta innixus se in pedes ex
 cipit: assurgentem ibi Regem vmbone resupinat, repetitumque saepius cuspide ad terram affi
 95 xit. Tum exangui detracta spolia, caputque abscissum victor spiculo gerens, terrore ceteri Regis
 hostes fundit. Ita equitum quoque fusa acies, quae vna fecerat anceps certamen. Dictator legio
 nibus fugatis instat, & ad castra compulso cadit. Fidenatum plurimi locorum notitia effu
 gere in montes: Cossus Tiberim cum equitatu transectus, ex agro Veientano ingentem de
 tulit praedam ad urbem. Inter praedium & ad castra Romana pugnatum est aduersus partem
 copiarum ab Tolumnio, ut ante dictum est, ad castra missam. Fabius Vibulanus corona pri
 100 mum vallum defendit: intentos deinde hostes in vallum, egressus dextera principali cum
 triariis repente inuadit. Quo pauore iniecto, caedes minor, quia pauciores erant: fuga non
 minus trepida, quam in acie fuit. Omnibus locis re bene gesta, Dictator Senatus consulto ius
 suque populi triumphans in urbem rediit. Longe maximum triumphum spectaculum fuit Cossus
 spolia opima Regis interfecti gerens, in eum milites carmina incondita aequantes eum
 105 Romulo canere, spolia in aede Iouis Feretrii prope Romuli spolia, quae opima prima ap
 pellata sola ea tempestate erant, cum solenni dedicatione dono fixit, auerteratque in se
 a curru Dictatoris ciuium ora, & celebritatis eius diei fructum prope solus tulerat. Dicta

tor coronam auream libra pondus ex publica pecunia populi iussu in Capitolio Ioui donum
 posuit. Omnes ante me autores secutus, A. Cornelium Cossum Tribunum militum secun
 da spolia opima Iouis Feretrii templo intulisse exposui. ceterum praeterquam quod ea rite op
 5 ma spolia habentur quae dux duci detraxerit, nec ducem nouimus nisi cuius auspicio bellum
 geritur, titulus ipse spoliis inscriptus illos meque arguit COS, ea Cossus cepisse. Hoc ego
 cum Augustum Caesarem templorum omnium conditorem ac restitorem, ingressum esse
 Feretrii Iouis, quam vetustate delapsam refecit, se ipsum in thorace linteo scriptum legisse
 10 autorem subtrahere testem, qui si ea in re sit error, quod tam veteres annales, quodque magis
 stratum libri, quos linteos in aede repositos Moneta, Macer Licinius citat itentidem auto
 res, se primo post demum anno cum T. Quintio Peno A. Cornelium Cossum COS, habeant,
 existimatio communis omnibus est. Nam etiam illud accedit, ne tam clara pugna in eum an
 num transferri possit, quod imbellem triennium ferme pestilentia inopiaque frugum circa M.
 15 Cornelium COS, fuit: adeo ut quidam annales velut funesti nihil praeter nomina COSS, sug
 gerant: tertius ab Consulatu Cossi annus Tribunum eum militum Consulari potestate ha
 bet, eodem anno magistrum equitum, quo in imperio alteram insignem edidit pugnam eque
 stre, ea liberta coniectura est, sed (ut ego arbitror) vana versare in omnes opiniones licet,
 cum autor pugnae recentibus spoliis in sacra sede positus, Iouem prope ipsum, cui vota erant,
 Romulumque intuens, haud spernendos falsi tituli testes, sese A. Cornelium Cossum COS, scri
 20 pserit. M. Cornelio Maluginense, L. Papyrio Crasso COSS, exercitus in agrum Veientem ac
 Faliscum ducti, praeda abactae hominum pecorumque: hostis in agris nusquam inuentus, neque pu
 gnandi copia facta: vrbes tamen non oppugnatae, quia pestilentia populum inuasisse: & seditio
 nes domi quiescite sunt, nec motae tamen, ab Sp. Melio Trib. pl. qui fauore nominis motum
 se aliquid ratus, & Minutio diem dixerat, & rogationem de publicandis bonis Seruillii Halae
 25 tulerat, falsis criminibus a Minutio circumuentum Melium arguens, Seruillio eadem ciuis
 indemnata obiciens, Quae vaniora ad populum ipso autore fuere. Ceterum magis vis mor
 bi ingratae scilicet curae erat, terroresque ac prodigia, maxime quod crebris motibus terra ruere
 in agris nunciabantur tecta. Obsecratio itaque a populo Duumuiris praeventibus est facta.
 Pestilentior inde annus C. Iulio iterum, & L. Virginio COSS, tantum metum vastitatis in
 30 vrbe agrisque fecit, ut non modo praedandi causa quisque ex agro Romano non exiret, bellum in
 ferendi memoria Patribus aut plebi esset: sed vltro Fidenates, qui se primo aut oppido, aut
 montibus, aut muris tenerant, populabundi descenderent in agrum Romanum, deinde Ve
 ientium exercitu accito (nam Faliscis perPELLI ad instaurandum bellum neque clade Romano
 rum, neque sociorum precibus potuerunt) duo populi transire Anienem, atque haud procul Col
 35 lina porta signa habuere. Trepidatum itaque non in agris magis, quam in vrbe est. Iulius COS,
 in aggere murisque explicat copias: a Virginio Senatus in aede Quirini consulitur. Dictatore
 dici A. Seruillium placet: cuiusque Prisco alii, alii Structo fuisse cognomen tradunt, Virginium de
 Collegam consulenter moratus, permittente eo, nocte Dictatorem dixit. Is sibi magistrum equi
 tum Posthumium Eburium Heluim dicit. Dictator omnes luce prima extra portam Col
 40 linam adesse iubet. Quibusque vires suppetebant ad arma ferenda, praesto fuere, signa ex a
 rario prompta feruntur ad Dictatorem. Quae cum agerentur, hostes in loca altiora concesser
 re. Eo Dictator agmine infesto subit: nec procul Nomento signis collatis, fudit Hetruscas
 legiones: compulsi inde in urbem Fidenas, valloque circumdedit. Sed neque scalis capi poterat
 vrbs alta & munita, neque in obsidione vis villa erat: quia frumentum non necessitati modo
 45 satis, sed copia quoque abunde ex aede conuecto sufficiebat. Itaque expugnandi pariter cogen
 ditque ad deditionem spe amissa, Dictator in locis propter propinquitatem, notis, ab auersa par
 te vrbs maxime neglecta, quia suapte natura tutissima erat, agere in arcem cuniculum insti
 tuit. Ipse diuersissimis locis subeundo ad moenia, quadrifariam diuiso exercitu, qui alii aliis
 50 succederent ad pugnam, continenti die ac nocte praelio, ab sensu operis hostes auerterat, do
 nec perossio a castris monte, erecta in arcem via est. Intentisque Hetruscis ad vanas a certo pe
 riculo minas, clamor supra caput hostilis captam urbem ostendit. Eo anno C. Furius, P. Ac
 lius & M. Geganius Macerinus COSS, villam publicam in campo Martio probauerunt, ibique
 primum census populi est actus. Eisdem COSS, insequenti anno refectos, Iulium tertium,
 Virginium iterum apud Macrum Licinium inuenio, Valerius Antias & Q. Tubero M. Ma

nſitum & Q. Sulpitium COSS. in eum annum edunt. Caterum in tam discrepanti editrice, 33
 & Tubero & Macer libros linceos auctores profitentur, neuter Tribunus militum eo anno fu-
 iſſe traditam à ſcriptoribus antiquis diſſimulat. Licinio libros haud dubie ſequi linceos pla-
 cet: à Tubero incertus veri eſt. Sed inter cetera vetuſtate incomperta, hoc quoq; in incerto
 poſitum. Trepidatum in Hetruria eſt poſt Fidenas captas, non Veientibus ſolum exterritis
 metu ſimilis excediſſi, ſed etiam Falſcis memoria iniri primo cum iis belli, q̄q; rebellantibus 60
 non aſſuerant. Igitur cum duæ ciuitates Legatis circa XII populos miſſis impetraſſent vt
 ad Voltumne ſunam inſideretur omni Hetruria: conſilium: velut magno inde tumultu im-
 minente, Senatus Mamercum Aemilium Dictatorem iterum dici iuſſit. Ab eo Aurelius
 Poſthumius Tubero magiſter equitum eſt dictus: bellumq; tanto maiore quam proximo
 conatu apparatus eſt, quanto plus erat ab omni Hetruria periculi, quam ab duobus popu- 65
 liſ fuerat. Ea res aliquanto expectatione omnium tranquillior fuit. Itaq; cum renunciatum
 à mercatoribus eſſet, negata Veientibus auxilia, iuſſosq; ſuo conſilio bellum in initum ſuis vi-
 ribus exequi: nec aduerſarum rerum quatere ſocios, cum quibus ſp̄m integram communi-
 cati non ſunt. Tū Dictator ne nequicq; creatus eſſet, materia querēde bello glorię adempta, in
 pace aliquid operis edere, quod monumentum eſſet Dictature, cupiens, Cenſuram minuere 70
 parat: ſeu nimiam poteſtatem ratus, ſeu non tam magnitudine honoris, quam diuturnitate
 offenſus. Concione itaq; aduocata, remp. foris gerendam ait, tutaq; omnia præſtanda Deos
 immortales ſuſcepſiſſe: ſe quod intra muros agendum eſſet, libertati Po, Ro, conſulturum, ma-
 ximam autem eius cuſtodiam eſſe, ſi magna imperia diuturna non eſſent, & temporis mo- 75
 dus imponeretur, quibus iuris imponi non poſſet, alios magiſtratus annuos eſſe, quinquen-
 nalem Cenſuram grauem eſſe: iſdem per tot annos magna parte vitæ obnoxios viuere, ſe le-
 gem laturum, ne plus quam annua ac ſemeſtris Cenſura eſſet. Conſenſu ingenti populi legē
 poſtero die pertulit. Et vt re ipſa, inquit, ſciatis Quirites quam mihi diuturna non placeat
 imperia, Dictatura me abſico. Deposito ſuo magiſtratu, modo aliorum, magiſtratu impo- 80
 ſito ſine alteri, congratulatione ac ſuaore ingenti populi domum eſt reductus. Cenſores a-
 gre paſſi Mamercum, quod magiſtratum populi Romani minuſſet, tribu mouerunt, octu-
 plicatoq; cenſu ararium fecerunt. Quam rem ipſum ingenti animo tuſiſſe ferunt, cauſam
 potius ignominia: inuentem quam ignominiam: primores Patrum, quanq; diminutum Cē-
 ſurę ius holiſſent, exemplo acerbitatis cenſoria: offenſos: quippe cum ſe quiſq; diutius ac
 ſapienter ſubiectum Cenſoribus fore cerneret, q̄ Cenſuram geſturum: Populi certe tanta indi- 85
 gnatio coorta dicitur, vt viſ à Cenſoribus nullius autoritate præterquam ipſius Mamerci
 deterri quiuerit. Trib. plaſſiduis concionibus prohibendo conſularia comitia, cum res
 propè ad interregnum perducta eſſet, euicere tandem vt Tribuni militum Conſulari pote-
 ſtate crearentur. Victoria: præmium, quod petebatur vt plebeius crearetur, nullum fuit.
 Omnes Patricii creati ſunt, M. Fabius Vibulanus, M. Folius, L. Sergius Fidenas. Peſtilen- 90
 tia eo anno aliarum rerum ocium præbuit. Aedes Apollini pro valetudine populi vota eſt.
 Multa Diuini ex libris placanda: deſm ire, auertendaq; à populo peſtis cauſa fecerunt:
 gna tamen clades in vrbe agrisq; promiſcue hominum pecorumq; pernicie accepta. Famem
 cultoribus agrorum timentes, in Hetruriam Pontinumq; agrum, & Cumas, poſtremo in Si-
 ciliam quoq; frumenti cauſa miſere, Conſularium comitorum nulla mentio habita eſt. Tri- 95
 buni militum Conſulari poteſtate omnes Patricii creati ſunt, L. Pinarius Mamercus, L. Fu-
 rius Medullinus, Sp. Poſthumius Albus. Eo anno viſ morbi leuata: neq; à penuria frumen-
 ti, quia antè puouiſum erat, periculum fuit. Conſilia ad mouenda bella in Volcorum Aca-
 quorumq; conciliis, & in Hetruria ad ſanum Voltumne agitata, ibi prolata: in annum res
 decretoq; cautum, ne quid ante conſilium fieret, nequicquam Veiente populo querente eam 100
 dem, qua Fidenas deleſe ſint, imminere Veis fortunam. Interim Romæ principes plebis
 iam diu nequicquam imminente ſpe maioris honoris, dum foris ocium eſſet, coetus indica-
 re, in domos Tribunorum plebis: ibi ſecreta conſilia agitare, queri ſe à plebe adeo ſpretos, vt
 cum per tot annos Tribuni militum Conſulari poteſtate creentur, nulli vnquam plebeio ad
 eum honorem aditus fuerit, multum prouidiſſe ſuos maiores, qui cauerint necui Patricio 105
 plebei magiſtratus paterent: aut Patricios habendos fuiſſe Trib. pla. adeo ſe ſuis etiam ſorde-
 re: nec à plebe minus, q̄ à Patribus contemni. Alii purgare plebem, culpam in Patres ve-
 tere, eorum ambitione artibusq; fieri, vt obſeptum plebi ſit ad honorem iter. Si plebi res

ſpirare ab eorum miſtis precibus minisq; liceat, memorem eam ſuorum inituraſſi ſuffragia
 eſſe, & patto auxilio imperium quoque aſcituram. Placet tollendę ambitionis cauſa Tri-
 bunos legem promulgare, Ne cui album veſtimentum addere petitionis cauſa liceret. Parua
 nunc res, & vix ſerio agenda videri poſſit, quæ tunc ingenti certamine Parres ac plebem ac-
 cendit, Vicere tamen Tribuni vt legem perferrent, appatebatq; iritatis animis plebem ad
 ſuos ſtudia inclinaturam: quæ ne libera eſſent, Senatusconſultum factum eſt, vt Conſularia
 comitia haberentur: tumultus cauſa fuit, quem ab Aequis & Volſcis Latini atq; Hernici
 nōciarant. T. Quintus L. filius Cincinnatus (eidem & Pœno cognomen additur) & Cn. Iu-
 lius Mento COSS. facti. Nec vltra terror belli eſt dilatus, lege ſacrata, quæ maxima apud eos
 10 viſ cogendę militia: erat, delectu habito vtrinq; validi exercitus profecti in Algidum con-
 uenere, ibiq; ſeorſum Aequi, ſeorſum Volſci caſtra communiuere, intentioneq; quam vnq;
 ante munendi exercendiq; militem cura ducibus erat, eo plus nunciis terroris Romam at-
 tulere. Senatus Dictatorem dici placuit: quia etſi ſape victi populi, maiore tamen conatu,
 quam alijs vnquam rebellarent, & aliquantum Romana: iuuentutis morbo abſumpti erat. 15
 Ante omnia prauitas COSS. diſcordiaq; inter ipſos, & certamina in conſiliis omnibus ter-
 rebant. Sunt qui male pugnatum ab his COSS. in Algido auctores ſint, eamq; cauſam Dic-
 tatoris creandi fuiſſe. Illud ſatis conſtat, ad alia diſcordes, in vno aduerſus Patrum volun-
 tatem conſenſiſſe, ne dicerent Dictatorem: donec cum alia alijs terribiliora afferrentur, nec
 in autoritate Senatus COSS. eſſent, Q. Seruilius Priſcus ſummis honoribus egerie viſus,
 20 Vos, inquit, Tribuni plebis, quoniam ad extrema ventum eſt, Senatus appellat, vt in tanto
 diſcrimine rei publicæ Dictatorem dicere COSS. pro poteſtate veſtra cogatis. Qua voce
 audita, occaſionem oblatam rati Tribuni augenda: poteſtatis ſecedunt, proq; Collegio pro-
 nunciant, Placere COSS. Senatus dicto audientes eſſe, ſi aduerſus conſenſum ampliffimi or-
 dinis vltra tendant, in vincula ſe duci eos iuſſuros, COSS. ab Tribunis, quam ab Senatu
 25 vinci maluerunt: proditum à Patribus ſummis imperii ius, datumq; ſub iugum Tribunitie
 poteſtati Conſularium memorantes: ſiquidē cogi aliquid pro poteſtate ab Tribuno COSS.
 & (quo quid vltius priuato timendum foret) in vincula etiam duci poſſent. Sors vt Dic-
 tatoris dicerent (nam ne id quidem inter Collegas conuenerat) T. Quintio euenit. Is A.
 Poſthumium Tubertum ſocerum ſuum ſeueriſſimi imperii virum, Dictatorem dixit: ab eo
 30 L. Iulius magiſter equitum eſt dictus. Simul edicitur & iuſtitium, neq; aliud tota vrbe agi,
 quam bellum apparari. Cognatio vacantium militia: munere poſt bellum diſſertur. Ita dua-
 bi quoq; inclinant ad nomina danda: & Hernicis Latinisq; milites imperati: vtrinq; omnia
 xe obeditum Dictatori eſt. Hæc omnia celeritate ingenti acta: relictoq; Cn. Iulio COS. ad
 præſidium vrbis, & L. Iulio magiſtro equitum ab ſubita belli miniſteria, nequa res, qua egre-
 35 iſſent in caſtris, moraretur: Dictator præeunte A. Cornelio Pontifice Maximo ludos ma-
 gnos tumultus cauſa vouit: profectusq; ab vrbe diuiſo cum Quintio COS. exercitu ad ho-
 ſtes peruenit. Sicut bina caſtra hoſtium paruo inter ſe ſpario diſtancia viderant, ipſi quoq;
 mille ferme paſſus ab hoſte Dictator Thuſculo, COS. Lanuio propiore locum caſtris ce-
 40 perunt. Ita quatuor exercitus, totidem munimenta, planitiem in medio non paruis modo
 excuſſionibus ad prælia, ſed vel ad explicandas vtrinq; acies ſatis patentem habebant. Nec
 ex quo caſtris caſtra collata ſunt, ceſſatum à leuib; præliis eſt, facile patiente Dictatore con-
 ferendo vires ſp̄m vnuerſa: victoria:, tentato paulatim euentu certaminum, ſuos præcipe-
 re. Itaque hoſtes nulla in prælio iuſto relicta ſpe, noctu adorti caſtra COS. rem in caſum an-
 cipitis euentus committunt. Clamor ſubito ortus non COS, modo vigiles, exercitum de-
 45 inde omnem, ſed Dictatorem quoq; ex ſomno exciuit. Vbi præſenti ope res egebant, COS,
 nec animo deſicit, nec conſilio. Pars militum portarum ſtationes firmant, pars corona val-
 lum cingunt. In alteris apud Dictatorem caſtris quo minus tumultus eſt, eo plus animaduer-
 titur quid opuſſato ſit: miſſum ex templo ad caſtra ſubſidium, cui Sp. Poſthumius Albus
 Legatus præſicitur. Ipſe parte copiarum paruo circuitu locum maxime ſecrerum ab tumul-
 50 tu petit, vnde nec ex opinato aduerſum hoſtem inuadat. Q. Sulpitium Legatum præſecit
 caſtris, M. Fabio Legato aſſignat equites: nec ante lucem mouere iubet manum inter noctur-
 nos tumultus moderatu diſſicilem. Omnia, quæ vel alius Imperator prudens & impiger in
 tali re præciperet ageretq;, præcipit ordine atq; agit. Illud eximium conſilii animiq; ſpecimē
 & neuriquam vulgatę laudis, quod vltro ad oppugnauda caſtra hoſtium, vnde maiore agmē

nuncupatis profectus mille & D passus citra Fidenas castra locat, dextra montibus, Iulia Ti-
 beri amne seprus: T. Quintium Pœnum Legatum occupare montes iubet, occultumq; id iu-
 gum capere, quod ab tergo hostibus ferret: ipse postero die, cum Hetrusci pleni animorum, ac
 pristini diei meliore occasione quam pugna in aciem processissent, cunctatus parumper, dū
 speculatores referrent Quintium euasisse in iugum propinquum arcu Fidenarum, signa pro-
 fert: peditumq; aciem instructam pleno gradu in hostem inducit. Magistro equitum præce-
 pit ne iniussu pugnam incipiat: se cum opus sit, equestrī auxilio signum daturum, tum vt me-
 mor regiæ pugnae, memor optimi doni Remulūq; ac Iouis Feretrii, rem gereret. Legiones im-
 petu ingenti configunt. Romanus odio accensus impium Fidenatem, prædonem Veientē,
 ruptores induciarum, cruentos Legatorum infanda cæde, resptos sanguine colonorum
 suorum, perfidos socios, imbelles hostes compellans, factis simul dictisq; odium explet. Con-
 cussit primo statim congressu hostem, cum repente patefactis Fidenarum portis noua eru-
 pit acies, inaudita ante id tempus inusitataq;. Ignibus armata ingens multitudo facibusq;
 ardentibus tota collucens velut phanatico instincta cursu in hostem ruit, formaq; insolita
 pugna Romanos parumper exterruit. Tum Dictator magistro equitum equitibusq;, tū ex
 moribus Quintio accito præliū ciens, ipse in sinistrum cornu, quod incendio similis q; præ-
 lio territum cesserat flammis, accurrit: claraq; voce, Fumo ne victi, inquit, velut examen apri
 loco vestro exacti inermi cederis hosti? non ferro extinguitis ignes? non faces has ipsas pro
 se quisque, si igni non telis pugnandum est, crebras vltro infereris? agite nomins Romani,
 ac virtutis Parrum vestraq; memores, virtute incendium hoc in hostium vrbem: & suis flā-
 mis delete Fidenas, quas vestris beneficiis placare non potuistis: Legatorum hoc vos vestro
 rum, colonorumq; sanguis, vastatiq; fines monent. Ad imperium Dictatoris mota cuncta
 acies, faces patrim emissæ excipiuntur, partim eripiuntur, vtraq; acies armatur igni. Magi-
 ster equitum & ipse nouat pugnam equestrē, frenos vt detrahant equis imperat: & ipse
 princeps calcaribus subditis euectus effreno equo in medios ignes infertur: & alii concita
 ri equi libero cursu ferunt equitem in hostem. Puluis elatus mistusq; fumo lucem ex oculis
 virorum equorumq; aufert. Ea quæ militem terruerat species nihil terruit equos. Ruina
 igitur similem stragem eques quacunq; peruaserat, dedit. Clamor deinde accidit nouus: qui
 cum vtraque mirabundam in se aciem vertisset, Dictator exclamat, Quintium Legatum
 & suos ab tergo hostem adortos, ipse redintegrato clamore infert acris signa. Cum duæ
 acies duo diuersa prælia circumuentos Hetruscos, & à fronte & ab tergo virgerent, neque in
 castra retro, neque in montes, vnde se nouus hostis obiecerat, iter fugæ esset, & equitem
 passim liberi frenis dispulissent equi, Veientium maxima pars Tiberim effusi petunt. Fide-
 narum qui supersunt ad vrbem Fidenas tendunt. Infert pauidos fuga in mediam cadem,
 obruncantur in ripis: alios in aquam compulso gurgites ferunt, etiam peritos nandi, lassū
 tudo & vulnera & pauci degtauant: pauci ex multis tranant. Alterum agmen fertur per
 castra in vrbem: eodem & Romanos sequentes impetus rapit Quintium maxime, & cum
 eo digressos modo de montibus, recentissimum ad laborem militem, quia vltimo prælio
 aduenerant. Hi postquam misti hostibus portam intrauere, in muros euadunt, suisq; ca-
 pri oppidi signum ex muris tollunt. Quod vbi Dictator conspexit (iam enim & ipse in de-
 ferta hostium castra penetrauerat) cupientem militem discurrere ad prædam, spe iniecta
 maioris in vrbe præda ad portam ducit: receptusq; intra muros in arcem, quod ruere fugien-
 tium turbam videbat, pergit. Nec minor cades in vrbe, quam in prælio fuit: cuncta abiectis
 armis nihil præter vitæ perentes Dictatori dedunt, vrbis castraq; diripiuntur. Postero die
 singulis captiuis ab equite ad Centurionem sorte ductis, & quorum eximia virtus fuerat:
 bonis aliis sub corona venundatis, exercitum victorem opulentumq; præda triumphans Di-
 ctator Romam reduxit. iussuq; magistro equitum abdicare se magistratu, ipse deinde abdi-
 cat die XVI reddito in pace imperio, quod in bello trepidisq; reb; acceperat, Classib; quoq;
 ad Fidenas pugnantem cum Veientibus quidem annales retulere, rem æque difficilem atq;
 incredibilem, nec nunc lato fati ad hoc amne, & tum aliquanto, vt à veteribus accepimus,
 arduiore: nisi in traiectu forte fluminis prohibendo aliquarum nauium concursum in maius
 (vt fit) celebrantes naualis, victoriæ vanum titulum appetiuere. Insequens annus Tribu-
 nos militares Consulari potestate habuit, A. Semproniu Atratium, L. Quintium Cincinna-
 tum, L. Furium Medullinū, L. Horatium Barbatū, Veientibus annorū XX induciæ date, &

Aequis trientii, cum plurimum annorum petissent, & ab seditionibus vrbanis ocium fuit. An-
 num insequentem neq; bello foris, neq; domi seditione insignem, luci bello voti celebrem, &
 Tribunorum militum apparatu, & finitimorum concursu fecere. Tribuni Consulari pote-
 state erant Claudius Crassus, Sp. Nauius Rutilius, T. Sergius Fidenas, Sex. Iulius Tullius.
 Spectaculum comitate etiam hospitem, ad quod publico consensu venerant, aduentus gra-
 tius fuit. Post ludos conciones seditione Tribunorum plebis fuerunt, obiurgantium multi-
 tudinem quoddam admiratione eorum quos odissent, stupens in æterno se ipsa teneret seruitio:
 & non modo ad spem Consulatus in partem reuocadam aspirare non auderet, sed ne in Tri-
 bunis quidem militū creandis (que communia essent comitia Patrum ac plebis) aut sui, aut
 suorum meminisset, desineret ergo mirari, cur nemo de commodis plebis ageret, ed impendi
 laborem ac periculum, vnde emolumentum atq; honos speretur, nihil non aggressuros ho-
 mines, si magna conatis, magna præmia proponantur, vt quid enim aliquis Tribunus ple-
 bis ruat cæcus in cerramina periculo ingenti, fructu nullo? ex quibus pro certo habeat Pa-
 tres, aduersus quos tenderet, bello inexplabili se persecuturos: apud plebem pro qua dimica-
 uerit, nihilo se honoratiorem fore: neq; sperandum, neq; postulandum esse, magnos ani-
 mos nisi magnis honoribus fieri, neminem se plebeiū contempturum, vbi contemni desit-
 sent, experiendam rem deniq; in vno aut altero esse, sit ne aliquis plebeius ferendo magno
 honori, an portento simile miraculoq;, si fortem ac strenuum aliquem existere ortum ex ple-
 be crearentur. Summa vi expugnatum esse, vt Tribuni militum Consulari potestate & ex ple-
 be crearentur, petisse viros domi militiaq; spectatos, primis annis sugillatos, repulso, ri-
 sui Patribus fuisse, desisse postremo præbere ad contumeliam os: nec se videre cur non lex
 quoq; abrogetur, qua id liceat, quod nunq; futurum sit: minorem quippe ruborē fore in iuris
 iniquitate, quam si per indignitatem ipsorum præterantur. Huius generis orationes cum
 assensu audita, incitauere quosdam ad petendum Tribunatum militum: alium alia de com-
 modis plebis laturum se in magistratu profitentem. Agrī publici diuidendi, coloniarumq;
 deducendarum ostentare spes, & vectigali possessoribus agrorum imposito in stipendium
 militum erogandi aëris, Capturum deinde tempus ab Tribunis militum, quo per discessum
 hominum ab vrbe, cum Patres clandestina denunciatione reuocari ad diem certam essent,
 Senatūconsultum fieret absentibus Tribunis plebis, vt quoniam Volcos in Hernicorum
 agrum prædatum exisse fama esset, ad rem inspiciendam Tribuni militum proficisceretur,
 consulariaq; comitia haberetur. Profecti Appium Claudium filium Decemviri Præfecti
 vrbis relinquant, impigrum iuuenem, etiam inde ab incunabulis imbutum odio Tribuno-
 rum plebisq;. Tribunis plebis nec cum absentibus iis, qui Senatūconsultum fecerant: nec
 cum Appio transacta re, quod contenderent fuit. Creati COSS. C. Sempronius Atratius,
 Q. Fabius Vibulanus. Peregrina res, sed memoria digna traditur eo anno facta: Vultur-
 num Hetruscorum vrbem, quæ nunc Capua est, ab Samnitibus captam: Capuamque ab
 duce eorum Capy, vel quod propius vero est, à campestri agro appellatam, cepere autem pri-
 us bello fatigatis Hetruscis, in societatem vrbis agrorumq; accepti: deinde festo die gra-
 uatos somno epulisq; incolas veteres noui coloni nocturna cæde adorti. His rebus actis
 Consules ii, quos diximus, Idibus Decembris magistratum occepere. Iam non solum qui
 ad id missi erant, retulerunt imminere Volscum bellum, sed Legati quoque ab Larinis &
 Hernicis nunciabant non ante vnquam Volcos nec ducibus legendis, nec exercitū scriben-
 do intentiores fuisse: vulgo fremere aut in perpetuum arma bellumq; obliuioni danda, iu-
 gumque accipiendum, aut iis cum quibus de imperio certetur, nec virtute, nec patientia,
 nec disciplina rei militaris cedendum esse. Haud vana attulere: sed ne perinde Patres mo-
 ri sunt, & C. Sempronius, cui ea Prouincia sorte cœnit, tanquam constantissime rei fortuna
 na fretus, quod victoris populi exercitum aduersus victos duxisset, omnia temere ac negli-
 genter egit. adeo vt disciplina Romana plus in Volco exercitu, quam in Romano esset.
 Ergo fortuna vt sepe alias virtutem est secuta. Primo prælio, quod ab Sempronio incaute
 inconsulteq; commissum est, non subsidiis firmata acie, non equite apte locato concur-
 sum est. Clamor indicium primum fuit quod res inclinatura esset, excitatio crebriorq; ab ho-
 ste sublatas: ab Romanis dissonus, impar, segnius, sæpe iteratus, incerto clamore prodidit
 pauorem animorum. Eo ferocior illatus hostis vigere scutis, micare gladiis: altera ex parte
 nutant circumspectantibus galeæ, & incerti trepidant applicantq; se turbe: signa nūc resistē-

etiam deferuntur ab antesignanis: nunc inter suos manipulos recipiuntur. Nondum fuga cetta 55
 nondum victoria erat, regi magis Romanus quam pugnare. Volscus inferre signa, virgere
 aciem, plus cedis hostium videre quam fuga. Iam in omnibus locis ceditur, ne quicquam Se-
 pronio COS. obiurgante atque hortante, nihil nec imperiū nec maiestas valebat: dataque mox
 terga hostibus forent, ni Sex. Tempanius Decurio equitum labente iam re, praesenti animo
 subuenisset. Qui cum magna voce exclamasset ut equites qui saluam remp. vellent esse, ex 60
 quis desilirent: omnium turmarum equitibus velut ad COS. imperium motis, Nisi haec, in-
 quit, armata cohors sistit impetum hostium, actum de imperio est, sequimini pro vexillo cu-
 spidem meam, ostendite Romanis Volscisque neque equitibus vobis villos equites, nec pedibus
 esse pedites pares. Cum clamore comprobata adhortatio esset, vadit alte cuspidem gerens,
 quacumque incedunt, vi viam faciunt, eò se inferunt obiectis parmis, vbi suorum plurimum la- 65
 borem vident. Restituitur omnibus locis pugna, in qua eos impetus tulit. Nec dubium
 erat, quin si tam pauci simul obire omnia possent, terga daturi hostes fuerint. Et cum iam
 parte nulla sustinerentur, dat signum Volscus Imperator, ut parmatibus noue cohorti hostiū
 locus detur, donec impetu illati ab suis excludantur. Quod vbi est factum, interclusi equites
 cum nec prorumpere eisdem quā transferant, possent, ibi maxime confertis hostibus, quā viā 70
 fecerant: & COS. legionesque Romanae cum quod regum modo omnis exercitus fuerat, nul-
 quam videre, ne tot fortissimos viros interclusos opprimeret hostis, tendunt in quencumque
 casum. Diuersi Volsci hinc COS. ac legiones sustinere, altera fronte instare Tempanio atque
 equitibus. Qui cum saepe conati nequissent percurrere ad suos, tumulo quodam occupa-
 to, in orbem se tutabantur, nequaquam inulti: nec pugnae finis ante noctem fuit. COS. quoque 75
 nullū remisso certamine dum quicquam superfuit lucis, hostem tenuit, nox incertos diremit: tan-
 tusque ab imprudētia euentus utraque castra tenuit pauor, ut relictis faucibus, & magna parte
 impedimentorum, ambo pro victis exercitus se in montes proximis recipere, tumulus ta-
 men circumfessus ultra mediam est noctem. Quò cum circumfessentibus nunciatum esset ca-
 stra deserta esse, victos rati suos, & ipsi quā quēque in tenebris pauor tulit, fugerunt. Tempa- 80
 nius metu insidiarum suos ad lucem tenuit, digressus deinde ipse cum paucis specularum,
 cum ab faucibus hostibus sciscitando comperisset castra Volcorum deserta esse, laetus ab ru-
 mulo suos deuocat, & in castra Romana penetrat. Vbi cum vasta desertaque omnia, atque ean-
 dem quam apud hostes sceditatem inuenisset, priusquam Volcos cognitis error reduceret, qui-
 bus poterat faucibus ductis secum, ignarus quam regionem COS. petisset, ad vrbem proxi- 85
 mis itineribus pergit. Iam eò fama pugnae aduersa, castrorumque desertorum perlata erat: &
 ante omnia deplorati erant equites, non priuato magis quam publico luctu. Fabiusque COS. terro-
 re vrbis quoque iniecto stationem ante portas agebat: cum equites procul visi non sine ter-
 rore ab dubiis quinam essent, mox cogniti tantam ex metu latitiam fecere, ut clamor vrbem
 peruaderet gratulantium saluos victoresque redisse equites: & ex moestis paulo ante do- 90
 mibus, quae complorauerant suos, procurreretur in vias, pauidęque matres ac coniuges ob-
 litae praeter gaudium decoris, obuiam agmini occurrerent: in suos quoque simul corpore atque ani-
 mo vix praeter gaudium compotes, effusae. Trib. pl. qui M. Posthumio & T. Quintio diem dixe-
 rant, quòd ad Veios eorum opera male pugnatum esset, occasio visa est per recens odium
 Sempronii COS. renouanda in eos inuidia. Itaque aduocata concione, cum proditum Veis 95
 temp. esse ab ducibus, proditum deinde, quia illis impune fuerit, in Volcis ab COS. exerci-
 tum, traditos ad caedē fortissimos equites, deserta scede castra vociferati essent, C. Iulius vnus
 ex Tribunis, Tempanium equitem vocari iussit: coramque eis, Sex. Tempani, inquit, quare de-
 te, arbitris ne C. Sempronium COS. aut in tempore pugnam inisse, aut firmasse subsidii
 aciem: aut villo boni COS. functum officio: & tu ne ipse victis legionibus Romanis tuo con- 100
 filio equitem ad pedites deduxeris restituerisque pugnam? excluso deinde ab acie nostra tibi
 atque equitibus num aut COS. ipse subuenit, aut miserit praesidium? postero denique die eca-
 quid praesidii vsquam habueris: an tu cohortesque in castra vestra virtute proruperis: ecquem
 in castris COS. ecquem exercitum inueneris: an deserta castra: relictos faucios milites? Hec
 pro virtute tua fideque qua vno hoc bello resp. stetit, dicenda tibi sunt hodie, denique vbi C. 105
 Sempronius, vbi legiones nostrae sint: desertis, an deserueris COS. exercitumque: victi denique
 finis, an vicerimus. Aduersus haec Tempanii oratio in composita fuisse dicitur: ceterum
 militariter grauis, non suis vana laudibus, non crimine alieno lata. Quata prudentia rei bel-

1 hinc in C. Sempronio esset, non militis de Imperatore estimationem esse, sed populi Romani
 fuisse, cum eum comitiis COS. legeret. Itaque ne ab se imperatoria consilia, neu Consulares ar-
 tes exquirerent, quae pensitanda quoque magnis animis atque ingenis essent, sed quod viderit,
 referre posse. vidisse autem se prius quam ab acie intercluderetur, COS. in prima acie pugna
 5 tem, adhortantem, inter signa Romana telaque hostium versantē, postea se ab conspectu suo-
 rum ablatum, ex strepitu tamen & clamore sensisse usque ad noctem extractū certamen, nec ad-
 tumulum quem ipse tenuerat, praeter multitudinem hostium credere percurrere potuisse, exercitum
 vbi esset se nescire: arbitrari velut ipse in trepida loci praesidio se suosque sit tutatus, sic COS.
 seruandi exercitus causa loca tutiora castris cepisse. nec Volcorum meliores res esse crede-
 10 re, quam populi Romani fortunam: noctemque omnia terroris mutui implere, praecantemque deinde
 de ne se fessum labore ac vulneribus tenerent, cum ingenti laude non virtutis magis quam
 moderationis dimissum accipio. Cum haec ageretur, iam COS. via Labicana ad fanū Quirina-
 tis erat, eò missa plaustra iumentaque alia ab vrbe exercitum affectum praedio, ac via nocturna
 15 exepere. Paulo post in urbem est ingressus COS. non ab se magis enixe amouens culpā,
 quam Tempanium meritis laudibus ferens. Moesta civitati ab re male gesta, & irata ducia-
 bus M. Posthumius reus obiectus, qui Tribunus militum pro COS. ad Veios fuerat, decem
 milibus aeris grauis damnatur. T. Quintius Collegam eius, quia & in Volcis COS. auspicio
 Dictatoris Posthumii Tuberti, & ad Fidenas Legatus Dictatoris alterius Mamercii Aemilia-
 20 lii res prospere gesserat, totam culpam eius temporis in praedamnatum Collegam transferre-
 tem, omnes tribus absoluerunt. Profuisse ei Cincinnati Patris memoria dicitur, venerabilis
 viri: & exacta iam aetate Capitolinus Quintius, suppliciter orans, ne se breui reliquo vita-
 spatio tam tristem nuncium ferre ad Cincinnatum pateretur. Plebs Tribunos plebis absen-
 tes, Sextum Tempanium, Aulum Sellium, & Antistium, & Spuriliū fecit: quos & pro Cen-
 turionibus sibi praefecerat Tempanio autore equites. Senatus, cum odio Sempronii consu-
 25 lare nomen offenderet, Tribunos militum consulari potestate creati iussit. Creati sunt L. Ma-
 nilius Capitolinus, Q. Antonius Merenda, L. Papyrius Mugillanus, Principio statim anni L.
 Hortensius Tribunus plebis C. Sempronio COS. anni prioris diem dixit. Quem cum qua-
 tuor Collegae inspectante populo Romano orarent, ne Imperatorem suum innoxium, in quo
 nihil praeter fortunam reprehendi posset, vexaret, agere Hortensius pati, tetationem eam cre-
 30 dens esse perseverantiae suae, nec precibus Tribunorum, quae in speciem modo iactentur, sed
 auxilio confidere reum. Itaque modo ad eum conuersus, Vbi illi patricii spiritus, vbi subnixus
 & fidens innocentiae animus esset quaerebat, sub tribunicia vmbra Consularem virum de-
 lituisse: modo ad Collegas, Vos autem si reum perago, quid acturi estis: an erepturi quidem
 ius populo, & euerfuri tribuniciam potestatem? Cum illi & de Sempronio, & de omnibus
 35 summam populi Romani potestatem esse dicerent, nec se iudicium populi tollere aut velle
 aut posse: sed si preces suae pro Imperatore, qui sibi parentis esset loco, non valuissent, se ves-
 stem cum eo muraturos, tū Hortensius, Nō videbit inquit plebs Romana sordidatos Tri-
 bunos suos, C. Sempronium nihil moror, quando hoc est in imperio consecutus, vt tam cha-
 40 riter esset militibus. Nec pietas quatuor Tribunorum, quam Hortensii tam placabile ad iustas
 preces ingenium, pariter plebi patribusque gratior fuit. Non diutius fortuna Aequi indul-
 sit, qui ambiguam victoriam Volcorum pro sua amplexifuerat. Proximo anno Cn. Fabius Vi-
 bulano, & T. Quintio Capitolino filio Capitolini COSS. ductu Fabii, cui sorte ea provincia
 euenerat, nihil dignum memorari actum: cum trepidam tantum ostendissent aciem Aequi,
 45 turpi fuga funduntur haud magno COS. decore. Itaque triumphus negatus: ceterum ob Se-
 proniae cladis eleuatam ignominiam, vt ouans urbem intraret concessum est. Quemadmo-
 dum bellum minore quam timuerant dimicatione erat perfectum, sic in vrbe ex tranquillo
 necopinata moles discordiarum inter plebem ac Patres exorta est, coepta ab duplicando
 Quaestorum numero. Quam re vt praeter duos vrbanos Quaestores, duo, qui COSS. ad mi-
 nisteria belli praesto essent, a COSS. relata cum & Patres summa ope approbassent, COSS.
 50 Tribuni plebis certamen intulerunt, vt pars Quaestorum (nam ad id tempus Patricii crea-
 ti erant) ex plebe fieret. Aduersus quam actionē primo & COSS. & Patres summa ope an-
 nixi sunt: concedendo deinde vt quemadmodum in Tribunis Consulari potestate creandis
 visi sunt, id aequè in Quaestoribus liberum esset arbitrium populi: cum parum proficerent, ro-
 tam rem de augendo Quaestorum numero omittunt. Excipiunt omnissam Tribuni, alique sub-

inde, inter quas & agraria legis, seditionis actiones existunt. Propter quos motus cum Senatus
 55
 COSS. quam Tribunos creati mallet, neque posset per intercessionem tribunitias Senatuf
 consultum fieri, res publica à COSS. ad interregnum, neque id ipsum (nam coire Patricios Tri
 bunum prohibebant) sine certamine ingenti, redit. Cum pars maior insequeris anni per novos
 Tribunos plebis, & aliquot Interreges certaminibus extracta esset, modo prohibentibus Tribu
 60
 nis Patricios coire ad prodendum Interregem, modo Interreges interpellantibus ne Sena
 tusconsultum de comitiis Cōsularibus faceret, postremo L. Papyrius Mugillanus proditus In
 terrex, castigando nunc Patres, nunc Tribunos plebis, desertam omniumque ab hominibus res
 publicam deorum providentia curaque, exceptam, memorabat Veientibus induciis, & cōtra
 65
 ctione Aequorum stare, vnde siquid instrepat terroris, sine Patricio magistratu placere repu
 blicam opprimi, non exercitum, non ducem scribendo exercitum esse, an bello intestino bellum
 externum propulsiuros, quae si in unum conueniant, vix deorum opibus quin obruatur Ro
 mana res, restitui posse, quin illi, remittendo de summa quicquid iuris mediis diis copularet con
 cordiam, Patres patiendo Tribunos militum pro COSS. fieri, Tribuni pl. non intercedendo
 quo minus quatuor Questores promiscue de plebe ac Patribus libito suffragio populi fierent.

Tribunitia primū comitia sunt habita, creati Tribuni Consulari potestate omnes Patricii,
 70
 L. Quintius Cincinnatus tertium, Sex. Furius Medullinus iterum, M. Mallius, A. Sēpronius
 Atracinus. Hoc Tribuno comitia Quæstorum habere, perentibusque inter aliquot plebeios
 filio, Antistii Tribuni plebis, & fratre alterius Tribuni plebis Sex. Pompiliū, nec potestas nec
 suffragatio eorum valuit, quin quorū Patres auosque COSS. viderat, eos nobilitate preferret.
 Furere omnes Tribuni plebis, ante omnes Pompilius Antistiusque, qui repulsa suorum accensi,
 75
 Quidnam id rei esset, non suis beneficiis, non Patrum iniuriis, non denique vsurpandi libidi
 ne, cum liceat quod ante non licuerit, si non Tribunalium militarem, ne Quæstorem quidem
 quenquam ex plebe factum: non valuisse patris pro filio, fratris pro fratre preces, Tribunalium pl.
 potestatis sacrosanctæ ad auxilium libertatis creatæ. Fraudem profecto in re esse, & A. Sēpro
 niū comitiis plus artis adhibuisse, quam fidei, eius iniuria queri suos honore deiectos. Itaque
 80
 cum in ipsum & innocentia tutum, & magistratu, in quo tunc erat, impetus fieri non posset,
 flexere iras in C. Sempronium patruem L. Sempronii, eius ob ignominiam Volscici belli ad
 iutorem Collega M. Canuleio diem dixere. Subinde ab eisdem Tribunis metio in Senatu de
 agris diuidendis illata est: cui actioni semper acerrime C. Sempronius resisterat, ratus id
 quod erat, aut deposita causa leuiorem futurum apud Patres reum, aut perseuerantem sub
 85
 iudicii tempus plebem offensurum, aduersa inuidia: obici maluit, & sua nocere causa, quam
 publicæ deesse: stetitque in eadem sententia, nequa largitio cessura in trium gratiam Tribu
 norum fieret, nec tum agrum plebi, sed sibi inuidiam quarere quoque subiturum eam tempe
 90
 statem forti animo: nec Senatui tanti se ciuem, aut quenquam alium debere esse, vt in parcedo
 vni malum publicum fiat. Nihilominus demisso animo cum dies venit, causa ipse pro se di
 cta, nequicquam omnia expertis patribus vt mitigarent plebem, quindecim millibus eris da
 mnatur. Eodē anno Posthumia virgo Vestalis de incestu causam dixit, crimini obnoxia ob
 95
 suspicionem propter cultum amoeniorem, ingeniumque liberius quam virginem decet, parū
 abhorrens famam: ampliata, deinde absolutam pro collegii sententia Pontifex Maximus
 abstinere iocis, colique sancte potius quam scite iussit. Eodē anno à Campanis Cumæ, quam
 Græci tum urbem tenebant, capiuntur. Insequens annus Tribunos militum Consulari po
 100
 restate habuit Agrippam Menenium Lanatum, P. Lucretium Tricipitinum, Sp. Nautium,
 Annus felicitate populi Romani periculo potius ingenti, quam clade insignis. Seruitia vr
 bem vt incenderent distantibus locis, coniurarunt: populoque ad opem passim ferendam te
 ctis intento, vt arcem Capitoliumque armati occuparent. Auertit nefanda consilia Iupiter, in
 105
 dicioque duorum comprehensi fontes poenas dederunt. Indiciobus dena milia grauis artis, que
 tum diuitiæ habebantur, ex arario numerata, & libertas præmium fuit. Bellum inde ab Aequi
 quis reparari cœptum: & novos hostes Labicanos consilia cum veteribus iungere, haud in
 certis autoribus Romam est allatum. Aequorum iam velut annuensariis armis affluerat
 ciuitas. Labicos Legati missi cum responsa inde retulissent dubia, quibus nec tunc bellum pa
 110
 rari, nec diuturnam pacem fore appareret, Thufculanis negotium datum, aduerterent ani
 mos, nequid noui tumultus Labicis oriretur. Ad insequeris anni Tribunos militum Cons
 ulari potestate inito magistratu Legati ab Thufculo venerunt, L. Sergium Fidenatem, M.

Papyrium Mugillanum, C. Seruiliū Q. Seruiliū Prisci filium, quo Dictatore Fidenæ capte
 fuerat, nunciabant Legati Labicanos arma cepisse, & cū Aequorum exercitu depopulatos agrū
 Thufculanum castra in Algido posuisse, Tum Labicanis bellū indicitur: factoque Senatufcōsul
 5
 to vt duo ex Tribunis ad bellum proficiscerentur, vnus res Romæ curaret, certamen subito
 inter Tribunos exortum: se quisque belli ducem potiorē ferre, curam vrbis vt ingratoram igno
 10
 rabilemque asperrari. Cum parum decorum inter Collegas certamen mirabundi Patres conspici
 cerent, Q. Seruilius, Quādo nec ordinis huius vlla (inquit) nec reip. est verecūdia, patria ma
 iestas altercationem istam dirimet, filius meus extra sortē vrbis præerit: bellum vrbis qui ap
 15
 petunt, consideratius cōcordiusque cupiunt, gerant. Delectum haberi non ex toto passim po
 pulo placuit, decē tribus sorte ductæ sunt, ex his scriptos iuniores duo Tribuni ad bellū du
 xere, Cœpra inter eos in vrbe certamina cupiditate eadem imperii multo impensius in ca
 20
 stris accendi, nihil festiri idem, pro sententia pugnare, sua consilia velle, sua imperia sola rata
 esse, contemnere inuicem & contemni: donec castigantibus Legatis tandem ita comparatum
 est, vt alternis diebus summam imperii haberent. Quæ cum allata Romæ essent, dicitur Q.
 25
 Seruilius atare & vsu doctus, precatus ab diis immortalibus, ne discordia Tribunalium da
 mnosior reip. esset, quàm ad Veios fuisset: & velut haud dubia clade imminere, iustissime filio
 vt milites scriberet, & arma pararet. Nec falsus vates fuit, nā ductu L. Sergii, cuius dies im
 perii erat, loco iniquo sub hostium castris, cū quia simulato metu receperat fe hostis ad val
 30
 lum) spes vana expugnandi castra eō retraxisset, repentino impetu Aequorum per supinā val
 lem fusi sunt, multique in ruina maiore quàm fuga oppressi obruncati que, castraque eo die agre
 retenta. Postero die circūfusis iam magna ex parte hostibus, per auersam portam fuga turpi
 35
 deferuntur: duces Legati que, & quod circa signa roboris de exercitu fuit, Thufculum periere:
 palati alii per agros passim multis itineribus, maioris, quàm accepta erat, cladis nunciū Ro
 manam contenderunt. Minus trepidationis fuit, quod euentus timori hominum congruus fue
 40
 rat: & quodd subfidia, quæ respicerent in re trepida, præparata erant ab Tribuno militum, ius
 suque eiusdem per minores magistratus sedato in vrbe tumultu, speculatores propere missi nū
 ciauere Thufculi duces exercitumque esse, hostem castra loco non mouisse: & quod plurimum
 45
 animorum fecit, Dictator ex Senatufcōsulto dictus Q. Seruilius Priscus, vir, cuius providen
 tiam in republica, cum multis aliis tempestatibus antè experta ciuitas erat, tum euentus eius
 50
 belli, quod vni certamen Tribunalium suspectum ante rem male gestam fuerat. Magistro es
 quitum creato, à quo ipso Tribuno militum Dictator erat dictus, filio suo, vt tradidit quæ
 dam (nam alii Halam Seruiliū magistrum equitum eo anno fuisse scribunt) nouo exerci
 tu profectus ad bellum, accitis qui Thufculi erant, duo millia passuum ab hoste locum castris
 cepit. Transierat ex re bene gesta superbia negligentiæque ad Aequos, quæ in Romanis ducibus
 55
 fuerat. Itaque primo statim pralio, cum Dictator equitatu immisso antesignanos hostium tur
 basset, legionum inde signa inferri præcipere iussit, signiferumque ex suis vnum cunctantem oc
 cidit. Tanus ardor ad dimicandum fuit, vt impetum Aequi non tulerint: victique acie, cum
 60
 fuga effusa petissent castra, breuiore tempore & certamine minor castrorum oppugnatio fuit,
 quàm pralium fuerat. Captis direptisque castris, cum prædam Dictator militi concessisset, se
 65
 cutique fugientem ex castris hostem equites renunciaissent omnes Labicanos victos, magnam
 partem Aequorum Labicos confugisse: postero die ad Labicos ductus exercitus, oppidumque
 70
 corona circumdatum, scalis captum ac direptum est. Dictator exercitu victore Romam redi
 cto, die octauo quàm creatus erat, magistratu se abdicauit: & oportune Senatus prius quàm
 ab Tribunis plebis agrariae seditiones mentione illata de agro Labicano diuidendo fierent,
 75
 censuit frequens coloniam Labicos deducendam. Coloni ab vrbe mille & quingenti missi bi
 na iugeta acceperunt. Captis Labicis, ac deinde Tribunis militum Cōsulari potestate Agrip
 80
 pa Menenio Lanato, & L. Seruilio Structo, & P. Lucretio Tricipitino, iterum omnibus his, &
 Sp. Rutilio Crasso, & insequenti anno A. Sempronio Atracino tertium, & duobus iterum
 85
 M. Papyrio Mugillano & Sp. Nautio Rutilio, biennium tranquillæ externæ res, discordia do
 mi ex agrariis legibus fuit. Turbatores vulgi erant Sp. Mecilius quartum & Metilius ter
 90
 tium, Tribuni plebis ambo absentes creati. Et cum rogationem promulgassent, vt ager ex ho
 stibus captus viritim diuideretur, magna que partis nobilium eo plebiscito publicarentur for
 95
 tuna: (nec enim fermè quicquam agri, vt in vrbe alieno solo posita, non armis partum erat,
 nec quod venisset, assignatumve publice esset, vllus præterquam plebs habebat)

bi Patribusq; propositum videbatur certamen: nec Tribuni militum tunc in Senatu, nunc in
 conciliis priuatis principum cogendis viam consilii inueniebant, tunc Ap. Claudius nepos
 eius, qui Decemuir legibus scribendis fuerat, minimus natu ex Patrum consilio dicitur di-
 xisse, Verus se ac familiare consilium domo afferre: proauum enim suum Ap. Claudium ostē-
 disse Patribus viam vnam dissoluendae Tribunitiae potestatis per Collegiarum intercessionē,
 facile homines nouos auctoritate principum de sententiā deduci, si temporum interdum po-
 60 tius quam maiestas memor adhibeatur oratio, pro fortuna illis animos esse: vbi videant
 Collegas principes agendae rei gratiam omnem ad plebem praecipuisse, nec locum in ea re
 licitum sibi, haud grauate acclinatos se ad causam Senatus, per quam vniuerso ordini cum
 primoribus se Patrum conciliant. Approbantibus cunctis, & ante omnes Q. Seruilio Prisco,
 quod non degenerasset ab stirpe Claudia, collaudante iuuenē negocium datur, vt quos quisq;
 65 posset ex collegio Tribunorum ad intercessionem perlicerent. Misso Senatu prehētantur ab
 principibus Tribuni, suadendo, mendo, pollicendoq; gratum id singulis priuati, gra-
 tum vniuerso Senatui fore, sex ad intercessionem comparauere. Posteroq; die cum ex com-
 posito relatum ad Senatum esset de seditione, quam Mecilius Meriliusq; largitione pessimi
 exempli concirent, ea orationes à primoribus Patrum habitae sunt, vt pro se quisque iam
 70 nec consilium sibi suppetere diceret, nec se vllam opem cernere aliam vquam, praeter quam
 in Tribunitio auxilio: in eius potestatis fidem circumuentam rempublicam tanquam priua-
 tam, inopem confugere: praedarum ipsis potestatisq; esse, non ad vexandum Senatum, discor-
 diamq; ordinum mouendam, plus in Tribunatu virum esse, quam ad resistendum impro-
 bis Collegis. Fremitus deinde vniuersi Senatus ortus, cum ex omnibus partibus curiae Tri-
 75 buni appellarentur, tum silentio facto, ii, qui praeparati erant gratia principum, quam roga-
 tionem à Collegis promulgatam Senatus censere dissoluendae reipublicae esse, ei se inter-
 cessuros ostendunt. Gratia intercessoribus ab Senatu actae. Latores rogationis concione
 aduocata, proditores plebis commodorum, ac seruos Consularium appellantes, aliaq; truci
 oratione in Collegas inuecti, actionem deposuere. Ardua bella insequens annus habuisset,
 80 quo P. Cornelius Cossus, C. Valerius Poritus, Quintius Cincinnatus, M. Fabius Vibula-
 nus Tribuni militum Consulari potestate fuerunt, ni Veiens bellum religio principum
 distulisset: quorum agros Tiberis super ripas effusus, maxime ruinis villarum vastauit: si-
 mul Aequos triennio ante accepta clades prohibuit Volanis, suae gentis populo praesidium
 ferre. Excursionem inde in confinem agrum Labicanum factae erant, nouisque colonis bel-
 85 lum illatum. Quam noxam cum se consensu omnium Aequorum defensuros sperassent,
 deserti ab suis ne memorabili quidem bello, per obsidionem leuēque vnam pugnam, &
 oppidum & fines amittere. Tentatum ab L. Sextio Tribuno plebis vt rogationem ferret,
 qua Volas quoque sicut Labicos coloni mitterentur, per intercessionem Collegiarum, qui
 nullum plebis scitum, nisi ex auctoritate Senatus passuros se perferri ostenderunt, discussum
 90 est. Volis insequente anno receptis, Aequi coloniāque eō deducta nouis viribus oppidum
 firmarunt, Tribuni militum Roma Consulari potestate Cn. Cornelio Cossio, L. Vale-
 rio Porito, Q. Fabio Vibulano iterum, M. Posthumio Regillensi. Huic bellum aduersus
 Aequos permissum est, prauae mentis homini: quam tamen victoria magis quam bel-
 lum ostendit. Nam exercitu impigre scripto ductoque ad Volas, cum leuibus praesidiis
 95 Aequorum animos fregisset, postremo in oppidum irrupit: deinde ab hostibus in ciues
 certamen vertit: & cum inter oppugnationem praedam militis fore edixisset, capto oppi-
 do fidem mutauit. Eam magis adducor vt credam irae causam exercitui fuisse, quam quod
 in vrbe nuper direpta, coloniāque noua, minus praedicatione Tribuni praedae fuerit. Au-
 xit eam iram, postquam ab Collegis accessitus propter seditiones Tribunitias in vrbem re-
 100 uertit, audita vox eius in concione stolidā ac propē vecors, qua Sextio Tribuno plebis le-
 gem agrariam ferenti, simul Volas quoque vt mitterentur coloni laturum se dicenti: dis-
 gnos enim esse, qui armis cepissent, eorum vrbem agrumq; Volanum esse. Malum quidem
 militibus meis (inquit) nisi quieuerint. Quod auditum non concionem magis, quam mox
 Patres offendit: & Tribunus plebis vir acer, nec infacundus, nactus inter aduersarios su-
 105 perbum ingenium, immodicamq; linguam, quam iritando agitandocq; in eas impelleret vo-
 ces, quae inuidia non ipsi tantum, sed causae, atque vniuerso ordini essent, neminem ex colle-
 gio Tribunorum militum sepius quam Posthumium in disceptationem trahebat. Tum ve-

ro secundum tam saeuum atq; inhumanum dictum, Auditis (inquit) Quirites sicut feruis
 malum minantem militibus: tamen haec bellua dignior vobis tanto honore videbitur, quam
 qui vos vrbe agrisque donatos in colonias mittunt, qui sedem senectuti vestrae prospiciunt, qui
 pro vestris commodis aduersus tam crudē superbosq; aduersarios depugnant? Incipite de-
 5 inde mirari, cur pauci iam vestram suscipiant causam, quid, aut à vobis sperent? an honores
 quos aduersariis vestris potius, quam populi Romani propugnatoribus datis? Ingemistis
 modo voce huius audita: quid id refert? iam si suffragium detur, hunc qui malum vobis ini-
 natur, iis qui agros sedesq; ac fortunas stabilire volunt, praferetis. Perlata haec vox Posthu-
 10 mii ad milites, multo in castris maiorem indignationem mouit, praedē ne interceptorem, fra-
 datoremq; etiam malū minari militibus? Itaq; cū fremitus aperte esset, & Questor P. Sextius
 eadem violentia coerceri putaret seditionem posse, qua mora erat, missio ad vociferantē que-
 dam militem licitorē, cum inde clamor & iurgium oriretur, saxo ictus turba excedit, insuper
 increpante qui vulnerauerat, habere Questorē quod Imperator esset militibus minatur. Ad
 hunc tumultum accitus Posthumius, alperiora omnia fecit acerbis questionibus, crudelibus
 15 suppliciis, postremo cum modum irae nullum faceret, ad vociferationē eorū quos necari sub
 crate iusserat, concursu facto, ipse ad interpellantis poenam vecors de tribunali decurrit, ibi
 cum summoentes passim licitores, Ceterosq; vexarent turbam, eō indignatio erupit, vt
 Tribunus militum ab exercitu suo lapidib; cooperiretur. Quod tam atrox facinus postq; est
 Romam nunciatū, Tribunis militum de morte Collegae per Senatum questiones decernē-
 20 tibus, Tribuni plebis intercedebant. Sed ea contentio ex certamine alio pōdebat, q; cura in-
 cesserat Patres, ne metu questionum plebs iraq; Tribuno militi ex plebe crearet, tendebatq;
 summa ope vt Consules crearentur. Cum Senatuscōsultū fieri Tribuni pl. non paterentur,
 iidem intercederent Cōsularibus comitiis, res ad interregnum rediit. Victoria deinde penes
 Patres fuit. Q. Fabio Vibulano Interrege comitia habere. Cōsules creati sunt A. Cornelius
 25 Cossus, L. Furius Medullinus. His Cōsulibus principio anni Senatuscōsultum factū est, vt de
 questione Posthumianae caedis Tribuni primo quoq; tempore ad plebem ferret, plebsq; pra-
 ficeret quaestioni quem veller. A plebe consensu populi Cōsulibus negocium mādatur. Qui
 summa moderatione ac lenitate per paucorum supplicium, quos sibi met ipsos conscisse mor-
 tem satis creditum est, trāfacta re, nequi uere tamen consequi vt non egerrime id plebs ferret,
 30 lacere tādū irritas sanctiones, quae de suis cōmodis ferretur, cum interim defansione & sup-
 plicio suo latam legem consensim exerceri, & tantam vim habere. Aprissimum tempus erat
 vindicatis seditionibus delinimentum animis, Volani agri diuisionem obici: quo facto ma-
 nuissent desiderium agrariae legis, quae possessio per iniuriam agro publico Patres pellebat.
 Tunc haec ipsa indignitas angebat animos, non in retinendis modo publicis agris, quos vt te-
 35 neret, pertinacem nobilitatem esse, sed ne vacuum quidem agrum nuper ex hostibus captum
 plebi diuidere, mox paucis, vt cetera, futurū praedē. Eodem anno aduersus Volcos populā-
 res Hernicorum fines legiones ductae à Furio Consule, cum hostem ibi non inuenissent, Ferā-
 rinum, quō magna multitudo Volcorum se contulerat, cepere. Minus praedē q; sperauerant
 fuit, q; Volci, postq; spes tuendi exigua erat, sublati rebus nocte oppidum reliquerunt. Post-
 40 ro die propē desertum capitur. Hernicis ipse ager dono datus. Annum modestia Tribunorū
 quietū excepit. Trib. pl. Lucilius, Q. Fabio Ambusto, C. Furio Petilio Cōsulibus. Is cū prin-
 cipio statim anni, velut pensum nominis familiarēq;, seditiones agrariae legibus promulganda
 dis cieret, pestilentia coorta, minaciore tamē quam perniciosior, cogitationes hominum à fia-
 ro certaminibusq; publicis, ad domū curamq; corporum nutriendorum auertit: minusq; eā
 45 damnosam fuisse, q; seditio futura fuerit, credunt. Defuncta ciuitate plurimorū morbis, per-
 paucis funeribus, pestilentem annum inopia frugum, neglecto cultu agrorum (vt plerunq;
 fit) excepit, M. Papyrio Atacino, C. Nautio Rutilio Cōsulibus. Iam fames quam pestilētia
 tristior erat, ni dimissis circa omnes populos Legatis, qui Hetruscum mare, quiq; Tibe-
 rim accolunt, ad frumentum mercandum annonae foret subuentum, Superbe ab Sannitibus,
 50 qui Capuam habebant Cumasq; Legati prohibiti commercio sunt. Contra ea benigne ab Si-
 culorum tyrannis adiuti, maximos commearum summo Hetruriae studio Tiberis deuexit. So-
 litudinem in ciuitate agrā experti Consules sunt, cum in legationes, non plus singulis Sen-
 atoribus inuētis, coacti sunt binos equites cum morbo annonaq; nihil
 eo beianio inrestiti externive incommodi fuit. At vbi haec sollicitudines discessere, omnia,

quibus turbari solita erat ciuitas, domi discordia, foris bellum exortum. M. Aemilio, C. Valerio Porito Consulibus, bellum Aequi parabant, Volscis quae non publico consilio capebantur tibus arma, voluntatis mercede secutus militiam. Ad quorum famam hostium (iam enim in Latinum Hernicumque transcenderant agrum) delectum habentem Valerium Consulē, M. Menenius Tribunus pl. legis agrariae lator cum impediret, auxilioque Tribuni nemo inuitus sacramento diceret, repere nunciatur arcem Caruētanam ab hostibus occupatā esse. Ea ignominia accepta tum apud Patres inuidia: Menenio fuit, tum ceteris Tribunis, iam ante praeparatis intercessoribus legis agrariae prebuit iustiorē causam resistendi Collegē. Itaque cum res diu ducta per altercationem esset, COSS, deos hominesque testatibus, quicquid ab hostibus cladis ignominiaeque aut iam acceptū esset, aut immineret, culpā penes Menenium fore, qui delectū impediret. Menenio contra vociferante, si iniusti domini possessione agri publici cederent, se morā delectū non facere: decreto interposito, nouē Tribuni sustulerunt cerramen, pronunciaueruntque ex collegii sententia, C. Valerio COS, se damna aliamque coercionem aduersus intercessionē Collegē delectus causa detrectantibus militiā inhibenti, auxilio futuros esse. Hoc decreto COS, armatus, cum paucis appellantis Tribunum collum torsisset, metu ceteri sacramento dixerunt. Ductus exercitus ad Caruentanam arcem, quae inuisus Consul erat: impigre primo statim aduētū deiectis qui in praesidio erant, arcē recepit. Praedatores ex praesidio per negligentiam dilapsi, occasionem aperuere ad inuadendū. Praedae ex assiduus populationibusque omnia in locū tutū congesta erant, fuit aliquantū, venditū sub hasta COS, in ararium redigere Quaestores iussit: tum praedae participē praedae fore exercitum, cum militiā non abnuisset. Auē inde plebis ac militū in Consulē ira. Itaque cum ex Senatusconsulto uterque ouans introiret, alternis incōditi versus militari licētia iactati, quibus Consul increpitus, Menenii celebre nomen laudibus fuit, cum ad omnē mentionē Tribuni, fauor circumstantis populi plaususque & assensus cum vocibus militum certaret, plusque ea res quam prope solennis militum lasciuia in COS, curae Patribus iniicit: & tanquam haud dubius inter Tribunos militum honores Menenii, si peteret, Consulibus comitiis est exclusus. Creati COSS, sunt Cn. Cornelius Cossus, L. Furius Medullinus iterum, Non aliās aegrius plebs tulit Tribunitia sibi comitia non commissa. Eum dolorem Quaestoris comitiis simul ostendit, & vltima est: tunc primum plebeis Quaestoribus creatis, ita ut in quatuor creatis vni Patricio C. Fabio Ambusto relinqueretur locus, tres plebei Q. Silius, P. Aelius, P. Papius, clarissimarū familiarū iuuenibus praeretur. Autores fuisse tā liberi populo suffragii Iulios accipio, ex familia infestissima Patribus, tres in eū annū Tribunos plebis creatos. Hi multarū magnarūque rerū molē audivissimo adeo populo ostentantes, cum affirmassent nihil se moturos, si ne Quaestoris quidem comitiis, quae sola promiscua plebi Patribusque reliquisset Senatus, satis animi populo esset ad id quod tādū velent, & per leges liceret. Pro ingenti itaque victoria id fuit plebi, Quaestorūque eā non honoris ipsius sine estimabāt, sed patefactus ad Consulātū ac triumphos locus nouis hominibus videbatur. Patres contra non pro comunicatis, sed pro amissis honoribus fremere: negare si ea ita sint, liberos tollendos esse: qui pulsi maiorū loco, cernētesque alios in possessione dignitatis suae, salii, flaminesque nūc alio quam ad sacrificandū pro populo sine imperiis ac potestatibus relinquatur. Iratis utriusque partis animis, cum & spiritus plebes sumpsisset, & tres ad popularē causam celeberrimi nominis haberet duces, Patres omnia Quaestoris comitiis, vbi utriusque plebi liceret, similia fore cernētes, cedere ad Consulū comitia, quae nondū promiscua essent. Iulii contra, Tribunos militum creandos dicere, & tandem aliquando impariendos plebi honores, sed nulla erat Consulāris actio, quam impediendo, id quod petebant exprimerent, cum mira opportunitate Volcos & Aequos pradati extra fines exisse in agrū Latinū Hernicūque affertur. Ad quod bellum vbi ex Senatusconsulto COSS, delectū habere occipit, obstare tunc enixe Tribuni, sibi plebique eam fortunā oblatā memorantes. Tres erant, & omnes acerrimi viri, generosi que etiam, ut inter plebeios, duo singuli singulos sibi Consules afferuandos assidua opera defumunt, vni concionibus data nunc detinenda, nunc concienda plebs: nec delectum COSS, nec comitia quae petebant, Tribuni expediebant. Inclinate deinde se fortuna ad causam plebis, nuntii veniunt, arcem Caruentanā dilapsi ad praedā militibus, qui in praesidio erant, Aequos interfectis paucis custodibus arcis, inuasisse: alios recurrentes in arcem, alios palāres in agris caesos. Ea aduersa ciuitati res, vires Tribunitiae actioni adiecit, nequicquam enim tentati, ut tum denique desisterent impediendo bello, postquam non cessere nec publica tempestatū, nec suā in-

uidia: peruincunt ut Senatusconsultum fiat de Tribunis militū creandis: certo tamē pacto, ne cuius ratio haberetur, qui eo anno Tribunus plebis esset, neve quis resciceretur in annū Tribunus plebis, haud dubie Iulios denotare Senatu, quos mercede seditiosi Tribunatus petere Consulātū infimulabant. Tum delectus haberi, bellumque omnium ordinum consensu apparari ceceptum. Consules an ambo profecti sint ad arcem Caruentanā, an alter ad comitia habenda subititerit, incertum diuersi autores faciunt. Illa pro certo habenda, in quibus non dissentiunt, ab arce Caruentana, cum diu nequicquam oppugnata esset, recessum: Verruginem in Volscis eodem exercitu receptā, populationesque & praedas, & in Aequis & in Volscio agro ingentes factas, Romae sicut plebis victoria fuit in eo, ut quae mallent comitia habere, ita euentus comitorū Patres vicere, namque Tribuni militū Consulāri potestate contra spem omnium tres Patricii creati sunt, C. Iulius Tullius, Cn. Cornelius Cossus, C. Seruilius Hala. Artem adhibita ferunt à Patriciis, cuius eos Iulii tum quoque infimulabant, quod turbam indignorum candidatorū intermiscendo dignis, tadio sordium in quibusdam insignium, populū à plebeis auertrissent. Volcos deinde & Aequos, seu Caruētana arx retēta in spem, seu Verrugine amissum praesidium ad iram cum impulsisset, fama affertur summa vi ad bellum coortos: caput rerū Antiatres esse, eorum Legatos utriusque gentis populos circūisse, castigantesque ignauiam, quae abditū intra muros, populabundos in agris vagari Romanos priore anno, & opprimi Verruginis praesidium passi essent: iam non exercitus modo armatos, sed colonias etiam in suos fines mitti: nec ipsos modo Romanos sua diuisa habere, sed Ferētū etiam de se captū, Hernicis donasse. Ad haec cum inflammarentur animi, ut ad quosque ventum erat, numerus iuniorū coti scribebatur. Ita omnium populorū iuuentus Antriū contracta, ibi castris positis hostē opprebantur. Quae vbi tumultu maiore etiā quam res erat, nūciantur Romā, Senatus extemplo (quod in rebus trepidis vltimū consiliū erat) Dictatorē dici iussit. Quā rem aegre passos Iulii Corneliique ferunt, magnoque certamine animorū rem actā: cum principes Patrū nequicquam conquesti non esse in autoritate Senatus Tribunos militū, postremo etiā Tribunos plebis appellatē, & Consules quoque ab ea potestate vim super tali re inhibitam referrent: Tribuni plebis leti discordia Patrum, cum nihil esse in his auxiliū dicerent, qui non ciuium, non denique hominum numero essent, siquando promiscui honores, comunicata resp. esset, tum se animaduersuros, nequa superbia magistratū irrita Senatusconsulta essent: interim Patricii soluti legum magistratuumque verecundia, per se quoque Tribunitiā potestate agerent. Hac contentio minime idoneo tempore, cum tantū belli in manibus esset, occupauerat cogitationes hominū, donec (vbi diu alternis Iulius Corneliusque, cum ad id bellū ipsi satis idonei duces essent) non esse equū mandatū sibi à populo eripi honorē, differuere. Tū vero Hala Seruilius Tribunus militum, tacuisse se tādū ait, non quia incertus sententię fuerit, (quae enim bonum ciuē fecerere sua à publicis consilia) sed quia maluerit Collegas sua spē cedere autoritati Senatus, quae Tribunitiā potestate aduersus se implorari pateretur, tum quoque si res sineret, libenter se daturū tempus iis fuisse ad receptū nimis pernicis sententiā: sed cum belli necessitates non expectent humana consilia, potiorē sibi Collegarū gratia rem fore, & si maneat in sententia Senatus, Dictatorem nocte proxima diciturū: ac si quis intercedat, Senatusconsulti autoritate se fore contentū. Quo facto cum haud immeritam laudē gratiaque apud oēs tulisset, Dictatore P. Cornelio dicto, ipse ab eo magister equitum creatus est. Exemplo fuit Collegis eum intuitibus, quae gratia atque honores opportuniore interdum non cupientibus essent. Bellum haud memorabile fuit, vno, atque eo facili praesidio casti ad Antriū hostes, victor exercitus depopulatus Volscū agrū, castellū ad lacū Fucinū vi expugnātū, atque in eo tria millia hominū capta, ceteris Volscis intra moenia cōpulsis, nec defendentibus agros. Dictator bello ita gesto, ut tantum non defuisse fortunę videretur, felicitate quam gloria maior in urbē rediit, magistratūque se abdicauit. Tribuni militū mentione nulla comitorū Consulāriū habita, credo ob iram Dictatoris creati, Tribunorū militū comitia edixerunt. Tum vero grauior cura Patribus incessit: quippe cum prodi causam ab suis cernerent. Itaque sicut priore anno per indignissimos ex plebeis cādidos omnium etiā dignorum redium fecerant: sic tum primoribus Patrum, splendore gratiaque ad petendum praeparatis, omnia loca obtinere, ne cui plebeio aditus esset, quatuor creati sunt, omnes iam functi eo honore, L. Furius Medullinus, C. Valerius Potitus, Cn. Fabius Vibulanus, C. Seruilius Hala. Hic relictus continuato honore, tum ob alias virtutes, tum ob recentem fauorem vnica moderatione partum. Eo anno, quia tempus induciarum cum Veienti populo

lo exierat, per Legatos Fecialesq; res repeti coepte, quibus venientibus ad finem legatio Veie- 55
 ritū obuiam fuit. Periere ne prius q̄ ipsi Senatum Romanum adissent, Veios iretur. Ab Sena-
 tu impetratum, quia discordia intestina laborarent Veientes, ne res ab iis repeterentur, rātū
 abfuit vt ex incōmodo alieno sua occasio peteretur. Et in Volscis accepta clades amisso Ver-
 rugine praesidio: vbi tantū in tempore fuit mementi, vt cum precātib; opem militibus, qui
 ibi a Volscis obsidebantur, succurri si maturatū esset, potuisset, ad id venerit exercitus sub- 60
 dō missus, vt ab recentī cede palantes ad praedandum hostes opprimerentur. Tarditatis cau-
 sa in Senatu magis fuit, q̄ in Tribunis: qui quia summa vi resistere nunciabātur, parum cogi-
 tauerunt nulla nō virtute superari humanarū viriū modum, fortissimi milites, nō tamē nec
 viui, nec post mortē inulti fuere. In sequenti anno P. & Cn. Cornelius Cossus, Cn. Fabio Am- 65
 busto, L. Valerio Potito Tribunis militum Cōsulari potestate, Veiens bellū motū ob super-
 bum responsum Veientis Senatus: qui Legatis repentibus res, ni faceret prope vrbe fia-
 nibusq; duros poenas quas Lartius Tolumnio dedisset, responderi iussit. Id Patres agre pas-
 si, decreuere vt Tribunū militum de bello indicendo Veientibus primo quocq; die ad populū
 ferrent. Quod vbi primo promulgatum est, fremere iuuentus nondū debellatum cum Vol- 70
 scis esse: modo duo praesidia occisione occisa cum periculo retineri: nullum annū esse, quo nō
 acie dimiceretur: & tanq̄ poeniteat laboris, nouū bellū cum finitimo populo & potētissimo pa-
 rari, qui omnē Hetruriam sit concitaturus. Hęc sua spē agitata, insuper Tribuni plebis ac-
 cendunt, maximū bellū Patribus cū plebe esse dicitant: eam de industria vexadā militiā, tru- 75
 cidandamq; hostib; obici: eam procul vrbe haberi atq; ablegari, ne domi per ocium memor
 libertatis, coloniarūq; aut agrī publici, aut suffragiū libere ferendi cōsilia agitet, prehensan-
 tesq; veteranos, stipediā cuiusq; & vulnera ac cicatrices numerabant: quid iam integri esse in
 corpore loci ad noua vulnera accipienda, quid superesse sanguinis, qui dari pro rep. posset, ro- 80
 gitantes. Hęc cū in sermonibus concienibusq; interdū agitates auertissent plebem ab susci-
 piēdo bello, profertur tempus ferūdā legis: quā, si subiecta inuidiā esset, antiquari apparebat.
 Inerim Tribunis militū in Volcū agrū ducere exercitum placuit, Cn. Cornelius vnus Ro- 85
 me relictus. Tres Tribuni postq̄ nullo loco castra Volcorū esse, nec cōmissuros se pralio ap-
 paruit, tripartito ad deuastandos fines discessere: Valerius Antium petiit, Cornelius Egiras,
 quacunq; incesse, late populati sunt tecta agrosq; vt distinerent Volcos. Fabius, quod ma-
 xime prebatur, ad Anxur oppugnandum sine vlla populatione accessit. Anxur fuit, quē nūc
 Tarracine sunt, vrbs prona in paludes. Ab ea parte Fabius oppugnationem ostendit. Circū 85
 missa quatuor cohortes cum C. Serulio Hala, cum imminentem vrbi collē cepissent, ex lo-
 co altiore, quā nullum erat praesidium, ingēri clamore ac tumultu moenia inuasere. Ad quem
 tumultum obstupefacti qui aduersus Fabium vrbe infimam tuebantur, locum dedere sca-
 las admouendi: plenaq; hostium cuncta erant, & in muris diu caedes pariter fugientū ac resi- 90
 stentū, armorum atq; inermium fuit. Coegebantur itaq; victi, quia cedentibus spē nihil
 erat, pugnam inire: cum pronunciatum repente, ne quis pręter armatos violaretur: reliquam
 omnem multitudinē voluntariam exiit armis, quorum ad duo millia & quingēti viui ca- 95
 piuntur: cętera praeda Fabius militem abstinuit, donec Collegē venirent: ab illis quoq; exer-
 citibus captū Anxur dicitans esse, qui ceteros Volcos a praesidio eius loci auertissent. Qui
 vbi venerunt, oppidum vetere fortuna opulentū tres exercitus diripere: eaq; primum beni- 95
 gnitas Imperatorum plebem Patribus reconciliauit. Additum deinde omnium maxime tem-
 pestiue precipuum in multitudinē munus, vt ante mentionem vllā plebis Tribunorumve,
 decerneret Senatus vt stipendiū miles de publico acciperet, cum ante id tēpus de suo quisq;
 functus eo munere esset. Nihil acceptū vnq; a plebe tanto gaudio traditur, concursum itaq;
 ad curiam esse, prehensatasq; exeūtium manus, & Patres verē appellatos: effectum esse faten- 100
 tibus, vt nemo pro tam munifica patria, donec quicq; viriū superesset, corpori aut sanguini
 suo parceret, cum commoditas iuuaret rem familiarem, saltem acquiescere eo tempore, quo
 corpus additum atq; operatum reip. esset, rū quod vltro sibi oblatū esset, nō a Tribunis ple-
 bis vnq; agitātū, nō suis sermonib; efflagratū, id efficiebat multiplex gaudii, cumulatōreq;
 gratiam rei. Tribuni pl. cōmunis ordinū letitię cōcordieq; soli expertes, negare tā id latum 105
 partibus vniuersis, nec prosperū fore, q̄ ipsi crederent: consilium specie prima melius fuisse, q̄
 vsu appariturum. Vnde em eam pecuniā confici posse, nisi tributo populo indico: ex alieno
 igitur aliis largitos, neque id etiam si ceteri ferant, passuros eos, quibus iam emerita stipena

dia essent: meliore cōditione alios militare, q̄ ipsi militassent: & eosdem in sua stipediā im-
 pensas fecisse, & in aliorum facere. His vocibus mouerunt partem plebis, postremo indico
 iam tributo, edixerunt etiam Tribuni auxilio se futuros, si quis in militare stipendium tribu-
 tum non contulisset. Patres benē coeptam rem perseueranter tueri, conferre ipsi primū: &
 5 quia nondum argentum signatum erat, as graue plaustris quidam ad arctum conuehentes
 speciosam etiam collationem faciebant. Cum Senatus summa fide ex censu conuulisset, pri-
 mores plebis nobilium amici ex composito conferre incipiunt, quos cum & a Patribus colla-
 dari, & a militari arate tanq̄ bonos ciues conspici vulgus hominū vidit, repente spreto Tri-
 bunitio auxilio, certamen conferendi est ortum, & lege perlata de indicendo Veientibus bel- 10
 lo, exercitum magna ex parte voluntarium noui Tribuni militum Cōsulari potestate Ve-
 ios duxere. Fuere autem Tribuni T. Quintius Capitolinus, Q. Quintius Cincinnatus, C.
 Iulius Tullus iterum, A. Manilius, L. Furius Medullinus tertium, M. Aemilius Mamercus.
 Ab his primum circūfessi Veii sunt. Sub cuius initium obfidionis, cum Hetruscorum
 consilium ad Fanum Voltumnā frequenter habitum esset, parum confiteo bello ne publico
 15 gentris vniuersę tuendis Veientes essent. Ea oppugnatio seignior insequenti anno fuit, parte
 Tribunorum exercitusq; ad Volscum aduocata bellum. Tribunos militū Cōsulari pote-
 state is annus habuit C. Valerius Poritum III. M. Sergium Fidenatem, P. Cornelium Ma-
 iuginesem, Cn. Cornelium Cossum, C. Fabium Ambustum, Sp. Nautium Rutilium iterū.
 Cum Volscis inter Ferentinum atq; Ecetram signis collatis dimicatum, Romanis secunda
 20 fortuna pugna fuit. Artena inde Volcorum oppidum ab Tribunis obsideri coepta, inde
 inter eruptionem tentatam compulsio in vrbe hoste, occasio data est Romanis irrumpendi,
 praterq; artem cetera capta. In arcem munitam natura globus armatorum concessit: infra
 arcem casti captiq; multi mortales. Arx deinde obsidebatur: nec aut vi capi poterat, quia
 pro spatio loci satis praesidii habebat: aut spē dabat deditōnis, omni publico frumento
 25 priusq; vrbs caperetur, in arcem conuecto. Tadioq; recessum inde foret, ni feruus arcem Ro-
 manis prodidisset: ab eo milites per locum arduum accepti, cepere. A quibus cum custodes
 trucidarentur, cetera multitudo repentino pauore oppressa, in deditōnem venit. Diruta
 & arce & vrbe Artena, reductę legiones ex Volscis, omnisq; vis Romana Veios conuersa
 est. Proditori prater libertatem, duarum familiarum bona in praemium data, Seruius Ro-
 30 manus vocitatus. Sunt qui Artenam Veientium, non Volcorum fuisse credant, prebet er-
 rorem, quod eiusdem nominis vrbs inter Cære atque Veios fuit: sed eam Reges Romani de-
 leuere, Cæretumq; non Veientium fuerat: altera hæc nomine eodem in Volco agro fuit,
 cuius excidium est dictum.

35 T. LIVII PATAVINI HISTORICI AB VRBE
 CONDITA LIBER QVINTVS.

40 ACE alibi parta, Romani Veisq; in armis erāt, tanta ira odioq;
 vt victis finem adesse appareret. Comitā vtriusq; populū longe
 diuersa ratione facta sunt. Romani auxēse Tribunorum militū
 Cōsulari potestate numerum: octo, quot nunquam antea creati,
 M. Aemilius Mamercus iterū, L. Valerius Potitius tertium, Ap. Clau-
 dius Crassus, M. Quintilius Varus, M. Iulius Rullus, M. Posthumius,
 45 M. Furius Camillus, M. Posthumius Albinus, Veientes cōtrā tadio
 annue ambitionis, quæ interdum discordiarum causa erat, Regē
 creauere. Offendit ea res populorum Hetruriam animos, non ma-
 iore odio regni, q̄ ipsius Regis. Grauis iam is antea genti fuerat
 opibus superbiaq; quia solennia ludorum, quos intermitteri nefas est, violenter diremisset: cū
 ob iram repulsa, quod suffragio XII. populorū alius sacerdos ei prelatus esset, artifices, quo-
 50 rum magna pars ipsius serui erāt, ex medio ludico repente abduxit. Gens itaq; ante omnes
 alias eo magis dedita religionibus, quod excelleret arte colendi eas, auxilium Veientibus ne
 gandum, donec sub Rege essent, decreuit. Cuius decreti suppressa summa est Veis propter
 metum Regis: qui a quo tale quid dictum referretur, pro seditionis eum principe, non vani
 sermonis autore habebat, Romanis est quietæ res ex Hetruria nunciabantur, tamen quia

omnibus consiliis eam rem agitari afferebatur, ita inueniebant, ut incipitiam munimenta esse 55
sent: alia in urbem & contra oppidanorum eruptiones versa, alia in Hetruriam spectans
auxiliis, si qua forte inde venirent, obstruebatur. Cum spes maior Imperatoribus Roma-
nis in obsidione, quam in oppugnatione esset, hybernacula etiam (res noua militi Romano) condi-
ficari coepit, consiliumque erat, hyemando continuare bellum. Quod postquam Trib. pl. iam diu
nullam nouandam res causam inuenientibus Romam est allatum, in concionem profiliunt, soli 60
citant plebis animos, hoc illud esse dicentes, quod ara militibus sint constituta: nec se sefellis-
se, id donum inimicorum veneno illitum fore: venisse libertatem plebis, remotam in perpetu-
um, & ablegatam ab vrbe & ab rep. iuuentutem, iam ne hyemam quidem aut tempori anni ce-
dere, ac domos ac res inuisere suas. Quam putarent continuatam militiam causam esse: nullam
profecto aliam inuenturos, quam ne quid per frequentiam iuuenum eorum, in quibus vires 65
omnes plebis essent, agi de commodis eorum posset. Vexari preterea & subigi multo acrius
quam venientes: quippe illos hyemem sub tectis suis agere, egregiis muris, situque naturali urbem
tutantes: militem Romanum in opere ac labore, inuibus pruinisque obrutum, sub pellibus du-
rare, ne hyemis quidem spatio, quae omnium bellorum terra marisque sit quies, arma deponen-
tem. Hoc neque Reges, neque ante Tribuniam potestatem creatam superbos illos COSS. neque 70
triste Dictatoris imperium, neque importunos Decemuitos iniunxisset feruoribus, ut perentiam
militiam facerent, quod Tribuni militum in plebe Romana regnum exercerent, quidnam
illi COSS. Dictatoris esse facturi essent, qui Proconsularem imaginem tam saeuam ac trucem
fecerunt? Sed id accidere haud immerito, non fuisse te octo quidem Tribunis militum locum
vlli plebeio. Antea trina loca cum contentione summa Patricios explere solitos, nunc iam 75
octo iuges ad imperia obtinenda ire, & ne in turba quidem herere plebeium quenquam: qui si ni-
hil aliud, admoneat Collegas, liberos & ciues eorum, non seruos militare, quos hyeme saltem
in domos ac tecta reduci oporteat, & aliquo tempore anni, parentes liberosque ac coniuges in-
uisere, & usurpare libertatem & creare magistratus. Haec taliaque vociferantes aduersarium
haud impari nacti sunt Ap. Claudium, relictum a Collegis ad Tribuniam seditiones con- 80
primendas, virum inbutum iam ab iuuenta certaminibus plebeis: quem autorem aliquot
annis ante fuisse memoratum esse per Collegarum intercessionem Tribuniam potestatis dis-
soluende. Is tum iam non promptus ingenio tantum, sed vsu etiam exercitatus, talem ora-
tionem habuit, Si vnquam dubitatum est Quirites, vtrum Trib. pl. vestra, an sua causa seditio-
num semper auctores fuerint, id ego hoc anno desisse dubitari certum habeo: & cum lator ta- 85
dem longi erroris vobis finem factum esse, tum quod secundis potissimum his vestris rebus hic
error est sublatum, & vobis & propter vos reip. gratulor. An est quisquam, qui dubitet nullis ini-
uriis vestris (si quae forte aliquando fuerunt) nunquam aequae quam munere Patrum in plebem, cui era
militantibus constituta sunt, Tribunos plebis offensos ac concitatos esse? quid illos aliud aut
eum timuisse creditis, aut hodie turbare velle, nisi concordiam ordinum: quam dissoluenda 90
maxime Tribuniam potestatis rentur esse. Hoc hercule tanquam artifices improbi opus que-
runt, qui & semper agrum aliquid esse in rep. volunt, ut sit ad cuius curationem a vobis adhi-
beantur. Vtrum enim defenditis, an impugnatam plebem? vtrum militantium aduersarii
estis, an causam agitis: nisi forte hoc dicitis, quicquid Patres faciunt, displicet, siue illud pro
plebe, siue contra plebem est. Et quemadmodum cum seruis suis verant domini quicquam rei cum 95
alienis hominibus esse, pariterque in ipsis beneficio ac maleficio abstinere aequum censent: sic
vos interdictis Patribus commercio plebis, ne nos comitate ac munificentia nostra prouo-
cemus plebem, nec plebis nobis dicto audiens atque obediens sit. Quanto tandem, si quicquam in
vobis, non dico ciuilibus, sed humani esset, fauere vos magis, & quantum in vobis esset, indolge-
re potius comitati Patrum atque obsequio plebis oportuit? Quae si perpetua concordia sit, quis 100
non spondere ausit, maximum hoc imperium inter finitimos breui futurum esse? Atque ego
quantum hoc consilium Collegarum meorum, quo abducere insecuta a Veis exercitum no-
luerunt, non vile solum, sed etiam necessarium fuerit, postea edisseram, nunc de ipsa condi-
tione dicere militantium libet, quam orationem non apud vos solum, sed etiam in castris
si habeatur, ipso exercitu disceptate, aequam arbitror videri posse. in qua si mihi ipse nihil 105
quod dicerem, in mentem venire posset, aduersariorum certe orationibus contentus essem. Nega-
bant nuper data esse ara militibus, quia nunquam data essent, quoniam modo igitur nunc indigna-
ri possunt, quibus aliquid noui adiectum commodi sit, eis laboris etiam noui pro portione inuisa-

gi. Nunc nec opera sine emolumento, nec emolumentum ferme sine impensa opera est. Labor
voluptas quod dissimillima natura, societate quadam inter se naturali sunt iuncta. Molestae
antea ferebat miles se suo sumptu operam reip. prebere, gaudebat idem partem anni se agrum
suum colere, quarere vnde domum militiaeque se ac suos tueri posset: gaudet nunc fructus sibi
remp. esse, & laurus stipendium accipit. Aequo igitur animo patitur se ab domo, ab re fami-
liari, cui grauis impensa non est, paulo diutius abesse. An si ad calculos eum resp. vocet, non
merito dicat, Annua ara habes, annuam operam ede! an tu aequum censens militiam semestri
solidum te stipendium annuum accipere? Inuitus in hac parte orationis Quirites moror.
Sic enim agere debent, qui mercenario milite vtuntur: at nos tanquam cum ciuibus agere volu-
mus, agique tanquam cum patria nobiscum, equum censemus. Aut non suscipi bellum oportuit, aut
geri pro dignitate Po. Ro. & perfici quamprimum oportet. Perficeretur autem si virgemus
obsessos, si non ante abscedimus, quam spei nostra finem captis Veis impouerimus. Si hercule
nulla alia causa, ipsa indignitas perseuerantiam imponere debuit. Decem quondam annos
vrbs oppugnata est ob vnam mulierem ab vniuersa Graecia, quam procul ab domo: quot tetras?
quot maria distans: nos intra vicefimum lapidem, in conspectu propere urbis nostrae annuam
oppugnationem perferre piget, scilicet quia leuis causa belli est, nec satis quicquam iusti doloris
est, quod nos ad perseuerandum stimulet. Septies rebellarunt, in pace nunquam fidi fuerunt, a-
gros nostros millies depopulati sunt, Fidenates deficere a nobis coegerunt, colonos nostros
ibi interfecerunt, auctores fuisse contra ius gentium cadis impia: Legatorum nostrorum, He-
truriam omnem aduersus nos concitare voluerunt, hodieque id moluntur, res repetentes Le-
gatos nostros haud procul abfuit quin violarent: cum his molliter & per dilationes bellum
geri oportet? Si nos tam iustum odium nihil mouet, ne illa quidem oro vos mouent? opa-
ribus ingentibus sepra urbs est, quibus intra muros coercetur hostis: agrum non coluit, &
cultura euastata sunt bello, si reducimus exercitum, quis est qui dubitet illos non cupiditate
solum vlciscendi, sed etiam necessitate imposta ex alieno praedandi, cum sua miserint, a-
grum nostrum inuasuros? Non differimus igitur bellum isto consilio, sed intra fines no-
stros accipimus. Quid illud quod proprie ad milites pertinet, quibus boni Tribuni pl. cum
stipendium extorquere voluerunt, nunc consultum repete volunt, quale est: vallum fossamque,
ingentis vtraque rem operis, per tantum spatium duxerunt: castella primo pauca, postea exer-
citu aucto creberrima fecerunt: munitiones non in urbem modo, sed in Hetruriam etiam spe-
ctantes, si qua inde auxilia veniant, opposuere. Quid turres, quid vineas testudinesque, & talium
oppugnandarum urbium apparatus loquar? cum tantum laboris exhaustum sit, & ad finem
iam operis tandem peruentum, relinquendane haec censetis, ut ad aestatem rursus nouus de-
integro his instituendis exuderet labor: quanto est minus opera tueri facta, & instare, & per-
seuerare, defungique cura? Breuis enim profecto res est, si vno tenore peragitur, nec ipsi per in-
termissiones has interuallaque, leuorem spem nostram facimus. Loquor de opere, & de tempo-
ris iactura. Quid periculi, quod differendo bello adimus? num obliuisci nos haec tam crea-
bra Hetruriae consilia de mittendis Veis auxiliis, patiuntur: ut nunc res se habet, irati sunt,
oderunt, negant missuros: quantum in illis est, capere Veios licet. Quis est, qui spondeat eun-
dem, si differat bellum, animum postea fore: cum si laxamentum dederis, maior frequentiorque
legatio itura sit, cum id quod nunc offendit Hetruscos, Rex creatus Veis mutari spatium in-
terposito possit, vel consensu ciuitatis, vel eo reconcilient Hetruriae animos, vel ipsius volun-
tate Regis, qui obstat regnum suum saluti ciuium nolit. Videre quot res sunt inuiles sequan-
tur illam viam consilii: iactura operum tanto labore factorum, vastatio imminens finium no-
strorum, Hetruscum bellum pro Veniente concitatum. Haec sunt Trib. consilia vestra, non her-
culedissimilia, ac si quis agro, qui curari se fortiter passus, exemplo conualescere posset, cibi
gratia praesentis aut potionis, longinquum & forsitan insatiablem morbum efficiat. Si medi-
camentum ad hoc bellum nihil pertineret, ad disciplinam certe militiam plurimum intererat, in-
fuescere militem nostrum non solum parta victoria frui, sed si res etiam lentior sit, pati tedium,
50 & quauis serae spei exitum expectare: & si non sit estate perfectum bellum, hyemem opperiri:
nec sicut aestiuas aues statim autumno recta ac recessum circumspicere. Obsecro vos, venen-
di studium ac voluptas homines per niues ac pruinas, in montes syluamque rapit, belli necessita-
tibus eam patientiam non adhibebimus, quam vel iustus ac voluptas elicere solet: adeo ne effecimur
nata corpora militum nostrorum esse putamus, adeo molles animos, ut hyemem vnam duta-

te in castris, abesse ab domo non possint: vt tanq̄ nauale bellum tempestatibus captandis, & 58
 obseruando tempore anni gerant: non estus, non frigora pati possint: erubescant profecto, si
 quis eis hac obiciat: contendantq; & animis & corporibus suis virilem patientiam inesse, &
 se iuxta hyeme atq; estate bella gerere posse: nec se patrociniū mollitię inertięq; mandasse
 Tribunis: & meminisse hęc ipsam potestatem non in vmbra, nec in rectis maiores suos creasse.
 Hęc virtute militum vestrorum, hęc Romano nomine sunt digna, non Veios tantum, nec 60
 hoc bellum inuerti quod instat, sed famam, & alia bella, & ad ceteros populos in posterū que
 rere. An mediocri discrimen opinionis securum ex hac re putatis: vtrum tandem finiti-
 mi Po. Ro. esse putent, cuius si qua vrbs primum illū breuissimi temporis sustinuerit impe-
 rum, nihil deinde timeat? An hic sit terror nominis nostri, vt exercitum Ro. non tedium lo- 65
 ginque oppugnationis, non vis hyemis ab vrbe circumfessa semel amouere possit, nec finem
 vllum aliū belli q̄ victoriam nouerit: nec impetu potius bella, q̄ perseverantia gerat: que in o-
 mni quidem genere militia, maxime tamen in obsidendis vrbus necessaria est, quarum plu-
 rasq; munitionibus ac naturali situ inexpugnabiles, fame sitiq; temp⁹ ipsum vincit atq; exple-
 gnat: sicut Veios expugnabit, nisi auxilio hostibus Trib. pl. fuerint, & Romę inuenerint præ-
 sidia Veientes, que nequicq; in Ferruria querunt. An est quicq; quod Veientibus optatum 70
 eque contingere possit, q̄ vt seditionibus primum vrbs Romana, deinde velut ex cōtagione
 castra implentur? At hercule apud hostes tanta modestia est, vt nō obsidionis rēdio, non de-
 niq; regni, quicq; apud eos nouatum sit, non negata auxilia ab Ferrulicis iritauerūt animos.
 Morietur enim extēplo, quicq; erit seditionis autor: nec cuiq; dicere ea licebit, que apud vos
 impune dicuntur, fustuarium metetur, qui signa relinquit aut presidio decedit: autores si- 75
 gna relinqui & deserendi castra, non vni aut alteri militi, sed vniuersis exercitibus palam
 in concione audiuntur, adeo quicquid Trib. pl. loquitur, et si prodende patrię, dissoluendęq;
 reip. est, assuecitis quidē audire, & dulcedine potestatis eius capri, quilibet sub ea scelera late-
 re finitis. Reliquum est, vt que hic vociferantur, eadem in castris & apud milites agant, &
 exercitus corrumpant, ducibusq; parere non patiantur: quoniam ea demum Romę libertas 80
 est, non Senatum, non magistratus, non leges, non mores maiorum, non instituta Patrum, nō
 disciplinam veteri militię. Par iam etiā in concionibus erat Appius Tribunus pl. cū subito
 (vnde minime quis crederet) accepta calamitas apud Veios, & superiorem Appium in cau-
 sa, & concordiam ordinum maiorem ardoremq; ad obsidendos pertinacius Veios fecit. Nā
 cum agger promotus ad vrbe, vineęq; tantum non iam iniunctę moenibus essent, dum ope 85
 ra interdiu sunt intentius, q̄ nocte custodiuntur, patefacta repente porta, ingens multitudo
 facibus maxime armata, ignes coniecit, horęq; momento simul aggerem ac vineas tam lon-
 gi temporis opus incendium hausit: multiq; ibi mortales nequicq; opē ferentes, ferro igniq;
 absumpti sunt. Quod vbi Romam est nunciatum, mœsticiam omnibus, Senatū curam me-
 tumq; iniecit, ne tum vero sustineri nec in vrbe seditio, nec in castris posset, & Tribuni ple- 90
 bis velut ab se victę reipublicę insultaret: cum repente quibus census equeter erat (equi pu-
 blici non erant assignati) consilio prius inter sese habito, Senatum adeunt: factaq; dicendę
 potestate, equis se suis stipendia facturos promittunt. Quibus cum amplissimis verbis gra-
 tię ab Senatu actę essent, fama q; ea forum atq; vrbe peruasisset, subito ad curiam concu-
 sus sit plebis, pedestris ordinis se aiunt nunc esse, operamq; reip. extra ordinem polliceri, seu 95
 Veios, seu quō aliō ducere velint. Si Veios ducti sint, negant se inde prius q̄ capta vrbe ho-
 stium redituros esse. Tum vero iam superfundenti se lætitię vix temperatum est. Nō enim
 sicut equites, dato magistratibus negocio, laudari iussi, neq; aut in curiam vocati, quibus re-
 sponsum daretur, aut limine curię continebatur Senatus: sed profe quisq; ex superiore loco
 ad multitudinem in comitio stantem, voce manibusq; significare publicam læticiam, beatā 100
 vrbe Romanam, & inuictam, & æternam illa concordia dicere, laudare equites, laudare ple-
 bem, diem ipsum laudibus ferre: victam esse fateri comitatem benignitatemq; Senatus, certa-
 tim Patribus plebiq; manare gaudio lachryma, donec reuocatis in curiam Patrib⁹, Senatus
 consultum factum est, vt Tribuni militares concione aduocata, pedibus equitibusq; gra-
 tias agerent, memorem pietatis eorum erga patriam dicerent Senatum fore: placere autem 105
 omnibus his voluntariam extra ordinem professis militiam, era procedere: & equiti certus
 numerus aris est assignatus. Tum primum equis merere equites coeperunt, Voluntariis du-
 ctus exercitus Veios, non amissa mō restituit opera, sed noua etiā instituit. Ab vrbe cōmea-

1 rus interiore q̄ antea subuehi cura, ne quid tam benemerito exercitū ad vsū deesse. Intē-
 quens annus Trib. militum Consulati potestate habuit C. Seruiliū Halam tertium, Q. Ser-
 uiliū, P. Virginiū, Q. Sulpitiū, A. Maniliū iterum, M. Sergiū iterū. His Tribunis dum
 cura omniū in Veiens bellum intenta est, neglectum Anxuri presidii vagationib⁹ militum,
 & Volcos mercatores vulgo receptando, proditis repēte portarū custodibus, oppressum est.
 Minus militum perit: quia præter agros, lizarū in modū omnes per agros vicinasq; vrbes ne
 gociabatur. Nec Veis melius gesta res, quod tum caput omniū curarū publicarū erat. Nā
 & duces Romani plus inter se irarū, q̄ aduersus hostes animi habuerunt: & auctū est bellum
 aduentu repētino Capenatiū atq; Faliscorū. Hi duo Ferrurię populū, quia proximi regione
 10 erant, deuictis Veis bello quoq; Romano se proximos fore credentes: Falisci propria etiā
 causa infesti, q̄ Fidenati bello se iam antea inuiscuerāt, per Legatos vltro citroq; missos iu-
 reiuarum inter se obligati, cum exercitib⁹ necopinato ad Veios accessere. Fecit ea regione,
 quia M. Sergius Trib. militum præerat, castra adorti sunt, ingentemq; terrorem intulere, quia
 Ferruriam oēm excitam sedibus, magna mole adesse Romani crediderant. Eadem opinio
 15 Veientes in vrbe concitauit. Ita ancipiti prælio castra Romana oppugnabantur, concursam
 resq; cū huc atq; illuc signa transferrent, nec Veietem satis cohibere intra munitiones, nec
 suis munimentis arceri iam vim ac tueri se ab interiore poterant hoste. Vna spes erat, si ex
 maiorib⁹ castris subueniretur, vt diuersę legiones, alię aduersus Capenatē ac Faliscū, alię cō-
 tra eruptionē oppidanorū pugnarent. Sed castris præerat Virginiū, priuatim Sergio inui-
 20 sus manifestusq;. Is cum pleraq; castella oppugnata, superatas munitiones, vtrinq; inuehi hō-
 stē nūciaretur, in armis milites tenuit, si opus foret auxilio, Collegam dicētrās ad se missurū,
 huius arrogantiam pertinaciā alterius equabat, qui ne quam opē ab inimico videretur perit
 se, vinci ab hoste q̄ vincere per ciuē maluīt. Diu in medio cęsi milites, postremo desertis mu-
 25 nitionib⁹ perpauci in maiora castra, pars maxima atq; ipse Sergius Romā pertenderūt. Vbi
 cum omnem culpam in Collegā inclinaret, acciri Virginiū ex castris, in terra præesse Lega-
 tos placuit. Acta deinde in Senatu res est, certatumq; inter Collegas maledictis: pauci reip.
 huic atq; illi, vt quosq; studiū priuatim aut gratia occupauerunt, adfunt. Primores Patrum
 siue culpa siue infelicitate Imperatorum tam ignominiosa clades accepta esset, censuere non
 30 expectandū iustū tempus comitiorū, sed extemplo nouos Trib. militum creādos esse, qui Cal-
 oclib. magistratū occiperent. In quam sententiam cū pedibus iretur, ceteri Trib. militum
 nihil contradicere. At inimicū Sergius Virginiūsq;, propter quos poenitere magistratū
 eius anni Senatū apparebat, primo deprecari ignominiam, deinde intercedere Senatū cōsul-
 35 to, negare se ante Idus Decemb. solennē in eūdis magistratibus diem honore abituros esse. In-
 ter hæc Trib. pl. cum in concordia hominū, secundisq; rebus ciuitatis, inuiti silentiū tenuis-
 sent, feroces repente minari Trib. militum, nisi in auctoritate Senatus essent, se in vincula eos
 duci iussuros esse. Tum C. Seruilius Hala Trib. militū, Quod ad vos attinet Trib. pl. minasq;
 vestras, ne ego libenter experiret, q̄ non plus in his iuris, q̄ in vobis animi esset: sed nescit
 40 rendere aduersus auctoritatem Senatus, proinde & vos desinite inter nostra certamina locum
 iniuria querere, & Collegę aut facient quod censet Senatus: aut si pertinacius tendent, Dicta-
 torem extēplo dicam, qui eos abire magistratu cogat. Cum omniū assensu comprobata ora-
 tio esset, gauderentq; Patres sine Tribunitię potestatis terriculis inuentū esse aliā vim maio-
 rem ad coercendos magistratus, victi cōsensu omniū comitia Tribunorū militū habuere: qui
 Cal. Octob. magistratū occiperent, seq; eā ante diem magistratu abdicauer. L. Valerio Pos-
 45 tito quartum, M. Furio Camillo iterū, M. Aemilio Mamercō tertiu, Cn. Cornelio Cossō ite-
 rum, C. Fabio Ambusto, L. Iulio Tullio Tribunis militū Cōsulati potestate, multa domi-
 natięq; gesta. Nam & bellū multiplex fuit eodē tempore ad Veios, & ad Capenā, & ad Faleri-
 os, & in Volcos, vt Anxur ab hostib⁹ recuperaretur: & Romę simul de delectu, simul de tri-
 buto conferēdo laboratum est: & de Trib. pl. cooprandis cōrentio fuit, & haud paruum mo-
 50 trib. militū fuit, delectum haberi: nec iuniores modo cōscripti, sed seniores etiā coacti no-
 mina dare, vt vrbis custodiā agerent. Quātū autem augebatur militū numerus, tanto ma-
 iore pecunia in stipendiū op⁹ erat: eaq; tributo cōferebatur inuitis cōferentib⁹, qui domi re-
 manebāt: quia tuentib⁹ vrbē opera quoq; militari laborandū, seruandūq; reip. erat. Hęc per
 se graua, indigniora vt videretur, Tribuni pl. seditionis concionibus faciebāt: ideo aza mi-

libris constituta esse arguendo, ut plebis partem militiæ, partem tributo conficeret. Vnum 55
 bellum annum iam terram trahi, & consulto male geri, ut diutius gerantur: in quatuor deinde
 bella vno delectu exercitus scriptos, & pueros quoque ac senes extractos, iam non astatis, nec
 hyemis discrimen esse, ne vlla quies vni miseræ plebi sit: quæ nunc etiam vectigalis ad vnum
 facta sit, ut cum confecta labore, vulneribus, postremo atate, corpora retulerint, incultaque om-
 nia diutino dominorum desiderio domi inuenerint, tributum ex affecta refamiliori pen- 60
 dant, atque militaria velut fœnore accepta, multiplicia reip. reddant. Inter delectum tributa-
 rumque, & occupatos animos maiorum rerum curis, comitiis Tribunorum plebis numerus
 expleri nequit. Pugnatū inde, in loca vacua ut Patricii cooptarentur. Postquam obtineri non po-
 terat, tamen labefactandæ legis Tribunitiæ causa effectum est ut cooptarentur Trib. pl. C. Lu-
 cerius, & M. Acutius, haud dubie Patriciorum opibus. Fors ita tulit, ut eo anno Trib. pl. C. 65
 Trebonius esset, qui nomini ac familiæ debitum prestare videretur Treboniæ legis patrocini-
 um. Is quod persistens Patres quidam primo incepto repulsi cum Tribunos militum ex-
 pugnantem, quociferans legem Treboniam sublatam, & cooptatos Tribunos pl. nō suffragiis
 populi, sed imperio Patriciorum, & eō deuoluī rem, ut aut Patricii aut Patriciorum astate
 habendi Trib. pl. sine, eripi sacras leges, extorqueri Tribunitiam potestatem, id fraude Pa- 70
 triciorum, scelere ac prodicione Collegarum factum arguere. Cum arderent inuidia non Pa-
 tres modo, sed etiam Tribuni plebis, cooptari pariter, & qui cooptauerāt, tū ex collegio tres
 P. Curiatius, M. Metilius, & M. Minutius trepidi rerum suarum, in Sergium Virginiumque
 prioris anni Tribunos militares incurrūt, in eos ab se iram plebis inuidiamque die dicta auer-
 runt: quibus delectus, quibus tributum, quibus diutina militiæ longinquitasque belli sit grauis, 75
 qui clade accepta ad Veios doleant, qui amissis liberis, fratribus, propinquis, affinis, lugen-
 tes domos habeant, iis publici priuatique doloris exequendi ius, potestatemque ex duobus no-
 xiiis capitibus datam ab se memorant. Omnium namque malorum in Sergio Virginioque cau-
 sas esse, nec id accusatorem magis arguere, quam fateri reos, qui noxi ambo alter in alterum cau-
 sam conferant, fugam Sergii Virginii, prodicionem increpans Virginii: quorum 80
 adeo incredibilem amentiam fuisse, ut multo verisimilius sit, compacto eam rem & communi
 fraude Patriciorum actam. Ab his & prius datum locum Veientibus ad incendenda ope-
 ra, belli trahendi causa, & nunc proditum exercitum, tradita Faliscis Romana castra, omnia
 fieri, ut consensit ad Veios iuuētus, nec de agris nec de aliis commodis plebis ferre ad popu-
 lum Trib. frequentiaque vrbana celebrare actiones, & resistere cōspirationi Patriciorum possint, 85
 Preiudiciū iam de rebus & ab Senatu & à Po. Ro. & ab ipsorum Collegis factum esse. nam & Se-
 natu consulto eos ab rep. remotos esse: & recusantes abdicare se magistratu, Dictatoris metu
 ab Collegis coercitos esse: & Po. Ro. Tribunos creasse, qui non Idibus, Decembris die solenni
 sed extemplo Cal. Octobris magistratū occiperēt: quia stare diutius resp. his manentibus in
 magistratu non possent. Et tamen eos tot iudiciis cōfessos prædamnatosque, venire ad populi 90
 iudicium: & existimare defunctos se esse, satisque poenarum dedisse, quod duobus mensibus citi-
 priuati facti sint: neque intelligere nocendi sibi diuturnam potestatem ereptam esse, non poenā
 irrogatam, quippe & Collegis abrogatum imperium, qui certe nihil deliquissent, illos repe-
 rent animos Quiritis, quos recenti clade accepta habuissent, cum fuga trepidum, plenum
 vulnere ac pauore incidendum portis exercitum viderint, non fortunam aut quenquam Deo- 95
 rum sed hos duces accusantem, pro certo se habere, neminem in concione stare, qui illo die
 non caput, domum, fortunamque L. Virginii ac Marci Sergii sit execratus detestatusque: minime
 conuenire, quibus iratos quosque deos precatus sit, in iis sua potestate, cum liceat & oporteat
 non vti, nunquam deos ipsos admouere nocentibus manus, satis esse, si occasione vlciscendi
 laesos arment. His orationibus incitata plebs denis milibus artis grauis reos condemnat, ne 100
 quicquam Sergio Marrem communem belli fortunamque accusante, Virginio deprecante ne infe-
 licior domi quam militiæ esset. In hos versa ita populi, cooptationis Tribunorum, fraudisque cō-
 tra legem Treboniam factæ, memoriam obscuram fecit. Victores Tribuni, ut præsentem
 mercedem iudicii plebes haberet, legem agrariam promulgant: tributumque conferri prohibe-
 bent, cum tot exercitibus stipendio opus esset, resque militiæ ita prosperè gereretur, ut nullo bel- 051
 lo veniretur ad exitum rei, namque Veios castra, que amissa erāt, recuperata, castellis præsidii-
 firmantur. Prætant Tribuni militum M. Aemilius, & Q. Fabius, M. Furio in Faliscis, & Cn.
 Cornelio in Capenate agro hostes nulli extra moenia inuenti, prædæ actæ, incendiisque villarū

ac frugum vastati fines: oppida nec oppugnata, nec obfessa sunt. At in Volscis depopulato
 agro, Anxur nequicquam oppugnatum, loco alto situm: & postquam vis irrita erat, vallo fossaque obfi-
 deri coactum. Valerio Potito Volsci Prouincia euenerat. Hoc statu militarium rerum, fe-
 ditio intestina, maiore mole coorta, quam bella tractabantur: & cum tributum conferri per Tri-
 bunos non posset, nec stipendium Imperatoribus mitteretur, atque militaria flagitaret miles,
 haud procul erat quin castra quoque vrbana: seditionis contagione turbarentur. Inter has itis
 plebis in Patres, cum Trib. pl. nunc illud tempus esse dicerent stabilendam libertatis, & ab Ser-
 giis Virginisque ad plebeios viros fortes ac strenuos transferendi summi honoris, non tamē
 ultra processum est, quam ut vnus ex plebe vsurpandi iuris causa, P. Licinius Caluus Trib. mili-
 tum Consulari potestate crearetur, ceteri Patricii creati, P. Manilius, P. Titinnius, P. Meli- 10
 L. Furius Medullinus, L. Popilius Volco. Ipsa plebs mirabatur se tantam rem obrinuisse: nō
 is modo qui creatus erat, vir nullis antè honoribus vsus, vetus tantum Senator, & atate iam
 grauis, nec satis constat, cur primus ac potissimus ad nouum delibandum honorem fit habi-
 tus. Alii Cn. Corneliū fratris, qui Tribunus militum priore anno fuerat, triplexque stipen- 15
 dium equitibus dederat, gratia extractum ad tantum honorem credunt. Alii orationem ip-
 sum tempestiuam de concordia ordinum, Patribus plebi que gratiam habuisse. Hac victoria co-
 mitiorum exultantes Trib. pl. quod maxime rem publicā impediēbat, de tributo remiserunt,
 Et collatum obedienter missumque ad exercitum est. Anxur in Volscis breui receptum
 est, neglectis die festo custodiis vrbis. Insignis annus hyeme gelida ac niuosa fuit, adeo ut
 20 via clausa, Tiberis innauigabilis fuerit. Annona ex antè conuecta copia nihil mutauit. Et
 quia P. Licinius ut ceperat haud tumultuose magistratū maiore gaudio ple. quam indignatione
 Patrum, ita etiam gessit, dulcedo inuasit proximis comitiis Tribunosque militum plebeios creati
 di, vnus M. Veturius ex Patriciis candidatis locū tenuit, plebeios alios Trib. militum Con-
 sulari potestate omnes ferè ceterique dixere, M. Pomponiū, Cn. Duillium, Volentem Publiciū, Cn.
 25 Genutiū, L. Attiliū, Tristem hyemem, siue ex intemperie calī rapim mutatione in contra-
 riu facta, siue alia qua de causa, grauis pestilensque omnibus animalibus æstas excepit. Cuius insa-
 nabilis perniciē quā nec causa, nec finis inueniebatur, libri Sybillini ex S. C. aditi sunt. Duuiriū
 sacris faciundis, lectissima tunc primum in vrbe Romana facta, per dies octo, Apollinē, La-
 tonamque & Dianā, Herculem, Mercurium atque Neptunū, tribusque amplissime tū apparari pote-
 30 rat, stratis lectis placauerunt. Priuatum quoque id sacrum celebratum est. Tota vrbe parentibus
 ianuis, promissu quoque vsu rerū omnium in propatulo posito, notos ignotosque passim aduenas in
 hospitium ductos ferunt: & cum inimicis quoque benigne ac comiter sermones habitos, iurgis ac
 libris temperatum vinculis quoque dempta in eos dies vincula, religioni deinde fuisse, quibus
 eam opem derulissent, vinciri. Interim ad Veios terror multiplex fuit, tribus in vnum bellis
 35 collatis. namque eodē quo antea modo circum munimenta (cui repente Capenates, Faliscique
 subsidio venissent) aduersus tres exercitus ancipiti prælio pugnatū est. Ante omnia adiuuit
 memoria damnationis Sergii ac Virginii. Itaque maioribus castris, vnde antea cessatum fue-
 rat, breui spatio circumducte copie Capenates, in vallum Romanum versos ab tergo aggredi
 untur. Inde pugna cepta Faliscis intulit terrorem, trepidantesque eruptio ex castris opportua-
 40 ne facta auertit: repulos deinde, insecuti victores ingentem ediderunt cadem. Nec ita multo
 post iam palantes, veluti forte oblati, populatores Capenatis agrī reliquias pugne absumpta-
 re: & Veientium refugientes in vrbem multi ante portas cessi, dum præ metu ne simul Romanus
 irrumperet, obiectis foribus extremos suorum excludere. Hęc eo anno acta. Et iam comitia Tri-
 45 bunorum militum aderant: quoque propè maior Patribus quam belli cura erat: quippe non cōmu-
 nicatū modo cum plebe, sed propè amissum cernentibus summū imperiū. Itaque clarissimis
 viris ex composito preparatis ad petendum, quos prætereundi verecundiam crederent fore,
 nihilominus ipsi perinde acsi omnes candidati essent, cuncta experientes, non homines mo-
 do, sed deos etiam excipiebant, in religionem vertentes comitia biennio habita. Priore ana-
 50 no intolerandam hyemem, prodigiisque diuinis similem coortam: proximo nō prodigia, sed
 iam euentus, pestilentia agris vrbibus illatam, haud dubia ita deum, quos pestis eius accendat
 causa placandos esse in libris Fatalibus inuentum sit, comitiis, auspiciato que fierent, indignū
 Diis visum honores vulgari, discriminaque gentium confundi. Præterquam maiestate potentium, re-
 ligione etiam attoniti homines, Patricios omnes, partem magnā honoratissimū quenque Tri-
 bunos militum Consulari potestate creauere, L. Valerium Potitū, Q. Valerium Maximū, M. Furiū

Camillum iterum, L. Furium Medullinum tertium, Q. Seruillum Fidenatem iterum, Q. 55
 Sulpitium Camerinum iterum. His Tribunis ad Veios nihil admodum memorabile actū
 est: tota vis in populationibus fuit, duo summi Imperatores, Potitus à Faleriis, Camillus à
 Capena prædas ingentes egere: nulla incolumi relicta re, cui ferro aut igni noceri posset. Pro-
 digia interim multa nunciari, quorum pleraq; & quia singuli autores erant, parum credita
 speratq; & quia hostibus Hetruscis, per quos ea procurarent, Aruspices non erant. In vnum 60
 omnium cura versa fuit, quòd lacus in Albano nemore sine vllis caelestibus aquis, causæ
 qua alia, quæ rem miraculo eximeret, in altitudinem insolitam creuit. Quidnam eo dii por-
 tenderent prodigio, missi sciscitatum oratores ad Delphicum oraculum: sed propior inter-
 pres satis oblatas senior quidam Veiens, qui inter cauillantes in stationibus ac custodiis mi-
 lites Romanos Hetruscisq; vaticinantis in modum cecinit, priusq; ex lacu Albano aqua e- 65
 missa foret, nunquam potiturum Veis Romanorum. Quod primo velut temere iactū, sper-
 nit: agitari deinde sermonibus ceptum est, donec vnus ex statione Romana percontatus
 proximum oppidanorum, iam per longinquitatem belli commercio sermonum facto, quif-
 nam is esset, qui per ambages de lacu Albano iaceret: postquam audiuit aruspice[m] esse, vir
 haud intacti religione animi, causatus de priuati portenti procuratione, si opera illi essent, 70
 consulere velle, ad colloquium vatem elicit. Cumq; progressi ambo à suis longius essent
 inermes, sine vllò metu, praualeus iuuenis Romanus senem infirmum in conspectu omniū
 rapum, nequicq; tumultuantibus Hetruscis ad suos transtulit. Qui cum productus ad Im-
 peratorem, inde Romam ad Senatū missus esset, sciscitantibus quidnam id esset, quod de
 lacu Albano docuisset, respondit profecto iratos deos Veienti populo illo fuisse die: quo sibi 75
 eam mentem obieciissent, vt excidium patriæ fatale proderet. Itaq; quæ tum cecinerit diui-
 no spiritu instinctus, ea se nec vt iudicia sint, reuocare posse: & tacendo forsitan quæ dii im-
 mortales vulgari velint, haud minus quam celanda effando nefas contrahi. Sic igitur libris
 fatalibus, sic disciplina Hetrusca traditum esse. Vt quando aqua Albana abundasset, tum si
 eam Romanus rite emisisset, victoriam de Veientibus dari: antequam id fiat, deos moenia 80
 Veientium deserturos non esse. Exequabantur inde quæ solennis deriuatio esset, sed auctorē
 leuem, nec satis fidum super tanta re esse Patres rati, decreuerunt Legatos, fortesq; oraculi Py-
 thici expectandas. Priusq; à Delphis oratores rediret, Albanie prodigii piacula inuenire
 tur, noui Tribuni militum Consulari potestate L. Iulius Tullus, P. Furius Medullinus quar-
 tum, L. Sergius Fidenas, Aurelius Posthumius Regillensis, P. Cornelius Maluginensis, A. 85
 Manilius magistratum inierunt. Eo anno Tarquinienfes, noui hostes exorti, quia multis si-
 mul bellis, Volsorum ad Anxur, vbi præsidium obsidebatur: Aequorum ad Labicos, qui Ro-
 manam ibi coloniam oppugnabant, ad hoc Veienti quoq; & Falisco & Capenati bello occu-
 patos videbant Romanos: nec intra muros quietiora negocia esse certaminibus Patrum ac
 plebis. Inter hæc locum iniuriæ rati esse, prædatum in agrum Romanum cohortes expedi- 90
 tas mittunt: aut enim passuros inultam eam iniuriam Romanos, ne nouo bello se onera-
 rent: aut ex quo, eoq; parum valido exercitu persecuturos. Romanis indignitas maior, q; cu-
 ra populationis Tarquinienfium fuit, eo nec magno conatu suscepra, nec in longum dilata
 res est. Aurelius Posthumius & L. Iulius non iusto delectu (etenim ab Tribunis plebis im-
 pediebantur) sed propè voluntariorum quos adhorrando incitauerant, coacta manu per a- 95
 gram Carere obliquis tramitibus egressi, redeuntes à populationibus grauesq; præda Tar-
 quinienfes oppressere. Multos mortales obruncant, omnes exiunt impedimentis: & rece-
 ptis agorum suorum spoliis Romam reuertuntur. Biddum ad recognoscendas res datum
 dominis, tertio incognita erant autem ea pleraq; hostiū ipsorum) sub hasta venierē, quodq;
 inde redactum, militibus est diuisum. Cætera bella, maximèq; Veiens, incerti exitus erant, 100
 iamq; Romani desperata ope humana, fata & deos spectabant, cum Legati ab Delphis vene-
 runt, fortem oraculi afferentes, congruentem responso captiui vatis, Romane aquam Alba-
 nam caue lacu contineri, caue in mare manare suo flumine sinas: emissam per agros rigabis,
 dissipatamq; riuus extingues: tum tu insiste audax hostiū muris, memor quam per tot an-
 nos obsides urbem, ex ea tibi his, quæ nunc panduntur, satis victoriam datam, bello perfe- 10
 cto donum amplum victor ad mea templa portato, sacraq; patria, quorum omnia cura est,
 instaurata vt asolet facito. Ingens inde haberi captiuus vates ceptus, eumq; adhibere Tri-
 buni militum, Cornelius Posthumiusq; ad prodigii Albani procurationē ac deos rite pla-

catidos cœpere. Inuentumq; tandem est, vbi neglectas ceremonias, inretmissumve solene dii
 arguerent, nihil profecto aliud esse, quam magistratus vitio creatos, latinas, sacrumq; in Al-
 bano monte non rite concepisse, vnam expiationem eorū esse, vt Tribuni militū abdicarent
 se magistratu, auspicia de integro repeterent, & interregnum iniretur. Ea ita facta sunt ex Sa-
 natu consulto. Interreges tres deinceps fuere L. Valerius, Q. Seruilius Fidenas, M. Furius Ca-
 millus. Nunq; desitum interim turbati comitia interpellantibus Tribunis pl, denec conuenif-
 set prius, vt maior pars Tribunorum militum ex plebe crearetur. Quæ dum aguntur, concia-
 lia Hetrurix ad sanū Vulumne habitata: postulantibusq; Capenatibus ac Faliscis, vt Veios
 cōmuni animo censilioq; omnes Hetrurix populi ex obsidione eriperent, responsum est ate-
 rea se id Veientibus negasse: quia vnde consilium non petissent super tanta re, auxiliū petere
 non deberent, nunc iam pro se forumam suam illis negare: maxime in ea parte Hetrurix gen-
 tem inusitatam, nouos accelas Gallos esse, cum quibus nec pax sitis fida, nec bellum pro cæ-
 ro sit, sanguini tamen, nominisq; & presentibus periculis consanguinec rā id dari, vt siquū iu-
 uentutis suæ voluntarii ad id bellum eant, non impediat. Tum magnum aduenisse hostium
 15 numerum fama Romæ erat, eoq; mitescere discordia inestine metu communi, vt fit, cœpse.
 Haud inuitis Patribus P. Licinium Caluum prærogatiua Tribunum militum non petecom
 creat, moderacionis experte in priori magistratu virum, ceterum iam tum exacte aratis: o-
 mnesq; deinceps ex collegio eiusdem anni refici apparebat, L. Titinnius, P. Menenius, Cn. Ce-
 nutium, L. Atilius: qui prius q; renunciarentur iure, vocatis tribubus permissu Interregis, P. Li-
 20 cinius Caluus ita verba fecit, Omen concordix Quirites, rei maxime in hoc tempus vtilis,
 memoria nostri magistratus vos his comitiis petere in insequentē annum video, si & Colle-
 gas eosdem reficitis, etiam vsu meliores factos: me iam non eisdem, sed vmbra, nomenq; P.
 Licini relictum videtis: vires corporis effœre, sensus oculorū atq; aurium hebetes, memoria
 labat, vigor animi obtusus, en vobis (inquit) iuuenem, filium tenens, effigiem atq; imaginē
 25 eius, quem vos antea Tribuni militum ex plebe primū fecistis: hunc ego institutū disciplina
 mea vicariū pro me resp. do, dicoq; vosq; queso Quirites delatū mihi vltro honorē huic pe-
 renti, meisq; pro eo adiectis precibus manderis. Datum id petenti patri, filiusq; eius P. Lici-
 nius Tribunum militum Consulari potestate cum iis, quos supra scripsimus, declaratus. Ti-
 30 tinnius Genutiusq; Tribuni militum profecti aduersus Faliscos Capenatesq; dum bellū ma-
 iore animo gerunt q; consilio, præcipitauerunt se in insidias. Genutius morte honesta temerita-
 tem luens ante signa inter primores cecidit: Titinnius in editū tumulum ex multa trepida-
 tione militibus collectis aciem restituit, nec se tamen a quo loco hosti commisit. Plus ignomi-
 niæ erat q; cladis acceptum, quæ propè in cladem ingentem vertit: tantum inde terroris non
 Romæ modo, quò multiplex fama peruenerat, sed in castris quoq; fuit ad Veios. Aegre ibi mi-
 35 les retentus à fuga est, cū peruasisset castra rumor ducibus exercitusq; calo, victorem Cape-
 natem ac Faliscum, Hetrurixq; omnem iuuentutem haud procul inde abesse. His tumultuo-
 siora Romæ, iam castra ad Veios oppugnari, iam partē hostiū tendere ad urbē agmine in-
 festo cœdiderant, concursumq; in muros est: & matronarū, quas ex domo cœciuerat publicus
 pauor, obsecrationes in templis factæ: precibusq; ab diis petitū, vt exitum ab vrbis rectis tē-
 40 plisq; ac moenibus Romanis arcerent: Veiosq; eum auerterent terrorem, si sacra renouata rī-
 re, si procurata prodigia essent. Iam ludī latinæq; instaurata erant: iam ex lacu Albano aqua
 emissa in agros Veiosq; fata apperebant. Igitur fatalis dux ad excidium illius vrbis, seruandæ
 patriæ, M. Furius Camillus Dictator dictus, magistrum equitum P. Cornelium Scipio-
 nem dixit. Omnia repente mutauerat Imperator mutatus, alia spes, alius animus hominū, ser-
 45 runa quoq; alia vrbis videri. Omnium primum in eos, qui à Veis in illo pauore fugerant,
 more militari animaduertit, effecitq; ne hostis maxime timendus militi esset: deinde indicto
 delectu in diem certam, ipse interim Veios ad confirmandos militū animos intercurrit: in-
 de Romam ad scribendum nouum exercitum redit, nullo detrectante militiā: peregrina etiā
 50 iuuenus, Latini Hernicūq; operam suam pollicentes, ad id bellum venire. Quibus cum gra-
 rias in Senatu egisset Dictator, satis iam omnibus ad id bellum paratis, ludos magnos ex Sa-
 natu consulto vouit, Veis captis se facturū, ædemq; Matutæ matris resectam dedicaturum,
 iam antè ab Rege Seruio Tullio dedicatam, profectus cū exercitu ab vrbe expectatione ho-
 minum maiore q; spe, in agro primum Nepefino cum Faliscis & Capenatibus signa confert.
 Omnia ibi summa ratione consilioq; acta, fortuna etiam, vt fit, secuta est. Non prælio tantū

fudit hostes, sed castris quoque exiit: ingentiq; præda est potitus, cuius pars maxime ad Quæ- 55
 storem redacta est, haud ita multum militi datum. Inde ad Veios exercitus ductus, densioraq;
 castella facta: & à procurrationibus, quæ multæ temere inter murum ac vallum fiebāt, edicto
 ne quis iniussu pugnaret, ad opus milites traducti. Operum fuit omnium lōge maximum ac
 laboriosissimum, cuniculus in arcem hostiū agi coeptus. Quod ne intermitteretur opus, neq;
 sub terra continuus labor eosdem conficeret, in partes sex munitōrū numerū diuisit: senē ho- 60
 ræ in orbem operi attributæ sunt: nocte ac die nunq; antè omīssum, q̄ in arcem viam facerēt.
 Dictator cum iam in manibus videret victoriam esse, urbem opulentissimam capi, tantumq;
 præda fore, quantum non omnibus in vnum collatis antè bellis fuisset, ne quam inde aut mili-
 tum iram ex malignitate prædæ partitæ, aut inuidiam apud Patres ex prodiga largitione ca-
 peret, literas ad Senatum misit, deū immortalium benignitate, suis consiliis, patientia mi- 65
 litum Veios iam fore in potestate populi Ro, quid de præda faciendum censerent. Dne Sena-
 rum distinebant sententiæ, senis P. Licinii, quem primum dixisse à filio interrogatum ferunt,
 Edicti palam placere populo, vt qui particeps esse prædæ vellet, in castra Veios iret: altera Ap.
 Claudii, qui largitionem nouam, prodigam, inæqualem, inconsultam arguēs, si semel nefas du-
 cerent captam ex hostibus in arario exhausto bellis pecuniam esse, autor erat stipendii ex ea 70
 pecuniam militi numerandi, vt eo minus tributi plebes conferret. Eius enim doni societate
 sensuras æqualiter omnium domos, non auidas in direptiones manus ociosorum vrbanoꝝ
 prærepturas fortium bellatorum præmia esse, cum ita fermè eueniat, vt segnior sit prædator,
 vt quisq; laboris periculiq; præcipuam petere partem soleat. Licinius contra, suspectam & in-
 uisam semper eam pecuniam fore aiebat, causasq; criminum ad plebem, seditionum inde ac 75
 legum nouarum præbituram. Satis igitur esse reconciliari eo dono plebis animos, exhaustis
 atq; exinanitis tributo tot annorum succurri, & sentire prædæ fructum ex eo bello, in
 quo propè confenerint, gratius id fore letiusq;, quod quisq; sua manu ex hoste captum do-
 mum retulerit, quam si multiplex alterius arbitrio accipiat: ipsum Dictatorem fuge-
 re inuidiam ex eo criminatq; eò delegasse ad Senatum: Senatum quoque debere reie- 80
 ctam rem ad se permittere plebi, ac pati habere, quod cuique fors belli dederit. Hæc tutor
 visa sententia est, quæ popularem Senatum faceret. Edictum itaq; est ad prædam Veietæ qui-
 bus videretur, in castra ad Dictatorem proficiscerentur. Ingens profecta multitudo repleuit
 castra. Tum Dictator auspicato egressus, cum edixisset vt arma milites caperēt, Tuo ductu
 inquit Pythice Apollo, tuoq; numine instinctus pergo ad delendam urbem Veios, tibiq; hinc 85
 decimam partem prædæ voueo: te simul Iuno regina, quæ nunc Veios colis, precor vt nos vi-
 ctōres in nostram, tuamq; mox futuram urbem sequare, vbi te dignum amplitudine tua tem-
 plum accipiat. Hæc precatus, superante multitudine, ab omnibus locis vrbē aggreditur, quo
 minor ab cuniculo ingruentis periculi sensus esset. Veientes ignari se iam ab suis vatibus, iā
 ab externis oraculis proditos, iam in partem prædæ suæ vocatos deos, alios votis ex vrbe sua 90
 euocatos hostiū templa, nouasq; sedes spectare, seq; vltimum illum diem agere, nihil minus
 timentes, quam subrutis cuniculo mœnibus arcem iam plenam hostiū esse, in muros, pro se
 quisq; armati discurrunt: mirantes quidnam id esset, quod cū tot per dies nemo se ab statio-
 nibus Romanis mouisset, tum velut repētino icti furore improuidi currerent ad muros. In- 95
 feritur huic loco fabula, immolante Rege Veientiu vocem aruspicias dicentis, qui eius hostiæ
 extra profecisset ei victoriam dari, exauditam in cuniculo mouisse Romanos milites, vt ad
 aperto cuniculo extra raperent, & ad Dictatorem ferrent, sed in rebus tam antiquis, si qua si-
 milita veri sint, pro veris accipiantur, satis habeam: hæc ad sustentationem scenæ gaudentis
 miraculis aptiora, q̄ ad fidem, neq; affirmare neq; refellere est opere precium. Cuniculus dele- 100
 ctis militibus eo tempore plenus in æde Iunonis, quæ in Veietana arce erat, armatos repente
 edidit: & pars auersos in muris inuadit hostes, pars claustra portarum reuellunt, pars cum ex
 tectis saxa tegulæq; à mulieribus ac feruitis iacerentur, inferunt ignes. Clamor omnia va-
 riis terrentium ac pauentium vocibus misto mulierum ac puerorum ploratu complet. Mo-
 mento temporis deiectis ex muro vndiq; armatis, patefactisq; portis, cum alii agmine irru-
 ent, alii delictos scandent muros, vrbis hostibus impletur, omnibus locis pugnat, dein 105
 de multa iā edita cade senescit pugna, & Dictator præcones edicere iubet vt ab inermi absti-
 neatur. Is finis sanguinis fuit, Dedit inde inermes coepti, & ad prædam miles permissu Dicta-
 toris discurret. Quæ cū ante oculos eius aliquantum spe atq; opinione maior, maiorisq; præ-

ciū rerū ferretur, dicitur manus ad cælū tollēs precatus esse Dictator, vt sicui decurū hominūq;
 nimia sua fortuna, populūq; Romanū videretur, vt eā inuidiā lenire suo priuato incommo, q̄
 minimo publico Romani populū liceret. Cōuertētē se inter hæc venerationē, traditur memo-
 riæ prolapsū cecidisse, idq; omē perimuisse. Postea euertū rem cōiectatibus visum ad dāna-
 5 rionē ipsius Camilli, captæ deinde vrbis Ro, quod post paucos accidit annos, clademq;. Atq; il-
 le dies cede hostiū ac direptione vrbis opulentissime est cōsumptus. Postero die libera corpo-
 ra Dictator sub corona vendidit. Ea sola pecunia in publicū redigitur, haud sine ira plebis. Et
 quod regulere sectū prædæ, nec duci, qui ad Senatū malignitatis auctores querēdo rem arbitriū
 sui reiecerit, nec Senatui, sed Licinia familiae, ex qua filius ad Senatū retulisset, pater tam po- 10
 pularis sententiæ autor fuisset, acceptū referebat. Cum iam humane opes asportatæ egestatq; à
 Veis essent, amoliti tum deū dona ipsosq; deos, sed colentium magis quam rapientium
 modo cœpere. Nanq; delecti ex omni exercitu iuuenes pure lautis corporibus, candida veste,
 quibus deportanda Romam regina Iuno assignata erat, venerabūdi templū inicit: primo
 religiose admouētēs manus, quod id signū more Hetrusco, nisi certæ gētis sacerdos attrētare
 15 non esset solitus, deinde cum quidā seu spiritu diuino tactus, seu iuuenili ioco, Vis ne Romā
 ire Iuno: dixisset, annuisse ceteri Deam conclamauerūt. Inde fabula adiectū est, vocē quoq;
 dicentis velle, auditā, motam certe sede sua parui momenti admittentibus, sequētis modo acce-
 pimus leuem ac facilem translauisse, integramq; in Auentinum æternam sedem suā, quod
 vota Romani Dictatoris vocauerant, perlatam: vbi tēplum ei postea idē, qui vouerat, Camil- 20
 lus dedicauit. Hic Veiorū occasus fuit, vrbis opulentissime Hetrusci nominis, magnitudinē
 suam vel vltima clade indicātis, quod decē ætates hyemesq; cōtinuas circūfessa, cū plus ali-
 quanto cladium intulisset q̄ accepisset: postremo iā fato tū deniq; vrgēte, operib; tamē, nō vi
 expugnata est. Romā vt nunciatū est Veios captos, q̄q; & prodigia procurata fuerant, & va-
 rum responsa, & Pythica sortes notæ, & quantum humanis adiuuari cōsiliis potuerat res, du- 25
 cem M. Furium maximum Imperatorum omnium legerāt, tamen quia tot annis variè bel-
 latum erat, multæq; clades acceptæ, velut ex insperato immēsum gaudium fuit: & prius q̄ Sena-
 tus decerneret, plena omnia templa Romanarū matrū grates diis agentū erant: Senatus in
 quadriduū, (quot dierū nullo antè bello) supplicationes decernit. Aduētus quoq; Dictatoris
 omnibus ordinibus obuiā effusus celebratior, q̄ vilius vnq; antea fuit, triumphusq; omnē cō- 30
 suētū honorādū diei illius modū aliquantum excessit. Maxime cōspectus ipse est, curru equis
 albis iūcto vrbē inuectus: parumq; id nō ciuile modo, sed humanū etiā visum. Iouis, Solisq;
 equis acquiparatū Dictatorē in religionem etiā trahēbat, triumphusq; ob eā vna maxime re-
 clarior, q̄ grator fuit. Tū Iunoni reginæ templū in Auentino locauit, dedicauitq; Matrem ma- 35
 tri. Atq; his diuinis humanisq; rebus gestis Dictatura se abdicauit. Agi deinde de Apollinis
 dono coeptū, cui se decimā vouisse prædæ partē cum diceret Camillus, Pontificesq; soluēdū
 religione populū censerēt, haud facile inibat ratio iubendū referre prædā populū, vt ex ea
 pars debita in sacrū secerneretur: tandē eò, quod lenissimū videbatur, decursum est, vt qui se
 domūq; religione exoluere vellet, cū sibi metip̄i prædā estimasset suā, decimæ precium par- 40
 tis in publicum deferret: vt ex eo donū aureū dignū amplitudine templi ac numine dei ex di-
 gnitate populi Ro, fieret. Ea quoq; collatio plebis animos à Camillo alienauit. Inter hæc pa-
 cificatum Legati à Volscis & Aequis venerunt. Impetrata pax, magis vt festā tam diutino
 bello acquiesceret ciuitas, q̄ quod digni peterēt. Veis captis, sex Tribunus militum Consu- 45
 lari potestate insequens annus habuit, duos P. Cornelios, Costum & Scipionē, M. Valeriu
 Maximum iterum, Cesonem Fabium Ambustum iterum, L. Furium Medullinum quintū, Q. Ser-
 uiliū tertiu, Corneliu Faliscū bellū, Valerio ac Seruilio Capenas sorte euenit. Ab iis non vr-
 bes vi aut operibus tentatæ, sed ager est depopulatus, prædæq; rerum agrestium acta: nulla fe-
 lix arbor, nihil frugiferum in agro relictū. Ea clades Capenam populū subegit. Pax peten- 50
 tibus data. In Faliscis bellum restabat. Romæ interim multiplex seditio erat: cuius leniendæ
 causa coloniam in Volscos, quod tria millia ciuium Romanorum scriberentur, deducendam
 censuerant: Triumuiriq; ad id creati terna iugera & septūces viritū diuiserant. Ea largitio
 sperni coepit: quia spei maioris auertendæ solatium obiectum censebant, cur eū relegari ple-
 bem in Volscos: cum pulcherrima vrbis Veii, agerq; Veientanus in conspectu sit liberior
 ampliorq; Romano agro: vrbem quoq; vrbis Romæ vel situ vel magnificentia publicorū pri-
 uatorumq; rectorum ac locorum præponebant. Quin illa quoq; actio mouebatur, quæ post
 h ii

captam utiq; Romam à Gallis celebrator fuit, rursus in grandi Veios, Caterum plebis parte 55
 Senatus destinabant habitandos Veios, duasq; vrbes cōmunes reip, incoli à Romano popu-
 lo posse. Aduersus quos cum optimates ita tenderent, vt morituros se citius dicerent in con-
 spectu po, Romani, quàm quicq; earū rerū rogaretur: quippe nunc in vna vrbe tantum disten-
 sionū esse, quid in duabus vrribus fore: victam ne vt quisq; victrici patriæ præferret, sineretq;
 maiorē fortunam captis esse Veis, q̄ incolumibus fuerit: postremo se relinquī à ciuib; in pa- 60
 tria posse, vt relinquāt patriam atq; ciues, nullam vim vnq; subacturā, & Titum Scincium
 (is enim ex Tribunis plebis rogationis eius laror erat) conductorem Veios sequentem, reli-
 cto deo Romulo, dei filio, parente, & autore vrbis Romæ, Hæc cum foedis certaminibus age-
 rentur (nam partem Tribunorū plebis Patres in suam sententiam traxerāt) nulla res alia ma-
 nibus temperare plebem cogeat, q̄ quod vbi rixæ cōmittendæ causa clamor ortus esset, prin- 65
 cipes Senatus primi turbæ offerentes se, peti feriri atq; occidi iubebant. Ab horum cōtatibus
 dignitatibusq; & honoribus violandis dum abstinēbatur, & ad reliquos similes conatus ve-
 recundia irē obstabat, Camillus identidem omnibus locis concionabatur, haud mirū id quā-
 dē esse, furere ciuitatē, quæ damnata voti omnīū rerū potiorē curam q̄ religione se exoluē-
 di habeat: nihil de collatione dicere stipsis verius q̄ decimæ, quādo ea se quisq; priuatim obli- 70
 gauerit, liberatus sit populus. Enimvero illud se tacere suam conscientiam non pati, quod ex
 ea tantum præda, quæ rerum mouentium sit, decima designetur: vrbis atq; agrī capti, quæ &
 ipsa voto contineatur, mentionem nullam fieri. Cum ea disceptatio anceps Senatū visa, dele-
 gata ad Pontifices esset, adhibito Camillo visum collegio, quod eius ante conceptum votum
 Veientū fuisset, & post votū in potestate populi Ro, venisset, eius partem decimam Apolli- 75
 ni sacram esse, Ita in æstimationem vrbs agerq; venit. Pecunia ex arario præpra, & Tribunis
 militum Consularibus vt aurū ex ea coemerent, negotium datū. Cuius cum copia non esset,
 matronæ coetibus ad eam rem consultandam habitis, & communi decreto pollicite Tribu-
 nis militum aurum, & omnia ornamenta sua in ararium detulerunt. Grata ea res, vt quæ ma- 80
 xime Senatū vnq; fuit, honoremq; ob eam munificentiam ferunt matronas habitū, vt pilen-
 to ad sacra ludosq; carpentis festo profestoq; vterentur. Pōdere ab singulis auro accepto esti-
 maroq; vt pecuniæ soluerentur, crateram auream fieri placuit, quæ donum Apollini Delphos
 portaretur. Simul ab religione animos remiserunt, integrant seditionem Tribuni plebis, incē-
 ratur multitudo in omnes principes, ante alios in Camillum. Eum prædam Veientanam pu-
 blicando sacrandog; ad nihilum redegeisse, absentes ferociter increpant: presentium, cum se vl 85
 tro iratis offerrent, verecundiam habent. Simul extrahi rem ex eo anno viderunt, Tribunos
 plebis latores legis in annum eisdem reficiunt: & Patres hoc idē de intercessoribus legis an-
 nixi. Ita Tribuni plebis magna ex parte iidem refecti. Comitibus Tribunorum militum Patres
 summa ope euicerunt, vt M. Furius Camillus crearetur. Propter bella simulabant parari du- 90
 cem, sed rogationi Tribunitiæ aduersariū quærebatur. Cum Camillo creati Tribuni mili-
 rum Consulari potestate L. Furius Medullinus sextum, C. Aemilius, L. Valerius Publicola,
 Sp. Posthumius, P. Cornelius iterum. Principio anni Tribuni plebis nihil mouerunt, donec
 Marcus Furius Camillus in Faliscos, cui id bellum mandatum erat, proficisceretur. Differen-
 do deinde clanguit res: & Camillo, quem aduersariū maxime metuebant, gloria in Faliscis 95
 creuit. Nam cum primo moenibus se hostes tenerent, tutissimum id rati, populatione agro-
 rum atque incendiis villarum coegit eos egredi vrbe, sed timor lōgij progressi prohibuit.
 Mille ferē passuum ab oppido castra locant, nulla re alia fidentes ea satis tuta esse, quàm dif-
 ficultate aditus asperis confragosisq; circa, & partim arētis, partim arduis viis. Caterum
 Camillus captiuum indicem ex agris securus ducem, castris multa nocte motis, prima luce
 aliquanto superioribus locis se ostendit. Trifariam Romani muniabant, alius exercitus præ- 100
 lio intentus instabat. Ibi impedire opus conatos hostes fundit fugatq; tantumq; inde pauor-
 ris Faliscis iniectum est, vt effusa fuga castra sua, quæ propiora erant, prælati vrbem pererēt.
 Multi casu vulneratique, prius quàm pauentes portis inciderēt, castra capta, præda ad Que-
 stores redacta cum magna militum ira, sed seueritate imperii victi eandem virtutem & o-
 derant & mirabantur. Obsidio inde vrbis & munitiones, & interdum per occasionem im- 105
 petus oppidanorum in Romanas stationes, præliaque parua fieri, & teri tempus neutro
 inclinata spe, cum frumentum copiatq; alia ex antè conuecto largius obsessis, quàm obsiden-
 tibus suppetere: videbaturque aque diuturnus futurus labor ac Veis fuisset, ni fortuna

Imperatori Ro, simul & cognita rebus bellicis virtutis specimen, & maturam victoriam de- 1
 disse. Mos erat Faliscis eodem magistro liberorum & comite vti, simulq; plures pueri (quod
 hodie quoq; in Græcia manet) vnus curæ demandabatur. Principum liberos (sicut fure fit)
 qui scientia videbatur præcellere, erudiebat. Is cum in pace instituisset pueros ante urbē, Ju- 5
 sus exercendiq; causa producere, nihil eo more per belli tempus intermisso, dum modo bre-
 uioribus, modo longioribus spatiis trahendo eos à porta, Iulii sermonibusq; variatis longius
 solito (vbi res dedit) progressus, inter stationes eos hostium, castraq; inde Romana in præ-
 torium ad Camillum perducit. Ibi scelesto facinorū scelestiorem sermonem addidit, Faliscos 10
 se in manus Romanis tradidisse, quando eos pueros, quorum parentes capita ibi rerum sint;
 in potestatem dederit. Quæ vbi Camillus audiuit, Non ad similem (inquit) rui nec popu-
 lum nec Imperatorē scelestus ipse cū scelesto munere venisti, nobis cū Faliscis, quæ pacto sit
 humano, societas non est: quæ ingenerauit natura, vtriusq; est eritq; belli & sunt sicut pacis iu-
 ra, iusteq; ea nō minus q̄ fortiter didicimus gerere, arma habemus nō aduersus eā erātē, cui
 etiam captis vrribus parçitur, sed aduersus armatos, & ipsos, qui nec læsi nec lacessiti à no- 15
 bis, castra Romana ad Veios oppugnarunt: eos tu, quātum in te fuit, nouo scelere vicisti: ego
 Romanis artibus, virtute, opere, armis, sicut Veios vincam, Denudatum deinde manibus
 post tergum illigatis, reducendum Faliscos pueris tradidit, virgasq; eis, quibus proditorem
 agerent in vrbem verberantes, dedit. Ad quod spectaculū concursu populū primum factū, de- 20
 inde à magistratibus de re noua vocato Senatu, tanta mutatio animis est iniecta, vt qui mo-
 do offerati odio iraq; Veientium exitum penē quàm Capenatium pacem mallent, apud eos
 pacem vnuerſa posceret ciuitas. Fides Romana, iustitia Imperatoris in foro & curia celebrā-
 tur: consensuq; omnium Legati ad Camillum in castra, atq; inde permissu Camilli Romam
 ad Senatum, qui dederent Faliscos, proficiscuntur. Introducti ad Senatum ita locuti tradun- 25
 tur, Patres cōscripti victoria, cui nec deus nec homo quisquam inuideat, victi à vobis, & Im-
 peratore vestro dedimus nos vobis rati, quo nihil victori pulchrius est, melius nos sub im-
 perio vestro, quàm legibus nostris victuros. Euentu huius belli duo salutaria exempla præ-
 dita humano generi sunt: vos fidem in bello, quàm præsentem victoriam maluistis: nos fi-
 de prouocati, victoriam vitro detulimus, sub ditione vestra sumus, mittite qui arma, qui oba- 30
 fides, qui vrbem patentibus portis accipiant: nec vos fidei nostræ, nec nos imperii vestri pe-
 nitēbit. Camillo & ab hostibus, & à ciuib; gratiæ acta, Faliscis in stipendium militum eius
 anni, vt populus Ro, tributo vacaret, pecunia imperata. Pace data, exercitus Romanus redu-
 ctus, Camillus meliore multo laude, quàm cum triumphantem albi per vrbem vexerāt equi,
 insignis iustitia fideq; hostibus victis cum in vrbem redisset, tacite eius verecundiam nō tu- 35
 lit Senatus, quin sine mora voti liberaretur: crateramq; auream donum Apolloni Delphos Le-
 gati qui ferret, Lucius Valerius, Lucius Sergius, Aulus Manilius missi, longa vna naue haud
 procul freto siculo à piratis Liparentiū excepti, deuehuntur Liparas, Mos erat ciuitatis velut
 publico latrocinio partam prædā diuidere. Forte eo anno in summo magistratu erat Tima- 40
 sithes quidam, Romanis vir similior q̄ suis, qui Legatorum nomen donumq; & deum, cui
 mitteretur, & doni causam veritus: ipse multitudinē quoq; quæ semper fermē regenti est si-
 milis, religionis iustē impleuit: adductosq; in publicū hospitium Legatos, cum præsidio etiā
 nauium Delphos profecutus, Romam inde sospites restituit. Hospitium cum eo Senatūscō- 45
 sulto est factū, donaq; publice data. Eodem anno in Aequis variè bellatum, adeo vt in incer-
 to fuerit & apud ipsos exercitus & Romæ, vicissent, victi ne essent, Imperatores Romani fue-
 re ex Tribunis militum C. Aemilius, Spurius Posthumius. Primo rem cōmuniter gesserunt:
 50
 fusis inde acie hostibus, Aemilium præsidio Verruginem obrinere placuit, Posthumium fi-
 nes vastare, Ibi eum incomposito agmine negligentius ab re bene gesta eūtem adorti Aequi
 terrore iniecto in proximos compulserunt tumulos, pauorq; inde Verruginem etiam ad præsi-
 dium alterum est perlatus, Posthumius suis in tutum receptis, cum concione aduocata ter-
 rorem increparet ac fugā, fusos esse ab ignauissimo & fugacissimo hoste: conclamat vnuerſa
 55
 sus exercitus merito se ea audire, & fateri admissum flagitium, sed eosdem correcturos esse,
 neq; diuturnum id gaudiū hostibus fore, poscentes vt confestim inde ad castra hostium du-
 ceret (ea in conspectu erant posita in plano) nihil poenæ recusabant, ni ea ante noctem expu-
 gnassent. Collaudatos corpora curare, paratosq; esse quarta vigilia iubet. Et hostes nocturnā
 fugā ex tumulo Romanorū vt ab ea via, quæ ferebat Verruginē, excluderent, fuere obuū, præ-

lumq; ante lucem (sed luna perniox erat) commissum est: & haud incertius diurno praelium
 fuit. Sed clamor Verruginem perlatus, cum castra Romana crederent oppugnari, tantum in-
 iecit pauoris, vt nequicq; retinente atq; obsecrante Aemilio Thufculum palati fugerent. In-
 defama Romam perlata est. Posthumium exercitumq; occisum. Qui vbi prima lux metum
 infidiarum effulse sequentibus sustulit, cum perequitalter aciem promissa repetens, tantum in-
 iecit ardoris, vt non vltra sustinuerint impetum Aequi. Caedes inde fugientium, qualis vbi
 ira magis quam virtute res geritur, ad perniciem hostium facta est. tristeq; ab Thufculo nu-
 cium nequicq; exterrita ciuitate literę a Posthumio laureate sequuntur, victoriã populi Ro-
 esse, Aequorum exercitum deletum, Tribunorum plebis actiones quia nondum inuenerant
 finem, & plebs continuare latoribus legis Tribunatum, & Patres rescere intercessores legis
 annisi sunt: sed plus suis comitiis plebs valuit. Quem dolorem Patres vlti sunt, Senatufcõsul-
 to facto vt Consules, inuisus plebi magistratus, crearentur. Annũ post quĩntũdecimũ crea-
 ti Consules L. Lucretius Flauius, Sergius Sulpitius Camerinus. Principio huius anni ferocia-
 ter (quia nemo ex collegio intercessurus erat) coortis ad perferendã legem Tribunis plebis,
 nec segnius ob idipsum Consulibus resistentibus, omniq; ciuitate in vnam eam curam con-
 uersa, Vitelliam coloniam Romanam in suo agro Aequi expugnant. Colonorum pars maxi-
 ma incolumis (quia nocte prodicione oppidum captum liberam per auerfa vrbis fugam de-
 derat) Romam per fugere, L. Lucretio Consuli ea prouincia euenit. Is cum exercitu profectus
 acie hostes vicit, victorq; Romam ad maius aliquanto certamen rediit. Dies dicta erat Tri-
 bunis plebis biennii superioris a Virginio & Q. Pomponio, quos defendi Patrum consensu
 ad fidẽ Senatus pertinebat. Neq; em̄ eos aut vite villo crimine alio, aut gesti magistratus quisq;
 arguebat, preterq; quod gratificates Patrib; rogationi Tribunitie intercessissent: vicit tamẽ
 gratiam Senatus plebis ira, & pessimo exemplo innoxii denis millibus grauis aris cõdemna-
 ti sunt. Id agre passi Patres, Camillus palam sceleris plebẽ arguere, quę iam in suos versa non
 intelligeret se prauo iudicio de Tribunis intercessione sustulisse, quod intercessione sublata
 Tribunitia potestatem euertissent. Nam quod illi sperarent effrenatã licentiã eius magistra-
 tus Patres laturos, falli eos: si Tribunitia vis Tribunitio auxilio repelli nequeat, aliud reli-
 quum inuenturos esse: Consulesq; increpabat, quod fide publica decipi Tribunos eos taciti tu-
 lissent, qui Senatus autoritatẽ secuti essent. Hęc propalam cõcionabũdus indies magis auge-
 bat iras hominũ: Senatũ vero incitare aduersus legẽ haud desistebat, ne aliter descenderẽt in
 forũ, cũ dies ferendę legis venisset, q; vt qui meminissent sibi pro aris focisq;, & deũ templis, ac
 solo, in quo nati essent, dimicandũ fore. Nã quod ad se priuatim attineat, si suę glorię sibi in-
 ter dimicationẽ patrię meminisse sit fas, sibi amplum quoq; esse vrbem ab se captã frequẽta-
 ri, quotidie se frui monumento glorię suę, & ante oculos habere vrbem latã in triumpho suo,
 insistere omnes vestigiis laudũ suarũ, sed nefas ducere desertam ac relictam ab diis immor-
 talibus incolũ vrbẽ, & in captiuo solo habitare populum Romanum, & victricem patriam vi-
 cta mutari. His adhortationibus principes concitati, patres, senes, iuuenesq; cũ ferretur lex,
 agmine facto in forũ venerũt, dissipatiq; per tribus, suos quisq; tribules prehesantes orare cũ
 lachrymis coepere, ne eam patriã, pro qua fortissime felicissimeq; ipsi ac Patres eorũ dimica-
 sent, desererẽt. Capitoliũ, adẽ Vestẽ, cetera circa tẽpla deorũ ostentantes, ne exulem, extorrem
 populũ Romanũ ab solo patrio, ac diis penatibus in hostium vrbem agerent: eoq; rem addu-
 cerent, vt melius fuerit non capi Veios, ne Roma desereretur. Quia non vi agebant, sed pre-
 cibus, & inter preces multa deorum mentio erat, religiosum partĩ maxime fuit: & legem vnã
 plures tribus antiquarunt, quã iusserunt. Adeoq; ea victoria leta Patribus fuit, vt postero
 die referentibus Consulibus Senatufcõsultum fieret, vt agri Veientani septena iugera ple-
 bi diuiderentur: nec Patribus familia tantum, sed vt omnium in domo liberorum capitũ ra-
 tio haberetur, vellentq; in eam spem liberos tollere. Eo munere delimita plebe nihil certatum
 est, quo minus Consularia comitiã haberetur. Creati Cõsules L. Valerius Potitus, M. Man-
 lius, cui Capitolino postea fuit cognomen. Hi Consules magnos ludos fecere, quos M. Furius
 Dictator vouerat Veienti bello. Eodem anno aedes Iunonis reginae ab eodem Dictatore, eoa-
 demq; bello vota dedicatur, celebratamq; dedicationem ingenti matronarum studio tradit.
 Bellum haud memorabile in Algido cum Aequis gestum est, fuis hostibus prius penẽ
 quã manus confererent, Valerio, quod perseverantior cadendis in fuga fuit, triumphus,
 Manlio vt ouans ingrederetur vrbem, decretum est. Eodẽ anno nouum bellum cum Voli-

nientibus exortũ, quod propter famem pestilentiamq; in agro Romano ex siccitate caloribusq;
 nimis ortam exercitus duci nequiuit: ob quę Volfinienses Salpinatibus adiunctis superbia
 elati vltro agros Romanos incurfauere. Bellum inde duob; populis indictum. Caius Iulius
 Cæsar decessit, in eius locum Marcus Cornelius successit. Quae res postea religioni fuit, quia
 eo iustro Roma est capta: nec deinde vnq; in demortui locum Cæsar sufficitur. Consulibusq;
 morbo implicatis placuit per interregnum renouari auspicia. Itaq; cum ex Senatufcõsulto
 Consules magistratu se abdicaissent, Interrex creatur Marcus Furius Camillus, qui Publum
 Cornelium Scipionem, is deinde Lucium Valerium Potitum Interregem prodidit. Ab eo
 creati sex Tribuni militum Consulari potestate, vt etiam sicuti eorum incommoda valetudo
 fuisset, copia magistratum reip. esset. Calendis quintilibus magistratum occepere Lucius Lu-
 cretius, Ser. Sulpitius, Marcus Aemilius, L. Furius Medullinus septimũ, Agrippa Furius,
 C. Aemilius iterum. Ex his Lucio Lucretio & C. Aemilio Volfiniensis prouincia euenit, Sala-
 pinates Agrippae Furio & Seruio Sulpitio. Prius cum Volfiniensibus pugnatum est: bellum
 numero hostium ingens, certamine haud sanẽ asperum fuit, fusa concursu primo acies in
 fugam, millia octo armatorum ab equitibus interclusa positis armis in deditionẽ venerunt.
 Eius belli fama effecit ne se pugnae committerent Salpinates, moenibus armati se rutaba-
 runt. Romani p̄das passim & ex Salpinati agro, & ex Volfiniensis, nullo eam vim arcete ege-
 runt, donec Volfiniensibus fessis bello, ea conditione vt res populo Romano redderent, stipen-
 diũq; eius anni exercitui prestarent, in viginti annos induciã data. Eodem anno Marcus
 Ceditius de plebe nunciãuit Tribunis se in noua via, vbi nunc sacellum est supra eadẽ Vestẽ
 vocem noctis silentio audisse clariorem humana, quae magistratibus dici iuberet Gallos ad-
 uentare. Id (vt fit) propter aurois humilitatẽ sp̄retum, & quod longinqua, eoq; ignotior gẽs
 erat, Neq; deorum modo monita ingruente fato sp̄reta, sed humanam quoq; op̄m, quae vna
 erat, M. Furiũ ab vrbe amouere. Qui die dicta ab Lucio Apuleio Tribuno plebis propter pre-
 dam Veientanã, filio quoq; adolescẽte per idem tempus orbatũ, cũ accitis domum tribulã-
 bus & clientibus, quę magna pars plebis erat, percunctatus animos eorũ responsũ tulisset,
 se collaturos quanti damnatus esset absoluere eum non posse, in exiliũ abiit: precatus ab diis
 immortalibus, si innoxio sibi ea iniuria fieret, primo quoq; tempore desiderium sui ciuitati
 ingratę faceret. Absens quĩdecim millibus grauis aris damnatur, Expulso ciue, quo manent
 te, si quicq; humanorũ certi est, capi Roma non potuerat, aduentante fatali vrbis clade Lega-
 ti ab Clusini veniunt, auxilium aduersus Gallos petentes. Eam gentem traditur fama dulce
 dine frugũ, maximeq; vini, noua tum voluptate captam Alpes trãfisse, agrosq; ab Hetruscis
 antẽ cultos possedisse, & inuexisse in Galliam vinum illicientiẽ gentis causa. Aruntem Clu-
 sinum ita corruptę vxoris ab Lucumone, cui tutor is fuerat, ipso prapotente iuvene, & a quo
 experĩ poene, nisi externa vis quęfira esset, nequirent: hunc transeuntibus Alpes ducẽ auto-
 remq; Clusium oppugnandũ fuisse, Equidẽ haud abnuerim Clusium Gallos ab Arunte, seu
 quo alio Clusino adductos: sed eos, qui oppugnauerunt Clusium, non fuisse qui primũ Alpes
 transferint, satis cõstat, ducentis quippe annis antẽ q; Clusium oppugnatẽ, vrbemq; Romam
 caperent, in Italiam Galli transcenderunt: nec cũ his primũ Hetruscõrũ, sed multo antẽ cũ his,
 qui inter Apenninum Alpesq; incolabant, saepe exercitus Gallici pugnauerunt. Thufcorũ ante
 Romanorum imperiũ late terra marisq; op̄s patuerunt, mari sup̄ero inf̄roq;, quibus Italia in-
 sulã modo cingitur, quantum potuerunt, nomina sunt argumento: quod alterũ Thufcũ cõ-
 muni vocabulo gentis, alterũ Adriaticum mare ab Adria Thufcorũ colonia vocauere Italia
 çę gentes. Graci eadẽ Tyrhenũ atq; Adriaticũ vocant. Ii in vtrunq; mare vergentes inco-
 luere vrbibus duodenis terras, prius cis Apenninũ ad inf̄erũ mare, postea trans Apenninũ toa-
 ridẽ, quot capita originis erant, coloniis missis, quę trãs Padũ omnia loca, excepto Venetorũ
 angulo, qui sinum circumcolunt maris, vsq; ad Alpes tenuere. Alpinis quoq; ea gentibus haud
 dubie origo est, maxime Rhetis, quos loca ipsa efferarũt, ne quid ex antiquo preter sonũ lin-
 guę, nec eum incorruptũ retineret. De transitu in Italiã Gallorũ hæc accepimus, Prisco Tar-
 quinio Romæ regnante, Celtarũ, quae pars Gallia: tertia est, penes Buriuges summa imperiũ
 fuit. Ii Regem Celtico dabãt. Ambigatus is fuit, virtute fortunaq; tum sua tũ publica præ-
 pollens, quod in imperio eius Gallia adeo frugũ hominũq; fertilis fuit, vt abundãs multitu-
 do vix regi videretur posse. Hic magno natu ipse iã exonerare pregrauate turba regnũ cur-
 piẽs, Bellouesum ac Sigouesũ fororis filios impigros iuuenes missurũ se esse, in quas diũ dedis-

sent auguriis sedes, ostendit: quantum ipsi vellent, numerum hominum excirent, nequa gens arcere
 aduenientes posset. Tum Sigoneseo foribus dati Hercynei saltus: Belloueso haud paulo leuio- 55
 re in Italiam viam dii dabant. Is, quod eis ex populis abundabat, Bituriges, Aruernos, Seno-
 nes, Heduos, Abatros, Carnutes, Aulercos exciuit. Profectus in gregibus peditum equitumque co-
 pitis, in Tricastinos venit. Alpes inde oppositae erant, quas inexuperabiles visas haud equidem
 superat. Ibi cum velut septos montium altitudo teneret Gallos, circumspectantemque libantem 60
 per iuncta caelo iuga in alium orbem terrarum transirent: religio etiam tenuit, quod allatum est ad-
 uenas querentes agrum ab Salluioiurum gente oppugnari. Massilienses erant in nauibus a Pho-
 cide profecti. Id Galli fortunae suae omen rati, adiuuere, ut quae primam in terram egressi occupa-
 uerant locum, patentibus syluis communirent: ipsi per Taurinos, saltusque Iuliae Alpium transcede- 65
 runt: fatisque acie Thulcis haud procul Ticino flumine, cum in quo confederant, agrum Insulbrum
 appellari audissent cognomine Insulbrum pago Heduarum, ibi quem consequentes loci condide-
 re urbem: Mediolanum appellauerunt. Alia subinde manus Germanorum Elitouio duce vestigia
 priorum secuta, eodem saltu fauente Belloueso cum transendisset Alpes, ubi nunc Brixia ac Ve- 70
 rona urbes sunt, locos tenuere. Libui confidunt, post hos Salluuii: qui prope antiquam gentem le-
 uos Ligures incolentes, circa Ticinum amnem petiere Apenninum: deinde Boii Lingonesque trans-
 gressi. Cum iam inter Padum atque Alpes omnia teneretur, Pado ratibus traiecto non Herulicos
 modo, sed etiam Umbros agro pellunt. Intra Apenninum tamen sese tenuere: tum Senones recen- 75
 tissimi aduenarum ab Vfonte flumine usque ad Atesim fines habuere. Hanc gentem Clusium,
 Romanique inde venisse comperio. Id parum certum est, solam ne ab omnibus Cisalpinorum
 Gallorum populis adiutam. Clusini nouo bello exterriti, cum multitudinem, tum formas ho-
 minum inuicatas cernerent, & genus armorum: audirentque sepe ab iis cum Padum ultraque legiones 75
 Herulicorum fufas: quae aduersus Romanos nullum eis ius societatis amicitiaeve erat, nisi quod
 Veientes consanguineos aduersus populum Romanum non defendissent. Legatos Romanos, qui
 auxilium ab Senatu peterent, misere. De auxilio nihil impetratum, Legati tres M. Fabii Am- 80
 busti filii missi: qui Senatus populique Romani nomine agerent cum Gallis, ne a quibus nullam
 iniuriam accepissent, socios populi Romani atque amicos oppugnarerent: Romanis eo bello quoque,
 fires cogat, tuendos esse: sed melius visum, bellum ipsum amoueri, si posset: & Gallos nouam
 gentem pace potius cognoscere, quam armis. Mitis legatio, nisi praeferos Legatos, Gallisque ma- 85
 gis quam Romanis similes habuisset. Quibus, postquam mandata ediderunt, in concilio Gallorum da-
 tur responsum. Et si nouum nomen audiant Romanorum, tamen credere viros fortes esse,
 quorum auxilium a Clusinis in re trepida sit imploratum, & quoniam legatione aduersus
 se maluerint, quam armis tueri socios, ne se quidem pacem, quam illi afferant, aspernari: si Gallis
 egentibus agro, quem latius possideant quam colant, Clusini partem finium cedere, aliter
 pacem impetrari non posse, & responsum coram Romanis se accipere velle: & si negetur ager, 90
 coram iisdem Romanis dimicaturus, ut nunciare domum possint quantum Galli virtute ce-
 teros mortales praestarent. Quodnam id ius esset, agrum a possessoribus petere, aut minari ar-
 ma, Romanis quaerentibus, eoque in Herulia rei Gallis esset: cum illi se in armis ius ferre,
 & omnia fortium virorum esse ferociter dicerent, accensis utrinque animis ad arma discurrunt,
 & praedium conferunt. Ibi iam videntibus Romanam urbem fati, Legati contra ius geritum 95
 arma capiunt. Nec id clam esse potuit, cum ante signa Herulicorum tres nobilissimi fortissimi
 mihi Romanae iuuentutis pugnarent: tantum eminebat peregrina virtus. Quin etiam Q.
 Fabius euectus extra aciem equo, duces Gallorum, ferociter in ipsa signa Herulicorum in-
 cursantem per latus transfixum hasta occidit, spoliisque eius legentem Galli agnouere: perque
 totam aciem Romanum Legatum esse signum datum est. Omnia inde in Clusinos ira rece- 100
 ptui canunt, minantes Romanis, Erant qui extemplo Romanam eundem conferent. Vicere
 seniores, ut Legati prius mitterentur questum iniurias, postulatamque ut pro iure gentium
 violato Fabii dederentur. Legati Gallorum cum ea, sicut erant, mandata exposuissent, Sen-
 natui nec factum placebat Fabiorum, & ius postulare barbari videbantur: sed ne id, quod pla-
 cebat, decerneret in tanta nobilitatis viris, ambitio obstabat. Itaque ne penes ipsos culpa es- 105
 set cladis forte Gallico bello acceptae, cognitionem de postulatis Gallorum ad populum reuoca-
 uerunt, ubi tanto plus gratia atque opes valere, ut quorum de poena agebatur, Tribuni mi-
 litum Consulari potestate in insequentem annum crearentur. Quo facto haud secus quam digni

erat, insensu Galli, bellum propalam minantes, ad suos redeunt. Tribuni militum cum tribus
 Fabiis creati, Q. Sulpitius Longus, Q. Seruilius quartum, P. Seruilius Maluginensis. Cum ta-
 ra moles mali instaret (adeo occaecat animos fortuna, ubi vim suam ingruentem refringi non
 vult) ciuitas, quae aduersus Fidenatem ac Veientem hostem, aliosque finitimos populos vlti- 5
 ma experiens auxilia, Dictatorem multis tempestatibus dixisset, ea tunc inusitato atque inau-
 dito hoste ab oceano, terrarumque vltimis oris bellum ciente, nihil extraordinarium imperit
 aut auxilium quaesuit. Tribuni quorum temeritate bellum contractum erat, summa rerum
 praerant: delectumque nihilo accuratior, quam ad media bella haberi solitus erat, extenuantes etiam
 famam belli habebant. Interim Galli postquam accepere vltro honorem habitum violatoribus
 iuris humani, elusamque legationem esse suam, flagrantes ira, cuius impotens est gens, confes- 10
 sionem signis conuulsis, citato agmine iter ingrediuntur. Ad quorum praetereuntium rapitum
 tumultum cum exterritis vrbibus ab arma concurrebant, fugamque agrestium fieret, Romam se-
 ire magno clamore significabant, quacumque ibant, equis virisque longe ac late fuso agmine im-
 mensum obrinentes loci. Sed antecedente fama, nunciisque Clusinatorum, deinceps inde alio- 15
 rum populorum, plurimum terroris Romam celeritas hostium tulit: quippe quibus velut tu-
 multuario exercitu rapitum ducto, agere ad vndecimum lapidem occursum est, qua flumen
 Allia est Crustuminis montibus praesto defluens alueo, haud multo infra viam Tiberino a-
 mni miscetur. Iam omnia contra circaque hostium plena erant: & nata in vatos tumultus
 gens, truci cantu, clamoribusque variis, horrendo cuncta compleuerant sono. Ibi Tribuni mi- 20
 litum non loco castris antecapto, non praemunio vallo, quod receptus esset: non deorum sala-
 tem, si non hominum memores, nec auspicio, nec litato instruunt aciem diductam in cor-
 nua, ne circumueniri a multitudine hostium possent, nec tamen aequari frontes poterant, cum
 extenuando infirmam & vix coherentem mediam aciem haberent. Paulum erat ab dextera
 ra editi loci, quem subsidiarius repleti placuit, eaque res vix initium pauoris ac fuga: sic vna fa- 25
 lus fugientibus fuit. Nam Brennus Regulus Gallorum in paucitate hostium attem maxime
 rimens, ratus ad id captum superiorem locum, ut Galli cum acie legionum recta fronte con-
 currissent, subsidia in auersos transversosque imperum daretur, ad subsidiarios signa con-
 uertit: si eos loco depulisset, haud dubius facilem in aquo campo (tantum superante multitu-
 dine) victoriam fore. Adeo non fortuna modo, sed ratio etiam cum Barbaris stabat. In alee 30
 ra aciem nihil simile Romanis, non apud duces, non apud milites erat, pauor fugamque occupa-
 uerat animos: & tanta hominum obliuio, ut multo maior pars Veios in hostium urbem, cum
 Tiberis arceret, quam recto itinere Romam ad coniuges ac liberos fugerent. Parumper subsidia
 rios turatus est locus. In reliqua acie simul est clamor proximis ab latere, vltimis ab tergo au-
 ditus: ignorum hostem prius pene quam viderent non modo non tentat certamine, sed ne clamo- 35
 re quidem reddito, integri intactique fugerunt. Nec vlla cedens pugnantium fuit. terga cesa
 suomet ipsorum certamine in turba impeditum fugam. Circa ripam Tiberis, quo armis
 abiectis totum sinistrum cornu defugit, magna strages facta est, multosque imperitos nandi, aut
 inualidos graues loriceis aliisque regiminibus hausere gurgites, maxima tamen pars incolumis
 Veios perfugit: vnde non modo praedii quicquam, sed ne nuncius quidem cladis Romam 40
 est missus. Ab dextero cornu, quod procul a flumine, & magis sub monte steterat, Romanos
 annes petiere: & ne clausis quidem portis vrbis in arcem confugerunt. Gallos quoque velut
 obstupefactos miraculum victoriae tam repentina tenuit: & ipsi pauore defixi primum ste-
 terunt, velut ignari quid accidisset: deinde insidias vereri: postremo casorum spolia legere,
 armorumque cumulos, ut mos eis est, coaceruare. Tum demum postquam nihil usquam ho- 45
 stile cernebatur, viam ingressi, haud multo ante solis occasum ad urbem Romam perueniunt.
 Vbi cum praegressi equites non portas clausas, non stationem pro portis excubate, non arma
 esse in muris, retulissent, aliud priori simile miraculum eos sustinuit: noctemque veriti, &
 ignore situm vrbis, inter Romanos atque Anienem confedere, exploratoribus missis circa moe- 50
 nia aliasque portas, quamnam hostibus in perdita re consilia essent. Romani, cum pars maior
 ex acie Veios petisset quam Romam, nec superesse quenquam praeter eos qui Romam refugerant, crea-
 deret, complorati omnes pariter viuui mortuique totam prope urbem lamentis impleuerunt. Priuatos
 deinde lacus stupefecit publicus pauor, postquam hostes adesse nunciatum est. mox vltimatus catusque
 dissonos vagantibus circa moenia turmatim Barbaris audiebant. Omne inde tempus suspen-
 sos ita tenuit animos usque ad lucem alteram, ut identidem iam in urbem futurus videretur im-

per primo aduentu quo accesserant ad urbem. māsuros enim ad Alliam fuisse, nisi hoc cō-
 filiū foret, deinde sub occasum solis, quia haud multum diei supererat, ante noctem rati se in-
 uafuros, tum in noctem dilatū consiliū esse, quō plus pauoris inferrent. Postremo lux appro-
 pinquans exanimare, timorūq; perpetuo ipsum malū cōtinens fuit, tum signa infesta portis
 sunt illata, nequaquā tamen ea nocte, neq; insequenti die similis fuit, quae ad Alliam tam pauide
 fugerat, ciuitas fuit. Nam cū defendi urbē posse tam parua relicta manu spes nulla esset, pla-
 cuit cū coniugibus ac liberis iuuentutē militarem, Senatusq; robur in arcē Capitoliumq; cō-
 cedere: armisq; & frumēto collatis, ex loco inde munito deos hominesq; & Romanū nomen
 defendere: flaminē, sacerdotesq; Vestales, sacra publica a caede, ab incendiis procul auferre, nec
 antē defertū eorum, q̄ non superessent qui colerēt. Si arx Capitoliiq; sedes deorū, si Sen-
 natus caput publici consilii, si militaris iuuentus superfuert imminenti ruine vrbis, facilem
 iacturā esse seniorum, relicte in vrbe vtriq; periturę turbe: & quo id aequiore animo de plebe
 multitudo ferret, senes triūphales Consularesq; simul se cū illis palam dicere obituros: nec
 his temporib; quibus nō arma ferre, non tueri patriā possent, oneratuos inopiā armatorū.
 Hęc inter seniores morti destinatos iactata sclatia. Versa inde adhortationes ad agmen iu-
 uenum, quos in Capitolii atq; in arcē proferebātur, cōmendantes virtuti eorū, iuuentatq; 70
 vrbis per trecentos sexaginta annos omnib; bellis victicis, quacunq; reliqua esset fortuna.
 Digredientibus qui spē omnem atq; opē secū ferebāt, ab iis qui capre vrbis non superesse ita
 tuerant exitio, cū ipsa res speciesq; miserabilis erat, tū muliebris stertus, & concursatio incera-
 ta nunc hos nūc illos sequentū, rogantiumq; viros natosq; cui se fato darent, nihil quod hu-
 manis superesset malis, relinquebāt. Magna pars tū earum in arcem suos profectę sunt, nec
 prohibente vllō, nec vocante: quia quod vtile obsessis ad minuendam imbellem multitudinē,
 id parum humanū erat. Alia maxime plebis turba, quā nec capere tā exiguis collis, nec alre
 in tanta inopiā frumenti poterat, ex vrbe effusa velut agmine iam petiit laniculū. Inde pars
 per agros dilapsi, pars vrbes petunt finitimas, sine vllō duce aut consensu, suam quisq; spem,
 sua consilia communibus deploratis exquentes. Flamē interim Quirinalis virginesq; Ve- 80
 sales omīsa rerū suarum cura, quę sacrorū secum ferenda, quę (quia vires ad cōmnia ferenda
 deerant) relinquenda essent consultantes, quisue ea locus fideli asseruaturus custodia esset, om-
 nium ducunt condita in doliolis sacello proximo aedibus flaminis Quirinalis, vbi nunc de-
 spui religio est, defodere. Carera inter se onere partito feruntur via, quę Sublicio ponte du-
 cit ad laniculum. In eo cliuo, eas cum L. Albinus de plebe Romana homo conspexisset, plau- 85
 stro coniugem ac liberos habens inter ceteram turbam, quę inutilis bello vrbe excedebat, sal-
 uo etiam rum discrimine diuinariū humanarūq; rerum, irreligiosum ratus sacerdotes publi-
 cos sacraq; Po. Ro. pedibus ire, ferriq; se ac suos in vehiculo conspici, descendere vxorem ac
 pueros iussit: virgines sacraq; in plaustrum imposuit: & Care quō iter sacerdotibus erat,
 peruexit. Romę interim satis iam omnibus, vt in tali re ad tuendam arcem cōpositis, turba 90
 seniorum domos regressa, aduentum hostium obstinato ad mortem animo expectabat: qui
 eorum curules gesserant magistratus, vt in fortunę pristinę honorumq; aut virtutis insigni-
 bus morerentur, quę augustissima vestis est thenas ducentib; triumphantibusus, ea vestiri
 medio aedium eburneis sellis sedere. Sunt qui M. Fabio Pont. Maxi. præfante carmen deuouit
 se eos se pro patriā Quiritibusq; Romanis tradant. Galli & quia interposita nocte a conten- 95
 tione pugne remiserant animos, & quod nec in acie ancipiti vsq; certauerant prelio, nec cum
 impetu aut vi capiebāt urbem, sine ira, sine ardore animorum ingressi postero die urbem, pa-
 tente Collina porta in forum perueniunt, circumferentes oculos ad templa deum arcemq; so-
 lam belli speciem tenentem: inde modico relicto presidio, nequis in dissipatos ex arce aut Ca-
 pitolio impetus feret, dilapsi ad prædam vacuis occurfu hominum viis, pars in proxima 100
 quaq; tectorum agmine ruunt: pars vltima (velut ea demum intacta & referta præda) perit.
 Inde rursus ipsa solitudine absterriti, nequa fraus hostilis vagos exciperet, in forum ac pro-
 pinqua foro loca conglobati redibāt, vbi eos plebis aedificiis obferatis, patentiū atriis prin-
 cipum, maior propē cunctatio tenebat aperta q̄ clausa inuadendi. Adeo haud secus q̄ vene-
 rabundi inuebātur in aediū vestibulis sedētes viros, præter ornatū habitūq; humano augu- 105
 stiorē, maiestate etiam, quā vultus grauitasq; oris præ se ferebat, simillimos diis. Ad eos ve-
 lut simulacra versū cū staret, M. Papyrius vnus ex his dicitur Gallo barbā suam (vt tū omni-
 bus promissa erat) permulcētī scipione eburneo in caput incusso, irā mouisse, atq; ab eo iniri

tum cadis orti: ceteros in sedibus suis trucidatos. Post principum cædem nulli deinde mor-
 talū parci, diripi tecta, exhaustis iniici ignes. Ceterum, seu non omnib; defendi urbem libi-
 do erat, seu ita placuerat principib; Gallorū, & ostentari quadam incendia terroris causa, si
 compelli ad deditiōnē caritate aditū suarum obsessi possent: & non omnia cōcremari tecta,
 vt quodcūq; superesset vrbis, id pignus ad flectendos hostiū animos haberent, nequaquā perin-
 de atq; in capta vrbe prima die aut passim aut late vagatus est ignis. Romani ex arce plenā
 hostiū urbem cernentes, vagosq; per vias omnes cursus, cum alia atq; alia parte noua aliqua
 clades iriretur, non mentibus solum concipere, sed ne auribus quidem atq; oculis satis cō-
 stare poterant. Quocunq; clamor, sonitus hostium, mulierum puerorūq; ploratus, sonitus
 flamme, & fragor ruentium tectorū auertisset, pauētes ad omnia animos, oraq; & oculos fle-
 tebant, velut ad spectaculū a fortuna positi occidentis patrię, nec vllius rerum suarū relicti
 præterq; corporū vindice, stāto antē alios miserandi magis qui vñq; obsessi sunt, quod inter-
 clusi a patriā obsidebantur, omnia sua cernentes in hostium potestate. Nec tranquillior nox
 diem tam fœde actum excepit. Lux deinde noctem inquietā infecura est. Nec vllū erat tem-
 pus, quod a nocte semper cladis alicuius spectaculo cessaret. Nihil tamen tot onerati atq; ob-
 ruti malis flexerunt animos: quin (etsi omnia flammis ac ruinis æquata vidissent) quamuis
 inopem paratūq; quem tenebāt, collem libertati relictum virtute defenderent, & iam cum eae-
 dem quotidie acciderent, velut affueti malis abalienauerant ab sensu rerum suarum animos,
 arma tantum ferrumq; in dextris velut solas reliquias spei suę intuentes, Galli quoq; per
 aliquot dies in tecta modo vrbis nequicq; bello gesto, cum inter incendia ac ruinas captæ vr-
 bis nihil superesse præter armatas hostes viderent, nequicq; tot cladibus territos, nec flexuros
 ad deditiōnem animos, ni vis adhiberetur, experiri vltima & impetū facere in arcē statuant.
 Prima luce signo dato, multitudo omnis in foro instruitur: inde clamore sublato, ac testudine
 facta subeunt. Aduersus quos Romani nihil temere nec trepide ad omnes aditus stationib; 25
 firmatis, quā signa ferri videbant, eā robore virorum opposito scandere hostem sinunt: quo
 successerit magis in arduum, eo pelli posse per procliuē facilius rati. Medio ferē cliuo resiste-
 re atq; inde ex loco superiore, qui propē sua sponte in hostem inferebat, impetu facto, strage
 ac ruina fudere Gallos, vt nunq; postea nec pars, nec vnuerſi tentauerint tale pugnae genus.
 Omīssa itaq; spe per vim atq; arma subeundi, obsidionem parant: cuius ad id tempus imme-
 mores, & quod in vrbe fuerat frumentum, incendiis vrbis absumperant, & ex agris per ipsos
 dies rapum omne Veios erat. Igitur exercitu diuiso, partim per finitimos populos prædari
 placuit, partim obsideri arcem, vt obsidentibus frumentum populatores agrorum præderet.
 Proficiscētes Gallos ab vrbe ad Romanam experiendam virtutem, fortuna ipsa Ardeam,
 vbi Camillus exulabat, duxit. Qui moestior ibi fortuna publica quā sua, cum diis hominū
 busq; accusandis senesceret, indignando mirandūq; vbi illi viri essent, qui secum Veios Fa- 35
 leriosq; cepissent, qui alia bella fortius semper q̄ felicitus gessissent, repente audit Gallorum ex-
 ercitus aduentare, atq; de eo pauidus Ardeates consultare. Nec secus quā diuino spiritu
 tactus, cum se in mediā concionem intulisset, abstinere suetus antē talibus cōsiliis, Ardeates,
 inquit, vereres amici, noui etiam ciues mei, quando & vestrum beneficiū ita tulit, & fortu-
 na hoc egit mea, nemo vestrum conditionis meę oblitum me huc processisse putet: sed res
 ac periculum commune cogit, quod quisq; possit in re trepida præsidii, in medium confer-
 re: & quando ego vobis pro tantis vestris in me meritis gratiam referam, si nunc cessauero:
 ro: aut vbi vsus erit mei vobis, si in bello non fuerit: hac arte in patria steti, & inuictus bello
 in pace ab ingratis ciuib; pulsus sum. Vobis autem Ardeates fortuna oblata est, & pro tan-
 tis pristinis Po. Ro. beneficiis, quanta ipsi meministis (nec enim exprobranda apud memores
 sunt) gratia ferenda, & huic vrbis decus ingens belli ex hoste communi pariendi. Quę effu-
 so agmine aduenat, gens est cui natura corpora animosq; magna magis quā firma dede-
 rit, eō in certamen omne plus terroris quā virum ferunt. Argumento sit clades Roma-
 na. Patentem cepere urbem: ex arce Capitolioq; quod his exigua resistitur manu, iam obsi-
 dionis radio victi abscedunt: vagiq; per agros palantur, cibo vinoq; raptim hausto repleti:
 vbi nox appetit, propē riuos aquarum sine munimento, sine stationibus ac custodiis passim
 ferarum ritu sternuntur, nunc ab secundis rebus magis etiam solito incauti. Si vobis in ani-
 mo est tueri moenia vestra, nec pati hęc omnia Galliam fieri, prima vigilia capite arma fre-
 quentes, me sequimini ad cædem, non ad pugnam: nisi victos somno velut pecudes trucidā-

dos tradidero, non recuso eundem Ardea rerum mearum exitum, quem Roma habui. A⁵⁵
 quis iniquisq; persuasum erat tantum bello virum neminem visquam ea tempestate esse. Co-
 cione dimissa corpora curant, intenti quam mox signum daretur, quo dato, primae noctis
 silentio ad portas Camillo praesto fuere. Egressi haud procul vrbe, sicut praedictum erat, ca-
 stris Gallorum intuta neglectaq; ab omni parte nacti, cum ingenti clamore inuadunt. Nusq;
 praestium, omnibus locis caedes est, nuda corpora & soluta somno trucidantur, extremos ta-
 60 men pavor cubilibus suis excitos, quae aut vnde vis esset ignaros, in fugam, & quosdam
 hostem ipsum improvidus tulit, magna pars in agrum Antiatem delati, incurfione ab oppi-
 danis in palatos facta, circumueniuntur. Similis in agro Veienti Thufcorum facta strages
 est: qui vrbis iam propè quadragesimum annum vicina, oppressa ab hoste inusitato in-
 auditoq;, adeo nihil miseri sunt, vt in agrum Romanum eo tempore incurfiones facerent,
 65 pleniq; praeda: Veios etiam praesidiumq; & spem vltimam Romani nominis in animo habu-
 erint oppugnare. Viderant eos milites Romani vagantes per agros, & congregatos agmi-
 ne praedam praese agentis, & castra cernebant haud procul Veis posita: inde primum misere-
 ratio sui, deinde indignitas, atq; ex ea ira animos cepit, Heruficis etiam, a quibus bellum
 Gallicum in se auertissent, ludibrio esse clades suas, Vix temperauere animis, quin extemplo
 70 impetum facerent, compressiq; a Ceditio Centurione, quem sibimet ipsi praefecerat, rem in no-
 ctem sustinuerunt. Tantum pat Camillo defuit auctor, caetera eodem ordine eodemq; fortunae
 uentura gesta. Quin etiam ducibus captiuis, qui caedi nocturne superauerant, ad aliam manum
 Thufcorum ad Salinas profecti, nocte insequenti ex improviso maiorem caedem edidere, du-
 pliciq; victoria ouantes Veios redeunt, Romae interim plerumq; obsidio segniss, & vtrinq; si-
 75 lentium esse: ad id tantum intentis Gallis, nequis hostium euadere inter stationes posset, cui
 repente iuuenis Romanus admiratione in se ciues hostesq; conuertit. Sacrificium erat sta-
 tum in Quirinali colle genti Fabia. Ad id faciendum C. Fabius Dorso, Gabino ritu cinctus,
 sacra manibus gerens, cum de Capitolio descendisset, per medias hostium stationes egressus,
 nihil ad vocem cuiusquam terrorumue motus, in Quirinalem collem peruenit. Ibiq; omnia
 80 bus solemniter peractis, eadem reuertens, similiter constanti vultu graduq;, satis sperans pro-
 pitios esse deos, quorum cultum ne mortis quidem metu prohibitus deseruisset, in Capito-
 lium ad suos rediit, seu attonitis Gallis miraculo audacia, seu religione etiam motis, cuius
 haudquaquam negligens gens est. Veis interim non animi tantum indies, sed etiam vires
 crescebant: nec Romanis solum eo conuenientibus ex agris, qui aut praesto aduerso, aut cla-
 85 de capre vrbis palati fuerant, sed etiam ex Latio voluntariis confluentibus, vt in parte praede
 essent. Maturum iam videbatur repeti patriam, eripiq; ex hostium manibus, sed corpori va-
 lido caput deerat. Locus ipse admonebat Camilli, & magna pars militum erat, qui ductu au-
 spicioq; eius res prospere gesserant. Ceditius se negare commissurum cur sibi aut deorum aut ho-
 minum quicq; imperium finiret potius, q; ipse memor ordinis sui posceret Imperatorem. Con-
 90 sensu omnium placuit ab Ardea Camillum acciri: sed antea consulto Senatu, qui Romae es-
 set. Adeo regebat omnia pudor, discriminaq; rerum propè perditis rebus seruabant. Inge-
 niti periculo transeundum per hostium custodias erat. Ad eam rem Pontius Cominus impi-
 ger iuuenis operam pollicitus, incubans cortici secundo Tiberi ad vrbem defertur: inde qua
 proximum fuit a ripa per praeruptum, eoq; neglectum hostium custodiarum saxum in Capito-
 95 lium euadit: & ad magistratus ductus, mandata exercitus edit. Accepto inde Senatus decre-
 to, vt & comitiis curiatis reuocatus de exilio iussu populi Camillus Dictator extemplo dice-
 retur: militesq; haberent Imperatorem, quem vellet. Eadem digressus nunciis Veios cõredidit,
 missiq; Ardeam Legati ad Camillum Veios eum perdurare: seu (quod magis credere libet)
 non prius profectum ab Ardea, q; comperit legem latam, quod nec iniussu populi mutari si-
 100 nibus posset: nec nisi Dictator dictus auspicia in exercitu habere, Lex curiata lata est. Dicta-
 torq; absens dictus. Dum hac Veis agebantur, interim arx Romae Capitoliumq; in inge-
 ni periculo fuit. Namq; Galli seu vestigio notato humano, qua nunciis a Veis peruenerat:
 seu sua sponte animaduerso ad Carmentis saxu ascensu equo, nocte sublustru cum primo inermè
 qui tentaret viam, praemisissent, tradentes inde arma vbi quid iniqui esset, alterni innixi sub-
 105 leuantesq; inuicem & trahentes alii alios, prout postularer locus, tanto silentio in summum
 euasere, vt non custodes solum fallerent, sed ne canes quidem, sollicitum animal ad nocturnos
 strepitus, excitarent: anseres non festellere, quibus sacris Iunoni in summa inopia cibi tamen

abstinebatur, quae res saluti fuit. Namq; clangore eorum alarumq; crepitu excitus M. Manli⁹
 qui triennio ante COS. fuerat, vir bello egregius, armis arreptis simul ad arma caeteros cicens
 vadit: & dum caeteri trepidant, Gallum qui iam in summo constiterat, vmbrae ictum derur-
 bat, cuius casus prolapsi cum iam proximos sterneret, trepidantes alios armisq; ommissis, sa-
 5 xa quibus adharebant, manibus amplexos trucidat. Iamq; & alii congregati telis missilibus
 busq; saxis proturbare hostes, ruinaq; tota prolapsa acies in praecipitium defertur. Sedato deinde
 tumultu, reliquum noctis, quantum in turbatis mentibus poterat, cum praeteritum quoq;
 periculum sollicitaret, quieti datum est. Luce orta, vocatis classico ad consilium militibus ad
 10 Tribunos, cum & recte & perperam facto precium deberetur, Manlius primum ob virtutem
 laudatus, donatusq; non ab Tribunis solum militum, sed consensu etiam militari, cui vniuer-
 si selibras farris, & quartarios vini ad aedes eius, quae in arce erant, contulerunt: rem dictu par-
 uam, caeterum inopia fecerat eam argumentum ingens charitatis: cum se quisq; victu suo
 defraudans, detractum corpori atq; visibus necessariis, ad honorem vnius viri conferret. Tu
 15 vigiles eius loci, quos festellerat ascendens hostis, citati. Et cum in omnem more militari se
 nimaduersurum P. Sulpitius Tribunus militum pronunciaisset, consentiente clamore milia-
 rum in vnum vigilem conuenientium culpam, deterritus a caeteris abstinuit: rem haud du-
 bium eius noxae approbantibus cunctis, de saxo deiecit. Inde intentiores vtrinq; custodiae ef-
 se: & apud Gallos, quia vulgatum erat inter Veios Romanosq; nuncios commeari: & apud
 Romanos, ob nocturni periculi memoriam. Sed ante omnia obsidionis belliq; mala, fames
 20 vtrinq; exercitum vrgebat. Gallos pestilentia etiam, cum loco iacente inter tumulos
 castra habentes, tum ab incendiis torrido & vaporis pleno, cineremq; non puluerem modo
 ferente, cum quid venti motum esset (quorum intolerantissima gens est) humoreq; ac frigo-
 ri assueta, tum aestu & angore vexata, vulgatis veluti in pecora morbis morentur. Iam pi-
 gritia singulos sepeliendi praemissae acervatos cumulos hominum vrabant: bustorumq; in-
 25 de Gallicorum nomine insignem locum fecere. Induciae deinde cum Romanis factae, & collo-
 quia permittu Imperatorum habita. In quibus cum identidem Galli famem obicerent, eaq;
 necessitate ad deditonem vocarent, dicitur auertendae eius opinionis causa multis locis pa-
 nis de Capitolio iactatus esse in hostium stationes. Sed iam neq; dissimulari, neq; ferri vltra
 fames poterat. Itaq; dum Dictator delectum per se Ardea habet, magistrum equitum L. Va-
 30 lerium a Veis abducere exercitum iubet, parat instruitq; quib; haud impar adoriatur hostes.
 Interim Capitolinus exercitus stationibus vigiliisq; festus, superatus tñ humanis omnibus
 malis, cui famem vnā natura vinci non sineret, diem de die prospectas equod auxiliu ab Di-
 ctatore appareret: postremo spe quoq; iam non solum cibo deficiente, & cū stationibus procederent
 propè obruentibus infirmu corpus armis, vel dedi vel redimi se quacumq; pacto pos-
 35 set, iussit, iactantibus non obscure Gallis haud magna mercede se adduci posse vt obsidionē
 relinquunt. Tum Senatus habit; Tribunisq; militu negocium datum vt paciscerentur. In-
 de inter P. Sulpitium Trib. militum, & Brennum Regulum Galloru colloquio transacta res est:
 & mille pondo auri precium populi gentibus mox imperaturi factum. Rei sceddissime per se
 adiecta indignitas est, pondera ab Gallis allata iniqua, & Tribuno recusante additus ab inso-
 40 lente Gallo ponderi gladi; auditaq; intoleranda Romanis vox, Ve victis esse: Sed diiq; & ho-
 mines prohibuere redemptos viuere Romanos. nam forte quadam priusq; infanda merces
 perficeretur, per altercationem nondum omni auro appenso, Dictator interuenit, auferriq;
 aurum de medio, & Gallos submoueri iubet. Cum illi renitentes pactos dicerent sese, negat
 eam pacionem ratam esse, quae postq; ipse Dictator creatus esset, iniussu suo ab inferioris iu-
 45 ris magistratu facta esset: denunciatq; Gallis vt se ad praestium expediant, suos in aceruum con-
 icere sarcinas, & arma aptare, ferroq; non auro recuperare patriam iubet, in conspectu habē-
 tes sana dedm & coniuges & liberos, & solum patriae deforme belli malis, & omnia quae defen-
 di repetiq; & vicifaci fas sit. Instruit deinde aciem, vt loci natura pariebatur, in semitute so-
 50 lo vrbis, & natura inaequali, & omnia, quae arte belli secunda suis eligi preparariue poterant,
 prouidit. Galli noua re trepidi arma capiunt, itaq; magis q; consilio in Romanos incurrit.
 Iam verterat fortuna, iam deorum opes humanaeque consilia rem Romanam adiuuabant.
 Igitur primo concursu haud maiore momento fusi Galli sunt, quam ad Alliam vicerant. Iu-
 stiore altero deinde praesto ad octauum lapidem Gabina via, quod se ex fuga contulerant, eius-
 dem ductu auspicioq; Camilli vincuntur. Ibi caedes omnia obtinuit, castra capiuntur, & ne

nunciis quidē cladis relictis. Dictator recuperata ex hostib⁹ patria triumphans in urbem rediit: interque iocos militares quos inconditos faciunt Romulus ac parens patriā conditorq; alter vrbis haud vanis laudibus appellabatur. Seruatam deinde bello patriam, iterum in pace haud dubie seruaui, cum prohibuit migrari Veios, & Tribunis rem intentius agentibus post incensam urbem, & per se inclinata magis plebe ad id consilium, Ea que causa fuit non abdanda post triumphum Dictatura, Senatu obseruante ne rempublicam in incerto relinqueret statu, Omnium primum, vt erat diligentissimus religionum cultor, qua ad deos immortales pertinebant, retulit: & Senatusconsultum facit, Fana omnia, quod ea hostes possedissent, restituerentur, terminarentur, expiarenturq; expiatioq; eorum in libris per Duumuiros quaeretur, cum Caeribus publice hospitium fieret, quod sacra populi Romani ac sacerdotes recepissent, beneficioque eius populi non intermissus honos deum immortalium esset, ludī Capitolini fierent, quod Iupiter Optimus Maximus suam sedem atque arcem Populi Romani in re trepida tutatus esset: collegiumque ad eam rem M. Furius Dictator constitueret ex iis, qui in Capitolio atq; arce habitarent, expanda etiam vocis nocturnae, qua nuncia cladis ante bellum Gallicum audita neglecta q; esset, mentio illata iussuq; & templum in noua via Allocutio fieri. Aurum quod Gallis ereptum erat, quodq; ex aliis templis inter trepidationem in Iouis cellam collatum, cum in qua referri oporteret, confusa memoria esset, sacrum omne iudicatum & sub Iouis sella poni iussum. Iam ante in eo religio ciuitatis apparuerat: quod cum in publico deesset aurum, ex quo summa pacta mercedis Gallis confiteret, à matronis collatum acceperant, vt sacro auro abstineretur, Matronis gratia acta, honosq; additus, vt earum sicut virorum post mortem solennis laudatio esset. Iis peractis, qua ad deos pertinebant, qua q; per Senatum agi poterant, tum demum agitatis Tribunis plebem assiduis concionibus vt relictis ruinis in urbem paratam Veios trāsmigrarent, in concionem vniuerso Senatu prosequente ascendit atque ita verba fecit, Adeo mihi acerbae sunt Quirites contentiones cum Tribunis plebis, vt nec tristissimi exilii solatium aliud habuerim quoad Ardeę vixi, quam quod procul ab his certaminibus eram: & ob eadem hec non, si me Senatusconsulto populiq; iussu reuocaretis, rediturus vnq; fuerim: nec nunc me vt redirem mea voluntas mutata, sed vestra fortuna perpulit, quippe vt in sua sede maneret patria, id agebatur: non vt ego vtiq; in patria essem, & nunc quiescerem ac tace rem libenter, nisi hac quoq; pro patria dimicatio esset: cui deesse quoad vita suppetat, aliis turpe, Camillo etiam nefas est. Quid enim repetimus? quid obfessam ex hostium manibus eripimus, si recuperatam ipsi deserimus? & cum victoribus Gallis capta tota vrbe, Capitolium tamen atq; arcem diiq; & homines Romani tenuerint, habitauerint, victoribus Romanis recuperata vrbe arx quoque & Capitolium deseretur? & plus vastitatis huic vrbi secunda nostra fortuna faciet quam aduersa fecerit? Equidem si nobis cum vrbe simul posita traditeq; per manus religiones nullae essent, tamen tam euidentis numen hac tempestate rebus affuit Romanis, vt omnem negligentiam diuini cultus exemptam hominibus purem. Iutue sperere euenisse sequentibus deos, aduersa spernentibus, iam omnium primum Veiens bellum per quot annos, quanto labore gestum, non ante cepit finem, quam monitu deorum aqua ex lacu Albano emissa est. Quid hac tandem vrbis nostrae clades noua? num ante exorta est, quam spreta vox caelo emissa de aduentu Gallorum? quam gentium ius ab Legatis nostris violatum? quam à nobis cum vindicari deberet, eadem negligentia deorum praetermissum? Igitur victi captiq; ac redempti, tantum poenarum diis hominibusq; dedimus, vt terrarum orbi documento essemus, aduersa deinde res admonuerunt religionum, Confugimus in Capitolium ad deos, ad sedem Iouis Optimi Maximi, sacra in ruina rerum nostrarū alia terrae celauimus, alia aucta in finitimas vrbes amouimus ab hostium oculis, deorum cultum deserti ab diis hominibusq; tamen non intermissimus, Reddidere igitur patriam & victoriam, & antiquum belli decus amissum: & in hostes, qui caeci auaritia in pondere auri, foedus ac fidem fefellerunt, vertuntur terrorem fugamq; & caedem. Hac culti neglectiq; numinis tanta monumenta in rebus humanis cernentes, ecquid sentitis Quirites quantum vixidū ex naufragiis prioris culpa cladisq; emergentes paremus nefas: Urbem auspicio inauguratoq; conditam habemus, nullus locus in ea non religionum deorumq; est plenus, sacrificiis solennibus non dies magis statū q; loca sunt in quibus fiant. Hos omnes deos publicos priuatosq;

Quirites deseruntur estis: quam par vestrum factum est, quod in obsidione nuper in egregio adolescente C. Fabio non minore hostium admiratione, quam vestra conspectum est? cum in rer Gallica tela digressus ex arce soletne Fabiae gentis in colle Quirinali obiit. An gentilitia sacra ne in bello quidem intermitti, publica sacra & Romanos deos etiam in pace deseri placeat? & Pontifices Flaminesq; negligentiores publicarum religionum esse quam priuatis in solenni gentis fuerit? Forsitan aliquis dicat, aut Veis ea nos facturos, aut huc inde missuros sacerdotes nostros, qui faciant, quorum neutri fieri saluis ceremoniis potest: & ne omnia generatim sacra omnesq; perentem deos, in Iouis epulo num alibi quam in Capitolio puluinar suscipi potest? Quid de aeternis Vestae ignibus, signoq; quod imperii pignus custodia ei⁹ templi tenetur, loquar? quid de ancylis vestris, Mars Gradiue, tuq; Quirine pater? hac omnia in profano deseri placeat sacra, aequalia vrbi, quaedam vetustiora origine vrbis: videate quid inter nos ac maiores intersit, Illi sacra quaedam in monte Albano Lauinioq; nobis scienda tradiderunt. An ex hostium vrbibus Romam ad nos transferri sacra religiosum fuit, hinc sine piaculo in hostium urbem Veios transferemus? Recordamini agitedum quoties sacra instaurantur: quia aliqui ex patrio ritu negligentia casuue praetermissum est, Modo qua res post prodigium Albani lacus, nisi instauratio factorum auspicioumq; renovatio affecta: Veienti bello reipublice remedio fuit? At etiam tanq; veterum religionum memores & peregrinos deos transfulimus Romam & instituimus novos: Iuno regina trasueta à Veis nuper in Auentino q; insigni ob excellens matronarum studium, celebrisq; dedicata est die? Allocutio templum propter caelestem vocem exauditam in noua via iussimus fieri, Capitolinos ludos solennibus aliis addidimus, collegiumq; ad id nouum auctore Senatu condidimus, Quid horum opus fuit suscipi, si vna cum Gallis urbem Romanam relicti fuimus: si non voluntate mansimus in Capitolio per tot menses obsidionis: si ab hostibus metu retenti sumus: de sacris loquimur & de templis, quid tandem de sacerdotibus? nonne in mentem venit quanta piacula committantur? Vestalibus nempe vna illa sedes est, ex qua eas nihil vnquam praeterquam vrbs capta mouit, Flamini Diali noctem vnam manere extra urbem nefas est, Hos Veientes pro Romanis facturi estis sacerdotes? & Vestales tuae re deserent Vestae? & flamen peregre habitando in singulas noctes quantum sibi reiq; publici oculi cotrahet? Quid alia? quae auspicio agimus omnia fere intra pomerium, cui obliuioni aut cui negligentiae damus? Comitā curiata, quae rem militarem continent: comitia Centuriata, quibus COSS, Tribunosque militares creatis, vbi auspicio, nisi vbi assentent, fieri possunt? Veiosne haec transferemus? an comitorum causa populus tanto incommodo in desertam hanc ab diis hominibusq; urbem conueniet? Sed res ipsa cogit vastatam incendiis ruinisq; relinquere urbem, & ad integra omnia Veios migrare, nec hic aedificando inopem plebem vexare. Haud autem iactari magis causam quam veram esse, vt ego non dicam, apperere vobis Quirites puto, qui meministis ante Gallorum aduentum, saluis rebus publicis priuatisq; stante incolū vrbe, hanc eandem rem acta esse vt Veios transfugeremus, Et videte quantum inter meam sententiam vestramq; intersit Tribunū, Vos etiam si tunc faciendum non fuerit, nunc vtiq; faciendum putatis: ego contra (nec id mirati sitis prius, q; quale sit audieritis) etiam si tunc migrandum fuisset incolū tota vrbe, nunc has ruinas relinquendas non censerem, quippe tum causa nobis in urbem captam migrandi, victoria esset gloriosa nobis ac posteris nostris: nunc hac migratio nobis misera ac turpis, Gallis gloriosa est, non enim reliquisse victores, sed amississe victi patriam videbimur. Hoc ad Aliam fuga, hoc capta vrbs, hoc circumfessum Capitolium necessitatis imposuisse, vt deseramus penates nostros, exilium nobis ex eo loco conscisceremus, quem tueri non possemus? & Galli euertere potuerunt Romam, quam Romani restituere non videbuntur potuisse? Quid restat, nisi vt si iam nouis copiis veniant (constat enim vix credibilem multitudinem esse) & habitare in capta ab se, deserta à vobis hac vrbe velint, finatis? Quid si non Galli hoc, sed veteres hostes vestri Aequi Volscae faciant, vt commigrent Romam? velitis ne illos Romanos, vos Veientes esse? non malitis hanc solitudinem vestram, quam urbem hostium esse? non equidem video quid magis nefas sit, Hac scelera, quia piget reedificare, hac dedecora pati parati estis? Si tota vrbe nullum melius ampliusue te actum fieri possit, quam casa illa conditoris est nostri, non in casis ritu pastorum agrestiumque habitare est satius inter sacra penatesque nostros, quam exulatum publice ire? Ma-

iores nostri conueniunt pastoresque, cum in his locis nihil prater sylvas paludesque esset, notam
 urbem tam breui edificarunt, nos Capitolio, arce incolunt, statibus templis deorum, adifi-
 care incensam piget! & quod singuli facturi fuimus, si ades nostra deflagrasset, hoc in publi-
 co incendio vniuersi recusamus facere! Quid tandem, si fraude, si casu Veis incendium or-
 tum sit, ventoque (vt fieri potest) diffusa flamma magnam partem vrbis absumat, Fidenas
 inde aut Gabios, aliamue quam urbem quesituri sumus quod transinigramus! adeo nihil
 tenet solum patriam! nec hac terra, quam matrem appellamus, sed in superficie tignisque cha-
 ritas nobis patriam pender! Et quidem fatebor vobis, etsi minus iniuria vestra quam ca-
 lamitatis meae meminisse iuuat, cum abessem, quotiescunq; patria in mentem veniret,
 haec omnia occurrerant, colles campisque & Tiberis, & assuetæ oculis regio, & hoc coelum,
 sub quo natus educatusque essem: quæ vos Quirites nunc moueant porius charitate sua
 vt maneatis in sede vestra, quam postea cum reliqueritis ea, macerent desiderio. Non sine cau-
 sa Dii hominesque hunc vrbis condendæ locum elegerunt, saluberrimos colles, flumen opportu-
 num, quo ex mediterraneis locis fruges deuehantur, quo maritimi conuectus accipiantur:
 mare vicinum ad commoditates, nec expositum nimia propinquitate ad pericula classium
 exterrarum regionum: Italiae medium, ad incrementum vrbis natum vnicæ locum. Argua-
 mento est ipsa magnitudo tam nouæ vrbis. Trecentis viribus sexagesimus quintus annus vr-
 bis Quirites agitur. Inter tot veterrimos populos tandiu bella geritis, cum interea ne sin-
 gulas loquar vrbes, non coniuncti cum Aequis Volsci, tot, tam valida oppida, non vniuersa
 Hetruria tantum terra marique pollens, atque inter duo maria latitudinem obtinens Italiae, belo-
 vobis par est. Quod cum ita sit, quæ (malum) ratio est expertis alia experiri? cum iam vt
 virtus vestra transire alio possit, fortuna certe loci huius transferri non possit. Hic Capito-
 lium est, vbi quondam capite humano inuento respõsum est eo loco caput rerum summamque
 imperii fore. hic cum augurato liberaretur Capitolium, iuuentas Terminusque maximo gau-
 dio Parrum nostrorum moueri se non passi. hic Vestæ ignes, hic ancylia coelo demissa, hic
 omnes propitii manentibus vobis Dii. Mouisse eos Camillus cum alia ratione, tum ea, que
 ad religiones pertinebat, maxime dicitur: sed rem dubiam decreuit opportune vox emissa,
 quod cum Senatus post paulo de his rebus in curia Hostilia haberetur, cohortesque ex presidiiis
 reuertentes forte agmine forum transirent, Centurio in comitio exclamauit, Signifer statue
 signum, hic manebimus optime. Qua voce audita & Senatus accipere se omen ex curia
 gressus conclamauit: & plebs circumfusa approbavit. Antiquata deinde lege, promiscue vrbs
 edificari coepit, tegula publice præbita est, saxi materiaque cædenda vnde quisque vellet, ius
 factum, prædibus acceptis eo anno adificia perfecturos. Festinatio curam exemit vicis dis-
 rigendi, dum omisso sui alienique discrimine in vacuo adificiant. Ea est causa vt veteres clo-
 ca: primo per publicum ductæ, nunc priuata passim subeant tecta, formaque vrbis sit occupa-
 ta: magis quam diuisa similis.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI AB VRBE
 CONDITA LIBER SEXTVS.

VAE ab condita vrbe Roma ad captam eandem urbem Roma-
 ni sub Regibus primum, COSS. deinde ac Dictatoribus, Decem
 uirisque ac Tribunis Consularibus gessere foris bella, domi seditio-
 nes, quinq; libris exposuit: res cum vetustate nimia obscuras, ve-
 lut quæ magno ex interuallo loci vix cernuntur: tum quod per
 re per eadem tempora litera: fuisse, vna custodia fidelis memorie
 rerum gestarum: & quod etiam si que in commentariis Pontifi-
 cum, aliisque publicis priuatisque erant monumentis, incensa vrbe
 pleraque interiere, clariora deinceps certioraque ab secunda origi-
 ne, velut ab stirpibus latius feraciusque renata: vrbs, gesta domi
 militaque exponitur. Cæterum primo quo adminiculo erecta erat, eodem innixa M. Furio
 principe iteitur: neque eum abdicare se Dictatura, nisi anno circumactio passi sunt. Comitia in
 insequentem annum Tribunos habere, quorum in magistratu capta vrbs esset, non placuit,
 res ad interregnum rediit. Cum ciuitas in opere ac labore assiduo reficienda: vrbs teneretur,
 interim Q. Fabio, simul primum magistratu abiit, ab C. Martio Tribuno plebis dicta dies

est, quod Legatus in Gallos, ad quos missus erat orator, contra ius gentium pugnasset. Cui iu-
 dicio cum mors adeo opportuna, vt voluntariam magna pars crederet, subtraxit. In interregnum
 inuit P. Cornelius Scipio Interrex, & post eum M. Furius Camillus iterum. Is Tribunos mi-
 litum Consulari potestate creat A. Valerium Publicolam iterum, L. Virginium, P. Cornelium,
 A. Manilium, L. Aemilium, L. Posthumium. Ii ex interregno cum extemplo magistratum in-
 issent, nulla de re prius, quam de religionibus Senatui consulere. In primis fœdera ac leges
 (erant autem ea duodecim tabulae, & quaedam regiae leges) conquiri quæ compararent, ius-
 serunt, alia ex aliis edita etiam in vulgus, quæ autem ad sacra pertinebant, à Põrificibus ma-
 xime vt religione obstrictos haberent multitudinis animos, suppressa. Tñ de diebus religio-
 sis agitari coepit, diemque ad XV calendas Sextiles duplici clade insignem, quo die ad Crea-
 meram Fabii cæsi, quo deinde ad Alliam cum exitio vrbis fœde pugnatum, à posteriore clade
 de Allientem appellarunt, insignemque rei nullius publice priuatimque agenda: fecerunt. Quia
 dam, quod postredie idus Quintiles nõ litasset Sulpitius Tribunus militum, neque inuicta pa-
 ce deum post diem tertium obiectus hosti exercitus Romanus esset, etiam postredie idus re-
 bus diuinis superfederi iussit: inde vt postredie calendas quoque ac nonas eadẽ religio esset,
 traditum putant. Nec diu licuit quietis consilia erigenda: ex tam graui casu respública se-
 cum agitare. Hinc Volsci veteres hostes ad extinguendum nomen Romanum arma ceperant,
 hinc Hetruria principum ex omnibus populis coniurationem de bello ad sanum Vultumne
 factam mercatores afferebant. Nouus quoque terror accesserat defectione Latinarum Herni-
 corumque: qui post pugnam ad lacum Regillum factam, per annos propè centum nunquam
 ambigua fide in amicitia populi Romani fuerant. Itaque cum tanti vndique terrores circumsta-
 rent, appareretque omnibus non odio solum apud hostes, sed contemptu etiam inter socios no-
 men Romanum laborare, placuit eiusdem auspiciis defendi rempublicam, cuius recuperata
 esset, Dictatoremque dici M. Furium Camillum. Is Dictator C. Seruilius Halam magistrum
 equitum dixit: iustitioque indicto delectum iuniorum habuit, ita vt seniores quoque, quibus alia
 quid roboris superesset, in verba sua iuratos centuriaret. Exercitum conscriptum armatumque
 trisariam diuisit: partem vnam in agro Veiente Hetruria: opposuit: alteram ante urbem ca-
 stra locare iussit. Tribunus militum his A. Manilius: illis, qui aduersus Hetruscos mitteban-
 tur, L. Aemilius prappositus, tertiam partem ipse ad Volcos duxit, nec procul ab Lanuuium (Ad-
 merium is locus dicitur) castra oppugnare est adortus. Quibus ab contemptu, quod propè
 omnem delectam à Gallis Romanam iuuentutem crederent ad bellum profectis, tantum Ca-
 millus auditis Imperator terroris intulerat, vt vallo se ipsi, vallum congestis arboribus sepi-
 rent, nequa intrare ad munimenta hostis posset. Quod vbi animaduertit Camillus, igne in
 obiectam septem comitiis iussit: & forte erat vis magna venti versa in hostem. Itaque non aperuit
 solum incendio viam, sed flammis in castra tendentibus, vapore etiam fumo crepituque viri-
 dis materia: flagrantis ita consternauit hostes, vt minor moles superantibus vallum in castra
 Volcorum Romanis fuerit, quam transcendentibus septem incendio absumptam fuerat. Fu-
 sis hostibus caesisque, cum castra impetu cepisset Dictator, prædam militi dedit: quo minus spe-
 ratam minime largitore duce, eo militi gratiorem. Persecutus deinde fugientes, cum omnem
 Volscum agrum depopularus esset, ad deditionem Volcos septuagesimo demum anno sub-
 egit. Victor ex Volcis in Aequos transiit, & ipsos bellum molientes, exercitum eorum ad Bo-
 las oppressit: nec castra modo, sed urbem etiam aggressus impetu primo cepit. Cum in ea par-
 te, in qua caput rei Romanæ Camillus erat, ea fortuna esset, aliam in partem terror inges in-
 guerat, Hetruria propè omnis armata Sutrium socios populi Romani obsidebat: quorum
 Legati opem rebus affectis orantes, cum Senatui adissent, decretum tulere vt Dictator pri-
 mo quoque tempore auxilium Sutrini ferret. Cuius spei moram cum pati fortuna obsessori
 non potuisset, confecta que paucitas oppidanorum opere, vigiliis, vulneribus, quæ semper eos-
 dem vrgebant, per pactiõnem vrbe hostibus tradita, inermes cum singulis emissis vestimen-
 tis miserabili agmine penates reliquerunt. Eo forte tempore Camillus cum exercitu Roma-
 no interuenit. Cui cum se moesta turba ad pedes prouoluisset, principumque orationem ne-
 cessitate vtrima expressam, stetus mulierum ac puerorum, qui exiliis comites trahebatur, ex-
 cepisset, parcere lamentis Sutrinos iussit, Hetruscis se luctum lachrymasque ferre, sarcinas inde
 deponi, Sutrinosque ibi consistere modico prasidio relicto, arma secum militem ferre iubet.
 Ita expedito exercitu profectus ad Sutrium, id quod rebarur, soluta omnia rebus (vt fit) se-

cundis inuenit, nullam stationem ante moenia, patentes portas, victorem vagum prædam ex
 hostium tectis egerentem. Iterum igitur eodem die Surrium capitur, victores Hetrusci pas- 55
 sim trucidantur ab nouo hoste, neque se conglobandi coeundiq; in vnum, aut arma capien-
 di datur spatium. Cum pro se quisq; tenderent ad portas, siqua forte se in agros eicere pos-
 sent, clausas (id enim primum Dictator imperauerat) portas inueniunt. Inde alii arma cape- 60
 realii, quos forte armatione tumultus occupauerat, conuocare suos, vt prælium inirent. Quod
 accensum ab desperatione hostium fuisset, ni præcones per urbem dimissi poni arma, & parci-
 inermi iussissent, nec præter armatos quenquam violari. Tum etiam quibus animi in spe vl- 65
 tima obstinari ad decertandum fuerant, postquam data spes vitæ est, iactare passim arma: in-
 ermesq; quod tutius fortuna fecerat, se hosti offerre. Magna multitudo in custodias diuisa,
 oppidum ante noctem redditum Sutrinis inuiolatum, integrumq; ab omni clade belli: quia 65
 non vi captum, sed traditum per conditiones fuerat. Camillus in urbem triumphans rediit,
 trium simul bellorum victor, longe plurimos captiuos ex Hetruscis ante currum duxit. Quibus
 sub hasta venundatis, tantum æris redactum est, vt precio pro auro matronis persoluto,
 ex eo quod supererat, tres patere aureæ factæ sint: quas cum titulo nominis Camilli ante Ca- 70
 pitolium incensum in Iouis cella constat ante pedes Iunonis positas fuisse. Eo anno in ciui-
 tatem accepti, qui Veientium Capenatumq; ac Faliscorum per ea bella transfugerant ad
 Romanos, agerq; iis nouis ciuibus assignatus. Reuocati quoque in urbem Senatusconsulto 70
 à Veis, qui ædificandi Romæ pigritia, occupatis ibi vacuis tectis Veios se contulerant. Et
 primo fremitus fuit aspernantium imperium, dies deinde præstituta capitalisq; poena, qui
 non remigrasset Romam, ex ferocibus vniuersis singulos meru suo quæque obediētes fecit. 75
 Et Roma cum frequentia crescere, tum tota simul exurgere ædificiis, & republica impensas
 adiuuante, & Aedilibus velut publicum exigentibus opus, & ipsis priuatis (admonebat em̄
 desiderium vsus) festinatibus ad effectum operis, intraq; annum noua vrbs stetit. Exitu ani-
 ni comitia Tribunorum militum Consulari potestate habita, creati T. Quintius Cincinnas 80
 tus, Q. Seruilius Fidenas quintum, Q. Julius Tullius, L. Aquilius Coruus, L. Lucretius Tri-
 cipitinus, Seruilius Sulpitius Ruffus. Exercitum alterum in Aequos non ad bellum (vi-
 ctos nanque se fatebantur) sed ab odio ad persuadendos fines, ne quid ad noua consilia re- 85
 linquerent vitium, duxere: alterum in agrum Tarquiniensem, ibi oppida Hetruscorum, Cor-
 tuosa & Contenebra vi capra dirutaq;. Ad Cortuosam nihil certaminis fuit. Improviso ad-
 orti primo clamore atque imperu cepere: direptum oppidum atque incensum est. Contene- 85
 bra paucos dies oppugnationem sustinuit, laborq; continuus non die, non nocte remissus
 subegit eos, cum in sex partes diuisus exercitus Romanus senis horis in orbem succederet
 prælio, oppidanos eosdem integro semper certamini paucitas fessos obiiceret, cessere tan-
 dem, locusq; inuadendi urbem Romanis datus est. Publicari prædam Tribunis placebat, sed 90
 imperium quam consilium segnius fuit. Dum cunctantur, iam militum præda erat, nec nisi
 per inuidiam adimī poterat. Eodem anno ne priuatis tantum operibus crederet vrbs, Capi-
 tolium quoque saxo quadrato substructum est, opus vel in hac magnificentia vrbs conspi- 95
 ciendum. Iam & Tribuni plebis ciuitate ædificando occupata, conciones suas frequentare le-
 gibus agrariis conabantur. Ostentabatur in spem Pontinus ager, tum primum post accessas à
 Camillo Volscorum res possessionis haud ambigua. Criminabantur multo eum infestio- 95
 rem agrum ab nobilitate esse, quam à Volscis fuerit. Ab illis enim tantum quoad vires &
 arma habuerunt, incursiones eo factas, nobiles homines in possessionem agrī publici grassa-
 ri: nec, nisi antequam omnia præcipiant diuisus sit, locum ibi plebi fore. Haud magnopere
 plebem mouerant, & infrequentem in foro propter ædificandi curam, & eandem exhaustam
 impensis, eoq; agrī inmemorem, ad quem instruendum vires non essent. In ciuitate plena re- 100
 ligionum, tum etiam ab recenti clade superstitionis principibus, vt renouarentur auspicia, res
 ad interregnum rediit. Interreges deinceps M. Manlius Capitolinus, Seruilius Sulpitius Ca-
 merinus, L. Valerius Potitus. Hic demum Tribunorum militum Consulari potestate comi-
 tia habuit L. Papyrium, Ch. Sergium, L. Aemilium iterum, Licinium Menenium, L. Vale- 105
 rium Publicolam tertium creat. Hi ex interregno magistratum coeperunt. Eodem anno edes
 Martis Gallico bello vota dedicata est à T. Quintio Duuuiro sacris faciendis. Tribus qua-
 tuor ex nouis ciuibus additæ, Strellatina, Pomerina, Sabbatina, Narniensis: cæq; XXXV tri-
 buum numerum expleure. De agro Pontino ab L. Sicinio Tribuno plebis actum ad fire

quentiorem iam populum, mobilioremq; ad cupiditate agrī, quam fuerat: & de Latino Her- 1
 nicoq; bello mentio facta in Senatu maioris belli cura, quod Hetruria in armis erat dilata
 est. Res ad Camillum Tribunum militum Consulari potestate rediit. Collegæ additi quinq;
 Seruius Cornelius Maluginensis, Quintius Seruilius Fidenas sextum, L. Quintius Cincin- 5
 natus, L. Horatius Puluillus, P. Valerius. Principio anni auersæ curæ hominum sunt à bello
 Hetrusco, quod fugientium ex agro Pontino agmen repere illatum in urbem attulit. Antia-
 res in armis esse, Latinorumq; populos iuuentutem summisisse ad id bellum: eo abtuctes pu-
 blicum fuisse consilium, quod non prohibitos tantummodo voluntarios diceret militate vbi
 vellent. Desierant iam vlla contemni bella: itaq; Senatus diis agere gratias, quod Camillus in 10
 magistratu esset: Dictatorem quippe dicendum eum fuisse, si priuatus esset: & Collegæ fate-
 ri regimen omnium rerum vbi quid bellici terroris ingruat, in vno vno esse: sibiq; destinati
 in animo esse Camillo summmittere imperium: nec quicq; de maiestate sua detractum credere,
 quod maiestati eius viri concessissent. Collaudatis ab Senatu Tribunis, & ipse Camillus com-
 fusus animo gratias egit. Ingēs inde ait onus à populo Romano sibi, qui se Dictatorem iam 15
 quartum creasset, magnum à Senatu talibus de se iudiciis eius ordinis, maximum tam hono-
 rarium Collegarum obsequio iniungi. Itaque siquid laboris vigiliarumq; adifici possit, cer-
 tantem secum ipsum annisurum, vt tanto de se consensu ciuitatis opinionem, quæ maxima
 sit, etiam constantem efficiat. Quod ad bellum atq; Antiatas attineat, plus ibi minarū q; peri-
 culi esse: se tamen vt nihil timendi, sic nihil contemnendi autorem esse. Circumfederali urbem 20
 Romanam ab inuidia & odio finitimorum, itaq; & ducibus pluribus, & exercitibus admi-
 nistrandam remp. esse. Te inquit P. Valerius socium imperii consiliiq; legiones mecum aduer-
 sus Antiatem hostem ducere placeretq; Seruili altero exercitu instructo paratoq; in vrbe ca-
 stra habere intentum: siue Hetruria se interim vt nuper, siue noua hac cura, Latini atq; Her- 25
 nici mouerint, pro certo habeo ita rem gesturum, vt patre, auro, teq; ipso, ac sex Tribunatib;
 dignum est, tertius exercitus ex caularis senioribusq; à L. Quintio scribatur, qui vbi moe-
 nibusq; præsidio sit, L. Horatius arma, tela, frumentum, quæq; belli alia tæpora possent, pro-
 uideat: te Serui Cornelii præsidem huius publici consilii, custodem religionum, cœmiferorū,
 legum, rerum omnium vrbanaum Collegam facimus. Cunctis in partes muneris sui benig-
 ne pollicentibus operam, Valerius socius imperii lectus adicit M. Furium sibi pro Dicta- 30
 tore, seq; ei pro magistro equitum futurum, proinde quam opinionem de vnicō Imperatore,
 eam spem de bello haberent, se vero bene sperare. Patres & de bello & de pace, vniuersaq; re-
 publica erecti gaudii fremunt: nec Dictatore vnquam opus fore reipublicæ, si tales viros in
 magistratibus habeat, tam concordibus iunctos animis, parere atq; imperare iuxta paratos,
 laudemq; conferentes potius in medium, quam ex communi ad se trahetes. Iustitio indico 35
 delectuq; habito, Furius ac Valerius ad Satricum profecti: quod non Volscorum modo iu-
 uentutem Antiatas ex noua sobole lectam, sed ingentem Latinorum Hetrucorumq; concie-
 rant ex integerrimis diutina pace populis. Itaq; nouus hostis veteri adiuctus commouit ani-
 mos militis Romani. Quod vbi aciem iam instruenti Camillo Centuriones renunciauerūt
 turbatas militum mentes esse, segniter arma capta, cunctabundosq; & resistentes egressos ca- 40
 stris esse, quin voces quoque auditas, cum centenīs hostibus singulos pugnaturus, & egre in-
 ermem tantam multitudinem, nedum armatam sustineri posse, in equum insilit, & ante signa
 cœuersus in aciem ordines interequitans. Quæ tristitia milites hac, quæ insolita cūctatio est
 hostem, an me, an vos ignoratis? hostis est, quid aliud quam perpetua materia virtutis glo-
 riæq; vestra: vos contra me duce, vt Valerius Veiosq; captos, & iam capta patria Gallorum 45
 legiones castris tæcem, modo tergemina victoria: triplicem triumphum ex his ipsis Volscis
 & Aequis & ex Hetruria egistis. An me, quod non Dictator vobis, sed Tribunus signum de-
 di, non agnoscitis duces: neque ego maxima imperia in vos desidero: & vos in me nihil præ-
 ter meipsum intueri decet. Neq; enim Dictatura mihi vnquam animos fecit, vt ne exilium
 quidem ademit. Idem igitur omnes fumus: & cum eadem omnia in hoc bellum afferamus,
 50 quæ in priora atulimus, eundem euentum belli expectemus. simul cœcurreritis, quod quisq;
 didicit ac cœsuevit, faciet: vos vincetis, illi fugient. Dato deinde signo ex equo desilit: & pro-
 ximum signiferum manu arreptum secum in hostem rapit, Infer miles clamitans signum. Qui
 vbi videre ipsum Camillum iam ad munera corporis senecta inualidum vadentem in ho-
 stes, procurant pariter omnes clamore sublato, sequere Imperatorem pro se quisque clamant

res. Emissum etiam signum Camilli iussu in hostium aciem ferunt, idq; ut repeteretur, con- 55
 citatos antesignanos. Ibi primum pulsum Antiatem, terroremq; non in primam tantum acie,
 sed etiam ad subsidiarios perlatum. Nec vis tantum militem mouebat excitata praesentia du-
 cis, sed quod Volscorum animis nihil terribilius erat, quam ipsius Camilli forte oblata spe-
 cies. Ita quocumq; se inuulisset, victoriam secum haud dubiam trahebat. Maxime id euidentis
 fuit, cum in laeuum cornu propere iam pulsum arrepto repente equo, cum scuto pedestri adue- 60
 ctus conspectu suo praedium restituit, ostentans vincentem ceteram aciem. Iam inclinata res
 erat, sed turba hostium & fuga impediatur: & longa caede conficienda multitudo tanta festo
 militi erat, cum repente ingentibus procellis sulfus imber certam magis victoriam quam
 praedium diremit. Signo deinde receptui dato, nox insecuta quietis Romanis perfecit bel- 65
 lum. Latini namq; & Hernici, relictis Volscis domos profecti sunt, malis consiliis pares adepti
 euentus, Volsci ubi se desertos ab eis videre, quorum fiducia rebellauerat, relictis castris, moe-
 nibus Sarricis se includunt, quos primo Camillus vallo circumdare, & aggere atq; operibus
 oppugnare est adortus. Quae postquam nulla eruptione impediri videt, minus esse animi ra- 70
 tus in hoste, quam ut in eo tam laetae spei victoriam expectaret, cohortatus milites ne tanq;
 Veios oppugnantes in opere longinquo sese tererent, victoriam in manibus esse, ingenti mi-
 litum alacritate moenia vndiq; aggressus scalis oppidum cepit. Volsci abiectis armis sese de-
 diderunt. Ceterum animus ducis rei maiori, Antio imminerebat. Id caput Volscorum, eam
 fuisse originem proximi belli, sed quia nisi magno apparatu, tormentis machinisq; tam va-
 lida vrbs capi non poterat, relicto ad exercitum Collega Romam est profectus, ut Senatui ad 75
 excidendum Antium hortaretur. Inter sermonem eius (credo rem Antiatem diuturniore
 manere diis cordi fuisse) Legati ab Nepete ac Sutrio auxilium aduersus Hetruscos peten-
 tes veniunt, breuē occasionem esse ferendi auxilii memorantes. Eo vim Camilli ab Antio for-
 tuna auertit, namq; cum ea loca opposita Hetruria, & velut claustra inde portaeq; essent, & il-
 lis occupandi ea, cum quid noui molirentur, & Romanis recuperandi tuendiq; cura erat. Igi- 80
 tur Senatui cum Camillo agi placuit, ut omisso Antio, bellum Hetruscum susciperet: legio-
 nes vrbane, quibus Quintius praefuerat, ei decernuntur, quantum expertum exercitū assue-
 tumq; imperio, qui in Volscis erat, mallet, nihil recusauit, Valerium tatummodo imperii so-
 cium depoposcit. Quintius Horatiusq; successores Valerio in Volscis missi. Profecti ab vr-
 be Sutrium Furius & Valerius partem oppidi iam captā ab Hetruscis inuenere: ex parte al- 85
 tera interceptis itineribus, agere oppidanos vim hostium ab se arcentes: tum Romani auxi-
 lio aduentus, tum Camilli nomen celeberrimum apud hostes sociosq;, & in praesentia re in-
 clinatam sustinuit, & spatium ad opem ferendam dedit. Itaq; diuiso exercitu, Camillus Cola-
 legam eam in partem circumductis copiis quam hostes tenebant, moenia aggredi iubet, non
 tanta spe scalis capi urbem posse, q; ut auersus eo hostibus, & oppidanis iam pugnando fessis
 laxaretur labor: & ipse spatium intrandi sine certamine moenia haberet. Quod cum simul 90
 vtrinq; factum esset, ancepsq; terror Hetruscos circumstaret, & moenia summa vi oppugna-
 ri, & intra moenia esse hostem viderent, porta se, qua vna forte non obsidebatur, trepidi vno
 agmine eiecere. Magna caedes fugientium & in vrbe & per agros est facta. Plures à Furianis
 intra moenia caesi: Valeriani expeditiores ad persequendos fuere, nec ante noctem, quae con- 95
 spectum ademit, finem cadendi fecere. Sutrio recepto restitutoq; sociis, Nepete exercitus
 ductus, quod per deditionem acceptum iam totum Hetrusci habebant. Videbatur plus in
 ea vrbe recipienda laboris fore: non in eo solum quod tota hostium erat, sed etiam quod par-
 te Nepefinorum prodente ciuitatem, facta erat deditio: mitti tamen ad principes eorum pla-
 cuit, ut fecerent se ab Hetruscis: fidemq;, quam implorassent ab Romanis, ipsi praestarent.
 Vnde cum responsum allatum esset, nihil suae potestatis esse, Hetruscos moenia custodiasq; 100
 portarū tenere, primo populationibus agri terror est oppidanis adnotus: deinde postquam
 deditionis quam societatis fides sanctior erat, fascibus sarmentorum ex agro collatis du-
 ctus ad moenia exercitus, completisq; fossis scalae admotae: & clamore primo impetūque
 oppidum capitur. Nepefinis inde edictum ut arma ponant, parciq; iussu inermi. Hetrus-
 sci pariter armati atq; inermes caesi. Nepefinorum quoq; autores deditionis securi percuf- 105
 si, innoxia multitudini reddita res, oppidumque cum praesidio relictum. Ita duabus sociis
 vrbibus ex hoste receptis, victorem exercitum Tribuni cum magna gloria Romam redi-
 xerunt. Eodem anno ab Latinis Hernicisq; res repetite, quaeritumq; cur per eos annos militē

ex instituto non dedissent. Responsum frequenti vtriusq; gentis consilio est: nec culpam in
 eo publicam, nec consilium fuisse, quod suae iuuentutis aliqui apud Volscos militauerint, eos
 tamen ipsos prauū consilii poenam habere, nec quenq; ex his reducere esse: militis autem non da-
 ti causam, terrorem assiduum à Volscis fuisse, quam pestem adhaerentem lateri suo tot super
 5 alia aliis bellis exhauriri nequisset. Quae relata Patribus magis tempus, q; causam non visa bel-
 li habere. Insequenti anno A. Manlio, P. Cornelio, T. & L. Quintiis Capitolinis, L. Papyrio Cur-
 fore Tribuni Consulari potestate, graue bellum foris, grauior domi seditio exorta: bellum à
 Volscis, adiuncta Latinorum atq; Hernicorum defectione: seditio, vnde minime timeri dea-
 buit, à patritiae gentis viro, & inclyta familia M. Manlio Capitolino: qui nimis animi cum
 10 alios principes sperneret, vni inuideret, eximio simul honoribus atq; virtutibus M. Furio: qui
 gre ferebat solum eum in magistratibus, solum apud exercitus esse: tantum iam eminere, ut
 iisdem auspiciis creatos non pro Collegis, sed pro ministris habeat: cum interim, si quis vere
 aestimare velit, à Marco Furio recuperari patria ex obsidione hostium non potuerit, nisi à se
 prius Capitolium atq; arx seruata esset: & ille inter aurum accipiendum, & spem pacis solu-
 15 tis animis Gallos aggressus sit, ipse armatos capiētesq; arcem depulerit: illius glorie pars via-
 rilis apud omnes militis fit, qui simul vicerint, suae victoriae neminem omnium mortalium
 socium esse. His opinionibus inflato animo, ad hoc vitio quoq; ingenii vehemens & impo-
 tens, postquam inter Patres non quantum aequum censebant, excellere suas opes animadu-
 rit, primum omnium ex Patribus popularis factus, cum plebeis magistratibus consilia con-
 20 municare, criminando Patres, alliciendo ad se plebeiam auram, non consilio ferri: fama q; ma-
 gnae malle, quam bonae esse: & non contentus agrariis legibus, quae materia semper Tribu-
 nis plebis seditionum fuisset, idem moliri coepit acriores: quippe artis alieni stimulos esse,
 qui non egestatem modo atq; ignominiam minentur, sed neruo ac vinculis corpus liberum
 terrent: & erat artis alieni magna vis, res damnosissima etiam diuitibus, adificando contra-
 25 cta. Bellum itaq; Volscum graue per se, oneratum Latinorum atq; Hernicorum defectione in
 speciem causae factatum, ut maior potestas quaeretur, sed noua consilia Manlii magis com-
 pulere Senatū ad Dictatorem creandum. Creatus A. Cornelius Cossus: magistrum equi-
 tum dixit T. Quintium Capitolinum. Dictator etsi maiorem diminationem propositam do-
 mi quam foris cernebat, tamen seu quia celeritate ad bellum opus erat, seu victoria triūphoq;
 30 Dictaturae ipsi vires se additurum ratus, delectu habito in agrum Pontinum, quo à Volscis
 exercitum induci indictum audierat, pergit. Non dubito praeter fatieratem tot iam libris af-
 fiduae bella cū Volscis gesta legentibus, illud quoq; succurrurum, quod mihi percensenti pro-
 piores temporib; harum rerum autores miraculo fuit, vnde toties victis Volscis & Aequis
 35 suffecerint milites. Quod cum ab antiquis tacitum praetermissumq; sit, cuius tadem ego rei
 praeter opinionem, quae sua cuiq; coniectanti esse potest, autor sim? Simile veri est, aut inter-
 uallis bellorum, sicut nunc in delectibus sit Romanis, alia atq; alia sobole iuniorum ad bella
 instauranda toties vsos esse: aut non ex iisdem semper populis exercitus scriptos, quanquam
 eadem semper gens bellum intulerit: aut innumerabilem multitudinem liberorum capitum
 in eis vltis locis, quae nunc vix seminario exiguo militum relicto seruicia Romana ab solitu
 40 dine vindicant. Ingens certe (quod inter omnes autores conueniat) quanquam nuper Ca-
 milli ductu atq; auspicio accisa res erant, Volscorum exercitus fuit. Ad hoc Latini Herni-
 cisq; accesserant, & Circeiensium quidam, & coloni etiam à Velitris, Romanus Dictator ca-
 stris eo die positis, postero cum auspicio prodidisset, hostiaq; caesa pacem delm adorasset. Iar-
 45 rus ad milites iam arma ad propositum pugnae signum, sicut edictum erat, luce prima capien-
 tes processit. Nostra victoria est milites (inquit) siquid dii vatesq; eorum infuturum vident.
 Itaq; ut decet certae spei plenos, & cum imparibus manus conferturos, pilis ante pedes posi-
 tis, gladiis tantum dexteras armemus, ne procurri quidem ab acie velim, sed obnixos vos sta-
 bili gradu impertum hostiū excipere. Vbi illi vana iniecerint missilia, & effusi stantibus vo-
 bis se intulerint, tum micent gladii, & veniat in mentem vnicuiq; deos esse, qui Romanū ad
 50 iuuentur: deos, qui secundis auibus in praesidium miserint. Tu Quinti equitem intentū ad primū
 initium moti certaminis teneas: vbi haerere iam acie collato pede videris, tū terrorē equestrē
 occupatis alio pauore inser, inuectusque ordines pugnantium dissipa. Sic eques, sic pedes,
 ut praeeperat, pugnat: nec dux legiones, nec fortuna sefellit ducem. Multitudo hosti-
 um nulli rei praeterquam numero freta, & oculis vtrinq; metiens aciem temere praedant

inuit, temere omisit: clamore tantum missilibusque telis, & primo pugna impetu ferox, gladi- 55
 os & collatum pedem, & vultum hostis ardore animi micantē ferre non potuit. Impulsa frōs
 prima, & trepidario subfidius illata, & suum terrorem intulit eques. rupti inde multis locis
 ordines, motaque omnia, & fluctuanti similis acies erat. deinde, postquam cadentibus primis,
 iam ad se quisque peruerturam cadem cernebat, terga vertunt, stare Romanus: & donec arma-
 ri confertique abibant, peditem labor in persequendo fuit. Postquam iactari arma passim, fugaque 60
 per agros spargi aciem hostium animaduersum est, tum equitum turma emissā, dato signo
 ne in singulorum morando caede spatium ad euadendum interim multitudinē darent, satis
 esse missilibus ac terrore impediri. cursum, obequitandoque agmen teneri, dum assequi pedes,
 & iusta caede conficere hostem posset, fugae sequendique non ante nocte finis fuit, capta quoque
 ac direpta eodem die castra Volscorum: praedaque omnis, praeter libera corpora, militi conce- 65
 sa est. Pars maxima captiuorum ex Latinis atque Hernicis fuit: nec hominum de plebe (vt cre-
 di posset mercede militasse) sed principes quidam iuuentutis inuenti, manifesta fides, pu-
 blica ope Volscos hostes adiutos, Circeisium quoque quidam cogniti, & coloni a Velitris,
 Romamque omnes missi, percontantibus primoribus Patrum eadem, quae Dictatori, defectio-
 nem sui quisque populi haud perplexe indicauerunt. Dictator exercitum in flauis tenebat, mi- 70
 nime dubius bellum cum his populis Patres iusturos, cum maior domi exorta moles coegit
 acciri Romam eum gliscente indies seditione, quam solito magis metuendam auctor faciebat.
 Non enim iam orationes modo M. Manlii, sed facta popularia in speciem tumultuosa eadem
 qua mente fierent, intuenta erant. Centurionem nobilem militaribus factis iudicatum pecu-
 nię cum duci vidisset, medio foro cum caterua sua accurrere, & manum iniectis: vociferatusque 75
 de superbia Patrum, ac crudelitate sceneratorum, & miseris plebis, virtutibus eius viri for-
 tunaque: tum vero ego, inquit, nequicquam hac dextra Capitolium arcemque seruatierim, si ci-
 uem commilitonemque meum tanquam Gallis victoribus captum, in seruitutem ac vincula duci
 videam, inde rem creditori palam populo soluit, libraque & aere liberatum emittit, deos atque ho-
 mines obrestantem, vt M. Manlio liberatori suo, parenti plebis Romanae gratiam referant. Ac 80
 ceptus exemplo in tumultuosam turbam & ipse tumultu augebat, cicatrices acceptas Veic-
 ti, Gallico, aliisque deinceps bellis ostentans: se militantem, se restituendum euersos penates, mul-
 tiplici iam sorte exoluta, mergentibus super sortem vris, obrutum scenore esse: videre lu-
 cem, forum, ciuium ora, M. Manlii opera, omnia parentum beneficia ab illo se habere: illi se
 deuouere, corporis vitamque ac sanguinis quod supersit: quodcumque sibi cum patria, penatibusque 85
 blis ac priuaris iuris fuerit, id cum vno homine esse. His vocibus instincta plebes, cum iam
 vnus hominis esset, addita alia commodioris ad omnia turbanda consilii res. Fundum in
 Veienti caput patrimonii subiecit praconi. Neminem vestrum (inquit) Quirites, donec
 quicquam in re mea supererit, iudicatum addictumve duci patiar. Id vero ita accendit animos,
 vt per omne fas ac nefas secururi vindicem libertatis viderentur, ad hoc domi concionantis 90
 in modum, sermones pleni criminum in Patres: inter quos, cum omisso discrimine vera an va-
 na iaceret, thesauros Gallici auri occultari a Patribus iectis: nec iam possidēdis publicis agris
 contentos esse, nisi pecuniam quoque publicam auertant, ea res si palam fiat, exolui plebem aere
 alieno posse. Quae vbi obiecta spes est, enimvero indignum facinus videri, cum confectum
 ad redimendam ciuitatem a Gallis aurum fuerit, tributo collationem factam, idem aurum ex 95
 hostibus captum, in paucorum praedam cessisse. Itaque exequabantur querendo vbi tanta rei
 furtum occultaretur: differentesque, & tempore suo se indicaturum dicente, ceteris omissis, eo
 versa erant omnium cura, apparebatque nec veri iudicii gratiam mediam, nec falsi offensionē
 fore. Ita suspensis rebus, Dictator accitus ab exercitu in urbem venit. Postero die Senatu ha-
 bito, cum satis periclitatus voluntates hominum, discedere Senatum ab se vetuisset, stipatus 100
 ea multitudine, sella in comitio posita, viatorem ad M. Manlium misit: qui Dictatoris iussu vo-
 catus, cum signum suum dedisset adesse certamen, agmine ingenti ad tribunal venit. Hinc Sen-
 atus, hinc plebs, suum quisque intuentes ducem, velut in acie constiterant. Tum Dictator si-
 lentio facto, Vtinam (inquit) mihi Patribusque Romanis ita de ceteris rebus cum plebe con- 105
 ueniat, quemadmodum quod ad te attinet, eamque rem quam de te sum quaesiturus, conuētū-
 rum satis confido. Spem factam a te ciuitati video, fide incolumi ex thesauris Gallicis, quos pri-
 mores Patrum occultent, creditum solui posse, cui ego rei tantum abest vt impedimento sim, vt contra
 te M. Manlii adhorter, liberes scenore plebe Romae, & istos incubantes publicis thesauris ex pra-

da clandestina euoluas. Quod nisi facis, siue quae & ipse in parte praedae sis, siue quia vani indi-
 cium est, in vincula duci te iubebo, nec diutius patiar a te multitudinem fallaci spe cocitari.
 Ad ea Manlius nec se fessellisse ait, non aduersus Volscos toties hostes, quoties Patribus expe-
 diat, nec aduersus Latinos Hernicosque, quos falsis criminibus in arma agant: sed aduersus se
 ac plebem Romanam, Dictatorē creatū esse: iam omisso bello, quod simulatum sit, in se impetū fle- 5
 rit: iam Dictatorē profferit patrociniū sceneratorū aduersus plebem, iam sibi ex fauore multitu-
 dinis crimē & perniciē queri. Offendit (inquit) te A. Corneli, vosque Patres conscripti circū-
 fusa turba lateri meo, quin eam deducitis a me singuli vestris beneficiis: intercedēdo, eximē-
 do de neruo ciues vestros, prohibendo iudicatos addictosque duci, ex eo, quod affluit opibus
 10 vestris, sustinendo necessitates aliorum: Sed quid ego vos de vestro impendatis hortor: forte
 aliquam ferre de capite, deducite quod vris pernumeratum est, iam nihilo mea turba, quae vilius
 conspectior erit. At enim quid ita solus ego ciuili curam ago, nihilo magis quod respondeam
 habeo, quam si queras, quid ita solus Capitolium arcemque seruaerim: & tum vniuersis quam po-
 tui open tulit, & nunc singulis feram: Nam quod ad thesauros Gallicos attinet, re suapte na- 15
 tura facilem, difficilem interrogatio facit. Cur enim queritis quod scitis: cur quod in sinu ve-
 stro est, excuti iubetis potius quam ponatis: nisi aliqua fraus subest, quo magis argui prestigias iu-
 beris vestras, eo plus vereor ne abstuleritis obseruantibus etiam oculos. Itaque non ego vobis
 vt indicē praedas vestras, sed vos id cogēdi estis vt in medium proferatis. Cum mitrere ama-
 bages Dictator iuberet, & aut peragere verum iudicium cogeret, aut fateri facinus in simula- 20
 ti falso crimine Senatus, oblataque vani furti inuidie, negantem arbitrio inimicorum se locutu-
 rum, in vincula duci iussit. Arreptus a viatore, Iupiter (inquit) optime maxime, Iunoque
 regina ac Minerva, ceterisque dii deisque, qui Capitolium arcemque incolitis, sicine vestrum militem
 ac praesidem finitis vexati ab inimicis: haec dextra, qua Gallos fudi a delubris vestris, iam in
 vinculis & catenis erit: Nullius nec oculi nec aures indignitatem ferebant, sed iniuncta sibi 25
 quaedam patientissima iusti imperii ciuitas fecerat: nec aduersus Dictatoriam vim aut Tri-
 buni plaut ipsa plebs atollere oculos, aut hincere audebant. Coniecto in carcere Manlio, sa-
 tis constat magnam partem plebis vestem mutasse, multos mortales capillum ac barbā pro-
 misisse, obuersatamque vestibulo carceris mectam turbam. Dictator de Volscis tristis haurit, inui-
 dieque magis triumphus quam glorie fuit: quippe domi non militiae partem eum, actumque de ciue
 30 non de hoste fremebant: vnum defuisse tantum superbie, quod non M. Manlius ante currum sit dua-
 ctus, iamque haud procul seditione res erat, cuius lenienda causa postulante nullo, Jargitor vo-
 luntarius repente Senatus factus, Satricum coloniam duo millia ciuium Romanorum dedu-
 ci iussit, bina iugera, & semisses agri assignati. Quod cum & paruum, & paucis datus, & mer-
 cedem esse prodeni M. Manlii interpretarentur, remedio iritatur seditio, & iam magis insu- 35
 gnis & sordibus & facie reorū turba Manliana erat: amotusque post triumphum abdicatione
 Dictaturae terror & lingua & animos liberauerat hominum. Audiebantur itaque propalam vo-
 ces exprobrantium multitudinē quae defensores suos in praecipitem semper loci fauore tollat,
 deinde in ipso discrimine periculi destituat, sic Sp. Cassium in agros plebem vocantem, sic Sp.
 Melium ab ore ciuium famē suis impensis propulsantē oppressos, sic M. Manlium, merfam, & ob- 40
 rutam scenore partem ciuitatis, in libertatem ac lucē extrahentem proditū inimicis: saginam
 re plebem populares suos vt iugulentur. Hoccine patiendum fuisse, si ad nutū Dictatoris non
 responderit vir Consularis? fingerent mentitum ante, atque ideo non habuisse quod tantum respō-
 deret: cui seruo vni mendacii poenam vincula fuisse? Non obuersatā esse memoriam noctis
 illius, quae penē vltima atque aeterna nomini Romano fuerit: non specie agminis Gallorum per Tar- 45
 peiam rupē scandentis, non ipsius M. Manlii, qualē eum armatum, plenum sudoris ac sanguinis,
 ipso penē Ioue erepto ex hostium manibus vidissent: selibris ne farris gratiam seruatori patrie re-
 latam: & quae propē celestē, cognomine certe Capitolino Iouī parem fecerint, eum pari vincitū
 in carcere, in tenebris obnoxiam carnificis arbitrio ducere animam: adeo in vno omnibus satis
 50 auxilii fuisse, nullam opem in tam multis vni esse! Iam ne nocte quidē turba ex eo loco dilabe-
 batur, refracturosque carcerē minabantur, cum remisso, id quod erepturi erant, ex Senatus consul-
 to Manlius vinculis liberatur, quo facto non seditio finita, sed dux seditionis datus est. Per eos-
 dem dies, Latinis & Hernicis, simul colonis Circeisibus & a Velitris, purgantibus se Volsci
 crimine belli, captiuosque repetētibus, vt suis legibus in eos animaduertent, tristia responsa
 reddita: tristiora colonis, quod ciues Romani patrie oppugnade nefanda consilia inissent. Non

negatum itaq; tantum de captiuis, sed (in quo ab sociis tamen temperauerant) denuntiati Senatus verbis, facerent prope ex vrbe, ab ore atq; oculis populi Ro. ne nihil eos legationis ius externo, non cui comparatum tegeter. Recrudescere Manliana seditione, sub exitu anni comitia habita, creatiq; Tribuni militum Consulati potestate Ser. Cornelius Maluginensis secundum, P. Valerius Poritus iterum, M. Furius Camillus quintum, Ser. Sulpitius Rufus iterum, C. Papyrius Crassus, T. Quintius Cincinnatus secundum, Cuius principio anni, & Patribus & plebi peropportuna externa pax data: plebi, q; no auocata delectu, spem cepit (cui tam potentem haberet ducem) feceris expugnandi: Patribus, ne quo externo terrore auocarentur animi ab sanandis domesticis malis. Igitur cum pars vtraq; acrior aliquanto coorta esset, iam in propinquo certamen aderat, & Manlius aduocata domum plebe, cum principibus nouandarum rerum interdum noctuq; consilia agit, plenior aliquando animorum irarumq; q; antea fuerat, iram accendat ignominia recens in animo ad contumeliam in experto: spiritus dabat, q; nec ausus esset idem in se Dictator, quod in Sp. Melio Cincinnatus Quintius fecisset: & vinculorum suorum inuidiam non Dictator modo abdicando Dictaturam fugisset, sed ne Senatus quidem sustinere potuisset. His simul inflatus exacerbatusq; iam per se accensos incitabat plebis animos, Quousq; tandem ignorabitis vires vestras, quas natura ne beluas quidem ignorare voluit: numerate saltem quot ipsi sitis, quot aduersarios habeatis: si singuli singulos aggressuri essetis, tamen acrius crederem vos pro libertate, q; illos pro dominatione certuros. Quot enim clientes circa singulos fuistis patronos, tot nunc aduersus vnum hostes eritis: ostendite modo bellum, pacem habebitis: videant vos paratos ad vim, ius ipsi remittent, audendum est aliquid vniuersis, aut omnia singulis patienda. Quousq; me circumspectabitis: ego quidem nulli vestrum deero: ne fortuna mea desit, videre, Ipse index vester, vbi visum inimicis est, nullas repente fuis: & vidistis in vincula duci vniuersi eum, qui a singulis vobis vincula depuleram. Quid sperem, si plus in me audeant inimici: an exitum Cassii Meliiq; expectem? beneficis q; abominamini, dii prohibebunt haec, sed nunquam propter me de caelo descendunt. Vobis dent mentem oportet vt prohibeatis, sicut mihi dederunt armato rogatoq; vt vos a barbaris hostibus, a superbis defenderem ciuib;? Tam paruus animus tanti populi est, vt semper vobis auxilium aduersus inimicos satis sit: nec vili, nisi quatenus imperari vobis finatis, certamen aduersus Patres noritis: nec hoc natura insitum vobis est, sed vsu possidemini. Cur enim aduersus externos tantum animorum geritis, vt imperare illis aequum censeatis: quia consueistis cum eis pro imperio certare: aduersus hos terrere magis, q; tueri libertatem, tamen qualescunq; duces habuistis, qualescunq; ipsi fuistis, omnia adhuc quantacunq; peristis, obtinuistis seu vi seu fortuna vestra: tempus est etiam maiora conari, Experimini modo & vestram felicitatem, & me (vt spero) feliciter expertum: minore negotio qui imperet Patribus, imponetis, quam qui resisterent imperantibus, imposuistis. Solo aequa sunt Dictaturae Consulatusq; vt caput attollere Romana plebes possit. Proinde adeste, prohibete ius de pecuniis dicere: ego me patronum profiteor plebis, quod mihi cura mea & fides nome induit. Vos si quo insigni magis imperii honorisve nomine vestrum appellabitis ducem, eo vtemini potentiore ad obtinenda ea quae vultis. Inde de regno agendi ortum initium dicitur: sed nec cum quibus, nec quem ad finem consilia peruenerint, satis planu traditur. At in parte altera Senatus de secessione in domum priuatam plebis, forte etiam in arce positam, & immineanti mole libertatis agit. Magna pars vociferatur Seruilio Hala opus esse, qui non in vincula duci iubendo iriter publicum hostem, sed vnius iactura ciuis finiat intestinum bellum. Decurritur ad leniorem verbis sententiam, vim tamen eandem habentem, Vt videant magistratus ne quid ex pernicioso consilio M. Manlii resp. detrimenti capiat. Tum Tribuni Consulati potestate, Tribuniq; plebis, nam & (quia eundem & suae potestatis, quem libertatis omnium finem cernebant) Patrum auctoritati se dederant, hi tum omnes quid opus factum sit, consultant, Cum praeter vim & caedem nihil cuiquam occurreret, eam autem ingentis dimicationis fore appareret, tum & M. Menenius, & Q. Publius Tribuni plebis, Quid Patrum & plebis certamen facimus, quod ciuitatis esse aduersus vnum pestiferum ciuem debet? Quid cum plebe aggredimur eum, quem per ipsam plebem tutius aggredi est, vt suis ipse oneratus viribus ruat? Diem dicere ei nobis in animo est, nihil minus populare quam regnum est, simul multitudo illa non fecum certari viderint, & ex aduocatis iudices facti erunt, & accusatores de plebe, patricium reum incuebunt, & regni crimen in medio: nulli magis, quam

libertati fauebunt suae. Approbantibus cunctis, diem Manlio dicunt. Quod vbi est factum, primo commota plebs est, vtriq; postquam sordidarum reum viderunt, nec cum eo non modo Patrum quenquam, sed ne cognatos quidem aut affines, postremo ne fratres quidem A. & T. Manlios, quod ad eum diem nunquam vsu venisset, vt in tanto discrimine non & proximi vestem mutarent. Ap. Claudio in vincula ducto, C. Claudium inimicum, Claudiamq; omnem gentem sordidatam fuisse. Consensu opprimi popularem virum, quod primus a Patribus ad plebem defecisset. Cum dies venit, quae praeter coet. multitudinis seditionisq; voces, & largitionem & fallax indicium, pertinentia proprie ad regni crimen ab accusatoribus obiecta sunt reo, apud neminem autorem inuenio, nec dubito haud parua fuisse, cum damnata di mora plebi non in causa, sed in loco fuerit. Illud notandum videretur, vt sciant homines: quae & quanta decora, foeda cupiditas regni, non ingrata solum sed iniusta etiam reddiderit. Homines prope quadringentos produxisset dicitur, quibus sine fenore expensas pecunias rullisset, quorum bona venirent, quos duci addictos prohibuisset. Ad haec decora quoque belli non commemorasse tantum, sed protulisse etiam conspicienda spolia hostium caesorum ad triginta, dona Imperatorum ad quadraginta, in quibus insignes duas murales coronas, ciuicas octo, ad hoc seruatos ex hostibus ciues produxit: inter quos C. Seruilius magistrum equitum ablentem nominatum, & cum ea quoq; quae bello gesta essent, pro fastigio rerum gratia one etiam magnifica, facta dicitur aquando memorasset, nudasse pectus insigni cicatricibus bello acceptis, & identidem Capitolium spectans, Iouem deosq; alios deuocasse ad auxilium futurarum suarum: precatumq; esse, vt quam mentem sibi Capitolinam arcem protegenti ad salutem Po. Ro. dedissent, eam Po. Ro. in suo discrimine darent: & orasse singulos vniuersosq; vt Capitolium atq; arcem inuenirent, vt ad deos immortales versi de se iudicaret. In campo Martio cum centuriatum populus citaretur, & reus ad Capitolium manus tendens, ab hominibus ad deos preces auertisset, apparuit Tribunis, nisi oculos quoque hominum liberaissent: & tanti memoria decoris, nuncq; sure in preoccupatis beneficiis animis vero criminis locum. Ita producta die in Petelinum lucum extra portam Frumentariam, vnde conspectus in Capitolium non esset, consilium populi indictum est. Ibi crimen valuit, & obstinatis animis triste iudicium, inuisumq; etiam iudicibus factum. Sunt qui Duumuiros, qui de perduellione anquarerent, creatos autores sint. Damnatum Trib. de saxo Tarpeio deiecerunt: locusq; idem in vno homine & eximia gloria monumentum, & poene vltimas fuit. Adiecte mortuo notae sunt: publica vna, quod cum domus eius fuisset, vbi nunc aedes atq; officina Monetae est, iactum ad populum est. Ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret: gentilitia altera, q; gentis Manliae decreto cautum est. Ne quis deinde M. Manlius vocaretur. Hunc exitum habuit vni nisi in libera ciuitate natus esset, memorabilis. Populi breui postq; periculum ab eo nullum erat, per se ipsas recordantem virtutes, desiderium eius tenuit. Pestilentia etiam breui consecuta, nullis occurrentibus tante cladis causis, ex Manliano supplicio magna pars videri orta, violatum Capitolium esse sanguine seruatoris: nec diis cordi fuisse poenam eius oblatam prope oculis suis, a quo sua templa erepra e manibus hostium essent. Pestilentia, inopiam frugum, & vulgata veriusq; mali fama anno insequente multiplex bellum excepit. L. Valerio III. A. Manlio tertium, S. Sulpitio tertium, L. Lucretio, L. Aemilio tertium, M. Trebonio Trib. militum Consulati potestate. Hostes noui, praeter Volcos velut sorte quadam prope in aeternum exercendo Romano militi datos, Circeiosq; & Velitris colonias iandiu molientes defectionem, & suspectum Latium, Lanuuium etiam, quae fidelissima vrbs fuerat, subito exoriri. Id Patres rati contemptu accidere, q; Veliternis ciuib; suis tandiu impunita defectio esset, decreuerunt vt primo quoque tempore ad populum ferretur de bello eis indicendo. Ad quam militiam quoque paratos plebes esset, Quinqueiros Pontino agro diuidendo, & Triumuiros Nepetae colonie deducenda creauerunt. Tu vt bellum iuberent, iactum ad populum est, & nequicq; distuladentibus Trib. pl. omnes tribus bellum iusserunt. Apparatu eo anno bellum est, exercit. propter pestilentiam non educit: eaq; cunctatio colonis spatium dederat deprecandi Senatum, & magna hominum pars eo, vt legatio supplex Romam mitteretur, inclinabat, ni priuato (vt fit) periculo publicum implicitum esset: autoresq; defectionis ab Romanis meru, ne soli crimini subiecti piala ira Romanorum dederentur, auertissent colonias a consiliis pacis. Neq; in Senatum solum per eos legatio impedita est, sed magna pars plebis incitata, vt praedatum inuagru Romanu exirent. Haec noua iniuria exturbauit oem spem pacis, De Pestilentia quoque defectio

ne eo anno primum fama exorta, arguentibusque eos Thufculanis & Gabinis & Labicanis 55
 quorum in fine incursum erat, ita placide ab Senatu responsum est, ut minus credi de cri-
 minibus, quia nolent ea vera esse, apparet. Insequenti anno Sp. & L. Papyri duo noui Tri-
 buni militum Consulari potestate Velitras legiones duxere, quatuor Collegis Ser. Cornelio
 Maluginensi tertium, Q. Seruilio, C. Sulpitio, L. Aemilio quartum Tribunis ad presidium vr-
 bis, & si qui ex Hetruria noui motus nunciarentur, omnia enim inde suspecta erant. 60
 Ad Velitras aduersus maiora penes auxilia Praenestini, qui ipsam colonorum multitudinem
 secundo prelio pugnatum est, ita ut propinquitas vrbis hosti & causa maturioris fugae, &
 vnum ex fuga receptaculum esset. Oppidi oppugnatione Tribuni abstinuerunt: quia & anceps
 erat, nec in perniciem coloniae pugnandum censebant. Litera Romam ad Senatum cum vi-
 ctoria nunciis, acrioresque in Praenestinum qui in Veliternum hostem misisset. Itaque ex Senatu 65
 consilio populique iussu, bellum Praenestinis indictum: qui coniuncti Volscis anno inse-
 quente Saticum coloniam Po. Ro. pertinaciter a colonis defensam vi expugnarunt: federeque
 in captis exercere victoriam, eam rem egre passi Romani, M. Furium Camillum septimum
 Tribunum militum creauere: additi Collegae A. & L. Posthumii Regillenses, ac L. Furius cum
 L. Lucretio & M. Fabio Ambusto, Volscum bellum M. Furio extra ordinem decretum, Ad- 70
 iutor ex Tribunis forte L. Furius datur, non tam e rep. quam ut Collegae materia ad omnem
 laudem esset: & publice, quod rem temeritate eius prolapsam restituit: & priuatum, quod errore
 gratiam potius eius sibi, quam suam gloriam petiit. Exacte iam aetatis Camillus erat, comi-
 tiisque iurare parato in verba excusandae valetudinis solita, consensus populi restiterat: sed ve-
 gerum ingenium in viuido pectore vigeat, virebatque integris sensibus: & ciuiles iam res 75
 haud magnopere obeunt bella excitabant. Quatuor legionibus quaternum millium scri-
 ptis, exercitu indicto ad portam Esquilinam in posteram diem ad Saticum profectus, ibi
 eum expugnatores coloniae haudquaquam percussit, fidentes militum numero, quo aliquantum
 praestabant, opperiebantur. Postquam appropinquare Romanos senserunt, exemplo in aciem
 procedunt, nihil dilaturi quin periculum summam rerum facerent, ita paucitati hostium ni- 80
 hil artes Imperatoris vnici, quibus solis confiderent, profuturas esse. Idem ardor & in Ro-
 mano exercitu erat, & in altero duce: nec presentis dimicationis fortunam vlla res, praeterquam
 vnus viri consilium atque imperium morabatur, qui occasionem iuuandarum ratione viri
 trahendo bello quarebat. Eo magis hostis instare, nec iam pro castris tantum suis explica-
 re aciem, sed procedere in medium campi, & vallo propere hostium signa inferendo superbam 85
 fiduciam virium ostentare. Id egre patiebatur Romanus miles, multo agrius alter ex Tri-
 bunis militum L. Furius ferocem aetate & ingenio, tum multitudinis ex incertissimo sume-
 tis animos spe inflatus. Hic per se iam milites incitatos insuper instigabat, eleuando qua
 vna poterat aetate auctoritatem Collegae: iuuenibus bella data dicant, & cum corporibus
 vigerent, deflorescere animos: cunctatorem ex acerrimo bellatore factum: & qui adueniens 90
 castra vrbesque primo impetu capere solitus, eum residem intra vallum tepus terere. Quid
 accessurum suis decessurumue hostium viribus sperantem? quam occasionem? quod tempus?
 quem insidiis instruentem locum? frigare ac torpere senis consilia, sed Camillo tum vite satis
 tum gloriae esse. Quid attingere cum mortali corpore vno ciuitatis, quam immortalem esse
 deceat, pati consensere vires! His sermonibus tota in se auertent castra, & cum omnibus 95
 locis posceretur pugna, sustinere, inquit, M. Furi non possumus militum imperium, & hostis
 cuius animos cunctando auximus, iam minime toleranda superbia insular. cede vnus om-
 nibus, & patere te vinci consilio, ut maturius bello vincas. Ad ea Camillus, Quae bella suo
 vnus auspicio gesta ad eam diem essent, negare in eis neque se neque Po. Ro. aut consilium suum aut
 fortunam poenituisse, nunc scire se Collegam habere iure imperioque parem, vigore aetatis pra- 100
 stantem. Itaque se quod ad exercitum attineat, regere consuevit, non regi: Collegae imperium
 se non posse impedire, Diis beneiuuantibus ageret quod e repub. duceret: etatis suae veniam
 etiam petere, ne in prima acie esset: quae senis munia in bello sint, iis se non defuturum. Id a
 Diis immortalibus precari, ne qui casus suum consilium laudabile efficiant. Nec ab homini- 105
 bus salutaris sententia, nec a Diis tam piaerces audita sunt. Primam aciem autor pugnae
 instruit, subsidia Camillus firmat, validamque stationem pro castris opponit: ipse edito loco
 spectator intentus in euentu alieni consilii constitit. Simul primo concursu concrepuere ar-
 ma, hostis dolo, non metu pedem reuulit, Lenis a tergo cliuus erat inter aciem & castra: &

quod multitudo suppedibat, aliquot validas cohortes in castris armatas instructasque reli-
 querant, quae inter commissum iam certamen, ubi vallo appropinquasset hostis, erumperent.
 Romanus cedentem hostem effuse sequendo in locum iniquum pertractus, opportunus huic
 eruptioni fuit. Versus itaque in victorem terrore, & nouo hoste & supina valle Romanam in-
 clinauit aciem. Instant Volsci recentes, qui e castris impetum fecerant. Integrat & illi pugna
 qui simulata cesserant fuga. Iam non recipiebat se Romanus miles, sed immemor recentis fe-
 rociae veterisque decoris, terga passim dabat, atque effuso cursu castra repetebat: cum Camillus
 sublatu a circumstantibus in equum, & rapim subsidii oppositis, Haec est, inquit, miles pu-
 gna quam poposcistis: quis homo, quis deus est, quem accusare possitis: vestra illa temeritas, vestra
 ignauia haec est. Secuti alii duces, sequimini nunc Camilli: & quod ductu meo soletis, vinci-
 cite. Quid vallum & castra spectatis: neminem vestrum illa nisi victorem receptura sunt. Pu-
 dor primo reuulit effusus, inde ut circumnagi signa, obuertisque aciem viderit in hostem, & dux
 preterquam quod tot insignis triumphis etiam etate venerabilis, inter prima signa, ubi plurimus la-
 bor periculorumque erat, se offerebat, increpare singulos, se quisque & alios: & adhortatio inuicem
 totam alacri clamore peruasit aciem, Neque alter Tribunus rei defuit: sed missus a Collega resti-
 tuente peditem aciem ad equites, non castigando, ad quam rem leuissimum autorem tamen cul-
 paer societates fecerat, sed ab imperio totus ad preces versus, orare singulos vniuersosque, ut se rei
 fortunae eius diei crimine eximerent, abnuente ac prohibente Collega, temeritatis meo om-
 nipotius socium, quam vnus prudentiae dedi. Camillus in vtraque vestra fortuna suam gloriam vi-
 det: ego ni restituitur pugna, quod miserrimum est, fortunam cum omnibus, infamiam solus
 sentiam. Optimum visum est in fluctuantem aciem tradidi equos, & pedestri pugna inuadi ho-
 stem. Erit insignes animis animisque, qua premi parte maxime peditem copias vident, nihil neque
 apud duces, neque apud milites remittuntur a summo certamine animi, Sensit ergo euentus
 virtutis enixe opem: & Volsci qua modo simulato metu cesserant, eunt in veram fugam effu-
 si. Magna pars & in ipso certamine, & post in fuga caesi, caeteri in castris, quae capta eodem im-
 petu sunt: plures tamen capti, quam occisi. Vbi in recensendis captiuis eum Thufculani ali-
 quot noscitantur, secreti ab aliis ad Tribunos adducuntur, percontantibusque fuisse publico
 consilio se militasse. Cuius tam vicini belli metu Camillus motus, exemplo se Romani ca-
 ptiuis ducturus ait, ne Patres ignari sint Thufculanos ab societate decessisse: castris exercitumque
 interim si videatur, praestit Collega. Documento vnus dies fuerat, ne sua consilia melioribus
 praerferret: nec tamen aut ipsi, aut in exercitu cuiquam satis placato animo Camillus laurus
 culpam eius videbatur: qua data in tam praecipitum casum publica esset, & tum in exerci-
 tu, tum Romae constans omnium fama erat, cum varia fortuna in Volscis gesta res esset, ad-
 uersa pugnae fugaeque in L. Furio culpam, secundae decus omne penes M. Furium esse. Introdu-
 ctis in Senatum captiuis, cum bello persequendos Thufculanos Patres censuissent, Camilloque
 id bellum mandassent, adiutorem sibi ad eam rem vnum petiit: permittitque, ut ex Collegis o-
 praret quem vellet, contra spem omnium L. Furius optauit. Qua moderatione animi cum
 Collega leuauit infamiam, tum sibi gloriam ingentem peperit. Nec fuit cum Thufculanis
 bellum, pace constanti vim Romanam arcuerant, quam armis non poterant. Intrauitibus fi-
 nes Romanos, non demigratum ex propinquis itineri locis, non cultus agrorum intermissus,
 parentibus vrbes portis togati obuiam frequentes Imperatoribus processere: comitatus ex
 exercitu comiter in castra ex vrbe & ex agris deuehitur. Tum Camillus castris ante portas po-
 sitis, eademne forma pacis quae in agris ostentaretur, etiam intra moenia esset scire cupiens,
 ingressus urbem ubi patentes ianuas, & tabernis apertis proposita omnia in medio vidit, in-
 tentosque opifices suo quaeque operi, & ludos literarum strepere discensium vocibus, ac reple-
 tas semitas inter vulgus, aliud puerorum & mulierum huc atque illuc etiam, quae quaeque
 suorum visum causae ferrent, nihil visquam non pauidis modo, sed ne mirantibus quidem si-
 mile circumspiciebat, omnia inquirens oculis vrbis bellum fuisse. Adde nec amota rei
 visquam, nec oblate ad tempus vestigium vllum erat: sed ita omnia constanti tranquilla pace
 ut eo vix fama belli perlata videri posset. Victus igitur patientia hostium, Senatum eorum
 vocari iussit. Soli adhuc, inquit, Thufculani vera arma verasque vires, quibus ab ira Roma-
 norum vestra tutaremini, inuenistis: ite Romam ad Senatum, aestimabunt Patres vtrum
 plus autem poenae, an nunc veniae meriti sitis, non praeripiam gratiam publici beneficii: depre-
 candi potestatem a me habueritis, precibus euentum vestris Senatus, quem videbitur, dabit.

Postquam Romam Thufculani venerunt, Senatusq; paulo ante fidelium sociorum moestus in vestibulo curiæ est conspectus, mori extemplo Patres, vocari eos iam tum hospitaliter magis q; hostiliter iusserunt. Dictator Thufculanus ita verba fecit, Quibus bellum indixistis intulistisq; Patres conscripti, sicut nunc videtis nos stantes in vestibulo curiæ vestre, ita armati paratiq; obuiam Imperatoribus legionibusq; vestris processimus. Hic noster, hic plebis nostra habitus fuit, critq; semper, nisi quando à vobis proq; vobis arma acceperimus. Gratias agimus & ducibus vestris, & exercitibus, quod oculis magis q; auribus crediderunt: & vbi nihil hostile erat, ne ipsi quidem fecerunt: pacem, quam nos prestauimus, eam à vobis petimus: bellum eò, sicuti est, auertatis precamur. In nos quid arma polleant vestra, si patientia expectandum est, inermes experiemur: hæc mens nostra est, Diu immortales faciant, tam felix sit q; pia. Quod ad crimina attinet, quibus mori bellum indixistis, etsi reuicta rebus, verbis confutare nihil attinet, tamen etiam si vera sint, vel fateri nobis ea, cum tam euidenter poenitentia ab Thufculanis factum, pacem in presentia, nec ita multo post ciuitatem etiam impertrauerunt, ab Thufculo legione deducte. Camillus consilio & virtute in Volscis bello, felicitate in Thufculana expeditione, vtrobiq; singulari aduersus Collegam parentia & moderatone insignis, magistratu abiit: creatis militaribus Tribunis in insequentem annum L. & P. Valeris, Lucio V. Publio III. & C. Sergio III, Licinio Menenio II, P. Papyrio, Ser. Cornelio Magluginenti. Censoribus quoq; eguit antus, maxime propter incertam famam eris alieni, aggrauantibus summam etiam inuidia eius Tribunis plebis, cum ab iis eleuaretur, quibus fide magis q; fortuna debentium laborare creditum videri expediebat. Creati Censores C. Sulpitius Camerinus, Sp. Posthumius Regillensis, coeptaq; iam res morte Posthumii (quia Collegam suffici Censori religio erat) interpellata est. Igitur cum Sulpitius abdicasset se magistratu, Censores alii vitio creati non gesserunt magistratum: tertios creati, velut Diis non accipientibus in eum annum Censuram, religiosum fuit. Eam vero ludificationem plebis, Tribuni ferendam negabant. Fugere Senatam testes, tabulas publicas census cuiusq; quia nolint conspici summam aris alieni, qua indicatura sit demersam partem à parte ciuitatis, cum in terro obarantam plebem obiectari aliis atq; aliis hostibus, passim iam sine vilo discrimine bella quarri, ab Antio Satricum, ab Satrio Velitras, inde Thufculum legiones ductas. Latinis, Hernicis, Prænestinis iam intentari arma, ciuium magis quam hostium odio, vt in armis teant plebem: nec respirare in vrbe aut per ocium libertatis meminisse sinant, aut consistere in concione, vbi aliquando audiant vocem Tribunitiam de leuando fenore, & sine aliarum iniuriarum agerem. Quod si sit animus plebi memor Patrum libertatis, se nec addicci quenquam ciuem Romanum ob creditam pecuniam passuros, neque delectum haberi, donec inspecto arte alieno, in itaq; ratione minuendi eius, sciat vnusquisq; quid sui, quid alieni sit, supfit sibi liberum corpus, an id quoq; neruo debeat. Merces seditionis proposita festim seditionem excitauit. Nam & addicebantur multi, & ad Prænestinam famam belli nouas legiones scribendas Patres censuerant: quæ vtraq; simul auxilio Tribunitio, & consensu plebis impediti coepta. Nam neq; duci addictos Tribuni sinebant, neq; iuniores nomina dabant, cum Patribus minor præfens cura credite pecuniæ iuris exequendi, q; delectus esset: quippe iam à Præneste profectos hostes, in agro Sabino consedisse nunciabatur. Interim Trib. pl. fama ipsa iritauerat magis ad susceptum certamen quam deterruerat: neque aliud ad seditionem extinguendam in vrbe, quam propè illatum moenibus ipsis bellum valuit. Nam cum esset Prænestinis nunciatum nullum exercitum conscriptum Romæ, nullum ducem certum esse, Patres ac plebem in semetipsos versos, occasionem rati duces eorum raptim agmine facto, puaatatis protinus agris, ad portam Collinam signa intulere. Ingens in vrbe trepidatio fuit, conclamatum ad arma concursumq; in muros atque portas est: tandemq; ab seditione ad bellum versi, Dictatorem T. Quintium Cincinnatum creauere. Is magistrum equitum A. Sæpronium Atratinum dixit. Quod vbi auditum est (tantus eius magistratus terror erat) simul hostes à moenibus recessere: & iuniores Romani ad edictum sine detractione conuenerunt. Dum conscribitur Romæ exercitus, castra interim hostium haud procul Allia flumine posita, inde agrum late populantes, fatalem se vrbi Romane locum cepisse inter se iactabant, similem pauorem inde ac fugam fore, ac bello Gallico fuerit. Etenim si diem contactum religione, insignemq; nomine eius loci timeant Romani, quanto magis Allieni die Alliam ipsam,

monumentum tantæ cladis reformidaturos. Species profecto his sibi truces Galloz, sonumq; vocis, in oculis atq; in auribus fore. Has inanità reru inanes ipsas volentes cogitationes, ferre ne loci delegauerant spes suas. Romani contra, vbiq; esset Latinus hostis, satis scire eum esse, quem ad Regillum lacu deuictu, Cannorum pace obnoxia tenuerint, locum insignem memoria cladis iritaturu se poti⁹ ad delenda memoriam dedecoris, q; vt timorem faciat, ne qua terra sit nefasta victoria sua. Quin ipsi sibi Galli si offerantur illo loco, se ita pugnaturus, vt Romæ pugnauerint in repetenda patria, vt postero die ad Gabios, tunc cum effecerint ne quis hostis, qui moenia Romana intrasset, nuncium secunda aduersusq; fortunæ domum perferret. His vtriusq; animis ad Alliam ventu est. Dictator Romanus postq; in conspectu hostes erant instructi intentiq; Vidēs ne, inquit, A. Sempronii loci fortuna illos fratros ad Alliam constitit: sed nec illis diu immortales certioris quicq; fiducia, maiorisue qd sit auxilii dederint, at tu fret⁹ armis animisq; concitatis equis inuade mediā aciem: ego cū legionibus in turbatos trepidā resq; inferam signa. Adeste diu testes foederis, & expetite poenas debitas simul vobis violatis nobisq; per vestru numen deceptis. Non equitem, non peditem sustinere Prænestini. Primo impetu ac clamore dissipati ordines sunt: deinde postq; nullo loco constabat acies, terga vertunt: cōsternatiq; & preter castra etiā sua pauore prælati, non prius se ab effuso cursu sistunt, q; in conspectu Prænesti fuit. Ibi ex fuga dissipati, loci quem tumultu vario opere cōmunirēt, capiunt: ne si intra moenia se recepissent, extemplo vreretur ager: depopulatisq; omnibus obfidio vrbi inferretur. Sed postq; direptis ad Alliam castris victor Roman⁹ aderat, id quoq; munimentu relictu, & vix moenia tuta rati, oppido se Prænesti includūt. Octo præterea oppida erant sub ditione Prænestinorū: ea circumlatu bellu, deincepsq; haud magno certamine capris, Velitras exercitus ductus. Eo quoq; expugnate, tū ad caput belli Prænesti ventu: id non vi, sed per deditiōnem receptū est. T. Quintius semel acie victor, binis castris hostiu, nouem oppidis vi captis, Prænesti in deditiōnem accepto, Romam reuertit: triumphasq; signū Prænesti deuectum Iouis Imperatoris in Capitolium tulit. Dedicatum est inter cellam Iouis ac Mineruæ: tabulaq; sub eo fixa monumentu rerum gestarum, his ferme incisa literis fuit, Iupiter atq; Diu omnes hoc dederūt, vt T. Quintius Dictator oppida IX caperet. Die vicefimo q; creatus erat, Dictator se abdicauit. Comitia inde habita Tribunorū militū Consulari potestate, quibus equatus Patriciorū plebeiorūq; numerus. Ex Patrib⁹ creati P. & C. Manlii cum L. Iulio: plebes C. Sextiliū, M. Albinū, L. Antistiu dedit. Manlii, quod genere plebeios, gratia Iulium antebant, Volsci Prouincia sine sorte, sine comparatione extra ordinem data: cuius & ipsos postmod⁹ & Parres qui dederant, poenituit. Inexplorato pabulatum cohortes miser: quibus velut circumuentis, cū id falso nunciatum esset, dum presidio vt essent citati feruntur, ne autore quidem asseruato, qui eos hostis Latin⁹ pro milite Romano frustratus erat, ipsi in insidiis præcipitauerunt. Ibi dum iniquo loco sola virtute militum resistentes caduntur caduntq; castra interim Romana iacentia in campo, ab altera parte hostes inuasere. Ab ducibus vtrobiq; prodite temeritate atq; incertia res: quicquid super fuit fortune Populi Romani, id militum etiam sine rectoris stabilis virtus tutata est. Quæ vbi Romam sunt relata, primum Dictatorem dici placebat: deinde postq; quierat res ex Volscis afferebatur, & apparuit nescire eos victoria & tempore vt reuocati etiam inde exercitus ac duces, ociumq; inde quantum à Volscis fuisset, fuit: id modo extremo anno tumultuati, quod Prænestini concitatis Latinorum populis rebellauerunt. Eodem anno etiam ipsis querentibus penuriam hominū, noui coloni ascripti, rebusq; haud prosperis bello, domestica quies, quam Tribunorū militū ex plebe gratia maiestasq; inter suos obtinuit, solatiū fuit. Insequentis anni principia statim seditione ingenti asere, Tribunis militum Consulari potestate Sp. Furio, Q. Seruilio II, L. Licinio Menenio III, P. Chloelio, M. Horatio, L. Gegano. Erat autē & materia & causa seditionis es alienum, cuius noscendū gratia Sp. Seruilius Priscus, Q. Chloelius Sicul⁹ CESS. facti, ne re agerent bello impediti sunt, namq; trepidi nūci primo, fuga deinde ex agris, legiōes Volscorū ingressas fines, populariq; passim Romanū agrū attulere. In qua trepidatione tantum abfuit vt ciuilia certamina terror externus cohiberet, vt contra eo insolentior Tribunitia potestas impediēdo delectū esset, donec cōditiones imposte Patrib⁹, ne quis quoad bellatū esset, tributū daret, aut ius de pecunia credita diceret: eo laxamēto plebi sumpto, mora delectū nō est facta. Legionib⁹ nouis scriptis, placuit duos exercitus in agrū Volsci legionib⁹ diuisis ducti. Sp. Furius, M. Horati⁹ dextrorū maritimā oram atq; Antiu, Q. Seruilius & L. Gegani⁹ læ-

na ad montes Eceram pergunt. Neutra parte obuius hostis fuit: populatioq; non illi vagat
 55 similis, quam Volscus latrocinii more discordia hostium fretus, & virtutem metuens per tre-
 pidationem rapim fecerat: sed ab iusto exercitu iusta ira facta: spatio quoq; temporis graui-
 or, quippe à Volscis timentibus ne interim exercitus ab Roma exiret, incurfiones in extre-
 ma finium factae erant, Romano contra etiam in hostico commorandi causa erat, vt hostem
 ad certamen eliceret. Itaq; omnibus passim tectis agrorum, vicisq; etiam quibusdam exustis,
 60 non arbore frugifera, non satis in spem frugum relictis, omni que extra moenia fuit hominum
 pecudumq; praeda abacta, Romam vtriusq; exercitus reducti, paruo intervallo ad respirandum
 debitoribus dato. Postq; quietae res ab hostibus erant, celebrari de integro iurisdictione, & tan-
 rum abesse spes veteris leuandi foeneris, vt tributo nouum foenus contraheretur in murum
 à Censoribus locatum saxo quadrato faciendum, Cui succumbere oneri coacta plebes, quia
 65 quem delectum impedirent, non habebant Trib. pl. Tribunos etiam militares Patricios oēs,
 coacta principum opibus, fecit L. Aemilium, P. Valerium quartum, C. Veturium, Ser. Sulpitium,
 L. & C. Quintios Cincinnatos, Iisdem opibus obrinuerunt, vt aduersos Latinos Volcosq;, qui
 coniunctis legionibus ad Satricum castra habebant, nullo impediente omnibus iunioribus
 sacramento adactis, tres exercitus scriberent: vnum ad praesidium vrbs: alterum qui (si qui
 70 alibi motus extitissent) ad subita bella mitti posset: tertium longe validissimum P. Valerius
 & L. Aemilius ad Satricum duxere, Vbi cum aciem instructam hostium loco aquo inuenif-
 sent extemplo pugnatum: & vt nondum satis clarum victoriam, sic prospere spei pugnam im-
 ber ingenibus procellis fusus diremit. Postero die iterata pugna, & aliquandiu aequa virtu-
 te fortunaq;, Latinae maxime legiones longa societate militiam Romanam edocue restabant,
 75 sed eques immisus ordines turbauit: turbatis signa pedum illata: quantumq; Romana se
 inuexit acies, tantum hostes gradu demori: & vt semel inclinauit pugna, iam intolerabilis Ro-
 mana vis erat. Fusi hostes cum Satricum, quod duobus millibus inde aberat, non castra pe-
 terent, ab equitatu maxime caesi, castra capta direptaq;. Ab Satricum nocte, que praelio proxima
 fuit, fuge simili agmine petunt Antium. Er cum Romanus exercitus propè in vestigiis sequere-
 80 tur, plus tamen timor quam ira celeritatis habuit, Prius itaq; moenia intrauerat hostes quam Romanus ex-
 trema agminis carpere aut morari posset: inde aliquot dies vastando agro absumpti, nec Ro-
 manis satis instructis apparatu bellico ad moenia aggredienda, nec illis ad subeundum pugnae
 casum. Seditio tum inter Antiatas Latinosq; coorta: cum Antiatas victi malis, subactiq; bel-
 lo, in quo & nati erant, & consenuerant, ad deditioem spectarent: Latinos ex diutina pace no-
 85 ua defectio recentibus adhuc animis ferociore ad perseuerandum in bello faceret. Finis certa-
 minis fuit, postq; vtriusq; apparuit nihil per alteros stare, quo minus incepta persequerentur. La-
 tini profecti ab societate pacis (vt rebantur) inhonestae, sese vindicauerunt, Antiatas in com-
 modis arbitris salutariu consilioru remotis, urbem agrosq; Romanis dedunt. Ita & rabies La-
 tinoru, quia nec Romanos bello laedere, nec Volcos in armis retinere potuerant, eò erupit, vt
 90 Satricum urbem, que receptaculu primum eis aduersa pugnae fuerat, igni concremarent, nec aliud
 relictum eius super fuit vrbs, cui facies pariter sacris profanisq; iniicerent, vox matris Mature
 repletu, inde eos nec sua religio, nec verecundia deum arcuisse dicitur, sed vox horrenda edi-
 ta templo cui tristibus minis, nefandos ignes procul delubris amouissent, Incensos ea rabie
 imperus Thusculum tulit ob iram, q; deserto comuni consilio Latinoru, non in societate mo-
 95 do Romanam, sed etiam in ciuitatem se dedissent, patentibus portis cum improviso incidissent,
 primo clamore oppidum praeter arcem captum est, in arcem oppidani refugere cum coniugib;
 ac liberis: nunciosq; Romam, qui certorem de suo casu Senatui facerent, miserunt. Haud segni-
 q; fide Populi Romani dignum fuit, exercitus Thusculum ductus: L. Quintius & Ser. Sulpitius
 100 Tribuni militum duxere. Clausas portas Thusculi, Latinosq; simul obsidentium atq; obses-
 forum animo, hinc moenia rueri vident, illinc arcem oppugnare, terrere vna ac pauere. Aduer-
 tus Romanoru mutauerat vtriusq; partis animos: Thusculanos ex ingenti metu in summam
 alacritatem, Latinos ex propè certa fiducia mox capiendae arcis, quonia oppido poteretur, in ex-
 iguam de seipsis spem verterat. Tollitur ex arce clamor ab Thusculanis, excipitur aliquanto
 105 tium ex superiore loco sustinent, nec Romanos subeuntes moenia, molientesq; obices portarum
 arcere possunt. Scalas prius moenia capta, inde effracta claustra portarum, & cum anceps ho-
 stis & a fronte & a tergo vrgeret, nec ad pugnam vlla vis, nec ad fugam loci quicq; superes-

10 ser, in medio caesi ad vnum omnes. Recuperato ab hostibus Thusculo, exercitus Romanus
 est reductus. Quanto magis prosperis eo anno bellis tranquilla omnia foris erant, tanto in vr-
 be vis Patrum indies miseriq; plebis crescebant, cum eo ipso, quod necesse erat solui, facultas
 soluendi impediretur: Itaq; cum ex re iam nihil dari posset, fame & corpore iudicati atq; ad
 5 dicti creditoribus satisfaciebant, poenaq; in vicem fidei cesserat. Adeo ergo obnoxios sum-
 miserant animos, non infimi solum, sed principes etiam plebis, vt non modo ad Tribunatum
 militum inter Patricios petendum quod tanta vi vt liceret tetenderant, sed ne ad plebeios
 quidem magistratus capescendos petendosq;, vlli viro acri experientiq; animus esset: possessi
 onemq; honoris vsurpati modo à plebe per paucos annos, recuperasse in perpetuum Patres
 10 viderentur. Ne id nimis larum parti alteri esset, parua (vt plerumq; solet) rem ingentem mo-
 liundi causa interuenit. M. Fabii Ambusti potentis viri tum inter sui corporis homines, tum
 etiam ad plebem q; haudquaquam inter id genus contempior eius habebatur, filia duae nupte, Ser.
 Sulpitio maior, minor C. Licinio Stoloni erat, illustri quidem viro, sed tamen plebeio: eaq; ip-
 sa affinitas haud sprete gratiam Fabio ad vulgus quaesierat. Fortè ita incidit, vt in Ser. Sulpi-
 15 tii Tribuni militum domo forens Fabia, cum inter se (vt fit) sermonibus tempus tererent,
 licitor Sulpitii, cum is de foro se domum reciperet, forem (vt mos est) virga percuteret: cum
 ad id moris eius insueta expauisset minor Fabia, risu sorori fuit, miranti ignorare id sorore,
 Caeterum is risus stimulos paruis mobili rebus animo muliebris subdidit. frequentia quoq;
 20 prosequentium rogantiumq; nunquid vellet: credo fortunatum matrimonium ei sororis via-
 sum: suiq; ipsam malo arbitrio, quo à proximis quisq; minime antea vult poenituisse. Con-
 fusam eam ex recenti moru animi cum pater forte vidisset, percontatus, Satin salua: auertentem
 causam doloris, quippe nec satis piam aduersus forem, nec admodum in virum honori-
 ficam, elicit comiter sciscitando vt fateretur eam esse causam doloris, q; iuncta impari esset,
 25 nupta in domo quam nec honos nec gratia intrare posset. Consolans inde filiam Ambustus,
 bonum animum habere iussit, eisdem propediem domi visuram honores, quos apud forem
 viderat. Inde consilia inire cum genero coepit, adhibito L. Sextio strenuo adolescente, & cuius
 spei nihil praeter genus patricium deesset. Occasio videbatur reuim nouandarum propter in-
 30 gentem vim aris alieni, cuius leuamen mali plebes, nisi suis in summo imperio locatis, nulli
 speraret. Accingendum ad eam cogitatione esse, conando agendoq; iam eò gradu fecisse ple-
 beios, vnde si porro anitiantur, peruenire ad summa, & Patribus aequari tam honore q; virtu-
 te possent: in praesentia Trib. pl. fieri placuit, quo in magistratu sibi metipsum via ad ceteros ho-
 nores aperirent. Creatiq; Tribuni C. Licinius & L. Sextius promulgauere leges omnes aduer-
 sus opes Patriciorum, & pro commodis plebis: vna de aere alieno, Vt deducto eo de capite, qd
 35 vituris pernumeratū esset, id quod superesset, triennio aquis portionibus perfolueretur: altera
 de modo agroru, Ne quis plus quingenta iugera agri possideret: tertiam, Ne Tribunorū mili-
 tum comitia fierent, Consulūq; vtriusq; alter ex plebe crearetur. Cuncta ingentia, & qua sine
 certamine maximo obtineri non possent. Omnium igitur simul rerum, quarum immodica
 40 cupido inter mortales est, agri, pecuniae, honorum discrimine proposito, conterriti Patres cum
 trepidassent, publicis priuatisq; consiliis, nullo remedio alio praeter experta multos iam ante
 certaminibus intercessionem inuenito, Collegas aduersus Tribunitias rogationes comparauerunt.
 Qui vbi tribus ad suffragium inuendum citari à Licinio Sextioq; viderunt, stipati Pa-
 45 trū praesidiis, nec recitari rogationes, nec solenne quicq; aliud aliscendū plebi fieri passi sunt.
 Iamq; frustra saepe consilio aduocato, cum pro antiquatis rogationes essent. Bene habet, inquit
 Sextius, quandoquidem tantum intercessionem pollere placet, isto ipso relo tutabimur plebe:
 agitedum, comitia indicite Patres Tribunis militum creandis: faxo ne iuuat vox ista vos,
 50 qua nunc concinantes Collegas nostros tam laeti auditis. Haud irata cecidere mina: comi-
 tia praeter Aedilium Tribunorumq; plebis, nulla sunt habita. Licinius Sextiusq; Tribuni ple-
 bis relecti, nullos curules magistratus creati passi sunt. Ea q; magistratum solitudo, & plebe
 resciente duos Tribunos, & his comitia Tribunorum militum tollentibus per quinquenni-
 55 um urbem tenuit. Alia bella peropportune quieuerunt. Veliterni coloni gestientes ocio, quod
 nullus exercitus Romanus esset, & agrum Romanum aliquoties incurfauere, & Thusculum
 oppugnare adorti sunt. Ea q; res (Thusculanis veteribus sociis, nouis ciuibus opem orantibus)
 verecundia maxime non Patres modo, sed etiam plebem mouit. Remittentibus Tribunis
 plebis comitia per Interregem sunt habita, creatiq; Trib. militū L. Furius, A. Manlius, Ser. Sula

pitius, Ser. Cornelius, A. & C. Valerii haudquaquam tam obedientem in delictu, quam in comitiis 55
 plebem habuere, ingenti quoque contentione exercitu scripto profecti, non ab Thufculo modo sub-
 mouere hostem, sed intra suametipsa moenia compulere. Obfidebanturque haud paulo vi ma-
 iore Velitra, quam Thufculum obfessum fuerat: nec tamen ab eis a quibus obfideri coepit erat,
 expugnari potuere. Antea noui creati sunt Tribuni militum Q. Seruilius, C. Veturius, A.
 Manlius, M. Cornelius, Q. Quintius, M. Fabius. Nihil ne ab his quidem Tribunis ad Velit- 60
 ras memorabile factum. In maiore discrimine domi res vertebantur, nam praeter Sextium
 Liciniumque latores legum iam octauum Tribunos plebis resectos, Fabius quoque Tribunus
 militum Srolonis focer, quarum legum autor fuerat, earum suaforem se haud dubium fere-
 bat. Et cum octo ex collegio Tribunorum plebis primo intercessores legum fuissent, quinque
 soli erant: & (vt ferme solent, qui a suis desciscunt) capti & stupentes animi vocibus alienis 65
 id modo, quod domi preceptum erat, intercessioni suae pretendebant, Velitris in exercitu ple-
 bis magnam partem adesse, in aduentum militum comitia differri debere, vt vniuersa plebes
 de suis commodis suffragium ferret, Sextius Liciniusque cum parte Collegarum & vno ex Tri-
 bunis militum Fabio, artifices iam tot annorum vsu tractandi animos plebis, primores Pa- 70
 trum productos interrogando de singulis quae ferebantur ad populum, fatigabant: auferet
 ne postulare, vt cum bina iugera agri plebi diuiderentur, ipsi plus quingenta iugera habere
 liceret: vt singuli propere trecentorum ciuium possiderent agros, plebeio homini vix ad rectum
 necessarium, aut locum sepulturae suus pateret ager: an placeret fenore circunuentam plebem,
 nisi potius quam forem creditam soluat, corpus in neruum ac supplicia dare: & gregatim quo- 75
 tidie de foro addictos duci: & repleri vincis nobiles domos: & vbi cunq; patritius habiteret,
 ibi carcerem priuatum esse: Hac indigna miserandaque auditu, cum apud timentes sibimetipsis
 maiore audientium indignatione quam sua increpissent: atqui nec agros occupandi modum
 nec fenore trucidandi plebem, alium Patribus vnquam fore affirmabant, nisi alterum ex plebe
 COS, custodem suae libertatis plebs fecisset: contemni iam Tribunos plebis, quippe quae po- 80
 testas iam suam ipsa vim frangat intercedendo, non posse equo iure agi, vbi imperium penes
 illos, penes se auxilium tantum sit: nisi imperio communicato, nunquam plebem in parte pari rei
 publicae fore: nec esse quod quisquam satis putet, si plebeiorum ratio comitiis Consularibus
 habeatur, nisi alterum COS, vtiq; ex plebe fieri necessesse sit, neminem fore, an iam memoria ex- 85
 isse, cum Tribunos militum idcirco potius quam COSS. creati placuisset, vt & plebeis pateret
 summus honos quat uor & quadraginta annis neminem ex plebe Tribunum militum crea-
 tum esse: qui crederent duobus nunc in locis sua voluntate imperituros plebi honorem, qui
 octona loca Tribunis militum creandis occupare soliti sint: & ad Consulatum viam fieri pas- 90
 suos, qui Tribunatum septem tandem habuerint: lege obtinendum esse, quod comitiis per
 gratiam nequeat, & seponendum extra certamen alterum Consulatum, ad quem plebi sit adi-
 tus, quoniam in certamine relictus, praemium semper potentioris futurus sit, nec iam posse
 dici id, quod iam antea iactare soliti sint, non esse in plebeis idoneos viros ad curules magis- 95
 tratus. Nunquid enim socordius aut segnus respub. administrata post P. Licinii Calui Tri-
 bunatum, qui primus ex plebe creatus sit, quam per eos annos gesta sit quibus praeter Patritios
 nemo Tribunus militum fuerit: quin contra Patritios aliquot damnatos post Tribunatum,
 neminem plebeium, Quaestores quoque sicut Tribunos militum, paucis ante annis ex plebe 95
 coepros creati, nec vllius eorum populum Ro. poenituisse. Consulatum superesse plebeis, ea
 esse arcem libertatis, id columen: si eo peruentum sit, tum Po. Romanum vere exactos ex vrbe
 Reges, & stabilem libertatem suam existimaturum: quippe ex illa die in plebem ventura om-
 nia, quibus Patritii excellant: imperium atque honorem, gloriam atque honorem, genus, nobilitatem,
 magna ipsis fruenda, maioraj liberis relinquenda. Huius generis orationes vbi accipi videre, 100
 nouam rogationem promulgant, vt pro Duumuiris sacris faciendis Decemuirii creentur, ita
 vt pars ex plebe, pars ex Patribus fiat: omniumque earum rogationum comitia in aduentum
 eius exercitus differunt, qui Velitras obsidebat. Prius circumactus est annus quam Velitris re-
 ducerentur legiones. Ita suspensa de legibus res, ad nouos Tribunos militum dilata: nam ple-
 bis Tribunos eosdem duos vtiq; quia legum latores erant, plebes reficiebat. Tribuni militum 105
 creati T. Quintus, Ser. Cornelius, Ser. Sulpitius, Sp. Seruilius, L. Papyrius, L. Veturius. Princi-
 pio statim anni ad vltimam dimicationem delegibus ventum: & cum tribus vocarentur, nec
 intercessio Collegarum latoribus obstaret, trepidi Patres ad duo vltima auxilia, summum

imperium, summumque ad ciuem decurrunt. Dictatorem dici placet, Dicitur M. Furius Ca- 1
 millus, qui magistrum equitum L. Aemilium cooptat, Legum quoque latores aduersus ratum
 apparatus aduersariorum, & ipsi causam plebis ingentibus animis armant, concilioque ple-
 bis indicto, tribus ad suffragium vocant. Cum Dictator stipatus agmine Patriciorum, ple- 5
 nus ira minarumque confedisset, atque ageretur res solito primum certamine inter se Tribuno
 rum plebis, ferentium legem, intercedentiumque: & quanto iure potentior intercessio erat, tan-
 tum vinceretur fauore legum ipsarum, latorumque, & vti rogationes primae, tribus dicerent,
 tum Camillus, Quandoquidem (inquit) Quirites iam vos Tribunitia libido non potestas
 regit, & intercessione secessione quondam plebis partem vobis, eadem vi facitis irrita qua 10
 peperistis, non resp. magis vniuersae quam vestra causa Dictator intercessioni adero, euersumque
 vestrum auxilium imperio rutabor, itaque si C. Licinius & L. Sextius intercessioni Collegarum
 cedunt, nihil partium magistratum inferam consilio plebis: si aduersus intercessionem tan-
 quam capre ciuitati leges imponere tendent, vim Tribunitiam a seipsa dissolui non patiar.
 Aduersus ea cum contempnim Tribuni plebis rem nihilo segnus peragerent, tum percitus 15
 ira Camillus, lictores, qui de medio plebem emouerent, misit: & addidit minas si pergeret sa-
 cramento omnes iuniores adacturum, exercitumque extemplo ex vrbe educiturum. Terrorem
 ingentem incusserat plebi, ducibus plebis accendit magis certamine animos quam minuit:
 sed re neutro inclinata magistratu se abdicauit: seu quia vitio creatus erat, vt scribere qui- 20
 dam: seu quia Tribuni plebis rulerunt ad plebem, idque plebs sciuit, vt si M. Furius pro Dicta-
 tore quid egisset, quingentum millium aeris ei multa esset. Sed auspiciis magis, quam noui
 exempli rogatione deterritum, vt potius credam, tum ipsius viri facit ingenium, tum quod
 ei suffectus est extemplo P. Manlius Dictator: quem quid creati attinebat ad id certamen, quo 25
 M. Furius victus esset: & quod eundem M. Furium Dictatorem insequens annus habuit, haud
 sine pudore certe fractum priore anno in se imperium repetiturum: simul quod eo tempore,
 quo promulgatum de multa eius traditur, aut & huic rogationi, qua se in ordine cogi videbat,
 obfistere potuit: aut ne illas quidem, propter quas & hac lata erat, speridire: & quod vsque ad me- 30
 moriam nostram Tribunitis Consularibusque certatum viribus est, Dictaturae semper altius
 fastigium fuit. Inter priorem Dictaturam abdicatam, nouamque a Manlio initam, ab Tribunis
 velut per interrognum concilio plebis habito, apparuit quae ex promulgatis plebi, qua latoribus 35
 gratiora essent, nam de fenore atque agro rogationes iubebant, de plebeio Consula-
 tu antiquabant, & perfecta vtraque res esset, nisi Tribuni se in omnia simul consulere plebem di-
 xissent. P. Manlius deinde Dictator re in causam plebis inclinauit, C. Licinius, qui Tribunos
 militum fuerat, magistro equitum de plebe dicto. Id agere Patres passus accipio, Dictatorem
 propinqua cognatione Licinii se apud Patres excusare solitum, simul negantem magistrum 40
 quitum maius quam Tribuni Consularis imperium esse, Licinius Sextiusque, cum Tribuno-
 rum plebis creandorum indicta comitia essent, ita se gerere, vt negando iam sibi velle conti-
 nuari honorem, acerrime accenderent ad id, quod dissimulando petebant, plebem: nonum se
 annum iam velut in acie aduersus optimates maximo priuatum periculo, nullo publico
 emolumento stare, consensuisse iam secum, & rogationes promulgatas, & vim omnem Tribu- 45
 nitiae potestatis: primo intercessione Collegarum in leges suas pugnatum esse, deinde ableg-
 gatione iuuentutis ad Veliternum bellum, postremo Dictatorum fulmen in se intentatum,
 iam nec Collegas, nec bellum, nec Dictatorem obfatae: quippe qui etiam omen plebeio Con-
 suli, magistro equitum ex plebe dicendo dederit: seipsam plebem, & commoda morari sua: libe-
 ram vrbe a forum a creditoribus, liberos agros ab iniustis possessoribus extemplo, si ve- 50
 lit, habere posse: quae munera quando tandem satis grato animo essentimaturus, si inter accipien-
 das de suis commodis rogationes spem honoris latoribus earum incidant: non esse mo-
 destiae populi Romani id postulare, vt ipse fenore leuetur, & in agrum iniuria possessum a
 potentibus inducatur: per quos ea consecutus sit, senes Tribunitios non sine honore tana-
 tum, sed etiam sine spe honoris relinquat. Proinde ipsi primum statuerent apud animos quid
 vellent, deinde comitiis Tribunitis declararent voluntatem: si coniunctim ferre ab se pro-
 mulgatas rogationes vellent, esse quod eosdem reficerent Tribunos plebis: perlaturos enim
 quae promulgant: sin quod cuique priuatum opus sit, id modo accipi velint, opus esse nihil
 inuidiosa continuatione honoris, nec se Tribunatum, nec illos ea, quae promulgata sint habi-
 tuos, Aduersus tam obstinatam orationem Tribunorum, cum praeter indignitate rerum stue-

pot. silentiumq; inde ceteros Patrum defixisset, Ap. Claudius Crassus nepos Decemviri dicitur odio magis iraq; q; spe ad dissuadendum processisse & locutus in hanc ferè sententiam esse: Neq; nouum neq; inopinatum mihi sit Quirites, si quod vnum familia nostra semper obiectum est ab seditiosis Tribunis, id nunc ego quoq; audiam. Claudia genti iam inde ab initio nil antiquius in rep. Patrum maiestate fuisse, semper plebis commodis aduersatos esse: quoru alterum neq; nego neq; inficias eo. Nos, ex quo asciti sumus simul in ciuitatem, & Patres, enixe operam dedisse vt per nos aucta potius quam imminuta maiestas earum gèrium, inter quas nos esse voluissis, dici vere posset: illud alterum pro me maioribusq; meis contendere ausim Quirites (nisi quæ pro vniuersa repub. fiant, ea plebi tanquam aliam incolèti vr bem aduersa quis putet) nihil nos neque priuatos, neque in magistratibus quod incommo dum plebi esset, scientes fecisse: nec vllum factum dictumve nostrum contra vtilitatem ve stram, & si quadam contra voluntatem fuerint, vere referri posse. An hoc, si Claudia familie non sim, nec ex patricio sanguine ortus, sed vnus Quiritium quilibet, qui modo me duobus ingenuis ortum, & viuere in libera ciuitate sciam, reticere possim? L. illum Sextium & C. Licinium perpetuos (si diis placet) Tribunos tantum licentiæ nouè annis, quibus regnant, sum pisse, vt vobis negent potestatem liberam suffragii, non in comitiis, non in legibus iubendis se permitturos esse: sub conditione, inquit, nos reficietis decimum Tribunos. quid est aliud dicere? quod petunt alii, nos adeo fastidimus, vt sine mercede magna non accipiamus, sed quæ tãdem ista merces est, qua vos semper Tribunos plebis habeamus: vt rogationes, inquit, nostras, seu placent seu displicent, seu vtilis seu inuiles sunt, omnes coniunctim accipiatis. Obsecro vos Tarquinii Tribuni plebis, putate me ex media cõcione vnum ciuem suclamare: bona venia vestra liceat ex his rogationibus legere quas salubres nobis cõsemus esse, antiquare alias. Nõ, inquit, licebit, ru de fenore atque agris, quod ad vos omnes pertinet, iubeas: & hoc porreni non fiat in vrbe Romana, vt illum L. Sextium atque hunc C. Licinium Consules, quod indignaris, quod abominaris, videas: aut omnia accipe, aut nihil fero: vt si quis ei, quem vrgeat fumes, venenum ponat cum cibo, & aut abstinerè eo, quod vitale sit, iubeat, aut mortiferum vitali admisceat. Ergo si esset libera hæc ciuitas, non tibi frequentes iud clamassent, Abi hinc cum Tribunatibus, ac rogationibus tuis! Quod si tu non tuleris quod commodum est populo accipere, nemo erit qui ferat illud! Si quis Patricius, si quis (quod illi volunt inuidiosus esse) Claudius diceret, aut omnia accipite, aut nihil fero, quis vestrum Quirites ferret? nunquam ne vos res potius quam autores spectabitis? sed omnia semper magistratus ille dicit, secundis auribus, quæ ab nostrum aliquo dicuntur, aduersis accipietis! At Hercule sermo est minime ciuiliis. Quid? rogatio qualis est, quam à vobis antiquatè indignantur? sermoni Quirites simillima. Consules, inquit, rogo ne vobis, quos velitis, facere liceat. An aliter rogat, qui vtriq; alterum ex plebe fieri Consulè iubet? nec duos Patricios creandi potestatem vobis permitrit? Si hodie bella sint, quale Hetruscum fuit, cum Porfena Ianiculum insedit, quale Gallicum modo, cum præter Capitolium atque arcem omnia hæc hostium erant, & Consulatum cum hoc M. Furio, & quolibet alio ex Patribus L. ille Sextius peteret, possietis ne ferre Sextium haud pro dubio Consulè esse, Camillum de repulsa dimicare? Hocine est in commune honores vocare? vt duos plebeios fieri Consules liceat, duos Patricios non liceat? & alterum ex plebe creari necesse sit, vtrique ex Patribus præterire liceat? Quanam ista societas? quam consortio est? parum est si cuius pars tua nulla adhuc fuit, in partem eius venis, nisi partè petendo totum traxeris? Timeo, inquit, ne si duos licebit creari Patricios, neminem creetis plebeium. Quid est aliud dicere, quia indignos vestra voluntate creaturi non estis, necessitatem vobis creandi quos non vultis, imponam? quid sequitur, nisi vt ne beneficium quidem debeat populo, si cum duobus Patriciis vnus petierit plebeius, & lege se non suffragio creatum dicat? Quomodo extorqueant, non quomodo petat honores, quarunt: & ita maxima sunt adepturi, vt nihil ne pro minimis quidem debeant, & occasione potius quam virtute petere honores malunt. Est aliquis, qui se inspicit, qui æstimari fastidiat: qui certos sibi vni honores inter dimicantes competitors æquum cõseat esse: qui se arbitrio vestro eximat: qui vestra necessaria suffragia pro voluntariis, & serua pro liberis faciat: omitto Licinium Sextiumq; quorum annos in perpetua potestate tanquam Regum in Capitolio numeratis: quis est hodie in ciuitate tam humilis, cui non via ad Consulatum facilior per istius legis occasionem, quam nobis ac liberis nostris fiat? siquidem nos ne cum

volueritis quidem creare interdum poteritis: istos etiam si nolueritis, necesse sit. De indignitate fati dictum est (Cerenim dignitas ad homines pertinet) quid de religionibus atq; auspiciis, quæ propria deorum immortalium contemptio atq; iniuria est, loquar? auspiciis hanc urbem conditam esse, auspiciis bello ac pace, domi militiaq; omnia geri, quis est qui ignoret? penes quos igitur sunt auspicia more maiorum? nampe penes patres. Nam plebeius quidem magistratus nullus auspiciato creatur: nobis adeo propria sunt auspicia, vt non solum quos populus creat patricios magistratus, non aliter quam auspiciato creet: sed nos quoq; ipsi sine suffragio populi auspiciato Interregem prodamus: & priuatim auspicia habeamus, quæ isti ne in magistratibus quidem habent. Quid igitur aliud quam tollit ex ciuitate auspicia, qui plebeios Consules creando à Patribus, qui soli ea habere possunt, auferat? Eludant nunc licet religiones. Quid enim est si pulli nõ pascetur? si ex cauea tardius exierint, si occinuerit auis? parua sunt hæc: sed parua ista non contemnendo maiores nostri maximam hanc rem fecerunt. Nunc nos tanq; iam nihil pace deorum opus sit, omnes ceremonias polluimus, vulgo ergo Pontifices, Augures, sacrificuli Reges creantur, cuiuslibet apicem dialem, dum modo homo sit, imponamus, tradamus ancyliam, penetralia, deos, deorumq; curam, quibus nefas est: non leges auspiciato ferantur, non magistratus creentur, nec centuriatis nec curiatis comitiis Patres autores fiant. Sex. & Licinius tanquam Romulus ac Tatius in vrbe Romana regnent: quia pecunias alienas, quia agros dono dant, tanta dulcedo est ex alienis fortunis prædadi: nec in mentem venit altera lege solitudines vastas in agris fieri, pellendo finibus dominos: altera si dem abrogari, cum qua omnis humana societas tollitur. Omnium rerum causa vobis antequandam censeo istas rogationes. Quod faxitis, deos velim fortunare. Oratio Ap. ad id modo valuit, vt tempus rogationum iubendarum proferretur. Refecti decimum iidem Tribuni Sex. & Licinius, de Decemviris factorum ex parte de plebe creandis legem pertulere. Creati quoq; Patrum, quinq; plebis: graduq; eo iam via facta ad Cõsulatum videbatur. Hac victoria contenta plebes cessit Patribus, vt in præsentia Consulum mentione omnia Tribuni militum crearentur. Creati A. & M. Cornelii iterum, M. Geganius, P. Manlius, L. Veturius, P. Valerius VI. Cum præter Velitrarum obsidionem, tardi magis rerum exitus quam dubii, quietæ externæ res Romanis essent, fama repens belli Gallici allata perpulit ciuitatem vt M. Furius Dictator quintum diceretur: is T. Quintium Poenum magistrum equitum dixit. Belatum cum Gallis eo anno circa Anienem flumen autor est Cincius, inclutamq; in ponte pugnam, qua T. Manlius Gallum, cum quo prouocatus manus conseruit, in conspectu duorum exercituum casum torque spoliavit, tum pugnatam. Pluribus autoribus magis adducor vt credam decem haud minus post annos ea acta, hoc autem anno in Albano agro cum Gallis, Dictatore M. Furio signa collata. Nec dubia nec difficilis Romanis, quaquam ingentè Gallici terrorem memoria pristina cladis attulerant, victoria fuit. Multa millia barbarorum in acie, multa captis castris caesa, palati alii Apuliam maxime petentes, cum fuga se longinqua, tum quod passim eos simul pauor terrorq; distulerant, ab hoste sese tutati sunt. Dictatori cõsensu Patrum plebisq; triumphus decretus. Vixdum perfunctum eum bello, atrocior domi seditio excepit: & per ingentia certamina Dictator Senatusq; victus, vt rogationes Tribunitia acciperentur, & comitia Consulum aduersa nobilitate habita, quibus L. Sex. de plebe priamus COS. factus. Et in his quidè finis certaminum fuit, quia Patricii se autores futuros negabant, prope secessionem plebis res terribilesq; alias minas ciuilium certaminum venit. cõtamen per Dictatorem conditionibus sedata: discordia sunt concessumq; ab nobilitate plebe de Consule plebeio, à plebe nobilitati de Prætorè vno, qui ius in vrbe diceret, ex Patribus creando. Ita ab diutina ira tandem in cõcordiam redactis ordinibus, cum dignam eam rem Senatus censeret esse, meritoq; id, si quando vnq; aliàs, deum immortalium causa libèter facturos, fore vt ludè maximi fierent, & dies vnus ad triduum adiceretur. Recusantibus id munus Aedilibus plebis, condatum à Patriciis est iuuenibus, se id honoris deum immortalium causa libèter acturos, vt Aediles fieret. Quibus cum ab vniuersa gratia acta essent, factum Senatus cõsultum vt duos viros Aediles lex Patribus Dictator populum rogaret, Patres autores omnibus eius anni comitiis fieret.

NNVS hic erit insignis noui hominis Cōsulatu, insignis nouis
 duobus magistratibus, Prætura, & curuli Aedilitate: hos sibi Pa-
 tricij quesuere honores pro concessio plebi altero Consulatu. Ple-
 bes Cōsulatum L. Sextio, cuius lege partus erat, dedit: Patres præ-
 turam Sp. Furio M. filio Camillo, Aedilitatem Cn. Quintio Capi-
 tolino & P. Cornelio Scipioni suarum gentium uiris gratia cam-
 pestri dederunt. L. Sextio Collega ex Patribus datus L. Aemilius
 Mamercus. Principio anni & de Gallis, quos primo palatos per
 Apuliam congregari iam fama erat, & de Hernicorum defectio-
 ne agitata mentio. Cum de industria omnia, nequid per plebeium
 Consulem ageretur, proferrentur, silentium omnium rerum, ac iustitio simile ocium fuit: nisi
 quod non patientibus tacitum Tribunis, pro Consule vno plebeio tres Patricios magistra-
 tus curulibus sellis prætextatos, tanq̃ Consules sedentes nobilitas sibi sumpserat: Prætorē qui-
 dem etiam iura reddentem, & Collegam Consulibus atq̃ iisdem auspicijs creatum. Verēcū-
 dia inde imposita est Senatui ex Patribus iubendū Aediles curules creati, primo, vt alternis
 annis ex plebe fierent, conuenerat: postea promiscuum fuit. Inde L. Genutio & Q. Seruilio
 Consulibus & ab seditione, & à bello quieris rebus, nequando à meru ac periculis vacarēt, pe-
 stilentia ingens orta. Censorem, Aedilem curulem, tres Tribunos plebis mortuos ferūt, pro
 pertione & ex multitudine alia multa funera fuisse, maximeq̃ eam pestilentiam insignem
 mors q̃ matura, tam acerba M. Furii fecit, fuit enim vere vir vnicus in omni fortuna, prin-
 ceps pace belloq̃ priusq̃ exulatū iret, clarior in exilio vel desiderio ciuitatis, que capta ablen-
 tris implorauit opem: vel felicitate, qua restitutus in patriam secum patriam ipsam restituit.
 Par deinde per quinq̃ & XXX annos (tot enim postea vixit) titulo tantæ gloriæ fuit: di-
 gnusq̃ habitus, quem secundum à Romulo cōditorem vrbis Romana ferrent. Et hoc, & in-
 sequenti anno T. Sulpitio Potito, C. Licinio Stolone COSS, pestilentia fuit. Eo nihil dignum
 memoria actum, nisi quod pacis deum exposcendæ causa tertio tum post conditam vrbē le-
 uaturnum fuit. Et cum vis morbi nec humanis consilijs, nec ope diuina leuaretur, victis su-
 perstitione animis, Iudij quoq̃ scenici, noua res bellicoso populo (nam circi modo spectaculū
 fuerat) inter alia cælestis iræ placamina instituti dicuntur. Cæterum parua quoq̃ (vt ferme
 principia omnia) & ea ipsa peregrina res fuit, sine carmine vlllo, sine imitandorū carminum
 actu, ludiones ex Hetruria acciti ad tibicinis modos saltantes, haud indecoros motus more
 Thusco dabant. Imitari deinde eos iuuenus simul incōditis inter se iocularia fundētes ver-
 sibus cœpere: nec absoni à voce morus erant. Accepta itaq̃ res, sapiusq̃ vsurpando excita-
 ta vernaculis artificibus, quia hister Thusco verbo ludij vocabatur, nomen Histrionib⁹ in-
 ditum: qui non sicut antè fescennino versū similem incompositū temere ac rudem alternis ia-
 ciebant, sed impletas modis satyras descripto iam ad tibicinē cantu, motuq̃ congruenti per-
 agebant. Liuius post aliquot annos, qui ab satyris ausus est primus argumento fabulam se-
 rere, idem (scilicet id quod omnes tum erant) suorum carminum actor dicitur, cum sapius
 reuocatus vocem obrudisset, venia petita puerum ad canendum ante tibicinem cum statuis-
 set, canticum egisse aliquanto magis vigēte motu, quia nihil vocis visus impediebat: inde ad
 manum cantari histrionibus cœptum, diuerbiaq̃ tantum ipsorum voci relicta. Postq̃ lege
 hac fabularum ab risu ac soluto ioco res auocabatur, & ludus in artem paulatim verterat, iu-
 uentus histrionibus fabellarum actu relicto, ipsa inter se more antiquo ridicula intexta ver-
 sibus iacitate cœpit: quæ exodia postea appellata, confertaq̃ fabellis potissimum Attellanis
 sunt: quod genus ludorum ab Oscis acceptū tenuit iuuentus, nec ab histrionibus pollui pas-
 sa est, eo institutum manet, vt actores attellanarum nec tribu moueāt, & stipendia tanq̃ ex
 pertes artis iudicæ faciant. Inter aliarum parua principia rerum, ludorum quoq̃ prima ori-
 go ponenda visa est, vt appareret quam ab sano initio res in hanc vix opulenti regnis tole-
 rabilem insaniam venerit, nec tamen ludorum primum initium procurandis religionibus
 datum, aut religione animos, aut corpora morbis leuauit. Quinetiam cum medios forte lu-
 dos circus Tiberi superfluo irrigatus impedisset, id vero velut auersis iam dijs, aspernantiæ

busq̃ placamina iræ terrorem ingentem fecit. Itaq̃ C. Genutio, L. Aemilio Mamercio II Cō-
 sulibus, cum placulorum magis conquisitio animos, quam corpora morbi afficerent, repeti-
 tum ex seniorum memoria dicitur, pestilentiam quondam clauo ab Dictatore fixo sedatam.
 Ea religione adductus Senatus Dictatorem clauū figendū causa dici iussit. Dicitur L. Mālius
 Imperiosus T. Pinarium magistrum equitum dixit, Lex vetusta est præcis literis verbisq̃
 scripta, vt qui Prætor maximus sit, idibus Septembrib⁹ clauum pangat. Fixus fuit dextero
 lateri adis Iouis Optimi Maximi ea parte qua Minervæ templum est, eum clauum, quia ra-
 ra: per ea tempora litera erant, notam numeri annorum fuisse ferunt, eoq̃ Minervæ templo
 dicatam legem, quia numerus Minervæ inuentū sit. Volscinis quoq̃ clauos indices nume-
 ri annorum fixos in templo Nortia: Hetrusca: dea, comparere diligens talium monumento-
 rum autor Cistius affirmat. M. Horatius Consul ex lege templum Iouis Optimi Maximi de-
 dicauit anno post Reges exactos, à Consulibus postea ad Dictatores, quia maius imperium
 erat, solenne clauū figendū translatum est. Intermissio deinde more, digna etiam per se visa est
 res, propter quam Dictator crearetur. Qua de causa creatus L. Manlius, perinde ac rei gereti-
 da, ac non soluendæ religionis gratia creatus esset, bellum Hernicum affectans, delectu acer-
 bo iuuentutem agitauit, tandemq̃ omnibus in eum Tribunis plebis coortis, seu vi, seu ve-
 recundia victus, Dictatura abiit. Neq̃ eo minus principio insequētis anni, Q. Seruilio Ha-
 la, L. Genutio II COSS, dies Mālio dicitur à M. Pomponio Tribuno plebis, Acerbitas in dele-
 ctu non damno modo ciuium, sed etiam laceratione corporum lata, partim virgis castis, qui
 ad nomina non respondissent, partim in vincula ductis, iniusta erat. Et ante omnia iniustum
 ipsum ingenium atrox, cognomenq̃ Imperiosi, graue libere ciuitati ab ostentatione fauiriæ
 ascitum: quam non magis in alienis, q̃ in proximis, ac in sanguine ipso suo exerceret, criminis
 niq̃ ei Tribunus inter cætera dabat, quod filium iuuenē nullius probri compertum extortē
 vrbe, domo, penatibus, foro, luce, congressu aequalium prohibitu, in opus seruire, propē in car-
 cerem atq̃ in ergastulū dederit: vbi summo loco natus, Dictatorius iuuenis quotidiana mise-
 ria disceret vere Imperioso patre se natū esse. At quam ob noxam? quia infucundior sit, & lina-
 gua impromptus, quod naturæ damnum vtrum nutriedū patri, si quicq̃ in eo humani esset,
 an castigandum, ac vexatione insigne faciendū fuisse: ne mutas quidē bestias minus alere ac
 fouere, siquid ex venenie sua parum prosperum sit. At Hercule L. Manliū malū malo augere
 filii, & tarditatem ingenii insuper premere: & siquid in eo exiguū naturalis vigoris sit, id ex-
 tinguere vita agresti, & rustico cultu inter pecudes habendo. Omnium porius his criminatio-
 nibus, q̃ ipsius iuuenis iritatus est animus. Quin contra se quoq̃ parenti causam iniuriæ
 atq̃ criminis esse agere passus, vt omnes dii hominesq̃ scirent se parenti opem latam q̃ ini-
 micis eius malle, capite consilium rudis quidem atq̃ agrestis animi, & q̃q̃ non ciuilis exte-
 ri, tamen pietate laudabile. Inscentibus cunctis cultro succinctus mane in vrbe atq̃ à por-
 ta domi cōfestim ad M. Pomponium Tribunum pergit: ianitori opus esse sibi domino eius
 conuento extemplo ait, nunciaret T. Mālium Lucii filium esse. Mox introductus (eterni per-
 citum ira in patrem spes erat, aut criminis aliquid noui, aut consilij ad rem agendam deferre)
 salute accepta redditaq̃, esse ait que cum eo agere arbitris remotis velit, Procul inde omni-
 bus abire iussit, cultro stringit: & super lectum stans ferro intento, nisi in qua: ipse cœpisset
 verba iuraret, se patris eius accusandi causa cōcilium plebis nunq̃ habiturum, se eum extem-
 plo transfixurum minatur. Pavidus Tribunus (quippe qui ferrū ante oculos micare, se solū
 inermem & illum præualidum iuuenem, & quod haud minus timendū erat, stolidē ferocē vi-
 ribus suis cerneret) adiurat in que adactus est verba, & præ se deinde tulit ea vi subactum se
 incepto desitisse, nec perinde vt maluisset plebes, sibi suffragij ferēdi de tā crudeli & superbo
 reo potestatis fieri, ita agere habuit filium id pro pariete ausum, eoq̃ id laudabilis erat, quod
 animum eius tanta acerbitas patria nihil à pietate auerteret. Itaque non patri modo re-
 missa causa dicitio est, sed ipsi etiam adolescenti ea res honori fuit. Et cum eo anno pri-
 mum placuisset Tribunos militum ad legiones suffragio fieri (nam & antea sicut nunc,
 quos Rufulos vocant, Imperatores ipsi faciebant) secundum in sex locis tenuit, nullis domi-
 militiaq̃ ad conciliandum gratiam meritis, vt qui rure, & procul cœtu hominum iuuen-
 tam egisset. Eodem anno seu motu terræ, seu qua via alia, forum medium ferme specu vasto
 collapsum in immensam altitudinem dicitur: neq̃ eam voraginem coniectu terræ, cum pro
 se quicq̃ gereret, expleri potuisse, prius quam deum monitu quæri cœptum, quo plurimum

populus Romanus posset. Id enim illi loco dicendum vates canebat, si rempublicam Romanam perpetuam esse vellent. tum M. Curtium iuuenem bello egregium castigasse ferunt dubitantes, an vllum magis Romanum bonum, quam arma virtusque esset. Silentio facto templa deorum immortalium, quae foro imminet, Capitoliumque intuentem, & manus nunc in caelum, nunc in parentes terrae hiatus ad deos manes porrigerem, se deuouisse: equo deinde qui poterat maxime exornato insidentem armatum se in specum immisisse, donaque ac fruges super eum a mul-
 60 ritudine virorum ac mulierum congestas lacumque Curtium non ab antiquo illo T. Tatium mi-
 lite Curtio Merio, sed ab hoc appellatum, Cura non deesset, si qua ad verum via inquirentem ferret, nunc fama rerum standum est, ubi certam derogat vetustas fidem, & lacus nomen ab hac recentiore insignius fabula est. Post tanti prodigii procuracionem eodem anno de Hernicis
 65 consultus Senatus, cum Feciales ad res repetendas nequicquam misisset, primo quoque dieferendum
 ad populum de bello indicendo Hernicis censuit, populusque id bellum frequens iussit. L. Ge-
 nuntio Consuli ea prouincia sorte euenit. In expectatione ciuitas erat, quod primus ille de ple-
 be Consul bellum suis auspiciis gesturus esset, perinde ut eueniret res, ita communicatos ho-
 mores prospere aut secus consilio habitura. Forte ita tulit casus, ut Genuntius ad hostes ma-
 gno conatu profectus in insidias praecipitaretur: legionibusque necopinatum pauore fuis, Con-
 70 sul circumuentus ab insidiis quem interfecissent, occideretur. Quod ubi est Romam nuncia-
 tum, nequaquam tantum publica calamitate moesti Patres, quantum feroces insidiosi Consulis ple-
 beii ductu: fremunt omnibus locis, irent, crearent Consules ex plebe, transferrerent auspicia quod
 nefas esset: potuisse Patres plebiscito pelii honoribus suis, num etiam in deos immortales in-
 75 auspicaram legem valuisse: vindicasse ipsos suum numen, sua auspicia: quae ut primum con-
 tacta sint ab eo, a quo nec ius nec fas fuerit, delectum cum duce exercitum documento fuisse,
 ne deinde turbato gentium iure comitia haberentur. His vocibus curia & fori personar. Ap-
 Claudium, quia dissuaserat legem, maiore nunc auctoritate euentum reprehensi ab se consilium
 inculsantem, Dictatorem consensu Patriciorum Seruilius Consul dicit: delectusque & iustitiam
 indicium. Prius quam Dictator legionesque nouae in Hernicos venirent, ductu C. Sulpitii Legati
 80 res per occasionem gesta egregie est. In Hernicos morte Consulis contempnim ad castra Ro-
 mana cum haud dubia expugnandi spe succedentes hortante Legato, & plenis ire atque indi-
 gnitatis militum animis erupcio est facta. Multum ab spe adeundum valli res Hernicis abfuit,
 adeo turbatis inde ordinibus abcessere. Dictatoris deinde aduentu nouus vereri exercitus
 iungitur, & copia duplicantur. Pro concione Dictator laudibus Legati militumque, quorum
 85 virtute castra defensa erant, simul audientibus laudes meritas tollit animos, simul ceteros ad
 amulandas virtutes acuit. Neque segnius ad hostes bellum apparatur, qui & parti ante deco-
 ris memores, neque ignari auctarum virum hostis, suas quoque vires auget, omne Hernicium nomen,
 omnis militaris aetas excitur, quadragenaria octo cohortes, lecta robora virorum scribuntur,
 Hunc eximium florem iuuentutis eo etiam, quod ut duplex acciperent stipendium decreue-
 90 rant, spei animorumque impleuere. Immunes quoque operum militarium erant, ut in vnum pugnae
 laborem referuati plus sibi, quam pro virili parte annitendum scirent. Extra ordinem etiam in acie
 locati, quo conspectior virtus esset. Dum milium planities castra Romana ab Hernicis diri-
 mebat, ibi pari ferme vtrinque spatio in medio pugnatum est. Primo stetit ambigua spe pu-
 gna, nequicquam saepe conatis equitibus Romanis impetu turbare hostium acie. Postquam
 95 equestris pugna effectum quam conatibus vanior erat, consulto prius Dictatore equites, per-
 missu deinde eius, relictis equis clamore ingenti prouolant ante signa, & nouam integram pu-
 gnam, neque sustineri poterant, nisi extraordinariae cohortes pari corporum animorumque ro-
 bore se obiecissent. Tunc inter primores duorum populorum res geritur, quicquid hinc, aut
 illinc communis Mars bello aufert, multiplex quam pro numero damnum est: vulgus aliud ar-
 100 matorum (velut delegata primoribus pugna) euentum suum in virtute aliena ponit. Multi
 vtrinque cadunt, plures vulnera accipiunt. Tandem equites alius alium increpantes, quid deinde
 restaret quaerendo, si neque ex equis pepulissent hostem, neque pedites quicquam momenti face-
 rent, quam tertia expectationem pugnam: quid ante signa feroces prosilissent, & alieno pugnarent
 locis: his inter se vocibus concitati, clamore renouato inferunt pedem: & primis gradu mo-
 105 uerunt hostem, deinde pepulerunt: postremo iam haud dubie auertunt. Neque tamen vires pares quae
 superauerunt res, facile dictum est, nisi quod perpetua fortuna vtriusque populi & extollere animos,
 & minuire potuit. Vsq; ad castra fugientes Hernicos Romanus sequitur castrorum oppu-

gnatione, quia seruum erat diei, abstinere. Diu non perlitatum tenuerat Dictatorem, ne ante
 meridiem signum dare posset, eo in noctem tractum erat certamen. Postero die deserta fuga ca-
 5 stra Hernicorum, & faucibus relictis quidam inuenti, agmenque fugientium ab signis, cum praeter
 moenia eorum infrequentia signa conspecta essent, fusum, ac per agros trepida fuga palatum
 est. Nec Romanis incruenta victoria fuit, quarta pars militum amissa: & ubi haud minus iac-
 10 turae fuit, aliquot equites Romani cecidere. Insequenti anno cum T. Sulpitius II. & C. Licinius
 Caluus Consules in Hernicos exercitum duxissent, neque inuentis in agro hostibus, Feretrium
 urbem eorum vi cepissent, reuertentibus inde eis Tiburtes portas clausere. Ea vltima fuit cau-
 15 sa cum multa: ante querimonia vltro citroque iactatae essent, cur per Feciales rebus repetitis, bel-
 lum Tiburti populo indiceretur. Dictatorem T. Quintium Poenum eo anno fuisse satis con-
 stat, & magistrum equitum Sergium Cornelium Maluginensem. Macer Licinius comitiorum
 habendorum causa & ab Licinio Consule dictum scribit: quia Collega comitiorum bello prae-
 20 ferre festinante ut continuaret Consulatum, obuiam eundem prauae cupiditati fuerit. Quo-
 sita ea propria familiae laus leuiorem autorem Licinium facit. Cum mentionem eius rei in ve-
 15 tustioribus annalibus nullam inueniam, magis ut belli Gallici causa Dictatorem creatum ar-
 bitrer, inclinatur animus. Eo certe anno Galli ad tertium lapidem Salariae viae trans pontem Anie-
 nis castra habuere. Dictator cum tumultus Gallici causa iustitiam edixisset, omnes iuniorum
 res sacramento adiecit, ingentemque exercitum ab urbe profectus, in citeriore ripa Anienis castra
 20 posuit. Pons in medio erat: neutris erumpentibus, ne timoris indicium esset, praelia de occu-
 pando ponte crebra erant: nec qui poterantur, incertis viribus satis discerni poterat, tum exi-
 mia corporis magnitudine in vacuum pontem Gallus processit: & quantum maxima voce po-
 25 tuit, Quem nunc, inquit, Roma fortissimum virum habet, procedat agendum ad pugnam, ut nos-
 ter duorum euentus ostendat vtra gens bello sit melior. Diu inter primores iuuenum Ro-
 manorum silentium fuit, cum & abnuere certamen vererentur, & praecipuum sortem pericu-
 30 li petere nollent, tum T. Manlius L. filius, qui patrem a vexatione Tribunicia vindicauerat,
 ex statione ad Dictatorem pergat. In iussu tuo, inquit, Imperator extra ordinem nunquam pugnae
 uerim, non si certam victoriam videam: si tu permittis, volo ego illi bellum ostendere, quando
 adeo ferox praesultat hostium signis, me ex ea familia ortum, quae Gallorum agmen ex rupe
 35 Tarpeia deiecit. Tum Dictator, Macte virtute, inquit, hac pietate in patrem patriamque T. Ma-
 ni esto: perge, & nomen Romanum inuictum iuuantibus diis praesta. Armant inde iuuenem
 aequales, pedestrem scutum capit. Hispano cingitur gladio, ad propiorem habili pugnam, ar-
 40 matum adornatumque aduersus Gallum stolide latum, & (quonia id quoque memoria dignum
 antiquis visum est) linguam etiam ab irrisu exerentem, producunt. Recipiunt inde se ad sta-
 tionem: & duo in medio armati spectaculi magis more quam lege belli deservuntur, nequaquam
 35 visu ac specie astimantibus pares. corpus alteri magnitudine eximium, versicolori veste pi-
 ctis, & auro calatis refulgens armis: media in altero militaris statura, modicaque in armis ha-
 bilibus magis quam decoris species, non cantus, non exultatio, armorumque agitatio vana, sed pe-
 ctus animosum, iraque tacitae plenam, omnem ferociam in discrimen ipsum certaminis distu-
 40 lerat. Vbi consistere inter duas acies, tot circa mortalium animis spe metuque pendentes, Gal-
 lus velut moles superne imminens, proiecto leua scuto in aduenientis arma hostis, vanum ce-
 sum cum ingenti sonitu enses deiecit: Romanus mucrone surrecto, cum scuto securum innum per-
 45 culis, totoque corpore interior periculo vulneris factus insinuasset se inter corpus armaque,
 vno alteroque subinde ictu ventrem atque inguina hausit: & in spatium ingens uentem porre-
 xit hostem, iacens inde corpus ab omni alia vexatione intactum vno torque spoliavit, quem
 50 respersum cruore collo circumdedit suo. Desixerat pauor cum admiratione Gallos: Romani
 alacres ab statione obuiam militi suo progressi, laudantes gratulantesque ad Dictatorem per-
 ducunt. In carminum prope modum incondita quaedam militariter ioculantes, Torquati con-
 gnomen additum: celebratum deinde posteris etiam, familiaeque honori fuit. Dictator coronam
 auream addidit donum, mirisque pro concione eam pugnam laudibus tulit. Et hercule tanti
 55 ea ad vniuersi belli euentum momenti dimicatio fuit, ut Gallorum exercitus proxima nocte re-
 lictis trepide castris in Tiburtem agrum, atque inde societate belli facta, commeatusque benigne
 ab Tiburtibus adiutus, mox in Campaniam transferret. Ea fuit causa cui proximo anno C. Peri-
 lius Balbus COS, cum Collegae eius M. Fabio Ambusto Hernici prouincia euenisset, aduersus
 Tiburtes iussu populi exercitum duceret. Ad quorum auxilium cum Galli ex Campania re-

dissent, fœde populationes in Labicano Thufculanoq; & Albano agro haud dubie Tiburti- 55
 bus ducibus sunt facta. Et cum aduersus Tiburtem hostem duce COS, contenta res publica
 esset, Gallicus tumultus Dictatorem creati coegit. Creatus Q. Seruilius Hala, T. Quintiū
 magistrum equitum dixit: & ex autoritate Patrum, si prospere id bellum euenisset, Iudos ma-
 gnos vouit. Dictator ad continendos proprio bello Tiburtes, Consulari exercitu iussu ma- 60
 nere, omnes iuniores nullo detrectante militiam sacramento adegit. Pugnatum haud procul
 porta Collina est totius viribus, in cōspectu parentum coniunguntq; ac liberorum: quæ
 magna etiam absentibus hortamenta animi, tum subiecta oculis simul verecundia, miseris
 cordiaq; militem accendebant. Magna vtrinq; edita cede, aueritur tandem acies Gallorum,
 fuga Tibur (sicut arcem belli Gallici) petunt, palati à COS, Perilio haud procul Tibure ex- 65
 cepti, egressis ad opem ferendam Tiburtibus simul cum his intra portas compelluntur. Egre-
 gie tum ab Dictatore, tum ab COS, res gesta est. Et COS, alter Fabius praelis primum par-
 uis: postremo vna insigni pugna cum hostes totis adorti copiis essent, Hemicos deuincit. Di- 70
 ctator COSS, in Senatu, & apud populum magnifice collaudatis, & suarum quoq; rerum il-
 lis remisso honore, Dictatura se abdicauit. Perilius de Gallis Tiburtibusq; geminum trium-
 phum egit. Fabio factis visum, vt ouans urbem iniret. Irridere Perilii triumphum Tiburtes: 75
 vbi enim eum secum acie confixisse? spectatores paucos fuge trepidationisq; Gallorum ex-
 tra portas egressos, postquam in se quoq; fieri impetum viderint, & sine discrimine obuio-
 cadi, recepisse se in urbem. Eam rem triumpho dignam visam Romanis, ne nimis miri, ma-
 gnumq; censerent, tumultum exciere in hostium portis, maiorem ipsos trepidationem ante
 moenia sua visuros. Itaq; insequenti anno M. Popilio Lenate, Cn. Manlio COSS, primo silen- 75
 tio noctis ab Tibure agmine infesto profecti, ad urbem Romam venerunt. Terrorem repen-
 te ex somno excitatis subita res, & nocturnus pauor præbuit, ad hoc multorum inscitia, qui
 aut vnde hostes aduenissent: conclamatum tamen celeriter ad arma est: & porta: stationibus,
 muriq; præsidis firmati. Et vbi prima lux mediocrem multitudinem ante moenia, neq; aliū 80
 quam Tiburtem hostem ostendit, duabus portis egressi COSS, vtrinq; aciem subuentium
 iam muros aggrediuntur, apparuitq; occasione magis, quam virtute fretos venisse: adeo vix
 primum impetum Romanorum sustinere. Quin etiam bono fuisse Romanis aduertum eo-
 rum constabat, orientemq; iam seditionem inter Patres & plebem, metu tam propinqui bel-
 li compressam. Alius aduentus hostium fuit proximo bello, agris quem vrbi terribilior. Po- 85
 pulabundi Tarquinienfes fines Romanos maxime qua ex parte Hetruriam adiacent, pera-
 grauere: rebusq; nequicquam repetitis, noui Consules C. Fabius & C. Plautius iussu populi
 bellum indixere: Fabioq; ea prouincia, Plautio Hernici euenere, Gallici quoque belli fama
 increbescerat, sed inter multos terrores solatio fuit pax Latinis petentibus data, & magna
 vis militum ab iis ex fœdere vetusto, quod multis intermiserant annis, accepta. Quo præsi- 90
 dio cum fulta res Romana esset, leuius fuit, quod Gallos mox Præneste venisse, atque inde
 circa Pedum confedisse auditum est. Dictatorem dici C. Sulpitium placuit, Consul ad id ac-
 citus C. Plautius dixit, magister equitum Dictatori additus M. Valerius. Hi robora mi-
 litum ex duobus Consularibus exercitiis electa aduersus Gallos duxerunt. Lenius id alia
 quanto bellum, quam parti vtrique placebat, fuit: cum primo Galli tantum auidi certa- 95
 minis fuissent, deinde Romanus miles ruendo in arma ac dimicationem, aliquantum Galli-
 cam ferociam vinceret, Dictatori neutriquam placebat, quando nulla cogeret res, fortuna: se
 committere aduersus hostem: quem tempus deteriore in dies, & locus alienus faceret, si-
 ne preparato comætu, sine firmo munimento morantem: ad hoc iis animis corpori- 100
 busq; quorum omnis in impetu vis esset, parua eadem langueret mora. His consiliis Di-
 ctator bellum trahebat: grauemq; edixerat poenam, si quis iniustus in hostem pugnasset. Mi-
 lites agre id patientes, primo in stationibus vigiliisq; inter se Dictatorem sermonibus car-
 pere: interdum Patres communiter increpare, quod non iussissent per COSS, geri bellum:
 electum esse extimium Imperatorem, vnicum ducem, qui nihil agenti sibi de cælo deuolatu- 105
 ram in sinum victoriam censeat. Eadem deinde hæc interdum propalam ac ferociora his ia-
 ctare, se iniussu Imperatoris aut dimicatu, aut agmine Romam ituros, immisceritq; iam
 militibus Centuriones, nec in circulis modo fremere, sed iam in principis ac pratorio in
 vnum sermones confundit: atq; in concionis magnitudinem crescere turba, & vociferari ex
 omnibus locis, vt exemplo ad Dictatorem irerur: verba pro exercitu faceret Ser. Tullius, vt

virtute eius dignum esset. Septimum principium iam Tullius ducebat: neq; erat in exerci-
 tu, qui quidem pedestria stipendia fecisset, vir factis nobilior. Is præcedens nullum aga-
 men ad tribunal pergat, Mirantiq; Sulpitio non turbam magis quam turbe principem Tullium,
 imperiis obediensimum militem, Scilicet Dictator, inquit, condemnatum se vniuer-
 sus exercitus à te ingnavia ratus, & propè ignominia causa destitutum sine armis, orauit
 me vt suam causam apud te agerem. Equidem sicubi loco cessum, si terga data hosti, si signa
 fœde amissa obici non possent, tamen hoc à te impetrari æquum censerem, vt nos virtute cul-
 pam nostram corrigere, & abolere flagitii memoriam noua gloria pareretur, etiam ad Alliam
 fusa legiones eandem, quam per pauorem amiserant patriam, præfecta postea ab Veis vir-
 te recuperare: nobis deam benignitate, felicitate tua populiq; Romani, & res & gloria est
 integra: quanq; de gloria vix dicere ausim, si nos & hostes haud secus q; fœcimas abditos in-
 tra vallum omnibus contumeliis eludunt: & tu Imperator noster, quod agris patimur, ex-
 ercitu tuum sine animis, sine armis, sine manibus iudicas esse: & prius q; expertus nos esses,
 de nobis ita desperasti, vt te mancorum ac debiliū ducem iudicares esse. Quid enim aliud
 esse causa credamus? cur veteranus dux fortissimus bello compressis, quod aiunt, manibus
 sedeat? Vt cumq; enim se habeat res, te de nostra virtute dubitasse videri, quam nos de tua
 verius est. Sin autem non tuum istuc, sed publicum est consilium, & consensus aliquis Patrum,
 non Gallicum bellum nos ab vrbe, à penatibus nostris ablegatos tenet, quæso vt quæ dicam,
 non à militibus Imperatori dicta censeas, sed à plebe Patribus: quæ sicut vos vestra habea- 20
 tis consilia, sic se sua habituram dicat. Quis tandem succenseat milites nos esse, non seruos
 vestros? ad bellum, non in exilium missos? Si quis det signum, in aciem educat, vt viris ac Ro-
 manis dignum sit, pugnatu: si nihil armis opus sit, ociū Romæ potius quam in castris
 acturos. Hæc dicta sint Patribus. Te Imperator milites tui oramus vt nobis pugnandi
 copiam facias: tum vincere cupimus, tum duce te vincere, tibi lauream insignem de- 25
 ferre, tecum triumphantes urbem inire, tuum sequentes curru Iouis Optimi Maximi tem-
 plum gratantes ouantesq; adire. Orationem Tullii exceperunt preces multitudinis, & vndiq;
 vt signum daret, vt capere arma iuberet, clamabant. Dictator quanquam rem bonam exem-
 plo haud probabili actam censebat, tamen facturum quod milites vellent se recipit: Tulliusq;
 secretò, quænam hæc res sit, aut quo acta more, percunctatur. Tullius magnopere à Dictato- 30
 re petere, ne se oblitum disciplina militaris, ne sui, neue imperatoria maiestatis crederet: mul-
 titudini concitata, quæ ferme autoribus similis esset, non subtraxisse se ducem, nequis aliis,
 qualem mota creare multitudo solet, existeret. nam se quidem nihil non arbitrio Impera-
 toris acturum. Illi quoque tamen videndum magnopere esse, vt exercitum in potestate ha-
 beret, differri non posse: adeo concitatos animos, ipsos sibi locum ac tempus pugnandi sum- 35
 pturos, si ab Imperatore non detur. Dum hæc loquuntur, iumenta forte pascentia extra val-
 lum Gallo abigenti, duo milites Romani ademerunt. In eos saxa coniecta à Gallis, deinde ab
 Romana statione clamor ortus, ac procursum vtrinq; est. Iamq; haud procul iussu praelio res
 erant, ni celeriter dirēptum certamen per Centuriones esset. Affirmata certe eo casu Tullii
 apud Dictatorem fides est. Nec recipiente iam dilationem re, in posterum diem edicitur acie 40
 pugnaturos. Dictator tamen, vt qui magis animis q; viribus fretus ad certamen descenderet,
 omnia circūspicere atq; agitare coepit: vt arte aliqua terrorem hostibus incuteret, solerti a-
 nimo rem nouam excogit: qua deinde multi nostri atq; externi Imperatores, nostra quoq;
 quidam atate vti sunt, multis strata detrahi iubet, binisq; tantum centunculis relictis, agaso-
 nes partim captiuos, partim agrorum armis ornatos imponit: his ferè mille effectis centum 45
 admiscet equites, & nocte super castra in montes euadere, ac syluis se occultare iubet, neque
 inde ante mouere quam ab se acciperent signum: ipse vbi illuxit, in radicibus montium exten-
 dere aciem coepit sedulo, vt aduersus montes consisteret hostis. Instruō iam vani terroris
 apparatu, qui quidem terror plus penè veris viribus profuit, primo credere duces Gallorum
 non descensuros in æquum Romanos, deinde vbi digressos repente viderunt, & ipsi certami 50
 nis auidi in prælium ruunt: priusq; pugna coepit, quam signum ab ducibus daretur. Acrius
 inuasere Galli dextrum cornu: neq; sustineri potuissent, ni forte eo loco Dictator fuisset Ser.
 Tullium nomine increpans rogansq;, Sicine pugnaturos milites spondidisset: vbi illi cla-
 mores sint arma poscentium? vbi minæ iniussu Imperatoris prælium iniuros? en ipsum Im-
 peratorem clara voce vocare ad prælium, & ire armatum ante prima signa, ecquis seque-

tur eorum, qui modo ducturi fuerint, in castris feroces, in acie pauidi: Vera audiebant, ita
 55 que tantos pudor stimulos admouit, ut ruerent in hostium tela alienatis à memoria periculi
 animis. Hic primo impetus propè vecors turbauit hostes: eques deinde emissus turbatos au-
 uertit. Ipse Dictator postquam labantem vna parte vidit aciem, signa in lectum cornu confert,
 quò turbam hostium congregari cernebat: & iis qui in monte erant, signum quod conuenie-
 rat, dedit. Vbi inde quoque nouus clamor ortus, & rendere obliquo monte ad castra Gallorū
 60 visi sunt, tum metu ne excluderentur, omiſſa pugna est: cursuque effuso ad castra ferebantur,
 vbi cum occurrisset eis M. Valerius magister equitum, qui profligato dextro cornu obequi-
 tabat hostium munimentis, ad montes syluasque vertunt fugam, plurimique ibi à fallaci equitū
 specie aganibus excepti sunt: & eorum quos pauor pertulerat in syluas, atrox cædes post
 sedatum prelium fuit. Nec alius post M. Furium, qui C. Sulpitius iustiorum de Gallis egit tri-
 65 umphum, Auri quoque ex Gallicis spoliis satis magnum pondus saxo quadrato septum in Ca-
 pitolio sacravit. Eodem anno & à COSS. vario euentu bellatum. nam Hernici à C. Plautio
 deuicti subactique sunt. Fabius Collega eius incaute atque inconſulte aduersus Tarquinienſes
 pugnavit, nec in acie tantum ibi cladis acceptū, quod CCC VII milites Romanos captos
 Tarquinienſes immolauerunt. Qua foeditate supplicii aliquanto ignominia Po. Ro. insigni-
 70 or fuit. Accessit ad eam cladem & vastatio Romani agri, quam Priuernates, Viterni deinde
 de incurſione repentina fecerunt. Eodem anno duæ tribus Pontina & Publilia addite, Ludū
 votiuū, quos M. Furius Dictator vouerat, facti. Et de ambitu à C. Petilio Trib. pl. autoribus
 Patribus tum primum ad populum latum est: eaque rogatione nouorum maxime hominum
 ambitionem, qui nundinas & conciliabula obire soliti erant, compressam credebant. Haud
 75 æque Patribus læta inſequenti anno Cn. Martius, Cn. Manlius, II. COSS. de vnciariorum scenore à M.
 Duillio, L. Menenio Trib. pl. rogatio est perlata: & plebes aliquanto eam cupidius sciuit acce-
 pitque. Ad bella noua priore anno destinata, Falisci quoque hostes exorti duplici crimine, quòd
 cum Tarquinienſibus iuuentus eorum militauerat: & eos qui Faleros perſugerant, cum ma-
 le pugnantem est, reperentibus Fezialiſibus Romanis non reddiderant. Ea Prouincia Cn. Man-
 80 lio obuenerit. Martius exercitum in agrū Priuernatē, integrū pace longinqua induxit, militemque
 prada impleuit, ad copiam rerum addidit munificentiam, quòd nihil in publicum ſecernen-
 do augenti rem priuatam militi fuit. Priuernates cum ante moenia ſua caſtris permunitis
 conſediſſent, vocatis ad cõcionem militibus, Caſtra nunc, inquit, vobis hostium urbemque pre-
 85 da do, ſi mihi pollicemini vos fortiter in aciem operam nauaturus, nec præda magis quam pu-
 gna paratos eſſe. Signum poſcunt ingenti clamore, celſique & ſpe haud dubia feroces in præ-
 lium vadunt. Ibi ante ſigna Ser. Tullius, de quo antè dictum eſt, exclamat, Aspice Imperator
 (inquit) quemadmodum exercitus tuus tibi promiſſa præſtet: piloſque poſito, ſtricto gladio
 in hoſtem impetum facit, ſequuntur Tullium anteſignani omnes: primoque impetu hoſtem
 auertere, ſuſum inde ad oppidum perſecuti, cum iam ſcalas moenibus admouerent, in de-
 90 ditionem urbem acceperunt. Triumphus de Priuernatibus actus. Ab altero COSS. nihil me-
 morabile geſtum, niſi quòd legem nouo exemplo ad Sutrium in caſtris tributum de viceſi-
 ma eorum, qui manumitterentur, tulit. Patres quia ea lege haud paruū vectigal inopi ara-
 rio additum eſſet, autores fuerunt: ceteri Tribuni plebis non tam lege quam exemplo moti, ne
 quis poſtea populum ſeuocaret, capite ſanxerunt, nihil enim non per milites iuratos in Con-
 95 ſulis verba, quibus pernicioſum populo, ſi id liceret, fieri poſſe. Eodem anno C. Licinius Stolo à
 M. Popilio Lenate ſua lege X millibus aris eſt damnatus: quòd mille iugerum agrum cum ſi-
 lio poſſideret, emancipandoque filium fraudem legi feciſſet. Prohibiti deinceps per Trib. pl. leges
 in caſtris ferri. Noui COSS. inde M. Fabius Ambuſtus II, & M. Popilius Lenas II, duo bella
 habuere: facile alterum cum Tiburibus, quòd Lenas geſſit, qui hoſte in urbem compulſo agros
 100 vaſtauit: Falisci Tarquinienſesque alterum COSS. prima pugna fuderunt, inde terror maximus
 fuit, quod ſacerdotes eorum ſacibus ardentibusque prælatis inceſſu furiali militum Roma-
 num inſuera turbauerunt ſpecie: & tunc quidem velut lymphati & attoniti, mutimentis ſu-
 is trepido agmine inciderunt: deinde vbi COSS. Legatiſque ac Tribuni puerorum ritu vana mi-
 racula pauentes iridebant increpabantque, vertit animos repete pudor, & in ea ipſa que fugerat,
 105 velut caeci ruebant. Diſcuſſo itaque vano apparatu hoſtium, cum in ipſos armatos ſe intuliſ-
 ſent, auerterunt totam aciem: caſtrisque etiam eo die potiti, præda ingenti parta victores reuere-
 runt, militariſibus locis cum apparatum hoſtium, tum ſuum increpantes pauorem. Concita-

1 tur deinde omne nomen Heruſcum, & Tarquinienſibus Falisciſque ducibus ad Salinas pertie-
 niunt. Aduerſus eum terrorem Dictator C. Martius Rutilius primus de plebe dictus, ma-
 giſtrum equitum item de plebe C. Plautium dixit. Id vero Patribus indignum videri, etiam
 5 Dictaturam iam in promiſſo eſſe, omniſque ope impediabant nequid Dictatori ad id bellum de-
 cerneretur parareturue. eo promptius cuncta ferente Dictatore populus iuſſit. Profectus ab
 vrbe vtraque parte Tiburis, ratibus exercitu quocunq; ſama hoſtium ducebat traiecto, mul-
 tos populatores agrorum vagos palantesque oppreſſit: caſtra quoque necopinato aggreſſus,
 cepit, & VIII millibus hoſtium captis, ceteris aut caſis aut ex agro Romano fugatis, ſine au-
 10 toritate Patrum populi iuſſu triumphauit. Quia nec per Dictatorem plebeiſi, nec per Populū
 COS, comitia conſularia haberi volebant: & alter COS, Fabius bello retinebatur, res ad
 interregnum redit. Interreges deinceps Q. Seruilius Hala, M. Fabius, Cn. Manlius, Corne-
 lius Fabius, C. Sulpitius, Lucius Aemilius, Quintius Seruilius, M. Fabius Ambuſtus. In
 ſecundo interregno orta contentio eſt, quòd duo Patricii COSS. creabantur: intercedenti-
 15 busque Tribunis, Interrex Fabius aiebat in XII tabulis legem eſſe, ut quocunq; poſtremū
 populus iuſſiſſet, id ius ratumque eſſet, iuſſum populi & ſuffragia eſſe. Cum intercedendo
 Tribuni nihil aliud quam ut diſſerent comitia valuiffent, duo Patricii COSS. creati ſunt,
 T. Sulpitius Potitus tertium, Marcus Valerius Publicola, eodemque die magiſtratum inie-
 runt. Quadringenteſimo anno quàm vrbs Romana condita erat, quinto & triceſimo, quàm
 20 à Gallis recepta, ablato poſt nonum annum à plebe Conſulatu, Patricii COSS. ambo ex in-
 terregno magiſtratum iniere, T. Sulpitius Potitus tertium, M. Valerius Publicola. Em-
 pulium eo anno ex Tiburibus haud memorando certamine captum, ſiue duorum COSS.
 auſpicio bellum ibi geſtum eſt, ut ſcribere quidam: ſeu per idem tempus Tarquinienſium
 quoque ſunt vaſtati agri ab Sulpitio COSS. quòd Valerius aduerſus Tiburtes legiones duxit.
 Domi maius certamen COSS. cum plebe ac Tribunis erat. Fidei iam ſuæ, non ſolum virtu-
 25 tis ducebant eſſe, ut accepiſſent duo Patricii Conſulatum, ita amobus Patriciis mandare,
 quin aut toto cedendum eſſet, ſi plebeius iam magiſtratus fiat Conſulatus: aut poſſidendum
 totum, quam poſſeſſionem integram à Patribus accepiſſent. Plebs contra fremit, quid ſe vi-
 uere: quid in parte ciuium cenſiſſi quòd duorum hominum virtute L. Sextii ac C. Licinii
 partum ſit, id obtinere vniuerti non poſſint: vel Reges, vel Decemuiros, vel ſi quod triſtius
 30 ſit, imperii nomen patiendum eſſe potius, quàm ambos Patricios COSS. videant, nec inui-
 cè pareatur atque imperetur, ſed pars altera in altero imperio locata, plebe nuſquam alio natam
 quàm ad ſeruendum putet. Non deſunt Tribuni autores turbatum, ſed inter concitatos
 per ſe omnes vix duces eminent. Aliquoties fruſtra in campum deſcenſum cum eſſet: mil-
 35 itique per ſeditiones acti comitiales dies, poſtremo victa perſeuerantia COSS. plebe, eò dolor
 erupit ut Tribunos actum eſſe de libertate vociferantes, relinquendumque non campum ſani-
 ſolum, ſed etiam urbem captam atque oppreſſam regno Patriciorum, moeſta plebs ſequere-
 tur. Conſules relicti à parte populi per inſrequentiam comitia nihil ſegnius peſſiciunt.
 Creati COSS. ambo Patricii, M. Fabius Ambuſtus tertium, T. Quintius. In quibusdam an-
 40 naliſibus pro T. Quintio M. Popilio COS. inuenio. Duo bella eo anno proſpere geſta, cum
 Tiburibusque ad deditionem pugnatum, Saſſula ex his vrbs capta: ceteraque oppida ean-
 dem fortunam habuiſſent, ni vniuersa gens poſitis armis in fidem Conſulis veniſſet. trium-
 phatum de Tiburibus, alioquin miris victoria fuit. In Tarquinienſes acerbè ſauitum, mul-
 tis mortalibus in acie ceſis, ex ingenti captiuorum numero CCCLVIII delecti nobiliſſimus
 45 quique qui Romam mitteretur, vulgus aliud trucidatum, nec populus in eos, qui miſſi Ro-
 mam erant, mitior fuit: medio in foro omnes virgis caſi ac ſecuri percuſſi. Id pro immola-
 tis in foro Tarquinienſium Romanis poenæ hoſtibus redditum, Res bello bene geſta, ut Sa-
 mnites quoque amicitiam peterent, effecerunt. Legatis eorum comiter ab Senatu reſponſum
 foedere in ſocietatem accepti. Non eadem domi, que militiæ, fortuna erat plebi Romana: nã
 eſti vnciariorum ſcenore ſacto leuata vſura erat, ſorte ipſa obruebantur inopes, nexumque ini-
 50 bant, eò nec Patricios ambos COSS. nec comitorum curam publicæ ſtudia præ priua-
 tis incommodis plebs ad animum admittēbat. Conſulatus uterque apud Patricios manet.
 COSS. creati T. Sulpitius Potitus III, M. Valerius Publicola iterum. In bellum Heruſcum
 internam ciuitatem (quia Caritem populum miſericordia conſanguinitatis Tarquinienſi-
 bus adiunctum ſama ferebat) Legati Latini ad Volſcos conuerrere, nũciantes exercitum con-

scriptum armatumq; iam suis finibus imminere, inde populabundo in agrum Romanum venturos esse. Censuit igitur Senatus neutram negligendam rem esse, vtroque legiones scribi, Consulesq; fortiri prouincias iussit. Inclinauit deinde pars maior curam in Hetruscum bellum: postq; literis Sulpitii COS. cui Tarquinii prouincia euenerat, cognitum est depopulatum agrum circa Romanas Salinas, prædæq; partem in Caritum fines auectam, & haud dubie iuuentutem eius populi inter prædatores fuisse. Itaq; Valerium COS. Volcis oppositum, castraq; ad finem Thufculanum habentem, reuocatum inde Senatus Dictatorem dicere iussit. T. Manlium Lucii filium dixit. Is cum sibi magistrum equitum A. Cornelium Cossium dixisset, consulari exercitu contentus ex autoritate Patrum ac populi iussu Caritibus bellum indixit. Tunc primum Carites (tanquam in verbis hostium vis maior ad bellum significandum, quam in suis factis, qui per populationem Romanos lacerauerant, esset) verus belli terror inuasit: & qui non suarum virtutum ea dimicatio esset, cernebatur: poenitebatq; populationis, & Tarquinientes execrabatur defectionis autores; nec arma aut bellum quisq; apparare, sed pro se quisq; Legatos mitti iubebat ad petendam erroris veniam, Legati Senatum cum adissent, ab Senatu reiecti ad populum deos rogauerunt, quorum sacra bello Gallico accepta rite procurassent, ut Romanos florētes ea sui misericordia caperet, quæ se rebus afflictis quondam populi Romani cepissent: conuersusq; ad delubra Vestæ, hospitium Flamini Vestaliumq; ab se caste ac religiose cultum inuocabant, ea ne meritos crederet quisq; hostes repente sine causa factos: aut si quid hostiliter fecissent, consilio id magis quam furere lapsos fecisse: ut sua vetera beneficia locata præsertim apud tam gratos nouis contempnerent maleficiis: florentemq; Po. Ro. ac felicissimum bello sibi desumerent hostem, cuius afflictis amicitiam cepissent: ne appellarent consilium, quæ vis ac necessitas appellanda esset. Transientes agmine infesto per agrum suum Tanquinientes, cum præter viam nihil petissent, traxisse quosdam agrestium populationis eius, quæ sibi crimini derur, comites, eos seu dedi placeat, dedere se paratos esse: seu supplicio affici, daturos poenas. Care sacrarium populi Romani, diuersorum sacerdotum ac receptaculum Romanorum sacrorum, intactum inuolatumq; crimine belli, hospitio Vestalium cultisq; diis darent. Mouit populum non tantam causam præfens quam vetus meritum, ut malefici quam beneficii potius immemores essent. Itaq; pax populo Cariti data, induciasq; in centum annos factas in Senatusconsulto referri placuit. In Faliscos eodem noxios crimine vis belli conuersa est, sed hostes nusquam inueniunt. Cum populatione peragrati fines essent, ab oppugnatione urbium temperatum: legionibusq; Romam reductis, reliquum anni muris turribusq; reficiendis consumptum, & ades Apollinis dedicata est. Extremo anno comitia consularia certamen Patrum ac plebis diremit: Tribunis negantibus passuros comitia haberi, nisi secundum Liciniam legem haberentur: Dictator obstinato tollere potius forum est repub. Consulatum, quam promiscuum Patribus ac plebi facere. Pro latandis igitur comitiis cum Dictator magistratu abisset, res ad interregnum rediit. In festis inde Patribus plebem Interreges cum accepissent, ad vndecimum Interregem seditionibus certatum est. Legis Liciniae patrocinium Tribuni iactabant, propior dolor plebi sceleris ingravescentis erat, curæq; priuatæ in certaminibus publicis erumpebant. Quorum tandem Patres L. Cornelium Scipionem Interregem concordie causa obseruare legem Liciniam comitiis consularibus iussere. P. Valerio Publicolæ datus est plebe Collega C. Martius Rutilius. Inclinatæ semel in concordiam animis, noui COSS. stenebrem quoque rem, quæ distinare vnanimos videbatur, leuare aggressi, solutionem alieni aris in publicam curam verterunt, Quinquaginta creatis, quos Mentarios ab dispensatione pecuniæ appellauerunt. Imeriti aequitate curæq; ut per omnium annalium monumenta celebres nominibus essent. Fuere autem C. Duilius, P. Decius Mus, M. Papyrius, Q. Publilius, & T. Aemilius, qui rem difficillimam tractatu & per longam partem vtriusq; semper certe alteri grauem, tunc alia moderatione, tum impendio magis publico quam iactura sustinuerunt, tarda enim nomina & impeditiora inertia debitorum facultatibus, aut ararum mensis cum are in foro positis dissoluit, ut populo prius caueretur: aut estimatio equis rerum precibus liberavit, ut non modo sine iniuria, sed etiam sine querimoniis patris vtriusq; exhausta vis ingens eris alieni sit. Terror inde vanus belli Hetrusci, cum coniuisset XII populos fama esset, Dictatorem dici coegit. Dicitur in castris (eodem enim ad COSS. missum Senatusconsultum est) C. Iulius: cui magister equitum adiectus L. Aemilius, Ceteris foris tranquilla omnia fuere: tentatum domi per Dictatorem ut ambo Patricii COSS. crearentur, rem ad interregnum perduxit. Duo Interreges C. Sulpitius & M. Fabius interpositi obtinere, quod

1 Dictator frustra retenderat, mitiore iam plebe ob recens meritum leuati aris alieni, ut ambo Patricii COSS. crearentur. Creati ipse Cn. Sulpitius Potitus, qui prior inter regno abierat, & T. Quintius Pœnus: quidam Casonem, alii cognomen Quintio adiciunt. Ad bellum ambo profecti, Faliscum Quintius, Sulpitius Tarquiniensem, nusquam acie congressio hoste, cum agris magis quam hominibus, vrendo populandoq; gesserunt bella. Cuius velut lentæ tabis senio victa vtriusq; pertinacia populi est, ut primum a COSS. deinde permisso eorum ab Senatu inducias peterent, in quadraginta annos impetrauerunt. Ita posita duorum bellorum, quæ imminere cura, dum aliqua ab armis quies esset, quia solutio aris alieni multarum rerum mutauerat dominos, censum agi placuit. Ceterum cum COSS. creandis indicta comitia essent, professus se petere Censuram C. Martius Rutilius, qui primus Dictator de plebe fuerat concordiam ordinum turbauit, quod videbatur quidem tempore alieno fecisse: quia ambo tunc forte Patricii COSS. erant, qui rationem eius se habituros negabant: sed & ipse constantia inceptum obrinuit, & Tribuni omni vi recuperando ius consularibus comitiis amissum adiuuerunt, & tum ipsius viri maiestas nullius honoris fastigium non æquabat: tum per eundem qui ad Dictaturam aperuisset viam, Censuram quoque in partem vocari plebs volebat. Nec variatum comitiis est, quin cum Manlio Nauio Censor Martius crearetur, Dictator quoque hic annus habuit M. Fabium nullo terrore belli, sed ne Licinia lex comitiis consularibus obseruaretur, magister equitum Dictatori additus Quintius Seruilius, nec tunc Dictatura potentior eum consensum Patrum consularibus comitiis fecit, quam censoris fuerat. M. Popilius Lenas de plebe COS. a Patribus L. Cornelius Scipio datus. Fortuna quoque illustriorem plebei COSS. fecit, nam cum ingentem Gallorum exercitum in agro Larino castra posuisse nunciatum esset, Scipione graui morbo implicato Gallicum bellum Popilio extra ordinem datum, Is impigre exercitu scripto, cum omnes extra portam Capenam ad Martis eodem conuenire armatos iuniores iussisset, signaq; eodem Questores ex ararum deferte: quattuor expleris legionibus quod superfuit militum, P. Valerio Publicolæ Prætori tradidit, autor Patribus scribendi alterius exercitus, quod ad incertos belli euentus subsidium reip. esset. Ipse iam satis omnibus instructis comparatisq; ad hostem pergir: cuius ut prius nosceret vires, quam periculo ultimo tæta ret. in tumultu, quem proximum castris Gallorum capere potuit, vallum ducere coepit. Gens ferrox & ingenitè auidi ad pugnam, cum procul visis Romanorum signis ut exemplo praelium inritum explicuisset aciem, postq; neq; in æquum dimitti agmen vidit, & tunc loci altitudine, tunc vallo etiam integri Romanos, percussos pauore rata, simul opportuno, quod intenti tum maxime operi essent, truci clamore aggreditur. Ab Romanis nec opus intermissum (triarum erant qui muniebant) & ab hastatis principibusq; qui pro munitioribus intenti armatiq; steterunt, praelium inritum, præter virtutem locus quoque superior adiuuit, ut pila omnia hastæq; non tanquam ex æquo missa, vana (quod plerumque fit) caderent, sed omnia librata per deribus figerentur. Oneratisq; telis Galli, quibus aut corpora transfixa, aut prægrauata inhaerentibus gerebant scuta, cum cursu penè in aduersum subsissent, primo incerti resistere: deinde cum ipsa cunctatio & his animos minuisset & auxisset hosti, impulsus retro ruere alii super alios, stragemq; inter se cade ipsa freidorem dare: adeo precipiti turba obritti plures quam ferro necati. Necdum certa Romanis victoria erat: alia in campum degressis supererat moles, namq; multitudo Gallorum senum omnem talis damni exuperans, velut noua rursus ex oriente acie integrum militem aduersus victorem hostem ciebat. stetitq; suppresso impetu Romanus: & quia iterum festis subeunda dimicatio erat, & quod COSS. dum inter primores incautus agitat, lauo humero machæra propè trajecto, cesserat parumper ex acie. Iamq; omnia cunctando victoria erat, cum COSS. vulnere alligato reuectus ad prima signa, Quid stas miles inquit: non cum Latino Sabinoq; hoste res est, quem victum armis socium ex hoste facias: in bellas strim ximus ferrum, hauriendus aut dandus est sanguis, propulstis a castris, supina valle præcipites egistis, fratris corporibus hostium superstitatis, complete eadem strage campos qua montes replestis, nolite spectare, dum stantes vos fugiant, inferenda sunt signa, & vadendum ita hostem. His adhortationibus iterum coorti, pellunt loco primos manipulos Gallorum, cum neis deinde in medium agmen perrumpunt. Inde Barbari dissipati, quibus nec certa imperia, nec duces essent, verrunt imperum in suos: fusiq; per campos, & præter castra etiam sua fuga prælati, quod editissimum inter æquales tumulos occurtebat oculis, arceam Albanam petunt. COS. non ultra castra infecutus, quia & vulnus degrauiabat, & subicere ex

exercitum pugna fessum nouo labori nelebat, à persequendo hoste contínuit, tumulis ab hoste
 occupatis, Præda omni castrorum militi data, victorem exercitum opulentumque Gallicis
 spoliis Romam reduxit, meram triumpho vulnus COS, attulit: eadēque causa Dictatoris
 desiderium Senatui fecit, vt esset qui agris COS, comitia haberet. Dictator L. Furius Ca-
 millus dictus, addito magistro equitum P. Cornelio Scipione, reddidit Patribus possessionē
 pristinam Consulatus, ipse ob id meritum ingenti Patrum studio creat⁹ COS, Collegam Ap-
 60 claudium Crassum dixit. Priusquam inirent noui COSS, magistratum, triumphum à Popu-
 lio de Gallis actus magno fauce plebis, missitantesq; inter se cogitabant, num quem plebei
 COS, pœniteret: simul Dictatorem increpabant, qui Liciniæ legis spretæ mercedem Consu-
 latum priuata cupiditate quàm publica iniuria fœdiorum cepisset, vt se ipse COS, Dictator
 crearet. Annus hic multis variisq; motibus fuit insignis, Galli ex Albanis montibus, quia
 65 hyemis vim pati nequiuertant, per campos maritimāq; loca vagi populabantur, Mare infestū
 classibus Græcorum erat, oraq; littoris Antiatis, Laurensq; tractus, & Tiberis hostia, vt præ-
 dones maritimi cum terrestribus congressi ancipiti semel prælio decertarent, dubiūq; disces-
 serint in castra Galli, Græci retro ad naues victos se an victores putarent. Inter hos maxim⁹
 longe extitit terror, consilia populorum Latinorum ad lucum Ferentinā habitā, responsumq;
 70 haud ambiguum imperantibus militibus Romanis datum, abfisterent imperare iis, quorum
 auxilio egerent, Latinos pro sua libertate poti⁹ q̄ pro alieno imperio laturos arma, inter duo
 simul bella externa defectione etiam fociorum Senatus anxius, cum cerneret metu tenendos,
 quos fides non tenuisset, extendere omnes imperii vires COSS, delectu habendo iussit: ciuili
 quippe standum exercitu esse, quando socialis coetus desereret. Vndiq; non vrbana tantum,
 75 sed etiam agresti iuuentute decem legiones scriptæ dicuntur, quaternum milium & ducen-
 torum peditum equitumq; trecentorum: quem nunc nouum exercitum siqua externa vis in-
 grauāt, hæc vires Populi Romani, quas vix terrarum capit orbis, contractæ in vnum haud fa-
 cile efficiant: adeo in qua laboramus sola, creuimus diuitias luxuriamq;. Inter cætera tristitia
 eius anni COS, Ap. Claudius in ipso belli apparatu moritur, redierantq; res ad Camillum,
 80 cui vnico COS, vel ob aliam dignationem haud subiiciendā Dictatura, vel ob omen faustum
 ad Gallicum tumultum cognominis, Dictatorem arrogari haud satis decorum visum est
 Patribus, COS, duabus legionibus vrbī prepositis, octo cum L. Pinarīo Prætorē diuisis, me-
 mor paternæ virtutis, Gallicum sibi bellum extra sortem sumit: Prætorē maritimam o-
 ram tutari, Græcosq; arcere littoribus iussit, & cum in agrum Pontinum descendisset, quia
 85 neque in campis congregi (nulla cogente re) volebat, & prohibendo populationibus, quos
 rapto viuere necessitas coheret, satis domari credebat hostem, locum idoneum statiuis dele-
 git. Vbi cum stationibus quieti tempus tenerent, Gallus processit magnitudine atque ar-
 mis insignis: quatiensq; scutum hasta cum silentium fecisset, prouocat per interpretem vnu
 ex Romanis, qui secum ferro decernat. M. erat Valerius Tribunus militum adolescens, qui
 90 haud indigniore eo decore se, quàm T. Manlium ratus, prius sciscitatus COS, volunta-
 tem, in medium armatus processit: Mitis insigne certamen humanum, numine interposito
 deorum factum, nanque conferenti iam manum Romano, coruus repente in galea consedit
 in hostem versus. Quod primo vt augurium caelo missum, lætus accepit Tribunus: preca-
 95 tu mirabile, tenuit non solum ales captam semel sedem, sed quotiescunq; certamen inritum
 est, leuans se alis os oculosq; hostis rostro & vnguibus appetit, donec territum prodigii talis
 visu, oculisq; simul ac mente turbatum Valerius obruncat, Coruus è conspectu elatus orie-
 tem petit. Hactenus quietæ vtrinque stationes fuere. Postquam spoliare corpus casi hostis
 Tribunus cepit, nec Galli se statione tenuerunt, & Romanorum cursus ad victorem etiam
 100 ocyor fuit, ibi circa iacentis Galli corpus contracto certamine pugna atrox concitatur, iam
 non manipulis proximarum stationum, sed legionibus vtrinque effusis res geritur. Camil-
 lus militē lætū victoria Tribuni, lætū tam præsentibus ac secundis diis ire in prælium iuber,
 ostentansq; insigne spoliis Tribunum, Hunc imitare miles aiebat, & circa iacentem duce-
 m sternere Gallorum cateruas. Dii hominesque illi affuere pugna, depugnatūque haudqua
 105 quam certamine ambiguo cum Gallis est: adeo duorum militum euentum, inter quos
 pugnatum erat, vtraque acies animis præceperat. Inter primos, quorum concursus alios
 exciuerat, atrox prælium fuit: alia multitudo prius quàm ad coniectum reli veniret, ter-

ga vertit: primo per Volcos Falernumq; agrum dissipati sunt, inde Apuliam ac mare infe-
 rum petierunt. COS, concione aduocata, laudatum Tribunum decem bobus aurea⁹ coro-
 na donat: ipse iussus ab Senatu bellum maritimum curare, cum Prætorē iunxit castra. Ibi
 quia res trahi segnitiā Græcorum non committentium se in aciem videbantur, Dictatorem
 5 comitorum causa T. Manlium Torquatum ex autoritate Senatus dixit, Dictator magi-
 stro equitum A. Cornelio Cossio dicto, consularia comitia habuit, æmulumq; decoris sui ab-
 sentem M. Valerium Coruinum (id enim illi deinde cognominis fuit) summo fauore popu-
 li treis & viginri natum annos COS, renunciauit. Collega Coruino de plebe M. Popilius Le-
 nas quartum COS, statutus datus est. Cum Græcis à Camillo nulla memorabilis gesta res,
 10 nec illi terra, nec Romanis mari bellator erat. Postremo cum litteribus arcerentur, aqua eti-
 am præter alia necessaria vsui deficiente, Italiam reliquerit. Cuius populi ea, cuiusq; gentis
 classis fuerit, nihil certi est, maxime Siciliæ tyrannos crediderim, nam vltior Græcia ea tē-
 pestate intestino fessa bello iam Macedonum opes horrebat. Exercitibus dimissis cum & fo-
 15 ris pax, & domi concordia ordinum ocium esset, ne nimis læta res essent, pestilentia ciuita-
 tem adorta, coegit Senatum imperare Duumviris vt libros Sybillinos inspicerent, eorumq;
 monitu lectisternium fuit. Eodem anno Satricum ab Antiatis colonia deducta restitutaq;
 vrbis, quam Latini diruerant: & cum Carthaginensibus Legatis fœdus ictum, cum amiciti-
 am & societatem petentes venissent. Idem ocium domi forisq; mansit T. Manlio Torqua-
 20 to, C. Plautio iterum COSS, senunciarium tantum ex vnciaro fœtus factum: & in pen-
 siones aquas triennii, ita vt quarta præfens esset, solutio aris alieni dispensata est: sic quoq;
 parte plebis affecta, fides publica priuatis difficultatibus potior ad curam Senatui
 fuit. Leuata maximeres, quia tributo ac delectu superfluum, Tertio anno post Satricum re-
 25 stitutum à Volscis, M. Valerius Coruinus iterum COS, cum C. Petilio factus, cum ex La-
 tio nunciatum esset Legatos ab Antio circumite populos Latinorum ad concitandum bellū:
 priusquam plus hostium fieret, Volscis arma inferre iussus, ad Satricum exercitu infesto per-
 30 git. Quid cum Antiates aliiq; Volsci preparatis iam ante, siquid ab Roma moueretur, co-
 piis occurrissent, nulla mora inter infensos diutino ocio dimicandi facta est. Volsci (ferocia
 or ad rebellandum quàm ad bellandum gens) certamine victi, fuga effusa Satrici moenia pe-
 35 tunt, & ne in muris quidem satis firma spe, cum corona militum cincta iam scalis capere
 tur vrbis, ad quatuor milia præter multitudinem imbellem, sese dedidere. oppidum dirutum
 atque incensum, ab æde tantum matris Matuta: abstinere ignem. præda omnis militi da-
 ta, extra prædam quatuor milia deditorum habita, eos vincitos COS, ante currum trium-
 phans egit: venditis deinde magnam pecuniam in ararium redegit. Sunt qui hanc multi-
 tudinem captiuam seruorū fuisse scribant, idq; magis verisimile est, quàm deditos veniisse.
 40 Hos COSS, secuti sunt M. Fabius Dorſuo, Ser. Sulpitius Camerinus, Auruncum deinde
 bellum ab repentina populatione ceptum: metuq; ne id factum populi vnici consilium o-
 mnis nominis Latini esset, Dictator velut aduersus armatum iam Latium L. Furius creatus,
 magistrum equitum Cneum Manlium Capitolinum dixit. Et cum (quod per magnos tu-
 45 multus fieri solitum erat) iustitio indicto delectus sine vacacionibus habitus esset, legiones
 quantum maturari potuit in Auruncos ductæ. Ibi prædonum magis quàm hostium animi
 inuenti. prima itaque acie debellatum est. Dictator famen, quia & vltro bellum intrulerant,
 & sine detractione se certamini offerebant, deorum quoque opes adhibendas ratus, inter
 ipsam dimicationem ædem Iunoni Monetæ vouit. Cuius damnatus voti, cum victor Romā
 reuertisset, Dictatura se abdicauit. Senatus Duumviros ad eandem ædem pro amplitudine
 50 Populi Romani faciendam creati iussit. Locus in arce destinatus, quæ ara adium Marci
 Manlii Capitolini fuerat, COSS, Dictatoris exercitu ad bellum Volscum vsi, Soram ex ho-
 stibus incautos adorti ceperunt. Anno postquam vora erat, ædes Monetæ dedicatur, C. Mar-
 tio Rutilio iterum, T. Manlio Torquato iterum COSS, Prodigium extemplo dedica-
 tionem secutum simile veruſto montis Albani prodigio, nanque & lapidibus pluit: & nox in
 55 tertium visa. Intendi: librisq; inspectis cum plena religione ciuitas esset, Senatui placuit Dis-
 ctatorem feriarum constituendarum causa dici, Dictus P. Valerius Publicola: magister e-
 quitum ei Quintus Fabius Ambustus datus est, non tribus tantum supplicatum ire placuit,
 sed finitimos etiam populos: ordōque iis, quo quisque die supplicarent, statutus. Iudicia eo an-
 no populi tristitia in foeneratores facta, quibus ab Aedilibus dictæ dies essent, traditur, Et res

haud vlla insigni ad memoriam causa ad interregnum rediit. Ex interregno, vt id actum videri possit, ambo Patricii COSS. creati sunt, M. Valerius Corvinus tertium, A. Cornelius Cossus. Maiora iam hinc bella & viribus hostium, & longinquitate vel regionum, vel temporum spatio, quibus bellatum est, dicentur, namq; eo anno aduersus Samnites gentem cpi bus armisq; validam mota arma, Samnitium bellum ancipiti Marte gestum, Pyrrhus hostis, Pyrrhum Poeni securi, quanta rerum moles: quoties in extrema periculorum ventum, vt in hanc magnitudinem, quæ vix sustineret, erigi imperium possit? Belli autem causa cum Samnitibus Romanis, cum societate amicitiaq; iuncti essent, extrinsecus venit, non orta inter ipsos est. Samnites Sidicinis iniusta arma, quia viribus plus poterant, cum intulissent, coacti inopes ad opulentiorum auxilium confugere, Campanis sese coniungunt. Campani magis nomen ad presidium sociorum q̄ vires cum attulissent, fluentes luxu ab duratis vsu armorum in Sidino pulsi agro, in se deinde molem omnem belli verterunt, namq; Samnites omnis Sidicinis, ipsam arcem finitimorum Campanos adorti, vnde æque facilis victoria, prada: atque gloria plus esset: Tifata imminentes Capua: colles cum presidio firmo occupassent, descendit inde quadrato agmine in planitiem, quæ Capua Tifataq; interiacet. Ibi rursus acie dimicatum: aduersosq; praelio Campani intra moenia pulsi, cum robore iuuentutis suæ occisio nulla propinqua spes esset, coacti sunt ab Romanis petere auxilium. Legati introducti in Senatum, maxime in hanc sententiam locuti sunt, Populus nos Campanus Legatos ad vos Patres conscripti misit amicitiam in perpetuum, auxilium presens à vobis petitum: quam si secundis rebus nostris petissemus, sicut coepa celerius, ita infirmiore vinculo contracta esset, tunc enim vt qui ex aequo nos venisse in amicitiam meminissemus, amici forsitan pariter ac nunc subiecti atq; obnoxii vobis minus effemus: nunc misericordia vestra conciliati, auxilioq; in dubiis rebus defensi, beneficium quoq; acceptum colamus oportet, ne ingrati atq; omni ope diuina humanaq; indigni videamur, Neq; hercule quod Samnites priores amici sociiq; vobis facti sunt, ad id valere arbitror, ne nos in amicitiam suscipiamur, sed vt vetustate & gradu honoris nos praestent, neque enim foedere Samnitium, nequa noua iungeretis foedera, cautum est. Fuit quidem apud vos semper satis iusta causa amicitia: velle eum vobis amicum esse, qui vos appheret. Campani etsi fortuna praesens magnifice loqui prohibet, non vrbis amplitudine, non agri hubertate vlli populo praeterq; vobis cedentes, haud parua (vt arbitror) accessio bonis rebus vestris in amicitiam venimus vestram, Aequis Volscisq; aternis hostibus huius vrbis, quandocumq; se mouerint, ab tergo erim: & quod vos pro salute nostra priores feceritis, id nos pro imperio vestro & gloria semper faciemus. Subactis iis gentibus, quæ inter nos vosq; sunt, quod propediem futurum spondet & fortuna vestra, continens imperium vsq; ad nos habebitis. Acerbum & miserum est, quod fateri nos fortuna nostra cogit. Eo ventum est Patres conscripti, vt aut amicorum aut inimicorum Campani simus, si defenditis, vestri: si deseritis, Samnitium erimus. Capuam ergo & Campaniam omnem vestris, an Samnitium viribus accedere malitis, deliberate. Omnibus quidem Romani vestram misericordiam vestrumq; auxilium aequum est patere: iis tamen maxime qui eam implorantibus aliis auxilium dum supra vires suas praestant, omnes ipsi in hanc necessitatem venerunt, quanquam pugnauius verbo pro Sidicinis, re pro nobis, cum videremus finitimam populam nefario latrocinio Samnitium peti: & vbi conflagrassent Sidicini, ad nos traiecturum illud incendium esse. Nec enim nunc quia dolent iniuriam acceptam Samnites, sed quia gaudent sibi oblatam esse causam, oppugnatum nos veniunt, an si vltio iræ hæc & non occasio cupiditatis explenda esset, parum fuit quod semel in Sidicino agro, iterum in Campania ipsa legiones nostras occidere? quæ est ista tam infesta ira, quam per duas acies fufus sanguis explere non potuerit? Adde huc populationem agrorum, pradas hominum atq; pecudum actas, incendia villarum ac ruinas, omnia ferro igniq; vastata, hiscine ira expleri non potuit: sed cupiditas explenda est, ea ad oppugnandam Capuam rapit, aut delere vrbem pulcherrimam, aut ipsi possidere volunt. Sed vos potius Romani beneficio vestro occupate eam, quam illos habere per maleficium finatis. Non loquor apud recusantem iusta bella populam, sed tamen si ostenderitis auxilia vestra, ne bello quidem arbitror vobis opus fore. Vsq; ad nos contempus Samnitium peruenit, supra non ascendit: Itaque vmbra vestri auxilii Romani tegi possumus: quicquid deinde habuerimus, quicquid ipsi fuerimus, vestrum id omne existimaturi. Vobis arabitur ager Campanus, vobis Capua vrbis frequentabitur, cō-

ditorum, parerem, deorum immortalium numero nobis eritis, nulla colonia vestra erit, quæ nos obsequio erga vos fideq; superet. Annuite Patres conscripti nutum numentq; vestrum inuictum Campanis, & iubere sperare incolumem Capuam futuram. Quia frequentia omnium generum multitudinis prosequente creditis nos illinc profectos: q̄ omnia votorum & lacrymarum plena reliquisset: in qua nunc expectatione Senatum populumq; Campanum, coniuges liberosq; nostros esse: stare omnem multitudinem ad portas viam hinc ferentem prospicientes certum habeo, quid illis nos, P. C. sollicitis ac pendentibus animis tenesciare iubeatis: alterum responsum salutem, victoriam, lucem ac libertatem: alterum ominari horreo, quæ ferat. Proinde vt aut de vestris futuris sociis atq; amicis, aut nusquam vllis futuris nobis cōsultite. Summotis deinde Legatis cum cōsultus Senatus esset, & si magna parti vrbis maxima opulentissimaq; Italia, huberrimus ager mariq; propinquus, ad varietates annonæ horreum populi Romani fore videbatur, tamen tanta vtilitate fides antiquior fuit. Responditq; ita ex auctoritate Senatus COS. Auxilio vos Campani dignos censet Senatus, sed ita vobiscū amicitiam institui par est, nequa vetustior amicitia ac societas violetur, Samnites nobiscum fœdere iuncti sunt, itaq; arma deos prius quam homines violatura aduersus Samnites vobis nequamus: Legatos, sicut fas iusq; est, ad socios atq; amicos precatum mittemus, nequa vis vobis fiat. Ad ea princeps legationis (sic enim domo mandatum attulerat) Quandoquidem inquit, nostra tueri aduersus vim atq; iniuriam iusta vi non vultis, vestra certe defendetis. Itaq; populam Campanam vrbemq; Capuam, agros, delubra deum humanaq; omnia in vestram P. C. populiq; Romani dirionem dedimus: quicquid deinde patiemur, deditiui vestri passuri. Sub hæc dicta omnes manus ad COSS. tendentes pleni lacrymarum in vestibulo curia: procubuerunt. Commoti Patres vice fortunarum humanarum, si ille præpotens populus luxuria potentiaq; clarus, à quo pauloante auxilium finitimi, petissent, adeo infractos gereret animos, vt se ipse suaq; omnia potestatis alienæ faceret, tum iam fides agi vlla deditos non prodii, neque facturum aqua populam Samnitium censebant, si agrum vrbemq; per deditiorem factam populū Romani oppugnarent. Legatos itaque extemplo mitti ad Samnites placuit. Data mandata vt preces Campanorum, responsum Senatus amicitia: Samnitium memoris, deditiorem postremo factā Samnitibus exponerent: peterent pro societate amicitiaq; vt deditiui suis parceret: neque in eum agrum, qui populi Romani factus esset, hostilia arma inferrent, si leniter agendo parum proficerent, denunciarent Samnitibus populū Romani Senatusq; verbis, vt Capua vrbe Campanoq; agro abstinerent. Hæc Legatis agentibus in concilio Samnitium adeo est ferociter responsum, vt non solum factos se esse dicerent id bellū, sed magistratus eorum è curia egressi stantibus Legatis Praefectos cohortium vocaret, usq; clara voce imperarent vt prædatum in agrum Campanum extemplo proficiscerentur. Hac legatione Romam relata, positis omnium aliarum rerum curis, Patres Fecialibus ad res repetendas missis, belloq; quia non redderentur, solenni more indicto, decreuerunt vt primo quoq; tempore de ea re ad populam ferretur: iustiq; populū COSS. ambo cum duobus ab vrbe exercitibus profecti, Valerius in Campaniam, Cornelius in Samnium: ille ad montē Gaaurum, hic ad Satriculam castra ponunt. Priori Valerio Samnitium legiones (eodē namq; omnē belli molem inclinaturam censebant) occurrūt: simul in Campanos stimulabat ira tā promptos nunc ad ferenda, nunc ad accerenda aduersus se auxilia. Vt vero castra Romana viderunt, ferociter pro se quisq; signum duces poscere, affirmare eadem fortuna Romanum Campano laturum opem, quæ Campanus Sidicino rulerit. Valerius leuibus certaminibus tentandi hostis causa, haud ita multos moratus dies signum pugna: proposuit, paucis suis adhortatus, Ne nouum bellum eos nouusq; hostis terreret: quicquid ab vrbe longius profertret arma, magis magisq; in imbelles gentes eos prodire, Ne Sidicinorum Campanorumq; cladiibus Samnitium astimarent virtutem: qualescūq; inrer se certauerint, necesse fuisse alteri partem vinci. Campanos quidem haud dubie magis nimio luxu stuetibus rebus mollitiaq; sua, q̄ vi hostium victos esse. Quid autem esse duo prospera in tot seculis bella Samnitium aduersus tot decora po. Ro. qui triumphos penè plures quam annos ab vrbe condita numeret: qui omnia circa se, Sabinos, Hetruriam, Latinos, Hernicos, Aequos, Volscos, Auruncos domi ra armis habeat: qui Gallos tot praeliis caecos, postremo in mare ac naues fuga compulerit? Cum gloria belli ac virtute sua quenq; fretos ite in aciem debere, tum etiam intueri cuius ductu, auspicioq; ineunda pugna sit: vtrum qui audiendus dūtaxat magnificus adhorror

fit, verbis tantum ferox, operum militarium expertus: an qui & ipse tela tractare, procedere ante
 signa, versari media in mole pugne sciat? Facta mea, non dicta vos milites, inquit, sequi volo:
 nec disciplinam modo, sed exemplum etiam à me petere. Non factionibus modo, nec per con-
 ciones vitatas nobilibus, sed hac dextra mihi tres Consulatus, summamq; laudè peperit. Fuit,
 cum hoc dici poterat, Patricius enim erat, & à liberatoribus patriæ ortus, & eodem anno fa-
 milia ista Consulatus, quo vrbs hæc COS, habuit, nunc iam nobis Patribus, vobisq; plebeiis
 promiscuus Consulatus patet: nec generis vt antè, sed virtutis est præmium. Proinde summum
 quodq; spectate milites decus, Non si mihi nouum hoc Coruini cognomen diis autoribus
 homines dedistis, Publicolarum vetustum familia: nostræ cognomen memoria excessit: semper
 per ego plebem Romanam militiæ domiq; priuatus, in magistratibus, paruis magnisq; æque
 Tribunus ac COS, eodem tenore per omnes deinceps Consulatus colo atq; colui. Nunc quod
 instat, diis bene iuuantibus, nouum atq; integrum de Samnitibus triumphum mecum peti-
 te. Non aliàs militi familiarior dux fuit, omnia inter infimos militum haud grauate munia
 obeundo, in ludo præterea militari, cum velocitatis viriumq; inter se aequales certamina in-
 eunt, comites facili, vincere ac vinci vultu eodem: nec quæq; aspernari parem qui se offerret
 factis: benignus pro re dictis, haud minus libertatis alienæ, q; suæ dignitatis memor: & quo ni-
 hil popularius est, quibus artibus petierat magistratus, iisdem gerebat. Itaq; vniuersus exer-
 citus incredibili alacritate adhortationem profecutus ducis, castris egreditur: prælium, vt
 quod maxime vnq; pari spe, vtrinq; equis viribus, cum fiducia sui, sine contemptu hostiũ co-
 missum est. Samnitibus ferocia augebant nouæ res geste, & paucos ante dies geminata vi-
 ctoria: Romanis cõtra, quadringentorum annorum decora, & cõditæ vrbis aequalis victoria.
 vtrinq; tamen nouus hostis curam addebat. Pugna indicio fuit, quos gesserint animos, nãq;
 ita confixerunt, vt aliquandiu in neutram partem inclinaret acies. Tum COS, trepidatione
 iniciendâ ratus, quando vi pelli non poterat, equitib; immixtis turbare prima signa hostiũ
 conatur. Quos vbi nequicq; tumultuantes in spatio exiguo voluere turmas vidit, nec posse
 aperire in hostes viam, reuectus ad antesignanos legionum, cõ desilisset ex equo, Nostrum,
 inquit, peditum illud milites est opus, agitèdum vt me videritis quacunq; incesse in aciem
 hostium ferro viam facientem, sic pro se quisq; obuio sternite, illa nunc omnia, qua nunc ere-
 ctæ micant hastæ, patefacta strage vasta cernetis. Hæc dicta dederat, cum equites COS, iussu
 discurrent in cornua, legionibusq; in mediam aciem aperire viam. Primus omnium Con-
 sul inuadit hostem: & cum quo forte contulit gradum, obrûcat. Hoc spectaculo accensi dex-
 tra lauaq; ante se quisq; memorandum prælium ciet. Stant obnixi Samnites, quanquam plu-
 ra accipiunt quam inferunt vulnera. Aliquandiu iam pugnatum erat, atrox cades circa si-
 gna Samnitium, fuga ab nulladum parte erat: adeo morte sola vincî destinauerant animis.
 Itaq; Romani cum effluere iam lassitudine vires sentirent, & diei haud multum superesset,
 accensi ita concitant se in hostem. Tum primum referri pedem atque inclinari rem in fugam
 apparuit, tum capi, occidi Samnis, nec superfuissent multi, ni nox victoriã magis q; præ-
 lium diremisset. & Romani fatebantur nunquam cum pertinaciore hoste confictum: & Sa-
 mnites, cum quaereretur quam prima causa tam obstinatos mouisset in fugam, oculos si-
 bi Romanorum ardere visos aiebant, vesanosq; vultus, & furcra ora, inde plus quam ex alia
 villa re terroris ortum. Quem terrorem non pugna solum euentu, sed nocturna profectio-
 ne confessi sunt. Postero die vacuis hostium castris Romanus potitur, quo se omnis Capano-
 rum multitudo gratulabunda effudit. Cæterum hoc gaudium magna prope clade in Sãnio
 foedatam est. Nam ab Sarricula profectus Cornelius COS, exercitum incaute in saltum ca-
 ua valle peruim, circaq; insecum ab hoste induxit: nec prius quam incipi tute signa nõ po-
 terant, imminentem capiti hostem vidit. Dum id moræ Samnitibus est, quoad totum in val-
 lem infusam dimitteret agmen, P. Decius Tribunus militum conspicit vnum editum in sal-
 tu collem imminentem hostium castris, aditu arduum impedito agmini, expeditis haud dif-
 ficilem. Itaq; COS, territo animi, Videtne tu (inquit) A. Corneli cacumen illud supra hostiũ
 arx illa est spei salutisq; nostræ, si eam, quam cæci reliquere Samnites, impigre capimus, nec
 tu mihi plus quam vnus legionis principes hastatos dederis: cum quibus vbi euasero in
 summum, perge hinc omni liber metu, teq; & exercitum serua: neq; enim moueri hostis sub-
 iectus nobis ad omnes ictus sine sua pernicie poterit: nos deinde aut fortuna populi Roma-
 ni, aut nostra virtus expediet. Collaudatus à COS, accepto præsidio vadit occultus per sal-

tum, nec prius ab hoste est visus, quam loco, quem petebat, appropinquauit. Inde admiratio-
 ne pauentibus cunctis cum omnium in se vertisset oculos, & spatium COS, dedit ad seden-
 dum agmen in aequiorem locum, & ipse in summo constitit verrice. Samnites dum huc
 illucq; signa vertunt, vtrinq; rei amissa occasione, neque consequi COS, nisi per eadem val-
 lem, in qua paulo ante subiectum eum telis suis habuerant, possunt, nec erigere agmen in ca-
 ptrum super se ab Decio tumultu, sed cõ ira in hos magis qui fortunam gerenda rei eriperat,
 tum propinquitas loci atque ipsa paucitas incitat: & nunc circundare vndique collem ar-
 matis volunt, vt à COS, Decium intercludant: nunc viam patefacere, vt digressos in vallem
 adoriantur. Incertos quid agerent, nox oppressit, Decium primum spes tenuit cum subeun-
 tibus in aduersum collem ex superiori loco se pugnaturum, deinde admiratio incessit quod
 nec pugnam inirent, nec si ab eo consilio iniquitate loci detererentur, opere se velloq; circũ-
 darent. Tum Cæturionibus ad se vocatis, Quamam illa incertitia belli ac pigritia est: aut quo-
 nam modo isti ex Sidicinis Campanisq; victoriã pepererunt? huc atque illuc signa moue-
 ri, ac modo in vnum conferri, modo educi videris. Opus quidem incipit nemo, cum iã cir-
 cundati vallo potuerimus esse, rum vero nos similes istorum simus, si diutius hic moremur,
 quam commodum sit, agitèdum ite mecum: vt dum lucis aliquid superest, quibus locis præ-
 sidia ponant, qua pateant hinc exitus exploremus. Hæc omnia sagulo gregali amictus, Cæna-
 turionibus item manipularium habitu militum ductis, ne ducem circumire hostes notarẽt,
 perultrauit. Vigilias deinde dispositis, cæteris omnibus tesseram dari iubet: vbi secundæ vi-
 giliae buccina datum signum esset, armati cum silentio ad se conuenirent. Quod vbi sicut edic-
 tum erat, taciti conuenerunt. Hoc silentium milites (inquit) omisso militari assensu in me
 audiendo seruandum est. Vbi sententiam meam vobis peregero, tum quibus eadem place-
 bunt, in dextram partem taciti transibitis: quæ pars maior erit, eo stabitur cõsilio. Nunc que
 merte agitẽ, audire: Nõ fuga delatos, nec inertia relictos hic vos circũuenit hostis, virtute cepi
 stis locũ, virtute hinc oportet euadatis. Veniedo huc exercitũ egregiũ populi Romani serua-
 stis, erumpendo hinc vosmetipsos seruate. Digni estis qui pauci pluribus opem ruleritis, ipsi
 nullius auxilio egeritis. Cum eo hoste res est, qui hesternò die delendi omnis exercitus for-
 tuna per fiduciam vsus non sit. Hunc tam opportunum collem imminet capiti suo non
 ante viderit, quam captum à nobis: nos tam paucos tot ipsi milibus hominum nec ascen-
 su arcuerit, nec tenentes locum cum diei tantum superesset, vallo circundederit, quem vi-
 dentem ac vigilantem sic eluseritis sopitum oportet fallatis, imò necesse est. In eo enim loco
 res sunt nostræ, vt ego vobis magis necessitatis vestrae index, quam consilii autor sim. Neque
 enim maneat is abeat is hinc, deliberari potest, cum præter arma & animos armorum me-
 mores, nihil vobis fortuna reliqui fecerit: fameq; & siti moriendum sit, si plus quam viros ac
 Romanos decet, ferum timeamus. Ergo vna est salus erumpere hinc atque abire. id aut in-
 terdiũ, aut nocte faciamus oportet. Ecce autem aliud minus dubium: quippe si lux expe-
 ctetur, quæ spes est non vallo perpetuo fossaq; nos septurum hostem, qui nunc corporibus
 suis subiectis vndique cinxerit, vt videris collem? Atqui si nox opportuna est eruptioni, si-
 cur est, hæc profecto noctis aptissima hora est. Signo secundæ vigiliae conuenistis, quod tem-
 pus mortales somno altissimo premit, per corpora sopita vaderis, vel silentio incautos fal-
 lentes, vel sentientibus clamore subito pauorem iniecturi, me modo sequimini, quem secuti
 estis, ego eandem, que duxit huc, sequar fortunam. Quibus hæc salutaria videntur, agitèdum
 in dextram partem pedibus transite. Omnes transierunt, vadentemq; per intermissa custo-
 diis loca Decium secuti sunt. Iam euaserant media castra, cum supercandens vigilum stra-
 ta somno corpora miles offenso scuto præbuit sonitum, quo excitatus vigil cum proximum
 mouisset, erectiq; alios concitarent, ignari citius an hostes essent, præsidium erumperet, au-
 Consul castra cepisset. Decius, quoniam non fallerent, clamorem tollere iussit militibus, tor-
 pidos somno, insuper pauore exanimat: quo præpediti nec arma impigre capere, nec obiste-
 re, nec insequi poterant. Inter trepidationem tumultumq; Samnitium, præsidium Roma-
 num obuio custodiis casis ad castra COS, peruadit. Aliquantum supererat noctis, iamq;
 in tuto videbantur esse: cum Decius, Macti virtute (inquit) milites Romani este, vestrum
 iter ac reditum omnia secula laudibus ferent, sed ad euaspiendam tantam virtutem luce
 ac die opus est: nec vos digni estis, quos cum tanta gloria in castra reduces silentium ac nox
 tegat: hic lucem quieti opperiamur. Dictis obtemperatum. Atque vbi primum illuxit,

præmissio nuncio ad Consulem in castra ingenti gaudio concitantur: & tessera data incolu- 55
 mes reuerti, qui sua corpora pro salute omnium haud dubio periculo obieciissent, pro se
 quisque obuiam effusi laudant, gratulantur, singulos vniuersosque seruatores suos vocant: diis
 laudes gratesque agunt, Decium in caelum ferunt, Hic Decii castrensis triumphus fuit, ince-
 dentis per media castra cum armato praesidio, coniectis in eum omnium oculis, & omni ho-
 nore Tribunum COS, aquantibus, Vbi ad pratorium ventum est, COS, classico ad concio- 60
 nem conuocat, orsusque meritis Decii laudes interfante ipso Decio distulit concionem, Qui
 autor omnia posthabendi dum occasio in manibus esset, perpulit Consulē vt hostes & noctur-
 no pauore attonitos, & circa collem castellatim dissipatos aggrediretur: credere etiā aliquos
 ad se sequendum emissos per saltum vagari, Iussa legiones arma capere, egressaque castris cū
 per exploratores notior iam saltus esset, via parentiore ad hostem ducuntur, Quem incau- 65
 tum improviso adortæ, cum palati passim Samnitium milites plerique inermes nec coire in
 vnum, nec arma capere, nec recipere intra vallum se possent, pauentem primum intra castra
 compellunt, deinde castra ipsa turbatis stationibus capiunt, Perfertur circa collem clamor, fu-
 gatque ex suis quæque praesidiis, ita magna pars absentis hosti cessit, Quos intra vallum ege-
 rat pauor (fuerit autem ad XXX milia) omnes caesi, castra direpta, Ita rebus gestis Con- 70
 sul aduocata concione, P. Decii non coeptas solum ante, sed cumulatas noua virtute laudes
 peragit: & præter militaria alia dona, aurea corona eum, & centum bobus, eximioque vno al-
 bo optimo auratis cornibus donat, Milites, qui in praesidio simul fuerant, duplici frumento in
 perpetuum, in presentia singulis bobus, binisque tunicis donati, secundum COS, donationem
 legiones gramineam coronam obsidionalem clamore donum approbantes Decio imponit: 75
 altera corona eiusdem honoris index à praesidio suo imposita est, His decoratus insignibus
 bouem eximium Marti immolauit, centum boues militibus dono dedit, qui secum in expe-
 ditione fuerat: iisdem militibus legiones libras farris & sextarios vini contulerunt: omniaque
 ea ingenti alacritate per clamorem militarem indicem omnium assensus gerebantur, Tertia
 pugna ad Sueffulam commissa est, qua fugatus à M. Valerio Samnitium exercitus, omni 80
 bore iuentutis domo accito, certamine ultimo fortunam experiri statuit, Ab Sueffula nuna-
 ci trepidi Capuam, inde equites citati ad Valerium COS, opem oratum veniunt, Confe-
 stim signa mora, relictiisque impedimentis castrorum, cū valido praesidio raptim agitur, agmen
 nec procul ab hoste locum exiguum, vt quibus præter equos catrorum iumentorum ca-
 lonumque turba abesset, castris cepit, Samnitium exercitus velut haud vlla mora pugnae 85
 futura esset, aciem instruit: deinde postquam nemo obuius ibat, infestis signis ad castra ho-
 stium succedit, Ibi vt militem in vallo vidit, missique ab omni parte exploratum quam in exi-
 gum orbem contracta castra essent, paucitatem inde hostium colligentes, retulerunt, fre-
 mere omnes acies, complendas esse fossas, scindendumque vallum, & in castra irrumpen-
 dum: tranfactumque ea temeritate bellum foret, ni duces continuissent impetum militem, 90
 Cæterum quia multitudo sua commeatibus grauis, & prius sedendo ad Sueffulam, & tum
 certaminis mora haud procul ab rerum omnium inopia esset, placuit dum inclusus paueret
 hostis, frumentatum per agros militem duci: interimque & Romano, qui expeditis quantum
 humeris intrer arma geri posset frumenti secum attulisset, defutura omnia, COS, palatos per
 agros cum vidisset hostes, stationes infrequentes relictas, paucis milites adhortatus, ad castra 95
 oppugnanda ducit, Quæ cum primo clamore atque impetu cepisset, pluribus hostium in ten-
 toriis suis, quam in portis valloque caesis, signa captiua in vnum locum conferti iussit, Reli-
 ctisque duabus legionibus custodiae & praesidii causa, graui edicto monitis vt donec ipse re-
 uertisset præda abstinere: profectus agmine instructo, cum praemisissus eques velut indagati-
 ne dissipatos Samnites ageret, eadem ingentem fecit, Nam neque quo signo coire inter se, 100
 neque vtrum castra peterent, an longiorem intenderent fugam, territis constare poterat: tana-
 tumque fugæ ac formidinis fuit, vt ad XL milia scutorum, nequaquam tor caesis, & signa mi-
 litaria cum iis, quæ in castris capta erant ad CLXX, ad Consulem deferretur, Tum in castra
 hostium reditum, ibique omnis præda militi data, Huius certaminis fortuna & Faliscos cum
 in induciis essent, foedus petere ab Senatu coegit: & Latinos iam exercitibus comparatis, ab 105
 Romano in Pelignum vertit bellum, Neque ita rei gesta fama Italiae se finibus tenuit: sed
 Carthaginenses quoque Legatos gratulatum Romam misere cum coronæ aureæ dono, quæ
 in Capitolio in Iouis cella poneretur, fuit pondo viginti quinque, COSS, ambo de Samnitia

bus triumpharunt, sequente Decio insigni cum laude donisque, cum incondito militari io-
 co haud minus Tribuni celebre nomen, quam COSS, esset, Campanorum deinde Sueffano-
 rumque audita legatione: precantibus datum vt praesidium eò in hyberna mitteretur, quo
 Samnitium excursions arcerentur, iam tum minime salubris militari discipline Capua, in-
 5 strumento omnium voluptatum delinatos militum animos auertit à memoria patriæ, ini-
 banturque consilia in hybernis eodem scelere adimende Campanis Capuae, per quod illi eam
 antiquis cultoribus ademissent, neque immerito suum ipsorum exemplum in eos versurum,
 Cur autem potius Campani agrum Italiae huberrimum, dignam agro urbem, qui nec se nec
 sua tutari possint, quam victor exercitus haberet, qui suo sudore & sanguine inde Samnites
 10 depulisset? an æquum esse dedititios suos illa fertilitate atque amocitate perfrui, se mili-
 tando fessos in pestilentem atque arido circa urbem solo luctari, aut in vrbe insidentem labem
 crescentis in dies fenoris pati? Hæc agitata occultis coniurationibus, necdum vulgata in
 omnes consilia inuenit nouus Consul C. Martius Rutilius: cui Campania sorte prouincia
 euenerat, Q. Seruilio Collega ad urbem relicto, Itaque cum omnia sicut gesta erant per Tri-
 15 bunos comperta & ætate haberet & vsu doctus: quippe qui iam tertium COS, esset, Dic-
 tatorque & Censor fuisset, optimum ratis, differendo spem quodocunque vellent consi-
 llii exequendi, militarem impetum frustrari, rumorem dissipat, in hisdem oppidis & anno
 post praesidia hybernatura, diuisa enim erant per Campaniæ vrbes, manauerantque à Ca-
 20 puæ consilia in exercitum omnem, Eo laxamento cogitationibus dato, quieuit in præsen-
 tia seditio, COS, educto in æstiuam militem, dum quietos Samnites habebat, exercitum pur-
 gare missionibus turbulentorum hominum instituit, aliis emerita dicendo stipendia esse,
 alios graues iam ætate esse, aut viribus parum validos, quidam in commeatus mitteban-
 tur, Singuli primo, deinde & cohortes quadam, quia procul ab domo & rebus suis hybernassent,
 per speciem etiā militariū vsu cū aliis aliud mitteretur, magna pars ablegati, quæ multitudi-
 25 nē Cōsul alter Romæ Prætorque alias ex aliis fingendo moras retinebat, & primo quidē igna-
 ri ludificationis minime inuiti domos reuisebant: postquam neque reuerti ad signa pri-
 mos, nec ferre alium, quam qui in Campania hybernassent, præcipuèque ex iis seditionis
 autores mitti viderunt: primum admiratio, deinde haud dubius timor incessit animos cō-
 silia sua emanasse: iam quaestiones, iam iudicia, iam occulta singulorum supplicia, impo-
 30 tensque & crudele COSS, ac Patrum in se regnum passuros, Hæc qui in castris erant ocula-
 tis sermonibus ferunt, neruos coniurationis eiectos arte Consulis cernentes, Cohors vna
 cum haud procul Auxur esset, ad Lautulas saltu angusto inter mare ac montes confedit ad
 excipiendos, quos Consul aliis atque aliis (vt ante dictum est) causis mittebat, Iam valida
 admodum numero manus erat, nec quicquam ad iusti exercitus formam, præter ducein
 35 deerat, Incompositi itaque prædantes in agrum Albanum perueniunt, & sub iugo Albæ lon-
 gæ castra vallo cingunt: perfecto inde opere reliquum diei de Imperatore sumendo senten-
 tiis decertant, nulli ex presentibus satis fidentes: quem autem ab domo posse acciri? quem
 Patrum aut plebis esse, qui aut se tanto periculo sciens offerat, aut cui ex iniuria insani-
 tis exercitus causa recte committatur? Postero die cum eadem deliberatio teneret, ex præ-
 40 datoribus vagis quidam compertum attulerunt T. Quintium in Thusciano agrum cole-
 re, virbis honorumque immemorem, Patriciæ hic vir gentis erat: cui cum militiæ magna cum
 gloria actæ finem pes alter ex vulnere claudus fecisset, ruri agere vitam procul ambitione
 ao foro constituit, Nomine audito, extemplo agnouere virum: & quod bene verteret, acci-
 ri iusserunt: sed parum spei erat voluntate quicquam facturum: vim adhibere ac metum
 45 placuit, Itaque silentio noctis cum rectum villæ, qui ad id missi erant, intraissent, somno gra-
 ui Quintium oppressum, nihil medium, aut imperium atque honorem, aut vbi restaret, mor-
 tem ni sequeretur denunciante, in castra pertraxerunt, Imperator extemplo adueniens ap-
 pellatus, insigniæque honoris exterrito subita rei miraculo deserunt, & ad urbem ducere iu-
 50 dem octauum via, quæ nunc Appia est, perueniunt: issentque confestim ad urbem, ni venire con-
 trā exercitum, Dictatoremque aduersus se M. Valerium Coruinum dictum audissent, & magi-
 strum equitum L. Aemilium Mamercum, Vbi primum in conspectu ventis est, arma signaque
 agnouere, extemplo omnibus memoria patriæ iras permulsi, Nondū erant tā fortes ad san-
 guinem ciuilem, nec præter externa nouerant bella, vltimaque rabies secessio ab suis habebatur,

Itaque iam duces, iam milites utrinque congressus querere ad colloquia. Quintius, quae armorum
 etiam pro patria societas teneret, nedum aduersus patriam: Coruinus omnes charitate ciues,
 praecipue milites, & ante alios suum exercitum complexus, ad colloquium processit. Cognito
 ei exemplo haud minor ab aduersariis verecundia, quam ab suis silentium datum: Deos (in-
 quit) immortales milites vestros publicos meosque ab vrbe proficiscens ita adorauit, veniaque
 supplex poposci, ut mihi de vobis concordiae partem gloriam, non victoriam darent: satis fuit
 eritque vnde belli decus parietur, hinc pax petenda est: quod deos immortales inter nuncupanda
 vota exposcisci, eius me compotem voti vos facere potestis, si meminisse vultis non vos
 in Samnio, nec in Volscis, sed in Romano solo castra habere: si illos colles quos cernitis, patri-
 aequae vestrae esse: si hunc exercitum ciuium vestrorum, si me COS, vestrum, cuius ductu auspicioque
 priore anno bis legiones Samnitium fuditis, bis castra vi cepistis. Ego sum M. Vale-
 rius Coruinus, milites, cuius vos nobilitatem beneficiis erga vos, non iniuriis sensitis, nullius
 superbae in vos legis, nullius crudelis Senatusconsulti autor: in omnibus meis imperiis in me
 seuerior, quam in vos. Ac sicui gens, sicui sua virtus, sicui etiam maiestas, sicui honores subdere spi-
 ritus potuerunt, is etiam natus: id specimen mei dederam, ea etate Consulatum adeptus eram,
 ut potuerim treis & viginti annos natus COS, Patribus quoque ferocis esse, non solum plebi,
 Quod meum factum dictumve COS, grauius quam Tribuni audistis: eodem tenore duos in-
 sequentes Consulatus gessi, eodem haec imperiosa Dictatura geretur, ut neque in hos meos & pa-
 triae meae milites mitior, quam in vos (horreo dicere) hostes. Ergo vos prius in me strinxeritis
 ferrum, quam in vos ego, istinc signa canent, istinc clamor prius incipiet atque impetus, si
 dimicandum est. Inducite in animum, quod non induxerunt Patres autem vestri: non illi, qui
 in sacrum montem secesserunt: non hi, qui postea Auentinum infederunt. expectate dum vos
 bis singulis, ut olim Coriolano matrem coniugesque crinibus passis obuiam ab vrbe veniant: tum
 Volscorum legiones, quia Romanum habebant ducem, qui euerunt: vos Romanus exercitus
 non destiteritis impio bello: T. Quinti quocumque istico loco seu volens seu inuitus consti-
 tistis, si dimicandum erit, tum tu in nouissimos te recipito, fugeris etiam honestius, tergumque
 ciui dederis, quam pugnaveris contra patriam: nunc ad pacificandum bene atque honeste in-
 ter primos stabis, & colloqui huius salutaris interpres fueris: postulate aequa, & ferre, quae vel
 iniquis standum potius quam impias inter nos ceteramus manus. T. Quintius plenus lachry-
 marum ad suos versus, Me quoque (inquit) milites, si quis vltus mei est, meliorem pacis quam
 belli haberis ducem, non enim illa modo Volscus aut Samnis, sed Romanus verba fecit, ve-
 ster COS, vester Imperator milites, cuius auspicia pro vobis experti, nolite aduersus vos ve-
 le experiri. Qui pugnarent vobiscum infestius, & alios duces Senatus habuit: qui maxime
 suis militibus placeret, cui plurimum vos Imperatori vestro crederetis, eum elegit: pacem etiam
 qui vincere possunt, volunt, quid nos velle oportet: quin omisit ira & spe fallacibus auctori-
 bus, nos ipsos nostraque omnia cognita: permittimus fidei! Approbantibus clamore cunctis,
 T. Quintius ante signa processit in potestate Dictatoris milites fore dixit: orauit ut causam
 miserorum ciuium susciperet, susceptamque eadem fide, qua rempublicam administrare solitus
 esset, tueretur: sibi se priuatim nihil cauere, nolle alibi quam in innocentia spem habere:
 militibus cauendum, quod apud Patres semel plebi, iterum legionibus cautum sit, ne fraudi
 secessio esset. Quintio collaudato, ceteris bonum animum habere iussis, Dictator equo ci-
 tato ad urbem reuectus, auctoribus Patribus tulit ad populum in luco Petilini, ne cui ma-
 litum fraudi secessio esset: orauit etiam bona veniam Quiritibus, ne quis eam rem ioco seriove
 cuiquam exprobarer. Lex quoque sacra militaris lata est, ne cuius militis scripti nomine, nisi
 ipso volente dederetur: additumque legi, nequis, vbi Tribunus militum fuisset, postea ordi-
 num ductor esset. Sed id propter P. Salonium postulatum est ab coniuratis, qui alternis pro-
 pe annis & Tribunum militum, & primum Centurio erat, quem nunc Primipilum appellat.
 Huic infensi milites erant, quod semper aduersatus nouis consiliis fuisset, & nec particeps eor-
 um esset, qui ab Laurulis fugissent. Itaque cum hoc vnum propter Salonium ab Senatu non
 impetraretur, tum Saloni obtestatus Patres conscriptos, ne suum honorem pluris quam
 concordiam ciuitatis aestimarent, perpulit ut id quoque fereretur. Aequae impotens postu-
 latum fuit ut de stipendio equitum (merebant autem triplex ea tempestate) ara demerenda
 esset, quod aduersari coniurationi fuissent. Praeter haec inuenio apud quosdam L. Genuriam
 um Tribunum plebis tulisse ad populum, ne foenerare liceret. Item alius plebiscitis cauti, ne

1 quis eundem magistratum intra decem annos caperet, neui duos magistratus vno anno gere-
 ret, utique liceret COSS. ambos plebeios creari: quae si omnia concessa sunt plebi, apparet haud
 paruas vires defectionem habuisse. Aliis annalibus proditum est: neque Dictatorum Valerium
 dictum, sed per Consulem omnem rem actam: neque antequam Romam veniretur, sed Romae eam
 5 multitudine coniuratorum ad arma consternata esse: nec in T. Quintii villam, sed in ades C.
 Manlii nocte impetratum factum, eumque a coniuratis comprehensum ut dux fieret: inde ad quartum la-
 pidem profectos, loco munito consedisse: nec ab ducibus mentionem concordiae ortam, sed res-
 10 pente cum in aciem armati exercitus processissent, salutationem factam, & permittos dexteras
 iungere, ac complecti inter se lachrymantes milites coepisse: coactosque Consules, cum videret
 auersos a dimicatione militum animos, retulisse ad Patres de concordia reconcilianda: adeo
 nihil preterquam seditionem fuisse, eamque compositam inter antiquos rerum auctores constat. Et
 huius fama seditionis, & suscepti cum Samnitibus graue bellum, aliquot populos ab Roma-
 na societate auertit: & praeter Latinorum infidum iam diu foedus, Priuernates etiam Nor-
 bam atque Setia finitimas colonias Romanas incurfione subita depopulati sunt.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI AB VRBE
 CONDITA LIBER OCTAVVS.

20 **L**AM Consules erant C. Plautius tertius, L. Aemilius Mamercus,
 cum Setini Norbanique Romam nuntii defectionis Priuernatiu,
 cum quereimoniis acceptae cladis venerunt. Volscorum item exer-
 citu duce Antrati populo consedis ad Satriam allatum est: utrinque
 bellum Plautio sorte euenit: prius ad Priuernum profectus, extema-
 25 plo acie conflixit: haud magno certamine deuicti hostes, oppidum
 captum, redditumque Priuernatibus, praesidio valido imposito: agrum
 partes duae ademptae. Inde victor exercitus Satricum contra An-
 30 trates ductus: sibi magna utrinque caede atrox praedium fuit. Et cum
 tempestas eos neutro inclinata spe dimicantes diremisset, Roma-
 ni nihil eo certamine tam ambiguo festi, in posterum diem pre-
 35 lium parant. Volscis recensentibus quos viros in acie amisissent, haudquaquam idem animus ad
 iterandum periculum fuit, nocte pro victis Antrium agmine trepido, faucibus ac parte impedim-
 mentorum relicta, abierunt. Armorum magna vis tum inter caesa corpora hostium, tum in ca-
 stris inuenta est. ea Luam matri dare se Consul dixit, finesque hostium usque ad oram maritimam est
 40 depopulatus. Alteri Consuli Aemilio ingresso ad Sabellum agrum, non castra Samnitium, non legio-
 nes usque opposita, ferro ignique vastantem agros Legati Samnitium pacem orantes adesset: quo
 reiecti ad Senatum, potestate facta dicendi, positis ferocibus animis, pacem sibi ab Romanis, bel-
 45 lique ius aduersus Sidicinos petierunt: quae se eo iustius petere, quam in amicitiam populi Romanum
 secundis suis rebus, non aduersis ut Campani, venissent: & aduersus Sidicinos fumeret arma
 suos semper hostes, populi Romani nunquam amicos: qui nec ut Samnites in pace amicitiam, nec
 50 ut Campani auxilium in bello petissent, nec in fide populi Romani, nec in ditione essent. Cum
 de postulatis Samnitium T. Aemilius Praetor Senatum consulisset, reddendumque his foedus
 Patres censuissent, Praetor Samnitibus respondit, Nec quo minus perpetua amicitiam esset,
 per populum Romanum stitisse: nec contradici quin, quoniam ipsos belli culpa sua contracti-
 45 tadium ceperit, amicitiam de integro reconcilietur. Quod ad Sidicinos attinet, nihil interce-
 di quo minus Samniti populo, pacis bellique liberum arbitrium sit. Foedere icto cum domum
 reuertissent, extemplo inde exercitus Romanus ductus, annuo stipendio, & trium mensium
 fruementi accepto, quod pepigerat Consul, ut tempus inducitur daret quoad Legati redissent,
 Samnites copias iisdem, quibus usi aduersus Romanum bellum fuerant, contra Sidicinos pro-
 50 secti, haud in dubia spe erant mature hostium urbis potestatem. Tum ab Sidicinis deditio prius
 ad Romanos coepa fieri est: deinde, postquam Patres ut seram eam, vltimaque tandem necessi-
 tate expressam spernabantur, ad Latinos iam sua sponte in arma motos facta est: nec Cam-
 pani quidem caede iniuria Samnitium quam beneficii Romanorum memoria praesentior erat: his
 se armis abstinere. Ex his tot populis ingens exercitus duce Latino fines Samnitium ingres-
 sus, plus populationibus quam praedii cladi fecit: & quamquam superiores certaminibus La-
 1 iiii

rini erant, haud inuiri, ne sepius dimicandum foret, agro hostium excessere. Id spatium Samni- 55
 tibus datum est Romam Legatos mittendi. Qui cum adissent Senatum, conquesti eadem se
 foederatos pati quae hostes essent passi, precibus infinis petiere ut satis ducerent Romani vi-
 ctoriam, quam Samnitibus ex Capano Sidicinorum hoste eripuissent, ne vinci etiam se ab igna-
 uissimis populis sinerent, Latinos Campanosque, si sub ditione populi Romani essent, pro im-
 perio arcerent Samniti agro: sin imperium abnuerent, armis coereret. Aduersus haec respon- 60
 sum anceps datum: quia fateri pigebat in potestate sua Latinos iam non esse, timebaturque ne ar-
 guendo abalienarent: Campanorum aliam conditionem esse, qui non foedere, sed per deditio-
 nem in fidem venissent. Itaque Campanos, seu velint seu nolint, quieturos in foedere Latino ni-
 hil esse, quod bellare cum quibus ipsi velint prohibeatur. Quod responsum sicut dubios Sa-
 mnites quidnam facturum Romanum censeret, dimisit, ita Campanos metu abalienauit. La- 65
 tinos velut nihil iam non cedentibus Romanis) ferocios fecit. Itaque per speciem aduer-
 sus Samnites belli parandi crebra concilia indicentes, omnibus consulationibus inter se prin-
 cipes occulte Romanum coquebant bellum. Huic quoque aduersus seruatores suos bello Capa-
 nus aderat. Sed quae omnia de industria celabantur, priusquam moueretur Romani, tolli ab ter-
 go Samnitum hostem volebat, tamen per quosdam priuatis hospitibus necessitudinibusque con- 70
 iunctos indicia coniurationis eius Romam emanarunt: iussisque ante tempus COSS. abdicare
 se magistratu, quo maturius noui Consules aduersus tantam mole belli crearetur, religio in-
 cessit ab eis, quorum imminutum imperium esset, comitia haberi. Itaque interregnum in-
 itum duo Interreges fuerunt M. Valerius ac M. Fabius, creauere Consules T. Manlium Torqua-
 tum tertium, P. Decium Murem. Eo anno Alexandrum Epurum Regem in Italiam classe appu- 75
 lisse constat. Quod bellum, si prima satis prospera fuissent, haud dubie ad Romanos peruenis-
 set. Eadem aetas rerum Magni Alexandri est, quem sorore huius ortum, in alio tractu orbis in-
 uictum bellis iuuenem fortuna morbo extinxit. Caeterum Romani, etsi defectio sociorum no-
 minisque Latini haud dubia erat, tamen tanquam de Samnitibus, non de se curam agerent, decem
 principes Latinorum Romam euocauerunt, quibus imperarent quae vellent. Praetores tum 80
 duos Latini habebant L. Annum Setinum, & L. Numisium Circeiensem, ambos ex coloniis
 Romanis, per quos praeter Signiam Velitrasque, & ipsas colonias Romanas, Volsci etiam ex-
 citi ad arma erant: eos nominatim euocari placuit. Haud cuiquam dubium erat super qua re
 acciderent. Itaque concilio prius habito Praetores quam Romam proficiscerentur, euocatos
 se ab Senatu docent Romano: & quae actum iri secum credant, quidnam ad ea responderi pla- 85
 ceat, referunt. Cum aliud alii censerent, tum Annium, Quamquam ipse ego retuli quid respon-
 deri placeret, tamen magis ad summam rerum nostrarum pertinere arbitror, quid agendum
 nobis, quam quid loquendum sit: facile erit explicatis consiliis accommodare rebus verba,
 nam si etiam nunc sub umbra foederis equi seruitutem pati possumus, quid adest quin pro- 90
 ditis Sidicinis non Romanorum solum, sed Samnitium quoque dicto pareamus, respondeamusque
 Romanis nos ubi innuerint, positeuros arma? Sin autem tandem libertatis desiderium remor-
 de. animos, si foedus est, si societas aquatio iuris est, si consanguineos nos Romanorum esse
 se, quod olim pudebat, nunc gloriari licet: si socialis vltus exercitus is est, quo adiuncto du-
 plicem vires suas, quem secernere Consules ab se bellis propriis sumendis ponendisque no- 95
 lint, cur non omnia aequantur? cur non alter ab Latinis Consul datur? ubi pars virium, ibi
 & imperii pars est. Est quidem nobis hoc per se haud nimis amplum, quippe concedentibus
 Romam caput Latio esse: sed ut amplum videri posset, diuturna patientia fecimus. Atqui
 si quando vnquam consociandi imperii, vsurpanda libertatis tempus optastis, en hoc tem-
 pus adest, & virtute vestra, & deum benignitate vobis datum. Tentastis patientiam negan-
 do militem, quis dubitat exarsisse eos, cum plus ducentorum annorum morem soluerit 100
 mus? perulerunt tamen hunc dolorem, bellum nostro nomine cum Pelignis gessimus: qui
 ne nostrorum quidem finium nobis per nos tuendorum ius antea dabant, nihil intercesserunt. Si
 dicinos in fidem receptos, Campanos ad nos ab se descisse, exercitus nos parare aduersus
 Samnites foederatos suos audierunt, nec mouerunt se ab vrbe: vnde haec illis tanta modestia,
 nisi conscientia virium & nostrarum & suarum: Idoneos autores habeo querentibus de no- 105
 bis Samnitibus ita responsum ab Senatu Romano esse, ut facile appareret ne ipsos quidem
 iam postulare ut Latium sub Romano imperio sit, vsurpate modo postulando & quod illi vo-
 bis taciti concedunt, si quem hoc metus dicere prohibet, en ipse audiente non populo Ro-

mano modo Senatusque, sed Ioue ipso, qui Capitolium incolit, profiteor me dicturum, ut si nos
 in foedere ac societate esse velint, Consulem alterum ab nobis, Senatusque partem accipiant.
 Haec ferociter non suadenti solum sed pollicenti, clamore & assensu omnes permiserunt, ut a-
 geret diceretque quae e rep. nominis Latini fideque sua viderentur. Vbi est Romam ventum,
 in Capitolio ei Senatus datus est. Ibi cum T. Manlius COS. egisset cum eis ex auctoritate Pa- 5
 trum, ne Samnitibus foederatis bellum inferrent: Annium tanquam victor armis Capitolium
 cepisset, non Legatus iure gentium loqueretur, Tempus erat, inquit, T. Manli, vosque Patres
 conscripti, tandem iam vos nobiscum nihil pro imperio agere, cum florentissimum deum be-
 nignitate nunc Latium armis virisque: Samnitibus bello victis, Sidicinis Campanisque sociis,
 nunc etiam Volscis adiunctis videretis, colonias quoque vestras Latinum Romano praetulisse 10
 imperium: sed quoniam vos regno impotenti finem ut imponatis non inducitis in animam,
 nos quamquam armis possumus asserere Latium in libertatem, consanguinitati tamen hoc
 dabimus, ut conditiones pacis feramus aequas vtrisque: quoniam vires quoque aequari diis im-
 mortalibus placuit, Consulem alterum Roma, alterum ex Latio creari oportet, Senatus par- 15
 tem aequam ex vtraque gente esse, vnum populum vnam rempublicam fieri: & ut imperii eadem sedes
 sit, idemque omnibus nomen, quoniam ab alterutra parte concedi necesse est quod vtrisque be-
 ne vertat, sit haec sane patria potior, & Romani omnes vocemur. Fortem ita accidit, ut patrem
 ferocia huius & Romani COS. T. Manlium haberent, qui adeo non tenuit iram, ut si tanta
 dementia Patres conscriptos cepisset, ut ab Setino homine leges acciperent, gladio cinctum
 in Senatum se esse venturum palam diceret: & quemcumque in curia Latinum vidisset, sua ma- 20
 nu interempturum, & conuersus ad simulachrum Iouis, Audi Iupiter haec scelera, inquit, au-
 dite ius fasque, atque peregrinos COSS. & peregrinum Senatū in tuo Iupiter augurato templo capere
 atque ipse oppressus visurus es! haecne foedera Tullus Romanus Rex cum Albanis patribus
 vestris Latini haec L. Tarquinius vobiscum postea foedera fecit? Non venit in mentem pu- 25
 gna apud Regillum lacum: adeo & cladium vestrarum veterum, & beneficiorum nostrorum
 erga vos oblitus estis! Cum Consulis vocem subsecuta Patrum indignatio esset, proditur me-
 moriae aduersus crebram implorationem deum, quos testes foederum sapienter inuocabant Con-
 sules, vocem Annii spernentis numina Iouis Romani audita, certe cum commotus ira se ab
 vestibulo templi citato gradu proriperet, lapsus per gradus capite grauius offensus, impactus 30
 imo ita est saxo, ut sopiretur: exanimatum auctores testationem ingenti fragore caeli procellam
 incerto relictum sit, sicut inter foederum ruptorum testationem ingenti fragore caeli procellam
 effusam, nam & vera esse, & apte ad representandam iram deum ficta possunt. Torquatus
 missus ab Senatu ad dimittendos Legatos, cum iacentem Annum vidisset, exclamat ita ut
 populo Patribusque audita vox patiter sit, Bene habet, dii primum mouere bellum, est caeleste tu- 35
 men, es magne Iupiter, haud frustra te patrem deum hominumque hac sede sacrauiimus. Quid
 cessatis Quirites, vosque P. C. arma capere diis ducibus: sic stratas legiones Latinorum dabo,
 quemadmodum Legatum iacentem videris. Assensu populi excepta vox Consulis tantum
 ardoris animis fecit, ut Legatos proficiscetes cura magistratuum magis, qui iussu COS. pro-
 fequebantur, quam ius gentium ab ira impetuque hominum tegetet. Consensit & Senatus bel- 40
 lum, Consulesque duobus scriptis exercitibus per Marcos Pelignosque profecti, adiuncto Samni-
 tium exercitu ad Capuam, quod iam Latini sociisque conuenerat, castra locant, ibi in quiete vtrisque
 Consulibus eadem dicitur visa species viri maioris quam humano habitu, augustiorisque, dicitur, Ex
 vna acie Imperatorum, ex altera exercitum diis manibus, matrisque Terrae debere: vtriusque exerci-
 tus Imperator legiones hostium superque eas se deuouisset, eius populi partisque victoriam fo- 45
 re. Hos ubi nocturnos visus inter se Consules contulerunt, placuit ad auertendam deum
 iram victimas caedi, simul ut si exis eadem quae somno visa fuerant, portenderetur, alteruter
 Consulatum suum impleret. Vbi responsa aruspicum insidene iam animo tacite religioni con-
 gruerunt, tum adhibitis Legatis Tribunisque, & imperiis deum propalam expositis, ne mors
 voluntaria Consulibus exercitum in acie terreret, comparant inter se ut ab vtra parte cedere Roma- 50
 nus exercitus deinde se Consul deuoueret pro populo Romano Quiritibusque. Agitatum
 etiam in conspectu, ut si quando vnquam seuero vllum imperio bellum administratum es-
 set, tunc vtriusque disciplina militaris ad praefectos redigeretur mores. Curam acuebat, quod aduersus
 Latinos bellandum erat, lingua, moribus, armorum genere, institutis ante omnia militariibus
 congruentibus, milites militibus, Centurionibus Centuriones, Tribuni Tribunum compares,

Collegæq; iisdem præfidiis, sepe iisdem manipulis permixti fuerant. Per hæc ne quo errore 95
 milites caperentur, edicunt Consules, Ne quis extra ordinem in hostem pugnet. Fortè inter
 cæteros turmarum Præfectos, qui exploratum in omnes partes dimissi erant, T. Manlius Con-
 sulis filius, super castra hostium cum suis turmalibus euasit, vt vix teli iactu ab statione pro-
 xima abesset. Ibi Thufculani erant equites, præerat Geminius Metius, vir tum genere inter
 suos, tum factis clarus. Is vbi Romanos equites insignemq; inter eos præcedentem Consulis 50
 filium (nam omnes inter se vtiq; illustres viri noti erant) cognouit, Vna ne ait turma Roma-
 ni cum Latinis sociisq; bellum gesturi estis? quid interea Consules, quid duo exercitus consu-
 lares agent? Aderunt in tempore, Manlius inquit, & cum illis aderit Iupiter ipse fœderum à
 vobis violatorum testis, qui plus potest polletq;. Si ad Regillum lacum ad fatietatem vestram
 pugnauimus, hic quoq; efficiemus profecto ne nimis acies vobis & collata signa nobiscum 65
 cordi sint. Ad ea Geminius paululum ab suis equo prouectus, Vis ne igitur dum dies ista ve-
 nit, qua magno conatu exercitus moueatis, interea tu ipse congregisti mecum, vt nostro ductu
 iam hinc euentu cernatur, quantum eques Latinus Romano præferat? Mouet ferocem animu
 iuuenis seu ira, seu detrectandi certaminis pudor, seu inexuperabilis vis fati, Oblitus itaque
 imperii patrii, Consulumq; edicti, præceptis ad id certamen agitur, quo vinceret an vinceretur, 70
 haud multum interesset, equitibus cæteris velut ad spectaculum summotis spatio, quod va-
 cui interiacebat campi, aduersos concitant equos: & cum infestis cuspidibus concurrissent,
 Manlii cuspidibus subter galeam hostis Metii trans ceruicem equi elapsa est: circumactis deinde
 equis, cum prius ad iteradum ictum Manlius confurxisset, spiculum inter aures equi fixit.
 Ad cuius vulneris sensum, cum equus prioribus pedibus erectis magna vi caput quateret, 75
 excussit equitem: quem cuspide parmaq; innixum, attollentem se à graui casu, Manlius ab iu-
 gulo ita vt per costas ferrum emineret, terre affixit: spoliisq; lectis ad suos reuectus, cum ouâ
 te gaudio turma in castra atq; deinde ad prætorium ad partem tendit, ignarus fati futuri, que
 laus an poena merita esset. Vt me omnes, inquit, pater tuo sanguine ortum vere ferrent, pro-
 uocatus questritia hæc spolia capta ex hoste casto porto. Quod vbi audiuit COS, exemplo 80
 filium auerfatus, concionem classico aduocari iussit, Que vbi frequens conuenit, Quandoqui-
 dem, inquit, tu T. Manli neq; imperium consulare neq; maiestatem patriam veritus, aduersus
 edictum nostrum extra ordinem in hostem pugnasti, & quantum in te fuit, disciplinam mili-
 tarem, qua stetit ad hanc diem Romana res, soluisisti, meq; in eam necessitatem adduxisti, vt
 aut resp. mihi aut mei meorumq; obliuiscendum sit, nos porius nostro delicto plectemur, q; 85
 resp. tanto suo damno nostra peccata luat. triste exemplum, sed in posterum salubre iuueni-
 zuri erimus. Me quidem cum ingenita charitas liberum, tum specimen istud virtutis dece-
 ptum vana imagine decoris in te mouet: sed cum aut morte tua sancienda sint COSS. impe-
 ria, aut impunitate in perpetuum abroganda, nec te quidem, si quid in te nostri sanguinis est
 reculare censeam, quin disciplinam militarem culpa tua prolapsam poena restituas. I licitor, de 90
 liga ad palum, Exanimati omnes tam atroci imperio, nec aliter q; in se quisq; districtam cer-
 nentes securim, metu magis q; modestia quiete. Itaq; velut emerfo ab admiratione animo,
 cum silentio defixi stetissent, repente postquam ceruice cesa fufus est cruor, tum libero con-
 questu coorta voces sunt, vt neq; lametis neq; execrationib; parceretur, spoliisq; contactu iu-
 uenis corpus, quantum militaribus studiis futus vllum concelebrari potest, structo extra val- 95
 lum rogo concremaretur: Manlianaq; imperia non in presentia modo horrenda, sed exem-
 pli etiam tristis in posterum essent, fecit tamen atrocitas poene obedientiorem duci militem,
 & præterquam q; vigilie custodiæq; & ordo stationum intentionis vbiq; curæ erant, in vlti-
 mo etiam certamine, cum descensum in aciem est, ea seueritas profuit. Fuit enim ciuili maxi-
 me bello pugna similis: adeo nihil apud Latinos diffonum ab Romana rep. præter animos e- 100
 rat. Clypeis antea Romani vsi sunt, deinde postquam stipendiarii facti, scuta pro clypeis fece-
 re: & quod antea phalanges similes Macedonicis, hoc postea manipulatim structa acies cœ-
 pit esse postremo in plures ordines instruebatur. Ordo enim sexagesimo milites, duos Centu-
 riones, vexillarium vnum habebat. Prima acies hastati erant, manipuli quatuor, distantes
 inter se modicum spatium. manipulus leuis videnos milites, aliam turmam prætorum ha- 105
 bebat, Leues autem qui hastam tantum gelaq; gererent, vocabantur. Hæc prima frons in
 acie florem iuuenum pubescentium ad militiam habebat, robustior inde aras totidem mani-
 pulorum, quibus principibus est nomen, hos sequebantur scutari omnes, insignibus maxime

armis, hoc triginta manipulorum agmen, Antepilanos appellabant: quia sub signis iam alii
 quindecim ordines locabantur, ex quibus ordo vnusquisq; tres partes habebat: earum vnam
 quanc; primumpilum vocabant, tribus ex vexillis constabat: vexillum centum octoginta sex
 homines erant. Primum vexillum triarios ducebat, veteranum militem spectata virtutis: se- 5
 cundum rotarios, minoris roboris ætate factisq; tertium accensos, minime fidutia manum:
 eod & in postremam aciem reiciebantur. Vbi his ordinibus exercitus instructus esset, hasta-
 ti omnium primi pugnam inibant: si hastati profigare hostem non possent, pede profecto eos
 retrocedentes in interualla ordinum principes recipiebant: tum principum pugna erat, hasta 10
 ti sequebantur. Triarii sub vexillis considebant, sinistro crure porrecto, scuta innixa humeris,
 hastas subrecta cuspidem in terra fixas, haud secus q; vallo septa inhorreret acies, tenentes. Si
 apud principes quoq; haud satis prospere esset pugnatum, à prima acie ad triarios sensim re-
 ferebantur, inde rem ad triarios redisse, cum laboratur, pro uerbo increbuit. Triarii confur- 15
 gentes, vbi in interualla ordinum suorum principes & hastatos receperunt, exemplo com-
 pressis ordinibus velut claudebant vias, vnoq; continente agmine iam nulla spe post relicta,
 in hostem incedebant. Id erat formidolosissimum hosti, cum velut victos inseguri, nouam re-
 pente aciem exurgentem auctâ numero cernebat. Scribebatur aut quatuor ferè legiones qui-
 nis millibus peditum, equitibus in singulas legiones trecenis: alterum tantum ex Latino de- 20
 lectu adiciebatur, qui ea tempestate hostes erant Romanis, eodemq; ordine instruxerant acie.
 Tum nec vexilla cum vexillis tantum, vniuersi hastati cū hastatis, principes cum principib;,
 sed Centurio quoq; cū Centurione, si ordines turbati nō essent, concurrenti sibi esse sciebat.
 Duo primipili ex vtraq; acie inter triarios erant: Romanus corpore haudqua; satis valid;,
 ceteri strenuus vir peritusq; militia: Latinus virib; ingens bellatorq; primus, notissim; inter 25
 se, quia semper pares ordines duxerunt, Romano haud satis fidenti viribus, iam Roma: per-
 missum erat ab COSS. vt subcenturione sibi quem vellet, legeret, qui tutaretur eum ab vno
 destituito hoste, isq; iuuenis in acie oblatu, ex Centurione Latino victoriam tulit. Pugnatu
 est haud procul radicibus Vesuuii montis, qua via ad Vesperim ferebat. Romani COSS. pri-
 usq; educerent in acie, immolauerunt. Decio caput iecinoris à familiaritate celsum artuflex
 dicitur ostendisse, alioqui acceptam diis hostiam esse: Manlium egregie litasse. Atqui bene 30
 habet, inquit Decius, si ab Collega litatum est. Instructis sicut antè dictum est, ordinibus pro-
 cessere in aciem, Manlius dextro, Decius leuo cornu præerat. Primo vtriq; equis viribus, eo-
 dem ardore animorum gerebatur res: deinde ab læuo cornu hastati Romani non ferentes im-
 pressionem Latinorum, se ad principes recepere. In hac trepidatione Decius COS. M. Vale-
 rium magna voce inclamat, Deorum, inquit, ope Valeri opus est. agedum Pontifex public; 35
 P. Ro. præi verba, quibus me pro legionibus deuouea. Pontifex eum togam prætextam su-
 mere iussit, & velato capite, manu subter togam ad mentu exerta, super telum subiectum pedi-
 bus stantem se dicere, Iane, Iupiter, Mars patet, Quirine, Bellona, Lares, diui Nouensiles, dii
 indigetes, diui quorum est potestas nostrorum hostiumq; diiq; manes, vos precor, veneror,
 veniam peto, feroq; vt Po. Ro. Quiritiu vim victoriamq; prosperetis: hostesq; Po. Ro. Quiri- 40
 tium terrore, formidine, morteq; afficiatis. Sicut verbis nuncupauit, ita pro rep. Quiritiu ex-
 ercitu, legionibus, auxiliis Po. Ro. Quiritium legiones auxiliaq; hostium mecum diis mani-
 bus detulur; deuoueo. Hæc ita precatus, lictores ire ad T. Manlium iubet, matureq; Collegæ
 se deorum pro exercitu nunciare. ipse incinctus cinctu Gabino, armatus in equum insiluit,
 ac se in medios hostes immisit. Conspectus ab vtraq; acie aliquanto augustior humano visu,
 sicut calo missus, piaculu omnis deoru ire, qui pestè ab suis auersam in hostes ferret. Ita ois 45
 terror pauorq; cum illo latus, signa primo Latinorum turbauit, deinde in totam penitus acie
 peruasit. Evidentissimum id fuit, quod quacunq; equo inuectus est, ibi haud secus q; pestifero
 fidere icti pauebant, vbi vero corruit obrutus telis, inde iam haud dubie cõternata: cohor-
 tes Latinorum fugam, vastitatem late fecerunt: simul & Romani exolutis religione animis,
 velut tum primo signo dato coorti pugnam integram ediderunt, nam & rotarii procure- 50
 bant inter alios, addiderantq; vires hastatis ac principibus: & triarii genu dextro inni-
 xi, nutum COSS. ad confurgendu expectabant. Procedente deinde certamine, cum aliis parti-
 bus multitudo superaret Latinorum, Manlius COS. audito euentu Collegæ, cum vt ius fasq;
 erat, lachrymis non minus q; laudibus debitis profecur; tam memorabilem mortem esset, pau-
 lisper addabirauit, an confurgendi iam triariis tempus esset: deinde melius ratus, integros

eos ad vltimum discrimen seruari, accensos ab nouissima acie ante signa procedere iubet, qui
 vbi subiere, exemplo Latini tanq̄ idem aduersarii fecissent, triarios suos excitauerunt. Qui
 aliquandiu pugna atroci cum & semetipsi fatigassent, & hastas aut presgressissent aut heberas-
 sent, pellerent vi tamen hostem, debellatū iam rati, peruentūq; ad extremam aciem: tū COS,
 triariis, Consurgete nunc, inquit, integri aduersus fessos, memores patrię parentūq; & coniu-
 gum ac liberorum, memores COS, pro vestra victoria morte occubentis, Vbi triarii consur-
 rerunt integri resurgentes armis, noua ex improviso orta acies, receptis in interdalla or-
 dinum antepilanis, clamore sublato principia Latinorū perturbant, hastisq; ora feruente, pri-
 mo robore virorum casu, per alios manipulos velut inermes propē intracti euasere: tantaq; ca-
 de perripere cuneos, vt vix quartā partē relinquerent hostium, Samnites quoq; sub radici-
 bus montis procul instructi, prebuere terrorē Latinis, Ceterū inter omnes ciues fociosq; pre-
 cipua laus eius belli penes COSS, fuit, quorū alter omnes minas periculaq; ab diis superis in-
 ferisq; in se vni vertit: alter ea virtute eoq; consilio in prelio fuit, vt facile conueniret inter
 Romanos Latinosq; qui eius pugne memoriam posteris tradiderunt, vtriusq; partis T. Manli⁹
 dux fuisset, eius futuram fuisse haud dubie victoriā, Latini ex fuga se Minturnas cōtulerunt,
 castra secundū preliū capta, multiq; mortales ibi viuū oppressi, maxime Cāpani, Decii cor-
 pus ne eo die inueniretur, nox querentes oppressit: postero die inuentū inter maximā hostiū
 stragē cooperitū relis, funusq; cōpar morti celebrante Collega factū est, Illud adiciendū vide-
 tur, licere COS, Dictatoriq; & Pretori, cū legiones hostiū deuoueat, non vtriq; se, sed quem ve-
 lit ex legione Romana scriptū ciuem deuouere, si is homo, qui deuotus est moritur, probe fa-
 ctum videri: ni moritur, tū signū VII pedes altum aut maius in terrā defodi, & piaculū hosti-
 am cadi, Vbi illud signū defosum erit, eō magistratū Romanū de cedere fas nō esse, Sin aut
 sese deuouere voler sicuti Deci⁹ deuouit, ni moritur, neq; suū neq; publicū diuinū purē faciet,
 Qui sese deuouerit, Vulcano arma, siue cui alii diuo vouere voler, siue hostia, siue quo alio vo-
 ler, ius esto, Telo super quod stans COS, precatus est, hostē poriri fas non est: si portiarur, Mar-
 ti solitaurilibus piaculū fieri, Hac et si omnis diuini humaniq; moris memoria aboleuit, no-
 ua peregrinaq; omnia priscis ac patriis pręferendo, haud ab re duxi verbis quoq; ipsis vt tra-
 dita nūcupataq; sunt, referre, Romanis post prælium demum factum Samnites venisse sub-
 sidio, expectato euentu pugne, apud quosdam auctores inuenio, Latinis quoq; ab Lanuuio au-
 xilium, dum deliberando terunt tempus, victis demum ferri cōpūti: & cum iam portis pri-
 ma signa, & pars agminis esset egressa, nuncio allato de clade Latinorum cum cōuersis signis
 retro in urbem rediretur, Pretorem eorū nomine Milionitū dixisse ferūt, Pro paulula via ma-
 gnam mercedem Romanis esse soluendam, Qui Latinorū pugne superferant, multis itineri-
 bus dissipati, cū se in vnum cōglobassent, Vescia vrbs eis receptaculū fuit, Ibi in consiliis Nu-
 mistus Imperator eorū, affirmando communē ferē Martem bellī, vtrinq; aciem parī cade pro-
 strauisse: victorięq; nomen tantū penes Romanos esse, ceterā pro victis fortunā & illos ge-
 nere, sunt duo COSS, pretoria, alterū parricidio filii, alterū COS, deuori cade, trucidatum
 exercitū omnem, cesos hastatos principesq; stragē & ante signa & post signa factam, triarios
 postremo rem restituisse, Latinorū etsi pariter accitę copię sint, tū supplemento vel Latium
 propius esse vel Volscis q̄ Romam, Itaq; si videatur eis, se ex Latinis & ex Volscis populis
 iuuentute propere excita rediturū in festo exercitu Capuam esse: Romanosq; nihil tum min⁹
 q̄ prælium expectantes, necopinato aduentu perculsurum, Fallacibus literis circa Latium no-
 menq; Volscum missis, quia qui non interfuerunt pugne ad credendum temere faciliores es-
 tant, tumultuarius vndiq; exercitus raptim conscript⁹ conuenit, Huic agminī Torquat⁹
 COS, ad Trifanum inter Sinuessam Minturnasq; is locus est, occurrit, Priusq; castris locus
 caperet, sarcinis vtrinq; in aceruum coniectis, pugnatum debellatūq; est, Adeo enim acci-
 fa res sunt, vt Consuli victorem exercitum ad populandos agros eorum ducenti dederent se
 omnes Latini, deditioemq; eam Campani sequerentur, Latii Capuę agro multati, Latini⁹
 ager Priuernati addito agro: & Falernus, qui populi Campani fuerat, vtrūq; Vulturum flu-
 men plebi Romanę diuiditur: bipa in Latio iugera, ita vt dodrantem ex Priuernati comple-
 rent data: terna in Falerno, quadrantibus etiam pro longinquitate adiectis, Extra poenam
 fuere Latinorum Laurentes Campanorumq; equites, quia non descuerant, Cum Laurenti-
 bus renouari foedus iustum, renouaturq; ex eo quorannis post diem decimum, Latinarum,
 Equitibus, Campanis ciuitas data: monumentumq; vt esset, aneam tabulam in aede Castor-

ris Romę fixerunt, Vectigal quoq; eis Campanus populus iustus pēdere in singulos quot-
 annis (fuere autem mille & sexcenti) denarios nummos quadringenos quinquagenos, Ita
 bello gesto pecunias poenęq; pro cuiusq; merito persolutis, T. Manlius Romam rediit: cui ve-
 nienti seniores tantum obuiam exisse constat, iuuentutem & tunc & omni vita deinde auct-
 satam eum execratamq;. Antiaties in agrum Hostiensem, Ardeatem, Solonium incursionis fe-
 cerunt, Manlius COS, quia ipse per valetudinem id bellum exequi nequirit, Dictatorem L.
 Papyrium Crassum, qui tum forte erat Pretor, dixit: ab eo magister equitū L. Papyrius Cur-
 sor dictus, Nihil memorabile aduersus Antiaties ab Dictatore gestū est, cum aliquot menses
 statua in agro Anriati habuisset, Anno insigni victoria de tot ac tam potentib⁹ populis, ad
 hoc COSS, alterius nobili morte, alterius sicut truci, ita claro ad memoriā imperio, successe-
 re COSS T. Aemilius Mamerus, & P. Philo: neq; in similem materiam rerum, & ipsi aut sua-
 rum rerum aut partū in rep. magis q̄ patrię memores, Latinos ob iram agri amissi rebellan-
 tes, in campis Feneclanis fuderunt, castrisq; exuerunt, Ibi Publio, cuius ductū auspicioq; res
 gestę erant, in deditioem accipiente Latinos populos, quoq; ibi iuuentus cęsa erat, Aemili-
 us ad Pedum exercitū duxit, Pedanos tuebatur Tiburs, Pręnestin⁹, Veliternusq; populus: ve-
 nerant & ab Lanuuio Antioq; auxilia, Vbi cū preliis quidem superior Romanus esset, ad vr-
 bem ipsam Pedū, castraq; sociorū populorū, que vbi adiūta erant, dū integer labor restaret,
 bello infecto repente omisso COS, quia Collegę decretū triumphū audiuit, ipse quoq; trium-
 phi ante victoriā flagitator, Romā rediit, Qua cupiditate offensis Patribus, negantibusq; nū-
 si Peto capto aut dedito triumphū, hinc alienatus ab Senatu Aemilius, seditionis Tribunati
 bus similem deinde Consulatum gessit, nam neq; quoad fuit COS, criminari apud populum
 Patres destitit, Collega haudquaę aduersante: quia & ipse de plebe erat (materiam aut prębe-
 bat criminibus ager in Latino Falernoq; agro maligne plebi diuisus) & postq; Senatus finire
 imperiū COSS, cupiens, Dictatorem aduersus rebellantes Latinos dici, iussit: Aemilius, cui⁹
 tum sacces erant, Collegā Dictatorem dixit: ab eo magister equitum Iunius Brut⁹ dictus, Di-
 ctatura popularis, & orationib⁹ in Patres criminosis fuit: & quod tres leges secundissimas ple-
 bi, aduersas nobilitati tulit: vnam, vt plebiscita omnes Quiritēs tenerent: alteram, vt legum
 qua comitiis centuriis ferrentur, ante initum suffragium Patres auctores fierent: tertiam,
 vt alter vtrq; ex plebe, cum eō ventum sit, vt vtrumq; plebeium fieri liceret, Censor crearetur,
 Plus eo anno domi acceptum cladis ab COSS, ac Dictatore, q̄ ex victoria eorum bellicisq; re-
 bus foris auctum imperium Patres credebant, Anno insequenti L. Furio Camillo, C. Menio
 COSS, quo insigniti⁹ omnia res Aemilio superioris anni COS, exprobraretur, Pedum armis
 virisq; & omni vi expugnandum ac delendum Senatus fremit: coactiq; noui COSS, omnia
 buseam rem preuerit, proficiscuntur, Iam Latio is status erat rerum vt neq; bellum neq; pa-
 35 cum pati possent, Ad bellum opes deerant: pacem ob agri adempti dolorem aspernabantur,
 mediis consiliis standum videbatur, vt oppidis se tenerent, ne laceratus Roman⁹ causam bel-
 li haberet: & si cuius oppidi obsidio nunciata esset, vndiq; ex omnibus populis auxilium ob-
 sessis ferretur, Neque tamen nisi admodum a paucis populis Pedani adiuti sunt, Tiburtes
 Pręnestin⁹q; quorum ager propior erat, Pedum peruenere, Aricinos Lanuuiosq; & Veli-
 40 ternos Anriatibus Volscis se coniungentes, ad Asturę flumen Menius improviso adortus
 fudit, Camillus ad Pedum cum Tiburribus maxime valido exercitu, maiore mole, quanquā
 aque prospero euentu, pugnat, Tumultum maxime repentina inter preliū eruptio oppidano-
 rum fecit: in quos parte exercitus conuersa, Camillus non compulit solum eos intra moenia,
 sed eodem etiam die, cum ipsos auxiliaq; eorum perculisset, oppidum scalis cepit, Placuit in-
 45 de iam maiore conatu animoq;, ab vnius expugnatione vrbs ad perdomandum Latium vi-
 ctorem circumducere exercitum, Nec quieuerunt anteq; expugnando, aut in deditioem accipi-
 endo singulas vrbes, Latium omne subegere, Pręsidiis inde dispositis per recepta oppida, Ro-
 mam ad destinatū omnium consensu triumphum decessere, Additus triumpho honos, vt sta-
 tue equestres eis, rara illa ætate res, in foro ponerentur, Priusq; comitia in insequentem annū
 50 COSS, rogarent, Camillus de Latinis populis ad Senatū retulit, atq; ira differuit, Patres con-
 scripti, quod bello armisq; in Latio agendū fuit, id iam delm benignitate ac virtute militum
 ad finem venit: cęsi ad Pedū Asturamq; sunt exercitus hostium, oppida Latina omnia, & Ana-
 tium ex Volscis, aut vi capta aut recepta in deditioem, pręsidiis tenentur vestris, Reliqua
 consultatio est, quoniam rebellando sapius nos sollicitant, quoniam modo perpetua pace

quietos obtineamus. Dii immortales ita vos potentes huius consilii fecerunt, ut sit Latium, 55
deinde an non sit, in vestra manu posuerint. Itaque pacem vobis, quod ad Latinos attinet, pa-
rare in perpetuum vel sequendo vel ignoscendo potestis. Vultis crudeliter consulere in dedi-
tos victosque? licet delere omne Latium, vastas inde solitudines facere, unde sociali egregio ex-
ercitu per multa bella magna saepe vti estis. Vultis exemplo maiorem augere rem Roma-
nam, victos in civitatem accipiendo? materia crescendi per summam gloriam suppeditat. 60
Certe id firmissimum longe imperium est, quo obedientes gaudent. Sed maturato opus est,
quicquid statuerit placet. Tor populos inter spem metumque suspensos animi habetis, & ve-
stram itaque de eis curam quam primum absolui, & illorum animos, dum expectatione stupet,
seu poena seu beneficio praecipuari oportet. Nostrum enim fuit, efficere ut omnium rerum
vobis ad consulendum potestas esset: vestrum est decernere quid optimum vobis reique publi- 65
cae sit. Principes Senatus relationem Consulis de summa rerum laudare: sed cum aliorum
causa alia esset, ita expediri posse consilium dicere, ut pro merito cuiusque statueretur, si de sin-
gulis nominatim referrent populis. Relatum igitur de singulis decretisque. Lanuvinis ciuitas
data, sacraque sua reddita cum eo, ut ad elucosque Sospitae Iunonis communis Lanuvinis mu-
nicipiibus cum populo Romano esset. Aricini Nomentanisque & Pedani eodem iure, quo Lanu- 70
uini, in civitatem accepti. Thurculanis servata ciuitas quam habebant, crimenque rebellionis
a publica fraude in paucos autores versum. In Veliternos veteres ciues Romanos, quod to-
ties rebellassent, graviter saevitum & muri deieci, & Senatus inde abductus, iussisque trans Ti-
berim habitare: ut eius qui cis Tiberim deprehensus esset, usque ad mille passuum pondo cla-
rigatio esset: nec priusquam are perfoluto, is qui cepisset, extra vincula captum haberet. In agrum 75
Senatorum coloni missi, quibus ascriptis, speciem antiquae frequentiae Velitrae receperunt. Et
Antium nova colonia missa, cum eo ut Antiatibus permitteretur, si & ipsi ascribi coloni ve-
lent. Naues inde longe abactae, interdictumque mare Antiatum populo est, & ciuitas data. Ti-
buris Praenestinisque agro multati: neque ob recens tantum rebellionis commune cum aliis La-
tinis crimen, sed quod tacido imperii Romani cum Gallis gente offerata arma quondam con- 80
sociassent. Ceteris Latinis populis connubia commerciaque & consilia inter se ademerunt. Ca-
panis equitibus honoris causa, quia cum Latinis rebellare noluerunt. Fundanisque & Formia-
nis, quod per fines eorum ruta pacataque semper fuisset via, ciuitas sine suffragio data. Cuma-
nos Sueffalosque eiusdem iuris conditionisque, cuius Capuam esse placuit. Naues Antiatum
partim in naualia Romae subductae, partim incense: rostrisque eorum suggestum in foro extru- 85
ctum adornari placuit: rostraque id templum appellatum. C. Sulpitio Longo, P. Aelio Peto COSS.
cum omnia non opes magis Romanae, quam beneficiis parta gratia bona pace obtinerent, inter
Sidicinos Auruncosque bellum ortum. Auruncia a T. Manlio COSS. in dedicationem accepti, nisi
hinc deinde moverant, eo petendi auxilii ab Romanis causa iustior fuit, sed priusquam COSS. ab vr- 90
be iussisset enim Senatus defendi Auruncos exercitum educerent, fama affertur Auruncos
oppidum deseruisse, profugosque cum coniugibus ac liberis Sueffam commisisse: qua nunc
Aurunca appellata, moenia antiqua eorum, urbemque a Sidicinis deletam. Ob ea insensus Co- 95
sulibus Senatus, quorum cunctatione proditi socii essent. Dictatorem dici iussit. Dicitur C.
Claudius Regillensis magister equitum C. Claudium Hortatorem dixit. Religio inde in-
iecta de Dictatore: & cum Augures vitio creatum videri dixissent, Dictator magisterque equi-
tum se magistratu abdicarunt. Eo anno Minutia Vestalis suspecta primo propter mundiciorem 95
iusto cultum, insimulata deinde apud Pontifices ab indice seruo, cum decreto eorum iussa esset
sacris abstinere, familiamque in potestate habere, facto iudicio viva sub terra ad portam Collinam
dextra via strata de fossa Scelerato campo: credo ab incesto id ei loco nomen factum. Eodem anno
Q. Philo Praetor primus de plebe aduersante Sulpitio COSS. qui negabat rationem eius se ha- 100
biturum, est factus: Senatu cum in summis imperiis id non obtinisset, minus in Pretura intrudente.
Insequens annus L. Papyrio Crasso, C. Sone Duillio COSS. Aufonum magis nouo quam magno bello
fuit insignis. Ea gens Cales vrbe incolebat, Sidicinis finitimis arma coniunxerat, vnoque prelio
haud sane memorabili duorum populorum exercitus fuis propinquitate vrbi ad fugam proni 105
or, & in fuga ipsa turior fuit: nec tamen omnia eius belli cura Patribus, quia toties iam Sidici-
ni aut ipsi mouerant bellum, aut mouentibus auxilium tulerant, aut causa armorum fuerat.
Itaque omni ope annexi sunt ut maximum ea tempestate Imperatorem M. Valerium Coruinum
COS, quartum facerent, Collega additus Coruino M. Atrilius Regulus: & ne forte casu ex-

1 ratetur, petiti ab COSS. ut extra sortem Coruini ea provincia esset. Exercitu victore a super-
rioribus COSS. accepto, ad Cales, unde bellum ortum erat, profectus, cum hostes ab superioribus
etiam certaminis memoria pauidos clamore atque impetu primo fudisset, moenia ipsa ep-
pugnare est aggressus: & militum quidem is erat ardor, ut iam inde cum scalis succedere ad
5 multos vellet, euasurosque contenderent. Coruinus, quia id arduum factum erat, labere militum
potius quam periculo peragere inceptum voluit. Itaque & aggerem & vineas egit, turreseque muro
admoit: quartum usum forte oblata opportunitas praeuertit, namque M. Fabius captiuus Romano,
cum per negligentiam custodum festo die vinculis ruptis per murum inter opera Romano-
rum religata ad pinnam muri recte suspensus manibus se demisset, percussit Imperatorem
10 ut vino epulisque sopitos hostes aggrediretur: nec maiore certamine capti cum vrbe Aufones
sunt, quam acie fusi erant. Prada capta ingens est, praesidioque imposito Calibus, reducta Ro-
mam legiones. Consul ex Senatusconsulto triumphauit: & ne Atrilius expertus gloriae esset,
iussi ambo COSS. aduersus Sidicinos ducere exercitum. Dictatorem ante ex Senatuscon-
sulto comitorum habendorum causa dixerunt L. Aemilium Mamercum, is magistrum equi-
15 tum Q. Publum Philonem dixit. Dictatore comitia habente, COSS. creati sunt T. Veru-
rius, Sp. Posthumius. Etsi belli pars cum Sidicinis restabat, tamen ut beneficio preuenirent
desiderium plebis, de colonia deducenda Cales retulerunt: factoque Senatusconsulto ut duo mi-
lia quingenti homines eo scriberentur, tres viros coloniae deducenda, agroque diuidendo crea-
uerunt, Caesone Duillium, T. Quinrium, M. Fabium. Noui deinde COSS. a veteribus ex-
20 ercitu accepto, ingressi hostium fines, populando usque ad moenia atque urbem peruenierunt. Ibi
quia ingenti exercitu comparato, Sidicini & ipsi pro extrema spe dimicaturi enixe videban-
tur, & Samnium fama erat conciri ad bellum, Dictator ab Consulibus ex auctoritate Senatus
dictus P. Cornelius Rufinus, magister equitum M. Antonius. Religio deinde incesit vitio
eos creatos magistratuum se abdicauerunt. Et quia pestilentia insecuta est, velut omnibus eo
25 vitio contactis auspicis, res ad interregnum rediit. Ab interregno inuito per quintum demum
interregem M. Valerium Coruinum creati COSS. L. Cornelius iterum, & Gn. Domitius.
Transiit illis rebus fama Gallici belli pro tumultu valuit, ut Dictatorem dici placeret. Dicitur
M. Papyrius Crassus, & magister equitum P. Valerius Publicola. A quibus cum delectus in-
tentius quam aduersus finitima bella haberetur, exploratores missi attulerunt quicquam omnia a-
30 pud Gallos esse. Samnium quoque iam alterum annum turbati nouis consiliis suspectum erat,
eo ex agro Sidicino exercitus Romanus non est deductus. Ceterum Samnites bellum Ale-
xandri Epirensis in Lucanos traxit, qui duo populi aduersus Regem excursionem a Pasto fa-
cientem, signis collatis pugnaverunt. Eo certamine superior Alexander incertum qua fide
culturus, si perinde cetera processissent, pacem cum Romanis fecit. Eodem anno census actus,
35 nouique ciues censu, tribus propter eos addite, Metia & Scaptia: Censores addiderunt Q.
Philo, Sp. Posthumius. Romani facti Acerani lege ab L. Papyrio Praetore lata, qua ciuitas
sine suffragio data. Haec anno domi militiaeque gesta. Foedus insequens annus seu in tem-
poris calis, seu humana fraude fuit, M. Claudio Marcello, T. Valerio Consulibus, Flaccum Poti-
40 tumque varie in annalibus cognomen Consulibus inuenio, ceterum in eo parui refert, quid ve-
ri sit. Illud peruelim (nec omnes autores sunt) proditum falso esse venenis absumptos, quorum
mors infamem annum pestilentia fecerit, sicut proditur: tamen res ne cui autorum abrogau-
rim fidem, exponenda est. Cum primores ciuitatis similibus morbis eodemque ferme omnes
euentu morerentur, ancilla quaedam ad Q. Fabium Maximum Aedilem curulem indicaturam
se causam publicae pestis professam esse, si ab eo sibi fides data esset, haud futurum noxae indicia-
45 um. Fabius confestim rem ad Consules, Consules ad Senatum referunt, consensuque ordinis
fides indici data. Tum patefactum muliebri fraude ciuitatem premi: matronasque ea venena
coquere, & si se sequi extemplo velint, manifesto deprehendi posse. Secuti indicem & co-
quentes quosdam medicamenta, & recondita alia inuenierunt. Quibus in forum delatis, &
viginti matronis, apud quas deprehensa erant, per viatorem accitis, duae ex eis Cornelia
50 ac Sergia, patriciae utraque gentis, cum ea medicamenta salubria esse contenderent, ab consueta
te indice bibere iussae, ut se falsum cometatam arguerent, spatio ad colloquendum sumpto, cum
summoto populo in conspectu omnium rem ad ceteras retulissent, haud abnuentibus & illis bibere, ea
poto medicamento suamet ipsae fraude oes interierunt. Comprehense extemplo earum comites,
magnum numerum matronarum indicauerunt: ex quibus centum septuaginta damnatae. Neque de

veneficiis ante eam diem Romę questum est. Prodigii ea res loco habita, captisque magis
mentibus quam confeceratis similis visa. Itaque memoria ex annalibus repetita, in secessionibus
quondam plebis clauum ab Dictatore fixum, alienatasque discordia mentes hominum, eo pila
culo compotes sui fecisse: Dictatorem clauum figendi causa creati placuit. Creatus Cn. Quin-
tilius, magistrum equitum L. Valerium dixit: qui fixo clauo magistratu se abdicarunt. Crea-
ti COSS. L. Papyrius Crassus iterum, L. Plautius Venox. Cuius principio anni Legati ex Vol-
teis Fabraterni & Lucani Romam venerunt, orantes ut in fidem reciperentur: si à Samnitium
armis defensi essent, se sub imperio Populi Romani fideliter atque obedienter futuros. Missi
rum ab Senatu Legati, denunciatumque Samnitibus ut eorum populorum finibus vim absti-
nerent, valuitque ea legatio, non tam quia pacem volebant Samnites, quam quia nondum parati
erant ad bellum. Eodem anno Priuernas bellum initum, cuius focii Fundani, dux etiam Fu-
danus fuit Vitrubius Vaccus, vir non domi solum, sed etiam Romę clarus. Aedes fuere in
Palatio eius, quę Vacci prata diruto ædificio publicatque solo appellata. Aduersus hunc
vastantem effuse Setinum Norbanumque & Coranum agrum, L. Papyrius profectus,
haud procul castris eius confedit. Vitrubio nec ut vallo se teneret aduersus validiorem ho-
stem sana consistere mens, nec ut longius à castris dimicaret, animus suppetere. Vix tota ex-
tra portam castrorum explicata acie, fugam magis retro, quam prælium aut hostem spectante
milite, sine consilio, sine audacia depugnat: & ut leui momento, nec ambigue est victus, ita bre-
uitate ipsa loci, facilique receptu in tam propinqua castra, haud ægre militem à multa caede est
tutus: nec ferè quisquam in ipso certamine, pauci in turba fugę extreme, cum in castra rue-
rent, celsi: primisque tenebris Priuernum inde petitum agmine trepido, ut muris potius quam
vallo sese tutarentur. A Priuerno Plautius alter COS, persuastatis passim agris, prædaque ab-
acta, in agrum Fundanum exercitum inducit, ingredienti fines Senatus Fundanorum oc-
currit, negant se pro Vitrubio, sectamque eius securis precatum venisse, sed pro Fundano po-
pulo, quem extra culpam belli esse ipsum Vitrubium indicasse, cum receptaculum fugę Pri-
uernum habuerit, non patriam Fundos. Priuerni igitur hostes Po. Ro. quærendos persequē-
dosque esse, qui simul à Fundanis ac Romanis vtriusque patrię immemores defecerunt. Funda-
nis pacem esse, & animos Romanos, & gratam memoriam acceptę ciuitatis: orare se COS,
ut bellum ab innoxio populo abstineat: agros, urbem, corpora ipsorum, coniugumque ac libero-
rum suorum in potestate populi Romani esse futura. Ob quę collaudatis Fundanis, literisque
Romam missis in officio Fundanos esse, ad Priuerni COS, flexit iter. Prius animaduersum in
eos qui capita coniurationis fuerant, à COS. scribit Claudius ad trecentos quinquaginta ex
coniuratis vincidos Romam missos: eamque deditiorem ab Senatu non acceptam, quod egen-
tium atque humilium poenam defungi velle Fundanum populum cęuerint. Priuernum duo-
bus consularibus exercitibus cum obsideretur, alter COS, comitorum causa Romam reuo-
catus. Carceres eo anno in circo primum statuti. Nondum perfunctis cura Priuernatis bel-
li, tumultus Gallici fama atrox inuasit, haud ferè vnquam neglecta Patribus. Exemplo igitur
COSS. noui L. Aemilius Mamercus, & Cn. Plautius eo ipso die Cal. Quintil. quo magis-
tratus inierit, comparate inter se prouincias iussi: & Mamercus, cui Gallicum bellum euene-
rat, scribere exercitum sine vlla vacationis venia: quin opificum quoque vulgus, & sellularii, mi-
nime militiæ idoneum genus, excitari dicuntur: Veiosque ingens exercitus contractus, ut inde
obuiam Gallis iretur, longius discedi, ne alio itinere hostis falleret ad urbem incedens, non pla-
cuit. Paucos deinde post dies satis explorata temporis eius quiete, à Gallis Priuerni omnino
conuersa vis. Duplex inde fama est: alii vi captam urbem, Vitrubiumque viuum in potestate
venisse: alii priusquam vltima adhiberetur vis, ipsum se in deditiorem Consulibus caduceum
præferentis permisisse, autores sunt: Vitrubiumque ab suis traditum, Senatus de Vitrubio
Priuernatibusque consultus, Consulem Plautium, dirutis Priuerni muris, præsidioque valido im-
posito, ad triumphum accessit: Vitrubium in carcerem asseruari iussit quoad COS, redisset,
tum verberatum necari: tum aedes eius, quę essent in Palatio, dirutas, bona Semoni Iano
censuerunt consecranda: quodque artis ex eis redactum est, ex eo aenei orbis facti, positi in sacello Se-
monis Iani aduersus adem Quirini. De Senatu Priuernati ita decretum, ut qui Senator Pri-
uerni post defectionem ab Romanis mansisset, trans Tiberim eadem lege, qua Veliterni habi-
taret. His ita decretis, usque ad triumphum Plautii silentium de Priuernatibus fuit: post tri-
umphum COS. necato Vitrubio, fociusque eius noxę, apud fatiatos iam supplicii nocentium

tutam mentionem de Priuernatibus, ratus, Quonia defectionis autores, inquit, meritas poenas
& ab diis immortalibus, & à vobis habebit P. C. quid placet de innoxia multitudinē fieri? Equi-
dem et si meę partes exquirendę magis sententię quàm dandę sunt, tamen cum videami
Priuernates vicinos Samnitibus esse, unde nunc nobis incertissima pax est, quàm minimum
irarum inter nos illosque relinquere velim. Cum ipsa per se res anceps esset, prout cuiusque inge-
nium erat, atrocius mitiusve suadetibus, tum incertiora omnia vnus ex Priuernatibus, Legatis
fecit, magis conditionis in qua natus esset, quàm præsentis necessitatis memor: qui interro-
gatus à quodam tristioris sententię autore, Quam poenam meritis Priuernates censeret? Eam
inquit, quam merentur qui se libertate dignos censent. Cuius cum feroci responsio infestior
res factos videret Consul eos qui ante Priuernatium causam impugnabāt, ut ipse benigna
interrogatione mitius responsum eliceret, Quid, si poenam (inquit) remittimus vobis, qua-
lem nos pacem vobiscum habituros speremus? Si bonam dederitis, inquit, & fidam & per-
pecuam: si malam, haud diuturnam. Tum vero minari, nec id ambigue Priuernatem quidam,
& illis vocibus ad rebellandum incitari pacatos populos: pars melior Senatus ad meliora re-
sponsa trahere, & dicere, viri & liberi vocem auditam, an credi posse vllum populum, aut
hominem denique in ea conditione, cuius eum poeniteat, diutius quàm necesse sit mansu-
rum: sibi pacem esse fidam, vbi voluntarii pacati sunt: neque eo loco, vbi seruitutem esse ve-
lint, fidem sperandam esse. In hanc sententiam maxime Consul ipse inclinauit animos: idē-
dem ad principes sententiarum Cōsulares, uti exaudiri posset à pluribus, dicēdo, Eos de-
Senatu causam obtinere, & ex autoritate Patrum latam ad populum est ut Priuernatibus
ciuitas daretur. Eodē anno Anxur trecenti in coloniam missi sunt, bina iugera agrum ac-
ceperunt. Secutus est annus nulla re belli domive insignis, P. Plautio Proculo, P. Cornelio
Scapula Consulibus: præterquam quod Fregellas (Signinorum is ager, deinde Volcorum
fuerat) colonia deducta, & populo visceratio data à M. Flauio in funere matris. Erant qui
per speciem honorandę parentis meritam mercedem populo solutam interpretarentur: quod
eum die dicta ab Aedilibus crimine stupratię matris familię absoluisset. Data visceratio ita
præteritam iudicii gratiam, honoris etiam causa fuit: Tribunatusque plebis proximis comi-
tiis abiens petentibus præfertur. Palapolis fuit haud procul inde, vbi nunc Neapolis sita est
duabus urbibus populus idem habitabat: Cumis erāt oriundi, Cumani Chalcidę Euboicę
originem trahunt. Classe, qua aduecti ab domo fuerant, multum in ora maris eius quod ac-
colunt, potuere. Primo in insulas Ænariam & Pithecusas egressi, deinde in continentem at-
si sedes transferre. Hac ciuitas tum suis viribus, tum Samnitium infida aduersus Roma-
nos societate freta, siue pestilentia, quę Romanam urbem adorta nunciabatur, fidens, mul-
ta hostilia aduersus Romanos agrum Campanum Falernumque incolentes fecit. Igitur L.
Cornelio Lentulo, P. Philone iterum Consulibus, Fecialibus Palapolin ad res repetendas mis-
sis, cum relatum esset à Gracis, gente lingua magis strenua quàm factis, ferox responsum,
ex autoritate Patrum Populus Palapolitanis bellum fieri iussit. Inter Consules prouincias
comparatis, bello Graci persequendi Publio euenerunt: Cornelius altero exercitu Samniti-
bus, si quæ se mouerent, oppositus. Fama autem erat defectioni Campanorum imminentes
admoruos castra, ibi optimum visum Cornelio statua habere. Ab utroque Consule exi-
guam spem pacis cum Samnitibus esse certior fit Senatus. Publius duo millia Nolatorum mi-
litum, & quatuor Samnitium (magis Nolanis cogentibus, quàm voluntate Græcorum re-
cepta) Palapolin miserat. Romę compertum est delectum indictum à magistratibus, vni-
uersum Samnium erectum, ac vicinos populos, Priuernatem Fundanumque & Formianum
haud ambigue sollicitari. Ob hæc cum Legatos mitti placuisset prius ad Samnites quàm
bellum fieret, responsum redditur à Samnitibus ferox. Vltro incusabant iniurias Romano-
rum, neque eo negligētius ea quę ipsis obicerentur, purgabāt, haud vilo publico consilio auxi-
lioue iuuari Græcos, nec Fundanum Formianumve à se sollicitatos: quinpe minime poeni-
tere se virum suarum, si bellum placeat, ceterum non posse dissimulare, ægre pati ciuita-
tem Samnitium, quod Fregellas ex Volcis captas dirutasque à se restituerit Romanus Po-
pulus, coloniamque in Samnitium agro impouerit, quam coloni eorum Fregellas appellerent
eam se contumeliam iniuriamque, nisi sibi ab iis qui fecerint, dematur, ipsos omni vi depulso-
ros esse. Cum Romanus Legatus ad discipandum eos ad communes socios atque amicos

Vocaret. Quid perplexe agimus inquit: nostra certamina Romani, non verba Legatorum, 55
 nec hominum quisquam disceptator, sed campus Campanus, in quo concurrendus est, & arma,
 & communis Mars belli decernet. Proinde inter Capuam Sueffulamque castra castris con-
 feramus: & Samnis Romanis ne Imperio Italiam regat, decernamus. Legati Romanorum
 cum se non quò hostis vocasset, sed quò Imperatores sui duxissent, iuros esse respondissent,
 iam Publius inter Palæpolin Neapolinque loco opportune capto, diremerat hostibus socie- 60
 tatem auxilii mutui: qua ut quisque locus premeretur, inter se viserant. Itaque cum & comi-
 tiorum dies instaret, & Publium imminentem hostium muris auocari ab spe capiende in
 dies vrbis, haud è republica esset, actum cum Tribunis est ad populum ferrent, ut cū P. Phi-
 lo Consulari abisset, Proconsul rem gereret quoad debellatum cum Græcis esset. L. Corne- 65
 lius, quia ne cum quidem in Samnium iam ingressum reuocari ab imperu belli placebat, li-
 zera missa, ut Dictatorem comitiorum causa diceret, Dixit M. Claudium Marcellum, ab eo
 magister equitum dictus Sp. Posthumius. Nec tamen ab Dictatore comitia sunt habita,
 quia vitio ne creatus esset, in discussione venit. Consulti Augures, vitiosum videri Dicta-
 torem pronunciauerunt. Eam rem Tribuni suspectam infamemque criminando fecerunt. Nā 70
 neque facile fuisse id vitium nosci, cum COS, oriente nocte silentio diceret Dictatorem: neque
 ab COS, cuiquam publice priuatiunde de ea rescriptum esse: nec quenquam mortalium ex-
 tate, qui se vidisse aut audiuisset quid dicat, quod auspiciū dirimeret: neque Augures diuina-
 re Romæ sedentes potuisse, quid in castris Consuli vitii euenisset, cui non apparere, quòd
 plebeius Dictator sit dictus, id vitium Auguribus visum: Hæc aliaque ab Tribunis nequicquam 75
 factata, tamen ad interregnum res redit: dilatisque alia atque alia causa comitiis, quartuldecim
 mus demum Interrex Lucius Æmilius COS, creat C. Petilium, Lucium Papyrium Mugila-
 num, Cursores in aliis annalibus inuenio. Eodè anno Alexandriam in Ægypto proditiū
 conditam, Alexandrumque Epeiri Regē ab exule Lucano interfectum sortes Dodonæi Iouis
 euentu affirmasse. Accito ab Tarentinis in Italiam data dictio erat, Caueret Acherusiam
 aquam, Pandosiamque vrbem: ibi fati eius terminum dari: eoque ocyus transmisit in Italiam, 80
 ut quàm maxime procul abesset vrbe Pandosia in Epeiro, & Acheronte amni: quem ex Mo-
 losside fluentem in stagna inferna accipit. Theprotus sinus. Cæterum (ut fermè fugiendo
 in media fata ruitur) cum sæpe Brutias Lucanasque legiones fudisset, Heracleam Tarentino-
 rum coloniam, Consentiam ex Lucanis, Sipontumque Brutiorum coloniam Acerinam, alias
 inde Messapiorum & Lucanorum cepisset vrbes, & trecentas familias illustres in Epeirum, 85
 quas obsidum numero haberet, misisset, haud procul Pandosia vrbe imminente Lucanis ac
 Brutis finibus, treis tumulos aliquantum inter se distantes insedit: ex quibus incurfiones
 in omnem partem agri hostilis faceret, & ducentos fermè Lucanorum exules circa se pro-
 dis habebat, ut pleræque eius generis ingenia sunt, cum fortuna mutabilem gerentes fidem:
 Ambres continui campis omnibus inundantes, cum interclusissent trifariam exercitum à 90
 mutuo inter se auxilio, duo præsidia, quæ sine Rege erant, improuiso hostium aduentu opa-
 primuntur: deletisque eis, ad ipsius obsidionem omnes conuersi, Inde ab Lucanis exulibus ad
 suos nuntii missi sunt, pactoque reditu promissum est Regem aut viuum aut mortuum in
 potestatem daturus. Cæterum cum delectis ipse egregium facinus ausus, per medios erum-
 pit hostes, & ducem Lucanorum cominus congressum obruncat: contrahensque suos ex fu- 95
 ga palatos peruenit ad amnem ruinis recentibus pontis, quem vis aquæ abstulerat, indicant
 rem iter: quem cum incerto vado transiret agmen, sessus metu ac labore miles, increpans no-
 men abominandū fluminis, Iure Acherus vocaris, inquit. Quod vbi ad aures accidit Re-
 gis, adiecit extemplo animum fati suis, substititque dubius an transiret. Tum Sorinius mi-
 nister ex regis pueris, Quid in tanto discrimine periculi cunctaretur, interrogans, indicat 100
 Lucanos insidiis querere locum. Quos vbi respexit Rex procul grege facto venientes, strin-
 git gladium, & per medium amnem transmittit equum. iamque in vadum egressum, emi-
 nus veruto Lucanus exul transfigit, lapsum inde cum inhaerente telo corpus exanime de-
 tulit amnis in hostium præsidia, ibi sæda laceratio corporis facta, namque præciso medio, par-
 tem Consentiam misere, pars ipsis retenta ad ludibrium: quæ cum faculis saxisque procul in- 105
 cesseretur, mulier vna ultra humanarum irarum fidem sæuienti turbæ immista, ut parum-
 per sustinerent precata, flens ait, Virum sibi liberosque captos apud hostes esse, sperare corpo-
 re regio utcunque multato se suos redempturam. In finis lacerationi fuit: sepulcrumque Con-

sentia: quod membrorum reliquum fuit, cura mulieris vnius, ossaque Metapontum ad ho-
 stes remissa, inde Epeirum deuecta ad Cleopatram vxorem fororemque Olympiadem: qua-
 rum mater magni Alexandri altera, soror altera fuit. Hæc de Alexandri Epeirensis tristi
 euentu, quanquam Romano bello fortuna eum abstulit: tamen quia in Italia bella gessit,
 paucis dixisse satis sit. Eodè anno lectisternium Romæ quinto post conditam vrbem is-
 dem, quibus antè, placandis habitus est diis. Noui deinde Consules iussu populi cum mi-
 sissent qui indicerent Samnitibus bellum, ipsi maiore conatu quam aduersus Græcos curi-
 cta parabant, & alia noua, nihil tum animo tale agitantibus acceperunt auxilia: Lucani
 atque Apuli, quibus gentibus nihil ad eam diem cum Romano populo fuerat, in fidem ve-
 nerunt, arma virosque ad bellum pollicentes, federe ergo in amicitiam accepti. Eodè tem-
 pore etiam in Samnio res prospere gesta: tria oppida in potestatem venerunt, Alife, Callife,
 Ruffrium. Alifanusque ager primo aduentu Consulum longe lateque est peruastatus. Hoc
 bello tam prospere commisso, alteri quoque bello, quo Græci obsidebantur, iam finis ade-
 rat. Nam præterquam quòd interseptis munimentis hostium pars parti abscessa erat, fedio-
 ra aliquanto intra muros iis, quibus hostis territabat, patiebantur: & velut capti à suis
 metipsis præsidii, indigna iam liberis quoque ac coniugibus, & que captarum vrbium ex-
 trema sunt, patiebantur. Itaque cum & à Tarento & à Samnitibus fama esset nota auxilia
 ventura, Samnitium plusquam vellent intra moenia esse rebantur. Tarentinorum iuuentu-
 rem Græci Græcos haud minus per quos Samniti Nolanoque, quam ut Romanis hostibus
 resisterent, expectabant. Postremo leuissimum malorum deditio ad Romanos visa, Charilaus
 & Nymphius principes ciuitatis, communicato inter se consilio partes ad rem agendi
 dam diuisere, ut alter ad Imperatorem Romanorum transfugeret, alter subfisteret ad præ-
 bendam opportunam consilio vrbem. Charilaus fuit, qui ad P. Philonem venit: & quod
 bonum faustum felixque Palapolitanis, populoque Romano esset, tradere se ait moenia statuis-
 se. Eo facto vtrum ab se prodita an seruata patria videatur, in fide Romana positum esse:
 sibi priuatim nec pacisci quicquam nec petere: publice petere quam pacisci magis, ut si sit
 cessisset inceprum, cogitare populus Romanus potius cum quanto studio periculoque re-
 ditum in amicitiam suam esset, quam qua stultitia & temeritate de officio decessum, Cola-
 laudatus ab Imperatore, tria milia militum ad occupandam eam partem vrbis, quam Sa-
 mnites insidebant, accepit: præsidio ei L. Quintius Tribunus militum præpositus. Eodè
 tempore & Nymphius prætorum Samnitium arte aggressus perpulerat, ut, quoniã omnis
 Romanus exercitus, aut circa Palapolin, aut in Samnio esset, sineret se classe circumuehi ad
 Romanum agrum, non oram modo maris, sed ipsi vrbis propinqua loca depopularum:
 sed ut falleret, nocte proficiscendum esse, extemploque naues deducendas. Quod quo maru-
 rius fieret, omnis iuuentus Samnitium præter necessarium vrbis præsidium ad littus mis-
 sa. Vbi dum Nymphius in tenebris, & multitudine semetipsam impediens, sedulo aliis
 alia imperia turbans terit tempus, Charilaus ex composito ab sociis in vrbem receptus,
 cum summa vrbis Romano milite impleisset, tolli clamorem iussit: ad quem Græci signo
 accepto à principibus, qui euerunt: Nolani per auersam partem vrbis via Nolam ferente effu-
 giunt. Samnitibus exclusis ab vrbe, ut expeditior in præsentia fuga, ita fedior, postquam
 periculo euaserunt, visa: quippe qui inermes nulla rerum suarum non relicta inter hostes, ludia-
 brium non externis modo, sed etiam popularibus, spoliati atque egenes domos rediere.
 Haud ignarus opinionis alterius, qua hæc proditio ab Samnitibus facta traditur, cum au-
 toribus hoc dedi, quibus dignius credi est: tum fedus Neapolitanum (eò enim deinde
 45 summa rei Græcorum venit) similis vero facit ipsos in amicitiam redisse. Publio trium-
 phus decretus, quòd satis credebatur obsidione domitos hostes in fidem venisse. Duo sin-
 gularia hæc ei viro primum contingere, prorogatio imperii non antè in villo facta, & acto
 honore triumphus. Aliud subinde bellum cum alterius ora Græcis exortum. Namque cum
 Tarentini rem Palapolitanam vana spe auxilii aliquandiu sustinuisent, postquam Roma-
 nos vrbe peritos acceperunt, velut destituti, ac non qui ipsi destituisent, increpare Palapoli-
 tanos: ira atque inuidia in Romanos fure re, eo etiam, quòd Lucanos & Apulos (namque
 vtraque eo anno societas cepta est) in fidem populi Romani venisse allatum est: quippe
 propemodum peruentum ad se esse: iamque in eo rem fore, ut Romani aut hostes aut do-
 mini habendi sint. discrimen profecto rerum suarum in bello Samnitium euentusque eius

verti: eam solam gentem restare, nec eam ipsam satis validam, quando Lucanus defece- 55
 rit: quem reuocari adhuc impelliq; ad abolendam societatem Romanam posse, si qua ars
 ferendis discordiis adhibeatur. Hæc consilia cum apud cupidos rerum nouandarum va-
 luissent, ex iuuentute quidam Lucanorum precio acciti, clari magis inter populares quam
 honesti, inter se multati ipsi virgis, cum corpora nuda intulissent in ciuium ceterum, vo-
 ciferati sunt, se, quod castra Romana ingredi ausi essent, à COS. virgis casos, ac propè fe- 60
 curi percussos esse. Deformis suapte natura res, cum speciem iniuriæ magis quam doli
 præ se ferret, concitati homines cogunt clamore suo magistratus Senatum vocare: & alii
 circumstantes consilium bellum in Romanos poscunt: alii ad concitandam in arma multi-
 tudinem agrestium discurreunt, tumultuq; etiam sanos consternante animos, decernitur
 vt societas cum Samnitibus renouaretur, Legariq; ad eam rem mittantur. Repentina res, 65
 quia quam causam nullam, tam ne fidem quidem habebat. Coacti à Samnitibus obfides
 dare, & præsidia in loca munita accipere, cæci fraude & ira nihil recusarunt. Dilucere de-
 inde breui fraus coepit, postquam criminum falsorum autores Tarentum commigrauerunt:
 sed amissa omni de se potestate, nihil vltra, quam vt poeniteret frustra, restabat. Eo an- 70
 no plebi Romana velut aliud initium libertatis factum est, quod neci deserunt. Mura-
 rum autem ius ob vnius sceneratoris simul libidinem, simul crudelitatem insignem. L. Pa-
 pyrius is fuit: cui cum Senatusconsulto Publius ob æs alienum paternum nexum dedisset
 quem ætas formaq; ad misericordiam elicere poterant, ad libidinem & contumeliam
 animum accenderunt: & florem ætatis eius fructum aduenturum crediti rarus, primo per- 75
 licere adulescentem sermone incepto est conatus: deinde postquam aspernabantur flagiti-
 um aures, minis territare, atque identidem admonere fortuna: postremo cum ingenuita-
 tis magis quam præsentis conditionis memorem videret, nudari iubet, verberaq; affer-
 ri. Quibus laceratus iuuenis, cum se in publicum proripuisse, libidinem crudelitatemq;
 conquerens sceneratoris, ingens vis hominum cum ætatis miseratione atque indignitate
 iniuriæ accensa, tum suæ conditionis, liberumq; suorum respectu, in forum atque inde 80
 agmine facto ad curiam concurrit. Et cum COSS. tumultu repentino coacti Senatum vo-
 carent, introeuntibus in curiam Patribus, laceratum iuuenis tergum procumbentes ad sin-
 gulorum pedes ostentabant. Victum eo die ob impotentem iniuriam vnius ingens vincu-
 lum fidei: iussiq; COSS. ferre ad populum, Nequis, nisi qui noxam meruisset, donec poe- 85
 nam lueret, in compedibus aut in neruo teneretur: pecuniæ creditæ bona debitoris, nõ cor-
 pus obnoxium esset. Itaque nexi soluti: cautumq; in posterum, ne necerentur. Eodem an-
 no cum satis per seipsum Samnitium bellum, & defectio repens Lucanorum, autoresq; de-
 fectionis Tarentini sollicitos haberent Patres, accessit vt & Vestinus populus Samnitibus
 sese coniungeret. Quæ res, sicut eo anno sermonibus magis passim hominum iactata, q̄ in
 publico vilo concilio est, ita insequentis anni COSS. L. Furio Camillo iterum, Iunio Bruto 90
 Scæpe, nulla prior potiorq; vis est, de qua ad Senatû referret, & quanquã noua res erat, ta-
 men tanta cura Patres incescit, vt pariter eam susceptam neglectamq; timerent: ne aut im-
 punitas eorum lasciuia superbiaq;, aut bello poenæ expetitæ meru propinquo atque ira, con-
 cirent finitimos populos, Et erat genus omne abunde bello Samnitibus par: Marsi, Peli- 95
 gniq;, & Marrucini, quos si Vestinus attingeret, omnes habendos hostes. Vicit tamen pars,
 quæ in præsentia videri potuit maioris animi quam consilii: sed euentus docuit fortes for-
 tunam iuuare. Bellum ex autoritate Patrum populus aduersus Vestinos iussit: prouincia
 ea Bruto, Samnium Camillo sorte euenit. Exercitus vtroq; ducti: & cura tuendorum finiti-
 hos hostes prohibiti coniungere arma. Ceterum alterum COS. L. Furium, cui maior moles re-
 rum imposita erat, morbo graui implicitum, fortuna bello subtraxit, iussusq; Dictatorè die 100
 cere rei gerendæ causa, longe clarissimum bello ea tempestate dixit L. Papyrium Cursorem:
 à quo Q. Fabius Maximus Rutilianus magister equitum est dictus: par nobile rebus in eo
 magistratu gestis: discordia tamen, qua propè ad vltimum dimicationis ventum est, nobili-
 us. Ab altero COS. in Vestinis multiplex bellum, nec vsq; vario euentu gestum est, nam
 & peruastauit agros: & populando atq; vtendo tecta hostium fataq;, in aciem inuitos ex- 105
 traxit: & ita prælio vno accidit Vestinorum res (chaudquaq; tamen incruento milite suo)
 vt non in castra solum refugerent hostes, sed iam ne vallo quidem ac fossis freri dilabe-
 rentur in oppida, situ vrbium mœnibusq; se defensuri. Postremo oppida quoq; vi expu-

gnare adortus. Primo Cutinam ingenti ardore militum, aut vulnerum ira, (quod haud
 ferè quisquam integer prælio excefferat) scalis cepit: deinde Cingiliam, vtriusque vrbis
 prædam militibus, quod eos neque portæ, neque muri hostium arcuerant, concessit. In Sa-
 mnium incertis itum auspiciis est, cuius rei vitium non in belli euentum, quod prospere
 5 gestum est, sed in rabiem atque iras Imperatorum vertitur. Naphæ Papyrius Dictator à
 pullatio monitus, cum ad auspicium reperendum Romam proficisceretur, magistro equi-
 rum denunciauit vt sese loco teneret, neu absente se cum hoste manum consereret. Fabi-
 us cum post profectionem Dictatoris per exploratores comperisset, perinde omnia solu-
 ta apud hostes, ac si nemo Romanus in Samnio esset: seu feroc adulescens indignitate ac-
 10 census, quod omnia in Dictatore viderentur reposita esse: seu occasione bene gerendæ rei
 inductus, exercitu inducto paratoq;, profectus ad Imbrinium (ita vocant locum) acie
 cum Samnitibus confligit. Ea fortuna pugnae fuit, vt nihil relictum sit, quo, si astuisset Di-
 ctator, res melius geri potuerit: non dux militi, non miles duci defuit. Eques etiam, auto-
 re L. Cominio Tribuno militum, qui aliquoties impetu capto perumpere non poterat
 15 hostium agmen, detraxit frenos equis: atque ita concitatos calcaribus permisit, vt iustine-
 re eos nulla vis posset. Per arma, per viros late stragem dedere. Secutus pedes imperum e-
 quitum turbatis hostibus intulit signa. Viginti millia hostium cæsa eo die traduntur.
 Autores habeo, bis cum hoste signa collata Dictatore absente, bis rem egregie gestam.
 Apud antiquissimos scriptores vna hæc pugna inuenitur. In quibusdam annalibus tota
 20 res prætermissa est. Magister equitum, vt ex tanta cæde multis potitus spoliis, congesta
 in ingentem æcerum hostilia arma, subdito igne concrematis: seu votum id Deorum cui-
 piam fuit: seu credere libet Fabio auctori, eo factum, ne suæ gloriæ fructum Dictator ca-
 peret, nomenq; ibi scriberet, aut spolia in triumpho ferret. Literæ quoque de re prospere
 gesta ad Senatû, non ad Dictatorem missæ, argumentum fuere minime cum eo commu-
 25 nicantis laudes. Ita certe Dictator id factum accepit, vt lætis alis victoria parta præ se fer-
 ret iram tristitiamq;: missosq; repente Senatu se ex curia proripuit. Tum vero non Samni-
 trium magis legiones, quam maiestatem Dictatoriam & disciplinam militarem à magi-
 stro equitum victam & enersam dictans, si illi impune spretum imperium fuisset. Itaque
 plenus minarum iræq;, profectus in castra cum maximis itineribus isset, non tamen præ-
 30 uenire famam aduentus sui potuit. Præcurrerant enim ab vrbe, qui nunciarent Dictato-
 rem audire poenæ venire, alternis penè verbis T. Manlii facta laudantem. Fabius extem-
 plo concione aduocata, obtestatus milites est, vt qua virtute rempublicam ab infestissimis
 hostibus defendissent, eadem se, cuius ductu auspicioq; vicissent, ab impotentis crudelitatis
 Dictatoris tutarentur: venire antentem inuidia, irarum virtuti alienæ felicitatiq; futere
 35 quod se absente respublica gesta egregie esset: malle, si mutare fortunam posset, apud Sa-
 mnites, quam Romanos victoriam esse: Imperium Dictaturæ spretum dolere, tanq; non eadem
 mente pugnari vetuerit, qua pugnatum doleat, & tunc inuidia impedite virtutem alie-
 nam voluisse, cupidissimisq; ablaturum arma fuisse militibus, ne absente moueri pos-
 sent: & nunc id furere, id ægre pati, quod sine L. Papyrio non inermes, non manci milites
 40 fuerint: quod se Quintum Fabii magistrum equitum duxerit, ac non accensum Dictato-
 ris. Quid illum facturum fuisse, si (quod belli casus ferunt, Marsq; communis) aduersa
 pugna euenisset: qui sibi deuictis hostibus, respublica bene gesta, ita vt non ab illo vnico
 duce melius geri potuerit, supplicium magistro equitum, & tunc victori mimeretur. Neque
 illum magistro equitum infestiorum quam Tribunis militum, quam Centurionibus, quam
 45 militibus esse: si possit, in omnes sauiturum fuisse: quia id nequeat, in vnum sauire: & iam
 inuidiam tanquam ignem summa petere, in caput consilii, in ducem incurere. Si se simul
 cum gloria rei gestæ extinxisset, tunc victorem velut in capto exercitu dominantem,
 quicquid licuerit in magistro equitum, in militibus ausurum, proinde adessent in sua cau-
 sa omnium libertati. Si consensum exercitus etidem, qui in prælio fuerit, in tuenda vi-
 50 ctoria videat, & salutem vnius omnibus curæ esse, inclinaturum ad clementerem senten-
 tiam animum, postremo se vitam fortunamq; suas illorum fidei virtutiq; permittere. Cla-
 mor è tora concione ortus, vt i botum animum haberet, neminem illi vim allaturum sal-
 uis legionibus Romanis. Haud multo post Dictator aduenit, classicoq; extemplo ad con-
 cionem aduocauit. Tum silentio facto, præco Quintum Fabium magistrum equitum ci-

tauit. Qui simul ex inferiore loco ad tribunal accessit, tum Dictator, Quæro, inquit, de te
 55 Quinte Fabi, cum summum Imperium Dictatoris sit, parcantq; ei Consules regia, pote-
 stas, Prætoresq; iisdem auspiciis quibus COSS. creati, æquum censeas necne magistrum
 equitum dicto audierem esse? Itemq; illud interrogo, Cum me incertis auspiciis profectum
 ab domo scirem, vtrum mihi turbatis religionibus respublica in discrimen committenda
 fuerit: an auspicia repetenda, nequid dubiis diis agere? Simul illud, Quæ Dictatori religio
 60 impedimento ad rem gerendam fuerit, num ea magister equitum solutus ac liber potue-
 rit esse? Sed quid ego hæc interrogo? cum, si ego tacitus abissem, tamen tibi ad voluntatis
 interpretationem meæ dirigenda tua sententia fuerit. Quin tu respondeas, veterim ne
 te quicquam rei me absente agere? veterim ne signa cum hostibus conferre? quo tu impe-
 65 plimeo spreto, incertis auspiciis, turbatis religionibus, aduersus morem militarem disci-
 plinamq; maiorum, & numen deorum ausus es cum hoste confligere? Ad hæc quæ interro-
 gatus es, responde: extra ea caue vocem emittas, Accede licitor accede. Aduersus quæ singu-
 la Quinto Fabio cum respondere haud facile esset, & nunc quereretur accusatorem eun-
 dem capitis sui ac iudicem esse, modo vitam sibi eripi citius quam gloriam rerum gesta-
 70 rum posse vociferaretur, purgaretq; se inuicem atque vltro accusaret, tunc Papyrius redin-
 tegræ iræ spoliari magistrum equitum, ac virgas & secures expediri iussit. Fabius fidem mi-
 litum implorans, lacerantibus vestem licitoribus, ad triarios tumultum iam in concionem
 miscntes sese recepit. Inde clamor per totam concionem est perlatus: alibi preces, alibi mi-
 næ audiebantur. Qui proximi forte tribunali steterant, quia subiecti oculis Imperatoris
 noscitari poterant, orabant vt parceret magistro equitum, neu cum eo exercitum damna-
 75 ret: extrema concio, & circa Fabium globus increpabant inclementem Dictatorem, nec
 procul seditione aberant: ne tribunal quidem satis quietum erat. Legati circumstantes sel-
 lam, orabant vt rem in posterum diem differret: & iræ suæ spatium, & consilio tempus da-
 ret: satis castigatam adolescentiam Fabii esse, satis deformatam victoriam, ne ad extremum
 finem supplicii tenderet: neu vnico iuueni, neu patri eius clarissimo viro, neu Fabiæ gen-
 80 ti eam inureret ignominiam. Cum parum precibus, parum causâ proficerent, intruere sa-
 uientem concionem iubebant: ita iritatis militum animis subdere ignem ac materiam se-
 ditioni, non esse ætatis non prudentiæ eius: neminem id Quinto Fabio poenam depre-
 canti suam vitio versurum, sed Dictatori, si occæcatus irâ infestam multitudinem in se
 prauo certamine mouisset. Postremo ne id se gratiæ dare Q. Fabii crederet, se iniurandum
 85 dare paratos esse, non videri è republica in Fabium eo tempore animaduerti. His vocibus
 cum in se magis concitarent Dictatorem, quam magistro equitum placarent, iussit de tri-
 bunalî descendere Legati, & silentio nequicquam per præconem tentato, præstrepi ac
 tumultu nec ipsius Dictatoris, nec apparitorum eius vox audiretur, nox velut in prælio
 certaminî finem fecit. Magister equitum iussus postero die adesse, cum omnes affirmarent
 90 infestius Papyrium exarsurum, agitarum contentione ipsa exacerbaturumq;, clam ex castris
 Romam profugit: & patre autore M. Fabio, qui ter iam COS. Dictatorq; fuerat, vocato
 extemplo Senatu, cum maxime conquereretur apud Patres vim atque iniuriam Dictato-
 ris, repente strepitus ante curiâ licitorum submouentium auditur: & ipse insensus aderat Dicta-
 95 tor, postquam cõperit profectum ex castris, cû expedito equitatu secutus. Iterata deinde con-
 tentio, & prehendi Papyrius Fabium iussit. Vbi cum deprecantibus primoribus Patrum,
 atque vniuerso Senatu perstaret incepto immittis animus, tum pater Marcus Fabius, Quæ
 doquidem (inquit) apud te nec autoritas Senatus, nec atas mea, cui orbitatem paras, nec
 virtus nobilitasque magistri equitum à te ipso nominati valet, nec preces, quæ sæpe ho-
 100 stem mitigauere, quæ Deorum iras placant, Tribunos plebis appello, & prouoco ad po-
 pulum: eumq; tibi fugienti exercitus tui, fugienti Senatus iudicium iudicem fero: qui cer-
 te vnus plus, quam tua Dictatura potest polletq;: videro cessurusne prouocationi sis, cui
 Rex Romanus Tullus Hostilius cessit. Ex curia in concionem itur, quò vbi cum patris
 Dictator, cum omni genere principum magister equitum ascendisset, deduci eum de ro-
 105 stris Papyrius in partem inferiore iussit. Secutus pater, Bene agis, inquit, cum eò nos de-
 duci iussisti, vnde & priuati vocem mittere possemus. Ibi primo non tam perpetuæ ora-
 tiones, quam altercationes exaudiebantur: vicit deinde strepitum vox & indignatio Fabii
 senis, increpantis superbiam crudelitatemq; Papyrii: se quoque Dictatorem Romæ fuisse,

1 nec à se quenquam, ne Plebis quidem hominem, non Centurionem, non militem violatum
 Papyrium tanquam ex hostium ducibus, sic ex Romano Imperatore victoriam & trium-
 phum petere. Quantum interesset inter moderatorem antiquorum, & nouam superbiam
 5 crudelitatemq; Dictatorem Quintium Cincinnatum in Lucium Minutium COS. ex obli-
 dione à se ereptum, non vltra fauuisse, quam vt Legati eum ad exercitum pro COS. relin-
 queret. Marcum Furium Camillum in Lucio Furio, qui contempta sua senectute & autho-
 ritate, fecidissimo eum euentu pugnasset, non solum in presentia moderatum iræ esse, ne
 quid de Collega fecus populo aut Senatui scriberet: sed cû reuertisset, potissimum ex Tri-
 10 bunis consularibus habuisse, quem ex Collegis optione ab Senatu data, socium sibi impe-
 rii delegerit. Nam populi quidem, penes quem potestas omnium rerum esset, ne iram quia-
 dem vnquam atrociorẽ in eos fuisse, qui temeritate atque inscitia exercitus amississent, q̃
 vt pecunia eos multaret, capite acquisitum eb rem bello male gestam de Imperatore nullo
 ad eam diem esse, nunc ducibus populi Romani, quæ ne victis quidem bello fas fuerit, vir-
 15 gas & secures victoribus, & iustissimos meritis triumphos intentari. Quid enim tandem
 passurum fuisse filium suum, si exercitum amississet? si fufus, fugatus, castris exutus fuisset?
 quò vltra iram violentiamque eius excessuram fuisse, quam vt verberaret necaretq;: Quam
 conueniens esse propter Quintum Fabium ciuitatem in læritia, victoria, supplicationibus
 ac gratulationibus esse eum, propter quem Deum delubra pateant, aræ sacrificiis fument,
 20 honore, donis cumulentur, nudatum virgis lacerari in conspectu populi Romani, intuen-
 tem Capitolium atque arcem, deosq; ab se duobus preliis haud frustra aduocatos: quo id ani-
 mo exercitum, qui eius ductu auspiciisq; vicisset, iaturum? quem luctum in castris Roma-
 nis, quam læritiam inter hostes fore? Hæc simul iurgans querensq;, Deum hominumq; fi-
 dem obtestas, & complexus filium plurimis cum lachrymis agebat. Stabat cum eo Senatus
 25 maiestas, fauor populi, Tribunium auxilium, memoria absentis exercitus, Ex parte altera
 Imperium inuictum populi Romani, & disciplina rei militaris, & Dictatoris edictum pro nu-
 mine semper obseruatum, & Manliana imperia, & posthabita filii charitas publicæ utilitati
 iactabantur. Hoc etiam L. Brutum conditorem Romanæ libertatis antea in duobus liberis
 fecisse: nunc patres comes, & fenes faciles de alieno imperio spreto, tanquam rei parua disci-
 30 plina: militaris euerfas, iuuenturi gratiam facere, se tamē perstaturum in incepto: nec ei, qui
 aduersus edictum suum turbatis religionibus, ac dubiis auspiciis pugnasset, quicquam ex
 iusta poena remissurum. Maiestas Imperii perpetua ne esset, non esse in sua potestate, Lucium
 Papyrium nihil de eius iure diminururum: optare ne potestas Tribunitia inuolara ipsa vio-
 35 let intercessione sua Romanum Imperium, neu Populus Romanus in se potissimum Dicta-
 torem, & ius Dictaturæ extinguat. Quod si fecisset, nõ Lucium Papyrium, sed Tribunos, sed
 præsum Populi iudicium nequicquã posteros accusaturos: cum polluta semel militari dis-
 40 ciplina, non miles Centurionis, non Centurio Tribuni, non Tribunus Legati, non Legatus
 Consulis, non Magister equitum Dictatoris pateat imperio, nemo hominum, nemo deorum
 verecundiam habeat, non edicta Imperatorum, non auspicia obseruentur: sine cõmeatu vagi
 milites in pacato, in hostico errent, immemores sacramenti, licentiâ sola, qua se vbi velint,
 45 exaurent: infrequentia deserantur signa, neque conueniatur ad edictum: nec discernatur
 interdium, nocte, æquo iniquo loco, iniussu Imperatoris pugnent: & non signa, non ordines ser-
 uent: atrocium modo cæca & fortuita pro solenni & sacrata militia sit, Horum criminum
 vòs ros in omnia secula offerte Tribuni Plebis, vestra obnoxia capita pro licentiâ Q. Fabii
 50 obicite. Stupentes Tribunos, & suam iam vicem magis anxios, quam eius cui auxilium ab
 se petebatur, liberauit onere consensus Populi Romani, ad preces & obtestationem versus,
 vt sibi poenam magistri equitum Dictator remitteret. Tribuni quoque inclinam rem in
 preces subsecuti, orare Dictatorem insistant, vt veniam errori humano, veniam adolescen-
 55 tiæ Q. Fabii daret, satis eum poenatum dedisse: iam ipse adolescens, iam pater Marcus Fa-
 bius contentionis obliui procumbere ad genua, & iram deprecari Dictatoris. Tum Dictator
 silentiõ factõ, Bene habet, inquit, Quirites: vicit disciplina militaris, vicit Imperii maiestas,
 quæ in discrimine fuerunt, an vlla post hanc diem essent. Non noxæ eximitur Quintus Fa-
 60 bius, qui contra edictum Imperatoris pugnauit, sed noxæ damnatus donatur Populo Ro-
 mano, donatur Tribunitiâ potestati, precarium, non iustum auxilium ferenti. Viue Q. Fa-
 bi felicior hoc consensu ciuitatis ad tuendum te, quam, qua paulo antè exultabas victoria:

vite id facinus ausus, cuius tibi ne parens quidem, si eodem loco fuisset quo fuit Lu- 55
 cius Papyrius, veniam dedisset. mecum ut voles reuertaris in gratiam; Populo Romano,
 cui vitam debes, nihil magis praestiteris, quam si hic tibi dies fati documenti dederit, ut
 bello ac pace pari legitima imperia possis. Cum se nihil morari magistrum equitum pro-
 nunciasset, digressum eum templo laetus Senatus, laetior populus, circumfusi ac gratulan- 60
 tes hinc magistro equitum, hinc Dictatori, profecti sunt. firmatoremque imperium milita-
 re haud minus periculo Q. Fabii, quam supplicio miserabili adolescentis Manlii videba-
 tur. Forte ita eo anno euenit, ut quotiescunque Dictator ab exercitu recessisset, hostes in
 Samnio mouerentur; ceterum in oculis exemplo erat Quirrus Fabius Marco Valerio Le- 65
 gato, qui in castris praerat, ne quam vim hostium magis quam truce[m] Dictatoris iram
 timeret. Itaque frumentatores cum circumuenti ex insidiis caesi loco iniquo essent, credi-
 tum vulgo est subueniri eis ab Legato potuisse, ni tristia edicta exhorruisset. Ea quoque ira
 alienauit a Dictatore militum animos, iam ante inuenos, quod implacabilis Quinto Fa-
 bio fuisset: & quod suis precibus negasset, eius Populo Romano veniam dedisset. Post
 quam Dictator praeposito in vrbe Lucio Papyrio Crasso magistro equitum, Quinto Fa- 70
 bio uerito quicquam pro magistratu agere, in castra rediit, neque cuius fati laetus ad-
 uentus eius fuit, nec hostibus quicquam attulit terroris: namque postero die se. igna-
 ri uenisse Dictatorem, seu adesset an abesset parui facientes, instructa acie ad castra ac-
 cesserunt. Ceterum tantum momenti in vno viro Lucio Papyrio fuit, ut si ducis con- 75
 silia fauor subsecutus militum foret, debellari eo die cum Samnitibus potuisse pro haud
 dubio habitum sit, ita instruxit aciem loco ac subsidiis, ita omni arte bellica firmavit.
 Cessatum a milite: ac de industria, ut obrectaretur laudibus ducis, impedita victoria
 est. Plures Samnitium cecidere, plures Romani vulnerati sunt. Sensit peritus dux qua- 80
 res victoriae obstat, temperandum ingenium suum esse, & seueritatem miscendam co-
 mitati. Itaque adhibitis Legatis ipse circumfucios milites inserens in tentoria caput, sin-
 gulos ut sese haberent rogitans, curam eorum nominatim Legatis Tribunisque & Praefectis 85
 demandabat, rem per se popularem ita dexter egit, ut medendis corporibus animi mul-
 to plus militum Imperatori reconciliarentur: nec quicquam ad salubritatem efficacius fue-
 rit, quam quod grato animo ea cura accepta est. Refecto exercitu, cum hoste congressus
 haud dubia spe sua militumque, ita fudit fugauitque Samnites, ut ille ultimus eis dies con- 90
 ferendi signa cum Dictatore fuerit. Incessit deinde, qua duxit praedespes, victor exercitus,
 perstravitque hostium agros, nulla arma, nullam vim nec apertam nec insidiis expertus.
 Addebat alacritatem, quod Dictator praedam omnem edixerat militibus: nec ira magis
 publica quam priuatum compendium in hostem acuebat. His cladibus subacti Samni- 95
 tes, pacem a Dictatore petiere: cum quo pacti, ut singula vestimenta militibus, & annum
 stipendium darent. Cum ire ad Senatum iussi essent, secuturos se Dictatorem responde-
 runt, vnus eius fidei virtutisque causam suam commendantes. Ita deductus ex Samniti- 99
 bus exercitus. Dictator triumphans urbem est ingressus: & cum se Dictatura abdicare
 vellet, iussu Patrum priusquam abdicaret, COSS. creauit G. Sulpitium Longum ite-
 rum, Q. Aemilium Caritanum. Samnites infecta pace, quia de conditionibus ageba-
 tur, inducias annuas ab vrbe retulerunt: nec earum ipsarum sancta fides fuit. adeo 99
 postquam Papyrium abisse magistratu nunciatum est, arrecti ad bellandum animi
 sunt. Caio Sulpitio, Quintio Emilio (Aulum quidam annales habent) COSS. ad de-
 fectionem Samnitium Apulum nouum bellum accessit, utroque exercitus missi. Sul-
 pitio Samnites, Apuli Emilio sorte euenerunt. Sunt qui non ipsis Apulis bellum il-
 latum, sed focios eius gentis populos ab Samnitium vi atque iniuriis defensos scribant.
 Ceterum fortuna Samnitium vix a se ipsis eo tempore propulsantium bellum, pro- 100
 pius ut sit vero facit, non Apulis ab Samnitibus arma illata, sed cum utraque simul
 genere bellum Romanis fuisse. Nec tamen res vlla memorabilis acta: ager Apulus, Samni-
 tumque euastatum hostes: nec hic, nec illic inueniri. Romae nocturnus terror ita ex so-
 mno trepidam repente ciuitatem exciuit, ut Capitolium atque arx, moeniaque, & porta
 plena armatorum fuerint. Et cum concursuram, clamatumque ad arma omnibus locis 105
 esset, prima luce nec auctor nec causa terroris comparuit. Eodem anno de Tusculanis Fla-
 uia rogatione populi fuit iudicium. M. Flavius Tribunus Plebis tulit ad populum ut in

1 Tusculanos animaduertentur: quorum ope ac consilio Veliterni Priuernatesque popu-
 lo Romano bellum fecissent. Populus Tusculanus cum coniugibus ac liberis Romani
 venit: ea multitudo veste mutata, & specie reorum tribus circuit, genibus se omni ad-
 uolens. Plus itaque misericordia ad poenae veniam impetrandam, quam causa ad crimen pur-
 gandum valuit. Tribus omnes, praeter Polliam, antiquarunt legem. Polliae sententia fuit, pu- 5
 beres verberatos necari, coniuges liberosque sub corona lege belli venire: memoriamque eius
 irae Tusculanis in poenae tam atrocis auctores mansisse ad Patrum aetate costat, nec quenquam
 ex Pollia tribu candidatum ferme datum magistratum suffragiis Populiae tribus ferre
 solitum. Insequenti anno Q. Fabio, L. Fulvio COSS. A. Cornelius Aruina Dictator, & M.
 Fabius Ambustus magister equitum metu grauioris in Samnio belli (conduca enim pre- 10
 cio a finitimis iuuentus dicebatur) intentiore delectu habito, egregium exercitum aduer-
 sus Samnites duxerunt, castra in hostico incuriose ita posita, tanquam procul abesset hostis: cum
 subito aduenere Samnitium legiones tanta ferocia, ut vallum usque ad stationem Romanam in-
 ferrent, nox iam appetebat, id prohibuit munimenta adoriri, nec dissimulabant orta luce
 postero die facturos. Dictator ubi propiore[m] spe[m] dimicationem vidit, ne militum virtuti 15
 damno locus esset, ignibus crebris relictis, qui conspectum hostium frustrarentur, silencio le-
 giones educit: nec tamen fallere propter propinquitatem castrorum potuit, Eques ex templo
 infectus ita instruit agmini, ut donec luceceret, praesidio abstineret: nec pedestres quidem co-
 pia ante lucem castris egressa. Eques luce demum ausus incurfare in hostem, carpendo no- 20
 uissimos, premendoque iniquis ad transitum locis agmen detinuit. Interim pedes equitum as-
 securus, & totis iam copiis Samnis vrgebat. Tum Dictator postquam sine magno incommodo
 progressi non poterat, eum ipsum, in quo constiterat, locum castris communiti iussit. Id ve- 25
 ro circumfuso vndique equitatu, ut vallum peteret opusque inciperet, fieri non poterat. Itaque
 cum neque eundi neque manendi copia esse videt, instruit aciem impedimentis ex agmine remo-
 tis: instruantur contra & hostes, & animis & viribus pares, auxerat id maxime animos, quod
 30 ignari loco iniquo non hosti cessum, velut fugientes terrores terribiles ipsi securi fuerant.
 Id aliquandiu aequaui pugnam, iam pridem defueto Samnite clamore Romani exercitus
 pari. Et tunc illo die ab hora diei tertia ad octauam, ita anceps dicitur certamen stetit,
 ut neque clamor ut primo semel concursum est sublatus, iteratus sit: neque signa promota loco,
 retrove recepta: neque recursum ab vlla sit parte: in suo quisque gradu obnixi, vigentes sur- 35
 tis sine respiratione ac respectu pugnabant. fremitus equalis tenor: idem pugnae in defati-
 gationem vltimam aut nocte spectabat. Iam viris vires, iam ferro sua vis, iam ducibus consi-
 lia deerant, cum subito Samnitium equites, cum turma vna longius proiecta) accepissent im-
 pedimenta Romanorum procul ab armatis sine praesidio, sine munimento stare, auditate
 praedae impetu faciunt. Quod ubi Dictatori nuntius trepidus attulit, sine modo, inquit, se praedae
 40 praediant: alii deinde super alios diripi passim ferrique fortunas militum vociferabantur.
 Tum magistro equitum accito, Vides tu, inquit, M. Fabi ab hostium equite omniam pugnam he-
 rent impediti impedimentis nostris, aggredere (quod inter praedandum omni multitudini eue-
 nit) dissipatos: raros equis insidentes, raros quibus ferrum in manu sit, inuenies: equosque dum
 praeda onerant, ille inermes, cruentamque illis praedam reddem: mihi legiones peditumque pugnae
 45 re erunt, penes te equestre sit decus. Equitum acies qualisque esse instructissima potest, inue-
 cta in dissipatos impeditosque hostes cedere omnia replet, inter sarcinas omissas repente obia-
 centes pedibus fugientium consternatorumque equorum neque pugnae neque fuga satis potentes ce-
 duntur. Tum delecto prope equitatu hostium, M. Fabius circumductis paululis terris ab teigo
 pedestrem aciem adoritur. Clamor inde nouus accedens & Samnitium animos terret: & Di- 50
 ctator, ubi respectantes hostium antesignanos, turbataque signa, & fluctuantem aciem vidit,
 tum appellare, tum adhortari milites, Tribunos Principesque ordinum nominatim ad ite-
 randam secum pugnam vocare. Nouato clamore signa inferuntur: & quotiesque progredie-
 bantur, magis magisque turbatos hostes cernebant. Eques ipse iam primis erat in conspectu:
 & Cornelius respiciens ad manipulos militum, quod manu, quod voce poterat, monstra-
 55 bat vexilla se suorum, parmasque cernebat equitum. Quod ubi audire[m] simulque visum est, ad
 eo repetite laboris per diem penes totum tolerati vulnerumque oblitum sunt, ut haud secus
 si tum integri a castris signum pugnae accepissent, concitauerint se in hostem, nec vltra Sa-
 mnites tolerare terrorem equitum peditumque vim potuit, partim in medio caesi, partim in su-

ga dissipati sunt. Pedestres restantes ac circumuentos cadunt: ab equite fugientium strages 55
est facta, inter quos & ipse Imperator cecidit. Hoc demum presulum Samnitium res ita in-
fregit, ut omnibus conciliis fremerent, minime id quidem mirum esse, si impio bello, & con-
tra foedus suscepto, inferioribus merito diis quam hominibus nihil prospere agerent, expian-
dum id bellum magna mercede luendumque esse, id referre tantum, utrum supplicia noxio 60
paucorum, an omnium innoxio prebeant sanguine, audebantque iam quidam nominare au-
tores armorum, vnum maxime nomen per consensum clamantium Brutuli Papii exaudie-
batur. Vir nobilis potensque erat, haud dubie proximarum induciarum ruptor. De eo co-
acti referre Praetores decretum fecerunt, ut Brutulus Papius Romanis dederetur, & cum eo
preda omnis Romana, captiuusque Roma mitteretur, quaeque res per Feciales ex foedere repe- 65
rita essent, secundum ius fasque restitueretur, Feciales Romam ut censuerunt missi, & corpus
Brutuli exanime, ipse morte voluntaria ignominie se ac supplicio subtraxit, placuit cum
corpore bona eius quoque dedit: nihil tamen earum rerum praeter captiuos, & si qua cognita
ex praeda sunt, acceptum est: sed ceterarum rerum irrita fuit deditio. Dictator ex Senatus
consulto triumphauit. Hoc bello a COSS, bellarum, quidam autores sunt, eosque de Samni- 70
tibus triumphasse, Fabium etiam in Apuliam processisse, atque inde magnas praedas egisse:
nec discrepant quoniam Dictator eo anno A. Cornelius fuerit, id ambigitur, belli ne gerendi cau-
sa creatus sit, an ut esset qui ludis Romanis, quia L. Plautius Praetor graui morbo forte
implicatus erat, signum mittendis quadrigis daret, functusque eo haud sane memorandi im-
perii ministerio, se Dictatura abdicaret: nec facile est aut rem rei, aut autorem auctori prefer- 75
re. Vitiatam memoriam funebribus laudibus reor, falsisque imaginum titulis, dum familia
ad se quaeque famam rerum gestarum honorumque fallente mendacio trahunt. Inde certe &
singulorum gesta, & publica monumenta rerum confusa: nec quisquam aequalis temporibus illis
scriptor extat, quo satis certo autore stetur.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI AB VRBE
CONDITA LIBER NONVS.

EQVITVR Hunc annum nobilis clade Romana Caudina pax, 80
T. Verurio Caluino, Sp. Posthumio COSS, Sanites eo anno Im-
peratorem C. Pontium Herennii filium habuerunt, patre longe
prudenterissimo natum, primum ipsum bellatorem, ducemque. Is vbi
Legati, qui ad dedendas res missi erant, pace infecta redierunt. Ne
nihil actum, inquit, hac legatione censatis, expiatus est quicquid
ex foedere rupto irarum in nos caelestium fuit. Satis scio, quibus 90
cumque diis cordi fuit subigi nos ad necessitatem dedendi res, quae
a nobis ex foedere repetita fuerant, iis non fuisse cordi tam super-
be ab Romanis foederis expiationem speratam. Quid enim ultra fi-
eri ad placandos deos mitigandosque homines potuit, quam quod nos
fecimus? Res hostium in praeda captas, quae belli iure nostrae videbantur, remisimus: auto- 95
res belli, quia viuos non potuimus, perfunctos iam fato dedidimus: bona eorum nequid ex
contagione noxae remaneret penes nos, Romam portauimus. Quid ultra tibi Romae, quid foe-
deri, quid diis arbitris foederis debeo? quem tibi tuarum irarum, quem meorum suppliciorum
iudicem feram? neminem neque publicum neque priuatum fugio. Quod si nihil cum potentio-
re iuris humani relinquatur inopi, at ego ad deos vindices intolerandae superbiae confugiam,
& precabor ut iras vertant in eos, quibus non suae reddite res, non alienae accumulatae satis 100
sint, quorum saeuitiam non mors noxiorum, non deditio exanimatorum corporum, non bo-
na sequentia domini deditioem exarient: placari nequeant, nisi hauriendum sanguinem,
laniandaque viscera nostra praebuerimus, iustum est bellum Samnites, quibus necessarium: &
pia arma, quibus nulla nisi in armis relinquatur spes. Proinde cum rerum humanarum ma-
ximum momentum sit, quae propitius rem, quam aduersis agant diis, pro certo habere priora bella 105
aduersus deos magis quam homines gessisse: hoc, quod instat, ducibus ipsis diis gesturos. Haec
non lata magis quam vera vaticinatus, exercitu educto circa Caudina castra quam potest occultissimam
me ducit: inde ad Calatiam, vbi iam COSS, Romanos castraque esse audiebat, milites decem

1 pastorum habitu mittit: pecoraque diuersos alium alibi haud procul Romanis pascere iubet
praesidiis: vbi inciderint in praedatores, ut idem omnibus sermo conser, legiones Samniti-
um in Apulia esse, Luceriam omnibus copiis circumferre, nec procul abesse quin vi capi-
ant. Iam & is etiam rumor ante de industria vulgatus venerat ad Romanos, sed fili-
5 de auxere captiuus, eo maxime, quod sermo inter omnes congruebat. Haud erat dubium
quin Lucernis operum Romanus ferret, bonis ac fidelibus sociis: simul ne Apulia omnis
ad praesentem terrorem deficeret, ea modo, qua irent, consultatio fuit. Duae ad Luceriam se-
rebant viae: altera propter oram superi maris patens apertaque, sed quanto tutior, tanto vere
longior: altera per furcas Caudinas breuior, sed ita natura loci est: saltus duo alti syluosi-
10 sunt, montibus circa se perpetuis inter se iunctis: iacet inter eos satis patens clausus in me-
dio campus, herbidus aquosusque: per quem medium iter est, sed ante quam venias ad eum, in-
trandae primae angustiae sunt: & aut eadem, qua te insinuaueris, retro via repetenda: aut si ire
poteris pergas, per alium saltum arctiorem impeditioremque euadendum. In eum capum via
alia per cauum rupem Romani remisso agmine, cum ad alias angustias protinus pergeret,
15 septas deiecit arborum saxorumque ingentium obiacente mole inuenerit. Cum fixus hostilis
apparuisse, praesidium etiam in summo saltu conspicitur: citati inde retro, quae venerant, per-
gunt repetere viam, eam quoque clausam sua obice armisque inueniunt, sistunt inde gradum
sine vilius imperio, stupor omnium animos, ac velut torpor quidam insolitus membra tenet,
intuentesque alii alios, cum alteri quisque compositae magis mentis ac consilii duceret, diu im-
20 mobiles silent, deinde vbi praetoria COSS, erigi videre, & expedire quosdam vtilia operi, quam
ludibrio fore munientes perditis rebus ac spe omni adempta cernebant, tamen ne culpam
malis adderent, pro se quisque nec hortante vilo, nec imperante ad munientium vestra castra pro-
pe aquam vallo circumdant, sua ipsi opera, laboremque irritum, praeterquam hostes superbe ma-
crepabant, cum miserabili confessione eludentes ad COSS, moestos ne aduocantes quidem in
25 consilium, (quando nec consilio nec auxilio locus esset) sua sponte Legati ac Tribuni con-
ueniunt: militesque in praetorium versi, operum quam vix diu immortales ferre poterant, ab du-
cibus exposcunt. Querentes magis quam consultantes nox oppressit. Cum pro ingenio quisque
fremere: alius, Per obices viarum, alius per diuersa montium, per syluas, quae ferri arma po-
terant, eamus: modo ad hostem peruenire liceat, quae per annos iam prope XXX, vicimus:
30 omnia aqua ac plana erunt Romano in perfidum Samnitum pugnantia, alius, Quod aut
qua eamus? num montes moliri sede sua paramus? dum haec imminere iuga, quae tui
ad hostem venies: armati, inermes, fortes, ignaui pariter omnes capti atque victi sumus: ne fer-
rum quidem ad bene moriendum oblatum est hostis, sedens bellum conficiet. His inuicem
sermonibus qua cibi qua getis immemores, nox traducta est. Ne Sanitibus quidem consilium
35 in tam laetis suppetebat rebus. Itaque vniuersi Herennium Pontium patrem Imperatoris per li-
teras consulendum censuerunt, iam is grauis annis non militaribus solum, sed civilibus quoque
abscesserat muneribus: in corpore tamen affecto vivebat vis animi consiliique. Is vbi acce-
pit ad furcas Caudinas inter duos saltus clausos exercitus Romanos, consultus ab nuncio
filii, censuit omnes inde quamprimum inuiolatos dimittendos. Quae vbi sprete sententia est,
40 iterumque eodem remeante nuncio consulebatur, censuit ad vnum omnes interficiendos.
Quae vbi tam discordia inter se velut ex ancipiti oraculo responsa data sunt, quamquam filius
ipse in primis iam animi quoque patris consensisse in affecto corpore rebarur, tamen consen-
su omnium victus est, ut ipsum in consilium acciret. Nec grauatius senex plausro in castra
dicitur aduectus, vocatusque in consilium ita ferme locutus est, ut nihil sententiae suae muta-
45 ret, causas tantum adificeret: Priore se consilio, quod optimum duceret, cum potentissimo po-
pulo per ingens beneficium perpetuam firmare pacem, amicitiamque: altero consilio, in
multas atates, quibus amissis duobus exercitiis haud facile receptura vires Romana
res esset, bellum differre: tertium nullum consilium esse. Cum filius aliique principes per-
cunctando exquirerent, Quid si media via consilium caperetur? ut & dimitterentur inco-
50 lumes, & leges iis iure belli victis imponerentur? Ista quidem sententia, inquit, ea est, quae
neque amicos parat, neque inimicos tollit: seruare modo, quos ignominia iritaueritis. Ea est
Romana gens, quae victa quiescere nesciat: viuet semper in pectoribus illorum quicquid istuc
praesens necessitas iniunxerit: neque eos ante multiplices poenas expetitas a vobis quiescere
sinet. Neutra sententia accepta, Herennius domum aduectus, Et in castris Romanis cum stitit

Ira multæ conatus ad erumpendum capti essent, etiam omnium rerum inopia esset, victi
 necessitate Legatos mittunt, qui primum pacem peterent æquam: si pacem non impetraret,
 prouocarent ad pugnam. Tum Pontius debellatum esse respondit: & quoniam ne victi
 quidem ac capri fortunam fateri sciret, inermes cum singulis vestimentis sub iugum missi
 sum. alias conditiones pacis æquas victis ac victoribus fore, si Agro Samnitium dede-
 retur, coloniæ abducerentur, suis deinde legibus Romanum ac Samnitum æquo federe vi-
 cturum, his conditionibus paratum se esse fedus cum COSS. ferite: siquid eorum displi-
 ceat, Legatos iam redire ad se vetuit. Hæc cum legatio renunciaretur, tantus gemitus om-
 nium subito exortus est, tantraque moestitia incessit, vt non grauius accepturi videren-
 tur, si nunciaretur omnibus eo loco mortem oppetendam esse. Cum diu silentium fuisset,
 nec COSS. aut pro federe tam turpi, aut contra fedus tam necessarium hiscere possent:
 rum L. Lentulus, qui tum princeps Legatorum virtute atq; honoribus erat, Patrem meum,
 inquit, Consules sæpe audiui memorantem, se in Capitolio vnum non fuisse autorem
 Senatui redimendæ auro à Gallis ciuitatis, quando nec fossa valloq; ab ignauissimo ad o-
 pera ac muniendum hoste clausi essent: & erumpere si non sine periculo magno, tamen sine
 certa perniciæ possent. Quod si, vt illis decurrere ex Capitolio armatis in hostem licuit, quo
 sæpe modo obsessi in obsidentes eruperunt, ita nobis equo aut iniquo loco dimicandi tan-
 tummodo cum hoste copia esset, non mihi paterni animi in dolens in consilio dando deesse-
 set. Equidẽ mortem pro patria præclarã esse fateor: & me vel deuotere pro populo Roma-
 no legionibusq; vel in medios me mittere hostes paratus sum, sed hic patriam video, hic
 quicquid Romanarum legionũ est: quæ si pro se ipsi ad mortem ruere voluit, quid ha-
 bent quod morte sua seruent? tecta vrbis dicat aliquis, & moenia, & eam turrib; à qua vrbs
 incolitur: imò hercule produntur ea magis omnia, deleto hoc exercitu, non seruatur. Quis
 enim ea tuebitur? imbecillius videlicet atq; inermis multitudo: tam hercule q̃ à Gallorũ im-
 petu defendit. An à Veis exercitũ Camillumq; ducẽ implorabunt? Hic omnis spes opesq;
 sunt: quas seruando, patriam seruamus: dedito ad necẽ, patriam deserimus ac prodi-
 mus. At fedæ atq; ignominiosa deditio est: sed ea charitas patriæ est, vt tam ignominia
 eam q̃ morte nostra, si opus sit, seruemus. Subeat ergo ista quantacunq; est indignitas, &
 pareatur necessitati, quam te dii quidem superant. Ite COSS. redimite armis ciuitatẽ, quã
 auro maiores nostri redemerunt. COSS. profecti ad Pontium in colloquium, cum de fe-
 dere victor agitaret, negarunt iniussu populi fedus fieri posse, nec sine Fecialibus cere-
 moniaq; alia solenni. Itaq; non vt vulgo credunt, Claudiusq; etiam scribit, federe pax Cau-
 dina, sed per sponsonẽ facta est. Quid enim aut sponsonibus in federe opus esset, aut obli-
 dibus, vbi precatione res transigitur: per quem populũ fiat quo minus legibus dicitis ste-
 tur, vt eum ita Iuppiter feriat, quemadmodũ à Fecialibus porcus feriat? Sponsonerunt
 COSS. Præfecti, Legati, Quæstores, Tribuni militum: nominaq; omnia, qui sponsonerunt
 extant: vbi si ex federe acta res esset, præterq; duorũ Fecialiu non extarent: & propter neces-
 sariam fededis dilationẽ, obsides etiam sexcenti equites imperati, qui capite luarent, si pacto
 non staretur. Tẽpus inde statutũ tradẽdis obsidibus exercitũq; inermi mittendo. Redintra
 grauit luctum in castris Consulũ aduentus, vt vix ab iis abstinerent manus, quorũ retenti-
 tate in eum locum deducti essent, quorũ ignauiã fedus inde, q̃ venissent, abiturũ. Illis non
 duces locorũ, non exploratorẽ fuisse, belluarũ modo cæcos in foueam missos, alii alios in-
 rueri, contẽplari arma mox tradenda, & inermes futuras dextras obnoxiaq; corpora hosti,
 proponere sibi met ipsi ante oculos iugum hostile, & ludibria victoris, & vultus superbos, &
 per armatos inermiũ iter, inde fedis agminis miserabile viam per sociorũ vrbes, reditum in
 patriam ad parentes, quò sæpe ipsi maioresq; eorũ triumphantes venissent: se solos sine vul-
 nere, sine ferro, sine acie victos, sibi non stringere licuisse gladios, non manũ cum hoste con-
 ferre, sibi nequicq; animos datos. Hæc fementibus hora fatalis ignominia aduenit, omnia
 tristiora experiundo factura, q̃ quæ præceperant animis. Iam primũ cum singulis vestimen-
 tis inermes extra vallẽ exire iussi: & primi traditi obsides atq; in custodia adducti. Tum à
 COSS. abire licetores iussi, paludamentaq; detracta tantã inter eos, qui paulo antẽ eos ex-
 cranẽs dedendos lacerandosq; censuerant, miserationẽ fecit, vt suã quisq; cõditionis obli-
 rus, ab illa deformationẽ tãtẽ maiestatũ velut à nefando spectaculo auerteret oculos. Primi
 COSS. propẽ feminidũ sub iugũ missi, tum vt quisq; gradu proximus erat, ita ignominia

obiectus: tum deinceps singulæ legiones. Circumstabant armati hostes, exprobrantes elude-
 tesq; gladiũ etiam plerisq; intentati, vulnerati quidam necatiq; si vultus eorum indignita-
 te rerum acrior victorem offendisset. Ita traducti sub iugum, & (quod penẽ grauius erat)
 per hostium oculos, cum ex saltu euasissent, ac si velut ab inferis extracti, tum primũ lucem
 aspicerẽ visi sunt: tamen ipsa lux ita deforme intuentibus agmen, omni morte tristior fuit.
 Itaq; cum ante noctem Capuã peruenire possent, incerti de fide sociorum, & quòd pudor
 præpediebat, circa viam haud procul Capua omnium egeni corpora humi prostrauerunt.
 Quod vbi est Capuam nunciati, euicẽ miseratio iusta sociorum superbiã ingeniatã Cam-
 panis, confestim insignia sua COSS. fasces, lictores, arma, equos, vestimenta, comæ meatus mi-
 litibus benigne mitterunt: & venientibus Capuam cunctus Senatus populisq; obuia egres-
 sus, iustis omnibus hospitalibus priuatisq; & publicis fungitur officiis: nec illis sociorũ
 comitas vultusq; benigni & alloquia non modo sermonem elicere, sed ne vt oculos quidem
 attollerent, aut consolantes amicos contra intuerentur, efficere poterant, adeo super mero-
 rem pudor quoq; effugere colloquia & cœtus hominum cogebat. Postero die cum iuuenes
 nobiles missi à Capua, vt proficiscentes ad finem Campanum prosequerentur, reuertissent,
 vocatiq; in curiã percunctantibus maioribus natu, multo sibi moestiores & abiectiores ani-
 mi visos referret, adeo silens ac prope mutũ agmẽ incesse, tacete indolẽ illam Romanã, abla-
 tosq; cum amnis animos, non reddere salutem, non salutantibus dare responsum, non hisce-
 re quenq; præ metu potuisse: tanquam ferentibus adhuc ceruicibus iugum, sub quod emissi
 essent. Habere Samnites victoriam, non præclaram solum sed etiam perpetuam: cepisse enĩ
 eos non Romam (sicut antẽ Gallos) sed, quòd multo bellicosius fuerit, Romanam virtu-
 tem ferociamq;. Cum hæc dicerentur audirenturq;, & deploratum penẽ Romanum no-
 men in consilio sociorum fidelium esset, dicitur Offilius Acalaius Qui filius, clatus gene-
 re factisq;, tum etiam ætate verendus, longe aliter se habere rem dixisse, Silentium illud oba-
 stinatum, fixosq; in terram oculos, & surdas ad omnia solatia aures, & pudorem intuen-
 da lucis, ingentem molẽ irarũ ex alto animi cientis indicia esse: aut Romana se ignoratẽ
 ingenia, aut silentium illud Samnitibus flebiles breui clamores gemitusq; excitaturũ: Cau-
 dinaq; pacis aliquanto Samnitibus, q̃ Romanis tristiorẽ memoriã fore, quippe suos
 quenq; eorum animos habiturũ vbiq; congressuri sint, saltus Caudinos non vbiq; Sa-
 mnitibus fore. Iã Romã & sua infamis clades erat, obsessos primũ audierunt: tristior dein-
 de ignominiosa pacis q̃ periculi nunciũ fuit. Ad famã obsidionis delectus haberi coepit
 erat: dimissus deinde auxiliorum apparatus, postq; deditiõnem tam foede factam accepit,
 extemploq; sine vlla publica autoritate concessum in omnem formam luctus est, tabernæ
 circa forum clausæ, iustitiumq; in foro sua sponte coeptum, prius q̃ indictum: latũ clauũ, an-
 nuli aurei positi: penẽ moestior exercitu ipso ciuitas esse: nec ducibus solum atq; autoribus
 sponsonibusq; pacis irasci, sed innoxios etiã milites odisse, & negare vrbe tectisve accipien-
 dos. Quam concitationem animorum fregit aduentus exercitus, etiã itatis miserabilis: non
 enim tanq; in patriam reuertẽtes ex insperato incolumes, sed captorum habitu vultusq; in-
 gressi serò in vrbe, ita se in suis quisq; tectis abdiderunt, vt postero atq; insequentibus die
 bus nemo eorum forum aut publicum aspicerẽ vellet. COSS. in priuato abditũ nihil pro
 magistratu agere, nisi quòd expressum Senatusconsulto est, vt Dictatorem dicerent comi-
 riorum causa. Q. Fabium Ambustum dixerunt, & P. Emiliũ Petum magistrum equi-
 tum: quibus vitio creatis, suffecti M. Emilius Pappus Dictator, L. Valerius Flaccus magi-
 ster equitũ, nec per eos comitia habita. & quia tẽdebat populum omnium magistratũ eius
 anni, res ad Interregnũ rediit. Interreges Q. Fabius Maximus, M. Valerius Coruinus. Is
 COSS. creauit Q. Publium Philonẽ & L. Papyrium Cursorẽ iterum, haud dubio consensu
 ciuitatis, quòd nulli ea tempestate duces clariõres essent. Quo creati sunt die, eo sic em̃ pla-
 cuerat Patribus) magistratum inierunt, solennibusq; sanctis perfectis, de pace Caudina retu-
 lerunt. Et Publus, penes quem fasces erant, Dic Spuri Posthumũ, inquit, Qui vbi surrexit,
 eodem illo vultu, quo sub iugum missus erat, Haud sum ignarũ, inquit, COSS. ignominie,
 non honoris causa me primum excitatum iustumq; dicere, non tanq; Senatorem, sed tanq; reũ
 tam infelicis belli, quã ignominiosa pacis: ego tamen, quando neq; de noxa nostra, neq; de
 pœna retulistis, omisa defensione, quæ non difficillima esset apud, haud ignaros fortuna-
 rum humanarum necessitatumq; sententiã de eo, de quo retulistis, paucis peragã, quæ sen-

tentia testis erit mihi ne an legionibus vestris pepercerim, cum me seu turpi, seu necessa-
 ria sponione obstrinxit: qua tamen, quando iniussu populi facta est, non tenetur Populus
 Romanus: nec quicquam ex ea prater q̄ corpora nostra debentur Samnitibus. Dedamur
 per Feciales nudi vincit̄q̄: exoluamus religione populum, si qua obligauimus, ne quid diu-
 ni aut humani obster, quo minus iustum piumq̄ de integro ineat bellū. Interea COSS.
 exercitum scribere, armare, educere placet: nec prius ingredi hostium fines, q̄ omnia iusta
 in deditiōe nostram perfecta erunt. Vos dii immortales precor quosq̄, si vobis non fuit
 cordi Sp. Posthumii, T. Verurium COSS. cum Samnitibus prospere bellum gerere, at vos
 satis habeatis vidisse nos sub iugum missos, vidisse sponione infami obligatos, videre
 nudos vincit̄q̄ hostibus deditos, omnem iram hostium nostris capitibus expiantes: no-
 uos COSS. legionesq̄ Romanas ita cum Samnite gerere bellum velitis, vt omnia ante nos
 COSS. bella gesta sunt. Quæ vbi dixit, tanta simul admiratio miseratioq̄ viri incescit ho-
 mines, vt modo vix crederent illum eundem esse Sp. Posthumium, qui autor tam foedæ pa-
 cis fuisset: modo miserarentur, quod vir talis etiam precipuum apud hostes supplicium pas-
 surus esset ob iram diremptæ pacis. Cum omnes laudibus modo profectentes virum in sen-
 tentiam eius pedibus irent, tentata paulisper intercessio est ab L. Liuio & Q. Melio Tribu-
 nis plebis: qui neq̄ exolui religione populum aiebant deditiōe sua, nisi omnia Samnitibus
 qualia apud Caudium fuissent, restituerentur: neq̄ se pro eo, quod spondendo pacem seruaf-
 sent exercitum Populi Romani, poenam vllam meritos esse: neq̄ ad extremum cum sacrosan-
 cti essent, dedi hostibus violari posse. Tum Posthumius, Interea dedit̄e (inquit) profanos
 nos, quos salua religione potestis: dedetis deinde & istos sacrosantos, cum primum magi-
 straru abierint: sed si me audiat̄is, prius quam dedantur, hic in comitio virgis caesos, hanc
 iam vt intercalatæ poenæ usuram habeant. Nam quod deditiōe nostra negant exolui re-
 ligione populum, id istos magis ne dedantur, q̄ quia ira res se habeat, dicere, Equis adeo iu-
 ris Fecialium expers est, qui ignoret: neq̄ ego inficias eo Patres conscripti, tam sponiones
 q̄ foedera sancta esse apud eos homines, apud quos iuxta diuinas religiones fides humana
 colitur: sed iniussu populi nego quicquam sanciri posse, quod populum teneat. An si eadem
 superbia, qua sponionem istam expresserunt nobis Samnites, coegissent nos verba legitima
 deditiōem vrbes nuncupare, deditum Populum Romanum vos Tribuni diceretis: & hanc
 urbem, templa, delubra, fines, aquas Samnitium esse: omitto deditiōem, quoniam de spon-
 sione agitur. Quid tandem si spondidissimus urbem hanc relicturum Populum Romanum
 num! si incensurum! si magistratus, si Senatum, si leges non habiturum! si sub Regibus su-
 zurum! Dii meliora, inquis, Atqui non indignitas rerum sponioni vinculum leuat, siquid
 est in quo obligari populus possit, in omnibus potest. Et ne illud quidem, quod quosdam
 forsitan moueat, refert, CCS. an Dictator, an Praetor sponiderit. Et hoc ipsi etiam Sa-
 mnites iudicauerunt: quibus non satis fuit COSS. spondere, sed Legatos, Quæstores, Tri-
 bunos militum spondere coegerunt, nec à me nunc quicq̄ quæstuerit quid ita sponiderim,
 cum id nec COS. ius esset, nec illis spondere pacem, quæ mei non erat arbitrii: nec pro vobis,
 qui nihil mandaueratis possem. Nihil ad Caudium Patres conscripti humanis consiliis ge-
 stum est: dii immortales & vestris & hostium Imperatoribus mentem ademerunt: nec nos
 in bello satis cauimus, & illi male partam victoriam male perdidit̄: dum vix locis, qui-
 bus vicerant, credunt: dum quacunq̄ conditione arma viris in arma natis auferre festinat̄.
 An si sana mens fuisset, difficile illis fuit, dum senes ab domo ad consultandum accer-
 sunt, mittere Romam Legatos: cum Senatu, cum populo de pace ac foedere agere: tridui
 iter expeditis erat. Interea in induciis res fuisset, donec ab Roma Legati aut victoriam illis
 certam, aut pacem afferrent. Ea demum sponio esset, quam populi iussu spondidissimus,
 sed neq̄ vos tulissetis, nec nos spondidissimus: nec fas fuit alium rerum exitum esse, quam
 vt illi velut somnio letiore, q̄ quod mentes eorum capere possent, nequicq̄ eluderentur: &
 nostrum exercitum eadem quæ impedierat fortuna, expeditet: vanâ victoriam vniuersi
 irritam faceret pax: sponio interponeretur, quæ neminem prater sponiorem obliga-
 ret. Quid enim vobiscum Patres conscripti! quid cum Populo Romano actum est! quis vos
 appellare potest! quis se à vobis dicere deceptum! hostis, an cuius! hosti nihil sponidi-
 stis, ciuem neminem spondere pro vobis iussistis. Nihil ergo vobis, nec nobiscum, quibus
 nihil mandastis: nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egistis. Samnitibus sponiores nosti-

mus rei satis locupletes in id, quod nostrum est: in id, quod prestare possumus, corpora no-
 stra & animos: in hæc scruant, in hæc ferrum, in hæc iras acuunt. Quod ad Tribunos plebis
 attinet, consulite vtrum prestans deditiō eorum fieri possit, an in diem differatur: nos iute
 rim T. Veturi vosq̄ ceteri vilia hæc capita luenda: sponionis feramus: & nostro supplicio
 liberemus Romana arma. Mouit Patres conscriptos tum causa, tum autor: nec ceteros so-
 lum, sed Tribunos etiam plebis, vt se in Senatus dicerent fore potestate. Magistratu inde se
 extemplo abdicauerunt, tradit̄q̄ Fecialibus cum ceteris Caudium ducendi. Hoc facto Se-
 natu consulto, lux quædam affluisse ciuitati visa est. Posthumius in ore omniū erat, eum
 laudibus ad cælum ferebant, deuotioni P. Decii COS. & aliis claris facinoribus æquabant,
 emeruisse ciuitatem ex obnoxia pace illius consilio & opera: ipsum se cruciatibus & hosti-
 um iræ offerre, piacula pro Populo dare Romano. Arma cuncti spectant & bellum quod de-
 siderant futurum, vt congregi armatis cum Samnite liceat. In ciuitate ira odioq̄ ardente,
 delectus omnium propè voluntariorum fuit, rescript̄ ex eodem milite nouæ legiones, du-
 ctusq̄ ad Caudium exercitus. Progressi Feciales vbi ad portam venere, vestem detrahi
 pacis sponioribus iubent, manus post tergum vinciri. Cum apparitor vetercundia maiesta-
 tis Posthumium laxè vinceret, Quin tu, inquit, adduces lorum, vt iusta fiat deditiō! Tum
 vbi in coetum Samnitium & ad tribunal Pontii ventum est, A Cornelius Aruina Fecia-
 lis ita verba fecit, Quandoquidem hinc homines iniussu Populi Romani Quiritium fo-
 dus itum iri sponiderunt, atq̄ ob eam rem noxam nocuerunt, ob eam rem, quo Populus
 Romanus scelere impio sit solutus, hosce homines vobis dedo. Hæc dicente Feciali, Posthu-
 mius genu femur quanta maxime potuit vi, perculit: & clara voce ait se Samnitium ciuem
 esse, illum Legatum: Fecialem à se contra ius gentium violatum, eo iustum bellum gesturos.
 Tum Pontius, Nec ego istam deditiōem accipiam, inquit, nec Samnites ratum habebunt:
 quin tu Spuri Posthumi, si deos esse censes, aut omnia irrita facis, aut eam rem, quo Samniti-
 um populo omnes, quos in potestate habuit, aut pro iis pax debetur. Sed quid ego te appello,
 qui te caprum victori cum qua potes fide restituis! Populum Romanum appello: quem si
 sponionis ad furcas Caudinas factæ poenitet, restituat legiones intra saltum, quo sept̄ fue-
 runt: nemo quenquam deceperit, omnia pro infecto sint, recipiant arma quæ per pactionem
 tradiderunt, redeant in castra sua: quicquid pridie habuerunt quam in colloquium est ven-
 tum, habeant: tum bellum & fortia consilia placeant, tunc sponio & pax repudietur. Ea for-
 tuna iis locis, quam ante pacis mentionem habuimus, geramus bellum: nec Populus Ro-
 manus Consulum sponionem, nec nos fidem Populi Romani accusemus. Nunquam ne
 causa deficiet: cur victi pacto non steteris: obsides Postenæ dedistis, furto eos subduxistis: au-
 ro ciuitatem à Gallis redemistis, inter accipiendum aurum cæsi sunt: pacem nobiscum pe-
 pigistis vt legiones vobis captas restitueremus, eam pacem irritam facitis: & semper ali-
 quam fraudi speciem iuris imponitis. Non probat Populus Romanus ignominiosa pace
 legiones seruatas: pacem sibi habeat, legiones captas victori restituat. hoc fide, hoc foede-
 ribus, hoc fecialibus ceremoniis dignum erat, vt quidem tu, quod petisti, per pactionem
 habeas tot ciues incolumes: ego pacem, quam hosti tibi remittendo pactus sum, non ha-
 beam! hoc tu A. Corneli, hoc vos Feciales iuris gentibus dicitis! Ego vero istos, quos de-
 di simulatis, nec accipio nec dedi arbitror: nec moror quo minus in ciuitatem obligatam
 sponione commissa iratis omnibus diis, quorum eluditur numen, redeant: geratur bel-
 lum, quando Sp. Posthumius modo Legatum Fecialem genu perculit, ita dii credent Sa-
 mnitem ciuem Posthumium, non ciuem Romanum esse: & à Samnite Romanum Lega-
 tum violatum: eo vobis iustum in vos factum esse bellum! Hæc ludibria religionum
 non pudere in lucē profere! & vix pueris dignas ambages senes ac Consulares fallendæ si-
 dei exquirere! I lictor, deme vincula Romanis, motatus sit nemo, quo minus vbi visum
 fuerit, abeat: & illi quidem, forsitan & publica, sua certe liberata fide ab Caudio in ca-
 stra Romana inuolati redierunt. Samnitibus pro superba pace infestissimum cernenti-
 bus renatum bellum, omnia, quæ deinde venterunt, non in animis solum, sed propè in o-
 culis esse: & serò ac nequicquam laudare senis Pontii vtraq̄ consilia: inter quæ se me-
 dia lapsos victoria possessionem pace incerta mutasse: & beneficii & maleficii occasi-
 one amissa, pugnaturos cum eis, quos potuerint in perpetuum vel inimicos tollere, vel
 amicos facere: adeoq̄ nullodum certamine inclinatis viribus post Caudinā pacem animi

mutauerat, vt clarior inter Romanos deditio Posthumii, q̄ Pontium incruenta victo- 55
 ria inter Samnites faceret: & geri posse bellum Romani pro victoria certa haberent, Sani-
 tes simul rebellasse & vicisse crederent Romanum. Inter hæc Satricani ad Samnites defece-
 runt, & Fregelle colonia necopinato aduentu Samnitium (fuisse & Satricanos cum iis sa-
 tis constat) nocte occupata est. Timor inde murus utrosq; vsq; ad lucē quietos tenuit, lux
 pugnae initium fuit: quam aliquandiu aequā, & quia pro aris & focus dimicabatur, & quia 60
 ex rectis adiuuabat imbellis multitudo, tamen Fregellani sustinuerunt, Fraus deinde rem
 inclinauit, quod vocē audiri præconis passi sunt, incolumem abiturum, qui arma posuisset.
 Ea spes remisit à certamine animos, & passim arma iactari cepta. Pettinacior pars armata
 per auersam portam erupit, tutiorq; eis audacia fuit, q̄ incautus ad credendū ceteris paucor:
 quos circumdatos igni nequicquam deos fidemq; inuocantes, Samnites concremauerunt. 65
 COSS. inter se partiri provincias, Papyrius in Apuliam ad Luceriam pergit, vbi equites Ro-
 mani obfides ad Caudium dari custodiebantur: Publius in Samnio substitit aduersus Cau-
 dinas legiones. Distendit ea res Samnitium animos, quod nec ad Luceriam ire, ne à tergo in-
 staret hostis: nec manere, ne Luceria interim amitteretur, satis audebant. optimū visum est
 committere rem fortunæ, & transigere cum Publio certamen. Itaq; in acie copias educunt. 70
 Aduersus quos Publius Consul cū dimicaturus esset, prius alloquendos milites ratus, con-
 cionem aduocari iussit. Cæterum sicut ingenti alacritate ad prætorium concurrum est, ita
 præclamore poscentium pugna nulla adhortatio Imperatoris audita est: suus cuiq; animus
 memor ignominia adhortator aderat. Vadunt igitur in præliū vrgentes signiferos: & ne
 mora in concursu pilis emittendis, stringendisq; inde gladiis esset, pila velut dato ad id fi- 75
 gno abiciunt, stricisq; gladiis cursu in hostem feruntur. Nihil illic imperatoriae artis or-
 dinibus aut subsidii locandis fuit, omnia ira militaris propè vesano impetu egit. Itaq;
 non fusi modo hostes sunt, sed ne castris quidem suis fugam impedire ausi, Apuliam disti-
 pati periere: Luceria tamen coacto rursus in vnum agramine e peruenti. Romanos ira ea-
 dem, quæ per mediam hostium aciem tulerat, & in castra pertulit. Ibi plus q̄ in acie sangui- 80
 nis ac cædis factum, prædæq; pars maior ira corrupta. Exercitus alter cum Papyrio COS.
 locis maritimis peruenerat Arpos, per omnia pacata Samnitium magis iniuriis & odio, q̄ be-
 neficio villo Populi Romani. Nam Sannites ea tempestate in montibus vicatim habitantes,
 campestria & maritima loca contemptu cultorū molliore atq; (vt euenit ferè locis) simili
 genere, ipsi montani atq; agrestes depopulabantur. Quæ regio si fida Sannitibus fuisset, aut
 peruenire Arpos exercitus Romanus nequisset, aut interiecta inter Romam & Arpos penu- 85
 ria rerum omnium, exclusos à cōmeatibus absumpisset. Tum quoq; profectos inde ad Lu-
 ceriam, iuxta obfidentes obsessosq; inopia vexauit, omnia ab Arpis Romanis suppeditaba-
 tur: cæterum adeo exigue, vt militi occupato stationibus vigiliisq; & opere, eques follicu-
 lis in castra ab Arpis frumentū veheret: interdum occurfus hostium cogeretur abiecto ab e- 90
 quo frumero pugnare, at obsessis prius q̄ alter Cos, victore exercitu aduenit, & cōmeatus
 ex montibus Samnitium inuecti erant, & auxilia intromissa. Arctiora omnia aduentus Pu-
 blii fecit: qui obfisione delegata in curam Collegæ, vacuus per agros cuncta inuenta cōmea-
 tibus hostium fecerat. Itaq; cum spes nulla esset diutius obsessos inopia laturos, coacti Sa-
 mnites, qui ad Luceriam castra habebant, vndiq; contractis viribus signa cum Papyrio con- 95
 ferre. Per id tempus parantibus vtrisque se ad præliū, Legati Tarentini interueniunt denun-
 ciantes Sannitibus Romanisq;, vt bellum omittent: per vros stetit quo minus discede-
 retur ab armis, aduersus eos se pro alteris pugnatos. Ea legatione Papyrius audita, perina-
 de ac motus dictis eorum cum Collega se communicaturū respondit: accitoq; eo cum tem-
 pus omne in apparatu consumpisset, collocutus de re haud dubia, signum pugnae propo- 100
 suit. Agentibus diuina humanaq;, quæ assolent cum acie dimicandū est, COSS. Tarentini
 Legati occurfare respōsum expectantes: quibus Papyrius ait, Auspicia secunda esse Tarenti-
 ni pullarius nunciat. litatum præterea est egregie autoribus diis, vt videtis, ad rem agen-
 dam proficiscimur. Signa inde ferri iussit, & copias eduxit, vanissimam increpans ge-
 tem, quæ suarum impotens rerum præ domesticis seditionibus discordiisq;, aliis mo-
 dum pacis ac belli facere æquū censeret. Samnites ex parte altera cum omnem curam belli 105
 dimississent: quia aut pacem vere cupiebant, aut expediebant simulare, vt Tarentinos sibi con-
 ciliarent cum instructos repente ad pugna Romanos conspexissent, vociferari se in auto-

ritate Tarentinorum manere, nec descendere in aciem, nec extra vallū arma ferre: deceptos po-
 rius quodcumq; casus ferat, passuros, q̄ vt spreuisse pacis autores Tarentinos videantur. Ac-
 cipere se omen Consules aiunt, & eam precari mentem hostibus, vt ne vallum quidem defeti-
 dant: ipsi inter se partitis copiis succedunt hostium munimentis: & simul vndiq; adorti, cum
 pars fossas expleret, pars vellent vallum atque in fossas proruerent, nec virtus modo infia- 5
 ta, sed ita etiam exulceratos ignominia stimulare animos, castra inuadere, & pro se quisq; nō
 hæc furcas, nec Caudium, nec saltus inuios esse, vbi errorem fraus superbe vicisset: sed Roma-
 nam virtutem, quam nec vallum nec fossæ arcerent, memorantes, cadunt pariter resistentes
 fusosq;, inermes atque armatos, seruos liberos, puberes impuberes, homines iumentaq;: nec vl-
 lum superfuisset animal, ni Consules receptui signum dedissent, audiosq; cædis milites è ca- 10
 stris hostium imperio ac minis expulissent. Itaq; apud inensos ob inrepolatam dulcedinem
 ira confestim oratio habita est, vt doceretur miles minime cuiq; militum COSS. odio cessis-
 se, aut cessuros: quin duces sicut belli, ita infatigabilis supplicii futuros fuisse, ni respectu equi-
 tum sexcentorum, qui Luceria obfides tenerentur, præpedisset animos, ne desperata venia ho- 15
 stes cacos in supplicia eorum ageret, perdere prius quam perire oprantes. Laudare ea milites,
 lætariq; obuium itum ira sua esse: fateri omnia patiēda prius quam perderetur salus tot
 principum Romana iuuentutis. Dimissa concione consilium habitum, omnibus tē copiis
 Luceriam premerent, an altero exercitu & duce Apulicæ gens dubia ad id voluntatis tē- 20
 tarentur. Publius Consul ad peragrādam profectus Apuliam, aliquot expeditione vna popu-
 los aut vi subegit, aut conditionibus in societatem accepit. Papyrio quoque, qui obfessor Lu-
 ceria restiterat, breui ad spem euentus respondit. nam infestis omnibus viis, per quas com-
 meatus ex Samnio subuehebatur, fame domiti, Samnites, qui Luceria in præsidio erant, Le- 25
 gatos misere ad Consulem Romanum, vt receptis equitibus, qui causa belli essent, abisteret
 obfisione. His Papyrius ita respōdit, Debuisset eos Pontium Herennii filium, quo autore Ro-
 manos sub iugum misissent, consulere quid victis patiendum censeret, cæterum, quoniam ab
 hostibus in se aqua statui, quam in se ipsi ferre maluerint, nunciare Luceriam iussit, arma, far- 30
 cinas, iumenta, multitudinem omnem imbellem intra moenia relinquerent, militem se cum
 singulis vestimentis sub iugum missurum, vlciscntem illatam, non nouam inferentem igno-
 miniam, Nihil reculatam: septem milia militum sub iugum missa, prædæque ingens Luca-
 ria: capta, receptis omnibus signis armisq;, quæ ad Caudium amiserant: & quod omnia su- 35
 perabat gaudia, equitibus recuperatis, quos pignora pacis custodiendos Luceriam Samnites
 dederant. Haud ferme alia mutatione subita rerum clarior victoria populi Romani est: siqui-
 dem etiam (quod quibusdam in annalibus inuenitur) Pontius Herennii filius, Samnitium
 Imperator vt expiaret Consulū ignominiam, sub iugum cum cæteris est missus. Cæterum 40
 id minus miror obscurum esse, de hostium duce dedito missosq; sub iugum: id magis mira-
 bile est ambigi, L. ne Cornelius Dictator cum L. Papyrio Curfore magistro equitum eas res
 ad Caudium, atque inde Luceriam gesserit, an Consulū Papyrii præcipuum id decus sit: vl-
 torq; vnicus Romanae ignominia, haud sciam an iustissimo triumpho ad eam etatem secun-
 dum Furium Camillum triumphauerit. Sequitur hunc errorem alius error, Curfore Pa- 45
 pyrius proximiis comitiis cum Quinto Aurelio Ceretano iterum ob rem bene gestam Luca-
 rie continuato magistratu Consul tertium creatus sit, an Lucius Papyrius Mugillanus, & in
 cognomine erratum sit. Conuenit iam inde per Consules reliqua belli perfecta. Aurelius cum
 Ferentanis vno secundo prælio debellauit: urbemque ipsam, quod se fusa contulerat acies,
 obfibus imperatis in deditonem accepit. Pari fortuna Consul alter cum Satricanis, qui 50
 ciues Romani post Caudinam cladem ad Samnites defecerant, præsidiumque eorum in vr-
 bem acceperant, rem gessit. Nam cum ad incenia Satricæ admotus esset exercitus, Legatisq;
 missis ad pacem cum precibus petendam, triste responsum ab Consule redditum esset, nisi
 præsidio Samnitium interfecto aut tradito, ne ad se remearent, plus ea voce quam armis illa-
 tis terroris colonis iniectum. Itaque subinde cum exequerentur querendo à Consule Lega- 55
 ti, quoniam se pacto paucos & infimos crederet præsidio tam valido & armato vim allatu-
 ros: ab isdem consilium petere iussit, quibus autoribus præsidium in urbem accepissent, disce-
 dunt: egregiq; impetrato vt de ea re consiliū Senatū, responsoq; ad se referri fineret, ad suos
 redeunt. Duæ factiones Senatū distinebant: vna, cuius principes erant defectionis à populo
 Romano autores: altera fidelium ciuū, certatum ab vtrisque tamen est, vt ad reconcilian-

dam pacem Consuli opera nauaretur, pars altera cum praesidium Samnitium, quia nihil fa- 95
tis preparati erat ad obsidionem tolerandam, excursurum proxima nocte esset, nunciare Co-
suli satis habuit qua noctis hora, quamque per portam, & quam in viam egressurus hostis fo-
ret: altera, quibus inuitis descitum ad Samnites erat, eadem nocte portam etiam Consulibus
aperuerunt. Ita duplici prodicione & praesidium Samnitium, infestis circa viam syluestribus
locis, necopinato oppressum est, & ab vrbe plena hostium clamor sublatas, momentoque vnus 60
hora Samnis caesus, Sarricanus captus, & omnia in potestate Consulis erant. Qui quaestio-
ne habita, quorum opera defectio esset facta, quos fontes comperit, virgis caesos securi per-
cussit: praesidioque valido imposto arma Sarricanis ademit. Inde ad triumphum decessisse Ro-
mam Papyrium Cursorem scribunt, qui eo duce Luceriam receptam, Samnitique sub iugum
missos autores sunt. Et fuit vir haud dubie dignus omni bellica laude, non animi solum vi- 65
gore, sed etiam corporis viribus excellens. Praecipua pedum perniciositas iterat, qua cogno-
men etiam dedit, victoremque cursu omnium aetatis suae fuisse ferunt: & seu virum vi, seu ex-
ercitatione multa, cibi vini que eundem capacissimum, nec cum villo asperiores: quia ipse
inuiti ad laborem corporis esset, fuisse militiam pediti pariter equitique. Equites etiam alia
quando ausos ab eo petere vt sibi pro re bene gesta laxaret aliquid laboris: quibus ille, Ne ni- 70
hil remissum dicatis, remitto (inquit) ne vti que dorsum demulceatis, cum ex equis descen-
deris: & vis erat in eo viro imperii ingens pariter in socios ciuesque. Praneftinus Praetor per-
timorem segnius ex subsidiis suos duxerat in primam aciem: quem cum inambulans Pa-
pyrius ante tabernaculum vocari iussisset, licentiam expedire securum iussit. Ad quam vo- 75
cena exanimi stante Praneftino, agendum licentiam, excide radicem hanc (inquit) incommo-
dam ambulanti bus: perfusumque victimi supplicii metu, multa dicta dimisit. Haud dubie
illa aetate, qua nulla virtutum feracior fuit, nemo vnus erat vir, quo magis intima res Ro-
mana stare: quin eum parem destinant animis Magno Alexandro ducem, si arma Asia per-
domita in Europam verisset. Nihil minus quaesitum a principio huius operis videri po- 80
test, quam vt plus iusto ab ordine declinarem, varietatibusque distinguendo opere, &
legentibus velut diuerticula amena, & requiem animo meo quaerem: tamen tanti Regis
ac ducis mentio, quibus saepe tacitis cogitationibus volutauit animum, eas seuocat in me-
dium, vt quaerere libeat, quinam euentus Romanis rebus, si cum Alexandro foret bellatum,
futurus fuerit. Plurimum in bello pollere videntur militum copia & virtus, ingenia Impera- 85
torum, fortuna per omnia humana maxime in res bellicas potens. Ea & singula inueni, &
vniuersa sicut ab aliis Regibus gentibusque, ita ab hoc quoque facile praestant inuictum Ro-
manum imperium. Iam primum, vt ordiar ab ducibus comparandis, haud equidem abno-
egregium ducem fuisse Alexandrum: sed clariorem eum tamen facit, quod vnus fuit, quod
adolefcens in incrementum rerum nondum alteram fortunam expertus decessit. Vt alios Re- 90
ges claros ducesque omittam, magna exempla casuum humanorum: Cyrum, quem maxime
Graeci laudibus celebrant, quid nisi longa vita, sicut magnum modo Pompeium venturi
praebuit fortunae: ne recenseam duces Romanos, nec omnes omnium aetatum, sed ipsos eos,
cum quibus Consulibus aut Dictatoribus Alexandro fuit bellandum, Marcum Valerium
Coruinum, Caium Martium Rutilium, Caium Sulpitium, Titum Manlium Torquatium,
Quintum Publium Philonem, Lucium Papyrium Cursorem, Quintum Fabium Maximum, 95
duos Decios, Lucium Volumnium, Marcum Curium, deinceps ingentes sequuntur viri, si
punicum Romano praeruerit bellum, seniorque in Italiam traiecisset. Horum in quoli-
bet tum indoles eadem, qua in Alexandro erat, animi ingeniumque, tum disciplina militaris iam
inde ab initiis vrbis tradita per manus, in artis perpetuis praecipis ordinata: modum ve-
nerat. Ita Reges gesserant bella: ita deinde exactores Regum Iunii Valeriique: ita deinceps 100
ceps Fabii, Quintii, Corneliique: ita Furius Camillus, quem iuuenes duo, quibus cum Alexan-
dro dimicandum erat, senem viderant. Militaria opera pugnando obeunt Alexandro (na-
ea quoque haud minus clarum eum faciunt) cessisset videlicet in acie oblatas per Manlius
Torquatus, aut Valerius Coruinus, insignes ante milites quam duces: cessissent Decii de-
uotis corporibus in hostem ruentes: cessisset Papyrius Cursor illo corporis robore, illo ani- 105
mi: victus esset consiliis iuuenis vnus, ne singulos nominem, Senatus ille i quem quod ex
Regibus constare dixit, vnus veram speciem Romani Senatus cepit. Id vero erat pericu-
lum, ne solertius quam quiuis vnus ex iis, quos nominauit, castris locum caperet, commea-

rus expediret, ab insidiis praecaueret, tempus pugnae eligeret, aciem instrueret, subsidiis firmaret: non iam cum Dario rem esse dixisset, quem mulserum ac spadonum agmen trahentem, inter purpuram atque aurum enervatum fortunae suae apparatibus, praedam verius quam hostem, nihil aliud quam bene ausus vana contemnere, incruentus deuicit. Longe alius Italiae quam Indiae, per quam temulento agmine comessabundus incessit, visus illi habitus esset, saltus Apuliae ac montes Lucanos cernenti, & vestigia recentia domestica cladis: vbi autem 5
culus eius nuper Epeiri Rex Alexander absumptus erat. Et loquimur de Alexandro nondum merito secundis rebus, quarum nemo intolerantior fuit: qui si ex habitu nouae fortunae, nouis que (vt ita dicam) ingenii, quod sibi victor induerat, spectetur, Dario magis similis quam 10
Alexandro in Italiam venisset: & exercitum Macedoniae oblitum, degenerantemque iam in Persarum mores adduxisset. Referre in tanto Rege piget superbam mutationem vestris, & desideratas humi iacentium adulationes, etiam victis graues, nedom Macedonibus victori-
bus, & foeda supplicia, & inter vinum & epulas caedes amicorum, & vanitatem ementien-
dae stirpis. Quid si vini amor indies fieret acrior: quid si trux ac praeruidus ira? (nec quicquam dubium inter scriptores refero) nullane haec damna Imperatoris virtutibus ducimus? 15
Id vero periculum erat, quod leuissimi ex Graecis, qui Parthorum quoque contra nomen Romanum gloriae fauent, dicunt solent: ne maiestatem nominis Alexandri, quem ne fama quidem illis notum arbitror fuisse, sustinere non potuerit populus Romanus: & aduersus quem Athenis, in ciuitate fracta Macedonum armis, cernente tum maxime prope fumantes 20
Thebarum ruinas, concionari libere ausi sint homines, (id quod ex monumentis orationum patet) aduersus eum nemo ex tot proceribus Romanis vocem liberam missurus fuerit. Quanta taliter magnitudo hominis concipiatur animo, vnus tamen ea magnitudo hominis erit, collecta paulo plus decem annorum felicitate: quam qui eo extollunt, quod populus Romanus est nullo bello, multis tamen praesidiis victus sit, Alexandro nullius pugnae non secunda 25
fortuna fuerit, non intelligunt se hominis res gestas, & eius iuuenis cum populi iam octingentesimum bellantis annum rebus conferre. Mitemur si, cum ex hac parte secula plura numerentur quam ex illa anni, plus in tam longo spatio quam in aetate XIII annorum fortuna variauerit. Quin tu hominis cum homine, & ducis cum duce, fortunam cum fortuna con- 30
fers? Quot Romanos duces nominem, quibus nunquam aduersa fortuna pugnae fuit? paginas in annalibus magistratum fastisque percurrere licet Consulium Dictatorumque, quorum nec virtutis nec fortunae villo die populum Romanum poenituit. Et quo sine mirabiliorum quam Alexander, aut quisquam alius Rex, denos vicenosque dies quidam Dictaturam, nemo plus quam annum Consulatum gessit. Ab Tribunis plebis delectus impediti sunt, post tempus ad bella ierunt: ante tempus comitorum causa reuocati sunt: in ipso conatu rerum 35
circumegit se annus: Collegae nunc temeritas, nunc prauitas impedimento aut damno fuit: male gestis rebus alternis successum est: tyronem, aut mala disciplina institutum exercitum acceperunt. At Hercule Reges non liberi solum impedimentis omnibus, sed dominii rerum temporumque trahunt consiliis cuncta, non sequuntur. Inuictus ergo Alexander cum inuictis ducibus bella gessisset, & eadem fortuna pignora in discrimen detulisset, imo etiam 40
eo plus periculi subisset, quod Macedones vnum Alexandrum habuissent multis casibus non solum obnoxium, sed etiam offerentem se: Romani multi fuissent Alexandro vel gloria, vel rerum magnitudine pares: quorum suo quisque fato sine publico discrimine viueret morereturque. Restat vt copiae comparatur vel numero, vel militum genere, vel multitudine auxiliorum. Censebantur eius aetatis iustris ducena quinquagena milia capitum, 45
Itaque in omni defectione sociorum Latini nominis vrbano prope delectu decem scribebantur legiones: quaterni quinque exercitus saepe per eos annos in Hetruria, in Umbria, Gal-
lis hostibus adiunctis, in Samnio, in Lucanis gerebant bellum: Latium deinde omne cum Sabinis, & Volscis, & Aequis, & omni Campania, & parte Umbriae Hetruriaeque, & Picen-
tibus, & Marsis Pelignisque ac Vestinis atque Apulis, adiunctaque omni ora Graecorum infa-
ri maris a Thuriis Neapolim & Cumas: & inde Antio atque Flostia tenuis Sanites aut socios 50
validos Romanis, aut fractos bello inuenisset hostes. Ipse traiecisset mare cum veteranis Macedonibus, non plus triginta milibus hominum, & quatuor milibus equitum maxime Thessalorum. Hoc enim roboris erat. Perlas, Indos, aliasque si adiunxisset gentes, impedi-
mentum maius quam auxilium traheret. Adde, quod Romanis ad manum domi supple-

mentum esset, Alexandro (quod postea Annibali accidit) alieno in agro bellanti exercitus
 55 consenuisset. Arma, clypeus sarissæque illis: Romano scutum maius corpori regumentum, &
 pilum haud paulo quam hasta vehementius ictu missuque telum, Staturius uterque miles or
 dines seruans, sed illa phalax immobilis & vnus generis: Romana acies distinctior ex pluri
 60 bus partibus constans, facilis partienti quacunque opus esset, facilis iungenti. Iam in opere
 quis par Romano miles? quis ad tolerandum laborem melior? Vno praelio victus Alexander,
 bello victus esset: Romanum, quem Caudium, quem Cannæ non fregerunt, quæ fregisset
 acies? Næ ille saepe etiam, si prima prospere euenissent, Persas & Indos & imbellem Asiam
 quaesisset, & cum sceminis sibi bellum fuisse dixisset: quod Epeiri Regem Alexandrum morti
 65 fero vulnere ictum dixisse ferunt, sortem bellorum in Asia gestorum ab hoc ipso iuvene cum
 sua conferentem. Equidem cum per annos quatuor & viginti primo Punico bello classibus
 certatum cum Poenis recorder, vix artem Alexandri suffecturam fuisse reor ad vnum bel
 lum, & forsitan cum & foederibus vetustis iuncta res Punica Romana esset, & timor par ad
 70 uersus communem hostem duas potèntissimas armis virisque vrbes armaret, simul Punico Ro
 manoque obrurus bello esset. Non quidem Alexandro duce, nec integris Macedonum reb, sed
 experti tamen sunt Romani Macedonem hostem aduersus Antiochum, Philippum, & Per
 75 sen: non modo cum clade vlla, sed ne cum periculo quidem suo. Absit inuidia verbo, & ciui
 lia bella sileant, nunquam ab equite hoste, nunquam à pedite, nunquam aperta acie, nunquam
 aquis utique, nunquam iniquis locis laborauimus. Equitem, sagittas, saltus impeditos, auiã
 commentibus loca, grauis armis miles timere potest: mille acies grauioris quam Macedo
 num atque Alexandri, auertit auertitque, modo sit perpetuus huius, qua viuimus, pacis amor &
 75 ciuilis cura concordia. Inde L. Flaccus & L. Plautius Venox Cõsules facti, Eo anno ab fre
 quentibus Samnitium populis de foedere renouando Legati cum Senatuum humi fratri mo
 tuissent, reiecti ad populum haudquaquam tam efficaces habebant preces. Itaque de foedere
 negatum, induciae biennii, cum per aliquot dies fatigassent singulos, precibus impetrata. Et
 80 ex Apulia Theanenles Canufinique populationibus fessi, obsidibus L. Plautio Consuli datis, in
 deditioem venerunt. Eodem anno primum praefecti Capuae creati coepti, legibus ab L. Fu
 rio Pretore datis, cum vtrunque ipsi pro remedio agris rebus discordia intestina petissent:
 & duas Romae addita tribus, Ventina ac Falerina. Inclinatissimè in Apulia rebus, Thea
 85 res quoque Apuli ad nouos Consules C. Iunium Bubulcum, Q. Aemilium Barbulam fo
 dus peritum venerunt, pacis per omnem Apuliam praestandae populo Romano auctores, id
 audacter spondendo, impetrauerunt vt foedus daretur: neque vt equo tamen foedere, sed in
 ditione populi Romani essent. Apulia perdomita (nam Frenno quoque valido oppido Iu
 nius potitus erat) in Lucanos bellum porrectum, inde repentino aduentu Aemilii Cõsulis
 Nerulum vi captum. Et postquam res Capuae stabilitas Romana disciplina fama per socios
 90 vulgauit, Antiatibus quoque, qui se sine legibus certis, sine magistratibus agere querebatur,
 dati ab Senatu ad iura statuenda ipsius colonie patroni: nec arma modo, sed iura etiam Ro
 mana late pollebant. Caius Iunius Bubulcus, & Quintus Aemilius Barbulus Consules ex
 tu anni non nouis Cõsulis ab se creatis Spurio Nautio & Marco Popilio, ceterum Dicta
 95 tori Lucio Aemilio legiones tradiderunt. Is cum Lucio Fuluio magistro equitum Satricu
 lam oppugnare adortus, rebellandi causam Samnitibus dedit. Duplex inde terror illatus Ro
 manis: hinc Samnis magno exercitu coacto ad eximendos obsidione socios, haud procul ca
 stis Romanorum castra posuit: hinc Sarricani magno cum tumultu patefactis repente por
 100 tis, in stationes hostium incurrerunt. Inde pars vtraque spe alieni magis auxilii quam vi
 ribus freta suis, iusto mox praelio inito Romanos vrger: & quanquam anceps dimicatio erat,
 tamen vtrinque turam aciem Dictator habuit: quia & locum haud facilem ad circumueni
 dum cepit, & in diuersa statuit signa: infestior tamen in erumpentes incessit: nec magno cer
 105 tamine intra moenia compulsi, tum totam aciem in Samnites obuertit. Ibi plus certaminis
 fuit, victoria sicut sera, ita nec dubia nec varia fuit. Fusi in castra Samnites, extinctis nocte igni
 bus tacito agmine abeunt: & spe abiecta Satricule tuende, Plisiam ipsi socios Romanorum, vt
 parem dolorem hosti redderet, circumfidunt. Anno circumacto, bellum deinceps ab Dictato
 105 re Q. Fabio gestum, COSS, noui, sicut superiores Romae manserunt: Fabius ad accipiendum
 ab Aemilio exercitum ad Satriculam supplemento venit. Neque enim Samnites ad Plisiam
 manserant: sed accitis ab domo nouis militibus multitudine freti castra eodem, quo ante, lo

10 eo posuerunt: iacessentesque praelio Romanos auertere ab obsidione conabantur. Eo intentius
 Dictator in moenia hostium versus id bellum tati ducere, quod urbem oppugnabat: securior
 ab Samnitibus agere, stationibus modo oppositis, nequa in castra vis fieret: eo ferocius ade
 15 quitare Samnites vallo, neque ocium pati: & cum iam prope in portis castrorum esset hostis,
 nihil consulto Dictatore magister equitum Q. Aurelius Ceretanus magno tumultu cum o
 mnibus turmis equitum euectus summouit hostem. Tum in minime pertinaci genere pu
 gnae fortuna exercuit opes, vt in signeis vtrinque clades & data ipsorum ducum ederet fu
 20 nera. Prior Samnitium Imperator aegre patiens quod tam ferociter adequitasset, inde se fuh
 di fugarique orando hortandoque equites praelium integrauit. In quem insignè inter suos cien
 tem pugnam, magister equitum Romanus infesta cuspe ita permisit equum, vt vno ictu
 25 exanimem equo praecipitaret: nec (vt fit) ad ducis casum, percussa magis quam irritata est
 multitudo omnis. Qui circa erant, in Aurelium temere inuectum per hostium turmas rela
 coniecerunt: fratrique praecipuum decus vtri Samnitium Imperatoris dederunt. Is victorem
 detractum ex equo magistrum equitum plenus moeroris atque irae trucidauit: nec multum
 30 abfuit quin corpore etiam, quia inter hostiles ceciderat turmas, Samnites potirentur, sed ex
 templo ad pedes descensum ab Romanis est, coactique idem Samnites facere: & repetina acies
 circa corpora ducum pedestre praelium inuit, quo haud dubie superat Romanus: recupera
 tumque Aurelii corpus mista cum dolore lacrima victores in castra referunt, Samnites duce amissa
 35 fo, & per equestre cereram tentatis viribus, omnia Satricula, quam nequicquam defendi re
 bantur, ad Plisiam obsidionem redeunt: intraque paucos dies Satricula Romanus per deditio
 nem, Plisiam per vim Samnis potitur. Mutata inde belli sedes est, ad Soram in Samnio Apuliaque
 traducta legiones. Sora ad Samnites defecerat, interfectis colonis Romanorum. Quo cum
 prior Romanus exercitus ad vlciscendam ciuium necem, recuperadamque coloniam magnis
 itineribus peruenisset, sparsi per vias speculatores sequi legiones Samnitium, nec iam procul
 40 abesse, cum alii super alios nunciarent, obuiam itum hosti, atque ad Lautulas anticipati pra
 elio dimicatum est. Non caedes, non fuga alterius partis, sed nox incertos victi victoresne es
 sent, diremit. Inuenio apud quosdam aduersam eam pugnam Romanis fuisse, atque in ea cecid
 disse Q. Aurelium magistrum equitum, Suffectus in loci Aurelii C. Fabius magister equi
 45 tum, cum exercitu nouo ab Roma aduenit, & per praemissos nuncios consulto Dictatore vbi
 subsisteret, quoque tempore, & qua ex parte hostem aggredieretur, subititit occultus ad omnia
 satis exploratis consiliis. Dictator cum per aliquot dies post pugnam continuisset suos in
 tra vallum, obsessi magis quam obsidentis modo, signum repente pugnae proposuit: & effi
 50 cacijs ratus ad accendendos virorum fortium animos, nullam alibi quam in semetipso cura
 quam relictam spem, de magistro equitum, nouoque exercitu militem celauit: & tanquam
 nulla, nisi in eruptione spes esset, Locis (inquit) angustis milites deprehensi, nisi quam via
 55 ctoria patefecerimus, viam nullam habemus: statua nostra munimento satis ruta sunt, sed
 inopia eadem infesta, nam & circa omnia defecerunt, vnde subuehi commearus poterat: et
 si omnes iuuare velint, iniqua loca sunt. Itaque non frustrabor ego vos castra hic relin
 40 quendo, in qua infesta victoria, sicut pristino die, vos recipiatis. Armis munimenta, non
 munimentis arma ruta esse debent. Castra habeant repetantque, quibus opera est traha
 re bellum: nos omnium rerum respectum, praeterquam victoriae nobis abscondimus. Fera
 45 te signa in hostem: vbi extra vallum agmen excellerit, castra, quibus imperatum est in
 cendant, damna nostra militibus omnium circa, qui defecerunt, populorum praeda farscien
 tur. Et oratione Dictatoris, qua necessitatis vltima index erat, milites accensi vadunt in
 50 hostem: & respectus ipse ardentium castrorum, quanquam proximis tantum (ita enim ius
 ferat Dictator) ignis est subditus, haud paruum fuit iramentum. Itaque velut recordes
 illati, signa primo impetu hostium turbant, & in tempore postquam ardentia procul vidit ca
 55 stra magister equitum (id conuenerat signum) hostium terga inuadit. Ita circumuenti Sa
 mnites, qua potest quisque fugam per diuersa perunt. Ingens multitudo in vnum metu con
 globata, ac semetipsam turba impediens in medio caesa, castra hostium capta direptaque: quo
 rum praeda onustum militem in Romana castra Dictator reducit, haudquaquam tam victo
 60 ria laetum, quam quod praeter exiguam deformatam incendio partem cetera contra spem sala
 ua inuenit. Ad Soram inde reditu, nouique COSS, M. Perillius, C. Sulpitius exercitum ab Di
 ctatore Fabio accipitur, magna parte veterum militum dimissa, nouisque cohortibus in supplementum

adductis. Cæterum cum propter difficilem vrbis situm, nec oppugnandi satis certa ratio
 iniretur: & aut tempore longinqua, aut præceps periculo victoria esset, Soranus transfuga
 clam ex oppido profectus, cum ad vigiles Romanos penetrasset, duci se extemplo ad COSS.
 iuber: deductusq; traditurum vrbem promittit. Iustus inde, cum quonam modo id præsta-
 turus esset percunctantes doceret, haud vana afferre, perpulit propè adiuncta mœnibus Ro-
 mana castra, vt sex milia ab oppido remouerentur, fore vt minus intente in custodiam vrbis
 diurnæ stationes ac nocturnæ vigiliæ essent: ipse insequenti nocte sub oppido syluestribus lo-
 cis cohortibus insidere iussit, decem milites delectos secum per ardua ac propè inuia in ar-
 cem ducit: pluribus quàm pro numero virorum missilibus telis eò collatis. Ad hæc saxa erant,
 & temere iacientia (vt fit) in aspretis: & de industria etiam, quo locus tutior esset, ab oppida-
 nis congesta. Vbi cum constituisset Romanos, semitamq; angustam & arduam erectam ex
 oppido in arcem ostendisset, Hoc quidem ascensu (inquit) vel tres armati quamlibet multi-
 tudinem arcerint, vos & decem numero, & quod plus est, Romani Romanorumque fortissi-
 mi viri estis: & locus pro vobis & nox erit: quæ omnia ex incerto maiora territis ostentat:
 ego iam terrore omnia implebo, vos autem arcem intenti tenete. Decurrit inde quanto ma-
 xime poterat cum tumultu ad arma, & pro vestram fidem ciues clamitans, arx ab hostibus
 capta est, defendite, ite. Hæc incedens principum foribus, hæc obuiis, hæc excurrentibus
 in publicum pauidis increpat. Acceptum ab vno pauorem, plures per vrbem ferunt. Trepid-
 di magistratus missis ad arcem exploratoribus, cum tela & armatos tenere arcem multipli-
 caro numero audirent, auertunt animos à spe recuperandæ arcis. Fuga cuncta complen-
 tur, portaque à semisomnis ac maxîma parte inermibus refringuntur: quarum per vnam
 præsidium Romanum clamore excitatum irrumpit, & concursantes per viam pauidos cæ-
 dit. Iam Sora capta erat, cum Consules prima luce aduenere: & quos reliquos fortuna ex
 nocturna cæde ac fuga fecerat, in deditiorem accipiunt. Ex his ducentos viginti quinq; qui
 omnium consensu delinabantur, & infandæ colonorum cædis, & defectionis autores, vinctos
 Romam deducunt: cæteram multitudinem incolentem præsidio imposito Soræ relin-
 quunt. Omnes, qui Romam deducti erant, virgis in foro cæsi ac securi percussi summo gau-
 dio plebis, cuius maxime intererat tutam vbique, quæ passim in colonias mitteretur, mul-
 titudinem esse. Consules ab Sora profecti in agros atque vrbes Aufonum, bellum intulerunt.
 mota nanque omnia aduentu Samnitium, cum apud Lautulas dimicatum esset, fuerant, cõ-
 iurationesq; circa Campaniam passim factæ, nec Capua ipsa crimine caruit, quin Romam
 quoque, & ad principum quosdam inquirendos ventum est. Cæterum Aufonum gês pro-
 ditione vrbium, sicut Sora in potestatem venit. Aufona & Minturna: & Vestina vrbes
 erant, ex quibus principes iuuentutis duodecim numero in proditionem vrbium suarum
 coniurati ad Consules veniunt, docent suos iam pridem exoptantes Samnitium aduentum,
 simul ad Lautulas pugnatum audierunt, pro victis Romanos habuisse, iuuentute & ar-
 mis Samnites iuuisse: fugatis inde Samnitibus incerta pace agere, nec claudentes portas
 Romanis, ne accessant bellum: & obstinatos claudere, si exercitus aduocatur, in ea flu-
 diuatione animorum opprimi incautos posse. His autoribus mota propius castra, missique
 eodem tempore circa tria oppida milites: partim armati, qui occultè propinqua mœnibus
 insiderent loca: partim togati, rectis veste gladiis, qui sub lucem apertis portis vrbes ingre-
 derentur. Ab iis simul custodes trucidari cepti: simul datum signum armatis, vt ex insi-
 diis concurrerent. Ita portæ occupata, triaque oppida eadem hora, eodèque consilio ca-
 pta, sed quia absentibus ducibus impetus est factus, nullus modus cædibus fuit: deletaque
 Aufonum gens vix certo defectionis crimine, perinde ac si inter necino bello certasset. Eo-
 dem anno prodito hostibus Romano præsidio, Luceria Samnitium facta: nec diu prodit-
 toribus impunita res fuit. Haud procul inde exercitus Romanus erat, cuius primo impe-
 tu vrbis sita in plano capitur: Lucerinî ac Samnites ad internicionem cæsi, eoque ira proces-
 sit, vt Romæ cum de colonis mittendis Luceriam consulere tur Senatus, multi delendam vr-
 bem censerent: præter odium, quod execrabile in bis captos esset, longinquitas quoq; ab-
 horrere à relegandis tam procul ab domo ciuibus inter tam infestas gentes cogebat. vicin-
 tamen sententia vt mitterentur coloni: duo milia & quingenti missi. Eodem anno cum om-
 nia infida Romanis essent, Capuæ quoque occultæ principum coniurationes patefactæ, de
 quibus cû ad Senatû relatum esset, haudquaquam neglecta res est. Quæstiones decretæ, Dictato-

tenq; quæstionibus exercendis dici placuit. C. Menenius dictus, is M. Follium magistrum
 equitum dixit. Ingens erat magistratus eius terror. Itaq; siue timore, seu conscientia vi Cal-
 bios Nouiumq; (ea capita coniurationis fuerant) prius quàm nominarentur apud
 Dictatorem, mors haud dubie ab ipsis cõscita iudicio subtraxit. Deinde vt quæstionis Cam-
 panæ materia decessit, versa Romam interpretando res. Non nominatim, qui Capuæ, sed in
 vniuersum, qui vsquam coissent coniurassentve aduersus Romanum populum, quæri Sena-
 tum iussisse, & coitiones honorum adipiscendorum causa factas aduersus rempublicam esse,
 latiorq; & re & personis quæstio fieri, haud abnuente Dictatore sine fine vlla quæstionis sicut
 ius esse. Postulabantur ergo nobiles homines, appellantisq; Tribunos nemo erit auxiliò,
 quin nomina reciperentur. Inde nobilitas, nec in modo, in quos crimen incedebatur, sed vni-
 uersi simul negare nobilitum id crimen esse: quibus si nulla obstat fraude, pateat via ad ho-
 norem, sed hominum nouorum, ipsos adeo Dictatorem magistrumque equitum reos magis
 quàm Quæstores idoneos eius criminis esse, intellecturosq; ita id esse, simul magistratu abisi-
 sent. Tum enim uero Menenius iam famæ magis quàm imperiî memor progressus in cõcio-
 nem ita verba fecit. Etsi omnes antea vitæ vos conficiòs habeo Quirites, & hic ipse ho-
 nos delatus ad me testis est innocentiæ meæ: neq; enim, quod saepe aliàs, quia ita tẽpora postu-
 labant rei publicæ, qui bello clarissimus esset, sed qui maxime procul ab his conscientibus via
 tam egisset, Dictator deligendus exercendis quæstionibus fuit. Sed quoniam quidam nobi-
 les homines (qua de causa vos existimare, quam me pro magistratu quicquam incomperiti
 dicere melius est) primum ipsas expugnare quæstiones omni ope annisi sunt, deinde postq;
 ad id parum potentes erant, ne causam dicerent, in præsidia aduersariorum, appellationem &
 Tribunitium auxilium Patriciî confugerunt: postremo repulsi inde (adeo omnia tutiora, q;
 vt innocentiam suam purgaret, visa) in nos irruerunt: & priuatis Dictatorem poscere reum
 verecundiæ non fuit, vt omnes dii hominesq; sciant ab illis etiam, quæ non possint, tentari,
 ne rationem vitæ reddat, me obuiam ire crimini, & offerre me inimicis reum, Dictatura me
 abdicò. Vos quæso COSS, si vobis datum ab Senatu negocium fuerit, in me primum, & hic
 M. Follium quæstiones exerceatis, vt appareat innocentia nostra non nos maiestate honoris
 tutos à criminibus istis esse. Abdicat inde se Dictatura: & post eum confestim Follius magi-
 sterio equitum, primiq; apud COSS, (is enim ab Senatu mandata res est) rei facti, aduersus
 nobilitum testimonia egregie absoluuntur. P. etiam Philo multiplicatis summis honoribus
 post res tot domi belloq; gestas, cæterum inuisus nobilitati, dixit causam, absolutus est. Nec
 diutius (vt fit) quàm dum recens erat, quæstio per clara nomina reorum vigit, inde labi
 cepit ad viliora capita, donec factionibus coitionibusq; aduersus quas comparata erat, op-
 pressa est. Earum fama rerum, magis tamen spes Campanæ defectionis, in quam coniuratum
 erat, Samnites in Apuliam versus rursus ad Caudium reuocauit: vt inde ex propinquo, si qui
 motus occasionem aperirent, Capuâ Romanis eriperent. Eò COSS, cum valido exercitu ve-
 nerunt: & primo circa saltus, cum vtrinque ad hostem iniqua via esset, cunctari castramet-
 ariq; sunt, deinde Samnites per aperta loca breui circuitu in loca plana, Campanos campos ag-
 men dimittunt, ibiq; primum castra in conspectu hostibus data: deinde leuibus præliis equi-
 tum sapius quàm peditum vtrinque periculum factum: nec aut euentus eorum Romanum,
 aut moræ, qua trahebant bellum, poenitebat. Samnitium contra ducibus, & carpi quotidie
 paruis damnis, & senescere dilatione belli vires suæ videbantur. Itaque in aciem procedunt,
 equitibus in cornua diuisis: quibus præceptum erat, intèriores esse ad respectum castrorum,
 ne qua eò vis fieret, cum ad prælium starent, aciem peditum tutam fore. COSS, Sulpitius in
 dextro, Petilius in laevo cornu cõsistunt. Dextra pars, qua & Samnites raris ordinibus, aut ad
 circumeundos hostes, aut ne ipsi circunuenirentur, cõstiterant, latius patefacta stetit. sinistris,
 præterquam quòd confertiores steterant, repentino consilio Petiliî Consulîs additæ vires, qui
 subsidiarias cohortes, quæ integrè ad longioris pugnæ casus reseruabantur, in primam aciem
 extemplo emisit, vniuersisq; hostem primo impetu viribus impulit. Commota pedestri acie
 Samnitium, eques in pugnam succedit: in hunc transuerso agmine inter duas acies se inferen-
 tem, Romanus equitatus concitat equos: signaq; & ordines peditum atque equitum confun-
 dit, donec vniuersam ab ea parte auertit aciem. In eo cornu non Petilius solus, sed Sulpitius
 etiam hortator affuerat, auertus ab suis nondum conferentibus manus, ad clamorem ab fini-
 stra parte prius exortum, Vnde haud dubiam victoriam cernens, cum ad suum cornu rede-

ter cum mille ducentis viris, dissimilem ibi fortunam inuenit, Romanos loco pulsos, victo- 55
 rem hostem signa in percussos inferentem. Ceterum omnia mutauit repente Consul aduen-
 tus, nam & conspectu ducis relictus militum est animus, & maius quam pro numero auxi-
 lium aduenerat, mille fortes viri, & partis alterius victoria audita, mox visa etiam, praesidi re-
 stituit: tota deinde iam vincere acie Romanus, & omisso certamine caedi capique Samnites: ni- 60
 si qui Maleuentum (cui nunc vrbis Beneuentum nomen est) perfugerunt, ad triginta millia
 caesa aut capta Samnitium, proditum memoriae est. Consules egregia victoria parata, protin-
 nus inde ad Bouianum oppugnandum legiones ducunt: ibique hyberna egerunt, donec ab no-
 uis Consulibus L. Papyrio Cursore quartum, C. Iunio Bubulco iterum, nominatus Dictator 65
 C. Petilius cum M. Follio magistro equitum exercitum accepit. Is cum audisset arcem Fregel-
 lanam ab Samnitibus captam, omisso Bouiano, ad Fregellas pergit, vnde post nocturnam Sa-
 mnitium fugam, sine certamine receptis Fregellis, praesidioque valido imposito, in Campaniam
 reditum, maxime ad Nolam armis repetendam: eod se intra moenia sub aduentum Dictatoris
 & Samnitium omnis multitudo, & Nolani agrestes contulerant. Dictator vrbis situ circun- 70
 specto, quo apertior aditus ad moenia esset, omnia adificia (& frequenter ibi habitabatur)
 circunsecta muris incendit. Nec ita multo post, siue a Perilio Dictatoris, siue ab C. Iunio Co-
 sule (nam vtrunq; traditur) Nola est capta. Qui capte decus Nole ad Consulem trahit, ad-
 ficiunt Atinam & Calatiam ab eodem captas: Perilium autem pestilentia orta clauis figendi
 causa Dictatorem dictum, Suesia & Pontia eodem anno coloniae deductae sunt, Suesia Au-
 runcorum fuerat, Volsci Pontias insulam sitam in conspectu littoris sui incoluerunt. Mintur- 75
 na & Cassinum vt deducerentur coloni, Senatusconsultum factum est. Triumuiros creauit
 re, ac misere colonorum quatuor milia. Insequentes Consules M. Valerius P. Decius, Profliga-
 to fere Samnitium bello, prius quam ea cura decederet Patribus Romanis, Hetrusci belli fa-
 ma exorta est. Nec erat ea tempestate gens alia, cuius secundum Gallicos tumultus arma ter-
 ribiliora essent, tum propinquitate agri, tum multitudine hominum. Itaque altero Consule in
 Samnio reliquias belli persequente, P. Decius, qui grauius ager Roma restiterat, autore Se- 80
 natu Dictatorem C. Iunium Bubulcum dixit. Is, prout rei magnitudo postulabat, omnes iu-
 niores sacramento adigit, arma, quaeque alia res poscit, summa industria parat, nec tantis appa-
 raribus elatus de inferendo bello agitat, quieturus haud dubie, nisi vitro arma Hetrusci in-
 ferrent. Eadem in comparando cohibendoque bello consilia & apud Hetruscos fuere, neutri fla-
 nibus egressi. Et Censura clara eo anno Ap. Claudii & C. Plautii fuit, memoriae tamen felicio- 85
 ris ad posteros nomen Appii, quod & viam munivit, & aquam in urbem duxit: eaque vnus per-
 fecit, quia ob infamem atque inuidiosam Senatus lectionem, verecundia vietus Collega, ma-
 gistratu se abdicauerat. Appius iam deinde antiquitus insitam pertinaciam familiae gena-
 do, solus Censuram obrinuit. Eodem Appio autore Potitia gens, cuius ad aram maximam Her- 90
 culis familiare sacerdotium fuerat, seruos publicos ministerii delegandi causa solenia eius sa-
 cri docuerat. Traditur inde dictum mirabile, & quod dimouedis statu suo sacris religionem
 afferre facile posset, cum duodecim familiae ea tempestate Potitorum essent, puberes ad tri-
 ginta, omnes intra annum cum stirpe extinctos: nec nomen tantum Potitorum interisse, sed
 Censorem etiam Appium memori deum ira, post aliquot annos luminibus captum. Itaque Co- 95
 sules, qui eum annum secuti sunt, C. Iunius Bubulcus tertium, & Q. Aemilius Barbula iterum,
 initio anni questi apud populum deformatum ordinem praua lectione Senatus, qua potio-
 res aliquot lectis prateriti essent, negauerunt eam lectionem se, quae sine recti prauisque disci-
 mine ad gratiam ac libidinem facta esset, obseruatuos: & Senatuum extemplo citauerunt eo
 ordine, qui ante Censores Ap. Claudium & C. Plautium fuerat. Et duo imperia eo anno da- 100
 ri coepta per populum, vtraque pertinentia ad rem militarem: vnum, vt Tribunum militum se-
 nideni in quatuor legiones a populo crearentur, quae antea perquam paucis suffragio popu-
 li relictis locis, Dictatorum & Consulum ferme fuerant beneficia. Tulere eam rogationem Tri-
 bunum plebei L. Atilium, C. Martium, Alterum, vt Duumuiros nauales classis ordinanda re-
 sciendaque causa idem populus iuberet. Lator huius plebisciti fuit M. Decius Tribunus ple- 105
 bis. Eiusdem anni rem dictum paruam prateritum, ni ad religionem esset visa pertinere: Tibi-
 cines, quia prohibiti a proximis Censoribus erant in aede Iouis vesca, quod traditum anti-
 quitus erat, agere passi, Tibur vno agmine abierunt: adeo vt nemo in vrbe esset, qui sacrifici-
 cis praecineret. Eius rei religio tenuit Senatuum, Legatosque Tibur miserunt, vt darent ope-

tam vt hi homines Romanis restituerentur. Tiburtini benigne polliciti, primi accitos eos
 in curiam hortati sunt vt reuerterentur Romam: postquam percelli nequibant, consilio haud
 abhorrente ab ingenis hominum eos aggrediuntur. Die festo alii alios per speciem celebrati-
 darum cantu epularum causa inuitant: & vino cuius auidum ferme genus est, oneratos so- 5
 piunt: atque ita in plaustra somno victos coniciunt, ac Romam deportant: nec prius sensere,
 quam plaustris in foro relictis plenos crapulae eos lux oppressit. Tunc concursus populis
 factus: imperatoque vt manerent, datum vt triduum quotannis ornati cum cantu atque hac,
 quae nunc solennis est, licentia per urbem vagarentur, restitutumque in aede vescentis ius iis
 qui sacris praecinerent. Hac inter duorum ingentium bellorum curam gerebantur. Con- 10
 sules inter se prouincias partiti, Iunio Samnites, Aemilio nouum bellum Hetruria forte eue-
 nit. In Samnio Cluuiani praesidium Romanum, quia nequiuert vi capi, obsessum fame in
 deditioem acceperant. Samnites verberibus secundum in modum laceratos occiderant dedi-
 tos. Huic insensu crudelitati Iunius, nihil antiquius oppugnatione Cluuiana ratus, quo
 die aggressus est moenia, vi cepit, atque omnes puberes interfecit. Inde victor exercitus Bo- 15
 uianum ductus, caput hoc erat Pentrorum Samnitium, longe distissimum atque opulentissimum
 armis virisque. Ibi quia haud tantum irarum erat, spe praedae milites accensi, oppido
 potiuntur. Minus itaque sauitum in hostes est, praedae plus penes quam ex omni Samnio vn-
 quam egestum, benigneque omnis militum concessa: & postquam praepotentem armis Romanum
 nec acies subsistere velle, nec castra nec vrbes poterant, omnium principum in Samnio eod- 20
 em sunt intentae, vt insidiis quaereretur locus: si qua licentia populando effusus exercitus, exci-
 pi ac circunueniri posset. Transfuge agrestes & captiui quidam pars forte, pars consilio obla-
 ti, congruentia ad Consulem afferentes, quae & vera erant, pecoris vim ingentem in saltum
 autum compulsum esse, perpulerunt vt praedatum eod expedite ducerentur legiones. Ibi inges-
 hostium exercitus itinera occultis infederat: & postquam intrasse Romanos vidit saltum, repena- 25
 re adortus cum clamore ac tumultu incautos inuadit: & primo noua res trepidationem fecit,
 dum arma capiunt, sarcinas congerunt in mediis, deinde postquam vt quisque liberauerat se onere
 aptaueratque armis, ad signa vndique coibant: & notis ordinibus in veteri disciplina militum, iam
 sine praeccepto vilius sua sponte struebatur acies. COS. ad ancipitem maxime pugnam adue- 30
 ctus, desiluit ex equo, & Iouem Martemque atque alios testatur deos, se nullam gloriam inde, sed pra-
 dam militum quaerentem, in eum locum deuenisse: neque in se aliud quam nimiam ditandi ex hoste
 militum curam reprehendi posse, ab eo se dedecore nullam rem aliam quam virtutem militum vin- 35
 dicaturam: conniterentur modo vno animo inuadere hostem victum acie, castris exutum, nu-
 datum vrbibus, vltimum spem furto insidiarum tentantem, & loco non armis fretum. Sed quae
 esse iam virtuti Romanae inexpugnabilem locum? Fregellana arx Soranaque, & vrbicunq; ini-
 quo successum erat loco, commemorabatur. His accensus miles, omnium immemor difficulta- 40
 tum, vadit aduersus imminentem hostium aciem. Ibi paululum laboris fuit, dum in aduersum
 diuum erigitur agmen, ceterum postquam prima signa plantarum summam ceperunt, sensitque acies
 aequo se iam instituisse loco, versus extemplo est terror in insidiatores, eisdemque latebras, quibus
 se pauloante texerant, palati atque inermes, fuga repetebant: sed loca difficilia hosti quaesita, ip- 45
 sos tum sua fraude impediabant. Itaque agere per paucis effugium parauit. Cesa ad viginti milia ho-
 minum, victorque Romanus ad oblatam vitro ab hoste praedam pecorum discurrit. Dum haec ge-
 runtur in Samnio, iam omnes Hetruriae populi, praeter Aretinos ad arma ierant: ab oppugnato
 do Sutrio (quae vrbis socia Romanis, velut claustra Hetruriae erat) ingens orbi bellum. Eod- 50
 alter Consul Aemilius cum exercitu ad liberandos obsidione socios venit, aduenientibus Ro-
 manis Sutrinis comaeus benigne in castra ad urbem posita aduexere. Hetrusci diem primum
 consultando maturarent traherentne bellum, traduxerunt: postero die vbi celeriora quam
 tutiora consilia magis placere ducibus, sole orto signum pugnae propositum est, armatique
 in aciem procedunt. Quod postquam Consuli nunciatum est, extemplo tesseram dari iubet, vt
 praeante miles: firmatisque cibo viribus arma capiat. Dicto paratur. Consul vbi armatos
 paratosque vidit, signa extra vallum proferré iussit, & haud procul hoste instruxit aciem. Ad 55
 liquandiu intenti vtrunque steterunt, expectantes vt ab aduersariis clamor & pugna inciperet,
 & prius sol meridie se inclinauit, quam telum hinc atque illinc emissum est. inde ne infecta re
 abiretur, clamor ab Hetruscis oritur: concinnitque tubae, & signa inferuntur, nec segnius ab Ro-
 manis pugna inicitur, occurrit insensu animis, numero hostis, virtute Romanus superat. An-

ceps praelium multos utrinque & fortissimum queneque abstulit: nec prius inclinata res est, quam
 secunda acies Romana ad prima signa, festis integri successerunt. Hetrusci quia nullis recen-
 tibus subsidiis fulta prima acies fuit, ante signa citraque omnes ceciderunt. Nullo inquam pre-
 lio fugam minus, nec plus cadis fuisset, ni obstinatos mori Thufcos nox texisset, ita ut victores
 priusquam victi pugnandi finem facerent. Post occasum solis signum receptui datum est,
 nocte ab utroque in castra reditum, nec deinde quicquam eo anno rei memoria digna apud Su-
 trium gestum est, quia ex hostium exercitu prima tota acies deleta vno praelio fuerat, subsidia
 riis modo relicta, vix quod satis esset ad castrorum praesidium: & apud Romanos tantum vul-
 nerum fuit, ut plures post praelium saucii decesserint, quam ceciderant in acie. Q. Fabius in-
 sequentis anni COS, bellum ad Sutrium excepit. Collega Fabio C. Martius Rutilius datus
 est, ceterum & Fabius supplementum ab Roma adduxit, & novus exercitus domo accitus He-
 truscis venit. Permulti iam anni erant, cum inter Patricios magistratus Tribunosque nulla
 certamina fuerant, cum ex ea familia, quae velut fatalis cum Tribunis ac plebe erat, certamen
 oritur. Ap. Claudius Censor circumactis decem & octo mensibus, quod Aemilia lege finitum
 Censurae spatium temporis erat, cum C. Plautius Collega eius magistratus se abdicasset, nulla
 vi compelli ut abdicaret, potuit. P. Sempronius erat Tribunus plebis, qui finiendae Censurae
 intra legitimum tempus actionem susceperat, non popularem magis quam iustam, nec in vul-
 gus quam optimo cuique gratiorem. Is cum identidem legem Aemiliam recitaret, autoremque
 eius Mamercum Aemilium Dictatorem laudibus ferret, qui quinquennalem ante Censuram,
 & longinquitate potestatem dominantem, intra sex mensium & anni coegisset spatium: Dic-
 agedum, inquit, Ap. Claudii, quidnam facturus fueris, si eo tempore quo C. Furius & M. Gega-
 nius CESS, fuerunt, Censor fuisses? Negare Appius interrogationem Tribuni magnopere
 ad causam pertinere suam, nam etsi tenuerit lex Aemilia eos Censores, quorum in magistra-
 tu lata esset, quia post illos Censores creatos eam legem populus iussisset, quodque postremum
 iussisset, id ius ratumque esset: non tamen aut se, aut eorum quenquam, qui post eam legem la-
 tam creati Censores essent, teneri ea lege potuisse. Hac sine vilius assensu cauillante Appio,
 En, inquit, Quirites illius Appii progenies, qui Decemviri in annum creatus, altero anno se
 ipse creauit, tertio nec ab se nec ab villo creatus, priuatus fasces & imperium obtinuit: nec
 ante continuando abstulit magistratu, quam obruerent eum male parata, male gesta, male re-
 tenta imperia. Hac est eadem familia Quirites, cuius vi atque iniuriis compulsi extorres pa-
 tria Sacrum montem cepistis. haec, aduersus quam Tribunitium auxilium vobis compara-
 stis, haec, propter quam duo exercitus Auentinum insedistis, haec quae funebres leges, haec
 quae agrarias semper impugnavit, haec connubia Patrum & plebis interrumpit, haec plebi ad
 curules magistratus iter obsepsit, hoc est nomen multo quam Tarquiniorum infestius vestrae li-
 bertati. Itane tandem Appi Claudii, cum centesimus iam annus sit ab Mamercio Aemilio Dic-
 tatore, tot Censores fuerint nobilissimi fortissimique viri: nemo eorum duodecim tabulas le-
 git: nemo id ius esse, quod postremo populus iussisset, sciuit: imo verò omnes sciuerunt, ideo
 Aemiliae potius legi paruerunt, quam illi antiquae, qua primum Censores creati erant: quia
 hanc postremum iusserat populus: & quia vbi duae contrariae leges sunt, semper antiquae ab-
 rogatae noua. An hoc dicis Appi, non teneri Aemilia lege populum: an populum teneri, te vni
 extra legem esse? Tenuit Aemilia lex violentos illos Censores C. Furium, & M. Gegan-
 um: quicquid iste magistratus in republica male facere posset, indicauerunt, cum ira si-
 nita potestatis Mamercum Aemilium principem aetatis suae bello domique, ararium fecer-
 unt. Tenuit deinceps omnes Censores intra centum annorum spatium, tenet C. Plau-
 rium Collegam tuum, iisdem auspiciis, eodem iure creatum. An hunc non vt qui optimo
 iure Censor creatus esset, populus creauit: tu vnus eximius es, in quo hoc praecipuum ac sin-
 gulare valet: quem tu Regem sacrificiorum creas, amplexus regni nomen: vt qui optimo iu-
 re Rex Romae creatus sit, creatum se dicet: Quem semestri Dictatura, quem inter regno quinque
 dierum contentum fore putes: quem clauis figendi, aut ludorum causa Dictatorem audacter
 creas? Quam isti stolidos ac socordes videri creditis eos qui intra vicissimum diem ingenti-
 bus rebus gestis Dictatura se abdicauerunt: aut qui vitio creati abierunt magistratu? Quid
 ego antiqua repetam: nuper intra decem annos C. Menius Dictator, quia cum quaestiones
 seuerius quam quibusdam potentibus tutum erat, exerceret, contagio eius, quod quaerebat, ip-
 si criminis obiectata ab inimicis est, vt priuatus obuiam iret crimini, Dictatura se abdicauit,

1 Nolo ego istam in te modestiam, ne degeneraueris à familia imperiosissima & superbissima:
 non die non hora citius quam necesse est magistratu abieris, modo ne excedas finitum tempus, la-
 tris est aut die aut mensum Censuram adicere. Triennium, inquit, & sex menses, vltra quam licet Ae-
 milia lege, Censuram geram, & solus geram. Hoc quidem iam regno simile est. An Collegam sub-
 5 rogabis, quem ne in demortui quidem locum subrogari fas est? Poneret enim quoddam antiquif-
 simum solenne, & solum ab ipso cui sit institutum deo, ab nobilissimis antecessoribus eius sacri ad ser-
 uorum ministerium religiosus Censor deduxisti: quae gens antiquior originibus vrbis huius, hospiti-
 10 orum deorum immortalium sancta, propter te ac tuam Censuram intra annum ab stripe extincta
 est: nisi vnuerfam tempore nefario obstrinxeris, quod ominari etiam reformidat animus? Vrbis
 eo lustro capta est, quo demortuo Collega C. Iulio CES, L. Papyrius Cursor ne abiret magi-
 stratu, M. Cornelium Maluginensem Collegam surrogauit. Et quanto modestior illius cupiditas
 fuit, quam tua Appi: nec solus ne vltra finitum lege tempore? L. Papyrius Censuram gessit: tamen ne
 minem inuenit, qui se postea autorem sequeretur, omnes deinde Censores post mortem Colle-
 15 ge se magistratu abdicauerunt. Te nec quoddam dies exiit Censurae, nec quae Collega magistratu abiit,
 nec lex nec pudor coerec: virtutem in superbia, audaciam in contemptu deorum hominumque po-
 nis. Ego te Ap. Claudii pro istius magistratus maiestate ac verecundia, quem gessisti, non mo-
 do manu violatum, sed ne verbo quidem inclementiori à me appellatum vellem: sed & haec quae
 adhuc egi, peruicacia tua & superbia coegit me loqui, & nisi Aemiliae legi parueris, in vincula
 la duci iubebo: nec cum ita comparatum à maioribus sit, vt comitiis censoriis nisi duo confice-
 20 rint legitima suffragia, non renunciato altero comitia differantur? ego te, qui solus Censor
 creati non possis, solum Censuram gerere patiar. Haec taliaque cum dixisset, prehendi Censorem &
 in vincula duci iussit. Approbantibus sex Tribunis actionem College, tres appellanti Appio
 auxilio fuerunt: summaque inuidia omnium ordinum solus Censuram gessit. Dum ea Romae gereretur,
 iam Sutrium ab Hetruscis obsidebatur, Consulique Fabio inis motibus ducenti ad feren-
 25 dam operis locis, tentandasque munitiones, si qua posset, acies hostium instructa occurrit: quorum
 ingentem multitudinem cum ostenderet subiecta late planities, COS, vt loco paucitate suorum adiu-
 uaret, deflectit paululum in cliuosis agrum (asperta erant strata saxa) inde signa in hostem ob-
 uertit. Hetrusci omnium praeterquam multitudinis suae, qua sola freti erant, immemores, praesertim
 30 ineunt adeo raptim & auide, vt abiectis missilibus, quo celerius manus confererent, strin-
 gentur gladios vadentes in hostem, Romanus contra nunc tela nunc saxa, quibus eos affatim
 locus ipse armabat, ingerere. Igitur scuta galeaque icta, cum etiam quos non vulnerauerant,
 turbarent: neque subire erat facile ad propiorem pugnam, neque missilia habebant, quibus emi-
 nus rem gererent, stantes & expositos ad ictus, cum iam satis nihil tegeret, quosdam etiam pe-
 35 dem referentes fluctuantesque, & instabilem aciem redintegrato clamore stricis gladiis hastis
 & principes inuadunt. Eum imperium non tulerunt Hetrusci, versisque signis, fuga effusa ca-
 stra reperunt, sed equites Romani prauecti per obliqua campi, cum se fugientibus obrulissent,
 omisso ad castra itinere, montes petunt. Inde inermi penè agmine, ac vexato vulneribus, in
 syluam Ciminiam penetrant. Romanus multis milibus Hetruscorum caesis, duodequadra-
 40 ginta signis militaribus captis, castris etiam hostium cum praeda ingenti potitur. Tū de per-
 sequendo hoste agitari coeptum, Sylua erat Ciminiā magis tū inuia atque horrenda, quam nu-
 per fuisse Germanici saltus, nulli ad eam diem, ne mercatorum quidem adita, eam intrare
 haud fere quisquam praeter duces ipsam audebat: aliis omnibus cladis Caudinae nondum me-
 45 moria aboleuerat: Tum ex iis qui aderant, Consul fratrem M. Fabium Caxonem, alii C.
 Claudium, quidam matrem eadem, qua Consulem genitum tradunt, speculatum se iturum
 professum, breuiterque omnia certa allaturum. Care educatus apud hospites, Hetruscis inde li-
 teris eruditus erat, linguamque Hetruscam probe nouerat. Habeo autores, vulgo tum Ro-
 manos pueros, sicut nunc Graecis, ita Hetruscis literis erudiri solitos. Sed propius est vero,
 praecipuum aliquid fuisse in eo, qui se tam audacis simulatione hostibus immiscuerit: seruus
 50 aliquid proficiscens, qui summam regionis, quae intranda erat, naturam ac nomina principum
 in populis acceperat, ne qua inter colloquia insigni nota haesitantes, deprehendi possent. Iere
 pastorali habitu, agrestibus telis, falcibus gestisque binis armati. Sed neque commercium linguae, nec
 vestis armorumue habitus sic eos texit, quam quod abhorrebat à fide, quenquam externum Ci-
 minios saltus intraturum, vsque ad Camertes Umbros penetrasse dicuntur, ibi qui essent

fatēri Romanum ansum, introductūq; in Senatū, COS. verbis egisse de societate amicitiaq; 59
atq; inde comi hospitio acceptū, nunciare Romanis iussim, commeatum exercitui dierum
triginta preſto fore, si ea loca intrasset: iuuentutemq; Camertiu Vmbroꝝ in armis paratā
imperio futuram. Hęc cum relata COS, essent, impedimentis prima vigilia premissis, legio-
nibus post impedimenta ire iussis, ipse substitit cum equitatu: & luce orta postero die obequi
tauit stationibus hostium, quę extra saltum dispositę erant: & cum satis diu tenuisset hostē, 60
in castra sese recepit: portaq; altera egressus, ante noctem agmen assequitur. Postero die luce
prima iuga Ciminiū montis tenebat, inde contemplatus opulenta Hetruria: arua, milites em-
mittit. Ingenti iam abacta pręda, tumultuaria: agrestiu Hetruscorū cohortes repente a prin-
cipibus regionis eius concitate, Romanis occurrunt, adeo incōposite, vt vindices prędarum
propē ipsi prędę fuerint. Cęsis fugatisq; iis, late depopulato agro, victor Romanus, opulen- 65
tūsq; rerum omnium copia, in castra rediit. Eo sorte quinq; Legati cum ducibus Trib. pleb.
venerant denunciatum Fabio Senatus verbis, ne saltū Ciminiū transiret. Legati serius se, q̄
vt impedire bellum possent venisse, nuncii, victorię Romanę reuertuntur. Hac expeditione
COS. mortum latius erat quā profugatum bellum, vastationem nanque sub Ciminiū mon-
tis radicibus iacens ora senserat, concitaueratq; indignatione non Hetrurię modo populos, 70
sed Vmbrię finitima, Itaq; quantus non vnq̄ antea exercitus ad Sutrium venit, neq; e syl-
uis tantummodo promoti castra, sed etiam auiditate dimicandi quamprimū in campos de-
lata acies: deinde instructa primo suo stare loco, relicto hostibus ad instruendum contrā spa-
tio: deinde postquam detrectate hostem sensere pugnam, ad vallum struunt. Vbi postq̄ sta-
tiones quoq; receptas intra munimenta sensere, clamor repente circa duces ortus, vt eō sibi 75
castris cibaria eius diei deferri iuberent, mansuros se sub armis, & aut nocte aut certe luce pri-
ma castra hostium inuafuros, Nihilo quietior Romanus exercitus imperio ducis continē-
tur. Decima erat ferē diei hora, cum cibum capere Consul milites iubet: precipit vt in armis
sint, quacūq; diei noctisue hora signum dederit. Paucis milites alloquitur, Samnitium bel-
lum extollit, & leuat Hetruscos: nec hostem hosti, nec multitudinem multitudinē comparā- 80
dam ait esse: præterea telum aliud occultū scituros in tempore, in reera taceri opus esse. His
ambagibus prodi simulabat hostes, quo animus militum multitudine territus, restitueretur:
& quod sine munimento constiterant, verisimilius erat, quod simulabatur. Curati cibo, cor-
pora quieti dant: & quarta ferē vigilia sine tumultu excitati, arma capiunt. Dolabrę caloni- 85
bus diuiduntur ad vallum proueniendum fossasq; implendas. Intra munimenta instruitur aci-
es, delectę cohortes ad portarum exitus collocantur. Dato deinde signo paulo ante lucem,
quod astriuis noctibus sopitę maxime quietis tempus est, proruto vallo erupit acies, & stras-
tos passim inuadit hostes: alios immobiles, alios semisomnes in cubilibus suis, maximam par-
tem ad arma trapidantes cędes oppressit, paucis armandi se datum spatium est, eos ipsos
non signum certum, non ducem sequentes fundit Romanus, fugatosq; persequitur ad castra, 90
Ad syluas diuersi tendebant: syluę tutius dedere refugium, nam castra in campis sita eodem
die capiuntur, aurum argentumq; iustum referrī ad Consulem, cętera pręda militis fuit. Cę-
sa aut capta eo die hostium milia ad sexaginta. Eam tam clarā pugnam trans Ciminiām syl-
uam ad Perusiam pugnatam quidam autores sunt, metuq; in magno ciuitatem fuisse, ne in- 95
terclusus exercitus tam infesto saltu, coortis vndiq; Thulcis Vmbrięsq; opprimeretur. Sed
vbicūq; pugnatum est, res Romana superior fuit. Itaq; a Perusia & Cortona & Aretio, quę
fermę capita Hetrurię populorum ea tempestate erant, Legati pacem fœdusq; ab Romanis
petentes, inducias in triginta annos impetrauerunt. Dum hac in Hetruria geruntur, COS,
alter C. Martius Rutilius Allifas de Samnitibus vi cepit. Multa alia castella vicināq; aut delecta
hostiliter aut integra in potestatem venere. Per idem tempus & classis Romana a P. Corne- 100
lio, quem Senatus maritimę orę præfecerat, in Campaniam acta, cum appulsa Pompeios es-
set focii inde nauales ad depopulādū agrū Nucerinū profecti, proximis raptim vastatis, vnde
reditus rurus ad naues esset, dulcedine (vt fit) prædę longius progressi, exciuerē hostes. Pa-
latis per agros nemo obuius fuit, cum occisione occidi possent, redeuntes agmine incauto,
haud procul nauibus assecuti agrestes, exuerunt præda: partem etiam occiderunt: quę su- 105
per fuit cædi, trepida multitudo ad naues compulsa est. Profectio Q. Fabii trans Ciminiām
syluam, quantum Romę errorem fecerat, tam lætam famam in Samnium ad hostes tulerat,
interclusum Romanum exercitū obsideri, cladisq; imaginem furcas Caudinas memorabat,

eadem temeritate auidam vltiorum semper gentem in saltu inuſos deductam, septam non
hostium magis armis q̄ locorum iniquitatibus esse. Iam gaudium inuidia quadam misceba-
tur, q̄ belli Romani dec? ab Samnitibus fortuna ad Hetruscos auerſisset. Itaq; armis virisq;
ad obrerendum C. Martium COS. concurrunt, protinus inde Hetruriam per Marſos ac Sa- 5
binos perituri, si Martius dimicandi potestatem non faciat. Obuius iis COS. fuit, Dimica-
tum prelo vtinq; atroci, atq; incerto euentu est: & cum anceps cędes fuisset, aduersa tamē
rei fama in Romanos vertit, ob amissos quosdam equeſtris ordinis Tribunosq; militem, atq;
vnum Legatum, & (quod insigne maxime fuit) Consul is ipsius vulnus. Ob hæc etiam aucta
fama, & (vt solet) ingens terror Patres inuafit, Dictatoremq; dici placebat, nec quin Cursor 10
Papyrius diceretur, in quo tum summa rei bellicę ponebatur, dubium cuiquam erat: sed nec
in Samnium nuncium perferri omnibus infestis tuto posse, nec viuere Martium COS. satis
fidebant. Alter COS. Fabius infestus priuatim Papyrio erat: quę ne ira obstaret bono publi-
co, Legatos ex Consulariū numero mittendos ad eum Senatus censuit, qui sua quoq; eum,
non publica solum auctoritate monerent, vt memoriam simularum patrię remitteret. Profe- 15
cti Legati ad Fabium COS. cum Senatusconsultum tradidissent, adieciſſentq; orationem cō-
uenientem mandatis, COS. demissis in terram oculis, tacitus ab incertis quidnam esset actu-
rus Legatis, recessit. Nocte deinde silentio (vt mos est) L. Papyrium Dictatorem dixit, Cui
cum ob animum egregie victum Legati gratias agerent, obstinatum silentium obtinuit: ac si
ne respōso ac mentione facta sui, Legatos dimisit, vt appareret insignem dolorem ingenti cō- 20
primi animo, Papyrius Iunium Bubulcum magistrum equitum dixit, atq; ei legem curiā
de imperio ferenti, triste omen diem distulit, q̄ faucia curia fuit principum duabus insignis
cladibus, capte vrbis, & Caudinę pacis, quod vtroq; anno eiusdem curiæ fuerat principium,
Macer Licinius tertia etiam clade, quę ad Crameram accepta est, abominandam eam curiā
facit. Dictator postero die auspiciis repetitis pertulit legem: & profectus cum legionibus ad 25
terrorē traducti syluam Ciminiā exercitus nuper scriptis, ad Lęgulam peruenit: acceptisq; a
Marte COS. veteribus militibus in acie copias eduxit. Nec hostes detrectare visi pugnam,
instructos deinde armatosq; cū ab neutris preliū inciperetur, nox oppressit. Quieti aliquan-
diu, nec suis diffidentes viribus, nec hostem spernentes, stativa in propinquo habuere. nam
& cum Vmbroꝝ exercitu acie depugnatum est. Fusi tamen magis q̄ cęsi hostes, quia cę- 30
ptam acriter non tolerauerunt pugnam: & ad Vadimonis lacum Hetrusci lege sacra coacto
exercitu, cū vir viri legisset, quantis nunq̄ aliis antē simul copiis, simul animis dimicauerunt:
tantoq; iratu certamine gesta res est, vt ab neutra parte emissa sint tela, gladiis pugna coepit,
& acerrime commissa, ipso certamine (quod aliquandiu anceps fuit) accensa est, vt non cum
Hetruscis toties victis, sed cum aliqua noua gente videretur dimicatio esse. Nihil ab vlla 35
parte mouetur fugę, cadunt antesignani: & ne nudetur propugnatorib; signa, fit ex secūda
prima acies. Ab vltimis deinde subsidii cietur miles: adeoq; ad vltimum laboris ac pericula
li ventū est, vt equites Romani omiſſis equis, ad proximos pedicem per arma, per corpora em-
uaserit. Ea velut noua inrer fessos exorta acies, turbauit signa Hetruscorū: secuta deinde ima-
perſi eorū, vtcūq; affecta fuerat, cętera multitudo tandē perripit ordines hostiu. Tunc vinci 40
pertinacia cępta, & auerti manipuli quidā: & vt femel dedere terga, etiā certiore capessere
fugā. Ille primū dies fortuna veteri abundates Hetruscorū fregit opes. Cadum in acie quod
roboris fuit, castra eo impetu capta direptaq;. Pari subinde periculi gloriaq; euentu, bellum
in Samnitibus erat: qui præter ceteros belli apparatus, vt acies sua fulgeret nouis armorū inſi-
gnibus, fecerunt. Duo exercitus erant, scuta alterius auro, alterius argento celauerunt. For- 45
ma erat scuti summum latius: qua pectus atq; humeri teguntur, fastigio æquali, ad inum cu-
neatior, mobilitatis causa, spongia pectori tegumentum, & sinistrum crus ocrea rectum, galeę
cristate, quę speciem magnitudinē corporum adderent, tunice auratis militibus verſicolore,
argētatis lintheę candidę: his dextrum cornu datum, illi in sinistro cōstitunt. Notus iam Ro-
manis apparatus insignium armorū fuerat, doctiq; a ducibus erant horridum militem esse 50
debere, non celatum auro argentoq;, sed ferro & animis fretum: quippe illa prædam verius q̄
arma esse, nitentia ante rem, deformia inter sanguinem & vulnera: virtutem esse militis dec?,
& omnia illa victoriā sequi: & direm hostem quamuis pauperis victoris præmium esse. His
Cursor vocibus inſtrictos milites in prælium ducit, dextro ipse cornu consistit, sinistro præ-
fecit magistrum equitum, simul est concursum, ingens fuit cum hoste certamen, non se-

hostes respexere, tum passim fuga coepta Samnitium fieri, sed omnia obtinet caedes, nec in
 55 villam partem tutum per fugium est. Iam triginta millibus hostium caesis, signum receptui
 COSS. dederant, colligebatq; in vnum copias inuicem inter se gratantes, cum repente visas
 procul hostium noue cohortes, quae in supplementum scriptae fuerant, integrae uer cadem. In
 60 quas nec iussu COSS. nec signo accepto victores vadunt, malo tyrocinio imbuendum Samni-
 tem clamitantes. Indulgent COSS. legionum ardori, ut qui probe scirent nouum militem
 hostium inter percussos fuga veteranos, ne tentando quidem satis certamini fore. Nec eos
 opinio sefellit: omnes Samnitium copiae veteresq; noueque montes proximos fuga capiunt. Ed
 & Romana erigitur acies, nec quicquam satis tuti loci victis est. & de iugis, quae ceperant,
 funduntur: iamque vna voce omnes pacem petebant. Tum trium mensium frumento impera-
 65 to, & annuo stipendio, ac singulis in militem tunicis, ad Senatum pacis oratores missi, Cor-
 nelius in Samnio relictus, Marcus de Hernicis triumphans in urbem rediit: statuaque eque-
 stris in foro decreta est, quae ante templum Castoris posita est. Hernicorum tribus popu-
 lis, Aletrinati, Verulano, Ferentinati, quia maluerunt quam ciuitatem suae leges reddita, conu-
 70 biumque inter ipsos (quod aliquandiu soli Hernicorum habuerunt) permissum, Anagninis
 quique arma Romanis intulerant, ciuitas sine suffragii latrone data: consilia connabiisque adem
 pra: & magistratibus praeterquam sacrorum curacione interdictum. Eodem anno ades Salu-
 tis à C. Iunio Bubulco Cenfore locata est, quam COS. bello Samnitium vouerat. Ab eodem
 Collega quoque eius M. Valerio Maximo, viae per agros publica impensa facta, & cum Carthagi-
 nensibus eodem anno foedus tertium renouatum: Legatis quoque eorum qui ad id venerant, comi-
 75 ter munera missa, Dictatorem idem annus habuit P. Cornelium Scipionem cum magistro
 equitum P. Decio Mure, ab his propter quae creati erant, comitia consularia habita: quia neu-
 ter COSS. potuerat bello abesse. Creati COSS. L. Posthumus, T. Minutius. Hos COSS. Piso
 Q. Fabio & P. Decio suggerit, biennio exempto, quo Claudium Volumnumque, & Cornelium
 cum Martio COSS. factos tradidimus. Memoriae ne fugerit in annalibus digerendis, an con-
 80 sulto binos COSS. filios ratur transcenderit, incertum est. Eodem anno in campum Stellare
 agri Campani Samnitium incurfiones factae. Itaque ambo COSS. in Samnitium missi, cum di-
 uersas regiones, Tifernum Posthumius, Bouianum Minutius petissent, Posthumius prius du-
 ctu ad Tifernum pugnatum. Alii haud dubie Samnites victos, ac triginta milia inde homi-
 num capta tradunt: alii Marte aequo discessum, & Posthumium metum simulantem, noctur-
 85 no itinere clam in montes copias adduxisse: hostes secutos duo milia, inde locis munitis &
 ipsos confedisse. COS. ut statua tuta copiosaque (& ita erant) petisse videretur, postquam &
 munimentis castra firmavit, & omni apparatu rerum utilium instruxit, relicto firmo presi-
 dio, vigilia tertia qua duci proxime potest, expeditas legiones ad Collegam & ipsum aduer-
 sus alios sedentem ducit: ibi autore Posthumio Minutius cum hostibus signa confert: & cum
 anceps praesidium in multum diei processisset, tum Posthumius integris legionibus defessam
 90 iam aciem hostium improviso inuadit. Itaque cum lassitudo ac vulnera fugam quoque prae-
 discent, occisione occisi hostes, signa vnum & viginti capta: atque inde ad castra Posthumii
 perrectum. Ibi duo victores exercitus percussum iam fama hostem adorti fundunt fugantque,
 signa militaria sex & viginti capta, & Imperator Samnitium Staius Cellius, multique alii mor-
 tales, & castra utraque capta, & Bouianum, ubi postero die coeptum oppugnari, breui capitur,
 95 magna quoque gloria rerum gestarum COSS. triumpharunt. Minutium Consulem cum vulne-
 re graui relatum in castra, mortuum quidam auctores sunt, & M. Fulvium in locum eius Con-
 sulem successum: & ab eo cum ad exercitum Minutii missus esset, Bouianum captum, Eo
 anno Sora, Arpinum, Consentia recepta ab Samnitibus. Herculis magnum simulacrum in
 Capitolio positum: dedicatumque P. Sulpitio Auerrione, P. Serupronio Sopho COSS. Sa-
 100 mnites seu finem seu dilationem belli quaerentes, Legatos de pace Romam misere: quibus
 suppliciter agentibus responsum est, Nisi saepe bellum parantes pacem petissent Samnites, ora-
 tione vltro citroque habita, de pace transigi potuisse: nunc quando verba vana ad id locorum
 fuerint, rebus standum esse. P. Sempronium Consulem cum exercitu breui in Samnio fore, cum
 ad bellum pacemue inclinaret animi, falli non posse, comperta omnia Senatui relaturum, dece-
 105 dentem ex Samnio COS. Legati sequerentur. Eo anno cum pacatum Samnium exercitus
 Romanus benigne praebito comitatu peragraisset, foedus antiquum Samnitibus redditum,
 Ad Aequos inde veteres hostes, ceterum per multos annos sub specie infidae pacis quietos,

1 verba arma Romiana, quod incolumi Hernico nomine misitauerant simul cum his Samni
 auxilia: & post Hernicos subactos, vniuersa prope gens sine dissimulatione consilii publici
 ad hostes descuerat. & postquam isto Romae cum Samnitibus foedere Feciales venerant res re-
 peritum, tentationem aiebat esse, ut terrore incusso belli, Romanos se fieri pateretur: quod
 5 quantopere optandum foret, Hernicos docuisse, cum quibus licuerit, suas leges Romanas ci-
 uitati praeproptauerint, quibus legendi quid mallerent copia non fuerit, pro poena necessarium
 ciuitatem fore. Ob haec vulgo in consiliis iactata, Populus Romanus bellum fieri Aequis
 iussit: Cosules quoque ambo ad nouum profecti bellum, quatuor millia à castris hostium conse-
 10 derunt. Aequorum exercitus (ut qui suo nomine per multos annos imbelles egissent) tu-
 multuario similis, sine duabus certis, sine imperio trepidare, alii exeundum in aciem, alii ca-
 stra tuenda censent, mouet plerisque vastatio futura agrorum, ac deinceps cum leuibus pre-
 sidii vrbium relictarum excidia. Itaque postquam inter multas sententias vna, quae omnia cura
 15 communium, ad respectum suarum quenque rerum auertisset, audita, ut prima vigilia diuer-
 si à castris ad deportanda omnia tuendaque moenibus in vrbes abirent, cuncti eam senten-
 tiam ingenti assensu acceperunt. Palatis hostibus per agros, prima luce Romani signis prola-
 tis in acie consistunt: & ubi nemo obuius ibat, pleno gradu ad castra hostium tendunt. Cae-
 20 terum postquam ibi neque stationes pro portis, nec quenque in vallo, nec fremitum consuetum ca-
 strorum animaduertunt, insolito silentio mori, metu insidiarum subsistunt. transgressi de-
 inde vallum, cum deserta omnia inuenissent, pergunt hostem vestigis sequi: sed vestigia
 in omnes aequaeferentia patres, ut inde lapsis passim primo errorem faciebant, post per ex-
 25 plotatores compertis hostium consiliis, ad singulas vrbes circumferendo bello, vnum & tria-
 ginta oppida intra dies quinquaginta omnia oppugnando ceperunt: quorum pleraque dura
 ta atque incensa: nomen quoque Aequorum prope ad internecionem deletum. De Aequis triumphan-
 rum, exemplo quoque eorum clades fuit, ut Marrucini, Marsi, Peligni, Ferentini mitterent Romam
 30 oratores pacis petendae amicitiaeque. his populis foedus petentibus datum. Eodem anno C.
 Flavius Cn. filius, Scriba, patre libertino, humili fortuna ortus, ceterum callidus vir & facun-
 dus, Aedilis curulis fuit. Inuenio in quibusdam annalibus, cum apparet Aedilibus, fierique
 se pro Tribuno Aedilem videret, neque eius accipi nomen, quod scriptum faceret, tabulam po-
 35 fuisse, & iurasse se scriptum non facturum, quem aliquanto antea desisse scriptum facere au-
 guit Macer Licinius, Tribunatu ante gesto Triumuiratibusque, nocturno altero, altero colo-
 niae deducenda. Ceterum (id quod haud discrepat) contumacia aduersus contemnentis
 humilitatem suam nobiles certauit. Ciuile ius repositum in penetralibus Pontificum euul-
 40 gavit, fastosque circa forum in albo proposuit, ut quando lege agi posset sciretur, eadem Con-
 cordiae in area Vulcani summa inuidia nobilium dedicauit, coactusque consensu populi Cor-
 nelius Barbatu Pontifex maximus verba praerite, cum more maiorum negaret nisi COS.
 35 aut Imperatorem posse templum dedicare, itaque ex autoritate Senatus latum ad populum est,
 Ne quis templum aramve iniussu Senatus, aut Tribunorum plebis partis maioris dedica-
 ret. Haud memorabile rem per se, nisi documentum sit aduersus superbiam nobilium ple-
 beae libertatis, referam: Ad Collegam agrum visendi causa Flauius cum venisset, consensu
 40 suoque nobilium adolescentium, qui ibi assidebant, assurrectum ei non esset, curulem afferri sella eo ius-
 sit, ac sede honoris sui anxios inuidia inimicos spectauit. Ceterum Flauium dixerat Aedi-
 lem forensis factio, Appii Claudii Censura vires nacta, qui Senatum primus libertinorum
 filius lectis inquinauerat: & postea quoque eam lectionem nemo rata habuit, nec in curia adeptus
 erat quas petierat opes vrbanas, humilibus per omnes tribus diuisis, forum & campum cor-
 45 rupit, tantumque Flauii comitia indignitatis habuerunt, ut plerique nobilium anulos aureos
 & phaleras deponerent. Ex eo tempore in duas partes discessit ciuitas, aliud integer popu-
 lus fautor & cultor bonorum, aliud forensis factio tenebat, donec Q. Fabius & P. Decius
 Censores facti, Fabius simul concordiae causa, simul ne humillimorum in manu comitia es-
 50 sent, omnem forenses turbam excretam in quatuor tribus coniecit, vrbanasque eas appella-
 uit: adeoque eam rem acceptam gratis animis ferunt, ut Maximii cognomen, quod tot victo-
 riis non pepererat, hac ordinum temperatione pareret. Ab eodem institutum dicitur, ut e-
 quites Idibus Quintilibus transfueherentur.

VCIO Genutio, Ser. Cornelio Consulibus, ab externis ferme bellis ocium fuit. Soram atq; Albam colonia deducta: Albam in Æquos sex millia colonorum scripta: Sora agrī Volſi fuerat, sed postederant Samnites. eò quatuor millia hominum miſſa. Eodem anno Arpinatibus Trebulanisq; ciuitas data. Frusinates ter tia parte agrī damnati, q; Hernicos ab eis ſolicitaros compertū, capitaq; coniturationis eius, queſtione ab Cōſulibus ex Senarū conſulto habita, virgīs caſi ac ſecuri percuffi. Tamen ne proſtus imbellem agerent annum, parua expeditio in Vmbria facta eſt, q; nunciabatur ex ſpelunca quadam excuſiones armorum in agros fieri. In eam ſpeluncam penetratū cum ſignis eſt, & ex eo loco obſcuro multa vulnera accepta, maximeq; lapidum icū: donec altero eius ſpecus ore (nā peruius erat) inuento, vtrūq; fauces congeſtis lignis accenſa. Ita intus fumo ac vapore ad duo millia armorum ruentia, nouiſſime in ipſas flammas dum euadere tentat, abſumpta.

M. Liviū Dentre & C. Emilio Cōſulibus, redintegratū Æquicum bellum. Colonia Æqui agre patientes, velut arcem ſuis finibus impoſitam, ſumma vi expugnare adorti, ab ipſis colonis pelluntur. Ceterum tantum Romæ terrorem fecerunt, quia vix credibile erat tam affectis rebus ſolos per ſe Æquos ad bellum coortos, vt tumultus eius cauſa Dictator diceretur C. Iunius Bubulcus cum M. Titinio magiſtro equitum. Profectus primo congreſſu Æquos ſubegit, ac die octauo triumphans in urbem cum rediſſet, ædem Salutis, quā Conſul voverat, Cenſor locauerat, Dictator dedicauit. Eodē anno claſſis Græcorum Cleonymo duce Lacedæmonio ad Italiæ littora appulſa, Thurias urbem in Salētinis cepit. Aduerſus hunc hoſtem Conſul Æmilius miſſus, prælio vno fugatum compulſit in naues. Thurias redditæ veteri cultori, Salentinoq; agro pax parata. C. Iunium Bubulcum Dictatorē miſſum in Salentinos, in quibusdam annalibus inuenio, & Cleonymum prius q̄ conſigendum eſſe ſe cum Romanis, Italia exceſſiſſe. Circumuectus inde Brundifii promontorium, medioq; ſinu Adriatico ventis latas, cum leua importuoſa Italiæ littora, dextra Illyrici Liburniq; & Iſtri, gentes ſere & magna ex parte latrociniis maritimis infames terrerent, penitus ad littora Venerorum peruenit. Ibi expoſitis paucis, qui loca explorarent, cum audiſſent tenuē ita prætentum litus eſſe, q; tranſgreſſis ſtagna ab tergo ſine irrigua aſtibus maritimis, agros haud procul proximis campeſtres cerni, vteriora colles videri, eſſe oſtium præalti ſtūminis, quò circummagi naues in ſtationem tutam poſſint, (Meduacum annis erat) eò inuectam claſſem ſubire ſtūmine aduerſo iuſſit. Grauiſſimas nauium non perulit alueus ſtūminis, in leuiora nauigia tranſgreſſa multitudo armorum, ad frequentes agros, tribus maritimis Patavinorum vicis colentibus eam oram peruenit. Ibi egreſſi, leui præſidio nauibus relicto, vicos vi expugnant, inſtamnant recta, hominum pecudumq; prædas agunt: & dulcedine prædandi longius vſq; à nauibus procedunt. Hæc vbi Pataviū ſunt nunciata: altera in regionem, qua effuſa populatio nunciabatur: altera, ne cui prædonum obuia fieret, altero itinere ad ſtationem nauium (millia autem quatuordecim ab oppido aberant) ducta. In naues paruas, cuſtodibus interemptis, repentinus impetus factus, territiq; naute coguntur naues in alteram ripam amnis traicere: & ita terra proſperum æque in palatos prædatores prælium fuerat, reſugientibusq; ad ſtationem Græcis Veneri obſiſtunt. Ita in medio circumuenti hoſtes caſi, pars capri claſſem indicant, Regemq; Cleonymum tria millia abeſſe. Inde captiuū pximo vico in cuſtodia datis, pars fluuiatiles naues ad ſuperanda vada ſtagnorum apte planis alueis fabricatas, pars captiuā nauigia armatis cōplent, proſectiq; ad claſſem, immobiles naues & loca ignota plus q̄ hoſtes timētes circumuadunt, fugientesq; in altum ac nuſq; repugnantes vſq; ad oſtium amnis perſecuti, captis quibusdam incenſisq; nauibus hoſtiū, quas trepidatio in vada intulerat, victores reuertuntur. Cleonym⁹ vix quinta parte nauis incolumi, nulla regione maris Adriatici proſpere adita ceſſit. roſtra nauis ſpoliaq; Laconū in cede Iunonis veteri fixa, multi ſuperſunt qui viderunt

Pataviū monumentum naualis pugnae eo die, quo pugnatum eſt, quotannis ſolemni certamine nauium, ſtūmine in oppidi medio exercetur. Eodem anno Romæ cum Veſtiniſ petentibus amicitia ſcūm eſt foedus. Multiplex deinde exortus terror. Hetruriam rebellare (ab Aretinorum ſeditionibus motu orto) nunciabatur: vbi ciuium Liciniū genus propoſtens diuitiarū inuidia belli armis ceptū. Simul Marſorum gentē agrum vi tueri, in quem colonia Carſeolū deducta erat, quatuor millibus hominū ſcriptis. Itaq; propter eos tumultus, dictus M. Valerius Maximus Dictator magiſtrū equitū ſibi legit M. Æmiliū Paulum. Id magis credo, q̄ Q. Fabiū ea etate, atq; eis honoribus Valerio ſubiectū, ceterum ex Maximū communi cognomine ortum errorē haud abnuerim. Profectus Dictator cum exercitū, prælio vno Marſos fudit. Compulſis deinde in vrbes munitas, Milioniam, Plifiam, Freſiliam intra paucos dies cepit, & parte agrī multatis Marſis foedus reſtituit. Tū in Hetrufcos verſum bellum, & cum Dictator auſpicioſū reperendorū cauſa proſectus Romam eſſet, magiſter equitū pabulatum egreſſus ex inſidiis circumnecitur, ſignisq; aliquot amiffis foeda militum caede ac fuga eſt in caſtra compulſus, qui terror non eo tantū à Fabio abhorret, quòd ſiqua alia parte cognomen ſuū equauit, tum maxime bellicis laudibus: ſed etiam, quòd memor papyriane ſeuicitie, nunq; vt Dictatoris inuſſu dimicaret, adduci poſuiſſet. Nunciata ea clades Romam maiorē q̄ res erat terrorē exciuit. Nam vt exercitū delero, ita iuſtitium indictum, cuſtodia in portis, vigilia vicatim exacta: arma, tela in muros congeſta. Omnibus iunioribus ſacramento adactis Dictator ad exercitum miſſus omnia ſpe tranquilla, & compoſita magiſtri equitum cura, caſtra in tutiorem locum redacta, cohortes, qua ſigna miſerant, extra vallum ſine tentoriis deſtitutas inuenit, exercitum auidum pugnae, quo maturius ignominia aboleretur. Itaq; conſeſſim caſtra inde in agrum Ruſellanum promouit. Eò & hoſtes ſecuti, quanq; ex bene geſta re ſimmam & in aperto certamine virium ſpem habebant, tamen inſidiis quoq; quas feliciter experiri erant, hoſtem tentant. Tecta ſemiruta, vici per vaſtationem agrorum deuſti haud procul caſtris Romanorum aberant. Ibi abdiatis armatis, pecus in conſpectu præſidii Romani, cui præerat C. Fuluius Legatus, propulſum, ad quam illecebram cum cōmoueretur nemo ab Romana ſtatione, paſtorū vnus progreſſus ſub ipſas munitiones, inſclamat alios cunctanter ab ruinis vici pecus propellentes, quid ceſſarent, cum per media caſtra Romana tuto agere poſſent? Hæc cum Legato Carites quidam interpretarentur, & per omnes militum manipulos ingens eſſet indignatio, nec tamen inuſſu mouere ſe auderent, iubet peritos lingua: artendere animum, paſtorū ſermo ageſti an vrbano propior eſſet. Cum referrent ſonū lingua: & corporū habitum, & nitore cultiora quàm paſtoralia eſſe, Ite igitur, dicite, inquit, detegant nequicq; conditas inſidias, omnia ſcire Romanum: nec magis iam dolo capi q̄ armis vinci poſſe. Hæc vbi audita ſunt, & ad eos, qui conſederat in inſidiis, perlata, conſurrectum repente ex latebris eſt, & in patenrem ad conſpectum vndiq; campum prolata ſigna. Viſa Legato maiore acies q̄ qua: ab ſuo præſidio ſuſtineri poſſet. Itaq; prope ad Dictatorem auxilia accitū mittit, interea ipſe impetus hoſtium ſuſtinet. Nuncio allato, Dictator ſigna ferrī ac ſequi armatos iubet: ſed celeriora prope omnia imperio erant. Rapta extemplo ſigna armaq; & vix ab impetu & curſu tenebantur, cum ira ab accepta nuper clade ſtimulabat, tum concitator accedens clamor ab increſcente certamine. Vrgent itaq; alii alios, hortanturq; ſigniferos vt ocuus eant. Quo magis feſtinantes videt Dictator, eo impenſius retentat agmen ac ſenſim incedere iubet. Hetrufci contra, principio exciti pugnae omnibus copiis aderant, & ſuper alios alii nunciabant Dictatori, omnes legiones Hetrufcorū capeſſiſſe pugnam, nec iam ab ſuis reſiſti poſſe: & ipſe cernit ex ſuperiore loco in quanto diſcrimine præſidium eſſet: ceterum ſatis fretus eſſe etiam nunc tolerando certamini Legatum, nec ſe procul abeſſe periculū vindicem, q̄ maxime vult fatigare hoſtem, vt integri adoriatur viribus feſtos: quanq; lente procedunt, iam tamen ad impetum capiendum equiti vtiq; modicū erat ſpatium, prima incedebat ſigna legionum, ne quid occultum aut repentinum hoſtis timeret, ſed reliquerat interualla inter ordines peditum: quā ſatis lato ſpatio equi præmitti poſſent. Pariter ſuſtulit clamorē acies, & immiſſus eques libero curſu in hoſtē inuehitur, incompoſitisq; aduerſus equeſtre procellam ſubiti pauorem effundit. Itaq; vt prope ſerum auxiliū iam penē circumuectis, ita vniuerſis requies data eſt. Integri accipere pugna, nec ea ipſa longa aut anceps fuit. Fuſi hoſtes caſtra repetunt, inferentibusq; iam ſigna Romanis cedunt, & in vltimā caſtrorū partē

conglobantur. Hærent fugientes in angustiis portarum: pars magna aggerem vallumq; 55
 conscendunt: si aut ex superiore loco tueri se, aut superare aliquâ, & euadere possent. Forte
 quodam loco male densatus agger pondere supra stantium in fossiam procubuit: atq; cã
 cum deos pãdere viam fugæ conclamassent, plures inermes q̄ armati euadunt. Hoc præ
 ho fracta iterum Hetruscorum vires, & pacto annuo stipendio, & diu mensium frumenta
 imperato, permissum ab Dictatore vt de pace Legatos mitterent Romã. Pax negata, in- 60
 duciã biennii data. Dictator triumphans in urbem rediit. Hæbeo aurores, sine vilo memo-
 rabili prælio pacatam ab Dictatore Hetruriam esse, seditionibus tantum Aretinorum cõ-
 positis, & Licinio genere cum plebe in gratiam reducto. COS. ex Dictatura factum M. Vale- 65
 rium non petentem atq; adeo absentem etiam creatum credere quidam: & per Interregẽ
 ea comitia facta, id vnum non ambigitur, Consulatum cum Apuleio Pansa gessisse. M. Va-
 leriõ & Q. Apuleio COSS. satis pacatæ res foris fuere. Hetruscum aduersa belli res, & in-
 duciã quietum tenebant, Samnitum multorum annorum cladibus domum haud dum
 foederis noui poenitebat. Romæ quoq; plebem quietam, & exoneratã deducta in colonias
 multitudo præstabat: tamen ne vndiq; tranquille res essent, certamen inceprum inter pri- 70
 mores ciuitatis Patricios plebeiosq; ab Tribunis plebis Q. & Cn. C. Guinibus: qui vndiq; cri-
 minandorum Patrum apud plebem occasione quaesitis, postq̄ alia frustra tentata erant,
 eam actionem susceperunt, qua non infimam plebem accenderent, sed ipsa capita plebis,
 Consulares triumphalesq; plebeios, quorum honoribus nihil, præter sacerdotia, qua non- 75
 dum promiscua erant, deesset. Rogationem quoq; promulgarunt, vt cum quatuor Augu-
 res, quatuor Pontifices ea tempestate essent, placeretque augeri sacerdotum numerum,
 quatuor Pontifices, quinque Augures de plebe omnes adlegerentur. Quemadmodum ad
 quatuor Augurum numerum, nisi morte duorum id redigi collegium potuerit, non inue- 80
 nit, cum inter Augures constet imparẽ numerum debere esse, vt tres antiquæ tribus, Ra-
 menses, Trienses, Luceres sum quinq; Augurem habeat: aut si pluribus sit opus, pari in-
 ter se numero sacerdotes multiplicent, sicut multiplicati sunt, cum ad quatuor quinque adie- 85
 cti nouem numerum, vt terni in singulas essent, expleuerunt. Cæterum quia de plebe adle-
 gebantur, iuxta eam rem ægre passi Patres, q̄ cum Consulatum vulgari viderent, simulabat
 ad eos id magis q̄ ad se pertinere: ipsos visuros ne sacra sua pollutantur: id se opare tantum,
 nequa in temp. clades veniat. Minus autem tetendere, assueti iam tali genere certami- 90
 num vinci: & cernebant aduersarios non id, quod olim vix sperauerint, affectantes magnos
 honores: sed omnia iam, in quorum spem dubiam erat certatum, tamen adeptos multiplices
 Consulatus Censurasq; & triumphos. Certatum tamen suadenda dissuadendaq; lege inter
 Ap. Claudium maxime ferunt, & inter Publium Decium Murem, qui cum eadem ferme de iu- 95
 re Patrum ac plebis, qua pro lege Licinia quondam, contraq; eam dicta erant, cum plebeis
 Consulatus rogabatur, differensset, retulisse dicitur Decius parentis sui speciem, qualẽ cum
 multi, qui in concione erant viderant, incinctum Gabino cultu super telum stantem, quo se 95
 habitu pro populo ac legionibus Romanis deuouisset: tum P. Decium COS. purum pi-
 umq; diis immortalibus visum, æque ac si T. Manlius Collega eius deuoueretur: eundem
 Publium Decium, qui sacra publica Populi Romani faceret, legi rite non potuisse: id esse
 periculum, ne suas preces minus audirent dii, q̄ Ap. Claudii: castius enim sacra priuata sa- 95
 cere, & religiosus deos colere, q̄ se! quẽ poenitere votorum, qua pro republica nuncupauer-
 rint tot COSS. plebei, tot Dictatores aut ad exercitus euntes, aut inter ipsa bella! Nume-
 rantur duces eorum annorũ, quibus plebeiorum ductu & auspicio res geri ceptæ sunt,
 numerarentur triumphũ: iamne nobilitatis quidem suæ plebeos poenitere, pro certo ha- 100
 bere, si quod repẽs bellũ oriatur, nõ plus spe fore Senatui Populoq; Romano in Patriciis,
 q̄ in plebeis ducibus. Quod cum ita se habeat, cui deorum hominumve indignum vi-
 deri potest, inquit, eis vitis, quos vos sellis curulibus, toga prætexta, tunica palmata, & to-
 ga picta, & corona triumphali lauteaq; honoratis, quorum domos spoliis hostium affixis
 insignes inter alias feceritis, pontificalia atq; auguralia insignia adicere! Qui Iouis opti- 105
 mi maximi ornatus decoratus, curru aurato per urbem vectus in Capitolium ascenderit, si
 conspiciatur cum capide ac lituo, capite velato victimam cadet, auguriumve ex arce capi-
 et, cuius imaginis titulo Consulatus Censuraq; & triumphus æquo animo legerit: si Augu-
 ratum, aut Pontificatum adieceritis, non sustinebunt legentium oculi: quidẽ (pace dixerim

detur, eos nos iam Po. Romani beneficio esse spero, qui sacerdotiis non mitius reddamus
 dignatione nostra honores, q̄ acceperimus: & deorum magis q̄ nostra causa expectamus, vt
 quos priuatim colimus, publice colamus. Quid autem ego sic adhuc egi, tanq̄ integra sit
 causa Patriciorum de sacerdotiis: & non nos iam in possessione vnius amplissimi sumus sa- 5
 cerdoti! Decem viros sacris faciundis, carminũ Sibyllę ac factorum populi huius interpretes,
 antistites eisdem Apollinaris sacri ceremoniarũq; aliarum plebeios videmus: nec vt tum
 Patriciis vlla iniuria facta est, cum Duumviris sacris faciundis adiectus esset, propter plebeios
 numeros: & nunc Tribunus vir strenuus quinque Augurum loca, quatuor Pontifi-
 cum adiecit, in qua plebei nominentur, nõ vt vos Appi vestro loco pellant, sed vt adiuent
 10 vos homines plebei diuinis quoq; rebus procurandis, sicut in cæteris humanis pro parte
 visili adiuant. Noli erubescere Appi Collegam in sacerdotio habere, quem in Censura, quẽ
 in Consulatu Collegam habere potuisti, cuius tam Dictatoris magister equitum, q̄ magi-
 stri equitum Dictator esse potes. Sabinum aduenã principem nobilitatis vestra, seu Ap.
 Claudium, seu Ap. Claudium mauultis, illi antiqui Patricii in suum numerum acceperant: 15
 ne fastidieris nos in sacerdotum numerum accipere. Multa nobiscũ decora afferimus, imò
 omnia eadẽ, qua vos superbos fecerunt. L. Sextius primus de plebe COS. est factus, C. Lici-
 nius Stolo primus magister equitum, C. Martius Rutilius primus & Dictator & Censor, Q.
 Publius Philo primus Prætor. Semper ista audita sunt eadẽ, penes vos auspicia esse, vos solos
 genres habere, vos solos iustum imperiũ, & auspiciũ domi militiẽq; æque adhuc prosperum
 20 plebei vt Patricii fuit, potiorẽ erit. An vnq̄ fando audistis Patricios primo esse factos, nõ
 de celo demissos: sed qui patrẽ cetero autq; possent: id est nihil vitra, q̄ ingenuos, COS. iam
 patrẽ cetero possum, auumq; iam poterit filius meus. Nihil est aliud in te Quirites, nisi vt
 omnia negata adipsamur. certamen tantum Patricii petunt, neq; cutat quem euentũ cer-
 taminum habeant. Ego hanc legem, quod bonũ, faustum, felixq; sit vobis ac reipublicę; vt
 25 rogastis, iubeundã censeo. Vocare tribus extẽplo populus iubebat, apparebatq; accipi legem:
 ille tamen dies est intercessione sublatũ. Postero die deterritis Tribunis ingenti consensu
 accepta est, Pontifices creantur, suafor legis P. Decius Mus, P. Sempronius Sophus, C. Mar-
 tius Rutilius, M. Lilius Denter. Quinq; Augures item de plebe C. Genutius, P. Elius Pætus,
 M. Minutius Fessius, C. Martius, T. Publius, ita octo Pontificum, nouem Augurũ numerus
 30 factus. Eodẽ anno M. Valerius COS. de prouocatione legem tulit diligentius sanctã. Ter-
 tio ea tum post Reges exactos lata est semper a familia eadem. Causam renouandã sapius
 haud aliam fuisse reor, q̄ quòd plus paucorũ opes quàm libertas plebis poterant. Portia
 tamen lex sola pro tergo ciuium lata videtur, quòd ea graui poena, si quis verberasset, necat
 seve ciuem Romanum, sanxit. Valeria lex, cum eũ, qui prouocasset, virgis cedi securiq; ne- 35
 cari vetuisset: si quis aduersus ea fecisset, nihil vitra q̄ improbe factum adiecit. Id (qui tum
 pudor hominũ erat) visum credo vinculi satis validũ legis: nũc vix seruo suo ita mitteret
 quisq;. Bellũ ab eodẽ Consule haudquaq; memorabile aduersus rebellantes Æquos, cum
 præter animos feroces nihil ex antiqua fortuna haberent, gestũ est. Alter COS. Apuleius
 in Vmbria Nequinum oppidũ circumfedit. Locus erat arduus atq; in parte vna præceps, vbi
 nunc Narã sita est, nec vi nec munimento capi poterat. Itaq; eam insectam rem M. Fulvius
 40 Pætus, T. Manlius Torquatus noui COSS. acceperunt. In eum annũ cum Q. Fabium COS.
 non petentem omnes dicerent centuriã, ipsum autorem fuisse Macer Licinius ac Tubero
 tradunt differendi sibi Consulatus in bellicosorem annũ: eo anno maiori se vsui reipub-
 licae urbano gesto magistratu, ita nec dissimulantem quid mallet, nec petentem tamẽ. Edi- 45
 lem curulem cum L. Papyrio Cursore factum. Id ne pro certo ponerẽ, vetustior annaliũ au-
 tor Piso effecit, qui eo anno Ædiles curules fuisse tradit C. Domitium, Cn. F. Calpurnium, &
 Sp. Caruilium, Q. F. Maximum. Id credo cognomen errorem in Ædilibus fecisse, securamq;
 fabulam mixta ex adilitiis & consularibus comitis conuenientẽ errori. Et Iulius eo an-
 no conditum a P. Sulpitio Sopho, & P. Sempronio Auerrione Censoribus, tribusq; addite
 50 duæ Anienis ac Tarentina, Hæc Romæ gesta. Cæterũ ad Nequinum oppidum cum segni
 obsidione tempus tereretur, duo ex oppidanis, quorũ erant edificia iuncta muro, specu facto
 ad stationes Romanas itinere occulto perueniunt: inde ad Consulem deducti præsidium ar-
 matum se intra moenia & muros accepturos confirmant. Nec asperranda res visã, neq; inca-
 cute credenda: cũ altero eorũ (nam alter obses retentus) duo exploratores per cuniculũ mis-

si per quos satis comperta re, trecenti armati transfuga duce, in urbem ingressi nocte por- 35
 tam, quae proxima erat, cepere, qua re fracta COS. exercitusque Romanus sine certamine vr-
 bem inuasere. Ita Nequinum in ditionem Populi Romani venit. Colonia eò aduersus Vm-
 bros missa à Nare flumine Narnia appellata. Exercitus cum magna praeda Romam redu-
 ctus. Eodem anno ab Hetruscis aduersus inducias paratum bellum, sed eos talia molientes,
 Gallorū ingens exercitus fines ingressus paulisper à proposito auertit: pecunia deinde, qua 60
 multum poterant, freti, socios ex hostibus facere Gallos conantur, vt eo adiuncto exercitu
 cum Romanis bellarent. De societate haud abnuunt Barbari, de mercede agitur, qua pa-
 cta acceptaque cum parata caetera ad bellum essent, sequique Hetruscus iuberet, inficias eunt
 mercedem se belli Romanis inferendi pactos: quicquid acceperint, accepisse ne agrū Hetru-
 scum vastarent, armisque lacefferet cultores: militaturos tamē se, si vtiq; Hetrusci velint, sed 65
 nulla alia mercede, q̄ vt in partem agrī accipiantur, tandemq; aliqua sede certa consistant.
 Multa de eo concilia populorū Hetruriae habita, nec perfici quicq; potuit: nō tam, quia im-
 mitui agrum, q̄ quia accolae sibi quisq; adiungere tam efferata gentis homines horrebat.
 Ita dimissi Galli, pecuniam ingentem sine labore ac periculo paratā retulerunt. Romae ter-
 rorem praebuit fama Gallici tumultus, ad bellum Hetruscum adiecti: eo minus cūstanter 70
 foedus scitum cum Picenti populo est. T. Manlio COS. Hetruria prouincia forte euenit, qui
 vix dum ingressus hostiū fines, cum exerceretur inter equites, ab rapido cursu circumagen-
 do equo effusus, extēplo prope expirauit: tertius ab eo casu dies finis vitae COS. fuit. Quo
 velut omine belli accepto, deos pro se commississe bellū memorantes Hetrusci sustulere ani-
 mos, Romae tum desiderio viri, tum incommoditate temporis tristis nuncius fuit, vt Pa- 75
 tres ab iubendo Dictatore CCS. subrogandi comitia ex sententia principum habita deter-
 ruerint. M. Valeriu COS. omnes sententiae centuriaeque dixere, quem Senatus Dictatorē dici
 iussurus fuerat: tum extemplo in Hetruriam ad legiones proficisci iussit. Aduentus eius
 compressit Hetruscos, adeo vt nemo extra munimenta egredi auderet, timorq; ipsorum
 obsidioni similis esset: neq; illos nouus COS. vastandis agris vrendisque rebus, cum passim 80
 non villae solū, sed frequentes quoq; vici incendiis fumarent, elicere ad certamē potuit. Cum
 hoc segnius bellum opinione esset, alterius belli, quod multis inuicem cladibus haud imme-
 rito terribile erat, fama Picentium nouorū sociorum indicio exorta est. Samnites arma &
 rebellionem spectare, seque ab iis sollicitatos esse. Picentibus gratiae acte, & magna pars curae
 Patribus in Hetruria in Samnites versa est. Caritas etiam annonae sollicitam ciuitatē habu- 85
 it: ventumq; ad inopiae vltimum foret, vt scripsere, quibus Aedilem fuisse eo anno Fabium
 Maximum placet, nī eius viri cura, qualis in bellicis rebus multis tempestatibus fuerat ta-
 lis domi, tum in annonae dispensatione praeparando ac conuehendo frumēto fuisset. Eo an-
 no (nec traditur causa) interregnū inītum: Interreges fuere Ap. Claudius, deinde P. Sulpi- 90
 rius. Is comitia consularia habuit, creauit Luciu Corneliu Scipionē, & Cn. Fuluiū COSS.
 Principio huius anni oratores Lucianorū ad nouos COSS. venerant questū: quia conditi-
 onibus perlicere se nequiuissent ad societatem armorū, Samnites infesto exercitu ingressos
 fines suos vastare belloq; ad bellum cogere: Lucano populo satis superq; erratū quondam,
 nunc ita obstinatos animos esse, vt omnia ferre ac pati tolerabilius ducant, q̄ vt vnq; po- 95
 stea nomen Romanū violent: orare patres vt & Lucanos in fidē accipiant, & vim atq; iniu-
 riam ab se Samnitū arceant: se, quanq; bello cum Sānitibus suscepto necessaria iam facta
 aduersus Romanos fides sit, tamen obfides dare paratos esse. Breuis consultatio Senatus fu-
 it, ad vnum omnes iungendū foedus cum Lucanis, resq; repetendas ab Sānitibus censent.
 Benigne responsum Lucanis, ictūq; foedus, Feciales missi, qui Samnitē decedere agro socio-
 rum, ac deducere exercitum finibus Lucanis iuberent. Quibus obuia missi ab Samnitibus, 100
 qui denunciarent, siquod adissent in Sānio consiliū, haud inuolatos abituros. Haec postq;
 audita sunt Romae, bellum Sānitibus & Patres censuerunt, & populus iussit. Consules in-
 ter se prouincias partiti sunt, Scipioni Hetruria, Fuluiō Samnites obuenerunt, diuersiq; ad
 suum quisq; bellum proficiscuntur. Scipioni segne bellū, & simile prioris anni militiē expe-
 ctanti hostes ad Volaterras instructo agmine occurrerunt. Pugnātū maiore parte diei ma- 105
 gna vtrinque caede, nox incertis qua data victoria esset, interuenit. Lux insequens victorē vi-
 cumq; ostendit: nā Hetrusci silentio noctis castra reliquerunt. Romanus egressus in acie, vbi
 profectio hostiū concessam victoriā videt, progressus ad castra vacuis cū plurima praeda

(nam & statim trepide deserti fuerant) potitur. Inde in Faliscum agrum copiis reductis,
 cum impedimenta Faleris cum modico praesidio reliquisset, expedito agmine ad depopu-
 landos hostium fines intendit. Omnia ferro igniq; vastantur, praeda vndiq; acta. Nec solū
 modo vastatum hosti relictu, sed castellis etiam vicisq; illatus ignis, vrbibus oppugnandis
 5 temperatum, in quas timor Hetruscos compulerat. Cn. Fuluiū COS. clara pugna in Sa-
 mnio ad Bouianum haudquaquam ambiguae victoriae fuit. Bouianum inde aggressus, haec ita
 multo post Aufidenam de cepit. Eodem anno Carceolos colonia in agrum Aequicolorum
 deducta, Fuluius COS. de Sānitibus triumphauit. Cum comitia consularia instarent, fa-
 ma exorta Hetruscos Samnitesq; ingentes conscribere exercitus, palam omnibus conciliis
 10 vexari principes Hetruscortū, quod non Gallos quacumq; conditione traxerint ad bellum,
 increpare magistratus Samnitū, quod exercitum aduersus Lucanum hostem comparatū
 obiecerint Romanis. Itaq; suis sociorum viribus consurgere hostes ad bellum, & haudqua-
 quam pari defungendum esse certamine. Hic terror, cum illustres viri Consulatum pererent, o-
 mnes in Q. Fabium Maximu primo non petentē, deinde vt inclinata studia vidit, etiam re-
 15 cūsantem conuertit. Quid se iam senem ac perfunctum laboribus, laborumq; pramiis solū-
 citarent: nec corporis nec animi vigore remanere eundē, & fortunam ipsam vereri, ne cui
 deorū nimia iam in se, & constantior q̄ velint humana res, videatur: & se gloriae seniorum
 succereuisse, & ad suam gloriam consurgentes alios laetum aspicere, nec honores magnos for-
 20 tissimis viris Romae, ne honoribus deesse fortes viros. Acuebat hac moderatione tam iu-
 sta studia, quae verecundia legum restringenda ratus, legem recitari iussit, qua intra decem
 annos eundē COS. refici non liceret. Vix praestrepitu audita lex est, Tribuniq; plebis nihil
 id impedimento futurū aiebant, se ad populū laturos vti legibus solueretur, & ille quidem
 in recusando perstabat: Quid ergo attinet leges ferri rogans, quibus per eosdem, qui tulif-
 25 sent, fraus fieret: iam regi leges, non regere. Populus nihilominus suffragia inibat: & vt
 neq; introducta erat centuria, COS. haud dubie Fabium dicebat. Tum demū consensu ci-
 uitatis victus, Dei approbent, inquit, quod agitis actūq; estis Quiritis. Carterū quoniam
 in me quod vos vultis, facturi estis, in Collega sit mea apud vos gratiae locus. Publium De-
 cium expertum mihi concordiae collegio virum dignū vobis, dignum parente suo, quaso
 30 mecum COS. faciatis. Iusta suffragatio visa, omnes quae supererant centuriae Q. Fabiu, P. De-
 cium COS. dixere. Eo anno pleriq; dies dicta ab Aedilibus: quia plus quam lege fini-
 tum erat, agrū possiderent: nec quisq; ferme est purgatus, vinculuq; ingens immodicae cupi-
 ditatis infectū est. COS. noui Q. Fabius Maximus quartū, & P. Decius Mus tertium,
 cum inter se agitant vti alter Sānites hostes, alter Hetruscos deligaret: quantūq; in hanc
 aut in illam prouinciam copiae satis essent: & vter ad vtrum bellum dux idoneus magis
 35 esset, ab Surrio & Nepete & Faleriis Legati autores concilia Hetruriae populorū de petenda
 pace haberi, totam belli molem in Samnium auerterunt. Profecti COSS. quod expeditores
 commeatu essent, & incertior hostis quā venturum bellum foret, Fabius per Soranum, De-
 cius per Sidicinum agrum in Samnium legiones ducunt. Vbi in hostiū fines ventū est,
 vterq; populabundus effuso agmine incedit, explorant tamen latius q̄ populantur. Igitur
 40 non fellere ad Tifernum hostes in occulta valle instructi, qua ingressos Romanos superio-
 re in loco adoriri parabant, Fabius impedimentis in locū tutum remotis, praesidioq; mo-
 dico imposito, praemonitis militibus adeste certamen, quadrato agmine ad praedictas ho-
 stium latebras succedit. Sānites desperantes improuiso tumultu, quando in apertum se-
 mel discrimen euasura esset res, & ipsi acie iusta maluerunt concurrere. Itaq; in aequum
 45 descendunt, ac fortunae se maiore animo q̄ spe committunt. Carterū siue quia ex omni-
 um Samnitium populis quodcumq; roboris fuerat, contraxerant: seu quia discrimen sum-
 ma rerum augebat animos, aliquantum quoq; aperta pugna praebuerunt terroris. Fabius,
 vbi nulla ex parte hostem loco moueri videt, M. Fuluiū, & L. Valerium Tribunus militū,
 cum quibus ad primam aciem procurerat, ire ad equites iuberet, & adhortati, vt siquando
 50 vnq; equestri ope adiutam Remp. meminerint, illo die annantur vt ordinis eius gloriam
 inuictam praesent. Peditum certamine immobilē hostem restare, omnem reliquam spem in
 impetu esse equitū: & ipsos nominatim iuuenes pari comitate vtrunq; nūc laudibus nunc
 promissis onerat. Carterū quādo ne ea quoq; totata vis proficeret, consilio grassandū, ne si ni-
 hil vires iuuaret, rat⁹, Scipionē Legatū hastatos primae legionis subtrahere ex acie, & ad mō-

tes proximos, quæ postet occultissime, circumducere iubet: inde ascensu abdito à conspectu 55
 erigere in montes agmen, aduersoque hosti ab tergo repente se ostendere. Equites ducibus
 Tribunis haud multo plus hostibus quam suis ex improviso ante signa euecti, præbuerunt tu-
 multus, Aduersus incitatas turmas stetit immota Samnitium acies, nec parte vlla pelli aut
 perumpi potuit: & postquam irritum inceptum erat, recepti post signa prælio excefferunt. Creuit
 ex eo hostium animus, nec sustinere frons prima tam longum certamen, incrementumque fidu- 60
 tia sui vim potuisset, nisi secunda acies iussu COS. in primam successisset. Ibi integræ vires
 sistunt inuehentem se iam Samnitæ: & tempore improvisa ex montibus signa clamorque sub
 latus non vero tantum metu terruere Samnitium animos, nam & Fabius Decium Collegam ap-
 propinquare exclamauit, & pro se quisque miles adesse alteri Consulæ, adesse legiones gau-
 dio alacres fremunt: errorque utilis Romanis oblatum fugæ formidinisque Sannites impleuit, 65
 maximeque territos ne ab altero exercitu integro intactoque fessis opprimerentur: & quia pas-
 sim in fugam dissipati sunt, minor cedes, quam pro tanta victoria fuit. Tria millia & CCCC. ca-
 si, capti cententi ferme & triginta, signa militaria capta tria & viginti, Samnitibus Apuli
 si ante prælium consisterent, nisi P. Decius COS. eis ad Maleuentis castra obiecisset, extractosque
 deinde ad certamen fudisset, ibi quoque plus fugæ fuit quam cedis, duo millia Apulorum caesa, spre- 70
 toque eo hoste Decius in Samnitium legiones duxit, ibi duo Consulares exercitus diuersis vaga-
 ti partibus omnia spatio quinque mensium euastarunt. Quadraginta & quinque loca in Sannio
 fuere, in quibus Decii castra fuerunt: alterius COS. sex & octoginta, nec valli tantum ac fos-
 sarum vestigia relicta, sed multo illis insigniora monumenta vastitatis circa regionumque
 depopularum, Fabius etiam urbem Cimetram cepit. Ibi capta armatorum duo millia 75
 CCCC. caesi ferme pugantes ad quadringentos triginta. Inde comitiorum causa Romam
 profecturus maturauit eam rem agere. Cum primo vocatum Q. Fabium COS. dicerent
 omnes centuria, Ap. Claudius Consularis candidatus, vir acer & ambitiosus, non sui ma-
 gis honoris causa quam ut Patricii recuperarent duo consularia loca: tum suis tum to-
 tius nobilitatis viribus incubuit, ut se cum Q. Fabio COS. dicerent, Fabius primo de se 80
 eadem ferè quæ priore anno dicendo abnuere: circumstare sellam omnis nobilitas, orare ut
 ex ceno plebeio Consulatū extraheret, maiestatemque pristinam tum honori, tum Patriciis
 gentibus redderet. Fabius silentio facta media oratione studia hominum sedauit: facturū
 enim se fuisse dixit ut duorum Patriciorum nomina reciperet, si alium quam se COS. fieri vide-
 ret: nunc se sui rationem comitiis, cum contra legem futurū sit, pessimo exemplo non ha- 85
 biturum. Ita Lucius Volumnius de plebe cum Appio Claudio COS. est factus, priore item
 Consulatū inter se comparati. Nobilitas obiectare Fabio fugisse eum Appium Claudium
 Collegam eloquentia ciuilibusque artibus haud dubie præstantem. Comitii perfectis vete-
 res COSS. iussu bellum in Samnio gerere, prorogato in sex menses imperio. Itaque insequen-
 ti quoque anno L. Volumnio & Ap. Claudio. COSS. P. Decius, qui COS. in Samnio relictus 90
 à Collega fuerat, Proconsul idem populari non desistit agros, donec Samnitium exercitum
 nunquam se prælio committentem postremo expulit finibus. Hetruriam pulsi petierunt: &
 quod legationibus nequiquam saepe tentauerant, id se tanto agmine armatorum, mistis
 terrore precibus acturos efficacius rati, postulauerunt principum Hetruria: consiliū. Quo
 coacto, per quot annos pro libertate dimicent cum Romanis, exponunt: omnia expertos esse, 95
 si suismet ipsorum viribus tolerare tantam molem belli possent: tentasse etiam haud magni mo-
 menti finitimarum gentium auxilia: petisse pacem à Populo Romano, cum bellum tolerare non possent,
 rebellasse quod pax feruiscibus grauior quam liberis bellum esset: vnam sibi spem reliquam in He-
 truscis restare, scire gentem Italique opulentissimam armis, viris, pecunia esse: habere accolas
 Gallos, inter ferrum & arma natos, feroces cum suo ingenio, tum aduersus Romanum 100
 Populum, quem captum à se auroque redemptum haud vana iactantes memorent, nihil ab-
 esse, si sit animus Hetruscis, qui Persenæ quondam maioribusque eorum fuerit, quin Roma-
 nos omni agro cis Tiberim pulsos dimicare pro salute sua, non de intolerato Italique regno co-
 gant, Samnitum illis exercitum paratum, instructum armis stipendio venisse, confestim secu-
 rutos, vel si ad ipsam Romanam urbem oppugnandam ducant. Hac eos in Hetruria iam 105
 cantes molientesque, bellum domi Romanum urgebat. Nam P. Decius ubi comperit per explora-
 tores profectum Samnitium exercitum, aduocato consilio, Quid per agros, inquit, vagamur
 vicatim circumferentes bellum? quin vrbes ac moenia aggredimur? nullus iam exercitus

1 Samnio præsidet, cessere finibus, ac sibi metipsi exilium conficere. Approbantibus cunctis
 ad Murgantiam validam urbem oppugnandam ducit: tantusque ardor militum fuit, & charita-
 te ducis, & spe maioris quam ex agratibus populationibus præde, ut vno die vi atque armis urbem
 caperent. Ibi duo millia Samnitium, & centum pugnantes circumuerti captique, & alia præda
 5 ingens capta est: quæ ne impedimentis grauius agmen oneraret, conuocari milites Decius
 iubet. Haccine, inquit, victoria sola, aut hac præda contenti estis futuri? si vultis vos pro vit-
 tute spes gerere, omnes Samnitium vrbes, fortunaque in vrribus relicte vestre sunt, quando
 legiones eorum tot præliis fufas, postremo finibus expulstis, vendite ista, & illicite lucro mer-
 catorem, ut sequatur agmen: ego subinde suggeram, quæ vendatis. Ad Romuleam urbem hinc
 10 eamus, vbi nos labor haud magnus, præda maior manet. Diuendita præda, vitro adhortan-
 tes Imperatorem ad Romuleam pergunt, ibi quoque sine opere, sine tormentis simul admota
 sunt signa, nulla vi deterriti à muris, qua cuique proximū fuit, scalis raptim adnotis in moe-
 nia euasere. Captum oppidum ac direptum est: ad duo millia & trecenti occisi, & sex millia
 hominum capta. Et miles ingenti præda potitus, quæ vendere, sicut priore coactus, Ferentinum
 15 inde, quæ nihil quietis dabatur, tamè summa alacritate ductus, ceterum ibi plus laboris, ac periculi
 fuit: & defensa summa vi moenia sunt, & locus erat munimento naturaque tutus: sed eui-
 cit omnia assuetus præda: miles, ad tria millia hostium circa muros cesa, præda militum fuit.
 Huius oppugnatæ vrbiū decoris pars maior in quibusdam annalibus ad Maximum tra-
 hitur, Murgantiam ab Decio, à Fabio Ferentinum Romuleamque oppugnatas tradit. Sunt
 20 qui nouorum Consulum hanc gloriam faciunt. Quidam non amborum, sed alterius P. Volumnii,
 et Samnitium provinciam euenisse. Dum ea in Samnio cuiuscunque ductu auspicioque gereren-
 tur, Romanis in Hetruria interim bellum ingens multis ex gentibus concitatur, cuius auctor
 Gellius Egnatius ex Samnitibus erat. Thufci ferè omnes concitauerant bellum, traxerat con-
 gregio proximo Vmbrie populos, & Gallica auxilia mercede sollicitabantur. Omnis ea multi-
 tudo ad castra Samnitium conueniebat. Qui tumultus repens postquam Romam perlatus est, cum
 25 iam L. Volumnius COS. cum legione secunda ac tertia, sociorumque millibus quindecim pro-
 fectus in Samnium esset, Ap. Claudium primo quoque tempore in Hetruriam ire placuit: duæ
 Romanæ legiones secute, prima & quarta, & sociorum duodecim millia, castra haud procul
 ab hoste posita. Ceterum magis eo profectus est, quod mature ventum erat, ut quosdam specta-
 30 tes iam arma Hetruria: populos metus Romani nominis comprimeret, quam quod ductu COS.
 quicquid ibi satis scite aut fortunatè gestū sit. Multa prælia locis & temporibus iniquis commi-
 sa, spesque indies grauiore hostem faciebat: & iam propere erat, ut nec duci milites, nec militi-
 bus dux satis fideret. Literas ad Collegam accersendum ex Samnio missas in trinis annalibus
 inuenio. Piget tamen incertum ponere, cum ea ipsa inter COSS. populi Romani iterum eodem ho-
 35 nore fungentes disceptatio fuerit, Appio abnuente missas, Volumnio affirmante Appii se
 literis accitum, iam Volumnius in Samnio tria castella cepit, in quibus ad tria millia hostium
 castra erant, dimidiū ferè eius captum: & Lucanorum seditiones à plebeis & egentibus duci-
 bus ortas, summa optimatium voluntate per Quintum Fabium Proconsulem, missum eodem cum
 veteri exercitu copresserat. Decio populandos hostium agros relinquit, ipse cum suis copiis
 40 in Hetruriam ad Collegam pergit: quem aduenientem lati omnes acceperunt. Appium ex consuetu-
 dia sua credo animū habuisse haud immerito iratum, si nihil scripserat: illiberali & ingrato
 animo, si egerat ope, dissimulantem. Vix enim salute mutua reddita cum obuii egressus esset,
 Satim, salue, inquit, Luci Volumni: ut sese in Samnio res habent: quæ te causa, ut provincia
 45 tua excederes, induxit? Volumnius in Samnio res prosperas esse ait, literis eius accitum ve-
 nisse: quæ si falsæ fuerint, nec usus sui sit in Hetruria, extemplo conuersis signis abiturum. Tu
 vero ab eas, inquit, neque te quisque moratur. Etenim minime consentaneū est, cum bello tuo for-
 sitan vix sufficiat, hic te ad opem ferendam aliis gloriantem venisse. Bene Hercules verteret dice-
 re Volumnium, malle frustra operam insumptam, quam quicquid incidisse, cur non satis esset Hetru-
 50 ria vnus Consularis exercitus. Digredientem iam COS. Legati Tribuni ex Appiano exer-
 citu circumstant, pars Imperatorem suū orare ne Collegæ auxiliū, quod accidendum vitro fue-
 rit, sua sponte oblatum sperneretur: plures abeunt Volumnio obfistere atque obtestari ne pra-
 uo cum Collega certamine rem perdat. Siqua clades incidisset, desertori magis quam deserto no-
 xæ fore, eodem rem adducta, ut omnis rei bene aut secus gestū in Hetruria, decus dedecusque ad
 L. Volumnium sit delegatum: neminem quesiturum quæ verba Appii, sed quæ fortuna exercitus

fuerit dimitti ab Appio eum, sed ab rep. & ab exercitu retineri, experiretur modo voluntatem militum. Hæc monendo obtestandoque propere restitantes COSS. in concionem pertraxerunt, ibi orationes longiores habitæ in eandem ferme sententiam, in quam inter paucos certatum verbis fuerat. Et cū Volumnius causa superior, ne infacundus quidem aduersus eximiam eloquentiam Collegæ visus esset, cauillansque Appius sibi acceptum referre diceret debere, quod ex muto atque clingui facundum etiam COS. haberent, priore Consulatu primis utique mensibus hircere eum nequisse, nunc iam populares orationes ferere, Quæ malle, inquit Volumnius, tu à me strenue facere, quæ ego abs te scite loqui didicissim. Postremo conditionem ferre, quæ decretura sit non orator (neque enim id desiderare tempus), sed Imperator vrer sit melior. Hetruriam & Samnium prouincias esse, vtrâ mallet, eligeret: suo exercitu se vel in Hetruria, vel in Samnio rem gesturum. Tum militum clamor ortus, vt simul ambo bellum Hetruscum susciperent. Quo animaduerso consensu Volumnius, Quonia in Collegæ, inquit, voluntate interpretanda erraui, non committam vt quid vos velitis, obscurum sit: manere an abire me velitis, clamore significate, Tum vero tantus est clamor exortus, vt hostes castri exciaret. Armis arreptis in aciem descendunt, & Volumnius signa canere ac vexilla efferri è castris iussit. Appium addubitate ferunt, cernentem se pugnante seu quieto se fore Collegæ victoriam: deinde veritum ne suæ quoque legiones Volumnium sequerentur, & ipsum flagitantibus suis signa dedisse. Ab neutra parte satis commode instructi fuerunt, nam & Samnitium dux Gellius Egnatius pabulatum cum cohortibus paucis ierat, suoque impetu magis milites, quam cuiusque ductu aut imperio pugnam capessabant: & Romani exercitus nec pariter ambo ducti, nec satis temporis ad instruendum fuit. Prius concurrunt Volumnius, quam Appius ad hostem perueniret. Itaque fronte inæquali concursum est, & velut forte quadam mutata affuetos inter se hostes, Hetrusci Volumnio, Samnites partem percussati, quia dux aberat, Appio occurrere. Dicitur Appius in medio pugne discrimine, ita vt inter prima signa manibus ad celum subleuatis conspiceretur, ita precatus esse, Bellona, si hodie nobis victoriam davis, ast hic ego tibi tempus vomeo. Hæc precatus velut instigante Dea, & ipse Collegæ, & exercitus virtutem adæquatit ducis. Imperatoria opera exequitur, & milites ne ab altera parte prius victoria incipiat, annuntur. Ergo fundunt fugantque hostes, maiorem molem haud facile sustinentes, quam cum qua manus conferere assueti fuerant. Vergendo cedentes, insequendoque effusos copulare in castra, ibi interuentu Gellii, cohortibusque Sabellarum paulisper recruduit pugna. Iis quoque mox fufis, iam à victoribus castra oppugnabantur: & cū Volumnius ipse portæ signa inferret, Appius Bellonam victricem identidem celebrans, accenderat militum animos. Per vallum, per fossas irruerunt, castra capta direptaque, præda ingens parata, & militi concessa est, septem millia ac trecenti hostium occisi: duo millia & centum viginti capti. Dum ambo COSS. omnisque Romana vis in Hetruscum bellum magis inclinaret, in Samnio noui exercitus exortu ad depopulandos Imperii Romani fines per Vestinos in Campaniam Falernumque agrum transcendunt, ingentesque prædas faciunt. Volumnium magnis itineribus in Samnium redeuntem (iam enim Fabio Decioque prorogati Imperii finis aderat) fama de Samnitium exercitu, depopulationibusque Campani agri ad tuendos socios conuertit. Vt in Calenum agrum venit, & ipse cernit recentis cladis vestigia, & Caleni narrant tantum iam præde hostes trahere, vt vix explicare agmen possint. Itaque iam propalam duces loqui, exemplo eundem in Samnium esse, vt relicta ibi præda in expeditionem redeant, nec tam oneratum agmen dimicationi committant. Ea quanquam similia veris erant, certius tamen exploranda ratus, dimittit equites, qui vagos prædatores in agros palantes excipiant, ex quibus inquirendo cognoscit ad Vulturum flumen sedere hostem, inde tertia vigilia moturum iter in Samnium esse. His satis exploratis profectus tanto intervallo ab hostibus confedit, vt nec aduentus suus propinquitate nimia nosci posset, & egredientem è castris hostem opprimeret. Aliquanto ante lucem ad castra accessit, gnarosque Oscæ linguæ exploratum quid agatur mittere. Intermissi hostibus (quod facile erat in nocturna trepidatione) cognoscunt infrequentia armatis signa egressa ad prædam, prædaque custodes exire, ignobile agmen: & sua quæque molientem, nullo inter alios consensu, nec satis certo imperio. Tempus aggrediendi aprissimum visum est, & iam lux appetebat: itaque signa canere iussit, agmenque hostium aggreditur. Samnites præda impediti infrequentes armati, pars addere gradum, ac præ se agere prædam: pars stare, incerti vtrum progredi, an regredi in castra tutius foret. Inter cunctationem

opprimuntur: & Romani iam transenderant vallum, cadesque ac tumultus erat in castris. Samnitium agmen præterquam hostili tumultu, captiuorum etiam repentina defectione turbatum erat: qui partim ipsi soluti vincos soluebant, partim arma in sarcinis deligata rapiabant, tumultumque prælio ipso terribiliorem intermissi agmini præbebant. memorandum deinde edidere facinus. Nam Statum Minatium ducem aduentem ordines, horratemque inuadunt, dissipatis inde equitibus, qui cum eo aderant, ipsum circumstant: insidit eumque equo captum ad COS. Romanum rapiunt. Reuocata eo tumultu prima signa Samnitium præliumque iam profligatum integratum est, nec diutius sustineri potuit. Cæsa ad sex millia hominum: duo millia & quingenti capti, in eis Tribuni militum quatuor: signa militaria triginta: & quod latissimum victoribus fuit, captiuorum recepta septem millia & CCCC. præda ingens sociorum, acciti que edicto domini ad res suas noscendas, recipiendasque præstituta die. Quarum rerum non extitit dominus, militi concessa: coacti que vendere prædam, ne alibi, quam in armis animum haberent. Magnum ea populatio Campani agrum tumultum Romæ præbuerat: & per eos forte dies ex Hetruria allatum erat, post deductum inde Volumnium exercitum Hetruria concitam in arma, & Gellium Egnatium Samnitium ducem, & Umbros ad defectionem vocari, & Gallos precio ingenti sollicitari. His nunciis Senatus commotus iustitium indicit, delectum omnis generis hominum haberi iussit: nec ingenui modo aut iuniores sacramento adacti sunt, sed seniorum etiam cohortes facte, libertini que centuriati: & defendendæ vrbis consilia agitabantur, summamque rerum Prætor P. Sempronius præerat. Cæterum parte cura exoneratur Senatus Lucii Volumnii COS. literæ: quibus casus fufosque populatores Campaniæ cognitum est. Itaque & supplicationes ob rem bene gestam COS. nomine decernunt: iustitium remittit, quod fuerat dies decem & octo, supplicatioque perlata fuit. Tum de præsidio regionis depopulate ab Samnitibus agitari ceptum. Itaque placuit vt duæ colonie circa Vestinum & Falernum agrum deducerentur: vna ad ostium Liris fluuii, quæ Minturnæ appellata: altera in saltu Vestino Falernum contingente agrum, vbi Synope dicitur Græca vrbs fuisse, Sinuessæ deinde ab colonis Romanis appellata. Tribunis plebis negocium datum est, vt plebiscito iuberetur P. Sempronius Prætor Triumuiros in ea loca colonis deducendis creare. Nec qui nomina darent, facile inueniebantur: quia in stationem se propere perpetuum infestæ regionis, non in agros mitti rebantur. Auertit ab eis curis Senatuum Hetruria ingratæ bellum: & crebra literæ Appii, monentis ne regionis eius motum negligerent, quatuor gentes conferre arma Hetruscos, Samnites, Umbros, Gallos, iam castra bifariam facta esse, quia vnus locus capere tantam multitudinem non posset. Ob hæc, etiam appetebat tempus comitiorum, quorum causa L. Volumnius COS. Romam reuocatus: qui prius quam ad suffragium centurias vocaret, in concionem aduocato populo multa de magnitudine belli Hetrusci disseruit. Iam tum, cum ipse ibi cum Collegæ rem pariter gesserit, fuisse tantum bellum, vt nec duce vno, nec vno exercitu geri potuerit, accessisse iis potestæ dici Umbros, & ingentem exercitum Gallorum. Aduersus quatuor populos & duces COSS. illo die deligi meminissent: se, nisi confideret eum consensu populi, Romani COS. declaratum iri, qui haud dubie eum primus omnium ductor habeatur. Dictatorem fuisse extemplo dicturum. Nemini dubium erat quin Q. Fabius omnium consensu destinareretur, eumque & prærogatiua, & primo vocata omnes centuriæ Consulê cum L. Volunio dicebant. Fabii oratio fuit qualis biennio ante: deinde vt vincebatur consensu, versa postremo ad Collegæ P. Decium poscendum, id senectuti suæ adminiculû fore. Censura duobusque Consulatus simul gestis expertum se, nil concordia collegio firmiter ad tempus tuendam esse, nouo imperii socio vix iam assuescere senilem animum posse, cum moribus notis facilius se comunicaturus consilia. Subscripsit orationi eius COS. cum meritis P. Decii laudibus, tum quod ex concordia Consulum bona quæque, ex discordia mala in administratione rerum militarium euenirent, memorando que propere ad vltimum discrimen suis & Collegæ cerraminibus nuper ventum foret, admonendo Decium, Fabiumque vt vno animo, vna mente viuerent. Esse præterea viros gnaros militiae, factis magnos, ad verborum linguæque certamina rudes, ea ingenia Consularia esse. Callidos, solertesque, iuris atque eloquentiæ consultos, qualis Ap. Claudius esset: vrbis ac foro præfides habendos, Prætoresque ad reddenda iura creandos esse. His agendis dies est comitiorum sumptus. Postridie ad prescriptum COS. & consularia & prætoria comitia habita. COSS. creati Q. Fabius, & P. Decius: Ap. Claudius Prætor, omnes absentes, & L. Volunio ex Senatus

natulconfulto & scito plebis prorogatum in annum imperii est. Eo anno prodigia multa
 55
 ra fuerunt: quorum auerruncandorum causa supplicationes in biduo Senatus decreuit. Pu-
 blice vini ac thus praebitu: supplicatum iere frequentes viri foeminaeque. Insignem supplica-
 tionem fecit certamen in sacello Pudicitiae Patriciae: quae in foro Boario est ad aedem rotundam
 Herculis, inter matronas ortu. Virginiam Aulii filiam patriciam plebeio nuptam L. Volunio COS.
 matronae: quod e Patribus enupisset, sacris arcuerant. Breuis altercatio inde ex iracundia
 muliebri in contentione animorum exarsit, cum se Virginiam & patriciam in Patriciae
 Pudicitiae templi ingressam, & vni nuptam, ad quam virgo deducta sit: nec se viri, honorumve
 eius, ac rerum gestarum poenitere, vero gloriaretur, facto deinde egregio magnifica verba
 adauxit. In vico Longo, ubi habitabat, ex parte aedium quod satis esset loci modico sacello,
 exclusit aramque ibi posuit: & conuocatis plebeis matronis conuicta de iniuria patriciarum,
 65
 Hanc ego aram, inquit, Pudicitiae Plebeiae dedico: vosque hortor vt quod certamen virtutis
 viros in hac ciuitate tenet, hoc Pudicitiae inter matronas sit: detisque operam vt haec ara, quae
 illa, si quid potest, a sanctioribus & castioribus coli dicatur. Eodem ferme ritu & haec ara,
 quo illa antiquior, culta est, vt nulla nisi spectatae pudicitiae matrona, & quae vni viro nupta
 fuisset, ius sacrificandi haberet. Vulgata deinde religio a polluris, nec matronis solum, sed
 70
 omnis ordinis foeminis, postremo in obliuionem venit. Eodem anno Cn. & Q. Ogurnii
 Aediles curules aliquot foeneratoribus diem dixerunt, quorum bonis multatis, ex eo, quod
 in publicum redacti est, aenea in Capitolio limina, & trium mensarum argentea vasa in cella
 Iouis, louemque in culmine cum quadrigis, & ad sicum Ruminale simulacra infantium condito-
 rum urbis sub huberibus lupae posuerunt, semitamque saxo quadrato a Capena porta ad Mar-
 75
 tis aedem strauerunt: & ab Aedilibus plebeis L. Elio Peto & C. Fulvio Curuo ex multatitia
 item pecunia, quam exegerunt pecuariis damnatis, ludi facti: patraeque aurea ad Cereris
 aedem posita. Q. Fabius inde quintus & P. Decius quartum Consulatu ineunt, tribus Co-
 sularibus Censuraque Collegae nec gloria magis rerum, quae ingens erat, quam concordia inter se
 clarior: quae ne perpetua esset, ordinum magis quam ipsorum inter se certamen interuenisse reor, pa-
 80
 triciis tendentibus vt Fabius Hetruriam extra ordinem prouinciam haberet, plebeis autoribus
 Decio vt ad sortem reuocaret. Fuit certe contentio in Senatu, & postquam ibi Fabius plus po-
 terat, reuocata res ad populum est. In concione (vt inter militates viros, & factis potius quam
 dictis fretos) pauca verba habita. Fabius quae arborem conferuisset, sub ea legere alium fru-
 ctum indignum esse dicere: se aperuisse Ciminiam syluam, viamque per deos saltus Romano
 85
 bello fecisse. Quid se id aratis sollicitasset, si alio duce bellum gesturi essent? Nimirum aduersa-
 rium se, non locum imperii legisse sensum exprobrat, & inuidisse Decium concordibus colle-
 gis tribus. Postremo se tendere nihil ultra, quam vt si se dignum prouincia ducerent, in eam mit-
 terent: in Senatus arbitrio se fuisse, & in potestate populi futuri. P. Decius Senatus iniuriam
 querebatur, quoad potuerit Patres annos ne plebeis adiret ad magnos honores esset, postquam
 90
 ipsa virtus peruicerit ne in villo genere hominum inhonorata esset: quaei quemadmodum
 irrita sint non suffragio modo populi, sed arbitria etiam fortunae, & in patricorum potesta-
 tem vertantur. Omnes ante se COSS, sortitos prouincias esse, nunc extra sortem Fabio Sen-
 natum prouinciam dare. Si honoris eius causa, ita eum de se deique repub. meritum esse, vt fa-
 95
 ueat Q. Fabii gloriae, quae modo non sua contumelia splendeat, cui autem dubium esse, vbi
 vnum bellum sit asperum ac difficile, cum id alteri extra sortem mandetur, quin alter Con-
 sul pro superuacaneo atque inutili habeatur? Gloriarum Fabium rebus in Hetruria gestis, velle
 & P. Decium gloriari: & forsitan quem ille obrutum ignem reliquerit, ita vt toties nouum
 ex improviso incendium daret, eum se extincturum. Postremo se Collegae honores praemiaque
 concessurum veretur: cuius aratis eius maiestatisque: cum periculum, cum dimicatio proposi-
 100
 ta sit, neque cedere sua sponte, neque cessurum: et si nihil aliud ex eo certamine tulerit, illud cer-
 te laturum, vt quod populi sit, populus iubeat potius quam Patres gratificentur. Iouem opti-
 mum maximum, deosque immortales se precari, vt ita sortem aequam sibi cum Collega dent,
 si eandem virtutem, felicitatemque in bello administrando daturi sint: certe & id natura ae-
 quum, & exemplo vtile esse, & ad famam populi Romani pertinere: eos COSS, esse, quorum
 105
 vtrolibet duce bellum Hetruscum geri recte possit. Fabius nihil aliud precatus populum,
 quam vt priusquam introuocarentur ad suffragium tribus, Ap. Claudii Praetoris allatas ex He-
 truria litatas audirent, comitio abiit: nec minore populi consensu quam Senatus prouincia

Hetruria extra sortem Fabio decreta est. Concursum inde ad COS, factus omnium ferme iu-
 niorum, & pro se quisque nomina dabat: tanta cupido erat sub eo duce stipendia faciendi.
 Qua circumfusis turba, Quatuor millia, inquit, pedum, & sexcento s equites duxerat scri-
 bere in animo est: hodierno & crastino die qui nomina dederitis, mecum ducam, maiori mi-
 5
 hi cura est vt omnes locupletes reducam, quam vt multis rem geram militibus, Profectus
 apto exercitu, & eo plus fiducia ac spei gerente, quod non desiderata multitudo erat, ad op-
 pidum Aharnam (vnde haud procul hostes erant) ad castra Appii Praetoris pergit, paucis
 circa millibus lignatorum ei cum praesidio occurrunt. Qui vt licetores pragredi videntur, Fa-
 biumque esse Consulem accepere, laeti atque alacres diis populisque Romano gratias agunt, quod
 10
 eum sibi Imperatorem misissent. Circumfusi deinde cum Consulem salutarent, quare Fa-
 bium quod pergerent: respondentibusque lignatum se ire, An tandem (inquit) nunc castra valla-
 ta non habetis: ad hoc cum succlamatum esset, Duplici quidem vallo, & fossa, & tam in ingen-
 ti metu esse: Habetis igitur (inquit) affatim lignorum: redite & vellite vallum. Redeunt in
 castra, terroremque ibi vellentes vallum, & iis qui in castris remanserant, militibus, & ipsi Ap-
 15
 pium fecerunt. Tum pro se quisque alii aliis dicere COS, se Q. Fabii facere iussu. Postero inde
 die castra mota, & Appius Praetor Romam dimissus. Inde nusquam, statua Romanis fue-
 re, Negabat vtile esse vno loco sedere exercitum, itinibus ac mutatione locorum nobilita-
 rem ac salubriorem esse. Fiebant autem itinera, quanta fieri sinebat hyems haud dum exacta.
 Vere inde primo relicta secunda legione ad Clusium (quod Camars olim appellabant) pre-
 20
 positoque castris L. Scipione Propratore Romam ipse ad consultandum de bello rediit: siue ipse
 sponte sua: quia bellum ei maius in conspectu erat, quam quantum esse fama crediderat: si-
 ue Senatusconfulto accitus: nam in vtrunque autores sunt. Ab Ap. Claudio Praetore retra-
 ctum quidam videri volunt, cum in Senatu, & apud populum, id quod per literas assidue fe-
 cerat, terrorem belli Hetrusci augeret: non suffecturum ducem vnum, nec exercitum vnum
 25
 aduersus quatuor populos, periculosum esse siue iuncti vnum premant, siue id diuersi ge-
 rant bellum, ne ad omnia simul adire & obire vnus non possit: duas se ibi legiones Roma-
 nas reliquisse, & minus quinque millia pedum equitumque cum Fabio venisse: sibi placere P.
 Decium COS, primo quoque tempore in Hetruriam ad Collegam proficisci, L. Volunio
 Sannium prouinciam dari: si COS, malit in suam prouinciam ire, L. Volunium in Hetru-
 30
 riam ad COS, cum exercitu iusto consulari proficisci. Cum magna partem moueret ora-
 tio Praetoris, P. Decium censuisse ferunt vt omnia integra ac libera Quinto Fabio fertaren-
 tur, donec vel ipse, si per commodum reipublicae posset, Romam venisset: vel aliquem ex Le-
 gatis misisset, a quo disceret Senatus quantum in Hetruria belli esset, quatisque administra-
 dum copiis, & quot per duces esset. Fabius vt Romam rediit, & in Senatu est productus,
 35
 ad populum mediam orationem habuit, vt nec augere, nec minuire videretur belli famam,
 magisque in altero assumendo duce, aliorum indulgere timori, quam suo aut reipub. periculo co-
 sulere. Caterum si sibi adiutorem belli, sociumque imperii darent, quoniam modo se obliuisci
 P. Decium COS, per tot collegia experti posse: neminem omnium secum coniungi malle, & co-
 40
 piarum satis sibi cum Publio Decio, & nunquam nimium hostium fore. Si Collega quid aliud
 malit, at sibi L. Volunium darent adiutorem, Omnium rerum arbitrium & a populo, & a
 Senatu, & ab ipso Collega Fabio permissum est. Et cum Decius se in Sannium, vel in He-
 truriam proficisci paratum esse ostendisset, tanta letitia ac gratulatio fuit, vt praeciperetur
 victoria animis triumphisque, non bellum decretum COSS, videretur. Inuenio apud quosdam
 45
 extemplo Consulatu inito, profectos in Hetruriam Fabium Deciumque, sine vlla mentione
 fortis prouinciarum, certaminumque inter Collegas, quae exposui, Sunt, quibus ne haec quidem
 certamina exponere satis fuerit: adiecerint & Appii criminationes de Fabio absente ad po-
 pulum, & pertinaciam aduersus praesentem COS, Praetoris, contentionemque aliam inter
 Collegas, tendente Decio vt suae quisque prouinciae sortem tueretur. Constare res incipit
 ex eo tempore, quo profecti ambo COSS, ad bellum sunt. Caterum antequam COSS, in He-
 50
 truriam peruenirent, Senones Galli multitudine ingenti ad Clusium venerunt, legionem
 Romanam castrisque oppugnaturi. Scipio, qui castris praerat, loco adiuuandam paucitatem
 suorum militum ratus, in colle, qui inter urbem & castra erat, aciem erexit. Sed (vt in re sub-
 ita) parum explorato itinere ad iugum perrexit, quod hostes ceperant parte alia aggressi.
 Ita caesa ab tergo legio, atque in medio, cum hostis undique vrgeret, circumuenta. Delectam

quoque ibi legionem, ita ut nuncius non superesset quidam aurores sunt, nec ante ad COSS. qui iam haud procul à Clusio aberant, famam eius cladis perlatam, quae in conspectu fuere Gallorum equites, pectoribus equorum suspensa gestantes capita, & lanceis infixas, ouantesque moris sui carmine. Sunt, qui Umbros fuisse non Gallos tradant: nec tantum cladis acceptum, & circumuentis pabulatoribus cum L. Manlio Torquato Legato Scipionem Propratorem subsidium à castris tulisse, victoresque Umbros redintegrato praelio victos esse, captiuosque eis ac praedam adeptam. Similius vero est à Gallo hoste, quae Umbro eam cladem acceptam. Quod cum sepe alias, tum eo anno Gallici tumultus praecipuus terror ciuitatem tenuit. Itaque praeterquam quod ambo COSS. profecti ad bellum erant cum quatuor legionibus & magno equitatu Romano, Campanisque mille equitibus delectis ad id bellum missis, & sociorum nominisque Latini maiore exercitu quam Romani: alii duo exercitus haud procul vrbe Hetruriae oppositi, vnus in Falisco: alter in Varicano agro. Cn. Fuluius & L. Posthumus Megillus Proprietores ambo statim in eis locis habere iussi, COSS. ad hostes transgressi Apenninum in agrum Sentinatem perueniunt: sibi quatuor milia ferme interuallo castra posita. Inter hostes deinde consultationes habitae: atque ita conuenit, ut ne vnus castris miscerentur omnes: neque in aciem descenderent. simul Samnitibus Galli, Hetruscis Umbri adiecti. Dies indicta pugnae, Samnitibus Gallisque delegata pugna, inter ipsum certamen Hetrusci Umbrique iussi castra Romana oppugnare. Haec consilia turbant transfugae Clusini tres, clam nocte ad Fabium COS. transgressi, qui editis hostium consiliis dimissi cum donis, ut subinde ut quaeque res noua decreta esset, exploratam perferrent. COSS. Fuluius ut ex Falisco, Posthumio ut ex Varicano exercitum ad Clusium admoueat, summaque vi fines hostium depulsentur, scribant. Huius populationis fama Hetruscos ex agro Sentinate ad suos fines ruendos mouit: instare inde COSS. ut absentibus iis pugnaretur. Per biduum laessere praedio hostem: biduo nihil dignum dictu actum: pauci utrinque cecidere, magisque iritati sunt ad iustum certamen animi, quam ad discrimen summa rerum adducta. Tertio die descensum in campum omnibus copiis est. Cum instructae acies starent, cerua fugiens lupum è montibus exacta per campos inter duas acies decurrit: inde diuersa ferae, cerua ad Gallos, lupus ad Romanos cursum deflexit. Lupo data inter ordines via, ceruam Galli confixere. Tum ex antesignanis Romanus miles, illac fuga, inquit, & caedes verrit, ubi sacram Dianae feram iacentem videtis: hinc Victor martius lupus integer & intactus, gentis nos maritiae & conditoris nostri admonuit. Dextro cornu Galli, sinistro Samnites constituerunt: aduersus Samnites Q. Fabius primam ac tertiam legionem pro dextro cornu, aduersus Gallos pro sinistro Decius quintam & sextam instruxit: secunda & quarta cum L. Volturno Proconsole in Samnio gerebat bellum. Primo concursu adeo aquis viribus gesta res est, ut si affuissent Hetrusci & Umbri, aut in acie aut in castris, quocumque se inclinassent, accipienda clades fuerit. Ceterum quanquam communis adhuc Mars belli erat, necdum discrimen fortuna fecerat quae datura vires esset, & haudquaquam similis pugna in dextro leuoque cornu erat. Romani apud Fabium arcebant magis, quam inferebant pugnam, extrahebaturque in quam maxime ferum diu certamen: quia ita persuasum erat duci, & Samnites & Gallos primo impetu feroces esse, quo sustineri satis sit, longiore certamine sensim residere Samnitium animos: Gallorum quidem etiam corpora intolerantissima laboris atque astus fluere, primaque eorum praedia plus quam virorum, postrema minus quam foeminarum esse. In id tempus igitur, quo vinci solebat hostis, quam integerrimas vires militi seruabat, Ferocior Decius & aetate & vigore animi, quantumcumque virum habuit, certamine primo effudit: & quia lentior videbatur pedestris pugna, equitatum in pugnam concitat: & ipse fortissimè iuuenum turmae immixtus, hortatur proceres iuuentutis in hostem vite secum impetum faciunt: duplicem illorum gloriam fore, si ab laevo cornu, & ab equite victoria incipiant: Bis auertere Gallicum equitatum: iterum longius euectos, & iam inter media equitum agmina praedium cientes, nouum pugnae conterruit genus, effedis carrisque superstant armatus hostis ingenti sonitu equorum rotarumque aduenit: & insolitos eius tumultus Romano conterrunt equos. Ita victorem equitatum velut lymphaticus pavor dissipat: sternerit inde ruentes equos virosque improvida fuga: turbata hinc etiam signa legionum, multaque impetu equorum ac vehiculorum raptorum per agmen obtriti antesignani: & insecuta simul terribitos hostes vidit Gallica acies, nullum spatium respirandi recipiendique se

1 dedit. Vociferare Decius quo fugerent: quamve in fuga spem haberent: obfistere cedentibus ac reuocare fusos: deinde ut nulla vi percussos sustinere poterat, patrem P. Decium nominare compellans, Quid ultra moror? inquit, familiare fatum datum hoc hostro generi est, ut ludentis periculis publicis piacula simus: iam ego mecum legiones hostium mactandas Telluri ac diis Manibus dabo. Haec locutus, M. Liviū Pontificem, quem descendens in aciem digressi diuenerat ab se praeter iussu verba, quibus se legionesque hostium pro exercitu populi Romani Quiritium deuoueret. Deuotus inde eadem precatione, eodemque habitu, quo patet P. Decius ad Vesperim bello Latino se iusserat deuouerit, cum secundum solennes precationes adiecisset, praese agere sese formidine ac fuga, cedemque ac tuorum caelestium, inferorum iras contracturum funebribus diris, signa, tela, arma hostium, locumque eundem suae pestis & Gallorum ac Samnitium fore. Haec execratus in se hostesque, quae confertissimam cernebat Gallorum aciem, concitat equis: inferensque se ipse infestis telis interfectus est. Vix humanam inde opis videri pugna potuisse: Romani duce amisso, quae res terrori alias esse solet, sistere fugam ac nouam deintegrare velle instaurare pugnae: Galli, & maxime globus circumstantes COS. corpus, velut alienata mente, vana in incassum iactare tela, torpere quidam, & nec pugnae meminisse, nec fuga. At ex parte altera Pontifex Liviū, cui hictores Decius tradiderat, iusseratque Proprietorem esse, vociferari vociferasse Romanos, defunctos COS. fato: Gallos Samnitesque Telluris matris ac Deorum Manium esse, rapere ad se ac vocare Decium deuota secum acie, furiantisque ac formidinis plena omnia ad hostes esse. Superueniunt deinde his restituentibus pugnae Cornelius Scipio & C. Martius cum subsidiis ex nouissima acie iussu Q. Fabii COS. ad praesidium Collegae missi. Vbi auditur P. Decii euentus, ingens hortamentum ad omnia pro republica audenda. Itaque cum Galli structis ante se scutis conferti starent, nec facilis pede collato videretur pugna, iussu Legatorum collecta humi pila, quae strata inter duas acies iacebant atque in testudinem hostium coniecta, Quibus plerisque in scuta verutisque in corpora ipsa fixis sternitur cuneus, ita ut magna pars integris corporibus attoniti conciderent. Haec in sinistro cornu Romanorum fortuna variauerat. Fabius in dextro cornu primo (ut ante dictum est) cunctando extraxerat diem: deinde postquam nec clamor hostium, nec impetus, nec tela missa eadem vim habere visa, praefectis equitum iussis ad laeus Samnitium circumducere alas, ut signo dato intransuersos quanto maximo possent impetu incurrerent, sensim suos signa inferre iussit & commouere hostem. Postquam non resisti vidit, & haud dubiam lassitudinem esse, tum collectis omnibus subsidiis, quae ad id tempus seruauerat, & legiones concitauit, & signum ad inuadendos hostes equitibus dedit. Nec sustinuerunt Samnites impetum, praeterque aciem ipsam Gallorum relicta in dimicatione sociis, ad castra effuso cursu ferebantur. Galli restudine facta, conferti stabant. Tum Fabius audita morte Collegae, Campanorum alam quinque milia ferè equites excedere acie iubet, & circumuectos à tergo Gallicam inuadere aciem, tercia deinde legionis subsequi principes: & quae turbatum agmen hostium viderent, impetu equitum instare ac terribitos cedere. Ipse adem Ioui Victori spoliaque hostium cum vouisset, ad castra Samnitium perrexit: quo multitudo omnis consternata agebatur. sub ipso vallo, quia tantam multitudinem portae non recepere, tentata ab exclusis turba suorum pugna est. Ibi Gellius Egnatius Imperator Samnitium cecidit. Compulsi deinde intra vallum Samnites, paruoque certamine capta castra, & Galli à tergo circumuenti. Caesa eo die hostium XXV. milia, octo capta. Nec incruenta victoria fuit: nam ex P. Decii exercitu caesa septem milia: ex Fabii mille ac ducenti. Fabius dimissis ad quaerendum Collegae corpus, spolia hostium coniecta in aceruum Ioui Victori cremauit. COS. corpus eo die, quia obrutum stratis perstratis Gallorum cumulis erat, inueniri non potuit. Postero die inuentum relatumque effectum multis militum lachrymis. Intermissa inde omnium aliarum rerum cura, Fabius Collegae funus omni honore laudibusque meritis celebrat. Et in Hetruria per eos dies ab Cn. Fulvio Proprietore res ex sententia gesta: & praeter ingentem illam populationibus agrorum hosti cladem, pugnatum etiam egregie est: Perusinorumque & Clusinarum caesa amplius tria milia, & signa militaria ad XX. capta. Samnitium agmen cum per Pelignum agrum fugerit, circumuentum à Pelignis est. ex milibus quinque ad mille caesi. Magna eius die ei, quo in Sentinati agro bellatum, fama est, etiam vero stanti. Sed supericere quidam augendo fidem, qui in hostium exercitu perditum quadraginta milia CCCXXX. equitum sex & quadraginta milia, mille carpentorum scribere fuisse: scilicet cum Umbri Hetruscisque

quos & ipsos pugna affuisse. Et ut Romanorum quoque auerent copias, L. Volturnum Pro-
 consulem ducē COSS. exercitumque eius legionibus COSS. adiciunt. In pluribus annis
 duorum ea COSS. propria victoria est. Volturnus in Samnio interim res gerit, Samnitiumque
 exercitū in Tifernum montē compulsum non deterritus iniquitate loci fundit fugatque. Q.
 Fabius Deciano exercitu relicto in Hetruria, suis legionibus deductis ad urbē de Gallis He-
 truscisque ac Samnitibus triumphauit. Milites triumphante securi sunt, celebrata incōditis
 carminibus militibus non magis victoria Q. Fabii, quam mors preclara P. Decii est, excitataque
 memoria patris, aequata euentu publico priuatoque filii laudibus. Data ex preda militibus
 aeris octogeni bini, sagaque & tunice, premia illa tepestate militie haudquaquam spernenda. His
 ita rebus gestis, nec in Samnitibus adhuc, nec in Hetruria pax erat. Nam & Perusinis autori-
 bus post deductū ab COSS. exercitum rebellatū in Hetruria fuerat: & Samnites predatum in
 agrum Vestinū Formianūque, & parte alia, in Etrunium quoque quā Vulturno adiacet flu-
 mini, descendere, Aduersus eos Ap. Claudius Prator cū exercitu Deciano missus, Fabius in
 Hetruria rebellante denuo quatuor milia & quingentos Perusinorum occidit, cepit ad mille
 septingentos quadraginta: qui redempti singuli aeris trecentis decē. Preda alia omnis militi-
 bus concessa, Samnitium legiones cum partim Ap. Claudius Prator, partim L. Volturnus
 Proconsul sequebantur, in agrū Stellatē conuenerunt. Ibi & Samnitium legiones omnes cō-
 sidunt, & Appius Volturnusque castra coniungunt. Pugnatū infestissimis animis, hinc ira
 stimulante aduersus rebellantes toties, illinc ab vltima iam dimicantibus spe. Cesa ergo Sa-
 mnitium XVI milia trecenti, capta duo milia DCC. ex Romano exercitu cecidere duo mi-
 lia DCC. Felix annus bellicis rebus, pestilentia grauis prodigiisque sollicitus. Nam & terrā mul-
 tistiam pluuissē, & in exercitu Ap. Claudii plerisque fulminibus ictos nunciaturum est, librisque
 ob hæc aditi. Eo anno Q. Fabius Gurgēs COS, filius aliquot matronas ad populū stupri
 damnatas pecunia multauit, ex quo multatitio aere Veneris ædem quæ prope circum est, fa-
 ciendam curauit. Superfuit etiā nunc Samnitium bella, quæ continua per quartū iam vo-
 lumē annūque sextum & quadragesimū à M. Valerio, A Cornelio COSS. qui primi Samnio
 arma intulerunt, agimus: & ne tot annorum clades vtriusque gentis laboresque actos nunc refe-
 ram, quibus nequiverint tamē duriora illa pectora vincī, proximo anno Samnites in Serrinatis
 agro, Pelignis ad Tifernum, Stellatibus capis suis ipsi legionibus misti alienis ab quatuor
 exercitibus, quatuor ducibus Romanis cæsi fuerant. Imperatorē clarissimum gentis sue ami-
 serant, socios belli Hetruscos, Umbros, Gallos in eadē fortuna videbant, quæ ipsi erant: nec
 suis nec externis viribus iam stare poterant, tamen bello non abstinebant: adeo ne infeliciter
 quidē defensē libertatis tædebat: & vincī, quod non tentare victoriā, malebant. Quinam sit ille,
 quem non pigeat longinquitatis bellorum scribendo legendoque, quæ gerentes non fatigauerunt!
 Q. Fabium, P. Decium, M. Posthumium Megellum & M. Atilium Regulum COSS. secuta-
 ti sunt. Samnium ambobus decreta prouincia est: quia tres scriptos hostium exercitus, vno
 Hetruriam, altero populationē Campaniæ repeti, tertium tuēdis parati finibus fama erat.
 Posthumium valetudo aduersa Romæ tenuit. Atilium cum exercitu extemplo profectus, ut
 in Samnio hostes (ita enim placuerat Patribus) nondū egressos opprimeret, velut ex cōpo-
 sito ibi obuiam habuere hostē: vbi & intrare, nedum vastare ipsi Samnitium agrū prohibe-
 rentur, & regredi inde in pacata sociorumque populi Ro. fines Samnites prohiberent. Cum ca-
 stris collata essent, quod vix Romanus toties victor auderet, ausi Samnites sunt (tan-
 tum desperatio vltima temeritatis facit) castra Romana oppugnare: & quod non venit ad fi-
 nem tam audax inceptum, tamen haud omnino vanū fuit. Nebula erat ad multū diei, densa
 adeo ut lucis vsum eriperet, non prospectu modo extra vallum adempto, sed propinquo
 etiam congregientium inter se conspectu. Hac velut latebra insidiarū freti Samnites, vix
 dum satis certa luce, & eā ipsam premente caligine, ad stationem Romanam in porta segni-
 ter agentem vigilias perueniunt. Improviso oppressis nec animi satis ad resistendū nec vi-
 rium fuit. Ab tergo castrorum decumana porta impetus factus, itaque capti Quæstorū, Quæ-
 storūque ibi L. Optimus Panfa occisus. Conclamatum inde ad arma, COS. tumultu excitus co-
 hortēs duas sociorum, Lucanam Sueffanamque, quæ proximē forte erant, traxit Prætorium iu-
 bet, manipulos legionum principali via inducit. Vixdū satis aptatis armis in ordinē euit,
 & clamore magis quam oculis hostem noscunt: nec quantus numerus sit, æstimari potest. Ce-
 dunt primo incerti fortunæ sue, & hostem introrsum in media castra accipiunt: inde cum

1 COS. vociferaretur, expulsi ne extra vallū castra deinde sua oppugnaturi essent, rogans, cla-
 more sublato cōnix primo resistit: deinde inferunt pedē vigentique & impulsus semel terrore
 eodē agunt, quo ceperunt: expellunt extra portā vallumque: inde pergere ac persequi, quia tur-
 bida lux metum circa insidiarū faciebat, non ausi liberatis castris contenti receperit se intra
 5 vallum, trecentis ferme hostium occisis, Romanorum stationis primæ vigilumque, & eorum qui cir-
 ca quæstorium oppressi periere, ad CCXXX. Animos inde Samnitibus non infelix audacia
 auxit, & non modo proferre inde castra Romanum, sed ne pabulari quidē per agros suos pa-
 triebantur, retro in pacatum Soranū agrū pabulatores ibant. Quarū rerū fama tumultuosior
 eriam, quæ erat, perlata Romā coegit L. Posthumium COS. vixdum validum proficisci ex vrbe
 10 prius tamen quod exiret, militibus edicto Soranū iussis conuenire: ipse eadē Victoria, quā Aedi-
 lis curulis ex multatitia pecunia faciendā curauerat, dedicauit. Ita ad exercitum profectus, ab
 Sora in Samnium ad castra Collegæ perrexit. Inde postquam Samnites diffisi duobus exercitiis
 resisti posse receperunt, diuersi COSS. ad vastandos agros vrbesque oppugnandas discedunt.
 Posthumium Millioniam oppugnare adortus vi primo atque impetu: deinde postquam parum
 15 procedebant, opere ac vineis demum iniunctis muro cepit. Ibi capta iam vrbe, ab hora qua-
 rta usque ad octauā ferē horam omnibus partibus vrbis diu incerto euentu pugnatū est: postre-
 mo potitur oppido Romanus, Samnitium cæsi tria milia ducenti, capti quatuor milia DCC
 preter prædam aliam. Inde Ferentinū ductæ legiones: vnde oppidani cū omnibus rebus suis,
 quæ ferri agique potuerunt, nocte per auersam portam silentio exceperunt. Igitur simul adue-
 20 nit COS, primo ita cōpositus instructusque mœnibus successit tanquam idem, quod ad Millioniam
 fuerat, certaminis fore: deinde ut silentium vastum in vrbe, nec arma nec viros in turribus
 ac muris vidit, auidum inuadendū deserta mœnia militē detinet, ne quam occultā in fraudē
 incautus rueret, duas turmas sociorum Latini nominis circumequitare mœnia atque explorare
 omnia iubet. Equites portam vnā alteramque eadē regione in propinquo patentes conspiciunt,
 25 itineribusque: iis vestigia nocturnā hostium fugæ: adequant deinde sensim portas, vrbesque
 ex tuto rectis itineribus peruiam conspiciunt: & COS. referit excessum vrbe, solitudine haud
 dubia id perspicuū esse, & recentibus vestigiis fugæ ac strage rerum in trepidatione nocturna
 passim relictarum. His auditis COS. ad eā partē vrbis, quam adierant equites, circumducit
 agmen: constitutisque haud procul porta signis, quinque equites iubet intrare vrbes: & modicā
 30 cum spatium progressos tres manere eodem loco, si tuta videatur: duos explorata ad se refer-
 re. Qui vbi redierunt reuleruntque eō se progressos vnde in omnēs partes circumspectus es-
 set, longe lateque silentium ac solitudinem vidisse: extemplo COS. cohortes expeditas in vrbe
 induxit: ceteros interim castra cōmunire iussit. Ingressi milites refractis foribus paucos gra-
 ues etate aut inuálidos inueniunt, relictaque quæ migratu difficilia essent. Ea direpta, & cogni-
 35 tum ex captiuis est cōmuni consilio aliquot circa vrbes conscisse fugam, suos prima vigilias
 profectos, credere eandem in aliis vrbus solitudinē inuenturos. Dictis captiuorum fides exti-
 rit, desertis oppidis COS. poritur. Alteri COS. M. Atilio nequaquam tam facile bellum fuit. Cū
 ad Luceriam duceret legiones, quam oppugnari ab Samnitibus audierat, ad finem Lucerinum
 ei hostis obuus fuit. Ibi ira vires æquauit. Prælium varium & anceps fuit, tristius tamē enē-
 40 tu Romanis: & quia insueti erant vincī, & quia digredientes magis quam in ipso certamine sen-
 serunt quantum in sua parte plus viderentur ac cædis fuisset. Itaque is terror in castris ortus: qui
 si pugnantes cepisset, insignis accepta clades foret. Tum quoque sollicita nox fuit, iam inuastu-
 rum castra Samnitē credentibus, aut prima luce cum victoribus conferendas manus. Minus
 cladis, ceterum non plus animorum ad hostes erat. Vbi primū illuxit, abire sine certamine cu-
 45 piunt. Sed via vrba, & ea ipsa præter hostes erat: quam ingressi præbuere speciem rectā tendē-
 rium ad castra oppugnanda, COS. arma capere milites iubet, & sequi se extra vallum: Legatis,
 Tribunis, Prefectis sociorum imperat, quod apud quos factū opus est. Omnes affirmat se quia
 dem omnia facturos, sed militum iacere animos, tota nocte inter vulnera & gemitus morien-
 tium vigilatum esse. Si ante lucē ad castra ventum foret, tantū pauoris fuisset, ut relicta
 50 gna fuerint, nunc pudore à fuga contineri: alioquin pro victis esse. Quæ vbi COS. accepit, si-
 bimetipsi circumeundos alloquendosque milites ratus, ut ad quosque venerat, cunctantes arma
 capere, increpabat, quid cessarent tergiversarenturque, hostem in castra venturum, nisi illi
 extra castra essent: & pro tentoriis suis pugnatos, si pro vallo nollent: armatis ac dimicanti-
 bus dubiā victoriā esse, qui nudus atque inermis hostem maneat, ei aut mortē aut seruituram

patiendam. Hec iurganti increpantiq; respondebant confectos se pugna hesterni, nec virum
 quicq; nec sanguinis superesse: maiorem multitudinem hostium apparere, quam pridie fue-
 rit. Inter hac appropinquabat agmen, & iam breuiore interuallo certiora intuentes, vallū se-
 cum portare Samnitē affirmāt: nec dubium esse, quin castra circūuallaturi sint. Tunc enim ue-
 ro COS, indignum facinus esse vociferatī tantā cōrumeliā ignominiamq; ab ignauissimo
 accipi hoste. Et iamne circūfēdebimur, inquit, in castris, vt fame potius per ignominiam, q̄
 ferro, si necesse est, per virtutem moriamur: Dii bene verterent facerētq; quod se dignū quisq;
 ducerent: Consulē M. Attilium vel solum, si nemo aliū sequatur, iterum aduersus hostes,
 casurumq; inter signa Samnitium potius quā circūuallari castra Romana videat. Dicta
 COS, Legatī Tribuniq; & omnes turmā equitū & Centuriones primorum ordinū ap-
 probauere. Tum pudore victus miles segniter arma capit, segniter ē castris egreditur, longo
 agmine nec continenti, mœsti ac propē victi procedunt aduersus hostem, nec spe nec animo
 nouissimum fremitus perferunt: exire, id quod timuerint, ad impediendum iter Romanos,
 nullam inde ne fugā quidem patere viam, illo loco aut cadendum esse, aut stratis hostibus
 per corpora eorum euadendum. In medio sarcinas coniciunt, armati suis quisque ordinibus
 instruunt aciem. Iam exiguum inter duas acies erat spatium, & stabant expectantes dum
 ab hostibus prius impetus, prius clamor inciperet, neutris animus est ad pugnadum. Diuer-
 si integri atq; intacti abiissent, ni cedenti instaturum alterum timuissent. Sua sponte in-
 ter inuitos tergierantēque segnīs pugna clamore incerto atq; impari cepit, nec vestigio
 quisq; mouebatur. Tum COS, Romanus vt rem excitaret, equitum paucas turmas extra or-
 dinē immisit: quorū cum pleriq; delapsi ex equis essent: & alii turbati, & ab Samnitū acie ad
 opprimendos eos, qui ceciderant, & ad suos tuēdos ab Romanis procursum est. Inde paululū
 iritata pugna est, sed aliquanto & impigre magis, & plures procurrerāt Samnites: & turba-
 tus eques sua ipse subsidia territis equis proculcauit. Hinc fuga cepta totā auertit acie Ro-
 manam, iamq; in terga fugiētū Samnites pugnabāt, cum COS, equo prauectus ad portam
 castrorū ac statione equitum ibi opposita, edictoq; vt quicumq; ad vallum tenderet, siue ille
 Romanus, siue Samnis esset, pro hoste haberetur: hac ipse minitans obstitit profuse tendētī-
 bus suis in castra. Quō pergis, inquit, miles! & hic arma & viros inuenies, nec viuo COS, ruo
 nisi victor castra intrabis: proinde elige cū ciue an hoste pugnare malis. Hac dicente COS,
 equites infestis cupidibus circūfunduntur, ac pedites in pugnam redire iubent. Nō virtus
 solum COS, sed fors etiam adiuit: quōd non institerūt Samnites, spatiumq; circūagendī si-
 gna, vertendiq; aciem a castris in hostem fuit. Tum alii alios hortari vt repeterent pugnam,
 Centuriones ab signis raptā signa inferre, & ostendere suis paucos, & ordinibus incōposi-
 tis effulse venire hostes. Inter hac COS, manus ad caelum attollens voce clara, ita vt exaudi-
 retur, rēplum Iouī Statori vouet, si constitisset a fuga Romana acies, redintegratoq; prelio ce-
 cidisset vicissetq; legiones Samnitū. Omnes vndiq; anni ad restituendā pugnā duces, mi-
 lites, peditem equitumq; vis, numen etiā deorū respexisse nomen Romanū visum. Adeo fa-
 cile inclinata res, repulsiq; a castris hostes: mox etiā redacti ad eum locū, in quo commissa pu-
 gna erat. Ibi obiacēte sarcinarū cumulo, quas coniecerāt in mediū, hētere impediti: deinde ne
 diriperentur res, orbem armatorū sarcinīs circūdant. Tum vero eos a frōte virgere pedites,
 ab tergo circūiecti equites: ita in medio cēsi capti q;. Captiuorū numerus fuit septē milia ac
 CCC, qui omnes nudī sub iugum missi: cēfos retulere ad quatuor milia DCCC. Nec Roma-
 nis quidem laeta victoria fuit, recēte COS, bīduo acceptam cladē, amissorū militū
 numerus relatus septem milia ac CCC. Dū hac in Apulia gerebantur, altero exercitū Sa-
 mnites Interamnam coloniā Romanam, quē via Latīna est, occupare conati, urbem nō te-
 nuērunt: agros depopulati cum prēdam aliā inde mistam hominū atq; pecudū, colonosq;
 captos agerent, in victorem incidunt COS, ab Luceria redeuntem: nec prēdam solū amittūt,
 sed ipsi longo atq; impedito agmine incōpositi cēdūt. COS, Interamnā edicto dominis ad
 res suas noscendas recipēdasq; reuocatis, & exercitū ibi relicto, comitiorū causa Romam est
 profectus. Cui de triumpho agentī negatus honos, & ob amissā tot milia militū, & quōd ca-
 priuos sine pactiōe sub iugum misisset. COS, alter Posthumius, quia in Samnitibus mate-
 ria belli deerat, in Herreruriam traducto exercitū primū peruastauerat Volfiniensem agrū:
 deinde cum egressis ad tuendos fines haud procul mœnibus ipsorum depugnat. Duo milia

CC, Herrerurcorum caesi, ceteros propinquitas vrbis tutata est. In Rosellatum autem agrum
 exercitus traductus, ibi non agri tatum vastati, sed oppidū etiam expugnatū: capta amplius
 duo milia hominum, minus duo milia circa muros caesa. Pax tamē clarior maiorq;, q̄ bellum
 in Herreruria eo anno fuerat, parta est. Tres validissimā vrbes Herreruricē capita, Volfini, Peru-
 sia, Aretū pacē petiere: & vestimentis militū frumentoq; pacti cum COS, vt mitti Roman
 oratores liceret, inducias in XL annos impetrauerūt, multa praesens quingentū militū eris
 in singulas ciuitates imposita. Ob hasce res gestas COS, cum triumphum ab Senatu moris
 magis causa, q̄ spe impetrādī petisset, videretq; alios, quōd tardius ab vrbe exisset: alios, quōd
 iniūstū Senatus ex Samnio in Herrerurā transisset: partim suos inimicos, partim Collegē amī
 cos, ad solatiū æquata repulsa sibi quoq; negare triumphum, Nō ita, inquit, P. C. vestre ma-
 iestatis meminero, vt me COS, esse obliuiscar: eodem iure imperii, quo bella gestī, bellis feliciter
 gestis, Samnio atq; Herreruria subactis, victoria & pace parta triumphabo. ita Senatus re-
 liquit. Inde inter Tribunos plebis cōtentio orta: pars intercessuros, ne nouo exemplo trium-
 pharet, aiebant: pars auxilio se aduersus Collegas triumphanti futuros, lactata res ad populū
 est, vocatusq; eo COS, cum L. Horatium, M. Valerium COSS, C. Martium Rutilium nuper
 patrem eius, qui tunc Censor esset, non ex autoritate Senatus, sed iussu populū triūphasse dia-
 ceret, adiciēbat se quoq; laturum fuisse ad populū, ni sciret mancipia nobilium Tribunos
 plebis legem impediuros, voluntatem sibi ac fauorem consentientis populū pro omnib; ius-
 sis affuturā. Postero die auxilio Tribunorum plebis triū, aduersus intercessionem VII Tri-
 bunorū, & consensum Senatus celebrante populo diem, triumphauit. Et huius anni parum
 constans memoria est. Posthumū autor est Claudius in Samnio captis aliquot vrbibus in
 Apuliam fufum fugatumq;, saucium ipsū cū paucis Luceriam compulsū: ab Atrilio in
 Herreruria res gestas, eumq; triūphasse. Fabius ambos COSS, in Samnio & ad Luceriam res
 gestasse scribit, traductumq; in Herreruriam exercitū, sed ab vtro COS, uon adiecit: & ad Lu-
 ceriam vtrinq; multos occisos, inq; ea pugna Iouis Statoris aedem votam, vt Romulus antē
 vouerat: sed sanum tantum, id est locus templo effatus iam sacratu fuerat. Ceterum hoc de
 mum anno vt aedem etiam fieri Senatus iuberet, bis eiusdem voti damnata res publica in re-
 ligationem venit. Sequitur hūc annum & COS, insignis L. Papyrius Cursor qua paterna glo-
 ria, qua sua: & bellum ingens victoriaq;, quantam de Samnitibus nemo ad eam diem, prater
 L. Papyrium patrē COS, pepererat: & forte eodē conatu apparatūq; omni opulētia insignitū
 armorū bellum adornauerant, & opes deorū etiam adhibuerant ritu quodam sacramenti ve-
 rusto velut initiatis militibus, delectu per omne Samniū habito noua lege, vt qui iuniorum
 non conuenisset ad Imperatorū edictū, quisq; iniūstū abisset, caput Iouī sacratum erat. Tum
 exercitus omnis Aquiloniam est indictus, ad XL milia militū, quod roboris in Samnio erat
 conuenit. Ibi mediis ferē castris locus est conceptus cratibus pluteisq; & linteis contextus,
 patens ducentos maxime pedes in omnes pariter partes. Ibi ex libro vetere linteo lecto sacra-
 ficatum, sacerdotē Ouio Paccio quodam homine magno natu, qui se id sacrum petere affir-
 mabat ex vetusta Samnitū religione: qua quondam vti maiores eorū fuissent, cum adimēdas
 Herreruricis Capuā clandestinū cepissent consilium, Sacrificio perfecto per viatorem Impera-
 tor acciri iubebat nobilissimum quenq; genere factisq;. Singuli introducebantur. Erat tum
 alius apparatus sacri, qui perfundere religione animum posset. Tum in loco circā omni con-
 tecto addita arā in medio, victimaq; circā cesa, & circūstantes Caturiones strictis gladiis,
 Admouebatur altaribus miles, magis vt victima q̄ vt sacri particeps, adigebaturq; iureiurā-
 do quā visa auditaq; in eo loco essent non enūciaturum. Dein iure cogebatur dīto quodam
 carmine in execrationem capitis, familiaq; & stirpis composito, nisi iisset in praliū, quo Impe-
 ratores duxissent: & si aut ipse ex acie fugisset, aut si quem fugientem vidisset, non exemplo
 occidisset. Id primo quidam abnuentes iuratos se obruncati circa altaria sunt, iacētes de-
 inde inter stragē victimarum documento ceteris fuere ne abnuerēt. Primoribus Samnitium
 ea derefatione obstrictis, decem nominatis ab Imperatore, eis dictum vt vir virum legerent,
 donec sexdecim milium numerū confecissent, ea legio linteata ab integumento concepti, quo
 sacrata nobilitas erat, appellata est. His arma insignia data, & galea, vt inter ceteros emine-
 rent. Paulo plus XX milium alius exercitus fuit, nec corporum specie, nec gloria belli, nec ap-
 paratu linteatē legioni dispar. Hic hominum numerus, quod roboris erat, ad Aquiloniam
 cōsedit. COSS, profecti ab vrbe, prior Sp. Caruilium, cui veteres legiones, quas M. Attilius Iu

perioris anni COS. in agro Interamnatu reliquerat, decreta erant, cum eis in Samnium profectus, dum hostes operati superstitionibus consilia secreta agunt, Amiternum oppidum de Samnitibus vi cepit. Caesa ibi millia hominum duo ferme atque octingenti: capta quatuor milia ducenti septuaginta. Papyrius nouo exercitu (ita enim decretum erat) scripto, Duronia urbem expugnauit, minus quam Collega cepit hominum, plus aliquanto occidit, praeda opulenta utrobique est parua. Inde peruagati Samnitiu COS, maxime depopulato Atinate agro, Caruilius ad Cominium, Papyrius ad Aquiloniam, ubi summa rei Samnitium erat, peruenit. Ibi aliquandiu nec cessatum ab armis est, neque gnauiter pugnatum: lacerando quietos, resistentibus cedendo, comminandoque magis quam inferendo pugnam dies absumebatur. Quod cum inciperetur remittereturque, omnium rerum etiam paruuarum euentus proferebatur in dies. Altera Romana castra viginti milium spatio aberant, & absentis Collegae consilia omnibus gerendis intererant rebus, intentiorque Caruilius, quo maiore discrimine res vertebatur, in Aquiloniam, quam ad Cominium, quod obsidebat, erat. L. Papyrius iam per omnia ad dimicandum satis paratus nuncium eod ad Collegam mittit, sibi in animo esse postero die, si per auspicia liceret, confligere cum hoste: opus esse & illum quanta maxima vi posset, Cominium oppugnare, nequid laxamenti sit Samnitibus ad subsidia Aquiloniam mittenda. Diem ad proficiscendum nuncius habuit, nocte rediit, approbare Collegam consulta referens. Papyrius nuncio misso, ex templo concionem habuit, multa de vniuerso genere belli, multa de praesenti hostium apparatu vana magis specie, quam efficaci ad euentum differuit. Non enim cristas vulnera facere, & per picta atque aurata scuta transire Romanum pilum, & candore tunicarum fulgentem aciem, ubi res ferro geratur, cruentari, Auream olim atque argenteam Samnitium acie ad partem suo occisione occisam, spoliaque ea honestiora victori hosti, quam ipsius arma fuisse. Datum hoc forsitan nomini familiaeque suae, ut aduersus maximos conatus Samnitium opponerentur duces, spoliaque ea referrent, quae insignia publicis etiam locis decorandis essent. Deos immortales adesse propter toties petita foedera, toties rupta: tum si qua coniectura mentis diuina sit, nulli vniquam exercitui fuisse infestiores, quam qui nefando sacro mista hominum pecudumque carnis de resperis, ancipiti deum ira deuotus, hinc foederum cum Romanis ictorum testes deos, hinc iurisiurandi aduersus foedera suscepti execrationes horrens inuitus iurauerit, oderit sacramentum, vno tempore deos, ciues, hostes metuat. Haec comperta per fugarum indicibus cum apud infensos iam sua sponte milites differuisset, simul diuinae humanaeque spei pleni clamore consentienti pugnam poscunt: poenitet in posterum diem dilatum certamen, mortam diei noctisque oderunt. Tertia vigilia noctis iam relatis literis a Collega Papyrius silentio surgit, & pullarium in auspiciu mittit. Nullum erat genus hominum in castris intactum cupiditate pugnae: summi infimique aequae intenti erant: dux militum, miles ducis ardorem spectabat. Is ardor omnium etiam ad eos, qui auspicio intererant, peruenit. Nam cum pulli non passerentur, pullarius auspiciu mentiri ausus, tripudium solistimum COS, nunciauit. COS, laetus auspiciu egregium esse, & deis autoribus rem gesturos pronunciat, signumque pugnae proponit. Exeunt iam forte in aciem nunciat per fuga viginti cohortes Samnitium (quadrigenariae ferme erant) Cominium profectas. Quod ne ignoraret Collega, extemplo nunciu mittit, ipse signa ocyus praeferrere iubet, subsidiaque suis quaque locis, & Praefectos subsidiis attribuerat. Dextro cornu L. Voluminium, sinistro L. Scipionem, equitibus Legatos alios, C. Ceditium, & Trebonium praefecit, Sp. Nautium mulos detractis clientis cum cohortibus alaribus in tuum mulum conspectum prope circumducere iubet: atque inde inter ipsam dimicationem quantum maxime posset moto puluere ostendere. Dum his intentus Imperator erat, altercatio inter pullarios orta de auspicio eius diei, exauditaque ab equitebus Romanis, qui rem haud sperendam rati, Sp. Papyrio fratris filio COS, ambigi de auspicio renunciauerunt. Iuuenis ante doctrinam deos spernentem natus, rem inquisitam nequid incomptum deferret, ad COS, detulit. Cui ille, Tu quidem macte virtute diligentiaque esto: ceterum qui auspicio adest, siquid falsi nunciat, in semetipsum religionem recipit, nisi quidem tripudium nunciatum, populo Romano exercituique egregium auspiciu est. Centurionibus deinde imperauit, vt pullarios inter prima signa constituerent. Promouent & Samnites signa: insequitur acies ornata armataque, vt hostium quoque magnificentum spectaculum esset. Prius quam clamor tolleretur concurretereturque, emissio temere pilo ictus pullarius ante signa cecidit. Quod ubi COS, nunciatum est, Dii in prelio sunt, inquit, habet poenam noxii caput. Ante COS, haec dicente coruus vo-

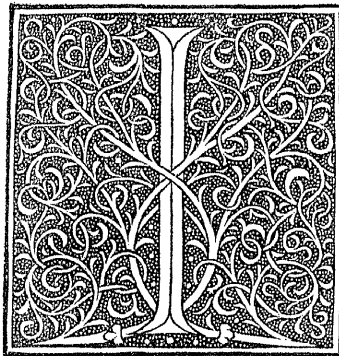
ce clara occinuit. Quo laetus augurio COS, affirmans nunquam humanis rebus magis praesentia res interfuisse deos, signa canere, & clamorem tollere iussit. Prelium commissum atrox, ceterum longe disparibus animis. Romanos ira, spes, ardor certaminis, auídos hostium sanguinis in prelium rapit. Samnitium magna portem necessitas ac religio inuitos magis resistere, quam in ferre pugnam cogit. Nec sustinuisse primum clamorem atque imperum Romanorum per aliquot iam annos vincere assueti, nisi potentior alius metus insidens pectoribus a fuga retineret: quippe in oculis erat omnis ille occulti paratus sacri, & armati sacerdotes, & promiscua hominum pecudumque strages, & resperse fundo nefandisque sanguine are, & dira execratio ac furiaria carmen detestandae familiae stirpique compositum. His vinculis fuga obstricti stabat, ciues magis quam hostem timentes. Instare Romanus a cornu utroque, a media acie, & cadere decorum hominumque attonitos metu. Repugnatur segniter, vt ab iis, quos timor moraretur a fuga, iam prope ad signa cades peruenerat, cum ex transuerso puluis velut ingentis agminis incessu motus apparuit. Sp. Nautius (Octauium Metium quidam eum tradunt) dux alaribus cohortibus erat, puluerem maiorem quam pro numero excitabant, insidentes multis calones frontados ramos per terram trahebant, arma signaque per turbidam lucem in primo apparebant. Post aliorum densiorumque puluis equitum speciem cogentium agmen dabat. Fessillitque non Samnites modo, sed etiam Romanos: & Consul affirmauit errorem, clamitas inter prima signa, ita, vt vox etiam ad hostes accederet, captum Cominium, victorem Collegam adesse, anniterentur vincere prius quam gloria alterius exercitus foret. Haec insidens equo. Inde Tribunus militum Ceterionibusque imperat vt vias equitibus patefaciant, ipse Trebonio Ceditioque praedixerat, vt ubi se cuspidem erectam quantentem vidissent, quanta maxima vi possent, concitarer equites in hostem. Ad nutum omnia, vt ex ante preparato, fiunt: panduntur inter ordines viae, prouolat eques, atque infestis cuspidibus in medium agmen hostium ruit, perumpitque ordines quacumque imperum dedit. Instant Voluminius & Scipio, & percussos sternunt. Tum iam deorum hominumque victa vis, funditur lineatae cohortes, pariter iurati iniurati que fugiunt, nec quaequam praeter hostes metuunt. Peditum agmen, quod super fuit pugnae, in castra ad Aquiloniam conpullum est. Nobilitas equitesque Bouianum profugerunt, equitem eques sequitur, peditem pedes ac diuina cornua, dextrum ad castra Samnitium, leuam ad urbem tendit. Prior aliquanto Voluminius castra cepit. Ad urbem Scipioni maiori resistitur vi, non quia plus animi victis est, sed melius muri, quam vallum armatos arcant. Inde lapidibus propulsant hostem. Scipio, nisi in primo pauore, prius quam colligerentur animi, transacta res esset, lentiore fore munire urbis oppugnationem ratus, interrogat milites, Satin aequo animo paterentur ab altero cornu castra capta esse, se victores pelli a portis urbis? Reclamantibus vniuersis primus ipse fero cum super caput elato pergit ad portam, secuti alii testudine facta in urbem perumpunt: perurbatisque Samnitibus, qui circa portam erant, multos occupauere. Penetrare interiora urbis, quia pauci admodum erant, non audent. Haec primo ignorare COS, & intentus recipiendo exercitui esse. Iam enim praiceps in occasum sol erat, & apprensus nox periculosa & suspecta omnia etiam victoribus faciebat, progressus longius ab dextra castra capta videt, ab laeva clamorem in urbe, mistum pugnantium ac pauentium fremitum esse: & tum forte certamen ad portam erat. A ductus deinde equo propius, vt suos in muris videt, nec iam integri quicquam esse, quin temeritate paucorum magna rei parua occasio esset, acciri quas receperat copias, signaque in urbem inferri iussit. Ingressi proxima ex parte, quia nox appropinquabat, quieuerunt. Nocte oppidum ab hostibus delerrum est. Caesa illo die ad Aquiloniam Samnitium milia triginta trecenti quadraginta, capta tria milia octingenti & septuaginta, signa militaria nonaginta septem. Ceterum illud memorie traditur, non ferme alium ducem latiore in acie visum, seu suopte ingenio, seu fiduria bene gerendae rei. Ab eodem robore animi neque corrouerso auspicio reuocari a praedio potuit: & in ipso discrimine, quo templa diis immortalibus voueri mos erat, vouerat Ioui Victori, si legiones hostium fudisset, pocillum nulli prius quam remetem biberet, sese facturum. Id votum diis cordi fuit, & auspicia in bonum verterunt. Eadem fortuna ab altero COS, ad Cominium gesta res. Prima luce ad moenia omnibus copiis admotis, corona cinxerat urbem, subsidiaque firma, nequa eruprio fieret, portis opposuit. Iam signum dantem eum nuncius a Collega trepidus de viginti cohortium aduentu, & ab impetu moratus est, & partem copiarum reuocare instructam intentamque ad oppugnandum coegit. D. Brutum Scavianum Legatum cum legione prima & viginti cohortibus alaribus, equitatuque ite aduersus subsidium

hostium iussit, quocumq; in loco fuisset, obuius obsisteret ac moraretur, manumq; si forte ita res posceret, cōferret, modo ne ad Cominium ea copia admoueri possent: ipse scalas ferri ad muros ab omni parte urbis iussit, ac testudine ad portas successit, simul & refringebatur portae, & vis vndiq; in muros fiebat. Samnites, sicut anteq; in muris viderent armatos, satis animi habuerunt ad prohibendos urbis aditu hostes: ita, postq; iam non ex interuallo, nec missilibus, sed cominus gerebatur res: & quia aegre successerant ex plano in muros, loco, quem magis timuerant, victo, facile in hostem imparem ex equo pugnabant, relictis turribus murisque, in forum omnes compulsi, paulisper inde tentauerunt extremam pugnae fortunam: deinde abieciis armis, ad quindecim millia hominum & quadringenti in fidem Cōsulis venerunt, caesa ad quatuor millia ac trecenti octoginta. Sic ad Cominium, sic ad Aquiloniam gesta res. Inde medio inter duas urbes spatio, ubi tertia expectata erat pugna, hostes non inuenti, Septem milia passuum cum abessent à Cominio, reuocati ab suis neutri praelio occurrerunt. Primis feramē tenebris cum in cōspectu iam castra, iam Aquiloniam habuissent, clamor eos vtrinque par accidens sustinuit: deinde è regione castrorum, quae incēsa ab Romanis erant, flāma late fusa certioris cladis indicio progredi longius prohibuit. Eo ipso loco propē temere sub armis strati passim inquierum omne rēpus noctis expectando timendoq; lucē, egere. Prima luce incerti quā in partē intenderēt iter, repente in fugā consternantur. Cōspecti ab equitibus, qui egressos non de ab oppido Samnites persecuti, viderāt multitudinē non vallo, non stationibus firmatam, Cōspecta & ex muris Aquiloniae ea multitudo erat. Iamq; etiam legionarię cohortes sequēbantur, ceterū nec pedes fugiētes persequi potuit: & ab equite nouissimū agminis ducēti feramē & octoginta intersecti. Arma multa pauidi ac signa militaria duodeviginti reliquere: alio agmine incolūmi vix ex tanta trepidatione Bouianū peruectū est. Legitiā vtriusq; exercitus Romani auxit & ab altera parte feliciter gesta res. Vterq; ex alterius sententiā COS, captū oppidum dītripiēdum militi dedit: exhaustis deinde rebus ignē iniecit, eodēq; die Aquilonia & Cominiū deflagrante, & COSS, cū gratulatione mutua legionū suarū castra coniunxerunt. In cōspectu duorū exercituum & Caruilius suos pro cuiusq; merito laudauit donauitq;: Papyrius, apud quem multiplex in acie circa castra, circa urbem fuerat certamen, Sp. Nautium, Sp. Papyrium fratris filium, & quatuor Cēturiones, manipulūq; hastatorū, armillis aureisq; coronis donauit: Nautiū, propter expeditionem, quia magni agminis modo terruerat hostes, iuuenem Papyriū, propter nauatā cum equitatu & in praelio operā, & nocte, qua fugā infestam Samnitibus ab Aquilonia clam egressis fecit: Cēturiones militesq;, quia primi portam murumq; Aquiloniae ceperāt, equites omnes ob insignē multīs locis operā, corniculis armillisq; argenteis donat. Cōsiliū inde habitum, cum iam tempus esset deducēdū ab Sānio exercitus, aut vtriusq;, aut certe alteri: optimū visum, quo magis fractę res Samnitū essent, eo pertinacius & infestius agere cetera & persequi, vt perdomitum Samnium insequētibus COSS, tradi posset, quando iā nullus esset hostium exercitus, qui signis collaris dimicaturus videretur: vntū superesse bellī genus, urbium oppugnationes, quartū per excidia militem locupletare praeda, & hostem pro aris ac focis dimicantē cōficere possent. Itaq; literis missis ad Senatiū populūq; Ro, de rebus ab se gestis, diuersi, Papyrius ad Sepinū, Caruilius ad Volanā oppugnandam legiones ducunt. Literae COSS, ingenti laetitia & in curia & in concione audire: & quadridui supplicatione publicum gaudium priuatis studiis celebratum est. Nec populo Ro, magna solum, sed peropportuna etiam ea victoria fuit, quia per idem forte tempus rebellasse Hetruscos allatum est. Subibat cogitatio animum, quonā modo rolerabilis futura Hetruria fuisset, siquid in Samnio aduersi euenisset, quae coniuratione Samnitū erecta, quoniam ambo COSS, omnisq; Romana vis versa in Samnium esset, occupationem populi Romani pro occasione rebellandi habuisset. Legationes sociorū à M. Atrilio Praetore in Senatiū introducta: Querebantur vri & vastari agros à finitimis Hetruscis: quod desciscere à populo Romano nollent, obtestabanturq; Patres conscriptos, vt se à vi atq; iniuria cōmuniū hostium tutarentur. Responsum Legatis, Curę Senatiū futurum, ne socios fidei suae pōnererent, Hetruscorum propediē eandem fortunā, quam Samnitiū, fore, Segnissimos tamen quod ad Hetruriam attinebat, acta res esset, ni Faliscos quoq;, qui per multos annos in amicitia fuerant, 105 allatum foret arma Hetruscis iunxisse. Huius propinquitas populi acuit curam Patribus, vt Feciales mittendos ad res repetendas censerent. Quibus non redditis, ex autoritate Patrū iussu populi bellum Faliscis indictum est: iussiq; COSS, fortiri, yter ex Samnio in Hetruriam

cum exercitu transiret. Iam Caruilius Volanā & Palumbinum & Herculanēū ex Samnitibus ceperat: Volanam intra paucos dies, Palumbinum eodem, quo ad muros accessit. Ad Herculanēū bis etiā signis collaris ancipiti praelio, & cū maiore sua q; hostiū iactura dimicauit: castris deinde positis, moenibus hostē inclusit: oppugnatū oppidum captūq;. In his tribus urbibus capta aut caesa ad decē milia hominū, ita, vt pauore admodū plures caperentur. Sortientibus prouincias COSS, Hetruria Caruilio euenit secundū vota militū, qui vim frigoris iā in Samnio non patiebantur. Papyrius ad Sepinū maior vis hostiū restitit, saepe in acie, saepe in agmine, saepe circa ipsam urbem aduersus eruptiones hostiū pugnatū: neq; obsidio, neq; bellū ex aequo erat. Non em̄ muris magis se Samnites, q; armis ac virtis moenia tutabatur. Tandem pugnando in obsidionē iustā coegit hostes, obsidēdoq; vi atq; operib; urbē expugnauit. Itaq; ab ira plus cedis editum, capta urbe, septē milia COSS, caesa, capta minus tria milia hominū: praeda, quae plurima fuit, cōgestis Samnitū rebus in vrbes paucas, militi cōcessa est. Nives iā omnia oppleuerant, nec durati extra tecta poterat. Itaq; COS, de Samnio exercitū deduxit. Venerit Romā triūphus omnium cōsensu est delatus. Triumphauit in magistratu, insigni, vt illorū tēporū habitus erat, triūpho, pedites equitesq; insignes donis trāsire ac trāsuecti: mulatē ciuicę coronę vallaresq; ac murales cōspectę. Inspectata spolia Sānitū & decore ac pulchritudine paternis spoliis, quae nota frequētī publicorū ornatu locorū erāt, cōparabantur, nobiles alioque captiui, clari suis patrūq; factis, ducti. Aeris grauis transuecta vicies centū milia pōdo, & auri XXXIII milia (id enim redactū ex captiuis dicebatur) argenti, quod captū ex urbibus erat ad CCCXXX milia: omne aes argentūq; in arariū cōditū, militib; nihil datū ex praeda est. Aucaq; ea inuidia est ad plebē, quod tributum etiā in stipendiū militū collatū est: cū, si spreta gloria fuisset captiue pecunie in arariū illate, & militi tū datū ex praeda, & stipendiū militare prestari potuisset. Aedē Quirini dedicauit, quam in ipsa dimicatione votā apud neminē veterē autorem inuenio (neq; hercule tam exiguo tēpore perficere potuisset) ab Diatrate patre votam filius COS, dedicauit exornauitq; hostiū spoliis. Quorū tanta multitudo fuit, vt non tēplū tantum forumq; his ornaretur, sed focis etiā colonisq; finitimis ad tēplorū locorūq; publicorū ornatū diuiderentur. A triumpho exercitū in agrū Vestinū, quia regio ea infesta ab Samnitibus erat, hybernati duxit. Inter hęc Caruilius COS, in Hetruria Troiliū primum oppugnare adortus, quadringētos septuaginta ditissimos, pecunia grandī pactos vt abire inde liceret, dimisit: ceterā multitudinē oppidūq; ipsum vā cepit. Inde quinq; castella locis sita munitis expugnauit. Caesa ibi hostium duo milia quadringenti, minus duo milia capri, & Faliscis pacē perentibus annuas inducias dedit, pactus centū milia grauis eris, & stipendiū eius anni militibus. His rebus actis ad triūphum decessit, vt minus clarū de Samnitibus q; Collegē triumphus fuerat, ita cumulo Hetruscis belli aequato. Aeris grauis tulit in arariū trecenta nonaginta milia, de reliquo aere aedē Fortis Fortunę de manubiis faciendā locauit, prope aedē deæ ab Rege Seruio Tullio dedicatā: & militib; ex praeda centenos binos asses, & alterū tātum Cēturionibus atq; equitib;, malignitate Collegae gratius accipientibus munus, diuisit. Fautor COS, tutatus ad populū est L. Posthumii Legatū eius, qui dicta die à M. Cācio Tribuno pl. fugerat in legationē (vt fama ferebat) populi iudiciū, iactatūq; magis q; peragi accusatio eius poterat. Exacto iā anno noui Tribuni pl. magistratū inierāt, isq; ipsi, quia vitio creati erāt, quinq; post dies alii suffecti. Iustrū conditū eo anno est à P. Cornelio Aruina, C. Martio Rutilio Cēforibus: caesa capitū militū ducenta sexaginta duo trecenta viginti duo, Cēforēs vicefimisexti à primis Cēforib; iustrū vndeicesimū fuit. Eodē anno coronati primū ob res bello benegestas ludos Romanos spectauerūt, palmēq;, tū primū trāsato à Græcia more, victoribus datę. Eodē anno ab Aedilib; curulib;, qui eos ludos fecerunt, damnatis aliquot pecuariis, via à Martis silice ad Bouillas perfrata est. Comiticia cōsularia L. Papyrius habuit: creauit Cōsules Q. Fabium Maximi filium, Gurgitem, Iunium Brutū Sequam. Ipse Papyrius Praetor factus. Multis rebus letus annus vix ad solatiū vnius mali, pestilentię vrētis simul urbem atq; agros, suffecit. Portētoq; iam similis clades erat, & libri aditi: quinā finis, aut quod remediū eius mali ab diis daretur: inuentū in libris, Aesculapiū ab Epidauro Romā accersendū. Neq; eo anno, quia bello occupati COSS, erant, quicq; de ea re actū, praeterq; quod vnum diem Aesculapio supplicatio habita est.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM AB VRBE CONDITA LIBRI DECIMI ET VLTIMI FINIS.

N PARTE operis mei licet praefari mihi, quod in principio summae totius profecti plerique sunt rerum scriptores, bellum maxime memorabile omnium, quae unquam gesta sunt, me scripturum, quod Annibale duce Carthaginenses cum populo Romano gesserunt. Nam neque validiores opibus velle inter se civitates gerere, neque contulerunt arma: neque iis ipsis tantum unquam virum, aut roboris fuit: & haud ignotas belli artes inter se, sed expertas primo Punico conferebant bello: & adeo varia belli fortuna, ancepsque Mars fuit, ut propius periculo fuerint, qui vicere. Odiis etiam prope maioribus certarunt, quam viribus: Romanis indignantibus, quod victoribus victi ultro inferret arma: Poenis, quod superbe auareque crederent imperitatum videtur esse. Fama etiam est, Annibalem annorum ferme novem pueriliter blandientem patri Amilcarum, ut duceretur in Hispaniam, cum perfecto Africo bello exercitum eo traiecerunt sacrificium carere, altaribus admotum, tactis sacris iureiurando adactum, se, cum primum posset, hostem fore populo Romano,angebant ingentis spiritus virum Sicilia Sardiniaque amissa: nam & Siciliam nimis celeri desperatione rerum concessam, & Sardiniam inter motum Africam fraude Romanorum, stipendio etiam superimposito, interceptam. His anxius curis ita se Africo bello, quod fuit sub recentem Romanam pacem, per quinque annos: ita deinde novem annis in Hispania augendo Punico imperio gessit, ut appareret maius esse quam quod gereret, agitaret in animo bellum: & si diutius vixisset, Amilcare duce Poenos arma Italiae illaruros fuisse, qui Annibalis ductu intulerunt, Mors Amilcaris peropportuna, & pueritia Annibalis distulerunt bellum, Medius Asdrubal inter patrem & filium, octo ferme annos imperium obtinuit: flore aetatis (vix ferunt) primo Amilcarum conciliatus, gener inde ob altam indolem profectu animi ascitus: & quia genere erat factionis Barchinae, opibus, quae apud milites plebemque plus quam modicae erant, haud sane voluntate principum imperio poritus. Is plura consilio quam vi gerens, auspiciis regulorum magis, conciliandisque per amicitiam principum novis generibus, quam bello aut armis, rem Carthaginensem auxit. Ceterum nihilo ei pax tutior fuit, Barbarus eum quidam palam ob iram interfecti ab eo domini obruncavit: comprehensusque a circumstantibus haud alio quam si evasisset, vultu, tormentis quoque cum laceraretur, eo fuit habitu oris, ut superante latitia dolores, ridens etiam speciem praebuerit. Cum hoc Asdrubale, quia mira artis in sollicitandis gentibus, imperioque iungendis suo fuerat, foedus renovaverat populus Romanus, ut finis vtriusque imperii esset annis Iberus: Saguntinisque mediis inter imperia duorum populorum libertas servaretur. In Asdrubalis locum haud dubia res fuit, quin praerogativam militarem, qua ex templo iuvenis Annibal intra praetorium delatus, Imperatorque ingenti omnium clamore atque assensu appellatus erat, fauor etiam plebis sequeretur. Hunc vixidum puberem Asdrubal literis ad se accerserat: actaque res in Senatu etiam fuerat, Barchinis niteribus ut assuesceret militiam Annibal, atque in paternas succederet opes. Hanc non alterius factionis princeps, Et equum postulare videtur, inquit, Asdrubal: & ego tamen non censeo quod perit, tribuendum. Cum admiratione tam ancipitis sententiae in se omnes convertisset, Florem aetatis, inquit, Asdrubal, quem ipse patri Annibalis fruendum praebuit, iusto iure esse a filio repeti censeo: nos tamen minime decet iuventutem nostram pro militari rudimento assuescere libidini Pratorum. An hoc timemus ne Amilcaris filius nimis fero imperia immodica, & regni paterni speciem videat: & cuius Regis genero haereditarii sint relicti exercitus nostri, eius filio parum mature serviamus: Ego istum iuvenem domi tenendum sub legibus, sub magistratibus, docendum vivere aequo iure cum ceteris censeo, ne quandoque parvus hic ignis incendium ingens exuscitet. Pauci ac ferme optimi quique Flannoni assentiebantur: sed (ut plerumque fit) maior pars meliorem vidit.

MISSVS Annibal in Hispaniam, primo statim ad adventu omnem exercitum in se convertit. Amilcarem viventem redditum sibi veteres milites credere: eundem vigorem in vultu, vimque in oculis, habitum oris, linimenta que intueri: deinde brevi effecit, ut pater in se minimum momentum ad suam rem conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diversissimas, parendum atque imperandum, habilis fuit. Itaque haud facile discerneres, utrum Imperatori an exercitui charior esset, neque Asdrubal alium quenuquam proficere malle, ubi quid fortiter ac strenue agendum esset, neque milites alio duce plus confidere aut audere. Plurimum atque ad pericula capestenda, plurimum consilium inter ipsa pericula erat. nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. calor ac rigoris patientia pat. cibi potionisque desiderio naturali, non voluptate modus finitus. Vigiliam somnique nec die nec nocte discriminata tempora, id quod gerendis rebus superesset, qui erit datum. ea neque molli strato, neque silentio accersita. Multi saepe militari sagulo operum, humi iacentem inter custodias stationesque militum conspexerunt. Vestitus nihil inter aequales excellens, arma atque equi conspiciebantur. Equitum pedumque idem longe primus erat. Princeps praelium inibat, ultimus conferto praelio excedebat. Has rantes viri virtutes ingentia vitia aquabant, inhumana crudelitas, perfidia plus quam punica, nihil veri, nihil sancti, nullus deum metus, nullum iusiurandum, nulla religio. Cum hac indole virtutum atque vitiis triennio sub Asdrubale Imperatore meruit, nulla re, quae agenda audendaque magno futuro duci esset, praetermissa. Ceterum ex quo die dux est declaratus, velut Italia ei provincia decreta, bellumque Romanum mandatum esset, nihil prolatandum ratus, ne se quoque ut patrem Amilcarem, deinde Asdrubalem, cunctantem casus aliquis opprimeret, Saguntinis inferre bellum statuit. Quibus oppugnandis, quia haud dubie Romana arma movebantur, in Olcadum fines prius (vltra Iberum ea gens in parte magis quam in ditione Carthaginensium erat) induxit exercitum, ut non petisse Saguntinos, sed rerum serie, finitimis domitis gentibus, iungendoque, tractus ad id bellum videri posset. Carthagem urbem opulentam, caput gentis eius expugnat diripitque. Quo metu percussa minores civitates, stipendio imposito, imperium accepere. Victor exercitus opulentisque praeda, Carthaginem novam in hiberna est deductus, Ibi large partiendo praedam, stipendia praeterita cum fide exoluendo, cunctis civium suorum sociorumque animis in se firmatis, vere primo in Vacceos promotum bellum. Hermandica Arbacala Carthegorum urbes vi captae, Arbacala & virtute & multitudine oppidanorum diu defensa, ab Hermandica profugi exulibus Olcadum, priore aetate domita: gentis, cum se iunxissent, concitant Carpentanos: adortique Annibalem regressum ex Vacceis, haud procul Tagus, agmen graue praeda turbauere. Annibal praelio abstinuit: castrisque super ripam positis, cum prima quies silentiumque ab hostibus fuit, amnem vado traiecit: valloque ita producto, ut locum ad transgrediendum hostes haberent, inuadere eos transeuntes statuit, Equitibus praecipit, ut cum ingressos aquam viderent, adorirentur pedum agmen. In ripa elephantos quadraginta disposuit, Carpentanorum cum appendicibus Olcadum Vacceorumque centum milia fuere, inuicta acies, si aequo dimicaretur campo. Itaque & ingenio feroces, & multitudine fracti, & metu cessisse credebant hostem, id morari victoriam rati, quod interesset amnis, clamore sublato, passim sine vllis imperio, qua cuique proximum est, in amnem ruunt. Et ex parte altera ripes vis ingens equitum in flumen immissa, medioque alueo haudquaquam pari certamine concurrunt: quippe ubi pedes instabilis ac vix vado fidens, vel incermi equite equo temere aucto peruerti posset: eques corpore armisque liber, equo vel per medios gurgites stabili, cominus eminensque rem gereret. Pars magna flumine absumpta: quidam vorticoso amni delati in hostes, ab elephantis obruti sunt: postremi quibus ingressus in suam ripam tutior fuit, ex varia

trepidatione cum in vnum colligerentur, priusq̄ tanto ex pauore reciperent animos, Annibal agmine quadrato amnem ingressus, fugam ex ripa fecit, vastatisq̄ agris, intra paucos dies Carpentanos quoque in deditiōnem accepit. Et iam omnia trans Iberum, præter Saguntinos Carthaginensium erant. Cum Saguntinis bellum nondum erat. Cæterum iam belli causa certamina cum finitimis serebantur, maxime Turdetanis. Quos cum adisset idem qui literis erat sator, nec certamen iuris sed vim quari appareret, Legati à Saguntinis Romam missi, auxilium ad bellum iam haud dubie imminens orantes. Consules tunc Romæ erant P. Cornelius Scipio, & T. Sempronius Longus. Qui cū Legatis in Senatum introductis de re perulissent, placuissetq̄ mitti Legatos in Hispaniam ad res sociorum inspiciendas: quibus si videretur digna causa Annibali denunciarent vt ab Saguntinis sociis Populi Romani abstineret, & Carthaginem in Africam traicerent, ac sociorum Populi Romani querimonias deferrent. Hac legatione decreta, necdum missa, omnium spe celerius Saguntum oppugnari alatum est. Nunc delata ex integro res ad Senatum. Alii prouincias Consulibus Hispaniam atq̄ Africam decernentes, terra marisq̄ rem gerendam censebant: alii totum in Hispaniam Annibalemq̄ intendebant bellum. Erant qui non temere mouendam rem tantam, expectandosq̄ ex Hispania Legatos censebant. Hæc sententia que tutissima videbatur, vicit. Legatiq̄ eodem maturius missi P. Valerius Flaccus & Q. Fabius Pamphilus Saguntum ad Annibalem, atq̄ inde Carthaginem si non abstineretur bello, ad ducem ipsum in poenam foederis rupti deposcendum. Dum ea Romani parant consultantq̄, iam Saguntum summa vi oppugnabatur. Ciuitas ea longe opulentissima ultra Iberum fuit, sita passus mille ferme à mari. Oriundi à Zacyntho insula dicuntur, missiq̄ etiam ab Ardea Rutulorum quidam generis. Cæterum in tantis breui creuerant opes, seu maritimis, seu terrestribus fructibus, seu multitudinis incremento, seu sanctitate discipline, qua fidem socialem vsque ad perniciem sui coluerunt. Annibal infesto exercitu ingressus fines, peruastatis passim agris, urbem triperito aggreditur. Angulus muri erat, in planitiore patentioremq̄, q̄ cetera circa vallem vergens. Aduersus eum vineas agere instituit, per quas aries moenibus admoueri possent. Sed vt locus procul muro satis æquus agendis vineis fuit, ita haudquaquam prospere, postq̄ ad effectum operis ventum est, coeptis succedebat. Et turrens ingens imminabat, & murus, vt in suspecto loco, supra cæteræ modum altitudinis emunitus erat, & iuuentus delecta, vbi plurimum periculi ac laboris ostendebatur, ibi vi maiore obfistebant. Ac primo missilibus summouere hostem, nec quicquam satis tutum munitionibus parti: deinde iam non pro moenibus modo atq̄ turri tela micare, sed ad erumpendum etiam in stationes operaq̄ hostium animus erat. Quibus tumultuariis certaminibus haud ferme plures Saguntini cadebant quam Pœni. Vt vero Annibal ipse, dum murum incautius subit, aduersum femur tragula grauitèr ictus cecidit: tanta circa fuga atq̄ trepidatio fuit, vt non multum abesset, quin opera ac vineæ desererentur. Obsidio deinde per paucos dies magis q̄ oppugnatio fuit, dum vulnus ducis curaretur. Per quod tempus vt quies certaminum erat, ita ab apparatu operum ac munitionum nihil cessatum. Itaq̄ acrius deinde regro obortum est bellum: pluribusq̄ partibus, vix accipientibus quibusdam opera locis, vineæ coepit agi, demoueriq̄ aries. Abundabat multitudine hominum Pœnus. Ad centum enim quinquaginta milia habuisse in armis creditur. Oppidani ad omnia tuenda atq̄ obsecunda, multimoda arte distineri coepti sunt, & non sufficiebant. Iam enim seriebantur arietibus muri. quassatæ quoq̄ multæ partes erant, vna continetibus ruinis nudauerat urbem. Tres deinceps tures, quantumq̄ inter eas muri erat, cum fragore ingenti procciderant, caputq̄ oppidum ea ruina crediderant Pœni: quæ velut si pariter vtrosq̄ murus texisset, ita vtrinq̄ in pugnam procursum est. Nihil tumultuariæ pugne simile erat, quales in oppugnationibus urbium per occasionem partis alterius conferri solent, sed iustæ acies, velut patienti campo inter ruinas muri, rectaq̄ vrbis modico distantia intervallo consistiterant. Hinc spes, hinc desperatio animos iritat: Pœno cepisse iam se urbem, si paululum admittatur, credente: Saguntinis pro nudata moenibus patria, corpora opponentibus, nec vilo pedem referente, ne relicto à se loco hostem immitteret. Itaq̄ quo acrius & confertim magis vtrinq̄ pugnabatur, eo plures vulnerabantur, nullo inter arma corporaq̄ vano intercedente telo, Falarica erat Saguntinis, missile telum hastili oblongo, & cætera tereti, præterq̄ ad extremum vnde ferrum extabat. Id sicut in pilo quadratum stappa circumligabant, lineabantq̄ pice, ferrum autem tres in longum habebat pedes, vt cum armis transfigere corpus possent: sed id maxime, etiam

si haesisset in scuto, nec penetrasset in corpus, pauorem faciebat: quod cū mediū accensum mireretur, conceptumq̄ ipso motu multo maiore ignem ferret, arma omitti cogebat, nudiq̄ militem ad insequentes ictus prebebat. Cum ergo diu anceps fuisset certamen: & Saguntinis, quia præter spem resisterent, creuissent animi: Pœnus quia non vicisset, pro victo esset, clamorē repente oppidani tollunt: hostemq̄ in ruinas muri expellunt, inde impeditum trepidantemq̄ exturbant: postremo solum fugatq̄ in castra redigunt. Interim ab Roma Legatos venisse nunciatum est: quibus obuia ad mare missi ab Annibale qui dicerent, nec tutò eos aditus ros inter tot tam effrenatarū gentium arma, nec Annibali in tanto discrimine rerum operæ esse legationes audire. Apparebat non admissos protinus Carthaginem ituros. Literas igitur nunciosq̄ ad principes factionis Barchinæ præmittit, vt præpararent suorum animos, ne quid pars altera gratificari pro Romanis possent. Itaque præterq̄ quod admissi audiriq̄ non sunt, ea quoque vana atq̄ irrita legatio fuit. Hanno vnus aduerso Senatu causam foederis rupti magno silentio propter autoritatem suam cū assensu audientium egit. Per deos foederis arbitros ac testes monuisse, prædixisse se, ne Amilcaris progeniem ad exercitū mitterent: nõ manes, non stirpē eius conquisecere viri, nec vnq̄ donec sanguinis nominisq̄ Barchini quisq̄ supersit, quietura Romana foedera. Iuuenē flagrantem cupidine regni, viamq̄ vnā ad id cernentem, si ex bellis serendo, succinctus armis legionibusq̄ viuat, velut materiam igni præberet, ad exercitū missis, Aluistis ergo hoc incendium, quo nunc arderis, Saguntū vestri circumfudent exercitū, vnde arcentur foedere: mox Carthaginem circumsedebūt Romana legiones, ducibus iisdem diis, per quos priore bello rupta foedera sunt vlti. Vtrum hostem, an vos, an fortunā vtriusq̄ populi ignoratis? Legatos ab sociis & pro sociis venientes bonus Imperator vester in castra non admittit, ius gentium sustulit. Hi tamen vnde ne hostiū quidem Legati arcentur, pulsi ad vos veniunt, res ex foedere repetuntur, publica fraus abbit: autorem culpæ, & reum criminis deposcunt, quo lenius agunt, segnius incipiunt, eo cū coeperint vereor ne perseuerantius sauiant. Aegates insulas Erycemq̄ ante oculos proponite, quæ terra marisq̄ per IIII & XX annos passis sitis, nec puer hic dux erat, sed pater ipse Amilcar, Mars alter, vt isti volunt. Sed Tarento tum in Italia non abstineramus ex foedere, sicut nunc Sagunto non abstineamus? Vicerunt ergo dii hominesq̄: & id de quo verbis ambigebatur, vter populus foedus rupisset, euentus belli, velut æquus iudex, vnde ius stabat, ei victoriam dedit. Carthaginē nunc Annibal vineas turesq̄ admouit, Carthaginis moenia quatit ariete. Saguntū ruine (salus vtrinq̄ vates sim) nostris capitibus incidit, susceptumq̄ cū Saguntinis bellum habendum cū Romanis est. Dedemus ergo Annibalem: dicit aliquis. Scio meā leuem esse in eo autoritatem, propter paternas inimicitias: sed & Amilcarem eo perisse læratus sum, q̄ si ille viueret, bellū iam cum Romanis haberemus: & hunc iuuenem tanq̄ furiam facemq̄ huius belli odi ac detestor, nec dedendum solum ad piaculum rupti foederis, sed si nemo deposcat, deuehendū in vltimas maris terrarumq̄ oras: ablegandiq̄ eò vnde nec ad nos nomen fama q̄ eius accedere, neq̄ sollicitare quietē ciuitatis statum possit. Ego autē ita censeo, Legatos extemplo Romam mittendos, qui Senatui satisfaciant: alios qui Annibali nuncient, vt exercitum ab Sagunto abducat, ipsumq̄ Annibalem ex foedere Romanis dedant: tertiam legationem ad res Saguntinis reddendas decerto. Cum Hanno perorasset, nemini omnium certare oratione cum eo necesse fuit, adeo propè omnis Senatus Annibalis erat, infestusq̄ locutū arguebant Hannonem q̄ Flaccū Valeriū Legatū Romanum. Respōsum inde Legatis Romanis est, bellum ortum ab Saguntinis, non ab Annibale esse: Po, Ro, iniuste facere, si Saguntinos veruissimè Carthaginensium societati preponat. Dum Romani tempus terēt legationibus mittendis, Annibal, quia festum militem operibusq̄ habebat, paucorū iis dierū quietem dedit, stationibus ad custodiam vinearū aliorūq̄ operū dispositis: interim animos eorū nunc ita in hostes stimulando, nunc spe præmiorū accendit. Vt vero pro concione prædam captæ vrbis edixit militū fore, adeo accensi omnes sunt, vt si extemplo signū datū esset, nulla vi resisti videretur posse. Saguntini vt à præliis quietem habuerant, nec lacescentes nec lacesciti per aliquot dies ita non nocte, non die vnquam cessauerant ab opere, vt nouum murum ab ea parte, qua patefactum oppidum ruinis erat, reficerent. Inde oppugnatio eos aliquanto atrocior q̄ antè adorta est: nec qua primum aut potissimum parte ferrent opem, cū omnia variis clamoribus streperent, satis scire poterant. Ipse Annibal quæ turrens mobilia omnia munimenta vrbis superans altitudine agebatur, hortator aderat, Quæ cum admota, catapultis balistisq̄ per omnia ta-

bulata dispositis, muros defensoribus nudasset, tū Annibal occasione ratus, quingentos ferme Afros cum dolabrīs ad subruendum ab imo murum mittit. Nec erat difficile opus, quod cetera non calce durata erant, sed interlita luto, structure antiquę genere. Itaque antequam cederetur, tuebatur perque patentia ruinis, agmina armatorū in urbem vadebat. Locum quoque editum capiunt: collatisque eō catapultis balistisque, ut castellum in ipsa urbe arcem imminerē haberent, muro circumdant. Et Saguntini murū interiorem ab nondū capta urbis parte ducunt. Vtrinque summa vi & muniant & pugnant. Sed interiora tuendo, minorē indies urbem Saguntini faciunt. Simul crescit inopia omnium longa obsidione, & minuitur expectatio externa opīs, cum tam procul Romani vnicā spes, circa omnium hostiū essent: paulisper tamen affectos animos recreauit repentina profectio Annibalis in Oretanos Carpentanosque. Qui duo populi delectus acerbitate consternati, retētis conquisitoribus metū defectionis cum prebuisserent, oppressi celeritate Annibalis, omiserunt mota arma. nec Saguntī oppugnatio segnior erat, Maharbale Himilconis filio, quę prefeceat Annibal, ita impigre rem agente, ut ducē abesse nec ciues nec hostes sentirent. Is & prelia aliquot secunda fecit, & tribus arietibus quantulum murū disculsi, strataque omnia recentibus ruinis aduenientī Annibali ostēdit. Itaque ad ipsam arcem extemplo ductus exercitus, atroxque prelium cum multorum vtrinque cede inicitū, & pars arcis capta est. Tēta deinde per duos exigua pacis spes, Alconē Saguntinum, & Alorcū Hispanum. Alconē inconstans Saguntinis precibus aliquid moturū ratus, cum ad Annibalem noctu transisset, postquam nihil lachrymę mouebant, cōditionesque tristes ut ab irato victore ferebantur, transfuga ex oratore factus, apud hostem mansit, moriturū affirmās, qui sub conditionibus hīs de pace ageret. Postulabatur autē redderent res Turdetanis: traditōque omni auro atque argento, egressi urbe cum singulis vestimentis, ibi habitarent, ubi Poentis iussisset. Has pacis leges abnuente Alcone accepturos Saguntinos, Alorcus vincī animos ubi alia vincantur affirmans, se pacis eius interpretē fore pollicetur. Erat autē tū miles Annibalis, ceterū publice Saguntinis amic⁹ atque hospes. Tradito palam telo custodibus hostiū, transgressus munimēta, ad Prætorē Saguntinum (& ipse ita iubebat) est deductus. Quod cum extemplo concursus omnīs generis hominū esset factus, summota cetera multitudine, Senatus Alorco dat⁹ est: cuius talis oratio fuit. Si ciuis vester Alconē, sicuti ad pacem petendā ad Annibalem venit, ita pacis cōditiones ab Annibale ad vos retulisset, superuacaneū hoc mihi fuisset iter, quo nec orator Annibalis, nec transfuga ad vos venisset: cum vero ille aut vestra aut sua culpa manserit apud hostē, si metū simulauit, sua: vestra, si periculum est apud vos vera referentibus, ego ne ignoraretis, esse aliquas & salutis & pacis vobis cōditiones, pro vetusto hospitio quod mihi vobiscū est, ad vos veni. Vestra autē causa me nec vilius alterius loqui quę loquor apud vos, vel ea fides sit, quę neque dum vestris viribus restitistis, neque dū auxilia ab Romanis sperastis, pacis vnq̄ apud vos mentionē feci. Postquam nec ab Romanis vobis vlla spes est: nec vestra iā aut arma vos aut moenia satis defendunt, pacē afferō ad vos magis necessariā quę equā. cuius ita aliqua spes est, si eam quemadmodum victor fert Annibal, sic vos ut victi audiat: si non id quod amittitur, in damno, cum oīa victoris sint, sed quicquid relinquitur, promunere habituri estis. Urbem vobis quā ex magna iam parte dirutā, captam ferē totā habet, admittit: agros relinquit, locū assignatur⁹, in quo nouum oppidū edificetis: aurū argentumque omne publicū priuatumque ad se iubet deferri: coniugū vestrarū corpora ac liberorū vestrorum seruat inuiolata, si inermes cum binis vestimentis velitis à Sagunto exire. Hęc victor hostis imperat. Hęc quantū sint grauiā atque acerba, fortuna vestra vobis suadet. Equidē haud despero, cum omnium potestas ei a vobis facta sit, aliquid ex his rebus remissurū. Sed hęc patienda tenēo potius quę trucidari corpora vestra: capi trahique ante ora vestra coniuges ac liberos belli iure sitatis. Ad hęc audiēda cum circūfusa paulatim multitudinē permisit Senatus esset populū conciliū, repente primores secessionē factā, priusque responsum daretur, argentū aurumque omne ex publico priuatoque in forū collatum, in ignem ad id rapim factū coniciētes, eodem plerique semetipsos precipitauerūt. Cum ex eo pavor ac trepidatio totā urbe peruasisset, alius insuper tumultus ex arce auditur. Turris diu quassata procciderat, perque ruinam eius cohors Pœnorū impetu factō, cum signū daturū dedisset, nudatam stationibus custodiisque solitis hostiū esse urbem: non cunctandū in tali occasione ratus Annibal, totis viribus aggressus urbem momento cepit, signo dato, ut omnes puberes interficerentur. Quod imperium crudele, ceterū propē necessarium cognitū in ipso euenru est. Cui enim parci potuit ex iis, qui aut inclusi cum coniugibus ac liberis, domos super seia-

iplos concremauerunt, aut armati nullum ante finem pugne quę morientes fecerunt! Captiui oppidum est cum ingenti præda: quantū plerique ab dominis de industria corrupta erant, & in cadibus vix vllum discrimen aratis ira fecerat. captiui militum præda fuit: tamen ex precio rerum venditarum aliquantū pecunię redactum esse constat: & multam preciofam sumpelectilem, vestemque missam Carthaginem. Octauo mense quę ceptum oppugnari, captum Saguntū quidam scripsere: inde Carthaginem nouam in hyberna Annibalem concessisse: quinto deinde mense quę a Carthagine profectus sit in Italiam peruenisse. Quę si ita sunt, fieri notū potuit, ut P. Cornelius, T. Sempronius COSS. fuerint: ad quos & in principio oppugnationis Legati Saguntini missi sunt: & qui in suo magistratu cum Annibale, alter ad Ticinum amnē, ambo aliquanto post ad Trebiam pugnaverint: aut omnia breuiora aliquanto fuere, aut Saguntum principio anni, quo P. Cornelius, T. Sempronius COSS. fuerunt, non ceptum oppugnari est, sed captum, nam excessisse pugna ad Trebiam in annum Cn. Seruiliū & C. Flaminiū non potest: quia Flaminius Arimini Consulatus inuit, creatus ab T. Sempronio COS, qui post pugnam ad Trebiam ad creandos COSS. Romā cum venisset, comitiis perfectis ad exercitum in hyberna rediit. Sub idem ferē tempus & Legati, qui redierant a Carthagine, Romā retulerunt, omnia hostilia esse: & Saguntī excidiū nunciatū est, tantisque simul moerorū Partes, misericordiāque sociorum peremptorū indigne, & pudor non lati auxiliū, & ira in Carthaginenses, metusque de summa rerū cepit, velut si iam ad portas hostis esset, ut tot vno tempore motibus animi turbati, trepidarent magis quę consulerent. Nam neque hostem acriorem bellico fioresque secum congressum, nec rem Romanā tam desidē vnq̄ fuisse atque imbellem. Sardos Corsosque Histros atque Illyricos lacesisse magis quę exercuisse Romana arma: & cum Gallis tumultuarum magis quę belligeratum, Pœnum hostem veteranum trium & viginti annorum militia durissima inter Hispanas gētes semper victorem, primum Amilcare, deinde Asdrubale, nunc Annibale duce acerrimo assuetum, recentem ab excidio opulentissima urbis Iberum transire, trahere secum tot excisos Hispanorum populos, concitatum audas semper armorū Gallicas gentes, cum orbe terrarum bellum gerendum in Italia ac pro moenibus Romanis esse. Noninata iam antea Consulibus prouincię erāt, tum fortiri iussit: Cornelio Hispania, Sempronio Africa cum Sicilia euenit. Sex in eum annum decrete legiones: & sociorum quantum ipsis videretur, & classis quanta parari posset: quatuor & viginti peditum Romanorum millia sunt scripta, & mille & octingenti equites: sociorum quadragintaquatuor peditum, & quatuor equitum, naues ducentæ viginti, quinqueremes, celoces viginti deductæ. Latum inde ad populū, Vellent, iuberent, populo Carthaginensi bellum indici: eiusque belli causa supplicatio per urbem habita, atque adorati dii, ut bene ac feliciter eueniret, quod bellum Po. Ro iussisset. Inter Consules ita copiarū diuisa: Sempronio datę legiones duę, ea quaternā millia erant peditum, & trecenti equites: sociorum sexdecim millia peditum, equites mille octingenti: naues longę CLX, celoces duodecim. Cum his terrestribus maritimisque copiis, T. Sempronius missus in Siciliam, ita in Africam transmissurus, si ad accendum Italia Pœnum Consul alter satis esset, Cornelio minus copiarum datum, quia L. Manlius Prætor & ipse cum haud inualido presidio in Galliam mittebatur. Nauium maxime Cornelio numerus diminutus. Sexaginta quinqueremes datæ (neque etiam mari venturū, aut ea parte belli dimicaturū hostē credebant) & duę Romanę legiones cum suo iusto equitatu, & quatuordecim sociorū millibus peditum, equitibus mille ducentis. Duas legiones Romanas, & quatuordecim millia & quadringentos quinquaginta sociorum peditū, mille equites socios, sexcentos Romanos, Gallia prouincia eodem anno versa in Punicum bellum habuit. His ita comparatis, ut omnia iusta ante bellum ferebant, Legatos maiores natu Q. Fabiū, M. Litium, L. Aemiliū, C. Licinium Q. Bebiū, in Africam mittunt ad percontandos Carthaginenses, publicōne consilio Annibal Saguntū oppugnasset: & si id quod facturū videbantur, fatetur, ac defenderent publico consilio factū, ut indicerent populo Carthaginensi bellum. Romani postquam Carthaginem viderunt, cum Senatus datus esset, & Q. Fabiū nihil vltra quę vnū, quod mandatū erat, peroratus esset: tū ex Carthaginensibus vnus princeps, Vana Romani, inquit, & prior legatio fuit, cum Annibalē tanquam suo consilio Saguntū oppugnarem deposcebaris. Ceterum hæc legatio verbis adhuc leuior est, re asperior. Tunc enim Annibal & insimulabatur & deposcebatur: nunc à nobis & confessio culpæ exprimitur, & ut à confessis res extemplo reperuntur. Ego autem non priuato publicoque consilio Saguntum oppugnatum sit, quarendum censeam: sed vtrum iure

an injuria. Nostra enim hæc quaestio atq; animaduersio in ciuem nostrum est, nostro an suo
 fecerit arbitrio: vobiscum vna disceptatio est, licueritne per foedus fieri. Itaq; quoniam discer- 55
 ni placet, quid publico consilio, quid sua sponte Imperatores faciant, nobis vobiscum foedus
 est à Luctatio Consule ictum: in quo caueatur vtrorumq; sociis, nihil de Saguntinis (nequidum
 enim erant socii vestri) cautum est. At enim eo foedere, quod cum Asdrubale ictum est, Sagun- 60
 tini excipiuntur. Aduersus quod nihil ego dicturus sum, nisi quod à vobis didici. Vos enim
 quod C. Luctatius COS. primo nobiscum foedus icti, quia nec autoritate Patrum, nec popu-
 li iussu ictum erat, negastis vos eo teneri, itaq; aliud de integro foedus publico consilio ictum
 est, si vos non tenent vestra foedera, nisi ex autoritate aut iussu vestro icta, ne nos quidem As-
 drubalis foedus, quod nobis inficiis icti, obligare potuit. Proinde omittite Saguntia atq; Iberi
 mentionem facere: & quod diu parturit animus vester, aliquando pariat. Tum Romanus si 65
 nu ex toga factus, Hic, inquit, vobis bellum atq; pacem portamus: vtrū placet, sumite. Sub hæc
 vocem haud minus ferociter, Darer vtrum vellet, succlamatum est. Et cum is item situ effu-
 so bellum dare dixisset, Accipere se omnes responderunt: & quibus acciperent animis, iisdem
 se gesturos. Hæc directæ percontatio ac denunciatio belli, magis ex dignitate populi Ro. visa
 est, q̄ de foedere iure verbis disceptare, cum antè, tum maxime Sagunto excisa. Nam si ver- 70
 borum disceptationis res esset, quodd foedus Asdrubalis cum Luctatii priore foedere commu-
 tatum est, comparandum non erat, cum in Luctatii foedere diserte additum est, ita id ratum
 fore, si populus censuisset: in Asdrubalis foedere, nec exceptum tale quicquam fuerit, & tot an-
 norum silentio ita viuo eo comprobatum sit foedus, vt ne mortuo quidem autore quicquam
 mutaretur, quanquam etsi priore foedere staretur, satis cautum erat Saguntinis, sociis vtro- 75
 rumq; exceptis. Nam neq; additum erat, his qui tunc essent: nec ne qui postea assumerentur,
 & cum assumere nouos liceret socios, quis aequum censeret, aut ob nulla quenquam merita in
 amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi: tantum ne Carthaginensium socii aut
 sollicitarentur ad defectionem, aut sua sponte desciscerent recipere. Legati Romani ab
 Carthagine, sicut his Romæ imperatum erat in Hispaniam vt adirent, ciuitates, vt in sociæ
 tatem pellicerent, aut auerterent à Poenis, traiecerunt. Ad Bargusios primum venerunt, à
 quibus benigne excepti, quia tadebat imperii Punici, multos trans Iberum populos ad cupi-
 dinem nouæ fortunæ erexerunt. Ad Volcianos inde est ventum, quorum celebre per Hispa-
 niâ responsum, cæteros populos à societate Romana auerit. Ita enim maximè natu ex iis in
 consilio respondit, Quæ verecundia est vos Romani, postulare vti vestram Carthaginensium 85
 præponamus amicitiam: cum qui id fecerunt, Saguntinos crudelius quam Pænes hostis per-
 didit, vos socii prodideritis. Ibi quaeratis socios censeo, vbi Saguntina clades ignota est.
 Hispanis populis sicut lugubre, ita insigne documentum Saguntia ruine erunt, ne quis fidei Ro-
 manæ aut societati confidat. Inde extemplo abire finibus Volcianorū iussu, ab nullo deinde cō-
 silio Hispaniæ benigniora verba tulere. Itaq; nequicq; peragrata Hispania in Galliam transe- 90
 unt. In his noua terribilisq; species visa est, quodd armati (ita mos gentis erat) in concilium
 venerunt. Cum verbis extollentes gloriam virtutemq; populi Ro. ac magnitudinem impe-
 riū petissent, ne Pæno bellum Italiæ inferenti per agros vrbesq; suas transitum darent, tantus
 cum fremitu risus dicitur ortus, vt vix à magistratibus maioribusq; natu, iuuētus sedaretur.
 adeo stolidæ impudensq; postulatio visa est, censere ne in Italiam transmittant Galli bellum, 95
 ipsos id auertere in se, agrosq; suos pro alienis populandos oblicere. Sedato tandem fremitu,
 responsum Legatis est, neq; Romanorum in se meritum esse, Neq; Carthaginensium iniuriā,
 ob qua aut pro Romanis, aut aduersus Pænos sumat arma. Contrà ea audire sese, gentis suæ
 homines agris finibusq; Italiæ pelli à populo Romano, stipendiūq; pendere, & cætera indigna
 pati. Eadem fermè in cæteris Galliæ consiliis dicta auditaq;. nec hospitale quicquam paca- 100
 tumue satis prius auditū, quam Massiliam venerunt. Ibi omnia ab sociis inquisita, cum cura
 ac fide cognita, præoccupatos iam ab Annibale Gallorū animos esse: sed ne illi quidem ipsi
 satis mitem gentem fore (adeo ferocia atq; indomita ingenia esse) ni subinde auro, cuius aui
 distima gens est, principū animi conciliantur. Ita peragratis Hispaniæ & Galliæ populis, Lega-
 ri Romæ redeit, haud ita multo post q̄ COSS. in prouincias profecti erant. Ciuitatē oēm in 105
 expectationem bellī erectā inuenerunt, satis constante fama iam Iberū Pænos transisse. An-
 nibal Sagunto capto, Carthaginem nouam in hyberna concesserat, ibiq; auditis qua Romæ,
 quaq; Carthagine acta decretaq; forent: seq; non duces solū, sed etiam causam esse belli, par-

titis, diuenditisq; reliquis præde, nihil ultra differendum ratus, Hispani generis milites con-
 uocat. Credo vos, inquit, socii & ipsos cernere, pacatis omnibus Hispaniæ populis, aut finien-
 dam vobis militiam, exercitusq; dimittendos esse, aut in alias terras transferendum bellum.
 ita enim hæc gentes non pacis solum, sed etiam victoriæ bonis floreunt, si ex aliis gentibus
 prædam & gloriam quaeremus. Itaq; cum longinqua ab domo inlter militia, incertumq; sit
 quando domos vestras, & qua cuiq; ibi chara sint, visuri sitis, si quis vestrum suos inuisere
 vult commeatum do. Primo vere edico adsitis, vt diis bene iuuantibus bellum ingentis glo-
 riæ prædeq; futurum incipiamus. Omnibus ferè visendi domos oblata vltro potestas grata
 erat: & iam desideratibus suos, & longius in futurum prouidentibus desiderium. Per totum
 10 tempus hyemis, quies inter labores aut iam exhaustos, aut mox exhauriendos, renouauit cor-
 pora animosq; ad omnia de integro patiēda. Vere primo ad edictum conuenere, Annibal
 cum recessuisset omnium auxilia gentium, Gadeis profectus, Herculi vota exoluit: nouisq;
 se obligat votis, si cætera prospera euenissent. Inde partiens curas simul inferendi atq; arce-
 di belli, ne dum ipse terrestri per Hispaniam Galliasq; itinere Italiam peteret, nuda apertaq;
 15 Romanis Africa ab Sicilia esset, valido præsidio eam firmare statuit. Pro eo supplementū ipse
 ex Africa, maxime iaculatorum leuium armis petiit, vt Afri in Hispania, Hispani in Africa,
 melior procul ab domo futurus miles, velut mutuis pignoribus obligari stipendia facerent.
 Tredecim milia octingentos quinquaginta pedites cetratos misit in Africam, & funditores
 balæares octingentos septuaginta, equites mistos ex multis gentibus mille ducentos. Has co-
 20 pias partim Carthagini præsidio esse, partim distribuī per Africam iubet. Simul conquisitori-
 bus in ciuitates missis, quatuor milia conscripta delectæ iuuentutis, præsidium eisdem &
 obfides duci Carthaginem iubet. Neq; Hispaniam negligendam ratus, atq; ideo haud minus
 q̄ haud ignarus erat, circuitam ab Romanis eam Legatis ad sollicitandos principum animos,
 Asdrubali fratri viro impigro eam prouinciam destinat, firmatq; eum Africis maxime præsi-
 25 diis, peditum Afrorum XI millibus, octingentis quinquaginta Liguribus, trecentis Balæari-
 bus. Ad hæc peditum auxilia additi equites Libyphœnices (mistum punicū Afris genus)
 trecenti, & Numidæ Mauriq; accolæ oceanū ad mille octingentos, & parua Ilergetum manus
 ex Hispania ducenti equites: & ne quod terrestris deesset auxiliū genus, elephanti XIII. Clas-
 sis præterea data ad tuendam maritimā oram, quia qua parte belli vicerant, ea tum quoq; rem-
 30 gesturos Romanos credi poterat, quinquaginta quinqueremes, quadringentes duas, triremes V,
 sed aptæ instructaq; remigio triginta & duæ quinqueremes erāt, & triremes quinq;. Ab Ga-
 dibus Carthaginem ad hiberna exercitus rediit, atq; inde profectus præter omniam vrbem,
 ad Iberum maritimam oram ducit. Ibi fama est, in quiete visum ab eo iuuenem diuina spe-
 35 cie, qui se ab loue diceret duces in Italiam Annibali missum: proinde sequeretur, neq; vsq;
 se defecere oculos. Pavidum primo nūq; circumspectientem aut respicientem secutum, de-
 inde cura humani ingenii cum quidam id esset, quod respicere veritus esset, ageret animo
 temperate oculis nequiuisse. Tum vidisse post se serpentem mira magnitudine cum ingenti
 arborū ac virgultorū strage ferri, ac post inlequi cum fragore calis nimbū: tum quæ moles
 40 eaquidue prodigii esset, quaerētem audisse, Vastitatem Italiæ esse: pergeret porro ire, nec vltra
 inquireret, sineretq; fata in occulto esse. Hoc visu latus, tripartito Iberum copias traiecit, præ-
 missis qui Gallorū animos, quæ traducendus exercitus erat, donis conciliarent: Alpiūq; trā-
 situs specularentur. Nonaginta milia peditū, duodecim milia equitū Iberum traduxit. Ilerge-
 tes inde Bargusiosq; & Anseranos & Aquitaniam, quæ subiecta Pyrenæis montibus est, sube-
 45 git: oraq; huic omni præfecit Hānonē, vt fauces, quæ Hispanias Gallis iungunt, in potestate
 essent. Decē milia peditū Hannoni ad præsidium obtinēde regionis data, & mille equites. Postq;
 per Pyrenæū saltū traduci exercitus ceptus est, rumorq; per Barbaros manauit certior de bel-
 lo Romano, tria milia inde Carpentanorū peditū iter auerterunt. Constat non tā bello mo-
 tos, q̄ longinquitate viæ, insuperabili Alpiū transitu, Annibal quia retuocare aut vi retinere
 eos anceps erat, ne cæterorū etiam feroces animi iritarentur, supra septem milia hominum
 50 domos remisit: quos & ipse grauari militia senserat, Carpentanos quoq; ab se dimissos sinu-
 lans. Inde ne morā atq; occū animos sollicitarent, cum reliquis copiis Pyrenæum transgredi-
 tur, & ad oppidum Illiberum castra locat. Galli quanq; Italiæ bellum inferri audiebāt, tñ quia
 vi subactos trans Pyrenæum Hispanos fama erat, præsidiaq; valida imposta, metu seruitutis
 ad arma cōsternati, Ruscinonē aliquot populi cōueniūt. Quod vbi Annibali nūciatū est, mo-

ram magis quam bellum metuens, oratores ad Regulos eorum misit, colloqui semetipsum velle cum
 his: & vel illi propius Illiberum accederent, vel se Ruscinonem processurum, ut ex propinquo
 congressus facilius esset. nam & accepturum eos in castra sua se latum, nec cunctanter sei-
 psum ad eos venturum. Hospitem enim se Gallia, non hostem aduenisse: nec fricturum ante gla-
 dium, si per Gallos liceat, quam in Italiam venisset. Et per nuncios quidem haec. Ut vero Reguli
 Gallorum castris ad Illiberum extemplo motis, haud grauate ad Poenium venerunt, capti donis,
 cum bona pace exercitum per fines suos praeter Ruscinonem oppidum transmiserunt in Ita-
 liam. Interim nihil ultra quam Iberum transisse Annibalem, a Massiliensium Legatis Romam per-
 latum erat, cum perinde ac si Alpes iam transisset, Boii sollicitatis Insuibribus defecerunt: nec
 tam ob veteres in Populum Romanum iras, quam quod nuper circa Padum, Placentiam, Cre-
 monamque colonias in agrum Gallicum deductas agere patiebantur. Itaque armis repente arre-
 ptis, in eum ipsum agrum impetu facto, tantum terroris ac tumultus fecerunt, ut non agre-
 stis modo multitudine, sed ipsi Triumviri Romani qui ad agrum venerat assignandum, diffi-
 si Placentiae mœnibus, Mutinam confugerint, C. Lutatius, A. Seruilius, T. Annius. Lutatii
 nomen haud dubium est. Pro A. Seruilio, & T. Annio, Q. Accilium & C. Herennium habet
 quidam annales. Alii P. Cornelium Asinam, & C. Papyrium Nasonem, id quod dubium est.
 Legati ad Boios ad exostulandum missi, violati sunt: incertum an in Triumvirum agrum me-
 tanteis impetus sit factus. Mutinae cum obsiderentur, & gens ad oppugnandarum urbium ar-
 ces rudis, pererrima eadem ad militaria opera, segnis intactis affideret muris, simulari coeptum
 de pace agi: euocatique ab Gallorum principibus Legati ad colloquium, non contra ius modo
 gentium, sed violata etiam, quae data in id tempus erat, fide comprehenduntur: negantibus
 Gallis, nisi obsides sibi redderentur, eos se dimissuros. Cum haec de Legatis nunciata essent,
 & Mutina praesidiumque in periculo esset, L. Manlius Praetor ira accensus, effusum agmen ad
 Mutinam ducit. Syluam tunc circa viam erant, plerisque incultis, ibi inexplorato profectus, in in-
 sidias praecipitatus, multaque cum caede suorum agere in apertos campos emerit. Ibi castra
 communita: & quia Gallis ad tentanda ea defuit spes, resecti sunt militum animi, quamquam
 accisas res satis constabat. Iter deinde de integro coeptum, Necdum per patentia loca duceba-
 tur agmen, cum apparuit hostis. Vbi rursus syluam intrata, tum postremos adorti, cum ma-
 gna trepidatione ac pauore omnium, octingentos milites occiderunt, sex signa ademerunt. Fi-
 nis & Gallis territandi, & pauendi Romanis fuit, ut ex saltu inuio atque impedito euasere: inde
 apertis locis facile tutantes agmen Romani, Cannetum vicum propinquum Pado contena-
 dere. Ibi se munimento ad tempus, commeatibusque fluminis, & Brixianorum Gallorum au-
 xilio aduersus crescentem in dies multitudinem hostium tutabantur. Qui tumultus repens
 postquam est Romam perlatum, & Punicum insuper Gallico bello auctum Patres acceperunt, C.
 Atrilium Praetorem cum vna legione Romana, & quinque millibus sociorum delecto nouo a
 COS. conscriptis, auxilium ferre Manlio iubent. Qui sine vilo certamine (abscefferant enim
 metu hostes) Cannetum peruenit. Et P. Cornelius in locum eius, quae missa cum Praetore fue-
 rat transcripta legione noua, profectus ab urbe sexaginta longis nauibus praeter oram Hetru-
 riae Ligurumque: & inde Salyum, mox peruenit Massiliam: & ad proximum ostium Rhodani
 (pluribus enim diuisus amnis in mare decurrit) castra locat, vixdum satis credens Annibalem
 superasse Pyrenaeos montes: quem ut de Rhodani quoque transitu agitare animaduertit, in cer-
 tus quoniam ei loco occurreret, necdum satis resectis ab iactatione maritima militibus, trece-
 tos interim delectos equites, ducibus Massiliensibus & auxiliariis Gallis, ad exploranda om-
 nia, visendosque ex tuto hostes, praemittit. Annibal ceteris metu aut precio pacatis, iam
 in Volcarum peruenerat agrum, gentis valida: colunt autem circa vtranque ripam Rhodani:
 & diffusi ceteriore agro arceti Poenium posse, ut flumen pro munimento haberent, omnibus
 ferme suis trans Rhodanum traiecit, vltiorem ripam amnis obtinebant. Ceteros accolae
 fluminis Annibal, & eos ipsos qui ipsas sedes tenuerant, simul perlicet donis ad naues vndique
 contrahendas fabricandasque: simul & ipsi traieci exercitum, leuarique primum regionem suam
 tanta urgente hominum turba cupiebant. Itaque ingens coacta vis nauium est, linteriumque te-
 mere ad vicinalem visum paratarum, nouasque alias primum Galli inchoantes cauabant ex fin-
 gulis arboribus, deinde & ipsi milites simul copia materia, simul facilitate operis inducti, ala-
 ueos informes, nihil dummodo innare aequae, & capere onera possent, curantes raptim facie-
 bant: quibus se suaque transfueherent. Iamque omnibus satis comparatis ad traieciendum, ter-

rebant ex aduerso hostes, omnem ripam equis virisque obtinentes. Quos ut auerteret, Hanni-
 nonem Bomilcaris filium vigilia prima noctis cum parte copiarum, maxime Hispanis, aduerso
 flumine ire iter vnius diei iubet: & vbi primo posuit, quam occultissime traiecto amni, circumdu-
 cere agmen, ut cum facto opus sit, adoriatur ab tergo hostem. Ad id dati duces Galli, educunt
 inde millia quinque & viginti ferme supra paruae insulae circumfusum amnem, latiorum vbi di-
 uidebatur, eoque minus alto alueo transitum ostendere, ibi raptim caesa materia, ratesque fabri-
 catae, in quibus equi virique & alia onera traicerentur. Hispani sine vlla mole in vtres vestigia
 mentis coniectis, ipsi certis superpositis incubantes, flumen transfatauerunt. Et alius exerci-
 tus ratibus iunctis traiectus, castris prope flumen positus, nocturno itinere atque operis labo-
 re fessus, quiete vnius diei reficitur, intento duce ad consilium opportune exequendum. Post
 ro die profecti ex loco, prodito fumo significante transisse, & haud procul abesse: quod vbi
 accepit Annibal, ne temporis deesset, dat signum ad traieciendum. Iam paratas apratasque habebat
 pedes linteres: eques ferme propter equos nantes nauium agmen ad excipiendum aduersi impe-
 tum fluminis parte superiore transmittens, tranquillitate infra traieciendum linteribus prebe-
 bat. Equorum pars magna nantes, ioris a puppibus trahebantur, praeter eos, quos instructos
 frenatosque, ut extemplo egresso in ripam equi visui essent, imposuerunt in naues. Galli occupa-
 sant in ripa cum variis vlulatibus, cantibusque moris sui, quatientes scuta super capita, vibrantesque
 dextris tela, quae & ex aduerso terreat tanta vis nauium cum ingenti sono fluminis, & clamo-
 re vario nautarum & militum: & qui nitebatur perripere impetum fluminis, & qui ex altera ripa
 traiecientes suos hortabatur. Iam satis pauentes aduerso tumultu, terribilior ab tergo ad-
 ortus clamor, castris ab Hannone captis, mox & ipse aderat, ancepsque terror circumstabat: &
 e nauibus tanta vis armatorum in terram euadens, & a tergo improuisa premebat acies, Galli
 postquam vim facere conati sunt, vltro pellebantur: quae patere visum maxime iter, perumpserunt,
 trepidique in vicus conati suos diffugiunt. Annibal ceteris copiis per ostium traiectis, spernens
 iam Gallicos tumultus, castra locat. Elephatorum traieciendorum varia consilia fuisse credo,
 certe variata memoria est actae rei. Quidam congregatis ad ripam elephantis tradunt fero-
 cissimum ex his iritatum a rectore suo, cum refugientem in aquam natantem sequeretur, traxisse
 gregem, ut quonque timentem altitudine destituerat vadum, impetu ipso fluminis in alteram ri-
 pam rapiente. Ceterum magis constat ratibus traiectos, id ut tutius consilium ante rem foret,
 ita acta re, ad fide pronius est. Rate vnam ducentos longae pedes, quinqueaginta latam, a terra
 in amnem porrexerunt. Quam, ne secunda aqua deferreretur, pluribus retinaculis validis parte su-
 periore ripe religata, pontis in modum humo iniecta constrauerunt, ut beluae audacter ve-
 lut per solum ingrederentur: altera ratis aequae lata, longa pedes centum, ad traieciendum flumen
 apra, huic copulata est: & cum elephantum per stabilem ratem, tamquam viam, praegredientibus fe-
 minis acti, in minore applicatae traiegressi sunt, ea extemplo resolutis, quibus leuiter annexa erat
 vinculis, ab actuariis aliquot nauibus ad alteram ripam pertrahitur. Ita primis expositis, alii
 deinde repetiti, ac traieci sunt. Nihil sane trepidabant, donec continentem velut ponte agere-
 rur. Primis erat pauor, cum soluta ab ceteris rate in altum raperentur. Ibi urgentes inter se,
 cedentibus extremis ab aqua, trepidationem aliquantum edebant, donec quietem ipse timor
 circumspicientibus aquam fecisset. Excidere etiam saeuientes quidam in flumen, sed po-
 dere ipso stabiles, deiectis rectoribus, quaerendis pedetentim vadis, in terram euasere. Dum
 elephantum traieciunt, interim Annibal Numidas equites quingentos ad castra Romana
 miserat speculatum, vbi & quantae copiae essent, & quid pararent. Huic alae equitum missi
 (ut ante dictum est) ab ostio Rhodani trecenti Romanorum equites occurrunt. Praelium
 atrocius quam pro numero pugnantium editur, nam praeter multa vulnera, caedes etiam ibi propere
 par vtriusque fuit, fugaque & pauor Numidarum Romanis iam admodum fessis victoriam de-
 dit. Victores ad CLX. nec omnes Romanis, sed pars Gallorum, victi amplius ducentis ceci-
 derunt. Hoc principium, simulque omen belli, ut summam rerum prosperum euertum, ita haud
 sane incruentam, ancipitisque certaminis victoriam, Romanis portendit. Re ita gesta, ad
 vtriusque ducem sui redierunt. Nec Scipionis stare sententia poterat, nisi ut ex consiliis coe-
 ptisque, hostis & ipse conatus caperet, & Annibal incertum, vtrum coeptum in Italiam inteti-
 deret iter, an cum eo, qui primus se obrulisset Romanus exercitus, manus confereret, auer-
 terat a praesenti certamine Boiorum Legatorum regulique Matali aduentus: qui se duces ita-
 nerum, socios periculi fore affirmantes, integro bello, nusquam ante libatis viribus, Italiam aggre-

diendam censent. Multitudo timebat quidē hostes, nondum obliterata memoria superioris 55
belli: sed magis iter immensum, Alpesq; rē fama utiq; inexpertis horrendā metuebat. Itaq;
Annibal, postq; ipsi sententia stetit pergere, ire, atq; Italiā petere, aduocata concione, varie mi-
litum versat animos, castigando adhortandoq;. Mirari se quinam pectora semper impauida
repens terror inuaserit: per tot annos vincentis eos stipendia facere, neq; ante Hispania ex-
cessisse, q̄ omnes gentes, & terrę ea, quas duo diuersa maria amplectantur, Carthaginensium 60
essent: indignatos deinde, quod quicumq; Saguntum obsedissent, velut ob noxam sibi dedi-
postularet populus Romanus: liberum traiecisse ad delendū nomen Romanorū, liberādūq;
orbem terrarū. Tum nemini visum id longum, cum ab occasu solis ad exortus intenderent
iter: nunc, postq; multo maiore partem itineris emensam cernant, Pyrenęum saltū inter fero-
cissimas gentes superatū, Rhodanum tantū amnē, tot millibus Gallorū prohibentibus, do- 65
mita etiā ipsius fluminis vi, traiectū, in cōspectu Alpes habeant, quartū alterū Italia sit,
in ipsis portis hostiū fatigatos subsistere, quid aliud Alpes esse credētes, q̄ montiū altitudi-
nes fingent altiores Pyrenęis iugis, nullas profecto terras cęlū contingere, nec inexupera-
biles humano generi esse, Alpes quidē habitari, colī, gignere atq; alere animātes, peruias pau-
cis, esse exercitibus inuias: Eos ipsos, quos cernant, Legatos non peninis sublimē elatos Al- 70
pes transgressos, nec maiores quidem eorū indigenas, sed aduenas Italię cultores, has ipsas
Alpes ingentibus sępe agminibus, cum liberis ac cōiugibus migrātium modo turō trans-
misisse, Militi quidē armato, nihil secū præter instrumenta belli portantī, quid inuū aut in-
exuperabile est: Saguntū vt caperetur, quid per octo mēses periculi, quid laboris exhaustum
est: Romā orbis terrarū caput petētib; quicq; adeo asperū atq; arduū videri, quod inceptū 75
moretur: cepisse quondā Gallos ea, quę adiri posse Pœnus desperet: proinde aut cederēt ani-
mo, atq; virtute genū per eos dies toties ab se victę: aut itineris finē sperent campū inter-
iacētē Tiberi ac mœnibus Romanis. His adhortationibus incitatos, corpora curare, atq;
ad iter se parare iubet. Postero die profectus aduersa ripa Rhodani, mediterranea Gallia pe-
rit: non quia rector ad Alpes via esset, sed quātum a mari recessisset, minus obuiā fore Ro- 80
manum credens: cum quo, priusq; in Italiam ventū foret, nō erat in animo manus cōferere.
Quartis castris ad Insulā peruenit, ibi Arar Rhodanusq; amnes, diuersis ex Alpibus decur-
rentes, agrī aliquantū ulū amplexi cōfluunt in vnū. Mediis campis Insulę nomē inditū, discors
lunt propē Allobroges, gens iam inde nulla Gallica gēte opib; aut fama inferior. Tū incoers
erat, regni certamine ambigebant fratres, maior, & qui prius imperitabat, Biancus nomine, 85
minore a fratre & cœtu iuniorū, qui iute minus, vi plus poterat, pellebatur. Huius seditio-
nis peropportuna disceptatio cū ad Annibalem relecta esset, arbiter regni factus, quod erat
Senatus principūq; sentētia futurū, imperiū maiori restituit. Ob id meritū cōmeatu copiasq;
rerū omnīū & vestimētis est adiutus, quę infames frigoribus Alpes preparare cogebāt. Se-
datis certaminibus Allobrogum, cum iā Alpes peteret, nō recta regione iter instituit, sed ad 90
leuā in Tricastinos flexit: inde per extremā orā Vocontiorū agrī tetēdit in Tricoricos, haud
vsq; impedita via priusq; ad Druentiā flumē peruenit. Is & ipse Alpinus amnis lōge omnīū
Gallię fluminū, difficillimus transitu est. Nā cum aque vim vehat ingentē, non tamē nauitū
patiens est: quia nullis coercitis ripis, pluribus simul, neq; iisdē alueis fluens, noua semper
vada nouosq; gurgites faciens, & ob eadē pediti quosq; incerta via est: ad hæc, saxa glareosa 95
voluens, nihil stabilis, nec turī ingredientī præbet, & tum forte imbribus auctus, ingentem
trāsgradientibus tumultum fecit, cū super cętera trepidatione ipsi sua, atq; incertis clamoribus
turbarētur. P. Cornelius Cōsul triduo ferē postq; Annibal ab ripa Rhodani mouit,
quadrato agmine ad castra hostiū venerat, nullā dimicandī morā facturus. Ceterū vbi deser-
ta munimēta, nec facile se tātum progressos affecuturū videt, ad mare ac naues rediit, tu- 100
tius faciliusq; ita descendenti ab Alpibus Annibali occursum. Ne tamē nuda auxiliis Ro-
manis Hispania esset, quam prouinciam sortitus erat, Cn. Scipionem fratrem cum maxima
parte copiarū aduersus Asdrubalem misit: nō ad rutādos tantūmodo veteres socios, concu-
liandosq; nouos, sed etiā ad pellendū Hispania Asdrubalem: ipse cū admodū exiguis copiis
Genuā reperit, eo qui circa Padum erat exercitu Italiā defensurus, Annibal ab Druentia cā 105
pediti maxime itinere cum bona pace ad Alpes incolentium ea loca Gallorū peruenit. Tum,
q̄q; fama prius (qua quidem incerta in maius verō ferri solent) percepta res erat, tamen ex
propinquo viā monium altitudo, niuesq; cęlo propē immissę, recta informia imposita ru-

pibus, pecora iumentaq; torrida frigore, homines inconsti & inculti, animalia inanimāq; oīa
omnia rigentia gelu, cetera visu quā diu foediora, terrorem innotarunt. Erigentibus in
primos agmen cliuos apparuerunt imminentes tumulos insidentes montani: qui si valles
occultiores infedissent, coorti in pugnam, repente ingentem fugam stragemq; dedissent. An-
nibal consistere signa iubet, Gallisq; ad visenda loca præmissis, postq; comprit transitum eā
non esse, castra inter confragosa omnia prærupta q; q̄ extentissima potest valle locat. Tum
per eodē Gallos, haud sane multum lingua moribusq; abhorrētes, cum se inimicisissent
colloquiis montanorum, edoctus, interdū tantum obsideri saltum, nocte in sua quęq; di-
lubi lecta, luce prima subitū tumulos, vt ex aperto atq; interdū viam per angustias facturus:
10 Die deinde simulando aliud q̄ quod parabatur, consumpro, cum eodem quo consisterat, Jo-
co castra communiisset, vbi primum digressos tumulis montanos, laxatasq; sensit custodias,
pluribus ignibus q̄ pro numero manentium in speciem factis, impedimentisq; cum equite
relictis, & maxima parte pediti, ipse cum expeditis acerrimo quoq; viro raptim angustias
euadit, iisq; ipsis tumulis, quos hostes tenuerant, confedit. Prima deinde luce castra mora, &
15 agmen reliquū incedere cepit. Iā montani signo dato, ex castellis ad stationē solitam con-
ueniebant, cum repente conspiciunt alios arce occupata sua super caput imminentes, alios
via transire hostes. Vtraq; simul obiecta res oculis animisq;, immobiles parumper eos desi-
xit. Deinde vt trepidationem in angustis, suoq; ipso tumultu Annibalis misceri agmen
videre, equis maxime consternatis, quibus quicquid adiecissent ipsi terroris, satis ad perni-
20 ciam fore rati, peruersis rupibus iuxta inuia ac deuia assueti discurrunt. Tum vero simul
ab hostibus, simul ab iniquitate locorum Pœni oppugnabantur, plusq; inter ipsos, sibi cuiā
q; tendenti vt periculo prius euaderet, quā cum hostibus certaminis erat: equi maxime
infestum agmen faciebant, qui & clamoribus dissonis, quos nemora etiam repercussa q; val-
les augebant, territi trepidabant: & isti forte aut vulnerati, adeo consternati sunt, vt strae
25 gem ingentem simul hominum ac sarcinarum omnīs generis facerent, multosq; turba, cum
præcipites diruptaq; vtrinq; angustia essent, in immensum altitudinis deiecit: quosdam
& armatos: in dē ruinā maxima modo iumenta cum oteribus deuoluebantur. Quæ quan-
quam foeda visu erant, stetit parumper tamen Annibal, ac suos continuit, ne tumultum ac
trepidationem auget: deinde postquam interrumpi agmen vidit, periculumq; esse, ne ex-
30 urum impedimentis exercitum nequicq; incolumē traduxisset, decurrit ex superiori loco:
& cum impetu ipso sudisset hostem, suis tumultum auxit. Sed is tumultus momento tem-
poris, postq; liberata itinera fuga montanorum erant, sedatur, nec per ocium modo, sed pro-
pē silentio mox omnes traducit. Castellū inde, quod caput eius regionis erat, vicosisq; circū-
iectos capit, & captiuorum pecoribus per tridui exercitum aluit, & quia nec inōtanis pri-
35 mo percussis, nec loco magnopere impediebantur, aliquantum eo triduo viæ confecit. Per-
uentum inde ad frequentē cultoribus alium, vt inter montana, populū. Ibi nō bello aper-
to, sed suis artibus, fraude, deinde infidiis est propē circumuentus. Magno natu principes
castellorum oratores ad Pœnum veniunt, alienis malis, vtili exemplo doctos, memorantes
amicitiam malle, q̄ vim experiri Pœnorum. Itaq; obedienter imperata facturos: Commea- 40
rum, itinerisq; duces, & ad fidem promissorum obsides acciperet, Annibal nec temere cre-
dendo, nec asperrando, ne repudiati aperte hostes fierent, benigne cum respondisset, obsidi-
bus, quos dabant, acceptis, & commeatu, quem in via ipsi detulerant, vsus, nequa q; vt inter
pacatos, incompósito agmine duces eorum sequitur. Primum agmen elephantū & equites
erant: ipse post cum robore peditem circumspectans sollicitus omnia, incedebat. Vbi in an-
45 gustiorem viam ex parte altera subiectam iugo insuper imminenti vētum est, vndiq; ex in-
sidiis barbari a fronte, & a tergo coorti, cominus eminusq; perunt, saxa ingentiā in agmeni
deuoluunt, Maxima ab tergo vis hominum vrgebat. In eos versa peditem acies, haud du-
bium fecit, quin, nisi firmata extrema agmina fuissent, ingens in eo saltu accipiēda clades
fuerit. Tunc quoq; ad extremum periculi ac propē perniciem ventū est, nam dum cunctare-
50 tur Annibal dimittere in angustias agmen, quia non vt ipse equitibus præsidio erat, ita pe-
ditibus quicq; ab tergo auxilii reliquerat, occurrentes per obliqua montani, erupro medio
agmine viā infedere. Noxq; vna Annibali sine equitibus ac impedimentis acta est. Postero
die iam segnius incurstantibus barbaris, iuncta copiar, saltusq; haud sine clade, maiore ta-
men iumentorum q̄ hominū perniciē superatus. Inde montani pauciores, iam & latrociniū
q̄ ii

magis q̄ belli more concurrabant: modo in primū, modo in nouissimum agmē, vt cuiq̄ aut
 locus opportunitatem daret, aut progressū moratīve aliquam occasione fecissent. Elephan- 55
 ti sicut p̄cipites per actas vias magna mora agebātur, ita tutum ab hostibus quacūq̄ in-
 cederent, quia insueris adeundi propius metus erat, agmen p̄rebebāt. Nono die in iugū Al-
 pium peruētum est per inuia pleraq̄ & errores: quos aut ducentū frans, aut, vbi fides iis nō
 esset, temere inite valles à coniectantibus iter, faciebant. Biduum in iugis stariua habita, fess- 60
 sūq̄ labore ac pugnando quies data militibus: iumenta q̄ aliquot, que prolapsa in rupibus
 erant, sequendo vestigia agminis, in castra peruenerunt. Fessis rēdio torq̄ malorū, niuis etiā ca-
 sus, occidente iam sidere Vergiliarū, ingentem terrore adiecit. Per omnia niue oppleta cum
 signis prima luce motis segniter agmen incederet, pigrītiaq̄ & desperatio in omniū vul-
 tu emineret, p̄gressus signa Annibal in promontorio quodā, vnde lōge ac late prospectus 65
 erat, consistere iussis militibus Italiam ostentat, subiectosq̄ Alpīs montibus circumpada
 nos campos, mœniāq̄ eos tum transcendere non Italia modo, sed etiā vrbis Romæ, cetera
 plana, procliuia fore: vno aut ad summū altero p̄lio arcem & caput Italię in manu ac pote-
 state habituros. Procedere inde agmen cœpit, iam nihil ne hostibus quidem prater parua
 furta per occasione tentantibus. Ceterum iter multo, q̄ in ascensu fuerat (vt pleraq̄ Alpium 70
 ab Italia sicut breuiora, ita arctiora sunt) difficilīus fuit. Omnis enim fermē vīa p̄ceps,
 angusta, lubrica erat, vt neq̄ sustinere se à lapsu possent: nec, si qui paululū titubassent, hære-
 re afflicti vestigio suo: alii q̄ super alios, & iumenta, & homines occiderent. Ventum deinde
 ad multo vestigiore rupem, atq̄ ita rēctis saxis, vt aegre expeditus miles tentandus, ma-
 nibusq̄ retinens virgulta ac stirpes circa eminentes, demittere sese possent. Natura locus iā 75
 antē p̄ceps, recenti terræ lapsu in pedum mille admodum altitudinē abruptus erat. Ibi ve-
 luti cum ad finem vię equites constitissent, mirati Annibali qua res moraretur agmē, nun-
 ciatur rupem inuiam esse. Digressus deinde ipse ad locū visendū. Haud dubia res visa, quin
 per inuia circā nec trita antea q̄uis longo ambitu circūduceret agmē. Ea vero vīa insupe- 80
 rabilis fuit. Nam cum super veterem niuem intactam noua modicę altitudinis esset, molli,
 nec p̄ceps niui facile pedes ingredientū insisterent. Vt vero tot hominū iumentorumq̄
 incessu dilapsa est, per nudam infra glaciē, fluentemq̄ labem liquecentis niuis ingrediēba-
 tur. Terra ibi lucatio erat, vt à lubrica glaciē non recipiente vestigium, & in prono citius
 pede se fallente: & seu manibus in assurgendo, seu genu se adiuuissent, ipsis adminiculis pro- 85
 lapsi si iterum corrissent, nec stirpes circā radicēsve, ad quas pede aut manu quisq̄ eniri pos-
 set, erant. Itaq̄ in leui t̄tum glaciē, tabidaq̄ niue volutabantur iumenta. Secabantur inter-
 dum etiā rum infirmā ingredientia niuem, & prolapsa iactādīs grauius in continendo vn-
 gulis penitus perfringebant, vt pleraq̄ velut pedica capta hererent indurata & alta concre- 90
 ta glaciē. Tandem nequicq̄ iumētis atq̄ hominibus fatigatis, castra in iugo posita: agerri-
 me ad id ipsum loco purgato, t̄tum niuis fodiendū atq̄ egerendum fuit. Inde ad rupē mi-
 nuendā, per quam vīa vna esse poterat, milites ducti, cum cēdendum esset saxum, arboribus 95
 circā immanibus deiectis detruncatisq̄, struem ingentē lignorū faciunt: eamq̄, cum & vis
 ventri apra faciendo igni coorta esset, succendunt, ardentiaq̄ saxa infuso aceto putrefaciunt.
 Ita torridam incendio rupem ferro pandunt, molliuntq̄ anfractibus modicis cliuos, vt non
 iumenta solum, sed elephātū etiā deduci possent. Quatriduum super rupem consumptū: 95
 iumenta propē fame absumebātur. Nulla enim ferē cacumina sunt: & si quid est pabulū, ob-
 ruunt niues. Inferiora vallīs apricos quosdam colles habent, riuosq̄ prope syluas, etiam hu-
 mano cultu digniora loca. Ibi iumēta in pabulum mista, & quies muniendo fessīs hominū-
 bus data triduo. Inde ad planū descensum est, etiam locis mollioribus, & accolarū ingeniis.
 Hoc maxime modo peruentū est in Italiam quinto mense à Carthagine noua (vt quidam 100
 autores sunt) quintodecimo die Alpibus superatis. Quantę copię transgresso in Italiā An-
 nibali fuerint, nequaquā inter autores constat. Qui plurimū, centum millia pedītum, viginti
 equitum fuisse scribunt: qui minimū, viginti millia pedītū, sex equitum, L. Cincius Alimen-
 tius, qui captū se ab Annibale scribit, maxime autor moueret me, nisi cōfunderer numerū,
 Gallis Liguribusq̄ additis. Cū his scribit LXXX. millia pedītū, X. equitū adducta in Italiā, 105
 (magis affluxisse verisimile est, & ita quidā autores sunt) ex ipso autē audisse Annibale, post-
 q̄ Rhodanū transierit, XXXVI. millia hominū, ingentēq̄ numerū equorū, & aliorū iumeta-
 rum amississe in Taurinis: quæ Gallis proxima gens erat in Italiam digressa, id cum iter

omnes confiter, eo magis miror ambigi, quā nam Alpes transierit, & vulgo credere Penninō.
 Carq̄ inde nomē & iugo Alpū inditū transgressum, Celius per Cremonis iugū dicit trāssi-
 se: qui ambo saltus eū nō in Taurinis, sed per saltus mōratos ad Libios deduxissent.
 Nec verisimile est ea tū ad Galliā paruisse itinera: vtiq̄ cū que ad Penninū ferāt, obseptā gē- 5
 tibus semigermanis fuissent. Neq̄ hercule montibus his (si quē forte id mouet) ab transitu
 Pœnorū vilo nec vno vel acri incolā iugū eius norunt nomē inditū, sed ab eo, quē in sum-
 mo sacratū vertice Penninū montanū appellant. Peropportune ad principia rerum Taurinis
 proximę gēti aduersus Insulubies motū bellū erat: sed exercitū Annibal, vt parti alte- 10
 ri auxilio esset, in reficiēdo maxime sentientē cōtracta ante mala, nō poterat: occiū etenim ex
 labore, copia ex inopia, cultus ex illuuiē tabe q̄, squalida & propē efferata corpora varie mo-
 uebāt. Ea P. Cornelio Consuli causa fuit, cum Pisas nauibus venisset, exercitū à Manlio At-
 riliōq̄ accepto tyrone, & in nouis ignominis trepido, ad Padū festinandi, vt cū hoste non- 15
 dum refecto manū cōsereret. Sed cū Placentiā Cōsulū venit, iā ex statuis mouerat Annibal,
 Taurinorūq̄ vna vrbem caput gentis eius, quā volens in amicitia nō veniebat, vi expū-
 gnauit: iunxissetq̄ sibi nō metu solū, sed etiā voluntate Gallos accolos Padū, ut eos circūspe-
 ctantes defectionis tempus subito aduētus Cōsulū oppressisset. Et Annibal mouit ex Tau-
 rinis, incertus quē pars sequēda esset, Gallos p̄sentē se secururos ratus. Iā propē in conspe- 20
 ctu erant exercitus, conueneratq̄ duces sicut vtręq̄ inter se nondū satis nori, ita iam imbu-
 tus vtręq̄ quadā admiratione alterius. Nā Annibal & apud Romanos iam ante Saguntū
 excidiū celeberrimū nomē erat, & Scipionem Annibal eo ipso, quōd aduersus se dux potissī-
 mum lectus esset, p̄stantē virum credebat, & auxerāt inter se opinionem: Scipio, quōd reli-
 ctus in Galliā, obuius fuerat in Italiā transgresso Annibali: & Annibal, quōd conatu tā au- 25
 daci traiciendarū Alpium, & effectu occupauit, tamē Scipio Padū traiecit, & ad Ticinū
 amnem motis castris, prius q̄ educeret in aciem, adhortandorū militū causa talem oratio-
 nem exorsus est. Si est exercitū militēs educeret in aciem, quē in Galliā mecum habui, super sedis
 sem loqui apud vos. Quid enim adhortari referret, aut eos equites, qui equitū hostiū ad
 Rhodanum flumē egregie vicissent: aut has legiones, cū quibus fugientē hunc ipsū hostē 30
 secutus, confessionē cedētis ac detrectātis certamē pro victoria habui: nūc quia ille exercitus
 Hispanię prouincię scriptus, ibi cū fratre Cn. Scipione meis auspiciis rē gerit, vbi eū gerere
 Senatū populūq̄ Romanū voluit: ego, vt Consulē ducē aduersus Annibalē ac Pœtios ha- 35
 beretis, ipse me huic voluntario certamini obtuli. Nouo Imperatori apud nouos milites pau-
 ca verba faciēda sunt. Ne genus bellū, neue hostē ignoretis, cū iis est vobis milites pugnādū,
 quos terra mariq̄ priore bello vicistis, à quibus stipendiū per XX. annos exegistis, à quibus
 capta belli p̄mia Siciliā ac Sardiniam habetis. Erit igitur in hoc certamine is vobis illisq̄ 40
 animus, qui victoribus & victis esse solet. Nec nūc illi, quia audēt: sed quia necesse est, pugna-
 ruri sunt: nisi creditis, qui exercitū incolumi pugnā detrectauere, eos duabus partibus pedi-
 rum equitūq̄ in trāsitu Alpū amissis, qui plures penē perierint q̄ superfuerint, plus spei nactos
 esse. At enim pauci quidē sunt, sed vigētes animis corporibusq̄: quorū robora ac vires vix 45
 sustinere vis vlla possit. Est igitur, imō vmbre hominū, famē, frigore, illuuiē, squalore enecti, cō-
 rufi ac debilitati inter saxa rupesq̄: ad hęc, perusti artus, niue rigētes nerui, mēbra torrida gē-
 lu, quassata fractaq̄ arma, claudi ac debiles equi. Cū hoc equite, cum hoc pedite pugnaturi
 estis, reliquias extremas hostiū nō hostes habebitis. Ac nihil magis vereor, ne antē q̄ vos cū 50
 hoste pugnaueritis, Alpes vicisse Annibalē videātur. Sed ita forsitan decuit, cū fœderis ru-
 ptore duce ac populo, deos ipsos sine vlla humana ope cōmittere ac profligare bellineros aut
 tem, qui secundū deos violati sumus, cōmissum ac profugātū conficere. Nō vereor ne quis
 me hoc vestri adhortādī causa magnifice loqui existimet, ipsum aliter animo affectum esse.
 Licuit in Hispaniā prouinciā meā ire, quō iam profecturus etā cū exercitū meo: vbi & fratrem
 consiliū participē, ac periculi cōsū habere: & Asdrubalē potius q̄ Annibalē hostē, & minōrē
 haud dubie molē bellū: tamē cū p̄terueheter natibus Gallię oram, ad famā huius hostis in 55
 terrā egressus, p̄missio equitatu, ad Rhodanū moui castra, equestri p̄lio, qua parte copia-
 rum conferendū manū fortuna data est, hostē fudi: pedītū agmen, quod in modū fugiētium
 rapim agebatur, quia assequi terra nō poterat, neq̄ regressus ad nauces erat, quanta maxima
 celeritate potui, tāto maris terrarūq̄ circuitu, in radicib⁹ Alpū obtui? fui. Huic timēdo ho-
 sti vtrū, cū declinarē certamē, p̄missus videor scidisse: an occurrere in vestigiis eius? lacessere?

ac trahere ad discernendū: Experi iuvat, vtrū alios certe repente Carthaginēses per vigin-
 ti annos terra ediderit, an iudē sint, qui ad Egates pugnauere insulas: & quos ab Eryce duo-
 deuicenis denariis astimatos emistis: & vtrū Annibal hic sit amulus itinerū Herculis, vt
 ipse fert, an vectigalis stipendiariusq; & seruus po, Romani à patre relictus: quē nisi Sagun-
 tinū scelus ageraret, respiceret profecto, si nō patriā victam, domū certe, patremq; & foedera
 Amilcaris scripta manu. Qui iussus à Consule nostro praesidiū deduxit ab Eryce: qui graues
 impositas victis Carthaginēsis leges frenēs moerensq; accepit: qui decedere Sicilia, qui
 stipendiū populo Ro. date pactus est. Itaq; vos ego milites, nō eo solū animo, quo aduersus
 alios hostes soletis, pugnare velim, sed cū indignatione quadā atq; ira: velut si seruos videā-
 tis vestros arma repete cōtra vos ferentes. Licuit, si voluissimus, ad Erycem clausos vtrūq;
 supplicio humanorū, fame interficere: licuit classem victricem in Africā traicere, atq; intra
 paucos dies sine vilo certamine Carthaginē delere. Veniā dedimus precātib; emissum ex
 obsidione, pacē cū victis fecimus, tutelē nostrē deinde duximus, cū Africo bello vgerentur.
 Pro his imperitiis furiosum iuuenē sequentes, oppugnatū patriā nostrā veniūt. Atq; vtrūq;
 pro decore nobis hoc tantū, & nō pro salute esset certamē. Nō de possessione Siciliae ac Sar-
 dinie, de quibus quondā agebatur: sed pro Italia nobis est pugnandum. nec est alius ab ter-
 go exercitus, qui, nisi nos vincimus, hosti obsistat: nec Alpes aliq; sunt, quas dū superat, cōpa-
 rari noua possint praesidia. Hic est obstantū milites, velut si ante Romana moenia pugnem?
 Vnusquisq; se nō corpus suū, sed coniugē ac liberos paruos armis protegere putet: nec do-
 mesticas solū agiter curas, sed identidē hoc animo reputet, nostras nūc intueri manus Sena-
 tum populūq; Romanū, qualis nostra vīs virtusq; fuerit, talem deinde fortunā illius vrbis,
 ac Romani Imperii fore. Hęc apud Romanos Cōsul. Annibal rebus prius q; verbis adhor-
 tandos milites ratus, circumdato ac spectaculū exercitū, captiuos moribus victos in medio
 constituit, armisq; Gallicis ante pedes eorū proiectis, interrogare interpretem iussit. Quis, si
 vinculis leuaretur, armaq; & equū victor acciperet, decertare ferro vellet? Cū ad vnū omnes
 ferrū pugnamq; poscerent, & deiecta esset in id fors, se quisq; eum optabat, quē fortuna in id
 certamē eligeret. Vt cuiusq; fors exciderat, alacer inter gratulātes, gaudio exultās, cū sui mo-
 ris tripudis arma raptim capiebat. Vbi vero dimicaret, is habitus animorū nō inter ei-
 dem modo cōditionis homines erat, sed etiā inter spectātes vulgo, vt nō victiciū magis q;
 bene morientū fortuna laudaretur. Dū sic aliquot spectatis parib; affectos dimississet, cōcio-
 ne inde aduocata, ita apud eos locutus fertur, Si quē animū in aliene sortis exēplo pauloan-
 te habuissis, eundē mox in aestimāda fortuna vestra habueritis, vicimus milites. Neq; enim
 spectaculū modo illud, sed quēdā veluti imago vestrē conditionis erat. Ac nescio, an maiora
 vincula maioresq; necessitates vobis, q; captiuus vestris fortuna circumdederit (dextra laeuaq;
 duo maria claudūt) nullā ne ad effugiū quidē nauem habētibus: circā Padus amnis, maior
 ac violērior Rhodano, a tergo Alpes vrgent, vix integris vobis ac vegetibus trāsire. Hic vo-
 bis vincendū aut moriendū milites est, vbi primū hosti occurrissis. Et eadē fortuna, quē ne-
 cessitatē pugnandi imposuit, prēmia vobis victoribus proponit: quibus ampliora homines
 ne à diis quidē immortalibus optare solēt. Si Siciliā tantū ac Sardinia parētibus nostris ere-
 ptas nostra virtute recuperaturi essemus, satis tamē ampla praemia essent: quicquid Romani
 tot triūphis partū, cōgestumq; possident, id omne nostrū cū ipsis dominis futurum est. In
 hanc tā opimam mercedē agite cum diis bene iuuātibus, arma capite. Satis adhuc in vastis
 Lusitanie Celtiberiq; montibus pecora confectādo nullū emolumentū tot laborū periculo-
 rumq; vestrorū vidistis: tēpus est iam opulenta vos ac ditia stipendia facere, & magna ope-
 re praemia mereri, tātum itineris per tot montes fluminaq; & tot armatas gentes emētos. Hic
 vobis terminū laborū fortuna dedit: hic dignā mercedē emeritis stipendiis dabit. Nec q; ma-
 gni nominis bellū est, tā difficile aestimaueritis victoriam fore. Saxe & contemptus hostis
 cruētū certamē edidit, & inlyri populū. Regesq; perleui momēto victi sunt. Nā dempro hoc
 vno fulgore nominis Romani, quid est quod illi vobis comparandi sint? Vt viginti annorū
 militia vestrā cū illa virtute, cū illa fortuna taceam, ab Herculis columnis, ab Oceano, termi-
 nisq; vicinis terrarū, per tot ferocissimos Hispanie & Gallie populos vincentes huc perue-
 nistis. Pugnabitis cū exercitu tyrone, hac ipsa aetate caeso, victo, circumfesso à Gallis, ignoto
 adhuc duci suo, ignorantib; ducē. An me in praetorio patris clarissimi Imperatoris propē-
 natū, certe educatū, domitore Hispania: Galliaq; victorē eundē non alpinarum modo gena-

tiūm, sed ipsarum (quod multo maius est) Alpium, cū semestri hoc cōferam duce, deserto
 re exercitus sui? cui si quis demptis signis Pcnos Romanosq; hodie ostēdat, ignoraturum
 certum habeo, vtrius exercitus sit Consul. Non ergo illud parui aestimo milites, quod nemo
 vestrū est, cuius non ante oculos ipse saepe militare aliquod ediderim facinus, cui non idem
 ego virtutis spectator ac testis notata temporibus locisq; referre sua possim decora. Tū lau-
 dastis me milites, donastis. Alumnus prius omnium vestrū, q; Imperator procedā acie ad-
 uersus ignotos inter se ignorantesq;. Quocunq; circumtulū oculos, plena omnia & incho-
 morum ac roboris: veteranū pedite: generosissimarū gentiū equites frenatos & vinctos:
 vos socios fidelissimos fortissimosq;: vos Carthaginenses tū ob patriam, tum ob iram iustis-
 simam pugnaturus. Inferimus bellū, infestisq; signis descendimus in Italiam: tanto audacius
 fortiusq; pugnaturi, quanto maior spes maiorq; animus inferentis est vim q; accentis. Ac-
 cendit praeterea animos, & stimulat dolor, iniuria, indignitas. Ad supplicium depoposcere
 me ducē primū, deinde vos omnes qui Saguntū oppugnastis, deditis vltimis cruciatibus
 affecturi fuere. Crudelissima ac superbissima gens sua omnia sui arbitriū facit, cū quibus
 bellum, cum quibus pacē habeamus, se modū imponere aequum censet: circūscribit, inclu-
 ditq; nos terminis montium fluminumq;: quos ne excedamus, neq; eos, quos statuit, termi-
 nos obseruat. Ne transferis Iberum, ne quid rei tibi sit cum Saguntinis. Ad Iberū est Sagun-
 tum, nusq; te vestigio moueris. Parū est quod veterimas prouincias nostras Siciliam ac
 Sardiniam ademūt, nisi adiunt etiam Hispania: et si inde cessero, in Africā transderet. Trā-
 scendisse autē dico: duos Consules huius anni, vnū in Africā, alterum in Hispaniā miserē,
 nihil vq; nobis relictū est, nisi quod armis vindicauerimus: illis timidis & ignauis licet esse,
 qui receptū habent, quos suus ager, quos sua terra per tuta ac pacata itinera fugientes acci-
 pient: vobis necesse est fortibus vtris esse, & omnibus inter victoriā mortēve certa despe-
 ratione abruptis, aut vincere: aut si fortuna nutabit, in praelio potius, q; in fuga mortem op-
 petere. Si hoc bene fluxum omnibus, destinatumq; in animo est, iterum dicā, vicistis. Nullum
 incitamentū ad vincendū hominī à diis immortalibus acrius datū est. His adhortationi-
 bus cum vtrinq; ad certamē accensū militū animi essent, Romani ponte Ticinū iungunt, tu-
 randiq; pontis causa castellum superimponunt: Pcnus opere occupatis hostibus, Maharba-
 lem cū ala Numidarū, equitibus quingentis ad depopulandos sociorum populū Ro. agros
 mitrit: Gallis parci q; maxime iubet: principūq; animos sollicitare ad defectionem. Ponte
 perfecto traductus Romanus exercitus in agrum Insubriū, quinque millia passuum à vico tu-
 mulis confedit. Ibi Annibal castra habebat, reuocatoq; prope Maharbale atq; equitibus, cū
 instare certamen cerneret, nihil vnq; satis dictum praemonitumq; ad cohortandos milites
 ratus, vocatis ad concionem certa praemia pronūciat, in quorum spem pugnant: agrum
 sese daturum esse in Italia, Africa, Hispania, vbi quisq; velit, immunē ipsi, qui accepisset, libe-
 risq;: qui pecuniā q; agrum maluisset, ei se argento satisfacturū: qui sociorū ciues Carthagi-
 nenses fieri vellent, potestatem facturum: qui domos redire mallent, daturum se operam, re
 cuius suorum popularium mutata secum fortunā esse vellent: seruis quoq; dominos pro-
 secutis libertatem proponit, binaq; pro his mancipia dominis se redditurum, eaq; vt rata
 scirent fore, agrum laeua manu, dextra silicem retinens, si falleret, Iouem ceterosq; precatis
 deos, ita se maclarent, quemadmodum ipse agrum maclasset: & secundum precationem ca-
 put pecudis saxo elisit. Tum vero omnes velut diis autoribus in spem suā quisq; accepit,
 id morā, quod nondum pugnarent, ad potiēda sperata rati, praelium vno animo & voce
 vna poscunt. Apud Romanos haud quāq; tanta alacritas erat, super cetera recentibus etiā
 terribus prodigiis. Nam & lupus intrauerat castra, Ianiasq; obuū; ipse intactus euaserat:
 examen apum in arboe praetorio imminente confederat. Quibus procuratis, Scipio cum
 equitatu iaculatoribusq; expeditis profectus ad castra hostium ex colle propinquo ad co-
 pias, quantā, & cuius generis essent, speculandas, obuū; sit Annibali, & ipsi cum equita-
 bus ad exploranda circā loca progresso. Neutri alteros primo cernebant, densior deinde in-
 cessu tot hominum equorumq; orientis puluis signum propinquantium hostium fuit. Con-
 stitit vtrunq; agmen, & praelio sese expediebant. Scipio iaculatores & Gallos equites in
 fronte locat, Romanos sociorumq; quod roboris fuit, in subsidiis. Annibal frenatos equi-
 tes in medium accipit, cornū Numidis firmat. Vixdum clamore sublato, iaculatores fu-
 gere inter subsidia ad secundam aciem: inde equitum certamē erat aliquādiu anceps, deina-

de quia turbabant equos pedites intermisti, multis labentibus ex equis aut deflietibus, ubi
 suos premi circumuentos vidissent, iam magna ex parte anceps pugna erat, donec Numide
 qui in cornibus erant, circumuecti paululu ab tergo se ostendere. Is pavor perculit Roma-
 nos, auxitq; pauore Consulis vulnus, periculumq; intercursum primu pubescentis filii
 propulsatu. Hic erat iuuenis, penes que perfecti huiusce belli laus est: Africanus ob egregia
 victoriam de Annibale & de Pcenis appellatus. Fuga tamen effusa iaculatoru maxime fuit,
 quos primos Numida inuaserunt. Alius confertus equitatu in medium acce-
 prum non armis modo, sed etiam corporibus suis protegens, in castra, nusq; trepide neq; ef-
 fulse cedendo, reduxit. Seruati Consulis decus Caelius ad seruum natione Ligurem delegat.
 Malim equidem de filio verum esse, quod & plures tradidere autores, seruum fama obtri-
 nuit. Hoc primum cum Annibale praelium fuit. Quo facile apparuit, & equitatu meliorem
 Pcenum esse, & ob id campos patentes, quales sunt inter Padum Alpesq; bello gerendo Ro-
 manis aptos non esse. Itaq; proxima nocte iussis militibus vasa filerio colligere, castra ab Ti-
 cino mota, festinatamq; ad Padum est, vt ratibus, quibus iunxerat flumen, nondum resolu-
 tis, sine tumultu atq; insectatione hostis copias traiceret. Prius Placentia peruenere, q; satis
 sciret Annibal ab Ticino profectos; tamen aliquot moratorum in citeriore ripa segniter ra-
 tem soluentes cepit. Transire non potuit pontem, vt extrema resoluta erant, tota rate in se-
 cundam aqua labente. Caelius autor est, Magonem equitatu, & Hispanis pedibus flumen
 extemplo transnataste, ipsum Annibalem per superiora Padi vada exercitum traduxisse, ele-
 phantis in ordinem ad sustinendum impetu fluminis oppositis. Ea periti annis eius vix fe-
 cerint. Namq; equites armis equisq; saluis tantam vim fluminis superasse, no verisimile est,
 vt iam Hispanos omnes inflati transuexerint vtres: sed multoru dierum circuitu Padi va-
 da petenda fuerint, qua exercitus grauis impedimentis traduci posset. Poriores apud me au-
 tores sunt, qui biduo vix locum rate iungendo flumini inuentum tradunt: ea cum Magone
 ne equites Hispanoru expeditos premissos. Dum Annibal citra flumen legationibus Gala-
 lorum audiendis moratus, traicit grauius peditu agmen, interim Mago equitesq; ab transi-
 tu fluminis diei vnus itinere Placentiam ad hostes contendunt, Annibal paucis post die-
 bus sex millia a Placentia castra comuniuit, & postero die in conspectu hostium acie dire-
 ctas, potestatem pugne fecit. Insequenti nocte caedes in castris Romanis, tumultu tamen q; re-
 maior, ab auxiliaribus Gallis facta est. Ad duo millia peditu, & duceti equites, vigilibus ad
 portas trucidatis, ad Annibale transugiunt: quos Pcenus benigne allocutus, & spe ingen-
 tium donoru accensos, in ciuitates quenq; suas ad sollicitandos popularium animos dimi-
 sit. Scipio eadem ea signum defectionis omniu Galloru esse ratus, contactosq; eo scelere ve-
 lut iecta rabie ad arma ituros, q; grauis adhuc vulnere erat, tamen quarta vigilia noctis in-
 sequens tacito agmine profectus ad Trebia fluuium, in loca altiora collesq; impedientes equi-
 ti castra mouet. Minus q; ad Ticinum felicit. missisq; Annibal primu Numidis, deinde omni
 equitatu, turbasset vtiq; nouissimu agme, ni auditate prede in vacua Romana castra Nu-
 midae diuertissent. Ibi du percurates loca omnia castrorum nullo satis digno more precio
 tempus terunt, emissus hostis de manibus est: & cum ia transgressos Trebia Romanos metā
 tesq; castra conpexissent, paucos moratorum occiderunt citra flumē interceptos. Scipio nec
 vexationem vulneris in via iactans ultra patiens, & Collega iam enim reuocatu ex Sicilia
 audierat) ratus expectadum, locum, qui prope flumen tutissimus statiuus est visus, delectum
 communiuit. Nec procul inde Annibal cum consedisset, quantum victoria equestri elatus,
 taru anxius frumeti inopia, qua per hostiu agros euntē nusq; preparatis comeatibus maior
 indies excipiebat, ad Clastidium vicum, quod magnum frumenti numerum congefserat Ro-
 mani, mitrit. Ibi cum vim pararent, spes facta prodicionis, nec sane magno precio, nummis
 aureis quadringentis datis, P. Brundisino praefecto presidii corrupto, traditur Annibaldi Cla-
 stidium. Id horreu fuit Pcenis sedentibus ad Trebia. In captiuos ex tradito praesidio, vt fra-
 ma demetic in principio reru colligeretur, nihil scuitu est. Cu ad Trebia terrestre constiti-
 ser bellu, interim circa Sicilia insulasq; Italię imminentes, & a Sempronio Consule, & ante
 aduentum eius terra mariq; res gestę. Viginti quinqueremes cu mille armatis ad depopu-
 landa ora Italia a Carthaginensibus missa, noue Liparas, octo ad insula Vulcani reuenerunt,
 res in fretu auertit altus. Ad eas conspectas a Messana duodecim naues ab Hierone Rege
 Syracusanoru misse, qui tu forte Messane erat Consule Romanu opperis, nullo repugnante

capras, naues Messanam in portu deduxerunt. Cognitum ex captiuis, preter viginti naues,
 cuius ipsi classis essent, in Italia missas, quinque & triginta alias quinqueremes Sicilia petere
 ad sollicitandos veteres socios. Lilybei occupandi praecipuam curam esse, credere eade tem-
 pestate, qua ipsi disiecti forent. Eam quoque classem ad Egates insulam delectam. Hac sicut
 audita erant, Rex Messane Aemilio Pretori, cuius Sicilia erat prouincia, prescribit monetq;
 Lilybeum firmo teneret praesidio. Extemplo & circa Pratorem, a ciuitate missi Legati Tri-
 buni, qui suos ad curam custodiam intenderent, ante omnia Lilybeum teneri ad apparatus
 belli, edictu proposito, vt focii nauales decem dieru cocta cibaria ad naues deferrent: & ubi
 signum datum esset, nequis moram conscendendi faceret, perq; omnem oram qui erant ex
 speculis conspicerent aduentantem hostium classem. Simul itaq; q; de industria morati
 cursum nauium erant Carthaginenses, vt ante lucem accederent Lilybeum, presensum ta-
 men est, quia & luna pernox erat, & sublati armamentis veniebant, extemplo datum est specu-
 lis signum, & in oppido ad arma conclamatum est, & in naues conscensum: pars militum in
 muris portarumq; stationibus, pars in nauibus erant: & Carthaginenses, quia refore haud
 cum imparatis cernebant, usq; ad lucem portu se abstinerunt, demendis armamentis eo
 tempore, aptandaq; ad pugnam classe absumpta. Vbi illuxit, recepere classem in altum, vt
 spatium pugnae esset, exitumq; liberum e portu naues hostium haberent. Nec Romani de-
 tracta uere pugnam, & memoria circa ea ipsa loca gestarum rerum freti, & militum multitu-
 dine ac virtute. Vbi in altum euecti sunt, Romanus conserere pugnam, & ex propina
 quo viros conferre velle: contra eludere Pcenus, & arte non vi rem gerere, nauiumq; q; viro-
 rum aut armorum malle certamen facere. Nam vt focii naualibus affatim instructam clas-
 sem, ita inopem milite habebat: & sicubi consera manus esset, haudquaq; par numerus ar-
 matorum ex ea pugnat. Quod ubi animaduersum est, & Romanis multitudo sua auxit
 animum, & paucitas illis minuit, extemplo septem naues punicae circumuenta, fugam cate-
 ra ceperunt. Mille & DCC. fuere in nauibus capti milites, nauitaq; in iis tres nobiles Car-
 thaginensium. Classis Romana incolumis, vna tantu perforata nati, sed ea quoque ipsa redu-
 ce, in portum rediit. Secundum hanc pugnam nondum gnaris eis, qui Messanae erant, L. Se-
 pronius Consul Messanam venit, & fretum intranti Rex Hiero classem ornata obuiam du-
 xit, transgressusq; ex regia in pratoriam nauem, gratulatus sospitem cum exercitu & nau-
 bus aduenisse, precatusq; prosperum ac felicem in Siciliam transitum, statum deinde insu-
 lae, & Carthaginensium conata exposuit, pollicitusq; est quo animo priore bello populum
 Romanum iuuenis adiunisset, eo senem adiuturum, frumenta vestimentaq; se legionibus
 Consulibus, focisq; naualibus gratis prebituru: grande periculum Lilybeorum maritimisq;
 ciuitatibus esse, quibusdam volentibus nouas res fore. Ob hac Consuli nihil cunctanda vi-
 sum, quin Lilybeum classe peteret: & Rex regiaq; classis vna profecti, nauigantes inde, pu-
 gnatum ad Lilybeum, fusasq; & captas hostium naues acceperunt. A Lilybeo Consul, Hierone
 cum classe regia dimisso, relictoq; Pretore ad tuendam Siciliae oram, ipse in insulam Melita,
 que a Carthaginensibus tenebatur, traiecit. Aduenienti Amilcar Gisgonis filius praefectus
 praesidii cum paulo minus duobus millibus militum oppidumq; cum insula traditur. Inde
 post paucos dies reditum Lilybeum, captiuq; & a Consule & a Praetore, praeter insignes no-
 bilitate viros, sub corona venierunt. Postq; ab ea parte satis tutam Siciliam conserbat Consul,
 ad insulas Vulcani, quia fama erat stare ibi punicam classem, traiecit: nec quisq; hostiu cir-
 ca eas insulas inuentus. Iam forte transmiserant ad vastam Italiae oram, depopulatoq; Vi-
 bonensem agro, vrbē etiam terrebant. Repetenti Siciliae Consuli, excursio hostium in agru Vi-
 bonensem facta nunciatur, iteretq; a Senatu de transitu in Italiam Annibalis: & vt primo
 quoque tempore Collega ferret auxilium, missa traduntur. Multis simul anxius curis exerci-
 tum extemplo in naues impostum, Ariminum supero mari misit, Sex, Pomponio Legato
 cum viginti quinque longis nauibus Vibonensem agrum maritimamq; oram Italiae tuenda
 attribuit, M. Aemilio Praetori quinquaginta nauium classem expleuit, ipse compositis Sici-
 liae rebus, decem nauibus oram Italię legens, Ariminu peruenit: inde cum exercitu suo pro-
 fectus, ad Trebiam flumen Collega coniungitur. Iam ambo Consules, & quicquid Roma-
 narum vitium erat Annibaldi oppositum: aut illis copiis defendi posse Romanu imperi-
 um, aut spem nullā aliam esse, satis declarabatur, tamen Consul alter equestri praelio vno, &
 vulnere suo minutus trahi rem malebat: recentis animi alter, quoq; ferocior nullā dilatare

partiebat. Quod inter Trebiam Padumque agri est, Galli tum incolbant, in duorum præ-
 55 potentium populorum certamine per ambiguum fauorem haud dubie gratiam victoris
 spectantes id Romani, nequid modo mouerēt, a quo satis, Pœnus periniquo animo ferebat,
 à Gallis accitum se venisse ad liberandum eos dicitās. Ob eam iram, simul vt præda militē
 aleret, duo millia peditum, & mille equites, Numidas plerisque mistos, quosdam & Gallos po-
 60 pulari omnem deinceps agrum vsq; ad Padū ripas iussit. Egentes ope Galli, cum ad id du-
 bios seruassent animos, coacti ab autoribus iniuriæ, ad vindices futuros declināt; Legatisque
 ad Consulem missis, auxilium Romanorum terræ ob nimiam cultorum fidem in Roma-
 nos laboranti, orant. Cornelio nec causa nec tempus rei agendæ placebat: suspectaque ei gens
 erat, tum ob infida multa facinora, tum vt alia vetustate obsoleuissent, ob recentem Boio-
 rum perfidiam, Sempronius contra, continendis in fide sociis maximum vinculum esse, pri-
 65 mosque, qui coissent, ope defensos censebat: tum Collega cunctante, equitatum suum, mille pe-
 ditum iaculatoribus fermè admittis, ad defendendum Gallicū agrum trans Trebiam mit-
 tit. In sparsos & incompósitos, oneratosque præda plerisque cum inopinantes inuasissent, ingē-
 tem terrorem cædemque ac fugam vsq; ad castra stationesque hostium fecere, vnde multitudi-
 ne effusa pulsi rursus subsidio suorum prælium restituere. Varia inde pugna sequentes, quæ
 70 ad extremum æquassent certamen, maior tamen hostium Romanis fama victoriæ fuit. Cæ-
 terum nemini omnium maior iustiorque, quam ipsi Consuli videri, gaudio efferri, qua parte co-
 piarum alter Consul victus foret, ea se vicisset: restituros ac refectos militum animos, nec
 quenquam esse, præter Collegam, qui dilataim dimicationem velleret: eum animo magis quam corpo-
 re agrum memoria vulneris acie ac tela horrere: sed non esse cum agro senescendum. Quid
 75 enim vitra differri ac teri tempus: quem tertium Consulē, quem alium exercitū expectari?
 castra Carthaginensium in Italia, ac propè in cōspectu urbis esse: nō Siciiliā ac Sardinia victis
 ademptas, nec cis Iberū Hispaniā peti, sed solo patrio terraque, in qua geniti forent, pelli Ro-
 manos. Quatū ingemiscant, inquit, patres nostri circa moenia Carthaginis bellare soliti, si
 videant nos progeniē suam, duos Consules, consularesque exercitus in mediā Italia pauētes
 80 intra castra! Pœnū quod inter alpes Apenninumque agri sit, suæ ditionis fecisse! Hęc assidēs
 egro Collegæ, hæc in prætorio propè cōcionabundus ageret, Stimulabat & tēpus præcipuū
 comitorum, ne in nouos Consules bellū differretur, & occasio in se vnum vertende gloriæ,
 dum ager Collega erat. Itaque nequicquam dissentiente Cornelio, parari ad propinquū certamen
 milites iubet. Annibal cū quid optimū foret hosti, cerneret, vix vllam spem habebat temere
 85 atque improvide quicquam Consules acturos: sed cum alterius ingeniū fama prius, deinde re co-
 gnitum percitū ac ferrox sciret esse, ferociusque factū ex prospero cum prædatoribus suis cer-
 tamine crederet, adesse gerenda: rei fortunā haud diffidebat. Curus ne quos prætermitte-
 ret tempus sollicitusque, & intentus erat, dum tyro hostiū esset miles, dum meliorē ex ducibus
 90 inutilem vulnus faceret, dum Gallorū animi vigerēt: quorum ingentē multitudinē sciebat
 segnius secuturam, quanto longius ab domo traherentur. Cum ob hæc taliaque speraret pro-
 pinquum certamen, & facere, si cessaretur, cuperet, speculatoresque Galli ad ea explorāda quæ
 vellet rutiōres, quia in vtriusque castris militabant, paratos pugnae esse Romanos retulissent,
 locum insiditis circumspicere Pœnus cepit. Erat in medio riuus, præaltis vtrinque clausus ri-
 95 pis, & circa obitus palustribus herbis, & quibus inculsa fermè vestuntur, virgultis vepri-
 busque. Quem vbi ad equites quoque regendos satis latebrosū locū circumuectus ipse oculis
 perlustrauit. Hic erit locus, Magoni fratri ait, quem teneas, Delige ceteros viros ex omni
 quite ac peditē, cum quibus ad me vigilia prima venias: nunc corpora curare tempus est.
 Ita præconium missum. Mox cum delectis Mago aderat. Reborā vitorum cerno, inquit An-
 100 nibal, sed vt & numero etiā, non animis modo valeatis, singulis vobis nouenos ex turmis
 manipulisque vestris similes eligite: Mago locum monstrabit, quem insideatis: hostem cecum
 ad has belli artes habebitis. Ita mille equitibus Magoni, mille peditibus dimissis, Annibal pri-
 ma luce Numidas equites transgressos, Trebiā flumen obequitare iubet hostiū portis, iacu-
 landoque in stationes elicere ad pugnam hostē: iniecto deinde certamine, cedendo sensim ci-
 105 tra flumen pertrahere. Hęc mandata Numidis, Cæteris ducibus peditū equitumque præce-
 ptum, vt prædere omnes iuberent, armatos deinde instratisque equis signū expectare, Sem-
 pronius ad tumultū Numidarū primū omnē equitatum, ferrox ea parte viriū, deinde sex
 milia peditum, postremo omnes copias ad destinatū locum iam antè consilio auidus certam

minis eduxit. Erat forte brumæ tempus, & niualis dies in locis Alpibus Apenninoque inter-
 1 iectis, propinquitate etiā fluminum ac paludum prægelidis. Ad hæc raptim eductis ho-
 minibus atque equis, non capto antè cibo, non ope vlla ad arcendum frigus adhibita, nihil
 5 caloris inerat, & quicquid auræ fluminis appropinquabat, afflabat acrior frigoris vis. Vt
 vero refugiendas Numidas insequentes aquam ingressi sunt, & erat pectoribus tenuis au-
 ta nocturno imbri) tum vtrique egressis rigere omnibus corpora, vt vix armorum tenendo-
 rum potentia esset, & simul procedente iam die fame etiam deficere, Annibalis interim mi-
 10 les ignibus ante tentoria factis, oleoque per manipulos, vt mollirent artus, misso, & cibo per o-
 cium capto, vbi transgressos flumen nunciatum est hostes, alacer animis corporibusque arma
 capit atque in aciem procedit. Baleares locat ante signa, leuem armaturam, octo fermè milia
 hominū, deinde grauiorē armis peditem. Quod virium, quod roboris erat, in cornibus circuit
 15 fudit, decem milia equitum, & ab cornibus in vtranque partem diuisos elephantos statuit.
 Consul effusus sequentes equites, cum ab resistentibus subito Numidis incauti excipe-
 rentur, signo receptū dato reuocatos circumdedit peditibus. Duodeuiginti milia Roma-
 20 norum erant, locū nominis Latini XX, auxilia præterea Cenomannorum, ea sola in fide
 manserunt Gallica gens. His copiis concursus est. Prælium à Balearibus ortum est. Quia
 bus cum maiore robore legiones obfisterēt, deductæ propere in cornua leuis armaturæ sunt,
 quæ res efficit vt equitatus Romanus extemplo vrgeretur. Nam cum vix iam per se resis-
 25 terent decem millibus equitū quatuor milia, & fessi Romani plerique integris Pœnis, ob-
 ruti sunt insuper velut nube iaculorum à Balearibus coniecta, ad hoc elephantū eminentes
 ab extremis cornibus, equis maxime non visu modo, sed odore insolito territis, fugam late
 faciebant. Pedestris pugna par animis magis quam viribus erat, quas recentes Pœnus pauloan-
 30 te curatis corporibus in prælium attulerat: contra, leuina fessaque corpora Romanis, & gelu
 torpebant: restitissent tamen animis, si cum peditē solum foret pugnatum, sed & Baleares
 25 pulso equite iaculabantur in latera, & elephantū iam in mediam peditum aciem sese tuler-
 rant, & Mago Numidarum simul latebras eorum improvide præterlata acies est, exorti à ter-
 go ingentem tumultum ac terrorem facere. Tamen in tot circumstantibus malis, mansit
 aliquandū immota acies, maxime præter spem omnium aduersus elephantos. Eos
 30 pedites ad id ipsum locati verutis coniectis, & auertere, & insecuti auerfos sub caudis, qua
 maxime mollī cute vulnera accipiunt, & auertere, & insecuti auerfos sub caudis, qua
 natos media acie in extremam, ad finistrū cornu aduersus Gallos auxiliares agi iussit An-
 35 nibal. Extemplo haud dubiam fecere fugam. Additus quoque nouus terror Romanis, vt fusa
 auxilia sua viderunt. Itaque cum iam in orbem vtrinque pugnarent, decem milia fermè homi-
 num, cum aliō euadere nequiuissent, mediā Afrorū acie, quæ Gallicis auxiliis firmata erat,
 35 cum ingenti cæde hostium perrupter. Et cum neque in castra reditus esset flumine interclu-
 sis, neque præ imbrī satis discernere possent qua suis opem ferrent, Placentiam recto itinere
 reppererunt. Plures deinde in omnes partes eruptiones factæ: & qui flumen petiere, aut gur-
 40 gitibus absumpti sunt, aut inter cunctationem ingrediendi ab hostibus oppressi, qui passim
 per agros fuga sparsi erant, vestigia cedentis sequentes agminis Placentiam cōtēderunt: alius ti-
 mor hostium audaciam ingrediendi flumen fecit, transgressique in castra peruenerunt. Imber ni-
 ue mistus, & intoleranda vis frigidis, & homines multos, & iumenta & elephantos propè o-
 45 mnis consumpsit. Finis insequendi hostis Pœnis flumen Trebia fuit: & ita torpentes gelu
 in castra rediere, vt vix lætitiā victoriæ sentirent. Itaque nocte insequentī, cum præsidium
 Romanorum castrorum, & quod reliquum ex magna parte militum erat, ratibus Trebiam
 50 traicerent, aut nihil sensere Pœni obstrepente pluuia: aut, quia iam moueri præ lassitudi-
 dine nequibant ac vulneribus, sentire sese distimulauerunt. Quietisque Pœnis tacitō agmi-
 ne ab Scipione Consule exercitus Placentiam est perductus: inde Pado traiectus Cremonā,
 ne duorum exercituum hybernis vna colonia premeretur. Romam tātus terror ex hac cla-
 55 de perlatus est, vt iam ad urbem Romam crederēt infestis signis hostem venturū: nec quicquam
 spei aut auxiliū esse, quo portis moenibusque vim arcerent. Vno Consule ad Ticinum victo,
 altero ex Siciiliā reuocato, duobus Consulibus, duobus consularibus exercitibus victis, quos
 alios duces, quas alias legiones esse, quæ accerferentur! Ita territis Sempronius Consul ad-
 60 uenit, ingenti periculo per effusos passim ad prædandum hostium equites, audacia magis
 quam consilio aut spe fallendi, resistendiue, si non falleret, transgressus. Id quod vnum maxime ita

praesentia desiderabatur, comitiis consularibus habitis, in hyberna rediit. **Creto Cōsules,** 55
Cn. Seruilius & C. Flaminius. Caterum ne hyberna quidem Romanis quies erant, vagan-
 tibus passim Numidis equitibus: & quae his impeditiora erant, Celtiberis Lusitanisque.
 Omnes igitur clausi vndique commearus erant, nisi quos Pado naues subueherent. Empo-
 rium prope Placentiam fuit, & opere valido, & magno munitum praesidio. Eius castelli op-
 pugnan- 60
 do incepto ad effectum spei habuisset, nocte adortus non fessellit vigilas. Tantus repente cla-
 mor est sublatu, ut Placentiae quoque audiretur. Itaque sub lucem cum equitatu Consul ad-
 rat, iussis quadrato agmine legionibus sequi. Equestre praelium interim commissum: in
 quo, quia Annibal faucibus pugna excessit, pauore hostibus infecto, defensum egregie prest-
 dium est. Paucorum inde dierum quiete sumpta, & vix dum satis percutato vulnere, ad Vi- 65
 cunias ire pergit oppugnandas. Id Emporium a Romanis Gallico bello fuerat munitum.
 Inde locum frequentauerant accolae misti vndique ex finitimis populis, & tum terror popu-
 lationum eorum plerosque ex agris compulerat. Huius generis multitudo fama impigre defensi
 ad Placentiam praesidii accensa, armis arreptis obuiam Annibali procedit. Magis agmine,
 quae acie in via concurrerunt: & cum ex altera parte nihil praeter inconditam turbam esset, in 70
 altera & dux militi, & duci fidens miles, ad triginta quinque millia hominum a paucis fusa.
 Postero die deditione facta, praesidium intra moenia accepere, iussisque arma tradere. Cum di-
 cto paruisent, signum repente victoribus datur, ut tanquam vi captam urbem diriperent. neque
 vlla, quae in tali re memorabilis scribentibus videri solet, praetermissa clades est: adeo omnis
 libidinis crudelitatisque, & inhumanae superbiae editum in miseris est exemplum. Haec fue- 75
 re hybernae expeditiones Annibalis. Haud longis inde temporibus, dum intolerabilia frigo-
 ra erant, quies militi data est: & ad prima ac dubia signa veris profectus ex hybernis, in He-
 truriam ducit: eam quoque gentem, sicut Gallos Liguresque, aut vi aut voluntate adiuncturus.
 Transiunt Apenninum adeo atrox tempestas adorta est, ut Alpium foeditate prope superaue-
 rit. Vento missus imber cum ferretur in ipsa ora primus, quia aut arma omittenda erant, aut 80
 contra enitentes vortice intortu affligebantur consistere: deinde cum iam spiritum interclu-
 deret, nec reciprocate animam sineret, aucti a vento pariter coesedere. Tum vero ingenti so-
 no caeli strepere, & inter horredos fragores micare ignes: capri auribus & oculis meriti omnes
 torpere. Tandem effuso imbri, cum eo magis accessa vis veteri esset, ipso illo, quo deprehensi erant, lo-
 co castra ponere necessarium visum est. Id vero laboris velut deintegro initium fuit. Nam ne ex- 85
 plicare quicquam, nec statuere poterant, nec quod statutum esset, manebat: omnia percontante ven-
 to & rapiere: & mox aqua leuato vetero cum super gelida montium cacumina coacta esset, tam-
 niuolae gradinis deciebat, ut omnibus omissis procuberent homines, tergeminibus suis magis
 obruti quam recti. Tantaque vis frigoris insculta est, ut ex illa miserabili hominum iumentorumque
 strage, cum se quisque attollere ac leuare vellet, diu nequiret, quia torpentes rigore neruis, vix fle 90
 cetera artus poterat: deinde ut tandem agitando sese mouere ac recipere aios, & raris locis ignis
 fieri est coeptus, ad alienam operam quisque inops tendere. Biduum eo loco velut obsessi mansere. Mul-
 ti homines, multa iumenta, elephanti quoque ex his, qui praesidio ad Trebia facta superauerant, sepe
 absumpti. Digressus Apennino retro ad Placentiam castra mouit, & ad decem millia progressus
 confedit. Postero die XII. millia peditum, quinque equitum aduersus hostem ducit. Nec Sesonius 95
 Consul (iam enim redierat ab Roma) detrectauit certamen. Atque eo die tria millia passuum inter
 bina castra fuere. Postero die ingentibus animis, vario euentu pugnatum est. Primo concur-
 su adeo res Romana superior fuit, ut non acie vinceret solus, sed perculsos hostes in castra per-
 sequerentur, mox castra quoque oppugnarunt. Annibal paucis propugnatoribus in vallo por-
 tisque positis, ceteros cōsertos in media castra recepit, intetoseque signum ad erumpendum spectare 100
 iubet. Iam nona ferme diei hora erat, cum Romanus nequicquam fatigato milite, postquam nulla
 spes erat potiusdi castris, signum receptum dedit. Quod ubi Annibal accepit, laxatamque pugnam,
 & recessum a castris vidit, extemplo equitibus dextra leuataque emissis in hostem, ipse cum peditum ro-
 bore de his castris erupit. Pugna raro vlla magis seua, & cum vtriusque partis pernicie clarior fu-
 isset, si extendi ad die in longum spatium quiuisset. Nox accensum ingentibus animis praesidium dire- 105
 mit. Itaque acrior coarsus fuit, quae cedens: & sicut equata ferme pugna erat, ita clade pari disces-
 sum. Ab vtraque parte sexcentis plus peditibus, & dimidium eius equitum cecidit: sed maior
 Romanis quam numero iactura fuit: quae equitum ordinis aliquot, & Tribuni militum quinque, &

1 Praefecti sociorum tres sunt interfecti. Secundum eam pugnam Annibal in Ligures, Scim-
 pronius Lucam concessit. Venienti in Ligures Annibali per insidias intercepti duo Qua-
 stotes Romani, C. Fuluius & L. Lucretius cum duobus Tribunis militum, & quinque eque-
 stris ordinis Senatorum ferme liberis, quo magis ratam fore cum his pacem societatemque
 5 crederet, traditur. Dum haec in Italia geruntur, C. Scipio in Hispaniam cum classe & ex-
 ercitu missus, cum ab ostio Rhodani profectus, Pyrenaeosque montes circumuectus Empo-
 rii appulisset classe, exposito ibi exercitu, orsus a Lacetanis usque ad Iberum flumen partim
 reuocandis societatibus, partim nouis instituendis, Romanae ditionis fecit. inde conciliata
 clementia fama non ad maritimos modo populos, sed in mediterraneis quoque ac montanis
 10 ad ferociore iam gentes valuit. Nec pax modo apud eos, sed societas etiam armorum pa-
 rata est, validaque aliquot auxiliorum cohortes ex his conscriptae sunt Hanno non incertus
 erat. Eum reliquerat Annibal ad regionis eius praesidium, itaque prius quam alienarentur omnia,
 obuiam eundem ratus, castris in conspectu hostium positus, in aciem eduxit. Nec Romano
 differendum certamen visum: quippe qui sciret cum Hannone & Asdrubale sibi dimican-
 15 dum esse: malletque aduersus singulos separatim, quam aduersus duos simul rem gerere. Nec ma-
 gni certaminis ea dimicatio fuit. Sex millia hostium caesa, duo capta cum praesidio castro-
 rum. Nam & castra expugnata sunt, atque ipse dux militum cum aliquot praesidiis capitur,
 & Strifum propinquum castris oppidum expugnatur. Caterum praeda oppidi parui precii
 rerum fuit, supellex barbarica, ac vilium mancipiorum. Castra militem ditauere: non eius
 20 modo exercitus, qui victus erat, sed & eius, qui cum Annibale in Italia militabat, omnibus
 ferre caris rebus, ne grauius impedimenta ferentibus essent, circa Pyrenaeum relictis. Prius, quam
 certa huius cladis fama accederet, transgressus Iberum Asdrubal cum octo millibus pedia-
 rum, mille equitibus, tanquam ad primum aduentum Romanorum occursurus, postquam perditas
 res amissaque castra accepit, iter ad mare conuertit. Haud procul Tarracone classicos milia
 25 tes naualesque socios vagos palentesque per agros (quod ferme fit, ut secundae res negligentia
 ana creent) equite passim dimisso cum magna caede, maiore fuga ad naues compellit. Nec
 diutius circa ea loca morari ausus, ne a Scipione opprimeretur, trans Iberum sese recepit. Et
 Scipio rapitum ad famam nouorum hostium agmine acto, cum in paucos Praefectos paululum
 animaduertisset, praesidio Tarracone modico relicto, Emporias cum classe rediit. Vix dum
 30 digressus eo, Asdrubal aderat: & Ilgerum populo qui obsides Scipioni dederat, ad defe-
 ctionem impulsus eorum ipsorum iuuentute agros fidelium Romanis sociorum vasa
 stat. Excito deinde Scipione hybernis, hostis cis Iberum Tarracone non versus cedit. Vagos
 Scipio relictos ab autore defectionis, & Ilgerum gentem cum infesto exercitu inuasisset,
 compulsi omnibus Atanagiam urbem, quae caput eius populi erat, circumfedit, intraque dies
 35 paucos pluribus quam ante obsidibus imperatis, Ilgeretes pecunia etiam multatos in ius ditionis
 neminem recepit. Inde in Auletanos prope Iberum, socios & ipsos Pconoris procedit, atque ut
 be eorum obsessa, Lacetanos auxilium finitimis ferentes nocte haud procul iam urbem cum
 intrare vellent, excepit insidiis. Caesa ad XII. millia, exuti penes omnes armis, domos cum
 40 sim palantes per agros defugere. Nec obsessos alia vlla res quam iniqua oppugnantibus hyemis
 rutabatur. XXX. dies obsidio fuit, per quos raro vniquam minus quatuor pedes alta iacu-
 it, adeoque pluteos ac vineas Romanorum operuerat, ut ea sola ignibus aliquoties conie-
 ctis ab hoste etiam rutamentum fuerit. Postremo cum Amulius princeps eorum ad As-
 drubalem profugisset. XX. argenti talentis pacti deduntur. Tarracone in hyberna re-
 ditum est. Romae autem, & circa urbem multa ea hyeme prodigia facta, aut (quod euenire
 45 solet motis semel in religionem animis) multa nunciata, & temere credita sunt. In quibus
 ingenuum infantem semestrem in foro olitorio triumphum clamasse, & foro boario bo-
 uem se se deciesse. et nauis speciem de caelo affuisse. & aedem Spei, quae est in foro oli-
 torio, fulmine ictam. Et Lanuuii hastam se commouisse, & coruum in aedem Iunonis deo
 50 uolasse, atque in ipso puluinaro confedissee. Et in agro Amitemnio deos multis locis homi-
 num specie procul candida veste visos, nec tamen illos congressos. Et in Piceno lapidibus
 pluuisse. Et Caere sortes extenuate. Et in Gallia lupum vigili gladium e vagina rapitum
 abstulisse. Ob caetera prodigia libros adire Decemviri iussi. Quod autem lapidibus pluuis-
 set in Piceno, nouendiale sacrum edictum, & subinde aliis procurandis prope tota ciuitas

operata fuit. Iam primum omnium vrbs lustrata est: hostiæq; maiores, quibus edictum est, 55
diis caesa: & donum ex auri pondio XL Lanuuium Iunoni portatum est: & signum aene-
um matronæ Iunoni in Auentino adificauerunt: & lectisternium Care, vbi sortes exte-
nuaræ erant, impetratū: & supplicatio Fortunæ in Algido: Romæ quoq; & lectisternium Iu-
uentæ, & supplicatio ad ædem Herculis nominatim: deinde vniuerso populo circa omnia 60
puluinaria indicta, & Genio maiores hostiæ caesa quinque: & C. Atrilius Seranus Prætor
vota suscipere iussus, si in X annos R. P. eodem steteret statu. Hæc procurata vota, quæ ex
libris Sibyllinis magna ex parte leuauerant animum religione. Consulū designatorum
alter Flaminius, cui eæ legiones, quæ Placentiæ hybernabant, sorte euenerant, edictum,
& literas ad Consulem misit, vt is exercitus Idibus Martiis Arimini esset in castris. Huic 65
in prouincia Consulatum inire cõsiliū erat, memori veterum certaminum cum Patribus,
quæ Tribunus plebis & quæ postea Consul. prius de Consulatu, qui abrogatur, deinde
triumpho habuerat, inuisus etiam Senatui ob nouam legem, quam inique Quintus Clau-
dus Tribunus plebis aduersus Senatum vno Patrū adiuuante C. Flaminiō tulerat, Ne quis
Senator, qui ve Senatoris pater fuisset, maritimam nauem, quæ plusq; trecentarum ampho-
rarum esset, haberet. Id factis habitum ad fructus ex agris vectandos. Quæstus omnis Pa- 70
tribus indecorus visus. Res per summam contentionem acta inuidiam apud nobilitatem
suam legi, Flaminiō satorem apud plebem, alterumq; inde Consulatum peperit. Ob hoc
tatus auspiciis emeritidis, latinarumq; feriarū mora, & consularibus aliis impedimētis re-
tenturos se in vrbe, simulato itinere priuatus clam in prouinciam abiit. Ea res vbi palam fa-
cta est, nouam insuper iram infestis iam antè Patribus mouit, Nō cum Senatu modo, sed cõ 75
diis immortalibus C. Flaminiū bellum gerere, Consulem antè inauspicato factum reuocā-
tibus ex ipsa acie diis atq; hominibus non paruissè, & nunc comitia Prætorum, & Capitoli-
um, & solenne votorum nuncupationem fugissè, ne die inīti magistratus Iouis omne tem-
plum adiret, ne Senatum inuisus ipse & sibi vni inuisum videret consulereq; ne lati-
nas iudicaret, Ioui q; Latiali solenne factū in mōte Albano faceret, ne auspiciato profectus in 80
Capitolium ad vota nuncupanda, paludatus inde ad prouinciam iret: lixæ modo, sine insi-
gnibus, sine licitoribus profectum clam, furtim, haud aliter q; si exiliū causa solum vertisset,
magis pro maiestate videlicet imperiū Arimini q; Romæ magistratum initurum, & in dis-
tortio hospitali q; apud penates suos prætextam suam prurum. Reuocandum vniuersi re-
trahendumq; censuerunt: & cogendum omnibus prius presentem in deos hominesq; fun- 85
gi officiis, q; ad exercitum & in prouinciam iret. In eam legationem (Legatos enim mitti
placuit) Q. Terentius & M. Antistius profecti, nihilo magis eum mouere, q; priori Consu-
latu literæ mouerant à Senatu missæ. Paucos post dies magistratū inīti, immolatūq; ei vi-
tulus iam ictus è manibus sacrificantium sese cum proripisset, multos circumstantes cruore
resperfit. Fuga procul etiam maior apud ignaros quid trepidaretur, & concursatio fuit. Id 90
à plerisq; in omen magni tertoris acceptum. Legionibus inde duabus à Sempronio prio-
ris anni Consule, duabus à C. Atrilio Prætoce acceptis, in Hetruriam iam per Apennini tra-
mites exercitus ducti est cœptus.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI, SECVNDI
BELLI PVNICI LIBER SECVNDVS.

AM Ver appetebat, cū Annibal ex hybernis mouit, & nequicq; 95
antè conatus transcendere Apenninū intolerādis frigidibus, &
cū ingenti periculo moratus ac metu. Galli, quos præde popula-
tionumq; cõciuerat spes, postq; pro eo, vt ipsi ex alieno agro ra-
perent agerētq;, suas terras sedē belli esse, premiūq; vtriusq; partis
exercitū viderunt hybernis, verterunt retro ad Annibalē ab Ro-
manis odia, petitusq; est sæpe principum insidiis, ipsorumq; in
ter se fraude eadem leuitate, qua cõsenserant, cõsensu indicantiū
seruat⁹ erat: & mutādo nūc vestē, nunc tegumēta capitis, errore
etiā sese absidiis munierat. Ceterū hīc quoq; ei timor causa fuit

maturius mouendū ex hybernis. Per idem tempus Cn. Serulius Romæ Idibus Martiis ma-
gistratu in iūte. Ibi cum de Republica retulisset, redintegrata in C. Flaminiū inuidia est,
Duos se Consul es creasse, vnum habere. Quod enim illi iustum imperiū, quod auspiciū
esset magistratus, id à domo, publicis priuatisq; penatibus, Latinis feriis actis, sacrificio in
monte perfecto, votis rite in Capitolio nuncupatis, secum ferre, nec priuatum auspiciū se- 5
qui, nec sine auspiciis profectum in externo ea solo noua atq; integra concipere posse. Au-
gebant metum prodigia ex pluribus simul locis nunciata. In Sicilla militibus aliquot spicu-
la, in Sardinia autem in muro circumuenti vigiliis equiti scipione, quem manu tenerat,
arisse, & littora crebris ignibus fulsisse, & scuta duo sanguinem sudasse, & milites quosdā
ictos fulminibus, & solis orbem minui visum. Et Prænestæ ardentes lapides celo cecidisse. 10
Et Arpis palmas in celo visas, pugnantemq; cum luna solem. Et Capenæ duas interdiu lu-
nas ortas. Et aquas Caræte sanguine mistas fluxisse, Fontemq; ipsum Herculis cruentis ma-
nasse sparsum maculis, Et Antii metentibus cruentas in corbem spicas cecidisse. Et Faleriis
caelum findi visum velut magno hiatus: quæq; paruerit, ingens lumē effuluisse. Sortes sua spō
te attenuatas vnamq;, excidisse ita scriptā, Mauors suum telū concutit. Et per idem tempus 15
Romæ signū Martis Appia via ad simulacra luptorū sudasse. Et Capuæ speciem celi ardētis
fuisse, lunęq; inter imbrē cadentis. Inde minoribus etiā dictū prodigiis fides habita, Capras
lanatas quibusdam factas: & gallinā in marem, gallū in foeminā sese vertisse. His sicut erant
nunciata expositis, autoribusq; in curiā introductis, COS. de religione Patres cõsulerunt. De- 20
cretum, vt ea prodigia partim maioribus hostiis, partim lactētib; procurarētur, & vti sup-
plicatio per triduum ad omnia puluinaria haberetur. Cetera cum Decēuir libros inspexis-
sent vt ita fierēt, quemadmodū cordi esse diuinis carminibus præfuerunt, id Decemuirorū
monitu decretum est: Ioui primū donum fulmē aureū pondio quinquaginta fieret, Iuno-
ni Mineruæq; ex argento daretur: & Iunoni Reginæ in Auentino, Iunoniq; Sospitē Lanuui 25
maioribus hostiis sacrificaretur, matronęq; pecuniā collata, quantum conferre cuiq; commo-
dum esset, donū Iunoni Reginæ in Auentinū ferrent, lectisterniumq; fieret, quin vt libertinę
& ipsa, vnde Feroniæ donum daretur, pecuniā pro facultatibus suis conferrent. Hęc vbi fa-
cta, Decemuirī Ardeę in foro maioribus hostiis sacrificarunt. Postremo ex libris Decembriū
iam mensē ad ædem Saturni Romæ immolatū est, lectisterniumq; imperatū: & eum lectum 30
Senatores strauerunt, & conuiciū publicū, ac per vrbe Saturnalia die ac nocte clamatis, popu-
lusq; eum diem festū habere ac seruare in perpetuum iussus. Dum COS. placandis Romæ
diis, habendoq; delectu dat operā, Annibal profectus ex hybernis, quia iam Flaminiū COS.
Aretium peruenisse fama erat, cum aliud longius, ceterum commodius ostenderetur iter,
propioerem viam per paludem petiit, quā fluuius Arnus per eos dies solito magis inunda- 35
uerat. Hispanos & Afros, & omne quod veterani erat robur exercitus, admittis ipsorum in-
pedimētis, necubi consistere coactis necessaria ad vsus deessent, primos ire iussit: sequi Gal-
los, vt id agminis medium esset: nouissimos ire equites: Magonem inde cum expeditis Nu-
midis cogere agmē: maxime Gallos, si rædio laboris longeq; viæ (vt est mollis ad talia gēs)
dilaberentur aut subsisterent, cohibentem. Primi, quā modo præirent duces, per præaltas 40
fluuii ac profundas voragines, hausti penē limo immergentesq; se, tamen signa sequeban-
tur. Galli neq; sustinere se prolapsi, neq; affurgere ex voraginibus, poterant aut corpora ani-
mis, aut animos spe sustinebant: alii fessā ægre trahentes membra, alii, vbi semel victis ræ-
dio animis procubuissent, inter iumenta & ipsa iacentia passim morientes. Maximaq; o-
mnium vigiliæ conficiebant, per quadriduum iam & tres noctes toleratæ. Cum omnia ob- 45
tinētibus aquis, nihil, vbi in sicco fessā sternerent corpora, inueniri posset, cumulatis in a-
quas sarcinis, insuper incumbabant. Iumentorum itinere toto prostratorum passim acernū,
tantum quod extaret aqua, quærentibus ad quietem parū temporis necessarium cubile da-
bant. Ipse Annibal ager oculis ex verna primum intemperie variante calorē frigorēq;, ele-
phanto, qui vnus supeterat, quod altius ab aqua extaret, vectus, vigiliis tamen & no- 50
cturno humore palustriq; calo grauante caput, & quia medendū nec locus nec tempus erat,
altero oculo capitur. Multis hominibus iumentisq; foede amissis, cum tandem de plaudis-
bus emerisset, vbi primum in sicco potuit, castra locat: certumq; per præmissos explora-
tores habuit, exercitū Romanum circa Aretii moenia esse, COS. deinde consilia atq; ani-
mum, & situm regionum, itineraq; & copias atq; comneatus expediendos, & cetera, quæ

cognoscenda in re erant, summa omnia cū cura inquirendo exequabatur. Regio erat in pri-
 mis Italiā ferillis, Hetruscī campi, qui Fefulas inter Aretiumq; iacent, frumenti ac pecoris
 & omni copia rerum opulenti. COS. ferox ab Consulatu priore, & non modo legum aut Pa-
 trum maiestatis, sed ne deorum quidem satis metuens erat, hanc insitam ingenio eius re-
 meritā fortuna prospero ciuilibus bellicisq; rebus successu auerit. Itaq; satis apparebat,
 nec deos nec homines consulentem ferociter omnia ac prapropere acturum. Quoq; pronis
 or esset in vitia sua, agitare eum atq; irritare Poenus parat: & leua relicto hoste, Fefulas pe-
 tens, Hetruria: agros pradatum profectus, quantam maximā vastitatem potest, cedibus in-
 cendiisq; COS. procul ostendit. Flaminius qui ne quieto quidem hoste ipse quieturus erat,
 tum veto, posteaq; res sociorū ante oculos prope suos ferri agiq; vidit, suum id dedecus ra-
 tus, per mediam iam Italiā vagari Poenum, atq; obsistente nullo, ad ipsa Romana moenia
 ire oppugnanda, ceteris omnibus in concilio salutaria magis q̄ speciosa suaderentibus, Cole-
 legam expectandū, vt coniunctis exercitibus communi animo consilioq; rem gererent, inte-
 rim equitatu auxiliisq; leuium armorū ab effusa predandi licentia hostem cohibendū, ira-
 tus se ex concilio proripuit, signumq; simul itineris pugnaq; proposuit. Quinimmo Aretii
 ante moenia sedeamus, inquit: hic enim patria & penates sunt. Annibal emissus ē mani-
 bus perpopuletur Italiā, vastandoq; & vrendo omnia, ad Romana moenia perueniat: nec
 ante nos hinc mouerimus, q̄ sicut olim Camillū ab Veis, C. Flaminiū ab Aretio Patres ac-
 ciuerint. Hæc simul increpans cum ocyus signa conuelli iuberet, & ipse in equum insiluis-
 set, equus repente corrui, COS. q; lapsum super caput effudit. Territis omnibus qui circa
 erant, velut fœdo omine incipiendæ rei, insuper nunciatur, signum omni vi moliente signi-
 fero conuelli nequire. Conuersus ad nuncium, Num literas quoq; inquit, ab Senatu affers,
 quæ me rem gerere venent: abi nuncia signum effodiant, si ad conuellendū manus præ-
 metu obtoruerint. Incedere inde agmen cœpit, primoribus super q̄ q; dissenferant à consilio,
 territis etiam duplici prodigio, milite in vulgus læto ferocia ducis: cum spē magis ipsam,
 q̄ causam spei intueretur, Annibal quod agri est inter Cortonam urbem Trasimētiq; la-
 cum, omni clade belli peruastat, quo magis iram hosti ad vindicandas sociorū iniurias acu-
 at. Etiam peruenerant ad loca insidiis nata, vbi maxime montes Cortonenses Trasimēnum
 subit. Via tantum interest peragusta, velut ad ipsum de industria relicto spatio: deinde pau-
 lo latior patefcit campus, inde colles asturgunt. Ibi castra in aperto locat, vbi ipse cum Afris
 modo Hispanisq; consideret: Baleares cæteramq; leuam armaturam post montes circumdu-
 cit: equites ad ipsas fauces saltus tumulis apte tegentibus locat, vt vbi intrassent Romani,
 obiecto equitatu, clausa omnia lacu ac montibus essent. Flaminius cum pridie solis occasu
 ad lacum peruenisset, inexplorato postero die vixdum satis certa luce angustis superatis,
 postq̄ in patentiore campum pandi agmē cœpit, id tantū hostium, quod ex aduerso erat,
 aspexit: à tergo ac super caput detecta insidia. Poenus vbi, id quod perierat, clausum lacu
 montibusq; & circumfusum suis copiis habuit hostem, signū omnibus dat inuadendi. Qui
 vbi quā cuiq; proximum fuit, decurrere, eo magis Romanis subita atq; improuisa res fuit,
 quod orta ex lacu nebula campo q̄ montibus densior federat, agminaq; hostiū ex pluribus
 vallib; ipsa inter se satis cōspecta, eoq; magis pariter decurrerūt. Romanus clamore prius
 vndiq; orto q̄ satis cernebat, se circumuentum esse sensit, & ante in frontē lateraq; pugnari
 cœpit, q̄ satis instrueretur acies, aut expediti arma stringiq; gladiū possent. COS. per-
 culsis omnibus ipse satis vt intrepida re impauidus, turbatos ordines vertentesq; se quoq;
 ad dissonos clamores, instruit, vt tempus locusq; patitur: quacunq; potest, adhortatur ac sta-
 re & pugnare iubet. Nec enim inde votis aut imploratione deum, sed vi ac virtute euaden-
 dum esse. per medias acies ferro viam fieri, & quo timoris minus sit, eo minus ferē pe-
 riculi esse. Cæterum præ strepitu ac tumultu, nec consilium nec imperium accipi poterat,
 tantumq; aberat vt sua signa atq; ordinem & locum nosceret miles, vt vix ad arma capien-
 da aptandaq; pugna: competeret animus, opprimereturq; quidā onerati magis his quam
 tecti. Et erat in tanta caligine maior vsus aurium q̄ oculorum: ad gemitus vulnerū ictusq;
 corporum, aut armorum, & misto strepentium pauentiumq; clamore, circumse rebant ora
 oculosq;. Alii fugientes pugnantium globo illati hærebant, alios redeuntes in pugnam a-
 uertebat fugientium agmen. Deinde vbi in omnis partes nequicq; impetus facti, & ab late-
 ribus montes ac lacus, à fronte & à tergo hostium acies claudebat: apparuitq; nullā nisi in

dextera ferroq; salutis spem esse, tum sibi vnusquisq; dux adhortatorq; factus ad rem gerēdā
 & noua de integro pugna exorta est: non illa ordinata per principes hastatosq; ac triarios: nec:
 vt pro signis antesignanus, post signa alia pugnaret acies: nec in sua legione miles aut cohort-
 re, aut manipulo esset, scrs cōglobabat, & animus suus cuiq; ante aut post pugnandi ordinē
 dabat. Tantusq; fuit ardor animorū, adeo intentus pugne animus, vt eum morum terra, qui
 multarū vrbium Italię magnas partes prostrauit, auertitq; cursu rapido amnes, mare flumi-
 nibus inuexit, montes lapsu ingenti proruit, nemo pugnantū scripsit. Tres ferme horas pu-
 gnatum est, & vbiq; atrociter. Circa COS. tamen acrior infestiorq; pugna est: eum & robora
 virorū sequebantur, & ipse quacunq; in parte premi ad laborem senferat suos, impigre fere-
 bat opem, insignisq; armis & hostem summa vi petebat: & tuebatur suos ciues, donec Insu-
 ber equi (Ducario nomen erat) faciemq; noscītans, COS. inquit, hic est, popularib; suis, qui
 legiones nostras cecidit, agrosq; & vrbē est depopulatus: iam ego hanc victimā manib; per-
 emptorū fœde ciuium dabo. Subditisq; calcaribus equo, per conferissimā hostium turbam
 impertū facit. obruncatoq; prius armigero, qui se insecto venienti obuam obiecerat, COS,
 lancea transiit: spoliare cupiētē triarii obiectis clypeis arcuere. Magne partis fuga inde pri-
 mum cœpit, & iā nec lacus nec mōres obstabāt pauori. Per omnia arcta præruptaq; velut cæ-
 ci euadūt: atq; & viri super alium alii præcipitantur. Pars magna, vbi locus fugę cœcit, per
 prima vada paludis in aquā progressi, quoad capitibus humerisq; extare possunt, sese immer-
 gunt. Fuere, quos inconsultus pavor nando etiā capessere fugam impulerit. Quæ vbi inimen-
 sa ac sine spe erat, aut deficientibus animis hauriebantur gurgitibus: aut vbi nequicq; festi-
 nauerant, retro aggerire terrā repetebant, atq; ibi ab ingressis aquā hostium equitibus pas-
 sim trucidabantur. Sex millia ferme primi agminis per aduersos hosteis eruptione impigre
 facta, ignari omnium, quę post se agerentur, ex saltu euasere. Et cum in tumultu quodam conti-
 rissent, clamorē modo ac sonū armorū audicētes, quę fortuna pugna: esset, neq; scire nec perspi-
 cere præ caligine poterant. Inclinata ad iniqua re, cū calescēte sole dispulsa nebula aperuissiet
 diē, tum liquida iā luce montes campiq; perditas res, strataq; ostēdere fœde Romanam acie.
 Itaq; ne in conspectos procul immitteretur eques, sublati raptim signis, q̄ citatissimo pote-
 rant agmine sese abripuerunt. Postero die cum super cætera extrema fames etiam instaret, si
 de dante Maharbale, qui cum omnibus equestribus copiis nocte consecutus erat, si arma tra-
 didissent, abire cum singulis vestimentis passurū, sese dederunt. Quę punica religione ser-
 uata fides ab Annibale est, atq; in vincula omnes cōiecti. Hęc est nobilis ad Trasimēnum pu-
 gna, atq; inter paucos memorata populū Romani clades. Quindecim millia Romanorū in
 acie cæsa sunt, decem millia sparsa fuga per omnē Hetruriam, diuersis itineribus Romā pe-
 tiere. Mille & quingēti hostium in acie, multi postea vtrinq; ex vulneribus periire. Multiplex
 cædes vtrinq; facta traditur ab aliis. Ego præterq; quod nihil haustu ex vno velim, quod nimis
 inclinant ferme scribentium animi, Fabium æqualem temporibus huiusce belli potissimum
 autorem habui. Annibal captiuorum qui Latini nominis essent, sine precio dimissis, Roma-
 nis in vincula datis, segregata ex hostium coaceruatorū cumulis corpora suorum cum sepe-
 liri iussisset, Flaminiū quoq; corpus funeris causa magna cū cura inquisitum nō inuenit. Ro-
 mæ ad primum nuncium cladis eius cum ingenti terrore ac tumultu concursus in forū po-
 puli est factus. Marrone vagę per vias, quę repens clades allata, quęve fortuna exercitus esset,
 obuio percurantantur. Et cum frequentis concionis modo turba in comitium & curiā ver-
 sa magistratus vocaret, tandē haud multo ante solis occasum M. Pomponius Prætor, Pugna,
 inquit, magna victi sumus. Et q̄q; nihil certius ex eo auditum est, tamen alius ab alio impleti
 rumoribus domos referunt COS. cum magna parte copiarum cæsum, superesse paucos, aut
 fuga passim per Hetruriam sparsos, aut captos ab hoste. Quot casus exercitus victi fuerant,
 tot in curas dispersiti eorum animi erant: quorum propinqui sub C. Flaminiū COS. merue-
 rant, ignorantū quę cuiusq; suorū fortuna esset. Nec quisq; satis certum haber, quid aut spe-
 ret aut timeat. Postero ac deinceps aliquot diebus ad portas maior propē mulierum, quam vi-
 rorū multitudo sterit, aut suorū aliquē aut nuncios de his oppetiens: circumfundebanturq;
 obuio sciscitantes, neq; auelli vtrq; à notis, prius q̄ ordine omnia inquisissent, poterant. Inde
 varios vultus digredientium ab nunciis cerneret, vt cuiq; aut læta aut tristia nunciabantur,
 gratulantisq; aut consolantis redeuntibus domos circumfusos. Fœminarū præcipue & gaudia
 insignia erant: & luctus. Vnam in ipsa porta, sospite filio repente oblato, in cōspectu eius ex-

pirasse ferunt. Alrerā, cui mors filii falso nunciata erat, moesta sedentem domi, ad primū con- 55
spectum redeuntis filii gaudio nimio exanimata. Senatū Pretores per dies aliquot ab orto
vsq; ad occidentē solem in curia retinent, consultantes quonā duce, aut quibus copiis resisti
victoribus Poenis possent. Prius q̄ fati certa consilia essent, repens alia nunciatur clades, qua-
tuor milia equitum cum C. Centonio Propretore missa ad Collegā ad Seruiliū COS, in Vm- 60
bria, quō post pugna ad Trasimenū auditam auerterant iter, ab Annibale circumuēta. Eius
rei fama variē homines affecit. Pars occupatis maiore agritudine animis, leuē ex compa-
ratione priorū ducere recentem equitum iacturā, Pars non id, quod acciderat per se aestima-
re, sed vt in affecto corpore quis leuis causa magis, q̄ valido grauior sentiretur, ita tum agre
& affectē ciuitati quodcumq; aduersi incidit, non rerum magnitudine, sed viribus extenua- 65
tis, quā nihil quod aggrauaret, pati possent, aestimandum esse. Itaq; ad remediū iamdiū desi-
deratum nec adhibētum, Dictatorē dicendum ciuitas confugit, & quia & COS, aberat, à quo
vno dici posse videbatur: nec per occupatam armis Punicis Italiam, facile erat aut nunciū,
aut literas mitti: nec Dictatorē populus creare poterat, quod nunq̄ ante eam diem factū erat,
Prodictatorē populus creauit Q. Fabium Maximum, & magistrum equitum M. Rufum Mi- 70
nutium. Hisq; negotiū ab Senatu datum, vt muros turtresq; vrbs firmarent: & praefidia
disponerent quibus locis videretur: pontesq; rescinderent fluminum: ac tum pro penatibus,
pro vrbe dimicandum esse, quando Italiā tueri nequissent. Annibal interim recto itinere per
Vmbriam vsq; ad Spoletum venit: inde cum perpopulato agro vrbe oppugnare adortus
esset, cum magna caede suorum repullus, coniectās ex vnus coloniae haud nimis prospere tē- 75
tate viribus, quanta moles Romane vrbs esset, in agrum Picenum auertit iter, non copia so-
lum omnis generis frugum abundantem, sed refertum praeda, quam effuse auidi atq; agentes
rapiebant, ibi per dies aliquot statua habita, refectusq; miles, hybernīs itineribus ac palustrī
via, preliisq; magis ad euentum secundo, quam leui aut facili affectus. Vbi satis quieti danti,
præda ac populationibus magis quam ocio aut requie gaudentibus profectus, Praturianū,
Adrianum agrum, Marfos inde Marrucinosq; & Pelignos deuastat: circaq; Arpos & Lucrīā 80
proximam Apuliæ regionē. Cn. Seruilius COS, leuibus preliis cum Gallis actis, & vno opa-
pido ignobili expugnato, postq; de Collega exercitusq; cede audiuit, iam moenib; patrie me-
tuens, ne abesset in discrimine extremo, ad vrbe iter intendit. Q. Fabius Maximus Prodi-
ctator iterum, quo die magistratum inuit, vocato Senatu, ab diis orsus, cum edocuisset Patres
plus negligētia ceremoniarum auspicioꝝq; temeritate atq; inscitia peccatum à C. Flami- 85
nio COS, esse, quæq; piacula ita deū essent, ipsos deos consulēdos esse, peruicū, vt quod nō
fermē decerneretur, nisi cum tetra prodigia nunciata sunt, Decēviri libros Sibyllinos adire iu-
berentur. Qui inspectis fatalibus libris retulerunt Patribus, quod eius belli causa voti Mar-
ti foret, id non rite factum, de integro atque amplius faciendum esse: & Ioui ludos magnos,
& aedes Veneri Erycinæ, ac deæ Menti vouendas esse, & supplicationem lectisterniumq; ha- 90
bendum: & ver sacrum vouendum, si bellatum prospere esset: resq; publica in eodem, quo an-
te bellum fuisset, statu permanisset. Senatus, quoniam Fabium belli cura occupatura esset, M.
Aemiliū Prætorem ex collegii Pontificum sententiā omnia ea vt mature fiant, curare iu-
bet. His Senatusconsultis perfectis, L. Cornelius Lentulus Pontifex Maximus consulente col- 95
legio Pontificum, omnium primum populum consulendum de vere sacro censet, iniussu po-
puli voueri non posse. Rogatus in hæc verba populus, Velitis iubearisne hoc sic fieri? si res
populi Romani. Quiritium ad quinquennium proximum, sicut velim eam, salua seruata erit,
hisce duellis datum donum duit populus Romanus Quiritiū, quod duellū populo Roma-
no cum Carthaginensi est: quæq; duella cum Gallis sunt, qui cis Alpes sunt: quod ver attu- 100
lerit, ex suillo, ouillo, caprino grege, quæq; prophana erunt, Ioui fieri. Ex qua die Senatus popu-
lusq; iusserit, qui faciet, quādo voler, quæq; lege voler, facito: quo modo faxit, probe factū esto:
si id moritur, quod fieri oportebit, prophanium esto: neq; scelus esto: si quis rumpet, occidēte
insciens, nefraus esto: si quis deplet, ne populo scelus esto: neve cui deptum erit: si atro die
faxit insciens, probe factum esto: si nocte, siue luce, si seruus, siue liber faxit, probe factum esto:
si ante id ea Senatus populusq; iusserit ac faxit, eo populus solutus, liber esto. Eiusdē rei cau- 105
sa ludi magni voti aris CCXXXIII millibus triēte: præterea bubus Ioui CCC, multis aliis
diuis bubus albis atq; cæteris hostiis, Votis rite nuncupatis, supplicatio edicta, supplicatūq;
vt cum coniugibus ac liberis non vrbana multitudo tantum, sed agrestium etiam, quos in

aliqua sua fortuna publica quoq; contingebat. Curarum lectisternium, & per triduum habita-
rum, Decemviris sacrorum curantibus: & puluinaria in conspectu fuere, Ioui & Iunchi vñū
alterum Nepruno & Mineruæ: tertium Marti ac Veneri: quartum Apollini ac Dianæ: quintum
Vulcano ac Vestæ: sextum Mercurio & Cereri. Tum aedes vota Veneri Erycinæ, ac dem- 5
Q. Fabius Maximus Prodictator vouit, quia ita ex fatalib; libris edictum erat, vt is voueret,
cuius maximum imperium in ciuitate esset. Menti adē Attilius Prætor vouit. Ita rebus di-
uinis peractis, tum de bello resq; publica Prodictator retulit: quibus quorūve legionib; victo-
ri hosti obuiam eundem esset, Patres censerent. Decretum, vt ab Cn. Seruilio COS, exercitū
acciperet, scriberet præterea ex ciuib; sociisq; quantum equitum ac peditem videretur, cete- 10
ra omnia ageret faceretq; vt è republica duceret. Fabius duas legiones se adiecturum ad Ser-
uilianum exercitum dixit. His per magistrum equitum scriptis, Tibur diem ad conuenien-
dum edixit, edictōq; proposito, vt quibus oppida castellaq; immunita essent, in loca tuta cō-
migrarent: ex agris quoq; vti demigrarent omnes regionis eius, quā iturus Annibal esset, re- 15
ctis prius incensis, ac frugibus corruptis: ne cuius rei copia esset, ipse via Flaminia profectus
obuiam COS, exercitūq; cum ad Tiberim circa Orriculum prospexisset agmen, COS, q; cū
equitibus ad se progredientem, viatorem misit: qui COS, nunciaret, vt sine licitoribus ad Di-
ctatorem veniret. Qui cum dicto paruisset, congressusq; eorum ingentem speciem Dictatu-
ræ apud ciues sociosq; vetustate iam propē oblitos eius imperii, fecisset, literæ ab vrbe allatæ 20
sunt, naues onerarias commeatum ab Hostia in Hispaniam ad exercitum portantes à classe
Punica circa portum Cossanum captas esse. Itaq; extemplo COS, Hostiam proficisci iussus,
nauib; quæ ad vrbe Romam aut Hostiæ essent, completis milite ac naualibus sociis, per-
sequi hostium classem, ac littora Italiæ tutari. Magna vis hominum conscripta Romæ erat,
Libertini etiam, quibus liberi essent, & etas militaris, in verba iurauerant. Ex hoc vrbano ex- 25
ercitu, qui minores quinq; & triginta annis erant, in nauis impositi: alii, vt vrbi præfiderēt,
relictū. Prodictator exercitū COS, accepto à Fuluio Flacco Legato, per agrum Sabinum Ti-
bur, quo die ad conueniendum edixerat nouis militibus, venit, inde Præneste transuersis tra-
mitibus in viam Latinam est regressus: vnde itineribus summa cum cura exploratis ad ho-
stem ducit, nullo loco, nisi quantum necessitas cogeret, fortuna se commissurus. Quo primū 30
die haud procul Arpis in cōspectu hostium posuit castra, nulla mora facta, quin Pœnus edu-
ceret in aciem, copiamq; pughandi faceret. Sed vbi quieta omnia apud hostes, nec castra vlti-
mo tumultu mota vider, increpans quidem victos tandem Martios animos Romanorum, de-
bellatumq; & concessum eis propalam de virtute ac gloria esse, in castra rediit. Ceterum tan- 35
cita cura animum incensus, quod cum duce haudquaq; Flaminio Sempronioq; simili futura
sibi res esset, ac tum demum edocti malis Romani parem Annibali ducem quasissent: & pru-
dentiam quidem, non vim Dictatoris extemplo timuit, constantiamq; eius haud dum ex-
per- 40
tus, agitare ac tentare animum mouendo crebro castra, populandoq; in oculis flexus agros so-
ciorum, cœpit: & modo citato agmine è conspectu abibat: modo repente in aliquo flexu viae,
si excipere digressum in æquum posset, occultus obsistebat. Fabius per loca alta agmen duce-
bat, modico ab hoste interuallo, vt neque omitteret eum, neq; cōgrediretur. Castris, nisi quā-
rum vsus necessario cogeret, tenebatur miles. Pabulū & ligna nec pauci petebant, nec passim: 45
equitum leuisq; armatura: statio cōposita, instructaq; in subitos tumultus, & suo militi tu-
ta omnia, & infesta effusus hostium populatoribus præbebat. Neq; vniuerso periculo summa
rerum committebatur, & parua momenta leuium certaminum ex tuto cœptorum, finiti-
morum receptu, assuefaciebant territum pristinis cladibus militem, minus iam tandem aut
virtutis, aut fortunæ poenitere suæ. Sed non Annibalem magis infestum tam sanis consiliis 50
habebat, quàm magistrum equitum: qui nihil aliud quàm quod non imperabat, moræ ad rē
publicam præcipitandam habebat. Ferox rapidusq; in consiliis, ac lingua immodicus, primo
inter paucos, dein propalam in vulgus pro cunctatore segnem, pro cauto timidum, affingens
vicina virtutibus vitia, compellabat. Premendorumq; superiorum arte, quæ pessima ars ni-
mis prosperis multorum successibus creuit, sese extollebat. Annibal ex Arpis in Samnium 55
transit, Beneuentanum depopulatur agrum: Telesiam vrbe capit: iritat etiam de industria
ducem, si forte accensum tor indignitatibus cladibusq; sociorum, trahere ad æquum certam-
en possit. Inter multitudinem sociorum Italicæ generis, qui ad Trasimenum capti ab Annibale,
dimissiq; fuerant, tres Campani equites erant, multis iam tum illecti donis promissiq;

Annibalis ad conciliandos popularium animos, Hi nunciantes, si in Campaniam exercitum 35
 admouisset, Capuæ potendæ copiam fore, cum res maior quam autores esset, dubium An-
 nibalem, alternisq; fidentem ac diffidentem, tamen vt Campanos ex Samnio peteret, moue-
 runt. Monitos, vt etiam atque etiam promissa rebus confirmarent, in suosq; cum popularib9
 & aliquibus principum redire ad se, dimisit: ipse imperat duci, vt se in agrum Casinatem du-
 60 car, eductos à peritis regionum, si eum saltum occupasset, exitum Romano ad opem feren-
 dam sociis interclusurum. Sed Punicum abhorrens ab Latino nomen, Casilinum pro Casi-
 no ducem accipere fecit, auersusq; ab itinere, per Alifanum Calatinumq; & Calenum agrum
 in campum Stellatam descendit. Vbi cum montibus fluminibusq; clausam regionem cit-
 cunspexisset, vocatum ducem percunctatur, vbi terrarum esset, cum is Casilini eo die mansu-
 rum cum dixisset, tum demum cognitus est error, & Casinū longe inde alia regione esse, vir- 65
 gisq; caelo duce, & ad reliquorū terrorem in crucē sublato, castris communis Maharbalem
 cum equitibus in agrum Falernum præclarum dimisit. Vsq; ad aquas Sinuessanas populatio
 ea peruenit. Ingentem cladem, fugam tamen terroremq; latius Numida fecerunt. Nec ta-
 men is terror, cum omnia bello flagrant, fide socios dimouit, videlicet, quia iusto & mode-
 rato regebantur imperio: nec abnebant, quod vnum vinculum fidei est, melioribus parere. 70
 Vt vero quæ ad Vulturnum flumen castra sunt posita, exurebatur amoenissimus Italiæ ager,
 villæq; passim incendiis fumabant, per iuga Massici montis Fabio ducente propè deintegro
 est orta seditio, ac duces seditionis accensī quidam, Fuerat enim silentium per paucos dies:
 quia cum celerius solito ductum agmen fuisset, festinari ad prohibendam populationibus
 Campaniam crediderant. Vt vero in extrema iuga Massici montis ventum est, hostesque 75
 sub oculis erant, Falerni agrī colonorūque Sinuessæ recta vrentes, nec vlla erat mētio pu-
 gnæ: Spectatumne huc, inquit Minutius, ad rem fruendam oculis, sociorum cades, & incen-
 dia venimus? nec si nullius alterius nos, ne ciuium quidem horum pudet! quos in Sinues-
 sam colonos patres nostri miserunt, vt ab Samnite hoste tuta hac ora esset, quam nunc nō
 vicinus Samnis vrit, sed Poenus aduena, ab extremis orbis terrarum terminis nostra cun- 80
 ctatione & fœcordia iam huc progressus, Tantum (prò dolor) degeneramus à patribus no-
 stris, vt, præterquam quod per oram illi suam Punicas vagari classes dedecus esse imperiū
 sui duxerint, eam nos nunc plenam hostium Numidarum ac Maurorum iam factam via
 deamus. Qui modo Saguntum oppugnari indignando non homines tantum, sed fœdera
 & deos ciebamus, tendentem ad moenia Romanæ coloniæ Annibalem lentī spectamus. Fu- 85
 mus ex incendiis villarum agrorumq; in oculos atque ora venit. Strepunt aures clamori-
 bus plorantium sociorum, sapius nos, quam deorum inuocantium opem. Nos hic pecorum
 more per æstiuos saltus, deuiosq; colles exercitum ducimus, conditi nubibus syluisque. Si
 hoc modo peragrando cacumina saltusque Furius recipere à Gallis urbem voluisset, quo
 hic nouus Camillus nobis Dictator vnicus in rebus affectis quæsitus, Italiam ab Anniba- 90
 le recuperare parat, Gallorum Roma esset, quam vereor ne sic cunctantibus nobis Anni-
 bale ac Poenis tories seruauerint maiores nostri. Sed vir ac vere Romanus quo die Dicta-
 torem eum ex autoritate Patrum iussuque populi dictum, Veios allatus est nunciū, cum ef-
 set satis altū Ianiculum, vbi sedens prospectaret hostem, descendit in æquum: atque illo ipso
 die mediā in vrbe, qua nunc busta Gallica sunt: & postero die citra Gabios cecidit Gallo- 95
 rum legiones. Quid post multos annos, cum ad furcas Caudinas ab Samnite hoste sub iu-
 gum missi sumus? vtrum tandem L. Papyrius Cursor iuga Samniti perlustrando, an Lu-
 ceriam premendo obsidendoq; & lacescendo victorem hostem, depulsum ab Romanis cer-
 uicibus iugum superbo Samniti imposuit? Modo COS, Luctatio quæ alia res, quam celeritas
 victoriam dedit: quod postero die quam hostem vidit, classem grauem commeatibus, 100
 impeditam suo & ipsam instrumento atque apparatu, oppressit. Stultitia est sedendo, aut vo-
 tris debellari credere posse. Armari copias oportet, & deduci in æquum, vt vir cum viro con-
 grediari. Audendo atque agendo res Romana creuit, non his sensibus consiliisve, quæ ti-
 midi cauta vocant. Hæc velut concionanti Minutio circumfundebatur Tribunorum equi-
 rumq; Romanorum multitudo, & ad aures quoq; militum dicta ferocia volebatur: ac si mi- 105
 litaris suffragiū res esset, haud dubie ferebant, Minutium Fabio duci prælaturos, Fabius pa-
 riter in suos haud minus quam in hosteis intentus, prius ab aliis inuictum animum præ-
 stans, quanquam probe scit non in castris modo suis, sed iam etiam Romam suam cuncta-

tionem infamem esse, obstinatus tamen eodem consiliorum tenore æstatis reliquum extra-
 xit, vt Annibal destitutus ab spe summa appetiti certaminis, iam hybernis locum circūspe-
 ctaret: quia ea regio præsentis erat copia, non perpetuæ: arbuta vineæq; & cōsira omnia ma-
 gis amoenis, quam necessariis fructibus. Hac per exploratores relata fama Fabio, cum satis sei-
 5 ret per eadem angustias, quibus intrauerat Falernum agrum, rediturum, Gallicanum mon-
 tem, & Casilinum occupat modicis præsidis. Quæ vrbs Vulturno flumine dirempta, Faler-
 num à Campano agro diuidit: ipse iugis iisdem exercitum reducit, misso exploratum cum
 CCCC equitibus locorum L. Hostilio Mancino: qui ex turba iuuenum audientium sepe se-
 rociter concionantem magistrum equitum, progressus primo exploratoris modo, vt ex toto
 10 specularerit hostem: vbi vagos passim per vias Numidas vidit, per occasionem etiam pau-
 cos occidit, extemplo occupatus certamine est animus, excideruntq; præcepta Dictatoris: qui
 q̄ tuto posset progressum prius recipere sese iusserat, quam in conspectum hostium veniret,
 Numidæ alii atq; alii occurrantes refugientesq;, ad castra propè ipsum cum fatigatione ea-
 15 quorum atq; hominum pertraxere. Inde Cartalo, penes quem summa equestris imperiū erat,
 concitatis equis inuectus, cum prius quam ad coniectum teli veniret, auertisset hostē, quinq;
 millia fermè continentī cursu securus est fugientes, Mancinus postquam nec hostem desiste-
 re sequi, nec spem vidit effugiendi esse, cohortatus suos in prælium rediit, omni parte viriū
 20 impar. Itaq; ipse, & delecti equitum circumuenti occiduntur: ceteri effuso rursus cursu Ca-
 les primum, inde propè inuis collibus ad Dictatorem perfugerunt. Eo forte die Minutius se
 coniunxerat Fabio, missus ad firmadum præsidio saltum, qui super Tarracinam in arcus co-
 actus fauces imminet mari, ne immunito Appiæ limite Poenus peruenire in agrum Roma-
 num posset. Coniunctis exercitibus, Dictator ac magister equitum castra in viam deserunt,
 quæ Annibal ducturus erat, duo inde millia hostes aberant. Postero die Poeni quod via in-
 25 ter bina castra erat, agmine compleuere. Cum Romani sub ipso constitissent vallo, haud du-
 bie æquiore loco, successit tamen Poenus cum expeditis equitibus, atq; ad lacesendum hostē
 raptim & procurfando recipiendoq; sese pugnauere. Restitit suo loco Romana acies. Lenta
 pugna, & ex Dictatoris magis quam Annibalis fuit voluntate, CC ab Romanis, DCCC ho-
 strum cecidere. Inclusus inde videtur Annibal, & ad Casilinum obsessus: cum Capua & Sāniti,
 & tantum à tergo diuitem sociorum Romanis commeatu subueheret, Poenus contra in-
 30 tra Formiana saxa ac Linterni arenas, stagnaq; perhorrida situ hybernaturus esset. Nec An-
 nibalem fessellit suis se artibus peti. Itaq; cum per Casilinum euadere non posset, petēdisq; mō-
 tes, & iugum Calliculæ superandum esset, nec ubi Romanus inclusum vallibus agmen aggre-
 deretur, ludibrium oculorum specie terribile est ad frustrandum hostem commentus, princī-
 pio noctis furtim succedere ad montes statuit. Fallacis consilii talis apparatus fuit: Faces vn-
 35 diq; ex agris collectæ, fascēsque virgarum atque arida sarmenta præligantur cornibus boum,
 quos domitos indomitosq; multos inter ceteram agrestem prædam agebat. Ad duo millia
 fermè boum effecta, Afrubalīq; negocium datum, vt primis tenebris noctis id armentū aca-
 censibus cornibus ad montē ageret, maxime, si posset, super saltus ab hoste infesos. Primis re-
 nebris silentio mota castra, boues aliquanto ante signa acti, Vbi ad radices montium viasq;
 40 angustas ventum est, signum extemplo datur, vt accensis cornibus armenta in aduersos con-
 citentur montē: & metu ipse relucens flammæ ex capite, calorq; iam ad visum, ad imaq;
 cornuum adueniens velut stimulos furore agebat boues. Quo repente discursu haud se-
 cus quam syluis montibusq; accensis, omnia circum virgulta ardere, caputq; inquietatio
 excitans flammam, hominum passim discurrentium speciem præbebat. Qui ad transitus sal-
 45 tus insiduos locati erant, vbi in summis montibus, ac super quosdam ignes conspexerunt,
 circumuentos se esse rati, præsidio excessere, qua ingens emicabat flamma, velut tutissimum
 iter perentes summa montium iuga: tum in quosdam boues palatos à suis gregibus incide-
 runt. Et primo cum procul cernerent veluti flammam spirantium, miraculo attoniti constite-
 runt: deinde vt humana apparuit fraus, tum vero insidias rati esse, cū multo maximoq; stre-
 50 pitu concitant se in fugam, leuiq; armaturæ hostium incurere. Ceterum nox æquato timore
 neutros pugnam incipientes ad lucem tenuit. Interea toto agmine Annibal tractucto
 per salrum, & quibusdam in ipso saltu hostium oppressis, in agro Alifano posuit castra. Hunc tu-
 multum sensit Fabius: ceterum & insidias esse ratus, & ab nocturno vitiq; abhorrens certami-
 ne, suos munimentis tenuit. Luce prima sub iugo montis prælium fuit, quo interclusam ab

suis leuem armaturam facile (etenim numero aliquantum praestabant) Romani superassent, 35
 nisi Hispanorum cohors ad id ipsum remissa ab Annibale, peruenisset. Ea assuetior motibus,
 & ad concursandum inter saxa rupesque aptior ac leuior, cum velocitate corporum, tum atmos-
 rum habitu capistrum hostem grauem armis, statariumque pugnae genere facile elusit. Ita haud
 quam pari certamine digressi, Hispani ferre omnes incolumes, Romani aliquot suis amissis in
 castra contenderunt. Fabius quoque mouit castra, transgressusque saltum super Alfas loco alto 60
 ac munito condescit. Tum per Samnium Romam se petere simulans Annibal, usque in Pelignos
 populabundus rediit. Fabius mediis inter hostium agmen urbemque Romam iugis ducebat,
 nec absistens nec congregiendi. Ex Pelignis Poenus flexit iter, retroque Apuliam repetens, Clere-
 num peruenit, urbem metu, quia collapsa ruinis pars incenium erat, ab suis desertam. Dicta-
 tor in Larinate agro communiit: inde sacrorum causa Romam reuocatus, non imperio 65
 modo, sed consilio etiam ac prope precibus agens cum magistro equitum, ut plus consilio quam
 fortuna confidat: & se potius ducem, quam Sempronium Flaminiūque imiteretur: ne nihil actum
 censeret extracta prope aestate per ludificationem hostis, medicos quoque plus interdum quiete,
 quam mouendo atque agendo proficere: haud paruam rem esse, ab toties victore hoste vinci desisse,
 & ab continuis cladibus respirasse. Haec nequicquam prae monito magistro equitum, Romam est 70
 profectus. Principio aestatis qua haec gerebantur, in Hispania quoque terra marisque ceptum bel-
 lum est. Asdrubal ad eum nauium numerum, quem a fratre instructum paratumque acceperat, decem
 adiecit, XL nauium classem Himilconi tradidit: atque ita Carthagine profectus nauibus prope
 terram exercitum in littore ducebat, paratus consistere quacumque parte copiarum hostis oc-
 currisset. Cn. Scipioni, postquam mouisse ex hybernis hostem audiuit, primo idem consilium fuit: de- 75
 inde minus terra propter ingentem famam nouorum auxiliorum concurrere ausus, delecto mi-
 lite in naues imposito, quinque & triginta nauium classe ire obuia hosti pergit. Altero ab Tar-
 racone die ad stationem XX millia passuum distantem ab ostio Iberi amnis peruenit: inde
 duae Massiliensium speculatoriae praemissae retulere, classem Punicam stare in ostio fluminis, ca-
 straque in ripa posita. Itaque ut improvidos incautosque vniuersos simul effuso terrore opprime- 80
 ret, sublati ancoris ad hostem vadit. Multas, & locis altis positas turres Hispania habet: quibus
 & speculis & propugnaculis aduersus latrones vtuntur. Inde primo conspectis hostium nau-
 uibus, datum signum Asdrubali est, tumultusque prius in terra & castris, quam ad mare & ad
 naues est ortus, nondum aut pulsu remorum strepituque alio nautico exaudito: aut aperiencia-
 bus classem promontoris, cum repente eques alius super alium ab Asdrubale missus, vagos 85
 in littore, quietosque in tentoriis suis, nihil minus quam hostem aut praedium eo die expectan-
 tes, conscendere naues prope, atque arma capere iubet: classem Romanam iam haud procul
 a portu esse. Haec equites dimissi passim imperabant. Mox Asdrubal ipse cum omni exer-
 citu aderat, varioque omnia tumultu strepitu, ruentibus in naues simul remigibus militibusque,
 fugientium magis e terra, quam in pugnam euntium modo, vix dum omnes conscenderat, cum
 alii resolutis loris, ut ancoram euellerent: alii ne quid teneat ancora, lora incidunt: raptimque 90
 omnia praeprope agendo, militum apparatu nautica ministeria impediuntur, trepidatio-
 ne nautarum capere & aptare arma miles prohibebatur. Et iam Romanus non appropinqua-
 bat modo, sed direxerat etiam in pugnam naues. Itaque non ab hoste & praedio magis Poeni, quam
 suomet ipsi tumultu turbabantur: & tentata verius pugna quam in fuga auerterunt classem:
 & cum auersi, ac diuerso late agmine a tam multis simul venientibus haud sane impenetra- 95
 biles essent, in litus passim naues egerunt: atque alii vadis, alii sicco littore excepti, partim ar-
 mari, partim inermes ad instructam per litus aciem suorum perfugere. Duae tamen primo con-
 cursu captae erant Punicae naues, quatuor suppressae. Romani, quam terra hostium erat, arma
 tamque aciem toto praetentam in littore cernebant, haud cunctanter tamen insecuti trepidam 100
 hostium classem, nauis omnes, quae non aut perfrigerant proas littore illas, aut carinas fla-
 xerant vadis, religatas puppibus in altum extraxere, ad V & XX naues ex XXX cepe-
 re. Neque id pulcherrimum eius victoriae fuit, sed quod vna leui pugna toto eius ore ma-
 ri potiri erant. Itaque ad onustam classem proeucti, ascensu a nauibus in terram facto, cum vt-
 bem vi cepissent, captamque diripiissent, Carthaginem inde petunt, atque omnem agrum circa 105
 depopulari, postremo tecta quoque coniuncta muro portisque incendunt. Inde iam praeda grauis
 ad Longunticam peruenit classis: vbi vis magna sparti fuit ad rem nauticam congesta ab
 Asdrubale. Quod satis in usum fuit, sublato, caeterum omne incensum est. Nec continen-

1 eis modo proiectas oras praeteruecta, sed in Ebusum insulam transmissum. Vbi vrbe, quae ca-
 put insulae est, biduum nequicquam summo labore oppugnata, vbi in spem irritam frustra rem tem-
 pus animaduertitum est, ad populationem agrum versi, direptis aliquot incensisque vicis, maiore
 quam ex contentu praeda parata, cum in naues sese recepissent, ex Balaeribus insulis Legati pacem
 5 petentes ad Scipionem venerunt. Inde flexa retro classis, rediitque in citeriora prouincia, quod
 omnium populorum, qui ad Iberum incolunt, multorum & vltimae Hispaniae Legati concu-
 rerunt. Sed qui vere ditionis imperiumque Romani facti sunt, obsidibus datis, populi amplius fue-
 runt: CXX. Igitur terrestribus quoque copiis satis fidens Romanus, usque ad saltum Castulonem
 sem est progressus. Asdrubal in Lusitaniam, ac propius Oceanum concessit. Quietum inde pro-
 10 re videbatur reliquum aestatis tempus: fuisseque per Poenum hostem: sed praeterquam quod info-
 rum Hispanorum inquieta auidaque in nouas res sunt ingenia, Mandonius vir nobilis, qui an-
 tea Ilergetum regulus fuerat, postquam Romani ab saltu recessere ad maritimam oram, coactis po-
 pularibus in agrum pacatum Romanorum sociorum ad populandum venere, aduersus eos
 15 tribus millibus cum expeditis auxiliis a Scipione missis, leui cerraamine vt tumultuariam ma-
 num fuderet, multis occisis, quibusdam captis, magnaque parte armis exuta. Hic tamen tumultus
 cedentem ad Oceanum Asdrubalem cis Iberum ad socios turados retraxit. Castra Punica
 ca in agro Ilercaonensium, castra Romana ad nouam classem erant, cum fama repens alio ver-
 rit bellum. Celtiberi principes, qui regionis suae Legatos obsidesque dederant Romanis, nuncio
 20 misso a Scipione excitati arma capiunt, prouinciamque Carthaginensium valido exercitu inua-
 dunt, tria oppida vi expugnant: inde cum ipso Asdrubale duobus praesidiis egregie pugnantes,
 XV milia hostium occiderunt: quatuor milia cum multis militaribus signis capti. Hoc
 statu rerum in Hispania, P. Scipio in prouinciam venit, prorogato post Consulatum imperio
 ab Senatu missus cum XXX longis nauibus, & octo millibus militum, magnoque comite-
 25 tu adiecto. Ea classis ingens agmine oneratarum procul visa cum magna letitia ciuium so-
 ciorumque, portum Tarraconis ex alto tenuit. Ibi milite exposito, profectus Scipio fratri coniu-
 gitur: ac deinde communi animo consilioque gerebant bellum. Occupatis igitur Carthaginensibus
 fibus Celtiberico bello, haud cunctanter Iberum transgrediuntur, nec vilo viso hoste. Sagun-
 tum pergunt ire: quod ibi obsides totius Hispaniae custodiam traditos ab Annibale fama erat, mo-
 dico in arce custodiri praesidio: id vnum pignus inclinatos ad Romanam societatem omnium
 30 Hispaniae populorum animos morabatur, ne sanguine liberorum suorum culpa defectiois lue-
 retur. Eo vinculo Hispaniam vir vnus solertia magis quam fidei consilio excoluit. Acedux erat Sa-
 guntum nobilis Hispanus, fidus ante Poenis: tum (qualia plerumque sunt barbarorum ingenia) cum
 fortuna mutauerat fidem. Caeterum transfugam sine magne rei prodicione venientem ad ho-
 stes, nihil aliud quam vnum vile atque infame corpus esse ratus, id agebat, vt quam maximam emol-
 35 lumentum nouis sociis esset. Circumspectis igitur omnibus, quae fortuna potestatis eius poterat
 rat facere, obsidibus potissimum tradendis animum adiecit: eam vnam rem maxime ratus esse
 ciliaturam Romanis principum Hispaniae amicitiam. Sed cum iniustus Bostaris Praefectus, sa-
 tis sciret nihil obsidum custodes facturos esse, Bostarem ipsam arte aggredditur: Castra extra
 urbem in ipso littore habebat Bostar, vt aditum ex portu intercluderet Romanis. Ibi est in-
 40 secretum abductum velut ignorantem moner in quo statu sit res, Metu continuisse ad eum diem
 Hispanorum animos, quia procul Romani abessent: nunc cis Iberum castra Romana esse, arcem
 tutam perfugiumque: nouas volentibus res. Itaque quos metus non teneat, beneficio & gratia de-
 uinciendos esse. Miranti Bostari percunctantique, quodnam id subito tantae rei donum posset esse:
 45 Obsides, inquit, in ciuitates remitte. Id priuatim praeteritis, quorum maximum nomen in
 ciuitatibus est, suis, & publice populis gratum erit. Vult sibi quisque credi: & habita fides ipsam
 plerumque obligat fidem. Ministerium restituendorum domos obsidum minime depono: ipse,
 vt opera quoque impensa consilium adiuuem meum, & rei suapte natura gratiae, quantam insu-
 per gratiam possim, adiciam. Homine non ad caetera Punica ingenia callido vt persuasit, no-
 50 cte clam progressus ad hostium stationes, conuentis quibusdam auxiliariis Hispanis, & ab
 eis ad Scipionem perductus, quid afferret, exprimit. Fide accepta dataque, ac loco & tempore con-
 stituto ad obsides tradendos, Saguntum redit. Diem insequentem absumpsit cum Bostarem ma-
 datis ad rem agendam accipiendis. Dimissus cum se nocte iterum, vt custodias hostium fallere-
 ret, constituisset, ad compositam cum iis horam excitatis custodibus puerorum profectus, veluti
 ignarus in preparatas suas fraude insidias ducit. In castra Romana perducti, Caetera omnia de

dendis obfidibus, sicut cum Bostare constitutum erat, acta per eundem ordinem, quasi Carthaginiensium nomine sic agerentur. Maior aliquanto Romanorum gratia fuit in re pari, quanta futura Carthaginiensium fuerat. Illos enim graues superbosque in rebus secundis expertos, fortuna & timor mirigasse videri poterat. Romanus primo aduentu incognitus ante ab re clementi liberalisque initium fecerat: & Acedux vir prudens haud frustra videbatur socios mutasse. Itaque ingenti consensu ad defectionem omnes spectare. Armaque extemplo mota forent, nisi hyems, quae Romanos quoque & Carthaginienses concedere in tecta coegit, interuenisset. Hec in Hispania quoque secunda aestate Punicis belli gesta, cum in Italia paululum interualli claudibus Romanis solers cunctatio Fabii fecisset. Quae ut Annibalem non mediocri sollicitum cura habebat, tandem eum militiae magistrum delegisse Romanos cernentem, qui bellum ratione, non fortuna gereret, ita contempta erat inter ciues armatos pariter togatosque: utique postquam absente eo, temeritate magistrum equitum lato, ut verius dixerim, quam prospero euentu pugnatum fuerat. Accesserant duae res ad augendam inuidiam Prodictatoris: una, fraude ac dolo Annibalis, quod cum a perfugis ei monstratus ager Dictatoris esset, omnibus circa solo aquatis, ab uno ferrum ignemque, & vim omnem hostium abstineri iussit, ut occultis alicuius pacti ea merces videri posset: altera ipsius facto, primo forsitan dubio, quia non expectata in eo Senatus autoritas est, ad extremum haud ambigue in maximam laudem verso, in permutandis captiuis, quod, sicut primo Punico bello factum erat, conuenerat inter duces Romanos Poenique: ut quae pars plus reciperet quam daret, argenti pondo bina & selibras in militem praestaret. CCXLVII cum plures Romanus quam Poenus recepisset, argentumque pro eis debitum sepe iactata in Senatu re, quoniam non consulisset Patres, tardius rogaretur, inuolatum ab hoste agrum missum Romam filio vendidit: fidemque publicam impedito priuato exoluit. Annibal pro Geryonis moenibus, cuius urbis captae atque incensae ab se in usum horreorum pauca reliquerat tecta, stantia habebat. Inde frumentatum duas exercitus partes mittebat, cum tertia ipse expedita in statione erat, simul castris praesidio, & circumspectans necunde impetus in frumentatores fieret. Romanus tunc exercitus in agro Lariani erat. Praeter Minutius magister equitum, profecto (sicut ante dictum est) ad urbem Prodictatore. Ceterorum castra, quae in monte alto ac tuto loco posita fuerant, iam in planum deferuntur, agitabanturque pro ingenio ducis consilia callidiora, ut impetus aut in frumentatores palatos, aut in castra relicta cum leui manu praesidioque fieret. Nec Annibalem fecellit, cum duce mutatam esse belli rationem: & ferocius quam consultius rem hostes gesturos. Ipse autem (quod minime quis crederet) cum hostis propius esset, terram partem militum frumentatum, duabus in castris reteritis, dimisit: deinde castra ipsa propius hostem mouit, duo ferme ad Geryone millia in tumulum hosti conspectum, ut intentum sciret esse ad frumentatores, si qua vis fieret, tutandos. Propius inde ei, atque ipsi imminens Romanorum castris tumultus apparuit: ad quem capiendum, si luce palam iretur, quia haud dubie hostibus breuiore via praeventus esset, nocte clam missi Numidae ceperunt. Quos tenentis locum contempta paucitate Romani postero die cum eiecissent, ipsi eo transierunt castra. Tum itaque ut exiguum spatium vallum a vallo aberat, & id ipsum tota prope compleuerat Romana acies, simul & per aucta castra ad castris Annibalis equitatus cum leui armatura emissus in frumentatores late caedem fugamque hostium palatorum fecit. Nec acie certare Annibal ausus, quia tanta paucitate vix castra, si oppugnaretur, tutari poterat. Iamque artibus Fabii pars exercitus aberat, iam ferme sedendo & cunctando bellum gerebat, receperatque suos in priora castra: quae pro Geryonis moenibus erant. Iusta quoque acie & collaris signis dimicatum, quidam autores sunt. Primo concursu Poeni usque ad castra fufum, inde eruptione facta, repente versus terrorem in Romanos, Numerii Decimii Samnitibus deinde aduentu praedium restitutum. Hunc principem genere ac diuitiis non Boianum modo, vnde erat, sed toto Samnio, iussu Dictatoris octo millia peditum, & equites ducentos adducentem in castra, ab tergo cum apparuisset Annibali, spem partem vtriusque prebuisse noui subsidi: tumque Fabio ab Roma veniente, Annibalem insidiarum quoque aliquid timorem recepisse suos, Romanum infecutum adiuuante Samnite duo castra eo die expugnasse: sex millia hostium caesa: quingentis admodum Romanorum nunciatum est: tamen in tam pari prope clade fama egregiae victoriae cum vanioribus literis magistrum equitum Romam perlata. De his rebus per sepe & in Senatu, & in concione actum est. Cum legi ciuitate Prodictator vnus nihil nec fame nec literis crederet, ut si vera omnia essent, secunda se magis quam aduersa timere di-

ceret, tum M. Merellus Tribunus plebis id vnus enim uero ferendum esse negat, non praesentem solum Prodictatorem obstitisse rei bene gerendae, sed absentem etiam gestae obstare: & in ducendo bello sedulo tempus terere, quo diutius in magistratu sit, solusque & Roma & in exercitu imperium habeat: quippe COSS, alterum in acie cecidisse, alterum specie classis Punicae persequende procul ab Italia ablegatum. Duos Praetores Sicilia atque Sardinia occupatos, quorum neutra hoc tempore prouincia Praetore egeat. M. Minutium magistrum equitum ne hostem videret, ne quid rei bellae gereret, prope in custodia habitum. Itaque hercule non Sanninium modo, quo iam tanquam trans Iberum agro Poenis concessum sit, sed Campanum Caleturnumque & Falernum agrum peruastatos esse, sedente Casilini Prodictatore: & legionibus Populi Romani agrum suum tutante. Exercitum cupientem pugnare, & magistrum equitum, clausos prope intra vallum retentos, tanquam hostibus captiuis arma adempta, tandem ut abscesserit inde Dictator, ut obsidione liberatos extra vallum egressos fuisse ac fugasse hostes. Quas ob res, si antiquus animus plebi Romanae esset, audacter se latum fuisse de abrogando Q. Fabii imperio. Nunc modicae rogationem promulgaturum de aquando magistrum equitum & Dictatoris iure: nec tamen ita quidem prius dimittendum ad exercitum Q. Fabium, quam COSS, in locum C. Flamini suffecisset. Prodictator concionibus se abstulit, in actione minime popularis: ne in Senatu quidem satis aequis auribus audiebatur, tunc cum hostem verbis extolleret, bienniumque clades per temeritatem atque insciam ducum acceptas referret, magistrumque equitum, qui contra dictum suum pugnasset, rationem diceret reddendam esse: si penes se summa imperii consiliumque sit, propediem effecturum, ut sciant homines bono Imperatori haud magni fortunae momenti esse, mentemque dominari: se suo tempore & sine ignominia feruasse exercitum, qui multa millia hostium occidisset, ducere maiorem gloriam esse. Huius generis orationibus frustra habitis, & COSS, creato M. Atrilio Regulo, ne praesens de iure imperii dimicaret, pridie quam rogationis ferenda dies adesset, nocte ad exercitum abiit. Luce orta cum plebis consilium esset, magis tacita inuidia Prodictatoris fauoribus magistrum equitum animos uersabat, quam satis audebant homines ad suadendum quod vulgo placebat prodire: & fauore superante, autoritas tamen rogationi deerat. Vnus inuentus est suae legis C. Terentius Varro, qui priore anno Praetor fuerat, loco non humili solum, sed etiam sordido ortus: patrem lanium fuisse ferunt, ipsum institorem mercis, filioque hoc ipso in seruili eius artis ministerio usum. Is iuuenis ubi ex eo genere quastus, pecunia a patre relicta animum ad spem liberalioris fortunae adiecit, togamque & forum placere, proclamando pro sordidis hominibus causis: aduersus rem & famam bonorum, primum in notitiam populi, deinde ad honorem peruenit. Quastusque quoque & duabus Aedilitatibus, plebeia & curuli, postremo & Praetura perfusus, iam ad Consulatus spem cum attolleret animos, haud parum callide auram fauorabilis populi ex Dictatoria inuidia perit, sicque plebis vnus gratiam tulit. Omnes eam rogationem, qui in Rome, qui in exercitu erant, equi atque iniuri, praeter ipsum Dictatorem in contumeliam eius latam acceperunt: ipse qua grauitate animi criminantes se ad multitudinem inimicos tulerat, eadem & populi in se fauientis iniuriam tulit. Acceptis in ipso itinere literis Senatus consulti de equato imperio, satis fidens haudquaquam imperii iure artem imperandi equatam: cumque inuidia cito a ciuibus hostibusque animo ad exercitum rediit. Minutius vero cum iam ante vix tolerabilis fuisset secundis rebus ac fauore vulgi, tum vtrique immodice immodesteque non Atriale magis victo ab se, quam Fabio gloriari: illum in rebus asperis vnici ac parem ducem quastum Annibali, maiorem minori, Prodictatorem magistrum equitum (quod nulla memoria habeat antialium) iussu populi aequari in eadem ciuitate, in qua magistrum equitum virgas ac securas Dictatoris tremere atque horrere soliti sunt: in tantum suam felicitatem virtutemque enituisse. Ergo se curum se fortunam suam, si Dictatoris cunctatio in segnitie deorum hominum iudicio danata praestaret. Itaque quo die primum congressus est cum Fabio, statuendum omnium primum ait esse, quem admodum imperio adaequato vtantur, se optimi ducere, aut diebus alternis, aut si maiora interualla placerent, partitis temporibus alterius summum ius imperiumque esse, ut par hosti non solum consilio, sed viribus etiam esset, siquam occasione rei gerendae habuisset. Q. Fabio haudquaquam id placere, Omnia enim fortunam, habituram, quaecumque temeritas Colledge habuisset: sibi communicatum cum illo, sed non ademptum imperium esse. Itaque se nunquam volentem parte qua posset, rerum consilio gerendum cessurum, nec se tempora aut dies imperii cum eo, sed exercitus diuisurum, suisque consiliis, quoniam omnia non liceret, quae posset, seruaturum. Ita

obtrinit vt legiones, sicut COSS. mos effet inter se diuiderent. Prima & quarta Minutio, se-
 cunda & tertia Fabio euenerunt. Item equites pari numero sociumq; & Latini nominis auxi-
 lia diuiserunt. Castris se quoq; separari magister equitum voluit. Duplex inde Annibali gau-
 dium fuit. (neq; enim quicq; eorum, que apud hostes agerentur, eum fallebat, & perfugis mul-
 ta indicantibus, & per suos explorantem) nam & liberam Minutii temeritatem se suo modo
 capturum, & solertia Fabii dimidium virium decessisse. Tumulul erat inter castra Minu-
 tii Poenorumq; eum qui occupasset, haud dubie iniquiorem erat hosti locum facturul. Eum
 non tam capere fine certamine volebat Annibal, quanq; id operaprecium erat, q; causam cer-
 taminiis cum Minutio, quem semper occurfurum ad obtistendum satis sciebat, & contra ita-
 rum. Ager omnis medius erat prima specie inutilis insidiatori, qui non modo syluestre quic-
 quam, sed ne vepribus quidem vestitum habebat, te ipsa natus detegendis insidiis, eo magis
 q; in nuda valle nulla talis fraus timeri poterat: & erant in anfractibus caua; rupes, vt que-
 dam earum ducenos armatos possent capere. In has latebras quot quenq; locum apte insidare po-
 terant, quinq; millia conducuntur peditum equitumq; necubi tamen aut motus aliciuis te-
 mere egressi, aut fulgor armorum fraudem in valle tam aperta detegeret, missi paucis prima
 luce ad capiendum quem ante diximus tumulum, auertit oculos hostium. Primo statim con-
 spectu contempta paucitas, ac sibi quisq; deposcere pellendos inde hostes. Ad locum capien-
 dum dux ipse inter stolidissimos ferocissimosq; ad arma vocat, & vanis animis & minis in-
 crepat hostem. Principio leuem armaturam dimittit: deinde conferto agmine mittit equites:
 postremo cum hostibus quoq; subsidia mitti videret, instructis legionibus procedit. Et An-
 nibal laborantibus suis alia atq; alia crescente certamine mittens auxilia peditum equitumq;,
 iam iustam expleuerat aciem, ac totis vtrinq; virib; certabatur. Prima leuis armatura Roma-
 norum preoccupatum inferiore loco succedens tumulum, pulsa detrusaq; terrorem in succe-
 dentem intulit equitem, & ad signa legionum refugit: peditum acies inter percussos impauit.
 da sola erat, videbaturq; si iusta aut si recta pugna effet, haudqua; impar futura. (Tantum a-
 nimorum fecerat prospere ante paucos dies res gesta) sed exorti repente vtrinq; insidiatores,
 eum tumultum terroremq; in latera vtrinq; ab tergoq; incurfantes fecerunt. Neq; animus
 ad pugnam, neq; ad fugam spes cuiquam superesset. Tunc Fabius primo clamore patientium
 audito, deinde conspecta procul turbata acie, ita est, inquit, non celerius q; timui deprehen-
 dit fortuna temeritatem. Fabio aequatus imperio, Annibalem & virtute & fortuna superio-
 rem videt, sed aliud iurgandi succensendiq; tempus erit: nunc signa extra vallum proferte, vi-
 ctoriani hosti extorqueamus, confessionem erroris ciuibus. Iam magna ex parte caesis aliis, a-
 liis circumspactantibus fugam, Fabiana se acies repente velut caelo demissa ad auxilium offen-
 dit. Itaq; priusq; ad coniectum teli veniret, aut manum consereret, & suos a fuga effusa, & a
 feroci pugna hostes continuit. Qui solutis ordinibus vage dissipati erant, vndiq; confuge-
 runt ad integram aciem: qui plures simul terga dederant, conuersi in hostem volentesq;
 orbem, nunc sensim referre pedem, nunc conglobati restare. Ac iam prope vna acies facta ea-
 rat victi atq; integri exercitus, inferebantq; signa in hostem, cum Poenus receptis cecinit: pa-
 lam ferente Annibale, ab se Minutium, se a Fabio victum. Ita per variam fortunam diei ma-
 iore parte exacta, cum in castra reditum esset, Minutius conuocatis militibus, Saepse ego, in-
 quit, audiu i milites, eum primum esse virum, qui ipse consulat quid in re sit: secundum eum,
 qui bene monenti obediat: qui nec ipse consulere nec alteri parere sciat, eum extremi ingenii
 esse. Nobis quoniam prima animi ingeniiq; negata fors est, secundam ac mediam teneamus:
 & dum imperare discimus, parere prudenti in animum inducamus. Castra cum Fabio iun-
 gamus, ad pratorium eius signa cum tulerimus, vbi ego eum parentem appellauero (quod
 beneficio eius erga nos ac maiestate dignum est) vos milites eos, quorum vos modo arma
 dexteratq; teterunt, patronos salutabit. & si nihil aliud, graiorum certe nobis animorum
 gloriam dies hac dederit. Signo dato, conclamatur inde vt colligantur vasa. Profecti agmi-
 ne incedentes ad Dictatoris castra, in admirationem & ipsum & omnes qui circa erant, con-
 uertunt. Vt constituta sunt ante tribunal signa, progressus ante alios magister equitum,
 cum patrem Fabium appellasset, circumfusosq; militum eius totum agmen patronos consa-
 lutasset, Parentibus, inquit, meis Dictator, quibus te modo nomine quo sancto possum aqua-
 uij, vitam tantum debeo: tibi cum meam salutem, tum omnium horum. Itaq; plebiscitum,
 quo oneratus magis q; honoratus sum, primus antequam abrogatq; & quod tibi mihiq;, quod

meo exercituiq; tuo, conseruato ac conseruatori sit felix, sub imperium auspiciunq; tuum
 redeo: & signa hac legionesq; restituo: tu qualo placatus me magistrum equitum, hos ordi-
 nibus suis quenq; teneri iubeas. Tu dextra interiuncta, militesq; concione dimissa a notis ig-
 norisq; benigne atq; hospitaliter inuitati, Iustusq; dies ex admodum tristi paulo ante ac prope
 execrabilis factus. Romae vt est perlata fama rei gesta, dein literis non magis ipsorum Impera-
 torti q; vulgo militi ex vtroq; exercitu affirmata, pro se quisq; Maximu laudibus ad celum fer-
 re. Par gloria apud Annibalem, hostesq; Poenos erat: ac tum demu sentire cu Romanis atq;
 in Italia bellu esse, nam biennio ante adeo & duces Romanos & milites spreuerat, vt vix cu
 eadem gente bellum esse crederent, cuius terribilem eam famam a Patribus accepissent. An-
 nibalem quoq; ex acie redeuntem dixisse ferunt, Tadem eam nubem, que sederet in iugis mo-
 rium, sollicitata procella imbre dedisse. Dum hec geruntur in Italia, Cn. Seruilius Geminus
 COS. cum classe nauiu circumuectus Sardinie & Corsicor oram, & obsidibus vtrinq; acceptis, in
 Africam transiit: & priusq; in continentem descensionem faceret, Meninge insula vastata, &
 ab incolentibus circa eam, ne & ipsorum vreretur diripereturq; ager, decem talentis argenti
 acceptis, ad littora Africe accessit, copiasq; exposuit. Inde ad populandum agrum ducti mi-
 lites, naualesq; socii iuxta effusi ac si insulas cultoru egentes predarentur. Itaq; in insidiis te-
 mere illari, cum a frequentibus palates, & locorum ignari circumuenirentur, cum multa cede
 ac foeda fuga retro ad naues compulsi sunt. Ad mille hominum, cum his Sempronio Blefo
 Questre amisso, classis a littoribus hostiu plenis trepide soluta, in Siciliam cursum tenuit,
 traditaaq; Lilybei tota Attilio Pretori, vt a Legato eius P. Sura Roma reduceretur: ipse per Si-
 ciliam pedibus profectus, freto in Italiam traiecit: literisq; Fabii accitus & ipse, & Collega ei
 M. Atilius, vt exercitum ab se exacto iam prope semestri imperio acciperent. Cannium prope
 annales Fabium Dictatorem aduersus Annibalem rem gefisse tradunt. Celsus etiam eu pri-
 mum a populo creatum Dictatorem scribit. Sed & Celii & ceteros fugit, vni COS. Cn. Serui-
 lio, qui tunc procul in Gallia prouincia aberat, ius fuisse dicendi Dictatoris. Quam moram
 quia expectare territa iam clade ciuitas aberat, ius fuisse dicendi Dictatoris. Quam moram
 qui pro Dictatore esset. Res inde gestas, gloriamq; insignem ducis, & augende titulum ima-
 ginis posteris, vt Dictator pro Prodictatore diceret, facile obtinuisse. Adeoq; inopia est coact
 Annibal, vt nisi tum fugae speciem aberat, ius fuisse dicendi Dictatoris. Quam moram
 alendi exercitus in eis locis, si insequentes COSS. eisdem artibus bellum gererent, COSS.
 M. Atilius Fabianus, Cn. Seruilius Mustianus exercitu accepto, hybernaculis matute commu-
 nitatis (tum enim autumnus erat tempus) Fabii artibus cu summa inter se concordia bellu gef-
 ferunt. Frumentatu exeun ti Annibali diuersis locis opportune aderant, carpettes agmen, pa-
 latosq; excipientes. In casum vniuersae dimicationis, quam omnib; artibus petebat hostis, no-
 veniebant. Cum ad Geryonem iam hyeme impendente constitisset bellum, Neapolitani Le-
 gati Romam venere. Ab iis quadraginta patera aurea magni ponderis in curiam illare, atq;
 ita verba facta, Vt dicerent scire se Romani populi ararium bello exhauriri: & cum iuxta pro-
 urbibus agrisq; sociorum, ac pro capite atq; arce Italia; vrbe Romana, atq; imperio geratur,
 æquum censuisse Neapolitanos, quod auri sibi cum ad ipsorum ornatum, tum ad subsidiu
 fortunæ a maioribus relictum foret, eo iuuare Populum Romanum si quam opem in sese cre-
 derent, eodem studio fuisse oblatus: gratum sibi Patres Romanos populumq; facturū, si o-
 mnes res Neapolitanorum suas duxissent, dignosq; iudicauerint, a quibus donum animo ac
 voluntate eorum, qui libentes darent, q; te maius ampliusq; acciperent. Legatis gratia; acta
 pro munificentia curaq;. Patera, qua; ponderis minimi fuit accepta. Per eosdem dies specu-
 lator Carthaginensis qui per biennium fefellerat, Romae deprehensus, percissisq; manibus di-
 missus, & serui quinq; & viginti in crucem acti, quod in campo Martio coniurassent, indici
 data libertas, & aris grauis viginti millia. Legati & ad Philippum Macedonum Regem mis-
 si ad deposcendum Demetrium Phaleriu, qui bello victus ad eum fugisset, & alii in Ligures
 ad exposcendum quod Poenus opibus auxiliisq; suis iuuissent, simul ad visendum ex pro-
 pinquo qua; in Boiis atq; Insuubribus gererentur. Ad Pineum quoq; Regem in Illyricos Le-
 gatimissi ad stipendium, cuius dies exierat, poscendum: aut si diem proficere velle, obsides ac-
 cipiendos. Adeo etfi bellum ingens in ceruicibus erat, nullius vsq; terrarum rei cura Roma-
 nos, ne longinqua quidem effugiebat. In religionem etiam venit, ad em Concordia; qua; per
 seditionem militarem biennio ante L. Manlius Prætor in Gallia vouisset, locatam ad id terna

pus nō esse: Itaq; Duumviri ad eam rem creati ab Aemilio Pratore vrbis, Cn. Pupius, & Ce-
 55 so Quintius Flaminius, eadem in arce faciendam locaverunt. Ab eodem Pratore ex Senatus
 consulto literæ ad COSS. missæ, vt si iis videretur alter eorū ad COSS. creandos Romam ve-
 niret, se in eam diem quam iussissent, comitia edicturum. Ad hæc à Consulibus rescriptum,
 sine detrimento reip. abscedi non posse ab hoste. Itaq; per Interregē comitia habenda esse po-
 60 tuius q̄ COSS. alter à bello auocaretur. Patribus rectius visum est, Dictatorē à COS. dici comi-
 tiorum habendorū causa. Dicitur L. Verurius Philo, M. Pomponium Mathonem magistrum ea
 quitum dixit. His vicio creatis, iussisq; die quattuordecimo se magistratu abdicare, ad Inter-
 regnum res rediit. Cōsulibus prorogatu in annū imperium, Interreges proditi à Patrīb; Cn.
 Claudius Appii F. Cento, inde P. Cornelius Afina. In eius Interregno comitia habita magno
 certamine Patrū ac plebis, C. Terentii Varrohem sui generis hostem, plebi insectatione prin-
 65 cipū popularibusq; artibus conciliatū, ab Q. Fabii opibus è dictatorio imperio consumma
 aliena inuidia splendētem, vulgus etiā extrahere ad Consulatu iurebatur. Patres summa ope
 obstabant ne se insectando, sibi æquari assueferent homines. Bebius Herennius Trib. pl. con-
 gnatus C. Terentii, criminando nō Senatū modo, sed etiā Augures, q̄ Dictatorem prohibuif-
 sent comitia perficere, per inuidiā eorum fauorem candidato suo conciliabat. Ab hominib;
 70 nobilibus per multos annos bellum quarentibus Annibalem in Italiam adductū, ab iisdem
 cum debellari possit, fraude id belli trahi. Dum quatuor militū legionibus vniteris pugnari
 posse apparuisset, eo q̄ M. Minutius absente Fabio prospere pugnasset, duas legiones hosti ad
 eandem obiectas, deinde ex ipsa cede ereptas, vt pater patronusq; appellaretur, qui prius vince-
 re prohibuisset Romanos, q̄ vinci. COSS. deinde Fabianis artibus, dū debellari posset, bellū
 75 traxisse. Id ædus inter omnes nobiles ictū, nec finem autē belli habituros, q̄ COS. vere plebe-
 ium, id est hominera nouū fecissent. Nam plebeios nobiles iam eisdem initiatos esse sacris, &
 contemnere plebem, ex quo contemni deserint à Patribus, coepisse: cui non id appareret: id
 actum & questū esse, vt in Interregnū iniretur, vt in Patrū potestate comitia essent. Id COSS.
 ambos ad exercitū morando quassisse: id postea quia inuitis iis Dictator esset dictus comitio
 80 rum causa, expugnatū esse, vt vitiosus Dictator per Augures fieret. Abhorrere igitur Inter-
 regnum eos, Consulatum vnum certe plebis Romanæ esse, populum libertus habiturū ac datu-
 rum ei, qui magis vincere q̄ diu imperare malit. Cum his orationibus accensa plebs esset, tri-
 bus Patriciis petentibus, P. Cornelio Merenda, L. Manlio Volone, M. Aemilio Lepido, duob;
 85 nobilibus iam familiaribus plebi, C. Attilio Serrano, & Q. Aelio Peto: quorū alter Pontifex,
 alter Augur erat, C. Terentius COS. vnus creatur, vt in manu eius essent comitia rogando
 Collegæ. Tum experta nobilitas parū fuisse virium in competitoribus eius. L. Aemili⁹ Pau-
 lus, qui cum M. Lælio Consul fuerat, & damnatione Collegæ & sua, propē ambustus euase-
 rat, insensus plebi, diu ad multum recusans, ad petitionem compulsus, iis ius proximo comiti
 90 ali die concedentibus omnibus, qui cum Varrone certauerant, pars magis in aduersando q̄
 Collega datur Consul. Inde pratoriana comitia habita, creati M. Pomponius Martho, & P.
 Furius Philo. Romæ iurū dicundo vrbana fors Pomponio inter ciues Romanos, & inter pe-
 regrinos P. Furio Philoni euenit. Additi duo Pratores M. Claudius Marcellus in Siciliam,
 L. Posthumius Aemili⁹ in Galliā. Omnes absentes creati sunt, nec quisq; eorū præter Teren-
 95 tium Consulem erat, cui iam antea mandatus honos non fuisset, præteritis aliquot fortibus
 ac strenuis viris, quia in tali tempore nullus nouis magistratus videbatur mandandus. Ex-
 ercitus quoque multiplicati sunt. Quantæ autem peditum equitumq; addita sine copiæ, a
 deo & numero & genere copiarum variant autores, vt vix quicquam satis certum affirma-
 re ausim. Decem millia notorum militum alii scripta in supplementum, alii nouas
 100 quatuor legiones quinque legionibus additas, vt nouem legionibus rem gererent: nume-
 ro quoq; peditū equitūq; legiones auctas, millibus peditum, & centenis equitibus in singulas
 adiectis, vt quina millia peditum, trecenti equites essent: focii duplicem numerum equitum
 darent, pedites æquarent. Septem & octoginta millia armatorum & ducentos in castris Ro-
 manis, cum pugnatum ad Cannas est, quidam autores sunt. Illud haudquaquē discrepat, ma-
 iore conatu atq; impetu rem actam, quam prioribus annis: quia spem posse vinci hostem Di-
 105 ctator præbuerat. Caterum priusquam signa ab vrbe nouæ legiones mouerent, Decemviri
 libros adire atque inspicere iussi, propter terribis vulgo homines nouis prodigiis. Nam &
 Roma in Auentino & Aricia nunciatum erat sub idem tempus lapidibus pluuisse, & multo

erore: signa in Sabinis cadis, aquas è fonte calidas manasse. Id quidem & q̄ saepius acciderat,
 magis terrebat. & in via Fornicata, quæ ad campum erat, aliquot homines de celo tacti exani-
 mati: fuerant. Ea prodigia ex libris procurata. Legati à Pastro pateras aureas Romam attu-
 lerunt. Iis sicut Neapolitanis gratiæ actæ, aurum non acceptum. Per eisdem dies ab Hiero-
 5 ne classis Hostiam cum magno apparatu accessit. Legati Syracusani in Senatu introducti, nū-
 ciarunt eadem C. Flamini COS. exercitusq; allatam, adeo agre tulisse Regem Hieronem, vt
 nulla sua propria, regniq; sui clade moueri magis potuerit. Itaq; quinq; probe sciat magnitudi-
 10 nitē Po. Ro. admirabiliorē propē aduersis rebus q̄ secundis esse, missi tū à se omnia, quibus
 à bonis fidelibusq; focis bella iuuari sciant: quæ ne accipere abnuant, magnopere se Patres
 15 conscriptos orare. Iam omnium primū omnis causa victoriam aureā pondo CCCXX affer-
 re sese: acciperent eā tenerentq; & haberent propriā & perpetuā. Aduexisse etiā CCC millia
 modiorū tritici, ducenta hordei, ne commentus deessent. & quantū præterea opus esset, quōd
 iussissent, subuecturos. Milite atq; equite scire, nisi Romani Latiniq; nominis, nō vti Po. Ro.
 leuiū armatorū auxilia etiam externa vidisse in castris Romanis, itaq; missi mille sagitari
 20 orum ac funditorū, aptam manum aduersus Baleares, funditores ac Mauros, pugnaesq; ali-
 as missili telo genres. Ad ea dona consiliū quoq; addebant, vt Prætor cui prouincia Sicilia ea
 uenisset, classem in Africam traiceret, vt & hostes in terra sua bellū haberent, minusq; laxa-
 menti daretur iis ad auxilia Annibali summittenda. Ab Senatu ita responsum Regi est, Via-
 25 rum bonū egregiūq; socium Hieronem esse: atq; vno tenore, ex quo in amicitiam Po. Ro. vene-
 rit, fidem coluisse, ac rem Romanā omni tempore ac loco munifice adiuuuisse: id perinde ac de-
 beret, per gratū Po. Ro. esse. Aurum & à ciuitatibus quibusdam allatum, nō accepisse Po. Ro.
 gratia Regis, victoriam omenq; accipere, sedemq; ei se diuē dare, dicarēque Capitolium, tem-
 plum Iouis Opt. Max. In ea arce vrbis Romæ sacratā, volentem propitiāq; firmam ac stabile
 30 fore Po. Ro. Funditores sagitariūq; & frumentum traditū Consulibus. Quinqueremes ad
 nauium classem, que cum T. Octacilio Propretore in Sicilia erant, quinq; & viginti addita,
 35 permittūm est, vt si è rep. censeret esse, in Africam traiceret. Delectu perfecto, Consules pau-
 cos morati dies, dum focii ab nomine Latino venirent. Milites tunc, quod nunq; antea factū
 erat, iureiurando à Tribunis militum adacti iussu COSS. conuenturos, neq; iniussu abitu-
 40 ros. Nam ad eam diem nihil præter sacramentū fuerat: & vbi ad decuriatum aut centuriatū
 30 conuenissent, sua voluntate ipsi inter sese decuriati equites, centuriati pedites conuertebat, se-
 se fugæ atq; formidinis ergō non abituros, neq; ex ordine recessuros, nisi teli sumendi aut pe-
 tendi, aut hostis ferendi aut ciuis seruandi causa. Id ex voluntario inter ipsos fœdere à Tri-
 35 bunis ad legitimam iurisiurandi adactionem translatum. Conciones priusq; ab vrbe signa mo-
 uerentur, COS. Varronis multæ ac feroces fuere, denunciantes bellum accersitum in Italiam ab
 35 nobilibus, mansurumq; in visceribus reip. si plures Fabios Imperatores haberet: se quo die
 hostem vidisset, perfecturum. Collegæ eius Pauli vna pridie q̄ ex vrbe proficiscerentur, con-
 cio fuit, verior quam gratior populo: qua nihil inclementer in Varronem dictum, nisi id mo-
 40 do, Mirari se, quo modo quis dux priusq; aut suum aut hostium exercitum, locorum situm,
 naturam regionis nosset, iam nunc locatus in vrbe, sciret quæ sibi agenda armato forent, &
 diem quoq; prædicere posset, qua cum hoste signis collatis esset dimicaturus: se quæ consi-
 45 lia magis res dent hominibus, q̄ homines rebus, ea ante tempus immatura non præcepturū:
 optare vt quæ caute atq; consulte gesta essent, satis prospere euenirent: temeritate præterq;
 quodd stulta sit, infelicem etiam ad id locorum fuisse. Eum sua sponte apparebat tuta celerib;
 50 consiliis prepositurum, & quo id constantius perseveraret, Q. Fabius Maximus sic eum pro-
 45 ficiscentem allocutus fertur, Si aut Collegam (id quod mallet) tui similem L. Aemili habe-
 res, aut tu Collegæ tui similis esses, superuacanea esset oratio meam & duo boni Consules
 etiam me tacente, omnia è republica fide vestra faceretis: & malū nec mea verba auribus ve-
 55 stris, nec consilia animis reciperetis, nunc & Collegam tuum, & te talem virum intuenti mi-
 hi tecū omnis oratio est: quem video nequicq; & virum bonum & ciuem fore. Si altera par-
 te claudicet respublica, malis consiliis idem ac bonis iuris & potestatis erit. Erras enim L. Pau-
 le, si tibi min⁹ certaminis cū C. Terentio q̄ cū Annibale futurum censes. Nescio an inferior
 hic aduersarius q̄ ille hostis maneat: & cum illo in acie tantum, cum hoc omnibus locis ac tē-
 poribus certaturus es: & aduersus Annibalem legionesq; eius tuis equitibus ac peditibus
 pugnantū tibi est, Varro dux tuis militibus te est oppugnaturus. Omni etiā tibi causa adit

C. Flaminiū memoria, tamen ille COS. demum, & in provincia & ad exercitum cepit furerē. Hic priusq̄ peteret Consulatum, deinde in petendo Consulatu, nunc quoc̄q̄ Consul priusq̄ castra videat aut hostem, insanit: & qui tantas iam nunc procellas, praelia atq̄ acies faciando inter togatos ciet, quid inter armatam iuuentutem censet facturum? & vbi extemplo verba res sequitur. Atqui si hic, quod facturum se denunciat, extemplo pugnaverit, aut ego rem militarem belli hoc genus, hostem hunc ignoro, aut nobilior alius Trasimeno locus nostris cladi⁹ erit. Nec gloriandi tempus aduersus vnum est, vt ego contemnendo potius quam appetendo gloriam, modum excefferim. Sed ita res habet, vna ratio belli gerendi aduersus Annibalem est, qua ego gessi: nec euentus modo hoc docet, stultorū iste magister est, sed eadem ratio qua fuit futuraq̄, donec res eadem manebunt, immutabilis est. In Italia bellum gerimus, in sede ac solo nostro, omnia circa plena ciuium ac sociorum sunt, armis, viris, equis, commeatib⁹ iuuant iuuabuntq̄. Id iam fidei documentum in aduersis rebus nostris dederunt. Meliores, prudentiores, constantiores nos tempus diesq̄ facit, Annibal contra, in aliena, in hostili est terra, inter omnia inimica infestaq̄, procul à domo, procul à patria. Neq̄ illi terra, neq̄ mari est pax, nullae eum vrbes accipiunt, nulla moenia, nihil vsquam sui videt, in diem rapto viuūt, partem vix tertiam exercitus eius habet, quem Iberum amnem traiecit: plures fames q̄ ferarum absumpsit, nec his paucis iam victum suppeditat. Dubitas ergo quin eum sedendo superaturi simus, qui senescat indies? non commeatu, non supplementum, non pecuniam habeat? Quandiu pro Geryonis castelli Apuliae inopis, tanquam pro Carthaginis moenibus pugnatum est: Sed ne aduersus te quidem ego gloriabor, Cn. Seruilius atq̄ Artilius proximi COSS. vide quem admodum eum ludificati sint. Hac vna salutis est via L. Paule, quam difficilem infestamq̄ ciues magis quam hostes facient. Idem enim tui quod hostium milites volent: idem Varro COS. Roman⁹, quod Annibal Poenus Imperator cupiet: duobus ducibus vnus resistat oportet. Resistes autem aduersus famam rumoresq̄ hominum, si satis firm⁹ ste teris, si te neq̄ Collegae vana gloria, neq̄ tua falsa infamia mouerit. A veritate laborare nimis ius saepe aiunt, extrinḡi nunq̄. Gloriam qui spreuerit, veram habebit. Sine timidum pro cauto, tardum pro considerato, imbellem pro perito belli vocent. Malo te sapiens hostis metuat, q̄ stulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Annibal, nihil temere agentem metuet. Nec ego vt nihil agatur, sed vt agentem te ratio ducat, non fortuna. Tuæ potestatis semper tuaq̄ omnia sint. Armatus intentusq̄ sis, neq̄ occasione tua desis, neq̄ suam occasionem hosti des. Omnia non properanti clara certaq̄ erunt: festinatio inoprouida est & caeca. Aduersus ea oratio COS. haud sane laeta fuit, magis fatentis ea qua diceret vera, q̄ facilia factu esse. Dictatori magistrum equitum intolerabilem fuisse, quid consilii aduersus Collegam seditionis ac temerarium virum, atq̄ autoritatis fore? Se populare incendium priore Consulatu semisultum effugisse: optare vt omnia prospere euenirent. At siquid aduersi caderet, hostium se relis porius q̄ suffragiis iratorū ciuiū caput obiecturū. Ab hoc sermone profectum Paulum tradunt, prosequentib⁹ primoribus Patrū. Plebeiū COS. sua plebs profecta, turba q̄ dignitate conspectior. Vt in castra venerunt, permisso nouo exercitu ac vetere, castris bifariam factis vt noua minora essent propius Annibali, in veteribus maior pars, & omne robur virū esset, tum anni prioris COS. M. Artiliū aratam excusantem Romam miserunt: Cn. Seruiliū in minoribus castris legioni Romane, & sociūm peditū equitūq̄ duobus militib⁹ prefficiunt. Annibal quanq̄ parte dimidia auctas hostiū copias cernebat, tamen aduentu Consulū mire gaudere. Non solum enim nihil ex raptis in diem commeatibus superabat, sed ne vnde raperet quidem quicq̄ reliquū erat: omni vndiq̄ frumento, posteaq̄ ager parū tutus erat, in vrbes munitas cōuecto, vt vix X dierum, quod compertū postea est, frumentū superesset: Hispanorūq̄ ob inopiā transitio parata fuerit, si maturitas temporū expectata foret. Ceterū temeritate COS. ac præpropere ingenio materiam etiā fortuna dedit, q̄ in prohibendis prædatoribus tumultuario praelio ac procuru magis militum, q̄ ex præparato aut iussu Imperatorum orto, haudquaḡ par Poenis dimicatio fuit. Ad mille & septingētos caesi, non plus centū Romanorū sociorūq̄ occisi. Ceterū victoribus effuse sequentib⁹, metu insidiarū obstitit Paulus COS. cuius eo die (nam alternis imperitabant) imperiū erat, Varrone indignante ac vociferante, emissum hostem è manibus, debellariq̄, ni cessatum foret, potuisse. Annibal id damnū haud ægerime pati, quin potius credere, velut inescatam temeritatem ferocioris Consulū, ac nouorum maxime militū esse, & omnia ei hostium haud secus q̄ sua, nota erant: dissimiles

discordesq̄ imperitare, duas propè partes tyronum militum in exercitu esse. Itaq̄ locum & tempus insidiis aptum se habere ratus, nocte proxima nihil præter arma ferentes secum milites ducens, castra plena omnis fortuna publicè priuataq̄ relinquit: transq̄ proximos montes laua pedites instructos condit, dextra equites impedimenta per cornu in mediū agmen traducit, vt diripiendis (velut desertis fuga dominorum) castris occupatum impeditumq̄ hostem opprimeret. Crebri relicti in castris ignes, vt fides fieret, dum ipse longius spatium fugæ præriteret, falsa imagine castrorum (sicut Fabium priore anno frustratus esset) tenere in locis Consules voluisse. Vbi illuxit, subductæ primo stationes, deinde propius aduentibus insolitum silentium admirationem fecit. Iam satis comperta solitudine in castris, concursus fit ad prætoriam Consulū, nunciatum fugam hostium adeo trepidam, vt tabernaculis stantibus castra reliquerint: quoc̄q̄ fuga obscurior esset, crebros etiam relictos ignes. Clamor inde ortus, vt signa proferri iuberent, ducerentq̄ ad persequendos hostes, ac protinus castra diripienda. Et Consul alter velut vnus turbæ militaris erat, Paulus etiam atq̄ etiam dicere, prouidendum præcauendumq̄ esse. Postremo cum aliter neq̄ seditionem neq̄ ducem seditionis sustinere posset, M. Stailium Præfectum cum turma Lucanorum exploratū mittit. Qui vbi adequitavit portis, subsistere extra munimenta ceteris iussis, ipse cum duobus equitibus vallum intravit, speculatusq̄ omnia cum cura, renunciat insidiis profecto esse, ignes in parte castrorum, qua vergat in hostem, relictos: tabernacula aperta, & omnia chara in promptu relicta: argentum quibusdam in locis temere per vias velut obiectum ad prædam vidisse. Quæ ad detinendos à cupiditate animos nunciata erant, ea accenderunt: & clamore sublato à militibus, nisi signum detur, sine ducibus ituros, haudquaḡ dux defuit, nam extemplo Varro signum dedit proficiscendi. Paulus cum ei sua sponte cunctanti pulli quoc̄q̄ auspicio non addixissent, obnunciari iam efferenti porra signa Collegae iussit. Quod quanq̄ Varro agere est passus, Flaminiū tñ recens casus, Claudiiq̄ COS. primo Punico bello memorata naualis clades, religionem animo incussit. Dii propè ipsi eo die magis distulere q̄ prohibere imminentem pestem Romanis, nam fore ita euenit, vt cum referri signa in castra iubenti Consulū milites non parerent, serui duo, Formiani vnus, alter Sidicini equitis, qui Seruilio atq̄ Artilio Consulibus, inter pabulatores excepti à Numidis fuerant, profugerent eo die ad dominos: qui deducti ad COSS. denunciant omnem exercitum Annibalis trans proximos montes sedere in insidiis. Horum opportunus aduentus COSS. imperiū potentes fecit, cum ambitio alterius suam primū apud eos praua indulgentia maiestatem soluisset. Annibal posteaq̄ motos magis inconsulte Romanos, q̄ ad vltimum temere euectos vidit, nequicq̄ detecta fraude in castra rediit. Ibi plures dies propter inopiam frumenti manere nequibat, nouaq̄ consilia in dies non apud milites solum missos ex colluione omnium gentiū, sed etiam apud ducem ipsum oriebatur. Nam cū initio fremitus, deinde aperta vociferatio fuisse exposcentiū stipendiū debiti, querentiūq̄ annonam primo, postremo fumen, & mercenarios milites, maxime Hispani generis, de transitione cepisse consilium fama esset, ipse etiā interdū Annibal de fuga in Galliam dicitur agitate: ita vt relicto peditatu omni, cū equitatu se proriperet. Cū hæc consilia atq̄ hic habitus animorū esset in castris, mouere inde statuit in calidiora, atq̄ eo maturiora messibus Apuliae loca: simul quo longius ab hoste recessisset, transfugia impeditiora leuibus essent. Profect⁹ est nocte, ignib⁹ similiter factis, tabernaculisq̄ paucis in specia relictis, vt insidia rum par priorī merus contineret Romanos, sed per eundē Lucanū Stailium omnibus vltra castra, transq̄ montes exploratis, cū relatū esset, visum procul hostiū agmen, tum die sequenti eius insequendi consilia agitari coepta. Cū vtriusq̄ COS. eadem, que ante semper fuisset sententia, ceterū Varroni fere omnes, Paulo nemo præter Seruiliū prioris anni COS. assentirent, maioris partis sententia ad nobilitandas clade Romana Cannas vergente fato profecti sunt. Prope eum vicū Annibal castra posuerat aueria à Vulturno vento, qui campis torridis siccitate nubes pulueris vehit. Id cū ipsis castris percomodū fuit, tum salutare præcipue futurū erat, cum aciem dirigeret, ipsi auersi, terga tantum afflante vento, in occęratū puluere effuso hostē pugnaturi. COSS. satis exploratis itineribus sequentes Poenum, vt ventum ad Cannas est, vbi in conspectu Poenum habebant, bina castra cōmuniunt, eodem ferme interuallo, quo ad Geryonem, sicut antè copiis diuisis, Aufidus amnis vtriusq̄ castris affluens, aditum aquatoribus ex sua cuiusq̄ opportunitate haud sine certamine dabat. Ex minorib⁹ tamē castris, que posita trans Aufidū erāt, liberi⁹ aquabatur Romani, quia ripa vltior nullū habebat hostiū

um praesidium. Annibal spem tactus loci ad equestrem pugnam, qua parte virium iniectus
 erat, facturus copiam pugnandi Consulibus, dirigit aciem: accessitq; Numidarum procurra-
 tione hostes. Inde rursus sollicitari seditione militari, ac discordia Consulium Romana castra,
 cum Paulus Sempronii & Flamini temeritate Varroni, Varro speciosum timidus ac segnibus
 ducibus exemplum Fabii obiceret: restareturq; deos & homines hic nullam penes se culpam
 esse, quod Annibal iam velut suam cepisset Italiam, se constrictum à Collega teneri, ferru atq;
 arma iratis & pugnare cupientibus adimni militibus: ille si quid proiectis ac proditis ad in-
 consultam atq; improvidam pugnam legionibus accideret, se cunctis culpa exortem, omnibus
 tamen euentus participem fore diceret: videret vt quibus lingua prompta ac temeraria esset,
 aequae in pugna vigerent manus. Dum altercationibus magis q̄ consiliis tempus teritur, An-
 nibal ex acie, quam ad multum diei tenuerat instructam, cum in castra ceteras reciperet co-
 pias, Numidas ad inuadendum ex minoribus castris Romanorum aquatores trans flumen mit-
 tit. Quam inconditam turbam cum vixdum in ripam egressi clamore ac tumultu fugassent,
 in stationem quoq; pro vallo locaram, atq; ipsas prope portas euecti sunt. Id vero indignum
 visum, ab tumultuario auxilio iam etiam castra Romana terri: vt ea modo vna causa, ne ex
 templo transirent flumen, dirigerentq; aciem, tenuerit Romanos, q̄ summa imperii eo die pe-
 nes Paulum fuerit. Itaq; Varro postero die, cuius fors eius diei imperii erat, nihil consulto
 Collega signum proposuit, instructisq; copiis flumen transiit, sequente Paulo: quia magis
 non probare q̄ non adiuuare consilium poterat. Transgressi flumen eas quoq; quas in castris
 minoribus habuerat copias, suis adiungunt: atq; ita instructa acie, in dextro cornu (id erat
 flumini propius) Romanos equites locant, deinde pedites: laeuum cornu externi equites so-
 ciorum: intra pedites ad medium iuncti legionibus Romanis tenuerunt iaculatores: ex cae-
 teris leuium armorum auxiliis prima acies facta. COSS. cornua tenent, Terentius laeuum
 Aemilius dextrum, Cn. Seruilius media pugna tuenda data. Annibal luce prima Balearibus
 leuiq; alia armatura praemissa, transgressus flumen, vt quosq; traduxerat, ita in acie locabat:
 Gallos Hispanosq; equites prope ripam laeuo in cornu aduersus Romanum equitatum: dex-
 trum cornu Numidis equitibus datum, media acie pedibus firmata, ita vt Afrorum vtraq;
 cornua essent, interponerentur his media Galli atq; Hispani, Afros Romanam magna ex parte
 credentes aciem, ita armati erant armis & ad Trebiam, ceterum magna ex parte ad Trafa-
 menum captis. Gallis Hispanisq; scura eiusdem forme ferre erant, dispaes ac dissimiles gla-
 dii: Gallis praeglossi ac sine mucronibus: Hispano punctum magis q̄ cesum astueto petere ho-
 stem, breuitate habiles & cum mucronibus. Anre cetris armati (is gentium harum habitus
 tum magnitudine corporum, tum specie terribilis erat) Galli super umbilicum erant nudis:
 Hispani linteis praetextis purpura, tunicis candore miro fulgentibus constiterant. Numerus
 omnium, qui tum pedibus equitumq; in acie steterunt, videlicet quadraginta pedi-
 tum milia, decem equitum. Duces cornibus praerant. Sinistram Afrubal, dextram rege-
 bat Maharbal, mediam aciem Annibal ipse cum fratre Magone tenuit solus: seu de industria
 ita locatus, seu quod forte ita stado peropportune vtriq; parti obliquus erat. Romanis in me-
 ridiem, Poenis in septentrionem versis, ventus (quem Vulturum incolae regionis vocant)
 aduersus Romanos coortus, multo puluere in ipsa ora voluendo prospectum ademit. Clamor
 resublato procursum ab auxiliis, & pugna leuibus primum armis commissa, deinde equitum,
 Gallorum Hispanorumq; laeuum cornu cum dextro Romano concurrunt, minime equestris
 more pugnae: frontibus enim aduersis concurrentium erat: quia nullo circa ad euagandum
 relicto spatio, hinc amnis, hinc peditem acies claudebant. In directum vtrinque nitentes, stan-
 tibus ac confertis, postremo turbatis equis, vir virum amplexus detrahebat equo. pedestre
 magna iam ex parte certamen factum erat, acrius tamen q̄ diutius pugnatum est, pulsusq;
 Romani equites terga vertunt. Sub equestris finem certaminis, coorta est peditem pugna.
 Primo & viribus & animis pares constabat ordines Gallis Hispanisq;. Tandem Romani diu
 ac saepe consilio agirabant, qua fronte acieq; densa impellerent hostium cuneum nimis tenuem,
 eoq; parum validum, à cetera prominentem acie. Impulsus deinde ac trepide referentibus
 pedem insistere, ac tenore vno per praiceps pauore fugientium agmen in mediam primum
 aciem illati, postremo nullo resistente ad subsidia Afrorum peruenerunt: qui vtrinque reductis
 alis constiterant. Mediusq; Galli Hispanisq; steterant aliquantum prominente acie: qui cuneus
 vt pulsus aquauit frontem primum, deinde nitendo etiam sinum in medio dedit, Afri circa

iam cornua vim fecerat, irruentibusq; incaute in medium Romanis circumdedere alas: mox
 cornua extendendo, claufere & ab tergo hostes. Hinc Romani defuncti nequicq; praelio vno,
 omissis Gallis Hispanisq;, quorum terga ceciderant, etiam aduersus Afros integram pugnam
 ineunt: non tantum eo iniquam, q̄ inclusi aduersus Numidas circumfusos, sed etiam q̄ fessi
 cum recentibus ac veteris pugnabatur. Iam & in sinistro cornu Romano, vbi sociorum equi-
 tes aduersus Numidas steterat, confertum praelium erat, segne primo, & à Punica coepit strau-
 de. Quingenti ferme Numidae praeter consueta arma telaq;, gladios occultos sub loriceis ha-
 bentes, specie transfigurati, cum ab suis parmas post terga habentes adequitassent, repente ex
 equis desiliunt: parmisq; & iaculis ante pedes hostium proiectis in media aciem accepti ductiq;
 ad ultimos, confidere ab tergo iubetur. Ac dum praesidium ab omni parte cõseritur, quieti ma-
 ior inter aceros casorum corporum strata erant, auersam adoriuntur Romanam aciem, tergaq; fe-
 rientes ac poplites cedentes, stragem ingentem dederunt, ac maiorem aliquanto pauore ac tumul-
 tum fecerunt. Cum alibi terror ac fuga, alibi pertinax in mala iam spe praesidium esset, Afrubal
 qui ea parte praerant, subductos ex media acie Numidas, quia segnis coram cum aduersis pugna
 erat, ad persequendos passim fugientes mittit. Hispanos & Gallos pedites Afris prope iam
 fessis cedere magis q̄ pugna adiungit. Parte altera pugnae Paulus, quanq; primo statim praelio
 funda grauius ictus fuerat, tamen & occurrit saepe cum cõsertis Annibali, & aliquot locis
 praesidium restituit, protegentibus eum equitibus Ro. Omnis postremo equis, quia Consul
 ad regendum equum vires deficiebant, tum denunciante cuidam, iussisse Consulē ad pedes de-
 scendere equites: dixisse Annibalem ferre. Quos mallē victos minime traderent equites. Pedestre
 praesidium, quale iam haud dubia hostium victoria fuit, cum victi mori in vestigio mallē q̄ fu-
 gere: victores morantibus victoriam irati, trucidarent quos pellere non poterant, pepulerunt
 tamen iam paucos superatos, & labore ac vulneribus fessos: inde dissipati omnes sunt, equosq;
 ad fugam, qui poterant, repetebant. Cn. Lentulus Tribunus militum, cum praeteruehens equo
 sedentem in saxo cruore oppletum Consulē vidisset, L. Aemili, inquit, quem vnum insontem
 culpa cladis hodiernae diu respicere debent, cape hunc equum, dum & tibi virium aliquid
 superest: comes ego te tollere possum ac protegere, ne funestam hanc pugnam morte Con-
 sulis feceris, etiam sine hoc lachrymarum satis luctusq; est. Ad ea Consul, Tu quidem Cor-
 nelii macte virtute esto, sed caue frustra miserando, exiguum tempus è manibus hostium es-
 uadendi absumas. Abi, nuncia publice Patribus, urbem Romanam muniant, ac priusq; hostis
 victor adueniat, praesidium firment: priuatimq; Q. Fabio, L. Aemilium praepositi eius me-
 morem exitisse & vixisse, & adhuc mori: & tu me in hac strage militum meorum patere ex-
 pirare, ne vt reus inteream, causaq; Consulatus accusator Collegae existam, vt alieno crimine
 ne innocentiam meam protegam. Haec exigentem prius turba fugientium ciuium, deinde
 hostes oppresere Consulē, ignorantes quis esset, obrueruntq; telis. Lentulum in tumu-
 lum abripuit equus, tum inde effuse fugiunt. Septem milia hominum in minima castra,
 decem in maiora, duo ferme in vicum ipsum Cannas perfugerunt, qui extemplo à Carra-
 lone atq; equitibus, nullo munimento tegente vicum, circumuenti sunt. Consul alter, seu
 forte, seu consilio, nulli fugientium infestus agmini, cum quinquaginta ferè equitibus Ve-
 nusiam profugit. Quadraginta milia peditem, duo milia septingenti equites, & rata pro-
 pe ciuium sociorumq; pars, caesi dicuntur. In his alter Consul, Quasitores L. Atilius &
 L. Furius Bibaculus, viginti vnus Tribuni militum, Cõsulares quidam Praetoresq; & Aedili-
 tii, inter eos C. Seruilius & C. Minutius Numantius, qui magister equitum priore anno
 aliquot diebus ante fuerat: octoginta praeterea Senatores, aut qui eos magistratus gessissent,
 vnde in Senatum legi deberent, cum sua voluntate milites in legionibus facti essent. Ca-
 pra eo praelio tria milia peditem, & equites trecenti dicuntur. Haec est pugna Cannensis
 clade nobilitata, par cetera Allie, vtq; illa iis, quae post pugnam accidere, leuior (quia ab
 hoste cessatum est) sic strage exercitus grauior foediorq; fuit fuga, namq; ad Alliam fuga si-
 cur urbem prodidit, ita exercitum seruauit: ad Cannas fugientem Consulē vix quinquaginta
 secuti sunt, alterius morientis prope totus exercitus fugit. Binis in castris cum mul-
 titudo semiermis sine ducibus esset, nuntium qui in maioribus erant, mittunt: dum pra-
 lio, deinde ex letitia epulis fatigatos quies nocturna hostes premeret, vt ad se transirent,
 vno agmine Canusum abituros esse. Eam sententiam alii totam aspernari, Cur enim illos,

qui se accensunt, ipsos non venire, cum aequae coniungi possent: quia videlicet plena hostium omnia in medio essent: & aliorum, quae sua corpora tanto periculo mallent obficere. Aliis non tam sententia displicere quam animus deesse. P. Sempronius Tuditanus Tribunus militum, Capi ergo mauultis (inquit) ab auarissimo & crudelissimo hoste: astimarique capita vestra precioso: & exquiri precia ab interrogantibus, Romanus civis sis, an Latinus socius: ut ex tua contumelia & miseria alteri honos quattatur, non tibi. Non vos quidem L. Aemilii, qui se bene mori quam turpiter vivere maluit, & tot fortissimorum virorum qui circa eum cumulatim iacent, similes estis: sed antequam opprimat lux, maioraque hostium agmina oblepiat iter, per hos qui inordinati atque incompositi obstrepunt portis, erumpamus, ferro atque audacia iter fiat, quibus per confertos hostes: cuncto quidem hoc laxum atque solutum agmen, ac si nihil obfister, transibimus. Itaque ite mecum, qui & vosmet ipsos & rempublicam saluam vultis, Haec ubi dicta dedit, stringit gladium, cunctoque facto, per medios vadit hostes: & cum in latus dextrum, quod petebat, Numidae iacularentur, translatis in dexteram partem scutis, in maiora castra ad tria millia & sexcentos euaserunt: atque inde protinus alio magno agmine adiuncto, Canusium incolumes perueniunt. Haec apud victos magis impetu animorum, quam ingenium suum cuique aut fors dabat, quae ex consilio ipsorum aut imperio cuiusque agebantur. Annibali victori cum caeteri circumfusi gratularentur, suaderentque ut tanto perfunctus bello, diei quod reliquum esset, noctisque insequentis, quietem & ipse sibi sumeret, & fessis daret militibus: Maharbal Praefectus equitum minime cessandum, ratus, Imo ut quid hac pugna sit actum scias, die quinto (inquit) victor in Capitolio epulaberis. Sequere cum equite, ut prius te venisse quam venturum sciant, Praecedant (Annibal inquit) nuntii, lata res est, sed via maior quam ut eam statim capere animo possim. Itaque voluntatem se laudare Maharbalis ait, ad consilium prensandum tempus opus esse. Tum Maharbal, Non omnia nimirum eidem dii dedere: vincere scis Annibal, victoria uti nescis, Mora eius diei satis creditur saluti fuisse vrbis atque imperio. Postero die ubi primum illuxit, ad spolia legenda, foedamque etiam hostibus spectandam stragem insidunt. Iacebant tot Romanorum millia, pedites passim equitesque, ut quem cuique fors aut pugna iunxerat aut fuga. Assurgentes quidam ex strage media cruenti, quos stricta matutino frigore excrauerant vulnera, ab hoste oppressi sunt. Quosdam & iacentes viuos successis foeminibus poplitibusque inuenerunt, nudantes ceruicem iugulumque, & reliquum sanguinem intuentes haurire. Inuenti sunt quidam meritis in effossam terram capitibus, quos sibi ipsos fecisse foueas, obruentesque ora subiecta, superque humo iniecta, interclusisse spiritum apparebat. Praecipue conuertit omnes subtractus Numida mortuo super incumbenti Romano viuos, naso auribusque laeueratis, cum manibus ad capiendum telum inutilibus in rabiem ira versus, laniano dentibus hostem exspirasset. Spoliis ad multum diei laetis, Annibal ad minora ducit castra oppugnanda, & omnium primu brachio fluminis obiecto eos excludit. Caeterum ab omnibus labore, vigiliis, vulneribus etiam fessis maturior ipsius spe deditio est facta. Pacti ut arma atque equos traderent, in capita Romana tricenis nummis quadrigatis, in socios ducentis, in seruos centenis: & ut eo precio persoluto, cum singulis abirent vestimentis. In castra hostes acceperunt, traditique in custodia omnes sunt, sed seorsum ciues, sociique. Dum ibi tempus teritur, interea cum ex maioribus castris, quibus factis virium aut animi fuit, ad quatuor millia hominum, & ducenti equites, alii agmine, alii palati passim per agros, quod haud minus tutum erat, Canusium per fugissent, castra ipsa ab faucibus timidisque, eadem conditione, qua altera tradita hosti. Prada ingens parta est: & praeter equos virosque, & siquid argenti, quod plurimum in faleris equorum erat (nam ad vestendum facto perexiguo utique militantes vrebatur) omnis caetera praeda diripienda data est. Tunc sepeliendi causa conferri in vnum corpora suorum iussit. Ad octo millia fuisse dicuntur fortissimorum virorum. Consulem quoque Romanum conquistum sepultumque, quidam autores sunt. Eos qui Canusium per fugerant, mulier Paula nomine Bussa, genere clara ac diuitiis, munitibus tantum rectisque a Canusinis acceptos, frumento, veste, viatico etiam iuuuit, pro qua eius munificentia postea bello perfecto ab Senatu honores habiti sunt. Caeterum cum ibi Tribunum militum quatuor essent, Fabius Maximus de legione prima, cuius pater priore anno Dictator fuerat: & de legione secunda L. Publicius Bibulus, & P. Cornelius Scipio: & de legione tertia Ap. Claudius Pulcher, qui proxime Aedilis fuerat, omnium consensu ad P. Scipionem admodum adolecentem, & ad Ap. Claudium summa imperii delata est. Quibus con-

sultantibus inter paucos de summa rerum, nunciat P. Furius Philus Consularis viri filius nequique eos consulat, perditam spem fouere, desperatam completamque rem esse publicam: nobiles iuuenes quosdam, quorum principem L. Caecilium Metellum, mare ac naues spectant, ut deserta Italia, ad Regem aliquem transfugiat. Quod malum preterquam atrox super tot clades, etiam nouum, cum stupore ac miraculo torpidos defixisset, & qui aderant, conciliu aduocandum de eo censerent, negat consilium rem esse Scipio, iuuenis fatalis dux huiusce belli, audendum atque agendum, non consulandum ait in tanto malo esse: irent secum extemplo armati, qui remp. saluam vellent. nusquam verius, quam ubi ea cogitentur, hostium castra esse. Pergit deinde ire, sequentibus paucis, in hospitium Metelli: & cum conciliu ibi iuuenem, de quibus allatum erat, inuenisset, stricto super capita consulantiu gladio. Ex mei animi sententia (inquit) iuro, ut ego remp. non deseram, neque alium ciuem Romanum deserere patriam sciam, tum me Iuppiter Opt. Maxime, domum, familiam remque meam pessimo leto afficias. In haec verba L. Caecilii iures exoptulo, caeterique qui adfuerant: qui non iurauerit, in se hunc gladium strictum esse sciat. Haud secus pauidi, quam si victorem Annibalem cernerent, iurant omnes, custodiendosque semetipsos contra Annibalem Scipioni tradunt. Eo tempore, quo haec Canusii agebantur, Venusiam ad Consulem ad quatuor milia peditem equitumque, qui sparsi fuga per agros fuerant, peruenere. Eos omnes Venusini per familias benigne accipiendos curandosque cum diuisissent, in singulos equites togas & tunicas, & quadrigatos nummos quinosiue nos, & pedibus denos, & arma quibus deerant, dederunt: caeteraque publice ac priuatim hospitaliter facta, certatimque ne a muliere Canusina populus Venusinus officiis vinceretur: sed in se grauius onus Bussae multitudine faciebat, & iam ad decem millia hominum erant. Appiusque & Scipio postquam incolumem esse alterum Consulem acceperunt, nuntium extemplo mittunt, quantae secum peditem equitumque copiae essent, sciscitatumque simul, utrum Venusiam adduci exercitum, an manere iuberet Canusium. Varro ipse Canusium copias traduxit. Et iam aliqua species consularis exercitus erat, munitibusque se tueri, & si non armis, ab hoste videbantur defensuri. Romam ne has quidem reliquias superesse ciuium sociorumque, sed occidione occisum cum duobus exercitibus Consulem, delectisque omnes copias, allatum fuerat. Nunquam salua vrbe, tantum pauoris tumultusque intra moenia Romana fuit. Itaque successum oneri, neque aggrediar narrare, quae differendo minora vero facio. Consule exercitumque ad Trasimenum priore anno amisso, non vulnus super vulnus, sed multiplex clades, cum duobus Consulibus consulares exercitus amissi nunciabantur, nec vlla iam castra Romana, nec ducem, nec militem esse: Annibalis Apuliam, Samnium, ac iam propere totam Italiam factam. Nulla profecto alia gens tanta mole cladis non obruta esset. Comparem cladem ad Egates insulas Carthaginensium praelio nauali acceptam: qua fracti Sicilia ac Sardinia cesserunt, hinc vectigales ac stipendiarios fieri se passi sunt, aut caeterae cladis pugnae aduersa in Africa: cui postea hic ipse Annibal succubuit, nulla ex parte comparanda sunt nisi quae minore animo latae sunt. P. Furius Philo & M. Pomponius Praetores Senatum in curiam Hostiliam vocauerunt, ut de vrbis custodia consulerent, neque enim dubitabant, delectis exercitibus, hostem ad oppugnandam Romam, quod vnum opus belli restaret, venturum. Cum malis sicut ingentibus, ita ignotis nec consilium quidam satis expedirent, obstreperetque clamor lamentantum mulierum, & nondum palam facti viui mortuique per omnes penes domos promiscue complorarentur, tum Fabius Maximus censuit equites expeditos & Appia & Latina via mittendos: qui obuiam euntes, percotarentur aliquos profectos ex fuga, passim dissipatos: forte referant, quae fortuna Consulium atque exercituum sit: & si quid dii immortales miseri imperii reliquum Romano nomini fecerint, ubi eae copiae sint, quod se Annibal post praelium contulerit, quid paret, quid agat acturusque sit. Haec exploranda noscendaque per impigros iuuenes esse. Illud per Patres ipsos agendum, quoniam magistratum parum sit, ut tumultum ac trepidationem in vrbe tollant, matronas publico alicent, contrineantque intra suum quantum limen cogant, comploratus familiarum coercent, silentium per vrbem faciant, nuncios rerum omnium ad Praetores deducendos curent, suae quisque fortunae domi autorem expectent, custodesque praeterea ad portas ponant, qui prohibeant quenquam egredi vrbem, cogantque homines nullam, nisi vrbem ac moenibus salutem, salutem sperare. Vbi conuenerit tumultus, recte tum in curiam Patres retocandos, consulendumque de vrbis custodia esse. Cum in hanc sententiam pedibus omnesissent, summotaque foro per magistratus tur-

ba, Patres diuersi ad sedandos tumultus discessissent: tum demum literæ à Terentio Confu-
 le allatæ sunt, L. Æmiliū Consulē exercitūq; caesum, Canusūq; se esse, reliquias tantę cla-
 dis velut ex naufragio colligentē, ad decem millia militum fermē esse incompositorum in-
 ordinatorumq;. Sed Annibalē nunc sedere ad Cannas in captiuorū precīs prædāq; alia, vi-
 ctoria nec victoris animo, nec magni ducis more metientē. Tum priuatę quoq; per domos
 clades vulgatae sunt: adeoq; totam urbē opplevit luctus, vt sacrum anniuersariū Ceteris in-
 remissum sit: quia neclugentibus id facere est fas, nec vlla in illa tempestate matrona expers
 luctus fuerat. Itaq; ne ob eandē causam alia quoq; facta publica aut priuata desererentur,
 Senatusconsulto diebus triginta luctus est finitus. Ceterū cum sedato vrbis tumultu reuo-
 cati in curiam Patres essent, aliæ insuper ex Sicilia literæ allatæ sunt ab T. Octacilio Pro-
 prætorē, regnum Hieronis classe punica vastari: cui cum opem imploranti ferre vellent,
 nunciatur iis est, aliam classem ad Egates insulas stare paratam instructamq;, vt vbi se
 versum ad tuendam Syracusanam oram Pœni sensissent, Lilybæum extemplo prouinciāq;
 aliam Romanam aggredierentur. Itaq; classe opus esse, si Regem socium Siciliaq; tueri vela-
 lent. Literis Consulibus Proprietorūq; lectis, M. Claudium, qui classi ad Hostiam stanti præse-
 set, Canusum ad exercitum mittendum scribendumq; Consuli, vt cum Prætori exercitum
 tradidisset, primo quoq; tempore, quantum per commodum reipubl. fieri posset, Romam
 veniret. Territi etiam super tantas clades, cum ceteris prodigiis, tum q; duę Vestales eo ana-
 no Opimia atq; Flotonia stupri comperte: & altera sub terram, vt mos est, ad portam Collia-
 nam necata fuerat: altera sibi met ipsa mortē consciauerat. L. Cantilius Scriba Pontificū, quos
 nunc minores Pontifices appellant, qui cum Flotonia stuprum fecerat, à Pontifice Maximo
 eo vsq; virgis in comitio cęsus erat, vt inter verbera expiraret. Hoc nefas cum inter rot
 clades in prodigiū versum esset, Decemuirī liberos adire iussi sunt, & Q. Fabius Pictor
 Delphos ad oraculum missus est sciscitarum, quibus precibus supplicationibusq; deos pos-
 sent placare, & quamnam futura finis tantis cladibus foret. Interim ex fatalibus libris sacrifi-
 cia aliquot extraordinaria facta, inter quæ Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro bo-
 rio sub terra viui demissi sunt in locum saxo consectum, ibi antē hostiis humanis minime
 Romano sacro imburum. Placatis satis vt rebatur deis, M. Claudius Marcellus ab Hostia
 mille & quingētos milites, quos in classem scriptos habebat, Romā, vt vrbī præsidio essent,
 mittit: ipse legione classis (ea legio tertia erat) cum Trib. mil. Theano Sidicino præmissa,
 classe tradita P. Furio Collegæ, paucos post dies Canusium magnis itineribus contendit.
 Dictator ex autoritate Patrum dictus M. Iunius, & T. Sempronius magister equitum, dele-
 ctu edito, iuniores ab annis septemdecim, & quosdam prætextatos scribunt. Quatuor ex
 his legiones, & mille equites effecti. Item ad socios Latinumq; nomen, ad milites ex formula
 accipiendos mittunt, arma, vela alia parari iubent. Et vetera hostium spolia detrahunt tem-
 plis porticibusq;. Et aliam formā noui delectus inopia libertorum capitum ac necessitas de-
 dit. Octo millia iuuenum validorum ex seruitiis, prius sciscitantes singulos, vellentne milia-
 tare, empta publice armauerunt. Hic miles magis placuit, cum precio minore redimendū ca-
 ptiuos copia fieret, namq; Annibal secundum tam prosperam ad Cannas pugnam, victoris
 magis q; bellum gerentis intentus curis, cum captiuis productis segregatisq; sociis, eos, si-
 cut antē ad Trebiam Trasimenūq; lacum, benigne allocutus sine precio dimisisset, Roma
 nos quoq; vocatos (quod nunq; alias antea) satis mihi sermone alloquitur, Non internecia-
 num sibi esse cum Romanis bellum, de dignitate atq; imperio certare: & patres virtuti Ro-
 manæ cessisse, & se id anniti, vt suæ inuicem simul felicitati & virtuti cedatur. Itaq; redimē-
 di se captiuis copiam facere. Precium fore in capita, equiti quingenos quadrigatos numos,
 tricenos pediti, seruo centum. Q; aliquantulum adificiebatur equitibus ad id precii, quod
 pepigerant dedentes se, lati tamen quamcunq; conditionē pasciscendi acceperunt. Placuit
 iussu ipso decem deligi, qui Romam ad Senatū irent: nec pignus aliud fidei, q; vt iu-
 rarent se redituros acceptum. Missus cum his Carthalo nobilis Carthaginensis, qui, si for-
 te ad pacem inclinarent animos, condiciones ferret. Cū egressi castris essent, vnus ex iis
 minime Romanū ingenii homo, velut aliquid oblitus, iurisiurandi soluendi causa cum in
 castra redisset, ante noctem comites assequitur. Vbi eos Romam venire nunciaturum est, Car-
 thaloni obuiam licitor missus, qui Dictatoris verbis nunciaret, vt ante noctem excederet si-
 nibus Romanis. Legatis captiuorū Senatus ab Dictatore dat? est. Quorū princeps M. Iuni?

P. C. inquit, nemo vestrum ignorat, nulli vnq; ciuitati viliores fuisse captiuos q; nostrę: care-
 rum, nisi nobis plus iusto nostra placet causa, non alii vnq; minus negligendi vobis q; nos,
 in hostium potestatem venerunt. Non em̄ in acie per timorem arma tradidimus: sed cum
 propē ad noctem superstantes cumulis cęsorum corporum prælium extraxissemus, in castra
 recepimus nos: diei reliquum ac noctem insequentem fessi labore ac vulneribus, vallum su-
 mus tutati. Postero die cū circumsessi ab exercitu victore aqua arceremur, nec vlla alia iam
 per ceteros hostes erumpendi spes esset, nec esse nefas duceremus, quinquaginta millibus
 hominum ex acie nostra trucidatis, aliquem ex Cannensi pugna Romanum militē restare;
 tunc demum pacti sumus precium, quo redempti dimitteremur: arma in quibus nihil iam
 auxiliū erat, hosti tradidimus. Maiores nostros quoq; acceperam? se à Gallis auro redemis-
 se, & Patres nostros, asperrimos illos ad conditionem pacis, Legatos tamen captiuorum re-
 dimendorum gratia Tarentum misisse: atqui in Italia cum Gallis, & ad Heracleā cum Pyr-
 rho, vtraq; non tam clade infamis quā pauore & fuga fuit. Cannenses campos a-
 cerui Romanorū corporum regunt, nec supersumus pugna, nisi in quibus trucidatis &
 ferrum & vires hostem defecerunt. Sunt etiam de nostris quidam, qui nec in acie quidē re-
 fugerunt, sed præsidio castris relictī, cum castra traderentur, in potestatem hostium venerūt.
 Haud equidem vilius ciuis, aut commilitonis fortunæ aut conditioni inuideo, nec preme-
 do alium me extulisse velim videri: ne illi quidem, nisi pernicitatis pedū & cursus aliquod
 premium est, qui pleriq; inermes ex acie fugientes non prius q; Venusiam aut Canusū con-
 stiterunt, se nobis merito prætulerint, gloriariq; sint, in se plus q; in nobis præsidii reipubl.
 esse. Sed illis vt bonis ac fortibus viris militibusq; vt emini, & nobis iam præprioribus pro
 patria, q; beneficio vestro redempti atq; in patriā restituti fuerimus. Delectum ex omni æta-
 te & fortuna habetis, octo millia seruorum atq; armari, non minor numerus noster est,
 nec maiori precio redimi possumus q; hi emuntur. Nam si conferam nos cum illis, iniuriā
 nomini Romano faciam. Illud etiam in tali consilio animaduertendum vobis censam P. C.
 si tam duri oris esse velitis, quod nullo nostro merito faciatis, cui nos hosti relicturi sitis;
 Pyrrho videlicet: qui nos hospitū numero habuit captiuos: an Barbaro ac Pœno? qui vtrū
 auarior an crudelior sit, vix æstimari potest. Si videatis catenas, squalorē deformitatemq;
 ciuium vestrorum, non minus profecto vos ea species moueat, q; si ex altera parte cernatis
 stratas Cannensibus campis legiones vestras. Intueri potestis solitudinem & lachrymas in
 vestibulo curiæ stantium cognatorum nostrorum, expectantiumq; responsum vestrum: cū
 ii pro nobis proq; iis, qui absunt, ita suspensi ac solliciti sint, quem ceteris animum ipsorum
 esse, quorū in discrimine vita libertasq; est. Si mediussidius ipse in nos mitis Annibal con-
 tra naturam suam esse velit, nihil tamen nobis vita opus esse censamus, cum indigni vt re-
 dimeamur à vobis, visi sumus. Rediere Romam quondam remissi à Pyrrho sine precio ca-
 pti, sed rediere cum Legatis primoribus ciuitatis ad redimendos sese missi, rediā ego in pa-
 triam trecentis nummis nō estimatus ciuis! Sū quisq; habet animum P. C. Scio in discrimi-
 ne esse vitam corpusq; meū. Magis me fama periculū mouet, ne à vobis damnati ac repulsi
 habeamur. Neq; enim vos precio peperisse homines credent. Vbi is finē fecit, extemplo ab
 ea turba, quæ in comitio erat, clamor flebilis est sublatus, manusq; ad curiam tendebant o-
 rantes, vt sibi liberos, fratres, cognatos redderent. Fœminas quoq; metus ac necessitas turbe
 huic vitorum in foro immiscuerat. Senatus summotis arbitris Cōsuli cęptus. Ibi cum feri-
 tentiis variaretur, & alii redimendos de publico: alii nullam publicam impensam faciendā,
 nec prohibendos ex priuato redimi, si quibus argentum in presentia esset: alii dandam ex
 arario pecuniam mutuam prædibusq; ac prædiis cauendum populo censerent: tum T. Ma-
 lius Torquatus prisce ac nimis dura, vt pleriq; videbatur, seueritatis, interrogatus sententi-
 am, ita locutus fertur, Si tantummodo postulasent Legati pro iis, qui in hostium potesta-
 te sunt, vt redimerentur, sine vilius insectatione eorum breui sententiam peregrissem. Quid
 enim aliud q; admonendi essetis, vt morem traditum à Patribus necessario ad rem militarē
 exemplo seruaretis? Nunc autem cum propē gloriati sint quod se hostibus dediderint, præ-
 ferriq; non captis modo in acie ab hostibus, sed etiam iis qui Venusiam Canusiumq; per-
 uenerunt, atq; ipsi C. Terentio Consuli, æquum censuerint, nihil vos eorū P. C. quę illic acta
 sunt, ignorare pariar. Atq; vtiā hęc, quę apud vos actuar sum, Canusū ad ipsum exerci-
 tum agere, optimū testē ignauie cuiusq; & virtutis: aut vnus hic saltē adferat P. Sēpronius;

quem si isti ducem secuti essent milites, hodie in castris Romanis, non captivi in hostium 55
 potestate essent: & cum festis pugnando hostibus, tum victoria laetis, & ipsis plerisque regres-
 sis, in castra sua, noctem ad erumpendum liberam habuissent, & septena armatorum homi-
 num millia erumpere etiam inter confertos hostes potuissent. Neque enim per se ipsi hoc fa-
 cere conati sunt, neque alium sequi voluerunt. Nocte prope tota P. Sempronius Tuditanus
 non destitit admonere adhortarique eos, dum paucitas hostium circa castra, dum quies ac si 60
 lentum esset, dum nox inceptum tegeter, se ducem sequerentur, ante lucem peruenire in tuta
 loca, in fortioribus urbibus posse. Sicut memoria auorum P. Decii Trib. mil. in Sano, sicut nobis ad-
 lescentibus priore Punico bello Calpurnius Flamma trecentis voluntariis, cum ad tumulum
 eos capiendum, situm inter medios hostes, duceret, dixit, Moriamur milites, & morte nostra
 eripiamus ex obliuione circumuentas legiones. Si hoc P. Sempronius diceret, nec viros qui 65
 dem, nec Romanos vos duceret: si nemo tanta virtutis existeret comes, viam non ad gloria-
 am magis quam ad salutem ferentem demonstrat. ducere se in patriam, ad parentes, ad coniuges ac li-
 beros facit, ut seruentur, deest vobis animus. Quid, si moriendum pro patria esset, faceretis?
 Quinquaginta milia ciuium sociorumque circa vos eo ipso die caesa iacent. Si tot exempla
 virtutis non mouent, nihil unquam mouebit: si tanta clades vobis vile vitam non fecit, nulla fa- 70
 ciet: & liberi atque incolumes desiderate patriam, imo desiderate, dum patria est, dum ciues ei-
 us: sero nunc desideratis, diminuti capite, ab alienati iure ciuium, serui Carthaginensium
 facti. precio redituri estis eodem, unde ignauia ac nequitia abiistis. P. Sempronius ciuem vestrum
 non audistis, arma capere ac se iubente sequi: Annibalem paulo post audistis, castra prodi, &
 arma tradi iubentem. Quam ego ignauiam istorum accuso, cum scelus possim accusare: non 75
 enim modo sequi recusarunt bene monente, sed obistere ac retinere conati sunt, nisi strictis
 gladiis viri fortissimi inertes summuissent. Prius inquam P. Sempronio per ciuium agmen
 quam per hostium fuit erumpendum, hos ciues patria desideret: quorum si ceteri similes
 fuerint, neminem hodie ex istis, qui ad Cannas pugnaverunt, ciuem haberet. Ex millibus septem ar- 80
 matorum sexcenti extiterunt, qui erumpere auderent, qui in patriam liberi atque armati redi-
 rent. Neque istis quadraginta milia hostium obistere. Quorum iter duarum prope legionum
 agmini futurum censeatis fuisse: haberetis hodie viginti milia armatorum Canusii, fortia, si
 delia P. C. Nunc autem quemadmodum hi boni fidelesque (nam fortes ne ipsi quidem dixerint)
 ciues esse possunt: nisi quis credere potest fuisse, qui erumpentibus quin erumperet, obiste- 85
 re conati sint: aut non inuidere eos cum incolumitati, tum gloriae illorum per virtutem par-
 ta, cum sibi timorem ignauiamque seruitutis ignominiosam causam esse sciant. Maluerunt
 in tenoris latentes simul lucem atque hostem expectare, cum silentio noctis erumpendi oc-
 casio esset. At enim ad erumpendum de castris defuit animus, ad tutanda fortiter castra animus
 habuerunt. Dies noctesque aliquot obsessi armati se ipsi tutari vallo sunt, tandem vltima ausu
 passique, cum omnia subsidia vitae deessent, affectisque fame viribus arma sustinere iam nequi- 90
 rent, necessitatibus magis humanis quam armis victi sunt. Orto sole hostis ad vallum accessit.
 Ante secundam horam nullam fortunam certaminis experti, tradiderunt arma ac seipsos.
 Haec vobis ipsorum per biduum militia fuit. Cum acie stare ac pugnare decuerat, tum in
 castra refugerunt: cum pro vallo pugnandum erat, castra tradiderunt: neque in acie, neque in
 castris viles. Quos redimam? Cum erumpere castris oportet, cunctaminis ac manetis: cum 95
 manere & castra tutari armis necesse est, & castra & arma & vos ipsos traditis hosti. Ego non
 magis istos redimendos P. C. censo quam illos dedendos Annibali: qui per medios hostes e ca-
 stris eruperunt, ac per summam virtutem se patriae restituerunt. Postquam Manlius dixit,
 quamquam Patrum quoque plerisque captiuum cognatione attingebant, praeter exemplum ciuitatis
 minime in captiuos iam inde antiquitus indulgentes, pecuniam quoque summa homines mo- 100
 uit: quia nec ararium exhaurire, magna iam summa erogata in seruos ad militiam emen-
 dos armandosque, nec Annibalem maxime huiusce rei, ut fama erat, egentem locupletari
 volebant. Cum triste responsum non redimi captiuos redditum esset, nouusque super vete-
 rem luctus tot iactura ciuium adiectus esset cum magnis fletibus questibusque Legatos ad
 portam profecti sunt. Vnus ex istis domum abiit, quod fallaci reditu in castra iureiuran- 105
 do se exoluisset. Quod ubi innotuit, relatumque ad Senatum est, omnes censuerunt compre-
 hendendum, & custodiendum publice datis, deducendum ad Annibalem esse. Est & alia de ca-
 ptiuus fama. X. primos venisse, de eis cum dubitatum in Senatu esset,mitterentur in urbem

nec ne, ita admissos esse, ne tamen istis Senatus daretur. Morantibus deinde longius omnium
 spe, alios tres insuper Legatos venisse, L. Scribonium, & C. Calpurnium, & L. Manlium: tum de-
 mum ab cognato Scribonii Tribuno plebis de redimendis captiuis relatum esse, nec censu-
 isse redimendos Senatum: & nouos Legatos tres ad Annibalem reuertisse, decem veteres re-
 mansisse: quod per causam recognoscendi nomina captiuorum ad Annibalem ex itinere re-
 gressi religione sese exoluissent. De istis dedendis magna contentione actum in Senatu esse,
 victosque paucis sententiis, qui dedendos censuerint, ceterum proximo Consilio adeo o-
 mnibus notis ignominiosaque confectos esse, ut quidam eorum mortem sibi ipsi exemplo com-
 sciuerint: ceteri non foro solum omni deinde vita, sed prope luce ac publico caruerint. Mita-
 ri magis adeo discrepare inter auctores, quam quid veri sit, discernere queas. Quanto autem ma-
 ior haec clades superioribus cladibus fuerit, vel ea res iudicio est, quod qui locorum ad eam
 diem summi steterant, tum labare coeperunt: nulla profecto alia de re quam quod desperauerant
 de imperio. Defecere autem ad Pcenos hi populi, Attellani, Galatini, Hirpini, Apulorum pars,
 Samnini, praeter Petrilinos, Brutii omnes, Lucani, praeter hos Surrentini, & Gracorum omnis
 ferme ora, Tarentini, Metapontini, Crotonenses Locrique, & Calsipini omnes Galli. Nec tamen
 haec clades defectionesque sociorum mouerunt, ut pacis unquam mentio apud Romanos fieret,
 neque ante Consulis Romani aduentum, nec postquam is rediit, renouauitque memoriam acceptae
 cladis, quo in tempore ipso adeo magno animo ciuitas fuit, ut Consuli Varroni ex tanta
 clade, cuius ipse maxima causa fuisset, redeunt, & obuiam iterum frequenter ab omnibus or-
 dinibus sit: & gratiae actae, quod de republ. non desperasset: cui si Carthaginensium ductor
 fuisset, nihil recusandum supplicii foret.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI, SECVNDE
 BELLI PVNICI LIBER TERTIVS.

ANNIBAL Post Cannensem pugnam, castra capta ac direpta, co-
 festim ex Apulia in Samnium mouerat, accitus in Hirpinos ad
 Statio pollicente se Cossam traditurum. Cossanus erat Trebius no-
 bilis inter suos, (sed premebat eum Cossanorum factio) familiae
 per gratiam Romanorum potentis. Post famam Cannensis pug-
 nae, vulgatumque crebris sermonibus aduentum Annibalis, cum
 Cossani urbem excessissent, sine certamine tradita urbs Pcenno, pre-
 diumque acceptum est. Ibi praeda omni atque impedimentis relicta,
 exercitu partito, Magonem regionis eius urbes, aut deficientes
 ab Romanis accipere, aut detrectates cogere ad defectionem iuber:
 ipse per agrum Campanum mare inferum petit, oppugnaturus Neapolim, ut urbem matritinam
 haberet. Vbi fines Neapolitanorum intrauit, Numidas partim in insidiis (& pleraque cauae
 sunt viciniae occultae) quacumque arte poterat, disposuit: alios praese acta praeda ex agris offe-
 rantes obsequitare portis iussit: in quos, quia nec multi & incoppositi videbantur, cum turma equi-
 tum erupisset, a cedentibus consilio tracta in insidias, circumueta est. Nec euasisset quisquam, nisi ma-
 re propinquum, & haud procul litore naues piscatoriae plerumque conspectu peritis nandi dedis-
 sent effugium. Aliquot tamen eo praelio nobiles iuuenes capti cessique sunt, inter quos & Egeas
 Praefectus equitum intemperatius cedentes secutus, cecidit. Ab urbe oppugnata Pcenno abster-
 ruere conspecta moenia, haudquaquam prompta oppugnata. Inde Capuam fleuit iter, luxuriantem
 longa felicitate atque indulgentia fortunae, maxime tamen inter corrupta omnia licentia plebis
 sine modo libertate exercentis. Senatuum & sibi & plebi obnoxium Pacuuius Calauus fece-
 rat, nobilis idem ac popularis homo, ceterum malis artibus nactus opes. Is cum eo forte ani-
 mo, quo res male gesta ad Trasimenum est, in summo magistratu esset, iam diu infesta Sena-
 natui plebem ratus per occasionem nouandam res magnum aturam facinus, ut si in ea loca
 Annibal cum victore exercitu venisset, trucidato Senatu, traderet Capuam Pcenis: impro-
 bus homo, sed non ad extremum perditus, cum mallet incolumi quam eversa rep. dominari: nul-
 lam autem incolumem esse orbatam publico consilio crederet, ratione iniit, qua & Senatum
 seruaret, & obnoxium sibi ac plebi faceret. Vocato Senatu, cum sibi defectionis ab Romanis con-
 silium placiturum nullo modo, nisi necessarium fuisset, praefatus esset: quippe qui liberis ex Appii

Claudii filia haberet, filiamque Romae nuptum Liuio dedisset, ceterum maiorem inulto rem, 55
 magisque rimendam instare. Non enim per defectionem ad tollendum ex ciuitate Senatum
 plebem spectare, sed per eadem Senatus vacuum republicam tradere Annibali ac Poenis
 velle. Eo se periculo posse liberare eos, si se permittant sibi, & certaminum in repub, obliui cre-
 dant. Cum omnes victi metu permitterent, Claudam in curia vos, inquit, & tanquam ipse co-
 gitati facinoris particeps, approbando consilia, quibus nequicquam aduersarum viam salutis ve- 60
 strae inueniam: in hoc fidem, quam vultis ipsi, accipite. Fide data egressus claudii curiam iu-
 bet praesidiumque in vestibulo reliquit, ne quis adire curiam iniussu suo, neve inde egredi
 possit. Tunc vocato ad concionem populo, Quod saepe, inquit, optastis Campani, ut supplicium
 sumendi vobis ex improbo ac detestabili Senatu potestas esset, eam nunc non per tumultu- 65
 rum expugnantes domos singulorum, quas praesidiis clientium, seruorumque tuentur, cum
 summo vestro periculo, sed turam habetis ac liberam. Clausus omnes in curiam accipite,
 solos inermes, nec quicquam raptim aut forte temere egeritis. De singulorum capite vobis ius sen-
 tentiae dicenda faciam, ut quas quisque immeritus est, poenas pendat. Sed ante omnia ita vos
 irae indulgere oportet, ut potius ira salutem atque utilitatem vestram habeatis. Etenim
 hos (ut opinor) odistis Senatores, nam Senatum omnino non habere non vultis: quippe 70
 aut Rex, quod abominandum: aut, quod vnum liberae ciuitatis consilium est, Senatus habere
 dus est. Itaque duae res simul agendae vobis sunt, ut & veterem Senatum tollatis, & nouum co-
 optetis. Citari singulos Senatores iubebo: de quorum capite vos consulam, quod de quoque
 censueritis, fiat: sed prius in eius locum virum forte ac strenuum nouum Senatorem cooptabi-
 tis quae de noxio supplicium sumatur. Inde coesedit, & nominibus in vna coiectis, citari quod 75
 primum sorte nomen excidit, ipsumque de curia produci iussit. Vbi auditum est nomen, malum
 & improbum pro se quisque clamare, & supplicio dignum. Tum Pacuuius, Video quae sententia
 de hoc sit data, eticitur pro malo atque improbo: bonum Senatorem & iustum eligite. Primo si
 lenium erat inopia potioris substituti: deinde cum aliquis omnia verecundia quempiam
 nominasset, multa maior extemplo clamor crebatur, cum alii negarent nosse, alii nunc pro 80
 bra, nunc humilitatem sordidamque inopiam, & pudendam artem aut quaestus genus obiecer-
 unt. Hoc multo magis in secundo ac tertio citato Senatore est factum, ut ipsius poenitere homi-
 nes appareret: quem autem in eius substituerent locum, deesse: quia nec eisdem nominari
 attinebat, nihil aliud quam ad audienda probra nominatos: & multo humiliores obscurioresque
 ceteri erant eis, qui primi memoriae occurrebant. Ita dilabi homines, notissimum quodque ma- 85
 lum maxime tolerabile dicentes esse, iubentesque Senatum ex custodia dimitti. Hoc modo
 Pacuuius, cum obnoxium vitae beneficio Senatum multo sibi magis quam plebi fecisset, sine ar-
 mis iam omnibus concedentibus dominabatur. Hinc Senatores omnia dignitatis liberta-
 tisque memoria, plebem affari, salutare, benigne inuitare, apparatis accipere epulis, eius cau-
 sas suscipere, ei semper parati adesse, secundum eam in lite iudicem dare, qui magis popula- 90
 ris aptiorque in vulgus fauori conciliando esset: iam vero nihil in Senatu actum est aliter quam
 si plebis ibi esset concilium. Prona semper ciuitas in luxuriam non ingeniorum modo viti-
 tio, sed affluenti copia voluptatum, & illecebris omnis amoenitatis maritimae terrestriisque
 tum vero ita obsequio principum, & licentia plebis lasciuire, ut nec libidini, nec sumptibus
 modus esset, ad contemptum legum magistratum Senatusque accessit: tum post Cannen- 95
 sem cladem, ut, cuius aliqua erat verecundia, Romanum quoque imperium pernerent. Id
 modo erat in mora ne id extemplo efficerent, quod connubium vetustum multas filias cla-
 ras ac potentes Romanis miscuerat: & quod, cum militarent aliquot annos apud Roma-
 nos, maximum vinculum erant trecenti equites (nobilissimus quisque Campanorum) in pre-
 sidia Sicularum urbium delecti ab Romanis ac missi. Horum parentes cognatique egre per- 100
 uicerunt, ut Legati ad Consulem Romanum mitterentur. Ii nondum Canusium profectum,
 sed Venusae cum paucis ac semiermibus Consule inuenerunt, qui poterant maxime miserabi-
 lem bonis sociis, superbis atque infidelibus, ut erant Campani, spernendum. Et auxilium rerum suarum
 suique contemptum Consul, nimis deregendo cladem nudandoque. Nam cum Legati aegre ferre Se-
 natum populumque Campanum aduersi quicquam euenisse Romanis, nunciaissent, pollicerenturque 105
 omnia, quae ad bellum opus essent, Morem, inquit, magis loquendi cum sociis seruastis Cam-
 panum, iubentes quae opus essent ad bellum imperare, quam conueniret ad praesentem fortunae nostrae
 statum locuti estis. Quid enim nobis ad Cannas relictum est, ut quasi aliquid habeamus, id quod deest

expleri ab sociis velimus: pedes vobis imperemus: tanquam equites habeamus. Pecunia deesse
 dicamus: tanquam ea tantum desit. Nihil, ne quod suppleremus quidem, nobis reliquit fortuna.
 Legiones, equitatus, arma, signa, equi, virique, pecunia, commeatus, aut in acie aut in rui-
 nis postero die amissis castris perierunt. Itaque non iuuctis nos in bello oportet Campani,
 5 sed cum Poenis bellum pro nobis suscipiatis. Veniat in mentem, ut trepidos quondam maio-
 res vestros intra moenia compulsos, nec Samnitum modo hostem, sed etiam Sidicinum pauen-
 tes, receptos in fidem apud Sarriculam defenderimus, coeptumque propter vos cum Samniti-
 bus bellum per centum prope annos, variante fortuna euentum, rulerimus. Adiciate ad haec,
 quod foedus aequum dedimus, quod leges nostras, quod ad extremum, id quod ante Cannen-
 10 sem certe cladem maximum fuit, ciuitatem nostram magnae parti vestrum dedimus, communi-
 cauimusque vobiscum. Itaque communem vos hanc cladem, quae accepta est, credere Campani
 oportet, communem patriam tuendam arbitrari esse. Non cum Samnite aut Hetrusco res est,
 ut cum a nobis ablatum sit, in Italia tamen imperium maneat. Poenus hostis ne Africam quae
 dem indigne, ab ultimis terrarum oris, fletu Oceani, Herculisque columnis, experiet omnis
 15 iuris, & conditionis, & linguae prope humanae militem trahit. Hunc natura & moribus immi-
 tem ferumque insuper dux ipse efferauit, pontibus ac molibus ex humanorum corporum strue
 faciendis: & (quod proloqui etiam piget) vesca humanis corporibus docendo: hos infandis
 passos epulis, quos contingere etiam nefas sit, videre atque habere dominos, & ex Africa & a
 Carthagine iura petere, & Italiam Numidarum ac Maurorum patri prouinciam esse, cui non, ge-
 20 nito modo in Italia, detestabile sit: Pulchrum erit Campani prolapsam cladem Romanum impe-
 rium vestra fide, vestris viribus retentum ac recuperatum esse. Triginta milia peditum,
 quatuor equitum arbitror ex Campania vos scripsisse, iam pecuniam affatim esse, frumentique.
 Qui si parem fortunae vestrae fidem habetis, nec Annibal se vicisse sentiet, nec Romani se vi-
 ctos esse. Hac oratione Consulis dimissis, redeuntibusque domum Legatis, vnus ex iis, Subius
 25 Virius, Tempus venisse, ait, quo Campani non agrum solum ab Romanis quodam per ina-
 iuriam ademptum recuperare, sed imperio etiam Italiae potiri possint. Foedus enim cum An-
 nibale quibus velint legibus facturos: neque controuersiam fore, quin ipse confecto bello Anni-
 bal victor in Africa hinc decedat, exercitumque deportet, Italiae imperium Campanis relinqua-
 tur. Hac Virio loquenti assensu omnes, ita renunciant legationem, uti delectum omnibus vi-
 30 deretur nomen Romanum. Extemplo plebes ad defectionem ac pars maxima Senatus spe-
 ctare. Extracta tamen auctoritatibus seniorum per paucos dies est res. Postremo vixit sententia
 plurimum, ut iidem Legati, qui ad Consulem Romanum ierant, ad Annibalem mitterentur.
 Quo priusquam iretur, certumque defectionis consilium esset, Romam Legatos missos a Campanis,
 35 in quibusdam Annalibus inuenio, postulantes, ut alter Consul Capanus fieret, si re Roma-
 nam adiuuari vellent. Indignatione orta, summoueri a curia iussos esse, missumque licetorem,
 qui ex urbe educeret eos, atque eo die manere extra fines Romanos iuberet. Quia nimis com-
 par Latinorum quondam postulatio erat, Caeliusque, & alii id haud sine causa pretermiserat scri-
 ptores, ponere pro certo sum veritus. Legati ad Annibalem venerunt, pacemque cum eo his co-
 40 ditionibus fecerunt. Ne quis Imperator magistratusve Poenorum ius ullum in ciuem Cam-
 panum haberet: neve ciuis Campanus inuitus militaret, munusve faceret: ut suae leges, sui
 magistratus Campani essent: ut trecentos ex Romanis captiuos Poenus daret Campanis,
 quos ipsi egerissent: cum quibus equitum Campanorum, qui in Sicilia stipendia facerent per-
 45 mutatio fieret. Haec pacta. Alia insuper, quae pacta erant, facinora Capani ediderunt. Nam
 Praefectos foecissimum, ciuesque Romanos, alios partim aliquo militum munere occupatos, partim
 priuatis negociis implicatos, plebs repente omnis comprehensos, velut custodie causa bala-
 neis includi iussit, ubi seruo atque astu anima interclusa, foedum in modum expirarent. Ea
 ne fierent, neu legatio mitteretur ad Poenum, summa ope Decius Magius, vir, cui ad summam
 50 auctoritatem nihil preter sanam ciuium mentem desuit, restiterat. Ut vero praesidium militum
 ab Annibale audiuit, Pyrrhi superbam dominationem, miserabilemque Tarantinorum seruitu-
 tem exempla referens, primo ne reciperetur praesidium, palam vociferatus est: deinde ut re-
 ceptum aut efficeretur: aut si malum facinus, quod a vetustissimis sociis, consanguineisque de-
 fecissent, forti ac memorabili facinore purgare vellent, ut interfecto Punico praesidio resti-
 tuerent se Romanis. Haec (neque enim occulte agebatur) cum relata Annibali essent, primo
 misit, qui vocarent Magium ad sese in castra: deinde cum is ferociter negasset se iturum, haec

enim Annibali ius esse in ciuem Campanum concitatus ira Pœnus comprehendî homi- 55
 nem, vincitumq; attrahi ad se iussit. Veritus deinde ne quid inter vim tumultus, atq; ex cõ-
 citatione animorum inconsulti certaminis oriretur, ipse præmissis nuncio ad Mariũ Blossi-
 um Prætozem Campanum, postero die se Capuæ futurũ, proficiscitur è castris cum modico
 præsidio. Marius concione aduocata edicit, vt frequentes cum coniugibus ac liberis obuiã
 irent Annibali. Ab vniuersis id non obedienter modo, sed enixe, fauore etiam vulgi, & stu- 60
 dio visendi tot iam victoriis clarum imperatorem, factum est. Decius Magius nec obuiam
 egressus est: nec, quo timorem aliquem ex conscientia significare posset, priuatim se tenuit:
 in foro cum filio clientibusq; paucis ociose inambulauit, trepidante tota ciuitate ad exci-
 piendum Pœnum, visendumq;. Annibal ingressus urbem, Senatũ extemplo postulat. Pre-
 cantibusq; inde primoribus Campanorum, nequid eo die ferè gereret, diemq; vt ipse adu- 65
 eu suo festum lætus ac libens celebraret: q̄q; præceps ingenio in iram erat, tamen ne quid in
 principio negaret, visendo urbem magnam diei partẽ consumpsit. Diuersatus est apud Mu-
 nios celeres, Sthenium Pacuuiumq;, indyotos nobilitate ac diuitiis. Eò Pacuuius Calauius,
 de quo antè dictum est, princeps factionis eius, quæ attraxerat rem ad Pœnos, filium iuue- 70
 nem adduxit, abstractumq; ab se à Decii ait latere, cum quo ferocissime pro Romana socie-
 tate aduersus Punicum fœdus steterat, nec eum aut inclinata in partem alterã ciuitas, aut
 patria maiestas sententia depulerat. Huic tum pater iuueni Annibalem deprecando magis,
 q̄ purgando placauit. Victusq; patris precibus lachrymisq;, etiam ad cœnam eum cum pa- 75
 tre vocari iussit: cui conuiuio neminem Campanum, præterq; hospites, Iubelliumq; Taurẽ-
 am, insignem bello virum, adhibiturus erat. Coeperunt epulari de die, & cõuiuium non ex
 more Punico, aut militari disciplina esse, sed vt in ciuitate, atq; etiã modo diu ad varias o-
 mnium voluptatum illecebras instructũ. Vnus nec dominotũ inuitatione, nec ipsius inter-
 dum Annibalis, Calauii filius Perolla vincî potuit. Ipsiq; valetudinem excusans patri, ani- 80
 mi quoq; eius mirabilem inturbationem cum quæreret, ante solis fermẽ occasum patrẽ
 Calauium ex conuiuio egressum secutus filius: vbi in secretum (hortus erat posticis ædiũ
 partibus) peruenerunt, Cõsiliũ, inquit, affero pater, quo non veniã solum peccati, quo de-
 fecimus ad Annibalem, impetrare ab Romanis, sed in multo maiore dignitate & gratia si- 85
 mus Campani, q̄ vnq; fuimus. Cum mirabundus pater quidnam id esset consiliũ quæreret,
 roga reiecta ab humero, latus succinctum gladio nudat, iam ego, inquit, sanguine Anniba-
 lis lanciam Romanum fœdus: te id prius scire volui, si forte adesse, dum facinus patrat, 85
 malles. Quæ vbi vidit audiuitq; senex, velut si iã agendis, quæ audiebat, interesset, cum me-
 tu, Per ego te, inquit, fili, quæcunq; iura liberos iungunt parentibus, precor quascunq;, ne ante
 oculos patris facere & pati omnia infanda velis. Pauce hora sunt, intra quas iurantes per
 quicquid Deorum est, dexteras dextræ iungentes fidem obstrinximus, vt sacratis de mensis 90
 effemus. Digressi à colloquio extemplo in eum armantur: surgis ab hospitali mensa, ad quã
 tertius Campanorum adhibitus es ab Annibale: eam ipsam mensam cruentare vis hospitis
 sanguine! Annibalem pater filio meo potui placare, filium Annibali non possum! Sed si ni-
 hil sancti, non fides, non religio, non pietas, audiantur infanda, si non perniciem nobis cum 95
 scelere afferunt. Vnus aggressurus es Annibalem! quid illa turba tot liberorum seruotũq;
 quid in vnum intenti omnium oculis! quid tot dextræ! torpescunt ne in amentia illa! vultũ
 ipsius Annibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus Ro. tu sustinebis?
 & si alia auxilia desunt, me ipsum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Anniba-
 lis sustinebis: atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigendusq; est. Sed hic deterre-
 ri sine te potius, q̄ illic vincî. Valeant preces apud te meæ, sicut pro te hodie valuerunt. La- 100
 chrymantem inde iuuenem cernens, mediũ complectitur, atq; osculo hærens non antè pre-
 cibus abstinit, q̄ peruicã vt gladium poneret, fidemq; daret, nihil facturum tale. Tum iuue-
 nis, Ego quidẽ, inquit, quam patriæ debeo pietatem, exoluam patri: tuam doleo vicẽ, cui ter-
 proditæ patriæ sustinendum est crimen: semel, cum defectionẽ inisti ab Romanis: iterum, cõ-
 pacis cum Annibale fuisti autor: tertio hodie, cum restituendę Romanis Capuæ mora atq; 105
 impedimentum tu es. O patria, ferrum, quo pro te armatus hanc arcem defendere volebam,
 hosti minime parcens, quando parens extorquet, recipere. Hac cum dixisset, gladiũ in publi-
 cum trãsmaceriam horri abiecit: & quo minus res suspecta esset, se ipse conuiuio reddidit.
 Postero die Senatus frequẽs datus Annibali. Vbi prima eius oratio perblanda ac benigna

fuit, qua gratias egit Campanis, quod amicitiam suam Romanã societati præposuissent: &
 inter cetera magnifica promissa pollicitus, breui caput Italiæ omnis Capuam fore, iurãq;
 inde cum ceteris populis Romanum etiam periturum, vnum esse exortem Punicæ amicitia:
 fœderisq; secum facti: quem neq; esse Campanum, neq; dici debere, Magium Decium: 5
 eum postulare, vt sibi dederat ac se præsentẽ de eo referatur, Senatusq; consulum fiat. O-
 mnes in eam sententiam ierunt: quanquam magna parti, & vir indignus ea calamitate, &
 haud paruo iniurio minui videbatur ius libertatis. Egressus curia in tẽplo magistratus con-
 sedit, comprehendiq; Decium Magium, atque ante pedes destitutum causam dicere iussit.
 Qui cum manente ferocia animi negaret lege fœderis id cogi posse, tum iniectã catenę, di- 10
 cig; ante lictorem in castra est iussus. Quo ad capite aperto est ductus, concionabundus in-
 cessit, ad circumfusam vndiq; multitudinem vociferãs, Habet is libertatem Campani, quanti
 petistis: rapio medio, luce clara, videntibus vobis, nulli Campanorum secundus, vincitus ad
 mortem rator: quid violentius Capua capta fieret: ite obuiam Annibali, exornate urbem,
 diemq; aduentus eius consecrate, vt hunc triumphum de ciue vestro spectetis. Hac eo vo- 15
 ciferante, cum moueri vulgus videretur, obuolurum caput est, ocyusq; rapi extra portam
 iussus. Ita in castra perducitur, extemploq; impositus in nauem, & Carthaginem missus, ne
 motu aliquo Capuæ ex indignitate rei orto, Senatũ quoq; pœniteret dediti principis, &
 legatione missa ad rependẽdũ eum, ne, aut negando rem quã primum peterent, offendendũ
 sibi noui socii, aut tribuendo, habendus Capuæ esset seditionis ac turbarum autor. Nauem 20
 Cyrenas detulit tempestas, quæ tum in ditione Regum erat. Ibi cum Magius ad statũã Pro-
 lemæi regis confugisset, deportatus à custodibus Alexandriam ad Ptolemæum, dum eũ do-
 cuisset, contra ius fœderis vincitum se ab Annibale esse, vincitum liberatur, permissumq;, vt
 rediret, seu Romam, seu Capuam mallet. Nec Magius Capuã sibi tutam dicere, & Romam
 eo tempore, quo inter Romanos Campanosq; bellum sit, transfuga magis, q̄ hospitis fore 25
 domicilium: nusq; malle, q̄ in regno eius viuere, quem vindicem atq; autorem habeat liber-
 tatis. Dũ hæc geruntur, Q. Fabius Pictor Legatus à Delphis Romam rediit, responsũm
 ex scripto recitauit. Diui quoq; in eo erant, quibus quoq; modo supplicaretur. Tum si ita
 faxitis Romani, vestra res meliores, fortioresq; erunt, magisq; ex sententia respu, vestra vo- 30
 bis procedet, victoriãq; duelli populi Romani erit. Pythio Apollini rep, vestra bene gesta
 seruataq;, lucris meritis donum mittitote: deq; præda, manubiis, spoliisq; honorẽ habeto-
 re. Hæc vbi ex Græco carmine interpretata recitauit, tum dixit, se oraculo egressum extem-
 plo his omnibus Diuis rem diuinã thure ac vino fecisse: iussũmq; ab antistite, sicut coro- 35
 natus laurea corona & oraculum adisset, & rem diuinam fecisset, ita coronatum nauẽ ascen-
 dere, nec antè deponere eam q̄ Romam pruenisset: se quæcunq; imperata sint, cum sum-
 ma religione ac diligentia executum, coronam Romæ in ara Apollinis deposuisse. Senatus
 decreuit, vt ex res diuinæ supplicationesq; primo quoq; tempore cum cura fierent. Dum 40
 hæc Romæ atq; in Italia geruntur, nuncius victoriæ ad Cannas Carthaginem venerat, Ma-
 go Amilcaris filius, non ex ipsa acie à fratre missus, sed retentus aliquot dies in recipiendis
 ciuitatibus Brutiorum, quæ deficiebant. Is, cum ei Senatus datus esset, res gestas in Italia à
 fratre exponit. Cum sex Imperatoribus eum, quorũ quatuor Consules, duo, Dictator ac ma- 45
 gister equitum, fuerint, cum sex consularibus exercitibus acie conflixisset, occidisset supra du-
 centa millia hostium, supra L millia cepisset. Ex quatuor Consulibus duos occidisset: ex duo-
 bus saucium alterum, alterum toto amisso exercitu vix cum L hominibus effugisset: magis-
 trum equitum, qui consularis potestatis sit, fufum fugatumq;. Dictatorem, quia se in aciem 50
 nunq; commiserit, vnicum haberi Imperatorem. Brutios, Apulosq;, partem Samnitum ac
 Lucanorum defecisse ad Pœnos. Capuam, quod caput non Campaniã modo, sed post affli-
 ctam rem Romanã Cannensi pugna, Italię sit, Annibali se tradidisset. Pro his tantis, totq; vi-
 ctoriis sacrum diis immortalibus agi haberi q;. Ad fidem deinde tam laturum rerũ effusa
 di in vestibulo curiæ iussit annulos aureos: qui tantus aceruus fuit, vt metientibus dimi- 55
 dium super treis modios expleffe, sint quidam autores. Fama tenuit, quæ propior vero est,
 haud plus fuisse modio. Adiecit deinde verbis, quo maioris cladis indicium esset, neminẽ nisi
 equitem, atq; ipsorũ primores id gerere insigne. Summa fuit orationis, quo propius spes bel-
 li perficendi sit, eo magis omni ope iuuandũ Annibalem esse. Procul enim ab domo militiã
 esse, in media hostium terra, magnã vim frumentũ pecuniãq; absumi: & tot actis vt hostiũ

exercitus delester, ita victoris etiā copias parte aliqua minuisse. Mittendū igitur supplementum esse, mittendā in stipendium pecuniā, frumentumq; tam benemeritis de nomine Punico militibus. Secundum hæc dicta Magonis lætis omnibus, Himilco vir factionis Barchinæ locum Hannonis increpandi esse ratus, Quid est Hanno, inquit, etiam nunc poeniter belli suscepti aduersus Romanos? iube dedi Annibalem: veta in tam prosperis grates diis immortalibus agi. audiamus Romanū Senatorem in Carthaginensiu curia. Tum Hanno, Tacuisse hodie Patres conscripti, ne quid in communi omnium gaudium, minus læti quod esset vobis, loquerer: nunc interrogati Senatori, Poeniteat ne me adhuc suscepti aduersus Romanos belli: si reticeam, aut superbus, aut obnoxius videat. Quorum alterum est hominis alienę libertatis oblitus, alterum suę. Respondeat, inquit, Himilconi, nõ desisse poenitere me belli, neq; desitutum ante inuictū nostrum Imperatorē inculcare, q̄ finitum aliqua tolerabili condicione bellum videro: nec mihi pacis antiquę desideriu vlla alia res, q̄ pax noua finiet. Itaq; ista, quæ modo Mago iactauit, Himilconi caterisq; Annibalis satellitibus iam læta sunt: mihi possunt læta esse, quia res bello bene gesta, si volumus fortuna vti, pacē nobis aquirem dabunt. Nam si prætermittimus hoc tēpus, quo magis dare q̄ accipere pestumus videri pacē, veteor ne hæc quoq; lætitia luxurietur nobis ac vana euadat. Quæ tamen nunc quoq; qualis est: Occidi exercitus hostiū, mitte milites mihi: quid aliud rogares, si esses victus? Hostium cepi bina castra, prædę videlicet plena, & com meatuū, frumentū & pecuniā date: quid aliud, inquā, si spoliatus, si exutus castris esses, peteres? Et ne omnia ipse mirer, (mihi quoq; quoniā respondi Himilconi, interrogare ius fasq; est) yelini seu Himilco, seu Mago respondeat, Cum ad interhecionē Ro. imperii pugnatum ad Cannas sit, constetq; in defectionē totam Italiam isse, primū equis Latini nominis populus defecerit ad nos: deinde equis homo ex V & XXX tribubus ad Annibalem transfugerit: Cū vtrunq; Mago negasset: Hostiū quidē ergo Romæ, inquit, adhuc multum superest. Sed multitudo ea quid animortū, quidve spei habeat, scire velim. Cū id nescire se Mago diceret: Nihil facilius scitu est, inquit, Ecquos Legatos ad Annibalem Romani miserunt de pace: ecquam dehiq; mentio nē pacis Romę factam esse, allatum ad vos est? Cum id quoq; negasset: Bellū igitur, inquit, tam integrū habemus, q̄ habuimus qua die Annibal in Italiam est ingressus. Quam varia victoria priore Punico bello fuerit, pleriq; qui meminimus, supersumus: nunq; terra mariq; magis prospere res nostræ visæ sunt, q̄ ante Consules C. Luctatium & A. Posthumium fuerunt. Luctatio & Posthumio Consulibus deuicti ad Egates insulas sumus. Quod si (id quod dii omen avertant) nunc quoq; fortuna aliquid variauerit, tum pacem speratis cum vincimur, quā nunc cum vincimur dat nemo? Ego si quis de pace consulat, seu de ferenda hostibus, seu accipienda, habeo quid sententię dicam. si de iis, quæ Mago postulat, referitis, nec victoribus mitti attinere puto: & frustratibus nos falsa atq; inani victoria multo mitius consensio mittēda esse. Haud multos mouit Hannonis oratio. Nā & similtas cum familiā Barchina leuiorem autotorem faciebat, & occupati animi presenti lætitia nihil, quo vanius fieret gaudium suum, auribus admittēbant: debellatumq; mox fore, si adniti paululum voluissent, rebantur. Itaq; ingenti consensu sit Senatusconsultum, vt Annibalī XL Numidarum millia in supplementum mitterentur, & XL elephantū, & argenti multa talenta. Dictatorq; cum Magone in Hispaniam præmissus est ad conducenda XX millia peditum, quatuor equitum: quibus exercitus, qui in Italia, quiq; in Hispania erant, supplerentur. Cæterum hæc, vt in secundis rebus, segniter ociosę gesta. Romanos præter inuitam industriam animis, fortuna etiam curati prohibebat. Nam nec Consul vili rei, quæ per eum agenda esset, deerat: & Dictator M. Iunius rebus diuinis perfectis, latoq; (vt solet) ad populum, vt equum ascendere liceret, præter duas urbanas legiones, quæ principio anni à Consulibus conscriptæ fuerāt, & seruorum delectum, cohortesq; ex agro Piceno & Gallico collectas, ad vltimum propē desperatæ reip; auxiliū, cum honesta vtilibus cedunt, descendit equo: dixitq; Qui capitalem fraudem auferat, quiq; pecunia iudicati in vinculis essent, qui eorum apud se milites fierent, eos noxa pecuniæq; se exolui iussurum. Et sex millia hominum Gallicis spoliis, quæ triumpho C. Flamini tradita erant, armauit. Itaq; cum XXV millibus armatorum ab vrbe proficiscitur. Annibal Capua recepta, cum iterum Neapolitanorum animos partim spe, partim metu ne quicq; tentasset, in agrum Nolanum exercitum traducit: & vt non hostiliter statim, quia nõ desperabat voluntariam deditionem, ita si morarentur spem, nihil eorum, quæ pati aut ti-

mere possent, prætermittur. Senatus ac maxime primores eius in societate Romana cum fide perfare: plebs nouarum (vt solet) rerum auida, atq; Annibalis tota esse, merumq; agrorum populationis, & patiēda in obsidione multa grauiā indignaq; propotere anime, neq; autores defectionis deerant. Itaq; vbi Senatum metus cepit, si palam contrā tenderent, resisti multitudini concitare non posse, clam simulādo dilationem mali inueniūt. Placere enim sibi defectionem ad Annibalem simulant: quibus autem conditionibus in fedus amicitiamq; notiam transeant, parum constare. Ita spatio sumpto, Legatos prope ad Pratorē Romanum Marcellum Claudium, qui Casilini cum exercitu erat, mittunt. docentq; quāto in discrimine sit Nolana res: agrum Annibalis esse, & Poenorum urbem exemplo futuram, nisi subueniatur: conciliando plebi Senatum, vbi velint, defecturos se, ne deficiere præfestinarent, effecisse. Marcellus collaudatis Nolanis, eadem simulatione extrahi rem in suum aduētum iussit, interim celari quæ secum acta essent, spemq; omnem auxilii Romanū, ipse à Casilino Calatiam petit, atq; inde Vulturno amne traiecto, perq; agrum Sarriculanū, Trebianumq; super Sueffulam per montes Nolam peruenit. Sub aduentū Pratoris Romanus Pœnus agrō Nolano excessit, & ad mare proxime Neapolim descendit, cupidus marini oppidi potundi, quo cursus nauibus tutus ex Africa esset. Cæterum postq; Neapolim à præfecto Romano teneri accepit. (M. Iunius Syllanus erat, ab ipsis Neapolitanis accitus) Neapoli quoq; sicut Nola, non admissus, petit Nuceriam. Eam cum aliquandiu circumsedisset, saepe vi, saepe soli citandis ne quicq; nunc plebe, nunc principibus, fame demum in deditionem accepit, pactus, vt inermes cum singulis abirent vestimentis: deinde, vt qui à principio miris omnibus Italicis, præter Romanos, videri vellet, præmia atq; honores iis, qui remansissent ac militare velent secum, propofuit. Nec ea spes quenq; tenuit, dilapsi omnes quocunq; hospitia aut forruitus animi imperus tulit, per Campaniæ vrbes, maxime Nolam, Neapolimq;. Cum ferme triginta Senatores ac forte primus quiq; Capuam petissent, exclusi inde, quod portas Annibali clausissent, Cumas se contulerunt. Nucerię præda militi data est: vrbs direpta, atq; incensa. Nolam Marcellus non sui magis fiducia præsidii, q̄ voluntate principū tenebat. Plebs timebatur: & ante omnes L. Bantius, quem consensus attentatæ defectionis ac metus à Pratore Romano nunc ad prodicionem patriæ, nunc si ea die fortuna defuisset, ad transfugendum stimularat. Erat iuuenis acer, & sociorum ea tempestate nobilissimus eques. Seminecem eum ad Cannas in aceruo corporum inuentum, curatumq; benigne etiam cum donis Annibal domū remiserat: ob eius gratiam meritū rem Nolanam in ius ditiorum dare voluerat Pœno. anxiūq; eum & sollicitum cura nouandi res Prator cernebat. Cæterum cum aut poena cohibendus esset, aut beneficio conciliandus, sibi assumpsisset, quā hosti ademisse fortem ac strenuum maluit socium: accitumq; ad se benigne appellat. Multos eum inuidis inter populares habere, inde existimatu facile esse, quod nemo cuius Nolanus sibi indicauerit quā multa eius egregia facinora militaria essent: sed qui in Romanis militauerit castris, non posse obscuro eius virtutem esse. multos sibi, qui cum eo stipendia fecerint, referre qui vir esset ille: quæq; & quoties pericula pro salute ac dignitate populi Romani adisset: vtriq; Cannensi pugna non prius prælio abstiterit, quā propē exanguis ruina superincidentium virorum, equorum, armorumq; sit oppressus. Itaq; inactio virtute esto, inquit, apud me tibi omnis honos, atq; omne præmium erit: & quo frequenter mecum fueris, senties eam rem tibi dignitari atq; emolumento esse. Latoq; iuueni promissis equum eximium dono dat, bigatosq; quingentos Questorem numerare iubet. Lictoribus imperat, vt eum se adire, quoties velit, patiantur. Hac comitate Marcelli ferocis iuuenis animus adeo est mollitus, vt nemo inde sociorum rem Romanam fortius ac fidelius iuuerit. Cum Annibal ad portas esset (Nolani enim rursus à Nuceria mouerat castra) plebesq; Nolana de integro ad defectionem spectaret, Marcellus sub aduentum hostium intramuros se recepit, non castris metuens, sed ne prodendæ vrbs occasionem nimis multis inimicis imminentibus daret. Instruit deinde vtrinq; acies cœptæ: Romanorum, pro incensibus Nolæ: Pœnorum, ante castra sua. Prælia hinc parua inter urbem castraq;, & vario euentu fiebant: quia duces nec prohibere paucos temere rogantes, nec dare signum vniuersæ pugnæ volebant. In hac comitiaria iam duorum exercituum statione, principes Nolanorum nuntiant Marcellō, nocturna colloquia inter plebem ac Pœnos fieri: statutumq; esse, vt cum Romana acies egressa portis iret, impedimenta eorum ac sarcinas diriperent: clau-

derentq; deinde portas, murosq; occuparent, vt potentes rerum suarum atq; vrbis, Pœnis 55
 inde pro Romano acciperent. Hæc vbi nunciata sunt Marcello, collaudatis Senatorib; No-
 lanis, prius q̄ aliquis motus in muris oriretur, fortunâ pugna experiri statuit. Ad treis por-
 tas in hostes verfas tripertito exercitum instruxit. Impedimenta subsequi iussit, calones li-
 xasq; & inualidos milites vallum ferre: media porta robora legionum, & Romanos equi-
 res, duabus citrà portis novos milites, leuemq; armaturam ac sociorum equites statuit. No- 60
 lani muros portasq; adire vetiti, subsidiaq; destinata impedimentis data, ne occupatis præ-
 lio legionibus in ea impetus fieret. Ita instructi intra portas stabant: Annibali sub signis (id
 quod per aliquot dies fecerat) ad multum diei in acie stanti primo miraculo esse, quod nec
 exercitus Romanus porta egrederetur, nec armatus quisq; in muris esset. Ratus deinde pro-
 dita colloquia esse, metuq; refides factos, partem militum in castra remittit, iussos prope 65
 apparatus omnem oppugnandæ vrbis in primam aciem asserre, satis fidens, si cunctanti-
 bus instaret, tumultum aliquem in vrbe plebem moturam. Moxq; dum in sua quisq; mini-
 steria discursu trepidat ad prima signa, succeditq; ad muros acies, patefacta repente porta,
 Marcellus signa canere, clamoremq; tolli ac pedites primum, deinde equites quanto maxi-
 mo possent impetu, in hostem erumpere iubet. Satis terroris tumultusq; in aciem mediam 70
 intulerant, cum duabus circâ portis P. Valerius Flaccus, & C. Aurelius Legati in cornua ho-
 stium erupere. Addidere clamorem lixæ calonesq;, & alia turba custodiæ impedimètorum
 apposita, vt paucitatem maxime spernentibus Pœnis ingentis repente exercitus speciem fe-
 cerint. Vix equidem ausim affirmare, quod quidam autores sunt, duo millia & CCC. hosti-
 um casos, non plus vno Romanos amisisse. Siue tâta siue minor victoria fuit, ingens eo die 75
 res ac nescio an maxima illo bello gesta sit. Non vinci enim ab Annibale vincentibus diffi-
 cilius fuit, q̄ postea vincere. Annibal spe potundæ Nolæ adempta cum Aceras recessisset,
 Marcellus ex templo clausis portis, custodibusq; dispositis, nequis egrederetur, quaestionem
 in foro de iis, qui clam in colloquiis hostium fuerant, habuit, supra LXX damnatos prodia-
 tionis securi percussit, bonaq; eorum iussit publica esse: & summa rerum Senatui tradita, cū 80
 exercitu omni profectus supra Suessulam castris positus confedit. Pœnus Aceras primū ad
 voluntariam deditiōnem conatus pericere, postq; obstinatos videt, obsidere ita atq; oppu-
 gnare parat. Ceterum Aceranis plus animi q̄ virium erat. Itaq; desperata tutela vrbis, vt
 circumuallari moenia viderunt, prius q̄ continuarentur hostium opera, per intermissa mu-
 nimenta, neglectasq; custodias silentio noctis dilapsi, per vias inuicq; quâ queng; aut confu- 85
 lium aut terror tulit, in vrbes Campaniæ, quas satis certum erat non mutasse fidem, peru-
 gerunt. Annibal Aceras direptis atq; incensis, cum à Casilino Dictatorem Romanum le-
 gionesq; nunciis abire nunciassent, ne quis in rampropinquis hostium castris Capuâ quoq;
 recurrat, exercitum ad Casilinum ducit. Casilinum eo tempore quingenti Prænestini habe-
 bant cum paucis Romanis, Latiniq; nominis, quos eodem audita Cannensis clades cõtule- 90
 rat. Hi non confecto Prænesti ad diem delectu, serius profecti domo, cum Casilini ante ad-
 uersa pugna famâ venissent, vt aliis aggregarent sese Romanis sociisq;, profecti à Casili-
 no, cum satis magno agmine itent, auertit eos retro Casilinum nunciis Cannensis pugna.
 Ibi cum dies aliquot suspecti Campanis, timentesq; cauendos ac struendis inuicem insidiis
 traduxissent, iamq; de Capuâ defectione agi, accipiēq; Annibalem satis pro certo habuere, 95
 interfectis nocte oppidanis, partem vrbis, que citra Vulturum est (eo enim diuiditur anni)
 occupauere. Idq; præsidium Casilini habebant Romani. Additur & Perusina cohors, homi-
 nes CCCC & LX, eodem nuncio, quo Prænestini paucos ante dies, Casilinum compulsi: &
 satis firmè armatorum ad tâ exigua moenia, & flumine altera parte cincta, tuenda erat, pe-
 nuria frumenti, nimum etiâ vt videretur hominū, efficiebat. Annibal cum iam inde haud 100
 procul esset, Getulos cū prefecto nomine Isalca præmittit: ac primo, si fiat colloquiū copia,
 verbis benignis ad portas aperiendas, præsidiumq; accipiendū pericere iubet: sin in pertinacia
 persistent, rem gerere ac tentare si qua parte inuadere vrbē possit. Vbi ad moenia accessere,
 quia silentiū erat, solitudo visâ, metuq; cōcessum barbarus ratus, moliti portas, & seras clau-
 straq; effringere parat. Cum patefactis repente portis cohortes duæ ad id ipsum instructe in- 105
 rus, ingenti cum tumultu erumpunt, stragemq; hostium faciunt. Ita primis repulsis, Mahar-
 bal cum maiore robore virorum missus, nec ipse eruptionem cohortium sustinuit. Postre-
 mo Annibal castris ante ipsa moenia oppositis, parua vrbem, paruūq; præsidium summa vi,

atq; omnibus copiis oppugnare parat. Ac dum instat, laceffitq;, corona vndiq; circumdatis
 moenibus, aliquor milites, & prompissimū queng; è muro, curribusq; ictos amittit. Semel vi-
 tro erupenteis agmine elephantorū opposito propè interclusit, trepidosq; compulsi in vrbē,
 satis multis, vt ex tanta paucitate, interfectis: plures cecidissent, ni nox prælio interuenisset.
 5 Postero die omnium animi ad oppugnandū accenduntur: vtriq; postq; corona aurea mura-
 lis proposita est, atq; ipse dux castelli plano loco positi segnè oppugnationem Saguntæ ex-
 gnatoribus exprobrabat, Cannarū, Trasimēniq;, & Trebie singulos admonens, vniuersosq;:
 inde vineæ quoq; ceptæ agi, cuniculiq;, nec ad varios conatus hostium aut vis villa, aut ars
 deeat. Socii Romanorū propugnacula aduersus vineas statuere, transuersis cuniculis ho-
 10 stium cuniculos excipere: & palam & clam ceptis obuiam ire, donec pudor etiam Anniba-
 lem ab incepto auertit: castrisq; communis ac præsidio modico imposito, ne omnia res vi-
 deretur, in hyberna Capuam concessit. Ibi partem maiorem hyemis exercitum in tectis ha-
 buit, aduersus omnia humana mala sæpe ac diu durantē, bonis inexpectum atq; insuetum.
 Itaq; quos nulla malū vicerat vis, perdiderunt nimia bona ac voluprates immodica: & eo im-
 15 pensius, quo auidius ex insolentia in eas se immerferant, Somnus enim, & vinum, & epule, &
 scorta, balneaq;, & ocii consuetudine in dies blandius, ita eneruauerūt corpora animosq;:
 vt magis deinde præteritæ victoriæ eos, q̄ presentes tutarentur vires: maiusq; id peccatū du-
 cis apud peritos artium militarium haberetur, q̄ quod nō ex Cānensi acie protinus ad vrbē Ro-
 mam duxisset. Illa enim cunctatio distulisse modo victoriâ videri potuit, hic error vires ad-
 20 misse ad vincendum. Itaq; hercule, velut si cū alio exercitu à Capua exiret, nihil vsq; pristi-
 nę disciplinæ tenuit. Nam & redierunt pleriq; scortis impliciti: & vbi primum sub pellibus
 haberi cepti sunt, viaq;, & alius militaris labor excepit, tyronū modo corporibus animisq;
 deficiebant: & deinde per omne æstiuorū tempus magna pars sine cōmeatibus ab signis di-
 labebantur: neq; aliq; latebre, q̄ Capua desertoribus erant. Ceterū mitescēte iam hyeme ducto
 25 ex hybernis milite, Casilinum redit: vbi q̄ ab oppugnatione cessatum erat, obsidio tamen
 continuata oppidanos, præsidiumq; ad vltimū inopiæ adduxerat. Castris Romanis T. Sem-
 pronius præerat, Dictatore auspiciorū repetendorū causa profecto Romā, Marcellus & ipsū
 cupientē ferre auxiliū obsecris, Vulturum amnis inflatus aquis, & preces Nolanorū, atq;
 Aceranorū tenebant, Campanos timentium, si præsidium Romanum abcessisset. Gracchus affi-
 30 dens tantū Casilino, quia prædictum erat Dictatoris, ne quid absente eo rei gereret, nihil
 mouebat, q̄ quæ facile omnē patientiam vincerent, nunciabatur à Casilino. Nam & præci-
 pitasse se quosdam non tolerantes famem, constabat: & stare inermes in muris, nuda corpora
 ra ad missilium telorum ictus præbentes. Ea ægre patiens Gracchus, cum neq; pugna con-
 ferere Dictatoris iniussu auderet, pugnandum autem esse, si palam frumentum importare
 35 veller, videret, neq; clam importandi spes esset, satte ex agris circâ vndiq; conuecto, cū com-
 plura dolia compleffet, nunciū ad magistratum Casilinum misit, vt exciperent dolia, quas
 amnis deferret. Insequenti nocte intentis omnibus in flumen ac spem ab nutatio Romano
 factam, dolia medio missa amni defluerunt. Æqualiter inter omnes frumentum diuisum. Id
 postero quoq; die ac tercio factum est. Noctē & mittebantur, & perueniebant, eo custodias
 40 hostium fallabant. Imbribus deinde continuis citatior solito annis transuerso vorrice do-
 lia impulsi ad ripam, quam hostes seruabant, ibi hærentia inter obnata ripis salicta conspi-
 ciuntur, nunciatumq; Annibali est, & deinde intentiore custodia cautum, nequid falleret
 Vulturum ad vrbem missum. Nuces inde fusa ab Romanis castris cum medio anni ad Ca-
 45 silinum defluerent, cratibus excipiebantur. Postremo ad id ventum inopiæ est, vt lora, de-
 tractasq; scutis pelles, vbi feruida mollissent aqua, mandere conarentur, nec muribus aliōve
 animali abstinere, & omne herbarum radicumq; genus aggeribus infimis muri eruerēt:
 & cum hostes obarassent quicquid herbidi terreni extra murum erat, rapotum semen inie-
 cerunt: vt Annibal, Eo ne vsq;, dum ea nascatur, ad Casilini sessurus sum: exclamaret. Qui
 nullam ante passionem auribus admiserat, tum demū agi secum est passus de redemptio-
 50 ne liberorum capitum. Septuages aurū in singulos precium conuenit. Fide accepta, sese tra-
 diderunt, donec omne aurum perfolutū est, in vinculis habiti: tum remissi Cumas cum fide.
 Id verius est, q̄ ab equite in abeunteis immisso interfectos. Prænestini maxima pars fure;
 Ex quingentis septuaginta, qui in præsidio fuerunt, minus dimidium ferrum famesq; ab-
 sumpsit: ceteri incolumes Prænesti cum Prætoro suo Manilio (scriba is antea fuerat) rediit

erant. Statua eius iudicio fuit Prænesti in foro statuta, loricata, amicta toga, velato capite: & 55
 etia signa cum titulo laminae aeneae inscripto, Manicium pro militibus, qui Cassini in præsi-
 dio fuerint, votum vouisse. Idem titulus tribus signis in eade Fortunæ positus fuit subiectus.
 Cassinum oppidum redditum Capanis est, firmatum septingentorum militum de exerci-
 tu Annibalis præsidio: ne, ubi Pœnus inde abcessisset, Romani oppugnant. Prænestinis mi- 60
 litibus Senatus Romanus duplex stipendium, & quinquennii militiæ vacatione decreuit.
 Ciuitate cum donarentur ob virtutē, non mutauerunt. Perusinorum casus obscurior fama
 est, quia nec ipsorum monumento vlllo est illustratus, nec decreto Romanorum. Eodem tēpore
 Petilinos, qui vni ex Brutiis manserant in amicitia Romana, non Carthaginenses modo,
 qui regionem obrinebant, sed Brutiū quoq; ceteri ob separata ab se consilia oppugnabant.
 Quibus cum obsistere malis nequirent Petilini, Legatos Romam ad præsidium petendum 65
 miserunt. Quorum preces lachrymæq; (in questus enim fiebles, cum sibimetipsi consulere
 iussi sunt, sese in vestibulo curiæ profuderunt) ingentem misericordiā Patribus ac populo
 mouerunt. Consulti q; iterum a M. Emilio Prætoris Patres, circumspicētes omnibus imperiū
 vribus fatēri coacti, nihil iam longinquis locis in se præsidii esse, redire domū, si de q; ad vlti-
 mum expleta, consulere sibimetipsis in præsentī fortuna iusserunt. Hęc postea q; renuncia- 70
 ta legatio Petilinis est, tantus repente moeror pauorq; Senatū eorum cepit, vt pars profusa
 giendi qua quisq; posset ac deserendę vrbis autores essent: pars, quando deserti a veteribus
 locis essent, adiungendi se ceteris Brutiis ac per eos dedendi Annibali. Vicit tamē ea pars,
 quę nihil raptim, nec temere agendum consulendumq; deintegro consensit. Relaxata postero
 die per minorem trepidationem retinuerunt optimates, vt conuēctis omnibus ex agris, vr- 75
 bem ac muros firmarent. Per idem ferē tēpus litere ex Sicilia Sardiniaq; Romā allate. Prio-
 res ex Sicilia Octacilii Proprætoris in Senatu recitate sunt, L. Furium Prætorē cū classe ex
 Africa Lilybeum venisse: ipsum grauius ictum, saucium, in vltimo discrimine vite esse: milia-
 rię naualibus sociis neq; stipendiū neq; frumentum ad diē dari, neq; vnde detur, esse: magno-
 rem suadere vt q; primum ea mittantur: sibi q; si ita videatur, ex nouis Prætoribus successo- 80
 rem mittant. Eademq; ferē de stipendio frumentoq; ab A. Cornelio Mammula Propræto-
 re ex Sardinia scripta. Responsum vtriusq; nō esse vnde mitteretur: iussi q; ipsi classibus atq;
 exercitibus suis consulere. Octacilius ad vnicum subsidium populi Romani Hieronē Le-
 gatos cum misisset, in stipendium quantum argenti opus fuit, & sex mensium frumentum
 accepit. Cornelio in Sardinia ciuitates sociæ benigne contulerunt. Et Romę quoq; propter 85
 penuriā argenti Triūviri mēlariū rogatione Minurii Tribuni pl. facti, L. Emilius, qui COS,
 Censor q; fuerat, & M. Atrilius Regulus, qui bis COS, fuerat, & L. Scribonius Libo, qui tum
 Tribunus pl. erat. Et Duumviri creati, M. & C. Atrilius, ædem Concordię, quam L. Manlius
 Prætor voverat, dedicauerunt. Et tres Pontifices creati, Q. Cecilius Metellus, Q. Fabius Ma-
 ximus, & Q. Fuluius Flaccus, in locum P. Scætinii demortui, & L. Emiliū Pauli COS, & Q. 90
 Æliū Perī, qui ceciderant pugna Cannensi. Cū cetera, quę cōtinuis cladibus fortuna minue-
 rat, quantum consiliis humanis assequi poterant, Patres expleissent, tandē se quoq; & sollicitu-
 dinem curię, paucitatemq; conuenientium ad publicum consiliū respexerunt. Neq; em̄ post
 L. Emiliū & C. Flaminiū Censores Senatus lectus fuerat, cum tātum Senatorum aduersę
 pugnae, ad hoc sui quęq; casus per quinquennii absumpissent. Cum de ea re M. Emilius 95
 Prætor, Dictator post Cassinum amissum profecto iā ad exercitū, exposcitibus cūctis re-
 tulisset, cum Sp. Caruilus cum longa otatione non solum inopiā, sed paucitatē etiā ciuiū,
 ex quibus in Patres legerentur, conquestus esset, explendī Senatus causa, & causa iungendī
 atctius Latini nominis, cum pro magna re se suadere dixisset, vt ex singulis populis Latino-
 rum binis Senatoribus, si Patres Romani censuissent, ciuitas daretur, atq; in demortuorum 100
 locum in Senatū legerentur: eam sententiam haud æquioribus animis, q; ipsorū quondam
 postulatū Latinoꝝ, Patres audierunt, & cum fremitus indignantiū tota curia esset, & præ-
 cipue Manlius esse etiā nunc eius stirpis virum diceret, qui quondā in Capitolio COS, mi-
 natus esset, quē Latinū in curia vidisset, eum sua manu se interfecurū: Q. Fabius Maximus
 nunq; rei vilius alieniore tempore mentionē factam in Senatu dixit, q̄ inter tam suspensos 105
 sociorū animos, incertamq; fidem id tactum, quod insuper sollicitaret eos: eam vnius homi-
 nis temerariā vocem silentio omnīū extinguendā esse: & siquid vnq; arcani sanctiue ad silen-
 dum in curia fuerit, id omniū maxime regendū, oculendū, obliuiscendū, pro non dicto

habendum esse. Ita eius rei oppressa mentio est. Dictatorem, qui Censor antē fuisset, vetustissi-
 musq; ex iis, qui viderent, Censoris esset, creati placuit, qui Senatum legeret: accititq; C. Terē-
 tium COS, ad Dictatorē dicendum iusserūt. Qui cum ex Apulia, relicto ibi præsidio, magnis
 itineribus Romam redisset, nocte proxima (vt mos erat) M. Fabiū Buteonē ex S. C. sine ma- 5
 gistro equitum Dictatorem in sex menses dixit. Is, ubi cum lictoribus in rostra ascendit, neq;
 duos Dictatores tempore vno, quod nunq; antea factum esset, probare se dixit: neq; Dictato-
 rem se sine magistro equitum, nec censoriam vim permissam vni & eidem iterum: nec Dicta-
 tori, nisi rei gerendę causa creato, in sex mēses datum imperiū. Quę immoderata fors, tempus,
 ac necessitas fecerint, iis se modum imposturam, Nam neq; Senatū quēq; moturum ex iis,
 10 quos C. Flaminius, L. Aemilius Censores in Senatū legisset, transcribi tantum recitariq; eos
 iussurum, ne penes vnum hominem iudicium arbitriūq; de fama ac moribus Senatoris fue-
 rit: & ita in demortuorū locum sublecturum, vt ordo ordini, non homo homini prælati vi-
 deretur. Recitatio veterē Senatu, inde primum in demortuorum locū legit qui post L. Aemi-
 lium, C. Flaminiū Censores curulē magistratum cepissent, necdum in Senatum lecti essent,
 15 vt quisq; eorum COS, primum factus est, ita Senator primum creatus erat. Tū legit qui Aedi-
 les, Tribuni, Prætores, Questores se fuerant: tum ex iis qui spolia cepissent, qui spolia ex hoste
 fixa domi haberēt, aut cruiā coronam accepissent. Ita CLXXVII cum ingēti approbatio-
 ne omnium in Senatum lectis, exemplo se magistratu abdicauit, priuatusq; de rostris descē-
 dit, lictoribus abire iussit, turbeq; se immiscuit priuatus agentium res: tempus hoc sedulo te-
 20 rens, ne deducendū sui causa populū de foro abduceret. Neq; tamen elanguit cura hominū
 ea mora, frequentesq; eum domum deduxerunt. COS, nocte insequenti ad exercitū rediit, nō
 facto certiorē Senatu, ne comitiōrū causa in vrbe retineretur. Postero die consultus a M. Pō-
 ponio Prætorē Senatus, decreuit Dictatori scribendū, vt, si de republica cōsere esse, ad COSS,
 subrogandos veniret cum magistro equitum, & Prætorē M. Marcello, vt ex iis præsentibus
 25 noscere Patres possent quo statu res publica esset, consiliaq; ex rebus caperēt. Qui acciti erāt,
 omnes venerunt, relicti Legatis qui legionibus præsent, Dictator de se pauca ac modice lo-
 cutus, in magistrum equitum T. Sempronium Gracchum magnam partem gloriae verit,
 comitiāq; edixit, quibus L. Posthumius III absens, qui tum Galliam prouinciā obrinebat:
 & T. Sempronius Gracchus, qui tum magister equitum, & ed accurrerat, COSS, crearentur,
 30 Prætores inde creati M. Valerius Leuinus, Ap. Claudius Pulcher, Q. Fuluius Flaccus, Q. Mu-
 rius Scæuola, Dictator creati magistratibus, Theanum in hyberna ad exercitum rediit, reli-
 cto magistro equitum Romæ: qui, cum post paucos dies magistratum iniretur esset, de exer-
 citibus scribendis comparandisq; in annum, Patres consuleret. Cū res maxime ageren-
 tur, noua clades nunciata, alia super alia cumulante in eum annum fortuna, L. Posthumium
 35 COS, designatum, in Gallia ipsū atq; exercitum deletos. Sylua erat vasta (Litana Gallie
 vocant) qua exercitum traducturus erat. Eius syluæ dextra laeuq; circa viam Galli arbores
 ita inciderant, vt immota starent, momento leui impulsæ occiderent. Legiones duas Roma-
 nas habebat Posthumius, sociūq; ab supero mari tantum conscripserat, vt XXV millia ar-
 matorum in agros hostium induxisset: Galli oram extremæ syluæ cū circumsedissent, vbi in-
 40 trauit agmen saltum, tum extremas arborum succisatum impellunt. Quæ alia in aliam insta-
 bilem per se ac male hærentem incidentes, ancipiti strage arma, viros, equos obruerūt, vt vix
 decem homines effugerent. Nam cum exanimati periq; essent arborum truncis fragmētisq;
 ramorū, ceteram quoq; multitudinem inopinato malo trepidam, Galli saltum omnem ar-
 45 mati circumfidentes interfecerunt, paucis ē tanto numero captis, qui portem fluminis peten-
 tes obfesso antē ab hostibus ponte interclusi sunt. Ibi Posthumius omni vni, ni caperetur oba-
 nixus occubuit. Spolia corporis, caputq; ducis præcisum Boiū ouantes templo, quod sanctis-
 simum est apud eos, intrudere, purgato inde capite, vt mos iis est, caluam auro caluere, idq; sa-
 crum vas iis erat, quo solennibus libarent, poculumq; idem sacerdoti esse ac templi antistiti-
 50 tribus. Præda quoque haud minor Gallis, quam victoria fuit. Nam etsi magna pars animalū
 strage syluæ oppressa erat, tamen ceteræ res, quia nihil dissipatum fuga est, strate per omnem
 facientis agminis ordinem inuentæ sunt. Hac nunciata clade, cum per dies multos in tanto
 pauore fuisset ciuitas, vt tabernis clausis, velut nocturna solitudine per urbem acta, Senatus
 Aedilibus negotium daret, vt urbem circumirent, aperirētq; tabernas, & necessitiae publicæ
 speciem vrbi demū iuberent, tum T. Sempronius Senatum habuit, consolatusq; Patres est &

adhortatus, ne qui Cannēsi ruina nō succubissent, ad minores calamitates animos submit- 55
terent. Quod ad Carthaginenses hostes Annibalemq; attinet, prospera modo essent, sicut spe-
raret, futura, Gallicum bellum & committi tuto & differtī posse: vltionemq; eā fraudis in deo-
rum ac populi Romani potestate fore. De hoste Poeno exercitibusq; per quos id bellum gere-
retur, consultandum atq; agitandum. Ipsum quid peditum equitumq;, quid ciuium, quid so-
ciorum in exercitu esset Dictatoris disseruit. Tū Marcellus suarū copiarum summam expo- 60
suit. Quid in Apulia cum C. Terentio COS. esset, à petitis quaesitum est: duode consulares
exercitus satis firmati tantum bellum efficerent, inibat ratio. Itaq; Galliam, q̄q̄ stimulabat
iusta ita, omitti eo anno placuit. Exercitus Dictatoris COS. decretus est. De exercitu Mar-
celli qui ex fuga Cannēsi essent, in Siciliam eos traduci, atq; ibi militare, donec in Italia bel- 65
lum esset, placuit. Eodem ex Dictatoris legionibus reici militem minimi quēq; roboris, nul-
lo prestituto militiæ tempore, nisi quod stipendiorum legitimorum esset. Duæ legiones vr-
banæ alteri COS. qui in locum L. Posthumii suffectus esset, decretae sunt: eumq;, cum primū
saluis auspiciis posset, creati placuit. Legiones præterea duas primo quoq; tempore ex Sicilia
acciri, atq; inde COS. cui legiones vrbanae euenissent, militum sumeret quantum opus esset.
C. Terentio COS. propagari in annum imperium, neq; de eo exercitu, quē ad præsidium Apu- 70
liae haberet, quicq; minui. Dum hac in Italia geruntur apparatusq;, nihilo segnus in Hispania
bellum erat: sed ad eam diem magis prosperum Romanis. P. & Cn. Scipiones inter se par-
titi copias, vt Cn. terra, P. mari nauibusq; rem gereret. Asdrubal Pœnorum Imperator neu-
tri parti virium satis fidens, procul ab hoste interuallo, ac locis tutis tenebat se: cui multum
ac diu obrestanti, quatuor millia peditum, & quingenti equites in supplementum missi ex 75
Africae sunt. Tum resecta tandem spe, castra propius hostem mouit, classēque & ipse in-
strui parariq; iubet, ad insulas maritimamq; oram tutandum. In ipso impetu mouendarum
de integro rerum percudit eum Praefectorum nauium transitio, qui post classē ad Iberū per
pauorem desertam grauiter increpiti, nunq; deinde satis fidi aut duci aut Carthaginensium
rebus fuerant. Fecerant ii transfugæ motum in Carpesiorum gentem, descuerantq; iis auto 80
ribus vrbes aliquot: vna etiam ab ipsis vi capta fuerat. In eam gentē versum ab Romanis bel-
lum est, infestoq; exercitu Asdrubal ingressus agrum hostium, pro capta ante dies paucos vr-
bis moenibus Galbum Carpesiorum ducem cum valido exercitu castris se derinen-
tem aggredi statuit. Præmissa igitur leui armatura, quæ eliceret hosteis ad certamen, pedit-
um partem ad depopulandum per agros passim dimisit, vt palantes exciperent: simul & ad 85
castra tumultus erat, & per agros fugaq; & cades. Deinde vndiq; diuersis itineribus cum in
castra se recepissent, adeo repente decessit animis pauor, vt non ad munimenta modo defen-
denda satis animorum esset, sed etiam ad laceffendum hostem praelio. Erumpit igitur agmine
ne è castris tripudiantes more suo, repentinaq; eorum audacia terrorem hosti pauloante vl-
tro laceffenti incussit. Itaq; & ipse Asdrubal in collem satis arduum tutumq;, flumine etiam 90
obiecto tum copias subducit: & præmissam leuem armaturam equitesq; palatos eodem rece-
pit: nec aut colli aut flumini satis fidens, vallo castra præmuniit. In hoc alterno pauore cer-
tamina aliquot sunt contracta, nec Numida Hispano eques par fuit, nec iaculator Maurus
cetrato, velocitate pari, robore animi viriumq; aliquantum præstanti. Postq; neq; elicere Pœ-
num ad certamen obuersati castris poterat, neque castrorum oppugnatio facilis erat, vrbe 95
Ascuam, quò sineis hostium ingrediens Asdrubal frumentum commeatuq; alios conuexe-
rat, vi capiunt: omniq; circa agro potiuntur. Nec iam aut in agrum, aut in castris vllō im-
perio contineri. Quam vbi negligentiam ex re (vt fit) bene gesta oriri senserat Asdrubal, co-
hortatus milites, vt palatos sine signis hostes aggredierentur, digressus colle pergit ire acie
instructa ad castra. Quem vt adesse tumultuosi nūcii fugientes, ex speculis stationibusq; at- 100
tulere, ad arma conclamatam. Vt quisq; arma ceperat, sine imperio, sine signo, incompositi,
inordinati in praelium ruunt. Iam primū conseruerant manus, cum alii cateruatim curre-
rent: alii nondum è castris exissent: tum primo ipsa audacia teruere hostem: deinde rati in
confertos illati, cum paucitas parum tuta esset, respicere alii alios, & vndiq; pulsi coire in or-
bem: & dum corporibus applicatur, armaq; armis iungunt, in arcum compulsi, cum vix mo- 105
uendis armis satis spatii esset, corona hostium cincti, ad multum diei caduntur. Exigua pars
eruptione facta, syluas ac montes petit. Pariq; terrore & castra sunt deserta, & vniuersa gens
postero die in deditionem venit. Nec diu in pacato mansit. Nam subinde ab Carthagine ala-

latum est, vt Asdrubal primo quoq; tempore in Italiam exercitum duceret: quæ vulgata res
per Hispaniam omnium ferme animos ad Romanos auertit. Itaq; Asdrubal extemplo lite-
ras Carthaginem mittit, indicans, quanto fama profectiois suæ damno fuisset. Si vero in-
de pergeret, prius quam Iberum transfret, Romanorum Hispaniam fore. Nam præterq; quòd
5 nec præsidium, nec ducem haberet, quem relinqueret pro se, Imperatores esse Romanos, qui-
bus vix aquis viribus resisti possit. Itaq; si vlla Hispaniæ cura esset, successorem sibi cum va-
lido exercitu mitterent: cui si omnia prospere euenirent, non tamen ociosam prouinciam fore.
Hæc literæ quantum primo admodum mouerunt Senatū, tamen quia Italiæ cura prior
poriorq; erat, nihil de Asdrubale, neq; de copiis eius mutatum est. Himilco cum exercitu iu- 10
sto, & aucta classe ad retinendam terra mariq;, ac tuendam Hispaniam fore. Qui vt pe-
destres naualeisq; copias traiecit, castris communitis, nauibusq; subductis, & vallo circum-
datis, cum equitibus delectis ipse, quantum maxime accelerare poterat, per dubios infestosq;
populos iuxta intentus ad Asdrubalem peruenit. Cum decreta Senatus mandataq; exposu-
isset, atq; edidicisset ipse inuicem quemadmodum tractandum bellum in Hispania foret, retro 15
in sua castra rediit, nulla re q̄ celeritate tutior, quòd vndiq; abierat, anteq; populū consentiret.
Asdrubal prius quam moueret castra, pecunias imperat populis omnibus suæ ditionis, satis
gnarus Annibalem transitus quosdam precio mercatum, nec auxilia Gallica aliter quam cō-
ducta habuisse, inopem tantum iter ingressum, vix penetraturum ad Alpes fuisse. Pecuniis
igitur raptim exactis, ad Iberum descendit. Decreta Carthaginensium, & Asdrubalis iter vbi 20
ad Romanos sunt perlata, omnibus omnis rebus, ambo duces iunctis copiis ite obuam coe-
pris atq; obsistere parant: rati, si Annibali vix per se ipsi tolerando Italiae hosti Asdrubal dux
atq; Hispaniensis exercitus esset iunctus, ilico Romani finem imperii fore. His anxii curis ad
Iberum contrahunt copias: & transito amne cum diu consultassent, vtrum castra castris con-
ferrent, an satis haberent, sociis Carthaginensium oppugnandis morari ab itinere proposito 25
hostem, vrbe ad propinquum flumine Iberam appellatam, opulentissimam ea tēpestare regio-
nis eius, oppugnare parant. Quod vbi sensit Asdrubal, pro operenda sociis pergit ipse ire
ad vrbe deditam nuper in fidem Romanorum oppugnandam. Ita iā cepta obsidio omisa
fa ab Romanis est, & in ipsum Asdrubalem versum bellū. Quinq; milium interuallo castra
distantia habuere paucos dies, nec sine leuibus praeliis, nec vt in aciem exirent. Tandem vno 30
eodemq; die velut ex composito vtrinq; signum pugnae propositum est, atq; omnibus copiis
in campum descendum est. Triplex stetit Romana acies: peditum pars ante signa locata, pars
post signa accepta, equites cornua cinxere. Asdrubal mediam aciem Hispanis firmat, in cor-
nibus, dextro Pœnos locat, læuo Afros mercenariorumq; auxilia equitum. Numidas Pœno-
rum peditibus, ceteros Afros pro cornibus opponit. Nec omnes Numidæ in dextro locati 35
cornu, sed quibus defultorum in modū binos trahentibus equos inter acerrimam sepe pu-
gnam, in recentem equum ex fesso armatis transultare mos erat. Tanta velocitas ipsis, tamq;
docile equorum genus est. Cum hoc modo instructi starent, Imperatorū vtriusq; partis haud
fermè dispares spes erant. nam ne multum quidem aut numero aut genere militum hi aut
illi præstabant. Militibus longe dispar animus erat. Romanis em, q̄q; procul à patria pugna- 40
rent, facile persuaserant duces pro Italia atque vrbe Roma eos pugnare. Itaq; velut quibus
reditus in patriam eo discrimine pugnae verteretur, obstinauerant animis vincere, aut mori.
Minus pertinaces viros habebat altera acies, nam maxima pars Hispani erant: qui vinci in
Hispania, quam victores in Italia trahi, malebant. Primo igitur concursu, cum vix pila cō-
iecta essent, retulit pedem media acies, inferatibusq; sese magno impetu Romanis fuit: quia ve- 45
rit. Nihilò segnus in cornibus praelium fuit. Hinc Pœnus, hinc Afer vrget, & velut in cit-
cumuentos praelio ancipiti pugnant: sed cum in medium tota iam coisset Romana acies, sa-
tis virium ad dimouenda hostium cornua habuit. Ita duo diuersa praelia erant: vtroq; Ro-
mani, vt qui pulsati tandem mediis & numero & robore virorum præstarent, haud dubie su-
perarunt. Magna vis hominum ibi occisa: & nisi Hispani vix dum conferto praelio tam effusa 50
se fugissent, per paucos ex tota superfuissent acie. Equestris pugna nulla admodum fuit: quia si-
mul inclinatam mediam aciem Mauri Numidæq; viderunt, extemplo fuga effusa nuda cor-
nua, elephantis quoq; præ se actis, deseruere. Et Asdrubal vsq; ad vltimum euentum pugnae
moratus, è media caede cum paucis effugit. Castra Romani cepere, atq; inde diripere. Ea pu-
gna, si qua dubia in Hispania erant, Romanis adiunxit, Asdrubalq; non modo in Italia tra-

ducendi exercitus, sed ne manendi quidem satis tuto in Hispania spem reliquit. Quæ posteaq̄
 55 lictis Scipionum Romæ vulgata sunt, non tam victoria, quam prohibito Asdrubalis in Ita-
 liam transitu latabantur. Dū hæc in Hispania geritur, Perilia in Brutiis aliquot post mē-
 sibus quam coepa oppugnari erat, ab Himilcone præfecto Annibalis expugnata est. Multoq̄
 sanguine ac vulneribus ea Pœnis victoria stetit. Nec vlla magis vis obfessos, quam fames ex-
 pugnavit. Absumptis enim frugum alimentis, carnisq̄ omnis generis quadrupedum, furti-
 60 naq̄ postremo coriis herbisq̄ & radicibus, & corticibus teneris, strictisq̄ rubis, vixere. Nec
 anteq̄ vires ad standum in muris ferendaq̄ arma deerant, expugnati sunt. Recepta Perilia,
 Pœnus ad Consentiam copias traducit, quam minus pertinaciter defensam, intra paucos
 dies in deditionem accepit. Iisdem fermè diebus & Brutorum exercitus Crotonem Gracæ
 65 urbem circumfedit, opulentam quondam armis virisq̄, tum iam adeo multis magnisq̄ cla-
 dibus affictam, vt omnis ætatis minus viginti millia civium superessent. Itaq̄ vrbe defen-
 sibus vastata facile portæ sunt hostes. Arx tantum retenta, in quam inter tumultu captæ vr-
 bis è media cæde quidam effugere, Et Locrenses descivere ad Brutiis Pœnosq̄, prodita mul-
 70 titudine à principibus, Rhegini tantummodo regionis eius, & in fide erga Romanos, & po-
 testatis suæ ad vltimum miserunt. In Siciliam quoque eadem inclinatio animorum perue-
 nit: & ne domus quidem Hieronis tota ab defectione abstinuit. Namq̄ Gelo maximus stirpis
 contempta simul senectute patris, simul post Cannensem cladem Romana societate, ad Pœ-
 nos defecit. Mouissetq̄ in Sicilia res, nisi mors adeo opportuna, vt patrem quoq̄ suspicione
 aspergeret, armantem eum multitudinem, sollicitantemq̄ socios, absumpsisset. Hæc eo anno
 in Italia, in Africa, in Sicilia, in Hispania, vario euentu acta. Exitu anni Q. Fabius Maximus
 75 à Senatu postulavit, vt adem Veneris Erycinæ, quam Dictator vouisset, dedicari liceret. Se-
 natus decreuit, vt T. Sempronius COS. designatus, cum primum magistratū inisset, ad po-
 pulum ferret, vt Duumuiros esse iuberent adis dedicandæ causæ. Et M. Aemilio Lepido, qui
 bis COS. Augurq̄ fuerat, filii tres, Lucius, Marcus, Quintus, ludos funebres per triduum, &
 gladiatorum paria duo & viginti per triduum in foro dederunt. Aediles curules C. Lectorius,
 80 & T. Sempronius Gracchus COS. designatus, qui in Aedilitate magister equitum fuerat, lu-
 dos Romanos fecerunt, qui per triduum instaurati sunt. Plebeiis ludis à M. Aurelio Cora, &
 M. Claudio Marcello ter instaurati sunt. Circumactio tertio anno Punici belli, T. Sempronius
 COS. Idibus Martiis magistratum inuit. Prætoresq̄ Fulvius Flaccus, qui antea COS. Cen-
 forq̄ fuerat, urbanam, M. Valerius Leuinus peregrinam forrem in iurisdictione habuit. Ap.
 85 Claudius Pulcher Siciliam, Q. Murius Scæuola Sardiniam sortiti sunt. M. Marcello Pro-
 consulis imperium esse populus iussit, quod post Cannensem cladem vnus Romanorum Im-
 peratorum in Italia prospere rem gessisset. Senatus quo die primum est in Capitolio cōsul-
 tus, decreuit, vt & eo anno duplex tributum imperaretur: simplex confestim exigere-
 tur, ex quo stipendium præsens omnibus militibus daretur, præterquam qui milites ad Cannas
 90 fuissent. Inde de exercitibus ita decretum est, vt duabus legionibus urbanis T. Sempronius
 COS. Cales ad conueniendum diem ediceret: inde sex legiones in castra Claudiana supra
 Sueffulam deducerentur. Quæ ibi legiones essent (erant autem Cannensis maxime exerci-
 tus) eas Ap. Claudius Pulcher Prætor in Siciliam traiceret, quæq̄ in Sicilia essent, Romam
 deportarentur. Ad exercitum cui ad conueniendum Cales edicta dies erat, M. Claudius Mar-
 95 cellus missus: isq̄ iussus in castra Claudiana deducere urbanas legiones. Ad veterem exerci-
 tum accipiendum, deducendumq̄ in Siciliam, T. Metilius Croto Legatus ab Ap. Claudio
 est missus. Taciti primo expectauerant homines, vt COS. comitia College creando haberet:
 deinde vbi ablegatum velut de industria M. Marcellum viderunt, quem maxime Cōsulē in
 eū annū ob egregie in Prætura res gestas creari volebant, fremitus in curia est ortus. Quod
 100 vbi sensit Cōsul. Vtrūq̄, inquit, è republica fuit Patres conscripti, & M. Claudium ad per-
 mutandos exercitus in Campaniam proficisci: & comitia non prius edici, quam is inde con-
 fecto, quod mandatum est negotio, reuertisset, vt vos COS. quem tempus reipublicæ postula-
 ret, quenq̄ maxime vultis, haberetis. Ita de comitiis, donec rediit Marcellus, silentium fuit.
 Interea Duumuiroi creati sunt Q. Fabius Maximus, & T. Atilius Crassus adibus dedica-
 105 dis, Menti Atilius, Fabius Veneri Erycinæ. Vtraq̄ in Capitolio est, canali vno discretæ. Et
 de recētis equitibus Campanis, qui in Sicilia cum fide stipendiis emeritis Romæ venerant,
 delatū ad populū, vt ciues Romani essent: item vti municipes Cumanii essent, pridie, q̄ popu-

1 Ius Campanus à populo Romano defecisset, Maxime vt hoc ferretur, mouerat, quod quorū
 hominum essent, scire seipsi negabant, veterem patriam relicta, in eam, in quam redierant nōdum
 asciti. Postq̄ Marcellus ab exercitu rediit, comitia vni COS. rogando in locum L. Posthumii
 edicuntur. Creatur ingenti consensu Marcellus, qui extemplo magistratum acciperet: cui in-
 5 eunē Cōsulum cum tonuisset, vocati Augures virio creatum videri pronunciauerūt, vul-
 goq̄ Patres (ita fama ferebat) quod tum primum duo plebei COS. facti essent, id deis con-
 di non esse. In locum Marcelli, vbi is se magistratu abdicauit, suffectus Fabius Maximus III.
 Mare arsit eo anno, ad Sinuessam bos equuleum peperit, signa Lanuuii ad Iunonis Sospitæ
 10 cruore manauere, lapidibusq̄ circa id templum pluuit. Ob quem imbrem nouendiale (vt af-
 solet) sacrum fuit: ceteraq̄ prodigia cum cura expiata. COS. exercitus inter se diuiserunt,
 Fabio exercitus, cui M. Iunius Dictator præfuerat, euenit, Sempronio Volonum quod fuerat,
 & fociorum XXV millia, M. Valerio Prætori legiones, quæ ex Sicilia redissent, decrete, M.
 Claudius Proconsul ad eum exercitum, qui supra Sueffulam Nolæ præfideret, missus. Præto-
 15 res in Siciliam ac Sardiniam profecti, COS. edixerunt, quorū Senatum vocassent, vt Sena-
 torum, quibusq̄ in Senatu dicere sententiam liceret, ad portam Capenā cōuenirent: Prætores
 quorum iurisdictione erat, tribunalia ad Piscinam publicā posuerunt. Eo vadimonitio fieri iusse-
 runt, ibiq̄ eo anno ius dictum est. Interim Carthaginem, vnde Mago frater Annibalis XXII
 20 millia peditum, & mille quingentos equites, XX elephantos, millia argenti talēta in Italiam
 transmissurus erat cum præsidio LX nauium longarū, nūcius affertur, in Hispania rem ma-
 le gestam: omnesq̄ fermè eius prouinciæ populos ad Romanos defecisse. Erant qui Magonē
 cū classe ea copiisq̄, omnia Italia in Hispaniā auerterēt, cū Sardinia recipiēde repentina spes
 affulsit. Paruū ibi exercitū Romanum esse, Veterem Prætorē inde Corneliū prouincię peritū
 25 decedere, nouum expectari. Ad hoc, fessos iam animos Sardoriū esse diuturnitate imperiū, &
 proximo iis anno acerbe atq̄ auare imperatum, graui tributo, & collatione iniqua frumenti
 oppressos: nihil deesse aliud quam autorem, ad quem deficerent. Hæc clandestina legatio per
 principes missa erat, maxime eā rem moliente Harficora, qui tum autoritate atq̄ opibus lō-
 30 ge primus erat. His nunciis propē vno tempore turbati erectiq̄, Magonem cum classe sua co-
 piisq̄ in Hispaniam mittunt: in Sardiniam Asdrubalem cognomento Caluum deligunt du-
 cem, & tantum fermè copiarum, quantum Magoni, decernunt. Et Romæ COS. tractatis
 rebus, quæ in vrbe agendæ erant, mouebant iam sese ad bellum. T. Sempronius militibus
 35 Sinuessam diem ad conueniendum edixit: & Q. Fabius, consulto prius Senatu, vt frumenta o-
 mnes ex agris ante calendas Iulias primas in vrbes munias conueherent: qui non inuexis-
 sent, eorum se agrum populaturum, seruos sub hasta venditurum, villas incensurum. Ne
 Prætoribus quidem, qui ad ius dicendum creati erant, vacatio à bellī administratione dara
 est. Valerium Prætorē in Apuliam ire placuit ad exercitum à Terentio accipiendum: cum
 40 ex Sicilia legiones venissent, iis porissimum vti ad regionis eius præsidium: Terentianum
 mitti cum aliquo Legatorum, Et XXV naues M. Valerio datæ sunt, quibus oram maritimā
 inter Brundisium ac Tarentum tutari posset. Par nauū numerus Q. Fuluii Prætori vrbis
 decretus ad suburbana littora tutanda. C. Terentio Proconsuli negotium datum, vt in Pice-
 45 no agro cōquisitionem militū haberet. Locisq̄ iis præsidio esset. Et T. Atilius Crassus, postq̄
 adem Mentis in Capitolio dedicauit, in Siciliam cum imperio, qui classis præfesset, missus. In
 hanc dimicationem duorū opulentissimorū in terris populorum omnes Reges gentesq̄ ani-
 mos intenderant: inter quos Philippus Macedonū Rex, eo magis, quod propior Italię, ac ma-
 50 ri tantum Ionio discretus erat. Is vbi primum fama accepit, Annibalem Alpes transgressum
 vt bello inter Romanos Pœnumq̄ orto lætatus erat, ita vtriusq̄ populū mallet victoriam esse,
 incertis adhuc viribus fluctuatus animo fuerat. Posteaquam tertia iam pugna, tertia victo-
 ria cum Annibale & Pœnis erat, ad fortunā inclinauit, Legatosq̄ ad Annibalem misit. Qui
 vitantes portus Brundisium Tarentinumq̄, quia custodiis nauium Romanarum teneban-
 tur, ad Lacinia Iunonis templum in terram egressi sunt: inde per Apuliam petentes, Capuam
 55 media in præsidia Romana illati sunt, deductiq̄ ad M. Valerium Leuinum Prætorē circa Nu-
 ceriam castra habentem. Ibi intrepide Xenophanes legationis princeps à Philippo Rege se
 missum ait ad amicitiam societatemq̄ iungendam cum populo Romano, mandata habere
 ad COS. ac Senatū populūq̄ Romanum. Inter defectiones veterū sociorū Valerius noua
 societate eā clari Regis lætus admodū, hostē pro hospite comiter accepit: dat, qui prosequant,

itineraq; cum cura demonstrant: quæ loca, quosq; saltus aut Romani aut hostes teneant. Xeno-
 nophanes per præsidia Romana in Campaniam, inde quæ proximum fuit in castra Anniba-
 lis peruenit: sed eum cum eo atq; amicitia iungit legibus his, vt Philippus Rex quam maxi-
 ma classe ducens autem naues videbatur effecturus) in Italiam traiceret, & vastaret ma-
 ritimam oram: bellum pro parte sua terra mariq; gereret. Vbi debellatum esset, Italia omnis
 cum ipsa vrbe Roma Carthaginensium atq; Annibalis esset, prædaq; omnis Annibali cede-
 60 ret. Perdomita Italia, nauigarent in Græciam, bellumq; cum quibus Regibus placeret, gere-
 rent. Quæ ciuitates continentis, quæ insulæ ad Macedoniã vergunt, eã Philippi regniq; eius
 essent. In has ferme leges inter Pœnum ducem Legatosq; Macedoniã itum fœdus: missiq;
 cum iis ad Regis ipsius firmandam fidem Legati, Gisco & Boftar & Mago, eodẽ ad Iunio-
 nis Laciniaẽ templum, vbi nauis occulta in statione erat, perueniunt. Inde profecti cum iam
 65 alium tenerent, conspecti à classe Romana sunt, quæ præsidio erat Calabriaẽ littoribus. Q. Ful-
 uius Flaccus Corcyreos ad persequendam retrahendamq; nauem cum misisset, primo fugæ
 re regii conari, deinde vbi celeritate vincere senserunt, tradunt se Romanis: & ad Præfecti clas-
 sis adducti, cum quaereret, qui, & vnde, & quod tenderent cursum: Xenophanes primo satis iã
 semel felix mendacium struere, à Philippo se ad Romanos missum, ad M. Valerium, ad quem
 70 vnum iter ratum fuerit, peruenisse: Campaniam superare nequisse, septem hostium præsidis,
 Deinde vt Punicus cultus habitusq; suspectos Legatos fecit Annibalis, interrogatosq; ser-
 mo prodidit, tum comitibus eorũ seductis ac metu territis, litera quoq; ab Annibale ad Phi-
 lippum inuenta de pace inter Regem Macedonum Pœnumq; ducem. Quibus satis cogni-
 tis, optimum visum est, captiuos comitesq; eorum Romam ad Senatũ, aut Consules, vbi-
 75 cunq; essent, quamprimum deportare. Ad id celerrime quinq; naues delecta, ac L. Valerius An-
 trias, qui præfesset, missus, eiq; mandatum vt in omnes naues Legatos partim custodiendos di-
 uideret: datetq; operam, ne quod iis colloquium inter se, neve qua communicatio consilii es-
 set. Per idẽm tẽpus Romæ, cum A. Cornelius Mammula ex Sardinia p̄uincia decedens re-
 tulisset, qui status rerum in insula esset, ad bellum ac defectionem omnes spectare, Q. Mutius,
 80 qui successisset sibi, grauitate calis aquarumq; aduenientem exceptum, non tam in periculo-
 sum, quam longum morbum implicatum, diu ad belli vim sustinendam inutilem fore, exerci-
 tumq; ibi vt satis firmum pacatæ p̄uinciaẽ præsidem esse, ita parum bello, quod motum iri
 videretur, decreuerunt Patres, vt Q. Fuluius Flaccus quinque millia peditum, quadringentos
 equites scriberet, camq; legionem primo quoque tempore in Sardiniam traiciendam cura-
 85 ret, mitteretq; cum imperio quem ipsi videretur: qui rem gereret, quoad Mutius conualuif-
 set. Ad eam rem missus est T. Manlius Torquatus, qui bis Consul Censorq; fuerat, subegeratq;
 in Cõsularu Sartos. Sub idẽm ferè tempus & à Carthagine in Sardiniam classis missa duce
 Afrubale, cui Caluo cognomen erat, fœda tempestate vexata, ad Baleares insulas ducitur:
 ibiq; (adeo non armamenta modo, sed etiam aluẽ nauium quassari erant) subducta naues
 90 dum reficiuntur, aliquantum temporis triuerunt. In Italia cum post Cannensem pugna fra-
 ctis partis alterius viribus, alterius militis animis, seghius bellum esset, Campani per se ador-
 ti sunt rem Cumanam suæ ditionis facere, primo sollicitantes vt ab Romanis deficeret. vbi
 id parum processit, dolum ad capiendos eos comparant. Campanis omnibus statutum sa-
 crificium ad Hamas, eodẽ Senatũ Campanum venturum certiores Cumanos fecerunt, re-
 95 tieruntq; vt & Cumanus eodẽ Senatũ veniret ad consultandum communiter, vt eosdẽ vterq;
 populus socios hostesq; haberet, præsidium ibi armatum sese habituros, ne quid ab Ro-
 manis noui periculi esset. Cumanis, quanquam suspecta fraus erat, nihil abnuere: ita regi
 fallax consilium posse rati. Interim T. Sempronius Consul Romanus Sinuessã, quod ad
 conueniendum diem edixerat, exercitu iustrato, transgressus Vulturnum flumen, circa
 100 Linærum castra posuit. Ibi quia ociosa statua erant, crebro decurrere milites cogebat,
 vt tyrones (ea maxima pars Volonũ erat) astuescerent signa sequi: & in acie agnosce-
 re ordines suos. Inter quæ concordia maxima erat cura duci, Itaque Legatis Tribunisque
 præceperat, ne quam exprobratio cuiquam veteris fortunæ discordiam inter ordines fere-
 ret: vetus miles tyroni, liber voloni sese exaquari siberet: omnes satis honestos generososq;
 105 ducerent, quibus arma sua signaque populus Romanus commisisset: quæ fortuna coegisset
 ita fieri, eadem cogere tueri factum. Ea non maiore cura præcepta ab ducibus sunt, quam
 à militibus obseruata: breuique tanta concordia coaluerunt omnium animi, vt propè in

obliuionem venirent, qua ex conditione quisq; esset miles factus. Hec agenti Graccho, Legati
 Cumanis nunciarent, qua à Campanis legatio paucos ante dies venisset: & quid iis ipsi respõ-
 disse, Triduum post eum diem festum esse, non Senatũ solum omnem ibi futurum, sed ca-
 5 stra etiam & exercitum Campanum. Gracchus iussit Cumanis cuncta ex agris in vrbe cõ-
 uehere, & manere intra muros: ipse pridie, quam statutum sacrificium Campanis esset, Cu-
 mas mouet castra. Hamas inde tria millia passuum absum. Iam Campani eodẽ frequẽtes ex cõ-
 posito conuenerant: nec procul inde in occulto Marius Alfius, qui summus magistratus erat
 Campanis, cum quatuordecim millibus militum habebat castra. Is sacrificio apparando, &
 inter id instruenda fraudi aliquanto intentior, quam muniedis castris, aut vlli militari ope-
 10 ri fuit. Triduum sacrificatum ad Hamas. Nocturnum erat factum, ita, vt ante mediam no-
 ctem completeretur. Huic Gracchus insidiadum tempori ratus, custodibus ad portas positis,
 ne quis enunciare posset, à sexta ad decimam diei horam coactis militibus corpora curare,
 somnoq; operam dare, vt primis tenebris conuenire ad signum possent. Vigilia ferme prima
 tolli iussit signa. silentiq; profectus agmine, cum ad Hamas media nocte peruenisset, castra
 15 Campana, vt in peruigilio neglecta, simul omnibus portis inuadit. Alios sc̄mo stratos, alios
 perperrato sacro inermes redeuntes obruncat. Hominum eo tumultu nocturno casa plus
 duo millia cum ipso duce Mario Alfio. Capta sunt signa militaria quatuor & triginta. Grac-
 chus minus centum militum iactura castris hostium potitus, Cumas se propere recepit, ab
 Annibale meruens, qui super Capuam ad Tifata habebat castra. Nec eum prouida viri fese-
 20 lit opinio. Nam simul Capuam ea clades est nunciata, ratus Annibal ab rebene gesta insolent
 ter lætum exercitum tyronum magna ex parte seruorumq; spoliante victos, prædasq; agerem
 ad Hamas se inuenurum, citatum agmen præter Capuam rapit: obuiosq; ex fuga Cam-
 panorum per duo præsidia Capuam duci, saucios vehiculis tolli portariq; iubet: ipse ad Ha-
 25 mas vacua ab hostibus castra, nec quicq; præter recentis vestigia caedis, strataq; passim corpo-
 ra sociorum, inuenit. Autores erant quidam, vt prorinus inde Cumas duceret, vrbeq; op-
 pugnaret. Id quanquam haud modice Annibal cupiebat, vt, quia Neapolim nõ poterat, Cu-
 mas saltem maritimam vrbe haberet: tamen quia præter arma nihil secum miles rapitum
 acto agmine extulerat, retro in castra supra Tifata se recepit. Inde fatigatus Campanorũ præ-
 30 cibus sequenti die cum omni apparatu oppugnanda vrbe Cumas redit: populatoque agro
 Cumanio, mille passus ab vrbe castra locat. Tum Gracchus magis verecundia in tali necessi-
 tate deserendi socios implorantis fidem suam populiq; Romani sublitit, quam satis fidens
 exercitui. Nec aliter COS. Fabius, qui ad Cales castra habebat, Vulturnum flumen traduce-
 re audebat exercitũ, occupatus primo auspiciis repetẽdis Romæ, dein prodigiis, quæ alia sup-
 35 alia nunciabantur: expiantiq; ea haud facile litari aruspices respõdebant. Hæ causa cum Fa-
 bium tenerent, Sempronius in obsidione erat, & iam operibus oppugnabatur. Aduersus li-
 gneam ingentem turrim admotam vrbi aliam turrim ex ipso muro excitauit Consul Ro-
 manus aliquanto altiorẽ, quia muro satis per se alto subiectis validis publicis, pro solo
 vsus erat. Inde primum saxis iudibusq; & ceteris missilibus propugnatores moenia atque
 40 vrbe tuebantur. Postremo vbi promoueri adiunctam muro viderunt turrim, facibus ar-
 dentibus plurimum simul ignem coniecerunt. Quo incendio trepida armatorum multitu-
 do cum de turri sese præcipitaret, eruptio ex oppido simul duabus portis facta, stationes
 hostium fudit fugauitq; in castra, vt eo die obsessio, quam obsidenti similior esset Pœnos. Ad
 mille CCCC Carthaginensium casti, vnde quadraginta viri capti: qui circa muros & in sta-
 45 tionibus solute ac negligenter agentes, cum nihil minus quam eruptionem timuissent, ex
 improviso oppressi sunt. Gracchus prius quam se hostes ab repentino pauore colligerent,
 receptui signum dedit, ac suos intra muros recepit. Postero die Annibal elatum secunda re
 Consule iusto prælio ratus certaturum, aciem inter castra atque vrbe instruxit. Ceterum
 postquam neminem moueri ab solita custodia vrbe vidit, nec committi quicquam te-
 50 meraria spei, ad Tifata rediit infecta re. Quibus diebus Cumæ liberata sunt obsidione,
 iisdem diebus & in Lucanis ad Grumentum T. Sempronius, cui Longo cognomen erat,
 cum Hannone Pœno prospere pugnat: supra duo millia hominum occidit, & CCLXXX
 milites amisit. Signa militaria ad XLI cepit. Pulsus finibus Lucanis Hanno retro in Bru-
 tios sese recepit. Et ex Hirpinis oppida tria, quæ à populo Romano defecerant, vici recepta
 per M. Valerium Prætorem, Vercellius Siciliusq; autores defectionis securi percussi, supra

mille captiuorū sub hasta venierunt. Præda alia militi concessa: exercitusq; Cumas reductus. 55
 Dum hæc in Lucanis atq; in Hirpinis geruntur, quinque naues, quæ Macedonū atq; Poenorū
 captos Legatos Romam portabant, à supero mari ad inferum circumuectæ propè omnē Italiae
 oram, cum præter Cumas velis ferrētur, neq; hostiū an sociorū essent fati sciretur, Gracchus
 obuiam ex classe sua naues misit. Cum percunctando inuicem cognitum esset, COS. Cumis 60
 esse, naues Cumas appulset, captiuosq; ad Consulem deducti, & literæ datæ. COS. literis Philip-
 pi atq; Annibalis perlectis, consignata omnia ad Senatū itinere terrestri misit, nauibus de-
 uehi Legatos iussit. Cum eodem ferè die literæ Legatūq; Romam venissent, & percunctatio-
 ne facta dicta cum scriptis congruerent, primo grauis cura Patres incessit, cernentes quanta
 vix tolerantibus Punicum bellum Macedonici belli moles instaret: cui tamen adeo non suc-
 cubuerunt, vt extemplo ageretur, quemadmodum vltro inferendo bello auerterent ab Ita- 65
 lia hostem, Captiuus in vincula cõditis, comitibusq; eorū sub hasta veditis, ad naues XXV
 quibus Q. Fuluius Flaccus Præfectus præerat, XX paratas alias decernunt. His comparatis,
 deductisq; & additis quinque nauibus, quæ aduexerant captiuos Legatos, L naues ab Hostia
 Tarentum profectæ, iussusq; Q. Fuluius militibus Varronianis, quibus L. Apustius Legatus
 Tarenti præerat, in naues impositis, L nauium classe non tueri modo Italiae oram, sed explo- 70
 rare de Macedonico bello, si congruentia literis, Legatorumq; indicis Philippi cõsilia essent,
 vt M. Valeriu Prætorē literis certiorē faceret: isq; L. Apustio Legato exercitui præposito,
 Tarentū ad classem profectus, primo quoq; tẽpore in Macedoniã transmitteret, daretq; ope-
 ram, vt Philippum in regno contineret, Pecuniã ad classem ruendam, bellumq; Macedonicū
 ei decreta est, quæ Ap. Claudio in Siciliam missa erat, vt redderetur Hieroni Regi: & hæc per 75
 L. Apustium Legatum Tarentū est deuecta: simul ab Hierone missa ducenta millia modiorū
 tritici, & hordei cẽtū. Dũ hæc Romani parat aguntq;, ad Philippum captiua nauis vna ex
 iis, quæ Romam missæ erant, excussa fugit: inde scitum Legatos cum literis captos, Itaq; igna-
 rus de iis quæ cõ Annibale Legatis suis cõuenissent, quæue Legati eius ad se allaturi fuissent,
 legationem aliã cum eisdem mandatis mittit. Legati ad Annibalem missi Heraclitus, cui Sco 80
 rino cognomen erat, & Crito Boreusetis, & Sositheus Magnes, Hi prospere tulerūt ac retule-
 runt madata. Sed prius festas circumegit, q̄ mouere ac moliri quicq; Rex posset. Tantum na-
 uis vna capta cum Legatis, momenti fecit ad dilationem imminentis Romanis belli. Et circa
 Capuam, transgresso Vulturnum Fabio post expiata tãdem prodigia, ambo COSS., rem ge-
 rebat. Combulteriã, & Trebulam, & Austiculã vrbes, quæ ad Poenum defecerat, Fabius vi ce- 85
 pit, præsidiaq; in iis Annibalis, Campani permulti capti, Et Nolã, sicut priore anno, Senarus
 Romanorum, plebs Annibalis erat: consiliaq; occulta de cãde principum, & proditiōe vrbis
 inibantur. Quibus ne incepta procederent, inter Capuam castraq; Annibalis, quæ in Tifatis
 erant, traducto exercitu Fabius super Vesuuu in castris Claudianis cõsedit: inde M. Marcel-
 lum Procõsulem cum iis copiis quas habebat, Nolam in præsidium misit. Et in Sardinia res 90
 per T. Manlium Prætorē administrari coepte, quæ omisæ erant, posteaq; Q. Minutius Præ-
 tor graui morbo est implicitus, Manlius nauibus longis ad Caralis subductis, naualibusq; so-
 ciis armatis, vt terra rem gereret, & à Prætorē exercitū accepto, duo & viginti millia peditū
 mille & ducentos equites confecit. Cum his equitum peditumq; copiis profectus in agrum
 hostiū, haud procul ab Harficora: castris castra posuit. Harficora tum forte profectus erat 95
 in Pellidos Sardos ad iuuenturem armandã, qua copias augetet, Filius eius nomine Hioftus
 castris præerat. Is adolescentia ferox temere prælio inito fulus fugarusq;, ad XXX millia Sar-
 dorū eo prælio cesa, mille trecenti ferè viui capti, Alius exercitus primo per agros syluasq;
 fuga palatus: dein, quò ducem fugisse fama erat, ad vrbe[m] nomine Cornum, caput eius regi-
 onis, confugit, Debellatumq; eo prælio in Sardinia esset, ni classis Punica cum duce Afru- 100
 bale, quæ tempestate deiecta ad Baleares erat, in tempore ad spem rebellandi aduenisset, Man-
 lius post famam appulset Punicæ classis Caralis se recepit. Ea occasio Harficora: data Poeno
 se iungendi, Afrubal copiis in terram expositis, & classe remissa Carthaginem, duce Harfi-
 cora ad sociorum populū Romani agrum populabundum profectus, Caralis peruenturus
 erat, ni Manlius obuiō exercitū ab effusa eum populatione continuisset. Primo castra castris 105
 modico intervallo sunt obiecta, deinceps procurrationes leuiasq; certamina vario euentu
 inita, postremo descensum in aciem, signis collatis iusto prælio per quatuor horas pu-
 gnatum. Diu pugnam incipientem Poeni, Sardis facile vinci assuetis, fecerunt. postremo &

1 ipsi, cum omnia circa strage ac fuga Sardorum repleta essent, fusi. Ceterum terga dantes
 circumducto cornu, quo pepulerat Sardos, inclusit Romanus. Cædes inde magis quàm pu-
 gna fuit. Duodecim milia hostium caesa, Sardorum simul Poenorumque ferè III millia,
 DCC capti, & signa militaria VII & XX. Ante omnia claram & memorabilem pugnam
 5 fecit Afrubal Imperator captus & Hanno & Mago, nobiles Carthaginenses. Mago ex
 gente Barchina propinqua cognatione Annibali iunctus, Hanno autor rebellionis Sardis,
 belliq; eius haud dubie concitator, Nec Sardorum duces minus nobilem eam pugnam clau-
 dibus suis fecerunt, nam & filius Harficoræ Hioftus in acie cecidit: & Harficora cum paucis
 equitibus fugiens, vt super afflictas res necem quoq; filii audiuit, nocte ne cuiusq; intrerent
 10 ceptū impediret, mortem sibi consciiuit. Ceteris vrbs Cornus eadē quæ ante, fuge receptacu-
 lum fuit, quam Manlius victore exercitu aggressus, inter paucos dies cepit. Deinde alia
 quoque ciuitates, quæ ad Harficoram Poenosq; defecerant, obsidib; datis dederūt sese. Qui-
 bus stipendium frumentoq; imperato pro cuiusq; aut viribus aut delicto, Caralis exercitum re-
 duxit, ibi nauibus longis deductis, impositoq; quem secum aduexerat milite Romam nauia
 15 gat: Sardiniamq; perdomitam nunciat Patribus, & stipendium Quæstoribus, frumentum
 Aedilibus, captiuosq; Fuluiō Pratori tradidit. Per idem tempus T. Octacilius Prator quin-
 quaginta nauium ab Lilybeo classe in Africam transuectus, depopulatusq; agrum Carthagi-
 nensem cum Sardiniam inde peteret, quò fama erat Afrubalem à Balearibus nuper traieci-
 se, classē Africam reperenti occurrit, leuiq; armatura certamine in alto cœmissio, septem
 20 inde naues cum sociis naualib; cepit, ceteras metus haud secus quàm tempestas passim dis-
 iecit. Per eosdem forte dies & Bomilcar cum militib; ad supplementum Carthagine missis
 quadragintaq; elephantis & comæatu, Locros accessit. Quem vt incautum opprimeret Ap.
 Claudius, per simulationem prouinciæ circumeundę Messanam raptim exercitū ducto, astu
 secundo Locros traiecit. Iam inde Bomilcar ad Hannonem in Brutios profectus erat, & Lo-
 25 cresnes portas Romanis clausurunt. Appius magno conatu nulla re gesta, Messanam repe-
 tit. Eadem æstate Marcellus ab Nola, quam præsidio obtinebat, crebras excursiones in agrum
 Hirpinum, & Samnites Caudinos fecit: adeoq; omnia ferro atq; igni vastauit, vt antiquarū
 cladium Samnio memoriam renouaret. Itaq; extemplo Legati ad Annibalem missi simul ex
 vtraq; gente, Poeni allocuti sunt, Hostes Po. Ro. Annibal fuim; primū per nos ipsi, quoad
 30 nostra arma, nostrę vires nos tutari poterat: postq; iis parū fidebam; Pyrrho Regi nos adiūxi
 mus, à quo relicti pacem necessariam accepimus: fuimusq; in ea per annos propè quinquag-
 ginta ad id tempus, quo in Italiam venisti: tua nos non magis virtus fortunaq;, quam vnica
 comitas ac benignitas erga ciues nostros, quos captos nobis remisisti, ita conciliauit tibi, vt
 te saluo atq; incolumi amico, non modo populū Romanum, sed ne deos quidem iratos (si dici
 fas est) timeremus. At hercule non solum incolumi & victore, sed præsentē te cum plora-
 35 tum propè coniugum ac liberorum nostrorum exaudire, & flagrantia tecta postes conspice-
 re, ita fumus aliquoties hac æstate deualsati, vt M. Marcellus, non Annibal vicisse ad Can-
 nas videatur: glorienrurq; Romani, te ad vnum modo ictum vigentem, velut iaculo emisso
 torpere. Per centum propè annos cum Populo Romano bellum gessimus, nullo externo adiu-
 40 ti nec duce nec exercitu, nisi quodd per biennium Pyrrhus nostro magis milite suas auxit vi-
 res, q̄ suis viribus nos defendit. Nec ego secundis rebus nostris gloriabor, duos COSS. ac
 duos consulares exercitus à nobis sub iugum missos, & si qua alia aut læta aut gloriosa nobis
 euenerunt: quæ aspera aduersisq; tunc acciderunt, minore indignatione referre possumus, q̄
 45 quæ hodie eueniunt. Magni Dictatores cum magistris equitum, bini COSS. cum binis con-
 sularibus exercitibus ingrediebantur fines nostros. Ante explorato & subsidiis positis, & sub
 signis ad populandum ducebant: nunc prope vnus & paruū ad tuendam Nolam præsidii præ-
 da fumus: iam ne manipularim quidem, sed latronum modo percutiant totis finibus nostris
 50 negligentiis q̄ si in Romano vagarentur agro. Causa autem hæc est, quòd neq; tu defendis:
 & nostra iuuentus, quæ si domi esset, rutaretur, omnis sub signis militat tuis. Nec te nec exer-
 citum tuum norim, nisi à quo tot Romanas acies suas stratasq; esse sciam, ei facile esse ducã
 opprimere populatores nostros vagos, sine signis palatos, quòd quenq; trahit quamuis vana
 prædæ spes. Numidarum paucorum illi quidem præda erunt, præsidiumq; missum nobis
 erit, & Nolæ ademeris, si modo quos vt socios haberes, dignos duxisti, haud indignos iudi-
 cas, quos in fidem receptos tuearis. Ad ea Annibal respondit, Omnia simul facere Hirpinos

Samnitesq; & indicare clades suas, & petere praesidium, & queri indefensos se neglectosq; 55
 Indicandum autem fuisse primum, dein petendum praesidium: postremo ni impetraretur, tū
 deniq; querendum frustra opem imploratam. Exercitum se non in agrum Hirpinum Sani-
 rēne, ne & ipse oneri esset, sed in proxima loca sociorum Populi Romani adducturum, iis
 populādis & militem suum repleturum se, & metu procul ab iis summorum hostis. Quod
 ad bellum Romanum attineret, si Trasimeni quā Trebia, si Canarum q̄ Trasimeni pugna 60
 nobilior esset, Cannarum se quoq; memoriam obscuram maiore & clariore victoria facturū.
 Cum hoc responso muneribusq; amplis Legatos dimisit: ipse praesidio medico relicto in Tri-
 fatis, profectus cum caetero exercitu, ire Nolam pergit. Eodem Hannio ex Brutiis cum sup-
 plemento Carthagine aduecto atq; elephantis venit, ibi castris haud procul positis, longe a
 lia omnia inquitenti comperta sunt, q̄ quae à Legatis sociorum audierat. Nihil enim Mar- 65
 cellus ita gerebat, ut aut fortunę aut temere hosti commissum dici posset. Exlerato cum fir-
 misq; praesidiis tuto receptu praedatum ierat, omniaq; velut aduersus praesentem Annibalem
 cauta prouisiq; fuerunt: tum vbi sensit hostem aduenire, copias intra moenia tenuit: per mu-
 ros inambulare Senatores Nolanos iussit, & omnia circa explorare, quae apud hostes fierent.
 Ex iis Hanno cum ad murum successisset, Herennium Bassum & Herium Petrium ad collo- 70
 quium euocatos, permittiq; Marcelli egestos, per interpretem alloquitur: Annibalis virtua-
 tem fortunamq; extollit, Populi Romani obrerit senescerent cum viribus maiestatem: quae
 si paria essent, ut quondam fuissent, tamen expertis quā graue Romanū imperium sociis,
 quanta indulgentia Annibalis etiam in captiuos omnes Italici nominis fuisset, Punicam Ro-
 mana societatem atq; amicitiam praoptandam esse. Si ambo COSS, cum suis exercitibus 75
 ad Nolam essent, tamen non magis pares Annibali futuros, quā ad Cannas fuissent, nedū
 Praetor vnus cum paucis & nouis militibus Nolam tutari possit. Ipsorum magis quā An-
 nibalis interesse, capta an tradita Nola potiretur. potiturum enim ut Capua Nuceriaq; po-
 ritus esset, Sed quid inter Capua Nuceriaq; fortunam intersitet, ipsos propē in medio sitos
 Nolanos scire. Nolle ominari quae capte vrbi cessura forent, sed potius spondere si Marcellū 80
 cum praesidio ac Nolam tradidissent, neminem alium quā ipsos, legem, qua in societatem
 amicitiamq; Annibalis venirent, dicturos. Ad ea Herennius Bassus respōdit, Multos annos
 iam inter Romanum Nolanumq; populum amicitiam esse, cuius neutros ad eam diem poe-
 niteret: & sibi si cum fortuna mutanda fides fuerat, sero iam esse mutare eam: dediturū se
 Annibali non fuisse accendendum Romanum praesidium, cum iis qui ad se tuendos venis- 85
 sent, omnia sibi & esse confociata, & ad vltimum fore. Hoc colloquium abstulit spem An-
 nibali per prodicionem recipiendae Nola. Itaq; oppidum corona circumdedit, ut simul ab o-
 mni parte moenia aggredederet. Quem ut successisse muris Marcellus vidit, instructa intra
 portam acie cum magno tumultu erupit. Aliquot primo impetu percussi casiq; sunt: deinde
 concursu ad pugnam facto, aequatisq; viribus, atrox esse coepit pugna. Memorabilisq; inter 90
 paucas fuisset, ni ingentibus procellis effusus imber diremisset pugnantes. Eo die commissio
 modico certamine atq; iritatis animis, in vrhem Romani, Poeni in castra sese receperunt: tra-
 men Poenorum prima eruptione percussi ceciderunt haud plus quā triginta, Romanorum
 nullus. Imber continens per noctem totam vsq; ad horam tertiam diei insequentis tenuit.
 Itaq; quanq; vtraq; pars auida certaminis erat, eo die tamen tenuerunt sese munimentis. Ter- 95
 tio die Annibal partem copiarum praedatum in agrum Nolanum misit. Quod vbi animada-
 uerit Marcellus, extēplo in aciem copias eduxit, neq; Annibal detrectauit. Mille ferē passuum
 inter vrhem erant castraq;. Eo spatio & sunt omnia campi circa Nolam concurrerunt. Cla-
 mor ex parte vtraq; sublatus, proximos ex cohortibus iis, quae in agros praedatum exierant,
 ad praelium iam commissum reuocauit, & Nolanī aciem Romanam auxerunt: quos collau- 100
 datos Marcellus in subsidiis stare, & faucios ex acie efferre iussit: pugna abstinere, nisi ab se
 signum accepissent. Praelium erat anceps, summa vi & duces hortabantur, & milites pugna-
 bant. Marcellus victis ante diem tertium, fugatis ante paucos dies à Camis, pulsus priorē an-
 no ab Nola ab eodem se duce, milite alio, instare iubet. Non omnes esse in acie, praedantes va-
 gati in agro, sed qui pugnent marcere Campana luxuria, vino, scortis, omnibusq; lustris per- 105
 rotam hyemem confectos. Abisse illam vim vigoremq; dilapsa esse robora corporum animo-
 rumq; quibus Pyrenai Alpiumq; superata sint iuga, reliquias illorum virorum vix arma mā-
 braq; sustinentes pugnare, Capuam Annibali Cannas fuisse, ibi virtutem bellicam, ibi mili-

1 tarem disciplinam, ibi praerenti temporis famam, ibi spem futuri extinctam. Cum haec expo-
 brando hosti Marcellus suorum militum animos erigeret: Annibal multo grauioribus pro-
 bris increpabat, Arma signaq; eadem se aciebat noscere, quae ad Trebiam Trasimeniq; po-
 stremo ad Cannas viderit habueritq;. militē alitū profecto se in hyberna Capua duxisse, alitū
 5 inde eduxisse, Legatūq; Romanum & legionis vnus atq; ala, magno certamine vix tolera-
 tis pugnam, quos binas acies consulares nunq; sustinuerunt? Marcellus tyronē milite ac No-
 lani subsidiis fultus, nos iam iterū laceffit: vbi ille meus miles est, qui erepto ex equo C. Fla-
 minio Consuli caput abstulit? vbi qui L. Paulū ad Cannas occidit? ferrum num hebet, an dex-
 tere torpent: an quid prodigii est aliud? qui pauci plures vincere soliti estis, nunc paucis plu-
 10 res vix resistitis. Romā vos expugnatos, si quis duceret, fortes lingua iactabatis: en nunc
 minor res est: hic experiri vim virtutemq; volo, expugnate Nolam campestrē vrhem, non flu-
 mine non mari seprā: hinc vos ex tam opulenta vrbe praeda spoliisq; onustos, vel ducam quō
 voleris, vel sequar. Nec bene nec male dicta profuerunt ad confirmandos animos. Cū omni
 parte periretur, Romanisq; crederet animi, non duce solū adhortante, sed Nolanis etiam
 15 per clamorē suorum indicem accendentibus ad ardorē pugnae, terga Poeni dederunt, atque in
 castra cōpuli sunt. Quae oppugnare cupientes milites Romanos, Marcellus Nolam reduxit
 cū magno gaudio, & gratulatione etiam plebis, quae antē inclinatio ad Poenos fuerat. Ho-
 stium plus mille casti eo die, capti mille sexcenti, & signa militaria viginti duo, elephantū qua-
 tuor in acie occisi: Romanorū minus mille interfecti. Posterū diem induciis datis sepelien- 20
 do vtrinq; castos in acie consumpserunt. Spolia hostiū Marcellus Vulcano votū cremauit.
 Tertio post die ob iram credo aliquā, aut spē liberalioris militiae mille ducenti septuagin-
 taduo equites misit Numidae Hispaniq;, ad Marcellū transfugerunt. Eorū fortī fidelisq; ope-
 ra in eo bello vti sunt saepe Romani. Ager Hispanis in Hispania, & Numidis in Africa post
 bellū virtutis causa latus datus est, Annibal ab Nola remisso in Brutiis Hannone cū quibus 25
 venerat copiis, ipse Apuliae hyberna peti, circaq; Arpos confedit, Q. Fabi? ut profectū in A-
 puliā Annibalem audiuit, frumento ab Nola Neapoliq; in ea castra conuecto, quae super Sues-
 sulam erant, munimentisq; firmatis & praesidio, quod per hyberna ad tutandū locū satis esset
 relicto, ipse Capuam propius mouit castra: agrūq; Campanum ferro igniq; est depopulatus,
 donec coacti sunt Campani nihil admodum viribus suis fidentes egredi portis, & castra ante
 30 vrhem in aperto communire. Sex millia armatorū habebant, pedite imbellem, equitatu plus
 poterant. itaq; equestribus preliis lacefebant hostē. Inter multos nobiles equites Campanis
 acerrimus erat Iubellius, cognomine Taurea, cuius indicē erat, longe omnīū Campanorum
 fortissimus equus, adeo ut cum apud Romanos militaret, vnus eum Romanus Claudius A-
 fellus gloria equestri aquaret. Hic Taurea cum diu perlustrans oculis, obequisset hostiū
 35 turmis: tandē facto silentio, vbi esset Claudius? Afellus quaesuit, & quoniam verbis secū de virtu-
 te ambigere solitus esset, cur non ferro decerneret? daretq; opima spolia victus, aut victor ca-
 peret? Haec vbi Afello nunciata sunt in castra, id modo moratus, ut Consuleni percontare-
 tur, liceretne extra ordinem in prouocantem hostem pugnare? Permissū eius arma exemplo
 cepit: prouectusq; ante stationes equo, Tauream nomine compellauit, congredivi vbi vellet
 40 iussit, iam Romani ad spectaculum pugnae eius frequentes exierant, & Campani non vallum
 modo castrorū, sed moenia etiam vrbis prospectantes repleuerunt. Cum iam antē ferocibus
 dictis rem nobilitassent, infatis hastis concitarunt equos: deinde libero spatio inter se ludifi-
 cantes, sine vulnere pugna extrahebant. Tū Capanus Romano, Equorū, inquit, hoc non equi-
 tum erit certamen, nisi ē campo in cauam hanc viam demittimus equos: ibi nullo ad euagan-
 45 dū spatio, cominus conferentur manus. Dicto propē citius equum in viā Claudius egit, Tau-
 rea verbis ferocior q̄ re, Minime scis, inquit, Canterium in fossam! Quae vox in rusticum inde
 prouerbū prodita. Claudius cum ex via longe perequisset, nullo obuiō hoste in campum
 rursus euectus, increpans ignauā hostis, cum magno gaudio & gratulatione victor in castra
 50 redit. Huic pugnae equestri rem, quam satis certam communis existimatio est, mirabilem cer-
 te adiciunt quidam annales, Cum refugientem ad vrhem Tauream Claudius sequeretur, pa-
 tenti hostium portē inuectum, per alteram stupentibus miraculo hostibus intractum euasisse.
 Quarta inde statua fuere, ac retro etiam Consul mouit castra, ut fementem Campani face-
 rent: nec antē violauit agrum Campanū, q̄ iam alta in segetibus herbae pabulum praebere po-
 terant, Id conuexit in Claudiana castra super Suesulam, ibiq; hyberna adificauit, Marco

Claudio Proconfuli imperavit, vt retento Nolæ necessario ad tuendam urbem presidio, caere
ros milites dimitteret Romam, ne oneri sociis & sumptui reipublicæ essent. Et T. Gracch⁹
à Cumis Luceriam in Apuliam legiones cum duxisset, M. Valerium inde Prætozem Brun-
dusium cum eo quem Luceria habuerat, exercitu misit, tueri oram agrî Salentini: & provide-
re quod ad Philippum bellumque Macedonicum attineret, iussit. Exitu ætatis eius qua hæc
gesta conscripsimus, literæ à Publio & Cneo Scipionibus venerunt, quantas quamq; profpe-
ras in Hispania res gessissent, sed pecuniam in stipendium vestimenta que & frumentum ex-
ercitui & sociis navalibus omnia deesse. Quod ad stipendium attineat, si ararium inops es-
set, se aliquam rationem inireuros, quomodo ab Hispaniis sumant. Cartera vtrique ab Roma
mittenda esse: nec aliter aut exercitum aut provinciam retineri posse. Literis recitatis, ne-
mo omnium erat, qui nec vera scribi, & postulari aqua fateretur: sed occurrebat animis, quã-
tos exercitus terrestres, navalesq; tuerentur, quantaq; nova classis mox paranda esset, si bel-
lum Macedonicum moveretur. Siciliam ac Sardiniam, quæ ante bellum vectigales fuissent,
vix præsidis provinciarum exercitus alere, tributo sumptus suppeditari. Verum cum ipsam
tributum conferentium numerum tantis exercituum stragibus & ad Trasimenum lacum &
ad Cannas, imminutum: tum qui superessent pauci, si multiplici grauarentur stipendio, a-
lia perituros peste. Itaque nisi fide staret reipublica, opibus non staturam. Prodeundum in
concionem Fulvio Pratori esse, indicandasq; populo publicas necessitates, exhortandosq; qui
redempturis auxissent patrimonia, vt reipublicæ ex qua creuissent, ad tempus commodaret:
conducentisq; ex lege præbenda, quæ ad exercitum Hispaniensem opus essent, vt cum pecu-
nia in arario esset, iis primis solueretur. Hæc Prætor in concione edixit, qua die vestimen-
ta, frumentum, Hispaniensi exercitui præbenda, quæq; alia opus essent navalibus sociis, es-
set locaturus. Vbi ea dies venit, ad conducendum tres societates aderant hominum vndeui-
ginti, quorum duo postulata fuere: vnum, ne alii triennio eo publicani essent: alterum, vt quæ
in naues imposuissent ab hostium tempestatibusq; vi, publico periculo essent. Vtroque impe-
trato conduxerunt: priuatæq; pecunia reipublica administrata est. Hi mores, eaq; charitas
patriæ, per omnes ordines velut tenore vno pertinebat. Quemadmodum conducta omnia
magno animo sunt, sic summa fide præbita, nec quicquam desideratum, ac si ex opulento æ-
tario (vt quondam) alerentur. Cum hi commearus venerunt, Illiturgum oppidum ab Af-
drubale ac Magone, & Amilcare Bomilcaris filio, ob defectionem ad Romanos oppugnaba-
tur. Inter hæc terna castra hostium, Scipiones cum in urbem sociorum magno certamine,
ac strage obsistentium pertuissent, frumentum, cuius inopia erat, aduexerunt: cohortatisq;
oppidanos, vt eodem animo moenia tutarentur, quo pro se pugnantem Romanum exercitum
vidissent, ad castra maxima oppugnanda, quibus Afrubal præerat, ducunt. Eodem & duo
duces, & duo exercitus Carthaginensium, ibi rem summam agi cernentes, conuenerunt.
Itaque eruptione è castris pugnatum est. Sexaginta hostium milia eo die in pugna fuerunt,
sexdecim circiter Romanis. Tamen adeo haud dubia victoria fuit, vt plures numero quam
ipsi erant Romani hostium occiderint, ceperint amplius tria milia hominum, paulò mi-
nus mille equorum, vnde sexaginta militaria signa, elephantis quinque in prælio occisis, ter-
nisq; castris eo die poriti sunt. Illiturgo obsidione liberato, ad Incibili oppugnandum Puni-
ci exercitus traducti, suppletis copiis ex provincia, vt quæ maxime omnium belli auida, mo-
do præda aut merces esset, & tum iuuentute abundante. Iterum signis collatis

eadem fortuna vtriusque partis pugnatum. Supra tredecim millia ho-

strium castra, supraque tria castra, cum signis duobus &

quadraginta, & nouem elephantis. Tum ve-

ro omnes prope Hispaniæ

populi ad Romanos

defecerunt.

Mul-

toq; maio-

res ea estate in Hispania

q; in Italia res

geste.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI SECVNDI BEL-
LI PVNICI LIBER QVARTVS.

TEX CAMPANIA in Brutios reditum est, Hanno adiutorib⁹
& ducibus Brutii, Græcas vrbes tentauit, eo facilius in societate
manentes Romana, q; Brutios, quos & oderant & metuebant. Car-
thaginensium partis factos cernebant. Rhegium primum tenta-
tum est: diesq; aliquot ibi nequicq; absumpti. Interim Locrensis fru-
mentum lignaq; & cetera necessaria visibus ex agris in urbem rape-
re etiam, ne quid relictum præda hostibus esset, & indies maior o-
mnibus portis multitudo effundi, postremo in modo relicti in vr-
be erant, qui reficere muros ac portas, relaq; in propugnacula con-
gessere cogebantur. In permistam omnium atatu ordinuq; multitu-
dinē, & vagantē in agris magna ex parte inermē, Amilcar Pœnus equites emisit. Qui violare
quenq; vetiti, tantum vt excluderent, ab vrbe fuga dissipatos, turmas obiecere. Dux ipse loco
superiore castra ponit, vnde agros vrbeq; possit conspiciere: Brutiorū cohortem adire muros
atq; vocare principes Locrensiū ad colloquiū iussit: & pollicentes amicitiam Annibalis, ad
hortari ad urbem tradendā. Brutii in colloquio nullius rei primo fides est: deinde vt Pœn⁹
apparuit in collib⁹, & refugientes pauci, aliam oēm multitudinem in potestate hostiū esse affe-
rebant, tū metu victi, consulturos se populū responderūt. Aduocataq; extemplo concione, cum
& leuissim⁹ quisq; nouas res nouaq; societatem mallet: & quorum propinquū extra urbē in-
terclusi ab hostibus erant, velut obsidib⁹ datis, pigneratos haberent animos, pauci magis ta-
citi probarent constantē fidem, q; probatā tueri auderent, haud dubio in spē cōsēniū sit ad Pœ-
nos deditio. L. Artilio Prætorē presidii, quiq; cū eo milites Ro. erant, clam in portū deductis
atq; impositis in naues, vt Rhegiū deueherentur. Amilcarem Pœnosq; ea cōdirione, vt frēd⁹
extemplo aquis legibus fieret, in urbē acceperunt. Cuius rei propē non seruata fides deditis est
cū Pœnus dolo dimissum Romanū incularet, Locrenses profugisse ipsam causarentur. Inse-
curi etiā equites sunt, si quo casu in freto estus morari, aut deserere naues in terrā possent, &
eos quidē quos sequebātur, non sunt adepti: alias à Messana traiciteis freto Rhegiū naues cō-
spexerunt. Milites Ro. à Claudio Prætorē missi ad obtinendā urbem presidio. Itaq; Rhegio
extemplo abscellum est. Locrensi⁹ iussu Annibalis data pax, vt liberi suis legibus viuerēt, vrbs
pariter & portus in potestate Locrensiū esset, societas eo iure staret, vt Pœnus Locrensem: Lo-
crensisq; Pœnum pace ac bello iuuaret. Sic à freto Pœni reducti, frementibus Brutii, q; Rhe-
gium ac Locros, quas vrbes direpturos se destinauerant, intactas reliquissent. Itaq; per se ipsi
conscriptis armatisq; iuuenturis suæ quindecim millibus, ad Crotonem oppugnandū per-
gunt ire, Græcam & ipsam urbem, & maritimā: plurimum accessurū opibus, si in ora maris
portum ac urbem moenibus validam tenuissent, credentes. Ea cura angebat, q; neq; nō accera-
sere ad auxilium Pœnos satis audebant, ne quid non pro sociis egisse viderentur: & si Pœn⁹
rursus magis arbiter pacis q; adiutor belli fuisset, ne in libertatem Crotonis, sicut antē Lo-
cro, frustra pugnaretur. Itaq; optimū visum est, ad Annibalem mitti Legatos, cauētiq; ab
eo, vt receptus Croto Brutiorū esset. Annibal cū presentium eam consultationem esse respō-
disset, & ad Hannonē eos reiecisset, ab Hannone nihil certi allatū: nec enim diripi volebat no-
bilem atq; opulentam urbem, & sperabat, cum Brutii oppugnarent, Pœnos nec probare nec iu-
uare eam oppugnationē appareret, eo maturius ad se defecturos. Crotonē nec consilium vnū
inter populares, nec voluntas erat. Vnus velut morbus inuaserat omnes Italia ciuitates, vt
45 plebes ab optimarib⁹ dissentiret, Senatus Romanis faueret, & plebs ad Pœnos retraheret. Eā
dissentionem in vrbe perfuga Brutii, Aristomachum esse principem plebis, traden-
daq; autorem vrbs, & in vasta vrbe lateq; omnib⁹ dissectis moenib⁹ paritas stationes: custo-
diasq; Senatorū ac plebis esse: quacūq; custodiant plebis homines, ea patere aditū. Autorem ac
duce perfuga, Brutii corona cinxerūt urbē, acceptiq; à plebe primo impetu locos omnes præ-
50 ter arcem, ceperunt. Arcē optimates tenebant, preparato iā antē ad talem casum perfugio. Eō-
dem Aristomach⁹ perfugit, tanq; Pœnis, non Brutii autor vrbs tradēde fuisset. Vrbs Cro-
to murū in circuitu patentē XII millia passuū habuit ante Pyrrhi in Italiā aduentū: post va-
stitate eo bello factā, vix pars dimidia habitabatur. Flumē, quod medio oppido fluxerat, extra
frequentatē rectis loca præterfluebat muros, procul iis qui inhabitabantur. Sex milia aberat

ab vrbe nobile templum, ipsa vrbe nobilitas Lacinia Iuonionis, sanctum omnibus circa popu-
 55 lis, Lucus ibi frequenter sylua, & proceris abietis arboribus septus, iara in medio pascuam habu-
 it, vbi ois generis factu dea pascebatur pecus sine villo pastore: separatiq; egressi cuiusq;
 generis greges, nocte remeabant ad stabula, nunquam insidiis ferarum, non fraude violati ho-
 minum: magni igitur fructus ex eo pecore capri, columnaq; inde aurea solida facta & sacra-
 60 ta est. Indytumq; templum diuitiis etiam, non tantum sanctitate fuit, ac miracula aliqua
 affinguntur plerunq; tam insignibus locis. Fama est aram esse in vestibulo templi, cuius ci-
 nerem nullus vnquam moueat ventus, & atx Crotonis vna parte imminens mari, altera ver-
 gente in agrum, situ tantum naturali quondam munita, postea & muro cincta, qua per auer-
 65 sas rupes ab Dionysio Sicilia tyranno per dolum fuerat capta. Eam tunc arcem satis, vt vi-
 debatur, tutam Crotoniatum optimates tenebant, circumsedente cum Brutiis eos etiam ple-
 be sua. Postremo Bruti cum suis viribus inexpugnabilem viderent arcem, coacti necessitate
 Hannonis auxilium implorant. Is conditionibus ad dedicationem compellere Crotoniatis cona-
 70 tus, vt coloniam Brutiis edederat, antiquamq; frequentiam eorum recipere vastam ac deser-
 tam bellis urbem paterentur, omnium neminem, praeter Aristomachum mouit: morituros se affir-
 mabant citi? q; immitti Brutiis in alienos ritus, mores legesq; ac mox lingua etiam vertere-
 75 tur. Aristomachus vnus, quando nec suadendo ad dedicationem satis valebat, nec sicut urbem
 prodiderat, locum prodende arcis inueniebat, transfugit ad Hannonem. Locrenses breui post Lea-
 gati cum permisso Hannonis arcem intrassent, persuadent, vt traduci se in Locros paterentur,
 nec vltima experiri vellent: iam hoc vt sibi liceret, impetrauerant & ab Annibale, missis ad id
 ipsum tunc Legatis. Ita Crotone excessum est: deductiq; Crotoniatum ad mare, naues conscendit.
 80 Locros omnis multitudo abest. In Apulia ne hyems quidem quieta inter Romanos atq; An-
 nibalem erat. Luceria Sempronius COS, Annibal haud procul Arpis hybernabat. Inter eos le-
 uia praelia ex occasione aut opportunitate huius aut illius partis oriebantur, meliorq; eis Ro-
 manis, & in dies cautior tutiorq; ab insidiis fiebat. In Sicilia Romanis omnia mutauerat mors
 Hieronis: regnumq; ad Hieronymum nepotem eius translatum, puerum vixdum liberatum, nedum do-
 85 minationem modice laturum. Late id ingenium tutores atq; amici, ad precipitandum in omnia vitia
 acceperunt. Quae ita futura cernens Hiero, vltima senecta voluisse dicitur liberam Syracusas re-
 linquere: ne sub dominatu puerili per ludibrium bonis artibus paratum firmatq; interiret re-
 gnum. Huic consilio eius summa ope obstitere filiae, nomē regium penes puerum futurum rata, regi-
 90 mē rerum omnes penes se virosq; suos, Andronodori & Zoilum: nam ii tutorum primi relinque-
 bantur. Non facile erat nonagesimum iam agentem annu, circumsessio dies noctesq; muliebribus
 blanditiis liberare animu, & conuerrere ad publicam priuatq; curam. Itaq; tutores numero
 quindecim puero reliquit. Quos precatus est mortis, vt fidem erga populum Romanu quin-
 95 quaginta annos ab se cultam, inuiolatam seruaent: iuuenemq; suis potissimum vestigiis in-
 stera vellent, disciplinēq; in qua edoctus esset. Post haec mandata cum expirasset, tutores prodeit,
 100 testamento prolato pueros in concionem producto (erat aut tunc quindecim ferme annorum)
 paucis, qui per concionem ad excitandos clamores dispositi erant, approbantibus testamen-
 tum, ceteris velut patre amisso in orba ciuitate omnia timentibus, funus sit regiu, magis amo-
 re ciuili & charitate q; cura suorum celebre. Deinde ceteros tutores summouet Andronodo-
 rus, iuuenē iam esse dictitans Hieronymu ac regni potentē, deponendoq; tutelā, quae ipsi cum pluri-
 95 bus communis erat, in se vnu omnium vires conuertit. Vix quidem vili bono moderatoq; Re-
 gi facilis erat fauor apud Syracusanos, succedenti tanta charitate Hieroni. Veru enim uero
 Hieronymus velut suis vitiis desiderabilem efficere veller aut, primo statim conspectu omnia
 q; disparia essent ostendit, nam qui per tot annos Hieronem filiumq; eius Gelonem, nec ves-
 100 stis habitu, nec villo alio insigni differentes à ceteris ciuibus vidissent, & conspexere purpurā
 ac diadema ac satellites armatos, quadrigisq; etiam alborum equorum interdū ex regia proce-
 dentem more Dionysii tyranni. Hunc tam superbū apparatū habitumq; conuenientes seque-
 bantur mores, contemptus omnium hominum, superbe aures, cōtumeliosa dicta, aditus nō ali-
 enis modo, sed tutoribus etiam difficilis, libidines nouae, inhumana crudelitas. Itaq; tantus
 oēs terror inuaserat, vt quidā ex tutoribus aut morte voluntaria, aut fuga praeuertent metu
 105 suppliciorum. Treis ex iis, quibus solis aditus in domū familiarior erat, Andronodorus & Zo-
 lus generi Hieronis, & Thrafo quidam, de aliis quidē reb; haud magnopere audiebantur. Te-
 dendo aut duo ad Carthaginenses, Thrafo ad societatem Romanā, certamine ac studiis inter-

1 dum in se conuertebant adimum adolescentium. Coniuratio in tyranni caput facta, indicatur
 per calonem quendam aequalem Hieronymi, & iam inde à puero in omnia familiaria iura as-
 fuerunt. Index vnus ex coniuratis Theodorum, à quo ipse appellatus erat, nominare potuit.
 Qui comprehensus extemplo traditusq; Andronodoro torquendus, de se ipse haud cunctati-
 5 ter factus, conficios celabat. Postremo cum omnibus intolerandis patientie humane cruciati-
 bus laceraretur, victum malis se simulās, auertit ab conficiis in insontes indicium, Thrafontem
 esse autorem consilii mentitur, nec nisi tam potenti duci confisus, rem tantam auferens. Ab
 latere inde eos nominat tyranni, quorum capita vilissima fingenti inter dolores gemitusq;
 10 occurrere. Maxime animo tyranni credibile indicium Thrafo nominatus fecit. Itaq; extem-
 plo traditur ad supplicium, adiectiq; poena ceteri iuxta insontes. Conficiorum nemo, cum
 diu socius consilii torqueretur, aut latuit, aut fugit, tantum illis in virtute ac fide Theodori
 fiducia fuit, tātūmq; ipsi Theodoro virtutum ad arcana occultada. Itaq; quod vnu vinculu cū
 Romanis societatis erat, Thrafone sublatu à medio, extemplo haud dubie ad defectionem res
 15 spectabat. Legatiq; ad Annibalem missi, ac remissi ab eo cum Annibale nobili adolescente,
 Hippocrates & Epicles nati Carthagine, sed oriundi ab Syraculis, exule auo, Poeni ipsi ma-
 terno genere. Per hos iuncta societas Annibali ac Syraculano tyranno, nec inuito Annibale,
 apud tyrannum manserunt. Ap. Claudius Prator, cuius Sicilia prouincia erat, vbi ea accepit
 extemplo Legatos ad Hieronymum misit, Qui cum sese ad renouandam societatem, quae cum
 20 auo fuisset, venisse dicerent, per ludibrium auditi dimissiq; sunt ab quarente per iocum Hie-
 ronymo, Quae fortuna eis pugnae ad Cannas fuisset, vix credibilia enim Legatos Annibalis
 narrare: velle quid veri sit nunciari, scireq; vt ex eo vtram spem sequatur, consilium capiat.
 Romani cum serio legationes audire coepissent, redituros se ad eum dicentes esse, monito ma-
 gis eo q; rogato, ne fidem temere mutaret, proficiscuntur. Hieronymus Legatos Carthagi-
 25 nem misit ad sedes ex societate cum Annibale faciendum, Pacto conuenit, vt cū Romanos
 Sicilia expulissent (id aut breui fore, si naues atq; exercitum misissent) Himeta amnis, qui fer-
 mē insulam diuidit, finis regni Syraculani ac Punici imperii esset. Aliam deinde instat assen-
 rationibus eorum, qui eum non Hieronis tantum, sed Pyrrhi etiam Regis materni aut iube-
 30 bant meminisse, legationem misit, qua acqui cenfebant, Siciliam sibi oem cedi, Italia Imperiu pro-
 priu quari Carthaginensi populo, Hanc leuitatē ac iactationem animi neq; mirabantur in iu-
 uene furioso, neq; arguebant, dummodo auerterent eū ab Romanis, sed oia in eo praecipitā ad
 exitum fuerunt, nam cū premiffis Hippocrate atq; Epicide cum binis millibus armatorum
 35 ad tentandas vrbes, quae praesidiis tenebantur Romanis, & ipse in Leontinos cū cetero omni ex-
 ercitu (erant aut ad XV millia peditu equitumq;) profectus esset, liberam aedes coniurati (et
 omnes forte militabant) imminentes viae angustae, qua descendere ad forum Rex solebat, sum-
 pserunt. Ibi cū instructi armatiq; ceteri transitum expectantes starēt, vni ex eis (Indigeminu
 40 fuit nomen) quia custos corporis erat, partes datae sunt, vt cū appropinquaret ianuae Rex, per
 causam aliquā in angustis sustineret ab tergo agmen. Ita vt conuenerat, factu est. Tanq; laxa
 ret elatum pedem ab stricto noodo, moratus turbā Indigemines, tātum interualli fecit, vt cum
 45 in pretereuntem sine armatis Regem impetus fieret, confoderetur aliquot prius vulneribus,
 q; succurri posset. Clamore & tumultu audito, in Indigeminē iam haud dubie ostentantem,
 50 tela coniciuntur: per que tamen duobus acceptis vulneribus, euasit. Fuga satellitū vt iacem
 tem videre Regē facta est. Interfactores, pars in forū in multitudinem latā libertate, pars Sy-
 raculas pergunt ad praecoccupanda Andronodori regionumq; aliorū consilia. Incerto rerū sta-
 45 tu, Ap. Claudius bellum oriens ex propinquo cum cerneret, Senatū literis certiore fecit, Si-
 ciliā Carthaginensi populo & Annibali conciliari: ipse aduersus Syraculana consilia, prouin-
 ciā, regniq; fines, omnia conuertit praesidia. Exitu anni eius Q. Fabius ex autoritate Senatus
 Puteolos, per bellum ceptū frequentari emporiu, communiit praesidiūq; imposuit. Inde Ro-
 50 mā comitiorū causa veniens, in eum quae primū diem comitiale habuit, comitia edixit, atq; ex
 itinere praeter urbē in campū descendit. Eo die cū fors praerogatiue ante iuniorū exisset: eaq;
 T. Octaciliū & M. Aemiliū Regulū Consules diceret: tum Q. Fabius silentio facto, tali orati-
 one est vsus, Si aut pacē in Italia aut bellū cū eo hoste haberemus, in quo negligentiae aut er-
 rori loc⁹ esset, qui vestris studiis, quae in campū ad mandandos quibus velitis honores affectis,
 55 morā vllā offerret, is mihi parum meminisse videretur vestre libertatis: sed cura in hoc bello, cū
 hoc hoste nunq; ab vilo duce sine ingenti nostra clade erratū sit, eadem se cura, qua in aciem

armati descenditis, inire suffragium ad creando Consules decet, & sibi sic quæque dicere, An
 55 nibali Imperatori parem Consulem nomino. Hoc anno ad Capuam Iubellio Tauræ Campano
 summo equiti prouocanti summus Romanus eques Afellus Claudius oppositus. Aduersus
 Gallum quendam prouocantem in ponte Anienis, Manlium fidentem & animo & viribus
 misere maiores nostri. Ob eandem causam haud multis annis post fuisse non negauerim, cur
 M. Valerio non diffideretur, aduersus similiter prouocantem arma capientem Gallum ad certa
 60 men. Quemadmodum pedites equitesque optamus ut validiores, si minus ut pares hosti ha-
 beamus, ita duci hostium parem Imperatorem quæramus. Cui quis est summus in ciuitate dux, cui
 legerimus, tum repente lectus, in animum creatus aduersus veterem ac perpetuum Imperatorem
 comparabitur, nullis neque temporis neque iuris inclusum angustiis, quo minus ita omnia gerat
 65 administratque, ut tempora postulant belli. Nobis autem in apparatu ipso, ac tantum incho-
 antibus res, annus circumagitur. Quoniam quales viros creare vos Consules deceat, satis est
 dictum, restat ut pauca de eis, in quos prerogatiue fauor inclinauit, dicam. M. Aemilius Re-
 gulus flamen est Quirinalis, quem neque mittere a sacris, neque retinere postsumus, ut non deum
 aut belli deseramus curam. Octacilius sororis meae filium uxorem atque ex ea liberos habereque
 70 terum non ea vestra in me maioresque meos merita sunt, ut non potioris priuatis necessitu-
 dinibus temp. habeam. Quilibet nauarum vectorumque tranquillo mari gubernare potest:
 ubi saua or ta tempestas est, ac turbato mari rapitur vento nauis, tum viro & gubernatore
 opus est. Non tranquillo nauigamus, sed iam aliquot procellis submersi penes sumus. Itaque
 quis ad gubernacula sedeat, summa cura prouidendum ac praecauendum nobis est. In mino-
 re re experti T. Octacili operam tuam sumus: haud sane cur ad maiora tibi fidamus, doctus
 75 menti quicquam dedisti. Classem hoc anno, cui tu praefuisti, trium rerum causa parauimus, ut A-
 fricæ oram popularetur, ut tuta nobis Italiae littora essent, ante omnia ne supplementum cum
 stipendio commearumque ab Carthagine Annibali transportaretur. Create COS. T. Octacilius,
 non dico si omnia hæc, sed si aliquid eorum reip. prestitit. Sin autem te classem obtinente, eri-
 am velut placato mari qualibet Annibali tuta atque integra ac domo venerunt, si ora Italiae
 80 infestior hoc anno quam Africae fuit, quid dicere potes, cur te potissimum ducem Annibali hosti
 opponant? Si COS. esses, Dictatorem dicendum exemplo maiorum nostrorum censeremus,
 nec tu id indignari posses, aliquem in ciuitate Romana meliorem bello haberi quam te. Magis
 nullius interest, quam tua T. Octacili, non imponi ceruicibus tuis onus, sub quo concidas. Ego
 85 magnopere suadeo, eodem animo, quo si stantibus vobis in acie armatis repente deligendi duo
 Imperatores essent, quorum ductu atque auspicio dimicaretis, hodie quoque COSS. creatis: quibus
 sacramenta liberi nostri dicant, ad quorum edictum conueniant, sub quorum tutela atque cura
 militent. Lacus Trasimenus & Cannæ, triste ad recordationem exemplar, at ad praecauendum
 simile, vtile documento sunt. Prærogatiua iuniorum in suffragium reuocata, cum T. Octa-
 90 cilius ferociter eum continuare Consulatum velle vociferaretur atque obstreperet, lectores ad
 eum accedere Consul iussit. Et quia in urbem non ierat, protinus in campum ex itinere pro-
 fectus admonuit, cum securibus sibi fasces praeferrî, Interim prærogatiua suffragium inire, cre-
 atique in ea COSS. Q. Fabius Maximus quartum, M. Marcellus tertium, Eisdem COSS. cere-
 re centurie sine variatione vlla dixerunt. Et Prætor vnus relictus, Q. Fuluius Flaccus nondum:
 alii creati, T. Octacilius Crassus iterum, Q. Fabius Consulis filius, qui tum Aedilis curulis
 95 erat, P. Cornelius Lentulus, Comitibus Prætorum perfectis, Senatufconsultum factum est, ut
 Q. Fuluius extra ordinem vrbana prouincia esset: isque potissimum Consulibus ad bellum pro-
 fectus, vrbis praesert. Aquæ magnæ & niues eo anno fuerunt, Tiberisque agros inundauit cum
 magna strage rectorum pecorumque & hominum pernicie. Quinto anno secundi Punici bel-
 li Q. Fabius Maximus quartum, M. Claudius Marcellus tertium, Consulatum ineuntes, pl
 100 solito conuerterant in se ciuitatis animos, multis enim annis tale Consulatum par non fue-
 rat. Reserebant senes sic T. Manlium cum P. Decio ad bellum Gallicum, sic postea Papyrium
 & Coruinium aduersus Samnites Bruciosque & Lucanum cum Tarentino populum, COSS.
 declaratos. Absens Marcellus COS. creatus, cum ad exercitum esset. Praesenti Fabio, atque ip-
 so comitia habente, Consulatus continuatus. Tempus ac necessitas belli, ac discrimen summae
 105 rerum faciebatur, ne quis aut in exemplum exquireret, aut suspectum cupiditatis imperii Co-
 sulem haberet: quin laudabant potius magnitudinem animi, quam cum summo Imperatore esse
 opus reip. scire, seque tum haud dubie esse, minoris inuidiam suam, si qua ex re oriretur, quam

utilitatem reip. fecisset. Quo die magistratum inierunt Consules, Senatus in Capitolio est
 habitus: decretumque omnium primum, ut Consules fortiter uterentur, cõpararentque inter se, vter
 5 Censoribus creatis comitia haberet, priusque ad exercitum proficisceretur. Prærogatiua deinde
 imperium omnibus, qui ad exercitum erant, iussitque in prouinciis manere: T. Gracchus Luce-
 10 ria, vbi cum volonum exercitu erat: C. Terentius Varro in agro Piceno: M. Pomponius in
 Gallico. Ex Prætoribus prioris anni Prætorer Q. Mutius obtineret Sardiniam: M. Valerius
 ad Brundisium oræ maritimæ, intentus aduersus omnes motus Philippi Macedonum Re-
 15 gis, praesert: P. Cornelio Lentulo Prætori Sicilia decreta prouincia: T. Octacilio classem ea-
 dem, quam aduersus Carthaginenses priore anno habuisset. Prodigia eo anno multa nunciata
 20 ta sunt. quæ quo magis credebant simplices ac religiosi homines, eo etiam plura nunciaba-
 tur. Lanuuii in aede intus Sospitæ Lunonis, coruos nidum fecisse. In Apulia palmam viridẽ
 aruisse, Mantua stagnum effusum Mintio amni, cruentum visum. Et Calibus creta, & Roma
 in foro Boario sanguine pluuisset. Et in vico Istrico fontem sub terra tanta vi aquarum flu-
 25 xisse, ut serias doliaque, quæ in eo loco erant, prouoluta velut imperta torrentis tulerit. Ta-
 cta de caelo, atrium publicum in Capitolio, aedem in campo Vulcani, necnon in Sabinis, pu-
 blicamque viam, murum, ac portam Gauisiam, Alia vulgata miracula erant. Hastam Marris Pre-
 neste sua sponte promotam, Bouem in Sicilia locutam, Infantem in vtero matris in Marruci-
 nis, Io triumphæ clamasse. Ex muliere Spoletii virum factum. Hadriæ aram in caelo, speciesque ho-
 30 minum circũ eam cum candida veste visas esse. Quin Romæ quoque in ipsa vrbe secundum
 apum examẽ in foro visum, quod mirabile est, quia rarum. Affirmantes quidam legiones se
 armatas in laniculo videre, concitauerunt ciuitatem ad arma. Qui cum in laniculo iuis-
 sent, negarunt quenquam ibi, præter assuetos collis eius cultores, apparuisse. Hæc prodigia
 35 hostiis maioribus procurata sunt ex aruspicum responso: & supplicatio omnibus diis, quo-
 rum puluinarum Roma sint, indicta est. Perpetratis, quæ ad pacem Deum pertinebant, de re
 publica, belloque gerendo, & quantum copiarum, & vbi quæque essent, Consules ad Senatuf
 40 retulerunt. Duodeuiginti legionibus bellum geri placuit: binas Consules sibi sumere: binas
 Galliam, Siciliamque ac Sardiniam obtineri: duabusque Q. Fabium Prætozem Apuliae: dua-
 bus volonum T. Gracchum circa Luceriam praesert: singulas C. Terentio Proconsuli ad Pi-
 centum, & M. Valerio ad classem circa Brundisium, & duas vrbis praesidium relinquere. Hic ut
 45 numerus legionum expleretur, sex nouæ legiones erant scribendæ. Eas primo quoque tempo-
 re Consules scribere iussit, & classem parare: ut cum eis nauibus, quæ pro Calabriae litoribus
 in statione essent, centum quinquaginta longarum nauium classis eo anno expleretur. De
 lectu habito, & nauibus nouis deductis, Q. Fabius comitia Censoribus creatis habuit. Crea-
 50 ti M. Atrillius Regulus, & P. Furius Philus. Cum increbresceret rumor, bellum in Sicilia esse,
 T. Octacilius eò cum classe proficisci iussus est. Cum deessent nauis, Consules ex Senatuf
 consulto edixerunt, ut qui L. Emilio, C. Flamio Censoribus, millibus aris quinquaginta
 ipse aut pater eius census fuisset usque ad centum millia, aut cui postea res tanta esset facta,
 55 nauis aut vnum cum sex mensium stipendio daret: qui supra centum millia usque ad trecenta
 millia, tres nauas cum stipendio annuo: qui supra trecenta millia usque ad decies aris, quinq-
 60 nauas: qui supra decies, septem: Senatores octo nauas cum annuo stipendio darent. Ex hoc
 edicto dati nauis armati, instructique ab dominis cum triginta dierum coctis cibariis na-
 ues conscenderunt. Tum primum est factum, ut classis Romana sociis nauibus priuata
 65 impensa paratis compleretur. Hic maior solito apparatus praecipue conterrui Campanos,
 ne ab obsidione Capuæ bellum eius anni Romani inciperent. Itaque Legatos ad Annibalem
 oratum miserunt, ut Capuam exercitum admoueret. Ad eam oppugnandam nouos exerci-
 70 tus scribi Romæ, nec vllius vrbis defectioni magis infensos eorum animos esse. Id quia tam
 trepidi nunciabant, maturandum Annibal ratus ne praueirent Romani, profectus Arpis,
 ad Tifaram in veteribus castris super Capuam confedit. Inde Numidis Hispanisque ad praesi-
 dium simul castrorum, simul Capuæ relictis, cum caetero exercitu ad lacum Auerni per speciem
 75 sacrificandi, re ipsa, ut tentaret Puteolos, quibus ibi praesidio erant, descendit. Maximus postquam
 Annibalem Arpis profectum, & regredi in Campaniam, allatum est, nec die nec nocte intermis-
 so itinere, ad exercitum redit: & T. Gracchum ab Luceria Beneuentrum copias admouere,
 80 Q. Fabium Prætozem (is filius Consulis erat) Luceriam Graccho succedere iubet. In Sici-
 liam eodem tempore, duo Prætores profecti, P. Cornelius ad exercitum: Octacilius, qui maris

rimæ oræ, reiq; nauali præfesset. Et cæteri in suas quisq; prouincias profecti. Et quibus pro-
 rogatum imperium erat, easdē, quas priore anno, regiones obrinuerūt. Ad Annibalem cum
 ad lacum Auerni esset, quinq; nobiles iuuenes ab Tarento venerunt, partim ad Trafiamentum
 lacum, partim ad Cannas capri, dimissi q; domos cum eadem comitate, qua vsus aduersus
 omnes Romanorū socios Poenus fuerat. Ii memores beneficiorū eius, perpulisse magnā par-
 tem se iuuentutis Tarentinæ referunt, vt Annibalis amicitia ac societatem, q̄ populi Ro-
 mallent, Legatosq; ab suis missos rogare Annibalem, vt exercitum propius Tarentū admo-
 ueat. Si signa eius, si castra conspēta à Tarento sint, haud vllam in recessuram moram, quin
 vrbs dedatur. In potestate iuniorum plebem, in manu plebis rem Tarentinam esse, Annibal
 collaudatos eos, oneratosq; ingentibus promissis, domum ad cœpta maturanda redire iu-
 bet, se in tempore affuturū esse. Hac cū spe dimissi Tarentini, ipsū ingens cupido incesse-
 rat Tarenti potiundi, Vrbem esse videbat cum opulentā nobilem q; tum maritimam, & in
 Macedoniam opportune versam, Regemq; Philippum hunc portum, si transiret in Italiam,
 cum Brundisium Romanū haberent, petiturum, sacro inde perpetrato, ad quod venerat, &
 dum ibi moratur, persuasato agro Cumano vsq; ad Miseni promontorium, Puteolos repen-
 te agmen conuertit ad opprimendum præsidium Romanum. Sex millia hominum erāt, &
 locus munimento quoq; non natura modo tutus. Triduum ibi moratus Poenus, ab omni
 parte tentato præsidio, deinde, vt nihil procedebat, ad populandum agrum Neapolitanum
 magis ira, q̄ potiunda vrbs spe processit. Aductū eius in propinquum agrum Nolanam mo-
 ra est plebs, iamdiu auersa ab Romanis, & infesta Senatui suo, Itaq; Legati ad accersendum
 Annibalem cum haud dubio promisso tradendæ vrbs venerunt. Prauenit inceptum eorū
 Marcellus Cōsul à primoribus accitus. Die vno Succulam à Calibus, cū Vulturū annis
 traicientem moratus esset, contenderat. Inde proxima nocte sex millia peditum, equitesq;
 trecentos, qui præsidio Senatui essent, Nolanam intromisit. Et vti à Consule omnia impigre
 facta sunt ad præoccupandam Nolanam, ita Annibal tempus terebat, bis iam ante nequiq; tē-
 tata re, segnior ad credendum Nolanis factus, lisdem diebus & Q. Fabius Cōsul ad Cas-
 linum tentandum, quod præsidio Punico tenebatur, venit. Et ad Beneuentum velut ex cō-
 positō, parte altera Hanno ex Brutiis cum magna peditum equitūq; manu, altera T. Grac-
 chus ab Luceria accessit. Qui primo oppidum intrauit, deinde vt Hannōnē tria millia fer-
 mē ab vrbe ad Calorem fluuium castra posuisset, & inde agrū populari audiuit, & ipse egres-
 sus incenibus, mille ferme passus ab hoste castra locat, ibiq; concionem militum habuit. Les-
 giones magna ex parte volonum habebat: qui iam alterum annum libertatem tacite mere-
 ri, q̄ postulare palam maluerant. Senserat tamen hybernis egrediens, murmur in agmine esse
 querentium, nunq; ne liberi militaturi essent: scripseratq; Senatui, non tā quid desiderarent,
 q̄ quid meruissent: bona fortiq; opera eorum se ad eam diem vsū, neq; ad exemplum iusti
 militis quicq; eis, præter libertatem, deesse. De eo permissum ipsi erat, faceret quod è rep. du-
 ceret esse, Itaq; priusq; cum hoste manum consereret, pronunciat, tempus venisse eius libera-
 tatis, quam diu sperassent, potiunda. Postero die signis collatis dimicaturum puro ac paten-
 ti campo, vbi sine vllō insidiarum metu, vera virtute geri res posset. Qui caput hostis retu-
 lisset, eum se extemplo liberum iussurum esse: qui loco cessisset, in eum seruili supplicio ani-
 maduersurum, suam cuiq; fortunam in manu esse. Libertatis autorem eis nō se fore solum,
 sed Consulem M. Marcellum, & vniuersos patres, qui consulti ab se de libertate eorum sibi
 permisissent. Literas inde Consul ac Senatusconsultum recitauit. Ad quæ clamor cum in-
 genti assensu est sublati. Pugnam poscebant, signumq; vt daret extemplo, ferociter instā-
 bant. Gracchus prælio in posterum diem pronunciat, concionem dimisit. Milites lati, præ-
 cipue quibus merces nauata: in vnum diem operæ libertas futura erat, armis expediendis
 quod reliquū diei fuit, consumpserunt. Postero die vbi signa cœperūt canere primi omnū
 parati, instructiq; ad Prætorium conueniunt. Sole orto Gracchus in aciem copias eduxit.
 Nec hostes moram dimicandi fecerunt. Decem & septem millia peditum erant, maxima ex
 parte Bruti ac Lucani: equites MCC, inter quos pauci admodum Italici, cæteri Numidæ se-
 re omnes, Mauri q;. Pugnatum est acriter, & diu, quatuor horis neutro inclinata est pugna,
 Nec alia magis Romanum impediēbat res, q̄ capita hostium precia libertati facta, nam vt
 quisq; hostem impigre occiderat, primum capita agrē inter turbam tumultumq; abscondē-
 do tempus terebat: deinde occupata dextra tenendo caput, fortissimus quisq; pugnator esse

deserat. Quod vbi Tribuni militum Graccho nunciauerunt, neminem stantem iam vtiliter
 dari hostem, carnificari iacentes, & in dextris militum pro gladiis humana capita esse, signū
 dari prope iussit, proicerent capita, inuaderentq; hostem: Claram satis & insignem virtu-
 tem esse, nec dubiam libertatem futuram strenuis viris. Tū redintegrata pugna est, & eques
 etiam in hostem emissus. Quibus cum impigre Numida concurrissent, nec segnior equi-
 rum q̄ peditum pugna esset, iterum in dubium adducta res: cum vtriq; duces, Romanus
 Brutium, Lucanumq; tories à maioribus suis victos subactosq; Poenus mancipia Roma-
 na, & ex ergastulo militem verbis obtereret. Postremo pronūciat Gracchus, esse nihil, quod
 de libertate sperarent, nisi eo die fusi fugatiq; hostes essent. Ea demum vox ita animos accē-
 dit, vt renouato clamore velut alii repente facti, tanta vi se in hostem intulerunt, vt sustine-
 ri vitra non possent. Primo antesignani Pœnorum, deinde signa perturbata, postremo tota
 impulsa acies, inde haud dubie terga data. Ruuntq; fugientes in castra, adeo pauidi trepi-
 diq;, vt ne in portis quidem aut vallo quisq; restiterit, ac propē continentī agmine Romanū
 infecuri, nouum de integro prælium inclusi hostium vallo ediderint. Ibi sicut pugna impe-
 ditior in angustiis, ita cædes atrocior fuit. Et adiuuere captiui, qui rapto inter tumultum
 ferro conglobati, & à tergo ceciderunt Pœnos, & fugam impediuerunt. Itaq; minus II millia
 hominum ex tanto exercitu, & ea maior pars equitum cum ipso duce effugerūt. Alii omnes
 cæsi aut capti. Capta & signa duodequadraginta. Ex victorib; II millia ferē cecidere. Pre-
 da omnis, præterq; hominum captorum, militi concessa est: & pecus exceptū est, quod intra
 dies triginta domini cognouissent. Cū prada onusti in castra redissent, quatuor millia fet-
 me volonum militum, qui pugnauerant segnius, nec in castra irruerāt simul metu pœnæ
 collem haud procul castris ceperunt. Postero die per Tribunos militū inde deducti, cōcio-
 ne militum aduocata à Graccho, superueniunt. Vbi cū Proconful veteres milites primum,
 prout cuiusq; virtus atq; opera in ea pugna fuerat, militarib; donis donasset, tūc quod ad
 volones attrineret, Omnes ait malle laudatos à se, dignos indignosq;, q̄ quenq; eo die castiga-
 tum esse: quod bonum, faustum, felixq; reip. ipsisq; esset, omnes eos liberos esse iubere. Ad quā
 vocem cum clamor ingenti alacritate sublati esset, ac nunc complexi inter se gratulātesq;
 nunc manus ad caelum tollentes, bona omnia populo Romano, Gracchoq; ipsi præcarentur:
 tum Gracchus, Priusquam omnes iure libertatis æquassent, inquit, neminem nota strenuū
 aut ignauū militis notasse volui: nunc exoluta iam fide publica, ne discrimen omne virtu-
 tis ignauitæq; pereat, nomina eorum, qui detrectata pugnae memores, secessionem pauloan-
 te fecerunt, referri ad me iubebo: citatosq; singulos iureiurando adigam, nisi quibus mor-
 bus causa erit, non aliter q̄ stantes, cibum potumq;, quoad stipendia faciant, capturos esse.
 Hanc multā ita æquo animo feretis, si reputabitis, nulla ignauitæ nota leuiore vos designa-
 ri potuisse. Signum deinde colligendi vasa dedit, militesq; prædam portantes agentesq; per
 lasciuiam ac iocum ita ludibundi Beneuentum rediere, vt ab epulis celebrem festumq; per
 diem actis, non ex acie reuertī viderentur. Beneuentani omnes turba effusa cum obuiam
 ad portas exissent, complecti milites, gratulari, vocare in hospitium. Apparata cōiuiua omnia
 bus in propatulo ædium fuerant, ad ea inuitabant, Gracchumq; orabant, vt epulari permit-
 teret militibus. Et Gracchus ita permisit, in publico epularentur omnes. Ante suas quibusq;
 fores prolata omnia. Pileati, aut lana alba velatis capitibus volones epulati sunt, alii accubā-
 tes, alii stantes: qui simul ministrabant, vescebaturq;. Digna res visa, vt simulacrum celebra-
 ti eius diei Gracchus, postq; Romam rediit, pingi iuberet in æde Libertatis, quā pater eius
 in Auentino ex multatitia pecunia faciendam curauit, dedicauitq;. Dum hæc ad Beneuen-
 tum geritur, Annibal depopulatus agrum Neapolitanum, ad Nolanam castra mouet. Quem
 vbi aduentare Consul sensit, Pomponio Propratore cum eo exercitu, qui super Sueffulam
 in castris erat, accito, ire obuiam hosti parat, ne moram dimicandi faceret. Claudium Nero-
 nem cum robore equitum, silentio noctis per auersam maxime ab hoste portam emittit, cir-
 cunuectumq; occulte subsequi sensim agmen hostium iubet, vt cum coortum prælium vi-
 deret, ab tergo se obiceret. Id errore viarum, an exiguitate temporis Nero quidem non po-
 tuerit, incertum est. Absente eo cum prælium commissum esset, superior equidem haud du-
 bie Romanus erat. Sed quia equites non affuere in tēpore, ratio cōposita: rei turbata est. Nō
 ausus insequi cedentes Marcellus, vincentibusq; suis, signum receptū dedit: plus tamē duo
 millia hostium eo die cæsa traduntur, Romanorum minus quadringenti. Solis ferē occasu

Nero diem noctemq; nequicq; fatigatis equis hominibusq; ne viso quidē hoste rediēs, adeo 55
 grauius est ab Consule increpatus, vt per eum stetisse diceret, quo minus accepta ad Cānas
 redderetur hosti clades. Postero die Romanus in aciem descendit, Pcenus tacita etiā cōfessio-
 ne victus, castris se tenuit. Tertio die silentio noctis, omīsa spē Nolę potiusdē, rei nunq; pro-
 sperę tentata, Tarentum ad certiorē spē proditiōnis proficiscitur. Nec minore animo res
 Romanę domi, q̄ militiæ gerebatur. Censores vacuū ab operum locādorū cura propter in- 60
 opiam ararij, ad mores hominum regendos animum aduerterunt, castigandaq; vitia; quæ,
 velut diutinis morbis agra corpora ex sese gignunt, nata bello erant. Primū eos citauerunt,
 qui post Cannensem pugnā remp, deseruisse, Italiaq; excessisse velle dicebatur. Princeps eo-
 rum L. Cęcilius Metellus, qui Questor tum forte erat, Iusso deinde eo, ceterisq; eiusdē noxæ 65
 reīs causam dicere, cum purgari nequissent, pronunciarunt, verba, orationemq; eos aduer-
 sus remp, habuisse, quo coniuratio deferendę Italię causa fieret. Secundum eos citati nimis
 callidi exolendi iurifurandi interpretes, qui captiuorum ex itinere regressi clam in castra
 Annibalis, solutum, quod iurauerāt redituros, rebatur. His, superioribusq; illis equi adēpti,
 qui publicum equū habebant, tribuq; moti, erarij omnes facti. Neq; Senatu modo, aut eque 70
 stri ordine regendo cura se Cęsorum tenuit: nomina omniū ex iuniorū tabulis excerpserit,
 qui quadriennio non militassent, quibus neq; vacatio iusta militię, neq; morbus causa fuisse
 set: & ea supra duo millia hominum in ararijs relata, tribuq; omnes moti. Additumq; iner-
 ti Censorię notæ triste Senatuscōsultum, Vt si omnes, quos Cęsores notaissent, pedibus me-
 terent, mitterenturq; in Sicilia ad Cannensis exercitus reliquias. Cui militū generi nō prius
 q̄ pulsus Italia omnis hostis esset, finitū stipendiōrū tempus erat. Cum Censores ob inopiā 75
 ararij se iam locationibus abstinerent adium sacratarum tuendarum, curuliumq; equorum
 prębendorum, ac similibus his rerum, conuenere ad eos frequentes, qui hausta huius generis
 assueuerant, hortatiq; Censores, vt omnia perinde agerent, locarentq; ac si pecunia in erario
 esset: neminem nisi bello confecto, pecuniā ab arario petiturū esse. Conuenere deinde domi- 80
 ni eorum, quos T. Sempronius ad Beneuentum manu emiserat, accersitosq; se ab Triumui-
 ris mensuris esse dixerunt, vt precia seruorum acciperent: ceterum non anteq̄ bello confes-
 to accepturos esse. Cum hæc inclinatio animorum plebis ad sustinendam inopiam ararij
 fieret, pecunię quoq; pupillares primo, deinde viduarum coęptæ conferri, nusquam eas tu-
 rius sanctiusq; deponere credentibus, qui deferebant, q̄ in publicā fidem. Inde si quid emptū,
 paratumq; pupillis ac viduis foret, à Quęstore perscriberetur. Manauit ea priuatorū beni- 85
 gnitas ex vrbe etiam in castra, vt non eques, non Centurio stipendium acciperent, mercena-
 riumq; increpantes vocarent qui accepisset. Q. Fabius Consul ad Casilinum castra habebat,
 quod dudū milium Campanorum, & septingentorum militum Annibalis tenebatur præ-
 sidio. Pręerat Statius Metius, missus ab Cn. Magio Attellano, qui eo anno Mediastricus
 erat, seruitiāq; & plebem promiscue armabat, vt castra Romana inuaderet, intento Consule 90
 ad Casilinum oppugnandum. Nihil eorum Fabium fessit. Itaq; Nolam ad Collegā mittit:
 altero exercitu, dum Casilinum oppugnatur, opus esse, qui Campanis opponatur: vel ipse re-
 licto Nolę presidio modico veniret: vel si eum Nola teneret, & necdum securę res ab Anni-
 bale essent, T. Gracchum Proconsulem à Beneuento acciturū. Hoc nuncio Marcellus duo- 95
 bus militum millibus Nolę presidio relicto, cum cetero exercitu Casilinum venit. Aduen-
 tuq; eius Campani iam mouentes sese, quieuerunt. Ita à duobus consulibus Casilinū oppu-
 gnari coęptum. Vbi cum multa succedentes temere moenibus Romani milites acciperent
 yulnera, neq; satis inceptis succederet, Fabius omittendā rem paruum ac iuxta magnis diffi-
 cilem, abscedendumq; inde censebat, cum res maiores instarent. Marcellus multa magnisq; du-
 cibus sicut non aggredienda, ita semel aggressis non dimittenda esse dicendo, quia magna 100
 fame momenta in vtrinq; partem fierent, tenuit ne incepto abiretur. Vineæ inde, omniaq;
 alia operū, machinationūq; genera cum admouerentur, Cāpaniq; Fabium orarent, vt abire
 Capuam turō liceret: paucis egressis, Marcellus portam, qua egrediebantur, occupauit: cæ-
 desq; promiscue omnium circa portam primo, deinde irruptione facta, etiam in vrbe fieri
 coępta est. Quinquaginta ferē primo egressi Campanorum, cum ad Fabium confugissent, 105
 presidio eius Capuam peruenerunt. Casilinum inter colloquia, cunctationemq; perentrium
 fidem, per occasionem captum est. Captiuū, quiq; Campanorum, quiq; Annibalis militum
 erant, Romam missi, atq; ibi in carcere inclusi sunt. Oppidanorum turba per finitimos po-

pulos in custodiam diuisa. Quibus diebus à Casilino re bene gesta recessum est, his Grac-
 chus in Lucanis aliquot cohortes in ea regione conscriptas, cum præfecto sociorū in agros
 hostium prædatum misit. Eos effuse palatos Hanno adortus, haud multo mitiorem, q̄ à Be-
 neuento acceperat, reddidit hosti cladem: atq; in Brutios raptim, ne Gracchus assequeretur,
 concessit. Consules, Marcellus retro, vnde venerat, Nolam rediit: Fabius in Samniū ad po- 5
 pulandos agros, recipiendasq; armis, quæ defecerant, vrbes processit. Caudinus Samnis gra-
 uius deuastatus, percussit populari q; late agri: præda pecudum hominumq; actæ: oppida vi-
 capta, Compulteria, Telesia, Cossa, Melæ, Fuisulæ, & Orbitanum. Ex Lucanis Blandæ, Apu-
 lorum Anca oppugnata. Milia hostium in his vrbus viginti quinque capta, aut occisa: &
 10 recepti per fugā trecenti septuaginta: quos cum Romam misisset Consul, virgis in comitio
 casti omnes ac de saxo deiecit. Hæc à Q. Fabio intra paucos dies gesta, Marcellum ab gereñ-
 dis rebus valetudo aduerfa Nolæ tenuit. Er à Pratore Q. Fabio, cui circa Luceriam prouin-
 cia erat, Accua oppidum per eos dies vi captum: statiuāq; ad Ardones communita. Dum
 hæc aliis locis ab Romanis geruntur, iam Tarentum peruenerat Annibal cum maxima o- 15
 mnium, quacumq; serar, clade. In Tarentino demum agro pacatum incedere agmen coępit.
 Nihil ibi violatum, neq; vsquam via excessum est. Apparebatq; non id modestia militum
 aut ducis, nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri. Ceterum cum propē iam mœ-
 nibus accessisset, nullo ad conspectum primi agminis, vt rebatur, motu factō, castra ab vrbe
 fermē passus mille locat. Tarenti triduo anteq̄ Annibal ad moenia accederet, à M. Valerio 20
 Propratore, qui classi ad Brundisium præerat, T. Valerius Legatus missus. Is primorū iu-
 uenute conscripta, dispositisq; ad omnes porta, circaq; muros quæ res postulabat, stationi-
 bus, die ac nocte plurimum intenus, neq; hostibus, neq; dubiis sociis loci quicq; prabu-
 it attentandum. Sicq; diebus aliquot frustra ibi absumptis, Annibal, cum eorum nemo, qui ad
 lacum Auerni adissent, aut ipsi venirent, aut nuncium literas ve mitterent, yāna promissa 25
 se temere secutum cernens, castra inde mouit. Tum quoq; intacto agro Tarentiuo, q̄ simu-
 lata lenitas nondum profuerat, tamen spē labefactandæ fidei haud abfistens, Salapiam rediit:
 eoq; frumētum ex agris Metapontino atq; Heraclensij iam media aestas exacta erat, & hy-
 bernis placebat locus) comportat. Prædatum inde Numidæ Mauriq; per Salētinū agrum,
 proximosq; Apulia saltus dimissi, vnde ceteræ prædæ haud multum, equorum greges ma- 30
 xime abacti. E quibus ad quatuor millia domanda equitibus diuisa, Romani, cum bellum
 nequaq; contemnendum in Sicilia oriretur, morsq; tyranni duces magis impigros dedisset
 Syracusanis, q̄ causam aut animos mutasset, M. Marcello alteri Consulul eam prouinciā
 decernunt. Secundum Hieronymi cædem, primo tumultuatum in Leontinis apud milites
 fuerat, vociferatumq; ferociter. Parentandum Regi sanguine coniuratorum esse: deinde li- 35
 bertatis restituta: dulce auditum nomen, crebro vsurpatum, spes facta ex pecunia regiā lar-
 gitionis militi, atq; fungendi potioribus ducibus, & relata tyranni scæda scelera, scædioresq;
 libidines, adeo mutauere animos, vt insepultum iacere corpus pauloante desiderati Regis
 paterentur. Cum ceteri ex coniuratis ad exercitum obrinendum remansissent, Theodorus
 & Sosis regius equis quanto maximo cursu poterant, vt ignaros omnium regios opprime- 40
 rent, Syracusius contendunt: ceterum præ uenerat non fama solum, qua nihil in talibus re-
 bus est celerius, sed nscius etiam ex regis seruis. Itaq; Andronorus & insulam, & arcem, &
 alia, quæ poterat, quæq; opportuna erant, presidij firmarat. Hexapylo Theodorus ac So-
 sis post solis occasum iam obscura luce inuecti, cum cruentam regiam vestem, atq; insigne
 capitis ostentarent, transuacti per Thincam, simul ad libertatem, simul ad arma vocantes, in 45
 Acradinā conuenire iubent. Multitudo, pars procurrat in vias, pars in edium vestibulis stat,
 pars ex tectis fenestrisq; prospectant, & quid rei sit, rogitant. Omnia luminibus collocēt, stre-
 pituq; vario complerunt. Armati locis patentibus congregātur. Inermes ex Olympij Iouis
 templo spolia Gallorum, Illyricorumq;, dono data Hieroni à populo Romano, fixaq; ab eo,
 detrahunt, precantes Iouem, vt volens propitius præbeat sacra arma, pro patria, pro deūni 50
 delubris, pro libertate sese armantibus. Hæc quoq; multitudo stationibus per principes re-
 gionum vrbs dispositis adiungitur. In insula inter cetera Andronodoros presidij fir-
 mat horrea publica. Locus saxo quadrato seprus, atq; arcis in modum emunitus capitur ab
 iuuenute, quæ presidio eius loci attributa erat, mittuntq; nuncios in Acradinam, horrea,
 frumentumq; in Senatus potestate esse. Luce prima populus omnis armatus inermisq; in

Acradinam ad curiam conuenit. Ibi pro Concordiæ ara, quæ in eo sita loco erat, ex principi
 bus vnus nomine Polynæus, concionem & liberam, & moderatam habuit, sæuitudinis in
 dignitatisq; homines expertos, aduersus notum malum irritos esse. Discordia ciuili quas
 importet clades, audisse magis à patribus Syracusanos, q̄ ipsos uidisse. Arma q; impigre ce-
 perint, laudare magis laudaturum, si non vtantur, nisi vltima necessitate coacti: in præsen-
 tia Legatos ad Andronodorum mitti placere, qui denuncient, vt in potestate Senatus ac po-
 puli sit, portæ insulæ pateant, reddat præsidium. Si tutelam alieni regni suum regnum ve-
 lit facere, eundem se censere, multo acrius ab Andronodoro, q̄ ab Hieronymo repeti libera-
 ratem. Ab hac concione Legati missi sunt: Senatus inde haberi cœptus est. Quod sicut re-
 gnante Hierone manserat publicum consilium, ita post mortē eius ante eam diem nulla de
 re, neq; conuocati, neq; consulti fuerant. Vt ventum ad Andronodorū est, ipsum quidē mo-
 uebat & ciuium consensus, & cum alia occupatæ vrbis partes, tum pars insulæ, velut mu-
 nitissima, prodita atq; alienata à se: euocatum eum ab Legatis. Demarata vxor, filia Hiero-
 nis, inflata adhuc regnis animis ac muliebri spiritu, admonet sæpe vsurpata Dionysii ty-
 ranni vocis, qua pedibus tractum, non insidentem equo relinquere tyrānidem dixerit debe-
 re: facile esse momento quo quis velit, cedere possessione magna fortunæ: facere & parare eā,
 difficile atq; arduum esse: paululum sumeret spatii ad consultandum ab Legatis, eo vtere-
 tur ad accersendos ex Leontinis milites, quibus si pecuniam regiam pollicitus esset, omnia
 in potestate eius futura. Hæc muliebria cōsilia Andronodorus neq; tota aspernatus est, ne-
 q; extemplo accepit: tutiorem ad opes affectandas ratus esse viam, si in præsentia tempore
 cessisset. Itaq; Legatos renunciare iussit, futurum se in Senatus ac populi potestate. Postero
 die luce prima patefactis insulæ portis, in forum Acradinæ venit, ibi in aram Concordiæ,
 ex qua pridie Polynæus concionatus erat, ascendit: orationemq; eam orsus est, qua primum
 cunctationis suæ veniam petiuit. Se enim clausas habuisse portas, non separantem suas res
 à publicis, sed strictis semel gladiis timentem qui finis cædibus esset futurus: vtrum, quod
 satis libertatis foret, contenti nec tyranni essent, an quicumq; aut propinq;uitate, aut affini-
 tate, aut aliquibus ministeriis regiam contigissent, alienæ culpæ rei trucidarentur. Postq̄
 animaduertit eos, quia liberassent patriam, seruare etiam libertatem velle, atq; vndiq; con-
 sulī in medium, non dubitasse, quin & carterā omnia, quæ sue fidei tutelæq;
 essent, quando eum, qui mandasset, suus furor absumpsisset, patriæ restitueret. Conuersus
 deinde ad interfectores tyranni ac nomine appellans Theodorum ac Sofim, Facinus, inquit,
 memorabile fecistis: sed mihi credite, inchoata vestra gloria nondum perfecta est, periculūq;
 ingens manet, nisi communi concordia consultis, ne libera efferatur res. Post hanc oratio-
 nem clausas portarum, pecuniāq; regiam ante pedes eorum posuit. Atq; illo quidem die di-
 missi ex concione lazi circa omnia fana Deū supplicauerunt cum consugibus ac liberis.
 Postero die comitia Prætoribus creandis habita. Creatus in primis Andronodorus: ceteri
 magna ex parte interfectores tyranni, duos etiam absentes, Sopatrum ac Demomenem fece-
 runt. Qui auditis iis, quæ Syracusis acta erant, pecuniam regiam, quæ in Leontinis erat,
 Syracusas deuectam Questoribus a se ipsū creatis tradiderunt: & ea, quæ in insula erat
 & Acradina, tradita est. muriq; ea pars, quæ ab cætera vrbe nimis firmo munimēto inter-
 sepebat insulam, consensu omnium delecta est. Secutæ & cætera res hanc inclinationem
 animorum ad libertatem. Hippocrates atq; Epicides audita morte tyranni, quam Hippo-
 crates etiam nuncio interfecto celare voluerat, deserti à militibus, quia id tutissimū ex præ-
 sentibus videbatur, Syracusas redire. Vbi ne suspecti obseruarentur, tanquam nouandi res
 aliquam occasionem querentes, Prætores primum, dein per eos Senatum adeunt. Ab An-
 nibale se missos prædicant ad Hieronymum, tanquam amicum ac socium: paruisse imperio
 eius, cuius Imperator suus voluerit, velle ad Annibalem redire. Cæterum cum iter tutū non
 sit, vagantibus passim per totam Siciliam Romanis armis, petere vt præsidii dent aliquid,
 quo Locros in Italiam perducantur: gratiam magnam eos parua opera apud Annibalem in-
 turos. Facile res impetrata. abire enim duces regios, cum peritos militia, cum egentes eos-
 dem atq; audaces cupiebant, sed quod volebant, non quam maturato opus erat, gnauiter
 expediebant. Interim iuuenes militares, & assueti militibus, nunc apud eos ipsos, nunc
 apud transfugas, quorū maxima pars ex naualibus sociis Romanorū erat, nūc etiā apud in-
 sine plebis homines crimina serebāt in Senatū, oprimatesq;. Moliri clam eos atq; struere, vt

Syracusæ per speciem reconcilianda societatis in ditione Romanorum sine: dein factio, &
 pauci autores fœderis dominentur. His audiendis credendisq; opportuna multitudo ma-
 ior iam in dies Syracusas confluxerat, nec Hippocrati & Epicidi solum spem nouandarū re-
 rum, sed Andronodoro etiam præbebat. Qui fessus tandem vxoris vocibus monentis, nunc
 illud esse tempus occupandi res, dum turbata omnia noua atq; incognita libertate essent,
 dum Regis stipendiis passus obseruaretur miles, dum ab Annibale missi duces assueti mi-
 litibus iuuare possent incepta, cum Themistio, cui Gelonis filia nupta erat, rem consociatā
 paucos post dies Aristoni curdam tragico actori, cui & alia arcana committete assueuerat,
 incaute aperit. Huic & genus & fortuna honesta erant: nec ars, quia nihil tale apud Græcos
 pudori est, ea deformabat. Itaq; fidem potioremi ratus quam patriæ debebat, iudicium ad
 Prætores defert. Qui vbi rem haud vanam esse certis indicijs compererunt, consultis senten-
 tiis, & autoritate eorum præsidio ad fores posito, ingressos curiam Themistium atq; An-
 dronodorum interfecerunt. Et cum tumultus ab re in speciem atrociori causam alij igno-
 rantibus ortus esset, silentio tandem facto, iudicem in curiam introduxerunt. Qui cum ora-
 dine omnia edocuisset, & principium coniurationis factū ab Harmonia Gelonis filia nup-
 tialis, quibus Themistio iuncta esset, Astorum Hispanorumq; auxiliares instructos ad cedē
 Prætorum, principumq; aliorum, bonaq; eorum prædæ futura interfectores pronuncia-
 tum, iam mercenariorum manum assuetam imperiis Andronodori paratam fuisse ad insu-
 lam rursus occupandā: singula deinde, quæ per quosq; agerentur, totamq; vrbis armisq; in-
 structam coniurationem ante oculos posuisset, Senatui quidem tam iure casti, q̄ Hierony-
 mus videbantur. Ante curiam variæ atq; incertæ rerum multitudinis clamor erat varius.
 Quam ferociter minitantem in vestibulo curiæ corpora coniuratorum eo metu compresserunt,
 vt silentes integrā plebem in concionem sequerentur: Sopatro traditum ab Senatu, &
 ab Collegis, vt verba faceret. Is tanq̄ reos agebat, ab ante acta vita orsus, quæcūq; post Hiero-
 nis mortem scelerate atq; impie facta essent, Andronodorum ac Themistium arguit fecisse.
 se. Quid enim sua sponte fecisse Hieronymum puerum: ac vixdum pubescentem facere pot-
 uisse: tutores ac magistros eius sub aliena inuidia regnasse. Itaq; aut ante Hieronymū, aut
 certe cum Hieronymo perire eos debuisse. At illos debitos iam morti destinatosq;, alia noua
 scelera post mortem tyranni molitos. Palam primo, cū clausis Andronodorus insulæ por-
 tis hæreditate regni creuerit, quæq; procurator tenuerat, pro domino possederit, proditus
 deinde ab eis, qui in insula erant, circumfessus ab vniuersa ciuitate, quæ Acradinam tenuer-
 rit, nequicq; palam atq; aperte peritum regnum, clam & dolo affectare conatus sit. Et bene-
 ficio quidem atq; honore potuerit vinci, cum inter liberatores patriæ insidiator ipse liberta-
 tis creatus esset Prætor. Sed animos eis regios regias coniuges fecisse, alteri Hieronis, alteri
 Gelonis filias nuptas. Sub hanc vocem ex omnibus partibus concionis clamor oritur, nula
 lam earum viuere debere, nec quenq; superesse tyrannorum stirpis. Hæc natura multitudinis
 est: aut seruit humiliter, aut superbe dominatur: libertatem, quæ media est, nec spernere mo-
 dice, nec habere sciunt. & nō sermē desunt irarum indulgentes ministri, qui auidos atq; in-
 temperantes plebeiorum animos ad sanguinem & cædes iritent. Sic extemplo tum Præto-
 res rogationem promulgant: acceptaq; penè prius quam promulgata est, vt omnis regia
 stirps interfectetur. Missiq; à Prætoribus Demaratam Hieronis, & Harmoniam Gelonis fi-
 liam coniuges Andronodori & Themistii, interfecerunt. Heraclia erat filia Hieronis, vxor
 Sossippi, qui Legatus ab Hieronymo ad Regem Ptolemaum missus, voluntarium conscieua-
 rat exilium. Ea cum ad se quoq; venire præcisset, in sacrarium ad penates confugit cū dua-
 bus filiabus virginibus. Resolutis criminibus, miserabiliq; alio habitu, & ad ea addidit præ-
 ces: nunc per memoriam Hieronis patris, Gelonisq; fratris, ne se innoxiam inuidia Hiero-
 nymi conflagrare sinerent: nihil se ex regno illius, præter exilium viri habere: neq; fortunam
 suam eandem viuo Hieronymo fuisse, quam sororis: neq; interfecto eo causam eandem esse.
 Quod si Andronodoro consilia processissent, illa cum viro fuerit regnatura, sibi cum cæ-
 teris seruendum. Si quis Sossippo nunciet, interfectum Hieronymum ac liberatas Syra-
 cusas, cui dubium esse, quin extemplo conscensurus sit nauim, atque in patriam rediturus.
 Quantum spes hominum fallit in liberata patria coniugem eius ac liberos de vita dimicā-
 tes: quid obstant libertati aut legibus: quod ab se cuiq; periculum, à sola ac propē vdiua, &
 puellis in orbitate degentibus esse: At enim periculi quidem nihil ab se timeri, inuisam tã

eum regiam stirpem esse, Alegantur ergo procul ab Syraculis Siciliae, & asportari Alexan-
 driam iuberent ad virum uxorem, ad patrem filias, Aueris auribus animisque, caste ne tem-
 pus tereretur: ferrum enim quosdam expedientes cernebat: tum omissis pro se precibus, pu-
 lis ut saltem parcerent, orare institit, a qua aetate etiam hostes irati abstinerent: ne tyrannos
 vlciscendo, quae odissent scelera, ipsi imitarentur. Inter haec abstractam a penetralibus iugu-
 lant. In virgines deinde resperfas matris cruore impetum faciunt. Quae alienata mente simul
 luctu metuque, velut captae furore occursum se ex sacrario proripuerunt: ut si effugium patuis-
 set in publicum, impleturae urbem tumultu fuerint, tum quoque haud magno adium spatio
 inter medios tot armatos aliquoties integro corpore euaserunt, tenentibusque, cum tot acra
 valida eluctandae manus essent, sese eripuerunt. Tandem vulneribus confectae, cum omnia
 repleverunt sanguine, exanimis corruerunt, eademque per se miserabilem miserabiliorem casus
 fecit, quod paulo post nuncius venit, mutatis repente ad misericordiam animis, ne interfi-
 cerentur. Ira deinde ex misericordia orta, quod adeo festinatum ad supplicium, neque locus
 poenitendi aut regressus ab ira relictus esset. Itaque fremere multitudo, & in locum Andro-
 nodori ac Themistii (nam ambo Praetores fuerant) comitia poscere, quae nequaquam ex senten-
 tia Praetorum futura essent. Statutus est comitiis dies, quo necopinatibus omnibus, vnus ex
 vltima turba Epicidem nominauit: tum inde alius Hippocratem: crebriores deinde eae vo-
 ces, & cum haud dubio assensu multitudinis esse. Et erat confusa concio, non populari mo-
 do, sed militari quoque turba, magna ex parte etiam perfugis, qui omnia nouare cupiebant, per-
 mistis. Praetores dissimulare primo, & trahendam rem esse: postremo victi consensu, & seditio-
 nem metuentes, pronunciant eos Praetores. Nec illi statim creati nudare quid vellent, quae
 quam aegre forebant, & de induciis dierum decem Legatos esse ad Appium Claudium: & im-
 petratibus eis alios, qui de foedere antiquo renouando agerent, misissos. Ad Murgantiam tum
 classem nauium centum Romanus habebat, quod euaderent motus ex caedibus tyranno-
 rum orti Syraculis, quod eos ageret noua atque insolita libertas, opperens. Per eosdem dies
 cum ad Marcellum venientem in Siciliam Legati Syraculani missi ab Appio essent, audien-
 tis conditionibus pacis, Marcellus posse rem conuenire ratus, & ipse Legatos Syraculas, qui
 coram cum Praetoribus de renouando foedere agerent, misit. Etiam ibi nequaquam eadem
 quies ac tranquillitas erat. Postquam Punicam classem accessisse Pachinum allatum est, dempto
 timore, Hippocrates & Epicides nunc apud mercenarios milites, nunc apud transfugas pro-
 di Romanis Syraculas criminabatur. At vero Appius naues ad hostium portus, quid alia
 partis hominibus animi accederet opperens, in statione habere coepit. Ingens in speciem
 criminibus vanis accesserat fides, ac primo etiam tumultuose decurrerat multitudo ad pro-
 hibendos, si in terram egredierentur. In hac turbatione rerum in concionem vocari placuit,
 ubi cum alii alio tenderent, vnus procul a seditione res esset. Apollinides principum vnus
 orationem saluarem, vt in tali tempore, habuit. Nec spem salutis, nec perniciem propiorem
 vniquam ciuitatum vlli fuisse. Si enim vno animo omnes vel ad Romanos, vel ad Carthaginen-
 ses inclinent, nullius ciuitatis statum fortunacionem gratioremve fore. si alia alio trahat
 res, non inter Poenos Romanosque bellum atrocius fore, quam inter ipsos Syraculanos: cum in-
 tra eosdem muros pars vnaqueque suos exercitus, sua arma, suos habitus sit duces, itaque vt
 idem omnes sentiant, summa vi agendum esse. Vtra societas sit vtilior, longe minoris adeo
 rem momenti consultatione esse. Sed tamen Hieronis potius quam Hieronymi autoritatem se-
 quendam in sociis legendis: vel quinquaginta annis feliciter expertam amicitiam nunc in-
 cognita, quondam infideli praerendam, esse etiam momenti aliquid ad consilium, quod
 Carthaginensibus ita pax negari possit, vt non vti que in praesentia bellum cum eis geratur,
 cum Romanis extemplo aut pacem aut bellum habendum. Quo minus cupiditatis ac stu-
 dii visa est oratio habere, eo plus autoritatis habuit. Adiectum est Praetoribus ac dele-
 ctis Senatorum militare etiam consilium: iussi & duces ordinum, praefectique auxiliorum si-
 mul consulere. Cum saepe acta res esset mediis certaminibus, postremo quia belli cum Ro-
 manis gerendi ratio nulla apparebat, pacem fieri placuit: mittique cum eis Legatos ad rem con-
 firmandam. Dies haud ita multi intercesserant, cum ex Leontinis Legati praesidium finibus
 suis orantes venerunt. Legatio peropportuna visa ad multitudinem inconditam ac tumultuo-
 sam exonerandam, ducesque eius ablegandos. Hippocrates Praetor ducere eum transfugas ius-
 sus, secuti multi ex mercenariis auxiliis, quatuor millia armatorum effecerunt. Et mittentur

tibus & missis ea leta expeditio fuit. Nam & illis, quod iam diu cupiebant, nouandi res oc-
 casio data est: & hi sentinam quandam urbis rati exhaustam, latabantur. Ceterum leuaue-
 runt modo in praesentia velut corpus egrum, quo mox in grauiore morbum recideret. Hip-
 pocrates enim finitima prouinciae Romanae primo furtiuus excursionibus vastare coepit:
 deinde cum ad tuendos sociorum agros missum ab Appio praesidium esset, omnibus copiis
 impetum in oppositam stationem caede multorum fecit. Quae esse essent nunciata Marcel-
 lo, Legatos extemplo Syraculas misit, qui pacis fide ruptam esse dicerent, nec belli defutura
 vniquam causam, nisi Hippocrates atque Epicides non ab Syraculis modo, sed tota procul Sicilia
 ablegantur. Epicides ne aut reus criminis absentis fratris praesens esset, aut deesset pro par-
 te sua concitando bello, profectus & ipse in Leontinos, quia satis eos aduersus populum Ro-
 manicum cernebat, auertere etiam ab Syraculis coepit. Nam ita eos pacem pepigisse cum
 Romanis, vt quicumque populi sub Regibus fuissent, & suae ditionis essent. Nec iam libera-
 tis contentos esse, nisi etiam regnent ac dominentur. Renunciandum igitur eis esse. Leon-
 tinos quoque equum censere liberos esse: vel quod in solo urbis suae tyrannus ceciderit, vel quod
 ibi primum conclamatum ad libertatem, relictisque regibus ducibus Syraculas sit concursum.
 Itaque aut eximendum id de foedere esse, aut legem eam foederis non accipiendam. Facile mul-
 titudini persuasum. Legatisque Syraculanorum & de caede stationis Romanae quaerentibus,
 & Hippocratem atque Epicidem abire, seu Locros seu quod aliud mallent, dummodo Sicilia ce-
 derent, iubentibus ferociter responsum est. Neque mandasse sese Syraculanis, vt pacem pro se
 cum Romanis facerent, neque teneri alienis foederibus. Haec ad Romanos Syraculani detule-
 runt, abnuentes Leontinos in sua potestate esse. Itaque integro secum foedere bellum Romanos
 cum his gesturos, neque sese defuturos ei bello, ita vt in potestatem redacti suae rursum ditio-
 nis essent, sicut pax conuenisset. Marcellus cum omni exercitu profectus in Leontinos, Ap-
 pio quoque accito, vt altera parte aggrediretur, tanto ardore militum est vnus ob iram inter
 conditiones pacis interfectae stationis, vt primo impetu urbem expugnaret. Hippocrates
 atque Epicides posteaque capi muros refringique portas viderunt, in arcem sese cum paucis rece-
 pere. inde clam nocte Herbesum perfugiunt. Syraculanis octo millium armatorum agmine
 profectis domo, ad Milam flumen nuncius occurrit, captam urbem esse, caetera falsa missa ve-
 ris ferens: eodem promiscua militum atque oppidanorum factam: nec quenquam puberem arbitrari
 superesse: direpta urbem, bona locupletem donata. Ad nuncium tam atrocem constitit agmen: coti-
 citatisque omnibus, duces (erant autem Sosis ac Dinonimim) quid agerent consultabant. Er-
 roris speciem haud vanam medacio praeberant verberati ac securi percussi transfugae ad
 duo milia hominum. Ceterum Leontinorum militumque aliorum nemo post captam urbem vi-
 olatus fuerat, suaque omnia eis, nisi quae primus tumultus capte urbis absumperat, restituebatur.
 Nec vt Leontinos irent, proditos ad caedem commilitones quaerentes, perelli potuerunt: nec
 vt eodem loco certiores nuncium expectarent. Cum ad defectionem inclinatos atque cer-
 nerent Praetores, sed eum motum haud diuturnum fore, si duces amentiae sublati essent, exercitum
 ducunt Megarum: ipsi cum paucis equitibus Herbesum proficiscuntur, spe territis omnibus
 per prodicionem urbis potiunda. Quod vbi frustra eis fuit inceptum, vi agendum rati, po-
 stero die Megaris castra mouent, vt Herbesum omnibus copiis oppugnarent. Hippocra-
 tes & Epicides non tam tutum prima specie, quam vndique abscessu consilium esse rati,
 vt se militibus permetteret, & affluetis magna ex parte sibi, & tum fama caedis commilito-
 num accensis, obuiam agmini procedunt. Prima fronte signa sexcentorum Cretensum erant,
 qui apud Hieronymum meruerant sub eis, & Annibalis beneficium habebant: capti ad Trafi-
 menum inter Romana auxilia, dimissi sunt. Quos vbi ex signis armorum habituque cognoue-
 re Hippocrates atque Epicides, ramos oleae ac velamenta alia supplicium porrigeres orate, vt
 reciperent sese: repositosque tutarentur, neu proderent Syraculanis, a quibus mox ipsi truci-
 dandi Populo Rom. dederentur. Enimvero conclamant, bonum vt animam haberent, omnem
 se cum illis fortunam subituros. Inter haec colloquia signa constitent, tenebaturque agmen,
 necdum quia more causa foret, peruenerat ad duces. Postquam Hippocratem atque Epicidem ad se
 se peruasit rumor, fremitusque toto agmine erat haud dubie approbantium aduictum eorum,
 extemplo Cretenis civitatis equis ad prima signa pertexerunt. Qui mos ille, quae licetia Cre-
 tenum esset, rogantibus, colloquia ferendi cum hoste: iniussuque Praetorum miscendi eos agmi-
 ni suo: comprehendere vincitque catenis iusserunt Hippocratem. Ad quam vocem tantus

ex templo primum à Cretensibus clamor est ortus: deinde exceptus ab aliis, vt facile, si vltra
 tenderent, apparet eis timendum esse. Solliciti incertiq; rerum suarū Megaram, vnde pro-
 fecti erant, referri signa iubent: nunciosq; de statu presentī Syracusas mittunt. Fraudem
 quoq; Hippocrates addit, inclinatis ad omnem suspicionem animis: & Cretensium quibus-
 dam ad itinera infidenda missis, velut interceptas literas, quas ipse composuerat, recitat. Pre-
 tores Syracusanū Marcello suo S. Secundum salutem, vt asolet, scriptum erat: Recte eum atq;
 ordine fecisse, quod in Leontinis nulli pepercisset, sed omnium mercenariorum militū ean-
 dem esse causam. Nec vnq; Syracusas quieturas, donec quicq; externorum auxiliorum aut
 in vrbe aut in exercitu suo esset. itaq; daret operam, vt eos, qui cum suis Pratoribus castra
 ad Megaram haberent, in suam potestatem redigeret, ac supplicio eorum liberaret tandem
 Syracusas. Hęc cum recitata essent, tanto clamore ad arma discursus est, vt Pretores inter
 tumultū pauidi obequitauerint Syracusas. Et ne fuga quidem eorū seditio cōpressa est, im-
 petusq; in Syracusanos milites fiebant, nec ab vilo temperatū foret, ni Epicles atq; Hippo-
 crates itē multitudinis obuiam issent, non à misericordia aut humano consilio, sed ne spem
 reditus præciderent sibi: & cum ipsos simul milites fidos haberent, simul obsides, tū cogna-
 tos quoq; eorum atq; amicos tanto merito primū, dein pignore sibi conciliarent: expertiq;
 q̄ vana aut leui aura mobile vulgus esset, militem nacli ex eo numero, qui in Leontinis cir-
 cunfessi erant, subornat: vt Syracusas perferret nuncium conuenientē eis quē ad Milā falsō
 nunciata erāt, autoremq; se exhibēdo, ac velut visā, quē dubia erāt, narrando concitaret iras
 hominū. Huic non apud vulgum modo fides fuit, sed Senatū quoq; in curiā introducē
 mouit, vt vani quidam homines palam ferrent, perbene detectā in Leontinis esse auaritiā, &
 crudelitatem Romanorū: eadem, si intrassent Syracusas, aut foediora etiam, quo maius ibi a-
 uaritię præmium esset, facturos fuisse. Itaq; claudendas cuncti portas, & custodiendā vrbe
 censere: sed non ab eisdem omnes timere, nec eosdē omnes odisse: ad militares penē omnes,
 partēq; magnā plebis inuisum esse nomē Romanū: Pretores optimatūm q; pauci, q̄ infla-
 ti vano nuncio erant, tamē ad propius presentiusq; malū cautiore esse. Et iam ad Hexapy-
 lum erant Hippocrates atq; Epicles, seiebanturq; colloquia per propinquos popularium,
 qui in exercitu erant vt portas aperirēt, sinerentq; communem patriā defendi ab impetu Ro-
 manorum. Iam vnīs foribus Hexapyli apertis cœpti erant recipi, cum Pretores interuen-
 runt. Et primo imperio minisq; deinde autoritate deterrendo, postremo vt omnia vana erāt,
 obliui maiestatis precibus agebant, ne proderēt patriam tyrannorū antē satellitibus, & tum
 corruptoribus exercitus. Sed surda adeo omnī aures concitate multitudinis erant, q̄ non
 minore intus vi q̄ foris portæ effrangerentur: effractisq; omnibus tuto in Hexapylo agmen
 receptum est. Pretores in Acradinam cum iuuetute populariū confugiunt. Mercenarii mili-
 tes perfugaq; & quicquid regionū militum Syracusis erat, agmē hostium augent. Ita Aca-
 dina quoq; primo impetu capitur. Pretoresq; nisi qui inter tumultum effugerūt, omnes in-
 terficiuntur: noxq; cędibus finem fecit. Postero die serui ad pileum vocati, & carcere vincī
 emissi. Confusaq; omnis multitudo, Hippocrate atq; Epicidem creat Pretores, Syracusēq;
 cum breue tempus libertas affulsisset, in antiquam seruitutē reciderunt. Hęc nunciata cū
 essent Romanis, ex Leontinis mota sunt extemplo castra ad Syracusas. Et ab Appio Legati
 per portum missi forte in quinqueremi erant: præmissa quadrirēmis cum intrasset fauces
 portus, capitur. Legati egre effugerunt. Et iam non modo pacis, sed ne belli quidem iura re-
 licta erant, cum Romanus exercitus ad Olympiū (Iouis id templū est) mille & quingentis
 passibus ab vrbe castra posuit. Inde quoq; Legatos præmitti placuit. Quibus, ne intrarent
 vrbe, extra portam Hippocrates atq; Epicles obuiā cum suis processerunt. Romanus or-
 rator, Non bellū se Syracusanis, sed opē auxiliumq; afferre ait: & iis, qui ex media cade clapsi
 perfugerint ad se: & eis, qui metu oppressi foediorē non exilio solum, sed etiam morte ser-
 uitutē pariantur: nec eadem nefandam sociorum inultam Romanos passuros. Itaq; si eis,
 qui ad se perfugerunt, tutus in patriam reditus pateret, ac cædis autores dedantur, & liber-
 tas legesq; Syracusanis restituantur, nihil armis opus esse: si ea non fiant, quicunq; in mora
 sit, bello perferentur. Ad ea Epicles, Siqua ad se mandata haberent, responsum eis ait se da-
 turum fuisse: cum in eorum, ad quos venerint, manu res Syracusana esset tum reuertere-
 tur. Si bello laceffant, ipsa re intellecturos, nequaq; idem esse Syracusas ac Leontinos oppu-
 gnare. Ita Legatis relictis portas clausit. Inde terra mariq; simul cœptę oppugnati Syracusē:

terra, ab Hexapylo: mari, ab Acradina, cuius murus fluctu alluitur. Et quia sicut Leontinos
 errore ac primo impetu ceperant, non diffidebant vastam disiectamq; spatio vrbe parte
 aliqua se inuasuros, omnem apparatus oppugnandā vrbi muris admouerunt. Et habuisse
 tanto impetu cœpta res fortunam, nisi vnus homo Syracusis ea tempestate fuisset, Archi-
 medes. Is erat vnicus spectator celi syderumq; mirabilior tamen inuentor ac machinator
 bellicorum tormentorum operumq; quibus ea, quæ hostes ingenti mole agerent, ipse perle-
 ui momento ludificaretur. Murum per inæquales ductum colles pleraq; alta & difficilia adi-
 tu, summis quædam, & quæ planis vallibus adiri possent, vt cuiq; aptum visum est loco,
 ita omni genere tormentorum instruxit. Acradinę murum, qui, vt ante dictum est, mari al-
 luitur, ex quinqueremibus Marcellus oppugnabat, ex ceteris nauib; sagittariū funditoresq;
 & velites etiam, quorum telum inhabile ad remittendum imperitis est, vix quenq; sine vul-
 nere consistere in muro pariebantur. Hi, quia spatio missilibus opus est, procul muro tene-
 bant naues, lunctæ alia binae ad quinqueremes, dempris interioribus remis, vt latus lateri
 applicaretur, cum exteriorē ordine remorum velut naues agerentur, turres contabulatas
 machinataq; alia quatrendis muris portabant. Aduersus hunc naualem apparatus Archi-
 medes varia magnitudinis tormenta in muris disposuit. In eas, quæ procul erant, naues sa-
 xa ingenti pondere emittebat. Propiores leuioribus, eorūq; magis crebris petebat telis. Postre-
 mo vt sui vulnere intacti tela in hostem ingererent, murum ab imo ad summum crebris
 cubitalibus ferē caueis aperuit, per quæ caua pars sagittis, pars scorpionibus modicis ex-
 occulto petebant hostem. Quæ propius quidem subibant naues, quo interiores tōr-
 mentorum essent, in eas tollendas desuper murum eminentem ferrea manus firmæ catenæ
 illigata, cum insecta prora esset, grauiq; libramento plumbi recelleret ad solum, suspensa
 prora, nauim in puppim statuebat: dein subito velut ex muro remissa cadētem nauim cuncti
 ingenti trepidatione nauarum ita vnda affligebant, vt etiam si recta recideret, aliquan-
 tum aquæ acciperet. Ita maritima oppugnatio est elusa. Omnisq; vis est auersa, vt to-
 tis viribus terra aggredierentur. Sed ea quoq; pars eodem omni apparatu tormentorum
 instructa erat. Hieronis impensis curaq; per multos annos, Archimedis vnica arte. Natura
 etiam adiuuabat loci, quod saxum, cui imposta muri fundamenta sunt, magna ex parte
 ita procliuē est, vt non solum missa tormenta, sed etiam quæ pondere suo prouoluta es-
 sent, grauius in hostem incidere. Eadem causa ad subeundum arduum aditum insta-
 bilemq; ingressum præbebat. Ita consilio habito, cum omnis conatus ludibrio esset, ab-
 sistere oppugnatione, atq; obsidendo tantum arcere terra mariq; commeatibus hostem
 præcavit. Interim Marcellus cum tertia ferē parte exercitus ad recipiendas vrbes pro-
 fectus, quæ in motu rerum ad Carthaginenses defecerant, Pelorum atq; Herbesum deden-
 tibus ipsis recepit. Megaram vī captam diruit ac dirupit, ad reliquorum ac maxime Syra-
 culanorū terrorem. Per idem ferē tempus & Himilco, qui ad Pachini promontorium clas-
 sem diu tenuerat, ad Heracleam, quam vocant Minoiam, quinque & viginti millia peditū,
 tria equitum, XII elephantos exposuit. Nequaq; cum tantis copiis ante tenuerat ad Pachini
 num classim. Sed postq; ab Hippocrate occupatæ Syracusæ erant, profectus Carthaginē,
 accitusq; ibi & ab Legatis Hippocratis, & literis Annibalis, qui venisse tempus aiebat Sici-
 liæ per summum decus repetendæ, & ipse haud vanus presens monitor facile perpulerat, vt
 quantæ maxime possent, peditum equitumq; copiæ in Siciliam traicerentur. Adueniens
 Heracleam intra paucos dies, inde Agrigentum recipit. Aliarumq; ciuitatum, quæ partis
 Carthaginensium erant, adeo accensæ sunt spes ad pellendos Sicilia Romanos, vt postremo
 etiā qui obsidebantur Syracusis, animos sustulerint. Et parte copiarum satis defendi vr-
 bem posse rati, ita inter se munera belli partiti sunt, vt Epicles præflet custodiā vrbis:
 Hippocrates Himilconi consuetus bellum aduersus Consulem Romanum gereret. Cum
 decem millibus peditum, quingentis equitibus nocte per intermissa custodiis loca profe-
 ctus, castra circa Accillas vrbe ponebat. Munientibus superuenit Marcellus, ab Agrigen-
 to iam occupato, cum frustra eō prauenire hostem festinans tetendisset, rediens, nihil mi-
 nus ratus, quam illo tempore ac loco Syracusanum sibi exercitum obuiam fore. Sed tamen
 metu Himilconis Pœnorumq; vt quibus nequaquam eis copiis, quas habebat, par esset, q̄
 poterat maxime intentus, atq; agmine ad omnes casus composito, ibat. Forte ea cura, quæ
 erat aduersus Pœnos præparata, aduersus Siculos vsui fuit. Castris ponēdis incompositos,

ac dispersos nactus eos, & plerisque inermes, quod peditum fuit, circumuenit: eques leui cet- 55
ramine inito, cum Hippocrate Acras perfugit. Ea pugna defugientes ab Romanis cum co-
hibuisset Siculos, Marcellus Syracusas rediit. Et post paucos dies Himilco adiuncto Hip-
pocrate ad flumen Anarim, octo ferme inde millia castra posuit. Sub idem ferè tempus &
naues longè quinque & quinquaginta Carthaginensium, cum Bomilcare classis præ- 60
fecto in magnam portum Syracusas ex alto decurrere: & Romana item classis XXX quin-
queremes legionem primam Panormi exposuere. versumque ab Italia bellum, adeo vterque
populus in Siciliam intentus fuisse videri poterat. Legionem Romanam, qua: exposita Pa-
normi erat, venientem Syracusas prædæ haud dubiè sibi futuram Himilco ratus, via de-
cipitur. Mediterraneo nanque Poenus itinere duxit, legio maritimis locis classe profe- 65
quente, ad Appium Claudium Pachinum cum parte copiarum obuiam progressum, per-
uenit. Nec diutius Pœni Syracusis morati sunt: & Bomilcar simul parum diues nauibus
suis, duplici facile numero classe aduentantibus Romanis, simul inutilem moram cernens,
nihil aliud ab suis, quàm inopia aggrauari socios, velis in altum daris in Africam transmisit. Et
Himilco securus nequicquam Marcellum Syracusas, si qua, prius quàm maioribus copiis iun- 70
geretur, occasio pugnandi esset: post quàm ea nulla contrigerat, rursumque ad Syracusas & muni-
mento & viribus hostem cernebat, ne frustra assidendo spectandoque obsidionem sociorum
tempus tereret, castra inde mouit, ut quocumque vocasset defectionis ab Romanis spes, admo-
ueret exercitum, ac præsens suas res fouentibus adderet animos. Murgantiæ primum,
prodito ab ipsis præsidio Romano, recepit: vbi frumenti magna vis commearusque omnis
generis conuecti erant à Romanis. Ad hanc defectionem erecti sunt & aliarum ciuitatum 75
animi, præsidiaque Romana aut pellebantur arcibus, aut prodita per fraudem opprimeban-
tur. Enna in excelso loco ac prærupto vndique sita, cum loco inexpugnabilis erat, tum præ-
sidium in arce validum, præfectumque præsidii haud sanè opportunum insidiantibus habe-
bat. L. Pinarius erat, vir acer: & qui plus in eo, ne posset decipi, quam in fide Siculorum re-
poneret. Et cum intenderant eum ad cauendum omni cura tot audita: proditioes defecti- 80
onesque virium, & clades præsidiorum. Itaque nocte dieque iuxta parata instructaque omnia cu-
stodiis ac vigiliis erant, nec ab armis aut loco suo miles abscedebat. Quod vbi Ennen-
sium principes iam pacti cum Himilcone de proditioe præsidii, animaduertenter, nulli oc-
casioni fraudis Romanum patere, aperte ac propalam placuerat agendum. Vrbem arcemque
suae potestatis aiunt debere esse, si liberi in societatem, non serui in custodiam traditi essent 85
Romanis. Itaque clauis portarum reddi sibi æquum censent, bonis locis fidem suam maxi-
mum vinculum esse, & ita sibi Populum Romanum Senaturnque gratias habiturum, si volen-
tes ac non coacti mansissent in amicitia. Ad ea Romanus, se in præsidio impositum esse di-
cere, ab Imperatore suo, clauisque portarum, & custodiam arcis ab eo accepisse, quæ nec suo,
nec Ennensium arbitrio haberet, sed eius, qui commisset, præsidio decedere, apud Romanos 90
capitale esse, & nec liberorum etiam suorum causa parentes sanxisse. Cōsulem Marcellum haud
procul esse. ad eum mitterent Legatos, cuius iuris atque arbitrii esset. Se vero negare illi mis-
suros: testarique, si verbis nihil agerent, vindictam aliquam libertatis suæ questuros. Tum Pi-
narius ait illis, Si ad Cōsulem grauentur mittere, sibi saltem darent populi consilium: ut
scirent, ytrum paucorum ea denunciata, an vniuersæ ciuitatis essent. Consensu in posterum 95
diem concio edicitur. Postquam ab eo colloquio in arcem sese recepit, conuocatis militibus, Cre-
do ego vos audisse milites, inquit, quemadmodum præsidia Romana ab Siculis circumueni-
ta, & oppressa sint per hos dies: eam vos fraudem deum primo benignitate, dein vestra ipsi
virtute, dies noctesque perstando ac peruigilando in armis, vitastis: vti nam reliquum tempus
nec patiendi infinda, nec faciendo, traduci possit. Hæc occulta fraude cautio est: qua, quia 100
adhuc minus cuiquam successit, aperte ac propalam clauis portarum repositum, quas si-
mul ut tradiderimus, Carthaginensium exemplo Enna erit: scediusque hic trucidabimur quàm
Murgantiæ præsidium interfectum est. Noctem vnam ægre ad consulandum sumpsi, qua
vos certiores periculi instans facerem. Orta luce concionem habituri sunt ad criminandam
me, concitandumque in vos populum. Itaque crastino die aut vestro aut Ennensium sanguine 105
Enna insidabitur: nec preoccupati peculii, nec occupantes periculi quicquam habebitis: qui pri-
or strinxerit ferrum, eius victoria erit. Intenti ergo omnes armatisque signum expectabitis:
ego in concione ero, & tempus quo ad omnia instructa sint loquendo altercandumque traham;

cum toga signum dedero, tum vndique clamore sublato turbam inuadite ac sternite omnia
ferro: & caute ne quisque ex iis super sit, à quibus aut vis aut fraus timeri possit. Vos Ceres
mater ac Proserpina precor, ceteri superni inferique dii, qui hæc vrbem, hos sacros lacus lu-
cosque colitis, ut ita nobis volentes propitii ad sitis, si vitandæ, non ferendæ fraudis causa hoc
5 consilii capimus. Pluribus vos milites hortaret, si cum armatis dimicatio futura esset; iner-
mes, incautos ad fatietatem trucidabitis. Et Consulis castra in propinquo sunt, ne quid ab
Himilcone & Carthaginensibus timeri possit. Ab hac adhortatione dimissi corpora curarunt.
Postero die alii aliis locis ad obsidenda itinera, claudendosque oppidanis exitus, pars maxi-
ma super theatrum circaque spectaculum, & ante concionem consilium. Producentis ad populum
10 à magistratibus Præfectus Romanus, cum Consul de ea re ius ac potestatem esse, non sua;
& pleraque eadem, quæ pridie, prius dixisset: primo sensim ac plures reddere clauis: dein iam
vna voce id omnes iuberent, cunctantibusque ac differenti ferociter minitarentur, nec videretur
intenti dudum ac parati, alii superne in aduersam concionem clamore sublato decurrunt,
15 alii ad exitus theatri conferti obstitunt. Cæduntur Ennenses cauea inclusi, coaceruanturque
non cæde solum, sed etiam fuga, cum alii super aliorum capita ruerent, atque integri saucis,
viri mortuis incidentes cumularerentur. Inde passim discurretur: & vrbis capte modo fugaque
& cædes omnia tenet, nihil remissiore militum ira, quod iure turbam inermem cædebant,
quàm si periculum par, & ardor certaminis eos iritaret. Ita Enna aut malo aut necessario faci-
20 nore retenta, Marcellus nec factum improbauit, & prædam Ennensium militibus concessit,
ratus timore deterritos, temperaturos proditioibus præsidiorum Siculos, atque ea clades,
ut vrbis in media Sicilia sita clarèque, vel ob insignem munimento naturali locum, vel ob
sacra omnia vestigiis raptæ quodam Proserpinæ, propè vno die omnem Siciliam peruasit:
& quia cæde infanda rebantur non hominum tantum, sed etiam deorum sedem violatam esse, tum
25 vero qui etiam ante dubii fuerant, defecere ad Pœnos. Hippocrates inde Murgantiæ, Him-
ilco Agrigentum sese recepit, cum acciti à proditoribus nequicquam ad Ennam exercitum ad-
mouissent, Marcellus retro in Leontinos rediit, frumentoque & comestibus aliis in castra conuectis
præsidio modico ibi relicto, ad Syracusas obsidendas venit. Inde Appio Claudio Romam ad
30 Consulatum petendum misso, T. Quintium Crispinum in eius locum classis castrisque præ-
fecit vteribus: ipse hybernacula quinque millia passuum Hexapylo (Leontiam vocant locum)
communiit adificauitque. Hæc in Sicilia usque ad principium hyemis gesta. Eadem estate &
cum Philippo Rege, quod iam antè suspectum fuerat, motum bellum est. Legati ab Orico
ad M. Valerium Prætozem venerunt, præfidentem classis Brindusio Calabrigum circa littori-
bus, nuncios, Philippum primum Apolloniam tentasse, leuibis birembus CXX flumini
35 ne aduerso subuectum: deinde, ut ea res tardior spe fuerit, ad Oricum clam nocte exercitum
admouisse, eamque vrbem sitam in plano, neque moenibus, neque viris, neque armis validam pri-
mo impetu oppressam esse. Hæc nuncios orabant, ut opem ferret, hostemque haud dubium
Romanis terra, aut maritimis viribus arceret: qui ob nullam aliam causam, nisi quod immi-
nerent Italia, peterentur. M. Valerius præsidio loci eius relicto T. Valerio Legato, cum clas-
40 se instructa parataque, & quod longæ naues militum capere non poterant, in onerarias impo-
sitis, altera die Oricum peruenit: vrbemque eam leui tenete præsidio, quod recedens inde reli-
querat Philippus, haud magno certamine recepit. Legati eo ab Apollonia venerunt nuncios
antes, in obsidione sese, quod deficere ab Romanis nollent, esse: neque sustinere vltra vim Ma-
cedonum posse, nisi præsidium mittatur Romanum. Facturum se quæ vellent, pollicitus, mille de-
45 lectorum militum nauibus lōgis mittit ad hostium fluminis cum Præfecto socium Nevio Cris-
po, viro impigro & perito militie. Is expositis in terrâ militibus nauibusque Oricum retro, vni-
de venerat, ad cetera classem remissis, milites procul à flumine per viam minime ab regis ob-
sessam duxit: & nocte, ita ut nemo hostium sentiret, vrbem est ingressus. Die insequenti quæuere,
dum Præfectus iuuentutem Apolloniartum, armaque, & vrbis vires inspiceret. Vbi ea visa inspe-
50 ctaque satis aiorum fecere, simulque ab exploratoribus cõperit, quanta socordia ac negligentia apud
hostes esset, silentio noctis ab vrbem sine vilo tumultu egressus castra hostium adeo neglecta
atque aperta intrauit, ut satis cõstaret prius plures mille hominum vallum intrasse, quàm quisque sentiret:
ac si cæde abstinuisset, peruenire ad tabernaculum regium potuisset. Cædes proximorum portæ exci-
tauit hostes. Inde raris terror pauoribus omnes occupauit, ut non modo alii quisque arma non caperet;

aut castris pellere hostem conareretur: sed etiam ipse Rex, sicut somno excitus erat, propè
 55 feminudus fugiens, militi quoque nudum Regi, vix decore habitu, ad flumen nauesque perflu
 gerit. Eodem & alia turba effusa est. Paulo minus tria millia militum in castris aut capta
 aut occisa. Pius tamen hostium aliquanto captum quae casum est. Castris direptis, Appolloni
 atae catapultas, balistas, tormentaque alia, quae oppugnandae urbi comparata erant, ad tuenda
 60 mœnia, si quando similis fortuna venisset, Apolloniam deuexere. Cetera enim praedicta ca
 strorum Romanis concessa est. Hec cum Oricum essent nunciata, M. Valerius classem ex
 templo ad ostium fluminis duxit, ne nauibus capefere fugam Rex posset. Itaque Philippus
 neque terrestri, neque nauali certamine satis fore parem se fidens, subductis aut incensis nauibus,
 terra Macedoniam petiit, magna ex parte inermi exercitu spoliatoque. Romana classis
 cum M. Valerio Orici hybernauit. Eodem anno in Hispania variae res gesta. Nam priusquam
 65 Romani annem Iberum transirent, ingentes copias Hispanorum Mago & Asdrubal fude
 runt. Defecissetque ab Romanis vltior Hispania, ni P. Cornelius raptim traducto exercitu
 Iberum, dubiis sociorum animis in tempore aduenisset. Primo ad Castrum Altum (locus
 est insignis caede magni Amilcaris) castra Romani habuere. Arx erat munita, & eò conue
 70 xerant ante frumentum, tamen quia omnia circa hostium plena erant, agmenque Romanum
 impune incursum ab equitibus hostium fuerat, & ad duo millia aut motorum, aut pa
 lantium pro agros interfecta, cessere inde Romani propius pacata loca, & ad montem Vi
 ctoriae castra communiuere. Eò Cn. Scipio cum omnibus copiis & Asdrubal Gisgonis filius,
 terrius Carthaginensium dux cum exercitu iusto aduenit, contraque castra Romana trans
 75 fluuium omnes cõsedere, P. Scipio cum expeditis clam profectus ad loca circa visenda, haud
 fecellit hostes: oppressissentque eum in parentibus campis, ni tumulum in propinquo cepis
 set. Ibi quoque circumfessus aduentu fratris obsidione eximitur. Castrulo vrbs Hispania va
 lida ac nobilis, & adeo coniuncta societate Poenis, vt vxor inde Annibali esset ad Romanos
 defecit. Carthaginenses Illiturgum oppugnare adorti, quia praesidium ibi Romanum erat: vide
 80 banturque inopia eum locum maxima expugnaturi, Cn. Scipio, vt sociis praesidioque ferret opem,
 cum legione expedita profectus inter bina castra cum magna cede hostium urbem est ingres
 sus. Et postero die eruptione eque felici pugnavit. Supra duodecim millia hominum caesa du
 obus praesidiis, plus decem millia capta, cum sex & triginta militaribus signis. Ita ab Illiturgi re
 cessum est obsidione. Bigerra inde vrbs (focia & haec Romanorum erat) à Carthaginensibus
 oppugnari coepit: eam obsidione sine certamine adueniens Cn. Scipio soluit. Ad Mundam
 85 exinde castra Punica mota. Et Romani eò confestim secuti sunt. Ibi signis collatis pugnatum
 per quatuor ferme horas: gregieque vincuntibus Romanis, signum receptum est datum: quod Cn.
 Scipionis femur tragula confixum erat, pauorque circa eum ceperat milites, ne mortiferum esset
 vulnus. Ceterum haud dubium fuit, quin, nisi ea mora interuenisset, castra eo die Punica capi po
 90 tuerint. Iam enim non milites solum, sed elephantum etiam usque ad vallum acti erant: superque
 ipso nouem & triginta elephantum pilis confixi. Hoc quoque praesidio ad duodecim millia hominum
 dicuntur caesa, propè tria millia capta, cum signis militaribus septem & quinquaginta. Ad Au
 ringen inde urbem Poeni recessere, & vt territis instaret, securus Romanus, ibi iterum Scipi
 95 pio lecticula in aciem illatus conflixit. Nec dubia victoria fuit. Minus tamen dimidio ho
 stium quam antea, quia pauciores superauerant, qui pugnarent, occisum. Sed gens nata instau
 randis reparandisque bellis, Magone ad conquestionem militum fratre misso, breui repleuit
 exercitum, animosque ad tenendum de intergro certamen fecit. Alii plerique milites, sicut
 pro parte toties intra paucos dies victa, eisdem animis, quibus prius eodemque euentu pu
 gnauerunt. Plus octo millia hominum caesa, haud multo minus quam mille capta, & signa milita
 100 ria LVIII, & spolia plurima Gallica fuere, annuli aurei, torques armilleque magnus numerus.
 Duo etiam insignes reguli Gallorum (Mœnicapro & Ciuisimato nomina erant) eo praesidio
 ceciderunt. Octo elephantum capri, tres occisi. Cum iam res prosperae in Hispania essent, vere
 cundia Romanos tandem cepit. Saguntum oppidum, quod causa belli esset, octauum iam
 annum sub hostium potestate esse. Itaque id oppidum vi pulso praesidio Punico receperunt, culto
 105 ribusque antiquis, quos vis reliquerat belli, restituerunt: & Turdetanos, qui contraxerant eis
 cum Carthaginensibus bellum, in potestate redactos sub corona vendiderunt, urbemque
 eorum deleuerunt. Haec in Hispania Q. Fabio, M. Claudio Consulibus gesta. Romae cum Tribu
 ni plebis noui magistratum inissent, extemplo Censoribus P. Furio & M. Atilio à L. Metello

1 Tribuno plebis dies dicta ad populum est. Quae sortem eum proximo anno adempto equo
 tribu mouerant atque ararium fecerant, propter coniuurationem deserenda Italia ad Can
 2 nas factam. Sed nouorum Tribunorum auxilio veriti causam in magistratu dicere, dimissa
 sique fuerant. Ne iustrum perficerent, mors prohibuit P. Furii, M. Atilii magistratu sese ab
 3 dicuit. Consularia comitia habita à Q. Fabio Maximo Consule. Creati Consules ambo ab
 sentes, Q. Fabrus Maximus Consul filius, & T. Sempronius Gracchus iterum. Praetores
 sunt M. Atilius, & qui tum Aediles curules erant, P. Sempronius Tuditanus, & Cn. Ful
 4 uuius Gentimalus, & M. Aemilius Lepidus. Ludos scenicos per quadriuidum anno primo
 factos ab curulibus Aedilibus, memoriae proditur, Aedilis Tuditanus hic erat, qui ad Can
 5 nas, pauore alius in tanta clade torpentibus, per medios hostes erupit. Comitibus perfectis ab
 6 Q. Fabio Consule, designati Consules Romam accessit magistratum inierunt: Senatamque
 de bello ac prouinciis suis, Praetorumque, & de exercitiis, quibus quibusque essent, cõsulerunt. Itaque
 prouincia atque exercitus diuisi. Bellum vnde cum Annibale Consulibus mandatum,
 & exercitus vnus, quem ipse Sempronius habuerat: alter, quem Fabius Consul. Ea binae
 15 erant legiones. M. Aemilius Praetor, cuius peregrina fors erat, iurisdictionem Atilio Colle
 gae Praetori urbano malarat, vt Luceriam prouinciam haberet legionesque duas, quibus Q.
 Fabius, qui tum Consul erat, Praetor praefuerat. Praetori Sempronio prouincia Ariminum,
 Cn. Fuluius Suffula, cum binis in eisdem legionibus euenerunt: vt Fuluius urbanas legiones
 20 duceret, Tuditanus à M. Pomponio acciperet. Protogata imperia prouinciaque: M. Claudio
 Sicilia, similibus eis, quibus regnum Hieronis fuisse: Lentulo Praetori prouincia vetus:
 T. Otacilio classis, exercitus nulli additi noui: M. Valerio Gracchia Macedoniaque, cum legi
 25 one & classe quam haberet: Q. Murtio cum vetere exercitu (duae autem legiones erant)
 Sardinia: C. Terentio cum legione vna, cui iam diu praerat, Picenum. Scribi praeterea duae le
 giones urbanae iussae & viginti millia sociorum. His ducibus, his copiis aduersus multa sta
 25 mul aut mota, aut suspecta bella munierunt Romanum imperium. Consules duabus urba
 nis legionibus scriptis, supplementoque in alias lecto, prius quam ab vrbe mouerent, prodigia pro
 curarunt, quae nunciata erant. Murus ac portae tactae. Et Aricie etiam Iouis aedes de caelo ta
 30 cta fuerat. Et alia ludibria oculorum auriumque credita pro veris. Nauium longarum specia
 es in flumine Tarracinae, quae nullae erant, visa. Et in Iouis Vicilini templo, quod in Costa
 35 no agro est, arma concrepuisse. Et flumen Amiterni cruentum fluxisse. His procuratis ex
 decreto Pontificum, profecti Consules: Sempronius in Lucanos, in Apuliam Fabius, Pater
 filio Legatus ad Suffulam in castra venit. Cum obuiam filius progrediretur, lictoresque ve
 40 recundia maiestatis eius taciti anteirent non summouentes partem, praetor vndecim fasces
 equo prauectus senex, vt Consul animaduertere proximum licitorem iussit, & vt is descende
 3; ret ex equo, in clamauit: tum demum desiliens, Experiri, inquit, volui filii, scires Consula
 lem te esse. In ea castra Classius Altinus Arpinas clam nocte cum tribus seruis venit, pro
 45 mitrens, si sibi praemio foret, se Arpos proditurum esse. Cum eam tunicam rem ad consiliu retu
 lisset Fabius, Altinus pro transfuga verberandus necandusque videri ancipitis animi, com
 munis hostis, qui post Cannensem cladem, tanquam cum fortuna fidem stare oporteret, ad Anni
 40 balē discessisset traxissetque ad defectionem Arpos: tum posteaque res Romana contra sepe vorat
 eius velut resurgeret, turpis videatur nouam referre proditionem, vt proditio pro sepe uisali
 iudicio esset semperque aliud sentiret insidius focius, vanus hostis, ad Faleriorum Pyrrhiae pro
 ditorem tertium transfugis documentum esset. Contra ea Consul is pater Fabius temporum
 45 oblitos homines in medio ardore belli, tanquam in pace, libera de quoque arbitrari & agere, aie
 bat, cum illud potius agendum atque eis cogitandum sit, si quo modo fieri possit, ne, qui so
 cii à Populo Romano desciscant, & non vocitent, documentum autem ducant statui oport
 50 tere, vt si quis respiciat, & antiquam societatem respiciat. Quod si abire ab Romanis liceat,
 redire ad eos non liceat, quid dubium esset, quin breui deserta ab focis Romana res, foederis
 bus Punicis omnia in Italia iuncta visura sit: Se tamē non eum esse, qui Altinio fidei quicquam
 55 censeat habendum, sed mediā consecuturum consilii viam: neque enim pro hoste, neque pro focio in praesentia
 habendum, libera custodia haud procul à castris placere in aliqua fida ciuitate eum
 seruari per belli tempus. Perpetrato bello, tum consulandum, vt tum defectio prior plus merita
 sit poenae, an hic reditus veniae, Fabio assensum est. Catenisque ligatus traditur & ipse, & co
 mites: & auri sarcinis magnus pondus, quod secum tum arulerat, ei seruari iussum. Calibus

eum interdū solum custodes sequebantur, nocte clausum asseruabant, Arpis domi pri-
 mum desiderari queri q̄ est ceprus; dein fama per totam urbem vulgata tumultū pro prin-
 cipe amissio fecit, metu q̄ rerum nouarum extemplo nuncii ad Annibalē missi. Quibus ne-
 qua q̄ offensus Pœnus, quia & ipsum vt ambigūe fidei virum suspectum iam pridem habe-
 bar, & causam nactus erat tam diris hominis bona possidendi vendendi q̄. Ceterū vt irā
 magis q̄ auaritiā datum crederet homines, crudelitati quoq̄ grauitatem addidit, conu-
 gē q̄ ei ac liberos in castra accitos, quaestione pri^o habita, primū de fuga, deinde quantū au-
 ri argenti q̄ domi relictum esset, satis cognitis omnibus, viuos combussit. Fabius ab Sueffu
 la profectus, Arpos primum institit oppugnare. Vbi cum à mille ferē passibus castra posuisset,
 contemplatus ex propinquo situm vrbis mœnia q̄, quā pars rutilissima mœnibus erat:
 quā maxime neglectam custodia vidit, eā potissimum aggredi statuit. Comparatis omnib⁹
 quā ad vrbes oppugnandas vsui sunt, Centurionum robora ex toto exercitu delegit, Tribu-
 nosq̄ viuos fortes eis praefecit: & milites sexcentos, quantum satis visum est, attribuit: eosq̄,
 vbi quartā vigiliē signum cecinisset, ad eum locum scalas iussit ferre. Porta ibi humilis &
 angusta erat, via infrequenti per desertam partem vrbis. Eam portam scalis prius transgres-
 sos, ad murum pergere, & ex interiore parte claustra refringere iuber: & tenentes partem vt
 bis cornu signum dare, vt cetera copia admouerentur, parata omnia atq̄ instructa sese ha-
 biturum. Ea impigre facta: & quod impedimentum agentibus fore videbatur, id maxime
 ad fallendum iuuit. Imber à nocte media coortus, custodes vigilesq̄ dilapsos ē stationibus
 suffugere in tecto coegit, soni uq̄ primo largioris procella strepitum demolientium portā
 exaudiri prohibuit: lentior deinde aequaliorq̄ accedens auribus, magnam partem hominū
 sopiuit. Postea q̄ portam tenuerunt, cornicines in via paribus interuallis dispositos canere
 iubent, vt Consulē exirent. Id vbi factum ex composito est, signa afferri Consul iubet: ac
 paulo ante lucem per effractam portam urbem ingreditur. Tum demū hostes excitati sunt,
 iam & imbre conquiescente, & propinqua luce. Praesidium in vrbe erat Annibalēs quinque
 millia ferē armatorum, & ipsi Arpini tria millia hominum armabant: eos primos Pœni,
 ne quid ab tergo fraudis esset, hosti opposuerunt. Pugnatum primo in tenebris angu-
 stisq̄ viis est, cum Romani non vias tantum, sed recta etiam proxima portā occupassent,
 ne peti superne ac vulnerari possent. Cogniti inter se quidam Arpini & Romani, atq̄ inde
 colloquia cepta fieri, peruncantibus Romanis, Quid sibi vellent Arpini, quam ob noxā
 Romanorū, quod ob meritum Pœnorum, pro alienigenis ac Barbaris Italici aduersus vete-
 res socios Romanos bellum gererent! & vectigalem ac stipendiariam Italiam Africā face-
 rent! Arpinis purgantibus, ignaros omnium se vanum à principibus datos, penē captos op-
 pressosq̄ à paucis esse. In initio orto plures cum pluribus colloqui, postremo Praetor Arpinus
 ab suis ad Consulē deductus, fideq̄ data inter signa aciesq̄, Arpini repente pro Romanis
 aduersus Carthaginēses arma verterunt. Hispani quoq̄ paulo minus mille homines nihil
 praeterea cum Consulē pacti, q̄ vt sine fraude Punicum emitteretur praesidium, ad Consulē
 transtulerunt signa. Carthaginēsis portē patefacte, emissiq̄ cum fide incolumes ad Annibalē
 Salapiam venerūt. Arpi sine clade vilius, praetereq̄ vnus veteris proditoris, noui per-
 fugae, restituti Romanis. Hispanis duplicia cibaria dari iussa, operaq̄ eorum forti ac fideli
 persape resp. vsa est. Cum Consulū alter in Apulia, alter in Lucania esset, equites CXII
 nobiles Campani per speciem praedandi ex hostium agro permisso magistratū ab Capua
 profecti, ad castra Romana, quae super Sueffulam erant, venerunt. Stationi militum qui es-
 sent dixerunt, colloqui sese cum Praetore velle. Cn. Fuluius castris praetor. Cui vbi nuncia-
 tum est, X ex eo numero iussit inermibus deduci ad se, vbi quae postularent audiuit (nihil
 autem aliud petebant q̄ vt Capua recepta bona sibi restituerentur) in fidem omnes accepti.
 Er ab altero Praetore Sempronio Tuditano oppidum Cliternum expugnatum. Amplius se-
 ptuaginta millia hominum capta, & aëris argentiq̄ signati aliquantum, Romae sedum in-
 cendium per duas noctes ac diem vnum tenuit. Solo equata omnia inter Salinas ac portā
 Carmentalem cum Aequimelio Iugarioq̄ vico. In templis Fortunae ac matris Marutae, &
 Spei extra portam, late vagatus ignis, sacra profanaq̄ multa absumpsit. Eodem anno P. &
 Cn. Cornelii, cum in Hispania res prosperae essent, multosq̄ & veteres recipere socios, &
 novos adicerent, in Africam quoq̄ spem extendere, Syphax erat Rex Numidarum, sub-
 iecto Carthaginēsis hostis factus. Ad eum Centuriones tres Legatos miserunt, qui cum eo

amicitiam societatemq̄ faceret: & pollicerentur, si perseueraret virgere bello Carthaginēses,
 gratā eam rem fore Senatū populoq̄ Romano: & admixuros, vt in tempore, & bene cumula-
 tam gratiam referant. Grata ea legatio Barbaro fuit. Collocutusq̄ cū Legatis de ratione bel-
 li gerendi, vt veterū militum verba audiuit, q̄ multarū rerū ipse ignarus esset, ex cōparatio-
 ne tam ordinatae disciplinae animaduertit. Tum primū, vt pro bonis ac fidelib⁹ sociis faceret,
 orauit, vt duo legationē referrent ad Imperatores suos: vnus apud sese magister rei militaris
 remaneret: rudem ad pedestria bella Numidarū gentē esse, equis tantū habilem. Ita iam inde
 à principis gentis maiores suos bella gessisse, ita se à pueris insuetos. Sed habere hostē pede-
 stri fidenter Marte, cui se equari robore virium velit: & sibi pedites comparandos esse, & ad
 id multitudīne hominū regnū abundare: sed armandi ordinandiq̄, & instruēdi eos, arde igno-
 rare: omnis, velut forte congregata, turba sua inscia, ac temeraria esset. Facturos se in presen-
 tia quod vellet, Legati responderunt, fide accepta, vt remitteret extemplo eum, si Imperatores
 sui non comprobassent factū. Q. Statorio nomē fuit, qui ad Regem remansit. Cū duobus Ro-
 manis relata, Numidasq̄ Legatos in Hispaniam misit ad accipiendū fidē ab Imperatoribus
 Romanis. Isdem mandauit, vt protinus Numidas, qui intra portas, seu praesidia Carthaginē-
 sium auxiliares essent, ad transitiōē perlicerent. Et Statorius ex multa iuuentute Regi pedi-
 tes conscripsit, ordinatosq̄ proxime morē Romanū instruendo, & decurrendo signa sequi, &
 seruare ordines docuit: & operi aliisq̄ institutis militaribus ita assuefecit, vt breui Rex non
 equitū magis fideret, q̄ pediti: collatisq̄ equo campo signis, iusto praesidio Carthaginensium ho-
 stē superaret. Romanis quoq̄ in Hispania Legatorū Regis aduētus magno emolumento fuit.
 Namq̄ ad famā eorum transitiōnes crebre ab Numidis cepte fieri. Ita cum Syphace Roma-
 nis iuncta amicitia est. Quod vbi Carthaginēses acceperunt, extemplo ad Galam in parte al-
 tera Numidiē (Masilā ea gens vocatur) regnante Legatos mitterunt. Filiū Gala Masinissam
 habebat, septē & decem annos natū, ceterū iuuenē ea indole, vt iam tum appareret, eius regnū
 opulentius, q̄ quod accepisset, facturum. Legati, quoniam Syphax se Romanis iunxisset, vt po-
 terior societate eorū aduersus Reges populosq̄ Africā esset, docent, melius fore Galē quoq̄
 Carthaginensibus iungi quamprimū, anteq̄ Syphax in Hispaniam, aut Romani in Africam
 transeant: opprimi Syphacē, nihil dūm praeter nomen exscudere Romano habentē posse. Fā-
 cile persuasum Gala, filio deposcente ad id bellum, vt mitteret exercitum. Qui Carthaginē-
 sium legionibus coniunctis, magno praesidio Syphacem deuicit. XXX millia eo praesidio homi-
 nū caesa dicuntur. Syphax cū paucis equitibus in Maurusios ex acie Numidas (extremi pro-
 pra Oceanum aduersus Gadis colunt) refugit: affluētibusq̄ ad famam eius vndiq̄ barbaris,
 ingentis breui copias armauit. Cum quibus antē quam in Hispaniam angusto dīreptanti
 freto traiceret, Masinissa cum victore exercitu aduenit. Isq̄ ibi cum Syphace ingenti gloria
 per se sine vllis Carthaginensium opibus gessit bellum. In Hispania nihil memorabile gestū,
 praetereq̄ q̄ Celtiberū iuuentutem eadem mercede, quae pacta cum Carthaginensibus erat,
 Imperatores Romani ad se perduxerunt: & nobilissimos Hispanos supra CCC inde in Italia
 ad sollicitandos populares, qui inter auxilia Annibalēs erant, miserunt. Id modo eius anni in
 Hispania ad memoriam insigne est, quod mercenarium militem in castris neminem, anteq̄
 tum Celtiberos, Romani habuerunt.

I. LIVII PATAVINI HISTORICI SECVNDI
 BELLI PVNICI LIBER QVINTVS.

VM hac in Africa atq̄ in Hispania geruntur. Annibal in agro
 Tarentino astatem consumpsit, spe per proditiōem vrbis Tarē-
 tinorum potiunda. Ipsorum interim Salentinorum ignobiles vr-
 bes ad eum defecerunt. Eodem tempore in Brutijs ex XII popu-
 lis, qui anno priore ad Pœnos descuerant, Consentini & Thurina-
 ni in fidem populi Romani redierūt: & plures redissent, ni L. Pō-
 ponius Veientanus praefectus sociūm prosperis aliquot popula-
 tionibus in agro Brutio iusti ducis speciem nactus, tumultuario
 exercitu coacto cum Hannone conflixisset. Magna ibi vis homi-
 num, sed incondita: turba agrestium feruorumq̄ caesa, aut capta

est. Minimumq; iactura fuit, q; Prefectus inter ceteros est captus: & tum temerarie pugne au-
 55 tor, & ante publicanus, omnibus malis artibus, & reipublicae & societatibus infidus damno-
 susq;. Sempronius COS. in Lucanis multa praemia parua, haud vllum dignū memoratu fecit:
 & ignobilia oppida Lucanorū aliquot expugnauit. Quo diutius trahebatur bellum, & varia
 bant secundae aduersaq; res, non fortunam magis q; animos hominum, tanta religio, & ea ma-
 gna ex parte externa ciuitatem incessit, vt aut homines, aut dii repente alii viderentur facti,
 60 Nec iam in secreto modo, atq; intra parietes, ab hoste q; temebatur Romani ritus, sed in pu-
 blico etiam ac foro Capitolioq; mulierum turba erat, nec sacrificatium, nec precatium deos
 patrio more. Sacrificuli ac vates ceperant hominum mentes. Quorum numerum auxit russi-
 ca plebs, ex incultis diutino bello, infestisq; agris egestate & metu in urbē cōpulsā: & questus
 ex alieno errore facilis, quem velut ex concessa artis vsu exercebant. Primo secreta bonorum
 65 indignationes exaudiebantur: deinde ad Patres etiam, & ad publicam querimoniam excessit
 res. Inculcati grauius ab Senatu Aediles Triumuiriq; capitales, quod non prohiberent, cum
 emoueri eam multitudinem ē foro, ac dissiuere apparatus sacrorum conati essent, haud pro-
 cul abfuit, quin violarentur. Vbi potētius iam esse id malum apparuit, q; vt minores per ma-
 gistratus fedaretur. M. Aemilio Praetori vrbis negociū ab Senatu datum est, vt & his religio-
 70 nibus populum liberaret. Is & in concione Senatusconsultum recitauit, & edixit, Vt quicūq;
 libros vaticinos, precationesve, aut artem sacrificandi cōscriptam haberet, eos libros omnis
 literasq; ad se ante calendas Apriles deferret: neu quis in publico sacrove loco nouo aut ex-
 terno ritu sacrificaret. Et aliquot publici sacerdotes mortui eo anno sunt. L. Cornelius Lentu-
 lus Pontifex Maximus, & C. Papyrius C. F. Masso Pontifex, & P. Furius Philus Augur, & C.
 75 Papyrius Lemasso Decemuir sacrorum, in Lentuli locum M. Cornelius Cethegus, in Papy-
 rii Cn. Seruilius Cepio, Pontifices successerunt. Augur creatus L. Quintius Flaminius, De-
 cemuir sacrorum L. Cornelius Lētulus. Comitiorum cōsularium iam appetebat tēpus, sed
 quia COSS. à bello intentos auocare non placebat, T. Sempronius COS. comitiorum cau-
 sa Dictatorem dixit C. Claudium Centonem. Ab eo magister equitum est dictus Q. Fuluius
 80 Flaccus. Dictator primo comitiorum die creauit COSS. Q. Fuluius Flaccus magistrum equi-
 tum, & Ap. Claudium Pulchrum, cui Sicilia prouincia in Pretura fuerat. Tum Pretores crea-
 ri Cn. Fuluius Flaccus, Claudius Nero, M. Iunius Syllanus, P. Cornelius Sulla. Comitiiis per-
 factis, Dictator magistratu abiit, Aedilis curulis fuit eo anno cum M. Cornelio Cethego, P.
 Cornelius Scipio: cui post Africanus fuit cognomen, Huic petenti Aedilitatem cum obfiste-
 85 rent Tribuni plebis, negantes ratione eius habendam esse, quod nondum ad pendendum le-
 gitima aetas esset, Si me, inquit, omnes Quirites Aedilem facere volunt, satis annorū habeo,
 Tanto inde fauore ad suffragium ferendum in tribus discursum est, vt Tribuni repente in-
 cepto destiterint. Aedilitia largitio haec fuit: Ludi Romani pro tēporis illius copiis magnifi-
 ce facti, & diem vnum instaurati, & cōgii olei in vicos singulos dati. L. Iulius, T. Appullus, &
 90 M. Fundanius Aediles plebeiū aliquot matronas apud populum probri accusarūt: quasdam
 ex eis damnatas in exilium egerunt. Ludi plebeiū per biduum instaurati: & Iouis epulum fuit
 ludorū causa. Q. Fuluius Flaccus III. Ap. Claudius Consulatum ineunt, Ex Praetores pro-
 uincias sortiti sunt: P. Cornelius Sulla vrbanam & peregrinam, quae duorum ante fors fuerat:
 Cn. Fuluius Flaccus Apuliam, Claudius Nero Sueffulam, M. Iunius Syllanus inter COSS.
 95 COSS. bellū cū Annibale, & binā legiones decretae. Alter à Q. Fabio supioris anni COS. al-
 ter à Fulvio Centimalo acciperet. Praetorum, Fuluii Flacciquae, Lueria sub Aemilio Praeto-
 re, Claudii Neronis, quae in Piceno sub C. Terentio fuissent, legiones essent. Supplementum
 in eas quisq; scriberet sibi. M. Iunio inter COSS. legiones vrbanae prioris anni datae, T. Sem-
 pronio Graccho, & P. Sempronio Tuditano imperium prouinciae q; Lucani & Galliae cū suis
 100 exercitibus prorogate. Item P. Lentulo, quā vetus prouincia in Sicilia esset, M. Marcello Sy-
 racusae, & quā Hieronis regnum fuisset, T. Octacilio classis, Gracia M. Valerio, Sardinia Q.
 Mutio Scaeuolae, Hispania P. & Cn. Corneliis. Ad veteres exercitus duo vrbanae legiones à
 COSS. scriptae, summaq; trium & viginti legionum eo anno effecta est. Delectum COSS. M.
 Posthumius Pyrgensis cum magno prope motu rerum factū impedit. Publicanus erat Post-
 105 humius, qui multis annis parem fraude avaritiaq; neminem in ciuitate habuerat, praeter L.
 Pomponium Veientanum: quem populantem temere agros in Lucanis ductu Hannonis
 priore anno ceperant Carthaginenses, Hi, quia publicum periculum erat à vi tempestatis in

iis, quae portarentur ad exercitus: & ementiti erant facta naufragia, & ea ipsa, quae vera tenē-
 10 ciauerant, fraude ipsorum facta erant, non casu: in veteres quaslatasq; naues, paucis & parui
 precii rebus impositis, cum merissent eas in alto, exceptis in preparatas scaphas nautis, mula-
 triplices fuisse merces ementiebantur. Ea fraus indicata M. Aemilio Praetori priore anno fue-
 5 rat, ac per eum ad Senatū delata, nec tamen vllō Senatusconsulto notata, quia Patres ordinem
 publicanorum in tali tempore offensum nolebant. Populus seuerior vindex fraudis erat. Exa-
 citatū tandem duo Tribuni plebis, Sp. & L. Caruiliū, cum rem inuisam infamemq; cererēt,
 ducentū milium aris multam M. Posthumio dixerunt. Cuius certanda: cum dies ad-
 10 uenisset, conciliumq; tam frequēs plebis adesset, vt multitudinem area Capitolii vix caperet,
 perorata causa, spes vna videbatur esse, si C. Seruilius Casca Tribunus plebis, qui propinquus
 cognatusq; Posthumio erat, prius q; ad suffragium tribus vocaretur, intercessisset. Testulis
 15 datis, Tribuni populum summouerunt, sitellaq; allata est, vt sortirentur, vbi Latini suffragii
 ferrent, interim publicani Casca instare, vt concilio diem eximeret, populum reclamare, & for-
 te in caetu primus sedebat Casca, cui simul metus pudorq; animum versabat. Cum in eo pa-
 20 rum praesidiū esset, turbandae rei causa publicani per vacuum vi summo occupato loco in eos
 eruperunt, iurgantes simul cum populo Tribunisq;. Nec procul dimicatione res erat, cū Ful-
 uius COS. Tribunus, Nonne videri, inquit, vos in ordinem coactos esse, & rem ad seditionē
 spectare? ni propere dimittitis plebis concilium, Plebe dimissa, Senatus vocatur, & COSS. re-
 25 ferunt de cōcilio plebis turbato vi atq; audacia publicanorum, M. Furiū Camillum, cuius
 exilium ruina vrbis secuta fuerit, damnari se ab ingratis ciuib; passum esse. Decem viros an-
 te eum, quorum legibus ad eam diem viuerent, multos postea principes ciuitatis iudiciū de
 se populi passos, Posthumium Pyrgensem suffragium populo per vim extorsisse, conciliū ple-
 30 bis sustulisse, Tribunos in ordinē coegisse, contra populum Romanum aciem introduxisse, lo-
 cum occupasse, vt Tribunos à plebe intercluderet, tribus in suffragium vocari prohiberet: ni
 hil aliud à cede ac dimicatione continuisse homines, nisi patientiam magistratuum, q; cesse-
 35 rint in praesentia furori atq; audaciae paucorū, vinciq; se ac populum Romanum passi sint: &
 comitia, quae reus vi atq; armis prohibitorus erat, ne causa quarentibus dimicationem dare-
 tur, voluntate ipsius sustulerint. Hec cū ab optimo quoq; pro atrocitate rei acta essent, vimq;
 40 eam contra rempublicam pernicioso exemplo facta Senatus decerneret, confestim Caruiliū
 Tribuni plebis omiſsa multa certatione, rei capitalis diem Posthumio dixerunt: ac ni vades
 daret, praehendi à viatore, atq; in carcerem duci iusserūt. Posthumius vadib; datis, nō affuit,
 Tribuni vocauerunt plebem: quae ita sciuit, Si M. Posthumius ante Calendas Maias non pro-
 45 disset, citatusq; eo die non respondisset, neq; excusatus esset, videri eum in exilio esse: bonaq;
 eius venire, ipsi aqua & igni placere interdici. Singulis deinde eorum qui turbae ac tumultus
 concitatores fuerant, rei capitalis diem dicere, ac vades poscere coeperunt. Primo non dātes,
 50 deinde etiam eos, qui dare possent, in carcerem conuiciebant. Cuius rei periculū vitantes ple-
 riq; in exilium abierunt. Hunc publica fraus publicanorū, deinde fraudem audacia proteges,
 exitum habuit. Comititia inde Pontifici Maximo creando sunt habita, Ea comitia nouus Pō-
 45 rix M. Cornelius Cethegus habuit. Tres ingenti certamine perierunt, Q. Fuluius Flaccus
 COS, qui & ante bis COS. & Cenfor fuerat: & T. Manlius Torquatus, & ipse duobus Conſu-
 latibus & Censura insignis: & Licinius Crassus, qui Aedilitatem curulem periturus erat. Hic
 senes honoratosq; iuuenis in eo certamine deuicit. Ante hunc intra centum annos & vigin-
 50 ti, nemo praeter P. Cornelium Caluſſam Pontifex Maximus creatus fuerat: qui sella curuli nō
 sedisset. COSS. cum agre delectum conficerent, q; inopia iuniorum non facile in vtrūq; vt &
 nouae vrbanae legiones, & supplementum veteribus scriberetur, sufficiebat, Senatus abſistere
 eos incepto vetuit: & Triumuiros binos creati iussit, alteros qui citra: alteros qui vltra quina
 55 quagesimum lapidem in plateis forisq; & in conciliabulis omnem copiam ingenuorū inspi-
 cerent: & si qui roboris satis ad ferenda arma habere viderentur, etiam si nondū militari gra-
 te essent, milites facerent. Tribuni plebis, si iis videretur, ad populum ferrent, vt qui minores
 60 septem & decem annis sacramento dixissent, iis perinde stipendia procederent, ac si septē &
 viginți annorū, aut maiores, milites facti essent. Ex hoc Senatusconsulto creati Triumuiroi bi-
 ni, qui conquisitionem ingenuorū per agros fecerunt. Eodem tēpore ex Sicilia litera M. Mar-
 celli de postulatis militiū, qui cum P. Lentulo militabant, in Senatu recitatae sunt. Cānenſis re-
 liquiq; cladis, hic exercitus erat, relegatus in Siciliā, sicut ante dictū est, ne ante Punici belli fi-

nem in Italiam reportaretur. Hi permissu Lentuli primores equitum Centurionumq; & ro-
 bora ex legionibus peditū Legatos in hyberna ad M. Marcellum miserūt. E quibus vnus po-
 testate dicendi facta, COS. re M. Marcelle in Italiam adissemus, cum primū de nobis, et si non
 iniquum, certe eriste Senatuscōsulti factum est, nisi hoc sperassemus, in prouinciam nos mor-
 te Regum turbatā ad graue bellū aduersus Siculos simul Pœnosq; mitti, & sanguine nostro
 vulneribusq; magistratibus satisfacturos esse, sicut patrum memoria qui capti à Pyrrho ad
 Heracleam erant, aduersus Pyrrhum ipsum pugnantes satisfecerūt. Quōd quod ob meritum
 nostrum successuistis Patres conscripi nobis: aut successeritis! Ambos mihi COSS. & vni-
 uersum Senatum intueri video, cū te M. Marcelle intrueor, quem si ad Cannas COS. habuis-
 semus, melior & resp. & nostra fortuna esset. Sine quæso prius q̄ de conditione nostra queror,
 noxam, cuius arguimur, nos purgare, Si non deū ira, nec fato, cuius lege immobilis rerū hu-
 manarum ordo feritur, sed culpa perimus ad Cannas, cuius tandem ea culpa fuit: militū: an
 Imperatorum: Equidem miles nihil vnq̄ dicam de Imperatore eo, cui præsertim gratias scīa
 ab Senatu actas, quōd non desperauerit de rep. cui post fugam actā sit per omnes annos pro-
 rogatum imperium, cæteros itē ex reliquiis cladis eius, quos Tribunos militū habuimus, ho-
 nores petere & gerere, & prouincias obtinere audiuimus. An vobis vestrisq; liberis ignoscit-
 ris facile Patres cōscripti, in hæc vilia capita sauitis! & COS. primoribusq; aliis ciuitatis fu-
 gere, cum spes alia nulla esset, turpe non fuit: milites utiq; morituros in acie misistis! Ad Al-
 liam propē omnis exercitus fugit, ad Furcas Caudinas ne expertus quidē certamen, arma tra-
 didit hosti (vt alias pudendas clades exercitū taceā) tamen tantū abfuit ab eo, vt vlla igno-
 minia iis exercitibus inureretur, vt ea vrbs Roma per eum exercitū, qui ab Allia Veios trās-
 fugerat, recuperaretur: & Caudinæ legiones, quæ sine armis redierant Romam, armatæ remis-
 sæ in Samnium, eundem illum hostem sub iugum miserunt: qui hac sua ignominia latatus
 fuerat, Cannensem vero quiscūq; exercitū fugæ aut pauoris infimulare potest, vbi plus quinqua-
 ginta millia hominum ceciderunt: vnde COS. cum equitibus quinquaginta fugit: vnde ne-
 mo superest, nisi quem hostis cédendo fessus reliquit: Cum captiuū redemptio negabatur, nos
 vulgo homines laudabant, q̄ resp. nos seruassemus, quod ad COS. Venusiā redissemus, & spe-
 ciem iusti exercitus fecissemus. Nunc deteriore conditione sumus, q̄ apud patres nostros fue-
 rant captiuū: quippe illis arma tantum atq; ordo militandi, locusq; in quo tenderet, in castris
 est mutatus: quem tamen semel nauata resp. opera, & vno felici prælio recuperarūt: nemo eor-
 um relegatus in exilium est, nemini spes emerendi stipendia adempta. Hostis deniq; est da-
 tus, cum quo dimicantes, aut vitam semel, aut ignominiam finirent. Nos, quibus, nisi q̄ com-
 misimus vt quisq; ex Cannensi acie miles Romanus superesset, nihil obici potest, non solum
 à patria procul Italiaq; sed ab hoste etiā relegati sumus, vbi senescamus in exilio: ne qua spes,
 ne qua occasio abolendæ ignominia, ne qua placandæ ciuium ire, ne qua deniq; bene moriē-
 di sit. Neq; ignominie finem, nec virtutis præmium petimus, modo experiri animum, & vir-
 tutem exercere liceat. Laborem & periculum petimus, vt virorum, vt militum officio funga-
 mur. Bellum in Sicilia iam alterum annum ingenti dimicatione geritur, vrbes alias Pœnus,
 alias Romanus expugnat: peditum & equitum acies concurrunt, ad Syracusas terra mariq;
 res geritur, clamorem pugnantium, crepitumq; armorum exaudimus, residues ipsi ac segnes,
 tanq̄ nec manus nec arma habeamus. Seruorum legionibus T. Sempronius COS. toties iam
 cum hoste signis collatis pugnauit. Opera præcium habent libertatem ciuitatemq; pro ser-
 uis saltem ad hoc bellum emptis nobis simul congredi cum hoste liceat, & pugnādo quere-
 re libertatem. Vis tu mari, vis terra, vis acie, vis vrribus oppugnandis experiri virtutē asper-
 rima quæq; ad laborem periculumq; deposcimus, vt quod ad Cannas faciendum fuit, q̄pti-
 mum fiat: quoniam quicquid postea viximus, id omne destinatum ignominia est. Sub hæc
 dicta ad genua Marcelli procubuerūt, Marcellus id nec iuris nec potestatis sue esse dixit: Se-
 natū scripturnum se, omniaq; de sententia Patrum facturum esse. Hæc litera: ad novos COSS.
 allata, ac per eos in Senatu recitata: sunt. Consultusq; de his literis ita decreuit Senatus, Mi-
 litibus, qui ad Cannas commilitones suos pugnantes deseruissent, Senatū non videri temp-
 committendam esse: si M. Claudio Proconsuli aliter videretur, faceret quod è rep. fideq; sua
 duceret, dum nequis eorum munere vacaret, neu dono militari virtutis ergo donaretur, neu
 in Italiam reportaretur, donec hostis intra Italiam esset. Comitia deinde à Pratore vrbano
 de Senatus sententia, plebiq; scito sunt habita. Quib; creati sunt Quinqueviri muris turris

busq; reficiendis, & Triumviri bini: vni sacris conquirendis, donisq; prestigandis: alteri refi-
 ciendis adibus Fortunæ & matris Matutæ intra portam Carmentalis: sed & Spei extra por-
 tam, quæ priore anno incendio consumptæ fuerant. Tempestates fœdæ fuere. In Albano mō-
 te bido continenter lapidibus pluuit. Tacta de cælo multa, duæ in Capitolio ades, vallē in
 castris multis locis supra Suesulam, & duo vigiles exanimati: murus turesq; quædam Cu-
 mis non icte modo fulminibus, sed etiam decussis, Reate saxum ingens visum volitare, scil ru-
 bere solito magis, sanguineoq; similis. Horum prodigiorū causa diem vnū supplicatio fuit:
 & per aliquot dies COSS. rebus diuinis operam dederunt, & per eosdem dies sacrum nouē-
 diale fuit. Cum Tarentinorum defectio iam diu & in spe Annibali, & in suspitione Romanis
 esset, causa forte extrinsecus maturandæ eius interuenit. Phileas Tarentinus diu iam per spe-
 ciem legationis Romæ cum esset, vir inquieti animi, & minime ocium, quo tum diurno se-
 nescere videbatur, patienter, aditū sibi ad obsides Tarentinos inuenit. Custodiebantur in atrio
 Libertatis minore cura: quia nec ipsis, nec ciuitati eorū fallere Romanos expediebat. Hos crea-
 tis colloquiis sollicitat, corruptis adiuuans duob;: qui cum eos primis tenebris custodia edu-
 xisset, ipse comes oculi itineris factus profugit. Luce prima vulgata per vrbe fuga est: missi
 siq; qui sequerentur, à Tarracina comprehensos omnes retraxerunt. Deducti in comitio vit-
 gisq; approbant populo cæsi, de saxo deiciuntur. Huius atrocitas pœna: duarū nobilissima-
 rum in Italia Græcarum ciuitatum animos iritauit, tum publice, tum etiam singul; s priua-
 ritu, vt quisq; tam fœde interemptos aut propinquitate aut amicitia contingebat. Ex iis tre-
 decim ferē nobiles Tarentini coniuauerunt: quorum principes Nico & Philomenes erāt. Hi
 prius quàm aliquid mouerent, colloquendum cum Annibale ratū, nocte per speciem venan-
 di vrbe egressi ad eum proficiscuntur. Et cum haud procul castris abessent, cæteri sylua pro-
 pe viam sese occultauerunt: Nico & Philomenes progressi ad stationes comprehensiq; vltro id
 perentes, ad Annibalem deducti sunt. Qui cū & causas cōsiliū sui, & quid pararent, exposuis-
 sent, collaudati oneratiq; promissis iubentur, vt fidem popularibus ficerent prædandi causa
 se vrbe egressos, pœcora Carthaginensium, quæ pastum propulsa essent, ad vrbe agere: tuto
 ac sine certamine id facturos, promissum est. Conspēta ea præda iuuenum est: minusq; iterū
 ac sapius id eos audere, miraculo fuit. Congressi cum Annibale rufus fide sanxerunt, liberos
 Tarentinos leges suaq; omnia habituros: neq; vllum vectigal Pœno pensuros, præsidiumve
 inuitos recepturos, prodita præsidia Carthaginensium fore. Hac vbi conuenerunt, tunc ve-
 ro Philomenes consuetudinem nocte egrediendi, redeundiq; in vrbe frequentiore face-
 re (& erat venandi studio insignis) canesq; & alius apparatus sequebatur: captiuq; ferē ali-
 quid, aut ab hoste ex præparato ablatum reportando, donabat aut præfecto, aut custodibus
 portatum. Noctē maxime commeare propter metum hostium credebant. Vbi iam eō con-
 suetudinis adducta res est, vt quocunq; noctis tempore fibilo dedisset signum porta aperi-
 retur, tempus agendæ rei Annibali visum est. Tridui via aberat. Vbi, quominus mirum
 esset vno eodemq; loco statua eum tam diu habere, agrum simulabat. Romanis quoq; qui
 in præsidio Tarenti erant, suspecta esse iam segnis mora eius desierat. Cæterum posteaq; Ta-
 rentum ire constituit, decem milibus peditum atq; equitum quos in expeditione velocitate
 corporum, ac leuitate armorū aptissimos esse ratus est, electis, quarta vigilia noctis signa mo-
 uit. Præmissisq; octoginta ferē Numidis equitibus præcepit, vt discurgerent circa vias, perlus-
 trarentq; omnia oculis, ne quis agrestiuū procul spectator agminis falleret, prægressos terra a-
 herent, obuios occiderent, vt prædonum magis quàm exercitus accolis species esset: ipse
 raptem agmine facto, quindecim ferē milium spatio castra ab Tarento posuit: & ne ibi
 quidem nunciato quō pergerent, tantum conuocatos milites monuit, via omnes irent, nec
 diuerſi quenquam, aut excedere ordine agminis paterentur: & in primis intenti ad impe-
 ria accipienda essent, ne quid nisi ducum iussu facerent: se in tempore editurum, quæ vel-
 let agi. Eadem ferē hora Tarentum fama peruenerat, Numidis equites paucos populari
 agros, terroremq; late agrestibus iniectis. Ad quem nuncium nihil vltra motus præfectus
 Romanus, quàm vt partem equitum postero die luce prima iuberet exire ad atendum po-
 pulationibus hostē. Interea adeo nihil obediēter curatū est, vt cōrra pro argumēto fuerit il-
 la procuratio Numidarum, Annibalē exercitūq; castris non mouisse. Annibalē concubia no-
 cte mouit. Dux Philomenes erat cū solito capte vnationis onere: cæteri proditores ea quæ
 cōposita erant, expectabant, cōuenerat autem, vt Philomenes porrula affluera venationē in-

ferens armatos induceret, parte alia portā Temenitida adiret Annibal. Ea mediterranea re- 55
gione, qua orientē spectabat, aliquantum intra moenia includitur. Cum portā appropinqua-
ret, editus ex composito ignis ab Annibale est, resulsitq; idem redditū ab Nicone signum: ex
reincta deinde vtrinq; flamma sunt. Annibal silentio ducebat ad portam: Nico ex improviso
ad portas sopitos vigiles in cubilibus suis obruncat, portamq; aperit. Annibal cum peditum
agmine ingreditur, equites subsistere iubet, vt quod res postulet, occurrere libero cāpo possent. 60
Et Philomenes portulæ parte alia, qua commeare assuerat, appropinquabat. Nota vox eius, &
familiarē iam signum cum excitasset vigilem, dicentis, Vix sustinere grandis bestię onus, por-
tula aperitur. Inferentes aprum duos iuuenes secutus ipse cum expedito venatore, vigilē in-
cautus miraculo magnitudinis in eos qui ferebant versum, venabulo traicit. Ingressi dein- 65
de triginta ferē armati ceteros vigiles obruncant, refringuntq; portam maximam: & agmē
sub signis confestim erupit: inde cum silentio in forum ducti, Annibali sese coniunxerunt. Tū
duo millia Gallorum Pœnus in tres diuisa partes per urbem dimittit. Tarentinos & Afros
quam maxime frequētia occupare iubet. Tumultu orto, Romanos passim cedi, oppidanis par- 70
ci: sed vt fieri id posset, precipit iuuenibus Tarentinis, vt vbi quem suorum procul vidissent,
quiescere & silere, ac bono animo esse iuberent. Iam tumultus erat clamorq; qualis esse in ca-
pta vrbe solet: sed quid rei esset, nemo satis pro certo scire. Tarentini Romanos ad diripien-
dam urbem credere coortos: Romanis seditio aliqua cum fraude videri ab oppidanis mota.
Prestatus primo excitatus tumultu in portum effugit, inde acceptus scapha in arcem confu- 75
git. Terrorem & tuba audita ex theatro faciebat. Nā & Romana erat, à proditoribus ad hoc
ipsum preparata, & insciter à Græco inflata, quis, aut quibus signum daret, incertum est.
Vbi illuxit, & Romanis Punica & Gallica arma cognita, tum dubitationem exeme- 75
runt, & Græci Romanos passim cede stratos cernentes ab Annibale captam urbem senserūt.
Postq; lux certior erat, & Romani qui cadibus super fuerant, in arcem confugerant, contice-
batq; paulatim tumultus, tum Annibal Tarentinos sine armis cōuocare iubet. Conuenere o-
mnes, præterq; qui cedentis in arcem Romanos ad omnem adeundam simul fortunam per- 80
secuti fuerant. Ibi Annibal benigne allocutus Tarentinos, restatusq; quæ præstitisset ciuibus
eorum, quos ad Trasimenum, aut ad Cannas cepisset, simul in dominationem superbam Ro-
manorū inuectus, recipere se in domos suas quæq; iussit, & foribus nomen suum inscribere: se
domos eas, quæ inscriptæ non essent, signo extemplo dato, diripi iussurū: si quis in hospitio
ciuis Romani (vacuas autem cernebat domos) nomen inscripsisset, eum se pro hoste habi- 85
turum. Concione dimissa, cum titulis notatæ fores discrimen paratæ ab hostili domo fecis-
sent, signo dato, ad diripienda hospitā Romana passim discursum est: & fuit præde aliquan-
tum. Postero die ad oppugnandam arcē ducit. Quam cum & mari, quo in peninsula modum
pars maior circumluitur, & prælatis rupibus, & ipsa vrbe, muro & fossa ingenti septam vide- 90
ret, eoq; nec vi nec operibus expugnabilem esse: ne aut seipsum cura tuendi Tarentinos à ma-
ioribus rebus moraretur, aut in relictos sine valido præsidio Tarentinos impetum ex arce, cū
vellent Romani facerent, vallo urbē ab arce intersepere statuit, non sine illa etiā spe, cū pro-
hibentibus opus Romanis manū posse cōferi, & si ferocius procurrissent, magna cede ita at-
tenuari præsidii vires, vt facile per se ipsi Tarentini urbem ab iis tueri possent. Vbi coeptum
opus est, patefacta repente porta, in munienteis imperū fecerūt Romani. Pelliq; sestatio passa 95
est, quæ pro opere erat, vt successu cresceret audacia: pluresq; & longius pulsos persequeretur.
Tū signo dato coorti vndiq; Poeni sunt, quos instructos ad hoc Annibal tenuerat. Nec susti-
nuere impetum Romani: sed ab effusa fuga loci angustię eos, impedimētāq; alia opere iā cœ-
pro, alia apparatu operis, morabantur. Plurimi in fossam præcipitati, occisq; sunt plures in fu-
ga q̄ in pugna. Inde & opus nullo prohibente fieri coeptum. Fossa ingens ducta, & vallū intra 100
eā erigitur, modicoq; post intervallo murum etiā eadē regione addere parat, vt vel sine præsi-
dio tueri se aduersus Romanos possent. Reliquit tamen modicū præsidium, vt simul interfa-
ciendo muro adiuuaret: ipse profectus cum ceteris copiis ad Galesum flumen (quinq; millia
ab vrbe abest) posuit castra. Ex iis statim regressus ad inspiciendū opus, quod aliquantū opi-
nione eius celerius creuerat, spem cepit etiā arcē expugnari posse. Er est nō altitudine, vt ca- 105
tera tuta, sed loco plano posita: & ab vrbe muro tantū ac fossa diuisa. Cum iam machinarum
omni genere & operibus oppugnaretur, missum à Metaponto præsidium Romanis fecit ani-
mū, vt nocte ex improviso opera hostium inuaderent. Alia disicerūt, alia igni corruperunt,

Isq; finis Annibali fuit ea parte arcē oppugnandi. Reliqua erat in obsidione spes, nec ea satis
efficax: quia arcem tenentes, quā in peninsula posita imminet faucibus portus, mare liberū ha-
beant: vrbs contra exclusa maritimis commeatibus, propiusq; inopia erant oblidetes, q̄ ob-
sessi. Annibal conuocatis principibus Tarentinis omnes presentes difficultates exposuit: neq;
arcs tā munite expugnandē viam cernere, neq; in obsidione quicq; habere spei, donec mari po- 1
tiantur hostes, q; si naues sint, quibus commeatus inuehi prohibeāt, extemplo aut abscessuros,
aut dedituros se hostes. Assentiebantur Tarentini: ceterū ei, qui consiliū afferret, opem quoq;
in eā rem afferendā esse censebant. Punicas enim naues ex Sicilia accitas id posse facere: suas,
quæ sinu exiguo interclusæ essent, cum claustra portus hostis haberet, quemadmodū inde in
apertum mare euasuras: Euadent, inquit Annibal. Multa quæ impedita natura sunt, consilio
expediuntur. Urbem enim in campo sitā habetis, planæ & satis latæ viæ patent in omnēs par-
tes. Via quæ in portū per mediā urbem ad mare transmissa est, plaustris traiehetā naues haud
magna mole: & mare nostrum erit, quo nunc hostes potiuntur: & illinc mari, hinc terra cir-
cumsedebimus arcem: imò breui, aut relictam ab hostibus, aut cum ipsis hostibus capiemus. 15
Hęc oratio nō spem modo effectus, sed ingentē etiam ducis admirationē fecit. Contracta ex-
templo vndiq; plaustra, iunctaq; inter se, & machinæ ad subducēdas naues admotæ, munitumq;
iter, quo faciliora plaustra, minorq; moles in transitu esset. Iumēta inde & homines cōtracti,
& opus impigre coeptum. Paucosq; post dies classis instructa ac parata circumuehitur arcē, &
ante ipsum portum ancoras iacit. Hunc statū rerū Annibal Tarenti reliquit, regressus ipse in
hyberna. Ceterum defectio Tarentinorū vtrum priore anno, an hoc facta sit, in diuersum au-
tores trahunt. Plures propioresq; etate memoriæ rerū hoc anno tradunt factā. Romæ COSS.
Prætoresq; vsq; ante diem quintum calendæ Maias Latine tenuerunt. Eo die perpetrato sa-
cro in monte, in suas quisq; provincias proficiscitur. Religio deinde noua obiecta est ex car-
minibus Martianis. Vates hic Martius illustris fuerat: & cum inquisitio priore anno ex Sena 25
ruscōsulio talium librorum fieret, in M. Aemilii Prætoris vrbis, qui eam rem agebat, manus
venerant. Is protinus nouo Prætori Sulla tradiderat. Ex huius Martii duobus carminib; al-
terius postea aucta declarato euentu autoritas alteri quoq; cuius nondum tempus venerat, af-
ferebat fidem. Priore carmine Cannensis prædicta clades in hęc ferē verba erat, Annem Tro-
iugena Cannam Romanefuge, ne te alienigenę cogant in campo Diomedis cōserere manus,
sed neq; credes tu mihi, donec compleris sanguine campum: multaq; millia occisæ tua dese- 30
rat annis in pōrum magnum ex terra frugifera: piscibus atq; auibus ferisq; quæ incolūt ter-
ras, iis fiat esca caro tua. Nam mihi ita Iupiter fatus est. Et Diomedis Argiui campos, & Cæ-
nam flumen, qui militauerant in iis locis, iuxta atq; ipsam cladem, agnoscebant. Tum alterū
carmen recitatum, non eo tantum obscurius, quia incertiora futura præteritis sunt, sed per-
plexius etiam scripturæ genere. Hostes Romani si expellere vultis vomitacūq; quæ gentium
venit longe, Apollini vouendos censeo ludos, qui quotannis comiter Apollini fiant. Cum po- 35
pulus dederit ex publico partem, priuati vtī conferant pro se suisq; iis ludis faciendis præerit
Prætor, is qui ius populo plebiq; dabit summum. Decemuirū græco ritu hostiis facta faciāt.
Hæc si recte faxitis, gaudebitis semp, fietq; res vestra melior. Nā is dius extinguet perduelles
vestros qui vestros cāpos pascat placide. Ad id carmen explanādū diē vnū sumpserūt. Postero 40
die S.C. factum est, vt Decemuirū libros de ludis Apollini, req; diuina faciēda inspice-
rent. Ea cum inspecta relatæque ad Senatū essent, censuerunt Patres, Apollini ludos vou-
endos faciendosq;: & quando ludī facti essent, duodecim millia aris Prætori ad rem diui-
nam, & duas hostias maiores dandas. Alterum Senarusconsultum factum est, vt Decemuirū,
45 sacra græco ritu facerent, iisq; hostiis Apollini boue aurato, & capris duabus albis auratis
Latonæ boue femina aurata. Ludos Prætor in circo maximo cum facturus esset, edixit, vt po-
pulus per eos ludos stipem Apollini, quantam commodum esset, conferret. Hæc est origo lu-
dorum Apollinariū, victoriæ, non valetudinis ergo, vt pleriq; rentur, votorum. Factosq;
populus coronatus spectauit. Matronæ supplicauerunt. Vulgo apertis ianuis in propatulo
epulati sunt, celebrēq; dies omni ceremoniarum genere fuit. Cum Annibal circa Taren- 50
tum, COSS. ambo in Samnio essent, sed circumsessuri Capuam viderentur, quod malum diu-
turnæ obsidionis esse solet, iam famem Campani sentiebant: quia fementem facere prohibe-
uerant eos Ro. exercitus. Itaque Legatos ad Annibalem miserunt, orantes, vt prius quàm
COSS. in agros suos educerent legiones, viæq; omnes hostium præsidii insiderentur, frua-

mentum ex propinquis locis cōuehi iuberet Capuam. Annibal Hānonem ex Brutis cū exer- 55
citu in Campaniā transire, & dare operā vt frumentī copia fieret Campanis, iussit. Hanno ex
Brutis profectus cum exercitu, vitabundus castra hostium, COSS. q̄ qui in Samnio erāt, cū
Beneuēto iam appropinquaret, tria passuum millia ab ipsa vrbe loco edito castra posuit. In-
de ex sociis circa populis, quōd estate comportatum erat, deuehi frumentū in castra iussit. pre- 60
sidiis datis, quē cōmeatus eos prosequerentur. Capuā inde nūncium misit, qua die ad accipiē-
dum frumentū presto essent, omni vndiq̄ genere vehiculorum iumentorumq̄ ex agris con-
tracto. Id pro cetera socordia negligentiaq̄ à Campanis actum, Paulo plus CCCC vehicula
missa, & pauca preterea iumenta. Ob id castigatis ab Hānone, q̄ ne fames quidē, quā mutas
accenderet bestias, curā eorum stimulare posset, alia producta dies ad frumentū maiore appa- 65
ratu petendū. Ea omnia, sicut acta erāt, cum enunciata Beneuentanis essent. Legatos decē ex
templo ad COSS. (circa Bouianū vbi castra Romanorū erāt) miserunt. Qui cum auditis
quā ad Capuā agerentur, inter se comparassent, vt alter in Cāpaniā exercitum duceret: Ful-
uius, cui ea prouincia eueherat, profectus nocte Beneuētum, incenia est ingressus. Ex propin-
quo cognoscit Hānonem cū exercitus parte profectum frumentatū, duo millia plaustrorum,
inconditam inermemq̄ aliā turbā aduenisse, per tumultum ac trepidationem omnia agi, ca- 70
strorumq̄ formam, & militarē ordinem, immisit agrestibus iis ex terris, sublatum. His satis
compertis, COS. militibus edicit, signa tantum armaq̄ in proximam noctem expedirent, ca-
stra Punica oppugnanda esse. Quarta vigilia profecti, sarcinis omnibus impedimentisq̄ Be-
neuēnti relicti, paulo antē lucem cum ad castra peruenissent, tantum pauoris iniecerunt, vt
si in plano castra posita essent, haud dubie primo impetu capi potuerint. Altitudo loci & 75
munimenta defenderunt, quā nulla ex parte adiri, nisi arduo ac difficili ascensu poterāt. Lu-
ce prima praelium ingens accensum est: nec vallum modo tutantur Pœni: sed, vt quibus lo-
cus aquior esset, deturbant nitentis per ardua hostes. Vicit tamen omnia pertinax virtus:
& aliquot simul partibus ad vallum ac fossas peruentum est, sed cum multis vulneribus, ac
militum pernicie. Itaq̄ conuocatis Tribunis militum, COS. absistendum temerario incepto 80
ait: tutius sibi videri, reduci eo die exercitum Beneuentum, dein postero castris se hostiū iun-
gi, ne exire inde Campani, neve Hanno regredi possit. Id quo facilius obtineatur, Collegam
quoq̄ & exercitum eius se acciturum, totumq̄ eō versurum bellum. Hac cōsilia ducis, cum
iam receptū caneret, clamor militum aspernantium tam segne imperium dissecit. Proxima
portæ hostium erat cohors Peligna, cuius Præfectus Vibius ereptum vexillum trans val- 85
lum hostium traiecit: execratus inde seq̄ & cohortem, si eius vexilli hostes potiti essent, prin-
ceps ipse per fossam vallumq̄ in castra irrumpit. Iamq̄ intra vallum Peligni pugnabāt, cum
altera parte Valerio Flacco Tribuno militum tertiæ legionis exprobrante Romanis igna-
uiam, qui sociis captorū castrorum concederent decus, T. Pedanius princeps primus Centu-
rio, cum signifero signum ademisset: iam hoc signum, & hic Centurio, inquit, intra vallū ho- 90
stium erit, sequantur qui capi signum ab hoste prohibentur sunt. Manipulares sui primum
transcendentem fossam, dein legio tota secuta est. Iam & COS. ad conspectum transgreden-
tium vallum mutato consilio, ab reuocandis ad incitandos hortandosq̄ versus milites, ostē-
dere in quanto discrimine ac periculo fortissima cohors sociorum, & ciuium legio esset. Itaq̄
pro se quisq̄ omnes per equa atq̄ iniqua loca, cum vndiq̄ tela conicerentur, armaq̄ & cor- 95
pora hostes obicerent, peruadunt irrumpuntq̄. Multi vulnerati, etiam quos vires sanguisq̄
deserere, vt intra vallū hostium caderent, nitentur. Capra itaq̄ momento temporis, velut
in plano sita, nec permunita castra, Cedes inde, non iam pugna erat, omnibus intra vallū per-
missis. Supra sex millia hostium caesa, supra septem millia capiuntur, cum frumentatoribus
Campanis, omniq̄ plaustrorum & iumentorum apparatu. Capra & alia ingens præda fuit, 100
quā Hanno, populabundus passim cum isset, ex sociorū populi Romani agris traxerat. In-
de deiectis hostium castris, Beneuentum reditū est: prædamq̄ ibi ambo COSS. (nam & Ap-
Claudius eō post paucos dies venit) vendiderunt diuiseruntq̄. Et donati, quorum opera ca-
stra hostium capra erant, ante alios Vibius Pelignus, & T. Pedanius princeps tertiæ legiōis.
Hanno ab Comino Certo, quōd nūnciata castrorum clades est, cum paucis frumentatoribus, 105
quos forte secum habuerat, fugā magis q̄ itineris modo, in Brutios rediit. Eō Campani au-
dita sua pariter sociorumq̄ clade, Legatos ad Annibalem miserūt, qui nūnciarēt, duos COSS.
ad Beneuētū esse, diei iter à Capua, tanrumō ad portas & muros bellū esse, ni propere subue-

niat, celerius Capuam quā Arpos in potestatem hostium venturam: ne Tarentum quidē,
non modo arcem tanti debere esse, vt Capuam, quam Carthaginī equare sit solitus, desertam
indefensamq̄ Po. Ro. tradat. Annibal curē sibi fore rem Campanam pollicitus, in præsentia
duo millia equitum cum Legatis mittit, quo præsidio agros populationibus possent prohi- 5
bere. Romanis interim sicut aliarum rerum arcis Tarentinæ præsidiiq̄, quod ibi obsidere-
tur, cura esse, C. Seruilius Legatus ex autoritate Parrum à P. Cornelio Pratore in Hetruriā
ad frumentum coemendum missus, cum aliquot nauibus onustis in portum Tarentinum
inter hostium custodias peruenit. Cuius aduenu qui antē in exigua spe vocati saepe ad trās-
itionem ab hostibus per colloquia erant, vltro ad transeundum hostes vocabant sollicitabatq̄ 10
(& erat satis validum præsidium) traductis ad arcem Tarenti tuendam, qui Metapontī erāt
militibus. Itaq̄ Metapontini extemplo metu, quo tenebantur, liberati ad Annibalem defece-
re. Hoc idem eadem ora maris & Thurinī fecerunt. Mouit eos non Tarentinorum magis
defectio Metapontinorumq̄, quibus indidem ex Achaia oriundī etiam cognatione iuncti
erant, quā ira in Romanos, propter obsides nuper interfectos. Eorum amici cognatq̄ lite 15
ras ac nuncios ad Hannonem Magonemq̄, qui in propinquo in Brutis erant, miserunt: si
exercitum ad moenia admouissent, se in potestatem eorum vrbe tradituros esse. M. Atti-
nius Thurinī cum modico præsidio præerat, quem facile elici ad certamen temere rebantur
posse: non tam militum quos per paucos habebat fiducia, quā iuuentutis Thurinæ, eam ex
industria centuriauerat armaueratq̄ ad tales casus. Diuisis copiis inter se, duces Pœni cum 20
agrum Thurinum ingressi essent, Hanno cum peditem agmine infestis signis ire ad vrbe
pergit. Mago cum equitatu rectus collibus ad regendas insidias oppositis, subissit. Atti-
nius peditem tantum agmine per exploratores comperto, in aciem copias educit, & fraudis
infestina, & hostium insidiarum ignarus. Pedestre prælium fuit persegne, paucis in prima
acie pugnantibus Romanis, Thurinis expectantibus magis q̄ adiuantibus euentum, & Car- 25
thaginensium acies de industria pedem referebat, vt ad terga collis ab equite suo infestis ho-
stem incautum pertraheret. Quō vbi ventum est, coorti cum clamore equites prope inco-
ditam Thurinorum turbam, nec satis fido animo, vnde pugnabat stantem, extemplo insu-
gam auerterunt. Romani quamquam circumuentos hinc pedes, hinc eques urgebat, tamen
aliquandū pugnam traxere, postremo & ipsi terga vertunt, atq̄ ad vrbe fugiunt. Ibi pro- 30
ditores conglobati cum popularium agmen patentibus portis accepissent, vbi Romanos fu-
sos ad vrbe ferrī viderunt, conclamant, Instare Pœnum permistosq̄ hostes vrbe inuasū-
ros, ni properē portas claudant. Ita exclusos Romanos præbuere hosti ad cadem. Attinius
tamen cum paucis receptus. Seditio inde paulisper tenuit, cum alii vrbe tuendam, inde
alii cedendum fortunæ, & tradendam vrbe victoribus censerent. Cæterum vt plerumq̄ for- 35
tuna & consilia mala vicerunt. Attinio cum suis ad mare ac naues deducto, magis quia ipsi
ob imperium in se mite ac iustum consultum volebant, q̄ respectu Romanorum, Carthaginē-
ses in vrbe accipiunt. COSS. à Beneuento in Campanum agrum legiones ducunt, non ad
frumenta modo, quā iam in hybernis erant corrumpenda, sed ad Capuam oppugnandam,
nobilem se Consulatum tam opulentæ vrbe excidio rati facturos, simul & ingens flagitium 40
imperio dempturos, quōd vrbi tam propinqua tertium annum impunita defectio esset. Cæ-
terum ne Beneuētum sine præsidio esset, & vt ad subita belli, si Annibal (quod facturum haud
dubitabant) ad opem ferendam sociis Capuam venisset, equites vim sustinere possent, T.
Gracchum ex Lucanis cum equitatu ac leui armatura Beneuentum venire iubent: legioni- 45
bus stariuisq̄ ad obtinendas res in Lucanis aliquem præficeret. Graccho priusquam ex Lu-
canis moueret, sacrificanti triste prodigium factum est. Ad exta sacrificio perpetrato angues
duo ex occulto allapsi edere iecur, conspectiq̄ repente ex oculis abierunt. Id cum aruspicum
monitu sacrificium instauraretur, atq̄ intentius exta referata seruarentur, iterum ac tertium
venisse tradunt: libatoq̄ iocinore intactos angues abiisse. Cum aruspices ad Imperatorem 50
id pertinere prodigium præmonuissent, & ab occultis cauendum hominibus consiliisq̄, nul-
la tamen prouidentia fatum imminens moueri potuit. Flavius Lucanus fuit caput partis ei⁹
Lucanorum (cum pars ad Annibalem defecisset) quē cum Romanis stabat, & iam annio
magistratu erat, ab eisdem illis creatus Prator. Is mutata repente voluntate locum gratiæ apud
Pœnum quarens, neq̄ transire ipse, neq̄ trahere ad defectionem Lucanos satis habuit, nisi
Imperatoris & eiusdem hospitis proditri capite ac sanguine foedus cum hostibus sanxisset.

Ad Magonem, qui in Brutis præerat, clam in colloquium venit: si de quibus ab eo accepta, si Romanam is Imperatorem tradidisset, liberos cum suis legibus venturos in amicitiam Lucanos, deducit Pœnum in locum pacis Gracchum adducturus: Magonem ibi pedites equitesque armare, & capere eas latebras, ubi ingentem numerum occuleret, iubet. Loco satis inspecto atque vndique explorato, dies composita gerenda rei est. Flavius ad Romanum Imperatorem venit, Rem se ait magnam inchoasse, ad quam perficiendam ipsius Gracchi opera opus esset: omnium populorum Prætoribus qui ad Pœnum in illo communi Italiæ motu descessissent, persuasisse, ut redirent in amicitiam Romanorum, quoniam res quoque Romana que propè exitium clade Cannensi venisset, in dies melior atque auctior fieret: Annibalis vis senesceret ac propè ad nihilum venisset: veteri delicto haud implacabiles fore Romanos: nullam vniquam gentem magis exorabilem promptioremque venie danda fuisse: quoties rebellionem etiam maiorum suorum ignoramus? Hæc ab se ait dicta, Cæterum ab ipso Graccho eadem hæc audire malle eos, presentibus contingere dextram, id pignus fidei secum ferre. Locum se consiliis edixisse à conspectu amorum, haud procul à castris Romanis, ibi paucis verbis transigi rem posse, ut omne nomen Lucanum in fide ac societate Romana sit. Gracchus fraudem & sermoni & rei abesse ratus, ac similitudine veri captus, cum licitoribus ac turma equitum à castris profectus, duce hospite in insidias præcipitatur. Hostes subito exorti: & ne dubia proditio esset. Flavius his se adiungit. Tela vndique in Gracchum atque equites coniciuntur. Gracchus ex equo desilit, idem cæteros facere iubet, hortaturque ut quod vnum reliquum fortuna fecerit, id honestent virtute: reliquum autem quid esset paucis à multitudine in valle, sylua ac montibus septa circumuentis, præter mortem: id referre, vtrum presentis torpore pecorum modo inulti trucidentur, an toto animo à patiendo expectandoque euentu in imperum atque iram verso, agentes audentesque, perfusi hostium cruore inter expirantium inimicorum cumulata armaque & corpora cadant. Lucanum proditorem ac transfugam omnes peterent. Qui eam viciniam præ se ad inferos misisset, eum decus eximium egregiumque solatium suæ morti inuenturum. Inter hæc dicta paludamento circum laeuum brachium intorto (nam ne scuta quidem secum extulerant) in hostes imperum fecit. Maior quam pro numero hominum editur pugna, iaculis maxime aperta corpora Romanorum: & cum vndique ex altioribus locis in cauam vallem coniectus esset, transfuguntur. Gracchum iam nudatum præsidio viuum capere Pœni nituntur. Cæterum ille conspicitur Lucanum hospitem inter hostes adeo infestus confertos inuasit, ut parci ei sine multorum pernicie non posset. Exanimem eum Mago extemplo ad Annibalem misit, ponique cum captis simul fascibus ante tribunal Imperatoris iussit. Hæc vera fama est. Gracchus in Lucanis ad campos qui veteres vocantur perijt. Sunt qui in agro Beneuentano propè Calorem fluuium ostendant à castris cum licitoribus ac tribus seruis laudandi causa progressum, cum forte inter salicis innata ripis laterent hostes, nudum atque inermem, saxisque que voluit amnis, propugnantem, interfectum. Sunt qui aruspicum monitu quingentos passus à castris progressum, vti loco puro ea, que antè dicta prodigia sunt, procuraret, ab insidentibus forte locum duabus turmis Numidarum circumuentum scribant. adeo nec locus nec ratio mortis in viro tam claro & insigni constat. Funeris quoque Gracchi varia fama est: alii in castris Romanis sepultum ab suis: alii ab Annibale (& ea vulgatio fama est) tradunt in vestibulo Punicorum castrorum rogum extructum esse, armatum exercitum decurrisse cum tripudiis Hispanorum, motibusque armorum & corporum suæ cuique genti assuetis, ipso Annibale omni rerum verborumque honore exequias celebrante. Hæc tradunt qui in Lucanis rei gestæ autores sunt. Si illis, qui ad Calorem fluuium interfectum memorant, credere velis, capitibus tantum Gracchi hostes portiti sunt. Eo delato ad Annibalem, missus ab eo confestim Carthalo, qui in castra Romana ad Cn. Cornelium Quæstorem deferret. Is sumus Imperatoris in castris, celebrantibus cum exercitu Beneuentanis, fecit. COSS. agrum Campanum ingressi, cum passim popularentur, eruptione oppidanorum, & Magonis cum equitatu terribi ac trepidi ad signa milites palatos passim reuocarunt: & vix dum instructa acie fusi, supra mille & quingentos milites amiserunt. Inde ingens ferocia superba: suoque ingenio genti creuit, multique præliis lacebant Romanos, sed intentiores ad cauendum COSS. vna pugna fecerat, incaute atque inconsulte inita. Restituit tamen his animos, & illis minuit audaciam parua vna res, sed in bello nihil tam leue est, quod non magnæ interdum rei momentum faciat. T. Quintio Crispino Badius Campanus hospes erat per familiarium hospitio

1 unctus. Creuerat consuetudo quod eger Romæ apud Crispinum Badius ante defectionem Campanam liberaliter comiterque curatus fuerat. Tum Badius progressus ante stationes, que pro porta stabant, euocari Crispinum iussit. Quod ubi est Crispino nunciatum, ratus colloquium amicum ac familiare queri, manente memoria etiam in dissidio publicorum foederum priuati iuris paulum à cæteris processit. Postquam in conspectum venire, Prouoco te, inquit, ad pugnam Crispine Badius: conscendamus equos, summotisque aliis, vter bello melior sit decernamus. Ad ea Crispinus, Nec sibi, nec illi ait hostes deesse, in quibus virtutem ostendant: se ab eo etiam si in acie occurrat, declinaturum, ne hospitali cade dextram violet: conuersusque abibat. Enimvero ferocius tum Campanus increpare mollitiem ignauiamque, & se digna probra in insontem facere, hospitem appellans, simulantemque parcere cui sciat parem se non esse: si parum publicis foederibus ruptis dirempta simul & priuata iura esse paret, Badius Campanum T. Quintio Crispino Romano palam omnibus, duobus exercitiis audientibus, renunciare hospitium: nihil sibi cum eo consociatum, nihil foederatum hospiti esse hoste: cuius patriam ac penates publicos priuatosque oppugnatum venisset: si vir esset, contra grediretur. Diu cunctantem Crispinum perpulere turmales, ne impune insultare Campani pateretur. Itaque tantum moratus, dum Imperatores consulere, permittente sibi extra ordinem in prouocantem hostem pugnare, permisso eorum arma cepit, equumque conscendit: & Badium nomine compellans ad pugnam euocauit. Nulla mora à Campano facta est. In festis equis concurrere, Crispinus supra scutum sinistrum humerum Badio hasta transfixit, 20 superque delapsum cum vulnere ex equo desilit, ut pedes iacentem conficeret. Badius priusquam opprimeretur, parua atque equo relicto, ad suos aufugit, Crispinus equum armaque capta, & cruentam cuspidem insignis spoliis ostentans, cum magna laude & gratulatione militum ad COSS. est deductus: laudatusque ibi magnifice & donis donatus. Annibal ex agro Beneuentano castra ad Capuam cum mouisset, tertio post die quam venit, copias in aciem eduxit, haudquaquam dubius, quod Campanis absente se paucos ante dies secunda fuisset pugna, quin multo minus se suumque toties victorem exercitum sustinere Romani possent. Cæteri posteaquam pugnam ceperunt, equitum maxime in cursu cum iaculis obrueretur, laborabat Romana acies, donec signum equitibus datum est, ut in hostem admitterent equos. Itaque ea questre prælium erat, cum procul visus Sempronianus exercitus, cui Cn. Cornelius Quæstor præerat, vtrique parti parem metum præbuit, ne hostes noui aduentarent. Velut ex composita 30 vtriusque signum receptum datum, reductisque in castra propè aquo Marte decesserunt. Plures tamen ab Romanis primo incurfu equitum ceciderunt. Inde COSS. ut auerterent Capua Annibalem nocte, qua secuta est, diuersi, Fuluius in agrum Cumanum, Claudius in Lucanos abiit. Postero die cum vacua castra Romanorum nunciata Annibali esset, & duobus agrinibus diuersos abiisse, incertus primo vtrum sequeretur, Appium instituit sequi. Ille circumducto hoste qua voluit, alio itinere ad Capuam rediit. Annibal alia in iis locis bene gerende rei fortuna oblata est. M. Centenius cui fuit cognomen Penula, insignis inter principum Centuriones & magnitudine corporis & animi. Is perfunctus militia, per P. Cornelium Sullam Prætozem in Senatum introductus petit à Patribus, vti sibi quingentis millia militum darentur, se peritum & hostis & regionum, breui opere præcium facturum: & quibus artibus ad id locorum nostri & duces & exercitus capti forent, iis aduersus inuentorem vsurum. Id non promissum magis stolidè, quam stolide creditum, tanquam eadem militare & imperatoria artes essent. Data pro quingentis octo milia militum, pars dimidia ciues, pars socii: & ipse aliquantulum voluntariorum itinere in agris conciuuit, ac propè duplicato exercitu in Lucanos peruenit: 45 ubi Annibal nequicquam secutus Claudium subititerat. Haud dubia res est: quippe inter Annibalem ducem & Centurionem exercitusque, alterum vincendo veteranum, alterum nouum totum, & magna ex parte etiam tumultuarium ac semiermem. Vt conspecta inter se agmina sunt, & neutra pars detrectauit pugnam, extemplo instructa acies. Pugnatum tamen ut in nulla pari re duas amplius horas, concitata etiam donec dux stetit Romana acie. Postquam in non pro vetere fama solum, sed etiam metu fururi dedecoris, si sua temeritate contracta cladi superesset, obiectans se hostium telis cecidit, fusa extemplo est Romana acies: sed adeo ne fugæ quidem iter paruit, omnibus viis ab equite infestis, ut ex tanta multitudine vix decem euaserint. Cæteri passim alii alia peste absumpti sunt. Capua à COSS. interim summa vi obfideri cœpta est, quæque in eam rem opus erant, comportabantur parabanturque. Castellanum

frumentum conuectū ad Vulturū cētium, vbi nunc vrbs est, castellum cōmunitum (antē 55 Fabius Maximus munierat) p̄sidium impōitū, vt & mare proximū, & flumen in potestate essent. In ea duo maritima castella frumentum, quod ex Sardinia nuper missum erat, quodq; Mutius Prator ex Hetruria coemerat, ab Hostia conuectum est, vt exercitū per Hyemem copia esset. Carerum super eam cladē, quā in Lucanis accepta erat, Volonū quoq; exercitus, qui viuo Graccho summa fide stipendia fecerat, velut exaucteratus morte ducis, ab signis de- 60 cessit. Annibal non Capuam neglectam, neq; in tanto discrimine desertos volebat socios, sed prospero ex temeritate vnus Romanū ducis successu, in alterius ducis exercitusq; opprimendi occasione imminēbat. Cn. Fuluium Pratorem Apulī Legatī nunciabant, primo dū vrbes quasdam Apulorum, quē ad Annibalem descīuissent, oppugnaret, intentius rem egisse: postea nimio successu & ipsum & milites praeda impletus in tantam licentiam socordiamq; 65 effusus, vt nulla disciplina militiā esset. Annibal cū sepe aliās, tū paucis diebus antē expectatus, qualis sub inscio duce exercit⁹ esset, in Apuliam castra mouit. Circa Herdoniam Romanā legiones, & Prator Fuluius erant. Quō vbi allatum est hostes aduentare, propē est factum vt iniussu Pratoris signis conuulsis in aciem exirent. Nec res vlla magis tenuit, q̄ spes haud dubia, suo id arbitrio vbi vellent, acturos. Nocte insequentī Annibal, cum tumultuatum in 70 castris, & perosq; ferociter signū vt daret instīisse duci ad arma vocantes, sciret, haud dubi⁹ prosperā pugne occasionem dari, tria millia expeditorum militū in villis circa vepribusq; & syluis disponit: qui signo dato, simul omnes elatebris exilīrēt: & Magonem ac duo ferme milia equitum, quā fugam inclinaturam credebat, omnia itinera insidere iubet. His nocte praeparatis, prima luce in aciem copias educit. Nec Fuluius est cunctatus, non tam sua vlla spe, q̄ 75 militum impetu fortuito tractus, itaq; eadem temeritate, qua processum in aciem est, instruitur ipsa acies ad libidinem militū forte procurentiū consistentiūq; quo loco ipsorum tulisset animus: deinde per libidinem aut metu deferentiū locum. Prima legio & sinistra ala primo instructa, & in longitudinem porrecte acies, clamantibus Tribunis, nihil inrorisus roboris ac 80 virium esse: & quacunq; imperū fecissent, hostes perrupturos: nihil quod salutare esset, nō modo ad animum, sed ne ad aures quidem admittebant. Et Annibal quidem haudquaquam simili exercitu, neq; ita instructo aderat. Ergo ne clamorem quidem atq; impetum primū eorū Romanū sustinuerit. Dux stultitia & temeritate Centenio par, animo nequaq; comparandus, vbi rem inclinātam ac trepidantes suos vidit, equo arrepto cum ducentis ferme equitib⁹ effu- 85 git: cetera à fronte pulsa, à tergo atq; alis circumuenta acies eo vsq; est casa, vt ex duodeviginti millibus hominum, haud millia haud amplius euaserint. Castris hostes portū sunt. Hec clades aīa super aliam Romanā cū essent nunciata, ingens quidē & luctus & pavor ciuitatē cepit: sed tamen quia COSS. vbi summa rerū esset, ad id locorū prospere gererent, minus his cladibus cōmouebantur. Legatos ad COSS. mittit C. Lectoriū, M. Metilium, qui nunciarent, vt reliquias duorum exercitū cum cura colligerent: darentq; operā, ne per metum ac despera- 90 rationē hosti se dederent (id quod post Cannensem accidisset cladē) & vt desertores de exercitu Volonū conquirerent. Idem negotii P. Cornelio dari: cui & delectus mandatus erat. Isq; per fora conciliabulaq; edixit, vt conquisitio Volonū fieret, itq; ad signa reducerentur. Hac omnia intensissima cura acta. Ap. Claudius COS, D. Iunio ad ostium Vulturū, M. Aurelio Cotta Puteolis praeposito: qui vt quēq; naues ex Hetruria ac Sardinia accessissent, extēplo in 95 castra mitterent frumentum: ipse ad Capuā regressus, Q. Fuluium Collegam inuenit in Cassilinū omnia importantē, molientemq; ad oppugnandā Capuam. Tum ambo COSS. circumferunt vrbem, & Claudii Neronem Pratorē ab Suesstula ex Claudianis castris excoerunt. Is quoq; modico ibi p̄sidio ad tenendū locū relicto, ceteris cū omnibus copiis ad Capuā descendit. Ita tria pratoria circa Capuā erecta, tres exercitus diuersis partibus opus aggressi, 100 fossa valloq; circumdare vrbem parant: & castella excitant modicis interuallis, multisq; simul locis cum prohibentibus opera Campanis, eo euentu pugnant, vt postremo portis muroq; se contineret Campanis. Prius tamen q̄ hac continuarentur opera, Legatī ad Annibalem missi, qui quererentur desertam ab eo Capuam, ac propē redditam Romanis: obtestarenturq; vt tunc saltem opem non circumsessis modo, sed etiā circumuallatis ferret. Consulibus literē à P. 105 Cornelio Pratore missa, vt priusq; clauderent Capuā operibus, potestatem Campanis facerent, vt qui eorum vellent, exirent ab Capua, suasq; res secū auferret, liberos fore, suasq; omnia habituros, qui ante Idus Martias existant, post eam diem quicq; existant, quicq; ibi mansissent, istū futuros numero. Ea pronūciata Capanis, atq; ita spreta, vt vltrominarētur dicētēq; cōtū

melias. Annibal ab Herdonia Tarentum duxerat legiones, spe aut vi, aut dolo arcis Tarentinae potiunda. Quod vbi parum processit, ad Brundisium flexit iter, prodi id oppidum ratus. Ibi quoq; cum frustra tereret tempus, Legati Campani ad eum venerunt, querebant res simul orantesq;. Quibus Annibal magnifice respondit, antea soluisse. Et obsidione, & nūc aduentū suum COSS. non laturos. Cum hac spe dimissi Legati, vix regredi Capuam iam duplici fossa valloq; cinctam potuerit. Cum maxime Capua circumuallaretur, Syracusarū quoq; oppugnatio ad finem venit, preterq; vi ac virtute ducis exercitusq;, inestina etiā prodicione adiuta. Namq; Marcellus initio veris, incertus verū Agrigentū ad Himilconem & Hippocratem verteret bellum, an obsidione Syraculas premeret, quanq; nec vi capi videbat posse inexpugnabilem terrestri ac maritimo situ vrbe: nec fame, quā propē liberi ab Carthagine cōmearus alerent, tū ne quid inuēptū relinqueret, transfugas Syraculas (erant autē apud Romanos aliqui nobilissimi viri, inter defectiōē ab Romanis, quia ab nouis consiliis abhorrebant, pulsi colloquiis suę partis tentare hominū animos iussit: & fidem dare, si traditæ forent Syracusę, liberos eos, ac suis legibus victuros esse. Non erat colloquiū copia, quia multorū animi 15 suspecti omnīū curam oculosq; conuerterant, ne quid falleret tale admissum. Seruus vn⁹ exul pro transfuga intronissus in vrbem, conuentis paucis, inicitū colloquendi de tali re fecit: deinde in piscatoria quadam nauī retribus operi, circumuectiq; ita ad castra Romana, collocatūq; cū transfugis: & idem sapius eodem modo alii atq; alii: postremo ad octoginta facti. & cum iam composita omnia ad prodicionē essent, indicio delato ad Epicidē per Attalum quemdam indignantē sibi rem creditam non esse, necari omnes & cruciati sunt. Alia subinde spes postq; hac vana euaserat, excepit: Damaspippus quidam Lacedaemonius missus ab Syraculis ad Philippum Regem, captus ab Romanis nauibus erat. Huius vitiq; redimendi & Epicidī cura erat ingens, nec abnuit Marcellus, iam tū Aetolorū, cuius gentis loci Lacedaemoni erat, amicitia affectantibus Romanis. Ad colloquiū de redempcione eius missis, medius maxime atq; vtriusq; opportunus locus ad portus Trogilorū, propter turrim quā vocant Galeagrā, est visus. Quō cū sapius commearent, vnus ex Romanis ex propinquo murū contemplantus, numerando lapides, est imandoq; ipse fecū, qui in fronte paterent, simul altitudinē muri, quantum proxime coniectura poterat, permensus, humiliorem aliquanto pristina opinione sua & ceterorū omnīū ratus esse, & vel mediocribus scalis superabilem, ad Marcellū rē deferret. Laud spernenda res visa, sed cum adiri locus, qui ob id ipsum intentius custodiebatur, non posset, 20 occasio quærebatur. Quam obtulit transfuga, nūcians diē festū Dianę per tridū agi: & quia alia in obsidione desint, vino largius epulas celebrari, & ab Epicide prebito vniuersę plebi, & per tribus à principibus diuiso. Id vbi accepit Marcellus, cum paucis Tribunorū militum collocutus, electisq; per eos ad rem tantā agendam audendāq; idoneis Centurionib⁹ militibusq; & scalis in occulto cōportatis, ceteris signum dari iubet, vt mature corpora curarent: quietiq; darent: nocte in expeditionem eundū esse. Inde vbi id temporis visum, quo die epulatis iam vinoq; satiatis principū somni esset, signi vnus milites ferre scalis iussit: & ad mille ferre armati tenui agmine per silentium eō deducti. Vbi sine strepitu ac tumultu primi euaserunt in murum, secuti ordine alii, cum prius audacia dubiis etiam animum faceret. Iam mille armatorum ceperant partem, cum ceteræ admotę pluribusq; scalis in murum euadēbant, signo ab Hexapulo dato, quō per ingentem solitudinem erat peruentum, quia magna pars in turribus epulatis, aut sopiti vino erant, aut semigraues potabant: paucos tamen eorū comprehensos in cubilibus interfecerunt. Prope Hexapylon est portula, ea magna vi refringi cepta: & è muro ex composito tuba datum signum erat, & iam vndiq; non furtim, sed vi aperte gerebatur res: quippe ad Epipolas, frequentem custodiis locū, peruentū erat, terrendiq; magis hostes erat, q̄ fallendi, sicut territi sunt, nam simulac tubarū est auditus cētus, clamorq; tenentiū muros partēq; vrbis, omnia teneri custodes rari, alii per murū fugere, alii salire de muro, precipitariq; turba pauentium. Magna pars tū ignara tantī malī erat, & grauatīs omnibus vino somnoq;, & in vastę magnitudinis vrbe partū sensu nō satis percedere in oīa. Sub luce Hexapulo effracto, Marcell⁹ oib⁹ copiis vrbē ingressus, excitauit, cōuertitq; oēs ad arma capiēda opēq;, si quā possent, iam capte prope vrbi ferendam. Epicides ab insula, iam ipsi Nasion vocatē, citato profectus agmine, haud dubi⁹ quin paucos per negligentia custodiū trasgressos murū expulsi⁹ foret, occurrētib⁹ pauidis tumultū augere eos dicēans, & maiora ac terribiora vero afferre, postq; cōpexit omnia circa Epipolas armis cōpleta, lacessito tantum

hoste paucis missilibus, retro in Actadinam agmen conuertit, non tam vim multitudinemq; 55
 hostium metuens, quam ne qua intestina fraus per occasionem oriretur, clausasq; inter tu-
 multum Actadinæ atque insulæ inueniret portas, Marcellus ut moenia ingressus ex superio-
 ribus locis urbem omnium fermè illa tempestate pulcherrimam, subiectam oculis vidit, illa
 chrymasse dicitur, partim gaudio tantæ perpetratæ rei, partim vetusta gloria urbis, Athenien-
 sium classes demersæ, & duo ingentes exercitus cum duobus clarissimis ducibus deleti occur- 60
 rebant, & tot bella cum Carthaginensibus tanto cum discrimine gesta, tot ac tam opulenti ty-
 ranni Regesq;, præter ceteros Hiero, cum recentissima memoriæ Rex, tum ante omnia, quæ
 virtus ei fortunaq; sua dederat, beneficiis in Populum Romanum insignis. Ea cum vniuer-
 sa occurrerent animo, subiretq; cogitatio, iam illa momento horæ arsura omnia, & ad cineres 65
 reditura, priusq; signa Actadinæ admoueret, præmittit Syracusanos, qui inter præsidia Ro-
 mana (vt ante dictum est) fuerant, vt alloquio leni perlicerent hostes ad dedendam urbem. Te-
 nebant Actadinæ portas in urosq; maxime transsugæ, quibus nulla erat per conditiones ve-
 niæ spes. Si nec adire muros, nec alloqui quenq; passi. Itaq; Marcellus, postq; id inceptum irri-
 tum fuit, ad Euryalum signa referri iussit. Tumulus est in extrema parte urbis, versus à ma- 70
 ri, viæq; imminens ferenti in agros mediterraneasq;, insule percommodus ad comæatus excipie-
 dos. Præerat huic arci Philodemus Argiuus ab Epicide impositus, ad quem missus à Mar-
 cello Sosis, vnus ex interfectoibus tyranni, cum longo sermone habito dilatus per frustratio-
 nem esset, retulit Marcello, tempus eū ad deliberādū sumpsisse. Cum is diem de die differret,
 dum Hippocrates atq; Himilco admouerent castra legionesq;, haud dubius si in arcem acco- 75
 pisset eos, delere Romanum exercitū inclusum muris posse, Marcellus vt Euryalum neq; tra-
 di neq; capi vidit posse, inter Neapolim & Thicam (nemina partū urbis, & instar urbium
 sunt) posuit castra, timens ne si frequentia intrasset loca, cōtinèri à discursu miles auidus præ-
 da non posset, Legatū eō ab Thica & Neapoli cum insulis & velamentis venerunt, precantes
 vt à cædibus & ab incendiis parceretur. De quorū precibus q̄ postulatū magis consilio habi- 80
 to Marcellus ex omnium sententia edixit militibus, ne quis liberū corpus violaret, cetera præ-
 da futura. Castraq; tectis parietū pro muro septa. Portis regione platearum patentibus, sta-
 tiones præsidiaq; disposuit, ne quis in discursu militū impetus in castra fieri posset. Inde si-
 gno dato milites discurrerunt, retractsq; foribus, cū omnia terrore ac tumultu streperet,
 à cædibus tamen temperatum est. Rapinis nullus ante modus fuit, q̄ omnia diuurna felici- 85
 tate cumulata bona egressere. Inter hæc & Philodemus, cum spes auxilii nulla esset, fide acce-
 pia, vt inuolatus ad Epicidem rediret, reducto præsidio, tradidit tumulum Romanis. Auer-
 sis omnib; ad tumultum ex parte capte urbis, Bomilcar noctem eam nactus, qua propter vim
 tempestatū stare ad ancoram in salo Romana classis non posset, cum trigintaquin; nauib;
 ex portu Syracusano profectus, libero mari vela in altum dedit, quin; & quinquaginta nauib;
 Epicidī & Syracusanis relictis, edoctisq; Carthaginensibus, in quanto res Syracusana 90
 discrimine esset, cum centum nauibus post paucos dies redit, multis (vt fama est) donis ex
 Hieronis gaza ab Epicide donatus, Marcellus Euryalo recepto, præsidioq; addito, vna cura
 erat liber, ne qua ab tergo vis hostiū in arcem accepta, inclusos impeditosq; moenibus suos
 turbaret. Actadinam inde ternis castris per idonea dispositis loca, spe ad inopiam omnium
 rerum inclusos redacturum se circumsedit. Cum per aliquot dies quiete stationes vtrin;q; su- 95
 isent, repente aduentus Hippocratis & Himilconis, vt vltro vndiq; oppugnarentur Roma-
 ni, fecit. nam & Hippocrates castris ad magnum portum cōmunitis, signoq; iis dato qui Ac-
 radinam tenebant, castra vetera Romanorum adortus est: quibus Crispinus præerat, & Epi-
 cides eruptionem in stationes Marcelli fecit, & classis Punica littori, quod inter urbem & ca- 100
 stra Romana erat, appulsa est, ne quid præsidii Crispino submitti à Marcello posset. Tumul-
 tum tamen maiorem hostes præbuerunt q̄ certamen. Nam & Crispinus Hippocratem non
 repulit tantum à munimentis, sed insegutus etiā est trepide fugientē: & Epicidem Marcellus
 in urbē cōpulit: satisq; tā etiā in posterū videbatur prouisum, ne quid ab repentinis eorū in-
 cursionibus periculi foret. Accessit & pestilentia, cōmune malū, quod facile vtrorūq; animos 105
 auerteret à belli consiliis, nā tēpore autūni, & locis natura grauib; (multo tñ magis extra ur-
 bem q̄ in vrbe) intoleranda vis æstus per vtraq; castra oīm ferme corpora mouit. Et primo
 temporis ac loci vitio & agrī erant, & moriebantur: postea curatio ipsa & contactus agrorū
 vulgabat morbos, vt aut neglecti desertiq;, qui incidissent, morerentur: aut assidentes curan-

tesq; eadem vi morbi repletos secum traherent, quotidianaq; funera, & mors ob omnī occi- 1
 los esset, & vndiq; dies noctesq; ploratus audirentur: postremo ita assuetudine mali effera-
 uerant animos, vt non modo non lachrymis, iustoq; comploratu prosequerentur mortuos,
 sed ne efferrent quidem, aut sepelirent: iacerentq; strata exanimā corpora in conspectu simi- 2
 lem quoq; mortem expectantium: mortuūq; agros, agrī validos cum metu, tum tabe ac pesti-
 fero odore corporum conficerent: & vt ferro potius morerentur, quidam inuadebant soli ho- 3
 strium stationes. Multo tamen vis maior pestis Pœnorum castra q̄ Romana, diu circumflecten-
 do Syracusas, eade aquisq; affecerat magis. Ex hostium exercitū Siculī vt primū videre 4
 ex grauitate loci vulgari morbos, in suas quisq; propinquas vrbes dilapsi sunt. At Carthagi-
 nenses quibus nusquam receptus erat, cum ipsis ducibus Hippocrate atque Himilcone, ad in- 5
 ternicionem omnes perierunt. Marcellus vt tanta vis ingruerat mali, adduxerat in urbem
 suos: infirmaq; corpora, tecta & vmbra recreauerant, multi tamen ex Romano exercitū ea- 6
 dem peste absumpti sunt. Delero terrestri Punico exercitū, Siculī qui Hippocratis milites
 fuerant, haud in magna oppida, ceterum & situ & munimentis tuta, tria millia alterum ab 7
 Syracusis, alterum quindecim ab ostio, & comæatus è ciuitatibus suis comportabant, & au-
 xilia accersiebant. Interea Bomilcar iterum cum classe profectus Carthaginem, ita exposita for- 8
 tuna sociorum, vt spem faceret, non ipsis modo salutarem opem ferri posse, sed Romanos
 quoque in capta quodāmodo vrbe capi, perpulit vt oneratis vrbes q̄ plurimas omni copia 9
 rerum onultas secum mitterent, classemq; suam auerent. Igitur centum triginta nauibus
 longis & septuaginta oneratis profectus à Carthagine satis prosperos ventos ad traiciendū 10
 in Siciliam habuit. Sed iidem venti superare eum Pachinū prohibebant. Bomilcaris aduen-
 tus fama primo, dein præter spem moeræ, cū gaudiū & metum inuicem Romanis Syracusa- 11
 nisq; præbuisset, Epicides metuens ne si pergerent iidem, qui tum tenebant, ab ortu solis fla-
 re per dies plures ventū, classis Punica Africam petere, tradita Actadinam mercenariorum 12
 militum ducibus, ad Bomilcarem nauigat. Classem in stationes versam in Africam habena- 13
 tem, atque timentē nauale prælium: non tam quidd impar viribus, aut numero nauū esset
 (quippe etiam plures habebat) q̄ quod venti aptiores Romana q̄ suæ classis flarent, perpulit 14
 tandem, vt fortunam naualis certaminis experiri veller. Et Marcellus cum & Siculum exer- 15
 citum ex tota insula conciri videret, & cum ingenti comæatu classem Punicā aduentare, ne
 simul terra mariq; inclusus, vrbe hostiū vrgeretur, quanq; impar numero nauū erat, prohibe- 16
 re aditū Syracusarū Bomilcarem cōstituit. Duæ classes infeste circa promontoriū Pachinū
 stabant, vbi primū tranquillitas maris in altum euexisset, concursuræ. Itaq; cadente iam Euro 17
 qui per dies aliquot saeuierat, prior Bomilcar mouit. Cuius prima classis petere altū visa est,
 quo facilius superaret promontoriū. Ceterū postq; tendere ad se Romanas naues vidit, incer- 18
 tum qua subita territus re, Bomilcar vela in altum dedit, missisq; nunciis Heracleam, qui o- 19
 nerarias naues retro in Africam repetere iuberent, ipse Siciliam præteruectus, Tarentum pe- 20
 tit. Epicides à tanta repente destitutus spe, ne in obsidionem magna ex parte capte urbis redi-
 ret, Agrigentum nauigat, expectaturus magis euentum, q̄ inde quicquam moturus. Quæ 21
 vbi in castra Siculorum sunt nunciata, Epicidem Syracusis excessisse à Carthaginensibus re- 22
 lictā insulam, & propè iterū Romanis traditā, Legatos de conditionibus dedende urbis, explo- 23
 rata prius per colloquia voluntate eorum qui obsidebantur, ad Marcellum mittunt. Cū haud 24
 fermè discreparet, quin quæ vbiq; Regum fuissent Romanorum essent, Siculis cetera cum li-
 bertate ac legibus suis seruarentur, euocatis ad colloquium iis, quibus ab Epicide credita res 25
 erat, missos se simul ad Marcellum, simul ab eo ad exercitum Siculorum aiunt, vt vna curati-
 qui obsiderentur, quiq; extra obsidionem essent, fortuna esset: neue alteri proprie sibi pacificetē 26
 tur quicq;. Recepti deinde ab iis, vt necessarios hospitesq; alloquerentur, expositis qua pacis
 iam cum Marcello haberent, oblata spe salutis, perpulere eos, vt secum profectos Epicidis Pœ- 27
 lycetum & Philistionem, & Epicidem, cui Sydon cognomen erat, aggregerentur. Interfectis
 iis, & multitudine ad concionem conuocata, & inopiam, qua ipsi inter se fremere occulte soli 28
 ti erant, conquesti, & quanq; tot mala vrgerent, negarent fortunam accusandam esse, quod in 29
 ipsorum esset potestate, quandū ea pateretur, Romanis causam oppugnandi Syracusas fuisse
 se charitatem Syracusanorum, non odiū, nam vt occupatas res ab satellitibus Annibalī, de- 30
 inde Hieronymi, Hippocrate atq; Epicide audierint, tum bellum mouisse, & obsidere urbē
 ceptisse, vt crudeles tyrannos eius, non vt ipsam urbem expugnarent, Hippocrate vero in-

terempto. Epici de intercluso ab Syraculis, & Præfectis eius occisis, Carthaginensibus omni
 possessione Siciliæ terra mariq; pulsus, quam superesse causam Romanis, cur non perinde ac si
 Hiero ipse viueret, vnic⁹ Romanæ amicitie cultor, incolumes Syraculas esse velint? Itaq; nec
 vrbis, nec hominibus aliud periculum, quam ab semetipsis esse, si occasionem reconciliandi
 se Romanis non prætermisissent (eam autem qualis illo momento horæ sit, nullâ deinde fore)
 si simul libertas ab impotentibus tyrannis apparuisset. Omnium ingenti assensu oratio au-
 dita est. Prætores tamen prius creati q̄ Legatos nominari placuit. Ex ipsorum deinde Prato-
 rum numero missi oratores ad Marcellum: quorum princeps, Neq; primo, inquit, Syraculani
 à vobis defecimus, sed Hieronymus, nequaq; tam in vos impius q̄ in nos: nec postea pacem
 tyranni cede compositam Syraculanus quisquam, sed satellites regii Hippocrates atq; Epici-
 des, oppressis nobis hinc metu, hinc fraude, turbauerunt, nec quisquam dicere potest, aliquan-
 do nobis libertatis tempus fuisse, quod pacis vobiscum non fuerit. Nunc certe cade eorum,
 qui oppressas tenebât Syraculas, cum primum arbitrii nostri esse cepimus, extemplo venim⁹
 ad tradenda arma, dedecus nos, vrbem, moenia: nullam recusandam fortunam, que imposi-
 ta à nobis fuerit. Gloriam capte nobilissimæ pulcherrimæq; vrbis Græcarum, Dii tibi dede-
 runt Marcelle. Quicquid vnquam terra mariq; memorandum gessimus, id tui triumphi ti-
 tulo accedit. Famæ ne credi velis, quanta vrbis abs te capta sit, q̄ posteris quoq; eam spectacu-
 lo esse. Quò quisquis terra, quisquis mari venerit, nunc nostra de Atheniensibus Carhagi-
 nensibusq; trophæa, nunc tua de nobis ostendat. Incolumesq; Syraculas familiæ vestre sub
 clientela nominis Marcellorum, tutelaq; habendas tradas, precor: ne plus apud vos Hierony-
 mi q̄ Hieronis memoria momenti faciat: diutius ille multo amicus fuit, q̄ hic hostis: & illius
 benefacta etiam præsentis, huius amentia ad perniciem tantum ipsius valuit. Omnia & im-
 petrabilia & tuta erant apud Romanos. Inter ipsos plus belli ac periculi erat, namq; transu-
 gē tradi se Romanis rati, mercenariorum quoq; militum auxilia in eundem compulere me-
 rum. Atreptisq; armis, Prætores primum obruncant: inde ad cædem Syraculanorum dis-
 currunt: quosq; fors obtulit, irati interfecerunt: atq; omnia que in promptu erant, diripere.
 Tum ne sine ducibus essent, sex Præfectos creauere, vt terni Acradinæ, ac terni Nassi præfe-
 sent. Sedato tandem tumultu, exequentibus sciscitando mercenariis, que acta cum Romanis
 essent, dilucere id quod erat, coepit, aliam suam ac trassugarum causam esse. In tempore Lega-
 ti à Marcellis redierunt, falsa eos suspitione incitatos memorantes, nec causam expetendę po-
 nē eorum vllam Romanis esse. Erat ex tribus Acradinę præfectis, Hispanus, Mericus nomi-
 ne. Ad eum inter comites Legatorum de industria vnus ex Hispanorum auxiliariis est mis-
 sus, qui sine arbitris Mericum nactus, primum quo in statu reliquisset Hispaniam (& nuper
 inde venerat) exponit, omnia Romanis ibi obtineri armis, posse eum, si operæ precium faci-
 at, principem popularium esse, seu militare cum Romanis, seu in patriam reuerti libeat. Con-
 trā si male obsideri pergat, quam spem esse terra mariq; clauso: Morus his Mericus, cum Le-
 gatos ad Marcellum mitti placuisset, fratrem inter eos mittit. Qui per eundem illum Hispani-
 num secretus ab aliis, ad Marcellum deductus, cum fidem accepisset, composuissetq; agenda
 rei ordinem, Acradinam redit. Tum Mericus vt ab suspitione proditiōis auerteret omnif
 animos, negat sibi placere Legatos commearē vltro citroq;. Neq; recipiendum quenq; neque
 mittendum, & quo intentus custodię seruentur, opportuna loca diuidenda præfectis esse, vt
 suæ quisq; partis tutandę reus sit. Omnes assensu sunt partibus diuidendis, ipsi regio euenit
 ab Arethusa fonte vsq; ad ostium magni portus. Id vt scirent Romani, fecit. Itaq; Marcellus
 nocte nauem onerariam cum armatis remulco quadrimis trahi ad Acradinam iussit: expo-
 nitq; milites regione portę, que propē fontem Arethusam est. Hoc cum quarta vigilia factum
 esset, expositosq; milites porta (vt conuenerat) recepisset Mericus, luce prima Marcellus
 omnibus copiis moenia Acradinæ aggreditur, ita vt non eos solum, qui Acradinam tenebant,
 in se conuerteret, sed ab Nassi etiam agmina armatorum concurrerent, relictis stationibus
 suis, ad vim & impetum Romanorum arandum. In hoc tumultu actuaria naues instructæ
 iam antè circumuectæq; ad Nassum armatos exponunt. Qui improuiso adorti semiplenas sta-
 tiones, & adaperas fores portæ, quâ paulo antè excurrerant armati, haud magno certami-
 ne Nassum cepere, desertam trepidatione & fuga custodum. Neq; vllis minus præsidii aut
 pertinaciæ ad manendum, q̄ transfugis fuit, quia ne suis quidem satis credentes se, medio
 certamine effugerunt. Marcellus vt captam esse Nassum didicit, & Acradinæ regionem vnâ
 teneri: Mericumq; præsidio suis adiunctum, receptui cecinit, ne regiæ opes, quantum fama

maior q̄ res erat, diriperentur. Suppresso impetu militum, & iis qui in Acradinæ erant, trans-
 fugis spatium, locusq; fugæ datus est: & Syraculani tandem liberi metu, portis Acradinæ
 apertis, oratores ad Marcellum mittunt, nihil petentes aliud q̄ incolumitatem sibi liberisq;
 suis. Marcellus concilio aduocato, & adhibitis etiam Syraculanis, qui per seditiones pulsi
 ab domo, intra præsidia Romana fuerant, respondit, non plura per annos quinquaginta be-
 nefacta Hieronis, q̄ paucis his annis maleficia eorum, qui Syraculas tenuerint, erga Po-
 pulum Romanum esse: sed pleraq; eorum quod debuerint, recidisse: fœderumq; ruptorum
 ipsos ab se grauiores multo q̄ Populus Romanus voluerit, poenas egisse: se quidem tertium
 annum circumsedisse Syraculas, non, ne populus reseruatam ciuitatē haberet, sed ne transi-
 garum duces captam & oppressam tenerent. Quid potuerint Syraculani facere, exemplo vel
 eos Syraculanorum esse, qui intra præsidia Romana fuerint, vel Hispanū ducem Mericum,
 qui præsidii tradiderit, vel ipsorū Syraculanorum postremo serum quidem, sed forte consili-
 um. Omnium sibi laborum periculorūq; circa moenia Syraculana, terra mariq; tandiu exhau-
 storum nequaq; tantum fructum esse, q̄ capere Syraculas potuisse. Inde Quæstor cum præ-
 sidio ad Nassum ad accipiendam pecuniam regiam custodiendamq; missus, Diripiendâq;
 vrbis militi data est, custodiendâ diuisis per domos eorum, qui intra præsidia Romana fue-
 runt. Cum multa irâ, multa inuidiâ auaritięq; fœda exempla ederentur, Archimedē me-
 moriæ proditum est, in tanto tumultu quantum capta vrbis in discursu diripiendum mili-
 tum ciere poterat. Intentū formis, quas in puluere descripserat, ab ignaro milite quis esset
 interfectum. Ægre id Marcellū tulisse, sepultureq; curam habitam, & propinquis etiam in-
 quisitis, honori præsidioq; nomen ac memoriâ eius fuisse. Hoc maxime modo Syraculæ
 captæ. In quibus præcē tantum fuit, quantum vix capta Carthagine tum fuisset, cum qua
 viribus equis certabatur. Paucis antè diebus q̄ Syraculæ caperentur, T. Octacilius cō quin-
 queremibus octoginta Vticam ab Lilybæo trāsmisit. Et cum ante lucem portum intrasset,
 onerarias frumento onustas cepit, egressusq; in terram, depopulatus est aliquantum agri cir-
 ca Vticam prædamq; omnis generis retro ad naues egit. Lilybæum tertio die q̄ inde pro-
 secutus erat, cum centum triginta onerariis nauibus, frumento prædâq; onustis, rediit, idq;
 frumentum extemplo Syraculas misit. Quod ni tam in tempore subuenisset, victoribus vi-
 cisq; pariter perniciofa fames instabat. Eadem estate in Hispania, cum biennio ferme nihil
 admodum memorabile factum esset, consiliisq; magis q̄ armis bellum gereretur, Romani
 Imperatores egressi hybernis, copias coniunxerunt. Ibi concilium aduocatum, omniumq;
 in vnum congruerunt sententiæ, quando ad id locorum id modo actum esset, vt Asdruba-
 lem tendentem in Italia retinerent, tempus esse id iam agi, vt bellum in Hispania finiretur:
 & satis ad id virium credebant accessisse, triginta milia Celtiberorum ea hyeme ad ar-
 ma excitata. Tres exercitus erāt. Asdrubal Gisonis filius, & Mago cōiunctis castris quinq;
 ferme dierum iter ab Romanis aberant. Propior etat Amilcaris filius Asdrubal, vetus in
 Hispania Imperator: ad urbem nomine Anitorgin exercitum habebat. Eum volebant pri-
 us opprimi duces Romani, & spes erat, satis superq; ad id virium esse. Illa restabat cura, ne
 fuso eo percussis, alter Asdrubal & Mago in aujos saltus montesq; recipientes sese, bellum
 extraherent. Optimum igitur rati, diuisis bifariam copias totius simul Hispaniæ amplecti
 bellum, id ita inter se diuiserunt, vt P. Cornelius duas partes exercit⁹ Romanorum socio-
 rumq; aduersus Magonem duceret atq; Asdrubalem, Cn. Cornelius cum tertia parte exer-
 citus Celtiberis adiunctis, cum Asdrubale Barchinō bellum gereret. Vnâ profecti ambo
 duces exercitusq;, Celtiberis prægredientibus, ad urbem Anitorgin in conspectu hostium,
 dirimente amni, ponunt castra. Ibi Cn. Scipio cum quibus antè dictum est copiis substitit.
 Et P. Scipio prouectus ad destinatam belli partem. Asdrubal postquam animaduertit ex-
 iguum Romanum exercitum in castris, & spem omnem in Celtiberorum auxiliis esse, peri-
 tus omnis Barbaricæ & præcipue omnium earum gentium, in quibus per tot annos mili-
 tabat, perfidiâ, facili linguæ commercio, cum vtraq; castra plena Hispanorum essent, per
 occulta colloquia pacificiter magna mercede cum Celtiberorum principibus, vt copias
 inde abducant. Nec atrox visum facinus (non enim vt in Romanos verterent arma, age-
 batur) & merces, quanta vel pro bello satis esset, dabatur, ne bellum gererent: & cum quies
 ipsa, tum reditus domum, fructusq; videndi suos suaq;, grata vulgo erāt. Itaq; non ducib⁹
 facilius q̄ multitudinī persuasum est. Simul ne metus quidē ab Romanis erat, quippe tam

paucis, se ne retinerent. Id quidē cautidum semper Romanis ducibus erit, *exempla*q; hęc 55
 vere pro documentis habenda, ne ita externis credant auxiliis, vt non plus sui roboris, sua-
 rumq; proprie virium in castris habeāt, Signis repente sublati, Cetriferi abeunt, nihil ali-
 ud querentibus causam, obtestantibusq; vt manerēt Romanis respondentibus, q̄ domesticō se
 auocari bello, Scipio postq̄ socii nec precibus nec vi retineri poterant, nec se aut patrem sine
 illis hosti esse, aut fratri rursus coniungi vidit posse, nec vllū aliud salutare consiliū in p̄dō 60
 p̄ru esse, recto quantum posset, cedere statuit, in id omni cura intentus, nec ubi hosti equo se
 committeret loco, qui transgressus flumen, propē vestigiis abeuntū insisteret, Per eosdē di-
 es P. Scipionē par terror, periculū maius ab nouo hoste virgebat, Masinissa erat iuuenis, qui
 eo tempore erat socius Carthaginensiu: quem deinde clarum potentemq; Romana fecit a-
 micitia, Is tum cum equitatu Numidarū & aduenienti P. Scipioni occurrit, & deinde affi- 65
 due dies noctesq; infestus aderat, vt non vagos tantū procul à castris lignatū pabularumq;
 progressos exciperet, sed ipsis obequitaret castris: inuectusq; in medias sepe stationes, omnia
 ingenti tumultu turbaret, Noctibus quoq; sepe incursu repetitū in portis valloq; trepida-
 rum est: nec aut locus aut tēpus vllum vacuū à metu ac sollicitudine erat Romanis, Cōpul-
 sisq; intra vallū, adempto rerum oīm vsu, cum propē iusta obsidio esset, futuramq; arctiorē 70
 eam appareret, si se Indibilis, quā cum septē millibus & quingētis Suesfanorū aduenire fa-
 ma erat, Pœnis cōiunxisset: dux cautus & prudens Scipio, victus necessitatibus temerarium
 capit consiliū, vt nocte Indibili obuiā iret: & quocūq; occurrisset loco, p̄litiū consereret, Re-
 lictō igitur modico p̄sidio in castris p̄positoq; T. Fonteio Legato, media nocte profectus,
 cum obuiis hostibus manus conseruit, Agmina magis, q̄ acies pugnabāt: superior tamē, vt 75
 in tumultuaria pugna, Romanus erat, Ceterum & equites Numida: repete, quos fessillisse se
 dux ratus erat, ab lateribus circūfusi, magnū terrore intulere, Cōtracto aduersus Numidas
 certamine nouo, tertius insuper aduenit hostis, duces Pœni affecuti ab tergo iam pugnan-
 tes, Anceps p̄litiū Romanos circūsteterat, incertos in quē potissimū hostē, quamve in par-
 tem conferti eruptionē facerent, Pugnanti hortantiq; Imperatori, & offerenti se, vbi pluri- 80
 mus labor erat, latus dexterū lancea traicitur, Cuneusq; is hostium, qui in cōsertos circa du-
 cem imperum fecerat, vt exanimē labentemq; ex equo Scipionem vidit, alacres gaudio cum
 clamore per totā aciem nunciantes discurrent, Imperatorē Ro. cecidisse, Hęc permagis pas-
 sim vox, vt & hostes haud dubie pro victoribus, & Romanis pro victis essent, fecit, Fuga con-
 festim ex acie duce amisso fleti coepit, Ceterum vt ad erumpendum inter Numidas, ali- 85
 aq; leuium armatorum auxilia haud difficilis res erat, ita effugere tantum equitum, aquā
 riumq; equos velocitate peditum, vix poterant, casiq; propē plures in fuga q̄ in pugna
 sunt, Nec superfuisset quisquam, ni p̄cipiti iam ad vesperum die nox interuenisset, Haud
 segniter inde duces Pœni fortuna vsi, confestim ē p̄litiū, vix necessaria quiete data militi-
 bus, ad Afrubalem Amilcaris citatum agmen rapiunt, non dubia spe cum copias cōiun- 90
 xissent, debellari posse, Quō vbi est ventum, inter exercitus ducesq; victoria recenti latos,
 gratulatio ingens facta, Imperatore tanto cum omni exercitū delecto, & alterā pro haud du-
 bio parem victoriā expectantes, Ad Romanos nondum quidē fama tantæ cladis peruene-
 rat, sed tamen moestū quoddam silentiū erat, & tacita diuinatio, qualis iam p̄sagientibus
 animis imminētis mali esse solet, Imperator ipse, p̄ter q̄ q̄ ab sociis se desertum, hostium 95
 tantum auctas copias sentiebat, coniectura etiam, & ratione ad suspitionem acceptę cladis,
 q̄ ad vllam bonam spem promior erat, Quoniam modo enim Afrubalem ac Magonem, ni-
 si defuncto suo fratre, sine vllō certamine adducere exercitum potuisse: quomodo autem
 non obstitisset: aut ab tergo non secutum fratrem: vt si prohibere quo minus in vnum coi-
 rent & duces & exercitus hostium, non posset, ipse certe cum fratre coniungeret copias, 100
 His anxius curis, id modo esse salutare in p̄sens credebat, cedere inde quantum posset: &
 inde vna nocte ignaris hostibus, & ob id quietis, aliquantum emensū est iter, Luce vt sen-
 runt profectos hostes, p̄missis Numidis, q̄ poterāt maxime citato agmine sequi coeperūt,
 Ante noctem affecuti Numida:, nunc ab tergo, nunc in latera concurrantes, Consistere cœ-
 perunt, ac tutari agmen quantum possent: tamen tuto vt simul pugnarent procederentq;, 105
 Scipio hortabatur, priusq; pedestres copias assequeretur, Ceterū nunc agendo nunc sustinē-
 do agmen, cum aliquandiu haud multum procederetur, & nox iam instaret, reuocat p̄p̄-
 lio suos Scipio, & collectos in tumultum quendā, non quidē satis tutum, p̄sertim agmini

perculso, editorem tamen, q̄ cetera circa erant, subducit, Ibi primo impedimentis & equi-
 ratu in medium receptis, circundati pedites haud difficulter imperus incurstantū Numi-
 darum accebat: dein postq̄ toto agmine tres Imperatores cum tribus iustis exercitibus ade-
 rant, apparebatq; par armis ad tuendum locum sine munimento valituros esse, circumspe-
 5 ctare atq; agitare dux coepit, si quomodo posset vallū circūm iungere: sed erat adeo nudus
 rumulus, & asperi soli, vt nec virgulta vallo cedendo, nec terra cespiti faciundo, aut ducēda
 fosse, aliive vlli operi apra inueniri posset, nec fermē quicq; satis arduum aut abscissum erat,
 quod hosti aditū ascensumve difficilē pręberet, Omnia fastigio leni subuēta, Vt tamē aliqua
 imaginem valli obicerēt, citellas illigatas oneribus velut struētibus ad altitudinē solitā cir-
 10 cundabant, cumulo sarcinarū omnis generis obiecto, vbi ad moliendū ditelle defuerant, Pu-
 nici exercitus postq̄ aduenere, in tumultū quidem perfacile agmen erexere, Munitionis vero
 facies noua primo eos velut miraculo quodam tenuit, Et cum duces vndiq; vociferaretur,
 quid starent: & non ludibrium illud vix foeminis puerisve morandis satis validum distra-
 herent diriperentq;: captum hostem teneri latentē post sarcinas, Hęc contempnim duces
 15 increpabant, Ceterum neq; transilire, neq; moliri onera obiecta, nec cadere si patris citellas,
 ipsisq; obrutas sarcinis, facile erat, Tardatis diu cum amolita obiecta onera armatis dedis-
 sent viam, pluribusq; idem partibus fieret, capta iam vndiq; castra erant, pauci ab multis,
 percussiq; à victoribus passim cadebantur, Magna pars tamen militum, cum in propin-
 20 quas transfugisset syluas, in castra P. Scipionis, quibus T. Fonteius legatus præerat, perfuge-
 runt, Cn. Scipionem alii in rumulo primo impetu hostium casum tradunt: alii cum pau-
 cis in propinquam castris turrim perfugisse, Hanc igni circumdatam, atq; ita exustis for-
 bus, quas nulla moliri potuerunt vi, captam, omnesq; intus cum ipso Imperatore occisos,
 Anno octauo postq̄ in Hispaniam venerat Cn. Scipio, vndetrigesimo die post fratris mor-
 25 tem est interfectus, Luctus ex morte eorum non Romā maior q̄ per totam Hispaniam fuit,
 30 Quin apud ciues partem doloris & exercitus amissi, & alienata prouincia, & publica tra-
 hebat clades, Hispaniā ipsos lugebant desiderabantq; duces, Cneū tamen magis, q̄ diu-
 tius præfuerat iis priorq; & fauorem occupauerat, & speciem iustitiæ temperantiq; Ro-
 manæ primus dederat, Cum delectus exercitus amissaq; Hispaniā viderentur, vir vnus
 res perditas restituit, Erat in exercitu L. Martius Septimii filius, eques Romanus, impi-
 35 ger iuuenis, animiq; & ingenii aliquanto quā pro fortuna, in qua erat natus, maioris, Hu-
 ius ad summam indolem accesserat Cneī Scipionis disciplina, sub qua per tot annos omnes
 militiæ artes edoctus fuerat, Hic & ex fuga collectis militibus, & quibusdam de p̄sidiis de-
 ductis, haud contemnendum exercitū fecerat, iunxeratq; cum T. Fonteio P. Scipionis Lega-
 40 to, Sed tantum præstitit eques Romanus autoritate inter milites atq; honore, vt castris ci-
 tra Iberum communitis, cum duce exercitū comitiis militaribus creari placuisset, sub-
 45 eūtes alii alii in custodiam vallū, stationesq;, donec per omnes suffragium iret, ad L. Martiū
 cuncti summam imperiū detulerunt, Omne inde tempus (exiguū id fuit) inuicēdit castris
 conuehendisq; commeatibus consumptum, & omnia imperia milites cum impię, tum
 haudquaq; abiecto animo exequabantur, Ceterum postq̄ Afrubalem Gisgonis venientem
 50 ad reliquias belli delendas, tranfisse Iberum, & appropinquare allatum est, signūq; pugna
 propositum ab nouo duce milites viderunt, recordati quos patuloatre Imperatores habuis-
 sent, quibusq; & ducibus & copiis freti prodire in campum ad pugna soliti essent, flere o-
 mnes repete & offensare capita: & alii manus ad cæli tendere, deos inculantē: alii strati hū-
 mi, suum quisq; nominatim duce implorare: neq; sedari lamētatio poterat, excitatibus Cen-
 45 turionibus manipulares, & ipso minitante & increpate Martio, q̄ in muliebres & inutiles
 se proiecissent fletus, potius q̄ ad tutandos semetipsos & rempublicā feci, acuerēt animos,
 & ne inultos Imperatores suos iacere finerēt, cum subito canor tubarumq; sonus (iam em̄
 propē vallum hostes erant) exaudidit, Inde verso repente in iram luctu, discurrent ad arma,
 ac velut accensī rabie discurrent ad portas: & in hostem negligenter atq; incompōsite veni-
 50 entem, incurrunt, Extemplo improuisa res pauorem incutit Pœnis, mirabundiq; vnde tor-
 hostes tam subito exorti propē delecto exercitū forent, vnde tanta audacia, tanta fiducia sui
 victis ac fugatis, quis Imperator duobus Scipionibus cæsis exitisset, quis castris præfesset,
 quis signum dedisset pugna: ad hæc tot iam necopinata primo omnū incerti stupentesq;
 referunt pedem: dein valida impressione pulsi terga vertunt: & aut fugientium cades foeda

fuisset, aut temerarius periculosusque sequentium impetus, ni Martius propere receptui des- 55
 disset signum, obstitensque ad prima signa, quosdam & ipse retinens, concitatam repressisset
 actem. Inde in castra audios adhuc cædisque & sanguinis, reduxit, Carthaginenses trepide
 primo ab hostium vallo acti, postquam nemine insequi viderunt, metu substitisse rati contem-
 ptim rursus, & sedato gradu in castra abeunt. Par negligentia in castris custodiendis fuit.
 Nam etsi propinquus hostis erat, tamē reliquias cum esse duorum exercituum ante paucos 60
 dies delektorum, succurrebat. Ob hoc cum omnia neglecta apud hostes essent, exploratis iis,
 Martius ad consilium prima specie temerarium magis audax animum adiecit, vt vltro
 castra hostium oppugnaret, simul facilius esse ratus vnius Asdrubalis expugnari castra, quam si
 se rursus tres exercitus ac tres duces iunxissent, sua defendi: simul, aut si successisset cœ-
 pris, recepturum se afflicta res: aut si pulsus esset, tamen vltro inferendo arma contemptum 65
 suum dempturum. Ne tamen subita res, & nocturnus terror etiamnum suae fortunae consili-
 um perturbaret, alloquendos adhortandosque sibi milites ratus, concione aduocata, ita dis-
 seruit, Vel mea erga Imperatores nostros viuos mortuosque pietas, vel praesens omnium ve-
 strum milites fortuna fidē cuius facere potest, mihi hoc imperium, vt amplum iudicio vestro,
 ita te ipsa graue ac sollicitum esse. Quo enim tempore, nisi metus moerorem obstupescere 70
 ret, vix ita compos mei essem, vt aliqua solatia inuenire agro animo possem, cogor vestram
 omnium vicem (quod difficillimum in luctu est) vnius consolari. Et ne tum quidē, vbi quo-
 tantam modo has reliquias duorum exercituum patrie conferuare possim, cogitandum est auer-
 tere animum ab assiduo moerore libet. Praesto est enim acerba memoria, & Scipiones me am-
 bo dies noctesque curis infomnisque agitant & excitant sepe somno, neu se, neu inuictos per 75
 octo annos in iis terris milites suos, commilitones vestros, neu temp. patiar inultam: & suā
 disciplinam suamque instituta sequi iubent. Et vt imperiis viuorum nemo obediētor me vno fu-
 erit, ita post mortem suam, quod quaque in re facturos illos fuisse maxime censeam, id optimū
 ducere vos quaeque velim milites, non lamentis lachrymisque tanquam extinctos prosequi (vixit
 enim vigentemque fama rerum gestarum) sed quotiescunque occurrit memoria illorum, velut si 80
 adhortantes signumque danres videatis eos, ita praelia inite. Nec alia profecto species hester-
 no die oculis animisque vestris oblata memorabile illud edidit praelium, quo documentum
 dedistis hostibus, non cum Scipionibus extinctum esse nomen Romanum: & cuius populi vis atque
 virtus non obruta sit Cannensi clade, ex omni profecto sauitia fortunae emerfuram esse.
 Nunc, qui tantum ausi estis sponte vestra, experiri libet quantum audeatis duce vestro au- 85
 tore. Non enim hesterni die cum signum receptui dedi, sequentibus effulse vobis turbatum
 hostem, frangere audaciam vestram, sed differre in maiorem gloriam atque opportunitatem
 volui: vt postmodum preparati incautos, armati inermes atque etiam sopitos, per occasio-
 nem aggredi possentis. Nec huius occasionis spem milites forte temere, sed ex re ipsa conce-
 ptam habeo. A vobis quoque profecto si quis quaerit, quoniam modo pauci à multis, victi à vi- 90
 ctoribus castra tutari sitis, nihil aliud respondeatis quam id ipsum, timentes vos, omnia &
 operibus firmata habuisse, & ipsos paratos instructosque fuisse. Et ita se res habet. Ad id quod
 ne timeatur fortuna facit, minime tuti sunt homines: quia quod neglexeris, incautum atque
 apertum habeas. Nihil omnium nunc minus metuunt hostes, quam ne obsequi modo ipsi, atque
 oppugnati, castra sua vltro oppugnemus. Audeamus quod credi non potest ausuros nos. 95
 Eo ipso, quod difficillimum videtur, facillimum erit. Tertia vigilia noctis silenti agmine du-
 cam vos. Exploratum habeo, non vigiliarum ordinem, non stationes iustas esse. Clamor in
 portis auditus, primus impetus castra cepit. Tum inter tot torpidos somno, pautesque
 ad necopinatum tumultum, & inermes in cubilibus suis oppressos illa caedes edatur, à qua
 vos hesterni die reuocatos agere ferebatis. Scio audax videri consilium: sed in rebus aspe- 100
 ris & tenuibus, fortissima quoque consilia tutissima sunt: quia si in occasionis momento, cu-
 itis praeteruolat opportunitas, cunctatus paulum fueris, nequicquam omisam queratis.
 Vnus exercitus in propinquo est, duo haud procul absunt. Nunc aggredientibus par ali-
 qua opportunitas est. Et iam tentatis vestras atque illorum vires: si diem proferimus, & he-
 sterne eruptionis fama contenti deserimus, periculum est, ne omnes duces omnesque copiae 105
 conueniant: tres deinde duces, tres exercitus sustinebimus hostium, quos Cn. Scipio inco-
 lumi exercitu non sustinuit. Vt diuidendo copias periere duces nostri, ita separati ac diuisi
 opprimi possent hostes. Alia belli gerendi via nulla est. Proinde nihil praeter noctis proximae

1 opportunitatem expectemus. Ite diis bene iuuantibus, corpora curate, vt integri vigentesque
 eodem animo in castra hostium irrumpatis, quo vestra tutati estis. Latrē & audiere ab nouo
 duce nouum consilium: & quo audacius erat, magis placebat: reliquum diei expediendis
 armis, & curatione corporum consumptum, & maior pars noctis quieti data est: quarta vi-
 2 gilia mouere. Erant vltra proxima castra sex millium interuallo distantes aliae copiae Pœ-
 norū, vallis caua intrerat, condensa arboribus. In huius syluae medio ferme stadio cohors
 Romana arte Punica abditur, & equites. Ita medio itinere intercepto, ceterae copiae silenti
 agmine ad proximos hostes ductae: & cum statio nulla pro portis, neque in vallo custodia es-
 sent, velut in sua castra, nullo vltro obistente, penetrarunt. Inde signa canunt, & tollunt cla-
 10 mor. Pars semisopitos hostes cadunt, pars ignis effugas stramento arido relictis iniiciunt, pars
 portas occupant, vt fugam intercludant. Hostes simul ignis, clamor, caedes, velut alienatos
 sensibus, nec audire nec prouidere quicquam sinunt. Incidunt inermes inter cateruas armatorum,
 alii ruunt ad portas, alii obseptis itineribus super vallum salunt: & vt quisque euaserat, pro-
 15 tinus ad castra altera fugiunt. Vbi à cohorte & equitibus ex occulto prouentibus circumue-
 ri casique ad vna omnes sunt: quae etiam, si quis ex ea caede effugisset, adeo captiui captis
 propioribus castris, in altera transcursum castra ab Romanis est, vt praenire nunciis cla-
 dis non posset. Ibi vero quo longius ab hoste aberant, & quia sub lucem pabulatum, ligna-
 rum, & praedatum quidam dilapsi fuerant, neglecta magis omnia ac soluta inuenere, arma tan-
 20 tum in stationibus posita, milites inermes aut humi sedentes accubantesque, aut obambulan-
 tes ante vallum portasque. Cum his tam securis solutisque Romani calentes adhuc ab recentia
 pugna, ferocesque victoriae praesidium ineunt. Itaque nequaquam resisti in portis potuit. Intra por-
 tas, concursu ex totis castris ad primum clamorem, & tumultu facto, atrox praesidium oritur:
 diuque tenuisset, ni cruenta scuta Romanorum visa iudicium alterius cladis Pœnis atque in-
 25 de pauorem iniecissent. Hic terror in fugam auertit omnes, effusi que, quia iter est, nisi quos ca-
 des oppressit, exiunt castris. Ita nocte ac die bina castra hostium expugnata ductu L. Mar-
 tii. Ad triginta septem millia hostium caesa, autor est Claudius, qui annales Aclianus cum Gre-
 co in Latinum sermonem vertit: captos ad M DCCCXXX, praedam ingentem partam, in
 ea fuisse clypeum argenteum pondo centum triginta octo cum imagine Barchini Asdrubalis,
 Valerius Antias vna castra Magonis capta tradit, septem millia caesa hostium, altero praesidio
 30 eruptione pugnatum cum Asdrubale, decem millia occisa, quatuor millia trecentos triginta
 captos. Piso quing. millia hominum, cum Mago cedentes nostros effulse sequeretur, caesa ex
 insidiis scribit. Apud omnes magnum nomen Martii ducis est: & vere gloriae eius etiam mira-
 cula addunt, flammam ei concionanti fusam à capite sine ipsius sensu cum magno pauore cir-
 cunstantium militum. Monumentumque victoriae eius de Pœnis usque ad incensum Capitolium fuisse
 35 se in templo, clypeum Martii appellatum, cum imagine Asdrubalis. Quiete deinde aliquandiu
 in Hispania res fuere, vtrisque post tantas acceptas inuicem illatasque clades, cunctantibus pe-
 riculum summum reddere facere. Dum haec in Hispania geruntur, Marcellus cum Syracusis,
 cum cetera in Sicilia tanta fide atque integritate composuisset, vt non modo ibi suam gloria-
 am, sed etiam maiestatem Populi Romani augetet, ornamenta, signa vrbis, tabulasque, quibus
 40 abundabant Syracusarum, Romam deuexit. Hostium quidem illa spolia & parta belli iure. Cae-
 teri inde primum in irium mirandi Graecarum artium opera, licentiaeque hinc sacra profana-
 naque omnia vulgo spoliandi, factum est, quae postremo in Romanos deos templisque idipsum
 primum, quod à Marcello eximie ornatum est, vertit. Viscabant enim ab externis ad por-
 tam Capenam dedicata à Marcello templa, propter excellentiam eius generis ornamenta,
 45 quorum perexigua pars comparet. Legationes omnes ferme ciuitatum Siciliae ad eum con-
 ueniebant. Dispar vt causa earum, ita conditio erat. Qui ante captas Syracusas, aut non
 descuerant aut redierant in amicitiam, vt focii fideles accepti cultique: quos metus post ca-
 pras Syracusas dederat, vt victi, à victore leges acceperunt. Erant tamen haud parua reli-
 quia belli circa Agrigentum Romanis, Epicides & Hanno, duces reliqui prioris belli, &
 50 tertius nouus ab Annibale in locum Hippocratis missus, Libyphoenicum generis Hippo-
 natis (Mutinim populares vocabant) vir impiger, & sub Annibale magistro omnes belli
 artes edoctus. Huic ab Epicide & Hannone Numidae dati auxiliares, cum quibus ita per-
 uagatus est hostium agros, ita socios ad retinendos in fide animos eorum, ferendumque in re-
 pō re cuius auxilium, adiit, vt breui tempore totam Siciliam impleret nominis sui, nec spes alia maior

apud fauentes rebus Carthaginensium esset. Itaq̄ inclusi ad tempus mēibus Agrigenti
dux Pœnus Syracusanusq̄, non tā consilio Mutinis q̄ fiducia magis ausi egredi extra mu-
ros, ad Himeram amnem posuerunt castra. Quod ubi perlātū ad Marcellum est, extemplo
copias movit, & ab hoste quatuor ferme millia intervallo confedit, quid agerēt, paratēve,
expectaturus. Sed nullum neq̄ locum, neq̄ tempus cunctationi consiliove dedit Mutines,
transgressus amnem ac stationibus hostium cum ingenti terrore ac tumultu inuectus. Po-
stero die propē iusto pralio compulsi hostem intra munitionem, inde reuocatus seditione
Numidarum in castris facta, cum trecenti ferme eorum Heracleam Minoiam cōcessissent,
ad mitigandos reuocandosq̄ eos profectus, magnopere monuisse duces dicitur, ne absente se
cum hoste manus confererent. Id ambo ægre passi duces, magis Hanno, iam antē auxius
gloria eius, Mutinē sibi modum facere, degenerem Afrum Imperatori Carthaginensi,
missō ab Senatu populoq̄. Is perpulsi cunctanem Epicidem, vt transgressi flumen in aciem
exirent. Nam si Mutinē opperirentur, & secūda pugne fortuna euenisset, haud dubie Mu-
tinis gloriam fore. Enimvero indignum ratus Marcellus, se qui Annibalem subnixum vi-
ctoria Cannensis ab Nola repulisset, his terra mariq̄ victis ab se hostibus cedere, arma pro-
pere capere milites, & efferi signa iubet. Ad instruetem exercitum, decem effusis equis ad-
uolant ex hostium acie Numidæ, nuntiantes, populatos suos primum ea seditione motos,
qua trecenti ex numero suo concesserint Heracleam; dein q̄ præfectum suum ab obrepta-
tibus ducibus gloriae eius, sub ipsam certaminis diem ablegatum videant, quierutos in pu-
gna. Gens fallax, promissi fidem præstitit. Itaq̄ & Romanis creuit animus, nuncio celeri
per ordinem missō, destitutum ab equite hostem esse, que maxime timuerant; & terri ho-
stes, præterq̄ quōd maxima parte virium suarum non iuuabantur, timore etiam incusso, ne
ab suo ipsi equite oppugnantur. Itaq̄ haud magna vis certaminis fuit. Primus clamor
atq̄ impetus rem decreuit. Numidæ cum in concursu quieti steterint in cornibus, vt ter-
ga dantes suos viderunt, fugæ tantum parumper comites facti. Postquam omnes Agrigē-
tum trepido agmine petentes viderunt, ipsi metu obsidionis passim in ciuitates proximas
dilapsi. Multa millia hominum caesa captaq̄, & octo elephantis. Hæc vltima in Sicilia Mar-
celli pugna fuit. Victor inde Syracusas rediit. Iam ferme in exitu annus erat. Itaq̄ Senatus
Romæ decreuit, vt P. Cornelius Prætor literas Capuam ad Consules mitteret, dum Annibal
procul abesset, nec vlla magni discriminis res ad Capuam gereretur, alter eorum, si ita vide-
rerur, ad magistratus subrogandos Romam veniret. Literis acceptis, inter se Consules
pararūt, vt Claudius comitia perficeret, Fuluius ad Capuam veniret ibiq̄ maneret. Cōsul-
es Claudius creauit Cn. Fuluium Centimalum & P. Sulpitium Seruillum, Quinti filium
Galbam, qui nullum antea curulem magistratū gessisset. Prætores deinde creati L. Corne-
lius Lentulus, Cornelius Cethegus, C. Sulpitius, C. Calpurnius Piso, Pisoni iurisdicōio vrbana,
Sulpitio Sicilia, Cethego Apulia, Lentulo Sardinia euenit. Consulibus prorogatum in
annum imperium est.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI SECVNDI BELLI PVNICI LIBER SEXTVS.

NEVS Fuluius Centimalus, P. Sulpitius Galba COSS, cum Idi-
bus Martiis magistratū inissent. Senatu in Capitolium vocato, de
republica, de administratione belli, de prouinciis exercitibusq̄ Pa-
tres consuluerūt, Q. Fuluius & Ap. Claudius prioris anni Cōsulibus
prorogati imperiū est: atq̄ exercitus, quos habebāt, decreuit
adiectumq̄, ne à Capua, quam obsidebāt, abscederent prius q̄ ex-
pugnassent. Ea tum cura maxime intentos habebat Romanos, nō
tam ob iram, que in nullam vnq̄ ciuitatem iustior fuit, q̄ q̄ vrbis
tam nobilis ac potens, sicut defectione sua traxerat aliquot popu-
los, ita recepta inclinatura rursus animos videbat ad veteris im-
perii respectū. Et Prætoribus prioris anni, M. Junio in Hetruria, P. Sæpronio in Gallia, cum bi-
nis legionibus, quas habuerant, prorogatum est imperiū. Prorogati & M. Marcello, vt Pro-
consul in Sicilia reliquias belli perficeret eo exercitu, quem haberet, si supplemento opus esset,

suppleret de legionibus, quibus P. Cornelius Proprætor in Sicilia præfesset, dum ne quem
militem legeret ex eo numero, quibus Senatus missionem reditumq̄ in patriam negasset
ante belli finem. C. Sulpitio, cui Sicilia euenerat, duæ legiones, quas P. Cornelius habuisse
fer, decreta: & supplementum de exercitu Cn. Fuluii, qui priore anno in Apulia fœde ca-
sus fugatusq̄ erat. Huic generi militum Senatus eundem, quem Cannensibus, sine statuerat
militia. Additum etiam vt totiq̄ ignominie est, ne in oppidis hybernarent, neve hyberna
propius vllam urbē decem millib⁹ passuum edificaret. L. Cornelio in Sardinia duæ legiones
datæ, quibus Q. Mutius præfuerat. Supplementum, si opus esset, Consules scribere iussit. T.
Octacilio, & M. Valerio, Sicilia Græciæq̄ ora cum legionibus classibusq̄, quibus præerant;
decreta. Quinquaginta Græci cum legione vna, centum Siculi cum duabus legionibus ha-
bebant naues. Tribus & viginti legionibus Romanis eo anno bellum terra mariq̄ est ge-
stum. Principio eius anni cum de literis L. Martii referretur, res gesta magnifice Senatus
vifa. Titulus honoris, q̄ imperio non populi iussu, non ex autoritate Patrum dato) Pro-
prætor Senatui scriperat, magnam partem hominum offendebat. Rem mali exupli esse,
Imperatores legi ab exercitibus, & solenne auspicatorum comitorum in castra & prouin-
cias procul ab legibus magistratibusq̄, ad militarem temeritatem transferri. Et cum quidā
refererent ad Senatum conserent, melius visum differri eam cōsultationē, donec proficisce-
rentur equites, qui ab Martio literas attulerant. Rescribi de frumento & vestimentis exer-
citus placuit, vt atq̄ rem eam curæ fore Senatui, ascribi autem Proprætori L. Martio non
placuit, ne id ipsum, quod cōsultationi reliquerāt, p. præiudicato ferrent. Dimissis equitibus,
de nulla re prius Consules retulerunt, omniūq̄ in vnum sententia congruebant, agendum
cum Tribunis plebis esse, primo quoq̄ tempore ad plebem ferrent, quem cum imperio mie-
ti placeret in Hispaniam ad eum exercitum, cui Cn. Scipio Imperator præfuisse. Ea res
cum Tribunis acta, promulgataq̄ est. Sed aliud certamen occupauerat animos, C. Sempro-
nius Blaesus die dicta, Cn. Fuluium ob exercitum in Apulia amissum in concionibus ve-
xabat, multa Imperatoris temeritate atq̄ inscitia exercitum in locum præcipitem perdu-
xisse dictitans. Neminem, præter Cn. Fuluium, antē corrupisse omnibus vitiis legiones su-
as, quam proderet. Itaq̄ vere dici posse, prius eos perisse q̄ viderent hostem: nec ab Anniba-
le, sed ab Imperatore suo victos esse. Neminem, cum suffragium iueat, satis cernere cui
imperium, cui exercitum permittat. Quid interfuisse inter T. Sempronium! Cum ei seta-
uorum exercitus datus esset, breui effecisse disciplina atq̄ imperio, vt nemo eorum gene-
ris ac sanguinis sui memor in acie esset, præsidio sociis, hostibus terrore essent. Cum ad Be-
neuentum aliasq̄ vrbes eos velut è faucibus Annibalis ereptos Populo Romano restituis-
set, Cn. Fuluium Quiritium Romanorum exercitū, honeste genitos, liberaliter educatos, ser-
uilibus vitiis imbuisse, ergo effecisse, vt & feroces & inquieti inter socios, ignaui & imbe-
lles inter hostes essent: nec impetum modo Pœnorum, sed ne clamorem quidē sustinere pos-
sent. Nec hercule mitum esse, milites in acie non stetisse, cum primis omnium Imperator
fugeret: magis mirari se, aliquos stantes cecidisse, & non omnes comites Cn. Fuluii fuisse pa-
uoris ac fugæ. C. Flaminius, L. Paulum, L. Posthumium, Cn. ac P. Scipiones cadere in acie
maluisse, q̄ deserere circumuentos hostibus suos exercitus, Cn. Fuluium propē vnum num-
cium delati exercitus Romam redisse, Facinus indignum esse, Cannensem exercitum, quōd
ex acie fugerit, in Siciliam deportatum, ne prius inde dimittatur q̄ hostis ex Italia decesserit:
& hoc idem in Cn. Fuluii legionibus nuper decretum, Cn. Fuluii fugam ex pralio ipsa-
us temeritate commisso impunitam esse, & eum in ganea lustrisq̄ ubi iuentati egerit, se-
nectem acturum: milites, qui nihil aliud peccauerint, q̄ quōd Imperatoris similes fuerint,
relegatos propē in exilium ignominiosam pati militiam: adeo impatem libertatem Romæ
diti ac pauperi, honorato atq̄ inhonorato esse. Reus ab se culpam in milites trāfferebat:
eos ferociter pugnam poscentes productos in aciem, non eo, quo voluerint, quia ferum di-
ei fuerit, sed postero die, & tempore, & loco æque instructos, seu famam seu vim hostium
non sustinuisse. Cum effuse omnes fugerent se quoq̄ turba ablatam, vt Varronem Cannē-
si pugna, vt multos alios Imperatores. Quid autem solum se restantem prodesse Reipubl.
potuisse: nisi si mors sua remedio publicis cladibus futura esse potuisset. Non se inopia cō-
meatus, non in loca iniqua incaute deductum, non in agmine inexplorato euntrem infidius
circumuentū: vi aperta, armis, acie victū, nec suorum animos, nec hostium in potestate habuisse

suum cuius ingenium audaciam aut pauorem facere. Bis est accusatus, pecuniaque anquisi- 55
 rum: tertio testibus datis, cum preterquam quod omnibus probis onerabatur, iurati permulti
 dicerent, fugam pauorisque initium a Pratore ortum, ab eo desertos milites, cum haud vanum
 timorem ducis crederent, terga dedisse, tanta ira accensa est, ut id capite acquirendum con-
 cilio succlamaret. De eo quoque nouum certamen ortum. Nam cum Tribunus bis pecunia an-
 quisisset, tertio capitis se acquirere diceret, Tribuni plebis appellati. Cum Collega negaret 60
 se in mora esse, quo minus, quod ei more maiorum permissum esset, seu legibus seu moribus
 mallet, acquireret, quoad vel capitis vel pecunia iudicasset priuato, tum Sempronius per-
 duellionis se iudicare Cn. Fuluius dixit, diemque comitiis ab C. Calpurnio Pratore vrbis pe-
 tit. Inde alia spes ab eo tentata est, si adesse iudicio Q. Fuluius frater posset, florens tum &
 fama rerum gestarum, & propinqua spe Capuae potiunda. Id cum per literas miserabiliter 65
 pro fratris capite scriptas petisset Fuluius, negassentque Patres e republica esse abscedi a Ca-
 puua, priusquam dies comitorum aderat, Cn. Fuluius exulatum Tarquinium abiit. Id ei iustum
 exilium esse, scituit plebs. Inter hac vis omnis belli versa in Capuam erat: obsidebatur tamen
 actius, quam oppugnabatur: nec aut famem tolerare scruia ac plebs poterant, aut mittere nun-
 cios ad Annibalem per custodias tam arctas. Inuentus est autem quidam Numida, qui acce- 70
 ptis literis euasurum se professus, ut promissum prestaret, per media Romana castra nocte e-
 gressus, spem accendit Campanis, dum aliquid virium superesset ab omni parte eruptionem
 terandi. Ceterum in multis certaminibus equestria praelia ferme prospera faciebant. Pedites
 superabantur, sed nequaquam tam leuiter vincere quam triste vincit vlla parte erat ab obfesso, & pro-
 pe expugnato hoste. Inita tandem ratio est, ut quod viribus deerat, arte aquaretur. Ex omni- 75
 bus legionibus electi sunt iuuenes maxime vigore ac leuitate corporum veloces. Eis parum
 breuiiores, quam equestris, & septena iacula quaternos longa pedes data, praefixa ferro, quale ha-
 stis velitaribus inest. Eos singulos in equos suos accipientes equites affluere fecerunt, & veli-
 post sese, & desilire perniter, vbi datum signum esset. Postquam assuetudine quotidiana
 satis intrepide visum est fieri, in campum, qui medius inter castra murumque erat, aduersus 80
 instructos Campanorum equites processerunt. Et vbi ad coniectum teli ventum est, signo
 dato velites desiliunt. Pedestris inde acies ex equitatu repente in hostium equites incurrit,
 culaque cum impetu alia super alia emittunt. Quibus plurimis in equos virosque passim con-
 iectis, permultos vulnerauerunt. Pauoris tamen plus ex re noua atque inopinata iniectum est:
 & in percussum hostem equites inuerti, fugam stragemque eorum usque ad portas fecerunt. 85
 Inde equitatu quoque superior Romana acies fuit. Institutum, vbi velites in legionibus es-
 sent. Autorem peditum equitum immiscendorum Centurionem Q. Nauium ferunt, hono-
 ri que id ei apud Imperatorem fuisse. Cum in hoc statu ad Capuam res essent, Annibalem
 in diuersum Tarentinae arcis potiunda, Capuaeque retinenda trahebant cura: vixit tamen
 respectus Capuae, in quam omnium sociorum hostiumque conuersos videbar animos, do- 90
 cumento futurae, qualescunque euentum defectio ab Romanis habuisset. Igitur magna parte
 impedimentorum relicta in Brutiis, & omni grauiore armatura, cum delectis exerciti-
 bus peditum equitumque quam poterat aptissimis ad maturandum iter, in Campaniam con-
 tendit. Secuti tamen tam raptim euntem tres & triginta elephantum, in valle occulta post
 Tifata montem imminet Capuae confedit. Adueniens cum castellum Galariam, praefi- 95
 dio inde vi pulso, cepisset, in circumsedentes Capuam se vertit, praemissis ante nunciis Capu-
 am, quo tempore castra Romana aggressurus esset, ut eodem & illi ad eruptionem para-
 ri portis omnibus sese effunderent. Res nec explorata Romanis ingentem praebuit terrori.
 Nam alia parte ipse adortus est: alia Campani omnes pedites equitesque: & cum iis Punia-
 cum praesidium, cui Bosar & Hanno praerant, erupit. Romani, ut in re trepida, ne ad vnam 100
 concurrente partem aliquid indefensi relinquerent, ita inter se copias partiti sunt: Appius
 Claudius Campanis, Fuluius Annibali est oppositus. Claudius Nero Propretor cum equiti-
 bus sexta legionis via, quae Succulam fert: C. Fuluius Flaccus Legatus cum sociali equitatu
 constitit e regione Vulturni amnis. Praelium non solito modo clamore ac tumultu est coe-
 prum, sed ad alium virorum equorum armorumque sonum, disposita in muris Campanorum 105
 imbellis multitudo tantum cum aeris crepitu, qualis in defectu lunae silenti nocte ceteri solet,
 edidit clamorem, ut auerteret etiam pugnantium animos. Campanos facile in vallo Appius
 arcebat. Maior vis ab altera parte Fuluium Annibal & Poeni urgebant. Legio ibi sexta loco

cessit. Qua pulsa cohors Hispanorum cum tribus elephantis usque ad vallum peruasit, rupe-
 ratque mediam aciem Romanorum, & in ancipiti spe ac periculo erat, utrum in castra perire
 perer, an intercluderetur a suis. Quem pauorem legionis, periculumque castrorum Fuluius vbi
 vidit, Q. Nauium, primoresque alios Centurionum hortatur, ut cohortem hostium sub val-
 lo pugnantem inuadant ac trucident. In summo discrimine rem verti, aut viam dandam iis
 esse, & minore conatu, quam condemam aciem irrupissent, in castra irrupturos: aut conficiendos
 sub vallo esse. Nec magni certaminis rem fore, paucos esse, & ab suis interclusos: & que, dum
 pauet, Romanis interrumpita acies videatur, etiam si se vtrunque in hoste vertat, ancipiti pugna
 medios circumuentura. Nauius vbi haec Imperatoris dicta accepit, secundi hastati signum
 10 ademptum signifero in hostes infert, iacturum in medios eos minitans, ni se propere sequantur
 milites, & partem capebant pugnae. Ingens corpus erat, & arma honestabant: & sublatus
 alte signum conuerterat ad spectaculum ciues, hostesque. Ceterum postquam iam ad signa per-
 uenerat Hispanorum, tum vndique in eum tragulae coniectae, & prope rota in vni acies ver-
 sa: sed neque hostium multitudo, neque telorum vis arcere impetum eius viri poterunt. Et M.
 15 Atrilius Legatus primi principis ex eadem legione signum inferri in cohortem Hispano-
 rum coegit. Et qui castris praerant, L. Portius Licinius, & T. Popilius Legati pro vallo acriter
 pugnant, elephantosque transgredientes in ipso vallo conficiunt. Quorum corporibus cum
 oppleta esset fossa, velut aggere, aut ponte iniecto, transitum hostibus dedit. Ibi per stragem
 iacentium elephantorum atrox edita caedes. Altera in parte castrorum iam pulsi erant Cam-
 20 pani, Punicumque praesidium, & sub ipsa porta Capuae, quae ad Vulturnum fert, pugnabatur:
 neque tam armati irrupentibus Romanis resistebant, quam quod porta balistis scorpionibusque
 instructa, missilibus procul hostes arcebat: & suppressit impetum Romanorum vulnus Im-
 peratoris Appii Claudii, cui suos ante prima signa abhortanti sub laeo humero summum
 pectus gesta ictum est. Magna tamen vis hostium ante portam est caesa, ceteri trepidi in vr-
 25 bem compulsi. Et Annibal posteaque cohortis Hispanorum stragem vidit, summaque vi castra
 hostium defendi, omnia oppugnatione, recipere signa, & conuertere agmen peditum, obie-
 cto a tergo equitatu, ne hostis instaret, coepit. Legionum autem ditor ingens ad hostem insequen-
 dum fuit, sed Flaccus receptui cani iussit: satis ad vtrunque profectum ratus, ut & Campani qui
 haud multum in Annibale praesidii esset, & ipse Annibal sentiret. Caesa eo die, qui huius pu-
 30 gnae auctores sunt, octo millia hominum de Annibalis exercitu, tria ex Campanis tradunt,
 signaque Carthaginensibus quindecim adempta, duodeviginti Campanis. Apud alios nequaquam
 tantam molem pugnae inuenio, plusque pauoris, quam certaminis fuisse, cum inopinato in castra
 Romana Numida Hispanique cum elephantis irrupissent, elephantum per media castra vaden-
 tes stragem tabernaculorum ingenti sonitu ac fuga abrumpentium vincula iumentorum fa-
 35 cerent. Fraudem quoque super tumultum adiectam, immixtis ab Annibale, qui Chabuit enim
 aliquot ignari Latinae linguae iuberent Consulum verbis, quoniam amissa castra essent, pro
 se quaque militum in proximos montes fugeres: sed eam celeriter cognitam fraudem, oppressa
 famaque magna caede hostium: elephantos igni e castris exactos. Hoc vltimum, vtrunque initium
 40 finitumque est, ante deditionem Capuae praesidium fuit. Mediae sturicus, qui summus magistra-
 tus apud Campanos est: eo anno Seppius Lescus erat, loco obscuro, tenuisque fortuna ortus.
 Matrem eius quondam pro pupillo eo procurantem familiare ostentum, cum respondisset
 aruspex, summum quod esset imperium Capuae, peruenturum ad eum puerum, nihil ad eam
 spem agnoscentem dixisse ferunt. Neque tu perditas res Campanorum narras, vbi summus ho-
 45 nos ad filium meum perueniet. Ea ludificatio veri & ipsa in verum verit. Nam cum fame
 ferroque urgerentur, nec spes vlla superesset, iis, qui nati in spem honorum erant, honores de-
 tractantibus, Lescus querendo desertam ac proditam a primoribus Capuam, summum ma-
 gistratum vltimus omnium Campanorum cepit. Ceterum Annibal ut nec hostes elici am-
 plius ad pugnam vidit, nec per castra eorum perumpi ad Capuam posse, ne suos quoque con-
 50 meatus intercluderent noui Consules, abscedere irritum incepto, & mouere a Capua statuit ca-
 stra. Multa secum quod iam inde ire pergeret volenti, subiit animum impetus caput ipsum
 belli Romani petendi. Cuius rei semper cupita praetermissam occasionem post Cannensem
 pugnam, & alii vulgo fremebant, & ipse non dissimulabat, necopinato pauore ac tumultu
 non esse desperandum aliquam partem vrbis occupari posse. Si Roma in discrimine esset,
 Capuam extemplo omnifuros, aut ambos Imperatores Romanos, aut alterum ex iis. Qui si dis-

uisissent copias, utrumque infirmiore factum aut sibi, aut Campanis bene gerendae rei fore
 55 tunam daturus esse. Vna ea cura angebat, ne ubi abcessisset, extemplo dederentur Campani.
 Numidam promptum ad omnia audenda donis perlicuit, ut literis acceptis specie transi-
 ga: castra Romana ingressus, altera parte Capuam clam peruadat. Literae autem erant adhortatio-
 ne plene, professionem suam, quae salutaris illis foret, abstracturam ad defendendam Romam ab
 oppugnanda Capua duces atque exercitus Romano sine desponderent animos, tolerando pau-
 60 cos dies, totam solucruos obsidionem. Inde naues in flumine Vulturno comprehensas duci
 Casilinum, quod iam ante praesidii causa fecerat castellum, iussit. Quarum ubi taram copia
 esse, ut vna nocte traieci posset exercitus, allatum est, cibariis decem diertu praeparatis, deduc-
 etas nocte ad fluvium legiones ante lucem traiecit. Id prius quam fieret, ita futurum compertum
 ex transfugis Fuluius Flaccus Senarum Romam cum scripsisset, varie hominum animi pro-
 65 iusque ingenio affecti sunt. Vt in se tam trepida, Senatu extemplo vocato, P. Cornelius, cui Asia
 ne cognomen erat, omnes duces exercitusque ex tota Italia, neque Capuae, neque ullius alterius
 rei memor, ad urbis praesidium reuocabat, Fabius Maximus abscedi a Capua, terrerique, & cir-
 cumagi ad nutus comminationesque Annibalis, flagitiosum ducebat. Qui ad Cannas victor,
 ire tamen ad urbem ausus non esset, eum a Capua repulsum spem potiunda urbis Romae ce-
 70 pisse. Non ad Romam obsidendam, sed ad Capuam liberandam obsidione ire Romam: cum eo
 exercitu, qui ad urbem esset, ouem scederum ruptorum ab Annibale testem, Deosque alios
 defensuros esse. Has diuersas sententias media sententia P. Valerius Flaccus vicit. Qui utriusque
 rei memor Imperatoribus, qui ad Capuam essent, scribendum censuit, quid ad urbem praesi-
 dii esset. Quantas autem Annibal copias duceret, aut quanto exercitu ad Capuam obsiden-
 75 dam opus esset, ipsos scire: si & Romam a ducibus alter, & exercitus pars mitti posset, ut ab re-
 liquo & duce & exercitu Capua recte obsideretur, inter se compararet Claudius Fuluiusque,
 utri obsidenda Capua, utri ad prohibendam obsidione patriam, Romam veniendum esset. Hoc
 Senatus consulto Capuam perlato, Q. Fuluius Proconsul, cui (Collega ex vulnere agro) est
 dum Romam erat, a tribus exercitibus milite electo, ad quindecim millia peditum, mille equi-
 80 tes Vulturnum traducit. Inde cum Annibalem Latina via iturum satis comperisset, ipse per
 Appiam municipia, quaeque propter eam via sunt, Setia, Sorani, Laninum praemisit, ut com-
 meatus paratos & in urbibus haberent, & ex agris deuicis in viam proferrent, praesidiaque in
 urbes contraherent, ut sua cuique Respublica, in manu esset. Annibal quo die Vulturnum est trans-
 85 gressus, haud procul a flumine castra posuit. Postero die praeter Caes in agrum Sidicinum per-
 uenit. Ibi diem vnum populando moratus, per Sueffulam, Allifanumque & Casinum agrum via
 Latina ducit. Sub Casinum biduo stantia habita, & passim populationes factae. Inde praeter
 Inceramnam, Aquinumque in Fregellanum agrum ad Litim fluvium ventum. Vbi intercisum
 pontem a Fregellanis morandi itineris causa inuenit. Et Fulvium Vulturnus tenuerat annis,
 nauibus ab Annibale incensis, rates ad traiciendum exercitum in magna inopia materiae
 90 aegre comparatem. Traiecto ratibus exercitu, reliquum Fulvius expeditum iter, non per ur-
 bes modo, sed circa viam expositis benigne commeatibus, erat: alacresque milites alius alius,
 ut adderet gradum memor ad defendendam ire patriam, hortabantur. Romam Fregellanus non
 eius diem noctemque itinere continuato ingentem attulit terrorem: tumultuosius, quam allatum
 erat, cursus hominum affingentium vana auditis totam urbem concitauerat. Ploratus mulierum
 95 non ex priuatis solum domibus exaudiebatur, sed vndique matronae in publicum effuse cito-
 ca Dedim delubra discurrunt, crinibus passis aras verrentes, nixae genibus, supinas manus
 ad caelum ac Deos tendentes, orantesque, ut urbem Romam a manibus hostium eriperet, ma-
 tresque Romanas, & liberos paruos inuolatos seruaent. Senatus magistratibus in foro praesi-
 sto est, siquid consulere velint. Alii accipiunt imperia, disceduntque ad suas quisque officiorum
 100 partes: alii offerunt se, siquo usus opere sit, Praesidia in arce, in Capitolio, in muris, circa ur-
 bem, in monte etiam Albano, atque arce Tusculana ponuntur. Intra hunc tumultum, Q. Ful-
 uium Proconsulem profectum cum exercitu a Capua affertur. Cui se minueretur impe-
 rium, si in urbem venisset, decreuit Senatus, ut Q. Fulvius par cum Consulibus imperium esset.
 Annibal infestius per populato agro Fregellano propter intercisos pontes, per Frusinarum, Fe-
 105 rentinamque, & Anagninum agrum in Labicanum venit. Inde Algidio Tusculum perit, nec
 receptus moenibus infra Tusculum dextrorsus Gabios descendit. Inde in Pupiniam exer-
 citu demisso, octo millia passuum a Roma posuit castra. Quo propius hostis accedebat, eo

maior caedes fiebat fugientium, praecedentibus Numidis, pluresque omnium generum atque
 atarum capiebatur. In hoc tumultu Fulvius Flaccus porta Capena cum exercitu Romam
 ingressus, media vrbe per Carinas Exquilias contendit. Inde egressus, inter Exquilinam Col-
 5 linamque portam posuit castra. Ediles plebis commeatum eo comportarunt. Consules Sena-
 tusque in castra venerunt. Ibi de summa reipublicae consultatum. Placuit, Consules circa por-
 tas Collinam Exquilinamque ponere castra, C. Calpurnium Praetorem urbanam Capitolio
 atque arce praesidere, & Senatum frequentem in foro contineri, siquid in tam subitis rebus con-
 sulto opus esset. Inter haec Annibal ad Anienem fluvium tria millia passuum ab vrbe ca-
 10 stra admoouit. Ibi statius positus, ipse cum duobus millibus equitum ad portam Collinam
 usque ad Herculis templum est progressus: atque vnde proxime poterat, moenia situmque urbis
 obequitans contemplabatur. Id eum tam licenter atque ociose facere, Flacco indignum vi-
 sum est. Itaque immisit equites, submouerique atque in castra redigi hostium equitatum ius-
 sit. Cum commissum praedium esset, Consules transfugas Numidarum, qui tum in Auen-
 15 tino ad mille & ducentos erant, media vrbe transire Exquilias iusserunt, nullos aptiores in-
 ter conualles, tecta que horrorum, & sepulcra, & cauas vndique vias ad pugnandum futuros
 rati. Quos cum ex arce Capitolioque cliuo publico in equis decurrentes quidam vidissent, ca-
 pium Auentinum conclamauerunt. Ea res tantum tumultum ac fugam praebuit, ut nisi ca-
 20 stra Punicia extra urbem fuissent, effusura se omnis pauca multitudo fuerit. Tunc in do-
 mos atque in tecta refugiebant, vagosque in viis suos pro hostibus lapidibus telisque incesse-
 rant. Nec comprimi tumultus, aperiri que error poterat, refertis itineribus agrisecum turba
 25 pecorumque, quae repentinus pavor in urbem compulerat. Equestre praedium secundum fuit,
 summorumque hostes sunt. Et quia multis locis comprimendi tumultus erant, qui temere orie-
 bantur, placuit, omnes, qui Dictatores, Consules, Censoresve fuissent, cum imperio esse, do-
 nec recessisset a muris hostis. Et diei quod reliquum fuit, & nocte insequenti, multi teme-
 30 re excitati tumultus sunt, compressique. Postero die transfugis Anienem Annibal in aciem
 omnes copias eduxit: nec Flaccus Consulesque certamen detrectauere. Instructis utriusque exer-
 citibus in eius pugnae casum, in qua vrbs Roma victori praemium esset, imber ingens grana-
 dine mistus ita utranque aciem turbauit, ut vix armis retentis in castra sese receperint, nullius
 rei minore quam hostium metu. Et postero die eodem loco acies instructas eadem tempestas dia-
 35 remit. Vbi receperunt se in castra, mira serenitas cum tranquillitate oriebat. In religione
 ea res apud Poenos versa est, auditaque vox Annibalis fertur, potiunda sibi urbis Romae mo-
 do mentem non dari, modo fortunam. Minuere etiam spem eius & alia paruae magnaeque res:
 magna illa, quod cum ipse ad moenia urbis Romae armatus federet, milites sub vexillis in
 40 supplementum Hispaniae profectos audiuit: parua autem, quod per eos dies eum forte agrum,
 in quo ipse castra haberet, venisse, nihil ob id diminuto precio, cognitum ex quodam captiuo
 est. Id vero adeo superbum atque indignum visum, eius soli, quod ipse bello captum posside-
 ret haberetque, inuentum Romae emptorem, ut extemplo vocato praecone, haberetque argenta-
 45 rias, quae circa forum Romanum tunc essent, iusserit venire. His motus ad Turiam fluvium
 castra retulit, sex millia passuum ab vrbe. Inde ad lucum Feroniae pergit ire, templum ea re-
 40 peltate inclytum diuiciis. Capenates aliqui accolae eius erant. Primitias frugum eo, dona-
 alia pro copia portantes, multo auro argentoque id exornatum habebant. His omnibus do-
 nis tum spoliatum templum. Aeri acerui, cum rudera milites religione inducti iacerent,
 post professionem Annibalis magni inuenti. Huius populatio templi haud dubia inter scri-
 ptores est. Caesius Romam euntem ab Ereto diuertisse eo Annibalem tradit, iterque eius ab
 45 Reate Cupulicis, & ab Amiterno orditur. Ex Campania in Samnium, inde in Pelignos per-
 uenisse, praeterque oppidum Sulmonem in Marrucinos transisse, inde Albeni agro in Mar-
 fos, hinc Amiternum, Forulosque vicum venisse. Neque ibi error est, quod tanti exercitus ve-
 stigia intra tam breuis aui memoriam potuerint confundi. Iste enim ea constat. Tantum id
 50 interest, venerit ne eo itinere ad urbem, an ab vrbe in Campaniam redierit. Caeterum non
 quantum pertinaciae ad premendam obsidione Capuam Romanis fuit, tantum ad defenden-
 dam Annibali. Namque ex Lucanis in Brutium agrum, ad fretum ac Rhegium tanto cursu
 contendit, ut prope repentino aduentu incautos opprimeret. Capua etiam nihilo segnitus opa-
 pressa per eos dies fuerat, tamen aduentum Flacci sensit: & admiratio orta est, non simul re-
 gressum Annibalem: inde per colloquia intellexerunt, relictos se desertosque, & spem Capuae

retinendæ deploratam apud Pœnos esse. Accessit edictum Proconsulis ex Senatufconsulto
 propofitum, vulgatumq; apud hostes, vt qui ciuis Campanus ante certam diem transisset,
 sine fraude efferret. Nec vlla facta est trãfictio, metu magis eos, q̄ fide continente, quia maiora in
 defectione deliquerant, q̄ quibus ignofci poffet. Ceterum quemadmodum nemo priuato cõ
 filio ad hostem transibat, ita nihil falutare in medium confulebatur. Nobilitas rempublicã
 deseruerat, neq; in Senatum cogi poterat. In magistratu autẽ erat, qui non sibi honorẽ adie
 60 ciffet, sed indignitate sua vim ac ius magistratui, quem gerebat, dempffisset: iam ne in foro
 quidem aut publico loco principum quifq; apparebat, domibus inclusi patrie occafum cum
 suo exitio indies expectabant. Summa curẽ omnis in Hostarem Hannonemq; p̄fectos p̄
 fidii Punicis verfa erat, suo, non sociorum periculo sollicitos. Hi conscriptis ad Annibalem li
 65 teris, non libere modo, sed etiã asperere, quibus non Capuam solum traditã in manum hosti
 bus, sed se quoq; & p̄fidium in omnes cruciatus proditos inculabant: abiisse eum in Bru
 tios, vt eum auertẽtẽ se, ne Capua in oculis eius caperetur. At hercule Romanos ne oppu
 gnatione quidem vrbs Romã abstrahi à Capua obfidentia potuiffet: tanto constantiorẽ in
 micum Romanum, q̄ amicum Pœnum esse. Si redeat Capuam, bellumq; omne eõ verat, &
 se, & Campanos paratos eruptionis fore. Non cum Rheginis neq; Tarentinis bellum gestu
 70 ros transiffe Alps: vbi Romane legiones sint, ibi & Carthaginensiu exercitus debere esse:
 sic ad Cannas, sic ad Trasimenum rem bene gestã, coeundo conferendoq; cum hoste castra,
 fortunam tentando. In hanc sententiam litera conscripta Numidis, propofita mercede iam
 professis operari, dantur. Hi specie transfugarum cum ad Flaccum in castra veniffent, vt in
 de tempore captato abirent, famesq; quã tandiu Capuã erat, nulli non probabilem causam
 75 transitionis faceret, mulier repente Campana in castra venit, scortum transfugarum vnus,
 indicatq; Imperatori Romano, Numidam fraude composita transiffe, literasq; ad Anniba
 lem ferre. Id vnum ex iis, qui sibi rem aperuiffet, arguere sese paratam esse. Productus primo
 satis constanter ignorare se mulierem simulabat, paulatim deinde conuictus veris, cum tor
 menta postci & parari videret, fastus id ita esse litera q; prolata: & additum etiam indicio,
 80 quod celabatur, & alios specie transfugarum Numidas vagari in castris Romanis. Hi supra
 LXX comprehensũ, & cum transfugis nouis multati virgis, manibusq; p̄tactis Capuã redi
 guantur. Conspectum tam triste supplicium fregit animos Campanorum. Concurfus ad cur
 riam populi factus coegit Lesium Senatum vocare. Et primoribus, qui iamdiu publicis con
 silijs aberant, propalam minabantur, nisi venirent in Senatum, circa domos eorum ituros
 85 se, & in publicum omnes vi extracturos esse. Is timor frequentem Senatu magistratui præ
 buit, ibi cum ceteri de Legatis mittendis ad Imperatores Romanos agerent, Vibius Vi
 rius, qui defectionis ab Romanis autor fuerat, interrogatus sententiam negat eos, qui de Le
 gatis, & de pace ac deditioe loquantur, meminisse, nec quid facturi fuerint, si Romanos in
 potestate habuiffent, nec quid ipsi patiendum sit. Quid vos, inquit, eam deditioem fore
 90 censetis, qua quondam, vt aduersus Samnites auxilium impetrarem, nos nostraq; omnia
 Romanis dedimus? Iam è memoria excellit, quo tempore, & in qua fortuna à populo Ro
 mano defecerimus? iam quemadmodum in defectione p̄sidium, quod poterat emitti, per
 cruciatum, & ad contumeliam necauerimus? quoties in obfidente, q̄ inimici eruperimus?
 castra oppugnauerimus? Annibalem vocauerimus ad opprimendos eos? hoc quod recentis
 95 sumum est, ad oppugnandam Romam hinc eum nauerimus? Age contra, quã illi infeste
 in nos fecerint reperire, vt ex eo quid speretis habeatis. Cum hostis alienigena in Italia efferet, &
 Annibal hostis, & cuncta bello arderent, omiffis omnibus, omiffio ipfo Annibale, ambos Con
 sules, & duos Consulares exercitus ad Capuam oppugnandam miserunt. Alterum annum
 circunualatos inclusosq; nos fame macerant, & ipsi nobiscum vltima pericula, grauiffimos
 100 labores perpessi, circa vallum ac fossas sæpe trucidati, & propẽ ad extremum castris exuti. Sed
 omitto hæc: Vetus, atq; vfitata res est, in oppugnanda hostium vrbe, labores ac pericula pa
 ti illud irã atq; odii execrabilis indicium est. Annibal ingentibus copiis peditu equituq; ca
 105 stra oppugnauit, & ex parte cepit: tanto periculo nihil moti sunt ab obfisione. Profectus
 trans Vulturnum, perussit Caleni agrũ: nihil tanta sociorũ clade auocati sunt. Ad ipsam vr
 bem Romam infesta signa ferri iussit: eã quoq; rempstatem imminente spreuerunt. Trans
 gressus Anienem tria millia passuum ab vrbe castra posuit, postremo ad rucnã ipsã, & ad
 portas accessit, Romã se adempturũ eis, nisi omitterent Capuã, ostendit: & nõ omiserũt. Fe

ras bestias caeco impetu ac rabie concitatas, si ad cubilia & carulos eorũ ire pergas, ad opem
 suis ferendã avertas. Romanos Roma circumfessa, coniuges, liberi, quorũ ploratus hic quoq;
 propẽ exaudiebantur, arã, foci, defm delubra, sepulcra maiorum vultu, temerata ac violata,
 à Capua non auerterunt. Tanta auiditas supplicii expectandi, tanta sanguinis nostri hauricã
 5 di est sitis: nec iniuria forsita. Nos quoq; idem feciffemus, si data fortuna esset. Itaq; quando
 aliter diis immortalibus visum est, cũ mortã ne reculare quidem debeat, cruciatus contumel
 iasq;, quas sperat hostis, dum liber, dum mei potens sum, effugere morte præterq; honesta,
 etiã leui possum, non videbor apud Claudium & Q. Fuluium, victoria insolenti subnixa,
 neq; vincus per vrbem Romam triumphũ spectaculum trahar, vt deinde in carcerem, aut ad
 10 palum deligatus, lacerato virgis tergo, ceruicem securi Romanæ subiciã: nec dirui incen
 diq; patriam videbo, nec rapi ad stuprum matres Cãpanas, virginẽsq;, & ingenuos pueros.
 Albam, vnde ipsi oriundi erant, à fundamentis proruerunt, ne stirpis, ne memoria originũ
 suarum extaret, nedum eos Capuã passuros credã, cui infestiores q̄ Carthagini sunt. Itaq;
 quibus vultum antẽ fato cedere, quã hęc tot & tam acerba videant, in animo est, iis apud
 15 me hodie epulæ instructa parataq; sunt. Satiatis vino ciboq; poculum idẽ, quod mihi da
 tum fuerit, circumferetur. Ea potio corpus à cruciatu, animum à contumeliis, oculos aures
 à videndis audiendisq; omnibus acerbis indignisq;, quã manent victos, vindicabit: postea
 parati erunt, qui magno rogo in propatulo ædium accenso corpora exanima iniiciant. Hęc
 vna via & honesta & libera ad mortem: & ipsi virtutem mirantur hostes, & Annibal for
 20 tes socios sciet ab se desertos ac proditos esse. Hanc orationem Viri plures audierunt cum
 assensu, q̄ forti animo id, quod probabant, exequi potuerunt. Maior pars Senatus multis sæ
 pe bellis expertã populi Romani clementiã haud diffidentes sibi quoq; placabilem fore. Lea
 gatos ad dedendam Romanis Capuam decreuerunt, miserũtq;. Vibium Virium septem &
 viginti ferme Senatores domum securi sunt, epulariq; cum eo: & quantum facere potue
 25 rant, alienatis mentibus vino ab imminentis sensu mali, venenum omnes sumpferunt. Inde
 missi conuiuio, dextris inter se datis, vltimoq; complexu, collachymãtes suum patriãq; ca
 sum, alii vt eodem rogo cremarentur, manserunt, alii domos digressi sunt. Implerã cibis vi
 noq; venã minus efficacem in maturanda morte vim veneni fecerunt. Itaq; noctem totam
 pleriq; eorum, & diei insequentis partem cum animã egiffent, omnes tamen prius q̄ aperta
 30 rentur hostibus porte, expirarũt. Postero die porta Iouis, quẽ aduersus castra Romana erat,
 iussu Proconsulis aperta est. Ea intromissa legio vna & duæ alæ cum C. Fulvio Legato. Is cũ
 omniu priãũ arma relaq;, quã Capuã erant, ad se conferenda curasset, custodiis ad omnes
 portas dispositis, ne quis exire aut emitti poffet, p̄sidium Punicum comprehendit, Sena
 tum Campanum ire in castra ad Imperatores Romanos iussit. Quò cum veniffent, extema
 35 plo his omnibus catenã iniecta, iussiq; ad Quaestores deferre quod auri argentiq; haberẽt.
 Auri pondo LXX fuit, argenti tria millia pondo & CC. Senatores quinq; & viginti Cales
 in custodia, duodeviginti Theanum missi: quorum de sententia maxime delectũ ab Ro
 manis constabat. De supplicio Campani Senatus haudquaquã inter Fuluium Claudiuq; con
 40 ueniebat. Facilis impetrandã veniã Claudius, Fuluii durior sententia erat. Itaq; Appius
 Romam ad Senatum arbitriũ eius rei totum reiciebat. Percunctandũ etiam æquum esse
 potestatem fieri Patribus, num communicassent consilia cum aliquibus sociorũ Latini nõ
 minis municipiorum: & num ope eorũ in bello forent & municipiorũ adiuti? Id vero min
 me committendũ esse Fuluius dicere, vt sollicitarentur criminibus dubiis sociorũ fidelium
 animi, & subicerentur indicibus, quẽ neq; quid facerent, neq; quid dicerent, quicq; vnq;
 45 pensi fuisset: itaq; se eã questionem oppressurum extincturumq;. Ab hoc sermone cũ digres
 si essent, & Appius quĩs ferociter loquentem Collegã, non dubitaret tamen literas super rã
 ta re ab Roma expectaturum, Fuluius ne idipsum impedimentum incepto foret, dimittens
 pratorium, Tribunis militum ac Præfectis sociorũ imperauit, vt duobus millibus equitũ
 delectis denunciarent, vt ad triã buccinã præsto essent. Cum hoc equitatu nocte Thea
 50 num profectus, prima luce portã intrauit, atq; in forum perrexit, concursuq; ad primũ equi
 tum ingressum facto, magistratũ Theanum citari iussit, imperauitq;, vt produceret Cãpa
 nos, quos in custodia haberet. Producti omnes, virgĩsq; casti ac securi percussi. Inde citato
 equo Cales percurrũt. Vbi cum in tribunali consedisset, productiq; Cãpani deligarentur ad
 palum, eques citus ab Roma venit: literasq; à C. Calpurnio, populoq; Romano Fuluiũ cum

tradidisset, murmur à tribunali totā concionem peruasit, deferri rem integrā ad patres de
 Campanis. Et Fulvius id ita esse ratus, acceptas literas, neq; resolutas cum in gremio repo-
 suisset, praconi imperavit, ut licetorem lege agere iuberet. Ita de iis quoq;, qui Calibus erāt,
 sumptum supplicium. Tum litera lecta, Senatusq; consultum, serum ad impediendā rem
 actā, quae summa ope appropinata erat, ne impediri posset. Conspicentem iā Fulvium Tau-
 rea Iubellius Campanus per mediā vadens turbam nomine inclamavit: & cum mirabundus
 quidnā sese vellet inquireret, residens Flaccus, Me quoq; inquit, iube occidi, ut gloriari pos-
 sis: multo fortietorem, q̄ ipse es, virum abs te occisum esse. Cum Flaccus negaret profecto satis
 compotem mentis esse, modo prohiberi etiā se, si id vellet, S. C. diceret, tum Iubellius, Quan-
 doquidem, inquit, capta patria, propinquis amicisq; amissis, cum ipse manu mea coniugē,
 liberosq; interfecerim, ne quid indigni paterentur, mihi ne mortis quidem copia eadem est,
 quae his civibus meis: petatur à virtute iniusta huius vitae vindicta. Atq; ita gladio, quē ve-
 ste texerat, per adversum pectus transfixus ante pedes Imperatoris moribundus procubuit.
 Quia & quod ad supplicium attinet Campanorum, & pleraq; alia de Flacci vnus senten-
 tia acta erant, mortuum Appium Claudium sub deditionem Capuae quidā tradunt, hunc
 quoq; ipsum Tauream, neq; sua sponte venisse Cales, neq; sua manu interfectum: sed cū in-
 ter ceteros ad palum deligatus, quia parum inter strepitus exaudiri possent, quae vocifera-
 batur, silentium fieri Flaccum iussit: tum Tauream illa, quae ante memorata sunt, dixisse,
 virum se fortissimum à nequaq; pari ad virtutem occidi. Sub haec dicta iussu Proconsulis
 praconem ita pronunciaffe, Licetor viro forti adde vitgas, & in eum primum lege age. Lectū
 quoq; Senatusconsultum, prius q̄ securi feriret, quidam auctores sunt. Sed quia adscriptum
 in Senatusconsulto fuerat, Si ei videretur, integram rem ad Senatum reiceret, interpretaturū
 esse, quid magis è republica duceret, astimationem sibi permissam. Capuam à Calibus redi-
 tum est. Arellaq; & Galatia in deditionem accepta. Ibi quoq; in eos, qui capita rerū erant,
 animaduersum. Ita ad LXX principes Senatus interfecti, trecenti ferme nobiles Campani in
 carcerem cōditi: alii per sociorum Latini nominis vrbes in custodias dati, variis casibus in-
 terierunt: multitudo alia civium Campanorum venundata. De vrbe agroq; reliqua consul-
 ratio fuit: quibusdam delendam censentibus vrberē praeualidam, propinquam, inimicā. Cae-
 terum praesens vtilitas vicit. Nam propter agrum, quem omni fertilitate terrae satis consta-
 bat primum in Italia esse, vrbs servata est, ut esset aliqua atatorum sedes, vrbi frequentanda
 multitudo incolarum, libertinorumq;, & institorum, opificumq; retēta: ager omnis, & tecta
 publica populi Romani facta. Ceterum habitari tantum, tanq; vrberē, Capuam, frequenta-
 riq; placuit, corpus nullum civitatis, nec Senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse:
 sine concilio publico, sine imperio multitudinem nullius rei inter se sociam ad consensum
 inhabilem fore: praefectum ad iura reddenda ab Roma quotannis missuros. Ita ad Capuam
 res compositae consilio ab omni parte laudabili: seuerē & celeriter in maxime noxios an-
 maduersum, multitudo civium dissipata in nullam spem reditis, non seuitum incendiis,
 ruinisq; in tecta innoxia, murosq;: & cum etmolumento quaesita etiam apud socios lenitatis
 species incolumitate vrbis nobilissimae opulentissimaeq;, cuius ruinis omnis Campania,
 omnes, qui Campaniam circa accolunt, populi ingenuissent, confessio expressa hosti, quanta
 vis in Romanis ad expetendas poenas ab infidelibus sociis, & quam nihil in Annibale au-
 xilii ad receptos in fidem tuendos esset. Romani Proconsules perfuncti, quod ad Capuā at-
 tinebat cura, Claudio Neroni ex his duabus legionibus, quas ad Capuā habuerat, sex millia
 peditum, & trecentos equites, quos ipse legisset, & sociū Latini nominis peditum nume-
 rum parem, & octingentos equites decernunt. Eum exercitum Puteolis in naues imposi-
 tum Nero in Hispaniam transportavit. Cum Tarraconem nauibus venisset, expositisq; ibi
 copiis, & nauibus subductis, socios quoq; nauales multitudinis augenda causa armasset,
 profectus ad Iberum flumen, exercitum ab T. Fonteio, & Martio accepit. Inde pergit ad hos-
 tes ire, Asdrubal Amilcaris ad Lapides Atros castra habebat in Aufetanis. Is locus est inter
 oppida Illiturgum & Mentisam. Huius saltus fauces Nero occupavit. Asdrubal, ne in ar-
 cto res esset, caduceatorem misit, qui promitteret, si inde missus foret, se omnem exercitum
 ex Hispania deportaturum. Quam rem cum laeto animo Romanus accepisset, diem postea-
 rum Asdrubal colloquio petiuit, ut Romani leges conscriberent de tradendis arcibus vr-
 bium, dieq; statuenta, ad quam praesidia deduceretur, suaq; omnia sine fraude Poeni depor-

tarent. Quod vbi impetrauit, exemplo primis tenebris, atq; inde rota nocte quod grauissi-
 mum exercitus erat, Asdrubal quacūq; posset, euadere è saltu iussit. Data sedulo opera est,
 ne multi ea nocte exiret, ut ipsa paucitas tum ad hostem silentio fallendum aprior, tum ad
 euadendum per actas semitas ac difficiles esset. Venrum insequenti die ad colloquium est,
 Sed loquendo plura, scribendoq;, deducta opera, quae in rem non essent, die consumpro, in po-
 sterum dilatum est. Addita insequenti nox spatium dedit & alios emittendi. Nec postero die
 res finem inuenit. Ita aliquot dies disciprando palam de legibus noctesq; emittendis clam
 è castris Carthaginensibus absumpta: & posteaquam maior pars emissā exercitus erat, iam
 ne iis quidem, quae vltro dicta erant, stabatur: minusq; ac minus, cum timore simul fide de-
 crescente, conueniebat. Iam ferme pedestres omnes copiae euaserant è saltu, cum prima luce
 densa nebula saltum omnem camposq; circa intexuit. Quod vbi sensit Asdrubal, misit ad
 Neronem, qui in posterum diem colloquium differret. Illum diem religiosum Carthaginen-
 sibus, ad agendum quicquam rei feriatum esse, ne tum quidem suspecta fraus. Cum data es-
 set venia eius diei, exemplo Asdrubal cum equitatu, elephantisq; castris egressus sine vilo
 tumultu in tutum euasit. Hora ferme quarea dispulsa sole nebula aperuit diem, vactaq; ho-
 strum castra conspexerunt Romani. Tum demum Claudius Punicam fraudem agnosceus,
 ut se dolo captum sensit, proficiscentem institit sequi, paratus confingere acie. Sed hostis de-
 trectabat pugnam, leuia tamen praelia inter extremum punicum agmen, praecuriosesq; Ro-
 manorum fiebant. Inter haec Hispaniae populi, nec qui post cladem acceptam defecerant, re-
 dibant ad Romanos, nec vlli noui deficiebant. Et Romae Senatus populisq; post receptam
 Capuam non Italiae iam maior, quam Hispaniae cura erat, & exercitum augeri & Impera-
 torem mitti placebat: nec tamen quem mitterent, satis constabat, quonia illuc, vbi duo sum-
 mi Imperatores intra dies XXX cecidissent, qui in locum duorum succederet, extraordi-
 naria cura deligendus esset. Cum alii alium nominarent, postremum eò decursum est, ut po-
 pulus Proconsuli creando in Hispaniam comitia haberet: diemq; comitis Consules edixe-
 runt. Primo expectauerant, ut qui se tanto imperio dignos crederent, nomina profiteretur.
 Quae ut destituta expectatio est, reintegratus luctus acceptae cladis, desideriumq; Imperato-
 rum amissorum. Moesta itaq; ciuitas propē inops consilii, comitiorum die tamen in cam-
 pum descendit. Atq; in magistratus versi circumspectant ora principum, aliorum alios in-
 tuentium, fremuntq; adeo perditas res, desperatumq; de Rep. esse, ut nemo audeat in Hispa-
 niam imperium accipere. Cum subito P. Cornelius, illius, qui in Hispania ceciderat, filius,
 quatuor & viginti ferme annos natus, professus se petere, in superiore, vnde conspici pos-
 set, loco constitit. In quem postquam omnium ora conuersa sunt, clamore ac fauore omina-
 ti exemplo sunt felix faustumq; imperium. Iussit deinde inire suffragium, ad vni omnes non
 centuriae modo, sed etiam homines P. Scipioni imperium esse in Hispania iusserunt. Cae-
 rum post rem actam, ut iam resederat impetus animorum, ardorq;, silentium subito ortum,
 & tacita cogitatio, quidnā egissent noui: quod fauor plus valuisset, q̄ ratio atatis, maxime
 poenitebat. Quidā fortunā etiam domus horrebant, nomenq; ex funestis duabus familiis in
 eas prouincias, vbi inter sepulcra patris patruisq; res gerenda essent, proficiscentis. Quā vbi
 ab re tanto imperu acta sollicitudinem, curamq; hominum animaduertit, aduocata concio-
 ne, ita de atate sua, imperioq; mandato, & bello, quod gerendum esset, magno elatoq; animo
 disseruit, ut ardorem eum, qui resederat, excitaret rursus, innoouaretq;, & impleret homines
 certioris spei, quam quantum fides promissi humani, aut ratio ex fiducia rerum subicere
 solet. Fuit enim Scipio non veris tantum virtutibus mirabilis, sed arte quoq; quadā ab iua-
 uenta in ostentationem earum compositus, pleraq; apud multitudinem aut per nocturnas
 visa species, aut velut diuinitus mente monita, agens: siue ut ipse capti quadā superstitio-
 ne animi, siue ut imperia consiliaq;, velut forte oraculi missa, sine cunctatione assequeretur.
 Ad hoc iā inde ab initio preparas animos, ex quo togā virilem sumpsit, nullo die prius vli-
 lam publicā priuatamq; rem egit, q̄ in Capitolii iret, ingressusq; aedem consideret, & ple-
 runq; tempus solus in secreto ibi teteret. Hic mos, qui per omnem vitā seruatur, seu con-
 sulto, seu temere vulgatae opinioni fidem apud quosdā fecit, stirpis eum diuine virum esse:
 retulitq; famam in Alexandro Magno prius vulgatam, & vanitate, & fabula parem, anguis
 immanis concubitu conceptum, & in cubiculo matris eius persepe visam prodigii eius spe-
 ciem, intruentuq; homini euolutam repente, atq; ex oculis elapsam. His miraculis nunq;

ab ipso elata fides est, quin potius aucta arte quadam, nec abnuendi tale quicquam, nec palam affir-
 mandi. Multa alia eiusdem generis, alia vera, alia assimulata, admirationis humanae in eo iu-
 uene excefferant modum. Quibus freta nunc ciuitas atrox uetere exercitu Hispania habebat,
 quaeque a Puteolis cum Claudio Nerone traiecta erant, decem millia peditum, & mille
 equites adduntur: & M. Iunius Syllanus Proprætor adiutor ad res gerendas datus est. Ita
 cum XXX. nauium classe (omnes autem quinqueremes erant) ostiis Tiberinis profectus,
 prætor oram Thufci maris Alpes atque Gallicum sinum, & deinde Pyrenes circumuectus pro-
 montorium, Emporiis urbe Græca (oriundi & ipsi à Phœcia sunt) copias exposuit. Inde se-
 qui nauibus iussis, Tarraconem pedibus profectus conuentum omnium sociorum (etenim
 legationes ad famam aduentus eius ex omni se prouincia effuderant) habuit. Naues ibi sub-
 duci iussit, remissis quatuor trirēibus Massiliensium, quae officii causa ab domo profectu-
 rae fuerant. Responsum inde legationibus suspensis varietate tot casuum dare cepit, ita elato
 ab ingenti uirtutū suarum fiducia animo, ut nullum ferocis uerbu excideret, ingensque omni-
 bus quae diceret, cum maiestas inesset, cum fides. Profectus ab Tarracone, & ciuitates socio-
 rum, & hyberna exercitus adiit, collaudauitque milites, quod duabus tantis cladibus deinceps
 70
 icti prouincia obtinuisent, nec fructum secundarum rerū sentire hostis passi, omni eis libe-
 rum agro eos arcuissent, sociosque cum fide tutari essent. Martium secum habebat cum tanto
 honore, ut facile appareret, nil minus eum uereri, quam ne quis obstaret gloriae suae. Successit in-
 de Neroni Syllanus, & in hyberna noui milites deducti, Scipio omnibus, quae ad eunda, agē-
 das erant, mature aditis, peractisque, Tarraconem concessit. Nihilominus fama apud hostes
 75
 Scipionis erat, quae apud ciues, sociosque: & diuinatione quaedam futuri, quo minus ratio timoris
 reddi poterat, eo opportune maiorem inferens metum. In hyberna diuersi concesserant. As-
 drubal Gisgonis usque ad Oceanum, & Gades: Mago in mediterranea maxime supra Castu-
 lonensem saltum, Asdrubal Amilcaris filius proximus Ibero circa Saguntum hybernauit.
 Aestatis eius tempore extremo, quo capta est Capua, & Scipio in Hispania uenit, Punica clas-
 80
 sis ex Sicilia Tarentum accita ad arcendos commeatus praesidii Romani, quod in arce Ta-
 rentina erat, clauserat quidem omneis ad arcem à mari aditus, sed affidendo diutius arctio-
 rem annonam sociis quam hosti faciebat. Non enim tantum subuehi oppidanis per pacata littora, aper-
 tosque portus praesidio nauium Punicarum poterat, quantum frumenti classis ipsa turba na-
 85
 turali mixta ex omni genere hominum absumebat, ut arce praesidium etiam sine inuecto, quia
 ibi pauci erant, ex ante preparato sustentari posset. Tarentinis classisque non inuectum quidem
 sufficeret. Tandem maiore gratia, quam uenerat, classis dimissa est. Annona haud multum laxaue-
 rat: quia remoto maritimo praesidio, subuehi frumentum non poterat. Eiusdem aestatis ex-
 90
 itu M. Marcellus ex Sicilia prouincia cum ad urbem uenisset, à C. Calpurnio Praetore Sena-
 tus ei ad aedem Bellonae datus est. Ibi cum de rebus ab se gestis disseruisset, questus leniter
 non suam magis, quam militum uicem, quod prouincia confecta exercitum deportare non licuisset,
 postulauit, ut triumphanti urbem inire liceret: id non impetravit. Cum multis uerbis actum
 esset, utrum minus conueniret, cuius nomine absentis ob res prospere ductu eius gestas sup-
 plicatio decreta foret, & diis immortalibus habitus honos, ei praesenti negare triumphum,
 an quem tradere exercitum successori, iussissent: quod nisi manente in prouincia bello non
 95
 decerneretur, eum quasi de bello triumphare, cum exercitus testis meriti atque immeriti tri-
 phi abesset, medium uisum, ut ouans urbem iniret. Tribuni plebis ex autoritate Senatus ad
 populum tulerunt, ut M. Marcellus, quo die urbem ouans iniret, imperium esset. Prædie quoque ur-
 bem iniret, in monte Albano triumphauit. Inde ouans multam praese praedam in urbem intulit.
 Cum simulacro captarum Syracusarum catapultae, balistaeque, & alia omnia instrumenta bel-
 100
 lialata, & pacis diuturnae, regiaeque opulentiae ornamenta: argenti arisque fabricata uasa: & alia
 suppellex, preciosaque uerba: & multa nobilia signa, quibus inter primas Graeciae urbes Syra-
 culae ornatae fuerat, Punicae quoque uictoriae signum, octo ducti elephanti. Et non minimum fue-
 respectaculum cum coronis aureis praecedentes Sosus Syracusanus, & Mericus Hispanus,
 Quorum altero duce nocturno Syracusas introitum erat: alter Nasium, quodque ibi praesidium
 105
 erat, prodiderat. His ambobus ciuitas data: & quingena iugera agri Sossidi in agro Syracu-
 sano, qui aut regius aut hostium populi Ro. fuisset, & aedes Syracusis cuius uellet eorum, in
 quos belli iure animaduersum esset: Merico uero Hispanisque, qui cum eo transferant, urbs

agerque in Sicilia ex iis, qui à populo Romano defecissent, iussa dari. Id M. Cornelio mandatum,
 ut ubi ei uideretur, urbem agrumque eis assignaret. In eodem agro Belligeni, per quem illectus
 ad transfusionem Mericus erat, CCC. iugera agri decreta. Post profectiōnem ex Sicilia Mar-
 celli, Punica classis octo millia peditum, tria Numidarum equitum exposuit. Ad eos Murgan-
 5
 tinae descuerunt terra. Secuta defecione earum Hybla & Magella sunt, & ignobiliores quaedam
 aliae. Et Numida Praefecto Mutinae uagi per totam Siciliam sociorum populi Ro. agros ures-
 bant. Super haec exercitus Romanus iratus, partim quod cum Imperatore non deuectus ex pro-
 uincia esset, partim quod in oppidis hybernare ueriti erant, segni fugebantur militia: ma-
 gisque eis autor ad seditionem, quam animus decrat. Inter has difficultates M. Cornelius Prae-
 10
 tor, & militum animos nunc consolando, nunc castigando sedauit: & ciuitates omnes, quae de-
 fecerant, in deditiōnem redegit: atque ex his Murgantiam Hispanis, quibus urbs agerque debe-
 batur, ex S. C. attribuit. Consules cum ambo Apuliam prouinciam haberent, minusque iam ter-
 roris à Poenis & Annibale esset, fortiri iussi Apuliam Macedoniamque prouincias, Sulpitio Ma-
 15
 cedonia euenit, isque Leuino successit. Fuluius Romam comitorum causa accessit cum comi-
 toria Consulibus rogandis haberet, praerogatiua comitorum iuniorum declarauit T. Manlium
 Torquatum, & T. Octacilium. Manlius, qui praesens erat, gratulandi causa cum turba coeet,
 nec dubius esset consensus populi, magna circumfusis turba ad tribunal Consulis uenit, pe-
 ritque ut pauca sua uerba audiret, centuriamque, quae tulisset suffragium, reuocari iuberet. Ere-
 ctis omnibus expectatione, quidnam postulaturus esset, oculorum ualitudinem excusauit. Im-
 20
 pudentem & gubernatorem & Imperatorem esse, qui, cum alienis oculis ei omnia agenda sint,
 postulet sibi aliorum capita ac fortunam committi: proinde si uideretur, & redire in suffragi-
 um centuriam iuniorum iuberet, & meminisse in Consulibus creandis belli, quod in Italia sit,
 temporumque reipublicae. Vix dum requiescere aureis à strepitu & tumultu hostili, quo pau-
 cos ante menses afflenderit prope moenia Romana. Post haec cum centuria frequens uoclamas-
 25
 set, Nihil se mutare sententiae, eosdemque Consules dicturos esse: tum Torquatus, Neque ego ue-
 stros, inquit, mores Consul ferre potero, neque uos imperium meum: redite in suffragium, & co-
 gitate, bellum Punicum in Italia, & hostium ducem Annibalem esse. Tum centuria & auto-
 ritate mota uiri, & admirantium circa fremitu, petit à Consule, ut centuriam seniorum cita-
 ret, uelle sese cum maioribus natu colloqui: & ex autoritate eorum Consules dicere. Citata
 30
 seniorum centuria, datum secreto in ouili cum his colloquendi tempus. Seniores de tribus con-
 sulendum dixerunt esse, duobus iam plenis honorum, Q. Fabio, & M. Marcello: & si utriusque no-
 uum aliquem aduersus Poenos Consulem creari uellent, M. Valerium Leuinum egregie ad-
 uersus Philippum Regem terra marisque res gessisse. Ita de tribus consultatione dato, seniori-
 bus dimissis, iuniores suffragium ineuntes, M. Marcellum Claudium fulgentem tum Sicilia
 35
 domita, & M. Valerium, absentes Consules dixerunt. Autoritatem praerogatiuae omnes cen-
 turiae secutae sunt. Eludant nunc antiqua mirantes. Non equidem crediderim si qua sit sapientia
 rium ciuitas, quam docti fingunt magis quam norunt, ut principes grauiores temperatiorisque à
 cupidine imperii, aut multitudinem melius moratū censeant fieri posse. Temperatiorum uero
 iuniorum seniores consulere uoluisse, quibus imperii suffragium mandaret, uix ut uerisimili-
 40
 le sit, parētum quoque hoc seculo uilis leuisque apud liberos autoritas fecit. Praetoria inde co-
 mitia habita. P. Manlius Vulso, & L. Manlius Acidinus, & C. Lecterius, & L. Cincius Alimen-
 tius creati sunt. Forte ita incidit, ut comitiis perfectis nunciaretur, T. Octacilium, quem T.
 Manlio, omnibus nisi interpellatus ordo comitorum esset, Collegam absentem daturus fuisse
 uidebatur populus, mortuum in Sicilia esse. Ludi Apollinates & priore anno fuerant: & eo anno
 45
 non ut fieret, repete Calpurnio Praetori Senatus decreuit, ut in perpetuum uoueretur. Eodem anno
 prodigia aliquot uisa nunciataque sunt. In aede Concordiae uictoria, quae in culmine erat, fulmina
 ne icta, decussaque ad uictorias, quae in arce fixae erant, hēst: neque inde procidit, & Anagninae, &
 Fregellis nunciatum est murum portasque de celo igne tactas, & in foro Sudertano sanguinis
 riuos per diem totum fluxisse, & Erete lapidibus pluuisse, & Reate multam peperisse. Ea prodia
 50
 gia hostiis maioribus sunt procurata, & obsecratio in unum deum populo indicta, & nouedia-
 le sacrum. Sacerdotes publici aliquot eo anno mortui sunt, nouique suffecti: in locum M. Aemilii
 Numidae Decemuirii sacrorum M. Aemilii Lepidus: in locum M. Pomponii Mathonis Ponti-
 ficis C. L. iuius: in locum Sp. Caruillii maximi Auguris M. Seruilius: T. Octacilius Craffus Pon-
 tificis, quia exacto anno mortuus erat, ideo nominatio in locum eius non est facta. C. Claudius

flamen dialis, quod exa perperam dederat, flaminio abiit. Per idē tempus Marcus Valerius
 Leuinus, ceteris prius per secreta colloquia principum animis, ad indicium ante ad idipsum
 concilium Aetolorum classe expedita venit. Vbi cum Syracusas Capuamq; captas in fidem,
 in Italiaq; rerum secundarum successum ostentasset adiecissetq; iam inde à maiorib; tradi-
 tum morem Romanis colēdi socios, ex quibus alios in ciuitatem, atq; aequum secum ius ac-
 cepissent: alios in ea fortuna haberent, vt socii esse, quān ciues mallet, Aetolos eo in maiore
 futuros honore, quōd gentium transmarinarum in amicitiam primi venissent. Philippū eis
 & Macedonas graues accolos esse. Quorum se vim ac spiritus etiam fregisse, vigorem etiam
 eō redactum esse, vt non his modo vrbibus, quas per vim ademissent Aetolis, excedant: sed
 ipsam Macedoniam infestam habeant. Et Acarnanas, quos agreferrēt Aetoli à corpore suo
 diremptos, restitutum se in antiquam formulam iurisq; ac ditionis eorum. Hęc dicta pro-
 missaq; à Romano Imperatore Scopas, qui tum Pretor gentis erat, & Dorymachus princeps
 Aetolorum affirmauerunt, auctoritatem suam minore cum verecundia, & maiore cum fide
 vim maiestatemq; populi Romani extollentes, maxime tamen spes potēdā mouebat Acar-
 nania. Igitur conscriptae conditiones, quibus in amicitiam societatemq; populi Romani ve-
 nirent: additumq;, Vt si placeret vellentq;, eodem iure amicitiaē Elei Lacedaemoniūq; & Atta-
 lus & Pleuratus & Scerdiletus essent: Asia Attalus, hi Thracum & Illyricorum Reges: Bellū
 vt extemplo Aetoli cum Philippo terra gererent, nauibus ne minus XX quinqueremibus
 adiuuaret Romanus: Vrbium Cercyra tenus ab Aetolia incipienti solum testaq; & muri cū
 agris Aetolorum, alia omnis prada populi Romani esset: Darentq; operā Romani, vt Acar-
 nianiam Aetoli haberēt: Si Aetoli pacem cum Philippo facerēt, fœderi ascriberent, ita ratam
 eorum pacē, si Philippus arma ab Romanis sociisq;, quiq; eorum ditionis essent, abstinuisset:
 Item si populus Romanus fœdere iungeretur Regi, vt caueret, ne ius ei belli inferendū Aeto-
 lis sociisq; eorū esset. Hęc conuenerunt, conscriptaq; biennio post, Olympiā ab Aetolis, in
 Capitolio ab Romanis, vt testata sacratīs monumentis essent, sunt posita. Mora causa fue-
 rant retenti Romae diutius Legatī Aetolorū. Nec tamen impedimēto id rebus gerēdis fuit:
 & Aetoli extemplo mouerunt aduersus Philippū bellum, & Leuinus Zacynthum (parua in-
 sula est, propinqua Aetoliē, vrbem vnam eodem, quo ipsa est, nomine habet, eam præter arcē
 vi cepit) & Oleniada, Naxumq; Acarnanum captas Aetolis contribuit. Philippum quoque
 satis implicatum bello finitimo ratus, ne Italiam Pœnosq; & pacta cū Annibale posset respi-
 cere, Corcyram ipse se recepit, Philippo Aetolorū defectio Pellā hybernanti allata est. Itaq;
 quia primo vere moturus exercitum in Græciam erat, Illyricos finitimasq; eius vrbes altera
 no meru quieras vt Macedonia haberet, expeditionem subitam in Oricinorum atq; Apollo-
 niatū fines fecit, egressosq; Apolloniatas cum magno terrore ac pauore cōpulsit intra mu-
 ros. Vastatis proximis Illyricis, in Pelagoniam eadem celeritate vertit iter. Inde Dardanorū
 vrbem sitam in Macedonia, transitū Dardanis facturam cepit. His raptim actis, memor Ae-
 tolici iunctiq; cum eo Romani belli, per Pelagoniam & Nymphæum & Boeam in Thessalia
 descendit ad bellum secū aduersus Aetolos capeſſendum (incitari posse homines credebat)
 & relicto ad fauces Thessaliae Perseo cum quatuor millibus armatorum ad arcē aditu
 Aetolos, ipse prius q̄ maioribus occuparetur rebus, in Macedoniam atq; inde in Thracia ex-
 ercitum ac Medos eduxit. Incurrere ea gens in Macedoniam solita erat, vbi Regem occupa-
 tū externo bello, ac sine praesidio esse regnum sensisset. Ad Phragandas igitur vastare agros,
 & vrbem iam Phariam caput arcemq; Medicae oppugnare cepit. Scopas vbi profectum in
 Thraciam Regem, occupatumq; ibi bello audiuit, armata omni iuuentute Aetolorum, bel-
 lum inferre Acarnaniae parat. Aduersus quod se Acarnanum gens, & viribus impar, & iam
 moenia Oleniados Naxumq; amissa cernens, Romanaq; insuper arma ingruere, ita magis in-
 struit q̄ consilio bellum. Coniungibus liberisq; & senioribus supra LX annos in propinquam
 Epitum missis, ab XXV ad LX annos coniurant, nisi victores, se non redituros. Qui victi
 acie excessisset, eum nequis vrbe, recto, mensa, iare reciperet, ditam execrationē in populares,
 obestationem quā sanctissimam potuerunt, aduersus hosteis composuerunt. Precariq; si-
 mul Epitros sunt, vt qui suorū in acie cecidissent, eos vno tumulo conregerent, adhiberetq;
 humatis titulum. Hic siti sunt Acarnanes, qui aduersus vim atq; iniuriam Aetolorum pro
 patria pugnantes, mortem occubuerunt. Per hæc incitatis animis, castra in extremis finibus
 suis obuiam hosti posuerunt: nunciis ad Philippum missis, quanto res in discrimine esset,

omittere Philippum id, quod in manibus erat coegerunt bellum, iam Phatia per ditionem
 recepta, & prospero alio successu rerum, Aetolorum impetum tardauetat primo coniuratio-
 nis fama Acarnanica: deinde auditus Philippi aduentus regredi etiam in intimos coegit fi-
 nes. Nec Philippus, q̄q; ne opprimerentur Acarnanes, itineribus magnis ierat, vltra Clinē est
 progressus. Inde cum audisset reditum Aetolorum ex Acarnania, & ipse Pellam rediit. Leui-
 nus veris principio à Corcyra profectus nauibus, superato Leucate promontorio, cum venis-
 set Naupactum, Anticyram inde se petiturū edixit, vt praesto ibi Scopas Aetoliq; essent. Sita
 Anticyra est in Locride laua parte sinum Corinthiacum intrātib; breue terra iter: eō breui
 nauis nauigatio ab Naupactō est. Tertio sermē post die vtrinq; oppugnari coepit. Grauior
 à mari oppugnatio erat, quia & tormenta machinaq; omnis generis in nauibus erat, & Ro-
 mani inde oppugnabant. Itaq; intra paucos dies recepta vrbs per ditionem, Aetolis tradi-
 tur. Prada ex pacto Romanis cessit, Literaē Leuino reddita, COS. eum absentem declaratum
 & successorem venite P. Sulpitium. Ceterum diuturno ibi morbo implicitus serius spe o-
 mnium Romam venit. M. Marcellus cum Idibus Martiis Consulatum inisset, Senatū eo die
 mortis modo causa habuit, professus nihil se absentē Collega, neq; de republica, neque de pro-
 uincis acturum. Scire se frequentes Siculos prope vrbem in villis obrectatorum suorū esse,
 quibus tātum abesse vt per se nō liceat palam Romae crimina edita fictaq; ab inimicis vul-
 gare, vt ni simularent aliquem sibi timorem, absente Collega dicēdi de COS. esse, ipse eis ex
 templo daturus Senatū fuerit, vbi quidem Collega venisset, non passurū quicq; prius agi,
 quā Sicuti in Senatū introducantur. Delectum propē à M. Cornelio per totam Siciliam
 habitum, vt quāmplurimū questum de se Romam venirent: eundem literis falsis vrbes im-
 pleſſe, bellum in Sicilia esse, vt suā laudem minuatur. Moderati animi gloriam eo die adeptus
 COS. Senatū dimisit. Ac propē iustitium omnium rerum futurum videbatur, donec alter
 COS. ad vrbem venisset. Ocium, vt solet, excitauit plebis rumores. Belli diuturnitate & va-
 statos agros circa vrbem, quā infesto agmine isser Annibal, & exhaustam delectibus Italiam,
 & pro republica Cannis exercitus casus, querebantur: & COSS. bellicosos ambos, viros acres
 nimis & feroces creatos, qui vel in pace tranquilla bellū excitare possent, nedum in bello respi-
 rare ciuitatem foret passuri. Interrupit hos sermones nocte, qua pridie quinquatris fuit, plu-
 ribus simul locis circa forum incendium ortum. Eodem tempore septem tabernę, que postea
 quinq; & argentarię, quae nunc noua appellantur, arſere. Comprehensa postea priuata adifi-
 cia (neq; enim tum basilicae erant) comprehensa latuniae forumq; piscatoriū & atrium re-
 giū. Aedes Vestae vix defensa est, tredecim maxime seruorum opera, qui in publicū redem-
 pri ac manumissi sunt. Nocte ac die continuatum incendium fuit. Nec vlli dubium erat, hu-
 mana id fraude factum esse, quod pluribus simul locis, & iis diuersis, ignes coorti essent. Itaq;
 COS. ex auctoritate Senatus pro concione edixit, qui quorum opera id confiatum incēdium
 profiteretur, premium fore, libero pecuniam, seruo libertatem. Eo praemio inductus Campa-
 norum Calaiorum feruus (Mannus ei nomen erat) indicauit, dominos & quinq; preterea
 iuuenes nobiles Campanos, quorum parentes à Q. Fuluio securi percussi erant, id incēdium
 fecisse, vulgoq; facturos alia, ni comprehendantur. Comprehensi, familiaq; eorum. Et primo
 eleuabatur index indiciumq;. Pridie eum verberibus castigatum ab dominis discessisse: per-
 iram ac leuitatem ex reſortuita crimen commentum. Ceterum vt coram coarguebantur, &
 quaestio ex ministris facinoris foro medio haberi coepit, falsi omnes, atq; in dominos ser-
 uosq; concōs animaduersum est. Indici libertas data, & XX millia aris, COS. Leuino Cam-
 pnam praetereunt circumfusā multitudo Campanorum est, obsecrantium cum lachrymis, vt
 sibi Romam ad Senatū ire liceret oratum, si qua misericordia tandem flecti possent, ne se
 ad vltimum perditum irent, nomenq; Campanorum à Q. Flacco deleri finerent. Flaccus sibi
 priuatam simultatem cum Campanis negare vllam esse, publicas inimicitias & hostileis es-
 se, & futuras, quoad eo animo in populum Romanum esse sciret: nullam enim in terris gen-
 tem esse, nullū infestiorum populū nomini Romano: ideo se moenibus inclusos tenere eos:
 quia siquī euasissent aliquā, velut feras bestias per agros vagari, & laniare, & trucidare quoda-
 cunq; obuium detur: alios ad Annibalem transfugisse: alios ad Romam incendendam profe-
 ctos: inuenturum in semivusto foro COS. vestigia sceleris Campanorum: Vesta eodem peritā
 & aeternos ignes, & conditum in penetrāli fatale pignus Imperii Romani: se minime censere-
 tutum esse, Campanis potestate intrādi Romana moenia fieri, Leuino Campanos iureiurādo

à Flacco adactos, quinto die, à Senatu responsum accepissent, Capuam redituros, sequi se
 Romam iussit. Hac circumfusis multitudinè simul Siculis obuiam egressis potestatem Ro-
 mam adeundi fecit, clarissimarum urbium excidio celeberrimis viris victos bello accusatores in
 urbem adducens. De republica tamen primum ac de prouinciis ambo COSS. ad Senatù re-
 tulere, ibi Leuinus quo statu Macedonia & Græcia, Aetoli, Acarnanès Locriq; essent, quasq;
 ibi res ipse egisset terra mariq; exposuit. Philippum inferentem bellum Aetolis in Macedo-
 niam retro ab se compulsum, ad intima penitus regni abiisse, Legionemq; inde deduci posse:
 classem satis esse ad arcendum Italia Regem. Hac de se deq; prouincia, cui præferat, COSS.
 de prouinciis communis relatio fuit, Deceuerunt Patres, vt alteri COSS. Italia bellumq; cum
 Annibale, prouincia esset: alter classem, cui T. Octacilius præfuisset, Siciliamq; prouinciam cū
 L. Cincio Prætorè obtineret. Exercit⁹ eis duo decreti, qui in Hetruria Galliaq; essent. Ee qua-
 tuor erant legiones vrbanae. Duæ superioris anni in Hetruriam: duæ, quibus Sulpitius COS.
 præfuisset, in Galliam mitterentur. Gallia, & legionibus præfesset, quem COS. cuius Italia pro-
 uincia esset, præfessisset. In Hetruriam C. Calpurnius post Præturam, prorogato in annū im-
 perio, missus. Et Q. Fuluius Capua prouincia decreta, prorogatumq; in annū imperiū. Exer-
 citus civium sociorūq; minui iussus, vt ex duabus legionibus vna legio V millia peditum
 & CCC equites essent, dimissis, qui plurima stipendia haberent: & sociorum VII millia pe-
 ditum & CCC equites relinquenterentur: eadem ratione stipendiorum habita in veteribus mi-
 litibus dimittendis. Cn. Fuluius COS. superioris anni, nec de prouincia Apulia, nec de exerci-
 tu, quem habuerat, quicq; mutatum, tantum prorogatum imperium est. P. Sulpitius Collega
 eius omnem exercitum, præter socios nauales, iussus dimittere est. Itē ex Sicilia exercitus, cui
 M. Cornelius præfesset, vbi COS. in prouinciam venisset, dimitti iussus. L. Cincio Prætori ad
 obtinendam Siciliam Cannenses milites dati, duarum instar legionum. Totidem legiones in
 Sardiniam P. Manlio Vulsoni Prætori decreta: quibus L. Cornelius in eadē prouincia prio-
 re anno præfuerat. Vrbanae legiones ita scribere COSS. iussit, ne quem militem facerent, qui
 in exercitu M. Claudii, M. Valerii Fuluiiq; fuissent: neve eo anno plures, quam vna & XX
 Romanæ legiones essent. His Senatusconsultis perfectis, sortiti prouincias COSS. Sicilia &
 classis Marcello, Italia cum bello aduersus Annibalem Leuino euenit. Quæ fors, velut ite-
 rum captis Syraculis, ita exanimauit Siculos expectatione fortis in COSS. conspectu stantis,
 vt comploratio eorum flebilesq; voces, & extemplo oculos hominum conuenterent, & post-
 modum sermones præbuerint. Circumibant enim Senatum cum veste fordida, affirmantes, se
 non modo suam quisq; patriam, sed totam Siciliam relictuos, si eò Marcellus iterum cū im-
 perio redisset: nullo suo merito eum ante implacabilem in se fuisse, quid iratum, quod Romā
 de se questum venisse Siculos sciat, facturum: obrui ab Aetne ignibus, aut mergi freto, satius
 illi insula esse, quam velut dedi noxam inimico. Hæ Siculorum querelæ, domos primum no-
 bilium circumlatæ celebrataq; sermonibus, quos partim misericordia Siculorum, partim
 inuidia Marcelli excitabat, in Senatum etiam peruenerunt. Postularum à COSS. est, vt de
 permutandis prouinciis Senatum consulerent, Marcellus, si iam auditi ab Senatu Siculi es-
 sent, aliam forsitan futuram fuisse sententiam suam, dicere: nunc ne quis timore frenari eos
 dicere posset, quo minus de eo libere querantur, in cuius potestate mox futuri sint, si college-
 nihil intersit, mutare se prouinciam paratum esse: deprecari Senatus præiudicium. Nā cum
 extra sortem Collegæ optionem dare prouinciæ iniquum fuerit, quanto maiorem iniuriam,
 imò contumeliam esse, sortem suam ad eum transferri? Ita Senatus, cum quid placeret, ma-
 gis ostendisset, quam decreuisset, dimittitur. Inter ipsos COSS. permutatio prouinciarū, ra-
 piente fato Marcellum ad Annibalem, facta est, vt ex quo primus aduersæ pugnae gloriā ce-
 perat, in eius laudem postremus Romanorum Imperatorum, prosperis tum maxime bellis
 rebus, caderet. Permutatis prouinciis, Siculi in Senatum introducti, multa de Hieronis Re-
 gis fide perpetua erga populum Romanum verba fecerunt, in gratiam publicam auertentes
 Hieronymum, ac postea Hippocratem & Epicidem tyrannos, cum ob alia, tum propter dese-
 ctionem ab Romanis ad Annibalem, inuisos fuisse sibi: ob eam causam & Hieronymum à
 principibus iuuentutis propè publico consilio interfectum, & in Epicidis Hippocratisq; ca-
 dem septuaginta nobilissimorum iuuenum conspirationē factam, quos Marcelli mora de-
 stitutos, quia ad prædictum tempus exercitum ad Syraculas non admouisset, indicio facto,
 omnes ab tyrannis interfectos, eam quoque Hippocratis atq; Epicidis tyrannidem Marcellus

lum excitasse, Leontinis crudeliter direptis. Nunquam deinde principes Syracusanorum de-
 fuisse ad Marcellum transire, polliceriq; se urbem, cum vellet, ei tradituros: sed eū primo vi ca-
 pere maluisse: deinde cum id neque terra neque mari omnia expertus, potuisset, autores tradi-
 tarum Syracularum fabrum ararium Sosin & Mericum Hispanum, quam principes Syra-
 cusanorū habere, toties id nequicq; vltro offerentis, præoptasse, quo scilicet iustiore de cau-
 sa verustissimos socios populi Romani trucidaret ac diriperet. Si non Hieronymus ad Ann-
 nibalem defecisset, sed populus Syracusanus & Senatus: si portas Marcello Syracusani publi-
 ce, & non oppressis Syracusanis, tyranni eorum Hippocrates & Epicides clausissent: si Car-
 thagenensium animis bellum cum populo Romano gessissent, quid vltro, quam quod fecerit,
 nisi vt deleter Syraculas, facere hostiliter Marcellum potuisset? Certe præter moenia & tecta
 exhausta vibis, sacra fracta, ac spoliata deum delubra, diis ipsis ornamentisq; eorū ablatis, ni-
 hil relictum Syraculis esse: bona quoq; multis adempta, ita, vt ne nudo quidem solo, reliquis
 direptis, alere sese ac suos possent: orare se Patres conscriptos, vt si nequeant omnia, salte quæ
 comparerent cognoscitq; possint, restitui dominis iubeant. Talia cōquestos cum excedere ex-
 templo, vt de postulatis eorum Patres consuli possent, Leuinus iussit: Maneat (inquit Mar-
 cellus) vt coram his respondeam: quando ea conditione pro vobis Patres conscripti bella ge-
 rimus, vt victos armis accusatores habeamus, duæ captæ hoc anno vrbes, Capua Fuluii reū,
 Marcellum Syraculas habeant. Reductis in curiam Legatis, tum COS. Non adeo maiestatis,
 inquit, populi Romani imperiūq; huius oblitus sum Patres conscripti, vt si de meo crimine
 ambigeretur, COS. diciturus causam, accusantibus Græcis fuerim: sed non quid ego fecerim,
 in disquisitionem venit, sed quid isti pati debuerint, qui si non fuerunt hostes, nihil interest,
 nunc, an vltro Hierone Syraculas violauerim: sin autem descuerim, Legatos nostros ferro
 atq; armis petierunt, urbem ac moenia clauerunt, exercitumq; Carthagenensium aduersus
 nos tutari sunt: quis passos esse hostilia, cum fecerint, indignatur? Tradentes urbem princi-
 pes Syracusanorum auerfatus sum? Sosin & Mericum Hispanum, quibus tantam rem cre-
 derem, potiores habui? Non estis extremi Syracusanorum: quippe qui alis humilitatem ob-
 iiciatis. Quis est vestrum, qui se mihi portas aperturum, qui armatos milites meos in urbem
 accepturum promiserit? Odistis & execramini eos qui fecerunt: & ne hic quidem contume-
 liis in eos discendis parcitis: tantum abest vt & ipsi tale quicquam facturi fueritis. Ipsa humi-
 litas eorum Patres conscripti, quam isti obiciunt, maximo argumento est, me neminem, qui
 nauatam operam reipublicæ nostræ velit, auerfatum esse. Et antequam obsiderem Syraculas,
 nunc Legatis mittendis, nunc ad colloquium eundo, tentauit pacem: & posteaquam neq; Le-
 gatis violandi verendia erat, nec mihi ipsi congresso ad portas cum principibus respon-
 sum dabatur, multis terra mariq; exhaustis laboribus, tandem vi atque armis Syraculas ce-
 pi. Quæ captis acciderint, apud Annibalem & Carthagenenses, victosq; iustus quam apud
 victoris populi Romani Senatum quererentur. Ego Patres conscripti Syraculas spoliatas si
 negaturus essem, nunquam spoliis earum urbem Romam exornarem: quas autem singulis vi-
 ctor aut ademi, aut dedi, cum belli iure, tum ex cuiusq; merito satis scio me fecisse: ea vos rata
 habeatis Patres conscripti nec ne, magis reipublicæ interest quam mea. Mea quippe fides
 exoluta est, ad rempublicam pertinet, ne acta mea rescindendo, alios in posterum legiores
 duces faciatis. Et quoniam coram & Siculorum, & mea verba audistis Patres conscripti, si-
 mul templo excedemus, vt me absente liberius consuli Senatus possit. Ita dimissis Siculis,
 & ipse in Capitolium ad delectum discessit. Consul alter de postulatis Siculorum ad Patres
 retulit. Ibi cum diu sententia certatum esset, & magna pars Senatus, principe eius senten-
 tiæ T. Manlio Torquato, cum tyrannis bellum gerendum fuisse censerent, hostibus & Sy-
 racusanorum & populi Romani, & urbem recipi non capi: & receptam legibus antiquis, &
 libertate stabilire, non festam miseranda seruitute bello affligi: inter tyrannorum & ducis
 Romani certamina, præmium victoris in medio positam urbem pulcherrimam ac nobi-
 lissimam perisse, horreum atque ararium quondam populi Romani, cuius munificen-
 tia ac donis multis tempestatibus, hoc denique ipso Punico bello adiuta ornatæque respu-
 blica esset. Si ab inferis existat Rex Hiero, fidelissimus imperii Romani cultor, quo ore aut Sy-
 raculas, aut Romam ei ostendi posse: cum vbi semirutam ac spoliatam patriam respexerit,
 ingrediens Romam, in vestibulo vrbis, propè in porta, spolia patriæ suæ visurus sit: hæc, ta-
 liaq; cum ad inuidiam COS. miserationemq; Siculorum dicerentur, mitius tamen decreue-

runt patres causa Marcelli. Quæ is gerens bellum, victorq; egisset, rara habeda esse: in reliquum
 cure Senatui fore rem Syracusanam, mandatuosq; COS. Leuino, quod sine iactura reipubli
 ce fieri posset, fortunis eius ciuitatis cõsuleret. Missis duobus Senatoribus in Capitolium ad
 COS, vt rediret in curiam, & introductis Siculis, Senatusconsultum recitatum est. Legatq;
 benigne appellati ac dimissi, ad genua se Marcelli COS, proiecerunt, obsecrantes, vt quæ de
 50 randa ac leuande calamitatis causa dixissent, veniam eis daret: & in fidem & clietelam se vr
 bemq; Syracusas acciperet. Post hæc COS, clementer appellatos eos dimisit. Campanis deina
 de Senatus datus est. Quorum oratio miserabilior, causa durior erat. Neq; enim meritas poe
 nas negare poterant, nec tyranni erant, in quos culpam conferrent: sed satis pensum poena
 rum, tot veneno absumptis, tot securi percussis Senatoribus, credebant. Paucos nobilium su
 perstitos esse, quos nec sua conscientia, vt quicq; de se grauius cõsulerent, impulerit: nec vi
 60 etoris ira capitis damnauerit: eos libertatem sibi suisq;, & bonorum aliquam partem orare, ci
 ues Romanos, affinitatibus plerisque & propinquis iamiam cognationibus ex cõnubio vetu
 sto iunctos. Summotis deinde è templo, paulisper dubitatum, an accerendus à Capua Q. Ful
 uius esset (mortuus enim post captam Claudius COS, erat) vt corà Imperatore, qui res ges
 sisset, sicut inter Marcellum Siculosq; disceptatum fuerat, disceptaretur: dein cum M. Atti
 70 lium, C. Fuluium fratrem Flacci, Legatos eius atq; Minutium, & L. Veturium Philonem, ite
 Claudii Legatos, qui omnibus gerendis rebus affuerant, in Senatu viderent, nec Fuluium auo
 cari à Capua, nec differri Campanos visum, interrogatus sententiam M. Atilius Regulus, cu
 ius ex his, qui ad Capuam fuerant, maxima autoritas erat. In consilio, inquit, arbitror me fuis
 se Consulibus Capua capta. Cum quaereretur, equis Campanorum de republica nostra be
 75 nemeritis esset, duas mulieres compertum est, Vestiam Oppiam Attellanam Capuæ habitã
 rem, & Fauculam Cluuiam, quæ quondam quaestum corpore fecisset, illam quotidie sacrifici
 casse pro salute & victoria populi Romani: hanc capriuis egentibus alimenta clam suppedita
 tasse, ceterorum omnium Campanorum eundem erga nos animum, quem Carthaginensium,
 fuisse: securiq; percussos à Q. Fuluio fuisse magis, quorum dignitas inter alios, quam quorũ
 80 culpa eminebat. Per Senatum agi de Campanis, qui ciues Romani sunt, iniussu populi nõ vi
 deo posse. Idq; & apud maiores nostros in Surriani factum est, cum defecissent, vt M. Antri
 stius Tribunus plebis prius rogationem ferret, seiretq; plebs, vti Senatui de Surriani senten
 tia dicenda ius esset. Itaque cenleo cum Tribunis plebis agendum esse, vt eorum vnus plu
 85 ræve rogationem ferant ad plebem, qua nobis statuendi de Campanis ius fiat. L. Atilius Tri
 bunus plebis ex autoritate Senatus plebem in hæc verba rogauit. Omnes Campani, Attella
 nani, Calatini, Sabatini, qui se dederunt in arbitrium ditionemq; populi Romani Ful
 uio Proconsuli, quæq; vna secum dederunt, agrum vrbemq; diuina humanaq;, vtensiliaq;
 siue quid aliud dederunt, de his rebus quid fieri velitis, vos rogo Quirites. Plebes sic iussit,
 Quod Senatus maxima pars censeat, qui assidens, id volumus iubemusq;. Ex hoc plebis
 90 Senatus consultus Oppia Cluuiæq; primum bona ac libertatem restituit: si qua alia premia
 perere à Senatu vellent, venire eas Romam. Campanis in familias singulas decreta facta,
 quæ non operæ precium est omnia enumerare. Aliorum bona publicanda, ipsos liberosq;
 eorum & coniuges vendendas: extra filias, quæ nupsissent, prius quam in populi Roma
 ni potestatem venirent: alios in vincula condendos, ac de his posterius consulendum: alio
 95 rum Campanorum summam etiam census distinxerunt, publicanda necne bona essent: pe
 cunia captiua, præter equos: & mancipia, præter puberes virilis sexus, & omnia, quæ solo non
 continerentur, restituenda censuerunt dominis. Campanos omnes, Attellanos, Calatinos,
 Sabatinos, extra quam qui eorum aut ipsi, aut parentes eorum apud hostes essent, liberos ef
 se iusserunt, ita, vt nemo eorum ciuis Romanus, aut Latini nominis esset: neue quis eo
 100 rum, qui Capuæ fuissent, dum porta clausa essent, in vrbe agrorve Campano intra certam
 diem maneret locus, vbi habitarent, trans Tiberim, qui non contingeret Tiberim, daretur:
 qui nec Capuæ, nec in vrbe Campana, quæ à populo Romano defecisset, per bellum fuisset
 sent, eos cis Liris amnem Romam versus: qui ad Romanos transfugerent, prius quam Annibal
 Capuam veniret, cis Vulturnum emouendos censuerunt: ne quis eos propius mare XV mil
 105 libus passuum agrum adificiũve haberet: qui eorum trans Tiberim emoti essent, ne ipsi
 posterive eorum vspiam pararent haberentve, nisi in Veiente aut Surrino Nepefinorve
 agro: dum ne cui maior quam quinquaginta iugerũ agrũ modus esset, Senatorum omnium,

quicq; magistratus Capuæ, Attellæ, Galatiæ gessissent, bona venire Capuæ iusserunt. Libera
 corpora, quæ venundari placuerat, Romam mitti, ac Romæ venire, Signa, statuas æneas, quæ
 50 capta de hostibus dicerentur, quæ eorum sacra ac profana essent, ad Pontificum collegiũ reie
 cerunt. Ob hæc decreta moestiores aliquanto, quam Romam venerant, Capanos dimiserunt:
 nec iam Q. Fuluii fauicium in sese, sed iniquitatem deũ atq; execrabilem fortunam suam
 inculabant. Dimissis Siculis Campanisque, delectus habitus, Scripto deinde exercitu, de remi
 gum supplemento agi ceptum. In quam rem cum neq; hominum satis, nec ex qua pararena
 tur stipendiumq; acciperent, pecunia quicq; ea tempestate in publico esset, edixerit COS:
 10 vt priuatim ex censu ordinibusq;, sicut antea, remiges darent cum stipendio cibariorq; dierũ
 XXX. Ad id edictum tantus fremitus hominum, tanta indignatio fuit, vt magis dux, quam
 materia seditioni deesset. Secundum Siculos Campanosq; plebem Romanam perdendam
 lacerandamq; sibi COS, sumpsisse. Per tot annos tributo exhaustos nil reliqui, præter tera
 ram nudam ac vastam habere. Tecta hosteis incendisse, seruos agricultores rempublicã ab
 15 aduxisse, nunc ad militiam paruo arce emendo, nunc remiges imperando: siquid cui argentũ
 arisve fuerit, stipendio remigum, & tributis annuis ablatum: se vt dent, quod non habet, null
 la vi, nullo imperio cogi posse: bona sua venderent, in corpora, quæ reliqua essent, fauicent: ne
 vnde redimantur quidem, quicquam superesse. Hæc non in occulto, sed propalam in foro
 atque oculis ipsorum COS, ingens turba circumfusi fremebant, nec eos sedare COS, nunc
 castigando, nunc consolando poterant. Spatium deinde his tribuere se, dareq; ad cogitã
 20 dum dixerunt, quo ipsi ad rem inspiciendam expediendamque vsi sunt. Senatũ postero
 die habuerunt de remigum supplemento. Vbi cum multa differuissent, cum aqua plebis
 recusatio esset, verterunt orationem eò, vt dicerent, priuatis id, seu æquum seu iniuicium
 onus iniungendum esse. Nam vnde, cum pecunia in arario non esset, paraturos nauales so
 cios: quomodo autem sine classibus aut Sciliam obtineri, aut Italia Philippum arceri pos
 25 se: aut eura Italia littora esse: Cum in hac difficultate rerum consiliũ hæretet, ac propè
 torpor quidam occupasset hominum mentes: tum Leuinus COS, Magistratus Senatui, &
 Senatus populo sicut honore præter, ita ad omnia, quæ dura atque aspera essent subeunda
 ducem debere esse. Si quid iniungere inferiori velis, id prius in te ac tuos si ipse iuris sta
 30 tueris, facilius omnes obediens habeas: nec impensa grauis est, cum ex ea plus quam pro
 virili parte sibi quæque capere principum vident. Itaque vt classẽm habeat, quam ornare vo
 lumus populus Romanus, priuatos sine recusatione remiges dare, nobismetipsis primum
 imperemus: aurum, argentum, æs signatum omnes Senatores crastina die in publicum con
 feramus, ita vt annulos sibi quisque & coniugi, & liberis, & filio bullam: & quibus vxor fia
 35 liaeue sunt, singulas vncias auri, pondo relinquat argentũ. Qui curuli sella sederunt, equi
 ornamenta, & libras pondo, vt salinum patellamq; deorum causa habere possint. Cæteri
 Senatores libram argentũ tantum, æris signati quina millia in singulis patrefamilia relina
 quamus. Cæterum omne aurum, argentum, æs signatum, ad Triumuiros mensarios extema
 plo deferamus, nullo ante Senatusconsulto facto, vt voluntaria collatio, & certamen adiuuant
 de republice excitet ad emulandum animos primum equestris ordinis, dein relique plebis:
 40 hæc vnã viam, multa inter nos collocuti, Cõsules inuenim. Ingressimĩ diis bene iuuatib.
 Respublica incolumis & priuatas res facile saluas præstat, publica prodendo, tua nequicq; ser
 ues. In hæc tanto animo consensum est, vt gratie vltro Cõsulibus agerentur, Senatu inde mis
 so, pro se quisq; aurum, argentum & æs in publicũ conferunt, tanto certamine iniecto, vt pri
 ma inter primos nomina sua vellent in publicis tabulis esse, vt nec Triumuiri accipiẽdo, nec
 45 scribæ referendo sufficerent. Hunc cõsensum Senatus equester ordo est secutus, equestris or
 dinis plebs, ita sine edicto, sine cohortatione magistratus, nec remige in supplemento, nec sti
 pendio respublica eguit: paratisq; omnibus ad bellum, Cõsules in prouincias profecti sunt.
 Neq; aliud magis tempus belli fuit, quo Carthaginenses Romanisq; pariter variis casib; im
 50 mistis magis in ancipiti spe ac metu fuerint. Nam Romanis & in prouinciis, hinc in Hispania
 aduerse res, hinc prosperæ in Sicilia, luctum & læticiam miscuerant: & in Italia, cum Ta
 rētum amissum damno & dolori, tum arce cum præsidio retenta præter spem, gaudio fuit: &
 terrorem subitum pauoremq; vrbis Romæ obsessa & oppugnata, Capua post dies paucos
 capta in læticiam vertit. Transmarina quoque res quadam vice pensata. Philippus ho
 stis tempore haud satis opportuno factus, Aetoli noui adsciti socii, Attalusque Asia Rex

iam vel despondente fortuna Romanis imperium Orientis, Carthaginenses quoque Capuam 55
 amissam & Tarentum captum aequabant: & ut ad moenia urbis Romae nullo prohibente se
 peruenisse in gloria ponebant, ita pigebat irriti incepti: pudebatque adeo se spreto, ut seden-
 tibus ipsis ad Romanam moenia, alia porta exercitus Romanus in Hispaniam duceretur. Ipse
 quoque Hispaniae quo propius spem venerant, tantis duobus ducibus exercitibusque casis debel-
 larum ibi ac pulsos inde Romanos esse, eo plus ab L. Martio tumultuario duce ad vanum & ir- 60
 ritum victoriam redactam esse, indignationis praebebant. Ita equate fortuna, suspena omnia
 vtrinque erant, integra spe, integro metu, velut illo tempore primum bellum inciperent. Anni-
 balem ante omnia angebat, quod Capua pertinacius oppugnata ab Romanis quam defensa
 ab se, multorum Italiae populorum animos auerterat, quos neque omnes tenere praesidiis, nisi
 vellet in multas paruasque partes carpere exercitum, quod minime tui expediebat, poterat: nec 65
 deductis praesidiis spei liberam, vel obnoxiam timoris sociorum relinquere fidem. Praeceptis in
 auaritia & crudelitate animus ad spoliamda, quae rueri nequibat, ut vastata hosti relinque-
 retur, inclinavit. Id secundum consilium cum incepto tum etiam exitu fuit. Neque enim inda-
 gna patientium modo abalienabantur animi, sed caeterorum etiam: quippe ad plures exem-
 plum, quam calamitas pertinebat. Nec Consul Romanus tentandis urbibus, sicunde spes ali- 70
 qua se ostendisset, deerat. Salapiae principes erant Dasius & Blactius: Dasius Annibali amicus,
 Blactius quantum ex tuto poterat, rem Romanam fouebat: & per occultos nuncios spem pro-
 ditionis fecerat Marcello, sed sine adiutore Dasio res transigi non poterat. Multum ac diu cum
 etatus, & tum quoque magis inopia consilii potioris quam spe effectus, Dasium appellabat. At
 ille cum ab re auersus, tum emulo potentatus inimicus, re Annibali aperit. Accessit utroque, 75
 Annibal cum pro tribunali quaedam ageret, mox de Blactio cogniturus, starentque summoto
 populo accusator & reus: Blactius de proditione Dasium appellabat. Enimvero ille velut in
 manifesta re exclamat, sub oculis Annibalis secum de proditione agi, Annibali atque eis, qui
 aderant, quo audacior res erat, minus similis veri visa est. Aemulationem profecto atque odium
 esse, & id crimen afferri: quod, quia testem habere non posset, liberius fingeretur. Ita inde di- 80
 missi sunt. Nec Blactius ante abstitit tam audaci incepto, quam idem obrundendo docedoque
 quam ea res ipsis patrieque salutaris esset, peruenit: ut praesidium Punicum (hi autem Numi-
 dae erant) Salapiae traderetur Marcello. Nec sine caede multa tradit potuit. Longe fortissimi
 equitum toto Punico exercitu erant. Itaque quantumquam improbia res fuit, nec usus equorum
 in urbe erat, tamen armis inter tumultum captis, & eruptionem tentauerunt: & cum eua- 85
 dere nequiterent, pugnantes ad ultimum occubuerunt, nec plus quinquaginta ex his in po-
 restatem hostium visui venerunt, plusque aliquanto damni haec ala equitum amissa Anniba-
 li, quam Salapia fuit: nec deinde unquam Poenus, quo longe plurimum valuerat, equitatu su-
 perior fuerat. Per idem tempus cum in arce Tarentina vix inopia tolerabilis esset, spem omnem
 praesidium, quod ibi erat, Romanum, praefectusque praesidii atque arcis M. Livius in comnea 90
 tibus ab Sicilia missis habebant. Qui ut tuto praerueheretur oram Italiae, classis viginti
 ferme nauium Rhegii stabat. Praerat classi comaeatibusque C. Quintius obscuro genere or-
 tus, caeterum multis fortibus factis gloria militari illustis. Primo quinque naues, quarum ma-
 xime duae triremes a Marcello ei tradite erant, habuit: postea rem impigre saepe gerenti tres
 addita: quinque remes: postremo ipse a sociis Rheginis, & a Velis, & a Paesto debitas ex fe- 95
 dere exigendo, classem XX nauium, sicut ante dictum est, effecit. Huic ab Rhegio profecta
 classi Democrites cum pari classe nauium Tarentinarum numero, quindecim millia ferme ab
 urbe ad Sacripotrum obuius fuit. Velis tum forte improvidus futuri certaminis Romanus
 veniebat, sed circa Crononem Sibarimque suppleuerat remigio naueis, instructamque & armata
 egregie pro multitudine nauium classem habebat: & tum forte sub idem fere tempus & ven- 100
 tis vis omnis cecidit, & hostes in conspectu fuere, ut ad componenda armamenta, expedienda
 dumque remigis ac militum ad imminens certamen satis temporis esset. Raro alias tantis animis
 iuste concurrerunt classes, quippe cum in maioris discrimen rei, quam ipsae erant, pugnant: Ta-
 rentini, ut recuperata urbe ab Romanis post centesimum prope annum, arcem etiam libera-
 ren: spem comaeatus quoque hostibus, si nuali praelio possessionem maris ademissent, inter- 105
 clusuri: Romani, ut retenta possessione arcis, ostenderent, non vi aut vires, sed proditioe ac
 furto Tarentum amissum. Itaque ex utraque parte signo dato, citi rostris occurrissent, neque retro nauem
 inhaereret, nec dirimi ab se hostem pateretur, quam quae indeptus nauem erat, ferrea iniecta manu, ita

1 conferebant ex propinquo pugnam, ut non missilibus tantum, sed gladiis etiam & prope col-
 lato pede preliantur. Prora inter se iunctae haerebant, puppes alieno remigio circumageba-
 rur. Ita in arcto stipatae erant naues, ut vix vllum telum in mari vanum intercideret: frontibus
 velut pedestris acies urgebant, peruiasque naues pugnantibus erant. Insignis tamen inter cate-
 5 ras pugna fuit duarum, quae prima agminis concurrerant inter se. In Romana naue ipse Quinti-
 rius erat, in Tarentina Nico, cui Perconi fuit cognomen: non publico modo, sed privato etiam
 am odio iniustus atque infestus Romanis, quod eius factionis erat, quae Tarentum Annibali
 prodiderat. Hic Quintium simul pugnantem hortantemque suos, incautum hasta transsi-
 10 git. Ille atque praecipue cum armis procidit ante proram, victor Tarentinus in turbatam duce
 amisso nauem impigre transgressus cum summouisset hostes, & prora iam Tarentinorum
 esset, puppin male conglobati tuerentur Romani, repente & alia a puppi triremis hostium
 apparuit. Ita in medio circumuenta Romana naus capitur. Hinc caeteris terror iniectus, ut
 praerortam nauem captam videre fugientesque passim, aliae in alto meris, aliae in terram remis
 15 quebantur, perpaucae in potestatem hostium venire: aliae ad incertos hostium hinc atque illinc
 obliqua transferentes vela, in alium euectae sunt. Nequaquam pari fortuna per eos dies Tarenti res ge-
 sta. Nam ad quatuor millia hominum frumentatum egressa cum in agris passim vagaren-
 tur, Livius qui arce praesidioque Romano praerat, intentus in omnes occasiones gerendae rei,
 C. Perseum impigrum virum cum duobus millibus armatorum ex arce emisit. Qui vage et
 20 fufos per agros palatosque adortus, cum diu passim cecidisset, paucos ex multis trepida fuga
 incedentes, semiapertis portarum foribus in urbem compulit, ne urbs eodem impetu capere-
 tur. Ita aequatae res ad Tarentum, Romanis victoribus terra, Tarentinis mari. Frumenti spes
 quae in oculis fuerat, utrosque frustrata pariter. Per idem tempus Leuinus COS, iam magna parte
 anni circumacta, in Siciliam veteribus nominibus sociis expectatus cum venisset, primum ac po-
 25 tissimum omnium ratus Syracusanis noua pace inconditas componere res, Agrigentum in-
 de, quod belli reliquum erat, tenebaturque a Carthaginensium valido praesidio, duxit legiones:
 & affuit fortuna incepto. Hanno erat Imperator Carthaginensium, sed omnem in Mutine
 Numidisque spem repositam habebat. Per totam Siciliam vagus praedas agebat ex sociis Ro-
 manorum, neque intercludi ab Agrigento vi aut arte vlla, nec quin erumperet ubi vellet, pro-
 30 hiberi poterat. Haec eius gloria, quia iam Imperatoris quoque fame officiebat, postremo in
 inuidiam vertit, ut ne bene gestae quidem res iam Hannoni propter autorem satis letae essent.
 Propter quae postremo praefecturam eius filio suo dedit, ratus cum imperio auctoritatem quoque
 ei inter Numidas erepturum: quod longe aliter euenit, nam veterem fauorem eius sua insu-
 per inuidia auxit. Neque ille indignitatem iniuriae tulit, confestimque ad Leuinum occultos
 35 nuncios misit de tradendo Agrigento. Per quos ut est facta fides, compositusque rei gerendae
 modus, portam ad mare ferentem Numidae cum occupassent, pulsos inde custodibus aut ca-
 sis, Romanos ad id ipsum missos in urbem acceperunt: & cum agmine iam in media urbis,
 ac forum magno tumultu iretur, ratus Hanno non aliud, quam tumuluum ac secessionem (id
 quod & ante acciderat) Numidarum esse, ad comprimendam seditionem processit. Atque ille,
 40 cum cum multitudo maior quam Numidarum procul visa, & clamor Romanus haudquaquam in-
 gnotus ad aures accidisset, priusquam ad ictum teli veniret, cepisset fugam, per auersam portam
 missus, assumpto comite moesto Epicide, cum paucis ad mare peruenit: nactique opportune
 paruum nauigium, relicta hostibus Sicilia, de qua per tot annos certatum erat, in Africam
 traiecerunt. Alia multitudo Poenorum Siculorumque, ne tentato quidem certamine cum ceci-
 45 in fugam ruerent, clausique exitus essent, circa portas caesa. Oppido recepto Leuinus qui ca-
 pita rerum Agrigenti erant, virgis cesos securi percussit: caeteros praedamque vendidit, omnem
 pecuniam Romanis misit. Fama Agrigentinarum cladis Siciliam cum peruassisset, omnia re-
 pente ad Romanos inclinauerunt. Proditae breui sunt XX oppida, VI vi capta, voluntaria
 50 deditioe in fidem venerunt ad XL. Quarum ciuitatum principibus cum pro cuiusque meriti
 to COS, praemia poenasque exoluisset, coegissetque Siculos positos tandem armis ad agrum con-
 lendum animos conuertere, ut esset non incolarum modo alimentis frugifera insula, sed ur-
 bis Romae atque Italiae (id quod multis saepe rempestatibus fecerat) annonam leuaret, ab Aga-
 tina inconditam multitudinem secum in Italiam transfuxit, IIII millia hominum erant,
 missi ex omni colluuiione, exules, obnoxii, capitalia ausi plerique: & cum in ciuitatibus suis,

ac sub legibus vixerant, & postq̄ eos ex variis causis fortuna similis conglobauerat, Agatilla 55
 na: per latrocinia ac rapinam tolerantes vitam. Hos neq̄ relinquere Leuinus in insula, tū pri-
 mum noua pace coallescente, velut materiam nouicis rebus, satis tutum ratus est, & Rhegia-
 nis vsui futuri erant ad populandum Brutium agrū, assuetam latrocinii quarentibus ma-
 num. Et quod ad Siciliā attinet, eo anno debellarum est. In Hispania principio veris P. Scipio 60
 nauib⁹ deductis, euocatisq̄ edicto Tarraconem sociorum auxiliis, classē onerariarūq̄
 stium inde Iberi fluminis petere iubet. Eodem legiones ex hybernīs conuenire cum iussisset,
 ipse cum quinq̄ millibus sociorum ab Tarracone profectus ad exercitū est. Quo cum venisset,
 alloquendos maxime veteres milites, qui tantis superfuertant cladibus, ratus concione
 aduocata ita disseruit. Nemo ante me nouus Imperator militibus suis, priusq̄ opera eorum
 vsus esset, gratias agere iure ac merito potuit: me vobis, priusq̄ prouinciam aut castra vide- 65
 rem, obligauit fortuna: primum q̄ ea pietate erga patrem patruūq̄ meum, viuos mortuosq̄
 sustistis: deinde q̄ amissam tanta clade prouinciā possessionem integram & populo Roma-
 mano, & successori mihi virtute vestra obtinuistis. Sed cum iam benignitate dedm̄ id pare-
 nus atq̄ agamus, non vt ipsi maneamus in Hispania, sed ne Poeni maneant, nec vt pro ripa
 Iberi stantes arceamus transitum hostis, sed vt vltro transeamus, transferamusq̄ bellum: ve- 70
 reor ne cui vestrum maius id audaciusq̄ consilium, q̄ aut pro memoria cladum nuper acce-
 ptarum, aut pro erate mea videatur. Aduersa pugne in Hispania nullius in animo q̄ meo
 minus obliterari possunt: quippe cui pater & patruus intra XXX dierum spatium, vt aliud su-
 per aliud cumularetur familia: nostrae funus, interfecti sunt. Sed vt familiaris p̄ne orbitas ac
 solitudo frangit animum, ita publica cum fortuna, tum virtus desperare de summa rerū pro- 75
 hibet eo fato, quo donata nobis sors est, vt magnis omnibus bellis victi vicerimus. Vetera
 mitto, Postenam, Gallos, Samnites, à Punicis bellis incipiam. Quot classes, quot duces, quot
 exercitus priore bello amissi sunt? iam quid hoc bello memorem? omnibus aut ipse affui
 cladibus: aut quibus abfui, maxime vnus omnium eas sensi. Trebia, Trasimenus, Can- 80
 na, quid aliud sunt q̄ monumenta occisorum exercituum, COSS. q̄ Romanorum? adde de-
 fectionem Italiā, Siciliā, maioris partis Sardinia: adde vltimum terrorem ac pauorem, castra
 Punica inter Anienē & moenia Romana posita, & visum prope in portis victorem Annibalē.
 In hac ruina rerum stetit vna integra atq̄ immobilis virtus populi Romani. Hac omnia stra- 85
 ta humi erexit ac sustulit. Vos omnium primi milites post Cannensem cladem vadenti Af-
 drubali ad Alpeis Italiarū: qui si se cum fratre coniunxisset, nullum iam nomen esset Popu-
 li Romani, ductu auspicioq̄ patris mei obtinisset: & hæc secundæ res illas aduersas sustinuer-
 runt. Nunc benignitate dedm̄ omnia secunda, prospera, indies latiora ac meliora in Italia Si- 90
 ciliāq̄ geruntur. In Sicilia Syracusā, Agrigentum captum, pulsi tota insula hostes, receptaq̄
 prouincia in ditionem populi Romani est. In Italia Arpi recepti, Capua capta, iter omne ab
 vrbe Roma trepida fuga emensus Annibal, in extremum angulum agrī Brutii compulsus
 nihil iam magis precatur deos, q̄ vt incolumi cedere, atq̄ abire ex hostium terra liceat. Quid 95
 igitur minus conueniat milites, quam cum aliā super aliās clades cumularentur, ac dii pro-
 pe ipsi cum Annibale starent, vos hic cum parentibus meis (æquentur enim ipsi etiam hono-
 re nominis) sustinuisse labantem fortunam populi Romani, nunc eosdem, quia illic omnia se-
 cunda letaq̄ sunt, animis deficere! Nuper quoq̄ quæ acciderūt, vtinā tam sine meo luctu,
 vestro transissent. Nunc dii immortales imperii Romani præfides, qui centuriis omnibus, vt
 mihi imperium iuberent dari, fuere autores: idem auguriis, auspiciis, ac per nocturnos etiā
 visus omnia lata ac prospera portendunt. Animus quoq̄ meus (maximus mihi ad hoc tem-
 pus vates) prælagit nostram Hispaniam esse breui tempore, hinc omne Punicum nomen ma-
 ria terrasq̄ fœda fuga impleturum. Quod mens sua sponte diuinat, idem subiicit ratio haud 100
 fallax. Vexati ab iis socii nostram fidem per Legatos implorāt. Tres duces discrepantes, pro-
 p̄ vt defecerint alii ab aliis, trifariam exercitus in diuersissimas regiones distraxere: eadem in
 vitos ingruit fortuna, quæ nuper nos afflixit. nam & deseruntur ab sociis, vt prius ab Celtibe-
 ris vos: & diduxerunt exercitus, quæ patri patruoq̄ meo causa exiti fuit: nec discordia intesti-
 na coite eos in vnum finet, neq̄ singuli nobis resistere poterunt. Vos modo milites saue- 105
 re mimi Scipionum, soboli Imperatorum vestrorum, velut accisis recrecenti stirpibus, Agite
 milites veteres, nouum exercitum nouumq̄ ducem traducite Iberū, traducite in terras cum
 multis fortibus factis sepe à vobis peragatas, breui faciam, vt quemadmodum nunc noscā

tatis in me patris patruiq̄ similitudinem oris vultusq̄ & lineamenta corporis, ita ingenii,
 fidei virtutisq̄ exemplum ac effigiem vobis reddam, vt reuixisse, aut renatum sibi quisq̄ Sci-
 pionem Imperatorem dicat. Hac oratione accensis militum animis, relicto ad præsidium re-
 gionis eius M. Syllano cum tribus millibus peditum & trecentis equitibus, ceteras omnes
 5 copias (erant autem XXV millia & quingenti equites) Iberum traiecit. Ibi quibusdam suadentibus, vt quoniam in treis tam diuersas regiones discessissent Pu-
 nici exercitus, proximum aggrediretur, periculum esse ratus, ne eo facto in vnum omnes cō-
 traheret, nec par esset vnus tot exercitib⁹, Carthaginem notam interim oppugnare statuit: vt
 10 bera tum ipsam opulentam suis opibus, tum hostium omni bellico apparatu plenam (ibi ar-
 ma, ibi pecunia, ibi totius Hispaniæ obfides erant) sitam præterea tum opportune ad transi-
 ciendum in Africam, tum super portum satis amplum quantauis classi: & nescio an vnam
 Hispaniæ oram, quæ nostro adiacet mari. Nemo omnium quò iterur sciebat, præter Caium
 Laelium, Is classe circummissus ita moderari cursum nauium iussus erat, vt eodem tempore
 exercitus ostenderet, & classis portum intraret. Septimo die ab Ibero Carthaginem ventum
 15 est: simul terra mariq̄ castra ab regione vrbis, qua in septentrionem versa est, posita. His ab
 tergo (nam frons natura ruta erat) nullum obiectum vallum. Ceterum sita Carthago sic
 est. Sinus est maris media ferè Hispaniæ ora, maxime Africæ vento oppositus, quingentos
 passus introrsus retractus, paulo plus passuum in latitudinem patens. Fluuius in ostio sinus
 parua insula obiecta ab alto portum ab omnibus ventis, præterquam Africæ, tutum facit. Ab
 20 intimo sinu peninsula excurrit, tumulus is ipse, in quo condita vrbs est, ab ortu solis & à me-
 ridie cincta mari, ab occasu stagnum claudit patulum, & ad septentrionem fufum, incertæ
 altitudinis vtconq̄ exastuat mare: continenti vrbem iugum ducentos ferè & quinquaginta
 passus patens coniungit. Vnde cum tam parui operis munitio esset, non obiectit vallum. Im-
 perator Romanus, seu fiduciam hosti superbe ostentans, siue vt subeuntī saepe ad moenia vr-
 25 bis recurfus pateret. Cetera quæ munienda erant, cum perfecisset: naues etiam in portu (ve-
 lut maritimam quoq̄ ostentans obfisionem) instruxit. Circumuectusq̄ classe cum mouisset
 præfectus nauium, vt vigilias nocturnas interim seruarent (omnia vbiq̄ primo obfessum ho-
 stem conari) regressus in castra, vt consilii sui rationem, quod ad vrbem potissimum oppu-
 gnandam bello ortus esset, militibus ostenderet, & spem potiunde hortando faceret, concio-
 30 ne aduocata ita disseruit. Ad vrbem vnam oppugnandam si quis vos adductos credit, is ma-
 gis operis vestri, quam emolumenti rationem exactam milites habet. Oppugnabit enim
 vere moenia vnus vrbs, sed in vna vrbe vniuersam ceperitis Hispaniam. Hic sunt obfides
 omnium nobilium Regum populorumq̄: qui simul in potestate vestra erūt, extemplo omnia
 quæ nunc sub Carthaginensibus sunt, in ditionem nostram tradent. Hic pecunia omnis ho-
 35 stium, sine qua neq̄ illi gerere bellum possunt: quippe qui mercenarios exercitus alant: & quæ
 nobis maxime vsui ad conciliandos animos Barbarorum erit: hic tormenta, arma, omnis ap-
 paratus belli est, qui simul vos instruet, & hostes nudabit. Potiemur præterea cum pulcherrima
 opulentissimaq̄ vrbe, tum opportunissima, portu egregio, vnde terra mariq̄ quæ belli v-
 40 sus possunt, suppeditentur. Quæ cum magna ipsi habebimus, tum demplerimus hostib⁹ mul-
 to maiora. Hæc illis arx, hæc horreum, granarium, armamentarium: hæc omnium rerum rece-
 ptaculum est: huc rectus ex Africa cursus est, hæc vna inter Pyrenæum & Gades statio: hinc
 omnis Hispania imminet Africæ. Sed quoniam vos instructos & ordinatos cognosco, ad Car-
 thaginem nouam oppugnandam totis viribus, & bono animo transeamus. Cumq̄ omnes
 vna voce hoc faciendum succlamarent, eos Carthaginem duxit. Tum terra mariq̄ eam opa-
 45 pugnari iubet. Contra Mago Poenorum dux, cum terra mariq̄ instrui oppugnationem vi-
 deret, & ipse copias ita disponit. Oppidanorum duo millia ab ea parte, qua castra Romana
 erant opponit: quingentis militibus arcem insedit, quingentos tumulo vrbs in orientem
 verso imponit, multitudinem aliam quò clamor quoq̄ subita vis aduocasset, resistentem ad
 omnia occurrere iubet. Patrefacta deinde porta, eos quos in via ferente ad castra hostium in-
 50 struxerat mitrit. Romani duce ipso præcipiente parumper cessere, vt propiores subsidiis in
 certamine ipso summittendis essent. Et primo haud impari steteret acie: subsidia deinde idē-
 tidem summissa è castris non auerterunt solum infugam hostes, sed adeo effufis institerunt,
 vt nisi receptui cecinisset, permitti fugientibus irrupturi fuisse in vrbem viderentur. Trepida
 datio vero non prælio maior, quam tota vrbe fuit. Multæ stationes pauore atq̄ loca deserta

sunt, relictiq; muri, cum qua cuiq; erat proximum, desiluissent. Quod vbi versus Scipio in
tumulum, quē Mercuriū Teutatem appellant, aduertit, multis partibus nudata defensoribus
moenia esse, omnes e castris excitos ire ad oppugnandam urbem, & ferre scalas iubet: ipse triū
pre se iuuenū validorum scutis oppositis (ingens enim iam vis omnis generis telorū e muris
volabat) ad urbem succedit. Horratur, imperat, quē in rem sunt: quodq; plurimum ad accen-
dendos militū animos intererat, testis spectatorq; virtutis atq; ignauit̃ cuiusq; adest. Itaq; 50
in vulnera ac tela ruunt: neq; illos muri, neq; superstitēs armati arcere queunt, quin certatim
ascendant. Et ab nauibus eodem tempore ea quē mari alluuntur, pars vrbis oppugnari coepta
est. ceterum tumultus inde maiorq; vis videri poterat. Dum applicant, dum partim expo-
nunt scalas militesq; dum qua cuiq; proximū est in terram euadere properat, ipsa festinatione
& certamine alii alios impediunt. Inter hęc repleuerat iam Pœnus armatis muros, & vis ma- 55
gna & ingens copia congesta telorum suppeditabat: sed neq; viri nec tela nec quicq; aliud a-
que, q̃ moenia ipsa sese defendebant. Rare enim scalę altitudini aquare poterant, & quo queq;
altiores, eo infirmiores erant. Itaq; cum summus quisq; euadere non posset, subirent tamen
alii, onere ipso frangebantur. Quidam st̃atibus scalis, cum altitudo caliginem oculis offudis-
set, ad terram delati sunt. Et cum passim homines scalęq; ruerent, & ipso successu audacia atq; 70
alacritas hostium cresceret, signum receptū datū est. Quod spem non presentis modo ab tā-
to certamine ac labore quietis obfessis, sed etiam in posterum dedit, scalis & corona capi vrbē
non posse, opera & difficilia esse, & tempus daturum ad ferendam opem Imperatoribus suis.
Vix prior tumultus conticuerat cum Scipio ab defessis iam vulneratisq; recētis inregrosq;
alios accipere scalas iubet, & vi maiore aggredi vrbem: ipse vt ei nunciatum est, æstum dece- 75
dere, quod per piscatores Tarracoenfes, nunc leuibus cymbis, nunc vbi eæ sederent, vadis
peruagatos per stagnum, compertum habebat, facilem pedibus ad murum transitum dari: eod
armatos duxit. Medium ferme diei erat, & ad id quod sua sponte cedente in mare æstu traha-
batur aqua, acer etiam septentrio ortus inclinatum stagnum eodem, quō æstus ferebat: & a-
deo nudauerat vada, vt alibi vmbilico tenuis aqua esset, alibi genua vix superaret. Hoc cura 80
ac ratione compertum in prodigium ac deos vertens Scipio, qui ad transitum Romanis ma-
re verterent, & stagna auferrent, viasq; antē nunquam intras humano vestigio aperirēt, Ne
ptunum iubebat ducem itineris sequi, ac medio stagno euadere ad moenia. Ab terra ingens
labor succedentibus erat: nec altitudine tantum moenium impediebantur, sed quōd euntes
ad ancipites vtrinque ictus subiectos habebant Romanos, vt latera infestiora subeuntibus q̃
aduersa corpora essent. At parte in alia quietus & per stagnum facilis transitus, & in murum 85
ascensus inde fuit. Nam neq; opere emunitus erat, vt vbi ipsius loci ac stagni presidio satis
credidit foret, nec vlla armorum statio aut custodia opposita, intentis omnibus ad opem
ferendam, vnde periculum ostendebatur. Vbi urbem sine certamine intrauere, pergunt inde
quanto maximo cursu poterant ad eam portam, circa quam omne contractum certamen e- 90
rat. In quod adeo intenti omnium non animi solum fuere, sed etiam oculi auresq; pugnan-
tium spectantiumq;, & adhortantium pugnantes, vt nemo sentiret antē ab tergo captam vr-
bem, quam tela in aueros inciderunt, vtrinq; ancipitem hostem habebant. Tunc turbatis
defensoribus metu, & moenia capta, & porta intus forisq; pariter refringit̃ coepta, & mox cæ-
dendo confectis ac distractis, ne iter impediretur, foribus armati imperum fecerunt. Ma- 95
gna multitudo & muros transcendebat: sed ipsi passim ad cædem oppidanorum versi, illa
qua: portam ingressa erat, iusta acies cum ducibus, cum ordinibus media vrbe in forum pro-
cessit. Inde cum duobus itineribus fugientes videret hostes, alios ad tumulum in orientem
versum qui tenebatur quingentorum militum presidio: alios in arcem in quam & ipse Ma-
go cum omnibus fere armatis, qui muris pulsi fuerant, refugerat: partem copiarum ad tu- 100
mulum expugnandum mittit, partem ipse ad arcem ducit. Et tumulus primo impetu est ca-
ptus: & Mago arcem conatus defendere, cum omnia hostium plena videret, neq; spem vllam
esse, se arcemq; & presidium dedit. Quoad dedita arx est, cædes tota vrbe passim facta: nec
vlli puberum, qui obuius fuit, parcebatur. Tum signo dato cædibus finis factus. Ad prædam
victores versi, quæ ingens omnis generis fuit. Liberatorum capitum virilis sexus ad decem mil- 105
lia capta. Inde qui ciues Nouæ Carthaginis erant, dimisit: vrbemq; & sua omnia, quæ reli-
qua eis bellum fecerat, restituit. Opifices ad duo millia hominum erant, eos publicos fore
populo Romano edixit, cum spe propinqua libertatis, si ad ministeria belli enixe operam na-

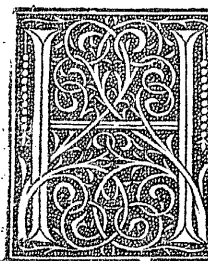
uassent. Ceteram multitudinem incolarum iuuenum, ac validorum feruorum in classē
ad supplementum remigum dedit: & auxerat nauibus octo captiuis classē. Extra hanc mul-
titudinem Hispanorum obfides erant, Quorum perinde ac si sociorum liberi essent, cura ha-
bita. Captus & apparatus ingens belli, catapultæ maximæ ferme centum viginti, minores 5
CCLXXXI: balistæ maiores XXIII, minores LII: scorpionum maiorum minorumq;, & ar-
morum telorumq; ingens numerus: signa militaria LXXIII: & auri argentiq; relata ad Im-
peratorē magna vis: Patera aureæ fuerunt ducentæ septuaginta sex, libræ ferme omnes
pondo: argenti facti signatiq; decem & octo millia & trecenta pondorū: vasorum argenteorū
magnus numerus. Hac omnia C. Flaminiū Questorē appensa adnumerataq; sunt. Tritici 10
quadraginta millia modiorum, hordei ducenta septuaginta. At naues onerarię sexaginta tres
in portu expugnatę captęq;: quaedam cum suis oneribus, frumento, armis, arē præterea fer-
roq;, & linteis, & sparro, & nauali alia materia ad classē adificandam, vt minimum omnium
inter tantas opes bellicas Carthago ipsa fuerit. Eo die Scipio C. Lælio cum sociis naualibus
vrbem custodire iussit, ipse in castra legiones reduxit, fessosq; milites omnibus vno die belli 15
operibus (quippe qui & acie dimicassent, & in capiēda vrbe tantum laboris periculiq; adif-
sent: & capta cum iis qui in arcem confugerant, iniquo etiam loco pugnassent) curare corpo-
ra iussit. Postero die militibus naualibusq; sociis conuocatis, primum diis immortalibus
laudes gratiasq; egit, quæ se non vrbis solum opulentissimæ omnium in Hispania vno die cō-
potem fecissent, sed antē eod congestissent omnis pene Africa atq; Hispanię opes: vt neq; ho- 20
stibus quicq; relinqueretur, & sibi ac suis omnia superessent. Militum deinde virtutem collau-
dauit, q̃ eos non eruptio hostium, non altitudo moenium, non inexplorata stagni vada, non
castellum in alto tumulo situm, non munitissima arx deterruisset, quo minus transcenderent
omnia, perumperentq;. Itaq; quanq; omnibus omnia deberet, præcipuum tamen muralis co-
ronę decus eius esse, qui primum murum ascendisset, Profiteretur qui se dignum eo duceret 25
dono. Duo professi sunt, Q. Tiberius Centurio legionis quartę, & Sex. Digitius socius na-
ualis, nec ipsi tam inter se acriter contendebant, q̃ studia excitauerant vterq; sui corporis ho-
minum. Sociis C. Lælius classicis, legionariis M. Sempronius Tuditanus aderat. Ea conten-
tio cum propē seditionem veniret, Scipio tres recuperatores cū se daturū pronunciaffet, qui
cognita causa testibusq; auditis, iudicarent vter prior in oppidum transcendisset, C. Lælio & 30
M. Sempronio aduocatis partis vtriusq; Cornelium Claudium de medio adiecit, cosq; tres
recuperatores considerare, & causam cognoscere iussit. Cum res eo maiore ageretur certamine,
q̃ admoti tantę indignitatis non tam aduocati q̃ moderatores studiorum fuerant, C. Lælius
relicto consilio, ad tribunal ad Scipionem accedit, eumq; docet, rem sine modo ac modestia a-
gi: ac propē esse, vt manus inter se conferant. Ceterū etiā si vis absit, nihilominus detestabili 35
exemplo rem agi: quippe vbi fraude ac periurio decus petatur virtutis. Stare hinc legionari-
os milites, hinc classicos, per omnes deos apparatus iurare magis quę velint, q̃ quę sciant vera
esse: & obstringere periurio non se solum suumq; caput, sed signa militaria, & aquilas sacramē-
tiq; religionem. Hęc se ad eum de sententia P. Cornelii & M. Sempronii deferre, Scipio cola-
udato Lælio, ad concionem aduocauit pronunciauitq;, Se satis cōpertum habere, Q. Tiberi- 40
lium & Sex. Digitium pariter in murum ascendisse, seq; eos ambos virtutis causa coronis mu-
ralibus donare. Tum reliquos prout cuiusq; meritum virtusq; erat, donauit. Ante omnes C.
Lælium præfectum classis, & omni genere laudis sibi meritiq; equauit, & corona aurea, ac trigin-
ta bobus donauit. Tum obfides ciuitatū Hispanię vocari iussit. Quorum quātus numerus
fuerit, piget scribere: quippe vbi alibi trecentos ferme, alibi septingentos viginti quinq; fuisse 45
inueniam. Aequę & alia inter autores discrepant. Presidium Punicū alius decem, alius septē,
alius haud plus q̃ duum millium fuisse scribit. Capta alibi decem millia capitum, alibi supra
quinq; & viginti inuenio. Scorpiones maiores minoresq; ad sexaginta captos scripserim, si
autorē Græcum sequar Silenū: si Valerium Antiatem, maiorū scorpionum sex millia, minorū
tredecim, adeo nullus mentiēdi modus est. Ne de ducib; quidē cōuenir, pleriq; Lælium præ- 50
fuisse classis: sunt qui M. Iuniū Syllanū dicant. Armen præfuisse Punico presidio, deditūq; Ro-
manis, Anriās Valerius Magonē alii scriptores tradunt. Non de numero nauū captarū, non
de pondere auri atq; argenti, & redactę pecunię cōuenit. Si aliquib; assentiri necesse est, media
simillima veris sunt. Ceterū Scipio vocatis obfideb; primū vniuersos bonū animū habere ius-
sit, Venisse eos in populū Ro. potestatem, qui beneficio, q̃ metu obligare homines malit, ex-

teratq; gentes fide ac societate iunctas habere, q; tristi subiectas seruitio, deinde acceptis no-
 minibus ciuitatum, recensuit captiuos, quot cuiusq; populi essent: & nuncios domū misit, vt
 ad suos quisq; recipiendos veniret: si quarū forte ciuitatū Legatū aderant, eis presentibus suos
 restituit: ceterorū curam benigne tuendorū C. Flaminiū Questorū attribuit. Inter hæc è me
 dia turba obsidū mulier magno natu, Madonii vxor, qui frater Indibilis Ilergetū Regulū erat,
 flens ad pedes Imperatoris procubuit, obtestatūq; cepit, vt curam cultūq; foeminarū impen-
 sius custodibus commendaret. Cum Scipio nihil profecto defurum diceret: tū rursus mu-
 lier, Haud magni ista facinus, inquit. Quid enim huic fortunæ non satis est? alia mihi cura
 ætatem harum intuenti (nam ipsa iam extra periculū iniuriæ muliebris sum) animū stimu-
 lat. Stabant ætate & forma florentes circa eam Indibilis filia, eaq; nobilitate pari, quæ omnes
 eam pro parēte colebant. Tum Scipio, Mea populūq; Ro. disciplinæ causa facerent, inquit, ne
 quid quod sanctum vsq; esset apud vos, violaretur: nunc vt id curem impēsus, vestra quoq;
 virginitas dignitasq; facit, quæ nec in malis quidē oblitē deceris matronalis estis. Spectata: deinde
 integritatis viro tradidit eas, tueriq; haud secus verecunde ac modeste, q; ciuium coniuges ac
 matres iussit. Captiua deinde à militibus adducitur ad eū adulta virgo, adeo eximia forma,
 vt quacunq; incedebat, conuerteret omnium oculos. Scipio percōtatus patriā parentesq;, inter
 cetera accepit, desponsatā eam principi Celtiberorū adolecenti, cui Luceio nomen erat. Extē
 plo igitur parētibus sponsoq; ab domo accitis, cū interim audiret deperire eū sponse amore,
 vbi primū venit, accuratiore eum sermone q; parentes alloquitur: Iuuenis, inquit, iuuenem ap-
 pello, minor sit inter nos huius sermōnis verecundia. Ego cū sponsa tua vocata à militib; no-
 stris ad me deducta esset, audirēq; eam tibi cordi esse, & forma faceret fidē, quia ipse, si fruilice
 rer, ludo ætatis præsertim illecto, & lato legitimoq; amore, & non resp. animū nostrū occupas-
 set, veniā mihi dari sponfam impēsius amari velle: tuo cuius sponsa est, amori faueo. Fuit spō-
 sa tua apud me, eadem qua apud soceros tuos parentesq; suos: verecundia seruata est tibi, vt
 iniolatum & dignum me teq; dari tibi donū posset. Hanc mercedē vnam pro eo munere pa-
 ciscor, amicus Po. Ro. sis, & si me virum bonum credis esse, quales patrem patruūq; meum
 iam antē hæc gentes norant, scias multos nostri similes in ciuitate Romana esse, nec vllum in
 terris populū hodie dici posse, quem minus tibi hostē tuūq; esse velis, aut amicum malis. Ado-
 lescens simul pudore gaudioq; percussus, dextera Scipionis tenens, deos omnes inuocare ad
 gratiam illi pro se referendā, quoniam sibi nequaquā satis facultatis pro suo animo atq; illius er-
 ga se esset. Parentes inde cognatūq; virginis appellari. Qui quoniā gratis sibi redderetur vir-
 go, ad quam restituendam satis magnū artulissent auri pondus, orare Scipionem, vt id ab fe
 donum acciperet, coeperunt, haud minorem eius rei apud se gratiā fore affirmantes, q; reddite
 iniolata foret virginis. Scipio, quando tantopere peterent, accepturū se pollicitus, ponit an-
 te pedes iussit, vocatoq; ad se Luceio, Super dotem, inquit, quam acceptur; à socero es, hæc ti-
 bi à me dotalia dona accedēt. Aurūq; tollere ac sibi habere iussit. His lat; donis honoribusq;
 dimissus domum, impleuit populares laudibus & meritis Scipionis. Venisse diis simillimum
 iuuenē, vincentem oīa cum armis, tū benignitate ac beneficiis. Itaq; delectū clientū habitū,
 cum delectis mille & quadringentis equitib; intra paucos dies ad Scipionē reuertit. Scipio
 reuertū secum Læliū, dum captiuos obsidesq; & prædā ex consilio eius disponderet, satis omni-
 b; compositis, data quinquereme, captiuū Magone & quindecim ferē Senatoribus, qui simul
 cum eo capti erant, in naue impositis, nunciū victoriæ Romam mittit: ipse paucos dies, quia
 bus morari Carthagine statuerat, exercētis naualib; pedestribusq; copiis absumpsit. Primo
 die legiones in armis quatuor millium spatio decurrerunt: secundo die arma curare, & terge-
 re antē tentoria iussit: tertio die sudibus inter se in modum iustæ pugnæ concurrerunt, præ-
 pilatisq; missilibus iaculati sunt: quarto die quies data: quinto iterū in armis decursum est.
 Hunc ordinem laboris quietisq;, quoad Carthagine morari sunt, seruauerunt. Remigio clas-
 sis ciues militesq; trāquillo in altū euecti, agilitatem nauū simulacris naualis pugnæ experie-
 bantur. Hæc extra urbē terra mariq;, corpora simul animosq; ad bellū acuebāt. Resp. ipsa stre-
 pebat apparatus belli, Fabris oīm generæ in publica officina inclusis data eūcta, quā parī cura
 subibat, nūc opib; aspiciētis tepus dabat, quæq; in officinis, quæq; in armamentario ac nauali-
 b; fabricorū multitudo plurima in singulos dies certamine ingēti faciebat. His ita inchoatis refe-
 ctisq; quos quassauerat muris, dispositisq; p̄sidis ad custodiā urbis, Tarraconē est profect;, à
 multis legationib; priorē in viā aditus, Quas partim dato responso ex itinere dimisit, par-

tīm distulit Tarraconem, quod omnibus nouis veteribusq; sociis edixerat conuentum, Et cum
 ci ferē qui cis Iberum incolunt populi, multiq; etiam vltioris Hispaniæ conuenerunt. Car-
 thaginensium duces primo ex industria famam capte Carthaginiæ compresserant: deinde vt
 clarior res erat, quàm vt regi ac dissimulari posset, eleuabant verbis, necopinato aduentu ac
 propē furto vnius diei urbem vnam Hispaniæ interceptam: cui rei tam paruæ præmio ela-
 tum insolentem iuuenem inmodico gaudio, speciem magnæ victoriæ imposuisse. At vbi
 appropinquare tres duces, tres victores hostium exercitus audisset, occursum ei extemplo
 domesticorum funerum memoriam. Hæc in vulgus iactabant, haudquaquam ipsi ignari,
 quantum sibi ad omnia virium Carthagine amissa decessisset.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI SECVNDI BEL-
 LI PVNICI LIBER SEPTIMVS.

IC STATVS rerum Hispaniæ erat. In Italia autem COS. Marcellus, Salapia per prodicionem recepta, Maroneam & Meles de Sani-
 tibus vi cepit. Ad tria millia militū ibi Annibalis, quæ præsidii causa
 relicta erant, oppressa, Præde aliquantū eius militi fuit cōcessum.
 Tritici quoq; CCXL millia modium, & CX millia hordei inuenta.
 Ceterum nequaquā inde tantum gaudiū fuit, quanta clades intra pau-
 cos dies accepta est haud procul Herdonea vrbe. Castra ibi Cn. Ful-
 tius Proconful habebat spe recipiendæ Herdonee, quæ post Cannen-
 sem clamē ab Romanis defecerat, nec loco satis tuto posita, nec præsi-
 diis firmata. Negligentiam insitam ingenio ducis augebat spes ea,
 q; labare iis aduersus Pœnum fidem senserat, postq; Salapia amissa excessisse his locis Anni-
 balem in Brutios auditū est. Ea omnia ab Herdonea per occultos nuncios delata Annibali, si
 mul cura sociæ retinendæ urbis, & spem fecere incautum hostē aggreddiendi. Exercitū expedi-
 to, ita vt famā propē præueniret, magnis itinerib; ad Herdoneā cōtendit: & quo plus terroris
 hosti obiceret, acie instructa accessit. Pari audacia Romanus, consilio & viribus impar, copiis
 raptim eductis, cōfluxit. Quinta legio & sinistra ala acriter pugnam inierunt. Ceterū Annibal
 signo equitibus dato, vt cū pedestres acies occupassent, presenti certamine oculos animosq;
 circumuecti, pars castra hostiū, pars terga pugnantium inuaderent, ipse Cn. Fuluiū similitudi-
 nem nominis, q; Cn. Fuluiū Prætozem biennio antē in iisdem deucebat locis, increpans, simi-
 lem euentū pugnæ fore affirmabat. Neg; ea spes vana fuit, nam cū cornū acie & peditum
 certamine multū cecidissent Romanorū, starent tū ordines signaq;, equestris à tergo tumult;
 simul à castris clamor hostilis auditus, sextā legionem antē, quæ in secunda acie posita, prior
 ab Numidis turbata est, quintā deinde atq; eos qui ad prima signa erant, auertit. Pars in fu-
 gam effusi, pars in medio castris, vbi & ipse Cn. Fuluius cū XII Tribunis militū cecidit. Roma-
 norū sociorūq; quot cæsa in eo prælio millia sint, quis pro certo affirmet, cū XIII millia alibi,
 alibi haud plus q; septem inueniā. Castris prædāq; victor potitur. Herdoneā, quia & defectu-
 ram fuisse ad Romanos cōperit, nec mansurā in fide, si inde abcessisset, multitudine omniū
 Metapontum ac Thurios traducta, incendit: occiditq; principes, qui cū Fuluiū colloquia oc-
 culta habuisse cōperit sunt. Romani qui ex tanta clade euaserant, diuersis itineribus semier-
 mes ad Marcellū COS. in Samniū confugerunt. Marcellus nihil admodū tanta clade territ;
 literas Romā ad Sennatū de duce & exercitu ad Herdoneā amisso scribit. Ceterum eundem se
 qui post Cannensem pugnā ferocem victoriā Annibalem contudisset, ire aduersus eum, bre-
 uēq; illi lætitiā, qua exultet facturū. Et Romæ quidē cū luctus ingēs ex præterito, tū timor in
 futurū erat. Consul ex Samnio in Lucanos transgressus, ad Numistronem in conspectu An-
 nibalis loco plano, cum Pœnus collem teneret, posuit castra. Addidit & aliā fidentis speciem,
 quod prior in aciem eduxit. Nec detrectauit Annibal, vt signa portis efferri vidit. Ita tamen
 aciem instruxerūt, vt Pœnus dexterum cornu in collem erigeret, Romani sinistrum ad oppi-
 dum applicarent. Ab hora tertia cū ad noctem pugnam extendissent, fessēq; pugnando pri-
 mæ acies essent, ab Romanis prima legio & dextera ala, ab Annibale Hispani milites, & fundi-
 tores Baleares, elephanti quoq; commisso iam certamine, in præliū acti. Diu pugna neutrò in-
 clinata stetit. Primæ legioi tertia, dextereq; ala sinistra subiit: & apud hostes integri à fessis pug-

gnam acceperere. Nouum atq; atrox prælium ex tam segni repente exarsit, recentibus animis
 corporibusq; sed nox incerta victoria diremit pugnantes. Postero die Romani ab sole orto 55
 in multum diei steterere in acie. Vbi nemo hostium aduersus prodit, spolia per ocium legere:
 & congestos in vni locu cremauere suos. Nocte insequenti Annibal silètio mouit castra, & in
 Apuliam abiit. Marcellus, vbi lux fugam hostium aperuit, saucis cum præsidio modico Nu
 mistrone relictis, prepositoq; his L. Furio Purpurione Tribuno militum, vestigiis instruit se 60
 qui. Ad Venusiam adeptus eum est, ibi per dies aliquot cum ab stationibus procuraretur,
 mista equitum peditumq; tumultuosa magis prælia q; magna, & ferme omnia Romanis se
 cunda fuerunt. Inde per Apuliam ducti exercitus sine vilo memorato certamine, cum Anni
 bal nocte signa moueret, locum insidiis quarens, Marcellus nisi certa luce, & explorato antè
 non sequeretur. Capuam interim Flaccus dum bonis principum vendendis, agro, qui publica 65
 tus fuerat, locando (locauit autem omne frumentum) tempus terit, ne deesset materia in Cæ
 panos sciendi, nouu in occulto gliscens per indicium protractum est factus: Milites ædifi
 ciis emotos, simul vt cum agro recta vrbis fruenda locarentur, simul metuens, ne futi quoq;
 exercitum sicut Annibalis nimia vrbis amoenitas emolliret, in portis murisq; sibimet ipsis te
 cta milititer coegerat ædificare. Erant autem pleraq; ex cratibus aut tabulis facta: alia aru 70
 dine texta, stramento intacta, omnibus velut de industria alimentis ignis. Hæc noctis vna
 hora vt omnia incenderent, CLXX Campani, principibus fratribus Blofius, coniurauerant,
 Indicio eius rei ex familia Blofiorum facta, portis repente iussu Proconsulis clausis, cum
 ad arma signo dato milites concurrissent, compræhensi omnes qui in noxa erant, & questio
 ne acriter habita, damnati necatiq;. Indicibus libertas, & æris dena millia data. Nucerninos & 75
 Acerranos querentes vbi habitarent non esse, Acerris ex parte incensis, Nuceria deleta, Ro
 mam Fuluius ad Senatum misit. Acerranis permissum vt ædificarent, quæ incensa erant,
 Nucerni Atellam, quia id maluerant, Atellanis Galatiam migrare iussis, traducti. Inter mul
 tas magnasq; res, quæ nunc secunde, nunc aduersè occupabant cogitationes hominum, ne
 Tarentina quidem arcis excidit memoria. M. Ogulinus, & P. Aquilius in Hetruriam Lega
 gati ad frumentum coemendum, quod Tarentum portaretur, profecti: & mille milites de ex 80
 ercitu vrbano, par numerus Romanorū sociorūq; eodè in præsidiu cum frumeto missi sunt. Iam
 æstas in exitu erat, comitiorumq; consularium instabat tempus, sed literæ Marcelli negantis
 è republica esse, vestigium abscedi ab Annibale, cui cedenti, certamenq; abnuenti grauius
 ipse instaret, curam iniecerant, ne aut Consulem Marcellum tum maxime res agentem à bel
 lo auocarent, aut in annu COSS. deessent. Optimum visum est, quanq; extra Italiam esset, Va 85
 leriu potius Consulem ex Sicilia reuocare. Ad eum literæ iussu Senatus ab L. Manlio Preto
 re vrbis missæ cum literis Consulibus M. Marcelli, vt ex iis nosceret, quæ causa Patribus eum po
 tius q; Collegam, reuocandi ex prouincia esset. Eo ferè tempore Legati ab Rege Syphace Ro
 mam venerunt, quæ prospera prælia Rex cum Carthaginensibus fecisset, memorantes. Regè
 nec inimiciorem vlli populo q; Carthaginensi, nec amiciorem q; Romano affirmabant esse. 90
 Mississe eum antea Legatos in Hispaniam ad Cn. & P. Cornelios Imperatores Romanos: nunc
 ab ipso velut fonte petere Romanam amicitiam voluisse. Senatus non Legatis modo benia
 gne respondit, sed & ipse Legatos cum donis ad Regem misit, L. Geminum Petilium, P. Po
 pilium. Dona tulere, togam & tunicam purpuream, sellam eburneam, pateram ex quinque pò
 do auri factam. Protinus & alios Africæ Regulos iussit adire. Iis quoq; quæ darentur, porta 95
 tæ roge prætexæ, & terna pondo patere aureæ. Et Alexandriam ad Ptolemæum & Cleopatram
 Reges M. Attilius & M. Acilius Legati ad commemorandam renouandamq; amicitiam mis
 si, dona tulere: Regi togam & tunicam purpuream cum sella eburnea, Regine pallam pi
 ctam cum amiculo purpureo. Multa ea estate qua hæc facta sunt, ex propinquis vrbibus a
 grisq; nunciata sunt prodigia. Thusculi agnum cum hubere lactanti natum. Iouis ædis cul
 men fulmine ictum, ac prope omni tecto nudatum. Iisdem ferme diebus, Anagninè terram an
 te portam ictam, diem ac noctem sine vilo ignis alimento arsisse, & aues ad compitum Ana
 gninum in luco Dianæ nidos in arboribus reliquisse. Tarracinè in mare haud procul portu
 angues magnitudinis mire lasciuientium piscium more exultasse. Tarquiniiis porcum cum 105
 ore humano genitum. Et in agro Capenate ad lucum Feroniè quatuor signa sanguine mul
 to diem ac noctem sudasse. Hæc prodigia hostiis maioribus procurata decreto Pontificum,
 & supplicatio diem vnum Romæ ad omnia puluinaria, alterum in Capenate agro ad Fero

nia lucum indicta. M. Valerius Consul literis excitus, prouincia exercitūq; mandato Ciri
 cio Pratori, M. Valerio Messala præfecto classis cum parte nauium in Africam prædantur
 simul, speculatumq; quæ populus Carthaginensis ageret pararetq;, misso: ipse decem nauia
 bus Romam profectus cum prospere peruenisset, Senatum extemplo habuit: vbi de suis re
 bus gestis commemorauit. Cum annos propè LX in Sicilia terra mariq; magnis saepe cladi
 bus bellatum esset, se eam prouinciam confecisse: neminem Carthaginensem in Sicilia esse,
 neminem Siculum, qui metu inde fugati abfuerint, esse: omnes in vrbes, in agros suos redi
 ctos, arare, serere, desertam recolit terram tandem, frugiferam ipsis cultoribus, populorū Ro
 pace ac bello fidissimum annonæ subsidium. Exinde Mutine, & si quorum aliorum merita 10
 erga populum Ro. erant, in Senatum introductis, honores omnibus ad exolendam fidem à
 Consule habiti. Mutines etiam ciuis Romanus factus, rogatione ab Tribuno plebis ex auro
 ritate Patrum ad plebem lata. Dum hæc Romæ geruntur, M. Valerius Messala quinquagin
 ta nauibus cum ante lucem ad Africam accessisset, improvisam in agro Vticensi excursionem
 fecit, eumq; late depopulatum, multis mortalibus cum alia omnis generis præda captis, 15
 ad naues rediit, & ad Siciliam transmisit, tertio decimo die q; profectus erat inde. Lilybæum
 reuectus. Ex captiuis, quaestione habita, hæc cõperta, Consuliq; Leuino omnia ordine per
 scripta, vt sciret quo ordine, vel quo in statu Africæ res essent. Quinq; millia Numidarum
 cum Massinissa Galæ filio, acerrimo iuvene Carthagine esse, & alios per totam Africam mi
 lites mercede conuocari, qui in Hispaniam ad Asdrubalem traicerentur, vt is q; maximo ex
 ercitu primo quoq; tempore in Italiam transgressus, iungeret se Annibali: in eo positam vi
 ctoriam credere Carthaginenses. Classem præterea ingentem apparari ad Siciliam repeten
 dam, eamq; se credere breui traiecturam. Hæc recitata à Consule, ita mouere Senatum, vt
 non expectanda comitia Consuli censerent, sed Dictatorem comitiorum habendorum cau
 sa dici, & extemplo in prouinciam redeundum. Illa disceptatio tenebat, quod Consul in Si
 cilia se M. Valerium Messalam, qui tum classis præfesset, Dictatorem dicturum esse aiebat: Pa
 tres extra Romanum agrum (eum autem in Italia terminari) negabant Dictatorè dici pos
 se. M. Lucretius Tribunus plebis cum de ea re consuleret, ita decreuit Senatus, vt Consul prius 25
 q; ab vrbe discederet, populum rogaret, quem Dictatorem dici placeret: eumq;, quem popu
 lus iussisset, diceret Dictatorem: si Consul noluisset, Prator vrbano populum rogaret: si né
 is quidem vellet, tum Tribuni ad plebem ferrent. Cum Consul se populum rogaturum ne
 gasset, quod suæ potestatis esset, Pratorēq; vetuisset rogare, Tribuni plebis rogatur, ple
 besq; sciuit, vt Q. Fuluius, qui tum ad Capuam erat, Dictator diceretur. Sed quo die id ple
 bis concilium futurum erat, Consul clam nocte in Siciliam abiit, destitutiq; Patres, literas ad 35
 M. Claudium mittendas censuerunt, vt deserta ab Collega reip. subueniret, diceretq;, quem
 populus iussisset, Dictatorem. Ita à M. Claudio Consule Q. Fuluius Dictator dictus. Er
 eodem plebiscito ab Q. Fulvio Dictatore P. Licinius Crassus Pontifex maximus magister
 equitum dictus. Dictator posteaq; Romam venit, Cn. Sempronium Blesum Legatum, quem
 ad Capuam habuerat, in Hetruriam prouinciam ad exercitum misit, in locum C. Calpurni
 ni Pratoris: quem, vt Capuæ, exercitūq; suo præfesset, literis exciuit: ipse comitia in quæ di
 em primum potuit, edixit: quæ certamine inter Tribunos Dictatorēq; infecto, perfici non
 potuerant. Galeria iuniorum, quæ forte prærogatiua erat, Q. Fuluium, & Q. Fabium Con
 sules dixerat. Eodemq; iure vocata reliquæ inclinassent, ni Tribuni plebis C. & L. Ariani se
 interposuissent: qui neq; magistratum continuari satis ciuile esse aiebant: & multo sedio
 ris exempli, eum ipsum creati, qui comitia haberet. Itaq; si suum nomen Dictator acciperet,
 se comitiis intercessuros: si aliorum, præterq; ipsius, ratio haberetur, comitiis se moram non
 facere. Dictator causam comitiorum autoritate Senatus, plebiscito, exemplisq; tutabatur. 40
 Namq; Cn. Seruilio Consule, cum Flaminius alter Consul ad Trasimenum cecidisset, ex au
 toritate Patrum ad plebem larum, plebemq; sciuisse, vt quoad bellu in Italia esset, ex iis qui
 Consules fuissent, quos, & quoties vellet, reficiendi Consules populo ius esset, exemplisq; ea
 in re vetus se habere L. Posthumii Metelli, qui Interrex iis comitiis, quæ ipse habuisset, Cõ
 sul cum Cn. Iunio Bibulo creatus esset: recensq; Q. Fabii, qui sibi continuari Consulatum,
 nisi id bono publico fieret, profecto nunq; fuisset. His orationibus cum diu certatum esset,
 postremo ita inter Dictatorem ac Tribunos conuenit, vt eo, quod censuisset Senatus, stater
 tur, Patribus id tempus reipublicæ visum est, vt per veteres & expertos, belliq; peritos Impes 45
 A

ratores reipublica gereretur. Itaq; moram fieri comitiis non placere. Concedētibus Tribu-
 nis, comitia habita. Declarati Cōsules Q. Fabius Maximus quintum, Q. Fulvius Flaccus
 tertium. Prætores creati L. Verurius Philo, T. Quintius Crispinus, C. Hostilius Tubulus,
 C. Aurunculeius, Magistratibus in annum creatis, Q. Fulvius Dictatura se abdicavit. Extre-
 mo ætatis huius, classis Punica nauium quadraginta cum præfecto Amilcare in Sardinia
 traiecit, Olbientem primo, deinde postq; ibi P. Manlius Volsō Prætor cum exercitu appa-
 ruit, circumacta inde ad alterum insulæ latus, Caralitanum agrum vastauit, & cum præda
 omnis generis in Africam rediit. Sacerdotes Romani eo anno mortui aliquot, suffecti q; C.
 Seruilius Pontifex factus in locum T. Octacilii Crassi, Decemuir item sacris faciundis in lo-
 cum T. Sempronii T. filii Longi, T. Sempronius C. filius Longus suffectus, M. Marrus Rex
 factorū mortuus est. & M. Æmilii Pappus maximus Curio: neq; in eorum locum sacerdos
 tes eo anno suffecti. Et Censores hic annus habuit L. Verurius Philonem, & P. Licinium
 Crassum Pontificem maximum, Crassus Licinius nec Consul, nec Prætor antè fuerat, quàm
 Censor est factus. Ex Ædilitate gradum ad Censuram fecit. Hi Censores neq; Senatū le-
 gerunt, nec quicquam reipublicæ egerunt. Mors diremit L. Verurii: inde & Licinius Censu-
 ra se abdicavit. Ædiles curules L. Verurius & P. Licinius Varus ludos Romanos diē vnū
 instaurarunt. Ædiles plebis Q. Cantius, & L. Porcius Licinius ex multatitio argento signa
 ænea ad Ceres dederunt, & ludos pro temporis huius copia magnifici apparatus fecerunt.
 Exitu anni huius die quarto & trigesimo quàm ab Tarracone profectus erat, Lælius Romæ
 venit Legatus Scipionis. Is cum agmine captiuorum ingressus urbem, magnum cōcursum
 hominum fecit. Postero die in Senatū introductus, captam Carthaginem caput Hispa-
 niæ vno die, receptasq; aliquot vrbes, quæ defecissent, nouasq; in societatem ascitas, expo-
 suit. Ex captiuis comperta his fere congruentia, quæ in literis fuerant M. Valerii Messalæ.
 Maxime mouit Patres Afrubalis transitus in Italiam, vix Annibali atq; eius armis subia-
 stentem. Productus in concionem Lælius eadem differuit. Senatus ob res feliciter ab Scipio-
 ne gestas, supplicationes in vnum diem decreuit. C. Lælium primo quoq; tempore cum qua-
 bus venerat nauibus, redire in Hispaniam iussit. Carthaginis expugnationem in hunc ana-
 num contuli multis autoribus, haud nescius quosdam esse, qui anno insequenti captam tra-
 diderint: quod mihi minus simile veri visum est, annum integrum Scipionem nihil geren-
 do in Hispania consumpsisse. Q. Fabio Maximo quinto, Q. Fulvius Flacco tertium Con-
 sulibus Idibus Martiis, quo diē magistratum inierunt, Italia ambobus prouincia decreta,
 regionibus tamen partitum imperium, Fabius ad Tarentum, Fulvius in Lucanis ac Bru-
 tiis rem gereret. M. Claudio prorogatum in annum imperium. Prætores sortiti prouincias,
 C. Hostilius Tubulus vrbānam, L. Verurius Philo peregrinam cum Gallia, T. Quintius Cri-
 spinus Capuam, C. Aurunculeius Sardinia. Exercitus ita per prouincias diuisi: Fulvius duæ
 legiones, quas in Sicilia Valerius Leuinus haberet: Q. Fabio, quibus in Hetruria C. Calpur-
 nius præfesset: exercitus vrbānus vt in Hetruriam succederet, C. Calpurnius eidem præfesset
 prouinciæ, exercitusq; quem Q. Fulvius habuisset: Capuam exercitumq; Quintius obti-
 neret: C. Hostilius ab C. Lectorio Proprætorē prouinciā exercitumq; qui tum iam Arimi-
 ni erat, acciperet: M. Marcello, quibus Consul rem bene gesserat, eadem legiones decreta. M.
 Valerio cum L. Cincio (his quoq; est prorogatum in Sicilia imperium) Cannensis exerci-
 tus, datus, eumq; supplere ex militibus, qui ex legionibus Cn. Fuluii superessent, iussi. Con-
 quisitos eos Consules in Siciliam miserunt, aditaq; eadem militia ignominia, sub qua Can-
 nensis militabant, quicq; ex Prætoris Cn. Fuluii exercitu ob similes iram fugæ missi eō ab
 Senatu fuerant: C. Aurunculeio eadem in Sardiniam legiones, quibus P. Manlius Volsō
 eam prouinciā obtinuerat, decreta: P. Sulpitio eadem legione, eademq; classe Macedoniā
 obtinere iusso, prorogatum in annum imperium: XXX quinqueremes ex Sicilia Tarentū
 ad Q. Fabium Consulem mitti iussa, cetera classe placere prædarum in Africam, aut ip-
 sam M. Valerium Leuinum traicere: aut mittere, seu L. Cincium, seu M. Valerium Messa-
 lam vellet. Nec de Hispania quicquam mutatum, nisi q; non in annum Scipioni, Syllanoq;
 sed donec reuocati ab Senatu forent, prorogatum imperium est: ita prouinciæ exercitusq;
 in eum locum partita imperia. Inter maiorum rerum curas comitia maximi Curionis, cū
 in locum M. Æmilii sacerdos crearetur, vetus excitauerunt certamen, patriciis negantibus
 C. Manlii Attelii, qui vnus ex plebe petebat, habendam rationem esse: quia nemo ante eum,

nisi ex Patribus, id sacerdotium habuisset. Tribuni appellati, ad Senatū reiecerunt. Sena-
 tus populo potestatem fecit. Ita primus ex plebe creatus maximus Curio C. Manlius Atte-
 lius: & flaminem dialem inuicem inaugurari coegit P. Licinius Pontifex maximus C. Vale-
 rium Flaccum, Decemuirum sacris faciundis. Creatus in locum Q. Mutii Scauola demora-
 5 tui C. Lectorius. Causam inaugurare coacti flaminis libens reticuisse, ni ex mala fama in
 bonam vertisset, Ob adolescentiam negligentem, luxuriosamq; C. Flaccus flamen captus à
 P. Licinio Pontifice maximo erat, L. Flacco fratri germano, cognatisq; aliis ob eadem vitia
 inuisus. Is, vt animum eius cura sacrorum & ceremoniarum cepit, ita repente exiit anti-
 10 quos mores, vt nemo tota iuuenture haberetur prior, nec probatior primoribus Patrum,
 suis pariter alienisq; esset. Huius famæ consensu elatus ad iustam fiduriam sui, rem inter-
 missam per multos annos ob indignitatem flaminum priorum repetiuit, vt in Senatū in-
 troiret. Ingressum eum curiam cum L. Licinius Prætor inde eduxisset, Tribunus plebis ap-
 15 pellauit flamen, Verustum ius sacerdotii reperebat, datum id cum toga prætexta, & sella cu-
 ruli C. Flamini esse. Prætor non exoletis vetustate annalium exemplis stare ius, sed reuena-
 tissimæ cuiusq; consuetudinis vsu volebat: nec Patrum, nec auorum memoria dialem quæ-
 20 quam id ius vsurpasse. Tribuni rem inertia flaminum obliteratam, ipsi, non sacerdotio da-
 mno fuisse cum æquum consensuissent, ne ipso quidem contrā tendente Prætorē, magno assen-
 su Patrum plebisq; flaminem in Senatū introduxerunt, omnibus ita existimantibus, ma-
 gis sanctitate vitæ q; sacerdotii iure, rem eam flaminem obtinuisse. Cōsules priusq; in pro-
 25 uincias irent, duas vrbānas legiones in supplementum, quantum opus erat cæteris exerci-
 tibus militum, scripserunt. Vrbānum veterem exercitum Fulvius Consul C. Fulvius Flacco
 Legato (frater hic Consul erat) in Hetruriam dedit ducendum: & legiones, quæ in Hettu-
 ria erant, Romam deducendas. Et Fabius Consul reliquias exercitus Fulviani conquiritas
 30 (fuerunt autem ad tria millia trecenti triginta sex) Q. Maximum filium ducere in Siciliam
 ad M. Valerium Proconsulem iussit: atq; ab eo duas legiones, & triginta quinqueremes ac-
 cipere. Nihil hæc eductæ ex insula legiones minuerunt, nec viribus, nec specie eius prouin-
 ciæ præsidium. Nam cum præter egregie suppletas duas veteres legiones, transfugarum
 etiā Numidarum equitum peditumq; magnā vim haberet, Siculos quoq; qui in exercitu
 35 Epicidis aut Pœnorum fuerat, belli peritos viros, milites scripsit. Ea externa auxilia cū fina-
 gulis Romanis legionibus adiunxisset, duorum speciem exercituum seruauit: altero L. Cincium
 partem insulæ, qua regnū Hieronis fuerat, tueri iussit: altero ipse ceterā insulam tue-
 ratur, diuisam quondā Romani Puniciq; imperii finibus. Classis quoq; nauium septuaginta
 40 tatu prouinciā peragrabat, vt viseret agros, cultaq; ab incultis noraret, & perinde do-
 mos laudaret, castigaretq;. Ita tantum ea cura frumenti prouenit, vt & Romam mitte-
 ret, & Catanam conuheret, vnde exercitui, qui ad Tarentum æstua acturus esset, posset
 præberi. Cæterum transportati milites in Siciliam (& erat maior pars Latini nominis, fo-
 45 ciorumq;) propè magni motus causa fuere. adeo ex paruis saepe magnarum momenta re-
 rum pendunt. Eremitus enim inter Latinos sociosq; in conciliis ortus, decimum annū dele-
 ctibus & stipendiis exhaustos esse: quotānis ferme clade magna pugnare, alios in acie occidi,
 alios morbo absumi: magis perire sibi ciuem, qui ab Romano miles lectus sit, q; qui à Pœno
 captus: quippe ab hoste gratis remitti in patriam, ab Romanis extra Italiam in exilium ve-
 50 rius q; in militiā ablegari. Octauum iā ibi annum senescere Cannensem militem, moriturū
 anteq; Italia hostis abscedat: quippe nunc cum maxime florēs viribus excedat, si veteres mi-
 lites non redeant in patriam, noui legantur, breui neminem superfuturum, Itaq; quod pro-
 pediem res ipsa negatura sit, priusq; ad vltimā solitudinem atq; egestatem perueniant, negā-
 dum populo Romano esse: si consentientes in hoc socios videant Romani, profecto de pace
 cum Carthaginensibus iungenda cogitaturus: aliter nūquam viuo Annibale sine bello Ita-
 55 liam fore. Hæc acta in conciliis. Triginta tum colonia populū Ro. erant. Ex iis duodecim,
 cum omnium legationes Romæ essent, negauerunt Consulibus esse, vnde milites pecuniis
 amq; darent. Eæ fuere, Ardea, Nepete, Sutrium, Minturna, Iuturna, Alba, Carseoli, Sue-
 sa, Caere, Lacates, Narnia, Interamna. Noua re Consules lecti, cum absterre eos à tam dete-
 stabili consilio velent, castigando increpandoq; plus quàm leniter agendo profecturos ta-
 ri, eos ausos esse Consulibus dicere aiebāt, quod Consules in Senatu vt pronūciarēt, in ante

mum inducere non possent. Non enim detractionem eā munerum militiæ, sed apertā de-
 fectionem à populo Ro. esse: redirent itaq; propere in colonias: & tanq; integra re locuti ma-
 gis, q̄ ausi tantum nefas, cum suis consulerent. Admonerent, non Campanos, neq; Tarenti-
 nos eos esse, sed Romanos: inde oriundos, inde in colonias, atq; in agrum bello captum, stir-
 pis augendæ causa missos. Quæ liberi parentibus debent, ea illos Romanis debere, si vlla
 pietas, si memoria antiquæ patriæ esset. Consulerent igitur de integro. Nam tum quidem
 quæ temere agitassent, ea prodendi Imperii Romani, tradendæ Annibali victoriæ esse. Cum
 alternis hæc Consules diu iactassent, nihil moti Legati, neq; se quod domum renunciarent,
 habere dixerunt, neq; Senatum suum quid noui cōsuleret, vbi nec miles qui legeretur, nec
 pecunia quæ daretur in stipendium esset. Cum obstinatos eos viderent Consules, rem ad Se-
 natum detulerunt. Vbi tantus pauor animis hominum est iniectus, vt magna pars actum
 de imperio diceret. Idem alias colonias facturas, idem socios consensisse omnes, ad proden-
 dam Annibali urbem Romam, Consules hortari, & consolari Senatū: & dicere, alias colo-
 nias in fide atq; officio pristino fore: eas quoq; ipsas, quæ officio decessissent, si Legati circa
 eas colonias mittantur, qui castigent, non qui precentur, verendum imperii habituras
 esse. Permissum ab Senatu iis cum esset, agerent facerentq;, vt e rep. ducerent, tentatis prius
 aliarum coloniarum animis, citauerunt Legatos: quæsiueruntq; ab iis, ecquid milites ex for-
 mula paratos haberent: Pro duodeuiginti coloniis M. Sextilius Fregellanus respondit, & mi-
 lites paratos ex formula esse: & si pluribus opus esset, plures duros: & quicquid aliud im-
 peraret, velleretq; populus Ro. enixe facturos, ad id sibi neq; opes deesse, animum etiam suo
 peresse. Consules sibi parum videri præfati pro merito eorum sua voce collaudari eos, nisi
 vniuersi patres in curia gratias egissent, sequi in Senatum eos iusserunt. Senatus q̄ poterat
 honoratissimo decreto allocutos eos, mandat Consulibus, vt ad populum quoq; eos produ-
 cerent, & inter multa alia præclara, quæ ipsis maioribusq; suis præstitissent, recens etiā me-
 ritum eorum in temp. commemorarent: ne nunc quidem post tor secula fileantur, frauden-
 turque laude sua. Signini suere, & Nolani, & Norbani, Sarriculaniq;, & Brundisini, & Fregel-
 lani, & Nucerni, & Adriani, & Firmiani, & Ariminenses: & ab altero mari Pontiani, & Pe-
 stani, & Cossani: & mediterranei, Beneuentani, & Esfernini, & Spoletani, & Placētini, & Cre-
 monenses. Harum coloniarum subsidio tum imperium populi Romani sterit: iisq; gratiæ
 & in Senatu, & ad populū actæ. Duodecim aliarum coloniarum, quæ detrauerunt impe-
 riam, mentionem fieri Patres vetuerunt: neq; illos dimitti, neq; retineri, neq; appellari à Co-
 sulibus. Ea tacita castigatio maxime ex dignitate populi Ro. visa est. Cætera expedientibus,
 quæ ad bellum opus erant, Consulibus, aurum vicefimarium, quod in sanctiore erario ad vl-
 timos casus seruabatur, promi placuit. Prompta ad quatuor millia pondo auri. Inde quin-
 genta pondo data Consulibus, & M. Marcello & P. Sulpitio Proconsulibus, & L. Veturio Præ-
 tori, qui Galliam prouinciā sortitus erat. Additumq; Fabio Consuli centum pondo auri
 præcipuum, quod in arcem Tarentinam portaretur. Cætero vsi sunt ad vestimenta presen-
 ti pecunia locanda exercitui, qui in Hispania bellum sua secūda fama ducisq; gerebat. Pro-
 digia quoq; priusq; ab urbe Consules proficiscerentur, procurari placuit. In Albano monte
 tacta de celo erant, signum Iouis, arborq; templo propinqua, & Hostiæ lacus, & Capuæ mu-
 rus, Fortunæq; ædes, & Sinuessæ murus, portaq;. Hæc de celo tacta, Cruentam etiā fluxisse
 aquam Albanam, quidam auctores erant. Et Romæ intra cellā ædis Fortis Fortunæ de capite
 signum quod in corona erat, in manu sponte sua prolapsum. Et Priuerni satis constabat
 bouem locutum, vulturiumq; frequenti foro in tabernā deuolasse. Et Sinuessæ natum ama-
 biguo inter marem ac foeminā sexu infantem, quos androgynos vulgus, vt pleriq; faciliore
 ad duplicanda verba Græco sermone, appellat, & lacte pluuisse, & cum elephantri capite pue-
 rum natum. Ea prodigia hostiis maioribus procurata, & supplicatio circa omnia puluinaria,
 obsecratio in vnum diem indicta: & decretum, vt C. Hostilius Prætor ludos Apollinis, sicut
 his annis voti, factiq; erant, voueret, faceretq;. Per eos dies & Censores creandis Q. Ful-
 uius Consul comitia habuit. Creati Censores ambo, qui nondum Consules fuerant, M. Cor-
 nelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus. Censores vt agrum Campanum fruendum lo-
 carent, ex autoritate Patrum latum ad plebem est, plebesq; sciuit. Senatus lectionem contem-
 ptio inter Censores de principe legendo tenuit. Sempronii lectio erat. Cæterū Cornelius mo-
 rem traditum à Patribus sequendū aiebat, vt qui primus Censor ex iis, qui viuerent, fuisset

eum principem legerent (& is T. Manlius Torquatus erat) Sempronius, cui dii sortem le-
 gendi dedissent, & ius liberum eisdem dedisse Deos: se id suo arbitrio facturum, lecturumq;
 Q. Fabium Maximum: quem tum principem Romanæ ciuitatis, vel Annibale iudice dictur-
 rus esset. Cum diu certatum esset verbis, concedente Collega, lectus à Sempronio princeps
 in Senatu Q. Fabius Maximus Consul. Inde alius lectus Senatus, octo præteritis, inter quos
 L. Cæcilius Metellus erat, infumis autor deserendæ Italiæ post Cannensem cladem. In equis
 stribus quoq; notis eadem seruata causa: sed erant perpauci, quos ea infamia attingeret. In-
 lis omnibus (& multi erant) adempti equi, qui Cannensium legionum equites in Sicilia
 erant. Addiderunt acerbitati etiam tempus, ne præterita stipendia procederent iis, qui equo
 publico meruerant, sed dena stipendia equis priuatis facerent. Magnum præterea numerū
 eorum conquisuerunt, qui equo meteri deberent: atq; ex iis, qui principio eius belli sexde-
 cim annos nati fuerant, neq; militauerant, omnes ararios fecerunt. Locauerunt inde refi-
 ciebda, quæ circa forum incendio consumpta erant, septem tabernas, macellum, atrium, regi-
 um, Transactis omnibus, quæ Romæ agenda erant, Consules ad bellum profecti. Prior
 Fuluius prægressus Capuam. Post paucos dies consecutus Fabius: qui & Collegam cotam
 obrestatus, & per literas Marcellum, vt quàm acerrimo bello detineret Annibalem, dii ipse
 Tarentum oppugnaret. Ea urbe adempta hosti vndiq; pulso, nec vbi consisteret, nec quid sta-
 dum respiceret habenti, ne remorandi quidem causam in Italia fore, Rhegium etiam nuna-
 cium mitrit ad præfectum præsidii, quod ab Leuino Consule aduersus Brutios ibi locatum
 erat, octo millia hominum, pars maxima ab Agarina (sicut antea dictum est) ex Sicilia
 traducta, rapto viuere hominum assuetorum. Additi erant Brutiorum indidem perfugæ,
 & audacia & audendi omnia necessitatibus pares. Hanc manum ad Brurium agrum pri-
 mum depopulandum duci iussit, inde ad Cauloniā urbem oppugnandam. Imperata non
 impigre solum, sed etiam auide executi, direptis fugatisq; cultoribus agri, summa vi urbem
 oppugnabant. Marcellus & Consul literis excitus, & quia in animum induxerat, nemi-
 nem duces Romanum tam parem Annibali, quàm se esse, vbi primum in agris pabuli co-
 pia fuit, ex hybernis profectus, ad Canusium Annibali occurrit. Sollicitabat ad defectionem
 Canusinos Pœnus. Cæterum vt appropinquare Marcellum audiuit, castra inde mouit. Aper-
 ta erat regio sine vllis ad insidias latebris. Itaq; in loca saluosa cedere inde cœpit: Marcellus
 vestigis instabat, castraq; castris conferebat: & opere perfecto, extemplo in aciem legio-
 nes educebat. Annibal turmatim per equites peditumq; iaculatores leuia certamina ferens,
 casum vniuersæ pugnæ non necessarium ducebat. Tractus est tamen ad id quod vitabat
 certamen. Nocte prægressum eum assequitur locis planis ac patentibus Marcellus. Castra
 inde ponentem, pugnando vndiq; in muniferos, operibus prohibet. Ita signa collata, pug-
 gnatumq; totis copiis: & cum iam nox instaret, Marte æquo discessum est. castra exigua
 distantia spatio, raptim ante noctem permunita. Postero die luce prima Marcellus in acie
 em copias eduxit. Nec Annibal detrauit certamen, multis verbis adhortatus milites,
 vt memores Trasimeni, Cannarumq;, contunderent ferociam hostis: vrgere, atque instare
 eum, non castra ponere pati, non respirare aut circūspicere: quotidie simul orientem so-
 lem & Romanam aciem in campis videndam esse: si vno pralio haud inuictus abeat, quies-
 catur deinde, tranquillusq; eum bellaturum. His iritati adhortationibus, simulq; radio fe-
 rociæ hostium quotidie instantium laceissentiumq;, acriter prælum ineunt. Pugnam am-
 plius duabus horis est. Cedere inde ab Romanis dextera ala, & extraordinarij coepere.
 Quod vbi Marcellus vidit, duodeuicesimam legionem in primam aciem inducit. Dum alij
 trepidi cedunt, alij segniter subeunt, turbata tota acies est, dein prorsus fusa: & vincente
 pudorem metu, terga dabant. Cecidereq; in pugna ad duo millia & septingenti ciuium so-
 ciorumq;. In his quatuor Romani Centuriones fuere, duo Tribuni militum, M. Licinius &
 M. Fulvius. Signa militaria quatuor de ala prima, quæ fugit: duo de legione, quæ cedentibus
 sociis successerat, amissa. Marcellus, postq; in castra reditum est, concionem adeo sequam
 atq; acerbam apud milites habuit, vt pralio per diem totum infeliciter tolerato, tristior iis
 irati ducis oratio esset. Diis immortalibus vt in tali re, laudes gratesq; (inquit) ago, q; via
 deor hostis cum tanto pauore incidentibus vobis in vallum portasq;, non ipsa castra est ag-
 gressus, deseruissetis profecto eodem terrore castra, quo omisit pugnam. Qui pauor hic
 qui terror! quæ repente, qui, & cum quibus pugnaretis, obliuio animos cepit! Nempè

iidem sunt ii hostes, quos vincendo & victos sequendo priore astate absumpsistis, quibus 55
 dies noctesq; fugientibus per hos dies institistis, quos leuibs praeliis fugastis, quos hester-
 no die nec iter facere, nec castra ponere passi estis. Omitto ea, quibus gloriari potestis: & cu-
 ius ipsius pudere ac poenitere vos oportet, referam: Nempe aquis manibus hesterni die di-
 remistis pugna. Quid hec nox, quid hec dies abstulit: vestre his copie imminute sunt, an il-
 lorum aucta? Non equidem mihi cum exercitu meo loqui videor, nec cum Romanis milia- 60
 ribus: corpora tantum atq; arma, eadem sunt, an si eosdem animos habuissetis, terga vestra
 vidisset hostis: signa alicui manipulo aut cohorti abstulisset: Non adhuc casis Romanis le-
 gionibus gloriabatur: vos illi hodierno die primum fugati exercitus dedistis decus. Clamor
 inde ortus, vt venia eius diei daret: vbi velle deinde experiretur militum suorum animos,
 Ego vero experiar (inquit) milites, & vos crastina die in acie educam, vt victores potius q; vi- 65
 ci, veniam impetretis, quam petitis. Cohortibus, quae signa amiserant, hordeum dare iussit,
 Centurionesq; manipulorum, quorum signa amissa fuerat, districtis gladiis distinctos destituit:
 & vt postero die omnes pedites equitesq; armati adessent, edixit. Ita concio dimissa, faten-
 do iure ac merito sese increpitos, neq; illo die virum quenq; in acie Romana fuisse, praeter
 vnum ducem, cui aut morte satisfaciendum, aut egregia victoria esset. Postero die ordina- 70
 ti, armatiq; ad edictum aderat. Imperator eos collaudat, pronunciatq; a quibus orta pridie
 fuga esset, cohortesq; quae signa amississent, se in prima aciem induciturum: edicere iam sese,
 omnibus pugnandum ac vincendum esse, & adnitendum singulis vniuersisq;, ne prius he-
 sterna fuga q; hodiernae victoriae fama Romam perueniat. Inde cibo corpora firmare iussit, vt
 si longior esset pugna, viribus quoq; sufficerent. Vbi omnia dicta factaq; sunt, quibus exci- 75
 tarentur animi milicum, in aciem procedit. Quod vbi Annibali nunciatum est, Cum eo ni-
 mirum (inquit) hoste res est, qui nec bonam nec malam ferre fortunam potest: seu vicit, sero-
 citer instat victis: seu victus est, instaurat cum victoribus certamen. Signa inde canere iussit,
 copias educit. Pugnatum vtrinque aliquanto q; pridie acrius est, Poenis ad obtinendum he-
 sternum decus adnitentibus, Romanis ad demendam ignominiam. Sinistra ala ab Romanis, 80
 & cohortes quae amiserant signa, in prima acie pugnabat: & legio vicefima ab dextro cor-
 nu instructa, L. Cornelius Lentulus & C. Claudius Nero Legati cornibus praerant, Marcel-
 lus mediam aciem hortatur, testisq; praesens firmabat. Ab Annibale Hispani primam obri-
 nebant frontem, & id roboris in omni exercitu erat. Cum anceps diu pugna esset, Annibal
 elephantos in primam aciem induci iussit, si quem iniicere ea res tumultum ac pauore pos- 85
 set. Er primo turbarunt signa ordinesq;: & partim conculcatis, partim dissipatis terrore, qui
 circa erant, nudauerat vna parte aciem, latiusq; fuga manasset, nisi C. Decimus Flavius Tri-
 bunus militum, signo arcepto primi hastati, manipulum eius signi se sequi iussisset. Duxit
 vbi maxime tumultum conglobatae beluae faciebant, pilaq; in eas conici iussit. Haesere o-
 mnia tela haud difficile ex propinquo in tanta corpora icu, & ta conferta turba: sed vt non 90
 omnes vulnerati sunt, ita in quorum tergis infixae steterunt pila, vt est genus anceps, in fugam
 versi etiam integros auertere. Cum iam non vnus manipulus, sed pro se quisq; miles, qui mo-
 do assequi agmen fugientium elephantorum poterat, pila coniceret, eo magis ruere in suos
 beluae, tantoq; maiorem stragem edidere q; inter hostes ediderant, quanto acrius pavor con-
 sternatas agit, q; insidentis magistri imperio reguntur. In perturbatam transcursum beluarum
 aciem signa inferunt Romani pedites, & haud magno certamine dissipatos, trepidantesq; 95
 auerunt. Tum in fugientes equitatum immittit Marcellus: nec ante finis sequendi est fa-
 ctus, q; in castra pauentes compulsi sunt. Nam super alia, quae terrorem trepidationemq; fa-
 cerent, elephantum forte duo in ipsa porta corruerant, coactiq; erant milites per fossam valliq;
 phanti. Nec Romanis incruenta victoria fuit. Mille ferme & septingenti de duabus legio- 100
 nibus, & sociorum supra mille & trecentos occisi: vulnerati permulti ciuium, sociorumq;. Annibal nocte proxima castra mouit. Cupientem insequi Marcellum, prohibuit multitu-
 do fauciorum. Speculatores, qui prosequerentur agmen, missi, postero die retulerunt, Bru-
 tios Annibalem petere, lisdem ferme diebus & ad Q. Fulvium Consulem Hirpini, & Lu- 105
 cianum, & Volscentes, traditis praesidiis Annibalis, quae in vrbibus habebant, dederunt sese:
 clementerq; a COS. cum verborum tantum castigatione ob errore praeteritum recepti
 sunt. Et Brutius similis spes veniae facta est, cum ab iis Vibius & Pactius fratres, longe no-

bilissimi gentis eius, eandem, quae data Lucanis erat, conditionem deditiois petentes veni-
 sent. Q. Fabius Consul oppidum in Salentinis Manduriam vi cepit. Ibi ad quatuor millia
 hominum capta, & ceterae praedae aliquantum. Inde Tarentum profectus, in ipsis faucibus por-
 tus posuit castra. Naues, quas Liuuius tutandis commearibus habuerat, partim machinatio- 5
 nibus onerat, apparatq; moenium oppugnatorum, partim tormentis & saxis, omniq; mis-
 silium telorum genere instruit: onerarias quoq;, non eas solum, quae remis agerentur, vt alii
 machinas, scalasq; ad muros ferrent: alii procul ex nauibus vulnerarent moenium propu-
 gnatores. Ea naues ab aperto mari vt vrbem aggredierentur, instructe paratae sunt. Et erat
 liberum mare classe Punica, cum Philippus oppugnare Aetolos pararet, Corcyrae transmissa,
 10 In Brutis interim Cauloniae oppugnatores sub aduentum Annibalis, ne opprimerentur,
 in tumultum a praesenti impetu tutum, ad cetera inopem, se recepere. Fabium Tarenti obli-
 dentem leue dictu momentum ad rem ingentem potiunda adiunxit. Praesidium Brutiorum
 datum ab Annibale Tarentini habebant. Eius praesidii praefectus deperibat amore mulieru-
 culae, cuius frater in exercitu Fabii Consulis erat. Is certior literis sororis factus de noua coe- 15
 suetudine aduenae locupletis, atq; inter populares tam honorati, spem nactus per sororem
 quolibet impelli amantem posse, quid speraret, ad Consulem detulit. Quae cum haud vana co-
 gitatio visa esset, pro transfuga iussus Tarentum transire: ac per sororem praefecto concilia-
 tus, primo occulte animum eius tentando, dein satis explorata leuitate, blanditiis muliebri-
 bus perpulit eum ad proditorem custodiae loci, cui praepositus erat. Vbi & ratio agende rei,
 20 & tempus conuenit, miles nocte per interualla stationum clam ex vrbe emissus, ea quae acta
 erant, quaeq; vt agerentur, conuenerant, ad Consulem refert. Fabius vigilia prima dato si-
 gno iis qui in arce erant, quib; custodiam portus habebant, ipse circuito portu ab regione
 vrbis in orientem versa, occultus confedit. Canere inde tubae simul ab arce, simul a portu &
 a nauibus, quae ab aperto mari appullae erant, clamorq; vndiq; cum ingenti tumultu, vnde
 25 minimum periculi erat, de industria ortus. Consul interim silencio continebat suos. Igitur
 Democrates, qui praefectus classis fuerat, forte illi loco praepositus, postquam quiescit omnia
 circa se vidit, alias partes eo tumultu personare, vt captae vrbis interdum excitatur elamur,
 veritus ne inter cunctationem suam Consul aliquam vim faceret, signaq; inferret, praesidii
 um ad arcem, vnde maxime terribilis accedebat sonus, traducit. Fabius cum & ex tempo-
 30 ris spatio, & ex silentio ipso, quod vbi paulo ante strepebant excitantes, vocantesq; ad arma,
 inde nulla accedebat vox, deductas custodias sensisset, ferri scalas ad eam partem muri, qua
 Brutiorum praesidium esse agitatae proditiois conciliator nunciauerat, iubet. Ea pri-
 mum captus est murus, adiuuantibus recipientibusq; Brutis, & transfensum in vrbem
 est. Inde & proxima refracta porta, vt frequentis agmine signa inferrentur. Tum clamore
 35 sublato sub ortum ferme lucis, nullo obuio armato in forum perueniunt, omnesq; vndiq;
 qui ad arcem portumq; pugnabant, in se conuertunt. Praelium in aditu fori maiore impetu,
 quam perseuerantia commissum est: non animo, non armis, non arte belli, non vigore aut
 viribus corporis par Romano Tarentinus erat. Igitur pilis tantum coniectis, prius penes q;
 consererent manus, terga dederunt, dilapsiq; per nota vrbis itinera in suas amicorumq; do-
 40 mos. Duo ex ducibus Nico & Democrates, fortiter pugnantes cecidere. Philomenes, qui
 proditiois ad Annibalem autor fuerat, cum citato equo ex praelio auectus esset, vacuus
 paulo post equus, vagans, erransq; per vrbem, cognitus: corpus nusquam intentum est. cre-
 ditum vulgo est, in puteum apertum ex equo praecipitatum esse. Carthalonem autem praefec-
 tum Punici praesidii, cum commemoratione paterni hospitii positus armis venientem ad
 45 Consulem miles obuio obruncat. Alii alios passim sine discrimine, armatos inermesq; cae-
 dunt. Carthaginenses Tarentinosq; pariter. Brutii quoq; multi interfecti, seu per errorem,
 seu veteri in eos insito odio, seu ad proditiois famam, vt vi potius atq; armis captum Ta-
 rentum videretur, extringendam. Tum a caede ad diripiendam vrbem discursum. Trigin-
 ta millia feruiliu capium dicuntur capta: argenti vis ingens facti signatiq; auri octogin-
 50 taria millia pondos: signa tabulaeq; propere vt Syracusarum ornamenta aquauerint. Sed & ma-
 iore animo generis eius praeda abstulit Fabius q; Marcellus: qui interroganti scriba, quid
 fieri de signis vellet: ingentis magnitudinis dii sunt, suo quisq; habitu in modum pugnan-
 tium formati, deos iratos Tarentinis relinqui iussit. Murus inde, qui vrbem ab arce dirime-
 bat, dirutus est ac diliectus. Dum haec Tarenti aguntur, Annibal iis, qui Cauloniae obside-

bant, in deditioem acceptis, audita oppugnatione Tarenti, dies noctesq; cursim agmine 55
facto, cum festinans ad opem ferendam, captam urbem audisset, Et Romani (inquit) suum An-
nibalem habent: eadem, qua ceperamus, arte Tarentum amisimus. Ne tamen fugientis mo-
do conuertisse agmen videretur, quo constiterat loco, quinq; millia ferme ab urbe posuit ca-
stra. Ibi paucos moratus dies, Metapontum sese recepit. Inde duos Metapontinos cum litem
50 nis principum eius ciuitatis ad Fabium Tarentum mittit, fide ab Consule accepturos, im-
punita ris priora fore, si Metapontum ei cu praesidio Punico prodidissent. Fabius vera quae
afferrent esse ratus, diem, qua accessurus esset Metapontum, constituit: literasq; ad principes
dedit, quae ad Annibalem delatae sunt. Ennuero latus successu fraudis, si ne Fabius quidem
dolo inuictus fuisset, haud procul Metaponto insidias ponit. Fabio auspiciant, priusq; egre-
deretur ab Tarento, aues semel atq; iterum non addixerunt. Hostia quoq; caesa consulenti
65 Deos aruspex cauendum a fraude hostili & ab insidiis, praedixit. Metapontini, postq; ad con-
stitutam non venerat diem, remissi vt cunctantem hortarentur, repente comprehensi, metu
grauioris quaestiois detegunt insidias. Estatis eius principio, qua haec agebantur, P. Scipio
in Hispania cum hyemem tota reconciliandis barbarorum animis, partim donis, partim
remissione obsidum captiuorumq; absumpsisset, Edesco ad eum, clarus inter duces Hispania
70 nos, venit. Erat coniunx liberiq; eius apud Romanos: sed praeter eam causam etiam velut for-
tuita inclinatio animorum, quae Hispaniam omnem auerterat ad Romanum a Punico imperio, tra-
xit eum. Eadem causa Indibili Mandonioq; fuit, haud dubie omnis Hispaniae principibus,
cum omni popularium manu, relicto Asdrubale, secedenti in imminenteis castris eius rumu-
los, vnde per continentia iuga tutus receptus ad Romanos esset. Asdrubal cum hostium res
75 tantis augete incrementis cernebat, suas imminui, ac fore, vt nisi audendo aliquid moue-
ret, qua ceperant, fluerent, dimicare q; primum statuit. Scipio audior etiam certaminis erat,
cum ea spe, quam successus rerum augebat, tum quod prius q; iungerentur hostium exerci-
tus, cum vno dimicare duce exercituq;, q; simul cum vniuersis malebat. Caeterum etiam si cu
pluribus pariter dimicandum foret, arte quadam copias auxerat. Nam cum videret nullum
80 esse nauium vsu, quia vacua omnis Hispaniae ora classibus Punici erat, subductis nauibus
Tarraconem, nauales socios terrestribus copiis addidit. Et armorum affatim erat cap-
torum Carthagine: & quae post captam eam fecerat, tanto officum numero incluso. Cum
iis copiis Scipio veris principio ab Tarracone egressus (iam enim & Laelius redierat ab Ro-
ma, sine quo nihil maioris rei motum volebat) ducere ad hostem pergit. Per omnia pacata,
85 eunt, vt cuiusq; populi fines transiret, prosequentibus expientibusq; sociis, Indibilis &
Mandonius cum suis copiis occurrerunt. Indibilis pro vtroq; locutus, haudquaquam vt barba-
rus stolidus incautusq;, sed potius cum verecunda grauitate, propiorq; excusanti transitione
vt necessariam, q; gloriantem eam velut primam occasionem raptam. Scire enim se transfugae
nomen execrabile veteribus sociis, nouis suspectum esse. Neq; enim se reprehendere morem
90 hominum, si tam anceps odium causa, non nomen faciat. Merita inde sua in duces Car-
thaginenses commemorauit: avaritiam contra eorum, superbiamq;, & omnis generis iniurias
in se atq; populares. Itaq; corpus duntaxat suum ad id tempus apud eos fuisse, animum iam
prius ibi esse, vbi ius ac fas crederet colit: ad eos quoq; confugere supplices, qui nequeat ho-
minum vim atq; iniurias pati: se id Scipionem orare, vt transire sibi nec fraudi apud eum,
95 nec honori sit: quales ex hac die experiundo cognouerit, perinde operae eorum precium fa-
ceret. Ita prorsus respondet facturum Romanus, nec pro transfugis habiturum, qui non du-
xerint societatem rata, vbi nec diuini quicq;, nec humani sanctum esset. Producta deinde in
conspectum iis coniuges liberiq; lachrymantibus praegaudium redduntur: atq; eo die in ho-
spitium adducti. Postero die foedere accepta fides: dimissiq; ad copias adducendas, lisdem
100 inde in castris tendebant, donec ducibus iis ad hostem peruentum est. Proximus Carthagi-
nensium exercitus Asdrubalis prope urbem Betulam erat. Pro castris equitum stationes
habebat. In eas velites, antesignaniq;, & qui primi agminis erant, aduenientes ex itinere,
priusquam castris locum caperent, adeo contempnim impetum fecerunt, vt facile appareret,
quid vtriq; parti animorum esset. In castra trepida fuga compulsiq; equites sunt, signaq; Ro-
105 mana portis prope ipsas illata. Atq; illo quidem die iritatis tantum ad certamen animis, ca-
stra Romani posuerunt. Nocte Asdrubal in tumultum copias recepit, plano campo in sum-
mo patentem, & fluuius ab tergo, ante circaq; velut ripa praecipis oram eius omnem cinge-

bat. Suberat & altera inferior submissa fastigio planities: eam quoq; alteram crepido haud
facilior in ascensum ambibat. In huc inferiorem campum postero die Asdrubal, postq; stan-
tem pro castris hostium aciem vidit, equites Numidas, leuiumq; armorum Baleares, &
Astos demisit. Scipio circumuectus ordines signaq;, ostendebat hostem, praedamnata spe
5 dimicandi a quo campo, captantem tumulos: loci fiducia, non virtutis armorumq; stare
in conspectu. Sed altiora moenia habuisse Carthaginem, quae transcendisset miles Roma-
nus: nec tumulos, nec arcem, nec mare quidem armis obtitisse suis. Ad id fore altitudines,
quas ceperant hostes, vt per praecipitia & praerupta salientes fugerent: eam quoq; se illis fu-
gam clausurum. Cohortesq; duas, alteram tenere fauces vallis, per quam deferretur amnis,
10 iubet: alteram viam insidere, quae ab urbe per tumuli obliqua in agros ferret: ipse expeditus,
qui pridie stationes hostium perpulerant, ad leuem armaturam in summo stantem superci-
lio ducit. Per aspera primum nihil altud q; via impediti iere, deinde vt sub iactum venerunt,
telorum primo omnis generis vis ingens effusa est in eos: ipsi contra saxa, (qua locus stra-
ta passim omnia ferme missilia praebet) ingerere, non milites solum, sed etiam turba caloni-
15 immista armatis. Caeteru quancq; ascensus difficilis erat, & prope obruebantur telis saxisq;,
assuetudine tamen succedendi muris, & pertinacia animi subierunt primi. Qui simul cepe-
re aliquid aequi loci, vbi firmo consisterent gradu, leuem & concursatorem hostem atq; in-
teruallo tutum, cum procul missilibus pugna eluditur, instabilem eundem ad cominus conse-
rendas manus, expulerunt loco: & eum caede magna in aciem altiore superstantem tumulo
20 impегere. Inde Scipio iussit aduersus mediam euadere aciem victoribus, caeteras copias cu
Laelio diuidit: atq; eum parte dextra tumuli circumire, donec mollioris ascensus viam inue-
niret, iubet: ipse ab laeva circuitu haud magno in transuersos hostes incurrit. Inde primo
turbata acies est, dum ad circumsonantem vndiq; clamorem flectere cornua & obuerrere or-
dines volunt. Hoc tumultu & Laelius subit: & dum pedem referunt, ne ab tergo vulneraren-
25 tur, laxata prima acies, locusq; ad euadendum mediis datus est: qui per tam iniquum locum
stantibus integris ordinibus elephantisq; ante signa locatis, nunq; euasissent. Cum ab crumini
parte caedes fieret, Scipio, qui laevo cornu in dextrum incurrerat, maxime in nuda hostium
latera pugnabat. Et iam ne fugae quidem patebat locus. Nam & stationes vtrinq; Romanae,
dextra laeuaq; insederat vias, & castrorum portam ducis principumq; fuga clauserat, addita
30 trepidatione elephantorum, quos territos aequae atq; hostes timebat. Cetera igitur ad octo mil-
lia hominum, Asdrubal iam anteq; dimicaret, pecunia rapta elephantisq; praemissis, q; pluri-
mos poterat de fuga excipiens, praeter Tagum flumen ad Pyreneum tendit. Scipio castris
hostium potitus, cum praeter libera capita omnem praedam militibus concessisset, in recen-
sendis captiuis decem millia peditum, duo millia equitum inuenit. Ex his Hispanos sine pre-
35 cio omnes domum dimisit: Astos vendere Quaestorem iussit. Circumsusa inde omnis mul-
tudo Hispanorum & ante deditorum, & pridie captorum, Regem eum ingenti consensu
appellauit. Tum Scipio silentio per praconem facto, Sibi maximum nomen Imperatoris esse
se dixit, quo se milites sui appellassent: regium nomen alibi magnum, Roma intolerabile esse
se, regalem animum in se esse. Si id in hominis ingenio amplissimum ducerent, tacite iudici-
40 carent, vocis vsurpatione abstinerent. Sensere etiam Barbari magnitudinem animi, cuius mi-
raculo nominis alii mortales stupuerent, id ex tam alto fastigio aspernantis. Dona inde regu-
lis principibusq; Hispanorum diuisa: & ex magna copia captorum quoru trecentos, quos
vellet, eligere Indibilem iussit. Cum Astos venderet iussu Imperatoris Quaestor, puerum adul-
tum inter eos forma insigni, cum audisset regii generis esse, ad Scipionem misit. Quem cu
45 percunctaretur Scipio, quis & cuius, & cur id etatis in castris fuisset? Numidam se esse ait:
Massium populares vocare, orbem a patre relictum, apud maternum auum Galam Regem
Numidarum educatum cum auunculo Masinissa, qui nuper cum equitatu subsidio Car-
thaginensibus venisset, in Hispaniam traiecisse, prohiberum propter atatem a Masinissa,
nunq; ante praerium inisse. Eo die se, quo pugnatum cum Romanis esset, inscio auunculo
50 clam armis equoq; sumpro in aciem exisse. Ibi prolapsus equo effusum in praecipis captum
ab Romanis esse. Scipio cum asseruari Numidam iussisset, quae pro tribunali agenda erat
peragit. Inde cum se in praetorium recepisset, vocatum eum interrogat, Velle ne ad Masinissam
tam reuertit? Cum effusis gaudio lachrymis, cupere vero diceret: tum puero annulum aureum
um, tunicam lato clauo cum Hispano sagulo, & aurea fibula equumq; ornatum donat:

iussitque prosequi quoad vellet equitibus dimisit. De bello inde consilium habitum: & auctori-
 bus quibusdam, ut confestim Asdrubalem cōsequeretur, anceps id ratus, ne Mago atque Asdru-
 bal cum eo iungerent copias, presidio tantum ad insidendum Pyrenæum missis, ipsi reliquum as-
 tis recipiendis in fidem Hispaniæ populis absumpsit. Paucis post prelium factum ad Betu-
 riam diebus cum Scipio rediens iam Tarraconē saltu Castellonensi excessisset, Asdrubal
 Gisgonis filius, & Mago Imperatores ex ulteriore Hispania ad Asdrubalem venerunt, serum
 post male gestam rem auxilium: consilio in cætera exequenda belli haud parum opportuni.
 Ibi conferentibus, quid in cuiusque provincie regione animorum Hispanis esset, vnus Asdru-
 bal Gisgonis vitimam Hispaniæ oram, quæ ad Oceanum & Gades vergit, ignarâ adhuc Ro-
 manorum esse, eoque Carthaginensibus satis fidam censebat. Inter Asdrubalem alterum & Ma-
 gonem cōstabat, beneficiis Scipionis occupatos omnium animos publice priuatimque esse, nec
 transitionibus sine antefore, quæ omnes Hispani milites aut in vitima Hispaniæ amoti, aut tra-
 ducti in Galliam forent. Itaque etiam si Senatus Carthaginensium non censuisset, eundem tamē
 Asdrubali fuisse in Italia, ubi belli caput, & rerum summa esset, simul ut Hispanos omnes
 procul ab nemine Scipionis ex Hispania abduceret: exercitum eius cum trasitionibus, tum ad-
 uerso prelo imminutum Hispanis repleri militibus. Et Magonem, Asdrubali Gisgonis fi-
 lio tradito exercitu, ipsum cum grandi pecunia ad conducenda mercede auxilia in Balea-
 res traucere, Asdrubalem Gisgonis cum exercitu penitus in Lusitaniam abire, nec cum Ro-
 manis manus conferere. Masinissæ ex omni equitatu quod reboris esset, tria milia equitum
 expleri, eumque vagum per citiorem Hispaniam sociis opem ferre, hostium oppida atque
 agros populari. His decretis, ad exequenda, quæ statuerant, duces digressi. Hæc eo anno in
 Hispania acta, Romæ fama Scipionis indies crescere. Fabio Tarentum captum ingenio
 magis quam virtute, gloriæ tamen esse, Fulvii senescere fama. Marcellus etiam aduerso timore
 esse, superquam quod primo male pugnauerat, quia vagante per Italiam Annibale, media
 æstate Venusiam in recta milites abluxisset. Inimicus erat ei C. Publitius Bibulus Tribu-
 nus plebis. Is iam à prima pugna, quæ aduersa fuerat, assiduis concionibus infamem inuis-
 sumque plebi Claudium fecerat, & iam de imperio abrogando ei agebat. Cum tamen neces-
 sarii Claudii obtinuerunt, ut relicto Venusiam Legato, Marcellus Romam rediret ad pur-
 ganda ea, quæ inimici obicerent, nec de imperio eius abrogando absente ipso agerent: for-
 te sub idem tempus & Marcellus ad deprecandam ignominiam, & Q. Fulvius Consul com-
 mitorum causa Romam venit. Actum de imperio Marcelli in circo Flaminiis est, ingenti
 concursu plebisque, & omnium ordinum. Accusauitque Tribunas plebis non Marcellum mo-
 do, sed omnem nobilitatem. Fraude eorum & cunctatione fieri, ut Annibal decimum iam annum
 Italiam provinciam habeat: diutiusque ibi quam Carthagine vixerit: habere fructum imperii pro-
 rogati Marcello populorum Romanorum: bis casum exercitum eius astuta Venusiam sub rectis
 agere. Hanc Tribuni orationem ita cœruit Marcellus cōmemoratione rerum suarum, ut non
 rogatio solum de imperio eius abrogando antiquaretur, sed postero die Consulem cum in-
 genti cōsensu centurionum omnes crearent. Additur Collega T. Quintius Crispinus, qui tum
 Prætor erat. Postero die Prætores creati P. Licinius Crassus Diues, Pontifex Maximus, P.
 Licinius Varus, Sex. Iulius Cæsar, Q. Claudius Flaminius, Comitiorum ipsorum diebus
 sollicita ciuitas de Hetruria defectione fuit. Principium eius rei ab Aretinis fieri, C. Calpur-
 nius scripserat, qui eam provinciam Propætor obtinebat. Itaque confestim eum missus Mar-
 cellus Consul designatus, qui rem inspiceret: ac si digna videretur, exercitum cœdit bellum ex
 Apulia in Hetruriam transferret. Eo metu compressi Hetrusci quieuerunt Tarentinorum
 Legatis pacem petentibus cum libertate ac legibus suis, responsum ab Senatu est, ut rediret,
 cum Fabius Consul Romam venisset. Ludi & Romani & plebei eo anno in singulos dies
 instaurati. Ædiles curules fuere L. Cornelius Claudius & Ser. Sulpitius Galba: plebei, C. Ser-
 uilius & Q. Cæcilius Metellus. Seruilius negabant iure aut Tribunum plebeium fuisse,
 aut Ædilem esse, quod patrem eius, quem Triumvirum agrarium occisum à Botis circa Mu-
 tinam esse, opinio per decem annos fuerat, viuere atque in hostium potestate esse, satis consta-
 bat. Vndecimo anno Punici belli Cōsulatui inierunt M. Marcellus quintus, (ut numeretur
 Cōsulatui, quem vitio creatus non gessit) & Quintius Crispinus. Vtrisque Consulibus Ita-
 lia decreta provincia est: & duo Consulares prioris anni exercitus (tertius tum erat Venus-
 sia, cui M. Marcellus præfuerat) ita ut ex tribus eligeret duos, quos vellet: tertius ei traderet,

cui Tarentum, & Salentini provincia euenisset. Cætera provincie ita diuisa Prætoribus,
 P. Licinio Varo urbana, P. Licinio Crasso Pontifici Maximo peregrina: & quæ Senatus cen-
 suisset, Sex. Iulio Cæsari Sicilia: Quinto Claudio Flamini Tarentum, Prorogatum impe-
 rium in annum est Q. Fuluius Flacco, ut provinciam Capuam, in qua & T. Quintius Præ-
 tor fuerat, cum vna legione obtineret. Prorogatum & C. Hostilio Tubulo est, ut Propætor
 in Hetruriam ad duas legiones succederet C. Calpurnio, Prorogatum & L. Veturio Philo-
 ni est, ut Propætor Galliam eandem provinciam cum iisdem duabus legionibus obtine-
 ret, quibus Prætor obtinuerat. Quod in L. Veturio, idem in C. Aurunculeio decretum ab
 Senatu. Iamque de prorogando imperio ad populum est. Qui Prætor Sardiniam prouin-
 ciam cum duabus legionibus obtinuerat, additæ ei ad prædium provincie quinquaginta
 longæ naues, quas P. Scipio ex Hispania misisset, Et P. Scipioni & M. Syllano suæ Hispaniæ
 suique exercitus in annum decreti. Scipio ex octoginta nauibus, quas aut secum ex Italia ad-
 ductas aut capras Carthagine habebat, quinquaginta in Sardiniam transmittere iussus, quia
 fama erat, magnum nauale apparatus eo anno Carthagine esse, ducentis nauibus omnem
 oram Italiæ, Siciliae Sardiniaque implenturos. Et in Sicilia ita diuisa res est. Sex. Cæsari exerci-
 tus Cannensis est datus. M. Valerius Leuinus (ei quoque enim in annum prorogatum imperi-
 um est) classem, quæ ad Siciliam erat, nauium LXX obtineret: adderet eò triginta naues,
 quæ ad Tarentum priore anno fuerant. Cum ea centum nauium classe, si videretur ei, præ-
 datum in Africam traiceret. Et P. Sulpitio, ut eadem classe Macedoniam Græciamque prouin-
 ciam haberet, prorogatum in annum imperium est. De duobus, quæ ad urbem Romam fu-
 erant, legionibus nihil mutatum. Supplementum, quo opus esset, ut scriberent, Consulibus
 permittitur. Vna & viginti legionibus eo anno defensum imperium Romanum est. Et P. Li-
 cinius Varo Prætori urbis negocium datum, ut naues longas XXX veteres reficeret, quæ
 Hostiæ erant: & viginti nouas naues sociis naualibus impletet, ut quinquaginta nauium clas-
 se oram maris vicinam urbi Romæ tueri posset. C. Calpurnius vetitus ab Aretio motere ca-
 exercitum, nisi cum successerit venisset. Idem & Tubulo imperatum, ut inde præcipue ca-
 ueret ne qua noua consilia otirentur. Prætores in provincias profecti, Consulibus recipere tene-
 bat, quod prodigiis aliquot nunciatis, non facile litabant. Ex Campania nunciata erant, Ca-
 puæ duas aedes, Fortunæ & Martis, & sepulcra aliquot de celo tacta, cum iis, Cædeo mini-
 mis etiam rebus praua religio inserit deos. Mures in eade loci aurum rosisse, Cassini examē
 apum ingens in foro confedisse. Et Hostiæ murum portamque de celo tactam, Cære vulturū
 volasse in aedem Iouis. Vulsini sanguine lacum manasse. Horum prodigiorum causa in
 diem vnum supplicatio fuit. Per dies aliquot hostiæ maiores sine litatione casæ, diuque non
 impetrata pax deum. In capita Consulium, Rep. incolumi, exitiabilis prodigiorum euenitus
 vertit. Ludi Apollinares Q. Fulvius, Ap. Claudio Consulibus, à P. Cornelio Sulla Prætoris
 bis primum facti erant: inde omnes deinceps Prætores urbanis fecerant: sed in vnum annum
 vouebant, dieque incerto faciebant. Eo anno pestilentia grauis incidit in urbem agrosque, quæ
 tamen magis in morbos longos, quam in perniciales euasit. Eius pestilentie causa, & supplicatio
 per compita tota urbe est, & P. Licinius Varus Prætor urbis legem ferre ad populū iussus,
 ut hi ludi in perpetuum in statum diem vouerentur. Itaque ipse primus ita vouit fecitque an-
 te diem III Nonas Quintiles. Is dies deinde solennis seruatus. De Aretinis & fama indies
 grauior, & cura crescere Patribus. Itaque C. Hostilio scriptum est, ne differret obfides ab A-
 retinis accipere: & cui traderet Romam deducendos, C. Terentius Varro cum imperio mis-
 sus: qui ut aduenit, extemplo Hostilius legionem vnā, quæ ante urbem castra habebat, signa
 in urbem ferre iussit, presidiaque locis idoneis disposuit: tum in foro citatis Senatoribus obfi-
 des imperauit. Cum Senatus bidduum ad considerandum tempus peteret, aut ipsos extemplo
 dare, aut se postero die Senatorum omnes liberos sumpturum, edixit, inde portas custodire
 iussit Tribunus militum, Præfectisque sociis, & Centurionibus, ne quis nocte urbe exiret. Id se-
 gnus negligentiusque factum. Septem principes Senatorum, prius quam custodiæ in portis locaren-
 tur, ante noctem cum liberis euaserunt. Postero die luce prima cum Senatus in forum citari
 coepisset, desiderari, bonaque eorum venierunt. à ceteris Senatoribus CXX obfides, libe-
 ri ipsorum accepti traditi: C. Terentio Romam deducendi. Is omnia suspectiora quam antea
 erant, in Senatu fecit. Itaque tanquam imminente Hetrusco tumultu, legionem alteram ex urbanis
 Aretii ducere iussus ipse C. Terentius, eamque habere in præsidio urbis. C. Hostilium cum

cetero exercitū placuit totam prouinciam peragrarē & caucere, nequa occasio nauare cupien- 55
 tibus res daretur. C. Terentius ut Aretium cum legione uenit, clauēs portarum cum magi-
 stratus poposcisset, negantibus iis comparere, fraude amotas magis ratus q̄ negligentia in-
 tercidisse, ipse alias clauēs omnibus portis imposuit: cauitq̄ cum cura, ut omnia in potesta-
 re sua essent. Hostilium intensius monuit, ut in eo spem non moturos quicq̄ Hetruscos po-
 neret, si nequid mouere possent, praecauisset. De Tarentinis inde magna contentione in Sen- 60
 natu actum coram Fabio, defendente ipsos, quos ceperat amissis infensis, & plerisq̄ equā-
 ribus eos Campanorū noxē poenēq̄. S. C. in sententiam M. Acilii factum est, ut oppidum
 praesidio custodiretur, Tarentinūq̄ omnes intra moenia connerentur, res integra postea
 referretur, cum tranquillior status Italiae esset. Et de M. Liuio Praefecto arcis Tarentinae haud
 minore certamine actum est, aliis sententis norantibus praefectum, quod eius socordia Tarē 55
 tum proditum hosti esset: aliis praemia decernentibus, quod per quinquennium arcem tu-
 ratus esset, maximeq̄ quod unius eius opera receptum Tarentum foret, mediis ad Censo-
 res, non ad Senatum notionem de eo pertinere dicentibus: cuius sententiae & Fabius fau-
 adiecit tamen, fateri se opera Liuui Tarentum receptum, quod amici eius vulgo in Senatu
 iactassent. Neq̄ enim recipiendum fuisse, nisi amissum foret. Consulū alter Quintius Cri 70
 spinus ad exercitum, quem Q. Fuluius Flaccus habuerat, cum supplemento in Lucanos est
 profectus, Marcellum alia atq̄ alia obiecta animo religiones tenebant. In quibus, quod,
 cum bello Gallico ad Clastidium aedem Honori & Virtuti uouisset, dedicatio eius à Ponti-
 ficibus impeditur, quod negabant vnam cellam duobus recte dedicari: quia si de celo
 tacta, aut prodigii aliquid in ea factum esset, difficilis procuratio foret, quod utri deo diui 75
 na res fieret, sciri non posset. Neq̄ enim duobus, nisi certis deis rite vna hostia fieri. Ita ad-
 dita Virtutis aedes approperato opere, neq̄ tamen ab ipso eades eae dedicatae sunt. Tum de-
 mum ad exercitum, quem priore anno Venusiam reliquerat, cum supplemento proficiscitur.
 Locros in Brutiis Crispinus oppugnare conatus, quia magnam famam atulisse Fabio Tarē 80
 rentum ferebatur, omne genus tormentorum machinarumq̄ ex Sicilia accersierat, & naues
 indidem accite erant, quae uergentem ad mare partem urbis oppugnarent. Ea missa oppu-
 gnatio est: quia Laetium Annibal admouerat copias: & Collegam eduxisse iam à Venusia
 exercitum fama erat, cui coniungi uolebat. Itaq̄ in Apuliam ex Brutiis rediit, & inter
 Venusiam Bauriamq̄ minus trium milliū passuum interuallo Consules binis castris con- 85
 federant. In eandem regionem & Annibal rediit, auerso ab Locris bello. Ibi ambo Consules
 ingenio feroces propē quotidie milites in aciem excire, haud dubia spe, si duobus exercitiis
 consularibus iunctis commisisset sese hostis, debellari posse, Annibal quia cum Marcello bis
 priore anno congressus uicerat victusq̄ erat, ut cum eodem si dimicandū foret, nec spē, nec
 metum ex vano haberet, ita duobus Consulib⁹ haudquaquam se parem futurū credebat. Itaq̄
 totus in suas artes uersus insidiis locum quarebat. Leuia tamen praedia inter bina castra va 90
 rio euentu fiebant. Quibus cum extrahi estatem posse Consules crederēt, nihilominus op-
 pugnari Locros posse rati, L. Cincio, ut ex Sicilia Locros cum classe traiceret, scribunt. Et ut
 ab terra quoq̄ oppugnari moenia possent, ab Tarento parte exercitus, quē in praesidio erat,
 duci eō iusserunt. Ea ita futura per quosdam Thurinos comperta Annibali cum essent, mit- 95
 tit ad insidendam ab Tarento uiam. Ibi sub tumulo Periliē equitum duo, peditū tria millia
 in occulto locata, in quē inexplorato euntes Romani cum incidissent, ad duo milia armato-
 rum cesa, & mille & ducenti fermē uiui capti: alii dissipati fuga per agros salusq̄, Tarentū
 rediere. Tumulus erat syluestris inter Punica & Romana castra, ab neutris primo occupat⁹:
 quia Romani qualis parte eius, quae uergeret ad hostium castra, esset, ignorabant. Annibal in
 fidiis, q̄ castris apriorem eum crediderat. Itaq̄ nocte ad id missas aliquot Numidarū turmas 100
 medio in saltu condiderat, quorum interdiu nemo ab statione mouebatur, ne aut arma,
 aut ipsi procul conspicerentur. Fremebant vulgo in castris Romanis, occupandum eum tu-
 mulum esse, & castello firmandum: ne, si occupatus ab Annibale foret, uelut in ceruicibus ha-
 berēt hostem. Mouit ea res Marcellum: & Collegē, Quin imus, inquit, ipsi cum equitib⁹ pau-
 cis exploratū: subiecta res oculis nostris certius dabit consilium. Consentiente Crispino, cū 105
 equitibus ducentis & viginti, ex quibus XL Fregelianis, ceteri Hetrusci erant, proficiscun-
 tur. Secuti M. Marcellus Cōsulis filius & A. Mālius Tribunus militū, simul & duo Praefecti so-
 cium L. Arēnius & M. Aulius, immolasse eo die quidā prodigere memoriae COS, Marcellū,

& prima hostia caesa, iecur sine capite inuentum, in secunda omnia comparuisse, quae asse-
 lent. Auctum etiam uisum in capite, nec id sane aruspici placuisse, quod secundum trunca
 & turpia exta nimis lata apparuissent. Ceterum Consulem Marcellum tanta cupiditas re-
 5 uallo egrediens signum dedit, ut ad locum miles esset paratus, ut si collis, in quem specula-
 rum irent, placuisset uasa colligerent ac sequerentur. Exiguū cāpi ante ea castra erat, inde
 in collem aperta uindiq̄ & conspecta ferebat uia: Numidis speculator nequaquam in spem tan-
 te rei positus, sed si quos uagos pabuli aut lignorum causa longius à castris progressos
 possit excipere, signum dat, ut pariter ab suis quisq̄ latebris exorirentur. Non antē appa- 10
 ruere, quibus obuiis ab iugo ipso confurgendum erat, q̄ circuire, qui ab tergo include-
 rent uiam. Tum uindiq̄ omnes exorti, & clamore sublato impetum fecere. Cum in ea ualle
 Consules essent, ut neq̄ euadere possent in iugum occupatum ab hoste, nec receptum ab
 tergo circumuenti haberent, extrahi tamen diutuscertamen potuisset, ni cepra ab Hetrus-
 scis fuga pauorem ceteris inficisset: non tamen omisere pugnam deserti, ab Hetruscis Fre- 15
 gellani, donec integri Consules hortando, ipsiq̄ ex parte pugnando rem sustinebant. Sed
 postq̄ uulneratos ambos Consules, Marcellum etiam transfurum lancea prolabantem ex eo
 quo moribundum uidere, tum & ipsi (perpauci autem supererant) cum Crispino Con-
 sule duobus iaculis icto, & Marcello adolescente, saucio & ipso, effugerunt. Interfecti A.
 Manlius Tribunus militum, & ex duobus Praefectis sociū M. Aulius occisus, Arēnius ca 20
 ptus & lictores Consulū quinq̄ uiui in hostium potestatem uenerunt: ceteri aut interfe-
 cti, aut cum Consule effugerunt. Equitum tres & XL, aut in praesidio, aut in fuga ceciderunt:
 duodeuiginti uiui capti. Et tumultuatum in castris fuerat, ut Consulibus irent subsidio:
 cum Consule, & filium alterius Cōsulis saucios exiguasq̄ infelicis expeditionis reliquias ad
 castra uenientes cernunt. Mors Marcelli cum alioqui miserabilis fuit, tum quod nec pro a- 25
 tate, (maior iam enim LX annis erat) neq̄ pro ueteris prudentia ducis, tam improuide is-
 ser, Collegamq̄, & propē rotam Rempubicam in praecipis dederat. Multos circa uia rem
 ambitus fecerim, si quae de Marcelli morte uariant auctores, omnia exequi uelim. Ut omnia
 tam alios, C. Laelius triplicem rei gestae ordinem edit: vnam traditam fama: alteram scri-
 ptam laudatione filii, quia rei gestae interfuit: tertiam, quam ipse pro inquisita ac sibi coma- 30
 perta affert. Ceterū ita fama uariatur, ut tamen pleriq̄ loci speculandi causa castris egressum,
 omnes insidiis circumuentum tradant. Annibal magnū terrorem hostibus morte Consulū
 unius, uulnere alterius iniectum esse ratus, ne cui deesset occasio, castra in tumulo, in quo
 pugnatū erat, extemplo trāffert. Ibi inuentū Marcelli corpus sepelit, Crispinus & morte Col- 35
 legae, & suo uulnere territus, silentio insequentis noctis profectus, quos proximos nactus
 est montes, in iis loco alto & tuto uindiq̄ castra posuit. Ibi duo duces sagaciter moti sunt,
 alter ad inferendam, alter ad cauendā fraudem. Annulo Marcelli simul cum corpore Anni-
 bal portus erat. Eius signi errore ne cui dolus necceretur à Poeno, metuens Crispinus, circa
 ciuitates proximas miserat nūcios, occisum Collegam esse annuloq̄ eius hostem potitum,
 ne quibus literis crederēt nomine Marcelli cōpositis. Paulo antē hic nuncius Consulū Sala- 40
 piam uenerat, cum literae ab Annibale allatae sunt, Marcelli nomine compositae, se nocte,
 quae diem illum secutura esset. Salapiam uenturum, parati milites essent, qui in praesidio
 erāt, si qua opera eorum opus esset. Sensere Salapiani fraudem, & ab ira non defectionis mo-
 do, sed etiam equitum interfectorum rati occasionem supplicii patere, misso retro nuncio,
 (perfuga autem Romanus erat) ut sine arbitrio milites, quae uellent, agerēt, oppidanos per 45
 muros uisib⁹ opportuna loca in stationibus disponunt: custodias uigiliasq̄ in eam noctē
 intentius instruant, circa portam, qua uenturum hostem rebantur, quod roboris in praesi-
 dio erat, opponunt. Annibal quarta uigilia fermē ad urbē accessit. Primi agminis erant per-
 fuge Romanorū & arma Romana habebāt. Ii ubi ad portā est uentum, latine omnes loquē-
 tes excitant uigiles, aperitq̄ portam iubent, Consulē adesse. Vigiles uelut ad uocem eorū
 50 excitati, tumultuari, trepidare, moliri, porta cataracta deiecta clausa erat, eā partim uetib⁹
 leuant, partim funibus subducunt in tantam altitudinis, ut subire recti possent. Vix dum sa-
 tis patebat iter, cum perfuge certatim ruunt per portā & cum sexcenti fermē intrassent, re-
 misso fune, quo suspensa erat, cataracta magno sonitu cecidit. Salapiani, alii perfugas negli-
 genter ex iurare suspensa humeris, ut inter pacatos, getentes arma inuadunt: alii è tuti

portæ murisq; faxis, sudibus, pilis absterrent hostem. Ita inde Annibal sua & ipse fraude 55
 captus abiit: profectusq; ad Locrorū solvendam obfidionē, quā Cincius summa vi operibus
 tormentorūq; omni genere ex Sicilia aduēcto oppugnabat. Magoni iā haud fermē fidēnt
 xerenturum defensurūq; se vrbe, prima spes morte nunciata Marcelli affulsit: securus inde
 nunci⁹, Annibalē Numidarū equitatu premisso, ipsum quantum accelerare posset, cum pedi- 60
 tū agmine sequi. Itaq; vbi primū Numidas edito ē speculis signo aduētare sensit, & ipse pa-
 refacta repēte porta ferox in hostes erūpit. Et primo, magis q̄a improuiso id fecerat, q̄ q; par
 viribus esset, anceps certamē erat: deinde vt superucnere Numidē, tātus paor Romanis est
 iniectus, vt passim ad mare ac naues fugerent, relictis operibus machinisq; quibus muros
 quatiabant. Ita aduētu Annibalis soluta Locrorū obfidio est. Crispin⁹ postq; in Brutios pro- 65
 fectum Annibalē sensit, exercitū, cui Collega præsuerat M. Marcellū Tribunū militū Venusiā
 adducere iussit: ipse cum legionibus suis Capuā profectus, vix lecticē agitationē prę graui-
 tate vulnerū patiens, Romā literas de morte Collegę scripsit, quantoq; ipse in discrimine es-
 set: se comitiorū causa nō posse Romā venire: quia nec vię laborem passurus videtur, &
 de Tarento sollicitus esset, ne ex Brutis Annibal eō conuenteret agmen: Legatos opus
 esse ad se mittere viros prudētes, cū quibus quę vellent de Rep. loqueretur. Hę literę recitate, & 70
 magnū luctum morte alterius Cōsulis, & metū de altero fecerūt. Itaq; & Q. Fabiū filiū ad ex-
 erciturū Venusiā miserūt, & ad Cōsulē tres Legati missi, Sex. Iulius Cęsar, L. Licinius Pol-
 lio, L. Cincius Alimētius, cū paucis antē diebus ex Sicilia redisset. Hi nūciare Cōsuli iussi,
 vt si ad comitia ipse Romā venire nō posset, Dictatorē in agro Romano diceret comitiorū
 causa: si Cōsul Tarentum profectus esset, Q. Claudium Prętorē placere in eam regionē 75
 inde abducere legiones, in qua plurimas socioꝝ vrbes tueri posset. Eadē ęstate Valeri⁹ cum
 classe C. nauitū ex Sicilia in Africā trāsmisit, & ad Clupeā vrbe excursionē facta, agrū late nul-
 lo fermē obuio armato vastauit. Inde ad naues raprim p̄datores recepti, quia repēte fama
 accidit, classē Punicā aduentare. LXXX erant & tres naues. Cū iis haud procul Clupea
 prospere pugnat Romanus. Decē & octo nauibus captis, fugatis aliis, cū magna terrestri na- 80
 ualiquę p̄da Lilybēū rediit. Eadē ęstate & Philippus implorantibus Achęis auxilium tulit.
 Quos & Machanidas tyrannus Lacedęmoniorū finitimo bello vrbat: & Ætoli nauib⁹ per-
 fretū, quod Naupactū, & Patras interfluit. (Rhion incolę vocāt) exercitu traictō, depopula-
 ti erant. Attalū quoq; Regē Asię, quia Ætoli summū gentis suę magistratū ad eum proxima
 cōcilio detulerant, fama erat in Europā traicturū. Ob hoc Philippo in Gręciā descēdē 85
 ti ad Lamiam vrbe Ætoli ducē Phylia, qui Prętor in eum annū cum absente Attalo creat⁹
 erat, occurrerunt. Habebant & ab Attalo auxilia secum, & fermē mille ex Romana classe a P.
 Sulpitio missos. Aduersus hunc ducē atq; has copias Philippus bis prospero euctu pugna-
 uit, multos admodū hostium vtraq; pugna occidit. Inde cum Ætoli metu compulsi Lamie
 vrbis mœnibus tenerēt sese, Philippus ad Phalerā exercitū reduxit. In Maliaco sinu is locus 90
 est, quondam frequenter habitatus propter egregiū portū tutasq; circa stationes, & aliā o-
 portunitatē maritimā terrestremq;. Eō Legati ab Rege Ægypti Ptolemao, Rhodiisq; & A-
 theniensibus, & Chiis venerunt ad dirimendū inter Philippū atq; Ætolos bellū. Adhibitus
 ab Ætolis ex finitimis pacificator Aminander Rex Athamanum. Omnī autem non tanta
 pro Ætolis cura erat, ferocioribus q̄ pro ingeniis Græcorū gentis, q̄ ne Philippus regnūq; 95
 eius graue libertati futurum rebus Gręcię immiseretur. De pace dilata consultatio est in
 concilium Acheorū, concilioq; ei & locus & dies certa indicta. Interim XXX dies indu-
 cia impetrata. Profect⁹ inde Rex per Thessaliā Bœotiamq;, Chalcidē Eubocę venit, vt At-
 talum, quem classe Eubocęam petiturū audierat, portibus, & littorū appulsū arceret. Inde prę-
 sidio relicto aduersus Attalū, si forte interim traiecisset, profectus ipse cū paucis equitū 100
 uisq; armaturā Argos venit. Ibi curatione Hereoꝝ Nemeorumq; suffragiis populi ad eum
 delata, quia se Macedonū Reges ex ea ciuitate oriundos referūt. Hereis peractis, ab ipso ludi-
 cro extēplo Rhis profectus est ad indictū multo antē sociorū conciliū. Ibi de Ætolico finien-
 do bello actū, ne causa aut Romanis aut Attalo intrādī Gręciā esset. Sed ea omnia vixdum
 induciarū tempore circumactō, Ætoli turbauere: postq; & Attalum Æginam venisse, & Ro- 105
 manam classē stare ad Naupactum audiuerē. Vocati enim in consilium Achaorum, in
 quo eadem legationes erant, quę ad Phaleram egerant de pace, primi quasi sunt quadā
 cōtra fidem cōuentionis tempore induciarum facta: postremo negarunt durāmi bellū posse,

nisi Messeniis Achæi Pylum redderent, Romanis restitueretur Athamanis, Cordileo, Pleu-
 rato, Archide. Enimvero indignum ratus Philippus victos victorū sibi vltro condiciones
 ferre, ne antea quidē se aut de pace audisse, aut inducias pepigisse, dixit, spem vllam habē-
 tem quieturos Ætolos: sed vt omnes socios testes haberet, se pacis, illos belli causam quæ-
 5 sisse. Ita infecta pace consilium dimisit, quatuor millibus armatorum relictis ad præsidiū A-
 chaorum, & quinq; longis nauibus acceptis: quas si adiecisset missā nuper ad se classī Car-
 thaginensī, & ex Bithynia ab Rege Prusia venientibus nauibus, statuerat nauali prælīo
 laceſſere Romanos, iamdū in ea regione potentes maris: ipse ab eo consilio Argos regres-
 sus. Iam enim Nemeorum appetebat tempus, quæ celebrari volebat præsēntia sua. Occupa-
 10 to Rege apparatu ludorum, & per dies festos licentius, quā inter belli tēpora remitten-
 te animū, Sulpitius ab Naupacto profectus classē appulit inter Sicyonem & Corin-
 thum, agrumq; nobilissimā fertilitatis effuse vastauit. Fama eius rei Philippum ab ludis
 exciuit, raptimq; cum equitatu profectus, iussis se subſequi peditibus, palatos passim per
 agros grauesq; præda, vt qui nihil tale metuerant, adortus Romanos compulit in na-
 15 ues. Classis Romana haudquaquā læta præda Naupactum rediit, Philippus ludorum
 quoq; qui reliqui erant, celebritatem quantacūq; de Romanis cum victoriæ parta: fa-
 ma auxerat, iactitūq; ingenti celebrati festi dies: eo magis etiam, quod populariter dem-
 pto capitis insigni purpuraq; atq; alio regio habitu, aquauerat ceteris se in speciem, qua
 nihil gratius est ciuitaribus liberis. Præbuisseq; haud dubiam eo facto spem libertatis, nisi
 20 omnia intoleranda libidine fixa ac deformia effecisset. Vagabatur enim cum vno aut
 altero comite per maritas domos dies noctesq;, & submittendo se in priuatum fastigi-
 um, quo minus conspectus, eo solutior erat: & libertatem cum aliis vanam ostendisset, to-
 tam in suam licentiam verterat. Neq; enim omnia emebat aut eblandiebatur, sed vim
 flagitiis adhibebat: periculosumq; & viris & parentibus erat, thorum incommoda se-
 25 ueritate libidini regiē fecisse. Vni etiam principi Achaorum Arato adempta vxor nomi-
 ne Polycratia, ac spe regiarum nuptiarum in Macedoniam asportata fuerat. Post hæc fla-
 gitia solenni Nemeorum ludo peracto, paucisq; additis diebus, Dymas est profectus ad prę-
 sidium Ætolorum, quod ab Eleis accitum acceptumq; in vrbe erat, eiiciendum. Cyclio-
 das, (penes eum summa imperiū erat) Achæiq; ad Dymas regi occurrere, & Eleorum accē-
 30 si odio, quod a ceteris Achæis dissentirent, & infensi Ætolis, quos Romanum quoq; ad-
 uersus se mouisse bellū credebant. Profecti a Dymis coniecto exercitu transeunt Larissum
 amnem, qui Eleum agrum a Dymeo dirimit. Primum diem, quo fines hostium ingressi
 sunt, populando absumpserunt. Postero die acie instructa ad vrbe accesserunt, præmis-
 sis equitibus, qui obsequitando portis promptum ad excursions genus laceſſerent Ætolo-
 35 rum. Ignorabant Sulpitium cum quindecim nauibus ab Naupacto Cyllenem traiecisse, &
 expositis in terram quatuor millibus armatorum silentio noctis, ne conspici agmen posset,
 intrasse Elim. Itaq; improuisa res ingentem iniecti terrorem, postquam inter Ætolos Ele-
 osq; Romana signa atq; arma cognouere. Et primo recipere suos voluerat Rex: deinde
 contracto iam inter Ætolos & Triballos (Illyricorum id est genus) certamine, cum vrge-
 40 ri videret suos, & ipse Rex cum equitatu in cohortem Romanam incurrit. Ibi equus
 pilo traictus cum prolapsus in caput Regem effudisset, atrox pugna vtrinq; accensa est:
 & ab Romanis impetu in Regem facto, & protegentibus regiis. Insignis & ipsius pugna
 fuit, cum pedes inter equites coactus esset prælīum intrare: deinde cum iam impar certamen
 esset, caderentq; circa eum multi & vulnerarentur, raptus ab suis atq; alteri equo iniectus
 45 fugit. Eo die castra quinque millia passuum ab vrbe Eleorum posuit. Postero die omnes
 copias ad propinquum Eleorum castellum, quod Pyrgum vocant, duxit: quò agrestium
 multitudinem cum pecoribus metu populationum compulsam audierat. Eam incondi-
 tam inermemq; multitudinem primo statim terrore adueniens cepit, compensaueratq;
 ea præda, quod ignominia ad Elim acceptum fuerat. Diuidenti prædam captiuosq; (fue-
 50 runt autem quatuor millia hominum pecorumq; omnis generis ad millia viginti) nunciū
 ex Macedonia venit, Eropum quendam corrupto arcis præsidiūq; Præfecto, Lychnidum cę-
 pissē tenere & Dassaretiorum quosdam vicos & Dardanos etiam concire. Omissō igitur
 Achaico atq; Ætolico bello, relictis tamen duobus millibus & quingentis omnis generis ar-
 matorū, cum Menippo & Polyphanta ducibus ad præsidiū sociorū profectus ab Dymis per

Achaia Bocotiamq; & Euboeam, decimis castris Demetriadem in Thessaliam petiit. Ibi alii maiorem afferentes tumultum nuncii occurrunt, Dardanos in Macedoniam effusos Orestidem iam tenere, ac descendisse in Argestum campum, famamq; inter Barbaros celebrem esse, Philippum occisum. Expeditione ea, qua cum populatoribus agri ad Sicyonem pugnavit, in arborem illatus impetu equi ad eminentem ramum cornu alterum galea perfrigit. Id inuentum ab Aetolo quodam perlatumq; in Aetoliam ad Scerdileum, cui notum erat insigne galea, famam interfecti Regis vulgavit. Post profectioem ex Achaia Regis, Sulpitius Aeginam classe profectus cum Attalo sese coniunxit. Achaei cum Aetolis Eleisq; haud procul Messene prosperam pugnam fecerunt. Attalus Rex & P. Sulpitius Aegine hybernarunt. Exitu huius anni T. Quintius Consul, Dictatore comitorum ludorumq; faciendorum causa dicto L. Manlio Torquato, ex vulnere moritur. Alii Tarenti, alii in Campania mortuum tradunt. Id quod nullo ante bello acciderat, duo Consules sine memorando praelio interfecti velut otiam Romae reliquerant. Dictator Manlius magistrum equitum C. Seruilius, qui tum Aedilis curulis erat, dixit. Senatus quo die primum est habitus, ludos magnos facere Dictatorem iussit: quos M. Aemilius Praetor urbis, C. Flaminius, Cn. Seruilio Consulibus, fecerat: & in quinquennium vouerat. Tum Dictator & ludos fecit, & in insequens lustrum vouit. Ceterum cum duo Consulares exercitus tam prope hostem sine ducibus essent, omnibus aliis omissis, vna praecipua cura Patres populūq; incessit, Consulibus primum quoque tempore creandi, ut eos potissimum crearent, quorum virtus satis tuta a fraude Punica esset. Cum toto eo bello damnosa praepropera ac feruida ingenia Imperatorum fuissent, tum eo ipso anno Consules nimia cupiditate conferendi cum hoste manum in nece opinatam fraudem lapsos esse: ceterum deos immortales miseros nominis Romani pepercisse innoxis exercitibus, temeritatem Consulū ipsorum capitibus damnaſſe. Cum circūſpicerēt Patres, quomōdo Consules, facerent lōge ante alios eminebat C. Claudius Nero, ei Collega quaerebatur: & virum quidē eum egregiū ducebant, sed promptiorem acrioremq; q̄ tempora belli pestularent, aut hostis Annibal. Temperandum acre ingenium eius moderato & prudenti viro adiuncto Collega censebant. M. Liuius erat homo multis annis ante ex Consulatu populi iudicio damnatus; quam ignominiam adeo aegre tulerat, ut & rus migrare & per multos annos & vrbe & omni coetu careret hominum: octauo ferme post damnationem anno M. Claudius Marcellus M. Valerius Leuinus Consules reduxerant eum in urbem. Sed erat veste obsoleta capilloq; & barba promissa, praese referens in vultu habitūq; insignem memoriam ignominiae acceptae. L. Veturius & P. Licinius Censores eum tōdere, & squalorē deponere, & in Senatum venire, fungiq; aliis publicis muneribus coegerūt: sed tum quoque aut verbo assentiebatur, aut pedibus in sententiam ibat, donec cognati hominis eum causa M. Liuii Macati, cum de fama eius ageretur, stantem coegit in Senatu sententiam dicere. Tum ex tanto intervallo auditus conuertit ora hominum in se causamq; sermonibus praebuit, indigno iniuriam a populo factam, magnōq; id damno fuisse, quod tā graui bello nec opera nec consilio talis viri vsa Resp. esset. C. Neroni neq; Q. Fabiū, neq; M. Valerium Leuinum dari Collegas posse: quia duos patricios creati non liceret: eandem causam in T. Manlio esse, praeterq; quod recusasset delatum consulatum recusaturusq; esset: egrēgiū par Consulū fore, si M. Liuium C. Claudio Collegam adiuuissent. Nec populū mētionem eius rei ortam a Patribus est aspernatus. Vnus eam rem in ciuitate, is cui deferebatur honos, abnuebat, leuitatem ciuitatis accusans, sordidatū rei non miseros candidam togam inuito offerre: eodem honores, poenasq; congeri, si bonum virum ducerent, quid ita pro malo ac noxio dānassent? quid ita male credito priore Consulatu, alterū crederent? Hęc, taliaq; argumenta & querentem, castigabant Patres, & M. Furium memorantes reuocatum de exilio patriam pulsum sede sua restituisse: ut parentum sauitiam, sic patrię patiēdo ac ferendo leniendā esse. Adnixi omnes cum C. Claudio M. Liuium Consulem fecerunt. Post diem tertium eius diei Praetorum comitia habita. Praetores creati L. Portius Licinius, C. Manlius, A. & C. Hostilius Catones. Comitibus perfectis ludisq; factis, Dictator & magister equitum magistratu abierunt. C. Terentius Varro in Hetruria Proprietor missus, ut ex ea prouincia C. Hostilius Tarentum ad eum exercitum iret, quem T. Quintius Consul habuerat: & L. Manlius trans mare Legatus iret viseretq; quae ibi gererentur: simul, quod Olympiae ludicrum ea astate futurum erat, quod maximo coetu Graeciae celebraretur, ut si tuto

per hostem posset, adiret id concilium, ut qui Siculi bello ibi profugi, aut Tarentini ciues legati ab Annibale essent, domos rediret, sciretq; sua omnia iis, quae ante bellum habuissent, reddere populū Romanū. Quia periculosissimus annus imminere videbatur, neq; Consules in republica erant, in Consules designatos omnes verū, primum eos fortiri prouincias, & praefoscere quam quis eorum prouinciam, quem hostē haberet, volebant. De reconciliatione etiā gratiē eorum in Senatu actū est, principio facto a Q. Fabio Maximo. Inimicitiae autem nobis inter eos erant, & acerbiores eas, indignioresq; Liuii sua calamitas fecerat, quod spretum se in ea fortuna credebat. Itaq; is magis implacabilis erat, & nihil opus esse reconciliatōne aiebat: acris & intentius omnia gesturos, timentes ne crescendū ex se inimico Collegae potestas fieret. Vicit tamen auctoritas Senatus, ut positis simulatibus, cōmuni animo cōsilioq; admistrarent remp. Prouincię iis nō permittat regionibus, sicut superioribus annis, sed diuersae extremis Italiae finibus, alteri aduersus Annibalē Brutii, Lucani, alteri Gallia aduersus Asdrubalē, quem Alpius appropinquare fama erat, decreta. Exercitū ex duobus, qui in Gallia, quibus in Hetruria essent, addito vrbano eligeret, quem mallet, qui Galliam esset fortitus, cuius Brutii prouincia euenisset, nouis legionibus vrbanis scriptis, vtriusq; mallet Consulū prius anni exercitum sumeret. Relictū autem a Consule exercitum Q. Fuluius Proconsul acciperet, eiq; in annū imperiū esset: & C. Hostilio, cui pro Hetruria Tarentum mutauerant prouinciā, pro Tarento Capuā, legio vna data est, cui Fuluius proximo anno praefuerat. De Asdrubalis aduentu in Italiam cura indies crescebat. Massiliensium primum Legati nunciauerant, eum in Galliam transgressum, erectosq; aduentu eius, quia magnum pondus auri attulisse dicerent ad mercede auxiliā conducenda, Gallorum animos: missi deinde cum iis Legati ab Roma Sex. Antristius & M. Retius ad rem inspicendam, retulerant, misisse se cum Massiliensibus ducibus, qui per hospites eorum principes Gallorū omnia explorata referrent: pro comperto habere, Asdrubalem ingenti iam coacto exercitu proximo vere Alpeis traiecturum, nec tū eum quicūq; aliud morari, nisi quod clausae hyeme Alpes essent. In locum M. Marcelli L. Aquilii Patris Augur creatus, inauguratusq;. Et Cn. Cornelius Dolobella Rex sacrorum inauguratus est in locum M. Marrii, qui biennio ante mortuus erat. Hoc eodem anno & lustrum conditum est a Censoribus P. Sempronio Tuditano & M. Cornelio Cethego. Censa ciuium capita CXXXVII millia, C & VIII, minor aliquanto numerus, q̄ qui ante bellum fuerat. Eo anno primum, ex quo Annibal in Italiam venisset, comitium teetum esse, memoria proditum est, & ludos Romanos semel instauratos ab Aedilibus curulibus Q. Metello & C. Seruilio: & plebeis ludis biduum instauratum est ab Q. Manlio, & M. Caecilio Metello Aedilibus plebis, & tria signa ad Cereris aedem dederunt: & Iouis epulum fuit, Iudorum causa. Consulatu inde ineunt C. Claudius Nero, & M. Liuius iterū: quia iam designati prouincias fortiri erāt, Praetores fortiri iusserunt. Cornelio Hostilio vrbana iurisdicōtio euenit, addita & peregrina, ut tres in prouincijs exire possent: A. Hostilio Sardinia, Caio Manlio Sicilia, Lucio Portio Gallia euenit. Summa legionum trium & viginti ita per prouincias diuisa, ut binæ Consulū essent, quatuor Hispania haberet, tres Praetores binas, in Sicilia, in Sardinia, & Gallia: duas C. Terentius in Hetruria, duas Q. Fuluius in Brutis: duas Q. Claudius circa Tarentum, & Salentinos: vnam C. Hostilius Tubulus Capuā: duas vrbanae ut scriberetur. Primis quatuor legionibus populū Tribunos creauit: in ceteras Consules miserūt. Prius q̄ Cōsules proficiscerentur, nouēdiale sacrum fuit: quia Veis de caelo lapidauerat. Sub vnius prodigii (ut fit) mentionem alia quoque nunciata. Minturnis aedem Iouis, & Lucum Maricae, item Atele murrum, & portā de caelo tactam, Minturnenses terribilius quod esset, adiciebant, sanguinis riuum in porta fluxisse. Et Capuā lupus nocte portam ingressus vigilem lanauerat. Hęc procurata hostiis maioribus prodigia, & supplicatio diem vnum fuit: & ex decreto Pontificum iterum nouēdiale instauratum, quod in Armilustro lapidibus visum plueret. Liberatas religione mentes turbauit rursus nunciatum, Frusinone infantem natum esse quadrimo parem, nec magnitudine tam mirandum, q̄ quod is quoque, ut Sinuessā biennio ante, incertus mas an femina esset, natus erat. Id vero aruspices ex Hetruria acciti foedum ac turpe prodigium dicere, extorrem agro Romano procul terrae contactu alto immergendum, vnum in arcā condidere, prouectumq; in mare proiecerunt. Decreuere item Pontifices, ut virgines ter nouē per urbem euntes carmen canerent. Id cum in Iouis Statoris aede dicerent conditum ad Luuio poeta carmen, tacta de caelo aedes in Auentino Iunonis Reginae, Prodigiūq; id ad ma-

tronas pertinere aruspices cū respondissent, donoq; diuam placandā esse, Aediliū curulium 55
 edicto in Capitoliū conuocare, quibus in vrbe Roma, intraq; decimū lapidē ab vrbe domici-
 lia essent, ipse inter se quinq; & viginti delegerūt, ad quas ex dotibus stipem cōferrēt. Inde do-
 nū peluis aurea facta, lataq; in Auētiniū, pure casteq; à matronis sacrificatū. Cōfestim ad aliud
 sacrificiū eidem diuē ab Decemuiris edicta dies, cuius ordo talis fuit: Ab aede Apollinis bo-
 ues sexminē albē duae porta Carmentali in vrbe ducte, post eas duo signa cupressa Iunonis 60
 Regine portabatur: tum septē & viginti virgines longā indute veste carmē in Iunonē Regi-
 nam canentes ibant. Illa tempestate forsitan laudabile rudibus Ingeniis, nunc abhorrēs & in-
 cōditū, si referatur. Virginum ordinem sequebatur Decemuirū coronatū laurea, prętextatūq;
 à porta Iugario vico in forum venere. In foro pompa consistit, per manus recte data, virgines
 sonum vocis pulsu pedum modulantes incefferunt. Inde vico Thufco, Velabroq; per boariū 65
 forū in cliuū publicum, atq; aede Iunonis Regine perrectū. Ibi duę hostie ab Decemuiris im-
 molarę, & simulacra cupressa in aedem illata. Diis rite placatis, delectum Cōsules habebant
 acrius intentiusq; q̄ prioribus annis quicq; meminerat habitum. Nam & belli terror duplica-
 tus noui hostis in Italiam aduentu, & minus iuuentutis erat, vnde scriberēt milites. Itaq; co-
 lonos etiam maritimos, qui sacrosanctā vacationē dicebantur habere, dare milites cogebant, 70
 Quibus recusantibus edicere in diem certā, vt quo quisq; iure vacationē haberet, ad Senatū
 deferret. Ea die hi populi ad Senatū venerūt, Hostiensis, Alfenis, Antias, Anxuras, Minturnē-
 sis, Sinuessanus, & à supero mari Senensis. Cum vacationes suas quisq; populus recitaret, nul-
 lius, cum in Italia hostis esset, prærer. Antiatē, Hostiensemq; vacatio obseruata est: earūq; co-
 loniarū iuniores iureiurando adacti, supra dies triginta nō pernoctaturos se extra moenia co-
 lonie sue, donec hostis in Italia esset. Cū omnes censerent, primo quoq; tempore Consulibus 75
 eundū ad bellū: Nam & Afrubali occurrēdū esse descendēti ab Alpibus, ne Gallos Cisalpi-
 nos, neve Hetruriā erectā in spem rerū nouarū sollicitaret: & Annibalē suo proprio occupadū
 bello, ne emergeret ex Brutii atq; obuā fratri ire posset. Liuiū cūctabat, quarū fides suarū
 prouinciarū exercitibus, Collegā ex duobus Consulibus egregiis exercitibus, & tertio, cui 80
 Q. Claudius Tarenti præsset, electionē habere: intuleratq; mentionē de volonibus reuocan-
 dis ad signa. Senatus liberā potestatē Consulibus fecit, & supplēdi vnde vellent, & eligēdi de
 omnibus exercitibus, quos vellent, permutandiq; & ex prouinciis, quos è Rep. censerent esse,
 eradicēdi. Ea omnia cū summa concordia Consulū acta. Volones in vndeicesimam & vi-
 cesimā legiones scripsi, magni roboris auxilia. Ex Hispania quoq; à P. Scipione Liuiū missa, 85
 quidā ad id bellū autores sunt octo millia Hispanorum, Gallorumq;: & duo millia de legio-
 nibus militū, equitūq; mille octingentos, mistos Numidas, Hispanosq;. M. Lucretiū has co-
 pias nauibus adduxisse: & sagittariorū funditorūq; ad quatuor millia ex Sicilia C. Manliū
 misisse. Auxerunt Romę tumultū litere ex Gallia missę ab L. Porrio Prętoze, Afrubalē mo-
 uisse ex hybernis: & iam Alpes transire, octo millia Ligurū conscripta armataq; coniecturaq; 90
 se transgresso in Italiam esse, nisi mitteretur in Ligures, qui eos bello occuparet: se cū inuali-
 do exercitu, quoad tutū putaret, progressurū. Hę litere Cōsules raptim, confecto delectu ma-
 ruius q̄ constituerant, exire in prouincias coegerunt, ea mente, vt vterq; Consulū hostem in
 sua prouincia contineret, neq; coniūgi, aut conferre in vnum viros pateretur. Plurimū in eā
 rem adiuuit opinio Annibalē, qui etiā ea estare transiturū in Italiā fratrem crediderat, recor-
 dando quę ipse in trāsitu nunc Rhodani nunc Alpiū cum hominibus locisq; pugnādo per
 quinq; menses exhaustisset, haudquāq; tam faciliē maturumq; transitū expectabat: ea tardi⁹ mo-
 uendū ex hybernis causa fuit. Ceterū Afrubali & sua & aliorū spe omnia celeriora atq; expe-
 ditiora fuere. Non enim receperunt modo Aruerni eum, deincepsq; alię Gallicę atq; Alpine
 gentes, sed etiā secute sunt ad bellū: & cū per munita pleraq; transitu fratris, quæ antea inuia 100
 fuerant, ducebat, tum etiā duodecim annorū astuetudine peruis Alpibus factis, inter mitio-
 ra iam hominū transibat ingenia: inuisitatī nāq; antea alienigenis, nec videre ipsi aduenā in
 sua terra assueti, omni generi humano infociales erant, & primo ignari quō Pœnus perge-
 ret, suas rupes, suaq; castella, & pecorū hominūq; prædam peri crediderāt: fama deinde Puni-
 ci bellī, quo duodecimū annū Italia vrebatur, satis edocuerat, viam tantum Alpeis esse, duas 105
 præualidas vrbes, magno inter se maris terrarūq; spatio discretas, de imperio & opib⁹ cer-
 tare. Hę causę aperuerāt Alpeis Afrubali. Ceterū quod desiderate itineris profectum erat, id
 mora ad Placētiam, dū frustra obsidet magis q̄ oppugnat, corrupti, Crediderat campestris op

pidi facilem exptignationem esse, & nobilitas colonie induxerat etiam, magnū se excidio ei⁹ vt
 bis terrorē ceteris ratum iniecturum. Non ipsum solum ea oppugnatio impediit, sed Anni-
 balem post famā tranfitus eius tanto spe sua celeriorē, iam mouentem ex hybernis, contra-
 nuerat: quippe reputantem non solum q̄ lenta vrbiū oppugnatio esset, sed etiam q̄ ipse fru-
 5 tra eandem illam coloniam ab Trebia victor regressus tentasset. Cōsules diuersis itineribus
 profecti ab vrbe velut in duo pariter bella, distenderant curas hominum, simul recordantiū,
 quas primus aduētus Annibalē intulisset Italię clades: simul, cum illa angeret cura, quos tā
 propius vrbi atq; imperio fore deos, vt eodē tēpore vtrobiq; res publica prospere gereretur,
 aduersa secundis pensando, rem ad id tempus extractam esse: cum in Italia ad Trasimenum,
 10 & Cānas præcipitasset Romana res publica, prospera bella in Hispania prolapsam eam erexis-
 se: postea cum in Hispania alia super aliam clades, duobus egregiis ducib⁹ amissis, sitis exera-
 citus ex parte delester, multa secūda in Italia Siciliaq; gesta qualitatē rem, excepisse, & ipsū
 interuallum loci, quod in vltimis terrarū oris alterū bellū gereretur, spatium dedisse ad respī-
 randum. nunc duo bella in Italia accepta, duos celeberrimi nominis duces circumstare vrbem
 15 Romā, & vnū in locum totam periculi molem, omne onus incubuisse, qui eorum prior vicif-
 set, intra paucos dies castra cum altero iuncturū. Terrebat & proximus annus Iugubris duo-
 rum Consulū funeribus. His anxii curis homines digredientes in prouincias Cōsules pro-
 secuti sunt. Memorie proditū est, plenū adhuc ira in ciues M. Liuiū ad bellū proficiscentē mo-
 nenti Q. Fabio, ne prius q̄ genus hostiū nosset, temere manū confereret, respondisse, Vbi pri-
 20 mū hostiū agmē cōspexisset, pugnaturū. Cū quæreretur, Quę causa festinādī esset: Aut ex ho-
 ste egregiam gloriā, inquit, aut ex ciuib⁹ victis gaudium, meritū certe, etsi non honestū, ca-
 piam. Prius q̄ Claudius Consul in prouinciā veniret, per extremū finē agri Larinatis ducētē
 in Salentinos exercitū, Annibalem cū expeditis cohortib⁹ adortus C. Hostilius Tubulus in-
 25 composito agmine terribilem tumultum intulit. Ad quatuor millia hominū occidit, nouem
 signa militaria cepit. Mouerat ex hybernis ad famā hostis Q. Claudius, qui per vrbes agri
 Salentini castra disposita habebat. Itaq; ne cū duob⁹ exercitibus simul confingeret Annibal,
 nocte castra ex agro Tarētino mouit atq; in Brutios concessit. Claudius in Salentinos agmē
 conuertit. Hostilius Capuam petens, obuui ad Venusiā fit COS. Claudio, Ibi ex vtroq; ex-
 30 ercitu electa peditū XL millia, II millia & D equites, quibus COS. aduersus Annibalem rem
 gereret: reliquas copias Hostilius Capuam ducere iussus, vt Q. Fulvio Proconfuli traderet.
 Annibal vndiq; contracto exercitu, quem in hybernis, aut in præsidii agri Brutii habuerat,
 in Lucanos ad Grumētū venit, spe recipiēdi oppida, quæ per metū ad Romanos defecissent.
 Eodem à Venusiā COS. Romanus exploratis itineribus conendit, & mille frē & quingen-
 35 tos passus castra ab hoste locat. Grumēti moenibus propē iunctum videbatur Pœnorū val-
 lū. Quingenti passus erant inter castra Punica ac Romana. Interiacebat campus, colles immi-
 nebant nudi, sinistro lateri Carthaginensium, dextro Romanorum: neutri suspecti, quod nisi
 hil syluę, neq; ad insidias latebrarum habebant. In medio campo ab stationib⁹ procurantes
 certamina haud satis digna dictū ferebant: id modo Romanum quærere apparebat, ne abire
 hostem pareretur. Annibal inde euadere cupiens, totis viribus in aciē descendebat. Tū COS,
 40 ingenio hostis vsus, quo minus in tam appetitis collibus timeri insidię poterant, quinq; cohorti-
 bus additis quinq; manipulis, nocte iugum superare, & in auersis vallib⁹ cōsidere iubet: ex-
 urgendi rēpus ex insidiis, & aggrediēdi hostē. T. Claudius Assellum Tribunum militum, & P.
 Claudius Præfectum sociūm edocet, quos cū iis mittebat. Ipse luce prima copias omnes pedi-
 45 tum equitūq; in aciē eduxit. Paulo post & ab Annibale signū pugne propositū est, clamorq;
 in castris ad arma discurrentiū est sublatu: inde eques pedesq; cerratim portis ruere, ac pala-
 ti per campum properare ad hostes. Quos vbi effulos COS. videt, Tribunū militū tertius le-
 gionis C. Aurunculeio imperat, vt equites legionis quanto maximo imperu possit, in hostē
 50 emittat. Ita pecorum modo incoptos toto passim se campo sudisse, vt sterni obtentq;, pri⁹
 q̄ instruantur, possint. Nondū Annibal è castris exierat, cum pugnantiū clamorē audiuit.
 Itaq; excitus tumultu raptim ad hostē copias agit. Iam primos occupauerat equites terror.
 Peditum etiam prima legio, & dextra ala præliū inibant. Incompositi hostes, vt quęq; aut pe-
 diti aut equiti casus obtulit, ita conserunt manus. Crescit pugna subsidiis, & procurrentium
 ad certamen numero augetur: pugnantēsq; (quod nisi in vetere exercitu, & duci veteri haud
 facile est) inter tumultū ac terrorē instruxisset Annibal, ni cohortiū ac manipulorū decur-

restitum per colles clamor ab tergo auditus metum, ne intercluderetur a castris, iniecit. In
 55 de paucis incussus, & fuga passim fieri coepit, minorque caedes fuit, quia propinquitas ca-
 strorum brevior fugam percussis fecit. Equites enim in tergo inharebant, in transuersa la-
 ra inuaserant cohortes, secundis collibus via nuda ac facili decurrentes; tamen supra VIII
 millia hominum occisa, supra DCC capti, signa militaria nouem adempra: elephantri etiam,
 quorum nullus usus in repentina ac tumultuaria pugna fuerat, quatuor occisi, duo capti. 60
 circa Romanorum sociorumque ductores ceciderunt. Postero die Poenus leuauit. Romanus in
 aciem copiis ductis, posteaque neminem signa contra efferre uidit; spolia leuiter castrorum hostium,
 & suorum corpora collata in vnum sepeliri iussit, inde insequentibus continuis diebus aliquot
 ita institit portis, ut prope inferre signa videretur: donec Antibal tertia vigilia crebris igni-
 bus tabernaculisque, qua pars castrorum ad hostes vergebat, & Numidis paucis, qui in vallo por- 65
 risque se ostenderet, relictis, profectus, Apulia perere intedit. Vbi illuxit, succedit vallo Roma-
 na acies: & Numida ex copposito paulisper in portis se valloque ostendit, frustratimque aliquan-
 diu hostes, citatis equis agmen suorum assequuntur. COS, ubi silentium in castris, & ne pau-
 cos quidem, qui prima luce obambulauerant, parte vlla cernebat, duobus equitibus speculatum
 in castra premissis, posteaque tuta omnia satis esse exploratum est, inferri signa iussit: ratumque 70
 ibi moratus, dum milites ad praedam discurrerent, receptui deinde cecinit: multoque ante no-
 ctis copias reduxit. Postero die prima luce profectus, magnis itineribus famam & vestigia
 agminis sequens, haud procul Venusia hostem assequitur. Ibi quoque tumultuaria pugna fuit,
 supra duo millia Poenorum caesa. Inde nocturnis montanisque itineribus Poenus, ne loci pu-
 gnandi daret, Metapontum petiit. Hanno inde (is enim praesidio eius loci praefuerat) in Bru- 75
 tios cum paucis ad exercitum nouum comparandum missus. Annibal copiis eius ad suas
 additis, Venusiam retro quibus venerat itineribus repetit, atque inde Canusium procedit. Nun-
 quam Nero vestigiis hostis abstiterat, & Q. Fulvium, cum Metapontum ipse proficisceretur, in
 Lucanos, ne regio ea sine praesidio esset, accerserat. Inter haec ab Asdrubale, postquam a Placentia
 obsidione abcessit, quatuor Galli equites, duo Numida cum literis ad Annibalem missi, cum 80
 per medium hostem totam ferme longitudinem Italiae emensi essent, dum Metapontum ce-
 dentem Annibalem sequuntur, incertis itineribus Tarentum delati, a vagis per agros pabula-
 toribus Romanis ad Q. Claudium Praetorem deducuntur. Eum primo incertis impli-
 cantes responsis, ut metus tormentorum ad mortem fati vera coegit, edocuerunt, literas se ab
 Asdrubale ad Annibalem ferre. Cum is literis, sicut erant, signatis L. Virgino Tribuno mi- 85
 litum ducendi ad Claudium COS, traditur: duae simul turmae Samnitium praesidii causa mis-
 sae. Qui ubi ad COS, perueniunt, literasque lectae per interpretem sunt, & ex captiuis percuna-
 tio facta: tum Claudius non id tempus esse reipublicae ratus, quo consiliis ordinariis pro-
 uinciae suae quisque finibus per exercitus suos cum hoste destinato ab Senatu bellum gereret,
 audendum ac nouandum aliquid improuissimum inopinatumque, quod coeptum non minorem 90
 apud ciues quam hostis terrorem faceret, perpetratum in magnam letitiam ex magno me-
 tu verteret: literas Asdrubalis Romam ad Senatum missis, simul & ipsos Patres conscriptos
 quid pararet, edocet: ut cum in Umbria occursum se Asdrubal fratri scribat, legionem a
 Capua Romam accersant, delectum Romae habeant, exercitum vrbis ab Narniam hosti
 opponant. Haec Senatui scripta. Praemissi inde per agrum Larinatem, Marrucinum, Ferentinum, 95
 Praetutianum, qua exercitus ducturus erat, ut omnes ex agris vrbibusque commeatu paratos
 militum ad descendendum in viam deferrent, equos iumentaque alia producerent, ut vehiculorum fe-
 sis copia esset: ipse de toto exercitu ciuium sociorumque quod roboris erat, delegit, sex millia pe-
 ditum, & mille equites, pronunciat, occupare se in Lucanis proximam urbem, Puniumque in
 ea praesidium velle, ut ad iter parati omnes essent. Profectus nocte flexit in Picenum. Et COS, 100
 quidem quantis maximis itineribus poterat, ad Collegam ducebat, relicto Q. Tatius Legato,
 qui castris praesesset. Romae haud minus terrore ac tumultu erat, quam fuerat biennio ante, cum ca-
 stra Punica obiecta Romanis moenibus portisque fuerant, neque satis constabat animis, tam au-
 dax iter COS, laudarent vituperarentne, apparebat (quo nihil iniquius est) ex euentu fama
 habiturum. Castra prope Annibalem hostem relicta sine duce cum exercitu, cui detractum fo- 105
 ret omne quod roboris, quod fortis fuerat: & COS, in Lucanos ostendisse iter, cum Picenum & Gal-
 liam peteret: castra relinquentem nulla alia re tutiora, quam errore hostis, qui ducere inde atque exercitum
 patrem abesse ignoraret. Quid futurum, si id palam fiat: & aut insequi Neronem cum sex mil-

libus armatorum profectum Annibal toto exercitu vellet: aut castra inuadere praedae relicta, si-
 ne vitibus, sine imperio, sine auspicio: Veteres eius belli clades, duo COSS, proximo anno in-
 terfecti terrebant: & ea omnia accidisse, cum vnus Imperator, vnus exercitus hostium in Ita-
 lia esset: nunc duo bella Punica facta, duos ingentes exercitus, duos prope Annibales in Ita-
 5 lia esse: quippe & Asdrubalem patre eodem Amilcare genitum, aequo impigrum ducem per tot
 in Hispania annos Romano exercitatum bello, gemina victoria insignem, duobus exercitibus
 cum clarissimis ducibus deleris. Nam itineris quidem celeritate ex Hispania, concitatis ad ara-
 ma Gallicis gentibus, multo magis quam Annibalem ipsum gloriarum posse: quippe in his locis hunc
 10 coegisse exercitum, quibus ille maiorem partem militum fame ac frigore (que miserrima mortis ge-
 nera sunt) amisisset. Adiciebant etiam periti rerum Hispaniae, haud cum ignoto duce Clau-
 dium Neronem congressurum, sed quem in saltu impedito deprehensus forte haud secus, quam pue-
 rum, conscribendis fallacibus conditionibus pacis frustratus elusisset. Omnia maiora etiam
 vero praesidia hostium, minora sua, metu interprete semper in deteriora inclinatio, ducebant. Ne-
 ro postquam iam tantum interualli ab hoste fecerat, ut detegi consilium satis tutum esset, paucis
 15 milites alloquitur. Negat vllius consilium Imperatoris in speciem audacius, re ipsa tutum fuisse
 se, quam suum. Ad certam eos se victoriam ducere: quippe ad quod bellum Collega non antequam
 ad fatigatum ipsum pedirum atque equitum ducere ab Senatu copiae fuissent, maiores instructionesque,
 quam si aduersus ipsum Annibalem iret, profectus sit, eos ipsos quantumcumque virtus momen-
 tum addiderit, rem omnem inclinaturus, auditum modo in acie (nam ne ante audiretur, da-
 20 turum operam) alterum COS, & alterum exercitum aduenisse, haud dubiam victoriam factu-
 rum. Famam bellum conficere, & parua momenta in spem metumque impellere animos, Gloriae
 quidem ex re bene gesta parua fructum prope omnem ipsos laturos. Semper quod postremum
 adiectum sit, id rem rotam videri traxisse. Cernere ipsos, quo concursu, qua admiratione, quo
 25 fauore hominum iter suum celebretur. Et hercule per instructa omnia ordinibus virorum mu-
 lierumque vndique ex agris effusorum, inter vota & preces & laudes ibant: illos praesidia reipub-
 licae, vindices vrbis Romae imperiique appellabant: in illorum armis dextrisque suam & liberorum
 suorum salutem ac libertatem repositam esse: deos deasque precabantur, ut illis faustum iter felixque
 pugna, matura ex hostibus victoria esset: & damnarentur ipsi votorum, que pro his suscepissent,
 ut quemadmodum nunc solliciti prosequerentur eos, ita paucos post dies leti ouantibus via
 30 gloria obuiam irent. Inuitare inde pro se quisque, & offerre, & fatigare precibus: ut que ipsis iu-
 mentisque vsui essent, ab se potissimum fumerent, benigne omnia cumulata dare. Modestia cer-
 tare milites, ne quid ultra vsum necessarium fumerent: nihil morari, nec ab signis subsistere, ci-
 bum capientes diem ac noctem ire, vix quod satis ad naturale desiderium corporum esset, quiete
 35 ti dare. Et ad Collegam praemissi erant, qui nunciarent aduentum, percunctarenturque, clam an
 palam, interdum an noctu venire sese vellet, in eodem an aliis confidere castris. Nocte clam ingre-
 di melius visum est. Tesseram per castra ab Liuio COS, data erat, ut Tribunus Tribunum, Cen-
 turio Centurionem, eques equitem, pedes peditem acciperet. Neque enim dilatarum castra opus
 esse, ne hostis aduentum aliter COS, sentiret: & coarctatio plurimum in angusto tudentium
 facilis futura erat, quod Claudianus exercitus nihil ferere, praeter arma secum in expeditionem
 40 tulerat. Caeterum in ipso itinere auctum voluntariis agmen erat, offerentibus sese viro & ve-
 teribus militibus, perfunctis iam militiae: & iuuenibus, quos certatim nomina dantes, si quo-
 rum corporis species, roburque virium aptum militiae videbatur, conscripserat. Ad Senam ca-
 stra alterius COS, erant: quingentos inde ferme passus Asdrubal aberat. Itaque cum iam appro-
 pinquaret, relictis montibus subsistit Nero, ne ante noctem castra ingrederetur. Silentio ingres-
 45 si, ab sui quisque ordinis hominibus in tentoria adducti, cum summa omnium laetitia hospita-
 liter excipiuntur. Postero die concilium habitum, cui & L. Portius Praetor affuit. Castra iuncta
 COSS, castris habebat, & ante aduentum eorum per loca alta ducendo exercitum, cum mo-
 do insideret angustos saltus, ut transitum clauderet: modo ab latere, aut ab tergo carperet agmen,
 ludificatus hoste omnibus artibus belli fuerat. is tum in concilio aderat. Multorum eodem incli-
 50 nabant sententiae, ut dum festum via ac vigilis reficeret militem Nero, simul & ad noscen-
 dum hostem paucos sibi fumeret dies, tempus pugnae differretur. Nero non suadere modo, sed
 summa ope orare institit, ne consilium suum, quod tutum celeritas fecisset, temerarium mo-
 rando faceret. Errore, qui non diuturnus futurus esset, velut torpentem Annibalem, nec ca-
 stra sua sine duce relicta aggredi, nec ad sequendum se iter intendisse: antequam se moueat

deleat exercitum Asdrubalis posse, redireq; in Apuliam. Qui prolatando spatium hosti det, 55
 eum & illa castra prodere Annibali, & aperire in Galliam iter, vt per ocium vbi velit, Asdruba-
 bali coniungatur. Exemplo signum dandum, & exeundum in aciem, abutendūq; errore hos-
 tium absentiu presentiuq; dum neq; illi sciant cum paucioribus, nec hi cum pluribus & va-
 lidioribus rem esse. Concilio dimisso, signum pugne proponitur, confestimq; in aciem proce-
 dunt. Iam hostes ante castra instructi stabant. Morā pugne attulit, quōd Asdrubal prouectus 60
 ante signa cum paucis equitibus scuta vetera hostium notauit, quę ante non viderat, & stri-
 gosiores equos: multitudo quoq; maior solita visa est. Suspiciatus id quod erat, receptui pro-
 pere cecinit, ac misit ad flumen vnde aquabantur: vbi & excipii aliqui possent, & notari ocu-
 lis, si qui forte adustioris coloris, vt ex recenti via, essent: simul circumuehi procul castra iu-
 bet, speculariq; num auctum aliqua parte sit vallum: & vt attendant, semel bisne signum ca- 65
 nat in castris. Ea cum ordine omnia relata essent, castra nihil aucta errorem faciebant. Bina
 erant, sicut ante aduentum Consulū alterius fuerant: vna Liuii, altera L. Portii: neutris quicq;
 quo latus tenderetur, ad munimenta adiectum. Illud veterem ducem, assuetūq; Romano
 hosti mouit, quōd semel in preroriis castris signum, bis in consularibus referebant cecinisse:
 duos profecto Cōsules esse: & quonam modo alter ab Annibale abcessisset, cura angebat: mi- 70
 nime id, quod erat, suspicari poterat, tantę rei frustratione Annibalē elusum, vt vbi dux, vbi
 exercitus esset cum quo castra collata habuerit, ignoraret. Profecto haud mediocri clade abf-
 territum insequi non ausum, magnopere vereri, ne perditis rebus serum ipse auxilium venis-
 set, Romanisq; eadem iam fortuna in Italia, quā in Hispania esset: interdū literas suas ad eū
 non peruenisse, credere: interceptisq; iis, Consulē ad sese opprimedum accelerasse. His an- 75
 xius curis, extinctis ignibus, vigilia prima dato signo, vt taciti vasa colligerent, signa efferti
 iussit. In trepidatione & nocturno tumultu duces parum intenti iter asseruare, alter in desti-
 natis iam inde ante animo latebris subfedit: alter per vada nota Metaurū flumen tranauit.
 Ita desertum à ducibus agmen primo per agros palatur, festiq; aliquot somno ac vigiliis ster-
 nunt corpora passim: atq; infrequentia relinquunt signa. Asdrubal dum lux viam ostenderet, 80
 ripa fluminis signa ferri iubet: & per tortuosi amnis sinus fluxusq; cum errore voluens haud
 multum processisset: vbi prima lux transitum opportunum ostendisset, transiturus erat. Sed
 cum quantum à mari abscedebat, tanto altioribus coercentibus amnem ripis, non inueniret
 vada, diem terendo spatium dedit ad insequendum sese hosti, Nero primū cum omni equi-
 tatu aduenit, L. Portius deinde affecurus cum leui armatura. Qui cum festum agmen carpe- 85
 ret ab omni parte, incurfarētq; & iam omissio itinere, quod fuge simile erat, castrametari Poc-
 nus in tumulo super fluminis ripam veller, aduenit Liuius peditum omnibus copiis, non iti-
 neri modo, sed ad conferendum exemplo praelium instructis, armatisq;. Sed vbi omnes co-
 pias coniunxerunt, directaq; acies est, Claudius dextero in cornu, Liuius ab sinistro pugnam
 instruit, media acies Pratori tuenda datur. Asdrubal omnia munitione castrorū, postquam 90
 pugnandum vidit, in prima acie ante signa elephantos collocat, circa eos laeuo in cornu ad-
 uersus Claudium Gallos opponit, haud tantum eis fidens, quantum ab hoste timeri eos cre-
 debat: ipse dextrum cornu aduersus M. Liuium sibi atq; Hispanis, & vbi maxime in vetere
 milite spem habebat, sumpsit. Ligures in medio post elephantos positi, sed longior, quā la-
 tior acies erat: Gallos prominens collis tegebat. Ea frons, quam Hispani tenebant, cum sini- 95
 stro Romanorum cornu concurrat, dextra omnis acies extra praelium eminentes cessabat: col-
 lis oppositus arcebat, ne aut à fronte, aut ab latere aggredierentur. Inrer Liuium Asdrubalēq;
 ingens contractum certamen erat, atroxq; cades vtrinque edebatur. Ibi duces ambo, ibi pars
 maior peditum equitūq; Romanorum: ibi Hispani, vetus miles, peritusq; Romanae pug-
 nae: & Ligures, durum in armis genus, eodem versi elephantū, qui primo impetu turbaue- 100
 rant antesignanos, & signa mouerant loco: deinde crescente certamine & clamore, impo-
 tentes iam regi, inter duas acies versari, velut incerti quorum essent, haud dissimiliter na-
 uibus sine gubernaculo vagis. Claudius, Quid ergo praecepti cursu tam longum iter emen-
 si sumus? clamitans militibus, cum in aduersum collem frustra signa erigere conatus es-
 set: postquam ea regione penetrari ad hostem non videbat posse, cohortes aliquot sub- 105
 ductas è dextro cornu, vbi stationem magis segnem, quā pugnam futuram cernebat,
 post aciem circumducit: & non hostibus modo, sed etiam suis inopinantibus, in sinistram
 hostium latus incurrit, tantāque celeritas fuit, vt cum ostendissent se ab latere, mox in ter-

ga, iam pugnarent. Ita ex omnibus partibus, ab fronte, ab latere, ab tergo trucidantur Hispani,
 Liguresq;: & ad Gallos iam cades perueherat. Ibi minimum certaminis fuit. Nam & pars
 magna ab signis aberant, nocte dilapsi, stratiq; somno passim per agros: & qui aderant, itine-
 re ac vigiliis fessi, intolerantissima laboris corpora, vix arma humeris gestabant. Et iam diei
 5 medium erat: sitisq; & calor hiantes caedendos capiendosq; affatim praebebat. Elephanti plu-
 res ab ipsis rectoribus, quā ab hoste interfecti, fabrilē scalprum cum malleo habebant, id, vbi
 fauere belua: ac ruere in suos ceperant, magister inter aures positum ipsa in compage, qua iū-
 gitur capiti ceruix, quanto maximo poterat ictu, adigebat. Ea celerrima via mortis in tanta
 10 molis belua inuenta erat, vbi regendi spem vi vicisset. Primusq; id Asdrubal instituerat, dux
 cum saepe aliās memorabilis, tum illa praecipua pugna, ille pugnantēs hortando, pariterq;
 obsequendo pericula, sustinuit: ille fessos abnuentēsq; tadio & labore, nunc precando, nunc ca-
 15 frigando accendit: ille fugientes reuocauit, omissamq; pugnam aliquot in locis restituit: po-
 stremo cum haud dubia fortuna hostium esset, ne superesset tāto exercitui suum nomen se-
 cuto, concitato equo se in cohortem Romanam immisit. Ibi, vt patre Amilcare & Anniba-
 20 le fratre dignum erat, pugnantē cecidit. Nunquam eo bello vna acie tantum hostium interfe-
 ctum est: redditaq; aqua Cannensī clades vel ducis vel exercitus interitu videbatur. Quin-
 tuaginta sex milia hostium occisa, capta quinque milia & quadringenti. Praeda magna alia tū
 omnis generis, tum auri etiam argentiq;: ciuium etiam Romanorum, qui capti apud hostes
 erant, supra quatuor milia capitum recepta. Id solatii fuit pro amissis eo praelio militibus,
 25 Nam haudquaquam incruenta victoria fuit, octo ferme milia Romanorum sociorumq; oc-
 cisa. Adeoq; etiam victores sanguinis caedisq; ceperat satietas, vt postero die, cum esset nun-
 tiatum Liuii COS. Gallos cisalpinos Liguresq;, qui aut praelio non affuissent, aut inter ca-
 dem effugissent, vno agmine abire sine certo duce, sine signis, sine ordine vllō aut imperio:
 posse, si vna equitum ala mittatur, omnes deleat: Superint, inquit, aliqui nuntii & hostium
 30 cladis, & nostrae virtutis. Nero ea nocte, qua secuta est pugnam, citatiorē, quā inde vene-
 rat, agmine die sexta ad statua sua atq; ad hostem peruenit. Iter eius frequentia minore, quia
 nemo praecesserat nuntius, latitia vero tanta, vix vt compotes mentium praegaudia essent,
 celebratum est. Nam Romae neuter animi habitus satis dici enarrariq; potest, nec quo incera-
 ta expectatione euentus ciuitas fuerat, nec quo victoriae famam acceperit. Nunquam per
 35 omnes dies, ex quo Claudium Consulē profectum fama attulit, ab orto sole ad occidentem,
 aut Senator quisquam à curia atque ab magistratibus abcessit, aut populus è foro, Matrone,
 quia nihil in ipsis opis erat, in preces, obestationesq; versa: per omnia delubra vaga sup-
 plicii votisq; fatigare deos. Tam sollicita ac suspensa ciuitati fama incerta primo accidit,
 duos Narnienses equites in castra, quae in faucibus Vmbriae opposita erant, venisse ex pra-
 40 lio nuntiantes, casos hostes: & primo magis auribus, quā animis id acceptum erat, vt ma-
 ius latiusq;, quā quod mente capere, aut satis credere possent: & ipsa celeritas fidem ima-
 pediebat, quod biduo ante pugnatum dicebatur. Literę deinde ab L. Manlio Acidino missę
 ex castris afferuntur de Narniensium equitum aduentu. Ea litera: per forum ad tribunal
 45 perlatę, Senatorum curia exciuerunt, tantoq; certamine ac tumultu populi ad fores curiae con-
 cursus est, vt adite nuntius non posset, trahereturq; à percunctantibus vociferantibusq;
 vt in rostris prius quā in Senatu litera: recitarentur. Tandem cum summoti & coerciti à
 magistratibus fuerunt, dispensariq; latitia inter impotentēs eius animos poruit, in Senatu
 primum, deinde in concione litera: recitatae sunt: & pro cuiusq; ingenio, aliis iam certum
 gaudium, aliis nulla ante futura fides erat, quā legatos Cōsulum, vel literas audissent. Ipsos
 50 deinde appropinquare Legatos allatum est. Tunc enim uero omnis aetas currere obuū: pri-
 mus quisque oculis auribusq; haurire tantum gaudium cupientes. Ad Milium vsque pon-
 tem continens agmen peruenit. Legati erant L. Veturius Philo, P. Licinius Varus, Q. Cae-
 cilius Metellus. Circumfusi omnis generis hominum frequentia in forum peruenierunt, cum
 alii ipsos, alii comites eorum, quae acta essent percunctarentur: & vt quisq; audierat, exercitiū
 55 hostium Imperatorēq; occisum, legiones Romanas incolumes, saluos Cōsules esse, exten-
 plo aliis porro impertiebant gaudium suum. Cum aegre in curiam peruentum esset, multo
 agrius sumnota turba, ne Patribus misceretur, litera: in Senatu recitatae sunt: inde introdu-
 cti in concionem Legati, L. Veturius literis recitatis ipse planius omnia, quae acta erant, expo-
 suit cum ingenti assensu: postremo etiam clamore vniuersae concionis, cum vix gaudium
 B iiii

animis caperent. Discursum inde ab aliis circa tēpla deam, vt grates agerent: ab aliis domos, 55
vt coniugibus liberisq; tam letum nuncium imperrirent. Senatus, quod M. Liuius & C. Clau-
dius Consules incolumi exercitu, duce hostium legionesq; occidissent, supplicationē in tri-
duum decreuit. Eam supplicationem C. Hostilius Prætor pro cōcione edixit: celebrata à vi-
ris feminisq; est. Omnia templa per totum triduum equalē turbam habuere, cum matro-
næ amplissima veste cum liberis, perinde ac si debellatū foret, omni soluta metu deis immor- 60
talibus grates agerent. Statim quoq; ciuitatis ea victoria mouit, vt iam inde haud secus, q̄
in pace, res inter se contrahere, vendendo, emendo, mutuū dando, argentum creditum sola-
uendo, auderent. C. Claudius Consul cum in castra redisset, caput Afrubalis, quod seruatiū
cum curā attulerat, proici ante hostium stationes captiuosq; Afros vincōs, vt erant, ostēdi-
duos etiam ex iis solutos ire ad Annibalem, & expromere quæ acta essent, iussit. Annibal tã- 65
to simul publico familiarisq; ictus luctu, agnoscere se fortunam Carthaginis fertur dixisse: ca-
strisq; inde motis, vt omnia auxilia, quæ diffusa latius tueri non poterat, in extremum Italię
angulū, Brutios, contraheret, & Metapontinos, ciuitatem vniuersam, excitos sedibus suis, &
Lucanos qui suæ ditionis erant, in Brutium agrum traduxit.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI SECVNDI
BELLI PVNICI LIBER OCTAVVS.

VM transitu Afrubalis quantum in Italiam declinauerat belli 71
tantum leuare Hispanię viderentur, renatum ibi subito par prio-
ri bellum est. Et Hispanias ea tēpore sic habebant Romani Pœ-
nisq;. Afrubal Gisgonis filius ad oceanum penitus Gadēsisq; cō-
cesserat. Nostri maris ora, omniscq; fermē Hispania, qua in Orien-
tem vergit, Scipionis ac Romanæ ditionis erat. Nouus Impera-
tor Hanno in locum Barchini Afrubalis cum nouo exercitu ex 80
Africa transgressus, Magonisq; iūctus, cum in Celtiberia quę me-
dia inter duo maria est, breui magnū hominū numerum arma-
masset, Scipio aduersus eum M. Syllanum cum decē millibus pe-
ditū, equitibus quingentis misit. Syllanus quātis maximis potuit
itineribus (impediēbat autē & asperitates viarū & angustię saltib⁹ crebris, vt plerq; Hispa- 85
nię sunt, incluse) tamen non solū nūcios, sed etiam famam aduentus sui pregressus, ducib⁹ in-
didē ex Celtiberia transfugas ad hostē peruenit. Eisdē autoribus compertū est, cum decem cir-
citer millia ab hoste abessent, bina castra circa viam, qua irent, esse: leua Celtiberos, nouum ex-
ercitum supra nouē millia hominum, dextra Punica tenere castra. Hęc stationibus, vigiliis,
omni iusta militari custodia tuta & firma esse: illa altera soluta neglectaq;, vt barbarorū 90
tyronum, & minus timentū, quod in sua terra essent. Et prius aggrediēda esse ratus Sylla-
nus, signa q̄ maxime ad leuam iubebat ferri, necunde ab stationibus Punicis conspicērentur:
ipse premittis speculatorib⁹, citato agmine ad hostē pergit. Triā millia fermē aberat, cū haud
dum quiscq; hostium senserat: confragosa loca, & obsta virgultis tenebant colles. Ibi in caua 95
valle, atq; ob id occulta, confidere militem, & cibum capere iubet. Interim speculatores, trans-
fugarum dicta affirmantes, venerunt. Tum sarcinis in medium coniectis, arma Romani ca-
piunt, aciesq; iusta in pugnam vadunt. Mille passuum aberant, cū ab hoste conspecti sunt: tre-
pidariq; repente ceptū. Mago ex castris citato equo ad primum clamorem & tumultū adue-
hitur. Erant autem in Celtibero exercitu quatuor millia scutorum, & ducenti equites. Hęc
iustam legionem, & id fermē quod roboris erat, in prima acie locat, leuem armaturā in sub- 100
sidiis posuit. Cū ita instructos educeret ē castris, vixdū in egressos vallo Romani pila coniece-
runt. Subsidunt Hispani aduersus emissā tela ab hoste, inde ad emittēda ipsi conlurgit: qua-
cū Romani conferti, vt solent, densatis excepissent scuris, tum pes cū pede collatus, & gladiis
res geri cepta est. Cæterum asperitas locorum Celtiberis, quibus in prælio concurrere mos
est, velocitatem inutilem faciebat, & haud iniqua eadem erat Romanis stabili pugne assue- 105
tis, nisi quod angustię & internata virgulta ordines dirimebant, & singuli binisq; velut cum
paribus conserere pugnam cogebantur: quod ad fugam impedimento hostibus erat, id ad cę-
dē eos velut vincōs præbebat. Et iam fermē omnibus scutaris Celtiberorum interfectis, leuis

armatura & Carthaginenses, qui ex alteris castris subsidio venerant, percussū cædebatur. Duo 1
haud amplius millia peditum, & equitatus omnis, vix inito prælio, cum Magone effugerunt.
Hanno alter Imperator cum eis qui postremi iam profligato prælio adiuenerant, viuis capi-
tur. Magonem fugientem equitatus fermē omnis, & quod veterum peditum erat, secuti 5
decimo die in Gaditanā prouinciā ad Afrubalem peruenerunt. Celtiberi nouus miles, in
proximas dilapsi syluas, inde domos diffugerunt. Peropportuna victoria nequaquam tactū
iam constatū bellum, quanta futuri materia belli, si licuisset iis Celtiberorum gente excita,
& alios ad arma sollicitare populos oppressa erat. Itaq; collaudato benigne Syllano, Scipio spē 10
debellandi, si nihil etiam ipse cunctando moratus esset, nactus, ad id quod reliquum belli e-
rat, in vltimam Hispaniam aduersus Afrubalem pergit. Pœnus cum castra sua forte ad soci-
orum animos in Betica continendos in fide haberet, signis repente sublatis, fugæ magis q̄ iti-
neris modo penitus ad oceanum & Gades ducit. Cæterum quoad continuisset exercitum,
propositum bello se fore ratus, antequam freto Gades traiceret, exercitum omnem passim 15
in ciuitates diuisit, vt & muris seipsi, & armis muros tutarentur. Scipio vbi animaduertit
dissipatum passim bellum, & circumferre ad singulas vrbes arma, diutini magis q̄ magni esse
operis, retro vertit iter: ne hostibus tamen eam relinqueret regionem, L. Scipionem fratrem
cum decem millibus peditum, & mille equitum ad oppugnandam opulentissimam in iis lo-
cis vrbe, quam Oringim Barbari appellabant, mittit. In Mesesim finibus est sita, Hispani- 20
næ gentis, ager frugifer, argentum etiam incolæ fodiunt. Ea arx fuerat Afrubali ad excu-
siones circa mediterraneos populos faciendas. Scipio castris propē vrbe positis, priusq; cit-
cumvallaret vrbe, misit ad portas, qui ex propinquo alloquio animos tentarent suaderēq;,
vt amicitiam potius q̄ vim experirentur Romanorum. Vbi nihil pacati respondebatur, fos-
sa dupliciq; vallo circumdata vrbe, in tres partes exercitum diuisit, vt vna semper pars, ier- 25
tis interim duabus oppugnaret. Prima pars cum adorta oppugnare est, atrox sanē & anceps
prælium fuit: non subire, non scalas ferre ad muros præ incidentibus telis facile erat: & iam
qui crexerant ad murum scalas, alii furcis ad idipsum factis detrubebatur: in alios lupi super-
ne ferre iniecti, vt in periculo essent, ne suspensi in murum extraherentur. Quod vbi animad-
uertit Scipio, nimia paucitate suorum exæquatū certamen esse, & iam eo superare hostem 30
quod ex muro pugnaret, duabus simul partibus prima recepta, vrbe est aggressus. Quę res
tantum fauoris iniecit fessis iam cum primis pugnando, vt & oppidani moenia repentina fu-
ga desererent, & Punicum præsidium metu, ne prodita vrbe esset, relictis stationibus in vnū
se colligeret. Timor inde oppidanos incescit, ne si hostis vrbe intrasset, sine discrimine, Pœ-
nus an Hispanum esset, obuū passim cæderentur. Itaq; patefacta repente porta, frequentes ex
oppido sese eiecerunt, scuta præ se tenentes, ne rela procul conicerentur, dextras nudas osten- 35
tantes, vt gladios abiicisse appareret. Id vtrum parum ex intervallo sit conspectum, an dolus
aliquis suspectus fuerit, incertum est. Impetus hostilis in transfugas factus, nec secus q̄
aduersa acies cæsi, eademq; porta signa infesta vrbi illata: & aliis partibus securibus dolabrisq;
cædebantur & refringebantur portæ: & vt quisq; intrauerat eques, ad forum occupandum
(ita enim præceptum erat) citato equo pergebat: additum erat & triariorum equiti præsidii- 40
um. Legionarii cæteras partes peruadit: direptione & cæde obuiorū, nisi qui armis se tueban-
tur, abstinerunt. Carthaginenses omnes in custodiam dati sunt, oppidanorum quoque CCC
fermē, qui clauerant portas: cæteris traditum oppidum, suæ redditæ res. Cecidere in vrbe
eius oppugnatione hostium duo millia ferme, Romanorum haud amplius LXXX. Lata &
& ipsi, qui rem gessere, vrbe eius expugnatione fuit: & Imperatori cæterorū exercitui specio- 45
sum aduentum suum, ingentem turbam captiuorum præ se agentes, fecerunt. Scipio collati
dato fratre, cum quanto poterat verborum honore Carthagini ab se capte captam ab eo O-
ringin equasset: quia & hyems instabat, vt nec tetrare Gades, nec dissectum passim per pro-
uinciā exercitum Afrubalis consecrari posset, in citeriorem Hispaniam omnes suas cop-
ias reduxit: dimissisq; in hyberna legionibus, L. Scipione fratre Romam misso, & Hannone 50
hostium Imperatore, cæterisq; nobilibus captiuis, ipse Tarraconem concessit. Eodem anno
classis Romana cum M. Valerio Leuino Proconsule ex Sicilia in Africā transmissa, in Vticē
si Carthaginensiq; agro late populationes fecit: extremis finibus Carthaginensium, circa ip-
sa moenia Vticę prædę actę sunt. Repetētib⁹ Siciliam classis Punica CLXX erant longē na-
ues occurrit, decemq; & septem naves ex iis capte sunt, quatuor in alto merse, cætera fusa ac

fugata classis. Terra marique victor Romanus cum magna omnis generis praeda Lilybaeum 55
repetit. Tuto inde mari pulsus hostium nauibus, magni comitatus frumenti Romam subue-
cti. Principio aetatis eius, qua haec sunt gesta, P. Sulpitius Proconsul, & Attalus Rex cum Ae-
gina (sicut ante dictum est) hybernassent, Lemnum inde classe iuncta, Romanam quinque & vi-
ginti quinqueremes, regiae quinque & triginta transmiserunt. Et Philippus ut seu terra, seu ma-
ri obuiam eundem hosti foret, paratus ad omnes conatus esset, ipse Demetriadem ad mare 60
descendit. Larissam diem ad conueniendum exercitui edixit. Vndeque ab sociis legationes De-
metriadem ad famam Regis conuenerunt, sustulerant enim animos Aetoli, cum ob Roma-
nam societatem, tum post Attali aduentum, finitimosque depopulabantur: nec Acarnanes so-
lum Boeotique, & qui Euboeam incolunt, in magno metu erant, sed Achaei quoque, quos super
Aetolicum bellum Machanidas etiam Lacedaemonius tyrannus haud procul Argiuorum sine 65
positis castris terrebat. Hi omnes suis quisque urbibus que pericula terra marisque portende-
bantur memorantes auxilia Regem orabant, Ne ex regno quidem ipsius tranquillae nunciaban-
tur res. Et Scerdiletum Pleuratumque motos esse, & Thracum maxime Medos, si quod longin-
quum bellum Regem occupasset, proxima Macedonia incursum, Boeotii quidem & interia
ores Graeciae populi, Thermopylarum saltus, ubi angusta fauces coarctant iter, fossa valloque 70
intercludi ab Aetolis nunciabant, ne transitum ad sociorum urbes tendas Philippo darent.
Vel segnem ducem tot excitare tumultus circumfusi poterant, Legationes dimittit, pollicetur
prout tempus ac res se daret, omnibus laturum se auxilium: in praesentia que maxime urge-
bat res, pararent. Tum praesidium urbi mittit, unde allatum erat, Attalum ab Lemno classe
transmissa, omnem circa urbem agrum depopulatum, Polyphantem cum modica manu in 75
Boeotiam, Menippum item quandam ex regis ducibus cum mille peltatis (pelta cerre haud
dissimilis est) Chalcidem mittit: additi quingenti Aenianum, ut omnes insulae partes tueri
possent: ipse Scotusam est profectus, eodemque ab Larissa Macedonum copias traduci iussit.
Eo nunciatum est, consilium Aetolis Heracleam indictum, Regemque Attalum ad consultan-
dum de summa belli venturum. Hunc conuentum ut turbaret subito aduentu, magnis iti- 80
neribus Heracleam duxit, & consilio quidem dimisso iam venit: segetibus tamen, quae iam
prope maturitatem erant, maxime in sinu Aeniano euastatis, Scotusam copias reduxit. Ibi
exercitu omni relicto, cum cohorte regia Demetriadem sese recepit. Inde ut ad omnes hosti-
um motus posset occurrere, etiam in Phocidem atque Euboeam, & Peparethum mittit, qui lo-
ca alta eligerent, unde editi ignes apparerent: ipse in Cisseo (mons est in altitudinem ingen- 85
tem cacuminis editi) speculam posuit: ut ignibus procul sublatis signum, ubi quid molirentur
hostes, momento temporis acciperet. Romanus Imperator, & Attalus Rex in Peparetho
Niceam traiecerunt: inde classem in Euboeam ad urbem Oream transmiserunt, quae ab De-
metriaco sinu Chalcidem & Euripum petenti ad lauam prima urbium Euboeae posita est. Ita
inter Attalum ac Sulpitium conuenit, ut Romani a mari, regis a terra oppugnarent. Qua- 90
triduo post appulsa classis est, urbem aggressi sunt. Id tempus occultis cum Platore, quia
Philippo praepositus urbi erat, colloquiis absumptum est. Duas arcus urbs habet, vnam im-
minentem mari, altera urbis medio est, cuniculo inde via ad mare ducit, quam a mari turris
quinque tabulatorum, egregium propugnaculum, clauderat. Ibi primo atrocissimum contra- 95
ctum est certamen, & turri instructa omni genere telorum & tormentis machinisque ad oppu-
gnandam eam ex nauibus expositis. Cum omnium animos oculosque id certamen auertisset,
porta maritima arcis Plator Romanos accepit, momentoque arx occupata est. Oppidani pulsi
inde in mediam urbem ad alteram tendere arcem: & ibi positi erant qui fores porte obicerent:
ita exclusi in medio caeduntur capiunturque. Macedonum praesidium conglobatum sub arcis
muro stetit, nec fuga effulse petita, nec pertinaciter praelio iterato. Eos Plator venia a Sulpitio 100
impetrata, in naues impositos ad Demetriadem Phthiotidis exposuit, ipse ad Attalum sese
recepit. Sulpitius tam facili ad Oreum successu elatus, Chalcidem inde protinus victrici clas-
se petiit. Vbi haudquaquam ad spem euentus respondit. Ex patenti vtrinque coactum in an-
gustias mare speciem intuenti primo gemini portus in ora duo versi praebuit: sed haud facile
alia infestior classi statio est, nam & venti ab vtriusque terre praesertim montibus subiti ac procel- 105
losi deficiunt: & fretum ipsum Euripi non septies die, sicut fama fert, temporibus statis recipro-
cat, sed temere in modum venti nunc huc nunc illuc verso mari, velut monte praecipiti deuo-
lutus torrens, rapitur. Ita nec nocte nec die quies nauibus datur. Cum classem tam infesta sta-

1 tio accepit, tum & oppidum alia parte clausum mari, alia a terra egregie inuictum, praes-
2 fidiisque valido firmatum, & praecipue fide praefectorum principumque, quae fluxa & vana apud
Oreum fuerant, stabile atque inexpugnabile fuit. Id prudenter ut in temere suscepta re, Roma-
nus fecit, quod circumspicis difficultatibus, ne frustra tempus tereret, celeriter abstitit ince-
5 pro, classemque inde ad Cynum Locridis (emporium id est urbis Opuntiorum mille passuum
a mari sita) traiecit. Philippum & ignes ab Oreo editi mouerant, sed serius Platoris fraude
e specula elati, & impari tum maritimis viribus haud facilis erat in insulam classis accessus. Ita
re per cunctationem omissa, ad Chalcidis auxilium, ubi signum accepit, impigre est motus.
Nam & ipsa Chalcis, quanquam eiusdem insulae urbs est, tamen adeo arcto intersecinditur
10 fretu, ut ponte continenti iungatur, terraque aditum faciliorem, quam mari habeat. Igitur
Philippus disiecto praesidio, fuisque Aetolis, qui saltum Thermopylarum insidebant, cum ab
Demetriadem Scotusam, inde tertia vigilia profectus trepidos hostes Heracleam compulisset,
ipse vno die Phocidis Elatiam millia amplius sexaginta, contendit. Eodem ferme die ab At-
talo Rege Opuntiorum urbs capta diripiebatur. Concesserat eam praedam Regi Sulpitius,
15 quia Oreum paucos ante dies ab Romano milite, expertibus regis direptum fuerat, cum
Romana classis eo se receperat. Attalus igitur ignarus aduentus Philippi pecuniis a prin-
cipibus exigendis terebat tempus. Adeoque improvisa res fuit, ut nisi Cretensium quidam
forte pabulati ab urbe longius progressi agmen hostium procul conspexissent, opprimi potue-
rit. Attalus inermis atque incompositus, cursu effusus mare ac naues petiit: & molientibus ab
20 terra naues Philippus superuenit, tumultumque etiam ex terra nauticis praebuit. Inde Opun-
tem rediit, deos hominesque accusans, quod tanta rei fortunam ex oculis prope raptam a-
mississet. Opuntii quoque ab eadem ira increpiti, quod cum trahere obsidionem in aduentu
suum poruissent, viso statim hoste prope in voluntariam deditionem concessissent. Compo-
sitis circa Opuntem rebus, Toronem est profectus. Et Attalus primo Oreum se recepit: inde
25 cum fama accidisset, Prusiam Bithyniae Regem in fines regni sui transgressum, omnis Ro-
manis atque Aetolico bello, in Asiam traiecit. Et Sulpitius Aeginam classem recepit, unde ini-
tio veris profectus erat: haud maiore certamine, quam Opuntem Attalus ceperat, Philippus
Toronem cepit. Incolebant eam urbem profugi ab Thebis Phthiotici. Urbe sua capta a Phi-
lippo, cum in fidem Aetolorum perfugissent, sedem eis Aetoli eam dederant urbis vastatae
30 ac desertae priore eiusdem Philippi bello. Tum ab Torone, sicut paulo ante dictum est, rece-
pta profectus, Tritonon & Drymas, Doridis parua atque ignobilis oppida cepit. Inde Elatiam,
iussis ibi se opperiri Prolemiae Rhodiorumque Legatis, venit. Vbi cum de finiendo Aetolico
bello ageretur (asserunt enim Legati nuper Heracleae consilio Romanorum Aetolorumque)
nunciis afferret, Machanidam olympiorum solenne ludicrum parantes Eleos aggredi sta-
35 tuisse. Praeuerendum id ratus, Legatis cum benigno responso dimissis, se neque causam eius
belli fuisse, nec moram si modo aequa & honesta conditione liceat, paci facturum, cum expedi-
to agmine profectus per Boeotiam, Megaram atque inde Corynthem descendit. Vnde coma-
mentibus sumptis, Phliuntra Pheneumque petiit: & iam cum Eream venisset, audit Machani-
dam fama aduentus sui territum refugisse Lacedaemonem, Aegiumque se ad consilium Acheo-
40 rum recepit: simul classem Punicam, ut mari quoque aliquid posset, accitam, ibi ratus se in-
uerturum. Paucis ante diebus inde Phocaeae traiecerant Poeni: inde portus Acarnanum petie-
rant, cum ab Oreo profecti Attalum Romanosque audissent, veriti ne in se iretur: & intra Rhi-
um (fauces eae sunt Corinthiaci sinus) opprimerentur, Philippus moerebat quidem & ange-
batur: cum ad omnia ipse raptim isset, nulli tamen se rei in tempore occurrisse, & rapientem
45 omnia ex oculis eluisse celeritatem suam fortunam. In concilio autem dissimulans agridudi-
nem, elato animo disseruit, restatus deos hominesque, se nulli loco nec tempori defuisse, quin
ubi hostium arma concrepuissent, eo quanta maxima posset celeritate tenderet: sed vix ratione
inire posse, vtrū ab se audacius an fugacius ab hostibus geratur bellum. Sic ab Opunte Atta-
lum, sic Sulpitium a Chalcide, sic his ipsis diebus Machanidam a manibus suis elapsam. Sed
50 non semper felicem esse fugam, nec pro difficili id bellum habendum, in quo si modo congreg-
sus cum hostibus sis viceris: quod primum esset, confessionem se hostium habere, nequaquam
pares esse eos sibi: breui & victoriam haud dubiam habiturum, nec meliore euentu eos secū,
quam spe pugnaturos. Latini Regem socii audierunt. Reddidit inde Achaes Ereā & Triphy-
niam: Alipheram autem Megalopolitis, quod suorum fuisse finium satis probabant, restituit.

Inde nauibus acceptis ab Achaëis (erant autem tres quadrirèmes, & biremes totidē) Anticy
 ram traiecit: inde quinqueremibus septem, & lembis viginti amplius: quos vt adiungeret
 Carthaginensium classis, miserat in Corinthium sinum, profectus ad Erythas Aetolorum, que
 prope Eupalium sunt, descensionem fecit. Haud sefellit Aetolos, nam hominum quot aut in
 agris, aut in propinquis castellis Potidianæ atq; Apolloniæ fuit, in sylvas montesq; refugit.
 Pecora que inter festinationem abigi nequiverant, sunt direpta, & in naues compulsæ. Cum
 his ceteraq; præda Nicia Prætoræ Achaorum Aegium misso, cum Corinthum perisset, pe-
 des inde copias per Bœotiam terram duci iussit: ipse ab Oenotris præter terram Atticā
 super sinum nauigans, inter medias prope hostium classes, Chalcidem peruenit. Inde col-
 laudata fide ac virtute, quod neq; timor neq; spes flexisset eorum animos: hortatusq; in pos-
 terum, vt eadem constantia permanerent in societate, si suam quam Oreanorum atq; Opun-
 riorum fortunam mallent, ab Chalcide Oreum nauigat: principumq; iis qui fugere capta vr-
 be, quam se Romanis tradere maluerant, summa rerum & custodia vrbs præmissa: ipse De-
 metriadem ab Eubœa, vnde primum ad opem ferendam focis profectus erat, traiecit. Ca-
 sandræ deinde centum nauium longarum carinis positis, contractaq; ad effectum eius o-
 peris multitudine fabrorum naualium, quia res in Græcia tranquillæ & profectio Attali fe-
 cerat, & in tempore laborantibus focis latum ab se auxilium, retro in regnum concessit vt
 Dardanis bellum inferret. Extremo ætatis eius, qua hæc in Græcia gesta sunt, cum Q. Fabi⁹
 Maximus Prætor Legatus ab M. Liuiō COS. Romam ad Senatum missus nunciasset, COS.
 satis præsidii Galliæ provinciæ credere L. Portium cum suis legionibus esse, decedere se inde
 ac deduci exercitū consulare posse, Patres non M. Liuium tantum redire ad vrbem, sed Col-
 legam quoq; eius C. Claudium iusserunt. Id modo in decreto interfuit, qd M. Liuii exercitum
 reduci, Neronis legiones Annibali oppositas manere in prouincia iusserunt. Inter COSS. ita
 per literas conuenit, vt quemadmodum vno animo remp. gessissent, ita quanquam ex diuer-
 sis regionibus conuenirent, vno quoq; tempore ad vrbem accederent. Præneste qui prior ve-
 nisset, Collegā ibi opperiri iussus. Forte ita euenit, vt eodē die ambo Præneste venirent: vnde
 præmissis edicto, vt triduo post frequens Senatus ad ædem Bellonæ adesset, omni multitudine
 ne obuiam effusa ad vrbem accedere. Non saluabant modo vniuersi circumfusi, sed cōtinge-
 re pro se quisq; victrices dextras COSS. cupientes, alii gratulabantur: alii gratias agebant, qd
 eorum opera incolumis respublica esset. In Senatu cum more omnium Imperatorum exposi-
 tis rebus ab se gestis postulassent, vt pro rep. fortiter feliciterq; administrata, & diis immortal-
 libus haberetur honos, & ipsis triumphantibus vrbem inire liceret, se vero ea que postularēt,
 decernere Patres merito deorum primum, dein secundū deos COSS. responderunt, & suppli-
 catione amborum nomine, & triumpho vtriq; decreto. Inter ipsos ne cum bellum communi
 animo gessissent, triumphū separarent, ita conuenit, vt quoniā & in prouincia M. Liuii res ge-
 sta esset, & eo die quo pugnatum foret, eius forte auspiciū fuisse, & exercitus Liuianus de-
 ductus Romam venisset, Neronis de prouincia deduci non potuisset, M. Liuium quadrigis
 vrbem inuentē milites sequerentur: C. Claudius equo sine militibus inuheretur. Ita consola-
 tius triumphus, cum vtriq; tum magis ei qui quantum merito anteibat, tantum honore
 Collegæ cesserat, gloriam auxit. Illum equitem aiebant sex dierum spatio transcurrisse longi-
 tudinem Italiæ, & eo die cum Afrubale in Gallia signis collatis pugnasse, quo eum castra ad
 uersus sese in Apulia posita habere Annibal credidisset. Ita vnum COS. pro vtraq; parte Ira-
 liæ aduersus duos duces, duos Imperatores, hinc consiliū suum, hinc corpus opposuisse. No-
 men Neronis satis fuisse ad obtinendum castris Annibalem. Afrubalem vero qua alia re q̄
 aduentu eius obrutum atq; extinctum esse: Itaq; iret alter COS. sublimis curru multiugis, si
 vellet, equis: vnus equo per vrbem verum triumphū vehi, Neronisq; etiam si pedes incedat,
 vel parto eo bello, vel preto triumpho, gloriam memorabilem fore. Hi sermones spectantiū
 Neronem vsq; in Capitolium profecti sunt. Pecuniā in ararium tulerunt: festerridm tria-
 cies octoginta millia aris, militibus M. Liuius quinquagenos senos asses diuisit: tantundem
 C. Claudius absentibus militibus suis est pollicitus cum ad exercitum redisset. Notatum eo
 die plura carmina militaribus iocis in C. Claudium quam in COS. suum iactata: equites L.
 Verurium & Q. Cæciliū Legatos magnis tulisse laudibus, hortatosq; esse plebem, vt eos
 COSS. in proximum annum crearent: adiecisse equitum prærogatiuæ auctoritatem COSS.
 postero die in concione, quam forti fidelisq; duorum præcipue Legatorum opera vsi essent,

commemorantes. Cum comitorum tempus appeteret, & per Dictatorem comitia haberi pla-
 cuisset, C. Claudius COS. M. Liuium Collegam Dictatorem dixit, Liuius Q. Calpurnium magi-
 strum equitū. A M. Liuiō Dictatore creati COSS. L. Verurium, Q. Cæcilius: is ipse qui tum
 erat magister equitum. Inde Prætorum comitia habita: creati C. Seruilius, M. Cæcilius Me-
 tellus, T. Claudius Afellus, Q. Manlius Thurinus, qui tum Aedilis plebis erat. Comitibus per-
 factis, Dictator magistratu abdicato, dimissoq; exercitu, in Hætruriam prouinciam ex Sena-
 tusconsulto est profectus ad acquisitiones habendas, qui Hætruscorum Vmbroſinū populū
 defectionis ab Romanis ad Afrubalem sub aduentu eius consilia agitaſsent, quiq; eum auxi-
 liis aut com meatu aut opē aliqua iuuisſent. Hæc eo anno domi militiæq; gesta, Et ludi Ro-
 mani ter totī instaurati ab Aedilibus curulibus Cn. Seruilio Cepione, Ser. Cornelio Lentulo.
 Item ludi plebeiū semel totī instaurati ab Aedilibus plebis M. Pomponio Mathone & Q. Ma-
 lio Thurino. Tertiodécimo anno Punicī bellī, L. Verurio Philone & Q. Cæcilio Metello
 COSS. ambobus, vt cum Annibale bellum gererent, prouincia decreta, Præturas exinde for-
 titi sunt: M. Cæcilius Metellus vrbānam, Q. Manlius peregrinam, C. Seruilius Siciliam, T.
 Claudius Sardiniam. Exercitus ita diuisi: Consulū alteri, quem C. Claudius prioris anni
 COS. alteri quem Q. Claudius Prætor (eæ binæ legiones erant) habuisset exercitum. In Hæ-
 truria duas Volonū legiones à C. Terentio Proconsule M. Liuii Proconsul, cui protoga-
 tum in annum imperium erat, acciperet. Et Q. Manlio, vt Collegæ iurisdictione tradita, Gal-
 liam cum exercitu, cui L. Porcius Propætor præfuerat, obineret, decretū est: iustisq; popula-
 ri agros Gallorū, qui ad Pœnos sub aduētu Afrubalis defecissent, C. Seruilio cū Cannensib⁹
 duabus legionibus, sicut P. Manlius tenuerat, Sicilia tuenda data. Ex Sardinia vetus exercit⁹,
 cui A. Hostilius præfuerat, deportatus: nouam legionem, quam C. Claudius traſſeret secum
 COSS. conscriperunt, Q. Claudio, vt Tarentum, C. Hostilio Tubulo, vt Capuam prouinciā
 haberet, prorogati in annum imperium est. M. Valerius Proconsul, qui tuendā circa Siciliā
 maritimā orē præfuerat, XXX nauibus C. Seruilio traditis, cum cetera omni classe redire ad
 vrbem iussus. In ciuitate tanto discrimine belli sollicita, cū omnium secundorum aduersorūq;
 causas in deos verterent, multa prodigia nunciabantur. Tarracina Iouis adem, Satricia ma-
 tris Matutæ de calo tactam, Satricanos haud minus terrebant in eodem Iouis foribus ipsis
 duo prolapsi angues. Ab Antio nunciatum est, cruentas spicas metentibus visas esse. Cere
 porcus biceps, & agnus mas, idemq; scemina natus erat. Et Albe duos soles visos ferebant, &
 nocte, Pregelis lucem obortam. Et bos in agro Romano locutus, & ara Neptuni multo ma-
 nasse sudore in circo Flamini dicebatur: & ædes Ceretis, Salutis, Quirini de calo tacte. Pro-
 digia COSS. hostiū maiorib⁹ procurare iussu, & supplicationē vni diem habere. Ea ex Sena-
 tusconsulto facta. Plus omnibus aut nunciatis peregre, aut visis domi prodigiis, terruit ani-
 mos hominum ignis in aede Vestæ extinctus. Ob quam causam cæsa flagro est Vestalis virgo
 cuius custodia eius noctis fuerat, iussu P. Licinii Pontificis. Id quancū nihil portendentibus
 deis, ceterum negligentia humana acciderat, tamen & hostiis maioribus procurari, & suppli-
 cationē ad Vestæ aram haberi placuit. Priusq; proficisceretur COSS. ad bellū, moniti ab Sena-
 tu sunt, vt in agros reducendæ plebis curam haberent: deam benignitate summorum bellum
 ad vrbe Roma & Latio esse: posse singemetū in agris habitari: minime conuenire, Sicilię quam
 Italię colendę maiorem curā esse. Sed res haudquaquam erat populo facilis, & liberis cultoribus
 bello absumptis, & inopia seruitiorum, & pecore direpto, villisq; dirutis aut incensis, Magna
 tamen pars auctoritate COSS. compulsæ in agros remigravit. Mouerant aut huiusce rei men-
 tionem Placentinorū & Cremonensium Legati, querentes, agrum fusi ab accolis Gallis incur-
 sari ac vastari: magnamq; partem colonorum suorum dilapsam esse: & infrequentes se vrbes,
 agrū vastatū ac desertū habere. Malio Prætori mādaturū, vt colonias ab hoste teneretur. COSS.
 ex Senatufconsulto edixerunt, vt qui ciues Cremonenses aut Placentini essent, ante diem in co-
 lonias reuertentur. Principio deinde veris & ipsi ad bellum profecti sunt. Q. Cæcilius COS.
 exercitum ab C. Nerone, L. Verurium ab Q. Claudio Propætoſe accepit, nouisq; militibus,
 quos ipse conscriperat suppleuit. Et in Consentinum agrum COSS. exercitum duxerunt:
 passimq; depopulati, cum agmen iam graue præda esset, in saltu angusto à Brutis iaculato-
 ribusq; Numidīs turbati sunt, ita vt non præda tantum sed armati quoque in periculo fue-
 rint. maior tamen tumultus quam pugna fuit, & præmissa præda, incolumes legiones in lo-
 ca culta euasere: inde in Lucanos profecti. Ea sine certamine tota gens in deditionem Po. Ro.

mani rediit. Cum Annibale nihil eo anno rei gestum est. Nam neq; ipse se obtulit in tam re-
 55 censi vulnere publico priuatoq; , neq; lacefferunt quietum Remani: tantam esse vim, et si
 omnia alia circa eum ruerent, in vno illo duce censebant. Ac necio an mirabilior in aduersis,
 q̄ secundis rebus fuerit: quippe cum & in hostium terra per annos tredecim, tam procul ab
 varia fortuna bellum gereret exercitu non suo ciuili, sed misto ex colluione omnium gentiu:
 quibus non lex, non mos, non lingua communis, alius habitus, alia vestis, alii arma, alii ritus, a-
 60 lia sacra, alii propè dii essent, ita quodam vno vinculo copulauerit eos, vt nulla nec inter ipsos,
 nec aduersus duccem seditio extriterit, cum & pecunia saepe instripidium, & commeatu in
 hostium agro deesset, quorū inopia priore Punico bello multa infanda inter duces militesq;
 commissa fuerant. Post Asdrubalis vero exercitum cum duce, in quibus spes omnis reposita
 victoria: fuerat, delerum, cedendoq; in angulum Brutium cetera Italia concessum, cui non vi
 65 deatur mirabile, nullum motum in castris factum? Nam ad cetera id quoq; accesserat, vt ne
 alendi quidem exercitus, nisi ex Brutio agro spes esset: qui vt omnis coleretur, exiguis tamē
 tanto alendo exercitui erat, cum magnā partem iuuentutis abstractam à cultu agrorum bel-
 lum occupauerat, & mos vitio etiā institus genti per latrociniā militiā exercendi: nec ab domo
 quicq; mirrebat, de Hispania retinenda sollicitis, tanq̄ omnia prospera in Italia essent. In Hi-
 70 spania res quadā ex parte eandem fortunam, quadā longe disparem habebant: eandem, q; præ
 lio victi Carthaginenses duce amisso in vltimā Hispaniā oram vsq; ad oceanum compulsi es-
 rant: disparem autem, q; Hispania non q̄ Italia modo, sed q̄ vlla pars terrarum bello reparādo
 aprior erat locorum hominumq; ingenis. Itaq; ergo prima Romanis inita prouinciariū, que
 quidem continētis sint, postrema omnium nostra demū atate ductu auspicioq; Augusti Cesaris
 75 perdomita est. Ibi tum Asdrubal Gisgonis filius, maximus clarissimusq; eo bello secundum
 Barchinos dux, regressus ab Gadibus, rebellandi spem adiuuante Magone Amilcaris filio, de
 lectibus per vltiorē Hispaniam habitis, ad quinquaginta millia peditū & quatuor millia &
 quingentos equites armavit. De equestribus copiis sermē inter autores conuenit: peditum
 septuaginta millia quidam adducta ad Silpīam vr̄bem scribunt, ibi super campos patentes
 80 duo duces Pœni ea mēte, ne detrectarēt certamē, consederūt. Scipio cū ad eū fama tantū cōpa-
 rati exercitus perlata esset, neq; Romanis legionibus tantæ fore parem multitudinī ratus,
 vt non in speciem saltem opponerentur Barbarorū auxilia, neq; in iis tamen tantū viriū po-
 nendum, vt mutando fidem, quæ cladis causa fuisset patri patruoq;, magnū momentum face-
 rent, præmissio Syllano ad Colcam duodetrīginta oppidīs regnantem, vt equites peditesq; ab
 eo, quos se per hyemem cōscripturū pollicitus erat, acciperet: ipse à Tarracone profectus, pro-
 85 rinitus ab focis, qui accolunt viam, modica contrahendo auxilia, Castulonem peruenit. Eo ad-
 ducta ab Syllano auxilia, tria millia peditum, & equites quingenti. Inde ad Berulam vr̄bem
 progressus cum omni exercitu ciuium sociorumq;, peditum equitumq; quinq; & quadragin-
 ta millibus, Castra ponentes eos Mago & Masinissa cum omni equitatu aggressi sunt. Turbas
 90 senesq; munientes, ni abditi post tumultum, opportune ad id positi ab Scipione, equites impro-
 uiso in effusos incurtissent. Hi promptissimū quensq; & proxime vallum, atq; in ipsos muni-
 tores primum inuectum, vixdum prælio inito fuderunt: cum ceteris qui sub signis atq; ordi-
 ne agminis incefferant, longior & diu ambigua pugna fuit. Sed cum ab stationibus primum
 expeditæ cohortes, deinde ex opere deducti milites, atq; arma capere iussi, plures & integri fel-
 95 sis subirent, magnumq; iam agmen armatorum à castris in prælium rueret, terga haud dubie
 vertunt Pœni. Numidēq; primo turmatim abibant, nihil propter pauorem festinationē mē
 confusis ordinibus, deinde postq; actus vltimis incidebat Romanus, neq; sustineri imperus
 poterat, nihil iam ordinū memores, passim qua cuiq; proximum fuit, in fugam effunduntur.
 Et quanq̄ eo prælio aliquantū & Romanis aucti, & diminiuti hostibus animi erant, tñ nunq̄
 100 aliquot insequentis dies ab excursionibus equitum leuisq; armatura: cessatum est. Vbi satis
 tentata per hæc leuia certamina vires sunt, prior Asdrubal in aciem copias eduxit, deinde &
 Romani processere: sed vtraq; acies pro vallo stetit instructa: & cum ab neutris pugna cepta
 esset, iam die ad occasum inclināte, à Pœno prius, deinde ab Romano in castra copias redūte,
 Hoc idem per dies aliquot factum, Prior semper Pœnus copias castris educebat, prior fessis
 105 stando signū receptui dabat. Ab neutra parte procursum, relūue missum, aut vox vlla orta. Me-
 diā acie hinc Romani, illinc Carthaginēses missi Afris, cornua focis tenebāt. Erāt aut vtrinq;
 Hispani pro cornib⁹. Ante Punicam acie elephantū castellorū procul speciem visu præbebāt.

1 iam hoc in vtrisque castris sermonis erat, ita vt instructi steterissent, pugnaturos: medias acies,
 Romanum Pœnumq;, quos inter belli causa esset, pari robore animorum armorumq; conuen-
 furas, Scipio vbi obstinate credita animaduertit, omnia de industria in eum diem, quo pu-
 gnaturus erat, mutauit. Tesseram vesperi per castra dedit, vt ante lucē viri equiq; cū raprim
 5 pransi essent, armatus eques frenatos stratosq; teneret equos. Vixdum satis certa luce, equita-
 rum omnem cum leui armatura instationes Punicas immisit. Inde confestim ipse cum gra-
 uī agmine legionum procedit, præter opinionem destinatam suorum hostiumq;, Romano mi-
 lite cornibus firmatis, focis in mediam aciem acceptis. Asdrubal clamore equitum excit⁹,
 vt ex tabernaculo profiliuit, tumultumq; ante vallum, & trepidationem suorum, & procul si-
 10 gna legionum fulgentia, plenosq; hostium campos vidit, equitatu omnem extemplo in equi-
 tes emittit: ipse cum peditum agmine castris egreditur, nec ex ordine solito quicq; in acie
 struenda mutat. Equitum iamdiu anceps pugna erat, nec ipsa per se decerni poterat, quia pul-
 sis (quod propè inuicem fiebat) in aciem peditum tutus recept⁹ erat. Sed vbi iam haud pul-
 15 quingentos passus acies inter sese diuisæ aberant, signo receptui dato Scipio, patefactisq; ordi-
 nibus, equitatu omnem leuēq; armaturam in mediū acceptam, diuisamq; in partes duas, in
 subsidiis post cornua locat. Inde vbi incipiendē iam pugnae tempus erat, Hispanos (ea media
 acies fuit) presso gradu incedere iubet: ipse è dextro cornu (ibi tanq; præerat) nuncium ad
 Syllanum & Martium mittit, vt cornu extenderent in sinistram partem, quemadmodum se-
 20 tenderent ad dexteram vidissent: & cum expeditis peditū equitūq; prius pugnam confere-
 rent cum hoste, q̄ coire inter se mediæ acies possent. Ita diductis cornibus cum ternis peditū
 cohortibus, ternisq; equitū ternis, ad hoc velitibus, citato gradu in hostem ducebant, sequē-
 tibus in obliquum aliis. Sinus in medio erat: quia segnius Hispanorum signa incedebant: &
 iam conflixerant cornua, cum (quod roboris in acie hostiū erat) Pœni veterani Afrisq; nondū
 25 ad reli coniectum venissent, neq; in cornua, vt adiutare pugnantis, discurrere auderent, ne
 aperirent mediā aciem venienti ex aduerso hosti. Cornua ancipiti prælio vrgebantur: eques
 leuisq; armatura, & velites circumductis alis in latera incurrebāt, cohortes à fronte vrgebāt,
 vt abruperent cornua à cetera acie. Et cū ab omni parte haudquaq; par pugna erat, tū quōd
 turba Balearium, tyronūq; Hispanorum Romano Latinoq; militi obiecta erat, procedente iā
 30 diē, vires etiā deficere Asdrubalis exercitum cœperant, oppreffos matutino tumultu, coar-
 ctosq; priusq; cibo corpora firmarent, raptim in acie exire. Ad id sedulo diem extraxerat Sci-
 pio, vt sera pugna esset. Nam ab septima demum hora peditū signa cornibus incurrerunt:
 ad medias acies aliquanto serius peruenit pugna, vt prius æstus à meridiano sole, laborq; stā-
 di sub armis, & simul fames sitisq; corpora afficerent, q̄ manus cum hoste confererent. Itaque
 35 steterunt scutis innixi, nam super cetera elephantū etiā tumultuoso genere pugne equitum
 velitumq;, & leuis armaturę confernati, è cornibus in mediam aciem sese intulerant. Fessū
 igitur corporibus animisq; retulere pedem, ordines tamen seruantes haud secus, q̄ si imperio
 ducis cederet integra acies. Sed cum eo ipso acrius, vbi inclināta senere, victores se vndiq;
 inueherent, nec facile impetus sustineri posset, quanq̄ retinebat obfitebatq; cedentibus Asdru-
 40 bal, ab tergo esse colles, tutumq; receptum, si modice se reciperent, clamitans, tamen vincente
 verecundiā metu, cum proximus quisq; hostē caderet, terga extemplo data, atq; in fugam sese
 omnes effuderunt. Ac primo consistere signa in radicibus collium, ac reuocare in ordines mi-
 litem cœperant, cunctatibus in aduersum collē erigere acie Romanis. Inde vt inserti impigre
 signa viderunt, integrata fuga in castra pauidi compelluntur. Nec procul vallo Romanus abe-
 45 rat, cepissetq; tanto imperu castra, nisi ex vehementi sole, qualis inter graues imbre nubes ef-
 fulget, tanta vis aquæ deiecta esset, vt vix in castra sua receperint se victores: quosdam etiam
 religio ceperit, vltierus quicq; eo die conandi. Carthaginenses quanq; fessos labore ac vulne-
 ribus, non imberq; ad necessariam quietem vocabat, tamen quia metus & periculum cessan-
 50 di non dabat tempus, prima luce oppugnaturis hostibus castra, faxis vndique circa ex propin-
 quis vallibus congestis augent vallum, munimento sese, quando in armis parum præditi de-
 ret defensuri. Sed transitio sociorum, fuga vt tutior mora videretur fecit. Principium de-
 ctionis ab Attane Regulo Turdenatorum factum est. Is cum magna populatium manu
 transiit. Inde duo munia oppida cum præditiis tradita à Præfectis Romano. Et ne latius
 inclinatis semel ad defectionem animis serperet res, silentio proximæ noctis Asdrubal castra
 mouer, Scipio vt prima luce qui in stationibus erant, retulerunt profectos hosteis, præmissio

so equitatu signa ferri iubet. Adeoq; citato agmine educti sunt, vt si via recta vestigia sequen-
 res essent, haud dubie assecuturi fuerint. Sed ducibus est creditum, breuius aliud esse iter ad
 Betim fluium, vt transeuntes aggredierentur. Asdrubal clauso transitu fluminis ad oceanum
 flexit: & iam indefugientium modo effusi abibant, idq; ab legionibus Romanis aliquantum
 interualli fecit: eques leuisq; armatura nunc ab tergo, nunc ab lateribus occurrendo, fatiga-
 bat morabaturq;. Sed cu ad crebros tumultus signa confisterent, & nunc equestria, nunc cum
 velutibus auxiliisq; peditum prelia conferent, superuenerunt legiones. Inde non iam pu-
 gna, sed trucidatio velut pecorum fieri, donec ipse dux fugae autor in proximis collum cum se
 ptem millibus ferme semiermum euasit. ceteri ceteri castra tumultuaria raptem Poeni
 tumulo editissimo communiuerunt, atq; inde cu hostis nequicq; subire iniquo ascensu conat⁹
 esset, haud difficulter sese tutati sunt: sed obsidio in loco nudo atq; inopi, vix in paucos dies
 tolerabilis erat. Itaq; transitiones ad hostes fiebant. Postremo dux ipse nauibus acceptis (nec
 procul inde aberat mare) nocte relicto exercitu Gadeis per fugit. Scipio fuga ducis hostium
 audita, decem millia peditum, mille equites reliquit Syllano ad castrorum obsidionem: ipse
 cu ceteris copiis, septuagesimis castris, protinus cauis Regulorum ciuitatib; cognoscendis,
 vt premia ad veram meritoru estimationem tribui possent, Tarraconem rediit. Post profecti
 onem eius Masinissa cum Syllano clam congressus, vt ad noua consilia gentem quoq; suam
 obedientem haberet, cu paucis popularibus in Africam traiecit, non ta euidenti eo tempore
 subita mutationis causa, q; documento post id tempus constantissime ad vltima senectam si-
 dei, ne tu quidem eum sine probabili causa fecisse. Mago inde remissis ab Asdrubale nauibus,
 Gades perit. Ceteri deserti ab ducib; pars transitione, pars fuga dissipati per proximas ciui-
 tates sunt, nulla manus numero aut viribus insignis. Hoc maxime modo ductu atq; auspicio
 Proconsulis Scipionis, pulsi Hispania Carthaginenses sunt, quartodecimo anno post bellum
 initum, quinto postq; Proconsul Scipio prouinciam & exercitum accepit. Haud multo post Syl-
 lanus debellatu referens, Tarraconem ad Scipionem rediit. L. Scipio cum multis nobilibus ca-
 ptiuis nunciis recepte Hispanie Romam est missus. Et cu ceteri letitia gloriaq; ingenti eam
 rem vulgo ferrent, vnus qui gesserat inexplabilis virtutis vereq; laudis, paruū instat eoru, quae
 spe ac magnitudine animi concepisset, receptas Hispanias ducebat. Iam Africam magnamq;
 Carthaginem & in suum decus nomenq;, velut consummata eius belli gloria spectabat. Itaq;
 pramoliendas ibi ratus iam res, conciliandosq; Regum gentiūq; animos, Syphacem primū
 Regem statuit tentare. Masasulorum is Rex erat. Masasuli gens affinis Mauris, regione Hi-
 spania, maxime qua sita noua Carthago est, spectant. Fcedus ea tempestate Regi cum Car-
 thaginensibus erat: quod haud grauius ei sanctiusq; q; vulgo Barbaris, quibus ex fortuna pe-
 det fides, rarus fore, oratorem ad eum C. Laelium cum donis mittit. Quibus Barbarus latus
 & quia res tum prospera vbiq; Romanis, Poenis autem in Italia aduersa, in Hispania nulla
 iam erant, amicitiam se Romanorum accipere annuit. Firmamq; eius fidem nec dare nec acci-
 pere, nisi cum ipso coram duce Romano. Ita Laelius in id modo fide ab Rege accepta, tutum
 aduentum fore, ad Scipionem redit. Magnū in omnia momentū Syphax affectanti res erat Af-
 frica, opulentissimus eius terre, bello iam expertus ipsos Carthaginenses, finibus etia regni a-
 pte ad Hispaniam, qua freto exiguo dirimuntur, positus. Dignam itaq; rem Scipio ratus, quae
 (quonia non aliter posset) magno periculo peteretur, L. Martio Tarracone, Syllano Carthagi-
 ne noua, quod pedibus ab Tarracone itineribus magnis ierat, ad praesidiū Hispanie relicto, ipse
 cum C. Lelio duabus quinqueremibus ab Carthagine profectus, tranquillo mari plurimū re-
 mis, interdum & leni adiuuante vento, in Africam traiecit. Forte ita incidit, vt eo ipso tem-
 pore Asdrubal pulsus Hispania, septem trirēmibus portum inuectus, ancoris positus, terre ap-
 plicaret naues, cum conspecta duē quinqueremes haud cuiq; dubio quin hostium essent, opa-
 ptimiq; a pluribus priusq; portu intrarent, possent, nihil aliud q; tumultu ac trepidationem si-
 mul militum ac nauatarum, nequicq; armaq; & naues expeditium fecerunt. Percussa enim
 ex alto vela paulo acriori vento, prius in portum intulerunt quinqueremes, q; Poeni ancoras
 molirentur: nec vltra tumultum edere quisquam in regio portu audebat. Itaq; prior in terrā
 Asdrubal, mox Scipio & Lelius egressi, ad Regem pergunt, magnificiq; id Syphaci, nec erat a-
 lias visum, duoru opulentissimoru ea tempestate duces populoru no die sua pacem amicitiaq;
 petentes venisse. Vtrunq; in hospitium inuirit: & quonia fors eos sub vno recto esse, atq; ad eor-
 dem penates voluisset, contrahere ad colloquium dirimendarū simultatū causa est conatus,

Scipione abnuente, aut priuatim sibi vllum cum Pcenno odium esse, quod colloquendo fini-
 ter, aut de rep. quicq; se cum hoste agere iniussu Senatus posse, illud magnopere contenden-
 te Rege, ne alter hospitem exclusus mensa videretur, vt in animū induceret ad eandem ve-
 nire epulas. Haud abnuuit. Coenatumq; simul apud Regem est: & eodē etiam lecto Scipio atq;
 Asdrubal, quia ita cordi erat Regi, accubuerunt. Tanta autem inerat comitas Scipioni, atq;
 ad omnia naturalis ingenii dexteritas, vt non Syphacē modo Barbarum inuictumq; mori-
 bus Romanis, sed hostem etiam infestissimū facunde alloquendo sibi conciliaret: mirabilio
 remq; sibi eum virum congresso corā visum pre se ferebat, q; bello rebus gestis: nec dubita-
 re, quin Syphax regnumq; eius iam in Romanoru esset potestate: eam artē illi viso ad con-
 ciliandos animos esse, itaq; non quomodo Hispanie amisse sint, quereundū magis Cartha-
 ginesibus esse, q; quomodo Africā retineant, cogitandum. Non peregrinabundum, neq; cir-
 ca amoenas oras vagantem tantum ducē Romanū, relicta prouincia noua ditionis, relicto
 exercitibus, duabus nauibus in Africā traiecit, & commisisse sese in hostilem terrā, in pote-
 statem regiam, in fidem inexpertam, sed potiundā Africā spem affectatē. Hoc eum iam
 pridem volutare in animo, hoc palam fremere, q; non quemadmodum Annibal in Italia, sic
 Scipio in Africa bellum gereret, Scipio fcedere icto cum Syphace, profectus ex Africa, du-
 busq; & perisq; sauis in alto iactatus ventis, die quarto noua Carthaginis portum tenuit.
 Hispania sicut a bello Punico quietā erant, ita quasdam ciuitates propter conscientiam
 culpa metu magis q; fide quietas esse apparebat, quarum maxime insignes & magnitudi-
 ne & noxa, Illiturgum & Castulo erant. Castulonenses cum prosperis rebus socii fuissent,
 post casos cum exercitibus Scipiones defecerant ad Pcenos. Illiturgitani prodendis, qui ex
 illa clade ad eos perfrugerant, interficiendisq;, scelus etiam defectioni addiderant. In eos po-
 pulos primo aduentu, cum dubia Hispania essent, merito magis q; vtiliter scitum foret.
 Tunc iam tranquillibus rebus quia tempus expetendae pœnae videbatur venisse, accitum ab
 Tarracone L. Martium cum tertia parte copiarum ad Castulonem oppugnandam mittit:
 ipse cum cetero exercitu quintis ferme ad Illiturgum castris peruenit. Clausae erant portae,
 omniaq; instructa & parata ad oppugnationem arcendam: adeo conscientia, quid se meri-
 tos scirent, pro indicto eis bello fuerat. Hinc & hortati milites Scipio ortus est. Ipsos claudē
 dis portis indicasse Hispanos, quid vt timeret, meriti essent. Itaq; multo infestiorib; animis
 cum eis, q; cum Carthaginensibus bellum gerendum esse, quippe cum illis sine ita prope, de
 imperio & gloria certari: ab iis, perfidiae & crudelitatis & sceleris pœnas expetendas esse, eue-
 nisse tempus, quo & nefandam commilitonum necem, & in se metipsum, freodem fuga dela-
 ti forent, instructam fraudem vlciscerentur: & in omne tempus graui documento sancirent,
 ne quis vnq; Romanum ciuem militante in vlla fortuna opportunum iniurie duceret. Ab
 hac exhortatione ducis incitati, scalas electis per manipulos viris diuidit. Partito exercitu,
 ita vt parti alteri Laelius praesert Legatus, duobus simul locis ancipiti terrore urbem aggre-
 diuntur. Non dux vnus aut plures principes oppidanos, sed sua ipsorum conscientia cul-
 paē metu ad defendendam impigre urbem hortatur: & meminerant, & admonebant alios,
 supplicium ex se, non victoriam peti. vbi quisq; mortem oppeteret, id referre, vtrum in pu-
 gna & in acie, vbi Mars communis & victum saepe erigeret & affligeret victorem: an post-
 modum cremata & diruta vrbe, ante ora captarū coniugū liberorūq; inter verbera & vincu-
 la, omnia fceda atq; indigna passi, expirarent. Igitur non militaris modo aras, aut viri-
 tantū, sed foeminae quoq; pueriq; supra animi corporisq; vires adsunt, propugnantibus
 tela ministrant, saxa in muros munientibus gerunt: non libertas solum agebatur, quae vi-
 rorum fortium tantū pectora acuit, sed vltima omnibus supplicia, & foeda mors ob o-
 culos erat: accendebantur animi, & certamine laboris ac periculi, atq; ipso inter se conspectu.
 Itaq; tanto ardore certamen initum est, vt domitor ille torius Hispaniae exercitus, ab vni⁹
 oppidi iuuenere saepe repulsi a muris, haud satis decoro praelio trepidaret. Id vbi vidit
 Scipio, veritus ne vanis tot conatibus suorum hostibus cresceret animus, & segnior miles
 fieret, sibi met conandum ad partem periculi capeffendam esse ratus, increpita ignauia mili-
 tum, ferri scalas iubet: & se ipsum, si ceteri cunctetur, ascensurū minatur. Iam subierat haud
 mediocri periculo moenia, cum clamor vndiq; ab sollicitis vicem Imperatoris militib; sub-
 latus, scalasq; multis simul partibus erigi cepte. Et ex altera parte Lelius instat. Tum victa
 oppidanorum vis, defectisq; propugnatorib; occupantur muri. Atx etiam ab ea parte, qua

inexpugnabilis videbatur, inter tumultū capta est. Trāffuge Afri, qui tum inter auxilia Ro-
mana erant, & oppidanis in ea tuenda, vnde periculū videbat, versis, & Roma in subcūribus
scalis moenia, quā adire poterant, conspexerunt editissimam vrbis partē, quae rupe praecalta
tegebatur, neq; opete vllomunitam, & ab defensoribus vacuam. Leuium corporū homines
& multa exercitatione perniciū, clauos secum ferreos portantes, quā per inqualiter eminen-
tia rupis poterant, scandūt: sicubi nimis arduū & leue saxum occurrebat, clauos per
dica interualla figentes, cum velut gradus fecissent, primi sequentes extrahentes manu, pos-
tremi subleuantes eos, qui preirent, in summū euadunt: inde decurrunt cum clamore in vr-
bem iā captam ab Romanis. Tum vero apparuit ab ira & odio vrbē oppugnatam esse: ne-
mo capiendū viuos, nemo, patentibus ad direptionē omnibus, prede memor est: trucidāt in-
ermes iuxtā atq; armatos, feminas pariter ac viros, vsq; ad infantū cadē ira crudelis perue-
nit. Ignem deinde tectis iniciunt ac dirimunt, quae incendio absumi nequeunt: adeo vesti-
gia quoq; vrbis extinguere ac delere memoriā hostiū sedis cordi est. Castulonem inde
Scipio exercitum ducit. Quam vrbem non Hispani modo conueniunt, sed Punici etiam exer-
citus ex discipata passim fuga reliquē turabantur. Sed aduentū Scipionis praueuerat fama
cladis Illiturgitanorum, terrorq; deinde ac desperatio inuaserat: & in diuersis causis cum si-
bi quisq; consultum sine alterius respectu vellet, primo tacita suspicio, deinde aperta discor-
dia secessionem inter Carthaginenses atq; Hispanos fecit. His Cerdubellus propalā deditio-
nis autor. Himilco Punicis auxiliariis preerat: quos, vrbemq; si de clam accepta, Cerdu-
bellus Romano prodit. Mitior ea victoria fuit: nec tantumdem noxae admissum erat, & ali-
quantum irae lenierat voluntaria deditio. Martius deinde in Carbaros, si qui nondum per-
domiti erant sub ius ditionemq; redigendos missus. Scipio Carthaginem ad vota soluenda
diis, munusq; gladiatorium, quod mortis causa patris patriq; parauerat, edendum rediit.
Gladiatorii spectaculum fuit, non ex eo genere hominū, ex quo lanistis comparate mos est,
feruorum delectu ac libertorū, qui venalem sanguinē habent. Voluntaria omnis & gratuita
opera pugnantium fuit. Nam alii missi ab regulis sunt ad specimen insita genti virtutis
ostendendū: alii ipsi professi se pugnaturos in gratiā ducis, alios emulatio & certamen, vt
prouocarent prouocative haud abnuerent, traxit: quidam quas disceptando controuersias
finire nequiverant aut noluerant, pacti inter se, vt victorē res sequeretur, ferro decreuerunt.
Neq; obsecuti generis homines, sed clarī illustresq; Corbis & Orsua, patriueles fratres, de pri-
cipatu ciuitatis, quam Ibm vocabāt, ambigētes, ferro se certaturos professi sunt. Corbis ma-
ior erat etate: Orsua pater princeps proxime fuerat, à fratre maiore post mortem eius prin-
cipatu accepto. Cum verbis disceptare Scipio vellet ac sedate iras, negatum id ambo dicere
communibus cognatis, nec alium deorum hominūve, q̄ Martem se iudicem habituros esse.
Robore maior, minor flore etatis ferox, mortē in certamine, q̄ vt alter alterius imperio subi-
geretur, praeoptantes, cum ab tanta rabie dirimi nequirent, in sine spectaculū exercitui
praebuere documentumq; quantum cupiditas imperii malum inter mortales esset. Maior
vsa armorū & astu facile stolidas vires minoris superauit. Huius gladiatorii spectaculo ludī
funebres additi pro copia, & prouinciali, & castrensi apparatu. Res interim nihilominus ab
Legatis gerebantur. Marius superato Bete anni, quem incolae Cirtim appellant, duas opu-
lentas ciuitates sine certamine in ditionem accepit. Astapa vrbis erat, Carthaginensiu sem-
per patris. Neq; id tam dignum ira erat, q̄ q; extra necessitates belli praecipuū in Romanos
gerebant odium. Nec vrbem aut situ aut munimento tutam habebant, quae ferociores is a-
nimos faceret: sed ingenia incolarū latrocinio lata, vt excursions in finitimū agrum socio-
rum populi Ro, facerent, impulerant: & vagos milites Ro, lirasq; & mercatores exciperent:
magnum etiam comitatū, quia paucis parum tutū fuerat, transgredientē fines positus in-
diis circumuentū, in quo loco interfecerunt. Ad hanc vrbem oppugandā cum admotus ex-
ercitus esset, oppidani conscientia scelerū, quia nec deditio tuta ad tam infestos hostes vide-
batur, nec spes moenibus aut armis tuendae salutis erat, facinus in se ac suos fecdū ac ferum
consciscunt. Locum in foro destinant, quo preciosissima rerum suarū cōgererent: super eum
tumulum coniuges ac liberos confidere cum iussissent, ligna circa extruunt, fassesq; virgul-
torum coniciunt: quinquaginta deinde iuuenibus armatis precipiunt, vt donec incertus e-
uentus pugnae esset, praesidium eo loco fortunarū suarum corporumq; quae chariora fortunis
essent, seruaerent: si rem inclinātā viderent, atq; in eo iam esse, vt vrbis caperetur, scirent, oēs,

quos euntes in praesidium cernerent, mortem in ipsa pugna obituros: illos se per deos superos
inferosq; orare, vt memores libertatis, quae illo die aut morte honesta, aut seruitute infami
finienda esset, nihil relinquerent, in quod fauere iratus hostis posset: ferrum ignemq; in
manibus esse: amicae ac fideles porius ea, quae peritura essent, absumerent manus, q̄ insulta-
rent superbo ludibrio hostes. His adhortationibus exortatio dita adiecta, si quem à propo-
sito spes mollitiāve animi flexisset: inde concitato agmine, patentibus portis ingenti cum
tumultu erumpunt, neq; erat vlla satis firma statio opposita, quia nihil minus q̄ vt egredi
moenibus auderēt, timeri poterat: per paucae equitum turmae, leuisq; armatura repente e ca-
stris ad ipsum emissa occurrir. Acrior impetu atq; animis, q̄ compositior vllō ordine pugna
fuit. Itaq; pulsus eques, qui primus hosti se obtulerat, terrorem intulit leui armaturae: pu-
gnatumq; sub ipso vallo foret, ni robur legionum, perexiguū ad instruendum dato tempo-
re, aciem direxisset. Ibi quoq; trepidarum parumper circa signa est, cum caeci furore in vul-
nera ac ferrum recordi audacia ruerent: dein vetus miles aduersus temerarios impetus per-
tinax, cede primorum insequentes suppressit: conatus paulo post vltro inferre pedem, vt ne-
minem cedere atq; obstinatos mori in vestigio quē suo vidit, patefacta acie (quod vt fa-
cere posset multitudo armatorum facile suppeditabar) cornua hostium amplexus in orbem
pugnantes ad vnum omnes occidit. Atq; haec tamen hostium itatorum ac tum maxime
dianicantium iure belli in armatos repugnantesq; edebantur. Fecidior alia in vrbe trucidatio
erat. Cum turbam feminarum puerorumq; imbellem inermemq; ciues sui caderent, &
in succensum rogam semianima pleraque iniicerent corpora riuū sanguinis flammam
orientem restingerent, postremo ipsi caede miseranda suorum fatigati, cum armis me-
dio incendio se iniecerunt. Iam caedi perpetratae victores Romani superuenere: ac primo
conspectu tam fecda rei mirabundi parumper obstupuerunt, deinde cum aurum argen-
tumq; cumulo rerum aliarū interfulgens auiditate ingenii humani rapere ex igne vellent,
correpti alii flamma sunt, alii ambusti afflatu vaporis, cum receptus primis virgente ingenti
turba non esset. Ita Astapa sine preda militum ferro igniq; absumpta est. Martius ceteris
regionis eius metu in ditionem acceptis, victorem exercitū Carthaginē ad Scipionē redu-
xit. Per eos ipsos dies per fuge à Gadibus venerunt, pollicentes vrbem Punicūq; praesidiū,
quod in ea vrbe esset, & Imperatorem praesidii cum classe prodituros esse. Mago ibi ex fuga
substitit, nauibusq; in oceano collectis, aliquantum auxiliorum & transiferunt ex Africa
ora, & ex proximis Hispaniae locis per Hannonem Praefectum coegerat. Fide accepta dataq;
per fugis, & Martius eō cum expeditis cohortibus, & Laelius cum septem triremibus, quibus
queremī vna est missus, vt terra mariq; communi consilio rem gererent. Scipio ipse graui
morbo implicitus, grauiore tamen fama (cum ad id quisq; quod audierat, insita hominū
bus libidine alendi de industria rumores, adiceret aliquid) prouinciam omnem ac ma-
xime longinqua eius turbauit, apparuitq; quānam excitatura molem vera fuisset clades:
Cum vanus rumor tantas procellas exciuisset, non focii in fide, non exercitus in officio
mansit. Mandonius & Indibilis, quibus, quia regnum sibi Hispaniae pulsus inde Carthagi-
nensibus destinarant animis, nihil pro spe contigerat, concitatis popularibus (Lacetani au-
tem erant) & iuuentute Celtiberorum excita, agrum Sueffitanum Sedetanūq; sociorum
populi Romani hostiliter, depopulati sunt. Ciuilis alius furor in castris ad Sucionē ortus.
Ocho ibi millia militum erant, praesidium gentibus, quae cis Iberum incolunt, impositū. Mo-
te eorum autem mentes sunt, non tum, cum primū de vita Imperatoris dubii rumores alla-
ti sunt, sed iam antē, licentia ex diutino (vt fit) ocio collecto, & non nihil, q̄ in hostico laxius
rpto fueris viuere, arctiores in pace res erant. Ac primo sermones tantum occulti fereban-
tur, si bellum in prouincia esset, quid sese inter pacatos facere: si debellatum iam & confecta
prouincia esset, cur in Italiā non reuehi? Flagitatu quoq; stipendium procacius, q̄ ex more
& modestia militari erat, & à custodibus probra in circumeuntes vigilas Tribunos iacta, &
noctu quidam praedatu in agrum circa pacatum ierant, postremo intercedi ac propalam sine
commeari ab signis abibant: omnia libidine ac licentia militum, nihil instituto aut disci-
plina militie, aut imperio eorum, qui praerant, gerebantur: forma tamen Romanorum ca-
strorum constabat ea vna spe, quod Tribunos ex contagione furoris haud expertes seditio-
nis defectioisq; rati forent: & iura reddere in principis sinebant, & signum ab eis ptebāt;
& in stationes ac vigilias in ordinē ibant, & vt vim imperii abstererāt, ita speciem dicto pa-

ventum vltro imperatōes seruabant. Erupit deinde seditio, postq̄ reprehēdere atq̄ improba- 55
 re Tribunos ea, quæ fierent, & conari obuiam ire, & propalā abnuere furoris eorum se futu-
 ros socios, senserūt. Fugatis itaq̄ ex principiis, ac paulo post ē castris Tribunis, ad principes
 seditionis gregarios milites, C. Albium Calenum & C. Actium Vmbrium, delati omnium
 consensu imperium: qui nequaquā tribunitiis contenti ornamenti, insignia etiam summi im-
 perii, fasces securesq̄ attrēctare ausi, neq̄ iis venit in mentem, suis tergis suisq̄ ceruicibus 60
 virgas illas securesq̄ immingere, quas ad metum aliorum pręferēt. Mors Scipionis falso cre-
 dita occēbat animos, sub cuius vulgatam iam famam, non dubitabant totam Hispaniā
 arsuram bellē: in eo tumultu & sociis pecunias imperari, & diripi propinquas vrbes posse,
 & turbatis rebus, cum omnia omnes auderent, minus insignia fore, quæ ipsi fecissent. Cum
 alios subinde recentes nuncios non mortis modo, sed etiam funeris expectarēt, neq̄ super- 65
 ueniret quisq̄ euanesceretq̄ temere ortus rumor, tum primi autores sequiri coepti: & sub-
 trahentes se quoq̄, vt credidisse potius temere q̄ finxisse rem talem videri possent, destituti
 duces iam sua ipsi insignia, & pro vana imagine imperii, quod gererent, veram iustamq̄
 mox in se versuram potestatem exhorrebant. Stupēti ita seditioni cum viuere primo, nec
 etiam valere Scipionem, certi autores afferrent, Tribuni militum septem, qui ab ipso Scipi- 70
 one sunt missi, superuenerunt. Ad quorum primum aduentum exasperati animo, mox ipsis
 placido sermone permulcentibus notos, cum quibus congressi erant, leniti sunt. Circumēti
 tes enim tentoria primo, deinde in principiis prætoriaq̄ vbi sermones inter se serentitū or-
 culos vidissent, alloquebantur, percontantes, magis, quæ causa iræ consuetudinēq̄ subia-
 ræ foret, quam factum accusantes. Vulgo stipendium non datum ad diem iactabatur: & 75
 cum eodem tempore, quo scelus Illiturgitanorum exitisset, post duorum Imperatorum du-
 orumq̄ exercituum stragem, sua virtute defensum nomen Romanum ac retēta prouincia
 esset, Illiturgitanos pœnam noxæ meritam habere, suis recte factis gratiam qui exoluat non
 esse. Talia querentes æqua orare, seq̄ ea relatuos ad Imperatorem respondebant: letari,
 quod nihil tristius nec insanabilius esset, & P. Scipionem Proconsulem deum benignitate, 80
 & rem publicam esse gratiæ referendæ, Scipionem bellis afluertum, ad seditionum procelas
 rudem, sollicitum habebat res, ne aut exercitus peccādo, aut ipse puniendo modum excede-
 ret: in præsentia, vt coepisset, leniter agi placuit, & missis circa stipendiarias ciuitates exa-
 ctoribus, stipendii spem propinquam facere. Edictum subinde propositum, vt ad stipendi- 85
 um petendum conuenirent Carthaginem: seu carptim partes, seu vniuersi mallent. Tanti
 quillam seditionem iam per se languescentem repentina quies rebellantium Hispanorum se-
 cit, Redierant enim in fines omisso incepto Mandonius & Indibilis, postq̄ viuere Scipionē
 allatum est: nec iam erat aut ciuis aut externus, cum quo furorē suum consociarent: omnia
 circumspectantes consilia, nihil reliqui habebant, præter vnum tutissimum à malis consiliis
 receptum, vt Imperatoris vel iustæ iræ, vel non desperandæ clementiæ sese committerent: 90
 etiam hostibus eum ignouisse, cum quibus ferro dimicasset: suam seditionem sine vulne-
 re, sine sanguine fuisse: nec ipsam atrocem, nec atrocī pœna dignam: vt ingenia humana
 sunt ad suam cuiq̄ leuandam culpam nimio plus facunda, illa dubitatio erat, singulane co-
 hortēs, an vniuersi ad stipendium petendum irent: inclinauit eō sententiā, quod turius cen-
 sebant vniuersos ire, Per eosdē dies, quibus hæc illi consultabant, consilium de iis Carthagi 95
 ne erat, ceteraturq̄ sententiis, vtrum in autores tantum seditionis C erant autem hi nu-
 mero haud plusq̄ quinq̄ & triginta animaduertetur, an plurium supplicio vindicanda
 tam scēdi exempli defectio magis q̄ seditio esset. Vicit sententiā lenior, vt vnde culpa esset
 orta, ibi pœna cōsisteret, ad multitudinem castigationem satis esse. Concilio dimisso, vt id
 actum videretur, expeditio aduersus Mandoniū Indibilemq̄ edicitur exercitui, qui Cartha- 100
 gine erat, & cibaria dierum aliquot parate iubentur, Tribuni septem, qui & antea Sacronē
 ad leniendam seditionē ierant, obuiam exercitui missi: quia nomina principū seditionis
 edita sunt) vt eos per idoneos homines benigno vultu ac sermone in hospitium inuitatos,
 sopitosq̄ vino vincerent. Haud procul iam Carthagine aberat, cum ex obuiis auditū, poste-
 ro die omnē exercitum cum M. Syllano in Laceranos proficisci, non magis modo omni, qui 105
 tacitus incidebat animis, liberauit eos, sed letitiā ingentē fecit, q̄ magis habituri solū Impe-
 ratorem, q̄ ipsi futuri in potestate eius essent. Sub occasum solis vrbes ingressi sunt, ex re-
 rumq̄ alterum parantē omnia ad iter viderunt, excepti sermonibus de industria cōpositis,

1 Latum opportunumq̄ aduentum eorum Imperatori esse, quod sub ipsa profectioe altea-
 rius exercitus venissent, corpora curent, A Tribunis sine vilo tumultu autores seditionis
 per idoneos homines inducti in hospitia, comprehensi ac vincti sunt, Vigilia quartā impe-
 dimēta exercitus, cuius simulabatur iter, proficisci coepere: sub lucem signa mora, & ad por- 5
 tam retentum agnē custodesq̄ circa omnes portas missi, ne quis vrbe egrederetur, Voca-
 ti deinde ad concionem, qui pridie venerant, ferociter in forum ad tribunal Imperatoris, vt
 vltro territuri succlamationibus, concurrūt. Simul & Imperator in tribunal ascendit, & re-
 ducti armati à portis, inermi se concioni ab tergo circumfuderunt: tum omnis ferocia cōci-
 dit, & (vt postea fatebantur) nihil aque eos terruit, q̄ præter spem robur & color Impera- 10
 toris, quem affectum visuros crediderant: vultusq̄, qualem ne acie quidem aiebat memi-
 nisse. Sedit tacitus paulisper, donec nunciatum est, deductos in forum autores seditionis, &
 parata iam omnia esse. Tum silentio per præconem facto, ita coepit, Nunq̄ mihi defururam
 orationem, qua exercitum meum alloquerer, credidi: non quo verba vnq̄ potius q̄ res exer-
 cuerim, sed quia propē à pueritia in castris habitus affueram militaribus ingenis: apud 15
 vos quemadmodum loquar, nec consilium nec oratio suppeditat: quos ne quo nomine
 quidem appellare debeam, scio: ciues, qui à patria vestra deficiuistis: an milites, quod impe-
 rium auspiciūq̄ abnuistis: sacramēti religionem rupistis: hostes: corpora, ora, vestitum, ha-
 bitum ciuium agnosco: facta, dicta, consilia, animos hostiūmi video, Quid enim vos, nisi
 quod Illergetes & Lacerani, aut optastis aliud, aut sperastis? & illi tamen Mandonium
 atq̄ Indibilem, regiæ nobilitatis viros, duces furoris secuti sunt: vos auspiciū & impe- 20
 rium ad Vmbrium Actium, & Calenum Albium detulistis, Negate vos id omnes fecis-
 se, aut factum voluisse milites, paucorum eum furorē atq̄ amentiam esse, Libenter cre-
 dam negantibus, nec enim ea sunt commissa, quæ vulgata in omnem exercitum sine pia-
 culis ingentibus expiari possint, inuitus ea, tanquam vulnera attingo: sed nisi tacta tra-
 ctataq̄, sanari non possunt, Equidē pulsus Hispania Carthaginensibus, nullum locum tota
 prouincia, nullos homines credebam esse, vbi vita inuisa esset mea: sic me non solum aduer- 25
 sus socios gesseram, sed etiam aduersus hostes, In castris meis (heu quantum me opinio se-
 sellit) sama mortis meae non accepta solum, sed etiam expectata est. Non quod ego vul-
 gari facinus per omnes velim (equidem si totum exercitum meum mortem mihi optas-
 se crederem, hic statim ante oculos vestros morerer, nec me vita iuuaret inuisa ciuibus &
 30 militibus meis) sed multitudo omnis, sicut natura maris, per se immobilis est, vt venti & au-
 re cient, ita aut tranquillum, aut procelle in vobis sunt: & causa atq̄ origo omnis furoris pe-
 nes autores est, vos cōstragione infanistis, Quin mihi ne hodie quidem scire videtini, quo
 amentia progressi sitis, quid facinoris in me, quid in patriam parentesq̄ ac liberos vestrosq̄
 35 quid in deos sacramenti testes, quid aduersus auspicia sub quibus militatis, quid aduersus
 morem militiæ disciplinamq̄ maiorum, quid aduersus summi imperii maiestatem ausi si-
 tis. De me ipso taceo, temere potius q̄ aude credideritis: is deniq̄ ego sim, cuius imperii
 cadere exercitum, minime mirandum sit, patria quid de vobis metuerat? quam cum Man-
 donio & Indibili consociando consilia, prodebatis? quid populus Romanus, cuius impe- 40
 rium ablatum ab Tribunis suffragio populi creatis, ad homines priuatos detulistis? cum
 eo ipso non contenti, si pro Tribunis illos haberetis, fasces Imperatoris vestri ad eos, quib⁹
 seruus, cui imperaret, nunq̄ fuerat, Romanus exercitus detulistis. In prætorio retenderunt
 Albius & Actius, clasticum apud eos cecinit, signum ab iis petitum est, sederunt in tribuna
 45 li Proconsulis P. Scipionis, lictor apparuit, summouente eo incessevit, fasces cum securibus
 prælati sunt, Lapides pluere, & fulmina iaci de cælo, & insuetos foetus animalia edere, vos
 portenta esse putatis? hoc est portentum, quod nullis hostiis, nullis supplicationibus sine
 sanguine eorum, qui tantum facinus ausi sunt, expiari possit. Atq̄ ego quanq̄ nullum scē-
 lus rationem habet, tamen vt in re nefaria, quæ mens, quod consilium vestrum fuerit, scire
 velim. Rhegium quondam in præsidium missa legio, interfectis per scelus principibus ciui- 50
 tatis, vrbe opulentam per decem annos tenuit, Propter quod facinus tota legio, millia ho-
 minum quatuor, in foro Romano securi percussi sunt. Sed illi tamen non Actium Vmbriū
 semilixam, nominis etiam abominandi ducem, sed Decium Iubellū Tribunum militū sea-
 cuti sunt: nec cum Pyrrho, nec cum Sāntribus aut Lucanis, hostibus populi Ro, se contum-
 xerant: vos cum Mandonio & Indibili consilia cōmunicastis, & arma cōsociaturi fuistis, Illi,

sicut Campani Capuam Thuscis veteribus cultoribus ademptam, Mamertini in Sicilia 55
Messanam, sic tum Rhegium habituri perpetuam sedem erant, nec populum Ro. nec socios
populi Romani vltro laceffituri bello. Sucronemne vos domicilium habituri eratis? vbi si
vos decedens confecta prouincia Imperator relinquerem, deum hominumq; fidem im-
plorare debetis, quod non rediretis ad coniuges liberosq; vestros: sed horum quoq; memo-
riam, sicut patrie, mei q; eleceratis ex animis vestris. Viam consilii scelerati, sed non ad vlti- 60
mum dementis exequi volo. Me ne viuo, & cetero incolumi exercitu, cum quo ego die vno
Carthaginem cepi, cum quo quatuor Imperatores, quatuor exercitus Carthaginesium fudi
fugavi, Hispania expuli, vos octo millia hominum, maioris certe omnes precii, q; Albius &
Vmbrius sunt, quibus vos subiecistis, Hispania prouinciam populo Ro. erepturi eratis? A- 65
molior, & amoueo nomen meum, nihil vltra facile creditam mortem meam a vobis viola-
tus sum, quid, si ego morerer, necum expiratura respublica, necum casurum imperium popu-
li Romani erat: ne istud Iupiter optimus maximus sinat, vrbem auspicio diis autoribus in
aeternum conditam huic fragili & mortali corpori aequalem esse. Flamini Paulo Aemilio,
Graccho, Posthumio Albino, M. Marcello, T. Quintio Crispino, C. Fulvio, Scipionibus me- 70
is, tot ta praclaris Imperatoribus vno bello absumptis, superstes est populus Romanus erisq;
mille aliis, nunc ferro, nunc morbo morientibus, meo vnius funere elata respublica esset?
Vos ipsi hic in Hispania patre & patruo meo, duobus Imperatoribus interfectis, Septi-
mum Marrium ducem vobis aduersus exultantes recentis victoriae Poenos delegistis (&
sic loquor, tanquam sine duce Hispaniae futurae fuerint) M. Syllanum eodem iure, eodem 75
imperio necum in prouinciam missus, L. Scipio frater meus, & C. Laelius Legati, vindices
maiestatis imperii deessent: vtrum exercitus exercitui, an duces ducibus, an dignitas, an
causa comparari poterat? quibus si omnibus superiores essetis, arma contra patriam, con-
tra ciues vestros ferretis? Africam Italiae, Carthaginem vrbis Romae imperare velletis? qua
ob noxam patriae? Coriolanum quondam damnatio iniusta, miserum & indignum exilium
vt iter ad oppugnandam patriam, impulit: reuocauit tamen a publico parricidio priuata pi- 80
etas: vos qui dolor, quae ira incitauit: stipendium ne diebus paucis Imperatore egro serius
numeratum satis digna causa fuit, cur patrie indiceretis bellum? cur ad Illergetes desciscere
tis a populo Romano? cur nihil diuinarum humanarumve rerum inuiolatum vobis esset?
insanistis profecto milites, nec maior in corpus meum vis morbi, q; in vestras mentes inuasit.
Horret animus referre, quid crediderint homines, quid sperauerint, quid optauerint. Aufe- 85
rat omnia irrita obliuio, si potest: si non, vtcunq; silentium regat. Non negauerim tristem
atrocemq; vobis visam orationem meam. Quanto creditis facta vestra atrociora esse q; dia-
cia mea? & me quae fecistis, patri aequum censeatis: vos ne dici quidem omnia equo animo fe-
retis: sed ne ea quidem ipsa vltra exprobrabuntur. Vtina tam facile vos obliuiscamini eorū,
q; ego obliuiscar. Itaq; q; ad vos vniuersos atinet, si erroris poenitet, satis superq; poena 90
rum habeo, Albius Calenus, & Accius Vmbrius, & ceteri nefariae seditionis autores, sana-
guine luent, quod admiserunt: vobis supplicii eorum spectaculum non modum non aceta-
bum, sed letum etiam, si sana mens rediit, debet esse. De nullis enim q; de vobis infestus aut
inimicus consuluerunt. Vix finem dicendi fecerat, cum ex preparato simul omnium ter-
ror oculis auribusq; est offusus. Exercitus, qui corona concione circumdederat, gladiis ad scu- 95
ta concrepuit. Praecons audita vox citantis nomina damnatorum in concilio. Nudi in me-
dium protrahantur, & simul omnis apparatus supplicii exprimebatur. Deligati ad pa-
lum virgisq; caesi, & securi percussi, adeo torpentibus metu qui aderant, vt non modo fe-
rocior vox aduersus atrocitatem poenae, sed ne gemitus quidem exaudiretur. Tracti inde
de medio omnes purgatoq; loco, citati milites nominatim apud Tribunos militum in ver- 100
ba P. Scipionis iurauerunt, stipediumq; ad nomen singulis persolutum est. Hunc finem ex-
itumq; seditio militum coepa apud Sucronem habuit. Per idem tempus ad Berim fluuiū
Hanno Praefectus a Magone missus a Gadibus cum parua manu Afrorum mercede His-
panos sollicitando, ad quatuor millia iuuenum armauit. Castris deinde exurus ab L. Mar-
tio, maxima parte militum inter tumultum captorum castrorum, quibusdam & in fuga a- 105
missis, palatos persequente equite, cum paucis ipse effugit. Dum haec ad Berim fluuium ge-
runtur, Laelius interim fretum in oceanum euectus, ad Carteiam classe accessit. Vrbis ea in
ra Oceani sita est, vbi primū ē faucibus angustis panditur mare, Gades sine certamine per-

deditionem recipiendi, vltro qui eam rem pollicerentur, in castra Romana venientibus, spes
sicut ante dictum est fuerat: sed patefacta immatura proditio est, comprehensosq; omnes
Mago Adherbali Praetori Carthaginē deuenhos tradit. Adherbal coniuratis in quinque
remem impositis, premissaq; ea, quia tardior q; triremis erat, ipse cum octo triretibus modi-
co interuallo sequitur. Iam fretum intrabat quinqueremis, cum Lelius & ipse in quinqueremi
ex portu Carteiae sequētib; septē triretibus euectus, in Adherbalē ac triremes inuehitur,
quinqueremem satis credens deprehensam rapido in fretum in aduerfum estum reciprocari
non posse. Poenus in re subita parumper incertus trepidauit, vtrum quinqueremē sequere-
tur, an in hostes rostra conuerteret: ipsa cunctatio facultatē detrectandae pugnae ademit. Iam
enim sub ictu telis erant, & vndiq; instabant hostes. Aestus quoq; arbitriū moderandi naues
ademerat. Neq; erata nauali pugnae similis, quippe vbi nihil voluntarium, nihil artis aut cō-
siliū esset, vna natura freti aestusq; totius certaminis potens, suis alienisq; nauibus nequicq;
remigio in contrarium tendentes inuehebat, vt fugientē nauem videres retro vortice intor-
tam victricibus illatam, & sequentē, si in contrariū tractum incidisset maris, fugientis mo-
do sese auertentē. Iam in ipsa pugna haec cum infesto rostro peteret hostiū nauem, obliqua
ipsa ictum alterius rostri accipiebat: illa cum transuersa obiceretur hosti, repente intorta in
prora circumagebatur. Cum inter triremes fortuna regente anceps praeliū misceretur, quina-
queremis Romana, seu pondere tenacior, seu pluribus remorū ordinibus scindentibus vora-
trices, cum facilius regeretur, duas triremes suppressit, vniū prelata impetu lateris alteri re-
mos derexit: ceterasq; quas adeptas esset, multasset, ni cum reliquis quinque nauibus Adher-
bal velis in Africam transfuisset. Laelius victor Carteiam reuectus, auditis, quae acta Gadibus
erant, patefactam proditionem, coniuratosq; missos Carthaginem, spem ad irritum re-
ductam, qua venissent, nunciis ad L. Martium missis, nisi terere frustra tempus sedendo ad
Gades vellet, redeundum ad Imperatorem esse, assentiente Martio, paucos post dies ambo
Carthaginem rediere. Ad quorum discessum nō respirauit modo Magos, cum terra marisq;
incipiti metu vgeretur, sed etiam audita rebellione Illergetum, spem recuperandae Hispan-
iae nactus, nuncios Carthaginem ad Senatum mittit, qui simul seditionem ciuilem in ca-
stris Romanis, simul defectionem sociorum in maius verbis extollentes, hortarentur vt au-
xilia mitterent, quibus traditum a patribus imperium Hispaniae repeti posset. Mandata
us & Indibilis in fines regressi, paulisper, dum quidnam de seditione statueretur scirent,
suspensi quieuerunt, si ciuium errori ignosceretur, non dissidentes sibi quoq; ignosci pos-
se. Postquam vulgata est atrocitas supplicii, suam quoq; noxam patri poena estimatam rati,
vocatū rursus ad arma popularibus, contractisq; etiam, quae ante habuerant, auxiliis, in Se-
detanum agrum, vbi principio defectionis statua habuerant, cum viginti quinque millibus
peditum, duobus milibus equitum & quingentis transcenderunt. Scipio cum fide soluen-
dis pariter omnibus noxiis innoxiiisq; stipendiis, vultu ac sermone in omnes placato facile
reconciliatis militum animis, priusq; castra a Carthagine moueret, cōcione aduocata, mulla-
ris verbis in perfidia rebellantium regulatorum inuectus, nequaquam eodē animo se ire professus
est ad vindicandum id scelus, quo ciuilem errorem nuper sanauerit. Tum se haud secus q; vi-
scera fecantem sua, cum gemitu & lachrymis triginta hominū capitibus expiisse octo mil-
lium seu imprudentiam, seu noxam: nunc lato & erecto animo ad eadem Illergetum ire. Nō
enim eos neq; natos in eadem terra, nec vlla secum societate iustos esse: eam, quae sola fuerat,
fidem atq; amicitiam ipsos per scelus rupisse: in exercitu suo se, praeterq; q; omnes ciues aut so-
cios, Latiniq; nominis videat, etiam eo moueri, q; nemo ferē sit miles, qui non aut a patruo
45 suo Cn. Scipione, qui primus Romani nominis in eam prouincia venerit: aut a patre Con-
sule, aut a se sit ex Italia aduectus. Scipionū nomini auspiciisq; omnes assuetos, quos secum
in patriam ad meritū triumphum deducere velit, quos Consulatum petenti, velut si omnia
inmemorem esse rerum suarum gestarū, qui bellum id ducat, Magonis Hercule sibi, qui ex-
tra orbem terrarū in circumfusam oceano insula cum paucis perfergerit nauibus, maiorem
curam esse, q; Illergetū: quippe illic & ducem Carthaginensem, & quatuordecimq; Punicum
praesidium esse, hic latrones latronumq; duces, quibus vt ad populados finitimorum agros,
50 tecta q; vrenda, & rapienda pecora aliqua vis sit, ita in acie ac signis collatis nullam esse:
magis velocitate ad fugam quam armis fretos, pugnaturus esse. Itaq; non q; vllum inde

periculum aut semen maioris belli videat, ideo se priusq̄ provincia decedat, opprimendos 55
 Illergetes duxisse: sed primum, ne impunita tam scelerata defectio esset, deinde ne quis in
 provincia simul virtute tanta & felicitate perdomita relictus hostis dici posset, proinde
 deis bene iuvantibus sequeretur non tam ad bellum gerendum (neq̄ enim cum pari ho-
 ste certamen esse) q̄ ad experendas ab hominibus scelestis pœnas. Ab hac oratione dimis-
 sos, ad iter se comparare in diem posterum iubet. Profectusq̄, decimis castris pervenit ad
 liberum flumen. Inde superato amni, die quarto in conspectu hostium posuit castra. Cam- 60
 pus autem montibus circumseptus erat. In eam vallem Scipio cum pecora rapta pleraq̄ ex
 ipsorum hostium agris propelli ad iritandam ferocitatem Barbarorum iussisset, velites
 subsidio misit. A quibus ubi per procurfationem commissa pugna esset, Lalium cum equi-
 tatu imperum ex occulto facere iubet. Mons opportune prominens, equitum insidias te- 65
 xit. Nec vlla mora pugnae facta est. Hispani in conspecta procul pecora, velites in Hispani-
 nos præda occupatos incurere. Primo missilibus territuere, deinde emissis leuibus telis,
 quæ iritare magis quam decernere pugnam poterant, gladios nudant: & collato pede, res
 coepta geri est. Anceps pedestre certamen erat, nisi equites superuenissent. Neq̄ ex aduer-
 so tantum illati obuios obririure, sed circumuecti etiam quidam per infima ciuii, ab ter- 70
 go se, vt pleroseq̄ intercluderent, obiecerunt: maiorq̄ cædes fuit, q̄ quantum edere leuia per
 excursions prælia soleat. Ita magis accensa aduerso prælio Barbaris est q̄ imminuti ani-
 mi. Itaq̄ ne pulsi viderentur, prima luce postero die in aciem processere. Non capiebat
 omnes copias angusta (sicut ante dictum est) vallis. Duæ fermè peditem partes, & omnis 75
 equitatus in aciem descendit: quod reliquum peditem erat, obliquo constituerunt colle, Sci-
 pio pro se esse loci angustias ratus, & quod in arcto pugna Romano aptior q̄ Hispano mi-
 liti futura videbatur: & quod in eum locum detracta hostium acies esset, qui non omnem
 multitudinem eorum caperet, nouo etiam consilio adiecit animum, equitem nec posse cir-
 cundare cornibus in tam angusto spatio: & hosti, quem cum pedite eduxisset, inutilem fo- 80
 re. Itaq̄ imperat Lelio, vt per colles q̄ occultissimo itinere circumducatur equites segregetq̄
 quantum possit equestrem à pedestri pugna: ipse omnia signa peditem in hostes vertit:
 quatuor cohortes in fronte statuit, quia latius pandere aciem non poterat morâ pugnan-
 di nullam fecit, vt ipso certamine auerteret à conspectu transeuntium per colles equitum,
 Neq̄ ante circumductos sensere, q̄ tumultum equestris pugne ab tergo accepere. Ita duo di- 85
 uerfa prælia erant, duæ peditem acies, duo equitatus per longitudinem campi, quia misceri
 ex genere utroq̄: prælium angustie non patiebantur, pugnant. Hispanorum cum neq̄ pe-
 des equiti, neq̄ eques pediti auxilio esset, pedes fiducia equitis temere commissus campo ce-
 deretur, eques circumuentus nec peditem à fronte (iam enim strata pedestres copiae erant)
 nec ab tergo equitem sustineret, & ipsi cum diu in orbem sese stantibus equis defendissent,
 ad vnum omnes cæsi sunt: nec quisquam peditem equitumve superfuit, qui in valle pugna 90
 uerunt. Tertia pars, quæ in colle ad spectaculum magis tutum q̄ ad partem pugne capeffen-
 dam steterat, & locum & tempus ad fugiendum habuit. Inter eos & reguli ipsi fugerunt,
 priusq̄ tota circumueniretur acies, inter tumultum elapsi. Castra eodem die Hispanorū præ-
 ter reliquam prædam cum tribus fermè millibus hominum capiuntur, Romani sociiq̄ ad
 mille trecentos eo prælio ceciderunt, vulnerata amplius tria millia hominum. Minus cruen- 95
 ta victoria fuisse, si patientiore campo, & ad fugam capeffendam facili, foret pugnatum. In-
 dibilis abiectis belli consiliis, nihil rutilius in afflictis rebus experta fide & clementia Scipio-
 nis ratus, Mandonium fratrem ad eum mittit. Qui aduolutus genibus, fatalē rabiem tem-
 poris eius accusat, cum velut contagione quadam pestifera non Illergetes modo & Lacera-
 ni, sed castra quoq̄ Romana insanierint: suam quidem, & fratris & reliquorum popularium 100
 eā conditionē esse, vt aut (si ita videatur) reddant spiritum Proconsuli P. Scipioni, ab eodē
 illo acceptum: aut seruati bis vini debitam vitam pro eo in perpetuum deuoueāt. Antea in
 causa sua fiduciam sibi fuisse, nondum experta clementia eius: nunc contra, nullam in cau-
 sa, omnem in misericordia victoris spem positam habere. Mos uetus erat Romanis, cum
 quo nec foedere nec equis legibus iungerentur amicitia, non prius imperio in eū tanq̄ pa- 105
 catum uti, q̄ omnia diuina humanaq̄ dedidisset, & obsides accepti armaq̄ adæpta, & præsi-
 dia urbibus imposita forent, Scipio multis inuectus in præsentem Mandonium absentēq̄
 Indibilem uerbis, illos quidē merito perisse ipsorū maleficio aut, victuros suos atq̄ populū

Romani beneficio: cæterum se neq̄ arma iis adempturū (quippe ea pignora timentium res-
 bellionem esse, se libere arma relinquere, solutosq̄ metu animos) neq̄ se in obsides innoxios;
 sed in ipsos, si defecerint, sauiurum: nec ab inermi, sed ab armato hoste pœnas expetitū-
 rum. Vtrinq̄ fortunam expertis permittere sese, vtrum propitios an iratos habere Roma-
 nos mallent. Ita dimissus Mandonius, pecunia tantummodo imperata, ex qua stipendium
 militi præstari posset. Ipse Marrio in vltiorem Hispaniā præmissus, Syllano Tarracōnem
 remisso, paucos moratus dies, dum imperatam pecuniam Illergetes pernumerarēt, cum ex-
 peditis Martium iam appropinquantem oceano assequitur. Inchoata res iam antè de Masi-
 nissa, aliis atq̄ aliis de causis dilata erat, q̄ Numida cum ipso utiq̄ congregi Scipione vole- 10
 bat, atq̄ eiusdem dextra fidem sancire: ea tum itineris tam longi ac tam deuū causa Scipio-
 nis fuit. Masinissa cum Gadibus esset, certior aduentare eum à Martio factus, causando cor-
 rumpi equos in insula inclusos, penuriamq̄ omnium rerum & facere cæteris, & ipsos sen-
 tire, ad hæc equitem marcescere desidia, Magonem perpulit, vt se traicere in continentem
 ad populandos proximos Hispaniæ agros pateretur. Transgressus, treis principes Numi- 15
 darum præmittit ad tempus lociq̄ colloquio statuendū, duos pro obsidibus retineri à Scia-
 pione iubet, remisso tertio, qui quō iustus erat, adduceret Masinissam, cum paucis in collo-
 quium uenerunt. Ceperat iam antè Numidā ex fama rerum gestarum admiratio viri, sub-
 stitueratq̄ animo specie quoq̄ corporis amplā ac magnificā: cæterū maior præsentis vene-
 ratio cepit: & præterq̄ q̄ suapte natura multa maiestas inerat, adornabat promissa cæsaries,
 20 habitusq̄ corporis non cultus mūditiis, sed virilis verè ac militaris: & atas erat in medio
 virium robore, quod plenius nitidiusq̄ ex morbo velut renouatus flos iuuentæ faciebat.
 Propè attonitus ipso congressu Numida gratias de fratris filio remisso agit. Ex eo tempo-
 re affirmat eā se quæsisse occasionem, quā tandem oblatā Deū immortalium beneficio nō
 omiserit: cupere se illi, populūq̄ Ro. operā nauare: ita, vt nemo vnus externus magis enixe
 25 adiuuerit rem Romanā: id se, etiam si iam pridem vellet, minus præstare in Hispania, aliena
 atq̄ ignota terra potuisse, in qua autem genitus educatusq̄ in spem paterni regni esset, fa-
 cile præstaturum: siquidem eundem Scipionem ducem in Africam mittant Romani, satis
 sperare perbreuis æui Carthaginem esse. Lætus cum Scipio vidit audiuitq̄, cum caput re-
 rum in omni hostiū equitatu Masinissam fuisse sciret, & ipse iuuenis specimē animi præ se
 30 ferret. Fide data acceptaq̄, profectus retro Tarracōnem est. Masinissa permissu Romanorū,
 ne sine causa traiecisset in continentem videretur, populatus proximos agros, Gades rediit,
 Magoni, desperatis in Hispania rebus, in quarum spem seditiū primū militaris, deinde dese-
 cio Indibilis animos eius sustulerant, paranti traicere in Africā nunciatur ab Carthagi-
 ne est, iubere Senatū, vt classem, quam Gadibus haberet, in Italiā traiceret: conductaq̄ ibi
 35 Gallorum ac Ligurum quanta maxima posset iuuentute, conuigeret se Annibali, neu sene-
 scere bellum maximo imperu, maiore fortuna ceptū sineret. Ad eā rem & à Carthagine pe-
 cunia Magoni aduecta est, & ipse quantā potuit, à Gaditanis exegit: non aratio modo co-
 rum, sed etiā templis spoliatis, & priuatum omnibus coactis, aurum argentumq̄ in publicū
 40 conferre. Cum præterueheretur Hispaniæ orā, haud procul Carthagine noua expositis in
 terrā militibus proximos depopulatus agros, inde ad urbem classem appulit. Ibi cum inter-
 diu milites in nauibus tenuisset, nocte in littus expositos ad partem eā muri, qua capta Car-
 thago ab Romanis fuerat, ducit: nec præsidio satis valido urbem teneri ratus, & aliquos op-
 pidanorum ad spem nouādi res aliquid moturos, cæterum nunciū ex agris trepidi simul
 45 popularionem, agræstiumq̄ fugam, & hostium aduentum, attulerant, & visa interdiu classis
 erat, nec sine causa erectam ante urbem stationem apparebat. Itaq̄ instructi armatiq̄ intra
 portā ad stagnum ac mare versam continebantur. Vbi effusi hostes, mista inter milites na-
 uali turba, ad muros tumultu maiore q̄ vi subierunt, patefacta repente porta Romani cum
 clamore erumpunt: turbatosq̄ hostes, & ad primum incursum coniectumq̄ telorum auer-
 50 sos vsq̄ ad littus cum multa cæde persequuntur: nec, nisi naues littori appulsæ trepidos ac-
 cepissent, superfuisset fugæ ac pugnae quisq̄. In ipsis quoq̄ trepidatum nauibus est: dum, ne
 hostes cum suis simul irumperent, trahunt scalas orasq̄ & ancoras, ne in moliendo mora
 esset, præcidunt. Multiq̄ adnantes nauibus, incerto præ tenebris quid aut præterent aut vira-
 rent, fœde interierunt. Postero die cum classis inde retro ad Oceanum, vnde venerat, fugif-
 set, ad octingentos homines cæsi: inter murum littusq̄ ad duo millia armatorum inuenta.

Mago cum Gadeis reperisset, exclusus inde ad Cimbim (haud procul à Gadibus is locus 55
 abest) classe appulsa, mittendis Legatis, querendoq; quod portæ sibi socio atq; amico clausæ
 forent, purgantibus iis multitudinis concursu factum, infeste ob direpta quædã ab conscen-
 dentibus naues militibus, ad colloquium Suffetes eorum, qui summus Pœnis est magistra-
 tus, cum Questore eicuit, laceratosq; verberibus cruci affigi iussit: inde nauibus ad Pityu-
 sam insulã centum millia fermè à continenti (Pœni tum eã incolebant) traiecit. Itaq; classis 60
 bona cum pace accepta est, nec cõmeatus modo benigne præbiti, sed in supplementũ classis
 iuuentus armaq; data: quorum fiducia Pœnus in Baleares insulas (quinquaginta inde mil-
 lia absunt) transmisit. Duæ sunt Baleares insulæ, maior altera atq; opulentiõr armis virisq;
 & portum habet, ubi comode hybernaturum se (& iã extremum aurumni erat) credebat.
 Cæterum haud secus, q̃ si Romani eam insulam colerent, hostiliter classis occursum est. Fun- 65
 dus vt nunc plurimum, ita tunc solo eo telo vrebantur: nec quisq; alterius gentis vnus tana-
 tum ea arte, quantum inter alios omnes Baleares excellunt. Itaq; tanta vis lapidum creber-
 rima grandinis modo in appropinquantem iam terræ classem effusa est, vt intrare portum
 non ausi, auerterent in altum naues. In minorem inde Balearium insulam traiecerunt, fer-
 tilẽ agro, vitis, armis haud æque validam. Itaq; egressi nauibus supra portum loco muni- 70
 to castra locant, ac sine certamine vrbe agroq; potiti, duobus millibus auxiliariũ inde con-
 scriptis, missisq; Carthaginem ad hybernadum, naues subduxerunt. Post Magonis ab Ocea-
 ni ora discessum Gaditani Romanis deduntur. Hęc in Hispania P. Scipionis ductu auspici-
 cioq; gesta. Ipse L. Lentulo, & L. Manlio Acidino prouincia tradita, cum decem nauibus Ro- 75
 mam rediit: & Senatu extra vrbe dato in aede Bellonæ, quas res in Hispania gessisset, dis-
 seruit, quoties signis collatis dimicasset: quot oppida ex hostibus vi cepisset: quas gentes in
 ditionem populi Romani redegisset: aduersus quatuor Imperatores, quatuor victores ex-
 ercitus in Hispaniam iussit, neminem Carthaginensẽ in iis terris reliquisse. Ob has res ge-
 stas magis tentata est triumphi spes, quàm petita perniciter, quia neminem ad eam diem 80
 triumphasse, qui sine magistratu res gessisset, constabat. Senatu misso, vrbe est ingressus,
 argentiq; præ se in ærarium tulit quatuordecim millia pondo CCCXLII, & signati argen-
 ti magnam numerũ. Comitia inde creandis Consulibus habuit L. Veturius Philo, cetera
 turiaq; omnes ingenti fauore P. Scipionem Consulem dixerunt. Collega additur ei P. Licin-
 ius Crassus Pontifex maximus, Cæterum comitia maiore quàm villa per id bellum celebra-
 ta frequentia, proditum memoriæ est. Conuenerant vndiq; non suffragandi modo, sed etiã 85
 spectandi causa P. Scipionis: concurrebantq; & domum frequentes, & in Capitolium ad im-
 molantem eum, cum centum bobus votis in Hispania Loui sacrificaret. Spondebantq; ani-
 mas, sicut C. Luctarius superius bellum Punicum finisset, ita id, quod instaret, P. Cornelium
 finituro: atq; vt Hispania omni Pœnos expulisset, sic Italia pulsuro esse: Africamq; ei,
 perinde ac debellatum in Italia foret, prouinciam destinabant. Prætoria inde comitia habita 90
 ta. Creati duo, qui tum ædiles plebis erant, Sp. Lucretius, & Cn. Octavius: & ex priuaris, Cn.
 Seruilius Cæpio, & L. Æmilius Pappus. Quartodecimo anno Punicũ belli P. Cornelius Scipio,
 & P. Licinius Crassus vt Consulatum inierunt, nominatæ Consulibus prouinciæ sunt,
 Sicilia Scipioni extra sortem, concedente Collega: quia sacrorum cura Pontificem maximũ
 in Italia retinebat. Brutii Crasso. Tum Prætoria prouinciæ in sortem coniecta: vrbana Cn. 95
 Seruilio obtigit: Ariminum (ita Galliam appellabant) Sp. Lucretio: Sicilia L. Æmilio, Cn.
 Octauiõ Sardinia. Senatus in Capitolio habitus, Ibi referente P. Scipione, Senatusconsultũ
 factum est, vt quos ludos inter seditionem militarem in Hispania vouisset, ex ea pecunia,
 quam ipse in ærarium detulisset, faceret. Tum Saguntinorum Legatos in Senatum intro-
 duxit, Ex eis maximus natu, Et si nihil vltra malorum est P. C. quàm quod passi sumus, vt ad 100
 vltimum fidem vobis præstaremus, tamen ea vestra merita Imperatorumq; vestrorum erga
 nos fuerunt, vt nos cladum nostrarum non pœniteat, Bellum propter nos suscepistis, susce-
 ptumq; quartumdecimum annum tam pertinaciter geritis, vt sæpe ad vltimum discrimen
 & ipsi veneritis, & populum Carthaginensẽ adduxeritis. Cum in Italia tam atro bellum,
 & Annibalem hostem haberetis, Consules cum exercitu in Hispaniam, velut ad colligen- 105
 das reliquias naufragii nostri misistis. P. & Cn. Cornelii ex quo in prouinciam venerunt,
 nullo tempore destiterunt, quæ nobis secunda, quæq; aduersa hostibus nostris essent, facere:
 iam omnium primum oppidum nobis restituerunt, per omnem Hispaniam ciues nostros

venundatos, dimissis qui conquirent, ex seruitute in libertatem restituerunt. Cum iam
 propè esset, vt oprabilem eam ex miserima fortunam haberemus, P. & Cn. Cornelii Impera-
 tores vestri luctuosius nobis propè, q̃ vobis perierunt: tum vero ad hoc retracti ex distan-
 tius locis in sedem antiquam videbamur, vt iterum periremus: & alterum excidium pa-
 5 rriæ videremus, nec ad perniciem nostram Carthaginensi vtq; aut duce aut exercitu opus
 esse, ab Turdetanis veterimis hostibus, qui prioris quoq; excidii causa nobis fuerant, ex-
 tingui posse: cum ex insperato repente misistis nobis hunc P. Scipionem: quem, fortuna-
 rissimũ omnium Saguntinorum videmus, quia Consulem declaratum videmus, ac vidisse
 nos ciuibus nostris renunciatũ sumus, spem, opem, salutemq; nostram, qui cum plurimas
 10 hostium vestrorum cepisset in Hispania vrbes, vbiq; ex captorum numero exceptos Sagun-
 tinos in patriam remisit. Postremo Turderaniam adeo infestam nobis, vt illa gente incolu-
 mi, stare Saguntum non posset, ita bello affixit, vt non modo nobis, (absit verbo inuidia)
 sed ne posteris quidem timenda nostris esset: deletam vrbe certimus eorum, quorum in
 gratiam Saguntũ deleuerat Annibal. Vectigal ex agro eorum capimus, quod nobis non tã
 15 fructu iucundius est, quàm vltione. Ob hæc, quibus maiora nec sperare nec optare ad diis
 immortalibus poteramus, gratias actum nos decem Legatos Saguntinus Senatus popu-
 lusq; ad vos misit, simul gratulatum, quod ita res per hos annos in Hispania atq; in Italia
 gessistis, vt Hispaniam non Ibero amne tenus, sed quã terrarum vltimas finit Oceanus do-
 20 mitam armis habeatis: Italia, nisi quatenus vallum castrorum cingit, nihil reliqueritis Pœ-
 no, Loui optimo maximo præsidũ Capitolinæ arcis non grates tantum ob hæc agere iussi su-
 mus, sed donum hoc eriam, si vos permitteretis, coronam auream in Capitolium victoria
 ergo ferre. Id vti permittatis, quæsumus, vtq; si vobis ita videretur, quæ nobis Imperato-
 res vestri commoda tribuerunt, ea rata atq; perpetua autoritate vestra faciatis, Senatus Le-
 25 gatis Saguntinis respondit: & dirutum & restitutum Saguntum fidei socialis vtrinq; ser-
 uata documentum omnibus gentibus fore: suos Imperatores recte, & ordine, & ex volunta-
 te Senatus fecisse, quod Saguntũ restituerint, ciuesq; Saguntinos seruitio exemerint: quæq;
 alia eis benigne fecerint, ea Senatũ ita voluisse fieri: donum permittere vt in Capitolio po-
 30 nerent. Locus inde, lautiãq; Legatis præberi iussa, & muneris ergo in singulos dari ne mi-
 nus dena millia aris, Legationes deinde cæteræ in Senatũ Romanum introductæ, audita
 taq; Er petentibus Saguntinis, vt quatenus tuto possent, Italiam spectatum irerẽ, duces da-
 ti, literaq; per oppida missæ, vt Hispanos comiter acciperent. Tum de republica, de exerci-
 tiis scribendis, de prouinciis relatum. Cum Africam nouam prouinciam extra sortem P.
 Scipioni destinari homines fama ferrent, & ipse nulla iam modica gloria contentus, non
 ad gerendum modo bellum, sed ad finiendum diceret se Consulem declaratum esse: neq; ali-
 35 ter id fieri posse, q̃ si ipse in Africam exercitum transportaret, & acturum se id per populum
 aperte ferret, si Senatus aduersaretur: idq; consilium haudquaquã primoribus Patrũ conscri-
 ptorũ placeret, cæteri q; per metũ, aut ambitionẽ mussarent, Q. Fabius Maximus rogatus sen-
 tentiam, Scio, inquit, multis vestrũ videri Patres conscripti, rem actam hodierno die agi, &
 frustra habiturum orationem: qui tanquã de integra re, de Africa prouincia sententiam
 40 dixerit. Ego autem primum illud ignoro, quemadmodum certa iam prouincia Africa Cõ-
 sulis viri fortis ac strenui sit, quam nec Senatus censuit in hunc annum prouinciam esse,
 nec populus iussit: deinde, si est, Consulem peccare arbitror, qui de re transacta simulando se
 referre, Senatũ ludibrio habet, non Senatorem modo, qui de quo consulitur, suo loco di-
 cit sententiam. Atq; ego certum habeo, dissentienti mihi ab ista festinatione in Africã traia-
 45 ciendi, duarum rerum subeundam opinionem esse: vnus, insitã ingenio meo cunctationis:
 quam metum pigritiamq; homines adolescentes sanè appellent, dum me pœniteat, adhuc
 aliorum speciosiora primo aspectu consilia semper visa, mea vsu meliora: alterius, obrecta-
 tionis atq; inuidiæ aduersus crescentem indies gloriam fortissimi Consulis, a qua suspici-
 50 oione si me neq; vita acta, & mores mei, neq; Dictatura cum quinque Cõsulatibus, tantumq;
 gloriæ bello domiq; partum vindicat, vt propius fastidium eius sim, quàm desiderium, ætas
 saltem liberet. Quæ enim mihi amulatio cum eo esse potest, qui ne filio quidem meo equa-
 lis sit: Me Dictatorem, cum vigerem adhuc viribus, & in cursu maximarum rerum essem,
 recusantem nemo aut in Senatu, aut apud populum audiuit, quo minus insectante me ma-
 gistro equitum (quod sando nunq̃ ante auditum erat) imperium æquaretur meum: rebus,

q̄ verbis assequi malui, vt qui aliorū iudicio mihi comparatus erat, sua mox cōfessione me
 sibi praeferret: necdū ego perfunctus honoribus certamina mihi atq̄ emulationē cum ado-
 lescente florentissimo proponā: videlicet vt mihi iā viuendo, non solū rebus gerendis fesso,
 si huic negata fuerit, Africa prouincia decernatur: cū ea gloria, quae parra est, viuendum atq̄
 moriendū est. Vincere ego prohibui Annibalem, vt à vobis, quorū vigent nunc vires, etiā
 vinci posset. Illud te mihi ignoscere P. Cornelii aequum erit, si, cum in me ipso nunq̄ plaris
 famā hominū, q̄ republicā fecerim, ne tuā quidem gloriā bono publico proponā: q̄q̄, si aut
 bellū nullū in Italia, aut is hostis esset, ex quo victo nihil glorię quæreretur, qui te in Italia
 teneret, et si id bono publico faceret, simul cum bello materiā glorię tuę ire ereptum vide-
 ri posset. Cum vero Annibal hostis incolumi exercitu quartumdecimū annum Italiā obse-
 deat, poenitebit te P. Cornelii glorię tuę, si hostem eum, qui tot funerum, tot cladum nobis
 causa fuit, tu Consul Italia expuleris: & sicut penes C. Luctatium prioris Punici perpetra-
 ti belli titulus fuit, ita penes te huius fuerit: nisi aut Amilcar Annibali dux est praeferendus,
 aut illud bellum huic: aut victoria illa maior clariorq̄, q̄ hac (modo conringat vt te Con-
 sule vincamus) futura est. Ab Drepano atq̄ Eryce detraxisse Amilcarem, q̄ Italia expulisse
 Pcenos atq̄ Annibalem malis: Ne tu quidem, (etsi magis partam, q̄ speratam gloriam ama-
 plecteris) Hispania potius, q̄ Italia bello liberata gloriatus fueris. Nondum is est Annibal,
 quem non magis timuisse videatur q̄ contempnisse, qui aliud bellum maluerit. Quin igitur
 ad hoc accingeris: nec per istos circuitus, vt cum in Africam traieceris, secururum te illuc
 Annibalem speres potius, q̄ recto hinc itinere, vbi Annibal est, eō bellum intendis! Egregiā
 istam palmam belli Punici peracti petis: hoc & natura prius est, tua cum defenderis, aliena
 ire oppugnatum. Pax antē in Italia, q̄ bellum in Africa sit: & nobis prius decedat timor, q̄
 vltro aliis inferatur: si vtrunq̄ tuo ductu auspicioq̄ id fieri potest. Annibale hic vltro, illic
 Carthaginem expugna: si alterutra victoria vobis Consulibus relinquenda est, prior cū ma-
 ior clariorq̄, tum causa etiam insequentis fuerit. Nam nunc quidē praterq̄ quod & in Ita-
 lia, & in Africa duos diuersos exercitus alere ararium non potest, praterq̄ quod vnde clas-
 ses tueantur, vnde com meatibus sufficiamus praebendis, nihil reliqui est, periculi tandem
 quantum aedeatur, quem fallit: P. Licinius in Italia, P. Scipio bellum in Africa geret. Quid, si
 (quod omnes dii omen auertant, & dicere etiam reformidat animus, sed quae acciderūt, ac-
 cidere possunt) & victor Annibal ire ad urbem pergat, tum demum te Consulem ex Africa,
 sicut Q. Fuluium à Capua, accersemus: Quid quod in Africa quoq̄ Mars communis belli
 erit: Domus tibi tua, pater patruusq̄ intra triginta dies cum exercitibus caesi documento
 sint, vbi per aliquot annos maximis rebus terra mariq̄ gerendis amplissimum nomē apud
 exteras gentes populi Romani, vstraq̄ familiae fecerant. Dies me deficiet, si Reges, Impera-
 toresq̄ temere in hostium terras transgressos cum maximis cladibus suis exercitūq̄ suo-
 rum, enumerare velim. Athenienses, prudentissima ciuitas, bello domi relicto, autore aequo
 impigro atq̄ nobili iuvene magna classe in Siciliam transmissa, vna nauali pugna florentē
 Rempub. suam in perpetuum afflixerunt. Externa & nimis antiqua repeto, Africa eadē ista,
 & M. Atilius, insigne vtriusq̄ fortunae exemplum, nobis documento sint. Ne tibi P. Corne-
 li, cum ex alto Africam conspexeris, ludus & locus fuisse Hispaniā tuā videbuntur. Quid
 enim simile: Pacato mari praefer oram Italiā Galliaq̄ vectus Emporias in urbem sociorum
 classem appulisti, & expositos milites per rursissima omnia ad socios & amicos populi Ro-
 mani Tarraconem duxisti, ab Tarracone deinde inter praesidia Romana, circa Iberum exer-
 citus patris patruiq̄ tui, post amissos Imperatores ferociore clamitate ipsa facti, dux tua
 multuarius quidem ille, L. Martius, & militari suffragio ad tempus lectus: ceterum si no-
 bilitas ac iusti honores adornarent, claris Imperatoribus qualibet arte belli par, oppugnata
 per summum ocium Carthago, nullo trium Punicorum exercituum socios defendente. Ce-
 teta, neq̄ ea eleuo, nullo tamen modo Africo bello comparanda. Vbi non porrus vllus classis
 nostrae apertus, non ager pacatus, non ciuitas socia, non Rex amicus, non consistendū vsquam
 locus, non procedendū. Quacunq̄ circumspereris, hostilia omnia atq̄ infesta. An Syphaci,
 Numidisq̄ credis: satis sit semel creditum. Non semper temeritas est felix: & fraus fidem
 paruis sibi praestruit, vt cum operae precium sit, cum mercede magna fallat. Non hostes pa-
 trem patruumq̄ tuum armis, prius quam Celtiberi socii fraude circumuenerunt: nec tan-
 tum tibi ipsi à Magone & Asdrubale hostium ducibus, quantum ab Indibili & Mandonie

in fidem acceptis periculi fuit. Numidis tu credere potes, defectionem militum tuorum
 expertus? Et Syphax & Masinissa se, quam Carthaginenses, malunt potentes in Africa esse:
 Carthaginenses, quam quenquam alium, nunc illos emulatio inter sese, & omnes causę cer-
 tamini acunt, quod procul externus metus est. Ostende Romana arma, exercitum alie-
 nigenam, iam velut ad commune restinguendum incendium concurrerent. Aliter iidem
 illi Carthaginenses Hispaniam defenderunt, aliter moenia patriae, templa Deum, aras &
 focos defendent, cum euntes in praelium pauida prosequetur coniunx, & parui liberi oc-
 cursabunt. Quid porro si satis confisi Carthaginenses consensu Africa, si de sociorum Re-
 gum, moenibus suis, cum tuo exercitusq̄ tui praesidio nudatam Italiam viderint, vltro ipsi
 nouum exercitum in Italiam aut ex Africa miserint: aut Magonem, quem à Balearibus clas-
 se transmissa iam praeter oram Ligurum Alpinozum vectari constat, Annibali se coniunge-
 re iusserint: nempe in eodem terrore erimus: in quo nuper fuimus, cum Asdrubal in Ita-
 liam transcendit: quem tu, qui non solum Carthaginem, sed omnem Africam exercitu tuo
 es clausurus, & manibus tuis in Italiam emisisti. Victum à te dices: Eo quidem minus velle,
 & id tua, non Reip. solum causa, iter datum victo in Italiam esse. Patere nos omnia, quae pro-
 spera tibi & populi Rom. imperio euenere, tuo consilio assignare, aduersa casibus incertis
 belli & fortunae legare: quo melior fortiorq̄ es, eo magis talem praesidem sibi patria atque
 vniuersa Italia retinet. Non potes ne ipse quidem dissimulare, vbi Annibal sit, ibi caput at-
 que arcem huius belli esse: quippe qui pra te feras, eam tibi causam esse traiciendi in Afri-
 cam, vt Annibalem eō trahas. Siue igitur hic, siue illic cum Annibale est tibi futura res,
 vtrum ergo tandem firmior eris in Africa solus, an istic tuo Collega q̄ tui exercitu coniun-
 ctos: ne Claudius quidem & Liuius Consules tam recenti exemplo, quantum id interfit, do-
 cumento sunt: Quid, Annibalem vtrum tandem extremus angulus Bruttii agri frustra iā
 diu poscentem ab domo auxilia, an propinqua Carthago, & tota socia Africa potentiores
 armis virisq̄ faciet: Quod istud consilium est: tibi malle decernere, vbi tua dimidio mino-
 res copia sint, hostium multo maiores, q̄ vbi duobus exercitibus aduersus vnum tot pra-
 liis, & tam diuturna & graui militia fessum, pugnandum sit: Quam compar consiliū tuum
 parentis tui consilio sit, reputa: ille Consul profectus in Hispaniam, vt Annibali ab Alpibus
 descendenti occurreret, in Italiam ex prouincia rediit: tu, cū Annibal in Italia sit, relinque-
 re Italiam paras: non quia reipublice id vtile, sed quia tibi amplum & gloriosum censēs esse,
 sicut cum prouincia & exercitu relicto, sine lege, sine S. C. duabus nauibus populi Ro. Im-
 perator fortunam publicam, & maiestatem imperii, quae tum in tuo capite periclitabantur,
 commisisti. Ego P. Cornelium P. C. reipublicae, nobisq̄ non sibi ipsi priuatim creatum
 Consulem existimo, exercitusq̄ ad custodiam urbis atq̄ Italiae scriptos esse, non quos regio
 more per superbiam Consules quō terrarum velint, traiciant. Cum oratione ad tempus pa-
 rata Fabius, tum auctoritate, & inueterata prudentiae fama magnam partem Senatus, & se-
 niores maxime mouisset, pluresq̄ consilium senis, quam animum adolescentia ferocem lau-
 darent, Scipio ita locutus fertur & ipse, Q. Fabius principio orationis P. C. commemo-
 rauit in sententia sua posse obreccationem suspectam esse: cuius ego rei non tam ipse au-
 sim tantum virum insimulare, quam ea suspicio (vitio orationis, an rei) haud satis purga-
 ta est. Sic enim honores suos, & famam rerum gestarum extulit verbis ad extinguentium
 inuidiae crimen, tanquam mihi ab infimo quoq̄ periculum sit, ne mecum amuletur, & non
 ab eo, qui, quia super ceteros excellat, quō me quoq̄ niti non dissimulo, me sibi aequari no-
 lit: sic senem se perfunctum, & me infra aetatem filii sui posuit, tanquam non longius, quam
 quantum vitae humanum spatium est, cupiditas gloriae extendatur, maximaq̄ pars eius in
 memoria ac posteritatem promineat. Maximo cuiq̄ id accidere animo certum habeo, vt
 se non cum praesentibus modo, sed cum omnibus aui claris viris comparet. Equidem haud
 dissimulo, me tuas Q. Fabii laudes non assequi solum velle, sed (bona venia tua dixerim)
 si possim, etiam exuperare. Illud nec tibi in me, nec mihi in minores natu animi sit, vt no-
 limus quenquam nostri similem euadere ciuem. Id enim non eorum modo, quibus inuide-
 rimus, sed reipublicae, & penē omnis generis humani detrimentum sit. Commemorauit,
 quantum essent periculi aditurus, si in Africam traicere velim, vt meam quoq̄ non solum
 & reipublicae & exercitus vicem videretur valde sollicitus. Vnde haec repente de me cura
 exorta: cum pater patruusq̄ meus interfecti, cum duo exercitus eorum propē occisione

occisi essent, cum amissa Hispania, cum quattuor exercitus Poenorum, quattuorq; duces omnia metu armisq; tenerent, cum quaesitus ad id bellum Imperator nemo se ostenderet, praeter me, nemo profiteri nomen ausus esset, cum mihi quatuor & vigintri annos nato detulisset imperii populus Romanus, quid ita tum meo atatem mea, vim hostium, difficultate belli, patris patriusq; recetem cladem commemorabat: vtrum maior aliqua nunc in Africa calamitas accepta est, q̄ tunc in Hispania erat: an maiores nunc sunt exercitus in Africa & duces plures melioresq; q̄ tunc in Hispania fuerunt: an atas mea tunc maturior bello gerendo fuit, q̄ nunc est: an cum Carthaginensi hoste in Hispania, q̄ in Africa bellum geripertius est: Facile est post suos fugatosq; quatuor exercitus Punicos, post tot vrbes vi captas, aut metu subactas in deditioem, post perdomita omnia vsq; ad Oceanum, tot regulos, tot sauas gentes, post receptam totam Hispaniam, ita vt vestigium belli nullum reliquum sit, eleuare meas res gestas, tam hercule, q̄ si victor ex Africa redierim, ea ipsa eleuare, quae nunc retinendi mei causa, vt terribilia eadem videantur, verbis extollitur. Negat aditum esse in Africam, negat villos patere portus. M. Atilium captum in Africa commemorat, tanquam M. Atilium primo accessu ad Africam offenderit: neq; recordatur, illi ipsi tam infelici Imperatori paruisse tamen portus Africae, & res egregias primo anno gessisse: & quantum ad Carthaginenses duces attinet, inuictum ad vltimum permanisse. Nihil igitur me isto exemplo terrueris, si hoc bello, non priore: si nuper, & non annis ante quadraginta ista clades accepta foret, quin ego minus in Africam Regulo capto, quam Scipionib; occisis in Hispaniam, traicerem: nec felicius Xanthippum Lacedaemonium Carthagini, quam me patriae meae finerem natum esse: crederetq; mihi ex eo ipso fiducia, quod possit in hominis vnus virtute tantum momenti esse. At etiam Athenienses audiendi sunt, temere in Sicilia omisso domi bello transgressi. Cur ergo, quoniam Graecas fabulas enarrare vacat, non Agathoclem potius Syracusanum Regem, cum diu Sicilia Punico bello vreretur, transgressum in hanc eandem Africam, auertisse eò bellum, vnde venerat, refers: Sed quid, vltro metum inferre hosti, & ab se remoto periculo alium in discrimen adducere, quale sit, veribus externisq; exemplis admonere opus est: maius praesentiusve vllum exemplum esse, q̄ Annibal potest: Multum interest, alienos populati fines, an tuos vri excindiq; videas. Plus animi est inferenti periculum, q̄ propulsi. Ad hoc, maior ignotarum rerum est terror, bona malaq; hostium ex propinquo ingressus fines aspicias. Non sperauerat Annibal fore, vt tot in Italia populi ad se deficerent, quot defecerunt post Cannensem cladem. Quanto minus quicq; in Africa Carthaginensibus firmum, ac stabile sit, infidus sociis, grauius ac superbis dominis: Ad haec, nos etia deserti ab sociis viribus nostris, milite Romano stetimus, Carthaginensi nihil ciuilibis roboris est, mercede paratos milites habent, Afros Numidasq; leuissima fidei mutanda ingenia. Haec modo nihil morae sit, vna & traicisse me audietis: & ardere bello Africam, & molientem hinc Annibalem, & obsideri Carthaginem: latrores & frequentiores ex Africa expectate nuncios, quam ex Hispania accipiebatis. Has mihi spes subiicit fortuna populi Ro. dii foederis ab hoste violati testes, Syphax & Masinissa Reges, quorum ego fidei ita innitar, vt bene tutus a perfidia sim, multa, quae nunc ex intervallo non apparerent, bellum aperiet, & id est viri, & ducis, non deesse fortunae praebenti se, & oblata casu flectere ad consilium. Habebo Q. Fabi parem quidem Annibalem, sed illum potius ego traham, quam ille me retineat: in sua terra cogam pugnare eum, & Carthago potius praemium victoriae erit, quam semitura Brutorum castella. Ne quid interim, dum traicio, dum expono exercitum in Africam, dum castra ad Carthaginem promoueo, Respub. hic detrimenti capiat. Quod tu Q. Fabi, cum victor tota Italia volitaret Annibal, potuisti praestare, hoc vide ne contumeliosum sit, concusso iam & penè fracto Annibale, negare posse P. Licinium Consulē virum fortissimum praestare, qui ne a sacris absit Pontifex maximus, ideo in sorte tam longinque prouinciae non venit, Si hercule nihilo maturius hoc, quo ego censeo, modo perfereretur bellū, tamen ad dignitatem populi Romani, famamq; apud Reges gentesq; externas pertinerebat, nō ad defendendā modo Italiam, sed ad inferenda etia Africę arma, videri nobis animum esse: non hoc credi, vulgarisq; quod Annibal ausus sit, neminē ducē Romanorū aut dere, & priore Punico bello, cum, cum de Sicilia certaretur, toties Africā a nostris exercitibus & classibus oppugnata: nunc, cū de Italia certetur, Africam pacatā esse, Requiescat aliā quādo tādiu vexata Italia, vratur euaseturq; inuicem Africa, Castra Romana potius Carthaginiis portis imminant, q̄ nos iterum vallum hostium ex incenibus nostris videamus, Africa sit reliqui belli sedes, illuc terror fugaq; populatio agrorum, defectio sociorum, cetera belli clades, quae in nos per quatuordecim annos ingruerunt, vertantur. Quae ad Rempublicam pertinent, & bellum quod instat, & prouincias de quibus agit ur, dixisse factus est. Illa longa oratio nec ad vos pertinens sit, si quemadmodum Q. Fabius meas res gestas in Hispania eleuauit, sic & ego contra gloriam eius eludere, & meam verbis extollere velim: neutrum faciam P. C. & si nulla alia re, modestia certe, & temperamento linguę adolefcens senem viceberetis, facile contentus essem. Minus aequis animis auditus est Scipio, quia vulgatum erat, si apud Senatum non obtinisset vt prouincia Africa sibi decerneretur, ad populum extemplo laturum. Itaq; Q. Fuluius, qui Consul quater, & Cenfor fuerat, postulauit a Consule, vt palam in Senatu diceret, permitteret ne Patribus, vt de prouinciis decerneret, statusq; eo esset, quod censuissent, an ad populum laturus. Cum Scipio respondisset, se quod e Republica esset facturum: tum Fuluius, Nō ergo, inquit, ignarus quid respōsurus facturūve esses, quę siui: quippe cum pra te feras, tentare magis q̄ consulere Senatum: & ni prouinciam tibi quam volueris extemplo decernamus, paratam rogationem habeas, Itaq; a vobis Tribuni plebis postulo, inquit, vt sententiam mihi ideo non dicēti, quod, si in meam sententiā disceratur, non sit ratum habiturus Consul, auxilio sitis. Inde altercatio orta, cum Consul negaret aequum esse Tribunos intercedere, quo minus suo quisq; loco Senator rogatus sententiā diceret. Tribuni ita decreuerunt, si Consul Senatu de prouinciis permittit stari eo, quod Senatus censuerit, placet: nec de ea re ferri ad populum patiemur: si non permittit, qui de ea re sententiam recusabit dicere, auxilio erimus. Consul diem ad colloquendum cum Collega petiit. Postero die permittum Senatu est. Prouincia ita decreta: Alteri Consuli Sicilia, & triginta rostratae naues: quas C. Seruilius superiore anno habuisset: permittumq; vt in Africā, si id e Republica esse censeret, traiceret. Alteri Brutii, & bellum cum Annibale cum eo exercitibus quem L. Veturius, aut Q. Cæcilius: & illi fortirentur inter se, compararentve, vt in Brutiiis duabus legionibus, quas Consul reliquisset, rem gereret: imperiumq; in annum ei prorogaretur, cui ea prouincia euenisset. Et cæteris praeter Consules, Praetoresq; qui exercitiis prouinciisq; praefuturi erant, prorogata imperia. Q. Cæcilio sorte euenit, vt cum Consule in Brutiiis aduersus Annibalem bellum gereret. Ludi deinde Scipionis magna frequentia & fauore spectantium celebrati. Legati Delphos ad donum ex praeda Afrubalis portadum missi M. Pomponius Matho, & Q. Carulus: tulerunt coronā auream CC pondo, & simulacra spoliatorum, & X pondo argenti facti. Scipio cum vt delectum haberet, neq; impetrasset, neq; magnopere tendisset, vt voluntarios ducere sibi milites liceret, tenuit, & quia impense negauerat Reipub. futuram classem, vt quae a sociis darentur ad nouas fabricandas naues, acciperet. Hetruriae primum populi pro suis quisq; facultatibus Consulem adiutores polliciti: Carrites frumentum sociis naualibus commeatumq; omnis generis, Populonienses ferrum, Tarquinienfes lintea ad vela, Volaterrani armamenta nauium & frumentum, Aretini XXX millia scutorum, galeas totidē, pila, gela, hastas longas, milliū quinquaginta summā pari cuiusq; generis numero expleturos: secures, rutra, falces, aluolos, molas, quantum in XL longas naues opus esset, triticū centum & XX millia modium, & in viaticum decurionibus remigibusq; collaturos. Perusini, Clusini, Rusellani, abietes in fabricandas naues, & frumenti magnum numerum. Abiete ex publicis syluis est vsus. Umbriae populi, & praeter hos Nursini, & Reatini, & Amiternini, Sabinusq; ager omnis, milites polliciti. Marti, Peligni, Marruciniq; multi voluntarii nomina in classem dederunt. Camertes cum a quo foedere cum Romanis essent, cohortem armatam sexcentorū hominū miserūt. XXX nauium carinae, XX quinqueremes, decem quadriremes cum essent positae, ipse ita instruit operi, vt die quadagesimo quinto, quā ex syluis detracta materia esset, naues instructae armatae in aquam deductae sint. Profectus in Siciliam est triginta nauibus longis, voluntariorum septem ferme millibus in naues impositis. Et P. Licinius in Brucios ad duos exercitus Consulares venit. Ex eis eum sibi sumpsit, quem L. Veturius Consul habuerat, Metello, vt quibus praefuisset legionibus, iis praesert, facilius cum assuetis imperio rem gesturum ratus, permisit. Et Praetores diuersi in prouincias profecti. Et quia pecunia ad bellum decrat, agri Campani regionem a fossa Graeca ad mare versam vendere Quaestor

thaginiis portis imminant, q̄ nos iterum vallum hostium ex incenibus nostris videamus, Africa sit reliqui belli sedes, illuc terror fugaq; populatio agrorum, defectio sociorum, cetera belli clades, quae in nos per quatuordecim annos ingruerunt, vertantur. Quae ad Rempublicam pertinent, & bellum quod instat, & prouincias de quibus agit ur, dixisse factus est. Illa longa oratio nec ad vos pertinens sit, si quemadmodum Q. Fabius meas res gestas in Hispania eleuauit, sic & ego contra gloriam eius eludere, & meam verbis extollere velim: neutrum faciam P. C. & si nulla alia re, modestia certe, & temperamento linguę adolefcens senem viceberetis, facile contentus essem. Minus aequis animis auditus est Scipio, quia vulgatum erat, si apud Senatum non obtinisset vt prouincia Africa sibi decerneretur, ad populum extemplo laturum. Itaq; Q. Fuluius, qui Consul quater, & Cenfor fuerat, postulauit a Consule, vt palam in Senatu diceret, permitteret ne Patribus, vt de prouinciis decerneret, statusq; eo esset, quod censuissent, an ad populum laturus. Cum Scipio respondisset, se quod e Republica esset facturum: tum Fuluius, Nō ergo, inquit, ignarus quid respōsurus facturūve esses, quę siui: quippe cum pra te feras, tentare magis q̄ consulere Senatum: & ni prouinciam tibi quam volueris extemplo decernamus, paratam rogationem habeas, Itaq; a vobis Tribuni plebis postulo, inquit, vt sententiam mihi ideo non dicēti, quod, si in meam sententiā disceratur, non sit ratum habiturus Consul, auxilio sitis. Inde altercatio orta, cum Consul negaret aequum esse Tribunos intercedere, quo minus suo quisq; loco Senator rogatus sententiā diceret. Tribuni ita decreuerunt, si Consul Senatu de prouinciis permittit stari eo, quod Senatus censuerit, placet: nec de ea re ferri ad populum patiemur: si non permittit, qui de ea re sententiam recusabit dicere, auxilio erimus. Consul diem ad colloquendum cum Collega petiit. Postero die permittum Senatu est. Prouincia ita decreta: Alteri Consuli Sicilia, & triginta rostratae naues: quas C. Seruilius superiore anno habuisset: permittumq; vt in Africā, si id e Republica esse censeret, traiceret. Alteri Brutii, & bellum cum Annibale cum eo exercitibus quem L. Veturius, aut Q. Cæcilius: & illi fortirentur inter se, compararentve, vt in Brutiiis duabus legionibus, quas Consul reliquisset, rem gereret: imperiumq; in annum ei prorogaretur, cui ea prouincia euenisset. Et cæteris praeter Consules, Praetoresq; qui exercitiis prouinciisq; praefuturi erant, prorogata imperia. Q. Cæcilio sorte euenit, vt cum Consule in Brutiiis aduersus Annibalem bellum gereret. Ludi deinde Scipionis magna frequentia & fauore spectantium celebrati. Legati Delphos ad donum ex praeda Afrubalis portadum missi M. Pomponius Matho, & Q. Carulus: tulerunt coronā auream CC pondo, & simulacra spoliatorum, & X pondo argenti facti. Scipio cum vt delectum haberet, neq; impetrasset, neq; magnopere tendisset, vt voluntarios ducere sibi milites liceret, tenuit, & quia impense negauerat Reipub. futuram classem, vt quae a sociis darentur ad nouas fabricandas naues, acciperet. Hetruriae primum populi pro suis quisq; facultatibus Consulem adiutores polliciti: Carrites frumentum sociis naualibus commeatumq; omnis generis, Populonienses ferrum, Tarquinienfes lintea ad vela, Volaterrani armamenta nauium & frumentum, Aretini XXX millia scutorum, galeas totidē, pila, gela, hastas longas, milliū quinquaginta summā pari cuiusq; generis numero expleturos: secures, rutra, falces, aluolos, molas, quantum in XL longas naues opus esset, triticū centum & XX millia modium, & in viaticum decurionibus remigibusq; collaturos. Perusini, Clusini, Rusellani, abietes in fabricandas naues, & frumenti magnum numerum. Abiete ex publicis syluis est vsus. Umbriae populi, & praeter hos Nursini, & Reatini, & Amiternini, Sabinusq; ager omnis, milites polliciti. Marti, Peligni, Marruciniq; multi voluntarii nomina in classem dederunt. Camertes cum a quo foedere cum Romanis essent, cohortem armatam sexcentorū hominū miserūt. XXX nauium carinae, XX quinqueremes, decem quadriremes cum essent positae, ipse ita instruit operi, vt die quadagesimo quinto, quā ex syluis detracta materia esset, naues instructae armatae in aquam deductae sint. Profectus in Siciliam est triginta nauibus longis, voluntariorum septem ferme millibus in naues impositis. Et P. Licinius in Brucios ad duos exercitus Consulares venit. Ex eis eum sibi sumpsit, quem L. Veturius Consul habuerat, Metello, vt quibus praefuisset legionibus, iis praesert, facilius cum assuetis imperio rem gesturum ratus, permisit. Et Praetores diuersi in prouincias profecti. Et quia pecunia ad bellum decrat, agri Campani regionem a fossa Graeca ad mare versam vendere Quaestor

res iussi. Indicio quoque permisso, qui ager ciuis Capani fuisset, ut is publicus populi Roma-
 ni esset, iudici premium constitutum, quate pecunie ager indicatus esset, pars decima. Et Cn.
 Seruilio Prætori urbis negocium datum, ut Capani ciues, ubi cuique ex S. C. liceret habitare,
 ibi habitarent, animaduertentes in eos, qui alibi habitarent. Eadem æstate Mago Amilca-
 ris filius ex minore Balearium insula, ubi hybernarat, iuuentute lecta in classem imposita, in
 Italiã XXX ferme rostratis nauibus, & multis onerariis duodecim milia peditum, duo fer-
 me equitum traiecit, Genuãque, nullis præsidis maritimã oram tutatibus, repentino aduen-
 tu cepit: inde ad orã Ligurum Alpinorũque, si quos ibi motus facere possent, classem appulit.
 Ingauni (Ligurum ea gens est) bellum ea tempestate gerebat cum Epanteriis montanis. Igi-
 tur Poenus Sauone oppido Alpino præda deposita, & decem lōgis nauibus in stationem ad
 præsidium relictis, ceteris Carthaginem missis ad tuendã maritimam oram, quia fama erat,
 Scipionem eò traiecturum esse, ipse societate cum Ingaunis, quorum gratiã malebat, com-
 posita, montanos instituit oppugnare. Et crescebat indies exercitus, ad famã nominis eius
 Gallis vndique confluentibus. Ea literis cognita Sp. Lucretii, ne frustra Afrubale cum exer-
 citu delecto biennio ante forent lætati, si par aliud inde bellum duce tm mutato oriretur, cu-
 ram ingentem accederunt Patribus. Itaque & M. Liuium Proconsulem ex Hetruria Volonũ
 exercitum admouere Ariminum iusserunt: & Cn. Seruilio Prætori negocium datum, ut si e-
 repub. censeret esse, duas urbanas legiones, cui imperio videretur dato, ex vrbe duci iuberet.
 M. Valerius Leuinus Aretium eas legiones duxit. Eisdem diebus naues onerariæ Poenoriũ
 ad octoginta circa Sardiniam ab G. Octauiõ, qui prouinciã præerat, captæ. Eas Cælius fru-
 mento missõ ad Annibalem, commeatuque onustas, Valerius prædã Hetruscã Ligurumque,
 & montanorum captiuos Carthaginẽ portates, tradit. In Brutis nihil ferme eo anno me-
 morabile gestũ est. Pestilentia inceperat eo anno pari clade in Romanos Poenosque, nisi quod
 Punicum exercitum supra morbum etiã fames affecit. Propter Iunonis Laciniã templi esta-
 tem Annibal egit, ibique aram condidit, dedicauitque cum ingenti rerum ab se gestarum ti-
 tulo Punicis Græcisque literis insculpto.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI SECVNDI BELLI PVNICI LIBER NONVS.

SCIPIO Posteaque in Sicilia venit, voluntarios milites ordinauit,
 ceteri uero. Ex iis trecentos iuuenes florentes atque, & uirtu-
 rore inermes circa se habebat, ignorantes, quem ad usum neque ce-
 turati, neque armati seruantur. Tum ex totius Sicilię iuniorum
 numero principes genere & fortuna trecentos equites, qui secum
 in Africã traicerent, legit: diemque iis, qua equis armisque instructi
 atque ornati adessent, edixit. Grauis ea militiã procul domo terra
 marique, multos labores, magna pericula allatura uidebatur: neque
 ipsos modo, sed parentes cognatosque eorum ea cura angebat. Vbi
 dies, quæ edicta erat, aduenit: & arma equosque ostenderunt, tum
 Scipio renunciarĩ sibi dixit, quosdã equites Siculorum tanque gra-
 uem & durã horrete eã militiã: si qui ita animati essent, malle eos sibi tunc fateri, quã postmo-
 dum querentes, segnes atque inutiles milites reipublicę esse: expromerent quid sentirent, cum
 bona uenia se auditurum. Vbi ex his vnus aulus est dicere, se profus, si sibi vtrum velit, li-
 berum esset, nolle militare: tum Scipio ei, Quãdo igitur adolescens quid sentiretis, non disti-
 mulasti, vicarium tibi expediã, cui tu arma equumque & cetera instrumenta militiã tradas,
 & tecum hinc exemplo domum ducas, exerceas, docedum cures, equo tradito, armisque. Cui
 læto conditionem accipienti, vnum ex CCC quos inermes habebat, tradit. Vbi hoc modo
 exautoratum equitem cum gratia Imperatoris ceteri viderunt, se quisque excusare, & vicariũ
 accipere. Ita CCC Siculis Romanis equites substituti sine publica impensa, docendorũ atque
 exercendorum curã Siculi habuerunt: quia edictum Imperatoris erat, Ipsum militaturũ, qui
 ita non fecisset. Egregiã hãc alã equitum euasisse ferunt, multisque præliis reipub. adiuuissẽ.
 Legiones inde cum inspiceret, plurimorum stipendiorum ex iis milites delegit, maxime qui
 sub duce Marcello militauerãt. Quos cum optima disciplina institutos credebat, tum etiã

ab longa Syracusarum obsidione peritissimos esse urbium oppugnandarũ. Nihil enim parũ,
 sed Carthaginis iam excidia agitabar animo. Inde exercitum per oppida disperit, frumẽtũ
 Siculorũ ciuitatibus imperat, ex Italia aduecto parcit: veteres naues refecit, & cum iis C. Lelũ
 in Africã prædatum mittit: nouas Panormi subducit, quia ex viridi materia raptim factæ
 erant, ut in sicco hybernarent. Preparatis omnibus ad bellum, Syracusas nondum ex magnis
 belli motibus satis tranquillas venit. Græci res a quibusdã Italicis generis eadẽ vi, quæ per bel-
 lum ceperant, retinentibus concessas sibi ab Senatu repetebant. Omnium primũ ratus tueri
 publicam fidem, partim edicto, partim iudiciis etiam in pertinaces ad obtinendã iniuriam
 redditis, suas res Syracusanis restituit. Nõ ipsis tantũ ea res, sed omnibus Siciliae populis gra-
 ta fuit, eoque enixius ad bellũ adiuuerunt. Eadem æstate in Hispania coortũ ingens bellũ, cõ-
 ciente Illergetes Indibili, nulla alia de causa, quã per admirationẽ Scipionis contemptu Impera-
 torũ aliorum orto. Eum superesse vnum ducem Romanis, ceteris ab Annibale interfectis, re-
 bantur. Eo nec in Hispaniam cessis Scipionibus alium, quem mitteret, habuisse: & posteaque in
 Italia grauius bellum vrgeret, aduersus Annibalẽ eum accersitũ: præterque quod nomina tã-
 tum ducũ in Hispania Romani habebant, exercitũ quoque inde veterem deductum, Trepida
 omnia, & inconditã inde turbam tyronũ esse, nunquam talem occasionẽ liberãdã: Hispaniã fore:
 seruitũ ad eam diem aut Carthaginensibus aut Romanis, nec iniucẽ his aut illis, sed interdũ
 vtrisque simul. Pulsos ab Romanis Carthaginenses, ab Hispanis, si consentirent, pelli Roma-
 nos posse, ut ab omni imperio externo soluta in perpetuũ Hispania in patrios rediret mores
 ritusque. Hęc taliaque dicendo non populares modo, sed Ausetanos quoque vicinã gentem cõ-
 citat, & alios finitimos sibi atque illis populos. Itaque intra paucos dies triginta milia peditum
 quatuor ferme equitum in Sederatum agrũ, quod edictum erat, conuenerunt. Romani quoque
 Imperatores L. Lentulus & L. Manlius Acidinus, ne glisceret primo negligendo bellum, iustis
 & ipsi exercitibus per agrum Ausetanũ in hostico, tanquam pacato clementer ductis militibus,
 ad sedem hostium peruenere: trium millium spatio procul a castris eorum posuerunt castra.
 Primo per Legatos nequicũ est tentatum, ut discederetur ab armis: deinde cum in pabulato-
 res Romanos impetus repente ab equitibus Hispanis factus esset, summissõ ab statione Ro-
 mana equitatu, equestre prælium fuit, haud sanẽ memorãdo in partẽ vllam euentu. Sole oriẽ-
 te postero die armati instructique oes mille ferme passus procul a castris Romanis acie ostẽ-
 dere, Medii Ausetani erant, cornu dextrũ Illergetes, læuũ ignobiles tenebat Hispani populi:
 inter cornua & mediã acie interualla patentia satis late fecerunt, quã equitatu, ubi tempus es-
 set, emitteret. Et Romani more suo exercitũ cum instruxissent, id modo hostiũ imitati sunt,
 ut inter legiones & ipsi patentem equitũ relinqueret vias. Ceterũ Lelulus ei partẽ vsum equi-
 tis fore ratus, quẽ prior in deliscere interuallis hostiũ aciem equites emisisset. Sex, Cornelio
 Tribuno militum imperat, equites per patentem in hostiũ vias permittit equos iubet:
 ipse coepta parũ prospere pedestri pugna, tantũ moratus, dũ cedenti duodecimã legioni, quæ
 in læuo cornu aduersus Illergetes locata prona erat, tertriãdecimã legionẽ ex subsidiis in pri-
 mã acie firmamẽtũ ducit, posteaque æquata ibi pugna est, ad L. Manliũ inrer prima signa hor-
 tantem, ac subsidia quibus res postulabat locis inducẽtẽ, venit: indicatque, tuta ab læuo cornu
 esse, iam missum ab se Sex, Cornelii procella equestri hosteis circumfusurũ, Vix hęc dicta de-
 derat, cũ Romani equites in medios inuecti hostes, simul pedestres acies turbauerunt, simul e-
 quitibus Hispanorũ viã immittẽdã equos clauerunt. Itaque omiã pugna equestri ad pedestrẽ
 Hispani descenderunt. Romani Imperatores ut turbatos hostiũ ordines, & trepidationẽ pa-
 uoremque, & fluctuantia viderunt signa, hortatur, orant milites, ut percussos inuadãt, neu resti-
 tui acie patiatũr. Nõ sustinuit tã infestũ impetũ barbari, ni regulus ipse Indibilis cũ equi-
 tibus ad pedes digressis ante prima signa peditũ se obiecit. Ibi aliquãdiu atrox pugna ste-
 tit. Tandẽ postquam iis, qui circa Regẽ seminecẽ restantẽ, deinde pilo terre affixũ pugnabat, obru-
 ti telis occubuerunt, tum fuga passim coepta, pluresque cecidit, quia equos conscendendi ab equitibus
 bus spatiũ nõ fuerat: & quia percussis acriter insisterunt Romani: nec antẽ abcessum est, quã ca-
 stris quoque exuerunt hostes. Tredecim milia Hispanorũ cecidit eo die, DCCC ferme capti. Ro-
 manorũ sociorumque paulo amplius CC maxime in læuo cornu ceciderunt. Pulsi castris Hispani,
 aut qui ex prælio effugerant, sparsi primo per agros, deinde in suas quisque ciuitates redie-
 runt. Tuã Mandonio euocati in conciliũ, conuictique ibi clades suas, increpiti autoribus belli,
 Legatos mittẽdos ad arma tradẽda, deditiõneque faciendã censuerunt. Quibus culpã in autores

belli Indibile ceterosq; principes, quoru pleriq; in acie cecidissent, conferentibus tradentibusq; 55
 arma, & deditibus sese respōsum est. In deditōne ita accipi eos, si Mandonium ceterosq; belli
 cōcitatōres tradidissent viuos: si minus, exercit⁹ se in agrū Illergetū Ausetanorumq; & deina-
 ceptis aliorū populorū ducturos. Hęc dicta Legatis, renunciataq; in conciliū, Ibi Mandonius
 ceteriq; principes comprehensi, traditi ad supplicium. Hispanis populis pax reddita, stipēditū
 eius anni duplex, & frumentū sex mensiū imperatū, sagaq; & toge, exercitui, & obfides ab tri- 60
 ginta ferme populis accepti. Ita Hispaniē rebellantis tumultu haud magno motu intra pau-
 cos dies concito & compresso, in Africā omnis terror versus, C. Lælius nocte ad Hipponē Re-
 giū cum accessisset, luce prima ad populādum agrum sub signis milites sociosq; nauales du-
 xit. Omnibus pacis modo incuriose agentibus, magna clades illata, nunciūq; trepidi Cartha- 65
 ginem terrore ingenti compleuere, classē Romanā Scipionēq; Imperatorē (& fama iā fue-
 rat in Siciliā transgressum) aduenisse. Nec quot naues vidissent, nec quāta manus agros pos- 67
 pularetur, satis gnari, omnia in maius metu augente accipiebāt. Itaq; primo terror pauorq;
 dein moestitia animos incessit, tantum fortunā mutasse, vt qui modo ipsi exercitū ante mo-
 nia Romana habuissent victores, stratisq; tot hostiū exercitib⁹, omnes Italię populos aut vi- 70
 aut voluntate in deditōne accepissent, iī verso Marte Africā populationes, & obfidiōne Car-
 thaginīs visuri forent, nequaquā pari ad patiēda ea robore ac Romani fuissent. Illis Romanā
 plebem, illis Latium iuuentutem prebuisse, maiorē semper frequentioremq; pro tot casis exer- 75
 citibus sobolescentē: ceterū suā plebem imbellē in vrbe, imbellē in agris esse, mercede parari
 auxilia ex Afris, gēte ad omnē aurā spei mobili atq; infida, iam Regē Syphacē post colloquiū
 cum Scipione alienatū, & Masinissam aperta defectione infestissimū hostē: nihil vsq; spei, ni- 78
 hil auxiliū esse: nec Magonē ex Gallia mouere tumultus quicq;, nec coniungere sese Annibali:
 & Annibalem ipsū iam & fama senescere & virib⁹. In hęc desēda prolapsos ab recenti nun-
 cio animos rursus terror instans reuocauit ad consultandū, quonam modo obuiā presentib⁹ 80
 periculis iretur. Delectus raptim in vrbe agrisq; haberi placet, mittere ad conducenda Afro-
 rum auxilia, munire vrbe, frumentū conuehere, tela arma parare, instruere naues: & mittere
 ad Hipponē aduersus Romanā classē. Iam hęc agentibus nunciū tādē venit, Leliū, nō Scia- 82
 pionem copiasq; quantē ad incurfiones agrorum satis sint, transuectas: summam bellī molem
 adhuc in Sicilia esse. Ita respīratum mittiq; ad Syphacē legationes aliosq; regulos firmāda
 societatis causa coepit. Ad Philippū quoq; missi, qui ducenta argenti talenta pollicerentur,
 vt in Siciliam, aut in Italiā traiceret. Missi & ad suos Imperatores in Italiā, vt omni terrore 85
 Scipionem retinerent. Ad Magonē etiam nō Legati modo, sed XXV naues longę, sex mila-
 lia peditū, octingenti equites & septem elephanti, ad hęc magna pecunia ad conducenda au-
 xilia, quibus fretus propius vrbem Romanam exercitū admoueret, coniungeretq; se Annibali.
 Hęc Carthagine parabant agitabantq;. Ad Leliū prędas ingentes ex agro inermi ac nudo 90
 pręditiis agentem Masinissa fama Romanę classis excitus cum equitibus paucis venit. Is se-
 gniter rem agi à Scipione questus, quod non iam exercitum in Africam traiecisset, per-
 culsis Carthaginensibus, Syphacē impedito finitimis bellis, quē certum haberet, si spatium
 ad sua, vt velit, componenda detur, nihil sincera fide cum Romanis acturum, hortaretur ac 95
 stimulare Scipionem ne cessaret: se q̄q; regno pulsus esset, cum haud contemnendis copiis
 affuturum peditum equitūmq; nec ipsi Lælio morandū in Africa esset, classē credere pro-
 fectam à Carthagine, cum qua absente Scipione non satis tutum esset cōtrahi certamen. Ab 98
 hoc sermone dimisso Masinissa, Lælius postero die naues pręda onustas ab Hipponē soluit,
 reuectusq; in Siciliam Masinissa madata Scipioni exposuit. Eisdem ferme diebus naues, qua
 ab Carthagine ad Magonē missę erant, inter Albingaunos Liguresq; Alpinos Genūam ac- 100
 cefferunt. In iis locis tum forte Mago tenebat classē. Qui Legatorū auditis verbis, iūbetū
 exercitus q̄ maximos comparare, extemplo Gallorum & Ligurum (nanq; vtriusq; gentis in-
 gens ibi multitudo erat) conciliū habuit. Et missum se ad eos vindicandos in libertatē ait,
 vt & ipsi cernant mitti sibi ab domo pręditiis: sed quantis viribus, quantoq; exercitu id belu-
 m geratur, in eorum potestate esse: duos exercitus Romanos, vnum in Gallia, alterū in He- 105
 truria esse: satis scite, Sp. Lucretium se cum M. Liuio iuncturum: multa millia ipsis etiam ar-
 manda esse, vt duobus ducibus, duobus exercitibus Romanis resistatur. Galli summam ad id
 suam voluntatem esse dicere: sed cum vna castra Romana intra fines, altera in finitima ter-
 ra Hetruria prope in cōspectu habeāt, si palām fiat auxiliis adiutū ab sese Pœnū, extēplo infē

105
 itos vtrinq; exercitus in agrum suum incurfurose: a Gallis desideraret, quibus occulte ad-
 iuari posset. Liguribus, quod procul agro vrbibusq; eorū castra Romana sint, libera cōsilia
 esse: illos armare iuuentutem, & capessere pro parte bellū, æquum esse. Ligures haud abnuere:
 tempus modo duortū mensiū petere ad delectus habendos, Interim Mago milites, Gallis di-
 5 missis, clam per agros eorum mercede conducere, Commeatus quoq; omnis generis occulte
 ad eum à Gallicis populis mittebantur. M. Liuius exercitū Volonū ex Hetruria in Galliam
 traducit, iunctusq; Lucretio, si se Mago ex Liguribus propius vrbe moueat, obuiam ire parat,
 si Pœnus sub angulo Alpiū quietus se contineat, & ipse in eadē regione circa Ariminū Ita-
 lię pręsidio futurus. Post reditū ex Africa C. Leliū, & Scipione stimulatō Masinissā adhorta- 10
 tionibus, & militibus pręda ex hostiū terra cententibus tota classe effectū, accensis ad traiciē-
 dum q̄primū, interuenit maiorī minor cogitatio, Locros vrbe recipiendi, quę sub defectio-
 nem Italię descuerat & ipsa ad Pœnos, Spes autē affectanda eius rei ex minima re affulsit,
 quod Iarociniis magis q̄ iusto bello in Brutis gerebantur res, principio ab Numidīs factō,
 & Brutis non societate magis Punica, q̄ suo pro ingenio cōgruētibus in eū morē. Postremo 15
 quoq; Romani milites iam cogitatione quadā raptō gaudētes, quantū per duces licebat, ex-
 cursiones in hostiū agros facere. Ab iis egressi quidam vrbe Locrenses circumuētī, Rhegiūq;
 abstracti fuerant. In eo captiuorū numero fabri quidam fuere, assueri forte apud Pœnos mer-
 cede opus in arce Locrorū facere, iī cogniti ab Locrensiū principibus, qui exulabant Rhe- 20
 giū pulsi ab aduersa factione, quę Annibali Locros tradiderat, Rhegium se contulerant. Cum
 cætera percunctantibus (vt mos est iis, qui diū absunt) quæ domi agerentur, exposuissent,
 spem fecerunt, si redempti ac remissi forent, arcem se iis tradituros: sibi se habitare, si demq; si
 bi rerum omnium inter Carthaginenses esse. Itaq; vt qui simul desiderio patrię agerentur, si 25
 mul cupiditate inimicos vlciscendi arderent, redemptis extemplo iis remissisq; cum ordinē
 agendę rei cōposuissent, signa quoq; quę procul edita obseruaret, ipsi ad Scipionē Syracusas
 profecti, apud quę pars exulū erat, referētes sibi promissā captiuorū, cū spem ab effectu haud
 abhorrentem Cōsulī fecissent, Tribuni militum cum iis M. Sergius & P. Matienus missi, ius 30
 siq; ab Rhegio tria millia militū Locros ducere: & Q. Pleminio Propretori scriptū, vt rei agē-
 dę adesset. Profecti ab Rhegio scalas ad dictā altitudinē arcis fabricatas portātes, media fe-
 rēte nocte ex eo loco, vnde conuenerat, signum dedere proditoribus arcis. Qui parati inētīq;
 & ipsi scalas ad idipsum factas cum demississent, pluribusq; simul locis scandētes accepissent,
 prius q̄ clamor oriretur, in vigiles Pœnorū, vt in nullo tali metu sopitos, impetus est factus. 35
 Quorum gemitus primo morientium exauditus: dein subitā cōsternatio ex somno & tumultu
 tus, cum causa ignoraretur: postremo certiores, aliis excitāribus alios, iam pro se quisq; ad ar-
 ma vocabant, hostes in arce esse, & cædi vigiles. Oppressiq; forent Romani, nequaquā numero
 pares, nī clamor ab iis, qui extra arcem erant, sublati, incertum vnde accidisset, omnia vana 40
 augente nocturno tumultu fecisset. Itaq; velut plena iam hostium arce territi Pœni, omisso
 certamine in alteram arcem (duæ sunt haud multum inter se distantes) confugiunt. Oppi-
 dani vrbe habebant, victoribus premiū in medio positā. Ex arcibus duabus pręliis quorūdie
 leuibus certabatur, Q. Pleminius Romano, Amilcar Punico pręsidio pręerat, & accerfentes 45
 ex propinquis locis subsidia, copias augebant. Ipse postremo veniebat Annibal: nec sustinuit
 sent Romani, nisi Locrensiū multitudo exacerbata superbia atq; auaritia Pœnorū ad Ro-
 manos inclinasset. Scipioni vt nūciatum est, in maiore discrimine Locris rem verti, ipsūq;
 Annibalem aduētare, ne pręsidū etiam periclitaretur haud facili inde receptū, & ipse à Mes- 50
 sana, L. Scipione fratre in pręsidio ibi relicto, cum primum est u fretum inclinatum est, naues
 mari secundo misit. Et Annibal à Buthroto amni (haud procul is ab vrbe Locris abest) nū-
 cio pramisso, vt sui luce prima summa vi pręlitū cum Romanis ac Locrensisbus confere-
 dum ipse auerfis omnib⁹ in eum tumultum ab tergo vrbe incautam aggredere-
 tur. Vbi luce 55
 ceptam inuenit pugnam, ipse nec in arcem se includere, turba locū arctum impediturus, vo-
 luit, neq; scalas, quibus scanderet muros, attulerat. Sarcinis in acerrimum coniectis, cum haud
 procul muris ad terrorem hostiū aciem ostendisset, cum equitibus Numidīs circumueque-
 bat vrbem. Dum scalas, quęq; alia ad oppugnandū opus erant, parantur, ad visendum qua ma-
 xime parte aggredere-
 tur, progressus ad murū, scorpione ictus qui proximus forte eū steterat,
 territus inde tam periculoso casu receptū canere cum iussisset, castra procul ab ictu telī cō-
 munit. Classis Romana à Messana Locros multa die superate accessit. Expositi omnes ē na-

uibus, & ante occasum solis urbem ingressi sunt. Postero die cepta ex arce à Poenis pugna, 55
 & Annibal iam scalis aliisq; omnibus ad oppugnationē paratis, subibat muros, cum repente
 in eum nihil minus q̄ tale quicq; timentem, patefacta porta erumpunt Romani. Ad CC im-
 prouidos cum inuasissent, occidunt: ceteros Annibal, ut Consulē adesse sensit, in castra re-
 cepit: nuncioq; misso ad eos, qui in arce erant, ut sibi metipsis consulērent, nocte motis castris
 abiit. Et qui in arce erant, igni iniecto tectis, quę tenebāt, ut is tumultus hostem moraretur, 60
 agmen suorum fugę simili cursu ante noctē assecuti sunt. Scipio ut & arcem relicta ab hostib⁹,
 & vacua vidit castra, vocatos ad concionem Locrenses grauiter ob defectionem inculpauit: de
 autoribus supplicium sumpsit, bonaq; eorum alterius factionis principibus ob egregiā fidē
 aduersus Romanos concessit: publice nec dare, nec recipere se quicq; Locrensis dixit, Ro- 65
 mam mitterent Legatos: quam Senatus æquum censuisset, eam fortunā habituros: illud satis
 scire, etsi male de populo Ro. meriti essent, in meliore statu sub iratis Romanis futuros, q̄ sub
 amicis Carthaginensibus fuerint. Ipse Q. Pleminio Legato praesidioq; quod arcem ceperat,
 ad tuendam urbem relicto, cum quibus venerat copis, Messanā traiecit. Ita superbe & cru- 70
 deliter habiti Locrenses, à Carthaginensibus post defectionem ab Romanis fuerant, ut mo-
 dicas iniurias non e quo modo animo pati, sed propē libenti videri possent. Verum enimue-
 ro tantum Pleminius Amilcarem praesidiū praefectū, tantum praesidiarū milites Romani Poe-
 nos scelere atq; auaritia superauerunt, ut nō armis, sed vitis videretur certari: nihil omnium,
 quae inopi inuisas opes potentioris faciunt, praetermissum in oppidanos est ab duce aut à mi- 75
 litibus. In corpora ipsorum, in liberos, in coniuges infandae contumeliae edite. Nam auaritia
 ne factorum quidem spoliatione abstinuit, nec alia modo templa violata, sed Proserpine eria
 am intacti omni ætate thesauri, praeterq; quod à Pyrrho, qui cum magno piaculo sacrilegii
 sui manubias retulit, spoliati dicebantur. Ergo sicut antē regiae naues laceratę naufragiis ni- 79
 hil in terram integri, praeter sacram pecuniam deę quam asportabant, extulerant, tum quoq;
 alio genere cladis eadem illa pecunia omnibus contractis ea violatione templi furorem inie-
 cit, atq; inter se duce in duce, militem in militem rabie hostili vertit. Summa rei Pleminio 80
 nius praerat. militum pars sub eo, quam ipse ab Rhegio adduxerat, pars sub Tribunis erat.
 Rapto poculo argenteo ex oppidani domo Pleminii miles fugiens, sequētib⁹ quorum erat,
 obuius forte Sergio & Matieno Trib. militum fuit. Cui cum iussu Tribunorum ademptum
 esset poculum, primo iurgii, deinde clamor quoq; pugna postremo orta inter Pleminii mi- 85
 lites Tribunorūq; ut suus quisq; opportunus aduenerat, multitudine simul ac tumultu crea-
 scente. Victi Pleminii milites cum ad Pleminii tuorē & vulnera ostentantes, non sine voca-
 feratione atq; indignatione concurrissent, probra in eum ipsum iactata in iurgii referentes,
 accēsus ira domo sese protripuit, vocatosq; Tribunos nudari ac virgas expedire iubet. Dum
 spoliandis iis (repugnabant enim, militūq; implorabant auxilium) tempus teritur, repente 90
 frequentes milites feroces recentī victoria ex omnibus locis, velut aduersus hostes, cum ad
 arma conclamatum esset, concurrerunt: & cum iam violata virgis corpora Tribunorum vi-
 dissent, tum vero in multo impotentiore subito rabiem accēsi, sine respectu non maiesta-
 tis modo, sed etiam humanitatis, in Legatum imperum, lictoribus prius indignum in modū
 multatis, faciunt: tum ipsum ab suis interceptum & seclusum hostiliter lacerant: & propē ex- 95
 anguē, naso auribusq; mutilatis, relinquunt. His Messanam nūciatis, Scipio post paucos dies
 Locros aduectus, cum causam Pleminii & Tribunorū audisset, Pleminio noxa liberato reli-
 etoq; in eiusdem loci praesidio, Tribunis fontibus iudicatis, & in vincula coniectis vt Ro-
 mam ad Senatum mitterentur, Messanam atque inde Syracusas rediit. Pleminius impotēs
 irā, neglectam ab Scipione & nimis leuiter latam suam iniuriam ratus, nec quenquam est
 mare alium eam litem posse, nisi qui atrocitatem eius patiendo sensisset, Tribunos attrahi 100
 se iussit, laceratosq; omnibus, quae pati corpus vllum potest, supplicis interfecit: nec satiatas
 viuorum poena, insepultos proiecit. Simili crudelitate & in Locrensiū principes est vus,
 quos ad conuictas iniurias ad P. Scipionem profectos audiuit: & qui antea per libidi-
 nem atque auaritiā foeda exempla in socios ediderat, tunc ab ira multiplicia edere, infam-
 mia atque inuidia non sibi modo, sed etiam Imperatori esse, iam comitiorum appetebat re- 105
 pus, cum à P. Licinio literę Romam allatae sunt, se exercitumq; suum graui morbo afflicta-
 ri, nec sibi potuisse, nisi eadem vis mali aut grauior etiam in hostes ingruisset. Itaque quo-
 niam ipse venire ad comitia non posset, si ita Patribus videretur, se Q. Cæciliū Metellum Di-

dictatorem comitiorum causa dicturum: exercitumque Q. Cæciliū dimitti, de republica esse.
 Nam neq; vsum eius vllum in presentia esse, cum Annibal iam in hyberna se suosq; receperat
 rit, & tanta inceserit in ea castra vis morbi, vt nisi mature dimittantur, nemo omnium super-
 futurus videatur. Ea Cōsuli à Patribus faciendā, vt ē republica fideq; sua duceret, permittit.
 Ciuitatem eo tempore repens religio inuaserat, inuento carmine in libris Sibyllinis, propter
 crebrius eo anno de caelo lapidatū inspectis: Quandocunq; hostis alienigena terre Italiae bel-
 lum intulisset, eum pelli Italia vinciq; possessi matris Idaeae Pefinuente numen Romam adue-
 ctū foret. Id carmen ab Decemuiris inuentum eo magis Patres mouit, quod & Legati, qui do-
 num Delphos portauerant, referebant: & sacrificiis ipsi Pythio Apollini, omnia leta ex-
 ta fuisse: & responsum oraculo editū, maiore multo victoria, quam cuius ex spoliis dona por-
 tarent, adesse populo Romano. In eiusdem spei summam cōferebant P. Scipionis velut praesala-
 gientem animū de fine belli, quod de populo posset prouinciam Africam. Itaq; quo maturius fa-
 tis omnibus oraculisq; portendentis sese victoriae compotes fierent, id cogitare atq; agitare;
 quę ratio transportatę Romam deę esset. Nullas tū in Asia ciuitates socias habebat popu- 15
 lus Romanus: tamen memores, Aesculapium quoq; ex Grecia quondam haudcūm villo sce-
 dere sociata valetudinis populi causa accersitum: & iam cum Attalo Rege propter cōmunē
 aduersus Philippum bellum, ceptam amicitiam esse, facturū eum quę posset populi Romani
 causa, Legatos ad eum decernunt, M. Valerium Leuinū qui bis COS. fuerat ac res in Graecia
 gesserat, M. Cæciliū Metellum Pratorium, Sulpitium Galbam Aedilitinū, duos Quæstros
 20 C. Tremelium Flaccum & M. Valerium Falconem. His quinque naues quinqueremes, vt ex di-
 gnitate populi Romani adirent eas terras, ad quas concilianda maiestas nomini Romano ef-
 fer, decernunt. Legati Asiam petentes protinus Delphos cum descendissent, oraculum adie-
 runt, consulentes, ad quod negocium missi domo essent, perficiendū eius quam sibi spem po-
 puloq; Romano portenderet. Responsum esse ferunt, Per Attalum Regem compores eius fo-
 25 re, quod peterent: cum Romam deam deuexissent, tum curarent, vt eam qui vir optimus Ro-
 ma esset, hospitio acciperet. Pergamum ad Regem venerunt. Is Legatos comiter acceptos
 Pefinunt in Phrygiam deduxit, sacrumq; iis lapidē, quem matrem deam incolae esse dice-
 bant, tradidit ac deportare Romam iussit. Praemissus ab Legatis M. Valerius Falco, nūciauit
 deā apportari: quare hūm virum optimum in ciuitate esse, qui eam rite hospitio acciperet.
 30 Q. Cæcilius Metellus Dictator ab COS. in Brutis comitiorū causa dictus exercitusq; eius
 dimissus, magistrus equitum L. Verurius Philo. Comitia per Dictatorem habita. COSS. facti
 M. Cornelius Cethegus, P. Sempronius Tuditanus absens, cum prouinciam Graecia haberet.
 Pratores inde creati T. Claudius Nero, M. Martius Ralla, L. Scribonius Libo, M. Pomponius
 Matho. Comitibus peractis Dictator sese magistratu abdicauit. Ludi Romani ter, plebei se-
 35 pties instaurati. Curules erant Aediles Cn. & L. Cornelii Lentuli. L. Hispaniam prouincia ha-
 bebat, absens creatus, absens eum honorē gessit, T. Claudius Asellus & M. Iunius Peenus ple-
 beii Aediles fuerunt. Aedē Vitrutis eo anno ad portā Capenā M. Marcellus dedicauit. Septi-
 modicimo anno postq; à patre eius primo Consulatu vota in Gallia ad Clastidiū fuerat. Et
 flamen Martialis eo anno est mortuus, M. Aemilius Regulus. Neglecte eo biennio res in Gre-
 40 cia erāt. Itaq; Philippus Aetolos desertos ab Romano, cui vni fidebant, auxilio, quib⁹ voluit
 conditionibus, ad petendam & paciscendam subegit pacē. Quod nisi omni vi perficere ma-
 turasset, bellantē eum cum Aetolis P. Sempronius Proconsul, successor imperii missus Sulpi-
 tio cum decem milibus peditum, & mille equitibus, & trigintaquinque rostratis nauib⁹, haud
 parū momentum ad opem ferendam sociis oppressisset. Vix dum pace facta nūcius Regi
 45 venit, Romanos Dyrrachiu venisse, Parthenosq; & propinquas alias gentes moras esse ad spe-
 nouandi res, Dimallumq; oppugnare (eō se auerterant Romani ab Aetolorū, quo missi erāt,
 auxilio, irati q; sine autoritate sua aduersus fœdus cū Rege pacem fecissent) Ea cum audis-
 set Philippus, ne qui motus maior in finitimis gentibus populisq; oriretur, magnis itinerib⁹
 Apolloniam contendit, quō Sempronius se receperat, misso Lectorio Legato cū parte copia-
 50 rum, & XV nauibus in Aetoliam ad visendas res, pacēq; si posset, turbādā. Philippus agros
 Apolloniatum vastauit, & ad urbem admotis copiis, potestatem pugnae Romano fecit. Quē
 posteaquam quietum muros tantummodo tueri vidit, nec satis fidens viribus vt urbē op-
 pugnet, cum Romanis quoq; sicut cum Aetolis, cupiens pacem, si posset, si minus, indu-
 cias facere, nihil ultra iritatis nouo certamine odii, in regnum se recepit. Per idem tempus.
 D iii

rædio diutini belli Epiratæ tentata prius Romanorū voluntate, Legatos de pacē cōmuni ad
 55 Philippū mīserē, satis confidere conuenturam eam affirmantes, si ad colloquū cū P. Sempro
 nio Imperatore Romano venisset. Facile impetratū (neq̄ enim ipsius quidem Regis abhorre
 bat animus) vt in Epirum transiret. Penice vrbs est Epiri. Ibi prius collocum Rex cū Eropo
 & Darda & Philippo Epirotarum Prætoribus, postea cum P. Sempronio cōgreditur. Affuit
 colloquio & Aminander Athamanū Rex, & magistratus alii Epirotarum & Acarnanum, Pri
 60 mus Philippus Prætor verba fecit, & petiit simul ab Rege & ab Imperatore Romano, vt finē
 belli faceret, darentq̄ eam Epirotis veniam. P. Sempronius cōditiones pacis dixit, vt Parthe
 ni, & Dimallum & Bargulū & Eugenū Romanorū essent, Atintanas, missis Romam Lega
 65 tis ad Senatum, impetrasse, vt Macedonia cederet. In eas cōditiones cū pax cōuenisset, ab Re
 ge fœderi ascripti, Prusia Bithiniæ Rex, Achei, Bocotii, Thessali, Acarnanes, Epirotæ; ab Ro
 manis, Ihesens, Artalus Rex, Pleuratus, Nabis Lacedæmoniorū tyrannus, Elei, Messenii, Athe
 70 nenses. Hęc conscripta modo consignataq̄ sunt: & in duos menses induciē factę, donec Ro
 mam mitterentur Legati, vt populus in has cōditiones pacem iuberet. Iusseruntq̄ oēs tri
 bus, quia auro in Africam bello, omnibus aliis in præsentia leuari volebant bellis, Sempro
 nius pace facta ad Consulatū Romæ decessit. P. Sēpronio, M. Cornelio COSS. (quintus de
 75 cimus is annus Punici belli erat) prouinciæ, Cornelio Herruria cum vetere exercitu, Sem
 pronio Brutiū, vt nouas scriberet legiones, decreta, Prætorib⁹ M. Martio vrbana, L. Scribonio
 Liboni prægrina, & eidem Gallia, M. Pomponio Mathoni Sicilia, T. Claudio Neroni Sardi
 nia euenit. P. Scipioni Proconsuli cum eo exercitu, cumq̄ ea classe quam habebat, prorogatū
 in annum imperium est. Item P. Licinio, vt Brutios cum duabus legionibus obtineret, quo
 80 ad eum in prouinciā cum imperio morari COS. è republica visum esset: & M. Liuiū & Sp.
 Lucretio cum binis legionibus, quibus aduersus Magonem Gallia præsidio fuissent, proro
 gatum imperium est. Et Cn. Octauio, vt cum Sardinia legionemq̄ T. Claudio tradidisset,
 ipse nauibus longis quadraginta maritimam oram, quibus finibus Senatus censuisset, tuta
 85 retur. M. Pomponio Prætori in Sicilia Cannensis exercitus duæ legiones decreta. T. Quin
 tius Tarentum, C. Hostilius Tubulus Capuam, Proprætoris, sicut priore anno, cum vetere
 vterq̄ præsidio obtinerent. De Hispaniæ imperio, quod in eam prouinciā duos Proconsu
 les mitri placeret, latum ad populum est. Omnes tribus eosdem L. Cornelium Lentulum, &
 L. Manlium Acidinum Proconsules, sicut priore anno tenuissent, obtinere eas prouincias ius
 90 serunt. COSS. delectum habere instituerunt, & ad nouas scribendas in Brutios legiones, & in
 cærorum (ita enim iussi ab Senatu erant) exercituum supplementum. Quamquam non
 dum aperte Africa prouincia decreta erat, occultantibus id credo Patribus, ne præsciscerent
 Carthaginenses, tamen in eam spem erecta ciuitas erat, in Africa eo anno debellatum iri, si
 nemq̄ bello Punico adesse. Impleuerat ea res superstitione animos, proniq̄ & ad nuncian
 95 da, & ad credenda prodigia erant. Ea plura vulgabantur, Duos soles visos, & nocte inter
 luxisse, & facem stellæ septies ab ortu solis ad occidentem porrigi visam, Tarracinæ por
 tam, Anagninæ & portam, & multis locis murum de cælo tactum. In æde Iunonis Sospitæ
 Lanuuii cum horrendo fragore strepitum editum, Eorum procurandorum causa diem vnū
 supplicatio fuit: & nouendiale sacrum, quod de cælo lapidatum esset, factum. Eo accessit
 100 consultatio de matre Idæa accipienda. Quam præterquam quod M. Valerius vnus ex Lega
 tis prægressus, actutum in Italia fore nunciauerat, recens nunciū aderat, Tarracinæ iam
 esse. Haud parua rei iudicium Senatum tenebat, qui vir optimus in ciuitate esset: veram
 certe victoriā eius rei sibi quisque mallet, quam vlla imperia honorēve suffragio seu Pa
 105 trum seu plebis delatos. Patres conscripti P. Scipionem Cn. filium, eius, qui in Hispania ce
 ciderat, adolescentem, nondum Quæstorium, iudicauerunt in tota ciuitate virum optimum
 esse. Id quibus virtutibus inducti ita iudicauerint, sicut traditum à proximis memoria tem
 porum illorum scriptoribus libens posteris tradiderim, ita eas opiniones coniectando, re ve
 rustate obrutam non interponam. P. Cornelius cum omnibus matronis Hostiam ire iussus
 obuiam dea, isq̄ eam de naue accipere, & in terram elatam tradere referendam matronis.
 Postq̄ nauis ad ostium amnis Tiberini accessit, sicut erat iussus, in salū naue euectus ab sacer
 105 dotibus deam accepit, extulitq̄ in terrā. Matronæ primores ciuitatis, inter quas vnus Clau
 dia Quintia insigne est nomen, accepere: cui dubia (vt traditur) antea fama clariorem ad
 posteros tam religioso ministerio pudicitiam fecit. Ea per manus succedentes, deinde alia

aliis, omni effusa ciuitate obuiam, thuribus ante ianuas positis, qua perferebatur atq̄ accē
 1 so thure, precantibus vt volens propitiāq̄ urbem Romam iniret, in adem Victoria, quæ est
 in Palatio, pertulere deam pridie Idus Aprilis, isq̄ dies festus fuit. Populus frequēs dona deę
 in palatium tulit, lectisterniumq̄ & ludī fuere, Megalesia appellata. Cū de supplemento legio
 5 num, que in prouinciis erant, ageretur, tempus esse, à quibusdam Senatoribus subiectum est,
 quę dubiis in rebus vtcunq̄ tolerata essent, ea dempto iam tandem deū benignitate metu,
 non vltra pati, Erectis expectatione patribus, subiecerunt, colonias latinas duodecim, quæ
 Q. Fabio & Q. Fulvio Consulibus abnuissent milites dare, eas annum iam feruē sextum va
 cationem militiæ, quasi honoris & beneficii causa habere, cum interim boni obedientisq̄ fo
 10 cū pro fide atq̄ obsequio imperii Romani continuis omnium annorum delectibus exhausti
 ssi essent. Sub hanc vocē nō memoria magis partibus renouata rei propē iam obliterata est,
 quam ira iritata. Itaq̄ nihil prius referre Consules passi, decreuerunt, vt Consules magistra
 rus, denosq̄ principes Nepete, Sutrio, Ardea, Calib⁹, Alba, Carcolis, Sora, Sinuessa, Setia, Cir
 15 ceis, Narnia, Interamna (eę nāq̄ coloniæ in ea causa erant) Romam excitent, iis imperarent,
 quantum queq̄ earum coloniarum militum plurimum dedisset populo Romano, ex quo ho
 stes in Italia essent, duplicatum eius summe numerum peditem daret, & equites centenos vi
 cenos: si qua eum numerum equitum explere non posset, pro equite vno tres pedites liceret
 dare: pedites equitesq̄ quam locupletissimi legerentur, mitterenturq̄, vbicunq̄ extra Italianam
 20 supplemento opus esset: si qui ex eis reculerent, retineri eius coloniæ magistratus, Legatosq̄
 placere, neq̄ si postulerent, Senatum dari, prius q̄ imperata fecissent. Stipendium præterea iis
 coloniis III millia æris, asses singulos imperari, exigiq̄ quotannis, cæsumq̄ in iis coloniis agi
 ex formula ab Romanis Censoribus data. Dari autem placere eandem, quam populo Roma
 25 no: deferriq̄ Romam ab iuratis Cætoribus coloniarū, prius q̄ magistratu abiret. Ex hoc S. C.
 accitis Romam magistratibus primoribusq̄ earum coloniarum, Consules cum milites stipē
 diumq̄ imperassent, alii aliis magis recusare ac reclamare: negare tantum militum effici pos
 se, vix, si simplum ex formula imperetur, enixuros, orare atq̄ obsecrare, vt sibi Senatum adire,
 ac deprecari liceret: nihil se, quare perire merito deberent, admisisse: sed si pereundum etiam
 foret, neque suum delectum, neque iram populi Romani, vt plus militum darent, quam ha
 30 berent, posse efficere. Consules obstinati manere Legatos Romæ iubent, magistratus ire do
 mos ad delectus habendos: nisi summa militum, que imperata esset, Romam adducta, nemi
 nem iis Senatum daturum. Ita præcisa spe Senatum adeundi deprecandiq̄ delectus in iis
 XII coloniis, per longam vacationem numero iuniorum aucto, haud difficulter est perse
 35 cutus. Altera tridem res vocē aque longo neglecta silentio relata à M. Valerio Leuino est,
 qui priuatīs collatas pecunias, se ac M. Claudio Consule, reddi tandem æquum esse dixit:
 nec mirari quinquam debere, in publica obligata fide suam præcipuam curam esse. Nam
 præterquam quod aliquid proprie ad Consulem eius anni, quo collata pecuniæ essent, perti
 40 neret, etiam se autorem ita conferendi fuisse inopia ararii, nec plebe ad tributum sufficien
 te. Grata ea Patribus admonitio fuit. Iussisq̄ referre Consulibus, decreuerunt, vt tribus
 pensionibus ea pecunia solueretur: primam præsentem si qui tum essent, duas tertiā, & quin
 45 ti Consules numerarent. Omnes deinde alias curas vna occupauit, postquam Locren
 sium clades, quæ ignora: ad eam diem fuerant, Legatorum aduentu vulgata: sunt: nec tam
 Q. Pleminii scelus, quam Scipionis in eo aut ambitio aut negligentia iras hominum iri
 tauit. Decem Legati Locrensiū obstiti squalore & sordibus, in comitio sedentibus Con
 50 sulibus, velamenta supplicum, ramos oleæ (vt Græcis mos est) porrigentes, ante tribunal cū
 flebili vociferatione humi procubuerunt. Quærentibus Consulibus, Locrenses se dixerunt
 esse ea passos à Q. Pleminio Legato, Romanisq̄ militibus, quæ pati ne Carthaginenses
 quidem velint populus Romanus: rogare, vti sibi Patres adeundi deplorandiq̄ arumtas suas
 potestatem facerent. Senatu dato, maximus natu ex iis, Scio (inquit) quanti aestimentur
 55 nostræ apud vos querelæ Patres conscripti: plurimum in eo momenti esse, si probē scia
 tis, & quomodo proditi Locri Annibali sint, & quomodo pulso Annibalis præsidio, resti
 tuti in ditronem vestram: quippe si & culpa defectionis procul à publico consilio absit, &
 reditum in vestram ditronem appareat non in voluntate solum, sed etiam ope ac virtute
 nostra, magis indignemini bonis ac fidelibus sociis tam atroces atque indignas iniurias ab
 Legato vestro, militibusq̄ fieri. Sed ego causam vtriusque defectionis nostræ in aliud tem
 D iiii

puts differendam arbitror esse, duarum rerum gratia: vnius, vt coram P. Scipione, qui Locros
 recepit, quicq; omnium nobis recte perperamq; factorum est testis, agatur: alterius, quod qua-
 lescumq; sumus, tamen hæc, quæ passi sumus, pati non debuimus. Non possumus dissimula-
 re Patres conscripti nos, cum præsidium Punicum in arce nostra haberemus, multa scæda &
 indigna à Præfecto præsidii Amilcare, & ab Numidis Afrisq; passos esse: sed quid illa sunt,
 collata cum iis, quæ hodie patimur? Cum bona venia quæso audiat Patres conscripti id,
 quod inuitus eloquar. In discrimine est nunc humani genus, vtrum vos, an Carthaginenses
 principes orbis terrarum videantur: sed si ex iis, quæ Locrenses, aut ab illis passi sumus, aut
 à vestro præsidio nunc quàm maxime patimur, æstimandum Romanum ac Punicum impe-
 rium sit, nemo non illos sibi, quàm vos dominos præoptet. Et tamè videte quemadmodum
 Locrenses in vos animati sint, cum à Carthaginensibus iniurias multo minores acciperem?
 ad vestrum Imperatorem confugimus, cum à vestro præsidio plus quam hostilia patimur,
 nusquam aliò, quàm ad vos querelas dedimus. Aut vos respicietis perditas res nostras Pa-
 tres conscripti: aut ne ab diis quidem immortalibus quod precemur, quicquam superest. Q.
 Pleminius Legatus missus est cum præsidio ad recipiendos à Carthaginensibus Locros, &
 cum eodem ibi relictus est præsidio. In hoc Legato vestro (dant enim animum ad loquen-
 dum liberæ vltimæ miseræ) nec hominis quicquam est Patres conscripti, præter figuram
 & speciem: neq; Romani cuius, præter habitum vestiturumq;, & sonum latinæ linguæ: pestis ac
 helua immanis, qualem fratrum quondam, quo ab Sicilia diuidimur, ad perniciem naviga-
 rium circumfuisse fabulæ ferunt. Ac si scelus libidinemq; & auaritiam solus ipse exercere in
 socios vestros satis haberet, vnam profundam quidem voraginem tamen patietia nostra ex-
 pleremus: nunc omnes Centuriones militesq; vestros (adeo in promiscuo licentiam atq; im-
 probitatem esse voluit) Pleminios fecit, omnes rapiunt, spoliant, verberant, vulnerant, occi-
 dunt, constuprant matronas, fiunt in virgines ingenuas raptus ex complexu parentum pue-
 rosq;. Quotidie capitur vrbs nostra, quotidie diripitur, dies noctesq; omnia passim mulie-
 rum puerorumq;, qui rapiuntur atq; asportantur, ploribus sonant. Mirerur, qui sciat, quo
 modo aut nos ad patiendum sufficiamus: aut illos, qui faciunt, nondum tantarum iniuriarum
 fatietas ceperit. Neq; ego exequi possum, nec vobis opus est audire singula, quæ passi sumus:
 communiter omnia amplectar. Nego domum vllam Locris, nego quenq; hominem expertem
 iniuriæ esse, nego vllum genus sceleris libidinis ac auaritiæ superesse, quod in eorum vllò, qui
 pati potuerint, prætermisum sit. Vix ratio iniri potest, vter casus ciuitatis sit deestabilior,
 cum hostes bello vrbs cepere, an cum exitialis tyrannus vi atque armis oppressit, omnia,
 quæ captæ vrbes patiuntur, passi sumus: & nunc quàm maxime patimur Patres conscripti:
 omnia quæ crudelissimi atque importunissimi tyranni scelera in oppressos ciues edunt, Ple-
 minius in nos liberòsque nostros coniugesq; edidit. Vnum est, de quo nominatum & nos
 queri religio infixæ animis cogat, & vos audire & exoluere rempublicam vestram religio-
 ne, si ita vobis videbitur, velimus Patres conscripti. Vidimus enim cum quanta ceremonia
 non vestros solum colatis deos, sed etiam externos accipiatis. Fanum est apud nos Proserpi-
 næ, de cuius sanctitate templi crèdo aliquam famam ad vos peruenisse Pyrrhi bello. Qui cū
 ex Sicilia rediens Locros classe præterueheretur, inter alia scæda, quæ propter fidem nostram
 erga vos in ciuitatem nostram facinora edidit, thesauros quoq; Proserpinæ intactos ad eam
 diem spoliavit: atq; ita pecunia in naues impoſita, ipse terra est profectus. Quid ergo euenit
 Patres conscripti: classis postero die scædissima tempestate lacerata, omnesq; naues, quæ sa-
 cram pecuniam habebant, in littora nostra eiectæ sunt. Qua tanta clade edoctus, tandè deos
 esse superbissimos agnouit Rex, pecuniamq; omnem conquisitam in thesauros Proserpinæ
 referri iussit: nec tamen illi vnquam postea prospere quicquam euenit: pulsusq; Italia, igno-
 bili atq; inhonesto morte temere nocte ingressus Argos occubuit. Hæc cum audisset Lega-
 tus vester, Tribunusq; militum, & mille alia, quæ non augenda religionis causa, sed præsentis
 deæ numine sæpe comperta nobis maioribusq; nostris, referabantur, ausi sunt nihilo minus
 sacrilegas admouere manus intactis illis thesauris, & nefanda seipsos præda ac domos
 contaminare suas, & milites vestros: quibus per vos fidemq; vestram Patres conscripti
 prius quàm eorum scelus expieris, neque in Italia, neque in Africa quicquam rei gesseritis,
 ne quod piaculi commiserunt, non solum suo sanguine, sed etiam publica clade luant:
 quanquam ne nunc quidem Patres conscripti aut in ducibus, aut in militibus vestris cessat

ira deæ: aliquoties iam inter se signis collatis concurrerunt: dux alterius partis Pleminius, al-
 terius duo Tribuni militum erant, non acrius cum Carthaginensibus, q̄ ipsi inter se ferro dimi-
 micauerunt: præbuisſentq; occasionem furore suo Locros recipiendi Annibali, ni accitus à no-
 bis Scipio interuenisset. At hercule milites contractos sacrilegio furor agitat, in ducibus ipsi-
 5 puniendis nulli deæ numen apparuit: immo ibi præsens maxime fuit, Virgils cæsi Tribuni ab
 Legato sunt. Legatus deinde insidiis Tribunorum interceptus, præterquam quod toto cor-
 pore laceratus, naso quoq; auribusq; decisis, exanguis est relictus: recreatus deinde Legatus ex
 vulneribus Tribunus militum in vincula coniectos, dein verberibus affectos, seruilibusq; o-
 mnibus supplicis trucidatos cruciando occidit, mortuos deinde prohibuit sepeliri. Has dea
 10 poenas à templi sui spoliatoribus habet, nec antè desinet omnibus eos agitare furis, quàm re-
 posita sacra pecunia in thesauris fuerit. Maiores quondam nostri graui Crotonensium bello
 quia extra vrbs templum est, transferre in vrbs eam pecuniam voluerunt. nocte audita
 ex delubro vox est, Abstinerent manus, deam sua templa defensuram: quia mouendi inde the-
 sauros incussa erat religio, muro circumdare templum voluerunt. Ad aliquantū iam altitudi-
 15 nis excitata erant moenia, cum subito collapsa ruina sunt. Sed & nunc & tunc, & sæpe aliàs
 dea suam sedem suumq; templum aut tutata est, aut à violatoribus grauia piacula exegit: no-
 stra iniurias nec potest nec possit alius vlsci, q̄ vos Patres conscripti: ad vos vestramq; fidem
 supplices confugimus: nihil nostra interest, vtrum sub illo Legato, sub illo præsidio Locros
 esse sinatis, an irato Annibali & Poenis ad supplicium dedatis. Non postulamus vt exemplo
 20 nobis de absente iudicata causa credatis: veniat, coram ipse audiat, ipse diluat: si quicq; sceleris
 quod homo in homines edere potest, in nos prætermisit: non recusamus quin & nos omnia
 eadem iterum, si pati possumus, patiamur, & ille omni diuino humanoq; liberetur scelere.
 Hæc cum ab Legatis dicta essent, quæſissetq; ab iis Q. Fabius, derulissentne eas querelas ad
 P. Scipionem: responderunt, missos Legatos esse, sed eum belli apparatu occupatum esse: & in
 25 Africam aut iam traieciſſe, aut post paucos dies traiecturum: & Legati gratiam quanta esset
 apud Imperatorem, expertos esse, cum inter eum & Tribunos cognita causa, Tribunos in vin-
 cula coniecerit. Legatum æque fontem aut magis etiam, in ea potestate reliquerit. Iussis exce-
 dere exemplo Legatis, non Pleminius modo, sed etiam Scipio principum orationibus lace-
 30 rari: ante omnes Q. Fabius natum eum ad corrumpendam disciplinam militarem argueret:
 sic & in Hispania plus propè seditione militum quàm bello amissum: externo & regio more
 & indulgere licentiæ militum, & sauire in eos, Sententiam deinde æque trucem orationi ad-
 iecit, Pleminium Legatum in vincula Romanam deportari placere, & ex vinculis causam dicere:
 ac si vera forent, quæ Locrenses quererentur, in carcere necari, bonaq; eius publicari, P. Scipio-
 nem, quòd de prouincia decessisset iniustus Senatus, reuocari: agiq; cum Trib. pl. vt de impe-
 35 rio abrogando ferrent ad populum, Locrensis coram Senatum respondere, quas sibi iniuri-
 as factas quererentur, eas neq; Senatum neq; Po. Ro. velle factas: viros bonos sociosq; & ami-
 cos eos appellari, liberos, coniuges, quæq; alia erepta essent, restitui: pecuniam quanta ex the-
 sauris Proserpinæ sublata esset, conquiri, duplamq; pecuniam in thesauris reponi, & sacrum
 40 piaculare fieri, ita vt prius ad collegium Pontificum referretur, quòd sacri thesauri moti-
 perit violatiq; essent: quæ piacula quibus diis, quibus hostiis fieri placeret, milites qui Locris
 essent, omnes in Siciliam transportari, quatuor cohortes sociorum Latini nominis in præsi-
 dium Locros adduci, Perrogari eo die sententia: accensis studiis pro Scipione & aduersus Sci-
 pionem non potuere. Præter Pleminii facinus Locrensiūq; cladem, ipse etiam Imperato-
 45 ris non Romanus modo, sed ne militaris quidem cultus iactabatur: cū pallio crepidisq; inam-
 bulare in gymnasio, libellis etiam eum palestreque operam dare, æque segniter molliterq; coh-
 rem totam Syracusarum amœnitate frui, Carthaginem atq; Annibalem excidisse de memo-
 ria, exercitum omnem licentia corruptum, qualis Sucrone in Hispania fuerit, talis nunc Lo-
 50 cres, sociis magis quàm hosti meruendus. Hæc quanquam partim vera, partim mista, eoq; si-
 milia veris iactabantur, vicit tamen Q. Metelli sententia, qui de ceteris maxime assensus, de
 Scipionis causa dissensit. Qui enim conuenire, quem modo ciuitas iuuenem admodū vnum
 recuperandæ Hispaniæ delegerit, ducemq; recepta ab hostibus Hispania ad imponendum Pu-
 nico bello finem creauerit, Consulem spe destinauerit Africam subacturum, Annibalem ex
 Italia detracturum, eum repente tanquam Q. Pleminium iudicata causa propè damnatum ex
 prouincia reuocari: cum ea, quæ in se nefarie facta Locrenses quererentur, ne presente quidè

Scipione facta dicerent, neq; aliud quàm patientia aut pudor, quòd Legato pepercisset, infinu- 55
 lari posset? Sibi placere M. Pomponium Prætorum, cui Sicilia prouincia forte euenisset, tri-
 duo proximo in prouinciam proficisci: Consules decem Legatos, quos iis videretur, ex Sena-
 natu legere, quos cum Prætoribus mitterent, & duos Tribunos plebis atq; Aedilem, cum eo cõ-
 filio cognoscere Prætorum: si ea quæ Locrenses facta quererent, iussu aut voluntate P. Scipio- 60
 nis facta essent, vt eum de prouincia decedere iuberent: si P. Scipio iam in Africam traieci-
 cisset, Tribuni plebis atq; Aedilis cum duobus Legatis, quos maxime Prætor idoneos censu-
 isset, in Africam proficiscerentur: Tribuni atque Aedilis, qui reducerent inde Scipionem: Le- 65
 gati qui exercitui præsentent, donec nouus Imperator ad eum exercitum venisset: sin M. Pom-
 ponius & decem Legati comperissent, neq; iussu neq; voluntate P. Scipionis ea facta esse, vt
 in exercitu Scipio maneret, bellumq; vt proposuisset, gereret. Hoc facto Senatusconsulto, 65
 cum Tribunis plebis actum est, vt compararent inter se aut forte legerent, qui duo cum Præ-
 tore ac Legatis irent. Ad collegium Pontificum relatum de expiandis quæ Locris in templo
 Proserpinæ tacta violata elataq; inde essent, Tribuni plebis cum Prætoribus & decem Legatis
 profecti, M. Claudius Marcellus & M. Cincius Alimætius, iisq; Aedilis plebis datus est, quæ 70
 si aut in Sicilia Prætoris dicto audiens non esset Scipio, aut iam in Africam traiecisset, com-
 prehendere Tribuni iuberent, ac iure sacrosanctæ potestatis reducere. Prius Locros ire quàm
 Messanam consilium erat. Cæterum duplex fama est, quod ad Pleminium attinet: alii audia- 70
 tis quæ Romæ acta essent, in exilium Neapolim euntem forte in Q. Metellum vnum ex Lega-
 tis incidisse, & ab eo Rhegium vi retractum: alii ab ipso Scipione Legatum cum triginta no- 75
 bilissimis equitum missum, qui Q. Pleminium in catenas, & cum eo seditionis principes cõ-
 iicerent. Ii omnes seu ante Scipionis, seu tum Prætoris iussu traditi in custodiam Rheginis
 sunt, Prætor Legatisq; Locros profecti, primum sicuti mandatum erat, religionis curam ha-
 buere. Omnè enim sacrâ pecuniâ, quæq; apud Pleminium, quæq; apud milites erat, conquistâ cõ- 80
 ea, quæ ipsi secũ attulerant, in thesauris reposuerunt, ac piacularè sacrum fecerant. Tũ vocatos
 ad concionem milites, Prætor signa extra urbem efferre iubet, castraq; in campo locat, cum
 graui edicto, si quis miles aut in vrbe restitisset, aut secum extulisset, quod suum non esset:
 Locrensis se permittente, vt quod suum quisq; cognosceret, prehenderet: si quid non com- 85
 pareret, repeteret. Ante omnia libera corpora placere sine omni mora Locrensis restitui, nõ
 leui defunctorum pœna, qui non restituisset, Locrensi deinde concionem habuit, atq; iis
 libertatem legesq; suas populū Romanum Senatūq; restituere dixit: si quis Pleminium 85
 aliumue accusare vellet, Rhegium se sequeretur: si de P. Scipione publice queri vellent, ea
 quæ Locris nefarie in deos hominesq; facta essent, iussu aut voluntate P. Scipionis facta esse,
 Legatos mitterent Messanam, Ibi se cum consilio cogniturum, Locrenses Prætoris Legatisq;
 & Senatui ac Populo Romano gratias egere, se ad Pleminium accusandum ituros: Scipionem 90
 quanquam parum iniuriis ciuitatis suæ doluerit, eum esse virum, quem amicum sibi quàm
 inimicum mallent esse, pro certo se habere, neq; iussu neq; voluntate P. Scipionis tor tam ne- 95
 fanda commissâ, sed aut Pleminio nimium, aut sibi parum creditum, aut natura insitum quã-
 buldam esse, vt magis peccari nolint, quàm satis animi ad vindicanda peccata habeant. Et
 Prætoris & consilio haud mediocre onus demptum erat de Scipione cognoscendũ, Pleminium
 & alios triginta homines cum eo damnauerunt, atq; in catenis Romam miserunt: ipsi ad Sci- 95
 pionem profecti sunt, vt ea quoq; quæ vulgata sermonibus erant, de cultu ac desidia Impera-
 toris, solutaq; militiæ disciplina, comperta oculis referrent Romam. Venientibus iis Syracu-
 sas Scipio res, non verba ad purgandum se preparauit: exercitum omnem eò conuenire, clas-
 sem expediri iussit, tanquam dimicandum eo die terra mariq; cum Carthaginiensibus esset.
 Quo die venerunt, hospitio comiter accepti: postero die terrestres naualesq; exercitus non 100
 instructos modo, sed hos decurrentes, classem in portu simulacrum & ipsam edentem naua-
 lis pugne ostendit: tum circa armamentaria & horrea aliumq; belli apparatus visendũ Præ-
 tor Legatisq; ducti. Tantaq; admiratio singularum vniuersarumq; rerum incussa, vt satis cre- 105
 derent, aut illo duce atq; exercitu vinci Carthaginiensem populū, aut alio nullo posse, iube-
 rentq; quod dii bene vertant, traicere: & spei conceptæ quo die illum omnes centurię prio-
 rem COS. dixissent, primo quoque tempore compotem populū Romanum faceret: adeoq;
 letis inde animis profecti sunt, tanquam victoriam, non belli magnificum apparatus nuncia-
 turi Romam essent, Pleminius quiq; in eadem causa erant, postquam Romam est ventum,

1 exemplo in carcere conditi: ac primo producti ad populū ab Tribunis apud præoccupatos
 Locrensi clade animos nullum misericordiæ locum habuerunt: postea cum sapius pro-
 ducerentur, iam fenescante inuidia mollebantur ita, & ipsa deformitas Pleminii, memoriãq;
 absentis Scipionis facilius eos ad vulgum conciliabat: mortuus est tamen prius in vinculis,
 5 quàm iudicium de eo populi perficeretur. Hunc Pleminium Clodius Licinius in libro ter-
 tio rerum Romanarum refert iudis votiuis, quos Romæ Africanus iterum COS. faciebat,
 conatum per quosdam, quos precio corruerat, aliquot locis urbem incendere, vt frangendi
 carceris fugiendiq; haberet occasionem: patefacto dein scelere, delegatum in Tullianum ex
 Senatusconsulto. De Scipione nusquam nisi in Senatu actum. Vbi omnes Legatisq; & Tri-
 10 buni classem eam, exercitum ducemq; verbis extollentes, effecerunt, vt Senatus censeret pri-
 mo quoque tempore in Africam traiciendum, Scipioniq; permitteretur, vt ex iis exercitiis,
 qui in Sicilia essent, ipse legeret quos in Africam secum traiceret, quos prouinciæ relinque-
 ret presidio. Dum hac apud Romanos gererentur, Carthaginienses quoque cum speculis per
 promontoria omnia positis, percunctantes pauentesq; ad singulos nuncios sollicitam hymem
 15 egissent, haud paruum & ipsi tuendæ Africæ momentum adiecerunt societatem Syphacis
 Regis, cuius maxime fiducia traiecurum in Africam Romanum crediderunt. Erat Asdruba-
 bali Gisgonis filio non hospitium modo cum Rege, de quo antè dictum est, cum ex Hispania
 forte in idem tempus Scipio atque Asdrubal conuenerunt: sed mentio quoque inchoa-
 ta: affinitatis, vt Rex duceret filiam Asdrubalis. Ad eam rem consummandam tempusq; nu-
 20 priis statuendum (iam enim & nubilis erat virgo) profectus Asdrubal, vt accensum cupidita-
 te (& sunt ante omnes Barbaros Numidæ effuli in venerem) sensit, virginem ab Carthagi-
 ne accersit, maturatq; nuptias: & inter aliam gratulationem, vt publicum quoq; fœdus pri-
 uato adieceretur, societatem inter populū Carthaginiensem Regemq;, data vltro citroq; fide
 eosdem amicos inimicosq; habituros, iureiurando affirmatur. Cæterum Asdrubal memor-
 25 & cum Scipione inite regie societatis, & quàm vana & mutabilia Barbarorum ingenia es-
 sent, veritus ne si traiceret in Africam Scipio, paruum vinculum eæ nuptiæ essent, dum aca-
 censum recenti amore Numidam habet, perpellit, blanditiis quoque puellæ adhibitis, vt Le-
 gatos in Siciliam ad Scipionem mittat, per quos moneat eum, ne prioribus suis promissis
 fretus in Africam traiciat: se & nuptiis cuius Carthaginiensis filie Asdrubalis, quem viderit
 30 apud se in hospitio, & publico etiam fœdere cum populo Carthaginiensi iunctum: horreat
 primum vt procul ab Africa, sicut adhuc fecerint, bellum Romani cum Carthaginiensibus
 gerant, ne sibi interesset certaminibus eorum, armaq; aut hæc aut illa abnuentem alteram so-
 cietatem sequi necesse sit: si non abstineat Africa Scipio, & Carthagini exercitum admoue-
 at, sibi necessarium fore & pro patria Africa, in qua & ipse sit genitus, & pro patria coniugis
 35 sue, proq; parente ac penatibus dimicare. Cum his mandatis ab Rege Legati ad Scipionem
 missi, Syracusis eum conuenerunt, Scipio quanquam magno momento rerum in Africa ge-
 rendarum, magnaq; spe destitutus erat, Legatis propere, priusquam res vulgaretur, remissis
 in Africam literas dat ad Regem, quibus etiam atq; etiam monet eum, ne iura hospitii se-
 cum, neu cum populo Romano inite societatis, neu fas, fidem, dexteras, deos testes atq; arbi-
 40 tros conuentorum fallat. Cæterum quando neque celari aduentus Numidarum poterat (va-
 gari enim in vrbe obuolatiq; prætorio erant) & si fileretur quid petentes venissent, periculũ
 erat, ne vera eo ipso, quod celarentur, sua sponte magis emanarent, timorq; in exercitum in-
 cideret, ne simul cum Rege & Carthaginiensibus foret bellandum, auertit à vero fallis elici-
 tas præoccupando mentes hominum. Et vocatis ad concionem militibus, Nõ vltã esse eum
 45 standum ait: instare vt in Africam quàm primum traiciat socios Reges. Masinissam ipsum
 prius ad Lelium venisse, querentem quòd cunctando tempus tereretur: nunc Syphacem mit-
 tere Legatos, idem admirantem, quæ tam diuturne morè sit causa: postulantemq; vt aut tra-
 iiciatur tandem in Africam exercitus: aut si mutata consilia sint, certior fiat, vt & ipse sibi &
 50 regno suo posset consulere. Itaque iam satis omnibus instructis apparatusq;, & re iam non vl-
 tra recipiente cunctationem, in animo sibi esse Lilybeum classem traducta, eodemq; omnibus pe-
 ditum equitumq; copiis contractis, quæ prima dies cursum nauibus daret, deis bene iuuauit
 tibus in Africam traicere. Literas ad M. Pomponium mittit, vt si ei videretur, Lilybeum
 veniret, vt communiter consulerent, quas potissimum legiones, & quantum militum nume-
 rum in Africam traiceret: item circum oram maritimam misit, vt naues onerarię compre-

hense Lilybæum omnes contraherentur. Quicquid militum nauiumque in Sicilia erat, cum Lilybæum conuenisset, & nec vrbs multitudinem hominum, nec portus nauis caperet, tantus omnibus ardor erat in Africam traiciendi, vt non ad bellum duci viderentur, sed ad certa victoria præmia: præcipue qui superabant ex Cannensi exercitu milites, illo non alio duce credebant nauata reipublicæ opéra finire se militiam ignominiosam posse. Et Scipio minime id genus militum aspernabatur: vt qui neq; ad Cannas ignauia eorum cladem accipiam sciret, neque villos æque veteres milites in exercitu Romano esse, expertosq; non variis præliis modo, sed in vrribus etiam oppugnandis. Quinta & sexta Cannenses erant legiones: eas se traiecerunt in Africam cum dixisset, singulos milites inspexit: relictisq; quos non idoneos credebat, in locum eorum subiecit quos secum ex Italia adduxerat, suppleuitq; ita eas legiones, vt singulæ sena millia & ducentos pedites, tricenos haberent equites: sociorum item Latini nominis pedites equitesq; de exercitu Cannensium legit. Quantum militum in Africam transportatum sit, non paruo numero inter autores discrepat: alibi decem millia peditem, duo millia & ducentos equites: alibi quindecim millia peditem, mille & quingentos equites: alibi parum plus dimidio rem auctam: quinq; & triginta millia peditem equitumq; in naues imposta inuenio. Quidam non adiecere numerum, inter quos me ipse in re dubia poni malui. Cælius vt abstinere numero, ita ad immensum multitudinis speciem auget: vos lucres ad terram delapsas clamore militum ait, tantamq; multitudinem conscendisse naues, vt nemo mortalium aut in Italia aut in Sicilia relinqui videretur. Milites vt in naues ordine ac sine tumultu conscenderent, ipse eam sibi curam sumpsit: nauticos C. Lælius, qui classis præfectus erat, in naues ante conscendere coactos continuit: commeatu imponendi M. Pomponio Prætori curam dat, Quinque & quadraginta dierum cibaria, è quibus quindecim dierum cocta imposta, Vt omnes iam in nauibus erant, scaphas circummisit, vt ex omnibus nauibus gubernatoresq; & magistri nauium, & bini milites in forum conuenirent ad imperia accipienda. Posteaquam conuenerunt, primum ab iis quesitum, si aquam hominibus iumentisq; necessariam in totidem dies, quot frumentum, imposuissent. Vbi responsum est, a quam dierum quinq; & quadraginta in nauibus esse, tum edixit militibus, vt silentium quieti nautis sine certamine ad ministeria exequenda bene obedientes præstarent, cum viginti rostratis se ac L. Scipionem ab dextro cornu: ab læuo totidem rostratis, & C. Lælium præfectum classis cæ M. Portio Catone, Quæstor is tū erat, onerariis futuræ præsidio, Lumina in nauibus singula rostrata, bina onerariis haberent, in prætoriam naue insigne nocturni triū luminis fore, Emporia vt peterent, gubernatorib; edixit. Fertilissimus ager, eoque abtandans omni copia rerum est regio, & imbelles (quod plerumque in habere agro euenit) Barbari sunt. Prius quoque quam à Carthagine subueniretur, opprimi videbantur posse. Iis editis imperiis, redire ad naues iussi: & postero die diis bene iuuantibus signo dato soluere naues. Multæ classes Romanæ è Sicilia atque ipso illo portu profectæ erant. Ceterum non eo bello solum (nec id mirum, præ datum enim tantummodo pleræq; classes ierant) sed ne priore quidem vlla profectio tanti spectaculi fuit. Quamquam si magnitudine classis aestimaretur, & bini COSS. cum binis exercitibus ante traiecerant, & propè totidem rostrata in illis classibus fuerant, quot onerariis Scipio tum traiecebat, nam præter quadraginta naues longas quadringentis ferme onerariis exercitum transfuexit: sed & bellum bello, secundum priore vt atrocium Romanis videretur, cū quod in Italia bellabatur, tum quod ingentes strages tot exercituum simul casis ducibus effecerant: & Scipio dux partim factis fortibus, partim suapte fortuna quadam ingentis ad incrementa gloriæ celebratus conuerterat animos: simul & mens ipsa traiciendi, nulli ante eo bello duci tentata, quod ad Annibalem detrahendum ex Italia, transferendumq; & finiendum in Africa bellum, se transire vulgauerat. Concurrerat ad spectaculum in portu omnis turba non habitantium modo Lilybæi, sed legationum omnium ex Sicilia, quæ ad prosequendum Scipionem officii causa conuenerant, & Prætores provinciarum M. Pomponium fecerat: ad hoc legiones quæ in Sicilia relinquebantur, ad prosequendos commilitones processerant: nec classis modo prospectantibus è terra, sed terra etiam omnis circa referta turba spectaculo nauigantibus erat. Vbi illuxit, Scipio è prætoriam naue, silentio per præconem facto, *Diis æq;* inquit, maria terrasq; qui colitis, vos precor quæsoq; vti quæ in meo imperio gesta sunt & geruntur, postq; gerentur, ea mihi populoque & plebi Romanæ sociis nominis Latino, qui Populi Romani, quicq; meam sectam imperiū auspiciūque terra mari amibusq;

sequuntur, bene vertant: eaque vos omnia bene iuuetis, bonis auibus aditis, saluos incolu mesq; victis perduellibus victores spoliis decoratos, præda onustos triumphantesq; mecum domos reduces sistatis, inimicorum hostiumq; uiscendorum copiam faxitis, quæq; populus Carthaginensis in ciuitatem nostram facere molitus est, ea vt mihi Populoq; Romano in ciuitatem Carthaginensium exempla edendi facultatem detis. Secundum has preces cruda extra cæsa uictima (vti mos est) in mare porricit, tuba q; signum dedit proficiscendi. Vento secundo satis vehementi profecti, celeriter è conspectu terre ablari sunt: & à meridie nebula occoperat, ita vt vix concursus nauium inter se vitarent, lenior ventus in alto factus, noctem insequentem eadem caligo obrinuit: sole orto discussa est, & addita vis vento. Iam terram cernebant. Haud ita multo post T. Posthumius gubernator Scipioni ait, non plus quinque millia passuum Africam abesse, Mercurii promontorium se cernere: si iubeat eos dirigi, iam in portu fore omnem classem, Scipio vt in conspectu terra fuit, precatus deos, vt i bono reipublicæ suorum Africam viderit, dare vela, & alium infra nauibus accessum iubet petere. Et vento eodè ferebantur. Ceterum nebula sub idem ferme tempus, quo pridie exorta conspectum terre ademittit: & ventus premente nebula cecidit. nox deinde incertiora omnia fecit. Itaque ancoras ne aut inter se concurrerent naues, aut terre inferrentur, iecere. Vbi illuxit, ventus idem coorru nebula dissecta aperuit omnia littora Africa. Scipio quod esset proximum promontorium percunctatus, cū promontorium Pulchri id vocari audisset, Placet omnem, inquit, huc dirigite naues, Eodè classis decurrit, copiaq; omnes in terram exposite sunt. Prosperam nauigationem sine terrore ac tumultu fuisse, per multis Græcis Latinisq; autoribus credidi. Cælius vnus præterquam q; non merfas fluctibus naues, ceteros omnes celestes maritimosq; terrores, postremo abreptam tempestate ab Africa classem ad insulam Aegimurum, inde ægre correptum cursum exponit, & prope obrutis nauibus, insulsi Imperatoris scaphis haud secus q; naufragos milites sine armis cum ingenti tumultu in terram euasisse. Expositis copiis Romanis castra in proximis tumultis metantur, iam non in maritimos modo agros conspectu primum classis, dein tumultu egredientium in terram, pavor terræq; peruenerat, sed in ipsas vrbes. Neque enim hominum modo turba mulierum puerorumq; agminibus immissa omnes passim compleuerat vias, sed pecora quoque præ se agrestes agebant, vt relinquit subito Africam diceret, vrribus ipsis maiorem, quam quem secum attulerant, terrorem inferebant, præcipue Carthagini propè vt captæ tumultus fuit, nam post Attilium Regulum & L. Manlium COSS. annis propè quinquaginta nullum Romanum exercitum viderant, præter prædatorias classes, quibus descensiones in agros maritimos factæ erant: raptisq; quæ obuias fors fecerat, prius recursum ad naues, quam clamor agrestis conciret, fuerat. Eo maior tum fuga pauorq; in vrbe fuit, & hercule neque exercitus domi validus, neque dux, quem opponeret, erat. Asdrubal Gisgonis filius genere, fama, diuitiis, regia tum etiam affinitate longe primus ciuitatis erat: sed eum ab illo ipso Scipione aliquot præliis fufum pulsumque in Hispania meminerant, nec magis ducem duci parem quam tumultuarium exercitum suum Romano exercitui esse. Itaque velut si vrbem ex templo aggressurus Scipio foret, ita ad arma est conclamatum: portæq; raptim clausæ, & armati in muris, vigiliæq; & stationes dispositæ, ac nocte insequenti vigilatum est. Postero die quingenti equites spectatum ad mare, turbandosq; egredientes ex nauibus missi, in stationes Romanorum inciderunt: iam enim Scipio classe Vticam missa, ipse haud ita multum progressus à mari tumulos proximos ceperat, & equites in stationibus locis idoneis posuerat, & per agros miserat prædaturum. Ii cum Carthaginensi equitatu prælium cum commisissent, paucos in ipso certamine, plerisque fugientes persecuti, in quibus præfectum quoque Hannonem nobilem iuuenem occiderunt. Scipio non agros modo circa vastauit, sed vrbem etiam proximam Africam satis opulentam cepit. Vbi præter cetera, quæ extemplo in naues onerarias imposta, missaq; in Sicilia erant, octo millia liberorum capitū seruatorumq; sunt capta. Latissimus tamen Romanis in principio rerum gerendarum aduentus fuit Masinissa. Quem quidam cum ducentis haud amplius equitibus, plerique cum duum millium equitatu tradunt venisse. Ceterum cum longe maximus omnium ætatis suæ Regum hic fuerit, plurimumq; rem Romanam iuauerit, operæ precium videretur excedere paululum ad enarrandum q; varia fortuna vsus sit in amittendo recuperandoque paterno regno. Militante eo pro Carthaginensibus in Hispania pater eius moritur (Galæ nomen erat) regnum ad fratrem Regis Desalcem pergraudem

matris (mos ita apud Numidas est) peruenit. Haud multo post Desalce quoque mortuo, maior 55
 ex duobus filiis eius Capusa (puero admodum altero) paternum imperium accepit. Caterum
 cum magis iure gentis quam auctoritate inter suos, aut viribus obrineret regnum, extitit qui
 dum Mezetullus nomine, non alienus sanguine Regibus, familia semper inimice, ac de impe-
 rio varia fortuna cum iis, qui tum obrinebant, certantis. Is concitatis popularibus, apud quos
 inuidia Regum magna auctoritatis erat, castris palam positis, descendere Regem in aciem 60
 ac dimicare de regno coegit. In eo prelio Capusa cum multis principum cecidit. Gens Mas-
 sasyllorum omnis in ditionem imperiumque Mezetulli concessit: regio tamen nomine absti-
 nuit, contentusque nomine modico tutoris, puerum Lacumacem, qui stirpis regiae supererat,
 Regem appellat. Carthaginensem nobilem foeminam, sororis filiam Annibalibus, quae proxi-
 me Desalci Regi nupta fuerat, matrimonio sibi coniungit, spe Carthaginensium societatis: 65
 & cum Syphace hospitium vetustum Legatis missis renouat, omnia ea auxilia preparans
 aduersus Masinissam. Et Masinissa audita morte patris, dein nec fratris patruelis, ex Hispa-
 nia in Mauritiam (Bocchar ea tempestate Rex Maurorum erat) traiecit. Ab eo supplex in-
 finis precibus auxilium itineri, quonia bello non poterat, quatuor millia Maurorum impetrauit.
 Cum iis praemisso nuncio ad paternos suosque amicos, cum ad fines regni petuissent, quina- 70
 genti ferme Numidae ad eum conuenerunt. Igitur Mauris inde, sicut conuenerat, retro ad Re-
 gem remissis, quanquam aliquanto minor spe multitudo, nec cum qua tantam rem aggredi
 satis auderet, conueniret, ratus agendo ac moliendo vires quoque ad agendum aliquid colle-
 cturum, proficiscenti ad Syphacem Lacumaci Regulo ad Tapsum occurrit. Trepidum ag- 75
 men cum in urbem refugisset, urbem Masinissa primo impetu capit. Ex regis alios traden-
 tes se recepit, alios vim parantes occidit. Pars maxima cum ipso puero inter tumultum ad
 Syphacem, quod primo intenderat iter, peruenerunt. Fama huius modicae rei in principio re-
 rum prospere actae conuertit ad Masinissam Numidas, affluabantque undique ex agris vicisque
 veteres milites Gale, incitabantque iuuenem ad recuperandum paternum regnum. Numero 80
 militum aliquantum Mezetullus superabat. Nam & ipse cum exercitu quo Capusam vice-
 rat, & ex receptis post caedem Regis aliquot habebat, & puer Lacumaces ab Syphace auxilia
 ingentia adduxerat, quindecim millia peditum, Mezetullo decem millia equitum erant. Qui-
 bus cum Masinissa nequaquam tantum peditum equitumue habens acie conflixit. Vicit ta-
 men & veterum militum virtus, & prudentia inter Romana & Punica arma excitati ducis.
 Regulus cum tutore & exigua Massasyllorum manu in Carthaginensium agrum perfugit. Ita 85
 recuperato regno paterno Masinissa, quia sibi aduersus Syphacem haud paulo maiorem re-
 stare dimicationem cernebat: optimum ratus cum fratre patruelis gratiam reconciliare, mis-
 sis qui & puero spem facerent, si in fidem Masinissae sese permisisset, futurum cum in eodem
 honore, quo apud Galam & Desalcem quondam fuisset, & qui Mezetullo praeter impunitatem
 sua omnia cum fide restitui sponderent, ambos praeproptantes exilio modicam domi fortunam 90
 (omnia, ne id fieret, Carthaginensibus de industria agentibus) ad se perduxit. Asdrubal-
 rum forte cum hac gerebantur, apud Syphacem erat. Qui Numidae haud sane multum ad
 se pertinere credenti, vtrum penes Lacumacem an Masinissam regnum Massasyllorum esset,
 falli cum magnopere ait, si Masinissam eisdem contentum fore, quibus patrem Galam, aut pa-
 truum eius esse Desalcem, credat. multo maiorem indolem in eo animi ingenisque esse, qui in vl- 95
 lo gentis eius vnquam fuisset, saepe eum in Hispania raro inter homines virtutis specimen
 dedisse sociis pariter hostibusque, & Syphacem & Carthaginenses, nisi orientem illum igne
 oppressissent, ingenti mox incendio, cum iam nullam opem ferre possent, arculos, adhuc te-
 neras & fragiles eius vires esse, vix dum coalescere fouenti regnum. Instando stimulandoque
 peruiciti, ut exercitum ad fines Massasyllorum admoueat, atque in agro de quo saepe cum Gala 100
 non verbis modo disceptatum, sed etiam armis certatum fuerat, tanquam haud dubie iuris sui ca-
 strata locet: si quis arceat, quod maxime opus sit, acie dimicaturum: sin per metum agro ce-
 datur, in mediu regnum eundem: aut sine certamine concessuros in ditionem eius Massasy-
 los, aut nequaquam pares futuros armis. His vocibus incitatus Syphax, Masinissae bellum in-
 fert: & primo certamine Massasylos fundit fugatque. Masinissa cum paucis equitibus ex acie in
 montem (Balbium incolae vocant) perfugit, familie aliquot cum mapalibus pecoribusque suis (ea pe-
 cunia illis est) profecti sunt Regem: cetera Massasyllorum multitudo in ditionem Syphacis concessit.
 Quae ceperant exules montem, herbidas aquosusque est: & quia pecori bono alendo erat, hominis

num quoque carne ac lacte vescentium abunde sufficebat alimentis. Inde nocturnis primo ad
 furtiuis incurfionibus, deinde aperto latrocinio infesta omnia circa esse, maxime vni Car-
 thaginensis ager, quia & plus praedae quam inter Numidas & latrocinium tutius erat. Iamque adeo
 licenter eludebant, ut ad mare deuectam praedam venderent mercatoribus, appellentibus na-
 ues ad id ipsum: pluresque quam iusto saepe in prelio Carthaginenses caederentur caperenturque.
 Deplorabant ea apud Syphacem Carthaginenses, infensumque & ipsum ad reliquias belli per-
 sequendas instigabant: sed vix regium videbatur, latronem vagum in montibus consecrari.
 Bocchar ex praefectis regis, vir acer & impiger ad id delectus. Ei quatuor millia peditum da-
 ta, duo equitum praemiorumque ingenti spe oneratus, si caput Masinissae retulisset: aut viuum 10
 (id vero inastimabile gaudium fore) cepisset. Is palatos incuriososque agentes improviso ador-
 rus, pecorum hominumque ingenti multitudine a praesidio armatorum exclusa, Masinissam
 ipsum cum paucis in verticem montis compellit: inde prope iam ut debellato, nec praeda mo-
 do pecorum hominumque captorum missa ad Regem, sed copiis etiam aliquanto maioribus,
 quam pro reliquiis belli remissis, cum quingentis haud amplius peditibus ducentisque equitibus
 digressum iugis Masinissam persecutus in valle arcta, faucibus vtrinque obsessis includit. Ibi
 ingens caedes Massasyllorum facta, Masinissa cum quinquaginta haud amplius equitibus per-
 anfractus montis ignotos sequentibus sese abripuit. Tenuit tamen vestigia Bocchar, ade-
 prusque eum patentibus prope Clupeam urbem campis ita circumuenit, ut praeter quatuor
 equites, omnes ad vnum interficeret: cum iis ipsum quoque Masinissam saucium prope e manibus
 20 inter tumultum amisit. In conspectu erant fugientes alae equitum dispersae lato campo,
 quibusdam ut occurrerent per obliqua tendentibus, quacumque hostes sequebantur. Amnis ingens
 fugientes accepit (neque enim cunctanter, ut quos maior metus virgeret, immiserant equos) tra-
 pti que gurgite, & in obliquum relati. Duobus in praeruptum gurgitem in conspectu hostium
 haustis, ipse perisse creditus: ac duo reliqui equites cum eo inter virgulta vltioris ripae
 25 merferunt. Is finis Bocchari fuit sequendi, nec ingredi flumen auso, nec habere credenti se iam
 quem sequeretur. Inde vanus auctor absumpti Masinissae ad Regem rediit: missique qui Cartha-
 ginem gaudium ingens nunciarent, totaque Africa fama mortis Masinissae repleta, varie animi-
 mos affecit. Masinissa in spelunca occulta cum herbis curaret vulnus, duorum equitum la-
 trocinio per dies aliquot vixit. Vbi primum ducta cicatrix, partique posse est visa lactationem,
 30 audacia ingenti pergit ire ad regnum petendum. Atque in ipso itinere haud plus quadraginta
 ta equitibus collectis, cum in Massasulos palam iam quis esset ferens venisset, tantum morum
 cum fauore pristino, tum gaudio insperato, quod quem perisse crediderant, incolumem cer-
 nebant, fecit, ut intra paucos dies sex millia peditum armatorum, quatuor equitum ad eum
 conuenirent: iamque non in possessione modo paterni regni esset, sed etiam focios Carthaginensium
 35 fimum populos. Massasyllorumque fines (id Syphacis regnum erat) vastaret: inde iritato ad bel-
 lum Syphace, inter Cirrham Hipponemque, in iugis opportunerum ad omnia montium con-
 fedit. Maiorem igitur eam rem iam Syphax Rex ratus, quam per praefectum ageret, cum filio
 iuvene (nomen Vermine erat) parte missa exercitus, imperat, ut circumducto agmine in se in-
 tentum hostem ab tergo inuadat. Nocte praefectus Vermine, qui ex occulto aggressurus eum
 40 erat: Syphax autem interdum aperto itinere, ut qui signis collaris acie dimicaturus esset, ino-
 uit castra. Vbi primo tempus visum est, quod peruenuisse iam circummissi videri poterant, &
 ipse leui cliuo ferente ad hostem, tum multitudine fretus, tum preparatis a tergo insidiis, per-
 aduersum montem erectam aciem ducit, Masinissa fiducia maxime loci, quo multo equiore
 pugnaturus erat, & ipse dirigit suos. Atrox praedium & diu anceps fuit: loco & virtute mili-
 tum Masinissam, multitudine, quae nimio maior erat, Syphacem iuuante. Ea multitudine diuisa,
 45 cum pars a fronte virgeret, pars ab tergo se circumfundisset, victoriam haud dubiam Syphaci de-
 dit: & ne effugium quidem patebat, hinc a fronte, hinc ab tergo inclusis. Itaque ceteri pedites equi-
 tesque, ceteri aut capti. Ducentos ferme equites Masinissa circa se conglobatos, diuisosque turma-
 rim in tres partes, eripere iubet. Ioco praedicto, in qua ex dissipata conueniret fuga, ipse qua in-
 50 terderat, inter media tela hostium euasit, duae turmae hesere: altera metu dedita hosti, altera perti-
 nacior in repugnando telis obruta & confixa est. Vermine prope vestigiis instantem, in alia atque
 alia flexendo itinera ludens, terrore & desperatione tandem festum abistere a sequendo coegit: ipse
 cum septuaginta equitibus ad minoris Syrtim peruenit. Ibi cum conscientia egregia sepe reperti
 regni paterni, inter Punica emporia gentemque Garamatum, omne tempus usque ad C. Lelium

classisq; Romanæ aduentum in Africam, consumpsit. Hæc animus inclinant, ut cum modico potius q̄ cum magno præsidio equitum ad Scipionem quoq; postea venisse Masinissam credam: quippe illa regnanti multitudo, hæc paucitas exulis fortunæ conueniens est. Carthaginenses ala equitum cum præfecto amissa, alioq; equitatu per nouum delectum comparato, Hannone Amilcaris filium præficiunt. Asdrubalem subinde ac Syphacem per literas nunciosq; postremo etiam per Legatos accersunt. Asdrubalem opem ferre propè circumfessis patriæ iubent, Syphacem orant, ut Carthagini & vniuersæ Africæ subueniat. Ad Veicam tum castra Scipio fermè mille passus ab vrbe habebat, translata à mari: vbi paucos dies statua coniuncta classi fuerant. Hanno nequaquã satis valido non modo ad laceffendum hostes, sed ne ad tuendos quidem à populationibus agros equitatu accepto, id omnium primum egit, ut per conquisitionem numerum equitum augeter: nec aliarum gentium aspernatus, maxime tamen Numidas (id longe primum equitum in Africa est genus) conducit. Iam ad quatuor millia equitum habebat, cum Saleram nomine urbem occupauit, quindecim fermè millia ab Romanis castris. Quod vbi Scipioni relatum est, astiua sub tectis agere equitatus, Sint, inquit, vel plures, dum talem duce[m] habeant: eoq; minus sibi cessandum ratus, quo illi segnitius rem ageret, Masinissam cum equitatu pramissum, portis obsequitare, atq; hostem ad pugnam elicere iubet. Vbi omnis multitudo se effudisset, grauiorq; iam in certamine esset, q̄ vt sustineri posset, cedere paulatim, se in tempore pugne venturum. Tantum moratus quantum satis temporis pregresso visum ad eliciendos hostes, cum Romano equitatu secutus, regentibus tumulis, qui peropportune circa viæ flexus suppositi erant, occultus processit. Masinissa ex composito nunc terrentis nunc rimentis modo, aut ipsis obequitabat portis, aut cedendo cum timoris simulati specie audaciam hosti faceret, ad insequendum temere eliciebat. Nondum omnes egressi erant, varièq; dux fatigabatur, alios vino & somno graues arma capere & frenare equos cogendo: aliis ne sparsi & inconditi sine ordine, sine signis omnibus portis excurrerent, obsistendo. Primo incaute se inuehentes Masinissa excipiebat, mox plures simul conferti porta effusi, æquauerant certamen, postremo iam omnis equitatus prælio cum adesset, sustineri vltra nequiere. Non tamen effusa fuga Masinissa, sed cedendo sensim, impetus eorum excipiebat, donec ad tumulos tegeres Romanum equitatum pertraxit. Inde exorti equites & ipsi integris viribus & recentibus equis, Hannoni Afrisq; pugnando ac sequendo fessis se circumfudere, & Masinissa flexis subito equis, in pugnam rediit. Mille fermè qui primi agminis fuerant, quibus haud faciliis receptus fuit, cum ipso duce Hannone interclusi atq; interfecti ceteri sunt: ceteros ducis præcipue territos cæde, effuse fugientes per triginta millia passuum victores secuti: ad duo præterea millia equitum aut ceperunt, aut occiderunt. inter eos satis multos belli vires conuertit: eam deinde si cepisset, sedem ad cætera exequenda habiturum. Simul & à classe nauales focii, qua ex parte vrbs mari alluitur: simul & terrestris exercitus ad imminentem propè ipsis moenibus tumultum est admotus. Tormenta machinasq; etiam adueuerat secum, & ex Sicilia cum commeatu missa erant, & noua in armamentaria multis tallium operum artificibus de industria inclusis, fiebant. Vticensibus tanta vndiq; mole circumfessis, in Carthaginensibus in Asdrubale, ita si is mouisset Syphacem, spes omnis erat, sed desiderio indigentium auxilii tardius cuncta mouebantur. Asdrubal intermississima conquisitione cum ad triginta millia peditum, tria equitum confecisset, non tamen ante aduentum Syphacis castra propius hostem mouere est ausus, Syphax cū quinquaginta millibus peditum, decem equitum aduenit, confestimq; motis ab Carthagine castris, haud

procul Veica munitionibusq; Romanis confedit. Quorum aduentus hoc tamen momentū fecit, ut Scipio, cum quadraginta ferme dies nequicq; omnia experiendo obfediisset Vticam, abscederet inde irritò incepto. Etenim hyems instabat. Castra hyberna, in promontorio, quod tenui iugo continenti adhærens in aliquantum maris sparium extenditur, communit vno vallo, & naualiū castra amplectitur, iugo medio legionum castris impositis. In littus ad septentrionē versum subductæ naues, naualesq; focii tenebāt meridiaman vallem ad alterum littus deuexam. Hæc in Africa vsq; ad extremum autumnū gesta. Præter cōuentum vndiq; ex populatis circa agris frumentum, commearusq; ex Sicilia atq; Italia aduectos, Cn. Octauius Proprætor ex Sardinia ab T. Claudio Prætorē, cuius ea prouincia erat, ingentem vim frumenti aduexit, horreaq; non solum ea, quæ iam facta erant, repleta, sed noua ædificata. Vestimenta exercitui deerant, id mādātū Octauio, ut cum Prætorē ageret, si quid ex ea prouincia comparari aut mitri posset, ea quoq; aut segnitius curata res. Mille ducentę togæ breui spatio, & duodecim millia tunicarum missa. Estare ea, qua hæc in Africa gesta sunt, P. Sempronius Consul, cui Bruttii prouincia erat, in agro Crotonensi cum Annibale in ipso itinere tumultuario prælio conflixit. Agminibus magis q̄ acie pugnatum est. Romani pulsi, & tumultu verius quam pugna ad mille & CC de exercitu Consulū interfectis, in castra trepidi rediere. Neq; oppugnare tamen ea hostes ausi, Cæterum silentio proximę noctis profectus inde Consul, premisso nuncio ad P. Licinium Proconsulem, ut suas legiones admoueret, copias coniunxit. Ita duo duces, duo exercitus ad Annibalem redierunt. Nec mora dimicandi facta est, cum Consul duplicatę vires, Pæno recens victoria animos faceret. In primam aciem suas legiones Sempronius induxit, in subsidiis locatæ P. Licinii legiones. Cōsul principio pugnae adem Fortunę Primigenię voutit, si eo die hostes fudisset: composq; eius voti fuit. Fusi ac fugati Pæni, supra quatuor millia armatorū castra paulo minus trecenti viri capri, & equi quadraginta, & vndecim militaria signa. Percussus aduerso prælio Annibal Crotonem exercitum reduxit. Eodem tempore M. Cornelius Consul in altera parte Italiæ non tam armis, q̄ iudiciorū terrore Hetruriam continuat, totam ferme ad Magonem, ac per eum ad spem nouandæ res versam. Eas quaestiones ex Senatusconsulto mitime ambitiose habuit. Multiq; nobiles Hetrusci, qui aut ipsi ierant, aut miserant ad Magonē de populorum suorum defectione, primo præsentēs erant condemnati, postea conscientia sibi met ipsi exitium consciscentes, cum absentes damnati essent, corporibus subtractis, bona tantum, quę publicari poterant, pigneranda poenæ præbebant. Dū hæc Consules diuersis regionibus agerent, Censores interim Romæ M. Liuius & C. Claudius Senatum recitarunt. Princeps iterū delectus Q. Fabius Maximus. Notati septem, nemo tamen, qui sella curuli sedisset. Sarta recta acriter, & cum summa fide exegerunt, viam è foro boario, & ad Veneris circa foros publicos, & adem matris magnæ in palatio faciendam locauerunt: vestigal etiam nouū ex salaria annona statuerunt (Sextante sal & Romæ & per totam Italiam erat) Romę precio eodē, pluris in foris & conciliabulis, & alio alibi precio præbendum locauerunt. Id vestigal commentum alterum ex Censuribus satis credebant, populo iratum, q̄ iniūquo iudicio quondam damnatus esset, & in precio salis maxime oneratas tribus, quarū opera damnatus erat, credebant. Inde Salinatori Liuii inditum cognomen. Lustrum conditum ferius, quia per prouincias dimiserunt Censores, vt ciuium Romanorum in exercitibus, quantum vbiq; esset, referretur numerus. Censā cum iis ducenta quindecim millia hominum, Condidit lustrū C. Claudius Nero. Duodecim deinde coloniarum, quod nunq; antè factum erat, deferentibus Censuribus, censum receperunt, ut quantum numero militum, quantum pecunia valerent, in publicis tabulis monumenta extarent. Equitū deinde census agi coeptus est: & ambo forte Censores equum publicum habebant: cum ad tribum Polliam ventum est, in qua M. Liuii nomen erat, & præco cunctaretur citare ipsum Censorem, Cita, inquit Nero, M. Liuii: & siue ex resisdia & vetere similitate, siue intempestiua iactatione seueritatis inflatus, M. Liuium, quia populi iudicio esset condemnatus, equum vendere iussit. Item M. Liuius, cum ad tribum Nariensem, & nomen Collegæ ventum est, vendere equū C. Claudii iussit, diuini rerum causa: vniusq; falsum aduersus se testimonium dixisset: alteriusq; non sincera fide secum in gratiā redisset. Itaq; ibi scedum certamen inquitandū famam alterius cū suę famę damno factū est. Exitu Censurę cum in leges iurasset C. Claudius, & in ararium ascendisset, inter nomina eorum, quos ararios relinquebat, dedit Collegæ nomen: deinde M. Liuius in ararium venit: &

præter Metriam tribum, quæ se nec condemnasset, neque condemnatū aut Consulem aut Censuram fecisset, populum Romanum omnem, quatuor & triginta tribus ararios reliquit, quos & innocentem se condemnasset, & condemnatū, Consule & Censorem fecissent: neque inflictiari possent, aut iudicio semel, aut comitiis bis ab se peccatū esse: inter quatuor & triginta tribus & C. Claudium arariū fore. Quod si exemplum haberet bis eundem arariū relinquēdi, C. Claudium nominatim se inter ararios fuisse relicturn. Præuam certamen notarum inter Censores, castigatio inconstantia populū censoria grauitate temporum illorum digna. In inuidia Censores cum essent, crederēdi ex his ratus esse occasionem Cn. Bebius Tribunus plebis, diem ad populum vtriusq; dixit. Ea res cōsensu Patrum discussa est, ne postea obnoxia populari auræ Censura esset. Eadem æstate in Brutiis iam Petilia à Consule deuicta, Cōsentia, & Pandosia, & ignobiles aliæ ciuitates, voluntate in deditiōnem uenerunt. Et cum comitiorum iam appeteret tempus, Cornelium potius ex Hetruria, ubi nihil belli erat, Romam acciri placuit. Is Cōsules Cn. Seruiliū Cepionem, & Cn. Seruiliū Geminū creauit. Inde prætoriam comitia habita. Creati P. Cornelius Lætulus, P. Quintilius Varus, P. Ælius Perus, P. Iulius Appulus. Hi duo cum Ædiles plebis essent, Prætores creati sunt, Consul comitiis profectis ad exercitum in Hetruriam rediit. Sacerdotes eo anno mortui, atq; in locum eorū suffecti: T. Verurius Philo flamen Martialis in locū M. Æmilii Regilli, qui priore anno mortuus erat, creatus inauguratusq; & in M. Pomponii Mathonis Auguris & Decemuirii locum creati, Decemuir M. Aurelius Corra, Augur T. Sempronius Gracchus admodum adulescens, quod tunc perrarum in mandandis sacerdotiis erat. Quadrigæ aureæ eo anno in Capitolio positæ ab Ædilibus curulibus C. Litiō & M. Seruilio Geminō. Et ludii Romanibiduum instaurati. Item per biduum plebeii ab Ædilibus P. Ælio, P. Iulio, & Iouis epulum fuit ludorum causa.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI SECVNDI
BELLI PVNICI LIBER DECIMVS.

NEVS Seruilius Cepio, & Cn. Seruilius Geminus Consules (sextusdecim⁹ is annus belli Punicū erat) cum de repu. belloq; & prouinciis ad Senatū retulissent: censuerunt Patres, ut Consules inter se compararent, fortirenturq; yter Brutios aduersus Annibalem, yter Hetruriam ac Liguriā prouinciā haberet, cui Brutii euenissent, exercitum à P. Sempronio acciperet: P. Sempronius (ei quoq; enim Proconsulū imperiū in annum prorogabatur) P. Licinio succederet, is Romā reuenteretur. Bello quoq; bonus habitus ad cetera, quibus nemo ea tempestate instructor ciuis habebatur, congestis omnibus humanis à natura fortunaq; bonis, Nobilis idem ac diues erat, forma viribusq; corporis excelebat, facundissimus habebatur, seu causa oranda, seu in Senatu & ad populum suadendi ac dissuadendi locus esset, iuris Politici peritissimus: super hæc bellicæ quoq; laudis Consulatus compotem fecerat. Quod in Brutiis prouincia, idem in Hetruria ac Liguriis decretum. M. Cornelius nouo Consuli tradere exercitum iussus, ipse prorogato imperio Galliam prouinciā obtinere cum legionibus iis, quas Prætor L. Scribonius priore anno habuisset. Sortiri deinde prouinciās: Cepioni Brutiū, Seruilio Geminō Hetruriam euenit. Tum Prætorum prouinciæ: in fortē coniecta, Iurisdictionem vrbānam P. Ælius, Sardiniam P. Lætulus, Siciliam P. Iulius, Ariminum cum duabus legionibus (sub Lucretio Spurio ea fuerant) Quintilius Varus est fortitus. Et Lucretio prorogatum imperiū est, ut Genuam oppidum à Magone Pœno dirutum excedi ficaret. P. Scipioni nō temporis, sed rei gerendæ sine, donec debellatum in Africa foret, prorogatum imperiū, decretumq; ut supplicatio fieret: quod si in Africa prouinciā traiecisset, ut ea res salutaris populo Romano, ipsiq; duci, atq; exercitui esset. In Sicilia tria milia militum sunt scripta, & quia quod roboris ea prouincia habuerat, in Africam transfectū fuerat, ne qua classis ex Africa traiceret, quadraginta nauibus custodiri placuerat Sicilia maritimam oram, Tredecim nouas naues Iulius secum in Siciliam duxit, ceteræ in Sicilia veteres relictæ. Huic classi M. Pomponius prioris anni Prætor prorogato imperio præpositus

tus, nouos milites ex Italia aduectos in naues imposuit. Patrum nauium numerum Cn. Octauio Prætori item prioris anni cum pari iure imperii ad tuendam Sardiniam orati Patres decreuerunt. Lentulus Prætor duo milia militum dare in naues iussus. Et Italiæ ora, quia incertum erat, quò missuri classem Carthaginenses forent, videbantur autē quicquid nudatū præsidii esset, petiuri. M. Marrio Prætori prioris anni cum totidem nauibus tuenda data est. Tria milia militū in eam classem ex decreto Patrum Consules conscripserunt, & duas legiones vrbānas ad incerta belli, Hispaniæ cum exercitibus imperioq; veteribus imperatoribus L. Lentulo & L. Manlio Acidino decrete. Viginri omnino legionibus, & centū sexaginta nauibus longis res Romana eo anno gesta. Prætores in prouinciās ire iussi, Consulibus imperatū, ut priusq; ab vrbe proficiscerentur, ludos magnos facerent, quos T. Manlius Torquatus Dictator in quintū annum vouisset, si eodē statu respublica staret. Et nouas religiones excitabant in animis hominū prodigia ex pluribus locis nunciata. Aurum in Capitolio corui non lacerasse tantū rostris crediti, sed etiam edisse. Mures Antii coronā aureā arroseare. Circa Capuā omnem agrum locustatū vis ingens, ita ut vnde aduenissent, parum constaret, compleuit. Equuleus Reate cum quinq; pedibus natus. Anagninæ sparsi primū ignes in celo, dein fax ingens arsit. Frusinone arcus solem tenui linea amplexus est, circulum deinde ipsum maior solis orbis extrinsecus inclusit. Arpini terras capstri in agro in ingentem sinū confedit. Consulū alteri primam hostiam immolari, caput iecinori desuit. Ea prodigia maioribus hostiis procurata. Editi à collegio Pontificū dii, quibus sacrificaretur, iis transactis, Consules Prætoresq; in prouinciās profecti: omnibus tamen, velut eā sortitis, Africa cura erat: seu quia ibi summā rerum belliq; verti cernebat, seu ut Scipioni gratificaretur, in quem tū omnis vrbis ciuitas erat. Itaq; nō ex Sardinia tantū (sicut antē dictū est) sed ex Sicilia quoq; & Hispania vestimenta, frumentumq; armaq; & omne genus cōmeatus eō portabantur. Nec Scipio vilo tēpore hyemis belli opera remisit, quæ multa simul vndiq; eum circumstant. Vtica obsidebat, castra in conspectu Asdrubalis erant, Carthaginenses deduxerant naues, classem paratā instructāq; ad comeatu intercipiendos habebant. Inter hæc ne Syphacis quidem reconciliandi curam ex animo dimiserat, si forte iam satias amoris in vxore ex multa copia eum cepisset. Ab Syphace magis pacis pro Carthaginensibus conditiones, ut Romani Africa, Pœni Italia excederent, quam si bellaretur, spes vlla desitutum aserebatur. Hæc per nuncios magis equidem acta crediderim, & ita pars maior auctores sunt, quam ipsum Syphacem (ut Valerius Anrius prodit) in castra Romana ad colloquium venisse. Primo eas conditiones Imperator Romanus vix auribus admittit: postea ut causa probabilis visa cōmeandi foret in castra hostiū, mollius eadē illa abnuere, ac spem facere, sepius vltro citroq; agitanti bus rem conuenturā. Hybernacula Carthaginensium, congesta temere ex agris materia, exadificata, lignea ferme tota erant. Numidæ præcipue arundine texta streaq; pars maxima tectis passim nullo ordine: quidā, ut sine imperio occupatis locis, extra fossam etiā vallumq; habitabant. Hæc relata Scipioni spem fecerāt castra hostium per occasionem incendendi. Cū Legatis, quos mitteret ad Syphacem, calonum loco primos ordinis spectata virtutis atq; prudentiæ, seruli habitu mittebat, qui, dum in colloquio Legati essent, vagi per castra, alius aliā, aditus exitusq; omnes, situm formāq; & vniuersorū castrorū, & partium, quæ Pœni, quæ Numidæ haberent, quantum interualli inter Asdrubalis ac regiā castra esset, specularerent: moremq; simul noscerent stationum vigiliarumq; nocte, an interdiu opportuniore insidiantibus essent: & inter crebra colloquia alii atq; alii de industria, quo pluribus omnia nota essent, mittebantur. Cum sapius agitata res, certiore spem pacis in dies & Syphaci & Carthaginensibus per eum faceret, Legati Romani veritos se reuertī ad Imperatorē aiunt, nisi certū responsū detur: proinde seu ipsi staret iā sententia, seu consulendus Asdrubal & Carthaginenses essent, cōsuleret. tēpus esse, aut pacē componi, aut bellū nauiter geri. Cū consulit Asdrubal ab Syphace, ab Asdrubale Carthaginenses, & speculatores omnia visendi, & Scipio ad cōparanda ea, quæ in rem opus erant, tēpus habuit: & ex metione ac spe pacis negligentia (ut sit) apud Pœnos Numidasq; orta cauedi, ne quid hostile in arerim paterentur, tandem relatu responsū: quibusdam, q; nimis cupere Romanus pacē videretur, iniquis per occasionē adiectis, quæ peropportune cupienti tollere iudicias Scipioni causam præbuere, ac nuncio Regis, cū relaturū se ad conciliū dixisset, postero die respōdit, se vno frustra tendente, nulli alii pacem placuisse: renunciet igitur, nullā aliam spem pacis,

q̄ relictis Carthaginēſibus, Syphaci cum Romanis eſſe. Ita tollit inducias, vt liber à fide in 55
 cepta exequeretur. Deductisq; nauibus (& iam veriſ principium erat) machinas tormētaq;
 velut à mari aggreſſurus Vticam, imponit. Duo millia militum ad capiendū, quem antea
 tenuerat, tumulum ſuper Vticam mittit: ſimul vt ab eo, quod parabat, in alterius rei curam
 conuerteret hoſtium animos: ſimul ne qua, cum ipſe ad Syphacem Aſdrubalemq; profectus
 eſſet, erupſio ex vrbe, & imperus in caſtra ſua relictā cum leui praſidio fieret. His preparatis, 60
 aduocatoq; concilio, & dicere exploratoribus iuſſis, quæ compta afferrent, Maſiniſſaq;, cui
 omnia hoſtium nota erant, poſtremo quid ipſe pararet in proximam noctem proponit. Tri-
 bunis edicit, vt vbi prætorio dimiſſo ſigna concinuiſſent, extēplo educerent è caſtris legio-
 nes. Ita, vt imperauerat, ſigna ſub occaſum ſolis efferri ſunt coepta. Ad primam ferme vigiliā
 agmen explicauerunt, media nocte (ſeptem enim millia itineris erant) modico gradu ad ca- 65
 ſtra hoſtium peruentum eſt. Ibi Scipio partem copiarum Lælio, Maſiniſſamq; ac Numidas
 attribuit, & caſtra Syphacis inuadere, igneſq; cōicere iubet. ſingulos deinde ſeparatim, Læ-
 lium ac Maſiniſſam ſeductos obreſatur, vt quantum nox prouidentia adimat, tantū dili-
 genſi expleant cura: vnaq; ſe Aſdrubalem Punicāq; caſtra aggreſſurum, cæterum non antè
 cepturum, q̄ ignem in regiis caſtris conſpexiſſet. Neq; ea res morara diu eſt, nam vt proxi- 70
 mis caſtris iniectis ignis hæſit, extēplo proxima quæq;, & deinceps contigua amplexus, to-
 tis ſe paſſim diſſipauit caſtris: & trepidatio quidem, quanta neceſſe erat in nocturno effuſo
 tam late incendio, orta eſt. Cæterum fortuitum, non hoſtilem ac bellicum ignem rati eſſe, ſi-
 ne armis ad reſtinguendum incendium effuſi, in armatos incidit hoſtes, maxime Numi- 75
 das ab Maſiniſſa notitia regionum caſtrorum ad exitus itinerum idoneis locis diſpoſitos.
 Multos in ipſis cubiculis ſemiſomnes hauſit flamma: multi in præcipiti fuga ruentes ſuper
 alios alii, in anguſtiis portarum obruti ſunt. Relucentem flammam primo vigiles Cartha-
 ginenſium, deinde excitari alii nocturno tumultu cum cōſpexiſſent, ab eodem errore crede-
 re ipſi ſua ſponte incendium ortum: & clamor inter cædem & vulnera ſublatus, an ex trepi- 80
 datione nocturna eſſet conſuſus, ſenſum veri adimebat. Igitur pro ſe quiſq; inermes, vt qui-
 bus nihil hoſtile ſuſpectum eſſet, omnibus portis, quā cuiq; proximum erat, ea modo quæ re-
 ſtinguendo igni forent, portantes in agmen Romanū ruebant. Quibus caſis omnibus, præ-
 terq; hoſtili odio, etiam ne quis nunciuſ effugeret, extēplo Scipio neglectas, vt in tali tumultu,
 portas inuadit: ignibusq; in proxima tecta coniectis, effuſa flamma primo veluti ſparſa
 pluribus locis relaxit, dein per continua ſerpens, vno repente omnia incendio hauſit. Ambu 85
 ſti homines, iumenta q; ſæda primum fuga, dein ſtrage obruebant itinera portarum. Quos
 non oppreſſerat ignis, ferro abſumpti: binaq; caſtra die vna deleta, duces tamen ambo, & ex
 tot millibus armatorum viginti millia peditū, & quingenti equites ſemiermes, magna pars
 faucii, afflati q; incendio, effugerunt. Caſa aut hauſta flammis ad quadraginta millia homi-
 num ſunt, capti ſupra ſex millia, multi Carthagenenſium nobiles, vndecim Senatores, ſigna 90
 militaria centum ſeptuaginta nouem, equi numidici ſupra duo millia ſeptingenti, elephan-
 ſi ſex capti, octo flamma ferroq; abſumpti, magna q; viſ armorum capta. Ea omnia Imperator
 Vulcano ſacrata, incendit. Aſdrubal ex fuga cum paucis Afrorum vrbe proximam petie-
 rar, eo q; omnes qui ſupererant, veſtigia ducis ſequentes ſe contulerāt: metu deinde ne dede- 95
 rerur Scipioni, vrbe exceſſit. Mox eodem patentibus portis Romanū accepti, nec quiſq; hoſti-
 le, quia voluntate conceſſerant in deditioem, factum. Duæ ſubinde vrbes captæ direpte q;
 Ea præda, & quæ caſtris incenſis ex igne rapta erat, militi conceſſa eſt. Syphax octo millium
 ferme inde ſpatio loco communito conſedit. Aſdrubal Carthaginem contēdit, ne quid per
 metum ex recenti clade mollius conſuleretur. Quō tantus primo terror eſt allatus, vt omiſ-
 ſa Vtica, Carthaginem crederēt extēplo Scipionem oppreſſurum. Senatū itaq; Suffetes 100
 (quod velut conſulare imperium erat apud eos) vocauerunt. Ibi tribus dictis ſententiis, vna
 de pace Legatos ad Scipionem decernebat: altera Annibalem ad tuendam ab exitabili bello
 patriam reuocabat: tertia Romanæ in aduerſis rebus conſtantia: extēplo reparandum exer-
 citum, Syphacemq; orandum, ne bello abſiſteret, cenſebat. Hæc ſententia, quia Aſdrubal præ-
 ſens, Barchinēq; omnes factionis bellum maiebant, vicit. Inde delectus in vrbe agrisq; habe- 105
 ri coeptus: & ad Syphacem Legati miſſi, ſumma ope & ipſum reparatē bellum, cum vxor
 iam non vt antè blanditiis ſatis potentibus ad animum amantis, ſed precibus & miſericor-
 dia valuiffet, plena lachrymarum obreſtans, ne patrem ſuum patriamq; proderet, iſdemq;

flammis Carthaginem, quibus caſtra conſuſſent, abſumi ſineret. Spem quoq; opportune
 oblatam afferbant Legati, quatuor millia Celtiberorum circa urbem nomine Oibam ab cō-
 quiſitoribus ſuis conducta in Hiſpania, egregiæ iuuentutis, ſibi occuſiſſe: & Aſdrubalem
 propediem affore cum manu hauquaquam contemnenda. Is non benigne modo Legatis
 reſpondit, ſed oſtendit etiam multitudinem Numidarum agreſtium, quibus per eandem
 5 dies arma equosq; dediſſet: & omnem iuuentutem affirmat exciturum ex regno: ſcire incō-
 dio, non prælio cladem acceptam: eum bello inferiorem eſſe, qui armis vincatur. Hæc Lega-
 tis reſponſa. Et poſt dies paucos rurfus Aſdrubal & Syphax copias iunxerunt. Is omnis ex-
 ercitus fuit triginta ferme millia armatorum. Scipionem, velut iam debellato, quod ad Sy-
 10 phacem Carthagenenſesq; artiteret, Vticæ oppugnandæ intēntum, iamq; machinas admo-
 uentem muris auertit fama redintegrati belli, modicisq; praſidiis ad ſpeciem modò obſi-
 dionis terra mariq; relictis, ipſe cum robore exercitus ire ad hoſtes pergit. Primo in tumu-
 lo IIII ferme millia diſtante ab caſtris regiis conſedit. Poſtero die cum equitatu in Magnos
 (ita vocant) campos ſubiectos ei tumulo digreſſus, ſuccedendo ad ſtationes hoſtium, iaceſ-
 15 ſendūq; leuibs præliis diem abſumpſit. Et per inſequens biduum tumultuoſis hinc atq; il-
 linc excursionibus inuicem nihil dictu fatis dignum fecerunt. Quarto die in aciem vtrinq;
 deſcenſum eſt. Romanus poſt principes haſtatorum prima ſigna, in ſubſidiis triarios conſti-
 tuit, equitatum Italicum ab dextro cornu, ab læuo Numidas Maſiniſſamq; oppoſuit. Sy-
 20 phax Aſdrubalq; Numidis aduerſus Italicum equitatum, Carthagenenſibus contra Maſi-
 niſſam locatis, Celtiberos in mediam aciem in aduerſa ſigna legionum accipere. Ita inſtructi
 concurrunt. Primo imperu ſimul vtroq; cornu & Numidæ & Carthagenenſes pulſi. Nam
 neq; Numidæ, maxima pars agreſtis, Romanū equitatu, neq; Carthagenenſes, & ipſe nouus
 miles, Maſiniſſam recenti ſupra cætera victoria terribilem ſuſtinuere. Nudata vtrinq; corni-
 25 bus Celtiberorum acies ſtabat, quod nec in fuga ſalus vlla oſtendebatur locis ignotis, neq;
 ſpes veniæ ab Scipione erat, quem benemeritū de ſe & gente ſua, mercenariis armis in Afri-
 cam oppugnatum veniſſent. Igitur circumſuſis vndiq; hoſtibus, alii ſuper alios cadentes ob-
 ſtricti moriebantur: omnibusq; in eos verſis, aliquantum ad fugam temporis Syphax & Aſ-
 30 drubal præceperunt. Fatigatos cede diutius quàm pugna victores nox oppreſſit. Poſtero die
 Scipio Lælium Maſiniſſamq; cum omni Romano & Numidico equitatu, expeditisq; militū
 ad perſequendos Syphacem atq; Aſdrubalem mittit, ipſe cum robore exercitus vrbes circa
 35 omnes, quæ Carthagenenſium ditionis erant, partim vi, partim metu ſubegit. Carthagini
 quidem erat ingens terror, & circumferentem arma Scipionem, omnibus ſinitimis raptim
 perdomitis, ipſam Carthaginem repente aggreſſurum credebant. Itaq; & muri reſiciebātur,
 propugnaculisq; armabantur: & pro ſe quiſq; quæ diutine obſidioni tolerandæ ſunt neceſſa-
 40 ria, ex agris conuehit. Rara mentio eſt pacis, frequentior Legatorum ad Annibalem accer-
 ſendum mittendorum. Pars maxima claſſem, quæ ad cōmeatus excipiendos parata erat, mit-
 tere iubent ad opprimendam ſtationem nauium ad Vticam incaute agentem, forſitan etiā
 naualia caſtra relictā cum leui praſidio, oppreſſuros. In hoc conſilium maxime inclinant: Le-
 45 gatos tamen ad Annibalem mittēdos cenſent: quiſq; claſſe vt feliciffime gerantur res, par-
 te aliqua leuari Vticæ obſidionem, Carthaginem ipſam qui tueatur, neq; Imperatorem aliū
 quàm Annibalem, neq; exercitum alium quàm Annibalis ſuperſeſſe. Deductæ ergo poſtero
 die naues, ſimul & Legati in Italiam profecti: raptimq; omnia ſtimulante fortuna agebātur,
 & in quo quiſq; ceſſaſſet, prodi ab ſe ſalutem omnium rebatur. Scipio grauem iam ſpiliis
 50 multarum vrbiū exercitum trahens, captiuis aliq; præda in vetera caſtra ad Vticam miſ-
 ſis, iam in Carthaginem intēntus, occupat relictum fuga cuſtodum Tuneta. Abſt ab Car-
 thagine duodecim millia ferme paſſuum, locus tum operibus, tum ſuaſpate natura tutus:
 & qui ab Carthagine conſpici, & præbere ipſe proſpectum tum ad urbem, tum ad circum-
 fuſum mare vrbi poſſet. Inde, cum maxime vallum Romani iacerent, conſpecta claſſis ho-
 ſtium eſt, Vticam à Carthagine petens. Igitur omiſſo opere, pronunciatum iter, ſigna q;
 55 prim ferri ſunt coepta, ne naues in terram ad obſidionem verſæ, ac minime nauali prælio
 aptæ opprimerentur. Quæ enim reſiſtiſſent agili & nautico inſtrumento aptæ, & arma-
 tæ claſſi naues tormenta machinasq; portantes: & aut in onerariarū vſum verſæ: aut ita
 appuſæ ad muros, vt pro aggere ac pontibus præbere acceſſum poſſent. Itaque Scipio,
 poſtquam eò vctum eſt, vt in nauali certamine ſolet, roſtratis, quæ præſidio aliis eſſe pote-

rant in postremam aciem receptis prope terram, onerariam quadruplicem ordinē pro
 55 ro aduersus hostem opposuit, easque ipsas, ne in tumultu pugnae turbari ordines possent, ma-
 lis antennisque de naue in naue traiecit, ac validis funibus velut in inter se vinculo illiga-
 tis compressit, tabulasque super infrauit, ut peruium nauium ordinem faceret, & sub ipsis po-
 ribus interualla fecit, qua procurrere speculoriae naues in hoste, ac tuto recipi possent. His
 raptim pro tempore instructis, mille ferme delecti propugnatores onerariis imponuntur, te-
 60 lorum maxime missilium, ut quis longo certamine sufficerent, vis ingens congeritur. Ita pa-
 rati, instructique hostium aduentu opperiebantur. Carthaginenses qui, si maturassent, omnia
 permista turba trepidantium primo impetu oppressissent, percussit restribus cladibus, atque
 inde ne in mari quidem, ubi ipsi plus poterant, satis fidentes, die segni nauigatione absum-
 pto, sub occasum solis in portum (Ruscinona Afri vocant) classem appulere. Postero die sub
 65 ortum solis intruxere ab alto naues velut ad iustum praedium nauale, & tanquam exituris con-
 tra Romanis. Cum diu steterent, postquam nihil moueri ab hostibus viderunt, tum demum
 onerarias aggrediuntur. Erat res minime certaminis nauali similis, proxime speciem muros
 oppugnantium nauium: altitudine aliquantum onerariae superabant, ex rostratis Poeni va-
 na pleraque (ut pote supino iactu) tela in locum superiorem mittebant. Grauior, ac pondere
 70 ipso librator superne ex onerariis ictus erat. Speculoriae naues, ac leuia ipsa nauigia, quae
 sub constrictis pontium per interualla excurrerant, primo ipso tantum impetu ac magnitu-
 dine rostratarum obruebantur: deinde & propugnatoribus quoque incommodae erant, quod
 permista cum hostium nauibus, inhibere saepe tela cogebant, nec ut ambiguo ictu suis in-
 ciderent: postremo afferes ferreo vnco praefixi (Charpagones vocant milites) ex Punicis nau-
 75 bus iniici in Romanas cepti. Quos cum neque ipsos, neque catenas, quibus suspensi iniicieban-
 tur, incidere possent, ut quaeque retro inhibita rostrata onerariam haerere vnco traheret, scin-
 di videres vincula, quibus alia aliis innexa erant, seriemque aliam simul plurium nauium tra-
 hi. Hoc maxime modo lacerati quidem omnes pontes, & vix transiliendi in secundum ordi-
 nem nauium spatium propugnatoribus datum est. Sex ferme onerariae puppibus abtractae
 80 Carthaginem sunt, maior quam pro re latitia, sed eo maior, quod inter assiduas clades ac lachry-
 mas vnum quantuncumque ex insperato gaudium affulserat, cum eo, ut appareret haud pro-
 cul exitio fuisse Romanam classem, ni cessatum a praefectis suarum nauium foret, & Scipio
 in tempore subuenisset. Per eosdem forte dies cum Laelius & Masinissa quintodecimo ferme
 die in Numidiam peruenissent, Masasylis regnum paternum Masinissae laeti, ut ad Regem
 85 diu desideratum, concessere. Syphax, pulsus inde praefectis praesidiisque suis, vetere se contine-
 bat regno, neutriquam quieturus. Stimulabat agrum amore vxor, focerque: & ita viris equis-
 que abundabat, ut subiectae oculis regni per multos florentes annos vires, etiam minus barba-
 ro atque impotenti animo spiritus possent facere. Igitur omnibus, qui bello apti erant, in vnum
 90 coactis, equos, arma, tela diuidit, equites in turmas, pedites in cohortes, sicut quondam ab
 Romanis Ceterionibus didicerat, distribuit. Exercitu haud minore, quam quem prius ha-
 buerat, ceterum omni prope nouo atque incondito ire ad hostes pergit. Et castris in propin-
 quo positis, primo pauci equites ex tuto speculantes ab stationibus progredi: inde iaculis
 summoti, recurrere ad suos, inde excursiones inuicem fieri: & cum pulsos indignatio accen-
 95 deret, plures subire, quod iritamentum certaminum equestrum est, cum aut vincuntibus
 spes, aut pulsus ira aggregat suos. Ita tum a paucis praelio accenso, omnem postremo vtrinque
 equitatum certaminis studium effudit. Ac dum equestre praedium erat, multitudo Masas-
 ylorum, ingentia agmina Syphace emittente, sustineri vix poterat. Deinde ut pedes Ro-
 manus repentinum per turmas suas viam danteis intercursum stabilem aciem fecit, absteruitque
 effuse inuehentem sese hostem, primo barbari segnius permittere equos, dein stare, ac prope
 100 pe turbari nouo genere pugnae: postremo non pediti solum cedere, sed ne equitem quidem
 sustinere peditis praesidio audentem. Iam signa quoque legionum appropinquabant. Tum ve-
 ro Masasylis non modo primum impetum, sed ne conspectum quidem signorum atque armo-
 rum tulerunt: tantum seu memoria priorum cladum, seu praesens terror valuit. Ibi Syphax,
 dum obequitat hostium turmis, si pudore, si periculo suo fugam sistere posset, equo gra-
 105 uiter icto effusus, opprimitur, capiturque: & viuus, iactum ante omnes Masinissae praebiturus
 spectaculum, ad Laelium pertrahitur. Ciritha caput regni Syphacis erat, eoque se ingens ho-
 miuum vis ex fuga contulerat. Cades in eo praedio minor, quam victoria fuit: quia equestri

tantummodo praedio certatum fuerat: non plus quinque millia occisa, minus dimidii eius ho-
 10 minum captum est, impetu in castra facto, quod perculsa Rege amissa multitudo se contule-
 rat. Masinissa Laelio dicere, sibi quidem nihil esse in praesentia pulchrius, quam victorem recuperatum
 tanto post interuallo patrium inuisere regnum: sed tam secundis quam aduersis rebus non da-
 15 ri spatium ad cessandum: si se Laelius cum equitatu, victorque Syphace, Ciritham praecedere si-
 nat, trepida omnia metu se oppellurum, Laelium cum pedibus subsequi modicis itineris
 bus posse. Assentiente Laelio praegressus Ciritham, euocari ad colloqui principes Cirthen-
 sium iubet: sed apud ignaros Regis casus, neque quae acta essent, promodo, nec minis, nec sua-
 20 dendo ante valuit, quam Rex victus in conspectu datus esset. Tum ad spectaculum tam foedum
 comploratio orta, & parum pauore moenia sunt deserta, partim repentinum consensu gratiam
 apud victorem querentium patefactae portae. Et Masinissa praesidio circa portas opportunamque
 munitiōnem dimisso, ne cui fugae pateat exitus, ad regiam occupandam citato vadit equo. In-
 25 tranti vestibulum in ipso vestibuli limine Sophonisba vxor Syphacis, filia Afrubalis Poeni
 ni occurrit: & cum in medio agmine armatorum Masinissam insignem cum armis, tum cetero
 habitu conspexisset, Regem esse (id quod erat) trita, genibus aduoluta eius, Omnia quidem (in-
 30 quit) ut posses in nos, dii tibi dederunt, virtusque & felicitas tua: sed si captiuam apud dominum
 vitam necisque suae vocem supplicis mittere licet, si genua, si vitricem attingere dexteram, pre-
 cor quaeque per maiestatem regiam, in qua paulo ante nos quoque fuimus, perque gentis Numidi-
 35 darum nomen, quod tibi cum Syphace commune fuit, per huiusce regis deos, qui te melioribus om-
 nibus accipiant quam Syphacem hinc miserunt: hanc veniam supplicis des, ut ipse quodcumque feret ani-
 mus, de captiua statuas, neque me in cuiusquam Romani superbium ac crudele arbitrium venire
 sinas: si nihil aliud quam Syphacis vxor fuisset, tamen Numidam, atque in eadem mecum Africa
 40 geniti, quam alienigenam & externi fidem experiri mallet. Quid Carthaginensi ab Romano,
 quid filiae Afrubalis timendum sit, vides: si nulla alia re potes, me morte ut vindicet ab Ro-
 45 manorum arbitrio, oro obtestorque. Forma erat insignis, & florentissima aetas. Itaque cum mo-
 do dextram amplectens in id, ne cui Romano traderetur, fidem exposceret, propiusque iam
 blanditias oratio esset quam preces, non in misericordiam modo prolapsus est animus via-
 50 toris, sed (ut est genus Numidarum in veterem praecipuum) amore captiuae victor captus,
 data dextra in id quod petebatur, obligandae fidei, in regiam concedit. Instat deinde re-
 55 putare secum ipse, quemadmodum promissam fidem praestaret. Quod cum expedire non pos-
 set, ab amore temerarium atque impudens mutatur consilium, nuptias in eum ipsum die re-
 pentem parari iubet, ne quid relinqueret integri aut Laelio aut ipsi Scipioni consulendi ve-
 lut in captiuam, quae Masinissae iam nupta foret. Factis nuptiis superuenit Laelius, & adeo non
 60 dissimulauit improbare factum, ut primo etiam cum Syphace & ceteris captiuis, detra-
 ctam eam thoro geniali mittere ad Scipionem conatus sit. Victus deinde precibus Masinissae
 65 nissae orantis, ut arbitrium, vtrius Regum duorum fortunae accessio Sophonisba esset, ad Scipionem
 reuocaret, misso Syphace & ceteris captiuis, ceteras vrbes Numidiae, quae praesidiis
 regis tenebantur, adiuvante Masinissa recepit. Syphacem in castra adduci cum esset nuna-
 70 ciatum, omnis velut ad spectaculum triumphum multitudo effusa est. Praecedebat ipse vin-
 75 ctus, sequebatur grex nobilium Numidarum. Tum quantum quisque plurimum poterat, magnitudi-
 dini Syphacis, famae gentis, victoriam suam augendo, addebat: illum esse Regem, cuius tanta
 tum maiestati duo potentissimi in terris tribuerint populi Romanus Carthaginensisque, ut
 80 Scipio Imperator suus ad amicitiam eius petendam, relicta provincia Hispania, exercitumque, du-
 abus quinqueremibus in Africam nauigari: Afrubal Poenorum Imperator non ipse modo
 85 ad eum in regnum venerit, sed etiam filiam ei nuptum dederit. Habuisset eum vno tempore in
 potestate duos Imperatores, Poenum Romanumque. Sicut ab diis immortalibus pars vtraque ho-
 stis machinanda pacem perisset, ita ab eo vtrinque pariter amicitiam petitam, iam tantas habuisse
 se opes, ut Masinissam regno pulsum eodem redegerit, ut vita eius fama mortis, & latebris, fe-
 90 rarum modo in syluis rapti videntis regeretur. His sermonibus circumstantium celebratus
 95 Rex, in praetorium ad Scipionem est productus. Mouit & Scipionem tum fortuna pristina
 na vtri praesentis fortunae collata, tum recordatio hospitium, dextraeque datae, & foederis pu-
 blice ac priuatum iuncti. Eadem haec & Syphacis animum dederunt in alloquendo victorem,
 Nam cum Scipio quid sibi voluisset, quaereret, qui non societatem solum abnuisset Roma-
 nam, sed vitro bellum intulisset: Tu ille peccasse quidem sese, atque insanisse fatebatur: sed tum

denam, cum arma aduersus populum Romanum recepisset, exitum sui furoris fuisse, non
 principium, tunc se infansse, cum hospitia priuata, & publica foedera omnia ex animo eie-
 cisset, cum Carthaginensem matronam domum acceperit: illis nuptialibus facibus regiam
 conflagrasse suam, illam furiam pestemq; omnibus delinimentis animum suum auertisse
 atq; alienasse: nec quieuisse, donec ipsa manibus suis nefaria sibi arma aduersus hospite atq;
 amicum induerit: perditio tamen atq; afflicto sibi hoc in miseris solatii esse, quod in omniu
 hominum inimicissimi sibi domum ac penates eandem pestem ac furiam transisse videat.
 Neq; prudentiorem neq; constantiorem Masinissam q̄ Syphacem esse, etiam ab iuuetra in-
 cautiorem: certe stultius illum atq; in temperatius eam q̄ se duxisse. Hanc non hostili modo
 odio, sed amoris etiam stimulis armatam apud amulum cernere se cum dixisset, non me-
 diocri cura Scipionis animum pepulit: & fidem criminibus facta: propè inter arma nuptia,
 neq; consulto neq; expectato Laelio, faciebant: tamq; praecipuus festinatio, vt quo die captam
 Reginam vidisset, eodem matrimonio iunctam acciperet, & apud penates hostis sui nuptia-
 le sacrum conficeret: etiam eo foediora haec videbantur Scipioni, quod ipsum in Hispania
 iuuenem nullius forma pepulerat captiuam. Haec secum voluente Laelio ac Masinissa super-
 uenerunt. Quos cum pariter ambos benigno vultu excepisset, & egregiis laudibus frequen-
 ti praetorio celebrasset, abductum in secretum Masinissam sic alloquitur, Aliqua te existi-
 mo Masinissa inuentem in me bona, & principio in Hispaniam ad iungendam mecum
 amicitiam venisse, & postea in Africam te ipsum, spesq; omneis tuas in fidem meam com-
 misisse. Atqui nulla earum virtus est, propter quam appetendus tibi visus sim, in qua ego
 aequè atq; temperantia & continentia libidinum gloriaris fuerim. Hanc te quoq; ad cetera
 ras tuas eximias virtutes Masinissa adiecisse velim. Nam non est (mihi crede) tantu ab ho-
 stibus armatis aetate nostrae periculum, quantum ab circumsusis vndiq; voluptatibus. Qui eas
 sua temperantia frenauit ac domuit, multo maius decus, maioremq; victoriam sibi peperit,
 q̄ nos Syphace victo habemus. Quae me absente strenue ac fortiter fecisti, libenter & com-
 memorauit, & meministi: cetera te ipsum reputare tecum, quam me dicente erubescere malo.
 Syphax populi Romani auspiciis victus captusq; est. Itaq; ipse, coniux, regnum, agri, oppi-
 da, homines qui incolunt, quicquid deniq; Syphacis fuit, praeda populi Romani est, & Re-
 gem conjugem eius, etiam si non ciuis Carthaginensis esset, etiam si non patrem eius Impe-
 ratorem hostium videremus, Romam oporteret mitti, ac Senatus populiq; Romani de ea
 iudicium atq; arbitrium esse, quae Regem nobis socium alienasse, atq; in arma coegisse pre-
 cipitem dicatur. Vt vince animum, caue ne deformes multa bona vno vitio, & tot meritorum
 gratiam maiore culpa, q̄ causa culpa est, corrumpas. Masinissae haec audienti non rubor est
 solum suffusus, sed lachrymae etiam oborta: & cum se quidem in potestate futurum Impe-
 ratoris dixisset, orassetq; eum, vt quantum res sineret, fidei suae temere obstrictae consulere
 (promississe enim sese in nullius potestate eam traditurum) ex praetorio in tabernaculi sui
 confusus concessit. Ibi arbitris remotis cum crebro suspirio & gemitu, quod facile à circum-
 stantibus tabernaculi exaudiri posset, aliquantum temporis consumpsisset, ingenti ad pos-
 tremum edito gemitu, fido ex seruis vno accito, sub cuius custodia regio more ad incerta
 fortunae venenum erat, ei mistum in poculo ferre ad Sophonisbam iubet, ac simul nunc-
 ciare, Masinissam libenter primam ei fidem praestaturum fuisse, quam vix vxori debuerit:
 quoniam arbitrium eius, qui possint, adimant, secundam fidem praestare, ne viua in pote-
 statem Romanorum veniat: memor patris Imperatoris, patriaeq;, & duorum Regum, qui-
 bus nupta fuisset, sibi ipsa consulere. Hunc nuncium, ac simul venenum ferens minister
 cum ad Sophonisbam venisset, Accipio (inquit) nuptiale munus: neq; ingratum, si nihil
 maius vix vxori praestare potuit: hoc tamen nuncia, melius me morituram fuisse, si non in fu-
 nere meo nupsissem: nec locuta est ferocius, quam acceptum poculum nullo trepidationis
 signo dato, impauide hausit. Quod vbi nunciatum est Scipioni, ne quid aeger animo ferrox
 iuuenis grauius consulere, accitum eum ex templo nunc solatur: nunc, quod temeritatem
 temeritate alia luerit, tristitoremq; rem q̄ necesse fuit, fecerit, leniter castigat. Postero die vt à
 praesenti motu auerteret animum eius, in tribunal ascendit, & concionem aduocari iussit.
 Ibi Masinissam primum Regem appellatum, eximiasq; ornatum laudibus, aurea corona, au-
 rea patera, sella curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. Ad-
 dit verbis honorem, neq; magnificentius quicq; triumpho apud Romanos, neq; triumphan-

tibus ampliore eo ornatu esse, quo vno omnium exteriozum dignum Masinissam populus
 Romanus ducat. Laelium deinde & ipsum collaudatum aurea corona donat: & alii milita-
 res viti, prout à quoq; nauata opera erat, donati. Iis honoribus mollitus Regis animus ere-
 ctusq; in spem propinquam, sublato Syphace, omnis Numidiae potiunde, Scipio C. Laelio cū
 Syphace aliisq; captiuis Romam misso, cum quibus & Masinissae Legati profecti sunt ipse
 ad Tuneta rursum castra refert, & quae munimenta inchoauerat, permunit. Carthaginenses
 non breui solum, sed propè vano gaudio ab satis prospera in praesens oppugnatione classis
 perfusi, post famam capti Syphacis, in quo plus propè q̄ in Asdrubale atq; exercitu suo spei
 reposuerant, percussi, iam nullo autore belli vltra audit, oratores ad pacem petendam mit-
 tunt triginta seniorum principes (id erat sanctius apud illos consilium, maximaq; ad ipsum
 Senatuum regendum vis) Qui vbi in castra Romana & praetorium peruenerunt, more adu-
 lantium (accepto credo ritu ex ea regione, ex qua oriundi erant) procubuerunt. Conueniens
 oratio tam humili adulationi fuit, non culpam purgantium, sed trāsferentium initium cul-
 pa: in Annibalem, in potentiaq; eius fautores: veniam ciuitati petebant, ciuium temeritate
 bis iam ante auctae, incolunt futuri iterum hostium beneficiorum imperium ex victis hosti-
 bus populus Romanus non perniciem peteret: paratis obedienter seruire, quae vellet, impera-
 ret. Scipio & venisse ea spe in Africam se ait, & spem suam prospero belli euenru auctam, vi-
 ctoriam se, non pacem domum reportaturum esse: tamen cum victoriam propè in manibus
 habeat, pacem non abnuere, vt omnes gentes sciant, populum Romanum & suscipere iuste
 bella, & finire, Leges pacis se has dicere, Captiuos & perfugas restituant: exercitus ex Italia
 & Gallia deducant: Hispania abstineant: insulis omnibus, quae inter Italiam & Africā sunt,
 decedant: naues longas, praeter viginti, omnes tradant: tritici quingenta, hordei trecēta mil-
 lia modium, Pecuniae summam quantam imperauerit, parum conuenit: alibi quinque
 milia talentum, alibi quinque milia pondo argenti, alibi duplex stipendium militibus impe-
 ratum inuenio. His conditionibus (inquit) placeatne pax, triduum ad consulandum dabi-
 tursi placuerit, necum inducias facite, Romam ad Senatuum mittite Legatos. Ita dimissi
 Carthaginenses, nullas recusandas condiciones pacis cum censuissent, quippe qui moram
 temporis quaerent, dum Annibal in Africam traiceret, Legatos alios ad Scipionem, vt in-
 ducias facerent: alios Romam ad pacem petendam mittunt, ducentes paucos in speciem ca-
 ptiuos, perfugasq; & fugitiuos, quo impetrabilior pax esset. Multis ante diebus Laelius cum
 Syphace primoribusq; Numidarum captiuis Romam venit, quaeq; in Africa gesta essent,
 omnia exposuit ordine Patribus, ingenti omnium & in futurum spe. Consulti inde Patres,
 Regem in custodiam Albam mittendum censuerunt, Laelium retinen-
 dum, donec Legati Carthaginenses venissent. Supplicatio in quadriduum decreta est. P. Aeli-
 us Praetor Senatu misso, & concione inde aduocata, cum C. Laelio in rostra ascendit. Ibi ve-
 ro audientes, fusos Carthaginensium exercitus, deuictum & captum ingentis nominis Re-
 gem, Numidiam omnem egregia victoria peragrata, tacitum continere gaudium non po-
 terant, quin clamoribus, quibusq; aliis multitudo solet, laetitiam immodicam significa-
 rent. Itaq; Praetor ex templo edixit, vti editui aedes sacras omnes tota vrbē aperiret, circum-
 eundi salutandiq; deos, agēdiq; gratias per totum diem populo potestas fieret. Postero die
 Legatos Masinissae in Senatuum introduxit. Gratulati primum Senatui sunt, q; P. Scipio pro-
 speres res in Africa gessisset, deinde gratias egerunt, quod Masinissam non appellasset modo
 Regem, sed fecisset, restituendo paternum regnum, in quo post Syphacem sublatus, si Pa-
 tribus visum esset, sine metu & certamine esset regnaturus: deinde, quod collaudatum pro
 concione amplissimis decorasset donis, quibus ne indignus esset, & dedisse operam Masinissae
 fam, & porro daturum esse: petere, vt regium nomen, ceteraq; Scipionis beneficia & mune-
 ra Senatus decreto cōfirmaret: & nisi molestum esset, illud quoq; petere Masinissam, vt Nu-
 midas captiuos, qui Romae in custodia essent, remitterent: id sibi amplum apud populares
 futurum esse. Ad ea respōsum Legatis, Rerum gestarum in Africa prosperae, communem si-
 bi cum Rege gratulationem esse: Scipionem recte atq; ordine videri fecisse, q; eum Regem
 appellauerit: & quicquid aliud fecerit, quod honori foret Masinissae, ea Patres comprobare
 atq; laudare. Munera, quae Legati ferrent Regi, decreuerunt, sagula purpurea duo cum fibu-
 lis aureis singulis, & lato clauo tunicis, equos duos phaleratos, bina equestria arma cum lo-
 ricis, & tabernacula militaremq; suppellectilem, qualem praebri Consuli mos est. Haec Regi

Prætor mittere iussus, Legatis in singulos dona non minus quintum millium, comitibus eorum mille aris, & vestimenta bina Legatis, singula comitibus Numidicis: qui ex custodia missi redderentur Regi, ad hoc aedes, libera loca, lauria Legatis decreta, Eadem aestate, qua hæc decreta Romæ & in Africa gesta sunt, P. Quintilius Varus Prætor, & M. Cornelius Proconsul in agro Insubrium Gallorum cum Magone Poeno signis collatis pugnauerunt, Prætoris legiones in prima acie fuerunt, Cornelius suas in subsidiis tenuit, ipse ad prima signa equo aduectus, prope duobus cornibus Prætor ac Proconsul milites ad conferenda in hostes signa summa vi hortabantur, Posteaquæ nihil commouebant, cum Cornelius Quintilius, Lentior (vt vides) sit pugna, inquit, & induratus præter spem resistendo hostium timor, ac ne veretur in audaciam, periculum est, Equestrum procellam excitemus oportet, si turbare ac statum mouere volumus, Itaque vel tu ad prima signa prælium sustine, ego inducam in pugnam equites: vel ego hic in prima acie rem geram, tu quatuor legionum equites in hostem emitto, Vtram vellet Prætor muneris partem Proconsule accipiente, Quintilius Prætor cum filio, cui Marco prænomen erat, impigro iuvene, ad equites pergit, iussusque ascendere in equos, repetere in hostem emittit, Tumultum equestrum auxit clamor ab legionibus additus: nec sterisset hostium acies, ni Mago ad primum equitum motum paratos elephantos extemplo in prælium induxisset: ad quorum stridorem odoremque & aspectum territi equi, vanum equestre prælium fecerunt, & vt in rem permittis, vbi cuspide vti & cominus gladio posset, roboris maioris Romanus eques erat, ita in ablatum pauentibus procul equis, melius ex intervallo Numidæ iaculabantur: simul & peditum legio duodecima magna ex parte cæsa, pudore magis quam viribus tenebat locum: nec diutius tenuisset, ni ex subsidiis terdecima legio in primam aciem inducta, prælium dubium exceperat, Magoque ex subsidiis Gallos integre legioni opposuisset, Quibus haud magno certamine fuis, hastari legionis vndecimæ conglobant sese, atque elephantos iam etiam peditum aciem turbantes inuadunt, In quos cum peditos cõiecessent, nullo ferme frustra emisso, omnes retro in aciem suorum auerterunt, Quatuor grauati vulneribus corruerant, Tum prima commota hostium acies, simul omnibus peditibus, vt auersos videre elephantos, ad augendum pauorem ac tumultum effusis: sed donec sterit ante signa Mago, gradum sensim referentes ordines tenorem pugnae seruabant, Posteaquæ femine transfixo cadentem, aufertisque ex prælio propè exanguem videre, ex templo in fugam omnes conuersi, Ad quinque millia hostium eo die cæsa, & signa militaria duodeuiginti capta, nec Romanis incruenta victoria fuit: duo millia & CCC, de exercitu Prætoris, pars multo maxima ex legione XII amissa: inde & Tribuni militum duo M. Cosconius & M. Menius: terdecimæ quoque legionis, qua postremo prælio affuerat, Cn. Heluius Tribunus militum in restituta pugna cecidit: & duodeuiginti ferme equites illustres obruti ab elephantis cum Centurionibus aliquot perierant, & longius certamè fuisset, ni vulnere ductis concessa victoria esset, Mago proxima noctis silentio profectus, quantum pati via per vulnus poterat, itineribus extentis, ad mare in Ligures Ingaunos peruenit, Ibi eum Legati ab Carthagine paucis ante diebus in sinum Gallicum appulsis nauibus adierunt, iubentes primo quoque tempore in Africam traicere, Idem & fratrem eius Annibalæ (nam ad eum quoque ille Legatos eadem iubentes) facturum: non in eo esse Carthaginensium res, vt Galliam atque Italiam armis obtineant, Mago non imperio modo Senatus periculoque patriæ motus, sed metuens etiam ne victor hostis moranti instaret, Liguresque ipsi relinquit Italiam à Poenis cernentes, ad eos, quorum mox in potestate futuri essent, deficerent, simul sperans leniorem in nauigatione quam in via iactationem vulneris fore, & curationi omnia commodiora, impositis copiis in naues profectus, vix dum superata Sardinia ex vulnere moritur, Naues quoque aliquot Poenorum dissectæ, in alto à classe Romana, quæ circa Sardiniam erat, captiuntur, Hæc terra marisque in parte Italiæ, quæ iacet ad alpes, gesta, Consul Cn. Seruilius nulla memorabili re in provincia Hetruria & Gallia (nam eod quoque processerat) gesta, patre Cn. Seruilio & C. Luctatio patruo ex seruitute post decimum sextum annum receptis, qui ad vicum Canetum à Boiis capti fuerant, hinc patre hinc patruo latera circumdantibus, priuato magis quam publico decore insignis Romam rediit, Latum ad populū est, ne Cn. Seruilius fraudi esset, quod patre, qui sella curuli sedisset, viuo, cum id ignoraret, Tribunus plebis atque Ædilis pl. fuisset, coram quam sancitum legibus erat, Hac rogatione perlata, in prouinciam rediit, Ad Cn. Seruiliū Consulem, qui in Brutis erat, Consentia, Vffugum, Verge, Besidia, Hetrū

culum, Syphæti, Argentanū, Dapetia, multique alii ignobiles populi senescere Punici bellum cernentes, defecere, Idem Consul cum Annibale in agro Crotonensi acie conflixit, Obscura eius pugnae fama est, Valerius Antias quinque millia hostium cæsa ait, Quæ tanta res est, vt aut impudenter ficta sit aut negligenter prætermissa, Nihil certe vltra rei in Italia ab Annibale gestum, Nam ad eum quoque Legati ab Carthagine vocantes in Africam iis forte diebus, quibus ad Magonem, venerunt, Frendens gemensque, ac vix lachrymis temperans dicitur Legatorum verba audisse, Posteaquæ edicta sunt mandata, iam non perplexæ, inquit, sed palam reuocant, qui vetando supplementum & pecuniam mitti, iam pridem retrahebant, Vicit ergo Annibalem non populū Romæ, tories cæsus fugatusque, sed Senatus Carthaginensis obtreccatione atque inuidia, Neque hac deformitate reditus mei tã P. Scipio exultabit atque effret se, quam Hanno, qui domum nostram, quando alia re non potuit, ruina Carthaginis oppressit, iam hoc ipsum præsciens animo preparauerat ante naues, Itaque inutili militum turba præsidii specie in oppida Brutii agri, quæ pauca magis metu quam fide continebantur, dimissa, quod roboris in exercitu erat, in Africam transuexit: multos Italici generis, qui in Africam secuturos abnuentes conceperant in Iunonis Lacinie delubrum, inuolatum ad eam diem, in templo ipso foede interfectis, Raro quoniam alium patriam exilii causa relinquere magis mestum abisse ferunt quam Annibalem hostium terra excedentem: respexisse saepe Italiæ littora, & deos hominesque accusantem, in se quoque ac suum ipsius caput execratum, quod non cruentum ab Cannæ victoria militem Romam duxisset, Scipionem ire ad Carthaginem auctum, qui Consul hostem in Italia Poenum non vidisset: se centum millibus armatorum ad Trasimenum & Cannas cæsis, circa Casilinum Cumas Nolamque consensisse, Hæc accusans querensque ex diutina possessione Italiæ est detractus, Romam per eosdem dies & Magonem & Annibalem profectos allatum est: cuius duplicis gratulationis relatio minuit lætitiā, & quod parum duces in retinendis iis cum id mandatum ab Senatu esset aut animi aut virium habuisse videbantur: & quæ solliciti erant, omni belli mole in vnum ducem exercitumque inclinata, quod euasura esset res, Per eosdem dies Legati Saguntini venerunt, compositos cum pecunia adducetes Carthaginenses, qui ad conducenda auxilia in Hispaniam traiecerant, Ducenta & quinquaginta auri, octingenta pondo argenti in vestibulo curiæ posuerunt, Hominibus acceptis, & in carcerem conditis, auro argentoque reddito, gratie Legatis actæ, atque insuper munera data ac naues, quibus in Hispaniam reuertentur, Mentio deinde ab senioribus facta est, segnitius homines bona quam mala sentire: transitus Annibalem in Italiam quantum terroris pauorisque iniecerat, se semper meminisse, Quas deinde clades, quos luctus incidisset: visa castra hostium è muris visibis, Quæ vota singulorum vniuersorumque fuisset: quoties in consiliis voces manus ad cælum porrigentium auditas: en vñ ille dies futurus esset, quo vacuum hostibus Italiam bona pace florentem visuri essent: dedisse id deos sextodecimo demum anno, nec esse, qui diis gratias agendas censent: adeo ne aduenientem quidem gratiam homines benigne accipere, nedum vt præteritæ satis memores sint, Conclamatatum deinde ex omni parte curiæ est, vt referret P. Ælius Prætor, decretumque, vt quinque dies circa omnia puluina supplicaretur, victimæque maiores immolarentur CXX, iam dimisso Lælio Legatisque Masinisse, cum Carthaginensium Legatos de pace ad Senatum venientes Puteolis visos, inde terra venturos allatum esset, reuocari C. Lælium placuit, vt coram eo de pace ageretur, Q. Fulvius Gillo Legatus Scipionis Carthaginenses Romam adduxit, quibus vtitis ingredi urbem hospitium in villa publica, Senatus ad eam Bellonæ datus est, Orationem eandem ferme, quam apud Scipionem, habuerunt, culpam omnem belli à publico consilio in Annibalem vertentes, Eum iniussu Senatus non Alpes modo, sed Iberum quoque transgressum, non Romanis solum, sed ante etiam Saguntinis priuato consilio bellum intulisse, Senatur ac populo Carthaginensi, si quis vere existimet, foedus ad eam diem inuolatum esse cum Romanis, Itaque nihil aliud sibi mandatum esse vti peterent, quam vt in ea pace, qua postremo cum Consule Luctatio facta esset, manere liceret, Cum more tradito à Patribus potestatem interrogandi, si quis vellet, Legatos Prætor fecisset, senioresque, qui foederibus interfuissent, alia alii interrogarent, nec meminisse se per ætatem (etenim omnes ferme iuuenes erant) dicerent Legati conclamarum ex omni parte curiæ est, Punica fraude electos, qui veterem pacem repeterent, cuius ipsi non meminissent, Emotis deinde curiæ Legatis, sententiæ interrogari ceperunt, M. Liuius Cn. Seruiliū Consulem, qui propior esset, accersendum, vt coram eo de pace age

retur, censebat. Cum de re maiore quàm ea esset, consultatio incidere non posset, non videri sibi
 absente Consulum altero, ambobusve eam rem agi, satis ex dignitate populi Romani esse.
 Q. Metellus, quod triennio ante Consul Dictatorque fuerat, cum P. Scipio cedendo exercitus, agros
 populando, in eam necessitatem compulisset hostes, ut supplices pacem peterent, & nemo
 omnium verius existimare posset, quàm ea pax peteretur, quàm is, qui ante portas Car-
 thaginis bellum gereret, nullius alterius consilio quàm Scipionis accipiendam abnuendamque
 pacem esse. M. Valerius Leuinus, qui bis Consul fuerat, speculatores, non Legatos venisse argu-
 ebat, iubendosque eos Italia excedere, & custodes cum iis visque ad naues mittendos, Scipio-
 nisque scribendum, ne bellum remitteret. Lælius Fulviusque adiecerunt, & Scipionem in eo posi-
 tam habuisse spem pacis, si Annibal & Mago ex Italia non reuocarentur. Cæterum omnia
 simulaturos Carthaginenses, duces eos exercitusque expectantes: deinde quibus recentium foe-
 derum, & deorum omnium oblitos, bellum gesturos, eo magis in M. Leuini sententiam des-
 cessum. Legati pace infecta ac propè sine responso dimissi. Per eos dies Cn. Seruilus Consul
 haud dubius quin pacatæ Italiae penes se gloria esset, velut pulsus ab se Annibalem per-
 sequens, in Siciliam, inde in Africam transiturus, traiecit. Quod ubi Romæ vulgatum est, pri-
 mo censuerunt patres, ut Prætor scriberet Consuli, Senatam æquum censere in Italiam re-
 uerti eum: deinde, cum Prætor specturum eum literas suas diceret, Dictator ad id ipsum cre-
 atus P. Sulpitius pro iure maioris imperii Consulem in Italiam reuocauit. Reliquum an-
 ni cum M. Seruilio magistro equitum circumeundis Italiae urbibus, quæ bello alienatæ fue-
 rant, noscendisque singularum causis consumpsit. Per induciarum tempus & ex Sardinia ab
 Lentulo Prætor centum onerariæ naues cum commeatu viginti rostratarum præsidio actæ,
 & ab hoste & ab tempestatibus mari tuto in Africam transmiserunt. Cn. Octauio ducentis
 onerariis, triginta longis nauibus ex Sicilia traicienti non eadem fortuna fuit. In conspectu
 ferme Africæ prosperto cursu vectum primo destituit ventus, dein versus in Africam turba-
 uit ac passim naues dissipat: ipse cum rostratis per aduersos fluctus ingenti remigum labo-
 re enixus Apollinis promontorium tenuit. Onerariæ pars maxima ad Ægimurum insulâ
 (æa sinum ab alto claudit, in quo sita Carthago est) triginta ferme milliâ ab vrbe, aliæ aduer-
 sus urbem ipsam ad Calidas Aquas delatæ sunt. Omnia in conspectu Carthaginis erant. Itaque
 ex tota vrbe in forum concursus est. Magistratus Senatam vocare, populum in curiæ vestibulo
 fremere, ne tâta ex oculis manibusque amitteretur præda. Cum quidam pacis petite, alii
 induciarum (necdum enim dies exierat) fidem opponerent, postremo permisso penes Sena-
 tus populique consilio, consensus est, ut classe quinquaginta nauium Asdrubal Ægimurum tra-
 uiceret, indeque per littora portusque dispersas Romanas naues colligeret. Deserte fuga nauita-
 rum primum ab Ægimuro, dein ab Calidis Aquis onerariæ Carthaginæ puppibus tractatæ
 sunt. Nondum reuerterat ab Roma Legati, neque sciebant que Senatam Romani de bello aut
 pace sententia esset, necdum induciarum dies exierat: eo indigniorem iniuriam ratus Scipio,
 ab iis, qui petissent pacem & inducias, spem pacis & fidem induciarum violatam esse,
 Legatos Carthaginem L. Bebius, M. Seruilium, L. Fabium extemplo misit. Qui cum multi-
 tudinis concursu propè violati essent, nec reditum tutiorem cernerent futurum, petierunt
 à magistratibus, quorum auxilio vis prohibita erat, ut naues mitterent, quæ se prosequerentur.
 Datæ trirèmes duæ, cum ad Bagradem flumen peruenissent, vnde castra Romana conspici-
 bantur, Carthaginem rediere. Classis Punica ad Vticam stationem habebat. Ex ea tres
 quadrirèmes, seu clam missa à Carthagine nuncio, vti fieret, seu Asdrubale, qui classe præ-
 rat, sine publica fraude auso facinus, quinquagem Romanam superantem promontori-
 um ex alto repente aggressa: sunt: sed neque rostro ferire celeritate subterlabentem poterant,
 neque transire armati ex humilioribus in altiore nauem, & defendebatur egregie, quoad
 tela suppeditarunt. Quibus deficientibus, iam nulla alia res eam, quàm propinquitas terre,
 multitudoque à castris in littus effusa tueri potuisset. Concitatam enim remis quanta ma-
 xima vi poterant, in terram cum immisissent, nauis tantum iactura facta, incolumes ipsi eua-
 serunt. Ita alio super aliud scelere cum haud dubie induciæ ruptæ essent, Lælius Fulviusque
 ab Roma cum Legatis Carthaginensibus superuenerunt. Quibus Scipio, etsi non inducia-
 rum fides modo à Carthaginensibus, sed etiam ius gentium in Legatis suis violatum esset,
 tamen se nihil nec institutis populi Romani, nec suis moribus indignum in iis facturum
 esse cum dixisset, Legatis dimissis, bellum parabat. Annibale iam terræ appropinquatè iussus

è nauis vnus ascendere in malum, ut specularetur quam tenerent regionem: cum dixisset
 sepulcrum dirutum proram spectare, locum abominatus, præteruehi iussu gubernatore, ad
 Lepetim appulit classem, atque ibi copias exposuit. Hæc eo anno in Africa gesta. Insequentia
 excedunt in eum annum, quo M. Seruilus Geminus, qui tum magister equitum erat, & T.
 Claudius Nero Consules facti sunt, Cæterum exitu supericris anni cum Legati sociarum
 urbium ex Græcia questi essent, vastatos agros ab regibus præsidii, profectosque in Macedoni-
 am Legatos ad res repetendas, non admisso ad Philippum Regem, simul nunciaissent, qua-
 tuor milia militum cum Sopatro duce traiecta in Africam duci, ut essent Carthaginensibus
 præsidio, & pecunia aliquantum vnâ missum, Legatos ad Regem, qui hæc aduersus foe-
 dus facta videri Patribus, nunciarent, mittendos censuit Senatus. Missi C. Terentius Varro,
 Cn. Manlius, M. Aurelius, iis tres quinqueres datæ. Annus insignis incendio ingenti, quo
 clius publicus ad solum exustus est: & aquarum magnitudine: sed & annonæ vilitate fu-
 it, præterque quod pace omnis Italia erat aperta, etiam quod magnam vim frumenti ex Hispani-
 a missam M. Valerius Falco & M. Fabius Bureo, Ædiles curules quaternis æris vicatim po-
 pulo descriperunt. Eodem anno Q. Fabius Maximus moritur exactæ ætatis, si quid verum
 est, Augurem duos & quadraginta annos fuisse, quod quidam auctores sunt. Vir certe ferè di-
 gnus tanto cognomine, vel si nouum ab eo inciperet, superauit paternos honores, auitos æ-
 quauit, pluribus victoriis, & maioribus præliis auus insignis Rullus, sed omnia æquare vnus
 hostis Annibal potest: cautiore tamè, quàm promptior hic habitus fuit, & sicut dubites, vtrum
 ingenio cunctantior fuerit, an quia ira bello proprie, quod tum gerebatur, aptum erat, sic ni-
 hil certius est quàm vnum hominem nobis cunctando rem restituisse, sicut Ennius ait. Augur
 in locum eius inauguratus Quintus Fabius Maximus, filius eius. In eiusdem locum Ponti-
 fex (nam duo sacerdotia habuit) Seruius Sulpitius Galba. Ludi Romani diem vnum, ple-
 beii ter totum instaurati ab Ædilibus M. Sestio Sabino & Cn. Tremellio Flacco. Ii ambo Præ-
 tores facti: & cum iis C. Liuius Salinator & C. Aurelius Cotta. Comitia eius anni vtrum
 Cn. Seruilus Consul habuerit, an quia eum res in Hetruria tenuerint, quæstiones ex sociis
 de coniurationibus principum habentem, Dictator ab eo dictus P. Sulpitius, incertum dis-
 uerli auctores faciunt. Principio insequentis anni M. Seruilus & T. Claudius Senatu in Ca-
 pitolium vocato de provinciis retulerunt: Italiam atque Africam in sortem conici, Africam
 ambo cupientes, volebant: cæterum Q. Metello maxime annitente, neque data neque negata
 est Africa, Consules iussi cum Tribunis plebis agere: vt, si iis videretur, populum rogarent,
 quem vellent in Africa bellum gerere, omnes tribus P. Scipionem iusserunt. Nihilominus
 Consules provinciam Africam (ita enim Senatus decreuerat) in sortem coniecerunt. T.
 Claudio Africa euenit, vt quinquaginta nauium classem, omnes quinqueres in Afri-
 cam traiceret, pari que impetio cum Scipione Imperator esset. M. Seruilus Hetruriam forti-
 tus. In eadem provincia & Cn. Seruilio prorogatum imperium, si Consules manere ad urbem
 Senatui placuisset. Prætores, M. Sestius Galliam est sortitus, vt duas legiones provinciamque
 traderet ei P. Quintilius Varus: C. Liuius Brutios cum duabus legionibus, quibus P. Sem-
 pronius Proconsul prioris anni præfuerat: Cn. Tremellius Siciliam, vt ab Appio Appulo
 Prætoris prioris anni provinciam & duas legiones acciperet. Iulius Proprætor cum vigin-
 ti nauibus longis, militibus mille octo Siciliæ tutaretur: inde M. Pomponius viginti nau-
 ius reliquis mille & quingentos milites Romam deportaret. C. Aurelio Cotta vrbana
 euenit. Cæteris ita, vti quisque obrinebant provincias exercitusque, prorogata imperia. Sexde-
 cim non amplius eo anno legionibus defensum imperium est. Et vt à placandis diis omnia
 inciperent agerentque, quos ludos M. Claudio Marcello, T. Quintio Consulibus T. Manlius
 Dictator, quasque hostias maiores vouerat, si per quinquennium illud res publica eodem sta-
 tu fuisset, vt eos Consules, prius quàm ad bellum proficiscerentur, faceret. Ludi in circo per qua-
 triduum facti, hostiæque quibus votæ erant diis, cessæ. Inter hæc simul spes, simul cura indi-
 es crescebat, nec satis certum constare apud animum poterat, vtrum gaudium dignum esset,
 Annibalem post sextumdecimum annum ex Italia decedentem vacuam possessionem eius
 reliquisse populo Romano: an magis metuendum, quod incolumi exercitu in Africam tra-
 iecisset. Locum nimirum, non periculum muratum. Cuius tantæ dimicationis vatè, qui nuper
 per decessisset, Q. Fabium haud frustra canere solitum, grauiorem in sua terra futurum ho-
 stem Annibalem, quàm in aliena fuisset: nec Scipioni aut cum Syphace, incondite barbaris

Rege, qui statarios semilixas ducere exercitus solitus sit: aut cum socero eius Asdrubale, fili- 55
 gacissimo duce rem futuram, aut tumultuariis exercitibus ex agrerum semiermi turba lu-
 bito collectis: sed cum Annibale, propè nato in pratorio patris fortissimi ducis, alito atq; ea
 ducato inter arma, puero quondam milite, vixdum iuvene Imperatore, qui senex vincen-
 do factus, Hispanias, Gallias, Italiam ab Alpibus ad fratrum monumentis ingentium rerum
 complecter. Ducere exercitum aequalem stipendiis suis, duratum omnium rerum patien- 60
 tia, quas vix fides fiat homines passos, perfusum millies cruore Romano, exuuias non milia-
 rum modo, sed etiam Imperatorum portantem. Multos occuros Scipioni in acie, qui Pre-
 tores, qui Imperatores, qui Consules Romanos sua manu occidissent, muralibus vallari-
 busq; insignes coronis, peruagatos capta castra, captas vrbes Romanas: non esse hodie tot
 fasces magistratibus populi Romani, quor captos ex eade Imperatorum pre se ferre posset 65
 Annibal. Has formidines agitando animis, ipsi curas & metus augebant: & iam quòd, cum
 affuissent per aliquot annos bellum ante oculos aliis atq; aliis in Italiè partibus lenta spe in
 nullum propinquum debellandi finem gerere, exererant omnium animos Scipio & Anni-
 bal, velut ad supremum certamen comparati duces: ii quoq; quibus ingens erat in Scipio- 70
 ne fiducia, & victoriè spes, quo magis in propinquam eam imminabant animis, eo cura in-
 tentioris erant. Haud dispar habitus animorum Carthaginensibus erat: quos modo petisse
 pacem, intuentes Annibalem ac rerum gestarum eius magnitudines, poenitebat: modo, cum
 respiceret, bis sese acie victos, Syphacè capti, pullos se Hispania, pullos Italia, atq; ea oia vni-
 us virtute & consilio Scipionis facta, velut fatalem eum ducem in exitum suum natum
 horrebant. Iam Adrumetum peruenerat Annibal, vnde ad reficiendum ex iactatione mari- 75
 tima militem paucis diebus sumptis, excit⁹ pauidis nunciis omnia circa Carthaginem ob-
 tineri armis afferentium, magnis itineribus Zamam contendit. Zama quinque dierum iter
 ab Carthagine abest. Inde præmissi speculatores cum excepti à custodiibus Romanis dedu-
 cti ad Scipionem essent, traditos eos Tribunis militum, iustosq; omisso metu visere omnia,
 per castra, quã vellent, circumduci iussit: percunctatosq; Satin percommode omnia explorat 80
 sent, datis, qui persequerentur, retro ad Annibalem dimisit. Annibal nihil quidem eorum,
 què nunciabantur (nam & Masinissam cum sex millibus peditum, quatuor equitum venisse
 se eo ipso forte die afferbant) læto animo audiuit, maxime hostis fiducia, quã non de nihilo
 profecto cõcepta est, percussus. Itaq; quanq; & ipse causa belli eius erat, & aduentu suo tur-
 bauerat pactas inducias, & spem foederum, tamen, si integer, q̄ si victus peteret pacem, equi- 85
 ora impetrari posse ratus, nuncium ad Scipionem misit, vt colloquendi secum potestatem
 faceret. Id vt vtrum sua sponte fecerit, an publico consilio, neutrum cur affirmem habeo. Vale-
 rius Antias primo prælio victum eum à Scipione, quo duodecim millia armorum in ac-
 cie sunt cesa, mille & septingenti capti, Legatū cū aliis decem Legatis tradit in castra ad Sci-
 pionem venisse. Ceterum Scipio cum colloquium haud abnuisset, ambo ex composito du- 90
 ces castra protulerunt, vt coite ex propinquo possent. Scipio haud procul Nadagara vr-
 be, tum ad cetera loco opportuno, tum quòd aquatio intra teli coniectū erat, cõsedit. Anni-
 bal tumulum à quatuor millibus inde, tutum commodumq; alioqui, nisi quòd longinquè
 aquationis erat, cepit. Ibi in medio locus conspectus vndique, ne quid insidiarum esset, de- 95
 lectus. Summotis pari spatio armatis, cum singulis interpresibus congressi sunt, non suã
 modo ætatis maximi duces, sed omnis ante se memoria omnium gentium cuilibet Re-
 gum Imperatorumq; pares, Paulisper alter alterius conspectu admiratione mutua propè
 attoniti conticuere. Tum Annibal prior, Si hoc ita fato datum erat, vt qui primus bel-
 lum intuli populo Romano, quiq; toties propè in manibus victoriam habuissis vitro ad 100
 pacem petendam venirem, lætor te mihi forte potissimum datum à quo pacem peterem.
 Tibi quoq; inter multa egregia non in vltimis laudum hoc fuerit, Annibalem, cui tot de
 Romanis ducibus victoriam dii dedissent, tibi cessisse: teq; huic bello vestris plusq; nostris
 cladibus insigni finem imposuisse. Hoc quoq; ludibrium fortuna, an casus ediderit, vt cum
 patre tuo Consule ceperim arma, cum eodem primum Romano Imperatore signa contule-
 rim, ad filium eius inermis ad pacem petendam veniam. Optimum quidem fuerat, eam pa- 105
 tribus nostris mentem datam ad diis esse, vt & vos Italiè, & nos Africè imperio contèti esse-
 m⁹. Neq; em̄ ne nobis quiddè Sicilia atq; Sardinia satis digna precia sunt pro tot classibus,
 tot exercitib⁹, tot tãq; egregiis amissis ducib⁹. Sed præterita magis rephedi possunt q̄ corrigi.

Ita aliena appetuimus, vt de nostris dimicaretur. Nec in Italia solum vobis bellū, nobisq; 1
 in Africa est, sed & vos in portis vestris propè ac moenibus signa armaq; hostiū vidistis, &
 nos ab Carthagine fremitum castrorum Romanorum exaudiuimus. Quod igitur nos ma-
 xime abominaremur, vos autem ante omnia optaretis, in meliore vestra fortuna de pace agi- 5
 tur: agimusq; ii, quorum & maxime interest pacem esse, & qui quocunq; egerimus, ratum
 ciuitates nostræ habituræ sint, animo tantum nobis opus est non abhorrente à quietis con-
 siliis. Quod ad me attinet, iam ætas senem in patriam reuertentem, vnde puer profectus
 sum, iam secundæ, iam aduersæ res ita erudierunt, vt rationem sequi q̄ fortunam malim: tu- 10
 am & adolescentiam & perpetuam felicitatem ferociora vtraq; q̄ quietis opus est consiliis;
 metuo, Non temere incerta casuum reputat, quem fortunam nunq̄ decepit. Quod ego fui
 ad Trafimentū, ad Cannas, id tu hodie es. vixdum militari ætate imperio accepto, omnia
 audacissime incipientem nusquam fefellit fortuna. Patris, & patriui persecutus mortem, ex
 calamitate vestræ domus decus insigne virtutis pietatisq; eximia cepisti, amissas Hispani- 15
 as recuperasti, quatuor inde Punicis exercitibus pulsus: Consul creatus, cum ceteris ad tu-
 tandam Italiam parum animi esset, transgressus in Africam, duobus hic exercitibus casis,
 binis eadem hora captis simul incensisq; castris, Syphace potentissimo Rege capto, tot vrbi-
 bus regni eius, tot nostri imperii creptis, me sextumdecimum iam annum hærentem in pos-
 sessione Italiæ detraxisti, potest victoriam, inquam, malle, q̄ pacem animus? Noui vobis spi- 20
 ritus magis magnos q̄ viles: & mihi talis aliquando fortuna affulsit. Quòd si in secundis
 rebus bonam quoq; mentem donarent dii, non ea solum quæ euenissent, sed etiam ea quæ
 venire possent, reputarem. Vt omnium obliuiscaris aliorum, satis ego documenti in o-
 mnes casus sum: quem modo castris inter Anienem atq; vrbes Romanas positis, signa inse- 25
 rentem ad moenia Romana videras, hic cernas duobus fortissimis viris fratribus, clarissi-
 mis Imperatoribus orbatum ante moenia propè obsessæ patriæ, quibus terrui vestram vr-
 bem, ea pro mea deprecantem. Maxime cuiq; fortunæ minime credendum est. In bonis tu- 30
 is rebus, nostris dubiis, tibi ampla ac speciosa danti est pax, nobis petentibus magis necessa-
 ria q̄ honesta. Melior turriorq; est certa pax q̄ sperata victoria: hæc in tua, illa in deorum ma-
 nu est. Ne tot annorum felicitatē in vnius horæ dederis discrimen: cum tuas vires, tum vim
 fortune, Martemq; belli communem propone animo: vtrinq; ferrum, corpora humana erūt:
 nusq; minus q̄ in bello euentus respondent. Non tantum ad id, quod data pace iam habere 35
 potes, si prælio vincas, gloriæ adieceris, quantum ademeris, si quid aduersi eueniat: simul
 parca ac sperata decora vnius horæ fortuna euertere potest: omnia in pace iungenda tuè po-
 testatis sunt. P. Cornelii: tunc ea habenda fortuna erit, quam dii dederint. Inter pauca felici-
 tatis virtutisq; exempla M. Atilii quondam in hac eadem terra fuisse fertur, qui sic vr- 40
 betor pacem petentibus patribus nostris abnuisset: sed non statuendo tandem felicitati modum,
 nec cohibendo efferentem se fortunam, quanto altius elatus erat, eo foediū corruit. Est qui-
 dem eius qui dat, non qui petit, conditiones dicere pacis: sed forsità non indigni simus, qui
 nobismetipsis multam irrogemus, qui non recusamus quin omnia, propter quæ bellum ini- 45
 tum est, vestra sint: Sicilia, Sardinia, Hispania, quicquid insularum toto inter Africam Ita-
 4.0 liamq; continetur mari, Carthaginenses inclusi Africa: littoribus, vos (quando ita diis pla-
 cuit) externa etiam terra mariq; videamus regentes imperia. Haud negauerim, propter nõ
 nimis sincere petitam aut expectatam nuper pacem, suspectam esse vobis Punicam fidem;
 Multum per quos petita sit, ad fidem tuendam pacis pertinet Scipio. Vestri quoq; (vt au- 50
 dio) Patres non nihil etiam ob hoc, quia parum dignitatis in legatione erat, negauerit pa-
 cem. Annibal peto pacem, qui neq; peterē nisi vtilem crederē: & propter eandem vtilitatem
 tuebor eam, propter quam peti: & quemadmodū, quia à me bellum cõceptū est, ne quem eius
 poenitete quoad ipsi non inuidere dei præstiti, ita annitar ne quem pacis per me partē poe-
 niteat. Ad hæc Imperator Romanus in hæc ferè sententiam respondit: Non me falletat. At
 nibal aduentus tui spe Carthaginenses & præsentem induciarum fidem, & spem pacis tur- 55
 basse: neq; tu id sanè dissimulas, qui de conditionibus superioribus pacis omnia subtrahas,
 præter ea, quæ iam pridem in nostra potestate sunt. Ceterum tibi tibi curæ est sentire ci-
 ues tuos quanto per te onere leuentur, sic mihi laborandum est, ne quæ tunc pepigerunt, hodie
 die subtrahat ex conditionibus pacis, premia perfidiæ habeantur. Indigni, quibus eadem pa-
 teat conditio, vt etiam profut vobis status, petitis. Neq; patres nostri priores de Sicilia, neq;

nos de Hispania fecimus bellum: & tum Mamertinorum sociorum periculum, & nunc Sa- 55
 guntri excidium nobis pia ac iusta induerunt arma, vos laceffisse & tu ipse fateris, & dii tes-
 tes sunt, qui & illius belli exitum secundum ius fasque dederunt: & huius dant, & dabunt.
 Quod ad me attinet, & humana infirmitatis memini, & vim fortunę reputo: & omnia, quę
 cumq; agimus, subiecta esse mille casibus scio. Ceterum quemadmodum superbe & violen- 60
 ter me facere faterer, si prius quę in Africam traiecissem, te tua voluntate cedentē Italia, & im-
 posito in naues exercitū, ipsum venientem ad pacem petendam aspernarer, si nunc, cum pro-
 pte manu conferta resitantem ac tergiversantem in Africam attraxerim, nulla sum tibi ve-
 recūdia obstrictus, proinde siquid ad ea, in quę tū pax conuentura videbatur (quę sunt no- 65
 sti) multe nauitū cum cōmeatu per inducias expugnatū Legatorū quę violatorū adicitur, est
 quod referam ad consiliū: in illa quoq; grauiā videntur, bellum parate, quoniam pacem
 patri non potuistis. Ita infecta pace, ex colloquio ad suos cum se recepissent, frustra verba pa- 68
 cata renunciant, armis decernendum esse habendamq; eam fortunam, quam dii dedissent.
 In castra vt est ventum, pronūciāt ambo, arma expedirēt milites, animosq; ad supremum
 certamen, non in vnum diem, sed in perpetuum, si felicitas adesset, victores. Roma, an Car- 70
 thago iura gentibus daret, ante crastinam noctem scituros, Neq; enim Africam aut Itali-
 am, sed orbem terrarum victorię pręmium fore, par periculum pręmio, quibus aduersę pu-
 gnę fortuna fuisset. Nam neq; Romanis effugium vllum patebat in aliena ignotaq; terra:
 & Carthagini supremo auxilio effuso adesse videbatur presens excidium. Ad hoc discer- 75
 men procedunt postero die duorum opulentissimorum populorum duo longe clarissimi du-
 ces, duo fortissimi exercitū, multa ante parta decora aut cumulaturū eo die, aut euerfuri. An
 ceptus igitur spēs & metus miscebant animos: contemplantibusq; modo suam, modo hostiū 78
 aciem: cum oculis magis quę ratione pensarent vires, simul læta, simul tristitia obseruabantur:
 quę ipsi sua sponte non succurrebant, ea duces admonendo atq; hortando subiciunt. Pœ-
 nus XVI annorum in terra Italia res gestas, tot duces Romanos, tot exercitus occisione 80
 occisos, & sua cuiq; decora, vbi ad insignem alicuius pugnę memoria militem venerat, refe-
 rebat. Scipio Hispanias & recentia in Africa pręlia, & confessionem hostium, quod neq; nō
 petere pacē propter metum, neq; manere in ea prę insita animis perfidia potuissent: ad hoc,
 colloquium Annibalis in secreto habitum: ac liberum fingenti, qua velis flecti, ominatur,
 quibus quondam auspiciis patres eorum pugnauerint ad Ægates insulas, ea illis exeunti- 83
 bus in aciem portendisse deos: adesse finem belli ac laboris, in manibus esse prędam Cartha-
 ginis, reditum domum in patriam ad parentes, liberos, coniuges penatesq; deos. Adeo cele-
 sus hæc corpore vultuq; ita læto, vt vicisse iam crederes, dicebat. Instruit deinde primos hæ- 85
 statos: post eos principes, triariis postremam aciem clausit: non confertas autem cohortes
 ante sua quęsq; signa instruebat, sed manipulos aliquantum inter se distantes, vt esset spa-
 tium, quo elephanti hostium accepti nihil ordines turbarent. Lælium, cuius antē Legati, eo 90
 anno Quæstoris extra sortem ex S.C. opera vtebatur, cum Italico equitatu ab sinistro cor-
 nu, Masinissam Numidasq; ab dextro opposuit: vias patentes inter manipulos antesignano-
 rum velitibus (ea tunc leuis armatura erat) compleuit, dato præcepto, vt ad impetum ele-
 phantorum aut post rectos refugerent ordines, aut in dextram lauamq; discursu applican- 95
 tes se antesignanis, viā quā irruerent in ancipitia tela, beluis darent, Annibal ad terrore pri-
 mum elephantos (LXXX autem erant, quot nulla vnq; in acie antē habuerat) instruit:
 deinde auxilia Ligurum Gallorumq;, Balearibus Maurisq; admixtis, in secunda acie Car-
 thaginenses Afrosq; & Macedonum legionem, modico deinde intervallo relicto subsidiariā
 aciem Italicorum militum (Brutii periq; erant, vi ac necessitate plures, quę sua voluntate de- 100
 cedentem ex Italia secuti) instruit: equitatum etiam ipsum circumdedit cornibus, Dextrum
 Carthaginenses, sinistrum Numidæ tenuerunt. Variā exhortatio erat in exercitu inter tot
 homines, quibus non lingua, non mores, non lex, non arma, non vestitus habitusq;, non cau-
 sa militandi eadem esset: auxiliariis & præfens & multiplicata merces ex pręda offenta- 105
 tur, Galli proprio atq; insito in Romanos odio accenduntur, Liguribus campi huberes Ita-
 liæ deductis ex asperrimis montibus in spem victorię ostentantur, Mauros Numidasq; in
 Masinissæ impotentē futuros dominatu terret, aliis alię spes ac metus iactatur, Carthaginen-
 sibus moenia patriæ, dii penates, sepulcra maiorum, liberi cum parentibus, cōiuges pauidæ,
 aut excidium seruitiumq;, aut imperium orbis terrarum, nihil aut in metum, aut in spem

medium ostentatur. Cū maxime hæc Imperator apud Carthaginenses duces suarum gentiū,
 inter populares pleraq; per interpretes intermixtos alienigenis ageret, turbę cornuaq; ab Ro-
 manis occiderunt, tantusq; clamor ortus, vt elephanti in suos sinistro maxime cornu conuer-
 terentur. Mauris ac Numidis addidit facile Masinissa percussis terrore, nudauitq; ab ea par- 5
 te aciem equestri auxilio: pauca tamen bestiarum intrepide in hostem acq; inter velitū or-
 dines cum multis suis vulneribus ingentem stragem edebant. Resilientes enim ad manipu-
 los velites, cum viam elephantis, ne obtulerentur, fecissent, in ancipites ad ictum vtrinq; con-
 iiciebat hastas: nec pila ab antesignanis cessabat, donec vndiq; incidētib; telis exacti ex Ro-
 mana acie hi quoq; in suo dextro cornu ipsos Carthaginensium equites in fugam verterūt. 10
 Lælius vt turbatos vidit hostes, addit percussis terrorem, vtrinq; equite nudata erat Punica
 acies, cum pedes concurrūt nec spe nec viribus iam par: ad hoc dictū parua, sed magni eadē
 in re gerēda momenti res, congruens clamor à Romanis, eoq; maior & terribilior: dissonę il-
 lis, vt gentium multarum discrepantibus linguis, voces, pugna Romana stabilis & suo & ar-
 morum pondere incumbentium in hostem, concursatio & velocitas illinc maior quę vis. Igitur 15
 tur primo impetu extemplo mouere loco hostium aciem Romani: ala deinde & vmbonibus
 pulsantes in summos gradu illato, aliquantum spatii velut nullo resistente incessere, vrgen-
 tibus & nouissimis primos, vt semel motā aciem sentire, quod ipsum vim magnam ad pellē-
 dum hostem addebat. Apud hostes auxiliaries cedentis secunda acies, Afri & Carthaginen-
 ses adeo nō sustinebat, vt contra etiam, ne resistentes pertinaciter primos cędendo ad se per- 20
 ueniret hostis, pedem referrent. Igitur auxiliaries terga dant repere, & in suos versi, partim re-
 fugere in secundam aciem, partim non recipientes cedere, vt paulo antē non adiuti, & tunc
 exclusi: & propē duo iam permitta prælia erant, cum Carthaginenses simul cum hostibus, si-
 mul cum suis cogerentur conserrere manus: non tamen ita percussos iratosq; in aciem acce-
 pere, sed densatis ordinibus in cornua vacuumq; circa campum extra præliū eiecere, ne pau- 25
 dos fuga vulneribusq; milites in certam & integrā acie miscerēt. Ceterū tanta strage homi-
 num armorumq; locum, in quo steterant paulo antē auxiliaries compleuerant, vt propē diffi-
 cilior transitus esset, quā per confertissimos hostes fuerat. Itaq; qui primi fuerāt hastati, per-
 tumulos corporum armorumq;, & tabem sanguinis, qua quisq; poterat, sequentes hostem, &
 signa & ordines confunduntur. Principum quoq; signa fluctuare cęperant, vagam ante se cer- 30
 nates acie: quod Scipio vbi vidit, receptui prope canere hastatis iussit, & sauciis in postre-
 mam aciem subductis, principes triariosq; in cornua inducit, quo tutior firmiorq; media ha-
 statorū acies esset. Ita nouum de integro prælium ortum est: quippe ad veros hostes peruentū
 erat, & armorum genere, & vsu militię, & fama rerum gestarum, & magnitudine vel spēi vel
 periculi pares: sed numero Romanus superior erat & animo: quod iam equites, iam elephan- 35
 tos fuderat, iam prima acie pulsa, in secunda pugnabat. In tempore Lælius ac Masinissa pulso
 per aliquantum spatii secuti equites, reuertentes in auersam hostium aciem incurtere. Is de-
 mum equitum impetus sudit hostem: multi circumuenti, vnāq; cęsi per patentem circa Cam-
 pum fuga sparsi, tenente omnia equitatu, passim interierunt. Carthaginensium sociorūq; cę- 40
 sa eo die supra millia viginti: par ferme numerus captus est, cum signis militaribus centū tri-
 ginta tribus, elephantis vndecim. Victores ad decem millia cecidere. Annibal cum paucis
 equitibus inter tumultum elapsus Adrumetum perfugit, omnia & in prælio, & ante aciem,
 prius quę excederet pugna, expertus: & confessione etiam Scipionis, omniumq; peritorum mi-
 litię illam laudem adeptus, singulari arte aciem eo die instruxisse, Elephantos in prima fron- 45
 te, quorū fortuitus impetus atq; intolerabilis vis signa sequi, & seruare ordines, in quo pluri-
 mū spēi ponerent, Romanos prohiberet: deinde auxiliaries ante Carthaginensium acie, ne homi-
 nes misti ex colluione omnium gentiū, quos non fides teneret, sed merces, liberū receptum
 fuge haberēt, simul primū ardore atq; impetū hostiū excipientes fatigarent: ac si nihil aliud,
 alii missilibus, alii vulneribus suis ferrum hostium hebetarent: tum vbi omnis spes esset, mi- 50
 lites Carthaginenses Afrosq;, vt omnibus rebus aliis pares, eo quod integri cum fessis ac sau-
 ciis pugnarent, superiores essent. Italicos intervallo quoq; diremptos, incertos focii an hostes
 essent, in postremā acie summos. Hoc edito velut vltimo virtutis opere Annibal, cū Adru-
 metū perfugisset accitusq; inde Carthaginē sexto ac trigesimo anno postq; puer inder profes-
 ctus erat, redisset, factus in curia est, non prælio modo se esse, sed bello victum: nec spem salutis
 alibi, quę in pace impetranda esse, Scipio cōstitim expugnatū a prælio hostiū castris direptisq;,

cum ingenti præda ad mare ac naues rediit, nuncio allato, P. Lentulū cum I. rostratis, Cone- 55
 rariis nauibus cū omni genere comæatus ad Vticam accessisse, Admouendū igitur vndiq̃
 terrorem percussē Carthaginī ratus, misso Lelio Romam cum victorię nūcio, Cn. Octauium
 terrestri itinere ducere legiones Carthaginē iubens: ipse ad suā veterem noua Lētulī classe ad-
 iuncta, profectus ab Vtica portum Carthaginis petiit. Haud procul aberat, cum velata insu- 60
 lis ramisq̃ oleę Carthaginensium occurrit nauis, Decem Legati erant principes ciuitatis, au-
 tore Annibale missi ad petendam pacē, qui cum ad puppim prætoris nauis accessissent, vela
 menra supplicum porridentes, orantes implorantesq̃ fidē & misericordiā Scipionis, nullum
 iis aliud responsum datum, q̃ vt Tūnetem venirent: eō se morurum castra, ipse ad contemplan-
 dum situm Carthaginis non tam noscendū in præsentia, q̃ terrendū hostis causa, Vticam, eo 65
 dem & Octauio reuocato, rediit. Inde procedentibus ad Tūnetem nunciis allatus, Verminā
 Syphacis filiū cum equitibus pluribus, q̃ peditibus venire Carthaginē sibi auxilio, Pars exer-
 citus cum omni equitatu missa turmalibus primis agmen aggressa, Numidarū leui certami-
 ne fudit: exitu quoq̃ fugę intercluso, parte omni circumdatis equitibus, XV millia hominū
 cęsa: mille & ducenti viui capti sunt: & equi Numidici mille & sepringenti: signa militaria 70
 duo & LXX: regulus ipse inter tumultū cum paucis effugit. Tum ad Tūnetem eodē, quo
 antea, loco castra posita: Legatiq̃ triginta Carthaginē ad Scipionē venerūt. Et illi quidē mul-
 to miserabilis, q̃ antē, quia magis cogebat fortuna, egerunt: sed aliquanto minore cū miseri-
 cordia ob recentis memoriā perfidię auditi sunt. Quę iusta ira omnes ad delēdam stimu-
 labat Carthaginem, tamen cum & quanta res esset, & quā longi temporis obfidio tam mu- 75
 nite, & tam validę vrbis reputarent, & ipsum Scipionē expectatio successoris futuri ac vētu-
 ri ad paratam alterius labore ac periculo finiti bellifamam sollicitaret, ad pacem omniū ani-
 mi vēsi sunt. Postero die reuocatis Legatis, & cū multa castigatione perfidię monitis, vt tot
 cladibus edocti tandē deos & iurandum esse crederent, conditiones pacis dicte, vt liberi le-
 gibus suis viuerent, Quas vrbes, quosq̃ agros, quibusq̃ finibus ante bellum tenuissent, tene- 80
 rent: populandiq̃ finē eo die Romanus faceret: perfugas fugitiuosq̃ & capriuos omnes red-
 derent Romanis: & naues rostratas, præter triremes, traderēt: elephantosq̃, quos haberent do-
 mitos, neq̃ domarent alios: bellum nēve in Africa, nēve extra Africam iniussu populi Roma-
 ni, gererent: Masinissæ res redderēt, sœdusq̃ cum eo facerent: frumentum stipendiumq̃ auxi- 85
 liis, donec ab Roma Legati venissent, præstarent, decem millia talentū argenti descripta pæ-
 sionibus æquis in annos I. soluerent: obfides centum arbitrari Scipionis darent, nec minores
 XIII annis, neu XXX maiores: inducias ita se daturū, si per priores inducias naues onera-
 rię capte, quęq̃ fuissent in nauibus, restituerētur: aliter nec inducias, nec spem pacis vllā esse,
 Has conditiones Legati cum domū referre iussi in concionem ederēt, & Gisco ad dissuaden- 90
 dum pacē processisset, audireturq̃ à multitudine inquieta & imbelli, indignatus Annibal di-
 ci ea in tali tempore, audiriq̃, arreptū Giskonē manu sua ex superiore loco detraxit. Quę in-
 sueta libere ciuitati species, cū fremitū populi mouisset, perturbatus militaris vir vrbana li- 95
 bertate, Nouem, inquit, annorū à vobis profectū, post sextū & tricesimū annū rediit: militares
 artes, quas me à puero fortuna nunc priuata, nunc publica docuit, probe videor scire: vrbis
 ac fori iura, leges, mores, vos me oportet doceatis, excusara imprudētia, differuit de pace mul- 99
 tis verbis, q̃ nec iniqua & necessaria esset. Id omniū maxime difficile erat, quod ex nauibus p-
 inducias captis nihil, præter ipsas comparebat nauis, nec inquisitio erat facilis, Cū aduersan-
 tes paci arguerentur, placuit naues reddi, & homines vndiq̃ inquiri, cętera, quę abessent, esti-
 manda Scipioni permitti atq̃ ita pecunia luere Carthaginenses. Sūt qui Annibalem ex acie
 ad mare peruenisse, inde preparata nauē ad Regem Antiochum exemplo profectū tradant,
 postulantiq̃ ante omnia Scipioni, vt Annibal sibi traderetur, respōsum esse, Annibalē in Afri 100
 ca non esse, Posteaq̃ redierunt ad Scipionē Legati, quęq̃ publica in nauibus fuerant, ex pu-
 blicis descripta rationibus Questores, quę priuata, profiteri domini iussi: pro ea summa pe-
 cunię XXV millia pōdo argenti præsentia exacta: inducięq̃ Carthaginēnsibus datę in tres
 menses: additum, ne per induciarum tempus aliō vsq̃, q̃ Romā mitterent Legatos: & quicūq̃
 Legati Carthaginē venissent, ne antē dimitterent eos, q̃ Romanū Imperatorē qui & quę petē 105
 res venissent, certiorē facerent. Cum Legatis Carthaginensibus Romā missi L. Verurius Phi-
 lo & M. Martius Ralla & L. Scipio Imperatoris frater, Per eos dies comæatus ex Sicilia Sar-
 diniaq̃ tantā vilitatem annonę fecerunt, vt pro vectura frumentum nauis mercatores re-

linquerent. Romę ad nunciū primū rebellionis Carthaginensium trēpidatū fuerat, iustusq̃
 erat T. Claudius mature in Siciliam classē ducere, atq̃ inde in Africā traicere, & alter Cō-
 sul M. Seruili⁹ ad vrbem morari, donec quo statu res in Africa essent, sciretur. Segniter omnia
 in comparāda deducēdaq̃ classe ab T. Claudio Consule facta erant, quod Patres de pace Sci-
 pionis potius arbitrium esse, quibus legibus daretur, q̃ Cōsulis censuerāt. Prodigia ergo nū-
 ciata sub ipsam famā rebellionis terrorem attulerant. Cum solis orbis minui visus, & plu-
 uia lapideo imbri, & in Veliterno agro terra ingētibus cauernis cōsedit, arboresq̃ in profun-
 dū haussē, Aritię forū, & circa tabernę, Frusinone muris aliquot locis, & porta de cęlo tacta: &
 in Palatio lapidibus pluuii. Id prodigiū more patrio nouendiali sacro, cętera hostiis maioris
 10 uis expiata. Inter quę etiam aquarū insolita magnitudo in religionē versa. Nam ita abunda-
 uit Tiberis, vt ludī Apollinares circo inundato extra portam Collinā ad adē Erycinæ Ve-
 neris parati sint. Ceterū ludorū ipso die serenitate subita orta, pompa duci cępta ad portam
 Collinā, reuocata deductaq̃ in circū est, cum decessisse inde aquā nunciatū esset, letitiāq̃ po-
 pulo, & ludis celebratę addidit sedes sua solenni spectaculo reddita. Claudii Consule profec-
 15 tum tandem ab vbe inter portus Cossanū Laurentinūq̃ atrox vis tēpestatis adorta in me-
 tū ingentem adduxit. Populonos inde cum peruenisset, stetitq̃ ibi, dum reliquū tēpestatis
 exauiret, Iluam insulā, ex Ilua Corsicam, à Corsica in Sardinia traiecit, ibi superantē insanos
 montes multo seuior, & infestiorib⁹ locis tempestas adorta disiecit classē: multę quassatę,
 armamētisq̃ spoliatę naues, quedā fractę, ita vexata ac lacerata classis Calares tenuit. Vbi dū
 20 subductę reficiuntur naues, hyems oppressit, circūactiq̃ anni tempus: & nullo protogate im-
 periū, priuatus T. Claudius classē Romā reduxit. M. Seruilius, ne comitorū causa ad vrbē
 reuocaretur, Dictatore dicto Cn. Seruilio Gemino, in prouinciā est profectus, Dictator ma-
 gistrū equitū P. Aeliū Petū dixit. Sepe comitia indicta perfici tempestates prohibuerūt. Itaq̃
 cum præter Idus Martias veteres magistratus abissent, noui suffecti nō essent, res publica sine
 25 curulibus magistratibus erat. L. Manlius Torquatus Pontifex eo anno mortuus: in locū eius
 suffectus Sulpitius Galba, Ab L. Licinio Lucullo & Q. Fuluiō Aedil, curul, ludī Romani ter-
 toti instaurati. Pecuniā ex arario scribæ viatoresq̃ Aediliti clam egressisse per indicem cum
 perti, damnati sunt, non sine infamia Luculli Aedilis. P. Aeliū Tubero & L. Lectorius Aedil-
 les plebis vitio creati, magistratu se abdicauerunt. Qui cum ludos ludorūq̃ causa epulū Ioui
 fecissent, & signa tria ex multatitio argēto facta in Capitolio posuissent, Cereales ludos Dia-
 30 ctator, & magister equitum ex Senatusconsulto fecerūt. Legati ex Africa, Romani simul Car-
 thaginensesq̃ cum venissent Romā, Senatus ad adē est. Bellonę habitus, Vbi cū L. Veturius
 Philo, pugnatū cū Annibale esse suprema cum Carthaginensibus pugna, finemq̃ tadē lugu-
 bri bello impositū, ingenti letitia Parrū exposuisset, adiecit, Verminā etiā Syphacis filiū, quę
 parua bene gestę rei accessio erat, deuictū: in concionem inde prodire iustus, gauditq̃ id po-
 35 pulo impertire, cum patuere facta gratulatione omnia in vrbe tēpla, supplicationesq̃ decre-
 in triduū, Legatis Carthaginensium & Philippi Regis (nam ij quoq̃ venerant) petentibus
 vt Senatus sibi daretur, respōsum iussu Parrū à Dictatore est, Cōsules nouos iis Senatū datū
 ros esse. Comititia inde habita: creati Cōsules Cn. Cornelius Lentulus, P. Aeliū Petus, Præ-
 40 tores M. Iulius Pœnus, cui fors vrbana euenit, M. Valerius Falco Brutius, M. Fabius Buteo
 Sardinia, P. Aeliū Tubero Sicilia est sortitus. Tum vero de prouinciis Consulū nihil antē
 placebat agi, q̃ Legati Philippi Regis & Carthaginensium auditi essent, belli finē alterius, prin-
 cipii alterius prospiciebant animis. Cn. Lētulus Consul cupiditate flagrabat prouincię Afri-
 cę, seu bellū foret, facillē victoriā fore: seu iam finiretur, finiti tanti belli se Cōsule gloriam pe-
 45 tens: negare itaq̃ prius quicūq̃ agi passurū, q̃ sibi Africa decreta esset, concedente Collega, mo-
 derato viro & prudenti, qui glorię eius certamen cum Scipione, præterq̃ quod iniquū esset,
 etiā impar futurū cernebat. Q. Minurius Thermus & M. Attili⁹ Glabrio Tribuni plebis
 rē priore anno nequicq̃ tentant, ab T. Claudio Consule Cn. Cornelium tentare aiebant: ex
 50 autoritate Patrum latū ad populū esse, cuius vellent imperiū in Africa esse, omnes quinq̃ &
 XXX tribus P. Scipioni id imperiū decreuisse, Multis contētationibus & in Senatu & ad po-
 pulum acta res, postremo eō deducta est, vt Senatū permitterent, Patres igitur iurati (ita cō-
 uenerat) cęnserunt, vti Cōsules prouincias inter se compararēt, fortitēturve, vter Italiam,
 vter classē nauium L. haberet: cui classis obueneret, in Siciliam nauigaret, si pax cum Car-
 thaginensibus componi nequisset, in Africam traicere: Cōsul mari, Scipio eodē, quo adhuc,
 F ii

iure imperii terra rem gereret: si conditiones convenirent pacis, Tribuni pl. populum roga-
 rent, utrum Consul, an P. Scipionē iuberent pacem dare: quem, si & deportandus exerci-
 tus victor ex Africa esset, deportare: si pacem per P. Scipionem dari atq; ab eodem exercitū
 deportari iussissent, ne Consul ex Sicilia in Africā traiceret: alter Consul, cui Italia evenisset,
 duas legiones à Sestio Pretore acciperet. P. Scipioni cū exercitibus, quos haberet, in provin-
 cia Africa prorogatum imperium. Prætor M. Valerio Falconi duæ legiones in Brutiis, qui-
 bus C. Livius priore anno præfuerat, decreta. P. Aelius Pretor duas legiones in Sicilia ab Cn.
 Tremelio acciperet. Legio vna Fabio in Sardiniam, quam P. Lentulus Proprætor habuisset,
 decernitur. M. Servilio prioris anni Consuli cum suis duabus item legionibus in Hætruria
 prorogatum imperium est. Quod ad Hispanias attineret, aliquot iam annos ibi L. Corne-
 lium Lentulum & L. Manlium Acidinum esse, ut iis Consules cum Tribunis agerent, si eis vi-
 deretur, ut plebem rogarent, cui iuberent in Hispania imperium esse. Is ex duobus exer-
 citibus in vnam legionem cōscriberet Romanos milites, & in quindecim cohortes socios La-
 tini nominis, quibus provinciam obtineret: veteres milites L. Cornelius & L. Manlius in Ita-
 liam deportarent: Cornelio Consuli L. navium classis ex duabus classibus, Cn. Octaviū, quæ in
 Africa esset, P. Iulii, quæ Sicilia orā tuebatur, decreta, ut quæ naues vellet, deligeret: P. Scipio
 quinquaginta longas naues haberet, quas habuisset, quibus si Cn. Octaviū, sicut præfuisset,
 præesse vellet, Octaviū Proprætor in eum annum imperiū esset: si Lelium præficeret, Cn. Octa-
 vius Romam decederet reduceretq; naues, quibus Proconsuli usus non esset. Et M. Fabio in
 Sardiniam decem longæ naues decreta. Et Consules duas legiones vrbana scribere iussit, ut
 quatuordecim legionibus eo anno, centum navibus longis respublica administraretur. Tum
 de Legatis Philippi & Carthaginensium actum, Priores Macedonas introduci placuit. Quo-
 rum varia oratio fuit: partim purgantium, quæ questī erant missi ad Regē à Roma Legati
 de populatione sociorum: partim vltro accusantiū quidem & socios pop. Romani, sed multo
 infestius M. Aureliū, quæ ex tribus ad se missis Legatis, delectu habito substituisse, & se bello
 lacesse contra fœdus: & sæpe cum præfectis suis signis collatis pugnasse: postulantium, ut
 Macedones, duxq; eorum Sopater, qui apud Annibalem mercede militassent, captiq; in vin-
 culis essent, sibi restituerentur. Adversus ea M. Furius missus ad idipsum ab Aurelio ex Ma-
 cedonia discessit, Aureliū relictum, ne socij populi Romani fessī populationibus atq; iniu-
 ria ad Regem deficerent: finibus sociorum nō excessisse: dedisse operam, ne impune in agros
 eorū transcenderēt populatores: Sopatrum ex purpuratis & propinquis Regis esse: eum cum
 quatuor millibus Macedonum & pecunia missum nuper in Africam esse Annibali Cartha-
 ginensibusq; auxilio. De iis rebus interrogati Macedones cum perplexè responderent, ipsi an-
 tē responsum tulerunt, Bellum querere Regem: & si pergat, propediem inuenturum. Dupli-
 citer ab eo fœdus violatum: & quod socijs populi Romani iniurias fecerit, bello armisque
 lacesse: & quod hostes auxilijs & pecunia iuuerit: & P. Scipionem recte atque or-
 dine videri fecisse & facere, quod eos, qui arma contra populū Ro. ferentes capti sunt, hostiū
 numero in vinculis habeat: & M. Aureliū è republica facere, gratiq; id Senatui esse, quod
 socios populi Ro. quando iure fœderis non posset, armis tueatur. Cum hoc tam tristi respon-
 so dimissis Macedonibus, Legati Carthaginenses vocati: quorū atatibus dignitatibusq; con-
 spectis, (nam longe primi civitatis erant) tum pro se quisq; dicere, vere de pace agi. Insignis
 tamen inter ceteros Afrubal erat. (Hædum populares cognomine appellabant) pacis sem-
 per autor, adversusq; factioni Barchinæ: eo tum illi plus auctoritatis fuit, belli culpam in pau-
 corum cupiditatem à republica transferenti. Qui cum varia oratione usus esset, nunc purgā-
 do crimina, nunc quædam fatendo, ne impudenter certa negatibus difficilis venia esset, nūc
 monendo etiam Patres conscriptos, ut rebus secundis modeste ac moderate vterentur: si se
 atq; Hannonem audissent Carthaginenses, & tempore vti voluissent, daturos fuisse pacis cō-
 ditiones, quas tunc peterent. Raro simul hominibus bonam fortunam, bonamq; mentem da-
 ri: populum Ro. eo iniunctum esse, quod in secundis rebus sapere & consulere meminisset: &
 hercule mirandum fuisse, si aliter facerent ex insolentia: quibus noua bona fortuna sit, im-
 potentes lætitiæ insanite, populo Romano vilitata ac prope iam obsoleta ex victoria gaudia
 esse, ac plus pene parcendo victis, q̄ vincendo, imperium auxisse. Cæterorum miserabilior
 oratio fuit, commemorantium, ex quantis opibus quod recidissent Carthaginensium res: ni-
 hil eis, qui modo prope orbem terrarum obtinissent armis, superesse, præter Carthaginis

moenia: iis inclusos non terra, non mari quicq; sui iuris cernere: vrbem quoque ipsam ac pe-
 nates ita habituros, si non in ea quoq; moenia, quo nihil ulterius sit, sequire populus Ro. velit.
 Cum flecti misericordia Patres appareret, Senatorum vnum infestū perfidie Carthaginensium
 suclamasse ferunt, per quos deos fœdus icturi essent, cum eos per quos antè ictum esset, fesse-
 lissent: Per eisdem, inquit Afrubal, qui tam infesti sunt fœdera violatibus, Inclinatīs omnīū
 ad pacem animis, Cn. Lentulus Consul, cui classis provincia erat, S. C. intercessit. Tum M. At-
 rilius & Q. Minutius Tribuni plebis ad populum rulerunt, vellet iuberentne Senatū decernere,
 ut cum Carthaginensibus pax fieret: & quæ eam pacē dare, quemq; ex Africa exercitum
 deportare iuberent. De pace vti rogassent, omnes tribus iusserunt, pacem dare P. Scipionem:
 eundē exercitū deportare. Ex hac rogatione Senatus decrevit, ut P. Scipio ex decem Legato-
 rū sententia pacē cum populo Carthaginensi, quibus legibus ei videretur, faceret, Gratias de-
 inde Carthaginenses egere Patribus petieruntq; ut sibi in vrbem introire, & colloqui cū cla-
 uis suis liceret: qui capti in publica custodia essent, esse in iis partim propinquo amicosq;
 suos, nobiles homines: partim ad quos mandata à propinquis haberent: quibus cōteret, cū
 rursus peterent, ut sibi quos vellent, redimendi ex iis potestas fieret, iussit nomina edere: & cū
 ducetos ferme ederēt, Senatusconsultū factū est, ut Legati Romani ducetos ex captiuis, quos
 Carthaginenses vellent, ad P. Cornelium Scipionē in Africā deportarent, nunciarentq; ei, ut si
 pax convenisset, sine precio eos Carthaginensibus redderet. Fœciales cum in Africam ad fœ-
 dus ferendum ite iuberentur, ipsi postulantibus Senatusconsultum in hæc verba factū est,
 ut priuos lapides silices, priuasq; verbenas secum ferrent, vti Pretor Romanus iis imperaret,
 ut fœdus facerent, sibi illi Prætorum sagmina poscerent: herbe id genus ex arce sumptū dari
 fœcialibus solet. Ita dimissi ab Romanis Carthaginenses cum in Africam venissent ad Scipio-
 nem, quibus antè dictum est legibus, pacem fecerunt. Naues longas, elephantos, perfugas, fu-
 gitivos, captiuorum quatuor millia tradiderunt, inter quos Q. Terentius Culleo Senator
 fuit. Naues potestas in altum incendi iussit. Quingentas fuisse omnis generis, quæ remis
 agerentur, quidam tradunt: quarum conspectum repente incendium tam lugubre fuisse Poe-
 nis, quam si tum ipsa Carthago arderet. De perfugis grauius, quam de fugitiuis, consultum:
 nominis Latini qui erant, securi percussi, Romani in crucem sublati. Annis antè XL. pax cū
 Carthaginensibus postremo facta erat, C. Luctatio, A. Posthumio Cōsulibus. Bellum initum
 annis post tribus & XX. P. Cornelio, T. Sempronio Cōsulibus: finitum est septi mōdecimo
 anno, Cn. Cornelio, P. Aelio Cōsulibus. Sæpe postea ferunt Scipionem dixisse, T. Claudij pri-
 mum cupiditatem, deinde Cn. Cornelii fuisse in mora, quo minus id bellum exitio Carthagi-
 nis finiretur, Carthaginensibus cum prima collatio pecuniæ: diutino bello exhaustis diffici-
 lis videretur moestitiaq; & fletus in curia esset, ridentem Annibalem ferunt conspectū. Cu-
 ius cum Afrubal Hædus risum increparet in publico fletu, cum ipse lachrymatum causa
 esset, Si quemadmodum oris habitus cernitur oculis, inquit, sic & animus intus cerni potuit
 fer, facile vobis appareret, non latī, sed prope amentis malis cordis hunc, quem increpatis, ri-
 sum esse: qui tamen nequaquā adeo est intempertius, quam vestre istæ absurdæ atq; abhorren-
 tes lachrymæ sunt: tunc fletu decuit, cum adempta nobis arma, incensæ naues, interditi ex-
 ternis bellis: illo em̄ vulnere concidimus, nec esse in vos odio vestro cōsultū ab Romanis cre-
 datis, nulla magna ciuitas quiescere potest: si foris hostem non habet, domi inuenit, ut præua-
 lida corpora ab externis causis rura videntur: sed suis ipsa vitibus onerantur: tantum nimis-
 rum ex publicis malis sentimus, quantum ad priuatas res pertinet, nec in eis quicq; acrius q̄
 pecuniæ damnum stimulat. Itaq; cum spolia victoria Carthagini detrahebantur, cum in-
 mem iam ac nudam destitui inter tot armatas gentes Africæ cerneretis, nemo ingemuit:
 nunc quia tributum ex priuato conferendum est, tanq̄ in publico funere comploratis, quam
 vereor, ne propediem sentiat leuissimum in malo vos hodie lachrymantur. Hac Annibal apud
 Carthaginenses, Scipio concione aduocata, Masinissam, ad regnum paternum Cirtha oppi-
 do, & cæteris vrbibus agrisq; quæ ex regno Syphacis in populi Romani potestatem ve-
 nissent, adiectis, donauit: Cn. Octaviū classē in Siciliam ductam Cn. Cornelio Cōsul-
 li tradere iussit: Legatos Carthaginensium Romam proficisci, ut quæ ab se ex decem Lega-
 torum sententia acta essent, ea Parrum auctoritate, populique iussu confirmarentur. Pa-
 ce terra marique parta, exercitu in naues imposito, in Siciliam Lilybæum traiecit. In-
 de magna parte militum in nauibus missa, ipse per latam pace non minus, quam

victoria Italiam, effusis non vrbibus modo ad habendos honores, sed agrestium etiam tur-
ba obsidente vias, Romam peruenit, clarissimoq; omnium triumpho urbem est inuectus. Ar-
genti tulit in ararium pondum centum millia XXIII. militibus ex preda quadragenos etis di-
uisit. Morte subtractus spectaculo magis hominum, quam triumphantis glorie Syphax est,
Tibure haud ita multo ante mortuus, quod ab Alba traductus fuerat. Conspicua mors tamen
eius fuit, quia publico funere est elatus. Hunc Regem in triumpho ductum Polybius haud
quaquam spernendus auctor tradit. Secutus Scipionem triumphantem est pileo capiti imposito
Q. Terentius Culleo, omniq; deinde vita (vt dignum erat) libertatis auctorem coluit. Afri-
canum cognomen militaris prius fauor, an popularis aura celebrauerit, an sicuti Felicis Syl-
le, Magniq; Pompeii patrum memoria ceptum ab assentatione familiari sit, parum comper-
tum habeo. Primus certe hic Imperator nomine victae ab se gentis est nobilitatus: exemplo
deinde huius nequaquam victoria pares, insignes imaginum titulos, claraq; cognomina, familia
fecere.

T. LIVII PATAVINI HISTORIARVM
QUARTAE DECADIS PRAEFATIO.

EQVOQVE iuuat, velut ipse in parte laboris ac periculi fue-
rim, ad finem belli Punici peruenisse. Na et si profiteri ausum fue-
scripturum res omnes Romanas, in partibus singulis tanti operis
fatigari minime conuenit, tamen cum in mentem venit, tres & sexa-
ginta annos (tot enim sunt a primo Punico ad secundum bellum fini-
tum) aequae multa volumina occupasse mihi, quam occuparint quadrin-
genti septuaginta octo anni a condita vrbe ad Ap. Claudium COS,
qui primus bellum Carthaginensibus intulit, iam prouideo animo,
velut qui proximis littori vadis inducti mare pedibus ingrediun-
tur, quicquid progredior, in vastiorem me altitudine ac velut pro-
fundum intuehi: & crescere pene opus, quod prima quaeq; perficiendo minui videbatur.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI DE BELLO
MACEDON. ET ASIAT. LIBER PRIMVS.

ACEM Punicam bellum Macedonicum excepit, pe-
riculo haudquaquam comparandum, aut virtute du-
cis, aut robore militum, claritate Regum antiquorum,
verulterq; fama gentis, & magnitudine imperii, quo
multam quondam Europe, maiorem partem Asiae
obtinuerant armis, propere nobilitus. Caterum ceptum
bellum aduersus Philippum decem ferme ante annis
triennio prius depositum erat, cum Aetoli & belli
& pacis fuissent cause: vacuos deinde pace Punica
iam Romanos, & insensos Philippo, cum ob infidam
aduersus Aetolos aliosq; regionis eiusdem socios
pacem, tum ob auxilia cum pecunia nuper in Afri-
cam missa Annibali Poenisq; preces Atheniensium,
quos agro peruasato in urbem compulerat, excitauerunt ad innouandum bellum. Sub idem
ferere tempus & ab Attalo Rege & Rhodiis Legati venerunt, nuntiantes, Asiae quoque ciuitates
solicitari. His legationibus responsum est, curae Asianam rem Senatui fore. Consultatio de Ma-
cedonico bello integra ad COS, qui tunc in prelio cum Boiis erant, reiecta est. Interim ad
Prolemaum Aegypti Regem Legati tres missi, C. Claudius Nero, M. Aemilius Lepidus, P.
Sempronius Tuditanus, vt annunciarent victum Annibalem Poenosq; & gratias agerent Re-
gi, qd in rebus dubiis, cum finitimi etiam socii Romanos desererent, in fide mansissent: & pete-
rent, vt si coacti iniuriis bellum aduersus Philippum suscepissent, pristinum animum erga po-
pulum Romanum conseruaret. Eodem ferere tempore P. Aelius COS, in Gallia cum audisset a

Boiis ante suum aduentum incuriones in agros sociorum factas, duabus legionibus subitariis
tumultus eius causa scriptis, additisq; ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo, C. Appium
praefectum socium hac tumultuaria manu per Umbria quam tribum Sappiniam vocat, agrum
Boiorum inuadere iussit: ipse eodem aperto itinere per montes duxit. Appius ingressus hostium
fines primo populationes satis prospere ac tuto fecit, delecto deinde ad castrum Mutulum satis
idoneo loco ad demetenda frumenta (iam enim mature erant segetes) profectus neq; explora-
to circa, nec stationibus satis firmis, quae armate inermes atq; operi interos tutarentur: positi-
tis, improuiso impetu Gallorum cum frumentatoribus est circumuentus. Inde paucor fugaq; etiam
armatos cepit: ad septem millia hominum palata per segetes sunt celsa, inter quos ipse C. Appius
praefectus, ceteri in castra metu compulsi, inde sine certo duce consensu militari proxima nocte,
relicta magna parte rerum suarum, ad Consulatum per saltus propere inuios peruenere: qui, nisi qd popu-
latus est Boiorum fines, & cum Ingaunibus Liguribus foedus icit, nihil, quod esset memorabile,
aliud in prouincia cum gessisset, Romam rediit. Cum primum Senatum habuit, vniuersis
postulatibus, ne quam prius rem, quam de Philippo sociorumque querelis ageret, relatum ex-
templo esse, decreuitq; frequens Senatus, vt P. Aelius COS, quem videretur ei, cum imperio mit-
tereret: qui classe accepta, quam ex Sicilia Cn. Octavius reduceret, in Macedonia traiceret. M.
Valerius Leuinus Praetor missus, circa Vibonam duodequadraginta nauibus ab Cn. Octa-
uio acceptis, in Macedonia transmissit: ad quem cum M. Aurelius Legatus venisset, edocuit:
feretq; eum quantos exercitus, quantum nauium numerum comparasset Rex, & quemadmo-
dum circa omnes non continentes modo vrbes, sed etiam insulas, partim ipse ad eundem, partim
per Legatos conciperet homines ad arma, maiore conatu Romanis id capeendum bellum
esse, ne cunctantibus is auderet Philippus, quod Pyrrhus prius ausus ex aliquanto minore re-
gno esset, haec eadem scribere Aurelium COS, & Senatui placuit. Exiit huius anni cum de-
agratis veterum militum relatum esset, qui ductu atq; auspicio Proconsulis Scipionis in Asia
ca bellum perfecissent decreuerunt Patres, vt M. Iulius Praetor vrbis, si ei videretur, Decemvros
agro Samniti Apuloq; quod is publicus populi Romani esset, metiendo diuidendoq; crearet.
Creati P. Seruilius, Q. Caecilius Metellus, Cn. & M. Seruilius, (Geminis ambobus cognomen
erat) L. & M. Hostilius Carones, P. Iulius Apulus, M. Fuluius Flaccus, P. Aelius Patus, Q. Fla-
minius. Per eos dies P. Aelio Consuli comitia habente, creati COS, Ser. Sulpitius Galba,
C. Aurelius Cotta, Praetores exinde facti, Q. Minutius Rufus, L. Furius Purpurio, Q. Fuluius
Gillo, Cn. Sergius Plancus, Ludi Romani scenici eo anno magnifice apparatusq; facti ab Aedilibus
curulibus, L. Valerius Flacco & T. Quintio Flaminio, biduum instaurati sunt: frumentiq;
vim ingere, quod ex Africa Proconsul Scipio miserat, quaternis aris populo cum summa fi-
de & gratia diuiserunt. Et plebei ludi ter toti instaurati ab Aedilibus plebis, L. Apulius Fala-
lone, & Q. Minutius Ruso, qui ex Aedilitate Praetor creatus erat, & Ionis epulum fuit Iudoe-
rum causa. Anno quingentesimo quadragesimo ab vrbe condita, Ser. Sulpitius Galba, C. Au-
relia COS, bellum cum Rege Philippo initum est, paucis mensibus post pacem Carthagi-
nensibus datam. Omnium primum eam rem Idibus Martiis, quo die tum Consulatus ini-
batur, Ser. Sulpitius COS, reuulit. Senatusq; decreuit, vt ii COS, maioribus hostis rem di-
uinam faceret, quibus diis ipsis videretur, cum precatione ea, quam rem Senatus populusq;
Romanus de republica, deq; in eundo nouo bello in animo haberet, ea res vti populo Roma-
no, sociisq; ac nomini Latino bene ac feliciter eueniret: secundum rem diuinam precationeq;
vt de republica, deq; prouinciis Senatum consulerent. Per eos dies opportune iritandis ad
bellum animis & litera a Marco Aurelio Legato, & M. Valerio Leuino Propatore allata, &
Atheniensium noua legatio venit, quae Regem appropinquare finibus suis nunciaret, breuiq; non
agros modo, sed urbem etiam in ditione eius futuram, nisi quid in Romanis auxilii foret. Cum
prontiaissent COS, re diuinam rite perfectam esse, & precationi annuisse deos, aruspices respo-
dere, letaq; extra fuisse, & prolatione finium, victoriamq; & triumphum portedi, cum litera Va-
lerii Aurelii lectae: Legati Atheniensium auditi, Senatus inde consultum factum est, vt. sociis
gratiae agerentur, quod diu solliciti ne obsidionis quidem metu fide decessissent, de auxilio mit-
tendo tum respondere placere, cum COS, prouincias sortiri essent: atq; is COS, cui Mace-
donia prouincia euenisset, ad populum tulisset, vt Philippo Regi Macedonia indiceretur bel-
lum. Ser. Sulpitius prouincia Macedonia forte euenit: isq; rogatione promulgauit, Vellent iube-
rent Philippo Regi, Macedonibusq; qui sub regno eius essent, ob iniurias armaeque illata

focis Po, Ro, bellum indicit. Alteri Consuli Aurelio Italia prouincia obtigit. Praetores exinde sortiti sunt, Cn. Sergius Plancus urbanam, Q. Fuluius Gillo Siciliam, Q. Minutius Rufus Bruttios, L. Furius Purpurio Galliam. Rogatio de bello Macedonico primis comitiis ab omnibus ferme centuriis antiquata est. Id cum festi diurnitate & grauitate belli sua sponte homines tadio laborum periculorumque fecerant, tum Q. Bebius Tribunus plebis viam antiquam criminandi Patres ingressus incusauerat bella ex bellis fieri, ne pace vniuersi plebs posset. Aegre eam rem passi Patres, iaceratusque probris in Senatu Tribunus plebis, & COS, pro se quisque hortari, vt de integro comitia rogationi ferende ediceret castigaretque segnitiam populi atque doceret quanto damno dedecorique dilatio ea belli futura esset. Consul in campo Martio comitiis habitis, prius quam centurias in suffragium mitteret, concione aduocata, Ignorare, inquit, videmini mihi Quirites, non vtrum bellum, an pacem habeatis, vos consuli: nec enim liberum id vobis permittit Philippus, qui terra marisque ingens bellum molitur, sed vtrum in Macedoniam legiones transportetis, an hostem in Italiam accipiat: hoc quantum interest, si vniuersi ante alias, Punico certe proximo bello experti estis. Quis enim dubitat, quin, si Saguntinis obsessis fidemque nostram implorantibus impigre tulissemus opem, sicut patres nostri Mamercinis tulerant, totum in Hispaniam auersuri bellum fuerimus, quod cunctando cum summa clade nostra in Italiam accepimus? Ne illud quidem dubium est, quin hunc ipsum Philippum pactum iam per Legatos, literasque cum Annibale in Italiam traicere, misso cum classe Leuino, qui vltro ei bellum inferret, in Macedonia continuerimus: & quod tunc fecimus, cum hostem Annibalem in Italia haberemus, id nunc pulso Italia Annibale, deuictis Carthaginensibus, cunctamur facere? Patiamur in expugnandis Athenis sicut in Sagunto expugnando Annibalem passi sumus, segnitiam nostram experti Regem: non quinto inde mense, quemadmodum ab Sagunto Annibal, sed quinto inde die, quam ab Corintho soluerit naues, in Italiam perueniet. Ne aquaueritis Annibalem Philippum, ne Carthaginensibus Macedonas, Pyrrho certe aequabitis, dico quantum vel vir viro, vel gens genti praestet. Minima accessio semper Epirus regno Macedoniae fuit, & hodie est. Peloponnesum totam in ditione Philippus habet, Argosque ipsos, non veteris fama magis quam morte Pyrrhi nobilitatos. Nostra nunc comparata magis florentem Italiam, quanto magis integras res, saluis ducibus, saluis tot exercitiis, quos Punicum postea bellum absumpsit, aggressus Pyrrhus: tamen concussit, & victor prope ad ipsam urbem Romam venit: nec Tarentini modo, praesque illa Italiae, quam maiorem Graeciam vocant, vt linguam, vt nomen secutos crederes, sed Lucanus & Bruttius & Samnis a nobis defecerunt: haec vos, si Philippus in Italia transierit, quietura, aut mansura in fide creditis: manserunt enim Punico postea bello: nunquam isti populi, nisi cum deesset, ad quem desiscant, a nobis non deficient. Si pigruisset vos in Africam traicere, hodie in Italia Annibal & Carthaginenses hostes haberetis. Macedonia potius quam Italia habeat, hostium vrbes agrisque ferro atque igni vastentur: experti iam sumus foris nobis, quam domi feliciora potentioraque arma esse. Ite in suffragium bene iuuantibus diis, & quae Patres censuerunt, vos iubere. Huius vobis sententiae non Consul modo autor est, sed etiam dii immortales, qui mihi sacrificanti praecantique, vt hoc bellum mihi Senatusque, vobisque, & sociis ac nomini latino, classibus exercitiibusque nostris bene ac feliciter eueniret, lata omnia prosperaque portendere. Ab hac oratione in suffragium missi, vt rogaret, bellum iusserunt. Supplicatio inde a COSS, in triduum ex S. C. indicta est, obsecratique circa omnia puluinaria dii, quod bellum cum Philippo populus iussisset, id bene ac feliciter eueniret. Consultique feciales a Ser. Sulpitio, bellum, quod indicere regi Philippo, vtrum ipsi vtrique annunciari iuberent, an satis esset, in finibus regni quod proximum praesidium esset, eo nunciari: Feciales decreuerunt, vtrum eorum fecisset, recte factum. COS a Patribus permittum, vt quae videretur ex iis, qui extra Senatum essent, Legatum mitteret ad bellum Regi indicendum. Tum de exercitiis COSS, Praetorumque actum, COSS, binas legiones scribere iussi, veteres dimittere exercitus, Sulpitio, cui noui ac magni nominis bellum decretum erat, permittum vt de exercitu, quem Proconsul Scipio ex Africa deportasset, voluntarios quos posset, duceret, inuictum ne quem militem veterem ducendi ius esset. Praetoribus L. Furio Purpurioni & Q. Minutio Ruso quina millia socium Latini nominis COS, daret, quibus praesidiis alter Galliam, alter Bruttios prouinciam obtineret. Q. Fuluius Gillo & ipse iussus ex eo exercitu, quem P. Aelius COS, habuisset, vt quisque minime multa stipendia haberet, legere: donec & ipse quinque millia socium ac nominis latini effecisset: id praesidium Siciliae

prouinciae esset. M. Valerius Falconi, qui Praetor priore anno Campaniam prouinciam habuerat, prorogatum in annum imperium est, vt Praetor in Sardiniam traiceret, quodque de exercitu qui ibi esset, quinque millia socium nominis Latini, qui eorum minime multa stipendia haberet, legeret. Et COSS, duas urbanas legiones scribere iussi: quae si quo res posceret, multis in Italia contactis gentibus Punici belli societate, itaque inde tumentibus, mitteretur. Sex legionibus Romanis vsura respublica erat. In ipso apparatu belli Legati ab Rege Prolempo venerunt, qui nunciarunt Athenienses aduersus Philippum petisse ab Rege auxilium: ceterum etsi communes focii sint, tamen nisi ex autoritate Populi Romani neque classem, neque exercitum defendendi aut oppugnandi cuiusquam causa Regem in Graeciam missurum esse: vel quieturum eum in regno, si populo Romano socios defendere liceat, vel Romanos quiescere, si malint, passurum: atque ipsum auxilia quibus facile aduersus Philippum tueri Athenas possent, missurum, Gratiae Regi ab Senatu actae, responsumque tutari socios populo Romano in animo esse, si qua re ad id bellum opus sit, indicaturos Regi, regnique eius opes scire subsidia firma ac fidelia suae reipublicae esse, Munera deinde Legatis in singulos quina millia L. et ris ex S. C. missa. Cum delectum COSS, haberent, pararentque quae ad bellum opus essent, ciuitas religiosa, in principii maxime nouorum bellorum, supplicationibus habitis iam, & obsecratione circa omnia puluinaria facta, ne quid praetermitteretur, quod aliquando factum esset, ludos Ioui donumque vouere COS, cui prouincia Macedonia euenisset iussit. Moram voto publico Licinius Pontifex Maximus attulit, qui negauit ex incerta pecunia vouere debere: si ea pecunia non posset in bellum vsui esse, reponi statim debere, nec cum alia pecunia misceri: quod nisi factum esset, votum rite solui non posse. Quamquam res & autor mouebat, tamen ad collegium Pontificum referre COS, iussus, si posset recte votum incertae pecuniae suscipi posse, rectiusque etiam esse. Pontifices decreuerunt, Vouit in eadem verba COS, praesente maximo Pontifice, quibus ante quinquennalia vota suscipi solita erant, praeterquam quae tanta pecunia, quam tum, cum solueretur, Senatus censuisset, ludos donaque facturum vouit. Toties ante ludum magni de certa pecunia voti erant, ut primi de incerta. Omnium animis in bellum Macedonicum versis, repente nihil minus eo tempore timentibus Gallici tumultus fama exorta est. Insuetae Cenomanni & Boii, excitis Sallyis Iuuatibusque & ceteris Ligusticis populis, Amilcare Poeno duce, qui in iis locis de Asdrubalis exercitu subsisterat, Placentiam inuaserat, direpta vrbe, ac per iram magna ex parte incensa, vix duobus millibus hominum inter incendia ruinasque relicta, traiecit Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. Vicinae vrbes audita clades, spatium colonis dedit ad claudendas portas praesidiaque per muros disponenda, vt obsiderentur tamen prius quam expugnarentur, nunciosque mitterent ad populum Romanum. L. Furius Purpurio, qui tum prouinciae praerant, cetero ex Senatusconsulto exercitu dimisso, praeter quinque millia socium ac Latini nominis cum iis copiis in proxima regione prouinciae circa Ariminum subsisterat. Is tum Senatum scripsit, quo in tumultu prouinciae esset. Duarum coloniarum, quae ingentem illam tempestatem Punici belli subterfugissent, alteram captam ac direptam ab hostibus: alteram oppugnari: nec in exercitu suo satis praesidii colonis laborantibus fore, nisi quinque millia sociorum quadraginta millibus hostium (tot enim in armis esse) trucidanda obicere velit, & tanta sua clade iam inflatos excidia coloniae Romanae augeri hostium animos. His literis recitatis decreuerunt, vt C. Aurelius COS, exercitum, cui in Ferruriam ad conueniendum diem edixerat, Arimini eadem die adesse iuberet, & aut ipse si per commodum reipublicae posset, ad opprimendum Gallicum tumultum proficisceretur: aut L. Furio Praetori scriberet, vt cum ad eum legiones ex Hetruria venissent, missis in vicem earum quinque millibus sociorum, qui interim Hetruriae praesidio essent, proficisceretur ipse ad coloniam liberandam obsidione. Legatos item mittendos in Africam censuerunt, eosdem Carthaginem vt nunciarent, ciuem eorum Amilcarem relictum in Gallia, haud satis scire ex Asdrubalis prius, an ex Magonis postea exercitu, bellum contra foedus facere, exercitus Gallorum Ligurumque exciuisse ad arma contra populum Romanum: eum si pax placeret, reuocandum illis, & dedendum populo Romano esse: simul nunciare iussi perugas sibi non omnes redditos esse, ac magnam partem eorum palam Carthagini obtuleri dici, quos comprehendi conquirique debere, vt sibi ex foedere restituantur. Haec ad Carthaginenses mandata. Masinissa gratulari iussi, quod non patrii modo recuperasset regnum, sed parte florentissima Syphacis finium adiecta etiam auxisset. Nunciare praeterea iussi, bellum

cum Rege Philippo susceptum, quod Carthaginenses auxiliis iuissset, iniuriasque infrendo
 focis populi Romani, flagrante bello Italia coegisset classes exercitusque in Græciam mitti, &
 distindendo copias causa in primis fuisse ferius in Africam traiciendi: peterentque ut ad id
 bellum mitteret auxilia Numidarum equitum. Dona ampla data, que ferrent Regi, vasa au-
 rea argenteaque, togaque purpurea, & palmata tunica cum eburneo scipione, & toga prætexta cum
 curuli sella iussitque polliceri, si quid ei ad firmandum augendumque regnum opus esse iudicasset,
 enixe id populum Romanum merito eius præstaturum. Verminæ quoque Syphacis filii Lega-
 ti per eos dies Senatui adierunt, excusantes errorem adolescentiamque & culpam omnem in
 fraudem Carthaginensium auerentes. Et Masinissam Romanis ex hoste amici factum, Ver-
 minam quoque annexurum, ne officiis in populum Romanum aut à Masinissa, aut ab vilo a-
 lio vincatur: perere ut Rex sociusque & amicus ab Senatu appellaretur. Responsum Legatis
 est, & Syphacem patrem eius sine causa ex socio & amico hostem repente populi Romani fa-
 ctum: & eum ipsum rudimentum adolescentiæ bello lacescentem Romanos posuisse: itaque pa-
 cem illi prius petendam à populo Romano esse, quam ut Rex sociusque & amicus appelletur: no-
 minis eius honorem pro magnis erga se Regum meritis dare populum Romanum consuevit:
 Legatos Romanos in Africa fore, quibus mandaturum Senatui, ut Verminæ pacis dent le-
 ges, liberum arbitrium eis populo Romano permittentes: siquid ad eas addi, demum mutariue
 vellent, rursus ab Senatu ei postulandum fore. Legati cum his mandatis in Africam missi, C. Te-
 rentius Varro, Sp. Lucretius, Gn. Octavius: quinqueremes singulis data. Literæ deinde in
 Senatu recitatae sunt. Q. Minutius Prætoris, cui Brutii provincia erat, pecuniâ Locris ex Pro-
 serpinæ thesauris nocte clam sublatam, nec ad quos pertinere facinus vestigia vlla extare. In-
 digne passus Senatus non cessari ab sacrilegiis, & ne Pleminium quidem tam clarum recensque
 noxæ simul ac poenæ exemplum, homines deterrere. C. Aurelio COS. negocium datum, ut
 ad Prætores in Brutios scriberet, Senatui placere quæstionem de expletis thesauris eodem
 exemplo haberi, quo M. Pomponius Prætor triennio antè habuisset: quæ inuenta pecunia ef-
 set, reponi: si quo minus inuentum foret, expleri: ac piacularia, si videretur, sicut antè Pontiffi-
 ces censuissent fieri, causa expianda: violationis eius templi. Prodigia etiam sub idem tem-
 pus pluribus locis nunciata acciderunt. In Lucanis cælum arsisse afferebant. Priuerni sereno
 per diem totum rubrum solem fuisse. Lanuuii templo Solpitæ Iunonis nocte strepitum ingen-
 tem exortum, iam animalium obsceni fetus pluribus locis nunciabantur. In Sabinis incer-
 tus infans natus masculus an femina esset. Alter sexdecim iam annorum item ambiguo sexu
 inuenus, Frusinoe agnus cum suillo capite, Sinuessæ porcus cum capite humano natus, in
 Lucanis in agro publico equus cum quinque pedibus, foeda omnia & deformia errantisque in a-
 lienos fetus naturæ visa. Ante omnia abominati semimares, iussitque in mare extemplo depor-
 tari, sicut proxime C. Claudio, M. Livio COSS. deportatus similis prodigii fetus erat. Nichilo
 minus Decemuiros adire libros de portento eo iusserunt, Decemuiros ex libris res diuinas eas
 dem, quæ proximè secundum id prodigium factæ essent, imperarunt, Carmen præterea ab ter-
 nouenis virginibus cani per urbem iusserunt, donumque Iunoni Regine ferri. Ea uti fierent,
 C. Aurelius COS. ex Decemuiros responsio curauit, Carmen sicut parum memoria Livii
 us, ita tum condidit P. Licinius Tegula. Expiatis omnibus religionibus (nam etiam Locris
 sacrilegium peruestigatum à Q. Minutio erat, pecuniæque ex bonis noxiorum in thesauris re-
 posita) cum COSS. in provincias proficisci vellent priuati frequentes, quibus ex pecunia quæ
 M. Valerio & M. Claudio COSS. mutuâ dederat, tertia pensio debebatur, eo anno adierunt. Se-
 natu, quia COSS. cum ad nouum bellum, quod magna classe magnisque exercitibus gerendum
 esset, vix ararium sufficeret, negauerant esse, vnde his in præsentia soluere. Senatus querens
 res eos non sustinuit. Si in Punicum bellum pecunia data, in Macedonicis quoque bellum uti
 respublica veller, aliis ex aliis orientibus bellis, quid aliud quam publicam pro beneficio tanquam
 ob noxam suam pecuniam fore? Cum & priuati æquum postulare, nec tamen soluendo erit
 alieno respublica esset, quod mediū inter æquū & vitæ erat, decreuerunt: ut quoniam magna
 pars eorum agros vulgo venales esse diceret, & sibi metemptis opus esse, agrum publicum, qui intra
 quinquagesimum lapidem esset, copia his fieret. COSS. agrum æstimatos, & in iugera se-
 assis vestigales, testandi causa publicum agrum esse, imposituros, ut siquis, cum soluere pos-
 set, populus, pecuniam habere quam agrum mallet, restitueret agrum populo. Latè eam conditio-
 nem priuati acceperunt. Trientius Tabuliusque is ager, quia pro tertia parte pecuniæ datus erat,

i appellatus. Tum Ser. Sulpitius secundum vota in Capitolio nuncupata paludatus cum lecto-
 ribus profectus ab urbe, Brundisium venit: & veteribus militibus volutatris ex Africano exercitu
 in legiones descriptis, nauibusque ex classe COS. Cornelii lectis, altera die que à Brundisio sol-
 uir, in Macedoniam traiecit. Ibi ei præsto fuere Atheniensium Legati, orantes ut se obsidione
 eximeret. Missus extemplo Athenas est C. Claudius Centimalus cum XX longis nauibus &
 militum copiis. Neque enim ipse Rex Athenas obsidebat. Eo maxime tempore Abydum op-
 pugnat, iam cum Rhodiis & Attalo naualibus certaminibus, neutro feliciter prælio vires
 expertus, sed animos ei faciebat præter ferociam instratæ, foedus itum cum Antiocho Syriæ Re-
 ge, diuisitque iam cum eo Aegypti opes, cui morte audita Ptolemæi Regis ambo imminébant.
 Contraxerant autem sibi cum Philippo bellum Athenienses haudquaquam digna causa, dum
 ex veteri fortuna nihil præter animos seruant. Acarnanes duo iuuenes per initiorum dies
 non initiati templum Cereris imprudentes religionis cum cætera turba ingressi sunt: facile
 eos sermo prodidit absurde quedam percunctantes: deductique ad antistites templi, cum palam
 esset per errorem ingreßos, tanquam ob infandum scelus interfecti sunt. Id tam foede atque hosti-
 liter gens Acarnanum factum ad Philippum detulit, impetrauitque ab eo, ut datis Macedonum
 auxiliis, bellum se inferre Atheniensibus pateretur. Hinc exercitus primo terram Atticam
 ferro ignique depopulatus, cum omnis generis præda in Acarnaniam rediit, & irritatio animo-
 rum ea prima fuit: postea iustum bellum de cereris ciuitatis vltro indicendo factum, Attalus
 enim Rex Rhodiisque persecuti cedentem in Macedoniam Philippum, cum Aeginam venis-
 sent, Rex Piræum renouanda firmamque cum Atheniensibus societatis causa traiecit. Ciui-
 tas omnis obuiam effusa cum coniugibus ac liberis, sacerdotes cum insignibus suis intran-
 tem urbem, ac diu ipsi propè exciti sedibus suis exceperunt. In concionem extemplo populus vo-
 catus, ut Rex que veller, coram ageret: deinde ex dignitate magis visum, scribere eum de quibus
 videretur, que presentem aut referendis suis in ciuitatem beneficiis erubescere, aut signifi-
 cationibus acclamationibusque multitudinis, assentatione immodica pudorem onerantis. In
 literis autem qua missæ in concionem recitataeque sunt, commemoratio erat beneficiorum pri-
 mum in ciuitatem sociam: deinde rerum quas aduersus Philippum gessisset, ad postremum
 adhortatio capeßendi belli: dum se, dum Rhodios, tum quidem dum etiam Romanos habe-
 rent, nequicquam postea, si tum cessarent, prætermittam occasionem quaesituros. Rhodii deinde
 Legati auditi sunt, quorum recens erat beneficium, quod naues longas quatuor in portu Athe-
 nensium captas nuper à Macedonibus recuperatasque remiserant. Itaque ingenti consensu bellum
 aduersus Philippum decretum, honores Regi primum Attalo immodici, deinde & Rhodiis
 habitis: tum primum mentio illata de tribu, quam Attalidem appellarent, ad decem veteres
 tribus addenda: & Rhodiorum populus corona aurea virtutis gratia donatus, ciuitasque Rho-
 diis data, quemadmodum Rhodii prius Atheniensibus dederant. Secundum hæc Rex Atta-
 lus Aeginam ad classem se recepit, Rhodii etiam ab Aegina inde per insulas Rhodum nauis
 garunt, omnibus præter Andrum Parumque & Scyrum, que præsidium Macedonum tenebantur,
 in societatem acceptis. Attalum Aegine missi in Actoliam nuntii, expectati que inde Legati
 aliquandiu nihil agentem tenere: & neque illos excire ad arma potuit, gaudentes utcumque cõ-
 posita cum Philippo pace, & ipse Rhodisque cum si institissent Philippo, egregium liberatæ per-
 se Græciæ titulum habere potuissent, patientes tursus eum in Hellespotum traicere, occupã-
 temque Græciæ opportuna loca vires colligere, bellum aluere, gloriamque eius gesti perfectisque
 Romanis concesserunt. Philippus magis regio animo est vsus, qui cum Attalum Rhodiosque
 hostes non sustinuisset, ne Romano quidem quod imminēbat, bello territus, Philocle quodam
 ex præfectis suis cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis ad populandos Athenien-
 sium agros misso, classe tradita Heraclidi, ut Maroneam peteret, ipse terra eodem cum expedi-
 tis duobus millibus peditum, equitibus ducentis pergit: & Maroneam quidem primo impe-
 ru expugnauit. Aenum inde cum magno labore, postremo per prodicionem Ganymedis præ-
 fectione Ptolemæi cepit: deinde alia castella, Cypsela & Doriscon & Nymphæum occupat. Inde
 progressus ad Cheronesum, Eleanta & Asopeconnesum, tradentibus ipsis, recepit. Callipolis
 quoque & Madytos dedita, & castella quedam ignobilia. Abydeni ne Legatis quidem admissis,
 Regi portas clausurunt. Ea oppugnatio diu Philippum tenuit: eripitque ex obsidione, nisi cessa-
 rum ab Attalo & Rhodiis foret, potuerunt. Attalus trecentos tantum milites in præsidium
 Rhodii quadritemem vnam ex classe, cum ad Tenedum stare, miserunt eodem postea, cum

iam vix sustinerent obsidionem, & ipse Attalus cum traiecit, spem tantum auxilii ex propitiis quo ostendit: neq; terra neq; mari adiuris sociis, Abydeni primo tormentis per muros dispositis, non terra modo adeuntes aditu arcebant, sed nauium quoq; stationem infestam hosti faciebant. Postea cum & muri pars strata ruinis, & ad interiorum reptum oppositum murum cuniculis iam peruertum esset, Legatos ad Regem de conditionibus tradende urbis miserunt. Pacificebatur autem ut Rhodiam quadriremem cum sociis naualibus, Attalique presidium emitti liceret, atq; ipsi urbe excedere cum singulis vestimentis, quibus cum Philippus nihil pacari, nisi omnia permittentibus respondisset, adeo renuciata hac legatio ac indignatione simul ac desperatioe iram accendit, ut ad Saguntinam rabiem conuersi matronas omnes in templo Dianae, pueros ingenuos virginesq; & infantes cum suis nutricibus in gymnasium includi iuberent: aurum & argentum in foris deferri, vestem preciosam in naues Rhodiam Cyzicenamq; que in portu erant, conici: sacerdotes victimasq; adduci, & altaria in medio poni. Ibi delecti primu, qui ubi cesam aciem suorum pro diruto muro pugnantem vidissent, extemplo coniuges liberosq; interficerent, aurum, argentum, vestemq; quae in nauibus essent, in mare deicerent, tectis publicis priuatisq; plurimis locis posset, ignes subicerent: & se facinus perpetratos, praecantibus etiam execrabile carmen sacerdotibus, iure iurando adacti: tum militaris etas iurare, neminem viuum, nisi victorem acie excessurum. Hi memores deorum adeo pertinaciter pugnaverunt, ut cum nox prelium direptura esset, Rex prior territus rabie eorum, pugna abstiterit. Principes quibus atrocior pars facinoris delegata erat, cum paucos & confectos vulneribus ac lassitudine superesse prelio cerberent, luce prima sacerdotes cum infans ad urbem dedenda Philippo mittunt. Ante dedicationem ex his Legatis Romanis, qui Alexandriam missi erant, M. Aemilius duorum consensu, minimus natu, audita obsidione Abydenorum, ad Philippum venit. Qui questus Attalo Rhodiasq; arma illata, & quod tum maxime Abydum oppugnaret: cum Rex ab Attalo & Rhodiis vltro se bello lacessitum diceret, Num Abydeni quoq; inquit, vltro tibi intulerunt arma? Insueti vera audire ferocior oratio visa est, quam quae habenda apud Regem esset. Aetas, inquit, & forma & super omnia Romanum nomen te ferociores facit: ego autem primum velim vos fcederum memores mecum seruare pacem: si bello lacessitis, mihi quoq; in animo est facere: & regnum Macedoniae nomenq; haud minus quam Romanum nobile bello sentietis. Itaque dimisso Legato Philippus auto argentoq; quae coaceruata erant accepto, hominum praedam omnem amisit. Tanta enim rabies multitudinem inuasit, ut repente proditos rari, qui pugnae mortem occubissent, per irurumq; aliis alii exprobrantes, & sacerdotibus maxime, qui quos ad mortem deuouissent, eorum viuorum dedicatione hosti fecissent, repente omnes ad cedens coniugum liberorumq; discurrerent, seque ipsi per omnes vias laeti interficerent. Oblitum factus eo furore Rex suppressit impetum militum, & triduum se ad moriendum Abydenis dare dixit: quo spatio plura facinora in se victi ediderunt quam infesti edidissent victores: nec nisi quae vincula, aut alia necessitas morti prohibuit, quicquid viuus in potestate venit. Philippus imposito Abydi presidio, in regnum rediit. Cum vellet Saguntum excidium Annibali, sic Philippo Abydenorum clades ad Romanum bellum animos fecisset, nuncii occurrerunt, COS, iam in Epitro esse, & Apolloniam terrestres copias, nauales Corcyram in hyberna deduxisse. Inter haec Legatis qui in Africam missi erant, de Amilcare Gallici exercitus duce, responsum a Carthagenensibus est, nihil ultra se facere posse, quam ut exilio eum multarent, bonaq; eius publicarent: perfugas & fugitiuos, quos inquirendo vestigare potuerint, reddidisse: & de ea re missuros Legatos Romam, qui Senatui satisfacerent. Ducenta millia modium tritici Romam, ducenta ad exercitum in Macedonia miserunt. Inde in Numidia ad Regem profecti Legati, dona data Masinissa, mandataq; edita. Equites ducenti Numidae, cum daret, accepti: ipse in naues imponendos curauit: & cum ducentis millibus modium tritici, ducentis hordei in Macedonia misit. Tertia legatio ad Verminam erat. Is ad primos fines regni Legatis obuiam progressus, ut scriberent ipsi quas vellent pacis conditiones, permittit: omnem pacem iusta bonamq; fore sibi cum populo Romano, Datae leges pacis: iustusq; ad eam confirmandam mittere Legatos Romam. Per idem tempus L. Cornelius Lentulus Proconsul ex Hispania rediit. Qui cum in Senatu res ab se per multos annos fortiter feliciterq; gestas exposuisset, postulassetq; ut triumphanti sibi inuehi liceret in urbem, res triumpho dignas esse censabat Senatus: sed exemplum a maioribus non accepisse, ut qui neq; Dictator, neque COS, neq; Praetor res gessisset, triumpharet: Proconsulem illum Hispaniam prouinciam non COS, aut Praetorem obtinuisse, decurabatur tamen eodem, ut ouans urbem intreret, intercedente

T. Sempronio Longo Tribuno plebis, qui nihil magis id more maiorum, aut vilo exemplo futurum dicebat: postremo victus consensu Patrum Tribunus cessit, & ex S. C. L. Lentulus ouas urbe est ingressus. Argenti tulit ex praeda XLIII millia pondo, aurum duo millia CCCCL, militibus ex praeda centum viginti asses diuisit. Iam exercitus consularis ab Aretio Arimino num traductus erat, & quinque millia socium Latini nominis ex Gallia in Ierturiam transierant. Itaque L. Furius magnis itineribus ab Arimino aduersus Gallos Cremonam tum obidentes profectus, castra mille quingentorum passuum intervallo ab hoste posuit, Occasio egregie rei gerende fuit, si protinus de via ad castra oppugnata duxisset: palati passim vagabatur per agros, nullo satis firmo relicto presidio: lassitudini militum timuit, quod rapitum ductum agmen erat. Galli clauiore suorum ex agris reuocati, omnia praeda quae in manibus erat, castra repetere: & postero die in aciem progressi, nec Romanus moram pugnandi fecit: sed vix spatium instruendi fuit, eo cursu hostes in praedium venerunt. Dextera ala quia in alas diuisum socialem exercitum habebat in prima acie locata est, in subsidiis duae Romanae legiones, M. Furius dexterae, legio M. Caecilius, equitibus L. Valerius Flaccus (Legati omnes erant) praepositi, Praetor secum duos Legatos Cn. Lectorium & P. Titinium habebat, cum quibus circumpicere, & obire ad oes hostium subit conatus posset. Primo Galli omni multitudine in vnum locum conuixi, obruere atq; obtere sese dexteram alam, quae prima erat, sperarunt posse. Vbi id parum procedebat, circumuenire a cornibus & amplecti hostium aciem, quod multitudini aduersus paucos facile videbatur, conati sunt. Id ubi vidit Praetor, ut & ipse dilaret aciem, duas legiones ex subsidiis dextrae laequeq; ala, quae in prima acie pugnat, circumdant: atq; deo Ioui vouit, si eo die hostes fudisset. L. Valerius imperat, ut altera parte duarum legionum equites, altera sociorum equitatum in cornua hostium emittat, nec circumuenire eos aciem patiat: simul & ipse ut extenuatam mediam subductis cornibus aciem Gallorum vidit, signa inferre confertos milites, & perturbare ordines iuberet: & cornua ab equitibus, & medii a pedite pulsi ac repente, cum omni parte caede ingenti stererentur, Galli terga vertunt, fugaq; effusa reperunt castra: fugientes persecutus eques, mox & legiones insecutur in castra imperum fecerunt. Minus sex millia hominum inde effugerunt: caesa & capta supra quinque & triginta millia, cum signis militaribus LXX, Carpentis Gallicis multa praeda oneratis plura ducentis. Amilcar dux Poenorum eo prelio cecidit, & tres Imperatores nobiles Gallorum, Placentini captiui ad duo millia liberorum caput redditi colonis. Magna victoria laetaq; Romanae fuit literis allatis: supplicatio in triduum decreta est. Romanorum sociorumq; ad duo millia eo prelio ceciderunt, plurimi dexterae ala, in quam primo impetu ingens vis hostium illata est. Quamquam Praetore prope debellatum erat, COS, quoque C. Aurelius perfectus, quae Romae agenda fuerant, profectus in Galliam victorem exercitum a Praetore accepit. COS, alter cum autumno ferme exacto in prouinciam venisset, circa Apolloniam hybernabat. Ab classe quae Corcyre subducta erat, C. Claudius triremesq; Romanae (sicut ante dictum est) Athenas missae cum Piraeum peruenerunt, despondentibus iam animos sociis spem ingentem attulerunt. Nam & terrestres ab Corintho, quae per Megaram incurisiones in agros fieri solitae erant, non fiebant, & praedonum a Chalcide naues, quae non mare solum infestum, sed etiam omnes maritimos agros Athenensibus fecerant, non modo Sunium superare, sed nec extra fretum Euripi committere aperto mari se audebant. Superuenerunt his tres Rhodique quadriremes, & erant Atticae tres aptae naues ad tuendos maritimos agros comparatae. Hac classe si urbs agrorum Atheniensium defenderentur, satis in praesentia existimanti Claudio esse, maioris etiam rei fortuna oblata est. Exules ab Chalcide regionum iniuriis pulsi attulerunt, occupari Chalcidem sine certamine vilo posse. Nam & Macedonas quia nullus in propinquo sit hostium merus, vagari passim & oppidanis presidio Macedonum fretos custodiam urbis negligere. His autoribus profectus, quamquam Sunium ita mature peruenerat, ut inde prouehi ad primas angustias Euboeae posset, ne superato promontorio conspiceretur, classem in statione usque ad noctem tenuit. Primis tenebris mouit, & tranquillo proeuctus Chalcidem paulo ante lucem, qua infrequentissima adificia urbis sunt, paucis militibus rurrim proximam murumq; circa scalis cepit, alibi sopitis custodibus, alibi nullo custodiente. Progressi inde ad frequentia edificia loca, custodibus intersecatis refractaq; porta, ceteram multitudinem armatorum acceperunt. Inde in totam urbem diffusum est, aucto etiam tumultu, quod circa forum ignis tectis iniectus erat, Conflagrarunt & horrea regia, & atramentarium cum ingenti apparatu machinarum tormentorumq;. Caedes inde passim fugientium pariter ac repugnantium fieri coepta est, nec vilo iam, qui militaris

tatis esset, non aut cesso aut fugato Sopatro etiam Acarnanæ præfecto præsidii interfecto, Præ-
 da omnis primo in fori collata, deinde in naues imposita, Carcer etiam ab Rhodiis refractus,
 emissisq; captiui, quos Philippus tãq; in tutissimã custodiã condiderat, Statuis inde regis deie-
 ctis truncatisq; signo receptui dato, conscenderunt naues, & Piræum, vnde profecti erant, re-
 dierunt, Quod si tantum militum Romanorum fuisset, vt & Chalcis teneri, & non deserui præsi-
 dium Athenarũ potuisset, magna res principio statim belli Chalcis & Euripus adempta Re-
 gi forent, Nam vt terra Thermopylarum angustia Græciam, ita mari fretum Euripi clau-
 dit, Demetriade tum Philippus erat, Quod cum esset nunciata clades sociæ vrbis, quanq; ferri
 auxilium perditis erat, tamen quæ proxima auxilio est, vltionem petens, cum expeditis quinq;
 millibus pedum, & CCC equitibus extemplo profectus, cursu prope Chalcidem contem-
 dit, haudquaquam dubius opprimi posse, A qua destitutus spe, nec ad quicq; aliud q̃ ad desor-
 me spectaculum semirutæ ac fumantis sociæ vrbis cum venisset, paucis vix qui sepelirent bel-
 lo absumptos, relictis aque raptim ac venerat, transgressus ponte Euripum per Bœotiam A-
 thenas ducit, pari incepto haud disparem euentum ratus responsum: & respondisset, nisi
 speculator (Hemerodromos vocant Græci) ingens die vno cursu emetiens spatium, contem-
 platus regium agmen è specula quadam, prægressus nocte media Athenas peruenisset, Idem
 ibi somnus eademq; negligentia erat, quæ Chalcidem dies ante paucos prodiderat, Excitati
 nuncio trepido & Prætor Atheniensium, & Dioxippus præfectus cohortis mercede militan-
 tium auxiliorum, conuocatis in forum militibus, tuba signum ex arce dari iubent, vt hostes
 adesse scirent, Itaq; vndiq; ad portas ad muros discurrunt, Paucas post horas Philippus, ali-
 quanto tamen ante lucem appropinquans vrbis, conspectis luminibus crebris, & stremitu ho-
 minum trepidantiũ (vt in tali tumultu) exaudito, sustinuit signa & considerare ac quisq; ag-
 men iussit: vñ aperta propalam vsurus, quãdo parum dolus profuerat, Ad Dipylon accessit,
 Porta ea velut in ore vrbis posita, maior aliquanto patentiorq; q̃ cetera est, & intra eam ex-
 traq; late sunt viæ, vt & oppidani dirigere aciem à foro ad portam possent, & extra limes mil-
 le ferme passus in academiæ gymnasium ferens, pediri equitib; hostiũ liberum spatium præbe-
 ret, Eo limite Athenienses cum Attali præsidio & cohorte Dioxippi, acie intra portam instrua-
 ta, signa extulerunt, Quod vbi Philippus vidit, habere se hostes in potestate ratus, & diu o-
 ptata cæde (neq; enim vili Græcarum ciuitatum infestior erat) expleturum, cohortatus mili-
 tes, vt se intuentes pugnant, scirentq; ibi signa, ibi aciem esse debere vbi Rex esset, concitat
 in hostes equum, non ira tantum, sed etiam gloria elatus, q̃ ingenti turba completis etiam ad
 spectaculum muris, conspici se pugnantem egregium ducebat, Aliquantum ante aciem cum
 equitibus paucis cunctus in medios hostes, ingentem tũ suis ardorem, tũ pauorem hostibus
 iniecit, Plurimos manu sua cominus eminusq; vulneratos compulsoq; in portam consecua-
 rus: & ipse cũ maiorem in angustiis trepidantiũ edidisset cædem, in temerario incepto tutum
 tamen receptũ habuit, quia qui in turribus portæ erant, sustinebant tela, ne in permistos hosti-
 bus suos conicerent, Intra muros deinde tenentib; militibus Atheniensibus, Philippus signo
 receptui dato, castra ad Cynosarges, templum Herculis gymnasiũq; (& lucus erat circumie-
 ctus) posuit: sed Cynosarges & lucus, & quicquid sancti amœniæ circa urbem erat, incensum
 est, dirutaq; non recta solum, sed etiã sepulcra: nec diuini humaniue iuris quicq; præ impo-
 tenti ira est seruatum, Postero die cũ primo clausa fuissent portæ, deinde subito aperte, quia
 præsidium Attali ab Aegina, Romaniq; ab Piræo intrauerant urbem, castra ab vrbe retulit Rex
 tria ferme millia passuum: inde Eleusine profectus, spe improuiso templi castelliq;, quod & im-
 minet, & circumdatũ est tẽplo, capiendũ, cũ haudquaq; neglectas custodias animaduertisset, &
 classem à Piræo subsidio venire, omisso incepto, Megaram ac protinus Corinthũ ducit, Et cũ
 Argis Achæorum consiliũ esse audisset, inopinantiũ Achæis cõcioni ipsi superuenit, Cõsul-
 tabant de bello aduersus Nabim tyrannũ Lacedæmoniorũ, Qui translato ab Achæis imperio
 à Philopœmone ad Cycladem nequaq; parem illi ducem dilapsa cernēs Achæorum auxilia, re-
 dintegrauerat bellum, agrosq; finitimorũ vastabat, & iã vrbibus quoq; erat terribilis, Aduer-
 sus hunc hostem cum quantum ex quaq; ciuitatum militũ scriberetur consultarent, Phi-
 lippus dempturum se eis curam, quod ad Nabim & Lacedæmonios attineret, pollicitus, nec
 tantum agros sociorum populationibus prohibitorum, sed terrorem omnem belli in ipsam
 Laconiam dũsto eò extemplo exercitu translaturum, Hæc oratio cũ ingenti hominũ assensu
 acciperetur, ita tñ æquum est, inquit, me vestra meis armis tutari, ne mea interim nudentur

præsidii, Itaq; si vobis videtur, tantum parate militum, quantum ad Oreum & Chalcidem
 & Corinthum tuenda satis sit, vt meis ab tergo tutis, securus bellum Nabidi inferam & La-
 cedæmoniiis, Non fessellit Achæos, quod spectasset tam benigna pollicitatio, auxiliumq; obla-
 tum aduersus Lacedæmonios: id queri vt obsidem Achæorum iuuentutem educeret ex Pe-
 loponneso ad illigendam Romano bellogentem, & id quidem coarguere Cyclades Prætor
 Achæorum nihil attrinere ratus, Id modo cum dixisset, non licere legibus Achæorum de aliis
 rebus referre, quàm propter quas conuocati essent, decreto de exercitu parando aduersus Na-
 bin facto, consilium fortiter ac libere habitũ dimisit, inter assentatores regios ante eam diem
 habitus, Philippus magna spe depulsus, voluntariis paucis militibus conscripris, Corinthũ
 atq; in Atticam terram rediit, Per eos ipsos dies, quibus Philippus in Achaia fuit, Philo-
 cles præfectus regius ex Eubœa profectus cum duobus millibus Thracum Macedonumq; ad
 depopulandos Atheniensium fines è regione Eleusinis saltum Cithæronis transcendit, Inde
 dimidia parte militum ad prædandum passim per agros dimissa, cum parte ipse occultus lo-
 co ad insidias opportuno confedit, vt si ex castello ab Eleusine in prædantes suos impetus fle-
 ret, repente hostes effusus ex improuiso adoriretur, Non sefellere insidiæ, Itaq; reuocatis, qui
 discurrebant ad prædandum millicibus, instructisq; ad oppugnandum castellum Eleusinum
 profectus, cum multis inde vulneribus recessit: Philippoq; se venienti ex Achaia conuinxit,
 Tentata & ab ipso Rege expugnatio eius castelli est: sed naues Romane à Piræo venientes,
 intromissumq; præsidium absterere incepto coegerunt, Diuiso deinde exercitu, Rex cum par-
 te Philoclem Athenas mittit, cum parte ipse Piræum pergit, vt dum Philocles subeundo mu-
 ros & comminanda oppugnatione contineret vrbe Athenienses, ipsi Piræum leui cum præsi-
 dio relicto expugnandi facultas esset, Ceterum nihil ei Piræi q̃ Eleusinis facilior, isdem ferè
 defendentibus, oppugnatio fuit, A Piræo Athenas repente duxit, Inde eruptione subita pe-
 ditum equitumq; inter angustias semirutæ muri, qui brachiis duobus Piræum Athenis iun-
 git, repulsus, omisa oppugnatione vrbis, diuiso cum Philocle russum exercitu ad deuastandos
 agros profectus, cum priorum populatorem sepulcris circa urbem diruendis exercuisset, ne
 quid inuolutum relinqueret, templa deũ, quæ pagatim sacrata habebant, dirui atq; incendi
 iussit, Exornata eo genere operum eximie terra Attica, & copia domesticisq; marmoris, & inge-
 niis artificum præbuit huic futuri materiam, Neq; enim diruere modo ipsa templa ac simu-
 lacta euertere satis habuit, sed lapides quoq;, ne integri cumularent ruinas, frangi iussit: &
 posteaq; non tam ira satiata q̃ ire exercendæ materia hæc deerat, agro hostium in Bœotiam
 excessit, nec aliud quicq; dignum memoria in Græcia egit, COS, Sulpitius eo tempore inter
 Apolloniã ac Dyrrachiã habebat castra ad Apsum flumen, quod accesserunt T. Apustius
 Legatum cum ea parte copiarum ad depopulandos hostium fines mittit, Apustius extrema
 Macedoniæ populatus, Cortago & Gerrhunio & Oresso castellis primo impetu captis, ad An-
 tipatriam in faucibus angustis sitam urbem venit, Ac primo euocatos principes ad colloquiũ,
 vt fidei Romanorum se committerent, perlicare est conatus: deinde vbi magnitudine ac mo-
 nibus situq; vrbis freti dicta aspernabantur, vt atq; armis adortus expugnauit: puberibusq;
 interfectis, præda omni militibus cõcessa, diruit muros atq; urbem incendit, Hic metus Co-
 drionem satis validum & munitum oppidum, sine certamine vt dederetur Romanis, effecit,
 Præsidium ibi relicto, Ilion (nomen propter alterã in Asia urbem q̃ oppidũ notius) vii capitur, Re-
 uertentem Legatũ ad COS, cum satis magna præda Athenagoras quidam regius præfectus in
 transitu fluminis à nouissimo agmine adortus, postremos turbauit, Ad quorum clamorem
 & trepidationem, cum reuectus equo prope Legatus signa conuertisset, coniectisq; in mediũ
 sarcinis aciem direxisset, non tulere impetũ Romanorum militũ regii, multi ex eis occisi, plu-
 res capti, Legatus incolũ exercitu reducto ad COS, remittitur inde extẽplo ad classem, Hoc
 satis felici expeditione bello cõmissio, Regulis ac principes accolæ Macedoni in castra Romana
 veniũt, Pleuratus Scerdileti filius, & Aminander Athamãni Rex, & ex Dardanis Batho Lon-
 gari filius, Bellum suo nomine Longarus cum Demetrio Philippĩ patre gesserat, Pollicen-
 tibus auxilia respondit COS, Dardanorum & Pleurati opera cum exercitum in Macedoniã
 am induceret, se vsurum, Aminandro Aetolos concitandos ad bellum attribuit, Attali Le-
 gatis (nam ii quoq; per id tempus venerant) mandat, vt Aegine Rex vbi hybernabat, clas-
 sem Romanam opperiretur, qua adiuncta, bello maritimo sicut ante Philippũ vrgeret, Ad
 Rhodios quoq; missi Legati, vt capessarent partem belli, Nec Philippus segnius (iã enim in Ma-

cedoniam peruenerat) apparabat bellum. Filium Persea puerum admodum, datis ex amicorum numero qui aetatem eius regerent, cum parte copiarum ad obsidendas angustias, quae ad Pelagoniam sunt, mittit. Sciarthum & Peparethum haud ignobiles vrbes, ne classis hostium praeda aut premio essent, diruit. Ad Aetolos mittit Legatos, ne gens iniqua aduentum Romanorum fidem mutaret. Concilium Aetolorum statuta die, quod Panatolium vocant, futurum erat. Huic vt occurrerent, & Legati Regis iter accelerarunt, & ad COS. missus L. Rufus Purpurio Legatus venit. Atheniensium quoque Legati ad id consilium occurrerunt. Primi Macedones, cum quibus recentissimum foedus erat, auditi sunt. Qui nulla noua re nihil se noui habere, quod afferrent, dixerunt. Quibus enim de causis experta inutili societate Romana, pacem cum Philippo fecissent, compositam semel seruate debere. An imitari, inquit, vnus ex Legatis Romanorum licentiam, an leuitatem dicam, maualtis: qui cum Legatis vestris Romae responderi ita iussissent, quid ad nos venitis Aetoli, sine quorum auctoritate pacem cum Philippo fecistis: idem nunc vt bellum secum aduersus Philippum geratis, postulant, & antea propter vos & pro vobis arma sumpta aduersus eum stimulant, nunc vos in pace esse cum Philippo prohibent. Messanae vt auxilio essent, primo in Siciliam conscenderunt: iterum vt Syraculas oppressas ab Carthaginensibus in libertatem eximerent. Et Messanam & Syraculas & totam Siciliam ipsi habent: vectigalemque prouinciam securibus & fascibus subiecerunt. Scilicet sicut vos Naupacti legibus vestris per magistratus a vobis creatos consilium habetis, socium hostemque libere quem velitis lecturi, pacem ac bellum arbitrio habituri vestro. Sic Siculorum ciuitatibus Syraculas, aut Messanam, aut Lilybeum indicitur consilium populi Romani, Romanus conuentus agitur, eo imperio euocati conueniunt, excelsio in suggestu superba iura reddentem, stipatum licitoribus vident, virgae tergo, secures ceruicibus imminet, & quotannis alium atque alium dominum sortiuntur. Nec id mirari debent aut possunt, cum Italiae vrbes, Rhegium, Tarentum, Capuamque, finitimas, quarum ruinis creuit vrbs Romana, eiusdem subiectas videant imperio. Capua quidem sepulcrum & monumentum Campano populo data: extorri & eiecto ipso populo, superest vrbs trunca, sine Senatu, sine plebe, sine magistratibus, prodigium, relicta crudelius habitanda, quam si deleta foret. Furor est, si alienigenae homines, plus lingua & moribus & legibus, quam maris terrarumque spatio discreti, haec tenuerint, sperare quicquam eodem statu mansurum, Philippi regnum officere aliquid videri libertati vestrae. Qui cum merito vestro nobis infestus esset, & nihil a vobis ultra quam pacem petiit, fidemque hodie pacis pactae desiderat, Assuefacite iis terris legiones externas, & iugum accipite: sero ac nequicquam cum dominum Romanum habebitis, socii Philippum quaeritis. Aetolos, Acarnanas, Macedonas eiusdem linguae homines leues ad tempus ortu cause disjungunt, coniunguntque. Cum alienigenis, cum barbaris aeterni omnibus Graecis bellum est, eritque. Natura enim, quae perpetua est, non mutabilis in diem causis hostes sunt. Sed vnde cepit oratio mea, ibi desinet. Hoc eodem loco homines de eiusdem Philippi pace triennio ante decreuistis, iisdem improbantibus eam pacem Romanis, qui nunc pactam & compositam turbare volunt. In qua consultatione nihil fortuna mutauit: cur vos mutetis, non video. Secundum Macedonas, ipsis Romanis ita concedentibus iubentibusque, Athenienses, qui streda passim, iustus in crudelitatem saeuitiamque Regis inuehi poterant, introducti sunt. Deplorauerunt vastationem populationemque miserabilem agrorum. Neque id se queri, quod hostilia ab hoste passim forent: esse enim quaedam belli iura, quae vt facere, ita pati sit fas. Sata exuri, dirui tecta, praedae hominum pecorumque agi, misera magis quam indigna patienti esse. Verum enimvero id se queri, quod qui Romanos alienigenas & barbaros vocet, adeo omnia simul diuina humanaque iura polluerit, vt priorae populatione cum infernis diis, secunda cum superis bellum nefarium gesserit, omnia sepulcra monumentaque diruta esse in finibus suis, omnium nudatos manes, nullius ossa terra tegi, delubra ibi diruta, quae quondam pagatim habitantes in paruis illic caestellis vicisque consecrata, ne in vnam vrbem quidem contributi maiores sui deserta reliquerint. Circa ea omnia templa Philippum infestos circumtulisse ignes, semiusta & truncata sinu lacra deum inter prostratos iacere postes templorum. Qualem terram Atticam fecerit, exornatam quondam opulentamque, talem eum, si liceat, Aetoliam Graeciamque omnem facturum. Vrbis quoque suae similem deformitatem futuram fuisse, nisi Romani subuenissent. Eodem enim scelere vrbem colentem hos deos, praesidemque arcis Mineruam petitam, eodem Eleusine Cerearis templum, eodem Piraei Iouem Mineruamque: sed ab eorum non templis modo, sed etiam

moenibus vi atque armis repulsum, in ea delubra, quae sola religione tuta fuerint, saeuisse. Ita quoque se orare atque obsecrare Aetolos vt miseri Atheniensium, ducebatur diis immortalibus, deinde Romanis, qui secundum deos plurimum possint, bellum accipiant. Tum Romanus Legatus, Totam orationis meae formam Macedones primum, deinde Athenienses mutarunt. Nam & Macedones, cum ad conquerendas Philippi iniurias in tot socias nobis vrbes venissem, vitro accusando Romanos, defensionem vt accusatione potiore habebem, effecerunt: & Athenienses in deos superos inferosque, nefanda atque inhumana scelera eius referendo, quid mihi, aut cuiquam reliquerunt, quod obicere ultra possumus: Eadem Chios, Abydenos, Aeneos, Maronitas, Thasios, Patios, Samios, Larissenses, Messenios, hinc ex Asia chaia existimate queti grauiora etiam acerbioraque eos, quibus nocendi maiorem facultatem habuit, nam quod ad ea attinet, quae nobis obiecit, nisi gloria digna sunt, fateor ea defendi non posse. Rhegium & Capuam, & Syraculas nobis obiecit: Rhegium Pyrrhi bello legio a nobis, Rheginis ipsis vt mitteretur orantibus, in praesidium missa, vrbem, ad quam defendendam missa erat, per scelus possedit. Comprobauimus igitur id facinus: an bello persecuti sceleratam legionem in potestatem nostram redactam, tergo & ceruicibus poenas sociis pendere cum coegissemus, vrbem, agros, suaque omnia cum libertate legibusque Rheginis reddidimus: Syraculas oppressis ab externis tyrannis, quo indignus esset, cum iulissimus opem, & fatigati prope per triennium terra marisque vrbe munitissima oppugnanda essemus, cum iam ipsi Syraculani seruire tyrannis quam capi a nobis mallent, captam iisdem armis, & liberatam vrbem reddidimus. Neque inficias inuis, Siciliam prouinciam nostram esse, & ciuitates, quae cum in parte Carthaginensium fuerunt, & vno animo cum illis aduersus nos bellum gesserunt, stipendiarias nobis ac vectigales esse: quin contra, hoc & vos, & omnes gentes scire volumus, pro merito cuique erga nos fortunam esse. An Campanorum poenae, de qua neque ipsi quidem queri possunt, nos poeniteat? Hi homines, cum pro iis bellum aduersus Samnites per annos prope septuaginta cum magnis nostris cladibus gessissemus, ipso foedere primum, deinde connubio atque inde cognationibus, postremo ciuitate nobis coniunxissimus, tempore nostro aduerso primi omnium Italiae populorum, praesidio nostro foedere interfecto, ad Annibalem defecerunt: deinde indignari se obsideri a nobis, Annibalem ad oppugnandam Romam miserunt. Horum si neque vrbs ipsa, neque homo quisquam superesset, quis id durius quam pro merito ipsorum statutum indignari posset? Plures sibi met ipsi conscientia scelerum mortem conscuerunt, quam a nobis supplicio effecti sunt. Caeteris ita oppidum, ita agros ademimus, vt agrum locumque ad habitandum daremus, vrbem innoxiam state incolumem pateremur, vt qui hodie videat eam, nullum ibi oppugnatae capere vrbs vestrigium inueniat. Sed quid ego Capuam dico, cum Carthagini victae pacem ac libertatem dedimus: magis illud est periculum, ne nimis facile victis ignoscendo, plures ob id ipsum ad experiedam aduersus nos fortunam belli incitemus. Haec pro nobis dicta sint, haec aduersus Philippum, cuius domestica parricidia, & cognatorum amicorumque caedes, & libidinem inhumaniorem prope quam crudelitate, vos, quo propiores Macedoni estis, melius nostis. Quod ad vos attinet Aetoli, nos pro vobis bellum suscepimus aduersus Philippum, vos sine nobis cum eo pacem fecistis: & forsitan dicatis, bello Punico occupatis nobis, coactos metu vos leges pacis ab eo, qui tum plus poterat, accepisse: & nos cum alia maiora virgerent, depositum a vobis bellum & ipsi omisimus. Nunc & nos deum benignitate Punico perfecto bello, totis viribus nostris Macedoniam incubuimus, & vobis restituendi vos in amicitiam societatemque nostram fortuna oblata est, nisi perire cum Philippo, quam vincere cum Romanis mauultis. Haec dicta ab Romano cum essent, inclinatis omnium animis ad Romanos, Democritus Praetor Aetolorum, pecunia (vt fama est) ab Rege accepta, nihil aut huic aut illi parti assensus, rem magni discriminis consiliis nullam esse tam inimicam quam celeritatem dixit. Celeris enim poenitentiam, sed tandem seram atque inutilem sequi, cum praecipitata raprim consilia neque reuocari, neque in integrum restitui possint: deliberationis autem eius, cuius ipse maturitatem expectandam putaret, tempus ita iam nunc statui posse, cum legibus cautum esset, ne de pace belloque, nisi in panatolico & pyrrhiacho concilio ageretur, decerneret extemplo, vt Praetor sine fraude, cum de bello aut de pace agere vellet, aduocet concilium: & quod tum referatur decernaturque, vt perinde ius ratumque sit, ac si in panatolico aut Pyrrhiacho concilio actum esset. Dimissis ita suspensa re Legatis, egregie consultum genti aiebat. Nam vtrius

partis melior fortuna belli esset, ad eius societatem inclinatos. Hæc in cœcilio Ætolorum
 acta, Philippus impigre terra mariq; parabat bellum. Nauales copias Demetriadem in The
 saliam contra hebar, Attalum, Romanamq; classem principio veris ab Ægina ratus motu
 ros, Nauibus maritimaq; ora præfecit Heraclidam, quem & ante præfecerat: ipse terrestres
 copias comparabat, magna se duo auxilia detraxisse Romanis credens, ex vna parte Ætolos,
 ex altera Dardanos, faucibus ad Pelagoniam à filio Perseo interclusis. Ab Consule non pa
 rabatur, sed gerebatur iam bellum. Per Dassaretiorum fines exercitum ducebat, frumen
 tum, quod ex hibernis extulerat, integrum vehens, quod in vsu militi satis esset, præbenti
 bus agris. Oppida viciq; partim voluntate, partim metu se trahebant: quædam vi expugna
 ta, quædam deserta, in montes propinquos refugientibus Barbaris, inueniebantur. Ad Lin
 gum statiuâ posuit propè flumen Beuum, inde frumentatum circa horrea Dassaretiorum
 mittebat, Philippus confternata quidem omnia circa, pauoremq; ingentem hominum cer
 nebat, sed parum gnarus quam partem petisset Consul, aliam equitum ad explorandum, quo
 nam hostes iter intendissent, misit. Idem error apud Consulem erat, Mouisse ex hibernis
 Regem sciebat, quam regionem petisset ignorans. Is quoq; speculatum miserat equites. Hæ
 duæ alæ ex diuerso, cum diu incertis itineribus vagatæ per Dassaretios essent, tandem in
 vnum iter conuenerunt: neutros scellit, vt fremitus procul hominum equorumq; exaudia
 tus est, hostes appropinquare. Itaq; priusq; in conspectum venirent, equos armaq; expedie
 rant: nec mora, vbi primum hostem videre, concurrendi facta est. Forte & numero & virtu
 te, vt potest lecti vtrinque, haud impares, a quis viribus per aliquot horas pugnaverunt: fati
 gatio ipsorum equorumq; incerta victoria dîremit prælium. Macedonû quadraginta equi
 tes, Romanorû quinque & triginta ceciderunt. Neq; eo magis explorati quicq; in qua regione
 hostium castra essent, aut illi ad Regem, aut hi ad Consulem retulerunt. Per trassugas co
 gnitum est, quos leuitas ingeniorum ad cognoscendas hostium res in omnibus bellis præ
 bet. Philippus aliquod & ad charitatem suorum, & vt promptius pro eo periculum adirent,
 ratus profecturum se, si equitum, qui ceciderant in expeditione, sepeliendorum curam ha
 buisset, affert eos in castra iussit, vt conspiceretur ab omnibus funeris honos. Nihil tam in
 certum, nec tam inestimabile est q; animi multitudinis: quod promptiores ad subeundam
 omnē dimicationē videbatur facturum, id metum pigritiamq; incussit. Nam qui hastis sa
 gittisq; & lata lanceis vulnera facta viderent, cū Græcis Illyricisq; pugnare assueti, posteaq;
 gladio Hispaniensi detrucata corpora brachiis abscissis aut tota ceruice defecta, diuisa à cor
 pore capita, patentiq; viscera, & foeditatem aliam vulnerum viderunt, aduersus quæ tela
 quosq; viros pugnandum esset, pauidi vulgo cernebant: ipsum quoq; Regem terror cepit,
 nondum iusto prælio cum Romanis congressum. Itaq; reuocato filio præsidioq; quod in Pe
 lagoniæ faucibus erat, vt its copiis suas augetet, Pleurato Dardanisq; iter in Macedoniã
 aperuit: Ipse cum viginti millibus peditum, quatuor millibus equitum, ducibus trans
 fugis ad hostem profectus, paulo plus ducentis passibus à castris Romanis, tumulû propin
 quum Athaco, fossa ac vallo communiuit: ac subiecta cernens Romana castra, admiratus es
 se dicitur, & vniuersam speciem castrorum, & descripta suis quæq; partibus, tum tendentium
 ordinè, tum itinerum interuallis, & negasse Barbarorum ea castra vlli videri posse. Biduum
 Consul & Rex, alter alterius conatus expectantes, cõtinerere suos intra vallum: tertio die Ro
 manus omnes copias in aciem eduxit. Rex vero tam celerè aleam vniuersi certaminis timês,
 quadringentos Triballos (Illyricorum id, sicut alio diximus loco, est genus) & Creteses tre
 centos addito iis peditibus pari numero equitû cum duce Athenagora, vno ex purpuratis,
 ad lacessendos hostium equites misit. Ab Romanis autem aberat acies eorû paulo plus quin
 gentos passus: velites, & equitum duæ fermè alæ emissæ, vt numero quoq; eques pedesq;
 hostem æquarent. Credidere regi genus pugnae, cui assueuerat, fore, vt equites inuicem in
 sequentes refugientesq; nunc telis vterentur, nunc terga darent, Illyricorum velocitas ad
 excursiones & imperus subitos vsui esset, Cretenses in inuehentem se effuse hostem sagi
 tas conicerent. Turbauit hunc ordinem pugnandi non acrior quàm pertinacior impetus
 Romanorum. Nam haud secus, q; si tota acie dimicaret, & velites emissis hastis cominus
 gladiis rem gerebant, & equites, vt semel in hostem euerti sunt, stantibus equis partim ex
 ipsis equis, partim desilientes immiscentesq; se peditibus, pugnabant. Ita nec eques regi
 us equiti par erat, infueto ad stabilem pugnam, nec pedes concursator, & vagus, & propè

seminudis genere armorum veliti Romano parmam gladiumq; habenti, pariterq; & ad se
 tuendum, & ad hostem petendum armato. Non tulere itaq; dimicationem, nec alia re q; ve
 locitate tutantes se, in castra refugerunt. Vno deinde intermisso die cum omnibus copiis
 equitum leuisq; armaturæ pugnaturus Rex esset, nocte cetratos (quos petristas vocant) lo
 co opportuno inter bina castra in insidiis abdiderat, præceperatq; Athenagore & equitibus,
 vt si aperto prælio procederet res, vterentur fortuna: si minus, cedendo sensim ad insidiarum
 locum hostem pertraherent: & equitatus quidem cessit: duces cetratae cohortis, non satis ex
 pectato signo ante tempus excitatis suis, occasionem bene gerendæ rei amiserunt. Roma
 nus & aperto prælio victor, & tutus à fraude insidiarum, in castra sese recepit. Postero die o
 mnibus copiis Consul in aciem descendit, ante prima signa locatis elephantis. Quo auxilio
 rum primum Romani, quia captos aliquot bello Punico habebant, vsi sunt. Vbi latentem
 intra vallum sensit, exprobrans merum successit. Posteaq; ne tum quidem potestas pugnan
 di dabatur, quia ex tam propinquis statiuis parum tuta frumentatio erat, dispersos milites
 per agros equitibus extemplo inuasurus, octo ferme inde millia interuallio tutiorem frumen
 tationem habiturus, castra ad Atabolum (id est loco nomen) mouit. Cum in propinquo a
 gro frumentarentur Romani, primo rex intra vallum suos tenuit, vt cresceret simul & ne
 gligentia cum audacia hosti, vbi effusus vidit, cum omni equitatu & Cretensium auxiliari
 bus, quantum equitem velocissimi pedites cursu equare poterant, citato profectus agmine,
 inter castra Romana & frumentatores, constituit signa, inde copiis diuisis, partim ad con
 sectandos vagos frumentatores emisit, dato signo, ne quem viuum relinquerent, cum parte
 ipse subtriret, itineraq; quibus ad castra recursuri videbantur hostes, obsedit. Iam passim ce
 des ac fuga erat, necdum quisq; in castra Romana nuncius cladsperuenerat, quia refugien
 tes in regiam stationem incidebant, & plures ab obsidentibus vias, q; ab emissis ad eadē in
 terficiebantur: tandem inter medias hostium stationes elapsi quidam trepidi, tumultum ma
 gis q; certum nuncium intulerunt castris. Consul equitibus iussis quæ quisq; posset, opem
 ferre laborantibus, ipse legiones à castris educit, & agmine quadrato ad hostem ducit. Dis
 spersi equites per agros quidam aberrarunt, decepti clamoribus aliis ex alio existentibus lo
 co: pars obuios habuerunt hostes: pluribus locis simul pugna oritur. Regia statio atrocissi
 mum prælium edebat. nam & ipsa multitudine equitum peditumq; propè iusta acies erat:
 & Romanorum, quia medium obsederat iter, plurimi in eam inferbantur. Eo quoq; super
 ores Macedones erant, q; Rex ipse hortator aderat, & Cretensium auxiliares multos ex im
 prouiso vulnerabant, conferti præparatiq; in dispersos & effusos pugnantes. Quod si mo
 dum in insequendo habuissent, non in præsentis modo certaminis gloriam, sed in summâ
 etiam belli profectum foret, nunc auaritate cadis intemperantius insecuti, in prægressas
 cum Tribunis militum cohortes Romanas incidere: & fugiens eques vt primo signa suos
 rum vidit, conuertit in effusum hostem equos, versaq; momento temporis fortuna pugna
 est, terga dantibus, qui modo securi erant. Multi cominus congressi, multi fugientes interfe
 cti, nec ferro tantum perire, sed in paludes quidam coniecti, profundo limo cum ipsis equis
 hausti sunt. Rex quoq; in periculo fuit. nã ruente saucio equo præceps in terrâ datus, haud
 multum abfuit quin iacens opprimeretur. Saluti fuit eques, qui raptim ipse desiluit, pau
 dumq; Regem in equum subiecit: ipse cum pedes æquare cursu fugientes non posset equi
 res, ab hostibus ad casum Regis cœcitatis confosus periit. Rex circumuectus per paludes per
 uias inuiasq; trepida fuga in castra tandem, iam desperantibus plerisq; incolumentem euasit
 rum, peruenit. Ducenti Macedonum equites eo prælio perire, centum fermè capti, octogin
 ta admodum ornati, equis spoliisq; simul armorû relictis, abducti. Fuerunt, qui hoc die Re
 gem temeritatis, Consulem segnitæ accusarent. Nam & Philippo quiescendum fuisse, cum
 paucis diebus hostes exhausto circa omni agro ad vltimum inopiæ vêturus sciret: & Con
 sulem, cum equitatum hostium leuemq; armaturam sudisset, ac propè Regem ipsum cepis
 set, protinus ad castra hostium ducere debuisse. nec enim manuferos ita perculosos hostes fu
 isse: debellariq; momento temporis potuisse. Id dictu, q; re, vt pleriq; facilius. Nam si omni
 bus peditum quoq; copiis Rex congressus fuisset, forsitan inter tumultum, cum omnes vi
 cti metuq; perculli ex prælio intra vallum, protinus inde superuadentem munimenta vi
 ctorem hostem fugerent, exui castris potuerit Rex: cum vero integra copia peditum in ca
 stris mansissent, stationes ante portas præsidiaq; disposita essent, quid, nisi vt temeritatem

Regis effuse paulo ante secuti perculos equites, imitaretur, profecisset. Neque enim te Regis
 quidem primum consilium, quo impetum in frumentarios palatos per agros fecit, reprehē
 dendum foret, si modum prosperæ pugnae imposuisset. Eo quoque minus est mirum, tentasse
 eum fortunam, quod fama erat, Pleuratum Dardanosque ingentibus copiis profectos domo,
 iam in Macedoniam transcendisse: quibus si vndique circumuentus copiis foret, sedentem Ro
 manum debellaturum credi potuerit. Itaque secundum duas aduersas equestres pugnas mul
 to minus tutam moram in iisdem stantiis fore Philippus ratus, cum abire inde, & fallere
 abiens hostem vellet, caduceatore sub occasum solis ad Cōsulem misso, qui inducias ad se
 peliendos equites peteret, frustratus hostem secunda vigilia, multis ignibus per tota castra
 relicta, silenti agmine abiit. Corpus iam curabat Cōsul, cum venisse caduceatorem, & quid
 venisset, nunciatum est. Responso tantum dato, mane postero die fore copiam conueniendi,
 id quod quaesitum erat: nox, dieque insequentis pars ad præripiendum iter Philippo data
 est. Montes quoque viam non ingressurū graui agmine Romanum sciebat, perit. Cō
 sul prima luce caduceatore datis induciis dimisso, haud ita multo post abiisse hostem cum
 sensisset, ignarus quā sequeretur, iisdem stantiis frumentando dies aliquot consumpsit. Stru
 bertam deinde petiit, atque ex Pelagonia frumentum, quod in agris erat, conuexit. Inde ad Plu
 uinam est progressus, nondum comperto, quam regionem hostes perissent. Philippus cum
 primo ad Bruannam statua habuisset, profectus inde transuersis limitibus terrorem præ
 buit subitum hosti. Mouere itaque ex Pluina Romani, & ad Osphagum flumen posuerunt
 castra. Rex haud procul inde & ipse vallo super ripam amnis ducto (Erigonium incolæ vo
 cant) tendit. Inde satis comperto Erduam petituros Romanos, ad occupandas angustias,
 ne superare hostes arcibus faucibus inclusum aditum possent, præcessit. Ibi alia vallo, alia fossa,
 alia lapidum congerie, ut pro muro essent, alia arboribus obiectis, ita ut locus postulabat,
 aut materia suppeditabat, opere permunit: atque (ut ipse rebatur) viam suapte natura diffi
 cilem, obiectis per omnes transitus, inexpugnabilem fecit. Erant pleraque syluestria circa, in
 commoda phalangis maxime Macedonum: quæ, nisi ubi prælongis hastis velut vallum ante
 clypeos obiectis (quod ut fiat, libero campo opus est) nullius admodum vtilis est. Thracas quo
 que romphaeæ ingentis & ipse longitudinis inter obiectos vndique ramos impediabant. Cre
 tensium vna cohors non inutilis erat: sed ea quoque ipsa, ut si quis impetum faceret, in paten
 tem vulneri equum equitemque sagittas cōicere poterat: ita aduersus scuta Romana nec ad
 traiciendum satis magnam vim habebat, nec aperti quicquam erat quod peteret. Itaque id ut va
 num telis genus senserunt esse, saxis passim tota valle iacentibus incessabant hostem. Ea
 maiore cum sonitu quam vulnere villo pulsatio scutorum parumper succedentes Romanos te
 nuir: deinde iis quoque spretis, partim testudine facta per aduersos vadunt hostes, partim bre
 ui circuitu cum in iugis collis euasissent, trepidos ex præsidis stationibusque Macedonas de
 turbant: & ut in locis impeditis difficili fuga, plerisque etiam obruncant. Ita angustia mi
 nore certamine, quam quod animis proposuerant, superata: & in Erduam peruertum: ubi per
 vastatis passim agris, in Elimæam se recepit. Inde impetum in Orestidem fecit: & oppidum
 Celetrum est aggressus, in peninsula situm. Lacus moenia cingit angustis faucibus, vnde ex
 continenti iter est. Primo situ ipso freti, imperium abnuere, deinde postquam signa ferri, ac testu
 dine succedi ad porram, oblectasque fauces agrine hostium viderunt, priusquam experirentur
 certamen, metu in deditioem venerunt. Ab Celetro in Desaretios processit urbemque Pe
 llium vi cepit. Seruitia inde cum cætera præda abduxit, & libera capita sine precio dimisit:
 oppidumque iis reddidit, præsidio valido imposito. Nam & sita opportune urbs erat ad impe
 tus in Macedoniam faciendos. Ita peragratis hostium agris, Consul in loca iam pacata ad
 Apolloniam, vnde ortum bellum erat, copias reduxit. Philippum auerterat Ætoli & A
 canianes, & Dardani, & tot bella repente alia ex aliis locis exorta. Aduersus Dardanos iam
 recipientes ex Macedonia sese, Athenagoram cum expeditis peditibus ac maiore parte
 equitatus misit, iussu instare ab tergo abeuntibus, & carpendo postremum agmen, signio
 res eos ad mouendos domo exercitus efficere. Ætolos Democritus Prætor, qui more ad de
 cernendum bellum ad Naupactum auctor fuerat, idem proximo concilio ad arma concie
 rat, post famam equestris ad Atabolū pugne, Dardanorumque & Pleurati cum Illyricis tran
 sitū in Macedonia, ad hæc classis Romanæ aduentū in Orcum, & super circumsusas tot Ma
 cedonicæ gentes maritimam quoque instantem obsidionem. Hæc causæ Democritum Ætolosque

restituerant Romanis, & Aminadto Rege Athamanum adiuncto profecti Cerciniam obse
 dere. Clauserant portas, incertum vi an voluntates: quia regium habebant præsidium. Ceter
 rum intra paucos dies captum est Cerciniam atque incensum. Qui super fuerant in magna clade,
 liberi seruique inter ceteram prædam abducti. Is timor omnes, qui circumcolunt Boeben paludē,
 relicta viribus montes coegit petere. Ætoli inopia prædæ inde auersi in Perthebia ire per
 gunt: Cerecias in via capiunt fœdēque diripiunt. Qui Maleam incolunt, voluntate in deditio
 nem societatemque accipi. Ex Perthebia Gomphos petendi Aminander auctor erat (& im
 minet Athamania huic vbi, videbaturque expugnari sine magno certamine posse) Ætoli cā
 pos Thessalia opimos ad prædam petiere, sequente, quanquam non probante Aminando, nec ef
 fusa populationes Ætolorum, nec castra quo fors tulisset loco, sine villo discrimine ac cura
 muniendi posita. Itaque ne temeritas eorum, negligentiaque sibi ac suis etiam cladis alicuius
 causa esset, cum campestribus locis subsidentes eos castra Phacado vbi videret, ipse paulo
 plus quingentorum passuum inde tumulum suis, quibus leui munimento tutum, cepit. Cum
 Ætoli, nisi quod populabantur, vix meminisse viderentur se in hestium agro esse, alii palati se
 mieres vagarentur, alii in castris sine stationibus, per somnum vinumque dies noctibus
 quarent, Philippus inopinantibus aduenit. Quem cum adesse refugientes ex agris quidam
 pauidi nunciassent, trepidare Democritus ceterique duces: & erat forte meridianum tempus,
 quo plerique graues cibo sopiti iacebant. Excitate igitur alii alios, iubere arma capere: alios
 dimittere ad reuocandos, qui palati per agros prædabantur. Tantaque trepidatio fuit, ut sine
 gladiis quidam equitum exirent, loricas plerique non induerent. Ita raptim educti, cum sex
 centorum ægre simul equites peditesque numerum expleissent, incidunt in regium equitatis,
 numero animis armisque præstantem. Itaque primo impetu fusi, vix tentato certamine, turpi
 fuga repetunt castra. Cæsi captique quidam, quos equites ab agmine fugientium intercluse
 re, Philippus suis iam vallo appropinquantibus, receptui cani iussit. Fatigatos enim equos
 virosque non tam prælio quam itinere simul longitudine, simul præpropera celeritate habebat.
 Itaque turmatim equites, inuicemque manipulos leuis armaturæ aquatum ire, & prandere iu
 ber: alios in statione armatos retinet, opperiens agmen peditum tardius ductum propter gra
 uitatem armorum. Quod ubi aduenit, & ipsis imperatum, ut statutis signis armisque ante se
 positis, raptim equum caperent, binis ternisve ad summum ex manipulis aquandi causa mis
 sis. Interim cibum cum leui armatura paratus instructusque stetit, si quid hostis moueret. Æ
 toli (iam enim & quæ per agros multitudo sparsa fuerat, receperat se in castra) ut defensu
 ri munimenta, circa portas vallumque armatos disponunt, dum quietos hostes ipsi feroces ex
 turo spectabant. Posteaque mota signa Macedonum sunt, & succedere ad vallum parati atque in
 structi cœpere, omnes repente relicta stationibus per auersam partem castrorum ad tu
 mulum, & ad castra Athamanum perfugiunt. Multi in hac quoque tam trepida fuga capti ce
 sique sunt Ætolorum. Philippus, si satis diei superesset, non dubius quin Athamanes quoque ex
 ui castris potuissent, die per prælium, deinde per direptionem castrorum absumpto, sub tumu
 lo in proxima planitie cœdit, prima luce insequentis diei hostem aggressurus. Sed Ætoli
 eodem patiore, quo sua castra reliquerant, nocte proxima dispersi fugerunt. Maxime vsui fu
 it Aminander, quo duce Athamanes iterum periti summis montibus per calles ignotos
 sequentibus eos hostibus in Ætoliam perduxerunt. Haud ita multos in dispersa fuga error
 intulit in Macedonum equites, quos prima luce Philippus, ut desertum tumulum vidit, ad
 carpendum hostium agmen misit. Per eos dies & Athenagoras regius Præfectus Dardanos
 recipientes se in fines adeptus, postremum agmen primo turbauit. Deinde posteaque Darda
 ni conuersis signis direxere aciem, æqua pugna iusto prælio erat. Vbi rursus procedere Dar
 dani cœpissent, equite & leui armatura regii nullum talis auxilii genus habentes Darda
 nos, oneratos immobilibus armis vexabant: & loca ipsa adiuebant. Occisi perpauci sunt,
 plures vulnerati, captus nemo: quia non excedunt temere ordinibus suis, sed confertim &
 pugnant & cedunt. Ita damna Romano accepta bello, duabus per opportunas expeditio
 nes coercitis gentibus, restituerat Philippus incepto forti, non prospero solum euentu. Mi
 nuit deinde ei forte oblata res hostium Ætolorum numerum, Scopas princeps gætis ab Ale
 xandria magno cum pondere auri ab Rege Prolemeo missus, sex millia peditum, & equites
 mercede conductos Ægyptum auexit. Nec ex iuuenrute Ætolorum quenquam reliquis
 set, nisi Democritus nunc belli, quod instaret, nunc future solitudinis admonens (incertum

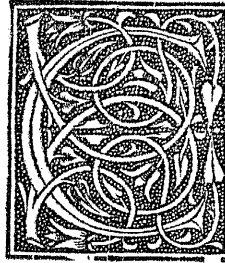

cura gentis, an vt aduersaretur Scope, parum donis cultus) partem iuniorum castigando 55
 domi continuisset. Hęc ea ætate ab Romanis Philippoq; gesta erāt. Classis ab Corcyra eius-
 dem principio æstatis cum L. Apustio Legato profecta, Malea superata, circa Scylleum agri
 Hermionici Attalo Regi coniuncta est. Tum vero Atheniensium ciuitas, cui odio in Phi-
 lippum per merum iamdiu moderata erat, id omne in auxilii presentis spem effudit. Nec vnq;
 ibi desunt lingue promptæ ad plebem concitandam. Quod genus cum in omnibus liberis 60
 ciuitatibus, tum præcipue Athenis, vbi oratio plurimum pollet, fauore multitudinis alitur:
 Rogationē extemplo tulerunt, plebesq; sciuit, vt Philippū statue, imagines omnes nominaq;
 earum, item maiorum eius virilis ac muliebris sexus omnium tollerentur delectenturq; dies fe-
 sti, sacra, sacerdotes, que ipsi maiorumve eius honoris causa instituta essent, omnia profana
 rent: loca quoq; in quibus positū aliquid, inscriptumve honoris eius causa fuisset, detestabi- 65
 lia essent: neq; in iis quicq; postea poni, dedicariq; fas esset. Sacerdotes publicos, quotiescūq;
 pro populo Atheniensis sociisq; & exercitiis, & classibus eorū precarentur, toties detestari
 atq; execrari Philippū, liberos ei⁹ regnumq; terrestres naualesq; copias, Macedonum genus
 omne nomenq;. Additumq; decreto, Si quid postea, quod ad notam ignominiamq; Philippi
 pertineret, ferretur, id omne populum Atheniensem iussurum: si quis contra ignominiam, 70
 proue honore eius dixisset, fecissetve, qui occidisset eum, iure cæsurum: postremo inclusum,
 vt omnia que aduersus Pisistratidas decreta quondam erant, eadem in Philippo seruarien-
 tur. Athenienses quidem literis verbisq; quibus solis valēt, bellum aduersus Philippum ge-
 rebant. Attalus Romanisq; cum Piræeum primo ab Hermione petissent, paucos ibi morati
 dies, oneratiq; eque immodicis ad honores sociorum, atq; in iram aduersus hostem fuerant, 75
 Atheniensium decretis, nauigarunt à Piræeo Andrum. Et cum in portu, quem Gaureleon
 vocant, confitissent, missis, qui tentarent oppidanotū animos, si voluntate tradere urbem, q;
 vim experiri mallent, postq; præsidio regio arcē teneri, nec se potestatis sue esse respodebant,
 expositis copiis, omniq; apparatu urbem expugnandam, diuersis partibus Rex & Legatus Ro-
 ad urbem subeunt. Plus aliquanto Græcos Romana signa armaq; non antè visa, animiq; mi- 80
 litum tam prompte succedentiū muro terruere. Itaq; fuga extemplo in arcem facta est, vrbe
 hostes potiti: & in arce cum bidui loci se magis q; armorum fiduria tenuissent, tertio die pa-
 cti ipsi, præsidiumq;, vt cum singulis vestimentis Delium Bceotiq; transfueherāt. Et ab Ro-
 manis Regi Attalo concessa præda ornamentaq; urbis ipsi auexerant. Attalus ne deserrā ha-
 beret insulam, & Macedonum ferē omnibus, & quibusdam Andriorū vt manerēt, persuasit. 85
 Postea & ab Delio, qui ex pacto transuecti eo fuerāt, promissis Regis (cum desiderii quoq;
 patriæ facilius ad credendum inclinaret animos) reuocati, Ab Andro Scyrum traiecerunt.
 Ibi dies aliquot oppugnanda vrbe nequicq; absumpti: & quia vix operæ precium erat, abscef-
 sere ad Prasias (continentis Tanticeris locus est) Issæorum viginti lembi classi Romanorū
 adiuncti sunt. Ii missi ad populandos Carystiorum agros: cætera classis Geresum nobilem 90
 Eubœæ portum, dum à Carysto Issæi redirent, tenuit. Inde omnes velis in altum datis, ma-
 ris medio præter Scyrum insulam Icum peruenere. Ibi paucos dies sequente borea retenti,
 vbi prima tranquillitas data est, Scyathum traiecere, vastatam urbem direptam nuper à Phi-
 lippo. Per agros palati milites, frumentum, & si qua alia vsui esse ad vescendum pote-
 rant, ad naues retulere. Præde nec erat quicq;, nec meruerant Græci, cur diriperentur. Inde 95
 Cassandream petentes, primo ad Mendin, maritimum ciuitatis eius vicū, tenuere. Inde cum
 superato promontorio ad ipsa moenia urbis circumagere classē vellent, seua coorta tempe-
 state propè obruti fluctibus, dispersi magna ex parte amissis armamentis, in terrā effugerūt.
 Omen quoq; ea maritima tēpestas ad rem terra gerendam fuit. Nam collectis in vnum na-
 uibus, expositisq; copiis aggressi urbem, cum multis vulneribus repulsi (& erat validum 100
 ibi regium præsidium) irrito incepto regressi Canastrum, Pallentes traiecere. Inde superato
 Coroneæ promontorio, nauigantes Acanthum petiere. Ibi primo ager vastatus, deinde ipsa
 vrbs vi capta atq; direpta. Nec vltra progressi (iam enim & graues præda naues habe-
 bant) retro vnde venerant, Scyathum, & ab Scyatho Eubœam repetunt. Ibi relicta classe, de-
 cem nauibus expeditis sinum Maliacum intrauere ad colloquendū cum Ætolis de ratione 105
 gerendi belli. Sipyrrhicas Ætolis princeps legationis eius fuit, qui ad communicanda consi-
 lia Heracleā cum Rege, & cū Romano Legato venit. Petiti ex fœdere ab Attalo est, vt mila-
 le milites præstaret, tantū enim numerum bellum gerentibus aduersus Philippū debebat.

Id negatum Ætolis, quod illi quoq; grauati prius essent ad populandam Macedoniam exi-
 re, quo tempore Philippo circa Pergamum vrente sacra profanaq; abstrahere cum inde re-
 spectu rerum suarum potuissent. Ita Ætoli cum spe magis, Romanis omnia pollicentibus
 q; cum auxilio dimissi, Apustius cum Attalo ad classē rediit. Inde consulari de Oreō
 oppugnando coeptum. Valida ea ciuitas & moenibus: & quia antè fuerat tentata; firmo
 erat præsidio. Coniunxerant se iis post expugnationem Andri cum Præfecto Ageſimbro
 viginti Rhodiæ naues, rectæ onines. Eam classē in stationem ad Zelasium miserunt Isth-
 mia (id super Demetriadem promontorium est) peto opportune obiectum) vt si quid inde
 mouerent Macedonum naues, in præsidio essent. Heraclides Præfectus regius classē ibi te-
 nebat, magis per occasionem, si quam negligentia hostium dedisset, q; aperta vi quicq; ausu-
 rus. Oreum diuersi, Romani & Rex Atralus oppugnabant: Romani à matritima arce, regij
 aduersus vallem inter duas iacentem arces, quā & muro intercepta vrbs est: & vt loca dis-
 uersa, sic dispari modo etiam oppugnabant. Romani testudinibus, & vineis, & ariete admo-
 uendo muris: regij balistis catapultisq;, & alio omni genere tormentorum tela iungerentes,
 15 & pondere ingenti saxa iaciebant: & cuniculos, & quicquid aliud priore oppugnatione ex-
 perium profuerat. Cæterum non plures tantū Macedones, quā antè tuebantur urbem,
 sed etiam præsentioribus animis & castigationibus Regis in admittā culpā: & simul mina-
 rum, simul promissionum in futurum memores, ita vt parum in expugnatione celeti spei
 esset. Interim & aliud agi posse ratus Legatus, relicto quod satis videbatur ad opera per-
 20 ficienda militibus, traiecit in proxima continentis: Larissamq; (non illam in Thessalia
 nobilem urbem, sed alteram, quam Cremastem vocant) subito aduentu, præter arcem, ce-
 pit. Attalus quoq; Ægeleon, nihil minus quā tale quicquam in alterius oppugnatione
 urbis timentibus, oppressit. Et iam cum opera in effectu erant circa Oreum, tum præsi-
 dium quod intus erat, labore assiduo, vigiliis diurnis pariter nocturnisq;, & vulneribus
 25 confectum, Muri quoq; pars ariete incusso subruta, multis iam locis procciderat. Perq; aper-
 tum ruina iter nocte Romani, quodq; super portum est, in arcem perreperunt. Attalus luce
 prima, signo ex arce dato ab Romanis, & ipse urbem inuasit. Stratis magna ex parte muris,
 præsidium, oppidanisq; in alteram arcem per fugere, vnde biduo post deditio facta. Vrbs Re-
 gi, capriua corpora Romanis cessere. Iam autumnale æquinoctiū instabat, & est sinus Euboi-
 30 cus, quem Coela vocant, suspectus nautis. Itaq; ante hyemales motus euadere inde cupien-
 tes, Piræeum vnde profecti ad bellum erant, repetunt. Apustius triginta nauibus ibi reli-
 ctis, super Maleum nauigat. Apud Corcyram Regem spatium initiorum Ceteris, vt sacris
 interesset, tenuit: secundum iniritia & ipse in Asiam se recepit, Ageſimbro & Rhodiis domū
 remissis. Hęc ea ætate terra mariq; aduersus Philippū sociosq; eius, à Consule & Legato Ro-
 35 manis, adiuuantibus Rege Attalo & Rhodiis, gesta. Consul alter C. Aurelius ad confectum
 bellum cum in prouincia venisset, haud clam tulit iram aduersus Prætorē, q; absente se rem
 gessisset. Misso igitur eo in Hetruriam, ipse in agrū hostium, legiones induxit: populandoq;
 cum præda maiore, q; gloria bellum gessit. L. Furius, simul q; in Hetruria nihil erat rei, quod
 gereret, simul Gallico triumpho imminens, quem absente Consule irato atq; inuidere, facile
 40 us impetrari posse ratus, Romam inopinato cum venisset, Senatū in eade Bellonē habuit: ex-
 positisq; rebus gestis, vt triumphanti sibi in vrbe inuehi liceret, petiit. Apud magnā partem
 Senatus, & magnitudine rerum gestarum valebat, & gratia, Maiores natu negabant trium-
 phum, & q; alieno exercitu rem gessisset, & q; prouinciam reliquisset auditate rapiendi per
 occasionem triumphidū vero eum nullo exemplo fecisse: Consulares præcipue expectandum
 45 fuisse Consulem dicebant, potuisse enim castris prope urbem positris, tutanda colonia, ita vt
 acie non decerneret, in aduentum eius rem extrahere: & quod Prætor non fecisset, Senatui fa-
 ciendum esse, Consulem expectare: vbi coram disceptantes Consulem & Prætorē audissent,
 verius de causa existimatuos esse. Magna pars Senatus nihil præter res gestas, & an in magi-
 stratu suis quisq; auspiciis gessisset, censebant spectare Senatū debere. Ex duabus coloniis,
 50 que velut claustra ad cohibendos Gallicos tumultus oppositæ fuissent, cum vna direpta &
 incensa esset, traiectumq; id incendium velut ex continentibus tectis in alteram tam propiti-
 quam coloniam esset, quid tandem Prætori faciendum fuisset? Nam si sine Consule geri ni-
 hil oportuerit, aut Senatū peccasse, qui exercitum Prætori dederit (potuisse enim, si non
 cum Prætoris, sed Consulis exercitu rem geri voluerit, ita finire Senatūconsultum, ne per
 G iiii

Prætorum, sed per Consulem gereretur) aut Consulem, qui eum cum exercitu ex Hetruria
 transire in Galliam iussisset, ipsi Arimini occurrerit, ut bello interesset, quod sine eo geri fas
 non esset. Non expectare belli tempora moras & dilationes Imperatorum: & pugnandum
 esse interdum, non quia velis, sed quia hostis cogat. Pugnam ipsam euentumque pugne spe-
 ctari oportere: suos caesosque hostes, castra capta ac direpta, coloniam liberatam obsidione:
 alterius colonie captiuos recuperatos restitutosque suis, debellatum vno praelio esse: non ho-
 mines tantum ea victoria laetatos, sed diis quoque immortalibus per triduum supplicationes
 habitas, quod bene ac feliciter, non quod male ac temere respublica a L. Furio Pratore gesta
 esset. Data etiam fato quodam Furiae genti Gallica bella. Huius generis orationibus ipsi
 us amicorumque, victa est presentis gratia Prætoris, absentis Consulis maiestas, triumphusque
 frequentes L. Furio decreuerunt. Triumphauit de Gallis in magistratu L. Furius Prator. 69
 In ærarium tulit CCCXX millia æris, argenti CLXX millia pondos: neque captiuum vlli ante
 currum ducti, neque spolia prælata, neque milites secuti: omnia, præter victoriam, penes Con-
 sulem esse apparebat. Ludi deinde a P. Cornelio Scipione, quos Consul in Africa vouerat, ma-
 gno apparatu facti. Et de agris militum decretum eius, ut quot quisque eorum annos in His-
 pania aut in Africa militasset, in singulos annos bina iugera acciperet: eum agrum Decem-
 uiri assignaret. Triumviri inde creati ad supplendum Venusinis colonorum numerum, quod
 uiri assignaret. Triumviri inde creati ad supplendum Venusinis colonorum numerum, quod
 bello Annibalis attenuata: vires eius colonie erant, C. Terentius Varro, T. Quintius Fla-
 minius, P. Cornelius Scipio, hi colonos Venusiam ascripserunt. Eodem anno C. Cornelius
 Cethegus, qui Proconsul Hispaniam obtinebat, magnum hostium exercitum in agro Sede-
 rano fudit. Quindecim millia Hispanorum eo praelio dicuntur caesa, signa militaria capta
 octo & septuaginta, C. Aurelius Cossus, cum ex prouincia Romam comitiorum causa venis-
 set, ut id nouit, quod animis præceperat, questus est non expectatum se ab Senatu, neque dis-
 cerandi cum Pratore Consuli potestatem factam, sed ita triumphum decreuisse Senatum,
 ut nullus, nisi eius qui triumphaturus esset, haud eorum, qui bello interfuissent, verba audi-
 ret. Maiores ideo instituisse, ut Legati, Tribuni militum, Cæcuriones, milites denique trium-
 pho adessent, ut virtutes rerum gestarum eius, cui tantus honos haberetur, publice videren-
 tur. Neque ex eo exercitu, qui cum Gallis pugnauerit, militem vnum saltem fuisse, quem peti-
 contari possent Senatus, quid veri Prator, vanive referret. Comitibus deinde diem indixit,
 quibus creati sunt Consules, L. Cornelius Lætulius, P. Iulius Appulus. Pratores inde facti L.
 Quintius Flaminius, L. Valerius Flaccus, L. Iulius Appulus, C. Bebius Pamphilus. Annota-
 quoque eo anno petuiliis fuit. Frumenti vim magnam ex Africa aduectam Aediles curules
 M. Claudius Marcellus & Sex. Aelius Patrus binis ætis in modios populo diuiserunt, & ludos
 Romanos cum magno apparatu fecerunt, diem vnum instaurarunt, signa ænea quinque ex
 multatitio argento in ærario posuerunt. Plebei ludi ab Aedilibus L. Terentio Maffo & C.
 Bebio Pamphilo, quem Prætorum designauerant, ter toti instaurati. Et ludifunebres eo an-
 no per quadriduum in foro mortis M. Valerii Leuini causa a Publio & Marco filiis eius fa-
 cti, & munus gladiatorum datum ab iis: paria quinque & viginti pugnarunt. M. Aurelius
 Cotta Decemuir sacrorum mortuus. In eius locum M. Attilius Glabrio successus. Comi-
 titis Aediles curules creati sunt forte ambo, qui statim accipere magistratum non possent.
 Nam C. Cornelius Cethegus absens creatus erat, cum Hispaniam obtineret prouinciam,
 L. Valerius Flaccus, quem presentem creauerant, quia flamæ dialis erat, iurare in leges non pote-
 rat, magistratum autem plus quinque dies, nisi qui iurasset in leges, non licebat gerere. Peten-
 te Flacco ut legibus solueretur, Senatus decreuit, ut sibi Aedilis qui pro se iuraret, arbitrato
 Consulum daretur: Consules (si eis videretur) cum Tribunis plebis agerent, ut ad plebem
 ferrent. Datus, qui iuraret pro fratre, C. Valerius Flaccus Prator designatus, Tribuni ad ple-
 bem tulerunt, plebesque sciuit, ut perinde esset, ac si ipse Aedilis iurasset. Et de altero Aedile ple-
 biscurum est factum, rogantibus Tribunis, quos duos in Hispaniam cum imperio ad exerci-
 tus ire iuberent, ut C. Cornelius Aedilis curulis ad magistratum gerendum veniret, & L.
 Manlius Acidinus decederet de prouincia. Multos post annos plebes Cornelio Lentulo &
 L. Terentio Proconsulibus imperium esse in Hispania iussit. 109

T. LIVII PATAVINI HISTORICI DE BELLO
 MACEDON. ET ASIAT. LIBER SECVNDVS.

CONSULES PRætoresque cum Idibus Martiis magistratum inis-
 sent, prouincias sortiti sunt, L. Lentulo Italia, P. Iulio Macedonia:
 Prætoribus, L. Quintio urbana, C. Bebio Ariminum, L. Valerio
 Sicilia, L. Iulio Sardinia euenit. Lentulus Consul nouas legiones
 scribere iussus, Iulius a Proconsule Sulpitio exercitum accipere:
 in supplementum eius quantum militum videretur ut scriberet,
 ipsi permissum. Pratori Bebio legiones, quas C. Aurelius Consul
 habuisset, ita decreta: ut retineret eas, donec Consul nouo cum
 exercitu succederet in Gallia. Vbi is venisset, omnes milites ex-
 auctorati domum dimitterentur præter quinque millia socii. His
 obtineri circa Ariminum prouinciâ satis esse, prorogato imperio Prætoribus prioris anni,
 Cn. Sergio, ut militibus qui in Hispania, Sicilia, Sardinia stipendia per multos annos fecis-
 sent, agrum assignandum curaret: Q. Minutio, ut in Brutiis idem de coniurationibus quæ
 stiones, quas Prator cum fide curaque exercuisset, perficeret: & eos, quos sacrilegii compertos
 in vinculis Romam misisset, Locros mitteret ad supplicium: quæque sublata ex delubro Proser-
 pinæ essent, reponenda cum piaculis curaret. Feriæ Latinæ Pontificum decreto instauratæ
 sunt, quæ Legati ab Ardea questi in Senatu erant, sibi in monte Albano Larinis carnem (ut asso-
 let) datam non esse. Ab Suesia nunciatum est, duas portas, quodque inter eas muri erat, de cæ-
 lo tactum: & Formiani Legati, ædem Iouis: item Ostienses, ædem Iouis: & Veliterni, Apola-
 linis & Saturni ædes: & in Herculis æde capillum enatum: & ex Brutiis ab Q. Minutio Pro-
 pratore scriptum, equum cum quinque pedibus, pullos gallinæos tres cum ternis pedibus
 natos esse: inde a P. Sulpitio Proconsule ex Macedonia literæ allatæ, in quibus inter cætera
 scriptum erat, Lauream in puppi nauis longæ enatam. Priorum prodigiorum causa Senatus cen-
 sura aruspices in Senatu vocati, atque ex responso eorum supplicatio populo in diem vnum
 edicta, & ad omnia puluinaria res diuinæ factæ. Carthaginenses eo anno argentum in stipen-
 dium impositum primum Romam adduxerunt. Id quia probum non esse Quæstores renun-
 ciauerant, experientibusque pars quarta decocta erat, pecunia Romæ mutua sumpta, intertri-
 mentum argenti suppleuerunt. Petentibus deinde, ut si iam videretur Senatus, obfides sibi red-
 derentur, centum redditi obfides. De cæteris, si in fide permanerent, spes facta. Petentibus iisdem,
 quibus non reddebantur obfides, ut ab Norba, vbi parum commode essent, alio traducerentur,
 concessum ut Signinam & Frentinum transirent. Gaditanis item petentibus remissum, ne
 præfectus Gadeis mitteretur, aduersus quod iis in fidem populi Romani venientibus cum L. Mar-
 tio Septimo conuenisset. Et Narniensium Legatis querentibus ad numerum sibi colonos non
 esse, & immistos quosdam non sui generis pro colonis se gerere, earum rerum causa Triumviro
 create L. Cornelius Consul iussus, creati P. & Sex. Aelii (Patris fuit ambobus cognomen) &
 C. Cornelius Lentulus. Quod Narniensibus datum erat, ut colonorum numerus cogeretur, Con-
 sani petentes non impetrauerunt. Rebus, quæ Romæ agendæ erant, perfectis, Consules in pro-
 uincias profecti. P. Iulium, in Macedonia cum venisset, atrox seditio militum iam ante irita-
 ta, nec satis in principio compressa, excepit. Ea militum fuit, qui ex Africa post deuictum An-
 nibalem in Sicilia, inde anno fere post in Macedonia pro voluntariis transportati erant: id vo-
 lunrate factum negabant. Ab Tribunis recusantes in naues impositos, sed utcumque seu iniu-
 ta seu suscepta foret militia, & iam exhausta, & finem aliquem militandi fieri æque esse
 multis annis sese Italiam non vidisse, consensisse sub armis in Sicilia, Africa, Macedonia: con-
 factos iam se labore & opere, exangues tot acceptis vulneribus esse. Consul causam postulanda
 de missionis probabilis, si modeste peteretur, videri dixit: seditionis nec eam, nec vllam aliam
 satis iustam causam esse. Itaque si manere ad signa, & dicto parere velint, se de missione eorum
 ad Senatum scripturum: modestia facilius quam pertinacia, quod velint, impetraturus. Thaumata
 stos eo tempore Philippus summa vi oppugnabat aggeribus vineis, & iam arietem muris
 admoturus erat: cæterum incepto abstinere eum coegit subitus Ætolorum aduentus, qui Ar-
 chidamo duce inter custodias Macedonum mœnia ingressi, nec die nec nocte finem vllum
 Gy

erumpendi nunc in stationes, nunc in opera Macedonum faciebant: & adituabat eos natura
 53 ra ipsa loci. Namque Thaumasti à Pylis sinuque Maliaco per Lamiã eunti loco alto siti sunt, ipsa
 54 sis faucibus imminentes, quas Coelas vocant: Thessalięque transeunt in contragosa loca, impli-
 55 carasque flexibus vallium vias: ubi ventum ad hanc urbem est, repente velut maris vasti sic im-
 56 mensa panditur planities, ut subiectos campos terminare oculis haud facile queas. Ab eo mi-
 57 raculo Thaumasti appellati. Nec altitudine solum tuta vrbs, sed quæ saxo vndique abscesso ru-
 58 pibus imposita est. Hęc difficultates, & quod haud satis dignum tanti laboris periculi-
 59 precium erat, ut absisteret incepto Philippus, effecerunt. Hyems quoque iam instabat, cum inde
 60 abcessit, & in Macedoniam in hyberna copias reduxit. Ibi ceteri quidem data quãtãcunq;
 61 quiete temporis, simul animos corporaque remiserant: Philippum, quantum ab assiduis labo-
 62 ribus itinerum, pugnarumque laxauerat animi, tãto magis intentum in vniuersum euentum
 63 belli curã angunt, non hostes modo timentem, qui terra marique vrgebant, sed nunc sociorum,
 64 nunc etiã popularium animos, ne & illi ad spem amicitia Romanorum deficerent, & Ma-
 65 cedonas ipsos cupido nouandi res caperet. Itaque & in Achaia Legatos misit, simul qui iustu-
 66 randum (ita enim pepigerant quorannis iuratos in verba Philippi) exigent, simul qui
 67 redderent. Acheis Orchomenon, & Ereã, & Triphylia: Eleis Alipherã, contendentibus: nu-
 68 dam vrbs fuisse ex Triphylia, sed sibi debere restitui: quia vna esset ex iis, quæ ad condenda
 69 Megalopolin ex concilio Arcadum contributa forent. Et cum Achaia quidem per hęc
 70 societatem firmabatur, Macedonum animos sibi conciliauit cum Heraclide. Nam cum eũ ma-
 71 xime inuidia sibi esse cerneret, multis criminibus oneratus in vincula coniecit ingenti po-
 72 pularium gaudio. Bellum, si quando vnquam ante alias, cum magna cura apparauit, exercuitque
 73 in armis & Macedonas, & mercenarios milites, principioque veris cum Athenagora omnia
 74 externa auxilia, quodque leuis armatura erat, in Chaoniam per Epirum ad occupandas, quæ
 75 ad Antigonia fauces sunt (Stena vocant Graeci) misit: ipse post paucis diebus grauiore se-
 76 curus agmine, cum situm omnem regionis aspexisset, maxime idoneum locum credidit esse
 77 præter amnem Aoum. Is inter montes, quorum alterum Æropum, alterum Asinaum incolę
 78 vocant, angusta valle fluit, iter exiguum super ripam præbens. Asinaum Athenagora cũ leui
 79 armatura tenere, ac communire iuberet: ipse in Æropo posuit castra. Quã abscessit: rupes erant,
 80 statio paucorum armatorum tenebat. Quæ minus tuta erant, alia fossis, alia vallibus, alia rur-
 81 ribus muniebat. Magna tormentorum etiã vis, ut missilibus procul arcerent hostem, idoneis
 82 locis disposita est. Tabernaculum regium pro vallo in conspecto maxime tumulo, ut terrore
 83 hostibus, suisque spem ex fiducia faceret, positum. Consul per Charopum Epirotum certior fa-
 84 ctus, quos saltus cum exercitu insedisset Rex, & ipse cum Corcyra hybernasset, vere primo
 85 in continentem traebatur ad hostem ducere pergit. Quingenta milia ferme ab regis castris eũ
 86 abesset, loco munito relictis legionibus, ipse cum expeditis progressus ad speculanda loca,
 87 postero die consilium habuit, vtrum per insessum ab hoste saltum, quã labor ingens pericu-
 88 lumque proponeretur: transitum tentaret, an eodem itinere, quo priore anno Sulpitius Ma-
 89 cedoniam intrauerat, circumduceret copias. Hoc consilium per multos dies agitantem nunci-
 90 us venit, T. Quintium Consulem factum, sortitumque prouinciam Macedoniam, maturato iti-
 91 nere iam Corcyram traiecit. Valerius Antias intrasse saltum Iulium tradit, quia recto itinere
 92 nequirit, omnibus à Rege insessis, secutus vallem, per quam mediã fertur Aous ambis, pon-
 93 te raptim facto in ripam, in qua erant castra Regis, transgressum acie conflixisse: fusum fu-
 94 garumque Regem, castris exutum, duodecim milia hostium eo praelio casa, capta duo milia
 95 ducentos: & signa militaria centum triginta duo, equites ducetos triginta: adem etiã Ioui in
 96 eo praelio votam, si res prospere gesta esset. Ceteri, Graeci Latinique autores, quorum quidem ego
 97 legi annales, nihil memorabile à Iulio actum, integrumque bellum insequentem Consulem T.
 98 Quintium accepisse tradunt. Dum hæc in Macedonia geruntur, Consul alter L. Lentulus,
 99 qui Romã substiterat, comitia Censoribus creandis habuit. Multis claris petentibus viris,
 100 creati Censores P. Cornelius Scipio Africanus, & P. Ælius Patus. Hi magna inter se concor-
 101 dia, & Senatui sine vilius nota regebant, & portoria venalium Capuae, Puteolisque, item ca-
 102 storum portorium, quo in loco nunc oppidum est, fruendum locarunt: colonosque eo trecen-
 103 tos (is enim numerus finitus ab Senatu erat) ascripserunt: & sub Tifatis Capuae agrum ve-
 104 diderunt. Sub idem tempus L. Manlius Acidinus ex Hispania decedens, prohibitus à M.
 105 Porcio Lecca Tribuno plebis ne ouans rediret, cum ab Senatu impetrasset, priuatis urbem

ingrediens, mille ducenta pondo argenti, triginta pondo ferme auri in ætarium tulit. Eodem
 anno C. Bebius Pamphilus, qui ab C. Aurelio Consule anni prioris prouinciam Gallia acce-
 perat, temere ingressus Gallorum Insubrium fines, prope cum toto exercitu est circumuentus,
 5 supra sex milia & sexcentos milites amisit. Tanta ex eo bello, quod iam timeri desierat, cla-
 6 des accepta est. Ea res L. Lentulum Consulem ab vrbe exciuit. Qui vt in prouinciam venit
 7 plenã tumultus, trepido exercitu accepto, Prætorem multis probis increpitum prouincia
 8 decedere, atque abire Romam iussit: neque ipse Consul memorabile quicquam gessit, comitionum cau-
 9 sa Romam reuocatus, quæ ipsa per M. Fuluium, & M. Curium Tribunos plebis impedienda
 10 tur, quæ T. Quintium Flaminiū Consulatum ex Questura petere non patiebantur, Iã Ædili-
 11 tatem, Præturamque fastidiri, nec per honorum gradus documentum sui dantes, nobiles homi-
 12 nes tendere ad Consulatum: sed transcendendo media, summa imis continuare. Res ex capte
 13 stiti certamine in Senatum venit. Patres celsuerunt, Qui honorem, quem sibi capere per leges
 14 liceret, pereret, in eo populo creandi quem velit, potestatem fieri æquum esse. In autoritate Pa-
 15 trum comitia habita. Creati Cōsules Sex. Ælius Pærus & T. Quintius Flaminius. Inde Præ-
 16 torum comitia habita. Creati L. Cornelius Merula, M. Claudius Marcellus, M. Porcius Cæ-
 17 ro, C. Ælius, qui Ædiles plebis fuerant. Ab iis ludii plebei instaurati: & epulum Iouis fuit lu-
 18 dorum causa. Et ab Ædilibus curulis C. Valerius Flaccus flamine diali, & C. Cornelius Ce-
 19 thego ludii Romani magno apparatu facti. Ser. Sulpitius & L. Galba Pontifices eo anno mor-
 20 tui sunt. In eorum locum M. Æmilius Lepidus, & Cn. Cornelius Scipio Pontifices successi-
 21 unt. Sex. Ælius Pærus, T. Quintius Flaminius Cōsules magistratu inito Senatum in Capi-
 22 tolio cum habuissent, decreuerunt Patres, vt prouincias Macedoniam atque Italiam Consu-
 23 les compararent inter se, sortirenturque, vtri eorum Macedonia euenisset, in supplementum legio-
 24 num tria milia militum Romanorum scriberet, & trecetos equites: item sociorum Latini nominis
 25 quingenta millia peditum, quingentos equites: alteri Consuli nouus omnis exercitus decretus, L.
 26 Lentulo prioris anni Consuli prorogatum imperium est, ne aut ipse prouincia decederet,
 27 prius, aut veterem exercitum deduceret, quã cũ legionibus nouis Consul venisset. Sortiti Con-
 28 sules prouincias: Ælio Italia, Quintio Macedonia euenit. Prætores, L. Cornelius Merula vr-
 29 banam, M. Claudius Siciliam, M. Portius Sardiniam, C. Ælius Galliam est sortitus. Delectus in-
 30 de haberi est coeptus. Nam præter consulares exercitus, Prætores quoque iussi scribere milites
 31 erant. Marcello in Sicilia quatuor milia peditum socium Latini nominis, & treceti equites
 32 Catoni in Sardinia ex eodem genere militum tria milia peditum, ducenti equites: ita vt hi
 33 Prætores ambo cum in prouincias venissent, veteres dimitteret pedites, equitesque. Attali de-
 34 inde Regis Legatos in Senatum Consules introduxerunt. Hi Regem classe sua, copiisque omnia-
 35 bus terra marique Romanam rem iuuare, quæque imperarent Romani Consules, impigre atque
 36 obedienter ad eam diem fecisse cum exposuissent, vereri dixerunt, ne id præstare ei per An-
 37 tiochum Regem ultra non liceret. Vacuum namque præsidium navalibus terrestribusque, regnum
 38 Attali Antiochum inuasisset. Itaque Attalum orare P. C. si sua classe suaque opera vtri ad Mace-
 39 donicum bellum vellet, mitteret ipsi præsidium ad regnum eius tutandum: si id nollent, ip-
 40 sum ad sua defendenda cum classe, ac reliquis copiis redire paterentur. Senatus Legatis ita re-
 41 sponderi iussit. Quod Rex Attalus classe, copiisque aliis duces Romanos iuuisset, id gratum
 42 Senatui esse, auxilia nec ipsos missuros Attalo aduersus Antiochum, socium & amicum po-
 43 manum: nec Attali auxilia retenturos ultra quã Regi commodum esset. Semper populū Ro. alie-
 44 nis rebus, arbitrio alieno vsurum: & principium & finem in potestate ipsorum, qui opes sua velint
 45 adiutos Romanos esse. Legatos ad Antiochum missuros, qui nunciaret, Attali, nauisque eius, &
 46 militum opera aduersus Philippum communem hostem vtri, populo Ro. gratum eum facturum, & Sen-
 47 natum, si Antiochus regno Attali abstinere, belloque abstinat, æquum esse, socios & amicos po-
 48 Romani, Reges inter se quoque ipsos pacem seruare. Cōsulē T. Quintium, ita habito delectu,
 49 vt eos ferē legeret, qui in Hispania aut Africa meruissent spectare virtutis militis, propera-
 50 tem in prouincia prodigia nunciata, atque eorum procuratio Romæ retinuerunt. De celo ta-
 51 cta erat via publica Veisforum & aedes Iouis Lanuuii, Herculis aedes Ardeæ, Capuae mu-
 52 rus, & tures, & aedes quæ Alba dicitur: calum ardere visum erat Aretii: terra Velitris
 53 trium iugerum spatium cauerna ingenti defederat. Sueffe aruspices nunciabant agnū cũ duo-
 54 bus capitibus natum, & Sinuesse porcum humano capite. Eorum prodigiorum causa suppli-
 55 catio vnum diem habita: & Consules rebus diuinis operam dederunt, placatisque diis profu-

et in provincias sunt: Alius cum C. Aelio Pratore in Galliam, exercitumque ab L. Lentulo
 acceptum, quem dimittere debebat, Pratori tradidit: ipse novis legionibus, quas secum ad-
 duxerat, bellum gesturus, neque memorabilis rei quicquam gessit. Et T. Quintius alter Consul ma-
 turius, quam priores soliti erant Consules, a Brundisio cum transisset, Corcyram tenuit
 cum octo millibus peditum, equitibus quingentis. A Corcyra in proxima Epiri quinque
 milia traiecit, & in castra Romana magnis itineribus contendit: in die Iulio dimisso paucos mo-
 ratus dies, dum se copia a Corcyra assequerentur, consilium habuit, utrum recto itinere per
 castra hostium viam facere conaretur, an ne tentata quidem re tanti laboris ac periculi, per
 Dassaretios potius Lingumque tuto circuitu Macedonia intraret: vicissimque ea sententia, ni-
 timuisset, ne, cum a mari longius recessisset, misso a manibus hoste, si quod antea fecerat so-
 litudinibus sylvisque se tutari Rex voluisset, sine villo effectu astas extraheretur, utcumque esset
 igitur, illo ipso tam iniquo loco aggredi hostem placuit: sed magis fieri id placebat, quam
 quo modo fieret, satis expediebat. Dies quadraginta sine villo conatu sedens in conspectu ho-
 stium absumperat. Inde spes data Philippo est per Epirotarum gentem tentanda pacis:
 habitoque consilio delecti ad eam rem agendam Paulanias & Hypellides ex Alexandri Ma-
 gnetis equitibus, Consulem & Regem, ubi in arctissimas ripas Aous cogitur amnis, in col-
 loquium adduxerunt. Summa postulatorum Consulibus erat, praesidia ex civitatibus Rex de-
 duceret: is, quorum agros vrbesque populatus esset, redderet res, quae comparerent, ceterorum
 aequo arbitrio aestimatio fieret. Philippus aliam aliarum civitatum conditionem esse respo-
 dit: quas ipse cepisset, eas liberaturum: quae sibi traditae a maioribus essent, earum heredita-
 ria ac iusta possessio non excessurus: si quas quaererentur belli clades ex civitates, cum qui-
 bus bellatum foret, arbitrio, quo vellent, populorum, cum quibus pax vtrisque fuisset, se usurum,
 Consul ad id quidem nihil arbitrio aut iudice opus esse dicere, cui enim non apparere, ab eo,
 qui prior arma intulisset, iniuria ortam: nec Philippum ab vllis bello lacessitum, ipsum priorum
 vim omnibus fecisse. Inde cum ageretur, quae civitates liberandae essent, Thessalos primos
 omnium nominavit Consul, Ad id vero adeo accensus indignatione est Rex, ut exclamaret,
 Quid victo grauius imperares T. Quinti? Atque ita se ex colloquio proripuit: & temperatum
 aegre est, quin missilibus, quia dirempti medio amne fuerant, pugna inter se conlernerent. Poste-
 ro die per excursiones ab stationibus primo in planitie satis ad id patenti multa leuia com-
 missa sunt praelia: inde recipientibus se regis in arcta & confragosa loca, auiditate accessi cer-
 taminis, eo quoque Romani penetrauerunt. Pro his ordo, & militaris disciplina, & genus arma-
 rum erat ad amplum praelium gerendum: contra illis loca, & catapultae, balistaeque in omni-
 bus propere rupibus, quasi in muris dispositae. Multis hinc atque illinc vulneribus acceptis,
 cum etiam, ut in praelio iusto, aliquot cecidissent, nox pugnae finem fecit. Cum in hoc sta-
 tu res esset, pastor quidam a Charopo principe Epirotarum missus deducitur ad Consu-
 lem. Is se in eo saltu, qui tunc regis oneratus castris erat, armentum pascere, omnes mon-
 tium eorum anfractus callesque nosse: si secum aliquot mittere velit, non iniquo, nec per-
 difficili aditu supra caput hostium deducturum: Hac Charopus renunciari iubet, ita cre-
 deret, ut suae potius omnia, quam vllius potestatis essent. Dum magis vellet credere, quam
 auderet Consul, missumque gaudio ac metu animum gereret, autoritate motus Charopi, ex-
 periri spem oblatam statuit: & ut auerteret rem a suspitione, insequenti biduo lacessere ho-
 stem, dispositis ab omni parte copiis, succedentibusque in locum defessorum, non
 destitit. Quatuor millia inde lecta peditum, & trecentos equites Tribuno militum tradit.
 Equites, quoad loca parantur, ducere iubet: ubi ad inuia equiti ventum est, in planitie alia
 qua locari equitatum. Pedites quae dux monstraret, viam ire: ubi, ut polliceretur, super caput
 hostium peruentum sit, fumo dare signum: nec ante clamorem tollere, quam ab se signo ac-
 cepto pugnam ceptam arbitrari posset. Nocte itinera fieri iubet (& pernox forte luna
 erat) inerdium cibi quicquid sumeret tempus, ducem promissis ingentibus oneratum, si
 dies extaret, vinctum tamen Tribuno tradit. His copiis ita dimissis, eo intentius Romanus
 vndique instat capere stationes. Interim die tertio cum verticem, quem petierant, Romani ce-
 pisse, ac tenere se fumo significarent, tum vero trifariam diuisis copiis, Consul valle media
 cum militum robore succedit, cornua dextra laevaque admouet castris, nec segnius hostes
 obuiam eunt. Et dum auiditate certaminis prouecti extra munitiones pugnant, haud pau-
 lo superior est Romanus miles & virtute & scientia & armorum genere. Posteaque multa

ris vulneratis, interfectisque recipere se regis in loca aut munimento aut natura tuta, ver-
 terat periculum in Romanos, temere in loca iniqua, nec faciles ad receptum angustias pro-
 gressos. Neque impunita temeritate inde recepissent sese, nisi clamor primum a tergo auditus,
 dein pugna etiam coepa amentes repentino terrore regios fecisset. Pars in fuga effusa sunt,
 5 pars quia magis locus fugae deerat, quam quod animi satis esset ad pugnam, cum substitis-
 sent, ab hoste & a tergo vrgente circumuenti sunt. Deleri totus exercitus potuit,
 si fugientes persecuti victores essent, sed equitem angustia, locorumque asperitas, peditum ar-
 morum grauitas impedit. Rex primo effuse, ac sine respectu fugit: deinde quinq; millium spa-
 tium progressus, cum ex iniquitate locorum, id quod erat, suspicatus esset, sequi non posse
 10 hostem, substitit in tumulo quodam: dimisitque suos per omnia iuga vallesque, qui palatos in
 vnum colligerent. Non plus duobus millibus hominum amissis, caetera omnis multitudo,
 velut signum aliquod secuta, in vnum cum conuenissent, frequentem agmine petiit. Thessa-
 liam, Romani quoad tutum fuit insecuti cedentes, spoliantesque caesos, castra regia, (etiam si-
 ne defensoribus difficili aditu) diripiunt, atque ea nocte in suis castris manserunt. Postero
 15 die Consul per ipsas angustias, quae se inter valles flumen insinuat, hostem insequitur. Rex
 primo die ad castra Pyrrhi peruenit: locus, quem ita vocant, est in Triphylia terrae Meloria-
 dis. Inde postero die ingenti itinere agminis (& metus vrgerebat) in montem Lingon perre-
 xit. Ipsi montes Epiri sunt, interiecti Macedonia Thessaliaque: latus, quod vergit in Thessa-
 liam, oris spectat: septentrioni Macedonia obicitur, vrbium frequentibus syluis sunt, iuga sum-
 20 ma capos parentes aquasque perennes habet. Ibi statuis Rex per aliquot dies habitis, fluctua-
 tus animo est, utrum protinus in regnum se reciperet, an reuertii in Thessalia posset, inclina-
 uit sententia, suum in Thessalia agmen dimitteret. Tricentis proximis limitibus perit, inde
 obuias vrbes raptim peragravit, homines, qui sequi possent, sedibus excitabat, oppida ince-
 debat: rerum suarum, quas possent, ferendarum secum dominis ius fiebat, caetera militis praeda erat,
 25 nec quod ab hoste crudelius pati possent reliqui quicquam fuit, quae ab sociis patiebantur. Haec
 etiam facienti Philippo acerba erat, sed terra mox futura hostium corpora saltem eripere sociorum
 volebat, ita euastata oppida sunt Phacium, Iresie, Buchidrii, Bretria, Pala, Epharus, Pheras
 cum peteret, exclusus, quia res egebat mora, si expugnare vellent, nec tempus erat, omisso
 in Macedonia transcendentem etiam Aetolos appropinquare fama erat: qui audito praelio, quod
 30 circa amnem Aoum factum erat, proximis prius euastatis circa Sperchias & Macrae, quae vo-
 cant Comen, transgressi inde in Thessalia Cymines & Angeas primo impetu potiti sunt.
 A Metropoli, dum vastant agros concursu oppidanorum ad tuenda moenia facto, repulsi sunt:
 Callithera inde aggressi similem impetu oppidanorum pertinacius sustinuerunt, compulsique intra
 moenia, qui eruperant, contenti ea victoria, quia spes nulla admodum expugnandi erat, abscesa-
 35 serunt. Theuma inde & Calathana vicis expugnat diripiuntque. Acharras per deditioem rece-
 perunt. Xynie simili meru a cultoribus deserere sunt. Hoc sedibus suis extorte agmine in praes-
 dium incidit, quod Athamantum, quo turior frumentatio esset, ducebatur. Incondita iner-
 misque multitudo, mista imbelli turba, ab armatis cesa est. Xynie deserere diripiuntur. Cypha-
 ra inde Aetoli capiunt, opportuna Dolopie imminens castellum. Haec raptim intra paucos
 40 dies ab Aetolis gesta. Nec Aminader atque Athamanes post famam prosperae pugnae Romano-
 rum quieuerunt. Ceterum Aminander quia suo militi parum fidebat, perito ab Consule modico
 praesidio, cum Gomphos peteret, oppidum protinus nomine Phecam, situm inter Gomphos,
 faucesque angustas, quae ab Athamania Thessalia dirimunt, vi cepit. Inde Gomphos adortus,
 & per aliquot dies summa vi vrbes tuentes, cum scalas ad moenia erexisset, eodem metu perpulit
 45 ad deditioem. Haec deditio Gomphorum ingentem terrorem Thessalis inulit. Deditioe deinceps
 sese, qui Argenta, quique Pherin, & Thimarum, & Lissas, & Strimonem & Lampsum habent,
 aliaque castella iuxta ignobilia. Dum Athamanes Aetoli summo Macedonia metu, in
 aliena victoria suam praedam faciunt, Thessaliaque simul a tribus exercitibus, incerta quae ho-
 stem, quemve socium crederet, vastatur, Consul faucibus, quas fuga hostium aperuerat, in re-
 50 gionem Epiri transgressus, etsi probe scit cui parti, Charopo principe excepto, Epirotae fa-
 uissent, tamen quia ab satisfaciendi quoque cura imperata enixe facere videt, ex praesenti eos
 potius quam ex praeterito aestimat habitus: & ea ipsa facilitate veniae animos eorum in posterum
 ipse progressus modicis itineribus quarto die in monte Cercetio posuit castra, eodem die

mandro cum suis auxiliis accito, non tam virum eius egens, q̄ vt duces in Thessaliam habere
 ret. Ab eodē cōsilio & pleriq; Epirotarū voluntariū inter auxilia accepti. Primā vrbū Thes-
 salie Phaleriā est aggressus. Duo millia Macedonum in p̄sidio habebat, qui primo summa
 vi restiterunt, quantū arma, quantū moenia tueri poterant: sed oppugnatio cōtinua nō die,
 non nocte remissa, cū Cōsul in eo verti crederet ceterorum Thessalorū animos, si primi vim
 Romanā nō sustinuisent, vicit pertinaciā Macedonum. Capta Phaleria, Legatī à Metropo-
 li, & à Piera dedentes vrbes venerunt. Venia eisdē p̄centibus datur. Phaleria incensa ac di-
 repta est. Inde Eginū petit. Quem locum cum vel modico p̄sidio tutum, ac propē inexpli-
 gnabilem vidisset, paucis in stationē proximā telis coniectis, ad Gomphorū regionem, agmē
 vertit. Digressusq; in campos Thessaliae, cū iā omnia exercitū deessent, quia Epirotarū pe-
 percerat agris, explorato antē, vr̄um Leucadem an sinū Ambraciū onerariā tenuissent, fru-
 mentatum Ambraciā inuicē cohortes misit: & est iter à Gomphis Ambraciā sicut impedi-
 tum ac difficile, ita spatio p̄breui. Intra paucos itaq; dies, trāsuētis à mari commeatibus,
 repleta omni rerum copia sunt castra. Inde ad Rhagen est profectus, Decem millia à Larissa
 abest, ex Perrhebia oriundi sunt, sita est vr̄bs sup̄ Peneum annem, Nihil trepidauere Thes-
 salia ad primū aduentū Romanorū. Et Philippus sicut in Thessaliā ipse progredi nō audebat,
 ita intra Tempe statiuū positus, vt quisq; locus ab hoste tentabatur, p̄sidia per occasiones
 summittebat. Sub idem ferē tempus, quo COS, aduersus Philippū primū in Epiri faucibus
 castra posuit, & L. Quintius frater COS, cui classis cura, maritimaq; orā imperium manda-
 tum ab Senatu erat, cū duabus quinqueremibus Corcyram transeuctus, postq̄ profectā inde
 classem audiuit, nihil morandū ratus, cum ad Zannā insulā assecutus esset, dimisso L. Apu-
 stio, cui successerat, tarde inde ad Maleam trahendis plerūq; remulo nauibus, quē cum com-
 meatu sequebantur, peruenit. A Malea, iussis ceteris quantum maxime possent maturate ses-
 qui, ipse tribus quinqueremib; expeditis Pireeum p̄cepit: acceptiq; naues ibi relictas ab L.
 Apustio Legato ad p̄sidii Athenarū. Eodem tēpore duē ex Asia classes profectae: vna cum
 Attalo Rege, (caē quatuor & viginti quinqueremes erant) Rhodia altera XX nauū recta-
 rum, Agefymbrotus praerat. Haec circa Andrum insulam classes coniunctae, Euboeam inde
 exiguo distante freto traiecerunt. Carystiorū primū agros vastarunt, deinde vbi Carystus
 p̄sidio à Chalcide raptim misso, firma visa est, ad Eretriam accesserunt. Eodē & L. Quin-
 tius cum iis nauibus, quae Piraei fuerant, Attali Regis aduētū audito venitiussitq; vt quē
 ex sua classe venissent naues, Euboeam peterent, Eretria summa vi oppugnabatur: nā & trū-
 iunctarum classium naues omnis generis tormenta machinasq; ad vrbium excidia secum
 portabant, & agri affatim materiē p̄bebāt ad noua molienda opera. Oppidanī primo haud
 impigre tuebantur moenia, deinde fessū vulneratq; aliquot, cum & muri partem euerfam
 operibus hostium cernerent, ad deditiōem inclinari: sed p̄sidium erat Macedonū, quos
 non minus q̄ Romanos metuebant: & Philocles regius p̄fectus à Chalcide n̄cios mitte-
 bat, se in tempore affuturum, si sustinerent obsidionem. Hęc mista metu spes vltra q̄ vellent,
 aut q̄ possent, trahere eos tempus cogebat, deinde posteaq; Philoclem repulsum, trepidans
 temq; refugisse Chalcidem acceperunt, oratores extemplo ad Attalum veniam fidemq; eius
 petentes miserunt. Dum in spem pacis intenti segnius munera belli obeunt, ex ea modo par-
 te, qua murus dirutus erat, ceteris neglectis, stationes armatas opponunt. Quintius noctu ab
 ea parte, quae minime suspecta erat, impetu facto, scalis vr̄bem cepit. Oppidanorum omnis
 multitudo cum coniugibus ac liberis in arcem confugit: deinde in deditiōem venit. Pecun-
 nia aurūq; & argenti haud sanē multum fuit, signa, tabulae p̄fcae artis, ornataq; eius ge-
 neris plura, q̄ pro vrbis magnitudine aut opibus ceteris inuenta. Carystus inde repetita,
 Vnde, priusq; e nauibus copiae exponerentur, omnis multitudo vr̄be deserta in arcem con-
 fugit. Inde ad fidem ab Romano petendam, oratores mittunt, Oppidanis extemplo vita ac li-
 bertas concessa est: Macedonibus recentī nummī in capita statutum est precū, & vt armis
 traditis abirent. Hac summa redempti in Bœotiam inermes traieci, Nauales copiae dua-
 bus claris vrbibus Euboeae intra dies paucos captis, circumuectae Sunium Atticē terrae pro-
 montorium, Cenchræas Corinthiorum emporium petierunt. COS, interim omnium spe lo-
 giorem, atrocioresq; oppugnationem habuit: & ea, qua minimū credidisset, resistebant ho-
 stes. Nam omnem laborem in muro diruendo crediderat fore: si aditum armatis in vr̄be pa-
 tescisset, fugam inde cædemq; hostium fore, qualis captis vrbibus fieri solet. Ceterū posteaq;

parte muri ardentibus decussa per ipsas ruinas transcenderunt in vr̄bem armati, illud princia-
 pium velut noui atq; integri laboris fuit. Nam Macedones, qui in p̄sidio erant, & multi,
 & delecti, gloriam etiā egregiam rati, si armis potius & virtute, q̄ moenibus vr̄be tueren-
 tur, conferti pluribus intorsus ordinibus acie firmata, cū transcendere ruinas sensissent Ro-
 manos, per impeditum ac difficilem ad receptum locū expulerunt. Id COS, agere passus, neq;
 eam ignominiam ad vnus modo expugnadae morā vrbis, sed ad summā vniuersi belli per-
 tinere ratus, quod ex momentis paruarū plerūq; rerū penderet, purgato loco, qui strage se-
 miruti muri cumlatus erat, turrim ingentis altitudinis, magnā vim armorū multiplici
 tabulato portantem, promouit: & cohortes inuicē sub signis, quae cuneum Macedonum (pha-
 langem ipsi vocant) si possent, vi perumprent, emittebat. Sed ad loca angusta, haud late
 patente interuallo diruti muri, genus armorum pugnaq; hosti aptius erat. Vbi confert-
 ti hastas ingentis longitudinis p̄ se Macedones obiecissent, velut in constructā densitate
 clypeorum testudinem Romani pilis nequicq; emissis cum strinxissent gladios, neq; congre-
 di propius, neq; p̄cedere hastas poterant: & si qua incidissent, aut p̄tergissent hastilia, fra-
 gmento ipso acuto inter spicula integrarum hastarum velut vallum explebant. Ad hoc &
 muri pars adhuc integra vtraq; tuta p̄stabat latera, nec ex longo spatio aut cedendum, aut
 impetus faciendus erat, quae resturbare ordines solet. Accessit etiā forte res ad animos eorū
 firmandos. Nā cum turris per aggerem parum defati solī ageretur, rota vna in altiore ora
 bita depressa ita turrim inclinauit, vt speciem ruentis hostibus, trepidationemq; insanā su-
 perstantibus armatis praebuerit. Cum parum quicq; succederet, Cōsul minime a quo animo
 comparationem militum, generisq; armorum fieri patiebatur, simul nec maturā expugnā-
 di spem, nec stationem procul à mari, & in euastatis belli cladibus locis hybernadi vllā cer-
 nebat. Itaq; relictā obsidione, quia nullus in tota Acarnaniē atq; Aetoliā ora portus erat, qui
 simul & omnes onerariās, quae commeatum exercitū portabant, caperent: simul & recta ad
 hybernadum legionibus praerberet, Anticyra in Phocide, in Corinthiūm versa sinū ad id op-
 portunissime sita visa: quia nec procul Thessalia, hostiumq; locis adibant, & ex aduerso Pe-
 loponnesum exiguo maris spatio diuisam, ab tergo Aetoliam Arcananiāq; ab lateribus Lo-
 cridem ac Bœotiam habebant. Phocidis primo impetu Phanoceam sine certamine cepit,
 Anticyra haud multum in oppugnando praebuit morā. Ambrysius inde, Iapolisq; recepra,
 Daculissa, quia in tumulo excelso sita est, nec scalis, nec operibus capi poterat. Lascendo mis-
 silibus eos, qui in p̄sidio erant, cum ad excursionem eliciuissent, refugiendo inuicē, inseque-
 doq; & leuib; sine effectu certaminibus, eō negligentiae & contemptus adduxerunt, vt cū
 refugientibus in portā permitti impetum Romani facerent, Sex alia ignobilia castella Pho-
 cidis terrore magis, q̄ armis in potestatem venerunt. Elatia clausit portas: nec, nisi vi cogere
 rur, recepturū moenibus videbantur aut ducem aut exercitum Romanum. Elatiā obsidentī
 Cōsul rei maioris spes affulit, Acheorum gentem ab societate regia ad Romanā amicitia
 auertendi. Cycliadam principem factionis ad Philippum trahentium res, expulerāt, Aristhe-
 nus, qui Romanis gentem iungi volebat, Praetor erat. Classis Romana cum Attalo & Rho-
 diis Cenchræis stabat, parabatq; communi omnes consilio Corinthum oppugnare. Optimū
 igitur rati, priusq; eā rem aggredere, Legatos ad gentem Acheorū mitti, pollicentes,
 si ab Rege ad Romanos descissent, Corinthum iis contributuros in antiquum gentis con-
 ciliū. Autore Cōsule Legatī à fratre eius L. Quintio, & Attalo, & Rhodiis, & Athenien-
 sibus ad Achaos missi. Sicyone datum iis est concilium. Erat autem nō admodum simplex
 habitus animorū inter Achaos, Terrebat eos Lacedaemonius, grauis & assiduus hostis, hor-
 rebant Romana arma: Macedonum beneficiis, & veteribus eius orā gentibus obligatī erāt:
 Regem ipsum suspectum habebant, pro eius crudelitate perfidiaq; ex iis, quae tum ad tēpus
 faceret, aestimantes, grauiorem post bellum dominum futurum cernebat: neq; solum quid in
 Senatu quisq; ciuitatis suae, aut in communibus conciliis gentis pro sententia dicerēt, igno-
 rabant: sed ne ipsi quidem secum cogitantibus, quid vellent, aut quid optarent, satis consta-
 bat. Ad homines ita incertos introductis Legatis potestas dicēdi data est. Romanus primū
 Legatus L. Calpurnius, deinde Attali Regis Legatī, post eos Rhodiū differuerunt. Philippi
 deinde Legatis dicēdi potestas facta est. Postremi Athenienses, vt resellerent Macedonum
 dicta, audiri sunt, ferē atrocissime in Regem, quia nulli nec plura, nec tam acerba passi erant,
 inuēti sunt. Et illa quidem concio sub occasum solis, tot Legatorum perpetuis orationibus

die absumpto, dimissa est. Postero die aduocatur concilium. Vbi cum per præconem, sicut
 Græcis mos est, suadendi, si quis vellet, potestas à magistratibus facta esset, nec quisq̃ prodi-
 ret, diu silentium aliorum alios intruentium fuit: neq̃ mirum, si, quibus sua sponte voluntati-
 bus res inter se pugnantibus obrorpuerāt quodāmodo animi, eos orationes quoq̃ insuper tur-
 bauerant, vtrinq̃ que difficilia essent, promendo admonendoq̃, per totum diem habere, Tā-
 dem Aristhenus Prætor Achæorum, ne tacitum concilium dimitteret, Vbi, inquit, illa cer-
 tamina animorum Achæi sunt, quibus in conuiuiis & circulis, cum de Philippo & Roma-
 nis mentio incidit, vix manibus temperabatis: nunc in concilio ad eā rem vnā indicto, cum
 Legatorum vtrinq̃ verba audieritis, cum referant magistratus, cum præco ad suadendum
 Vocet, obmutuistis: si non cura communis salutis, ne studia quidem, quæ in hanc, aut in illā
 partem animos vestros inclinantur, vocem cuiq̃ possunt exprimere: cum præsertim nemo tā
 hebes sit, qui ignorare possit dicendi ac suadendi quod quisq̃ aut velit, aut optimū putet,
 nunc occasionem esse, priusq̃ quicq̃ decernamus: vbi semel decretum erit, omnibus id, etiam
 quibus antè displicuerit, pro bono, atq̃ vtili fœdere defendendū. Hæc adhortatio Prætoris
 non modo quenq̃ vnum elicit ad suadendum, sed ne fremitum quidem, aut murmur con-
 cionis tantæ, ex tot populis congregata, mouit. Tum Aristhenus Prætor rursus, Nō magis
 concilium vobis principes Achæorum deest, q̃ lingua. Sed suo quisq̃ periculo in cōmune con-
 sulturn non vult. Forſitan ego quoq̃ tacerem, si priuatus essem: nunc Prætor video aut non
 dandum concilium Legatis fuisse: aut inde sine responſo eos dimitrendos non esse: respon-
 dere autem nisi ex vestro decreto qui possum: & quando nemo vestrum, qui in hoc conciliū
 aduocati estis, pro sententia quicq̃ dicere vult, aut audet: orationes Legatorum hesternō die
 pro sententiis dictas percenseamus, perinde ac si non postularerint quæ è re sua essent, sed
 iuaserint quæ nobis censent vtilia esse. Romani, Rhodiiq̃, & Attalus societatem, amicitia-
 mque nostram petunt: & in bello, quod aduersus Philippum gerunt, se à nobis adiuuari
 æquum censent. Philippus societatis secum admonet & iurifurādī: & modo postulat vt se-
 cum stemus: modo ne intersimus armis, contentum ait se esse. Nulli ne venit in mentem, cur
 qui nondum socii sunt, plus petunt, q̃ socius? Non sit hoc neq̃ modestia Philippi, neq̃ im-
 prudentia Romanorum, Achæi portus & dant fiduriam postulantiſque & demunt. Philippi
 præter Legatorum videmus nihil. Romana classis ad Cenchreas stat, vrbium Eubœæ spolia
 præ se ferens, Consulem, legionesq̃ eius exiguo maris spatio disunctas Phocidem ac Locri-
 dem peruagantes videmus. Miramini cur diffidenter Cleomedon Legatus Philippi, vt pro
 Rege arma caperemus aduersus Romanos, modo egerit: qui, si ex eodem fœdere ac iure iurā-
 do, cuius nobis religionem iniiciebat, rogemus eum, vt nos Philippus & ab Nabide, ac Lace-
 dæmonis, & ab Romanis defendat: non modo præsidium, quo nos tueatur, sed ne quid re-
 spondeat quidem nobis, sit inuenturus: non hercle magis, q̃ ipse Philippus, qui priore anno
 pollicendo se aduersus Nabidem bellum gesturum, cum tentasset nostrā iuuetutem hinc in
 Eubœam extrahere, posteaq̃ nos neq̃ decernere id sibi præsidium, neq̃ velle illigari Roma-
 no bello vidit, oblitus societatis eius, quam nunc iactat, vastandos, depopulandosq̃ Nabidi,
 ac Lacedæmonis reliquit. Ac mihi quidem minime conueniens inter se Cleomedontis ora-
 tio visa est. Eleuabat Romanum bellum, euentumq̃ eius eundem fore, qui prioris belli, quod
 cum Philippo gesserunt, dicebat, cur igitur nostrum illi auxilium absens petit, potius q̃ præ-
 sens nos veteres socios simul ab Nabide ac Romanis tueatur? nos dico, quid ita passus est
 Etruriam Carystumq̃ capi: quid ita tot Theſſaliæ vrbes: quid ita Locridem Phocidemq̃:
 quid ita nunc Elatiam oppugnari patitur: cur excessit faucibus Epiri, clauſtriq̃ illis in ex-
 pugnabilibus super Aoum amnē aut vi, aut metu, aut voluntate: relictoq̃, quem insidebat, sal-
 tu, penitus in regnum abiit: si sua voluntate tot socios reliquit hostibus diripiēdos, quid re-
 culare potest quin & sociis sibi consulant: si metu, nobis quoq̃ ignoscat timētibz: si victus
 armis cessit, Achæi nos arma Romana sustinebimus Cleomedon, quæ vos Macedones non
 sustinuitis: An tibi potius credamus, Romanos non maioribus copiis nec viribus nūc bel-
 lum gerere, q̃ antea gesserint, potius q̃ res ipsas intueamur? Ætolos cum classe adiuuerunt:
 nec duce Consulari, nec exercitu bellum gesserunt: sociorum Philippi maritimæ etiam vr-
 bes in terrore ac tumultu erant: mediterranea adeo tuta ab Romanis armis fuerunt, vt Phi-
 lippus Ætolos ne quicq̃ opem Romanorum implorantes depopularetur, nunc autem defun-
 cti bello Punico Romani, quod per sexdecim annos velut intra viscera Italiæ tolerauerunt,

nō præſidiū Aetolis bellantibus miserunt, sed ipsi duces belli arma terra mariq̃, simul Macē-
 donia intulerunt. Tertius iam Consul summa vi gerit bellum, Sulpitius in ipsa Macedonia
 congressus fudit fugauitq̃ Regē, partem opulentissimam regni eius depopulatus: nūc Quin-
 tius tenentem clauſtra Epiri, natura loci, munimentis, exercituq̃ fretum castris exiit: fugien-
 tem in Theſſaliam perſecutus, præſidia regia, sociasq̃ eius vrbes prope in cōſpectu Regis ipsi
 us expugnauit. Ne sint vera quæ Athenienſes modo Legati de crudelitate, auaritia & libidi-
 ne Regis dixerūt, nihil ad vos pertineat quæ in terra Antica scelera in superos inferosq̃ deos
 sint admissa, multo minus, q̃ quæ Eleontii Abydeniq̃, qui procul à nobis absunt, passi sunt, no-
 strorū ipsi vulnerū, si vultis, obliuiscamur: cedes direptionesq̃ bonorū Meſſenæ in mediā Pe-
 loponneso facte, & hospitiē Cyparistiē Garitenem contra ius omne ac fas inter epulas prope
 ipsas occisum, & Aratū partem filiumq̃ Sicyonios, cum senem infelicem parentē etiam ap-
 pellare solitus esset, interfectos, Polycratiam eius vxorem libidinis causa in Macedonia aspor-
 tatam: cetera supra vitgētū matronarūq̃ obliuioni dentur, ne sint cum Philippo res, cuius
 crudelitatis metu obmutuistis omnes (nam quæ alia tacendi auocatis in conciliū cauſa est?)
 cum Antigono mitissimo ac iustissimo Rege, & de nobis omnibz optime merito existime-
 mus disceptationem esse, num id postularer facere nos, quod tum fieri non posset? Peninsula
 est Peloponnesus angustis Isthmi faucibus continenti adherens, nulli aperior atq̃ opportu-
 nior, q̃ nauali bello: si centum tectæ naues, & quinquaginta leuiorēs aperte, & centū triginta
 Iſſiaci lembi maritimā oram vastare, & expositas prope in ipsis littoribus vrbes cœperint op-
 pugrare, in mediterraneas scilicet nos vrbes recipiemus: tanq̃ non intestino, & harente in
 ipsis visceribus vramur bello: cum terra Nabis & Lacedæmonii, mari Romana classis vrge-
 bunt, vnde regiam societatem & præſidia Macedonū implorem: an ipsi nostris armis ab hoste
 Romano tutabimur vrbes, quæ oppugnabuntur: egregie em̄ Dymas priore bello sumus tu-
 ratū. Satis exemplorum nobis aliene cladis præbent, ne queramus quemadmodū ceteris euen-
 plo simus: nolite, quia vltro Romani petunt amicitiam, id quod oprandū vobis ac summo-
 pere expetendum erat, fastidire. Meru enim videlicet compulsi in aliena terra, quia sub vni-
 bra auxilii vestri latere volunt, in societate vestrā confugiunt, vt portubus vestris recipian-
 tur, vt commentibus vtantur. Mare in potestate habent, terras quascunq̃ adeunt, extrēplo di-
 tionis suæ faciunt: quod rogant, cogere possunt: quia pepercisse vobis volūt, committere vos
 cur pereatis, non patiuntur. Nam quod Cleomedon modo tanq̃ mediam & tutissimam vo-
 bis viam consiliū, vt quiesceretis, abſtineretisq̃ armis, ostendebat, ea non mediā, sed nulla via
 est: etenim præterq̃ quod aut accipienda, aut aspernanda vobis Romana societas est, quid
 aliud q̃ (nūq̃ gratia stabili, velut qui euentum expectauerimus, vt fortunæ applicarem) no-
 stra consilia præda victoris erimus: Nolite, si quod quemadmodum hodie vtrūq̃ vobis licet, sic semper liciturum est: nec sæ-
 fertur, fastidire: non quemadmodum hodie vtrūq̃ vobis licet, sic semper liciturum est: nec sæ-
 pe, nec diu eadem occasio erit. Liberare vos à Philippo iam diu magis votis, quam armis au-
 detis: sine vestro labore & periculo qui vos in libertatem vindicarent, cum magnis classibz
 exercitibusq̃ mare traiecerunt, hos si socios aspernamini, vix sanæ mētis estis: sed aut socios,
 aut hostes habeatis oportet. Secundum orationem Prætoris murmur ortum aliorum cum
 assensu, aliorum in clementer assentientes increpantium, & iam non singuli tantum, sed etiam
 populi vniuersi inter se altercabantur: tum inter magistratus gentis (Demiurgos vocant, de-
 cem numero creantur) certamen nihilo segnus, q̃ inter multitudinem esse: quinq̃ reatuos
 se de societate Romana aiebant, suffragiumq̃ daturus: quinq̃ lege cautum testabantur, ne
 quid, quod aduersus Philippi societatem esset, aut referre magistratibus, aut decernere con-
 cilio ius esset. Hic quoq̃ dies iurgis est consumptus. Supererat vnus iusti concilii dies (ter-
 tio enim die lex iubebat decretum fieri) in quem adeo exarsere studia, vt vix parates à liberis
 temperauerint. Rhisiasus Pellenensis erat, filium Demiurgum, nomine Memnonem habebat,
 patris eius, quæ decretum recitari, perrogariq̃ sententiās prohibebat. Is diu obstatus filii, vt
 cōsulere Achæos cōmuni salutī pateretur, neu pertinacia sua gentē vniuersam perditū iret,
 posteaq̃ parū proficiebāt preces, iuratus se eum sua manu interempturū, nec pro filio, sed pro
 hoste habiturū, minis perucit, vt postero die cōſiſſerēt iis se, qui referabant: qui cum plures
 facti referrent, omnibus fere populis haud dubie approbantibus relationem ac præse ferenti-
 bus quid decreturi essent, Dymæi ac Megalopolitani, & quidam Argiuorum, prius q̃ decre-
 rum fieret, conſurrexerunt ac reliquerunt concilium: neq̃ morante vilo, neq̃ improbante. Nā

Megalopolitanos a uorum memoria pulsos ab Lacédæmonii restituerat in patriam Antrigo-
 nus: & Dymæis captis nuper, direptisq; ab exercitu Romano, cum redimī eos, ubique ser-
 uirent, Philippus iussisset, nō libertatē modo, sed etiam patriam reddiderat. Iam Argiui, præ-
 terq; quod Macedonū Reges ab se oriundos credunt, priuatis etiam hospitiiis, familiariq; ami-
 citiā pleriq; illigati Philippo erant. Ob hæc concilio, quod inclinauerat ad Romanā societate
 incundā, excesserūt: ueniatq; iis huius secessionis fuit, & magnis & recētib; colligatis benefi-
 ciis. Ceteri populi Achæorū, cum sententię perrogarentur, societatem cum Attalo ac Rho-
 diis presentē decreto confirmarunt: cū Romanis, quia iniussu populi non poterat rata esse,
 in id tempus, quo Romā mitti Legati possent, dilata est: in presentia tres Legatos ad L. Quin-
 tiū mitti placuit, & exercitū omnem Achæorū ad Corinthū admoueri. Captis Cenchreis, iā
 urbem ipsam Quintio oppugnate, & ii quidē è regione portę, quę fert Sicyonē, posuerūt ca-
 strā. Romani ad Cenchreas uersam partem urbis, Attalus traducto per Isthmum exercitu, ab
 Lecheo alterius maris portu, oppugnabāt primo segnius, sperantes seditionē intrus fore inter
 oppidanos ac regium presidii: posteaq; vno animo omnes, & Macedones tanq; communē pa-
 triā tuebantur, & Corinthiū ducē presidii Androstenē haud secus q; ciuē & suffragio crea-
 tum suo, imperio iusto patiebantur, omnis inde spes pugnantis in vi, & armis, & operibus
 erat: undiq; aggeres haud facili aditu ad moenia admouebantur. Ariēs ex ea parte, quam Ro-
 mani oppugnabant, aliquantum muri diruerat. In quem locum, quia nudatus munimento
 erat, protegendum armis cum Macedones concurrissent, atrox prælium inter eos ac Roma-
 nos ortum est. Ac primo multitudine facile expellebātur Romani, assumptis deinde Achæo-
 rum Attaliq; auxiliis, æquabant certamen: nec dubium erat, quin Macedonas Græcosq; fa-
 cile loco pulsuri fuerint. Transfugarum Italiorum magna multitudo erat, pars ex Anniba-
 lis exercitu metu pœna à Romanis Philippū secuta, pars nauales socii relicti nuper classi-
 bus ad spem honoratioris militiæ transgressi. Hos desperata salus, si Romani uicissent, ad ra-
 biem magis q; audaciam accendebat. Promontorium est aduersus Sicyonem Iunonis, quam
 vocant Acream, in altum excurrēs, traiectus inde Corinthum septem millia ferme passuum,
 Eō Philocles regius & ipse præfectus, mille & quingētos milites per Bœotiam duxit, Præsto
 fuere à Corintho lembi, qui presidii id acceptum Lechaum traicerent, Autor erat Atta-
 lus incensis operibus omittendæ: exemplo oppugnationis. Pertinacius Quintius à Misne-
 pio perstabat. Is quoq; ut pro omnibus portis disposita uidit præsidia regia, nec facile erum-
 pentium impetus sustineri posse, in Attali sententiā concessit. Ita irritō incepto, dimissis
 Achæis, reditum ad naues est. Attalus Piræum, Romani Corcyram petierunt. Dum hæc à
 nauali exercitu geruntur, Consul in Phocide ad Elatiam castris positus, primo colloquiis rem
 per principes Elatiensium tentauit. Posteaq; nihil esse in manu sua, & plures validioresq; esse
 regios, quam oppidanos respondebatur, tum simul ab omni parte operibus amissiq; urbē est
 aggressus, Ariete admoto, quantum inter turres muri erat prorutum cum ingenti fragore,
 ac strepitu nudasset urbem, simul & cohors Romana per apertum recētī strage iter inuasit:
 & ex omnibus oppidi partibus, relicti suis quisq; stationibus, in eum qui premebatur impe-
 ru hostium, locum concurrerunt. Eodem tempore Romani & ruinas muri superuadebāt, &
 scalas ad stantia moenia inferebant: & dum in vnam partem oculos animosq; hostium cer-
 tamen auerterat, pluribus locis scalis capitur murus, armatiq; in urbem transcenderūt. Quo
 tumultu audito territi hostes, relicto, quem conferti tuebantur, loco, in arcem omnes metu,
 inermi quoq; sequente turba, confugerunt. Ita urbe potitur Consul. Qua direpta, dimissis in
 arce, qui vitam regis, si abire uellent inermes, libertatem Elatiensibus pollicerentur, fideq; in
 hæc data, post paucos dies arcem recepit. Ceterū aduentu in Achaiā Philoclis regii Præfecti
 non facile Corinthus tantum liberata obsidione, sed Argiuorū quoq; ciuitas per quosdā prin-
 cipes Philocli prodita est, tētatis prius animis plebis. Mos erat, comitiorum die primo uelut
 honoris causa Prætores pronuntiare louem Apollinemq; & Herculem, Additum legi erat, ut
 iis Philippus Rex adiceretur, Cuius nomen post actā cum Romanis societatem quia præ-
 co non adiecit, fremitus omnis primo multitudinis ortus, deinde clamor subsidentium Phi-
 lippī nomen, iubentiumq; legitimū honorē usurpare, donec cū ingenti assensu nomen recita-
 tū est. Huius fiducia fauoris Philocles accersit? nocte occupat collē imminere urbi (Larissam
 eam arcē vocant) positroq; ibi præsidio, cū lucis principio signis infestis ad subiectū arcis forā
 vaderet, instructa acies ex aduerso occurrit. Præsidium erat Achæorum nuper impositū, quin-

genti ferē iuuenes delecti omnium ciuitatum. Enefidemus Elimeus præerat. Adhorrator à
 Præfecto regio missus, qui excedere urbe iuberet (neq; enim pares eos oppidanis solis quidē,
 quod Macedones sentirent, nedum adiunctis Macedonibus esse, quos ne Romani quidem ad
 Corinthum sustinuisent) primo nihil nec ducem, nec ipsos mouit. Post paulō ut Argiuos
 quoque armatos ex parte altera uenientes magno agmine uiderunt, certam perniciem cer-
 nentes, omnem tamen casum, si pertinacior dux fuisset, uidebantur subituri: & Enefidemus,
 ne flos Achæorum iuuenturū simul cum urbe amitteretur, pactus cum Philocle ut abire il-
 lis liceret, ipse quo loco steterat, armatus cum paucis clientibus non excessit. Missus à Philo-
 cle, qui quæreret, quid sibi uellet, nihil fatus, tantummodo cum profecto præse clypeo staret,
 in præsidio credita urbis moriturum se armatum respondit: tum iussu Præfecti à Thracia
 bus coniecta tela, interfectiq; omnes. Et post pactam inter Achæos & Romanos societatem,
 eua nobilissima ciuitates, Argi & Corinthus in potestate Regis erant. Hæc ab Romanis
 ea æstate in Græcia terra mariq; gesta. In Gallia nihil sanè memorabile ab Sex. Aelio Consta-
 le gestum: cum duos exercitus in prouincia habuisset: vnum retentum, quem dimitti oport-
 rebat, cui L. Cornelius Proconsul præfuerat, ipse ei C. Aelium Prætozem præfecit: alterū, quā
 in prouinciam adduxit, rotum propē annum Cremonensibus Placentinisq; cogendis redire
 in colonias, unde belli casibus dissipati erant, cōsumpsit. Quemadmodum Gallia præter spem
 quæta eo anno fuit, ita circa urbem seruilis propē tumultus excitatus est. Obsides Carthagi-
 nensium Seria custodiebantur, cum iis, ut principum liberis, magna uis seruorum erat. Au-
 gebāt eorum numerum, ut ab recenti Africo bello, & ab ipsis Serinis captiua aliquot natio-
 nis eius ex præda empta matcipia. Cum cōiurationem fecissent, missis ex eo numero, qui in
 Serino agro, deinde circa Norbā & Circeios seruitia sollicitarent, satis iam omnibus præpa-
 ratis, ludis, qui Seria propediem futuri erant, spectaculo intentum populum aggredi statue-
 rant. Seria per eadem & repentinum tumultum capta, Norbā & Circeios occupare. Huius
 rei tam foedum indicium Romam ad L. Cornelium Lentulum Prætozem urbis delatum est,
 Serui duo ante lucem ad eum uenerunt, atq; ordine omnia, quæ acta futuraq; erant, exposue-
 runt. Quibus domi custodiri iussis, Prætor Senatu uocato, edoctoq; quæ indices afferrent,
 proficisci ad eam cōiurationem quærendam atq; opprimendam iussus: cum quinq; Legatis
 profectus, obuios in agris sacramento rogatos arma capere, & sequi cogebat. Hoc tumultua-
 rio delectu duobus millibus ferme hominum armatis, Seriam, omnibus quò pergeret igna-
 ris, uenit. Ibi raptim principibus cōiurationis comprehensis, fuga seruorum ex oppido facta
 est. Dimissi deinde per agros, qui uestigarent, Egregia duorum opera seruorum indicium, &
 vniuersi liberi fuit, ei centum millia grauis aris dari Patres iusserunt: seruis uicena quina mil-
 lia aris, & libertatem, precium eorum ex arario solutū est dominis. Haud ita multo post ex
 eiusdem cōiurationis reliquiis nunciatum est seruitia Præneste occupatura. Eō L. Cornelius
 Prætor profectus de quingentis ferē hominib; qui in ea noxa erāt, supplicii sumpsit. In rimō-
 re ciuitas fuit, obsides captiuosq; Pœnorum ea moliri. Itaq; & Romę uigilię per uicos serua-
 re, iussiq; circumire eam minores magistratus, & Triumuirī carceris latuinarum intentio-
 rem custodiam habere iussi: & circa nomen Latinum à Prætoze litera missę, ut & obsides in
 priuato seruarentur, neq; in publici proeundi facultas daretur: & captiui ne minus decem
 pondo cōpedibus uincti in nulla aliā, q; in carceris publici custodia essent, Eodem anno Lega-
 ti ab Rege Attalo coronam auream CCXLVI pondo in Capitolio posuerunt, gratiasq; Se-
 natu egerunt, quod Antiochus Legatorum Romanorum autoritate motus finibus Attali
 exercitum deduxisset. Eadem æstate equites ducenti, & elephantū decem, & tritici modium
 CC millia ab Rege Masinissa ad exercitum, qui in Græcia erat, peruenerunt. Item ex Sicilia,
 Sardiniaq; magni commeatus, & uestimēta exercitui missa. Sicilia M. Marcellus, Sardiniam
 M. Porcius Cato obtinebat, sanctus & innocens, asperior tamen in scenore coercendo habitus:
 fugatq; ex insula sceneratores: & sumptus, quos in cultum Prætorū socii facere soliti erāt, cir-
 cuncisi, aur sublati. Sex. Aelius Consul ex Gallia comitiorū causa Romā cum redisset, creauit
 Consules Cn. Corneliū Cerhegū & Q. Minutiū Rufum. Bīduo post Prætorū comitia habita,
 Sex Prætores illo primū non creati, crescentibus iam prouinciis, & latius patefcente impe-
 rio. Creati autem hi, L. Mālius Vollo, Cn. Sēpronius Tuditanus, M. Sergius Sillus, M. Aelius,
 M. Minutius Rufus, L. Atrilius, Sempronius & Aelius ex iis Aediles plebis erant: Aediles cu-
 rules Q. Minutius Thermus & T. Sempronius Lōgus, Ludi Romani eo anno quater instau-

rari, Cn. Cornelio & Q. Minutio Consulibus. Omnium primum de prouinciis Consulū Prætorumq; actum. Prius de Prætoribus transacta res, quæ transigi forte poterat. Urbana Sergio peregrina iurisdicção Minutio obrigit. Sardinia Attilius, Sicilia Manlius, Hispania citeriore Sempronius, Aelius vltiorem est sortitus. Consulibus Italiam Macedoniæq; sortiri parantibus L. Oppius & Q. Fuluius Tribuni plebis impedimento erant, quod longinqua prouincia Macedonia esset, neq; vlla alia res maius bello impedimētum ad eam diem fuisset, quod vixdum inchoatis rebus in ipso conatu gerendi belli prior Consulū reuocaretur. Quartum iam annum esse ab decreto Macedonico bello, quarendo Regem, & exercitū eius, Sulpitium maiorem partem anni absumpsisse: Iulium cōgrediētem cum hoste re infecta reuocatum: Quintium rebus diuinis Romæ maiorem partem anni retentum, ita gessisse tamē res, vt si aut maturius in prouinciā venisset, aut hyems magis fera fuisset, poruerit debellare: nunc propē in hyberna profectū ita comparare dici bellū, vt nisi successor impediatur, profecturus æstate proxima videatur. His orationibus peruicerunt, vt Consules in Senatus auctoritate fore dicerent, si idem Tribuni facerent. Permittentibus vtriusq; liberam consultationem. Patres Consulibus ambobus Italiam prouinciā decreuerunt: T. Quintio prorogatur imperium, donec successor ei venisset. Cōsulibus binæ legiones decretae, & vt bellū cum Gallis Cisalpinis, qui defecissent à Po. Romano, gererent. Quintio in Macedonia supplementū decretum pedītū quinq; millia & CCC equites, & sociorū naualium tria millia. Præesse idē, qui præerat, classī L. Quintius Flaminius iussus. Prætoribus in Hispanias octona millia pedītū sociū ac Latini nominis data, & quadringenti equites, vt dimitteret veterē ex Hispaniis militem: terminare iussū, qua vltior citeriorve prouincia feruaretur. Macedonia Legatos Ser. Sulpitium & P. Iulium, qui Consules in ea prouincia fuerant, adiecerunt. Prius q̄ Consules Prætoresq; in prouinciā proficiscerentur, prodigia procurari placuit, quod aedes Vulcani Stūmaniq; Romæ, & quod Fregellis murus, & porta de celo tacta erant, & Frustrone inter noctem lux orta, & Asculo agnus biceps tum quinq; pedibus natus, & Formiis duo lupi oppidū ingressi obuios aliquot lanxauerant: Romæ non in urbem solum, sed in Capitolium penetrauerat lupus, C. Acilius Tribunus pl. tulit, vt quinq; colonie in oram maritimam deducerentur, duæ ad ostia fluminū Vulturni Literniq; vna ad Puteolos, vna ad castrū Salerni. His Buxentū adiectū, Tricenā familiā in singulas colonias iubebantur mittere. Iis Triumuarii deducendis iī, qui per triennū magistratum haberent, creati, M. Seruilius Geminus, Q. Minutius Thermus, T. Sempronius Longus. Delectu rebusq; aliis diuinis humanisq; quæ per ipsos agenda erant, profectis, Consules ambo in Galliam profecti, Cornelius recta ad Insulubres via, qui tum in armis erant, Cenomānis assumptis, Q. Minutius in læua Italia: ad inferū mare flexit iter, Genuamq; exercitū abducto, ab Liguribus orsus est bellum. Oppida Clastidium & Litubium, vtraq; Ligurum, & duæ gentis eiusdem ciuitates, Ceclares, Cerdiciatesq; sese dederunt. Et iam omnia cis Padum, præter Gallorum Boios, Iuates Ligurum, sub ditione erant. Quindecim oppida, hominum viginti millia esse dicebantur, quæ sese dederant. Inde in agrum Boiorum legiones duxit. Boiorum exercitus haud ita multo antè traiecerat Padū iunxeratq; se Insulubris & Cenomānis, quod ita acceperat, cōiunctis legionibus COSS. rem gesturos, vt & ipsi collatas in vnum vires firmarent. Posteaq; fama accidit, alterū COS. Boiorum vrere agros, seditio extemplo orta est. postulare Boiū, vt laborantibus opem vniuersi ferrent: Insulubres negare se sua deseruros. Ita diuisa copia, Boiisq; in agrum suum tutandum profectis, Insulubres cum Cenomānis super amnis Mintii ripas confederunt. Infra eum locum quinq; passuum millia & COS. Cornelius eidem fluminī castra applicuit. Inde mittendo in vicos Cenomānorum, Brixiamq;, quæ caput gentis erat, vt satis comperit, nō ex auctoritate seniorum iuuenturem in armis esse, nec publico consilio Insulubrium defectioni Cenomānos se adiunxisse, excitis ad se principibus id agere ac moliri cœpit COS. vt descenderet ab Insulubris Cenomanni, signis sublati aut domos redirent, aut ad Romanos trāsiret, & id quidem impetrari nequiuit: in id data fides COS. est, vt in acie aut quiesceret, aut si qua in re occasio fuisset, adiuuarent Romanos. Hæc ita conuenisse Insulubres ignorabant, suberat tamen quedam suspicio animis, labare fidem sociorum. Itaq; cū in aciem eduxissent, neutrum iis cornu committere ausi, ne si dolo cessissent, rem totam inclinarent, post signa in subsidiis eos locauerunt, COS. principio pugne vouit eadem Sospite Iunoni si eo die hostes fusi fugatiq; essent. A militibus clamor sublatu, compotem voti COS. se facturos, & impe-

tus in hostes est factus. Non tulerunt Insulubres primum concursum. Quidam & à Cenomānis terga repente in ipso certamine aggressi tumultum ancipitē iniecerunt autores sunt, caesaq; in medio V & XXX millia hostium, quinq; millia & DCC viuos captos, in iis. Amilium Poenorum Imperatorem, qui belli causa fuisset: signa militaria CXXX & cæpeta supra CC millia: oppida, quæ defectionē secuta erant, dederunt se Romanis. Minutius COS. primo effusis populationibus peragraverat fines Boiorum, deinde vt relictis Insulubris ad tuenda sua peregerat sese, castris se tenuit, acie dimicandum cum hoste ratus. Nec Boiū delectassent pugnam, nisi fama victos Insulubres allata animos fregisset. Itaque relicto duce castrisq;, dissipati per vicos, sua vt quisq; defenderet, rationem gerendi belli hosti mutarunt. Omnia enim COS. spē per vnam dimicationē rei decernenda, rursus populari agros & vrere recta, vicosq; expugnare cœpit. Per eosdem dies Clastidium incensum. Inde in Ligustinos Iuates, qui soli non pertabant, legiones ducte. Ea quoq; gens, vt Insulubres acie victos, Boios, ita vt tentare spem certaminis metuerent, territos audiuit, in deditioem venit. Literæ COSS. à Gallia de gestis prospere sub idem tempus Romam allatae. M. Sergius Prætor vrbis in Senatu eas deinde ex auctoritate Patrum ad populum recitauit. Supplicatio in quadriduū decreta. Hyems iam eo tempore erat: cū T. Quintius capta Elatia in Phocidæ ac Locride hyberna disposita haberet. Opunte seditio orta est. Factio vna Aetolos, qui propiores erant, alia tera Romanos accerlebat. Aetoli priores venerunt: sed opulētior factio exclusis Aetolis, missisq; ad Imperatorem Romanum nuncio, vsq; ad aduentum eius tenuit urbem. Arcem regū renebat præsidium, neq; vt discederent inde, aut Opuntiorum minis, aut auctoritate imperatoris COS. Romani percelli potuerunt. Mora cur non extemplo oppugnarentur, ea fuit, quod caduceator ab Rege venerat, locum ac tempus petens colloquio. Id grauate concessum Regi est. Non quin cuperet Quintius per se partim armis, partim conditionibus confectum videri bellum. Necdum enim sciebat, vtrum successor sibi alter ex nouis COSS. mitteretur, an quod summa vi vt obtinerent, amicis & propinquis mandauerat, imperium prorogaretur. Aptum autem fore colloquium credebat, vt sibi liberum esset vel ad bellum manenti, vel ad pacem decedenti rem inclinare. In sinum Maliacum propē Nicæam littus elegere. Eo Rex ab Demetriade cum quinq; lembis, & vna naue rostrata venit. Erant cum eo principes Macedonum, & Achæorum exules, & vir insignis Cycliadas. Cum Imperatore Romano Rex Amnander erat, & Dionysiodorus Attali Legatus, & Agelymbrotus præfectus Rhodiæ classis, & Phaneas princeps Aetolorum & Achæi duo, Aristhenus & Xenophon. Inter hoc Romanus ad extremum littus progressus, cum Rex in proram nauis in ancoris stans processisset, Commodius, inquit, si in terram egrediaris, ex propinquo dicamus inuicem, audiamusq;. Cū Rex facturum se id negare, quem tādē, inquit Quintius, times! Ad hæc ille superbo & rege animo, Nemine equidē timeo, præter deos immortales: non omnī autē credo fidei, quos circa te video, atq; omnīū minime Aetolis. Istud quidē, ait Romanus, par omnibus periculū est, qui cū hoste ad colloquiū congrēdiunt, vt in nullo fides sit, Nō tamen, inquit, T. Quinti par perfidie præmiū est, si fraude agatur, Philippus & Phaneas. Neq; enim eque difficulter Aetoli Prætorē aliū, ac Macedones Regē in meū locū substituāt. Secundum hæc silentiū fuit. Cum Romanus eum æquum censeret priorem dicere, qui petisset colloquium: Rex eius esse priorem orationem, qui daret pacis leges, non qui acciperet: tum Romanus simplicem suam orationē esse dixit, ea enim se dicturū, quæ ni fiant, nulla sit pacis conditio. Deducenda ex omnibus Græciæ ciuitatibus Regis præsidia esse: captiuos & trās fugas sociis populi Romanæ deducendos, restituenta Romanis ea Illyrici loca, quæ post pacem in Epiro facta occupasset. Prolemao Regi Aegypti reddendas vrbes, quas post Philoparris Ptolemæi mortem occupasset, suas populiq; Romanī conditiones has esse: ceterum & sociorum audiri postulata æquum esse: Attali Regis Legatus naues captiuosq;, quæ ad Chium nauali prælio capta essent, & Niphethorium Venerisq; templum, quæ spoliasset euastassetq;, pro incorruptis restitui: Rhodiū Pyrrhæeam (regio est continentis aduersus insulam, vtriusq; eorum ditionis) repetebant: postulabantq; præsidia deduci ab Iaso & Bargiliis, & Euromensium vrbe, & Hellepontio, Sesto atque Abydo: & Panopolin Byzantiis in antiqui formulam iuris restitui, & liberati omnia Asia: empolia, portusq; Achæi Corinthum, & Argos repetebant. Prætor Aetolorum Phaneas cum eadem ferē, quæ Romanī, vt Græciā decederetur, postulasset, redderenturq; Aetolis vrbes, quæ quondam iuris aut ditionis eorum fuissent, excepit orationem eius

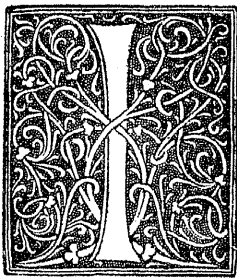

princeps Aetolorum Alexander, vir (vt inter Aetolos) facundus. Iamdudum se reticere ait, 55
 non quo quicq; agi putet eo colloquio, sed ne quem sociorum dicentem interpellat. Neq; de pa-
 ce cū fiele Philippum agere, neq; bella vera virtute vnq; gessisse: in colloquiis insidiari, & ca-
 ptare, in bello non congregari a quo campo: neq; collatis signis dimicare, sed refugientem incē-
 dere, ac diripere vrbes, & vincientium pramia victum corrumpere. At non sic antiquos Ma-
 cedonum Reges, sed acie bellare solitos, vrbibus parcere, quantum possent, quo opulētius im- 60
 perium haberent. Nam de quorum possessione dimiceretur, tollentem nihil sibi praefer bellum
 relinquere, quod consilium esse! Plures priore anno sociorum vrbes in Thessalia deuastasse Phi-
 lippum, quam omnes, qui vnq; hostes Thessalia fuerunt: ipsi quoq; Aetolis eum plura soci-
 um, quam hostem ademisse, Lyfimachiam pulso Pratore & praesidio Aetolorum occupasse
 eum. Chium item suae ditionis vrbem funditus euertisse ac delesse. Eadem fraude habere 65
 eum Thebas, Phthias, Echinum, Larissam, & Pharsalum. Morus oratione Alexandri Philippi
 me, nauem, vt exaudiretur, propius terram applicuit. Orsum eum dicere in Aetolos maxi-
 me violenter Phaneas interfatus, Non in verbis rem verti, ait: aut bello vincendum, aut me-
 lioribus parendum esse. Apparet id quidem, inquit Philippus, etiam caeco, iocatus in valetu-
 dinem oculorum Phaneas: & erat dicacior natura, quam Regem decet: & ne inter serua quidē 70
 risu satis temperans. Indignari inde coepit, Aetolos, tāq; Romanos decedi Gracia iubere: qui
 quibus finibus Gracia sit, dicere nō possint. Ipsius enim Aetoliae Gracod Apodeotas & Am-
 philochos, quae petimagna eorum pars sit Graciam non esse. An quod a sociis eorum nō absti-
 nuerim, iustam querelam habent: cum ipsi pro lege hūc morem antiquitus seruent, vt aduer-
 sus socios ipsi suos publica tantum autoritate dempta iuuentutem suam militare sinant, & 75
 contrariae per se acies in vtraq; parte Aetolica auxilia habeant: Neq; ego Chii expugna-
 ui, sed Prusiam socium, & amicam expugnantem adiui, & Lyfimachiam ab Thracibus vin-
 dicaui: sed quia me necessitas ad hoc bellum a custodia eius auertit, Thraces habet. Aeto-
 lis haec. Attalo autem Rhodiisq; nihil iure debeo. Non enim a me, sed ab illis principii bel-
 li ortum est: Romanorum autem honoris causa Pyrrhaeam Rhodiis, & naues Attalo cum 80
 captiuis, qui comparebunt, restituiam. Nam quod ad Nicophorium Venerisq; templi resti-
 tutionem attinet, quid ea restitui postulantibus respondeam: nisi quo vno modo luci sylvaeq;
 caesa restitui possint, curam impensamq; stationis me praestaturum: quoniam haec inter se Re-
 ges postulare & respondere placet. Extrema eius oratio aduersus Achaeos fuit, in qua orsus ab
 Antigoni primum, suis deinde erga eam gentem meritis, recitari decreta eorum iussit, omnes 85
 diuinos humanosq; honores complexa: atq; ad ea adiecit recēs de exercitu, quod ab se descia-
 uisset. Inuectusq; grauitur in perfidiam eorum, Argos tamen se redditurum eis dixit. De
 Corintho cum Imperatore Romano deliberaturum esse, quae siturumq; simul ab eo, iis ne vr-
 bibus decedere se aequum censeat, quas a seipso captas iure belli habeat? an iis etiam quas
 a maioribus suis accepisset? Parantibus Achaeis Aetolisq; ad ea respondere, cum prope oc- 90
 casum sol esset, dilato in posterum diem colloquio: Philippus in stationem a qua profes-
 citus erat, Romani sociique in castra redierunt. Quintius postero die ad Nicaeam (is enim
 locus placuerat) ad constitutum tempus venit: Philippi nullus vsquam nec nuntius ab
 eo per aliquot horas veniebat, & iam desperantibus venturum repente apparuerunt na-
 ues. Atque ipse quidem, cum tam graua & indigna imperarentur, inopem consilii diem 95
 se consumpsisse deliberando aiebat. Vulgo credebatur de industria rem in serum tractam,
 ne tempus dari posset Achaeis Aetolisq; ad respondendum: & eam opinionem ipse affir-
 mauit, petendo, vt summotis aliis, ne tempus altercando tereretur, & aliquis finis rei im-
 poni posset, cum ipso Imperatore Romano liceret sibi colloqui. Id primo non acceptum,
 ne excludi colloquio viderentur socii: deinde cum haud absisteret petere, ex omnium 100
 consilio Romanus Imperator cum A. Claudio praefecto, & tribus Tribunis militum, ceteris
 summotis, ad extremum litus processit. Rex cum duobus, quos pridie adhibuerat, in
 terram est egressus. Ibi cum aliquandiu secreto locuti essent, quae acta ad suos Philippus
 retulerit, minus compertum est. Quintius haec retulit ad socios: Romanis eum cedere to-
 ta Illyrici ora: perfugas remittere, ac si qui essent captiui: Attalo naues, & cum iis captos 105
 nauales socios: & Rhodiis regionem, quam Pyrrhaeam vocant, reddere: Iaso & Bargiliis
 non cessurum: Aetolis Pharsalum Larissamq; reddere, Thebas non reddere: Achaeis non
 Argis modo, sed etiam Corintho cessurum. Nulli omnium placere partium, quibus aut

cessurus, aut non cessurus esset, destinatio. Plus enim amici in iis quam acquiri: nec vnquam
 nisi tota deduxisset Gracia praesidia, causas certaminū deponere. Cum haec toto ex concilio
 certatim omnes vociferarentur, ad Philippum quoq; procul stantem vox est perlata. Itaq; a
 Quintio petit, vt rem totam in posterum diem differret: profecto aut persuasurū se, aut per-
 suaderi sibi passurū. Littus Athonium colloquio destinatur: eo mature conuentū est. Ibi Phi-
 lippus primo & Quintiū & omnes qui aderant rogare, ne spem pacis turbare vellent. postre-
 mo petere tempus, quo Legatos Romam ad Senatum mittere posset. Aut his conditionibus
 se pacem imperaturum, aut qualicūq; Senatus dedisset leges pacis accepturū. Id ceteris haud
 quaquam placebat. Nec enim aliud q̄ moram & dilationem ad colligendas vires quari. Quintius
 10 verum id futurum fuisse dicere, si aetas & tempus rerum gerendarum vires: nunc hyeme in-
 stante nihil amitti dato spatio ad Legatos mittendos. Nā neq; sine autoritate Senatus quicq;
 eorum ratum fore, quae cum Rege ipsi pepigissent: & explorari, dum bello necessariam quie-
 tem ipsa hyems daret, Senatus autoritatem posse. In hanc sententiam & ceteri sociorum prima-
 cipes concesserunt, inducensq; datus in duos menses, & ipsos mittere singulos Legatos, vt o-
 15 cendum Senatū, ne fraude Regis caperetur, placuit. Additum induciarum pacto, vt regia
 praesidia Phocide ac Locride extemplo deducerentur. Et ipse Quintius cum sociorum Lega-
 tis Aminandrum Athamanum Regem, vtrq; specie legationis adieceret, Q. Fabium (vixoris
 Quintii fororis filius erat) & Q. Fuluium & P. Claudium misit. Vt ventum Romā est, prius
 sociorum Legati q̄ Regis auditi sunt: ceterum eorum oratio conuiciis Regis cōsumpra est.
 20 Mouerunt eō maxime Senatū, demonstrando maris terrarumq; eius regionis situm, vt o-
 mnibus appareret, si Demetriade in Thessalia, Chalcidem in Euboea, Corinthum in Achaia
 Rex teneret, non posse liberam Graciam esse: & ipsum Philippum non contumeliosius, q̄ ve-
 rius compedes eas Gracia appellare. Legati deinde Regis intromissi. Quibus longiorē ex-
 oris orationem breuis interrogatio, cessurus ne iis tribus vrbibus esset, sermone incidit, cū
 25 mandatum sibi de his nominatim negarent quicq;. Sic infecta pace regii dimissi. Quintio li-
 berum arbitrium pacis ac belli permissum. Quod vt satis apparuit, nō tādere belli Senatū,
 & ipse victorie quam pacis audior, neq; colloquium postea Philippo dedit: neq; legationem
 aliam, quam qua omni Gracia decedi nunciaret, admitturum dixit. Philippus cum acie de-
 cernendum videret, & vndiq; ad se contrahendas vires, maxime de Achaia vrbibus, regio-
 nis ab se diuersae, & magis tamen de Argis quam de Corintho sollicitus, optimum ratus Na-
 30 bidi eam Lacedaemoniorum tyranno velut fiduciarum dare, vt victori sibi restitueret: si
 quid aduersi accidisset, ipse haberet, Philocli, qui Corintho Argisq; praerat, scribit, vt ty-
 rannum ipse conueniret. Philocles praeterq; quod iam veniebat cum munere, adiecit ad pi-
 gnus futurę Regis cum tyranno amicitia, filias suas Regem Nabidis filius matrimonio cō-
 iungere velle. Tyrannus primo negate aliter vrbem eam se accepturum, nisi Argiuorum ipso-
 rum decreto accessitus ad auxilium vrbis esset: deinde, vt frequenti concione non aspernatos
 35 modo, sed abominatos etiam nomen tyranni audiuit, causam se spoliandi eos nactum ratus,
 traderet vbi vellent, vrbem, Philocli ait. Sic nocte ignaris omnibus acceptus in vrbem est ty-
 rannus. Prima luce occupat superiora omnia loca, portaq; clausa, paucis principum tumul-
 tum intrer primum elapsi. Eorum absentium direpta fortuna: praesentibus aurum atq; ar-
 40 gentum ablatum, pecunia imperatae ingentes. Qui non cunctanter contulere, sine contume-
 lia & laceratione corporum sunt dimissi: quos occulere aut retrahere aliquid suspiciorum fuit, in
 feruilem modum lacerati atq; extorti. Concione inde aduocata, rogationem promulgauit,
 vnam de tabulis nouis, alteram de agro viritim diuidendo, duas faces nouantibus res ad ple-
 45 bem in optimates accendendam. Posteaq; in potestate Nabidis Argiuorum ciuitas erat, nihil
 eius memor tyrannus, a quo eam ciuitatem, & quam in conditionem accepisset, Legatos Ela-
 tiam ad Quintiū & Attalum Aegine hybernantem mittit, qui nunciaret, Argos in pote-
 state sua esse: eō sibi veniret Quintius ad colloquium, non diffidere sibi omnia cum eo conuen-
 tura, Quintius vt eo quoq; praesidio Philippum nudaret, cum annuisset se venturum, mittit
 50 ad Attalum, vt ab Aegina Sicyonem sibi occurreret: ipse ab Anticyra decem quinqueremi-
 bus, quas iis forte diebus L. Quintius frater eius adduxerat ex hybernis Corcyrae, Sicyonem
 transfudit. Iam ibi Attalus erat. Qui cum tyranno ad Romanum Imperatorem, non Ro-
 mano ad tyrannum eundem diceret, in sententiam suam Quintium traduxit, ne in vrbem
 ipsam Argos iret. Haud procul vrbem (Hyecenia vocatur) in eo loco vt congregerentur,

cōuenit. Quintius cum fratre, & Tribunis militum paucis, Attalus cum regio comitatu, Ni
 55 costatus Achæorum Prætor cum auxiliariis paucis venit. Tyrannum ibi cum omnibus
 copiis opperietem inuenerunt. Progressus armatus cum satellitibus armatis est in medium ferè in
 teriacentis campi: inermis Quintius cum fratre & duobus Tribunis militum inermibus, ite
 regii, Prætor Achæorum, & vnus ex purpuratis latus cingebatur. Initium sermonis ab excusa
 60 tione tyranni ortum, quod armatus ipse, armatisque septus, cum inermes Romanum Impera
 torem Regemque cerneret, in colloquiu venisset, neque enim se illos timere dixit, sed exules Ara
 giuorum. Inde ubi de conditionibus amicitiae ceptum agi est, Romanus duas postulare res:
 vnam, vt bellum cum Achæis finiret: alteram, vt aduersus Philippum mitteret secuti auxilia.
 Auxilia se missurum dixit. Pro pace cum Achæis induciæ impetratæ, donec bellum cum Philippo
 finiretur. De Argis quoque disceptatio ab Attalo Rege est nata, cum fraude Philoclis prodita
 65 vrbem vi ab eo teneri argueret: ille ab ipsis Argiuis, vt se defenderet, accitum. Concionæ Ara
 giuorum Rex postulabat, vt id sciri posset, nec tyrannus abnueret. Sed deductis ex vrbe præ
 fidiis liberam concionem, non immittis Lacedæmonius declaraturæ quid Argiui vellent, præ
 beri debere dicebat Rex. Tyrannus negauit deducturum. Hęc disceptatio sine exitu fuit. De
 colloquio discessum, sexcentis Cretensibus ab tyranno datis Romano, induciisque inter Nico
 70 stratum Præto rem Achæorum & Lacedæmoniorum tyrannum in quatuor menses factis. In
 de Quintius Corinthum est profectus, & ad portam cum Cretensiu cohorte accessit, vt Phi
 locli Præfecto vrbis apparet tyrannum à Philippo descisse, Philocles & ipse ad Imperatorem
 Romanum in colloquium venit, hortantique vt extemplo transfret, vrbemque traderet, ita respon
 dit, vt distulisse rem magis quam negasse videretur. A Corintho Quintius Anticyram tra
 75 iecit, inde fratrem ad tentandam Acarnanum gentem misit, Attalus ab Argis Sicyonem est
 profectus, ibi & ciuitas nouis honoribus veteres Regis honores auxit, & Rex ad id, quod fa
 crum Apollinis agrum grandis quondam pecunia redemerat, is tum quoque, ne sine aliqua
 munificentia præteriret ciuitatem sociam atque amicam, X talenta argenti dono dedit, &
 X millia medimnium frumenti. Atque ita Cenchreas ad naues rediit. Et Nabis firmato præ
 80 sidio Argis Lacedæmonem regressus, cum ipse viros spoliasset, ad feminas spoliandas vxor
 rem Argos remisit. Ea nunc singulas illustres, nunc simul plures genere inter se iunctas domi
 accersendo blandiendoque ac minando, non aurum modo iis, sed & postremo vestem mun
 dumque omnem muliebrem ademit.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI DE BELLO
 MACEDON. ET ASIAT. LIBER TERTIVS
 IN BIBLIOTHECA AEDIS MAIORIS MO
 GVNTIAE REPERTVS, ACEPHALVS,

IS partibus cohærens Acarnania, quingentos ferme passus lon
 90 ge fauces erant, latæ haud amplius ceterum & viginti. In his an
 gustiis Leucas posita est, colli applicata verso in orientem & Acar
 naniam. Ima vrbis plana sunt, iniacentia ad mare, quo Leucadia
 ab Acarnania diuiditur. Inde terra marique inexpugnabilis est, nã
 & vada sunt stagno similia quam mari: & capus terrenus omnis
 95 operique facilis. Itaque multis simul locis aut subruunt, aut arietem de
 cussu ruebant muri. Sed quam vrbis ipsa opportuna oppugnati
 oibus erat, tam inexpugnabilis hostium animi, die ac nocte intem
 peratè reficere quassata muri, obstruere que patefacta ruinis erant, præ
 100 lla impigre inire, & armis magis muros quam seipsos moenibus
 tutari: diutiusque spe Romanorum obsidione eam extraxissent, nisi exules quidam Italici generis Leu
 cade habitates, ab arce milites accepissent: eos tamen ex superiore loco magno cum tumultu
 decurretes, acie in foro instructa, iusto prelio aliquadiu Leucadii sustinuerunt. Interim & sca
 105 lis capta multis locis moenia, & per stragè lapidum ac ruinas trascensum in vrbem: iamque ipse
 Legatus magno agmine circumuenerat pugnantem: pars in medio caesi, pars armis abiectis de
 105 dicerunt sese victori: & post dies paucos audito prelio, quod ad Cynocephalas pugnatum
 erat, omnes populi Acarnaniae in deditionem Legati venerunt. Lisdem diebus omnia simul
 inclinante fortuna, Rhodii quoque ad vindicandam à Philippo continentem regionem (Pyr

rhæam vocant) possessionem à maioribus suis, Pausistratum Præto rem cum octingentis Achæis
 1 pedibus, mille & nongentis ferè armatis ex vario genere auxiliiorum collectis, miserunt. Galli
 & Nisuetæ & Pisueta & Tamiani & Arei ex Africa, & Laodiceni ex Asia erant. Cum his
 5 copiis Pausistratus tendebat in Stratonicensi agro. Locum peropportunum, ignaris regibus,
 qui tenuerant, occupauit. In tempore & ad ipsum exitum auxilium mille Achæi pedes cum
 10 centum equitibus superuenerunt. Theoxenus præerat, Dinocrates regibus præfectus recupe
 randi castelli causa primo castra ad ipsa tendebat. Mouit inde ad alterum castrum, item Stra
 tonicensis agri, Astragon vocat: omnibusque ex præfidiis, que multifaria disiecta erant, deuoc
 15 catis, & ab ipsa Stratonice cum Thessalorum auxiliariis Alabandam, ubi hostes erant, ducere
 pergit. Nec Rhodii pugnam derectauerunt, atque castris in propinquum collatis, extemplo in
 20 aciem descensum est. Dinocrates quingentos Macedonas dextro cornu, leto Acrianos locat:
 in medium accipit contractos ex castellorum (mares maxime erant) præfidiis, equites cornibus
 circumdat. Cretensium auxiliaries Thracumque Rhodia cohors dextro cornu, sinistro mercena
 25 rios milites lectam peditem manum habuere, medios mista ex pluribus gentibus auxilia: equi
 res leuisque armaturæ quod erat, cornibus circuniecitur. Eo die steterunt tantum acies viresque
 super ripam, que tenui aqua interfluebat torrentis, paucisque telis emissis in castra receperunt
 sese. Postero die eodem ordine instructi maius aliquanto prælium quam pro numero edidere
 30 pugnantium. Nec enim plus terna millia deditum fuere, & centeni ferme equites. Ceterum
 non numero tantum nec armorum genere, sed animis quoque paribus & aqua spe pugnarunt.
 35 Achæi primi torrente superato in Acrianos impetum fecere, deinde tota propè cursu trans
 gressa amnem acies est: diu anceps pugna stetit, Numero acie mille & ipsi CCCC loco expu
 lere. Inclinato dein dextro * cornu, Macedones vsque dum ordine & velut stipata
 phalanx consultabat, moueri nequiverunt. Postquam læuo latere nudato circumiacere ha
 40 stas in venientem ex transuerso hostem conati sunt, turbati extemplo tumultum primo inter
 45 tes, Bargillas petentes fugerunt, eodem & Dinocrates per fugit, Rhodii quantum diei super
 fuit securi, receperunt se ad castra. Satis constat, si confestim victores Stratoniceam petissent,
 recipi eam vrbem sine certamine potuisse. Prætermissa eius rei occasio est, dum in castellis vi
 50 cisque recipiendis Pyrrhææ tempus teritur. Interim animi eorum, qui Stratoniceam præsidio
 obrinebant, confirmati sunt. Mox & Dinocrates cum iis que prælio supererat, copiis inuauit
 55 muros: nequicquam inde obsessa oppugnataque vrbis est, recipi nisi * aliquanta prospera Antiochi
 poruit. Hęc in Thessalia, hęc in Achaia, hęc in Asia per eisdem dies ferme gesta, Philippus
 cum audisset Dardanos transgressos fines, ab contentu concessit, cum regni superiora Mace
 donia euastare, quamuis propè orbe terrarum vndique se suos eligente fortuna vrgebat ut, ta
 60 men morte tristius ratus Macedoniae etiam possessione pelli, delectu raptim per vires Mace
 donum habito, cum sex millibus peditem & quingentis equitibus circa Stobos Pœoniæ im
 prouiso hostes oppressit. Magna multitudo hominum in prælio, maior prædandi cupidine
 palata per agros cesa est, quibus fuga expeditior fuit, ne tentato quidem casu pugne, in fines
 suos redierunt. Ea vna expeditione non pro reliquo statu fortuna facta, relictis suorum ani
 65 mis, Thessalonicam sese recepit. Non tam in tempore Punicum bellum terminatum erat, ne
 simul & cum Philippo foret bellandum, quam opportune iam Antiocho in Syria moliente
 70 bellum, Philippus est superatus. Nam præterquam quod facilius cum singulis quam si in vnum
 ambo simul contrulissent vires, bellatum est. Hispania quoque sub idem tempus magno tumulu
 75 tu ad bellum consurrexit, Antiochus cum priore astate omnibus que in Coele Syria sunt ci
 uitaribus Ptolemæi in suam potestatem redactis, in hyberna Antiochiam concessisset. Nihil
 quietiores res Pausistratus habuit. Omnibus enim regni viribus connixus cum ingentes cop
 80 pias terrestres maritimasque comparasset, principio veris præmissis terra cum exercitu filiis
 duobus Ardete ac Mithridate, iussisque Sardibus se opperiri: ipse cum classe centum tectarum
 nauium, ad hoc leuioribus nauigiis cercurisque ac lembis ducentis proficiscitur, simul per o
 85 mnem oram Ciliciæ & Caria: tentaturus vrbes, que in ditione Ptolemæi essent: simul Philip
 pum (necdum enim debellatum erat) exercitu nauibusque adiururus. Multa egregia Rhodii
 90 pro fide erga populum Romanum, proque vniuerso nomine Græcorum terra marique ausi sunt,
 nihil magnificètius quam quod ea tempestate non territi tanta mole imminenti belli, Legatos ad
 Regem miserunt: nec Helicinas (promontorium Ciliciæ est, in clytium fœdere antiquo Athe

nienſum ſi ed non contrineret copias ſuas, ſe obuiam ituros, non ab odio vlllo, ſed ne coniu-
 gi cum philippo paterentur, & impedimento eſſet Romanis liberantibus Græciam. Corace-
 ſium eo tempore Antiochus operibus oppugnabat, Zephyrio & Solis & Aphrodiſiade, & Co-
 ryco, & ſuperato Anemurio (promontorium id quoq; Cilicia eſt) Selinunte recepto, omnib;
 vicis aliisq; eius ora caſtellis aut metu aut voluntate ſine certamine in deditiorem acceptis,
 Coraceſium præter ſpem clauſis portis tenebat eum, Ibi Legati Rhodiorum auditi: & quanq;
 ea legatio erat, quæ accendere regium animum poſſet, temperauit ira: & Legatos ſe Rhodu
 miſſurum reſpondit: iſſq; mandaturum, vt renouarent vetuſta iura cum ea ciuitate ſua, maio-
 rumq; ſuorum: & vetarent eos aduentum pertimeſcere Regis: niſi hiſ aut ſociis eorum noxę
 futurum fraudiue. nam Romanorum amicitiam ſe non violaturum, argumento & ſuam
 recentem ad eos legationem eſſe, & Senatus honorifica in ſe decreta, reſponſa: qui tum forte
 Legati redibant ab Roma, comiter auditi dimiſſiq; vt tempus poſtulabat, incerto adhuc ad-
 uerſus Philippum euentu belli, Cum hæc Legati Regis in concione Rhodiorum agerent,
 nunciuſ venit debellatum ad Cynocephalas eſſe. Hoc nuncio accepto, Rhodiuſ dempto me-
 tu à Philippo omni, erat conſilium obuiam eundem claſſe Antiocho: illam alteram curam non o-
 miſerunt tuenda libertatis ciuitatum ſociarum Ptolemæi, quibus bellum ab Antiocho im-
 minebat. nam & alijs auxilijs inuenerunt: alijs prouidendo ac præmonendo conatus hoſtis
 cauſaq; libertatis fuerunt Gaunijs, Myndijs, Halicarnanſibus, Samijsq;. Non opere eſt perfe-
 qui vt queq; acta in hiſ locis ſint, cũ ad ea, que propria Romani belli ſunt vix ſufficiã. Eodẽ te-
 pore & Attalus Rex ager Thebis Pergamum aduectus moritur, altero & ſeptuageſimo an-
 no cum quatuor & quadraginta annos regnaſſet. Huic viro præter diuitias nihil ad ſpem re-
 gni for: una dederat. Hiſ ſimul prudenter, ſimul magnifice vtendo effecit, primum vt ſibi, de-
 inde vt alijs non indignus videretur regno: victis deinde prælio vno Gallis, quæ tum gens re-
 centri aduentu terribilior Aſie erat, regium aſciuit nomen, cuius magnitudine ſemper animũ
 æquauit. Summa iuſtitia ſuos rexit, vnicam fidem ſocijs præſtitit: vxorem ac liberos duos
 ſuperſtites habuit, mitis ac munificus amicus fuit: regnum adeo ſtabile ac firmum reliquit,
 vt ad tertiam ſtirpem poſſeſſio eius deſcēderit. Cum is ſtatus rerum in Aſia Græciãq; & Ma-
 cedonia eſſet, vixdum terminato cum Philippo bello, pace certe nondum perpetrata, ingens
 in Hiſpania vltiore coortum eſt bellum. M. Heluius eam prouinciã obrinebat. Is literis
 Senatũ certiore fecit, Culcan & Luſcinonem Regulos in armis eſſe: cum Culca decem &
 & ſeptem oppida: cum Luſcinone ſidas vrbes Cardonem & Bardonem, & maritimam oram
 omnem, que nondum animos mutauerat, ad finitimorum motus conſurrecturã. Hiſ literis à
 M. Sergio Prætorẽ, cuius iuriſdictio inter ciues & peregrinos erat, recitatis, decreuerat Patres,
 vt comitijs Prætorum perfectis, cui Prætori prouincia Hiſpania obueniſſet, is primo quoq;
 tempore de bello Hiſpanie ad Senatũ referret. Sub idem tempus Conſules Romam vene-
 runt: quibus in ade Bellonẽ Senatũ habentibus, poſtulantibusq; triumphum ob res proſpe-
 re bello geſtas, Catiniũ Labeo & C. Vrfaniũ Tribuni plebis, vt ſeparatim de triumpho age-
 rent COSS. poſtularunt, communem ſe relationem de ea re fieri non paſſuros, ne par honos
 in diſpari merito eſſet. Cumq; Minutius vtriq; prouinciã Italiã obtigifſe diceret, com-
 muni animo conſilioq; ſe & Collegam res geſſiſſe, Cornelius adſiceret, Boios aduerſus ſe tráſ-
 gredientes Padũ, vt Inſubribus Cenomanisq; auxilio eſſent, depopulante vicos eorum atque
 agros Collega, ad ſua tuenda auerſos eſſe. Tribuni res tantas bello geſſiſſe Cornelium fateri,
 vt non magis de triumpho eius, quàm de honore dijs immortalibus habendo dubitari poſ-
 ſit: non tamen nec illum, nec quenquam alium ciuem tantum gratia atq; opibus valuiſſe, vt
 cum ſibi mer triumphum impetratſet, Collega eundem honorem impudenter petenti daret.
 Q. Minutium in Liguribus leuia prælia, vix digna dictu feciſſe, in Gallia magnum numerũ
 militũ amiſſiſſe, Nominaſant etiam Tribunos militũ T. Iuenciũ & C. Labeonem ei⁹
 fratrem, qui aduerſa pugna cum multis alijs viris fortibus ciuibus ac ſocijs cecidiſſent. Op-
 pidorum paucorum ac vicorum falſas & in tempus ſimulatas ſine vlllo pignore deditiões fa-
 ctas eſſe. Hæc inter COSS. Tribunosq; altercationes biduum tenuerunt: victiq; perſeueran-
 tia Tribunorum COSS. ſeparatim retulerunt. Cn. Cornelio omnium conſenſu decretus tri-
 umphus: & Placentini Cremonenſesq; addiderunt fauorem Conſuli, gratias agentes com-
 memorãtesq; obſidiõne ſe eſſe ab eo liberatos: pleroſq; etiãcũ apud hoſtes eſſent, ſeruitute
 exceptos. Q. Minutius tentata relatione, cum aduerſum omnem Senatũ videret, in monte

Albano ſe triumphaturum, & iure imperij conſularis, & multorum clarorum virorum exem-
 plo dixit. Cn. Cornelius de Inſubribus Cenomanisq; in magiſtratu triumphauit, multa ſi-
 gna militaria tulit, multa Gallica ſpolia captiuũ carpentis tranſiit, multi nobiles Galli an-
 te currum traducti, inter quos quidam Amilcarem ducem Penorũ fuiſſe autotes ſunt. ceterũ
 magis in ſe conuertit oculos Cremonenſium Placentinorumq; colonorum turba pileatorũ,
 currum ſequentium. Tulit in triumphum CCXXXVII millia quingentos, argenti bigati
 LXXVII millia: ſeptuagenos aris militibus diuiſit, duplex equiti, triplex Centurioni. Q.
 Minutius COS. de Liguribus Boijsq; Gallis in monte Albano triumphauit. Is triumphus
 vt loco & fama rerum geſtarum, & quod ſumptum non erogatum ex arario omnes ſciebãt,
 inhonoratior fuit, ita ſignis carpentisq; & ſpolijs fermẽ aquabat. pecunię etiam propẽ par-
 ſumma fuit. Aeris tranſlata CC & LIII millia, argenti bigati LIII millia, & CC militibus,
 Centurionibus & equitibus item in ſingulos datum, quod dederat Collega. Secundum triũ-
 phum conſularia comitia habita. Creati COSS. L. Furius Purpurio & M. Claudius Marcellus,
 Prætores poſtero die facti, Q. Fabius Buteo, T. Sempronius Longus, Q. Minutius
 Thermus, M. Attinius Glabrio, L. Apuſtius Fullo, C. Lælius, Exitu eius anni literẽ à T.
 Quintio venerunt, ſe ſignis collatis cum Rege Philippo in Theſſalia pugnaſſe, hoſtium exer-
 citum fuſum fugatumq;. Hæc literẽ prius in Senatu à Sergio Prætorẽ, deinde ex autoritate Pa-
 trum in concione ſunt recitata. Ob res proſpere geſtas in dies quinq; ſupplicationes decrete.
 Breui poſt Legati & à T. Quintio, & ab Rege venerunt. Macedones deducti extra vrbe in
 villam publicam: ibiq; iis locus & lautia præbita: & ad ædem Bellonẽ Senat⁹ eſt habitus, haud
 multa verba facta, cum Macedones quacunq; Senatũ cenſuiſſet, id Regem facturum eſſe di-
 cerent. Decem Legati more maiorum, quorũ ex conſilio T. Quintius Imperator leges pacis
 Philippo daret decreti: adiectumq; vt in eo numero Legatorũ P. Sulpitius & P. Iulius eſſent,
 qui COSS. prouinciã Macedoniã obrinuifſent. Conſanis eo die poſtulantibus vt ſibi co-
 lonorum numerũ augeteretur, mille aſcribi iuſſi: dum ne quis in eorum numero eſſet, qui poſt
 L. Cornelium & T. Sempronium Conſules hoſtis fuiſſet. Ludũ Romanũ eo anno in circũ ſce-
 naq; ab Aedilibus Curulibus Cornelio Scipione & C. Manlio Volone, & magnificentius q;
 alias facti: & lætius propter res bello bene geſtas ſpectati totiq; ter inſtaurati. Plebeii ſepties
 inſtaurati. Artilius Glabrio, C. Lælius eos ludos fecerunt. Ex argento multatitio tria ſigna
 nea Ceteri, Liberoq; & Libere poſuerunt. L. Furius & M. Claudius Marcellus Conſularũ iuſto,
 cum de prouincijs ageretur, & Italiã vtrique prouinciã Senatũ decerneret, vt Macedo-
 niã cum Italia fortiterentur, petebat Marcellus, prouinciã cupidior, Pacem ſimulãram ac
 fallacem dicendo, & rebellaturum, ſi exercitus inde deportatus eſſet, Regem, dubijs ſenten-
 tia Patres fecerat. Et forſitati obrinuifſet Conſul, ni Q. Martius Rex, & Catinius Labeo Tri-
 buni plebis ſe interceſſuros dixiſſent: ni prius ipſi ad plebem tuliſſent, vellent, iuberentne cũ
 Rege Philippo pacem eſſe? Ea rogatio in Capitolio ad plebem lata eſt. Omnes quinq; & tri-
 ginta tribus vti rogata iuſſerunt. Et quò magis pacem ratam eſſe in Macedonia vulgo lata
 rentur, triſtis ex Hiſpania nunciũ allatus effecit, vulgataq; litera, C. Sempronium Tudita-
 num Proconſulem in citiore Hiſpania prælio victum, exercitum eius fuſum fugatumq;, &
 illuſtres viros in acie cecidiſſe, Tuditanum cum graui vulnere latum ex prælio, haud ita mul-
 to poſt expiraſſe. Conſulibus ambobus Italia prouincia cum iis legionibus, quas ſuperiores
 Conſules habuiſſent, decreta: & vt quatuor legiones nouas ſcriberent, duasq; quo Senatũ
 cenſuiſſet, mitterent. Et T. Quintius Flaminius cum duabus legionibus prouinciã eoa-
 dem exercitu obtinere iuſſus, imperium ei prorogatum ſatis iam antẽ diiudicauere eſſe. Præ-
 tores deinde prouinciãſ ſortiti, Lucius Apuſtius Fullo vrbanam iuriſdictionem: M. Artilius
 Glabrio inter ciues & peregrinos: Q. Fabius Buteo Hiſpaniam vltiorem: Q. Minutius
 Thermus citiorem: C. Lælius Siciliã: T. Sempronius Longus Sardiniam: Q. Fabio Bu-
 teoni & Q. Minutio, quibus Hiſpania prouincia euenerat, Conſules legiones ſingulas ex qua-
 tuor ab ſe ſcriptis quas videretur vti darent, decretum eſt: ſociũ ac nominis Latini qua-
 terna millia peditũ, trecenos equites. Hiſq; primo quoq; tempore in prouinciã ire iuſſi. Bel-
 lum in Hiſpania quinto poſt anno eſt quàm ſimul cum Punico bello finitum. Priuſquam hi
 Prætores ad bellum propẽ nouum, quia tum primum ſuo nomine, nullo Punico exercitu, aut
 duce ad arma ierant, proficiſcerentur: aut ipſi Conſules ab vrbe mouerent, procurare, vt aſ-
 ſolet, prodigia quæ nunciabantur, iuſſi. L. Iulius Sequeſtris in Sabinos proficiſcens, fulmine

ipse equusq; examinari fuerant. Aedes Feronia in Capenate de celo tacta erat. Ad Monetam 55
duarum hastarum spicula tacta erant. Lupus Esquilina porta ingressus frequentissima parte
urbis cum in forum decurrisset, Thufco vico atq; Intemelio per portam Capenam prope in-
tactus euaserat. Hac prodigia maioribus hostiis sunt procurata. Iisdem diebus Cornelius
Lentulus, qui ante Sempronium Tuditatum citeriorem Hispaniam obtinuerat, cum ex Sea-
natufconsulto urbem est ingressus, tulit pro se auri mille & quingenta pondo quindecim argen- 60
ti viginti millia, signati denarios triginta quatuor millia, & quingentos quinquaginta. Ter-
cinius ex vltiore Hispania, ne tentata quidem triumphi spe, quinquaginta millia pondo
argenti in erarium tulit, & de manubiis duos fornices in foro Boario ante Fortunae adem &
matris Matutae, vnum in maximo circo fecit: & his fornibus signa aurata imposuit. Hac
per hyemem ferme acta, Hybernabat eo tempore Athenis Quintius, a quo cum multa so- 65
cii peterent, Boeotii petierunt impetraveruntq; ut ii qui suae gentis militassent apud Philip-
pum sibi restituerentur. Id a Quintio facile impetratum, non quia satis dignos eos cedere
bat, sed quia Antiocho Rege iam suspecto fauor conciliandus nomini Romano apud ciuita-
tes erat. Restitutis confestim apparuit, quam nulla inita apud Boeotios gratia esset. Nam ad
Philippum gratias agentes pro redditis hominibus, perinde atque ab ipso hi, & non a Quin- 70
tio & Romanis dati essent, miserunt: & comitiis proximis Boeotii, ceu nullam aliam ob cau-
sam Barcillam quendam, quam quod praefectus Boeotiorum apud Regem militantium fuis-
set, fecerunt Praetore, praeteritis Zeufippo & Pisistrato, aliisque qui Romanae societatis auto-
res fuerunt. Id aegre & in praesentia hi passi, & in futurum etiam metum ceperunt, cum ad
portas prope sedente exercitu Romano ea fierent, quidnam de se futurum esset profectus in 75
Italiam Romanis, Philippo ex propinquo socios adiuuante & infesto iis, qui partis aduersae
fuisent. Dum Romana arma propinqua habebant, tollere Barcillam principem fauorem
Regis statuerunt: & tempore ad eam rem capto cum in publico epulatus reuenteretur domi
temuletus, prosequatibus mollibus viris, qui ioci causa conuiuio celebri interfuerat, ab sex arma-
tis, quorum tres Italici, tres Aetolici erant, circumuentus occiditur. Fuga comitum, & qui- 80
ritatio facta, & tumultus tota urbe discurrentium cum luminibus percussoribus proxima por-
ta euaserunt. Luce prima concio frequens, velut extante indicio, ad vocem praconis conuo-
cata in theatro erat. Palam ab suo comitatu & obscenitas illis viris fremebant interfectum,
animis autem Zeufippum aurorem destinabant caedis, in praesentia placuit comprehendere eos,
qui simul fuissent, quaestionemq; ex his haberi. Qui dum quaeruntur, Zeufippus consimili 85
animo auertendi ab se criminis causa in concionem progressus, Errare ait homines, qui tam
atrocem caedem pertinere ad illos semiueros crederent: multa quoque in eam partem probabiliter
argumentatus: quibus fidem apud quosdam fecit, nunquam se conscios esse, oblaturum se
multitudini, mentionem caedis nullo laceffente facturum fuisse. Alii non dubitauerunt, obuia-
eundo impudentem criminis suspicionem auerti. Torti post paulo insontes, cum scirent ipsi 90
opinionem omnium, ea pro indicio vsi, Zeufippum & Pisistratum nominauerunt, nullo adie-
cto, cur scire quicquam viderentur argumento. Zeufippus tamen cum Stratonicida quodam
nocte perfugit Tanagram, suam magis conscientiam quam indicium hominum nullius rei
consciorum metuens, Pisistratus ipretis indicibus Thebis mansit. Seruus erat Zeufippo, to-
tius internuncius & minister rei: quem indicem Pisistratus timens eo ipso rem ad indicium 95
protraxit. Literas ad Zeufippum mittit, seruum conscium tolleret: non tam idoneum ad ce-
landam rem eum videri sibi quam ad agendam rem fuerit. Has qui tulit literas, iussit Zeu-
fippo dare quamprimum: quia non sibi conueniendi eius copia fuit, ipsi illi seruo, quem ex
omnibus domino fidelissimum credebat, tradidit: & adiecit a Pisistrato de re magnopere per-
tinente ad Zeufippum esse. Conscientia ictus cum extemplo traditurum eas affirmasset, ape- 100
rit: perlectis literis, pauidus Thebas refugit. Et Zeufippus quidem fuga serui motus, Ateno
rem tutiorem exilio locum ratus, concessit. De Pisistrato aliquae quaestiones tormentis habi-
tae, & sumptum supplicium est. Effecerat caedes Thebanos Boeotiosq; omnes ad execrabile
odium Romanorum, Zeufippum principem gentis id facinus conscisse: ad rebellandum neq;
vires neque ducem habebant. Proximum bello quod erat, in latrocinium versi, alios hospi- 105
tes, alios vagos per hyberna milites ad varios commeatibus vsus excipiebant: quidam in ipsis
itineribus ad notas latebras insidiantibus, pars in deserta per fraudem diuersoria deuecti de-
ducti opprimebantur. Postremo non tantum odio, sed etiam auaritia praedae ea facinora

faciebant: quia negociandi femine causa argenti minutionis habentes in commeatibus erant,
Cum primo pauci, deinde in dies plures desiderarentur, infamis ex Boeotia omnes cepit, & ti-
midius quam in hostico egredi ausus miles: tum Quintius Legatos ad quaerendum de latro-
cinis per ciuitates mittit. Plurimi pedites circa Copidem paludem inuenti. Ibi ex limo eru-
ta extractaq; ex stagno cadauera, saxi aut amphoris, vt pondere traherentur in profundum,
adnexa. multa facinora Acrophiae & Coroneae facta inueniebantur. Quintius primo noxios 5
tradi iussit: & pro quingentis millibus (tot enim intercepti erant) quingenta talenta Boeo-
tios conferre, quorum neutrum cum fieret, verbis tantum ciuitates excusarent, nihil publi-
co consilio factum esse, missis Athenas, & in Achaiam legatis, qui testarentur sociis, iusto pioq;
bello se persecuturum Boeotios, cum parte copiarum P. Claudio Acrophiam ire iusso, cum
parte Coroneam circumsedit: euastatis prius agris, quam ab Elatia duo diuersa agmina ferret.
Hac percussu clade Boeotii, cum omnia terrore ac fuga compleffent, Legatos mittunt. Qui cum
in castra non admittentur, Achaei Atheniensesq; superuenerunt. Plus auctoritatis Achaei
habuerunt deprecantes: ac qui impetrassent pacem Boeotii, bellum simul gerere decreuerunt.
Per Achaes & Boeotii copia adeundi alloquendiq; Romanum facta est, iussisque tradere noxi-
os, & multa nomine triginta talenta conferre. Pax data, & ab oppugnatione recessum. Post
paucos dies decem Legati ab Roma venerunt, quorum ex consilio pax data Philippo in has
leges est. Omnes Graecorum ciuitates, quae in Europa, quaeq; in Asia essent, libertatem ac suas
leges haberent: quae earum sub ditone Philippi fuissent, praesidia ex his Philippus deduce-
ret: his quae in Asia essent, Eumene Pisidiasq; Bargiliis, & Iasso, & Myrina, & Abydo, & Tha-
so, & Perintho, eas quoque enim placere liberas esse Decianorum libertate: Quintius Prusiae
Bithyniarum Regi scriberet, quid Senatui & decem Legatis placuisset. Captiuos transi- 15
tasq; reddere Philippum Romanis, & naues omnes rectas tradere, quin & regiam vnam in
habilis prope magnitudinis, quam sexdecim versus remorum agebant: ne plus quingenti
armatorum haberet, neue elephantum vllum: bellum extra Macedoniae fines ne iniussu Se-
natus gereret: mille talentum daret populo Romano, dimidium praesens, dimidium pensio-
nibus decem annorum, Valerius Antias quaternum millia pondo argenti vestigal in decem
annos triginta quaterna millia pondo & ducenta, praesens viginti millia pondo idem nomina-
tim adiectum scribit: nec cum Eumene Attali filio (nouus is tum Rex erat) bellum gereret.
In hac obsides accepti, inter quos Demetrius Philippi filius, Adiecit Valerius Antias Atta-
lo absentem Aeginam insulam elephantosque dono datos, & Rhodiis Stratonicem Carię atque
alias vrbes, quas Philippus tenuisset, Atheniensibus insulas dadas: Paron, Imbram, Delum,
Scyrum. Omnibus Graeciae ciuitatibus hanc pacem approbantibus. soli Aetoli id decretum
* decem clamium fanies carpebant. Literas inanes vana specie libertatis adumbratas
esse: Cur enim alias Romanis tradi vrbes, nec nominari eas: alias nominari, & sine traditio-
ne iubere liberas esse: nisi quaeq; in Asia sint, libenter longinquitate ipsa tutiores, quae in Grae-
cia sint, ne nominatae interceptantur, Corinthus & Chalcis & Oricum, & Demetrias. Nec to-
ta ex vano criminatio erat. Dubitabatur enim de Corintho, & de Chalcide, & de Demetria
ade, quia in S.C. quo missi decem Legati ab vrbe erant, ceterae Graeciae atque Asiae haud dubie
liberabantur: de his tribus vrribus Legati, quo tempore populis Romanis postulasset id de
rep fideq; sua facere, statuere iussi erant. Antiochus Rex erat, quem transgressurum in Euro-
pam cum primum ei res suae placuissent, non dubitabant: ei tam opportunas ad occupandum
patere vrbes nolebant. Ab Elaria Antichyram cum decem Legatis, inde Corinthum tra-
iecit. Ibi consilia decem Legatorum tractabantur. Identidem Quintius liberandam omnem
45 Graeciam, si Aetolorum linguas retundere, si veram charitatem, maiestatem apud omnes
nominis Romani vellent esse: si idem esse, idem facere ad liberandam Graeciam, non ad
transferendum Philippo adesse imperium esse, mare traiecisse, Nihil contra ea de libertate
vrbiu alii dicebant. ceterum ipsis tutius esse manere paulisper sub tutela Populi Roma-
ni, quam pro Philippo Antiochum dominum accipi. Postremo ita decretum est, Corin-
thus redderetur Achaes, vt in agro Corinthio tamen praesidium esset, Chalcidem ac Deme-
triamdem retineri, donec cura, de Antiocho decessisset. Nemeorum statum ludicrum ade-
rat semper quidem & alias frequens, cum propter spectaculi studium infitum genti, cer-
tamina omnis generis animantium virumque perhicitatis visuntur: tum quia propter
50 opportunitatem loci per duo diuersa maria omnium rerum vndique conuenerat. Sed expe-

ciatione erecti, qui deinde status futurus Græciæ, quæ sua fortuna esset, alii non taciti solum
 opinabantur, sed sermonibus etiam ferebant, Romani ad spectaculum confederunt, & præco
 cum tubicine (vt mos est) in mediam arenam, vnde solenni carmine ludicrum iudici soler,
 processit: & tuba silentio facto ita pronunciat: Senatus Romanus & T. Quintius Imperator
 Philippo Rege Macedonibusque deuictis, liberos immunes suis legibus esse iubet Corinthios,
 Phocenses Locrensesque omnes & insulam Eubœam, & Magnetas, Thessalos, Perrhabios, A-
 chaos, Tietas. Percensuerat omnes gentes, quæ sub ditione Philippi Regis fuerant. Audi-
 ta voce præconis, maius gaudium fuit quam quod vniuersi homines acciperent: vix satis
 credere se quisque audisse, & alii alios intueri mirabundi, velut somni vanam speciem, quod
 ad quæque pertineret, suarum auriû fidei minimum credentes proximos interrogabant. Re-
 uocatus præco, cum vniuersis non audire, sed videre libertatis suæ nuncium auerter, iterum
 pronunciat eadem, tum ab certo iam gaudio tantus cum clamore plausus est ortus, totius-
 que repetitus, vt facile apparet nihil omnium bonorum multitudinè gratius quam liberta-
 tem esse. Ludicrum deinde ita raptim peractum est, vt nullus nec animi nec oculi spectacu-
 lo intenti essent, adeo vnum gaudium præoccupauerat omnem aliorum sensum voluptatè.
 Ludis vero dimissis, cursu propè omnes tendere ad Imperatorem Romanum, vt ruete turba in
 vnum adire, contringere dexteram cupientium, coronas limine quoque iacentium, haud procul
 periculo fueritis, sed erat triû ferme & triginta annorum, & cum robur iuuetat, tum gaudium
 ex tam insigni gloriæ fructu vires suppeditabant: nec presens omnium modo effusa lætiti-
 a est, sed per multos dies gratis & cogitationibus & sermonibus reuocata. Esse aliquam in ter-
 ris gentem, quæ sua impensa suo labore ac periculo bella gerat pro libertate aliorum: nec hoc
 finitimis aut propinqua vicinitatis hominibus, aut terris continenti iunctis præstet, maria
 traiciat: ne quod toto orbe terrarum iustum imperium sit, & vbi que ius, fas, lex potentissima
 sint, vna voce præconis libertas ad omnes Græciæ atque Asia vrbes. Hoc spe concipi audacis
 animi fuisse effectum adduceret virtutis & fortunæ gentis. Secundum ista Quintius, & de-
 cem Legati legationes Regum, gentium ciuitatumque audiuerunt. Primi omnium Regis Antio-
 chi vocati Legati sunt. His eadem, quæ ferè Romæ erant verba sine fide rerum iactata, nihil
 iam perplexe, vt antè cum dubiæ res incolumi Philippo erant, verba fide pronunciatum, vt
 excederet Asiæ vrbibus, quæ aut Philippi aut Ptolemæi Regum fuissent: abstinerent liberas
 omnesque Græcas. Antè omnia denunciatum, ne in Europam aut ipse transiret, aut copias
 traiceret. Dimissis Regis Legatis, conuentus gentium ciuitatumque est haberi coepit: eosque
 maturius peragebatur, quod decreta decem Legatorum ciuitates nominatim pronuncia-
 bant, Oreitis (Macedonum ea gens est) que primi ab Rege defecissent, suæ leges reddere, Magne-
 tes & Perrhabii & Dolopes liberi quoque pronunciat. Thessalorum gèti præter libertatem co-
 cessam Phthiotæ dari, Thebis Phthioticis & Pharsalo accepto, Aetolos de Pharsalo & Leu-
 eade postulantem vt ex fœdere sibi restituerentur, ad Senatum reiecerunt. Phocenses, Locren-
 ses & quæ sicut antè fuerant adiecta decreti autoritate, his contributorunt. Corinthus & Tri-
 phylia & Heraea (Peloponnesi & ipsa vrbes est) reddita Achæis, Phocæam & Eretriam decem
 Legati Eumeni Regi Artali filio dabant, dissentiente Quintio. Vna res in arbitrium Senatû
 libertatem his ciuitatibus dedit. Caristo ac Pleurato Lingus & Partheni dari. Illyriorum vtraque
 gens sub ditione Philippi fuerat. Aminandrum tenere iusserunt castella, quæ per belli tempus
 Philippo capta ademisset. Dimisso conuentu decem Legati partiti munia inter se ad delibe-
 randas suæ quisque regionis ciuitates discesserunt. P. Lentulus Bargillus, L. Thermus Hephæ-
 stia & Thasum, & Thraciæ vrbes: P. Iulius & L. Terentius ad Regem Antiochum, Cn. Cornelius ad
 Philippum. Cui de minoribus rebus editis mādatis, percunctatus si consiliū non vtile solū, sed
 etiā salutare admittere a vrbibus posset. Cum Rex gratias quoque se acturum diceret, si quid,
 quod in rem suam esset, expromeret, magnopere ei suauis, quoniam pacem impetrasset, ad socie-
 tatem amicitiamque petendam mitteret Romam Legatos, ne si quid Antiochus moueret, expe-
 ctasse, & temporum opportunitates captaisse ad rebellandū videri posset. Ad Tempe Thessa-
 lica Philippus est conuentus. Qui cum se missurū extemplo Legatos respondisset, Cornelius
 Thermopylas, vbi frequens Græciæ statutis diebus esse solet conuentus (Phylaicū appellant)
 venit. Aetolos precipue monuit, vt constanter & fideliter in amicitia populi Romani perma-
 nerent. Aetolorum principes alii questi sunt, quod non idem erga suam gentem Romanorum ani-
 mus esset post victoriā, qui in bello fuisset: alii ferocius inculcatis exprobari que, non modo vni-

ci sine Aetolis Philippum, sed ne transire quidem in Græciam Romanos potuisse. Aduersus
 ea respondere, ne altercationem excederet res, cum super sedisset Romanus, omnia eos æqua
 imperaturos, si Romam misissent, dixit. Itaque ex autoritate eius decreti Legati sunt. Hunc
 finem bellum cum Philippo habuit. Cum hac in Græcia Macedoniaque & Asia gereretur,
 Herruriam insectam propè coniuratio seruorum fecit. Ad quarendā optime dāque eam M.
 Atilius Prætor, cui inter ciues peregrinosque iurisdicção obtigerat, cum vna ex duabus legio-
 ne vrbana missus, alios iam congregatos pugnando vicit, ex his multi occisi, multi capti, alii
 os verberatos crucibus affixit: qui principes coniurationis fuerant: alios dominis restituit.
 COSS. in prouinciis profecti sunt, Marcellum Boiorum ingressum fines, fatigato per diem
 torum milite via faciendā, castra in tumulto quodam ponentem, Coriolanus Regulus Boio-
 rum cum magna manu adortus, ad tria millia hominum occidit: & illustres viri aliquot in
 illo tumultuario prælio ceciderunt: inter quos præfecti socium T. Sempronius Gracchus, M.
 Iunius Syllanus, & Tribuni militum de legione secunda Ogulinus & P. Claudius. Castra ta-
 men ab Romanis impigre permunita retentaque, cum hostes prospera pugna nequicè oppu-
 gnassent. Statius deinde eisdem per dies aliquot sese tenuit, dum & saucios curaret, & tanto
 terrore animos militum reficeret. Boii vt est gens minime ad morā tadium patiens, in ca-
 stella sua vicosque dilapsi sunt. Marcellus Pado confestim traiecit in agrum Comensem, vbi
 Insuæ Comensibus ad arma excitis castra habebant, legiones in ipso itinere prælium com-
 mittunt: & primo adeo acriter inuaserunt, vt antesignanos impulerint. Quod vbi animada-
 uertit, veritus ne moti se inde pellerent, cohortem Marforum opposuit: & equitum Latinorum
 omnes turmas in hostem emisit. Quorum cum primus secundusque impetus retudisset in se-
 rentem se ferociter hostem, confirmata & reliqua acies Romana exitit primo: deinde signa
 acriter intulit, nec vltra sustinuerit certamē Galli, quin terga verteret atque effulse fugeret. In
 eo prælio supra quadraginta millia hominum caesa Valerius Antias scribit, & quingenta septē
 singula militaria capta, & carpenta quadringenta trigintaduo, & aureos torques multos, ex qui-
 bus vni magni ponderis Claudius in Capitolio Ioui domū in aede positū scribit. Postero die
 Gallorum castra expugnata direptaque, & Comi oppidum intra dies paucos captum. Castellæ
 inde duodeviginti ad COS. defecerunt. Id quoque inter scriptores ambigitur, vtrum in Bo-
 ios prius an Insuæ COS. exercitum induxerit, aduersamque prospera pugna obliterauerit, an
 in victoria ad Comum parata deformata clade in Boiis accepta sit. Sub hæc tam varia fortu-
 na re gesta, L. Furius Purpurio alter COS. per tribum Sappiniam in Boios venit. Iam castrum
 Murique appropinquabat, cum veritus ne intercluderetur in Boiis, eadem
 via qua adduxerat, reduxit: & magno circuitu per aperta eaque tuta loca ad Collegam perue-
 nit. Dein iunctis exercitibus primū Boiorum agrū vsque ad Felsinam oppidū populantes pera-
 grauerunt. Ea vrbes ceteraque castella & Boii ferè omnes, præter iuuentutem, quæ prædandi cau-
 sa in armis erat, tunc in deuias sylvas recesserat, in ditionem venerunt. In Ligures deinde
 traductus exercitus, in Boiis negligentius coactum agmen Romanorum, quia ipsi procul ab eis
 se viderentur, improviso aggressuros se rati, per occultos saltus secuti sunt. Quos non adepti
 pudore repenti nauibus traiecit Lebos Libuosque cum peruassissent, redeuntes inde Ligurum
 extremo sine cum agrestis præda in agmen incidunt Romanum. Celerius præliū acriusque comi-
 sum, quam si tempore locoque ad certamen destinati præparatis animis concurrissent, ibi quan-
 tam vim ad stimulos animos ira haberet, apparuit, nam ita cædis magis quam victoria auditi
 pugnarunt Romani, vt vix nunciū cladis hosti relinquerent. Ob eas res gestas Consulum Li-
 teris Romam allatis supplicatio in triduum decreta est. Breui post Marcellus Romam ve-
 nit: triumphusque ei magno consensu Patrum est decretus. Triumphauit in magistratu de In-
 subribus Comensibusque Boiorum triumphis spem Collegæ reliquit, quia ipsi proprie aduersa pu-
 gna in ea gente euenerat. Collegæ secunda. Multa spolia hostiū carpentis traducta, multa mili-
 taria signa lata, eris CCCXX millia, argenti bigati CCXXXIII millia. In pedes singulos
 dati octingenti aris, triplex equitū Centurionique. Eodē anno Antiochus Rex cum hybernasset
 Ephesi, omnes Asiæ ciuitates in antiquā imperii formulā redigere est conatus. Reliquas qui-
 de aut quia locis planis positæ erant, aut quia partim moenibus armisque ac iuuentuti fidebat, haud
 difficulter iugè accepturas. Smyrna, Lampsacus libertatem vsurpabat: periculisque erat, ne si con-
 cessum his foret, quos in Theba Smyrna, in Aeolide Ioniaque, Lampsacus in Helleponto aliique
 vrbes sequerentur. Igitur & ipse ab Epheso ad Smyrnā obsidendam misit, & quæ Abydi co-

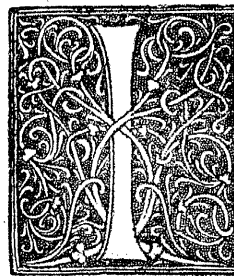
pie erant, presidio tantum modico relicto, duci ad Lampfacum oppugnandum iussit. Nec vi
 tantum terrebat, sed per Legatos leniter alloquendo, castigandoque temeritatem & pertinaciam
 spem conabatur facere, breuique peterent habituros. Sed cum satis & ipsis & omnibus aliis
 appareret, ab Rege impetratam eos libertatem, non per occasionem raptam habere, aduersus
 quam respondebant, nihil neque mirari, neque succedere Antiochum debere, si spem libertatis dis-
 ferri non satis aequo animo paterentur. Ipse initio veris nauibus ab Epheso profectus Helle-
 pontum petiit, terrestres copias ad Abydum traiecit, Chersonesi urbem, terrestri naualem exer-
 citum iunxit: & quia clauserat portas, circumdedit moenia armatis: & iam opera ad mouenti
 deditio est facta. Idem metus tum incolentes alias Chersonesi vrbes in deditioem dedit. Ly-
 simachiam inde omnibus simul naualibus terrestribusque copiis venit. Quam cum desertam
 ac stritam propere ruinis inuenisset, ceperant autem direptamque incenderant Thracas paucis
 ante annis cupidum eum restituendi nobilem urbem, & loco situm opportuno, cepit. Itaque & om-
 ni cura simul est aggregatus & recta murosque restituere: & partim redimere seruientes Lyfima-
 chientes, partim fuga sparsos per Hellepontum Chersonesumque conquirere, contrahere, par-
 tim nouos colonos spe commodorum proposita ascribere, & omni modo frequentari, simul ut
 Thracum summoueretur metus, ipse parte dimidia terrestrium copiarum ad depopulandum
 proxima Thraciae est profectus: partem naualesque socios omnes reliquit in operibus reficie-
 dae vrbs. Sub hoc tempus & L. Cornelius missus ab Senatu ad dirimenda inter Antiochum
 Ptolemaumque Reges certamina, Selymbrie substitit: & decem Legatorum P. Lentrulus a Bar-
 gillis, P. Iulius & L. Terentius a Thasos Lyfimachiam petierunt. Eodem & a Selymbria L.
 Cornelius, & Thracia post paucos dies Antiochus conuenerunt. Primus congressus cum Le-
 gatis, & deinceps inuitatio benigna & hospitalis fuit, ut de mandatis statuque presenti Asiae
 agi coeptum est, animi exasperati sunt Romanis: omnia acta eius, ex quo tempore a Syria classe
 soluisset, displicere Senatu non dissimulabat, restituitque Ptolemao ciuitates omnes, quae ditionis
 eius fuissent, aequi censebat. Nam quod ad eas ciuitates attineret, quas a Philippo possessas An-
 tiochus per occasionem, aucto Philippo in Romanum bellum, interceptisset, id veto ferendum
 non esse: Romanos per tot annos terra marique tanta pericula ac labores exhaustisse, Antiochi
 belli praemia habere. Sed ut in Asiam aduentus eius dissimulari ab Romanis, tanquam nihil
 ad eos pertinens, potuerit, quod iam etiam in Europam omnibus naualibus terrestribusque copiis
 transierit, quantum a bello aperto Romanis abesse: illum quidem etiam in Italiam traiecit
 negaturum Romanos tam inquirere Regi Antiocho faciendum, aut quousque terra marique
 progrediendum fuerit, ipsos non cogitare Asiam nihil ad populum Romanum pertinere: nec
 magis illis inquirendum esse, quid Antiochus in Asia, quam Antiocho, quid in Italia populus Ro-
 manus faciat. Quod ad Ptolemaum attineat, cui ademptas ciuitates querantur, sibi cum Pro-
 lemao & amicitiam esse, & id agere se, ut breui etiam affinitas iungatur, nec ex Philippi quidem
 aduersa fortuna spolia vlla se petisse, aut aduersus Romanos in Europam traiecisse, fuerit, quo
 victo omnia quae illius fuissent, iure belli Seleuci facta sint, existimare suae ditionis esse, occupatis
 maioribus suis rerum aliarum cura, primo quaedam his & Ptolemao, deinde & Philippo usurpata
 de aliena possessione. Sunt quaedam ex proxima Thracia, sunt quae diu dubitare Lyfimachi
 fuerint ad ea facienda in antiquum venissent, & Lyfimachiam deletam Thracum impetu de
 integro condere, ut Seleucus filius eam sedem regni habeat. His disceptationibus per dies alia
 quot habitis, rumor sine vilo satis certo autore allatus de morte Ptolemae Regis, ut nullus
 exitus imponeretur sermonibus. Nam dissimulabat pars utraque se audisse, & L. Cornelius,
 cui legatio ad duos Reges Antiochum Ptolemaumque mandata erat, spatium modici tem-
 poris ad conueniendum Ptolemaum petebat: ut priusquam moueretur aliquid in noua pos-
 sessione regni, perueniret in Aegyptum: & Antiochus suam fore Aegyptum, si tum occasio
 esset, censebat. Itaque dimissis Romanis, relictoque Seleuco filio cum terrestribus copiis ad
 restituendam, ut instituerat, Lyfimachiam, ipse omni classe nauigans Ephesum, Legatis ad
 Quintium missis, qui ad fidem de societate agerent, oram Asiae legens peruenit in Liciam:
 Patarisque cognito viuere Ptolemaum, nauigandi quidem in Aegyptum omissum consilium
 est. Cyprum nihilominus cum Chelidonium promontorium superasset, paulisper seditione Re-
 gum est retentus in Pamphylia circa Eurymedontem amnem. Profectum eum ad capita, quae
 vocant Sari fluminis, steda tempestas oborta prope cum omni classe demersit. Multae naues
 eiectione, multae ira haustae mari, ut nemo in terram enauerit, Magna vis hominum ibi interit,

non remigum tantum militumque ignotorum, sed etiam insignium amicorum. Collectis reliquis
 naufragii, cum res non in eo esset, ut Cyprum tentaret, minus opulento agmine, quam profectus
 erat, Seleuciam rediit. Ibi subduci nauibus iussit (iam enim & hyemis instabat) Diple in Hyber-
 na Antiochiam proceffit. In hoc statu regum erant res. Romae eo primum anno Triumviri
 epulones facti, C. Licinius Lucullus, T. Romuleius, qui legem de creatis his tulerat, & P.
 Porcius Lecca. His Triumuiris item ut Pontifici lege datum togae praetoriae habenda ius:
 Sed magnum certamen cum omnibus sacerdotibus eo anno fuit. Quaestoribus urbanis Q.
 Fabio Labeoni, & L. Aurelio pecunia opus erat, quod vltimam pensionem pecuniae in bellum col-
 latae persolvere placuerat priuatis. Quaestores ab Auguribus Pontificibusque, quod stipendium
 per bellum non contulissent, petebant. Ab sacerdotibus Tribuni nequique appellati, omnique
 anteriorum, per quos non dederant, exactum est. Eodem anno duo mortui Pontifices, nouique
 in eorum locum suffecti, M. Marcellus COS, in locum T. Sempronii Tuditani, qui Praetor
 in Hispania decesserat, & L. Valerius in locum M. Corneli Cerhegi. Et Q. Fabius Maximus
 Augur mortuus est admodum adolescens, prius quam vllum magistratum caperet, nec eo an-
 no Augur in eius locum est suffectus. Comititia inde consularia habita a M. Marcello COS:
 Creati COSS. L. Valerius Flaccus, M. Porcius Cato. Praetores inde facti C. Fabricius Lusci-
 nius, C. Catinius Labeo, C. Manlius Volso, Ap. Claudius Nero, P. Manlius Nobilior, & C. Fla-
 minius. Tritici decies centum milia binis aris populo diuiserunt. Id C. Flaminii honoris
 causa ipsius patrisque aduexerant Siculi Romam. Flaminii gratiam eius communicauerat
 cum Collega, Ludi Romani & apparatus magnifice sunt, & tori instaurati, Aediles plebis Cn.
 Domitius Aenobarbus, & C. Scribonius Curio maximus, multos pecuarios ad populi iudi-
 cium adduxerunt. Tres ex his condemnati sunt: & ex eorum multatitia pecunia aede in in-
 sula Fauni fecerunt. Ludi plebei per biduum instaurati: & epulatum ludorum causa. L. Va-
 lerius Flaccus, & M. Porcius quidem magistratum inierunt. De prouinciis cum ad Senatum re-
 tulissent, Patres censuerunt, cum in Hispania tantum glisceret bellum, & iam Consulari & du-
 ce & exercitu opus esset, placere, Consules Hispaniam citeriorem & Italiam prouincias aut
 comparate inter se fore sortiri. Vtri Hispania prouincia euenisset, eum duas legiones ex quinq-
 millibus socium Latini nominis, & quingentos equites secum portare, & naues longas viginti
 ducere: alter Consul duas legiones scriberet. His Galliam prouinciam obrineri satis esse, fra-
 ctis proximo anno Insularum & Boiorum animis. Cato Hispaniam, Valerius Italiam est for-
 titus. Praetores deinde prouincias sortiti: C. Fabricius Luscinus urbanam, Catinius Labeo
 peregrinam, C. Manlius Volso Siciliam, Ap. Claudius Nero Hispaniam vltiorem, P. Por-
 cius Lecca Pisam, ut ab tergo Libuis esset: P. Manlius in Hispaniam citeriorem adiutor Con-
 suli datur: T. Quintio, suspectis non solum Antiocho & Aetolis, sed etiam Nabide Lacedae-
 moniorum tyranno, prorogatum in annum imperium est: duas legiones ut haberet, in eas si
 quid supplementi opus esset, Consules scribere, & mittere in Macedoniam iussit. Ap. Claudio
 Praetori legionem, quam P. Fabius habuerat, duo milia & ducenti equites, nouosque scribere
 permissum. Par numerus peditum equitumque notorum P. Manlio in citeriorem Hispaniam
 decretus, & legio eadem, quae fuerat sub Minutio Praetore, data, & P. Porcio Lecca ad Hetru-
 riam circa Pisas ducenti peditum & quingenti equites ex Gallico exercitu decreti. In Sardi-
 nia prorogatum imperium Sempronio Longo. Prouinciis ita distributis, Consules priusque
 ab vrbe proficiscerentur, ut sacrum ex Pontificum iussu fecere, quod C. Cornelius Mamur-
 ra Praetor voverat de Senatus sententia, populi iussu, Cn. Seruilio, C. Flaminio Consulibus:
 annis post vno & viginti factum est, quod votum. Per eosdem dies C. Claudius, Appii filius, Pul-
 cher Augur in Q. Fabii Maximi, qui priore anno mortuus erat, lectus, inauguratusque est. Mi-
 nuribus iam vulgo, Minurium quod Hispania mouisset, bellum negligere, litera a Q. Mi-
 nurio allatae sunt, se ad Turbam oppidum cum Budare & Belaside Imperatoribus Hispani-
 nis signis collatis, prospere pugnasse: duodecim milia hostium caesa, Budarem Imperatorem
 captum, ceteros suos fugatosque. His literis lectis, minus terroris ab Hispanis erat, vnde in
 gens bellum expectatum fuerat. Omnes cura post aduentum utique decem Legatorum, in An-
 tiochum Regem conuersa. Hi expositis, quae prius cum Philippo acta essent, & quibus lega-
 tibus data pax, non minorem belli molem restare ab Antiocho docuerunt. Ingenti classe,
 egregio terrestri exercitu in Europam eum traiecisse, nisi auerisset vana spes ex vaniore rit-
 more orta Aegypti inuadenda, mox bello Graciam asuram fuisse. Neque enim ne Aetolis

quidem quieturos, cum ingenio inquietam, tum iratam Romanis gentem. Herere & aliud 59
 in visceribus Græciæ ingens malum, Nabin tyrannum Lacedæmoniorum, mox (si liceat) vni
 uersæ Græciæ futurum tyrannum, auaritia & crudelitate omneis fama celebratos tyrānos
 æquantem. Cui si Argos velut arcem Peloponneso impostum occupare liceat, deportatis in
 Italiam Romanis exercitibus, nequicquam liberatam à Philippo Græciam fore, pro Rege, si ni
 hil aliud, longinquo vicinum tyrannum dominum habituram. Hæc cum iam ab grauibz 60
 autoribus, tum quia omnia per se ipsos explorata referrent, audirentur maiores, quod ad An
 tiochum attineret, maturanda his, cum Rex quacumq; de causa in Syriam concessisset, de ty
 ranno consultatio visa est. Cum diu disceptatum esset, vtrum iam causa satis videretur, cur
 discerneretur, an permitterent T. Quintio: quod ad Nabin Lacedæmonium attineret, face
 ret quæ è rep. censeret esse, permiserunt: eam rem rati maturatam, dilatamve non magni mo
 menti ad summam rem populi Ro. esse: magis id animaduertendum esse, quid Annibal &
 Carthaginenses, si cum Antiocho ortum foret bellum, acturi essent. Aduersæ Annibali fa
 ctionis homines principibus Romanis, amicis quisq; suis, identidem scribebant, nuncios li
 terasq; ab Annibale ad Antiochum missas, & ab Rege ad eum clam Legatos venisse: vt fe
 ras quasdam nunquam miscere, sic immitem implacabilem eius viri animum esse: marcescere 70
 ocio tum queri ciuitatem eum, & inertia operis, nec sine armorum sonitu excitari posse. Hæc
 probabilia memoria prioris belli per vnum illum tam gesti, q̄ moti faciebat. Irritauerat etiam
 recentis facti multorum potentium animos. Iudicium ordo Carthagine ea tempestate domi
 nabatur, eo maxime, q̄ idem perpetui iudices erant. Res, fama, vitaq; omnium in illorum potestate
 erat, qui vnu eius ordinis, idem omneis aduersos habebat, nec accusator apud iudices insectos 75
 deerat. Horum in tam potenti regno (neq; enim ciuilibus opibus vtebantur) Pretor fa
 ctus Annibal, vocare ad Questorem, idem pro nihilo habuit: nam & aduersæ factionis erat, &
 quia ex Questura in Iudices potentissimum ordinem referebantur, iam pro futuris mox opibus
 animos gerebat. Enimuero indignum id ratus Annibal, viatorē adprehendendum Quæstorē
 misit, subductumq; in concionem, non ipsum magis, q̄ ordinem Iudicum, quorum superbia atq;
 80
 opibus nec leges quicq; essent, nec magistratus, accusauit. Et vt secundis auribus accipi ora
 tionem animaduertit, & infirmorum quoq; libertati graue esse superbia eorum, legē extemplo pro
 mulgauit: perulitq; vt in singulos annos iudices legerentur, ne quis biennium continuū iu
 dex esset. Ceterum quantā eo facto ad plebem inierat gratiā, tantum magnæ partis principum
 offendebat animos. Adiecit aliud, q̄ bono publico sibi proprias similitudines iritauit. Vectiga
 lia publica partim negligentia dilabebantur, partim prædæ ac diuisi principum quibusdā, &
 85
 magistratibus erant: quin & pecunia, quæ in stipendium Romanis suo quoq; anno pendere
 tur, deerat: tributumq; gratæ priuatis imminere videbatur. Annibal postq; vectigalia quæra
 terrestria maritimaq; essent, & in quas res erogaretur, animaduertit: & quid eorum ordina
 ti resp. visus confumerent, quantum peculatus auerteret, & omnibus residuis pecuniis exactis, 90
 tributo priuatis remisso, satis locupletem tempore ad vectigal præstandum Romanis, pro
 nunciavit in concione: & præstitit promissum. Tū vero isti, quos paueraut per aliquot an
 nos publici peculatus, velut bonis ereptis, non furrorum manibus extorris, insensu & irati Ro
 manos in Annibalem, & ipsos causam odii querentes instigabant. Itaq; diu repugnante Sci
 pione Africano, & quia parum expugnantes se ducebat subscribere odiis accusationibusq;
 95
 Annibalis, & factionibus Carthaginensium inserere publicam auctoritatem: nec satis habere
 bello vicisse Annibalem, nisi velut accusatores calumniā in eum iurarent, ac nomē deferret:
 tandem peruicerunt, vt Legati Carthaginem mitterentur, qui apud Senatū eorum arguerent
 Annibalem cum Antiocho Rege consilia belli faciendi inire, Legati tres missi, C. Seruilius,
 M. Claudius Marcellus, Q. Terentius Culleo: qui cum venissent, ex consilio inimicorum An
 100
 nibalis, querentibus causam aduentus dici iusserunt. Venisse ad controuersias, quæ cum Ma
 sinissa Rege Numidarum Carthaginensibus essent, dirimendas. Id creditū vulgo. Anniba
 lem, vnum se peti ab Romanis, non fallebat: & ita pacem Carthaginensibus statum esse, vt in
 expiabile bellum aduersus se vnum maneret. Itaq; cedere tempori & fortunæ statuit, & præ
 105
 ratis iam omnibus ante ad fugam, obuersatus eo die in foro auertendæ suspicionis causa, pri
 mis tenebris vestitu forensi ad portā cum duobus comitibus ignaris consiliū est egressus. Cū
 equi quo in loco fuerunt, præsto fuissent, nocte visa cita, regionem quandā agri Vocani trā
 gressus, postero die mate inter Adrumetum & Tapsum ad suam turrim peruenit. Ibi eum

parata instructaq; remigio excepit nauis Italica. Africa Annibal excessit, sepius patriæ, quam
 suorum euentus miseratus. Eo die in Cercinam insulam traiecit. Vbi cum in portu nauis
 aliquot onerarias cum mercibus inuenisset, & ad egressum eum è naue, concursus saluta
 5
 rium esset factus, percontantibus Legatum se Tyrum dici iussit: veritus tamen ne qua eorum
 nauis nocte profecta Tapsum aut Adrumetum, nunciaret se Cercinæ visum, sacrificio ap
 parari iussu, magistris nauium, mercatoresq; inuitari iussit: & vela cum antennis ex nauibus
 corrogari, vt umbra (etenim media astas forte erat) coenantibus in littore fieret. Quātum
 res & tempus patiebantur, apparata celebrataq; eius diei epulæ sunt, multoq; vino in serū
 noctis conuiuium productum. Annibal q̄ primum fallendi eos, qui in portu erant, tempus ha
 10
 buit, nauem soluit. Carteri sopiti cum postero die tandem ex somno pleni crapulæ surrexissent,
 id quod serum erat, aliquod horas remis in naues collocandis & aptandis armamentis ab
 sumperunt. Carthagine & multitudinis assuetæ domum Annibalis frequentare concursus
 ad vestibulum adium est factus, & vt non comparere eum vulgatum est, in forū turba con
 uenit principem ciuitatis querentium: & alii fugam consciscere (id quod erat) alii fraude Ro
 15
 manorum interfectum, idq; magis ferebāt: variosq; vultus cerneret, vt in ciuitate aliorū alias
 partes fouentis factionibus visum esse, Carthaginensium cum tandem allatum est, Romani Legati cū
 in Senatu exposuissent, compertum Patribus Romanis esse, & Philippū Regem ante ab An
 nibale maxime accensum, bellum populo Romano fecisse, & nunc literas nunciosq; ab eo ad
 Antiochum Regem profectos, haud quieturū ante q̄ bellum toto orbe terrarū conscisceret: ne
 20
 his debere impune esse, si satisfacere Carthaginensibus populo Romano vellent. Nihil eorum sua
 voluntate, nec publico consilio factum esse, Carthaginenses responderunt: quicquid æquū
 censuissent Romani, facturos esse. Annibal prospero cursu Tyrum peruenit. Exceptus à cō
 ditoribus Carthagini, vt alia patria vir tam clarus omni genere honorū, paucos prioratus
 dies, Antiochiam nauigat. Ibi profectū iam Regem cū audisset, & filii eius solenne ludorū ad
 25
 Dapinnum celebrantem conuenisset, comiter ab eo exceptus, nullā moram nauigandi fecit:
 Ephesi Regem est cōsecutus, fluctuantē adhuc animo, incertūq; de Romano bello: sed haud
 parum momentum animo eius molientū aduentus Annibalis fecit. Etrōli quoq; eodem
 tempore alienati ab societate Romana, & Animander, quorū Legatos Pharsalum & Leuca
 dem, & quasdā alias ciuitates ex primo federe petētes, Senatus ad Quintium reiecit.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI DE BELLO CVM
 ANTIOCHO ALIISQ; VE GESTO, LIBER QVARTVS.

35
 40
 45
 50
LINTER Bellorum magnorum, aut vixdum finitorū, aut inimi
 centium curas, intercessit res parua dictū, sed quæ studiis in ma
 gnum certamē excefferit. M. Fundanius & L. Valerius Tribunum
 ple. ad plebem tulerunt de Oppia lege abroganda. Tulerat eā C.
 Oppius Tribunus plebis, Q. Fabio, T. Sempronio Cōsulibus, in
 medio ardore Punicū belli, Ne qua mulier plus semuncia auri ha
 beret, neu vestimento versicolori vteretur, neu iūcto vehiculo, in
 vrbe oppidove, aut propius inde mille passus, nisi sacrorū publi
 corū causa veheretur. M. & P. Iunij Bruti trib. plebis legē Oppiā
 tuebantur, neq; eam se abrogari passuros aiebant. Ad suadendum,
 dissuadendumq; multi nobiles prodibant. Capitolium turba ho
 45
 minum fauentium aduersantiumq; legi complebatur: matronæ nulla nec auctoritate, nec ve
 recundia, nec imperio virorum contineri limine poterant, omnes vias vrbs aditusq; in fo
 rum obsidebant, viros descendentes ad forū orantes, vt florentē rep. crescente in dies priuata
 omnium fortuna, matronis quoq; pristinum ornatum reddi paterētur. Augebatur hæc frequē
 tia mulierum in dies. Nam etiā ex oppidis conciliabulisq; conueniebant. Iā & Cōsules, Pre
 50
 toresq; & alios magistratus adire & rogare audebant. Carterum minime exorabilem alterū
 vtriq; Consulē M. Porcium Catonem habebant: qui pro lege, quæ abrogabatur, ita disseruit,
 Si in sua quisq; nostrū matrefamilias Quiritēs ius & maiestatem viri retinere instituerit,
 minus cum vniuersis foeminis negociū haberemus: nunc domi victa libertas nostra impotē
 tia muliebri hic quoq; in foro obtinetur & calcatur: & quia singulas sustinere nō possumus

Ab. Calonis o
 in 1701 1702

vniuersas horremus. Equidem fabulam & fictam rem ducebam esse, virorum omnem genus in
 aliqua insula coniuratione muliebri à stirpe sublatum esse. Ab nullo genere non summum
 periculum est, si coetus, & concilia, & secretas consultationes esse sinas. Atque ego vix statuere
 apud animum meum possum, vtrum peior ipsa res, an peiore exemplo agatur: quorum alteru-
 rum ad nos Consules reliquosque magistratus, alterum ad vos Quirites magis pertinet. Nam
 vtrum est rep, sit nec ne, id quod ad vos fertur, vestra existimatio est, qui in suffragium iruri
 estis. Haec consternatio muliebris, siue sua sponte, siue autoribus vobis, M. Fundanio & L. Va-
 lerio facta est, haud dubie ad culpam magistratum pertinens, nescio vobis Tribunis, an Con-
 sulibus magis sit deformis: nobis sic foeminas ad concitandas tribunitias seditiones iam ad-
 duxistis: nobis sicut plebis quondam, sic nunc mulierum secessionem leges accipiendae sunt. Equi-
 dem non sine rubore quodam paulo ante per medium agmè mulierum in forum perueni. Quod
 nisi me verecundia singularum magis maiestatis & pudoris, quam vniuersarum tenuisset, nec con-
 pellata à Consule viderentur, dixissem, Qui hic mos est in publicum procurrendi, & obsequi-
 di vias, & viros alienos appellandi? istud ipsum suos quaque domi rogare non potuistis? an
 bladios in publico, quam in priuato: & alienis, quam vestris estis? quare domi quidem vos, si sui iu-
 ris finibus matronas contineret pudor, quae leges hic rogantur, abrogaretur, curare de-
 cuit. Maiores nostri nullam ne priuata quidem rem agere foeminas sine autore voluerunt, in
 manu esse parentum, fratrum, virorum: nos (si diis placet) iam rem publicam etiam capessere
 eas patimur, & foro quoque & concionibus, & comitiis immiseri. Quid enim nunc aliud per
 vias & compita faciunt, quam quae alia rogationes Tribunorum plebis suadent: alie legem abro-
 gandam censent? Date frenos impotenti naturae, & indomito animali, & sperate ipsas modum
 licentiae facturas, nisi vos faciatis! Minimum hoc eorum est, quae iniquo animo foeminae sibi
 aut moribus aut legibus iniuncta patiuntur: omnium rerum libertatem, imò licentiam, si ve-
 ra dicere volumus, desiderant. Quid enim, si hoc expugnaverint, non tentabunt? Recensete
 omnia muliebria iura, quibus licentiam earum alligauerint maiores nostri, per quae quaque sub-
 iecerint viris, quibus omnibus constrictas vix tamen continere potestis: qui si carpere singu-
 la, & extorquere, & exequari ad extremum viris patientium, tolerabiles vobis eas fore creditis?
 extemplo, simul pares esse coeperint, superiores erunt. At hercule ne quid nouum in eas ro-
 getur, recusant: non ius, sed iniuria deprecatur: imò ut quae accepistis, iussistis suffragiis ve-
 stris legem, quam vsu tot annorum & experiendo comprobastis, hanc ut abrogetis, id est, ut
 vnam tollendo legem, ceteras infirmetis. Nulla lex satis commoda omnibus est. Id modo que-
 ritur, si maiori parti, & in summam profect: si quod cuique priuatum officium ius, id destruit,
 ad demolietur: quid attinebit vniuersos rogare leges, quas mox abrogare, in quos late sunt, pos-
 sint? Volo tamè audite quid sit, propter quod matronae consternatae procurrant in publicum,
 ac vix foro se & concione abstineant: ut captiuus ab Annibale redimantur, parentes, viri, libe-
 ri, fratres earum: procul abest, absitque semper talis fortuna reipublicae: sed tamen cum fuit, ne-
 gatis hoc piis precibus earum. At non pietas, nec sollicitudo pro suis, sed religio congrega-
 uit eas, matrem Idaeam Pefinunte ex Phrygia venientem accepturam sunt. Quid honestum
 dictum saltem seditioni praetenditur muliebri: ut auro & purpura fulgeamus, inquit, ut car-
 pentis festis profectis diebus, velut triumphantes de lege victa & abrogata, & captis & ere-
 ptis suffragiis vestris, per verbum vectemur: ne vllus modus sumptibus, nec luxuria sit. Sa-
 pe me querentem de foeminarum, saepe de virorum, nec de priuatorum modo sed etiam magis-
 tratum sumptibus, audistis, diuersisque duobus vitis avaritia & luxuria ciuitatem laborare,
 quae pestes omnia magna imperia euerterunt. Haec ego quo melior letiorque in dies fortuna
 reip. est, imperiisque crescit, etiam in Graeciam Asiamque transcendimus, omnibus libidinibus illecebris
 repletas, & regias etiam attractamus gazas: eo plus horreo, ne ille magis res nos ceperint, quam nos
 illas. Insecta, mihi credite, signa ab Syracusis illata sunt huic urbi, iam nimis multos Arom-
 rinthi & Athenarum ornamenta laudantis, mirantisque, & ante fixa scitilia Deorum Roma-
 norum ridentes: hos ego malo propitios Deos, & ita spero futuros, si in suis manere sedi-
 bus patiemur. Patrum nostrorum memoria per Legatum Cyneam Pyrrhus non virorum mo-
 do, sed etiam mulierum animos donis tentauit. Nondum lex Oppia ad coercendam luxuriam mulie-
 brem lata erat, tamè nulla accepit, quam causam fuisse censetis: eadem fuit, quae maioribus no-
 stris nihil de hac lege sancienti. Nulla erat luxuria, quae coerceretur. Sicut ante morbos ne-
 cesse est cognitos esse quae remedia eorum, sic & cupiditates prius natae sunt quam leges, quae iis mo-

dum facerent. Quid legem Liciniam excitauit de quingentis iugeribus, nisi ingens cupido
 agros continuat: quid legem Cinciam de donis & muneribus, nisi quia vectigalis iam & stipen-
 diaria plebs esse Senatui coeperat? Itaque minime mirum est, nec Oppia, nec aliam vllam legem
 desideratam esse, quae modum sumptibus mulierum faceret, cum aurum & purpuram data & oblata vltro
 non acciperent. Si nunc cum illis donis Cyneas urbem circumferret, staret in publico inuentisset
 eas, quae acciperent. Atque ego nonnullarum cupiditatum ne causam quidem aut rationem inire pos-
 sum. Nam ut quod alii liceat, tibi non licere, aliquid fortasse naturalis aut pudoris aut indi-
 gnationis habeat: sic aequo omnium cultu, quid vnaquaque vestrum vereretur, ne in se conspi-
 ciatur? Pessimus quidem est pudor vel parsimonia, vel paupertatis, sed vtrunque lex vobis de-
 mir: cum id, quod habere non licet, non habetis. Iam inquit ipsam exaurationem non ferot, gla-
 la locuples, cur non insignis auro & purpura conspiciatur? cur paupertas aliarum sub hac legis
 specie latet? ut quod habere non possunt, habiturae fuisset, si liceret, videatur. Vultis hoc cer-
 tamen vxoribus vestris iniicere Quirites, ut diuites id habere velint, quod nulla alia possit?
 pauperes, ne ob hoc ipsum contemnatur, supra vires se extendant? Nam simul pudere, quod non
 oportet, coeperit: quod oportet, non pudebit: quae de suo poterit, parabit: quae non poterit, vi-
 rum rogabit. Miserum illum virum, & qui exoratus, & qui non exoratus erit, cum ipse non
 dederit, datum ab alio videbit. Nunc vulgo alienos viros rogant, & (quod maius est) legem
 & suffragia rogant: & a quibusdam impetrant aduersus te & rem tuam, & liberos tuos inex-
 orabiles. Simul lex modum sumptibus vxoris tuae facere deserit, tu nunquam facies. Nolite eodem
 loco existimare Quirites futuram rem, quo fuit antequam lex de hoc ferretur: & hominem im-
 probum non accusari tutius est, quam absoluti: & luxuria non mota tolerabilior est, quam erit nunc
 ipsis vinculis solutis, sicut ferae bestiae iritatae, deinde emissa. Ego nullo modo abrogandam
 legem Oppiam censeo: vos quod faxitis, deos omnes fortunare velim. Post haec Tribuni quoque
 plebis, qui se intercessuros professi erant, cum pauca in eandem sententiam adcessissent, tum
 L. Valerius prorogatione ab se promulgata, ita differuit, Si priuati tantum modo ad suadendum
 dissuadendumque id quod a nobis rogatur, processissent, ego quoque, cum satis dictum pro
 vtraque parte existimarem tacitis suffragia vestra expectassem: nunc cum vir grauissimus Con-
 sul M. Porcius non autoritate solum, quae tacita satis momenti habuisset, sed oratione etiam
 longa & accurata insectatus sit rogationem nostram, necesse est paucis respondere: qui tamè
 plura verba in castigandis matronis, quam in rogatione nostra dissuadenda consumpsit: & qui-
 dem ut in dubio poneret, vtrum id quod reprehenderet, matronae sua sponte, an nobis auto-
 ribus fecissent. Rem defendam, non nos, in quos iecit magis hoc Consul, verbo tenus, quam ut re
 insimularet. Coetum, & seditiones, & interdum secessionem muliebrem appellauit, quae matro-
 nae in publico vos rogassent, ut legem in se latam per bellum temporibus duris, in pace & flo-
 rente ac beata rep. abrogaretis. Verba magna, quae rei augendae causa conquirantur, & haec,
 & alia esse scio: & M. Caronem oratorem non solum grauem, sed interdum etiam trucem sci-
 mus omnes, cum ingenio sit mitis. Nam quid tandem noui matronae fecerunt, quae frequentes
 in causa ad se pertinente in publicum processerunt: nunquam ante hoc tempus in publico apparue-
 runt: tuas aduersus te Origines reuoluam: accipe quoties id fecerint, & quidem semper bo-
 no publico, iam à principio regnante Romulo, cum Capitolio ab Sabinis capto, medio in fo-
 ro signis collatis dimicaretur, nonne intercursum matronarum inter acies duas praesidium, sed a-
 tum est? Quid Regibus exactis, cum Coriolano Martio duce legiones Volscorum castra ad
 quintum lapidem posuissent: nonne id agmen, quo obruta haec urbs esset, matronae atere-
 runt? iam urbe capta à Gallis aurum, quo urbs redempta est, nempe matronae consensu omnium
 in publicum contrulerunt. Proximo bello (ne antiqua rep. nonne & cum pecunia opus
 fuit, viduarum pecuniae adiuerunt avarium? & cum diu quoque noui ad opem ferendam du-
 biiis rebus accerterentur, matronae vniuersae ad mare profectae sunt ad matrem Idaeam accipere
 piendam? Dissimiles inquit causae sunt: nec mihi causas aequae propositum est: nihil noui
 factum, purgare satis est. Ceterum quod in rebus ad omnes patiter viros foeminasque pertinen-
 tibus fecisse eas nemo miratus est, in causa propria ad ipsas pertinente miramur fecisse: quid
 autem fecerunt? superbas mediustidius aures habemus, si cum domini seruorum non fastidiant
 preces, nos rogari ab honestis foeminis indignamur. Venio nunc ad id, de quo agitur, in quo
 duplex Consulis oratio fuit. Nam & legem vllam omnino abrogari est indignatum, & ea praeci-
 pue legem, quae luxuria muliebris coercendae causa lata esset: & illa communis pro legibus

L. Valerij or-
 proromi haec

visa Consularis oratio est, & hæc aduersus luxuriã seuerissimis moribus conueniebat. Itaq; 55
 periculum est, nisi quid in vtraq; re vani sit, docuerim, ne quis error vobis offundatur. Ego
 enim quemadmodum ex iis legibus, quæ non in tempus aliquod, sed perpetuæ utilitatis cau-
 sa in æternum latae sunt, nullam abrogari debere fateor, nisi quam aut vsus coarguit, aut sta-
 tus aliquis reip. inutilem fecit: sic quas tempora aliqua desiderarunt leges, mortales (vt ita di-
 cam) & temporibus ipsis mutabiles esse video: quæ in pæce latae sunt, pleriq; bellum abro- 60
 gat: quæ in bello, pax: vt in nauis administratione, alia in secunda, alia in aduersa tempestate
 vsui sunt. Hęc cū ita natura distincta sint, ex vtro tādē genere ea lex esse videret, quam ab-
 rogamus: quid? vetus regia lex, simul cum ipsa vrbe nata: aut (quod secundū est) à Decemui-
 ris ad condenda iura creatis in duodecim tabulis scripta: sine qua cum maiores nostri non
 existimarent matronale decus seruari posse, nobis quoq; veredum sit, ne cū ea pudorem san- 65
 ctitatemq; foeminarum abrogemus? Quis igitur nesciat, nouam istam legē esse, Q. Fabio &
 T. Sempronio Consulibus, viginti annis antè latam: sine qua cū per tot annos matronæ opti-
 mis moribus vixerint, quod tandem, ne abrogata ea effundantur ad luxuriam periculum est?
 Nam si ista lex aut ideo lata esset, vt finiret libidinem muliebrē, verendum foret, ne abro-
 gata incitaret. Cur autem lata sit, ipsum indicauit tempus. Annibal in Italia erat victor ad 70
 Cannas: iam Tarentum, iam Arpos, iam Capuā habebat, ad urbem Romā admoturus exer-
 citū videbatur: defecerant focii, non milites in supplementum, nō socios nauales ad classem
 tuendam, non pecuniā in arario habebamus: serui, quibus arma darentur, ita vt precū pro
 iis bello perfecto dominis solueretur, emebantur: in eadem die deerant pecuniæ, frumentum,
 & cætera quæ belli vsus postulabat: præbenda publicani se conducturos professi erant, ser- 75
 uos ad remum, numero ex censu constituto, cū stipendio nostro dabamus: aurum & argen-
 tum omne à Senatoribus eius rei initio orto, in publicum conferebamus: viduæ & pupilli pe-
 cunias suas in arario deferebant: cautum erat quo ne plus auri & argenti facti, quo ne plus
 signati argenti & aris domi haberemus. Tali tempore in luxuria & ornatu matronæ occu-
 patæ erant, vt ad eam coercendam lex Oppia desiderata sit: cum, quia Cereis sacrificium
 lugentibus omnibus matronis intermissum erat, Senatus finiri luctum triginta diebus ius- 80
 sit: Cui non appareret miseria & inopia ciuitatis: & quia omnium priuatorum pecuniæ in
 vsum publicum vertendæ erant, istam legem scripsisse tandiu mansurā, q̄d iū causa scriben-
 dæ legis mansisset: Nam si quæ tunc temporis causa aut decreuit Senatus, aut populus ius-
 sit, in perpetuum seruari oportet, cur pecunias reddimus priuatis: cur publica presentī pecu- 85
 nia locamus: cur serui, qui militent, non emuntur: cur priuati non damus remigēs, sicut tūc
 dedimus: Omnes alii ordines, omnes homines mutationem in meliorē statum reip. sentiet,
 ad coniuges tantum nostras pacis & tranquillitatis publicæ fructus non perueniet: Purpu-
 ra viri vtemur, prætextati in magistratibus, in sacerdotiis, liberi nostri prætextis purpura to- 90
 gis vtemur, magistratibus in coloniis municipiisq; togæ prætextæ habedæ: ius est: nec id vt
 viui solum habeant tantum insigne, sed etiā vt cum eo cremetur mortui, foemina dunta-
 xat vsum purpuræ interdicens: & cum tibi viro liceat purpura in veste stragula vti, ma-
 trem familiās tuā purpureum amiculum habere non sines: & equus tuus speciosius instra- 95
 tus erit, q̄ vxor vestita: Sed in purpura, quæ teritur absunturq; non iniustā quidem, sed ali-
 quam tamen causam tenacitatis video: in auro vero, in quo præter manus precū nihil inter-
 trimentū fit, quæ malignitas est: præsidū potius in eo est & ad publicos & ad priuatos vsus,
 sicuti experti estis. Nullam æmulationem inter eas singularem, quādo nulla haberet, esse aie-
 bat. At hercule vniuersis dolor & indignatio est, cum sociorū Latini nominis vxoribus vi-
 dent ea concessa ornamenta, quæ sibi adempta sint: cum insignes eas esse auro & purpura: cū 100
 illas vehi per urbem, se pedibus sequi, tanq̄ in illarū ciuitatibus, nō in sua imperiū sit. Viro-
 rum hoc animos vulnerare possent, quid muliercularū censeris, quas etiā parua mouent: Nō
 magistratus, nec sacerdotia, nec triūphi, nec insignia, nec dona aut spolia bellica his cōtinge-
 re possunt, mūditiæ, ornatus & cultus, hæc foeminarū insignia sunt: his gaudēt & gloriā-
 tur: hunc mundum muliebrē appellauerunt maiores nostri. Quid aliud in luctu, q̄ purpurā
 atq; aurū deponunt: quid aliud cū eluxerunt, sumunt: quid in gratulationibus supplicatio- 105
 nibusq; nisi excellentiores ornatus adiciunt: Scilicet si legē Oppiā abrogaeritis, non vestri
 arbitrii erit: si quid eius vetare volueritis, quod nunc lex vetat, minus filias, vxores, sorores
 etiam quibusdam in manu erunt: Nunq̄ saluis suis exiit seruitus muliebris: & ipsæ li-

bertatem, quam viduitas & orbitas facit, detestantur. In vestro arbitrio suum ornatum, q̄ in le- 1
 gis malit esse: & vos in manu & tutela, non in seruitio debetis habere eas: & mallem patres
 vos aut viros, q̄ dominos dici. Inuidiosus nominibus vtebatur modo Consul, scditionē mū-
 liebrē & secessionem appellando. Id enim periculum est, ne Sacrum montem, sicut quondā
 irata plebs, aut Auentinum capiant. Patiendum huic infirmitati est, quodcumq; vos censue- 5
 ritis. Quo plus potestis, eo moderatius imperio vti debetis. Hæc cū contra legem, proq; lege
 dicta essent, aliquanto maior frequentia mulierum postero die sese in publicū effudit, vnoq;
 agmine omnes Tribunorum ianuas obfederunt, qui Collegarum rogationi intercedebant,
 nec antè absterunt, q̄ remissa intercessio à Tribunis est, nulla deinde dubitatio fuit, quin o-
 10
 mnes tribus legem abrogarent. Annis viginti post abrogata est q̄ lata. M. Porcius Consul
 posteaq; abrogata est Oppia lex, extemplo viginti quinque nauibus longis, quarum quinque so-
 ciorum erant, ad Lunæ portum profectus, eodem exercitu conuenire iussit, & edicto per ora
 maritimam misit nauibus omnis generis contractis, à Luna proficiscens edixit, vt ad por-
 tum Pyrenem sequerentur, inde se frequenti classe ad hostes iturum. Præteruerti Ligustinos
 15
 montes, in unq; Gallicum, ad diem, quam edixerat, conuenerunt. Inde Rhodam ventum, &
 præsidium Hispanorum, quod in castello erat, vi diectum. Ab Rhoda secundo vento Em-
 porias peruenit, ibi copiæ omnes, præter socios nauales, in terram expositæ. Iā tunc Em-
 poria duo oppida erant, muro diuisa, vnum Græci habebant, à Phocæa, vnde & Massiliens-
 ses, oriundi: alterum Hispani, sed Græci oppidum in mare expositum, totum orbē muri mi-
 20
 nus quadringentos passus patentem habebat. Hispanis retractior à mari triū millium passuum
 in circuitu murus erat. Tertium genus Romani coloni, ab diuo Cæsare post deuictos Pom-
 peii liberos adiecti, nunc in corpus vnum confusi omnes, Hispanis prius, postremo & Græ-
 cis in ciuitatē Romanam ascitis. Miraretur quis, cum cerneret aperto mari ab altera parte,
 ab altera Hispanis, tam fera & bellicosa gente, obiectis, quæ res eos tutaretur. Disciplina erat
 25
 custos infirmitatis, quam inter validiores optime timor continet. Partem muri versam in
 agros egregie munitam habebant, vna tantum in eam regionem porta imposita, cuius assi-
 duus custos semper aliquis ex magistratibus erat. Noctē pars tertia ciuium in muris excu-
 babat, neq; moris tantum aut legis causa, sed quanta si hostis ad portas esset, obseruabant vi-
 30
 gilias, & circumstantia cura. Hispanum neminem in urbem recipiebant, ne ipsi quidem teme-
 re vrbe excedebant: ad mare patebat omnibus exitus. Porta Hispanorum oppidum versa,
 nunq̄ nisi frequentes, pars tertia fere, cuius proxima nocte vigilia in muris fuerat, egredie-
 bantur, causa exeuadendi hæc erat, Commercio eorum Hispani imprudentes maris gaudebat,
 mercariq; & ipsi ea quæ externa nauibus inueherentur, & agrorum exigere fructus volebat:
 35
 huius mutui vbi desiderium, vt Hispana vrbs Græcis pateret, faciebat. Erant etiam eo tu-
 tiores, quod sub vmbra Romanæ amicitiae latebant, quam sicut minoribus viribus, quam
 Massilienses, ita pari colebant fide: tunc quoq; Consulem exercitumq; comiter ac benigne
 acceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret, vbi, & quantæ hostium copię es-
 sent, vt ne mora quidem segnīs esset, omne id tempus exercendis militibus consumpsit. Id
 erat forte tempus anni, vt frumentum in aris Hispani haberent. Itaq; redemptoribus vetitis
 40
 frumētū parare, ac Romā dimissis, Bellū (inquit) seipsum alet. Profectus ab Emporiis agros
 hostiū vrit, vastatq; omnia fuga & terrore complet. Eodē tēpore Heluius decedenti ex vlti-
 riore Hispania cum præsidio sex millium dato ab Ap. Claudio Præto, Celtiberi agmine in-
 genti ad oppidū Iliturgim occurrerunt. Viginti millia armatorum fuisse Valerius scribit,
 duodecim millia ex iis caesa: oppidum Iliturgim receptū, & puberes omnes interfectos. In- 45
 de ad castra Catonis Heluius peruenit: & quia tuta iam ab hostibus regio erat, præsidio in
 vltiorem Hispaniā remisso, Romam est profectus: & ob re feliciter gestam ouans vrbe est
 ingressus. Argenti infecti tulit in arariū quattuordecim millia pondo septingenta triginta
 duo, & signati bigatorum XVII millia vigintitria, & Oscensis argenti CXXX millia CCCC
 XXXVIII. Causa negati triumphi fuit, q̄ alieno auspicio, & in aliena prouincia pugnas-
 50
 set. Cæterum biennio post redierat, cum prouincia quoq; successori Q. Minutio tradita in an-
 num sequentem, retentus ibi longo & graui fuisset morbo. Itaq; duobus modo mensibus
 antè Heluius ouans vrbe est ingressus, q̄ successor eius Q. Minutius triumpharet. Hic quoq;
 tulit argenti pondo triginta quattuor millia octingenta, bigatorū septuaginta octo millia, &
 Oscensis argenti ducenta septuaginta octo millia. In Hispania interim Consul haud profu-

Emporitis castra habebat. Eo Legati tres ab Illegitimo regulo Bilistage, in quibus vnus filius 55
 eius erat, conuenerunt, querentes castella sua oppugnari, nec spem vllā esse resistendi, nisi presi-
 dium Romani misissent: quina millia militū satis esse: nec hostes, si tāta manus venisset, mā-
 furos. Ad ea Consul, Moueri quidē se vel periculo eorū, vel metu dicere: sed sibi nequaquā tam-
 tum copiatū esse, vt cū magna vis hostiū haud procul abiret, cū qua mox signis collatis dimi-
 candum sibi in dies expectet, diuidēdo exercitum, minuere tuto vires posset. Legati vbi hęc 60
 audierunt, stentes ad genua Consulis prouoluuntur, orant, ne se in rebus tam trepidis des-
 auderat, quō enim se repulso ab Romanis, iuros: nullos se socios, nihil vsq̄ in terris aliud spei
 habere: potuisse se extra id periculum esse, si decedere fide, si coniurare cū ceteris voluissent:
 nullis minis, nullis periculis se motos, sperantes satis opis & auxilii sibi in Romanis esse: id si
 nullum sit, si sibi à Consule negetur, deos hominesq̄ se testes facere, inuitos & coactos se, ne 65
 eadem, quae Saguntini passi sunt, patiantur, defecturos: & cū ceteris porius Hispanis, q̄ so-
 los perituros esse. Et illo quidem die sic sine responso dimissi, Consulem nocte, quae infecuta
 est, anceps cura agitare: nolle deserere socios, nolle minuere exercitum, quod aut moram sibi
 ad dimicandum, aut in dimicando periculum afferre posset. Stat sententia, nō minuere co-
 pias, ne quid interim hostes inferat ignominiae sociis: spem pro re ostentandā censet. Sepe va- 70
 na pro veris, maxime in bello, valuisse: & credentē se aliquid auxilii habere, perinde atq̄ ha-
 beret, ipsa fiducia & sperando atq̄ audendo seruatam. Postero die Legatis respondit, Q̄q̄ ve-
 reatū ne suas vires, aliis eas comodando, minuat, tamen illorū se tēporis ac periculi magis
 q̄ sui rationē habere, Denunciari militū partī tertiae ex omnibus cohortibus iubet, vt cibū
 quem in naues imponāt, matute coquant, nauesq̄ in diem tertium expediri iussit: duos ex Le- 75
 gatis, Bilistagi atq̄ Illegitibus nunciare ea iubet, filium reguli comiter habēdo, & muneribus
 apud se retinet, Legati non ante profecti, q̄ impositos in naues milites viderunt, id pro
 haud dubio iam nunciantes, non suos modo, sed etiā hostes fama Romani auxilii aduentū
 ris impleuerunt. Consul vbi satis quod in spem fuit, ostentatum est, reuocari ex nauibus mi-
 lites iubet, ipse cum iam id tempus anni appeteret, quo geri res possent, castra hyberna mille 80
 passuum ab Emporitis posuit. Inde per occasiones nunc hac parte, nunc illa, modico presidio
 castris relicto, praedatum milites in hostium agros educebat. Nocte ferme proficiscebantur,
 & vt q̄longissime à castris procederent, & inopinantes opprimerent: & exercebat ea res no-
 uos milites, & hostium magna vis excipiebatur, nec iam egredi extra munimenta castellorū
 audebant. Vbi satis admodum & suorum & hostium animos est expertus, conuocari Tri- 85
 bunos, praefectosq̄, & equites omnes, & Centuriones iussit. Tēpus inquit quod sepe opta-
 stis, venit, quo vobis potestas fieret virtutem vestram ostendendi. Adhuc praedonum ma-
 gis q̄ bellantium militastis more: nunc iusta pugna hostes cum hostibus conseretis manus,
 non agros inde populari, sed vrbium opes haurire licebit. Patres nostri, cū in Hispania Car-
 thagenensium & Imperatores ibi & exercitus essent, ipsi nullum Imperatorē, nullos in ea mi- 90
 lites haberent, tamen addere hoc in foedere voluerunt, vt imperiū sui Iberus fluuius esset fi-
 nis: nunc cum duo Praetores, cum Consul, cum tres exercitus Ro. Hispaniā obrineant, & Car-
 thagenensium iam propē X. annis nemo in his prouinciis sit, imperiū nobis citra Iberum
 amissum est: hoc armis & virtute recuperetis oportet, & nationē rebellantem magis temere
 q̄ constanter bellantem, iugum, quo se exiit, accipere rursus cogatis. In hunc modū maxime 95
 adhortatus, pronunciat, se nocte ad castra hostiū ducturū: ita ad corpora curanda dimissi,
 Nocte media, cū auspicio operā dedisset, profectus, vt locum, quem veller, priusq̄ hostes sen-
 tirent, caperet, praeter castra hostiū circumducit: & prima luce acie instructa sub ipsum vallū
 tres cohortes mittit. Mirātes barbari à tergo apparuisse Romanum, discurrere ipsi ad arma:
 interim Consul apud suos, Nusq̄ nisi in virtute spes est milites, inquit, & ego sedulo, ne es- 100
 set, feci. Inter castra nostra & nos mediū hostes, & ab tergo hostiū ager est: quod pulcher-
 rimum idem tutissimum est, in virtute spem positā habere. Sub hęc cohortes recipi iubet,
 vt barbaros simulatione fuga eliceret. Id, quod crediderat, euenit, Pertinuisse & cedere ra-
 ti Romanos, porta erumpunt: & quantum inter castra sua & hostium aciem relictum erat
 loci, armatis complent. Dum trepidant acie instruenda, Consul iā paratis ordinatisq̄ omni- 105
 bus, in cōpositos aggreditur. Equites primos ab vtroq̄ cornu in pugnam induxit: sed in dex-
 tro extemplo pulsi, cedentesq̄ trepidi, etiā pediti terrorem intulere. Quod vbi vidit Cōsul,
 duas cohortes delectas ab dextro latere hostiū circumduci iubet, & ab tergo se ostendere,

priusq̄ occurrerent peditiū acies. Is terror obiectus hosti, rem metu Romanorum equitū
 inclinatam aequavit: tamen adeo turbati erant dexterā aē equites peditesq̄, vt quoldam
 Consul manu ipse reprehenderit, & aduersos in hostem verterit: ita & q̄diū missilibus pu-
 gnatum est, anceps pugna erat, & iam ab dextera parte, vnde terror & fuga coeperat, agre
 5 Romanus resistebat: à sinistro cornu, & ab fronte vrgebantur Barbari, & cohortes ab tergo
 instantes pauidi respiciebant. Vt emissis soliferreis falaricisq̄ gladios strinxerunt, tum ve-
 lut redintegrata est pugna. Non casti ictibus procul ex improuiso vulnerabantur, sed pede
 collato, tota in virtute ac viribus spes erat. Fessos iam suos Consul, ex secunda acie subsidia-
 riis cohortibus in pugnam inductis, accendit: noua acie facta, integri recentibus telis sati-
 10 gatos adorti hostes, primum acri impetu velut cuneo perculerunt, deinde dissipatos in sū-
 gam auerterunt, effulsoq̄ per agros cursu castra reperebantur. Vbi omnia fuga completa vi-
 dit Cato, ipse ad secundam legionem, quae in subsidio posita erat, equo reuehitur, & signa pre-
 se ferri, plenoq̄ gradu ad castra hostium oppugnanda succedere iubet: si quis extra ordinem
 audius procurrit, & ipse inter equites sparo percurit, & Tribunos Centurionesq̄ castigare
 15 iubet. Iam castra hostium oppugnabantur, saxisq̄ & iudibus, & omni genere telorum sum-
 mouebantur à vallo Romani. Vbi recens admota legio est, cum & oppugnantibus animus
 creuit, & insensius hostes pro vallo oppugnabāt. Consul omnia oculis perustrat, vt quā mi-
 nimā vi resistitur, ea parte irrumpat. Ad sinistram portam insistentes videt, ad secun-
 dā legionis principes hastatosq̄ inducit. Non sustinuit impetum eorum statio, quae portae
 20 apposita erat: & ceteri posteaq̄ intra vallum hostes vident, ipsi castris exiit, signa armaq̄ ab-
 iiciunt: cœduntur in portis suomet ipsi agmine in arcto haerentes. Secundarii terga hostiū
 cœdunt, ceteri castra diripiunt. Valerius Antias supra quadranginta millia hostium casa
 eo die scribit. Cato ipse haud sane detractor laudum suarum, multos cesos ait, numerum
 non scribit. Tria eo die laudabilia fecisse putatur: vnum, q̄ circumducto exercitu procul na-
 25 uibus suis castrisq̄, vbi spem nisi in virtute haberent, inter medios hostes praelium commi-
 sit: alterum, q̄ cohortes ab tergo hostibus obiecit: tertium, q̄ secundam legionem, ceteris o-
 mnibus effusis ad sequendos hostes, pleno gradu sub signis compositam instructamq̄ sub-
 ire ad portam castrorum iussit. Nichil deinde à victoria cessatum. Cum receptū signo da-
 to suos spoliis onustos in castra reduxisset, paucis horis noctis ad quietem datus, ad praeda-
 30 dum in agros duxit. Effusus, vt sparsis hostibus fuga praedati sunt. Quae res nō minus q̄ pu-
 gna pridie aduersa, Emporitano Hispanos accolosq̄ eorum in deditonem compulit. Mul-
 ti & aliarum ciuitatum, qui Emporitas perfugerant, dederūt se, quos omnes appellatos be-
 nigne, domos dimisit, Confectum inde castra mouit: & quacunque incedebat agmen, Le-
 35 gati deditonem ciuitates suas occurrebant: & cum Tarraconem venit, iam omnis cis Ibe-
 rum Hispania perdomita erat, captiuq̄ & Romani, & sociū ac Latini nominis variis ca-
 sibus in Hispania oppressi, domum Consulis à Barbaris reducebantur. Fama deinde vulga-
 rit, Consulem in Turdetaniam exercitum ducturum: & ad deuos montanos profecturum
 etiam falso perlatum est. Ad hunc vanum & sine autore vilo rumorem Bergistanorum ci-
 40 uitates septem, & aliquot castella defecerunt: eos deducto exercitu Consul sine memorando
 praelio in potestatem tedegit. Haud ita multo post iidem, regresso Tarraconem Consule
 priusq̄ inde quoq̄ procederet, defecerunt. Iterum subacti, sed non eadē venia victis fuit: sub
 corona veniere omnes, ne sarpitus pacem sollicitarent. Interim P. Manlius Praetor exercitu ve-
 45 tere à Q. Minutio, cui successerat, accepto, adiuncto & à P. Claudio Nerone ex vltiore Hi-
 spania vetere item exercitu, in Turdetaniam proficiscitur. Omnium Hispanorum maxime
 imbelles habentur Turdetani: freti tamen multitudine sua, obuiā ierunt agmini. Ro. Eques
 immixtus turbauit extemplo acies eorum. Pedestre praelium nullius ferme certaminis fuit.
 Milites veteres periti hostium bellisq̄, haud dubiam pugnam fecerunt. Nec tamē ea pugna
 debellatum est. X. millia Celtiberū mercede Turduli conducunt, alienisq̄ armis parabant
 bellum. Consul interim rebellionē Bergistanorum ictus, ceteras quoq̄ ciuitates raris per oc-
 50 cationem idem facturas, arma omnibus cis Iberum Hispanis ademit: quam rem adeo agre
 passi, vt multi mortem sibi metipsum consciscerent, feroc gens, nullam vitam rati sine armis
 esse. Quod vbi COS, nunciatus est, Senatores omnium ciuitatū ad se vocari iussit. Atq̄ iis, Nō
 nostra (inquit) magis q̄ vestra refert, vos non rebellare: si quidem id maiore Hispanorum
 malo, q̄ exercitus Romani labore semper adhuc factum est. Id vt ne fiat, vno modo arbitror

caueri posse, si effectum erit ne possitis rebellare: volo id quod mollissima via consequi: vos quoque in ea re consilio me adiuuate: nullum libentius sequar, quod vosmetipsi attuleritis. Tacentibus spatium se ad deliberandum dierum paucorum dare dixit. Cum reuocati secundo quoque consilio tacuissent, vno die muris omnium dirutis, ad eos qui nondum patebant, profectus, ut in quamque regionem venerat, omnes qui circa incolebant, populos in deditionem accepit. Segestiam tantum, grauem atque opulentam ciuitatem vineis & pluteis cepit. Eo maiorem habebat difficultatem in subigendis hostibus, quam qui primi venerant in Hispaniam, quod ad illos tadio imperii Carthaginensium Hispani deficiebant, huic ex usurpata libertate in seruitutem velut afferendi erant: & ita mora omnia accepit, ut alii in armis essent: alii ob sidione ad defectionem cogentur: nec, nisi in tempore subuentum foret, ultra sustentaturi fuerint. Sed in Consule ea vis animi atque ingenii fuit, ut omnia maxima minimaque per se adiret atque ageret: nec cogitaret modo imperaretque que in rem essent, sed plerique ipse transigeret: nec in quenquam omnium grauius seueriusque, quam in semetipsum imperium exerceret. parsimonia, & vigiliis, & labore cum vltimis militum certaret: nec quicquam in exercitu suo praecipui, praeter honorem atque imperium haberet. Difficilius bellum in Turdetania Praetori Romano P. Manlio Celtiberi mercede exciti ab hostibus, sicut ante dictum est, faciebant. Itaque eodem Consule accersitis literis Praetoris, legiones duxit. Vbi eodem venit castra separatim Celtiberi & Turdetani habebant: cum Turdetanis extemplo leuia praedia incurstantes in stationes eorum Romani facere, semperque victores ex quamuis temere cepto certamine abire. Ad Celtiberos in colloquium Tribunos militum ire Consul, atque iis trium conditionum electionem ferre iuber: primam, si transire ad Romanos velint, & duplex stipendium accipere, quod quantum a Turdetanis pepigissent: alteram, si domos abire, publica fide accepta, nihil eam rem noxae futuram, quam hostibus se Romanorum iunxissent: tertiam, si vtrique bellum placeat, diem locisque constituant, vbi secum armis decernant. A Celtiberis dies ad consultandum petita. Consilium immisit Turdetanis habitum magno cum tumultu: eo minus decerni quicquam poruit, cum incertum, bellum an pax cum Celtiberis esset, commeatu tamen haud secus quam in pace ex agris castellisque hostium Romani portabant: deinde saepe munimenta eorum velut communi pacto commercio priuatis induciis ingredientibus. Consul vbi hostes ad pugnam elicere nequit, primum praedatum sub signis aliquot expeditas cohortes in agrum integre regionis ducit: deinde audito Seguntiae Celtiberum omnes sarcinas impedimentaque relicta, eodem pergit ducere ad oppugnandum. Posteaquam nulla mouentur re, persoluto stipendio non suis modo sed etiam Praetoris militibus, relictoque omni exercitu in castris Praetoris, ipse cum septem cohortibus ad Iberum est regressus. Ea tam exigua manu oppida aliquot cepit: defecere ad eff Sedetani, Ausetani, Suesetani. Lacetanos, deuia & syluestrem gentem, cum infusa feritas conuebat in armis, tum consuetudine, dum Consul exercitusque Turdulo bello est occupatus, de populorum subitis incurSIONIBUS sociorum. Igitur ad oppidum eorum oppugnandum Consul ducit non Romanas modo cohortes, sed & iuuentutem etiam merito insensurum iis sociorum. Oppidum longum, in altitudinem haudquam tantidem patens habebat. Quadringentos inde ferme passus constituit signa. Ibi delectarum cohortium stationem relinquens, praecipit eis, ne se ex eo loco ante mouerent, quam ipse ad eos venisset: ceteras copias ad vltiorum rem partem vtrius circumducit: maximum ex omnibus auxiliis numerum Suesetanae iuuentutis habebat: eos ad murum oppugnandum subire iuber. Quorum vbi arma signaque Lacetani cognouere, memores quam saepe in agro eorum impune perculsissent, quoties ipsos signis collatis fudissent fugassentque, patefacta repente porta vniuersi in eos erumpunt. Vix clamorem eorum, nedum impetum Suesetani tulere. Quod posteaquam futurum viderat, Consul fieri etiam vidit, equo citato subter murum hostium ad cohortes aduehitur, atque eas arreptas, effusus omnibus ad sequendos Suesetanos, qua silentium ac solitudo erat, in urbem inducit: priusque omnia cepit, quam se recipere Lacetani: mox ipsos nihil praeter arma habentes in deditionem accepit. Confestim inde victor ad Vergium castrum ducit. (receptaculum id maxime praedonum erat) & inde incurSIONES in agros pacatos prouincia eius fiebant. Transfugit inde ad Consulem princeps Vergestanus, & purgare se ac populares coepit: non esse in manu ipsis tempus, praedones receptos totum suae potestatis id castrum fecisse. Consulem cum domum redire, confecta aliqua probabili cur abfuisse causa, iussit: cum se muros subisse cerneret, intentosque praedones ad tuendam moenia esse, tum vti cum suae factionis hominibus

nibus meminisset arcem occupare. Id vti praecipere, factum: repente atque terror. Hinc multos ascendentibus Romanis, illinc arce capta, Barbaros circunuasit. Huius portus loci Consul eos qui arcem tenebant, liberos esse cum cognatis, suaque habere iussit: Vergestanos ceterosque Quastori ut venderet, imperauit: de praedonibus supplicium sumpsit. Pacata prouincia, vectigalia magna instituit ex ferrariis argentiisque: quibus tum institutis locupletior in dies prouincia fuit. Ob has res gestas in Hispania, supplicationem in triduum Patres decreuerunt. Eadem aetate alter Consul Valerius Flaccus in Gallia cum Boiorum exercitu propter Litanam sylvam signis collatis secundo praedio confixit, Octo millia Gallorum caesa traduntur: ceteri omnes in vicos suos atque agros dilapsi. Consul reliquam aetatis circa Padum Praetentiae & Cremonae exercitum habuit restituitque que in iis oppidis bello diruta fuerant. Cum hic status rerum in Italia Hispaniaque esset, T. Quintio in Graecia ita hybernis actis, vt excepris Aetolis, quibus nec pro spe victoriae praemia contigerant, nec diu quiete placere poterat, vniuersa Graecia simul pacis libertatisque perfruens bonis, egregie statu suo gauderet, nec magis in bello virtutem Romani ducis, quam in victoria temperantiam iustitiamque, & moderationem miraretur. Senatusconsultum, quo bellum aduersus Nabin Lacedaemonium decretum erat, affertur. Quo lecto Quintius conuentum Corinthum omnium sociarum ciuitatum legationibus in diem certam edicit: ad quam vbi frequentes vndique principes conuenerunt, ita vt in ea ne Aetoli quidem abessent, tali ratione est usus, Bellum aduersus Philippum non magis communi animo consilioque Romani & Graeci gesserunt, quam vtrique suas causas belli habuerunt. nam & Romanorum amicitiam, nunc Carthaginenses hostes eorum iuuando, nunc hic focis nostris oppugnandis violauerat, & in vos talis fuit, vt nobis etiam, si nostrarum obliuisceremur iniuriarum, vltimae iniuriae satis digna causa belli fuerint. Hodierna consulatione tota ex vobis pendet. Refero enim ad vos, vtrum Argos, sicut scitis ipsi, ab Nabide occupatos pati velitis sub ditione eius esse, an aequum censeatis nobilissimam vetustissimamque ciuitatem in media Graecia sitam repeti in libertatem, & eodem statu, quo ceteras vrbes Peloponnesi & Graeciae esse. Haec consulatione, vt videris, tota de re pertinente ad vos est, Romanos nihil contingit, nisi quatenus libertatis Graeciae vniuersae ciuitatis seruitus non plenam nec integram gloriam esse finit. Ceterum si vos nec cura eius ciuitatis, nec exempli, nec periculum mouet, ne serpat latius contagio eius mali, nos aequi bonique facimus: de hac re vos consulo, statutus eo, quod plures censueritis. Post orationem Romani Imperatoris percenseri aliorum, sententiae acceptae sunt. Cum Legatus Atheniensium quatum poterat gratis agendis, Romanorum in Graeciam merita extulisset, imploratos auxilium aduersus Philippum tulisse opem, non rogatos vltro aduersus tyrannum Nabin offerre auxilium, indignatusque esset haec tanta merita, sermonibus tamen aliquorum carpi futura calumbiantrum, cum fatenti potius praeteritorum gratiam deberent, appatebat incensus Aetolos. Igitur Alexander princeps gentis inuectus primum in Athenienses, qui libertatis quondam duces & autores, assentationis propriae gratia communem causam proderent, questus deinde Aetolos Philippum quodam milites, postremum ab inclinata eius fortuna transfugas & Corinthum recepisse, & id agere, vt Argos habeant, Aetolos primos hostes Philippum, semper socios Romanorum, pacatos in federe suas vrbes agrosque fore deuicto Philippo, fraudari Echino & Pharfalo, insimulauit fraudis Romanos, & vano titulo libertatis ostentato, Chalcidem & Demetriadem praesidiis tenerent, qui Philippo cunctati deducere inde praesidia obicere semper soliti sunt: nunquam, donec Demetrias Chalcis & Corinthus tenerentur, liberam Graeciam fore. Postremo, quod remanedi in Graecia retinendi exercitus Argos & Nabin causam facerent, deportarent legiones in Italiam: Aetolos polliceri, aut conditione & voluntate sua Nabin praesidium Argos deducturum: aut vti atque armis coacturos in potestate consentientis Graeciae esse. Hac vaniloquentia primum Aristhenem Praetorem Achaeorum excitauit: Ne istud, inquit, Iupiter optimus maximus sinat, Iunoque Regina, cuius in tutela Argi sunt, vt illa ciuitas inter tyrannum Lacedaemonium & latrones Aetolos praemium sit posita in eo discrimine, vt mihi seruis a nobis recipiatur, quam ab illo capta est. Mare interiectum ab istis praedonibus non tuerit nos T. Quinti. Quid, si in media Peloponneso arcem sibi fecerint, futurum nobis est: Lingua tantum Graecorum habent, sicut speciem hominum, moribus ritibusque effertioribus quam vili Barbari immanes beluae viuunt. Itaque vos rogamus Romani, vt & ab Nabide Argos recuperetis, & ita res Graeciae constituat, vt a latrocinio quoque Aetolorum satis pacata haec relinquatis,

Romanus Consul cunctis vndiq; increpanibus Aetolos, responsurum se fuisse iis dixit, nisi
 ita in senos omnes in eos videret, vt sedādi potius q̄ iritandi essent. Contentū itaq; opini-
 one ea, quę de Romanis Aetolisq; esset, referre se dixit, quid de Nabidis bello placeret, nisi
 redderet Achais Argos. Cum omnes bellum decreuissent, auxilia vt pro viribus suis queq;
 ciuitates mitterēt, est hortatus. Ad Aetolos Legatos etiam misit, magis vt nudaret animos,
 id quod euenit, q̄ spe impetrari posse. Tribunis militum vt exercitum ab Elatia accerferēt,
 imperauit. Per eodē dies & Antiochi Legatis de societate agētib; respōdit, Nihil se ab
 sentibus decem Legatis sententię habere, Romam eundem ad Senatū iis esse: ipse copias
 eductas ab Elatia ducere Argos pergit: atq; ei circa Cleonas Aristhenus Prator cum decē
 millibus Achæorum peditum, equitibus in ille occurrit: & haud procul inde iunctis exerci-
 tibus posauerunt castra. Postero die in campū Argiuorum descendērunt, & quatuor fere mil-
 lia ab Argis locum castris capiunt. Præfectus præsidio Laconum erat Pythagoras, gener, idē
 tyranni & vxoris eius frater. Qui sub aduentum Romanorum, & vtrāq; arces (nam duas
 habent Argi) & loca alia, quę aut opportuna aut suspecta erant, validis præsidis firmavit.
 Sed inter agenda hæc pauorem iniectum aduētū Romanorum dissimulare haudquā pote-
 rat, & ad externum terrorem intestina etiam seditio accessit. Democles erat Argiuis, adole-
 scens maioris animi q̄ consilii. Qui primo, iureiurando interposito, de præsidio expellendo
 eum idoneis collocurus, dum vires adiciere cōiurationi studet, incautior fidei astimator
 fuit. Colloquente eum cum suis sarelles à Præfecto missus cum accerferet, sensit proditū con-
 silii esse, hortatusq; cōiuratos, qui aderant, vt potius q̄ extorri morentur, arma secum ca-
 perent. Atq; ita cum paucis in forum ire pergit, clamitans, vt qui saluam rempublicam vel-
 lent, autorem & ducem se libertatis sequerentur. Haud sane mouit quenq;, quia nihil vsq;
 spei propinquę, nedum satis firmi præsidii cernebant. Hęc vociferantem eum Lacedæmo-
 nii circumuentum cum suis interfecerunt. Comprehensi deinde quidam & alii, ex iis occisi
 plures, pauci in custodiam cōiecti: multi proxima nocte funibus per murum demissi, ad Ro-
 manos trāsugerūt. Quintius affirmantibus iis, si ad portas Romanus exercitus fuisset, nō
 sine effectu futurum eum motum fuisse, si propius castra admoerentur, non quieturos Ar-
 giuos, misit expeditos equites peditesq;: qui circa Cyralabin gymnasium (id est min⁹ trecta-
 tos passus ab vrbe) cum erumpentibus à porta Lacedæmonis prælium commiserunt, atq;
 eos haud magno certamine compulerunt in urbem: & castra eo ipso loco, vbi pugnatū erat,
 Imperator Romanus posuit. Diem inde vnum in speculis fuit, si quid noui motus orire-
 tur. Posteaq; oppressam metu ciuitatem vidit, aduocat concilium de oppugnandis Argis,
 Omnium principum Græcię, præter Aristhenem, eadem sententia erat, cum causa belli nō
 alia esset, inde potissimum ordiendū belli. Quintio id nequaquā placebat, sed Aristhenem con-
 tra omnium consensum disserētem cum haud dubia approbatione audiuit, & ipse adiecit,
 cum pro Argiuis aduersus tyrannum bellum susceptum sit, quid minus conueniens esse q̄
 omisso hoste Argos oppugnari: se vero caput belli Lacedæmonem & tyrannum petitu-
 rum. Et dimisso concilio, frumentatum expeditas cohortes misit. Quod maturi erat circa,
 demestum & conuectum est: vt iride, ne hostes mox haberēt, protritum & corruptum, castra
 deinde mouit: & Parthenio monte superato, præter Tegeam tertio die ad Carrhias po-
 suit castra, ibi, priusq; hostium intraret agrum, sociorum auxilia expectauit. Venerunt Ma-
 cedonum à Philippo duo millia & DCC, & Theffalorum equites quadringēti. Nec iam au-
 xilia quorum affatim erat, sed commeatu finitimis vrbibus imperati morabantur Roma-
 num. Nauales quoq; magne copię conueniebant. Iam ab Leucade L. Quintius cum XL nau-
 uibus venerat: iam Rhodię X & VIII tectę naues: iam Eumenes Rex circa Cycladas insu-
 las erat cum X tectis nauibus, triginta lembis, mistisq; aliis minoris formę nauibus. Ipso
 rum quoq; Lacedæmoniorum exules permulti tyrannorum iniuria pulsi, spe recuperandę
 patrię in castra Romana conuenerunt. Multi antē erant iam per aliquot arates, ex quo ty-
 ranni tenebant Lacedæmonem: alii ab aliis expulsi. Princeps erat exulum Ægipolis, cuius
 iure gentis regnum Lacedæmonē erat, pulsus infans ab Lycurgo tyranno post mortem
 Cleomenis, qui primus tyrannus Lacedæmonē fuit. Cum terra mariq; tantum belli cir-
 cūstaret tyrannum, & propē nulla spes esset vires suas hostiumq; estimanti, non tamen
 omisit bellum: sed à Creta mille delectos iuuentutis eorū exciuit: cum mille iam haberet, &
 etia millia mercenariorum militum, decem millia popularium cum castellanis agrestibus

in armis habuit, & fossa valloq; vrbem communiuit: & ne quid intestini motus oriretur,
 metu acerbitate poenarum tenebat animos. Quoniam vt saluum vellent tyrannum, spe-
 rare non poterat, cum suspectos quosdam ciuitum haberet, eductis in campum omnibus
 copiis, positis armis ad concionem vocari iussit Lacedæmonis atq; eorum concioni satel-
 lites armatos circumdidit: & pauca præfatus cur sibi omnia timentī cauentiq; ignoscendū
 in tali tempore foret, & ipsorum referre, si quos suspectos status præfens rerum faceret, pro
 hiberi potius ne quid moliri possint, quam puniri molientes. Itaq; quosdam se in custodia
 habiturum, donec ea, quę instat, tempestas prætereat. Hostibus repulsis, à quibus, si modo
 proditio intestina satis caueatur, minus periculi esse, extemplo eos emissurum. Sub hæc ci-
 tari nomina octoginta ferme principum iuuentutis iussit, atq; eos, vt quisq; ad nomen re-
 sponderet, in custodiam tradidit: Nocte insequenti omnes interfecti. Ilotarum deinde
 quidam (hi sunt iam inde antiquitus castellani, agreste genus) trassugere voluisse infimula-
 ti, per omnes vicos sub verberibus acti necantur. Hoc terrote obstupuerant multitudinis
 animi ab omni conatu nouorum consiliorum. Intra munitiones copias continebat, nec pa-
 rem se ratus, si dimicare acie veller, & urbem relinquere tam suspectis & incertis omnium
 animis metuens. Quintius satis iam omnibus paratis profectus ab stativis, die postero ad
 Sellas super Eurotam fluuium peruenit, quo in loco Antigonus Macedonū Rex cum Cleo-
 mene Lacedæmoniorum tyranno signis collatis dimicasse dicebatur. Inde, cum audisset a-
 scensum difficilis & arctę vię esse, breui per montes circuitu præmissis, qui munitione vi-
 am, lato satis & patenti limite ad Eurotam amnem sub ipsis propē fluentem incenibus, per-
 uenit. Vbi castrametantes Romanos, Quintiumq; ipsum cum equitibus atq; expeditis
 prægressum auxiliares tyranni adorti, ingentem terrorem ac tumultum coniecerunt, ni-
 hil tale expectantes: quia nemo his obuius toto itinere fuerat, ac veluti pacato agro tran-
 ierant. Aliquandiu, peditibus equites, equitibus pedites vocantibus, cum in se cuiq; min⁹
 mū fiducia esset, trepidatum est. Tandem signa legionum superuenerunt: & cum primi
 agminis cohortes inductę in prælium essent, qui modo terrori fuerant, trepidantes in vr-
 bem compulsi sunt. Romani cum tantum à muro recessissent, vt extra ictum teli essent, a-
 cie directę paulisper steterunt. Posteaq; nemo hostium contra exibat, redierunt in castra. Pos-
 tero die Quintius prope fluuium præter urbem sub ipsas Mænalī montis radices circū-
 ducere copias instructas pergit. Primę legionarię cohortes ibant, leuis armatura & equi-
 tes agmen cogebant. Nabīs intra murum instructos paratosq; sub signis habebat mercena-
 rios milites, in quibus omnis fiducia erat, vt ab tergo hostem aggredereur. Posteaquā
 extremum agmen præterit, tum ab oppido eodem, quo pridie eruperant, tumultu pluri-
 bus simul locis erumpunt. Appius Claudius agmē cogebat: qui ad id, quod futurum erat,
 ne inopinatē accideret præparatis suorum animis, signa extemplo conuertit, totumq; in ho-
 stem agmen circumegit. Itaq; velut rectę acies concurrissent, iustum aliquandiu prælium
 fuit. Tandem Nabidis milites in fugam inclinarunt. Quę minus trepida fuisset, nī Achæi
 locorum prudentes institissent. Hi & cedes ingentes ediderunt: & dispersos passim fuga ple-
 rosq; armis exuerunt. Quintius prope Amyclas posuit castra. Vnde cum perpopulatus o-
 mnia circumiecta vrbī frequentis & amœni agri loca esset, nullo iam hostiū porta exceden-
 te, mouit castra ad flumen Eurotam. Inde vallem Taygeto subiectam, agrosq; ad mare perti-
 nentes euasit. Eodem tempore L. Quintius maritimę orę oppida partim voluntate, partim
 metu aut vi recepit. Certior deinde factus, Gytheum oppidum omnium maritimarū
 rerum Lacedæmonis receptaculum esse, nec procul à mari castra Romana abesse, omnibus
 id copiis aggredi constituit. Erat eo tempore valida vrbis & multitudine ciuitum inco-
 larumq; & omni bellico apparatu instructa. In tempore Quintio rem aut facilem aggredie-
 ti Rex Eumenes & classis Rhodiorum superuenerunt. Ingens multitudo naualium sociorū
 è tribus concitata classibus intra paucos dies omnia, quę ad oppugnationē vrbis terra ma-
 riq; munite faciendū opera erant, effecit: iam testudinibus ad motis murus subrueratur, in
 artibus quatiēbatur. Itaq; vna crebris ictibus euerfa est turris, quodq; circa muri erat, ca-
 su eius prostratum: & Romani simul à portu, vnde aditus planior erat, vt discederēt ab aper-
 tiore loco hostes, simul per patefactam ruinā iter irrumpere conabantur: nec multū, ab-
 suit, quin quā intenderant, penetrarent. Sed tardauit impetum eorum spes obiecta dedendę
 vrbis, mox deinde eadem turbata. Dexagorides & Gorgopas pari imperio præerant vrbī:

Dexagorides miserat ad Legatum Romanum traditurus urbem: & cum ad eam rem tem-
 pus & ratio conuenisset, à Gorgopa proditor interficitur: intentiusq; ab vno urbis defende-
 batur. & difficilior facta oppugnatio erat, ni T. Quintius cum quatuor millibus delecto-
 rum militum superuenisset. Is cum supercilio haud procul distans tumuli ab urbe instructam
 aciem ostendisset, & ex altera parte L. Quintius ab operibus suis terra mariq; instaret, tum
 vera desperatio Gorgopam quoq; coegit id consilii, quod in altero morte vindicauerat, ea
 pere: & pactus, abdacere inde milites, quos praesidii causa habebat, liceret, tradidit Quintio
 urbem priusquam Gytheum traderetur. Pythagoras Praefectus Argis relictus, tradita cu-
 stodia urbis Timocrati Pellensii, cum mille mercenariis militibus & duobus millibus
 Argiuorum Lacedaemonem ad Nabin venit. Nabis sicut primo aduentu Romanae classis
 & traditione oppidorum maritimae ora contritus erat, sic parua spe cum acquiruis-
 set, Gytheo ab suis retento, posteaq; id quoq; traditum Romanis audivit esse, cum ab ter-
 ra omnibus circa hostibus nihil spei esset, à mari quoq; toto se interclusum, tunc cedendum
 fortunae ratus, caduceatorem primum in castra misit ad explorandum, si pateretur Legatos
 ad se mitti. Quae impetrata re, Pythagoras ad Imperatorem venit nullis aliis mandatis, q̄
 vt tyranno colloqui cum Imperatore liceret. Concilio conuocato, cum omnes dandum col-
 loquium censuissent, dies locusq; constituitur: in mediae regionis tumulos modicis copiis
 sequentibus cum venissent, relictis ibi in statione conspecta vtrinq; cohortibus, Nabis cum
 delectis custodiis corporis, Quintius cum fratre & Eumene Rege, & Sosilio Rhodio &
 Aristheno Achaeorum Praetore Tribunisque militum paucis descendit. Ibi permissio vt seu di-
 cere prius seu audire mallet, cur coepit tyrannus, si ipse per me T. Quinti vosq; qui adestis,
 causam excogitare, cur mihi aut indixissetis bellum aut inferretis, possem, tacitus euentum
 fortunae meae expectassem: nunc imperare animo nequeo, quin priusq; perirem, cur peritu-
 rus essem, scirem, & hercle si tales essetis, quales esse Carthagenenses fama est, apud quos ni-
 hil societatis fides sancti haberet, in me quoq; vobis quid faceretis, minus pensi esse, non
 mirarer: nunc vos cum intueor Romanos esse, qui rerum diuinatum foedera, humana-
 rumq; fidem socialem sanctissimam habeatis, cum me ipse respexi, cum esse spero, cui & pu-
 blice, sicut ceteris Lacedaemoniis, vobiscum vetustissimum foedus sit: & meo nomine priua-
 rim amicitia ac societas nuper Philippi bello renouata. At enim ego eam violauit & euerit,
 quod Argiuorum ciuitate teneo. Quomodo hoc tuear? an tempore? Res mihi duplicem
 defensionem prebet, Nam & ipsis vocantibus & tradentibus urbem eam accepi, no occupauit:
 & accepi urbem, cum Philippi partium, non in vestra societate esset. Tempus autem me
 liberat, quod cum iam Argos haberem, societas mihi vobiscum conuenit, vt vobis mittere
 ad bellum auxilia, non vt Argis praesidium deducere, pepigissetis. At hercle in ea controuer-
 sia, quae de Argis est, superior sum, & equitate rei, quod non vestram urbem, sed hostium: quod
 volentem, non vi coactam accepi: & vestra confessione, quod in conditionibus societatis mi-
 hi Argos reliquistis. Ceterum nomen tyranni, & facta me premunt, quod seruos ad libertatem
 voco, quod in agros inopem plebem deduco. De nomine hoc respondere possum, me qualis-
 cunq; sum, eum esse, qui fui. Cum tu ipse mecum T. Quinti societatem pepigisseti, tum me
 Regem appellari à vobis meministi: nunc tyrannum vocari video. Itaq; si ego nomen imperii
 mutassem, mihi meae inconstantiae, cum vos muteris, vobis vestre reddenda ratio est. Quod
 ad multitudinem seruis liberatis auctam, & egentibus diuisum agrum attinet, possum qui-
 dem & in hoc me iure temporis tutari. Nam feceram haec, qualiacunq; sunt, cum societate
 mecum pepigissetis, & auxilia in bello aduersus Philippum accepissetis: sed si nunc ea fecissem,
 non dico, quod in eo vos laesissetem aut vestram amicitiam violassem: sed illud me more atq;
 instituto maiorum fecisse. Nolite ad vestras leges atq; instituta exigere ea, quae Lacedaemone
 fiunt: nihil comparare singula necesse est: vos à censu equitem, à censu peditum legitis, & pau-
 cos excellere opibus, plebem subiectam esse illis vultis: noster Legumlator non in paucorum
 manu rempublicam esse voluit (quem vos Senatam appellatis) nec excellere vnum aut alte-
 rum ordinem in ciuitate, sed per aequationem ad dignitates fore credidit, vt multi essent, qui ar-
 ma pro patria ferret. Pluribus me peregrisse q̄ p̄ patriae sermone breuitatis fateor: & breuiter
 peroratum esse potuit, nihil me, posteaq; vobiscum amicitiam institui, cur eius vos poeniteret,
 commississe. Ad haec Imperator Romanus, Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pello
 re Rege Lacedaemoniorum iusto ac legitimo facta est: cuius ius tyranni quoq; qui postea per

Vim tenuerunt Lacedaemone imperium, quia nos bello nunc Punica, nunc Gallica, nunc alia
 ex aliis occupauerant, vsurparunt, sicut tu quoq; hoc bello Macedonico fecisti. Nam quid
 minus conueniret, q̄ nos, qui pro libertate Graeciae aduersus Philippum gereremus bellum, cum
 tyranno institueret amicitiam? & eo tyranno, q̄ qui vnq; fuit, saeuissimo & violentissimo in
 suos nobis vero, etiam si Argos nec cepisses per fraudem, nec teneres, liberantibus omnem
 Graeciam, Lacedaemon quoq; vindicanda in antiquam libertatem erat, atq; in leges suas,
 quarum modo, tanq; emulus Lycurgi, mentionem fecisti. An vt ab Iasso & Bargiliis praesidia
 Philippi deducantur, cura erit nobis, Argos & Lacedaemonem, duas clarissimas vrbes, summa
 na quondam Graeciae, sub pedibus tuis relinquemus, quae titulum nobis libertate Graeciae ser-
 uientes deforment? At enim cum Philippo Argiui senserunt. Remittimus hoc tibi, ne vice
 nostram irascaris: satis compertum habemus, duorum aut ad summum trium in ea re noui-
 tatis culpam esse, tam hercle, q̄ in te tuosq; praesidio accersendo accipiendosq; in arcem, ni-
 hil sit publico consilio actum. Thessalos & Phocenses & Locenses consensu omnium foimus
 partium Philippi fuisset: tamen cum ceteram liberauerimus Graeciam, quid tandem censet
 in Argiuis, qui insones publici consilii sint, facturos? Seruorum ad libertatem vocatorum, &
 egentibus hominibus agri diuisi crimina tibi obici dicebas, non quid nec ipsa medicoriar:
 sed quid ista sunt praesidia, quae à te tuisq; quotidie alia super alia facinora eduntur: exhibe libe-
 ram concionem vel Argis vel Lacedaemone, si te audire iuuat vera dominationis impotentis-
 simae crimina. Vt omnia alia vetustiora omittam, quam cedem Argis Pythagoras iste ge-
 ner tuus penè in oculis meis edidit: quam tu ipse, cum iam propè in finibus Lacedaemoni-
 orum essem: Agedum, quos in concione comprehensos, omnibus audientibus ciuibus tuis,
 in custodia te habiturum esse pronunciaisti, iube vindictos produci, vt miseris parentes, quos
 falso lugent, viuere sciant. At enim vt iam ita sint haec, quid ad vos Romani, hoc tu dicas li-
 berantibus Graeciam sociis, qui vt liberare possent, mare traiecerunt: terra mariq; gesserunt
 bellum? Vos tamen, inquis, vestramq; amicitiam ac societatem populi Romani non violauit.
 Quoties viste id arguam fecisse: sed nolo pluribus, summam rem complectar. Quibus igitur
 tur rebus amicitia violatur: nempe his maxime duabus, si socios meos pro hostibus habeas,
 si cum hostibus te coniungas. Vtrum non à te factum est? Nam & Messenem vno atq; eodem
 iure foederis, quo & Lacedaemonem, in amicitiam nostram acceptam socius ipse sociam no-
 bis urbem vi atq; armis cepisti, & cum Philippo hoste nostro non societatem modo, sed (si
 diis placeat) affinitatem etiam per Philoclem Praefectum eius pepigisti, & bellum aduersum
 nos gerens mare circa Maleam infestum nauibus piraticis fecisti, & plures propè ciues Ro-
 manos, q̄ Philippus, cepisti atq; occidisti, tutiorq; Macedoniae ora q̄ promontorium Maleae
 commearas ad exercitus nostros portantibus nauibus fuit. Proinde parce sic fidem ac iura
 societatis iactare, & omissa populari oratione, tanq; tyrannus & hostis loquere. Sub haec Ari-
 sthenus nunc monere Nabin, nunc etiam orare, vt dum liceret, dum occasio esset, sibi ac for-
 tunis suis consulere: & referre deinde nominatim tyrannos ciuitatum finitimarum coepit,
 qui deposito imperio restitutaq; libertate suis, non tutam modo, sed etià honoratam inter
 ciues senectutem egissent. His dictis inuicem auditisq; nox propè diremit colloquium. Po-
 stero die Nabis Argis se cedere ac deducere praesidium, quado ita Romanis placeret, & capti-
 uos & perfugas redditurum dixit: aliud siquid postularent, scriptum vt ederet, petiit, vt de-
 liberare cum amicis posset. Itaq; & tyranno ad consultandum tempus datum est, & Quin-
 tius sociorum etiam principibus adhibitis, habuit consilium. Maxime partis sententia erat,
 Perseuerandum in bello esse, & tollendum tyrannum, nunq; aliter tutam libertatem Graeciae
 fore: satis multo fuisse non moueri bellum aduersus eum, q̄ omitti motu: & ipsum velut co-
 probata dominatione firmiorem futurum, autore iniusti imperii assumpto populo Roma-
 no, & extemplo multos & in aliis ciuitatibus ad insidiandum libertati ciuium suorum incitatu-
 rum. Ipsius Imperatoris animus ad pacem inclinatio erat, videbat enim, coepulso intra mœ-
 nia hoste, nihil praeter obsidionem restare, eam autem fore diuturnam. Non enim Gythei, quod
 ipsum tamè traditum, non expugnatum esset, sed Lacedaemonem validissimam urbem viis armisq;
 oppugnaturus: vna spem fuisse, si qua adiuuentibus exercitibus diffensus ac seditio inter ipsos
 excitari posset: cum signa portis propè inferri cernerent neminem se mouisse. Adiciēbat &
 cum Antiocho insidiam pacem Iulium Legatum inde redeuntē nunciare, multo maioribus
 q̄ ante terrestribus nauibusq; copiis in Europā eum transisse: si occupasset obsidio Laceda-

monis exercitum, quibus aliis copiis aduersus Regem tam validum ac potenter bellum gesturus: Hac propalam dicebat: illa tacita suberat cura, ne nouus Consul Greciam provincia sortiretur, & inchoati belli victoria successori tradenda esset. Cum aduersus tendendo nihil moueret socios, simulando se trāsire in eorum sententiam, omnes in assensum cōsiliū sui traxit. Bene verat, inquit, obsideamus Lacedæmonem, quando ita placet: ceterum cum res tam lenta, quàm ipsi scitis, oppugnatio vrbiū sit & obsidentibus prius sepe, quàm obfessis tantum afferat, iam nunc hoc ita proponete vos animis oportet, hybernandum circa Lacedæmonis moenia esse: quæ mora si laborem tantum ac periculum haberet, vt & animis & corporibus ad sustinenda ea parati essetis, hortarer vos: nunc impensa quoque magna eget in opera, in machinationes & tormenta, quibus tanta vrbs oppugnanda est, in cōmcarus vobis nobisque in hyemem expediendos. Itaque ne aut repente trepideris, aut rem inchoatam turpiter destituaris, scribendum antè vestris ciuitatibus censeo, explorandumque, quid quæque animi, quid virum habeat. Auxiliorum satis superque habeo: sed quo plures sumus, pluribus rebus egebimus: nihil iam præter nudum solum ager hostium habet: ad hæc hyems accedit, ad comportandum ex longinquo difficilis. Hæc oratio primum animos omnium ad respicienda cuiusque domestica mala conuertit, segnitiam & inuidiam & obtreactionem domi manentium aduersus militantes, libertatem difficilem ad consensum, inopiam publicam, malignitatem conferendi ex priuato. Veris itaque subito voluntatibus, facere quod de Republ. populi Romani sociorumque esse crederet, Imperatori permiserunt. Inde Quintius adhibitis Legatis tantum, Tribunisque militum, condiciones, in quas cum tyranno pax fieret, has conscripsit. Sex mensium induciæ vt essent Nabidi, Romanisque & Eumeni Regi, & Rhodis: Legatos extemplo mitterent Romam, T. Quintius & Nabis, vt pax ex autoritate Senatus conscribaretur. Ex qua die scripte condiciones pacis editæ Nabidi forent, ea dies vt induciarum principium esset, & vt ex ea die intra decimum diem ab Argis ceterisque oppidis, quæ in Argiuorum agro essent, præsidia omnia deducerentur, vacuaque & libera traderentur Romanis: & ne quod inde mancipium regium publicumve vt priuatum educeretur, & si qua ante deducta forent, dominis recte restituerentur, naues, quas ciuitatibus maritimis ademisset, redderet: neque ipse nauem ullam, præter duos lembos, qui non plus quam sexdecim remis ageretur, haberet: perfugas & captiuos omnibus sociis populi Romani ciuitatibus redderet: Menseis omnia, quæ compararent, quæque domini cognoscerent, exulibus quoque Lacedæmoniis liberos & coniuges restitueret: quæ earum viros sequi voluissent, inuicta nequa ex illis comes esset. Mercenariorum militum Nabidis qui aut in ciuitates suas, aut ad Romanos transfissent, iis res suæ omnes recte redderentur. In Creta insula ne quam urbem haberet: quas habuisset, redderet Romanis: ne quam societatem cum villo Cretensium aut quoque alio institueret, neu bellum gereret. Ciuitatibus omnibus, quasque & ipse restituisset, quasque se suasque in fidem ac deditionem populo Ro. tradidissent, omnia præsidia deduceret, seque ipse suosque ab his abstineret. Nequod oppidum, nequod castellum in suo alieno agro conderet. Obsides ea ita futura daret quinque, quos Imperatori Romano placuisset: filium in his suum, & talenta centum argenti in præsentem, & quinquaginta talenta in singulos annos, per annos octo. Hæc conscripta castris propius urbem motis Lacedæmonem mittuntur: nec sanè quicquam eorum satis placebat tyranno, nisi quod præter spem reducendorum exulum mentio nulla facta erat, maxime autem omnium ea res offendeat, quod & naues & maritimæ ciuitates ademptæ erant: fuerat autem ei magno fructui mare omnem oram Maleæ prædatoriis nauibus infestam habenti, iuuentutem præterea ciuitatum earum ad supplementum longe optimi generis militum habebat. Has condiciones, quæ ipse in secreto volutauerat cum amicis, vulgo tamen omnes fama ferebant, vanis, vt ad cæteram fidem, sic ad secreta tegenda satellitum regionum ingeniis. Non tam omnia vniuersi, quam ea, quæ ad quæque pertinerent, singuli carpebant: qui exulum coniuges in matrimonio habebant, aut ex bonis eorum aliquid possederant tanquam amissuri, non redduntur, indignabantur: seruis liberatis à tyranno non irrita modo futura libertas, sed multo foedior quam fuisset antè, seruicibus in iratorum domitorum potestatem, ante oculos obseruabatur. Mercenarii milites & præcia militie casura in pace agere ferebant, & reditum sibi nullum esse in ciuitates videbant, infensas non tyrannis magis quam satellitibus eorum. Hæc inter se primo in circulis ferentes fremere, deinde ad arma subito discurrunt. Quo tumultu cum per se satis iritaram multitudinem cerneret tyrannus,

concionè aduocari iussit. Ibi cum ea quæ imperarentur à Romanis, exposuisset, & grauiora atque indigniora quædam falso adiunxisset, & ad singula nunc ab vniuersis, nunc a partibus cōcionis acclamaretur, interrogauit, quid se respondere ad ea, aut quid facere vellet: Propè vna voce omnes nihil respondere, bellum geri iusserunt: & pro se quisque, qualia multitudo solet, bonum animum habere, & bene sperare iubentes, fortes fortunam adiuuare aiebant. His vocibus incitatus tyrannus, & Antiochum Aetolosque adiutores pronūciat, & sibi ad obsidionem sustinendam copiarum affatim esse. Exciderat pacis mentio ex omnium animis, & in stationes non vltra quieturi discurrunt. Paucorum lacescentium excursio, & emissia iacula extemplo Romanis dubitationem, quin bellandum esset, exemerunt. Leuia inde prælia per quatuordecim primū sine villo satis certo euentu commissa: quinto die propè iusta pugna adeo pauētes in oppidum Lacedæmonii compulsi sunt, vt quidam milites Romani terga fugientium cedentes per intermissa, vt tunc erant, moenia vrbe intrarint. Et tunc quidem Quintius satis eo terrore comercitis excursionibus hostium, nihil præter ipsius oppugnationem vrbis superesse ratus, missis, qui omnes nauales socios à Gytheo accerserent: ipse interim cum Tribunis militum ad visendum vrbs situm moenia circūuehitur. Fuerat quondam sine muro Sparta. Tyranni nuper locis patentibus planisque obiecerant murum, altiora loca, & difficiliora aditu stationibus armatorum pro munimento obiectis tutabantur. Vbi satis omnia inspicit, corona oppugnandum ratus, omnibus copiis erant autem Romanorum sociorumque simul peditem equitemque, simul terrestrium ac naualium copiarum ad quinquaginta millia hominum vrbe cinxit. Alii scalas, alii ignem, alii alia, quibus non oppugnarēt modo, sed etiā terrent, porrabat: iussi clamore sublati subire vndique omnes, vt quæ primū occurrerēt, quæue opem ferret, ad omnia simul pauētes Lacedæmonii ignoraret. Quod roboris in exercitu erat, trifariam diuisum: parte vna à Phoebeo, altera à Dicynneo, tertia ab eo loco, quæ heptagonias appellat (omnia autem hæc aperta sine muro loca sunt) aggredi iubet. Cum tantus vndique terror vrbe circūuississet, primo tyrannus & ad clamores repetinos, & ad nuncios trepidos motus, vt quisque maxime laboraret locus, aut ipse occurrebat, aut aliquos mittebat: deinde circumsulo vndique pauore ita obtorpuerunt, vt nec dicere quod in rem esset, nec audire possent: nec inops modo consilii, sed vix mentis compos esset. Romanos primo sustinebant in angustiis Lacedæmonii, ternaque acies tempore vno locis diuisis pugnant: deinde crescente cerramine nequaquam erat prælium par. Missilibus enim Lacedæmonii pugnantibus à quibus se & magnitudine scuti perfacile Romanus tuebatur miles: & quod alii vani, alii leues admodum scitus erant: nam propter angustias loci confertamque turbam non modo ad emittenda cum pro cursu, quo plurimum concitantur tela, spatium habebant, sed ne vt de gradu quidem libero ac stabili conarentur. Itaque ex aduerso missa tela nulla in corporibus, rara in scutis habebant: à circumstantibus ex superioribus locis quidam vulnerati sunt, mox progressos iam etiam ex tectis non tela modo, sed regulæ quoque inopinates perculerunt: sublati deinde supra capita tectis, continuatisque ita inter se, vt non modo ad cacos scitus, sed ne ad inferendum quidem ex propinquo telum loci quicquam esset, testudine facta subibant: & primæ angustie paulisper sua hostiumque refertæ turba tenuerunt. Posteaque in patentiore viam vrbs paulatim vrgentes hoste processere, non vltra vis eorum atque impetus sustineri poterant. Cum terga vertissent Lacedæmonii, & effusa fuga superiora peterent loca, Nabis quidem, vt capta vrbe trepidans, quamam ipse euaderet, circumspectabat. Pythagoras cum ad cætera animo officioque ducis fungebatur, tum vero vnus ne caperetur vrbs, causa fuit. Succedenti enim adificia proxima muro iussit: quæ cum momento temporis arsisent, vt adiuuantibus ignem, qui alias ad extinguendum opem ferre solent, ruere in Romanos tecta, nec regularum modo fragmenta, sed etiā ambusta tigna ad armatos peruenire, & flamma late fundi, fumus terrorē etiam maiorem quam periculum facere. Itaque & qui extra vrbe erant Romanorum, tum maxime impetus facientes recessere à muro: & qui iam intrauerant, ne incendio à tergo oriente intercluderentur à suis, receperunt sese. Et Quintius postquam quid rei esset, vidit, receptum canere iussit: ita iam propè capta vrbe reuocati redierunt in castra. Quintius plus ex timore hostium quam ex ipsa spei nactus, per triduum insequens territauit eos, nunc præliis lacescendo, nunc operibus intersepiendo quædam, ne exitus ad fugam esset. His comminationibus compulsus tyrannus, Pythagoram rursus oratorem misit: quæ Quintius primo aspernatus excedere castris iussit, deinde suppliciter oratorem, aduolutumque genibus tandè audiuit. Prima oratio fuit omnia permittentis arbitrio Romanorum: deinde cum ea velut vana, & sine effectu nihil proficerent, eo deducta res est, vt his condi-

tionibus, quæ ex scripto paucis ante diebus editæ erant, induciæ fierent, pecuniæq; & obfides 55
 accepti. Dñi oppugnatur tyrannus, Argivi nunciis aliis propè super alios afferentibus nõ tan-
 tummodo obfessam, sed iam captã vrbẽ Lacedæmonẽ esse, erecti & ipsi simul eo, quod Pytha-
 goras cũ parte validissima præsidii excefferat, contempta paucitate eorum, qui in arce erant,
 duce Archippo quodã præsidii expulerunt. Timocratã Pellessem, quia clementer præfue-
 rat, viui fide data emiserunt. Huic letitię Quintius superuenit, pace data tyrãno, dimissisq; 60
 à Lacedæmone Eumene, & Rhodiis, & L. Quintio fratre ad classem. Lata ciuitas celeberrimũ
 festorũ dierum ac nobile ludicri Nemeorũ, die statã propter belli mala prætermisum, in ad-
 uentũ Romani exercitus ducisq; indixerit, præfeceritq; ludis ipsum Imperatorẽ. Multa erãt,
 quæ gaudii cumularent. Reducti ciues à Lacedæmone erant, quos nuper Pythagoras, quosq;
 ante Nabis abduxerãt, redierant, qui post compertã à Pythagora coniurationẽ, & caede iam 65
 coepta effugerant, libertatẽ ex longo intervallo, libertatisq; autores Romanos, quibus causa
 bellandi cum tyranno ipsi fuissent, cernebant. Testata quoq; ipso Nemeorum die voce præ-
 conis libertas est Argiuorum, Acheis quantum restituti Argi, & in commune Achaia con-
 cillium letitię afferebant, tantum serua Lacedæmon relicta, lateri adhærens tyranni, non syn-
 cerum gaudium præbebat. Aetoli vero eam rem omnibus conciliis lacerare. Cum Philippo 70
 non antè desitum bellari, q̃ omnibus excederet Graciã vrbibus, Tyranno relicta Lacedæ-
 monem, Regem autem legitimum, qui in Romanis fuerat castris, ceterosq; nobilissimos ci-
 ues in exilio victuros, Nabidis dominãtis satellitem factum Tribunalum militum. Quintius
 ab Argis Elatiã, vnde ad bellum Spartaũ profectus erat, copias reduxit. Sunt, qui non ex
 oppido proficiscentem bellum gessisse tyrannũ tradant, sed castris aduersus Romana castra 75
 positis, diuq; cunctatum, cũ Aetolorum auxilia expectasset, coactum ad extremum acie con-
 fligere, impetu in pabulatores suos ab Romanis facto, eo prælio victum, castrisq; exutum pa-
 cem petisse, cũ cecidissent quindecim millia militum, capta plus quatuor millia essent. Eodẽ
 ferè rēpore & à T. Quintio de rebus ad Lacedæmonẽ gestis, & ab M. Porcio Cõsule ex Hispa-
 nia literę allatę. Vtriusq; nomine ternos in dies supplicatio à Senatu decreta est. L. Valerius 80
 Consul cũ post fusos circa Littanã sylvam Bosos quietã prouinciã habuisset, comitiõrum
 causa Romam rediit: & creauit Consules, P. Cornelium Scipionem Africanum iterum, & T.
 Sempronium Longum. Horum Patres primo anno secundi Punici belli Cõsules fuerãt. Præ-
 toria inde comitia habita, Creati P. Cornelius Scipio, & duo C. Cornelii, Merenda & Blafius,
 & Cn. Domitius Aenobarbus, & Sex. Digiuius, & T. Iuuenius Calua. Comitiiis perfectis Cõ- 85
 sul in prouinciã rediit. Nouum ius eo anno à Ferentinatibus tentatum, vt Latini, qui in
 coloniã Romanã nomina dedissent, ciues Romani essent. Puteolos Salernũq; & Buxetũ
 ascripti coloni, qui nomina dederant, cum ob id se pro ciuibus Romanis ferrent, Senatus iua-
 dicauit non esse eos ciues Romanos. Principio anni, quo P. Scipio Africanus iterum, & T. Sē-
 pronius Longus Cõsules fuerunt, Legati Nabidis tyranni Romam venerunt. His extra vr- 90
 bẽ in aede Apollinis Senatus datus est. Pax quæ cum T. Quintio conuenisset, vt rata esset, pe-
 tierunt impetraueruntq;. De prouinciis cum relatum esset, Senatus frequens in eam sententiã
 ibat, vt quoniam in Hispania & Macedonia debellatũ foret, Consulibus ambobus Italia prou-
 uincia esset. Scipio satis esse Italia vnum Consulẽ censebat, alteri decernendam Macedo- 95
 niam esse. Bellum graue ab Antiocho imminere: iam ipsum sua sponte in Europam trãsgres-
 sum, quid deinde facturum censerent: cum hinc Aetoli haud dubie hostes vocarent ad bellũ,
 illinc Annibal Romanis cladibus insignis Imperator stimularẽt. Dum de prouinciis Consu-
 lum disceptatur, Prætores sortiti sunt, Cn. Domitio vrbana iurisdicção, T. Iuuenio peregrina
 euenit, P. Cornelio Hispania vltior, Sex. Digiuius ceterior, duobus Cornelis, Blasio Sicilia, 100
 Merendã Sardinia. In Macedonia nouum exercitum transportari non placuit: eum, qui ef-
 fer ibi, reduci in Italiam à Quintio ac dimitti. Item eum exercitum dimitti, qui cum M. Por-
 cio Catone in Hispania esset. Consulibus ambobus Italiam prouinciã esse, & duas vrbanas
 eõ legiones scribere, vt dimissis, quos Senatus censuisset, exercitibus, VIII omnino Romanæ
 legiones essent. Ver sacrum factum erat priore anno, M. Porcio & L. Valerio Cõsulibus, Id cũ 105
 P. Licinius Pontifex notẽ esse recte factum collegio primũ, deinde ex autoritate collegii Pa-
 tribus renunciaffer, de integro faciendum arbitrato Pontificum cõsuerunt, ludosq; magnos,
 qui vnã voti essent, tanta pecuniã, quanta assoleret, faciendos. Ver sacrum videri pecus, quod
 natum esset inter Calendas Martias, & Idus Maias, P. Cornelio Scipione & T. Sempronio Iõ

80 COSS. Censuram inde comitia habita sunt. Creati Censores Sex. Aelius Pertus, & C. Cor-
 nelius Certhegus, principem Senatus P. Scipionẽ Consulẽ, quem & priores Censores legerant,
 legerunt. Treis omnino Senatores, neminem curuli honore vsũ, præterierunt. Gratiã quoq;
 ingentem apud eum ordinem pepererunt, quod ludis Romanis Aedilibus curulibus impera-
 runt, vt loca senatoria secernerent à populo. Nam antea in promiscuo spectabant. Equitibus 5
 quoq; per paucis adempti equi, nec in vllum ordinem sequitũ. Atrium libertatis, & villa publi-
 ca ab eisdem resecta amplifiataq;. Ver sacrum, Iudicq; votiũ, quos vouerat Seruius Sulpitiũ
 Galba COS. facti. Cum spectaculo eorum occupati animi omnium essent, Q. Pleminius, qui
 propter multa in deos hominesq; scelera Locris admissa in carcerem coniectus fuerat, cõpa- 10
 rauerat homines, qui pluribus simul locis vrbis nocte incendia facerent, vt in conseruata no-
 cturmo tumultu ciuitate refringi carcer posset. Ea res iudicio consciorũ palam facta, delataq;
 ad Senatum est. Pleminius in inferiorem demissus carcerem est, necatusq;. Colonia ciuim
 Romanorum eo anno deductę sũt Puteolos, Vulturũ, Liternũ, trecenti homines in singulas,
 Item Salernum, Buxentumq; colonię Romanę deductę sunt. Deduxere Triumuirũ, T. Sēpro- 15
 nius Longus, qui tũ Consul erat, M. Seruilius, Q. Minutius Thermus, Ager diuisus est, qui
 Campanorũ fuerat, Sipontum item in agrũ, qui Arpinorũ fuerat, coloniã ciuim Romanorum
 alii Triumuirũ, D. Iunius Brutus, M. Bebius Pamphilus, M. Heluius deduxerunt. Tempam
 item & Crotonẽ ciuim Romanorũ colonię deductę, Tempanus ager de Brutiis captus erat.
 Brutii Græcos expulerant, Crotonẽ Græci habebãt. Triumuirũ, C. Octauius, L. Aemilius Pau- 20
 lus, C. Lectorius Crotonẽ, Tempam L. Cornelius Merula deduxerunt. Prodigia quoq; alia vi-
 sa eo anno Romę sunt, alia nunciata. In foro, & comitio, & Capitolio sanguinis guttæ visæ
 sunt, & tetra aliquoties pluuit, & caput Vulcani arsit. Nunciatum est Interamne lac fluxisse,
 pueros ingenuos Arimini sine oculis ac naso, & in Piceno agro non manus non pedes haben- 25
 tem natum. Ea prodigia ex Pontificum decreto procurata, & sacrificium nouendiale factum
 quod Adriani nunciauerant in agro suo lapidibus pluuisse. In Gallia L. Valerius Flac- 30
 cus Proconful circa Mediolanum cum Gallis Insubribus & Boiis, qui Dorulaco duce ad cõ-
 citandos Insubres Padum trãsgressi erant, signis collatis depugnauit, decem millia hostium
 sunt cęsa. Per eos dies Collega eius M. Porcius Cato ex Hispania triumphauit. Tulit in eo
 triumpho argenti insecti viginti quinq; millia pondo, bigati centum viginti tria millia: scē- 35
 sis auri quingenta quadraginta pondo: militibus quadringenta millia ex præda diuisit, in sin-
 gulos ducentos septuagenos aris, triplex equiti, T. Sempronius Consul in prouinciã profre-
 ctus in Boiorum primũ agrum legiones duxit, Boiorum rum regulus cum duobus fratri-
 bus tota gente concitata ad rebellandum, castra locis apertis posuit, vt appareret dimicatu- 40
 ros, si hostis fines intrasset. Cõsul vbi quantę copię, quanta fiducia esset hosti, sensitiũ
 ad Collegam mittit, vt si videretur ei, maturaret venire, se tergiversando in aduentum eius
 rem extracturum, Quæ causa Consulĩ cunctandi, eadem Gallis, præterq; quod cunctatio ho- 45
 stium animos faciebat rei maturandę, erat, vt priusq; coniungerentur Consulũ copię, rem
 trãsfigerent. Per biduum tamen nihil aliud q̃ steterunt parati ad pugnam, siqui contra egres-
 derentur. Tertio vi subiere ad vallum, castraq; ab omni simul parte aggressi sunt. Consul ex-
 templo arma capere milites iussit, armatos inde paulisper continuit, vt & stolidam fiduciam 50
 hosti augetet, & disponderet copias, quibus quæq; portis erumperent. Duæ legiones duabus
 principibus portis signa efferre iussit: sed in ipso exitu ita conferti obstitere Galli, vt clau-
 deret viam. Diu in angustiis pugnatum est, nec dextris magis gladiisq; gerebatur res, quã
 scutis corporibusq; ipsis obnixi vrgebant: Romani, vt signa foras efferrent: Galli, vt aut ipsi 45
 in castra penetrarent, aut exite Romanos prohiberent: nec antè in hanc aut illam partem mo-
 ueri acies potuerunt, q̃ Q. Victorius primi p̃li Centurio, & C. Attinius Tribunus militum,
 quarta hic, ille secundæ legionis (rem in asperis præliis sæpe tentatã) signa adempta si-
 gniferis in hostes iniecerunt, dum reperunt enixe signum, priores secundana fe porta eiecere.
 Iam hi extra vallum pugnant, quarta legione in porta hæret, cum alius tumultus ex auct 50
 sa parte castrorum est exortus: In portam Quæstoriam irruperant Galli, resistentesq; pertina-
 cius occiderant L. Posthumium Quæstorem, cui Tympano fuit cognomen, & M. Attinium
 & P. Sempronium præfectos sociũ & ducentos ferme milites. Capta ab ea parte castra erãt,
 donec cohors extraordinaria missa à Consule ad tuendam Quæstoriam portam: & eos, qui
 intra vallum erant, partim occidit, partim expulit castris, & irrupentibus obstitit. Eodẽ fe

re tempore & quarta legio cū duabus extraordinariis cohortibus porta erupit. Ita simul tria 55
 praelia circa castra locis distatibus erant, clamoresq; dissoni ad incertos suorū euentus ac pre-
 senti certamine animos pugnantū auertebant. Vsq; ad meridiem aequis viribus ac prope
 pari spe pugnatū est. Labor & astus emollida, & fluida corpora Gallorū, & minime patientia
 sitis, cum decedere pugna coegisset, in paucos restantes imperū Romani fecerunt, fusosq; cō-
 pulerunt in castra. Signū inde receptū à Consule datum est. Ad quod pars maior receperit 60
 sese, pars certaminis studio, & spe potiundi castris hostiū perstitit ad vallē. Eorum paucitate
 contempta Galli vniuersi ex castris erumpunt: fusi inde Romani, & qui imperio Cōsulis pa-
 rare voluerant, suo pauore ac terrore castra repetunt. Ita varia hinc atq; illinc nunc victoria,
 nunc fuga fuit. Gallorū tamen ad vndecim millia, Romanorū quinq; millia sunt occisa. Gal-
 li recepte in intima finium sese: Consul Placentiā legiones duxit. Scipionē aliū iuncto exer- 65
 citu cum Collega, per Boiorum agros populantē iste, quoad progredi syluā paludesq; passā
 sunt, scribunt: aliū nulla memorabili re gesta comitorū causa rediisse Romā. Eodē anno T.
 Quintius Eliatā, ex quo in hyberna reduxerat copias, totū hyemis tempus iure dicendo cō-
 sumpsit, mutādisq; iis, quę aut ipsius Philippi, aut Prefectorū eius licētia in ciuitatibus facta
 erant, cum suę factionis hominū vires augēdo, ius ac libertatē aliorū deprimeret, veris ini- 70
 riō Corinthum, conuētū edicto, venit. Ibi omnīū ciuitatū legationes in concionis modū cir-
 cūfusas est allocutus, orsus ab inīta primū Romanis amicitia cū Gręcorū genere & Imperato-
 rī, qui ante se in Macedonia fuissent, suisq; rebus gestis. Omnia cū approbatione ingēti sunt
 audita, præterq; cum ad mentionem Nabidis ventum esset: id minime conueniens liberantī
 Gręciam videbatur, tyrannū reliquisse, non suę solū patrię grauem, sed omnibus circa ciui- 75
 tātibus metuendum. Nec ignarus huius habitus animorū Quintius, si sine excidio Lacedę
 monis fieri potuisset, fatebatur, pacis cum tyranno mentionem admittendam auribus non
 fuisse: & nunc cum aliter q̄ ruina grauissima ciuitatis opprimi nō posset, satis visum esse, ty-
 rannū debilitatum, ac totis propē viribus ad nocendū cuiq; adeptis, relinquit, q̄ intermori
 vehementioribus, q̄ quę pati posset, remediis ciuitatem sinere, in ipsa vindicta libertatis peric- 80
 turam. Præteritorum commemorationi subiecit, proficisci sibi in Italiā, atq; omnē exerci-
 tum deportare in animo esse. Demetriadis Chalcidīsq; præsidia intra decimū diem auditu-
 ros deducta, ac Corinthum ipsis extemplo vidētib; vacuam Achæis traditurum, vt omnes
 scirent, vtrum Romanis an Aetolis mentiri mos esset, qui male commissam libertatem po-
 pulo Romano sermonibus distulerint, & mutatos pro Macedonib; Romanos dominos, sed 85
 illis nec quid dicerēt, nec qd facerēt, quicq; vnq; pēni fuisse, reliquas ciuitates monere, vt ex fa-
 ctis, non ex dictis amicos pensent, intelligentq; quibus credendum & à quibus cauendū sit:
 libertate modice vtantur: temperatam eam salubrem eis & singulis ciuitatibus esse: inimiciā,
 & aliis grauem, & iis qui habeant præcipitem & effrenatā esse: concordie in ciuitatibus prin- 90
 cipes & ordines inter se, & in communē omnes ciuitates consulerent: aduersus consentientes
 nec Regem quenq; satis validum, nec tyrannum fore, discordiam & seditionē omnia oppor-
 tuna insidiantibus facere, cum pars, quę domestico certamine inferior sit, externo potius se
 applicet, q̄ cui cedat. Alienis animis partem, externa fide redditam libertatē sua cura custodi-
 rent seruarentq; vt populus Romanus dignis datā libertatem, hinc mun⁹ suū bene positum 95
 sciret. Has velut parentis voces cū audirent, manare omnibus gaudio lachryme, adeo vt ipsū
 quoq; confunderēt dicentē. Paulisper fremitus approbantū dicta fuit, monētūmq; aliorum
 alios, vt eas voces velut oraculo missas in pectora animosq; demitterēt. Silentio deinde facto
 petiit ab iis, vt ciues Romanos, si qui apud eos in seruitute essent, cōquisitos intra duos men-
 ses mitterent ad se in Thessaliā: ne ipsis quidē honestū esse, in liberata terra liberatores eius
 seruire. Omnes acclamarūt, gratias se inter cetera etiā ob hoc agere, quod admoniti essent, vt 100
 tam pio ac necessario officio fungerētur. Ingens numerus erat bello Punico captorū, quos An-
 nibal, cū à suis non redimerentur, venundederat. Multitudinis eorū argumentū est, quod Po-
 lybius scribit centū talentis eam rem Achæis stetitisse, cum quingenes denarios precitū in ca-
 pta, quod redderetur dominis, statuissent. Mille enim ducetos ea ratione Achæia habuit: adii-
 ce nunc proportionem, quod verisimile sit totam Græciam habuisse. Nondū conuentus dis- 105
 missus erat, cū respiciūt præsidia à Corintho discedens prorinus ad portam duci atq; abire.
 Quorum agmen Imperator secutus, prosequētib; cunctis, seruatorem liberatoremq; accla-
 mantibus, salutatis dimissisq; eis, eadem qua venerat via Eliatā rediit. Inde cum omnibus co-

piis Ap. Claudii Legatū dimittit, per Thessaliā atq; Epirum ducere Oricum iubet atque
 ibi se opperiri: inde nāq; in animo esse exercitū in Italiā traducere, & L. Quintio fratri Le-
 gato & præfecto classis scribit, vt onerarias ex omni Gręcię ora eodem cōtraheret: ipse Chal-
 cidem profectus, deductisq; non à Chalcide solum, sed etiam ab Oreo atq; Eretria præsidis,
 5 cōuenrū ibi Euboicarū ciuitatū habuit: commonitosq; in quo statu recti accepisset eos, & in
 quo relinqueret, dimisit. Demetriadem inde proficiscitur, deductoq; præsidio, prosequētib; cunctis,
 sicut Corinthi & Chalcide, pergit ire in Thessaliā: vbi nō liberatē modo ciuitates
 erant, sed ex omni colluione & confusione in aliquam tolerabilem formā redigendę. Nec enī
 10 temporū modo vitii ac violentia & licentiā regiā turbati erant, sed iniquo etiam ingenio
 gentis: nec comitia, nec conuētum, nec concilium vllum, non per seditionē ac tumultū, iā in-
 de à principio ad nostrā vsq; aetatem traducētes. A censu maxime & Senatu & iudices le-
 git: potentiorēq; eā partē ciuitatum fecit, cui salua tranquillaq; omnia magis esse expedie-
 bar. Itaq; cū percensuisset Thessaliā, per Epirum in Oricum, vnde erat traiecurus, venit. Ab
 Orico copie omnes Brundisium transportatę, inde per totā Italiā ad urbem propē triuma-
 15 phantes non minore agmine rerum captarum, q̄ suo præ se acto venerunt. Postq; Romā ven-
 tum est, Senatus extra urbem Quintio ad res gestas edisserēdas datus est, triumphusq; merita-
 tus ab annuentibus decretus. Triduū triūphauit. Die primō arma, tela, signaq; area, & mar-
 morea transfuit: plura Philippo adempta, q̄ quę ex ciuitatibus ceperat. Secundo die aurū ar-
 gentumq; factum infectumq;, & signatū infecti argenti fuit decē & octo millia pondo, & da-
 20 ceta LXX facti. Vasa multa omnis generis, celata pleraq; quedā eximie artis, & ex ære multa
 fabrefacta, ad hæc clypei argentei decē, signati argēti octogintaquatuor millia fuere Atticorū,
 tetradrachmā vocant, triū ferē denariorū in singulis argēti est pondus. Aurī pondofuit tria
 millia septingenta quatuordecim, & clypei vnū ex auro totū, & Philippi nūmi aurei qua-
 25 tuordecim millia, quingētū XIII. Tertio die coronę aureę, dona ciuitatū, trāsata: CXIII &
 hostię duçę, & ante currū multi nobiles captiui obsidesq; inter quos Demetrius Regis Phi-
 lippi filius fuit, & Armenes Nabidis tyranni filius, Lacedæmonius: ipse deinde Quintius vr-
 bē est inuectus: secuti currū milites frequentes, exercitū omni ex prouincia deportato. His di-
 30 cenī quinquagenī aëris in pedites diuisi, duplex Centurioni, triplex equitū. Præbuerunt speciē
 triūpho capitibus raris secuti, qui seruitute exempti fuerāt. Exitu huius anni Q. Aelius Tu-
 bero Tribunus plebis tulit ad plebē, plebesq; sciuit, vt latine duç colonię, vna in Brucios, alte-
 ra in Thurinū agrū deducerētur. His deducendis Triumviri creati, quibus in triennii impe-
 ritiū esset, in Brucios Q. Neuius, M. Minutius Rufus, M. Furius Crassipes: in Thurinū agrum
 A. Manlius, P. Aemilius, L. Apustius. Ea binā comitia Cn. Domitius Prętor vrbanus in Cap-
 35 tolio habuit. Aedes eo anno aliquot dedicate sunt. Vna Iunonis Maturę in foro Olitorio, vo-
 ta locataq; quadriennio ante à C. Cornelio Consule Gallico bello, Censor idem dedicauit: alte-
 ra Fauni. Aediles eā biennio ante ex multatitio argēto faciendā locarāt, C. Scribonius & Cn.
 Domitius, qui Prętor vrbanus eam dedicauit, & adē Fortunę primigeniē in colle Quirina-
 li dedicauit Q. Martius Hala, Duūuir ad id ipsum creatus. Vouerat eā decē annis ante Pu-
 40 nico bello P. Sēpronius Sophus: locauerat idē Censor. Et in insula Iouis adē C. Seruilius Dur-
 uir dedicauit. Vora erat sex annis ante Gallico bello ab L. Furio Purpurione Prętor, ab eodē
 postea Cōsule locata. Hęc eo anno acta. P. Scipio ex prouincia Gallia ad Cōsules subrogados
 rediit. Comitā Cōsulū fuere, quibus creati sunt L. Cornelius Merula & Q. Minutius Thera-
 mus. Postero die creati sunt Prętores L. Cornelius Scipio, M. Fului⁹ Nobilior, C. Scriboni⁹,
 45 M. Valerius Messala, L. Porcius Licinius & C. Flaminius. Megalesia, ludos scenicos, Artilius
 Seranus, L. Scribonius Libo Aediles curules primi fecerūt. Horū Aedilū ludos Romanos pri-
 mū Senatus à populo secretus spectauit, præbuitq; sermones (sicut omnis nouitas solet) aliis
 tandem, quod multo ante debuerit, tributum existimantibus amplissimo ordinī, aliis dēptū
 ex dignitate populi quoquid maiestati Patrū adiectū esset, interpretantibus, & omnia disceri-
 50 mina talia, quibus ordines discernerētur, & concordia & libertatis æque minuendā esse. Ad
 quingentesimum octauum annum in promiscuo spectatum esse: quid repente factum, cur im-
 misceri sibi in cauea Patres plebā nollent: cur diues pauperem confessorē fastidiret: nouā &
 superbam libidine ab nullis ante gentis Senatu neq; desideratam neq; institutam. Postremo
 ipsum quoq; Africanū, quod Cōsul autor eius rei fuisset, poenituisse ferūt. Adeo nihil morū
 ex antiquo probabile est, veteribus, nisi quę vsus euidenter arguit, stari malit. Principio anni,

quo L. Cornelius, Q. Minutius COSS. fuerunt, terrę motus ita crebri nunciabantur, vt nō rei tantum ipsius, sed feriarū quoq; ob id indictarum homines recederet. Nam neq; Senatus haberi, neq; administrari Resp. poterat, sacrificando expiādoq; occupatis Cōsulis. Postremo De cœmiris adire libros iussis, ex responso eorū supplicatio per tridui fuit. Coronati ad omnia puluinaria supplicauerūt, edictūq; est, vt omnes, qui ex vna familia essent, pariter supplicarēt. Item ex auctoritate Senatus Cōsules edixerūt, ne quis, quo die terrę motu nunciato feria in die ēssent, eo die aliū terrę motū nunciaret. Prouincias deinde Cōsules prius, tum Prætores fortiti: Cornelius Galliam, Minutius Ligures fortiti sunt: C. Scribonius uerbanā, M. Valerius peregrinā, L. Cornelius Siciliam, L. Porcius Sardinā, C. Flaminius Hispaniam citeriorem, M. Fuluius Hispaniā vltiorē. Nihil eo anno belli expectantibus COSS. literę M. Cincii præfectus in Pisis erat, Gallarū, Ligurum XX millia armatorū, coniuratione per omnia conciliabula vniuersę gentis facta, Lunēsem primum agrū depopulatos, Pisanū deinde finē transgressos omnē oram maris peragrassę. Itaq; Minutius Consul cui Ligures prouincia euenerant, ex auctoritate Senatus in rostra ascendit ac edixit, vt legiones duę vrbanaę, quę superiore anno cōscriptę essent, post diem decimum Aretii adessent, in earum locum se duas legiones vrbanas scripturū. Item sociis, & Latini nominis magistratibus, Legatisq; eorum, qui milites dare debebant, edixit, vt in Capitolio se adirēt: ex iis quindecim millia peditū, & quingentos equites pro numero cuiusq; iuniorum descripsit: & inde à Capitolio protinus ire ad portam: & vt maturaretur res, proficisci ad delectū iussit. Fuluius Flaminiq; terna millia Romanorum peditum, & centeni equites in supplementum: & quina millia sociū Latini nominis, & ducenteni equites decreti, mandarūq; Prætoribus, vt veteres dimitterent milites, cum in prouinciam venissent. Cum milites, qui in legionibus vrbanis erant, frequentes Tribunos plebeios adissent, vt i causas cognoscerent eorum, quibus aut emerita stipendia, aut morbus causa essent, quo minus militarent, eam rem literę T. Sempronii discusserunt. In quibus scriptū erat, Ligurum quindecim millia in agrum Placentinum venisse, & eum vsq; ad ipsa colonię mœnia, & Padū ripas cum ædibus & incendiis perpopulatos esse. Boiorū quoq; gentē ad rebellionem spectare. Ob eas res tumultū esse decreuit Senatus. Tribunos plebei non placere causas militares cognoscere, quo minus ad edictum conuenerent. Adiecerunt etiam, vt socii nominis Latini, qui in exercitu P. Cornelii, & T. Sempronii fuissent, & dimissi ab iis Cōsulib; essent ad quam diem L. Cornelius Cōsul edixisset, & in quem locum edixisset Herturnię, conuenerent: & vti L. Cornelius Consul in prouinciā proficiscēs in oppidis agrisq; quā iturus esset, si quos ei videretur, milites scriberet, armaretq;, & duceret secū: dimittēdiq; ei quos eorum, quādoq; vellet, ius esset. Postq; Consules delectu habito profecti sunt in prouincias, tum T. Quintius postulauit, vt de iis, quę cum decem Legatis ipse statuisset, Senatus audiret: eaq; si videretur, auctoritate sua confirmaret: id eos facilius facturos, si Legatorum verba, qui ex vniuersa Græcia, & magna parte Asię, quib; ab Regibus venissent, audissent. Hęc legationes à C. Scribonio Prætoře vrbano in Senatū introductę sunt, benignęq; omnibus responsum: cum Antiocho quia longior disceptatio erat, decem Legatis, quorum pars aut in Asia, aut Lyfimachia apud Regem fuerant, delegata est. Quintio mandarū, vt adhibitis iis Legatorum Regis verba audiret, responderetq; iis, quę ex dignitate atque vtilitate populi Romani responderi possent. Menippus & Hegesianax principes regię legationis erant, ex his Menippus ignorare se dixit, quidnam perplexi sua legatio haberet, cum simpliciter ad amicitiam petendam iungendamq; societatem venissent: esse autem tria genera fœderum, quibus integre pacifice rentur amicitias ciuitates Regesq; vnum, cum bello victis dicerentur leges: vbi enim omnia ei, qui armis plus possit, dedita essent, quę ex iis habere victor, quib; multari eos velit, ipsius ius atq; arbitrium esse: alterū, cum pares bello æquo fœdere in pacē atq; amicitiam venirent, tunc enim repeti reddiq; per conuentionē res: & siquarū turbata bello possessio sit, eas aut ex equo simul, aut ex formula iuris antiqui, aut partis vtriusq; commodo componi: tertium esse genus, cum qui hostes nunq; fuerint, ad amicitiam sociali fœdere, inter se iungendam conant: eos neq; dicere neq; accipere leges: id enim victoris, & victi esse: ex eo genere cum Antiochus esset, mirari se, quod Romani æquum censeant ei leges dicere, quas Asia vrbium liberarum & immunes, quas stipendiaras esse velint: quas intrare præsidia regia, Regemq; venirent: cum Philippo enim hoste pacem, non cum Antiocho amico societatis fœdus ita sancidum esse. Ad ea Quintius, Quoniā vobis distincte agere liber, & genera iungendarum amicitiarum enumerare, ego quoq; duas conditiones possum, extra quas nullā esse Regi nunciatis amicitia cum populo Ro. iungendę: vnam si nos nihil, quod ad vrbes Asię attinet, curare velit, vt & ipse omni Europa abstineat: alteram, si se ille Asię finibus non cōtineat, & in Europam transcendat, vt & Romanis ius sit Asię ciuitatū amicitias & tueri, quas habeat, & nouas complecti. Enimvero id auditu etiam dicere indignū esse Hegesianax, Thracię & Chetsones vrbibus arceri Antiochū, quę Seleucus proauus eius, Lyfimacho Rege bello victo, & in acie cesso, per summū decus parta reliquerit, pari cum laude eadem ab Thracibus possessa partim armis receperit Antiochus: partim deserta, sicut ipsam Lyfimachia, & reuocatis cultoribus frequentauerit, & quę strata ruinis atq; incendiis erant, ingentibus impensis adificauerit. Quid igitur simile esse, ex ea possessione ita parta, ita recuperata deduci Antiochum & Romanos abstinere Asia, quę nunq; eorum fuerit? Amicitiam experere Romanorū Antiochū, sed quę impetrata glorię sibi, non pudori sit. Ad hęc Quintius, Quandoquidē, inquit, honesta penlamus, sic, vt aut sola, aut prima certe pensari decet principi orbis terrarū populo, & tanto Regi, vtrum tādē videtur honestius, liberarum velle omnes, quę vbiq; sunt Græcię vrbes, aut feruas, & vectigales facere? Si sibi Antiochus pulchrum esse cēlet, quas vrbes proauus populi Ro. susceptum patrocinium libertatis Græcorum non deserere, si dei constantię suę ducit esse: sicut à Philippo Græciam liberauit, ita ab Antiocho grācas Asię vrbes liberare in animo haberet. Neq; enim in Aëolide Ioniamq; colonię in seruitutem regiam missę sunt, sed stirpis augendę causa, genisq; vetustissimę per orbem terrarū propagandę. Cum hæc res Hegesianax, nec inficiari posset, honestiorem causam libertatis, q̄ seruitutis prætexti titulo: Quin mittimus ambages, inquit P. Sulpitius, qui maximus natu ex decē Legatis erat: alteram ex duabus conditionibus, quę modo diserte à Quintio datę sunt, legite: aut super federe de amicitia agere. Nos vero, inquit Menippus, nec volumus, nec possum; pacisci quicq; quo regnū Antiochi minuatur. Postero die Quintius legationes vniuersas Græcię Asięq; cum in Senatū introduxisset, vt scirent quali animo populus Romanus, quali Antiochus erant ciuitates Græcię essent, postulata & sua & regis exposuit: Renunciarent ciuitatibus suis populum Ro. qua virtute, quāq; fide libertatē eorū à Philippo vindicauerit, eadem ab Antiocho, nisi decedat Europa, vindicaturū. Tū Menippus deprecari & Quintium, & Patres iustitiam, ne festinarent decernere, quo decreto turbaturū orbem terrarum essent: tempus & sibi iurarent, & Regi ad cogitandū darent: cogitaturū, cum renunciatę conditiones essent: & imperaturū aliquid, aut pacis causa consensurū. Ita integra dilata res est. Legatos mitti ad Regē eosdem, qui Lyfimachia apud eum fuerant, placuit P. Sulpitium, P. Iulium, P. Aeliū, Vixidumq; profecti erant, cum à Carthagine Legati bellum haud dubie parare Antiochum Annibale ministro, attulerunt, inieceruntq; curam, ne simul & Punicum excitaretur bellū. Annibal patris profugus peruenerat ad Antiochum, sicut antē dictum est, & erat apud Regem in magno honore, nulla alia arte, nisi quod voluntati dñi consilia de Romano bello nemo prior super tali re particeps esse sermonis poterat. Sententia eius vna atq; eadem semper erat, vt in Italia bellum gereretur, Italiam & milites & cōmeatus præbituram externo hosti: si nihil ibi moueatur, liceatq; populo Romano viribus & copiis Italia extra Italiam bellum gerere, neq; Regem neq; gentem vllam parē Romanis esse: sibi centum tectas naves, XVI millia peditū, mille equites deposcere: ea se classe primum Africam petiturum: magnopere confidere, & Carthaginenses ad rebellandum ab se compelli posse: si illi cunctentur, se aliqua parte Italia bellum excitaturum Romanis. Regem cum ceteris omnibus transire in Europam debere, & in aliqua parte Græcię copias continere, neque traiciētem: & quod in speciem famamq; belli satis sit, paratum traicere. In hanc sententiā cum adduxisset Regem, præparandos sibi ad id popularium animos ratus, literas, ne quo casu intercepta palam facerent conata, scribere non est ausus. Aristonem quendam Tyrium, natum Ephesi, expertus solertiam lenioribus ministeriis, partim spe præmiorum oneratum, quibus etiam ipse Rex annuerat, Carthaginem cum mandatis mittit: edit nomina eorū, quibus conuentis opus esset. Instruit etiam secretis uotis, per quas haud dubie agnoscerent sua mandata esse. Hunc Aristonem Carthagine obuersantem non prius amici quam inimici Annibalis, qua de causa venisset, cognouerunt: & primo in circulis conuuiuiisq; celebrata sermonibus res est. Deinde in Senatu quidam nihil actum esse dicere exilio Annibalis, si absens quoque

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45

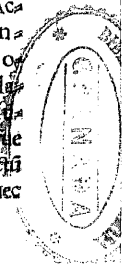
nouas moliri res, sollicitandoq; animos hominum turbare statum ciuitatis posset. Aristonē 55
 quendam Tyrium aduenam, instructum mandatis ab Annibale, & ab Antiocho Rege uenisse,
 certos homines quotidie cum eo secreta colloquia serere, & in occulto colloqui, quod mox
 in omnium perniciem erupiturum esset. Conclamauere omnes, vocari Aristonem debere, &
 queri quid uenisset: & nisi expromeret, cum Legatis Romam mitti: satis pro temeritate vni⁹
 hominis suppliciorum pensum esse: priuatos suo periculo peccaturos: rem publicam non extra 60
 noxam modo, sed etiam extra famam noxæ conseruandam esse. Vocatus Ariston purgare sese,
 & firmissimo propugnaculo uti, quod nihil literarum ad quemquam attulisset: ceterum nec
 causam aduentus satis expediebat, & in eo maxime hesitabat, quod cum Barchinæ solum fa-
 ctionis hominibus collocatum eum arguebant. Orta deinde altercatio est, aliis pro specula-
 tore comprehendere iam & custodiri iubentibus, aliis negantibus tumultuandi causam esse: ma- 65
 li rem exempli esse, de nihilo hospites corripere. Idem Carthaginensibus & Tyri, & in aliis em-
 poriiis, in quæ frequenter commeant, euenturum. Dilata eo die res est, Ariston Punico inge-
 nio inter Pœnos usus, tabellas conscriptas celeberrimo loco supra sedem quotidianam magi-
 stratum prima uespere suspendi: ipse deinde tertia uigilia nauem conscendit & profugit:
 postero die cum Suffetes ad ius dicendum consedisent, conspecta tabellæ adæptaq; & lecta: 70
 scriptum erat, Aristonem priuatum ad neminem, publice ad seniores (ita Senatū uocabant)
 mandata habuisse. Publicato crimine minus intenta de paucis quaestio erat: mitti tamen Le-
 gatos Romam, qui rem ad COSS, & Senarum deferrent, placuit: simul qui de iniuriis Mas-
 nissa quererentur. Masnissa posteaq; & infames Carthaginenses, & inter seipos discordes prin-
 cipes propter colloquia Aristonis sensit, Senatū propter indicia ipsi⁹ Aristonis populo suspe 75
 ctum, locum iniuriæ esse ratus, agrum maritimum eorum depopulatus est: & quasdam ur-
 bes uectigales Carthaginensium sibi coegit stipendium pendere. Emporiam uocant eam re-
 gionem. Ora est minoris syrtis, & agri huberis: una ciuitas eius Leptis. Ea singula indies ta-
 lenta uectigal Carthaginensibus dedit. Hanc tum regionem & totam infestam Masnissa, &
 ex quadam parte dubia: possessionis, sui regni an Carthaginensium esset, effecerat: & quia si- 80
 mul ad purganda crimina, & quaestum de se Romam eos ituros comperit, qui & illa onera-
 rent suspicionibus, & de iure uectigalium disceptarent, Legatos & ipse Romam misit. Audi-
 ri de Tyrio aduena primum Carthaginensibus curam iniicere Patribus, ne cum Antiocho si-
 mul & Pœnis bellandum esset: maxime ea suspicio crimen augebat, quod quem comprehē-
 sum Romam mitti placuisset, nec ipsum, nec nauem eius custodissent. De agro deinde cum 85
 Regis Legatis simul disceptari coeptum, Carthaginenses iure finium causam tuebatur, quod
 intra eos terminos esset, quibus P. Scipio uictor agrum, qui iuris esset Carthaginensium, si-
 nisset: & confessione Regis, qui cum Aphyrem profugum ex regno suo cum parte Numida-
 rum uagantem circa Cyrenas persequebatur, precatio ab se iter per eum ipsum agrum, tanq; 90
 haud dubie Carthaginensium iuris, petisset. Numida & de terminatione Scipionis mentiri
 eos arguebant: & si quis ueram originem iuris exigere uellet, quem proprium agrum Car-
 thaginensium in Africa esse: aduenis, quantum secto bouis tergo amplexi loci poruerint, ta-
 tum ad urbem communiedam precario datum. Quicquid Byrsam sedem suam excefferint,
 ut atq; iniuria patrum habere. Neq; enim de quo agatur, probare eos posse, non modo sem- 95
 per, ex quo coeperint, sed ne diu quidem eos possedisse: per opportunitates nunc illos, nunc Re-
 ges Numidarum usurpasse ius, semperq; penes eum possessionem fuisse, qui plus armis po-
 tuisset. Cuius conditionis res fuerit, priusq; hostes Romanis Carthaginenses, sociis atq; ami-
 cus Rex Numidarum esset, eius finerent esse: nec se interponerent, quo minus qui possent, re-
 nerent. Responderi Legatis utriusq; partis placuit, missuros se in Africam, qui inter populū
 Carthaginensem & Regē in re praesenti disceptarent. Missi P. Scipio Africanus & C. 100
 Cornelius Cethegus, & M. Minutius Rufus. Audita inspectaq; re suspensa omnia,
 neutro inclinatis sententiis, reliquere. Id utrum sua sponte fecerint, an quia
 mandatum ita fuerit, non tam certum est, quam uideatur tempo-
 ri aptum fuisse, in regno certamine eos relinquere. Nam ni-
 ita esset, Scipio uel notitia rei, uel autoritate ita 105
 de utriusq; meritis finire nutu disce-
 ptationem pot-
 tuisset.

 T. LIVII PATAVINI HISTORICI DE BELLO CVM
 ANTIOCHO ALIISQVE GESTO LIBER QVINTVS.

RINGIPIO anni, quo hæc gesta sunt, Sex. Digitius Prætor in His-
 5 pania citeriore cum ciuitatibus iis, quæ post profectionem M. Ca-
 tonis permulta rebellauerant, crebra magis quam digna dictu præ-
 lia fecit, & adeo pleraq; aduersa, ut uix dimidium militum, quam
 quod acceperat successori tradiderit: nec dubium est, quin omnis
 10 Hispania sublatu animos fuerit, ni alter Prætor P. Cornelius Sci-
 pio, Cn. filius, trans Iberum multa secunda prælia fecisset, quo ter-
 rore non minus quinquaginta oppida ad eum defecerunt. Prætor
 hæc gesserat Scipio. Idem Proptator Lusitanos peruastata ulterio-
 ri prouincia, cum ingenti prada domum redeuntes in ipso itinere
 15 re aggressus, ab hora tertia diei ad octauam incerto euentu pugnauit, numero militum im-
 par, superior aliis. Nā & acie frequenti armatis aduersus longum & impeditum turba pecorum
 agmen, & recenti milite aduersus fessos longo itinere occurrerat. Tertia namq; uigilia exierat
 20 hostes, huic nocturno itinere tres diurnæ horæ acceperant, nec ulla quiete data, laborem uia:
 prælium exceperat. Itaq; principio pugne uigoris aliquid in corporibus animisq; fuit: & tur-
 bauerant primo Romanos, deinde aquata paulisper pugna est. In hoc discrimine ludos Ioui,
 si uix sudisset cecidissetq; hostes. Proptætor uouit, Tandem gradum Romani acrius intulerunt,
 25 cessitq; Lusitanus, deinde prorius terga dedit: & cū institissent fugientibus uictores, ad XII
 millia hostiū sunt cesa, capri DXL oēs ferme equites: & signa militaria capta CXXXIII,
 de exercitu Romano LXX & tres amissi. Pugnatū inde haud procul Ilipa urbe est. Eo uictorē
 opulentum prada exercitū P. Cornelius reduxit. Ea omnis ante urbem exposita est, potestasq;
 30 dominis suas res cognoscendi facta est, cætera uendenda Quæstori data: quod inde reuictum
 est, militi diuisum. Nondum ab Roma profectus erat C. Flaminius Prætor cum hæc in Hispa-
 nia gerebantur. Itaq; tam aduersæ quam secundæ res per ipsum amicosq; eius magnis sermo-
 nibus celebrabantur: & tentauerat, quoniam bellum ingens in prouincia exarsisset, & exiguas
 reliquias exercitus ab Sex. Digitiō, atq; eas ipsas pletas pauoris ac fuge accepturus esset, ut
 35 unam sibi ex urbanis legionibus decernerent, ad quam cum militem ab se ipso scriptum ex Se-
 natu consulto adiecisset, eligeret ex omni numero sex millia & quingentos pedites, & equi-
 tes trecetos. Ea se legiones nam in Sex. Digitiū exercitū haud multum spei esse) rem gesturū.
 Seniores negare, ad rumores à priuatis temere in gratiam magistratum confictos Senatū scō
 40 sulta faciendā esse: nisi quod aut Prætores ex prouinciis scriberent, aut Legati renunciantur,
 nihil ratum haberi debere: si tumultus in Hispania esset, placere, tumultuarios milites extra
 Italiam scribi à Prætoze. * Mens ea Senatus fuit, ut in Hispania tumultuarii milites legerē-
 45 tur. * Valerius Antrias & in Siciliam nauigasse delectus causa C. Flaminiū scribit: & ex
 Sicilia Hispaniam petentem tempestate in Africam delatum, uagos milites de exercitu P. A-
 fricani sacramento rogasse, his duarum prouinciarum delectib; tertium in Hispania allegisse.
 50 Nec in Italia segnius Ligurum bellum crescebat. Pisas iam quadraginta millibus hominum,
 quorūdie affluente multitudine ad famam belli, spemq; prædæ circūsedebant. Minutius Con-
 sul Aretium die quem edixerat ad conueniendum militibus uenit: inde quadrato agmine ad
 Pisas duxit: & cum hostes mille passuum ab oppido trans fluuiū mouissent castra, COS, ur-
 45 bem haud dubie seruata aduentu suo est ingressus. Postero die & ipse trans fluuiū quingē-
 tos ferē passūs ab hoste posuit castra: inde leuibus præliis a populationibus agrum sociorum
 rutabatur, in aciem exire non audebat nouo milite & ex multis generibus hominum collecto,
 necdum noro satis inter se, ut uix fidere alii aliis possent. Ligures multitudine freti, & in aci-
 em exibat, parati de summa rerum decernere: & abundantes militum numero passim multas
 50 manus per extrema finium ad prædandum mittebant: & cum coacta uis magna pecorum præ-
 dæq; esset, paratum erat præsidium, per quod in castella eorum uicosq; ageretur. Cum bellum
 Ligustinum ad Pisas constitisset, COS, alter L. Cornelius Merula per extremos Ligurum fines
 exercitum in agrum Boiorum induxit. Vbi longe alia belli ratio, quam cum Liguribus erat,
 COS, in aciem exibat, hostes pugnam detrectabant, prædatumq; ubi nemo obuiam exiret, dis-
 currebant Romani: Boii diripi sua impune quam tuendo ea conserere certamen malebant.

Posteaquam omnia ferro ignique satis vastata erant, COS. agro hostium excessit: & ad Mutinam agmine incauto, ut inter pacatos ducebat. Boii ubi egressum finibus suis hostem sensere, sequebantur silenti agmine, locum insidiis querentes: nocte praetergressi castra Romana saluta, qua transeundum erat Romanis infederunt. Id cum parum occulte fecissent, COS, qui multa nocte solitus erat mouere castra, ne nox terrorem in tumultuario praelio auget, lucem expectauit, ut cum luce moueret: tamen turmam equitum exploratum misit. Postquam relatum est, quantae copiae, & in quo loco essent, totius agminis sarcinas in medium conici iussit, & triarios vallum circumscire, caetero exercitu instructo ad hostem accessit. Idem & Galli fecerunt, postquam apertas esse insidias, ac recto & iusto praelio ubi vera vinceret virtus, dimicandum viderunt. Hora secunda ferme concursum est, sinistra sociorum equitum ala, & extraordinarii prima in acie pugnabat. Praerant duo Consulares Legati, M. Marcellus & T. Sempronius prioris anni COSS. Nouus COS, nunc ad prima signa erat, nunc legiones continebat in subsidiis, ne certaminis studio prius procurrent, quam datum signum esset: equites earum extra aciem in locum patentem Q. & P. Minutios Tribunos militum educere iussit: inde cum signum dedisset, impetum ex aperto facerent. Haec agenti nuncius venit a T. Sempronio Iago, non sustinere extraordinarios impetum Gallorum, & casus permultos esse: & qui super sint, partim labore, partim metu remississe ardorem pugnae. Legionem alteram ex duabus, si videretur, summitteret, priusquam ignominia acciperetur. Secunda missa est legio, & extraordinarii recepti: tum redintegrata est pugna, cum & recens miles, & frequens ordinibus legio successisset: & sinistra ala ex praelio subducta est, dextera in primam aciem subiit. Sol ingenti ardore tenebat minime patientia astra corpora Gallorum, densi tamen ordinibus nunciatii in alios, nunc in scuta incipientes sustinebant impetus Romanorum. Quod ubi animaduertit Consul ad perturbandos ordines eorum C. Licium Salinatorem, qui praerat alariis equitibus, quam citatissimos equos immittere iubet, & legionarios equites in subsidiis esse. Haec procella equistris primo confudit & turbauit, deinde dissipauit aciem Gallorum, non tamen vi terga daret. Obstabant duces hastilibus cadentes terga trepidantium, & redire in ordines cogentes, sed interequitantes alarii non patiebantur. COS. obrestabatur milites, ut paululum adniterentur, victoriam in manibus esse: dum turbatos & trepidantes viderent, instarent: si restitui ordines suuissent, integro rursus eos praelio, & dubio dimicaturus. Inferre vexillarios iussit signa. Omnes conpaxi tandem auertunt hostem, postquam terga dabant, & in fugam passim effugerunt, tum ad persequendos eos legionarii equites immissi. Quatuordecim millia Boiorum eo die caesa sunt, viui capti mille nonaginta duo: equites CC. & XXXI, tres duces eorum, signa militaria ducenta XII, carpenta centum duo. Nec Romanis incruenta victoria fuit. Supra quinque millia militum ipsorum aut sociorum sunt amissa. Centuriones tres & viginti, praefecti focium quatuor, & M. Martius Tribunus militum secundae legionis. Eodem fere tempore duorum COSS. literae allatae sunt, L. Cornelii ad Mutinam de praelio cum Boiis facti, & Q. Minutii a Pisis: comitia suae sortis esse: caeterum adeo suspensa omnia in Liguribus se habere, ut abscedi inde absque pernicie sociorum & damno reipublice non possit: si ita videretur Patribus, mitterent ad Collegam, ut is qui profligatum bellum haberet, ad comitia Romam rediret: si id facere grauaretur, quod non suae sortis id negotium esset, se quidem facturum, quocumque Senatus censuisset: sed etiam atque etiam viderent, si magis e re publica esset interregnum iniiri, quam ab se in eo statu relinquere provinciam. Senatus C. Scribonio negotium dedit, ut duos Legatos ex ordine Senatorio mitteret ad L. Cornelium COS, qui literas Collegae ad Senatuum missas deferrent ad eum, & nunciarent Senatui, nisi ad magistratus subrogandos Romanam veniret, potius quam Q. Minutius a bello integro auocaretur, interregnum iniiri passurum. Missi Legati renunciarunt L. Cornelium ad magistratus subrogandos Romam venturum. De literis L. Cornelii, qui scripserat secundum praelium cum Boiis factum, disceptatio in Senatu fuit: quia priuatim plerisque Senatoribus Legatus M. Claudius scripserat, fortunae populi Romani & militum virtuti gratiam habendam, quod res bene gesta esset: COS. opera & militum aliquantum amissum, & hostium exercitum, cuius delendi oblata fortuna fuerit, elapsum: milites eo plures perisse, quod tardius ex subsidiis, qui laborantibus opem ferrent, successissent: hostes a manibus emissos, quod equitibus legionariis & tardius datum signum esset, ut persequi fugientes non licuisset. De ea re nihil temere decerni placuit, ad frequentiores consultationes delata est. Instabat enim cura alia, quod ciuitas fenore laborabat: & cum multis fenora

ribus legibus constricta auaritia esset, via fraudis inita erat, ut in socios, qui non tenerentur iis legibus, nomina transcriberent. In tali vero fenore obruebantur debitores: cuius coercendi cum ratio quaereretur, diem finiri placuit: scelerata quae proxima fuisset, ut qui post eam die focii ciuibus Romanis credidissent pecunias, profiterentur: & ex ea die pecuniae creditae, quibus debitor vellet legibus creditori ius redderetur. Inde postquam professionibus detecta est magnitudo eris alieni per hanc fraudem contracti, M. Sempronius Tribunus plebis ex autoritate Patrum plebem rogauit, plebesque sciuit, ut cum sociis ac nomine Latino pecuniae creditae ius idem, quod cum ciuibus Romanis esset. Haec in Italia domi militiae acta. In Hispania nequaquam tantum belli fuit, quantum auerata fama. C. Flaminius in citeriori Hispania oppidum Iluciam in Oretanis cepit, deinde in hyberna milites deduxit, & per Hyemem praelia aliquot nulla memoria digna aduersus latronum magis quam hostium excursions, vario tamen euentu, nec sine militum iactura sunt facta. Maiores res gesta a M. Fulvio, is apud Tolemaeum oppidum cum Vaccis Vectonibusque, & Celtiberis signis collatis dimicauit: exercitum earum gentium fudit fugauitque: Regem Hilerum viuum cepit. Cum haec in Hispania agerentur, comitorum iam appetebat dies, itaque L. Cornelius COS, relicto ad exercitum M. Claudio Legato, Romam venit, is in Senatu cum de rebus a se gestis differuisset, quoque in statu prouincia esset, questus est cum P. C. quod tanto bello vna secunda pugna tam feliciter profecto, non esset habitus diis immortalibus honos. Postulauit deinde, ut supplicationem simul triumphantisque decernerent. Prius tamen quae relatio fieret, Q. Metellus qui COS. Dictatorque fuerat, literas eodem tempore dixit & Consul L. Cornelii ad Senatuum, & M. Claudii ad magnam partem Senatorum allatas esse inter se pugnantem, eoque dilatam esse consultationem, ut praesentibus autoceibus earum literarum disceptaretur: itaque expectasse sese ut COS, qui sciret ab Legato suo aduersus se scriptum aliquid, cum ipsi veniendum esset, deduceret eum secum Romam, cum etiam verius esset T. Sempronio imperium habenti tradidit exercitum quam Legato: nunc videre sese amotum de industria, qui ea quae scripserat, praesens diceret argueretque coram: & si quid vani afferret, argui posset, donec ad liquidum veritas explorata esset. Itaque nihil eorum, quae postulare Consul decernendum in praesentia censere. Cum pergeret nihil segnius referre, ut supplicatio decerneretur, triumphantisque sibi in urbem inuehi liceret, M. & C. Licinii Tribuni plebis se intercessuros, si de ea re fieret Senatusconsultum, dixerunt. Censores erant priore anno creati, Sex. Aelius Petus & C. Cornelius Cethegus, Cornelius Iustrum condidit: censa sunt ciuium capita CXLIII millia septingenta quatuor. Aque ingentes eo anno fuerunt, & Tiberis loca plana urbis inundauit. Circa portam Flumentanam etiam collapsa quadam ruinis sunt: & porta Caelimontana fulmine icta est, murusque circa multis locis de caelo tactus: & Aricie & Lanuuii, & in Auentino lapidibus pluuit: & a Capua nunciatum est, examina vesparum ingens in forum aduolasse, & in Martis aede confedissee: eas collectas cum cura igni crematas esse. Horum prodigiorum causa Decemuirii liberos adire iussi & nouendiale sacrum factum, & supplicatio indicta est atque urbs lustrata. Iisdem diebus ediculum Victoriae virginis prope eadem Victoriae M. Porcius Cato dedicauit, biennio postquam vouit. Eodem anno coloniam Latinam in agrum Ferentinum Triumuirii deduxerunt, C. Manlius Volfo, L. Apulius Fullo, P. Aelius Tubero, cuius lege deducebantur tria millia peditum fere, CCC equites, numerus exiguus pro copia agri. Dari potuere quadragena iugera in pedites, sexagena in equites. Apulio autore tertia pars agri dempta est, quo postea, si vellent, nouos colonos scribere possent: vicena iugera pedites, quadragena equites acceperunt. In exitu iam annus erat, & ambitio magis quam vnquam alias exarserat consularibus comitiis: multi & potentes petebant patrii plebeique, P. Cornelius Cn. filius Scipio, qui ex Hispania prouincia nuper decellerat magnis rebus gestis, & L. Quintius Flaminius, qui classi in Graecia praefuerat, & C. Manlius Volfo, hi Parricium plebei autem C. Laelius, Cn. Domitius, C. Licinius Salinator, M. Accilius: sed omnium oculi in Quintium & Cornelium coniecti. Nam & in vnum locum tendebant patrii ambo: & rei militaris gloria recens vtrumque commendabat. Caeterum ante omnia certamen accedebant fratres candidatorum, duo clarissimi suae aetatis Imperatores, Maior gloria Scipionis, & quo maior eo propior inuidiae: Quintii recentior, ut qui eo anno triumphasset. Accedebat, quod alter decimum iam prope annum assiduus in oculis hominum steterat, quae res minus verendos magnos homines ipsa fatietate facit, COS. iterum post deuium Annibalem, censorque fuerat: in Quintio noua & recentia omnia ad gratiam erant: nihil nec

petierat à populo post triumphum, nec adeptus erat. Pro fratre germano, non patrie se pe-
 tere aiebat: pro Collega & particeps administrati belli: se terra, fratrem mari rem gessisse. Is
 obtinuit, ut preferretur candidato, quem Africanus frater ducebat, quem Cornelia gens Cor-
 nelio Consule comitia habente, quem tantum præiudicium Senatus virum è ciuitate optimū
 iudicatum, qui matrem Idæam Pefinunte venientem in urbem acciperet. L. Quintius & Cn.
 Domitius Aenobarbus COS: facti: adeo ne in plebeio quidem Consule, cum pro C. Lælio ni-
 teretur, Africanus valuit. Postero die Prætores creati L. Scribonius Libo, M. Fuluius Centi-
 malus, A. Atrilius Serranus, M. Bebrius Pamphilus, L. Valerius Tappus, Q. Salonius Sarra.
 Aedilitas insignis eo anno fuit M. Aemilii Lepidi, & P. Aemilii Pauli. Multos pecuarios da-
 mnarunt, & ex ea pecunia clypea inaurata in fastigio adis Iouis posuerunt, porticū vnā extra
 portam Trigeminam, emporio ad Tiberim adiecto: alteram ad portam Fontinalem ad Mat-
 ris aram, qua in campos iter esset, perduxerunt. Diu nihil memoria dignum in Liguribus ge-
 stum erat, extremo eius anni bis in magnum periculum res adducta est. Nam & castra COS,
 oppugnata ægre sunt defensa, & nō ita multo post per saltū angustum cum duceretur agmen
 Romanum, ipsas fauces exercitus Ligurum insedit. Quā cum exitus non pateret, conuerso ar-
 gmine redire institit COS, & à tergo fauces saltus occupatæ à parte hostium erant, Caudinæq;
 cladis memoria non animis modo, sed propè oculis obuolabatur. Numidas octingentos fer-
 mē equites inter auxilia habebat. Eorum præfectus COS, pollicetur, se parte vtra vellet cum
 suis erupturum, tantum vti diceret, vtra pars frequentior vicis esset, in eos se imperum factu-
 rum: & nihil prius quàm flammam tectis iniecturum, ut is pauor cogeret Ligures excedere
 saltu, quem obsiderent, & discurrere ad opem ferendam suis. Collaudatum eum COS, spe præ-
 miorum onerat. At Numidæ equos conscendunt, & obequitare stationibus hostium neminē
 laceffentes ceperunt. Nihil primo aspectu contempti, equi hominesq; paululi & graciles, dis-
 cinctus & inermis eques, præterquam quod iacula secum portat, equi sine frenis deformes, ipse
 cursus rigida ceruice & extenro capite currentiū. Hunc contempti de industria augētes labi
 ex equis, & per ludibrium spectaculo esse. Itaq; qui primo intenti paratiq;, si lacefferentur, in
 stationibus fuerant, iam inermes sedentesq; pars maxima spectabant. Numidæ adequitare,
 dein refugere, sed propius saltum paulatim euehi, velut quos impotentes regendū equos inui-
 tos efferrent: postremo subditis calcaribus per medias stationes hostium erupere, & in agrū
 latioremeuecti, omnia propinqua viē tecta incendunt, proximo deinde vico inferunt ignem,
 ferro flammæq; omnia peruaftant. Fumus primo conspectus, deinde clamor trepidantium in
 vicis auditus, postremo seniores pueriq; refugientes tumultum in castris fecerunt. Itaq; sine
 consilio, sine imperio pro se quisq; currere ad sua tutanda, momentoq; temporis castra relicta
 erant, & obsidione liberatus COS, quod intenderat, peruenit. Sed neq; Boii neq; Hispani, cū
 quibus eo anno bellatum erat, tam inimici infestiq; erant Romanis, quàm Aetolorum gens.
 Ii post deportatos ex Græciā exercitus primo in spe fuerant, & Antiochum in vacuum Euro-
 pæ possessionem venturum, nec Philippū aut Nabin quieturos. Vbi nihil vsquam moueri vi-
 derunt, agitandum aliquid miscendumq; rati, ne cunctando senescerent consilia, consilium
 Naupactum indixerunt. Ibi Thoas eorum Prætor conquestus iniurias Romanorum, statumq;
 Aetoliæ, quod omnium Græciæ gentium ciuitatumq; inhonoratissimi post eam victoriam
 essent, cuius causa ipsi fuissent, Legatos censuit circa Reges mittendos, qui non solum tenta-
 rent animos eorum, sed suis quæq; stimulis mouerent ad Romanum bellum. Democritus ad
 Nabin nauigat, Nicander ad Philippum, Dicaarchus frater Prætoris ad Antiochum est mis-
 sus. Tyranno Lacedæmonio Democritus ademptis maritimis ciuitatibus eneruatam tyran-
 nidem dicere: inde militem, inde naues naualesq; focios habuisse, inclusum suis propè muris
 Achaos videre dominantes in Peloponneso, nunquam habiturum recuperandi sua occasione,
 si eam quæ tunc esset, prætermisisset: & nullum exercitum Romanum in Græciā esse, nec pro-
 pter Gytheum, aut maritimos alios Laconas dignam causam existimatos Romanos, cur le-
 giones rursus in Græciā transmittant. Hæc ad incitandum animum tyranni dicebantur, ut
 cum in Græciā Antiochus traicisset, conscientia violatæ per sociorum iniurias Romanæ
 amicitie coniungeret se cum Antiocho. Et Philippum Nicander haud dissimili oratione inci-
 tabat. Erat etiam maior orationis materia, quo ex altiore fastigio Rex, q; tyrannus detractus
 erat, quoq; plures ademptæ res. Ad hæc vetusta Regum Macedonię fama, peragratuq; orbis
 terrarum victorijs eius gentis referebantur. Et tutum vel incepto vel euentu se consilium as-

ferre. nam neq; vè antè se moueat Philippus quàm Antiochus cum exercitu trāsierit in Græ-
 ciam, suadere: & qui sine Antiocho aduersus Romanos Aetolosq; tandiu sustinuerit bellum
 adiuncto Antiocho focis Aetolis, qui tum grauiores hostes quàm Romani fuerint, quibus
 tandem vtriusque resistere Romanos posse! Adiciēbar de duce Annibale, nato aduersus Roma-
 nos hoste, qui plures & duces & milites eorum occidisset, quàm quor superesset. Hæc Phi-
 lippo Nicander. Alia Dicaarchus Antiocho: & primum omnium prædam de Philippo Ro-
 manorum esse dicere, victoriam Aetolorum: & aditum in Græciā Romanis nullos alios q;
 Aetolos dedisse, & ad vincendum vires eodē prabuisset: deinde quantas peditum equitūq;
 copias præbituri Antiocho ad bellum essent: quæ loca terrestribus copiis, quos portus mari-
 timis. Tum de Philippo & Nabide libero mendacio abutebatur, paratum vtrumq; ad rebel-
 landum esse: & primam quaque occasionem recuperandi ea, quæ bello amississent, arrepturos.
 Ita per totum simul orbem terrarum Aetoli Romanis concitabant bellum: & Reges tamen aut
 non mori, aut tardius moti sunt. Nabid extemplo circa omnes maritimos vicos misit ad se-
 ditiones in iis miscendas, & alios principum donis ad suam causam perduxit: alios pertinaci-
 ter in societate Romana manentes occidit. Achæis omnium maritimorum locorum tuendo
 rum à T. Quintio cura mandata erat. Itaque extemplo ad tyrannum Legatos miserunt, qui
 admonerent foederis eum Romani, denunciarentq; ne pacem quam tantopere perisset, turba-
 rer: & auxilia ad Gytheum, quod iam oppugnabatur à tyranno, & Romam qui ea nunciaret,
 Legatos miserunt. Antiochus Rex ea hyeme, Raphiē in Phœnicie Ptolemao Regi Aegypti
 filia in matrimonium data, cum Antiochiam se recepisset, per Ciliciam Tauto monte supera-
 to, extremo iam hyemis Ephesum peruenit: inde principio veris, Antiocho filio misso in Sya-
 riam ad custodiam vltimarum partium regni, nequid absente se à tergo moueretur, ipse cum
 omnibus terrestribus copiis ad Pisidas, qui circa Sicam incolunt, oppugnandos est profectus.
 Eo tempore Legati Romani P. Sulpitius & P. Iulius, qui ad Antiochum (sicut antè dictum
 est) missi erant, iussi prius Eumenem adire, Elæam venere: inde Pergamum (sibi regia Eume-
 nis fuit) descenderunt. Cupidus belli aduersus Antiochum Eumenes erat, gratem, si pax ela-
 set, accolam tanto potentiores Regem credens: eundem, si motum bellum esset, non magis pa-
 rem Romanis fore quàm Philippum fuisse: & aut funditus sublatum iri, aut si pax victo da-
 retur, multa illi detracta sibi accessura, ut facile deinde se ab eo sine vilo Romano auxilio tueri
 posset: etiam siquid aduersi casu foret, satius esse Romanis focis quancumq; fortunam sub-
 ire, quàm solum aut imperium pati Antiochi, aut abnuentem vi atque armis cogi. Ob hæc
 quantum auctoritate, quantum consilio valebat, incitabat Romanos ad bellum. Sulpitius eger
 Pergami substitit, Iulius cum Pisidię bello occupatum esse Regem audisset, Ephesum profe-
 ctus, dum paucos ibi moratur dies, dedit operam, ut cum Annibale qui tum ibi forte erat, se
 pe congregeretur, ut animum eius & tentaret, si qua posset: & metum demeret periculi ei
 quicquam ab Romanis esse. His colloquijs aliud nihil actum est, securum tamen sua sponte
 est, velut consilio petitus esset, ut vilior ob ea Regi Annibal, suspectiorque ad omnia fieret.
 Claudius secutus Græcos Acilianos libros, P. Africanum in ea fuisse legatione tradidit: eumq;
 Ephefi collocutum cum Annibale: & sermonem etiam vnum refert, quo quarenti Africano
 quem fuisse maximum Imperatorem Annibal crederet, respondisse, Alexandrum Macedonū
 Regem, quod parua manu innumerabiles exercitus fudisset, quodque vltimas oras, quas vi-
 sere supra spem humanam esset, peragrasset, quarenti deinde quem secundum poneret, Pyrr-
 thum dixisse: castra metari primum docuisse, ad hoc neminem elegantius loca cepisse, præ-
 sidia disposituisse, artem etiam conciliandi sibi homines eam habuisse, ut Italicę gentis Regis
 externi q; populi Romani tandiu principis in ea terra imperium esse mallerent: exequenti deinde
 de quem tertium duceret, haud dubie semetipsum dixisse: tum risum obortū Scipioni & sub-
 icisse, Quidnam tu diceres, si me vicisses? Tum me verò, inquit, & ante Alexandrum & ante
 Pyrrthum, & ante omnes alios Imperatores esse: & perplexum Punico astu responsum, & im-
 prouisum assestationis genus Scipionem mouisse, quod è grege se Imperatorum velut inæstī-
 mabilem secreuisset. Iulius ab Ephefo Apameam processit. Eo & Antiochus audito Romano-
 rum Legatorū aduentu occurrit. Apameę congressus disceptatio eadem ferme fuit, quæ Romę
 inter Quintiū & Legatos Regis fuerat. Mors nunciata Antiochi filii Regis, quem missum an-
 tē dixeram in Syriam, diremit colloquia. Magnus luctus in regia fuit, magnūque eius iuue-
 nis desiderium. Id enim iam specimen sui dederat, ut si vita longior contigisset, magni iu-

siq; Regis in eo indolem fuisse appareret. Quo charior acceptiorq; omnibus fuerat, eo mors
 eius suspectior fuit. grauem successorem eum instare senectuti suae patrem credentem, per spa-
 dones quosdam talium ministerio facinorum acceptos Regibus, veneno sustulisse. Eam quoq;
 causam clandestino facinori adiciebant, quod cum Seleuco filio Lyfimachiam dedisset, An-
 tiocho qua similem daret sedem, vt procul ab se honore eum quoq; ablegaret, non habuisset. Ma-
 gni tamen luctus species per aliquot dies regiam tenuit. Legatusq; Romanus, ne alieno tem-
 pore incommodus obuerfaretur, Pergamum concessit. Rex Ephesum omisso quod inchoauerat
 bello, rediit. Ibi per luctum regia clausa cum Minione quodam, qui princeps amicorum
 eius erat, secreta consilia agitauit. Minio ignarus omnium externorum, viresq; estimans Re-
 gis ex rebus in Syria aut Asia gestis, non causa modo superiorum esse Antiochum, quod ni-
 hil aequi postulerent Romani, sed bello quoq; superaturum credebat. Fugienti Regi discepta-
 tionem cum Legatis, seu iam experto eam minus prosperam, seu morte receti confuso, pro-
 fessus Minio, se que pro causa essent diciturum, persuasit, vt a Pergamo accerferentur Legati. Iam
 conualuerat Sulpitius: itaq; ambo Ephesum venerunt. Rex a Minione excusatus, & absente
 eo res agi coepit. Ibi prae parata oratione Minio, Specioso titulo, inquit, vti vos Romani
 Graecarum ciuitatum liberandarum video: sed facta vestra orationi non conueniunt, & aliud
 Antiocho iuris statuistis, alio ipsi vrimini. Quid enim magis Smyrnei Lampaceniq; Graeci
 sunt, q; Neapolitani & Rhegini & Tarentini: a quibus stipendium, a quibus naues exfoedere
 exigitis? Cur Syracusas atq; in alias Siciliae Graecas vrbes Praetorem quotannis cum imperio
 & securibus & virgis mittitis? nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has
 leges imposuisse, Eandem de Smyrna & Lampaco ciuitatibusq; que Ioniæ aut Aeolidis sunt,
 causam ab Antiocho accipite. Bello superatas a maioribus, & stipendiarias ac vestigales sa-
 ctas Antiochus repetit. Itaque ad hac ei responderi velim, si ex aequo disceptatur, & non
 belli causa quaeritur. Ad ea Sulpitius, Fecit verecunda, inquit, Antiochus, qui si alia pro cau-
 sa eius non erant, quae dicerentur, quemlibet ista quam se dicere maluit. Quid enim simile ha-
 bet ciuitatum earum, quas comparasti, causa? Ab Rheginis & Neapolitanis & Tarentinis, ex
 quo in nostram venerunt potestatem, vno & perpetuo tenore iuris semper vsurpato, nuquam
 intermisso, quae exfoedere debent, exegimus. Porène tandem dicere vt ii populi non per se,
 non per alium quenquam foedus mutauerint, sic Asiae ciuitates vt semel venerunt in maioru
 Antiochi potestatem, in perpetua possessione regni vestri permansisse! & non alias earum in
 Philippo, alias in Ptolemaei fuisse potestatem: alias per multos annos nullo ambigente libertate
 vsurpasse? nam si quod aliquando seruerunt temporum iniquitate preffi, ius post tot secula
 afferendi eos in seruitutem faciet, quid abest quin actum nobis nihil sit, quod a Philippo libe-
 rauimus Graeciam! & repetant posterius eius Corinthum, Chalcidem, Demetriadem, & Thessa-
 lorum rotam gentem! Sed quid ego causam ciuitatum ago, quam ipsis agentibus & nos & Re-
 gem ipsum cognoscere aequus est? Vocari deinde ciuitatu legationes iussit, prae paratas iam
 ante & instructas ab Eumene, qui quantumcunq; virium Antiocho decessisset, suo id accessu
 rum regno ducebat. Admissi plures, dum suas quisq; nunc querelas, nunc ex postulationes in-
 ferit, aequa iniquis miscentes, a disceptatione altercationem fecerunt. Itaq; neque remissa vl-
 la re neq; impetrata, aequae ac venerant, omnium incerti Legati Romam redierunt. Rex dimis-
 sis iis consilium de bello Romano habuit. Ibi alius alio ferocius, quia quo quisq; asperius ad-
 uersus Romanos locutus esset, eo spes gratiae maior erat: alius superbiam postulatorum incre-
 pare, tanquam Nabidi victo, sic Antiocho maximo Asiae Regum impotentium leges: quanq;
 Nabidi tamen dominationem in patriam suam, & patriam Lacedaemonem remissam, Antio-
 cho si Smyrna & Lampactus impetrata faciant, indignum videri: alii paruas & vix dictu di-
 gnas belli causas tanto Regi eas ciuitates esse, sed iniuriam semper per ius iniusta imperandi fie-
 ri: nisi crederent Perfas cum aquam terramq; ab Lacedaemonis petierunt, gleba terrae & hau-
 stu aquae eguuisse, Per similem tentationem Romanis de duabus ciuitatibus agi: & alias ciuita-
 tes, simul duas iugum exuisse vidissent, ad liberatorem populum decessuras: si non libertas serui-
 tute potior sit, nisi omnem presentem in statu spem cuiq; nouandi res suas blandior esse. Alexan-
 der Acranan in consilio erat, Philippo quondam amicus, nuper relicto eo secutus opulentior re-
 gis, vt consiliis quoq; arcanis interesset, acceptus erat. Is tanq; non vtrum bellandus esset nec ne, consu-
 leretur, sed vbi & qua ratione bellum gereretur, victoriam se haud dubia proponere animo as-

firmabat. Si in Europam transisset Rex, & in aliqua Graeciae parte sedem bello cepisset, iam pri-
 mum Aetolos, qui vmbilicum Graeciae incolerent, in armis eum inuenturum, antesignanos
 ad asperissima quaeq; belli paratos in duobus velut cornibus Graeciae, Nabin a Peloponneso co-
 citaturum omnia, repetentem Argiuorum urbem, repetentem maritimas ciuitates, quibus est
 depulsum Romani Lacedaemonis muris includissent: a Macedonia Philippum, vbi primum
 bellicum cani audisset, arma capturum: nosse se spiritus eius, nosse animum: scire eum feratim
 modo, que claustris aut vinculis teneantur, ingentes iamdiu iras in pectore voluerè: memi-
 nisse etiam se quoties in bello precati omnes deos solitus sit, vt Antiochum sibi darent adiu-
 uorem: cuius voti si compos nunc fiat, nullam moram rebellandi facturum: tantum non cum
 standum, neque cessandum esse: in eo enim victoriam verti, si & loca opportuna & socii pra-
 occurrerent. Annibalem quoque sine mora mittendum in Africam esse ad distringendos
 Romanos, Annibal non adhibitus est in consilium, propter colloquia cum Iulio suspectus Re-
 gi, & in nullo postea honore habitus. Primo eam contumeliam tacitus tulit, deinde melius
 esse ratus, & percunctari causam repentinae alienationis, & purgare se tempore apto, quaesita
 simpliciter iracundiae causa auditaque. Pater Amilcar, inquit, Antioche paratum admodum
 me cum sacrificaret, altaribus adnotum iureiurando adegit, nunquam amicum fore populi
 Romani: sub hoc sacramento sex & triginta annos militauit, hoc me in pace patria mea ex-
 pulit, hoc patria extorrem in tuam regiam adduxit, hoc duce, si tu spem meam destitueris, vbi-
 cunque vires, vbi arma esse sciam, huc veniam, toto orbe terrarum quarens aliquos Romanis
 hostes. Itaque si quibus tuorum meis criminibus apud te crescere libet, aliam materiam cre-
 scendi quam ex me quaerant: odioq; quod sim Romanis, id me verum dicere pater Amilcar
 & dii testes sunt, proinde cum de bello Romano cogitabis, inter primos amicos Annibalem
 habeto: si qua res te ad pacem compeller, in id consilium cum quo deliberes, quaerito. Non mo-
 uit modo talis oratio Regem, sed etiam reconciliauit Annibali. Ex concilio ita discessum est,
 vt bellum gereretur. Romae destitabant quidem sermonibus hostem Antiochum, sed nihil diu
 ad id bellum praeter animos parabant. Consulibus ambobus Italia prouincia decreta est, ita
 vt inter se compararent sortirentur, vter comitiis eius anni praeset, ad vtrum ea non
 pertineret cura, vt paratus esset, si quo eum extra Italiam opus esset ducere legiones. Huic
 Consuli permittum, vt duas legiones scriberet nouas, & socium ac Latini nominis XX milia
 & equites DCCC. Alteri Consuli duae legiones decretae, quas L. Cornelius COS. superio-
 ris anni habuisset, & socium ac Latini nominis ex eodem exercitu pedites XV millia & equi-
 tes quingenti, Q. Minutius cum exercitu quem in Liguriis habebat, prorogatum imperium:
 additum in supplementum vt quatuor millia peditum Romanorum scriberentur, & CL equi-
 tes & socii eodem quinq; millia peditum imperarentur, CCL equites, Cn. Domitius extra Ita-
 liam, quod Senatus censuisset, prouincia euenit: L. Quintus Gallia, Praetores deinde prouincias
 forriti, M. Fuluius Centimalus vrbanam, L. Scribonius Libo peregrinam: L. Valerius Tappus
 Siciliam: Q. Salonijs Sarra Sardiniam: M. Bebivus Pamphilus Hispaniam citeriorem: A. Ar-
 tilius Serranus vltiorem. Sed his duobus primum S. C. deinde plebiscito permutate pro-
 uinciae sunt. A. Artilio classis & Macedonia, M. Bebivus Brutii decreti: Flaminius Fuluiusq; in
 Hispaniis prorogatum imperium: Bebivus Pamphilo in Brutios duae legiones decretae, que pri-
 ore anno vrbanae fuissent, vt & socii eodem millia peditum XV imperarentur & quingenti
 equites. A. Artilius XXX naues quinquereemes facere iussus, & ex naualibus veteres deducere,
 si que viles essent: & scribere nauales socios. Et COS. imperatum vti duo millia socium
 ac Latini nominis, & mille pedites daret Romanos. Hi duo Praetores, & duo exercitus terre-
 stres naualesq; aduersus Nabin aperte iam oppugnantem socios populi Romani, dicebantur
 parari: ceterum Legati ad Antiochum missi expectabantur: & priusq; ii redissent, veruerat Cn.
 Domitius COS. Senatus ab vrbe discedere, Praetoribus Fuluius & Scribonio, quibus vt ius
 dicerent, Roma prouincia erat, negocium datum, vt praeter eam classem, cui Artilius pra-
 furus erat, centum quinquereemes pararent. Priusquam COS. Praetoresque in prouin-
 cias proficiscerentur, supplicatio fuit prodigiorum causa. Capram sex haedos vno fetu
 edidisse, ex Piceno nunciatum est & Areti puerum natum vnum, Amiterni terram plu-
 uisse, Formis portam murumq; de caelo tacta, & quod maxime terrebat COS. Cn. Domitium boue
 locuti, Roma caue tibi. Ceteroru prodigioru causa supplicatus est, bouem cum cura seruari ali-
 quor aruspices iusserunt, Tiberis inf. stiore quam priore impetu illatus vbi duos pontes, edi-

ficia multa, maxime circa portam Flumentanam euertit. Saxum ingens, siue imbribus, seu mo-
 tu terre leniore quam vt alioqui sentiretur, labefactatum, in vicum Iugarium ex Capitolio
 prociudit, & multos opprefit. In agris passim inundatis pecora ablata, villarum strages fa-
 cta est. Priusquam L. Quintius COS. in prouinciam perueniret, Q. Minutius in agro Pisano
 cum Liguribus signis collatis pugnavit, nouem millia hostium occidit, ceteros fusos fuga-
 tosq; in castra copulit. Ea vsq; in noctem magno certamine oppugnata defensaq; sunt. Nocte
 clam profecti Ligures prima luce Romanus vacua castra inuasit. Praeque minus inuentum est,
 eod quod subinde spolia agrorum capta domos mittebant. Minutius nihil ab Antiocho laxamenti
 hostibus dedit. Ex agro Pisano in Ligures profectus, castella vicosq; eorum igni ferroq; perua-
 stauit. Ibi praeda Hetrusca, quae missa a populatoribus fuerat, repletus est miles Romanus.
 Sub idem tempus Legati ab Regibus Romam reuerterunt. Qui cum nihil quod satis matu-
 ram causam belli haberet, nisi aduersus Lacedaemonium tyrannum attulissent, quem & Achei
 Legati nunciabant contra foedus maritimam oram Laconum oppugnare, Atrilius Prator cum
 classe missus est in Graeciam ad socios tuendos, COSS. quando nihil ab Antiocho instaret,
 proficisci ambos in prouincias placuit. Domitius ab Areminio, qua proximum fuit, Quin-
 tius per Ligures in Boios venit. Duo COSS. agmina diuersa late agrum hostium peruasta-
 runt. Primo equites eorum pauci cum praefectis, deinde vniuersus Senatus, postremo in qui-
 bus aut fortuna aliqua aut dignitas erat, ad mille quingenti ad COSS. transfugerunt. Et in
 vtraq; Hispania eo anno res prospere gesta. nam & C. Flaminius oppidum Litabrum muni-
 rum opulentumq; vineis expugnauit, & nobilem Regulum Corribilonem viuum cepit, & M.
 Fuluius Proconsul cum duobus exercitibus hostium duo secunda praelia fecit, oppida duo
 Hispanorum Veseliam Holonemq; & castella multa expugnauit: alia voluntate ad eum de-
 fecerunt: tum in Oretanos progressus, & ibi duobus potius oppidis, Nolibis & Cusibi, ad
 Tagum animum ire pergit. Toletum ibi parua vrbs erat, sed loco munita. eam cum oppugna-
 ret, Vectonum magnus exercitus Toletanis subsidio venit. Cum his signis collatis prospere
 pugnavit, & fusis Vectonibus, operibus Toletum cepit. Ceterum eo tempore minus ea bella
 quae gerebantur cura Patribus erant, quam expectatio nondum cepti cum Antiocho belli.
 Nam etsi per Legatos identidem omnia explorabantur, tamen rumores temere sine vllis auto-
 ribus orti multa falsa veris miscebant. Inter quae allatum erat, cum in Aetolia venisset Antio-
 chus, extemplo classem eum in Sicilia missurum. Itaq; Senatus etsi Pratorem Atrilium
 cum classe miserat in Graeciam, tamen quia non copiis modo, sed etiam auctoritate opus erat
 ad tuendos sociorum animos, T. Quintium & Cn. Octauium & Cn. Seruilius, & P. Iulium
 Legatos in Graeciam misit: & vt M. Bebius ex Brutis ad Tarentum & Brundisium promo-
 ueret legiones decreuit: inde si res posceret, in Macedonia transiret: & M. Fuluius Prator
 uerit legiones decreuit: inde si res posceret, in Macedonia transiret: & M. Fuluius Prator
 classem nauium XXX mitteret ad tuendam Siciliae oram: & vt cum imperio esset, qui clas-
 sem eam duceret (duxit L. Oppius Salinator qui priore anno Aedilis plebis fuerat) & vt idem
 Prator L. Valerio Collega scriberet, periculum esse, ne classis Regis Antiochi ex Aetolia in
 Sicilia transiret. Itaq; placere Senatui, vt ad eum exercitum, quem haberet, tumultuario-
 rum militum ad XII millia pedites, & CCC equites scriberet, quibus oram maritimam prou-
 incia, quae vergeret in Graeciam, tueri posset. Eum delectum Prator non ex Sicilia ipsa tan-
 tum, sed etiam ex circumiacentibus insulis habuit, oppidaq; omnia maritima, quae in Graecia
 versa erant, praesidiis firmavit. Addidit alimenta rumoribus aduentus Attali Eumenis fra-
 tris, qui nunciauit Antiochum Regem Hellepontum cum exercitu transisse: & ita se parare
 Aetolos, vt sub aduentum eius in armis essent. Et Eumeni absentis, & praesentis Attalo gra-
 tiae actae, & edes liberae Attalo ac lauria decreta, & munera data quina ambob; equestria arma,
 & vasa argentea centum pondo. Cui alii atque alii nuncii bellum instare afferrent ad rem per-
 tinere visum est, Consules primo quoque tempore creati, itaque Senatusconsultum fa-
 ctum est, vt M. Fuluius Prator literas extemplo ad COS. mitteret, quibus certior fieret Sena-
 tui placere, prouincia exercituq; tradito Legatis, Romam reuertere eum, & ex itinere pramitte-
 re edictum, quo comitia COSS. creandis ediceret. Paruit his literis COS. & premissis edicto
 Romam venit. Eo quoque anno magna ambitio fuit, quod Patrii tres in vnum locum pe-
 tierunt, P. Cornelius, Cn. filius Scipio, qui priore anno repullam tulerat, & L. Cornelius Sci-
 pio, & Cn. Manlius Volso, P. Scipioni vt dilatatum viro tali, non negatum honorem appareret,
 Consulatus datus est: additus ei de plebe Collega M. Atrilius Glabrio, Postero die Pratores

creati L. Aemilius Paulus, M. Aemilius Lepidus, M. Iunius Brutus, L. Cornelius Mammula,
 C. Luuius, & L. Oppius. Vtriq; eorum Salinator cognomen erat. Oppius is erat, qui classem
 triginta nauium in Sicilia duxerat. Interim dum noui magistratus sortirentur prouin-
 cias, M. Bebius a Brundisio cum omnibus copiis transire in Epirum est iussus: & circa
 Apolloniam copias continere, & M. Fuluius Pratori urbano negocium datum est, vt quin-
 quaginta faceret. Et populus quidem Romanus ita se ad omnes co-
 natus Antiochi praeparabat, Nabis iam non differebat bellum, sed summa vi Gytheu op-
 pugnavit, & infestus Achaeis, quod miserant obsessis praesidium, agros eorum vastabat,
 Achaei non antea ausi capeffere bellum, quam ab Roma reuertissent legati, vt qui senatus
 placeret, scirent, post reditum Legatorum, & Sycionem concilium edixerunt, & legatos ad
 T. Quintium miserunt, qui consilium ab eo peterent. In concilio omnium ad bellum exte-
 plo capeffendum inclinatae sententiae erant, litera T. Quintii cunctationem iniecerunt,
 quibus autor erat, Pratorem classemq; Romanam expectandi. Cum principum alii in sen-
 tentia permanerent, alii vtendum eius, quem ipsi consuluisse, consilio censerent, multitu-
 do Philoemenis sententiam expectabat. Prator is tum erat, & omnes eo tempore & pru-
 dentia & auctoritate anteibat. Is praefatus, bene comparatum apud Aetolos esse, ne Prator, cum
 de bello consulisset, ipse sententiam diceret, statuere quamprimum ipsos quid vellent, ius-
 sit: Pratorem decreta eorum cum fide & cura executorum annexurumq; vt quantum in co-
 silio humano possum esset, nec pacis eos poeniteret, nec belli. Plus ea oratio momenti ad in-
 citandos ad bellum habuit, quam si aperte suadendo cupiditatem res gerendi ostendisset:
 itaq; ingenti consensu bellum decretum est, tempus & ratio administrandi eius libera Pra-
 tori permittenda Philoemeni sunt, praeterquam q; ita Quintio placeret, & ipse existimabat clas-
 sem Romanam expectandam, quae a mari Gytheum tueri posset: sed metuens, ne dilatio-
 nes non pareret, & non Gytheum solum, sed praesidium quoq; missum ad tuendam vrbe
 amitteretur, naues Achaeorum deduxit. Comparauerat & tyrannus modicam classem ad pro-
 hibenda, si qua obsessis mari summitterentur praesidia, tres rectas naues, & lembos treis isq;
 tradita vetere classe ex foedere Romanis, harum nouarum nauium agilitatem vt experire-
 tur, simul vt omnia satis apta ad certamen essent, prouectos in alrum quotidie remige mi-
 litemq; simulacris naualis pugnae exercebat, in eo ratus vti spem obsidionis, si praesidia
 maritima interclusisset. Prator Achaeorum sicut terrestrium certaminum atque quenuis cla-
 rorum Imperatorum vel vsu vel ingenio equabat, ita rudis in re nauali erat. Arcas mediter-
 raneus homo, exterorum etiam omnium, nisi quod in Creta praefectus auxiliorum milita-
 uerat, ignarus, quadrigemum vectus, capta annis ante octo, cum Crateri uxorem Nicalam a
 Naupacto Corinthum veheret. Huius fama motus venit, & nobilem in classe regia quon-
 dam nauim deduci adeo putrem iam admodum, & vetustate dilabentem iussit. Hac tunc pre-
 toria naue praecedente classem, cum in ea Patrensis Pifo praefectus classis veheretur, occur-
 rerunt a Gytheo Laconum naues: & primo statim incurfu ad nouam & firmam nauem ve-
 tus, quae per se ipsa omnibus compagibus aquam acciperet, diuisa est: capti q; omnes, qui in
 nauem erant: cetera classis pratoria naue amissa, quantum quaeq; remis valuit, fugit: ipse Phi-
 loemenes in leui speculataria naue fugit, nec ante fugae finem, quam Patras ventum sit, se-
 cit. Nihil ea res animum militaris viri, & multos experti casus imminuit, quin contra, si in
 re nauali, cuius esset ignarus, offendisset, eo plus in ea, quorum vsu calleret, spei nactus, bre-
 uis id tyranno gaudium se effecturum affirmabat. Nabis cum prospera re elatus, tum etiam
 spem haud dubiam nactus, nihil iam a mari periculi fore, & terrestres aditus claudere opa-
 portune positus praesidiis voluit. Tertia parte copiarum ab obsidione Gythei abducta, ad Ple-
 ias posuit castra. Imminet is locus & Leucis & Acris, qua videbantur hostes exercitum ad-
 moturi. Cum ibi statua essent, & pauci tabernacula haberent, multitudo alia casas ex arun-
 dinibus rextas fronde, quae vmbra modo praerberent, texissent, priusquam in conspectum
 hostium veniret Philoemenes, necopinantem eum improviso genere belli aggredi sta-
 tuit. Nauigia parua in stationem occultam agri Argiui contraxit, in ea expeditos milites,
 cetratos plosq; cum fundis & iaculis, & alio leui genere armatura imposuit: inde littora
 legens cum ad propinquum castris hostium promontorium venisset, egressus callibus no-
 ctis nocte Pleias peruenit: & sopitis vigilibus, vt in nullo propinquo metu, igne casis ab om-
 ni parte castrorum iniecit. Multi prius incendio absumpti sunt, q; hostium aduentum sen-
 ti-

eirent: & qui senserant, nullam opem afferre potuerunt: ferro flammaq; omnia absumpta: 55
 perpauci tamen ex tam ancipiti peste ad Gytheum in maiora castra perfugerunt. Ita per
 cultis hostibus Philopœmenes protinus ad depopulandam Tripolin Laconici agri, qui pro
 ximus fines Megalopolitarum est, duxit: & magna vi pecorum hominūq; inde arrepta, pri
 us quam à Gytheo tyrannus praesidium agris mitteret, discessit. Inde Telegam exercitu cō
 tracto, concilioq; eodem & Achæis & sociis indicto, in quo & Epirotarum & Acarnanum 60
 fuere principes, statuit, quoniam satis & suorum à pudore maritimo ignominie restituti a
 nimi, & hostium conterriti essent, ad Lacedæmonem ducere, eo modo vno ratus ab obsidio
 ne Gythei hostem abduci posse. Ad Carias primum in hostium terra posuit castra, Eo
 ipso die Gytheum expugnatum est. Cuius rei ignarus Philopœmenes castra ad Bar
 bothenem (mons est decem millia passuum ab Lacedæmone) promouit. Et Nabis recepto 65
 Gytheo, cum expedito exercitu inde profectus, cum præter Lacedæmonem raptim duxisset,
 Pyrrhi quæ vocat. Castra occupauit, quem peti locum ab Achæis dubitabat: inde hostib;
 occurrit. Obtinebant autem longo agmine propter angustias viæ prope quinq; milia pas
 suum, cogebatur agmen ab equitibus, & maxime à parte auxiliorum, quod existimabat Phi
 lopœmenes, tyrannum mercenariis militibus, quibus plurimum fideret, à tergo suos aggress 70
 surum. Dux res simul inopinata: perculerunt eum: vna, præoccupatus, quem petebat, lo
 cus: altera, quod primo agmini occurrisse hostem cernebat: vbi cum per loca confragosa
 iter esset, sine leuis armaturæ praesidio signa ferri non videbat posse. Erat autem Phi
 lopœmenes præcipue in ducendo agmine locisq; capiendis solertia atq; usus: nec belli tan
 tum temporibus, sed etiam in pace se ad id maxime exercuerat. Vbi iter quopiam face 75
 ret, & ad difficilem transitu saltum venisset, contemplatus ab omni parte loci naturam,
 cum solus iret, secum ipse agitabat animo: cum comites haberet, ab iis quarebat, si ho
 stis eo loco apparuisset, quid: si à fronte, quid: si ab latere hoc aut illo, quid: si à tergo
 adoriretur, capiendum consilii foret: hostes instructos recta acie posse in inconditū ag
 men, & tantummodo aptum viæ, occurrere: quem locum ipse capturus esset, cogitan 80
 do aut quarendo exequabatur: aut quot armatis aut quo genere armorum (plurimum
 enim interesse) vsurus, quò impedimenta, quò sarcinas, quò turbam inermem traice
 ret, quanto ea aut quali praesidio custodiret, & vtrum pergere quæ coepisset ire, viā: an
 eā, qua venisset, repetere melius esset, castris quoq; quem locum caperet, quantum muni
 mento amplecteretur loci, quā opportuna aquatio, quā pabula lignorumq; copia esset, 85
 quā postero die castra mouenti tutum maxime iter, quæ forma agminis esset. His curis
 cogitationibusq; ita ab inerte atate animum agitauerat, vt nulla ei noua in tali re cogi
 tatio esset. Et tum omnium primum agmen constituit, dein Cretenses auxiliares, &
 quos Tarentinos vocabant, equites binos secum trahentes equos ad prima signa misit: &
 iussis equitibus subsequi, super torrentem, vnde aquari possent, rupem occupauit: eo im 90
 pedimenta omnia, & calonum turbam collectam armatis circumdedit, & pro natura loci
 castra communiuit: tabernacula statueret in aspretis & inæquali solo, difficile erat. Hostes
 quingentos passus aberant: ex eodem riuo vtrinq; cum praesidio leuis armaturæ aquati
 sunt: & priusquam, qualia in propinquis castris solent, contraherent certamen, nox inter
 uenit. Postero die apparebat pugnandum pro aquatoribus circa riuum esse: nocte in valle 95
 à conspectu hostium auersa, quantā multitudinem locus occultare poterat, condidit cetra
 torum. Luce orta Cretensium leuis armatura, & Tarentini equites super torrentem præ
 lium commiserunt. Letenastus Cretensis popularibus suis, equitibus Lycortas Megalopo
 litanus præerat, Cretenses & hostium auxiliares, equitumq; idem genus Tarentini præsi
 dio aquatoribus erant. Aliquandiū dubium prælium fuit, vt eodem ex parte vtraq; homi 00
 num genere & armis paribus. Procedente certamine, & numero, vicere tyranni auxiliares:
 & quia ita præceptum à Philopœmene præfectis erat, vt modico edito prælio in fugam
 inclinarent, hostemq; ad insidiarum locum pertraherent, effuse securi fugientes per conual
 lem, pleriq; & vulnerati & interfecti sunt, priusq; occultū hostem videret. Cetrati ita, quan
 tum latitudo vallis patiebarur, instructi sederant vt facile per interualla ordinum fugien 105
 tes suos acciperent: consurgunt deinde ipsi integri, recentes, instructi, & in hostes inordina
 tos, effusos, labore etiam & vulneribus fessos impetū faciunt: nec dubia victoria fuit, extemplo
 terga dedit tyranni miles: & haud paulo concitatior cursu q̄ securus erat, fugiens in castra

est compulsus. Multi cæsi captiq; in ea fuga sunt: & in castris quoq; foret trepidatum, ni Phi
 lopœmenes hostem cani iussisset, loca magis confragosa, quæ cumq; temere processisset, ne
 quaquam receptui metuens. Inde & ex fortuna pugnae & ingenio ducis coniectans, in quo
 tum is pauore esset, vnum de auxiliariis specie transfuga misit ad eum, qui pro competi
 to afferret, Achæos statuisse postero die ad Eurotam amnem, qui propè sub ipsis affluit
 moenibus, progredi vt intercluderent iter, ne aut tyrannus, cum vellet, receptum ad urbem
 haberet, aut commeatu ab vrbe in castra portarentur: simul etiam tentaturos, si quorū a
 nimi solliciti ad defectionem à tyranno possent. Non tam fidem dictis peragat fecit, q̄
 percusso metu relinquendi castra probabilem præbuit. Postero die Pythagoram
 cum auxiliariis & equitatu stationem agere pro vallo iussit: ipse tanquam in aciem cum
 robore exercitus egressus, signa cyrus ferri ad urbem iussit. Philopœmenes postq; citatum
 agmen per angustam & procliuem viam duci raptim vidit, equitatum omnem & Creten
 sium auxiliares in stationem hostium, quæ pro castris erat, emittit, illi vbi hostes adesse, &
 à suis se desertos esse viderunt, primo in castra se recipere conati sunt: deinde postquam in
 15 structa acies tota Achæorum admouebatur, metu ne cum ipsis castris caperentur, sequi su
 orum agmen aliquantum prægressum insistunt. Extemplo cetrati Achæorum in castra im
 petum faciunt, ceteri ad persequendos hostes ire pergunt. Erat iter tale, per quod vix tria
 quillam ab hostili metu agmen expediri possent. Vt vero ad postremos prælium ortum
 est, clamorq; terribilis à tergo patientium ad prima signa est perlatus, pro se quisq; ar
 20 mis abiectis in circumiectas itineri syluas diffugunt, momentoq; temporis strage armorū
 septa viā est, maxime hastis, quæ plerq; aduersæ cadentes, velut vallo obiecto iter impedia
 bant. Philopœmenes vtruncq; possent, instare & persequi auxiliariis iussis (vtiq; enim equi
 tibus haud facilem futuram fugam) ipse grauius agmē viā patientiore ad Eurotam amnem
 deduxit. Ibi castris sub occasum solis positis, leuem armaturam, quam ad persequendum re
 25 liquerat hostem, opperiebatur: qui vbi prima vigilia venerunt, nuntiantes tyrannum cum
 paucis ad urbem penetrasse, ceteram multitudinem inermem toto sparsam vagari saltu, cor
 pora curare eos iubet: ipse tum ex cætera copia militum, qui, quia priores in castra venerat,
 refecti & cibo sumpto & modica quiete erant, delectos, nihil præter gladios secum ferentes
 extemplo educit: & duarum portarum itineribus, quæ Pheras quæq; Barbothenem ferunt,
 30 eos instruxit: quæ ex fuga recepturos sese hostes credebant. Nec eum opinio fecellit, nam Lace
 demoniū quoad lucis supersuit quicq; à deuīs callibus medio saltu recipiebant se: primo ve
 sperere vt lumina in castris hostium conspexere, è regione eorum occultis semitis se tenuer
 runt: vbi prætergressi ea sunt, iam tutum rati, in patentibus vias descenderunt. Ibi excepti
 ab insidente hoste passim ita multi cæsi captiq; sunt, vt vix quarta pars de toto exercitu
 35 euaserit. Philopœmenes incluso tyranno in vrbe, insequentes dies propè triginta vastana
 dis agris Laconum absumpsit, debilitatisq; ac propè fractis tyranni viribus, domum rediit,
 æquantibus eum gloria rerum Achæis Imperatori Romano: & quod ad Laconicum bel
 lum attineret, præferentibus etiam. Dum inter Achæos & tyrannum bellum erat, Legati
 Romanorum circumire solliciti sociorum vrbes, ne Ætoli partis alicuius animos ad Antio
 40 chum auertissent, minimum opere in Achæis ad eundis consumpserunt: quos, quia Nabidi
 infesti erant, ad cetera quoq; satis fidos censebant esse. Athenas primum, inde Chalcidem, inde
 in Thessaliam iere: allocutiq; concilio frequenti Thessalos, Demetriadē iter flexere. Eò Ma
 gnetum concilium indictum est. Accuratiores ibi habenda oratio fuit, q̄ pars principum alie
 nati à Romanis, totiq; Antiochi & Ætolorum erat: quia cum reddi filium obsidem Philip
 45 po allatum esset, stipendiumq; impositū remitti, inter cetera vana allatum erat, Demetri
 dem quoq; ei reddituros Romanos esse. Id ne fieret, Eurylochus princeps Magnetū factio
 nisq; eius quidam, omnia nouari Ætolorum Antiochiq; aduentu malebant. Aduersus eos
 ita differendum erat, ne timorē vanum iis demēdo spes incisa Philippū abalienaret, in quo
 plus ad omnia momenti, q̄ in Magnetibus esset. Illa tantum commemorata, cum totā Græ
 50 ciam beneficio libertatis obnoxiam Romanis esse, tum eam ciuitatē præcipue, ibi enim nō
 præsidia modo Macedonū fuisse, sed regiam exadificatam, vt præsens semper in oculis
 habendus esset dominus, ceterum nequicq; ea facta, si Ætoli Antiochum in Philippi regi
 am adducerent, & nouus & incognitus pro vetere & experto habendus Rex esset. Magne
 tarchen summum magistratum vocant. Is tum Eurylochus erat, ac potestate ea fretus, ne

gavit dissimulandum sibi, & Magnetibus esse: quæ fama vulgata de reddenda Demetriade
 Philippo, foret, id ne fletet, omnia & conanda & audenda Magnetibus esse: & inter dicen-
 di contentiorem inconsultius euectus, profecit, tum quoque specie liberam Demetriadem
 esse, re vera omnia ad nutum Romanorum fieri, Sub hanc vocem fremitus variantis mul-
 titudinis fuit, partim assentientium, partim indignantium dicere id ausum eum, Quinti-
 us quidem adeo exarsit ira, vt manus ad cælum tendens, deos testes ingrati ac pess-
 di animi Magnetum inuocaret. Hac voce perterritis omnibus, Zeno ex principibus vnus
 Magnetum, cum ob eleganter actam vitam autoritate, tum quod semper Romanorum hand
 dubie partis fuerat, ab Quintio Legatisque aliis flens petiit, ne vnus amentiam ciuitati affi-
 gnarent, suo quæque periculo furere, Magnetes non libertatem modo, sed omnia quæ homi-
 nibus sancta charaque sunt, T. Quintio & populo Romano debere: nihil quenquam à diis immor-
 talibus precari posse, quod non Magnetes ab illis haberent: & in corpora sua citius per furo-
 rem saeuirent, quam vt Romanam amicitiam violarent. Huius orationem subscecuta multitudo
 demis preces sunt. Eurylochus ex concilio itineribus occultis ad portam, atque inde protinus in
 Ætoliã profugit. Iam enim (& id magis in dies) Ætoli defectionem nudabant, eoque ipso
 forte tempore Thoas princeps gentis, quem miserant ad Antiochum, redierat: indeque Me-
 nippum secum adduxerat, Regis Legatum: qui, priusquam concilium iis daretur, impleuerant
 omnium aures, terrestres naualesque copias commemorando, ingentem vim peditum equitumque
 venire, ex India elephantos accitos: ante omnia, quo maxime moueri credebant multitudi-
 nis animos, tantum aduehi auri, vt ipsos emere Romanos possit. Apparebat, quid ea oratio
 in concilio motura esset (nam & venisse eos, & quæ agerent, omnia Romanis Legatis dese-
 rebantur) & quam propè abscissa res erat, tamen non ab re esse Quintio visum est, sociorum
 aliquos Legatos interesse ei concilio, qui admonerent Romanæ societatis Ætolos, qui vocẽ
 liberam mittere aduersus Regis Legatum auderent. Athenienses maxime in eam rem ido-
 nel visi sunt, & propter ciuitatis dignitatem, & vetustã societatem cum Ætolis. Ab iis quin-
 tius petiit, vt Legatos ad Panætolicum concilium mitteret, Thoas primus in eo concilio rensi-
 ciauit legationem. Menippus post eum intromissus, optimum fuisse omnibus, qui Græciã
 Asiamque incolerent, ait, integris rebus Philippo potuisse interuenire Antiochi: sua quæque
 habiturum fuisse: neque omnia sub nutum ditionemque Romanorum peruenitura: nunc quoque (inquit)
 si modo vos quæ inchoastis, consilia constanter perducitis ad exitum, poterit diis iuuanti-
 bus & Ætolis sociis, Antiochus quamuis inclinatas Græciæ res restituere in pristinam di-
 gnitatem: ea autem in libertate posita est, quæ suis stat viribus, non ex alieno arbitrio pen-
 det. Athenienses, quibus primis post regiam legationem dicendi quæ vellent potestas facta
 est, mentione omni Regis prætermissa, Romanæ societatis Ætolos, meritorumque in vniuersam
 Græciam T. Quintii admonuerunt, ne temere eam celeritate nimia consiliorum euer-
 terent. Consilia callida & audacia prima specie læta, tractu dura, euentu tristia esse: Legatos
 Romanos, & in iis T. Quintium, haud procul inde abesse: dum integra omnia essent, ver-
 bis potius de iis, quæ ambigerentur, disceptarent, quam Asiam Europamque ad funestum arma-
 reit bellum. Multitudo auida nouandi res, Antiochi tora erat: & ne admittendos quidem
 in concilium Romanos censebat: principum maxime seniores autoritate obtinere, vt da-
 retur iis concilium. Hoc decretum Athenienses cum rerulissent, eundem in Ætoliã quin-
 tio visum est. Aut enim moriturum aliquid, aut omnes homines testes fore, penes Ætolos belli
 culpam esse: Romanos iusta ac propè necessaria sumpturos arma. Posteaque ventum est eò,
 Quintius in eo concilio orsus à principio societatis Ætolorum cum Romanis, & quoties
 ab iis fides mota foederis esset, pauca de iure ciuitatum, de quibus ambigeretur, disseruit.
 Si quid tamen aequi se habere arbitrarentur, quanto esse satius Romam mittere Legatos,
 seu disceptare seu rogare Senatam mallent, quam populum Romanum cum Antiochio im-
 misit Ætolis, non sine motu magno generis humani, & perniciæ Græciæ dimicare: nec vl-
 los prius cladem eius belli senturos, quam qui mouissent. Hoc nequicquam velut varicinatus Ro-
 manus, Thoas deinde cæteri que factionis eiusdem cum assensu omnium auditi peruerterit,
 vt ne dilato quidem concilio, & absentibus Romanis decretum fieret, accerseretur Anti-
 ochus ad liberandam Græciam, disceptandumque inter Ætolos & Romanos. Huic tam su-
 perbo decreto addidit propriam contumeliam Democritus Prætor eorum. Nam cum id
 ipsum posceret decretum T. Quintius, non veritus maiestatem viri, primo aliud in presen-

tia quod magis instaret, præuertendum sibi esse dixit: decretum responsumque breui in Ita-
 lia, castris super ripam Tiberis positis daturum, tantus furor illo tempore gentem Ætolorum,
 tantusque magistratus eorum cepit. Quintius Legatisque Corinthum redire. Inde, vt quæ
 de Antiochio nihil per se ipsi moti & sedentes expectare aduentum viderentur Regis, con-
 cilium quidem vniuersæ gentis post dimissos Romanos non habuerunt, per Apolectos au-
 tem (ita vocant sanctius concilium, ex electis constat viris) id agitabant, quoniam modo res
 in Græcia nouarentur. Inter omnes constabat, in ciuitatibus principes & optimum quenque
 Romanæ societatis esse, & presentis statu gaudere: multitudinem, & quorum res non ex sen-
 tentia ipsorum essent, omnia nouare velle. Ætoli concilium vno die spei quocum non audacis
 modo, sed etiam impudentis ceperunt, Demetriadem, Chalcidem & Lacedæmonem occupã-
 di. Singuli in singulas missi sunt principes: Thoas Chalcidem, Alexamenus Lacedæmonem,
 Diocles Demetriadem. Hunc exul Eurylochus, de cuius fuga causaque fugæ antè dictum est,
 quia reditus in patriam nulla spes alia erat, adiuuit. Literis Eurylochi admoniti propinqui
 amici, & qui eiusdem factionis erant, liberos & coniugem eius cum sordida veste, tenen-
 tes velamenta supplicum, conicionem frequentem adierunt, singulos vniuersosque celsitan-
 tes, ne infontem, indemnatum consensere in exilio finerent. Et simplices homines misere-
 ricordia, improbos seditiososque immiscendi res tumultu Ætolicæ spes mouit: pro se quisque
 reuocare iubebant. His præparatis, Diocles cum omni equitatu (& erat tunc Præfectus
 equitum) specie reducentis exulem hospitem profectus, die ac nocte ingens iter emensus,
 cum millia sex ab vrbe abesset, luce prima tribus electis turmis, cætera multitudine equi-
 tum subsequi iussa, præcessit. Postquam portæ appropinquabat, desilire omnes ex equis ius-
 sit, & lotis ducere equos, itineris maxime modo solutis ordinibus, vt comitatus magis
 præfecti videretur, quam præsidium. Ibi vna ex turmis ad portam relicta, ne excludi suble-
 quens equitatus posset, mediã vrbe ac per forum manu Eurylochum tenens, multis occu-
 rentibus gratulantibusque, domum deduxit: mox equitum plena vrbs erat, & loca opa-
 portuna occupabantur: tum in domos missi, qui principes aduersæ factionis interfice-
 rent. Ita Demetrias Ætolorum facta est. Lacedæmonie non vrbi vis afferenda, sed tyrannus
 dolo capiendus erat, quem spoliaturum maritimis oppidis à Romanis, tunc intra moenia
 etiam Lacedæmonis ab Achæis compulsurum: qui occupasset occidere, eum totius gratiã rei
 apud Lacedæmonis laturum. Causam mittendi ad eum habuerunt, quod fatigabat precibus,
 vt auxilia sibi, cum illis autoribus rebellasset mitterentur. Mille pedites Alexameno da-
 ri sunt, & trecenti electi ex iuuentute equites. Iis à Prætorè Democrito in concilio arcano
 gentis, de quo antè dictum est, denunciaturum, ne se ad bellum Achæicum, aut rem vllam, quã
 sua quisque opinione præcipere posset, crederent missos esse: quicquid Alexamenus res mo-
 uisset subiti consilii capere, ad id quibus inopinatum, temerarium, audax, obedienter exequi
 dum parati essent ac pro eo acciperent, tanquam ad id vnum agendum missos à domo se scirent.
 Cum his ita præparatis Alexamenus ad tyrannum venit, quem adueniens extemplo spei im-
 pleuit, Antiochum iam in Europam transisse, mox in Græcia fore: tertas maria armis virisque
 completurum: non cum Philippo rem esse credituros Romanos: numerum inire peditum
 equitumque ac nauium non posse: elephantorum aciem conspectu ipso debellaturã: Ætolos
 toto suo exercitu paratos esse venire Lacedæmonem, cum res poscat, sed frequentes armatos
 ostendere aduenienti Regi voluisse. Nabidi quoque & ipsi faciendum esset, vt quas haberet
 copias, non fineret sub tectis marcescere ocio: sed educeret, & in armis decurrere cogeret, simul
 animos acueret & corpora exerceret: consuetudine leuiorem laborẽ fore, & comitate ac be-
 nignitate ducis etiam non iniucundum fieri posse. Educit inde frequenter ante vrbe in cani-
 pum ad Eurotam annem cœpere. Satellites tyranni mediã ferè in acie consistebant. Tyranni
 nus cum tribus summum equitibus, inter quos plerumque Alexamenus erat, ante signa vecta-
 batur, cornua extrema inuisens: in dextero cornu Ætoli erant: & qui ante auxiliares tyran-
 ni fuerant, & qui venerant milites cum Alexameno. Fecerat sibi morem Alexamenus nunc
 cum tyranno inter paucos ordines circumueundi monendi que eum, quæ in rem esse videbatur,
 tur: nunc in dexteri cornu ad suos adequitãdi, mox inde, velut imperato, quod res poposcit
 set, recipiendi se ad tyrannum. Sed quem diem partando facinori statuerat, eo paulisper cum ty-
 ranno vectatus, cum ad suos cœcessisset, tum equitibus à domo lectis missis. Ageda (inquit) res est
 iuuenes, audedaque, quã me duce impigre exequi iussi estis: parate animos dextrasque, ne quis in

eo, quod me viderit facientem, cesser: qui cunctatus fuerit, & suum consilium meo interpo-
 ner, sciat sibi reditum ad penates non esse. Horror cunctos cepit, & meminerant cū quibus
 mandatis exissent. Tyrannus ab laevo cornu veniebat. Ponere hastas equites Alexamen⁹ iu-
 bet, & se inueneri: colligit & ipse animum confusum tantæ cogitatione rei. Postq̄ appropin-
 quabat, imperum facit: & transfixo equo tyrannum deturbat: acientem equites confodit
 multis frustra in lorica mictibus datis: tandem in nudum corpus vulnera perueniunt, &
 priusquā media acie succurreretur, expirauit. Alexamenus cum omnibus Ætolis citato gra-
 du ad regiam occupandam pergit. Corporis custodes, cum res in oculis generetur, pauor
 primo cepit, deinde posteaq̄ abire Ætolorum agmen videre, concurrunt ad relictum tyran-
 ni corpus. Per paucorum turba ex custodibus vite mortisque vltoribus facta est: nec mouisset
 se quisq̄, si extemplo positis armis vocata in concionem multitudo fuisset, & oratio habita
 tempori conueniens. Frequentes inde retenti in armis Ætoli, sine iniuria cuiusq̄: sed vt o-
 portuit in consilio fraude cepto) omnia in maturadā perniciem eorum, qui fecerāt, sunt
 acta. Dux regia inclusus, diem ac noctem in scrutandis thesauris tyranni consumpsit, Æto-
 li velut capta vrbe, quam liberasse videri volebant, in prædam versi. Simul indignitas rei, ac
 simul contemptus animos Lacedæmonis ad coeundum fecit: alii dicere, exturbandos Æto-
 los: & libertatem, cum restitui videretur interceptam, repetendam: alii, vt caput agendæ rei
 esset, regii generis aliquem in speciem assumendum. Laconicus eius stirpis erat puer admo-
 dum, educatus cum liberis tyranni: eum in equum imponunt, & armis arreptis Ætolos va-
 gos per vrbe cadunt, tum regiam inuadunt. Ibi Alexamenus cum paucis resistentē ob-
 truncant. Ætoli circa Chalcidē (Mineræ est templum areum) congregati cadunt: pau-
 ci armis abiectis, pars Tegæ, pars Megalopolin perfugiunt. Ibi cōprehensi à magistratibus
 sub corona veniunt. Philopœmenes audita cæde tyranni profectus Lacedæmonē, cum om-
 nia turbata metu inuenisset, euocatis principibus, & oratione habita, qualis habēda ab Ale-
 xameno fuerat, societati Achæorum Lacedæmonios adiunxit: eo etiā facilius, q̄ ad idē for-
 tē tempus A. Artilius cū IIII & XX quinqueremibus ad Gytheum accessit. Iisdē dieb⁹ cir-
 ca Chalcidē Thoas per Euthymidā principem pulsus opibus eorū, qui Romanæ societatis
 erant, post T. Quintii Legatorūq̄ aduentū, & Herodori mercatorē, sed potentem Chal-
 cide propter diuitias, preparatis ad proditiōē iis, qui Euthymidæ factionis erāt, nequaquā
 eandē fortunā, qua Demetrias per Eurylochū occupata erat, habuit. Euthymidas ab Athe-
 nis (cū domicilio delegerat locū) Thebas primū, hinc Salganea processit. Herodori ad Thro-
 nisi, inde haud procul in Maliaco sinu II millia peditū, & Thoas CC. equites, naues onera-
 rias leues ad XXX habebat: eas cū DC peditibus Herodorus traicere in insulā Atalantā
 iussus, vt inde cū pedestres copias appropinquare iā Aulidī atq̄ Euripo sensisset, Chalcidē
 traiceret: ipsi cæteras copias nocturnis maxime itineribus quāta poterant celeritate, Chalci-
 cidē ducebant Mictilo & Xenocides, penes quos tū summa rerū pulso Euthymida, Chalci-
 cidē erat: seu ipsi per se suspicati, seu indicata re, primo pauidi nihil vsquam spei, nisi in fuga
 ponebant: deinde posteaq̄ resedit terror, & prodi & deserti non patriā modo, sed etiā Roma-
 norū societate cernebant, consilio tali animum adiecerunt. Sacri anniuersariū eo forte tem-
 pore Eretriae Amarynthidis Dianæ erat, quod nō populariū modo, sed Carystiorū etiā cœ-
 ru celebratur. Eo miserunt qui orarent Eretrientes Carystiosq̄, vt & suarū fortunarū in ea
 dē insula geniti miserentur, & Romanā societate respicerent: ne finerent Ætolorum Chal-
 cidē fieri: Eubœā habituros, si Chalcidē habuissent: graues fuisse Macedonas dominos, mul-
 to minus tolerabiles futuros Ætolos. Romanorum maxime respect⁹ ciuitates mouit, & vit-
 tutem nuper in bello, in victoria iustitiā benignitatemq̄ expertas. Itaq̄ quod roboris in iu-
 uentute erat, ytraq̄ ciuitas armavit, misitq̄. His tuenda moenia Chalcidīs oppidani cū tra-
 didissent, ipsi cum omnibus copiis transgressi Euripi, ad Salganeā posuerunt castra, Inde
 Caduceator primū, deinde & Legati ad Ætolos missi percontatum, quo suo dicto factōve
 focii atq̄ amici ad se oppugnandos venirent. Respondit: Thoas dux Ætolorum, non ad op-
 pugnandos, sed ad liberandos ab Romanis venire sese: splendidiore nōc eos catena, sed mul-
 to grauiore vincos esse, q̄ cum præsidium Macedonum in arce habuissent. Se vero negare
 Chalcidenses aut seruire vlli, aut præsidio cuiusquam egere. Ita digressi ex colloquio lega-
 ti ad suos, Thoas & Ætoli, vt qui spem omnem in eo vt improbiū opprimerēt, habuissent,
 ad iustum bellum oppugnationemq̄ vrbis mari ac terra munite haudquaq̄ pares, domum

1 fediere. Euthymidas posteaq̄ castra populariū ad Salganea eē, profectosq̄ Ætolos audiuit,
 & ipse à Thebis Athenas rediit. Et Herodorus cum per aliquot dies interus ab Atalanta si-
 gnum nequicq̄ expectasset, missa speculatoria naue, vt quid mora: causa esset, sciret, posteaq̄
 rem amissam à sociis vidit, Thronium, vnde venerat, repetit. Quintius quoq̄ his auditis, à
 5 Corintho veniens nauibus in Chalcidē, Euripo Eumeni Regi occurrit: placuit quingentos
 milites præsidii causa relinquē Chalcide ab Eumene Rege, ipsum Athenas ire. Quintius,
 quō profectus erat, Demetriadem contendit, ratus Chalcidem liberatam momenti ali-
 quid apud Magnetem repetendam societate Romanam facturam: vt & præsidii aliquid
 esset suę partis hominibus, Eunomo Prætori Thessalorum scripsit vt armaret iuuentutem:
 10 & Iulium ad Demetriadem præmisit ad tentandos animos: non aliter, ni pars aliqua incli-
 naret ad respectum pristinae societatis, rem aggressurus. Iulius quinqueremi naue ad hosti-
 um portus est inuectus. Eo multitudo Magnetum omnis cum se effudisset, quequid Iulius,
 vtrum ad amicos, an ad hostes sese venisse mallet. Respondit Magnetarches Eurylochus,
 ad amicos venisse eum, sed abstinere portu, & finere Magnetas in concordia & libertate
 15 esse, nec per colloquiū speciem multitudinē sollicitaret. Altercatio inde, non sermo fuit, cū
 Romanus vt ingratos increparet Magnetes, imminētēq̄ prædiceret clades: multitudo ob-
 streperet, nunc Senatum, nunc Quintium accusando. Ita irritō incepto, Iulius ad Quintiū
 sese recepit. At Quintius nuncio ad Prætorem missō, vt reduceret domum copias, ipse na-
 uibus Corinthum rediit. Abstulerunt me velut de spatio Græciæ res immittē Romanis,
 20 non quia ipsas operæ precium esset perscribere, sed quia causę fuerunt cum Antiocho belli.
 COSS. designatis (inde nancq̄ diueteram) L. Quintius & Cn. Domitius COSS. in provin-
 cias profecti sunt: Quintius in Ligures, Domitius aduersus Boios. Boii quieuerunt atque
 etiā Senatus eorum cum liberis, & Præfecti cum equitatu (summa omnium mille & quin-
 genti) Consuli dederunt sese. Ab altero Consule ager Ligurum late est vastatus, castellaq̄
 25 aliquot capta: vnde non præda modo omnis generis cum captiuis parua, sed recepti quoq̄
 aliquot ciues sociiq̄ qui in hostium potestate fuerant. Eodem hoc anno Vibonem colo-
 nia deducta est ex Senatusconsulto plebisq̄ scito: mille septingenti pedites ierunt, trecenti
 equites: Triumuirū deduxerunt eos, Q. Nauis, M. Minutius, M. Furius Crassus: quin-
 dena iugera agri data in singulos pedites sunt, duplex equitibus, Brutiorum proxime fue-
 30 rat ager, Brutii ceperant de Græciis. Romæ per idem tempus duo maximi fuerunt ter-
 rores: diutius alter, sed segnior. Terra dies duodequadraginta mouit: per toridem dies
 feræ in sollicitudine ac metu fuere, in triduum eius rei causa supplicatio habita est: alter
 non pauor vanus, sed vera multorum clades fuit: incendio à foro boario orto, diem no-
 temq̄ ædificia in Tiberim versa arserunt, tabernæq̄ omnes cū magni precii mercibus con-
 35 flagrauerunt. Iam ferè in exitu annus erat, & indices magis fama de Antiochi bello & cura
 Patribus crescebat. Itaq̄ de provinciis magistratuum designatorum, quo intentiores
 essent omnes, agitari ceptum est. Deceuerunt, vt Consulibus Italia, & quō Senatus censuis-
 set (iam esse bellum aduersus Antiochum Regē omnes sciebant) provinciæ essent: cuius
 ea fors esset, quatuor millia peditum ciuium Romanorum & trecenti equites, sex millia so-
 40 ciū Latini nominis cum quadringentis equitibus sunt decreta: eorum electum habere
 L. Quintius Consul iussus, ne quid moraretur, quo minus Consul nouus, quō Senatus cen-
 sisset, extemplo proficisci posset. Item de provinciis Prætorum decretum est, prima vt fors
 duæ, peregrina vrbanæq̄, & inter ciues ac peregrinos iurisdicatio esset: secunda Brutii: tertia
 classis, vt nauigaret quō Senatus censuisset: quarta Sicilia: quinta Sardinia: sexta Hispa-
 45 nia vltior. Imperatum præterea L. Quintio Consuli est, vt duas legiones ciuium Roma-
 norum nouas conscriberet, & sociū ac Latini nominis viginti millia peditum, & octia-
 gentos equites: eum exercitū Prætori, cui Brutii provincia euenisset, deceuerunt. Ædes duę
 Ioui eo anno in Capitolio dedicatæ sunt. Vouerat L. Furius Purpurio Prætor Gallico bel-
 50 lo vnam, alteram Consul, dedicauit Quintus Martius Ralla Duumuir, Iudicia in foenera-
 tores eo anno multa seuer e sunt facta, accusantibus priuatos Ædilibus curulibus, M. Tu-
 tio & P. Iunio Bruto. De multa damnatorum quadrigæ inauratæ in Capitolio positæ, &
 in cella Iouis supra fastigium ædiculæ, & duodecim clypea inaurata: & iidem porricum
 extra portam Trigeminam inter lignarios fecerūt. Intentis in apparatus noui belli Roma-
 nis, ne ab Antiocho quidem cessabatur. Tres cum ciuitates tenebant, Smyrna & Alexandria

Troas & Lampfacus: quas neq; vi expugnare ad eam diem poterat, neq; conditionibus in
amicitiis pericere, neq; a tergo relinquere traiciens ipse in Europam volebat. Tenuit eum
& de Annibale deliberatio: & primo naues apertæ, quas cum eo missurus in Africam fue-
rat, moratæ sunt: deinde an omnino mittendus esset, consultatio mota est, maxime à Tho-
ante Ætolo. Qui omnibus in Græcia tumultu completis, Demetriadem afferebat in pote-
state esse: & quibus mendacis de Rege, multiplicando verbis copias eius, exexerat multorum
in Græcia animos, isdem & Regis spem inflabat, omnium votis eum accersiri, concursum
ad littora futurum, vnde classem regiam prospexissent. Hic idem ausus de Annibale est mo-
uere sententiam propè iam certam Regis. Nam neq; dimittendam partem nauium à classe
regia censebat: neq; si mittendæ naues forent, minus quenq; ei classis, q̄ Annibalem præfici-
endum, exulem illum & Pœnum esse, cui mille in dies noua cõsilia vel fortuna sua vel inge-
nium possit facere: & ipsam eam gloriam belli, qua velut dote Annibal conciliatur, nimiam
in Præfecto regio esse: Regem vnum ducem, vnum Imperatorem videri debere. Si classem, si
exercitum amittat Annibal, idem damni fore, ac si per alium ducem amittatur: si qui d pro-
spere veniat, Annibalis eam, non Antiochi gloriam fore. Si vero vniuerso bello vincendi
Romanos fortuna detur, quam spem esse, sub Rege victurum Annibalem vni subiectum, qui
patriam propè non tulerit: non ita se à iuuenta eum gessisse, spe animoq; complexum orbis
terrarum imperium, vt in senectute dominum laturus videatur. Nihil opus esse Regi An-
nibale ducem: comite & consiliario eodem ad bellum vti posse: modicum fructum ex ingenio
tali neq; grauem neq; inutilem fore: si summa petantur, & dantem & accipientem pergraua-
tura. Nulla ingenia tam prona ad inuidiam sunt, q̄ eorum qui genus ac fortunam suam
nimis non æquant, quia virtutem & alienum bonum oderunt. Exemplo consilium mitten-
di Annibalis, quod vnum in principio belli vtiliter cogitatum erat, abiectum est. Demetri-
dis maxime defectione ab Romanis ad Ætolos elatus, non vitra differre professionem in Græ-
ciam constituit. Priusq; soluere naues, Ilium à mari ascendit, vt Mineruæ sacrificaret. Inde
ad classem regressus, proficiscitur quadraginta tectis nauibus, apertis sexaginta: & ducentę
onerariæ cum omnis generis commentu, belli quoq; alio apparatu, sequebantur. Imbrum
primo insulam tenuit, inde Scyathum traiecit. Vbi collectis in alto, quæ dissipatæ erant, na-
uibus ad Preleum primũ continentis venit. Ibi Eurylochus & Magnetarches principesq;
Magnetum ab Demetriade occurrerunt: quorum frequentia latus, die postero in viribus por-
tum nauibus est inuectus. Copias haud procul inde exposuit X millia peditũ fuere, & quin-
genti equites, sex elephantũ, vix ad Græciam nudam occupandam satis copiarum, nedum
ad sustinendum Romanum bellum. Ætoli posteaq; Demetriadem venisse Antiochum ala-
latum est, concilio indicto decretũ, quo accerterent eum, fecerunt. Iam profectus ab Demetri-
ade Rex, quia ita decreturos sciebat, Phalarã in sinum Maliacum processerat. Inde decreto
accepto Hyameã venit. Exceptus ingenti fauore multitudinis cum plausibus clamoribusq;
& quibus aliis lætitiæ effusa vulgi significat. In concilio vt ventũ est, à Phanea Prætoris prin-
cipibusq; aliis introductus, facto silētio, Rex dicere orsus. Prima eius oratio fuit excusantis,
q; tanto minoribus spe atq; opinione omnium copiis venisset. Id suę impensę erga eos volun-
tatis maximũ debere indicium esse, q; nec paratus satis vlla re, & tempore ad nauigandum
immaturo, vocantibus Legatis eorum haud grauate obsecutus esset credidissetq; cum se vi-
dissent Ætoli, omnia vel in se vno posita præsidia existimatos esse. Ceterũ eorũ quoq; se,
quorum expectatio destituta in præsentia videbatur, spẽ abunde expleturũ. Nam simul pri-
mum anni tẽpus nauigabile præbisset mare, omnẽ se Græciam armis, viris equisq; omnem
otam maritimã classibus completurum: nec impensę, nec labori, nec periculo parurum, do-
nec depulso ceruicibus eorum imperio Romano, liberam vere Græciam atq; in ea principes
Ætolos fecisset: cum exercitibus commentus quoq; omnis generis ex Asia venturos: in
præsentia curæ esse Ætolis debere, vt copta frumenti suis, & annona tolerabilis rerum ali-
arum suppeditetur. In hanc sententiam Rex cum magno omnium assensu locutus, disces-
sit. Post discessum Regis, inter duos principes Ætolorum Phaneam & Thoantem conten-
tio fuit. Phaneas reconciliatore pacis & disceptatore de iis, quæ in controuersia cũ populo
Romano essent, vtendum potius Antiocho censebat, q̄ duce belli. Aduentum eius & maie-
statem, ad verecundiam inferendam Romanis vim maiorem habituram quam arma, mul-
ta homines, ne bellate necesse sit, voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non possint.

Thoas negare, paci studere Phaneam, sed discutere apparatus belli velle, vt tædio & impetu
relangueret Regis, & Romani tempus ad comparandum habeant. Nihil enim æqui ab
Romanis imperari posse, toties legationibus missis Romam, toties cũ ipso Quintio disce-
ptando satis expertum esse: nec nisi abscissa omni spe, auxilium Antiochi imploratos fuisse
se: quo celerius spe omnium sublato, non esse elanguendum, sed orandum potius Regem, vt
quoniã, quod maximum fuerit, ipse vincat: Græcię venerit, copias quoq; terrestres naualesq;
accersat: armatum Regem aliquid impetraturum, inermen non pro Ætolis modo, sed ne pro
se quidem ipso momenti vllius futurum apud Romanos. Hæc vicie sententia, Imperatorẽq;
Regem appellandum censuerunt, & XXX principes, cum quibus, si qua vellet, consultaret,
delegerunt. Ita dimisso concilio, multitudo omnis in suas ciuitates dilapsa est. Rex postero
die cum apocletis eorum vnde bellum ordiretur, consultabat. Optimum visum est, Chalci-
dem frustra nuper ab Ætolis tentatam primum aggredi, & celeritate in eam rem magis q̄
magno conatu & apparatu opus esse. Itaq; cum mille peditibus Rex, qui eum Demetriade
secuti erant, profectus per Phocidem est: & alio itinere principes Ætoli, iuniorũ paucis euo-
catis, ad Charoniam occurrerunt, & decem rostratis nauibus secuti sunt. Rex ad Salganea
castris positus, ipse cum principibus Ætolorum Euripum traiecit: & cum haud procul por-
tu egressus esset, magistratus quoq; Chalcidensium, & principes ante portam processerunt,
pauci vtrinq; ad colloquium congressi sunt. Ætoli magnopere suadere, vt salua Romanorũ
amicitiã, Regem quoq; assumerent socium atq; amicum. Neq; enim eum inferendi belli, sed
liberandæ Græciæ causã in Europam traiecisse, & re liberandæ, non verbis & simulatione,
quod fecissent Romani. Nihil autem vtilius Græciæ ciuitatibus esse, q̄ vtrunq; complecti
amicitiã. Ita enim ab vtriusq; iniuria tutam alterius semper præsidio & fiducia fore. Nam si
non recepissent Regem, viderent quid patiendum iis extemplo foret, cum Romanorũ pro-
cul auxilium, hostis Antiochus, cui resistere viribus suis non possent, ante portas esset. Ad
hæc Mithro vnus ex principibus, Mirari se dixit, ad quos liberandos Antiochus relicto
regno suo in Europam traiecisset: nullam enim ciuitatem se in Græcia nosse, quæ aut præ-
sidium habeat, aut stipendium Romanis pendat, aut sedere iniquo alligata, quas nolit le-
ges patiari. Itaq; Chalcidenses neq; vindice libertatis vllõ indigere, cum liberi sint: neq;
præsidio, cum pacem eiusdem populi Ro. beneficio & libertatem habeant. Amicitiam Regis
non aspernari, neq; ipsorum Ætolorum. Id primum eos pro amicis facturos, si insula exce-
dant atq; abeant, nam ipsis certum esse, non modo non recipere moenibus, sed ne societatem
quidem vllam pacisci, nisi ex autoritate Romanorũ. Hæc renunciata Regi ad naues, vbi re-
stiterat, cum essent, in præsentia neq; enim iis venerat copiis, vt vi agere quicq; posset) re-
uertit Demetriadem placuit. Ibi, quoniam primum inane inceptum euassisset, consultare cũ
Ætolis Rex quid deinde fieret. Placuit, Achæos & Animandrum Regem Athamanum ten-
tare. Boeotiorum gentem auersam ab Romanis iam inde à Barcillæ morte, & quæ secute eã
fuerant, censebant. Achæorum Philopœmenem principem amulatione gloria in bello Laco-
num, infestum inuisumq; esse Quintio credebant. Animander vxorem Apamiam, filia Ale-
xandri cuiusdam Megalopolitani, habebat, qui se oriundum à Magno Alexandro ferens, fi-
liis duobus Philippum atq; Alexandrum, & filia Apamiam nomina impofuerat: quam re-
giis indultam nuptiis maior ex fratribus Philippus secutus in Athamaniam fuerat. Hunc
forte ingenio vanum Ætoli & Antiochus impulerant in spem, q; is veræ regum stirpis esset
regni Macedonia, si Aminandrum Athamanesq; Antiocho cõiunxisset: & ea vanitas pro-
missorum non apud Philippum modo, sed etiam apud Aminandrum valuit. In Achasia Le-
gatis Antiochi Ætolorumq; coram T. Quintio Ægii datum est concilium. Antiochi Le-
gatus prior, q̄ Ætoli est auditus. Is, vt pleriq; quos opes regię alunt, vaniloquus, maria ter-
rasq; inanisõnitu verborum compleuit. Equitum innumerabilem vim traieci Helleponto
in Europam, partim loriatos, quos cataphractos vocant, partim sagittis ex equo vtentes, &
à quo nihil satis tecti sit, auersos refugiente equo certius figentes. His equestribus copiis q̄q;
vel totius Europæ exercitus in vnum coacti obrui possent, adiciebat multiplices copias pe-
ditum, & nominibus quoq; gentium vix fando auditis, terrebat, Dacas, Medos, Elimæosq;
& Cadusios appellans. Naualium vero copiarũ, quas nulli portus capere in Græcia possent,
dexterum Sydonios & Tyrios, sinistrum Aradios, & ex Pamphylia Hyderas tenere: quas gẽ-
tes nullæ vnq; nec arte nec virtute nauali æquassent. Iam pecuniam, iam alios belli appara-

tus referre superuacaneum esse: scire ipsos, abundasse semper auro regna Asia. Itaque non cum
 Philippo nec Annibale rem futuram Romanis, principe altero ciuitatis, altero Macedoniae
 tunc regni finibus inclusos, sed cum magno Asiae toris, partisque Europae Rege. Eum tamen,
 quae ab ultimis orientis terminis ad liberandam Graeciam venit, nihil postulare ab Achaëis,
 in quo fides eorum aduersus Romanos priores socios atque amicos ledatur. Non enim ut se
 cum aduersus eos arma capiant, sed ut neutri parti sese coniungant, petere: pacem utriusque parti,
 quod medios deceat amicos, optent, bello se non interponant. Idem ferme & Aetolorum Lega-
 gatus Archidamus petit, ut quae facillima & tutissima esset, quietem praestarent, spectato-
 resque belli fortunarum alienarum euentum sine ullo discrimine rerum suarum opperirentur.
 Prouectus deinde est intemperantia lingue in maledicta, nunc communiter Romanorum,
 nunc prope ipsius Quintii, ingratos appellans, & exprobrans non victoriam modo de Phi-
 lippo virtute Aetolorum partem, sed etiam salutem, ipsumque & exercitum sua opera seruatos.
 Quo enim illum vniuersum Imperatoris functum officio esse, auspiciantem immolantemque, & vo-
 ta nuncupantem sacrificuli vatis modo in acie vidisse, cum ipse corpus suum pro eo telis ho-
 stium obiceret. Ad ea Quintius, Coram quibus magis quam apud quos verba faceret, dicere Ar-
 chidamum rationem habuisse. Achaëos enim probe scire, Aetolorum omnem ferociam in ver-
 bis, non in factis esse: & in conciliis magis concionibusque, quam in acie apparere. Itaque parui Achaëo-
 rum existimationem, quibus notos esse se scirent, fecisse. Legatis Regis, & per eos absentem Re-
 gem se iactasse, Quod si quis antea ignorasset, quae res Antiochum & Aetolos coniunxis-
 set, ex Legatorum sermone potuisset apparere: mentiendo inuicem, iactandoque vires, quas non
 haberent, inflasse vana spe, atque inflatos esse, dum se Philippum victum, sua virtute pro-
 tectos Romanos, & quae modo audiebatis, narrarent: vos, ceterasque ciuitates, & gentes, suam
 sectam esse secuturos: Rex contra peditum equitumque nubes iactat, & consternit maria suis
 classibus. Est autem res simillima coenae Chalcidensis hospitis mei, hominis & boni, & sciti
 conuiuatoris: apud quem solstitiali tempore comiter accepti, cum miraremur vnde illi eo
 tempore anni tam varia, & tam multa venatio: homo non quae isti sunt, gloriosus, retidens con-
 dimentis ait varietatem illam, & speciem ferinae carnis ex mansueti suae factam. Hoc dici apte
 in copias Regis, quae paulo ante iactatae sunt, posse: & in varia genera armorum, & multa no-
 mina gentium inauditarum. Dacas enim, & Medos, & Cadusios, & Elimaeos, Syros omnes
 esse, haud paulo mancipiorum melius, propter seruilia ingenia, quam militum genus. Et vti nam
 subiicere oculis vestris Achaëi possem concursationem Regis magni ab Demetriade nunc
 Lamiae in concilium Aetolorum, nunc Chalcidem, videretis vix duarum plane plenarum le-
 giuncularum instar in castris Regis: videretis Regem nunc mendicantem prope frumentum
 ab Aetolis, quod militi admeriatur, nunc mutuas pecunias foenore in stipendium quaerente,
 nunc ad portas Chalcidis stantem, & mox inde exclusum, nihil aliud quam Aulide atque Euripo
 spectatis, in Aetoliam redeuntem. Male crediderunt & Antiochus Aetolis, & Aetoli regiae
 vanitati: quo minus vos decipi debetis, sed expertae potius spectataeque Romanorum fidei crea-
 dere. Nam quod optimum esse dicant, non interponi vos bello, nihil imò tam alienum re-
 bus vestris est: quippe sine gratia, sine dignitate premium victoris eritis. Nec absurde aduer-
 sus virosque respondisse visus est: & facile erat orationem apud fauentes aequis auribus acci-
 pi. Nulla enim nec disceptatio, nec dubitatio fuit, quin omnes, eisdem genti Achaëorum ho-
 stes, & amicos, quos populus Romanus censuisset, iudicarent: bellumque & Antiocho & Aeto-
 lis nunciari iuberent. Auxilia etiam quod censuit Quintius, quingentorum militum Chalci-
 dem, quingentorum Piraeum extemplo miserunt. Erat enim haud procul seditione Athe-
 nis res, trahentibus ad Antiochum quibusdam spe largitionum venalem precio multitudi-
 nem, donec ab iis, qui Romanae partis erant, Quintius est accitus: & accusante Leonte quo-
 dam Apollodorus autor defectionis damnatus, atque in exilium est electus. Et ab Achaëis qua-
 dam cum tristi responso legatio ad Regem rediit. Boeotii nihil certi responderunt. Cum Antio-
 chus in Boeotiam venisset, tum quid sibi faciendum esset, se deliberaturos esse. Antiochus
 cum ad Chalcidem praesidium & Achaëos Eumene Regem misisse audisset, maturandum
 ratus, ut & praeuenerent sui, & venientes, si possent, exciperent: Menippum cum tribus fer-
 me millibus militum, & cum omni classe Polyxenidam mittens: ipse paucos post dies sex mil-
 lia suorum militum, & ex ea copia, quae Lamiae repente colligi potuit, non ita multos Aeto-
 los ducit. Achaëi quingenti ab Eumene Rege, modicum auxilium missum, duce Xenocli-

de Chalcidensi nondum oblectis itineribus tuto transgressi Euripum, Chalcidem peruenie-
 runt. Romani milites quingenti ferme & ipsi, cum iam Menippus castra ante Salganea ad
 Herinium, quae transitus ex Boeotia in Euboeam insulam est, haberet, venerunt. Mictilo erat
 cum iis, Legatus a Chalcide ad Quintium ad id ipsum praesidium petendum missus, Qui
 posteaquam oblectas ab hostibus fauces vidit, omisso ad Aulidem itinere, Delium conuertit, ut
 inde in Euboeam transmissurus. Templum est Apollinis Delium, imminens mari, quinque mil-
 lia passuum ab Tanagra abest: minus quatuor inde millium proximus in Euboeam est ma-
 ris traiectus. Vbi & in fano lucoque (& ea religione & eo iure sancta quoque sunt templa, quae
 asyla Graeci appellant) & nondum aut indicto bello, aut ita commisso, ut strictos gladios, aut
 sanguinem visum factum audissent, cum per magnum oceanum milites, alii ad spectaculum tem-
 pli lucique versi, alii in littore inermes vagaretur, magna pars per agros lignatum pabulatumque
 dilapsa esset, repente Menippus palatos passim aggressus cecidit, ad quinquaginta viuos ce-
 pit, per pauci effugerunt: in quibus Mictilo, parua oneraria naue exceptus. Ea res Quintio Ro-
 manisque sicut iactura militum molesta, ita ad ius inferendi Antiocho belli adiecit: aliqua-
 tum videbatur. Antiochus admoto ad Aulidem exercitu, cum rursus oratores partim ex suis
 partim Aetolos Chalcidem misisset, qui eadem illa, quae nuper, cum minis grauioribus age-
 rent, nequicquam contra Mictilonem & Xenoclide tendentibus, facile tenuit, ut portae sibi aperirentur.
 Qui Romanae partis erant, sub aduentum Regis vrbe exceperunt, Achaëorum & Eu-
 menis milites Salganea tenebant, & in Euripo castellum Romani milites pauci custodiam
 causa locum communiebant. Salganea Menippus, Rex ipse castellum Euripi oppugnare
 est adortus, Priores Achaëi & Eumenis milites pacti ut sine fraude liceret abire,
 praesidio exceperunt: pertinacius Romani Euripum tuebantur. Hi quoque iam cum terra marique
 obsiderentur, & iam machinas tormentaque comportari viderent, non tulere obsidionem.
 Cum id quod caput erat Euboeae teneret Rex, ne ceterae quidem eius insulae vrbes imperium
 abnuerunt, magnoque principio sibi orsus bellum videbatur, quae tanta insula, & tot opportuna
 vrbes in suam ditionem venissent.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI DE BELLO CVM ANTIOCHO ALIISQUE GESTO, LIBER SEXTVS.

VBLIVM Cornelium Cn. F. Scipionem, & M. Atilium Gla-
 brionem Consules inuito magistratu, Patres priusquam de prouinciis
 agerent, res diuinas facere maioribus hostiis iusserunt in omnia
 pars sanis, in quibus lectisternium maiore parte anni fieri solet:
 precarique, quod Senatus de nouo bello in animo haberet, ut ea res
 Senatui populoque Romano bene atque feliciter eueniret. Ea omnia sacri-
 ficia laeta fuerunt, primisque hostiis perlitatum est, & ita aruspices
 responderunt, eo bello terminos populi Romani propagari,
 victoriam ac triumphum ostendi. Haec cum renunciata essent, so-
 luti religione animis, Patres rogationem ad populum ferri iusse-
 runt, Vellent iuberent ne cum Antiocho Rege, quique sectam eius secuti essent, bellum ini-
 ri: Si ea perlata rogatio esset, tum (si ita videretur Consulibus) rem integram ad Senatum re-
 ferrent. P. Cornelius eam rogationem pertulit: tum Senatus decreuit, ut Consules Italiam &
 Graeciam prouincias sortirentur: cui Graecia euenisset, ut praeter eum numerum militum,
 quem L. Quintius in eam prouinciam ex auctoritate Senatus scripsisset, imperassetque, cum ex-
 citum acciperet, quem M. Bebium Prator anno priore ex Senatusconsulto in Macedonia
 traiecerat: & extra Italiam permissum, ut, si res postulasset, auxilia ab sociis ne supra quinque
 millia numerum acciperet. L. Quintium superioris anni Consulem legari ad id bellum pla-
 cuit. Alter Consul, cui Italia prouincia euenisset, cum Boeis iussus bellum gerere vtro exer-
 citu mallet ex duobus, quos superiores Consules habuissent: alterum ut mitteret Romanas
 vrbanas legiones essent paratae, quod Senatus censuisset. His ita in Senatu ad id, quae cuius prou-
 uincia foret, decretis, tum demum sortiri Consules placuit: Atilio Graecia, Cornelio Italia
 euenit. Certa deinde sorte Senatusconsultum facti est, Quod populus Romanus eo tempore
 duellum iussisset cum Rege Antiocho esse, qui sub imperio eius essent, ut eius rei causa sup-

plicationem imperarent Consules, utique M. Atrilius Consul ludos magnos Ioui voueret, & 55
 dona ad omnia puluinaria, id uotum in hec uerba, preunte P. Licinio Pontifice maximo, Co-
 sul nuncupauit: Si duellum, quod cum Antiocho Rege sumi populus iussit, id ex sententia
 Senatus populique Romani confectum erit, tum tibi Iupiter populus Romanus ludos magnos
 dies decem conuinos faciet, donaque ad omnia puluinaria dabitur de pecunia, quantum Senatus
 decreuerit: quisquis magistratus eos ludos quando, ubique faxit, hi ludi recte facti, donaque da- 60
 ta recte sunt. Supplicatio inde ab duobus Consulibus edicta per biduum fuit. Consulibus for-
 titis prouincias, exemplo & Pretores sortiti sunt. M. Iunio Bruto iurisdicio utraque euenit,
 A. Cornelio Mammiule Bruti, M. Emilio Lepido Sicilia, L. Oppio Sahnatori Sardinia, C. Li-
 uio Sahnatori classis, L. Emilio Paulo Hispania ulterior. His ita exercitus decreti: A. Corne-
 lio noui milites, conscripti priore anno ex Senatusconsulto a L. Quintio Consule, dati sunt: ius 65
 susque tueri omnem oram circa Tarentum, Brundisiumque, L. Emilio Paulo in ultraiorem Hispa-
 niam preter eum exercitum, quem a M. Fulvio Procōsule accepturus esset, decreti, ut notiorum
 militum tria milia duceret, & trecentos equites, ita ut in iis duae partes socium Latini nominis,
 tertia ciuium Romanorum esset. Idem supplementum ad C. Flaminiū, cui imperium prorogabatur, in
 Hispania citeriore est missum. M. Emilio Lepidus a L. Valerio, cui successurus esset, simul 70
 prouincia exercitumque accipere iussus, L. Valerium, si ita uideretur, Propretorem in prouincia re-
 tinere, & prouincia ita diuidere, ut una ab Agrigēto ad Pachinū esset, altera a Pachino Tyn-
 darium: eam maritimam oram L. Valerius uiginti nauibus longis custodiret. Eidem Pretori man-
 datum, ut duas decimas frumenti exigeret, idque ad mare comportandum, deuehendūque in Gre-
 ciam curaret. Idem L. Oppio de alteris decimis exigendis in Sardinia imperatum: ceterum non in 75
 Grecia, sed Romam id frumentum portari placere. C. Liuius Pretor, cui classis euenarat, cum XXX
 nauibus paratis traicere in Grecia primo quoque tempore iussus, & ab Atrilio naues accipe-
 re, ueteres naues, quae in naualibus erant, ut reficeret & armaret. M. Iunio Pretori negocium
 datum est, ut in eam classem socios nauales libertinos legeret. Legati terni in Africa ad Cartha-
 ginenses, & in Numidiam ad frumentum rogandum, quod in Grecia portaretur, missi, pro 80
 quo precium solueret populus Romanus, adeoque in apparatus curamque eius belli ciuitas in-
 tenta fuit, ut P. Cornelius Consul ediceret, qui Senatores essent, quibusque in Senatu senten-
 tiam dicere liceret, quique minores magistratus essent, ne quis eorum longius ab urbe Ro-
 ma abiret, quam unde eo die redire posset, ne uero tempore quoque Senatores ab urbe Ro-
 ma abessent. In comparanda impigre classe C. Liuium Pretorem contentio orta cum colonis mari- 85
 timis paulisper tenuit. Nam cum cogentur in classem, Tribunos plebis appellauerunt: ab iis ad
 Senatum reiecti sunt. Senatus ita, ut ad unum omnes consentiret, decreuit, vacatione rei naua-
 lis non esse. Sena, & Fregena, & Castrum noui, & Pyrgi, & Antrium, & Tarracina, & Mintur-
 ne, & Sinuessa fuerunt, quae cum Praetore de vacatione certauerunt. Consul deinde M. Atrilius
 ex S. C. ad collegium Fecialium retulit, ipsi ne utique Regi Antiocho indiceret bellum, an satis 90
 esset ad praesidium aliquod eius nunciare: & num Aetolis quoque separatim iudici iuberet bellum
 & num prius societas eis & amicitia renuncianda esset, quae bellum indicendum: Feciales respon-
 derunt, iam ante se, cum de Philippo consulerentur, hec decreuisse, nihil referre, ipsi coram, an
 praesidio nunciaretur: amicitiam renunciatam uideri, cum Legatis toties repetentibus res nec red- 95
 di, nec satisfieri aequum censuissent. Aetolos uero sibi bellum intulisse, cum Demetria sociorum ur-
 bem per vim occupassent, Chalcidum terra marique oppugnatam iissent, Regem Antiochem in Euro-
 pa ad bellum populo Romano inferendum traduxissent. Omnibus iam satis comparatis, M. Atrilius Co-
 sul edixit, ut quos L. Quintius milites conscripseret, & quos sociis nominumque Latino impera-
 set, quos secum in prouincia ire oporteret. Tribunos militum legionis primae & tertiae, uti omnes 100
 Brundisium Idibus Maiis conueniret: ipse ad quintum Nonas Maias paludatus urbe egres-
 sus est. Per eosdem dies & Praetores in prouincias profecti sunt. Sub idem tempus Legati ab duo-
 bus Regibus, Philippo & Ptolemeo Aegypti Rege, Romam uenerunt, pollicentes ad bellum auxi-
 lia, & pecuniam, & frumentum, ab Ptolemeo etiam mille pondo auri, & mille XX pondo argenti alla-
 ta. Nihil est acceptum gratiae regibus actum. Et cum uterque se cum omnibus copiis in Aetolia uentu-
 rum, belloque inferendum polliceretur, Ptolemeo id remissum, Philippi Legatis responsum, gra- 105
 tum eum Senatus, populoque Romano, facturum, si M. Atrilio Consuli non desuisset. Idem ab Carthagi-
 nensibus & Masinissa Rege Legati uenerunt. Carthaginienses tritici modium mille, hordei
 quingenta milia ad exercitum, dimidium eius Romam apportaturos polliciti sunt, id ut ab se

minus Romani acciperent, petere se: & classem suorum suo sumptu comparaturos, & stipendium,
 quod pluribus pensionibus in multos annos deberent, praesens omne daturus. Masinissa Le-
 gati quingenta milia modii tritici, trecenta hordei ad exercitum in Graeciam: Romam trecenta
 milia modii tritici, ducenta quinquaginta hordei, equites quingentos, elephantos XX 1
 Regem ad M. Atrilium Consulem missurum. De frumento utriusque responsum: ira uisum eo po-
 pulum Romanum, si praesens acciperent. De classe Carthaginiensibus remissum, praeterquam si quid
 nauium ex foedere deberent. De pecunia item responsum, nullam ante diem accepturos. Cum
 hac Romae agebantur, Chalcide Antiochus ne cessaret per hybernorum tempus, partim ipse so-
 licitabat ciuitatum animos mittendis Legatis, partim uero ad eum ueniebant, sicut Epirotae
 10 communi gentis consensu, & Elei, & Peloponneses uenerunt. Elei auxilium aduersus Aegyptios
 petebant: quos post bellum non ex sua sententia indictum Antiocho, primum ciuitati suae ar-
 ma illaturos credebant. Mille iis pedites cum duce Cretensi Euphane sunt missi. Epirotarum le-
 gatio erat minime in partem ullam liberi aut simplicis animi: apud Regem gratia inuita uo-
 lebant, cum eo ut cauerent, ne quid offenderent Romanos. Petebant enim, ne se temere in cau-
 15 sam deduceret, expositos aduersus Italiam pro omni Graecia, & primos impertis Romano-
 rum excepturos: sed si ipse posset terrestribus naualibusque copiis praesidere Epiro, cupide eum
 omnes Epirotas & urbibus & portibus suis accepturos: si id non posset, deprecari, ne se nu-
 dos atque inertes Romano bello obiceret. Hac legatione id agi apparebat, ut siue quod ma-
 gis credebant, abstinuisset Epiro, integra sibi omnia apud exercitus Romanos essent, soci- 20
 liata satis apud Regem gratia, quae accepturi fuissent uenientem: siue uenisset, sic quoque spe-
 niae ab Romanis foret, quae non expectato longinquo ab se auxilio, praesentis uiribus succubuis-
 sent. Huic tam perplexae legationi quia non satis in promptu erat quid responderet, Legatos
 se missurum ad eos dixit, qui de iis, quae ad illos seque communiter pertinerent, loquerentur. In
 Bœotiam ipse profectus est, causas in speciem irae aduersus Romanos eas, quae ante dixi, ha-
 25 bentem, Barcillam necem, & bellum a Quintio Coronae propter Romanorum militum cades
 illatum, re uera per multa iam secula publice priuatumque labente egregia quondam discipli-
 na gentis, & multorum eo statu, qui diuturnus esse sine mutatione tertium non posset. Obuia
 effusis undique Bœotiae principibus, Thebas uenit. Ibi in concilio gentis, quod & ad Delium im-
 petu in praesidium Romanum factum, & ad Chalcidem, commiserat nec a paruus nec dubius prin- 30
 cipiis bellum, tamen eadem oratione exorsus, qua in colloquio primo ad Chalcidem, quaeque per
 Legatos in concilio Achaeorum uisus erat, ut amicitiam secum institui, non bellum iudici Roma-
 nis postularer, neminem quid ageretur, falsebat: decretum tamen sub leui uerborum preteritu pro
 Rege aduersus Romanos factum est. Hac quoque gente adiuncta, Chalcidem regressus, praes-
 35 missis inde literis, ut Demetria, sem conueniret principes Aetolorum, cum quibus de summa
 tertium deliberaret, nauibus eodem die indicta concilio uenit. Et Aminander accitus ad consul-
 tandum ex Athamania, & Annibal Poenus iam diu non adhibitus, interfuit ei concilio. Consul
 ratum de Thessalorum gente est, quorum omnibus, qui aderant, uoluntas tentanda uideba-
 40 tur: in eo modo diuersae sententiae erant, quod alii exemplo agendum, alii ex hyeme, quae tunc
 ferme media erat, differendum in ueris principium, & alii Legatos tantummodo mittendos,
 alii cum omnibus copiis eundem censebant, terrendosque metu si cunctarentur. Cum circa
 hanc ferre consultationem disceptatio omnis uerteretur, Annibal nominatim interrogatus
 sententiam, in uniuersum belli cogitatione Regem, atque omnes eos, qui aderant, tali oratione auer-
 45 tit: Si ex quo traicimus in Graeciam, adhibitus essem in consilio, cum de Euboea, de Acheis,
 deque Bœotia agebatur, eandem sententiam dixissem, quam hodie, cum de Thessalis agitur, dicam.
 Ante omnia Philippum & Macedonas belli in societatem quacumque ratione censeo deducen-
 dos esse. Nam quod ad Euboeam Bœotiosque & Thessalos attinet, cui dubium est, quin ut quibus
 nullae suae uires sint, praesentibus adulando semper quem metum in consilio habeant, eodem
 ad impetrandam ueniam utantur: simulac Romanum exercitum in Graecia uiderint, ad consue-
 tum imperium se auertant: nec iis noxae futurum sit, quod cum Romani procul abessent, uim
 50 tuam praesentis, exercitusque tui experiri noluerint: Quanto igitur prius potiusque est Philip-
 pum nobis coniungere, quam hos, cui si semel in causam descenderit, nihil integri futurum sit: quique
 eas uires afferat, quae non accessio tantum ad Romanum esse bellum, sed per se ipsa nuper susti-
 nere potuerint Romanos. Hoc ergo adiuncto (absit uerbo inuidia) quid dubitare de euentu
 possum? cum quibus aduersus Philippum ualuerint Romani, iis nunc fore uideam ut ipsi op-

pugnentur. Ætoli, qui Philippū (quod inter omnes constat) vicerunt, cum Philippo aduer-
sus Romanos pugnant. Aminander, atq; Athamānū gens, quorū secundū Ætolos plura
ma fuit opera in eo bello, nobiscū stabunt. Philippus tum te quieto rotam molem sustinebat
belli, nunc duo maximi Reges, Asię Europęq; viribus aduersus vnū populū, vt meā vtrang;
fortunā taceā, patrum certe ætate ne vni quidē Epirotarū Regi patem, quicquid tandē erit
vobiscum comparatū, geretis bellum. Quę igitur res mihi fiduciam prębet coniungi nobis
Philippum posse: vna cōmunis vtilitas, quę societatis maximum vinculū est, altera autores
vos Ætoli: vester enim Legatus hic Thoas inter cetera, quę ad exciendū in Gręciā Antiochū
dicere est solitus, ante omnia hoc semper affirmavit, fremere Philippū, & ægre pati sub spe-
cie pacis leges seruitutis sibi impositas ille quidē, vt ferę bestię vincitę aut clausę, & refringere
claustra cupientes, Regis iram verbis æquabat: cuius si talis animus est, loquamur nos ei? vni
cula, & claustra refringamus, vt erumpere diu coercita ira in hostes cōmunes possit. Quod
si nihil eum legatio nostra mouerit, at nos, quoniam nobis eum adiungere nō possumus, ne
hostibus nostris ille adiungi possit, caueamus. Seleucus filius tuus Lyfimachia est, qui si eo
exercitu, quem secum habet, per Thraciam proxima Macedonia cęperit depopulari, facile
ab auxilio ferendo Romanis Philippum ad sua potissimū tuenda auertet. De Philippo meā
sententiam habes. De ratione vniuersi belli quid sentirem, iam ab initio nō ignorasti. Quod
si tum audire forem, non in Eubœa Chalcidem captā, & castellum Euripi expugnātū Ro-
mani, sed Heruriam Ligurumq;, & Gallia cisalpinā oram bello ardere: & qui maximus iis
terror est, Annibalem in Italia esse audirent. Nunc quoq; accersas censeo omnes nauales ter-
restresq; copias, sequantur classē onerariā cum commeatibus. Nam hic sicut ad bellū mu-
nera pauci sumus, sic nimis multi pro inopia commeatuum. Cum omnes tuas contraxeris
vires, diuisam classē partim Corcyrā in statione habebis, ne transitus Romanis liber ac-
turus pateat, partim ad litus Italia, quod Sardiniam Africamq; spectat, traiciēs: ipse cum
omnibus terrestribus copiis in Byllinum agrum procedes, inde Gręciā præsidebis, & specie
Romanis traiecturum te præbebis: & si res poposcerit, traiecturus. Hęc suadeo, qui vt non
omnis pericissimus sum belli, cum Romanis certe bellare bonis malisq; meis didici. In qua
consilium dedi, in eadem nec infidelē nec segnem operā polliceor. Diū approbent eā senten-
tiam, quā tibi optima visa fuerit. Hęc ferme Annibalis oratio fuit, quam laudarunt magis
in præsentia, qui aderant, q̄ rebus ipsi executi sunt. Nihil enim eorum est factum, nisi quod
ad classē copiasq; accersendas ex Asia Polyxenidā misit, Legati Larissam ad conciliū The-
salorum sunt missi: & Ætolis Aminandroq; dies ad conueniendum exercitū Pheras est in-
dicatus: eodem & Rex cum suis copiis confestim venit. Ibi dum opperiretur Aminandrum,
atq; Ætolos, Philippū Megalopolitanū cū duobus millibus hominū ad legenda ossa Mace-
donum circa Cynocephalas, vbi debellatū erat cum Philippo, misit: siue ab ipso querere sibi
commendationē ad Macedonū gentē, & inuidiā Regi, quod insuolos milites liquisset, 90
monitus: siue ab insita Regibus vanitate, ad cōsiliū specie amplū, re inane animo adiecto, Tu-
mulus est in vnū ossibus, quę passim strata erāt, coaceruatis factus, qui nullā gratiā ad Mace-
donas, odii ingens ad Philippū mouit. Itaq; qui ad id tēpus fortunā esset in consilio habi-
turus, is exemplo ad M. Bebium Propretorē misit, Antiochū in Thessalia impetū fecisse, si vi-
deretur ei, moueret ex hybernis, se obuiā processurum, vt quid agendū esset, consultarent. 95
Antiocho ad Pheras iā castra haberi, vbi coniunxerant ei se Ætoli & Aminander, Legati ab
Larissa venerūt, quęrentes, quod ob factum dictumyē Thessalorum bello lacerasset eos: simul
orantes, vt remoto exercitu per Legatos, si quid ei videretur, feci discerpant. Eodē tempore
quingētos armatos duce Hippolochō Pheras in præsidium miserunt. Hi exclusi aditu, iā omnia
itinerā obsidentibus regiis, Scotufam se receperunt. Legatis Larissarū Rex clemēter respon-
dit, non belli faciēdi, sed tuendę & stabilindę libertatis Thessalorū causā Thessaliā intrasse,
Similia his qui cum Pheris ageret, missus. Cui nullo dato respōso, Pherē ipsi suū Legatum
ad Regē principē ciuitatis Paulaniā miserunt. Qui cum aut dissimilia his, vt in causā pari,
quę pro Chalcidensibus in colloquio ad Euripi fretū dicta erant, quędā etiā ferocius egisset,
Rex etiā atq; etiā deliberare eos iussus, ne id cōsiliū caperent, cuius, dū in futurū minus cau-
ti & prouidi essent, extēplo pœniteret, dimisit. Hęc renūciata Pheras legatio cū esset, ne pau-
lū quidē dubitaret, quin pro fide erga Romanos quicquid fors belli rulisset, pateretur. Itaq;
& hi summa ope parabant se ad urbem defendendā, & Rex ab omni parte simul oppugna-

te moenia est aggressus: & vt qui satis intelligeret (neq; enim dubium erat) in euentu eius
vrbis positum esse, quam primū aggressus esset, aut sperni deinde ab vniuersa gente Thessa-
lorum, aut timeri se, omnē vndiq; terrorē obfessis iniicit. Primū impetū oppugnationis sa-
tis constanter sustinuerunt: deinde cum multi propugnantes caderent, aut vulnerarentur,
labare animi cępere: reuocati deinde castigationibus principū ad perseverandū in proposito,
telicō exteriorē circulo muri deficientibus iam copiis, in interiorē partem vrbis con-
cesserunt, cui breuior orbis munitionis circūiectus erat: postremo victi malis cū timerent,
ne vi captis nulla apud victorē venia esset, dediderunt sese. Nihil deinde moratus Rex, qua-
tuor millia armatorum, dum recens terror esset, Scotufam misit. Nec ibi mora deditōnis est
facta, cernentibus Pherarum recens exemplum, qui quod pertinaciter primo abnuerant,
malo domiti tandem fecissent, cum ipsa vrbe Hippolochus, Larissarumq; deditū est præ-
sidium. Dimissi ab Rege inuolati omnes, quod eam rem magni momenti futurā Rex ad cō-
ciliandō Larissarum animos credebat. Intra decimū diem q̄ Pheras venerat, his perfectis
Cranonem profectus cum toto exercitu primo aduentu cepit: inde Cyerū, & Metropolim, &
iis circūiecta castella recepit, omniaq; iam regionis eius, præter Atracem & Gyrtōnem, in
potestate erant. Tum aggredi Larissam constituit, rarus vel terrore ceterarū expugnatū,
vel beneficio præsidii dimissi, vel exemplo tot ciuitatum deditū sese, non vltra in pertinacia
mansuros. Elephātis agi ante signa terroris causā iussit, quadrato agmine ad urbē inces-
sit, vt incerti fluctuarentur animi magnæ partis Larissarū inter metum præsentē hostiū, &
verecundiā absentium sociorum. Per eosdē dies Aminander cū Athamānum iuuenturē oca-
cupat Pellincum, & Menippus cum tribus millibus peditū Ætolorū, & ducentis equitibus in
Perrhēbiam profectus, Malleolam & Chyretias vi cepit, depopulatusq; est agrum Tripolia-
tanum. His raptim peractis Larissam ad Regem redeunt: consultant quidā agendum esset
de Larissa, superuenerunt. Ibi in diuersum sententiā tendebant, aliis vim adhibendam, & nō
differendum censentibus, quin operibus ac machinis simul vndiq; moenia aggredere tur
vrbis, sita in plano, a parte campetri vndiq; facilis aditu: aliis nunc vires vrbis nequaq; Phe-
rais conferendā memorantibus, nunc hyemē, & tempus anni nulli bellicæ rei, minime oblia-
dioni atq; oppugnationi vrbium aptum. Incerto Regi inter spem metumq; Legati a Pharsa-
lo, qui ad dedendam urbem suā forte venerant, animos auxerunt. M. Bebium interim cū Phi-
lippo in Dassaretis congressus, Appiū Claudiū ex cōmuni consilio ad præsidium Larissæ mi-
sit: qui per Macedonia magnis itineribus in iugū montiū, quod super Gonnos est, peruenit,
Oppidū Gonnū XX millia ab Larissa abest, in ipsis faucibus saltus quā: Tempe appellatur,
situm. Ibi castra metatus latius q̄ pro copiis, & plureis, q̄ quot satis in vsum erant, ignes cum
accendisset, speciem, quā quaerierat, hosti fecit, omnē ibi Romanū exercitū cū Rege Phi-
lippo esse. Itaq; hyemem instare apud suos causatus Rex, vnum tantum moratus diē ab La-
rissa recessit, & Demetriadem rediit: Ætoliq; & Athamānes in suos receperunt se fines. A p-
pius etiā, cuius rei causā missus erat, solutam cernebat obsidionē, tamen Larissam ad confir-
mandos in reliquum sociorū animos descendit: duplexq; letitia erat, quod & hostes excesserant
finibus, & intra moenia præsidium Romanum cernebat. Rex Chalcidem a Demetriade
profectus, amore captus virginis Chalcidensis Neoptolemi filię, cum patrē primo ablegando,
deinde corā ipse rogando fatigasset, inuitū se grauiori fortunę conditioni q̄ illigant, tandē
impetrata re, tanq̄ in media pace nuptias celebrat: & reliquū hyemis, oblitus quas tum simul
duas res suscepisset, bellum Romanum, & Gręciā liberandā, omnia omniū rerū cura, in cōui-
uiis, & vini sequentibus voluptatibus, ac deinde ex fatigatione magis q̄ satietate earum in
somno traduxit. Eadē omnes perfectos regios, qui vbiq; ad Beconiā maxime, præpositi hy-
bernis erāt, cepit luxuria: in eandē & milites effusi sunt: nec quisq; eorū aut arma induit, aut
stationē aut vigiliās seruauit: aut quicq; quod militaris operis aut muneris esset, fecit. Itaq;
principio veris cū per Phocidē Cheroniā, quō conuenire omnē vndiq; exercitū iusserat, ve-
nisset, facile animaduertit nihilo seueriore disciplina milites, q̄ ducē hybernasse. Alexādrum
inde Acarnanē, & Menippū Macedonē magistratum Ætolia copias ducere iussit: ipse Del-
phis sacrificio Apollini factō, Naupactū processit. Cōsilio principū Ætolia habito, via, quā
præter Chalcidē & Lyfimachia fert ad Stratū, suis, qui per Maliacū sinum veniebant, occur-
xit. Ibi Mæstiochus princeps Acarnanum multis emptis donis, nō ipse solū gentē Regi cō-
ciliabat, sed Clytū etiam Prætorē, penes quē tum summa potestas erat, in suā sententiam

adduxerat, Is cum Leucadios, quod Acarnaniæ caput est, nõ facile ad defectionem posse ceteros
 neret impelli, propter metum Romanæ classis, quæ cum Attilio, quæve circa Cephaleniam
 erat, arte eos est aggressus. Nam cum in concilio dixisset, tuenda mediterranea Acarnaniæ
 esse, & omnibus, qui arma ferrent, ex eundem ad Medeonem, & Pyrrheum, ne ab Antiocho, aut
 Ætolis occuparentur, fuere qui dicerent, nihil attinere omnes tumultuose concitari, satis
 esse quingentorum hominum præsidium. Eã iuuentutem nactus, trecentis Medeone, ducibus Pyr-
 rhei in præsidio positus, id agebat, vt pro obsidibus futuri venirent in potestatem Regis. Per
 eosdẽ dies Legati Regis Medeonem venerunt. Quibus auditis, cũ in concione quidnã respõ-
 dendum Regi esset, consultaretur, & alii manendum in Romana societate, alii non aspernã-
 dam amicitiam Regis censerent, mediã visa est Clyti sententia, eõq; accepta est, vt ad Regẽ
 mitterent Legatos, peterentq; ab eo, vt Medeonios super tanta re consultare in concilio Acar-
 nanum pareretur. In eã legationem Mnesilochus, & qui eius factionis erant, de industria col-
 lecti, clam missi qui Regem admouere copias iuberent, ipsi terebant tempus: itaq; vixdum
 iis egressis Legatis, Antiochus in finibus, mox ad portas erat, & trepidantibus, qui expertes
 prodicionis erant, tumultuoseq; iuuentutem ad arma vocantibus, ab Clyto & Mnesilocho
 in urbem est inductus: & aliis sua voluntate affluentibus, metu coacti etiã, qui dissentiebant,
 ad Regem conuenerunt. Quos placida oratione territos cum permulisset, ad spem vulgatã
 clementiã aliquot populi Acarnaniæ defecerunt. Pyrrheum à Medeone profectus est, Mne-
 silocho eodem, & Legatis pramissis. Ceterum detecta Medeone fraus cautiore, non timi-
 diores Pyrrhenses fecit, dato ei haud perplexo responso, nullam se nouam societatem, nisi ex
 autoritate Romanorum Imperatorum accepturos: portas quoq; clausis, armatos in muris
 disposuerunt. Et peropportune ad confirmandos Acarnanum animos Cn. Octavius missus
 à Quintio, cum præsidium, & paucas naues ab A. Posthumio, qui ab Attilio Legato Cepha-
 leniã prapositus fuerat, accepisset, Leucadem venit: impleuitq; spei socios. M. Attilium Con-
 sulem iam cum legionibus mare traiecit, & in Thessalia castra Romana efficit. Hunc rumo-
 rem quia similem veri tempus anni maturum iã ad nauigandum faciebat, Rex præsidio Me-
 deone imposito, & in quibusdã aliis Acarnaniæ oppidis Pyrrheo abcessit, & per Ætolia ac
 Phocidis vrbes Chalcidem rediit. Sub idem tempus M. Bebuius & Philippus Rex iam antè
 per hyemem in Dassaretis congressi, cum Ap. Claudium, vt obsidione Larissam eximeret, in
 Thessalia mississent, quia id tempus rebus gerendis immaturũ erat, in hyberna regressi, prin-
 cipio veris coniunctis copiis in Thessaliam descenderunt (in Acarnania tum Antiochus
 erat) aduenientes, Philippus Maleam Perhabia, Bebuius Phacium est aggressus, quo primo
 prope impetu capto, Phæstum eadem celeritate capit: inde Attracem cum se recepisset, Chy-
 rerias hinc, & Eritium occupat: præsidiaq; per recepta oppida dispositis, Philippo rursus ob-
 sidenti Maleam se coniungit. Sub aduentum Romanũ exercitus seu ad metum virum, seu
 ad spem venia cum dedissent sese, ad ea recipienda oppida, quæ Athamãnes occupauerant,
 vno agmine ierunt: erant autem hæc, Ægium, Argissa, Gomphi, Larissa, Trica, Melibœa, Pha-
 leria. Inde Pelineum, vbi Philippus Megalopolitanus cum quingentis peditibus, & equitibus
 quadraginta in præsidio erat, & circumsidunt: & prius q̃ oppugnarent, mittunt ad Philippũ,
 qui moneret, ne vim vltimã experiri vellet. Quibus ille satis ferociter respondit, vel Roma-
 nis, vel Thessalis se crediturum fuisse, in Philippi se potestatem commissurũ non esse. Posteaq;
 apparuit vi agendum, quia videbatur, & Limnæam eodem tempore oppugnari posse, Regẽ
 ad Limnæam ire placuit. Bebuius restitit ad Pelineum oppugnandum. Per eos forte dies M.
 Attilius COS. cum X millibus peditum, duobus millibus equitum, quindecim elephantis
 mari traiecto, pedestres copias Larissam ducere delectos militum Tribunos iussit, ipse cum
 equitatu Limnæam ad Philippum venit. Aduentu Consulis deditio sine cunctatione est fa-
 cta, traditumq; præsidium regium, & cum iis Athamãnes. Ab Limnæa Pelinensi Consul pro-
 sciscitur. Ibi primi Athamãnes tradiderunt sese: deinde & Philippus Megalopolitanus: cui
 decedenti de præsidio cum obuius forte fuisset Philippus Rex, ad ludibrium Regem cũ cõ-
 salutari iussit, ipse congressus fratrem aut sanè decoro maiestatis suæ ioco appellauit: dedu-
 ctus inde ad Consulem custodiri iussus, & haud ita multo post in vinculis Romã missus, ce-
 tera multitudo Athamãnum, aur militum Antiochi Regis, quæ in præsidio deditorũ per
 eos dies oppidorum fuerat, Philippo tradita Regi est: fuere autem ad tria millia hominum.
 Consul Sarissam est profectus, ibi de summa belli consultaturus, In itinere ad Pieria, & Me-

1 trolipi Legati tradentes vrbes suas occurrerunt. Philippus Athamãni præcipue captiuus in-
 dulgenter habitus, vt per eos cõciliaret gentẽ, nactus spem Athamãniã potiunda, exercitũ eõ
 duxit, premissis in ciuitates captiuus. Et illi magnã autoritatẽ apud populares habuerit, cle-
 mentiam erga se Regis munificentiamq; cõmemorantes: & Aminander, cuius presentis ma-
 5 iestas aliquos in fide cõtinuisset, veritus ne traderetur Philippo iam pridẽ hosti, & Romanis
 merito tum propter defectionem inensis, cũ coniuge ac liberis regno excessit, Ambraciãq;
 se contulit: ita Athamãnia omnis in ius ditionemq; Philippi cõcessit. Consul ad rescicienda
 maxime iumenta, quæ & nauigatione & postea itineribus fatigata erant, paucos Larissẽ mo-
 10 ratus dies, velut reparato modica quiete exercitu, Cranonẽ est profectus, Venietũ Pharsalus,
 Scorusa, & Phera, quæq; in eis præsidia Antiochi erant, deduntur: ex iis interrogatos qui ma-
 nere secum vellent, mille volentes Philippo tradit, ceteros inermes Demetriadẽ remittit. Pyr-
 rham inde recepit, & quæ circa eam castella erant. Ducere tum porro in sinum Maliaçũ cõ-
 15 pit. Appropinquanti faucibus, super quas siti Thaumasti sunt, deserta vrbe iuuentus omnis ar-
 mata syluas, & itinera infedit, in agmen Romanum ex superioribus locis incurrauit. Consul
 primo mittere, qui ex propinquo colloquentes deterrerent eos à tali furore: posteaq; perseue-
 rare in incepto vidit, Tribuno cum duorum signorũ militibus circummissio, interclusit ad vr-
 bem iter armatis, vacuumq; eam cepit: tunc clamore ab tergo capta: vrbs audito, refugien-
 20 tium vndiq; ex syluis insidiatorum cades facta est. A Thaumastis altero die Consul ad Sper-
 chium annẽ peruenit, inde Hypataorum agros vastauit. Cum hæc agebãtur, Chalcide erat
 Antiochus: qui iam tum cernens, nihil se ex Græcia, præter amœna Chalcide hyberna, & in-
 fames nuptias, perisse, Aetolorum vana promissa incusare, & Thoantem: Annibalẽ vero non
 vt prudentem tantum virum, sed prope vatẽ omnium, quæ tum euenerant, admirari: ne tamẽ
 temere cepta segnitia insuper euerteret, nuncios in Aetolia mittit, vt omni cõtracta iuuentu-
 25 te conuenirent, iam & ipse eõ decem millia ferẽ peditum ex iis, qui postea venerant ex Asia,
 expleta, & equites quingentos duxit. Quò cum aliquanto pauciores, q̃ vnq; antea conueni-
 sent, & principes tantummodo cum paucis clientibus essent: atq; ii dicerent, omnia sedulo ab
 se facta, vt q̃ plurimos ex ciuitatibus suis euocarent, nec autoritate nec gratia nec imperio
 aduersus detrectantes militiã valuisse, destitutus vndiq;, & ab suis qui morabantur in Asia,
 & ab sociis qui ea, in quorũ spem vocauerant, nõ prestabãt, intra saltũ Thermopylarũ sese re-
 30 cepit. Id iugũ, sicut Apennini dorso Italia diuiditur, ita mediã Græciam dirimit: ante saltum
 Thermopylarum in septentrionem versa Epirus & Perrhabia & Magnesia & Thessalia est: &
 Phthiora & Achæi, & sinus Maliacus: intra fauces ad meridiem vergunt Aetolia: pars ma-
 ior, & Acarnania, & cũ Locride Phocis, & Bœotia, adiunctaq; insula Eubœa, & excurrente in
 altum velut promontorio Attica terra sita ab tergo & Peloponnesus. Hoc iugum ab Leuca-
 35 de & mari ad occidentem versus per Aetoliam ad alterum mare orienti obiectum tendens,
 ea aspreta, rupesq; interiectas habet, vt non modo exercitus sed ne expediti quidem facile vl-
 los ad transitum calles inueniant: extremos ad orientem montes Oetam vocant, quorũ quod
 altissimum est, Gallidromon appellatur, in cuius valle ad Maliacum sinum vergente iter est,
 non latius q̃ quadraginta passus. Hæc vna militaris via est, qua traduci exercitus, si non pro-
 40 hibentur, possint: ideo Pylæ & ab aliis, quia calida aqua in ipsis faucibus sunt, Thermopy-
 læ locus appellatur, nobilis Lacedæmoniorũ aduersus Persas morte magis memorabilis, q̃ pu-
 gna. Haudquaq; pari tum animo Antiochus intra portas loci eius castris positus, munitioni-
 busq; insuper saltum impediabat: & cum duplici vallo fossaq; muro etiã, quæ res postula-
 bat, ex multa copia passim iacentium lapidum permulisset omnia, satis fides nunq; eã viam
 45 Romanum exercitum facturum, Aetolos ex quatuor millibus (tot enim conueniant) par-
 tim ad Heracleam præsidio obtinendam, quæ ante ipsas fauces posita est, partim Hypatam
 mittit: & Heracleam haud dubius Consulem oppugnaturum: & iam multis nunciis: cir-
 ca Hypatam omnia euastari, Consul depopulatus Hypatensem agrum primo, deinde Hera-
 50 cleensem, inutili vtrobisq; auxilio Aetolorum, in ipsis faucibus prope fontes calidarum aquarum
 aduersus Regem castra posuit. Aetolorum vtraq; manus Heracleam sese incluserunt. An-
 tiochum, cui priusq; hostem cerneret, satis omnia permunita, & præsidis obsepta videbatur:
 timor deinde incesit, ne quos per imminentiã iuga calles inueniret ad transitum Roma-
 nus. Nam & Lacedæmonios quondam ita à Persis circumitos fama erat, & nuper Philippũ
 ab iisdem Romanis. Itaq; nunciũ Heracleam ad Aetolos mittit, vt hanc saltem sibi operã

eo bello praestarent, ut vertices occuparent circa montium obsiderentque, ne qua transire Ro-
 manus posset. Hoc nuncio audito, dissensio inter Aetolos orta est: pars imperio parendū Re-
 gis atque eundem censebant, pars sustinendum Heracleam ad utramque fortunam: ut siue victus à Con-
 stule Rex esset, in expedito haberent integras copias ad opem propinquis ferendam civitatibus
 suis: siue vinceret, ut dissipatos in fugam Romanos persequerentur. Vtraque pars non magis mo-
 do in sententia sua, sed etiam executi sunt consilium. Duo milia Heracleam subterrupt, duo
 erisaria diuisa, Callidromū & Rhodontia & Tichiunta (hæc nomina cacuminibus sunt)
 occupauere. Consul postea in fessis superiora loca ab Aetolis vidit. M. Porcium Catonem & L.
 Valerium Flaccum Consulares Legatos cum binis milibus delectis peditum ad castella Aeto-
 lorum, Flaccum in Rhodontia & Tichiunta, Catonem in Callidromū mittit: ipse prius ad
 hostem copias admoueret, vocatos in concionem milites paucis est allocutus. Plerosque omnium
 ordinum milites inter vos esse video, qui in hac eadem prouincia T. Quintii ductu auspicioque
 militaueritis. Macedonico bello inexuperabilis magis saltus ad amnem Aoum fuit, quæ hic: quippe
 pe porta sunt hæc, & vnus, inter duo maria clausis omnibus, velut naturalis transitus est: mu-
 nitiones & locis opportunioribus tunc fuerunt & validiores impostæ, exercitus hostium mul-
 to & numero maior, & militum genere aliquanto melior: quippe illic Macedones Thracenses
 & Illyrici erant, ferocissimæ omnes gentes: hic Syri & Asiatici Græci sunt, leuissima genera
 hominum, & seruituti nata: Rex ille bellicosissimus, exercitatus iam inde ab iuuetate finitimis
 Thracum atque Illyricorum, & circa omnium accolarum bellis: hic, ut aliam omnem vitam omittam
 est, qui cum ad inferendum populo Ro. bellum ex Asia in Europam transisset, nihil memora-
 bilius toto tempore hybernorum gesserit, quod amoris causa ex domo priuata, & obscuri
 etiam inter populares generis uxorem duxit, & nouus maritus, velut saginatus nuptialibus
 coenis ad pugnam processit. Summa virum speique eius in Aetolis fuit, gente vanissima &
 ingratiissima, ut vos prius experti estis, nunc Antiochus experitur. Nam nec conuenerunt
 frequentes, nec contineri in castris potuerunt, & in seditione ipsi inter sese sunt: & cum Hy-
 patam tuendam Heracleamque depoposcissent, neutram tutari, pars refugerunt in iuga mon-
 tium, pars Heracleam incluserunt sese. Rex ipse confessus nulli æquo campo non modo congre-
 di se ad pugnam audere, sed ne castra quidem in aperto ponere, relicta omni ante se regione
 ea, quæ se nobis ac Philippo ademisse gloriabatur, condidit se intra rupes, ne ante fauces qui-
 dem saltus, ut quondam Lacedæmonios fama est, sed intra penitus retractis castris, quod quan-
 tum interest ad timorem ostendendum, an muris alicuius vrbis obsidendum sese includeret.
 Sed neque Antiochum tuebuntur angustie, nec Aetolos vertices illi, quos ceperunt: satis vndique
 prouisum atque præcautum est, ne quid aduersus vos in pugna præter hostes esset. Illud propo-
 nere animo vestro debetis, non vos pro Græciæ libertate tantum dimicare (quæ is quoque egre-
 gius titulus esset), liberatam à Philippo antè, nunc ab Aetolis & ab Antiocho liberare) neque
 ea tantum in præmiū vestrum cessura, quæ nunc in regni castris sunt, sed illi quoque omnem
 apparatus, qui in dies ab Epheso expectatur, prædes futurum: Asia deinde, Syriamque & omnia
 usque ad ortus solis ditissima regna imperio Romano aperturos. Quid deinde aberit, quin ab
 Gadibus ad mare rubrum oceano finem terminemus, qui orbem terrarum amplexu finit: &
 omne humanum genus secundum deos nomen Romanum veneretur! In hæc tanta præmia
 dignos parate animos, ut crastino die bene iuuantibus diis acie decernamus. Ab hac concia-
 one dimissi milites, priusque corpora curarent, arma telaque parant. Luce prima signo pugne pro-
 posito, instruit aciem Consul arcta fronte, ad naturam & angustias loci. Rex postea signa
 hostium conspexit, & ipse copias educit. Leuis armaturæ partem ante vallum in primo loca
 uit, tum Macedonum robur, quos Sarisophoros appellabant, velut firmamentum circa ipsas
 munitiones constituit. His ab sinistro cornu iaculatorum sagittariorumque, & funditorum manu
 sub ipsis radicibus montis posuit, ut ex altiore loco nuda latera hostium incefferent: ab dexte-
 ro Macedonibus ad ipsum munimentorum finem, quæ loca usque ad mare inuisa palustris li-
 mo & voraginibus claudunt, elephantos cum assueto præsidio posuit: post eos equites, tum
 modico intervallo relicto, cæteras copias in secunda acie. Macedones pro vallo locari primo
 facile sustinebant Romanos tentantes ab omni parte aditus, multum adiuuantibus, qui ex lo-
 co superiore fundis, velut nimbum, grandinis, & sagittas simul ac iacula ingerebant: deinde
 ut maior, nec iam toleranda vis hostium inferebat se, pulsi loco intra munimenta subduci or-
 dinibus concesserunt: inde ex vallo propè alterum vallum, hastis præse obiectis, fecerunt, & ita

modica altitudo valli erat, ut & loci superiore ad pugnam suis præberet, & propter longitudinem
 hastarum subiectum haberet hostes. Multi temere subeuntes vallum transgressi sunt: & aut incepto ite-
 rito recessissent, aut plures cecidissent, nisi M. Porcius ab iugo Callidromi, delectis inde Aeto-
 lis, & magna ex parte cæsis (incautos enim, & plerosque sopitos oppresserat) super imminerem
 castris collē apparuisset. Flacco non eadem fortuna ad Tichiunta, & Rhodontia, nequicquam subire
 ad ea castella conato fuerat. Macedones, quique alii in castris fuerant regis, primo, dum procul ni-
 hil aliud, quod turba & agmen apparebat, Aetolos credere visa procul pugna subsidio venire, ce-
 terum ut primum signaque & arma ex propinquo cognita errore aperuerunt, tantus repente pa-
 uor omnes cepit, ut abiectis armis fugerent. Et munimenta sequentes impeditus, & angustias
 vallum, per quam sequendi erant, & maxime omnium, quod elephantum nouissimum agminis erant,
 quos pedes agere præterire, eques nullo poterat modo, timentibus equis, tumultumque inter
 se maiorem, quod in prælio edentibus, aliquantum temporis & direptio castrorum obtinuit. Car-
 peiam tamen eodem die consecutus sunt hostem. Multis in ipso itinere cæsis, captisque, non equis
 virisque tantum, sed etiam elephantibus, quos capere non potuerant, interfectis, in castra reuerterunt:
 quæ tentata eo die inter ipsum pugne tempus ab Aetolis Heracleam obtinentibus præsidio sine
 villo haud parum audacis incepti effectu fuerant. Consul noctis insequentis tertia vigilia præ-
 misso equitatu ad persequendum hostem, signa legionum prima luce mouit. Aliquantum viæ præ-
 cepit Rex, ut qui non ante quæ Elatiæ à confuso constitisset cursu: ubi primum reliquis pugneque
 & fuge collectis, cum perexigua manu semiermum militum Chalcidæ se recepit. Romanus equi-
 tatus ipsum quidem Regem Elatiæ affecutus non est, sed magnam partem agminis aut lassitudi-
 ne subsidentis, aut errore, ut qui sine ducibus per ignota itinera fugerent, dissipatos oppresse-
 runt: nec præter quingentos, qui circa Regem fuerunt, ex toto exercitu quisque effugit, etiam ex de-
 cem millibus militum, quos Polybio autore traicisse secum Regem in Græciam scripsimus, exiguus
 numerus. Quid si Antiatum Valerio credamus, LX milia militum fuisse in regio exercitu scri-
 bentium: XL inde milia cecidisse supra quingentis milia capta cum signis militaribus CCXXX.
 Romanorum CL interfecti sunt, Consule per Phocidæ & Bœotia exercitum ducente, consue-
 rationis civitates cum velamentis ante portas stabant, metu, ne hostiliter diriperentur: cæteri
 per omnes dies haud secus, quod in pacato agro sine violatione vilius rei agmè processit, donec in
 agrum Coronæ ventum est. Ibi statua Regis Antiochi posita in templo Mineræ Ironæ
 iram accendit, permillumque militum est, ut circumiectum templo agrum popularetur: deinde co-
 gitatio animi subijt, cum communi decreto Bœotiorum posita esset statua, indignum esse in vno
 Coronensem agrum scire: reuocato extemplo milite finis populandi factus, castigati tantum ver-
 bis Bœotii ob ingratum in tantis tamque recentibus beneficiis animum erga Romanos. Inter
 ipsum pugnae tempus X naues regie cum præfecto Isidoro ad Thronium in sinu Maliaco sta-
 bant: eod grauis vulneribus Alexander Acarnanum nuncios aduersa pugne cum per fugisset,
 trepida inde recenti terrore naues Ceneum Eubœæ petierunt. Ibi mortuus sepultusque Ale-
 xander. Tres, quæ ex Asia profectæ eundem portum tenuerant naues, audita exercitus clade,
 Ephesum redierunt. Isidorus ab Ceneo Demetriadæ, si forte eod deferret fuga Regem, traiecit. Per
 eosdem dies A. Atrilius Præfectus Romanæ classis magnos regios comæatus iam fretum,
 quod ad Andrum insulam est, præteruectos excepit: alias meritis, alias cepit naues: quæ nouis-
 simæ agminis erant, ceterum in Asiam verterunt. Atrilius Pireum, vnde profectus erat, cum
 agmine captiuarum nauium reuectus, magnam vim frumenti & Atheniensibus, & aliis eius-
 dem regionis sociis diuisit. Antiochus sub aduentum Consulis à Chalcidæ profectus, Tene-
 dum primo tenuit, inde Ephesum transmisit. Consuli Chalcidem venienti, porta patuerunt
 cum appropinquante eo Christoteles Præfectus Regis vrbes excessisset: & cætera vrbes in
 Eubœa sine certamine tradite: paucosque per dies omnibus perpacatis, sine vilius noxa vrbes
 exercitus Thermopylas reductus, multo modestia post victoriam, quod ipsa victoria laudabilior.
 Inde Consul M. Catonem, per quem quæ gesta essent, Senatus populusque Ro. haud dubio auto-
 re sciret, Romam misit. Is à Creusa (Thespiensium emporium est, in intimo sinu Corinthia
 co retractum) Patras Achaia perit: à Patris Corcyram usque Aetolia atque Acarnania littora
 legit atque ita ad Hyduntum Italia traiecit: quinto die inde pedestri itinere Romam ingentem
 cursu peruenit: ante lucem ingressus urbem à porta ad Prætozem M. Iunium iter intedit.
 Is prima luce Senatum vocauit: quod L. Cornelius Scipio aliquot diebus antè à Consule di-
 missus cum adueniens audisset prægressum Catonem in Senatu esse, superuenit exponenti,

que gesta essent. Duo inde Legati iussu Senatus in cōcionem sunt producti, atque ibi eadē quē
 in Senatu, de rebus in Aetolia gestis exposuerunt. Supplicatio in triduum decreta est, & ut XL
 hostiis maioribus Prætor, quibus diis ei videretur, sacrificaret. Per eosdē dies & M. Fulvius
 Nobilior, qui biennio ante Prætor in Hispaniā erat profectus, ouans urbem est ingressus. Ar-
 genti bigati præ se tulit CXXX millia: & extra numeratū XII millia pondo argenti: auri pō
 do CXXVII. Attilius Consul ab Thermopylis Heracleam ad Aetolos præmisit, ut tūc sal- 60
 rem experti regiam vanitatem respiceret: traditaq; Heraclea, cogitaret de petenda ab Sena-
 tu seu furoris sui, seu erroris venia. Et ceteras Græciæ ciuitates defecisse eo bello ab optime
 de se meritis Romanis: sed quia post fugam Regis, cuius fiducia ab officio decessissent, non
 addidissent pertinaciā culpæ, in fidem receptas esse: Aetolos quoque, quō nō securi sint Regē, sed
 accersissent: & duces belli, non socii fuerint, si poenitere possint, posse & incolumes esse. Ad ea 65
 cum pacati nihil responderetur, appareretq; armis rem gerendam, & Rege superato bellum
 Aetolicum integrum restare, castra ab Thermopylis ad Heracleam mouit: eoq; ipso die, ut si
 tum noceret vrbis, ab omni parte equo moenia est circumuectus. Sita est Heraclea in radici-
 bus Oetæ montis, ipsa in campo, arcem imminuentem loco alto, & vndiq; præcipiti habet. Cō
 templatus omnia, quæ noscenda erant, quatuor simul locis aggredi urbem constituit. à flu- 70
 mine Aforo, quā & gymnasium est. L. Valerium operibus atq; oppugnationi præposuit: ar-
 cem extra muros, quæ frequentius propè q; vrbis habitabatur, T. Sempronio Longo oppugnā-
 dam dedit, & regionem à Malea, quæq; aditum haud facilem pars habebat: Marcum Besium
 ab altero amnis latere, quem Melana vocant: aduersus Dianæ templum Appium Claudium
 opposuit. Horum magno certamine intra paucos dies, turres ardetesq;, & alius omnis appa- 75
 ratus oppugnantiarum vrbium perficitur. Et cum ager Heraclienfis paluster omnis, frequēsq;
 proceris arboribus benignè ad omne genus operum materiam suppeditabat, tum quia restu-
 gerant intra moenia Aetoli, desertaq; in vestibulo vrbis erant tecta, in varios vsus non tigna-
 modo & tabulas, sed laterem quoque, & camenta, & saxa variæ magnitudinis præbebant. Et
 Romani quidem operibus magis, quàm armis urbem oppugnabant: Aetoli contrā armis se 80
 tuebantur. Nam cum ariete quaterentur muri, non iaculis solum, ut solet, exceptos dedina-
 bant ictus, sed armati frequentes quidam ignes etiam, quos aggeribus iniicerent, ferebant. For-
 nices quoque in muro erant apti ad excurrendum: & ipsi, cum pro dirutis recesserent muros,
 crebriores eos, ut pluribus erumperetur in hostem locis faciebant. Hoc primis diebus, dum
 integræ vires erant, & frequentes, & impigre fecerunt, in dies deinde pauciores & segniores: 85
 enim cum multis vrgerentur rebus, nulla eos res aque ac vigilia conficiebant: Romanis in
 magna copia militum succedētib; aliis in stationem aliorum, Aetolos propter paucitatem
 eosdē dies noctesq; assiduo labore vrente per quatuor & viginti dies, ita ut nullum tem-
 pus vacuum dimicatione esset, aduersus quatuor è partibus simul oppugnantem hostē no-
 cturnus diurno continuatus labor est. Cum fatigatos iam Aetolos sciret Consul, & ex ra- 90
 tione temporis, & quod ita transfuge affirmabant, tale consilium iniit: Media nocte receptui
 signum dedit, & ab oppugnatione simul omnes milites deductos vsque ad tertiam diei ho-
 ram quietos in castris tenuit: inde coepta oppugnatio ad mediam rursus noctem producta
 est, intermissa deinde vsq; ad tertiam diei horam. Fatigationem rati causam esse, Aetoli non
 continuandæ oppugnationis, quæ & ipsos affecerat, vbi Romanis datum receptui signum 95
 esset, velut ipsi quoque ob hoc reuocati, pro se quisq; ex stationibus decedebant, nec ante ter-
 tiam diei horam armati in muris apparebant. Consul cum nocte media intermisisset op-
 pugnationem, quarta vigilia rursus ab tribus partibus summa vi aggressurus, ab vna T. Se-
 pronium tenere intentos milites, signumq; expectare iussit, ad ea in nocturno tumultu, vna
 de clamor exaudiretur, haud dubie ratus hostes concursuros. Aetoli pars sopiti affecta la- 100
 bore ac vigiliis corpora ex fomno moliebantur, pars vigilantes ad hunc strepitum pugnan-
 tium in tenebris currunt. Hostes partim per ruinas iacentis muri transcendere muros conā-
 tur: partim scalis ascensus tentant: aduersus quos vndiq; ad opem ferendam concurrunt Aetoli.
 Pars vna, quā progressi erant, neque defenditur, neque oppugnatur: sed qui oppugna-
 rent, intenti signum expectabant, defensor nemo aderat. Iam dilucescebat, cum signum 105
 Consul dedit, & sine vilo certamine partim per erutos, partim scalis per integros muros
 transcendere. Simul clamor index capti oppidi est exauditus, vndique Aetoli desertis sta-
 tionibus in arcem fugiunt. Oppidum victores permissu Consulū diripiunt, non tam ab

ira, nec ab odio, q; ut miles coercitus in tot receptis ex potestate hostium vrbibus aliquo tā-
 dem loco fructum victoriae sentiret. Reuocatos inde à medio ferme die milites cum in duas
 diuisisset partes, vnam radicibus montium circunduci ad rupem iussit, quæ fastigio altitudi-
 nis par media valle velut abrupta ab arce erat: sed adeo propè geminata cacumina eorum mō-
 tium sunt, ut ex vertice altero conici tela in arcem possent, cum dimidia militum parte Cō- 5
 sul ab vrbe ascensurus in arcem signum ab iis, qui ab tergo in rupem euasuri erant, expecta-
 bar. Non tulere, qui in arce erant, Aetoli primum eorum, qui rupem ceperant, clamorem, de-
 inde impetum ab vrbe Romanorum: & fractis iam animis, & nulla ibi præparata re ad obsi-
 dionem diutius tolerandam, vrpote congregatis foeminis puerisq;, & imbelli alia turba in
 10 arcem, quæ vix capere, nedum tueri multitudinem tātam posset. Itaq; ad primum impetum
 abiectis armis dederunt sese. Traditus inter ceteros principes Aetolorum Democritus est:
 qui principio belli decretum Aetolorum, quo accersendum Antiochum cæsurant, T. Quinto
 postenti responderat in Italia daturum, cum castra ibi Aetoli posuissent. Ob eam ferociā
 maioris victoribus gaudium traditum fuit. Eodem tempore, quo Romani Heracleam, Philip- 15
 pus Lamiam ex composito oppugnabat, circa Thermopylas cum Consule redeunte ex Boco-
 tia, ut victoriā ipsi populis Romano gratularetur, excusaretq;, quod morbo impeditus bel-
 lo non interfuisset, congressus: inde diuersi ad duas simul oppugnandas vrbes profecti sunt,
 iter septem millium ferme passuum: & quia Lamia posita in tumulo est, tum regionem maxi-
 me eo despectat oppido, qua breue interuallum videtur: & omnia in conspectu sunt, cū chixe
 20 velut proposito certamine Romani Macedonesq; diem ac noctē aut in operibus, aut in præ-
 liis essent: hoc maior difficultas Macedonibus erat, quod Romani aggere, & vineis, & omnia-
 bus supra terram operibus, subtus Macedones cuniculis oppugnabant: & in alteris locis silex
 saepe impenetrabilis ferro occurrebat: & cum parum procederet inceptum, per colloquia prin-
 cipum oppidanos tentabat Rex, ut urbem dederent: haud dubius, quin si prius Heraclea ca- 25
 pta foret, Romanis se potius q; sibi dedituri essent, suamq; gratiam Consul in obsidione libe-
 randa facturum esset. Nec eum opinio est frustrata. Confestim enim ab Heraclea capta nūcius
 venit, ut oppugnatione abstineret: & quibus esse, Romanos milites, qui acie dimicassent cū Aetoli-
 is, premia victoriæ habere. Ita recessum ab Lamia est: & propinque clade vrbis ipsi, ne quid
 simile paterentur, effugerunt. Paucis priusq; Heraclea caperetur diebus, Aetoli concilio Hy- 30
 patam coacto, Legatos ad Antiochum miserunt: inter quos & Thoas idem, qui & antea missus
 est. Mandata erant, ut ab Rege peterent primum, ut ipse coactis rursus terrestribus naua-
 libusq; copiis, in Græciam traiceret: deinde si qua ipsum teneret res, ut pecuniam & auxilia
 mitteret: ceteri cum ad dignitatem eius fidemq; pertinere, non prodi socios, tum etiam ad inco-
 lumitatem regni, non sinere Romanos omni cura vacuos, cum Aetolorum gentem sustulisse 35
 sent, omnibus copiis in Asiam traicere. Vera erāt quæ dicebantur, eo magis Regem moue-
 runt. Itaq; in presentia pecuniā, quæ ad vsus belli necessaria erat, Legatis dedit, auxilia terre-
 stria naualiaq; affirmavit missurū. Thoantē vnū ex Legatis retinuit, & ipsum haud inuitum
 morantē, ut exactor præsens promissorū adesset. Ceterū Heraclea capta fregit tādem animos
 Aetolorū: & ad paucos post dies, q; ad bellum renouandū, acciendūq; Regem in Asiam misera- 40
 rant Legatos, abiectis belli consiliis, pacis petendæ oratores ad Consulem miserunt. Quos di-
 cere exorfos Consul interfectus, cum alia sibi præuertenda esse dixisset, redire Hypatam eos,
 datis diebus decem induciis, & L. Valerio Flacco cum iis misso, iussit, ei quæ secū acturi fuisset,
 exponere: & si qua vellent alia, Hypatam ut est ventum, principes Aetolorum apud Flac-
 cum concilium habuerunt, consultantes, quonam agendum modo apud Consulem foret. 45
 rantibus iis antiqua iura foederum ordiri, meritaq; in populū Romanū, abstinere iis Flaccus
 iussit, quæ ipsi violassent: confessionem iis culpa magis profuturam, & totā in preces oratio-
 nem versam: nec enim in causa ipsorum, sed in populū Rom. clementia spem salutis positā esse:
 & suppliciter agentibus iis profuturum & apud Consulem, & Romæ in Senatu: eodē quoque
 enim mittendos fore Legatos. Hæc vna via omnibus ad salutē visa est, ut in fidē se permitte- 50
 rent Romanorum. Ita enim & illis violandi supplices verectūdam se imposituros, & ipsos dia-
 hil ominus suæ potestatis fore, si quid melius fortuna ostendisset. Posteaq; ad Consulem vētum
 est, Phaneas legationis princeps longā orationē, & varie ad mitigandā irā victoris composi-
 tam ita ad extremū finiuit, ut diceret, Aetolos se suaq; omnia fidei populū Rom. permittere.
 Id Consul vbi audiuit, Etiam atq; etiam videte, inquit, Aetoli, ut ita permittatis. Tū decretū

Phaneas in id, quod diserte scriptum erat, ostendit: Quando ergo, inquit, ita permittitis, postquam
 55 lo, ut mihi Dicaearchum civem vestrum, & Menetam Epitotam, (Naupaetum is cum praesidio ingressus ad defectionem compulerat) & Aminandrum cum principibus Athamanum, quorum consilio ab nobis defecistis, sine mora dedatis, Propè dicentem interfatus Romanus, Nō in servitutem, inquit, sed fidem tuam nos tradimus: & certum te habeo imprudentiali, qui nobis imperes, quae moris Graecorum non sint. Ad haec Consul, Nec hercule, inquit, magno opere nunc curo, quid Aetoli satis ex more Graecorum factum esse censeant, dum ego more Romano imperium id habeam in deductis modo decreto suo, ante armis victos: Itaque non prope fit, quod impero, vinciri vos iam iubeo, afferrique catenas, & circumfistere lectores iussit. Tum fracta Phaneae ferocia Aetolisque aliis est, & tandem cuius conditionis essent, sensere: & Phaneas, se quidem & qui adfuit Aetolorum scire faciendum esse, quae imperentur, dixit: sed ad
 65 decernenda ea concilio Aetolorum opus esse: ad id petere ut decem dierum inducias daret, Petente Flacco pro Aetolis, induciae datae, & Hypatam reditum est. Vbi cum in concilio delectorum, quos apolectos vocant, Phaneas & quae imperarentur, & quae ipsis prope accidissent, exposuisset, ingemuerunt quidem principes conditionis suae: parendum tamen victori censebant, & ex omnibus oppidis conuocandos Aetolos ad concilium. Postquam vero omnis
 70 coacta multitudo eadem illa audiuisset, adeo saevitia imperii atque indignitate animi exasperati sunt, ut si in pace fuissent, illo impetu irae concitari potuerint ad bellum. Ad iram accedebat & difficultas eorum, quae imperarentur, quoniam modo enim utique Regem Aminandrum se tradere posse: & spes forte oblata, quod Nicander eo ipso tempore ab Rege Antiocho veniens implevit expectatione vana multitudinem, terra marique ingens parari bellum. Duodecimo
 75 cimo is die, quam confecerat nauem, in Aetoliam perfecta legatione rediens, Phalaram in sinu Maliaeo tenuit: inde Lamiam pecuniam cum deuexisset, ipse cum expeditis vespera prima inter Macedonum Romanaque castra medio agro dum Hypatam notis callibus perit, in stationem incidit Macedonum, deductusque ad Regem est, nondum conuiuio dimisso. Quod ubi nunciatum est, velut hospitium, non hostis aduentu motus Philippus, accumbere ei, epularisque iussit: atque inde dimissis aliis solum retentum, ipsum quidem de se timere quicquam vetuit. Aetolorum prava concilia atque in ipsorum caput semper recidentia accusauit, qui primum Romanos, deinde Antiochum in Graeciam adduxissent: sed praeteritorum, quae magis reprehendi, quam corrigi possint, oblitum, se non facturum ut insultet aduersis rebus eorum. Aetolos quoque finire tandem aduersus se odia debere, & Nicandrum priuatim eius diei, quo seruatus
 85 a se foret, meminisse. Ita datis, qui in tutum eum prosequerentur, Hypatam Nicander consulantibus de pace Romana superuenit, M. Attilius vendidit, aut concessa militi circa Heracliam praeda, posteaque nec Hypatam pacata esse consilia, & Naupaetum concurrisset Aetolos, ut inde totum impetum belli sustinerent, audiuit: praemisso Ap. Claudio cum quatuor millibus militum ad occupanda iuga, quae difficiles transitus montium erant, ipse Oetam ascendit, Herculiisque sacrificium fecit in eo loco, quem Pyram, quod ibi mortale corpus eius dei sit crematum, appellant. Inde toto exercitu profectus, reliquum iter satis, expedito agmine fecit. Ut ad Coracem est ventum (mons est altissimus inter Callipolim, & Naupaetum) ibi & iumenta multa ex agmine praecipitata cum ipsis oneribus sunt, & homines vexari: & facile
 90 apparebat, quam cum inerti hoste res esset, qui tam impeditum saltum nullo praesidio, ut clauderet transitum, infedisset. Tum ergo vexato exercitu ad Naupaetum descendit, & vno castris aduersus arcem posito, caeteras partes urbis, diuisis copiis pro situ moenium, circumfedit: nec minus operis laborisque ea oppugnatio, quam Heracleam habuit. Eodem tempore & Messene in Peloponneso ab Achaeis, quod concilium eorum recusare esse, oppugnari coepit. Et enim duae ciuitates, Messene & Elis, quae extra concilium Achaicum erant, cum Aetolis sentiebant. Elei tamen post fugatum ex Graecia Antiochum legatis Achaeorum lenius responderant, dimisso praesidio regio cogituros se, quid sibi faciendum esset. Messenii sine responso dimissis legatis mouerant bellum, trepidisque rerum suarum, cum iam ager esset usque exercitu passim videretur, castrisque prope urbem poni viderent, Legatos Chalcidem ad T. Quintium auctoritate libertatis miserunt, qui nunciarent Messenios Romanis, non Achaeis, & aperire portas, & de
 105 dere urbem paratos esse. Auditis legatis extemplo profectus Quintius a Megalopoli, ad Diaphanem Praetorem Achaeorum misit: qui extemplo reducere eum a Messene exercitum, & venire ad se iuberet. Dicto paruit Diaphanes: & soluta obsidione expeditus ipse praegressus

agmine circa Eudamiam, paruum oppidum inter Megalopolim Messenique positum, Quintio occurrit: & cum causis oppugnationis exponeret, castigatum leniter, quod tantam rem sine auctoritate sua conatus esset, dimittere exercitum iussit, nec pacem omnium bono partam turbare. Messenii imperauerunt, ut exules reducerent, & Achaeorum concilium essent: si qua haberent, de quibus aut recusare, aut in posterum cauere sibi vellent, Corinthum ad se venirent. Diaphanem concilium Achaeorum extemplo sibi praebere iussit. Ibi de Zacyntho intercepta per fraudem insula questus postulat, ut restitueretur Romanis, Philippi Macedonum Regis Zacynthus fuerat, & eam mercedem Aminandro dederat, ut per Athamaniam ducere exercitum in superiorem partem Aetoliae liceret, qua expeditione fractis animis Aetolos compulsi ad petendam pacem. Aminander Philippum Megalopolitanum insule praefecit: postea per bellum, quo se Antiocho aduersus Romanos coniunxit, Philippo ad munia belli reuocato, Hieroclidem Agrigentinum successorem misit. Is post fugam ab Thermopylis Antiochi Aminandrumque a Philippo Athamaniam pulsum, missis vltro ad Diaphanem Praetorem Achaeorum nunciis, pecuniam pactus insulam Achaeis tradidit. Id praemium belli sui esse, equum censebant Romani. Non enim M. Attilium Consulē, legionesque Romanas Diaphanem, & Achaeis ad Thermopylas pugnasse. Diaphanes aduersus haec purgare interdum sese genitum: interdum de iure facti disserere. Quidam Achaeorum & initio eam se rem aspernatos testabatur, & tunc pertinaciam increpabant Praetoris: auctoribusque iis decretum est, ut T. Quintio ea res permitteretur. Erat Quintius sicut aduersantibus asper, ita, si cederet, idem placabilis. Omnia igitur contentione vocis vultusque, si vitale, inquit, possessionem eius insule censeret Achaeis esse, auctor esset Senatui, populoque Romano, ut eam vos habere sinerent: ceterum sicut teletudinem, ubi collecta in suum tegum est, tuta ad omne ictus video esse, ubi exerit partes aliquas, quodcumque nudabit, obnoxium atque infirmum habere: haud dissimiliter vobis Achaem clausis vndique maris, quod intra Peloponnesum est, termino ea & iungere vobis & iuncta tueri facile: simul auiditate plura amplectendi hinc excedatis, nuda vobis omnia, quae extra sint & exposita ad omnes ictus esse. Assentiente omni concilio, nec Diaphanem vltra tenere auso, Zacynthus Romanis traditur. Per idem tempus Philippus Rex proficiscetem Consulem ad Naupaetum perueniens, ubi se interim quae defecissent ab societate Romana vrbes, recipere vellent, permittente eo ad Demetriadem copias admouit, haud ignarus, quanta ibi tunc conturbatio esset. Destitutum enim ab omni spe, cum desertos se ab Antiocho, spem nullam in Aetolia esse cerneret, dies noctesque aut Philippi hostis aduentum, aut infestiorē etiam, quo iustius irati erant, Romanorum expectarent. Turbae erant ibi incondita: regionum, qui primo pauci in praesidio relicti, postea plures, plerique inermes ex praesidio fuga delati, nec viri nec animi satis ad obsidionem tolerandam habebant: itaque praemissis a Philippo, qui spem impetrabilis veniae ostendebant, responderant patere portas Regi. Ad primum eius ingressum principum quidam vrbe excefferunt, Eurlochus mortē sibi conscium. Antiochi milites (sic enim pacti erant) per Macedoniam Thraciamque, prosequentibus Macedonibus, ne quis eos violaret, Lyfiamachiam deducti sunt. Erant & paucae naues Demetriade, quibus praerat Isidorus, eae quoque cum praefecto suo dimissae sunt. Inde Dolopiam & Aperantiam & Perthabiam quasdam ciuitates recepit. Dum haec a Philippo geruntur, T. Quintius recepta Zacyntho ab Achaem concilio Naupaetum traiecit, quae iam per duos menses (sed prope excidium erat) oppugnabatur: etsi capta vi foret, omne ibi nomen Aetolorum ad interuentionem videbatur venturum. Caeterum quam merito iratus erat Aetolis, quod solos obtrectasse gloriae suae, cum liberaret Graeciam, meminerat, & nihil auctoritate sua motos esse, cum quae tum maxime acciderent, casura praemonens, a furioso incepto eos detererent, tamen sui maxime operis esse credens, nullam gentem liberatam a se Graecia funditus euertere, obambulare muris, ut facile nosceretur ab Aetolis, coepit. Confestim a primis stationibus cognitus est: vulgatumque per omnes ordines, Quintium esse: itaque concursu facto vndique in muros, manus pro se quisque tendentes consono clamore nominatim Quintium orare, ut opem ferret ac seruarer. Et tum quidem, quam moueretur his vocibus, manu tamen annuit, quidnam operis in se esset. Caeterum posteaque ad
 50 Consulem venit, Vtrum fallit, inquit, te M. Attili, quid agatur: an cum satis prouideas, nihil id magnopere ad summam teip. pertinere confes? Exererat expectatione Consulem. Et quin ex promissis, inquit, quid rei sit: Tum Quintius, Ecquid vides te deuicto Antiocho in duabus vrbebilibus oppugnandis tempus terere, cum iam prope annus circumactus sit imperii tui? Philippum autem, qui non aciem, non signa hostium vidit, non solum vrbes, sed tot iam gates, Athama-

niam, Perthabiam, Aperantiam, Dolopiam sibi adiunxisset: atqui non tantum interest nostra, 55
 Aetolorum opes ac vires minui, quantum non supra modum Philippum crescere, & victorie
 tuae praemium te militibusque tuos nondum tot urbes, quot Philippum gentes Graeciae habere.
 Assensiebat huius Consul, sed pudor, si irritum incepto abscederet obsidione, occurtebat: tota in-
 de Quintio res permissa est. Is rursus ad eam partem muri, qua paulo ante vociferati Aetoli
 fuerant, rediit. Ibi cum impensius orarent, ut misereretur gentis Aetolorum, exire aliquos ad 60
 se iussit. Phaneas ipse, principesque alii extemplo egressi sunt. Quibus prouolutis ad pedes, For-
 tuna, inquit, vestra facit, ut & ira mea & orationi tempora euenerint, quae praedixi euentura:
 & ne hoc quidem reliqui vobis est, ut indignis accidisse ea videantur, ego tamen forte quadam
 nutriendae Graeciae datus ne ingratis quidem bene facere abfistam: mittite oratores ad Con-
 sulem, qui inducias tantum temporis petant, ut mittere Legatos Romam possitis, per quos 65
 Senatui de vobis permittatis, ego apud Consulem deprecator defensorque vobis adero. Ita, ut
 censuerat Quintius, fecerunt: nec aspernatus est legationem Consul, inducisque in diem certam
 datis, qua legatio renunciari ab Roma posset, soluta obsidio est, & exercitus in Phocidam mis-
 sus. Consul cum T. Quintio ad Achaicum concilium Aegium traiecit. Ibi de Eleis & de
 exulibus Messeniorum restituendis actum, & neutra perfecta sunt: quia suae gratiae referuari 70
 ea Achaei per se ipsi, quam per Romanos maluerunt Achaico contribui concilio. Epirotarum Le-
 gati ad Consulem venerunt: quos non sincera fide in amicitia fuisse satis constabat, militem
 tamen nullum Antiocho dederant, pecunia iuuisset eum insimulabantur, Legatos ad Regem
 ne ipsi quidem misisse insiciebantur. Iis petentibus, ut in amicitia pristina esse liceret, respon-
 dit Consul, se verum hostium antipatorum eos numero haberet, nondum scire, Senatui eius rei iu-
 dicem fore: integram se causam eorum Romam referre, inducias ad id diem XC dare. Epi-
 rotarum Romam missi Senatui adierunt: iis magis quae non fecissent hostilia referentibus, quam pur-
 gantibus ea, de quibus arguebantur, responsum datum est: quo veniam impetrasse, non causam
 probasse videri possent. Ex Philippi Regis Legati sub idem tempus in Senatum introducti
 gratulantes de victoria. Iis petentibus, ut sibi sacrificare in Capitolio, donumque ex auro lice-
 80
 ret ponere in aede Iouis optimi maximi, permissum ab Senatu, centum pondo coronam au-
 ream posuerunt. Non responsum solum benigne Legatis est, sed Philippi quoque filius Deme-
 trius, qui obses Romae erat, ad patrem reducendus Legatis datus est. Bellum, quod cum An-
 tiocho Rege in Graecia gestum est, a M. Attilio Consule hunc finem habuit. Alter Consul P.
 Cornelius Scipio Galliam provinciam sortitus, prius quam ad bellum, quod cum Boiis gerendum
 85
 erat, proficisceretur, postulauit ab Senatu, ut pecunia sibi decerneretur ad ludos, quos Praetor
 in Hispania inter ipsum discrimen pugnae vouisset. Nouum atque iniquum postulare est vi-
 sus: censuerunt ergo, quos ludos inconsulto Senatu ex sua vnus sententia vouisset, eos vel de
 manubis, si quam pecuniam ad id reseruasset, vel sua ipse impensa faceret. Eos ludos per dies
 decem P. Cornelius fecit. Per idem fere tempus aedes matris magnae Idaeae dedicata est: quam 90
 deam is P. Cornelius aduectam ex Asia, P. Cornelio Scipione, cui post Africano fuit cognomen,
 P. Licinio COSS. in Palatium a mari detulerat. Locauerat aedem faciendam M. Liuius, C. Clau-
 dius Censores, M. Cornelio, T. Sempronio COSS. tertio decimo anno, posteaquam locata erat, de-
 dicauit eam M. Iunius Brutus: ludique ob dedicationem eius facti, quos primos scenicos fuisse
 se Valerius Antias est autor, Megalesia appellatos. Item Iuuentutis aedem in circo maximo 95
 C. Licinius Lucullus Duumuir dedicauit: vouerat eam sexdecim annis ante M. Liuius Consul
 quo die Asdrubalem exercitumque eius cecidit. Idem Censor eam faciendam locauit, M. Cor-
 nelio, T. Sempronio COSS. Huius quoque dedicandae causa ludii facti, & omnia cum maiore re-
 ligione facta, quod nouum cum Antiocho instabat bellum. Principio eius anni, quo haec iam
 profecto ad bellum M. Attilio, manente adhuc Romae P. Cornelio Consule, agebantur, boues 100
 duos domitos in Carinis per scalas peruenisse in regulas aedificii proditum memoriae est: eos
 viuos comburi, cineremque eorum deici in Tiberim aruspices iusserunt. Tarracinae & Ami-
 terni nunciatum est aliquoties lapidibus pluuisse, Minturnis aedem Iouis, & tabernas circa
 forum de caelo tactas esse. Vulturni in ostio fluminis duas naues fulmine ictas conflagrasse.
 Eorum prodigiorum causa libros Sibyllinos ex S. C. Decemuirum cum adissent, renunciarunt ie-
 iunium instituendum Cereri esse, & id quinto quoque anno seruandum, & ut nouendiale sacrum
 fieret, & vnum diem supplicatio esset, coronati supplicarent: & Consul Publius Cornelius qui-
 105
 bus diis quibusque hostiis edixissent Decemuirum, sacrificaret. Placatis diis nunc votis rite sol-

uendis, nunc prodigiis expiandis, in provinciam proficiscitur COS. atque inde Cn. Domitius
 Proconsulem dimisso exercitu Romam decedere iussit, ipse in agrum Boiorum legiones in-
 duxit. Sub idem fere tempus Ligures lege sacrata coacto exercitu, nocte improviso castra Q.
 Minutii Proconsulis aggressi sunt, Minutius usque ad lucem intra vallum militem instructum
 tenuit, inuentus, ne qua transcenderet hostis munimenta: prima luce duabus simul portis eru-
 5
 prionem fecit, nec primo impetu, quod sperauerat, Ligures pulsi sunt, duas amplius horas du-
 bium certamen sustinuerunt. Postremo cum alia atque alia agmina erumperent, & integri sessis
 succederet ad pugnam, tandem Ligures inter caetera etiam vigiliis confecti, terga dederunt.
 Cesa supra quatuor millia hostium, ex Romanis sociisque minus trecenti perierunt. Duobus
 10
 fere post mensibus P. Cornelius COS. cum Boiorum exercitu signis collatis egregie pugnavit.
 Duodetringenta millia hostium cesa Antias Valerius scribit, capta tria millia & quadringenta
 tos, signa militaria centum viginti quatuor, equos mille CCXXX, carpenta CCXLVII, ex
 victoribus mille CCCCLXXXIII cecidisse. Vbi in numero scriptori parum fidei sit, quia
 in augendo eo non alius intemperantior est: magnam tamen victoriam fuisse apparet, quod &
 15
 castra capta sunt, & Boii post eam pugnam extemplo dederunt sese: & quod supplicatio ei
 victorie causa decreta ab Senatu, vicimemque maiores casus. Per eosdem dies M. Fulvius Nobilior
 ex ulteriore Hispania ouans urbem est ingressus: argenti transfudit XII millia pondo, bi-
 gati argenti CXXX, auri CXXVII pondo. P. Cornelius COS. primo obsidibus a Boiorum
 gente acceptis, agrum parte fere dimidia eos multauit: quod si vellet, populus Romanus coloniam
 20
 mittere posset: inde Romam ut ad triumphum haud dubium, decedens exercitum dimisit, &
 aede Romae ad diem triumphum iussit: ipse postero die quam venit, Senatu in aedem Bellonae
 vocato, cum de rebus ab se gestis differuisset, postulauit, ut sibi triumphandi liceret in urbem
 inuehi. P. Sempronius Blaesus Tribunus plebis non negandum Scipioni, sed differendum ho-
 norem triumphum censebat. Bella Ligurum Gallicis semper iuncta fuisse, eas inter se gentes mu-
 25
 tua ex propinquo ferre auxilia. Si P. Scipio deuictis acie Boiis, aut ipse cum victore exercitu
 in agrum Ligurum transfugeret, aut partem copiarum Q. Minutius misisset, qui iam tertium ibi
 annum dubio detineretur bello, debellari cum Liguribus potuisse: nunc ad triumphum fre-
 quentandum deductos esse milites, qui egregiam nauare operam reipublicae potuissent: pos-
 sent etiam, si Senatus quod festinatione triumphum praetermissum esset, id restituere differendo
 30
 triumpho vellet: Iuberent COS. cum legionibus redire in provinciam, dare operam ut Liga-
 res subigantur: nisi illi cogantur in ius ditionemque populi Romani, ne Boios quidem quietu-
 ros: aut pacem aut bellum utrobique habenda: deuictis Liguribus paucos post menses Procon-
 sulem P. Cornelium multorum exemplo, qui in magistratu non triumphauerunt, triumphan-
 turum esse. Ad ea COS. neque se Ligures provinciam sortitum esse ait: neque cum Liguribus bel-
 35
 lum gessisse, neque triumphum de iis postulare. Q. Minutium confidere breui subactis iis me-
 rito triumphum postulaturum atque imperaturum esse: sed de Gallis Boiis postulare trium-
 phum, quos acie vicerit, castris exuerit, quorum gentem biduo post pugnam totam acceperit
 in dedicationem, a quibus obsides abduxerit, pacis futurae pignus. Verum enimvero illud
 multo maius esse, quod tantum numerum Gallorum ceciderit in acie, quod cum tot millibus
 40
 certe Boiorum nemo ante se Imperator pugnaverit, plus partem dimidiam ex quinqueaginta
 millibus hominum casam: multa millia capta senes puerosque Boiis superesse. Itaque id quod
 mirari posse, cur victor exercitus cum hostem in provincia neminem reliquisset, Romam vene-
 rit ad celebrandum COS. triumphum: Quorum militum si & in alia provincia opera uti Senat-
 45
 us velit, utro tandem modo promptiores ad aliud periculum nouumque laborem ituros credat, si
 persoluta iis sine detractione prioris periculi laborisque merces sit: an si spem pro referentibus
 dimittant iam semel in prima spe deceptos? Nam quod ad se attineat, sibi gloriae in omnem vi-
 tam illo die satis questum esse, quo se virum optimum iudicatum ad accipiendam matrem
 Idaeam misisset Senatus. Hoc titulo etiam nec Consulatus nec triumphus adicitur, satis honestam
 50
 honoratamque P. Scipionis Naficae imaginem fore. Vniuersus Senatus non ipse modo ad decer-
 nendum triumphum consensit, sed etiam Tribunum plebis autoritate sua compulso ad remit-
 tendam intercessionem, P. Cornelius COS. triumphauit de Boiis: in eo triumpho Gallicis
 carpentis arma signaque & spolia omnis generis transfudit, & vasa aenea Gallica, & cum ca-
 ptiuis nobilibus equorum quoque captorum gregem traduxit: aureos torques transfudit M
 CCCCLXX, ad haec auri pondo CCXLV, argenti infecti factique in Gallicis vasis non infra
 M v

bre suo more factis, duo millia CCCXI. pondo bigatorum nummorum CCXXXIII militi-
 bus, qui currum secuti sunt, centenos vicanos quosdam asses diuisit: duplex Centurioni, tri-
 plex equiti. Postero die concione aduocata de rebus ab se gestis, & de iniuria Tribuni bello
 alieno se illigantis, vt suę victorię fructu se defraudaret, cũ differuisset milites, exautoratos di-
 misit. Dum hæc in Italia geruntur, Antiochus Ephesi securus admodum de bello Romano
 erat, tanquam non transiturus in Asiam Romanis: quam securitatem ei magna pars amicorū
 aut per errorem aut assentando faciebat, Annibal vnus cuius eo tempore vt maxima apud Re-
 gem autoritas erat, magis admirari se aiebat, quodd iam non in Asia essent Romani, quam vē-
 tutos dubitabat: propius ex Græcia in Asiam, quam ex Italia in Græciam traicere, & multo
 maiorem causam Antiochum q̄ Aetolos esse. Neq̄ enim mari minus q̄ terra pollere Romana
 arma. Iam pridem classẽ circa Maleam esse, audire sese nuper nouas naues nouumq̄ Impera-
 torem rei gerendę causa ex Italia venisse: itaq̄ desineret Antiochus pacem sibi ipse spe vana
 facere in Asia: & de ipsa Asia breui terra marisq̄ dimicandũ ei cum Romanis esse: & aut impe-
 rium adimendũ orbem terrarũ affectantibus: aut ipsi regnũ amittendum. Vnus vera & pro-
 uidere & fideliter predicere visus. Itaq̄ ipse Rex nauibus, quę paratę instructęq̄ erant, Cherso-
 nesum petiit, vt ea loca si forte terra venirẽt, prædiis firmaret: ceterã classẽ Polyxenida
 dã parare & deducere iussit, speculatorias naues ad omnia explorãda circa insulas dimisit. C. Li-
 uius præfectus Romanę classis cum L nauibus tectis profectus ab Roma Neapolin, quò ab so-
 ciis eius orã conuenire iusserat apertas naues, quę ex federe debebantur, Siciliam inde petiit:
 fretoq̄ Messanam præteruectus, cum sex Punicas naues ad auxiliũ missas accepisset, ab Rhegi-
 nis Locrisq̄ & eiusdem iuris sociis debitas exegisset naues lustrata classe ad Lacinium altum
 petiit, Corcyram quam primã Græcię ciuitatĩ adit, cũ venisset, percussit: de statu belli (nec
 dum enim omnia in Græcia perpacata erant) & vbi classis Romana esset, posteaq̄ audiuit cir-
 ca Thermopylarum saltũ in statione COS, ac Regẽ esse, classẽ Piræei stare, maturandũ ratus
 omnium rerum causa, perguit protinus nauigare Peloponnesum: Samũ Zacynthũq̄, quia par-
 tis Aetolorum maluerant esse, protinus depopulatus, Maleã petiit, prospera nauigatione vsus,
 paucis diebus Piræei ad veterem classẽ peruenit. Ad Scylleum Eumenes Rex cum tribus
 nauibus occurrit, cũ Aeginẽ diu incertus consiliũ fuisset, verũ ad tuendũ rediret regnũ (audie-
 bat enim Antiochũ Ephesi nauales terrestresq̄ parare copias) an vsq̄ abscederet ab Romanis,
 ex quorũ fortuna sua penderet. A Piræeo A. Attilius traditis successori quinq̄ & vigintri na-
 uibus tectis Romã est profectus, Liuius vna & octoginta rostratis nauib⁹, multis præterea mi-
 noribus, quã aut aperte rostratę, aut sine rostris speculatorię erant, Delum traiecit, Eo ferẽ tã
 pore COS, Attilius Nauis pactum oppugnabat, Liuiũ deliberantem aliquot dies, vt est ventos-
 sissima regio, inter Cycladas, fretis aliã maioribus, aliã minoribus diuisas, aduersi venti tenu-
 erunt, Polyxenidas certior per dispositas speculatorias naues factus, Deli stare Romanam clas-
 sem, nuncios ad Regem misit, qui ommissis quę in Hellesponto agebat, cum rostratis nauibus,
 quantum acceperat poruit, Ephesum rediit: & consiliũ extemplo habuit, faciendũ ne peri-
 culum naualis certaminis foret, Polyxenidas negabat cessandũ: sed prius vtrũq̄ considendũ
 q̄ classis Eumenes, & Rhodię naues coniungerentur Romanis: ita numero ferẽ impares futu-
 ros: ipsum ceteris omnibus superiorem esse, & celeritate nauũ & varietate auxiliõrũ. Nam &
 Romanas naues, cum ipsas incite factas immobiles esse, tum etiam vt quã in terram hostiũ
 veniant, oneratas commearu venire: suas autem vt pacata omnia circa se relinquentes nihil
 præter militem atq̄ arma habituras, multum etiam adiuturam noticiã maris terrarumq̄, &
 ventorum: quã omnia ignaros turbatura hostes essent, Mouit omnes autor consilii, qui & re-
 consiliũ executurus erat. Biduum in apparatu morati, tertio die C nauibus, quarum LXX
 tectã, ceterę apertã: minores omnes ferme erant, profecti Phocæam perierunt. Inde cum au-
 disse appropinquare iam Romanam classẽ Rex, quia non interfuturus nauali certamini es-
 rat, Magnesiã quã ad Sipyllum est, concessit ad terrestres copias cõparandas: classis ad Cyf-
 fontem portum Erythraorum, tanq̄ ibi aprius expectatura hostem contendit, Romani vbi
 primum aquilones ceciderant (nanq̄ per aliquot dies tenuerant) ab Delo Phanas, portũ Chio-
 rum in Aegæum mare versum, perunt: inde ad urbem circumegere naues, commearũq̄ sum-
 pto, Phocæam traiciunt. Eumenes Elæam ad suam classẽ profectus, paucis post inde diebus
 cum quatuor & XX nauibus tectis, apertis pluribus paulo à Phocæa ad Romanos parantes
 instruentesq̄ se ad nauale certamen rediit. Inde CL tectis nauibus, apertis ferẽ L profecti:

primo Aquilonibus tranferis cum vigerentur in terram, cogebantur tenui agmine propẽ
 in ordinem singulae naues ire: deinde vt lenita paulum vis venti est, ad Corycum portum, qui
 super Cyfontem est, conati sunt traicere. Polyxenidas vt appropinquare hostes allatum est,
 occasione pugnandi latus, sinistrum ipse cornu in altum extendit: dexterum cornu præfectos
 nauium ad terram explicare iubet, & aqua fronte ad pugnam procedebat. Quod vbi vidit
 Romanus, veia contrahit malosq̄ inclinãt, & simul armamenta componens operitur in se
 quentes naues. Iam ferẽ XXX in fronte erant, quibus vt aquaret læuum cornu, dolonibus
 erectis altum petere intendit, iussis qui insequabantur, aduersus dexterum cornu prope terram
 proras dirigere. Eumenes agmen cogebat: ceterũ vt demendis armamentis tumultuari pri-
 mum coeptum est, & ipse quanta maxima celeritate potest, concitat naues. Iam omnes in con-
 spectu erant, duæ Punicę naues antecedeabant Romanã classẽ: quibus obuie tres fuerunt rea-
 gię naues: & vt in numero impari, duæ regię vnã circumfistunt, & primum ab vtroq̄ latere
 remos defringunt: deinde transcendent armati, & deiectis celsisq̄ oppugnatoribus, nauem ca-
 piunt. Vna quã pari Marte concurrebat, postq̄ captam alteram nauem vidit, priusq̄ à tribus
 simul circumueniretur, retro ad classẽ refugit. Liuius indignatione accensus prætoria nauem
 in hostes tendit: aduersus quam eadem spe duæ, quę Punicã vnã nauem circumuenierant, cũ
 inferrentur, demittere in aquam remos ab vtroq̄ latere remiges stabilienti nauis causa iussit,
 & in aduenientes hostium naues ferreas manus iniicere: & vbi pugnam pedestri similem fecit
 fer, meminisse Romanã virtutis, nec pro viris ducere regiã mancipia. Haud paulo facilius, q̄
 antè duæ vnã, tunc vna duæ naues expugnauit cepitq̄. Et iam classes vndequãq̄ concurre-
 rant, & passim permixtis nauibus pugnabatur. Eumenes qui extremus commisso certamine
 aduenerat, vt animaduertit læuum cornu hostiũ ab Liuiũ turbatum, dexterum ipse, vbi aqua
 pugna erat inuadit. Nec ita multo post primũ ab læuo cornu fuga coepit. Polyxenidas enim
 vt virtute militum haud dubie superari se vidit, sublati dolonibus effuse fugere intendit:
 mox idem & qui prope terram cum Eumene contraxerant certamen, fecerunt. Romani & Eu-
 menes quoad sufficere remiges potuerunt, & in spe erant extremi agminis vexandi, satis per-
 tinaciter secuti sunt: postq̄ celeritate nauium vtpote leuium, suas commearu onustas eludi
 frustra tendentes viderunt, tandem absterunt, XIII captis nauibus cum milite ac remige, X
 demersis, Romanę classis vna Punica nauis in primo certamine ab duabus circumuenta pe-
 riit. Polyxenidas non priusq̄ in portu Ephesi fugã finem fecit. Romani eo die, vnde egressa
 regiã classis erat, manserunt: postero die hostem persequi intenderunt. Medio ferẽ in cursu ob-
 uia fuere iis V & XX tectę Rhodiã naues cum Pausistrato præfecto classis. Iis adiunctis E-
 phesum hostem persecuti, ante ostium portus acie instructa steterunt. Postq̄ confessionem vi-
 ctis satis expresserunt, Rhodiũ & Eumenes domos dimissi: Romani Chium petentes, Phoeni-
 cunte primum portu Erythrao præteruecti, nocte ancoris iactis, postero die in insulam ad ip-
 sam urbem traiecerunt. Vbi paucos dies remige maxime reficiendo morati, Phocæam trans-
 mittunt. Ibi relicta ad præsidium urbis quatuor quinquereuib⁹, ad Cannas classis venit: &
 cum iam hyems appeteret, fossa valloq̄ circumdati naues subducta. Exitu anni comitia
 Romã habita, quibus creati sunt COSS, L. Cornelius Scipio, & C. Laelius, intuentibus cun-
 ctis ad finiendum cum Antiocho bellum. Postero die Prætores creati M. Fuluius, L. Aurum-
 culeius, Cn. Fuluius, L. Aemilius, P. Iunius, C. Anrictius Labeo.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI DE BELLO CVM
 ANTIOCHO ALIISQVE GESTO LIBER SEPTIMVS.

45 **L**VGIO Cornelio Scipione & C. Lelio COSS, nulla prius secundũ
 legationes acta in Senatu res est, quã de Aetolis: & Legati eorum
 iustitiam, quia breuem induciarum diem habebant: & ab T. Quin-
 50 tio qui tum Romam ex Græcia redierat, adiuti sunt. Aetoli vt qui
 bus plus in misericordia Senatus quã in causa spei esset, suppli-
 citer egerunt, veteribus benefactis noua pensantes maleficia. Cete-
 rum & presentes interrogationibus vndiq̄ Senatorum confessiõnẽ
 magis noxę quã responsa exprimentium fatigati sunt, & excede-
 re curia iussi magnum certamen præbuere. Plus ira quã in miseri-
 cordia in causa eorum valebat, quia non vt hostibus modo, sed

tanquam indomitæ & infociabili genit succensebant. Per aliquot dies cum cœratum esset, po-
 55 stremo neq; dari neq; negari pacem placuit: duæ conditiones eis late sunt, vel Senatui liberū
 arbitrium de se permitterent, vel mille talenta darent, eosdemq; amicos vel inimicos habe-
 rent. Exprimere cupientibus, quarum rerum in se arbitrium Senatui permitterent, nihil cer-
 ei responsum est: ita infecta pace dimissi, vrbe eodem die, Italia intra quindecim dies excedere
 iussi. Tum de Consulū prouinciis coeptum est agi: ambo Graciam cupiebant, multum La-
 60 lius in Senatu poterat. Is cum Senatus aut fortiri, aut comparare inter se prouincias COSS,
 iussisset, elegantius factos dixit, si iudicio Patrum quàm si forti eam rem permisissent. Sci-
 pio responso ad hoc dato, cogitaturum quid sibi faciendum esset, cum fratre vno locutus, ius-
 susq; ab eo permittere auctoritate Senatui, renunciat Collegæ facturum se, quod si conseret. Cū
 res aut noua aut vetustate exemplorum memoriæ iam exolere relata expectatione certaminis
 65 Senatū erexisset, P. Scipio Africanus ait, Si L. Scipioni fratri suo prouinciam Graciam de-
 creuissent, se Legatū iturum, Hac vox magno assensu audita fustulit certamen. Experiri li-
 bebat, vtrum plus Regi Antiocho in Annibale victo, an in victore Africano Consuli legio-
 nibusq; Romanorū auxiliū foret, ac propè omnes Scipioni Graciam, Laelio Italiam decreuerūt.
 Praetores inde prouincias fortiri sunt: L. Aurunculeius vrbānam, M. Fuluius peregrinam, L.
 70 Aemilius Regillus classem, P. Iunius Brutus Thufcos, Cn. Fuluius Apuliam & Brutios, C.
 Anrifiū Siciliam. COS, deinde cui Græcia prouincia decreta erat, ad eum exercitum quem
 à M. Attilio (duæ autem legiones erant) accepturus esset, in supplementum addita peditum
 ciuium Romanorū tria millia, equites centum, & sociū Latini nominis quinq; millia, equi-
 75 res CC, & adiectum, vt cum in prouinciam venisset, si è republica videretur esse, exercitum in
 Asiam traiceret. Alteri COS, totus nouus exercitus decretus, duæ legiones Romanæ & so-
 ciū Latini nominis quindecim millia peditum, equites DC, Exercitum ex Liguribus Q.
 Minutius (iam enim confectam prouinciam scripserat, & Ligurum omne nomen in deditio-
 nem venisset) traducere in Boios, & P. Cornelio Proconsuli tradere iussus. Ex agro quo victos
 bello multauerat Boios deductæ vrbanae legiones quæ priore anno conscriptæ erant, Cn. Ful-
 80 uio Pratori datæ, & sociū Latini nominis peditum quindecim millia, equites DC, ad Apu-
 liam Brutiosq; obtinendos, A. Cornelio superioris anni Pratori, qui Brutios cum exercitu ob-
 tinuerat, imperatum, si ita Consuli videretur, vt legiones in Aetoliam traiectas M. Attilio
 traderet, si is manere ibi vellet: si Attilius redire Romam mallet, vt A. Cornelius cum eo ex-
 exercitu in Aetolia remaneret, C. Anrifiū Labeonem prouinciam Siciliam exercitumq; à
 85 M. Aemilio accipere placuit: & in supplementum scribere ex ipsa prouincia, si vellet, peditū
 duo millia & centum equites, P. Iunius Brutus in Thufcos exercitum nouum legionem vnā
 Romanam, & decem millia sociū Latini nominis scribere, & CCCC equites, L. Aemilius,
 cui prouincia maritima erat, XX naues longas, & socios nauales à M. Iunio Pratore superio-
 90 ris anni accipere iussus: & scribere ipse nauales socios duo millia peditum, cum iis nauibus
 militibusq; in Asiam proficisci, & classem à C. Liuiō accipere. Duas Hispanias Sardiniaq; oba-
 tinentibus prorogatum in annum imperium est, & iidem exercitus decreti. Siciliæ Sardiniaq;
 binæ eo anno decimæ frumenti imperatæ: Siculum omne frumentum in Aetoliam ad exercitū
 portari iussum, ex Sardinia pars Romam, pars in Aetoliam eodem, quod Siculum, Priusquam
 95 COSS, in prouincias proficiscerentur, prodigia per Pontifices procurari placuit. Romæ Iuno
 nis Lucinæ templum de celo tactum erat, ita vt fastigium valuq; deformarentur. Puteolis plu-
 ribus locis murus, & porta fulmine icta, & duo homines exanimati, Nursiæ sereno satis consta-
 bat nimbium ortum: ibi quoq; duos liberos homines exanimatos. Terra apud se pluuisse Thu-
 sculani nunciabant, & Reatini mulam in agro suo peperisse. Ea procurata Latineq; instauratæ
 quod Laurentibus carnis, quæ dari deberet, data non fuerat. Supplicatio quoq; earum religio-
 100 num causa fuit, quibus diis Decemuiri ex libris vt facta fierent, ediderunt: decem ingenui, de-
 cem virgines, patrimi omnes maritimiq; ad id sacrificium adhibiti, & Decemuiri nocte laten-
 tes rem diuinam fecerunt. P. Cornelius Scipio Africanus, priusquam proficisceretur, fornicē
 in Capitolio aduersus viam, qua in Capitolium ascenditur, cum signis septem auratis, duob;
 105 equis & marmorea duo labra ante fornicem posuit. Per eosdem dies principes Aetolorū tres
 & quadraginta, inter quos Democritus & frater eius erant, ab duabus cohortibus missi à M.
 Attilio Romam deducti, & in Latumias coniecti sunt: cohortes inde ad exercitum redire L.
 Cornelius COS, iussit. Legati ab Ptolemeo & Cleopatra Regibus Aegypti, gratulantes, q;

M. Attilius COS. Antiochum Regem Græcia expulisset, venerunt: adhortantesq; vt in Asiā
 exercitum traicerent, omnia percussa metu non in Asia modo, sed etiam in Syria esse: Reges
 Aegypti ad ea quæ censuisset Senatus, paratos fore. Gratia Regibus actæ, Legatis munera
 dati iussa, in singulos quaternum millium aris, L. Cornelius COS, peractis quæ Romæ agen-
 5 da erant, pro concione edixit, vt milites quos ipse in supplementum conscripserat, quib; in
 Brutiis cum A. Cornelio Propretore essent, vt hi omnes Idibus Quintilibus Brundisium cō-
 uenirent: item treis Legatos nominauit, Sex. Digitum, L. Apustum, G. Fabritium Lucinū,
 qui ex ora maritima vndiq; naues Brundisium contraherent. Omnibus iam paratis, paluda-
 10 tus ab vrbe est profectus. Ad quinq; millia voluntariorum ex Romanis focisq;, qui emerita
 stipendia sub Imperatore P. Africano habebant, præsto fuere exeunti COS, & nomina dede-
 runt. Per eos dies quibus est profectus ad bellum COS, ludis Apollinaribus ad quintum Idus
 Quintiles celo sereno interdiū obscurata lux est, cum luna sub orbem solis subisset. Et L. Ae-
 15 milius Regillus, cui naualis prouincia euenerat, eodem tempore profectus est. L. Aurunculeio
 negotium ab Senatu datum est, vt XXX quinqueremes, viginti tritemes faceret, quia fama
 erat, Antiochum post prælium nauale maiorem classem aliquanto reparare. Aetoli posteaq;
 Legati ab Roma retulerunt, nullam spem pacis esse, quanquam omnis ora maritima eorum,
 quæ in Peloponnesum versa est, depopulata ab Achæis erat, periculi magis quàm damni me-
 20 mores, vt Romanis intercluderent iter, Coracem occupauerant montem. Neq; enim dubita-
 bant ad oppugnationem Naupacti eos principio veris redituros esse, Attilio quia id expecta-
 ri sciebat, fatius visum est inopinatam aggredi rem, & Lamiam oppugnare. Nam & à Philis-
 po propè ad excidium adductos esse, & tunc eo ipso, quod nihil tale timerent, opprimi iticau-
 25 tos posse. Profectus ab Elatia primum in hostium terra circa Sphercium amnem posuit ca-
 stra, inde nocte motis signis, prima luce corona moenia est aggressus, magnus pavor acrumul-
 rus, vt in re improuisa, fuit: constantius tamen q̄ quis facturos crederet in tam subito pericu-
 lo, cum viri pugnarent, scemina tela omnis generis saxaq; in muros gererent, multifariā sca-
 30 lis appositis, vrbem eo die defenderunt. Attilius signo receptū dato, suos in castra medio
 fermè die reduxit, & tunc cibo & quiete refectis corporibus, priusq; pratorium dimitteret, de-
 nunciauit vt ante lucem armati paratiq; essent, nisi expugnata vrbe se eos in castra non re-
 ducturum. Eodem tempore quo pridie pluribus locis aggressus, cū oppidanos iam vires, iam
 35 lo, iam ante omnia animus deficeret, intra paucas horas vrbem cepit. Ibi partim diuendita,
 partim diuisa præda, consilium habitum, quid deinde faceret. Nemini ad Naupactum ire pla-
 cuit, occupato ad Coracem ab Aetolis saltu: ne tamen segnia æstiuæ essent, & Aetoli non im-
 petratam pacem ab Senatu nihil minus per suam cunctationem haberent, oppugnare Atti-
 40 lius Amphissam statuit. Ab Heraclea per Oetam exercitus eō ductus, Cum ad moenia castra
 posuisset, non corona, sicut Lamiam, sed operibus oppugnare vrbem est adortus. Pluribus si-
 mul locis arces admouebatur: & cum quaterentur muri, nihil aduersus tale machinationis ge-
 45 nus parare aut comminisci oppidani conabantur, omnis spes in armis & audacia erat: erupri
 onibus crebris & stationes hostium, & eos ipsos, qui circa opera & machinas erant, turbabāt.
 Multis tamen locis murus decussus erat, cum allatum est, successorem Apolloniæ exposito ex-
 50 ercitu, per Epirum ac Thessaliam venire, Cum tribus millibus peditum, & quingentis equi-
 tibus Consul veniebat. Iam in sinum Maliacum venerat: & pramissis Hypatam, qui tradere
 vrbem iuberent, posteaquam responsum est nihil, nisi ex communi Aetolorum decreto factu-
 55 ros, ne teneret se oppugnatio Hypatæ, nondum Amphissa recepta, pramisso fratre Africa-
 no, amplissimum agmen ducit. Sub aduentum eorum oppidani relicta vrbe (iam enim ma-
 gna ex parte nudata moenibus erat) in arcem, quam inexpugnabilem habent, omnes armati
 atque inermes concessere. Consul sex millia fermè passuum inde posuit castra: eō Legati A-
 60 thenienses primum ad P. Scipionem prgressum agmen, (sicut antè dictum est) deinde ad
 Consulem venerunt deprecantes pro Aetolis. Clementius responsum ab Africano tulerant,
 qui causam relinquendi honeste Aetolici belli quærens, Asiam & Regem Antiochum specta-
 bat: iusseratq; Athenienses non Romanis solum, vt pacem bello præferrent, sed etiam Aetolis
 65 persuadere. Celeriter autoribus Atheniensibus frequens ab Hypatæ legatio Aetolorū venit: &
 spem pacis eis sermo etiam Africani, quem priorem adierunt, auxit, commemorantis multas
 gentes populosque & in Hispania prius, deinde in Africa, in fidem suam venisse, in omnibus
 se maiora clementiā benignitatisq; quàm virtutis bellicæ monimenta reliquisse. Perfecta vi

debat res, cum aditus COS. idem illud responsum retulit, quo fugati ab Senatu fuerant. Eo 55
 tanquam nouo cum isti Aetoli essent (nihil enim nec legatione Atheniensium, nec placido A-
 fricani responso perfectum videbant) referre ad suos dixerunt velle. Reditum inde Hypatam
 est, nec consilium expediebatur. Nam neque vnde mille talentum daretur, erat, & permisso li-
 bero arbitrio, ne in corpora sua saeuiretur, metuebant. Venire itaque eosdem Legatos ad Co-
 sulem & Africanum iusserunt, & petere vt si dare vere pacem, non tantum offendere, frustra 60
 res spem miserorum vellent, aut ex summa pecunia demerent, aut permissioem extra ciui-
 um corpora fieri iuberent. Nihil impetratum, vt mutaret Consul: & ea quoque irrita legatio
 dimissa est. Securi & Athenienses sunt. Et princeps legationis eorum Euthydemus fatigatos
 tot repulsis Aetolos, & complorantes inutili lamentatione fortunam gentis, ad spem reuoca-
 uit, autor inducias sex mensium petendi, vt Legatos Romam mittere possent: dilationem ni- 65
 hil ad praesentia mala, quippe quae vltima essent, adiecturam, leuari per multos casus tempo-
 re interposito praesentes clades posse. Autore Euthydemo iidem missi, prius P. Scipione con-
 uento, per eum inducias temporis eius, quod petebant, a Consule impetrauerunt. Et soluta obsi-
 dione Amphissae. M. Attilius tradito Consuli exercitu prouincia decessit. Et Consul ab
 Amphissa Thessaliam repetit, vt per Macedoniam Thraciamque duceret in Asiam. Tum 70
 Africanus fratri, iter quod insitis L. Scipio, ego quoque approbo: sed totum id vertitur in
 voluntate Philippi: qui si imperio nostro fidus est, & iter & comneas & omnia, quae in lon-
 go itinere exercitus alunt iuuantque, nobis suppeditabit: si is destituit, nihil per Thraciam fa-
 tis tutum habebis. Itaque prius Regis animum explorari placet. Opportune explorabitur, si
 nihil ex praeparato agentem opprimit, qui mitteretur. T. Sempronius Gracchus longe tum 75
 acerrimus iuuenis ad id delectus, per dispositos equos propere incredibili celeritate ab Amphis-
 sa, inde Elim est dimissus, die tertio Pellam peruenit. In conuiuium Rex erat, & in multum vi-
 ni processerat: ea ipsa remissione animi suspicionem dempsit nouare eum quicquam velle. Et tui
 quidem comiter acceptus hospes, postero die comneas exercitui paratos benigne, pontes
 in fluminibus factos, vias ubi transitus difficiles erant, munias vidit. Hac referens eadem, 80
 qua ierat, celeritate Thaumastis occurrit Consuli. Inde certiore & maiore spe latus exercitus
 ad praeparata omnia in Macedoniam peruenit. Venientes regio apparatus accepit, & profes-
 curus est Rex. Multa in eo & dexteritas & humanitas visa, quae commendabilia apud Afri-
 canum erant, virum sicut ad caetera regium, ita a comitate quae sine luxuria esset, non auer-
 sum. Inde non per Macedoniam modo, sed etiam Thraciam prosequente & praeparante 85
 omnia Philippo, ad Hellepontum peruentum est. Antiochus post naualem ad Corycum pu-
 gniam, cum totam hyemem liberam in apparatus terrestres maritimosque habuisset, classis
 maxime reparanda, ne tota maris possessione pelleretur, intentum fuerat. Succurriebat superatum
 se, cum classis abfuisset Rhodiorum: quod si ea quoque (nec commissuros Rhodios, vt iterum
 motarentur) certamini adesset, magno sibi nauium numero opus fore, vt viribus & magni- 90
 tudine classis hostium aequaret. Itaque & Annibalem in Syriam miserat ad Phoenicum ac-
 cersendas naues, & Polyxenidam: quo minus prospere gesta res erat, eo enixius & eas quae ea-
 rant, reficere & alias parare naues iussit: ipse in Phrygia hybernauit. Vndique auxilia accer-
 sents etiam in Gallograciam miserat. Bellicosiores ea tempestate erant Gallograeci, adhuc,
 nondum exoleta stirpe gentis, seruantes animos. Filium Seleucum in Aeolide reliquerat cum
 exercitu ad maritimas continendas vrbes, quas illinc a Pergamo Eumenes, hinc a Phoea,
 Erythrisque Romani sollicitabant. Classis Romana, sicut ante dictum est, ad Cannas hyber- 95
 nabat. Eo media ferme hyeme Rex Eumenes cum duobus millibus peditum, equitibus cen-
 tum venit. Is cum magnam praedam agi posse dixisset ex hostium agro, qui circa Thyati-
 ram esset, horrando perpulit Liuium, vt quinque millia militum secum mitteret, missi ingen-
 tem praedam intra paucos dies auerterunt. Inter haec Phoece seditio orta, quibusdam ad An-
 tiochum multitudinis animos auocantibus, Grauia hyberna nauium erant, graue tributum,
 quoddam toge quingentae imperatae erant cum quingentis tunicis, grauis etiam inopia frumenti,
 propter quam naues quoque & praesidium Romanum excessit: tum vero liberata metu factio 100
 erat, quae plebem in concionibus ad Antiochum trahebat: Senatus & optimates in Romana
 societate peritandum censebant: defectionis autores plus apud multitudinem valuerunt. Rho-
 dii, quo magis cessatum priore estate erat, eo maturius equinoctio verno eundem Pausi-
 stratum classis praefectum cum sex & triginta nauibus miserunt. Iam Liuus a Cannis

i cum triginta nauibus & septem quadriremibus, quas secum Eumenes Rex adduxerat, Hel-
 lespontum petebat, vt ad transitum exercitus, quem terra venturum opinabatur, praepararet,
 quae opus essent. In portum quem vocant Achaorum, classis primum auertit, inde Ilium a-
 scendit, sacrificioque Mineruae facto, legationes finitimas ab Eleunte & Dardano & Rhoe-
 tradentes in fidem ciuitates suas benigne audiuit: inde ad Hellepontum fauces nauigat, & dea-
 cem nauibus in statione contra Abydum relicta, caetera classe in Europam ad Seston oppu-
 gnandam traiecit. Iam subeuntibus armatis muros sanatici Galli primum cum solenni habi-
 tu ante portam occurrit: iussu se matris deum famulos deae venire memorat ad precan-
 dum Romanum, vt parcere moenibus vrbiq. Nemo eorum violatus est: mox vniuersus Sea-
 10 natus cum magistratibus ad dedendam vrbe processit. Inde Abydum traiecit classis: ubi ci-
 tentatis per colloquia animis nihil pacati responderetur, ad oppugnationem sese expediebat.
 Dum hac in Helleponto geruntur, Polyxenidas regius praefectus (erat autem exul Rhodius)
 cum audisset, profectam ab domo popularium suorum classem, & Pausistratum praefectum su-
 perbe quaedam & contemptum in se concionantem dixisse, praecipuo certamine animi aduersus
 15 eum sumpto, nihil aliud dies noctesque agitabat animo, quam vt verba magnifica eius rebus
 confutaret. Mittit ad eum hominem & illi notum, qui diceret, & se Pausistrato patriaeque suae
 magno vsui, si liceat, fore: & a Pausistrato se restitui in patriam posse. Cum quoniam modo ea
 fieri possent, mirabundus Pausistratus percunctaretur, fidem perenti dedit agenda commu-
 niter rei, aut silentio regenda. Tum inrenunciis aperit, regiam classem aut totam aut maio-
 20 rem eius partem Polyxenidam traditurum ei: precium tanti meriti nullum aliud pacisci, quod
 reditum in patriam. Magnitudo rei, nec vt crederet, nec vt aspernaretur dicta, effecit. Panor-
 mum Samiae terrae petit, ibique ad explorandam rem, quae oblata erat, subsistit. Vitro citroque
 nunciis cursare, nec fides ante Pausistrato facta est, quae coram nuncio eius Polyxenidas sua manu
 25 scripsit, se ea quae pollicitus esset, facturum: signoque suo impressas tabellas misit: eo vero pigno-
 re rei priuatae ratur est, neque enim eum, qui sub Rege viueret, commissurum
 fuisse, vt aduersus semetipsum indicia manu sua testata daret. Inde ratio simulatae prodii-
 tionis composita: omnium se rerum apparatus omittitur, Polyxenidas dicere, non remigem, non
 socios nauales ad classem frequentes habiturum, subduendum per simulationem reficiendi
 30 quaedam naues, alias in propinquos portus dimissurum, paucas ante portum Ephesi in salo ha-
 biturum: quas si exire res cogeret, obiecturus certamini foret. Quam negligentiam Polyxeni-
 dam in classe sua habiturum Pausistratus audiuit, eam ipse exemplo habuit: partem nauium
 ad comneas accersendos Halycarnassum, partem Samum ad vrbe misit, vt paratus esset,
 cum signum aggrediendi a proditore accepisset. Polyxenidas augete simulando errorem, sub-
 ducit quaedam naues, alias velut subduendus esset, naualia reficit: remiges ex hybernis non
 35 Ephesium accersit, sed Magnesium occulte cogit. Fortè quidam Antiochi miles, cum Samum
 rei priuatae causa venisset, pro speculatore comprehensus deducitur Panormum ad praefectum. Is
 percunctanti quid Ephesi ageretur, incertum metu an erga suos haud sincera fide, omnia aper-
 rit, classis instructam paratamque in portu stare, remigum omne Magnesium missum, ad Sipy-
 lum per paucas naues subductas esse, & naualia regi, nunquam intentius rem naualem administra-
 40 tam esse. Hac ne pro veris audirentur, animus errore & spe vana praoccupatus fecit. Poly-
 xidas satis omnibus comparatis, nocte remige a Magnesia accersito, deductisque raptim, quae
 subductae erant, nauibus, cum diem non tam in apparatu absumpsisset, quod conspicui profici-
 ciscentem classis nolebat, post solis occasum profectus LXX nauibus tectis, vento aduerso
 ante lucem Pygela portum tenuit. Vbi cum interdiu ob eandem causam quiescisset, nocte in pro-
 45 xima Samiae terrae traiecit. Hinc Nicandro quodam archipirata cum quinque nauibus tectis Pal-
 nurum iussu petere, atque inde armatos, quae proximum per agros iter esset, Panormum ad tergum
 hostium ducere, ipse interim classe diuisa, vt ex vtraque parte fauces portus teneret, Panor-
 mum petit. Pausistratus primo, vt in re necopinata turbatus parumper, deinde verus miles
 celeriter collecto animo, terra melius arceri, quam mari hostes posse ratus, armatos duobus
 50 agminibus ad promontoria, quae cornibus obiectis ab alto portum faciunt, subducit: inde
 facile telis ancipitibus hostem summoturus. Id inceprum eius Nicander a terra visus cum iter
 turbasset, repente mutato consilio naues conscendere omnes iubet. Tum vero ingens pariter
 militum nauarumque trepidatio orta, & veluti fuga in naues fieri, cum se mari terrae simul
 cernerent circumuenire. Pausistratus vnam viam salutis esse ratus, si vim facere per fauces

portus, atq; erumpere in mare apertum posset, posteaq; conscendisse suos vidit, sequi cæteris
iussis, ipse princeps concitata naue remis ad hostium portum tendit. Superantem iam fauces
nauem eius Polyxenidas tribus quinqueremibus circumfistit. Nauis rostris icta supprimitur:
telis obruntur propugnatores: inter quos & Pausistratus impigre pugnans interficitur. Na-
uium reliquarum ante portum alias, aliæ in portu deprehensæ, quædam à Nicandro, dum mo-
liuntur à terra, captæ. Quinq; tantum Rhodiæ naues cum duabus Cypriis effugerunt, terro-
re flamme micantis via sibi inter confertas naues facta. Cunctis enim binis à prora prominens
tribus trullis ferreis multum conceptum ignem præ se portabant. Erythrae triremes, cû haud
procul à Samo Rhodiis nauibus, quibus vt essent præsidio, veniebant, obuiæ fugientibus fuis-
sent, in Hellepontum ad Romanos cursum auerterunt. Sub idem tempus Seleucus proditam
Phocæam porta vna per custodes aperta recepit: & Cyma Elaæq; eiusdem oræ vrbes ad eum
metu deserunt. Dum hæc in Aelide geruntur, Abydus cum per aliquot dies obsidionem
tolerasset, præsidio regio tutante moenia, iam omnibus fessis, Philota quoq; præfecto præsidii
permittente, magistratus eorum cum Liuiode conditionibus tradende vrbs agebant: rem di-
stinebat quod vtrum armati, an inermes emitterentur regii, parum conueniebat. Hæc agen-
tibus cum intruenisset nuncijs Rhodiorum cladis, emissa de manibus res est. Metuens enim
Liuius, ne successu tantæ rei elatus Polyxenidas classem, quæ ad Cånas erat, opprimeret, Abydi
obsidione custodiaq; Hellepontici extemplo relicta, naues, quæ subductæ Cannis erant, deduxit,
Et Eumenes Elaam venit. Liuius omni classe, cui adiuuaret triremes duas Mitylenaas, Pho-
cæam petit. Quam cum teneri valido regio præsidio audisset, nec procul Seleuci castra esse, de-
populatus maritimam oram, & præda maxime hominum raptim in naues imposita, tantum
moratus, dum Eumenes classe affequeretur, Samum petere intendit. Rhodiis primo audita cla-
des simul pauorem, simul luctum ingentem fecit, nam præter nauium militumque iacturam,
quod floris quod roboris in iuuentute fuerat, amiserant, multis nobilibus securis inter cætera
autoritate Pausistrati, quæ inter suos merito maxima erat: deinde quoddam fraude capti, quod à
ciue potissimum suo forent, in iram luctus vertit. Decem extemplo naues, & diebus post pau-
cis decem alias præfecto omnium Eudemo miserunt: quem alijs virtutibus bellicis haudquaquam
Pausistrato parem, cautiorem quo minus animi erat, ducem futurum credebant. Romani &
Eumenes Rex in Erythram primam classem applicuerunt. Ibi noctem vnam morati, postero die
Corycum Teorum promontorium tenuerunt. Inde cum in proxima Sami vellent traicere,
non expectato solis ortu, ex quo statum celi notare gubernatores posset, in incertam tempesta-
tem miserunt: medio incurfu Aquilone in septentrionem verso, exaspetato fluctibus mari ia-
ctari ceperunt. Polyxenidas Samum petiruros ratus hostes, vt se Rhodiæ classi coniungeret,
ab Epheso profectus primo ad Myonesum stetit, inde ad Macrin quam vocant insulam traiecit,
vt præteruehens, si quas aberrantes ex agmine naues posset, aut postremum agmen oppor-
tune adoriretur. Postq; sparsam tempestate classem vidit, occasionem primo aggrediendi rat-
paulo post increbescente vento, & maiores iam volente fluctus, quia peruenire se ad eos vide-
bat non posse, ad Etaliam insulam traiecit: vt inde postero die Samum ex alto petentes naues
aggrederetur. Romani pars exigua, primis tenebris portum Sami desertum tenuerunt, classis
cætera nocte tota in alto iactata in eundem portum decurrit. Ibi ex agrestibus cognito, hostium
naues ad Etaliam stare, consilium habitum, vtrum extemplo decernerent, an Rhodiam expecta-
rent classem. Dilata re (ita enim placuit) Corycum, vnde venerant, traicerunt. Polyxenidas
quoq; cum frustra stetisset, Ephesum rediit. Tum Romanæ naues vacuo ab hostibus mari Sa-
mum traicerunt. Eodem & Rhodiæ classis post dies paucos venit. Quam vt expectam esse
appareret, profecti extemplo sunt Ephesum, vt aut decernerent nauali certamine, aut si detre-
tarent hostes pugnâ, quod plurimum intererat ad animos ciuitatû, timoris confessionem ex-
primerent. Contra fauces portus instructa in frontem nauium acie ferere. Postq; nemo aduer-
sus ibat, classe diuisa, pars in salo ad ostium portus in ancoris stetit, pars in terram milites ex-
posuit. In eos iam ingentem prædâ late depopulato agro agentes Andronicus Macedo, qui in
præsidio Ephesi erat, iam moenibus appropinquantes eruptione fecit: exutosq; magna parte
prædæ ad mare ac naues redegit. Postero die insidijs medio fermè via positis, ad eliciendâ
extra moenia Macedonæ Romani ad vrberum agmine ire, inde cum ea ipsa suspicio, ne quis ex-
iret deterruisset, redierunt ad naues: & terra marisq; fugientibus certamen hostibus, Samum,
vnde venerat, classis reperit. Inde duas sociorû ex Italia, duas Rhodiæ triremes cum præfecto

Epicrate Rhodiorum ad fretum Cephalenia tuendum Prætor misit. In festum id latrocinijs
Lacedæmonius Hybritas cum iuuentute Cephaleniam faciebat, clausumq; iam mare com-
meatibus Italicis erat. Piræci L. Emilio Regillo succedenti ad nauale imperium Epicrates
occurrit. Qui audita clade Rhodiorum, cum ipse duas tantum quinqueremes haberet, Epi-
cratem cum quatuor nauibus in Asiam secum reduxit: profectus etiam apertæ naues Athe-
nienis sunt, Aegeo mari traiecit. Eodem Timasicates Rhodius cum duabus quadrirea-
mibus ab Samo nocte in tempesta venit: deductusq; ad Emiliium, præsidij causa se missum
ait, quod eam oram maris infestâ onerarijs regia naues excursionibus crebris ab Hellepon-
to atq; Abydo facerent. Traicenti Emilio à Chio, Samum duæ Rhodiæ quadriremes mis-
sæ obuiam à Liuiio, & Rex Eumenes cum duabus quinqueremibus occurrit. Samum postq;
uentum est, accepta à Liuiio classe, & sacrificio, vt affolet, rite facto, Emilius concilium aduo-
cauit, ibi C. Liuius (is enim est primus rogatus sententiam) neminem fidelius dare posse cõ-
siliu dixit, q; eum qui id alteri suaderet, quod ipse, si in eodẽ loco esset, facturus fuerit. Se in
animo habuisse tota classe Ephesum petere, & onerarijs ducere multa laboria grautas, atq;
eas in faucibus portus suppressere: & eo minoris molimenti ea claustra esse, quod in flumi-
nis modum, longum & angustum & vadofum ostium portus sit: ita adempturum se maris
vsu hostibus fuisse, inutilemq; classem facturum. Nulli ea placere sententia, Eumenes Rex
quesiuit. Quid tãdem, vbi demeris nauibus stent claustra maris, vtrum libera sua clas-
se abscessuri inde forent ad opem ferendam socijs, terroremq; hostibus præbendum: an nisi
lo minus tota classe portum obsessuri: siue enim abscedant, cui dubiũ esse, quin hostes extra-
cturi demersas moles sint: & minore molimento aperturi portum, q; obsruatur: sin autẽ ma-
nendum ibi nihil minus sit, quid attinere claudij portum: Quin contrã, illos tutissimo por-
tu, opulentissima vrbe fruentes, omnia Asia præbente, quæta æstiuæ acturos, Romanos aper-
to in mari fluctibus impeditibusq; obiectos, omnium inopes in assidua statione futuros:
ipfos magis alligatos impeditosq;, ne quid eorum, quæ agenda sint, possint agere, quam vt
hostes clausos habeant, Eudemus præfectus Rhodiæ classis magis eam sibi displicere senten-
tiam ostendit, q; ipse quid censeret, faciendum dixit. Epicrates Rhodius, omissa in præsentia
Epheso mittendam nauium partem in Lyciam censuit, & Pararam, caput gentis, in societate
rem adiungendam: in duas res magnas vsui fore, & Rhodios pacatis circa insulam suã ter-
ris, totis viribus incumbens in vnus belli, quod aduersus Antiochum sit, curam posse: & eã
classem, quæ in Lycia compararetur, intercludi, ne Polyxenidæ coniungatur. Hæc maxime
mouit sententia. Placuit tamen, Regillum tota classe euehi ad portum Ephesi, ad inferen-
dum hostibus terrorem. C. Liuius cum duabus quinqueremibus Romanis, & quatuor qua-
drireribus Rhodijs, & duabus apertis Smyrnais in Lyciam est missus, Rhodum prius ius-
sus adire, & omnia cum iis communicare consilia. Ciuitates, quas præter uectus est, Miletus,
Myndus, Halycarnassus, Cnidus, Cocus, imperata enixe fecerunt, Rhodum vt est uentum, fia-
mul & ad quam rem missus esset, iis exposuit, & consuluit eos. Approbantibus cunctis, & ad
eam, quam habebat classem assumptis tribus quadriremibus, nauigat Pataram. Primo secun-
dus ventus ad ipsam vrberem ferebat eos, sperabantq; subito terrore aliquid moturos. Postq;
circumagente se vento fluctibus dubijs volui ceptum est mare, peruicerunt quidem remis
vt tenerent terram, sed neq; circa vrberem tuta statio erat, nec ante ostium portus in salo sta-
re poterant, aspero mari, & nocte imminente, Præteruecti moenia, portum Phœnicum mi-
nus duum millium spatio inde distantem petiere, nauibus ad maritima vix tutum: sed aliæ
insuper eminebant rupes. Quas celeriter oppidanis assumptis regijs militibus, quos in præsi-
dio habebant, ceperunt. Aduersus quos Liuius quanquam erant iniqua & difficilia ad exi-
tus loca, Issæos auxiliares, & Smyrnaeorum expeditos iuuenes misit, h. dum missilibus pri-
mo, & aduersus paucos leuibs excursionibus laceffebatur magis, quam conserebatur pug-
na, sustinuerunt certamen. Postquam plures ab vrbe affluebant, & iam omnis multitudo
effundebatur, timor incessit Liuium, ne & auxiliares circumuenirentur, & nauibus etiam ab
terra periculum esset, ita non milites solum, sed etiam nauales socios remigum turbam, qui-
bus quisq; poterat telis, armatos in prælium eduxit. Tum quoq; anceps pugna fuit, nõ quod
milites solum aliquot, sed quod L. Apustius tumultuario prælio cecidit. Postremo tamẽ fu-
si fugatiq; sunt Lycii, atq; in vrberem compulsi: & Romani cum haud incruenta victoria ad
naues redierunt. Inde in Telmessicum profecti sinum, qui latere vno Cariam, altero Lyciam

contingit, Omisso conatu Pataram amplius tentandi, Rhodii domum dimissi sunt. Livijs 55
 prateruectus Asiam, in Graciam transmisit, vt conuentis Scipionibus, qui tum circa Thes-
 saliam erant, in Italiam traiceret, Æmilius postquam omillas in Lycia res, & Lium pro-
 fectum in Italiam cognouit, cum ipse ab Epheso repulsus tempestate, irrito incepto Samum
 reuertisset, turpe ratus, tentatam frustra Pataram esse, proficisci eò tota classe, & summa vi
 aggredi urbem statuit, Miletum, & ceteram oram sociorum prateruecti, in Bargillam, & 60
 Æcolon defensionem ad lassum fecerunt. Vrbem regium tenebat præsidium, agrum circa
 Romani hostiliter depopulati sunt. Missis deinde, qui per colloquia principum & magistra-
 tum tentarent animos, postquam nihil in potestate sua responderunt esse, ad urbem oppu-
 gnandam ducit. Erant lassensium exules cum Romanis, ibi siuequentes Rhodios orare insti-
 terunt, ne urbem & vicinam sibi, & cognatam innoxiam perire sinerent: sibi exilii nullam 65
 aliam causam esse, quam fidem erga Romanos: eadem vi regiorum, qua ipsi pulsi sunt, tene-
 ri eos, qui in vrbe maneat: omnium lassensium vnam mentem esse, vt seruitutem regiam
 effugere vellent. Rhodii moti precibus, & Eumene etiam Rege assumpto, simul suas necessi-
 tudines commemorando, simul obfessa regio præsidio vrbis casum miserando, peruerunt,
 vt oppugnatione abstineretur. Profecti inde, pacatis cæteris, cum oram Asiae legerent, Lory- 70
 mam (portus aduersus Rhodum est) peruenerunt, ibi in principiis sermo primo inter Tri-
 bunos militum secretus oritur, deinde ad aures ipsius Æmili peruenit, abduci classem ab
 Epheso, ab suo bello, vt ab tergo liber relictus hostis in tot propinquas sociorum vrbes o-
 mnia impune conari posset. Mouere ea Æmilium, vocatosq; Rhodios cum percunctatus
 esset, postet ne Pataris vniuersa classis in portu stare? cum respondissent non posse, cau- 75
 sam nactus omittenda rei, Samum rediit naues. Per idem tempus Seleucus Antiochi fi-
 lius, cum per omne hybernorum tempus exercitum in Æolide continuisset, partim sociis
 ferendo opem, partim quos in societatem pellicere non poterat, depopulandis, transire in si-
 nes regni Eumenis, dum is procul à domo cum Romanis & Rhodiis Lyciæ maritima opa-
 pugnaret, statuit. Ad Elæam primo infestis signis accessit, deinde omilla oppugnatione 80
 vrbis, agros hostiliter depopulatus, ad caput arcemq; regni Pergamum ducit oppugnan-
 dum. Attalus primo stationibus ante urbem positis, & excursionibus equitum leuisq;
 armaturæ magis lacestebat, quam sustinebat, hostem: postremo cum per leuia certamina
 expertus nulla parte virium se parem esse, intra moenia se recepisset, obsideri vrbis coepta
 est. Eodem ferme tempore & Antiochus ab Apamia profectus, Sardibus primum, deinde 85
 de haud procul Seleuci castris ad caput Caiici amnis statua habit, cum magno exercitu
 misto variis ex gentibus plurimum terroris fecisset, Gallis mercede conductis: quatuor mi-
 lia erant: hos, paucis admittis, ad peruastandum passim Pergamenum agrum milites mi-
 sit. Quæ postquam Samum sunt nunciata, primo Eumenes auocatus domestico bello cum
 classe Elæam petit: inde cum præsto fuissent equites, peditumq; expediti, præsidio eorum 90
 tutus, priusquam hostes sentirent aut mouerentur, Pergamum contendit. Ibi rursus le-
 uia per excursioniones prælia fieri coepta, Eumene summæ rei discrimen haud dubie detre-
 ctante. Paucos post dies Romana Rhodiæq; classis, vt Regi opem ferrent, Elæam ab Sa-
 mo venerunt. Quos vbi exposuisse copias Elææ, & tot classes in vnum conuuisse portum
 Antiocho allatum est, & sub idem tempus audiuit Consulem cum exercitu iam in Mace- 95
 donia esse, parariq; quæ ad transitum Hellepontii etiam opus essent, tempus venisse ra-
 tus, priusquam terra mariq; simul vrgeretur, agendi de pace, tumultum quendam aduer-
 sus Elæam castris cepit. Ibi peditum omnibus copiis relictis (coequitauerant autem sex
 milia equitum) in campos sub ipsa Elææ moenia descendit: misso caduceatore ad Æmi-
 lium, velle se de pace agere, Æmilius Eumene à Pergamo accito, adhibitisq; Rhodis, con- 100
 silium habuit. Rhodii haud aspernari pacem, Eumenes nec honestum esse, dicere, eo tem-
 pore de pace agi: nec exitum rei imponi posse. Qui enim, inquit, aut honeste inclusi moeni-
 bus, & obfessi velut leges pacis accipiemus? aut cui rata ista pax erit, quam sine Consule,
 non ex autoritate Senatûs, non iussu populi Romani peregerimus? Quæro enim, pace per
 te facta, rediturus ne ex templo in Italiam sis? classem exercitumq; deducturus? an expecta- 105
 turus, quid de ea re Consuli placeat: quid Senatûs iubeat? Restat ergo
 vt maneat in Asia, & rursus in hyberna copiæ reductæ, omisso ibi bello, exhauriant com-
 meatibus præbendis socios: deinde, si ita visum sit iis, penes quos potestas fuerit, instaure-

mus nouum de integro bellum: quod possumus, si ex hoc impetu rerum nihil prolatando
 remittitur, ante hyemem diis volentibus perfecisse. Hæc sententia vicis: responsumq; An-
 tiocho est, Ante Consulis aduentum de pace agi non posse. Antiochus pace nequicquam
 tentata, vastatis Elæensium primum, deinde Pergamenorum agris, relicto ibi Seleuco filio,
 5 Adramytteum hostiliter itinere facto petit, agrum opulehram, quem vocant Thebes
 campum, carmine Homeri nobilitatum: neq; alio vllò loco Asia maior regis militibus
 parata est præda. Eodem Adramytteum: vt vrbis præsidio essent, nauibus circumuecti Æ-
 milius & Eumenes venerunt. Per eosdem forte dies Elæam ex Achaia mille pedites cum
 centum equitibus Diaphane omnibus his copiis præposito, accesserunt, quos egressos
 10 nauibus obuiam missi ab Attalo nocte Pergamum deduxerunt: Veterani omnes & peri-
 ti belli erant: & ipse dux Philopoemenis, summi tum omnium Græcorum Imperatoris
 discipulus: qui biduum simul ad quietem hominum equorumq;, & ad visendas hostium
 stationes, quibus locis temporibusq; accederent reciperentq; sese, sumpserunt: Ad radices
 ferè collis, in quo posita est vrbs, regii succedebant: ita libera ab tergo populatio erat, nul-
 15 lo ab vrbe, ne in stationes quidem qui procul iacularetur, excurrente, postquam semel com-
 pulsi metu se moenibus incluserunt. Contemptus eorum, & inde negligentia apud regios
 oritur: non stratos non infrenatos magna pars habebant equos, paucis ad arma & ordi-
 nes relictis, dilapsi ceteri sparferant se toto passim campo: pars in iuueniles lassus lasciu-
 uiamq; versi, pars vescentes sub vmbra, quidam somno etiam strati. Hæc Diaphanes ex
 20 alta vrbe Pergamo contemplatus, arma suos capere, & ad portam præsto esse iubet, ipse
 Attalum adit: & in animo sibi esse dixit, hostium stationem tentare. Aegre id permit-
 tente Attalo, quippe qui centum equitibus aduersus DC, mille peditibus cum III milia-
 bus pugnaturum cerneret, porta egressus, haud procul statione hostium occasionem opa-
 25 periens confedit. Et qui Pergami erant, amentiam magis quam audaciam credere esse: &
 hostes paulisper in eos versi, vt nihil moueri viderunt, nec ipsi quicquam ex solita negli-
 gentia, insuper etiam eludentes paucitatem, mutarunt. Diaphanes quietos aliquandiu
 suos, velut ad spectaculum modo eductos, continuit: postquam dilapsos ab ordinibus
 hostes vidit, peditibus quantum accelerare possent, sequi iussis, ipse princeps inter equi-
 30 tes cum turba sua quantum potuit effusissimis habenis, clamore ab omni simul pedi-
 te atque equite sublato, stationem hostium improviso inuadit. Non homines solum, sed
 equi etiam territi, cum vincula abruptissent, trepidationem & tumultum inter suos fece-
 runt. Pauci stabant impauidi equi: eos ipsos non sternere, non infrenare aut ascendere fa-
 35 cile poterant, multo maiorem quam pro numero equitum terrorem Achæis inferenti-
 bus: pedites vero ordinati & præparati sparsos per negligentiam & semisomnes propè ad-
 orti sunt, cædes passim fugaq; per campos facta est. Diaphanes secutus effusus quoad tur-
 tum fuit, magno Achæorum genti decore parato (spectauerant enim à moenibus Perga-
 mi non modo viri, sed foeminae etiam) in præsidium vrbis rediit. Postero die regis ma-
 40 gis compositæ & ordinatæ stationes quingentis passibus longius ab vrbe posuerunt ca-
 strata: & Achæi eodem ferme tempore, atque in eundem locum processerunt. Per multas
 horas intenti vtrinq; velut iam futurum impetum expectauerit, postquam haud procul
 occasu solis redeundi in castra tempus erat, regii signis collatis abire agmine ad iter ma-
 gis, quam ad pugnam composito, coepere. Quieuit Diaphanes, dum in conspectu e-
 rant, deinde eodem, quo pridie, impetu in postremum agmen incurrit, tantumq; rur-
 45 sus pauoris ac tumultus incussit, vt cum terga cæderentur, nemo pugnandi causa resti-
 terit: trepidantesq;, & vix ordinem agminis seruantes in castra compulsi sunt. Hæc Achæorum
 audacia Seleucum ex agro Pergameno mouere castra coegit. Antiochus post-
 quam Romanos & Eumenem ad tuendum Adramytteum venisse audiuit, ea quidem
 vrbe abstinuit, depopulatus agros. Pheream inde coloniam Mitylæorum expugnauit,
 50 Cotton, & Corylenus, & Aphrodisias, Priene primo impetu captæ sunt. Inde per Thy-
 atrâ Sardis rediit. Seleucus in maritima ora permanens, aliis terrori, aliis præsidio ei-
 secta erat, Elæam rediit. Inde Phocæam petentes, ad insulam, quam Bacchium vocant
 (imminet vrbis Phocensium) appulerunt: & quibus antè abstinerant templis signisq;
 (egregie autem exornata insula erat) cum hostiliter diripuissent, ad ipsam urbem transiit

serunt. Eam diuisis inter se partibus cum oppugnarent, & viderent sine operibus, armis, sca-
 lisq; capi non posse, missum ab Antiocho praedidium triu millium armatoru cu intrasset vr-
 bem, extemplo oppugnatione omitta, classis ad insula se recepit, nihil aliud, q; depulato cir-
 ca urbem hostium agro. Inde placuit Eumenem domum dimitti, & praeparari Consuli atq;
 exercitui, quae ad transitum Helleponti opus essent: Romanu Rhodiamq; classem redire Sa-
 mum, atq; ibi in statione esse, ne Polyxenidas ab Ephefo moueret. Rex Elaea, Romanu & Rho-
 diu Samum redierunt. Ibi M. Aemilius frater Praetoris decessit, Rhodiu celebratis exequiis, ad-
 uersus classem, quam fama erat ex Syria venire, tredecim suis nauibus, & vna Coa quinque-
 remi ad terram Gnidiu, vt ibi in statione essent, profecti sunt. Biduo ante q; Eudemus
 cum classe a Samo veniret, tredecim a Rhodo naues cu Pamphylida profecto aduersus ean-
 dem Syriacam classem missa, assumptis nauibus quatuor, quae Cariae praedidio erant, oppu-
 gnantibus regis Daedala, & quaedam alia parua castella, obsidione exemerunt. Eudemu con-
 festim exire placuit. Additae huic quoq; sunt ad eam classem, quam habebat, sex apertae na-
 ues. Profectus cum quantum acceleare poterat maturasset, ad portum, quem Megistem vo-
 cant, praegressos consequitur: inde vno agmine Phaselidem cum venissent, optimum visum
 est, ibi hostem opperiri. In confinio Lyciae & Pamphyliae Phaselis est, prominens penitus in
 altum, conspiciturq; prima terrarum Rhodum a Cilicia perentibus, & procul nauium praer-
 bet prospectum: eo maxime, vt ibi obuii classis hostium essent, electus locus est. Caeterum, quod
 non prouiderunt, & loco graui, & tempore anni, (medium enim aestatis erat) ad haec info-
 lito odore, ingruere morbi vulgo, maxime in remiges, coeperunt: cuius pestiferiae metu pro-
 fecti cum praerueherentur Pamphylum sinum, ad Eurymedontem amnem appulsa classe,
 audiunt, ad Aspendum iam hostem esse. Tardius nauigauerunt regii aduerso tempore ete-
 riarum, quod velut statum fauoniis ventis esset. Rhodiorum duae & triginta quadri-
 remes, quatuor triremes fuere. Regia classis septem & triginta maioris formae nauium
 erat, in quibus tres hepteres, & quatuor hexeres habebant, praeter has decem triremes erat:
 & ii adesse hostes ex specula quadam cognouere. Vtraq; classis postero die luce prima, tan-
 quam eo die pugnatu, portu mouit: & postq; superauere Rhodiu promontorium, quod
 ab Sida prominet in altum, extemplo & conspecti ab hostibus sunt, & ipsi eos viderunt. Ab
 regio sinistro cornu, quod ab alto obiectum erat, Annibal, dextero Apollonius purpuratoru
 vnus praerant, & iam in frontem directas habebant naues. Rhodiu longo agmine veniebant,
 prima Praetoria nauis Eudemi erat, cogeat agmen Heraclitus, Pamphylidas mediae classis
 praerant. Eudemus postq; hostium aciem instructam, & paratam ad concurrendum vidit, &
 ipse in altum vehitur: & deinceps quae sequebantur, seruantes ordinem in frontem dirigere
 iubet. Ea res primo tumultum praebuit. Nam Eudemus in altu euectus erat, vt ordo omniu
 nauium ad terram explicari posset, & festinans ipse praerpropere cu quinq; solis nauibus An-
 nibali occurrit: caeteri, quia in frontem dirigere iussi erant, non sequebantur, extremo agmi-
 ne loci nihil ad terram relicti erat, trepidantibusq; iis inter se, iam in dextero cornu aduer-
 sus Annibalem pugnabatur. Sed momento temporis & nauium virtus, & vsus rei maritimae
 terrorem omnem Rhodiu dempsit. Nam & in altu celeriter euecte naues, locu post se quoq;
 venientem ad terram dedere: & si qua concurrerat rostro cum hostium nauis, aut proram lace-
 rabat, aut remos detergebat, aut libero inter ordines discursu praeruecta, in puppim impe-
 tum dabat. Maxime exterruit hepteteris regia, a multo minore Rhodia naue vno icu demer-
 sa: itaq; iam haud dubie dexterum cornu hostium in fugam inclinabat. Eudemu in alto mul-
 titudine nauium maxime Annibal caeteris omnibus longe praestantem vrgebat: & circums-
 uenisset, ni signo sublato ex Praetoria naue, quo dispersam classem in vnum colligi mos erat,
 omnes, quae in dextero cornu vicerant naues, ad opem ferendam suis concurrissent: tum &
 Annibal, quaeq; circa eum erant naues, caepit fugam: nec insequi Rhodiu, ex magna parte
 agris, & ob id celerius fessis remigibus, potuerunt. Cum in alto, vbi sustiterant, cibo refi-
 cerent vires, contemplatus Eudemus hostes claudas mutilatasq; naues apertis nauibus re-
 mulco trahentes viginti paulo amplius integras abscedentes, e turri Praetoriae nauis silentio
 facto, Exurgite, inquit, & egregium spectaculum capessite oculis. Costruxerunt omnes, contem-
 platiq; trepidationem fugamq; hostium, propè vna voce exclamauerunt omnes, vt sequerentur.
 Ipsi Eudemu multis ictibus vulnerata nauis erat, Pamphylidam & Heraclitu insequi,
 quoad putarent tutum, iussit. Aliqua diu secuti sunt: posteaq; terrae appropinquabat Anni-

bal, veriti ne intercluderentur vento in hostium ora, ad Eudemum reuersti hepteteris capta,
 quae primo concursu icu erat, aegre Phaselidem pertraxerunt. Inde Rhodum non tam victo-
 ria laeti, q; alium accusantes, q; cum potuissent, non omnis submersa aut capta classis ho-
 stium foret, tedierunt. Annibal icus vno praelio aduerso, ne tum quidem praerueheli Ly-
 ciam audebat, cum coniungi veteri regiae classis q; primum cuperet. Et id ne ei facere liberum
 esset, Rhodiu Heraclitum cum viginti nauibus rostratis ad Pataram & Megistem portu mi-
 serunt. Eudemum cum septem nauibus maximis ex ea classe, cui praeruerat, Samum redire ad
 Romanos iusserunt, vt quantum consilio, quantum auctoritate valeret, compelleret Roma-
 nos ad Pataram expugnandam. Magnam laetitiam Romanis iam prius nuncius victorie, de-
 inde aduentus attulit Rhodiorum: & apparebat, si ea cura Rhodiu dempta esset, vacuos eos
 eorum regionis maria praeraturus: sed profecto Antiocho ab Sardibus, ne opprimerentur
 vrbes maritimae, abscedere custodia Ionia atq; Aelidis prohibuerunt. Pamphylidam cum
 quatuor nauibus tectis, ad eam classem, quae circa Pataram erat, miserunt. Antiochus no-
 uitatum modo, quae circa se erant, contrahebat praedidia, sed ad Prusiam Bithyniae Regem mi-
 serat Legatos, literasq; quibus traesitum in Asiam Romanorum increpabat: Venire eos ad
 omnia regna tollenda, vt nullum vsq; orbis terrarum, nisi Romanum imperium esset. Philip-
 pum & Nabin expugnatos, se tertium peti: vt quisq; proximus ab oppresso sit, per omnes
 velut continens incendium peruasurum: ab se gradum in Bithyniam fore, quando Eumenes
 in voluntariam seruitutem concessisset. His motum Prusiam litera Scipionis Consulis, sed
 magis eius fratris Africani, a suspicione tali auerterunt: qui praeter consuetudinem perpe-
 tuam populi Romani augendi omni honore regum sociorum maiestatem, domesticis ipse
 exemplis Prusiam ad promerendam amicitiam suam compulit. Regulos se acceptos in fide,
 Hispaniae Reges reliquisse, Masinissam non in patrio modo locasse regno, sed in Syphacis, a
 quo ante expulsus fuisset, regnum imposuisse: & esse eum non Africam modo regum longe-
 opulentissimum, sed toto in orbe terrarum cuius regum vel maiestate, vel viribus pare: Phi-
 lippum & Nabin hostes bello superatos ab T. Quintio, tamè in regno relictos: Philippo quita-
 dem anno priore etia stipedium remissum, & solum obsidem redditu, & quasdam ciuitates
 extra Macedoniam, patientibus Romanis Imperatoribus, recepisse eum. In eadem dignitate
 & Nabin futurum fuisse, nisi eum suus primu furor, deinde fraus Aetoloru absumpsisset. Maxi-
 me confirmatus est animus Regis, postq; ad eu C. Liuius, qui Praetor ante classis praeruerat, Les-
 gatus ab Roma venit, & edocuit, quanto & spes victoriae certior Romanis, q; Antiocho, &
 amicitia sanctorumq; apud Romanos futura esset. Antiochus postq; a spe societatis
 Prusiae decidit, Ephefum ab Sardibus est profectus ad classem, quae per aliquot menses instrua-
 ta ac parata fuerat, visenda magis: quia terrestribus copiis exercitu Romanu, & duos Sci-
 piones Imperatores videbat sustineri non posse, q; res naualis ipsa per se aut terata sibi vnq;
 feliciter, aut tunc magne & certae fidutiae esset: erat tamen momentum in praesentia spei, q;
 & magnam partem Rhodiae classis circa Pataram esse, & Eumenem Regem cum omnibus
 nauibus suis Consuli obuiam in Hellepontum profectum audierat: aliquid etiam inflabat
 animos classis Rhodiae ad Samum per occasionem fraude praeparata absumpta. His fretus,
 Polyxenida cum classe ad tentandam omni modo certaminis fortunam misso, ipse copias ad
 Norium ducit (id oppidum Colophoniu mari imminens, abest a veteri Colophonie duo
 ferme millia passuum) & ipsam vrbe suae esse potestatis volebat, adeo propinqua Ephefo, vt
 nihil terra mariae ageret, quod no subiectum oculis Colophoniorum, ac per eos notum ex-
 templo Romanis esset, quos audita obsidione non dubitabat ad opem ferendam socia vrbis
 classis a Samo moturos, eam occasionem Polyxenidae ad rem gerendam fore. Igitur operi a-
 bus oppugnare urbem aggressus, & ad mare paribus duabus pariter munitionibus dedua-
 ctis, vtrinq; vineas & aggetem muro iniunxit, & testudinibus arietes admouit. Quibus tera-
 riti malis Colophoniu, oratores Samum ad L. Aemilium, fidem Praetoris populiq; Romanu
 implorantes miserunt. Aemilium & Sami legnis diu mora offendebar, nihil minus opinan-
 tem, q; Polyxenidam bis nequicq; ab se prouocatum, potestatem pugnae facturum esse: & tur-
 pe existimabat, Eumenis classem adiuuare Consulem ad traiciendas in Asiam legiones, se
 Colophonis obfessae auxilio incertam finem habituro alligari. Eudemus Rhodius, qui & te-
 nuerat eum Sami cupientem proficisci in Hellepontum, cunctiq; instare & dicere, quom-
 o satius esse vel socios obsidione eximere, vel victam iam semel classem vincere iterum, to-

eamque maris possessione eripere, quae desertis locis, tradita Antiocho Asia terra marique, in Hellespontum, ubi satis esset Eumenis classis, a sua parte belli discedere, Profecti a Samo ad petendos commeatus, consumptis iam omnibus, Chium parabant traicere. Id erat horreum Romanis, eoque omnes ex Italia missae onerariae dirigebant cursum. Circumuecti ab urbe aduersa insule, obiecta aquiloni, ad Chium & Erythras sunt. Cum pararent traicere, iteris certior sit Praetor, frumenti vim magnam Chium ex Italia venisse, vinum portantes naues restatibus retentas esse: simul allatum est, Teios regiae classis benigne commeatus praebuisse, quinque milia vasorum vini esse pollicitos. Teium ex medio cursu classem repente auertit, aut volentibus iis vsurus commeatu parato in hostibus: aut ipsos pro hostibus habiturus. Cum direxissent ad terram proras, quindecim ferme eis naues circa Myonnesum apparuerunt: quas primo ex classe regia Praetor esse ratus, institit sequi: apparuit inde piraticas celoces & lembos esse. Chiorum maritimam oram depopulati, cum omnis generis praeda reuerentes posteaque videre ex alto classem, in fugam verterunt: & celeritate superabant, leuiores, & ad id fabricatis nauigiis, & propiores terrae erant: itaque prius quam appropinquaret classis, Myonnesum perfugerunt: vnde se a portu ratus abstracturum naues ignarus loci sequebatur Praetor. Myonnesum promontorium inter Teium Samumque est, ipse collis est in modum metes in acutum cacumen a fundo satis lato fastigiatus, a continente arcatae semitae aditum habet, a mari rupes exae fluctibus superclaudunt, ita, ut quibusdam locis superpendentia saxa plus in altum, quam in statione sunt naues, promineant. Circa ea appropinquare non ausae naues, ne sub ictu superstantium in rupibus piratarum essent, diem trauerunt. Tandem sub noctem vano incepto cum abstulissent, Teium postero die accedere: & in portu, qui a tergo urbis est, Gerasticum ipsi appellant, nauibus constitutis, Praetor ad depopulandum circa urbem agrum milites emisit. Teii, cum in oculis populatio esset, oratores cum insulis & velamentis ad Romanum miserunt. Quibus purgantibus ciuitatem omnis facti dieique hostili aduersus Romanos, & iuuisset eos omni commeatu classem hostium arguit: & quantum vini Polyxenide promississent: quae si eadem classis Romanae darent, reuocaturum se a populatione militum: si minus, pro hostibus eos habiturum. Hoc tam triste responsum cum retulissent Legati, vocatur in concionem a magistratibus populus, ut quid agerent, consultarent. Eo sorte Polyxenidas cum regia classe a Colophone profectus, postquam mouisset a Samo Romanos audiuit, & ad Myonnesum piratas persecutos Teiorum agrum depopulari, naues in Gerastico portu stare, ipse aduersus Myonnesum in insula (Macrin nautici vocant) ancoras portu occulto iecit: inde ex propinquo explorans quid hostes agerent, primo in magna spe fuit, quemadmodum Rhodiam classem ad Samum circumfessis ad exitum faucibus portus expugnasset, sic & Romanam expugnaturum. Nec est dissimilis natura loci, promontoriis coeuntibus inter se ita clauditur portus, ut vix duae simul inde naues possint exire. Inde nocte occupare fauces Polyxenidas in animo habebat, & denis nauibus ad promontoria stantibus, quae ab utroque cornu in latera exeuntem nauium pugnant, & ex caetera classe, sicut ad Panormum fecerat, armatis in littora expositis, terra marique simul hostes opprimere. Quod non vanum ei consilium fuisset, nisi, cum Teii facturos se imperata promississent, ad accipiendos commeatus aptius visum esset Romanis in eum portum, qui ante urbem est, classe transire. Dicitur & Eudemus Rhodius vitium alterius portus ostendisse, cum forte duae naues in arcto ostio implicitos remos fregissent: & inter alia id quoque mouit Praetorem ut traderet classem, quae ab terra periculum erat, haud procul inde Antiocho statua habete. Traducta classe ad urbem, ignatis omnibus egressi milites nautaeque sunt, ad commeatus & vinum maxime diuidendum in naues, cum medio forte diei agrestis quidam ad Praetorem adductus, nunciat. alterum iam diem classem stare ad insulam Macrin, & paulo antea visas quasdam moueri tanquam ad protectionem naues. Re subita percussus Praetor, tubicines canere iubet, ut si qui per agros palati essent, redirent: Tribunos in urbem mittit ad cogendos milites nautasque in naues. Haud secus, quam in repente incendio, aut capta urbe trepidatur, aliis in urbem currentibus ad suos reuocandos: aliis ex urbe naues cursu reperentibus, incertisque clamoribus, quibus ipsis tubae obstrepere, tubatis imperiis, tandem concursum ad naues est. Vix suam quisque noscere, aut audire praetumultu poterat: trepidatibus cum periculo & in mari & in terra foret, nisi partibus diuisis Aemilius cum Praetoria naue primum portu in altum euectus, excipiens insequenteis, suo quaque ordine in frontem instruxisset: Eudemus Rhodiasque classis subtraheret ad terram, ut &

sine trepidatione conscenderent, & ut quae parata esset, exiret nauis: ita & explicere ordinem primae in conspectu Praetoris, & coactum agmen ab Rhodiis est: instructaque acies, velut cerneret regios, in altum processit. Inter Myonnesum, & Corycium promontorium erant, cum hostem conspexere. Et regia classis binis in ordinem nauibus longo agmine veniens, & ipsa aciem aduersam explicuit, laeui tantum euecta cornu, ut amplecti & circumire dexterum cornu Romanorum posset. Quod ubi Eudemus, qui cogebat agmen, vidit non posse aequare ordinem Romanos, & tantum non iam circumiri a dextero cornu, concitat naues: & erant Rhodias naues longe omnium celerrime tota classe aequatoque cornu Praetoriae nauis, in qua Polyxenidas erat, sua obiecit. Iam totis simul classibus ab omni parte pugna coferta erat, ab Romanis LXXX naues pugnant, ex quibus Rhodias duae & XX erant. Hostium classis III & XC nauium fuit, & maxime formae naues, tres hexeres habebant, duas hepteres, Robore nauium, & virtute militum Romani longe regios praestabant: regiae naues agilitate, & aere gubernatorum, & scientia remigum, Maximo tamen hostibus terrori fuere, quae ignes praeseportabant: & quod vni iis ad Panormum circumuentis saluti fuerat, id tum maximum momentum ad victoriam fuit. Nam metum ignis aduersae regiae naues, ne prora concurrerent, cum declinassent, neque ipse ferire rostro hostem poterant, & obliquas se ipse ad ictus praebabant: & si qua concurrerat, obruebatur insulo igni, magisque ad incendium, quam ad praedium trepidabant. Plurimum tamen, quae solet, militum virtus in bello valuit. Media namque aciem hostium Romanum cum trispissent, circumuecti, ab tergo pugnantibus aduersus Rhodios regis sese obiecere, momentotumque temporis & media obiecit, iam totis in cornu circumuentae naues mergebantur. Dextera pars integra sociorum magis clade quam suo periculo terrebatur. Caeterum postquam alias circuitu uentus, Praetoria nauem Polyxenide relicta sociis vela dantem videre, sublati raptim donibus: & erat secundus petentibus Ephesum ventus, capeffunt fugam, quadraginta nauibus nauibus in ea pugna amissis: quarum tredecim capte in potestate hostium venerunt, caeterae incense, aut demerse. Romanorum duae naues fractae sunt, vulnerataeque aliquot. Rhodiana capta memorabili casu, nam cum rostro percussisset Sioniam nauem in ancora, ictu impulsu excussa naue sua vincto dextere, velut manu ferrea iniecta, alligauit alterius proram: inde simul tu iniecto cum diuelleret se ab hoste cupientes inhiherent Rhodii, tractu ancorali, & implicitum remis latus alterum detestit, debilitate ea, ipsa, quae icta cohaeserat, nauim cepit. Hoc maxime modo ad Myonnesum nauali praedio pugnatum est. Quo deterritus Antiochus, quia possessione maris pulsus, longinqua tueri diffidebat se posse praedium ab Lysimachia, ne oprimere tur ibi ab Romanis, deduci praeco: ut res ipsa postea docuit, consilio iussit. Non enim tueri solum Lysimachiam a primo impetu Romanorum facile erat, sed obsidionem etiam per totam hyemem tolerare, & obsidentes quoque ad ultimam inopiam adducere extrahendo tempus, & interim spem pacis per occasiones tentare. Nec Lysimachiam tantum hostibus tradidit post aduersam naualem pugnam, sed etiam Colophonis obsidione abcessit, & Sardeis recessit se, atque inde in Cappadociam ad Ariarathem, qui auxilia accerseret: & quocumque alio poterat, ad copias contrahendas, in vnam iam consilium, ut acie dimicaret, intentus, misit. Regillus Aemilius post victoriam naualem profectus Ephesum, direptis ante portum nauibus, cum confessionem concessi maris ultimam hosti expressisset, Chium, quod ante nauale praedium cursum a Samo intenderat, nauigar, ibi naues in praedio quassatas cum refecisset, L. Aemilius Scaurum cum XXX nauibus Hellespontum ad exercitum traiciendum misit: Rhodias parte praedae, & spoliis naualibus decoratas, domum redire iubet. Rhodii impigre praeterire, ad traiciendasque copias Consul is ierant: eo quoque functi officio, tum demum Praetorem redire. Classis Romana ab Chio Phocaeam traiecit. In sinu maris intimo posita haec urbs est, oblonga forma, duum millium & quingentorum passuum spatium murus amplectitur, totidem ex utraque parte in arcuorem velut cuneum (Lamptera ipsi appellant) mille & ducentos passus ibi latitudo patet, inde in altum lingua mille passuum excurrentis, medium fere sinum velut nora distinguit: vrbs cohaeret faucibus angustis, duos in utraque regionem versus portus tutissimos habet, qui in meridiem vergit. Nauasthimon ab re appellatur: quia ingentem vim nauium capit: alter prope ipsum Lamptera est. Hos portus tutissimos cum occupasset Romana classis, priusquam aut scalis aut operibus moenia aggredieretur, mittendos celsit Praetor, qui principum magistratuumque animos tentarent. Postquam obstinatos vidit, duobus simul locis occupare est adortus. Altera pars infrequens & difficilis erat: templa Deum aliquantulum tene

bant loci. Ea prius ariete admoto quatere muros turresq; cepit. Deinde cum eò multitudine
do occurreret ad defendendum, altera quoq; parte admotus aries, & iam vtrinq; sterneban-
tur muri: ad quorum casum cum impetum Romani milites per ipsam stragem ruinarum face-
rent, alii scalis etiam ascensum in muros tentarent, adeo obstinate resisterit oppidani, vt fa-
cile appareret plus in armis & virtute, q̄ in moenibus auxilium esse: coactus ergo periculo mili-
tum Prætor, receptui cani iussit, ne obiceret incautos furentibus desperatione ac rabie. Dis-
rempto prælio, ne tum quidem ad quietem venisset, sed vndiq; omnes ad munienda & obmo-
lienda, que ruinis strata erant, concurrerunt. Huic operi intentis superuenit Q. Antonius à
Prætoris missis, qui castigata perrinacia eorum, maiorem curam Romanis, q̄ illis ostenderet esse,
ne in perniciem vrbis pugnaretur: si abistere furore vellent, potestatem eis dare eadem condi-
tione, qua prius C. Livi in fide venissent, se tradendi. Hæc cū audissent quinq; dierum spatium
ad deliberandum assumpto, tentata interim spe auxilii ab Antiocho, postq̄ Legati missi ad
Regem, nihil in eo esse præsidii retulerant, tum portas aperuerunt, pacti, ne quid hostile pate-
rentur. Cum signa in vrbem inferrentur, & pronunciaisset Prætor, parci se deditis velle: clamor
vndiq; est sublatus, indignum facinus esse, Phocæses nunq̄ fidos socios, semper infestos hostes
impune eludere: ab hac voce, velut signo à Prætoris dato, ad diripiendam urbem passim discur-
rerunt. Æmilius primo resistere & reuocare, dicendo captas non deditas diripi vrbes, sed in his
tamen Imperatoris non militum arbitrium esse. Postq̄ ira & auaritia imperio potentiora erant,
preconibus per urbem missis, liberos omnes in forum ad se conuenire iubet, ne violarentur: &
in omnibus, que ipsius potestatis fuerunt, fides constitit Prætoris: urbem, agrosq; & suas le-
ges eis restituit: & quia iam hyems appetebat, Phocææ portus ad hybernandum classi delegit.
Per idem ferè tempus Consuli transgresso Æniorum Maronitarumq; fines, nunciatur victam re-
giam classem ad Myonnesum, relictamq; à præsidio Lyfimachiam esse. Id multo q̄ de nauali
victoria lætius fuit, vtiq; postq̄ eò venerunt, refertaq; vrbis omnium rerum comensibus, velut
in aduentu exercitus preparatis, eos excepit: vbi inopiam vltimam, laborèq; in obsidèda vrbe
proposuerant, ibi paucos dies statua habuere, vt impedimenta agrisq; consequerentur, qui
passim per omnia Thraciæ castella, fessis morbis ac longitudine viæ, relictis erant. Receptis om-
nibus ingressi rursus iter, per Chersonesum Hellepontum perueniunt. Vbi omnibus cura
Regis Eumenis ad traiciendum preparatis, velut in pacato litore nullo prohibente, aliis
aliò delatis nauibus, sine tumultu traicere. Ea vero res Romanis auxit animos, concessum
sibi transitum cernentibus in Asiam: quam rem magni certaminis futuram crediderant. Sta-
tua deinde ad Hellepontum aliquandiu habuerunt: quia dies forte, quibus ancylia moue-
tur, religiosi ad iter inciderat: eodem die P. Scipionem propiore etiam religione, quia salius
erat, disiunxerant ab exercitu, causaq; & is ipse morè erat, dum consequeretur. Per eos forte
dies Legatus ab Antiocho in castra venerat Byzantius Heraclides, de pace afferens madata,
quam impetrabilem fore, magnam ei spem attulit mora & cunctatio Romanorum: quos, simul
Asiam attigissent, effuso agmine ad castra regia ituros crediderat. Staruit tamen non prius
adire Consulem, q̄ P. Scipionem, & ita mandatam ab Rege erat, in eo maximam spem habe-
bat, præterq; q̄ & magnitudo animi, & satietas gloriæ placabilem eum maxime faciebat: no-
tumq; erat gentibus, qui victor ille in Hispania, qui deinde in Africa fuisset, etiam q̄ filius
eius captus, in potestate Regis erat. Is vbi, & quando, & quo casu captus sit, sicut pleraq; alia,
parum inter autores constat: alii in principio belli à Chalcide Oricum petentè, circumuen-
tum ab regis nauibus tradit: alii, postq̄ transitum in Asiam esse, cū turma Fregellana mis-
sum exploratum ad regia castra, effuso obuam equitatu cū reciperet sese, in eo tumultu dela-
plo equo cū duobus equitibus oppressum, ita ad Regem deductum esse, illud satis constat, si pax
cum populo Romano maneret, hospitiumq; priuatim Regi cum Scipionibus esset, neq; libera-
ralius neq; benignius haberi coliq; adolescentem, q̄ cultus est, potuisse. Ob hæc cū aduentum
P. Scipionis Legatus expectasset, vbi is venit, Consulem adire, petiq; vt madata audiret. Ad-
uocato frequenter concilio, Legati verba sunt audita, Is, multis ante legationibus nequicquam
vltro citroq; de pace missis, eam ipsam fiduriam impetrandi sibi esse dixit, q̄ priores Lega-
ti nihil impetrassent. Smyrnam enim & Lampacum, & Alexandriam Troadem, & Lyfima-
chiam in Europa iactatas in illis disceptionibus esse, quartum Lyfimachia cessisse Regem, ne
& si quas alias Romani, q̄ suarum partium fuerint, vindicare ab imperio regio velint: im-

penitæ quoq; in bellum facte partem dimidiã Regem præstaturum populo Romano. Hæc cõ-
ditiones erant pacis. Reliqua oratio fuit, vt memores rerum humanarum, & sue fortunæ mo-
derarentur, & alienam ne virgerent: finirent Europa imperium, id quoq; immensum esse, & pa-
rari singula acquirendo facilius potuisse q̄ vniuersa teneri posse. Quod si Asiæ quoq; partem
aliquam abstrahere velint, dummodo non dubiis regionibus finiant, vinci suam temperan-
tiam Romana cupiditate pacis & concordie causa Regem passurum. Ea, que Legato magna
ad pacem impetrandam videbantur, parua Romanis visa. Nam & impensam, que in bel-
lum facta esset, omnem præstare Regem acquisi censebat, cuius culpa bellum excitatum esset,
& non Ioniam modo atq; Æolide deduci debere præsidia regia, sed sicut Græcia omnis li-
berata esset, ita que in Asia sint, omnes liberari vrbes. Id aliter fieri non posse q̄ vt cis Tau-
rum montem possessione Asiæ Antiochus cedat. Legatus postq̄ nihil equi in concilio impe-
trare se censebat, priuatim (sic enim imperatum erat) P. Scipionis tentare animum est cona-
tus. Omnium primum ei sine precio filium redditurum Regem dixit: deinde ignarus & animi
Scipionis, & moris Romani, auri pondus ingens est pollicitus: & nomine tantum regio exce-
pro, societate omnis regni, si per eum pacem impetrasset. Ad ea Scipio, Q; Romanos omnes,
q̄ me, ad quem missus es, ignoras, minus miror, cum te fortunam eius, à quo venis, ignora-
re cernam, Lyfimachia tenenda erat, ne Chersonesum intrarem: aut ad Hellepontum ob-
sistendum, ne in Asiam traiceremus, si pacem tanquam à sollicitis de belli euentu petiturum
eratis. Concesso vero in Asiam transitu, & non solum frenis, sed etiam iugo accepto, que dis-
ceptatio ex æquo, cum imperium patiendum sit, relicta est: Ego ex munificentia regia ma-
ximum donum filium habeo: aliis deos precor ne vnquam fortuna egeat mea, animus cer-
te non egebit. Pro tanto in me munere gratum me esse in se sentiat, si priuatam gratiam
pro priuato beneficio desiderabit: sed publice nec habeo quicq; ab illo, nec dabo: quod in
præsentia dare possim, fidele consilium est: abi, nuncia meis verbis, bello absistat, pacis conditionem
nullam recusat. Nihil ea mouerunt Regem, tutam fore bellis Asiam ratum, quando perinde
ac victo iam sibi leges dicerentur. Omnia igitur in præsentia mentione pacis, totam curam
in belli apparatus intendit, Consul omnibus preparatis ad proposita exequenda, cum ex-
statis mouissent, Dardanum primum, deinde Rhœteum, vtraq; ciuitate obuam effusa,
venit: inde Ilium processit, castrisq; in campo, qui est subiectus moenibus, positis, in urbem
atremq; cum ascendisset, sacrificauit Mineræ præsidii arcis: & Iliensibus in omni rerum
vborumq; honore ab se oriundos Romanos præferentibus, & Romanis lætis origine suas
inde profecti sextis castris ad caput Caici amnis peruenerunt. Eò & omnes, & Rex Eume-
nes, conatus primo ab Helleponto reducere classem in hyberna Elæam, aduersis deinde ve-
tis cum aliquot diebus superare Lecon promontorium non potuisset, in tertiam egressus, ne
deesset principis rerum, quæ proximum fuit, in castra Romana cum parua manu contem-
dit. Ex castris Pergamum remissus ad comiteus expediendos, tradito frumento quibus
iussit Consul, in eadem statua rediit. Inde plurium dierum preparatis cibariis, consilium
erat ire ad hostem, priusq; hyems opprimeret. Regia castra circa Thyatiram erant. Ibi cum
audisset Antiochus, P. Scipionem egrum Elæam delatum, Legatos, qui filium ad eum redi-
cerent, misit. Non solum animo patrio gratum munus, sed corpori quoq; salubre gaudium
fuit: satiatusq; tandem complexu filii, Renunciate, inquit, gratias Regi me agere, referre gra-
tiam aliam nunc non posse, q̄ vt suadeam, ne ante in aciem descendat q̄ vt in castra me re-
disse audierit. Quamq; sexaginta millia pedum, plus duodecim millia equitum animos in-
terdum ad spem certaminis faciebant, motus tamen Antiochus tanti autoritate viri, in quo
ad incertos belli euentus omnia fortunæ posuerat subsidia, recepit se, transgressus Phrygi-
am, circaq; Magnesium, quæ ad Sipyllum est, posuit castra: & ne, dum extrahere tempus
vellet, munimenta Romani tentarent, fossam sex cubitis altam, duodecim latam cum duxisset,
extra duplex vallum fossè circumdedit, inferiore labro murum cum turribus crebris ob-
iecit, vnde facile arceri transitu fossæ hostis posset. Consul circa Thyatiram Regem esse ra-
tus, continuis itineribus quinto die ad Hyrcanum campum descendit: inde cum profectum
audisset, secutus vestigia citra Phrygium amnem quatuor millia ab hoste posuit castra. Eò
mille ferme equites (maxima pars Gallogreci erant, & Dacæ quidam aliarumq; gentium sa-
gittarii equiti intermissi) tumultuose amne traiecit, in stationes impetum fecerunt. Primo
turbauere incompósitos, deinde cum longius certamen fieret, Romanorum ex propinquo

castris facile subsidio cresceret numerus, regii fessi iam, & plures non sustinentes recipere se
conati, circa ripam amnis, priusq; flumē ingrederetur, ab instantibus tergo aliquot interfecti
sunt. Bīdium deinde silentium fuit, neutris transgredientibus amnem; tertio post die
Romani simul omnes transgressi sunt, & duo millia fermē & quingentos passus ab hoste po
suerunt castra. Metantibus, & muniendo occupatis tria millia delecta equitum peditorumq;
regiorum magno terrore ac tumultu aduenere: aliquanto pauciores in statione erant, duo
tamen millia per se, nullo à munimento castrorum milite auocato, & primo aequum praeli
um sustinere: & crescente certamine pepulerunt hostes, centum ex his occisis, centum fermē
mē captis, Per quadrīdium insequens instructa vtrinq; acies pro vallo stare: quinto die
Romani processere in medium campi. Antiochus nihil promouit signa, ita vt extremi mi
nus mille pedes, à vallo abessent. Consul postq; detrectari certamen vidit, postero die in con
cilium aduocauit, quid sibi faciendum esset, si Antiochus pugnādi copiam non faceret: in
stare hyemem aut sub pellibus habendos milites fore, aut si concedere in hyberna vellent,
differendum esse in astatem bellum, Nullum vnq; hostem Romani aequē contempserunt.
Conclamatum vndiq; est, duceret extemplo & vteretur ardore militum: qui, tanq; non pu
gnandum cum tot millibus hostium, sed par numerus pecorum trucidandus esset, per fos
sas, per vallum castra inuadere parati erant, si in praelium hostis nō exiret. Cn. Domitius ad
explorandum iter, & qua parte adiri vallum hostium posset, missus, postq; omnia certa retu
lit, postero die propius castra admoueri placuit: tertio signa in medium cāpi prolata, & in
strui acies coepta est. Nec antiochus vltra tergiverlandum ratus, ne & suorum animos mi
neret detrectando certamen, & hostium spem augeret, & ipse copias eduxit, tantum pro
gressus à castris, vt dimicaturum appareret. Romana acies vnus propē formae fuit & homi
num & armorum genere: duae legiones Romanae, duae sociū ac Latini nominis erant, quia
na millia & quadragenos singulae habebant. Romani mediam aciem, cornua Latini tenuerunt,
hastatorum prima signa, deinde principum erant, triarii postremos claudebant. Extra
hanc veluti iustam aciem, à parte dextera Consul Achaeorum cetratis immistos auxiliares,
Eumenis tria millia fermē peditorum equata fronte instruxit, vltra eos equitū minus tria mil
lia opposuit, ex quibus Eumenis octingenti, reliquus omnis equitatus Romanus erat, extre
mos Trallos & Cretenses (quingentorum vtriq; numerum explebant) statuit. Laeuum cor
nu non videbatur egere talibus auxiliis, quia flumen ab ea parte, ripaq; dirupte claudebāt:
quatuor tamen inde turme equitum oppositae: Hec summa copiarum erat Romana, &
duo millia mistorum Macedonum Thracumq;, qui voluntate secuti erant: hi praesidio reli
cti sunt castris, sexdecim elephantēs post triarios in subsidio locauerūt. Nam preterq; q; mul
titudinem regiorum elephantorum (erant autem quatuor & quinquaginta) sustinere non
videbantur posse, ne pari quidem numero Indicis Africi resistunt: siue quia magnitudine
(longe enim praestant) siue robore animorum vincuntur. Regia acies varia magis multis
gentibus, dissimilitudine armorum auxiliorumq; erat, X & sex millia pedum more Macedo
num armati fuere, qui phalangitae appellabatur. Haec media acies fuit in fronte in decem
partes diuisa, Partes eas interpositis binis elephātis, distinguebat: à fronte introfus in duos
& XXX ordines armatorum acies patebat. Hoc & roboris in regiiis copiis erat, & perinde
cum alia specie, rum eminentibus tantum inter armatos elephantis, magnum terrorem pre
bebat. Ingentes ipsi erant, addebant speciem frontalia & crista, & tergo impositae turres, tur
ribusq; superstantes praeter rectorem quaterni armati. Ad latus dexterum phalangitarum,
mille & quingentos pedites Gallogrecorum opposuit. His tria millia pedum loricatorum
(cataphractos ipsi appellant) adiunxit. Addita his ala mille fermē equitum, hanc Gemeam
vocabant. Medii erant lecti viri, & eiusdem regionis misti multarum gentium equites. cō
tinens his grex sexdecim elephantorum est oppositus in subsidiis. Ab eadem parte patulum
producto cornu regia cohors erat, Argyraspides à genere armorum appellabatur. Daec de
inde equites sagittariorum mille & ducentum, leuis armatura trium millium: pari fermē
numero pars Cretenses, pars Tralles, duo millia & quingenti misti sagittariis adiuncti erant:
extremum cornu claudebant quatuor millia misti Cyrtēi funditores & Elymaei sagittarii.
Ab laeuo cornu phalangitis adiuncti erant Gallogreci pedites mille & quingenti: similiter
his armati duo millia Cappadocum ab Ariarathe misti erāt: Regi inde auxiliares misti o
mnium generum duo millia & septingenti, & tria millia cataphractorum equitum, & mille

alii equites, regia ala leuioribus tegumentis suis equorumq;, alio haud dissimili habitu. Sy
ri pleriq; erant Phrygibus & Lydis immixti: ante hunc equitatum falcatae quadrigae & camel
meli, quos appellant domadas: his insidebant Arabes sagittarii, gladios habentes tenues,
longos quaterna cubita, vt ex tanta altitudine contingere hostem possent: inde alia multi
tudo par ei, quae in dextero cornu erat, primi Tarentini, deinde Gallogrecorum equitum
duo millia & quingenti: inde Neocretes mille, & eodem armatu Cares & Cilices mille &
quingenti: & totidem Tralles & tria millia cetratorum: Pisida hi erant, & Pamphylii, &
Lycii: tum Cyrtaeorum & Elymaeorum paria in dextero cornu locari auxilia: & sexdecim
elephantū modico intervallo distantes. Rex ipse in dextero cornu erat, Seleucum filium &
Antipatrum fratris filium, in laeuo praeposuit, media acies tribus permixta, Mynionii & Zeti
fidi & Philippo magistro elephantorum, Nebula maturina crescente die leuata in nubes,
caliginem dedit, humor inde ab austro velut perfudit omnia: quae nihil ad malum Roma
nis, eadem perincommoda regis erant. Nam & obscuritas lucis in acie modica Romanis
non adimebat in omnes partes conspectum, & humor toto ferē graui armatu nihil gladios
aut pila hebetabat: Regii tam lata acie ne ex medio quidem cornu sua circumspicere pote
rant, nedum extremi inter se conspicerentur, & humor arcus fundasq;, & iaculorum amen
ta emollierat. Falcatae quoq; quadrigae, quibus se perturbationum hostium aciem Antiochus
crediderat, in suos terrore verterunt. Armatae autem in hunc maxime modum erant:
Cuspides circa temonem ab iugo decem cubita extantes, velut cornua habebant, quibus
quoquid obuium daretur, transfigerent, & in extremis iugis binē circa eminebant falces: al
tera aequata iugo, altera inferior, in terram deuexa: illa, vt quicquid ab latere obiceretur, ab
scinderet: haec, vt prolapsos subeuntesq; contingeret: item ab axibus rotarum vtrinq; binae
eodem modo diuersae deligebantur falces. Sic armatas quadrigas, quia, si aut in extremo aut
in medio locatae forent, per suos agende erant, in prima acie, vt ante dictū est, locauerat Rex.
Quod vbi Eumenes vidit, haud ignarus pugnae, & q; anceps esset auxilii genus, si quis pau
orem magis equis mitteret q; iusta adoriretur pugna: Cretenses sagittarios funditoresq;, &
iaculatores equitum, non confertos, sed q; maxime possent, dispersos excurrere iubet, ex quo
mnibus simul partibus tela ingerere. Hec velut procella partim vulneribus missilibus vndiq;
coniectorum, partim clamoribus dissonis ita consternauit equos, vt repente velut effrena
ti passim incerto cursu ferrentur, quorum impetus & leuis armatura, & expediti funditores
& velox Cretensis momento declinabant, & equos insequendo, tumultum ac pauore equis
camelisq;, & ipsi simul consternatas augebant, clamore & ab alia circumstantium turba mul
tiplici adiecto. Ita medio inter duas acies campo exiguntur quadrigae: amotoq; inani ludib
rio, tum demum ad iustum praelium, signo vtrinq; dato, concursum est. Caterum vana il
la res, verae mox cladis causa fuit. Auxilia enim subsidiaq;, quae proxime locata erant, pauore
& consternatione quadrigarum territa, & ipsa in fugam versa, nudarunt omnia ad vsq;
cataphractos equites. Ad quos cum dissipatis subsidiis peruenisset equitatus Romanus,
ne primum quidem impetum pars eorum sustinuerunt: alii fusi sunt, alii propter grauitate
tegumentorum armorumq; oppressi sunt. Totum deinde laeuum cornu inclinauit, & tur
batus auxiliariis, qui inter equites, quos appellant phalangitas, erant, vsq; ad mediam acie
terror peruenit. Ibi simul perturbati ordines & impeditus interkursu suorum vsus praelon
gatum hastarū (sarrissas Macedones vocant) intulere signa Romanae legiones, & pila in per
turbatos coniecere: ne interpositi quidem elephantū militem Ro. dererent, assuetum iam
ab Africis bellis euitare impetū belluae ex transuerso, aut pilis incessere: aut, si propius sub
sidia circumta à tergo caedebatur: cū in parte alia fugam suorum, & propē iam ad ipsa castra
clamorem pauentium acceperet. Namq; Antiochus à dextero cornu cum ibi fiducia flumi
nis nulla subsidia cereret, praeter quatuor turmas equitum, & eas, dum applicant se suis, tri
panti nudantes, imperum in eam partem cum auxiliis & cataphracto equitatu fecit: nec à
suffronte tantum instabat, sed circumito à flumine cornu, iam ab latere vrgebat, donec fugati
equites primum, deinde proximi peditem effuso cursu ad castra conpulsi sunt. Praeter ca
stris M. Aemilius Tribunus militum, M. Lepidi filius, qui post annos paucos Pontifex Maxi
mus factus est, is quā fugā cernebat suorum, cum praesidio omni occurrit: & stare primo, dein
de redire in pugnam iubebat, pauore & turpem fugā increpansimē exinde erant, in per

hinciem suā cecos ruere, ni dicto parerēt: postremo dat signū suis, vt primos fugientū cedāt: 55
turbam insequentū ferro & vulneribus in hostes redigant, Hic maior timor minorē vicit:
ancipiti coactū metu, primo constiterūt: deinde & ipsi redire in pugna: & Aemilius cū suo
pseudio(erant autē duo millia virorum fortū) effuse sequente Rege, acriter restitit: & At-
talus Eumenis frater, à dextero cornu, à quo leuūm hostiū primo impetu fugati fuerat ab si-
nistro fugā suorum & tumultū circa castra vidit, in tēpore cum CC equitibus aduenit. An- 60
tiochus, postq̄ & eos, quorū terga modo viderat, repetentes pugna, & aliam & à castris, & ex
acie fluentē turbam cōpexit, in fugā vertit equū. Ita utroq̄ cornu victores Romani per acer-
uos corporū, quos in mediā maxime acie cumulauerant, vbi & robur fortissimorum viro-
rum, & arma grauitate fugā impedierant, pergunt ad castra diripienda. Equites primi oīm
Eumenis, deinde & alius equitatus toto passim campo sequuntur hostem: & postremos vt 65
quosq̄ adepti sunt, cedunt, ceterū fugiētibus maior pestis intermisit quadrigis elephātisq̄
& camelis erat, & sua ipsorum turba, cum solutis ordinibus velut ceci super alios alii ruen-
tes incurſu beluarū obtererentur. In castris quoq̄ ingens & maior propē q̄ in acie cedes est
edita. Nam & primorum fuga in castra maxime inclinauit, & huius fiducia multitudinis q̄
in pseudio erat, pertinacius pro vallo pugnarūt: terenti in portis valloq̄, que se impetu ipso 70
capturos crediderant, Romani, postq̄ tandē perruperunt, ab ira grauiorē ediderunt cedē. Ad
quinquaginta millia peditū cesa eo die dicuntur, equitū III millia: mille & quadringēti ca-
pti: & quindecim cum rectoribus elephāti. Romanorū aliquot vulnerati sunt, ceciderūt non
plus CCC pedites, quatuor & viginti eqtes, & de Eumenis exercitu V & XX. Et illo qui-
dem die victores direptis hostiū castris cum magna praeda in sua reuerterunt: postero die 75
spoliabant cesorū corpora, & captiuos contrahebant. Legati ab Thyatira & Magnesia, & ab
Sipylo ad dedendas vrbes venerunt. Antiochus cum paucis fugiēs, in ipso itinere plurib⁹
congregātibus se, modica manu armatorū mediā ferme nocte Sardeis concessit: inde cū au-
disset, Seleucū filium & quosdam amicos, Apamiā pregressos, & ipse quarta vigilia cum cō-
iuge ac filia perit Apamiā, Zenoni tradita custodia vrbis, Timone Lydię preposito. Quib⁹ 80
spretis, consensu oppidanorū & militū, qui in arce erant, Legati ad Consulē missi sunt. Sub
idem ferē tēpus & ab Trallibus, & à Magnesia, que super Meandriū est, & ab Epheso Legati
ad dedendas vrbes venerunt. Reliquerat Ephesum Polyxenidas audita pugna & classe vsq̄
ad Patarā Lyciæ præteruictus, metu stationis Rhodiārū nauium, que ad Megisten erat, in
terram egressus, cum paucis itinere pedestri Syriā perit. Asiæ ciuitates in fidē Consulis di- 85
tionemq̄ populū Romani sese tradebāt, Sardibus iam Consul erat, & eō P. Scipio ab Elea, cū
primum pari labore viā potuit, venit. Sub idem ferē tempus Caduceator ab Antiocho per
P. Scipionem à Cōsule perit impetrauitq̄, vt oratores mittere liceret Regi: paucos post dies
Zeusis, qui Præfectus Lydiæ fuerat, & Antipater fratris filius, venerunt, prius Eumene con-
uictro, quem propter vetera certamina auersum maxime à pace credebant esse, & placatio 90
orē eo & suā & Regis spē inuento, tum P. Scipionem, & per eum Consulē adierunt: præbi-
toq̄ iis preteritis frequentī concilio ad mandata edenda. Non tam quid ipsi dicamus, ha-
bemus, inquit Zeusis, q̄ vt à vobis quæramus Romani, quo piaculo expiāre errorē Regis, pa-
cem veniamq̄ impetrare à victoribus possimus. Maximo semper animo victis Regibus po-
pulisq̄ ignouistis: quanto id maiore & placatōre animo decet vos facere in hac victoria, 95
quæ vos dominos orbis terrarum fecit: positis iam aduersus omnes mortales certaminibus,
hāud secus q̄ deos consulere & parcere vos generi humano oportet. Iam ante q̄ Legati ve-
nissent, decretum erat, quid responderetur: respondere Africanum placuit. Is in hunc modū
locutus fertur, Romani ex iis, quæ in deum mortalium potestate erant, ea habemus, quæ dii
dederunt: animos, qui nostræ mentis sunt, eosdem in omni fortuna gessimus gerimusq̄: 100
neq̄ eos secundæ res extulerunt, nec aduersa minuerunt: eius rei, vt alios omittā, Annibalē
vestram vobis darem testē, nisi vos ipsos dare possē. Postq̄ Helleſpontū traiecinus, priusq̄
castra regiā, priusq̄ aciem videremus, cum cōmunis Mars & incertus bellī euentus esset, de
pāce vobis agētibus, quas pares paribus ferebamus cōditiones, easdē nunc victores victis fe-
rimus: Europa abstinet: Asiaq̄ omni, quæ cis Taurum montem est, decedit: pro impensis 105
deinde in bellum factis XV millia talentū Euboicorū dabit, quingenta presentia, duo mil-
lia & quingēta, cum Senatus populusq̄ Romanus pacē comprobauerint, mille deinde talen-
tum per XII annos, Eumeni quoq̄ reddi CCCC talenta, & quod frumenti reliquum ex eo,

quod patri debitum est, placet. Hæc cum pepigerimus, facturos vos vt pro certo habeamus, 1
erit quidem aliquod pignus, si obsides XX nostro arbitratu dabit, Sed nunquam satis li-
quebit nobis, ibi pacem esse populo Romano, vbi Annibal erit: eum ante omnia deposci-
mus, Thoanrem quoq̄ Aetolum, concitatorem Aetolici belli, qui & illorum fiducia vos, &
5 vestra illos in nos armauit, dederis: & cum eo Mnasyrmachum Acarnanem & Chalcideta-
ses Philonem & Bubulum. In deteriore sua fortuna faciet Rex, quia serius facit
quā facere potuit: si nunc remoratus fuerit, sciat, Regum maiestatem difficilīus ab summo
fastigio ad medium detrahi, quā ad mediū ad ima præcipitari. Cum his mandatis ab Re-
ge missi erant Legati, vt omnem pacis conditionem acciperent, itaq̄ Romam mitti Lega-
10 tos placuit, Consul in hyberna exercitum Magnesiā ad Meandrum & Thralles Ephē-
sumq̄ diuisit, Ephesum ad Consulē paucos post dies obsides ab Rege adducti sunt: & Lea-
gati, qui Romam irent, venerunt, Eumenes quoq̄ eodem tempore profectus est Romam,
quo Legati Regis: secutæ eos sunt legationes omnium Asiæ populorum, Dum hæc in A-
sia geruntur, duo ferē sub idem tempus cum triumphī spe Prætores de prouinciis Romani
15 redierunt, Quintus Minutius ex Liguriis, M. Attilius ex Aetolia. Auditis vtriusq̄ rebus
gestis, Minutio negatus triumphus, Attilio magno consensu decretus: isq̄ triumphans
de Rege Antiocho & Aetolis, vrbem est inuictus. Prælata in eo triumpho sunt signa mili-
taria ducenta triginta, & argenti infecti tria milia pondo, signati tetradrachmūm Atti-
cūm centum tredecim millia, cistophori ducenti quadraginta octo, vasa argentea calata
20 multa magniq̄ ponderis: tulit & supellectilem regiam argenteam ac vestem magnificam,
coronas aureas, dona sociarum ciuitatum, quadragintaquinq̄ spolia omnis generis, capti-
uos nobiles, Aetolos & regios duces sex & triginta duxit. Democritus Aetolorum dux, pau-
cos ante dies cum ē carcere nocte effugisset, in ripa Tiberis consecutus custodibus, priusq̄
comprehenderetur, gladio se transfixit: milites tantum, qui sequerentur currum, desierūt:
25 alioqui magnificus & spectaculo & fama rerum triumphus fuit. Huius triumphī mihūit
lacrīam nunciū ex Hispania tristis, aduersa pugna in Vasctanis ductu L. Aemilii Pro-
consulis apud oppidum Lyconem cum Lusitanis, sex millia de exercitu Romano cecidisse
se, ceteros pauentes intra vallum compulſos, ægre castra defendisse, & ad modum fugien-
tium magnis itineribus in agrum pacatum reductos. Hæc ex Hispania nunciata. Ex Gallia
30 Legatos Placentinorum & Cremonensium L. Auricleius Prætor in Senatum introduxit,
iis querentibus inopiam colonorum, aliis belli casibus, aliis morbo absumptis, quosdam tæ-
dio accolarum Gallorum reliquisse colonias, decreuit Senatus, vt C. Lælius Consul, si ei vi-
deretur, sex millia familiarium conscriberet, quæ in eas colonias diuiderentur: & vt L. Au-
runculeius Prætor Triumuiros crearet ad eos colonos deducendos. Creati M. Atilius Serra-
35 nus, L. Valerius P. filius Flaccus, L. Valerius C. filius Tappo. Haud ita multo post, cum iam
consularium comitorum appeteret tempus, C. Lælius Consul ex Gallia Romam rediit. Is
non solum ex facto absente se Senatusconsulto in supplementum Cremonæ & Placentiæ
colonos scripsit, sed vt nouæ coloniæ duæ in agrum, qui Boiorum fuisset, deducerentur: &
retulit, & autore eo Patres censuerunt. Eodem tempore L. Aemilii Prætoris literæ allatæ de
40 nauali pugna ad Myonnesum facta, & Lucium Scipionem Consulē exercitum in Asia
am traiecinisse. Victoriæ naualis gratia in vnum diem supplicatio decreta est, in alterum di-
em, quod exercitus Romanus tum primum in Asia posuisset castra, vt ea res prospera & læ-
ta eueniret, vicenis maioribus hostiis in singulas supplicationes sacrificare Consul est iusa-
sus. Inde consularia comitia magna contentione habita. M. Aemilii Lepidus petebat, aduer-
45 sa omnium fama, q̄ prouinciam Siciliam petendi causa, non consulto Senatu vt sibi id face-
re liceret, reliquisset, Petebant cum eo M. Fuluius Nobilior, Cn. Manlius Volsō, M. Valerius
Messala. Fuluius Consul vnus creatur, cum ceteri centurias non expleſſent. Isq̄ postero die
Cn. Manlium, Lepido defecto (nam Messala tacuit) Collegam dixit, Prætores exinde facti,
duo Q. Fabii, Labeo & Pictor (flamen quirinalis eo anno inauguratus fuerat) M. Sempro-
50 nius Tuditanus, L. Posthumius Albinus, L. Plautius Hypseus, L. Bebius Dives. M. Fuluius
Nobilior & Cn. Manlio Volsone COSS. Valerius Antias autor est, rumorem celebrē Ro-
mæ fuisse, & penē pro certo habitū, recipiendi Scipionis adolescentis causa, COS. L. Scipio-
nem, & cum eo P. Africanum in colloquium euocatos Regis, & ipsos comprehensos esse, &
ducibus captis confestim ad castra Ro. exercitum ductum, eaq̄ expugnata, & deletas omnes

copias Romanorum esse, ob hac Ætolos sustulisse animos & abnuisse imperata facere: prin- 55
cipesq; eorum in Macedonia, & in Dardanos, & in Thracia ad conducenda mercede auxi-
lia profectos: hec qui nunciarent, Romam A. Terentium Varronem & M. Claudium Lepidum ab
A. Cornelio Propretore ex Ætolia missos esse, Subtexit deinde fabule huic, Legatos Ætolos
in Senatum inter cetera hoc quoq; interrogatos esse, Vnde audissent Imperatores Ro. in
Asia captos ab Antiocho Rege, exercitum deletum esse: Ætolos respondisse, Ab suis Legatis 60
se, qui cum COS. fuerint, certiores factos, Rumoris huius quia neminem alium autorem ha-
beo, neq; affirmata res mea opinione sit, nec pro vana prætermissa, Ætoli Legati in Senatum
introduci, cum & causa eos sua & fortuna hortaretur, vt confitendo seu suæ culpæ seu ex
rori veniam peterent supplices, orsi à beneficiis in populum Romanum, & propè exproban-
tes virtutem suam in Philippi bello, & offeriderunt aures insolentia sermonis, & eò vetera 65
& obliterata repetendo, rem adduxerunt, vt haud paulo plurimum maleficiorum gentis q̄ be-
neficiorum memoria subiret animos Patrum, & quibus misericordia opus erat, iram & odi-
um iritarent, Interrogati ab vno Senatore, Permitterentne arbitrium de se populo Roma-
no: deinde ab altero, Habiturine eosdem, quos populus Romanus, socios & hostes essent: ni-
hil ad ea respondentes, egredi templo iussi sunt, Conclamatum deinde propè ab vniuerso 70
Senatu est, Totos adhuc Antiochi Ætolos esse, & ex vnica ea spe pendere animos eorū: itaq;
bellum cum haud dubiis hostibus gerendum, perdomandumq; feroces animos esse, Illa
etiam res accendit, quod eo ipso tempore, quo pacem ab Romanis petebant, Dolopie atq;
Athamania bellum inferebant, Senatusconsultum in M. Attilii sententiam, qui Antio-
chum Ætolosq; deiecerat, factum est vt Ætoli eo die iuberentur proficisci ab vrbe, & intra 75
quintumdecimum diem Italia excedere, A. Terentius Varro ad custodiendum iter eorum
missus denunciaturusq; si qua deinde legatio ex Ætolis nisi permissu Imperatoris, qui eam
prouinciam obtineret, & cum Legato Romano venisset Romam, pro hostibus omnes futu-
ros, Ita dimissi Ætoli, De prouinciis deinde Consules retulerunt: fortiri eos Ætoliā & A-
siam placuit, Qui Asiam sortitus esset, exercitus ei, quem L. Scipio haberet, est decretus: & 80
in eius supplementum quatuor millia peditum Romanorum, ducenti equites & sociorum
ac Latini nominis octo millia peditum & quadringenti equites, his copiis vt bellum cum
Antiocho gereret, Alteri Consuli exercitus, qui erat in Ætolia, est decretus: & vt supple-
mentum scriberet permissum, cuius sociorumq; eundem numerum, quem Collega: na-
ues quoq; idem Consul, quæ priore anno paratæ erant, ornare iussus ac ducere secum: nec 85
cum Ætolis solum bellum gerere, sed etiam in Cephaleniā insulam traiceret, Mandatum
eidem, si per commodū rep. facere possit, vt ad comitia Romam rediret, nam præterquam
quod magistratus annui subrogadi essent, Cælores quoq; placere creati: si qua res eum tene-
ret, Senatum certiore faceret, se ad comitorum tempus occurrere nō posse, Ætolia M. Ful-
uio, Asia Cn. Manlio sorte euenit, Prætores deinde sortiti sunt, L. Posthumius Albinus vt 90
banam, & inter peregrinos M. Sempronius Tuditanus Siciliam, Quintus Fabius Pictor
flamen quirinalis Sardiniam, Q. Fabius Labeo classem, L. Plautius Hypseus Hispaniam ci-
teriolem, L. Bebius Dius Hispaniam vteriolem, Sicilia legio vna, & classis quæ in ea pro-
uincia erat decreta: & vt duas decimas frumenti nouus Prætor imperaret Siculis earum al-
teram in Asiam, alteram in Ætoliā mitteret, Idem & ab Sardis exigi atq; ad eosdem exer- 95
citus id frumentum, ad quos siculum deportari iussum, L. Bebio supplementum in Hispa-
niam datum mille Romani pedites, equites quinquaginta, & sex millia peditum Latini no-
minis & ducenti equites, Plautio Hypseo in Hispaniam citeriore mille Romani dati sunt
pedites, duo millia socium Latini nominis & ducenti equites: cum his supplementis vt sin-
gulas legiones duæ Hispaniæ haberent, Prioris anni magistratibus, C. Laelio cum suo ex- 100
ercitu prorogatum in annum imperium est: prorogatum & P. Iunio Propratori in Hetru-
ria cum eo exercitu, qui in prouincia esset: & M. Tutio Propratori in Brutis & Apulia,
Præterquam in prouinciis Prætores irent, certamen inter P. Licinium Pontificem Maximū
fuit, & Q. Fabium Pictorem flaminem quirinalem, quale Patrum memoria inter L. Metel-
lum & Posthumium Albinum fuerat, Consulem illum cum C. Lucatio Collega in Siciliam 105
ad classem proficiscentem, ad sacra retinuerat Metellus Pontifex Maximus: Prætozem hunc,
ne in Sardiniam proficisceretur, P. Licinius tenuit: & in Senatu & ad populum magnis con-
tentionibus certatum est, imperia inhibita vltro citroq;, & pignora capta, & multa

dicta, & Tribuni appellati, & prouocatum ad populū est: religio ad postremum vicit, vt di-
cto audiens esset flamen Pontifici: & multa ex iussu populū remissa: ira prouincia erepta
Prætozem magistratu abdicate se conantem Patres autoritate sua deterruerunt, & vt ius
inter peregrinos diceret, decreuerūt, Delectibus deinde intra paucos dies (neq; enim multi 5
milites legendi erant) perfectis, Consules Prætoresq; in prouincias proficiscuntur, Fama
deinde de rebus in Asia gestis temere vulgata sine autore, & post paucos dies nuncii certi
literaq; Imperatoris Romam allat: quæ non tantum gaudium ab recenti meru artulerunt
(desierant enim victum in Ætolia metuere) q̄ auerterunt famam, quod inuentibus id bellū
grauis hostis & suis viribus, & quod Annibalem rectorem militia haberet, visus fuerat: ni- 10
hil tamen aut de Consule mittendo in Asiam murandum, aut minuendas eius copias cen-
suerunt, metu, ne cum Gallis foret bellandū, Haud multo post M. Aurelius Cotta, Legatus
L. Scipionis, cum Antiochi Regis Legatis & Eumenes Rex Rhodiūq; Romā venierunt, Cot-
ta in Senatu primum, deinde in concione iussu Patrū, quæ acta in Asia essent, exposuit, Sup-
plicatio inde in tridui decreta est, & quadraginta maiores hostie immolari iussit, Tum o-
mnium primū Eumeni Senatus datus est, Is cum breuiter & egisset gratias Patribus, q̄ ob- 15
sisione se ac fratrem exemissent, regnumq; ab iniuriis Antiochi vindicassent, & gratulatus
esset, quod mari terraq; prospere res gessissent: quodq; Regem Antiochi fufum fugatumq;
& exutum castris, prius Europa, post & Asia, quæ cis Taurum montē est, expulissent: sua de-
inde merita malle eos ex Imperatoribus suis Legatisq;, q̄ se commemorante cognosci, dixit, 20
Hæc approbantibus cunctis iubentibusq; dicere ipsum omiſſa in id verecundia, quid sibi ab
Senatu populoq; Romano tribui equum censeret, propensius cumulatusq;, si quo possit;
prout eius merita sint, Senatū facturum: ad ea Rex, Si ab aliis sibi præmiorum optio deferre-
tur, libenter, data modo facultate consulendi Senatū Romanum, cōsilio amplissimi ordinis
vlturum fuisse, ne quid aut immoderate cupisse, aut petisse parum modeste videri possit, Ve- 25
rum enimvero cum ipsi daturi sint, multo magis munificentiam eorum in se fratresq; su-
os ipsorum arbitrii debere esse, Nihil hac oratione eius P. C. deterriti sunt, quo minus di-
cere ipsum iuberent: & cum aliquandū hinc indulgentia, hinc modestia inter permittentes
inuicem, non magis mutua q̄ inexpugnabili facilitate certatum esset, Eumenes tēplo excessit,
fit, Senatus in eadem persistere sententia, vt absurdum esse diceret, ignorare Regem quid ipse 30
rans aut petens venerit, quæ accommoda regno suo sint, ipsum optime scire, Asiam longē
melius q̄ Senatum nosse: reuocandum igitur & cogendū, quæ vellet quæq; sentiret exprome-
re, Reductus à Prætoze in templum Rex, & dicere iussus, Perseuerassem, inquit, tacere P. C.
nisi Rhodiorum legationem mox vocaturos vos scirem, & illis auditis, mihi necessitatem
fore dicendi, Quæ quidem eo difficilior oratio erit, quod ea postulata eorum futura sunt, 35
vt non solum nihil, quod cōtra me sit, sed ne quod ad ipsos quidem proprie pertineat, petere
videatur, Aient enim causam ciuitatum Græcarū, & liberari eas dicent debere, Quo im-
petrato, cui dubium est, quin & à nobis auersuri sint non eas modo ciuitates, quæ libera-
buntur, sed etiam veteres stipendiarias nostras: sibi autem tanto obligatos beneficio, verbo
socios, re vera subiectos imperio & obnoxios habituri sint: & (si diis placet) cum has tantas 40
opes affectabunt, dissimulabunt vlla parte id ad se pertinere, vos modo id decere & conue-
niens esse antefactis, dicent, Hæc vos ne decipiat oratio, prouidendum vobis erit, neve non
solum inæqualiter alios nimum deprimatis ex sociis vestris, alios præter modum extollatis,
sed etiam ne qui aduersus vos arma tulerint, in meliore statu sint q̄ focii & amici vestri, Qd̄
ad me attinet, in aliis rebus cessisse intra finem iuris mei cuiuslibet videri malim q̄ nimis per- 45
tinaciter in obtinendo eo tetendisse: in certamine autem amicitie vestre, beneuolentie erga
vos, honoris, qui à vobis habebitur, minime equo animo vinci possum, Hanc ego maximā
hæreditatem à patre accepi: qui primus omnium Asiam Græciamq; incolentium in amicitiam
vestram venit, eamq; perpetua & constanti fide ad extremum finem vite perduxit, nec ani-
mum duntaxat vobis bonum ac fidelem præstitit, sed omnibus interfectis bellis, quæ in Grecia 50
gessistis, terrestribus naualibusq;, omni genere commeatuum ita vt nemo sociorum vestrorū
æquari vlla parte possit, vos adiuit, Postremo cum Bœotios ad societate vestram hortare-
tur, in ipsa concione intermortuus haud multo post expirauit, Huius ego vestigia ingressus
voluntate quidem & studio in colendis vobis adicere (etenim inexuperabilia hæc erant)
nihil potui: rebus ipsis meritisq; & impensis officiorū vt superare possem, fortuna, tēpora,

Antiochus, & bellum in Asia gestū praeberunt materiam. Rex Asiae & partis Europae Antiochus filiam suam in matrimonium mihi dabat, restituebat extemplo ciuitates, quae defecerāt a nobis: spem magnam in posterum amplificandi regni faciebat, si secum aduersus vos bellum gessissem. Non gloriabor eo, quod nihil in vos deliquerim: illa potius, quae vetustissima domus nostrae vobiscum amicitia digna sunt referam, terrestribus naualibusque copiis ut nemo vestrorum sociorum me aequipare possit. Imperatores vestros adiuui, commea-
 50 tus terra marique suppeditaui, naualibus praeficiis, quae multis locis facta sunt, omnibus adfui, nec labori meo nec periculo vsc̄ peperci: quod miserrimum est in bello, obfidionem passus sum. Pergami inclusus cum discrimine ultimo simul vitae regnique: liberatus deinde obfidione, cum alia parte Antiochus, alia Seleucus circa arcem regni mei castra haberent, relicti: re-
 65 bus meis tota classe ad Hellepontum L. Scipioni Consuli vestro occurri, ut eum in traiecitudo exercitu adiuuarem. Postquam in Asiam exercitus vester est transgressus, nunquam ad Consule abscessi, nemo miles Romanus magis assiduus in castris vestris fuit quam ego fratresque mei: nulla expeditio, nullum equestre praedium sine me factum est: in acie ubi steteri, eam partem sum tutatus, in qua me Consule esse voluit. Non sum hoc dicturus P. C. quis hoc bello meritis et
 70 ga vos mecum comparari potest: ego nulli omnium neque populorum neque Regum, quos in magno honore habetis, non ausim me comparare. Masinissa hostis vobis antequam socius fuit, nec incolumini regno cum auxiliis suis, sed extorris, expulsus, amissis omnibus copiis, cum turma equitum in castra confugit vestra: tamen eum, quia in Africa aduersus Syphacem & Carthaginenses fideliter atque impigre vobiscum stetit, non in patrium solum regnum restituitis, sed adiecta opulentissima parte Syphacis regni, praepotentem inter Africae Reges fecistis. Quo tandem igitur nos praemio atque honore digni apud vos sumus, qui nunquam hostes,
 75 semper socii fuimus: pater ego fratresque mei non in Asia tantum, sed etiam procul ab domo in Peloponneso, in Boeotia, in Aetolia Philippi, Antiochi, Aetolico bello, terra marique vobis arma tulimus. Quid ergo postulas: dicat aliquis, Ego P. C. quoniam dicere vtique volentibus vobis parandum est, si vos ea mente ultra Tauri iuga Antiochum eiecistis, ut ipsi teneretis castris, nullos accolas nec finitimos habere quam vos malo: nec vlla alia re tutius stabiliusque regnum meum futurum spero: sed si vobis decedere inde, atque exercitus deducere in animo est, neminem digniorem esse ex sociis vestris, qui bello a vobis parca possideat quam me, dicere ausim. At enim magnificum est liberare ciuitates seruas: ita opinor, si nihil hostile aduersus vos fecerunt: sin autem Antiochi partis fuerunt, quanto est vestra prudentia &
 85 aequitate dignus, sociis benemeritis, quam hostibus vos consulere: Grata oratio Regis Patribus fuit, & facile apparebat munifice omnia & propenso animo facturos. Interposita Smyrnaeorum breuis legatio est: quia non aderat quidam Rhodiorum. Collaudatis egregie Smyrnaeis, quod omnia vltima pati, quam se Regi tradere maluissent, introducti Rhodii sunt: quorum princeps legationis, expositis iniunctis amicitiae cum populo Romano meritisque Rhodiorum Philippi prius, deinde Antiochi bello, Nihil, inquit, nobis tota nostra actione P. C. neque difficilius neque molestius est, quam quod cum Eumene nobis disceptatio est, cum quo vno maxime Regum & priuatum singulis: & quod magis nos mouet, publicum ciuitati nostrae hospitium est: ceterum non animi nostri P. C. nos, sed rerum natura, quae potentissima est, disfungit: ut nos liberi etiam aliorum libertatis causam agamus, Reges serua omnia & subiecta imperio suo esse velint. Vt cumque tamen res habet, magis verecundia nostra aduersus Regem nobis obstat quam ipsa disceptatio aut nobis impedita est, aut vobis perplexam deliberationem praebitura videtur. Nam si aliter socio atque amico Regi, & benemerito hoc ipso in bello, de cuius praemiis agitur, honos haberi nullus possit, nisi liberis ciuitates ei in seruitutem traderetis, esset deliberatio anceps, ne aut Regem amicum inhonoratum dimitteretis, aut decederetis instituto vestro, & gloriam Philippi bello partam nunc seruitute tota ciuitatum deformaretis: sed ab hac necessitate aut gratia in amicum imminuendam aut gloriae vestrae, egregie vos fortuna vindicat. Est enim deum benignitate non gloriosa magis quam diues victoria vestra, quae vos facile isto velut aere alieno exoluat. Nam & Lycaonia & Phrygia vtraque, & Pisidia omnis, & Chersonesus, quaeque circumiacent Europae, in vestra sunt potestate: quarum vna
 100 qualibet Regi adiecta multiplicare regnum Eumenis potest, omnes vero datae maximis est Regibus aequae: licet ergo vobis & praemiis belli ditare socios, et non decedere instituto vestro. Debetis etiam meminisse, quem titulum praetenderitis prius aduersus Philippum,

nunc aduersus Antiochum belli, quid feceritis Philippo victo: quid nunc a nobis, non magis quia fecistis, quam quia id vos facere decet, desideretur atque expectetur. Alia enim aliis & honesta & probabilis est causa armorum. Illi agrum, hi vicus, hi oppida, hi portus, oramque aliquam maris ut possideant: vos nec cupistis haec antequam haberetis: nec nunc, cum orbis terrarum in ditione vestra sit, cupere potestis, pro dignitate & gloria apud omne genus humanum, quod vestrum nomen imperiumque iuxta ac deos immortales iam pridem intuetur, pugnastis: quae parare & querere arduum fuit, nescio an tueri difficilius sit, gentis vetustissimae nobilissimaeque vel fama regum gestarum, vel omni commendatione humanitatis doctrinarumque, tuendam ab seruitute rerum libertatem susceperitis: hoc patrocinium receptum in fidem & clientelam vestrae vniuersae gentis perpetuum vos prestare decet. Non quae in solo modo antiquo sunt, Graecae magis urbes sunt, quam coloniae earum, illinc quondam profectae in Asiam: nec terra mutata mutauit genus aut mores. Certate pro certamine cuiuslibet bonae artis ac virtutis ausi sumus cum parentibus, quaeque ciuitas & conditoribus suis. Ad istis Graeciae, ad istis Asiae urbes plerique nisi quod longius a vobis absumus, nulla vincimur alia re. Massiliensis, quos, si natura insita velut ingenio terrae vinci posset, iam pridem efferassent tot indomitae circumfusae gentes, in eo honore, in ea merito dignitate audimus apud vos esse, ac si medium vmbilicum Graeciae incolerent. Non enim sonum modo linguae, vestitumque & habitum, sed ante omnia mores & leges, & ingenium syncerum integrumque a contagione accolarum seruaerunt. Terminus est nunc imperii vestri mos Taurus: quicquid intra eum cardinem est, nihil longinquum vobis videri debet: quod atma vestra peruenierunt, eodem ius hinc profectum perueniat. Barbari, quibus pro legibus semper dominorum imperia fuerunt, quo gaudent, Reges habeant. Graeci suam fortunam, vestros animos gerunt. Domesticis quodam viribus etiam imperium amplectebatur: nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum, optant: libertatem vestris tueri armis satis habent, quoniam suam non possunt. At enim quaedam ciuitates cum Antiocho fenserunt: & aliae prius cum Philippo, & cum Pyrrho. Tarentini (ne alios populos enumerem) Carthago libera cum suis legibus est: huic vestro exemplo quantum debeatis, videte P. C. ne inducat in animum negare Eumenis cupiditati, quod iustissima ira vestrae negastis. Rhodii & in hoc, & in omnibus bellis, quae in illa ora gessistis, quam forti fidelique opera vos adiuuerimus, vestro iudicio relinquitur: nunc in pace id consilium afferimus, quod si comprobaueritis, magnificentiis vos
 30 victoria vestros esse, quam vicisse, omnes existimaturi sunt. Apra magnitudini Romanae oratio visa est. Post Rhodios Antiochi Legati vocati sunt. Li vulgato petentium veniam more, errorem fuisse Regis, obrestati sunt Patres conscriptos, ut suae potius clementiae, quam Regis culpa, qui factis superque poenarum dedisset, memores consulerent: postremo pacem datam a L. Scipione Imperatore, quibus legibus dedisset, confirmarent auctoritate sua. Et Senatus eam pacem seruandam censuit: & paucos post dies populus iussit. Foedus in Capitolio cum Antipatro principe legationis, & eodem fratris filio Regis Antiochi est actum. Audite deinde & aliae legationes ex Asia sunt. Quibus omnibus datum est responsum, decem Legatos more maiorum Senatuum missurum ad res Asiae disceptandas, componendasque: summam tamen hanc fore, ut cis Taurum montem, quae infra regni Antiochi fines fuissent, Eumeni attribuerentur, praeter Lyciam Cariamque, vsc̄ ad Maeandrum amnem, eae ciuitates Rhodiorum essent: ceterae ciuitates Asiae, quae Attali stipendiariae fuissent, eadem Eumeni vectigal penderet: quae vectigales Antiochi fuissent, eae liberae atque immunes essent. Decem Legatos hos decreuerunt, Q. Minutium Rufum, L. Furium Purpurionem, Q. Minutium Thermum, Appium Claudium Neroneum, Cn. Cornelium Lentulum, P. Aelium Tuberoneum. His quae praesentis disceptationis essent, libera mandata, de summa rerum Senatus constituit. Lycaoniam omnem, & Phrygiam vtraque, & Mysiam, regias syluas, & Lydiae Ioniaeque, extra ea oppida, quae libera fuissent, quo die cum Rege Antiocho pugnatum est, & nominatim Magnesium & Sipyllum & Cariam, quae Hydrelam appellatur, agrumque Hydrelatanum ad Phrygiae vergentem, & castella vicoseque ad Maeandrum amnem, & oppida, nisi quae libera ante bellum fuissent, Telmessum item nominatim, & castra Telmessum, praeter agrum, qui Ptolemaei Telmessii fuisset, haec omnia, quae supra scripta sunt, Regi Eumeni iussa dari. Rhodiis Lyciae data. Quae extra eundem Telmessum, & castra Telmessum & agrum, qui Ptolemaei Telmessii fuisset, haec & ab Eumene, & ab Rhodiis excepta. Ea quoque his pars data Cariae, quae prope Orchorum insulam trans Maeandrum amnem est: opae

pida, vici, castella, agrī, qui ad Pisidiā vergūt, nisi quę eorū oppida in libertate fuissent, pri-
 die q̄ cum Antiocho Rege in Asia pugnātū est. Pro his cū gratias egissent Rhodiī, de Solis
 vrbe, quę in Cilicia est, egerunt: Argis & illos, sicut sese oriundos esse. Ab ea germanitate fra-
 ternam sibi cum iis charitatem esse, Petere hoc extraordinariū munus, vt eam ciuitatem ex
 seruitute regia eximeret. Vocati sunt Regis Antiochi Legati, actumq̄ cum iis est, nec quicq̄
 impetratū, restante foedera Antipatro, aduersus quę ab Rhodiis non Solos, sed Ciliciam pe-
 ti, & iuga Tauri transcendī, Reuocatis in Senatum Rhodiis, cum quātopere tenderet Lega-
 tus regius, exposuissent Partes, adiecerunt, si vtiq̄ eam rem ad ciuitatis suę dignitatem per-
 tinere censerent Rhodiī, Senatum omni modo expugnaturū pertinaciam Legatorum. Tum
 vero impēius, q̄ ante Rhodiū gratias egerūt, cessurosq̄ se potius arrogātia Antipatri, q̄ cau-
 sam turbandę pacis prabituros, dixerunt, ita nihil de Solis mutatum est. Per eos dies, quib⁹
 hec gesta sunt, Legati Massiliensium nunciauerunt, Lucium Bebium Prætozem in prouincia
 Hispaniam proficiscentem ab Liguribus circuuentum, magna parte comitum cęla, vulnera-
 tum ipsum cū paucis sine licetibus Massiliam profugisse, & intra triduum expirasse, Senat⁹
 ea re audita decreuit, vt Publius Iunius Brutus, qui Propretor in Hetruria esset, prouincia,
 exercitūq̄ traditis vni, cui videretur, ex Legatis, ipse in vltiorem Hispaniā proficisceretur,
 eaq̄ ei prouincia esset. Hoc Senatuscōsultum, litereq̄ à Sp. Posthumio Prætoze in Hetruria
 missę sunt. Profectusq̄ in Hispaniam est P. Iunius Propretor. In qua prouincia prius aliquā-
 to, q̄ successor veniret, L. Aemilius Paulus, qui postea Regem Persem magna gloria vici, cū
 priore anno haud prospere rem gessisset, tumultuario exercitu collecto, signis collatis cū Lu-
 sitanis pugnavit: fusi fugatiq̄ sunt hostes: cęla decem & octo millia armatorum, tria millia
 trecenti capti, & castra expugnata. Huius victorię fama tranquilliores in Hispania res fecit.
 Eodem anno ante diem tertium calendas Ianuarias Bononiam latinam coloniam ex Sena-
 tuscōsulto Lucius Valerius Flaccus, Marcus Atilius Serranus, Lucius Valerius Tappo
 Triumuiui deduxerunt: tria millia hominum sunt deducta: equitibus septuagena iugera, cę-
 teris colonis quinquagena sunt data: ager captus de Gallis Boiis fuerat. Galli Thuscos ex-
 pulerant. Eodem anno Censuram multi & clari viri petierunt: quę res tanq̄ in se parum ma-
 gni certaminis causam haberet, aliam contentionem multo maiorem excitauit: petebant T.
 Quintius Flaminius, Publius Cornelius Cn. filius, Scipio, L. Valerius Flaccus, M. Porcius Ca-
 to, M. Claudius Gelo, Marcus Atilius Glabrio: qui Antiochum ad Thermopylas, Aetolosq̄
 deuicerat. In hunc maxime, quod multa concilia habuerat, quibus magnam partem homi-
 num obligarat, fauor populi se inclinabat. Id cum agre paterentur tot nobiles, nouum sibi
 hominem tantum præferri, Publius Sempronius Gracchus, & Caius Sempronius Rutilius
 Tribuni plebis ei diem dixerunt: quod pecunię regię prædęq̄ aliquantum capte in Antio-
 chi castris, neq̄ in triumpho tulisset, neq̄ in ararium detulisset. Varia testimonia Legato-
 rum Tribunorumq̄ militum erant. M. Cato ante alios testes conspiciebat, cuius autorita-
 tem perpetuo tenore vitę partam toga candida eleuabat. Is testis, quę vasa aurea atq̄ argen-
 tea captis castris inter aliam prædam regiam vidisset, ea se in triumpho negabat vidisse:
 postremo in huius maxime inuidiam desistere se petitione Glabrio dixit, quandoquidem ta-
 citi indignarentur nobiles homines: ideoq̄ nouus competitor inasistibili perituro inces-
 seret. Centum millium multa irrogata erat. Bis de ea re certatum est. Tertio, cum de petiti-
 one destitisset reus, nec populus de multa suffragiū ferre voluit, & Tribuni eo negotio desti-
 terunt, Censores T. Quintius Flaminius, M. Claudius Marcellus creati. Per eisdem dies L.
 Aemilio Regillo, qui classe præfectum Antiochi Regis deuicerat, extra urbem in ade Apola-
 linis cum Senatus datus esset, auditis rebus gestis eius, quantis cum classibus hostium dimi-
 casset, & quorū inde naues demersisset, aut cepisset, magno consensu Patrum triumphus naua-
 lis est decretus. Triumphauit calendis Februariis. In eo triumpho vndequingenta coro-
 nę aurea translatae sunt. Pecunia nequaquā tanta pro specie regii triumphī: retradrachma at-
 tica ducenta trigintatria millia, cistophori trecenta trigintaduo millia. Supplicationes dein-
 defuerunt ex S. C. quod L. Aemilius in Hispania prospere rempublicam gessisset. Haud ita
 multo post L. Scipio ad urbem venit. Qui, ne cognomine fratris cederet, Asiaticum se appella-
 ri voluit: & in Senatu, & in concione de rebus ab se gestis memorauit. Erant, qui fama id ma-
 ius bellum, q̄ difficultate rei fuisse interpretarentur: vno memorabili prælio debellatum, glo-
 rięq̄ eius victorię desloratā ad Thermopylas esse. Ceterū vere estimanti Aetolicum magis

ad Thermopylas bellum, q̄ regii fuit. Quota enim parte virium suarū ibi dimicauit Antio-
 chus: in Asia totius Asię steterunt vires, ab vltimi orientis partibus omnium gentium contra-
 ctis auxiliis. Merito ergo & diis immortalibus, quātus maximus poterat, habitus est honos,
 quod ingentem victoriam facilem etiam fecissent, Imperatori triumphus est decretus. Triū-
 phauit mense intercalario pridie calēdas Martias: qui triumphus spectaculo oculorū maior
 q̄ Africanī fratris eius fuit, recordatione rerum, & estimatione periculi certaminisq̄ nō ma-
 gis comparandus illi, q̄ si Imperatorem Imperatori, aut Antiochum ducem Annibali confer-
 res. Tulit in triumpho signa militaria ducenta trigintaquatuor, oppidorum simulacra centū
 trigintaquatuor, eburneos dentes mille ducentos trigintaunū, aureas coronas ducetas tri-
 gintaquatuor, argenti pondo centum quadragintaseptem millia, & quadringenta viginti,
 retradrachmū Atticorum ducentaviginti quatuor millia, cistophori trecenta trigintaunū
 millia, & septuaginta: nummos aureos philippeos centum quadraginta millia, vaforum ar-
 genteorum (omnia cęlata erant) mille pondo, & quadringenta viginti quatuor, aureorū mil-
 le pondo viginti quatuor, & duces regii præfecti, & purpurati duo & triginta ante currū du-
 cti. Militibus quini vici denarii dati: duplex Centurioni, triplex equiti: & stipendium mi-
 litare, & frumētū duplex post triumphum datum: prælio in Asia factio duplex dederat. Triū-
 phauit anno ferē, postq̄ Cōsularū abiit. Eodem fere tempore Cn. Manlius Consul in Asiam,
 & Q. Fabius Labeo Prætor ad classē venit: ceterum Consul non deerat cū Gallis belli ma-
 teria. Mare pacatum erat, deuicto Antiocho, cogitantiq̄ Fabio, cui rei potissimum insisteret,
 ne ociosam prouinciam habuisse videri posset, optimum visum est in Cretam insulam trai-
 cere. Cydoniatę bellum aduersus Gortynios Gnosiosq̄ gerebant: & captiuorum Romanorū
 atq̄ Italicī generis magnus numerus in seruitute esse per totam insulā dicebatur. Classe ab
 Epheso profectus, cum primum Cretę littus attigit, nuncios circa ciuitates misit, vt armis
 absterent, captiuosq̄ in suis quęq̄ urbibus agrisq̄ conquisitos reducerent, & Legatos mit-
 terent ad se, cum quibus de rebus ad Cretenses pariter Romanosq̄ pertinentibus ageret. Ni-
 hil magnopere ea Cretenses mouerunt. Captiuos, præter Gortynios, nulli reddiderunt. Va-
 lerius Antias ad quatuor millia captiuorum, quia belli minas timuerunt, ex tota insula red-
 dita scripsit, eamq̄ causam Fabio, cum rem nullam aliam gessisset, naualis triumphī impetrā-
 di ab Senatu fuisse. A Creta Ephesum Fabius rediit. Inde tribus nauibus in Thracię oram
 missis ab Aeno & Maronia præsidia Antiochi deduci iussit, vt in libertate eę ciuitates essent.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI DE BELLO
CVM ANTIOC. ALIISQVE GESTO, LIB. VIII.

35 **I**N Asia bellum geritur, ne in Aetolia quidem quiesca res
 fuerant, principio à gente Athamanum orto. Athamania ea tē-
 pestate, pulso Aminandro, sub præfectis Philippi, regio teneba-
 tur præsidio, qui superbo atq̄ immodico imperio desiderū Ami-
 40 nandri fecerant. Exulanti tū Aminandro in Aetolia literis suo-
 rum, indicantium statum Athamaniae, spes recuperandi regni fa-
 cta est: remissiq̄ nuncii ab eo ad principes Argitheam (id enim
 caput Athamaniae erat) si popularium animos satis perspectos
 haberet, impetrato ab Aetolis auxilio, in Athamaniam se ventu-
 rum cum delectis Aetolorum, quod consilium esset gentis, & Ni-
 45 candro Prætoze. Quos vbi ac omnia paratos esse vidit, certiores
 subinde facit, quo die cum exercitu Athamaniam ingressurus esset. Quatuor primo fuere
 coniurati aduersus Macedonum præsidium. Hi senos sibi adiutores ad rem gerendam assu-
 mperunt: deinde paucitate parum freti, quæ celandæ rei q̄ agenda aptior erat, parē priori nu-
 merum adiecerunt: ita II & I facti quadrifariam se diuiserunt. Pars vna Heraclæam, alte-
 50 ra Tetraphyliam petiit, vbi custodia regię pecunię esse solita erat, tertia Theudoriam, quar-
 ta Argitheam. Ita inter omnes conuenit, vt primo quiescit, velut ad priuatum rem agendam
 venissent, in foro obserarentur, die certa multitudinem omnem conuocarent ad præsidia
 Macedonum arcibus expellenda. Vbi ea dies aduenit, & Aminander cum mille Aetolis in
 finibus erat, ex composito quatuor simul locis præsidia Macedonum expulsa, literaq̄ in alia

urbes passim dimissa, ut vindicarent sese ab impotenti dominatione Philippi, & restituerent
 Aminandrum in patrium ac legitimum regnum. Vndiq; Macedones expelluntur. Theium
 oppidū, literis à Zenone Prefecto presidii interceptis, & arce ab regis occupata, paucos dies
 obsidentibus restitit, deinde id quoq; traditum Aminandro est: & omnis Athamania in po-
 testate erat, præter Athenæum castellū, finibus Macedonia subiectum. Philippus audita dese-
 ctione Athamania, cum sex millibus armatorū profectus, ingenti celeritate Gomphos pera-
 uenit. Ibi relicta maiore parte exercitus (neq; enim ad tanta itinera suffecissent) cum duob;
 millibus Athenæum, quod vnum à præsidio suo retentum fuerat, peruenit: inde proximis tē-
 tatis, cum facile animaduertisset cætera hostilia esse, Gomphos regressus, omnibus copiis si-
 mul in Athamania rediit. Zenonem inde cum mille peditibus præmissum Ethiopiam oc-
 cupare iubet, opportune Argitheam imminentem. Quem vbi teneri à suis locū vidit, ipse cir-
 ca templum Ioui sacrum posuit castra. Ibi vnum diem fœda tempestate retentus, postero die
 ducere ad Argitheam intendit. Euntibus extemplo apparuere Athamanes, in tumulos im-
 minentis viâ discurrentes. Ad quorum conspectum constitere prima signa, totoq; agmine
 pauor & trepidatio erat: & pro se quisq;, quidnam futurum esset, cogitare, si in valles subie-
 ctas rupibus agmen foret dimissum. Hæc tumultuatio Regem cupientem, si se sequeretur, ta-
 prim eadere angustias, reuocare primos, & eadē, qua venerat viâ, referre coegit signa. Atha-
 manes primo ex intervallo quieti sequebantur. Postq; Aetoli se coniunxerunt, hos vt ab ter-
 go agmini instarent, reliquerunt: ipsi à lateribus se circumfuderunt. Quidam per notos calles
 breuiore viâ prægressi transitus infedere. Tantumq; tumultus Macedonibus est iniectum, vt
 fugæ magis effusa, q̄ itineris ordinati modo, multis armis virisq; relicta, flumē traiecerint.
 Hic finis sequendi fuit. Inde tuto Macedones Gomphos, & à Gomphis in Macedonia redi-
 erunt. Athamanes Aetoliq; Ethiopiam ad Zenonem ac mille Macedonas opprimendos vn-
 diq; concurrerunt. Macedones parum loco freti, ab Ethiopia in altiore dūruptioremq; vn-
 diq; tumultum concessere: quo pluribus locis aditu inuenio expulere eos Athamanes, disper-
 sosq;, & per inuias atq; ignotas rupes iter fugæ non expedientes partim ceperunt, partim in-
 terfecerunt: multi pauore in dūrupta præcipitati: perpauci cum Zenone ad Regem euaserūt.
 Postera die per inducias sepeliendi caesos potestas facta est. Aminandrum recuperato regno Le-
 gatos & Romam ad Senatū, & ad Scipiones in Asiam, Ephesi post magnum cum Antio-
 cho prælium morantes, misit. Pacem petebat, excusabatq; sese, quod per Aetolos recuperasset
 paterum regnum. Philippum inculabat, Aetoli ex Athamania in Amphilochos profecti
 sunt: & maioris partis voluntate in ius ditionemq; totam redegerunt gentem. Amphilo-
 chia recepta, (nam fuerat quondam Aetolorum) eadem spe in Aperantiam transcenderūt,
 ea quoq; magna ex parte sine certamine in ditionem venit. Dolopes nunq; Aetolorum fue-
 rant: Philippi erant, hi primum ad arma concurrerūt, cæterum posteaq; Amphilochos cum
 Aetolis esse, fugamq; ex Athamania Philippi, & eadem præsidii eius acceperē, & ipsi à Phi-
 lippo ad Aetolos deficiunt. Quibus circumiectis genibus iam vndiq; se à Macedonib; tu-
 ros credentibus esse Aetolis, fama afferretur, Antiochum in Asia victum ab Romanis: nec ita
 multo post Legati ab Roma rediere sine spe pacis, Fuluiumq; Consulem nuntiantes iā cum
 exercitu traiecisse. His territi, prius ab Rhodo, & Athenis legationibus excitis, vt per auto-
 ritatem ciuitatum earum suæ preces nuper repudiata: faciliorem aditum ad Senatū habe-
 rent, principes gentis ad tentandum vltimam spem Romam miserunt, nihil, ne bellum habe-
 rent, priusquam penē in conspectu hostis erat, præmeditati. Iam M. Fuluius Apolloniam
 exercitu traiecto, cum Epirotarum principibus consultabat, vnde bellum inciperet. Epirotis
 Ambraciam placebat aggredi, quæ tum contribuerat se Aetolis: siue ad tuendam eam veni-
 rent Aetoli, apertos circa campos ad dimicandum esse, siue detrectarent certamen, oppugna-
 tionem fore haud difficilem. Nam & copiam in propinquo materiæ ad aggeres excitados,
 & cætera opera esse, & Aterhontem nauigabilem anem opportunum ad cõportanda, quæ
 vsui sint, præter ipsa moenia fluere: & astatem aptam rei gerendæ adesse. His persuaserūt, vt
 per Epirum duceret. Consuli ad Ambraciam venienti magni operis oppugnatio visa est.
 Ambracia tumulo aspero subiecta est: Perranthem incolæ vocant. Vrbs, quæ murus vergit
 in campos & flumen, occidentem: arx, quæ posita in tumulo est orientem spectat: amnis Are-
 chon ex Acarnania fluens cadit in sinum maris, ab nomine propinquæ vrbs Ambracium
 appellatur: præterquam quod hinc amnis munis, hinc tumuli, muro quoque firmo septa

erat, patente in circuitu paulo amplius tria millia passuum. Fuluius bina à campo castra mo-
 dico inter se distantia intervallo, vñ castellum loco edito contra arcē obiecit. Ea omnia val-
 lo ac fossa iungere parat, ne exitus inclusis ab vrbe, neve aditus foris ad auxilia intronitenda
 da esset. Ad samam oppugnationis Ambraciæ Stratum iam edito Nicandri Prætoris cõue-
 nerant Aetoli: inde primo copiis omnibus ad prohibendam obsidionē venite in animo fue-
 rat: deinde postq; vrbem iam magna ex parte operibus septam viderunt, Epirotarum trās flu-
 men loco plano castra posita esse, diuidere copias placuit: cū mille expeditis Eupolemus Am-
 braciam profectus, per nondum commissa inter se munimenta vrbem intrauit. Nicandro cū
 cætera manu primo Epirotarum castra nocte aggredi consilium fuerat, haud facili ab Roma-
 nis auxilio, quia flumen intererat: deinde periculosum inceptum ratus, ne qua sentirent Ro-
 mani, & regressus inde in turum non esset, deterritus ab hoc consilio ad depopulandum A-
 carnania iter conuertit. Consul iam munimentis quibus sepicienda vrbs erat, iam operibus,
 quæ admouere muris parabat, perfectis, quinque simul locis moenia est aggressus: tria paribus
 interuallis faciliore aditu à campo, aduersus Pyrrheum quod vocant, admotis * vineis,
 vnum è regione Aesculapii: vnum aduersus arcem: arietibus muros quatiebat, asseribus falca-
 tis detergebat pinnas. Oppidanos primo & ad speciem & ad ictus moenium cum terribili
 sonitu editos pauor ac trepidatio cepit: deinde vt præter spem stare muros viderunt, colle-
 ctis rursus animis, in arietes tollentibus libramenta plumbi aut faxorum, stipites robustos
 incuriebant, falces ancoris ferreis iniectis in interiorem portam muri trahentes asserem per-
 fringebant, ad hoc eruptionibus nocturnis in custodias operum, & diurnis in stationes vltro
 terrorem inferebant. In hoc statu res ad Ambraciam cum essent, iam Aetoli à populatione
 Acarnaniæ Stratum redierant: inde Nicander Prætor spem nactus soluēde incepto forti obsi-
 dionis, Nicomedem quendam cum Aetolis quingentis Ambraciam intronitit: noctem
 certam tempusq; etiam noctis constituit, quo & illi ab vrbe opera hostium, quæ aduersus
 Pyrrheum erant, aggredierentur: & ipse ad castra Romana terrorem faceret, posse ratus accipi-
 ri tumultu, & nocte augente pauorem, memorabilem rem geri. Et Nicodemus in tempesta
 nocte, cum alias custodias fessellisset, per alias impetu constanti erupisset, superato brachio in
 vrbem penetrat, animiq; aliquantum ad omnia audenda, & spei obfessis adiecit: & simul con-
 stituta nox venit, ex composito repente opera eā aggressus. Id inceptum conatu quàm effectu
 grauius fuit: quia nulla ab exteriore parte vis admota est: seu metu deterrito Prætorē Aetolo-
 rum: seu quia potius visum est Amphilochois opem ferre nuper receptis, quos Perse? Philippi
 filius missus ad Dolopiam Amphilochosq; recipiendos, summa vi oppugnabat. Tribus lo-
 cis, sicut antè dictum est, ad Pyrrheum opera Romana erant: quæ omnia simul, sed nec appa-
 ratu nec vi simili Aetoli aggressi sunt: alii cum ardentibus facibus, alii stuppam picemq;, &
 malleolos ferentes, tota collucente flammis acie, aduenere: multos primo impetu custodes op-
 presserunt: deinde postq; clamor tumultusq; in castra est perlatus, datumq; à Consule signum,
 arma capiunt: & omnibus portis ad opem ferendam effunduntur: vno in loco ferro igniq; ge-
 sta res est: à duobus irrito incepto, cum intentassent magis, q̄ inisset certamen, Aetoli abscel-
 ferunt. Atrox pugna in vnum inclinauerat locum, Ibi diuersis partib; duo duces Eupolem;
 & Nicodemus pugnantes hortabantur, & propè certa fouebantur spe, iam Nicandrum ex cõ-
 posito affore, & terga hostium inuasurum. Hęc res aliquandiu animos pugnantium sustinuit:
 cæterū postq; nullum ex composito signum à suis accipiebant, & crescere numerum hostium
 cernebant, destituti segnitate instare: postremo re omissa, iam vix tuto receptu, fugientes in vr-
 bem cõpelluntur, parte operū incensa, & pluribus aliquanto q̄ ipsi ceciderant, interfectis: quod
 si ex composito acta res fuisset, haud dubiū erat expugnari vna vtiq; parte opera cum magna
 cede hostium potuisse, Ambracienles quiq; intus erant Aetoli, non ab eius solum noctis ince-
 pro recessere, sed in reliquū quoq; tempus, velut proditi à suis, segniores ad pericula erant, iam
 nemo eruptionibus, vt ante in stationes hostium, sed dispositi per muros & turres, ex tuto pu-
 gnabant. Perseus vbi adesse Aetolos audiuit, omissa obsidione vrbs, quam oppugnabat, de-
 populatus tantum agros, Amphilochia excessit, atq; in Macedonia rediit. Et Aetolos inde
 auocauit populatio maritimæ ora. Pleuratus Illyricorum Rex cum sexaginta lembis Corina-
 thii sinū inuectus, adiunctis Achæorū quæ partis erant nauibus maritima Aetoliæ vastabat.
 Aduersus quos mille Aetoli missi, quacūq; se classis circuegerat, p litorū anfract; breuioribus
 semitis occurrebāt. Et Romani ad Ambraciam pluribus locis quartendo arietibus aliquantū

vrbis nudauerant, nec tamen penetrare in urbem poterant. Nam & pari celeritate nouus pro
 diruto murus obiciabatur, & armati ruinis superstantes instar munimenti erant. Itaque cum
 aperta vi parū procederet Consuli res, cuniculū occultū, vineis antē conlecto loco, agere in-
 stituit: & aliquandū, cum dies noctesq; in opere essent, non solū sub terra fodientes, sed ege-
 rentes etiam humū, sefellere hostem: tumulus repente terre emiens index operis oppidanis
 fuit: pauidiq; ne iam subruētis muris facta in urbē via esset, fossam intra murum ē regione
 eius operis, quod vineis conlectū erat, ducere instituit, cuius vbi ad tantā altitudinē, quan-
 te esse solum infimum cuniculū poterat, peruenerunt, filētio facto pluribus locis aure admo-
 ta sonitū fodientiū captabant. Quē vbi acceperunt, aperiunt rectā in cuniculū viam: nec fuit
 magni operis. Momento em ad inane, suspensio furculis ab hostibus muro, peruenerunt. Ibi cō-
 missis operibus, cū ē fossa in cuniculū pareret iter, primo ipsis ferramētis, quibus in opere vti
 erant, dein celeriter armati etiam subeuntes occultā sub terrā ediderūt pugnā: segnior dein-
 de ea facta est, intersepientibus cuniculum, vbi vellent, nunc cilicis pratensis, nunc foribus
 raprim obiectis. Noua etiam haud magni operis aduersus eos, qui in cuniculo erant, exco-
 gitata res est. Doliū à fundo pertusum, quā fistula modica inseri posset, & fistulam ferream,
 operculumq; doliū ferreum, & ipsum pluribus locis perforatum fecerunt. Hoc tenui pluma
 completum doliū ore in cuniculum verso posuerunt. Per operculi foramina praelonge ha-
 stae, quas Sarissas vocant, ad summouēdos hostes eminebant: scintillam leuem ignis inditam
 plumā, sōlle fabrilī ad caput fistulā imposito, flando accenderunt: inde non solū magna vis
 furni, sed acrior etiam fœdo quodā nidore ex adusta pluma cum totum cuniculum cōplešet,
 vix durare quisq; intus poterat. Cum in hoc statu res ad Ambraciam esset, Legati ab Aetolis,
 Phaneas & Damocles cum liberis mandatis decreto gentis ad Consulem venerunt. Nā Prae-
 tor eorum cum alia parte Ambraciā oppugnari cerneret, alia infestam oram nauibus hostiū
 esse, alia Amphilochos Dolopiamq; à Macedonibus vastari, nec Aetolos simul ad tria diuersa
 bella occurrantes sufficere, conuocato concilio Aetolos principes, quid agendum esset, consu-
 luit. Omnium eō sententiā decurrerunt, vt pax, si posset, aequis: si minus, tolerādīs conditio-
 nibus peteretur. Antiochi fiducia bellum susceptum, Antiocho terra mariq; superato, & pro-
 pē extra orbem terrā vltra iuga Tauri exacto, quam spem esse sustinēdī belli: Phaneas & Da-
 mocles quod ē re Aetolorum, vt in tali casu, fideq; sua esse censerent, agerent. Quod enim si-
 bi consilium, aut cuius rei electionem à fortuna relictam: Cum his mandatis Legati missi ora-
 uere Consulem, vt parceret vrbī, misereretur gentis quondam sociā, nolle dicere iniuriis, mi-
 seria certe coactā insanire: non plus malī meritos Aetolos Antiochi bello, q̄ boni antē, cum
 aduersus Philippū bellatum sit, fecisse: nec tum large gratiam relatum sibi, nec nunc immo-
 dice poenam iniungi debere. Ad ea Cōsul respondit, Magis saepe q̄ vere vñq; Aetolos pacem
 petere: imitarentur Antiochum in petenda pace, quem in bellum traxissent: non paucis vr-
 bibus eum, de quarum libertate certatum sit, sed omni Asia cis Taurum montem, optimo re-
 gno excessisse, Aetolos, nisi inermes, de pace agentes nō auditurū se: arma illis prius equosq;
 omnes tradēdos esse: deinde mille talentū argenti populo Ro. dandum, cuius summa dimi-
 diū praefens numeraretur, si pacē habere vellent: ad ea adiecturum etiā in fœdus esse, vt eor-
 dem, quos populus Romanus, amicos atq; hostes habeant. Aduersus quā Legati, & quia gra-
 uia erant, & quia suorum animos indomitos ac immutabiles nouerant, nullo reddito respōso,
 domum regressi sunt, vt etiam atq; etiam, quid agendum esset, re integra Praetorem, & princi-
 pes consulerent. Clamore & iurgio excepti, quod rem traherent. Qualecūq; pacem referre ius-
 si cum redirent Ambraciam, Acarnanum insidiis prope viam positīs, quibuscum bellū erat,
 circumuenti, Pyrrheum custodiendū deducuntur. Hæc mora iniecta est paci. Cū iam Athe-
 nienſium Rhodiorumq; Legati, qui ad deprecandum pro his venerant, apud Consulem essent,
 Aminander quoq; Athamanū Rex fide accepta venerat in castra Romana, magis pro Am-
 braciā, vbi maiorē partē tēporis exulauerat, q̄ pro Aetolis sollicitus: per hos certior factus Cō-
 sul de casu Legatorū, adduci eos à Pyrrho iussit: quorum post aduentum agi ceptum est de
 pace. Aminander, quod sui maxime operis erat, impigre agebat, vt Ambracienses compelle-
 ret ad deditionem: id cum per colloquia principum succedens murū partū proficeret, postre-
 mo Consulī permīssu ingressus urbem, partim consilio, partim precibus euicit, vt permit-
 terent se Romanis. Et Aetolos C. Valerius Leuini filius, qui cū ea gēte primū amicitiam pe-
 pigerat, Consulī frater, matre genitus eadem, egregie adiuuit. Ambracienses prius pacti,

vt Aetolorū auxiliares sine fraude emitterentur, aperuerunt portas: dein vt quingēta Euboi-
 ca darent talenta, ex quibus CC presentia, CCC per annos sex pensionibus aequis: captiuos
 perfugasq; redderet Romanis: urbem ne quam formulę sui iuris facerent, quā post id tem-
 pus, quo T. Quintius traieciſset in Græciam, aut vi capta ab Romanis esset, aut volūrate in
 amicitiam venisset, Cephalenia insula vt extra ius fœderis esset. Hęc q̄ spe ipsorū aliquan-
 to leuiora erant, petentibus Aetolis, vt ad concilium referrent, permīssum est. Parua discepta-
 tio de vrbibus tenuit. Quā cū sui iuris aliquādo fuissent, auelli velut à corpore suo aggre-
 tiabantur: ad vnum tamen omnes accipi pacem iusserunt. Ambracienses coronā aureā Con-
 sulī centum & quinquaginta pondo dederunt: signa aenea marmoreaq; & tabula: pictæ, qui-
 bus ornatio Ambraciā, quia regia ibi Pyrrhi fuerat, q̄ cætera regionis eius vrbes erāt, subla-
 ta omnia, auecta q; nihil præter ea tactum violatumve. Profectus ab Ambraciā Cōsul in me-
 diterranea Aetolię, ad Argos Amphilochium (XXII millia ab Ambraciā est) castra posuit.
 Eō tandem Legati Aetoli mirante Consule, quod morarentur, venerūt. Inde postq̄ approba-
 se pacem concilium Aetolorum accepit, iussis proficisci Romam ad Senatum, permīssosq; vt
 Athenienses & Rhodii deprecatores irent, dato qui simul cum iis proficisceretur, C. Valerio
 fratre, ipse in Cephaleniā traiecit. Preoccupatas aures animosq; principū Romæ criminibus
 Philippi inuenerunt: qui per Legatos literasq;, Dolopas, Amphilochosq;, & Athamatiā ere-
 ptas sibi querens, praesidiaq; sua, postremo etiam filiū Persea ex Amphilochis pulsum, auer-
 terat Senatū ab audiendis precibus eorum. Rhodii tamen & Athenienses cū silentio auditi
 sunt, Atheniensis Legatus Leon, Icesia filius, eloquētia etiam dicitur mouisse: qui vulgata si-
 militudine, mari tranquillo, quod ventis concitaretur, aequiparādo multitudinē Aetolorum
 vsus, cū in fide Romane societatis mansissent, insita gentis tranquillitate quiesse eos aiebat.
 Postq̄ flare ab Asia Thoas & Dicearchus, ab Europa Menestas & Democritus coepissent, tū
 illā tempestate coortā, quę ad Antiochū eos, sicuti in scopulū, intulisset. Diu iactati Aetoli,
 tandē vt ad conditiones pacis conuenirent, effecerūt. Fuerūt autē hæc Imperiā maiestatemq;
 populi Rom. gens Aetolorū conseruato sine dolo malo: ne quę exercitū, qui aduersus socios,
 amicosq; eorum duceret, per fines tuos transire sinito, neve vlla ope iuuato: hostes eosdē ha-
 beto, quos populus Romanus, armaq; in eos certo, bellumq; patiter gerito: Perfugas, fugitiuos
 captiuosq; reddito Romanis, sociisq; præterq; si qui capti, cū domos redissent, iterum capti
 sunt: aut si qui eo tempore ex iis capti sunt, qui tum hostes erant Romanis, cum inter præsi-
 dia Romana Aetoli essent: aliorum qui comparebunt, intra dies centum Corcyætorum magi-
 stratus sine dolo malo tradantur: qui non comparebunt, quando quisq; eorum primū inuē-
 tus fuerit, reddatur: obsides quadraginta arbitrato Consulī Romani dato, ne minores duo-
 decim annorū, neu maiores quadraginta: obses ne esto Praetor, Praefectus equitū, scriba publi-
 cus: neu quis, qui antē obses fuerit apud Romanos: Cephaleniā extra pacis leges esto. De pe-
 cunię summa, quā penderent, pensionibusq; eius nihil ex eo, quod cū Consule cōtulerat, mu-
 tarum: pro argento si aurū dare mallent, dare conuenit, dum pro argenteis decē, aut eius vnus
 valeret. Quæ vrbes, qui agrī, qui homines Aetolorum iuris aliquando fuerunt, qui eorū T.
 Quintius, Cn. Domitius COSS. postve eos Consules, aut armis subacti, aut volūrate in ditio-
 nem populi Rom. venerunt, neq; eos Aetoli recepissent, vel in Aetolia essent, eę vrbes agriq;
 Acarnanum sunt. His legibus fœdus ictum cum Aetolis est. Eadem nō astate solū, sed etiā
 iisdem propē diebus, quibus hæc à M. Fulvio Consule in Aetolia gesta sunt, Cōsul alter Cn.
 Manlius in Gallogræciā bellū gessit: quod nūc ordiri pergā. Vere primo Ephesum Consul
 venit: acceptisq; copiis à L. Scipione, & exercitu iustrato, concionē apud milites habuit. Qua
 collaudata virtute eorum, quod cum Antiocho vno prælio debellarent, adhortatus eos no-
 tum cum Gallis suscipiendum bellum, qui & auxiliis Antiochum iuissent, & adeo indo-
 mita haberent ingenia, vt nequicq; Antiochus emotus vltra iuga Tauri montis esset, nisi frā-
 gerentur opes Gallorum: de se quoq; pauca, nec falsa, nec immodica adiecit. Leti milites cum
 frequenti assensu Consulem audierunt, partem virium Antiochi fuisse Gallos credentes,
 Rege superato nullum momentum in solis per se Gallorum copiis fore, Eumenem haud in
 tempore abesse (Romæ tunc erat) credere Consul, gnarum locorum hominūq;, & cuius in-
 teresset frangi Gallorum opes. Attalum igitur fratrem eius accersit à Pergamo, hortatusq;
 ad capeſſendum secum bellum, pollicentem suam suorumq; operā, domū ad comparandum
 copias dimittit. Paucos post dies profecto ab Epheso Consulī ad Magnesiā occurrit Attalus

cum mille peditibus, equitibus ducentis, Athenæo fratre iussu ceteris copiis subsequi, cō- 5
 mēdata iis custodia Pergami, quos fratri regnoq; fidos credebatur, Consul collaudato iuvene,
 cum omnibus copiis ad Mēandrum progressus castra posuit, quia vado superari amnis non
 poterat: & contrahendę naues erant ad exercitum traiciendum, Transgressi Mēandrum ad
 Phileram Comen perueniunt, Fanum ibi augustum Apollinis, & oraculum: sortes autem
 verbis haud inconditis dare vates dicuntur, hinc alteris castris ad Harpasum flumen ven- 60
 tum est, quō Legati ab Alabandis venerunt, vt castellū, quod ab ipsis nuper descisset, aut au-
 toritate aut armis cogeret iura antiqua pati, Eodem & Athenæus Eumenis & Attali frater
 cum Cretensi Leuso & Corrago Macedone venit, mille pedites mistarum gentium, & treceti
 tos equites secum adduxerunt, Consul Tribuno militum misso cum modica manu castellū
 vī receptum Alabandensibus reddidit: ipse nihil viā digressus ad Antiochiam super Mēan- 65
 drum amnem posuit castra, Fluius amnis fontes Celēnis oriuntur, Celēna vrbis caput quon-
 dam Phrygię fuit, migratum inde haud procul veteribus Celēnis, noua q; vrbis Apamiā no-
 men inditū ab Apamiā sorore Seleuci Regis, Et Marlyas amnis haud procul à Mēandri fon-
 tibus oriens, in Mēandri cadit: fama q; ita tenet, Celēnis Marlyam cū Apolline tibiartū cantu
 certasse, Mēander ex arce summa Celēnarū ortus, media vrbis decurrens, per Caras primū, de- 70
 inde Ionas in sinum maris editur, qui inter Prienen & Milerum est, Ad Antiochiā in castra
 Consul Seleucus Antiochi filius ex foedere icto cum Scipione ad frumentū exercitū dan-
 dum venit: parua disceptatio de Attali auxiliariis orta est, quōd Romano tātum militi pa-
 ctum Antiochi vt daretur frumentū, Seleucus dicebat, Decussa ea quoq; est constantia Con-
 sulis: qui misso Tribuno edixit, ne Romani milites acciperent, priusq; Attali auxilia accepis- 75
 sent, inde ad Cordiaticos quos vocant, processum est: ex eo loco ad Tabas tertiis castris per-
 uentū, In sinibus Pisdarum posita est vrbis, in ea parte, quae vergit ad Pamphylū mare, Inte-
 gris viribus regionis eius, feroces ad bellandū habebat viros, Tum quoq; equites, in agmen
 Romanū eruptione facta, haud modice primo impetu turbauerunt: deinde vt apparuit, nec nu- 80
 mero se, nec virtute pares esse, in vrbem compulsi veniā erroris petebant, dedere vrbē parati,
 quinq; & viginti talenta argēti, & decem millia medimnū tritici imperata, ita in deditio-
 nem accepti, Tertiū inde die ad Chaum amnem peruentū, inde profecti Erizam vrbē primo
 impetu ceperunt, Ad Thabusion castellum imminens flumini Indo ventū est: cui fecerat no-
 men Indus ab elephanto deiectus, Haud procul à Cibyra aberant, nec legatio vlla à Moage- 85
 te tyranno ciuitatis eius, homine ad omnia infido atq; importuno veniebat: ad tentandum
 eius animum C. Manlium cum quatuor millibus peditū, & quingentis equitibus Cōsul prae-
 mittit, Huic agmini iam sine ingrediēti Legati occurrerunt, nunciosque paratum esse ty-
 rannum imperata facere: orabant, vt pacatus fines iniret, cohiberetq; à populatione agrī mi- 90
 lite: & coronā auream XV talentū afferebāt munus, Mālius integros à populatione agros
 seruaturum pollicitus, ire ad Cōsulem Legatos iussit: quibus eadem referentibus Cōsul, Neq;
 Romani, inquit, bona voluntatis vllum signum erga nos tyranni habemus, & ipsum talem
 esse inter omnes cōstat, vt de poena eius magis, q̄ de amicitia nobis cogitādum sit, Perturba- 95
 ri hac voce Legati nihil aliud petere, q̄ vt coronā acciperet, veniēdq; ad eum potestātē tyrā-
 no, & copiā loquēdi ac purgandi se, faceret, Permissu Consul postero die in castra tyrannus
 venit, vestitus comitatusq; vix ad priuati modice locupletis habitum: & oratio fuit summis-
 sa & infracta, extenuantis opes suas, vrbūq; suę ditioris egestatem querentis, Erant autē sub
 eo, preter Cibyam, Muleum, & quę Allimne appellatur, ex his, vt se suosq; expoliaret, quinq;
 & viginti talēta se collecturum propē vt diffidens pollicebatur, Enimvero, inquit Consul, fer- 100
 ri iam ludificatio ista non potest, Parum est non erubuisse absentē, cum per Legatos frustrare
 ris, nisi praesens quoq; in eadem impudentia persistas, quinq; & viginti talēta tyrannidē tuā
 exhaurient: quingenta ergo talenta nisi triduo numeres, populationē in agris, obsidionē in
 vrbē expecta, Hac denunciatione contritus, persistare tamē in pertinaci simulatione inopiā,
 & paulatim illiberali adiectione nunc per cauillationem, nunc precibus, & simulatis lachry-
 mis ad centum talenta est perductus: adiecta decē millia medimnū frumenti, Hac omnia
 intra sex dies exacta, A Cibyra per agros Idensium exercitus ductus, transgressusq; Caularem 105
 amnē, posuit castra: postero die & preter Caralliten paludē agmē ductū, ad Manandri manse-
 rūt, inde progredientibus, ab Lago proxima vrbē metu incolę fugerūt, Vacuū hominibus &
 refertū rerum omnū copia oppidum diripuerunt, Inde ab Lysis fluminis fonte postero die

ad Cobulatum amnem progressi, Telmenes eo tempore Isondensium arcem vrbē capta op- 1
 pugnant, inclusi cum alia spes auxiliū nulla esset, Legatos ad Cōsulem orantes opem mise-
 runt, Cum coniugibus ac liberis in arce inclusos se mortem indies aut ferro aut fame patien-
 dam expectare, Volenti COS, causa in Pamphyliam diuertendi oblata est, Adueniens ob- 5
 dione Isondenses exemit, Telmeso pacem dedit, quinquaginta talentis argenti acceptis, Item
 Aspendiis ceterisq; Pamphylie populis, Ex Paphylia rediens ad flumen Taurum primo die,
 postero ad Sylanen quam vocant Comen, posuit castra, Profectus inde continentibus itineri- 10
 bus ad Corymā vrbem peruenit, Darfa proxima vrbis erat, Eam metu incolarum desertā,
 plenam omnium rerum copia inuenit, Progredienti prater paludes Legati ab Lysione deden-
 tes ciuitatem venerunt, Inde in agrum Agalassenum, haberem fertilem q; omni genere frugū
 ventum est, Colunt Pside, longe optimi bello regionis eius, tum ea res animos facit, tum agri
 fecunditas, & multitudo hominum & situs inter paucas munita vrbis, COS, quia nulla lega-
 tio ad fines praesto fuerat, praedatum in agros misit, Tum demum fracta pertinacia est, vt ferri
 agiq; res suas viderent, Legatis missis, pactis quinquaginta talentis, & viginti millibus me- 15
 dimnū tritici & viginti hordei, pacem impetrauerunt, Progressus inde ad Rhottinos fon-
 tes ad vicum quem Apotides Comen vocat, posuit castra, Eo Seleucus ab Apamiā postero die
 venit, Aegros inde & inutilia impedimenta cum Apamiā dimisisset, ducibus itinerum à Se-
 leuco acceptis, profectus ea die in Metropolitanum campum: postero die Dymas Phrygię pro- 20
 cessit: inde Synada venit, metu omnibus circa oppidis desertis: quorum iam praeda graue ag-
 men trahens, vix quinque millium die toto itinere perfecto, ad Beundos, quod Vetus appellat,
 peruenit, Ad Antibura inde & altero die ad Alexandri fontes, tercio ad Abassum posuit ca- 25
 stra, Ibi plures dies statua habuit, quia peruentum erat ad Tolistobogiorum fines, Galli ma-
 gna hominum vis, seu inopia agri seu praede spe, nullam gentem, per quam ituri essent, pacem
 armatis ratū, Erennone duce in Dardanos perueniunt, Ibi seditio orta, & ad XX millia ho- 30
 minum cum Lomnorio ac Lutario Regulis secessione facta à Brennone in Thraciam iter a-
 uerterunt, Vbi cum resistentibus pugnando, pacem petentibus stipendium imponendo, By-
 zantium cum peruenissent, aliquandiu oram Propontidis vectigalem habendo, regionis eius
 vrbes obtinuerunt, Cupido inde eos in Asiam transeundi audientes ex propinquo, quanta hu- 35
 bertas terrę eius esset, coepit: & Lysimachia fraude capta, Chersonesōq; omni armis possessa,
 ad Hellepontum descenderunt, Ibi vero exiguo diuisis fero cernentibus Asiam multo ma-
 gis animi ad transeundum accensi: nunciosq; ad Antipatrum praefectum eius orae de transitu
 mittebat, Quares cū lentius spe ipsorum traheretur, alia rursus noua inter Regulos orta sedi- 40
 tio est, Lomnorius retro vnde venerat, cum maiore parte hominum repetit Byzantium, Luta-
 rius Macedonibus per speciem legationis ab Antipatro ad speculandum missis, duas tectas na-
 ues & tres lembos ademit, His alios atq; alios dies noctesq; transuehendo, intra paucos dies
 omnes copias traiecit, Haud ita multo post Lomnorius, adiuuante Nicomede Bithynię Re- 45
 ge à Byzantio transfugit, Coeunt deinde in vnum rursus Galli, & auxilia Nicomedi dant ad-
 uersus Zybceam partem tenentem Bithynię, gerenti bellum, Atq; eorum maxime opera deu-
 ctus Zybcea est, Bithyniaq; omnis in ditionem Nicomedis concessit, Profecti ex Bithynia in
 Asiam processerunt, non plus ex viginti millibus hominum quam decem armata erant: tamē
 tantum terroris omnibus, quę cis Taurū incolunt, gētibus iniecerunt, vt quas adissent, quasq;
 non adissent, pariter vltimę propinquis imperio parerent, Postremo cum tres essent gentes, To- 50
 listobogii, Throcini, Tectosagi, in tres partes, qua cuiq; populorum suorum vectigalis Asia es-
 set, diuiserunt, Throcinis Hellepontū ora data: Tolistobogii Aeolia atq; Ioniam, Tectosagi
 mediterranea Asiae sortiti sunt: & stipendium tota cis Taurum Asia exigebant, Sedem autem
 ipsi sibi circa Halyn flumen ceperunt: tantusq; terror eorum nominis erat, multitudine etiam
 magna sobole aucta, vt Syrię quoq; ad postremum Reges stipendium dare non abnuerent, Pri- 55
 mus Regum Asiam incolentium abnuit Attalus, pater Regis Eumenis, audaciq; incepto
 prater omnium opinionem affuit fortuna, & signis collatis superior fuit: non tamen ita infre-
 git animos eorum, vt abfisterent imperio, Eisdem opes vsq; ad bellum Antiochi cum Ro-
 manis manserunt, Tum quoq; pulso Antiocho, magnam spem habuerunt, quia procul maris
 incolerent, Romanum exercitū ad se non peruenturum, Cū hoc hoste tā terribili omnibus re-
 gionis eius quia bellum gerendum erat, pro concione milites maxime in hunc modum allocu-
 tus est COS, Non me praeterit milites omnium qua Asiam colunt gentium, Gallos fama
 O v

belli præstare. Inter mitissimum genus hominum ferox natio peruagata bello, prope orbem terrarum, sedem cepit. Procerâ corpora, promissæ & rutilatæ comæ, vastâ scuta, prælongi gladii, ad hæc cantus ineuntium prælium & ululatus & tripudia, & quatentium scuta in patriû quendam morem horrendus armorum crepitus, omnia de industria composita ad terrorem. Sed hæc quibus insolita atq; insueta sunt, Græci & Phryges & Cares timeant: Romanis Gallici tumultus assuetis etiã vanitates notæ sunt. Semel primo congressu ad Alliam olim fuerunt maiores nostros: eos ex eo tempore per ducentos iam annos pecorum in modum conseruatos cadunt fugantq; & plures prope de Gallis triumphî, quàm de toto orbe terrarum acti sunt. Iam vsu hoc cognitum est, si primum impetum, quem feruido ingenio & cæca ira effundunt, sustinueritis, fluunt sudore & lassitudine membra, labant arma, mollia corpora, molles, vbi ira confedit, animos sol puluis fitis, vt ferrum non admoueas, prosternunt. Non legionibus legiones eorum solum experti sumus, sed vir vnus cum viro vno congregiundo. T. Manlius M. Valerius quantû Gallicam rabiem vinceret Romana virtus, docuerunt. Iam M. Manlius vnus agmine scandentes in Capitoliû Gallos destruxit, & illis maioribus nostris cum haud dubiis Gallis in terra sua genitis res erat: hi iam degeneres sunt misti & Galli & Græci, vnoq; nomine Gallogræci vere appellantur: sicut in frugibus pecudibusq; non tantum femina ad seruandum indolem valent, quantum terre proprietates celiq; sub quo aluntur, mutat. Macedones qui Alexandriam in Aegypto, qui Seleuciam ac Babyloniã, quiq; alias sparsas per orbem terrarum colonias habent, in Syros Parthos Aegyptios degenerarunt. Massilia inter Gallos subtraxit aliquantulum ab accolis animorum, nisi quod ex Spartana dura illa & horrida disciplina mansit. Generosius in sua quicquid sede gignitur, insitum alienæ terræ in id quod alitur, natura vertente se degenerat, Phrygas igitur Gallicis oneratos armis, sicut in acie Antiochi cecidistis, victos victores cedetis. Magis vereor, ne parum inde gloriæ, quam ne nimium belli sit. Attalus eos Rex sepe fudit fugauitq;. Nolite existimare, beluas tantum recens captas feritatem illam syluestrem primo seruare, deinde cum diu manibus humanis alantur, mirescere, in hominum feritate mulcenda non eandem naturam esse. Eisdem ne hos creditis esse, qui patres eorum auisq; fuerunt: extorres inopia agrorum profecti domo, per asperissimam Illyricam oram Pœoniã, inde & Thraciam pugnando cum ferocissimis gentibus emensi, has terras ceperunt, Duratos eos tot malis, exasperatosq; accepit terra, quæ copia rerum omnium saginaret huberrimo agro, mitissimo celo, clementibus accolarum ingenio omnibus illa cum qua venerant, mansuefacta est feritas. Vobis me hercule Martis viris cauenda ac fugienda quamprimum amœnitas est Asiæ. Tantum hæc peregrinæ voluptates ad extinguendum vigorem animorum possunt, quantum contagio disciplinæ morisq; accolarum valet. Hoc tamen feliciter euenit, quod sicut vim aduersus vos nequaquam, ita famam apud Græcos patrem illi antiq; obrinent, cum qua venerunt: belliq; gloriam viciores eandem inter socios habebitis, quam si seruantes antiquum specimen animorum Gallos vicissetis. Conciõne dimissa, missisq; ad Eposfognum Legatis, qui vnus ex Regulis & in Eumenis amicitia manserat, & negauerat Antiocho aduersus Romanos auxilia, castra mouit. Primo die ad Alandrum flumen, postero ad vicum, quem vocant Tyfcon ventum. Eo Legati Orondensium cum venissent amicitiam petentes, CC. talenta iis sunt imperata, precantibusq; vt domum renunciarent, potestas facta. Ducere inde exercitum Consul ad Plitendû: deinde ad Halyattos castra posita. Eo missi ad Eposfognum redierunt Legati, compulsi Reguli, orantes ne Tectofagis bellum inferrent: ipsum in eam gentem iturum Eposfognum, persuasurumq; vt imperata faciant. Data venia Regulo, duci inde exercitus per Axylon quæ vocant terram, coepit. Ab re nomen habet: non ligni modo quicq;, sed ne spinas quidem aut vllum aliud alimentum fert ignis: sicut bubulo pro lignis vtuntur. Ad Euballum Gallogræci castellum castra habentibus Romanis apparuere cum magno tumultu hostium equites, nec turbarunt tantum stationes Romanas repente inuecti, sed quosdam etiam occiderunt: qui tumultus cum in castra perlatus esset, effusus repente omnibus portis equitatus Romanus fudit fugauitq; Gallos, & aliquot fugientes occidit. Inde COS, vt qui iam ad hostes peruentum cerneret, explorato deinde & cum cura coacto agmine procedebat: & continentibus itineribus cum ad Sangarium flumen peruenisset, pontem quia vado nusquam transitus erat, ficere instituit. Sangarius ex Adoreo monte per Phrygiã fluens, admiscetur ad Bithyniam Tymbrî fluuiõ, inde maior iam geminatis aquis per Bithyniam fertur, & in Propontidem

sele effundit, non tam magnitudine memorabilis, quàm quod piscium accolis ingentem vim præbet. Transgressis ponte perfecto flumen, præter ripam euntibus Galli matris magna à Pefinunte occurrere cum insignibus suis, vaticinantes fanatico carmine, deam Romanis viam belli & victoriam dare, imperiũq; eius regionis. Accipere se omen cum dixisset COS, castra eo ipso loco posuit. Postero die ad Cordium peruenit. Id haud magnum quidem oppidum est, sed plusquam mediterraneum celebre & frequens emporium. Tria maria pari ferme distantia interuallo habet, ad Hellespontum, ad Sinopen, & alterius oræ littora, quæ Cilices maritimi colunt: multarum magnarumq; præterea gentium fines contingit, quarum commercium in eum maxime locum mutui vsus contraxere. Id tum desertum fuga incolatum oppidum, refertum idem copia rerum omnium inuenerunt. Ibi statiuã habentibus Legati ab Eposfogno venerunt, nunciantes profectum eum ad Regulos Gallorum nihil acqui impetrasse: ex campestribus vicis agrisq; frequentes demigrare, & cum coniugibus ac liberis quæ ferre atq; agere possent, præ se agentes potantesq; Olympum montem petere, vt inde armis locorumq; situ sese tueantur. Certiora postea Orondensium Legati attulerunt, Tolistobogiorum ciuitatem Olympum montem cepisse, diuersos Tectofagos alium montem, qui Magana dicitur, petisse. Throcinos coniugibus ac liberis apud Tectofagos depositis, armorum agmine Tolistobogis statuisse auxilium ferre. Erant autem tunc trimum populorum Reguli Orriago & Combolomarus & Gaulotus. Iis hæc maxime belli ratio sumendi fuerat, quod cum montes editissimos eius regionis tenerent, conuectis omnibus, quæ ad vsum quibus longi temporis sufficerent, tediõ se fatigatos hostes censebant. Nam neque ausuros per tantam ardua atq; iniqua loca subire eos: & si conarentur, vel parua manu prohiberi ac deturbari posse, nec quietos in radicibus gelidorum montium sedentes frigus aut inopiam laturos. Et cum ipsa altitudo locorum eos tutaretur, fossam quoq; & alia munimenta verticibus iis, quos infederant, circumiecere: minima apparatus missilium telorum cura fuit, quod saxa affatim præbituram asperitatem ipsam locorum credebant. COS, quia non cominus pugnam, sed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo, ingentem vim pilorum velitarium, hastarum, sagittarum, glandisq; & modicorum qui funda mitti lapidum possent, parauerat. Instructosque missilium apparatu ad Olympum montem duci, & à quinque ferme millibus locat castra. Postero die cum CCC equitibus, & Attralo progressum eum ad naturam montis situmq; Gallicorum castrorum visendum, equites hostium, duplex numerus effusus è castris in fugam auerterunt. Occisi quoq; pauci fugientium, vulnerati plures. Terrio die cum omnibus ad loca exploranda profectus, quia nemo hostium extra munimenta processit, tuto circumuectus montem, animaduertit meridiana regione terrenos, & placide accliuos ad quendam finem colles esse, ad septentrionem arduos & rectas prope rupes, atq; omnibus ferme alis inuis, itinera tria esse: vnum medio monte, quæ terrena erant, duo difficilia ab hyberno solis ortu, & ab æstiuo occasu. Hæc contemplatus eo die sub ipsis radicibus posuit castra: postero die sacrificio facto, cum primis hostiis litasset trifariam exercitum diuisum ducere ad hostem pergit: ipse cum maxima parte copiarum, quæ equissimum aditum præbebat, mons, ascendit: & L. Manlium fratrem ab hyberno ortu, quoad loca patiantur, & tuto possit, subire iubet: si qua periculosa & prærupta occurrant, non pugnare cum iniquitate locorum neq; in exuberantibus vim afferre, sed obliquo monte ad se declinare, & suo agmini coniungi. C. Helium cum tertia parte circumire sensim per infima montis, deinde ab æstiuo occasu erigere agmen: & Attrali auxilia trifariam æquo numero diuisit: secum esse ipsum iuuenem iussit: equitarum cum elephantis in proxima tumulis planitie reliquit, edictum præfectis, vt intenti quod vbiq; geratur, animaduertant: opemq; ferre, quod postulent res, properent. Galli ab duobus lateribus satis fidentes inuia esse, ab ea parte quæ in meridiem vergeret, vt armis clauderent viam, qua tuor ferme millia armatorum ad tumulum imminenter viæ minus mille passuum à castris occupandum mittunt, eo se rati velut castello iter impedituros. Quod vbi Romani viderit expediunt sese ad pugnam. Ante signa modico interuallo velites eunt, & ab Attralo Cretenses sagittarii & funditores, & Tralli Thracæ, signa peditum, vt per arduum læti gradu ducuntur, ita præ se habentiu scuta, vt missilia tantum vitarentur, pede collato non viderentur pugnanturi. Missilibus ex interuallo loci prælium commissum, & primo, vt par est, Gallos loco adiuantur, Romanos varietate, & copia telorum. Procedente certamine nihil iam equi erat. Scuta longa, ceterum ad amplitudinem corporum parum lata, & ea ipsa plana male tegebant Gal-

Gallos, nec iam tela alia habebant, præter gladios, quorum cum manum hostis non confere- 55
 rer, nullus usus erat: saxis nec modicis, ut quæ non preparassent, sed quod cuique temere trepidâ
 ti ad manum venisset, ut insueri nec arte nec viribus adiuvantes scutum, utebantur. Sagittis,
 glande, iaculis incauti, & ab omni parte confangebantur: nec quid agerent, ita & pauore occa-
 catis animis, cernebant: & erant deprehensi genere pugne, in quod minime apri sunt. Nam
 quemadmodum cominus ubi inuicem pati, & inferre vulnera licet, accendit ira animos eos 60
 rum, ita ubi ex occulto, & procul leuibus telis vulnerantur, nec quo ruant cæco imperu, ha-
 bent, velut fera: transfixæ in suos temere incurrunt. Detegebat vulnera eorum, & quod nudî
 pugnant, & sunt fusa & candida corpora, ut quæ nunquam nisi in pugna nudentur: ita & plus
 sanguinis è multa carne fundebatur, & foediore patebant plagæ: & eandor corporum magis
 sanguine atro maculabatur: sed non tam patentibus plagis mouentur, interdum insecta cute, 65
 ubi latior quàm altior plaga est, & etiam gloriosius se pugnare putant. Idem cum aculeis sa-
 gitte aut glandis abdita: introversus tenui vulnere in speciem vitæ, & scrutantes quæ vellant, te-
 lum non sequitur, tum in rabiem & pudorem iam parua: perimetris pestis versi prosternunt
 corpora humi, sicut passim procumberent: alii ruentes in hostem vndique confangebantur: & cû
 cominus venerant, gladiis à velitibus trucidabantur. Hic miles tripodalem parmam habet, 70
 & dextera: hastas, quibus eminus vitur. Gladio Hispaniensi est cinctus. Quod si pede collato
 pugnandum est translati in læuam hastis, stringit gladium, Pauci supererant iam Gallorum:
 qui postquam ab leui armatura superatos se viderunt, & instare legionum signa, effusa fuga ca-
 stra reperunt, pauoris & tumultus iam plena, ut ubi fœmine puerique, & alia imbellis turba per-
 mista esset. Romanos victores deserti fuga hostium acceperunt tumuli. Sub idem tempus L. 75
 Manlius & C. Heluius, cum quoad viam colles obliqui dederunt, ascendissent, postquam ad inuia
 ventum est, flexere iter in partem montis, quæ vnâ habebat iter, & sequi Consulis agmen mo-
 dico vterque intervallo, velut ex composito, cœperunt: quod primo optimum factu fuisse, in
 id necessitate ipsa compulsi: subsidia enim in talibus iniquitatibus locorum maximæ spei suis 80
 fuerant, ut primis forte derurbatis, secundi & tegant pulsos, & integri pugnam excipiant.
 COS, postquam ad tumulos ab leui armatura capros prima signa legionum peruenerunt, respira-
 re & cõquiescere paulisper militi iubet: simul strata per tumulos corpora Gallorum ostendat. Et
 cû leuis armatura tale praeliū ediderit, quid ab legionibus? quid ab iustis armis? quid ab animis
 fortissimorum militum expectari? castra illis capienda esse, in quæ compulsi ab leui armatu- 85
 ra hostis trepidet: præcedere tamen iubet leuem armaturam: quæ cum staret agmen, colligen-
 dis per tumulos telis, ut missilia sufficerent, haud segne id ipsum tempus consumpsit. Iam
 castris appropinquabant: & Galli, ne parum se munimenta sua tegeant, armati pro vallo con-
 stiterant: obruti deinde omni genere telorum, cum quo plures ac densiores erant, eo minus
 vani quicquam intercederet reli, intra vallum momento temporis compelluntur, stationibus tan- 90
 tum firmis ad ipsos aditus portarum relictis. In multitudinem compullam in castra vis inges-
 missilium telorum coniciebatur: & vulnerari multos, clamor permixtus mulierum atque pue-
 rorum ploratibus significabat. In eos qui portas stationibus suis clauerant, legionum antesi-
 gnani pila coniecerunt. Hi vero non vulnerabantur, sed transuerberatis scutis plerique inter
 se conferti herebant: nec diutius impetum Romanorum sustinuerunt. Patentibus iam portis 95
 priusquam irrumperent victores, fuga e castris Gallorum in omnes portas facta est: ruunt cæci per
 vias, per inuia, nulla præcipitia saxa, nullæ rupes obstant, nihil præter hostem metuunt. Itaque
 plerique præcipites per vastam altitudinem prolapsi aut debilitati exanimantur. COS, castris
 captis direptione prædaque abstiner: militem sequi, pro se quenque & instare & percussis pauorem
 addere iubet. Superuenit & alterum cum L. Manlio agmen: nec eos castra intrare finit: priori- 100
 nus ad persequendos hostes mittit: & ipse paulo post, tradita captiuorum custodia Tribunis
 militum, sequitur debellatum ratum, si in illo pauore quàm plurimi cæsi forent, aut capti. Egresso
 Consule C. Heluius cum tercio agmine aduenit: nec continere suos à direptione castrorum
 valuit, prædaque eorū iniquissima sorte, qui pugna: non interfuerat, facta est. Equites diu ignari
 & pugna: & victoria: suorum steterunt: deinde & ipsi quantum equi in colles subire poterat, sparsos
 fuga Gallos circa radices montis consecrati cecidere aut cepere. Numerus interfectorū haud 105
 facile iniri potuit, quia late inter omnes anfractus montium fugaque & cædes fuit: & magna pars
 rupibus inuis in profunda: altitudinis conualles delapsa est: pars in syluis ipepibusque occisa.
 Claudius qui bis pugnatum in Olympo monte scribit, ad XL millia hominum caesa auctor est.

Valerius Antias qui magis immodicus in numero augendo esse solet, non plus decem millia.
 Numerus captiuorum haud dubie millia XL expleuit: quia omnis generis atatisque turbam
 secum traxerant, demigrantium magis quàm in bellum eunrium modo. Consul armis hostium
 in vno concrematis, cunulo, ceteram prædam conferre omnes iussit, & aut vendidit quod
 eius in publicum redigendum erat: aut cum cura, ut quàm acquisitissima esset, per milites diuisa
 sit. Laudati quoque pro concione omnes sunt: donati quoque pro merito quisque, ante omnes Atralus
 summo ceterorum assensu. Nam singularis eius iuuenis cum virtus & industria in omnibus
 laboribus periculisque, tum modestia etiam fuerat. Supererat bellum integrum cum Teetosa
 gis. Ad eos profectus COS, tertius castris Angiram, nobilem in illis locis urbem, peruenit:
 vnde hostes paulo post X millia aberant. Vbi cum statua essent, facinus memorabile à capti-
 ua factum est. Orisgontis Reguli vxor forma eximia custodiebatur inter plures captiuos. Cui
 custodia: Centurio præerat & libidinis & auaritiæ militaris. Is primo eiusanimum tentauit.
 Quem cum abhorrentem à voluntariò videret stupro, corpori quod seruum fortuna erat, vim
 fecit: deinde ad lenendam indignitatem iniuriæ, spem reditus ad suos mulieri fecit: & ne eam
 quidem ut gratuitam amans, certo auri pondere pactus, ne quem conficium suorum haberet,
 ipsi permittit, ut quem vellet, vnum ex captiuis nuncium ad suos mitteret: locum propè flu-
 uium constituit, quod duo nec plus necessarij captiuæ cum auro venirent nocte insequenti ad
 eam accipiendam. Forte ipsius mulieris seruus inter captiuos eiusdem custodiæ erat. Hunc
 nuncium primis tenebris extra stationes Centurio educit. Nocte insequenti & duo necessarij
 mulieris ad constitutum locum, & Centurio cum captiua venit. Vbi cum aurum ostenderet,
 quod summam talenti Attici (tantum enim pepigerat) expleret, mulier lingua sua, ut stringe-
 rent ferrum, & Centurionem pensantem aurum occiderent, imperauit. Iugulari præcipium
 caput ipsa inuoluitur veste ferens ad virum Orisgontem: qui ab Olympo domum effugerat,
 peruenit: quem priusquam complecteretur, caput Centurionis ante pedes eius abiecit. Mirantique
 cuiusnam id caput hominis, aut quod id facinus haudquaquam muliebri esset, & iniuriam
 corporis, & vltionem violatæ per vim pudicitie cõfessa viro est, aliaque (ut traditur) sanctitate &
 grauitate vitæ huius matronalis facinoris decus ad vltimum conseruauit. Ad Angiram in
 stariua Teetofagum oratores ad Consulem venerunt petentes, ne ante ab Angira castra mo-
 ueret quæ collocutus cum suis Regibus esset, nullas condiciones pacis iis non bello fore potiores.
 30 Tempus in posterum diem constituitur, locusque qui maxime medius inter castra Gallorum,
 & Angiram est visus. Quod cum Consul ad tempus cum præsidio quingentorum equitum ve-
 nisset, nec villo Gallorum ibi viso, regressus in castra esset, oratores iisdem redeunt, exultantes re-
 ligione obiecta venire Reges non posse, principes gentis per quos eque res transigi posset veni-
 tutos, COS, se quoque Atralum missurum dixit. Ad hoc colloquium vtriusque ventum est. Tre-
 35 centos equites Atralus præsidij causa cû adduxisset, iactatæ sunt pacis condiciones. Finis rei
 quia absentibus ducibus imponi non poterat, conuenit, uti COS, Regesque eo loco postero die
 congregerentur. Frustratio Gallorum eo spectabat, primū ut tenerent tempus, donec res suas cū
 quibus periclitari nolebant, cū coniugibus ac liberis trans Halyn flumem traicerent, deinde quod
 ipsi COS, parū cauto aduersus colloqui fraudem insidiabantur. Mille ad eam rem ex omni nume-
 40 ro audaciæ experte delegerunt equites: & successisset fraus, ni pro iure gentis, cuius violatæ consi-
 lium inuitū erat, steterit fortuna. Pabulatores lignatoresque Romani in eam partem, in qua collo-
 quiū futurū erat, ducti sunt, tutius id futurū Tribunis ratis, quia COS, præsidij & ipsum pro
 statione habituri erant, hosti oppositū, suam tū alteram stationem propius castra DC equitū posue-
 runt. COS, affirmante Attalo venturos Reges, & transigi rem posse, profectus è castris cum eoa-
 45 dem quo antea, præsidio equitū quingentorum serè processit: sed cū nec multū à constituto loco
 abesset, repente concitatis equis cū impetu hostili vidit Gallos venientes: Constituit agmen,
 & expedire tela animosque equitibus iussis, primo cõstanter inuitū pugne accepit, nec cessit: deinde
 cū pragrauaret multitudo, cedere sensim nihil cõfusus tumarmum ordinibus, cœpit. Postremo
 cū iam plus in mora periculi quàm in ordinibus cõseruandis præsidij esset, oes passim in fugam effusi sunt:
 50 tum vero instare dissipatis Galli, & cedere: magnaque pars oppressa foret, ni statio pabulatorū
 DC equites occurrissent: ii procul clamore pauido suorum exaudito, cū tela equosque expedisa-
 sent, integri proffigatam pugnam acceperunt, itaque versa extemplo fortuna est, versus in victo-
 res à victis terror, & primo impetu fusi Galli sunt: & ex agris occurrebant pabulatores, & vna-
 dique obuius hostis Gallis erat, ut ne quidem fugam facilem aut tutam haberent, quia re

centibus equis Romani fessos sequebantur : pauci ergo effugerunt , Captus est nemo , maior
multo pars per fidem violati colloqui pœnas morte luerunt , Romani ardentibus animis po-
stero die omnibus copiis ad hostem peruenerunt . Biduū naturam montis per seipsum explo-
rando , ne quid ignoti esset , absumpsit COS . Tertio die cū auspicio operam dedisset , deinde im-
molasset , in quatuor partes diuisas copias educit : duas vt medio monte duceret , duas ab late-
ribus vt aduersus cornua Gallorū erigeret . Hostium quod roboris erat , Teosagi & Throcini
mediam tenebant aciem , millia hominū L : equitatū , quia equorū nullus inter inæquales rupes
vlus erat , ad pedes deductū , X millia hominū ab dextro locauerunt cornu . Ariarathis Cappa-
doces , & Morzi auxiliares in leuo quatuor ferme millia numerum explebant . COS , sicut in
Olympto monte , prima in acie locata leui armatura , telorum omnīs generis vt æque magna
vis ad manū esset , curauit . Vbi appropinquarunt , omnia eadem vt rīngē que fuerant in priore
prelio erant , præter animos , & victoribus ab re secunda auctos , & hostibus fractos : quia etsi nō
ipsi victi erant , suę gentis hominū cladem pro sua ducebant . Itaq; a paribus iniitiis cœpta res
eundem exitū habuit . Velut nubes leuū telorum cōiecta obruit aciem Gallorū , nec aut pro-
currere quisq; ab ordinibus suis , ne nudaret vndiq; corpus ad ictus , audebat : & stantes quo den-
tiores erant , hoc plura velut destinatum petentibus vulnera accipiebant . COS , iam per se tur-
70
batus si legionum signa ostendisset , versus omnes rarus , receptis inter ordi-
nes velitibus , & alia turba auxiliorū , aciem promouit . Galli & memoria Tolistobogiorū cla-
dis territi , & inhærentia corporib; gerentes tela : fessiq; & stando & vulneribus , ne primū qui-
dem impetum & clamorem Romanorū tulerūt . Fuga ad castra inclinauit : sed pauci intra mu-
nimenta se recepere : pars maior dextra leuaq; palati , quā quēq; impetus tulit , fugerunt . victo-
75
res vsq; ad castra secuti ceciderunt terga : deinde in castris cupiditate prædæ haderunt , nec se-
quebatur quisq; . In cornibus Galli diutius steterunt , quia serius ad eos peruenit est : cæterum
ne primū quidem coniectum telorū tulerunt , COS , qui ingressos in castra ab direptione abs-
trahere non poterat , eos qui in cornibus fuerant , protinus ad sequendos hostes misit : per ali-
quantum spatii secuti , non plus tñ octo millia hominū in fuga (nam pugna nulla fuit) ceci-
80
derunt : reliqui flumen Halyn traiecerunt , Romanorū magna pars ea nocte in hostium castris
mansit , cæteros in sua castra COS , reduxit : postero die captiuos prædamq; recensuit , que tanta
fuit , quanta auidissima rapiendū gens , cum cis montem Taurū omnia armis per multos tenu-
isset annos coaceruare potuit . Galli ex dissipata passim fuga in vnū locū congregati , magna
pars faucia , vt inermes nudati omnibus reb; , oratores de pace ad COS , miserunt . Eos Manlius
85
Ephesum venire iussit , ipse ciam enim mediū autumnū erat) locis gelidis propinquitate Tauri
montis excedere properans , victorem exercitū in hyberna maritimæ oræ reduxit . Dum hæc
in Asia geruntur , in cæteris prouinciis tranquillæ res fuerunt . Censores Romę T. Quinti Fla-
minius & M. Claudius Marcellus Senatū perlegerunt . Princeps in Senatu tertium lectus P.
Scipio Africanus , Quatuor soli præteriti sunt , nemo curuli vlus honore . Et in equitatu recen-
90
sendo mitis admodum Celsura fuit , substructionem super Aequimeliū in Capitoliū , & viam si-
lice sternendam a porta Capena ad Martis ædem locauerunt . Campani vbi censerentur , Sena-
tum consuluerunt , decretū vti Romę censerentur . Aquæ ingentes eo anno fuerūt . Tiberis du-
odecies campū Martiū plana q; vrbis inundauit . Ab Cn. Malio COS , bello in Asia cum Gallis
perfecto , alter COS . M. Fuluius perdomitis Aetolis , cū traiecisset in Cephæleniā , circa ciuita-
95
tes insulæ misit percunctari , vtrū se dedere Ro , an belli fortunam experiri mallet : metus ad
omnes valuit , ne deditiōne recusarent , obsides inde imperatos pro virib; inopis populū , vice-
nos aut Granoniū & Phalenses & Samiū dederunt . Insuperata pax Cephæleniæ affulserat , cū re-
pente vna ciuitas , incertū quā ob causam Samiū desciuerunt . Quia opportuno loco vrbis posi-
ta esset , timuisse se aiebant , ne demigrare cogerentur ab Romanis . Cæterum ipsine sibi eū sin-
100
xerint metum , & timore vano quietum excitauerint malum , an iactata sermonibus res apud
Romanos perlata ad eos sit , nihil comperti est , nisi quod datis iam obsidibus , repente portas
clauerunt : & ne suorum quidem precibus (miserat enim sub muros COS , ad tenandā miserī
cordiam parentum , populariumq;) desistere ab incepto vulerunt . Oppugnari deinde postea q;
nihil pacati respondebatur , cœpta vrbis est : apparatus omnem tormentorū machinarumq; 105
tranfluectum ab Ambraciā oppugnationē habebat : & opera quæ facienda erant , impigre mili-
tes perfecerunt . Duobus igitur locis admoti arietes quatuebant muros , nec ab Samis quicq;
quo aut opera aut hostis arceri posset , prætermisum est : duabus tamen maxime resistebant

rebus : vna interiorē semper iuxta vallum pro diruro nouum obstruentes murum : altera eru-
pionibus subitis nunc in opera hostium , nunc in stationes & plerumq; iis præliis superiores
erant . Vna ad terrendos inuenta haud magna memoratu res est . Cfunditores ab Aegio , &
Patris & Dymis acciti . A pueris iī more quodam gentis , saxi globosis , quibus ferme arenæ
5
immixtis strata littora sunt , funda in mare apertum incessentes exercebantur . Itaque longius
certiusq; & validiore ictu q; Balearis funditor , eo telo vsi sunt : & est non simplicis habenæ , vt
Balearica aliarumq; generum funda , sed triplex scutale crebris futuris duratum , ne fluxa ha-
bena voluteret in iactu glans , sed librata cum sederit , velut neruo missa excuriatur . Coronas
modici circuli magno ex intervallo loci affueti traicere , non capita solum hostium vulnera-
10
bant , sed quem locum destinassent oris . Eæ fundę Samios cohibuerunt , ne tam crebro , neue
tam audacter erumperent : adeo vt precarentur ex muris Achæos , vt parumper abscederent :
& se cum Romanis stationibus pugnantēs quere spectarent . Quatuor menses obsidionem Sa-
miū sustinuerunt , cum ex paucis quotidie aliqui eorum cadeant aut vulnerarentur : & qui sur-
perarent , fessi & corporibus & animis essent , Romani nocte per arcem , quam Cyatidem vo-
15
cant (nam vrbis in mare deuexa in occidentem vergit) muro superato in forum peruenerunt ,
Samiū postquam captam vrbis partem ab hostibus senserunt , cum coniugibus ac liberis in ma-
iorem refugerunt arcem : inde postero die dediti , direpta vrbē , sub corona omnes vnerunt .
Consul compositis rebus Cephæleniæ , præsidio Samo imposito , in Peloponnesum iamdiu ac-
cesserunt Aegienibus maxime ac Lacedæmoniis , traiecit . Aegium a principio Achæi
20
consilii semper conuentus gētis indicti sunt , seu dignitati vrbis id , seu loci opportunitati datus
est . Hunc morē Philopœmenes eo primū anno labefactare conatus , legem parabat ferre , vt
in omnibus ciuitatibus , que Achæici consilii essent , inuicem conuentus agerentur : & sub ad-
uentum COS , Demiurgis ciuitatum , qui summus est magistratus , Aegium euocantibus
25
(Philopœmenes Prætor tum erat) Argos conuentum edixit . Quo cum appareret omnes ferē
conuenturos , COS , quoq; quanq; Aegienium fauebat causę , Argos venit . Vbi cum discepta-
tio fuisset , & rem inclinatam cerneret , incepto desistit . Lacedæmonii deinde eum in sua cer-
tamina auerterunt . Sollicitam eam ciuitatem exules maxime habebant . Quorum permagna
pars in maritimis Laconicæ oræ castellis , que omnes adepti erant , habitabant . Id ægre patien-
tes Lacedæmonii , vt aliquem liberum ad mare haberent aditum , siquando Romam aliōue
30
quō mitterent Legatos : simulq; vt emporium & receptaculum peregrinis mercibus ad necessa-
rios vlus esset , nocte adorti vicum maritimum , nomine Lamīn , improuiso occupauerunt . Vici-
ni quicq; ibi exules habitabant , primo inopinata re territi sunt : deinde sub lucem congregati
leui certamine expulerunt Lacedæmonios : terror tamen omnem maritimam oram peruasit . Le-
gatosq; communiter & castella omnia vicisq; & exules , quibus ibi domicilia erant , ad Achæos
35
miserunt . Philopœmenes Prætor iam inde ab initio exulum causę & amicus , & autor semper
Achæis minuendū opes & autoritatē Lacedæmoniorū , consiliū que rentibus dedit : decretumq;
referente eo factum est , cum in fidem Achæorum tutelamq; T. Quintius & Romani Laconicę
orę castella , & vicos tradidissent : & cum abstinere his ex fœdere Lacedæmonii deberent , Lamis
vicus oppugnatus esset , cædesq; ibi facta , qui eius rei autotes affinesq; essent , nisi dederentur
40
Achæis , violatū videri fœdus . Ad exposcendos eos Legati extēplo Lacedæmonē missi sunt . Id
imperitū adeo superbū & indignū Lacedæmonii visum est , vt si antiq; ciuitatis fortuna es-
set , haud dubie arma extēplo capturi fuerint : maxime aut cōsternauit eos met; , si semel primis
imperii obediendo iugū accepissent , ne id quod iadiū moliretur , Philopœmenes exulib; Lace-
45
dæmonē traderet . Furētes igitur ira XXX hominibus ex factione , cū qua consiliorū aliqua so-
cietas Philopœmeni atq; exulibus erat , interfectis , decreuerunt renunciandā societate Achæis ,
Legatosq; extēplo Cephæleniā mittendos , qui COS . M. Fuluiū , quicq; Romanis Lacedæmonem
dederēt , orarentq; eū , vt veniret in Peloponnesum ad vrbem Lacedæmonē in fidem ditionemq;
Po. Ro. accipiendam . Id vbi Legati ad Achæos retulerūt , omnium ciuitatum , que eius consilii e-
rāt , cōsensu bellū Lacedæmonii indictū est : ne extēplo gereretur , hyēs impediit : incursionib;
50
tñ paruis , atrociniū magis q; belli modo , non terra tantū , sed etiā nauibus a mari fines eorū va-
stari . Hic tumultus COS , in Peloponnesum adduxit , iussuq; eius Elin consilio indicto , Lade-
dæmonii ad disceptadū acciti . Magna ibi non disceptatio modo , sed etiā altercatio fuit : cui
COS , cū alia satis ambitiose , partem vtrāq; fouendo , incerta respondisset , vna denunciatione ,
vt bello abstinere , donec Romam Legatos ad Senatū misissent , sine imposuit . Vtrinq; lega-

tio missa Romam est. Exules quoque Lacedaemoniorum suam causam legationemque Achais 55
 iniunxerunt. Diaphanes & Lycortas, Megalopolitani ambo, principes legationis Achaeorum
 fuerunt. Qui dissidentes in republica, tum quoque minime inter se conuenientes orationes ha-
 buerunt. Diaphanes Senatui disceptationem omnium rerum permittebat: eos optime con-
 trouersias inter Achaeos ac Lacedaemonios finituros esse, Lycortas ex praecipis Philopoe-
 nis postulabat, ut Achais excedere ac legibus suis quae decreverant, agere liceret, libertatemque 60
 sibi illibatam, cuius ipsi autores essent, praestarent. Magnae autoritatis apud Romanos tum
 gens Achaeorum erat: nouari tamen nihil de Lacedaemoniis placebat: ceterum responsum ita
 perplexum fuit, ut & Achaei sibi de Lacedaemone permittitum acciperent, & Lacedaemonii non
 omnia concessa iis interpretarentur. Hac potestate immodice Achaei ac superbe usi sunt, Phi-
 lopoemeni continuatur magistratus. Qui veris initio exercitu indicto, castra in finibus Laceda- 65
 moniorum posuit: Legatos deinde misit ad deposcendos autores defectionis, & ciuitatem
 in pace futuram, si id fecissent, pollicens & illos nihil indicta causa passuros. Silentium pro me-
 ru ceterorum fuit, Quos nominatim deposcerat, ipsi se ituros professi sunt, fide accepta ab
 Legatis, vim absturam, donec causam dixissent. Ierunt alii etiam illustres viri & aduoca-
 ti priuatis: & quia pertinere causam eorum ad remp. censebant. Nunquam aliam exules Laceda- 70
 moniorum Achaei secum adduxerant in fines, quia nihil eque alienaturum animos ciuitatis vi-
 debatur: tunc exercitus totius prope antesignani exules erant. Ii venientibus Lacedaemoniis
 ad portam castrorum agmine facto occurrerunt: & primo lacessere iurgii: deinde altercatio-
 ne orta cum accenderentur ita, ferocissimi exulum imperum in Lacedaemonios fecerunt. Cum
 illi deos & fidem Legatorum testarentur, & Legati & Praetor summouerent turbas, & protege- 75
 ret Lacedaemonios, vinculaque iam quosdam iniicientes arceret, crescebat tumultus concitata
 turba. Et Achaei ad spectaculum primo concurrerunt: deinde vociferantibus exulibus, quae pas-
 si forent, & orantibus opem, affirmantibusque simul nunquam talem occasionem habituros, si
 eam praetermississent, sed quod in Capitolio, quod Olympiae, quod in arce Athenis sacra- 80
 tum fuisset, irritum per illos esse, priusquam alio de integro foedere obligarentur, noxios pu-
 niendos esse: accensa his vocibus multitudo ad vocem vnus, qui ut fererent, inclamauit, saxa
 coniecit, atque ita XVII quibus vincula per tumultum iniecta erant, interfecti sunt. LXIII po-
 stero die comprehensi, a quibus Praetor vim arcuerat: non quia saluos vellet, sed quia perire
 causa indicta nolebat, obiecti multitudini iratae, cum austeris auribus pauca locuti essent, da- 85
 mnati omnes & traditi sunt ad supplicium. Hoc metu injecto Lacedaemoniis, imperatum
 primum ut muros diruerent: deinde ut omnes externi auxiliaries, qui mercede apud tyrannos
 militassent, terra Laconica excederent: tum ut qui seruitia tyranni liberaissent (ea magna
 multitudo erat) ante diem certam abirent: qui ibi mansissent, eos prehendi, vendendi, ab- 90
 ducendi Achais ius esset: Lycurgi leges moresque abrogarent, Achaeorum assuescerent legibus
 institutisque: ita vnus eos corporis fore, & de omnibus rebus facilius consenturos. Nihil obe-
 dientius fecerunt, quam ut muros diruerent: nec aegrius passi sunt, quam exules reduci. Decre-
 tum Tegeae in consilio communi Achaeorum de restituendis iis factum est: & mentione illata,
 externos auxiliaries dimissos, & Lacedaemonios ascriptos (ita enim vocabant, qui a tyrannis li- 95
 berati erant) vrbe excessisse, in agros dilapsos, priusquam dimitteretur exercitus, ire Praetorem
 cum expeditis & comprehendere id genus hominum, & vendere iure praedae placuit: multi con-
 prehensi venierunt. Porta ea pecunia Megalopoli permisso Achaeorum resecta est, quam Laceda-
 monii diruerant. Et ager Belbinaris quem iniuria tyranni Lacedaemoniorum possederat,
 restitutus eidem ciuitati ex decreto veteri Achaeorum, quod factum erat Philippo Amyntae 100
 filio regnante. Per haec velut eneruata ciuitas Lacedaemoniorum diu Achais obnoxia fuit:
 nulla tamen res tanto erat damno, quam disciplina Lycurgi, cui per octingentos annos assue-
 uerant, sublata. A consilio, ubi apud Consulem inter Achaeos Lacedaemoniosque disceptatum
 est, M. Fuluius quia iam in exitu annus erat, comitiorum causa profectus Romam, creauit Co-
 sules M. Valerium Messalam, & C. Liuium Salinatorem: M. Aemilium Lepidum inimicum
 eo quoque anno petentem deiecisse tradunt. Praetores inde creati Q. Martius Philippus, M.
 Claudius Marcellus, C. Stertinius, C. Catinius, P. Claudius Pulcher, L. Manlius Acidinus, 105
 Comitibus perfectis, COS. M. Fuluium in prouinciam ad exercitum redire placuit: eiusque & Col-
 legae Cn. Manlio imperium in annum prorogatum est. Eo anno in aedem Herculis signum
 dei ipsius ex Decemuirorum responso, & seiuiges in Capitolio aurati ab Cn. Cornelio positi,

COS. dedisse inscriptum est, & XII clypea erata ab Aedilibus curulibus P. Claudio & P. Stul-
 pitio Galba sunt posita ex pecunia, qua frumentarios ob annonam compressam damnarunt:
 & Aedilis plebis Q. Fuluius Flaccus duo signa aurata, vno reo damnato (nam separatim ac-
 cusauerant) posuit. Collega eius A. Caecilius neminem condemnauit. Ludii Romani ter-
 5 plebei quinque toti instaurati, M. Valerius Messala inde, & C. Liuius Salinator Consul-
 rum Idibus Martiis cum inissent, de republica deque prouinciis & exercitiis Senatui cota
 suluerunt, de Aetolia & Asia nihil mutatum est. Consulibus, alteri Pisae cum Liguribus, al-
 teri Gallia prouincia decreta est: comparare inter se aut fortiri iussi: & nouos exercitus, bi-
 10 nas legiones scribere: & ut focis Latini nominis quinadena millia peditum imperarent, &
 mille ducentos equites, Messala Ligures, Salinatori obtrigit Gallia. Praetores inde fortiri
 sunt: M. Claudio urbana, P. Claudio peregrina iurisdicatio euenit: Q. Martius Sicilia, C. Ster-
 cinius Sardiniam, L. Manlius Hispaniam citeriorem, C. Catinius vteriore est fortirus. De
 exercitiis ita placuit: Gallia legiones, quae sub C. Laelio fuerant, ad M. Tutium Propa-
 15 retorem in Brutios traduci: & qui in Sicilia esset dimitti exercitum: & classem, quae ibi es-
 set, Romam reduceret M. Sempronius, pro Hispaniis legiones singulas, quae tum in iis pro-
 uinciis erant decretae: & ut terna millia peditum, CC equites ambo Praetores in supple-
 mentum focis imperarent secumque transportarent. Priusquam in prouincias noui magis-
 20 tratus proficiscerentur, supplicatio in triduum pro collegio Decemuirorum imperata fuit
 it in omnibus compitis, quod luce inter horam tertiam ferme & quartam tenebrae oborta
 fuerant: & nouendiale sacrificium indictum est, quod in Auentino lapidibus pluuisset,
 Campani, cum eos ex S. C. quod priore anno factum erat, Censores Romae censeri coegis-
 sent (nam antea incertum fuerat, ubi censerentur) petierunt, ut sibi ciues Romanas du-
 cere vxores liceret: & si qui prius duxissent, ut habere eas & ante eam die nati, ut iusti sibi li-
 25 berii haredesque essent: vtraque res impetrata. De Formianis Fundanisque municipibus & Ar-
 pinatibus C. Valerius Tappo Tribunus plebis promulgauit, uti iis suffragii latio (nam
 ante sine suffragio habuerat ciuitatem) esset. Huic rogationi quatuor Tribuni plebis,
 quia non ex autoritate Senatus ferretur, cum intercederent, edocti populi esse non Sena-
 tus ius suffragium, quibus vellet, impertiri, destiterunt incepto. Rogatio perlata est, ut in A-
 30 milia tribu Formiani & Fundani, in Cornelia Arpinates ferrent: atque in his tribubus tum pri-
 mum ex Valerii plebiscito censi sunt. M. Claudius Marcellus Censor, forte superato T.
 Quintio, iustrum condidit: censa ciuium capita CCLVIII millia, CCCVIII. Iustro perfe-
 cto COSS. in prouincias profecti sunt. Hyeme ea, qua haec Romae gesta sunt, ad Cn. Manlium
 COS. primum, deinde Proconsulem hybernantem in Asia legationes vndique ex omnibus ci-
 35 uitatibus gentibusque, quae cis Taurum montem incolunt, conueniebant: sed ut clarior no-
 biliorque victoria Romanis de Rege Antiocho fuit, quam de Gallis, ita laetior sociis erat de
 Gallis, quam de Antiocho. Tolerabilior regia seruitus fuerat, quam feritas immanium Barba-
 rorum, incertusque in dies terror, quod velut tempestas eos populantes inferret, itaque, ut qua-
 bus libertas Antiocho pulso, pax, Gallis domitis, data esset, non gratulatum modo vene-
 40 rant, sed coronas etiam aureas, pro suis quaque facultatibus, attulerant. Et ab Antiocho Lega-
 ti, & ab ipsis Gallis, ut pacis leges dicerentur, & ab Ariarathae Rege Cappadocum venerunt
 ad veniam petendam luendamque pecunia noxam, quod auxiliis Antiochi iuuisset. Ei
 CC talenta argenti sunt imperata. Gallis responsum, cum Eumenes Rex venisset, tum da-
 45 turum iis legem, ciuitatum legationes cum benignis responsis latiores etiam, quam vene-
 rant, dimissa. Antiochi Legati pecuniam in Pamphylia frumentumque ex pacto cum L. Scia-
 pione foedere iussi aduehere, eo se cum exercitu venturum. Principio deinde veris iustrato
 exercitu profectus, die VIII Apamiam venit. Ibi triduum statuis habitis, tertiis rursus ab
 Apamia castris in Pamphylia, quod pecuniam frumentumque regios conuohere iusserat,
 peruenit. Mille & quingenta talenta argenti accepta Apamiam deportantur, frumentum
 exercitui diuiditur. Inde ad Pergamum ducit, quae vna in iis locis regio tenebatur praesi-
 50 dio. Appropinquanti Praefectus praesidii obuius fuit, XXX dierum tempus petens, ut Re-
 gem Antiochum de vrbe tradenda consulere: dato tempore ad eam diem, decessit praesi-
 dio, & a Pergamo, L. Manlio fratre cum quatuor millibus militum Oronda ad reliquum
 pecuniae ex eo, quod pepigerant, exigendum, misso: ipse, quia Eumenes Regem & decem
 Legatos ab Roma Ephesum venisse audierat, iussis sequi Antiochi Legatis, Apamiam
 P

exercitum reduxit, ibi ex duodecim Legatorum sententia foedus in hac verba ferè cū Antiocho cōscriptum est: Amicitia Regi Antiocho cum populo Romano his legibus & conditionibus esto. Ne quem exercitum, qui cum populo Romano sociisve bellum gestur⁹ erit, Rex per fines regni sui eorumve, qui sub ditione eius erunt, transire finitō: neu commēatu nēve qua alia ope iuuato: idem Romani socii q̄ Antiocho & iis, qui sub imperio eius erūt, prestent. Belli gerendī ius Antiocho ne esto cum illis, qui insulas colunt, nēve in Europam transeundī, Excedito vrbibus, agris, vicis, castellis cis Taurum montem vsq̄ ad Tanaiam mēnem, & à valle Tauri vsq̄ ad iuga, quā in Lycaoniam vergit. Ne qua arma efferto ex iis oppidis, agris, castellisq̄, quibus excedat: si qua extulit, quā quoq̄ oportebit, recte restituro. Nēve militem nēve quem alium ex regno Eumenis recipito: si qui earum vrbū ciues, quæ regno abscedunt, cum Rege Antiocho intraq̄ fines eius regni sunt, Apamiā omnes ante diem certam redeant: qui ex regno Antiochi apud Romanos sociosq̄ sunt, iis ius abeundi manendīq̄ esto. Seruos seu fugitiuos, seu bello captos, seu qui liber captus aut transfuga erit, reddito Romani sociisq̄, Elephantos tradito omnes neq̄ alios parato. Tradito & naues lōgas armamentaq̄ earū, nēve plures quā decem naues acturias, nulla quarum plus quā XXX remis agatur, habeto: nēve minorem ex belli causa, quod ipse illaturus erit: nēve nauigato citra Calicandrum nēve Sarpedonium promontoria, extra quā si qua nauis pecuniam, stipendium aut Legatos, aut obfides portabit, Milites mercede conducendī ex iis gentibus, quæ sub ditione populi Romani sunt, Antiocho Regi ius ne esto, ne voluntarios quidem recipiendī, Rhodiorum sociorumve quæ aedes ædificiaq̄ intra fines regni Antiochi sunt, quo iure ante bellum fuerunt, eo Rhodiorum sociorumve sunt. Si quæ pecuniæ debentur, earum exactio esto. Si quid ablatum est, id conquirēdī, cognoscendī repetendīq̄ ius item esto. Si quas vrbes, quas tradi oportet, iutent, quibus Antiochus dedit, ex iis præsidia deducito, vtiq̄ recte tradantur curato. Aræ genti probi duodecim millia attica talenta dato intra duodecim annos pensionibus equis: talentum ne minus pondo LXXX Romanis ponderibus pendat, & tritici XL millia modium: Eumeni Regi talenta CCCL intra quinquēnum dato: & pro frumento, quod æstimatione fiat, talenta CXXVII, Obfides Romanis XX dato, & triennio mutato, ne minores cōtōm dentim annorum, neu maiores quā quadrigēnum. Si qui sociorum populi Romani bellum inferrent Antiocho, vim vī arcendī ius esto, dum ne quam vrbe aut belli iure teneat, aut in amicitiam accipiat: controuersias inter se iure ac iudicio disceptent: aut si vtriusq̄ placebit, bello. De Annibale Pœno & Ætolo Thoante & Lyfimacho Acarnanæ & Chalcidensis Eubulida & Philopœmene dedendis, in hoc quoq̄ foedere ascriptum est: & si quid postea addi mutatiue placuisset, vt id saluo foedere fieret. Consul iuravit in hoc foedere, ab Rege qui exigerent iusiurandū, profecti Quintus Minutius Thermus & L. Manlius, qui tum forte ab Orondis rediit: & Q. Fabio Labeoni, qui classis præerat, scripsit, vt Patara extemplo proficisceretur: quæq̄ ibi naues regiæ essent, concideret cremaretq̄. Profectus ab Epheso, quinquaginta rectas naues aut concidit aut incendit. Temeffum eadem expeditione, territis subito aduētū classis oppidanis, recepit: ex Lycia protinus iussis ab Epheso sequi, qui ibi relicti erant, per insulas in Græciam traiecit. Athenis paucos moratus dies, dum Pireeum ab Epheso naues venirent, totam inde classē in Italiam rediit. Cn. Manlius, cum inter cætera quæ accipiendā ab Antiocho erant, elephantos quoq̄ accepisset, donoq̄ Eumeni omnes dedisset: deinde causas ciuitatum, multis inter nouas res turbatis cognouit. Et Ariarathes Rex, parte dimidia pecuniæ imperatæ Eumenis beneficio, cui deponderat per eos dies filiam, dimissa, in amicitiam est acceptus. Ciuitatum autem cognitīs causis decem Legati aliam aliarum fecerunt conditionem. Quæ stipendiaria: Regi Antiocho fuerant, & cum populo Romano senerant, iis immunitatem dederunt: quæ partim Antiochi fuerant, aut stipendiaria: Attali Regis, eas omnes vectigal pendere Eumeni iusserunt: nominatim præterea Colophonis, qui in Notio habitant, & Gymæis & Mileiis immunitatem concesserunt. Clazomeniis super immunitatem & Donissam insulam dono dederunt: & Mileiis, quem Sacrum appellant, agrum restituerunt: & Iliensis Rhœteum & Gergicum addiderunt, non tam ob recentia vlla merita, quā originum memoria: eadem & Dardanum liberandī causa fuit. Chios quoq̄ & Smyrnaos, & Erythraos pro singulari fide, quam eo bello præstiterunt & agro donarunt, & in omni

præcipuo honore habuerunt. Phocensibus & ager, quem ante bellum habuerant redditus: & vt legibus antiquis vterentur, permillum. Rhodiis affirmata, quæ data priore decreto erant: Lycia & Caria datæ, & vsq̄ ad Mæandrum annem, præter Temeffum, Regi Eumeni Cheronesum in Europa, & Lyfimachiam, & castella, vicos, agros, quibus finibus tenuerat Antiochus, adiecerunt: in Asia Phrygiam vtrinq̄: alteram ad Hellepontum, maiorem alteram vocant: & Mysiam, quam Prusias Rex ademerat, restituerunt: & Lycaoniam, & Mityadam & Lydiam & nominatim vrbes Thralles atq̄ Ephesum & Temeffum. De Pamphilia disceptatū inter Eumenem & Antiochi Legatos cum esset, quia pars eius citra, pars vltra Taurum est, integra ad Senatum reuocatur. His foederibus decretisq̄ datis, Manlius cum decem Legatis omniq̄ exercitu ad Hellepontum profectus, euocatis eō regulis Gallorum, leges quibus pacem cum Eumene seruarent, dixit: denunciavitq̄, vt morem vagandi cum armis fluirent, agrorumq̄ suorum terminis se continerent. Contractis dein de ex omni ora nauibus, & Eumenis etiam classe per Athenæum fratrem Regis, ab Elæa adducta, copias omnes in Europam traiecit. Inde per Cheronesum modicis itineribus graue præda omnis generis agmen trahens, Lyfimachia statua habuit, vt quāmaxime recentibus & integris iumentis Thraciam, per quam iter vulgo horrebāt, ingrederetur. Quo profectus est ab Lyfimachia die ad annem Menala quem vocant, inde postero die ad Cypselas peruenit, à Cypselis via decem millium millium ferè sylueitris, angusta, confragosa excipiebatur: propter cuius difficultatem itineris in duas partes diuisus exercitus: & præcedere vna iussa, altera magno interuallo cogere agmen, media impedimenta inreperuit, plaustra cum pecunia publica erant, preciosaq̄ alia præda. Itaque cum per saltum iter, Thracum decem haud amplius millia ex quatuor populis, Astii & Cæni, & Maduateni, & Coreli ad ipsas angustias viam circumfuderunt. Opinio erat, non sine Philippi Regis Macedonum fraude id factum: eum scisse, non aliā, quā per Thraciam redituros Romanos, & quantam pecuniam secum portarent. In primo agmine Imperator erat, sollicitus propter iniquitatem locorum, Thracæ nihil se mouerunt, donec armati transirent: postquam primos superasse angustias viderunt, postremos nondum appropinquantes, impedimenta & sarcinas inuadunt: cæsisq̄ custodibus, partim ea, quæ in plaustris erant, diripere, partim sub oneribus iumenta abstrahere coeperunt. Vnde postquā clamor primum ad eos, qui iam ingressi saltum sequebantur, deinde etiam ad primum agmen est perlatus, vtrinq̄ in medium concurritur, & inordinatum simul pluribus locis prælium conseritur. Thracas præda ipsa impeditos oneribus & plerosq̄, vt ad rapiendum manus vacuas haberent, inermes ad cædem præbet, Romanos iniquitas locorum Barbaris per calles notos occurrentibus & latentibus interdum per cauas valles prodebat: ipsa etiam onera plaustraq̄, vt fors tulit, his aut illis incommode obiecta pugnantibus impedimento sunt: alibi præda, alibi prædæ vindex cadit, prout locus iniquus æquusve his aut illis, prout animus pugnantium est, prout numerus: alii enim pluribus, quā ipsi erant: alii paucioribus occurrant: varia pugnae fortuna est: multi vtrinq̄ cadunt, iam nox appetebat, cum prælio excedunt Thracæ, non fuga vulnerum aut mortis: sed quia satis prædæ habebant. Romanorum primum agmen extra saltum circa templum Mendidium castra loco aperto posuit: pars altera ad costodiam impedimentorum medio in saltu duplici circumdata vallo mansit: postero die prius explorato saltu quā mouerent, primis se coniungit. In eo prælio, cū & impedimentorum pars & calonum, & milites aliquot, cum passim toto propè saltu pugnaretur, cecidissent, Quinti Minutii Thermi morte omisum est inceptum, fortis ac strenui viri. Eo die ad Hebrum flumen peruentum est: inde Æniorum fines præter Apollinis (Gerantium quem vocant incolæ) templum superant. Alia angustia circa Tympita excipiunt (hoc loco nomen est) nec minus confragosæ quā priores: sed quia nihil syluestre circa est, ne larebras quidem ad insidiandum præbent. Huc ad eandem spem prædæ Thracæ, gens & ipsa Thracum conuenere: sed quia nudæ valles procul vt conspicerentur angustias obfidentes, efficiebant minus terroris tumultusq̄ fuit apud Romanos: qui pæ & si iniquo loco, prælio tamen iusto, acie aperta, collatis signis dimicandum erat. Conferri subeuntes cum clamore impetu factō primum expulere loco hostes, deinde auertere: fuga inde cedesq̄ suis ipsos impediens angustias fieri cœpta est. Romani victores ad vicum Maronitarum (Salentum appellant) posuerunt castra. Postero die patenti itinere

Præiacus campus eos excepit, triduumq; ibi frumentum accipientes manserunt, partim ex agris Maronitarum, conferentibus ipsis, partim ex nauibus suis, quæ cum omnis generis commearu sequebantur. Ab statuis diei via Apolloniam fuit: inde per Abderitarum agrum Neapolin peruenit. Hoc omne per Grecorum colonias pacatum iter fuit: reliquum inde per medios Thracas dies noctesq; et si non insectum, suspectum tamen, donec in Macedonia peruenerunt. Mitiores Thracas idem exercitus, cum à Scipione eadem via duceretur, habuerat, nullam ob aliam causam, quod prædæ minus quod peteretur, fuerat. Quamquam tum quoq; Claudius autor est ad XV millia Thracum præcedenti ad exploranda loca agmen Mutini Numidæ occurrisse, CCC equites fuisse Numidas, paucos elephantos, Mutinis filium per medios hostes cum CL delectis equitibus perripisse: eundem, cum mox Mutinis iam in medio elephantis collocatis, in cornua equitibus dispositis, manum cum hoste conseruissit, terrorem ab tergo præbuisse: atq; inde turbatos equitibus velut procella hostes ad pedatum agmen accessisse. Cn. Manlius per Macedonia in Thessaliam exercitum traduxit: inde per Epirum Apolloniam cum peruenisset, nondum adeo hyberno contempto mari, ut traicere auderet, Apolloniæ hybernauit. Exitu prope anni M. Valerius COS, ex Liguribus ad magistratus subrogandos Romam venit, nulla memorabili in prouincia re gesta, ut ea probabilis moræ causa esset, quod solito serius ad comitia venisset. Comitia COSS. rogandis fuerunt ad XII. Calendas Martias. Creati M. Æmilius Lepidus, C. Flaminius. Postero die Prætores facti Ap. Claudius Pulcher, Ser. Sulpitius Galba, Q. Terentius Culleo, L. Terentius Messala, Q. Fuluius Flaccus, M. Furius Craffus. Comitibus perfectis, quas prouincias Prætoribus esse placeret, retulit ad Senatum COS, decreuerunt duas Rome iuris dicendi causas: duas extra Italiam, Siciliam & Sardiniam: duas in Italia, Tarentum & Galliam: & ex saepulo, priuquam inirent magistratus, fortiri iussi. Ser. Sulpitius vrbanam, Q. Terentius peregrinam esse fortitus, L. Terentius Siciliam, Q. Fuluius Sardiniam, Ap. Claudius Tarentum, M. Furius Galliam. Eo anno L. Minutius Myrtilus & L. Manlius, quod Legatos Carthaginenses pulsasse dicebantur, iussu Q. Terentii Prætoris vrbis per Feciales traditi sunt Legatis & Carthaginem aduecti. In Liguribus magni belli, & gliscentis in dies magis fama erat. Itaq; COSS. nouis, quo die de prouinciis & de republica retulerunt, Senatus vtriq; Ligures prouinciam decreuit. Huic S. C. Lepidus COS, intercedebat, indignum esse prædicâs, COSS. ambos in valles Ligurum includi. M. Fuluium, & Cn. Manlium biennium iam alterum in Europa, alterum in Asia, velut pro Philippo atq; Antiocho substitutos regnare: si exercitus in his terris esse placeat, Cōsules iis potius quam priuatos præesse oportere, Vagari eos cum belli terrore per nationes, quibus bellum indictum non sit, pacem precio venditantes: si eas prouincias exercitibus obtinere opus esset, sicut M. Attilio, L. Scipioni COSS. M. Fuluius & Cn. Manlius successissent Cōsules, ita Fuluius Mælioq; C. Liviis & M. Valerium Cōsules debuisse succedere: tunc certe perfecto Ætolico bello, recepta ab Antiocho Asia, deuidis Gallis aut COSS. ad exercitus cōsulares mitti: aut reportare legiones inde reddiq; tantum dem reipublicæ debere. Senatus his auditis in sententia perseverauit, ut COSS. ambobus Ligures prouincia esset, Manlium Fuluiumq; decedere de prouinciis, & exercitus inde deducere ac redire Romam placuit. Inimicitia inter M. Fuluium & M. Æmilium Cōsulē erat: & super cætera Æmilius serius biennio se Cōsulem factū M. Fuluii opera dicebat. Itaq; ad inuidiam ei faciendam Legatos Ambracientes in Senatum subornatos criminibus introduxit. Qui sibi, cum in pace essent, imperataq; à prioribus COSS. fecissent, & eadem præstare obediēter M. Fuluius parati essent, bellum illatum questi: agros primum depopulatos, terrorem direptionis & cadis vrbis iniecerunt, ut eo metu claudere cogentur portas: obfessos deinde, & oppugnatos se & omnia alia exempla belli edita in se, cadibus, incendiis, ruinis, dirptione vrbis, coniuges, liberos in seruitium abstractos, bona adempta: & quod se ante omnia moueat, templa rota vrbe spoliata ornamentis, simulacra deum, deos imò ipsos conuulsos, ex sedibus suis ablatos esse: parietes postesq; nudatos: quos adoret, ad quos precentur & supplicent, Ambracientibus non superesse. Hæc querentes interrogando criminosè ex composito Cōsul ad plura, velut non sua sponte dicenda, eliciebat. Moris Patribus, alter Cōsul C. Flaminius M. Fuluii causam excepit: qui veterem & obsoletam viā ingressos Ambracientes dixit, sic M. Marcellū à Syracusanis, sic Q. Fuluiū, à Capanis accusatos: quin eadem opera T. Quintiū à Philippo Rege, M. Attilium & L. Scipionē ab Antiocho, Cn. Manlium

à Gallis, & ipsum Fuluium ab Ætolis, & Cephaleniæ populis accusari paterentur: Ambraciam oppugnatam, & captam, & signa inde ornamentaq; ablata, & cætera facta, quæ captis vrbibus soleant, negaturum aut. ne pro M. Fuluii, aut ipsum M. Fuluium ceteris Patres conscripti, cum ob has res gestas triumphum à vobis postulaturus sit: Ambraciam captam signaq; quæ ablata criminantur, cætera spolia eius vrbis ante currum laturus! & fixurus in postibus suis: nihil est, quod se ab Ætolis separent: eadem Ambracientium & Ætolorum causa est. Itaq; Collega meus vel in alia causa inimicitias exerceat, vel si in hac vtriq; mauult, retineat Ambracientes suos in aduentum M. Fuluii: ego nec de Ambracientibus neq; de Ætolis decerni quicq; absente M. Fuluii pariar. Cum Æmilius callidam malitiam inimici velut omnibus notam insimularet, & tempus eum morando extracturum diceret, ne Cōsule inimico Romam veniret, certamine Cōsulum biduum absumptum est: nec presente Flamini decerni quicq; videbatur posse. Captata occasio est, cum æger forte Flaminius abesset: & referente Æmilio, Senatusconsultum factum est, ut Ambracientibus omnes suæ res redderentur, in libertate essent, ac legibus suis vterentur. Portoria ea, quæ vellent, terra mariq; caperent, dum eorum immunes Romani ac socii Latini nominis essent: signa aliaq; ornamenta quæ quererentur ex ædibus sacris sublata esse, de iis, cum M. Fuluius Romam reuertisset, placere ad collegium Pontificum referri: & quod si censuissent, fieri. Neq; his contentus Cōsul fuit, sed postea per infrequentiam adiecit Senatusconsulto, Ambraciam non videri vi capram esse. Supplicatio inde ex Decemvitorum decreto pro valetudine populi fuit per triiduum, quia grauis pestilentia vrbem atq; agros vastabat. Latine inde fuerunt. Quibus religionibus liberati Cōsules, & delectu perfecto (nouis enim vtriq; maluit vtri militibus) in prouinciam profecti sunt veteresq; omnes dimiserunt. Post Cōsulum profectiōnem Cnatus Mælius Proconsul Romam venit. Cui cum ab Seruio Sulpitio Prætoře Senatus ad eadem Bellonæ datus esset, & ipse commemoratis rebus ab se gestis postulasset, ut ob eas diis immortalibus honos haberetur, sibiq; triumphanti vrbem inueni liceret, contradixerunt pars maior decem Legatorum, qui cum eo fuerant: & ante alios L. Furius Purpurio & L. Æmilius Paulus: Legatos sese Cn. Manlio datos pacis cum Antiocho faciendæ causa fœderisq; & legum, quæ cum L. Scipione inchoatæ fuissent, perficiendarum. Cn. Manlium summa ope tetendisse, ut eam pacem turbaret, & Antiochum, si sui potestatem fecisset, insidiis exciperet: sed illum cognita fraude Cōsulis, cum saepe colloquiis petitis captatus esset, non congressum modo, sed conspectum etiam eius vitasse: cupientem transire Taurum, ægre omnium Legatorum precibus, ne carminibus Sibyllæ prædictam superantibus terminos fatales cladem experiri vellent, retentum: admouisse tamen exercitum, & prope ipsis iugis ad diuortia aquarum castra posuisse. Cum nullam ibi causam belli inueniret, quiescentibus regiis, circumegisse exercitum ad Gallogracos: cui nationi non ex Senatus autoritate, non ex populi iussu bellum illatum. Quod quem vnq; de sua sententia facere ausum! Antiochi, Philippi, Annibalis & Pœnorum recentissima bella esse. De omnibus his consulum Senatum populumq; iussisse, saepe Legatos ante missos res repetitas, postremo qui bellum indicerent, missos. Quid eorum Cn. Manli factum est, ut istud publicum populi Romani bellum, & nō tuum priuatum latrocinium dicamus! An eo ipso contentus fuisti: recto itinere duxisti exercitum ad eos, quos tibi hostes desumpseras: an per omnes anfractus viarum? cum via consisteres, ut quod flexisset agmen Artalus Eumenis frater, eò Cōsul mercenarius cum exercitu Romano sequeretur: Pisidiæ Lyconiaq; & Phrygiæ recessus omnes atq; angulos peragrasti, stipem à tyrannis castellanisq; deuis colligens. Quid enim tibi cum Orondis? quid cum aliis æque innoxiiis populis? Bellum autē ipsum, cuius nomine triumphum petis, quo modo gessisti? loco æquo, tempore tuo pugnans! Tu vero recte, ut diis immortalibus honos habeatur, postulas: primum, quod pro temeritate Imperatoris nullo iure gentium bellum inferentis pœnas luere exercitum noluerunt: deinde, quod beluas, non hostes nobis obiecerunt. Nolite tamen tantum existimare mistum esse Gallogracorum, multo ante & corpore & animo misti ac mutati sunt. An si illi Galli essent, cum quibus milites vario euentu in Italia pugnatum est, quatum in Imperatore nostro fuit, nuncius illinc reddisset, bis cum iis pugnatū est, bis loco iniquo subit: in valle inferiore pedibus penè hostium aciem subiecit, ut si non tela ex superiore loco mitterent, sed corpora sua nuda iicerent, obruere nos potuerint. Quid igitur incidit? Magna fortuna populi Romani est, magnū &

terribile nomen. Recenti ruina Annibalis, Philippi, Antiochi prope attonitæ erant tantæ cor-
 55 potum moles: fundis sagittisq; in fugam consternatæ sunt. gladius in acie cruentatus nõ est
 Gallico bello: velut auium examina ad crepitũ primum missiliũ auolauere. At hercule nos
 idem, admonente fortuna quid, si hoste habuissemus, casurum fuisset, cum redeuntes in la-
 tranculos Thraces incidissemus, cæsi, fugati, exuri impeditis sumus, Q. Minutius Ther-
 mus, in quo haud paulo plus damni factũ est, q̃ si Cn. Manlius cuius temeritate ea clades inci-
 60 derat, perisset, cum multis viris fortibus cecidit, exercitus spolia Regis Antiochi referens, tri-
 fariam dissipatus, alibi primum, alibi postremum agmen, alibi impedimenta, inter vepres in
 latebris ferarũ noctem vnam delituit. Pro his triumphus petitur: Si nihil in Thracia cla-
 dis ignominia: q̃ foret acceptum, de quibus hostibus triumphum peteres: de iis, vt opinor,
 quos tibi hostes Senatus aut populus Romanus dedisset: sic huic L. Scipioni, sic illi M. At-
 65 tilio de Rege Antiocho, sic paulo ante T. Quinctio de Rege Philippo, sic P. Africano de An-
 nibale & Pœnis & Syphace triumphus datus: & minima illa, cũ iam Senatus censuisset bel-
 la, quæstia tamẽ sunt, quibus nunciandũ esset: ipsi vtrq; Regibus nunciarentur: an satis esset
 ad præsidium aliquod nunciari: Vultis ergo hæc omnia polli & cõfundi: tolli scialia iura:
 nullos esse Feciales: fiat (pace desim dixerim) iactura religionis, obliuio deortũ capiat peccata
 70 ra vestra: nam Senatum quoq; de bello consulti non placet: non ad populũ ferri: velint, iube-
 ante cum Gallis bellum geri: Modo certe Consules Graciam atq; Asiam volebant, tamen
 perseverantibus vobis Ligures prouinciã decernere, dicto audientes fuerant, merito ergo à
 vobis prospere bello gesto triumphum perent, quibus autoribus gesserunt. Talis oratio Fu-
 75 rii & Emilii fuit, Manlium in hunc maxime modum repondisse accepimus, Tribunus ple-
 bis antea solabant triumphum postulantibus aduersari Patres conscripti, quibus ego gra-
 tiam habeo, q̃ seu mihi seu magnitudinẽ rerum gestarum hoc dederunt, vt non solum silẽ-
 tio comprobarent honorẽ meum, sed referre etiam, si opus esse videretur, parati essent ex de-
 cem Legatis, si diis placet, q̃ consiliũ dispensandẽ cohonestandẽq; victoriẽ Imperatoribus
 maiores dederũt nostri, aduersarios habeo, L. Furius, L. Emilius currum triumphalẽ me con-
 80 scendere prohibent, coronã insignem capiti detrahunt: quos ego, si Tribuni me triumphate
 prohiberẽt, testes citaturus fui rerum à me gestarũ. Nullius equidẽ inuideo honorẽ, vos Tri-
 bunos plebis nuper, viros fortes ac strenuos, impediẽtes Q. Fabii Labeonis triũphũ autori-
 tate vestra deterruisti: triumphauit, quem non bellum iniustũ gessisse, sed hæc si emnino nõ
 85 vidisset, inimici iactabant: ego, qui cum C millibus ferocissimorum hostiũ signis collatis to-
 ties pugnaui, qui plus XL millia hominũ cepi aut occidi, qui bina castra eorũ expugnaui,
 qui citra iuga Tauri omnia pacatiora q̃ terra Italia est reliqui: non triũpho modo fraudor,
 sed causam apud vos Partes cõscripti accusantib; ipse Legatis dico, Duplex eorũ, vt animad-
 uertistis Patres conscripti accusatio fuit. Nam nec gerendũ mihi fuisse bellum cum Gallis,
 & gestum temere atq; imprudenter dixerunt: non erant Galli hostes, sed tu eos pacatos im-
 90 petata facientes violasti. Non sum postulatorus à vobis P. C. vt quẽ communiter de imma-
 nitate gentis Gallorum, de infestissimo odio in nomen Romanum scitis, ea de illis quoq;
 qui Asiã incolunt, existimetis Gallis, remota vniuersẽ gẽtis infamia atq; inuidia, per seipfos
 cõstimate. Vtinam Rex Eumenes, a tinã Asiẽ ciuitates omnes adessent, & illos potius queren-
 tes, q̃ me accusantem audiretis. Mittite agedũ Legatos circa Asiã ad omnes vires, & quæri-
 95 te, vt rum à grauiori seruitute Antiocho ultra Tauri iuga moto, an Gallis subactis liberati
 sint, quoties agri eorũ vastati sint, quoties præde abactæ, referant, cũ vix redimendũ captiuos
 copia esset, & mactatas humanas hostias immolatosq; liberos suos audirent. Stipendia scia-
 tote pependisse socios vestros Gallis, & nunc liberatos per vos regio imperio: fuisse p̃suros,
 si à me foret cessatũ: quo longius Antioch; emotus esset, hoc impotentius in Asia Galli do-
 100 minarentur: & quicquid est terrarũ citra Tauri iuga, Gallorũ imperio, non vestro adieci-
 seris. At enim sunt hæc ita: verum etiã Delphos, quondam commune humani generis oracu-
 lum, vmbilicum orbis terrarum, Galli spoliauerunt, nec ideo populus Romanus his bellum
 induxit aut intulit. Equidem aliquid interesse rebar inter id temptus, quo nõdum in iure ac
 ditione vestra, Græcia atq; Asia erat, ad curandum animaduertendumq; quid in his terris
 105 fieret: & hoc, quo finẽ imperii Romani Tauri mōrẽ statuistis: quo libertatẽ immunitatẽ ve
 ciuitatibus datis, quo aliis fines adiciis, alios agro multatis, vestrũ imponitis, regna auge-
 tis, minuitis, donatis, adimitis, cura vestra: censetis esse, vt pacem terra mariq; habeant. An

nisi præsidia deduxisset Antiochus, quæ quæta in suis partibus erant, non putaretis libe-
 ratam Asiam: si Gallorum exercitus effusi vagarentur, rata dona vestra, quæ dedistis Regi
 Eumeni, rata libertas ciuitatibus esset: Sed quid ego hæc ita arguuntor, tanq̃ non accepe-
 rim, sed fecerim hostes Gallos: Te L. Scipio appello, cuius ego imperio succedens, inui-
 5 cem imperii tui virtutem felicitatemq; pariter non frustra ab diis immortalibus precatus
 sum: te P. Scipio, qui Legati ius, Collegæ maiestatem, & apud fratrem Consulem & apud ex-
 ercitus habuisti, Scitisne in exercitu Antiochi Gallorum legiones fuisse: videritis in acie
 eos, in cornu vtrorq; (id enim roboris esse videbatur) locatos: pugnaueritis vt cum hostibus
 iustis: cecideritis: spolia eorum retuleritis: At qui cum Antiocho, non cum Gallis bellum
 10 Senatus decreuerat, neq; populus iusserat. Sed simul (vt opinor) cum his decreuerant, ius-
 serantq; qui inter eius præsidia fuissent: ex quibus præter Antiochum, cum quo pacem
 pepigerat Scipio, & cum quo nominatim fœdus vt fieret, mandaueratis omnes, hostes e-
 rant, qui pro Antiocho arma aduersus nos tulerunt. In qua causa cum Galli ante omnes
 fuissent, & reguli quidam & tyranni, ego tamen & cum aliis pro dignitate imperii vestri
 15 coactis luere peccata sua, pacem pepigi: & Gallorum animos, si possent mitigari à ferita-
 te insita, tentauit: & postquam indomitos atq; implacabiles cernebam, tum demum vi atq;
 armis coerendos ratus sum: nunc quoniam suscepti belli purgatum est crimen, gesti red-
 denda est ratio: in quo considerem equidem causã meã, etiam si non apud Romanum, sed
 apud Carthaginem Senatum agerem, vbi in crucem tolli Imperatores dicuntur, si prospere
 20 euenit, prauo consilio rẽ gesserunt. Sed si ego in ea ciuitate, quæ ideo omnibus rebus inci-
 piendis gerendisq; deos adhibet, quia nullius calumniã subiecit ea, quæ dii comprobauẽ-
 runt: & in solennibus verbis habet, cum supplicationem aut triumphum decernit. Quod be-
 ne ac feliciter temp. administrarit, si nollem, si graue ac superbum existimarem virtute glo-
 riarĩ, pro felicitate mea exercitusq; mei, q̃ tantam nationem sine vlla militũ iactura deuici-
 25 mus, postularemq; vt diis immortalibus honos haberetur: & ipse triumphans in Capitolio
 um ascenderem, vnde votis rite nuncupatis profectus sum, negaretis hoc mihi cũm diis im-
 mortalibus? Iniquo enim loco dimicaui. Dic igitur quo æquiore potuerim dimicare, cum
 montem hostes cepissent, loco munito se tenerent: nempe eundem ad hostes erat, si vincere
 vellem. Quid, si urbem eo loco haberent, & moenibus se tenerent: nempe oppugnandi erant.
 30 Quid ad Thermopylas æquone loco M. Attilius cum Rege Antiocho pugnauit? quid
 Philippum non eodem modo super Aoum amnem iuga tenentem montium T. Quin-
 etius defecit? Equidem adhuc qualem aut sibi fingant aut vobis videri velint hostem fuisse:
 non inuenio: si degenerem & emollitum amœnitate Asia, quid periculi vel iniquo loco sub-
 euntibus fuit? si timendum & feritate animorum & robore corporum, huicne tantæ victo-
 35 riæ triumphum negatis? Cæca inuidia est Patres conscripti, nec quicq; aliud scit q̃ detracta-
 re virtutes, contumpere honores ac præmia eorum. Mihi quæso, ita ignoscatis P. C. si longio-
 rem orationem non cupiditas gloriandi, sed necessaria criminum defensio fecit. An etiam
 per Thraciã saltus patententes, qui angusti erant, & plana ex arduis, & culta ex syluestribus fa-
 cere potui: & præstare, necubi notis sibi latebris delitescerent latrones Thraces: ne quid sacri-
 40 narũ raperetur? ne quod iumentũ ex tanto agmine abstraheretur: ne quis vulneraretur? ne
 ex vulnere vir fortis ac strenuus Q. Minuti; moreretur? In hoc casu, quo infeliciter incidit,
 vt talem ciuem amitteremus, heret. Quod, saltũ iniquo, loco alieno cum adortus hostis nos
 esset, duæ simul acies primi & nouissimi agminis hærentẽ ad impedimenta nostra exercitũ
 Barbarorum circumuenerũt, q̃ multa millia ipso die, plura multo post dies paucos ceciderũt,
 45 & ceperunt: hoc si ipsi tacuerint, vos scituros, cum testis orationis meæ totus exercitus sit,
 non credunt. Si gladium in Asia non strinxissem, si hostem non vidissem, tamen triumphũ
 in Thracia duobus præliis meruerã. Sed iam dictũ satis est. Quin pro eo, q̃ pluribus verbis
 vos, q̃ volui, fatigauit, veniam à vobis petitam impetratamq; velim P. C. Plus crimina eo
 die q̃ defensio valuissem, ni altercationem in serum perduxissem. Dimittitur Senatus in ea
 50 opinione, vt negaturus triumphũ fuisse videretur. Postero die & cognati amiciq; Cn. Man-
 lii summis opibus annexi sunt, & autoritas seniorũ valuit, negantium exemplũ proditum
 memoriẽ, esse, vt Imperator, qui per diuilibus deuictis, confecta prouincia, exercitũ, reportas-
 set, sine curru & laurea priuatus, in honotatusq; urbem iniret. Hic pudor malignitatem vi-
 cit triumphumq; frequẽtes decreuerũt. Oppressit deinde mentionẽ memoriãq; omnem

contentionis huius maius & cum maiore & clariore viro certamen ortu. P. Scipioni Africano (vt Valerius Antias autor est) duo Q. Petilii die dixerunt. Id, prout cuiusque ingenium erat, interpretabantur. Alii non Tribunos Plebis, sed vniuersam ciuitatem incusabant, que id pati posset, duas maximas orbis terrarum vrbes ingratas vno propere tempore in principes inuentas, Romam ingratiorem: siquidem victa Carthago victum Annibalem in exilium expulisset, Roma victrix victorem Africanum expellat. Alii neminem vnum tantum eminere ciuem debere, vt legibus interrogari non possit, nihil tam equandem libertatis esse que potissimum quocumque posse dicere causam. Quid autem tutum cuique, nedum summam rempublicam permitti si ratio non sit reddenda: qui ius equum pari non possit, in eum vim haud iniustam esse. Hac agitata sermonibus, donec dies dicendae causae veniret: nec alius antea quisquam, nec ille ipse Scipio Consul Censorue, maiore omnium generis hominum frequentia quam reus illo die in forum est deductus, iustus dicere causam, sine vlla criminum mentione orationem adeo magnificam de rebus ab se gestis est exorsus, vt satis constaret, neminem vnquam neque melius neque verius laudatum esse. Dicebantur enim ab eodem animo ingenioque a quo gesta erant: & aurium fastidium aberat, quia pro periculo, non in gloriam referebantur. Tribuni plebis vetera luxuriae crimina Syracusanorum hybernorum & Locris Pleminianum tumultum cum ad fide praesentium criminum tetulissent, suspicionibus magis quam argumentis, pecuniae capere reum accusarunt. Filium captum, sine vlla criminum mentione orationem adeo magnificam in vnius manu pax Romana bellumque esset, ab Antiocho cultum, Dictatorem eum Consul, non Legatum in prouincia fuisse: nec ad aliam rem eodem profectum, quam vt id, quod Hispaniae, Galliae, Siciliae, Africae iam pridem persuasum esset, hoc Graeciae Asiaeque & omnibus ad orientem versis Regibus gentibusque appareret, vnum hominem caput columenque imperii Romani esse, sub umbra Scipionis ciuitatem dominam orbis terrarum latere, nutus eius pro decretis Patrum, pro populi iussis esse, infamia intactum, inuidia qua possunt virgent. Orationibus in noctem perductis, producta dies est. Vbi ea venit, Tribuni in rostris prima luce confederunt. Citatus reus, magno agmine amicorum clientiumque per mediam concionem ad rostra subit: silentioque facto, Hoc (inquit) die Tribuni plebis vosque Quirites, cum Annibale & Carthaginensibus signis collatis in Africa bene ac feliciter pugnaui. Itaque cum hodie litibus & iurgis superfederi aequum sit, ego hinc exemplo in Capitolium ad louem optimum maximum Iunonemque & Mineruam ceterosque deos, qui Capitolio atque arci praesident, salutandos ibo: hisque gratias agam, quod mihi & hoc ipso die, & sepe alias egregie rei publice gerendae mentem facultatemque dederunt: vestrum quoque quibus commodum est, ite mecum Quirites, & orate deos, vt mei similes principes habeatis: ita si ab annis septedecim ad senectutem semper vos etatem meam honoribus vestris anteistis, ego vestros honores rebus gerendis precessi. Ab rostris in Capitolium ascendit: simul se vniuersa concio auertit, & secuta Scipionem est: adeo, vt postremo scriba viatoresque Tribunos relinquerent, nec cum iis praeter seruilem comitatum & praecionem, qui reum ex rostris citabat, quisquam esset. Scipio non in Capitolio modo, sed per totam urbem omnia tepla deum cum populo Romano circumiit. Celebratior is prope dies fauore hominum & aestimatione vere magitudinis eius fuit, quam quo triumphans de Syphace Rege & Carthaginensibus urbem est inuectus. Hic speciosus vltimus dies P. Scipioni illuxit. Post quem, cum inuidiam & certamina cum Tribunis prospiceret, die longiore producta, in Litternum concessit, certo consilio ne ad causam dicendam adesset. Maior animus & natura erat ac maiori fortunae affuetus quam vt reus esse sciret, & submitteret se in humilitate causam dicentium. Vbi dies venit, citarique absens est coeptus, L. Scipio mortuum causam esse cur abesset, excusabat. Quam excusationem cum Tribuni, qui diem dixerant, non acciperent, & ab eadem superbia non venire ad causam dicendam arguerent, qua iudicium & Tribunos plebis & concionem reliquisset, & quibus ius de se dicende sententiae, & libertatem admississet, his comitatus, velut captos trahens, triumphum de populo Romano egisset, secessionem eo die quo in Capitolio a Tribunis plebis fecisset. Habetis ergo temeritatis illius mercedem, quo duce & autore nos reliquistis, ab eo ipsi relicti estis: & tantum animorum in dies nobis decreuit, vt ad quem ante annos septedecim exercitum & classem habentem, Tribunos plebis Aedilemque in Sicilia mittere ausi sumus, qui praeherent eum, & Romam reduceret, ad eum priuatum ex villa sua extrahendum ad causam dicendam mittere non audeamus: Tribuni plebis appellati ab L. Scipione, ita decreuerunt, vt si morbi causa excusaret, sibi placere accipi eam cau-

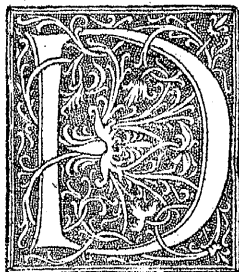
1 sam, diemque a collegis produci. Tribunos plebis eo tempore T. Sempronius Gracchus erat, cui inimicitia cum P. Scipione intercedebat. Is, cum vetuisset nomen suum decreto collegarum ascribi, tristitoremque omnes sententiam expectarent, ita decreuit: Cum L. Scipio excuset morbum esse causam fratri, satis id sibi videri, se P. Scipionem, priusquam Romam redisset, 5 accusari non passurum: tum quoque, si se appellet, auxilio ei futurum ne causam dicat: ad id fastidium rebus gestis, honoribus populi Romani P. Scipionem, deorum hominumque consensu peruenisse, vt sub rostris reum stare, & praebere aures adolescentium conuiciis populo Romano magis deformem, quam ipsi sit. Adiecit decreto indignationem: Sub pedibus vestris stabit Tribuni domitor ille Africae Scipio: ideo quatuor nobilissimos duces Pecorum in Hispania, 10 quatuor exercitus fudit, fugauitque, ideo Syphacem cepit, Annibalem deuicit, Carthaginem vinctigalem vobis fecit, Antiochum (recepto eius fratre consorte huius gloriae) L. Cornelius Scipio ultra Tauri iuga emouit, vt duobus Petiliis succumberet: vos de P. Africano palma peteretis: nullis ne meritis suis, nullis vestris honoribus, cum qua in arceum tutam, & velut sanctam clari viri praeuenient: vbi si non venerabilis, inuiolata saltem senectus eorum confidat. 15 Mouit & decretum & adiecta oratio non ceteros modo, sed ipsos etiam accusatores, & deliberaturos se quid sui iuris & officii esset, dixerunt. Senatus deinde, concilio plebis dimisso, haberi est coeptus. Ibi gratie ingentes ab vniuerso ordine, praecipue a Consularibus senioribusque, T. Sempronio Graccho actae sunt, quae rem, priuatis similitudinibus potiore habuisset: & Petilii vexari sunt probis, quae splendore aduersa inuidia voluissent, & spolia ex Africano triumpho perterent. Silentium deinde de Africano fuit, vitam Litterni egit sine desiderio vrbis, Morietaem 20 rure eo ipso loco sepeliri se iussisse ferunt, monumentumque ibi aedificari, ne funus sibi in ingrata patria fieret. Vir memorabilis, bellicis tamen quam pacis artibus memorabilior prima pars vitae, quam postrema fuit: quia in iuuetate bella assidue gesta, cum senecta res quoque defloruere, nec praebita est materia ingenio, quo ad primum Consulatum: secundo etiam in Caesarum adlicia, 25 Quid Asiatica legatio & valetudine aduersa inutilis, & filii casu deformata: & post reditum necessitas aut subeundi iudicii, aut simul cum patria deserendi: Punici tamen belli perpetrati, quo nullum neque maius neque periculosius Romani gessere, vnam praecipuam gloriam tulit. Morte Africani creuere inimicorum animi, quorum princeps fuit M. Porcius Cato: qui viuo quoque eo allatrare eius magnitudinem solitus erat. Hoc autore existimantur Petilii & viuo 30 Africano rem ingressi, & mortuo rogationem promulgasse. Fuit autem rogatio talis, Velitis, iubeatis, quararum, quae pecunia capta, ablata, coacta ab Rege Antiocho est, qui sub eius imperio fuerunt: quod aes in publicum relatum non est, vti de ea re Ser. Sulpitius Praetor verba nus ad Senatum referat: Quem eam rem velis Senatus quarere de iis, qui Praetores nunc sunt. Huic rogationi primo Q. & L. Nummii intercedebant. Senatui quarere de pecunia non relata in publicum, ita vt antea semper factum esset, aequum censebant, Petilii nobilitate & regnum in Senatu Scipionem accusabant. L. Furius Purpurio Consularis, qui in decem Legatis in Asia fuerat, latius rogandum censebat, non quae ab Antiocho modo pecuniae capere forent, sed quae ab aliis Regibus, gentibusque, Cn. Manlium inimicum incessens, Et L. Scipio, quem magis pro se, quam aduersus legem dicturum apparebat, dissuasor processit. Is post mortem P. 40 Africani fratris, viri omnium fortissimi clarissimique, eam exortam rogationem est conque- stus. Parum enim fuisse, non laudari pro rostris P. Africanum post mortem, nisi etiam accuseretur: & Carthaginenses exilio Annibalis contentos esse, populum Romanum ne morte quidem P. Scipionis exariari, nisi & ipsius fama sepulti laceretur, & frater insuper accessione inuidiae mactetur. M. Cato suavitatem rogationem, extat & oratio eius de pecunia Regis Antiochii: & Nummios Tribunos auctoritate deterruit, ne aduersarentur rogationi. Remittentibus ergo his intercessionem, omnes tribus vti rogassent, iusserunt. Ser. Sulpitio deinde referente, quem rogationem Petilii quarere vellent, Q. Terentium Culleonem Patres iusserunt. Alii hunc Praetorem adeo amicum Corneliae familiae, vt qui Romae mortuum, elatumque P. Scipionem (est enim ea quoque fama) tradunt, pileatum, sicut in triumpho ierat, in funere quoque ante lectum ille, memoriae prodiderunt: & ad portam Capenam multum profectus funus dedisse, quae ab eo inter alios captiuos in Africa ex hostibus receptus esset. Alii adeo inimicum eundem, vt propter insignem similitudinem ab ea factione, quae aduersa Scipionibus erat, delectus sit potissimum ad quaestionem exercendam. Ceterum ad hunc nimis aequum aut iniquum Praetorem reus exemplo factus L. Scipio: simul & delata & recepta nomina Legato-

rum eius, A. & L. Hostiliorum Catonum, & C. Furi Culleonis Quæstoris: & vt omnia con-
 tracta societate peculatus viderentur, scribæ quoque duo, & Accensus L. Hostilius & Scribæ, &
 Accensus, priusq; de Scipione iudicium fieret, absoluti sunt: Scipio, & A. Hostilius Legatus,
 & C. Furius damnati. Quo commodior pax Antiocho daretur, Scipionem sex millia pondo
 auri, quadringenta octoginta argenti plus accepisse, q̄ in ararium retulerit, A. Hostilium
 octoginta pondo auri, & argenti quadringenta tria, Furium Quæstorem auri centum tri-
 ginta, argenti ducenta pondo. Has ego summas auri & argenti relatas apud Antiatem in-
 ueni. In L. Scipione malim equidem librari mendum, q̄ mendacium scriptoris esse in sum-
 ma auri atq; argenti. Similius enim veri est, argenti q̄ auri maius pondus fuisse: & potius
 quadragies, quam ducenties quadragies litem æstimatam, eo magis, q̄ tantæ summæ ratio-
 nem etiam ab ipso P. Scipione requisitam esse in Senatu tradunt: librumq; rationis eius cū
 Lucium fratrem afferre iussisset, inspectante Senatu suis ipsum manibus conperuisse, india-
 gnatum, q̄ cum bis milies in ararium intulisset, quadragies ratio ab se posceretur. Ab ea-
 dem fiducia animi, cum Quæstores pecuniam ex arario contra legem promere non aude-
 rent, poposcisse clauas, & se aperturum ararium dixisse: qui, vt clauderetur, effecisset. Multa
 alia in Scipionis exitu maxime vite, dieq; dicta, morte, funere, sepulcro in diuersum trahunt,
 vt cui famæ, quibus scriptis assentiar, non habeam: non de accusatore conuenit. Alii M. Ne-
 uium, alii Petillos diem dixisse scribunt. Non de tempore, quo dicta dies sit, nō de anno, quo
 mortuus sit, non vbi mortuus, aut elatus sit, alii Romæ, alii Literni & mortuum & sepul-
 tum. Vtrobisq; monumenta ostenduntur, & statua. Nam & Literni monumentum, monu-
 mentoq; statua superimposita fuit. Quam tempestate dissectam nuper vidimus ipsi, & Ro-
 mæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuae sunt, quarum duæ Pu-
 blii & Lucii Scipionum dicuntur esse, tertia poetæ Q. Ennii. Nec inter scriptores rerum dis-
 crepat solum, sed orationes quoque (si modo ipsorum sunt, quæ feruntur P. Scipionis, & T.
 Gracchi) aberrant inter se. Index orationis P. Scipionis, nomen M. Næuii Tribuni plebis ha-
 bet, ipsa oratio sine nomine est accusatoris, nebulonem modo, modo nugatorē appellat. Ne
 Gracchi quidē oratio aut Petilliorū accusatorū Africani, aut diei dictæ Africano vllā men-
 tionem habet, alia tota ferenda fabula est Gracchi orationi conueniens: & illi autores sequen-
 di sunt, qui, cum L. Scipio & accusatus & damnatus sit pecuniæ captæ ab Rege, Legatum in
 Hetruria fuisse Africanum tradunt. Quō post famam de fratris casu allatam, relicta lega-
 tione, cucurrisse eum Romam: & cum à porta recta ad forum se contulisset, q̄ in vincula du-
 ci fratrem dictum erat, repulisse à corpore eius viatorem, & Tribunis retinētibus magis pie
 q̄ ciuilitate vim fecisse. Hinc enim ipse Gracchus queritur, dissolutam esse à priuato Tribu-
 nitiam potestatem: & ad postremum cum auxilium L. Scipioni polliceretur, adiicere: tolerabi-
 lioris exempli esse à Tribuno plebis potius, q̄ à priuato victam videri & Tribunitiam pote-
 statem, & temp. esse: sed ita hanc vnam impotentem eius iniuriam inuidia onerat, vt incre-
 pandō q̄ degenerauerit tantum à seipso, cumulas & veteres laudes moderationis & tem-
 perantia: pro reprehensione presenti reddat. Castigatum enim quondam ab eo populum ait,
 q̄ eum perpetuum Cōsulem, & Dictatorem vellet facere: prohibuisse statuas sibi in comitio,
 in rostris, in curia, in Capitolio, in cella Iouis poni: prohibuisse ne decerneretur, vt imago
 sua triumphali ornatu è templo Iouis OPT. MAX. exiret. Hæc vel in laudatione posita, in-
 gentem magnitudinem animi moderandis ad ciuilem habitum honoribus significarent,
 quæ exprobrando inimicus fatetur. Huic Graccho minorem ex duabus filiabus (nam ma-
 ior P. Cornelio Nasica: haud dubie à patre collocata erat) nuptam fuisse conuenit. Illud pa-
 rum constat, vtrum post mortē patris & desponsa sit, & nupserit, an veræ illæ opiniones sint,
 Gracchum, cū L. Scipio in vincula duceretur, nec quisq; Collegarum auxilio esset iurasse si-
 bi inimicitias cum Scipionibus, quæ fuissent, manere: nec se gratia: quarendæ causa quicq;
 facere, sed in quem carcerem Reges & Imperatores hostium ducentem vidisset P. Africanū,
 in eum se fratrem eius duci non passurum. Senatum eo die forte conuentum in Capitolio cō-
 surrexisse, & petisse, vt inter epulas Graccho filiam Africanus desponderet. Quibus ita in pu-
 blicum solenne sponsalibus rite factis cum se domum recepisset, Scipionem Æmilie vxori
 dixisse, filiam se minorem despondisse. Cum illa muliebriter indignabunda nihil de com-
 muni filia secum consultatum adiecisset, non si T. Graccho daret, expertem consilii debuisse
 matrem esse: latrum Scipionem tam concordī iudicio & ipsi desponsam respondisse. Hæc de

1 tanto viro, quamquam & opinionibus, & monumentis literarū variarent, proponenda erant:
 Iudiciū à Q. Terentio Prætorē perfectis, Hostilius & Furius damnari, prædes eodem die
 Quæstoribus vrbis dederunt. Scipio cum contenderet omnem, quam accepisset, pecu-
 niam in arario esse, nec se quicq; publici habere, in vincula duci est coepit. P. Scipio Nasica
 5 Tribunos appellauit, orationemq; habuit plenam veris decoribus, non communiter mo-
 do Corneliae gentis, sed propria: familie sue, Parentes suos & P. Africanū ac L. Scipionis, qui
 in carcerem duceretur, fuisse Cn. & P. Scipiones, clarissimos viros: eos, cum per aliquot an-
 nos in terra Hispania aduersus multos Pœnorum Hispanorumq; & duces & exercitus, no-
 minis Romani famam auxissent, non bello solum, sed q̄ Romanæ temperantia: fideiq; spe-
 10 cimen illis gentibus dedissent, ad extremum ambos pro populo Ro. morte occubuisse. Cum
 illorum tueri gloriam posteris satis esset, P. Africanum tantum paternas superauisse latides,
 vt fidem fecerit, non sanguine humano, sed stirpe diuina satum se esse, L. Scipionem, de quo
 agatur, vt quæ in Hispania, quæ in Africa, cum Legatus fratris esset, gessisset, prætereantur:
 15 Cōsulem & ab Senatu dignum visum, cui extra sortem alia prouincia, & bellū cū Antiocho
 Rege decerneretur: & à fratre, cui post duos Consulatus, Censuramq; & triumphum, Lega-
 tus in Asiam iret, ibi ne magnitudo & splendor Legati, laudibus Consulibus officeret, forte ita
 incidisse, vt quo die ad Magnesium signis collatis L. Scipio Antiochum deuicisset, æger P.
 Scipio Elææ dierum aliquot via abesset: non fuisse minorem eum exercitum, q̄ Annibal-
 20 ces, cum quo in Africa esset pugnatum, Annibalem eundem fuisse inter multos alios regios du-
 ces, qui Imperator Punici belli fuerit: & bellum quidem ita gestum esse, vt ne fortunam qua-
 dem quisq; criminari possit: in pace crimen quæri, causam dici, venisse huc decem Legatos,
 simul arguiq; quorum ex consilio data pax esset: quin exitisse ex decem Legatis, qui Cn. Mā-
 lium accusarent: tamen non modo ad criminis fidem, sed ne ad moram quidem triumphū
 25 eam accusationem valuisse. At hercule in Scipione ipsas leges pacis, vt nimium accommo-
 datas Antiocho, suspectas esse. Integrum enim ei regnum relicum, omnia possidere eum vi-
 ctum, quæ ante bellum eius fuerint. Auri & argenti cum vim magnam habuisset, nihil in
 publicum relatum, omne in priuatum versum. An non præter omnium oculos tantum auri
 30 argentiq; in triumpho L. Scipionis, quantum non decem aliis triumphis, si omne in vni
 conferatur, sit latum: Nam quid de finibus regni dicam? Asiam omnem, & proxima Europæ
 tenuisse Antiochum: ea quanta regio orbis terrarum sit, à Tauro monte in Ægeū vsq; pro-
 minens mare, quot non vrbes modo, sed gentes amplectatur, omnes scire. Hanc regionē die-
 rum plus triginta in longitudinem, decem inter duo maria in latitudinem patentem vsq;
 35 ad Tauri montis iuga Antiocho ademptam, expulso eo in vitimum angulum orbis terra-
 rum. Quid, si gratuita pax esset, plus adimi ei potuisset: Philippo victo Macedoniam, Nabis-
 di Lacedæmonem relictam, nec Quintio crimen quæsitum. Non enim habuisse eum Afri-
 canum fratrem, cuius gloria prodesse L. Scipioni debuisset: inuidiam nocuisse: tantum auri
 40 argentiq; iudicatum esse in domum L. Scipionis illatum, quatum venditis omnibus bonis
 redigi non posset. Id vbi ergo esse regium aurum: vbi tot hæreditates acceptas: in domo,
 quam sumptus non exhaurierint, extare debuisse nouæ fortunæ cuiusdam. At enim quod ex
 45 bonis redigi non possit, ex corpore & tergo per vexationem & contumelias L. Scipionis pe-
 rituros inimicos, vt in carcere inter fures nocturnos & latrones vir clarissimus includatur,
 & in robore & tenebris expiret: deinde nudus ante carcerem proficiatur: non id Corneliae
 magis familie, quam vrbis Ro. fore erubescendum. Aduersus ea Terentius Prætor rogatio-
 nem Perilliam ex S. C. & iudicium de L. Scipione factum recitauit: se, nisi referatur pecunia in
 50 publicum, quæ iudicata sit, nihil habere quod faciat, nisi vt prehendi damnatum, & in vin-
 cula duci iubeat. Tribuni cū in cōsiliū secessissent, paulo post C. Fannius ex sua Collega-
 rumq; aliorū, præter Gracchum, sententia pronūciavit, Prætori nō intercedere Tribunōs, quo-
 minus sua potestate vta. T. Gracchus ita decreuit, Quo minus ex bonis L. Scipionis quod
 iudicatum sit, redigatur, se nō intercedere Prætori: L. Scipionē, qui Regē opulentissimum orbis
 55 terrarū deuicerit, imperiū populi Ro. propagauerit in vltimos terrarum fines, Regem Eu-
 menem, Rhodios, alias tot vrbes Asia: deuinxerit populi Ro. beneficiis, plurimos duces ho-
 stium in triumpho ductos carcere includerit, non passurū inter hostes populi Ro. L. Scipionem
 in carcere & in vinculis esse, mittiq; eum se iubere. Tanto assensu auditum est decretū, adeo
 dimissum L. Scipionem læti homines viderūt, vt vix in eadē ciuitate videretur factum ita

dicium. In bona deinde L. Scipionis possessum publice Quæstores Prætor misit. Nequæ in iis non modo vestigium vllum comparuit: pecuniæ regiæ, sed nequaquam tantum redactum est, quantæ summæ damnatus fuerat. Collata ea pecuniâ à cognatis amicisque & clientibus est L. Scipioni, ut si acciperet eam, locupletior aliquâto esset, quæ ante calamitatem fuerat: nihil accepit. Quæ necessaria ad cultum erant, redempta ei à proximis cognatis sunt: vertetaturque Scipionum inuidia in Prætores, & concilium eius, & accusatores.

T. LIVII PATAVINI HISTORICI DE BELLO CVM
ANTIOCHO ALIISQUE GESTO, LIBER NONVS.

Um hæc (si modo hoc anno acta sunt) Romæ aguntur, Cōsules ambo in Liguribus gerebant bellum. Is hostis velut natus ad cōtinendam inter magnorum intervalla bellorum Romanis militarem disciplinam erat, nec alia prouincia militem magis ad virtutem acuebat. Nam Asia & amœnitate vrbium, & copia terrestrium maritimarumque rerum, & mollitia hostium, regisque opibus ditiores quam fortiores exercitus faciebat: præcipue sub imperio Cn. Manlii solute ac negligenter habiti sunt. Itaque asperius paulo iter in Thracia & exercitior hostis, magna clade eos castigauit. In Liguribus omnia erant quæ militem excitarent, loca montana & aspera, quæ & ipsis capere labor erat, & ex præoccupatis deicere hostem: & itinera ardua, angusta, infesta infidiis: hostis leuis & velox & repentinus: qui nullum usquam tempus, nullum locum quietum aut securum esse sineret, oppugnatio necessaria munitorum castellorum, laboriosa simul, periculosaque: inops regiæ, quæ parsimonia astringeret milites, prædæ haud multum præberet: itaque non lixa sequebatur, non iumentorum longus ordo agmen extendebat: nihil, præter arma & viros, omnem spem in armis habentes, erat: nec deerat vniquam cum iis vel materia belli, vel causa, quia propter domesticam inopiã vicinos agros incurfabant: nunquam tamen in discrimen summæ rerum pugnabatur. Flaminius Consul cum Frisinatibus Liguribus in agro eorum pluribus præliis secundis factis, in dedicationem gentem accepit, & arma ademit: ea quia sincera fide non tradebant, cum castigarentur, relictis vicis in montem Auginum confugerunt: confestim securus est consul, cæteri effusi rursus, & pars maxima inermes per inuia & rupes diruptas præcipitantes fugerunt, quæ sequi hostis non posset. Ita trans Apenninum abierunt. Qui castris se tenuerant, circumfessi & expugnati sunt. Inde trans Apenninum ductæ legiones. Ibi montis, quem ceperant, altitudine paulisper se rutati, mox in dedicationem concesserunt. Tum conquisita cum intentiore cura arma, & omnia adempta, Transarum deinde ad Apuanos Ligures bellum. Qui in agris Pisanum Bononiensemque ita incurfauerant, ut coli non posset. His quoque perdomitis COS, pacem dedit finitimis: & quia bello quæta ut esset prouincia, effecerat, ne in ocio militæ haberet, viam à Bononia perduxit Aretium, M. Æmilius alter Cōsul agros Ligurum, vicoseque, qui in campis aut vallibus erant, ipsis montes duos Ballistam Suifimontiumque tenentibus, deuifit, depopularusque est: deinde eos, qui in montibus erant, adortus, primo leuibus præliis fatigauit, postremo coactos in aciem descendere iusto prælio deuicit. In quo & ædem Dianæ vouit. Subactis cis Apenninum omnibus, tum transmontanos adortus (in his & Frisinate Ligures erant) quos non adierat G. Flaminius, omnes Æmilius subegit, armaque ademit, & de montibus in campos multitudinem deduxit. Pacatis Liguribus, in agrum Gallicum exercitum duxit, viamque ab Placentia, ut Flaminia committeret, Ariminum perduxit. Prælio vltimo, quo cum Liguribus signis collatis conflixit, ædem Iunoni Regine vouit. Hæc in Liguribus eo anno gesta. In Gallia Furius Prætor in fontibus Cenomannis, in pace specie belli quæretis, ademerat arma: inde Cenomanni conqueisti Romæ apud Senatum, reiectique ad Consulæ Æmilium: cui, ut cognosceret statueretque, Senatus permiserat, magno certamine cum Præto re habito, tenuerunt causam. Arma reddita Cenomannis, decedere è prouincia Prætor iussus. Legatis deinde sociorum Latini nominis, qui toto vndique ex Latio frequenter conuenerant, Senatus datus est. His querentibus magnam multitudinem ciuium suorum Romam commigrasse, & ibi census esse, Q. Terentio Culleoni Prætori negocium datum est, ut eos

conquiret: & quem C. Claudio, M. Liviō Censoribus, postve eos Cæsores, ipsum patremve eius apud se cæsum esse probassent socii, ut redire eò cogeret, ubi censi essent. Hæc conquisitione duodecim millia Latinorum domos redierunt, iam tum multitudinē alienigenarum urbem onerante. Præterquam Consules redirent Romam, M. Fuluius Proconsul ex Ætolia rediit. Isque ad Ædem Apollinis in Senatu cum de rebus in Ætolia Cephaleniaque ab se gestis differuisset, petit à Patribus, ut æquum censerent ob rem, bene ac feliciter gestam, & diis immortalibus honorem haberi iubere, & sibi triumphum decerneretur. M. Amburius Tribunus plebis, si quid de ea re ante M. Æmiliū Consulū aduentum decerneretur, intercessurum se ostendit: eum contradicere velle, proficiscentemque in prouinciã ita sibi mandasse, ut ea disceptatio integra in aduentum suum seruetur. Fuluium temporis iacturam facere: Senatum etiam præsentem Consule quod vellet, decreturum, M. Fuluius, si aut simultras M. Æmiliū secum ignota hominibus esset, aut quàm is eas inimicitias impotenti ac propere regiã ira exerceret, tamen non fuisse ferendum, absentem Consulem & Deorum immortalium honori obstat, & meritum debitumque triumphum morari: Imperatorem rebus egregie gestis, victoremque exercitum cum prædâ ac captiuis ante portas stare, donec Consuli ob hoc ipsum moranti redire Romam libitum esset. Verum enimvero cum sint notissimæ sibi cum Consule inimicitie, quid ab eo quenquam æqui expectare? qui per infrequentiam furrim S. C. factum ad ararium derulerit, Ambraciam non videri vi captam, quæ agger ac vineis oppugnata sit: ubi incensis operibus alia de integro facta sint, ubi circa muros supra subterque terram per dies quindecim pugnatum: ubi à prima luce, cum iam transcendisset muros miles, usque ad noctem diu anceps prælium tenuerit: ubi plus tria millia hostium sint caesa, iam de Deorum immortalium templis spoliatis in capta urbe, qualem calumniam ad Pontifices attulerit: nisi si Syracusarum, cæterarum captarum ciuitatum ornamentis urbem exornari fas fuerit, in Ambraciam vnã captam non valuerit bellus: & Patres conscriptos orare, & à Tribunis petere, ne se superbissimo inimico ludibrio esse sinant. Vndique omnes alii deprecari Tribunum, alii castigare. T. Gracchi Collegæ plurimum oratio mouit. Ne suas quidem simulatas pro magistratu exercere boni exempli esse: alienarum vero simulatarum Tribunum plebis cognitorem fieri, turpe & indignum collegii eius potestate, & sacris legibus esse: suo quæque iudicio & homines odisse aut diligere, & res probare aut improbare debere, non pendere ex alterius vultu ac nutu: nec alienis momentis animi circumagi, astipularique irato Consuli Tribunum plebis: & quid priuatim M. Æmilius mandauerit, meminisse: Tribunum sibi à populo Romano mandatum obliuisci pro auxilio ac libertate priuatorum, non pro consulari regno: ne hoc quidem cernere eum, fore ut memoria ac posteritati mandetur, eiusdem collegii alterum è duobus Tribunis plebis, suas inimicitias remississe reipublicæ, alterum alienas & mandatas exercuisse. His victis castigationibus Tribunus cum templo excessisset, referente Ser. Sulpitio Præto, triumphus M. Fuluii est decretus. Is cum gratias Patribus conscriptis egisset, adiecit, ludos magnos se Ioui optimo maximo eò die, quo Ambraciam cepisset, vouisse. In eam rem sibi centum pondo aurum à ciuitatibus collatum. Petere, ut ex pecuniâ, quam in triumpho latam in ararium positarus esset, id aurum secerini iuberent. Senatus Pontificum collegium consuli iussit, nuntid omne aurum in ludos consumi necessarium esse: cum Pontifices negassent ad religionem pertinere, quanta impensa in ludos fieret, Senatus Fuluius, quantum vellet impenderet, permisit, dum ne summam octingentorum millium excederet. Triumphare mensè Ianuario statuerat: sed cum audisset Consulem Æmilium literis Amburiū Tribuni plebis acceptis de remissa intercessione, ipsum ad impediendum triumphum Romam venientem, agrum in via substituisse, ne plus in triumpho certaminum, quàm in bello haberet, prætulit triumphid diem. Triumphauit ad decimum Calendas Ianuarias de Ætolis, & de Cephalenia. Aureæ coronæ centum duodecim pondo ante currum lætæ sunt, argenti pondo millia octoginta tria, auri pondo ducenta quadraginta tria, retradrachma attica centum octodecim millia, Philippi nūmi duodecim millia quadringenti vigintiduo, signa ænea duxit duceta octoginta quinque, signa marmorea ducenta triginta: arma, tela, cætera spolia hostium magnus numerus. Ad hæc catapulta, ballistæ, tormenta omnis generis, duces aut Ætolis & Cephaleniis aut regibus ab Antiocho ibi relictis, ad septem & viginti. Multos eò die, priusquam in urbem inueheretur, in circo Flaminio Tribunos, Præfectos, equites, Centuriones, Romanos, sociosque do-

nis militaribus donauit: militibus ex præda vicenos quinos denarios diuisit, duplex centurionum, triplex equitum. Iam consularium comitiorum apperebat tempus. Quibus quia M. Aemilius, cuius fortis ea cura erat, occurrere non poterat, C. Flaminius Romam venit. Ab eo creati Cōsules Sp. Posthumius Albinus, Q. Marcius Philippus. Prætores inde facti T. Menius, P. Cornelius Sulla, C. Calpurnius Piso, M. Licinius Lucullus, C. Aurelius Scourus, L. Quinctius Crispinus. Extremo anni magistratibus creatis, iam ad tertium nonas martias Cn. Manlius Volsō de Gallis, qui Asiam incolunt, triumphauit: serius ei triumphandi causa fuit, ne Q. Terentio Culleone Prætorē causam lege Petilia diceret: & incendio alieni iudicii, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret: eo inferioribus in se, quam in illum iudiciis, & disciplinam militarem seuerē ab eo conseruatam, successor ipse omni genere licentiæ corruperat: neq; ea sola infamia erant, quæ in prouincia procul ab oculis facta narrabantur, sed etiam magis ea, quæ in militibus eius quotidie conspiciabantur. Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Asiatico inuicta in urbem est: inde primum lectos aratos, vestem stragulam preciosam, plagulas, & alia textilia, & quæ tum magnificæ suppellectilis habebantur, monopodia, & abacos Romam aduexerunt: tunc psalteria, sambucistræq; & conuualia ludionum oblectamenta addita epulis: epulæ quoq; ipsæ & cura, & sumptu maiore apparari coepit: tum coquus, vilissimum antiquis mancipium, & æstimatione, & vtu in precio esse: & quod misterium fuerat, ars haberi coepit: vix tamen illa, quæ tum conspiciabantur, semina erant futura luxuriæ. In triumpho tulit Cn. Manlius coronas aureas CC duodecim pondo, æ genti pondo CCXX millia centum tria, tetractachmum atticum centum septem millia viginti, cistophori CCL. Philippiæorum aureorum nummorum sedecim millia trecenti viginti, & arma spoliâq; multa Gallica carpentis transuicta, duces hostium duo & quinquaginta ducti ante currum. Militibus quadragenos binos denarios diuisit, duplex centurioni: & stipendium duplex in pedites dedit, triplex in equites. Multi omnium ordinum donati militaribus donis, currum secuti sunt: carminaq; à militibus ea in Imperatorem dicta, vt facile appareret, in duces indulgentem ambrosiosumq; ea dici, triumphum esse militari magis fauore, quam populari celebrem. Sed ad populi quoq; gratiam conciliandam amici Manlii valuerunt: quibus annitentibus, Senatusconsultum factum est, vt ex pecunia, quæ in triumpho translata esset, stipendium collatum à populo in publicum, quod eius soluti antea non esset, solueretur: vicenos quinos & semisses in millia æris Questores urbani cum fide & cura soluerunt. Per idem tempus Tribuni militum duo, & ex duabus Hispaniis cum literis C. Attinii & C. Manlii, qui eas prouincias obtinebant, venerunt: ex iis literis cognitum est, Celtiberos Lusitanosq; in armis esse, & sociorum agros populari: de ea re consultationem integram Senatus ad nouos magistratus refecit. Ludis Romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, A. Posthumius Albinus faciebant, malus in circo instabilis in signum Pollentiæ prociçit, atq; id dececit: ea religione mori Patres, & diem vnum adiciendum ludorum celebritati censuerunt: & signa duo pro vno reponenda, & nouum auratum faciendum. Et plebei ludii ab Ædilibus C. Sempronio Bleso & M. Furio Lusco diem vnum instaurati sunt. Insequens annus Sp. Posthumium Albinum, & Q. Marrium Philippum Cōsules ab exercitu, bellorumq; & prouinciarum cura ad intestinæ coniurationis vindictam auertit. Prætores prouincias sortiti sunt: T. Menius urbem, M. Licinius Lucullus inter ciuites & peregrinos, C. Aurelius Scourus Sardiniam, P. Cornelius Sulla Siciliam, L. Quinctius Crispinus Hispaniam citeriorem, C. Calpurnius Piso Hispaniam vltiorem. Consulibus ambobus quaestio de clandestinis coniurationibus decreta est. Græcus ignobilis in Hetruriam primū venit, nulla cum arte eorum, quas multas ad animorum corporumq; cultum nobis eruditissima omnium gens inuexit, sacrificulus & vates: nec is, qui aperta religione propalam & questum & disciplinam profitendo animos errore imbueret, sed occultorum antistes sacrorum. Initia erant, quæ primo paucis tradita sunt, dein vulgari coepit per viros mulieresq;. Additæ voluptates religioni vini & epularum, quo plurium animi illicerentur. Cum vinum animos, & nox, & misti sceminis mares, ætatis teneræ maioribus, discrimen omne pudoris extinxissent, corruptelæ primum omnis generis fieri coepit, cum ad id quisq;, quo natura pronioris libidinis esset, paratam voluptatem haberet: nec vni genus noxæ, supra promiscua ingenuorum sceminarumq; erant: sed falsi testes, falsa signa, testimoniaq;, & indicia ex eadem officina exibant. Venena indidem, intestinæq; cedes, ita vt ne corpora quidem in-

terdum ad sepulturam extarent: multa dolo, pleraq; per vim audebant, occultebat vim, q; prævolutibus tympanorumq; & cymbalorum strepitu nulla vox quiritantium inter stupra & cædes exaudiri poterat. Huius mali tabes ex Hetruria Romam velut contagione morbi penetrauit: primo urbis magnitudo capaxior patientiorq; talium malorum, ea celauit. tandem indicium hoc maxime modo ad Posthumium Cōs. peruenit. P. Ebutius, cuius pater publico equo stipendia fecerat, pupillus relictus, mortuus deinde tutoribus sub tutela Duroniæ matris, & vitrici T. Sempronii Rutilli educatus fuerat: & mater dedita viro erat, & vitricus, quia tutelam ita gesserat, vt rationem reddere non posset, aut tolli pupillum, aut obnoxium sibi vinculo aliquo fieri cupiebat. Vir vna corruptelæ Bacchanalia erant: mater adolescentem appellat: se pro agro eo vouisse, vbi primum conualuisset, bacchis eum se initiaturam, damnatam voti, Deum benignitate exoluere id velle, X diuū castimonia opus esse, decimo die coenatum, deinde purè lautum, in sacrarium deducturam. Scortum nobile libertina Hispania Recenia nō digna questu, cui ancillula assuerat, etiam postq; manumissa erat, eodē se genere reuebatur. Huic conuenerat iuxta viciniam cum Ebutio fuit, minime adolecētis rei aut famæ damnosa. Vitro enim amatus appetitusq; erat, & maligne omnia præbentibus suis, meretriculæ munificentia sustinebatur. Quin eo processerat consuetudine capta, vt post patris mortem, quia in nullius manu erat, tutore à Tribunis & Prætorē petito, cum testamentum faceret, vnum Ebutium institueret heredem. Hęc amoris pignora cū essent, nec quicq; secretum alter ab altero haberet, per iocum adolecēs verat eam mirari, si per aliquot noctes secubisset: religionis se causa, vt voto pro valitudine sua facto liberetur, bacchis initiari velle. Id vbi mulier audiuit, perturbata, Dii meliora, inquit: mori & sibi & illi fati? effe, q; id faceret: & in caput eorum detestari minas periculaq;, qui id suassent. Admiratus cum verba, tū perturbationem tantam adolecens, parere execrationibus iubet: matrem id sibi assentiente vitrico imperasse. Vitricus ergo, inquit, tuus (matrem enim insimulare forsitan fas non sit) pudicitiam, famam, spem, vitamq; tuam perditum ire hoc facto properat. Eo magis mirandum, quærentiq; quid rei esset, pacem veniamq; precata Deorum deorumq;, si coacta charitate eius silenda enunciaisset, ancillam se ait dominæ comitem id tum sacrarium intrasse, liberram nunq; eo accessisse: scire corruptelarum omnis generis eam officinam esse, & iam biennio costare, neminem initiatum ibi maiorem annis viginti. Vt quisq; introductus sit, velut victimam tradi faceret dotibus: eos deducere in locum, qui circūsonet vlutibus, cantuq; symphonia, & cymbalorum & tympanorum pulsu, ne vox quiritantium, cum per vim stuprum inferratur, exaudiri possit. Orare deinde atq; obsecrare, vt eam rem quocumq; discerneret modo, nec se eo præcipitaret, vbi omnia infanda patiēda primum, deinde faciēda essent: neq; antea dimisit eum, q; fidem dedit adolecens, ab his sacris se temperaturum. Postq; diuinum venit, & mater mentionem intulit, quid eo die, quid deinceps ceteris, quæ ad sacra pertinerent, faciendum esset, negat eorum se quicq; facturum, nec initiari sibi in animo esse. Aderat sermoni vitricus. Confestim mulier exclamat, Hispanæ concubitu carere eum decē noctes non posse. Illius exteræ delinimentis & venenis imbutum, nec parentis, nec vitrici, nec Deorum verediam habere: & iurgantes, hinc mater, hinc vitricus cum quatuor eum seruis domo exegeturunt. Adolecens inde ad Ebutiam se amitam contulit, causamq; ei cur esset à matre eiecūs; narrauit: deinde ex autoritate eius postero die ad Cōsulem Posthumium, arbitris remotis, rem detulit. Consul post diem tertium ad se iustum redire dimisit: ipse Sulpitia, grauē sceminam, socrum suam percontatus est, Equam animum Ebutiam ex Auertino nosset: cum ea nosse probam, & antiqui moris sceminam respondisset, opus esse sibi ea conuenta dixit: mitteret nuncium ad eam, vt veniret. Ebutia accita ad Sulpitiam venit: & Cōsul paulo post, velut forte interuenisset, sermonem de Ebutio fratris eius filio infert. Lachrymæ mulieri oborte, & miserari casum adolecētis coepit: qui spoliatus fortunis à quibus minime oporteret, apud se tunc esse: electus à matre, q; probus adolecēs (dii propitii essent) obsecris, vt fama esset, sacris initiari nollet. Satis de Ebutio exploratum tatus Consul non vani autorē esse, dimissa Ebutia, socrum rogat, vt Hispanam identidem ex Auertino libertinā nō ignotā viciniam accerferet ad se: eā quoq; esse, quam percontari vellet. Ad cuius nunciū perturbata Hispana, q; ad tam nobilem & grauē sceminam ignara causæ accerferetur, postq; lictores in vestibus turbamq; consularē, & Consulē ipsum conspexit, propē exanimata est. In interiorē partem adium abductam socru adhibita Consul, si vera dicere inducere in animum posset, negat

perturbari debere: fidem vel ab Sulpitia tali scemina, vel ab se acciperet: expromeret sibi, quæ 55
 in ludo simili bacchanalibus in sacro nocturno solerent fieri. Hoc vbi audiuit, rarus pauor
 tremorq; omnium membrorum mulierem cepit, vt diu hiscere non posset: tandem confir-
 mata, puellam admodum se ancillam iniatam cum domina ait: aliquot annis, ex quo ma-
 numissa sit, nihil quid ibi fiat, scire. Iam id ipsum Consul laudare, q; iniatam se non in scia
 retur: sed & cætera eadem fide expromeret: neganti vltra quicq; scire, non eandem, dicere, si
 coarguatur ab alio, ac per se fatenti, veniam aut gratiam fore: eum sibi omnia exposuisse, qui
 ab illa audisset. Mulier haud dubie, id quod erat, Ebutium indicem arcani rata esse, ad pedes
 Sulpitiæ procidit: & eam primo orare cepit, ne mulieris libertinæ cum amatore sermonem
 in rem non seriam modo, sed capitalem etiam verti vellet: se terrendi eius causa, nō quod sci-
 ret quicq; ea locutam esse. Hic Posthumius accensus ira, tum quoq; ait eam cum Ebutio se 65
 amatore cauillari credere: non in domo grauisimæ scemine, & cū Consule loqui: & Sulpitia
 attollere pauentem, simul illam adhortari, simul iram generi lenire. Tandē confirmata, mul-
 tum inculata perfidia Ebutii, qui oprime de eo ipso merita talem gratiam retulisset, ma-
 gnum sibi metum deorum, quorum occulta initia enunciatet, maiorem multo dixit homi-
 num esse, qui se indicem manibus suis discerpturi essent. Itaq; hoc se Sulpitiam, hoc Con- 70
 sulum orare, vt se extra Italiam aliquod ablegarent, vbi reliquum vitæ degere tuto posset. Bono
 animo esse iubere eam Consul, & sibi curæ fore dicere, vt Romæ tuto habitaret. Tū Hispala
 originem sacrorum expromit. Primo sacrarium id sceminarum fuisse, nec quenq; virum eō
 admitti solitum: tres in anno statos dies habuisse, quibus interdiu bacchis iniatentur:
 sacerdotes inuicem matronas creari solitas, Pacullam Miniam Campanā sacerdotem omnia 75
 tanq; Deū monitu immutasse. Nam & viros eam primam suos filios iniatasse, Minium &
 Herennium Cerinios, & nocturnum sacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus quinos
 singulis mensibus dies initorū fecisse: ex quo inde promiscua sacra sint, & permitti viri scem-
 inis, & noctis licentia accesserit, nihil ibi facinoris, nihil ibi flagitii prætermisum. Plura
 virorum inter sese, q; sceminarum esse stupta: si qui minus patientes dedecoris sint, & pigrio 80
 res ad facinus, pro victimis immolari nihil nefas ducere: hanc summam inter eos religionem
 esse, viros velut mente capta cum iactatione fanaticæ corporis vaticinari: matronas baccha-
 rum habitu crinibus passis cū ardentibus facibus decurrere ad Tiberim, demissasq; in aquā
 faces, quia viuum sulphur cum calce insit, integrā flamma efferre. Raptos à diis homines dia-
 ci, quos machina illigatos ex conspectu in abditos specus abripiant: eos esse, qui aut cōiura- 85
 re, aut sociari facinoribus, aut stuprum pati noluerint. Multitudinem ingentem, alterum iā
 propē populum esse, in his nobiles quosdam viros sceminasq;. Biennio proximo institutum
 esse, ne quis maior viginti annis iniatetur. Captari ætates & erroris & stupri patietes. Per
 acto iudicio aduoluta rursus genibus eandem, vt se ablegaret, reperiuit. Consul rogat
 socrum, vt aliquam partem ædium vacuam faceret, quō Hispala immigraret. Coenaculum 90
 super ædes datum est, scalis ferentibus in publicum obferatis, aditu in ædes verso. Res omnes
 Feceniæ extemplo translata, & familia accersita: & Ebutius migrare ad Consulis clientem
 iussus. Itaq; cum indices ambo in potestate essent, rem ad Senatū Posthumio desert. Omni-
 bus ordine expositis, quæ delata primo, quæ deinde ab se inquisita forent, Patres pauor in-
 gens cepit, cum publico nomine, quid eæ coniurationes coetusq; nocturni fraudis occultæ, 95
 aut periculū importarent, tum priuata quisq; suorum vice, ne quis affinis ei noxæ esset. Cen-
 suit autem Senatus gratias Consuli agendas, quōd eam rem & cum singulari cura, & sine vl-
 lo tumultu inuestigasset: quæstionem deinde de bacchanalibus sacriscq; nocturnis extra or-
 dinem Consulibus mandat: indicibus Ebutio ac Feceniæ, ne fraudi ea res sit, curare, & alios
 indices premiis inuitare iubet: sacerdotes eorum sacrorum, seu viri seu sceminae potestati, non 100
 Romæ modo, sed per omnia fora & conciliabula conqueri, vt in Consulium potestate essent:
 edici præterea & in vrbe Romana, & per totam Italiam edicta mitti, ne quis, qui bacchis
 iniatatus esset, coisse aut conuenisse causa factorum velit: neu quid talis rei diuine fecisse: an-
 te omnia aut quæstio de his habeatur, qui coierint cōiurauerintve, quo stuprum flagitium
 ve inferretur. Hæc Senatus decreuit. Consules Ædilibus curulibus imperarunt, vt sacerdo- 105
 tes eius sacri omnes conquererent, comprehensosq; libero conclauī ad quæstionem conferua-
 rent. Ædiles plebis videre, ne qua sacra in aperto fierent: Triumuiris capitalibus mandatum
 est, vt vigilias disponerent per urbem, seruarentq; ne qui nocturni coetus fierent, vtq; ab in-

cendiis caueretur. Adiutores Triumuiris Quinquemiri vt cis Tiberim suæ quisq; regionis
 adificiis præessent. Ad hæc officia dimissis magistratibus, Consules in rostra ascenderunt: &
 concione aduocata cū solenne carmē precatōnis, quod præfari priusq; populū alloquantur,
 magistratus solent, peregrisset Consul, ita cepit, Nulli vnq; concioni Quirites tam non solū
 5 apta, sed etiam necessaria hæc solennis deorū precatō fuit, quæ vos admoneret, hos esse
 deos, quos colere, venerari, precariq; maiores vestri instituisserunt: non illos, qui prauis & exter-
 nis religionibus captas mentes velut furialibus stimulis ad omne scelus, & ad omnem libidi-
 nem agerent. Equidem nec quid taceā, nec quatenus proloquar, inuenio: si aliquid ignorabi-
 ris, ne locum negligentię demisi omnia nudauero, ne nimium terroris offundam vobis, vereor:
 10 quicquid dixerō, minus q; pro atrocitate, & magnitudine rei dictū scitote esse: vt ad cauendū
 satis sit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia tota iam pridē Italia, & nūc per urbem etiā mul-
 tis locis esse, non fama modo accepisse vos, sed crepitū etiā vltulatusq; nocturnis, qui per-
 sonant tota vrbe, certū habeo: cæterū quæ ea res sit, ignorare: alios deorum aliquem cultum,
 alios concessum ludum & lasciuam credere esse: & qualesq; sit, ad paucos pertinere. Quod
 15 ad multitudinem eorum atiner, si dixerō multa millia hominū esse, ilico necesse est exterea
 minī, nisi aditūxero, qui qualesq; sint. Primū igitur mulierū magna pars est, & is sons mali hu-
 iusce fuit: deinde simillimi scemini mares stuprati, & constupratores, fanatici vigilēs, vno
 strepitibus clamoribusq; nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires coniurationē, ceterū increm-
 tum ingens viriū habet, quōd in dies plures fiunt. Maiores vestri ne vos quidem, nisi cū aut
 20 vexillo in arce posito comitorum causa exercitus edictus esset, aut plebi concilium Tribuni
 edixissent, aut aliquis ex magistratibus ad concionem vocasset, forte temere coire voluerit:
 & vbiq; multitudo esset, ibi & legitimum rectorem multitudinis cæsebant debere esse. Qua-
 les primū nocturnos coetus deinde promiscuos mulierū ac virorū esse creditis: si quib; atar-
 tibus iniatentur mares, sciatis: nō misereat vos eorum solū, sed etiam pudet. Hoc sacramēto
 25 iniatos iuuenes milites faciendos censeris Quirites: iis ex obsceno sacrario eductis arma
 committenda: hi cooperiti stupris suis, alienisq; pro pudicitia coniugum ac liberorū vestro-
 rum ferro decernent: Minus tamen esset, si flagitiis tantum effocinari forent (ipsorū id
 magna ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentem a fraudibus abstinuissent. Nūq;
 tantū malū in republica fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. Quicquid in iis annis libi-
 dine, quicquid fraude, quicquid scelere peccatum est, ex illo vno sacrario scitote ortū esse: nec
 30 omnia, in quæ coniurauerit, edicta facinora habent. Adhuc priuatis noxiis, quia nōdū ad rēp,
 opprimendā satis viriū est, coniuratio sese impia tenet. Crescit & serpit quotidie malū, iam
 maius est, q; capere id priuata fortuna possit, ad summa reip; spectat: nisi precaueris Quirites,
 iam huic diuine legitime ab Consule vocatę par nocturna concio esse poterit: nunc illi vos
 35 singuli vniuersos concionantes timent: iam vbi vos dilapsi domos & in rura veteritis, il-
 li coierint, consultabunt de sua salute simul ac vestra perniciē: tum singulis vobis vniuersi ti-
 mendī erunt. Optare igitur vnusquisq; vestrum debet, vt bona mens suis omnibus fuerit: si
 quem libido, si furor in illū gurgitem abripuit, illorū eum, cum quibus in omne flagitū & fa-
 cinus coniurauit, non suum iudicet esse. Ne quis etiam errore labatur vestri quidē, non sum
 40 securus. Nihil enim in speciem fallacius est, q; praua religio. Vbi deorū numen prætenditur,
 celerius subit animū timor, ne fraudibus humanis vindicandis diuini iuris aliquid mistum
 violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta Pontificū, Senatus consulta, aruspiciū de-
 niq; responsa liberant. Quoties hoc Patrū auorumq; ætate negotiū est magistratibus datū, vt
 45 sacra externa fieri vetarent: sacrificulos vatesq; foro circo vrbe prohiberēt: vaticinios libros
 conquirent comburentq;: omnem disciplinam sacrificandi, præterq; more Romano abo-
 lerent: iudicabant em̄ prudētissimi viri omnis diuini humaniq; iuris, nihil eque dissolueda
 religionis esse, q; vbi non patrio, sed externo ritu sacrificaretur. Hæc vobis prædicenda rarus
 sum, ne qua superstitio ageret animos vestros. Cū demolientes nos Bacchanalia, discutien-
 tesq; nefarios coetus cerneretis, omnia diis propitiis, volentibusq; ea faciemus: qui quia suū
 50 numen sceleribus libidinibusq; contaminari indignè ferebant, ex occultis ea tenebris in lucē
 extraxerunt, nec pateferi, vt impunita essent, sed vt vindicarentur, & opprimerentur, volue-
 runt. Senatus quæstionem extra ordinem de ea re mihi Collegæq; meo mandauit, nos ipsi
 quæ nobis agenda sunt, impigre exequemur: vigiliarum nocturnarum curam per vniuersi
 notibus magistratibus mandauimus: vos quoque æquum est, quæ vestra munia sunt, quo

quis loco positus erit, quod imperabitur, impigre prestare, & dare operam, ne quid fraude no-
 xiorū periculi aut tumultus oriatur. Recitari deinde Senatusconsulta iusserunt, indiciq; pra-
 mium proposuerunt, si quis quem ad se deduxisset, nomēve de absentibus detulisset: qui no-
 minatus profugisset, diem certam se finituros, ad quā nisi citatus respondisset, absens dānare
 tur: si quis eorum, qui tum extra terram Italiam esset, nominaretur, ei laxiorem se diem datu-
 ros, si venire ad causam dicendam vellet. Edixerunt deinde, ne quis quid fugae causa vendidisset
 se, neve emisse vellet: ne quis reciperet, celaret, ope vlla iuuaret fugientes. Concione dimissa ter-
 ror magnus vrbe tota fuit, nec moenibus se tantum vrbs aut finibus Romanis cōtinuit, sed
 passim per totam Italiam literis hospirum de Senatusconsulto, & concione, & edicto Con-
 sulum acceptis, trepidari cōceptum est. Multi ea nocte, quā diē insecta est, quo in concione res
 palam facta est, custodiis circa portas positis, fugientes à Triumuiris comprehensi, & reducti
 sunt. Multorū delata quidem nomina. Ex iis viri foeminaq; mortē sibi conscuerunt. Cōiu-
 rasse supra septem millia virorum ac mulierū dicebantur. Capita autē coniurationis cōsta-
 bat esse M. & L. Gatinius de plebe Romana, A. Faliscum, L. Opiternū, & Minium Cerrinium
 Campanum: ab his omnia facinora, & flagitia orta: eos maximos sacerdotes, cōditoresq; eius
 sacri esse. Datam operam esse, vt primo quoq; tempore comprehenderentur. Adducti ad Cō-
 silem, falsiq; de se nullam motam iudicio fecerunt. Caterum tanta fuga ex vrbe facta erat, vt
 quia multae sationes, & res peribant, cogerentur Praetores T. Menius & M. Licinius per Sena-
 tum rem in diem tricesimū differre, donec quæstiones à Consulibus perficerentur. Eadem so-
 litudo, quia Romē non respondebant, nec inueniebantur, quorum nomina delata erant, coe-
 git Consules circa fora proficisci, ibiq; quærere & iudicia exercere. Qui tantum initiati erāt
 & ex carmine sacro, praeunte verba sacerdote, precatōnes fecerant, in quibus nefanda coniu-
 ratio in omne facinus ac libidinem continebatur, nec earum rerum vllam rem, in quas iure
 iurando obligati erant, in se aut in alios admiserant, eos in vinculis relinquebant: qui stupris
 aut cēdibus violati erant, qui falsis testimoniis, signis adulterinis, subiectione testamētorum,
 fraudibus aliis contaminati, eos capitali poena afficiebant. Plures necati, q̄ in vincula conie-
 cti sunt. Magna vis in vtraq; causa virorum mulierumq; fuit. Mulieres damnatas cognatis,
 aut in quorū manu essent, tradebant, vt ipsi in priuato animaduertent in eas: si nemo erat
 idoneus supplicii exactor, in publico animaduertebatur: datum deinde Consulibus negotiū
 est, vt omnia Bacchanalia Romae primū, deinde per totam Italiā diruerēt, extra quā si qua
 ibi vetusta ara, aut signū consecratū esset. In reliquum deinde Senatuscōsultū cautum est, ne
 qua Bacchanalia Romae, neve in Italiā essent: si quis tale sacrum solenne, & necessariū duceret,
 nec sine religione & piaculo se id dimittere posse, apud Praetorem vrbani profiteretur. Praetor
 Senatum consuleret: si ei permissum esset, cum in Senatu centum, non minus essent, ita id sa-
 crum faceret, dum ne plures q̄ quinque sacrificio interessent: neu qua pecunia communis, neu
 quis magister factorum aut sacerdos esset. Aliud deinde huic coniunctū, referente Q. Mar-
 tio Consule, S. C. factum est, vt de iis, quos pro indicibus Consules habuissent, integra res ad
 Senatum referretur. Cum Sp. Posthumius quæstionibus perfectis Romam redisset, Minium
 Cerriniū Campanū Ardeam in vincula mittendū censuerūt, magistratibusq; Ardeatū praedi-
 cendum, vt intentione eum custodia asseruarent: nō solum ne effugeret, sed ne mortis con-
 sciscendae locum haberet. Sp. Posthumius aliquanto post Romam venit. Eo referente de P.
 Ebutiū & Hispalē Fecenię premio, quod eorum opera indicata Bacchanalia essent, S. C. factū
 est, vt singulis his centena millia aëris Quæstores vrbani ex arario darent: vtiq; Consul cum
 Tribunis plebis ageret, vt ad plebem primo quoq; tēpore ferrent, vt P. Ebutio emerita stipen-
 dia essent, ne inuitus militaret, neve Censores equū publicū assignaret: vtiq; Fecenię Hispalē
 dario, diminutio, gentis enuptio, tutoris optio ita esset, quasi ei vir testamentum dedisset: vtiq;
 ei ingenuo nubere liceret: neu quid ei, qui eam duxisset, ob id fraudi ignominiaue esset: vtiq;
 Consules Praetoresq; qui nūc essent, quiue postea futuri essent, curarent, ne quid ei mulieri in-
 iurię fieret: vtiq; tuto esset, id Senatum velle, & æquum censere, vt ea fierent. Et omnia lata
 ad plebem, factaq; sunt ex Senatusconsulto, & de ceterorum iudicium impunitate pramiisq;
 Consuli permissum est. Etiam Quintus Martius quæstionibus suae regionis perfectis, in Li-
 gures prouinciam proficisci parabat, tribus millibus peditum Romanorum, centum quin-
 quaginta equitibus & quinque millibus Latini nominis peditum, ducētis equitibus in sup-
 plementum acceptis. Eadem prouincia, idem numerus peditum equitumq; & Collegæ de-

cretus erat. Exercitus acceperunt, quos priore anno C. Flaminius & M. Aemilius Consules
 habuerunt. Duas præterea legiones nouas ex Senatusconsulto scribere iussi sunt: & viginti
 millia peditum sociis, & nomini Latino imperarunt, & equites mille trecentos, & tria millia
 peditum Romanorum, ducentos equites. Totum hunc exercitum, præter legiones, in supple-
 mentum Hispaniensis exercitus duci placebat. Itaq; Consules, dum ipsi quæstionibus impe-
 diebantur, T. Menium delectū habendo præfererunt. Perfectis quæstionibus, Q. Martius in
 Ligures Apuanos est profectus. Dū penitus in abditos saltus, quae latebra, receptaculaq; sem-
 per illis fuerant, persequitur, in præoccupatis angustiis loco iniquo est circumuērus. Quatuor
 millia militum amissa, & legionis secundae signa tria, vnde decim vexilla sociū ac Latini no-
 minis in potestatem hostium venerunt, & arma multa. Quae quia impedimento fugiētibus
 per syluestres semitas erant, passim iactabantur: nec prius sequendi Ligures finem q̄ fugæ Ro-
 mani fecerunt. Consul vbi primum ex hostium agro euasit, ne quantum diminutae copiae fo-
 rent, apparet, in locis pacatis exercitum dimisit: non tamen obliterare famam rei male gestae
 potuit. Nam saltus, vnde eum Ligures fugauerant, Martius est appellatus. Sub hunc nūcium
 ex Ligustinis vulgatum litera ex Hispania militum gaudio tristitiam afferentes venerūt. C.
 Carinius, qui biennio antè Praetor in eam prouinciam profectus erat, cum Lusitanis in agro
 Astensi signis collatis pugnauit. Ad sex millia hostiū sunt caesa, carerī fusi & fugati, castrisq;
 exuti. Ad oppidum deinde Astam oppugnandum legiones ducit. Id quoq; haud multo ma-
 iore certamine cepit, quā castra. Sed dum incautus subit muros, ictus ex vulnere post dies
 20 paucos moritur. Literis de morte Propratoris recitatis, Senatus censuit mittendū, qui ad Lu-
 nam portum C. Calpurnium Praetorem consequeretur, nunciaretq; Senatum equum censere,
 ne sine imperio prouincia esset, maturate eum proficisci. Quarto die, qui missus erat, Lunam
 venit. Paucis antè diebus Calpurnius profectus erat. Et in citeriore Hispania Lucius Mana-
 lius Acidinus, qui eodem tempore, quo Caius Carinius, in prouincia erat, cū Celtiberis acie
 25 conflixit. Incerta victoria discessum est: nisi quod Celtiberi castra inde nocte proxima mo-
 uerunt, Romanis & suos sepeliendi, & spolia legendi ex hostib; potestas facta est. Paucos post
 dies coacto maiore exercitu Celtiberi ad Calagurisi oppidū vltro lacesserunt: praelio Ro-
 manos. Nihil traditur, quae causa numero aucto infirmiores eos fecerit: superati praelio sūt,
 ad duodecim millia hominum caesa, plus duo capta: & castris Romanus positus: & nisi succo-
 30 cessor aduentū suo inhibuisset impetum victoris, subacti Celtiberi forent. Noui Praetores
 ambo exercitus in hyberna deduxerūt. Per eos dies, quibus haec ex Hispania nunciata sunt,
 ludī Taurilia per biduum facti religionis causa. Decem apparatus deinde ludos Marcus Ful-
 uius, quos vouerat Aetolico bello, fecit. Multi artifices ex Graecia venerant honoris eius cau-
 sa. Athletarum quoq; certamen tum primo Romanis spectaculo fuit, & venatio data Leonū,
 35 & pantherarum, & propè huius seculi copia ac varietate ludicrum celebratum est. Nouen-
 diale deinde sacrum tenuit, quod in Piceno per triduum lapidibus pluuierat, ignesq; caelestes
 multifariam orti adussisse complurium leui afflatu vestimenta maxime dicebantur. Addi-
 ta & vnum diem supplicatio est ex decreto Pontificum, quod aedes Opis in Capitolio de ce-
 lo tacta erat. Hostiis maioribus Consules procurarunt, vrbesq; lustrauerunt. Sub idem tem-
 pus & ex Vmbria nunciatum est, semimarem duodecim ferme annos natum inuentum. Id
 40 prodigiū abominantes arceri Romano agro, necariq; q̄ primum iusserunt. Eodem quoq; an-
 no Galli transalpini transgressi in Venetiam sine populatione, aut bello, haud procul inde, vbi
 nunc Aquileia est, locum oppido condendo ceperunt. Legatis Romanis de ea re trans Alpes
 missis responsum est, neq; profectos ex autoritate gentis eos, nec quid in Italia facerent, se sci-
 45 re. L. Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi vouisse sese dicebat, ex collata ad id pea-
 cunia ab Regibus ciuitatibusq; per dies decem fecit. Legatum eum post damnationē & bona
 vendita missum in Asiam ad dirimenda inter Antiochum & Eumenem Reges certamē-
 na, Valerius Antias est autor. Tum collatas ei pecunias, congregatosq; per Asiam artifices,
 & quorum ludorum post bellum, in quo vobos diceret, mentionem non fecisset, de iis post le-
 50 garionem demum in Senatu actū. Cum iam in exitu annus esset, Q. Martius absens magistra-
 tu abiturus erat, Sp. Posthumius quæstionibus, cum summa fide curaq; perfectis, comitia ha-
 buit. Creati sunt Consules Ap. Claudius Pulcher, M. Sēpronius Tuditanus. Postero die Pre-
 tores facti P. Cornelius Cethegus, A. Posthumius Albinus, C. Arranius Stellio, C. Acilius Ser-
 ranus, L. Posthumius Tēphanus, M. Claudius Marcellinus. Extremo anni, quia Sp. Posthumius

COS. renunciauerat, peragrante se propter questiones vtriusq; litus Italiae desertas colonias, 55
 Sypuntum supero, Buxentum infero mari inuenisse, Triumviri ad colonos eò scribendos ex
 Senatusconsulto, ab T. Menio Praetore urbano creati sunt, L. Scribonius Libo, M. Tullius,
 Cn. Bebius Pamphilus. Cum Perseo Rege & Macedonibus bellum, quod imminerebat, non vn
 de pleriq; opinatur, nec ab ipso Perseo causam cepit. Inchoata initia à Philippo sunt: & is ipse
 si diutius vixisset, id bellum gessisset. Vna eum res, cū victo leges imponerentur, maxime at- 60
 gebat, quòd qui Macedonum ab se defecerant in bello, in eos ius sequedi ademptum ei ab Sena-
 natu erat: tamen quia rem integram Quintius in conditionibus pacis distulerat, non despe-
 rasset impetrari posse. Antiocho deinde bello superato ad Thermopylas, Regi diuisis parti-
 bus, cum per eosdem dies Consul Attilius Heracliam, Philippus Lamiam oppugnasset, capta 65
 Heraclia, quia iussus abscedere à moenibus Lamiae erat, Romanisq; oppidū deditum est, egre
 eam rem tulerat: permulsi itam eius Consul, quòd ad Naupactum ipse festinans, quò se ex fu-
 ga Aetoli contulerant, Philippo permisit vt Athamaniae & Aminandro bellū inferret: & vr-
 bes, quas Thessalis Aetoli ademerant, regno adiceret. Haud magno certamine & Aminan-
 drum Athamania expulerat, & vrbes aliquot ceperat, Demetriadem quoq; urbem validam,
 & ad omnia opportunam, & Magnetum gentes suae ditionis fecit. Inde & in Thracia quas- 70
 dam vrbes nouas, atq; inuete libertatis vitio, seditionibusq; principū turbatas, partibus, quae
 domestico certamine vincerentur, adiungendo se, cepit. His sedata in praesentia Regis ira in
 Romanos est: nunq; tamen remisit animum à colligendis in pace viribus, quibus quando da-
 ta fortuna esset, ad bellum vteretur. Vestigalia regni non fructibus tantum agrorum, portu- 75
 riisq; maritimis auxit, sed metalla etiā & vetera intermissa recoluit, & noua multis locis in-
 stituit. Vt vero antiquam multitudinē hominū, quae belli cladibus amissa erat, restitueret, nō
 sobolem tantum stirpis parabat, sed etiam ad educandos liberos, sed Thra-
 cum etiam magnam multitudinē in Macedonia traduxerat, quietusq; aliquandū à bel- 80
 lis omni cura in augendas regni opes intētus fuerat: redire deinde causae, quae de integro irā
 moueret in Romanos, Thessalorum & Perrhabiorum querele de vrribus suis ab eo possessis,
 & Legatorum Eumenis Regis de Thraciis oppidis per vim occupatis, traductaq; in Mace-
 doniam multitudinē ita audite erant, vt eas non negligi fatis appareret. Maxime mouerat 85
 Senatū, quòd eum Aeni & Maroneae affectare possessionem audierant, minus Thessalos cu-
 rabant, Athamanes quoq; Legati venerunt, non partis amisse, non finium iacturam queren-
 tes, sed totam Athamania sub ius iudiciumq; Regis venisse. Et Maronitarum exules erant,
 pulsi, quia libertatis causam defendissent, ab regio praesidio: non Maroneā modo, sed etiam
 Aenum in potestate nunciabant Philippi esse. Venerant & à Philippo Legati, ad purganda 90
 ea, qui nihil nisi permissu Romanorum Imperatorū factū affirmabant. Ciuitates Thessalorū,
 & Perrhabiorum, & Magnetū, & cū Aminandro Athamanum gentem in eadem causa, qua
 Aetolos fuisse, Antiocho Rege pulso, occupatū oppugnandis Aetolicis vrribus Cōsulem ad 95
 recipiendas eas ciuitates Philippum misisse armis subactos parere. Senatus ne quid absente
 Rege statueret, Legatos ad eas controuersias disceptandas misit, Q. Caecilium Metellum, M.
 Bebiū Pamphilum, T. Sempronium, Quorū sub aduentu ad Thessalica Tempore omnibus
 iis ciuitatibus, quibus cum Rege disceptatio erat, concilium indictum est. Ibi cum Romanū 100
 Legati disceptationum loco, Thessali, Perrhebiq; & Athamanes haud dubii accusatores, Phi-
 lippus ad audienda crimina tanq; reus, consedisent, pro ingenio quisq; eorum, qui principes
 legationum erant, & gratia cum Philippo aut odio, acerbis leniūse egerunt. In controuer-
 siam autem veniebant Philippo Polystricta, Phaloria, & Euronome, & caetera circa eas oppi-
 da, vtrum Thessalorum iuris, cum vi adempta possessaq; ab Aetolis forent (nam Philippū
 ademisse eas constabat) an Aetolica antiquitus ea oppida fuissent. Ita enim Attiliū Regi 105
 concessisse, si Aetolorum fuissent: si voluntate, non vi atque armis coacti cum Aetolis essent.
 Eiusdem formulae disceptatio de Perrhabiorū Magnetumq; oppidis fuit. Omnium em̄ iu-
 ra olim possidendo per occasiones Aetoli miscuerant. Ad hac quae disceptationis erant,
 querela Thessalorum adiecta, quòd ea oppida, si iam redderentur sibi, spoliata ac deserta
 redditurus esset. Nam praeter belli casibus amissos, quingentos principes iuuentutis in 105
 Macedonia abduxisse, & opera eorum in seruilibus abuti ministeriis: & quae reddide-
 rit coactus Thessalis, inutilia vt redderet, curasse. Thebas Phthias vnum maritimum
 emporium fuisse quondam Thessalis quatuosum & frugiferum, ibi nauibus oneratis com-

paratis Regem, quae praeter Thebas Demetriadem cursum dirigerent, negociationem mari- 1
 timam omnem eò auerisse. Iam ne à Legatis quidem, qui iure gentium sancti sint, violadīs
 abstinerent, insidias positas euntibus ad Titum Quintium. Itaq; ergo in tātum metum omnes
 Thessalos coniectos, vt non in ciuitatibus suis, non in communibus gētiū conciliis quisq;
 hīscere audeat. Procul enim abesse libertatis auctores Romanos, lateri adherere grauem do- 5
 minum, prohibentem vti beneficiis populi Romani. Quid autem si vox libera non sit, libe-
 rum esse: nunc se fidutiā & praesidium Legatorum ingemiscere magis quā loqui: nisi prouī-
 deant aliquid Romani, quo & Gracis Macedonia accolentibus metus, & audacia Philippi
 minuatur, nequicq; & illum victum, & se liberatos esse: vt equum tenacem non patientem
 frenis asperioribus castigandum esse. Hac acerbe postremi, cum priores leniter permulsi- 10
 rant iram eius, petentes, vt ignosceret pro libertate loquentibus: & vt deposita domini acerbitate
 te afflueret socium atq; amicum sese praestare, & imitaretur populum Romanum, qui cha-
 ritate quā metu adiungere sibi socios mallet, Thessalis auditis, Perrhabii Connocondy-
 lum, quod Philippus Olympiadem appellauerat, Perrhabia fuisse, & vt sibi restitueretur,
 agebat: & de Malea, & Cerrinio eadē postulatio erat. Athamanes libertatem teperebant, &
 castella Athenaeum & Pananeum, Philippus, vt accusatoris potius quā rei speciem ha- 15
 beret, & ipse à querelis ortus, Menelaidem in Dolopia, quae regni sui fuisset, Thessalos vi
 atque armis expugnasse questus est. Item Petram Imperiam ab iisdem Thessalis, Perrha-
 biisq; captam: Xynias quidem haud dubie Aetolicum oppidum sibi contribuisse eos: & Pa-
 racheloīda, quae sub Athamania esset, nullo iure Thessalorum formulā factam. Nam quae si- 20
 bi crimina obiciantur de insidiis Legatorum, & maritimis portibus frequētat, aut deser-
 tis, alterum deridiculum esse, se reddere rationem, quos portus mercatores, aut nautici pe-
 tant: alterum molestum, prauos mores tot annos esse, per quos nunquam cessauerint Legati
 nunc ad Imperatores Romanos, nunc Romam ad Senatū crimina de se deferre. Quem
 vnquam verbo violatum esse? Semel ad Quintium euntibus insidias dici factas, sed qui iis
 acciderit non adici: quarentium quid falso obiciant, cum veri nihil habeant, ea crimina ef- 25
 se, Insolenter & immodice abuti Thessalos indulgentia populi Romani, velut ex diutina fi-
 ti nimis aude meram haurientes libertatem. Itaque seruorum modo praeter spem repente
 manumissorum licentiam vocis, & linguae experiri, & iactare sese insectatione, & conuiciis
 dominorum, Elatus deinde ira adiecit, nondum omnium dierum solem occidisse. Id mina- 30
 citer dictum non Thessali modo in sese, sed etiam Romani acceperunt: & cum fremitus
 post eam vocem ortus, & tandem sedatus esset, Perrhabiorum inde, Athamanumq; Legatis
 respondit, eandem, de quibus illi agant, ciuitatum causam esse: Consulem Attiliū & Ro-
 manos sibi dedisse eas, cum hostium essent: si suum munus qui dedissent, adimere velint, scia- 35
 re se cedendum esse: sed meliori ac fideliori amico in gratiam leuium & mutabilium socio-
 rum iniuriam eos esse facturos. Nec enim vllius rei minus diuturnā esse gratiam, q̄ liberta-
 tis, praesertim apud eos, qui male vtendo eam corrupturi sint. Causa cognita pronunciatie-
 runt Legati placere deduci praesidia Macedonum ex iis vrribus, & antiquis Macedoniae ter- 40
 minis regnum finiri. De iniuriis, quas vltro citroq; illatas querebantur, quo modo inter eas
 gentes & Macedonas disceptaret, formulam iuris exequendi constituendā esse. Inde graui-
 ter offenso Rege, Thessalonicen ad cognoscendum de Thracia vrribus proficiscuntur. Ibi
 Legati Eumenis, si libera esse Aenum & Maroneam velint Romani, nihil sui pudoris esse
 vltra dicere, quā vt admoneant, re, non verbo eos liberos relinquant: nec suum munus in- 45
 tercipi ab alio patiantur: sin autem minor cura sit ciuitatum in Thracia positarum, multo
 verius esse, quae sub Antiocho fuerint, praemia belli Eumenem, q̄ Philippū habere: vel pro pa-
 tris Attali meritis bello, quod aduersus Philippum ipsum gesserit populus Romanus: vel
 suis, quòd Antiochi bello terra marique laboribus periculisq; omnibus interfuerit. Tabe- 50
 re eum praeter ea decem Legatorum in eam rem praedictum. Qui cum Chersonesum Lyfia
 machiamq; dederint sibi, Maroneā quoq; atq; Aeni profecto dedisse, quae ipsa propinquitā
 te regionis velut appendices maioris muneris essent. Nam Philippum quidem quo merito
 in populum Romanum, aut iure imperii, cum tam procul à finibus Macedoniae absint, ciui-
 tatibus his praesidia imposuisse: vocari Maronitas iuberent, ab iis certiora omnia de statu
 ciuitatum earū scituros, Legati Maronitarū vocari, non vno loco tantum vrbs praesidii re-
 gium esse, sicut in aliis ciuitatibus, dixerunt, sed pluribus simul, & plenā Macedonum Maro-

neam esse: itaq; dominari assenatres regios, his solis loqui & in Senatu, & in cōcionibus li
 cere, eos omnes honores & capere ipsos, & dare aliis: optimi queng, quibus liberatis, quib;
 legum cura sit, aut exulare pulsos patria, aut inhonoratos, & deterioribus obnoxios filere. De
 iure etiam finium pauca adiecerunt: Q. Fabius Labeonem, cum in regione ea fuisset, direxisse
 finē Philippo veterem, regiamq; Thraciā Paroreiam. Sub ea nūq; ad mare ferentē deflexisse
 viam, qua Maronitanorū vrbes agrosq; amplectatur. Ad ea Philippus lōge aliam, q̄ aduersus
 Thessalos, Perrhabiosq; nuper, ingressus differēdi viam, Non cū Maronitis, inquit, mihi, aut
 cum Eumene discēptatio est, sed iam vobiscum Romani, a quibus nihil aequi me impetrare
 iādiu animaduerto. Ciuitates Macedonū, quę a me inter inducias defecerant, reddi mihi æ
 quum censebam, non quia magna accessio ea regni futura esset (sunt enim & parua oppida,
 & in finibus extremis posita) sed quia multum ad reliquos Macedonas continendos exem
 plum pertinebat, negatum est mihi. Bello Aetolico Lamiam oppugnare iussus a Consule M.
 Atilio, cum diu fatigatus ibi pressis operibusq; essem, trāscendentē me iam muros a capta
 propē vrbe reuocauit Consul, & abducere copias inde coegit. Ad huius solatiū iniuriā per
 missum est, vt Thessalię, Perrhabiaęq; & Athamanum reciperem quedam castella magis, q̄
 vrbes. Ea quoq; ipsa vos mihi Q. Cęcili paucos ante dies ademitis. Pro non dubio paulo an
 tē, si diis placet, Legati Eumenis sumebant, quę Antiochi fuerunt, Eumenem æquius esse, q̄
 me habere. Id ego aliter longe iudico esse. Eumenes enim, non nisi vicissent Romani, sed nisi
 bellum gessissent, manere in regno suo non potuit: itaq; ille vestrum meritum habet, nō vos
 illius: mei autem regni, tantum aberat vt vlla pars in discrimine fuerit, vt tria millia talen
 tium, & quinquaginta rectas naues, & omnes Gręcię ciuitates, quas antea tenuissem, pollicen
 tem vltro Antiochum in mercedem societatis sim aspernatus: hosteq; ei me esse prius etiā,
 q̄ M. Atilium exercitum in Gręciam trāsceret, prę me tuli: & cum eo Consule belli partem,
 quancunq; mihi delegauit, gessi: & insequenti Cōsuli L. Scipioni, cum terra statuisset ducere
 exercitum ad Hellepontum, non iter tantum per regnum nostrum dedi, sed vias etiā mu
 niui, pontes feci, commeatus præbui: nec per Macedoniā tātum, sed per Thraciam, vbi etiā
 inter cętera pax quoq; prestanda a barbaris erat. Pro hoc studio meo erga vos, ne dicam me
 rito, vt rum adiciere vos Romani aliquid, & amplificare, & augere regnum meū munificen
 tia vestra oportebat: an quę haberem aut meo iure, aut beneficio vestro, eripere: id quod nūc
 facitis, Macedonum ciuitates, quas regni mei fuisse fatemini, non restituantur. Eumenes tāq;
 ad Antiochum spoliandum me venit: & si diis placet, decem Legatorū decretum specimen
 calumnię impudentissimę prædedit. In quo maxime & reselli & coargui potest, disertissime
 enim planissimeq; in eo scriptum est, Chersonesum & Lyfimachiam Eumeni dari. Vbi tan
 dem Aenus & Maronea & Thracię ciuitates ascriptę sunt: quod ab illis ne postulare quidē
 est ausus, id apud vos, tanq; ab illis impetrauerit, obtinebit: Quo in numero me apud vos es
 se velitis, refert: si tanq; inimicum & hostem insectari propositum est, pergite, vt cępistis, fa
 cere: si in aliquis respectus est mei, vt socii atq; amici Regis, deprecor, ne me tanta iniuriā di
 gnum iudicetis. Mouit aliquantum oratio Regis Legatos: itaq; medio responso rem suspen
 derunt: si decem Legatorum decreto Eumeni datę ciuitates ea essent, nihil se mutare: si Phi
 lippus bello cepisset eas, præmium victorię iure belli habiturum: si neutrum eorū forer, pla
 cere cognitionem Senatui referuari: & vt omnia in integrum manerent, præsidia, quę in his
 vrbibus sint, deduci. Hęc causę maxime animum Philippi alienauerunt ab Romanis, vt non
 à Perseo filio eius nouis causis motum, sed ob has à patre bellum relicum filio videri pos
 sit. Romę nulla belli Macedonici suspicio erat. Lucius Manlius Proconsul ex Hispaniā re
 dierat. Cui postulanti ab Senatu in æde Bellonę triumphum, rerum gestarum magnitu
 do impetrabilem faciebat, exemplum obstabat: Quod ita comparatum more maiorum erat,
 ne quis, qui exercitum non deportasset, triumpharet, nisi perdonatam pacatamq; provin
 ciam tradidisset successori: medius tamen honos Manlio habitus, vt ouans vrbem iniret.
 Tulit coronas aureas quinquagintaduas, auri præterea pondo centum trigintaduo, argen
 ti sexdecim millia CCC. & pronunciauit in Senatu, decem millia pondo argenti, & octo
 ginta auri Q. Fabium Quæstorem aduehere: id quoque se in ararium delaturum, Ma
 gnus motus seruilis eo anno in Apulia fuit. Tarentum prouinciā L. Posthumius Prętor
 habebat. Is de pastorum coniuuratione, qui vias latrociniis, pascuāq; publica infesta habue
 rant, quęstionem seuerē exercuit. Ad septem millia hominum condemnauit. Multi inde fue

gerunt. De multis sumptum est supplicium. Consules diu retenti ad vrbem delectibus, tandē
 in prouincias profecti sunt. Eodem anno in Hispaniā Prętores C. Calpurnius, & L. Quintius
 cum primo vere ex hybernis copias eductas in Beturia iunxissent, in Carpetaniam, vbi hos
 tium castra erant, progressi sunt, cōmuni animo consilioq; parati rem gerere. Haud procul
 Hippone & Tolletō vrbibus inter pabulatores pugna orta est. Quib; dum vtrinq; subueni
 tur, a castris paulatim omnes copię in aciem eductę sunt. In eo tumultuario certamine & lo
 ca sua, & genus pugne pro hoste fauere. Duo exercitus Romani fusi, atq; in castra cōpuli sunt:
 non insistere percussis hostes. Prętores Romani, ne postero die castra oppugnarentur, sicut
 proxime noctis tacito signo exercitum abduxerūt. Luce prima Hispani acie instructa ad val
 lum accesserunt. Vacua præter spem castra ingressi, quę derelicta inter nocturnam trepida
 tionem erant, diripuerunt. regressiq; in sua castra paucos dies quietis statius manserūt. Ro
 manorum socorumq; in prælio fugaq; ad quinq; millia occisa: quorum se spoliis hostes ara
 marunt. Inde ad Tagum flumen profecti sunt. Prætores inrerim Romani omne id tempus
 contrahendis ex ciuitatibus sociis Hispanorum auxiliis rescicendisq; ab terrore aduerse pu
 gne militum animis consumpserunt. Vbi satis placere vires, & iam miles quoq; ad delendā
 priorem ignominia hostē poscebat, duodecim millia passuum ab Tago flumine posuerūt ca
 stra. Inde tertia vigilia sublati signis, quadrato agmine principio lucis ad Tagi ripā perue
 nerunt. Trans fluium in colle hostium castra erāt. Extēplo quā duobus locis vada nūcabat
 annis, dextera parte Calpurnius, læua Quintius exercitum traduxerunt, quierō hoste, dū mi
 ratur subitum aduentum consultatq; qui tumultum iniicere trepidantibus in ipso transitu
 annis potuisset. Interim Romani, impedimentis quoq; omnibus traductis contractisq; in
 vnum locum, quia iam moueri videbant hostem, nec spatium erat castra communiendi, acie
 instruxerunt. In medio locata quinta Calpurnii legio, & octaua Quintii. Id robur totius exer
 citus erat. Campum apertum vsq; ad hostium castra habebant: liberum a metu insidiarum,
 Hispani postq; in ceteriore ripa duo Romanorum agmina conspexerunt, vt priusq; se iunge
 re atque instruere possent, occuparent eos, castris repente effusi cūctu ad pugnam tendunt.
 Atrox in principio prælium fuit, & Hispanis recētī victoria instatis, & infueta ignominia mi
 lite Romano accenso, acerrime media acies, duæ fortissima legiones dimicabant. Quas cum
 aliter moueri loco non posse hostis cerneret, cuneo institit pugnare: & vsque plures, cōfictio
 resq; moueri vrgebat. Ibi postquam laborare aciem Calpurnius Prætor vidit, T. Quinti
 lium Varum, & L. Iuuentium Caluam Legatos ad singulas legiones adhorrandas propere
 mittit, docere & monere iubet, in illis spem omnem vincendi, & retinendę Hispanię esse:
 si illi loco cedant, neminem eius exercitus non modo Italiam, sed ne Tagi quidem vteriorē
 ripam vsquam visurum: ipse cum equitibus duarum legionum paululum circumuectus, in
 cuneum hostium, qui mediam vrgebat aciem, ab latere incurrit. Quintius cum suis equiti
 bus alterum hostium latus inuadit: sed longe acrius Calpurniani equites pugnabant, & Prę
 tor ipse ante alios. Nam & primus hostem percussit, & ita se immiscuit mediis, vt vix vtrius
 partis esset, nosci posset: & equites Prætoris eximia virtute, & equitum pedites accessi sunt.
 Pudor mouit primos Centuriones, qui inter rela hostium Prætozem conspexerunt, itaq; vr
 gere signiferos pro se quisque, iubere inferre signa, & confestim militem sequi. Renouatur
 ab omnibus clamor. Imperus fit velut ex superiore loco: haud secus ergo quam torrens mo
 do fundunt sternuntque percussos, nec sustinere alii super alios inferentes sese possunt. Fu
 gientes in castra equites persecuti sunt, & permisti turbę hostium intra vallum penetra
 uerunt. Vbi ab relictis in præsidio castrorum prælium instauratum: coacti sunt Roma
 ni equites descendere ex equis. Dimicantibus iis legio quinta superuenit: deinde vt quaq;
 poterant, copię affluabant. Cæduntur passim Hispani per tota castra, nec plus quam qua
 tuor millia effugerunt: inde tria millia ferē, qui arma retinuerant, montem propinquum
 ceperunt: mille, semiermes maxime per agros palati sunt: supra trigintaquinque millia ho
 stium fuerant, ex quibus tam exigua pars pugne superstit. Signa capta centum triginta
 tertia, Romani sociiq; paulo plus sexcenti, & prouincialium auxiliorum centum quina
 quaginta ferme ceciderunt. Tribuni militū quinque amissi, & pauci equites Romani, cruen
 te maxime victorię speciem fecerunt. In castris hostium, quia ipsis spatium sua commu
 niendi non fuerat, manserunt. Pro concione postero die laudati, donatiq; a C. Calpurnio e
 quites phaleris: pronunciauitq; eorum maxime opera hostes fusos, castra capta & expugnata

esse. Quintius alter Pretor suos equites catellis ac sibus donauit: donati & Centuriones ex
 55 vtriusque exercitu permulti, maxime qui mediâ aciem tenuerunt. Consules delectibus aliisque,
 que Romę agenda erant, peractis rebus, in Ligures prouinciã exercitum duxerunt. Sempro-
 nius à Pisis profectus in Apuanos Ligures, vastando agros, vrendoq; vicos, & castella eorum,
 aperuit salum vsq; fluuium Macras, & Lunę portum. Hostes montem, antiquam sedem ma-
 iorum suorum, ceperunt: & inde superata locorum iniquitate, prelio deieci sunt. Et Ap. Clau-
 60 dius felicitatem, virtutemq; Collegę in Liguribus Ingaunis equauit secundis aliquot preliis.
 Sex preterea oppida eorum expugnavit. Multa millia hominũ in iis cepit. Belli autores tres
 & quadraginta securi percussit. Iam comitiorum appetebat tempus: prior tamen Claudius
 q̄ Sempronius, cui fors comitia habendi obrigerat, Romã venit: quia P. Claudius frater eius,
 65 Consulatum petebat. Competitores habebat patricios, L. Aemilium, Q. Fabium, Seranũ, Sul-
 pitium Galbam, veteres candidatos, & ab repulsis eo magis debitũ, quia primo negatus erat,
 honorem repetentes: etiam quia plus q̄ vnum ex patriciis creati non licebat, arctior petitio
 quatuor petentibus erat. Plebei quoq; gratiosi homines petebant, Lucius Porcius, Q. Teren-
 tius Culleo, Cn. Bebius Pamphilus, & ii repulsi in spem impetrandi aliquando tandem ho-
 noris dilati, Claudius vnus ex omnibus nobilibus, candidatus erat. Opinione hominum haud
 70 dubie destinabantur Q. Fabius Labeo, & L. Porcius Licinius: sed Claudius Cõsule sine licentia
 bus cum fratre toto foro volitando, clamitantibus aduersariis, & maiore parte Senatũs, me-
 minisse eum debere prius se Consulem populi Romani, q̄ fratrem Publii Claudii esse, quin
 ille sedens pro tribunali aut arbitrum, aut comitiorum tacitum spectatorem se preberet: co-
 75 erceri tamen ab effuso studio nequit. Magnis contentionibus Tribunorum quoq; plebis, qui
 aut contra Consule, aut pro studio eius pugnant, comitia aliquoties turbata, donec perui-
 cit Appius, vt deiecto Fabio, fratrem traheret. Creatus P. Claudius Pulcher, preter spem suã,
 & ceterorum locum suum tenuit L. Porcius Licinius, quia moderatis studiis, non vt Clau-
 dianis, inter plebeios certatum est. Prætorum inde comitia sunt habita: C. Decimus Flauius,
 Publius Sempronius Longus, P. Cornelius Cethegus, Q. Neuius Matho, C. Sempronius Ble-
 80 sus, C. Terentius Varro, Prætores facti. Hęc eo anno, quo Appius Claudius, Marcus Sēpro-
 nius Consules fuerunt, domi militiæq; gesta. Principio insequentis anni, quo Publius Clau-
 dius, Lucius Porcius Consules erant, cum Q. Cæcilius, Marcus Bebius, & T. Sempronius, qui
 ad disceptandum inter Philippum & Eumenem Reges, Thessalorumq; ciuitates missi erant,
 legationem renunciaissent, Regũ quoq; eorum, ciuitatumq; Legatos in Senatum introduce-
 85 runt. Eadem vtrinq; iterata, quæ dicta apud Legatos in Græcia erant. Aliam deinde legatio-
 nem nouam Patres, cuius princeps Appius Claudius fuit, in Macedoniam & in Græciã de-
 creuerunt, ad visendum, reddita: ne ciuitates Rhodiis & Thessaliis & Perrhæbiis essent. Iisdẽ
 mandatũ, vt ab Aeno, & Maronea præsidia deducerentur, maritimæq; omnis Thraciæ ora
 à Philippo & Macedonibus liberaretur. Peloponnesum quoq; adire iussi, vnde prior legatio
 90 discesserat incertiore statu rerum, quàm si non venissent. Nam super cætera etiam sine respõ-
 so dimissi, nec datum petentibus erat Achæorum concilium. De qua re querente grauior
 Q. Cæcilio, simul Lacedæmoniis deploratibus moenia diruta, abductam plebem in Achaiã,
 & venundatam: ademptas, quibus ad eam diem ciuitas sterisset, Lycurgi leges. Achæi maxi-
 95 me concilii negati crimen excusabant, recitando legem: quæ nisi belli pacifere causa, & cum
 Legati ab Senatu cum literis, aut scriptis, mandatisve venirent, vetaret indicii concilium.
 Ea ne postea excusatio esset, ostendit Senatus curã iis esse debere, vt Romanis Legatis sem-
 per adeundi concilium generis potestas fieret, quemadmodum & illis, quoties vellent, Sena-
 tus daretur. Dimissis iis legationibus, Philippus à suis certior factus, cedendum ciuitatibus
 deducendaq; præsidia esse, in sensus omnibus in Maronitas iram effudit. Onomasto, qui præ-
 100 erat maritimæ oræ, mandat, vt partis aduersæ principes interficeret. Ille per Casandri quien-
 dam vnum ex regis iamdiu habitantem Maronea, nocte Thracibus intronississ, velut in
 bello capta vrbe, cædem fecit. Id apud Romanos Legatos querentes tam crudeliter aduersus
 innoxios Maronitas, tam superbe aduersus populum Romanum factum, vt quibus liberta-
 tem restituendam Senatus censuisset, si pro hostibus trucidarentur, abnuebat quicquam eos
 105 rum ad se, aut quenquam suorum pertinere. Seditioe inter ipsos dimicatum, cum alii ad se,
 alii ad Eumenem ciuitatem traherent: id facile scituros esse, si percunctarentur ipsos Ma-
 ronitas, haud dubius, percussis omnibus terrore tam recentis cædis, neminem hiscere aduer-

1 sus se auturum. Negare Appius, rem euidentem pro dubia querendam, si ab se culpam remo-
 uere veller, Onomastum & Casandrum, per quos acta res diceretur, mitteret Romam, vt eos
 Senatus percunctari posset. Primo adeo perturbauit ea vox Regem, vt non color, non vultus
 ei constaret: deinde collecto tandem animo, Casandrum qui Maronea fuisset, si vtriq; vellent,
 5 se missurum dixit: ad Onomastum quidem quid eam rem pertinere: qui non modo Maroneę
 sed ne in regione quidem propinqua fuisset. Et parcebat magis Onomasto, honoratiori am-
 10 co, & eundem indicem haud paulo plus timebat: quia & ipse sermonem cum eo contulerat, &
 multorum talium ministrum & conscium habebat. Casander quoque missis qui per Epirum
 ad mare prosequerentur eum, nequa indicium emanaret, veneno creditur sublati. Et Lega-
 15 ti à Philippi colloquio ita digressi sunt, vt præ se ferrent nihil eorum sibi placere, & Philippus
 quidem minime quin rebellandum esset, dubius, quia tamen immatura: ad id vires erant, ad
 moram interponendam Demetrium minorem filium mittere Romam, simul ad depurganda
 crimina, simul ad deprecandam iram Senatũs statuit: satis credens ipsum etiam iuuenem, quod
 Romę obses specimen regię indolis dedisset, aliquid momenti facturum. Interim per speci-
 20 em auxilii Byzantiis ferendi, re ipsa ad terrorem Regulis Thracum iniiciendum profectus,
 percussis eis vno prelio & Amadoco duce capto, in Macedoniam rediit, missis ad accolam Istri
 fluminis Carbaros, vt in Italiam irruerent, sollicitandos. Et in Peloponneso aduentus Ro-
 manorum Legatorum, qui ex Macedonia in Achaiam ire iussi erant, expectabatur. Aduersus
 quos vt præparata consilia haberent, Lycortas Prætor consilium indixit. Ibi de Lacedæmoniis
 25 actum, ex hostibus eos accusatores factos: & periculum esse, ne victi magis timendi forent q̄
 bellantes fuissent, quippe in bello sociis Romanis Achæos vlos, nunc eosdem Romanos acqui-
 ores Lacedæmoniis quàm Achæis esse, vbi Areus etiam & Alcibiades, ambo exules suo bene-
 ficio restituti, legationem Romam aduersus gentem Achæorum ita de ipsis meritis suscepis-
 sent: adeoq; infesta oratione vsi essent, vt patria pulsi, non restituti in eam viderentur. Cla-
 30 mor vndiq; ortus referret nominatim de iis: & cū omnia ira nõ consilio gererentur, capitis da-
 mnati sunt. Paucos post dies Romani Legati venerunt. His Clitore in Arcadia datum est cõ-
 cilium. Priusquam agerent quicquam, terror Achæis injectus erat & cogitatio, quàm non ex
 æquo disceptatio esset futura: sed quod Areum & Alcibiadem capitis ab se in consilio proxi-
 mo damnatos cum Legatis se accusaturos videbant, nec hiscere quisquam audebat. Appius
 35 ea quæ apud Senatum questi erant Lacedæmonii, displicere Senatũ ostendit, cedem primum
 ad conflictum factam eorum qui à Philopœmene ad causam dicendam euocati venissent, de-
 inde cum in homines ita saeuitum esset, ne in vlla parte crudelitas eorum cessaret, muros di-
 rutos vrbis nobilissimæ esse, leges veruissimas abrogatas, inclytamq; per gentes Lycurgi di-
 sciplinam sublatam. Hęc cum Appius dixisset, Lycortas, & quia Prætor, & quia Philopœme
 40 nis auctoris omnium, quæ Lacedæmone acta fuerant, factionis erat, ita respondit: Difficilior
 nobis Appi Claudii apud vos oratio est, quàm Romæ nuper apud Senatum fuit. Tunc enim
 Lacedæmoniis accusantibus respondendũ erat, nunc à vobis ipsis accusati sumus, apud quos
 causa dicenda est: quam iniquitatem conditionis subimus, quod ab illa spe decidimus, iudicis
 animo te auditurum esse posita contentione, qua paulo antè egisti. Ego certe cum ea, quæ &
 45 hic antea apud Q. Cæciliũ, & postea Romę questi sunt Lacedæmonii, à te paulo antè relata
 sint, nõ tibi, sed illis me apud te respondere credebam. Cædem obicitis eorũ, qui à Philopœme
 ne Prætoris euocati ad causam dicendam interfecti sunt: hoc ego crimen non modo non à vo-
 bis Romani, sed ne apud vos quidem nobis obiciendum fuisse arbitror. Quid ita? quia in ve-
 stro sedere erat, vt maritimis vrbibus abstinerent Lacedæmonii. Quo tempore armis capris
 50 vrbes, à quibus abstinerere iussi erant, nocturno impetu occupauerunt, si T. Quintius, si exerci-
 tus Romanus, sicut antea in Pelopõneso fuisset, eõ nimirum capti & oppressi confugissent. Cũ
 vos procul essetis, quod aliõ nisi ad nos socios vestros, quos antea Gytheo opem ferentes, quos
 Lacedæmonem vobiscum simili de causa oppugnantes viderant, confugerent? Pro vobis igi-
 tur iustum piũq; bellum suscepimus. Quod cum alii laudent, reprehendere ne Lacedæmo-
 55 nii quidem possint, dii quoque ipsi comprobauerint, qui nobis victoriam dederunt: quoniam
 igitur modo ea que belli iure acta sunt, in disceptationem veniunt, quorũ tamen maxima pars
 nihil pertinet ad vos: nostrum est quod euocauimus eos ad causam dicendam, qui ad arma
 multitudinem exciuerant, qui expugnauerant maritima oppida, qui diriperant; qui cæde
 principum fecerant: quod vero illi venientes in castra interfecti sunt, vestrum est Areu & Al-

cibiade: qui nunc nos, si diis placet, accusatis, non nostrum, exules Lacedaemoniorum, quo in 55
 numero si quoque duo fuerunt, & tunc nobiscum erant: & quod domicilio sibi delegerant ma-
 ritima oppida, se petitos credentes in eos, quorum opera patria extorres ne in tuto quidem exi-
 lio posse condescere se indignabantur, impetum fecerunt. Lacedaemonii igitur Lacedaemo-
 nios, non Achaei interfecerunt: nec iure an iniuria casti sint, argumentari refert. At enim il-
 la certe vestra sunt Achaei, quod leges disciplinamque vetustissimam Lycurgi sustulistis, quod 60
 muros diruistis: quae utraque ab iisdem obici qui possunt: cum muri Lacedaemoniis non
 a Lycurgo, sed paucos ante annos ad dissoluendam Lycurgi disciplinam extracti sint: tyranni
 enim nuper eos arcem & munimentum sibi, non civitati parauerunt: & si existat hodie ab in-
 feris Lycurgus, gaudeat ruinis eorum, & nunc se patriam, & Spartam antiquam agnoscere dis-
 cat. Non Philopoemenem expectare nec Achaeos, sed vos ipsi Lacedaemonii vestris manibus 65
 amoliri & diruere omnia tyrannidis vestigia debuistis: vestre enim ille deformes notae seruiri-
 tis erant: & cum sine muris per octingentos prope annos liberi, aliquando etiam principes
 Graeciae fuissetis, muris velut copedibus circumdati vincti per Cannos seruistis. Quod ad le-
 ges ademptas attinet, nego antiquas Lacedaemoniis leges Achaeos ademisse, quas non habe-
 bant, sed nostras leges dedisse, nec male consuluisse civitati, cum consilii nostri eam fecerimus: & 70
 nobis miscuerimus, ut corpus vnum & consilium totius Peloponnesi esset: tunc opinor, si aliis
 ipsi legibus viueremus, alias istis iniunxissetis, queri se iniquo iure esse, & indignari possent.
 Scio ego Appi Claudii hanc orationem, qua sum adhuc usus, neque sociorum apud socios, neque
 libere gentis esse, sed vere seruatorum disceptantium apud dominos, nam si non vox illa vna pre-
 conis fuit, qua liberos esse omnium primos Achaeos iussistis, si foedus ratum est, si societas & 75
 amicitia ex aequo obseruatur, cur ego quid Capua capta feceritis Romani, non quaero: vos ra-
 tionem reposcitis, quid Achaei Lacedaemoniis bello victis fecerimus? Interfecti aliqui sunt, sin-
 ge a nobis. Quid vos Senatores Campanos securi non percussistis? muros diruistis: vos non
 muros tantum, sed urbem & agros ademistis. Specie, inquis, aequum est foedus apud Achaeos
 precaria libertas, apud Romanos etiam imperium est. Sentio Appi etiam non oportet, non indi- 80
 gnor: sed oro vos, quantumlibet inter sit inter Rom. & Achaeos, modo ne in aequo hostes vestri
 nostrique apud vos sint, ac nos socii, immo ne meliore iure sint, nam vt in equo essent, nos feci-
 mus cum leges iis nostras dedimus, cum vt Achaei consilii essent, effecimus: parum est victis,
 quod victoribus satis est, plus postulant hostes, qui socii habent: quae iure iurando, quae monumē-
 tis literarum in lapide inculptis in aeternam memoriam sancta atque sacrata sunt, ea cum periu- 85
 rio nostro tollere parant, Veremus quidem vos Romani: & si ita vultis, etiam timemus: sed
 plus veremur & timemus deos immortales, cum assensu maxime partis est auditus, & locu-
 tum omnes pro maiestate magistratus censebant, vt facile appareret molliter agendo dignita-
 tem suam tenere apud Romanos non posse. Tum Appius suadere se magnopere Achaes dixit,
 vt dum liceret voluntate sua facere, gratiam inirent, ne mox inuiti & coacti facerent. Hec 90
 vox audita quidem cum omnium gemitu est: sed metu iniecto imperata recusandi, id modo
 petierunt, vt Romani quae viderentur de Lacedaemoniis, mutarent: nec Achaeos religione ob-
 stringerent, irrita ea quae iure iurando sanxissent, faciendi: damnatio tantum Aegae & Alcibia-
 dis, quae nuper facta erat, sublata est. Rome principio eius anni cum de prouinciis Consulum
 & Praetorum actum esset, Consulibus Ligures, quia bellum nusquam alibi erat, decreti. Prato 95
 res Caius Decimus Flauius urbanam, Publius Cornelius Cethegus inter ciues & peregrinos
 sortiti sunt, Caius Sempronius Blefus Siciliam, Quintus Neuius Matho Sardiniam, & vt
 idem de beneficiis quaereret, Aulus Terentius Varro Hispaniam citeriorem, Publius Sem-
 pronius Longus Hispaniam vltiorem. De iis duabus prouinciis Legati per id fere tempus
 Lucius Iuuentius Calua & Titus Quinctilius Varus venerunt. Qui quantum bellum iam 100
 profligatum in Hispania esset, Senatu edocto postularunt simul, vt pro rebus tam prospere ge-
 stis, diis immortalibus haberetur honos: & vt Praetoribus exercitum deportare liceret. Sup-
 plicatio in biduum decreta est. De legionibus deportandis, cum de Consulibus Praetorumque ex-
 ercitiis ageretur, rem integram referri iusserunt. Paucos post dies Consulibus in Ligures
 bine legiones, quas Appius Claudius & Marcus Sempronius habuerant, decretae sunt. De ex- 105
 ercitiis Hispaniensibus magna contentio fuit inter duos Praetores & amicos absentium,
 Calpurnii Quintique. Vtraque causa Tribunos plebis, vtraque Consules habebat. Si se in-
 tercessuros Senatusconsulto, si deportandos censerent exercitus, denunciabant: illi si hec inter-

cessio fieret, nullam rem aliam se decerni passuros. Victa postremo absentium gratia est, & Se-
 natusconsultum factum, vt Praetores quatuor millia peditum Romanorum scriberent, quae
 dringentos equites & V millia sociorum peditum Latini nominis, quingentos equites quos secuti
 in Hispaniam portarent: cum eas legiones quatuor descripsissent, quod plus quam quinque
 5 millia peditum, trecenti equites in singulis legionibus essent, dimitterent, eos primum qui es-
 merita stipendia haberent: deinde vt cuiusque fortissima opera Calpurnius & Quintus in pra-
 lio visi essent, Hac sedata contentione, alia subinde C. Decimi Praetoris morte exorta est, Cn.
 Scilius & L. Puppis qui Aediles proximo anno fuerant, & C. Valerius flamen Dialis & Q.
 Fuluius Flaccus. In quia Aedilis curulis designatus erat, sine toga candida, sed maxima ex
 10 omnibus contentione petebat, certamenque ei cum flamine Diali erat: & postquam primo equa-
 re, mox superare etiam est visus, pars Tribunorum plebis negare rationem eius habendam es-
 se, quod duos simul vnum magistratus, praesertim curules, neque capere posset, nec gerere: pars
 Porcius eum solui aequum censere, vt quem vellet, Praetorem creandi populo potestas fieret. L.
 Porcius COS. primo in ea sententia esse, ne nomen eius acciperet: deinde vt ex autoritate Se-
 15 natus idem faceret, conuocatis Patribus referre se ad eos dixit, quod ne iure villo, nec exemplo
 tolerabili liberae civitati Aedilis curulis designatus Praeturam peteret sibi: nisi quid aliud iis
 videretur, in animo esse de lege comitia habere, Patres censuerunt, vt L. Porcius Consul esse Q.
 Fuluius ageret, ne impedimento esset quo minus comitia Praetoris in locum C. Decimi subro-
 20 gandi de lege haberentur. Agenti Consuli ex Senatusconsulto respondit Flaccus, nihil quidem
 se quod indignum esset, facturum. Medio responso spem ad voluntatem interpretantibus fe-
 cerat, cessurum patrum auctoritati esse: comitiis acriter etiam quam antea petebat, criminando
 extorqueri sibi a Consule & ab Senatu populi Romani beneficium & inuidiam geminati ho-
 25 noris fieri: tanquam non appareret, vbi designatus Praetor esset, extemplo Aedilitate se abdic-
 turum, Consul cum & pertinaciam petentis crescere, & fauorem populi magis magisque in eum
 inclinari cerneret, dimissis comitiis Senatum vocauit. Censuerunt frequentes, quoniam Flaccus
 cum auctoritas Patrum nihil mouisset, ad populum cum Flacco agendum. Concione aduoca-
 30 ta cum egisset Consul, ne tum quidem de sententia motus, gratias populo Romano egit,
 quod tanto studio, quotiescunque declarandae voluntatis potestas facta esset, Praetorem se vo-
 luisse facere: ea sibi studia ciuium suorum destituere non in animo esse. Hac vero tam obsti-
 nata vox tantum ei fauoris accendit, vt haud dubius Praetor esset, si Consul accipere nomen
 vellet. Ingens certamen Tribunis & inter seiplos & cum Consule fuit, donec Senatus a Con-
 35 sule est habitus: decretumque, quoniam Praetoris subrogandi comitia ne legibus fierent, per-
 tinacia Quincti Flacci, & praua studia hominum impedirent, Senatum censere satis Prae-
 torum esse, Publius Cornelius vtrunque in vrbe iurisdictionem haberet, Apollinisque ludos fa-
 ceret. His comitiis prudentia & virtute Senatus sublatis, alia maioris certaminis, quo & ma-
 iore de re, & inter plures potentioresque viros, sunt exorta. Censuram summa contentione
 40 petebant Lucius Valerius Flaccus, Publius & Lucius Scipiones, Cn. Manlius Volso, Lucius
 Furius Purpurio, Patricii. Plebei autem Marcus Porcius Cato, Marcus Fuluius Nobilior,
 T. & M. Sempronii, Longus & Tuditanus: sed omnes Patricios plebeiosque nobilissimarum
 familiarum Marcus Porcius longe anteibat. In hoc viro tanta vis animi ingenique fuit, vt
 45 quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse videretur: nulla ars neque pri-
 uata neque publicae rei gerendae ei defuit, vtbanas rusticasque res pariter callebat, ad sum-
 mos honores alios scientia iuris, alios eloquentia, alios gloria militaris prouexit: huic versa-
 tile ingenium sic pariter ad omnia fuit, vt natum ad id vnum diceret, quodcunque ageret. In
 50 bello manu fortissimus, multisque insignibus clarus pugnis. Idem postquam ad magnos hono-
 res peruenit, summus Imperator, & idem in pace si ius consuleres, peritissimus: si causa oran-
 da esset, eloquentissimus, nec ita tantum, vt cuius lingua viuo eo vigeret, monumentum elo-
 quentiae nullum extet, viuus immo vigeretque eloquentia eius sacra scriptis omnibus generis:
 orationes & pro se multae, & pro aliis, & in alios. Nam non solum accusando, sed etiam cau-
 55 sam dicendo fatigauit inimicos: similitates nimio plures & exercuerunt eum, & ipse exercuit
 eas: nec facile dixeris vtrum magis preferit eum nobilitas, an ille agitauerit nobilitatem. As-
 speris proculdubio animi, & linguae acerbae & immodice liberae fuit, sed inuicta cupiditatibus
 animi, & rigidae innocentiae, contemptor gratiae diuitiarum: in parsimonia, in patientia labo-
 ris periculique, ferrei prope corporis animique, quem ne senectus quidem, quae soluit omnia, fre-

frigerit, qui sextum & octogefimum annum agens, causam dixerit: ipse pro se orauerit scribitur
 perieritque nonagesimo anno, Sergium Galbam ad populi adduxerit iudicium. Hunc sicut omni
 vita, ita tum perentem premebat nobilitas. Coerant ad Praetorem L. Flaccum, qui Col-
 lega in Consulari fuerat, candidati omnes ad deiciendum honore eum, non solum ut ipsi po-
 tius adipiscerentur, nec quia indignabantur nouum hominem Censorem videre, sed etiam
 quod tristem Censuram periculofamque multorum famae & ab leso a plerisque, & laedendi cupido
 expectabant. Etenim tum quoque minitabundus petebat, refragari sibi qui liberam & fortem
 Censuram timerent criminando: & simul Lucio Valerio suffragabatur: illo vno Collega casti-
 gare se noua flagitia, & priscos reuocare mores posse. His accensio hominis aduersa nobilitate,
 non Marcum Porcium modo Censorem fecerunt, sed etiam Collegam ei Lucium Valerium
 Flaccum adiecerunt. Secundum comitia Censuram COSS. Praetoresque in prouincias profre-
 cti sunt, praeter Quintum Naeium, quem quatuor non minus menses, priusquam in Sardinia
 am iret, quaestiones veneficii, quarum magnam partem extra urbem per municipia conciliabu-
 lasq; habuit, quia ita apertus visum erat, tenuerunt. Si Antiatum Valerio credere libet, ad duo
 hominum millia damnauit. Et L. Posthumius Praetor, cui Tarentum prouincia euenerat, ma-
 gnas pastorum coniurationes vindicauit, & reliquias Bacchanalium quaestiones cum omni ex-
 ecutus est cura: multos qui aut citati non affuerant, aut vades deseruerant, in ea regione Ita-
 liae latentes, partim noxios iudicauit, partim comprehensos Romam ad Senatum misit: in car-
 cerem omnes a Publico Cornelio coniecti sunt. In Hispania ulteriore fractis proximo bello Lu-
 sitanis, quietas res fuerant. Et in citeriore A. Terentius in Suesethanis oppidum Corbionem
 vineis & operibus expugnauit, captiuos vendidit. quietam deinde hyberna in citeriore prouin-
 cia habuit. Veteres Praetores C. Calpurnius Piso, & L. Quintius Romam redierunt. Vtrique
 magno Patrum consensu triumphus est decretus: prior C. Calpurnius de Lusitanis & Celtiberis
 triumphauit: coronas aureas tulit octogintatres, & duodecim pondo argenti. Paucos post
 dies L. Quintius Crispinus ex iisdem Lusitanis Celtiberisque triumphauit. Tantundem auri
 quantum argenti in eo triumpho translatum. Censores M. Porcius & L. Valerius metu mi-
 sta expectatione Senatum legerunt. Seprem mouerunt Senatu, ex quibus vnum insignem &
 nobilitate & honoribus, L. Quintium Flaminiu Consularem, Patrum memoria institutu
 fertur, ut Censores motis a Senatu ascriberent notas. Catonis & aliae quidem acerbae oratio-
 nes extant in eos, quos aut Senatorio loco mouit, aut quibus equos ademit. Longe grauissi-
 ma in L. Quintium oratio est: qua si accusator ante notam, non Censor post notam usus es-
 set, retinere L. Quintium in Senatu ne frater quidem T. Quintius, si tum Censor esset, porta-
 sisset. Inter cetera obiecit ei Philippum Poenum, carum ac nobile scortum ab Roma in Gallia
 prouinciam spe ingentium donorum perductum. Eum puerum per lasciuam cum cauillare-
 tur, exprobare Consuli per sepe solitum, quod sub ipsum spectaculum gladiatorum abductus
 ab Roma esset, ut obsequium amatorum iactaret, forte epulantibus iis, cum iam vino incaluis-
 sent, nunciatum in conuiuio esse, nobilem Boium cum liberis transfugam venisse, conuenire
 Consulem velle, ut ab eo fidem praesens acciperet: introductum in tabernaculum per interpre-
 tem alloqui Consulem coepisse: inter cuius sermonem Quintius scorto, Vis tu, inquit, quoni-
 am gladiatorum spectaculum reliquisti, iam hunc Gallum morientem aspiceret: & cum is vix-
 dum serio annuisset, ad nutum scorti COS. stricto gladio, qui super caput pendebat, loquenti
 Gallo caput primum percussisse, deinde fugienti fidemque populi Romani atque eorum
 qui aderant imploranti latius transfodisse. Valerius Antias ut qui nec Catonis orationem le-
 gisset, & fabulae tantum sine autore edite credidisset, aliud argumentum, simile tamen & libidi-
 ne & crudelitate peragit. Placentiae famosam mulierem, cuius amore deperiret, in conuiuio
 um accersitam scribit. Ibi iactantem sese scorto inter cetera retulisse, quae acriter quaestiones
 exercuisset, & quam multos capitis damnatos in vinculis haberet, quos securi percussurus es-
 set: tum illam infra eum accubantem negasse vnquam vidisse quenquam securi ferientem, &
 peruelle id videre. Hic indulgentem amatorem vnum ex damnatis attrahi iustum securi per-
 cussisse, Facinus siue eo modo, quo CES. obiecit, siue ut Valerius tradit, commissum est, seuum
 atque atrox inter pocula atque epulas, ubi libare diis dapes, ubi bene precari mos esset, ad spectacu-
 lum scorti procacis in sinu COS. recubantis maetatum humanam victimam esse, & crure me
 sam resperam. In extrema oratione Catonis conditio Quintio fertur, ut si id factum negaret,
 ceteraque quae obiecisset, ipsoniense defenderet sese: sin frueretur, ignominiam suam quenquam do-
 liturum censeret: cum ipse vino & venere amens sanguine hominis in conuiuio iussisset:

In equitatu recognoscendo Lucio Scipioni Asiatico ademptus equus. In censibus quoque ad
 capiendis tristis & aspera in omnes ordines Censura fuit. Ornamenta & vestem muliebrent
 & vehicula, quae pluris quam quindecim millium aris essent, in censum referre viatores iussit,
 Item mancipia minora annis viginti quae post proximum lustrum decem millibus aris, aut eo
 pluris uaniffent, uti ea quoque decuplo tanto pluris quam quanti essent, aestimarentur: & his
 rebus omnibus terni in millia aris attribuerentur. Aquam publicam omnem in priuatum
 difficum aut agrum fluentem ademerunt: & quae in loca publica inaedificata immobilitate pri-
 uati habebant, intra dies triginta demoliti sunt, opera deinde faciendae ex pecunia in eam rem
 decreta, lacus sternendos lapide, regendosque quae opus esset: cloacas in Auentino & in aliis par-
 tibus quae nondum erant faciendae locauerunt: & separatim Flaccus molem ad Neptunias
 aquas, ut iter populo esset, & viam per Formianum montem, Cato atria duo, Menium & Ti-
 rium in Iulianis, & quatuor tabernas in publicum emit, basilicamque ibi fecit, quae Porcia
 appellata est: & vectigalia summis precibus vltro tributa infimis locauerunt. Quas locaciones
 cum Senatus precibus & lachrymis publicatorum victus induci, & de integro locari iussisset,
 Censores edicto summotis ab hasta, qui iudificati priorem locacionem erant, omnia eadem
 paululum imminutis precibus locauerunt. Nobilis Censura fuit simulatumque plena, quae M.
 Porcium cui acerbitas ea assignabatur, per omnem vitam exercuerunt. Eodem anno coloniae
 duae, Pollentia in Picenum, Pisaurum in Gallicum agrum deductae sunt. Sena iugera in singu-
 los data. Diuiserunt agrum coloniasque deduxerunt iidem Triumui, Q. Fabius Labeo &
 M. & Q. Fuluii, Flaccus & Nobilior. COSS. eius anni nec domi nec militiae memorabile
 quicquam egerunt. In insequentem annum creauerunt COSS. M. Claudium Marcellum, Q. Fa-
 bium Labeonem, M. Claudius & Q. Fabius Idibus Martiis, quo die Consularum inierunt, de
 prouinciis suis Praetorumque retulerunt. Praetores creati erant C. Valerius flamen Dialis, qui
 & priore anno petierat, & Sp. Posthumius Albinus & Publius Cornelius Sisenna, L. Puppis,
 L. Iulius, Cn. Sulpitius, COSS. Ligures cum iisdem exercitibus quos Publius Claudius & M.
 Porcius habuerant, prouincia decreta est. Hispaniae extra sortem prioris anni Praetoribus cum
 suis exercitibus seruate. Praetores ita sortiti iussi, uti flamine diali, utique altera iurisdicendi
 Romae prouincia esset, peregrinam est sortitus, Sisenna Cornelio urbana, Sp. Posthumio Si-
 cilia, L. Puppis Apulia, Lucio Iulio Gallia, Cn. Sulpitio Sardinia euenit, L. Iulius officium
 maturare est iustus. Galli trasalpini per saltus ignota antea via (ut ante dictum est) in Italia
 transgressi, oppidum in agro qui nunc Aquileiensis est, aedificabant. Id eos, ut prohiberet,
 quoad eius sine bello posset, Praetori mandatum est. Si armis prohibendi essent, COSS. certio
 res faceret. Ex his placere alterum aduersus Gallos ducere legiones. Extremo prioris anni co-
 mitia Auguris creandi habita erant. In demortui Cn. Cornelii Lentuli locum creatus erat
 Sp. Posthumius Albinus. Huius principio anni P. Licinius Crassus Pontifex maximus mor-
 tuus est, in cuius locum M. Sempronius Tuditanus Pontifex maximus est creatus. C. Serui-
 lius Geminus P. Licinii funeris causa visceratione data, ludos fecit: & gladiatores centum vi-
 ginti pugnaverunt: & ludi funebres per triduum facti, post ludos epulum: in quo cum toto
 foro strata triclinia essent, tempestas cum magnis procellis coorta, coegit plerosque tabernacula
 statuere in foro. Eadem paulo post cum vndique disserenasset, sublata: defunctosque fato vulgo
 ferebant, quod inter fatalia vates cecinissent, necesse esse tabernacula in foro statui. Hac religioe
 leuatis altera iniecta, quod sanguine per biduum pluisset in area Vulcani: & per Decemvros
 supplicatio indicta erat eius prodigii expiandi causa. Priusque Consules in prouincias profici-
 scerentur, legationes transmarinas in Senatum introduxerunt: nec vnquam ante tantum regi-
 onis eius hominum Roma fuerat. Nam ex quo fama per gentes, quae Macedoniae accolunt,
 vulgata est, crimina quae de Philippo non negligenter ab Romanis audiri, multis
 operae precium fuisse queri, pro se quaeque ciuitates gentesque, singuli etiam priuatum grauis
 nim accola omnibus erat) Romam aut ad spem leuanda: iniuria aut ad defendenda solatium ve-
 nerunt. Et ab Eumene Rege legatio cum fratre eius Athenaeo venit ad querendum, simul
 quod non deducerentur ex Thracia praesidia: simul quod in Bithyniam Prusice bellum aduer-
 sus Eumenem gerenti auxilia missa forent. Respondendum ad omnia iuueni tum admodum
 Demetrio erat, cum haud facile esset, aut ea quae obicerentur, aut quae aduersus ea dicenda
 erant, memoria complecti. Nec enim multa solum, sed etiam pleraque oppido quam parua e-
 rant, de controuersia finium, de hominibus raptis, pecoribus abactis, de iure aut dicto per li-

bidinem aut non dicto, de rebus per vim aut per gratiam iudicatis: nihil horum neque Demetrii docere dilucide, nec se satis liquido discere ab eo Senatus cum cerneret posse, simul & tyrocinio & perturbatione iuuenis moueretur, quæri iussit ab eo, Eque de his rebus commentarium à patre accepisset: cum respondisset, accepisse sese: nihil prius nec potius visum est, quam Regis ipsius de singulis responsa accipere: librum extemplo poposcerunt, deinde ut ipse recitaret, permiserunt. Erant autem de rebus singulis in breue coactæ causæ, ut alia fecisse se secundum decreta Legatorum doceret, alia non per se steterisse quod minus faceret, sed per eos ipsos qui accularent. Interposuerat etiam querelas de iniquitate decretorum: & quæ non ex equo disceptatum apud Cæcilium foret, indignæque sibi nec villo merito insultatum ab omnibus esset. Has notas irritati eius animi collegit Senatus. Cæterum alia excusanti iuueni, alia recipienti futura ita, ut maxime vellet Senatus, responderi placuit, Nihil patrem eius neque rectius nec magis quod ex voluntate Senatus esset, fecisse quæ quod utcumque ea gesta essent, per Demetrium filium satis fieri voluissent Romanis: multa & dissimulare & obliuisci & pari præterita Senatus posse, & credere etiam Demetrio credendum esse. Obsidem enim se animi eius habere, et si patri corpus reddiderit: & scire, quantum salua in patrem pietate possit, amicum eum po. Ro. esse: honorisque eius causa missuros in Macedonia Legatos, ut si quid minus factum sit, quæ debeat, rum quoque sine piaculo rerum prætermittarum fiat: velle etiam sentire Philippum, integra omnia sibi cum po. Ro. Demetrii filii beneficio esse. Hac quoque augende amplitudinis eius causa erant, extemplo in inuidiam, mox etiam in perniciem adolescenti verterunt. Lacedæmonii deinde introducti sunt. Multæ & parvæ disceptationes factabantur: sed quæ maxime rem continerent, erant, ut restituerentur quos Achei dânauerant, nec ne: inique an iure occidissent, quos occiderant, vertebatur: & utrum manerent in Achaico concilio Lacedæmonii: an (ut antè fuerat secerum) eius vnus in Peloponneso ciuitatis ius esset. Restitui, iudiciaque facta tolli placuit. Lacedæmonem manere in Achaico concilio, scribiturque id decretum, & consignari à Lacedæmoniiis & Achaicis. Legatus in Macedonia Q. Martius est missus: iussus idem in Peloponneso sociorum res aspiciere, nam ibi quoque ex veteribus discordiis residui motus erant: & Messenii descenderant à concilio Achaico, cuius belli & causas & ordinem si expromere velim, immemor sim proposui, quo statui non vltra attingere externa, nisi qua Romanis coherent rebus. Euentus memorabilis est, quod cum bello superiores essent Achaici, Philopœmenes prætor eorum capitur ad præoccupandam Coroneam, quam hostes petebant, in valle iniqua cum equitibus paucis oppressus. Ipsum potuisse effugere Thracum Cretensiumque auxilio tradunt: sed pudor relinquendi equites nobilissimos gentis, ab ipso nuper electos, tenuit. Quibus dum locum ad euadendas angustias cogendo ipse agmen præbet, sustinens impetus hostium, prolapsus equo & suo ipse casu, & onere equi super eum ruentis, haud multum absuit quin exanimaretur, se præuaginta annos iam natus, & diutino morbo, ex quo tum primum restituebatur, viribus admodum attenuatis, iacentem hostes superfusi oppræsserunt. Cognitumque primum à verecundia memoriaque meritorum, haud secus quam ducem suum attollunt restituerunt: & ex valle deuia in viam portant, vix sibi metipsum præ necopinato gaudio credentes. Pars nuncios Messenæ præmittunt, de bellatu esse, Philopœmenem captum adduci. Primum adeo incredibilis visa res ut non pro vano modo, sed vix pro sano nuncio audiretur: deinde ut super alium alius idem omnes affirmantes veniebant, tandem facta fides: & priusquam appropinquare vrbi satis scirent, ad spectaculum omnes simul liberi ac serui, pueri quoque cum foemina effunduntur. Itaque clausæ portam turbe, dum pro se quisque nisi ipse oculis suis credidisset, vix pro comperto tantam rem habiturus videretur. Aegre summouentes obuios intrare portam, qui adducebant Philopœmenem, potuerunt: atque turba conferta iter reliquum clauserat: & cum pars maxima exclusa à spectaculo esset, theatrum repente, quod via propinquum erat, compleuerunt: & ut eò in conspectum populi adduceretur, vna voce omnes exposcebant: Magistratus & principes veriti ne quem motum misericordia presentis tanti viri faceret, cum alios verecundia pristina maifestatis collata presentis fortunæ, alios recordatio ingentium meritorum motura esset, procul in conspectu eum statuerunt, deinde raptim ex oculis hominum abstraxerunt: Prætor Dincrate dicente, esse quæ pertinet ad summam belli percunctari eum magistratus vellent: inde de adducto eo in curiam & in Senatu vocato, consultari ceperunt. Iam inuesperascebat, & non modo cætera, sed ne in proximam quidem noctem vbi satis tuto custodiretur, expediebant, ob magnitudinem pristinae eius fortunæ virtutisque: & neque ipsi domum recipere custodi-

endum audebant, nec cuique vni custodiam eius satis credebant: admonent deinde quidam esse thesaurum publicum sub terra, saxo quadrato septum: eò vinculus demittitur, & saxum ingens quo operitur machina, superimpositum est: ita loco potius quam homini cuiquam credenda custodiam rati, lucem insequenter expectauerunt. Postero die multitudo quidem integra memor pristinorum eius in ciuitatem meritorum parcendum, ac per eum remedia quaerenda esse presentium malorum censebant: sed defectionis autores, quorum in manu res erant, in secreto consultantes omnes ad necem eius consentiebant: sed utrum maturarent an differrent, ambigebant: vicit pars audior poene, missusque qui venenum afferret. Accepto poculo nihil aliud locutum ferunt, quæ quæsi, si incolumis Lycortas (is alter Imperator Achaicorum) equitesque etiam essent: postquam dictum est incolumes esse, Bene habet, inquit: & poculo impauide exhausto, haud ita multo post expirauit. Nec diuturnum mortis eius gaudium autoribus crudelitate fuit. Victa namque Messene bello exposcentibus Achaicis noxios dedit, ossaque reddita Philopœmenis sunt, simul & sepultus ab vniuerso Achaico est concilio, adeo omnibus humanis congestis honoribus, ut ne diuinis quidem abstinereetur. Ab scriptoribus rerum Graecis Latinisque tantum huic viro tribuitur, ut à quibusdam eorum velut ad insignem notam huius anni memoria mandatum sit, tres claros Imperatores eo anno decessisse, Philopœmenem, Annibalem, P. Scipionem: adeo in æquo eum duobus potentissimarum gentium summis Imperatoribus posuerunt. Ad Prusiam Regem Legatus T. Quintus Flaminius venit. Quem suspectum Romanis, & receptus post fugam Antiochi Annibal, & bellum aduersus Eumenem morum faciebant. Ibi seu quia à Flaminio inter cætera obiectum Prusie erat, hominem omnium qui viuerent, infestissimum populo Romano apud eum esse, qui patrie suae primum, deinde fractis eius opibus Antiocho Regi autor belli aduersus populum Romanum fuisset: seu quia ipse Prusias gratificaretur presenti Flaminio Romanisque, per se necandi, aut tradendi eius in potestate consilium cepit. A primo colloquio Flaminii milites extemplo ad domum custodiendam Annibalis missi sunt. Semper talem exitum vite suae prospexerat Annibal animo, & Romanorum inexplabile odium in se cernens, & fidei Regum nihil sanè confusus, Prusie vero leuitatem etiam expertus erat, Flaminii quoque aduentum velut fatalem sibi horruerat. Ad omnia vniuersa infesta ut iter semper aliquod preparatum fugæ haberet, sepre exitus è domo fecerat, ex iis quosdam occultos, ne custodia sepirentur: sed graue imperium Regum nihil inexploratum, quod inuestigari volunt, efficit: totius circuitum domus ita custodiis complexi sunt, ut nemo inde elabi posset. Annibal postquam est nunciatum milites regios in vestibulo esse, politico, quod deuii maxime atque occultissimi exitus erat, fugere conatus, ut id quoque occursum militum, qui ibi erant, obseptum sensit, & omnia circa clausa custodiis dispositis esse, venenum quod multo antè preparatum ad tales habebat casus, poposcit. Liberemus, inquit, diuturna cura populum Romanum, quando mortem senis expectare longum censeat: nec magnam nec memorabilem ex inermi proditoque Flaminio victoriam feret. Mores quidem po. Ro. quantum mutauerit, vel hic dies argumento erit: horum patres Pyrrho Regi hosti armato exercitum in Italia habent, ut à veneno caueret prædixerunt. Hi Legatum consularè qui autor esset Prusie per scelus occidendi hospitis, miserunt. Execratus deinde in caput regnumque Prusie, & hospitales deos violata ab eo fidei testes inuocans, poculum exhauserit. Hic vite exitus fuit Annibal, Scipionem & Polybium & Rutilium hoc anno mortuum scribunt. Ego neque his neque Valerio assentior: his quod Censoribus M. Porcio L. Valerio principem Senatus ipsum L. Valerium Censorem lectum inuenio, cum superioribus duobus iustis Africanus fuisset: quo viuo, nisi ut ille Senatu moueretur, quæ notam nemo memoria prodidit, alius princeps in locum eius lectus non esset. Antiatem autem hunc magistratum non inuit Tribunatus plebis P. Claudio, L. Porcio COSS. sed inuit Tribunatum Appio Claudio, M. Sempronio COSS. ad quartum Idus Decembres: inde tres menses ad Idus Martias sunt, quibus P. Claudius, L. Porcius Consulatus inierunt: ita ut vixisse in Tribunatu Næuii videretur, clarissimorumque sue cuiusque gentis virtutum non tempore magis congruente comparabilis mors videtur esse, quod nemo eorum satis dignum splendore vite exitum habuit. Iam primum omnes non in patria solo mortui, nec sepulti sunt. Veneno absumpti Annibal & Philopœmenes: exul Annibal proditus ab hospite, captus Philopœmenes in carcere & in vinculis expirauit. Scipio etiam non exul neque damnatus, die tamen dicta, ad quam

non affuerat, reus absens citatus, voluntariū non sibi metipſi ſolum, ſed etiam ſuū ſuo exi- 55
lium indixit. Dum ea in Peloponneſo, à quibus diuerſit oratio geruntur, reditus in Macedo-
niam Demetrii Legatorumq; aliter aliorumq; affecerat animos, Vulgus Macedonum, quos
belli ab Romanis imminentis metus terruerat, Demetrium vt pacis autorem cum ingenti
fauore conſpiciēbant, ſimul & ſpe haud dubia regnum ei poſt mortem patris deſtinabant. Nā
etiā minor aetate quā Perſeus eſſet, hunc tamen iuſta matrefamilias, illum pellice ortum eſ- 60
ſe illud vt ex vulgato corpore genitum nullam certi patris notam habere, hunc inſignem Phi-
lippī ſimilitudinem præ ſe ferre: ad hoc Romanos Demetrium in paterno ſolio locaturus, Per-
ſei nullam apud eos gratiam eſſe. Hæc vulgo loquebantur. Itaq; & Perſea cura angebat, ne pa-
rum pro ſe vna atas valeret, cum omnibus aliis rebus frater ſuperior eſſet. Et Philippus ipſe
vix ſe ſui arbitrii fore, quem heredem regni relinqueret credēs ſibi, quoq; grauiorem eſſe quā 65
vellet, minorem filium cenſebat. Offendebatur interdum concurſu Macedonum ad eum, &
alteram iam ſe vno regiam eſſe indignabatur. Et ipſe iuuenis haud dubie inflator redierat,
ſubnixus erga ſe ſe iudicis Senatus, conſeſſiſq; ſibi quæ patri negata eſſent: & omnis mentio
Romanorum quantam dignitatem ei apud ceteros Macedonas, tantam inuidiam non apud
fratrem modo, ſed etiam apud patrem conciliabat: vt iſq; poſtq; alii Legati Romani venerunt, & 70
cogebatur decedere Thracia, præſidiaq; deducere: & alia aut ex decreto priorum Legatorum,
aut ex noua conſtitutione Senatus facere: ſed omnia mœrens quidē & gemens eo magis, quod
filium frequentiorē propè cum illis q̄ ſecum cernebat, obediēter tamen aduerſus Romanos
faciebat, ne quam mouendā extemplo belli cauſam præberet: præuertendos etiam animos à ſu-
ſpicionē talium conſiliorum ratus, mediam in Thraciam exercitum in Odryſis & Dentelo- 75
chos & Beſſos duxit, Philippopolin vrbem fuga deſertam oppidanorū, qui in proxima mon-
tium iuga cum familiaribus receperant ſeſe, cepit: campeſtresq; Barbaros, depopulatos agros eorū
in deſertionē accepit: relicto inde ad Philippopolin præſidio, qd̄ haud multo poſt ab Odryſis
expulſum eſt, oppidū in Derthiopo condere inſtituit. Pœoniæ ea regio eſt propè Erigonum flu- 80
uium qui ex illyrico per Pœoniam fluens in Axium amnem elabitur, haud procul Stobis ve-
tere vrbē: nouam vrbem Perſeida, vt iſ filio maiori haberetur honos, appellari iuſſit. Hęc dū
in Macedonia geruntur, COSS. in prouincias profecti, Marcellus nuncium præmiſit ad L. Por-
cium Proconſulem, vt ad nouum Gallorum oppidum legiones admoueret. Adueniēti Con- 85
ſuli Galli ſeſe dederunt. Duodecim millia armatorum erant. Pleriq; arma ex agris rapta ha-
bebant. Ea agrè patientibus iis adempta, quæq; alia aut populantes agros rapuerant aut ſecū
attulerant. De his rebus qui querebantur, Legatos Romam miſerunt. Introducti in Senatum
à C. Valerio Prætorē expoſuerunt, ſe ſuperante in Gallia multitudine, inopia coactos agri, &
egeſtate ad quarendam ſedem Alpes tranſgreſſos. Quæ inculta per ſolitudines viderent, ibi ſi- 90
ne vllius iniuria conſediſſe. Oppidum quoq; edificare cœpiſſe, quod indicium eſſet, nec agro,
nec vrbī vllī vim allaturos veniſſe: nuper M. Claudium ad ſe nuncium miſiſſe, bellum ſe cum
iis ne dederentur, geſturum: ſe certam etiā non ſpecioſam pacem, quā incertā belli ſpem præ-
optantes, dediſſe ſe prius in fidem quā in poteſtatem populi Romani: poſt paucos dies iuſſos
& agro & vrbē decedere, ſeſe tacitos abire quo terrarum poſſent, in animo habuiſſe: arma de- 95
inde ſibi, & poſtremo omnia alia quæ ferrent agerentq; adempta: orare ſe Senatum populumq;
Romanum, ne in ſe innoxios deditos acerbius q̄ in hoſtes ſauirent. Huic orationi Senatus ita
reſponderi iuſſit: Neg; illos recte feciſſe, cum in Italiam venerint: oppidumq; in alieno agro
nullius Romani magiſtratus, qui ei prouinciæ præſeſſet, permiſſu edificare conati ſint, neque
Senatui placere deditos ſpoliari: itaq; ſe cum iis Legatos ad COS, miſſuros, qui ſi redeant, vnde 100
venerint, omnia iis ſua reddi iubeant, quiq; protinus eant trans Alpes, & denūncient Gal-
licis populis, multitudinem ſuam domi contineant, Alpes propè inexuperabilem ſinem in me-
dio eſſe, non vtiq; iis melius fore, qui eas primi peruias feciſſent. Legati miſi L. Furius Purpu-
rio, Q. Minutius, L. Manlius Acidinus, Galli redditis omnibusque ſine cuiusquam iniuria ha-
bebant, Italia exceſſerunt, Legatis Romanis tranſalpini populi benigne reſponderunt. Senio-
res eorum nimiam lenitatem populi Romani caſtigant, quod eos homines, qui gentis inſu-
ſu profecti occupare agrum imperii Romani, & in alieno ſolo edificare oppidum conati ſunt, 105
impunitos dimiſerint: debuiſſe grauem temeritatis mercedem ſtatui. Quod vero etiam ſua
reddiderint, vereri ne tanta indulgentia plures ad talia audenda impellantur. Et exceperunt
& profecti cum donis Legatos ſunt, M. Claudius COS, Gallis ex prouincia exactis, Iſtricum

bellum moliri cœpit, literis ad Senatum miſiſſis, vt ſibi in Iſtriam traducere legiones liceret:
Id Senatui placuit. Illud agitabant, vt colonia Aquileia deduceretur: nec ſatis cōſtabat, vtrū
Latinam, an ciuium Romanorum deduci placeret: poſtremo Latinam potius coloniā dedu-
cendam patres cenſuerunt. Triumuiroi creati ſunt, P. Scipio Naſica, C. Flaminius, L. Manlius
5 Acidinus, Eodem anno Murina & Parma coloniæ Romanorum ciuium ſunt deductæ, Bi-
na milia hominum in agrum, qui proxime Boiorum ante Thuſcorum fuerat. Octona iuge-
ra Parma, quina Mutinæ acceperunt. Deduxerunt Triumuiroi M. Æmilium Lepidus, T. Ebu-
tius Catus, L. Quintius Crispinus, Et Saturnia colonia ciuium Romanorum in agrum Gale-
10 tranum eſt deducta. Deduxerunt Triumuiroi Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stello, T. Sem-
pronius Gracchus, Iugera in ſingulos data decem. Eodem anno A. Terentius Proprator
haud procul flumine Ibero in agro Aufetano & prælia ſecunda cum Celtiberis fecit, & opa-
pida, quæ ibi communierant aliquot expugnauit. Citerior Hiſpania in pace fuit eo anno:
quæ & P. Sempronius Proprator diurno morbo eſt implicatus, & nullo laeſente, peropa-
15 portune quieuerunt Luſitani. Nec in Liguribus memorabile quicquam à Q. Fabio Conſu-
le geſtum. M. Marcellus ex Iſtria reuocatus, exercitu dimiſſo Romam comitorum cauſa re-
diit. Creauit Conſules Cn. Bebiū Pamphilum, & L. Æmilium Paulum. Cum M. Æmilio
Lepido hic Ædilis curulis fuerat, a quo Conſule quintus annus erat, cum iſ ipſe Lepidus
poſt duas repulſas Cōſul factus eſſet. Prætores inde facti Q. Fuluius Flaccus, M. Valerius
Leuinus, P. Manlius iterum, M. Ogulinus Gallus, L. Cæcilius Dentrix, C. Terentius Iſtra. Sup-
20 plicatio extremo anno fuit prodigiorum cauſa, q̄ ſanguinem per biduū pluuiſſe in area Cō-
cordiæ fatiſ credebant, nunciatumq; erat, haud procul Sicilia inſulam, quæ nondū ante fue-
rat, nouam editā è mari eſſe. Annibalem hoc anno Antias Valerius deceſſiſſe autor eſt. Le-
gatis ad eam rem ad Pruiſiam miſiſſis, præter T. Quintium Flaminiū, cuius in ea re celebre
eſt nomen, L. Scipione Aſiatico, P. Scipione Naſica.

25
T. LIVII PATAVINI HISTORICI DE BELLO CVM
ANTIOGHO ALIISQVE GESTO, LIBER DECIMVS.

30 **R**INCIPIO Inſequentis anni COSS. Prætoresq; ſortiti prou-
incias ſunt. Conſulibus nulla præter Ligures, quæ decerneretur,
erat: iuriſdictio vrbana M. Ogulino Gallo, inter peregrinos M.
Valerio euenit: Hiſpaniarum Q. Fuluius Flacco citerior, P. Man-
35 lio vltior. L. Cæcilio Dentrici Sicilia, C. Terentio Iſtre Sardinia.
Delectus habere Conſules iuſſi. Q. Fabius ex Liguribus ſcripſe-
rat, Apuanos ad rebellionem ſpectare: periculumq; eſſe, ne impetū
in agrum Piſanum facerent. Et ex Hiſpaniis citeriorem in armis
eſſe, & cum Celtiberis bellari ſciebant: in vltiore, quia diu ager
Prætor eſſet, luxuria & ocio ſolutam diſciplinā militare eſſe. Ob
40 ea nouos exercitus conſcribi placuit. Quatuor legiones in Ligures, vt ſingulæ quina milia
& duccenos pedites, treccenos haberent equites, ſociorum iſdem Latini nominis XV milia
peditum addita, & DCCC equites. Hi duo conſulares exercitus eſſent. Scribere præterea
iuſſi VII milia peditum ſociorum ac Latini nominis, & CCCC equites, & mittere ad M.
Marcellum in Gallia, cui ex conſulatu prorogatum imperium erat. In Hiſpaniam etiam
45 ſeptem milia peditum cum CCC equitibus ſcribi iuſſa: & Q. Fabio Laboni cum exercitu,
quem habebat in Liguribus, prorogatum in annum imperium eſt. Ver procelloſum eo an-
no fuit. Prædie Parilia medio ferme die atrox cum vento tempeſtas cōorta, multis ſacris pro-
fanisq; locis ſtragem fecit: ſigna aenea in Capitolio deiecit, forem ex aede Luna, quæ in Auē-
tino eſt, raptam tulit, & in poſticis parietibus Cereris templi affixit: ſigna alia in Circo maxi-
50 mo cum columnis, quibus ſuperſtabant, euerit: ſiſtigia aliquot templorum à culminibus
abrupta ſeſe diſſipauit. Itaq; in prodigium verſa ea tempeſtas, procurariq; aruſpices iuſſe-
runt: ſimul procuratum eſt, quod tripedem mulum Reate natum nunciatum erat, & à For-
miſis ædem Apollinis, ac Caietæ de cælo tactam, ob ea prodigia XX hoſtiis maioribus ſa-
crificatum, & in diem vnum ſupplicatio fuit. Per eoſdem dies ex literis A. Terentii Propræ-
R

toris cognitum, P. Sempronium in ulteriore Hispania, cum plus annum eger fuisset, mortui 55
 esse eo maturius in Hispaniam Praetores iussi proficisci. Legationes transmarinae deinde in
 Senatum introductae sunt. Prima Eumenis & Pharnacis Regum, & Rhodiorum querarum
 de Synopentum clade. Philippi quoque Legati, & Achgorum, & Lacedaemoniorum sub idem
 tempus venerunt. Iis prius Martio audito, qui ad res Graeciae Macedoniaeque visendas mis-
 sus erat, responsa data sunt. Asia Regibus ac Rhodiis responsum est. Legatos ad eas res visen- 60
 das missurum Senatam. De Philippo auxerat curam Martius. Nam ita fecisse quae Senatu
 placuissent, fatebatur, ut facile apparet, non diutius quam necesse esset, facturum: neque ob-
 scurum erat, rebellaturum: omniaque, quae tunc ageret diceretque eo spectare. Iam primum o-
 mnem ferè multitudinem civium ex maritimis civitatibus cum familiis suis in Æmathia,
 quae nunc dicitur, quodam appellata Pœonia est, traduxit: Thracibusque & aliis barbaris vr- 65
 bes tradidit habitandas, fidiora hæc genera hominum fore ratus in Romano bello. Ingere
 ea res fremum in tota Macedonia fecit, relinquentesque penates suos cum coniugibus ac li-
 beris, pauci tacitum dolorem continebant: execrationesque quae in agminibus proficiscen-
 tium audiri solent in Regem, vincente odio metui, exaudiebantur. His ferrox animus omnes
 homines, omnia loca temporaque suspecta habebat: postremo negare propalam coepit, satis tu 70
 tum sibi quicquam esse, nisi liberos eorum, quos interfecisset, comprehensos in custodia ha-
 beret, & tempore alium alio tolleret. Eam crudelitatem foedam per se, fediores vnius domus
 clades fecit. Herodicum principem Thessalorum multis ante annis occiderat: generos quo-
 que eius postea interfecit: in viduitate relictae filiae, singulos filios paruos habentes: Theoxena 75
 & Archo nomine mulieribus erant. Theoxena multis petentibus aspernata nuptias est. Ar-
 cho Poridi cuidam longe principi gentis Ænianum nupsit, & apud eum plures enixa par-
 tus, parvis admodum relicta omnibus, decessit. Theoxena, ut in suis manibus liberi fororis
 educarentur, Poridi nupsit: & tanquam omnes ipsa enixa foret, suum fororisque filios in ea-
 dem habebat cura: posteaquam Regis edictum de comprehendis libris eorum, qui in- 80
 terfecti essent, accepit, ludibrio futuros non Regis modo, sed custodum etiam libidinis tra-
 ta, ad rem atrocem animum adiecit: ausaque est dicere, se sua manu potius omnes interfe-
 cturam, quam in potestatem Philippi venirent. Poris abominatus mentionem tam fecidi fa-
 cinoris, Athenæon deportaturum eos ad fidos hospites dixit, comitemque ipsum fugae su-
 rorum esse. Proficiscuntur ab Thessalonica Aeniam ad statum sacrificium, quod condi- 85
 tori Aenae cum magna ceremonia quotannis faciunt: ibi die per solennes epulas consum-
 pro, nauem præparatam à Poride sopitis omnibus terria vigilia conscendunt, tanquam re-
 dituri in Thessalonicam: sed traicere in Eubœam erat propositum. Ceterum in aduer-
 sum ventum nequicquam eos tendentes prope terram lux oppressit: & regii, qui præ- 90
 erant custodiae portus, lembum armatum ad pertrahendam eam nauim miserunt, cum gra-
 ui edicto, ne reuertentur sine ea. Quoniam dies appropinquabat, Poris quidem ad hor-
 tationem remigum nauarumque intentus erat: interdum manus ad caelum tendens, opem
 ut dii ferrent, orabat: ferrox interim foemina ad multo ante præcogitatum reuoluta faci- 95
 nus, venenum diluit, ferrumque promit: & posito in conspectu poculo, stricisque gladiis, Mors,
 inquit, vna vindicta est: viae ad mortem hæc sunt, qua quæque animus fert, effugite super-
 biam regiam: agite iuuenes mei primum, qui maiores estis, capite ferrum, aut haurite po- 99
 culum, si segnior mors iuuat. Et hostes aderant, & autor mortis instabat: alii alio leto ab-
 sumpti semianimes è naue præcipitantur, ipsa deinde virum comitem mortis complexa in
 mare sese deiecit: naue vacua dominis regii potiti sunt. Huius atrocitas facinoris nouam
 velut flammam Regis inuidia adiecit, ut vulgo ipsum liberosque eius exsectarent: que dis- 100
 ræ breui ab omnibus diis exaudita, ut sciret ipse in suum sanguinem, effecerunt. Perseus
 enim, cum in dies magis cerneret fauorem & dignitatem Demetrii fratris apud Macedo-
 num multitudinem crescere, & gratiam apud Romanos, sibi spem nullam regni superesse,
 nisi in scelere ratus, ad id vnum omnes cogitationes intendit: ceterum cum se ne ad id 105
 quidem, quod muliebri cogitabat animo, satis per se validum crederet, singulos amico-
 rum patris tentare sermonibus perplexis institit: & primo quidam ex his, aspernantium ta-
 le quicquam præbuerunt speciem, quia plus in Demetrio spei ponebant: deinde crescente in
 dies Philippi odio in Romanos, cui Perseus indulgeret, Demetrius summa ope aduersare-
 tur, prospicientes animo exitum incauti à fratre fraterna iuuenis, ad iuuandum, quod sua

turum erat rati, fouendamque spem potentioris, Perseo se adiungunt: cetera in suum quæque
 tempus differunt: in presentia placet, omni ope in Romanos accendi Regem impellique ad
 consilia belli, ad quae iam sua sponte animum inclinasset: simul ut Demetrius in dies suspe-
 ctior esset, ex composito sermones ad spem Romanorum trahebant. Ibi cum alii mores & in- 5
 stituta eorum, alii res gestas, alii speciem ipsius vrbs nondum exornatae, neque publicis neque
 priuatis locis, alii in singulos principum eluderet, iuuenis incautus & amore nominis Ro-
 mani, & certamine aduersus fratrem omnia tuendo suspectum se patri, & opportunum cri-
 minibus faciebat: itaque expertem eum pater omnium de rebus Romanis consiliorum habe- 10
 bat: totus in Persea versus, cum eo cogitationes eius rei dies ac noctes agitabat. Redierant,
 quo forte miserat in Bastarnas ad accersenda auxilia, adduxerantque inde nobiles iuuenes, &
 regii quosdam generis: quorum vnus sororem suam in matrimonium Philippi filio pollice-
 batur, exereratque consociatio gentis eius animum Regis. Tum Perseus, Quid ista profanum 15
 inquit, nequaquam tantum in externis auxiliis est praesidium, quantum periculi fraude dome-
 stica. Proditorum nolo dicere, speculatores citius, ex quo obfes Romae fuit: corpus nobis red-
 diderunt Romani, animum ipsi habent: omnium penè Macedonum in eum ora conuersa 20
 sunt: nec Regem se alium venturum habituros esse, quam quem Romani dedissent. His per se
 agra mens senis stimulabatur, & animo magis quam vultu ea crimina accipiebat. Forte lu-
 strandi exercitus venit tempus, cuius solenne est tale: Caput mediae canis praecise, & pars ad
 dexteram cum extis, posterior ad laeuam via ponitur: inter hanc diuisam hostiam copiae ar- 25
 matae traducuntur: praeruntur primo agmini arma insignia omnium ab vltima origine
 Macedoniae Regum, deinde Rex ipse cum liberis sequitur: proxima est regia cohors, custo-
 desque corporis, postremum agmen Macedonum cetera multitudo claudit. Iatera Regis duo
 filii iuuenes cingebant, Perseus iam tricesimum annum agens, Demetrius quinquennium me- 30
 nor: medio iuuenem robore ille, hic flore fortunati patris matra soboles, si mens fana fuisset,
 Mos erat lustrationis, sacro peracto decurrere exercitum, & diuisas bifariam duas acies con-
 currere ad simulacrum pugnae: regii iuuenes duces ei ludicro certamini dati: ceterum non
 imago fuit pugnae, sed tanquam de regno dimicaretur, ita concurrerunt, multaque vulnera
 sudibus facta: nec praeter ferrum quicquam defuit ad iustam belli speciem, Pars ea, quae sub 35
 Demetrio erat, longe superior fuit. Id agre patiente Perseo, laxari prudentes amici eius
 eam rem dicere ipsam praebituram causam criminandi iuuenis. Conuiuium eo die sode- 40
 lium, qui simul decurrerant, vterque habuit, cum vocatus ad coenam ab Demetrio Perseus
 negasset. Festo die inuitatio benigna, & hilaritas iuuenis vtroque in vinum traxit. Com-
 memoratio ibi certaminis ludici, & iocosa dicta in aduersarios, ita ut ne ipsis quidem mu-
 sibus abstineretur, iactabatur. Ad has excipiendas voces speculator ex conuiuio Persei dis- 45
 sus cum incauiores obuersaretur, exceptus à iuuenibus forte triclino egressus male multa-
 tur. Huius rei ignarus Demetrius, Quin comelatum, inquit, ad fratrem imus: & iram eius, si
 qua ex certamine refidet, simplicitate & hilaritate nostra lenimus: omnes se ire conclama-
 runt, praeter eos, qui speculatoris ab se pulsati praesentem vltionem metuebant. Cum eos 50
 quocumque Demetrius traheret, ferrum veste abdiderunt, quo se tutari, si qua vis fieret, pos-
 sent. Nihil occulti esse in intestina discordia potest. Vtraque domus speculatorum & prodia-
 torum plena erat. Praecurrit index ad Persea ferro succinctos nuncios cum Demetrio
 quatuor adulescentes venire: etsi causa apparebat (nam ab iis pulsatum conuiuium suum
 audierat) tamen infamanda rei causa ianuam oblati iuber: & ex parte superiore aedium,
 versisque in viam fenestris, comelatores tanquam ad caedem suam venientes aditu ianuæ ara 55
 45 cer. Demetrius per vinum quod excluderetur paulisper vociferatus, in conuiuium rediit, torius
 rei ignarus. Postero die Perseus quamprimum conueniendi potestas patris fuit, regiam in-
 gressus, perturbato vultu in conspectu patris tacitus procul constitit. Cui cum pater, Satis
 saluae res: & quamam ea moestitia esset: interrogaret eum de ludicio, Tibi, inquit, viuere me
 scio, iam non occultis à fratre petimur insidiis. Nocte cum armatis domum ad interficienda 60
 sodum me venit, clausisque foribus parietum praesidio me à furore eius sum tutatus. Cum pa-
 uorem missi admiratione patri iniecerat: Atqui si aures praebere potes, inquit, manifestam
 rem teneas, faciam. Enimvero se Philippus dicere audierat, vocarique extemplo Demetrium iusa-
 sit: & seniores duos amicos, expertos inter fratres certaminum, infrequentes iam in regia,
 Lyfimachum & Onomastum accersit, quos in concilio haberet. Dum veniunt amici, solus, filio

procul stante, multa secum animo volutans inambulauit. Postq̄ uenisse eos nunciatum est, 55
 secessit in partem internam cum duobus amicis, totidem custodibus corporis: filiis ut ter-
 nos inermes secum introducerent, permisit. Ibi cum consedisent, Sedeo, inquit, miserimus
 pater index inter duos filios, accusatorem patricidii, & reum aut conficti aut admissi crimi-
 nis, labem apud meos inuenturus. Iam pridem quidem hanc procellam imminentem time-
 bam, cum uultus inter vos minime fraternos cernerem, cum uoces quasdam exaudire: sed in- 60
 terdum spes animum subibat, deflagrare iras uestras, purgari suspitiones posse: etiam hostes
 armis positis foedus icisse, & priuatas multorum simultates finitassubituram uobis aliquā-
 do germanitatis memoriam, puerilis quondam simplicitatis consuetudinisq̄ inter uos, meo-
 rum deniq̄ preceptorū, quę ueor ne uana surdis auribus cecinerim. Quoties ego audietis
 bus uobis detestata exempla discordiarum fraternarum, horrendos euentus eorum retuli? 65
 quibus se stirpē suam, domos, regna funditus euertissent. Meliora quoc̄ exēpla parte alte-
 ra posui, sociabilem consortionem inter binos Lacedemoniorum Reges salutarem per mul-
 ta secula ipsis patriæq̄: eandem ciuitatem, postq̄ mos sibi cuiq̄ rapiendi tyrannidē exortus
 sit, euersam, iam hos Eumenem Atralgē fratres à quā exiguis rebus, propē ut puderet re- 70
 gii nominis, mihi, Antiocho, & cuilibet Regum huius etatis nulla re magis q̄ fraterna vna-
 nimitate regnum aquasse. Ne Romanis quidem exemplis abstinui, quæ aut uisa aut audita
 habebam, T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum gesserunt: P. & L. Scipionum, qui Antio-
 chum deuicerunt: patris patriq̄ corū, quorum perpetuam uiræ concordiam mors quoq̄
 miscuit, neq̄ uos illorum scelus, similisq̄ sceleri euerus deterere à ueracō discordia potuit:
 neq̄ horum bona mens, bona fortuna ad sanitatem flectere. Uiuo & spirante me hæredita- 75
 tem meam ambo & spe & cupiditate improba petitis: eousq̄ me uiuere uultis, donec alterius
 uestrum superstes haud ambiguum Regem, alterum mea morte faciam. Nec patre potestis
 pati: nihil chari, nihil sancti nominis noctis, cuius uice regni uirtus insatiabilis amor successit.
 Agite, consceleratae aures paternas, decernite criminibus mox ferro decreturi, dicite pa- 80
 lam, quicquid aut ueri potestis, aut comminisci libet: referatae aures sunt, quę posthac secre-
 tis alterius ab altero criminibus clauduntur. Hæc furens ira cum dixisset, lachrymæ omnia
 bus oborta, & diu moestum silentium tenuit. Tum Perseus, Aperienda nimirum nocte
 ianua fuit, & armati comelatores accipiendi: præbendumq̄ ferro iugulum, quando non cre-
 ditur, nisi perpetratum facinus: eadem petitus insidiis audio, quæ latro atq̄ insidiator: non
 nequiquam isti uirtutem Demetriū filium te habere, me subditum, & pellice genitum appel- 85
 lant. Nam si gradum, si charitatem filii apud te haberem, non in me quererem deprehensas
 insidias, sed in eum qui fecisset, sauires: nec adeo tibi uilis uita esset nostra, ut nec præterito
 periculo meo moueris: nec futuro, si insidiantibus sit impune. Itaq̄ si mori tacitum opor-
 teret, taceamus, precati tantum Deos, ut à me ceptum scelus in me finem habeat, nec per meū
 latus tu petaris: sin autem, quod circunuenis in solitudine natura ipsa subiicit, ut hominū, 90
 quos nunquam uiderint, fidem tamen implorent, mihi quoq̄ ferrum in me strictum cernē-
 ti uocem mittere liceat, per te patriūq̄ nomen, quod uiri nostrum sanctius sit, iam pridem
 sentis: ita me audias precor, tanquam si uoce & comploratione nocturna excitus mihi quiriti-
 tanti interuenisses, Demetrium cum armatis nocte intempesta in uestibulo meo deprehen-
 disses. Quod tum uociferaret in re præsentī pauidus, hoc nunc postero die queror. Frater, 95
 non comelantium in uicem iandiu uiuimus inter nos: regnare utiq̄ uis. Huic spei tua ob-
 stat ætas mea, obstat gentium ius, obstat uetus Macedoniae mos, obstat uero etiam
 patris iudicium: huc transcendere nisi per meum sanguinem non potes, omnia moliris &
 tentas: adhuc seu cura mea, seu fortuna restitit patricidū tuo. Hæsterna die in lustra-
 tione, & decursu, & simulacro ludicro pugnae funestum propē prælium fecisti: nec me aliud 100
 à morte uindicauit, q̄ quod me ac meos uinci passus sum. Ab hostili prælio tãq̄ fraterno lu-
 fu pertrahere me ad cœnam uoluisti. Credis ne pater inter inermes conuiuas me cœnaturū
 fuisse, ad quem armati comelatum uenerunt: credis nihil à gladiis nocte periculum fuisse,
 quem sudibus te inspestante propē occiderūt? Quid hoc noctis? quid ut inimicus ad iratū?
 quid cum ferro succinctis iuuenibus uenis? conuiuam me tibi committere ausus non fum, 105
 comelatore me cum armatis uenientē recipiam! Si aperta ianua fuisset, funus meū parares
 hoc tempore pater, quo querentem audis. Nihil ego tanq̄ accusator criminose, nec dubia ar-
 gumentis colligēdo ago. Quid enim? negat se cum multitudine uenisse ad ianua meam!

aut ferro succinctos secum fuisse: quos non mitauro, accerse. Possunt quidem omnia aude- 1
 re, qui hoc ausi sunt: non tamen audebunt negare se deprehensos intra limen meum cum
 ferro: si ad te deducere, rem pro manifesto haberes: fatentes pro deprehensis habe. Execrare
 nunc cupiditate regni, & furias fraternas cogita: sed ne sint caecæ pater execrationes tuae;
 5 discerne, dispice insidiatorem, & peritum insidiis, noxium huic esse caput: qui occisurus fra-
 trem fuit, habeat etiam iratos paternos deos: qui periturus fraterno scelere fuit, per fugium
 in patris misericordia & iustitia habeat. Quod enim aliud confugiam: cui non solenne iustitiae
 le exercitus, cui non decursus militum, non domus, non epulæ, non nox ad quietem data na-
 turae beneficio mortalibus, tuta est: si iero ad fratrem inuitatus, moriendum est: si recepero in- 10
 tra ianuam comelatum fratrem, moriendum est: nec eundo nec manendo insidias euito. Quod
 me conferam: nihil præter deos pater & te colui. Non Romanos habeo, ad quos confugiam.
 Perisse expetunt, quia tuis iniuriis doleo, quia tibi ad præpas tot urbes, tot gētes, modo Thra-
 cia: maritimam oram indignor. Nec me, nec te incolunt Macedoniae suam fururam spe-
 rant: sed si me scelus fratris, te senectus absumpserit, aut nec ea quidem expectata fuerit, Re- 15
 gem regnumq̄ Macedoniae sua futura sciunt. Si quid extra Macedoniae tibi Romanū reli-
 quissent, mihi quoq̄ id relictum crederem receptaculum. At in Macedoniae satis præsidii
 est. Vidisti hæsterno die impetum in me militum. Quid illis defuit, nisi ferrum? Quod illis
 defuit inter diu, conuiuæ fratris noctu assumpserunt. Quid de magna parte principum lo-
 quar: qui in Romanis spem omnē dignitatis & fortunæ posuerunt: & in eo, qui omnia apud 20
 Romanos potest: neq̄ hercule istum mihi tm̄ fratri maiori, sed propē est ut tibi quoq̄ ipsi
 Regi & patri præferant. Iste enim est, cuius beneficium poenam tibi Senatus remisit, qui nūc te
 ab armis Romanis protegit, qui tuam senectutem obligatam & obnoxiam adoleſcentiæ suę
 esse æquum cēlet. Pro isto Romanis stant, pro isto omnes urbes tuo imperio libertate, pro isto
 Macedones, qui pace Romana gaudent: mihi præter te pater, quid uisq̄ aut spei aut præsidii 25
 est? Quod spectare illas literas ad te nunc missas T. Quintii credis? quibus & bene te consu-
 luisse spes tuis ait, q̄ Demetriū Romanū miseris, & hortatur, ut iterum, ut cum pluribus
 Legatis, & primoribus quoq̄ Macedonum remittas eum: T. Quintius qui nunc est autor
 omnium rerum isti & magister, eum sibi, te abdicatione patre, in locum tuū substituere: illic an-
 te omnia clandestina concepta sunt consilia. Quaruntur adiutores consiliis, cum te plures,
 30 & principes Macedonum cum isto mittere iubet: qui hinc integri & sinceri Romani eunt,
 Philippum Regem se habere credentes, imbuti illinc & infecti Romanis delinquentis rede-
 unt, Demetrius uis uis omnia est, eum iam Regem uiuo patre appellant. Hæc si indignor,
 audiendum est statim non ab aliis solum, sed etiam à te pater cupiditatis regni crimen. Ego
 uero, si in medio ponitur, non agnosco. Quem enim suo loco moueo, ut ipse in eius locum
 35 succedam: uisus ante me pater est, & ut diu sit, deos rogo: superstes ei ita sim, si merebor
 ut ipse me esse uelit: hæreditatem regni si pater tradet, accipiam. Cupit regnum, & qui-
 dem scelerate cupit, qui transcendere festinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedoniae,
 iuris gentium. Obstat frater maior, ad quem iure, uoluntate etiam patris regnum perti-
 net. Tollatur nunc primus in regnum, fraterna cæde sit potior, Pater senex, & filio solus ora-
 40 batus magis timebit ne irascatur, quam ut filii uicisci necem patiat. Romani latabun-
 tur, probabunt, defendent factum. Hæc spes incertæ pater, sed non inanes sunt. Ita enim res
 se habet. Periculum uita propellere à me potes, puniendo eos, qui ad me interficiendum fer-
 rum sumptuerunt: si facinori eorum successerit, mortem meam idem tu, persequi non pote-
 ris. Postquam dicendi finē Perseus fecit, coniecti eorum, qui aderant, oculi in Demetrium
 45 sunt, uelut confestim responsurus esset: deinde diu silentium fuit. Cum persusum stetu appa-
 reret omnibus loqui non posse, tandem uicit dolorum ipsa necessitas, cum dicere iuberent.
 Atq̄ ita orsus est, Omnia, quæ reorum antea fuerant auxilia, pater, præoccupauit accusa-
 tor, simulatisq̄ lachrymis in alterius perniciem ueras meas lachrymas suspectas tibi fecit:
 cum ipse ex quo ab Roma redii, per occulta cum suis colloquia dies noctesq̄ insidietur u-
 50 tro mihi: nunc non insidiatoris modo, sed latronis manifesti & percussoris speciem induit.
 Periculo suo te exteret, ut innoxio fratri per eundem te maturet perniciem. Per fugium sibi
 nusquam gentium esse ait, ut ego ne apud te quidem spei quicquam reliqui habeam: citi-
 cumuentum, solum, inopem, inuidia gratiæ externæ, quæ obest potius quam prodest, onerat:
 iam illud quam accusatorie: quod noctis huius crimen miscuit cum cætera infectione u-
 R. iiii

ra meae: vt & hoc, quod iam quale sit, scies, suspectum alio vitæ nostræ tenore faceret, & illam vanam criminationem spei, voluntatis, consiliorum meorum, nocturno hoc ficto & cōposito argumento fulciet: simul & illud quasiuit, vt repentina & minime præparata accusatio videretur, quippe ex noctis huius metu, & tumultu repentino exorta. Oportuit autem Perseu, si proditor ego patris regniq; eram, si cum Romanis, si cum aliis inimicis patris inieram consilia, non expectatam fabulam esse noctis huius, sed proditiōnis meæ antè me accusatum: si illa criminosa ac vana accusatio erat, inuidiãq; tuam aduersus me magis, quam crimen meum indicatura, hodie quoq; eam aut prætermitti, aut in aliud tempus differri, vt perspiceretur, vtrum ego tibi, an tu mihi nouo quidem & singulari genere odii insidias fecisses: ego tamen, quantum in hac subita perturbatione potero, separabo ea, quæ tu confusisti, & noctis huius insidias aut tuas aut meas detegam. Occidendi sui consilium me inisse videri vult, vt scilicet maiore fratre sublato, cuius iure gentium, more Macedonum, tuo etiam, vt ait, iudicio regnum est futurum, ego minor in eius, quem occidissẽm, succederem locum. Quid ergo illa sibi vult pars altera orationis, qua Romanos à me cultos ait? atq; eorum fiducia in spem regni me venisse? Nam & si in Romanis tantum momenti esse credebam, vt quem vellent, imponerent Macedoniae Regem: & meæ tantum apud eos gratiæ confidebam, quid opus patricidio fuit: an vt cruentum fraternæ cæde diadema gererem: vt illis ipsi, apud quos aut vera aut certe simulata probitate partem gratiam habeo, si quam forte habeo, execrabilis & inuisus essem? nisi T. Quintium credis, cuius virtute & consiliis me nunc arguis regi, cum & ipse tali pietate viuat cum fratre, mihi fraternæ cordis fuisse autorem? Idem non Romanorum solum gratiam, sed Macedoniae iudicia, ac penè omnium Deorum hominumq; consensum collegit, per quæ omnia se mihi parem in certamine non futurum crediderit. Idem, tanquam in aliis omnibus rebus inferior essem, ad scelus spem ultimam confugisse me insinuat. Vis hanc formulam cognitionis esse? vt vter timuerit ne alter dignior videretur regno, is consilium opprimendi fratris iudicetur cepisse? Exequamur tamen quocunq; modo conficti ordinem criminis. Pluribus modis se petitum criminatus est, & omnes insidiarum vias in vnum diem contulit. Volui inter diu eum post lustrationem, cum concurrimus & quidem, si diis placet, lustrationum die occidere. Volui, cum ad cœnam inuitaui, veneno scilicet tollere. Volui, cum comesatum gladiis accincti me secuti sunt, ferro interficere. Tempora quidem qualia sint ad patricidium electa, vides: lusus, conuiuium, comesationis, quis dies, qualis, quo lustratus exortus, quo inter diuisam victimam prælatis omnium, qui vnquam fuerunt, Macedoniae regum armis, Reges duo solito more tua tegentes latera pater præuecti sumus, & secutum est Macedonum agmen. Hæc ego, etiam si quid antè admississem piaculo dignum, lustratus & expiatus sacra tum, cum maxime in hostiam itineri nostro circumdatam intuens, patricidium, venena gladios in comesatione præparatos volutabam in animo, vt quibus aliis deinde sacris contaminatam omni scelere gentem expiarem? sed cæcus criminandis cupiditate animus, dum omnia suspecta efficere vult, aliud alio confundit. Nam si veneno te inter cœnam tollere volui, quid minus aptum fuit, quam pertinaci certamine, & concursu iratum te efficere: vt merito, sicut fecisti, inuitatus ad cœnam abnueres: cum autem iratus negassess, vtrum vt placarem te, danda opera fuit? vt aliam quæreres occasionem, quoniam semel venenum paraueram? an ab illo consilio velut transfiliendum ad aliud fuit? vt ferro te, & quidem eo die per speciem comesationis occiderem? quo deinde modo, si te metu mortis credebam cœnam euitasse meam, non ab eodem metu comesationem quoq; euitaturum existimabam? Non est res, qua erubescam pater, si die festo inter æquales largiote vino sum vsus: tu quoq; velim inquiras, qua lætitia, quo lusu apud me celebratum hesternum conuiuium sit: illic etiam, prauo forsitan odio prouehente, quod in iuuenili armorum certamine pars nostra non inferior fuerat, miseria hæc & metus crapulam facile excusserunt. Quod si non interuenissent insidiatores, somno sopiti iaceremus. Si domum tuam expugnaturus, capta domo dominum interfectorus eram, non temperassem vino in vnum diem: non milites abstinuissem meos? Et ne ego me solum nimia simplicitate tueat, ipse quoq; minime malus ac suspicax frater, nihil aliud scio, inquit, neque arguo, nisi quod cum ferro comesatum venerunt: si quæram vnde id ipsum scias, necesse erit, aut speculatorum tuorum plenam domum fuisse meam, aut illos ita aperte sumpsisse

se ferrum, vt omnes viderent. Et ne quid ipse aut prius inquisisse, aut nunc criminose arguimur videretur, te quærere ex iis, quos nominasses, iubebat, an ferri habuissent? vt tanquam in re dubia cum id quaesisses, quod ipsi fatentur, pro conuictis haberentur. Quin tu illud quaeri iubes: num tui occidendi causa ferrum sumpserint? num me autore & sciente? Hoc enim videri vis, non illud quod fatentur: & palam est, & sui reuendi causa sumpsisse dicunt: recte an perperam fecerint, ipsi sui facti rationem reddent: meam causam, quæ nihil eo facto contingitur, ne miscueris: aut explica, vtrum aperte, an clam te aggressuri fuerimus: si aperte, cur non omnes ferrum habuimus: cur nemo præter eos, qui tuum speculatorem pulsauerunt? Si clam, quis ordo consilii fuit: conuiuio soluto, cum comesator ego discessissem, quatuor substitissent, vt sopitum te aggredierentur: quomodo sefellissent & alieni & mei & maxime suspecti, quia paulo antè in rixa fuerant: quomodo autem trucidato te ipsi euasuri fuerint: quatuor gladiis domus tua capi & expugnari potuit? Quin tu omnia ista nocturna fabula, ad id quod doles, quod inuidiam vrit, reuertes: cur vsq; regni tui mentio fuit Demetrii: cur dignior patris fortuna: successor quibusdam videris quæ ego: cur spem meam, quæ si tu non esses certa erat, dubiam & sollicitam facis? Hæc senit Perseus, & si non dicit: hæc istum inimicum, hæc accusatorem faciunt, hæc domum, hæc regnum tuum criminibus & suspicionibus replent. Ego autem pater, quemadmodum nec nunc sperare regnum nec am bigere vnquam debeo, forsitan debeam, quia minor sum, quia tu me maiori cedere vis: sic illud nec debui facere nec debeo, vt indignus te patre, indignus omnibus videar. Id enim vitium meis, non cedendo cui ius fasq; est, non modestia consequar, Romanos obiciis mihi, & ea quæ gloriæ esse debent in crimen vertis: ego nec obles Romanis vt traderer, nec vt Legatus Romam mitterer, à te petii. Missus ire non recusavi. Vtroq; tempore ita me gessi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum essem. Itaque mihi cum Romanis amicitia causa tu fuit pater. Quoad tecum illis pax manebit, mecum quoq; gratia erit: si bellum esse coeperit, qui obles, qui Legatus pro patre non iniutilis fui, idè hostis illis acerrimus ero. Nec hodie vt prosit mihi gratia Romanorum postulo: ne oblit, ratum deprecor: nec in bello coepit, nec ad bellum referetur. Pacis pignus fui, ad pacem retinendam Legatus missus sum. Neutra res mihi nec gloriæ nec crimini sit. Ego si quid impie in te pater, si quid scelerate in fratrem admisi, nullam deprecor poenam: si innocens sum, ne inuidia conflagrem, cum crimine non possum, deprecor. Non hodie me primum frater accusat, sed hodie primum aperte, nullo meo in te merito. Si mihi pater succenseret, te maiorem fratrem pro minore deprecari oportebat, te adolecentia, te errori veniam impetrare: in eo vbi præsidium esse oportebat, ibi exitum est. E conuiuio & comesatione propè semisomnus raptus sum ad causam patricidii dicendâs sine aduocatis, sine patronis ipse pro me dicere cogor: si pro alio dicendum esset, tempus ad meditando & ad componendam orationem sumpsissem, cum quid aliud quæ ingenii fama periclitaretur: ignarus quid accersitus essem, te iratum, te iubentem dicere causam, fratrem accusantè audiui: ille diu antè præparata, meditata in me oratione est vsus: ego id tantum temporis, qua accusatus sum, ad cognoscendum quid ageretur, habui: vtrum momento illo horæ accusatorem audirem: an defensionem meditater? atronitus repentino atq; inopinato malo vix quid obiceretur, intelligere potui, nedum satis sciam quomodo me tuear. Quid mihi spei esset, nisi patrem iudicem haberem: apud quem, etiam si à fratre charitate vincor, misericordia certe reus vinci non debeo. Ego enim vt me mihi tibiq; serues, precor: ille vt me in securitatem suam occidas, postulat. Quid eum, cum regnum ei tradideris, facturum credis in me esse, qui iam nunc sanguine meo sibi indulgeri æquum censet? Dicenti hæc la chrymæ simul spiritum & vocem intercluserunt, Philippus summotis iis paulisper collocutus cum amicis, pronunciauit. Non verbis se, nec vnius horæ disceptatione causam eorum diiudicaturum, sed inquirendo in vtriusq; vitam, mores & dicta factaq; in magnis partibusq; rebus obseruando vt omnibus appareret, noctis proximæ crimen facile reuictum, suspectam nimiam cum Romanis Demetrii gratiam esse. Hæc viuo Philippo velut femina iacta sunt Macedoniae belli, quod maxime cum Perseo gerendum erat. COSS. ambo in Ligures, quæ tunc vna consularis prouincia erat, proficiscuntur: & quia prospere ibi res gesserunt, supplicatio in vnum diem decreta est. Ligurum duo millia ferè ad extremum finem prouinciæ Gallia, vbi castra Marcellus habebat, venerunt, vti reciperentur orantes. Marcellus oppetiri eodem loco Liguribus iussis Senatam per literas consuluit. Senatus rescribere M. Ogulini Prætorum

Marcello iussit, verius fuisse COSS, quorum prouincia esset, q̄ si quid è republica esset, de
 55 cernere. Tum quoq; non placere sibi, sed per ditionem Ligures recipi, & receptis arma adi
 mi, atq; eos ad COS, mitti Senatū æquum censere. Prætores eodem tempore, P. Manlius
 in vltiorem Hispaniam, quam & priore Prætura prouinciam obtinuerat, Q. Fuluius Flac
 cus in citeriorem peruenit: exercitumq; à Terentio accepit. Nam vltior morte P. Semp
 60 nii Proprætoris sine imperio fuerat. Fuluium Flaccum oppidum Hispanum Urbicūā no
 mine oppugnantem Celtiberi adorti sunt. Dura ibi prælia aliquot facta, multi Romani mi
 lites & vulnerati & interfecti sunt. Vicit perseverantia Fuluius, quod nulla vi abstra
 hi ab obsidione potuit. Celtiberi festi præliis variis abscesserunt. Vrbs amoto auxilio eo
 rum intra paucos dies capta & diræta est. Prædam militibus Prætor concessit. Fuluius hoc
 oppido capto, P. Manlii exercitu tantum in ynum coacto qui dissipatus fuerat, nulla alia
 65 memorabili gesta re, exercitus in hyberna deduxerunt. Hæc ea estare in Hispania gesta. Te
 rentius, qui ex ea prouincia decesserat, ouans urbem iniiit. Translatum argenti pondum mil
 lia CCCXX. Auri LXXXII pondos: aureæ coronæ LXVII. Eodem anno inter populi Car
 thaginensem & Regem Masinissam in re præsentī disceptatores Romani de agro fuerunt.
 Ceperat eum ab Carthaginensibus pater Masinissæ Gala. Galam Syphax inde expulerat: 70
 postea in gratiam foceri Afrubalis Carthaginensibus dono dederat. Carthaginenses eo an
 no Masinissa expulerat. Haud minore certamine animorum q̄ cum ferro & acie dimicantē
 tes acta apud Ro. Carthaginenses, quod primo maforum fuorum fuisset, deinde à Syphace
 ad se peruenisset, repetebant. Masinissa paterni regni agrum se & recepisse & habere iure gē
 75 tium aiebat: & causā & possessione superiorem esse: nihil aliud se in ea disceptatione metue
 re, q̄ ne pudor Romanorum, dum vereantur ne quid socio atq; amico Regi aduersus com
 munes, suos atq; illius hostes indulsisse videantur, damno sit. Legati possessionibus ius non
 mutarunt. Causam integram Romam ad Senatū reiecerunt. In Liguribus nihil postea ge
 stum. Recefferant primum in deuos salus: deinde dimisso exercitu, passim in vicis castela
 80 laq; sua dilapsi sunt. Consules quoq; dimittere exercitum voluerunt, ac de ea re Patres con
 suluerunt. Alterum ex his dimisso exercitu ad magistratus in annum creandos venire
 Romam iusserunt: alterum cum legionibus suis Pisis hyemare. Fama erat, Gallos transal
 pinos iuuentutem armare, nec in quam regionem Italia: effusura se multitudine esset scieba
 tur: ita inter se COSS, compararūt, vt Cn. Bebius ad comitia iret, quia M. Bebi? frater eius
 85 Consularum petebat. Comitia COSS, rogandis fuere: creati P. Cornelius Lentulus, M. Be
 bius Pamphilus. Prætores inde facti duo Q. Fabii, Maximus & Buteo, T. Claudius Nero,
 Q. Petilius Spurius, M. Pinarius Posca, L. Duronius. Iis inito magistratu prouinciæ ita for
 te euenerunt: Ligures Consulibus, Prætoribus Q. Petilio vrbana, Q. Fabio Maximo peregrī
 90 na, Q. Fabio Buteoni Gallia, T. Claudio Neroni Sicilia, M. Pinario Sardinia, L. Duronio A
 pulia & Istri adiecti: quod Tarentini Brundusiniq; nunciabant, maritimos agros infestos
 transmarinarum nauium latrocinis esse. Eadem Massilienses de Ligurum nauibus querebā
 tur. Exercitus inde decreti, quatuor legiones Consules, quina millia duenos Romanos pe
 dites, tricenos haberent equites, & XV millia socium ac Latini nominis, octingētos equites.
 In Hispaniis prorogatum veteribus Prætoribus imperium est cum exercitibus quos habe
 95 rent: & in supplementum decreta tria millia ciuium Romanorum, ducenti equites & socii
 sim Latini nominis sex millia peditum, CCC equites. Nec rei naualis cura ommissa. Duum
 viros in eam rem Consules creare iussi, per quos naues viginti deductæ naualibus sociis
 ciuium Romanorum, qui seruitutem seruissent, complerentur, ingenui tantum vt iis præse
 sent. Inter Duumuiros ita diuisa tuēda denis nauibus maritima ora, vt promontorium iis
 100 Miteruæ velut cardo in medio esset, alter in dexteram partem vsq; ad Massiliam, læuam al
 ter vsq; ad Barium tuerentur. Prodigia multa & fœda & Romæ eo anno visa, & nunciata
 petegre. In Area Vulcani & Concordiæ sanguinem pluuit: & Pontifices hastas moras nun
 ciauerunt: & Lanuui simulacrum Iunonis Sospitæ lachrymasset: & pestilentia in agris forisq;
 & conciliabulis, & in vrbe tanta erat, vt libitina tūc vix sufficeret. His prodigiis cladibusq;
 105 anxii Patres decreuerunt vt & Consules quibus diis videretur, hostis maioribus sacrifi
 carent, & Decemviri libros adirent: eorum decreto supplicatio circa omnia puluinaria Ro
 mæ in diem vnum indicta est: iisdem autoribus & Senatū censuit & Consules edixerunt,
 vt per totam Italiam triduum supplicatio & feriæ essent. Pestilentia tanta vis erat, vt cum

1 propter defectionem Conforum, bellumq; à Biliensibus concitatum in Sardinia, octo millia
 peditum ex focis Larini nominis scribi placuisset, & trecentos equites: quos M. Pinarius
 Prætor secum in Sardiniam traiceret, tantum hominum demortuum esse, tantum vbiq; æ
 5 grorum Consules renunciauerunt, vt is numerus effici militum non potuerit: quod deerat
 militum, sumere à C. Bebio Proconsule, qui Pisis hybernabat, iussus Prætor: atq; inde in Sar
 diniam traicere. L. Duronio Prætoris, cui prouincia Apuliæ euenerat, adiecta de Bacchana
 libus questio est, cuius residua quædam velut semina ex prioribus malis iam priore anno
 apparuerant: sed magis inchoatæ apud L. Puppiū Prætorē questionē erāt, quā ad ex
 10 itum vlla perducta. Id persecare nouum Prætorē ne serperet iterum latius, Patres iusse
 runt. Et leges de ambitu Consules ex autoritate Senatū ad populum tulerunt. Legationes
 deinde in Senatū introduxerūt. Regū primas, Eumenis & Ariarathis Cappadociis, & Phar
 nacis Pontici: nec vltra quicq; iis responsum est, quā missuros, qui de controuersiis eorum
 cognoscerent statuerentq;. Lacedæmoniorum deinde exulum & Achæorum Legati inortu
 15 eti sunt: & spes data exulibus est, scripturum Senatū Achæis, vt restituerentur. Achæi de
 Messene recepta, compositisq; ibi rebus, cum assensu Patrum exposuerunt. Et à Philippo Re
 ge Macedonum duo Legati venerunt, Philocles & Apelles, nulla super re, quæ ab Senatu pe
 tenda esset, speculatum magis inquisitumq; missi de iis, quorum Perseus Demetrium infa
 mulasset sermonum cum Romanis, maxime cum T. Quintio, aduersus fratrem de regno
 20 habitorum. Hos tanquā medios, nec in alterius fauorem inclinatos miserat Rex. Erant au
 tem & hi Persei fraudis in fratrem ministri & participes. Demetrius omnium, præterq; fra
 trem scelere, quod nuper eruperat, ignarus primo neq; magnam neq; vllam spem habebat,
 patrem sibi placari posse: minus deinde in dies patris animo fidebat, cum obsideri aures à
 fratre cerneret: itaq; circumspiciens dicta factaq; sua, ne cuius suspiciones auget, maxime
 ab omni mentione & contagione Romanorum abstinere, vt neq; scribi sibi vellet, quia hoc
 25 præcipue criminum genere exasperari animum sentiebat. Philippus simul ne ocio miles
 deterior fieret, simul auertendæ suspicionis causā quicq; à se agitari de Romano bello, Sto
 bos Pæoniæ exercitu indicto, in Macedoniam ducere pergit. Cupido eum ceperat in verti
 cem Æmi montis ascendendi, quia vulgatæ opinionī crediderat, Ponticum simul & Adria
 ticum mare, & Istrum amnem, & Alpes cōspici posse: subiecta oculis ea, haud parui sibi mo
 30 menti futura ad cogitationem Romani belli. Percōtatus regionis peritos de ascensu Æmi,
 cum satis inter omnes constaret, viam exercitui nullam esse, paucis & expeditis per difficil
 limum aditū, vt sermone familiarī minorē filium permulceret, quem statuerat non ducere
 secum, primum querit ab eo, cum tanta difficultas itineris proponatur, vtrum perseverandū
 sit in incepto, an abstinendū: si pergat tamen ire, non posse obliuisci se in talibus rebus Anri
 35 goni, qui seua tempestate iactatus, in eadem naue secum cum suos omnes habuisset, præcepit
 se liberis diceretur, vt & ipsi meminissent, & ita posteris proderent, ne quis cum tota gen
 te simul in rebus dubiis periclitari auderet: memorē ergo se præcepti eius, duos simul filios
 non commissurū in aleam eius, qui proponeretur, casus: & quoniā maiorem filii secum du
 ceret, minorē ad subsidia spei & custodia regni remissurum in Macedoniā esse. Non fallebat
 40 Demetriū, ablegari se, ne adesset concilio, cum in conspectu locorū consultaret, quā proximē
 itinera ad mare Adriaticum atq; Italiam ducerēt, quæq; belli ratio esset futura: sed non solū
 patendum patri tutū, sed etiam assentiendū erat, ne inuitū parere suspicionē faceret. Vt ta
 men iter ei tutū in Macedoniam esset, Didas ex Prætoribus regis vnus, qui Pæoniæ præerat,
 iussus est prosequi eum cum modico præsidio. Hunc quoq; Perseus, sicut pleroseq; patris ami
 45 corum, ex quo haud dubiū cuiq; esse coeperat, ad quem ita inclinatio Regis animo hereditas
 regni pertineret, inter coniuatos in fratris perniciē habuit: in præsentia dat ei omnia mati
 data, vt per omne obsequiū insinuaret se in q̄maximē familiarē vsum, vt elicere omnia arca
 na, speculariq; abditos eius sensus posset. Ita ingreditur Demetrius cum infestioribus, q̄ si
 50 solus iret, præsidii. Philippus Medicam primū, deinde solitudines interiaccentes Medicæ
 atq; Æmo transgressus, septimis demū castris ad radices montis peruenit. Ibi vnum mota
 tus diem ad deligēdos, quos duceret secū, tertio die iter est ingressus. Modicus primo labor
 in imis collibus fuit. Quantū in altitudinem egrediebantur, magis magisque syluestria & ple
 raq; inuia loca excipiebant. Peruenere deinde in tam opactū iter, vt præ densitate arborum,
 immissorūq; aliorum in alios ramosq; perspicere cælum vix posset. Vt vero iugis appropin

quabant, quod rarum in aliis esset, adeo omnia cōcreta nebula, vt haud secus q̄ nocturno iti
 nere impedirentur, tertio demū die ad verticem peruenti. Nihil vulgare opinionem digressi
 inde detraxerunt, magis credo ne vanitas itineris ludibrio esset, q̄ q̄ diuersa inter se maria
 montesq̄ & animes ex vno loco cōspici potuerint. Vexati omnes, & ante alios Rex ipse, quo
 grauior erate erat, difficultate viae est. Duabus aris ibi Ioni & Soli sacras cū immolasset
 (quatrīduo ascendente) bīduo est digressus, frigora nocturna maxime metens, quae canicule
 ortu simillima brumalibus erant. Multis per eos dies difficultatibus conflictatus, nihil leuio
 ra in castris inuenit, vbi summa penuria erat, vt in regione, quā ab omni parte solitudines
 clauderent. Itaq̄ vnum tantum moratus diē quietis eorum causa, quos habuerat secū, itine
 re inde simili fugē in Dentilochos transcurrit. Socii erant, sed propter inopiā haud secus q̄
 hostium fines Macedones populati sunt: rapiendo passim villas primū, dein quosdam etiā
 vicos euasurunt, non sine magno pudore Regis, cum sociorū voces nequiq̄ deos sociales,
 nomenq̄ suum implorantes audiret. Frumento inde sublato in Medicā regressus, vrbē quā
 Petram appellant, oppugnare est adortus: ipse à campestri aditu castra posuit. Perseum fia
 lium cum modica manu circummisit, vt à superioribus locis vrbē aggrediretur. Oppidani,
 cum terror vndiq̄ instaret, obsidibus datis, in praesentia dediderunt sese. Iidē, postq̄ exercitus
 recessit, oblitū obsidum, relicta vrbē, in loca munita & mōtes refugerunt. Philippus omni ge
 nere laboris sine vilo effectu fatigatis militibus, & fraude Praetoris Didā auctis in filium su
 spiciōnibus, in Macedoniam rediit. Missus hic comes, vt antē dictum est, cum simplicitatem
 iuuenis incauti, & suis haud immerito succensentis, assentando indignandq̄, vt & ipse via
 cem eius captaret, in omnia vltro suam offerens operam, fide data, arcana eius elicit. Fugā
 ad Romanos Demetrius meditabatur. Cui consilio adiutor deum beneficio oblatum vide
 batur Pœoniae Praetor, per cuius prouinciam spem ceperat elabi tuto posse. Hoc consilium
 extēplo & fratri proditū, & autore eo indicatur patri. Literae primum ad obsidentem Pe
 tram allatae sunt. Inde Herodorus (princeps hic amicorum Demetrii erat) in custodiam est
 coniectus, & Demetrius dissimulanter asseruari iussus. Hac super caetera tristem aduētum
 in Macedoniam Regi fecerunt. Mouebant eum & praesentia crimina, expectandos tamen
 quos ad exploranda omnia Romam miserat, censebat. His anxius curis cum aliquot men
 ses egisset, tandē Legati, iam antē premeditatis in Macedonia, quae ab Roma renūciarent, ve
 nerūt, qui super caetera scelera, falsas etiam literas signo adulterino T. Quintii signatas red
 diderunt Regi. Deprecatio erat in literis, si quid adolescens cupiditate regni prolapsus se
 cum egisset, nihil eum aduersus suorum quenq̄ facturū: neq̄ eum sese esse, qui vilius impiū
 consilii autor futurus videreri possit. Haec litera fidei Persei criminibus fecerunt. Itaq̄ He
 rodotus extemplo diu excruciatas, sine indicio rei vilius in tormentis moritur. Demetrius
 iterum ad patrem accusauit Perseus fuga per Pœoniam preparata. Arguebant & corrupti
 quidam, vt comites itineris essent: maxime falsae literae T. Quintii vrgebāt: nihil tamen pa
 lam grauius pronūciatum de eo est, vt dolo potius interficeretur: nec id cura ipsius, sed ne
 poena eius consilia aduersus Romanos nudaret. Ab Thessalonica Demetriadem ipsi cum
 iter esset, ad Aetrium Pœoniae Demetrium mittit cum eodem comite Dida. Perseus ad Phi
 lippopolim ad obsides Thraci accipiendos. Digredienti ab se Dida mandata dedisse dicit
 tur de filio occidendo, Sacrificium ab Dida seu institutum seu simulatum est, ad quod ce
 lebrandum inuitatus Demetrius, ab Aetreo Heracleam venit. In ea coena dicitur venenum
 datum, poculo e potu, extemplo sensit: & mox coortis doloribus, relicto conuiuiū, cum in cu
 biculum recepisset sese, crudelitatem patris conquerens, parricidium fratris, ac Didē scelus in
 culans, torquebatur. Inromissi deinde Thyrsis quidā Stabureus & Bertha? Alexander inie
 ctis taperibus in caput faucesq̄, spiritum interclusit. Ita innoxius adolescens, cū in eo ne
 simplici quidem genere mortis cōtenti inimici fuissent, interficitur. Dū hec in Macedonia
 geruntur, L. Aemilius Paulus prorogato consulari imperio, principio veris in Ligures in
 gatus exercitum introduxit. Vbi primum in hostium finibus castra posuit, Legati ad eū
 per speciem pacis petendae speculatum venerunt. Negati Paulo nisi cum deditis pacifici pa
 cem, non tam id recusabant q̄ tempore opus esse aiebant, vt generi agresti hominū persua
 deretur. Ad hoc X dies inducie cum darētur, petierunt deinde, ne trans montes proximos
 castris, pabularū lignatarūq̄ milites irent, cuncta ea loca suorum finium esse. Id vbi impetra
 uere, post eos ipsos montes, vnde auerterent hostem, exercitu omni coacto, repete multitu

dine ingenti castra Romanorum oppugnare simul omnibus portis aggressi sunt. Summa vi
 torum vnum diem oppugnarunt, ita, vt ne effectendi quidem signa Romanis spatium, nec
 ad explicandam aciem locus esset. Cōferti in portis obstando magis q̄ pugnādo castra tuta
 bantur. Sub occasum solis cum recessissent hostes, duos equites ad M. Bebiū Consulē cum
 literis Pisas mittit, vt obfesso per inducias sibi q̄primum subsidio veniret. Bebius exercitū
 M. Pinario Pratorī eunti in Sardiniam tradiderat. Ceterum & Senatum literis certiorē
 fecit, obsideri à Liguribus L. Aemiliū: & M. Claudio Marcello, cuius proxima inde prouin
 cia erat, scripsit, vt si videretur ei, exercitum ex Gallia traduceret in Ligures, & L. Aemiliū
 liberaret obsidione. Hac fera futura auxilia erant. Ligures ad castra postero die redeunt. A
 milius cum & venturos scisset, & educere in aciem copias potuisset, intra vallum suos tenu
 it, vt extraheret rem in id tempus, quo Bebius cū exercitu venire à Pisas posset. Romae ma
 gnam trepidationem litera Bebi fecerunt: eo maiorem, quod paucos post dies Marcellus,
 tradito exercitu Fabio, Romam cum venisset, spem ademit, cum, qui in Gallia esset, exerci
 tum in Ligures traduci posse: quia bellum cum Istris esset, prohibentibus coloniam Aquia
 leiam deduci. Eo profectum Fabium, neq̄ inde regredi bello inchoato posse, Vna & ea ipsa
 tardior q̄ tempus postularat, subsidii spes erat, si Consules maturassent in prouinciam ire:
 vt id facerent, pro se quisq̄ Patrum vociferari, Consules nisi confecto delectu, negare iuros
 se. Nec suam segnitiam, sed vim morbi in causa esse, quo serius perficeretur: non tamen po
 tuerunt sustinere consensum Senatus, quin paludati exirent & militibus, quos conscriptos
 haberent, diem edicerent, quo Pisas conuenirent. Permissum, vt quā itent, protinus subita
 rios milites scriberent ducerentq̄ secum. Et Praetoribus Q. Petilio & Q. Fabio impetratum
 est, vt Petilius duas legiones citiū Romanorum tumultuarias scriberet, & omnes mino
 res quiquaginta annis sacramento rogaret: Fabio, vt locis Latini nominis XV millia pe
 ditum, DCCC equites imperaret. Dumuiri nauales creati M. Macienus & C. Lucretius
 nauesq̄ iis ornatae sunt: Cuiusq̄ ad Gallicum sinum prouincia erat, imperatum, vt classē
 primo quoq̄ tempore duceret in Ligurum oram, si quo vsui esse L. Aemilio atq̄ eius exerci
 tui posset. Aemilius postq̄ nihil vsquam auxiliū ostendebatur, interceptos credēs equites, non
 vltra differendum ratus quin per se fortunam tentaret, priusq̄ hostes venirent, qui iam se
 gnus socordiusq̄ oppugnabāt, ad quatuor portas exercitum instruxit, vt signo dato simul
 ex omnibus partibus eruptionem facerent: quatuor extraordinariis cohortibus duas adiū
 xit, preposito M. Valerio Legato. Erumpere extraordinariis cohortibus à porta iussit. Ad
 dextram principalem hastatos legionis prima instruxit, principes ex eadem legione in sub
 sidii posuit, M. Seruiliū L. Sulpitriū Tribuniū militum his prepositis. Tertia legio aduer
 sus principalem sinistram portam instructa est. Id tantum mutatum, principes primi & ha
 itati in subsidii locati. Sex. Iulius Caesar & L. Valerius Cotta Tribuni militum huic legio
 ni praepositi sunt. Q. Fuluius Flaccus Legatus cum dextera ala ad quattuor portam posi
 tus. Duae cohortes & triarii duarum legionū in praesidio castrorū manere iussit. Omnes por
 tas concionabundus ipse Imperator circūit: & quibuscunq̄ iritamentis poterat, iras multū
 acuebat, nūc fraudē hostium incusans, qui pace petita, induciis daris, per ipsū induciatū
 tempus contra ius gentiū, ad castra oppugnanda venissent, nunc quantus pudor esset edo
 cens, ab Liguribus, latronibus verius q̄ hostibus iustis, Romanum exercitum obsideri. Quo
 ore quisq̄ vestrum, si hinc alieno praesidio non vestra virtute euaseritis, occurret, nō dico eis
 militibus qui Annibalē, qui Philippū, qui Antiochū maximos nostrae eratis Reges ducesq̄
 vicerunt, sed iis, qui hos ipsos Ligures aliquoties pecorum modo fugietes per saltus intuos
 consecrati ceciderunt: quod Hispani, quod Galli, quod Macedones Poenive non audeāt. Li
 gustinus hostis vallum Romanum subit: obsidet vltro & oppugnat, quem scrutantes antea
 in deuos saltus abditum & latentem vix inueniebamus? Ad hac consentiēs reddebatur mi
 litum clamor, nullam militum culpā esse, quibus nemo ad erumpendum signū dedisset: da
 ret signum, intellecturum eosdē, qui antea fuerint, & Romanos & Ligures esse. Bina cismō
 tes castra Ligurum erant. Ex iis primis diebus sole orto pariter omnes cōpositi & instructi
 procedebant, tum nisi exatati cibo vinoq̄, arma non capiebant. Dispersi inordinati exhibē,
 vt quibus pro spe certum esset, hostes extra vallum signa non elaturos. Aduersus ita inco
 positos eos venientes clamore pariter omnium, qui in castris erant, calonis quoq̄ & laxatū
 sublato, simul omnibus portis Romani cruperūt. Liguribus adeo improuisa res fuit, vt per

inde ac si infidiis circumuenti forent, trepidarent, Exiguum temporis aliqua forma pugnae fuit: fuga deinde effusa effugientium passim caedes erat. Equitibus dato signo, ut conscenderent equos, nec effugere quenquam sinerent, in castra omnes trepida fuga compulsi sunt: deinde ipsi exiit castris. Supra XV millia Ligurum eo die occisa, capta duo millia & quingenti. Triduo post Ligurum Ingaunorum omne nomen obsidibus datis in deditioem venit. Gubernatores nauarumque conquisiti, qui predatores fuissent nauibus, atque omnes in custodia coniecti. Et à M. Macieno Duumuiro naues eius generis in Ligustina ora XXXII captae sunt. Haec qui nunciarent, litetasque ad Senatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpitius Galus Romam missi: simulque peterent, ut L. Emilio concessa prouincia decedere & deducere se cum milites liceret atque dimittere. Vtrumque permissum ab Senatu, & supplicatio ad omnia puluinaria per triduum decreta: iussique Praetores, Petilius vrbanas dimittere legiones, Fabius sociis atque nomini Latino remittere delectum: & uti Praetor vrbanus Consulibus scriberet, Senatum aequum censere, subitarios milites tumultus causa conscriptos, primo quoque tempore dimitti. Colonia Grauisa eo anno deducta est in agrum Hetruscum de Tarquinienibus quondam captum: quina iugera agri data, Triumuii deduxerunt C. Calpurnius Piso, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Istra, Siccitate & inopia frugum insignis annus fuit. Sex menses nusquam pluuisse, memoria proditum. Eodem anno in agro L. Petilii scribae sub Ianiculo, dum cultores agri altius molitur terram, duae lapideae arcae octonos ferme pedes longae, quaternos latae inuentae sunt, operculis plumbo deuinctis. Literis latinis graecisque utraque arca inscripta erat: In altera Numam Pompilium, Pomponii filium, Regem Romanorum, sepulchrum esse: in altera libros Numae Pompilii inesse. Eas arcas cum ex amicorum sententia domum aperuisset, quae titulum sepulchri Regis habuerat, inanis inuenta sine villo vestigio corporis humani aut vllius rei, per tabem tot annorum omnibus absumpsis: in altera duo fasci candelae inuolunt, septenos habere libros, non integros modo, sed recentissima specie. Septem libri Latini de iure Pontificio erant, septem Graeci de disciplina sapientiae, quae illius aetatis esse potuit. Adiecit Antias Valerius Pythagoricos fuisse, Vulgatae opinionis, quia creditur Pythagorae auditorem fuisse Numam, mendacio probabili accommodatam fidem. Primo ab amicis, qui in re praesenti fuerunt, libri lecti: mox pluribus legentibus cum vlgarentur, Q. Petilius Praetor vrbanus studiosus legendi eos libros à L. Petilio iumpfir: & ex familia eius usus, quod scribam eum Quaestor Q. Petilius in decuriam legerat. Lectis rerum summis cum animaduertisset plerumque ad dissoluendam religionem esse, L. Petilio dixit, sese eos libros in ignem coniecturum esse: priusquam id faceret, se ei permittere, uti si quod seu ius seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur. Id integra sua gratia eum facturum, Scribae Tribunos plebis adit. Ab Tribunis ad Senatum res esse reiecta, Praetor se & iurandum dare paratum esse aiebat, libros eos legi seruarique non oportere. Senatus censuit satis habendum, quod Praetor iurandum polliceretur: Libros primo quoque tempore in comitio cremandos esse: precium pro libris, quantum Q. Petilio Praetori maiori parte Tribunorum plebis videretur, domino esse soluendum: id Scriba non accepit. Libri in comitio igne à victimariis in conspectu populi cremati sunt. Magnum bellum ea aetate coortum in Hispania citeriore, ad V & XXX millia hominum, quantum nunc ferme antea, Celtiberi comparauerant, Q. Fuluius Flaccus eam obtinebat prouinciam, Is quia armare iuuentutem Celtiberos audierat, & ipse quanta poterat, à sociis auxilia contraxerat: sed nequaquam numero militum hostem aequabat. Principio veris exercitum in Carpetaniam deduxit, & castra locauit ad oppidum Eburiam, modico praesidio in vrbe posito. Paucis post diebus Celtiberi millia duo ferme inde sub colle posuerunt castra. Quos ubi adesse Praetor Romanus sensit, M. Fuluium fratrem cum II turmis sociorum equitum, ad castra hostium speculatum misit, ut viseret quantum essent: pugna abstinere, reciperet sese, si hostium equitatum exeuntem vidisset. Ita ut praecipuum erat, fecit. Per dies aliquot nihil ultra motum, quam ut haec duae turmae ostenderentur, dein subducerentur, ubi equitatus hostium castris procuruisset. Postremo & Celtiberi omnibus simul peditem equitumque copiis castris egressi, acie directa medio ferme spatio inter binam castra constiterunt. Campus erat, planus omnis & aptus pugnae: ibi stare Hispani hostes expectantes, Romanus intra vallum suos continuit per quadriduum continum, & illi eodem loco aciem instructam tenuerunt. Ab Romanis nihil motum. Inde quiete in castris Celtiberi, quia pugnae copia non fiebat, Equites tantum in stationem egrediebantur, ut parati

essent, si quid ab hoste moueretur. Pone castra utriusque pabulatum & lignatum ibant, neutri alteros impediens. Praetor Romanus ubi satis tot dierum quiete credidit spem factam hosti, nihil se priorem moturum, L. Acilius cum ala sinistra, & sex millibus prouincialium auxiliorum circumire montes iubet, qui ab tergo hostibus erant, inde ubi clamorem audisset, decurrere ad castra eorum, Nocte profecti sunt, ne possent conspici. Flaccus luce prima C. Scribonium praefectum socium ad vallum hostium cum equitibus extraordinariis sinistrae alae mittit: quos ubi & propius accedere & plures quam soliti erant, Celtiberi conspexerunt, omnis equitatus effunditur castris: simul & peditem signum ad exeundum datur. Scribonius uti praecipuum erat, ubi primum fremitum equestrem audiuit, auertit equos & castra repetit: eo effusius sequi hostes, primo equites, mox & peditem acies aderat, haud dubia spe castra eo die se oppugnuros. Quingentos passus non plus à vallo aberant. Itaque ubi Flaccus satis abstractos eos à praesidio castrorum suorum ratus est, intra vallum exercitum instructo, tribus partibus simul erumpit, clamore non tantum ad ardorem excitandum pugnae sublato, sed etiam ut qui in montibus erant, exaudirent: nec morati sunt quin decurrerent, sicut imperatum erat, ad castra, ubi quinque millium armatorum non amplius relictum erat praesidium. Quos cum & paucitas sua & multitudo hostium & improuisa res terruisset, prope sine certamine capiunt castra. Castris quae pars maxime à pugnantibus conspici poterat, iniecit Acilius ignem. Postremi Celtiberorum qui in acie erant, primi flammam conspexere. Deinde per totam aciem vulgatum est castra amissa esse: & tum cum maxime arderent, unde illis terror, inde Romanis animus creuit. Iam clamor suorum vincientium accendebant, iam ardentia hostium castra apparebant, Celtiberi parumper incertis animis fluctuati sunt. Ceterum postquam receperunt pulsus nullus erat, nec usquam nisi in certamine spes, pertinacius de integro caepunt pugnam. Acie media vigebantur acriter à quinta legione. Aduersus leuam cornu, in quo sui generis prouincialia auxilia instruxisset Romanos cernebant, cum maiore fiducia intulerunt signa. Iam prope erat ut sinistrum cornu pelleretur Romanis, nisi septima legio successisset: simul ab oppido Eburia, qui in praesidio relictus erant, in medio ardore pugnae aduenerunt: & Acilius ab tergo erat: Diu in medio castris Celtiberi. Qui supererant, in omnes passim partes caepunt fugam. Equites bipartito in eos emissi, magnam caedem edidere. Ad viginti tria millia hostium eo die caesa, capta quatuor millia, & DCCG cum equis plus quingentis, & signa militaria LXXXVIII. Magna victoria, non tamen incruenta fuit, Romani de duobus legionibus milites paulo plus CC socium Latini nominis DCCC triginta, externorum auxiliarium duo millia ferme & quadringenti ceciderunt. Praetor in castra victorem exercitum reduxit, Acilius matere in castris ab se captus iussus, Postero die spolia de hostibus lecta. Et pro concione donati quorum virtus insignis fuerat, Saucius deinde in oppidum Eburiam deuictus, per Carpetaniam ad Contrebriam deducta legiones: Ea vrbs circumfessa cum à Celtiberis auxilia accersisset, morantibus non quia ipsi cunctati sunt, sed quia profectos à domo, inexplicabiles continuis imbribus viae, & inflati amnes tenebant, desperato auxilio suorum in deditioem venit. Flaccus quoque tempestatibus foedis coactus, exercitum omnem in urbem introduxit. Celtiberi qui domo profecti erant, deditioem ignari cum tandem superatis, ubi primum remiserunt imbres, amnibus Contrebriam venissent, postquam castra nulla extra moenia viderunt, aut in alteram partem transacta rati, aut recessisse hostes, per negligentiam effusi ad oppidum accesserunt. In eos duabus portis Romani eruptionem fecerunt, & in compositos adorti fuderunt. Quae res ad resistendum eos, & ad capeendam pugnam impedit, quod non vno agmine, nec ad signa frequentes veniebant, eadem magnae parti ad fugam salutis fuit. Sparti enim toto passim campo se diffuderunt, nec usquam confertos eos hostis circumuenit: tamen ad duodecim millia sunt caesa, capta plus V millia hostium, equi quadringenti, signa militaria LXII. Quidam Latini qui è fuga domum se recipiebant, alterum agmen Celtiberorum venientium, deditioem Contrebriae & suam cladem narrando, auerterunt: extemplo in vicos castellaque sua omnes dilapsi. Flaccus à Contrebría profectus per Celtiberiam populabundus ducit legiones, multa castella oppugnando, donec maxima pars Celtiberorum in deditioem venit. Haec in citeriore Hispania eo anno gesta, & in vltiore Manlius Praetor secunda aliquot praemia cum Lusitanis fecit. Aquileia colonia Latina eodem anno in agro Gallorum est deducta, tria millia peditem, quibus data quinquagena iugera, Centurionibus centena: centena quadragena equites acceperunt. Triumuii deduxerunt P. Cornelius Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus, Aedes duae eo anno dedite

catę sunt: vna Veneris Etycine ad portam Collinam. Dedicauit L. Porcius, L. filius, Lietanus 59
 Duumuir, vota erat ab Cōfule L. Porcio Ligustino bello, altera in Olitorio Pietatis: eam adē
 dedicauit M. Atrilius Glabrio Duūuir, stat uamq; auratam, quę prima omnium in Italia est sta
 tua aurata, patris Glabronis posuit. Is erat, qui eam adem uouerat, quo die cum Rege An
 tiocho ad Thermopylas pugnaſſet, locaueratq; idē ex Senatusconsulto. Per eodem dies, qui
 bus hæc aedes dedicatae sunt, L. Aemilius Paulus Proconſul ex Liguribus Ingaunis triumphas 60
 uit. Traſtulit coronas aureas V & XX nec præterea quicq; auri argentiq; in eo triumpho lae
 tum. Captiuū multū principes Ligurum ante currum ducti: aris trecentos militib; diuisit. Au
 xerunt eius triumphū famam Legati Ligurum pacem perpetuam orantes, ita in animum in
 duxiſſe Ligurum gentem, nulla vnq; arma, niſi imperata à Po. Ro. fumere. Reſponſum à Q.
 Fabio Prætorē eſt Liguribus iuſſu Senatus, orationem eam nō nouam Ligurib; eſſe: mens uero 65
 ut noua & orationi conueniens eſſet, ipſorum id plurimum referre: ad Conſules irent, & quę
 ab iis imperata eſſent, facerent: nulli alii q̄ Conſulibus Senatum crediturum eſſe, ſyncera ſi
 de in pace Ligures eſſe. Pax in Liguribus fuit. In Corſica pugnatum eſt cum Corſis. Ad duo
 millia eorum M. Pinarius Prætor in acie occidit. Qua clade compulſi obſides dederunt: & ce
 ræ centum millia pondō. Inde in Sardiniam exercitus ductus: & cū Biliensibus, gente ne nunc 70
 quidem omni parte pacata, ſecunda prælia facta. Carthaginenſibus eodem anno centum obſi
 des redditi: pacemq; cum iis populus Romanus non ab ſe tantum, ſed ab Rege etiam Maſiniſ
 ſa præſtitit, qui tum præſidio armato agrum, qui in controuerſia erat, obrinebat. Ocioſam
 prouinciā Conſules habuerunt. M. Bebius comitorum cauſa Romam reuocatus, Conſules
 creauit A. Poſthumium Albinum Luſcum, & C. Calpurnium Piſonem. Prætores exinde facti 75
 T. Sempronius Gracchus, L. Poſthumius Albinus, P. Cornelius Mamercus, T. Minutius Mel
 liculus, Aulus Hoſtilius Mancinus, C. Menius. Hi omnes magiſtratum Idibus Martiis inie
 runt. Principio eius anni, quo A. Poſthumius Albinus & C. Calpurnius Piſo Conſules fuerūt,
 ab Aulo Poſthumio Conſule in Senarum introducti, qui ex Hiſpania citeriore uenerant à Q.
 Fuluiō Flacco Lucius Minutius Legatus & duo Tribuni militum, T. Menius & Lucius Terē 80
 tius Maſſalio. Hi cum duo ſecunda prælia, deditiōem Celtiberiæ, conſectam prouinciā
 nunciaſſent, ne ſtipendio, quod mitti ſoleret, nec frumento portato ad exercitum in eum an
 num opus eſſe, petierunt ab Senatu primum, ut ob res proſpere geſtas diis immortalibus ho
 nos haberetur: deinde ut Q. Fuluiō decedenti de prouincia deportare inde exercitum, cuius
 forti opera & ipſe, & multi ante eum Prætores uſi eſſent, liceret: quod fieri præterquam quod 85
 ita deberet, etiam propè neceſſarium eſſe: ita enim obſtinatos eſſe milites, ut non ultra reſi
 neri poſſe in prouincia uiderentur: iniuſſuque abituri inde eſſent, ſi non dimitterentur: aut
 in pernicioſam ſi quis impenſe retineret, ſeditionem exarſuri. Conſulibus ambobus prouin
 ciam Ligures eſſe Senatus iuſſit. Prætores inde ſortiſi ſunt: Aulo Hoſtilio urbana, Tito Mi
 nurio peregrina obuenit, Publio Cornelio Sicilia, Caio Menio Sardinia. Hiſpanias ſortiſi 90
 Lucius Poſthumius uſteriore, Titus Sempronius citeriore. Is quia ſucceſſurus Quinto
 Fuluiō Flacco erat, ne uetere exercitu prouincia ſpoliaretur, Quero, inquit, de te L. Minuti
 cum conſectam prouinciā nuncios, exiſtimēsne Celtiberos perpetuo in fide manſuros: ita
 ut ſine exercitu ea prouincia obtineri poſſit: ſi neque de fide Barbarorum quicquam recipere
 aut affirmare nobis potes, & habendum illic uſile exercitum cenſes, utrum tandem autor Se
 natui ſis ſupplementum in Hiſpaniā mittendi: ut ii modo quibus emerita ſtipendia ſint, mili
 tes dimittantur, ueteribus militibus tyrones immiſceantur: an deductis de prouincia uete
 ribus legionibus nouas conſcribendi & mittendi: cum contemptum tyrocinium etiam mi
 tiores Barbaros excitare ad rebellandum poſſit: dictū quā re facilius ſit, prouinciā inge
 nio ferocem rebellatricem conſcribiſſe: Pauca ciuitates, ut quidem ego audio, quas uicina ma
 xime hyberna premebant, in ius deditiōnemq; uenerunt, uſteriores in armis ſunt: quæ cum 100
 ita ſint, ego tamen hæc prædico P. C. me exercitu eo, qui nunc eſt rempublicam adminiſtra
 tum, ſi deducat ſecum Flaccus legiones, loca pacata me ad hybernacula electurum, neque
 nouam militem ferociſſimo hoſti obiecturum. Legatus ad ea quæ interrogatus erat, reſpon
 dit, Neq; ſe neque quenquam alium diuinare poſſe, quid in animo Celtiberi haberent aut por
 105
 ro habituri eſſent: itaque negare non poſſe, quin rectius ſit etiam ad pacatos Barbaros nondū
 ſatis aſſuetos imperio, exercitum mitti: nouo autem an uetere exercitu opus ſit, eius eſſe dice
 re qui poſſit, qua fide Celtiberi in pace manſuri ſint: ſimul & qui illos exploratum habeat,

quieturos milites, ſi diutius in prouincia retineantur: ſi ex eo, quod aut inter ſe loquantur,
 aut ſuclamationibus apud concionantem Imperatorem ſignificent quid ſentiant, conſe
 ctandum ſit, palam uociferatos eſſe, aut Imperatorē in prouincia retenturos: aut cum eo in
 Italiam uenturos eſſe. Diſceparationem inter Prætorē Legatūq;, Conſulum relatio in
 5 terrupit: qui ſuas armati prouinciam priuſquam de Prætoris exercitu ageretur, æquum eſ
 ſe cenſebant. Nouus omnis exercitus Conſulibus eſt decretus, binæ legiones Romanę cum
 ſuo equitatu, & focium Latini nominis, quantus ſemper numerus, quindecim millia pedi
 tum & octingenti equites. Cum hoc exercitu Apuanis Liguribus ut bellum inferrent, ma
 datum eſt. P. Cornelio & M. Bebio prorogatum imperium, iuſſiq; prouincias obtinere, do
 10 nec Conſules ueniſſent. Tum imperatum, ut dimiſſo quem habent exercitu, reuertēretur
 Romam, de T. Sempronii deinde exercitu actum eſt. Nouam legionem ei V milliū & CC.
 peditem cum equitibus CCCC Conſules ſcribere iuſſi, & mille præterea peditem Roma
 norum, quinquaginta equites: & focium Latini imperari VII millia peditem tre
 centos equites, cum hoc exercitu T. Sempronium ire in Hiſpaniam placuit citeriorem. Q.
 15 Fuluiō permiſſum, ut qui milites ante Sp. Poſthumium & Q. Martium COSS. ciues Ro
 mani ſociie in Hiſpaniam tranſportari eſſent, & præterea ſupplemento adducto quod anti
 plus II legionibus q̄ X millia, CCCC pedites, DC equites eſſent, & focium Latini nominis
 XII millia, DC equites, quorum forti opera duobus aduerſus Celtiberos præliis uſus Q.
 Fuluius eſſet: eos, ſi uideretur, ſecum deportaret. Et ſupplicationes decretæ, quod is proſpere
 20 rempublicam geſiſſet: & cæteri Prætores in prouincias miſſi. Quinto Fabio Buteoni pro
 rogatum in Gallia imperium eſt. Octo legiones prætor exercitum ueterem, qui in Liguri
 bus in ſpe propinqua miſſionis erat, eo anno eſſe placuit: & is ipſe exercitus egre explebatur
 propter peſtilentiam, quæ iam tertium annum urbem Romanam atq; Italiam uſtabat. Præ
 tor T. Minutius, & haud ita multo poſt Conſul C. Calpurnius moritur, multiq; alii omni
 25 um ordinum illuſtres uiri: poſtremo prodigiū loco ea clades haberi cepta eſt. C. Seruilius
 PONT. MAX. piacula ite deſtā conquirere iuſſus, Decemuiri libros inſpicere, Conſul A.
 pollini, Æſculapio, Saluti dona uotere & dare ſigna inaurata, quæ uouit deditq;. Decemui
 ri ſupplicationem in biduum ualitudinis cauſa in urbe, & per omnia fora conciliabulaq;
 edixerunt.

QVÆ SEQVUNTVR, EX VETVSTO SVNT CODICE

30 Maiores XII annis, omnes coronati & lauream in manu tenentes, ſupplicauerunt. Fraudis
 quoq; humanę inſinauerat ſuſpicio animis: & ueneficii queſtio ex S. C. quod in urbe pro
 pituſue urbem X milibus eſſet paſſium commiſſum, C. Claudio Prætori, qui in locū T. Mi
 nurii erat ſuſſectus, ultra decimum lapidē per fora conciliabulaq;, C. Menio, priuſq; in Sard
 35 niā prouinciā traſſeret, decreta. Suſpecta Cōſulis erat mors maxime, necatus à Quarta
 Hoſtilia uxore dicebatur. Ut quidem filius eius Q. Fuluius Flaccus in locū uirrici Cōſulis
 eſt declaratus, aliquanto magis infamis mors Piſonis cepit eſſe: & teſtes exiſtebant, qui poſt
 declaratos Cōſules Albinū & Piſonē, quibus comitiis Flaccus rulerat repulſam, & exprobratā
 etiam hac re dicerent, q̄ iam ei III negatus Conſulatus petēti eſſet: & adieciſſe, paratē ſe ad
 40 petendum, intra II meſes effecturam ut Conſul fieret. Inter multa alia teſtimonia ad cau
 ſam pertinentia, hæc quoq; vox nimis uero euentu comprobata ualuit cur Hoſtilia damna
 retur. Veris principio huius dum Conſules nouos delectus Romę tenet, mors deinde alte
 rius & creandi comitiā Conſulis in locū eius, omnia tardiora fecerunt, interſim P. Cornelius
 & M. Bebius, qui in conſulatu nihil memorabile geſſerant, in Apuanos Ligures exercitum
 45 induxerunt. Ligures, qui ante aduentum in prouinciā Conſulū non expectaſſent bellum,
 improuiſo oppreſſi ſunt. Ad XII millia hominū deditēdit ſe. Eos, conſulto per literas pri
 ſenatu, deducere ex montibus in agros cāpeſtes procul ab domo, ne reditus ſpes eſſet. Cor
 nelius & Bebius ſtatuerūt, nullum alium antē finem rati fore Liguri belli. Ager publicus
 populū Romani erat in Samnitibus, qui Taurasinorū quā traducere Ligures Apuanos uel
 50 lent, edixerunt Ligures ab Anido montibus descendere cum liberis cōiugibusq; ſua omnia
 ſecum portarent. Ligures ſape per Legatos deprecati, ne penates, ſedem in qua geniti eſſent,
 ſepulcra maiorum cogerentur relinquere, arma, obſides pollicebantur. Poſtea q̄ nihil impe
 trabant, neq; uires ad bellandum erant, edicto paruerunt. Traducti ſunt publico ſumpſu ad
 XL millia liberorum capitum cum focuinis puerisq;, Argenti data centū & quinquaginta

millia, unde in nouas edes compararent quae opus essent. Pro diuidendo dandisque, iidem qui traduxerant, Cornelius & Bebius, praepositi. Postulantibus tamen ipsis quinque viri ab Senatu dari, quorum ex consilio agerent. Transacta re, cum veterem exercitum Romam deduxissent, triumphus ab Senatu est decretus. Hi omnium primi nullo bello gesto triumpharunt: tantum hostes ducti ante currum, quia nec quid ferretur neque quid duceretur captum neque quid militibus daretur, quicquam in triumphis eorum fuerat. Eodem anno in Hispania Fuluius Flaccus Proconsul, quia successor in prouinciam tardius ueniebat, educto exercitu ex hybernis, vltiore Celtiberiae agrum, unde ad ditionem non uenerat, instruit vastare, quare irruit magis quam cõterruit animos Barbarorum: & clam coparatis copiis, saltum Manlianus, per quem transitur exercitum Ro. satis sciebant, obsederunt. In Hispania vltiore eunti L. Posthumio Albino Collegae Gracchus mandauerat, ut Q. Fuluium certiorum faceret, Tarraconem exercitum adduceret, ibi dimitti veteranos, supplementumque distribuere & ordine re omnem exercitum sese uelle: dies quoque, & ea propinqua edita Flacco est, qua successor esset uenturus. Haec noua allata res, ommissisque agere instituerat Flaccus, raptim deducere exercitum ex Celtiberia cum coegisset, Barbari cause ignari, suam defectionem & clam comparata arma sensisse eum & pertimuisse rati, eo ferocius salum infederunt. Vbi eum saltu prima luce agmen Ro. intravit, repente ex duabus partibus simul exorti hostes, Romanos inuaserrunt. Quod ubi vidit Flaccus, primos tumultus in agmine per Centuriones stare omnes: suo quaque loco, & arma expedire iubendo, sedauit: & sarcinis iumentisque in unum locum coactis, copias omnes partim ipse, partim per Legatos Tribunosque militum, ut tempus, ut locus postulabat, sine ulla trepidatione instruxit, cum vim deditis remisisset, admonens, scelus & perfidiam illis, non virtutem nec animum accessisse, reditum nobilem in patriam, clarum ac memorabilem eos sibi fecisse, cruentos ex recenti cede hostium gladios & manantia sanguine spolia Romam ad triumphum delaturos. Plura dici tempus non patiebatur. Inuehebatur se hostes, & in partibus extremis iam oppugnabatur: deinde acies concurrerunt, atrox ubique praesidium. Sed varia fortuna erat: tertia legionis: nec segniter duae aequaliter pugnant: extrema auxilia ab sinistra armatura, meliore aliquantulum militum genere urgebantur, nec locum tueri poterant. Celtiberi ubi ordinata acie, & signis collatis se non esse pares legionibus senserunt, cuneo impressionem fecerunt: quo tantum ualent genere pugnae, ut quacumque parte perculere impetu suo, sustineri nequeant. Tunc quoque turbatae legiones sunt, prope interrupta acies. Quam trepidationem ubi Flaccus conspexit, equo aduehitur ad legionarios equites: & equum auxiliium in vobis est: actum iam de hoc exercitu erit: cum vndique acclamassent, quin ederet quid fieri uellet, non segniter imperium exercuturos. Duplicate turmas (inquit) duarum legionum equites, & permitrite equos in cuneum hostium, quo nostros urgeat: id cum maiore vi equorum faceretis, si effrenatos in eos equos immittitis, quod sepe Ro. equites cum magna laude fecisse sua memoriae proditum est. Dicto paruerunt, detractisque frenis vis vitro citroque cum magna strage hostium, infractis omnibus hastis transcurrerunt. Dissipato cuneo, in quo omnis spes fuerat, Celtiberi trepidate, & prope omnia pugna locum fugae circumspicere. Et alarii equites postquam Romanorum equitum tam memorabile facinus videre, & ipsi virtute eorum accensi, sine vilius imperio in perturbatos iam hostes equos immittunt. Tunc vero Celtiberi omnes in fugam effunduntur: & Imperator Ro. auersos hostes contemplatus, ad Fortunae equestri locumque OPT. MAX. ludos uouit. Ceduntur Celtiberi per totum saltum dissipati fuga. X & VII millia hostium caesa eo die traduntur, viui capti plus tria millia, mille CC LXXVII cum signis militaribus, equis prope mille centum. In illis castris eo die victor exercitus mansit. Victoria non sine iactura militum fuit, CCCC LXXII milites Romani, socium ac Latini nominis X & IX in his tria millia militum auxiliariorum perierunt. Ita victor exercitus renouata priore gloria, Tarraconem est perductus. Venienti Fuluius T. Sempronius Praetor qui biduo ante uenerat, obuia processit: gratularusque est, quod remp. egregie gessisset: cum summa concordia quos dimitteret quosque retineret milites, composuerunt. Inde Fuluius ex autoritate militibus in naues impositis, Romam est profectus. Sempronius in Celtiberiam legiones duxit. Consules ambo in Ligures exercitus induxerunt diuersis partibus. Posthumius primo tertia legione vallis verum tamen tanquam montis obsedit, & premendo praesidiis angustos saltus eorum comaeus interclusit, inopiaque omnium rerum eos perdomuit. Fuluius secundo quarta legione adortus a Pisis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macran fluvium incolabant, in ditionem acceptos, ad

septem millia hominum in naueis imposita, praeter oram Hetrusci maris Neapolin transiit. Inde in Samnium traduci, agerque his inter populares datus est. Montanorum Ligurum ab A. Posthumio vinea caesa, frumentaque deusta, donec cladibus omnibus belli coacti, in ditionem uenerunt, armaque tradiderunt. Nauius inde Posthumius ad uisendam Amarram Ingaunorum, Intemeliorumque Ligurum processit. Priusquam hi Consules uenirent ad exercitum, qui Pisas ductus erat, praerat A. Posthumius, frater Q. Fuluii, M. Fuluius Nobilior, secunda legionis Fuluius Tribunus militum is erat. Mensibus suis dimisit legionem, iuraturando adactis Centurionibus, aequum in ararium ad Quaestores esse delaturos. Hoc ubi Placentia (nam eos forte erat profectus) Fuluius nunciatum est, cum equitibus expeditis secutus dimissos, quos eorum potuit assequi, deduxit castigatos Pisas: de ceteris Consulem certiorum fecit: eo referente factum est, ut Consul Fuluius in Hispaniam relegeretur ultra nouam Carthaginem, remitteretque ei dare sunt a Consule ad P. Malmum, in Hispaniam vltiore milites deferri iussit ad signa redire, causa ignominiae, uti semestre stipendium eum annum esset ei legioni, decretum, qui miles ad exercitum non redisset, eum ipsum, bonaque eius uendere Consul iussit. Eodem anno L. Duronius, qui Praetor anno superiore ex Illyrico cum X nauibus inde in portu Brundisium relictis nauibus, cum uenisset Romam, inter exponendas res, quas ibi gessisset, haud dubie in Regem Illyriorum Gatum latrocinium omnis maritimi causam auertit. Ex regno eius omnes naues esse, quae superi maris oram depopulatae essent: de his rebus Legatos misisse, nec conueniendi Regis potestatem factam. Uenerant Romam Legati a Gentio, qui quo tempore Romanis conueniendi Regis causa uenissent, agrum forte eum in vltimis partibus fuisse regni dicerent: petere Gentium ab Senatu, ne crederet confictis criminibus in se. Quintius ad ea dedisset, Duronius multis ciuibus adiecit Romanis, & sociis Latini nominis iniurias factas in regno eius & ciues Ro. dici Corcyrae retineri, eos omnes Romam adduci placere. C. Claudium Praetorem cognoscere: neque ante Gentio Regi, Legatibus eius responsum reddi. Inter multos alios, quos pestilentia eius anni absumpsit, sacerdotes quoque aliquot mortui sunt. L. Valerius Flaccus Pontifex mortuus est. In eius locum suffectus est Q. Fabius Labeo, P. Manlius, qui nuper ex vltiore Hispania redierat. Triumuir epulo Q. Fuluius M. F. in locum eius Triumuir cooperatus. Tum pretextatus erat, de Rege sacris sufficiens in locum C. Cornelii Dolabellae contentio inter C. Seruilius Pont. MAX. fuit, & L. Cornelius Dolabellae Duumuirum naualem. Quem ut inauguraret Pontifex, magistratu sese abdicare iubebar. Recusante quod sibi faceret, ob eam rem multa Duumuiro dicta a Pontifice: deique ea cum prouocasset, certatum ad populum. Cum plures iam tribus intro uocatae dicto esse audientem Pontifici Duumuirum iuberent, multamque remitti, si magistratu se abdicasset, vltimum de celo quod comitia turbaret, interuenit. Religio inde fuit Pontificibus inaugurandi Dolabellae. P. Calpurnius Sicutus inauguratus, qui secundo loco inauguratus erat. Exiit abni & C. Seruilius Geminus Pont. MAX. decessit. Idem Decemuir sacrorum fuit, Pontifex in locum eius L. Acilius cooperatus Q. Fuluius Flaccus ante Pontificem maximum Aemilius Lepidus, cum multi clari viri perissent, & Decemuir sacrorum Q. Martius Philippus in eiusdem locum est cooperatus: & Augur Sp. Posthumius Albinus decessit, in locum eius P. Scipionem filium Africani augures cooperarunt. Cumanis eo anno petentibus permissum, ut publice latine loquerentur, & praconibus latine uerendi ius esset. Pisanis agrum pollentibus, quo latina colonia deduceretur, gratiae ab Senatu actae, Triumuir creati ad eam rem Q. Fabius Buteo, M. & P. Porcius Lenates. A. C. Menio Praetore, cui prouincia Sardinia cum euenisset, additum erat, ut quaereret de ueneficiis longius ab urbe X millibus passuum, litera allata, se iam tria millia hominum damnasse, & crescere sibi quaestionem indicis: aut eam sibi esse defendendam, aut prouinciam dimittendam. Q. Fuluius Flaccus ex Hispania rediit Romam cum magna fama gestarum rerum. Qui cum extra urbem triumphum causa esset, Consul est creatus cum L. Manlio Acidino: & post paucos dies cum militibus, quos secum deduxerat, triumphans urbem ingressus est. Vectus tulit in triumpho coronas aureas centum viginti quatuor, praeterea auri pondus triginta unum, & signati officensis minimum centum & septuaginta tres: ducetos militibus, de praeda quingenos denarios de die, duplex Centurionibus, triplex equitibus, tantidem sociis Latini nominis, & stipendium omnibus duplex. Eo anno rogatio prima lata est ab L. Julio Tribuno plebis, quot annos nati quaque magistratum peterent, caperentque: inde cognomen familiae inditum, ut Annales appellentur. Praetores quatuor post multos annos lego Bebia creati, qui a ternis ad quatermos ius

bebat creari. Hi facti, C. Cornelius Scipio, L. Valerius Leuinus, Q. & P. Mutii, P. F. Scauola. Q. 55
 Fuluius, & L. Manlius COSS. eadem prouincia, quæ superioribus, pari numero copia peditum,
 equitum, ciuium, sociorum decreta. In Hispaniis duab⁹ T. Sempronio, & L. Posthumio cum
 iisdem exercitiis, quos haberent, prorogatum imperium est, & in supplementum Cōsules scri
 bere iussi ad tria millia peditum Ro. trecentos equites, V millia sociorum Latini nominis, &
 CCCC equites. P. Mutius Scauola vrbana fortitius prouinciam est, & vt idē quæretet de ve
 60
 nificiis in vrbe, & propius vrbem X millia passuum. C. Cornelius Scipio peregrinam, Q. Mu
 tius Scauola Siciliam, Valerius Leuinus Sardiniam, Q. Fuluius Consul priusq³ vllam rē age
 ret, liberare & se & temp. religione votis soluendis dixit velle; voutisse quo die postremū cum
 Celtiberis pugnasset, ludos Ioui OPT. MAX. & ædem equestrī Fortunæ sese facturum: in eā
 rem sibi pecuniam collatam esse ab Hispanis, Ludī decreti, & vt Duumuirī ad ædem locadā
 65
 crearentur. De pecunia finitur, ne maior causa ludorum consumeretur, q̄ quanta Fuluius No
 biliorī post Aetolicum bellum, ludos faciendī decreta esset: neque quid ad eos ludos accesserit,
 cogeret, acciperet, faceret aduersus id S. C. quod L. Aemilio, C. Bæbio Consulibus, de ludis fa
 ctum esset. Decreuerat id Senatus propter effusos sumptus factos in Ludis T. Sæpronii Aæ
 70
 dilis, qui graues non modo Italiæ ac sociis Latini nominis, sed etiam prouinciis externis fue
 rant. Hyems eo anno niue seua, & omni tempestatum genere fuit. Arbores, quæ obnoxie frī
 goribus sunt, deusserat cunctas: & ea tum aliquanto q̄ alias longior fuit. Itaq³ Latinas mox
 subito coorta, & intolerabilis tempestas in monte turbauit: instaurataq³ sunt ex decreto Pō
 75
 stificum. Badem tempestas & in Capitolio aliquot signa constrauit, fulminibusq³ complura lo
 ca deformauit: ædem Iouis Tarracina, ædem Aluæ Capuæ, portamq³ Romanam: muri pin
 nae aliquot locis decussæ erant. Hac inter prodigia, nunciatum & ab Reate, tripodem natum
 mulum. Ob ea Decemuirī iussi adire libros, edidit quibus diis, & quot hostiis sacrificaretur:
 & fulminibus complura loca deformarent ædem Iouis, vt supplicatio diā vnū esset. Ludī de
 80
 inde votiū Q. Fuluii Consulī per dies decem magno apparatu facti. Cēsorū inde comitia
 habita: creati M. Aemilius Lepidus PONT. MAX. & M. Fuluius Nobilior, qui ex Aetolis
 triumphauerat. Inter hos viros nobiles inimicitia erant, sæpe multis & in Senatu, & ad po
 pulum atrocibus celebratę certaminibus. Comitīis confectis, vt traditus antiquus est, Censo
 res in campo ad aram Martis sellis curulibus confederunt: quō repete principes Senatorum
 cū agmine venerunt ciuitatis. Inter quos Q. Cæcilius Metellus verba fecit, Nō oblitī sumus
 85
 Cēsores, vos paulo antē ab vniuerso populo Ro. moribus nostris prepositos esse, & nos à voma
 bis ea admoneri, & fieri, nō vos à nobis his debere: indicandū tamē est quid omnibus bonos in
 vobis aut offendat, aut certe mutatu malit. Singulos cum intuemur M. Aemili, M. Fului, ne
 minem hodie in ciuitate habemus: quē, si reuocemur in suffragiū, velim⁹ vobis prelatū esse:
 ambo cum simul aspiciamus, non possumus vereri ne male cōparati sitis, nec tantum reipub.
 90
 proficit, q̄ omnibus nobis egregie placetis, q̄ q̄ alter alteri displicetis, noceat. Inimicitias per
 annos multos vobis ipsi graues & atroces geritis, quæ piculū est ne ex hac die nobis & reip.
 vobis grauiores fiāt. De quib⁹ causis hoc timeamus, multa succurrūt, quæ dicerētur, nisi forte
 implacabiles fueritis, implicauerint animos vestros. Has vt hodie, vt in isto tēplo finiaris si
 multates, quæsumus vos vniuersi, & quos coniunxit suffragiis suis populus Ro. hos etiā re
 95
 cōciliatione gratiæ coniungi à nobis finatis. Vno animo, vno consilio eligatis Senatū, equi
 tes recenseatis, agatis censum, iustum condatis, quod in omnibus fere precatōibus nuncu
 patis his verbis, vt ea res mihi Colleget³ meo bene & feliciter eueniar: id ita, vt verē, vt ex a
 nimo velitis euenire: efficiatisq³, vt quod deos precati eritis, id vos velle etiā homines creda
 mus. T. Tatiū & Romulus, in cuius vrbis medio foro acie hostes cōcurrerant, ibi concordēs
 regnarunt. Non modo simulates, sed bella quoq³ finiuntur: ex infestis hostibus pleriq³ socii
 100
 fideles, interdū etiam ciues fiunt. Albani diruta Alba Romam traducti sunt: Latini, Sabini in
 ciuitatem accepti. Vulgatu illud, quia verū erat, in prouerbiū venit. Amicitias immortalēs,
 inimicitias mortales debere esse. Fremitus ortus cū assensu, deinde vniuersorū voces idē petē
 rium confusa in vnū, orationem interpellarunt. Inde Aemilius questus cum allatum vi à M.
 Fuluiō secreto Consulatu deiectum: Fuluius contra queri, se ab eo semper lacesitum, & in
 05
 probum suum sponsonem factam, tamen ambo significare, si alter vellet, se in potesta
 te tot principum ciuitatis futuros. Omnibus stantibus qui aderant, dederant dexteras, si
 demq³ dedere, vterē verē ac finire odium: deinde collaudantibus cunctis, deducti sunt in

Capitolium: & cum super tali re principum & facilitas Censorum egregie comprobata ab Se
 naru & laudata est. Censoribus deinde postulantibus, vt pecuniæ summa sibi, qua in opera pu
 blica vterentur, vectigali annuo decretum est. Eodem anno in Hispania L. Posthumius & T.
 Sempronius Propretores, comparauerunt ita inter se, vt in Vacceos per Lusitaniam iter, Albi
 5
 nus in Celtiberiam inde reuerteretur, Gracchus si maius sibi bellum esset, in vltima Celtiberię
 penetraret. Mundam vi cepit vrbem, primo aggressus nocte. Acceptis deinde ex improviso
 obsidibus, & castella oppugnare, presidioq³ imposito deinde agros vrere, donec ad peralidam
 aliam vrbem (Certimam appellatam Celtiberi) peruenit. Vbi cum iam opera admoueret, veni
 unt Legati ex oppido. Quorum sermo antique simplicitatis fuit, non dissimulantium rebella
 10
 tuos esse. Perierunt enim vt sibi in castra Celtiberorum ire liceret ad auxilia accipienda: si nō
 imperassent, tum separatim eos ab illis se consulturos. Permittente Graccho, ierunt: & post
 paucis diebus alios decem Legatos secum adduxerunt. Meridianum tempus erat, nihil prius
 petierunt à Prætorē q̄ vt bibere sibi iuberet dari: epotis primis poculis iterum poposcerunt,
 magno risu circumstantium in tam rudibus & moris omnis generis ignaris ingenis: tum ma
 15
 ximus natu ex iis, Missi sumus, inquit, à gente nostra qui sciscitaremur, qua tandem re fretus
 arma nobis inferret? Ad hanc percussationem Gracchus, Exercitū se egregio fidentem venis
 se respondit, quem si ipsi visere velint, quo certiora ad suos referant, potestatem se se facturū
 esse: Tribunorū militum imperat, vt ornari omnes copias peditū equitumq³, & decurrere iube
 at armatas. Ab hoc spectaculo Legati missi, deterruerunt suos ab auxilio circumfesse vrbī ferē
 20
 do. Oppidani cum ingens nocte turribus nequicq³ (quod signum conuenerat) sustulissent, de
 stituti ab vnica spe auxilii in ditionem venerunt. Nummū quater & vicies ab iis est exactū,
 quadraginta nobilissimī equites, nec obsidī nomine (nam militare iussi sunt) & tamen re ipsa
 vt pignus fidei essent. Inde iam duxit ad Alcen vrbem, vbi castra Celtiberorum erant, à quib⁹
 venerant nuper Legati: eos cum per aliquot dies armaturam leuem mittendo in stationes læ
 25
 cessisset paruī praliis, indies maiora certamina ferebat, vt omnes extra munitiones eliceret.
 Vbi quod petebat is sensu effectum, auxiliorum prefectis imperat, vt contracto certamine, tā
 quam multitudine superarentur, repente tergis datis ad castra effuse fugerent: ipse intra vallū
 ad omnes portas instruxit copias. Haud multum temporis intercessit, cum ex composito resu
 gientium suorum agmen post effuse sequentes Barbaros conspexit: instructam ad hoc ipsum
 30
 intra vallum habebat aciem. Itaq³ tantum moratus, vt suos refugere in castra libero introitu
 sineret, clamore sublato, simul omnibus portis erupit. Non sustinere impetum necopinatum
 hostes. Qui ad castra oppugnanda venerant, ne sua quidem tueri potuerunt. Nam extemplo
 fusi, fugati mox intra vallum pauentes compulsi, postremo exiuntur castris. Eo die LX millia
 35
 hostium caesa, capti viui trecenti viginti, equi centum duodecim, signa militaria triginta se
 prem: de exercitu Romano centum nouem ceciderunt. Ab hoc pralio Gracchus duxit ad de
 populandum Celtiberiam legiones. Et cum ferret passim cuncta atque ageret, populūq³ alii vo
 luntate, alii metu iugum acciperent, centum tria oppida intra paucos dies in ditionem ac
 40
 cepit: præda potitus ingenti est. Conuertit inde agmen retro, vnde venerat, ad Alcen atq³ eā
 vrbem oppugnare institit. Oppidani primum imperiū hostium sustinuerunt: deinde cum
 iam non armis modo, sed etiam operibus oppugnarentur, diffisi præsidio vrbis, in arcem vni
 uersi concesserunt: postremo & inde præmissis oratoribus, in ditionem se suaque omnia
 Romanis permiserunt. Magna inde præda facta est: multi captiui nobiles in potestatem vene
 45
 runt: inter quos & Thurrii filii duo, & filia, Regulus hic earū gentiū erat, hic lōge potentissi
 mus omnium Hispanorū. Audita suorum clade, missi, qui fidem venienti in castra ad Grac
 chum peterent, venit: & primum quesuit ab eo, sibine liceret ac suis vteret: cum Prætor vi
 ceturum respondisset: quaesuit iterum, si cum Romanis militare liceret: id quoque Graccho
 50
 permittente, Sequar, inquit, vos aduersus veteres socios meos, quoniam illi ad me prodeunt
 suspicere. Secutus est inde Romanos: fortisq³ ac fidelis opera multis locis rem Romanam ad
 iuuit. Ergauia inde nobilis & potens ciuitas aliorum circa populorum cladibus territa, por
 tas aperuit Romanis. Iam ditionem oppidorum haud cum fide factam, quidam aurores
 sunt, e qua regione abduxisset legiones, extemplo inde rebellatum: magnoq³ postea pralio ad
 montem Chaunum cum Celtiberis à prima luce ad sextam horam diei signis collatis pugna
 se, multos vtrinq³ cecidisse: nec aliud magnopere Berbice credes fuisse Romanos, nisi qui
 postero die accesserint manentes prælio, spolia intra vallum per totum diem legisset. Tertio

die prælio maiore iterum pugnatum, & tum demum haud dubie victos Celtiberos castraque
 eorum capta & direpta esse. XXII millia hostium eo die esse cæsa, plus CCC captos, patrem ferè
 equorum numerum, & signa militaria LXXII. Inde bellatum veramq; pacem, non vt fluxa
 ante fide Celtiberos fuisse, Eadem estate & L. Posthumium in Hispania vltiore bis cum Bra-
 chis egregie pugnasse scribunt. XXX & quinq; millia hostium occidisse, & castra oppugnaf-
 se. Propius vero & serius in prouinciam peruenisse, q; vt ea estate potuerit res gerere. Censo-
 res fideli concordia Senatui elegerunt. Princeps electus est ipse Censor M. Aemilius Lepidus
 Pont. Max. tres eieci de Senatu, retinuit quosdam Lepidus à Collega præteritos. Opera ex pec-
 unia attributa, diuisaq; inter se hæc confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinam, ingratum
 opus, quod prædia habebat ibi: priuataq; publica rei impensam insuerat, theatrum vt profce-
 nium ad Apollinis ædem, Iouis in Capitolio, columnasq; circa poliëdas aluo locauit: & ab his
 columnis que incommode opposita videbantur, signa amouit: clypeaq; de columnis, & signa
 militaria affixa omnis generis dempsit. M. Fuluius plura & maioris locauit vsus. Portum &
 pilas pontis in Tiberim, quibus pilis fornices post aliquot annos P. Scipio Africanus, & L. Ni-
 mitus Censores locauerunt imponendos, basilicam post argentarias nouas, & forum piscatoris
 circumdatis tabernis, quas vendidit in priuatum: & forum & porticum extra portam Trige-
 minam, & alia post naualia & ad sanum Herculis, & post Spei ad Tiberim, Aedem Apollinis
 medici habuere. Et in promiscuo Prætores pecuniam ex ea communiter locarunt aquam ad
 ducendam fornicesq; faciendos. Impedimento operi fuit M. Licinius Crassius, qui per fundum
 suum duci non est passus. Portoria quoq; & vectigalia iidem multa instituerunt. Complura
 facella publica sua occupata à priuatis, publica q; facta vt paterent, essentq; populo, curarunt.
 mutarunt suffragia regionatinq; generibus hominum causisq; & quæstibus, tribus descripse-
 runt. Et alter ex Censoribus M. Aemilius perit ab Senatu, vt sibi dedicationis templorum Re-
 ginæ Iunonis & Dianæ, quæ bello Ligustino antè annis octo vouisset, pecunia ad ludos decer-
 netetur XX millia aris decreuerunt. Dedicauit eas ædes, vt rang; in circo Flaminiò: ludosq;
 scenicos triduum post dedicationem templi Iunonis, biduum post Dianæ & singulos dies fecit
 in circo. Idem dedicauit ædem Larium permarinam in campo. Vouerat eam annis XL, ante
 L. Aemilius Regillus, nauali prælio aduersus præfectos Regis Antiochi: supra valuas templi ta-
 bula cum titulo hoc fixa est. Duello magno Regibus dirimendo caput subigendis patrande pa-
 cis hæc pugna exeunt. L. Aemilio M. Aemilii filio, auspicio imperio, felicitate ductuq; eius in-
 ter Ephesum Camuchumq; inspectante COS, ipso Antiocho, exercitu omni, equitatu, elephā-
 tisq; clallis Regis Antiochi antea sic victa, fusa, contusa fugataq; est: ibiq; eo die naues longæ
 cum omnibus locis capte LXII. Ea pugna pugnata Rex Antiochus regnumq; eius rei ergo
 ædem Lariibus permarinis vouit. Eodem exemplo tabula in æde Iouis in Capitolio supra val-
 uas fixa est. Biduo quo Senatum legerunt Censores, Q. Fuluius COS, profectus in Ligures,
 per inuios montes vallisq; saltus cum exercitu transgressus, signis collatis cum hoste pugna-
 uit: neq; tantum acie vicit, sed castra quoq; eodem die cepit, tria millia CC hostiū, omnisq; ea
 regio Ligurum in deditiorem venit. Consul deditos in campetres agros deduxit, præsidiaq;
 montibus imposuit. Celeriter & ex prouincia literæ Romæ venerunt: supplicationes ob eas res
 gestas in triduum decrete sunt. Prætores XL hostiis maioribus per supplicationes rem diui-
 nam fecerunt. Ab altero COS, L. Manlio nihil memoria dignū in Ligurib; est gestū. Galli tras-
 alpini tria millia hominū Italiā transgressi, neminē bello laceffentes, agrū à COS, & Senatu pe-
 rebāt, vt pacati sub imperio populi Romani essent, Eos Senatus excedere Italia iussit, & COS,
 Q. Fuluium quærere, & animaduerrere in eos, qui principes & autores transcendendū Alpes
 fuissent. Eodem anno Philippus Rex Macedonū, senio & mœre consumptus, post mortem
 filii decessit. Demetriade hybernabat cum desiderio anxius filii, tum poenitentia crudelita-
 tis suæ, quæ stimulat animum: & alter filius haud dubie & sua & aliorum opinione Rex, cō-
 uertitq; in eum omniū oculi: & destituta senectus, aliis expectantibus suam mortem, aliis ne ex-
 pectantibus quidem quo magis angebatur. Cum eo Antigonus Eucheocratis filius, nomen pa-
 trui Antigonis ferēs, qui tutor Philippi fuerat, regiē vir maiestatis, nobili etiam pugna aduer-
 sus Cleomenem Lacedæmonis clarus. Tutorē eum Græci, vt cognomine à ceteris Regibus di-
 stringuerent, appellarunt. Huius fratris filius Antigonus, ex honoratis Philippi amicis vnus
 incorruptus permanserat, eiq; ea fides nequaquam amicum Persea, inimicissimū fecerat. Is prospici-
 ens animo quāto cū periculo suo hæreditas vctura regni esset ad Persea, vt primū labare ani-

1 mum Regis, & ingemiscere interdum filii desiderio sensit, nunc prabendo aureis, nunc lacef-
 sendo etiam mentionem rei temere actæ, sæpe querenti querens & ipse aderat: & cum mula-
 ta adsolet veritas præbere vestigia sui, omni ope adiuuabat, quo maturius omnia emanarēt.
 Suspecti & ministri facinoris, Apelles maxime & Philocles erant: qui Romani Legati fuerāt:
 5 literasq; exitiales Demetrio sub nomine Flaminiū attrulerant, falsas esse, & à scriba vitiatas,
 signumq; adulterinum, vulgo in regia fremebant. Cæterum cum suspecta magis q; manife-
 sta esset res, forte Xychus obuius sit Antigono, comprehensusq; ab eo, in regiam est perduc-
 ctus, relicto eo custodibus, Antigonus ad Philippum proccssit. Multis (inquit) sermonibus
 intellexisse videtur, magno te existimaturum, si scire vere omnia possis de filiis tuis, vter ab
 10 vtro petitus fraude & insidiis esset, homo vnus huius, qui nodum huius erroris exolue-
 re possit, in potestate tua est Xychus: forte vocatum perductumq; in regiam vocari iuberet.
 Adductus primo ita negare inconstanter, vt patuo metu amoto paratum indicem esse appa-
 reret: conspectum tortoris verberumq; non sustinuit, ordinemq; omnem facinoris Legato-
 rum, ministeriq; sui exposuit. Extemplo misit qui Legatos comprehenderent, Philoclem, qui
 15 præfens erat, oppresserunt: Apelles missus ad Chæream persequendum quædam, indicio Xy-
 chi auditio, in Italiam traiecit. De Philocle nihil certi negatum est: alii primo audaciter ne-
 gant, postq; in conspectum adductus sit, Xychum non vltra tetendisse: alii tormenta etiam
 inficantem perpeffum affirmabant. Philippo redintegratus est luctus, geminatusq;: & infæ-
 licitatem suam in liberis grauiorem, q; alter perisset, censebat. Omnia Perseus certior factus
 20 detecta esse, potentior quidem erat, q; vt fugam necessariam duceret: tm̄ vt procul abesset, cui
 rabat, interim velut ab incendio flagrantis ire, dum Philippus viueret, se desolaturus, Spe po-
 tiundi ad poenam corporis eius amissa, quod reliquum erat, id studere, ne super impunita-
 tem etiam præmio sceleris frueretur, Antigonum eum igitur appellat, cui & palam facti par-
 ticipii gratia obnoxius erat: & neq; pudendum aut poenitendum eum Regē Macedonibus
 25 propter recentem patruī Antigoni gloriamfore censebat. Quando in eam fortunam veni-
 (inquit) Antigone, vt orbitas mihi, quam alii detestantur parētis, optabilis esse debeat, res-
 gnum quod à patruo tuo fortī, non solum fideli, tutela eius custoditum, & auctum etiā acce-
 pi, id tibi tradere in animo est, te vnū habeo, quem dignū regno iudicē: si neminem habe-
 rem, perire & extingui id malle, q; Perseo scelestę fraudis præmiū esse, Demetrium excitatū
 30 ab inferis, restitutumq; credā mihi, si te, qui morti innocentis, qui meo infelici errori vnus
 inlachrymas, in locum eius substitutum relinquam. Ab hoc sermone omni genere hono-
 ris producere eum non destitit. Cum in Thracia Perseus abesset, circumire Macedonia: vr-
 bēs, principibusq; Antigonum commendare: & si vita longior suppetisset, haud dubiū fuit,
 quin eum in possessione regni relicurus fuerit. Ab Demetriade profectus, Theffalonice plu-
 35 rimum temporis moratus fuerat, inde cum Amphipolin venisset, graui morbo est implici-
 rus. Sed animo tamen ægrum magis fuisse q; corpore constat, curisq; & vigiliis, cū identidē
 species & vmbra; infontis interempti filii eum diris agitarent, extinctum esse, execrationia-
 bus alterius tamen. Admoneri potuisset Antigonus, si haud statim palam facta esset mors
 Regis. Medicus Calligenes, qui curationi præerat, non expectata morte Regis, à primis de-
 40 sperationis notis, nuncios per dispositos, ita vt conuenerat, misit ad Perseum, & mortē Regis
 in aduentum eius omnes, qui extra regiā erant, celauit. Oppressit igitur necopinatē igna-
 rosq; omnes Perseus, & regnum scelere partum inuasit. Peropportuna mors Philippi fuit, ad
 dilationem, & ad vires bello contrahendas, Nam post paucos dies gens Bastarnarum diu
 sollicitata, ab suis sedibus magna peditum equitūq; manu Istrum traiecit: inde pregressi qui
 45 nunciarent Regi, Antigonus & Corto (nobilis erat Bastarna) ea res Antigonus sepe Iunius
 cum ipso Cortone Legarus ad concitandos Bastarnas missus haud procul Amphipoli famā
 incerti nunciū occurrerunt, mortuum esse Regem. Que res omnem ordinem consilii turba-
 uit. Composuit autē sic fuerat, transitū per Thraciā rutum, & cōmeatus Bastarnis vt Philip-
 pus daret. Id vt facere possit, regionum principes donis coluerat, fide sua obligata, pacato
 50 agmine transituros Bastarnas. Dardanorū gentē delere propositū erat, quæ in eorum agro
 se fundauere, Bastarnis duplex inde erat cōmodū futurū, si & Dardani, gens semper infestissi-
 ma Macedonia, temporibusq; iniquis Regum imminens tolleretur, & Bastarnæ relicti in
 Dardania coniugibus liberisq; ad populandam Italiā possent mitti: per Scordiscos iter esse
 ad mare Adriaticū Italiamq; alia via traduci exercitū non posse: facile Bastarnis Scordiscos

iter daturos. Nec enim aut lingua, aut moribus aequales abhorreere: & ipsos adiuncturos se, 55
cum ad praedam opulentissima gentis ire vidissent. Inde in omnem euentum consilia com-
modabantur: siue caesi ab Romanis forent Dardani, Bastarnae tamen sublato, praedamque ex
reliquis Bastarnarum, & possessionem liberam Dardaniae solatio fore: siue prospere gessissent,
Romanis reuerfis in Bastarnarum bellum, recuperaturum se in Grecia quae amisisset. Haec
Philippi consilia fuerant. Digressi sunt pacato agro: deinde Cortonis & Antigonis, & haud 60
multo post famam mortis Philippi, neque Thraeces commercio faciles erant, Bastarnis vero co-
tentio esse poterat, aut in agmine contineri, ne decederent via. Inde iniuria vltro citroque fie-
ri, quartum in dies incrementum bellum exarsit. Postremo Thraeces, cum vim ac multitudinem
sustinere hostium non possent, relictis campestribus vicis, in montem ingentis altitudinis
(Donucam vocant) concesserunt. Quod ubi ire Bastarnae vellent, quali tempestate Gallos spo- 65
liantes Delphos fama est peremptos esse, talis tum Bastarnas nequicquam ad iuga montium ap-
propinquantibus oppressit. Neque enim imbre tantum effuso, dein creberrima grandine obruti
sunt, cum ingenti fragore cali, tonitribusque, & fulgoribus praestringentibus aciem oculorum:
sed fulmina etiam sic vndique micabant, ut lucere viderentur corpora, nec solum milites, sed
etiam principes icti caderent. Itaque cum praecipiti fuga per rupes praeraltas improvidi sterne 70
rentur, ruerentque, instabant quidem percussis Thraeces: sed ipsi Deos autores fugae esse, caelumque
in se ruere aiebant. Dissipati procellarum tanquam ex naufragio praerupti cum inermes in castra, unde
profecti erant, redissent, consultarique quid agerent, coeptum: inde orta dissensio: aliis redeun-
dum, aliis penetrandum in Dardaniam censentibus. Triginta ferme millia hominum Clau-
dico duce quod profecti erant, peruenerunt: cetera multitudo retro quam venerat, Apolloniam 75
meridianam regionem repetit. Perseus potitus regno, interfici Antigonum iussit: & tum fit
ma re, tres Legatos Romam ad amicitiam paternam renouandam, petendumque ut Rex ab Sen-
nato appellaretur, misit. Haec eo anno in Macedonia gesta. Alter Consulum Q. Fuluius, ex
Liguribus triumphauit. Quem triumphum magis gratiae, quam verum gestarum magnitudini da-
rum constabat. Armorum hostilium magnam vim transtulit: nullam pecuniam admodum, 80
Diuisit tamen in singulos milites trecenos aëris, duplex Centurionibus, triplex equiti. Ni-
hil in eo triumpho magis insigne fuit, quam quod forte euenit, ut eodem die triumpharet, quo prio-
re anno ex Praetura triumphauerat. Secundum triumphum comitia edixit. Quibus creati
Consules sunt M. Iunius Brutus, M. Atrilius Volsus. Praetoribus inde III creati, comitia te-
pestas diremit. Postero die reliqui tres facti, ante diem III Idus Martias, M. Titinius, C. Clau- 85
dus Nero, T. Fonteius Capito. Ludi Romae instaurati ab Aedilibus curulibus, Cn. Seruilius Cae-
pione, Ap. Claudio Centone, propter prodigia quae euenierant. Terra mouit. in foris publi-
cis, ubi lectisternium erat, Deorum capita, quae in lectis erant, auerterunt se, lanaque cum in-
tegumentis, quae Ioui apposita fuit, decidit, de mensa oleas quoque prae gustasse mures, in pro-
digium versum est. Ad ea expianda nihil ultra, quam ut ludi instaurarentur, actum est. 90

T. LIVII PATAVINI HISTORICI LIBRI DECIMI FINIS.

Sub prelo Ascensiano ad VI
Cal. Nouemb. 1530.

